

K. B Ū G A

RINKTINIAI
RAŠTAI

К. Вүгэ

K. B Ū G A

RINKTINIAI
RAŠTAI

*TRYS
TOMAI*

K. B Ū G A

RINKTINIAI
RAŠTAI

III
TOMAS

Sudarė Z. ZINKEVIČIUS

PRATARMĖ

Šiame tome spausdinami prof. K. Būgos darbai, parašyti 1923–1924 metais. Išimtį sudaro straipsnis „Vietų vardai – istorijos šaltinis“, kuris, nors paskelbtas 1922 m., tačiau savo tematika artimai susijęs su šiame tome spausdinamais darbais. Straipsnis „Die Metatonie im Litauischen und Lettischen“, kuriam medžiagą Būga surinko dar 1916–1918 m., išspausdintas antrajame tome. Šiame tome taip pat spausdinami aštuoni nebaigti darbai (kai kuriuos iš jų Būga, galimas daiktas, bus pradėjęs rašyti dar prieš 1923 metus), taip pat 95 laišakai kalbos klausimais, rašyti 22 asmenims 1908–1923 m. Priede pateikiama spausdintų Būgos raštų bibliografija (joje taip pat nurodomos Būgos darbų recenzijos), išlikusių rankraščių aprašymas, literatūros apie Būgą sąrašas ir išsamios viso „Rinktinių raštų“ tritomio tematinės ir žodžių rodyklės.

Sutrumpinimų sąrašas yra pirmajame tome (p. 611–643).

Potamologijos straipsniai „Upių vardų studijos ir aisčių bei slavėnų senovė“, „Lietuvių įsikūrimas šių dienų Lietuvoje“, „Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje“ ir kt. traktuotini kaip Būgos sukurta hipotezė apie lietuvių įsikūrimą šių dienų sodybose.

K. Būgos raštų spausdinimas yra labai sunkus ir sudėtingas darbas. „Rinktinių raštų“ sudarytojas ir leidykla jaučia pareigą padėkoti ypač daug darbo įdėjusiems Valst. K. Poželos vardo spaustuvės darbuotojams drg. drg. B. Margevičienei, S. Jakubauskui, E. Požėrai ir leidyklos korektorėms drg. drg. I. Burnelytei, A. Šulgaitei, E. Vaitkūnienei. Dėkojame taip pat ir visiems kitiems spaustuvės darbuotojams, vienu ar kitu būdu prisidėjusiems prie nepaprastai sunkaus K. Būgos raštų išleidimo.

Z. Zinkevičius

Lietuvių kalbos ŽODYNAS

sudarė K. BŪGA

I SASIUVINIS

IŠLEIDO ŠVIETIMO MINISTERIJA

KAUNAS

VALSTYBES SPAUSTUVĖ

1924 m.

XXXII. LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNAS

IVADAS

III Kaip aš tapau žodyno rengėju? Kadangi šisai mano amatas — žodyno rengimas — glaudžiai yra susijęs su mano gyvata, tai tariusi būsiant mielam skaitytojui pravartu susipažinti su kai-kuriais mano gyvatos duomenimis. Pasaulio šviesą pirmą kartą išvydau 1879 metų spalio 25 (sen. kal.) dieną Pažėgėje (Dusetų par., Zarasų aps.). Lementoriaus skaityti išmokau iš tėvo. Su maldų knygomis ir Šaulėniškiu seneliu praverčiu dvi žiemi: vieną gale Žiegėlio (ežero) pas Ropolį (v. š. *Rāpāl'is*), antrą — pas dėdę Mekušką Mižiūškėse, motynos tėviškėje (Jūžintų par.). 1890—1891 metų žiemą nuveža mane tėvas Dusetų valsčiaus mokyklon pramokti rusiškai, kur tuomet lietuviškai nė žodžio nevalia būdavo ištarti. 1891 metų rudenį tėvas nugabena mane drauge su dviem mano pusbroliais Zarasūsna apskrities mokyklon, kur išbūvu 1 klasėje iki 1892 metų gegužės mėnesiui. 1892 metų liepos mėnesio paskutinėmis dienomis nuveža mane drauge su mano pusbroliais (tėtų vaikais) Petrapilin ir atiduoda globoti vienam giminaičiui, pas ponus tarnaujančiam vežėju (kūrmonu). Tokiais žygiais nesibaisi prastuolėlis nemokytas sodietis, mano tėvas, be to — nepasiturįs, nes jį džiugina viena mintis — išvysti savo sūnelį kunigu, kuris ne tiktai tėvus senatvėje priglaus, bet ir visus namus sušelps. Tėvas nešykšti sūnaus mokslui paskutinio skatiko. Mokslo metams Petrapilyje man išlaidų susidarydavo gyvais pinigais 150 rublių, kuriuos sukrapštyti būdavo tėvui gana sunku, nes iš ūkio tuomet tiekės pelno negaudavo. Dažnai tekdavo tėvui net ir skolintis mano mokslui. Petrapilyje nuo 1892 metų rudens iki 1895 m. pavasario išeinu visą šv. Stanislovo bažnyčios mokyklą (Трехклассное Уездное училище имени Сестрженцевича).

Kadangi kunigų seminarijon trijų klasių nepriimdavo, tai buvo nutarta išeiti keturias klases. Tokiuo būdu patekau šv. Kotrynos 4 klasių mokyklon, kurią baigę turėjo tuomet teisę stoti seminarijon.

1897 metais pavasarį pabaigiu 4 klases, o rudenį jau įstoju Petrapilio kunigų seminarijon, iš kurios po metų (1898 m. rugsėjo mėn.) išstoju, tuo užsitraukdamas ant savęs tėvų ir visos giminės rūstybę. Nuo 1898 metų spalio mėnesio pirmųjų dienų tenka man pradėti savarankiškas gyvenimas. Vieno seminarijos draugo teikiamas, patenku pas kunigą Bernotą Mosarin (Vilniaus vyskupijoje), kur per 1898—1899 metų žiemą prirengiu du jo brolių (irgi Bernotų) į Petrapilio šv. Kotrynos mokyklą. Abudu Bernočiuku (Antanas ir Juozas) išlaiko egzaminus. Kunigas paveda man juodu globoti. Nuo 1899 m. rudens vėl grįžtu Petrapilin, nusišamdau du kambariu, kuriuose ir įsikuriu su savo mokiniais Bernočiukais. Tų-pačių metų lapkričio ar gruodžio mėnesyje, mokyklos draugų rekomenduojamas, patenku užu kyšį (pašto ženklelių rinkinį iš 1000 su viršum gana retų ženklelių) tarnautoju meteorologijos observatorijon (Главная Николаевская Физическая Обсерватория), kurioje ištarnavęs beveik ketveris metus, 1903 m. rugsėjo 20 dienoje išstoju tolimesniam mokslui. Mat, kiti mano prieteliai, prof. kun. A. Dambrauskas, prof. kun. P. Būčys, kun. J. Tumas (Vaišgantas), buvo aptikę, kad man rūpima kalbos dalykų, kad jais manęs net ir sergama. Tumas tai galėjo lengvai patirti iš mano jam rašytų laiškų ir iš vieno-kito straipsnio, nusiųsto jam kaipo „Tėvynės Sargo“ redaktoriui. Dambrauskas ir Būčys galėjo tą mano ypatybę pastebėti iš manęs paties ir iš pašnekusių su profesorium (tuomet privatdocentu) E. Volteriu ir Jaunium, iš kurių su pirmuoju teko man pirmą kartą susipažinti 1900 ar 1901 metų pradžioje, o su antruoju — 1902 metų pavasarį.

Pritilpti prie Jauniaus buvo nelengva. Iš pradžią mane nevisuomet išileisdavo. Bet kai arčiau jis mane pažino, įeiti pas jį buvo nebesunku. Nuo 1902 metų rudens tapau dažnas Jauniaus svečias ir nenustojau juo buvęs net iki jo mirimo dienos (1908 m. vasario 25 d.). Prieigą į Jaunių yra man palengvinę akademikai P. Fortunatovas ir A. Šachmatovas, kurie, sukurstyti prof. E. Volterio, buvo paskyrę mane Jauniaus sekretorium. Jie tikėjosi išgausią per mane spaudai Jauniaus kalbos mokslo raštus, ypač lietuvių kalbos gramatiką ir šnektų aprašymą. Iš to sekretoriavimo akademija gavo mažą naudą. Visa nauda teko man. Kaip sunku buvo ką spaudai iš Jauniaus išgauti, gali parodyti jo gramatikos spaudimo eiga: nuo

1903 m. iki 1908 m. vasario, vadinasi, per penkeris metus, tesuspėjo jis perveždėti tiktai pirmuosius 48 puslapius!

1903 m. rugsėjo 20 dieną išstojęs iš observatorijos, baigdamas amžiaus 24 metus, stvėriausi už mokslo, pasiryžęs prisiruošti matūrai, kad galėčiau, įstojęs universitan, atsidėti vienam kalbės mokslui. Matūros egzaminus (iš 8 klasių gimnazijos) gavau laikyti eksternu 1905 m. (nuo IV.25 iki V.30) prie Petrapilio V gimnazijos.

Rudenį 1905 metuose įstoju Petrapilio universitan filologijos skyriun (славяно-русское отделение), kurį pabaigiu vos tik 1911 m. Universite ilgiau tenka pasėdėti, nes nuo mokslo daug mane sutrukdo tariamųjų mokslo raštų rengimas. Mat, 1905 metų gegužės mėnesyje iš spaustuvės atsiimu pirmąją dalį „Aistiškų studijų“, nes jai tuomet nebuvo dar surasta leidėjo. 1907 m. balandžio 5 d. savo nelaimei pradedu spausdinti anuos „studijus“, o 1908 m. kovo mėnesyje gaunu jau iš spaustuvės gatavus. Del antrosios „Aistiškų studijų“ dalies tenka veltui pasidaruoti 1906—1907 mokslo metais.

1911 m. palieka mane universite rengtis akademiškajam gyvenimui prie lyginamosios kalbų mokslo katedros, kuri tuomet buvo prof. Jono Boduėno Kurtenės (Baudouin de Courtenay) žinioje. 1914 m. nuo sausio 1 dienos komandieruoja mane užsienin dvejim metams tolimesnėms mokslo studijoms, kurios tuoju pačioje pradžioje turėjo nutrūkti del didžiojo pasaulio karo. 1914 m. liepos mėnesio pradžioje, tarsi nujausdamas karą, už 3—4 dienų prieš sienos uždarymą sugrįžtu iš Karaliaučiaus. Del karo nutrūksta mano užsienio studijos ir ilgam laikui sutrunka magisterio egzaminai, kuriuos tepabaigiu vos tik 1916 m. pavasarį. Tuoju po egzaminų gaunu teisę būti Petrapilio universito privatdocentu. Nuo 1916 m. liepos mėn. 1 dienos nuskiria mane Permės kuriamajan universitan privatdocentu, o paskui nuo 1917 m. pakelia mane ekstraordinario profesoriaus pareigoms eiti. Iš Permės universito sugrįžtu Lietuon 1920 metais rugpjūčio pabaigoje (apie 27 d.).

Nuo pirmųjų mokyklos dienų priderėjau prie susipratėlių lietuvių skaičiaus. Jau ketvirtiojoje klasėje ir seminarijoje (1896—1898 m.) bebūdamas, nebekartą gaudavau susikirsti del tautystės su mokslo draugais lėnkais. Su lietuviškais raštais, tuomet draudžiamais, teko susipažinti seminarijoje per katedros zakrastijoną Juožą Zauką, kuris zakrastijoje tarp bažnyčios drabužių ir indų laikė lietuviškų laikraščių ir knygų sandėlėlį. Iš mokyklos parvažiuodamas vasarai namō, niekieno neragintas jau rankiojau dainas, mįsles ir prie-

žodžius. 1897—1899 metais jau turėjau susirašęs iš įvairių rinkinių gerą krūvą dainų ir mįslių su priežodžiais, kurių dalis buvo iš liaudies lūpų. Seminarijoje 1898 m. teko susipažinti su tik-ką išėjusiais iš spaudos pirmuoju Juškevičiaus žodyno sąsiuvinio ir Jauniaus gramatika (hektografuota). Abudu tuodu raštu bus nemaža paveikusių mano sielai.

Nuo 1899 m. rudens patampu Petrapilio viešojo knygyno beveik kasdieninis skaitytojas. Čia susipažįstu su knygyno valdininku S. Baltramaičiu, per kurį kartais gaunu jo atsakymu parsinešti ir namo vieną-kitą knygą. Knygyne susipažįstu su visais dainų ir pasakų rinkiniais, su žodynais, gramatikomis ir su kai-kuriais Daukanto, Valančiausko, Ivinskio raštais. Iš Kuršaičio žodyno ir gramatikos ir Baranausko „Ostlitauische Texte“ patiriu, kad lietuvių kalbės skiriama dvejopa priegaidė. Observatorijoje, nutraukdamas po kokį pusvalandį ar valandą nuo tarnybos darbo, 1900—1901 metais išmokstu priegaidės žymėti. Tasai mokslas nėra buvęs man lengvas, nes tuomet nebuvo kam mane pamokyti. Vienatijas priegaidės mokytojas man tebuvo Kuršaičio žodynas. Gyvu žodžiu nebuvo kam mane pamokyti, nes tuomet dar Jauniaus nepažinau.

Jaunių išvysti pirmą kartą man tenka, rodosi, 1901 metais per vieną Petrapilio lietuvių susišelpimo draugijos vakarą, kurioje ir man yra tekę pasidaruoti keleris metus sekretorium ir suflorium. Arčiau susieiti su Jaunium teгаunu vos po kelių mėnesių po pirmosios pažinties 1902 m. pavasarį (tuojaу po velykų).

Kada pasidariau beveik kasdieninis Jauniaus svečias, jau buvau tūrįs prisirankiojęs nebemąža medžiagos žodynui. 1901 metų lapkričio mėnesyje tenka man parvažiuoti tėviškėn kareiviavimo priedermės atlikti po kelių metų nebuvimo (1898 m.) ir parsivežti daug naujos medžiagos. Tuomet Dusetų ir Jūžintų parapijoje surenku apie 150 dainų, 10—12 pasakų, kelias dešimtis mįslių ir retesnių žodžių.

Pradėdamas vaikščioti pas Jaunių, aš jau turiu geroką pluoštą medžiagos lietuvių kalbos šnektoms ir žodynui. Šnektoms ir žodynui medžiagos man prisirinko iš savo draugų. Žodynui medžiagos jau 1902 metų birželyje turiu ben kelis sąsiuvinius, iš kurių vasarą žodžius nurašau abėcėliškaі storon knygon. Tuo laiku man buvo
v galva pramušta Daukanto raštais, kurie visadaugiausia yra man davę retų ir negirdėtų žodžių. Daukanto žodžių reikšmės ir prasmės, kurios dažnai negalėdavau suvokti, vaikyti padeda man žemaičiai draugai (dr. D. Bukantas, Gurauskas ir kt.).

Nuo 1902 m. gegužės—birželio mėnesio daug Daukanto žodžių man paaiškina Jaunius. Tais-pačiais metais pradedu žodyno medžiagą rašyti nebe sąsiuviniais, bet **kortelėmis**. Visupirmiausia kortelėmis buvo nurašyti Daukanto „Lietuvos istorijos“ (I, II, Plymouth, Pa 1893, 1897) ir „Giwatų Didiųjų Karwaidų“ (1846) žodžiai. Taip-pat ir visa žodyno medžiaga, kurios nemaža parsinešdavau po kiekvieno apsilankymo nuo Jauniaus, tuojau atsidurdavo kortelėse.

Pradėdamas dirbti su Jauniumi, iš-pat pradžių tiktai du tikslu teturėjau: 1) praplėsti savo žinias lietuvių kalbos, šnektų ir žodyno srityje, 2) atlikti prof. E. Volterio sukurstytą akademikų P. Fortunatovo ir A. Šachmatovo man pavestąjį darbą—išgauti iš Jauniaus spaudai jo gramatiką ir lietuvių kalbos šnektų aprašymą. Antrasis tikslas dalinai tepasisėkė įvykinti. Pirmajam tikslui buvo daug padaryta, nes Jaunius buvo atvėręs prieš mane visą savo žinyną, kuriame iš pradžių daug-ko nesupratau.

Jauniaus mokslas, kurį man jis buvo atskleidęs visoje platumoje, pasirodė man esąs labai įdomus ir slaptingas, išaiškinąs net tamsiausiąsias kalbės raidės ir kilmės slaptis. Labiausia visa tai buvo slaptinga man—kalbės mokslo naujokui. Visos tos lyginamojo kalbų mokslo slaptys ilgam buvo mane sužavėję. Matydamas Jaunių nebepajėgsiant žavimųjų kalbos slapčių paskėlbti spaudoje del valios susilpnėjimo ir nebegalėsiant jį pasaulio kalbininkų tariamųjų klaidų atitaisyti, ryžausi pats surašyti visą Jauniaus mokslą, kurį man buvo jis atviromis išdėstęs apie lietuvių, latvių ir prūsų kalbas ir visų tų trijų kalbų motyną-kalbą, vadinamąją áisčių prokalbę.

Nustebkite, Lfetuva ir kaimynų šalys! Pasaulio kalbininkus imasi pamokyti pirmojo kurso studentėlis—Kazys Būgiōkas! Jisai 1905 metais surašo pirmąją dalį „Aistiškų studijų“, o 1906 m. gegužės mėnesyje jau neša spauستuvėn, iš kurios betgi tuojau (V.21) atsiima del lėšų stokos. 1908 m. kovo mėnesyje „Aistiški studijai“ pasirodo veltui pasaulyje, nes jie nebesugrąžina nėvieno kalbininko iš tariamojo šunkelio į tiesos kelią. Tiktai pats studijų autorius po pusantrų metų iškrypsta iš „ticsos kelio į šunkelį“ ir apie tą įvykį praneša 1909 m. lapkričio mėnesyje (Bg¹⁰ 58) kalbininkams „Aistiškų studijų“ kritikoje.

Taigi, „Aistiškų studijų“ (Bg¹⁰ 58, 214) esama nevykusio, kiau-rai klaidingo rašto, kuris tick gero tėra padaręs, kad mane yra privertęs atidėti beveik visas savo jėgas vienam lietuvių kalbos **žodynui**.

Kad aš nuo 1909 metų rudens labiau esu atsidėjęs žodynui, tai tam bus kalta mano „Aistiškų studijų“ nelaimė drauge su prof. Jono Endzelyno dėl tos nelaimės laišku prof. E. Volteriui, kuriame Endzelynas, pagyręs mano žinių gausumą ir darbštumą, pataria per Volterį mesti man Jauniaus sapnus ir sunaudoti savo žinias žodynui. Endzelyno žodžiai giliai man įsmigo širdin ir dar šandie tebesmygso.

Beveik vienam žodynui atsidedu 1912 metais, kai gaunu iš Mokslų Akademijos suredaguoti ir išleisti II tomą Juškevičiaus žodyno (*K-*, *L-*). Pirmasis lankas buvo gatavas 1913 m. vasaryje (II.16). Iki 1915 m. spalio 28 dienos II tomo buvo surinkti korektūroje 222 psl. (iki žodžio *krėtalas*). Kad II tomo neteko man pabaigti, tai čia akademiko Fortunatovo kalčia, be kurio parašo negalima buvo spausti net ir gatavų korektūros lankų. Parašą išgauti iš Fortunatovo buvo nepigu.

Juškevičiaus žodyną beredaguodamas ir bespausdindamas, daug laimėjau žodynui iš savo talkininkų, kuriems buvo siuntinėjami korektūros lapai, o kartais net ir rankraščio sąsiuviniai. Iš talkininkų, kurie daug medžiagos yra man suteikę bespausdinant Juškevičiaus žodyną, turiu paminėti kun. Peliką Sragį, Antaną Vireliūną, Joną Murką, Joną Jablonskį, Stają Naginską, J. Šveistį, J. Elisoną, kun. Jazdauską ir d.kt.

Tarp 1905–1913 metų nemaža medžiagos žodynui esu surinkęs savo kelionėse po Lietuvą. Šiek-tiek medžiagos gaudavau ir Vilniuje, kur tekdavo ilgiau vasarą pagyventi, arba per Mokslo Draugijos susirinkimus, kur susidurdavau su įvairių Lietuvos kam-pų atstovais. Šituo metu būsiu nemąža susirašęs ir iš prof. J. Jablonskio, Dr. J. Šlapelio, kanaun. J. Laukaičio. Kan. Tumas-Vaišgantas yra mano korespondentas kalbos dalykams nuo 1902 iki 1913 m.

1914 metais žodynas daug laimi ypač XVI–XVIII amžiaus kalbai Karaliaučiuje, kur man tenka dirbti beveik keturis mėnesius universito knygyne. Daug žodynui primeškerioju 1916–1919 metais, būdamas Permės universito profesorium ir turėdamas daug atliekamo laiko.

VI Kad visa mano žodyno medžiaga, sverianti keturis pūdus, pateko Lietuvon, už tai reikia pasakyti dėkui taikos delegacijai, sutikusiai parvežti žodyno skrynias kaipo delegacijos turtą.

1920 m. rudenį švietimo ministeris mane, vos tik sugrįžusį iš Rusijos, atsikviečia Kaunan prie Knygų Leidimo Ko-

misijos ir paveda suorganizuoti lietuvių kalbos žodyno leidimą. Kadangi man pasirodė maža būsią mano surinktosios medžiagos žodynui, tai aš pasiūliau pasamdyti kelis raštininkus, kurie, mano nurodyti, toliau rankiotų žodžius ir sakinius žodynui.

1921 metais buvo žodyno darbui pasamdytos net keturios rašytojos, savo gyvenime ne tiktai nedirbusios panašaus darbo, bet ir žodyno kaip gyvos dar nemačiusios. Pasijutau laimingesnis ben dviem iš keturių tuojau nusikratęs — mažiau, mat, liko pykės ir nervų gadinimo. Bet ir likusiomis raštininkėmis nekiek džiaugiaus, nes jos tetiko vienam tik nurašomajam darbui. 1922—1923 metais buvau gavęs vadinamąjį padėjėją, kurį dukart teko mainyti. Padėjėjai, tiesa, nemąža yra man padėję žodyno darbo dirbti, bet aš iš jų buvau taręs susilauksiąs daugiau. Nuo 1923 m. rugsėjo mėnesio belikau vienas, jei neskaitysime kun. Pelikso Sragio, dirbančio žodynui Plungėje.

Dabar žodynui medžiagos laiškeliais turiu apie 14—17 pūdų¹, iš kurių 10—13 pūdų surinkta jau Kaune nuo 1921 iki 1923 metų gruodžio 1 dienai. Del medžiagos svorio nereikėtų nusigąsti, nes joje yra ben keli pūdai dubletų: mat, tam-pačiam žodžiui ir sakinui tenka dažnai parašyti ben keli laiškeliai.

Žodyno medžiagos, skaitant ją laiškeliais, bus maždaug apie 600 tūkstančių laiškelių, iš kurių 60 tūkstančių nuo St. Dabušio ir 17 tūkstančių nuo A. Vireliūno nupirkta valdžios pinigais.

1921—1923 metais esu gavęs žodynui medžiagos iš šių asmenų: 1) prof. Jono Jablonskio (nurašyta apie 10 tūkstančių kortelių), 2) Panevėžio vyrų ir moterų gimnazijos mokinių (per mokytojus M. Grigonį ir J. Elisoną), 3) kun. D. Tuskenio, 4) mokyt. A. Giedraičio, 5) St. Češūno iš Stuorių (Anykščių vls.), 6) mokyt. A. Klumbio iš Švėkšnos, 7) Marijampolės Rygiškių Jono Gimnazijos VI klasės mokinio A. Kirtiklio ir kitų jo draugų (K. Botyrius, J. Dabulevičius, A. Galinis, Kl. Kačergius, J. Liutkevičius, A. Mėšlius, A. Pauliukonis, Z. Staugaitytė, P. Šolys), 8) studentų P. Butėno, J. Bukotos, E. Viskantos, A. Salio, 9) St. Dabušio, 10) P. Mor kūno. Visi kiti žodyno talkininkai, kurie bus arba yra suteikę nemažiau kaip šimtą tokių žodžių su sakiniais, kurių žodyno rengėjas dar neturi įsiregistravęs, bus surašyti vėliau I tomo pabaigoje tam tikran sąrašan.

¹ Pirmąjan žodyno sąsiuvinin suėjo puspenkto kilo (4500 gramų) laiškelių.

Žodynas senai man rūpi, bet jo spausdinti dabar vis dar nemaniau, tardamos esant jį ir nepilną, ir netobulą. Kad aš žodyną sutikau išleisti pasaulio šviesėn tokį, kokis jis šiandie yra, tai čia kalta mūsų visuomenė ir valdžia, ypač paskutinė, kuri senai mane nenustoją raginusi per švietimo ministerį greičiau pradėti spaudimo darbą.

Čia turiu tarti savo ir kitų kalbininkų vardu dėkui mūsų vyriausybei — įstatymų leidžiamajai (seimui) ir įstatymų vykdomajai (ministerių kabinetui), — kuri šitam kultūros ir mokslo darbui nepašyktėjo didelių išlaidų. Dėkui ir visiems žodyno talkininkams!

Žodyno sandaras nėra labai turtingas, nes jį sudaro ne tiktai ne visi lietuvių kalbos žodžiai, kuriuos šiandie vartoja šnekamoji ir rašomoji kalba, bet net ir tie nevisi, kurie iki šiai dienai yra patekę mūsų raštuosna. Šiam mano žodynui pritinkamesnis būtų ne žodyno, bet žodyno medžiagos vardas. Mano žodynas nėra net sistemingai darytas, nes visa jo medžiaga rinkta priešokiais, atsitiktinai. Nemanydamas tuoju spausdinti surinktosios žodyno medžiagos, nebuvau net pasidirbęs žodynui plano. Visas darbas — atsitiktinis, o todėl — ir turįs daug spragų ir trūkumų.

Be gyvosios, šnekamosios kalbos žodžių, mano žodyne rasis visų spausdintųjų (išėmus Haack'o) ir kai-kurių rankraštinių žodynų žodžiai. Žodynui tekę yra pasinaudoti ir kai-kuriais XVI—XVIII amžių raštais, taip-pat dainų, pasakų ir kitų liaudies kūrinių rinkiniais. Daug žodynui yra laimėta iš Daukanto ir Valančiausko raštų. Bet visi raštai, iš kurių buvo rinkta medžiaga žodynui, nėra kaip reikiant išnaudoti. Sistemingai žodyno darbą dirbdamas, dar ir aš pats iš visų anų raštų galėčiau antra-tiek medžiagos prisi-meškerioti.

Turiu čia skaitytojui pasisakyti, kad daug labai svarbių raštų liko mano žodynui nesuvertota, nes aš jų Kaune nieku būdu VII negalėjau sau įsigyti. Čia galiu iš nesuvertotųjų¹ paminėti šiuos veikalus: 1) A. Juškevičiaus Svotbinė rėda. 2) Jurkšaičio Litauische Märchen und Erzählungen, 3) Leskien und Brugmann Litauische Volkslieder und Märchen, 4) Valančiausko Žemaičių vyskūpystė 1848 m., 5) Ivinskio kalendoriai, 6) Basanavičiaus Lietuviškos pasakos įvairios, 7) Mittheilungen der Litauischen literarischen Gesell-

¹ Ir iš šitų raštų esu vieną-kitą žodį pasižymėjęs Permėje, bet be sakinio. Sakinį galėčiau dar ir dabar įtraukti žodynan, kad žėčiau paminėti tieji raštai būtų mano rankose. Gal kas teiktųsi paminėtuosius raštus man nebrangiai parduoti?

schafft, 8) Schleicher Lituanica, 9) Valančiaus Žiwataj szwentuju, 10) 1605 m. „Katechizm Ledesmy“ (Kraków 1890), 11) Lalis lietuv.-angl. žodynas.

Žodyno turiniu eina visi, be jokio skiřto, lietuvių kalbos žodžiai. Čia randa sau vietos ne tiktai bendriniai (appellativa) — *akis, alūs, akmuō...*, bet ir tikriniai (nomina propria) vardai — *Abrūtis, Agūika, Alantas, Alsėdžiai...* Žodynas visai nežiūri to, ar žodis kilimo lietuviškas, ar svetimas, nes jam visi žodžiai lygūs. Todel neradau reikalo išmesti iš žodyno tokių žodžių, kaip antai: *ābroz(d)as, āgrozdas, ākselis (akselys)...*, nes jie tėra vienatinis šaltinis kalbės ir kultūros istorijai (Bg¹⁰ IV, V, 60—76). Tiktai prie kiekvieno svetimos kilmės žodžio pažymėjau raide (l., g.) ar ke-liomis raidėmis (vok., sl.) tą kalbą, iš kurios lietuviai yra gavę aną žodį.

Rāšmenis žodynui vartoju ben keleriopus. Pamatinį žodį spausdinu juoduoju korpu, jei del savo lyties ar rašybos nėra man įtartinas. Abejojamąjį arba įartinąjį pamatinį žodį paprastai spausdinu juoduoju petitu. Be to, petitą vartoju pastaboms ir visiems tekstams, kurie paduodami yra originalo rašyba, jei ji skiriasi nuo šiandieninės. Pamatiniams žodžiams, net ir tiems, kurių rašomoji kalba nepažįsta, visuomet suteikiu rašomosios kalbės lytį. Sakinius, kuriuos žodyne rašau vietos šnektą, paprastai spausdinu korpo kursyvu.

To žodžio, kuriam turi giminaičių latvių arba prūsų kalbą, sakinių gale įrašau mūsų žodžio atatikmenis iš latvių (**La., la.**) arba prūsų (**Pr., pr.**) kalbos.

Kito žodžio strąipsniui, jo gale, pridedu ir vadinamąją žodžio etimologiją (žr. Bg¹⁰ 268). Po žodžiui ETIM. įrašytieji svetimųjų kalbų žodžiai turi rodyti, kad mūsų žodžio esama kilimo sāvo, kad jo turima giminaičių ir tarp kitų indoeuropiečių giminės kalbų.

Kadangi etimologijos ir pastabų skyriuje tenka man dažnai susidurti su įvairiomis lietuvių giminės ir su tolimesnėmis kalbomis, tai žodyno įvade pravartu yra, be kirčio ir priegaidės, paliesti dar ir visą lietuvių tautės giminę ir jos ryšius su indoeuropiečiais. Visa tai, žinoma, teks aprašyti trumpais bruožais.

Rašybą vartoju tokią, kurią esame nustatę dar 1911—1913 metais vartoti mokslo rāštuose su prof. Jonu Endzelynu (tuomet Charkove, o šandie Rygoje gyvenančiu). Šitą rašybą, be marės ir Endzelyno, šandie jau vartoja profesoriai Jūrgis Gerūlis (vokiškai jis rašosi Georg Gerullis), R. Trautmann'as ir kt.

Žodyno rašyba nuo 1913 m. paskelbtosios straipsnyje „Del mūsų rašybos“ (Draugija, XIX tomas, Nr. 76, p. 350—374 ir atskirai, kaip „Rašybos mažmožiai“, Kaunas, 1913, 27 p.) tesiskiria vienu tik mažmožiu: šandie rašau *vėsdamas, mėsdamas* (ne ž!).

Kur žodis turi būti rašomas vienu ar dviem žodžiais, man nėra dar visai aišku. Šitokiais atvejais laikausi savo šaltinių rašybos. *Visugeriausia, kuopikčiausia, pergerą, nebeğerą* linkės esmi rašyti vienu žodžiu, nes to, rodosi, reikalauja ir patsai žodžio ištara.

Du žodžiu brūkšneliu irgi, gali būti, nevisai taip jungiu, kaip kiti (*kai-kas, bet-kam*).

Skiriamųjų ženklų dėti aš nemoku, todėl skaitytojas lai ir nemano mokytis jų iš žodyno.

Mano kalboje, kurią skaitytojas turi šitime įvade ir kituose mano raštuose, tegu niekas neieško tobulumo, gražumo ir sklandumo, nes čia viso to neras. Kalbos aš dar tobulai nemoku, stėngiuos pramokti. Duok dieve, kad nors senatvėje išmokčiau! Manau nebūsiat man gėdos, kad mokydamos dar neišmokau, nes gėda tėra tik tam, kuris nemokėdamas ir nesimokydamas tariasi mokąs.

Žodžių aiškinamoji kalba mano žodyne nėra viena. Čia skaitytojas ras vieną žodį paaiškintą lietuviškai, kitą — vokiškai, trečią — rusiškai arba lenkiškai, ketvirtą — lotyniškai arba dar kitaip kaip. Kalbų mišinio („Babelio“) išvengti aš negalėjau del laiko stokos. Kiaurai išvesti per visą žodyną vieną-kurią kalbą, žinoma, būtų buvę galima ir net geistina, bet tiktai — bėda su tuo, kad šis darbas reikalingas yra daug laiko. Taigi, norėdamas paskubinti žodyno rašymą ir spaudimą, turėjau palikti žodžiams paaiškinti tą kalbą, kurią radau šaltiniuose.

Kaune, 1923 m. gruodžio 5 d.

Prof. Kazimieras Būga

Kirtis ir priegaidė. 1. Jei žodyje yra du arba daugiau skiemėnų, tai mes juos ne visus ištariame vienodu balso tvirčiu: vienas skiemuo visuomet esti kiek tvirtesniu, labiau pakeltu balsu tariamas. Balso pakėlimą viename žodžio skiemėnų priimta vadinti kirčiu.

Žodžio *ragas* ir *ragana* balsio *a* tvirtis nėra vienodas visuose skiemėnyse. Abiejų žodžių visutvirčiausias skiemuo yra *ra*. Visi kiti skiemens (*gas, ga, na*) yra ištariami daug silpnesniu, ne taip pakeltu, balsu, kaip skiemuo *ra*. Tvirtesniu balsu ištariamą žodžio skiemėnį vadiname kirčiuojamu, kirčiuotu.

Rašomoji lietuvių kalba kiekvienam ne vieno skiemens žodžiui teturi tiktai vieną kirtį. Kirčiui žymėti galime sunaudoti taško (•) ženklą. Galime rašyti, pvz.: *maža'sis, sau'sas, var'gas, gar'bana, ša'kos, aki's, a'kys...*

2. Kiekvienas žodžio, norįs jis būtų ir vieno skiemėnų, skiemuo, kurio sudėtine dalim eina ilgas oalsis arba dvibalsis, gali turėti tam tikrą muzikos elementą, tam tikrą gaidą. Imkime pavyzdžiui žodį *vėgėlė*, kurio kirtis stovi galiniame skiemėnyje (*lė*). Ir prieškirčiai skiemens *vė, gė* turi tokią-pat gaidą, kaip ir kirčiuotasis skiemuo *lė*, tiktai silpnesniu, ne tiek pakeltu, balsu ištariamą. Šitą, su muzika, su žodžio gaida, susijusį elementą vadiname priegaide.

3. Kalbos priegaidė nėra vienoda. Mūsų rašomoji kalba pažįsta dvejomą priegaidę.

Vėgėlės vienaskaitos vardininko skiemuo *vė* savo priegaide skiriasi nuo to-paties *vė* daugiskaitos vardininko lytyje *vėgėlės*. Pirmajame *vė* balsio *ė* balsas, pradžioje būdamas silpnas, juo tolyn kildamas, eina tvirtyn arba augštytyn. Antrojo *vė* balsis *ė* pačioje savo pradžioje yra tvirtas bet šis tvirtumas antrojoje balsio dalyje ne kyla

augštyr, kaip vardininko lytyje *vėgėl'ė*, bet staiga krinta žemyn. Pirmojo *vė* priegaidė kyla augštyr. Antrojo *vė* priegaidė, priešingai, krinta žemyn.

4. Kylančiąją (steigend, *восходящее*) priegaidę Jaunius ir visi po jam lietuviškai rašiusieji vadina tvirtagalė. Krintančiajai (faland, *нисходящее*) priegaidei Jaunius yra praminęs tvirtaprādės priegaidės vardą. Šitam priegaidės dvejojumui reikšti šandie kalbų mokslas vartoja du ženklus: riestinį (*circumflexus*) ir dešininį (*acutus*).

Su šitiem dviem priegaidės ženklam šitaip atrodo anuodu *vėgėlės* pavyzdžiu: *vėgėl'ė*, bet *vėgėl̃s*.

Lyčių *kel'mui* ir *kelma'i* skiemens priegaidės atžvilgiu irgi nėra vienodi: *kėl'múi*, bet *kėlma'i*.

Visos mūsų abiejų pavyzdžių lytys, be vadinamojo žodžio kirčio, kuris kiekviename žodyje tėra vienas rašomojoje kalboje, turi dar kiekviename, net ir kirčiuotajame, skiemenyje savo priegaidę.

5. Žodyne, gramatikoje ir kituose kalbos dalykų rāštuose priimta yra žymėti riestiniu ir dešininu ženklu ne visų žodžio skiemenų priegaidė, bet tik vieno, kirčiuotojo. Todel aniedvi gruti mūsų pavyzdžių paprastai tėra rašomi šitaip: *vėgėl̃ė* || *vėgėl̃s*, *kėlmui* || *kelma'i*.

6. Šandie nėra nė reikalo priegaidės ženklai dėlioti nekirčiuotuosiuose skiemenyse, nes ir taip, be ženklo, priegaidė yra aiški.

Šandie lietuvių kalboje visi ilgieji skiemens **pr̃eš** kirtį tegali būti tiktai **tvirtagaliai**, pvz.: *grūda'i*, bet *grū'das*; *plauka'i*, bet *plau'kas*; *širdis*, bet *šr̃dis*.

Po kirčio stovį ilgieji skiemens visuomet esti **tvirtaprādžiai**, pvz.: *pérplaukēm*, bet *plau'kēm*.

7. Prieširtinė priegaidė aiškiai girdėti visoje Lietuvoje (*vėgėl'ė*), bet pokirtinė (*vėgėl̃ė*) priegaidė aiškiai tebėra girdima vien tik XX žemaičių tarmėje. Šiaurės rytiečių augštaičių šnektose (pvz., Dusetos, Panevėžys, Šiauliai) po kirčio skiemenų tvirtapradumo nebegalima atskirti nuo tvirtagalumo dėl veikiančio tenai nekirčiuotųjų skiemenų trumpėjimo.

8. Dėl tos priežasties, kad mes nepažymime nekirčiuotųjų skiemenų priegaidės, priegaidės riestinis ir dešininis ženklai mums eina dar ir antrą pareigą — priegaidės ženklas atstoja ir ilgųjų skiemenų **kirčio** ženklą.

9. Trumpųjų skiemenų kirčiui žymėti kalbininkai vartoja kairinį (gravis) ženklą, pvz.: *balà*, *balàs*, *galùs*, *katès*, *akìs*, *šìs*, *tàs*, *tù...*

Ypatingos priegaidės, kurią galima būtų pavadinti tvirtagale (augštin kylančia) arba tvirtaprade (žemyn krintančia), trumpieji žodžio skėmens, net ir po kirčiu būdami, rašomojoje kalboje nerodo.

Del kirčio ir priegaidės man žodyno įvade visai netektų kalbėti, kad šiam kalbos mokslo skyriui būtų jau išleistas tam tikras vadovėlis.

10. Kiekvienas ne vieno skiemeis žodis turi kirtį.

Ilgojo skiemeis kirtis turi dvejopą priegaidę (Intonation): tvirtagālę (augštin kylančią, steigend, *восходящее*) ir tvirtaprādę (žemyn krintančią, fallend, *нисходящее*).

11. Tvirtagālę kirčiuotųjų skiemenų priegaidę žymime riestiniu (circumflexus) ženklų, pvz.:

laĩkas, maĩšas, maĩnas, saĩtas, raĩstas, maĩstas, paĩkas, kaĩsti, baĩgti, svaĩgti, gaĩšti, klaĩkti, kraĩtis, raĩstis, ragaĩšis, skaĩto, kaĩšo, laĩžo, kraĩpo, baĩdo, staĩpo, aĩžo...

greĩtas, kreĩvas, sveĩkas, veĩkalas, reĩkalas, veĩkti, teĩsti, veĩsti, steĩgti, kreĩpti, speĩsti, keĩsti, keĩpti, kleĩpti, geĩbti, šeĩvą (trina), meĩlūs (žmonės), peĩlis, eĩlę, teĩsūs (žmonės)...

muĩlas, tuĩnas, kuĩnas, luĩnas, luĩtas, skuĩsti, puĩšinas, kuĩlį, kuĩstis (kuĩčiasi)...

aũlas, aũtas, laũkas, saũsas, raũkas, plaũtai, skaũsmas, graũsmas, plaũtis, plaũkti, raũkti, šaũkti, kaũkti, maũkti, gaũsti, daũžti, maũsti, glaũsti, baũsti, klaũpti, raũsti, kaũlyti, klaũso...

liaũkos, šliaũžti, čiaũžti, pliaũpti, siaũbti, sk:auĩterę, skiaũscias, skliaũtai, skliaũsti, džiaũgtis, kiaũlė, kiaũšis...

aĩkštas, laĩkas, kaĩdis (šuns kaĩdis ilgai negija), daĩgu, be raĩkos, laĩdo (3 pers. praes.), raĩda, aĩka, sukaĩka, laĩkūs (medžiai), kaĩtrios (moters), raĩto (medžius)...

meĩkas, peĩktas, sakrameĩtas, leĩtą, leĩkti, skeĩdo, žeĩngti, reĩngti, seĩka, teĩka, reĩka, deĩgti, keĩčia keĩtė, meĩčia meĩtė, reĩčia reĩtė...

giĩklas, tiĩklas, riĩkti, liĩkti, žiĩgsnis, kiĩta (3 praes.), miĩta, pliĩka, kriĩta, atmiĩti, žibiĩtas, keliĩtas, deviĩtas...

uĩgurį (pagauti), ruĩka (3 praes.), buĩka, tuĩka, pabuĩda, smuĩka, sluĩkius „tinginyse“, suĩkūs (darbai)...

kaĩmpas, žaĩmbas, straĩmpas, taĩpa (3 praes.), šlaĩpa, prikaĩpa, klaĩpia (balą), raĩbūs (arkliai), kraĩto...

teĩpti, kreĩta, treĩpti, at-, pra-žeĩmbti, šeĩpa (3 praes.), at-,

pri-keĥpa, sveĥbti (dantiĥ sveĥbia), reĥti...
iĥti, tiĥpti (iĥtiĥpo „pasidarė ilgas“), atĥiĥpa (3 praes.), liĥpa,
kiĥba, skriĥba, riĥbas, kliĥpti...

guĥbas, kuĥpas, truĥpas, susuĥba (3 praes., susukbti), kluĥpa,
apĥluĥba, nugruĥba, kruĥplĥ (nusimuĥti)...
algā (moka), balsas, baldas, staldas, valdo, kalba (3 praes.), ťaltis,
valkų (medį), talką (telkia, kviečia), maldą, valscių, skalbti, nusi-
kalsti, palvas, skalsią (duoną), smalsią (moterį), spalvą...

skelsti, elgtis, melsti, delsti, gelsta (3 praes.), telpa, ťelpi, telĥti
„šlapinti, mingere“, telkti, ťvelgti, velka...
tilpti, tiĥti, vilkti ťvilgis, miĥis, pilvas, vilki (3 praes.), ťilkas,
vilkas, miĥinas, Tiĥė, apĥilpti, siĥė, ťvilpti...

pulkas, tulĥi, kulnas (kulni), stulpas, gulbė, mulvinas, ĥiulpti,
kiuldinti...

ařdas, vařdas, sařtas, kařtas, vařtai, vařgas, gařsas, kařtis, tařpti,
dařžas, mařčia, skařdo (3 praes.), ťařgo, vařto, ařdo, bařsto, kařpo,
vařpo, vařpas, gařdas...

XXI *veřkti, teřsti, meřga, veřsti, skeřsti, geřbti, keřpa, peřka, teřškia,*
pleřpti, skveřbti, steřble, veřpti, ťeřgti, keřpti, keřta...

tiřpti, viřbalas, piřti (kurti), miřti, kiřpti, užmiřsti, giřdi (3 praes.),
viřsti, diřžas, tiřštas, piřštas, niřsti, niřsti, kiřsti, piřkti, ťviřgřdas...
kuřcias, tuřgas, puřkĥti, uřgti (uřkti), puřsti, kuřsti, skuřdas, guř-
bas, puřvas, tuřlyti, puřpti, muřkso (3 praes.), puřpso, smuřtas,
tuřsinti...

diėvas, ťiėnas, pliėnas, siėtas „saėtas“, liėpti, liėsti, tiėsti, kiėsti
„keėsti“, riėkti, piėsti, kniėbti, ťiėbti, miėlės, riėsti, skiėtas, išsiĥiėpti,
ťiėmq, diėnq, griėbti...

kuōlas, juōkas, ruōĥtis, tuōkti, kruōpos (žem. kruōpai), sriuōbalas,
tuōpo (3 praes., tuopyti žem.) „taupo“, Skuōdas (miestelio vardas)...
sōdas, ōtas „камбала, rhombus maximus“, kōpos, pōnas, kōšė „каша“,
rōdas, lōtai (arba lōtos), ťōlė, džiōvq (gauti), vōgti, dvōkti, smōgti,
mōĥis, grōĥis...

mėta „мята“, mėsq, rėkti, lėkti, dvėsti, grėsti, (s)kėsti, (s)plėsti,
krėsti, drėbti, vėťe, vėlė, gėlė, mėtis, dėgis...

ďykas, ťyđdas, nykti, klykti, pyktis, lykis, plyĥi, ryĥi, sykis, krytis
„kritimas“, brýdis, lyna (3 praes.), ryna, gyvatynė...

rūkti, dūkti, plūkti, siūlė, kūlė (baigia kult), drūtis, rūĥtis „rūĥs-
tumas“, dūris, dūrinti, kiūvinti, rūpi, ťūna (3 praes.), kliūna...
rāstas, grāťstas, drāsq (vyrq), grāťo (3 praes.), iāso, skāra, bāla,
ťāla...

kęsti, skęsti, męsti, tęsti, gęsta (3 praes.), *kęra, dręsa* „drįsta“...
drįsti, lįsti, tįsti „darytis ilgam“ (nosis ištįso). *skęla* (3 praes.), *šęla, dęla, bęra, įra, lįja, rįja*...

siųsti, atsidųsta (-dųsa ir Kp su naujai įvestu *n*: *atsiduńsa*),
skųra (3 praes.), *kiųra, būva, žųva, griųva*...

12. Tvirtaprade kirčiuotųjų skiemenų priegaidę žymime d e š i-
niniu (acutus) ženkle, pvz.:

*dibė, dąiktas, kailis, baimė, kairinti, braidžioti¹, laipioti, pąikioti, raičioti, raišioti, draikiotis¹, taikinti, laidyti, raižyti, braižyti, laisryti, skaidyti, pąikinti, daigas, žaistas, žaisti, kאיšti „skusti“, laimė, laisvė...
ėižėti, trėikėti, krėitėti, pėikėtis, kėikti, klėisti, lėisti, tėisinti, sveikinti, mėilintis¹, mėilė, vėikiai (ateis), mainėiva, Karėiva (pavardė), Mažėi-
ka (pavardė)...*

*uiti, guiti, gūirė „tokia žuvis“, mūistyti, lūina, kūila, rūišis...
augti, šauti, rauti, kląusti, mauti, grąusti, rąugas, kaulas, laužas, dau-
žėti, rąugėti, saugau, kąustyti, šaudyti, mąudyti...*

*šliaužioti, džiauti, čiaupti, bjaurioti, kiadulioti, čiaudėti, kliautis,
kiaušas, kiautas...*

*ląngas, ankštis, kąndu, antis, pąntis, ląndžioti, ląnkioti, sląnkioti,
rąnkioti, mąnkyti...*

lėnkas, mėnkė (tokia žuvis), *skėndėti, spėndžiu, stėngiu, tėnkintis...
ląnkerėti, skinti, kabinti, vąngis, lągė „kartis lopšiui pakabinti“,
kinka, trinka...*

lūnkas, rūngas, lūnginti, stūngis...

amžius, ląmdyti, grąmdyti, pakrąmta (toks žmogus)...

vėmti, tėmti, žėmbėti, rémbėti, kėmpėti, grėmžti, lėmtas...

*kimti, lįmti, kįmšterėti, kįmšt! (ištiktukas), krimst! klįmst! rimti,
rimtas...*

kūmštė, rūmtas „rimtas“, rūmbėti, grūmdyti, stūmdyti...

*alkanas, kálnas, málka, gálva, málti, kálti, sálti, šálti, bálti, válgyti,
skáldyti, šáldyti, sáldyti, válkioti², báltas, váltis, žálti, pálšas, tálžyti...*

*ėlnis (ėlnias), dėlna (dėlnas), vėlnias, mėlžu, kėlti, skėlti, gėlbėti,
skėldėti, vėlti, skėlbti, pėlkė, žėlti, gėlti, tėlžti „smarkiai mesti“,
švebėlda „šveplys“...*

XXII *įltis, pılnas, vilna, skilti, pilti, šilti, gilti, žilti, nurilti, vilti, kibilda,
miltai, tiltas, kilpa, milžti, gildyti, šildyti, pildyti, vilgyti, tildyti,
skiltis, dilgsi* (3 praes.), *žvilgsi*...

¹ Pajūrio žemaičiai (Slnt) ištaria *braidžioti, draikioties, mėilinties* (bet *mėilauti*).

² Žem. ir *valkioti* Slnt.

13. Balsiai *a, e, i, u* kilimo yra trumpi, iš kurių rašomojoje kalboje po kirčiu, ne žodžio gale, tegali pailgėti tiktai *a* ir *e*.

Balsiai *i* ir *u* rašomojoje kalboje visuomet palieka trumpi.

Ilgieji *a* ir *e* gali turėti dvejopą priegaidę: tvirtagailę, t. y. *ā, ē*, atdarame skiemenyje (ne dvibalsyje), ir tvirtaprādę, t. y. *ā, é*, uždaramame skiemenyje (dvibalsyje); pvz.: *gālas, māžas, rāštas, gēlia, gēras, tēpa : mālka, šārka, gēlti, élnis*.

Kadangi rašomojoje kalboje balsiai *i* ir *u* palieka trumpi net ir tvirtapradės priegaidės skiemenyje (dvibalsy), tai dėl tos priežasties kalbininkai greta su *āl, él, ár, ér...* terašo tiktai *il, ūl, ir, ūr...*, o ne *īl...* : *pīla* ir *pīlti, kūlia* ir *kūlti, spīria* ir *spīrti, dūria* ir *dūrti...*

14. Rašomosios kalbės garsus *ā || á, ē || é, i, ū* daugumą lietuvių kalbos šnektų ištaria visus vienodai: *a, e, i* ir *u* po kirčiu, ne žodžio gale, visuomet tenai (šiaurės rytiečių augštaičių ir visų žemaičių šnektose) pusilgiai. Pvz., dusetiškiai sako: *kāfā, māla, vērā, škīrā, dūrā* ir *kāft, māl't, vēft, škīrt, dūrt* (arba *dūr-tę* : -ę pusilgis), o alsėdiškiai, salantiškiai ir kiti žemaičiai — *rāša* „rašo“, *vēdē* „vėdė“, *lēpa* „lipo“, *lōpa* „lūpo“ ir *kārte* „karti“, *mālte, vėrte, škėrte, dōrte*. Dusetiškių ir žemaičių pavyzdžiuose balsiai *a, e, i, u* su abiem priegaidėm yra **pusilgiai** (mittelzeitig, полудолгий).

XXIII Pietiečių dzūkų (Seinai, Leipalingis, Merkinė) *i* ir *u* po kirčiu atdarame skiemenyje lieka trumpi (*visas, lūpa*), bet uždaramame tvirtapradės priegaidės skiemenyje jie pavirsta **ilgaais** : *gýrmos* „gīrnos“, *pylnas* „pilnas“, *kūrc(ie)* „kūrti“, *būrnū* „būrna“.

Taigi, rašomosios kalbės žodžių *vilna* ir *kūrtas* trumpuosius *i* ir *u* lietuviai ištaria trejopai: 1) trumpai (vakariečiai augštaičiai: Ilguva, Naumiestis — Šakių aps., Tilžė...), 2) pusiau ilgai (šiaurės rytiečiai augštaičiai: Dusetos, Linkmenės, Tverėčius, Kupiškis, Šiauliai..., žemaičiai: Kvėdarna, Plungė, Salantai...), 3) ilgai (pietų rytiečiai augštaičiai: Alytus, Seinai..., kai-kurie vakariečiai, rytiečių kaimynai: Bartninkai...).

15. Rašomojoje kalboje, su kuria sutinka ir pietų rytiečiai (Seinai, Merkinė...), balsiai *a* ir *e* ne žodžio gale, būdami po kirčiu, kartais palieka **trumpi**, pvz.: *kāsti* (*kāsime, kāškime, kās-damas*), *rāsti, kāpsi* (3 praes.), *kāranduoti, mėsti, nēsti, vėsti, māno, tāvo, sāvo, gerėsnis, nēvedu, atvedu, pāvedu...* Visų kitų lietuvių kalbės šnektų atstovai (šiaurės rytiečiai augštaičiai, visi žemaičiai) ištaria *a* ir *e* po kirčiu, ne žodžio gale, visuomet kaip **pusilgius** :

kāsti(e)..., *māno...*, *gerēsnis...* Pastarųjų lietuvių tos-pačios padėties ir *i* su *u* yra **pusilgiai**: *vīsas* (žem. *vīsas* Kv, Erž, *vēsqs* Als, Slnt...), *gūdas* (žem. *gūda* „gūda“ Kv, Erž, *gōda* Als, Slnt).

16. Rašomosios kalbės balsiai yra dvejopo ilgio: 1) vieni balsiai yra visuomet ilgi, net ir kirčio neturėdami: *o, ē, y, ū, q, e, i, u*, 2) kiti, neturėdami kirčio, visuomet esti trumpi: *a, e*, 3) treči, tiek būdami po kirčiu, tiek jo neturėdami, teesti vien tik trumpi: *i, u*.

Balsiai *a* ir *e*, būdami po kirčiu ne žodžio gale, gali pavirsti ilgais: *mažās* (acc. pl.), bet *māžas* (nom. sing.), kur *ā* yra ilgas, t. y. *ā*.

17. Kitos šnektos, kaip esame jau matę, be trumpųjų (*kās, vēs, krīs, mūs*) ir ilgųjų (*apklōtas* partic., *apklōtas* subst.), turi dar **pusilgių** arba vidutinio ilgumo balsių: šiaurės rytiečių — *kāla* || *kāltas, vēlanas* „velenas“ || *vēltas, žilas* || *žil't(ē)*, *dūrā* || *dūrtas* Ds, žemaičių — *kāla* „kalė“ || *kālte* (Als, Slnt, *kālti* Kv, Erž, Kuršėnai), *vēlat* „veliate“ || *vēlte, žēla* (*žila* Kv, Erž) „žilo“ || *žēlte* (*žilti*), *dōrat* (*durat*) „duriate“ || *dōrte* (*durti*).

18. Rašomosios kalbės lyčių *māžas* ir *pēšas* (3 praes.) balsiai *ā* ir *ē* nėra to-paties ilgio su šiaurės rytiečių augštaičių ir žemaičių balsiais *ā* ir *ē* *māžas* (*māžqs*) ir *pēšas*. Pirmuoju du *ā* ir *ē* yra ilgu, o pastaruoju du pusilgiu. Bet šio netikslumo šandie mes negalime išvengti dėl tam tikrų raidžių stokos mūsų spaustuvėje.

Taip-pat rašomosios kalbės balsiai *ā* ir *ē* nėra lygūs su šiaurės rytiečių ir žemaičių balsiais *ā* ir *ē* *kālti, kārti, nērti, vērti*. Rašomosios kalbės balsiai *ā* ir *ē* yra ilgi, o šiaurės rytiečių augštaičių ir visų žemaičių šiuodu balsiu tėra tiktai **pusilgiu**.

19. Ilgieji žodžių sklemens, būdami po kirčiu, visose lietuvių kalbės šnektose turi dvejopą priegaidę. Jei kirčių priegaidės mes nežymėtumbime, tai dažnai būtų rašte ir spaudoje sunku suvaidinti vienodai rašomų žodžių reikšmė, kas matyti kad ir iš šių pavyzdžių:

kvailą (*kvailą* žmogų < *kvailas* adj.: *kvailą* < *kvāila* subst. „kvailas žmogus“), paiso (miežiūs *paīso* „kulia“: jis ničko *ne-pāiso* „nežiūri, не обращает внимания“), kleivą (*kleivą* adj.: *klēivą* subst. < *klēiva* „klišis“, teisė (*teīsė* 3 praet.: *tēisė* „Recht, право“), veikus, veikią (*veikus, veikią* part.: *vēikus, vėikią* adj.), augštas (*aūgštas* sub.: *āugštas* adj.), auklė (*aūklė* „aūtas“: *āuklė* „vaikų auglintoja, āuklėtoja“), aušti (*aūšta* „švinta, rytas darosi“: *vīralas āušta*), plaukti (žmogūs peř ūpe

plaũkia : rugiai jau *pláukia* „igauna varpas“), *plautas* (aldijõs *pláutas*, ávilio *pláũtas* sub. : *pláutas* part.), *antis* (*aĩtis* „užaiñtis“ : *ántis* „toks paukštis“), *lenkė* (*leĩkė* 3 praet. : *lénkė* „ĩlin-kusi vieta“), *ginti* (*giĩti* galvijus laukañ : *gĩnti* šalĩ nuõ prieši-ninkų), *minti* (*miĩti* mĩslę : *minti* linus), *balnas* (*baĩnas* árkliui dėdamas : *bálnas* jáutis), *kaltas* (*kaĩtas* adj. : *káltas* sub. „долото, Meissel“), *karšti* (vilnas *kaĩšti* : žmogus pràdeda *káĩšti* „senėti“), *kartis* (árklio *kaĩtis*, žirnių *kaĩtis* „korzec“ : *káĩtis* „šatra“), *skardas* (*skaĩdas* „áidas, эхо“ : *skárdas* „жесть, Blech“), *varnà* (*vaĩrnà* < *vaĩrnas* : *várnà* < *várna*), *merkti* (linus *meĩkia* : akĩ *mérkia*), *vertas* (trijų skatikų *veĩtas* : *vértas* part.), *girdo* (šito *giĩdo* toli pasiekta < *giĩdas* „слух, paskalas“ : árklus *giĩdo* 3 praes.), *skirtas* (*skiĩtas* sub. „skirtumas“ : *skĩrtas* part.), *miršta* (jis viską *užmiĩšta* : *mĩršta* žmónės), *kurpė* (kà jis tenai peĩ diẽnà *kuĩpė*? 3 praet. : *kũrpė* „ava-lynės, autũvo vardas“), *kietis* (*kiĩtis* „kietumas“ : *kĩetis* „žolės vardas“), *liepė* (*liĩpė* 3 praet. : *lĩepė* Dsn „лѣпа, липа“), *mielas* (*miĩlas* „гипс“ : *mĩelas* adj.), *sietas* (*siĩtas* „saitas karvei rišti“ : *sĩetas* „miltams sijoti ĩnagis“), *juodu* (*juõdu* abũdu bũvo atėjusiu : *jũodu* nom. du. iš *jũodo* adj.), *juosta* (véidas *juõsta*, pajuõdo : *jũosta* susijũosti), *klotas* (*klõtas*, *ap-*, *pa-*, *in-klõtas* sub. : *klõtas*... part.), *košė* (*kõšė* „toks valgis“ : *kõšė* 3 praet.), *kotas* (*kõtas* „l. kat, bũdelis“ : *kõtas* „ручка“), *lopo* (*lõpo* gen. sing. sub. : *lõpo* 3 praet.), *rodo* (*rõdo* gen. sing. adj. : *rõdo* 3 praes.), *stotas* (*stõtas* sub. „lytis“ : *stõtas* part.), *mėtos* (*mẽtos* nom. pl. sub. : *mėtos* 3 praes.), *pagrėbstai* (*pagrėbstai* nom. pl. sub. : *pagrėbstai* 2 sing. praes.), *pasėdo* (aĩt vežimo *pasẽdo* atsisėdo : *pasẽdo* 3 praet.), *pasėstas* (*pasẽstas* „vėžimo sėdimoji lenta, pagalvis“ : *pasẽstas* part.), *sėja* (mũsų kaimýnai *sėjà* jau baigia sėti : *sėjà* part.), *spėtas* (*spėtas*, *atspėtas* sub. „atspėjamas laikas“ : *spėtas* part.), *vėlės* (*vėlės* nom. pl. „nu-mirėlių dvasios“ : *vėlės* 3 praet.), *gyvis* (*gỹvis* „gyvumas“ : *gỹvis* „gyvas daiktas“; kàs tõ *gỹvio gỹvis!*), *pūsi* (*pũsi* „vėjà leisi“ : *pũsi* „imsi pūti“ 2 sing. fut.), *siūlės* (*siũlės* nom. pl. sub. : *siũlės* 3 praet.), *sūdyti* (*sũdyti* „судить, teisti“ : *sũdyti* „dėti druskos“), *sūris* (*sũris* „sūrumas“ : *sũris* „сыр“ : kàs tõ *sũrio sũris!*).

20. Dažnai tos-pačios šaknies žodžiai gauna ne vienodos prie-gaidės kirtį. Priegaidės kaità, kurią lengvai gali pastebėti tos-pačios

šaknies žodžiuose kiekvienas klausios ausies lietuvis, skaitytojui bus matoma iš šių pavyzdžių:

braido || *bráidžioja*¹; *draiko* || *dráikiojas*¹; *laisvas* || *láisvė* (*láiksvė*); *paikas* || *páikinti*, *páikioti*; *šaiposi* || *pašáipa* „šipata“; *kėikti* || *kėiksmas*; *meilūs* || *mėilė*, *mėilintis*¹; *sveikas* || *svėikinti*; *teisūs*, *teisti* || *tėisinti*, *tėisė*; *daug* || *dáuginti*¹; *daūžti* || *dáužėti*; *gráusti* || *graūsmas*; *sáulė* || *pasáuliui*; *tráukti* || *traūko* žolė; *šienáuti* || *šienaūtė*; *pagáuti* || *pagaūtė*; *daņgu* || *padánggės*, *dángos*; *kánda* || *kañdis*; *leñda*, *lañdo* || *lándžioti*; *lángas* || *laņgius*; *leñkti*, *liñkti* || *lénkė*, *linkis*; *skeñdo* || *skéndėti*; *skúndžiu* || *skuñdas*; *reñti* || *rimti*, *rimtas*; *krañto* || *pakránta*, *krimst!* (ištiktukas); *kałtas* || *káltinti*; *sáltas* || *šaltis*; *báltas* || *bałtis*; *kalba* || *kálbinti*¹; *šilti* || *šiltas*; *švilpti* || *švilptauti*, *švilpa*; *vilkas* || *vilkė*; *márgas* || *maŗguoja*; *maŗčią* || *mártauja* „dar tebėra marti, dar nėra susilaukusi vaikų“; *vaŗgas* || *várginti*; *gėrvė* || *geŗvinas*; *meŗga* || *mėrgauja* „dar tebėra merga, netekėjusi“; *veŗsti* || *vėrtėti*; *keŗta* || *kértėti*; *skeŗdžia* || *skėrdžti*; *miŗti* || *mĩŗta*, *mėrdėti*; *biŗbti* || *birbauti*; *tiŗpti* || *tĩrpsi*; *ptenas* || *piēnė*², *piēnius*; *gledu* || *giėdalas* (ž.); *triėdžiu* || *triėdalas* (ž.); *júodas* || *juōduoti*, *juōsti* (vėidas *pa-juōdo*); *júosti* || *diržū juōsi*; *važiūoti* || *važiūotė*; *džiōvė* 3 praes. || *gávo džiōvą*; *klóti* || *pátalais klóji* „guli užsiklójęs“ (*apklótas* „apsikloti drobulė“); *lópau* || *lópas*; *móku* || *mōkestys*; *nešióti* || *nešiótė*; *sóstas* || *pasóstė* Kv; *óras*, *árti* || *ōrė* (baigiam árti); *máłti* || *mōlė* máłti; *kūlė* jau *iškūlė*; *brėžiu brėžį*; *ėda ėdį*; eik *pagrėbstų* grėbstyti; *klėtis* || *paklėtė* (*káłnas* || *pakálnė*)³; *mėlynas* || *mėlynuoja*; *pėdą* || *pėdinti*; *rėkia* || *rėkauja*; *rėžiu rėžį*; *sėju sėją*; *vėjas* || *pa-vėjui*; *vėpla* || *vėplinti*; *brýdoti* || *brýdis*, *brýdė*; *klýkti* || *klýkis* „toks paukštis (súopis, liņgė)“, *klýkauti*; *išvýsti*, *išvýdo* || *pavýdas*; *drútas* || *drútis* „drūtumas“; *dúriau* || *dūris*, *dūrinti*; *kiūtoti* || *kiūtinti*; *lūžti* || *lūžis*, *lūžą* (lūžà); *plústi*, *plúdo* || *plūdys* (*plūdės*); *rūpi*, *rūpestis* || *rūpinti*; *siūllas* || *siūllės*; *šūkis* || *šūkauti*; *drąsūs* || *drąsinti*¹.

21. Kirčiuotųjų skiemenų ilgųjų balsių ir dvibalsių dvejetainę priegaidę dar tebeskiria visos lietuvių kalbės šnėktos. Bet tasai priegaidės skyrimas nėra visame lietuvių kalbės plote vienodas.

¹ Pajūriškiai žemaičiai (Slnt) ištaria *braidžioti*, *draikioties*, *meilinties*, *dauginti*, *kalbinti*, *drąsinti*.

² *pienė* Snt.

³ *paklėtis* (instr. sing. *pāklėčiu* = v. š. *pāklīē'q*), *pakálnė* Slnt.

Augštaičių tarmė priegaidė mažą kuo skiriasi nuo rašomosios kalbės priegaidės. Ir tie žemaičiai, kurie susiduria su vakariečiais augštaičiais (pvz., Eržvilkas, Kuršėnai), priegaidę ištaria augštaitiškai.

Ne augštaičių pasienio žemaičių (pvz., Alsėdžiai, Pūngė, Salantai...) abi priegaidės rūši augštaičio ausiai atrodo tvirtapradė.

Augštaičių tvirtagalę priegaidę Žemaičiuose atstoja **kriūtančioji**¹ (fallend, нисходящая), o tvirtapradę — **sprōgstančioji**, arba **lūžtančioji** (laužtinė, прерывистая, gestossen), kada ilgojo balsio arba dvibalsio viduryje nutrūksta, nulūžta balsas dėl balsaskylės (голосовая щель) užsidarymo.

22. Žemaičių abidvi priegaidės rūši, man rodosi, bevėik niekuo nesiskiria nuo Vėlmieros ir Smiltėnės apylinkės latvių priegaidės (kaip ją yra aprašę prof. J. Endzelynas ir prof. P. Šmitas), latviškai vadinamos krituoša (fallend) ir grūsta, arba lauzta (gestossen).

Žemaičių priegaidėi žymėti galėtų tiktį latvių kalbininkų vartojamieji ženklai. Žemaičių šnektos pavyzdžiai galima būtų šitaip rašyti: *lāuks* „laūkas“, *vāks* „vaikas“, *pēil'is* „peilis“, *vērk* „vėrkia“, *pērkte* „pirkti“ || *lāuk* „lāukia“, *dāks* „dāiktas“, *vērtē* „vėrti“, *mēršto* „mėrštu“, *dōrtē* „dūrti“.

Žodyne žemaičių priegaidėi žymėti aš, bijodamas nutolti nuo rašomosios kalbės, vartojau tuos pačius ženklus, kaip ir augštaičių tarmei. Todel paminėtuosius pavyzdžius aš rašau šitaip: *lāuks*, *pēilis*, *vērk*, *pērkte* (*pīrkti*) || *lāuk*, *dāks*, *vėrtē*, *mēršto*, *dōrtē*.

XXV

Kirčio kilnojimas arba jo šokinėjimas. 23. Linksniojamųjų ir asmenuojamųjų žodžių kirtis nėra pastovus daiktas: dažnai jis nušoka nuo galūnės ant šaknies, dažnai žodžio šaknies kirtis atsiduria žodžio galūnėje.

Mūsų rašomoji kalba turi visą eilę žodžių, kurių kirtis visose kaitymo lytyse palieka šaknyje. Kita vėl žodžių eilė, skaičium didesnė, kaitymo lytyse turi nepastovų, kilnojamą kirtį.

Kirčio vietos pastovumo ir nepastovumo dėsnius kelia aikštėn mūsų kalbos gramatika. Aš čia tųjų dėsnų manau nė neliesti, tardamos, kad pradžiai bus gana tedavus tiktai kirčio pastovumo ir jo stumdymo kelis pavyzdžius pačiame linksniavime.

¹ [Naujausi tyrinėjimai rodo, kad žemaičių tvirtagalė (tęstinė) priegaidė nėra krintančioji (taigi ne lygi latvių krituošai), bet kylančioji. Būgą greičiausiai bus suklaidinęs balso spūdzio koncentravimas ant tvirtagalių dvibalsių pirmojo sando. — Z.Z.].

24. Pirmasis linksniavimas

Kamienagalis -a-

Liūksniai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis

Vienāskaita

1. Vardiniūkas	výras	pirštas	kélmās	diévas
2. Kilminiūkas	výro	piršto	kélmo	diévo
3. Naudiniūkas	výrui	pirštui	kélmui	diévu
4. Galiniūkas	výraq	pirštaq	kélmaq	diévq
5. Šauksmininkas	výre ¹	piršte (pirštė)	kélme	diève (dievė)
6. Įnagininkas	výru	pirštų	kélmu	dievų
7. Viētininkas	výre	pirštie	kelmė ²	dievė

Daugiskaita

1. Vardiniūkas ir šauksmininkas	výrai	pirštai	kelmai	dievai
2. Kilminiūkas	výrų	pirštų	kelmų	dievų
3. Naudiniūkas	výrams	pirštams	kelmams	dievams
4. Galiniūkas	výrus	pirštus	kélmus	dievūs
5. Įnagininkas	výrais	pirštais	kelmais	dievais
6. Viētininkas	výruose	pirštuose	kelmuose	dievuose

Dvīskaita

1. Vard., gal., šauk.	dū výru	dū pirštų	dū kélmu	dū dievų
2. Naudiniūkas	dviem výram	dviem pirštam	dviem kelmám	dviem dievám
3. Įnagininkas	dviem výram	dviem pirštam	dviem kelmaĩ	dviem dievaĩ

¹ Stud. A. Salys tvirtina, kad salantiškiuose šauksmininkas esąs *vėlne* (v. š. *vėlne*), *výre*, kas sutinka su latvių kalbos šauksmininko lytimis *tēv*, *māt*, *brālī*, *Jāni* (Endzelin LGr. § 17i, S. 31).

² *Kélme*, *lānge*, *āžuole*, *kāmine*, *kūbile* (rūgsta) ištaria šiaurės vakariečiai žemaičiai, pvz. Slnt. Pietų rytiečių žemaičių atstovas Jaunius (Kv) greta su lytimis *kélme* ir *lānge* ištardavo *pušynė*, *eglynė* (pl. *pušynā*, *eglynā*). Iš Kuršaičio žinome, kad Tilžės apylinkėje sakoma *kélme*, *lānge*. Šitie duomens rodo, kad lietuviai vienaskaitos vardininkui senovėje yra turėję dvejopą kirtį: augštaičiai žodžio galūnėje, o žemaičiai — šaknyje. Vadinas, vietininko kirtis žemaičių tarmėje yra atstumtinis. Pažemaitės vakariečiai (Tilžė) sako *kélme*, *lānge* del žemaičių įtakos.

Del vietininko kirčio rašo man kun. P. Sragys (1923 m. XI. 21.): „Klausiamieji žodžiai mano tarmėje turi šiuos kirčius: *dārbe*, *kélme*, *krėšle*, *lānge*, *mėšle*, *stóge*, *rāuge*, *súole* (nom. pl. *súolai*), *siete* (sietas sijojimams), *vėdare*, *āžuole*, *āžuole* (ž. *vūobulė*), *jōvale*, *kātīle*, *rēkkale*, *vākare*, *kūbile* (ž. *kūbele*), bet *kaminė*. Toks yra čia mūsų vietininkas. *Kaminė*, *kiminė* (vard. *kāmens*, *kēmēns*, dg. *kāmenā*, *kēmēnā*, *kāmenūm*, *kēmēnūm*). Taigi, man rodosi, vietininkas yra *kaminė*, *kiminė* delto, kad vard. yra trumpas kirtis ir dg. yra *kaminaĩ*, *kiminaĩ*; bet *čiūkuras* (*čiūkhōrs*) yra *čiūkure*, man rodosi, delto, kad dg. yra *čiūkurai*. — Mes sakome *pušynā*, *karklynā*, *kūlynā*, viet. *pušynė*, *karklynė*, bet *kūlynė*“.

Liaksniai	Pirmykštis šaknės kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis
Vienāskaita				
1. Vardininkas	<i>vėjas, žirnis</i>	<i>tėliās¹, vėštis</i>	<i>vėlinas, ožys</i>	<i>svėčias², pirštys</i>
2. Kilmininkas	<i>vėjo, žirnio</i>	<i>tėlio, vėškio</i>	<i>vėlnio, ožio</i>	<i>svėčio, piršio</i>
3. Naudininkas	<i>vėjui, žirniui</i>	<i>tėliui, vėškui</i>	<i>vėlinui, ožiui</i>	<i>svėčiui, piršiui</i>
4. Galinininkas	<i>vėją, žirni</i>	<i>tėlią, vėškį</i>	<i>vėliną, ožį</i>	<i>svėčią, piršį</i>
5. Šauksmininkas	<i>vėję, žirni</i>	<i>tėlė³, vėškį</i>	<i>vėlinė⁴, ožy</i>	<i>svėčė, piršly</i>
6. Įnagininkas	<i>vėjų, žirnių</i>	<i>tėlių, vėškių</i>	<i>vėlinių, ožių</i>	<i>svėčių, piršlių</i>
7. Vičtininkas	<i>vėję⁴, žirnyje</i>	<i>tėlė⁴, vėškyje</i>	<i>...., ožyje</i>	<i>...., piršlyje</i>
Daugiskaita				
1. Vardininkas ir šauksmininkas	<i>vėjai, žirniai</i>	<i>tėliai, vėškiai</i>	<i>vėliniai, ožiai</i>	<i>svėčiai, piršiai</i>
2. Kilmininkas	<i>vėjų, žirnių</i>	<i>tėlių, vėškių</i>	<i>vėlinių, ožių</i>	<i>svėčių, piršlių</i>
3. Naudininkas	<i>vėjams, žirniams</i>	<i>tėliams, vėškams</i>	<i>vėliniams, ožiams</i>	<i>svėčiams, piršiams</i>
4. Galinininkas	<i>vėjus, žirnius</i>	<i>tėlius, vėškius</i>	<i>vėlinius, ožius</i>	<i>svėčius, piršius</i>
5. Įnagininkas	<i>vėjais, žirniais</i>	<i>tėliais, vėškiais</i>	<i>vėliniais, ožiais</i>	<i>svėčiais, piršiais</i>
6. Vičtininkas	<i>vėjuose, žirniuose</i>	<i>tėliuose, vėškiuose</i>	<i>vėlinuose, ožiuose</i>	<i>svėčiuose, piršiuose</i>
Dvlskaita				
1. Vard., gal., šauk.	<i>dū vėju, žirnių</i>	<i>teliū, vėškiū</i>	<i>vėlinių, ožių</i>	<i>svėčių, piršliū</i>
2. Naudininkas	<i>dvėm vėjiam, žirniam</i>	<i>tėliam, vėškiam</i>	<i>vėliniam, ožiam</i>	<i>svėčiam, piršiam</i>
3. Įnagininkas	<i>dvėm vėjiam, žirniam</i>	<i>tėliam, vėškiam</i>	<i>vėliniam, ožiam</i>	<i>svėčiam, piršiam</i>

¹ Dievėniškio ir Ciskodo lietuviai sako *tėlis*. Vakariečių augštaičių ir žemaičių lytims *mėdis, įdusis* Rytų Lietuvoje atliepia *mėčias, įdūčias*.

² *Svėčias* žemaitiškai yra ištariamas ir *svetys*. Žem. ir Kuršaičio *ėlnis* daug-kur (Ds, Nm) yra *ėlnias*.

³ Šauksmininką *vėje, telė, vėline* esu girdėjęs tarp dusetikų ir linkmeniškių.

⁴ *Vėje* (v. š. *vėji*) dar šiandie tebesako Ds, Lnkm. *Medė* (v. š. *medį*) greta su vard. *mėdžias*, „mėdžias“ sako Dsn.

25. Antrasis linksniavimas

Kamfėnagalis -o-, -lo- (vard. -la ir -t), -(l)ė

Lifksniai	Pirmykstis šaknies kirtis		Pirmykstis gaūnės kirtis	
	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis
Vienāška ita				
1. Vardininkas	lėpa, kója, gėrvė	rankà, dvāsìd, kiatlė	galvò, giesmė	žiemà, valdžìd, marit, siūlė
2. Kilmininkas	lėpos, kójos, gėrvės	rañkos, dvāsiòs, kiatlės	galvòs, giesmės	žiemòs, valdžìòs, marčìòs, siūlės
3. Naudininkas	lėpai, kójai, gėrvei	rañkai, dvāsiñi, kiatlėi	gálvai, giesmei	žiēmāi, valdžìkai, marčìñi, siūlėi
4. Galininkas	lėpa, kójq, gėrvė	rañkq, dvāsiq, kiatlė	gálvq, giesmė	žiēmq, valdžìq, marčìq, siūlė
5. Šauksmininkas	lėpa, kója, gėrvė ¹	rañka, dvāsiā, kiatlė ¹	gálva, giesmė ¹	žiēma, valdžìā, marčìā, siūlė ¹
6. Įnagininkas	lėpa, kója, gėrve	rankà, dvāsìd, kiatlė	gálva, giesme	žiēmà, valdžìd, marčìd, siūlė
7. Viėtininkas	lėpoje, kójoje, gėrvėje	rañkoje, dvāsiòje, kiatlėje	galvoje, giesmėje	žiemoje, valdžioje, marčioje, siūlėje

¹ Žemaičiai ir Pažemaitės vakariečiai augštaičiai (Tilžės apylinkė) šauksmininko vietoje vartoja vardininką, sakdami: gėrvė, rankà, dvāsìd, kiatlė, galvò, giesmė, žiēmò, valdžìd, marit, siūlė.

Liñksniai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis
D a u g i s k a i t a				
1. Vard., šauksm.	įlepos, kójos, gėruės	rañkos, dvąsios, kiaulės	gátuos, gėsmės	žiėmos, valdžios,
2. Kilminiñkas	lepių, kójų, gėronių	rañkų, dvąsių, kiaulių	gátvų, giesmių	mañčios, siulės
3. Naudiniñkas	lepomis, kójomis, gėruėms	rañkomis, dvąsioms, kiaulėms	gátuoms, giesmėms	marčių, siulių
4. Galiniñkas	lepas, kójas, gėrues	rankàs, dvasiàs, kiauulės	gátivas, gėsmes	žiėmoms, valdžioms,
5. Įnagininkas	lepomis, kójomis, gėruėmis	rañkomis, dvąsiomis, kiaulėmis	gátuomis, giesmėmis	žiėmoms, valdžioms,
6. Viñtiniñkas	lepose, kójose, gėruėse	rañkose, dvąsiose, kiauulėse	gátvose, giesmėse	žiėmosė, valdžiosė,
D v i s k a i t a				
1. Vard., gal., šauk.	dvi lepi, kóji, gėroi	ranki, dvasi, kiauuli	gátvi, gėsmi	žiėmi, valdži, mari, siuli
2. Naudiniñkas	dėtem lepom, kójom, gėruėm	rañkom, dvąsiom, kiauulėm	gátuom, giesmėm	žiėmóm, valdžiom,
3. Įnagininkas	dviėm lepom, kójom, gėruėm	rañkom, dvąsiom, kiauulėm	gátuom, giesmėm	marčiom, siulėm
				žiėmóm, valdžiom,
				marčiom, siulėm

26. Trečiasis linksniavimas

Kamienagalis -i-

Liūksniai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė

Vienaskaita

1. Vardininkas	<i>tóšis</i>	<i>anglis</i> ¹	<i>širdis</i>	<i>pirtis</i>
2. Kilmininkas	<i>tóšies</i>	<i>añglies</i>	<i>širdiės</i>	<i>pirtiės</i>
3. Naudininkas	<i>tóšiai</i> ²	<i>añgliai</i>	<i>širdžiai</i>	<i>piřčiai</i>
4. Galininkas	<i>tóši</i>	<i>añgli</i>	<i>širdi</i>	<i>piřti</i>
5. Šauksmininkas	<i>tóšie</i>	<i>añglie</i>	<i>širdiė</i>	<i>pirtiė</i>
6. Įnagininkas	<i>tóšimi</i> ³	<i>añglimi</i>	<i>širdimi</i>	<i>pirtimi</i>
7. Viėtininkas	<i>tóšyje</i>	<i>añglyje</i>	<i>širdyje</i>	<i>pirtyje</i>

Daugiskaita

1. Vard., šauk.	<i>tóšys</i>	<i>añglys</i>	<i>širdys</i>	<i>piřtys</i>
2. Kilmininkas	<i>tóšių</i>	<i>añglių</i>	<i>širdžių</i> ⁴	<i>piřčių</i>
3. Naudininkas	<i>tóšims</i>	<i>añglims</i>	<i>širdims</i>	<i>pirtims</i>
4. Galininkas	<i>tóšis</i>	<i>anglis</i>	<i>širdis</i>	<i>pirtis</i>
5. Įnagininkas	<i>tóšimis</i>	<i>añglimis</i>	<i>širdimis</i>	<i>pirtimis</i>
6. Viėtininkas	<i>tóšyse</i> ⁵	<i>añglyse</i>	<i>širdyse</i>	<i>pirtyse</i>

Dviskaita

1. Vard., gal., šauk.	<i>dvi tóši</i>	<i>angl</i>	<i>širdi</i>	<i>pirti</i>
2. Naudininkas	<i>dviem tóšim</i>	<i>añglim</i>	<i>širdim</i>	<i>pirtim</i>
3. Įnagininkas	<i>dviem tóšim</i>	<i>añglim</i>	<i>širdim</i>	<i>pirtim</i>

¹ Vardininkas *anglis* yra neaiškus man naujadaras lyties *añglis* vietoje. Rytiečiai augštaičiai ištaria *likstis* „šda“, *slstis* „внд, позор“, kurių vietoje vakariečiai ištartų *likstis* (*liksties*), *slstis* (*slsties*). Slaviškos kilmės žodis *smėtis*,-ties ir vakariečių augštaičių šnektose nevirsta lytim **smertis*. Žemaičiai sako *anglis*,-iės, daugiskaitos kilm. *añglių* Kv (Jn). Slnt (senoji karta).

² Senąją naudininko galūnę iki šiai dienai yra išlaikę žemaičiai ir kai kurie pietų rytiečiai augštaičiai: žem. *tóšie*, *añglie*, *širdie*, *piřtie*, r. a. (pvz., Punia. Jeznas) *tóši*, *úsmi*, *širdi*, *piřti*.

³ Galūnę -mi šiandien beveik visoje Lietuvoje atstoja -a (seniau -án): *tóšia*, *angliá*, *širdžia*, *piřčia*.

⁴ *Širdžių* vietoje kai-kur dar tebesako senoviškai *širdų*.

⁵ -yse vietoje kai-kurie vakariniai augštaičiai saką -ise *Trisė* ir *akisė* esmi girdėjęs Naumiesčio (Šakių aps.) apylinkėje.

27. Ketvirtasis linksniavimas

Kamienagalis -u-, -iu-

Liūsniai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė
Vienaskaita				
1. Vardiniškas	1	<i>tušgas, puodžius</i>	<i>sūnūs</i>	<i>viršūs, sodžiūs²</i>
2. Kilminiškas		<i>tušgas, puodžiaus</i>	<i>sūnaūs</i>	<i>viršaus, sodžiaūs</i>
3. Naudiniškas		<i>tušgui, puodžini</i>	<i>sūnui</i>	<i>viršui, sōdžiui</i>
4. Galiniškas		<i>tušgų, puodžių</i>	<i>sūnų</i>	<i>viršų, sōdžių</i>
5. Sąuksmininkas		<i>tušgau, puodžiau</i>	<i>sūnaū</i>	<i>viršau, sōdžiaū</i>
6. Įnagininkas		<i>tušgumi, puodžiumi</i>	<i>sūnumi</i>	<i>viršumi, sōdžiumi</i>
7. Viėtininkas		<i>tušgujė, puodžiuje</i>	<i>sūnujė</i>	<i>viršujė, sōdžujė</i>

¹ Daiktavardžiai pavyzdžio neturiu. Iš būdvardžių kirčio reikalui tikų būdvardžiai *lyšgas, aiškus*, kurie senovėje buvo linksniuojami šitaip: *lyšgas, lyšgas, *lyšgam[ui]*; naujadaras *lyšiam[ui]*: *lyšiam' jaw' DP 363₁₂, smarkiam' 361₂₀], lygų, lygumi* (DPo 108₃₀, 201₁₄, 227₃₀), *lygume* (*atškume... regėjime DP 596₆, bragume* daiktų DPo 262₁₀, *wėlikume DP 582₂₃); lygūs, lygų* (*brėgūių DPo 246₃₃), lygumus* (iūmus *tāmsumus DPo 209₁₀, šwiešūmus* daiktamus DPo 299₁₇ || *teistėmus 5₃₃), lyšgas DPo 95₁₃, 130₃₇, 127₄ (*brėgas 52₃₀, 139₄), lygumis 37₁₃ (tėkumis* baltais 15₆, *šwėlhumis* žodžiais DP 302₄₀), *lygūse (*priėβūje* daiktūse DPo 254₁₇ || *brėgūiūje 59₆, šwėlmiūje 363₃).**

² Istaria *sōdžūs* pietiečiai dzūkai (Seinai, Merkinė, Leipalingis).

³ Kuršaitis rašo -ūje, o Jablonskis -uje. Iš šnekamosios kalbos man tėra pažįstamos lyrys *tušgui* (rašome *tušguj*), *viršui*. Žemaičiai čia sako *tušguo* (v. š. *tūrgū, tērgou*), *viršūš*.

Līksnīai	Pirmykštis šaknīs kirtis		Pirmykštis galūnēs kirtis	
	Tvirtapradē priegaidē	Tvirtagalē priegaidē	Tvirtapradē priegaidē	Tvirtagalē priegaidē
D a u g i s k a i t a				
1. Vard., šauk.		<i>tuŕgūs¹</i>	<i>sūnūs</i>	<i>viršūs</i>
2. Kilminiņkas		<i>tuŕgu</i>	<i>sūnū</i>	<i>viršū</i>
3. Naudiniņkas		<i>tuŕgums</i>	<i>sūnūms</i>	<i>viršūms</i>
4. Galiniņkas		<i>turgūs</i>	<i>sūnūs</i>	<i>viršūs</i>
6. Īnagininkas		<i>tuŕgumis</i>	<i>sūnūmis</i>	<i>viršūmis</i>
7. Viētinkas		<i>tuŕguose</i>	<i>sūnuosē</i>	<i>viršuosē</i>
D v i s k a i t a				
1. Vard., gal., šauk.		<i>turgū</i>	<i>sūnu</i>	<i>viršū</i>
2. Naudiniņkas		<i>tuŕgum</i>	<i>sūnūm</i>	<i>viršūm</i>
3. Īnagininkas		<i>tuŕgum</i>	<i>sūnuūm</i>	<i>viršūūm</i>

¹ *Puodžius* senųjų daugiskaitos lyčių šandie nebeturi. Lyčių *puodžius, puodžium(u)s, puodžiumis, puodžiuse* šandie jau net ir rašomoji kalba nebeapažįsta, jų vietoje vartodama naujadarus *puodžiai, puodžiams, puodžiais, puodžiuose. Tuŕguose, sūnuosē, viršuosē* yra irgi naujadarai senesniųjų lyčių *tuŕgūse, sūnūsē, viršūsē* vietoje. Dusetiškiuose senesnėji karta dar ir šandie tebesako *pelūs, pētūs „pietūsē“ < *pelūs < *pelūsē. Tuŕgai, sūnai, viršai* Sint. Saulē jau *pietūsē Nm.*

28. Penktasis linksniaivimas

Senovės kamienagalis — priebalsis (-n-, -r-, -s-)

Liūksniai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė
Vienāskaita				
1. Vardiniūkas	<i>mēnuo</i>		<i>piemiū</i>	<i>tešmuū, sesuū</i>
2. Kilminiūkas	<i>mēnesio (-ies³)</i>		<i>piemeiš²</i>	<i>tešmeiš, sesėiš</i>
3. Naudiniūkas	<i>mēnesiai (ž. -ies³)</i>		<i>piemeniui</i>	<i>tėšmeniui, sėseriai</i>
4. Galiniūkas	<i>mėnesį</i>		<i>plėmeni</i>	<i>tėšmeni, sėserį</i>
5. Šauksmininkas	<i>mėnesi</i>		<i>plėmeniž</i>	<i>tešmeniž, sėseriž</i>
6. Įnagininkas	<i>mėnesių⁴</i>		<i>plėmeniū</i>	<i>tėšmeniū, sėseria</i>
7. Viētīninkas	<i>mėnesyje</i>		<i>plėmenyje</i>	<i>tešmenyje, sėseryje</i>

¹ Tvirtagalės priegaidės šakniam kirčiui galėtų pavyzdžiu tikti dusetiskių *ākmuo*. XVI amžiuje Daukša irgi sakė *ākmuo*. Daukša jį linksniuoja šitaip: *ākmenes* (gen. sing.), *ākmeni* (dat. sing), *ākmeni, ākmenimi; ākmenes* (nom. pl.), *ākmenų, ākmenimis, ākmenis, ākmenimis*. Visur kitur *ākmen(e)s* (gen. sing.) vietoje šandie besako *akmuū*. Daukšos žodį *vānduo* (iš čia dusetiskių *ūndo, ūnda*; galiniai -o, -a yra pusilgiai) beveik visi lietuviai pavertė *vandenimi* : *vanduo*.

² Galūnė -o iš pirmojo linksniaivimo. -s sutrumpėjusi iš -es. Prienų, Punios apylinkėje sėniai dar ir šandie tebesaką *šunės, žgės*.

³ Priebalsinių kamienų linksniaivime naudininko galūnė yra dvejopa: augštaičių -i (tām šūni, žgši, dakti, plėmeni, dakte-ri), žemaičių -ie (tām šūnie...). Šandie galūnė -i tebėra gyva Prienų, Punios, Jezno apylinkėje.

⁴ Įnagininko senoji galūnė -mi retai kur bėra girdėti. *Mėnes-i-mi, piemeniml, seseriml*... turi i iš III linksniaivimo. Senovėje turėjo būti sakoma **mėnes-mi, *piemen-mi*... Dar ir šandie Kvėdarnoje tebesaką *vėndāmi* adv. „vandens keliu“ < **vėnden-mi*

Liūksniai	Pirmykštis šaknīs kirtis		Pirmykštis galūnēs kirtis	
	Tvītagalē priegaidē	Tvītagalē priegaidē	Tvītagalē priegaidē	Tvītagalē priegaidē

D a u g l s k a i t a

1. Vard., šauk.	<i>mēnesiai</i> (ž. -ys)	<i>plēmens</i>	<i>tēšmens, sēšers</i>
2. Kilminiņkas	<i>mēnesių</i> (ž. -ų)	<i>piemenių</i>	<i>tešmenų, seserų</i>
3. Naudiniņkas	<i>mēnesiams</i> (ž. -ims)	<i>piemenims</i>	<i>tešmenims, seserims</i>
4. Galiniņkas	<i>mēnestus</i> (ž. -stis)	<i>plēmenis</i>	<i>tēšmenis, sēšeris</i>
5. Įnagininkas	<i>mēnesiais</i>	<i>piemenimis</i>	<i>tešmenimis, seserimis</i>
6. Viētininkas	<i>mēnesiuose</i>	<i>piemenyse¹</i>	<i>tešmenyse, seserysē</i>

D v l s k a i t a

1. Vard., gal., šauk.	<i>mēnesiu</i>	<i>piemeniu</i>	<i>tēšmeniu, sēšeri</i>
2. Naudiniņkas	<i>mēnesiam</i>	<i>piemenim</i>	<i>tešmenim, seserim</i>
3. Įnagininkas	<i>mēnesiam</i>	<i>piemeniū</i>	<i>tešmeniū, seseriū</i>

¹ Žemaitiškai ir *piemeniūsė, tešmeniūsė, mēnesiūsė* (v. ž. *pėimēnūs*) Sīnt.

29. Lietuvių kalbės giminaitės kalbos rodo, kad senovėje vieniems žodžiams dėta kirtis ant šaknies, o kitiems — ant galūnės. Kalbėsime pavyzdžiais. Sanskrito (senovės indų) kalboje greta su šakninio kirčio žodžiais, pvz., *bhāgas* „davėjas; dalis, laimikis“, *vārṇa-s* „spalva, dažas“, *dāmas* „namas“, *pātram* „indas“, *dāttram* „pjautuvas, dalgis“, *dānam* „dovana, lot. donum“, *ācavā* „kumelė, ašva“, *ūrṇā* „vilna“ yra ir galūninio kirčio žodžių, pvz., *dēvās* „dievas“, *lōkās* „pleinė, laukas“, *usrās* „bulius“, *yugām* „jungas“, *parṇām* „sparnas“, *grīvā* „sprandas“. Tiedvi kirčio rūši matome ir graikų kalboje tebegyvuojanti: *δόμος*, *οἶκος* „namas“, *φóρος* „pelnas, sámbarvė“, *πέμπτος* „penktas“, *λύκος* „vilkas“, *τόξον* „šaujammas lankas“, *δῶρον* „dovana“, *πέδον* „asla, žemė“, *οἶμη* „daina“, *κοίτη* „migis“, *δίκη* „tėisė“, *ᾠρα* „metas“, *θηλυς* „moteriškas“ stovi greta su galūninio kirčio žodžiais *θεός* „dievas“, *φορός* „nešas, našus“, *κοντός* „kartis, smaugas“, *πλωτός* „plaukias“, *βλωμός* „kšnis duonos“, *ζυγόν* „jungas“, *τομή* „pjūvis“, *φυγή* „lot. fuga, bėgimas“, *ἀλγή* „alga“, *θεά* „deivė“, *πλατύς* „platus“. Graikų kalbės grūtėms *λύκος* || *θεός*, *δῶρον* || *ζυγόν*, *οἶμη* || *τομή* rusų kalboje atliepia grūtės *волк*, kilm. *вólка* (*толк*, *тóлка*; *смог*, *смóга*; *миг*, *мúга*) || *стол*, *столá* (*кол*, *колá*; *тρυδ*, *тρυδá*; *плод*, *плóдá*), *мáсо*, *мýло*, *жáло*, *пóле*, *мóре*, *зóлото*, *сéно*, *дéрево* || *селó*, *помелó*, *жер(е)лó*, *долотó*, *веретенó*, *лúпа* || *женá*...

30. Indoeuropiečių šeimos kalbos senovėje bus turėjusios dvejopą kirtį: vienuose žodžiuose šakninį, kituose — galūninį. Tai išvadai pritaria ne tik čia aikštėn iškeltieji sanskrito, graikų ir rusų kalbės duomens, bet ir senoji germanų kalba, kuri šiaudie laisvo kirčio nebeturi.

Senovės germanų kirčiui susekti tinka ide. prokalbės garsai *k*, *t*, *p*, *s*, kurie jų prokalbėje, prieš kirtį stovėdami, virsdavo skardžiais priebalsiais *g*, *d*, *b*, *z*, o po kirčio — kimiais priebalsiais *h*, *ǣ*, *f*, *s*. Žodžio kirčio dvejopumą rodo šios gotų kalbos žodžių grūtės: *maurǥr* „Mord“ || *fōdr* „makštys“ iš ide. prolytės **m₁r¹trōm* || *pōtro¹m*, *airǥa* „Erde, žemė“ || *ǥiuda* „tauta“ < ide. **er¹tā* || *teut¹ā*, *fraǥi* „protas“ || *ǥiubi* „vagystė“ < ide. **pro¹tōm* || **teup¹ōm*, *brōǥar* „brolis“ || *fadar* „tėvas“ < ide. **bhrā¹tēr(-ōr)* || *pā¹tēr*.

31. Lietuvių tolimesnieji giminaičiai rodo, kad senovėje lietuviai vienu žodžių visoms lytims bus dėję kirtį šaknyje, kitų — galūnėje. Žilojoje senovėje lietuviai bus sakę, pvz.: **dieva¹s*, *dievā¹*, *dievu¹o¹*, *dieva¹n*, *dievu¹o¹*, *dieve¹n*, bet *ra¹tas*, *ra¹tā*, *ra¹tuoi*, *ra¹tan*, *ra¹tuio*, *ra¹ten*. Tam pritaria ne tik sanskrito žodžiai *dēvās* ir

ráthas (vok. *Rad* „ratas“ rodo irgi šakninį kirtį), bet ir pačių lietuvių daugiskaitos lytys: *dievaĩ, dievũ, dieváms, dievaĩs, dievuosė*, bet *rātai, rātu*... Iš čia matome, kad „dievo“ linksniavime turi visi vienaskaitos (del įnagininko *dievũ* teks kalbėti žemiau) linksniai atstumtinį, atkeltinį kirtį.

32. Kirčio atstūmimas nėra perdaug senas: jis tėra vieny tiktai lietuvių padaras, nes jo latviai dar nepažįsta. Kirtis nuo galūnės tebebuvo neatstumtas ant šaknies dar tuo metu, kai buvo pradėta darytis tam tikri viėtininkai (locativus) su pasturdėliais *-pi* ir *-na* (senoviškai *-nā* su tvirtaprade priegaidė). *Dievópi* (šiandie *dievóp*) „pas dievą“, *galanā* (šiandie *galañ*) „į galą“ greta su lytimis *prōtopi* (dabar *prōtop*), *rātana* (dabar *rātan* išukti) atsirado dar tuomet, kai tebebuvo dar sakoma *dievā*, bet *ra'tā, prā'tā, gala'n* (acc. sing.), bet *ra'tan* (plg. įvardžius *katrō, anō; katrā, anā*, bet *šito, šitq*).

Kad senovės latviai prieš šių dienų kirčio įsigalėjimą nėra stumdžioję kirčio nuo galūnės ant šaknies, dar ir šiandie teberodo latviškieji lietuvių tvirtapradės (gestossen) priegaidės atstovai.

33. Lietuvių tvirtapradę priegaidę latvių kalboje atstoja dvejopa priegaidė: tęsiamoji (tęstinė, la. stiepta, gedehnt, длительная) ir lūžtamoji (laužtinė, la. laužta, grūsta, gestossen, прерывистая).

Tęsiamąją priegaidę šiandie turi tie žodžiai, kuriems senovėje latviai, jau lietuvių-latvių prokalbei suskilus dviem atskirom tarmėm (lietuvių tarmė ir latvių tarmė), dėdavo kirtį ant „akūtinės“ šaknies: *dūmi* „dūmai“, *krūms* || lie. *krūmai*, *kaūls* || lie. *kāulai*, *kuřts* || *kūrtai*, *mīlti* „mīltai“, *piēns* || žuviēs *pienai*, *sāni* „šónai“, *tiľts* || *tiľtai*, *vīrs* || *výrai*, *vējš* || *vėjai*; *brālis* „brólis“, *kuřmis* „kūrmis“, *ziřnis* „žirnis“, *zviřbulis* „žvīrblis“; *bāba* „bóba“, *delna* „dėlna“, *duōna* „dúona“, *ciľpa* „kilpa“, *jūra* „jūra“, *kāja* „kója“, *liēpa* „liepa“, *stiřna* „stīrna“, *vārna* „várna“, *vētra* „vētra“; *dzērove* „gėrvė“, *kuřpe* „kūrpė“, *riķste* „rýkštė“, *saūle* „sáulė“, *zīle* „žýlė“, *kārts* „kártis“, *tāss* „tóšis“...

Lūžtąją priegaidę šiandie turi tie žodžiai, kurie latvių prokalbėje yra dar tebeturėję kirtį žodžio galūnėje, o žodžio šaknyje „akūtinę“ priegaidę. Žodį *kėlmas* latviai prokalbės gadinėje bus dar tebetarę *kėlma's*, o kiek vėlėliau — *cėlma's* (ar dar *kėlma's*), dar vėliau — *cėl'mas* ir, pagaliau, *cėlms* (rašome *cėlms*).

Latvių prokalbėje šiems žodžiams kirtis dar tebedėta žodžio galūnėn: *darbs* || lie. *darbaĩ, diēgs* „siūlas“ || *diegaĩ, diegus, graūds* || *grūdaĩ, káts* || *kotaĩ, krēsls* || *krēslāi, luōgs* || *langaĩ, mēsli* „mėšlai“, *ārā* „oriē“ || *óras, pēc* < *pēdis* „paskui = pėdais“ || *pēdas* „г. фут, след“, *plaūks*

„kuókštas“ || *plaukaĩ, raũgs* || *raugaĩ* (meĩkti), *saĩgs* || *sargaĩ, sėks* || *šėkaĩ, uóds* || *uodaĩ, zuóds* || *žandaĩ, ziĩgs* || *žirgaĩ, žĩrgus, vėdars* || *vėdaraĩ; ázis* „ožỹs“, *vėzis* „vėžỹs“, *zaltis* „žaltys“; *galva* „galvą“, *naĩda* || *naudà, dāvana* „dovanà“, *pėda* „pėdà“, *škiėdra* || *skiedrà* (*skiedra*), *zaĩna* „žarnà“; la. r. *dzĩsme* < **dziėsme* || *giesmė; ábels* „obelis“, *sĩrds* „širdis“; *liėtus* „lietùs“.

34. Kirčiui, kuris yra buvęs latvių prokalbėje „cirkumflekcinės“ šaknies žodžiuose, nustatyti nebeužtenka vienõs šiandieninės latvių kalbõs liudijimo: mat, ji šiandie nebeatskiria savo priegaide šakninio kirčio nuo galūninio.

„Akūtinės“ šaknies grutėms *piẽns* || *viẽns, brālis* || *ázis, vėtra* || *škiėdra* „cirkumflekcinės“ šaknies žodžiuose šiandie latvių kalba nebeturi lygmeĩs (Aequivalent), nes iš abiejų (priešskirtinės ir pokirtinės) priegaidės rūšių tepasidarė tiktai viena – krintanti (fallend, нисходящая, la. krituoša). Senovės dvejojo kirčio lytims **žiēmā*, **diēnā* (galūninis kirtis) || **rañ·kā, viē·tā* (šakninis kirtis) šiandie latvių kalboje atliepia vienodo kirčio ir priegaidės lytys *ziema, diena* ir *rũoka, vieta*.

35. Ištyrę senovės galūninio kirčio daiktavardžius, pastebime, kad šiandie lietuviai tam tikruose linksniuose jau nebededa kirčio galūnėje.

Pirmykščio galūninio kirčio daiktavardžiai šiandie turi atstumtą kirtį į šaknį šiose lytyse: 1) visų penkių linksniavimų: a) vienaskaitos galininke: *ąžuolą, reĩkalą; dōvaną, ávižą...*, b) vienaskaitos naudininke: *kāmuoliui, gėgužei...*, c) vienaskaitos įnagininke, jei galūne eina ne -mi: *ąžuolu, gĩmine, vōveria* (bet *voverimĩ*), d) dviskaitos vardininke, šauksmininke ir galininke: *vōveri, ąžuolu, gėgužĩ...*, 2) vienaskaitos kilmininke su galūne -(ĩ)o: *kātino, kósulio, uĩngurio...*, 3) daugiskaitos vardininke su galūne -s: *dōvanos, gėgužės, óbelys, lietūs, dũkteres, píemenes...*, 4) pirmojo linksniavimo, kurio kamienas baigiasi balsiu -a-, vienaskaitos vardininke: *ąžuolas, reĩkalas*.

Visų kitų linksniavimo lyčių senovės galūninis kirtis tebėra senonojoje savo vietoje, t. y. galūnėje: 1) antrojo, trečiojo, ketvirtojo ir penktojo linksniavimo vienaskaitos vardininke ir kilmininke: *dovanà, dovanõs, gegužė* (-ėš), *obelis* (-iėš), *sũnũs* (-aũs), *sesuõ* (*seseĩšs*, senoviškai *seserėš*), 2) vienaskaitos įnagininke su galūne -mi: *obelimĩ* (*obelimĩ*), *lietumi, seserimĩ* (bet su *sėseria!*), 3) vienaskaitos vietininke: *vakarė Nm* (*reĩkalė, katilė, kaminė, langė, darbė* Ds, Nm), *dovanojė, avižojė...*, 4) visų linksniavimų dviskaitos naudininke ir įnagininke: *ąžuolám* || *ąžuolaĩ...*, 5) pirmojo linksniavimo visuose dau-

giskaitos linksniuose be galininko: *qžuolaĩ, katinai, qžuolũ...*, 6) visų linksniavimų daugiskaitos kilmininke, naudininke, įnagininke ir vietininke: *katinĩ, dovanĩ, kamuoliams, marčioms, gegužėms, obelims, pelūms, obuoliaĩs, obelimis, pietumis, qžuoluosė, pelūsė...*

36. Šauksmininkas su kirčio stumdymu lietuvių kalbos istorijoje nėra turėjęs jokio reikalo, nes lietuviai šauksmininko lytims *diēve* (*dievė*), *telė* Ds, *tarnė* DPo 297₉; *bróli, gaidỹ; meĩga, pėle, širdiė, sūnaĩ* kirtį turi paveldėję iš indoeuropiečių prokalbės suskilimo galdynės.

Pajūrio žemaičių šauksmininkas šiek-tiek skiriasi nuo kitų lietuvių šauksmininko ne tiktai kirčiu, bet ir priegaide. Stud. A. Salio liudijimu, salantiškiai šauksmininką ištaria šitaip: I. 1) *mėšle*, 2) *saĩge*. *Saĩge, vaĩge*, kame žib žiedas? 3) *tėve*, 4) *velne*. Ne, *velne*, ko lendi į akis! 5) *žiĩge*, 6) *žiōge*. *Žiōge, žiōge*, duok taboko, jei neduosi — suksiu galvą, mesiu į karklyną; II. 1) *biėse*. *Biėse*, ar tu dar nežinai! 2) *sviėte*. *Sviėte* tu mano... 3) *vỹre*. Brač, *vỹre*, nieko nepadarysi, 4) *žeĩte*, 5) *kelme*; III. 1) *bálvōne* (du kirčiu!). *Bálvōne*, tu *bálvōne*! 2) *bàravỹke*, 3) *pulkaumiĩke* (v. š. *pũlkāunĩn'ke*), 4) *nėvydōne*, 5) *ūrėde*; IV. 1) *avinė* (v. š. *à'venė: ėk tã à'venė!*), 2) *bitinė, kirminė, katinė, ubagė, vabalė, žqsinė* (v. š. *bė'tenė, ke'rmenė, kà'tenė, ò'bagė, và'balė, žq'senė*), 3) *pėrkũne* (du kirčiu!); V. 1) *brĩedi*, 2) *bróli*, 3) *jáuti*: *čũlė, čũlė, jáutĩ, begiėdi*! VI. 1) *bàlaĩdi: bà'lōndĩ, kq ten besovuokšĩ!* 2) *benāgi*, 3) *malāgi*, 4) *begėdi*, 5) *gỹvoli*, 6) *šikšnospaĩni*; VII. 1) *bóba*, 2) *stėrva*, 3) *lėrva*, 4) *várna*, 5) *pelėda*, 6) *rāgana*, 7) *āšaka*, 8) *kumėlė*, 9) *melāgė*, 10) *pũsmėgė*.

37. Kirčio atstūmimo priežastis nuo galūnės ant šaknies šiandien man dar tebėra neaiški. Ir kitos senosios galdynės kalbos, kaip ir šių dienų lietuvių kalba, nemėgsta tam tikrose linksniavimo lytyse kirčio dėti žodžio gale. Jos taip daro ne visuose linksniavimuose, bet tik viename penktajame.

Graikų kalboje kirčio stumdymas aiškiai matyti iš šių lyčių: *πός* (dor. *πώς*), *ποδός*, *πόδα*, *πόδες*, *ποδών*, *πο(σ)σί*. Tą-pat rodo ir sanskritas: *pād, padás, pā'dam, pā'das, padā'm, patsí*. Graikų kalbos lytims *κύνας* || *κυνών* šiandien Rytų Lietuvoje atliepia lytis *šūnes* || *šunỹ*.

Lietuvių kalbės kirtis, kurį ji rodo savo lytimis *dũkteris* (acc. pl.) ir *dukterỹ*, niekuo nesiskiria nuo graikų kalbės kirčio, kurį turi lytis *θύγατρας* || *θυγατρών, θυδρας (θυερας)* || *θυδρων*.

„Šunį“ lietuviai šitaip senoviškai tebelinksniuoja: *šuō, šunės, šũni* (r. a., *šũnie ž.*), *šũnĩ, šũnes, šunỹ*, kas sutinka su graikų kalbos

lytimis $\kappa\acute{o}\omega\nu$, $\kappa\upsilon\nu\acute{o}\varsigma$ [skr. *çúnē* greta su lytimis *mātrē* „μητρί“, *divē*], $\kappa\acute{o}\nu\alpha$, $\kappa\acute{o}\nu\epsilon\varsigma$, $\kappa\upsilon\nu\acute{\omega}\nu$. Sutinka ir daugiskaitos galininko lytis *šunis* su graikų kalbos lytimi $\kappa\acute{o}\nu\alpha\varsigma$, nes lietuviškoji lytis kilusi yra iš senėlesnės lyties **šunīs*, ką rodo daugiskaitos galininkai *širdis*, *obelis*.

38. Daugiskaitos galininko lyčių *dūķteris*, *obelis*, *širdis*, *šunis* < **šūnis* sutarimas su graikų kalbos galininkais $\theta\acute{\upsilon}\gamma\alpha\tau\rho\alpha\varsigma$ (|| $\theta\upsilon\gamma\alpha\tau\rho\acute{\omega}\nu$), $\kappa\acute{o}\nu\alpha\varsigma$, $\pi\acute{o}\delta\alpha\varsigma$ tėra tiktai tariamas, nes lietuviai šitiems žodžiams kirtį yra dėję ant šaknies tiktai šiandieninės kirčio sistemos atsiradimo gadinėje. Prieš tą gadynę lietuviai tebėra dar sakę **dukterīs*, **ābelīs*, **širdīs*, **šunīs*, ką dar ir šandie teberodo vietininkas (illativus) su pasturdėliu *-na* (< **nā* su „akūtu“): *dukterýs-na* (plg. sakinį „*dantýsna* nežīūri“), *obelýsna*, *širdýsna*, *šunýsna*.

Lytys *durīs* || *dūrys-na* greta su lytimis *dantīs* || *dantýsna*, rodo, kad prieš šiandieninės kirčio sistėmos nusistojimą daugiskaitos galininko kirtis dar tebėra buvęs laisvas: **dūrīs*, bet **dantīs*.

39. Lietuvių kalba penktojo linksniavimo dg. galininkui senovėje yra turėjusi laisvą kirtį kaip ir sanskritas: *ukṣh-ās* „jaučius (neišgrąžintus)“ || *çún-as* „šunis“ (gr. $\kappa\acute{o}\nu\alpha\varsigma$), *durās* ir *dūras* „durīs“ (gr. $\theta\acute{\upsilon}\rho\alpha\zeta\epsilon$ = $\theta\acute{\upsilon}\rho\alpha\varsigma$ -de), *usrās* „aušras“, *mātr̥ṣ* „motynas“ || *svásr̥ṣ* „sėseris“, *māsás* „mėnesis“ (|| gr. $\mu\eta\nu\alpha\varsigma$), *padás* || gr. $\pi\acute{o}\delta\alpha\varsigma$ „kojas“, *datás* || gr. $\delta\acute{o}\nu\tau\alpha\varsigma$ „dantis“, *rā-jas* „rėgės“, *su-kṛtas* „gerai darančius“ || *satás* „esančius“ (|| gr. $\delta\upsilon\tau\alpha\varsigma$)...

40. Su graikų ir sanskrito kalbos ($\kappa\acute{o}\nu\alpha$ || *çvānam* „šunį“, *mā-sam* || $\mu\eta\nu\alpha$ „mensem, mėnesį“, $\pi\acute{o}\delta\alpha$ || *pā-dam* „koją“, $\delta\acute{o}\nu\tau\alpha$ || *dāntam* „dantį“) liudijimu, kad penktojo linksniavimo vienaskaitos galininkas būtų kirtį turėjęs visur šaknyje, nesutinka lietuvių kalba, kurios dúomens rodo kirtį buvus laisvą.

XXXII Kad prieš šiandieninės kirčio sistėmos atsiradimą buvo sakoma **dantiñ* „dañtį, $\delta\acute{o}\nu\tau\alpha$ “, **žansiñ* „žąsį, $\chi\eta\nu\alpha$ “, dar ir šandie teberodo vienaskaitos vietininkas su galūne *-na*: *dantiñā* (šandie *dantiñ*), *žasiñā* > *žasiñ* greta su trečiojo linksniavimo lytimis *ūgnin* (senosios kartos dusetiškiei ir XVI amžiaus Daukša: *ūgnis*, *ūgnies*...).

Taigi, priebalsinių kamienų linksniavimo galininkas niekuo nėra prisidėjęs prie kirčio atstūmimo nuo galūnės į šaknį žodžiauose: *diēvaq* < **dievañ*, *kātinā* < **katinañ*...

41. Kirčio stumdymo pavyzdys, kurį lietuviai turi paveldėję iš indoeuropiečių prokalbės penktojo linksniavimo daugiskaitos vardininkui ir kilmininkui, galėjo prisidėti ir į kitų linksniavimų dg. vardininko kirtį. Lyčių *šūnes* || *šunū* pavyzdžiu lengva buvo

atsirasti del lyčių *mergū, sūnū, peliū, šaliū* vardininko lytims *meigos, sūnūs, pėlės, šālys*.

42. Vienaskaitos įnagininkas (ne su galūne *-mi!*), dviskaitos vardininkas-šauksmininkas-galininkas ir daugiskaitos galininkas, kaip esame augščiau matę, prieš šiandieninės kirčio sistėmos išriedėjimą yra kirtį turėję žodžio šaknyje.

Šių trijų linksnių senojoje vietoje tebeturi kirtį dviskiemeniai tvirtaprūdžio („akūtinio“) šaknies ilgio žodžiai ir tri- bei daug-skiemeniai žodžiai, kurių kirtis nestovi antrame nuo galo skiemenyje. Pavyzdžiai: 1) vien. įnag.: *ąžuolu, kāmuoliu, kėlmu, vėžiu; dōvana, āviža, gālva, gimine, giesme, širdžia* (bet *širdimi!*); 2) dviskaitos vard., šauksm., gal.: *ąžuolu, kātinu, kėlmu, kāmuoliu, vėžiu; dōvani, āviži, gālvi, gimini, giesmi*; 3) dg. gal.: *ąžuolus, kātinus, kėlmus, kāmuolius, vėžius; dōvanas, āvižas, gimines, giesmes...*

43. Jei žodžio šaknis kilimo yra trumpa arba tvirtagalės („cirkumflectinės“) priegaidės, tai visuose trise linksniuose toksai žodis gauna kirtį galūnėje, nes lietuvių kalbės dėsniu tvirtaprūdžio („akūtinio“) ilgio galūnė nutraukia kirtį nuo šaknies ant savęs, jei antrasis nuo galo skienuo yra kirčiuotas ir, be to, trumpas arba tvirtagālīs („cirkumflectinio“ ilgio).

Pirštū (2 linksniu) || *pirštūs, rankà || ranki || rankàs, senè || seni || senès* turi kirtį galūnėje del jos „akūtinumo“ (tvirtapradumo): **piř-ř-tuo || *piř-řtuos, *rañ-kán || rañ-kie || rañ-kàs, *se-nén || *se-nie || *se-nės*. Kad šitų linksnių galūnė yra buvusi „akūtinė“ (šiandie būtų lietuviams „tvirtapradė“), sutartinai rodo ir lietuvių, ir latvių kalbos duomenis: būdvardžio lytis — *gerù < *geruo || geruo-ju < *geruo-juo, gerà < *gerán || gerą-ja < *gerán-ján, didè < *didén || *didė-ja < *didėn-ján, geri < *gerie* (nom. du.) || *gerie-ji < *gerie-jie, didi < *didie || didieji* (nom. pl.), *gerūs < *geruos || geruos-ius < *geruos-juos, geràs < *gerās || gerósias* Ds, Kv < **gerās-jās, didès < *didės || didėsias* Ds < **didės-jās*; latvių vienaskiemeniai įvardžiai: *tuõ, šuõ* (Bielenstein LSpr. II 86, 91, Endzelin LGr. § 363, S. 387), *tuõs, šuõs, āās, šās* (šīs).

44. Kirčio šokinėjimas, kaip matome iš išnagrinėtųjų trijų linksnių, tarp kitų priežastų, gali priderėti nuo galūnės priegaidės. „Akūtinė“ galūnė lietuvių kalboje nutraukia kirtį ant savęs nuo trumpojo arba „cirkumflectinio“ šaknies balsio (resp. dvibalsio). Linksniavime, be paminėtųjų trijų linksnių, „akūtinė“ priegaidė turi dar vienaskaitos vardininko galūnė *-a < -ā* ir *-i < ĭ : algà,*

martì, šì, jì. Vardininko galūnei *-ā* ir *-ī* rodo „akūta“ ne tiktai lietuvių kalbos, bet ir latvių bei graikų kalbės duomenis: la. *tā* „tā“, *šī* „ši“, gr. *θεῖα, ἀλφῆ* greta su „circumfleksu“ kilmininko galūnėje: la. *tās* „tōs“, *šās* „šiōs“, gr. *θεῖας, ἀλφῆς*.

Rankà (|| *rañkos* gen. sing.) ir *santì* Dk (|| *ēsqs*) kirtį turi naują, atsiradusį lietuvių kalboje dar nesenai.

45. Kirčio nutraukimas ant „akūtinės“ galūnės nuš trumpojo ir „circumflekcinio“ šakninio skiemens dviskiemeniuose žodžiuose, man rodos, bus lietuvių kalboje teatsiradęs tiktai tuomet, kai jų kalboje senasis „akūtas“ buvo jau pavirtęs šiandienyškste „tvirtapradė“ priegaide, o „circumfleksas“ — „tvirtagale“.

Latvių ir prūsų kalba sutartinai rodo, kad senasis „akūtas“ yra buvęs kylančios (steigend, *восходящее*), o „circumfleksas“ — krintančios (fallend, *нисходящее*) priegaidės.

Su latviais ir prūšais sutinka ir graikai, nes ir jų *α* yra buvęs kīlās, t. y. turįs kirtį ant *υ* (*υ*), o *αῶ* — kriñtas, t. y. turįs kirtį ant *α*. Graikai „akūtinį“ balsį *α* ištardavę kaipo *aā*, o „circumflekcinį“ *ᾶ* — kaipo *āa*: *θεῖα* || *θεῖας* = *the-aā* || *the-āas* (būtų lietuviškai *-ā* || *-ās*).

Kolei lietuvių kalboje galinis „akūtinis“ *-ā* ir *-ī* tebebuvo *-aā*, *-īī*, tolei ir sakoma tebebuvo dar *rān'kaā* ir *sān'tīī*, nes tuomet dar nesusisiekė galinio ir jo kaimyno skiemeñs kirčiai. Bet kai lietuvių kalboje „akūtas“ išsigimė šiandienine „tvirtagale“ priegaide, tuomet ir lytys *rān'kaā* ir *sān'tīī* buvo jau ištariamoms kaipo *rān'-kaā* ir *sān'-tīī*. Pastarieji dvi lyti negalėjo kalboje išlikti del kirčių susidūrimo, del to jiedvi lietuviai pradėjo tarti *rankāa*, *santīī*, bet *rañkaās*.

46. „Akūto“ ir „circumflekso“ išsigimimas nėra labai senas. Senuosiuose latviškos ir rusiškos kilmės žodžiuose tiedvi priegaidės XXXIII rūši atstoja lietuvių tvirtapradė (akūta) ir tvirtagalė (circumfleksa) priegaidė, pvz.: *cýrulis* (Ciskodo par. lietūvninkai, netoli nuo Rėzýtės) < la. *cīrulis*, *Rėzýtė* < la. **Rėzīte*, *lykstē*, *līkstē* < la. *līkste* „lingstis“, *Aukē* „Kuršo miesto vardas“ < la. *Aūce*, *Póvilas* || la. *Pāvils* < sen. rus. **Pāvbl̥o* = sirb. *Pāvao*, *stóраста* || la. *stārasta* < rus., *kúrta*s || la. *kuřts* (plg. sirb. *hřt*), *tūlkas* || la. *tulks* < s. rus. *tol̥kō*, bet *šilkas*, *tuřgus* iš s. rus. *šilkō*, *turgō* (*ī*, *ū* = *o*, *o* su trumpu kirčiu; plg. la. *vīlks* = lie. **vīlkas*, iš ko paskui *vīlkas*).

47. *Póvilas*, *cirkva* (< s. rus. *цѣрк[ъ]вā*) „церковь“ ir *bažny-*

čia || la. *baznīca* rodo, kad rusų dar ir XII amžiuje tebeskirta „akūtinė“ priegaidė nuo „cirkumflekcinės“¹.

48. Rusai šandie ištaria *коробья* ir *судья*, bet lietuvių kalbos liudijimu jie dar nesenai bus tarę **кóробья* ir **сýдья*. **Кóробья*, kai ją krievei dar tebeištardavo *kořbbjā* (*b = i*), patekusi lietuvių kalbon, pavirto *kařbija*. *Сýдья* (*sū·dĵā*) lietuviams pavirto lytim **sū·dĵā*, iš kurios paskui atsirado *sūddā > sūdžiā*, kilm. *sūdžios*.

Šiuodu pavyzdžiu rodo, kad dar XII amžiuje, „jerų“ nykimo gadyneje, rusų tebeskirta abidvi priegaidės rūši: **ko·rob'jā* (IX amžiuje dar *koř·bbjā* ar *kār-*, *kar-*) ir *sū·dĵā*. Be to, *коробья* „krobia“ ir *судья* „sėdzia“ rodo, kad net XII–XIII amžiuje rusų (kriėvų) kalboje dar tebeveikta Sosiuro (de Saussure) dėsnio, kuris reikalauja nuo „cirkumflekcinės“ šaknies nukelti kirtį ant „akūtinės“ galūnės.

Taigi, XII–XIII amžiuje rusų kalbos žodis *судья* yra turėjęs galinį *a* ne tiktai ilgą, bet ir „akūtinės“ priegaidės.

49. Kad tuo metu rusų kalboje vardininko galūnės *-a* tebebūta ilgės, rodo jos nesumišimas su daiktinės gimties vardininko galūne *-o*. Kad net XII–XIII amžiuje lietuviai vienaskaitos vardininke dar tebeištardavo **algā* „algā“, tai rodo rusiškos kilmės žodžiai *kūila* < *кыла* „кила“, *stórusta* < *староста*, *lyčýna*, *grōmata*, *grēdā*, *mētā*, *mūkā*... greta su lytimis *muilas* < *мыло*, *muĩtas* < *мыто*, *vŷnas* < *вино*, *dŷvas* < *диво*, *čiuĩdas* < *чудо*, *bliuĩdas* < *блюдо*, *bog-nas* < *багно*, *zerkolas* < *зеркало*, *černŷlas* (*kodŷlas*) < *чернило* (*кадило*), *čerēšlas* < *чересло*, *viēdras* < *въдро*, *lyčius* D (*lycius* K) < *лицо*, *pėtnas* SzD < *пятно*, *pŷvas* K < *пиво*, *pōsmas* < *пасмо*, *pūtylas* SzD < *путьило*, *stodas* < *стадо*, *váiskas* Ds < *войско*, *valāknas* < *волокно*.

Jei tuomet lietuvių kalboje jau būtų buvę ištariama, kaip ir šandie, *dienā*, *algā*, *mergā*, *rankā*, tai rusų kalbos žodžius *мыло*, *мыто*, *блюдо*... šandie mes ištarytumbime **muilā*, **muĩtā*, *bliuĩdā*, kaip kad ištariame XIV–XV amžiaus lenkiškus žodžius *peklā* (< *pieklo*), *prowā* (< *prawo*), *lokamstvā* (< *łakomstwo*) arba rusišką žodį *mēsā* (мясо).

¹ XIV–XV amžiaus asmens vardai (LT II 19, 26, 28, 29, 35, 37) *Любартъ* (1350 m.), *Скирикгаило* (1387 m.), *Миникгаило* (1388 m.), *Якгаило*, *Викгаило* (1398 m.), *Швитрикгаило* (1403–24 m.), *Вазгаило* (1450 m.) rodo, kad pusėje XIV amžiaus „akūtas“ jau tarta kaip ir šandie „tvirtapradiskai“: *-bārtas* (plg. pavardę *Кыбārtas*), *-gāila* su „tvirtapradžiu“ *ā* dvibalstyje *dr*, *di*. Galinis *-o* (*Скирикгаило*...) ar tik nerodo, kad XIV amžiuje buvo jau ištariama *Skirigāila*, o nebe **gāilā*?

Kad *mėsà* bus daug vėliau įėjusi lietuvių kalbon nei *muilas*, *muitas*..., rodo žemaičiai savo lytim *māsà*. Jei *mėsà* būtų *muilo* gadynės skolinys, tuomet žemaičiai ją ištarytų **miesà*, kaip kad jie ištaro *muilo* gadynės skolinį *pėtmė* (v. š. *piētmīš* Slnt, perdirbta iš lyties *pėtnas* SzD < *пятно*), *rėdyti* (v. š. *riedytę* Slnt, Als) < *рядуми*.

Taip-pat, kaip *māsq* (*ā* – tvirtagalis), žemaičiai ištaria ir žodį *pėtmyčia* || ž. *pātnīčē* < *пятница*.

50. Kad žemaičių neseniai tebeskirta galiniame žodžio skiemenyje trumpieji balsiai nuo „akūtinių ilgųjų“, tai dar ir šandie teberodo, pvz., tokios žodžių grutės, kaip kad šitos: *pirmà* nom. sing. f. || *pirmù* adv. „primo“ < *pirmà* (su proklizies kirčiu) iš *pirma* (*pirma* visų bėga Ds; *pirmà* mănę [gen. sing.] Ds) nom. sing. neutr.; kur *-a* iš ide. *-od*; *valnà* nom. sing. f. || *válnu*, *neválnu* „neválna“ adv. (= nom. sing. neutr.); *visàs* acc. pl. f. || *vīsus* nom. sing. m. „visas“, bet *bāsās-is* || *bāsus* „bāsas“; *kartīs* (*t* – minkštas, *i* – siauras) acc. pl. || *kártis* arba *kártes* (*t* – kietas, *i* – platus) nom. sing., *akšs* acc. pl. || *aki's* (*akės*) nom. sing.; *bról'is* (*ó* čia = *úo*, dvibalsis) nom. sing., *bról'ī* voc. sing. (*l'* – minkštas, *i* – siauras) || *šali's* (*šalės*) nom. sing., *žali'* (*žalė*) nom. pl. „žali“; *šis* (*šės*; *š* – kietas, *i* – platus) nom. sing. m. = la. *šis* || *ši* nom. sing. f. (*š* – minkštas, *i* – siauras) = la. *ši*, *marfi* (*t* – minkštas, *i* – siauras) || *pikti'* (*pektė*) nom. pl. m. (*t* – kietas, *i* – platus); *várna* acc. sing. || *várnu* inst. sing. < **vár-nā* (< **várnaq*: *-q* – nosinis ilgas garsas < *-ā*) acc. sing. || **várna* instr. sing. (*-a* iš nosinio trumpo *-q*, kilusio iš „akūtinio“ *-án* [< *-ān* su „akūtu“]); *kálnus* acc. pl. (*u* – siauras) || *bálnus* (*jáuŕis*; *u* – platus) arba *bálnos* „bálnas“.

XXXIV **51.** Taigi, ilgieji „akūtinės“ priegaidės galiniai skiemens bus pradėję trumpėti dar neseniai, nes tik lietuvių kalbai suskilus dviem – augštaičių ir žemaičių – tarmėm.

Rusiškos kilmės žodžiai rodo, kad „akūtinių“ galūnės skiemenų tebebūta ilgų dar iki XIII amžiaus pradžiai. Galinių „akūtinių“ balsių rusų kalboje pradėta trumpėti ne anksčiau kaip prieš **1150** metus.

Tuo metu, kai rusų kalbos įtaka latvių kalbai jau buvo įsigalėjusi (XI–XII amžiuje, gal, net ir apie pusę X amž.), latviai jau sakė *alga*, *diena*... (lietuviai tuomet dar tebesakė *algā*, *dienā*), ką rodo rusiškos kilmės žodžiai *bl'uođa* < *блюдо*, *muita* < *мыто*, *pāsmā* < *пасмо*, *dīva* „Ungeheuer, Meerwunder“ < *дуво* Lange

(RKr XVI 26, Rukiavos l. c. 236, 263 ir Nycos BW 26028,5 *dīvi* yra skolinys iš lietuvių kalbos: *dỹvai*).

Veiksmazodžio kirtis. 52. Iš daiktavardžių linksniavimo esame patyrę, kad galūninio kirčio žodžiai vieni neperkelia kirčio ant „akūtinės“ šaknies dėl galūnės „akūtinumo“, kiti — perkelia. Vardininkas **gálv-ā* ir vietininkas **ánžūolė'n* nėra pavirtę lytimis **gál'vā* ir **án'žūolén*, bet palikę kirtį senojoje vietoje. Dėl to šandie ir sakome *galvā* ir *ąžuolė*, bet ne **gálva*, *ąžuole*.

Lyčių *galvā* ir *ąžuolė* pėdomis neseka tokios-pat sudėties ir padėties lytys *gálva*, *dóvana*, *ąžuolu* (instr. sing.), *gálvi*, *dóvani*, *ąžuolu* (nom., acc. du.), *gálvas*, *dóvanas*, *ąžuolus*... Čia, matyti, turima darbo su kirčio atstūmimu, nepriderančiu nuo galūnės priegaidės, nes tokį-pat kirčio atstūmimą pažįsta ir „cirkumflekcinė“ galūnės priegaidė (*diēvą* užuot **dievą*, *gálvai* < **galvāi*...).

Kad šitų linksnių įsigyta atstumtinis kirtis ne indoeuropiečių prokalbės suskilimo metu, bet visai neseniai, nes tik po lietuvių—latvių prokalbės suskilimui, galime tai numanyti kad ir iš lyčių: *galvós-na*, *dovanósna*, *ąžuolúosna* greta su galininku *gálvas*, *dóvanas*, *ąžuolus*. Vadinasi, galininkui kirtis teperkelta iš galūnės į šaknį tiktai tada, kai buvo lietuviai susilipdę savotišką „illativą“.

Iš lyčių *rañkos-na*, *lāpuosna* matyti, kad iš galininko **gálvās* (> *gálvas*), **ánžūoluos* (> *ąžuolus*) būtų išriedėjusios illativui lytys ne *galvósna*, *ąžuolúosna*, bet **gálvosna* (cf. *rópėsna*), **ąžuoluosna*.

53. Veiksmazodžio kirčio šokinėjimui tesie pavyzdžiu esamojo laiko asmenavimas:

<i>tikiù</i>	<i>tiki</i>	<i>tiki,</i>	<i>tikime</i>	<i>tikite</i>
<i>turiù</i>	<i>turi</i>	<i>tùri,</i>	<i>tùrime</i>	<i>tùrite</i>
arba <i>sėdžiu</i>	<i>sėdi</i>	<i>sėdi,</i>	<i>sėdime</i>	<i>sėdite.</i>

Tikiù ir *turiù*, gavę neįgiamąjį žodelytį arba priešdėlį (*pa-*, *iš-*, *ne-...*), skiriasi nuo vienas antro savo kirčiu:

<i>nètikiu</i>	<i>nètiki</i>	<i>nètiki,</i>	<i>nètikime</i>	<i>nètikite</i>
<i>neturiù</i>	<i>neturi</i>	<i>netùri,</i>	<i>netùrime</i>	<i>netùrite.</i>

54. Asmenavimo lyčių *nètikiu*, *nètiki* santykis su *neturiù*, *neturi* yra lygiai toksai-pat, kaip ir linksniavime tarp lyčių *kātinu* (instr. sing., nom. acc. du), *kātinus*, *vālanda* (instr. sing.), *vālandi* (nom. acc. du.), *vālandas* (acc. pl.) ir *pentinù*, *pentinùs*, *nežadžià*, *nežadi*, *nežadžiàs*.

Kātinus ir *nežadžiàs* lietuviai prieš šiandieninės kirčio sistėmos išriedėjimą, kaip jau žinome, yra tarę **katinúo's* ir *neža'dās*. Va-

dinasi, *kātino* senovėje būta „oksitono“, o *nežādžios* (*nežadžid* DPo 158₁₈, 159₂₁, *ne žadžia* DP 461₄₀, 462₁₈, *nežādžią* DP 318₂₇, *nežādžei* DPo 159₁₈ „nebyliui“) — „paroksitono“.

55. Iš to, ką esmė pasakę, išeina, kad *tikiū* || *nėtikiū* būta „oksitono“, kaip ir daiktavardžio lyčių *šilū* (pl. *šilai*) || *płnigu* (pl. *pinigai*), o *turiū* || *neturiū* — „paroksitono“, kaip ir daiktavardžio lyčių *ratū* (pl. *ratai*) || *pentinū* (pl. *pentinai*).

Šitą mūsų išvadą patvirtina ne tik tai linksniavimo lyčių panašybė kirčio atžvilgiu, bet ir to paties veiksmazodžio kitos lytys. Veiksmazodžio *tikiū* ir *turiū* dalyvis (part. praes. act.) rodo, kad mūsų išvada dėl jų kirčio yra tikra.

56. Kadangi aš pats dalyvių kirčiui neesmi ištikimas šaltinis (mano šnekta dalyvio su galūne *-q*s kaip dalyvio jau nebevartoja), tai pavyzdžių aš teimsiu vien tik iš XVI amžiaus Daukšos kalbės.

Iš *tikiū* dalyvis yra *tikšs*, *tikinti*, o iš *turiū* — *tūris*, *tūrinti*: *nė tiki* DPo 117₁₅, 307₃₃, 322₂₈ — *iztikifis* 224₁₄, *tikinczém* 128₁₇, *tikinczių* 263₁₉, *netikintiémus* 257₁₀, *ne búk' nētikincziu* 267₁₉; *ne turiū* 170₂₈ — *tūris* (*i = ė*) 251₁₈, 254₃₈, *ne tūris* 41₂₃, *tūrinti* 347₃, *i ė ne tūrinti* (acc. sing.) 227₃, *tūrį* 43₁₀, 110₄, 182₁₈, 277₂₈. Duseišiai irgi dauksiškai tebeištaria: *nėtikiū* (*ne-* čia pusilgis), bet *neturiū*.

XXXX 57. Šiandienis esamojo laiko (veikiamosios rūšies) dalyvių kirtis, kaip esame aptikę beieškodami veiksmazodžių *tikiū* ir *turiū* tiesioginei nuosakai (modus indicativus) senojo kirčio vietos, gali mums padėti susekti ir senesnįjį tiesioginės nuosakos kirtį. Tam reikalui aš čia duosiu žiupsnį mēdžiagos iš Daukšos rāštų.

I. Esamojo laiko kamienas baigiasi priebalsiu

1) dēdąs, dēdanti: *padēlqnti* DPo 157₁₅, *nufidēdanczių* 295₁₁, *nufidēdanczius* 287₃₂ || *padēst* DK 30₂₃, DPo 273₂₃, *pridēst* 161₃₂, *nufidēst* DK 24₃₂ (*nusidēst* Ld 65₁₈), *nufidēstis* DPo 287₃₅, *nudēstis* 296₂₉, *nufidēst* 225₄, *pradēm* 334₂₉ (*demē* Ld 85₉), 2) duodąs, duodanti (dúodanti): *dúddqfis* DPo 192₁₁, *pafsidúddq* 277₁₉, 3) ėjąs (iš kur: *ėjint* J s.v. *eiti*, *išėjinti* J s.v. *išėiti*) užuot *(j) ė s, entl, gen. sing. eñčios: *ėnczem* DPo 291₃₆, dat. sing., aniem' dwiem' *ėncziām* 268₁₉, dat. du., minią *praėnczią* 138₂₂, *atqnczius* 23₇, *atqnczius* 38₄ gen. sing. || *priditis* 269₃₄, 301₂₂, *prieimē* 52₁₆ (2 ×), 116₂₅ „prieiname“, 4) ėsąs užuot *sąs, santi: *ėffq* DPo 337₃₂ (*ėsus* Ld 30₈), *ėffqti* 344₁, *sqntiū* 333₂₆, *wifsur sącziofios* 121₃₅, *wifsurfqcnczofios* 191₁₇, *fqcncziōfios* 186₉ gen. sing., *fqczem* 270₃₂, *fqcncziām* 100₁, *fqcnczių* DK 40₁₄, 5) *niēžanti ausis: *niēžanczes* aufis DPo 277₁₆ || *niēžti* 3 praes. (*niežēti*) Ds, 6) sėrgąs: *fērgq* DPo 238₁₈ || *sērgti* 3 praes.

II. Esamojo laiko kamienas baigiasi balsiu -a-

A. 1) degąs: *de^agancziós* DK 50₃₀ || *nèdega*, 2) dręšąs „drįstąs“: *nèdrefa* DPo 212₂₇, 3) èdąs: *edąs* DPo 259₂₄, 4) nešąs: *atneβdąs* DPo 350₁₃, 5) sergąs: *se^argąs* DK 44₁₀, *se^argąs* 45₃₂, *sergą* 48₂₃ || *ąpserga* K (|| *ąpseřga* Ds), 6) velkąs: *ąpwełka* DPo 194₁₄, *núwełka* 9₇, 194₁₄ || *nuwilk* 9₁₂, 7) derąs: *derąs* DK 25₉, *derąs* DPo 338₂₇, *de^arą* DK 23_{18,19}, *ne^a de^arąs* DK 44₉, *nederą* DPo 212₃₂, 329₃₂, *priderąs* DK 39₂, DPo 218₂₅, 301₂₆, *priderąs* 76₁, *pride^araczióp⁷* DK 44₂₆, *ne^a priderą* DK 60₂, *fuderączėis* DPo 152₁₇, *ne fufiderą* 256₂₂ || *pridera* 8) kalbąs: *kalbąs* ir dąras DPo 163₁₀ (*kalbús* Ld 59₂₀), *bekalbąnczém* 211₂₁, dat. sing., *tėkalbant* 250₃₁ || *Nė kalbu* 266₉, *nė kalbu* 297₁₆, *nė kalba* 184₃₄, *nėkalba* 290₃₃ (*kalbú* 291₂₁) || *nekalbú* Ds (naujadaras!), 9) žibąs: *żibątimé* DPo 343₁₄ loc. sing. || *nėžiba*.

B. Į šaknį įterptas n: 1) geñdąs: *pagėndaffis* DPo 13₁₆ || *pageñda*, 2) miñtąs: *nemintas* DPo 17₆, *nemintą* 174₂₃ || *išmiñta* (*išmito*), 3) pa-kañkąs: *pakąnkąs* DPo 320₁₄, *pakąkąs* 241₃₄ || *pakąka* DK 14₆ „pakañka“, *pakąks* DK 49₁₇, 4) pateñkąs: *patėkąs* DPo 297₇, *ne patėką* 136₁, 315₁₉, *ne patėkancziųiu* 294₁₄ || *pateñka* (*patėko*), 5) señkąs: *prifėka* DPo 168₁ 3 praes., 6) žųvąs: *prazųwa* DPo 206₇ 3 praes.

C. -sta-: 1) mirštąs: *mírřtas* DPo 139₃₂, 184₁₃, 351₅, *mírřtanti* 198₂₃, *mírřtąncziame* 86₃₆, *mírřtą* 214₃₁, 2) rimstąs: *nurimřtancziomis* DPo 330₁₉, 3) trókštąs: *trókřtas* DPo 221₄.

III. Esamojo laiko kamienas baigiasi -ia-

1) daūžias: *pradaūzia* DPo 295₁₆, *pradaužių* Ds, 2) geřbias: *pagėrbia* DPo 233₄, *pągerbe* 255₁₁, 3) geidžias: *gėydžiąie* DPo 71₃₀ || *ne gėidze* 268₂₉, *gėidže^ami* DK 50₃, *Ne^a gėizdami* 26₃₃, *Ne^a gėizdami* 27₃₃, 4) gimdžiantii: *gimdžiantii* žmona DPo 15₁₄ (|| *gimdątii* 51₃₀ < *pagimdą*) || *gimdžia* 279₁₃, *gimdžė* 125₁₆, *pagimde* DK 26₁₅ 3 praet. (*gimdyti*), 5) keliąs: *prąkelenczių* DPo 120₁₆ instr. sing. || *prąkėle* 120₂₃ „prąkelia“, 6) keñčias: *nukėncze* DPo 277₂₁ 3 praes., 7) eidžias: *aiłdisių* DK 18₈ 3 cond., 8) leñkias: *praląkia* DPo 42₁₄ „praleñkia“, 9) peikias: *ne pėikia* DPo 233₁₁ 3 praes., 10) reikią nom. pl.: *rėikią* DK 41₂₈, DPo 306₆, 331₁₇ || *ne rėikia* 298₁₀, *bė rėikėmėi* 220₁₂, iei *rėikų* 279₃₃ 3 cond. (ir naujadaras: *reikų* 111₁₅, 180₁₂), 11) remias: *pąremia* DPo 184₅, *pąremia* 187₆, *nųremia* 135₁₆, 12) siekias: *prifiėktų* DK 25₁₄ 3 cond., 13) siuñčias: *ne siunczia* DPo 290₃₁, *parřsiunczia* 368₁₃, *nė siunczeu* 326₃₃, 14) skiriąs: *pąskirių* DK 22₁₃, 15) slėgias: *užřlėgtų* DK 53₁₂ 3 cond., 16) smeķias: *nufmėlkia* DPo 114₃₃, *nufmėlkia* 366₃₄, *nųsmelke* 132₂₅ 3 praet., 17) smeķkias: *pąsmėrkia* DPo 237₇, 287₃₄, *pąsmėrkia* 301₃₅, *pąsmėrke* 246₁₆ 3 praet., 18) šveñčias: *pąřwėncze* DPo 352₁₇, *pąřwėnczia* 345₂₉, 19) šėłpiąs: *pąřėłpia* DPo 332₄, *pąřėłpie* 165₂₄, 20) tārriąs: *netąriąnt* DPo 329₃₁, *ne tąriąnt* 329₁₇ — *nė tare* 301₆ (|| *ne rąbe* 301₇) 3 praet., 21) vagiąs: *pąwageme* DPo 169₈ 1 pl. praes., 22) veķias: *nufėikenczių* DPo 126₄ instr. sing., 23) veķkias: *be wėrkias* DPo 284₁₆, *wėrkencziump⁷* 233₉, 24) viliąs: *ąpwiląs* DPo 347₂₃ (*wila* 191₂₅ 3 praes.),

25) žeidžias: *pažėidžęčių* DPo 16₈ || *pažėidžia* 244₂₇, *pažėidže* 277₂₀, *pažėidžės* 294₂₈ — *pāžeidžieu* 144₅, *pāžeideme* 43₈, 26) žėnėgiās: *nužėgentiū* DPo 184₂₉ || *pražėgia* 177₁₄, DK 24₃₂.

Liáuujās: *ne palėuiencziōiofp'* maĩdojfp' DPo 293₂₅. Rļiās: *nopriās* DPo 277₂₅, ugnis *prariantūi* 37₃₂.

Būsimojo laiko dalyviai (part. fut. act.) visuomet turi kirtį šaknyje, pvz.: *mīrsiās: mīrsiāncziam'* žmōguy DPo 86₂₀. Tam priitaria ir būsimojo laiko tiesioginė nuosaka (indicativus): r. a. *par-eisiū* || *eisiū*: aš *eisiū* DPo 346₃₇, *nužėgfiū* 347₁, *inteyksiū* Ld 30₁₉.

IV. Esamojo laiko kamienas baigiasi balsiu -i-

1) gailis: *gāilintiēmufiemus* DPo 357₁₈ || *ne pafsigāli* 219₃₃, *ne gāilis* 52₁₃ 3 praes., 2) gālis: *gālis* DPo 79₈, 145₂₇, 253₁₈, 320₃₅, *gālis* 25₂₄, 66₃₃, 87₃₁, *wisagālis* 335₁₃, *wisfagālis* 278₃₈, *wisagālinti* 347₈ nom. sing. f., *wisfagālis* DK 54₁₀, *ne^a gālinti atlākht* 51₁₃, *negālinčių* DPo 322₁₇ || *ne gāli* 118₁, 270₂₇, 307₂₂, 334₈ = *negāli* || *pagāli* Ds, 3) gardis (pa-): *pāgardi* DPo 368₁₂, 4) giřdīs: iis kaip' *ne gīrdīs...* notšāko DPo 157₁ || *ne gīrdi* 268₂₈ = *negīrdi* Ds, 5) gūlis: *gūlis* DPo 247₄ nom. sing. || *negūli, išgūli* Ds, 6) lydīs: *prāli* DPo 231₂₇ 3 praes. || *palydi* Ds, 7) lytijs: atlāko, *pāli* DPo 254₇, *pālitis* 270₄, 8) mýlis: *mīlis* DPo 314₃₇, *mīlinczem* 246₂₇ dat. sing., *mīli* 21₁₃ nom. pl. || *mīlu* 50₁₀, 312₁₉, t. y. *mýliu* (*ne mīli* 312₁₀), kur šandie žiemų rytiečiai (An, Ds) sako *myliū* (*mýli* 3 pers.), 9) minīs: *nē mini* DPo 319₁₅, *nēmini* 157₂₄, 255₃₁, *Nēmini* 246₃₁, *pāmini* 110₂₉, 10) nōrijs: *nōrijs* DPo 175₄, Prašik' manė ko *nōrijs* 313₅, *nōrinti* 347₁₃ nom. sing. f., 11) regīs: *regintiēmus* DPo 302₃₃ || *kas nē regi* 292₂₅, *nē regis* (3 praes.) *ēšfqs* 232₁₆, tu to *nēregi* 339₉, *nē regies* 232₁₆ (2 sing. refl.), *regimāimē* 179₂₈ loc. sing., 12) sėdīs: *fėdīs* DPo 304₂₀, *fėdis* 4₂₉, 216₂₈, *bešėlis* 91₂₈, *bešėdinti* 239₁₈ nom. sing. f., *sėlinczem* 266₁, *šėlintiēmus* 168₈, *fėdintiēmus* 166₈; galūnės kirtį rodo: *sezdamiēs* 170₁₂ nom. pl., *sedēs* (= *sėdžs* iš **sėdēs* < **sėdēns'sie*) bilōio iump' 182₉, 13) smirdīs: *smirdinczėis* DPo 194₁, 14) stebijs: *bėstebis* DPo 69₈ nom. pl., *be stebintiēmus* 257₉ || *pāstebi* 3 praes., 15) stōvijs: *stōwincziū* DPo 230₂₃, *stōwincziūiū* 210₂₈, 16) tikīs: *nėtiki* (žr. a.), 17) vėizdīs: *be vėizdinti* DPo 239₁₉ nom. sing. f. || *vėizdi* 286₃₅, 287₃₈, *vėizdi* 47₃, *vėizdi* DK 24₂₇, *ne^a vėaizdziu* DK 55₂₃, t. y. *nevėizdžiu*, 18) žvilgijs: *pāžvilgi* DPo 216₁₁ 3 praes., *pažvilgėkig'* 216₁₄.

V. Esamojo laiko kamienas baigiasi balsiu -o-

1) dāras: *dāras* DPo 163₁₀, *dāras* 306₃₀, 310₂₉, *dāra* 229₂₇, 311₁, *dāra* DK 33₉ || *nedāro*, 2) gānās: *ižgānās* DPo 350₁₅, 3) giĩdanti: *giĩdantiū* DPo 51₃₀, 4) kāras: *kāracze^am* DK 43₁₂, iam' *kāraczem* DPo 142₅, 5) laizdās: *wežimė laizdanczeme* liepñnomis DPo 313₄, *liepñnói' laizdancziote* 361₂₉, *liepñnomis laizdancziomis* 363₃, ugniā *lėizda* liežūwiei 331₂₁, žalcei *lėizdāie* DP 454₃₁, 6) mānās: *neyszmānu* sākos Ld

30₆, kaip *primānu* 30₂₃ nom. pl., 7) *privālas*: *ne privālas* DPo 320₁₄, 8) *sākas*: *pasifā'afis* DPo 163₃₂, *pasifā'antimus* 357₁₉.

58. Žemaičių tarmė dalyvių kirčiu beveik niekuo nesiskiria nuo Daukšos ir Kuršaičio kirčio. Žemaičių dalyviams mēdžiagos duoda Daukanto ir Valančiausko raštai. Kuršaičio dalyviai išrinkti iš „Deutsch-litauisches Wörterbuch“.

I. 1) *dedanti* K *cierlegend* (vištos *dedančios* Ds gen. sing.): *padedans* V¹¹ 97₁₀, 267₂₅, 288₁₅, *prasidedous* D¹⁷ 120₃₁, *padedou* D⁶ 89₃₀ < *padedā*, bet Daukšos *padēdqs* || *padēsti*; *padedqs* bus naujadaras pagal naujosios gadynės lytį *pādēda* (užuot *padēsti*), 2) *duodqs* K *ergiebig*, *gewinnbringend*: *duodqns* V⁹ 15, *atsiduodans* V¹¹ 114₆, *pasiduodans* 203₁₉, 3) *ēsqs* KGr § 1106: *essōs* D⁶ 7₃, 74₁, 80₆, 89₂₄, 94₂₈, 113₁₈, 119₇, *esus* V¹¹ 23₁₀, 93₂₃ = *ēsus* Kv, *ēsos* Rt, Als, Slnt, *ēsancios* Ds gen. sing.

Lyčių *ėjqs* (*einqs* || *eimi*), *liškqs* (*pasiliškqs* K stāt), *miėqs* (Sch 162, K *scheinbar*) vietoje žemaičiai, nusižiūrėję į 3 asmens lytis *ēti* < *ēti*, *liēkti* < *liēkti*, *miēgt* < *miēgti*, lyčių *mēt* < *mēta*, *keft* < *kefta* pavyzdžiu sako *ēitqs* || *paēti* „*paēina*“, *liēktqs* || *paliēkti* „*paliēka*“, *miēgtqs* || *nemiēgt* „*nemiēga*“: *ejtōs* D⁶ 9, *bejtōs* 187₁₆, *paēitūs* D¹ *abiens*, *atliiktus* V¹¹ 294₁₃, *ira žynus* yr ne *miektus* ŽCh 67 (budyn waykieli *myiktanti* 40).

II. A. a: 1) *bėgqs* K *fliegen*, *fliessend*, *bėganti* Fluss: *bebiegqs* V¹⁸ II 240, 2) *degqs* K *Feuereifer*, *deganti* Brandkugel, *Feuereifer*, *degq* Brennstoff: *degqns* V¹¹ 129₂₂, 288₁, *degous* D¹ *ardens*, *degū* Dsn < *degq* „*kāršta*“ (šiūdžiei *degū*), 3) *dirbqs* (*dirbanti* K *Arbeitsbiene*): *dirbqns* V¹³ II 96, *dirbous* D⁶ 38₁₅, 4) *kalqs*: *kalous* D¹⁰ 44₆, 5) *atminqs*: *atminous* D⁶ 69₆, D¹ *memor*, 6) *mušqs*: *ózmuszou* D⁶ 138₂₃, 7) *nešqs* K *Fruchtbaum*, *welcher*, *nešanti* Fluss, *Pfründe*: *atneszqns* V¹¹ 268₂₅, *neszqns* V¹⁸ II 74, 8) *sekqs* (*pasekqs* K *nächstfolgend*): *sekans* V¹¹ 97₁₃, *sekous* D⁶ 4₂, 9) *stumqs* (plg. *stūma* Ds, jei ne užuot *stumiqs* || *stūmia* K, Nm): *atstumqs* V¹¹ 54₆, 10) *sukqs* KGr § 1118: *sūkous*, *sūkou* D¹⁷ 22, 11) *tekqs* K *fliessend*, *tekanti* Bergquell: *isztekans* V¹¹ 192₂₂, 12) *tepqs*: *patepans* V⁷ 91, 13) *vedqs* K *practisch*: *iwedqns* V⁷ 41, *wedous* D⁶ 84₁, *wedou* 60₂₃ < *vedq*.

b) 1. *gemqs*: *giemans* V⁸ 284, *prisigemanti* K *Erbkrankheit*, *erblich*, 2) *genqs* „*ginqs*“: *nebut* kas *gienqs* V¹¹ 242₂₈, 3) *jemqs* (*priimqs* K *gastfrei*): *jemans* V⁷ 32, *ózmous* D⁶ 25₃₄, 4) *kertqs*: *kértou* D⁶ 120₆, 5) *lendqs* K *schleichend*: *lendous* D⁶ 131₁, 6) *perkqs* K *Schein-kauf*: *perkqns* V⁹ 48, 7) *sergqs* K *angeblich*, *einbilden*, *Fieberkrank*, *geistenkrank*, *sagen*, *schlafsuchtig*: *sergqns* V⁷ 42 (V¹¹ 278₆), *sergous* D¹ *aeger* (D⁶ 66₄).

c) 1. *blizgqs* K *glänzend*: *blisgous* D¹ *splendidus*, 2) *derqs*: *derans* V¹¹ 63₆, *nepriderou* D¹⁰ 245₁₇, 3) *drebqs*: *drebous* D¹ *trepidus*, 4) *gebqs*: *giebqs* V¹¹ 294₁, *negiebqs* 293₂₃, *sugiebqns* V⁷ 79, *pagebous* D¹ *ars* (D¹⁰ 56₆), *sūgebous* D¹ *gnavus*, *peritus*, 5) *kalbqs* K *wahrhaft*: *kalbqns* V⁹ 15, 31, *kalbous* D⁶ 4₁, 6) *ketqs* K *Annahme*: *kietqs* V¹¹ 45₇, 294₁₇, *ketous* D¹⁰ 240₆, 7) *krutqs*: *krūtous* D¹ *trepidus*, 8) *kūqs*: *kuszqns* V⁸ 284, 9) *mokqs* K *Baukünstler*, *beredt*, *Dichter*,

flügge, Schnellschreiber : *mokqns* V⁹ 11, V⁷ 12, 10) p l e š k ā s : *ipleszkqs* V¹¹ 293₂₃, 11) s k a m b ā s (-ā K harmonisch greta su *skāmbqs* K klangvoll, volltönend) : *skāmbqns* V⁷ 96, 12) v i r p ā s : *wīrpous* D¹ trepidus, 13) ž a d ā s (*pa-* Sch 346₄) : *žadqns* V⁹ 49, *žadous* D¹ pollicens, *iszsižadans* V¹¹ 19₅, 14) ž i b ā s K blank, glänzend, Folie : *žibous* D¹ nitidus, D¹⁰ 195₁.

d) 1. b e n g ā s „baigiās“ : *nepasībengous* D⁵ 89₁₁, 2) d r a u d ā s „draudžīās“ : *draudqns* V¹¹ 253₁₉, 3) d v o k ā s „dvōkiās“ : *dwokans* V³ 388, *dwokqs* V¹¹ 279, 4) g e i d ā s < *geidžīqs* K ehrbegierig, ruhmbe-gierig : *geidous* D¹⁰ 13₁₅, 5) g e r ā s „geriās“ : *gėrous* D⁵ 183₂₅, *negierqns* V⁷ 64, 98, 6) g r u m z d ā s, b e t b r ū z d ā s : *grumsdus* D¹⁰ 118₁₀, *brus-dous* 248₁, 7) j a u t ā s (*nesijaūtiqs* K freudetrunken) : *jautans* V¹¹ 53₂₄, 8) k e l ā s (*napakelianti* K Unduldsamkeit) : *kėlous* D⁵ 69₁₀, *pakielqs* V¹¹ 43₂₈, 9) k e n t ā s (*pakeñčiqs* K langmütig) : *neuzkiqtqs* V¹⁸ 70, 10) k l e i d ā s „kleidžīās“ : *nekleidous* D¹⁰ 242₁₄, *iszklejdqs* V, 11) k l ū k ā s „klūkīās“ : *klu-kous* D¹ orans, 12) k u l ā s „kuliās“ : *kėlou* D⁵ 216₆, 13) l a u k ā s „láuqiās“ : *laukqns* V⁹ 44, *laukous* D¹⁰ 23₁₉, 14) l e i d ā s (*atsilėidžianti* K Unver-söhnlichkeit) : *aplejdans* V¹¹ 218₁₉, *atlejdqs* V³ 102, 15) l e k ā s < *lekiās* K denken, fliegen : *lekous* D¹⁷ 38₆, *belekous* D⁵ 252₁₅, 16) l i e p ā s „liē-piās“ : *lijpans* V¹¹ 253₂₀, *lėjpous* D⁵ 119₂₈, 17) m ē g ā s „mėgiās“ : *mie-gous* D¹ amans, 18) m e l d ā s „meldžīās“ : *mėldqns* V³ 341, *mėldous* D¹ orans, 19) s k e l b ā s „skėlbiās“ : *apskielbq* V¹³ II 261, 20) s l e p ā s „slepīās“ : *slepqs* V¹¹ 313, *užslepq* V¹³ II 261, 21) s t e n g ā s „stėngiās“ : *nebstengqs* V¹¹ 253₁₂, 22) š a u k ā s „šaūkiqs K himmelschreiend“ : *iszaukqns* V⁷ 21, *neiszaukqns* 41, 23) š v i e t ā s „šviēčiqs K glänzend“ : *szwijtans* V¹¹ 130₁₄, *apszwietqns* V³ 262, 24) t r a u k ā s „traūkiqs K Zugvogel“ : *traukou* D¹⁰ 242₁₄, 25) v a g ā s „vagiās“ : *wagqns* V⁹ 48, 26) v e i k ā s „veikiās“ : *nenuweikous* D¹⁰ 200₁₇, 27) v e r k ā s „vėrkīqs K erkünde'n, Spieglefchtereī“ : *werkous* D¹ flens, D¹⁰ 63₁₈, 28) ž e n-g ā s „žėnģiās“ : *nužengqs* V¹¹ 281₂₀, *neparžengqs* 43₂₇.

XXXVII

e) 1. l i n k ā s „liñkiās“ (*linkėti*) : *linkous* D¹⁰ 82₄, 2) r e g ā s „regīs K sehend“ : *neregqns* V⁷ 46, 3) s ē d ā s „sėdīs Dk“ (*sėdīs* K Arre-stant) : *siedans* V⁷ 89₁₀, 4) t i k ā s „tikīs Dk, K gläubig“ : *tikqns* V¹³ II 152, *isztikqns* V⁹ 49, 5) s p i n d ā s „spindīs“ : *spindous* D¹ nitidus, splendi-dus, 6) v e i z ā s „veizdīs“ : *newejzans* V¹¹ 293₁₂, 7) ž y d ā s „žydiās“ : *ži-dous* D¹ florens.

B. 1) m i ņ t ā s : *nemintōs* D⁵ 228₁₅, *nemintō* 170₁₄, 228₂₁, *nemintū* D¹⁰ 18₇, 2) m u ņ k ā s : *munkū* D¹⁰ 20₁₄, 3) s u p r a ņ t ā s : *suprantus* V¹¹ 91₃, 4) t e ņ k ā s : *patenkus* V¹¹ 223₄, 5) t i ņ k ā s K anwendbar, befähigen, fähig, geschicht, Reisewetter, *patiñkqs* K beliebt, *priitiñkqs* K an-gemessen : *tinkus* V¹¹ 210₂₆, 304₂₆, *pasitinkū* D¹ obvius.

C. Veiksmāžodžio šaknis praplatinta skiemeniu -na-. 1) b l i a u-n ā s : *blaunous* D¹ flens, 2) b ū n ā s : *bunus* V³ 140, 3) d ž i ū n ā s : *džiū-nus* V¹¹ 311₄, iki *nudžiunōs* D⁵ 21₂₂, 4) g a u n ā s K Erbe greta su lytim *gdunanti* K Erbtochter : *gaunou* D⁵ 215₁₈, 5) p ū n ā s (ir *tūvqs* K verweslich) : *punus* V¹¹ 272₂₇. Eīnqs K Fehlschuss, Reconvalescent.

D. 1) ā l k - s t ā s : *alkstus* V¹¹ 278₉, 2) d ž i ū s t ā s K darrsüchtig : *džiustus* V¹¹ 320₁₈, 3) g a i š t ā s : *sugajsztus* V¹¹ 294, 4) g r i ž t ā s : *griz-*

tūs D¹ rediens, *sugrisztus* V¹¹ 86₁₀, 5) klýstąs: *klistus* V³ 40, 6) kilstąs „kīlas“: *kēlstūs* D¹⁰ 4₁₁, *kēlstū* D¹⁷ 9₁₂, 7) mirštąs: *mīrsztūs* D¹ moriens, D¹⁷ 8₂₉, *numīrsztus* V¹¹ 159, 258, 8) pažįstąs K bibelfest: *pažistus* V¹¹ 13, *nepažistūs* D¹⁰ 32₆, 9) pýkstąs K böse: *pīkstus* V¹¹ 294₁₂, 10) rūkstąs: *rūkštūs* D¹ fumans, 11) svirstąs „svīras“: *swīrstus* V¹¹ 209₂₁, 12) trókstąs K blutdurstig: *troksztus* V¹¹ 103₂₃, 165₁, 13) vaīgstąs K arm: *newargstós* D⁵ 68₂₄, 14) výstąs: *wīstus* V¹¹ 92₇.

III. 1) dāras K fassen, *padārąs* K belebend: *darus* V¹¹ 66₃, 209₁₉, 225₇, 294₁₂, *darūs* D¹⁰ 50₁₃, 53₆, nežinos ką *daru* V¹⁶ 63, 2) ieškąs K Abenteurer, stellen: *jeszksus* V¹¹ 74₁, 92₁₇, 3) kýbąs: *kībūs* D¹ pendens, 4) kląksąs (ž. *kląksus*: *ā* – pusilgis): *bekląksūs* D¹ exanimatus, 5) klaūsąs K folgsam, fűgsam: *klaūsós* D⁵ 121₂₇, 6) mąnąs: *iszmanus* V¹¹ 14₂₁, *imanó* D⁵ 226₂₅, 7) pildąs (cf. *gý-dąs* K Arzt, praktisch): *pīldus* V¹¹ 19₄, 8) rąšąs: *raszós* D⁵ 86₂₀, 9) rėdąs: *riedus* V¹¹ 209₁₉, 10) ródąs: *rodós* D⁵ 7₁₇, 174₁₉, 11) sąkąs: *sakus* V¹¹ 219₁₈, 12) skaítąs: *skajtus* D⁵ 29₂₉, 13) taísąs: *táisqs*, *táisontí* Slnt || refl. *táisqs*, *táisontís*: *tajsans* mirti V¹¹ 61₁₉, 14) taūkšąs: *taukszós* D¹ patens, 15) taūpąs: *taupós* D⁵ 227₁₄, 16) žínąs K bibelfest, dafür: *žínus* D¹ conscius, *žinus* V¹¹ 14₂₀, *žínus* D⁵ 53₆, *nežínus* D¹ nescius.

59. Tų esamojo laiko kamienų, kurie rašomojoje kalboje baigiasi balsiu -i (*sėdi*, *sėdime*, *sėdite*) arba minkštu priebalsiu + a (*kėlia*, *kėliame*, *kėliate*, *šviėčia* < **šviėla* < **šviėtja*), bevėik visi veiksmazodžiai žemaičių tarmėje yra pavirtę šiandien -a- galūnės (kietas priebalsis + a) kamienais: *sied* (< *sėdi*), iš kur naujas vienaskaitos 1 asmuo *stėdu* „sėdžiu“; *vėrt* (< **vėrte* < **vėrtje* < **vėrtja*), iš kur *vertū* „verčiū“. Galūnės -ja- (balsis + j + a: *jója*, *ekėja*...) veiksmazodžiai ir šiandie tebėra to-paties kamieno dėl j: *žalouis* D⁵ 104₂₉, *saugojí* 60₂₄, *kariaujis* D¹⁰ 60₆, *kariaui* 50₈, *giwois* D¹ vivens, V¹¹ 73₂₈, *moiois* D¹ minitans, *stokois* D¹ egens, *gielbieis* ir *iszluosuois* V¹¹ 288₁₆.

60. *Sėdįs* Dk (arba *sėdįs* K) ir *šviėčias* rūšies dalyviai žemaičių tarmėje yra gana reti. Iš Daukanto ir Valančiausko rąštų turiu pasižymėjęs šiuos pavyzdžius:

A. kamienagalys -i-: 1) *norys* D⁵ 61₂₂, 103₃₀, *noris* 30₆, 33₈, *nori nenori* D¹⁰ 20₁₇ = *núorís* Slnt < *nóris*, 2) *regys* D⁵ 98₂₃, *regis* 29₃₁ greta su naujadaru *neregąns* V⁷ 46, 3) *galys* D¹⁷ 37₁₈, *galis* D⁵ 66₉, D¹⁰ 51₁₅, D¹⁷ 114₂, *galis už galį* D¹⁰ 232₂₂, *gali* 58₁₈ = *gāl'is*, *gāl'i* < *gālįs*, *gālį*, 4) *linkis* D¹⁰ 61₁₄ greta su naujadaru *linkous* D¹⁰ 82₄, 5) *tūrys* D¹ natus, *tóris* D⁵ 20₆ = *tóřis* Slnt, *tūris* Als (*ū* – pusilgis ir siauras, ankštas) < *tūris*, 6) *bewįjszis* D¹⁰ 46₁₆, *vėįšis* Slnt < *viėšis*.

B. kamienagalys „minkštas priebalsis + a“: a) esamasis laikas: 1) *kientis* V¹¹ 162 greta su naujadaru *neužkiėtas* V¹⁶ 70; ž. *kėntís* < **keñtians* „keñčias“, 2) *reiki* D⁵ 18₃₀, 92₁₈, 98₆, D¹⁰ 24₈, 39₁₈, *nereihi* D⁵ 116₂₂, D¹⁰ 22₁₂ = *rėķi* (-i siauras) < **rėķkjan*; del vardininko (*tóřis* < *tūris*) *vėiķis* < *vėiķiqs*) prie lyties *rėķent* žemaičiai pasako ir analogiškai

rēķint : *rejkent* D⁵ 171₃₂ || *rejkint* 128₂₀, 3) *beweikis* D¹⁰ 247₂₃, *vēikis* < *veikiqs*;

b) būsimasis laikas: 1) *busis* D⁵ 199₈, D¹⁰ 66₈, *busi* 20₈, 41₁₁ = *būšis*, *būši* Slnt < *būsiqs*, *būsiq*, 2) *gimsys* D¹ nasciturus, 3) *mīrsis* D⁵ 118₃₀, 179₂₆, 4) *sūksis*, *sūksenti* D¹⁷ 22. Greta su lytimis *gywensentys* D⁵ 35₁₅, 176₁₉, *rodīsentys* 108₆, *pateksenti* 108₃, *twersenti* 108₃, *newyxsentius* 140₆ sako žemaičiai analogiškai *nūorīs* (: *nūorīntē* „nórinčio“ = *ģīvēnšis* : x; x = *ģīvēnšintē* Slnt) ir: *lajkisintis* D¹⁰ 212₅, *darisintis* 144₁₄, *tedarisintis* 4₉, *rasintes* 1₃, *rasintys* D⁵ 109₈.

Prilrašas prie §§ 59, 60. Žemaičių tarmėje *-jā(s)* iš senėlesnio *-jan(s)* (su trumpuoju *a* = ide. *o*) randame pavirtusį balsiu *-i (-ji)* jau 1547 metų katakizme: a) *kraugi* Mž 25₁₁, tikra *kiely* 10₁₁, *kalawygi* 32₇, *sutwertagi* 21₃, 68₆, *atpirktagi* bei *išganitagi* 39₉ acc. sing. < ž. *kraūji*, *kēli*. . . (*-i* siauras) = a. *kraūjā*, *kēliā*, b) *Kierfch-tauisfis*. *Atlākāfis* Mž 20₁₁ (|| *kauicnciofius* 58₁₆ acc. pl.) = ž. *kerštāujis* (*-i* siauras), kuri lytis niekuo nesiskiria nuo *i-* kamienio dalyvio *nōris* < *nōrīs* (*ne narijs* Mž 29₁₄ || *galint-ims* Mž 65₁₂). Senovės junginys *-jān* (su „cirkumflectiniu“ *ā*) 1547 metų katakizmo šnekte dar tebėra *-(j)e*, iš ko šandie žemaičiai turi *(j)i* (*-i* platus) arba *-(j)e*: *(dwaše) šwentāie* Mž 29₂, 71₁₂, *šwentāie* 22₅, 24₂₃, t. y. *šwentāie* (acc. sing.), traicze *wenatige* 71₁₃, *trete* 20₁₂, 21₁₅ < *trēte* (acc. sing. f. || *trēti* acc. sing. m.: *t* prieš siaurąjį *i* minkštas) = ž. *trētē* m. || *trēti* f. Slnt.

XXXVIII

Galinis *-ja*, jei jis nėra dar išnykęs (Tas *kraus* Mž 56₁₂ < *kraūjas*, *wes* 62₂₁ < *vējas*, *makitos* 16₁₇ < *mōkytojas*, *išgcielbetas* 75₆ < *išgēlbētojas*, *apgintas* 60₅ < *-ojas*), 1547 m. katakizmo šnekte virsta junginiu *-je*: *Tretes* fraipstis 21₈, *naujes* testamentas 27₁, *saldziaufes*, *miliaufes* 74₁₁ (*teifiaufefis* 25₂₂), *dabaiefy* 34₁₅. Vardininkas *kraugis* Mž 25₁₇ (= *kraūjis*) yra naujadaras lyties *kraus* 56₁₂ vietoje.

Galūnės *-jan* (ide. *-jom*) vietoje turima *-(j)y* (iš senėlesnės *-jē*) ir rytiečių augštaičių šnektose, kuriose laukiama yra galūnė *-jū* (iš senėlesnės *-jā*) XVI amžiaus žemaičių lytims *saldžīauses* nom. sing. || *saldžīausi* acc. sing. m., *mōkytojes* || *mōkytoji* (*-i* siauras) XVII amžiaus žieminėje (šiaurinėje) rytiečių augštaičių šnekte atliepia *saldžiausias* || *saldžiausy*, *mōkytojas* || *mōkytojy*, kas matyti iš Širvydo raštų, pvz.: *šwynciaufi* PS I 45₂₈, 86₄, *didziaufi* ir *aukščiaufi* gierimu 64₃₂, *auksčiaufi* 46₂₃ (|| *Auksčiaufias* 46₂₈, *didziaufias* 119₁₉ nom. sing.), akmeni *kiečiaufi* 155₂₅; tikru *waldziotai* dawe 57₇, Diewu *sutwertoi* 66₈.

Ar nebus tik senovėje buvęs toks linksniavimas: *mēdšias* || *mēdž*, *jāučias* || *jāuti*, *artōjas* || *artōjį*? Iš tokio linksniavimo lengva būtų su-

prasti, kodel Lietuvos rytuose sakoma yra *mėdžias, jáučias, artójas, švenčiausias*, o Lietuvos vakaruose — *mėdis, jáutis, artójis, švenčiausis*.

61. Veikiamąjo dalyvio kirtis esamajame laike pridera nuo to-
paties laiko tiesioginės nuosakos (modus indicativus). Jei dviskie-
mėnė tiesioginės nuosakos trečiojo asmeis lytis, gavusi priešdėlį
ap-, at-, i-, iš-, nu-, pa-, par-, pra-, pri-, su-, už-, be- arba néi-
giamąją dalelytę *ne-*, turi kirtį ant priešdėlio arba dalelytės, tai
esamojo laiko veikiamasis dalyvis kirčiuoja galinį skiemenį. Kai
trečiasis tiesioginės nuosakos asmuo kirčiuoja ne priešdėlį arba nei-
giamąją dalelytę, bet veiksmazodžio šaknį, tai tuomet dalyvis turi
kirtį šaknyje. Tai matyti iš šių pavyzdžių:

átveda, nùneša, sùriša, nèsuka || *vedąs, nešąs, rišąs, sukąs*; *àpser-
ga, sùkalba, pridera* || *sergąs, kalbąs, derąs*; *palièka, užmièga* ||
lièkąs, miègąs; *nepàslenka, nùperka* || *slenkąs, perkąs*; *pateñka,
pageñda, nusmuñka, sutiñka* || *pateñkąs, geñdąs, smuñkąs, tiñkąs*;
išviřsta, primiřksta, nepỹksta || *viřstąs, miřkstąs, pỹkstąs*; *padāro,
įsāko, neraĩko* || *dārąs, sākąs, raĩkąs*; *ùžkelia, pàremia, àpvilia* ||
keliąs, remiąs, viliąs; *įsigeidžia, nekeñčia, neveřkia, apsiaũčia* || *geĩ-
džias, keñčias, veřkias, siaũčias*; *nètiki, nèmini, pàstebi* || *tikįs, mi-
nįs, stebįs*; *negāli, netùri, negùli* || *gālįs, tùrįs, gùlįs*; *negāli,
negiřdi* || *gālįs, giřdįs*; *pālydi* Dk, *pālyti* Dk, *pāžvilgi* Dk || *lydįs,
lytįs, žvilgįs*.

62. Trečiojo asmens lytis *sleñka* || *teñka, tiki* || *tùri, lýdi* || *giřdi* ir
lėsame || *ėsame* ir kirčiu ir priegaide šandie viena nuo kitos nebe-
siskiria. Šitų lyčių dalyviai skiriasi vienas nuo kito kirčiu: *slenkąs* ||
teñkąs, tikįs || *tùrįs, lydįs* || *giřdįs, lesąs* || *ėsąs*. Tatai rodo, kad šian-
dienykščias kirtis įsigyta dalyvių dar tuomet, kai esamojo laiko
tiesioginė nuosaka turėjo ne toje vietoje kirtį, kur šandie kad turi.

Slenkąs, tikįs, lydįs ir *lesąs* bus dar tuomet atsiradę, kai lyčių
sleñka, tiki, lýdi ir *lėsa* vietoje dar tebebuvo sakoma **slenkà, *tiki,
līdi ir **lesà*.

63. Iš esamojo laiko dalyvių patiriame, kad senovėje, prieš
šiandienykščios veiksmazodžio kirčio sistėmos išriedėjimą, veiksma-
zodžio kamieno būta kirčio atžvilgiu dvejopo: šakninio kirčio ir
galūninio kirčio kamienas, t. y.:

teñka-, tu-ri-, giř-di-, e-sa- || *sleñka-, tiki-, līdi-, lesa-.*

64. Esamojo laiko kamienų turėta dvejopas kirtis ne tiktai da-
lyvių darymo metu, bet ir veiksmazodinių tiesioginės nuosakos
lyčių suaugimo metu vienan žodin su priešdėliais ir néigiamąja

dalelyte. Šakninio kirčio kamienai ir suaugę su priešdėliais paliko, kaip ir buvę, to-paties kirčio.

Galūninio kirčio kamienai, suaugę su priešdėliais arba su *ne-*, perkelia kirtį ant priešdėlio ir *ne-* tuo metu, kai lietuvių kalboje ateina šiandienykščios kirčio sistėmos nusistojimo gdynė.

65. Prieš šiandienykščios kirčio sántvarkos nusistojimą lietuviai bus asmenavę veiksmazodžius *tenkù* || *slenkù* šitaip:

teñkuo || *slenkuó*
teñkie || *slenkié*
teñka || *slenkà*
teñkamē || *slenkamē*
teñkatē || *slenkatē* ir
nuó teñkuo || *nuó slenkuó* ir t. t.

XXXIX Paskui ateina tasai metas, kuriame proklitikos (savo kirčio netūrį žodžiai) pradeda trumpinti „akūtinio“ ilgio balsius. Tuomet ir mūsų priešdėlis-proklitika *nuó* pavirsta *nu*. Šiuodu veiksmazodžiu tuo metu lietuviai asmenuoja šitai kaip:

nu teñkuo || *nu slenkuó*, *nu teñkie* || *nu slenkié*...

Paskui to susilaukiame gdynės, kurioje veiksmazodžio priešdėliai suauga vienan kūnan su patim veiksmazodžiu. Tuomet lietuviai (augštaičiai) asmenuoja šitaip:

nuteñkuo || *nuslenkuó*, *nuteñkie* || *nuslenkié*, *nuteñka* || *nuslenkà*, *nuteñkamē* || *nuslenkamē*, *nuteñkatē* || *nuslenkatē*.

Toliau ateina gdynė, kurioje lietuviai lytis *katinuó*, *dievàs*, *gīvà* (nom. sing. n.) pradeda tarti kaipo *ka'tinuo* (šiandie *kātinu*), *diēvas*, *gýva*. Toje gdynėje mūsų abudu veiksmazodžiu įgauna šitokį asmenavimą:

nuteñkuo || *nùslenkuo*, *nuteñkie* || *nùslenkie*, *nuteñka* || *nùslenka*, *nuteñkamē* || *nùslenkamē*, *nuteñkatē* || *nùslenkatē*.

Paskui ateina tasai metas, kuriame lietuvių kalboje „akūtinio“ ilgio galūnė pradeda traukti ant savęs kirtį nuo gretiminio šaknies skiemeiŝ, jei tas skiemuo yra trumpas arba turi „cirkumflekcinį“ ilgį. Kadangi galūnė *-uo* ir *-ie* yra kilimo „akūtinė“ (*vedúo-si*, *vedíe-si*; cf. *teikiùt* DPo 228₁ „teikiù táu“, aŝ *norefiùgu* 62₃₀, *e'fsiégu* tu 31₂₇, *nóriegu* 332₁₈), tai ir mūsų abudu veiksmazodžiu tuo metu turėjo 'būti asmenuojamu šitaip:

nutenkuó || *nùslenkuo*, *nutenkié* || *nùslenkie*, *nuteñka* || *nùslenka*, *nuteñkamē* || *nùslenkamē*, *nuteñkatē* || *nùslenkatē*.

Ir pagaliaus, nuo XIII amžiaus pradžios, lietuviai, sutrumpinę „akūtinio“ ilgio galūnes, ima asmenuoti šiandienykščiomis lytimis: *nutenkù || nùslenku, nutenkì || nùslenki, nuteñka || nùslenka, nuteñkame || nùslenkame, nuteñkate || nùslenkate*.

66. Kai lietuvių tebebuvo sveikas *padēsti, nedēsti*, tuomet ir dalyvį jie ištarydavo *dēdqs*. Įsigalėjus lyčiai *pàdeda, nèdeda*, lietuviai ima tarti *dedqs*.

Tas-pats Daukša, kuris dar tebesako *dēdqs || padēsti*, jau sako *duodqs*, kas rodo, kad veiksmazodžio *dúomi* „duodu“ senovėje turėta kirtis galūnėje.

67. Iš Daukšos dalyvių susekame, kad seniau, dar prieš šiandienykščios kirčio sistėmos nusistojimą lietuvių veiksmazodyje, veiksmazodžių *demì* ir *dúomi* turėta kirtis ne tenai, kur kad šandie turi:

de'mie || duom'ie, t. y. *dēmie || duomíe*.

Daukšos *ēdqs* irgi rodo, kad ir *ēmi* esama kilusio iš senėlesnės lyties **ēmie*. Lyčių **ēmtie, *duomíe* senumui pritaria ir slavėnai: sirb. (ekaviškai) *jémo, dámo* = ukr. *imó, damó*.

Daukšos *ēsqs* (*santi*, gen. sing. *sañčios*; dat. sing. m. *sañčiam*) ir *liēkqs* rodo, kad *esmi* ir *liēkmi* (3 praes. *ēsti, liēkti*) esama kilusių iš senėlesnės lyties **ēsmie* ir **liēkmie*.

68. Tiesioginės nuosakos esamojo laiko lytys *vedù, vedì; keliù, keliì; tikiù, tikiì; sakaù, sakaì* prieš šiandienykščios veiksmazodinio kirčio sistėmos išriedėjimą yra buvusios *vėduo, vėdie; kèl'uo, kèlie; tikuo, tikie; sàkāuo, sàkāie*, kas matyti iš lyčių *vėdame, vėdate; kēliame, kēliate; tikime, tikite; sākome, sākote*. Jei šitų veiksmazodžių kamieno kirtis tuomet būtų dar tebebuvo kamieno galūnėje (*vedà-, kel'à-, tikl-, sak'ā-*), tai lyčių *vėdame, vėdate...* vietoje šandie besakytumbime **vedamē, *vedatē...*

Lytis **vedúo* bus pavirtusi lytim *vėduo* (ką rodo *vėdame, vėdate*) daug vėlesnėje gadinėje, kaip kad lytis *ne vedúo* yra pavirtusi lytim *nėveduo > nėvedu*.

Taigi, iš čia matyti, kad kirčio atstūma nėra vienods ir tos-pačios gadinės padaras.

69. Lietuvių senesnieji *vedúo, vedíe, vedà, vedamē, vedatē*, kuriuos rodo šiandienykščiai *nėvedu, nėvedi, nėveda, nėvedam(e), nėvedat(e)*, savo kirčiu sutinka su rusų kalbos lytimis *ведý, ведѣуь, ведѣм, укр. ведемо́, ведемé, sirb. vedēm, vedēš, vedē, vedémo, vedéte*.

Kitos kalbos šitos rūšies veiksmazodžiams rodo šakninį kirtį: skr. *bhárati*, gr. *φέρω* „nešu“ || rus. *бѣрѣм*.

70. *ja-* (ide. *jo-, ie-*) kamieno veiksmazodžiai slavėnų kalbose rodo šakninį kirtį, pvz.: rus. *нууу́й, ну́шешь, ну́шет; ну́жы, ну́жешь, ну́жет; мелю́, ме́лешь, ме́лет*. Lietuviai čia kirtį turi dvejopą: a) galūninį, pvz.: *kelių* || *nėkeliu* || *kelįs*, b) šakninį: *piešiū* || *nepiešiū* || *piešiąs*.

XL 71. Trumpdėsios ir „cirkumflektingės“ šaknies veiksmazodžių dar ir šandie tebesiduoda suvaikyti senovės kirtis, kurį yra turėjusi esamojo laiko tiesioginė nuosaka, iš to-paties veiksmazodžio sudurtinių (su priešdėliais) lyčių. Kad lytis *tėpa, kalba, tiki* yra turėjusi prieš šiandienykščio kirčio nusistojimą kirtį ant galūnės, teberodo sudėtinės lytys *nėtepa (pàtepa), nėkalba, nėtiki*.

72. „Akūtinės“ šaknies veiksmazodžiuose ir sudėtinės veiksmazodžio lytys nepadeda senojo kirčio susekti, nes „akūtinė“ šaknis neleidžia kirčiui nuo galūnės per ją peršokti ant priešdėlio.

Rusų *бегý*, su kuriuo visai sutinka ir latvių *bėgu*, rodo, kad ir lietuviai senovėje turėjo sakyti **bėguo*. Šandie lietuviai ištaria *bėgu*, nors latvių kalbos liudijimu turėtų tarti **bėgù*.

73. **Bėguo* turėjo pavirsti lytim *bėgu* tuo metu, kai senojo **veduo* vietoje pradėjo lietuviai tarti **vėduo*.

Ir **vėduo*, ir **bėguo* bus atsiradusiu dar prieš kirčio nustūmimą nuo trumpo ir „cirkumflektingio“ skiemens ant greta stovinčios „akūtinės“ galūnės. Del to (Sosiuro ir Fortunatovo) dėsniu turėjo **vėduo* || **bėguo* pavirsti lytimis **vėduo* || *bėguo* ir, pagaliaus, *vedù* || *bėgu*.

Ir „akūtinės“ šaknies veiksmazodžių senąjį kirtį rodo esamojo laiko veikiamasis dalyvis: *bėgąs*.

74. Esamojo laiko kamieno kirtį, kurį yra turėjęs veiksmazodis prieš šiandienykščios kirčio sistėmos nusistojimą, gali parodyti esamojo laiko neveikiamasis (passivum) dalyvis. Pavyzdžiui tesie keli Daukšos dalyviai:

I. 1) *nėregimas: nē regima* DPo 332₁ (instr. sing.), *regimá* 121₁ (nom. sing.), *regimáimę* Bwiefumė 179₂₈, *regimái* 272₁₃, *regimái* 209₇ (adv.), 2) *nūtariamas: nutaremós* wietos 91₂₇ (gen. sing.), už *nūtaremą* 329₁₈, 3) *pàvejamas: ne pàweiemafis* 320₁₃, *ne paweieimù* 348₂₄, 4) *neiškalbamas: ne iškālbamđ* mēile 319₂₃;

II. 1) *pri-ėjamas „prieinamas“: ne prieiemoi* 6₂₄, *ne prietiemoie* 331₈ (loc. sing.), 2) *pabaigiamas: ne^a pabaigema* 19₆ (nom. sing. f.), 3) *negeidžiamas: gėidže^ami* DK 50₃ (nom. pl.), 4) *pašveñčiamas: pašwėnczemas* DPo 185₆ (nom. sing.);

III. 1) *neišbýlomas: ne izbílomafis* 173₃₄, *ne izbíloma* mēile 214₂₈, *ne izbílomoi* mēile 226₈, O *ne izbílomoi* gėribė! 106₁₉, *ne^a izbílomofp* garbėfp DK 51₂₇, 2) *pajūngiamas: ant... paiūgeamos* DPo

4₂₉, 3) panókamās: *nepanókamoy'* 66₁, 4) pažištamās: *pažištama* 299₃₃ (nom. sing.), *pažištamieii* 238₂₈, *pažištamu* 90₂₈ (gen. pl.), 5) mīrš-tama nom. sing. f.: nūdemes *mīrštamos* DP 358₁₈ (*mīrštamos* DK 59₁₇ gen. sing. — spaudos kļaida).

75. Iš Daukšos pavyzdžių matyti, kad neveikiamąjo dalyvio kirčio glaudžiai esama susijusio su tiesioginės nuosakos kirčiu. Lengviau kirtis duodasi suvaikyti iš sudėtinių tiesioginės nuosakos lyčių, pvz.:

nėveda || *nėvedamas, nevedamà*; *nėti* || *pàtiki* || *pàtikimas, patikimà* žmonà; *pàkelia* || *keliama kàrvė*,
atliēka || *atliēkama kàrvė*; *nekeñčia* || *nekeñčiama* žmonà; *nutiēsia* || *tiēsiama* dróbė.

Šnekamojoje kalboje šitie mūsų dalyviai, gal, yra kiek ir kitaip kirčiuojami, nes žmogui išklusti iš vagos nėra sunku.

76. Rusų kalbos veiksmažodis *у-уеуи*, *у-уем* (1 sing. *ууы*) || *уека́мь* drauge su lietuvių *ieškau* || *ieškóti* rodo, kad esamojo laiko kamienas kartais gali skirtis kirčiu nuo bendraties ir kitų laikų kirčio: *eĩškĩ-* (*у-уем*) || *eĩškā-* (praes.): *eĩškā-* (*ieškóju, ieškósiu, ieškóti*). Bet paprastai šitą kamienų kirčio skirtą kalbos gyvenimas išlygina.

Rytiečiai augštaičiai *ieškóti* vietoje šandie besako *ieškoti(e)* : *ieβkot'* DP 472₂₁. Latviai sako *iēškāt* „galvą ieškoti, lausen“ senėlesnės lyties **iēškāt* (= *ieškóti*) vietoje del išnykusios esamojo laiko lyties **iēšku* = lie. *ieškau*. Tokie-pat naujadarai bus ir la. *niēkāt* (prie lie. *niekóti*) < praes. *niēku* < **niekau, stāvēt* (prie lie. *stovėti*) < *stāvim, mīlēt* (prie lie. *mylėti*) < *mīlim, rūpēt* „rūpėti“ < *rūp(i)* lie. *rūpi* turi naują priegaidę).

77. „Akūtinės“ šaknies veiksmažodžiai šandie lietuvių kalboje vieną kirtį betūri, būtent — šakninį. Latvių priegaidė rodo, kad ir „akūtinųjų“ veiksmažodžių seniau turėta dvejopas kirtis: vienų veiksmažodžių — šakninis, o kitų — galūninis kirtis.

Galūninio kirčio veiksmažodžiai šandie turi latvių kalboje lūžtamąją priegaidę, o šakninio — tęsiamąją.

Kirčio dvejopumas matyti iš šių kelių pavyzdžių:

grūt, *pūt* || *būt*, *žūt*; *rīt* || *līt*; *rāt* || *stāt*; *pl'āt*, *kraūt* || *bl'āt*, *raūt*;
snaūt || *aūt*; *vērt* || *speřt*; *maīt* || *saīt*; *trūkt* || *tūkt*; *nākt* || *sākt*; *mīt*
(minu) || *pīt* (*pinu*).

78. „Akūtinės“ šaknies veiksmažodžių senąjį kirtį galime patirti ne tik iš esamojo laiko veikiamąjo dalyvio (*augāš, dirbāš, šokāš* || *pūolāš, kāndāš* K, *sēdāš, stovāš* Dk), bet ir iš išvestinių

daiktavardžių su galūne *-imas*. Kadangi šitie daiktavardžiai daromi
 XLI yra iš būtojo laiko kamieno, tai ir kirtis, kurį randame daiktavar-
 dyje su galūne *-imas*, laikytinas tėra kirčiu tiktai paminėtojo laiko
 kamienui, bet ne visoms veiksmazodžio lytims.

79. Žiemų rytiečiai augštaičiai iš *būrimo* || *audimo* dviejų krūvų
 žodžių šandie yra apibendrinę antrąją, sakydami *dėjimas*, *būrimas*,
kūlimas ir tenai, kur dar jų protėviai yra sakę *dėjimas*, *būrimas*,
kūlimas.

80. Daiktavardžiams su galūne *-imas* duoda medžiagos Kuršai-
 čio lie.-vok. žodynas (ir R, M).

I. **-imas** be kirčio: *blióvimas* bläken, blöcken, Geblöcke, Gebrüll; *bó-
 jimas* (*at-*) Betracht, Rücksicht, fragen (ir M II 36, 203); *bríóvimas* drän-
 gen, Gedränge, *pa-* verdrängen, *prisi-* aufdrängen; *būrimas* losen, vorwitzig;
dėjimas auslegen, Eierlegen, Grundlage, nachstellen, setzen; *dūmimas* blas-
 sen, *pri-* anwehen, *suđūmimas* (ir R II 62 = M II 35) Anschlag, Rat;
dūrimas bohren, Reiz, stechen, Stichwunde, stossen; *gėlimas* Gicht,
 fahren, reissen, Schmerz, *gėlims* Beingicht, Beinenstich, Fussgicht,
 Podagra; *gėrimas* abstehen, ausarten, auszapfen, beschlagen, Arznei-
 trank, Brustthee, Getränk, Trank, sauer; *gýnimas* wehren, *ap-* Gegen-
 stand; *gýrimas* anpreisen, beloben, Geschrei, loben, preisen, rühmen;
góbimas (*ap-*) einhüllen; *gríóvimas* brüllen, Donner, Gedonner, Kano-
 nondonner, rollen; *grāmimas* kämpfen, ringen; *ýrimas* rudern, *nusi-*
 fortrudern; *kėlimas* anstellen, aufführen, aufheben, aufwiegeln, brunsten,
 erheben, heben, stürmen; *kórimas* henken, *už-* aufbürden, aufdringen,
hāngen, *nusi-* einschlagen; *króvimas* (*su-*) sammeln; *kūlimas* dreschen, Ha-
 gelschlag, klopfen, schlagen; *kārimas* aufbauen, Bau, bauen, gründen, heizen;
lēmimas bescheiden, beschliessen, entscheiden, vorsehen; *lióvimas* (*pa-*)
 aufhören; *lójimas* bellen, Hundegebell, kläffen, Gebelle, Gekläffe (ir R
 II 60 = M II 80); *mėrkimas* winken, *pa-* Wink, *pri-* blinzeln, *susi-* Aus-
 gensprache; *mýnimas* Balz, Fusstritt, hecken, treten, Tritt; *mójimas* win-
 ken, *pa-* Geberde; *móvimas* streifen, ziehen, *nu-* abziehen, *už-* stecken;
nėrimas (*iši-*) abwerfen, *pa-* tauchen; *pýlimas* Aufwurf, ausbrechen,
 Damm, füllen, giessen, nachgiessen, Schanze, schütten, Wagenburg;
pýnimas flechten, Gewinde, winden; *pjóvimas* beissen, gebrauchen, gra-
 ben, Leibschneiden, mähen, sägen, schneiden; *plójimas* backen, klat-
 schen; *plóvimas* abspülen, baden, bespülen, Goldwäsche, spülen; *púo-*
limas Fall, fallen, senken, sinken, Sturz; *róvimas* raufen, *iš-* ausreissen;
sėjimas Acker, Aussaat, gedeihen, pflanzen, Saat, säen; *sėmimas* schöp-
 fen, *pa-* ausschöpfen; *skėlimas* schleissen, spalten; *skýlimas* (*i-*) anschla-
 gen; *skýrimas* beteiligen, Ehescheidung, Nachwahl, Sektirer, scheiden,
 teilen, Vorwahl, Wahl; *spėjimas* (*at-*) Freistunde, *i-* aufrücken, *pa-*
 nachkommen; *spjóvimas* anspeien, ausspeien, Blutauswurf, Blurspeien,
 speien; *spýrimas* ausschlagen, anstossen, schlagen, stossen; *stójimas*
 (*ap-*) umgeben (ir M II 47), *at-* abtreten, abweichen, Hintritt; *sūđi-*
mas abstossen, drängen, rücken, schieben, stossen; *šėrimas* ätzen, ernäh-
 ren, Futtergeld, hegen, nähren, Stallfütterung, verpflegen; *šiđušimas*

(*pasi-*) M II 406; *šovimas* Bogenschiessen, Feuer, feuern, Pelotonfeuer, Scheibenschiessen, schiessen (ir M II 86); *týrimas* (*pa-*) empfinden, Lebenserfahrung, vernehmen; *trýnimas* flottiren, reiben, scheuern, spulen; *tvėrimas* fassen, fühlen, greifen, Handgriff, Kunstgriff, nehmen, su- Geschöpf, Schöpfung; *vėlimas* walken, su- anspinnen, Cabale, Gewebe; *vėrimas* bespeien, Brecharzenei, brechen, erbrechen, übergeben, speien; *vėrimas* (*atsi-*) aufgehen, i- einfädeln, stecken, už- verschliessen; *žėlimas* fortgehen, wachsen; *židėjimas* (*išsi-*) gähnen, klaffen;

II. -imas su kirčiu: *audimas* aufbäumen, aufbreiten, Futterleinwand, Gewebe, weben, wirken; *augimas* anschwellen, Aufnahme, aufwachsen, Bartwuchs, erheben, Haarwuchs, schwellen, vergrössern, wachsen, *aušimas* (*at-*) auskühlen; *bėgimas* auffahren, ausreissen, befahren, berennen, bluten, ergiessen, fahren, fliehen, rennen, Rennbahn, steuern, strömen; *brenėjimas* (*iš-*) Reife; *brėškimas* grauen; *brindimas* aufquellen; *būgimas* (*pa-*) stützen; *čiuopimas* anföh'en, antasten, fühlen, greifen; *diegimas* Augenstechen, stechen; *dýgimas* aufgehen, aufkeimen, aufspriessen, keimen; *dirbimas* arbeiten, handtieren, wirken; *dirgimas* (*su-*) verstimmen; *dulkimas* (*su-*) aufbrausen, aufsprudeln; *džiūvimas* schwinden, nu- abtrocknen, aufdrocknen; *ėdimas* ätzen, beißen, fressen, greifen, zehren; *grybimas* kneifen, Kniff; *griežimas* Zähnkirschen; *grūdimas* stossen, *pagrūdimas* erschüttern, rühren, *nugrūdimas* abstampfen, su- stampfen; *guodimas* (*pasi-*) be- schwehren, ap- bedauern; *jungimas* (*iš-*) abspannen, pri- anspannen; *juosimas* (*ap-*) umgürten, *pasi-* aufgürten; *keikimas* Anathema, ausstossen, Bann, Fluch (bet R I 58 *kėikimas*); *klyčimas* (*pa-*) verirren; *kopimas* steigen, nu- absteigen, už- aufsteigen; *košimas* abseihen, seigen (bet M II 98 *kóštuvės*); *laukimas* abwarten, Anstand, ersehnen, erwarten, harren, lauern, spannen, warten (ir M II 504 *láuikimas*); *leidimas* Aderlass, bestimmen, Blutlassen, flössen, fügen, senken, treiben (ir *at-leidimas* M I 145, II 9, *iš-* R II 43 = M II 58, *nusi-* R I 97, *pasi-* M II 414); *lydimas* Weidewald; *lygimas* (*pri-*) gleichen; *mėgimas* (*pa-*) ansprechen, Willkür; *mėžimas* (*iš-*) ausmisten; *milžimas* (*iš-*) ausmelken; *mokimas* (*iš-*) auslernen, erlernen, lernen; *nokimas* (*ap-*) anlaufen, *iš-* Reife, nu- ausreifen; *plėšimas* aufakern, aufpflügen, Beute, Freibeuterei, reissen, Strassenraub, ziehen; *plėkimas* prügeln; *plyšimas* aufbersten, aufreissen, bersten, reissen, spalten, springen; *plūdimas* baden, Blutergiessung, ergiessen, triefen; *reškimas* (*ap-*) Apokalypse, *iš-* aufdecken, verraten (ir *apréškimas* R I 7, 121, II 272 = M, *apsi-* R II 127, M); *rėžimas* geifern, graben, ritzen, schneiden, at- aufreissen; *rūgimas* gähnen, *atsi-* aufsteigen, Rülps; *silpimas* (*pa-*) erschlaffen; *skiečimas* (*pra-*) verdünnen; *skundimas* Anklage, ap- verklagen; *slėgimas* (*ap-*) bedecken; *slýdimas* ausgleiten, gleiten; *smaugimas* würgen (ir *smáuigimas* M I 249), *pa-* erdrosseln; *snaucimas* schlafen, schlummern; *snūdimas* (*pri-*) einschlafen; *spaudimas* bedrängen, drängen, Gegendruck, Händedruck, Herzdrücken, kneipen, pressen (ir *spáudimas* M I 252, su- II 301, *prispaudim's* 73); *sprendimas* spannen (ir *sprėndimas* R II 331 = M II 443); *spriaudimas* bedrängen drängen; *spriūdimas* gleiten; *sprogimas* aufspriessen, ausschlagen; *stiegimas* decken, ap- bedachen; *šokimas* aufsprudeln, Ballet, Hexentanz, hüpfen, Reihen,

snellen, setzen, springen, tanzen; *traukimas* Abzug, bewegen, Glockengeläute, krampfartig, Reiz, rücken, spienen, ziehen (ir *tráukimas* R II 30, *at-* 7, *su-* 96, 331, *išsi-* 50); *trėskimas* aufspritzen, pressen, spritzen; *tryškimas* aufspritzen, spritzen; *troškimas* Blutdurst, Durst, Grausamkeit, heftig, streben, trachten (ir *tróškimas* R I 163), *trūkimas* bersten, brechen, reißen, springen, zerreißen; *uodimas* wittern, *nu-* riechen, *su-* auswittern; *vėsimas* (*at-*) auskühlen; *vydimas* (*iš-*) ausspähen, gewahren, wahrnehmen; *virpimas* (*pa-*) entfallen; *vytims* (*pa-*) abwelken, verwelken; *vokimas* (*su-*) ausfinden, ausspüren; *žaidimas* Ballspiel, Gesellschaftsspiel, Kartenspiel, Lautenspiel, Spiel, spielen; *žydimas* (*pra-*) aufblühen, erblühen; *žindimas* saugen, *nu-* ausmergeln.

III. **-imas** su dvejoju kirčiu: *alkimas* K || *išalkimas* R II 212a; *brėžimas* graben, kratzen, ritzen, *ap-* bekratzen || *išbrėžimas* ausgraben; *drožimas* Bildschnitzerei, schnitzen || *apdróžimas* beschneiden, *iš-* ausschneiden; *grėbimas* harken || *sugrėbimas* aufschnapfen, erhaschen, haschen, verhaften; *griaužimas* Genage, nagen || *gridužimas* fressen, *jojimas* reiten, Wettrennen || *jójimas* (ir M II 392) bereiten, Ritt, *pra-* aufreiten; *kandimas* ätzen, beizen, brennen || *kándimas* ätzen, beissen, *ikándimas* R II 14 b; *klojimas* Boden, Diele, Tenne, *klójimas* (actus), *klojimas* (concr.) aufbreiten || *kldjimas* decken, pflastern, *pa-* spannen, *ap-* täfeln; *laužimas* Brecheisen, brechen, Eidbruch, Friedenbruch, Steinbruch || *láužimas* Bruch, Bundbrüchigkeit (ir R I 75 = M I 144, *nu-* R II 4, *pra-* R II 19); *liejimas* (*pra-*) Allgemeinheit, vergiessen (*lėjimas* Ds) || *lėjimas* gießen, schütten, *ap-* ausspritzen; *lūžimas* aufbrechen, *iš-* ausbrechen || *lūžimas* brechen, Bruch; *reižimas* (*iši-*) spreiten || *iširėžimas* brüsten; *sėdimas* (*nu-*) absitzen, absteigen, *už-* aufsteigen || *atsisėdims* ansiedeln; *siekimas* reichen, *pri-* schwören; || *pristekimas* beschwören; *skelbimas* (*ap-*) verleumden || *apskėlbimas* anschwärzen, begeifern, *iš-* ausbringen; *spėndimas* Lerchenfang || *spėndimas* Dohnnenfang; *vėngimas* fliehen, *iš-* vermeiden || *vėngimas* (ir R I 176, II 323) scheuen, *iš-* ausweichen, entgehen, entweichen; *vožimas* (*už-*) aufdecken, aufstülpen, stürzen || *vóžimas* decken; *žvėngimas* wiehern || *žvėngimas* anwiehern¹.

81. Ir XVI amžiaus rytielis augštaitis Daukša *-imų* turi dvi rūši, kaip ir Kuršaitis. Pavyzdžiui tiesie šie *-imai*:

I. **-imas** su šakniniu kirčiu: 1) *bódimas* (*nu-*): *nubódimas* DPo 240₂, 2) *bójimas* (*at-*): *nodbójimas* 114₂₀, 3) *dėjimas*: *nufidėjimas* 207₂₃, 263₂₄, 287₂₉, 321₂₀, *-mo* 216₉, 299₃₁, *-mą* 241₁₇, *Nusidėjimas* Ld 84₂, *padėjimo* DK 42₁₆, *padėjimu* DPo 298₁₀ (gen. pl.), *tami sudėjimi* Ld 37₂₂ || *dėjimas* Ds: *nufsideimú* DPo 19₃₆, *nufsideimė* 332₁₁ (loc. sing.), *nufsideimús* DK 42₄, *nufsideimús* DPo 332₃₈ (u *padėjimu* 335₉, 4) *kėi-kimas* (*pra-*): *prakėikimą* DPo 242₁₆, *prakėikimo* Ld 32₆, 5) *kėlimas*: *kėlimas* DPo 165₁₄, 240₃₇, 246₄, 248₁₈, 251₃₄, 261₃, 6, 23, 281₂₅, *-o* 240₂₈, 242₃₈, 243₇, 252₂₀, 258₁₃, 31, 259₄, 261₅, 262₃₄, *kėlimo* 248₁₃, 250₃₄, 261₁₆, *kėlimą* DK 9₁, DPo 246₁, 3, 7, 248₁₆, 35, 249₃, 14, 250₅, 251₃₀, 34.

¹) Galūnė *-imas* turį daiktavardžiai iš lie.-vok. Kuršaičio žodyno buvo išrinkti ir tam tikran straipsnin sudėti jau 1914 m. III. 23.

252_{2, 10}, 257₃₃, 259₁₄, 261_{14, 20, 28}, 263_{2, 10}, -mui 259₁₈, -mu 258₀, -me 278₁₂ (loc. sing.), *kiėlimų* Ld 37₁₁ (acc. sing.), *prakėlimą* DPo 223₃₃, *prikėlimo* 245₂₈ (*kelimą* 249₈ gali būti ir spaudos klaida), 6) *kūlimas*: *kūlimop'* DPo 214₀, 7) *lėidimas*: *pasfilėidimaij* DPo 215₃₁, || *leidimas*: *nulėidimų* DPo 16₂₀, fu... *nusilaidimų* 203₁₄, 8) *liėvimas*: *palėwimo* 30₂₈, 9) *mėgimas*: *pamėgimo* 140₃₂ (cf. eimi ių *pamėgintų* 365₃), 10) *plėšimas*: *nuplėšimūse* 250₁₃, 11) *siekimas*: *siėkimas* Ld 66₅, 17, 12) *slėgimas*: *Priflėgimas* DK 34₁₃.

II. -imas su galūniniu kirčiu: 1) *bėgimas*: *pabėgimų* DPo 276₃₆ (*pabėgimą* 276₃₁), 2) *pradurimo* 267₁₃, rodosi, spaudos klaida *pradūrimo* vietoje, 3) *junkimas* (pa-): *paiūkimas* 145₃₂, 157₃₁, 4) *klydimas* (pa-): *paklidimė* 160₃₃, 186₁₉ (loc. sing.), *paklidimūs* 117₃₅, 316₁₂, 5) *liejimas*: fu *pralieimų* 192₁, 6) *smirdimas* (pa-): *pa-fmirdimūs* 242₃₁. Žodžio *patosimas* (*patofstimų* DP 307₂₃) nežinoma yra balsio o prieaidė.

82. „Trumpšios“ ir „cirkumflekcinės“ šaknies daiktavardžiai ir Daukšos šnekteje turi kirtį paprastai ant galūnės **-imas**, pvz.: *krimitimų* DPo 136₃₃ (instr. sing.), *mirimo* 213₂₅, *mirimų* 351₂₀, *numirimė* 278₁₂ (loc. sing.), *numirimų* 243₁, 274₂₂, *neįžagimė* 278₁₀, *ne pritėkimūs* 201₁₂, *Nufsiminimas* DK 34₀, *nutrėkimų* 114₃₆, *nužėgimų* fawūiu 249₁, *pagėdimų* 114₃₅, *papratimūs* 9₁₄, *paslėpimūs* 165₁₀, *pašwėtimė* 351₁₈, *patėkimų* 232₂₂, *patepimų* 340₄, *patepimūs* 239₂₀, 245₄, *pawėržimų* DK 27₁₈, *pažėidimų* 169₉, 350₂₇, *pražėgimūs* 16₂₇, *pribuwinų* 64₃₄, *prieimė* 53₂, *priemimė* 351₁₈, *priletimė* 02₀, *prilietimūs* 157₂₉, *primitimų* 246₂₂.

83. Kai kuriems **-imams**, nors jų šaknis yra trumpa arba „cirkumflekcinė“, Daukša deda šakninį kirtį, pvz.: 1) *jaūtimas* (pa-): *paieutimo* DPo 174₃₃, *paiautimai* 351₃₄, *paiautimai* 356₁₄, *paiautimus* 77₃₄, 272₃₃, *paiautimus* 54₁₄, *paiautimais* 151₁₃, *paiautimūse* 351₂₈, *paiautimų* 244₃, 31 || *pajautimas*: per *paiautimūs* 268₂₇ (*paiautimą* 316₂₁, *piautimų* 268₂₆) 2) *praūsimas*: *nupraūfimo* ir *atlėidimo* 228₁₁, 3) *pūvimas*: *fupūwimo* 338₂₈, 4) *žūvimas*: *pražūwimo* 7₃₂, 10₂₄. Galėtų būti ne spaudos klaid. ir *pageřbimas* su *pasmėřkimu*: *pagėrbimas* 293₄ || *pagerbimą* 356₃₅, *-imė* 125₂₉, *-imų* 53₁₇, 360₂₄, *-mūs* 115₂₄; *pasmėřkimo* 319₂₈ || *pasmėřkimų* 352₂₈, *pasmėřkimė* 322₃₁.

84. Daukšos *supūvimo* ir *pražūvimo* galimumą greta su *pribuvinų* patvirtina ir Kuršaičio bei Ruigio (R II 190b) *nusidāvimas*.

Pribuvimas : *supūvimas* = la. *būt* : *pūt*.

Paklydimas : *paliėvimas* = la. *klist* : *l' aūt*.

85. *Pasmėřkia*, *smeřkias*; *pageřbia*, *geřbias*; *nupraūsia*, *praūsiąs* rodo, kad XVI amžiaus rytiečių augštaičių šnektose randamieji daiktavardžiai *pasmėřkimas*, *pageřbimas* ir *nupraūsimas* nėra jokie naujadarai, bet žilosios senovės liekana. Vadinasi, ir trumpšios, ir „cirkumflekcinės“ šaknies veiksmazodžiai, kaip ir „akūtinės“ šaknies veiksmazodžiai (la. *klist*, *bėgt*, *smifst* : *l' aūt*, *dėties*, *kult* =

klydīmas, bēgīmas, pasmirdīmas : palióvīmas, nusidējīmas, kūlīmas), kirčio atžvilgiu bus buvę dvejopi: vieni kirčiavę šaknį, o kiti — galūnę.

XLIII 86. Trumposios ir cirkumflekcinės šaknies veiksmažodžiuose šakninio kirčio būrį senai jau yra nusmelkęs galūninio kirčio būrys, gali būti, dėl to, kad priešartinė priegaidė gavo sumišti abiejų rūšių veiksmažodžiuose tuomet, kai „akūtinio“ ilgio galūnė pradėjo traukti ant savęs senovinį šaknies kirtį nuo trumposios ir cirkumflekcinės šaknies.

Ir *praūs-įuo* ir *žvilgįuo*; *tur-įuo* ir *tikįuo*, atsiradus Sosiuro-Fortunatovo dėsniui, turėjo pavirsti lytimis *prausįuo* ir *žvilgįuo*, *turiųuo* ir *tikįuo*, iš kurių šandie turime *prausių* (*nuprausių*) ir *žvilgių* (*pàžvilgi* 3 praes. Dk), *turių* (*neturi* 3 praes.) ir *tikių* (*nėti*).

Visai priegaidės skirtas turėjo dingti, kai lyčių *prausįuo*, *praūs-įa* ir *žvilgįuo*, *žvilgi* vietoje įsigalėjo šiandieninės lytys *prausių*, *praūsia* ir *žvilgių*, *žvilgi*, kuriose ir kirčio, ir priegaidės atžvilgiu nebėra jokio skirto. Šiuo atveju jokio skirto neberodo ir latvių kalbos priegaidė: *rūokas* „rañkos“ (gen. sing.) || *lūocīt* „lankyti“.

87. „Akūtinės“ šaknies žodžiuose, kurie kirtį turi galūnėje, šandie priešartinės priegaidės nebeatskiriame nuo „cirkumflekcinų“ šaknių priegaidės, kurią šaknis įgauna stovėdama prieš kirtį.

Bēgīmas ir *lėkīmas* šandie balsio *ē* priegaide niekuo nesiskiria, nors kilimo pirmasis *ē* yra iš *ē*, o antrasis — iš *ē*. Priegaidės atžvilgiu šandie abu *ē* yra kylančiu arba tvirtagaliu, tarsi, juodu abudu būtų kilusiu iš „cirkumflekcinio“ *ē*. Bet tasai priešartinų cirkumflekcinio ir akūtinio ilgio balsių ir dvibalsių sumišimas nėra senas.

Latviai priešartinį cirkumfleksą dar ir šandie tebeskiria nuo priešartinio akūto: *ālgā* < *algā*, bet *gālva* < *gālvā*.

Jei žilojoje senovėje būtų lietuviai ištare **gālvān* (acc. sing.) ir **bēguo* „la. bėgu, rus. бегы“, tai šandie būtų sakoma **gālvq*, **bēgū* (**bēga*), bet nieku būdu ne *gālvq*, *bēgu*. Vadinas, dar nesenai bus lietuviai tebeskyrę priešartinio skiemečs dvejetainę priegaidę: *kaļvān* „kalvq“, bet *gālvān* „gālvq“.

88. Slavėnų prokalbėje priešartinio „akūto“, kaip ir šandienyškioje lietuvių kalboje, būta pavirtusio „cirkumfleksu“. Iš to suprantama, kodėl rusai sako *золоуы*, o sirbai *glāvu*, kur reikėtų sakyti, lietuvių ir latvių kalbos liudijimu, **золóуы* (cf. *ворóна* = *várna*) ir **glāvu*.

89. Kolei galūninio kirčio veiksmažodžiai tebebuvo dar atskirti nuo šakninio kirčio veiksmažodžių ne tiktai kirčiu, bet, gal, dar ir priegaide (la. *aūgu*, *bėgu* || *snaūžu*, *drāžu*, *nāku*), tolei lengva buvo nesuklysti darantis esamojo laiko dalyvį (*jojąs* || *sėjąs*) arba daiktavardį su galūne *-imas* (*jojimas* || *sėjimas*).

Visokiems naujadarams pasidaro atviras kelias tuomet, kai tiesioginė nuosaka esamojo laiko visoms lytims apibendrina šakninį kirtį, t. y. kai lyčių *tikju*-o ir *tūrjuo*, *jāju*-o ir *sėjuo* vietoje lietuviai pradeda taryti *tikjuo* ir *tūrjuo*, *jājuo* ir *sėjuo*.

Tikjuo ir *tūrjuo*, senajam „akūtui“ išsigimus šiandienykščia tvirtaprade priegaide, toliau turi pavirsti lytimis *tikjuo* ir *tūrjuo* > *tikjuo* ir *tuŗjuo*, iš ko šandie turime lytis *tikiu* ir *turiu*.

Iš *jājuo* (seniau *jājuo*) ir *sėjuo* išrieda šiandienykščios lytys *joju* ir *sēju*, nes galūnės „akūtas“ (*-uo*) nenutraukia nuo „akūtinės“ šaknies kirčio.

90. Kai lietuviai pradeda nebeskirti kirčiu *joju* nuo *sēju*, tuomet jiems pasidaro nebeaišku, kodėl reikėtų sakyti *jojimas* greta su *sėjimu*.

Tai-pat lietuviui pasidaro nebesuprantama, kodėl greta su *remių* ir *prausių*, kurie kirčiu visai nesiskiria, reikėtų ištaryti *rėmimas*, bet *prašimas*.

Kirčio dvejojumui išnykus veiksmažodyje, ima jis nykti ir išvestiniuose daiktavardžiuose su galūne *-imas*. Vienos šnėktos visiems *-imams* apibendrina *jojimo*, *bėgimo* kirtį (Ds, Kp, Lnm), o kitos (v. a, ž.) kiekvienam „akūtinės“ šaknies *-imui* suvartoja abudu kirčiu.

Šakninį kirtį vakariniai augštaičiai (K) ir žemaičiai deda tiems *-imams*, kuriais išreiškiamas yra veiksmas (actus, actio). Daiktiniai *-imai* (concretum) gauna galūninį kirtį. Pvz.: *klėjimas* (actus) || *klėjimas* (concr.) K¹ s. v. *aufbreiten*, *gėrimas* „potatio“ (abstractum) || *gėrimas* „potus“ (concretum) Jn (Kv, Rt), *plėšimas* (actio) || *plėšimas* (concr.) „Нобѣ, плѣшынъ“ J I 712.

91. Žemaičių *klėjimą* (|| *klausimą*) žiemų rytiečiai (Ds, Kp) ir kai-kurie vakariniai augštaičiai (K, Nm, Vl) ištaria *klėjimas*.

Jablonskio liudijimu (J I 711), šaką ir *gėrymas*, *pýnymas*, *grėndymas* Nm, Vl. *Grėndymą* (v. š. *gránžimas* „ТОК, Dresch-tenne“) esu girdėjęs pietiniuose Dzūkuose (Mrk, Sn), *skýrymą* „продор“ — nuo Slavikų apylinkės žmogaus. Tenai-pat, sako, ištaria ir žodžius *skýnymas*, *pýlymas*.

Dusetiškiečiai ištaria *pylŷmas, pūdŷmas, sūrŷmas* „sólŷmas“ (*sūrŷmas* Jnš, Kp), *kūlŷmas* „skalbinių ryšys, уколотень“ || *kūlŷmas* Kp || *kūlŷmas* Škn.

92. Senojo veiksmažodžio kirčio padeda mums ieškoti ne tikta daiktavardžiai su galūne *-imas*, bet ir *-tuvas, -tuvė* ir *-tuvis*.

XLIV Dusetiškiečiai sako *kūltuvas, pjautuvas, skiltuvas* greta su žodžiais *leistuvas, slėgtuvai, lietuvai*. Iš šitų dusetiškių daiktavardžių dar ir šandiečiai tebėra matyti, kad bendraties *kūlti, pjauti, skilti*, kuri dabar kirčiu nebesiskiria nuo *lėisti, slėgti, lieti*, mūsų daiktavardžių atsiradimo gadynėje dar tebesiskirta kirčiu, vadinasi, vienur tuomet sakytą *kūl'ti* (ir *kūl'tie*), *pjaũ'ti, skĩl'ti*, o kitur — *leisti* (*leistiẽ*), *slėgti, lieti*.

93. Bendraties kirčio dvejojimui pritaria ne tikta *kūltuvas* || *leistuvas*, bet ir latviai, sakydami *kuļt, pl'aũt, škiļt* greta su *laĩst, slėgt, liēt*.

94. Trumposios ir „cirkumflekcinės“ šaknies mūsų daiktavardžiai paprastai turi kirtį šaknyje, pvz.: 1) *muštuvai* Ds, K, 2) *raktuvas* „virbalas pypkiui rakti Kv, kuodeliui prisegti Als“, 3) *rištuvos* „pakelė, Knieband“ R, Klp, 4) *šiktuvos* „kas dažnai šika“ Kp, *išiktuvės* J, 5) *autuvas* „avalynė, ogybė“ Ds, Kp, 6) *gimtuvė* „gimtinė“ Vvr, *gimtuvės* J, 7) *vilktuvės* J, 8) *kirptuvės* K¹ II 146, Plk, Sb, Vb, 9) *karštuvai* Ds, 10) *lenktuvos* „laiktis“ Ds, Kp, 11) *melstuvės* Ds, Kp, 12) *nepaituvas* „kas nepacina, nepasivelka“ Kp, 13) *pabaigtuvės* K, 14) *pareituvės* Kv, Slnt „domicilium hominis mendicis, opificis, raro illuc redeuntis“ Jn, 15) *pavogtuvai* „Diebsloch“ R, 16) *praustuvė* Dvd, Erž, 17) *prikaistuvė* K, 18) *riestuvos* Ds, K, Kv, 19) *skerstuvės* vL, 20) *skriestuvos* K, 21) *srėbtuvai* „snukis“ (gausi per *srėbtuvus*), 22) *sugultuvės* П, 23) *vilktuvos* „kiliavilkis“ Kp, 24) *žertuvė* „загнета, kur žarijas, pelenus sūžeria“ Ds.

95. „Akūtinės“ šaknies *-tuv(i)ai, -tuvės* yra kirčiuojami dvejai:

I. šakninį kirtį turi šie daiktavardžiai: 1) *dūmtuvė* > *dūmtuvė* Kp „dumplės“, 2) *kāltuvė*: Daug matės, visur buvęs: ir *kāltuvėj* ir *māltuvėj* ir su boboms pirty Škn (Dr. Spuduly), 3) *kārtuvės* vL, *pakārtuvė* vaikas „padauža, nobeca“ Kp, Ln, Lnm, 4) *kūltuvas* Ds, Kp, 5) *kūltuvės* Uš „įkurtuvės“, 6) *māltuvė*, 7) *mintuvai* Kv : *Mintuvai-trintuvai* — r. ūterų darbas, 8) *pjautuvas* Ds, Dvd, Kp, Jnš, 9) *skiltuvas* Ds, Kp, 10) *sidutuvas* Bg⁶ 28, 11) *tintuvai* „dalgiui tinti (plakti) įnagai“ Rt, Slnt;

II. galūninį kirtį (ant *tũ-*) deda lietuviai šiems daiktavardžiams:

1) *bliautuvė* Sl „kas vis bliauja, rėkia“, 2) *dėtuvai* J, *pradėtuvės* „Antrittschmaus“ K¹ I 86, 3) *dirbtuvos* (arklys) „darbinis“ ZmB, 4) *drožtuvos* R, П, K, 5) *ėstuvos* „kas daug ėda“ Kp, 6) *griežtuvos* K (Katýčiai), J, 7) *grūstuvos* K, 8) *ikurtuvės* J, 9) *keltuvės* Nm || *kėltuvių* rŷts Škn || ž. *kėltuvės* Tv, 10) *koštuvės* Erž, Kv, Nm, Škn, Vl, *koštuvės* Ds, Jž, Kp, Nm, Rm || ž. *kōštuvės* Als, Slnt || *koštuvŷs, koštuvio* Kv, Škn, 11) *lauktuvės* Nm, 12) *laužtuvos* „Nusspicker“ R, *laužtuvai* R „Bracke“, K, 13) *leistu-*

vas Ds, Kp, Kv, *paleistuvās* || -vis, *isleistuvēs* J, Nm, 14) *lietuvai* Ds, J, Kv, 15) *mintuvai* Ož¹ 23, Nm, PnmŽ, Rgš, Škn || *mintuvai*, *mintuvus* K, Erž, Rm, Sl, 16) *nuduotuvēs* DP 281₃₁, 304₅₀, *suđuotuvēs* K, 17) *pragertuvēs*, *sgertuvēs*, J⁵ 9, 18) *rytūvas* „kas daug rīja“ Kp, 19) *slēgtuvai* Ds, 20) *trauktūvas* Π „pocięgiel“ (szewiecki), *įtrauktuvēs* J || *trauktuvas* K (Katyčiai) „Lichtziehform“, 21) *vytūvai* Ds || *vytuvai* K.

96. Daiktavardžių kirčio dvejojumas pridera nuo senovinio bendraties kirčio. I būrio daiktavardžių (§ 95) pamate glūdo šakninio kirčio bendratis.

Šakninį kirtį teberodo I būrio latvių kalbos bendratis su šaknies tęsiamąja prieгаide: *kālt*, *kārt*, *kuļt*, *kuŗt*, *maļt*, *mīt*, *pl'aūt*, *šķilt*, *šaūt*. Vien tiktai pirmajam ir vienuoliktajam I būrio pavyzdžiui nerandu lygmenis: *dūmti* „pūsti“ ir *tīnti* „kalti, plakti“ = sirb. -*dūti* (>*nāduti*, *nādmēm*) „pūsti“ ir l. *ciąć*, *tnę* „kirsti“. *Dūmtuvē* ir *tintuvai* rodo, kad latviai ištarytų, jei šiuodu žodžiu turėtų, **duŗt* (cf. *stuŗt*, *skuŗt*) ir **tīt* (cf. *mīt*, *šķīt*).

97. Šiems II būrio daiktavardžiams (§ 95) latviai rodo bendratį turėjus kirtį galūnėje (-tī arba -tīē dat. sing.; cf. a. šūni: ž. šūnie „šuniui“): *bl'aūt*, *dēt* (|| *dēties*), *ēst*, *griēzt*, *grūst*, *ceļt*, *laūzt*, *laist*, *liēt*, *duōt*, *dzeŗt*, *slēgt*, *vīt*. Dirbti latviams šandie nebepažįstamas, nes jo vietoje turi įsigiję naują žodį iš gudų (kriėvų), būtent — *strādāt* = rus. (naugard.) *сmpадāmb* „dirbti“. Iš daiktavardžio *darbs* galima spėti, kad latviai bus sakę **dīŗbt*.

Išimtį sudaro šių veiksmazodžių bendratis, kuri, latvių kalbos liudijimu, yra turėjusi kirtį veiksmazodžio šaknyje: *drāzt*, *kuŗt*, *kāst*, *mīt*, *rīt*, *traūkt*. Ir čia, gal, išimties nerastumbime, kad būtų visos Lietuvės duomens surinkti.

Šakninį kirtį rodo šnektose ir tik-ką paminėtųjų veiksmazodžių išvestiniai daiktavardžiai: *kūrtuvēs* Uš || *įkurtuvēs*, *kōštuvj* Kv, Škn || *koštūvis*, *mintuvus* Ds || *mintūvai*, *trauktuvas* (Katyčiuose) || *trauktūvas*. Šnektose, gal, susivoktų ir **drōŗtuvas*.

98. *Drōŗia*, *kōšia*, *traukia* rūšies veiksmazodžiai, latvių kalbos liudijimu, rodo dveją kirtį: a) šakninį: *snaūst*, *drāzt*, *kāst*, *traūkt*, ir b) galūninį: *plaūst*, *graūst*, *graūzt*, *laūzt*, *spraūst*.

99. Prieš šiandienykščios kirčio sántvarkos (sistėmos) nusistojimą kirtis nėra buvęs visoms veiksmazodžio lytims vienodas. Tojo vienodumo negali rodyti ir latviai su grute *snaūst*, *snaūžu* || *plaūst*, *plaūžu* „plūdžiu“, nes jie bus dar senovėje iš dviejų kirčių (šakninio ir galūninio) apibendrinę vieną kurį visoms veiksmazodžio lytims.

100. Veiksmazodžio lyčių kirčio nevienodumą gali dar ir šandie kiekvienas pastebėti kad ir šiose lytyse: *nèvedu* < pralie. **vedúo* (>*vedāš*), *nèvedé* < pralie. **vedē* (galūnės kirtis), bet *vēdēs*, *nevēdēs* (šaknies kirtis); *nūvestas*, *nuvėsdamas* Nm, Išl, Ds arba *nūvesdamas* (cf. *nūmirdamas* DPo 8₃₄, *pālikdamas* 140₃, 203₂₇, 244, *pālikdamas* 150₃, 196₁₀, 254₃₁, *pātekdamas* 41₂, *ne^a pāžeizdamas* DK 60₇; *keldamiēs* DPo 170₁₂, *klauzdamiēs* 337₂₈; *Ne^a gēizdami* DK 26₃₃, XLV *Ne^a gēizdami* 27₃₂, *Pradēdami* DPo 341₂₂, *ne palāudami* bāraš 119₂₈, *plēšdami* 310₃₅), *nevēsiu* (v. a.) arba *nevesiū* (r. a.), *vēsiqs* (part. fut.); *nesāko* (*sāqš*), *nesākē* || *nēsekē*.

101. „Cirkumflectinės“ šaknies veiksmazodžiai esamojo laiko tiesioginei nuosakai ir dalyviui turi kirtį šaknyje: *pagērbia* || *gērbiaqs*, *nuplaukia* || *plaukiaqs*, *apsiaūčia* || *siaūčiaqs*, *nemēldžia* || *mēldžiaqs*.

Tie-patys veiksmazodžiai būtojo laiko tiesioginei nuosakai rodo galūninį kirtį: *pāgerbē* < **pagerbē* (dalyvis rodo šakninį kirtį: *pagērbēs*), *nūplaukē*, *āpsiautē*.

Jei taip-pat bus buvę ir su „akūtinės“ šaknies veiksmazodžiais, tai pasidarys mums aišku, kodėl latviai šandie sako *snaūst* greta su *plaūst*.

102. *Pageŗbia* || *pāgerbē* rūšies veiksmazodžiai mums rodo, kad ir latvių senėliau tarta *snaūž* || **snaūde* ir **plaūž* || *plaūde*.

Tą priegaidės dvejopumą latviai tolei pakenčia, kolei jų kalboje kirtis dar tebėra laisvas, t. y. kolei dar tebeištariama *snaū·(d)ža* || *snaūd·ē*, *plaū·(d)ža* || *plaūd·ē*.

Kai latviai visur pradėjo kirčiuoti pirmąjį žodžio skiemenį, tai tuomet lengva pasidarė iš dviejų priegaidžių, kuriedvi seniau tepriderėjo vien tik nuo kirčio, apibendrinti vieną visoms veiksmazodžio lytims.

103. Šiandienykščia bendratis turį šakninį kirtį, kas matyti iš lyčių *nevēsti* || *nevēstie* (Sn, Mrk, v. š. *nevēšcie*, *nevēštē* Ds), *patikti* || *patiktie*. Šakninį kirtį rodo ir kiti naudininkai, pvz.: *māni* (Ds senoji karta) || ž. *mūnie* „man, lot. mihi“, *žāsi* Pn, Prn || ž. *žāsie*.

Ar kirtį naudininkui lietuviai visuomet yra dėlioję šaknyje, iš vienos lietuvių kalbos duomenų nėra dar man aišku.

Nevēsti gali turėti kirtį neatkeltinį. Tiktai kirtis būtų atkeltas nuo galūnės dar prieš priešdėlių ir nėgiamojo žodelio suaugimą vienañ kūnan su veiksmazodžiu. Vadinasi, **vesti* (*vestiē*) būtų pavirtęs *vēsti(e)* prieš tą gadinę, kurioje dar tebebuvo sakoma *ne vēsti(e)* dviem žodžiais.

Jei bendratis kirtis būtų buvęs atstumtas tuo patim metu, kaip ir lytyje *vėdė* < **vedē* || *nėvedė* < **nevedē*, tai šandie sakytumbime **nėvesti(e)*.

104. *Nėvedė* rodo, kad bendratis kirtis (*nevėsti*) yra seniau atstumtas kaip būtojo laiko tiesioginėje nuosakoje.

Kad bendratis kirčio esama atstumtinio, dar ir šandie teberodo pietiniai vakariečiai (K, Nm) ir rytiečiai (irgi pietiniai: Lp, Mrk, Sn, Išl) augštaičiai balsio *e* (*vėsti*, *nėsti*) ir *a* (*kąsti*, *kąstie*, *kąśc*, *kąście*) trumpumu.

Bendračiai galinį kirtį rodo ir slavėnai: rus. *нестѹ*, *вєстѹ* = **neštiē*, **vestiē* > *něstie*, *věstie*.

105. Senovės lietuviai prieš šiandienykščios kirčio sántvarkos išriedėjimą bus šitaip kirčiavę veiksmazodžio *snąusti* || *pląusti* (= la. *snaūst* || *plaūst*) lytis:

snaū'dja *plaū'dja* (3 praes.), *snaū'dja-m-s* *plaū'djants* (part.) || *snaūd'ē*, *plaūd'ē* (3 praet.), *snaūsti* (*snaūstiē*'), *plaūsti* (*plaūstiē*').

Visoms šitos rūšies veiksmazodžiams apibendrinus šakninį kirtį, sunku buvo lietuviui neišklysti darantis išvestinį daiktavardį su galūne *-imas* arba *-tuvas* (*-tuvis*, *-tuvė*).

106. Šakninio kirčio daiktavardžiai su galūnėmis *-tuvas*, *-tuvis*, *-tuvė* del kai kurių linksnių dviprasumo gali gauti ir galūninį kirtį, pvz.: 1) *mintuoaī* < *mintuvus* (žr. a.), 2) *vytuoaī* < *výtuvus* K, 3) *koštuvōs* < *kóštuvio*, *-vī*... Kv, Škn, 4) *dumtuvē* < *dùmtuvę* Ds, 5) *keltuvē* < *kéltuvę* K, Erž, Lnk, 6) *kultuvē* < *kùltuvę* Ds, Erž, Kp, 7) *maltuvē* Kp < *máltuvę*, 8) *milžtuvē* < *milžtuvę* K, Dvd, Erž, Jž, 9) *sėtuvē* < *sėtuvę* K, Škn = ž. *sētūvē* Slnt.

107. Šakninį kirtį rodo ir kai kurie cirkumflekcinės šaknies daiktavardžiai, pvz.: *beřtuvę* (sù *beřtuve*), *braūktuvę*, *gimtuvę*, *praūstuvę*, *siaūstuvę*, *veřstuvę*.

Vardininkas *bertuvē* yra naujadaras senėlesnės lyties **beřtuvē* vietoje.

Bertuvē Kv, П „opalka“, *brauktuvē* Ds, Katýčiai (K), *gimtuvē* K, *praustuvē* DP 255, Ds (|| *praustūvēs* П), *siaustuvē* Ds „spragilo keltuvē“, *verstuvē* Slnt, A, П.

108. Dusetiškių *laidytūvē* „milžtuvē“ (|| *laidýtuvē* Dsn, Lnk) galėtų rodyti, kad šiandienykščios bendratis *laidytie* „milžti“ senovėje turėta kirtis galūnėje: **laiditiē*, kas būtų latviškai **laidīt*; cf. *grāžīt*, *laūžīt*, *plūšīt*, *sluōdzīt*, *spaidīt*, *svaidīt*.

Šitos rūšies veiksmazodžių bendratis kartais latvių kalboje gausna ir tęsiamąją priegaidę, kas rodo kirtį buvus šaknyje; pvz.: *grāžīt*.

Šakninis kirtis laukinas yra esamajam laikui: *gráižo* = la. *graž-za* (*gráižqs*) || *nelaiko*, *laĩkqs*.

Galūninį kirtį, latvių kalbos liudijimu, bus turėjusi bendratis ir iš jos kamieno vedamosios lytys: la. *graižīt*, *graižišu*.

XLVI **Kirčio srities naujadarai. 109.** Šiandie mūsų kalboje dažnai žodžiai turi kirtį ne tenai, kur jo senovėje būta.

Su kirčio nevieta esame jau susidūrę, kalbėdami apie išveiksmažodinius daiktavardžius su galūnėmis *-imas*, *-tuvas* (*-tuvis*, *-tuvė*).

110. *Bėgimo*, *augimo*, *jėjimo*, *klojimo* vietoje šiandie augštaitis tilžėnas ir kiekvienas žemaitis gali pasakyti ir *bėgimq*, *augimq*, *jėjimq*, *klójimq* tuomet, kai šiais žodžiais yra išreiškiamas patsai veiksmas.

Bėgimas, *augimas*, *jėjimas*, *klójimas* atsiranda *kūlimo*, *dėjimo*, *sėjimo*, *skýnimo*, *mýnimo*, *skýrimo* pavyzdžiu gana vėlai, nes latviams jau atsiskyrus nuo lietuvių, o lietuviams veiksmožodžio galūninį kirtį atstūmus šaknin, t. y. pradėjus greta su *sėju* tarti ir *jóju* (senovėje dar tebebuvo **jājúo*).

Kiti lietuviai (Ds, Kp, Lnk) *bėgimo*, *jėjimo* pavyzdžiu visai nustoja *kūlimo*, *sėjimo* rūšies daiktavardžių, dėdami kirtį visiems *-imams* galūnėje.

111. Kirčio naujadarais turi eiti ir *kultuvė*, *praustuvė*, *mintuvai* arba *mintūvai*, *ikurtūvės*. Senovėje, kai dar veiksmožodžio kirtis tebebuvo laisvas, šiuos žodžius lietuviai turėjo ištarti **kultuvė*, **praūstuvė*, *mintuvai*, **ikūrtuvės*.

112. Kirčio srities naujadarais šiandie lietuvių kalba kribždėte kribžda.

Naujadarams atsidaro plačiausias kelias nuo tos gadynės, kurioje galūninio kirčio (*δξύτονα*) veiksmožodžiai patampa šaknikirtiniais (*παροξύτονα*), t. y. tuomet, kai lietuviai *bėguo*, *auguo*, *jājuo* vietoje pradeda tarti *bėguo*, *auguo*, *jājuo*, ką šiandie ištaria *bėgu*, *augu*, *jóju*. Dar labiau paplatėja kelias tada, kai prieškirtinė „akūtinė“ ir „cirkumflekcinė“ priegaidė sumišta vienoje mūsų „tvirtagalėje“ priegaidėje, t. y. tuomet, kai lietuviams ir *galvā* (acc. *gálvq*), ir *kalvā* (acc. *kalvq*) pavirsta tos pačios priegaidės lytimis — *galvā* ir *kalvā*, ko senovėje nėra buvę.

113. Kirčio analogijai padeda įsigalėti varduose (sub., adj., num., pron.) galūninio kirčio atstūmimas šaknin tam tikruose linksniuose. Be to, kirčio analogijai praskina kelią ir Sosiuro-Fortunatovo dėsnis, kuris reikalauja, kad „akūtinės“ priegaidės galūnė

nutrauktų ant sąvės kirtį nuo gretiminio trumpo ar „cirkumflek-
tinio“ skiemens.

Del Sosiuro-Fortunatovo dėsniū *tu'ruo* ir *tikuo* turi pavirsti
šiandienykščiomis lytimis *turiu* ir *tikiu* (3 praes. *turi* || *tiki*).

Prie esamojo laiko lyties *tikiu* iš senų senovės lietuviai sako
nėtikiu, *pātikiu*, bet *neturiu*, *paturiū* (Ds, Dk). Bet šandie dauguma
lietuvų jau beįstaria naujoviškai *nėturiu*, *nūturiu*, *pāturiu*, kas,
žinoma, kirčio atžvilgiu yra naujadaras.

Tikiu : *nėtikiu* = *turiu* : *x*; *x* = *nėturiu*.

Toksai-pat analogijos padaras yra ir *apgali* K, *išgali* J senėlesnės
lyties *apgāli* (*pagāli*, *negāli*), *išgāli* (Ds) vietoje.

114. Tam tikrose linksniavimo lytyse kirčio perkėlimas nuo
galūnės ant šaknies dažnai gali pasidaryti priežastia kirčio analo-
giškam padėjimui ne toje vietoje, kur jam reikėtų stovėti tuose
linksniuose, kuriuose kirtis iš senosios vietos nėra judinamas.

Del galininko *žárna* ir *bùrna*, kilusio iš **žarnañ*, **burnañ*, kai-
-kurie lietuviai daro ir vardininką *žárna* K, *bùrna* V, ŽCh (Krt),
kas, žinoma, tėra naujosios gadinės analogiškas padaras lyties *žarnà*
(= la. *zafna*) ir *burnà* (Dk) vietoje.

Liepa, *lūpa* : *liepa* || la. *liēpa*, rus. *lúna*, *lúpa* || la. *lūpa* = *žárna*,
bùrna : *x*; *x* = *žárna*, *bùrna*.

115. Latviai savo lūžtamąja priegaide rodo šiems žodžiams
galūninį kirtį šiandienykščio šakninio vietoje: I. 1) *oda* < *óda* < nom.
**odā* = la. *áda*, 2) *gýsla* || la. *dziśla*, 3) *lōva* || *láva* (nors latvių
láva < *lávā* del rus. *nása* gali ir nerodyti lietuvių *lovą* esant iš
**lovōs*; cf. sl. *grīvā* „epūsa“, la. *grīva* : skr. *grīvā*), 4) *mālka* ||
maīka, 5) *siēna* || *siēna*, 6) *smīlga* || *smīlga* (= *smilgā* Dsn), 7) *uōga* ||
uōga, 8) *vīnkšna* || *vīksna*;

II. 1) *kiāunē* || *caūne* (= *kiaunē* Sn), 2) *néndrē* || *niēdre* (= **nend-
rē* > *jendrē* Sn > *indrē* Lnm);

III. 1) *péntis* || *piēts* (= *pentis* Jn); IV. 1) *brīedis* || *briēdis*, 2) *šuo-
lis* || *suōlis* (= *šuofys* K), 3) *uosis* || *uōsis*.

116. Latviai savo tęsiamąja priegaide rodo šakninį kirtį šiems
žodžiams, kurie šandie rašomoje kalboje ir šnektose turi galūninį
kirtį:

sēkla || la. *sēkla* (= *sēkla* Dk), *beržai* || *bērzi* (= *béržai* Ds), *ērai* ||
jēri, *tēvai* || *tēvi* (= *tēvai* Dn, Ds, Dk).

117. Šnektų *klētis* (*klētj*) An, Dbk, Ds || la. *klēts*, *rykštē* Slk ||
rīkste, *kurmys* Bg¹ 174 || *kuřmis* yra visai neseni naujadarai.

118. *Smilgā* Dsn, *kiaunē* Sn, *penīs* Kv (Jn), kaip rodo latvių *smilga*, *caune*, *piēts*, galininke turėtų turėti tvirtapradę priegaide, bet iš tikrųjų turi tvirtagalę: *smilgā* Dsn, *kiaunē* Sn, *peņī* Kv.

Visos trys galininko lytys yra naujosios gadinės padaras, kursai tegalėjo atsirasti tik tai tuomet, kai lietuviai nustojo skyrę senąjį prieškirtinį „akūtą“ nuo „cirkumflekso“.

119. *Raņkos* rūšies (*rankā* || gen. sing. *raņkos*) daiktavardžiai skaičium smarkiai mažėja, pereidami *algōs* (gr. ἀλφῆ, θεά) būriū.

Rytiečių augštaičių kilmininkūs (gen. sing.) *dēšros*, *āslos*, *kāktos*, *brāstos*, *mēškos* šandie vakariečiai paprastai ištaria jau *dešrōs*, *aslōs*, *kaktōs*, *brastōs*, *meškōs*.

120. Visudaugiausia kirtis yra nukentėjęs *a-* ir *o-* kamieno būdvardžiuose.

Latvių kalba „akūtinės“ šaknies būdvardžiams rodo senovei dvejetainę kirtį: vieniems — šakninių, o kitiems — galūninių, pvz.:

I. *balts*, *caīrs*, *ilgs*, *kārs*, *liēls*, *liēss*, *pīlns*, *rāms*, *šķīsts* „чистый“, *tīrs*;

II. *auģsts*, *ciēts*, *drēgns*, *dziēvs*, *īss* (*īkss*), *jaūns*, *kaŕsts*, *nuōgs*, *sājš*, *šķīsts*, *tiēvs*, *vājš*.

121. Jei senasis kirtis būtų iki šiai dienai išbuvęs sveikas, tai šandie lietuviai greta su lytimis *bāltas*, *kiāuras*..., *auģstas*, *kietas* (nom. sing. m.)... sakytų *bālta*, *kiāura* (nom. sing. f.)..., bet *auģstā*, *kietā*...

Bālta dieną, *kiāura* naktis, kun. P. Sragio liudijimu, tebesaką Mósėdžio, Salantų apylinkės žemaičiai (senoji karta). Tenai-pat tebeistarią ir prieveiksnius (adv.) *bāltai*, *kiāurai*.

Visi kiti lietuviai šandie visur yra apibendrinę II būdvardžių būrį, t. y. kuris kirtį turi galūnėje: *baltā*, *kiaurā*; *baltai*, *kiaurai* (adv.).

122. „Akūtinės“ šaknies būdvardžių kirčio jau XVI amžiuje būta apibendrinto, kas matyti iš Daukšos rąstų. Bet kirčio apibendrinimo tuomet dar ne visur įsigalėta, nes kai kur dar tebeglūdi ir senoji lytis su šakniniu kirčiu, pvz.: 1) *ātkanam* DPo 10, *ātkaniei* 364₂₂, 2) ugnis *āmžinoi* 14₈, *āmžinos* garbės 43₃₁ (gen. sing.), *āmžinų* 305₂₁, *āmžinai* 106₃₀ (adv.), 3) *dukfinam* 112₇, 4) *ižūlų* daiktų 39₉, 5) *miēloi* 5₂, ant' *miēlos* mōtinios 235₃₂, *miēlošios* 204₂₁ (gen. sing.), *miēliei* 74₂₉, 125₃₄, 145₂₁, 364₁₄, *miēlai* 212₁₈, *miēlay* 60₇ (adv.), 6) *rāybiei* 25₃₀, *rāi biei* 28₁₈ (|| *rai biei* 28₉), *rāibus* 48₂₆, 365₇, *rāybus* 79₃₃ (acc. pl.), 7) *βīkβti* 170₅ (nom. pl.), 8) *tāli* 98₂₁, 127₂₈, 240₃₈, *tāly* 28₈, 255₂₈, 260₂₈, *tāliemus* 71₁₅, 119₁₇, 238₁₅, *tāliemus* 224₁₇, *tālais* 130₁₈, 214₃₈, 267₂₈, 352₂₈, *tāloimis* 218₉, *tālūse* 187₁, *tālōse* 179₁₈, 247₂₆, 352₃₃; *tālus* 140₃₄, 239₃₁.

353₉, *tūlas* 131₁₂ (acc. pl.), 9) *wāl̃na* 165₂₆ (nom. sing.), *wālnays* 83₁₉, *wālnais* 115₂₉, *wālnai* 212₂₅, ₃₆ (adv.).

123. Seniau turėta dvejopas kirtis ne tiktai „akūtinės“, bet ir „cirkumflectinės“ trumpėsios šaknies būdvardžių. Tai rodo Daukšos lytys: 1) ižg' *ąntros* Baliės DPo 13₂₂, 34₁₀, 133₂₅, 138₃₀, 184₂₀, 192₁₂, 314₁₂, 358₃₀, 361₉, 362₁₂, ižg' *ąntros* Baliės 170₅, iž *ąntros* Baliės 362₄, *ąnt ąntros* wietos 367₁₆, *ąntros* daliės 206₁₉, *ąnttram* 88₂₆ (dat. sing.) : *ąntnú* kartú 49₄, 338₂₂ (instr. sing.), *ąntrus* mėtus 38₃₄, 2) *bėđrai* 321₃₃ adv., kam pritaria vediniai *bėđrinikais* 177₄₂, 185₁₀, 190₂₀, 254₂₄, *tėđrumo* 66₂₄, *bėđrumą* 264₄, *bėđrumu* 178₁ (instr. sing.), 3) *gátawi* 87₁₃, 112₁₀, 200₂₇, *gátawi* 148₂₅, 227₁₇, 4) *grėiczeus* 111₅, 228₂, 350₂₃, *grėiczeus* 149₂₉, *grėicziaus* 76₁₄, *grėiczeus* 130₂₄, 148₂₀, *grėiczeus* 20₂₈, *grėitai* 365₆ (adv.), 5) *lėgwieus* 311₂₄, *lėgwai* 123₉ adv., 6) *páf-taroi* 198₅, 7) *βwėntop'* 35₃₃, *βwėntuių* 85₁₆, *βwėntuių* 103₂₃, *βwėntiše iāše* 315₂₅, *βwėncziaufiāi* 79₃₁.

124. Daukšos rāstuose randame pėdsakų, kad XVI amžiuje ir Lietuvos rytuose dar nebūta galutinai sumišusių šakninio kirčio būdvardžių su galūniniais. Tų pėdsakų teberandame net ir šiečiai: *pusañtros* dienōs || nuō *antrōs* dienōs Ds, *płkćiau* žýdo Ds, *pěščia* (nom. sing. f.), *pěščiam* (dat. sing.) Ds.

125. Išbūdvardiniai vediniai, nors patys būdvardžiai XVI amžiuje nebe labai beatskiria senovės šakninio kirčio nuo galūninio, dar XVI amžiuje apygeriai tebeskiria kirčio dvejopumą. Daukša dar tebesako *grýnumas*, *pílnumas*, *beñdrumas*, *kreivumas*, bet *jaunūmas*, *nuogūmas*, *gerūmas*, *senūmas*.

Šiečiai visi lietuviai (su mažomis išimtimis) besako ir *grynūmas*, *pilnūmas*, *bendrūmas*, *kreivūmas*.

Dusetiškiuose senoviškai tebėra ištariamas vienas tiktai *lygumas*.

126. Daukšos XVI amžiuje pažinta šie *lygumo* rūšies išbūdvardiniai daiktavardžiai: 1) *ámžinumas* DPo 18₂₄, 66₂₄, 174₃₀, 289₁₅, 2) *beñdrumas* 66₂₄, 178₁, 264₄, 3) *brū'kanumas* „трезвость, Nüchternheit?“ : *brū'kanai* adv. 9₂₃, 323₁₉, 4) *dva'rnumas* (hibr.) 367₁₂, 5) *grýnumas* 57₄, 71₂₂, 86₁₃, 196₂₈, 235₁₉, 323₂₆, 360₁₆, 361₁₁, 362₇ || *grynūmas* 235₂₇, 258₄, 6) *ižđlumas* 164₁₁ < *ižđlas*, *ižđla* (nom. sing.), 7) *kaltumas* 247₁₁ greta su naujadaru *nekalťumas* 163₅, 171₃₀ < *nekalťam* dat. sing. 233₃₀ lyties **nukalťam* (ui) vietoje, 8) *kreivumas* 90₁₈, 116₁₀, 144₅, 152₃₅, 161₂₂, 164₁₀, 228₈ || *kreivūmas* 13₂₁, 171₂₂, 9) *kāniškumas* 154₂₇, 10) *lėtumas* 163₄; *dūona lėtd* 351₂₇ (instr. sing.), 11) *mėilingumas* 153₂₈, 154₃, 319₂₄ : *mėilingas* 164₁₆, 293₇, 310₂₀, 12) *meñkumas* 131₂₃, 265₂₈ : *meñkiemus* penigāmus DP 330₂₇ greta su naujadarais — *menkaĩ* adv. DPo 215₃₅, *menkōs* del' priežastiēs DP 293₂₈, 13) *me'r-numas* (hibr.) DPo 131₃₄, 14) *niėkumas* 57₄ : *niėkam* dat. sing. 154₂₈, 196₁₇, 250₁₇, 304₃₀, 329₃₃, 368₁, *niėkur* 178₃₄, 196₃₀, 197₃, 344₇, 368₃, *niėkada* 5₃₃, 254₁₅, *niėkad* 121₁₂, 135₁₄ (2 ×), 15) *no'bažnumas* 91₁₂, 211₃₀, 246₆ : *no'bažnai* adv. 142₁₀, 318₂₁, *no'bažnų* 91₃₀, 16) *paĩžumas* 203₃₁ : *avis paĩkāsias* 327₈, 17) *pílnumas* 333₂₈ ir naujadaras *pilnūmas* 286₂₂ < *pilnd* 52₂₂, 232₁₆, *pilndji*

356₅, *pilnai* adv. 27₂₉, 18) *plākumas* (hibr.) 68₈ || *plakūmas* 282₂₀, 19) *tdbulumas* 103₂₄, 193₂₄ : naujadarai *tobulā* 313₃₃ nom. sing. f., *tobu'ā* adv. 66₁₅, 76₁₇, *tobuliaūs* 176₁₉, 20) *tolumas* 52₄, 89₁₂, kaip rodo la. *id's* „tóis, tólimas“, gali būti ir naujadaras: *toliaūs* DPo 61₂₈, 63₈, 316₂₃, 318₂₇, 21) *td'umas* 192₃₂, 204₁₀, 333₁₄, 342₆, 22) *válnumas* 195₃₃, 367₃₂ : *válnai* adv. 212₂₅, 38 || *valnūmas* 40₃₃, 23) *veřtumas* 321₀, 215₁ greta su naujadaru *vertūmas* 33₃, 157₀, 197₂₅, 304₃₄, 314₂ : *neveřtas* 35₂₅, 47₂₈, 48₂₁, 106₂, 107₄, 240₈ < pralie. *neveř'tas* || *nēvertas* 93₂₃, 101₁₇, 105₁₄, 187₁₅, 233₃₂ (acc. pl. *veřtūs* 36₂₀, 40₂₂, 261₃₀) < pralie. *neverta's*; *veřtas* kilimo gali būti ir vokiškas žodis: *sva. werd*, got. *wairps* „würdig, wert“ < ide. **weř'-to-s* : anám *prā-ver*; ir mūn *praverētum* kailiniaiš apsivilkus Slnt; *prāver* kaip šūnie dešrā D³ 43, *prāver* arba prider — *convenit* D¹⁷ 120; *praverūs* — *idoneus* 39 : anám yrā *praverū* ir kailiniaiš Slnt || man *pra-veřčia* Ds — *prodest*, ž. *prāver* : ir man *berno pravartū* Γ, 24) *vižžlyvumas* (hibr.) 236₃₀.

127. Nuogūmo pavyzdžių Daukšos postilėje yra kirčiuojami šie būdvardiniai vediniai: 1) *aklūmas* 143₃₄, 2) *apskritūmas* 120₁, 347₂, 368₀, 3) *aštrūmas* 30₃₆, 40₂, 57₈ : *aštrais* 207₁₄, 4) *čystūmas* (hibr.) 47₃₀, 328₃₄, 5) *gerūmas* 102₂₈, 128₁₂, 129₃₁, 131₁, 197₃, 277₂₄, 321₈, 350₂₇ : *geriaūs* 8₁₀, 65₁₃, 311₂₅, 32₂, 159₈, *gerėsnis* 317₁₀, *geridūsius* 330₁₈ || *gėriaus* 11₁, 52₃₆, kas gali būti ir naujadaras, 6) *ilgūmas* 165₁₁ : *ilgiaūs* 21₃₀ — naujadarai del la. *ilgs*, 7) *išdrikūmas* 195₄, 8) *ištisūmas* 286₃₃, 9) *jaunūmas* 90₃₀, 130₃₀, 248₂₄ : tič *jaunieji* 317₃₇, la. *jaūns*, 10) *kietūmas* 237₁₈ : la. *ciēts*, 11) *kumpūmas* 44₂₉, 12) *labūmas* 68₁₀, 184₃₈ : *labjaūs* 30₂, 122₄, 310₂₈, 322₁ (|| *lābiaus* 46₁₀, jei nėra klaida), *labai* adv. 6₃₀, 30₂, 308₃₇, 13) *linksmūmas* 141₁₀, 181₄, 283₁₁, 297₇ (2 ×), 364₂₆ : *linksmjaūs* 357₁₂, 14) *mažūmas* 112₂₂, 133₁₃ ; *mažiaūs* 132₄, *mažėsnis* 318₄ || *māžiaufios* 76₁₉ (gen. sing.) gali būti spaudos klaida, 15) *nuogūmas* 27₃₃, 237₈ : la. *nuōgs*, 16) *palaidūmas* 195₈, 17) *pigūmas* 294₂₀, 321₁₃ : *pigiaūs* 143₃, *pigai* adv. 9₇, 29₂₄, 317₃, 321₂₃, 18) *piktūmas* 63₁₀, 73₁₃, 172₃₈, 194₃₄, 205₁₀, 311₁₅ : *pikčiaūs* 212₃₄ || *pikčiau* esu girdėjęs duse-tiškiuose, 19) *senūmas* 172₂₂, 20) *silpnūmas* 68₄, 200₁₃, 20₂, 292₂₈, 333₇, 352₂₂, 21) *tikrūmas* 30₂₂, 68₂, 72₂₈, 307₂₀, 21₂, 351₃₄ : *tikriciaūs* 29₁₈, 30₁₃, 270₁₃, *tikrai* adv. 6₈, 12₂₃, 16₂₅, 113₁₉, 313₂₄, 356₉ || *tikrai* Dsn, O 20, Nm, Sn, Sch 140, 157, 174, 176, 177, 178, 179, 198, 212, 213, 224, 236, iš ko matome, kad *tikrū* esama naujadaras, 22) *vtėnumas* 188₈, kaip ir *vienam* 247₈, yra naujadaras, kam pritaria ne tiktai la. *viēns*, bet ir Daukšos *vienciņp* 125₂₃, 289₃₀ (3 ×), 366₁₈ (*vienām* dat. sing. 30₁₈, 78₃₂, 79₁₆, 338₃₇, 341₁).

128. Kirčio naujadarais kribžda ne tiktai nelyginamojo (*pilnām, baltām, menkām*, dat. sing. < **pīlnamui...*), bet ir augštesniojo (comp.), ir augščiausiojo (superlat.) laipsnio būdvardžiai.

XVI amžiuje Daukša dar tebesako *výresnis, výriausias*, kur šiandie, gal, visi lietuviai ištaria *vyrėsnis (-ėsnis), vyriausias (-sis)*.

Štai keli būdvardžių laipsniavimo pavyzdžiai iš Daukšos postilės su senoviniu šaknies kirčiu: 1) *greičiaūs* 20₂₃, 76₁₄, 111₅, 130₂₈, 148₃₀, 149₃₉, 228₂₁, 350₃₃, 2) *mėliaūs* 124₈, 311₂₄, *mėliausiasis* 318₁₉, 3) *pirmjaūs* 155₂₈, 172₂₄, 183₁₆, 185₂₆, 188₅, 190₃₀, 192₂₆, 192₁, 8, 200₁₁, 201₁₂, 307₁₄, 341₂₇, 346₂, 32 || *pirmjaūs* 42₁₃, 226₃₀, 242₂₇, 4) *výriausias* 32₃₀, 5)

bjaūresnis 122₂₅, 6) *brāngiaus* 52₂₅, *brāngesnis* 152₂₃, 262₈, *brāngiausias* 181₉, 197₁₃, 203₃₁, 204₂₈, 350₂₈, 7) *dārgesnis* 122₂₅ : *dārgius* 23₁₅, 250₁₇, 259₁₈ acc. pl., 8) *dōsniaus* 193₁₃, 9) *drāšiaus* 41₁₁, 61₁₃, 214₃, 331₃₁, 10) *gan'džiaus* 42₂₄, 125₂₉, 132₄, 147₂₂, 159₉, 212₁₃, 326₃₀, 11) *gaūšiaus* 48₁₁, 52₂₅, 193₁₂, 325₁₅, 12) *lai'mesnis* 352₈, 13) *skāiščiausias* 214₃, 14) *smārknesnis* 214₈, 360₁₁, 15) *smūknesnis* 122₁₂, 16) *stro'pesnis* 348₃₁, 17) *suñkiaus* 53₈, 154₂₄, 162₁₉, 206₂₂, *suñknesnis* 15₂₅, 18) *vaŗgesñ* n. 266₂₁, 19) *mīeliausias* 156₂₃, 199₃₁, 20) *baĩsesnis* 14₁₀.

129. Būdvardžių, kurių kamienas baigiasi balsiu *-u-*, nelyginamasis laipsnis irgi turi kirčio naujienų, kurių senovėje nėra dar buvę.

Greta su „akūtinės“ šaknies būdvardžiais *lýgus*, *lýgi* || *saldūs*, *saldì* (acc. *sáldų*, *sáldžią*) senovėje dusetiškai turėjo sakyti ir *baĩsus*, *baĩsi*, *baĩsu* || *platūs*, *platì*, *platù*. Šiandie dusetiškai pirmąją grupę (*lýgus* || *saldūs*) dar senoviškai tebeištaria, o antrosios grupės pirmąjį narį yra jau sulyginę su antruoju nariu (*platūs*, *platù*), sakydami irgi *baĩsūs*, *baĩsù*.

130. Vardininko lytims *baĩsus* ir *baĩsu* lengva buvo pasekti *plataūs* linksniavimą tuomet, kai lietuvių kalboje pradėjo „akūtinio“ ilgio galūnė traukti ant savęs kirtį nuo trumposios ir „cirkumflekcinės“ šaknies, t. y. kai **baĩst* (nom. sing. f.) pavirto lytim **baĩst̃*, iš kurios šiandie turime lytį *baĩst*.

Sosiuro-Fortunatovo dėsniu atsiradusi *baĩst* niekuo nesiskiria nuo senovinio oksitono *platì*. Jei *platì* turi greta savęs vyriškosios gimties vardininkui lytį *platūs*, o daiktinės gimties tam-pačiam linksniui lytį *platù*, tai kodėl ir *baĩst* negalėtų turėti greta savęs lyčių *baĩsūs*, *baĩsù*?

Platì turi kilmininkui lytį *placiōs*. Kodėl *baĩst* negalėtų *baĩsios* vietoje kilmininkui pavartoti lyties *baĩsiōs*?

Platì : *platūs*, *platù* = *baĩst* : *x*; *x* = *baĩsūs*, *baĩsù*. *Platì* : *placiōs* (gen.) = *baĩst* : *x*; *x* = *baĩsiōs*.

Iš čia matome, kaip lengva atsirasti senovės lyčių *baĩsus*, *baĩsu* (nom.), *baĩsios* (gen. sing.) vietoje naujadarams *baĩsūs*, *baĩsù*, *baĩsiōs*.

XLIX 131. XVI amžiaus Daukšos kalba dar tebeturi šakninį kirtį šiems trumposios ir „cirkumflekcinės“ šaknies būdvardžiams: 1) *baĩsus* 18₉, 169₁₂, 350₁₄, *baĩsu* n. 214₁₂, *baĩsaus* 25₁₀, 128₂₆, 240₇, *baĩsios* 232₁₄ (gen. sing.), *baĩsumi* 128₂₂, 219₉, 226₁₈ || *baĩst* 14₉, del kurios lyties atsiranda naujadarai *baĩsù*: 50₁₄, 177₁₈, 233₃₃ nom. sing. (m.), *baĩsù* n. 224₃₁, *baĩsaūs* 11₂₅, *baĩsiōs* 194₂₅ > *baĩsūmas* 164₁₉, 201₂₆, 29, 244₆ laukiamojo **baĩsumo* vietoje || *baĩsiai* adv. 34₂₃, 52₃₁, 53₅, 103₃₁, 243₂, *baĩšiaus* 133₃₁, 2) *baũgus-is* 17₂₉, *baũgios* 13₁₂ (gen. sing.), 3) *bjaũrus* > *biaũrumis* 76₇ > *bjaũrumas* 130₇, 243₃₀, *bjaũriai* adv. 227₂₂ : *bjaur̃t*, iš kur naujadarai — *bjaur̃s* 338₂₈, *bjauriaĩ* adv. 317₂₀, *bjaurūmas* 16₃₃, 46₃₃, 47₃₇, 75₃₄, 130₁₂, 192₂₈, 270₁₆, 4) *bũdrus* > *bũdrumi* 51₁ : *bũdrumas* 205₇₇, 5) *bũklus* > kitais *bũkleis*

būdais 338₆ : būklumas 85₂₆, 218₃₀, 335₁₀, 6) *daĩlus* : *daĩlaus* 77₆, 131₃₀, 7) *drāšus* 109₁₀, *drāšusis* 215₁₅ (*drāšiūs* 308₃₇ acc. pl.) : *drāšiai* adv. 40₃₇, 112₃₄, 218₃₂, 248₃₁, 305₁₃, *drāšiaus* 41₁₁, 61₁₃, 214₃, 331₃₁, *drāšumas* 115₉, 197₂₇, 314₂₄, 316₃₀, 34) 8) *graũdus* 215₂₀ (širdimi *graudžiai* 216₁₀) : *graudžiai* adv. 216₁₂, *graudūmas* 19₁₈, 218₃₄, 242₂₉, 332₆ || *graudūmas* 43₆, 104₁₃, 180₁₃, 9) *grūbus* : *grūbumi* ir agbtū kęlū 124₇, 10) *kaĩtrus* 130₁, 5, 156₂₀, 175₁₂, *kaĩtrumis* 323₁₈, *kaĩtriai* adv. 15₂₃, 277₂₀, 364₂₃, *kaĩtrumas* 15₁₂, 22, 131₃₄, 175₁₂, 196₆, 214₂₄, 231₂₂, 237₂₃, 244₂₁, 284₃₂, 323₂₆, 351₃ || *kantrūmq* 102₂₀, 23, 254₁₇, 11) *lāpus* (ar *lēpus?*) : *lāpumas* 22₃₅, 57₁₀, 66₇, 98₁₈, 149₂₀, 154₂₆, 305₉ || *lapūmas* 29₈, 57₁₄, 58₃₄, 12) *paklūsnius* 92₉, 148₇, 173₂, 318₁₇ - *numi* 139₃₁, 247₃₇, 351₄, - *numis* 92₂₃, 272₁₉ : *paklūsnumas* 237₃₇ || *paklūsnumas* 29₁₃, 56₈, 131₃₄, 149₂₀, 196₂₄, 201₉, 237₂₃, 244₂₀, 323₂₇, 329₁, 351₃, 368₈, 13) *pavỹdus* 225₈, 14) *pavõju* n. 188₁₀, 11, 12 : *pavõjumas* 248₈, 273₁₇, 18 || naujadaras *pavõjã* n. 52₁₄, 15) *pũtilus* 225₈, - *uose* 363₂ : *pũtilumas* 106₃, 235₂₄, 25, 367₆, 16) *skẽtrus* : *skẽtriai* adv. 150₃₇, *skẽtrumas* 22₇, 17) *smatkus* 114₁₀, 135₃₄, 169₁₂, *smatkaus* 160₁₁, 229₁, *smatkausp'* 214₅, - *kios* gen. sing. f. 6₁₂, - *kumi* 87₁₁, 225₁₉, 232₆, 254₇, - *kiũ* 72₃₂, - *kiomis* 129₂ (: *smarkids* acc. pl. 171₃₅, 227₃₅, 231₆) : *smatkiai* adv. 90₈, 97₁₅, 117₁₄, 139₆, 194₂₃, 197₉, 208₂₃, 329₂₈, *smatkiaus* 145₂₇, *smatkesnis* 360₁₁, *smatkumas* 160₅, 243₂₂, 18) *suĩkus* 18₁₉, 310₂₂, 29, *suĩku* 89₄, 5, 133₂₈, 145₁₁, 174₂₄ n., - *kaus* 110₆, 241₁₇, - *kios* 131₁₈, 216₆ gen. sing., - *kumi* 254₇, - *kiũ* 228₅, - *kiose* 361₁₇ (: *sunkiũ* instr. sing. 204₁₄, *sunkiĩs* acc. pl. 361₂₉, 364₁₉) : *suĩkiai* adv. 27₂₇, 52₃₈, 100₂₉, 153₇, 161₂₃, 219₁₂, *suĩkiaus* 53₆, 154₂₄, 162₁₉, 206₂₂, *suĩkumas* 103₂, 192₂₈, 195₅, 196₉, 199₂₆, 202₂₁, 232₂, 243₂₀, 254₂₂ || naujadarai : *sunkiĩs* 175₂₃, *sunkiũmp(i)* *kančiũmp(i)* 243₂₀, *sunkiaũs* 160₁₈, 215₂₃, 324₁₇; *sunkūmas* 65₁, 284₃₀, 19) *švelnus* 175₂₀ ; *švelniuose* ir *pũtluose* *rũbuose* 363₂ || *švelniaĩs* 31₁₈, 20) *taĩmprus* : *taĩmpriai* adv. 234₂₉, 21) *teĩsus* 7₂₂, 10₂₂, 15₂₁, 164₈, 238₁₇, 239₄, 287₁₀, *teĩsu* n. 126₃₀, *teĩsaus* 59₃₇, 131₄, 135₃₇, 165₁₀, 220₁₉, 223₂₇, 364₂₁, 367₁₁, - *sumi* 115₃₀, 225₁₉, 228₂₂ : *teĩsiai* adv. 7₂₆, 9₂₃, 124₈, 214₁₉, 224₂₀, 323₂₀ || naujadarai : *teĩsiaũs* 15₁₂, *teĩsūmas* 40₃₇, 142₂₃, 163₅, 22) *vaĩgus* 215₂₀, 348₁₃, *vaĩgu* n. 162₃₁, 167₃₈, 168₁, 2, 261₃₅, 301₂₁, - *gaus* 127₁₇, 246₂₈, - *gio* 287₆ gen. sing. : *vaĩgiai* adv. 115₈, 137₂₆, *vaĩgumas* 55₃₀, 89₁₂, 188₁₃, 340₂₆ || *vargūmas* 247₂, 365₁₉.

132. Daukšos liudijimu, šie trumpėsios ir cirkumfлектinės šaknies būdvardžiai bus turėję jo laikais galūninį kirtį: 1) *gardūs* : *gardžiai* adv. 147₁₈ (: brangias ir *gardžias* 48₂₉ acc. pl. greta su lytim *gárđziūs* 277₁₆, kas galėtų būti kitos šnektės lytim. Daukšos postilė yra kelių žmonių vertimas) : *gardūmas* 180₂₇, 351₂₆, 352₁, 22 || *gaĩdu* n. 10₁₇, 286₂, bus naujadaras : *gardūs*, *gárdų*, *gardžiai* Ds || la. *gaĩds*, 2) *gilūs* 105₁₁ : *giliã* adv. 136₃, *gilūmas* 22₂₈, 206₂₁, 218₃₂, 321₄, 3) *gražūs* 320₃₀ : *gražiai* adv. 52₂₄, 127₂₅ || *gružumo* 227₃ ar nėra tik spaudos klaida? 4) *kartūs* : - *ũsis* 237₁₀, - *taũs* 242₂₇ : *karčiai* adv. 165₈, 211₂₇, 216₅, *kartūmas* 165₆, 9, 201₂₄, 236₅, 242₃₁, 243₁₂, 315₁₉ : *kartų* Ds., 5) *mandagūs* : *mandagiai* adv. 270₁₈, 343₈, 6) *piğūs* 93₇, 7) *plataūs* : *plataũs* 362₁₄, - *tumi* 124₇, 359₂, *placiũ* 43₃₆ : *placiai* adv. 116₉, 126₁₅, 197₈, 355₁₀, *placiaũs* 183₂₃, 319₂₇, 325₂₉, 8) *privalūs* 33₁₈, 133₁₆, - *lũ* n. 37₂₁, 63₂₂, 258₃₁, 261₂₄, 311₂₉, 334₂₁ : *privalūmas* 258₄, 338₃₂, 9) *slapūs* 5₂₉, 10) *stabūs* 14₃₀, 11) *stiprūs* : *stipriĩs* 153₂₄, 155₁₂, - *riaĩs* 162₁₁, *stipriai* ad.

235₂₆, kas gali būti naujadaras lyties *stipriai* 158₁ vietoje: *stiprėi* 167₂₁, *stipriai* 237₁₆, *stiprei* 157₁₁, 11, 158₁₂, 162₂₂, 169₂₂, 185₁₆, 218₃, 225₂₂, 247₁, 288₁₀, 291₁₃, t. y. *stipriai* adv.; *stipriaiš* 151₉, 304₆, *stiprūmas* 30₁₉, 32₁₀, 33₆, 17, 134₁₆, 202₁₄, 231₂₂, 244₂₁, 331₂₄ — irgi naujadarai, 12) *šviesūs* 82₉, 93₇, 123₂, 183₁₈, 188₂₃, 196₈, 260₃₀, 343₂₄, 362₂₁, *-saus* 89₁₈, 168₂₂, *šviesūmus* daiktamus 299₂₇, *-siaš* 287₇ (: *šviesūs* acc. pl. 186₁₉, 308₃₅): *šviesiai* adv. 146₈, 174₃₁, 181₆, 186₂₅, 207₁₇, 249₁₃, 323₂₁, 331₃₃, 337₁₈, 342₂₄, 343₂₁, 367₁₈, 368₁₆, *šviesiaiš* 181₂, 300₅, 338₂₃, 345₆, *šviesūmas* 54₁, 58₁₉, 63₁₈, 282₂₁, 303₂₇, 323₂₄, 328₂₉, 333₁₅, 13) *tiesūs* 241₂₅, 287₆, *-ūsis* 36₉, (: *tiesūs* acc. pl. 43₂₆): *tiesiai* adv. 179₃₅, *tiesūmas* 140₅, 14) *žymūs* 253₁₈.

133. Daukšos prieveiksmis *stipriai* rodo, kad *stiprūs* gali būti kilęs iš senėlesnės lyties *stiprus* (*stipru* n. || *stipri* f.).

Taipąja ir Daukšos *garbūs* 242₁₀, 293₁₀, 294₁₈ gali būti kilęs iš *garbaus*, kam pritaria Daukšos prieveiksmis *garbiai* 176₁₁.

Kuršaičio *pigu* (n.) ir *pigiai* (adv.) rodo, kad ir Daukšos *pigūs* gali būti naujadaras iš *pigaus* del vardininko *pigi* (nom. sing. f.).

134. „Akūtinės“ šaknies *u*-kamieno būdvardžiai Daukšos kalboje, rodosi, geriau yra išlaikę senovės kirtį už „cirkumflectinės“ šaknies būdvardžius.

Daukšos *παροξύονα*: 1) *diškus* 337₂, *diški* 120₂₂, 121₁₇, 331₁₆ : *diškiai* adv. 121₁₅, 212₁₄, 224₂₈, 319₁₅, 337₁₆, 344₂₈, 2) *brāngūs* 111₃₂, 253₁₅, *-usis* 59₄, 180₁₆, *brāngi* 350₁₁ (: *brāngus* acc. pl. 52₃₆, 139₄): *brāngiai* adv. 147₁₈, 251₃₃, 322₄, *brāngiaus* 52₂₅, *-giausias* nom. sing. 191₁₃, 350₂₈, *brāngumas* 182₂₁, 320₂₄, 3) *dōsnus*, *-numi* 115₁₉ : *dōsniai* adv. 170₃, *dōsnumas* 238₁, 355₂₅, 4) *lygus* 61₄, 67₂₈, 318₄, *-gi* nom. sing. f. 114₁₁, 127₂₁, 286₇, 347₁₉, *-gios* gen. sing. 110₃, 347₃₁, *-gumi* 108₃₀, 201₁₄, 227₃₀, 331₁₀, 347₂₇, *-giomis* 220₂₅ : *lygiai* adv. 135₁₈, 160₁₉, 295₁₅, 337₉, 347₃₀, 5) *ōpus* 194₂₉, Ds, 6) *patōgus* 48₁₂, 49₂₁, 79₁₁, *-gi* 113₃, 26 nom. sing. f., *-gu* n. 203₁₆, 340₂₉, *-gumis* 92₂₆ : *patōgiai* adv. 123₃₆, 124₂₂, 317₁₁, 336₃₂, *patōgumas* 82₂₁, 234₃₀, 240₃₄, 325₉, 7) *prīešus* 184₂₀, *-šaus* 237₂₀ (: *prīešus* acc. pl. 311₂₄, 359₃₈) : *prīešinykas* 183₁₅, 8) *rāiškus* : *rāiškiai* adv. 62₂₁, 9) *rōmus* 4₂₉, 6₁₈, 7₂₇, 8₁₄, 10₂₁, 25, 213₁₄, 277₁₉, *-mumi* 115₁₈, *-mumis* 277₂₂, 323₁₈ : *rōmumas* 15₂₄, 117₁₇, 131₂₄, 231₃₂, 244₂₀, 323₂₈ || *romūmas* 195₂₂, 10) *rāstus* 225₆ : *rāstumas* 8₂₂, 131₂, 135₂₄, *rāstybė*... *girtybė* 154₂₈, 11) *skāistus* : *skāistumas* 227₃, *skāisčiausiasis* 214₂, 12) *sky'rus* 276₂₈, 282₂₁ gali būti = *skýrus*, 13) *smūlkus* Ds : *smūlkesnis* 122₁₂, 14) *švānkus* : *švānkiai* adv. 269₃₃, 15) *tāmsus* Ds : *-saus* 47₂₇, *-sumus* dat. pl. 209₁₀ (jei acc. pl. *tāmsiāšs* 47₁₅ yra spaudos klaida) : *tāmsuma* 57₁₀, *tāmsumas* m. 68₁₈, 230₂₀, 246₂₂, 323₁₁, 33, 330₂, 331₁₅, 16) *tānkus* : *tānkiai* adv. 58₁₂, 109₄, 336₅, 17) *vėikus* 44₃, 102₂₉, *-ki* 199₁ nom. sing. f., *-kaus* 280₁₈, *vėikios* širdės 253₉, *vėikumi* išvažiavimu 314₁₄ : *vėikiai* adv. 98₃₀, 119₂, 32, 123₁₈, 174₂₃ || naujadaras — *veikiatūs* 154₃₆, 157₂₆, 174₂₆, 176₁₇, 216₂, 219₆.

Daukšos *δέξυονα*: 1) *dārgūs* 262₂₅, *-ūsis* 74₅, *-giš* 52₂₇, *-giū* 214₉ (: *dārgius* 23₁₅, 250₁₇, 259₁₈, *dārgias* 141₂₁ acc. pl.) : *dārgūmas* 154₁₀, 159₂₈, 194₃₄, 283₁₀, 304₂₂, 314₁₂ || *dārgumis* skrepliaš 226₂₅, *dārgesnė* 122₂₆; viena iš dviejų lyčių (*dārgūs* || *dārgus*) turi būti naujadaras, 2) *mielaširdūs* 142₁₀, 155₂₄, 165₁₈ : *mielaširdūmas* 129₃₁, 156₃, 165₂₄, 197₆, 219₉, 361₃₅ || *mielaširdumas*

329₂, — naujadaras, 3) *nuoširdūs*: *nuoširdžiai* adv. 144₆, 154₃₄, 158_{1, 12}, 4) *riebūs*: *kaino riebus* ir *gaušaus DP 595₃₁*: *riebumas DPo 180₃₀*: *riebų, riebiai* (v. š. *řěbjeř*) *Ds*, 5) *saldūs, saldų Ds*: *saldū n. 17₆*, *saldumas 46₇*, 180₃₁, 332₁₆, 356₃₀, 6) *troškūs*: *troškumas 150₂₉*, 154₂₆, 282₄.

135. Šių Daukšos būdvardžių nėra man žinoma šakninė priegaidė: 1) *gan'dūs*: *gañdžiaus 42₂₄...*, 2) *gau'sūs 231₈*, 196₃₃, 197₂₃: *gau'siai* adv. 46₂₂, 157₁₈, 204₂₉, 252₃₀, *gau'siaus 48₁₁*, 52₂₅, 193₁₂, 325₁₅, *gau'sumas 244₇*, 360₉, 3) *lai'mūs*: *nelai'maus 115₆*, 206₂₀, *lai'mios 54₂₇* gen. sing., -*mumi 118₅*, 266₁₀, 364₁₁, *nelai'mieji... fūnyš 131₁₇*; lytys tóii *laim'tii...* žmoná 155₁₉, *laim'ieji 265_{12, 13}* tarsi rodo buvus *laim'us* nom. sing. m.; *nelai'mieji 131₁₇* rodo vardininką *neldimus* || *ne laim'ufis žmōgau 130₃₁*, 4) *mal'o'nūs 51_{2, 30}*, -*usis 130₆*, -*numi 228₃₆*, 332₂₅: *mal'o'niai* adv. 129₂₂, *mal'o'numas 15₂₄*, 5) *mei'lus 45₂₄*, -*laus 50₁₁*, -*lumi 131₁₆*, -*lumis 73₃₁*: *mei'liai* adv. 277₃₆, *mei'lumas 71₂₅*, 80₁₄, 365₂₄, 366₂₄, 6) *mei'laširdūs 164₃₁*: *fu didžiū mei'laširdumu 128₂₃*, 7) *no'rus*: *no'riai* adv. 79₃₇, 137₂₂, *no'rumas 294₃*, 8) *pado'rus 95_{13, 21}*, 169₂₉, -*raus 78₁*, 179_{10, 35}, -*rios 96_{3, 8}* gen. sing., -*rumi 213₁₀*: *pado'riai* adv. 169₂₇, 9) *pavai'skus*: *pavai'skumo 268₆*, 282₂₁, 10) *so'pus 237₇*, 11) *stam'bus*: *stam'biai* adv. 150₂₈, *stam'bumas 163₃*, 200₂₇; *stambūs, stañų Ds* „stangus“, 12) *stro'pus*: *stropėfnis 348₃₁*, *firōpumo 88₉* || *stropų-jų 340₂₇*, 13) *bailūs*: *ižg' baitų 308₃₆*, 14) *sargūs*: *sargiai* adv. 267₂₇, 15) *tingūs*: *tingi's širdi's 251₁₂*, 16) *vėlū n. 126₃₄*: *la. vėls* „vėlūs“.

136. Kirčio srityje, kaip rodo aikštėn iškeltieji kalbės duomenys, šiandienykščia lietuvių kalba daug kuo skiriasi nuo senovės kalbos. Dažnai šandie lietuviai deda kirtį nebe tame žodžio skiemenyje, kuriame yra dėję ne tikta XVI amžiuje, bet net ir XIX amžiaus pradžioje.

Mūsų metu kirčiui ir priegaidei kisti daug padeda rašomoji kalba, kuri per laikraščius ir knygas paskubina ir pagilina šnekamosios kalbos iškrypimus kirčio ir priegaidės srityje.

Laikraščių ir knygų kalboje lietuviui dažnai tenka susidurti su negirdėtu jam žodžiu. Negirdėtąjį žodį nevisuomet skaitytojas pataliko teisingai ištarti sau ir kitiems.

Neteisingai ištartas žodis gali įvairiais kėljais patekti liaudin.

137. Iš laikraščių ir knygų patekę inteligentų kalbon žodžiai *audra, lėšos, lėšų, oda, lietūvis, lārvis, rūšis, liaudis, vardiniñkas* (nom.), *valdiniñkas, kalbiniñkas, kariniñkas, atstōvas*, kurių jie nėra girdėję šnekamojoje kalboje, jų lūpose pavirsta žodžiais *audrà, -ōs, aūdrą, lēšos, lēšų, odà, -ōs, ōdą, lietuvys* (nes jų šnektoje *lietūvininkas*), *larvys, rūšis, -iēs, rūšj, liaudis, -iēs, liaūdj, vařdininkas, valdininkas, kalbininkas, kārvininkas, āstovas*.

Iš šitų pavyzdžių matyti, kad žmonėse esama palinkimo šakninį kirtį paprastai versti **galūninju**, o tvirtapradę priegaidę — **tvirtagale**.

Ir *atstovas* su *valdininku* irgi pridera galūninio kirčio žodžių būriui, nes jų daugiskaitos vardininkas turi kirtį ant galūnės *-ā* : *atstovai, valdininkai*.

138. Su šituo žmonių palinkimu, žinoma, kalbiniškai kariauja, nes jie čia randa iškrypimą iš senųjų lietuvių kalbės vėžių, kurias yra pravažinėjusi amžiais kalbės gyvata.

Kalbiniškai reikalauja, kad visi lietuviai sakytų *áudra, lėšos, lėšų, óda, lietúvis, látvis, rľšis, lidudis*, nes taip šiuos žodžius ištaria tie lietuviai, kurių šnekta šiuos žodžius pažįsta iš senų senovės.

Vardiniškai, valdiniškai, kalbiniškai, kariniškai ir *atstovui* kirtis dėtinas yra galūnėje *-iniškas* ir *-ovas*, nes to reikalauja kitų žodžių analogija.

Vardiniškas : *vardai* = *kariniškas* : *karaĩ* (*kārias*, pl. *kariaĩ* Dk) = *darbiniškas, laukiniškas* : *darbai, laukai*.

Valdiniškas : *valdžiai, -iūs* = *kalbiniškas* : *kalbā, -ūs* = *merginiškas, smaliniškas* : *mergā, -ūs, smalā, -ūs*.

Atstovas : *atstóti* = *žinōvas* : *žinóti*; cf. *vadōvas, palydōvas, ganōvas, gērōvas*.

Išpėjimas kalbininkams kirčio ir priegaidės reikalu. 139. Lietuvis inteligentas savo kalboje šandie vartoja daug tokių žodžių, kurių jo tėvas-motyna nėra dar vartoję. Tų žodžių nepažįsta net ir inteligento kaimynai sodiečiai, kurie dar patys neskaito laikraščių ir knygų arba kitų skaitomi neklauso.

Iš aikraščių ir knygų kalbės per inteligentus patenka liaudies kalbon šibė negirdėtų, iš svetur atėjusių žodžių. Rašomajai kalbai, o iš jos per inteligentus ir liaudies kalbai, daug duoda retų ir negirdėtų žodžių ne tik tai įvairios šiandienykščios lietuvių kalbės šnėktos, bet ir senoji mūsų kalba (XVI—XVIII amžių) savo paminklais.

LI Tokiu būdu šnėktos žodžiai patampa rāšomosios kalbės turtu. Per rašomąją kalbą tie žodžiai pasidaro inteligentų šnekamosios kalbės sude-damąja dalim. Iš inteligentų kalbos dalį šitų žodžių pasisavina ir liaudies šnekamoji kalba.

Šandie rasime ir liaudies kalboje žodžių, kurie mūsų atminime įvesti buvo rašomajon kalbon iš žodynų, Daukšos, Daukanto raštų arba iš bet kurios šnėktos.

Iš rašomosios kalbos šiuos žodžius šandie jau pažįsta ir kaimo skaitančioji jaunuomenė: *aukà* (Mit VI 70₉, CLXXIX § 280), *lėšti* kortoms (l. c. 71_{7,9,10}), *aūkuras, karėvis, siela, draugijà, šautuvas, kràutuė, saldaĩmis*...

140. Kalbiniškas, iš svetur atvažiavęs lietuvių kalbos tirtų, išgirdęs lietuvių inteligentą ištariant *kilme, sielq* (nom. *sielà, šn. siēla*), *Palànga, Tūžė, paskelbė, nūsprendė*, tegu nemano tūrįs čia reikalo su tikraisiais, iš senovės paveldėtais, kalbos duomenimis. Žodžių „metrikai“ kalbininkui parodytų,

kad gimtojoje šalyje šitie mūsų žodžiai yra nuo senų senovės ištariamai: *kilmė, kilmė, siela, Palangà, Pālanga, Tīlžē, paskēlbē, nusprēndē*.

Taigi, jei kalbininkas nori šiandien iš šnekamosios kalbės, kurioje jau žymu rašomosios kalbės įtaka, prisiránkioti tikrų kalbos duomenų, tai jis turi gerai būti susipažinęs su žodžių geografija ir istorija.

Kalbininkui, išgirdusiam Utenės-Tauragnų apylinkėje *auką* ir *lōšti* kortom (Mit VI 70, 71), praverėtų atsiminti iš žodžių geografijos, kad Katlėriai randasi užu *aukos* ir kortų *lōšimo* ribės. Be to, kalbininkui būtų pravartū žinoti, kad *auka* yra Daukanto darbo žodis (Bg⁶ 19—21).

Girdėdamas *dido* vietoje ištariant *aĩdą*, kalbininkas turi sužinoti, iš kur tarėjas pažįsta *aĩdą*: iš raštų, ar iš savo gimtojo krašto šnektos? Jei pažintis eina iš raštų arba iš inteligentų kalbos, tai kalbininkas negali pasi-
kliauti *aĩdo* priegaide, nes kiekvieno žodžio, su kuriuo inteligentai susipa-
žįsta iš raštų kalbos, tvirtapradė priegaidė paprastai virsta tvirtagale. Jei pasirodytų, kad *aĩdo* su tvirtagale priegaide esama iš senų senovės piliečio aname krašte, tai tuomet tektų kalbininkui pripažinti *aĩdui* dvejopą prie-
gaidę: *ai̯das* || *aĩdas*. Bet kai man tvirtina mokiniai, kad saką *aĩdą* Dusetų par. gyventojai, tai aš tuo sakymu netikiu, nes mano augimo metu šio žodžio dar nebuvo buvę visoje toje apylinkėje. Šiandie man *aĩdas* tebėra dar įtariamasis žodis dėl savo priegaidės, nes su tvirtagale priegaide gyvojoje liaudies kalboje niekur nėra dar girdėtas.

141. Dvejopos priegaidės žodžių pasitaiko ne tikrai dirbtinėje inteli-
gentų kalboje, bet kartais ir liaudies kalboje.

Dáikto vietoje cieksai ištaria *daĩktas* (Dūkštas, Rimšė, Gaidė, Tverėčius).

Vakarų Lietuvės *laĩškui* (K, Kv, Nm), su kuriuo sutinka priegaide ir prūsų *lāiskas*, Rytuose atliepia *lāiskas* Ds, Kp.

Lietuvių *bėrną* latviai ištaria tarsi būtų lietuviškai **beĩnas* > la. *bėĩns*.

Latviai ištaria mūsų *laũką* tarsi jis būtų **laũkas* > la. *laũks*.

Pastarieji kalbos dūomens (*dáiktas* || *daĩktas*...) nėra lygūs su grute *ai̯das* || *aĩdas*, nes antrėsios grūtės antrasis narys nėra gyvėsios liaudies kalbos duomuō.

Naujėsios gadynės kirčio atstūmimas nuo galūnės.

142. Rašomosios kalbės žodžiams *austs*, *akis* (*eketis*); *algà*, *alkanà*, *šakà*; *kartūs*, *platūs*; *katinaĩ*, *žasinaĩ*, *virbalaiĩ*; *kratinỹs*, *tinginỹs* ne visi lietuviai toje-pačioje vietoje deda kirtį. Žiemiių lietuviai, kurie šiandie susisiečia savo žemėmis su lātviais, nemėgsta kirčio galiniame žodžio skiemenyje.

Žiemiių rytuose kirtį pradeda stumti nuo galūnės ant šaknies jau kupiškėnai. Rokiškėnai ir svėdasiškiei, kurie gyvena nuo Kupiškio labiau į rytus ir pietus, dar tebeištaria senoviškai žodžius *austs* || *akis*...

Kupiškėnai, papiličėiai (Ppl) ir biržėnai sako *au-ĩs* || *aĩs*, *al-ga* || *šakà*, *kar-tus* || *platūs*. Taip-pat, sako, ištarią ir baisogāliai su tytuvėniškiais.

Eržvilke, Žviņgiuose ir Kvėdarnoje kirtis tebėra savo vietoje.

Panevėžyje ir Joniškiuose (Joniskėlyje) kirtį nuo galūnės nu-
traukia ne tiktai ilgasis, bet ir trumpasis šaknies skiemuo: *au'sbs*,
ākšbs, *ākēšbs* Pnv || *au'ss*, *ākš*, *ākēš* Dvd, *al'gō*, *al'kanō*, *šākō* || *al'g*,
al'kan, *šāk*; *kar'īš*, *plātīš* || *kar'is*, *plātis*; *kafēnē*, *žō'snē*, *ūer'balē*
(-ę pusilgis) || *kafōnē*, *žō'sonē*, *ūor'balē*; *krafēšbs*, *tēn'gešbs* || *krafōšs*,
tēn'gošs.

Joniškyje (r. a.) ir Gruzduosė (v. a.) mūsų žodžius ištaria
kaipo *au'sis*, *ākis*; *al'ga*, *al'kana*, *šaka*; *kar'tus*, *plātus*; *kāfinai*,
ža'sinai, *ūir'balai*.

Žemaičiai, kurie gyvena į žiemius nuo Ežvilko, Žvingių ir
Kvėdarnos, galūnės trumpąjį ir „cirkumflekstinės“ priegaidės kirtį
kelia pirmąjį žodžio skiemeniū: *ar'kl'is*, *ou'dega*.

„Akūtinės“ priegaidės kirtis ir žemaičių šnektose palieka galū-
nėje: *buvāu*, *buvā* „tū buvai“.

143. Žemaičių kirčio kėlimas nėra lygus su augštaičių kėlimu.
Žemaičiai, be naujojo atkeltinio kirčio, tebeištaria ir senąjį galūnės
kirtį, kuris betgi yra silpnėsnis už naująjį.

Taigi, mūsų anuos pavyzdžius žemaičiai (Als, Rt, Slnt) ištaria
šitaip: *au'sēs*, *ākēs*; *al'gā*, *al'kanā*, *šakā*; *plātōs*; *kātenā*, *žq'senā*
(*žqn'senā*), *ver'balā*.

144. Atstumtinio kirčio **priegaidė** ilgio atžvilgiu gali būti tre-
jopa: trumpa (a. *šākō*, *šāk* i ž. *šākā*), ilga (a. *au'sis*, *au'sbs*, *au'ss*;
ž. *au'sēs*) arba pusilgė (a. *ko'tū* Jnš). Trumposios priegaidės atspal-
vių (Nuance) mano ausis negirdi. Ilgoji ir pusilgė priegaidė yra
dvejopa: tvirtapradė (*lōpau*, *ilgas* r. a.) arba tvirtagalė (*lōpas*,
šilas r. a.).

LII **145.** Prieškirtinė ilgųjų skiemenų priegaidė (§ 6) tegali būti
tiktai tvirtagalė: *gal'va*, *aūsis*.

Senoji tvirtagalė priegaidė gerai ausiai nėra sunku atskirti nuo
naujosios — atstumtinės. Rytų Lietuvoje, pvz., Kupiškyje, Biržyse
ir Panevėžyje, atstumtinė priegaidė yra daug lygesnė už senąją, kurios
balsas eina tarsi vilnydamas arba šuokodamas.

Žodį *au'sis* „ausis“ aš rašau *aūsis* (Kupiškiui tikriausiai būtų
oūsis arba *āūsis*), atskirdamas jį nuo būsimąjo laiko 3 asmenis
aūsis ir vienaskaitos galininko *aūšī* „aūšį“. Su tokiojo-pat priegai-
dės ženklu rašytini yra ir šie žodžiai: *gal'va*, *run'ka* „ranka“,
kar'tus.

146. Lygiai kylančią priegaidę greta su vilnįjančia arba šuoko-
jančia turi ir dusetiškiečiai, nes ir jų šnektose tam tikrose sąlygose

ausis gali būti ištarta ir kaipo *aūsis*. Tai pasitaiko sakinyje tuomet, kai susiduria žodžio galo kirtis su žodžio pradžiūs kirčiu.

Sakinį *lietūs sūmušė rugiūs* dusetiškiai paprastai ištaria *liētūs sūmušę rugūs*. Tokią-pat priegaidę turi žodis *liētus* ir kai jam padeda kirtį galūnėje, t. y. ir *lietūs* dusetiškiuose yra *liētūs*.

147. Kupiškėnų žodžius *aūsis* „ausis“ || *ausės* „ausiės“ (–ės pusilgis) Panevėžyje ištaria *aūsbś* || *aūšes* : *aūšb* „aūšį“. Pirmuoju du *au* (*aū* ir *aū*) yra ilgu, o antrasis *au* – pusilgis.

Treją *au* pažįsta ir dusetiškiai su kupiškėnais: *aūšu*, *aūsi* || *aūs* || *aūšis* (3 fut. refl.) Kp : *aūšū*, *aūši* || *aūs* || *aūšis* Ds.

148. Žemaičių naujoji atstumtinė priegaidė klaūšiai ausiai irgi nesunku atskirti nuo senosios „cirkumflectinės“ priegaidės, kurią ištariant balsas krinta žemyn. Žemaičių krintančiosios priegaidės rūšį mano ausis gali suvaikyti retoje (lėtoje) kalboje.

Žemaičiai, kiek aš galiu pasikliauti savo ausim, ilgojo skiemens atstumtinį kirtį ištaria dvejopai: *āu'sės* ir *āu'sėis*. Senąjį kirtį žemaičiai taria dar kitaip: *āušį* „aūšį“, *āušis* „aūšys“. Dvibalsiai *āu* ir *āu* ilgio atžvilgiu yra vienodo ilgumo ir ilgesni už *au*, nes *ā* ir *ā* yra pusilgiai, o *ā* – trumpas.

149. Balsius *a*, *e*, *i*, *u*, kurie, būdami po kirčiu, žemaičių ir rytiečių augštaičių (žieminių) šnektose pavirsta pusilgiais balsiais, po atstumtiniu kirčiu lietuviai ištaria trumpai: *a*. *šākə*, *šnėkə*, *l'ėgə* (Pnv), *l'og* Dvd, *gədu* || ž. *šākà*, *šnėkə* „šnekū“, *lėgà*, *gədū* Skd, *gūdūn* Mžk.

Balsio trumpis rodo, kad kirčio esama čia atstumto visai nesenai. Vadinasi, *šākə* || *šākà* yra atsiradusi jau tuo metu, kai galiniškas **šakān* buvo jau pavirtęs šiandienykščia lytim *šāką*. Jei kirčio atstūmimo gadynėje būtų tebebuvę dar **šāką* (arba **šakan*), tai ir vardiniškas **šaka* šandie būtų ištariamasi **šaka*.

Taigi, iš lyčių *šako* || *šaka* „šāką“ matome, kad vardininko *šākə* || *šākà*, kilmininko *šakas* (Pnv), *šakos* Dvd || *šakuos*... dar nesenai tebebūta ištariamo *šakà*, *šakos*...

150. Žemaičių šnektose ir po senuoju kirčiu balsiai *a*, *e*, *i*, *u* (*māžos*, *vėžat*, *vīsos* arba *vēsos*, *dūgnys* arba *dōgnos*) gali palikti trumpi : *māžās*, *vėžām* „vėžame“, *vā'sarā* „vāsarai“ || *vāsara* (nom., acc., instr. sing.), *pė'nou* „pėnui“ || *pēna* (gen., acc., sing. || *pėnc* „pėnas“), *pėpė'rāms* „piprams“ || *pėpėra* (gen., acc. sing. || *pėpėrs* nom. sing.), *dō'gnou* „dūgnui“ || *dōgna* (gen., acc. sing.).

Senieji à (*plà·tēšis* „platūsīs“), è (*gè·rāšis*), i (*tēkrāšis*) ir ù (*sòktāšis*) priegaide, rodosi, skiriasi nuo atstumtinio kirčio balsių à (*plà·tì* „plati“), è (*gè·rà*), i (*tēkrà*) ir ù (*sòktà*).

Žemaičiai prieveiksmius *dābar* „dār“ ir *dabař* „dař, reперь“ ištaria *dà·bār* ir *dà·bār* Als, Pln, Slnt. Mano ausiai pirmojo žodžio à atrodo man tūrįs trumpą laužtinę, o antrojo à — žemyn krintančią priegaidę.

151. Žemaičių priegaidei tirti vienos mano ausies neužtenka. Žemaičių priegaidės prigimtis galutinai paaiškės, kai patys žemaičiai stversis jos tirti.

* *

*

„Kirčio ir priegaidės mokslas“ šandie dar negali būti tobulas, nes mums trūksta paprasčiausių žinių šiam mokslui. Tą žinių trūkumą pastebės kiekvienas atidėsnis skaitytojas iš šio mano tyrimo. Mums trūksta žinių dalyvių kirčiui. Bevėik nieko neturime mėdžiagos būdvardžių, prieveiksmių (*tikraĩ* || *tikrai*, *saldžiaĩ* || *salđžiaĩ*), daiktavardžių (su galūnėmis *-imas*, *-umas*, *-ininkas*, *-tuvas*, *-tuvis*, *-tuvė*...) kirčio geografijai. Šandie dar neesame patyrę, kuriose parapijose yra sakoma *aūsis*, *al'ga*, *baĩsus* greta su lytimis *akis*, *rasà*, *gražūs*. Taĩpaja nežinome, kur Lietuvoje ištaria žmonės *kařėnė* || *kařė-ne* || *kařone* || *kàtinai* || *kà·tėnà* „katinaĩ“, *rařò*, *rařė* || *ràřo*, *ràře* || *ràřau*, *ràřei* || *rařdu*, *rařái*...

Jei visi, kuriems teks skaityti šitas mano „kirčio ir priegaidės mokslas“, atsiųstų man trūkstamųjų žinių arba pataisymų, tai jis žymiai patobulėtų ir, gal, ne vienòs klaidòs, kuri turėjo atsirasti del duomenų stokòs, būtų tuo išvėngta.

Kalbiniškai padarytų daug gėra, jei, pastebėję kur klaidà ar trūkumą, praneštų jie man, kad aš, leisdamas šį mokslà atskira knygele (vadovėliu universito studentams), galėčiau pataisyti ir papildyti.

Kaune, 1923 m. lapkričio 14 d. — gruodžio 28 d.

LIII LIETUVIŲ TAUTA IR KALBA BEI JOS ARTIMIEJI GIMINAIČIAI

1. Lietuviai

Tautės vardas. 1. Vieną Baltijos rytinio pajūrio tautų jos artimieji kaimynai vadina vardu *литвины* (gudai, lenkai ir rusai), *литовцы* (rusai), *Litauer* (vokiečiai) ir *leiši* (vienaskaitos vardininkas *leitis*; latviai). Pati tauta vadina save *lietūviais*, arba *lietūvininkais* (*lietūvnykais*).

2. Lietuvių tautos vakarinė dalis, praradusi ilgainiui lietuvio vardą, šandie besivadina *žemaičiais*. Iš istorijos dokumentų žinome, kad dar XV amžiuje žemaičių tebenešiota lietuvio vardas, kas aiškiai matyti iš 1420 m. (III. 11) Vytauto laiško į karalių Zigmantą (Codex epist. Vitoldi 466—9), kuriame tarp ko kito yra įrašyti šie paminėtini žodžiai:

Sentenciastis enim et pronunciastis in terra Samaytarum, que est hereditas et patrimonium nostrum ex legitima attavorum et avorum nostrorum successione, quam et nunc possidemus, qui etiam est et semper fuit unum et idem cum terra Lithwaniae, nam unum ydeoma et uni homines. Sed quod terra Samaytarum est terra inferior ad terram Lythwanie, ideo Szomoyth vocatur, quod in lythwanico terra inferior interpretatur. Samoyte vero Lythwaniam appellant Auxstote (=ž. *aukštaitė*, *aukštaitėi* = r. k. *augštaičiai*), quod est terra superior respecta terre Samaytarum. Samagitte quoque homines se **Lythwanos** ab antiquis temporibus et nunquam Samaytas appellant, et propter talem ydemptitatem in titulo nostro nos de Samagicia non scribimus, quia totum unum est, terra una et homines uni.

3. Keturioliktojo amžiaus istorijos šaltiniai rodo, kad tiek Augštėsios, tiek Žemėsios Lietuvės gyventojų vadintasi *lietuviais*

Letwini de Stripeyke, Opythen, Wezewilte, de **Austeyten** volebant se a Lethowia transferre 1356—9 m. Sc II 78, contra Letwinos in terram **Austheithen**... ad terram Nerghe... aliud vadum... circa Nerge (= *Neris*, *Neriės* upė) usque Valkenberge (= *Vilk[a]mergė* „Вилкомир“)... ad terram Seymen 1373 m. l. c. 104.

Lethowini de **Samethia** 1315 m. l. c. 181; Lethowini de **Samethia** cum exercitu suo expugnaverunt civitatem Memelam 1323 m. l. c. 187; contra Letwinos in **Sameythen** ad curiam Gedeghinnen, que nunc Bussike dicitur 1348 m. l. c. 75.

4. *Augštaičio* ir *žemaičio* vardą lietuviai praminė ne tautystei (Nationalitätsbezeichnung), ne kilmei išreikšti, bet gyvenamojo ploto prigimčiai (Wohnsitzbezeichnung) pažymėti. Tautystės ir augštaičiai, ir žemaičiai, kam pritaria net ir XIII—XV amžiaus istorijos šaltiniai, yra lietuviai.

Vieną lietuvių dalį daro *augštaičiai*, kitą — *žemaičiai* jų šalies prigimtis.

Augstumōs gyventojai (Vilniaus—Vilkamergės—Zarasų apylinkė) įgauna XIII amžiuje *augštaičių* vardą, o žemumōs gyventojai (Nevėžio upynas net iki Dubysai ir Ventai vakaruose, žiemuose beveik iki Mūšai) tuo-pat metu tampa pavadinti *žemaičiais*.

5. *Žemaičio* vardas iškyla aikštėn vos tik po 1250 metų.

Ходиша Литва вся и Жемонть вся на Нѣмцѣ к Різи 1286 г. (Ипатьевская летопись³ 896).

Die Lettownen alzuhant,	
Die Sameiten sint genant,	Sameiten unde Kūren
Quamen vor Dobenen stoltz,	Wāren bōse nākebūren
Als von eime armbruste ein holtz.	Bie Goldingen und zūr Mimele
Alnpeke Reimchronik (um 1290 J.)	
v. 5445-8.	v. 6787—9.

6. Iš istorijos žinome, kad ir augštaičiai, ir žemaičiai yra to-paties molio lietuviai, nes jų abiejų yra ta-pati kalba ir tie-patys žmonės, Vytauto žodžiais betariant—*unum idiōma et uni homines*.

Istorijos liudijimą patvirtina ir lietuvių kalbos mokslas.

Lietuvių kalbos skilimas. 7. Visi lietuviai, nežiūrėdami to, kad ir mėgsta jie vienas kitą pajuokti dėl jų skirtinos šnektos, visaip išsipravardžiuoti leišio, gudo, kăpso, dařtininko, ciekso, dzūkų ir kitomis pravardėmis, nusijaučia ėsą vienos tautōs vaikai. Kiekvienas lietuvis, kuriam ŗiuo ar tuo reikalu tenka susidurti su toliau gyvenančiais savo tautos broliais, ŗiaip-taip gali susikalbėti, vienas-kitą suprasti, nors kartais pasitaiko žodžių ir nesuprantamų. Bet tos nesuprantamybės nėra tokios dăžnos; dėl jų iki ŗiolei dar nėra atsivėrusi bedugnė tarp vieno ar kito lietuvių kalbos ploto.

Ŗiandie dar nėra lietuvių kalbōs plōte tokios ŗnektōs, dėl kurios tektų kalbiniŗkui suabejoti, kur ją priskirti—prie lietuvių ar latvių arba prūsų kalbōs.

8. Lietuvių kalba, kaip ir visos kitos pasaulio kalbos, nėra visur vienoda, nes žodžius lietuviai nevienodai ištaria.

Knygose ir laikraščiuose rašome *vilkas*, *krėslas*, *siena*, *duona*, *ropė*, bet šnekamojoje liaudies kalboje girdime ištariant: *viłkas* Nm, Sn, Dsn, *vilks* Erž, Krš (*v* kietas), *vılks*, Kv, *vėlks* (*i*, *ẽ* pusilgiai), *vėłkōs* Pnv, *vólks* Jnšk; *krėsła* Nm (Ds *ẽ* truputį platesnis už Nm), *krėslas* Dsn (platus *ẽ*), *krāslas* Kp, *křēsłōs* Pnv, *křieslas* Kv, *křieslos* Als, Slnt; *śiena* Nm, *śiena* Ds (*e* platus), *śienō* Pnv, *šina* Erž, Kv, *sėina* Als, Rt, Slnt (*s* kietas); *dúona* Nm, *dúana* arba *dúána* Ds, Kp, *dúna* Erž, Kv, *dóuna* Als, Rt, Slnt, *rópė* SN, *rópi* Slv, *rúopi* Kv, *rúope* Slnt, *rópā* Kp, *rāpė* arba *rāpė* Ds...

Šių kelių pavyzdžių užtenka pasidaryti išvadai, kad retas žodis rasis, kurį visi lietuviai ištartų vienodai.

Kiekvienas kraštas skiriasi ne tiktai būdu, papročiais, bet ir kalba, nes kiekvieno krašto lietuvis vis kitaip „nusuokia“ (Daukanto terminas) žodį, kitaip jį ištaria. Vieno krašto lietuviai nuo kito skiriasi savo šnekėjimu, savo šnektu.

9. Lietuviai gyvena ne viename krašte, ne viename kampe. Kiekviename kampe rasime lietuvių kalbės atskirą šnėktą, atskirą suoką.

Kalbės mokslas begalę šnektų (suokų), kad jos pasidarytų lengvesnės tirti, suskirsto didesniais šnektų būriais, šnektų įvairumoje ieškodamas visam būriui vienodumo kalbos reiškiniuose.

Visas lietuvių kalbės šnektas kalbiniškai skirsto dviem dideliais būriais. Vieną šnektų būrį jie vadina žemaičių tarmė. Kitam, daug didesniam šnektų būriui, duoda augštaičių tarmės vardą.

10. Lietuvių kalbės suskilimui dviem skiltim pradžia yra davusi menka priežastis—garso *a* ištartimas po senovės priebalsiui *j* (*i*). Augštaičių tarmės lietuviai garsų junginį *ja* ir toliau nenustoja, kaip ir senovėje, tarę. Žemaičių tarmės lietuviai prasižiša pro augštaičius tuo, kad junginį *ja* pradeda tarti kaipo *je*.

Augštaitis Širvydas (1629 m. PS) tebetaria *a* po *j* (šilandie *j*, suminkštinęs priebalsį, gali būti ir nebeištariamas) šiose lytyse: 1) vienaskaitos vardininkė: *kalawiias* 69₄, *nauias* 71₁₂, *nufideteias* 65₂₃, *medžias žalas* ir *šlapias* 61₂₇, *gražiausias* 72₃₃, *šwynciausias* 42₁₈, *kielas* 51₄, *telas* 34₂₄, *warias* 53₄, *kokias* 49₂₀, 54₁₉, *wisokias* kunas 54₈, 2) *iam* 36₃₁ (dat. sing.), *iami* 49₂₁, *kuriami* 50₈, *šwiefiami* 41₁₈ (loc. sing.), 3) esamasis laikas: *kauliia* ir *zauniia* 38₁₂, *kawiafi* 48₂₇, 56₁₁, *nešioia* 34₁₅, *apwila* 52₃₀, *atadingia* 38₁₅, *akis atmerkia*

39₃, *giriąsi* 39₁₆, *išrejškia* 38₁₄, *klaufiasi* 38₆, *klaufiamas* 36₈, 37₁₂, 30, *reikia* 36₃, 40₁₂, 42₁, *reikiamu* 35₃₈, *tariafi* 51₄, *weykiamė* 38₉.

Rytiečiai augštiečiai daug-kur dar ir šandie tebeištaria *naũjas*, *jám*, *jaĩ* < **jami*, *kėlia* (3 praes.), *arkliám* „arkliams“ (pvz., Ds).

11. Širvydas, kuris *a* po *j* paprastai neverčia balsiu *e*, prieš *i* jau ištaria *je*, pvz.: 1) vienaskaitos naudininke: *kuriey* 72₃₂, *Tokiey* 77₁₃, 2) dg. vardininke: *weiey* 34_{15,19}, *karieywiey* 60₁₂, 77₂₇, *kieliey* 54₇, 3) prievėksmiuose: *drusiey* 34₂₇ „drąšiai“, 4) būtojo laiko vien. 2 asmuo: *iždeiey* 42₁₉, 5) dg. įnagininkas: *ju ieys* 55₁₆, *wadžiotieys* 38₂₅, *kurieys* 42₁₇.

Kad čia garso *e* vietoje dar nesenai būta *a*, rodo priebalsio „minkštumas“ prieš *e*: *kuriey*, *drusiey*, t. y. *kuřei*, *drūšei*. Jei augštiečiai būtų sakę **kurjei* tuo-patim metu kaip ir **va'rijas*, tai Širvydo laikų rytiečiai augštiečiai būtų tarę **kurei* (so *r* kietu), nes tuomet *j* prieš *e* po priebalsio visad iškrisdavo. Plg. tos pat galdynės lytis **matjei* || **matjau*, vėliau pavirtusias lytimis **matei* || **matjau* (> **mařau*), ir pagaliaus — *matei* || *mačiau*.

Taigi, augštiečiai ir tenai, kur šandie po *j* ištaria *e*, bus dar nesenai tebeturėję *a*. Jei tuo metu, kai garsų junginiai *tja*, *dja* tebebuvo sveiki, junginiai *tjai*, *djai* būtų buvę ištariaimi *tjei*, *djei*; tai šandie augštiečiai greta su *če* (*ča*), *že* (*ža*, *d'že* || *d'ža*) ištarytų ne *čei*, *žei* (*d'žei*), bet **tei*, **dei*.

12. Senovės garsų junginio *tja*, *dja* vietoje Širvydas rašo *čia*, *džia* (*džia*): 1) *gieydzia* 59₆, 84_{15,20}, „geidžia“ 3 praes. (*gieydziiunčiu* 60₁₃), *ižwerčia* 77₂₆, *paowerčia* 64₂₀, *iaučiafi* 83₃₂, *kinčia* 49₆, 52₂, *leydzias* 55₁, *apleydzia* 84₁₀, *Apleydziafi* 46₂₉, *meldžias* 84₉, *meldžiafi* 86₁₄, *pařipučia* 39₁₁, *rodžia* 41_{29,30}, 42_{10,16} „ródžia Ds“ (*ródo* Nm), LV *fiaučia* 47₂₀, 55₃, *fiuncia* 55₂₃, *řkundžias* 83₁₈, *žieydzia* 62_{8,20}, 2) *iaučias* „woł“ SzD 402, *medžias* „drzewo“ SzD 47, 3) *medžiaga* „mėdžiaga“ SzD 93 s. v. *klepki*, 4) *ieřkunčiam* „ieřkančiam(ui)“ 79₂₁ dat. sing., *Jam pačiam* 75₁, *řaukiunčiam* 60₇, *wiruy přiřiweyřdinčiam* 49₂₄.

Senovės garsų junginys *tjai*, *djai* kalbos gyvenimo eigoje pereiginiais junginiais *tjai*, *djai* > *tai*, *dai* > *čai* arba *čai*, *žai* arba *žai* augštiečių tarmėje pavirsta junginiu *čei*, *žei* (vienose) arba *čei*, *žei* kitose šnektose.

Širvydas, būdamas *č* || *ž* šnektų būrio atstovas, junginio *čei*, *žei* vietoje rašo *čiey*, *džiey* arba *džiey*: 1) *pláčiey* 58₁₈, *ipáčiey* 36₃, *řkaudžiey* 34₂₇, *didžiey* 36₃ adv., 2) *swečiey* 82₂₀ nom. pl. = *svečei* (Dūkštas, Šalakas, Rimšė, Gryvā, Ciskodas, Švenčionys, Tverėčius...) „svečiai“

(sv — kieti), 3) *paćiey* 71₅, iki *paćiey* smerti 51₁₈ dat. sing., po iu *waldziey* esu 55₁₂ = *pācei*, *vaļ'žei* l. c., 4) ju *puncieys* 55₂₇, *sutin-kunčieys* 53₁₅, *žodzieys* 54₂₃ = *pūnceis* (ū — pusilgis), *žāžeis* l. c.

13. Žemaičių tarmės didysis atskyris nuo augštaičių tarmės yra garsų junginio *ja* ištarmė. Augštaičiai ir toliau palieka prie senosios ištarmės. Žemaičio ištarme *j* paveikia asimiluojamai *i* balsį *a* ir perdirba jį garsu *ā* ir, pagaliaus, *e*.

Junginio *je* sveiko išlikimas pridera nuo kaimyno. Paskui balsio stovis *j* prieš *e* išlieka sveikas, popriebalsinis (post consonantes) *j* visuomet prieš *e* iškrinta.

14. Prieš lietuvių kalbos suskilimą dviem tarmėm augštaičių ir žemaičių protėviai bus dar tebesakę, pvz.:

**tretjas* „trėčias“, **tretimui* „trečiam“, **svetjai* „svečiai“, **svetjamus* „svečiams“, **medjai* „mėdžiai“, **medjamus* „mėdžiams“, *medjagā* „mėdžiaga“, **vertja* „verčia“, **leidja* „leidžia“.

Šitaip ir toliau ištariamai tepalieka mūsų žodžiai tiksliai augštaičių tarmėje. Žemaičiai tuo-patim metu pradeda tarti **tretjes*, **tretimui*, **svetjei*, **svetjemus*, **medjei*, **medjemus*, **medjegā*, **vertje*, **leidje*. Lietuvių kalbos dėsniais *j* prieš *e* turi būtinai iškristi, jei *j* stovi paskui priebalsio; plg. augštaičių vienaskaitos šauksmininką *svetė* (mėlas *svetė*) greta su vardininku *svėčias*: **svetjė* || **svetjas*.

Priebalsiui *j* iškritus, žemaičiai turėjo pradėti tarti šitaip:

trėtes (tebebūta sveiko dar XVI amžiuje: *trėtes* straipštis 1547 m. Mž 21₈), iš ko šandie *trėts*, *tretėm*, *svetėi*, *mėdei* Erž arba *svetė*, *mėdė* Kv, *svė·tė*, *mė·dė* Slnt (*ē*, *ē* ilgi, platūs), *svetėms*, *mėdems*, *mėdega* > *mėdiga* Kv, *mėdega* Slnt, **verte*, **leide* > *vėrt*, *lėid* (> *lėd* Slnt).

15. Balsio *a* pavirtimas balsiu *e* po *j* yra padaręs didžiausias pervartas žemaičių veiksmažodžiui. -*ja* kamieno veiksmažodžiai dėl trečiojo asmenis mūsų gadinės žemaičių tarmėje bevėik visi patapo -*a* kamieno veiksmažodžiais.

Augštaičių tarmės lytims (3 praes. indic.) *bėria*, *kėlia*, *vėmia*, *lėkia*, *geidžia*, *jaučia*, *keičia*, *spėndžia* žemaičių tarmėje šandie atliepia lytys *bér*, *kél* (l kietas), *vém*, *lėk*, *gėid*, *jāut*, *kēnt*, *spėnd*.

Seniau žemaičiai greta su trečiuoju asmenim *bér...*, *jāut...* yra dar sakę ir *be·rem*, *jau·tem* (l pl.), *be·rū*, *jau·čū* (*jau·čū*). Plg. Mažvydo 1547 metų lytis *gieid* 29₁₀, 74₁₇, *iaut* 70₃, *neapkiemt* 20₁₃, 52₁₅, *atleid* 60₃, *spend* 52₁₆ greta su mes *atleidem* 23₁₄, 52₃, *gieidem* 52₄ || *gieidenczius* 54₂₀ (acc. pl. f.), Mus *kientenczius* 61₄, *Kleidenczius* kieliap priwersk 56₅, *Meldenczius* 67₁₄, *Bindenczius* 57₂₀.

Šiandie žemaičiai greta su *bér, jāut...* besako *berù, kelù, jautù, spėndu*, nors dar atmenamai tebesakydavo *berìù, keliù, jaučiù (jau-cù)*, *spėndžiù (spėnžu)*.

Kad žemaičiai *berìù, keliù* vietoje šiandie besako tiktai *berù, kelù*, tai tam kaltas balsio *a* pavirtimas po *j* garsu *e*, nes trečiojo asmens lytys *berja, kelja*, dėl pavirtimo lytimis *berje, kelje* nebetę *j*, turėjo išlaikyti nesuminkštėjusius šaknies galo priebalsius. Iš lyčių *bere, kele* (3 pers. praes.), nukritus galūnės trumpiesiems balsiams (jų jau nebeturi pirmasis žemaičių raštas — 1547 m. Mažvydo katakizmas), yra kilę šiandieninės lytys *bér, kél* Als, Pln, Slnt, kurios niekuo nesiskiria nuo 3 asmens lyčių *bár, kál, tēp, vėd, skūt, mēt...*

Jei 3 asmenįs *bár, kál, tēp, vėd, skūt, mēt* pirmuoju asmenim yra *barù, kalù, tepù, vedù, skutù, metù*, tai kodėl negalėtų atsirasti žemaičių tarmėje prie *bér, kél, vém, lėk, gėid, jāut, kžnt, spėnd* naujadaro pirmojo asmens *berù, kelù, vemù, lekù, geidù, jautù, kentù, spėndu*?

16. Ne iš kiekvieno *ja* žemaičių tarmėje pasidaro *je*. Garsas *a* ir po *j* nepavirsta balsiu *e* prieš *u* ir *v*, nes pastaruoju du garsu veikia asimiluojamai *i* *a*. Ir rytiečiai augštaičiai, kurie senovės junginį *jai* šiandie ištaria kaip *jei*, junginių *jau* ir *jav* balsio *a* neperdirba garsu *e*. Tam pavyzdžių gali duoti kad ir Širvydo šnėkta LVI (PS I): *tečiau* 87₂₁, *fukalbeiau* 92₁₇, *šwiešiaus* ir *tobulaus* 87₂₁, *labiaus* 88₁₈, be *škayčiaus* 92₁₃, *šwenčiausias* 95₉, *iaučiafi* 102₂₁, *šiaučia* 112₁, išlepi waykay *šiaust lauiafi* 101₁₅; *deiawo* 56₈, *iaways* 44₁₀, *iawus* 109₂₃, *klawas* „klon“ SzD 94.

Liūnas, dejāvā, siđūčia sako ir dusetiškiai. *Kliāvo* ir *jāvo* balsį *a* šiandie dusetiškiai ištaria kaip „platų“ *e*.

Žemaičiai, kaip ir augštaičiai, turėjo balsį išlaikyti *a* sveiką po *j* prieš *u* ir *v*. Žilėsios senovės žodžius **platjaus* ir **baūdjavā* šiandie abiejų tarmių atstovai ištaria vienodai: *plačauš* ir *baūžava* (*a.*, *ž.*) arba *plačauš* ir *baūžava*.

17. Šiaurės vakariečių žemaičių *platauš* (Slnt) yra naujosios gadinės padaras, kuriam pasidaryti bus padėjusios tokios grutės, kaip *kantriaus* || *kantrus*, *trankiaus* || *trankus*, *šviesiaus* || *šviesus*. Iš pastarųjų grūčių vakariečiui žemaičiui bus pasirodę, kad augštesniojo laipsnio prieveiksmis tesiskiria nuo būdvardžio vardininko tiktai priebalsio „minkštumu“ (*r* || *r*, *k* || *k*, *s* || *s*). Vakariečio žemaičio galvoje susidarius lygčiai „*šviesus* *šviesauš* = *platus* *x*“, lengva buvo jam

prieiti prie klaidingos išvados, kad *plataūs* augštesniojo laipsniorieveiksmis ir esąs *plataus*.

Pastaroji lytis nėra sena, nes jos dar neturi 1787 m. suprasliškis „Žiwatas“ (ŽCh); plg.: *dydziawse* 121, *greyciawsey* 3, *szwęciawse* 130.

18. Žemaičių tarmėje po *j* vien tiktai trumpasis *a* senovėje tepavirsdavo balsiu *e*. Ilgasis *ā* ir žemaičių, ir augštaičių tarmėje palikdavo senovėje sveikas. Del tos priežasties ir žemaičiai, ir augštaičiai senovės lytis *statjā*, *valdjā* (nom. sing.), *statjās*, *valdjās* (gen. sing., nom. pl.) šandie turėtų ištarti su *č* (*ć*) ir *š* (*ś*): augštaičių *stačią*, *valdžią*, *stačios*, *valdžios* || *stāčios*, *valdžios* arba (Dūkštas, Tverėčius, Seinai...) *stačà*, *valžà*, *stačās*, *valžās* (Dūkštas, Tverėčius) || *stāčās*, *valžās*; *stačōs*, *valžōs* || *stāčōs*, *valžōs*, žemaičių *stačè*, *valžè*, *stačuōs*, *valžuōs* Erž, Kv || *stāčes* l. c., *valžes* Erž, *vālžes* Kv.

Šandie galinio *-ā* vietoje po *j* žemaičių tarmėje randame *e* (šnektose prie šakninio kirčio ir *i* arba *ę*). Tuo metu, kai **péstjāmu(o)i* virto lytim **péstjemu(o)i* > **pēstemui* (iš ko šandie *piestem*), po *j* dar tebebuvo sveikas *ā*. Bet aš čia kalbu **ne** apie šakninį *-jā*, kurio vietoje šandie žemaičiai turi dvibalsį *juo* (iš *jo*). Klaipėdiškių žemaičių *jā* iš *jā*: *iātę* „jėti“ || *júoti* Erž, Kv, *júotę* Als, Pln, Slnt.

19. Galūninį „akūtinį“ *-jā* žemaičiai senovėje dar mokėjo atskirti nuo trumpojo *-ja*. Tų dviejų *-ja* skyrimas aiškiai matyti iš žemaičio Mažvydo 1547 metų katakizmo. Jis greta su lytimis *Tretes* straipstis 21₈, *teisiaufes*is liudimas 25₂₂, *saldziaufes* pane Jesau, *miliaufes* pane Dewe 74₁₁, *dabaiefy* 34₁₆ || *gieid* 29₁₀, 74₁₇ < **geide* (3 praes.; *-e* iš *-je* < *-ja* teberodo l pl. ind. *gieidem* 52₄, „geidžiamė“ ir part. *gieide-nczias* 54₂₀ „geidžiančias“) rašo *walia* 23₉, 51₇ (|| loc. sing. *walio* 12₁₂ arba *walia* 67₄), *Duscha* 44₄ „dūšiā“ (nom. sing.), *Treczia* dalis 17₁₅, 23₁, *Duschias* iu ijr kunus *sweikink*, *Cziefi smertis ias* paštiprink 57₂₃, *Atmuschk iu strelas deganczias*, *Mus noBuditi gieidenczias* 54₁₉, *Be schito maksla šmanes regit kleidenczias* Ir deiwu schimta (iei tatai nemaš) *turinczias* 10₁₆ (acc. pl.).

Iš Mažvydo lyties *gieidenczias* 54₂₀ aiškiai matyti, kad žemaičių *j* nykimo gadinėje dar tebeskirta *ia* nuo galūninio „akūtinio“ *jā*. Žemaičiai, prolytę **geĩdiantjās* senovėje pradėję tarti **geidjentjās*, nebegalėjo sustoti pusiaukelėje, bet pradėtuoju keliu turėjo eiti toliau, t. y. pradėti tarti *geidentjās*, paskui *geidentjās* (*j* suminkš-

tino *t*)>*geidentās*. Toliau, kaip rodo ir kitų pasaulio kalbų istorija, *t* turi pavirsti sudėtinio garsu *tš* (*č*) arba *tš* (*č*).

20. Mažvydo *trečà* (nom. sing. f.) ir *geidentas* (acc. pl.) rodo, kad dabartinės vakariečių žemaičių lytys *trėte* ir **gēidentes* yra naujosios gadynės naujadarai. Naujadarui atsirasti buvo nesunku, nes abiejų žodžių linksniavime yra buvę ir lyčių be č.

Balsis *ā* po *j* tepalikdavo sveikas tiktai atdaruose skiemenyse. Junginys *jā* uždarame skiemenyje dar senovėje turėjo sutrumpėti. To trumpėjimo prasidėta dar prieš *t*, *d* pavirtimą garsais *č* (*č*), *š* (*š*).

Iš prolyčių **tretjān* (acc. sing. f.) ir **geidjantjāi* šandie žemaičiai turi *trėte*, *geidentei* Erž arba *trėtė*, *gēidentē* Als, Slnt. Šiandieninių lyčių raidà (Entwicklung) bus ėjusi iš pamatinės prolytės šiais laipsniais: *trėtė*, *gēidentē* < **treden*, **geidentei* < **tretjen*, **geidjentjen* < **tretjan*, **geidjentjan* < **tretjān*, **geidjantjān*.

21. Kad XVI amžiuje *jāi* ir *jān* buvo jau pavirtę dvibalsiais *jei* ir *jen*, rodo 1547 metų Mažvydo katakizmas: ušu *ię* 33₁₃ = užu *jēn* „jā“, *kurę* 17_{14, 16}, 72₂ = *kurēn* „kurią“, *dusche* 77₁₂ „dūšią“, Dok mums *βine* 53₅ „žinią“, Prišč tawa *wale* 51₁₀ „vąlią“ (|| Buk tawa *walia* 51₇ „valią“), *Schwenqie Baßnijczie* apgink 55₁₉ = LVII *šveñtanje* „šveñtąją“, *trete* diena išch nomirufuiui kieliefe 21₁₅, ig (= iñg) *trete* ir kietwirta *eyle* 10₁₂ < *trėte* „trėčią“, *pate* nota 68₄ „pąčią“, *neturinte* 33₁₆ „netūrinčią“, *paliksmintaiei* 67₂₂ „palinksmintojai“, *geidentei* 57₁₀ „geidžiančiai“ (dat. sing.), *szadeiei* 65₁₁ „žadėjai“ (3 praet.).

Įnagininko galūnę *-jān* Mažvydo katakizme atstoja *-(j)e* arba *-i*: su *tikraie* šawa šcheimina 30₁₂ = *tikránje* „tikrąją“, su nota *senage* 40₆ „senąją“, wenu balsu ir *schirde* 43₄ „širdžia“ || Viša *schyrdy* tur tą dewa šady milety 8₁₇, *schirdi* 48₁₄ = *širdi* Kv, *šėrde* Als, Pln, Slnt „širdžia“, *stipri* wera tikieti 25₁₅, tikra ir *stipri* wiera tik 27₁₅, Ramdyk tawa rąka *stipry* Stawinczius prišč tawa šadij 56₇ = *stipri* < **stiprē* < **stiprēn* < **stiprjān* „stiprią“.

Iš dviejų lyčių — *schirde* (= *širde*) ir *schirdi* (= *širdi*) — viena tegali būti gimtosios Mažvydo šnektos atšvaitas. Prie Mažvydo šnektos labiau pritinka *schirdi*. Lytį *schirde* aš linkęs esmi laikyti Mažvydo padaru iš žemaitiškos lyties *širdi* Kv ir augštaitiškos *širže* < *širdžia*. Augštaičių tarmės įtaką gali kiekvienas pastebėti ne tiktai vėlybesniuose Mažvydo raštuose, bet ir ankstyviausiajame — 1547 metų katekizme, pvz.: *Treczas* 19₁ || *tretes* 21₈ arba *trets*

(*wes* 62₂₁ „vėjas“, *makitos* 16₁₇ „mókytojas“, Tas *kraus* 56₁₂ „kraūjas“), *gieidza* 29₉ (|| *gieid* 29₁₀ žem.)...

Taigi, jau XVI amžiuje *-je* iš senovės junginio *-jān* vakarinėse žemaičių tarmės šnektose būta jau pavirtusio balsiu *-i* kaip ir šian-die: *stipri*, *schirdi*.

Tuo-pat metu būta jau pavirtusio ir *-e*, kilusio iš senovės ga-lūnės *-ēn*, pvz.: *stany* 18₈ „stone“, *wifamy* 30₁₀ loc. sing., *šadegi* 31₁₀ „ž. žodėje“, *tapagaliaufiagi Galwagi* 24₉ „galvo-jė“, Metušu ijr *dienagi* 79₂₃ „dienojė“.

Mažvydo ir *-e* iš „akūtinio“ *-ē* irgi jau būta pavirtusio bal-siu *-i*: tarnai... *esti* 32₁₈ „estė“ (< **estē*).

22. Žemaičių tarmės dėsniais taisyklingai išriedėjusioji iš *dj* ir *tj* priebalsių *d* || *đ* (*ǵ*) ir *t* || *č* (*č*) kaita teišlieka sveika tiktai Že-maičių Rytuose. Rytų Žemaičiuose dar ir šandie galima išgirsti tebelinksniuojant šitaipos: *pati*, *pačuōs* Kv, Šv arba *pāčuōs* End, Vvr (dalis Gargždų, beveik visa Rietavo ir dalis Tvėrų parapijos), *pātē* arba *pātā* (galinis *ǵ*, *ā* yra tvirtapradis), *pāti* (*i* platus, *t* kietas) arba *pāte*, *pati* Kv arba *pātē*, *pačuō* arba *pāčuō*;

trēc < **tret(e)s* || *trētēsis* „trečiasis“, *trēcē* Kv, Šv arba *trēcē* End, Vvr, *trēči* Kv, Šv arba *trēci* End, Vvr || *trēcūoji* arba *trēcūoję*, *trētēm*, *trētē* (*trētā*) dat. sing. f., *trēti* End, Vvr (*-i* siauras, *t* minkštas) acc. sing. m., *trēti* Kv arba *trēte* acc. sing. f. || *trētenję* End arba *trētēję* Lž, *trēcū* || *trēcūjo* Mž arba *trēcō*, *trētī* arba *trētē* instr. sing. f. || *trētēnję* arba *trētēję*, *trētēję*, *trētēmī*, *trēcūō* arba *trēcūō*;

mēdis, *mēži(e)* arba *mēžę*, *mēdi*, *mēžū* arba *mēžou* || *mēžou*, *mēžū* || *mēžō*, *mēdie* || *mēdie* (loc. sing.); daugiskaita: *mēdei* Erž || *mēdē*, *mēdē*, *mēžu* || *mēžu*, *mēdems* || *mēdēms*, *mēžūs* || *mēžūs*, *mēdeis* Erž || *mēdēs*, *mēdēs*, *mēžūnsi* Kv || *mēžūnsę* End.

Tokio margumyno ne labai kalbà pakenčia. Vakariečiai žemai-čiai, kurie arčiau gyvena prie jūros, šito marginio vietoje šandie turi išlygintą linksniavimą, įvedus *č* ir *ǵ* garsų vietoje iš kaimynų linksnių *t* ir *d*. Šandie, pvz., Palangos, Salantų, Lenkimų, Kař-tenos... žemaičiai senovės lytis *pāčuōs* (gen. sing.), *pāčuō*, *trēcūō* (loc. sing.), *trēcē* (nom. sing. f.), *trēcē*, *mēžę* (gen. sing.), *mēžū* (dat. sing.), *mēžō*, *trēcō* (inst. sing. m.), *mēžu*, *trēcūn* (*m*) (gen. pl.), *mēžus*, *trēcus*, *mēžūse*, *trēcūse* ištaria, apibendrinę *č* ir *ǵ* vietoje iš kitų linksnių *t* ir *d*, *pātuōs*, *pātuō*, *trētūō*, **trēte* (šandie, rodosi, sako *trētī*, kas yra naujadaras iš *plāfi*, *plātuōs* linksniavimo), *trētē*,

mēde, mē dōu, mēdō, trēto, mēdu, trētūm (trētū), mēdus, trētus, mē dūse, trē tūse.

Pajūriškių žemaičių *mačau* „mačiaū“ ir *vedau* yra naujadaras iš senėlesnės lyties *mačau* ir *vežau*. Tokį-pat naujadarą pažįsta ir pietų rytiečių augštaičių dzūkiskosios šnėktos. Kur žiemių (šiaurės) dzūkai (Tverėčius, Kaltanėnai) tebesako *mačau*, *vežau* (au panėši į *au*), ten šandie pietų dzūkai (Merkinė, Seinai) besako *matoū*, *vedoū* del draugų *mačei vedei* ir kt...

23. Pajūriškių žemaičių *t* ir *d*, kuriam Žemaičių rytuose atliepia *č* (*ć*) ir *ǰ* (*ǯ*), nėra pirmykščias garsas, nepatekęs „asibilacijos“ veiksmui. Ir Salantų, Darbėnų, Lenkimų... apylinkės žemaičiai ištaria *č* ir *ǰ* tokiuose žodžiuose, kurių linksniavime nėra buvę nė vienos lyties su *t* ir *d* arba kurių tėra buvusi vienai-viena lytis, pvz.: *dabārčōu* „dabaičiui“, *pakārčōu* „pakaičiui“ adv., *týčiuoms* (*tičiuoms* Slnt)¹ „týčiomis“. Plg. Daukanto rąštų lytis: *bicziolautijs* D⁶ 237₂₈, *teczius* 58₉, 72₁₇, 77₃₈, *kajlinoucze* 67₁₆ nom. pl. || *poudzius* 228₁₉ acc. pl., *sukczius* D¹⁰ 191₁₉, *mieczioti* D⁶ 95₄, *wadziodamas* 69₁₇, *wakscioti* 20₂₉, *goudzioti* D¹⁰ 127₂₁, 177₁₇, galybę *auksciausę* D⁶ 6₂₉, *auksciausis* kunegs D¹⁰ 145₂₇, *tycziomis* D⁶ 79₁₇, *ticzioms* 78₁₈, *baudziawomis* 199₁₁, 235₂₈, 241₂₇...

24. Riba, atskirianti augštaičius nuo žemaičių, prasideda nuo Latvijos sienos ties Vegerių miesteliu ir eina per Kruopiūs, pro Šiaulių šalį, per Bubius stačiai ant Rasėinių. Iš ten riba pasisuka į pietų vakarus ant Tauragės link, Mažosios Lietuvos pusėje iki Nemuno upės, toliaus panemuniais iki Baltijos jūros. Nuo tos ribos į rytus ir pietus visi kalba augštaitiškai, į vakarus ir žiemius — žemaitiškai.

25. Žemaičių tarmės šnektas skirstome dviem krūvėm, išeidami iš to, kaip kurie žemaičiai ištaria rašomosios kalbos dvibalsius *ie* ir *uo*. Pietų rytuose gyveną žemaičiai dvibalsius *ie* ir *uo* ištaria vienabalsiškai kaip ilguosius *i* ir *ū*: *svīsc* „sviestas“ ir *dūna* „dūona“. Žiemų vakariniai žemaičiai, kaip ir augštaičiai, šituodu dvibalsiu ištaria dvibalsiškai, t. y. kaip *ei* ir *ou*: *svēisc* ir *dōuna*. Dvibalsio pirmoji dalis *e* ir *o* yra „sauri“ balsiai *e*, *o*, panąšūs į „plačiuosius“ *i* ir *u*.

¹ Žiemų vakariečiai žemaičiai nepakenčia greta dviejų ilgų skiemenų, iš kurių vienas sutrumpėja. Kvėdarniškių ir eržvilkiečių (pietų rytiečių žemaičių) žodžius *mūotyna*, *týčiuoms*, *valdymiers* ištaria salantiškai ir mosėdiškiai *mūotina*, *tičiuoms*, *valdimiers* (*t*, *d* minkšti, *i* siauras).

26. Padėjus šnektų skirstymo tam tikrais būriais pamatu lietuvių prokalbės (žodžio galo) junginius *tjau* || *djau*, *tjā* || *djā* (ne dvibalsiuose!), *tjō* (arba *tjuo*) || *djō* (arba *djuo*), teks žemaičių tarmė suskirstyti trimis šnektų būriais:

1) žemaičiai, ištaria *ĉau* || *ġau*, *ĉuo* || *ġuo* (žodžio gale be kirčio: *ĉe* > *ĉi* > *ĉe* || *ġe* > *ġi* > *ġe*), *ĉū* arba *ĉou* || *ġū* arba *ġou* (žodžio gale be kirčio: *ĉu* > *ĉo* || *ġu* > *ġo*): *maĉáu* || *veġáu* Kv, Rt (didėji parapijos dalis), Tv (pusė par.), Vks, Tl, Sd, *trė-ĉuoje* || *praġuōs* (*trėĉe*), *dō jāuĉo* || *meġdō*;

2) žemaičiai, ištaria *ĉau* || *ġau*, *ĉuo* || *ġuo*, *ĉou* || *ġou*: *kraĉáu* || *gōuġau* „gúodžiau“, *pà-ĉuōs* || *và-ġuōs* || „valdžiōs“, *dō svėĉo* || *mėġo* — Veiviržėnų ir Endriejavo parapijose, taip-pat ir tose Rietavo ir Gargždų par. dalyse, kurios susisiečia sienomis su pirmom dviem parapijom;

3) žemaičiai, kurie žodžio gale paprastai ištaria *tau* || *dau*, *tuo* || *duo*, *tou* || *dou*: *maĉáu* || *vedáu*, *pà-tuōs* || *prà-duōs* (gen. sing.), *dō jāuĉo* || *mėdō* — Darbėnų, Salantų, Lenkimų, Kaštenos parapijose.

27. Pietų rytiečiai žemaičiai gyvena į pietų rytus nuo ribos, kuri eina nuo Vókios sienos per Švėkšnos, Kvėdarnos, Varnių, Raudėnų miestelius net iki Vegerių — Tauragės bruožo (linijos). *Svīsts* ir *dīna* ištaria Eīžvilko, Vidūklės, Nemākščių, Skaudvilės, Batakių, Pāgramančio, Žviņgių, Vainūto, Pajūrio, Tenenių, Švėkšnos, Kvėdarnos, Laūkuvos, Šilalės, Kaltinėnų, Krāzių, Keīmės, Varnių, Pavandenės, Užvenčio, Týtuvėnų (Týtevėnų), Šaukėnų, Kùrtuvėnų, Kuršėnų... parapijų žemaičiai. Klaipėdos krašte sako *svīsts* ir *dīna* Katýčių (vok. Koadjuthen) apylinkėje.

28. Žiemiių vakariėčiai žemaičiai, kurie ištaria *svėīsts* ir *dōuna*, gyvena į žiemiių vakarus nuo paminėtojo Švėkšnos — Raudėnų bruožo — Kruōpių, Papilės, Akmėnės, Raudėnų, Tryškių, Vieksnių, Laižuvos, Mažeikių, Luōkės, Kantaūčių, Tvėrų, Rietavo, Veiviržėnų, Gargždų, Kulių, Plūngės, Alsėdžių, Sedōs, Pikelių, Židikų, Ylakių, Skuōdo, Lenkimų, Darbėnų, Mósėdžio, Šāčių, Plātelių, Salantų, Kretingōs, Palangōs, Kaštenos ir kitose parapijose. Sako, *svėīst*-ininkų ir *dōun*-ininkų esą nemāža ir Klaipėdos srityje.

29. Del senovės žodžio *svetjas* lietuviai suskilo dviem tarmėm: žemaičiai pradėjo tarti *svetjes*, o augštaičiai nenustojo senoviškai tarę. Ta mažytė atmaina padarė tai, kad šandie žemaičiai ištaria

svēts (< XVI amžiaus **svetes*; plg. Mažvydo 1547 m. lytį *Tretes* [traipstis 21₈]), o augštaičiai *svēčias* arba *svēcias*.

30. Augštaičių tarmė turi devynias galybes šnektų, kurias galima suskirstyti tam tikrais šnektų būriais. Del priebalsio *l* ištairimo prieš *e* ir *ė* augštaičius skirsto vakariečiais ir rytiečiais.

Vakariečiai augštaičiai skiemenų *le*, *lė* priebalsį *l* (palatalis) ištaria „minkštai“: *l'ėkia* || *l'ėk*, *l'ėkė* || *l'ėke* arba *l'ėki*. Rytiečių augštaičių ištairime *l* prieš *e* || *ė* pavirsta „kietuoju“ (velaris) *l*: *lėka* Jž || *lāka* Ds, *lėkė* Ds, Jž, *lėkė* Sn || *lākė* Kp.

31. Riba, atskirianti vakariečius augštaičius nuo rytiečių, prasidėjusi prie Vokios sienos, Vištyčio ir Vižainio parapijų tarpe, eina maždaug pro Kalvariją, Žuvinto ežerą, Iesišs upe iki Nemuno, Nemuno iki Nevėžio žiočių, Nevėžiu iki Šušvės žiočių, Šušvės upe iki Beržės žiočių, Beržės upe, toliau pro Radviliškį, Šiaulius, Joniškį ir Kriukus iki Latvijos sienos. Į vakarus nuo šitos ribos gyvena vakariečiai augštaičiai, kurių vakariniai pakraščiai susiduria su žemaičiais. Į rytus nuo Vištyčio—Kriukų ribos gyvena rytiečiai augštaičiai.

LIX

32. Augštaičių šnektas kiti galėtų ir kitaip skaidyti. Vakariečių, paėmę skirstymo pagrindą galinio skiemens balsių ilgį, gausime dvi dali: žiemų vakariečius ir pietų vakariečius, tarp kurių siena eina maždaug Nemuno upe (žieminiai vakariečiai kairiuoju Nemuno pakraščiu siekia iki Slavikų). Pietų vakariečių žodžio galo ilgieji [ir, paprastai, trumpieji] balsiai lieka sveiki net ir kirčio neturėdami: *gāno*, *rūgo*, *vėdė*, *tėva*, *sāulė*, *āki*, *sūnu* || *výru*; [*nėša*, *rūpi* 3 praes.]. Žiemų vakariečiai ilguosius žodžio galo balsius trumpina: *gāna* || *gānu*, *rūga* || *rūgu*, *vėde* || *vėdi*, *tėva*, *sāule*, *āki*, *sūnu* || *výru*; [*nėš*, *rūp*].

33. Mūsų rašomoji kalba yra augštaitiška. Jos pamate tūno augštaičių tarmės vakarinė patarmė, tikriausiai bus pasakius, pietinė jos dalis, kuri iki šiolei tebėra išlaikiusi žodžio galo sveikus senovės garsus ir kirtį senojoje savo vietoje.

34. Rytiečiams augštaičiams skirstyti tam tikrais šnektų būriais galėtų tiktį garsai *č* || *ǯ*, *a*, *e*, dvibalsiai *an*, *en*, *am*, *em*. Vieni rytiečiai ištaria, pvz.: *čà* „čià“, *apačà* || *praǯà*, *ǯaũksmas* „džiaũgsmas“ Ds, o kiti — *čà*, *apačà* || *praǯà*, *ǯaũksmas* Dūkštas, Rimšė, Gaidė, Gryvā, Ciskodas (cfeksai); Tverėčius, Švenčionys, Adūtiškis, Merkinė, Seinai (dzūkai)...

Dzūkai ir *t* || *d'* (*t*, *d* prieš *i*, *ī*, *ie*) verčia garsais *č* || *ǯ*: *čīkras*

Dsn || *čikras* Mrk, *jiēvas*, bet *tīšć* (*t* kietas) Dsn || *tīšć* Mrk < *tēs-ti(e)*, *púodi* Dsn (*d* kietas) || *púodi* Mrk „puode“ < **puoden*.

35. Senovės nosinius *q* ir *ę* rytiečiai augštaičiai ištaria: 1) kaipo *ā* ir *ē*¹: *šāši* „žąši“, *gēst* „gęsta“ Jnš, Rd, Krk, 2) kaipo *ō* ir *ē*: *šōlō* „šąla“, *brēžla* „bręžlė“ Smlg, Pmp, Jnšk, 3) kaipo *ū* ir *ī*: *šūla* „šąla“ Ds, Kp, Dsn, Mrk, Sn, *tīša* (*týsia*) „tęsia“ Ds, Kp || *týša* Dsn, *týša* Mrk, Sn.

Dvibalsį *an* rytiečiai ištaria labai įvairiai: a) *an*: *rankā*, *tānkus* Mrk, Sn, Jnš, Rd, Krk, b) *on*: *roņko* „raŋka“, *lōngōs* Pnv, Jnšk, ŽmB || *lāngōs* LnkV, Šd (greta su lytimi *roņko*), c) *un*: *runkā*, *lūngas* Ds, Dsn, Kp, Rk, Ob, Gryva, Rmš.

Kitais atžvilgiais (pvz., kirčio atstūmimas nuo galūnės, žodžio pradžios balsio *e* likimas, balsių kiekio ir kokio kitimas) skirstydami rytiečių augštaičių šnektas, gautumbime kitokį šitos patarmės šnektų váizdą.

2. Latviai

36. Augštaičiai ir žemaičiai yra vienos **kalbės** dvi tarmi. Látvių kalbės randa kalbininkai tris tarmes: 1) tómininkų (vakariečių), 2) viduriečių ir 3) augštaičių (rytiečių) tarmė. Kaip tómininkai yra latvių kalbai tarmė, arba žemaičiai irgi tarmė lietuvių kalbos atžvilgiu, taip lygiai ir lietuvių kalba drauge su latvių kalba yra kitos kalbės, kuria šandie nēvienas žmogus nebešneka, dvi tarmi.

37. Lietuvių ir latvių kalba yra išriedėjusi iš labai artimų viena kitai tarmių. Latvių tarmė bus buvusi ne daugiau nutolusi nuo lietuvių tarmės, kaip kad šandie yra atsitraukusi žemaičių tarmė nuo augštaičių.

Latvių tarmė drauge su lietuvių tarme, kuriedvi abidvi ilgainiui patapo atskiromis kalbomis, yra bendrėsios lietuvių-latvių kalbos, arba prókalbės, skilimo padaras.

Prokalbės suskilimui užteko kelių menkų priežastų.

Lietuvių-latvių prokalbės suskilimui dviem tarmėm pradžią bus davusi priebalsių *k* ir *g* ištarmė prieš *i*, *ī*, *j*, *e*, *ē* ir junginių *tj*, *dj* likimas.

38. Latvių tarmė priebalsius *k*, *g* pradeda tarti minkštai, t. y. kaipo *k̃*, *g̃*. Lietuvių protėviai ir toliau nenustoja tarę *kelja's*, *kepō*, *gér-vē*, *gerjō* su kietais *k*, *g*, o latvių protėviai ima čia tarti *k̃*, *g̃*. Jei ir lietuviai būtų drauge su latviais tuo-pat metu pradėję tarti

¹ Daukšos šnektose buvo ištariama irgi *ā*, *ē* arba „nosiniai“ *a*, *e*.

k̃, g̃, tai šieandie būtu ištariama nebe *kēlias, kepū, gėrovė, geriū*, bet *čēlias (cēlias)*...

39. *Svetjas* ir *medjas* (r. a. *mėdžias, mēdzias*) tebebuvo sveikas ne tiktai lietuvių prokalbėje, bet, net ir tai prokalbei suskilus žemaičių ir augštaičių tarmėmis, ilgai dar tebesilaikė. Garsų junginiai *tj, dj* bus buvę sveiki net iki XII amžiaus pradžiai. Tatai galima matyti iš rusiškos kilmės žodžių *sūdžià* ir *kūčios*: rus. *судья* ir *кутья*.

Kad lietuvių dar atminamai tebetarta, jei ne *sū·djā, kū·tjā* (augštaičių) arba *kū·tjā* (žemaičių), tai bent *sū·dā, kū·tā*, rodo lietuvių kalbos šnėktos savo lytimis: *sūjā* (gen. *sūjās*), *kūcās* (gen. *kūcū*) ir *kūcā* — cieksų (Dkšt, Rimsč, Gryvā, Ciskodas) ir dzūkų (Ad, Tvr, Mrk, Sn) šnektose; žemaičių šnektose: *sūjė, kūčes* Erž, Kv || *sūjė* (gen. *sūjės*), *kūčes* End, Vvr || *sūdė* (gen. *sūdės*), *kūtes* (gen. *kūtu*) Ms, Slnt.

LX **40.** Jeigu tuo-patim metu, kai Lietuvon iš krieių žemės atėjo *sū·djā* ir *kū·tjā*, būtu latviai tebeturėję *dj, tj* arba net ir *d, t*, tai šieandie jie ištarytų **sūožis* „судья“ ir **kūši* „кутья“, bet nieku būdu ne *suogis* ir *kūki* RKr XV 14, 81 „Weizen und Erbsen zusammengekocht, *kūku* vakars — Weihnachtabend, da man ein solches Gerücht zu essen pflegt“ Stender Lett. Lexikon I 120 (*kūku* paėduse BW 32226,1, *kūku* katlis 33257, *kūku* katlu... atnesam 33291, svėtku vakarā... nedeve *kūku* ēst 33322, *kūku* vakarā 33505 || *kūka* vakarā 21 094 var.) arba *kuoķas* (iš čia la. r. *kuočas* „apgrūsti mieži“ BW 33420 Lubānā), *kuoķes* „miežu grūdenes, Gerstengraupe, Graupe“ U II : Пшеница варенā сирѣчь *куті·я* пріята заключаётъ жилы пѣченныя и желтость навѣдитъ (Прохладный вертоградъ XVII amžiaus rankraštis. Журнал Мин. Народн. Просв. XLIII 1913 Январь стр. 118), gud. *куцця* „кутья, сочиво; сочельник“ (Як наіеуся *куцци*·, дак ня магу ни сапци, ни храпци, ни да дому да жуонки Марыси зайсыци) Сборн. отд. русск. яз. и слов. Ак. Н. LXXXII Nr. 5, 179, Шейн Матер. I 1, 37; 2, 514, III 32, 113, Никифоровский Очерки 21, Federowski Lud białor. I 156.

Vadinasi, X amžiuje garsų junginio *tj, dj* (arba net ir *t, d*) latvių jau nebeturėta, nes tų junginių būta jau pavirtusių jei dar ne šiandienykščiais garsais *š, ž* (*svešs* „svečias“, *mežs* „medžias“), tai bent *č, ė* (*dž*).

Straupės ir Lėdurgos (Rygos aps.) apylinkė latvių pasiekta jau su garsais (*t*)*š*, (*d*)*ž*, ką rodo ežero ir upės vardas *Age* LV I 48,

114, kilusis iš somiškos prolytės **Adja* (> vok. *Adje*, *Adjamünde*; iš čia, gal, ir la. vietovardis *Aijaži* < som. **Ajjaz* < **Ađjaž* || **Adja*).

41. Lātgalon ir Vldžemēn latvių ateita tuo metu, kai *k* ir *g* jų kalboje dar tebebuvo sveiki. Ir tiktai čia pagyvenus, pavirto senovės vietų vardai *K'ēses*, *K'esveine*, *Pedege* šiandienykščiomis lytimis *Cēsis*, *Cesveine*, *Pededze* TŽ I 388/9.

42. Latviai šandie lietuvių kalbos garsus *š* ir *ž* ištaria, kaip ir slavėnai, kaipo *s* ir *z*: *siřds* „širdis“, *slens* „šienas“, *ziřgs* „žirgas“, *zlema* „žiema“.

Latvių garsai *š* ir *ž* kilimo yra nauji: iš — a) *sj* : *šāurs* „siauras“, *šūt* „siūti“, b) pralatiško *sj*, *zj*, iš senėlesnio *šj*, *žj* : *šāūt* „šauti“ < **sjaū'tie* || lie. *šiātuvas*, *šiaulys*; *žaūnas* „žiāunos“, c) *tj*, *dj* : *svešs* „svečias“, *žaūt* „džiauti“.

Garsus *š* ir *ž* latviai pradeda tarti kaipo *s* ir *z* gana vėlai, nes tik po įsikūrimui Latgaloje. Latviai bus įtraukę Lātgalon iš Vilniaus žemės (TŽ I 377) maždaug tarp 550 — 700 (650?) m. e. metų.

43. Lietuvių ir latvių tautas dabartinėsna jų sodybosna atvaro slavėnų sąjūdis, kuris istorijai tampa pažįstamas nuo VI amžiaus pradžios (527 m.).

Paskui latvius lietuviai, užėmę sėlių žemę, atseka ir Latgalon (TŽ II 14 — 20), kur nemaža jų saujelė įsikuria ilgam. Čia tuomet Lātgalos lietūvininkai susipažįsta su Vidžemės miesto vardu *Kēses* (Kėsu) — la. *Cēsis* (*Cēsu*) „vok. Wenden“ Bg¹⁰ 271. Tuomet jie susipažįsta ir su *Rēzytės* miestu: la. r. *Rēzekne* (*Rēsne*), rus. на замѣку *Резицы* 1563 m. LieM (РИБ XXX 648). Bet *Rezýtės* miesto tuomet (VI — VII amžiuje) latviškai tebebūta dar vadinamo *Rēži'tės* vardu. Kaip *Kēsu* (rus. *Кіевъ*, l. *Kief*) vardą turi senoji Lietuvos valstybės raštinė iš Latgalos lietūvininkų, taip lygiai ir **Rēžýčios* vardą bus toji raštinė gavusi iš tų-pačių Latgalos lietūvininkų, kurie turėjo tarti *Rēžýcia* (iš čia rus. *Рѣжица*, l. *Rzeżyca*), nes to kampo lietūvininkai yra ciekasai, t. y. ištaria *čā* „čia“, *marī* || *marčās* „marčiōs“. **Rēžýcia* yra mažybinė lytis iš **Rēžōs*; plg. lytis *žalkýtýcia* An, *Lingýcia* Ds „Liņgēs duktė“: la. *Rēza* LV I 48, 96, 109, *Rēzas* 64 — g. v.

Naujinio (vok. Dünaburg) apskrities miestelio vardas *Ужвалда* (l. *Užwaldā*) tegali būti tiktai lietuviškas, t. y. *Užvālda*, nes patys vietos latviai šį miestelį vadina *Izvolds* (šn. *iz-* atstoja *už-* „už-“). *Užvaldos* vardo lietuviškumą rodo priešdėlis *už-* „ž. ant-“, kuriam

latvių kalboje atliepia *uz-* ir šnektose *iz-* (*iz-gōju* „uzgāju“ BW 3944,10,11). Užveldoje turėjo įsikurti lietuvininkai dar tuomet, kai patys latviai *Izvaldo* vietoje dar tebeišvardavo **Užvalda*. Kad nesena dar tebegyventa Užvaldos valsčiuje lietuvių, rodo šio valsčiaus vietų vardai: *Сувейзды* < r. a. *Suvaizdos*, *Валейни* < r. a. *Valainiai* ir visa eilė vietovardžių su galūne *-išķiai(-ēs)*: *Сувейздишки*, *Козлишки*, *Пузанишки*, *Убодишки* (*ð = ē?*), *Баранишки*, *Нитишки*, *Романишки*, *Кропишки*, *Гаїлишки*, *Бушанишки*, *Рейнишки*, *Бренцелишки*, *Викишки*, *Козулишки*, *Кручинишки* (Список населенных мест Витебской губернии. Витебск 1906).

44. Dvibalsių *an*, *en*, *in*, *un* pavirtimas nosiniais vienąbalsiais *o*, *e*, *i*, *u* irgi pridera prie seniausiųjų latvių kalbos ypatybių. Pasaulio kalbų istorija rodo, kad nosinių balsių amžius nėra ilgas. Paprastai nosiniai balsiai pavirsta grynaisiais balsiais. Latviai *o*, *e*, *i*, *u* vėikia paverčia grynaisiais balsiais *ō*, *ē*, *ī*, *ū*, iš kurių pirmuoju du ilgainiui išvirsta dvibalsiais *uo*, *ie*.

LXI Lietuvių-latvių prokalbės viena dalis, iš kurios ilgainiui išrieda latvių kalba, pradeda tarti žodžius *lañka's*, *leñķja*, *liñksta*, *lúnka's* kaipo *lōka's* (per pėreiginį laipsnį **loñkas*; plg. žem. *lōnks* || *drōšē* „drąšiai“ MŽ), *lēķa*, *lēksta*, *lūķa's*. Iš pastarųjų lyčių pereiginėmis lytimis *lōka's*, *lēķa*, *lēksta*, *lūķa's* pavirsta šiandienykščiomis lytimis *lūoks*, *liec*, *lēkst*, *lūks*.

Vidžemēn latvių įeita dar su „nosiniais“ balsiais *o*, *e*, *i*, *u*, jei ne su dvibalsiais *an*, *en*, *in*, *un*. Tatai rodo Rygės vardas — *Ringā*, kuriuo tą miestą vadina žemaičiai. *Ringā* (acc. *Riņga*) rodo, kad la. *Rīga* bus buvusi kitą kartą ištariama latviškai *Riņgā*. Su *Ringōs* vardu žemaičiai bus susipažinę nuo žiemgalių ar kuščių.

45. Visos kalbės ypatybės, dėl kurių šandienie visadaugiausia yra nutolusi latvių kalba nuo lietuvių kalbos, nėra tokios jau senos, kaip kitam kad gali pasirodyti.

Latvių įsikurta Latgaloje (apie 600 metus) ir Vidžemėje (apie 700 m. e. metus) dar tuo metu, kai latvių kalboje tebebuvo sveiki *š* ir *ž*, dvibalsiai *an*, *en*, *in*, *un* ir *ķ* su *ģ*. Tiktai garsų junginio *g, dj* likimui spręsti neturime mēdžiagos, kuri būtų senesnė už 1000 metus. Tuomet bent būta jau (*t*)*š*, (*d*)*ž* (plg. tai, kas pasakyta dėl žodžio *sūogis*, *kuoķi* || *ķūķi*).

46. Latvių kalba, imant ją istoriškai, skiriasi nuo lietuvių kalbos ne daugiau kaip žemaičių tarmė nuo augštaičių. Tų skirtenybių tiek maža, o bendrenybių — devynios galybės!

Latvių ir lietuvių kalbės bendrenybės rodo, kad šių abiejų kalbų būta dar nesenai viena kalba su dviem labai artimom tarmėm.

Kad latvių kalbos senovėje būta tos-pačios su lietuvių kalba, net ir nekalbiniškas gali pastebėti iš latvių kalbos gramatikos ir žodyno. Latvių kalbos linksniavimas ir asmenavimas maža-kuo tesiskiria nuo lietuvių, pvz.:

Vienaskaita	Vard.	<i>vīrs</i>	<i>svešs</i>	<i>brālis</i>	<i>rūoka</i>
	Kilm.	<i>vīra</i>	<i>sveša</i>	<i>brāl'a</i>	<i>rūokas</i>
	Naud.	<i>vīram</i>	<i>svešam</i>	<i>bral'im(-am)</i>	<i>rūokai (-ki)</i>
	Gal.	<i>vīru</i>	<i>svešu</i>	<i>brāli</i>	<i>rūoku</i>
	Įnag.	<i>vīru</i>	<i>svešu</i>	<i>brāli</i>	<i>rūoku</i>
	Viet.	<i>vīrā</i>	<i>svešā</i>	<i>brālī</i>	<i>rūokā</i>
	Šauk.	<i>vīr(s)</i>		<i>brālī</i>	<i>*rūok</i>
Vienaskaita	Vard.	<i>kāja</i>		<i>saūle</i>	<i>siŕds</i>
	Kilm.	<i>kājas</i>		<i>saūles</i>	<i>siŕds (siŕdis)</i>
	Naud.	<i>kājai (-ji)</i>		<i>saūlei (-li)</i>	<i>siŕdi (j)</i>
	Gal.	<i>kāju</i>		<i>saūli</i>	<i>siŕdi</i>
	Įnag.	<i>kāju</i>		<i>saūli</i>	<i>siŕdi</i>
	Viet.	<i>kājā</i>		<i>saūlē</i>	<i>siŕdī</i>
	Šauk.	<i>*kāj</i>		<i>*saul</i>	

Vienaskaita	1	asmuo	<i>esmu</i>	<i>metu metuōs</i>	<i>daru</i>
	2	„	<i>esi</i>	<i>meti metiēs</i>	<i>dari</i>
	3	„	<i>ir(a)</i>	<i>met metas</i>	<i>dara</i>
Daugiskaita	1	„	<i>esam</i>	<i>metam metamiēs</i>	<i>darām</i>
	2	„	<i>esat</i>	<i>metat metatiēs</i>	<i>darāt</i>
	3	„	<i>ir(a)</i>	<i>met metas</i>	<i>dara</i>

Net ir latvių kalbos tekstas nėra labai sunkus suprasti švie-suoliui lietuviui. Pavyzdžiui tesie šios kelios eilutės:

<i>Dziēsmas dēl', labi l'āudis,</i>	<i>Zīemu gāju, ne vasaru,</i>
<i>iēnāidiņa neceliēt!</i>	<i>Baltas mēitas lūkuōtiēs:</i>
<i>Dziēsmu dziēdu, kāda bija,</i>	<i>Kuŗa mēita zīemu balta,</i>
<i>Ne tā mana padarīta BW 957.</i>	<i>Tā vasaru juo baltdāka BW 11 439,1.</i>
<i>Vediēt mani kur vezdami,</i>	<i>Tāutiēts mani mazu nēma (jēma),</i>
<i>Caūr siliņu nevediēt!</i>	<i>Dzīrds liēlu aūdzināt;</i>
<i>Smiltis manas kājas graūza,</i>	<i>Vairāk resnu briēdināja,</i>
<i>Skujas bira vaiņagā BW 18272.</i>	<i>Nekā liēlu aūdzināja BW 21 498,3.</i>

47. Iš viso ko matome, kad lietuvių ir latvių kalbos tarp savęs yra tikros **sėšers**, vienės motynos kalbės dūkters.

Tai motynai kalbai, kurios dukterimis yra lietuvių ir latvių kalba, geresnio vardo už dvilypį **lietuvių-latvių prókalbė** neturime.

3. Prūsai

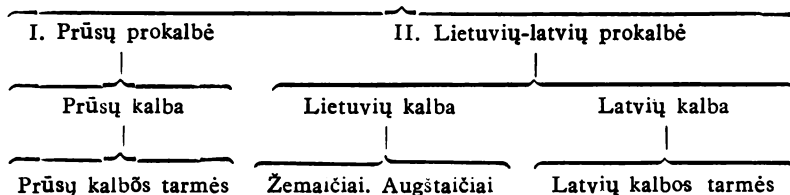
48. Prūsų kalba lietuvių ir latvių kalbai nėra tikroji sesuo, nes prūsų kalba yra prūsų prokalbės tikroji duktė. Lietuvių-latvių prokalbė ir prūsų prokalbė yra tarp savęs tikrosios **sėšers**, šiandienykščiams latviams ir lietuviams tėtos. Šitų dviejų tetų motyną mes vadiname **áisčių** prokalbe.

LXII Vadinasi, ir lietuvių, ir latvių, ir prūsų kalba kilimo yra áistiška. Aisčių tautės, áisčių giminės šakelėmis pasirodo beesą lietuviai, latviai ir prūsai.

49. Aistiškųjų kalbų tyrimas rodo, kad áisčių bendrosios kalbės, vadinamosios prokalbės, visupirma suskilda dviem tarmėm — lietuvių-latvių prokalbe ir prūsų prokalbe.

Aisčių giminės narių plokštelė

Aisčių prokalbė

50. Aisčių prokalbės suskilimą dviem skiltim—prūsų ir lietuvių-latvių tarmėm—turime nukelti net į senąją erą, vėliausia IV—III amžiuo prieš m. e.

Pirmajame—antrajame m. e. amžiuje prūsus jau pažįsta Roma suskilusius atskiromis kiltimis, besivadinančius tam tikrais kilties vardais, būtent—*áisčiais* (Tacito—*Aestii*), *gałndais* ir *sūdaís* (*sūdúviais*, Ptolemajaus—Γαλίνδαι καὶ Σουδινοί).

Prūsų kalbės gotiškiosios kilmės žodžiai rodo, kad prūsų su gotais prie Vyslos žiočių ir Aismarių (Frisches Haff) susidurta ne vėliau kaip III amžiuje prieš m. e. (Bg¹⁰ 75).

Kada prūsų pirmą kartą įkelta koja naujojo savo tėvynėn, to mes nežinome. Bet kad jų tenai jau gyventa III amžiuje prieš m. e., patiriame iš gotų kalbos pėdsakų, palikusių prūsų kalbos žodyne.

51. Prūsų tėvynė, kaip ir lietuvių bei latvių, nėra Baltijos pajūris. Vietų vardų studijos rodo, kad aiškių protėvynė ieškotina yra šiandienykštėje Gudo žemėje (Белопысь), į rytus nuo Vilniaus.

Gudo žemės upėvardžiai (TŽ I 1–44, II 114) rodo, kad lietuvių ir latvių protėvių prieš jų įsikūrimą šių dienų Lietuvoje ir Latvijoje gyventa Dniepro (su Sožim) ir Berezinos augštupyje. Iš tenai lietuvių ir latvių ištumia VI amžiuje slavėnai, kurie tuomet pat laiku pasirodo ne tiktai vakarinėje ir pietinėje, bet ir šiaurės rytinėje Europos dalyje.

Prūsų protėvynė ieškotina yra greta su lietuvių-latvių protėvyne, t. y. į vakarus nuo pastarosios. Berezinos ir Dniepro (su Sožim) augštupys senovėje pridera lietuvių-latvių protėviams, o Nemuno ir Neries augštupys—prūsų protėviams.

52. Kadangi prūsų kalba seniau yra patapusi atskira kalba nekaip lietuvių ir latvių, tai ji dėl to ir turi būti ben-kiek tolimesnė abiem-dviem pastarojom kalbom, kuriedvi tėra patapusi atskirom kalbom, gal, neanksčiau kaip VII m. e. amžiuje, kai latviai ištraukė anapus Dauguvos Latgalon.

Kad prūsų kalba yra daug tolimesnė lietuvių kalbai kaip latvių kalba, gali kiekvienas lengvai įsitikinti kad ir iš šių prūsų kalbos tekstų:

Stacy deffimpts Pallapfaey. Pirmois. Tou ni tur kittans deiwans turrjetwey. Anters. Tou ni tur sten emnen twayse deywas nienbaenden westwey. Tirtis. Tou tur stan lankinan deynan swyntinrwey. Ketwirtz. Tou tur twayen thawan bhae mutien smunintwey. Pyienkts. Tou ni tur gallintwey. Ufts. Tou ni tur falobifquan limrwey. Sepimas. Tou ni tur rankrwey. Afmus. Tou ni tur red-di weydikaufnan waytiation preyken twayien tauwyschen. Newyntz. Tou ni tur pallapfitwey twayfis tauwyschis butten. Deffympts. Tou ni tur pallapfitwey twayfis tauwyschies gennan, waykan, mergwan, pecku, adder ka tanaeffen heft. 1545 m. II katakizmas.

Stas Swints Cristianiskas Druwis... As druwē en Deiwan Tāwan Wiffemufingin kas ast teikiūns Dangan bhe semmien. Bhe en Jesūm Christum swaian ainan Soūnon noufon Rikijan kas pagauts ast esse Swintan Noseilien Gemmons esse stan Jumprawan Marian Stinons po Pontio Pilato Skrifits Aulauns bhe enkopts Semmailifons prei Pickullien En tirtan deinan etfkiūns esse gal-lan Unsaigūbons no Dangan Sidons prei tickrōmien Deiwas steife wiffemufingin Tawas isquendau tāns pergūbons wijrft prei ligint stans gijwans bhe aulaufins. As Druwē ēnstan Swintan Noseilien

ainan Swintan Christiāniskan kirkkin Stan perōniskan Swintan
etwerpsennian steife grijkan etškīnan menfas bhe ainan prābut-
škan gijwan. Amen. 1561 metų katakizmas.

LXIII

Sta Thawe nufon. Thawe nufon kas thu asfe an-dangon.
Swintints wirft twais emmens. Pergeis twais laeims. Twais quaits
audasseifin na femmey key an-dangon. Nufan deininan geittin
dais numons schin-deinan. Bha atwerpeis noumans nufon aufchaut-
ins kay mas atwerpimay nufon aufchautnikamans. Bha ny wedais
mans en-perbandan. Sclait isrankeis mans affa wargan. Amen.
1545 metų I katakizmas.

53. Prūsų kalba skiriasi nuo lietuvių ir latvių kalbos šiomis
savybėmis:

1) prūsų kalboje išlikusį sveiką dvibalsį *ei* lietuviai su latviais
tam tikrose sąlygose paverčia nauju dvibalsiu *ie*: pr. *deinan* || *die-
nà*, la. *dienà*; pr. *deiws* || *diēvas*, la. *dievs*; pr. *prei* || *priē*, la. *prie-di*
„priedai“; pr. *tennei* (nom. pl. || *tenna-ns* acc. pl.) „jie“ || *aniē*, la.
tiē. Plg. lietuvių grutes *diēvas* || *deivē* (seniau ir *deivystē*, *deivūdis*),
piētūs || *peitvys*, *prietaras* || *preikālas*;

2) lietuvių ir latvių sveikus išlikusius senovės balsius *ā* ir *ō*
prūsai nebeskiria, nes abudu garsu jie ištaria kaip *o* (rašo *o*, *oa*)
arba *ā*: pr. III *dāt* ir (po)*stāt* || *dúoti*, *stóti*, la. *duót*, *stát*; pr.
Voc. *brote* (III brāti) ir *woassis*, *glossis* || *broterēlis*, *brólis*, la. *brālis*
ir *úosis*, *glúos(n)is*, la. *uósis*; pr. Voc. *mothe* (*muttin* I, *mutien* II,
mūti III) || *mótē*, la. *māte*;

3) prūsų kalba kai-kur ir morfologijoje prasikiša pro lietuvių
ir latvių kalbą: a) pr. *deiwas* (gen. sing.) || *diēvo*, la. *dieva*; b) pr.
mais, *twais*, *swais* || *mānas*, *tāvas*, *sāvas*, la. *mans*, *tavs*, *savs*; c) pr.
tebbei, *sebbei* || *táu*, *sáu* (sen., *tāvi*, *sāvi*), la. dial. *tau*, *sau*; d) pr.
dāuns || *dāves*, *dēves*, la. *devis* ir kt;

4) žodyne irgi prūsai daug-kur skiriasi nuo lietuvių ir latvių,
pvz.: *anctan* || *svēstas*, la. *sviēsts*; *bītas* „vakaro“ || *vākaras*, la. *va-
kars*; *dadan* || *pīenas*, la. *piēns*; *kalis* || *šāmas*, la. *sams*; *kelan* || *rātas*,
la. *rats*; *kērdan* || *laikas*, la. *laiks*; *pintis* || *kēlias*, la. *cel'š*; *panno*
(*pannu-staclan*) || *ugnis*, la. *uguns*; *wupyan* || *debesis*, la. *debess* ir kt.

54. Ne viso prūsų žemės ploto kalba yra buvusi vienoda.
Prūsų kalbos paminkluose, kuriuos sudaro trys katakizmai (1545 m.
du ir 1561 m. vienas katakizmas) ir du žodynėliai (XIV—XV am-
žiaus Elbingos ir XVI amžiaus Grunau'o žodynas), galime įžiūrėti
ben dvi tarmi. Prie kalbos paminklų priskaitę dar ir senosios
prūsų žemės vietovardžius (J. Gerulio išleistus) su asmėnvardžiais

(R. Trautmann'o leidžiamais), gausime tų dviejų tarmių visą eilę šnektų.

55. Prūsų kalbės suskilimas dviem tarmėm pridera nuo balsio *ē* ištartimo. Pietiečių prūsų tarmėje balsio *ē* būta plataus, t. y. *ē* (*ā*), o žemiečių (šiauriečių)—siauro, t. y. *ē*. Platųjį *ē* Elbingos žodynas kartais parašo junginiu *ea*: *geasnis* „Schneepfe“ || la. *dzēsnis* „schwarzer Storch, Reiher“, *peadey* „Socken, pėdėliai“ || *pēdā*, la. *pēda* „Fusssohle“.

Pietiečiai prūsai (Tacito *Aestii* = *aiščiai*) gotų kalbos siaurąjį *ē* verčia balsiu *ī*, kuris yra buvęs daug artimesnis gotiškajam *ē* nei prūsų platusis *ē* (*ā*). Todel ir nenuostabu, kad gotų kalbos žodžius **glēsaz* „gintāras“ ir **ēlā* „ýla“ pietiečiai prūsai, visuartinieji gotų kaimynai, ištaria **glīsas* (ir vėliau) **glīsis* ir *ilā* (ir vėliau *ilō* = pr. Voc. *ylo* „Ahle“) Bg¹⁰ 256—7. *Glīsis* ir *ilā* iš pietų Prūsų patenka žemių Prūsijos, o iš čia prekybos keliu pasiekia Lietuvą ir Latviją: la. *glīsis*, *ilīns*, lie. *ýla*.

Žemiečių prūsų tarmėje *ē* vienur ir toliau palieka siauras, o kitur, perdaug susiaurėjęs, išvirsta garsu *ī*.

Garsas *ī* iš *ē* yra žemių rytiečių ypatybė, kuri visuanksčiausia atsiranda Vėluvos apylinkėje: 1258 m. *Per-nen* || *Per-nyn* G¹ „už **Nēnos* upės esąs“, 1326 m. *Wilaw* Sc I 93. XVI amžiuje *ī* iš *ē* iš rytų bus pasistūmęs ir į Sėmbos (lot. *Sembia*, *Sambia*, vok. *Samland*) rytus. Sėmbos rytine šneкта yra rašyti 1545 m. II katakizmas ir 1561 m. III katakizmas, kurie visur balsio *ē* vietoje turi *ī*, pvz.: II *ydiēyti* = III *īdeiti*. Pirmasis 1545 m. katakizmas bus rašytas viena vakarinės Sėmbos šnektų, nes ten *ē* niekur nėra dar net ir 1545 metuose pavirtęs balsiu *ī*, kas matyti iš šių katakizmo žožių: *turretwey* 5₃, *Stenuns* 5₂₉, *lefuns* 5₃₁, *grecon* 7₁, *grekun* 7₂₉, *beten eden* 7₁₈, *betten eden* 7₂₄, *cdeite* 7₂₁, *palletan* 7₂₈ = III kat. *turrītwēi*, *Stīnons*, *-līfons*, *grikan*, *bītas*, *īdin*, *īdeiti*.

56. Žodžio gale, ne po kirčiu, ir pirmojo katakizmo, kaip ir II bei III kat., šnektose *-ē* virstama balsiu *-ī*, kas matyti iš veiksmažodžio lyties *ymmi-ts jmmitz* „žmė“ < **i-mē* + *t(a)s*. Daugiskaitos 2 asmenis galūnė *-ty*, *-ti* visų trijų katakizmų šnektose gali būti kilusi iš prolytės *-tē* (lie. *vėdē-tē-si*).

Antrojo katakizmo lytis *ymmeits ymmeyts* „žmė“ rodo, kad galinio *ē* jau būta pavirtusio balsiu *ī* dar prieš senojo *ī* sudvibalsėjimą (diphthongisatio), kuriam pavyzdžiu gali būti žodžiai II *wey-dikausnan* = III *wijdikausnan*, II *cixteits* = I, II *cixtits* „krikštytas“,

II *reykeis* greta su lytim *rykyes* = III *rikijis* (nom. sing.), *rikijan* (acc. sing.) „viešpatis, Heer“.

LXIV 57. Profesorius N. van Wijk'o (Altpreussische Studien. Haag 1918, 18) spėmuo (Vermutung), kad galinio *-ē* visų trijų katakizmų šnektose po kirčiu liekama *-ē*, o be kirčio pavirstama *-i* (= *-ī*), rodosi, sutinka su kalbos duomenimis:

per-bānda, *kūra* : *maitā*, *billā-ts* = *per-lānki*, *per-traūki* : *budē*,
weddē = *mūti*, *perōni* : *femmē*.

58. XVI amžiaus žiemiečių prūsų tarmėje balsis *ā* atstoja du lietuvių kalbos garsu – *o* (la. *ā*) ir *uo*. Nors šitą *ā* 1545–1561 metuose pažįsta visos trys šnektos (I, II ir III kat.), bet jis kili-mo yra naujas, nes jo vietoje XIII, XIV ir XV amžiaus pradžioje žiemiečių prūsų tarmės šnektos dar tebeturi *ō*, ką pirštu prikišamai rodo Sémbos žemės vietovardžiai (G²), pvz.: *Auctowangos*, *Grindos* (nom. pl. f.), *Byoten*, *Beyoten* || lie. *Bijotai*, *Dywone-lauken*, *Soke* 1258, *Schokym* 1299, *Scoken* terra 1326 m. „vok. Schaaken“, *Wobsdis* 1331 m. „eyn luchs“ || *opšrūs*, la. *āpsis* (*āpša*) „бapcyк“, *Wosenbirgo*, *Wosispile* || *ožys*, la. *āzis*, *Kopte* (*Kupte*), *Aucopte*, *Auc-tacops*, *Paymecopo*, *Pillecop* || *kōpos*, *Komayn* „šandie vok. Cumeh-nen“, *Laypo* < *Lēipō* „liepa“, *Motern*, *Pobeti* 1258 m. greta su 1320 m. *Pubethyn*, 1325 m. *Puwunden* || *pō*.

Ir be XIII–XV amžiaus vietų vardų liudijimo galima būtų prieiti prie išvados, kad XVI amžiaus Sémbos žemės šnektose bal-sio *ā* išriedėta iš senėlesnio *ō*. Kad sembiečiai prūsai būtų netu-rėję balsio *ō*, tai iš balsio *ā* nieku būdu negalėjęs būtų išriedėti balsis *ū* garsų junginiuose *pā*, *bā*, *vā*, *mā*, *kā*, *gā*: *supūni* „Frau“ || lie. *žiūpōnė* (l.), *poglabū* „herzte, pamylāvo“ || la. *glabāt*, *gallū* „gal-va“, *widdewu* „вдова“, *deiūwtai* „deivótai“ adv., *mūti* „motyna“, *mukint* „mokinti“, *laikūt*, *lāiku* „laiko“, *perōnisku* „bendra“ (nom. sing. f.), *mergu* „merga“.

59. Visi trys katakizmai su *ū* iš *ō* turi dar kartais greta ir *ō*: *po* „pō“ I, II, III (*pōstan* 61₁₆, *pō* Dangon 67₁₂, *pōmien* 79₃₆), I *perroniscon*, II *perronisquan*, III *perōniskan* „Gemeinde“, I *encops*, II *enquopizt*, III *enkopts* (3×) „pākastas, palāidotas, begraben“ < **eñ-kōpt(a)-s* (*en-* su „akūtu“).

Prūsų šakniai *kōp-* lietuvių kalboje gali atliepti *kop-* arba *kuop-*: ž. *kōpti* (*Užkōpk* ugnį pelenais, kad ašglys neišplėnėtų! Ms, Slnt) || r. a. *kuōpti* „lāidoti“ (numirėlį *kuōpia*, *pakuōpcie* Dsn). Žiemų prūsai su dalyviu **eñ-kōpts* rodo, kad po *k* balsio *ō* visupirma

pradėta virsti balsiu *ū* kirčiuojamame skiemenyje. Iš bendraties *laikūt* galėjo gauti *ū* ir esamojo laiko lytis **lāiko : lāiku* (4×).

Polinka „paliėka“ drauge su lytim *enterpo* „duoda naudōs“ (plg. lytis *lāiku*, *perbānda*) rodo, kad ir po *p* tiktai kirčiuojamojo *ō* tevirstama balsiu *ū*: *pūdauns* „nešęs“ || *pīdai* „neša“, *supūni* „žiūpōnė“.

60. Pirmojo katakizmo šnektose *ō* virtimas balsiu *ū* dar nėra buvęs galutinai išvestas: 1545 m. I katakizmo autoriaus vienamečiai tebebus dar sakę greta su naujuoju *ū* ir senąjį *ō*: *fomonentwey* = II *smunintwey*, III *smūnint* „geĩbti, t. y. žmōninti“, *gobuns* greta ir *pergubuns* || ž. *gobinti* Voc. || a. *gabėnti* „nešti“, *wissemokin* „visagalinti“, *taykowuns* = III *teikūuns* (*teikū*), *patickots* II „pagauts, pradėtas“, *kodesnimma* = II *kudešnammi* „so oft = *kuō* (dažnai)“.

61. Visose šnektose tasai *ō* nepavirsta balsiu *ū*, kuris stovi prieš arba po *n* ir prieš *m*: *no* < **nō* (lie. *-nā* < **nā*: *kanā* lendi? Zt, *dangunā* < **danguñ* acc. + *nā*) greta su *nā* || I, II, III *perōni* „bendras“, III *tickrōma* „teisus, gerecht“.

Gennāmans „žmonōms“ turi *ā* užuot *ō* iš kitų linksnių, kuriuose tekaitaliojasi *ā* tiktai su *a*, bet niekad su *ō*. *Rāms* ir *tāns* turi ne *ō* dėl to, kad abiejų žodžių *ā* yra kilimo iš trumpojo *a*: *ra'm(a)-s*, *ta'n(a)-s*.

Garsų junginio *ām* išvirtimą junginiu *ōm* rodo ir sūdūvių (sūdū), arba jotvingų, tarmė: 1248 m. asmeñs vardas *СКОМОНѠ* IL 799 = 1326 m. *Scumandus* Bg¹⁰ 78 iš sūd. lyties **Skōmand(a)s* || ž. *Skomantaĩ*. Tą-pat rodytų ir 1255 m. sūduviškas asmėnvardis *КомамѠ* IL 828¹³, jei jis būtų vestinas iš lyties **Kōmāi(a)s*, o ne **Kamāi(a)s* (|| pr.-vok. 1353 m. *Camynen* „Komienen Kr. Rössel“ G¹): 1384 m. Sėmbos vietovardis *Komayn* „šiandie vok. Cumehnen“ G² || la. *kāmēt* „hungern“ (skr. *kāma-s* „geismas“, trak. *καμολης* „προσφιλής, mylimas, draugiškas“ Kretschmer Einleit. 239).

62. Pirmojo katakizmo šnektose galinio siaurojo *ō*, neturint jam kirčio, pavirsta plačiuoju *ō*, iš kurio vėliau išriedėta balsio *ā*. Šito *ā* vietoje II ir III-ojo katakizmo abidvi šnekti turi *-u*, t. y. *ū*. Laukiamosios raidės *-u* vietoje randame *-a* šituose pirmojo katakizmo žodžiuose: *dinkowats* (z 2×) bha *limatz*, *Stasma* iš *stasma*, kuriems atliepia II *dinkautzt* bhe *lymuczt*, *Staesmu* *istesmu* ir III katakizmo lytis *dīnkauts* bhe *līmauts* (skaityk *līmuts*; au įtrauktas iš kaimyno žodžio *dīnkauts*, kilusio iš lyties *dīnka(w)ū-ts* < **dīnka-vōts*), *stesmu* *ifstesmu*.

63.¹ Visos trys žiemiečių prūsų tarmės šnėktos senėlesnį *ō*, kilusį iš aisčių prokalbės dviejų garsų *ā* ir *ō*, prieš šešioliktą amžių bus tarusios dvejopai — plačiai, kaip *ō*, ir siaurai, kaip *ō̇* po lūpinių (*p, b, v, m*), gomurinių (*k, g*) ir prieš *m, n*.

Siaurojo *ō̇* turėta būti irgi dvejopo, iš kurių vieno būta labai siauro, nes jis vėliau paviřsta balsiu *ū*.

64. Pietiečių prūsų šnektose *ō* būta plataus, t. y. *ō*, ką rodo jo nepavirtimas garsu *ū*. Elbingos žodynėlio šnektą, kuria yra šnekėję Pamedės prūsai, arba pamedžiōnys (G¹ 272—4), iřtaria *ō* plačiai, ką rodo šio garso rařymas raidžių junginiu *oa*: *boadis* „dūris“, *doacke* „varnėnas“, *coaris* „řalinė“, *loase* „apklōtas“, *moazo* „teta“ || *mōša*, la. *māsa*, *noatis* „notrė“, *poalis* „balandis“, *poaris* „Maulwurfsgrille“, *soakis* „žiōgas“, *soalis* „žolė“, *woapis* „dažas, ban“, *ploaste* „paklōdė“.

Pamedžiōnų šnektos *ō* arba *ā̇*, kam tarsi pritaria rařba *oa*, gali būti kilęs ne tiktai iš senėlesnio *ō*, bet ir iš *ā*. III katakizmo šnektose dvibalsis *a* pailgėja po „cirkumflekcinio“ kirčiu, pvz.: *lāiku* „laiko“ || ž. *lāika*, *āusins* „ausis“ (acc. pl.) || ž. *āusį*, *ālgas* „algōs“ (gen. sing.) || ž. *ālgą*, *rānkan* „rařką“, *mārtin* „marčią“ || ž. *mārte* Slnt.

Ir řitas dvibalsinis *ā* Elbingos šnektose gali pavirsti balsiu *ō*, kurio vietoje rařoma yra *o* ir *oa*: *yccroy* „kojų ikrai“, *clattoy* „Klette“ (nom. pl.) < **ikrāi* (|| lie. *galai*), *caymoys* „Achsel“, *ennoys* „drugys“, *cariawoytis* „Heerschau“ || *waiitiāt* „kalbėti“ || *spoayno* „putos“ greta su sutrumpėjusiu dvibalsiu *āi* > *ā̇* lytyse *moafis* „miežis“ (|| la. *māize* „duona“), *moasis* „dumplės, mexu“ (= *maiřas* < ž. *māřas* Kv arba *māiřas* Slnt), *roaban* „raĩbas“ < *rāiban*; *scolwo* „skala“ (|| *skēlti* = *kalvā* : *kēlti*), *soltie* „ragaiřis“, *wolti* „vārpa“ < **vālti* (l. *włoc*, rus. *бѣлѣ* || lie. *vāltis* „Haferrispe“, *woltis* „Unterarm“ || *woaltis* „Elle, uolektis“ < **āltis* < **ālk-tis* || la. *ēlks*, lie. *alkūnė*, sl. *olkotb*, *лѣкоть*, *doalgis* „dālgis“ = ž. *dālgis*; *dongo* „Refe, l. daga“ < **dāngō* || kurř. *dařga* „kampas“ || *droanse* „griežėlė“, *soanxti* „kibirkštis“ (|| isl. *sangur* „angebrannt“ Zupitza Guttur. 205, Fick III⁴ 429); *som-pisinis* „sąmalinė duona“, *api-sorx* „Eisvogel“ (|| *sarke* „řārka“, *bordus* „barzda“, *gorme* „karštis“ Bg¹⁰ 186, *pařfortis* „žarstėklis“ < **pa-zārtis*, *scordo* „Schwarte“ < **skārdō* (: sl. *skora* = lie. *karda* : sl. *kora*, lie. *karna*), *smorde* „rhamnus frangula, Stinkbaum“, *tula-wortes* „karvės knygos, Mannigfalt“ <

¹[§§ 63–218 buvo išspausdinti antrajame žodyno sąsiuvinyje, pasirodžiusiame jau po K. Būgos mirties. –Z. Z.]

-*vāriēs* (*vartýti*), *wormyan* „raudonas“ < *vārmja-* (prG *warmun*, skaityk *warmien*) || *moargis* „l. morg“ < **mārga-*.

65. Tokį-pat pailgėjamą Elbingos žodynėlio šnektose rodo ir dvibalsiai su pirmuoju sandū *e*, pvz.: *geauris* „Wasserrabe“ < *gēur-*, *mealde* „žaibas“, *sealtmeno* „volungė“ (|| *želtas* „gelsvas“ Biržų ap. dainose), *greanste* „grįžtis,-ies“, *teansis* „Deichsel“ < *tēnsa-(tēsti)*, *jeamis* „озимое, Winterkorn“ < **zē(i)mis*.

66. Dvibalsio pirmasis sąndas (Komponent) *a* prūsų kalbos šnektose palieka trumpas, jei jis stovi po „akūtiniiu“ kirčiu arba be kirčio, todėl Elbingos žodynėlis rašo šiuose žodžiuose *a* (ne *o*, *oa*):

A) dvibalsis po „akūtiniiu“ kirčiu: *braydis* „briedis“ < **breidis* arba (kaip rodo la. *briēdis*) **breidī's* (pr. Voc. *re* > *ra!*), *laipio* „láipta“, *slayx* „sliekas“ < **slatkis* < **sletka's* (pr. Voc. *le* > *la!*); *salmis* || *šálmas*; *antis* „ántis“, *panto* „pántis“ < *pañtō*; *artwēs* || *ir̃ti* (*ir̃klas*), *sarke* „šárka“, *sarwis* „šárvas“, *warne* *buca-warne* „várna“;

B) dvibalsis prieš kirtį: *dantis* „dantis“, *wanso* „wąsy“, *fansy* „žąsis“ < *zansī* (cf. *martī*, *patī*), *warto* „вототá“ (nom. pl. n.), *lapiwarto*.

67. Senovės „oksitonai“ (gr. *θεός*, lie. *galai*) prūsų kalboje dvibalsio pirmąjį sandą palieka trumpą net ir tuose linksniuose, kurie kirtį nuo galūnės yra perstūmę ant šaknies dvibalsio (Trautmann Altpr. Sprachd. 189). Todėl galima suprasti šių Elbingos žodynėlio lyčių balsį *a* laukiamojo *o* arba *oa* vietoje: *balgnan* || *balnai*, *dalptan* „káltas“ || *долотó*, *scaytan* „щит, scūtum“ || *sva. scīts*, s. isl. *skíð* „Scheit Holz“ < ide. **ske-to'm*, *laygnan* „veidas“ < **laiknan* < **leikna'n* (*la* < *le*) || rus. *луцó*, *snaygis* „sniegas“ < **snaiga's*, *ansis* „ąsa, vąšas“ < **ansa's*, *aysmis* „iešmas“ < **aisma's* < **eišma's* (pr. Voc. *e-* > *a-*), *warnis*, *colwarnis* < *varna's* || *varnai*. Išimčių sudarytų Elbingos žodynėlio žodžiai *caymis*, *playnis* (< **pleinas*: pr. Voc. *la* iš *le*), *granstis*, *lanctis*, *carbīo*, *fardis*, jei jie būtų lygiai lygūs mūsų žodžiams **kaĩmas* (jį rodo pr. III *kāimaluke* „lanko, kiemañ nueina, sucht heim“; pr. Voc. *caymis* gali būti ir = lie. *káimas* ir la. **kaĩms*, kurį rodo buvus žodis *kaĩmĩns* „kai-mýnas“), *pliēnas* || *pliēninis* (adj.) „стальной“ Mrc, *grāžtas* || pl. *grążtai*, *lañktis*, *kařbija*, *žařdis* (ir Jn *žardys*).

68. „Cirkumflekcinės“ šaknies „paroksitoniniai“ žodžiai *doalgis* „dalgis“, *dongo* < **dañgā* rodo, kad *playnis*, *granstis*, *lanctis*, *carbīo*, *fardis* tegali eiti tiksliai „oksitoniniais“ žodžiais (*vaikaĩ*, *dievaĩ*...).

69. „Cirkumflectinis“ dvibalsis *au* balsio *a* Elbingos žodynėlio šnekteje, rodosi, balsiu *ā* neverčia. Tam reikalui ištikimos medžiagos nė neturime, nes *cawx* || *kaũkas*, *ausnis* (skaitau ne **ausins* del lyties *agnis* [ne *agins!*]: *gn* iš *kn*, kaip matyti iš žodžių *sagnis* || *šaknis*, *laygnan* < **leiknan* || *луцo*, *nognan* „óda, Leder“ || gr. *νάκος*), *tauris* || *Taurāpilis* Bg⁶ 43 gali būti senovės „oksitonais“. *Saule* ir *crausy* turi turėti *au* (ne *ou*, *oau*) del dvibalsio „akūtumo“: *saülē* = lie. *sáulē*, la. *saũle*, *krausī* (gen. sing. *krausīās*, kam pritaria daugiskaitos vardininkas *crausios*) = lie. *kr(i)dušē*.

70. Elbingos žodynėlio vienaskaitos vardininkai *spoayno*, *scolwo*, *scordo*, *dongo* ir *wolti* (jei ji nėra kaip ir *mary* „Haff“ = lot. *mare* daiktinės — neutrum — gimties vardas), *soanxti* rodo, kad „cirkumflectinės“ šaknies *παροξύτων*ų pamedžionų šnekteje nepavirsta *όξύτων*ais, kaip lietuvių kalboje. Vadinasi, galūnės „akūtiniai“ balsiai *-ā* ir *-ī* prūsų kalboje nenutraukia ant savęs kirčio nuo „cirkumflectinės“ arba trumpos šaknies.

Pamedės prūsai, kaip ir senovės latviai, paroksitoniniuose žodžiuose „cirkumflectinio“ kirčio nenustumia nuo šaknies ant „akūtinės“ galūnės, bet jį senoviškai tebeistaria, sakydami: *spā'inō*, *škā'lvō*, *škā'rdō*, *dā'ngō* (cf. lie. *rankà*, gen. sing. *rañkos*) ir *vā'liū*, *sā'nkstī* (cf. s. lie. *santī* „ėsanti“, gen. sing. *sañčios*).

Vienos rusų kalbės lyties *nъ'na* neužtenka išvadai, kad ir prūsai savojo žodžio dvibalsyje *ai* > *oay* būtų tarę „akūtą“. Sanskrito žodis *phéna-s* „puta“ rodo, kad prūsų žodžio turima „cirkumflectinis“ *ai*. Slavėnai žodyje *nъ'na* turi „akūtinį“ *ai*, kuris kilimo yra naujas, kaip ir žodžiuose *ворона* greta su lytim *ворон*. Taigi, pr. Voc. *spoayno* lietuviškai šandie būtų ištariama **spainà*, gen. sing. **spainos*.

71. Elbingos žodynėlio ypatybė dvibalsį *ān* (= ž. *ān*, a. *añ*) tarti kaipo *ān* (*droanse* „Schnarrwachtel“) teatsikartoja vienoje tiktai pamedžionų žemėje, iš kurios turime asmenvardį *Moante* (Kammeramt Pr.-Mark) G¹ 273 greta prie Sémbos žemės asmenvardžio **Mant(a)s*, išlikusio 1331 m. kalno varde *Mante-garbs* G¹, PN.

Prūsų žemė. 72. XIII amžiuje Prūsų žemės siena kryžiuočiai vakaruose laiko Výslos upę, o rytuose ir žiemiuose — Nemuno upę. Pietūse Prūsai susiduria su Lénkais. Štai kaip kryžiuočių kronikininkas Dusbargas aprašo Prūsų sieną:

Terra Prussie pro terminis suis, infra quos constituta est, habet Wiselam (= *Výsla*), mare salsum (= *Baltijos jūra*), Memelam (= *Nėmunas*), terram Russie, ducatum Masovie et ducatum Dobrinensem. Wisela est

aqua fluens de Cracovia in terram Pomeranie, circa castrum Danczke intrans mare, dividens Poloniam et Pomeraniam a Prussia. Memela eciam est fluens aqua, descendens de regno Russie circa castrum et civitatem Memelburgk (= *Klaīpēda*) intrans mare, ipsam Russiam, Lethowiam et Curoniam (= *Kuřšas*) dividens eciam a Prussia Sc I 50 — 1.

73. Šito žemės ploto prūsai, kaip esame augščiau matę, kalba dviem tarmėm — *ē-* tarme ir *ē* (vėliau *ī*) tarme. *ē-* arba žieminės (šiaurinės) tarmės iš raštų mes pažįstame tris šnėktas (I, II ir III kat.). Pietinės arba *ē* (*ā*)-tarmės iš rāštų tėra mums pažįstama viena tiktai pamedžionų šnėkta. Kitos prūsų kalbės šnėktos galės išeiti aikštėn, kai bus žmoniškai ištirti Prūsų vietovardžiai ir asmėnvardžiai.

74. Prūsų tautà, kaip ir kiekviena kita, yra sudaryta ben iš kelių kilčių. Kiltis nuo kilties paprastai skiriasi ne tiktai papročiais, bet ir šnėkta.

Prūsų tautės kiltis ir tų kilčių tikrinius vardus aikštėn yra iškėlęs Dusburgas, kuris šitaipos rašo:

Terra Prussie in XI partes dividitur. Prima fuit Colmensis et Lubovia, que ante introitum fratrum domus Theutonice quasi fuerat desolata. Secunda Pomesania, in qua Pomesani. Tercia Pogesania, in qua Pogesani. Quarta Warmia, in qua Warmienses. Quinta Nattangia, in qua Nattangi. Sexta Sambia, in qua Sambite. Septima Nadrowia, in qua Nadrowite. Octava Scalowia, in qua Scalowite. Nona Sudowia, in qua Sudowite. Decima Galindia, in qua Galindite. Undecima Bartha et Plicka Bartha, que nunc major et minor Bartha dicitur, in qua Barthi vel Barthenses habitabant. Vix aliqua istarum nacionum fuit, que non haberet ad bellum duo milia virorum equitum et multa milia pugnatorum. Sambia opulenta et populosa potuit habere IV milia equitum et XL milia pugnatorum. Sudowite generosi, sicut nobilitate morum alios precedebant, ita divitiis et potencia excedebant. Habebant enim sex milia equitum et quasi innumerabilem multitudinem aliorum pugnatorum. Quolibet istarum gencium habebat multa castra et firma, de quibus tediosum esset per singula enarrare Sc I 51—2.

75. Kulmo (terra Culmensis, Culmerland) sritį Dusburgo gadyneje valdo lenkai, kas matyti iš šio liudijimo (Działyński Lites I 197): quod quidam legatus de latere missus erat in Prussiam a domino nostro papa, et cum veniret de Romana curia et esset in terra Prussia, et incepit ire et incedere sicut legatus factus in provincia, ubi deputatus est, sed cum fuisset sibi dictum, quod dicta terra Culmensis esset de regno Polonie et infra ipsum regnum, deposuit insignia sua et exivit terram Culmensem, et transtulit se ultra flumen Ossa ad terram Prussie, ad quam erat missus sicut legatus de latere, et ibi resumpsit insignia sua, et cepit exercere legacionem suam sicut legatus deputatus et missus in Prussiam Sc I 51². Cf. Dr. O. Schlüter Wald, Sumpf und

Siedelungsland in Altpreussen vor der Ordenszeit. Halle a. S. 1921, S. 21, 31.

LXVII Pats Kulmo (lot. *Culmen, Colmen*) vardas kilimo yra lenkiškas, nes lénkai ši miestą (vok. die Stadt *Kulm*) ir sritį (civitas *Colmensis* > terra *Colmensis*) vadina *Chelmno*, kas yra vienõs kilmės su miesto vardu *Chelm* || rus. *Холм* = sl. *χolmъ* < germ. **xulmaz* „kalva, Holm“.

76. Liubavo (Lubovia) srities vardas, kaip ir Kulmo, yra irgi lenkiškas: *Lubów, Lubowo* || rus. *Любово*. Sako, kad Kulmo ir Liubavo stityse visuomet gyvenę lénkai (Zeufs Deutschen und Nachb.² 676*). Kad 1303 metuose Liubavo srities būta lenkiškos, rodo šie Dusburgo žodžiai: quinquaginta viri de Lethowia latrunculi intraverunt terram Lubowie, qui premiserunt virum unum scientem linguam Polonicam, ut statum terre diligencius exploraret Sc I 169. Dlugošui Prūsų ir Lenkų sieną daro Osos upė: Ossa dividens Polonorum terras a Prutenorum I 13; Pruthenorum regio Polonorum regioni confrontata a flumine Ossa, qui et ipse in Wislam decedit terrasque Polonorum a Pruthenis disternat I 118. Be to plg. ką sako kiti šaltiniai dėl Osos: Ossae superius usque in Prussiam... , per ascensum Ossae usque ad terminos Prussiae... , ab eo loco ubi Drewentza egreditur terminos Prussiae.

Liubavo srities žiemiuose 1303 m. (Osterodės aps.) gyvenus prūsų¹ rodo vietos vardas *Sassen-pile*, kurį jau 1338 m. vokiečiai yra išsivertę vardu *Hasenberg* G¹, o lénkai (SG V 391, X 330) *Zajączkowo*. Iš čia patiriame, kad ir Liubavo srities prūsų turėta žodžiai *sasnis* „kiškis“ ir *pils* „pilis“.

77. Iš senovės šios sritys (terrae) yra prūsiškos: 1) lot. Pomesania—žemės plotas tarp Vyslos, Nogato su Elbingos upe, Osos ir Zirgūnos (1290 m. *Sirgun* = dabar vok. Sorgefluss G¹) arba Serijos upės, įtekančios Drūsens ežeran (vok. Drausensee), 2) Pogesania—Aismarių (das Frische Haff) pamarys tarp Drūsens ežero, Serijos (Paserio, vok. Passarge) ir Drivančios upių, 3) Warmia—Paaismariyje tarp „Pogesanijos“, „Galindijos“ ir „Natangijos“ sričių, 4) Nattangia—nuo žeminio Aismarių pamario Prėgliaus pietiniu paupiu net iki Alnos (vok. Alle) upei, 5) Sambia—tarp Deimenos, Prėgliaus upių ir jų marių, 6) Nadrowia—nuo Kušių marių į rytus augštutinio Prėgliaus paupiu net iki Gilijos ir Osos upių šiaurėje

¹ ... nur das Kulmerland polnisch, die L ö b a u aber um die Zeit des Auftretens der Ritter rein preussisch war O. Schlüter l. c. 43. Kulmo srityje šliūteris temini vieną tiktai prūsišką vietovardį —*Kaucke* (dabar vok. Herrmannsruhe) l. c. 34.

ir Guldapės upės pietūse, 7) Scalowia—Nemuno žemupyje, tarp Nadruvos ir Kuššo: Theodoricus... venit navigio ad terram Scalowitarum, que sita est in utroque litore Memele, et accedens improvise ad castrum, situm tunc in eo loco, ubi nunc est castrum Raganita (= *Ragaiņē*), incepit ipsum impugnare Sc I 133, 8) Sudowia—buvusi Suvalkų gubernija ir gretimoji Rytų Prūsų dalis (į rytus nuo didžiųjų Mozūrų ežerų); vakaruose sienaėjusi su galindų žeme Luko (l. Łek, gen. Elka < *Łka) upe, o rytuose—Nemunu, 9) Galindia—pietūse susiduria su Mazovija, vakaruose eina net iki Alnos upei, kur susisiečia su „Pogesanija“, rytuose sienaėjusi Luko upe su Sūduva; nuo Nadruvos galindų žemę skyrusi Guldapės upė, 10) Barta—rytiniame Alnos paupyje, į pietus net iki galindų žemei.

Tiksliau pažymėtas Prūsų sritis rasite žemėlapyje, kurį vėliau žadu pridėti prie pirmojo žodyno tomo¹.

78. Dusburgo sričių ir prūsų tautės kilčių vardai lietuviškai turėtų būti šitaip vadinami:

1) **Pamedė** || pr. *Po-medlan* „Pagirỹs“: pr. *po* „põ, unter“ + *medlan* || p. dz. *mējas*, la. *mežs* „giria, Wald“. Pamedės gyventojus lėnkai bus senovėje vadinę *poñe(d)zañe* pl. (*poñejañin* sing.), t. y. **pamedlānes* (su tokia-pat galūne kaip ir žodžiuose l. *mieszczanie* || *мещане* „miesto gyventojai“ < **maist-lān-es*, l. *grodzanie* „pilies gyventojai“ || *горожане* < *gardlān-es*, *рушане* „жители города Русы“). Kryžiuočių lūpose lėnkų vardas *pomie(d)zanie* turėjo pavirsti lytimis *Pomizania* (1231 m.), *Pomesania* (1247 m.), *Pomezania* (1249), *Pomesan* (1299) G¹, PN. Krikščionių ir miesčionių pavyzdžiu *Pamedės* gyventojus lietuviškai galima būtų vadinti *pamedžionimis*: *pamedžionys* (senoviškai -*nes*), *pamedžionų*. Lietuviškiau bus pamedžionis vadinti *pamedėnais* arba *pamedėčiais*.

2) **Pagudė** || pr. *Po-gudlan* n. arba *Pagudinē* (sc. *zemē*) „Pakrūmė“: pr. *po-*, *pa-* „põ, unter“ + *gudē* (*gudde*) „krūmas, Busch“. Srities vardo susekti padeda „Translacio et miracula sanctae Barbarae“ (Sc II 404), kur skaitome: Ab Elbingo igitur satis in bona distancia in litore maris recentis et prope oceanum in terra Warmiensi castrum Balga nomine edificarunt, quod prius Honede appellabatur. De Balga vero castro terras Warmiensem, Waywensem, Natangiensem, *Pagudinensem*

¹ [Lietuvos TSR Respublikinės bibliotekos rankraštyne (KB—IX) yra permatomame popieriuje Būgos padaryta M. Toepeno žemėlapijo kopija, kurioje, be kitų pakeitimų (pvz., sulietuvinata dalis vietovardžių), Būga sužymėjo Prūsų genčių ribas. Tur būt, tai ir bus žadamojo žemėlapijo pradinis variantas. Jis pateikiamas toliau—Z.Z.J.]

et provincias Barthen majorem et minorem ad unitatem fidei compulerunt, construentes eciam in eisdem terris castra in Natangia Cruczeburg et Barthensteyn, in Barthen autem castrum nomine Wiseburg. Terra *Pagudinensis* rodo, kad srities dėvėta vardas *Pa-gudinė*, kas yra vedinys iš lyties *Pagudian*, *Pogudian*, kuri 1231 m. šaltinyje „Liber censuum Daniae“ (Sc I 737) įrašyta sudarkyta lytim *Peragodia*: Hec sunt nomina terrarum Pruzie: Pomizania, Lanlania (skaityk Lanfania = dabar vok. *Lenzen* Kr. Elbing G¹ 82), Ermelandia, Notangia, Barcia, *Peragodia*, Nadraua, Galindo, Syllonis in Zudua, Littonia. Hec sunt terre ex una parte fluvii, qui vocatur Lipz (= der Pregel). Ex altera parte eiusdem: Zambia, Scalewo, Lammato, Curlandia, Semigallia. *Pagudės* gyventojai senovės jėnkams yra *Pogtžane* < **Pa-gud-iān-es*. Kai garsą *θ* (iš *u*) lenkai pradėjo tarti kaip *e* (*sen* = *сѣнѣ* = gr. ὕπνος < ide. **supnos*), tuomet turėjo atsirasti lytis *Pogtžane* ir vėliau (*snu*||*сна* < *сѣна*) – *Pogzanie*. Šaltinių vardai 1287 m. *Pogusania* (forum *Pogusanie* ad fluvium Drywantze vulgariter nominatum in illo loco, ubi quondam pons Nasgitrin fuerat – Krickhausen'o apylinkėje PN), 1310 m. *Pogozania*, 1315 m. *Pogyzonია*, 1331 m. *Pogzania*, *Pogosania*, 1326 m. *Pogesania*, 1346 m. *Pogazania* kilę yra iš lenkiškojo srities gyventojų vardo *Pogtžane*, *Pog(e)zanie* „pagudėnai“.

3) **Vařmė** || pr. *Vā'rmē* „Raudonė“: pr. Voc. *wormyan*, prG *warmun* (skaityk *warmien*) „raudonas, rot“ < *vā'rmīa-n* n. Būdvardžio šaknies „cirkumflectuma“ (lietuviškai būtų **vařmias* „rot“; del galūnės plg. *žālią*) rodo ne tik tai Elbingos žodynėlio lytis, bet ir srities vardo rašyba su *or*: 1262 m. *Worme-land* G¹ greta su 1388 m. *Warmeland* PN, 1249 m. *Warmia* „Ermland“; plg. dar 1419 m. dviejų miestų vardą *Wormen* (|| 1423 m. *Warmen*). *Vařmės* vardą, be prūsų, pažįsta dar ir senovės kuršiai: latviškojoje Kuršo dalyje turime miesto vardą *Vārme* „vok. Wormen“ (šiandie ištaria *Vārme* Endzelin Lett. Gram. 858, iš kur vietos gyventojai vadinasi la. *Vārminieki* BW 12684,4), o žemaitiškojoje senojo Kuršo dalyje – upės vardą *Varmė* (= Ventos deš. intakas, Vaiguvo ir Užvenčio ap.). *Vařmės* prūsus galėtumbime vadinti *varmičiais* arba *varmėnais*.

4) **Nótanga** || pr. *Nōtangō* (pietūse) arba *Nātangō* (žiemuose). Be to, yra buvusi šnektose ir lytis pr. *Nōtungō*. Šaltiniai mūsų sritį vadina šitaip: 1231 m. *Notangia*, 1249 m. *Natania*, 1263/5 m. *Natangen*, 1284 m. *Norungia*, *Natangia*, 1326 m. *Nattangia* G¹. Be šalies vardo, būta dar ir *Vařmės* srityje 1341 m. dvaro, vardu *Nātangyn* PN. *Nótangos* vardas gali būti vienos kilmės su Sūduvės lietuvių žodžiu *nōtung-aris* Nm „grėva, griozdiškas žmogus, plumper Mensch“ (del galūnės plg. žodžius *vėp-aris* „vėpla“, la. *klīv-aris*

„klyvis“)¹. Nótangos gyventojus galime vadinti *nótangénais* (cf. Jū-zintų par. sodžiaus vardą *Pilkénai*).

5) **Sém̃ba** || pr. *Seṁbō* ir (vėliau *se* pavirtus junginiu *sa*) *Sam-bō* — šalies vardas: *sėmbai* || pr. *seṁbai*, *saṁbai* — šalies gyventojų vardas, kurį jau 1073 m. Brėmų Adomas lotyniškai vadina *sembi*: Illae autem insulae, quae Sclavis adiacent, insigniores accepimus esse tres. Quarum... Tertia est illa, que *Semland* dicitur, contigua Ruzzis et Polanis; hanc inhabitant *Sembi* vel *Pruzzi*, homines humanissimi (Monum. hist. Germ. IX 374, TŽ II 2). Šaltiniai šią Prūsų sritį vadina: 1224 m. *Samblandia*, 1231 m. *Zambia*, 1238 m. *Samia*, 1242 m. *Samlandia*, 1246 m. *Sambia*. Vařmės srityje būta 1357 m. prūsų, vardu Gunther *Sambe* (vok.). Nuo asmeniš vardo *Sambo* (< *Sėmbas*) turime kaimo vardą *Sambalauks* > 1390 m. vok. *Sambelauken* „dabar Samlack Kr. Rössel“. *Sembo* vardą aš kildinu iš nebevartojamo žodžio *se-mbas* „saviškis, Sippenangehöriger, socius“, su kuriuo rišu slavėnų žodį *sebrъ* „t. p.“: rus. *сѣбръ*, s. sirb. *себръ* „laisvas ūkininkas“. Vardo pirmykščias šaltinis yra įvardis *se-* || *sē-* „savas, save, savęs“ greta su *swe-* || *swē-*, iš kurio turime keletą tautóvardžių, pvz: lot. *Sabini*, *Sabelli*, germ. *Swēba-* „lot. Svėbi, vok. Schwaben“, s. isl. *Suīar* (lot. Tacito *Sviones*) „švedai“. Ide. *sēbho-* „savas, savybė“ bus greta turėjusi ir lytį su įterptu *n*: *sē-n-bho-*, iš ko lietuvių kalboje būtų išriedėjęs žodis **sėmbas*.

6) **Nadruvā** || pr. *Nadravō*, kurios šalies vardą šaltiniai rašo: 1231 m. *Nadravia*, 1321 m. *Nadrua* PN, 1326 m. *Nadrowen*, *Nadrowia* G¹. Kilties vardas *nadrūvis*, pr. *nadravis* eina XIV amžiuje ir asmens vardu: *Nadraw* — varmėnas, *Nadrauwe*, *Nadrue* — *se-mbas* PN. Semboje 1468 m. mini šaltiniai kaimo vardą *Nadrcw* „šiandie vok. Nadrau Kr. Fischhausen“. 1411/9 m. mini ir Osterodės apylinkėje kaimą, vardu *Nadraw* „šiandie vok. irgi Nadrau“. Srities vardo kilmė nėra aiški, nes ji gali būti dvejopa: a) *na-dru-vis* arba *nadruvīas* „pasikliaujamas, vilties žmogus“: *nadruw-īsnan* „viltį, Hoffnung“ < *na* „aūt“ + *druwīt* „tikėti“ || gr. *δροόν* „drūtas, tvirtas“, sl. *sr̥-dorvъ* (rus. *здоровѣѣ*, l. *zdrowy*) „sveikas“, b) *Na-dravō* „Ant-dravė“: pr. *na* „ant“ + **dravis* f. „dravis, бортъ“ > pr. Voc. *drawine* „Beute, Waldbienenstock“ Bg¹⁰ 45 — 47; *dra-viēs* pagrindine réikšme yra buvusi „medis“, „pušis“: skr. *dāru* „medis“, gr. *δῆρυ* „medis, žalga, durtuvas“, *δρυς* „medis, ąžuolas“, got. *triu* (< *drewo-*), sl. *dervo* (rus. *депесо*, l. *drzewo*, s. bulg.

¹ Prof. J. Gerulis (1924 m. sausio 1 dienos laiške) mano, kad *nótun-garis* būsiąs vokiškas žodis: *Natanger*, vž. *nd^otanger*.

дрво) „medis“, vva. *zirwe* „pinus cembra“, lie. *derovà*, la. *dafva* „smalingo medžio skala, smala“. Pirmoji etimologija turi atkristi, nes prūsiškame šalies varde *Nadravō* prieš *v* pamatinis balsis yra *a*. *Drova* „Scham, Scheu“ (*drōvisi, drovētis*) su prūsų kalbos žodžiu *Nadravō* vargu yra riština. *Nadruvōs* gyventojus lietuviškai turime vadinti *nadrūviais* (cf. *lietūvis, linkūvis, šedūvis*).

7) **Skalvā** — šalies vardas: *skalviai* — šalies gyventojai. Šaltiniai šalies vardą rašo šitaip: 1231 m. *Scalewo* „das Land Schalauen“ Sc I 737, 1326 m. *Scalowia* Sc I 51, 134, *Scalowen* 346, *Schalouwerlant* 489, Land zu *Schalow* 492, *Schalowe* 639, terra *Schalvensis* II 524, terra *Schalwera*, terra *Schalwischcensis* 549, *Schalwenlant* 709. *Skalvių* naujokynus galime rasti šiuose vietų varduose: a) 1359 m. *Schalwzyn*, 1430 m. *Schalwyn* — Kammeramt Wartenburg, b) 1470 m. *Schalwen* — šandie vok. *Schallwen* Kr. Wchlau, c) 1363/4 m. eo tempore Kynstud (= Kęstūtis) ordinaverat 150 Lithwanos de villa Scholowen Sc II 548, Von Sabalost (= Заболоть) hat man czwu myle bis czu *Skalewo*, do wonen ouch die Schalwen, die czu Rangnith (= Ragainė) gefangen, von eyme dorffe czu dem andern als rum weg; abir do ist eyn fliess und heist *Pellessa*, und ist nicht breit; sie meinen, das is gebrucket sye. Von *Skalewo* vort hat man czwu cleyne myllen bis czu Radun (= Ródūnia > rus. Радыня, ir atgal naujai iš rusų kalbos pasiskolintas vardas *Ródūnia*), do czwuschen allis schone gut rum lant wol besetzt Sc II 703. Trečiąją vietovę 1387 m. gromata (A. Соболевский и С. Пташицкий Снимки грамот XIV века. С. Петербург 1903, Nr. 14) vadina *Сколва*: по *Сколву*, город Радыня. 1387 metų *Сколва* rodo, kad vokiškųjų šaltinių srities vardas *Scalewo, Scalowia, Schalow*... skaitytinas yra lietuviškai *Skalvā*, o prūsiškai *Skalvō*, nes lytį **Skālva* 1387 m. gromata būtų parašiusi **Скалва* (cf. Bg⁴ II 19). Kad, lietuviams jau įsikūrus Ragainės ir Tilžės apylinkėje, tarp lietuvių čia dar tebegyventa ir skalvių, rodo vietovardžiai *Skalvė* (G¹ 159 ištaria *Skalvė*) Bs⁷ 183, *Paskalviai* ties Rambynu Kl^{v2}, Bs⁷ 183 (G¹ 159 ištaria *Paskalviai*), *Skalv-kalnis* Bs⁷ 183, 184.

8) **Sūduvā** || pr. *Sūdavō* — šalies vardas: *sūdūvis* arba *sūdas* (pl. *sūdai*) — šalies gyventojo vardas. Šalies vardą šaltiniai rašo: 1231 m. *Zudua* Sc I 737, 1326 m. *Sudowia* 51, *Sudowen* 346, *Sudowin* 383, *Sudowin* 472. Tautovardį *sūdūvį* (pr. *sūdavin* acc. sing.) randame ir kitose Prūsų srityse: 1) 1317 m. Conradus dictus *Sudowe* — varmėnas PN, 2) 1345 m. Cunico *Sudow*, 1363 m. Kuneko *Sudow* de Seburg (Zeitschrift für die Gesch. und Altertums-kunde Ermlands. XVIII [Braunsberg 1912] 373 Anm. 2), 3)

1352 m. *Luprecht Sudowin* — sembas (bajoras, kuris kilimo buvęs sūduvis) PN. Turime ir vietų vardų, kurie yra praminti nuo asmenvardžio (seniau — tautovardžio): a) 1301 m. Catcze *sudowite*... in villa *Sudowe* (Preuss. Urk. II 486); kad šio vardo balsis *u* yra ilgas, rodo 1515 m. lytis *Saudaw* G² 113 = šandie vok. Sudau (Gut bei Schaaken PN) Kr. Königsberg, b) 1348 m. *Sudcw* G¹ 175 = šandie Petersdorf Kr. Wehlau, c) 1353 m. *Sudowiten, Sudowitae* — Sembos srities vietovardis G² 113, d) *Sudawskie* — wieś i folw., pow. suwalski, gm. i par. Wiżajny, odległe od Suwalk 37 w. SG XI 549, Vo 10 (lietuviškai šandie vadiną *Sudauskai*, kas yra lenkiška vardo ištarmė). 1375 sūduvių išeivių gyventa ir Lietuvoje, Trākų apylinkėje: ultra Tracken 1 miliar. vastant cum festinatione, proceduntque contra *Pawunden* (= sūduviškai *Pa-vundenē*, „ž. Pāvandēnē“: pr. Voc. *wundan*, prG *wunda*, III *unds* „vanduot“), ubi per diem et noctem *Sudowenses* (es sind Kolonisten aus Sudauen gemeint) igne et interfectione vexabantur, intrantque villam magnam Symliken (= Samiliškės)... festinant in Willam (= Vilnius) Sc II 579. Sūduvius kai-kurie šaltiniai vadina ir trumpesniu *sūdo* vardu: 1420 m. III. 11 terra *Sudorum* sive Gettarum, quae mediat inter terram Lithwaniam et Prussiam, 1420 m. II. 4 Per terram vocatam *Suderland* alias Jettuen, 1422 m. (Monumenta medii aevi hist. VI 573) terram *Sudorum* et Jatutiarum, quod idem est (cf. Vo 4–6), *Sudlant* und *Schalwenlant* Sc II 709.

9) **Galinda** || pr. *Galindō* (>1231 m. *Galindo* Sc I 737) — šalies vardas : *galindai* — šalies gyventojų vardas = *Prūsā* Bg¹⁰ 207 — šalies vardas : *prūsas*, *prūsai* — šalies gyventojų vardas = kurš.-la. *Kursa* „Kurland“ : *kursi* „Kuršo gyventojai, kuščiai, kušinininkai“. Istorijos dokumentai šalies vardą rašo: 1231 m. *Galindo*, 1326 m. *Galindia* Sc I 51. Lytis 1253 m. *Galanda*, 1268 m. *Galandia* ir 1254 m. *Golenz* kryžiuočiai bus užrašę ne iš prūsų, bet iš mozūrų lūpų: pr. *Galindā* > *Gol'qda* arba *Gol'enda* (*Gal-* vokiečiai bus apibendrinę iš prūsiškosios vardo lyties) ir *Gol'eğ* (cf. rus. *Голыдь*). *Galindo* tautovardį pažįsta ir vietų vardai: a) 1331 m. *Galynde* — girus vardas Sembos srityje ties Kampainiu „vok. Compehnen“ G², b) 1348 m. *Galinden* — šandien vok. Gallinden Kr. Mohrunen G¹, c) apie 1400 m. *Galinden* — šandien vok. Gallingen Kr. Pr.-Eylau, d) 1345 m. *Galindien* G¹, d) apie 1420 m. *Galinczeschobe* — Ortelsburgo ežeras G¹. *Galindo* vardą kildinu nuo *gālo* „край“: *galindas* yra rus. *украинец* „(prūsų žemės) gale gyvenęs“. Smolensko žemėje gyvenusi lietuviškos ar latviškos kilmės tauta, rusiškai vadinama *Голыдь* IL 151, žinoma, bus buvę irgi *galindai* „die am Ende wohnenden“ (G¹ 35), bet tikrai kiti.

10) **Bárta** || pr. *Bartā* — šalies vardas : *bartas* (*bártai*) — šalies gyventojų vardas, kam pritaria rusiškoji vardo lytis *борту* (ir *бортоше*): 1252 m. Проукомъ и *Бортомъ* IL 813₅, 1277 m. поидоша к Городноу (= Gardinas)... Проуци же и *Бортоше* (*Бортоше*) выѣхавше из города IL 877₁₅. Šią Prūsų sritį šaltiniai vadina : 1231 m. *Barcia* Sc I 737, 1251, 1326 m. *Bartha* G¹, Sc I 52, 1326 m. *Barten*. Dusburgas skiria dvi Barti — major et minor *Bartha*, kurią prūsiškai vadina *Plica Bartha* Sc I 52 (cf. 346), t. y. *plikō Bartā*: 1310 m. *Plekebart* G¹ 124 = šandie vok. *Bleichenbart* (Dorf bei Kiwitten PN, Kr. Heilsberg). Tautovardis *bartas* gali būti ir asmenvardžiu (*Bartho* G¹ 17), ir vietovardžiu: a) 1333 m. *Barten* — šandie vok. *Barten* Kr. Wehlau, b) 1507 m. *Barthen* — šandie vok. *Barthen* Kr. Rastenberg, c) 1353 m. *Barthentrobēn* — šandie *Battatron* Kr. Heilsberg = pr. *barton* (*un*; gen. pl.) *trōbōs* „bártų trōbos“, d) 1411/19 m. *Bartkaym* — šandie *Bartkamm* Kr. Elbing. *Bárto* vardas gali būti tos-pačios kilmės su Kuršo upėvardžiu *Bártuva* (lie. Ms) = la. *Bártava*. Šalies ir upės vardo reikšmė nėra dar susekta. Lenkiškas žodis *barć* (rus. *борть* „dravis, drevė“), žinoma, *Bártos* vardui išaiškinti netinka G¹ 17.

79. Be šitų 10 sričių, būta Prūsuoje ir daugiau.

Tarp Liubavo ir Galindos šaltiniai mini dar ir sritį, vardu *Sasna* (*Sasińska* arba *Saska* žemia SG X 330), kurios ribose dabar randasi Neidenburgo ir Osterodės apskritys. *Sasnōs* vardą šaltiniai rašo: 1263 m. *Sassin* „das Land Sassen zwischen Drewenz und Grabitz“ PN, 1268 m. *Soysim*. *Sasnōs* gyventoją prūsai bus vadinę vardu *sa'snis*, kam lietuvių kalboje turėtų atliepti dvejopa lytis — *sāsnis* arba *sāsnas*, iš kur kilęs yra 1282 m. varmėno vardas *Sassin*: -*sn* vokiečiai, numetę galūnę -*is* (< -*is* arba -*as*), verčia junginiu -*sin*, -*sen* (plg. *Cawen*, *Kawin* Sc II 831 < **Kaun* < *Kaūnas*).

Sasnos (šalies) ir *Sasn(i)o* (gyventojų) vardo reikšmę išaiškina mums 1303 m. srities pilies vardas *Sassenpile*, kurį 1338 m. dokumentas išvertęs yra vokiškai žodžiu *Hasenberg*, kuris dar ir šandie tebegyvuojąs dvaro varde „Gut Hasenberg Kr. Osterode“ PN, G¹. Taigi, tautovardis *sasnis* arba *sasnas* reiškia „kiškį, vok. Hase“. Lėnkai šią pilį šandie vadina *Zajaczkowo* SG X 330. Be to, iš Elbingos žodyno žinome, kad prūsai kiškį yra vadinę vardu *sasnis*, kuris yra vienos giminės su vokišku kiškio vardu *Hase* (sva. *haso*) ir sanskritišku *çapā-s*.

Sūdūvės srities *Sasnà* (upė) ir *Sasnavà* (miestelis Vo 174), kurioje šandie gyvena lietuviai, laikytinos yra prūsiškais vardais.

Žemėlapis, kuriame K. Būga pažymėjo prūsų genčių ribas. Spausdinamas pirmą kartą.

80. Prūsų žemė (terra Prussiae Dusb. III 2,3), *Prū'siskō tautā* (pr. III en *Prūsiskan tautan* „im Land zu Preussen“), yra buvusi sudėtinė žemė iš ištisės eilės sričių (Dusburgo partes), sudėtinė tauta iš keliolikos kilčių (Dusburgo nationes). *Prūso* vardas yra toksai-pat sudėtinis (Gesamtname) tautovardis, kaip ir senovės graikų ‘Ελληνες, kuriuo iš pat pradžią tebuvę vadinami tiktai vieno Tesalijos (Θεσσαλία) kampo gyventojai, — kampo, nešiojusio senovėje vardą ‘Ελλάς.

Kuriai prūsų tautos kilčiai yra iš pat pradžių priderėjęs *prūso* vardas, rodosi, galima bus suvaikyti iš istorijos šaltinių. Ipatijaus kronika rašo, kad 1277/8 m. kryžiuočiai подоша к Городноу ir kad prieš juos iš Gardino miesto *Проуцу* же и Бортове выѣхавше из города (IL 877₁₅). Ta pati kronika praneša, kad 1276 m. придоша *Проуцу* ко Троиценеви и[зъ] своєї земли неволею передъ нѣмци. он же прия ѣ к собѣ и посади часть их в Городнѣ а часть ихъ посади вовъ Слонимѣ (IL 874). Вѣ то, tenai-pat skaitome 1252 m. *Проуцомъ* и Бортомъ 813₆.

Iš Ipatijaus kronikos matyti, kad *bártai* nėra *prūsai*. Kas yra buvę tie 1276 metų *prūsai* (*Проуцу*), paaiškina mums Dusburgo kronika, kuri lygiai tą patį atsitikimą šitaip aprašo: Eodem anno, tempore autumnī fratres iterum armata manu intraverunt predictam terram Pogesanie, et vastata iterum incendio et rapina, captis et occisis omnibus, preter paucos, qui cum familia sua versus Lethowiam ad territorium castri Garte (= Gardinas) secesserunt, ipsam in solitudinem redegerunt Sc I 136 (cf. 494). Anno domini MCCLXXXIV idem magister... congregavit validum exercitum, et cum Scumando ductore processit contra castrum Gartham (= Gardinas)... In hoc territorio fuit occisus quidam Barthensis, qui fugerat de Pogesania Sc I 147... quidam Barthenses, qui ultimo de Pogesania fugerant... Sed duo Barthenses scilicet Numo et Dersko post hujusmodi depredacionem factam in territorio Garthe secuti fuerunt exercitum, et ad petitionem ipsorum omnes Barthenses fratrum gratiam invenerunt et uxores ipsorum, et liberi sunt eis restituti... Dicti ergo Numo et Dersko habita gracia fratrum occurrerunt exercitui Lethowinorum predicto, et postquam expediverunt compatriotas suos, quid actum esset de castro et territorio Garthe, et quomodo essent fratrum gratie restituti, occiderunt Lethowinos et spoliū secum duxerunt in Pogesaniā et habitabant ibi, sicut prius Sc I 148.

Sudėję Ipatijaus ir Dusburgo kronikos liudijimą krūvon, gausime išvadą, kad *prūsai* yra Pagudės (pr. *Pogudĭan*) srities gyventojai, kitaip sakant — *pagudėnai* (lenk.-lot. *pogesani*).

LXXI Taigi, *prūso* vardo atsirasta pietinėje šalies dalyje, pasienyje su lenkais, kurie pirmieji iškelia jį aikštėn.

81. Pirmą kartą *prūso* vardas patenka istorijos šaltiniuose 999 metuose: Canaparri Vita S. Adalberti Episcopi cap. 27 — an *Pruzzorum* fines adiret... *Pruzziae* deos et idola; Brunonis Vita S. Adalberti cap. 24 — *Pruzzorum* terris; Miracula S. Adalberti martyris — Prutenus quidam nobilis ex Pomeranis... venit in Sambiam terram *Prusciae*.

1073 m. ir Brėmų Adomas bus jau girdėjęs *prūso* vardą, nes jis sako: Semland... hanc inhabitant Sembi vel *Pruzzi* IV 18. Vadinas, jau X — XI amžiuje kaimynai lėnkai, o per juos ir germanai, *prūso* vardą bus praplėtę visos šalies gyventojams. XVI amžiuje jau ir sėmbai save vadina *prūsais*: 1561 m. Stas Likuts Catechismus D. M. L. Mixkai bhe *Prūsiskai*... en *Prūsiskan* tautan „Der Kleine Catechismus Doktor Martin Luthers Deutsch und Preussisch... im Land zu Preussen“.

82. *Prūso* vardas nėra senas. Vargu jis siekia toliau kaip IX — X amžiaus. Jei su *prūso* vardu būtų lenkai susipažinę VI — VIII amžiuje, tai šandie jie ištarytų ne *Prusy*, bet **Prysy*.

83. Iš prūsų tautės kilčių istorijon pirma kitų patenka *disčiai*, *galindai* ir *sūdai* (*sūdūviai*).

Aisčių vardą pirmasis iškelia aikštėn I amžiaus romėnų istorininkas Tacitas (54 — 117 m. e. m.) savo „Germanijoje“, kuri esanti parašyta 98 m. e. metais.

Galindų ir *sūdų* vardą jau yra girdėjęs II amžiaus geografai Ptolemajus (miręs 178 m. e. m.), kuris mums praneša, kad ὑπὸ μὲν τοῦς Οὐενέδαις gyveną Γαλίνδαι καὶ Σουδινοί III 5, 9. Iš to-paties Ptolemajaus patiriame, kad galindų ir sūdų (*sūdūnų*) II amžiuje jau gyventa Baltijos pajūryje žemutiniu Vyslos paupiu.

Galindų ir sūdų kaimynais Ptolemajus laiko slavėnus (venedus), gotus (gudus, guthones) ir suomių: κατέχει δὲ τὴν Σαρματιαν ἔθνη μέγισται οἱ τε Οὐενέδαι παρ' ὅλον τὸν Οὐενεδικὸν κολπον... Ἐλάττονα δὲ ἔθνη νέμεται τὴν Σαρματίαν παρὰ μὲν τὸν Οὐιστοῦλαν πεταμόν ὑπὸ τοῦς Οὐενέδαις, Γύθωνες, εἴτα Φίννοι, εἴτα Σούλωνες... Τῶν δὲ εἰρημένων εἰσὶν ἀνατολικώτεροι ὑπὸ μὲν τοῦς Οὐενέδαις πάλιν Γαλίνδαι καὶ Σουδινοὶ καὶ Σταυανοὶ μέχρι τῶν Ἀλκυονῶν III 5.

Tenai-pat mini slavėnus, gotus ir suomių I amžiuje Tacitas (*Germania* 43, 46): trans Lygios Gothones regnantur XLIII; Veneti¹... quicquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrocinii pererrant XLVI.

¹ Venetai (lot. Veneti, gr. οὐενέδαι) yra slavėnai: s. isl. *vinþr*, s. ang. *vinedas*, *veonodas*, sva. *Winida*, vok. *Weiden* „slavėnai“, suom. *Venäjä* arba *Vendä*, gen. sing. *Venään* < **Venäiden* „Rusija“.

Aisčiai. 84. Tacitas (Germania XLV) apie aisčius štai ką praneša:

Ergo jam dextro Suebici maris litore *Aestiorum* gentes adluuntur, quibus ritus habitusque Sueborum, lingua Britannicae propior. Matrem deum venerantur. Insigne superstitionis formas aprorum gestant: id pro armis omniumque tutela securum deae cultorem etiam inter hostes praestat. Rarus ferri, frequens fustium usus. Frumenta ceterosque fructus patientius quam pro solita Germanorum inertia loborant. Sed et mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod ipsi glesum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt.

85. Tacito *aisčius* istorijos šaltiniai pažįsta net iki IX amžiaus pabaigai.

VI amžiuje Baltijos pajūryje prie Vyslos aisčius randa Kasiodoras ir Jordanis.

V amžiaus pabaigoje ar VI pradžioje Paaismario gyventojai būvę nuleidę pasiuntinius į vandalų karalių Teodoriką, kad nugabentų jam dovanoms gintarų. Karalius už tas dovanas jiems atsidėkodamas rašo laišką, kurį mums išlaikęs yra jo sekretorius Kasiodoras (miręs 562 m.). Laiško antrašle skaitome: *Haestis* Theodoricus rex. Tuos aisčius (*aesti*) laiške karalius vadina tauta, kuri gyvenanti jūrių-marių pakraštyje (in oceani litoribus constituti). Tos jūrės-marios tegali būti tikrai Baltija.

Tiksliau aisčių sodybas nustatyti padeda Jordanis (miręs 552 m.), iš kurio patiriame, kad Vyslos tarpužiotyje gyvenama vidivarijų, o už jų tuoju — vadinasi, dešiniuju Vyslos pakraščiu — aisčių: Ad litus autem Oceani, ubi tribus faucibus fluenta Vistulae fluminis ebibuntur, Vidiarii resident, ex diversis nationibus aggregati, post quos ripam Oceani item *Aesti* tenent, pacatum hominum genus omnino (Jordanis de Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis. Cap. V). *Aestorum* quoque similiter nationem, qui longissimam ripam Oceani Germanici insident, idem ipse Hermanricus prudentia ac virtute subegit. XXIII.

IX amžiuje tenai-pat aisčius dar teberanda Einhardas (844 m. Vita Caroli Magni XII) ir Vulfstanas (prieš 900 m.), kurie mums praneša, kad... Sinus quidam ab occidentali Oceano orientem versus porrigitur... Hunc multae circumseant nationes, Dani siquidem ac Sueones, quos Nortmannos vocamus... At litus australe Sclavi et *Aisti* et aliae diversae incolunt nationes (Mon. Germaniae historica. Scriptorum tomus II. Hannoverae 1829, p. 449; A. Mierzyński Mythologiae Lituanae Monumenta I 7).

LXXII

Vulfstanas pasakojo, kad išvažiavęs iš Haetum'o (Hydaby, šandie vok. Schleswig) ir po septynių dienų ir naktų pasiekęs Truso'ą (vok. Drausen-see), plaukdamas visą kelią buriniu laivu. Slavėnų žemė (Weonodland „Wendenland“) gulėjo man po dešinei rankai, o po kairei buvo Langaland'as, Laaland'as, Falster'is ir Scôn'as (vok. Schonen). Ir visos šitos šalys

pridera prie Danijos. Toliau buvo mums po kairei Burgendaland'as (vok. Bornholm), kuris turi savą karalių. Toliau už Burgendalando buvo mums žemės, kurios vadinasi: Blekinga, Meorė ir Eowland'as (vok. Oeland) ir Gotlandas—(visos) po kairei; ir šitos žemės pridera prie Švedų (Swëon). Ir slavėnų žemė (Weonodland) visą kelią buvo man po dešinei net iki Wislemudai (vok. Weichselmünde). Vysla (Wisle) yra labai plati upė, tekanti tarp Witland'o (= Kõpų, vok. Nehrung) ir Weonodland'o. Tasai Witland'as pridera prie *aisčių* (to *Estum*). Vysla atplaukia iš Weonodland'o ir įteka į Aismares (in *Estmere*). Aismarės (se *Estmere*=vok. das frische Haff) turi pločio mažiausia 15 (angliškų) mylių. Toliau teka Ilfing'as (vok. Fluss Elbing) iš rytų pusės į aisčių marias (in *Estmere*) iš tų marių (ištekėdamas), ant kurių kranto stovi Truso'as. Ir susibėga į aisčių marias—Ilfingas nuo rytų iš aisčių žemės (of *Eastlande*) ir Vysla nuo pietų iš veonodų (slavėnų) žemės. Ir paskui Vysla atima Ilfingo upei vardą ir iš anų marių teka vakarų ir žiemų link į marias. Del to ir vadina tai Wislemuda. Aisčių žemė yra labai didelė ir ten yra daug miestų, ir kiekvienas miestas turi savo karalių; ir ten yra daug medaus ir žuvų. Karalius ir turtingieji žmonės geria kumelės pieną; neturtingieji ir vergai geria midų. Tarp savęs dažnai kariauja. Alaus aisčiai (mit *Estum*) nedaro, bet midaus tenai iki soti (Wulfstan's Reisebericht über Preussen=Sc I 732—3, R. C. Boer Festschrift V. Thomsen. Leipzig 1912 S. 56—58).

Aisčių vardą dar pamini ir XI amžiuje Brėmų Adomas (1073 m.), kurio betgi negalima priskaityti, nes jo žinia atkartota iš Einhardo TŽ II 2⁶.

86. Vulfstano marias „Estmere“ lietuviai dar neseniai vadinę (gal ir šandie dar tebevadina) *Aismarėmis* N 13, t. y. *áistmarėmis*, *áisčių măriomis*.

Jei *Estmere* yra *áis(t)marės*, tai Vulfstano *estai* (to *Estum*, mid *Estum*, *Eastum*=IX amžiaus Einhardo vardui *Aisti*) turi būti *áisčiai*.

Vulfstano aisčius visi laiko *prūsais*. Del vardo tapatybės tenka ir VI (Cassiodorus, Jordanis), ir I (Tacitus) amžiaus *áisčius* paskelbti irgi *prūsais*.

87. Aisčių vardui išnykus, IX amžiuje jo vietoje tuojau atsiranda jo ištūmėjas *prūsai*.

Abudu kilties vardu—*áistis* (Tacito *Aestii*>*Aestiorum* gentes; kitų šaltinių lot. *Aesti* rodo buvus lytį ir *aistas*, pl. *aistai*) ir *prūsas*—yra atsiradusiu Vyslos žemupyje ties Ais(t)marėmis (das frische Haff).

Ipatijaus kronikos Πρυσι yra pagudėnai (pogesani), Drūsens paežerės (IX amžiaus Truso, dabar vok. Drausen) kaimynai.

88. Aisčių, slavėnų (Οὐενέδχι Ptol., *Veneti* Tac.) ir gotų (Γούθωνες, *Gothones*) netolimais kaimynais I—II m. e. amžiuose Tacitas ir Ptolemajus laiko suomių (*Fenni* Tac., Φίννοι Ptol.).

Slavėnai, gotai ir aisčiai (ir Ptolemajaus Γαλινδοι και Σουδινοι) tuomet randasi greta vienas-kito žemutiniame Pavyslyje ir pajūryje. Čia netoliese turėjo gyventi ir suomių protėviai.

I—II m. e. amžiuje suomių sodybos galėjo eiti Baltijos pajūriu maždaug nuo Nemuno upės iki Suomių marioms.

89. Gudais lietuviai vadina slavėnus. Pats *gudo* vardas kilimo yra gotiškas. Senovėje gotai save vadinę *gudais*: **ghudas* (*ghudos*) „Gote“ Bg¹⁰ 67. Bet *gudais* aisčiai bus vadinę ir tuos Pavyslio slavėnus, kurie buvo patekę gudų „gotų“ valdžion. Tokiuo būdu bus atsiradęs lietuvių *gudas* — „Weissrusse“ (белорус), „Pole“ Bg¹⁰ 75.

IX—X amžiuje *rusai* (suom. *ruotsi*, šn. *ruossi*) dar tebebuvo švedai, o šandie *rusais* jau bevadinaime tuos slavėnus, kurie anuomet buvo patekę švedų-rusų valdžion.

Gudo ir *ruso* vardai šiandieninę reikšmę yra įgavę vienodais keliais. Tais pačiais keliais yra ėjęs ir *aisčių* vardas.

Senovės *disčiai* yra buvę prūsai, o viduramžio s. isl. *Eistr* (pl. *Eistir*) < **aistis* ir šiandienykščiai vok. *Esten* (Alnpecke Reimchronik — *Eisten*) yra suomių giminaičiai. IX amžiaus *Eastland*’as (Vulfstano) tebėra dar Prūsai, o šiandienykščias *Estland* (s. isl. *Eistland*) yra jau igaunių (ėstų) žemė, suomiškai vadinama *Vironmaa*.

Aisčių vardą bus perkėlę germanai ant aisčių (prūsų) valdžioje gyvenančių pietinių suomių, šandie latviškai vadinamų *igauniais*, suomiškai *virolaiset*.

Aiscio vardo keliauta ne iš žiemių (suom. *Vironmaa*, la. *Igauni*, vok. *Estland*=s. isl. *Eistland*, *eistr*) į pietus, bet iš pietų (nuo Vyslos žiočių — Tacito *aestii* < **aistjai*) į žiemius.

Galindai. 90. II amžiaus galindus istorijos šaltiniai pažįsta dar ir XIV amžiuje. Iš 1326, 1331/5 ir kitų XIV amžiaus dokumentų, kurių šią valandą, rašydamas šį tyrimėlį, neturiu po ranka (imu iš SG II 474—6), patiriame, kad galindų tuomet gyventa šiandienykščiuose Rytų Prūsuoje ten, kur šiandien gyvena mozūrai ir vadinamieji „warmiacy“ (Vařmės lėnkai).

LXXIII **91.** XIV amžiuje Galindos plótą dariusios šios šiandienykščios apskritys: Allenšteino, Uřiguros (Angerburg), Guldāpės (dalis), Margrabavo, Luko (Lyck), Leco (Lötzen), Jonburgo, Ortelsburgo ir Zenzburgo apskritys.

Pietūse su Lėnkais riba ėjusi šiomis vietomis: Primo ubi Lika (l. Elk) influit in Be bram (l. Biebrza), ab inde directe trans Gumore (G¹ 47 skaito Gumove; pewnie struga przy wsi Ku bra i mieście Radziło-

wie SG II 474) ad eum locum, ubi fluvius Scarde (l. Skroda) habet ortum; eundem fluvium Scarde ad eum locum descendendo, ubi fluvius Lubano dictus influit Pissam, a Lubano usque ad vadium antiquum trans fluvium Ditwo (l. Skwa), a vado dicti fluvii Ditwo usque ad alium antiquum vadium trans fluvium dictum Rusow (l. Rozoga?), deinde ad fluvium dictum Malien (l. Omulew), ubi fluvius Lucco (struga z pod wsi Luka?) influit; deinde directe ad paludem Ligopanie ad aliam paludem Russe et hanc paludem Russe ad fluvium Nartze (l. Orzyc), ubi propinquius attingit, inde Nartzin ascendendo ad paludem Nannye, ubi idem fluvius habet ortum; deinde directe procedendo per paludem usque ad fossata et ab his ad aquam Nidam, ubi ex alia parte influit fluvius Wisseko (l. Wysoka); deinde aquam Nide descendendo ad eum locum, ubi eadem Nide influit aquam Wikere et ulterius eandem Wikeram descendendo ad fluvium Otatz, ubi influit in Wickeram et inde usque ad lacum Brentzk dictum procedendo;

Do die Biber entspringet, die Bieber nider bis ein flis, das do ynfluszt das heisset Mete, dann das Wasser nider, do das Wasser Lycke ynfelkt, und nider das Wasser, do ynfelkt das Wasser Wuyse (Вьза, iš kur miesto vardas Вьзна), die Wuyse ufwardt, bis dasz ein Wasser gefelkt, das heisset Comeron (rzeka przy wsi Kubra?), das Wasser ufwardt, bis da es entspringt, dann bis do der Skardo fallet in die Pisse, die Lubenno ufwardt, und do sie entspringt uf dem hollen wege, den man pflegt czu fahren aus Galinden hin gegen Rusen; dann uf den walt Inacus dann oben die Damerownitte, die do heisset Malsowangus, zu dem waldt Huke, uf das flis Malie ufwardt bis czu der heiden, die do heisset Lamasila zu den Pribroden gegen der Naritzen ufwardt bis das wasser Raducken darinne felt. Be to, te dar paminėti esą: Senena, Nidda, Wiseka, Wikker (upės), Grobiskien (šilas ir upė), Kuckulen (laukas).

Vakaruose Galindos sienaėjusi net už Alnos upės, kur ji susisiekusi su Pagudės sritim.

Žiemuose Galindos žemės siena su Bartaėjusi šia riba (1326 m.): Anzuheben von dem walt Kunie bei dem See Resow (= Rehsauer See Kr. Angerburg G¹) durch den walt Kirne bis czu Wopelaukin (= Wopelauken Kr. Rastenburg G¹) bis auf den walt Bosin (= Bosemb Kr. Sensburg G¹) also das velt Monelaukin (= dabar Munlack netoli nuo Rastenburgo) gar bynnen bliben bis in den walt Tauro (= bei Thurwangen) bis in den See Kirsno.

Toliau žiemuose Galindos siena su Nadruvės sritimiėjusi Guldapės upe.

Rytuose Galindą skyrusi nuo Sūduvės Luko (l. Elķ) upė. Kad Luko upė tikrai bus dariusi Sūduvos ir Galindos sieną, rodo netoli nuo ios (į rytus) esąs ežeras, vardu l. *Skomęckie jezioro*, vok. *Skomantner* See, kuris tegalėjo priderėti Sūduvės žemei, nes jis yra pramintas sūdų narsaus vado *Skómanto* (*Skómando*) vardu. Šioje paežerėje, mat, Skómantas turėjęs pilį.

92. Del galindų tautystės, rodosi, šandie niekas nebeabejoja, nes visi mokslinčiai laiko juos prūsais. Net ir tie išrašai, kuriuos čia turime išsirašę, rodo, kad galindai tautystės yra prūsai.

Galindos vietovardžių *Kirsno*, *Malso-wangus* ir *Ligo-panie* reikšmę tegalime susekti tiktai iš prūsų kalbos žodyno: *kirsnan* „juodas“, *wangus* „lydimas, vok. (ostpreuss.) Damerau“, *pannean* „bala, pelkė“ (skaityk *panjan*).

Iš vietovardžių *Lubano*, *Ditwo*, *Luco*, *Skardo*, *Tauro*, *Kirsno* ir *Wopelaukin*, *Monelakin* matyti, kad galindų šnektoje sėmbų šnektos garsui *ā* (la.=*ā*, lie. *o*) atliepiama balsio *o*.

1343 metų šaltinis Arečio (l. Orzyc) upės brastą vadina vardu *Singurbrast* in Pruthenico vadum, quod in Polonico Sgersk (Furt im Gebiete Neidenburg Preuss. Urk. I 224), kuris rodo, kad galindų turėta, kaip ir kitų prūsų tautės kilčių, žodžiai *singuris* „Stieglitz“ (skaityk *z* del latviško žodžio *žīgurs* BW 12 933,1 „Sperling U“) ir **brastō* „brastė“. Lėnkai su savo *Zgiersku* rodo, kad galindai *Zingurbrastį* senovėje bus vadinę *Zigur-brasčiu*. Mat, lenkų *Zgiersk*’as tegali būti kilęs iš pralėnkiskos lyties **Zbgər-bsko* : pr. *Zigur-* || lie. *Žigur-aitis* — 1572 m. Kretingos ap. pavardė In 166 (|| *Žigas* — Linkmenų par., *Žigė* — Kamajū par. pavardė).

Iš miško vardo *Kirne* (Wald) ir *Lamasila* (Heide) patiriame, kad galindų drauge su kitomis prūsų kiltimis turėta žodžiai *kirno* „krūmas, Strauch“ ir *sylo* „Heide“ (|| *Lamai* — Kybártų ap. kaimas).

93. Kad Galindos srityje prūsų¹ jau gyventa Romos imperatorių (dar stabmeldžių) metu, rodo tos gadynės Romos pinigai, kurių esą nemąža rasta šitoje žemės srityje.

LXXIV Gotų, kai jie dar tebegyveno Pavyslyje, turėta pažintis su galindais. Tą rodo vestgotų nusineštasis Ispanijon *Galindo* asmenvardis Bg¹⁰ 74.

Sūlai. 94. Galindų kaimynus Ptolemajus (miręs 178 m. e. m.) vadina *sūdynais* (Σουδυνοί). Tuo-patim vardu Ptolemajus vadina dar ir kitą, keltiškos kilmės, tautelę, gyvenusią pietinėje Sudėtų pakalnėje (Σοῦδης ὄρη „Erzgebirge“ R. Much Deutsche Stammeskunde³ 56, 110). Keltiškieji Σουδυνοί savo galūne *-ino-* prilygsta

¹ N. Aoberg’as (Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit. Leipzig 1919), gali būti, del kultūros augštumo Galindos žemės gyventojus laiko nežinoma germanų giminės tauta. Bet iš kur Aobergas ir kiti proistorininkai žino, kad prūsai tautų kraustymosi metu kultūriškai stovėjo daug žemiau už rytinius germanus?

kitus keltų giminės tautovardžius, pvz.: *Cotini* (Κοτινῶι), *Taurini* Semigalli (Ταυριῖνοι), Ὠταδῖνοι, *Tricastini* (Τρικαστινῶι).

Del kalnų vardo Γαβρόητα ὄλη (Böhmerwald), praminto nuo keltiško „ožio“ vardo *gabro-* (s. air. *gabor* „caper“, kimr. *gafr*, bret. *gavr*, gal. *Gabro-magus* — vietovardis : umbr. *habina* „agnas“), ir jos kaimynas Σοῦδητα galėtų turėti vardą iš tos-pačios srities: mat, prie „ožiakalnio Rdm par.“ (Hircanum nemus) visai pritin-ka „kiaūliakalnis“. R. Much'as (J. Hoops Reallexikon der germ. Altertumskunde IV 204) mano, kad keltai kiaulei vadinti vartoję išvestinį iš *sū-*, *su-* (lot. *sūs*, gr. ὕς) vardą *sūd-* arba *sud-*, kurio pėdsakus jisai randa žodžiuose norv. *syta* „Sau“, vok. (ob.-pfälz.) *Sutz* „Mutterschwein“.

Pasudėčio *sūdynaī*, arba *sudynaī*, kurių vardą lietuviai galėtų šiandie išsiversti žodžiu *kiaūlininkai* „kiaulių veisėjai, laikytojai“ arba *šernininkai* „šernų medžiotojai“, gali ir kitokios kilmės būti su Panemunio *sūdais*. Panemunio *sūdas* „sudovita, Sudauer“ gali būti kildinamas ir iš ide. būdvardžio **sūdh-o-s* „savas, eigen“: skr. *svadhā* „Eigenart, Gewohnheit, Sitte, Heimstätte“, lot. *sodālis* < **swedhālis* „Gefährte, Tischgenosse“ || got. *swēs*, sva. *swās* „savas, eigen“, s. isl. *sváss* „lieb, traut“ iš ide. **swēdh-so-s* arba **swēdh-to-s*, gr. ἥθος „Sitte, savybė“ (|| ἔθος „Sitte, Gewohnheit“), lot. *svē-sco*, *svē-vi*, *svē-tum* „gewohnt werden=sich zu eigen machen, nach seiner Art leben“.

Silpnasis laipsnis iš *swē-dh'o* turi būti *sūdh-o-s* „savas“: iš *swe-dhōs* (>skr. *svadhā*, lot. *sodā-lis*) tebutų tiktai *sudo-s*; plg. grutę *swe-bho-s* (*swobho-s*) || *subho-s* „savas“: l. *świeboda* (*swoboda*) „láisivė, t. y. priderėjimas prie *savos* giminės“ || pr. *suba-* (*sups*, *subban*) „savas, eigen“ (čia pridera ir germ. tautovardis *Svēba-* „Svėbi, Schwaben“).

Būdvardis, virsdamas daiktavardžiu, paprastai pakeičia galūnės kirtį šakniniu, todėl *sūdh-o-s* „savas“ turi pavirsti lytim *sūdh-os* „savas žmogus, saviškis“, kurią šiandie lietuviai linksniuotų šitaip: *sūdas*, daugiskaita *sūdai*; plg. šias žodžių grutes: gr. φορός „tra-gend“ || φόρος „Beitrag“, ποτός „getrunken“ || πότος „Trunk“, λευκός „weiss“ || λεῦκος „asmens vardas“, skr. *kṛ̥ṣṇah* „schwarze Antilope“ || *kṛ̥ṣṇāḥ* „schwarz“, *rúdhiram* „kraujas“ || *rudhirāḥ* „raudonas“.

95. *Sūdýno* vardo galūnė galėtų būti ir neprūsiska. *Sūdo* var-das galėjo pasiekti Romą per tokiuos tarpininkus, kurių kalboje tautovardžiai dažnai daromi yra su galūne *-īno-*. Tokiais tarpinin-kais galėjo būti slavėnai (cf. *qg̃or-iño* „węgrzyn“ || pl. *qg̃ore*, *lit̃ov-*

-in̄s, ḡot-in̄s || pl. ḡote, ob̄er̄in̄s || pl. ob̄ore „Avari“), germanai (Χαρινοι, Σιδινοι, Φαρδοινοι, Charini) ir keltai (Cotini, Tricastini).

Sūdyno galūnės nepateisina nei prūsų *seimins* „šeimyna“, nei lietuvių *kaimynas* „vėcinus“ drauge su *motyňa* ir *lentyna*.

Ptolemajaus *sūdyņus* (Σουδινοι) mes vadinsime *sūdais*, t. y. tuo vardu, kuriuo vadina Vytautas Didysis (lot. *Sudi*, terra *Sudorum*). Šaltinių lytis *Sudowe*, *Sudaw* G¹ 175 rodo, kad *sūdo* vietoje sakytą ir *sūdūvis* (pr. *sūda'vis*). Pastarasis vardas yra išvestinis iš srieties vardo *Sūdūvā* (pr. *Sūdāvō*).

96. Iš 1420 ir 1422 m. dokumentų patiriame, kad sūdų nešiotą dar ir kitas vardas: *terram vocatam Suderlant alias Jetuen; terram Sudorum et Jatuitarum*, quod idem est.

Jetuen ir *Jatuiti* yra ta-pati tauta, kurią lenkai vadina *jaćwin-gowie* (lot. *Jaczwingi*, *Jaczwingorum natio*), o rusai — *ятвяги* (senoviskai *ятвягъ*, pl. *ятвязи*). Rusų kronika pirmą kartą mūsų tautą mini 983 metuose: Иде Володімиръ на *Ятвягы* и взя землю ихъ IL 69.

97. Iš Mindaugo 1259 m. rašto sužinome, kad sūdų žemė vadinta dar ir trečiu vardu: *Denowe* tota, quam etiam quidam *Jetwefen* vocant (Bunge Urk. I Nr. 342, S. 437).

Trečiąjį sūdų žemės vardą pažįsta ir „Лѣтописецъ великого князѣства Литовьского и Жомойцького“. Tenai skaitome štai ką:

Роман вродил пять сынов: старши Наримонтъ, другый Домон(т), трети Голша, четвертый Кгедрус, пятый Дройденъ. И вмерши Роману начнет княжити сынъ его старший Наримонтъ и вчинитъ городъ Керновъ и знесе з Новагородка столец до Кернова...

Тройденъ мешкал при брате своемъ великомъ князи Наримонте. И довьдался князь великий Наримонтъ, иж мешкають мужики на пуши Дойнова Ятвеж (Ятвезъ 363 стр.), а пана над собою не мають. И пошол на них. И они не противячися поддалися и поклонилися ему. И он оставъши имъ господаремъ и взявъши ихъ дал брату своему Тройдею за вдѣлъ. И князь великий Тройденъ наидетъ гору красну и хорошу над рекою Боброю и тамъ зарубить город и назоветь его Райгород, и прозовется великим княземъ Ятьвезскимъ и Дойновъским. И будучи ему тамъ на том княженьи великии вальки чинил с Ляхи и з Русью и з Мазовъшаны и завъжды зыскивал (Полное собрание русских летописей. Том XVII. С.-Петербург 1907, стр. 237; plg. 253, 307, 368).

Šalies vardas *Denowe* ir *Дойнова* prūsiškai reikėtų vadinti *Dainavō*. Tie lietuviai, kuriems teko susidurti su sūdais, *Dainavōs* vardą šiandie ištaria *Dzinavā*. Žiėtelos (Slānymo aps.) par. gudai vieną sodžių vadina vardu *Ятвезъ* (e iš *я* be kirčio), kuris vietos

lietuviams yra *Dainavà*. Tasai duomuõ patvirtina, kad *Dainavõs* esama tos-pažiõs tautõs, kaip ir anos, kurià gudai vadina ятвягъ (vèliau ятвезь).

98. Ið to, kà esame iki ðiolei pasakę, prieiname prie iðvados, kad *sūdu* (Ptolemajaus Σουδινοί), *jótvingų* (del vardo lyties bus žemiau; žr. §§ 120—123) ir *Dainuvõs* (pr. *Dainavõ*) vardais senovėje vadinta viena ir ta-pati tauta.

99. Apie jótvingų kalbą ðtai kà rašo Dlugoðas (apie 1470 m.) ir Miechovita:

Est autem Jaczwingorum natio versus aquilonarem plagam, Masoviae, Russiae et Lithuaniae terris conterminans, sita, cum Pruthenica et Lithuanica lingua magna ex parte habens similitudinem et intelligentiam, populos habens immanes et bellicosos, et tam laudis memoriaeque avidos, ut decem ex illis cum centum hostibus decernerent, ea sola spe illectos, quod post mortem et casum, scient suorum carminibus de fortibus factis se laudandos. Quae res illis in eam perniciem versa, cum pauci a multis facile superarentur, ut sensim natio ipsa fere universa cladium interiret exterminio, nemine illorum aut iniquam detrectante pugnam, aut pugna conserta fugere perseverante... Eo uno praelio omnis fere gens, omnisque natio Jaczwingorum adeo deleta et extincta est, ut caeteris, et his quidem paucis et agrestibus, aut valitudinariis, aut in ditionem Boleslai concedentibus, aut Lithuanis se coniugentibus, hactenus ne nomen quidem Jaczwingorum extet. Terra eorum omni et pecore, quo plurimum abundabant, caeteraque eorum supellectili Boleslaus Pudicus et eius exercitus potitus, omnes baptismum suscipere et fidem Christianam profiteri iussit. . (Joannis Długossii seu Longini Canonici Cracoviensis Historiae Polonicae libri XII. Ad veterrimorum librorum manuscriptorum fidem recensuit, variis lectionibus annotationibusque instruxit Ignatius Żegota Pauli. Cura et impensis Alexandri Przędziecki. Cracoviae. 1873, tomus II, p. 389—90, Liber VII, annus 1264).

Gens autem Jathwingorum (Jacwingorum) natione, lingua, ritu, religione et moribus magnam habebat cum Lithuanis, Pruthenis et Samagitis conformitatem, cultui idolorum et ipsa dedita, principalis cuius et metropolis erat arx et civitas Drohiczin (l. c. I, p. 496 = Liber IV, annus 1112).

Jaczwingi autem fuerunt populi feroces, in finibus Lithuaniae, juxta Masoviam commanentes, hii in bellando non referebant pedem quin vincerent aut vincerentur. Hac de causa pauci supersunt nostris temporibus (1516 metuose): sparsim inter Lithuanos commorantes et proprium linguagium loquentes. Lithuani item et Samogitae proprium linguagium sortiti sunt, aliud a Jaczwingis. Quemadmodum et Lotihali etiam appropriatum linguagium loquuntur a praefatis gentibus distinctum, hii habitant in Livonia et confiniis ejus. Quattuor ergo gentes: Pruteni, Jaczwiagi, Lithuani cum Samagitis, et Lotihali habent propria linguagia, valde in paucis consonantia et convenientia. Mathias

Miechovita (miręs 1523 m.) A. Sjögren Über die Wohnsitze und die Verhältnisse der Jatwägen. St. Petersburg 1858 p. 167.

Linguagium Lithuanicum est quadripartitum, primum linguagium est Jaczwingorum, ut horum, qui circa castrum Drohiczin inhabitant, et pauci supersunt. Alterum est Lithuanorum et Samagitharum. Tertium Prutenicum¹. Quartum in Lothwa, seu Lothihola, id est Livonia, circa fluvium Dzwina, et Rigam civitatem. Et horum quanquam eadem sit lingua, unus tamen non plene alterum intelligit, nisi currens et qui vagus est per illas terras l. c. 168.

Jazuingi... inter Poloniam quidem, Russiam atque Prussiam medii in extrema ora Lituaniae habitasse, et acerrimi ac bellicosissimi fuisse memorantur, donec a vicinis attriti, et ad extremum deleti sunt. Quanquam feruntur adhuc tenues quaedam eorum reliquiae superesse in Lituania et Russia diversa prorsus a Slavis et Lituaniis lingua utentes. Kromer'sis (miręs 1589 m.) Sjögren 167.

100. Iś rusų kronikos patiriame, kad 1264 m. jótvingų gyventa ir Poliašėje (l. Podlasze, Podlesie)²: 6772 (=1264). Въ сіе лѣто Болеславъ Стыдливый, король Польскій, до основанія искорени съ Подляша Ятвяговъ (Полное собр. рус. лет. II 343, Sjögren 169).

Poliašės jótvingus lėnkų kronikininkai Kadlubkas, Boguchvalas ir Vincentas vadina lotyniškai *Pollexiani*, kuriuos pažįsta ir kiti šaltiniai (Preuss. Urkundenbuch I 226, 240).

LXXVI Magistri Vincentii Episcopi Cracoviensis Chronica Polonorum (edidit Alexander ex comitibus Przezdziecki. Cracoviae 1862) štai ką rašo apie Poliašės jótvingus (p. 201—3):

Sunt autem pollexiani getharum vel prussorum genus, gens atrocissima, omni ferarum inmanitate truculentior, propter vastissimas solitudinum intracapedines, propter concretissimas nemorum densitates, propter bituminata inaccessibilis palustria. Horum quia latrunculos quidam Ruthenorum drogiensis princeps fovere clanculo consueverat, primos indignacionis excipit aculeos... Est enim omnium getharum comunis dementia exutas corporibus animas, nascituris

¹ Joh. Długosz Hist. Polon. ed. Herbult Dobromilski 1615, I p. 113: unius et moris et linguae cognationisque Prutheni et Lithuani Samogitaeque fuisse dinoscuntur.

² Kronika Polska Marcina Bielskiego. Nowe przez Joach. Bielskiego syną iego wydána. Cum Gratia & Priuilegio S. R. M. W Krakowie, w Drukarni Jákubá Sibeneycherá. Roku Páńskiego 1597 p. 184: Bolesław... wciągnął na Podlásze... gdzie Jácwingowie na ten czas mieszkáli (1264 m.); p. 112: O Jázygach ábo Jácwingach. ...Ci ludzie iednegoż ięzyka y národu byli z Litwą, z Prusy, y Połowcy. A tu na Podlászu mieszkáli: ktora kráiná ábo od lásow gęstych, ábo też stąd iest názwana, iż iest Láchom ábo Polsce przyległa. Drohiczyn to było główne miasto ich... y przetoz wyginęli od nászych, przez częste walki... Mogło ich co ieszcze w Litwie zostąć, zwłaszcza około Nowgrodá, bo też to ich miásto przed tym było.

denuo infundi corporibus; quasdam eciam brutorum assumptione corporum brutescere; quos instantis quoque facti subtilitas a brutorum ruditate non secernit.

101. Iš viduramžių rašytojų tiek tėra aišku, kad jótvingų būta aisčių giminės nario. Iš tų rašytojų nematyti, ar jótvingai yra kalbėję atskira kalba, ar viena kurių trijų kalbų (lietuvių, latvių ir prūsų) tarme. Tiktai iš magistro Vincento žodžių galima pasidaryti išvadą, kad Podliašės (s. rus. *Поляшье) jótvingai, būdami „prussorum genus“, tegalėjo kalbėti tiktai **prūsų** kalbės tarme.

102. Jótvingų-sūdų kalbės klausymui spręsti daug gali padėti žemiau aprašomas įvykis.

1283 metuose ordinas 1600 jótvingų, kuriuos Dusbargas vadina sūdais (sudovitae Sc I 145), išgabena iš Suvalkų žemės ir įkurdina juos žemių vakarinėje Sėmbos srities dalyje (Voigt Gesch. Preussens III 398 a, IV 595), kurią vokiečiai nuo sūdūvių vardo pramena „Sudauscher Winkel“.

Kaip šitie Suvalkų žemės sūdūviai yra kalbėję, mums pasako 1545 metų prūsiškasis katakizmas, kuriame skaitome, kad

Die Sudawen aber wiewol jhre rede etwas nyderiger wissen sich doch jnn diese preussnische sprach: wie sie alhie jm Catechismo gedruckt ist: auch wol zuschicken und vernemen alle wort.

Taigi, iš 1545 m. katakizmo patiriamo, kad nors sūdų-jótvingų tarmės šiek tiek ir skiriamasi nuo sėmbų tarmės, kuri čia pavadinta prūsų kalba (Preussnische Sprache), bet jų ji suprantama: net ir prūsų kalbės žodynas nesudaręs jiems sunkenybių. Katakizmo liudijimu, sūdai yra tokie pat prūsai, kaip ir „Preussen umb Welau, die jhre accent etwas nach dem Littauischen lenken“ arba nótangai (uff Natangen).

103. Kad sūdų, arba sūdūvių, kalbos esama kilimo prūsiškos, rodo tai ne tiktai 1545 m. katakizmas, bet ir tų pačių metų Meletijaus (Meletius Archipresbyter Ecclesiae Liccensis in Prussia) raštas apie „Von den Sudauitern, die jetzt Sudauen heissen, auf Samland und ihrem Bockheiligen und Ceremonien“ (Erleutertes Preussen V 701 sq.). Iš Meletijaus rašto čia tegaliu sunaudoti tiktai tiek, kiek randu medžiagos Becenbergerio straipsnyje BB II (1878) 135–141.

Kad sūdūviai-jótvingai yra kilimo prūsai, rodo šie Meletijaus rašto žodžiai:

1) *Ockopirmus*—Gott des Himmels und der Erde; pr. *ucka* „visu“ (*ucka lāngiwiskai* „prasčiausiai, aufs einfältigste“), pr. *pirmas* „pirmas“ Bg¹⁰ 133;

2) *Awschawts*—der Gott der gebrechlichen, kranken und Gesunden, „Aesculapius“ Bg¹⁰ 76, *Awtrympus*—der Gott des Meers und der grossen See Bg¹⁰ 24 : pr. *au* „nu“ (*au-dāst sien* „nu-siduoda“, *au-mūsnan* „nuprausimā“);

3) *Peckols*—der Gott der Höllen und Finsterniss, „Pluto“ Bg¹⁰ 25=pr. III *pickūls* „velnias“ (*būtų lietuviškai pikūlas*);

4) „...so nemen sie ihre Freunde, und führen die Braut zum Feuer, da spricht sie dann: O ho ho Moi mile swente *Pannike*, das ist so viel: O mein liebes heiliges Feuerlein...“ (plg. Karaliaučiaus universito Msc. 68, fol. 501): *panike* yra šauksmininkas iš vardininko *pani'kan* „Feuerlein, ugnelė“. Tai yra mažybinė lytis iš pagrindinės **panu* (pr. Voc. *panno* „Feuer, ugnis“) Bg¹⁰ 133;

5) „ein jeglicher trincket dem todten zu und spricht: *Kailefs noussen gingis*, [das ist], Ich trincke dir zu unser freundt...“ (Msc. 68, fol. 504; kiti rankraščiai rašą: *Kails naussen gnigethe*, *Kayles mause gygynethe*, *Kailes nanse geigete*) : pr. **kails*, *kailis* „sveikas“ (iš kur *kailūstiskun* „sveikatą“), *noūsen* (*noūson*) „mūsų“, *ginmis* „Freunde, geitys“ (*gignis* skaitytinas yra kaip *gīnis* : *gn* reiškia *n*); *gnigethe* yra sugadintas iš mažybinės lyties *gignethe*, t.y. **gīnē'te* voc. iš nom. sing. *gīnē't(a)s* = *gini'tas* (del mažybinės galūnės *-ita-s* plg. Sūduvės žemės ežero ir miestelio vardą *Alvitas*; *-itą* rodo ir vokiškoji Prūsų žemės vietovardžių ištarmė, pvz. *Tilsit*, *Ragnit*, *Cremitten*...);

6) „darnach legen sie die Leiche auf einen Wagen, die Freunde reiten umher mit ausgezogenen Messern, und streichen in die Luft, und schreien mit heller Stimme: *Geygey begeyte Pockolle*, [das ist Msc. 68] *lauft, lauft ihr Teufel*“ (Var.: *Beigeite beigeite* LXXVII *puckolle* Msc. 68, *Beigeite*, *beygeyte peckolle*, *Geygeythe begoythe peckelle*; *Geygeythe*, *Begaythe*, *Pekelle*; *Begayte*, *Pokulle*; *geigete*, *beigeite Packolle* BB II 138) : pr. **bēgeite* (cf. *edeite* „esset, valgykite!“);

7) „und wenn die Mahlzeit entschieden ist, und das tuch aufgehoben, so danken sie dem, der das jährliche Gedächtnis gehalten hat, und heben an zu saufen, *Kayles postkayles eins perian-dros* (var.: *Kails poskails ains par antres*, *Kailes puškailes ains Petantros*; Msc. 68: *Poß Kayleß kayles eines peranteres*; Grunau Preuss. Chron. II 4: „und dornoch truncken *poskeiles* von methe“): pr.

**kail(i)s* „sveikas“, *ains* „vienas“, *per* „peř“, *antris* (> *anters*, *antars*) „antras“. *Põs-kail(i)s* būtų „pa sveikas“: *Kakarykuo pà kakarykuo*, vis tą-patį gied Kv, Eik gulti, rytó būs *Kāzi pà Kāzi!* Kv. Šitais dviem pavyzdžiais žemaičiai, man rodos, pasakytų ir «*sveikas pà sveikas*¹ geria vyrai». Sūdūviai šitoki posakį bus tarę *kailės pōs kailės*. Šitą sūdūvių *pōs* „pō, pà“ turime žemaičių žodyje *pos-nagà* (gen. sing. *posnāgos*) Kv, Slnt „racica D², kopyto bydlat Π, V“: 1. *paz-nogiec* „nagas“ (1. *paz-dzior*, *pazdzierze* „spaliai“).

104. Sūdų šnektą skiriasi nuo visų trijų katakizmų šnektos tuo, kad pastarosios šnektos balsį *ā* (I, II *thawan*, III *Tāwan* „tėvą“) sūdai verčia balsiu *o*, kaip ir Elbingos žodynėlio šnektą.

Balsio *ā* vietoje Meletijaus raštas rodo *o* šiems žodžiams:

1) „Kelleweste *Perioth* (var. *periothe*), das ist der Treiber (= Wagentreiber) ist kommen“ = pr. *kela-vezē* „ratavezys, Wagentreiber“ (*kelan* „ratas“ > pl. **kelō* „ratai, Wagen“) *perjōt(i)* „fährte her“ || sūd. **jōt* „fahren, važiuoti“: 1. *jadę* (del *d* plg. *vér-du*, sl. *idq* „einu“);

2) „setzen ihr einen Kranz auf, mit einem weissen Tuch benehet, das heissen sie *Abklopte* (var. *Abglopte*, *abgloypte*)“ = *ab-glōbtē* (-e gali būti ir vokiška galūnė: **abglōbts* < **abglābtas*): pr. *ab-* (*eb-*) „ap-“ (pr. Voc. *ab-stocle* „puodo dangtis“), pr. *glāb-* „dengti“ (pr. III *poglabū* „hertzte“, lie. *apglōbti*).

105. Del dvibalsio *āi* (= lie. *ai*) pavirtimo dvibalsiu *ōi* arba *āi* sūdų šnektą sutinka su Elbingos žodynėlio šnektą: *Bardoayts* „Pollux“ arba *Gardoayths* „Schiffgott“ Bg¹⁰ 77. *Pusch kayts* turi *ai*, gal būti, del to, kad kirtis stovi žodžio šaknyje, t. y. *Pu'sch kayts* (qui sacris arboribus et lucis praeest. Is sub sambuco domicilium habere creditur) = **Pūsk-ait(a)s* arba **Pūskaitis*.

106. Asmens vardas *Preisinges* Bg¹⁰ 78 rodo, kad sūdų sakytą ne *priešingas*, kaip kad ištaria lietuviai, bet *preisingis* „widerspenstig“ (|| pr. III *prēisicks* „priešas, Feind“). Iš *Preisingio* vardo patiriame, kad sūdai, kaip ir visi kiti prūsai, dvibalsį *ei* palieka sveiką.

Sūdūvės lietuvių vietovardis *Léipal-ingis*, kuris kilimo yra sūdiškas, rodo, kad *ltepos* vietoje sūdai bus tarę *letpō*. Kad *Léipalingiui* vardą būtų praminę lietuviai, tai jie šiandie ištąfytų **Ltepalingis*: *Liepal-otas* — Glūšnaraisčio dalis (tankus miškas), panemunėj, apie Diržus (*Léipalingio* par. Db), kaimas netoli Prienų (12 varstų) || *Pūš-al-otas* — miestelio vardas (: *pušis* „Kiefer“).

¹ Salantiškiai sako: Tiktai pro tas duris *tauks pà tauks...*, Juōdu priē stālo susisēdusiu — *sveiks pà sveiks* (v. š. *svāks pà svāks*) Slnt.

107. Léipalingio parapijos ežero vardas *Azāgis* (< *Ezēgis*) rodo, kad sūдай-jótvingai, kaip ir visi kiti prūsai, bus garso *ž* vietoje tarę *z*: lie. *ežegỹs* „pužas, pūgžlys“ = pr. Voc. *affegis* „Barsch“ Bg¹⁰ 78.

Leipalingio netolimas kaimynas *Bérznykas* — Seinų aps. miestelis — del *z* tegali būti tiktai sūdiškas vardas: pr. *berfe* „beržas“.

Kad sūдай lietuvių kalbės garso *ž* vietoje yra tarę *z*, rodo ne tiktai šiandienykščiai Sūdovės žemės vietovardžiai, bet ir XIII amžiaus vardai, kurių mums duoda Ipatijaus kronika. Štai tie vardai:

1) 1227 m. Стероутовн Зѣбр-овичю IL 751 iš nom. sing. *Зебрѣ* = jotv. *zebris* (*zebras*; prieš *i* < *ə* iš *a* priebalsiai lieka kieti) = lie. *žēbras* „margu snukiu“, *Žebrỹs* — pavardė;

2) 1273 m. взяша Злиноу IL 870, 1251 m. Злиньци l. c. 810 „жители Злины“, 1256 m. горды Ятвѣзѣ и Злиньци и Крисменцѣ и Покѣнцѣ l. c. 833: *Syllonis* in Zudua Sc I 737, Sudowiae territorium dictum *Silia* Sc I 143 = jotv. *Zilīnō* Bg¹⁰ 13 arba *Zileinō*: rus. *Злина* < sen. rus. *Зьлина*.

Gardino gubernijos upėvardis *Зельва* — Nemuno intakas, kurį Ipatijaus kronika vadina *Зелева*, laikytinas yra jótvingišku vardu, kuriam lietuvių kalboje atliepia *Želva* (Vilkamergės ap. upėvardis) = jotv. *Zelvō*.

LXXVIII **108.** Jotvingiškų vardų randame ne tiktai į vakarus, bet net ir į rytus nuo Nemuno. Vilniaus žemėje turime jotvingiškos kilmės vietovardžių Alytaus apskrityje, pvz.: *Jėznas* TŽ II 97, *Nedingė* (dz. *Nedzingė*), *Pilvingis*, *Kačingė* (sūdo asmėnvardis *Catcze* Preuss. Urk. II 486).

109. Ipatijaus kronika ir šiandienykščiai Sūdovės (buv. Suvalkų губ.) žemės vietovardžiai pirštu prikišamai teberodo, kad jótvingai-sūдай garso *ž* vietoje, kaip ir visi kiti prūsai, ištardavo *z*. Garso *z* analogija veda mus prie išvados, kad sūдай ir *š* vietoje bus tarę *s*: *Preisingis* „priešingas“.

Sūдай-jótvingai, kaip ir visi kiti prūsai drauge su latviais, turi ir *š* su *ž*. Bet šitie *š* ir *ž* kilimo yra nauji, nes jie yra atsiradę vėliau, — tik seniesiems *š*, *ž* pavirtus garsais *s*, *z*. Naujieji *š*, *ž* yra kilę iš junginio *šļ* (*s* gali būti lygus lietuvių ir *s*, ir *š*), *žļ*.

Ipatijaus kronika rodo *š* ir *ž* šiems vardams:

1) 1273 m. kunigaikščio vardas *Шюрна* IL 870₂₅ < **Šiurpō* = lie. *šiūrpa* „pasišiaušėlis“ Bg¹⁰ 79. Šiurpos kunigaikščio pilies vardas dar ir šandie tebėra gyvas Jeleniavo valsčiaus sodžiaus varde l. *Szurpily* Vo 2 < jotv. *Šur(pa)-pils*;

2) 1227 m. Монъдоуничю (= *Mandūno sūnui*) Шоупрови IL 751 dat. sing. iš nom. sing. *Шуѣрѣ* < jotv. *Šutrās* < **Sjutra-s*. Iš čia Sūdūvōs žemės lietuviai turi sodžiaus vardą *Šutrónis* (nom. *Šutrónys*, gen. *Šutroniū* — ties Stirtų ežeru, Leipalingio apylinkėje) Vo 60 : lie. **siūt-ra-s* „pasiutęs, szaleniec“ (cf. *gūd-ras*, *tik-ras*, *mītras*...);

3) 1251 m. Жаку плѣняя IL 812 iš nom. sing. Жака = jotv. *Žōkō* < **Ziākā* = lie. **Žioka* (1555 m. земля Мица Жакайтя In 17). Жака yra tas-pats vardas, kaip ir Sėmbos vietovardis vok. *Schaaken* (1258 m. *Soke*, 1299 *Schokym* G² 109), t. y. *Žākō* arba *Žōkō*.

110. Ir kitiems Sūdūvōs vietovardžiams, be paminėtosios *Žiokos*, randame bendravardžių kitose Prūsų žemės srityse, pvz.:

1) 1259 m. *Dernen* „l. Dziarn-owo“ Bg¹⁰ 79 = Sėmbos 1257 m. vietovardis *Derne* G² 27;

2) *Kirsnā* — Šešupės deš. intakas, Sūdūvōs upė, iš kur 1283 m. territorium *Kirsnovia* Sc I 145 = pr. *Kirсно* — Galindos ežeras, *Kirsn-appe* G¹ 64 || pr. *kirsnan* „juodas“;

3) XV amž. *Gaila* „l. Biała“ — kaimas ties Olecku = pr. *Gailan* (sc. ežeran), iš kur 1311/5 m. *Gailen*, 1312 m. *Gayle* — Gehl-see Kr. Mohrungen, *Gayl* Kr. Braunsberg G¹ 35 || pr. *gaylis* „weiss, l. biały“. Iš Suvalkų žemės prie pr. *gailo* „balto“ pridera Seirijų valsčiaus ežero vardas *Gáiliekas* Bg¹⁰ 78.

111. Iš *Kirsnōs* ir *Gáilieko* sužinome, kad Suvalkų žemėje gyvenusių prieš lietuvius sūdų-jotvingų „juodo“ ir „balto“ vietoje sakytą *kišnas* ir *gáilas*.

112. Vietų vardai rodo, kad jótvingų kalboje būta *ē* siauro, kas matyti iš balsio *ē* pavertimo ilguoju *ī*, pvz.:

1) 1256 m. *Крисменцъ* IL 833 — **Крисменос* srities gyventojai: 1259 m. *Cresmen* Preuss. Urk. II 69, 70, 1280 m. territorium *Sudowiae* dictum *Crasima* Sc I 142, t. y. jotv. *Krēsṃō*, gen. *Krēs-men-es* arba nom. sing. **Krēsmenā* : *krēs-*, *kres-* „sėsti, sėdėti“ Bg¹⁰ 140;

2) *Mēiṭō* — Beбros upės intakas (pietūse nuo Augustavo), lenkiškai šandie vadinamas *Netta*, kurią 1402 m. dokumentas vadina *Mete* Sc II 692 = *Muta* 1559 m. (Бобра рѣка, до рѣчки Муты, повстала зъ озера Мицка < jotv. *Mūtiskan* azaran > озеро Мутьско) Bg¹⁰ 80, 1516 m. на реце на Мете до Прусь едучи LieM (РИБ XX 1165), на *Мѣте* l. c. (leidėjo čia pasakyta: Здесь ѣ переправлено из и), по сѹ сторону Меты XV amž. l. c. XXVII 114;

3) Sudowiae territorium dictum *Meruniska* 1274 m. Sc I 139 = 1559 m. *Мирунишки* Bg¹⁰ 80: А уверхъ рѣки Миты д мили до озера Мицка (по Augustavo miestui). А Мицкомъ озером миля до рѣчки Прусски (i NW nuo Augustavo), которая повстала зъ Нѣмецкое стороны. А отъ Прусски миля до вровича Превиишкѣ (= Preyviski Festschrift Ad. Bezzenberger 49, 1256 m. вси рекомѣй Привища IL 832 < jotv. *Preiviskijō* nom. pl. n., kа rodo lytis на Правишихъ IL 834, t. y. Привишихъ loc. pl.: 1393 m. *Prei w u s*, des comturs dyner czu Rangnit Sc II 673, t. y. *prūsas skalvis* < *Preiwa-* (kamienas) : lie. *Priev-ēlis* — Trumpālių sodžiaus pavardė Uš par.), дѣлечи пусчи короля его милости съ княжатеъ Прускимъ: держачи Перстунскую по правѣ, а княжати Прусского по лѣвѣ. А отъ Превиишкѣ двѣ мили до вровича Конопного (dabar l. wieś Konopki, gm. Wólka, pow. Suwalski Vo 16). А отъ Конопного двѣ мили до селища Мирунушокъ (vok. dabar *Mierunskien*). А отъ Мирунушокъ д мили до рѣчки Переросли. А рѣчкою Перерослюю двѣ мили до озера Зусна... А отъ озера Зусна (wieś Zusno, Zusenko, gm. Czostków Vo 20) поперекъ полторы мили до рѣчки Блинды, которая повстала съ Нѣмецкое стороны и въ Нѣмецкую пошло (Ревизия пущ и переходов звериных... составленная... Воловичем в 1559 г. Вильна 1867, стр. 50).

Sūduvos sričių vardus *Kytenow* Sc I 138 ir *Pokima* 140 del Ipatijaus kronikos lyties *Покѣнцѣ* (1256 m. IL 833) „Kalboje ir senovėje“ (I 80) esmi vedęs iš senėlesnių lyčių *Kēmenavō* ir *Pō-kētō*. Lytis *Покѣнцѣ* gali būti kildinama ne tiktai iš prolytės **Покѣм-ьци*, bet lygiai ir iš **Покѣмьци*. Pastaroji lytis rodytų, kad jotvingių srities vardo būta ištariamo *Kimenavō* ir *Pō-kimō* : *Kimėnai* — Utenės par. sodžius.

113. Nadruvės *Vēluwā* (vok. *Wehlau*) Dusburgas (1326 m.) yra gir-dėjęs ištariant rytiečius prūsus *Vilavō*: Bodem anno (= 1255)... Nadrowitae, Scalowitae et Sudowitae gentes vicinae indignatae ex hoc, quod Sambitae se fidei et fratribus subdidissent... terram Sambiae rapina et incendio transiverunt, captis hominibus pluribus et occisis, et dum recederent, placuit eis, ut castrum Wilow aedificarent, ne improvisus et facilis aditus in terram Nadrowiae pateret amodo fratribus et Sambitis Sc I 93.

1256 m. *Sūduvōs Krīsm(en)ō* (iš čia *Крисменцѣ* IL 833) ir Nadruvės bei Sėmbos pasienio *Vilavō* rodo, kad garso *ē* pradėta virsti balsiu *i* visupirma šiaurės rytiniame Prūsų žemės kampe. Šita *ē* > *i* vilnis, kuri XIII amžiuje tesiūbuoja tiktai tarp Suvalkų ir Vėluvos, iki XVI amžiaus pradžiai atvilnija net iki Karaliaučiai.

114. Jótvingų-sūdų kalbos liekanos. A. Asmėnvardžiai:

1) *Abdangen* Festschrift Ad. Bezzenberger 46 = pr. *Abdanx* Festschrift Ad. Bezzenberger 46 < pr. *Ab-dang(a)-s* : *Podange* — sembiškio prūsų vardas (*Podangen* — Gut bei Liebstadt) PN, G¹ 111, *Padange* — 1276 m. pagudėnas Sc I 255 < *Pō-dang(a)s* : prūsų vardas *Au-dange* Festschrift Ad. Bezzenberger 46 : pr. *po-dingan* „Gefallen“.

2) *Анкадъ* 1256 m. IL 932₇, Sjögren 186 < *ān'kādas* arba *ōn'kōdas*, lietuviškai būtų **Añkōdas* Bg¹⁰ 79. Del galūnės plg. 1216 m. pagudėno prūso vardą *Warpoda* PU I 7, Latgalos vieto-
vardį *Cyskōds* < aist. **Kiškāda-s*, iš kur 1595 m. kražiškio žemaičio
vardas *Кушкод-аймуць* In 525.

3) *Бороутъ* 1248 m. IL 799₂₄ < *Baru'tis* = pr. *Barutis*, iš kur
vietovardis *Barute* — 1242 m. Pamedės kaimas PN, G¹ 17, PU II
394 = lie. *Barūtis* — Rietavo ap. pavardė Акты Вил. арх. Ком.
XXV 517/8.

4) *Dirkot* Festschrift Ad. Bezzenberger 47 < *Dirkōtas* (plg. prūso
vardą *Byot* || lie. *Bijotai* — kaimo vardas LT I 225) arba *Dirku'tis*
(*u* = *u* arba *o*): pr. *Dirke* — Sėmbos vėtingo vardas PU II 449 (PN
1299 m.) = lie. *Dirkė* — Panevėžio, Naujamiesčio, Smilgių par. pa-
vardė Pan || *Dir'ketos* — Lieplaukio par. kalno ir sodės vardas Vš I 45.

5) *Galms* 1285 m. Sudowitis scilicet *Scumant* et tribus filiis
eius sic dictis Rukals, Gedetes, *Galms* ac ipsorum veris here-
dibus villam, quae vocatur Steynio... inter villam Drogowi-
tegen... pratum... Penkoweo nominatum... campum... *Labalaucs* PU II 297/8. *Galms* < aist. *Gálma-s*: pr. 1424 m. *Galmen*
„Kammeramt Bordehnen Kr. Pr.-Holland“ G¹ 35 (Gut bei Mühl-
hausen PN): kurš. 1291 m. *Galmene* — Pilsotos srities pilis ir kalnas
BG 254, PU II 359, 360: la. *pa-galms* „Hofraum, atšleimas“
Bg¹⁰ 79.

6) *Gedetes* 1285 m. PU II 297, *Gedēte* Sc I 510, *Jedetus* Sc I
145 < *Gedētas* = pr. *Gedethe* Festschrift Ad. Bezzenberger 47, *Gedete*
PU II 448 || 1528 m. Иванъ Хватъ з *Кгедѣттоинъ* (= **Gedētainys*
nom. pl.) самъ. Рудомин. бояринъ РИБ XXXIII 43: *Ged-áičiai* —
Šakynos par. sodžius Vš II 7, pr. **Gedaitiai* > vok. *Gedaiten*
„Dorf, Kr. Allenstein“ PN. Del galūnės plg. upės vardą *Šukėtas* —
Nemuno intakas ties Žem. Panemune; *Šukėtai* — Griškabūdžio vls.
kaimas.

7) *Юндилъ* 1256 m. IL 835₁, Sjögren 187 = панъ *Юнѣдило*
1503 m. РИБ XXVII 856, панъ Миколай *Юньдилъ* 1538 m. l.
с. XXX 17, Станиславъ *Юндилъ* 1567 m. Lydōs aps. l. с. XXXIII
756, Панъ Миколай Павловичъ *Юндилъ* з ымѣння своего з Бу-
сежы въ повѣте Слонимскомъ кони два а з Пелесы въ повѣте
Лидскомъ конь РИБ XXXIII 496 (cf. XXX 418) < *Juñdilas* —
Kvėdarnos par. pavardė (> *Jundilai* — Slavikų par. kaimas; falso
Vo 276) || *Juñdalas* — Kantaūčių par. pavardė (> *Jundalai* — Šačių
par. soda Vš I 52) Bg¹⁰ 79 || *Juñdulas* — Plūngės par. pavardė (Vin-

deikiuose): *Jund-éika* > XV amž. Юндейко у Жомойти РИБ XXVII 53 : pr. *Junde* — Sémbos srities výtingas PU II 449. Del galūnės plg. pavarde *Vaid-ilas* (Šmn., Jnšk. par., iš kur sodžiaus vardas *Vaidilai* — 1) Žvingių par. Vš I 60, 2) Grinkiškio par. Vš II 29).

8) 1285 m. *Kantigirde* et suis filiis cum Zwinnienen et suo fratri... contulimus campum Powunden (Gut im Kr. Pr. Holland) PU II 302 (450/1), 1280 m. *Cantegerde* Sc I 143 (cf I 256, 509) <*Kanti-girdas*: pr. 1329 m. *Kanthe* — pagudėno pavarde Festschrift Ad. Bezzenberger 47, iš kur vietovardis *Kanthen* — 1) Kr. Pr. Holland, 2) Kr. Mohrunen (l. *Kątki*), 3) Kr. Allenstein, 4) bei Laptau (Samland) G¹ 56, PN: *Kant-eikiai* — Akmenės vls. soda KosL 161b, *Kant-ėniai* — Telšių par. soda Vš I 45. -*girdas*: pr. *Tuli-gird(a)-s* > 1313 m. *Tulegerde* — varmėno vardas PN (1360 m. *Tuli-gede* PN — sembas), pr. *Mante-girde* || *Girde-mante* Altpr. Monatsschr. XV (1878) 579 : 1285 m. Scalowita dictus *Girdilo* Sc I 148 = lie. *Girdilā*.

9) *Catcze* = pr. *Katcze* Festschrift Ad. Bezzenberger 47 <*Kat-s(a)s* arba *Kat-sīs*, nom. pl. *Katsjai* > *Katsai* > *Kačai* (plg. vietovardį *Genčiai* Krtn aps.) : *Kačim'gė* — Merkinės par. sodžius || 1245 m. *Kath* „Katzen Kr. Heilsberg“ : pr. *catto* „katė“.

LXXX 10) *Коматъ* 1255 m. IL 828₁₃, Princeps *Comath*, tunc major inter duces (Jaczwingorum) 1264 Długosz (Sjögren 185), 1264 Tandem *Comat* princeps Jazuaditarum in bello per Cracoviensem exercitum occiditur Sc I 767 <*Kōmât(a)-s* iš aist. prolytės **Kā-mātas* : la. *kāmēt* „hungern“ (žr. a. § 61). Prolytės *Kōmāts* arba *Kōmōts* reikalauja šiandienykštis vietovardis *Kumat* — uroczysko w pow. bielskim, gub. grodzieńskiej, o pół mili od Brańska, śród błot przy zejściu się Bronki z Nurem, na gruncie folwarku rządowego Kiersznówka (= jotv. *Kirsnō*, *Kirsnavō!*); mogiła (hordyszcze), w której po zaciętej obronie zginął na czele Jaćwingów wódz ich *Kumat*, w walce z hufcami ks. mazowieckich i krzyżaków 24 czerwca 1264 r. Przy rozkopywaniu w 1829 r. znaleziono popielnice. Czyt. Wspomnienia z Podlasia o uroczysku historycznem zwanem *Kumat*, przez Wiktora hr. z Tęczyna Ossolińskiego. Biblioteka Warsz. 1848, IV 405, SG IV 870.

11) *Kudare* de Sudowia Sc I 139 : pr. *Ku-drawe*, *Ko-glande* E. Lewy Die altpreuss. Personennamen I 51 (plg. l. c. 57: *Quei-lang* || *Ko-lange*, *Quei-dange*, *Quei-rams*) <aist. *kō*. -*dar(a)-s*: pr. *Prei-dar*, *San-dar* Festschrift Ad. Bezzenberger 47.

12) *Meinuso* Grunau PN <*Meinūzō* (lie. *lam-ūža* „Schlampe“ RFV LXXI 464, la. *utūzis* „utėlius“) arba *Meinuzis*: pr. *Meynote*

PU II 449 = kurš. 1310 m. *Meinates* BG 290, 327: lie. *Meīnius* — Tilžēs aps. pavardē G¹ 97.

13) *Melins* arba *Melnis* G¹ 97, Festschrift Ad. Bezzenberger 47: pr. 1374/9 *Meladen* — vietovardis (dabar vok. *Mehleden* Kr. Gerdauen), pr. asmenvardis *Meleycke* Festschrift Ad. Bezzenberger 47, *Mēlidas* (i gali būti ir iš y) — bala ties Sitkūnais Pšl ap., *Mēlidai* — Šjl par. sd. Vš II 21, *Мелиды* XVI amž. S : *mēlas* „mėlynas, blau“.

14) Kunigaikštis *Минтеля* 1273 m. IL 870₂₅, Sjögren 313: pr. 1393/1407 m. *Myntewayen* — pievos vardas (dabar *Mintwiese* Kr. Gerdauen) < *Minūļa-vaļōs* || *Minūļō* — asmens vardas (iš čia dim. *Minūļaitīai* — vietovardis > 1278 m. *Mintieyten*, *Myntegeiten* G¹ 99) = lie. *Mīnčia* — Tauragnų par. girios vardas (*Mīnčios* girià) = kurš. *Mintļa* > 1310 m. *Minte* de Gevefen BG 290 : pr. *Mintete* — skalvių vado vardas Sc III 576, pr. asmenvardis *Mintucze* Festschrift Ad. Bezzenberger 47. Del galūnės plg. prūso vardą *Dargelo* Festschrift Ad. Bezzenberger 47.

15) *Монѣдоуницю* Шоутрови dat. sing. 1227 m. IL 751 — tėvavardis iš rus. lyties *Монѣдунъ* < *Mandūn(a)-s* : pr. 1280 m. asmenvardis *Mandio*, 1302 m. Sembos kaimo vardas *Manditen* || la. *Muode* — muižės vardas BG 183.

16) *Mosodins* arba *Molodins* Festschrift Ad. Bezzenberger 47. Nėra žinios, kaip skaitytinas yra vardas.

17) Kunigaikštis *Моудѣйко* 1273 m. IL 870, Sjögren 313, jei jo vardas nėra surusintas iš lyties *Mandeikos* (**Мондѣйко*) Bg¹⁰ 79, gali būti skaitytinas *Mudeikō* = lie. **Mudėika* : pr. 1339 m. *Mude-garben* = 1402 m. *Modegarben* G¹ 102, 1426 m. *Modien* „dabar vok. *Moddien* Kr. Pr.-Eylau“ < *Mudins* : pr. *Mode* — skalvio vardas Sc II 680, pr. asmenvardis *Modoth* G¹ 110.

18) *Muntigin* 1280 m. (im Felde „Dymsteines“) PU II 301, Sc I 258 < *Muntigin(a)s* = pr. 1336 m. vietovardis *Muntigin* „Kammeramt Morainen Kr. Stuhm“ : pr. asmenvardis *Munte* G¹ 102, 1289 m. *Munthe-mil* PN : pr. asmenvardis *Tawte-gynne* || *Gyn-ithaute* Altpreuss. Monatsschr. XV (1878) 579.

19) *Небѣста* gen. sing. 1251 m. IL 810₂₂, Sjögren 176 < **Ne-b(i)āst(a)s* arba (?) *Nebēst(a)s* (plg. Labanoro par. ežero vardą *Lamēstas*): pr. asmenvardis *Byot* G¹ 20 || **Bijā-sta-s*.

20) *Небра* язви чetyрми панами 1227 m. IL 751 iš vard. *Неборъ* = jotv. *Ne-bar(a)-s* (|| lie. *Vis-baras*, *Daū[g]-baras*). Rusams pasirodė, kad *Небор* yra linksniuojamas kaip ir jų žodis *оухор*, kilm. *вухра*.

21) Kunigaikštis *Пестило* 1273 m. IL 870₂₈, Sjögren 313 < *Pestilō* = lie. **Pestilā* : pr. *Pest-intā* – balos vardas > 1316 m. *Pestinte* „Bruch, Kammeramt Morainen Kr. Stuhm“ G¹ 121: lie. *Pesčiaiā* (šn. *Pè-stē*) – Salantų par. soda Vš I 41: žiemgal. 1272 m. vietovardis *Pestene* BG 115, 139. Del galūnės plg. prūso vardą *Cantil* ir pr. vietovardį *Cantils* arba *Kantels* G¹ 56.

22) *Powile* 1317 m. (var. *Pywile* Festschrift Ad. Bezzenberger 48), jei nėra jis *Póvilas* „Paul“ (cf. G¹ 133), gali būti *Pō + vil(a)-s*: pr. asmenvardis *Po-dange* || *Ab-danx* || *Audange*, *Po-mauda* NTh 137 || *Mawde* G¹ 95, *Po-wida* pogesanus 1274 m. Sc I 136, sembas *Powyde* 1360 m. PN (lie. *Povyđai* – Týtuvėnų par. soda Vš II 4), *Po-bilte* 1394 m. – skalvio (?) vardas < *Pō-vilt(a)-s*. *-vil(a)-s*: pr. asmenvardis *Prey-wil* G¹ 134, *Tawte-wille* 1360 m. = sembas PN.

23) 1295 m. *Preisinges* Sudowitae et suis heredibus... in campo Stantow PU II 402 = pr. **preisingis* „priešingas“ (pr. III *nigīdings* „negėdingas“, *niseilewingis* „unfleissig“, *druwīgin* „tikintį“), Sémbos prūso vardas *Nautinge* (1307 m.) PN, PU II 456, jotv.-lie. *Léipal-ingis* – miestelio vardas (Лейпуны).

24) *Prodwele* 1280 m. PU II 301 begu nėra skaitytinas *Prōt-vil(a)s*? Festschrift Ad. Bezzenberger 48 : pr. III *prātin* „Rat, patarimas“, asmenvardis 1339 m. *Pansdo-prote* – bártas (*Ponsdouprote*, *Posdrau-pote*, t. y. *Po[n]sdau-prote*) PN. *-vil(a)-s* : pr. asmenvardis *Wisse-wel* Festschrift Ad. Bezzenberger 48, *Wissewille* G¹ 204.

LXXXI

25) *Rukals* – filius Scumanti 1285 m. PU II 297: *Rukỹs* Birštono par. pavardė, *Rukaĩ* – Mosėdžio par. soda Vš I 41, *Rukėliai* – Rokiškio par. sodžius, *Rukūiža* – Panevėžio par. pavardė, 1390 m. žemaičio vardas *Ruckunde* Codex Vitoldi 23, t. y. *Rukūnda(s)* : pr. *Ruckelkaym*, *Rockelkaym* G¹ 145.

26) Quidam nobilis de Sudowia dictus *Russigenus* 1280 m Sc I 141 < *Ruseinis* (*Russieinis* PN) = pr. vietovardis 1419 m. *Rossigeyn*, 1411/9 m. *Russien* „dabar vok. Roschenen Kr. Friedland“ Festschrift Ad. Bezzenberger 48, G¹ 147 = lie. *Rusėiniai* – Jėsvainių vls. sodžius || *Rūsinas* – Veiviržėnų par. pavardė. Ilgą *ū* rodo Sūdovės vietovardis (dvarelis, netoli – 6 varstai – nuo Merkinės, Liškiavos par.) *Rūsingė* Db (cf. la. *Rūsiñi* TŽ I 390).

27) *Schare* 1280 m. PU II 301 < *Skarīs* : *Skariaĩ* – Joniškio par. sodžius Vš II 8 < **Skarỹs* (pavardė) || *Skarà* (gen. sing. *Skāros*) – Mosėdžio, Papilės par. pavardė, *Skarėlis* – Ds par. pavardė.

28) *Скомондъ* 1248 m. IL 799_{23, 25}, Sjögren 185, 324, *Scumandus* Sc I 127, 142, *Scumand* PU II 69, *Scumant* 1285 m. PU

II 297 < jotv. *Skōmant(a)s* arba *Skōmand(a)s* : *Skōmantas* — Veiviržėnų par. pavardė, *Skomantai* — Švėkšnos par. soda Bg¹⁰ 78, pr. 1396 m. asmenvardis *Scomantin* PN, 1. *Skomėtno* — Prūsų Mozūrų vietovardis (Kętrzyński O ludności 452, 504), *Skomantėliai* (ž. -èl'ā) — Rietavo par. soda Vš I 58 || pr. 1272 m. varmenų vadas *Scumo* Sc I 118 < aist. **Skāmā*. -*mant(a)s* : pr. *Wisse-mante* Festschrift Ad. Bezzenberger 48 = *Висимонтъ* у Попортъск. вол. XV amž. РИБ XXVII 120 < *Visi-mantas* || pr. asmenvardis *Manto* G¹ 94. -*mand(a)s* : pr. asmenvardis *Monti-mand* (Lewy) || 1591 m. Czapos *Dawmondis* (= *Daumañdis*), sioło Silany, nazywające Skorże (Kelmės ap.) In 385, jei nėra tik skaitytinas kaip *Daumañdis* (— Šipylių par. pavardė || *Daugmañdžiai* — Šakynos par. soda Vš II 7) || *Мондейко* из братомъ з Кгирдемъ XV amž. РИБ XXVII 103 (cf. In 279), *Mandeikiai* — Šakynos par. soda Vš II 7 (|| *Mandėkis* — Gruzdžių par. pavardė).

29) *Scurdo capitaneus alterius partis Sudowiae... cum suis hominibus versus terram Lethowiae est profectus* 1283 m. Sc I 146 (cf. I 510) = lie. **Skurda* || *Skurdėlis* — Kvėdarnos par., *Skurdėnis* — Velykių par. pavardė Pan (> *Skurdėniai* — Ramygalos par. sodžius Vš II 11) = pr. 1395 m. skalvio vardas *Scurdenne* Sc II 675 || *Daū-skurdas* — Žarėnų (Telš. aps.) par. pavardė.

30) *Стегоутову* Зѣбровичю 1227 m. IL 751 iš vard. *Стегумъ* < *Stegut(a)s* : *Stegėliškė* — Kvėdarnos par. bala, *Stegvilas* Kv — pavardė, *Stegvilai* Kv — soda (1528 m. *Стегвилъ* Коркозовичъ. Велена РИБ XXXIII 203) || Юрисъ *Стекойловичъ* Поюре 1528 m. l. c. 217 < *Stegdila*, Бортко *Стегминовичъ* Крожи l. c. 226 < *Ste(gi)-ginas*. Greta su *Stegvilaš* turime ir *Steigviliūs* (Pašvitinio par. sodžius Vš II 9) || *Steigvila* — pavardė.

31) *Стѣкинѣтъ* 1255 m. IL 827₂₂, Sjögren 184, 187, *Сте-кынѣтъ* gen. sing. IL 827, домъ *Стекинѣтъвъ* 1256 m. IL 834₂₁, в домоу *Стѣкинѣтъвъ*, *Стѣкинѣтъвъ* 828_{9, 10, 19} < *Stekint(a)s* < *Steg(i)-kintas* Bg¹⁰ 79 : jotv. *Stegutas* + pr. 1373 m. *Dau-kinte* Sc II 573 (= ž. *Daukiñtis* Ms, Žd, Žr par. pavardė), 1357 m. *Wisse-kint* — Sembos šventosios girios vardas G¹ 204.

32) Kunigaikštis *Шюрна* 1273 m. IL 870₂₅, Sjögren 313 = lie. *šūrpa* „pasišiaušėlis“ Bg¹⁰ 79 (žr. a. § 109).

33) Монѣдоуничию *Шоутрову* 1227 m. IL 751 < *Šutris* (kamienas *Šutra-*) = lie. **siūtras* „pasiutėlis“ (žr. a. § 109) || la. *šāust* „pliekti, mušti = susiaūsti“ (*šāuš* kungi vecus vīrus ar ābel'a rīksti-tēm BW 22118).

34) *Tholeike* 1280 m. PU II 301 = *Toleikis* — Kvėdarnos par. pavardė (*Toleikiškis* — Šiaulėnų ap. sodžius) || *Tolj's* — Kvėdarnos par. pavardė (: pr. asmenvardis *Tole* Festschrift Ad. Bezzenberger 48), *Toliūšis* — Tauragės par. pavardė : pr. 1369 m. vietovardis *Tol-lauken* alias „Breitenveld“ — dabar vok. *Tollack* (Dorf bei Allenstein) PN.

35) magister... intravit Sudoviae territorium dictum Siliam... occidentes quendam nobilem dictum *Wadole* capitaneum ibidem 1280 m. Sc I 143 = pr. Voc. *wadule* „Pflugbaum“ || *vedū*, *vādas*.

36) *Wailubo* (Grunau) Festschrift Ad. Bezzenberger 48: *Na-lubo*, filius Scldonis de Quedenow Sc I 105 || *San-lobe* — 1374 m. varmėnas PN || *Lube* (= ž. *Lubj's* — Slnt par. pavardė) — prūso vardas G¹ 91 (>1346 m. *Lobe-kayme* — kaimo vardas): *Vail(i)-lubā* (?) || lie. *Vailionis*, *-ies* — Léipalingio par. pavardė.

37) *Wilto* (Grunau) Festschrift Ad. Bezzenberger 48: pr. asmenvardis *Wiltike* G¹ 202 || 1522 m. Южно Вилтейк-овичъ, бояринъ Жижморскій РИБ XX 1541.

LXXXII

38) Стегоутови *Зѣбровицю* 1227 m. IL 751 < jotv. *Ze'bris* (kamienas *Zebra-*) arba *Zebri's* (kamienas *Zebri'a-*): lie. *žėbras* „smulkiai margas“ Bg¹⁰ 78 > *Žebrj's* — Subačiaus-Kupiškio ap. pavardė > *Žebriai* — Kelmės par. soda Vš I 56 (žr. a. § 107).

39) *Zohe* Festschrift Ad. Bezzenberger 48 — sugadintas vardas.

40) cum *Zwinnienen* et suo fratri 1285 m. PU II 302 < *Zvin-* ar *Svin-*? Bg¹⁰ 79.

B. Vietovardžiai:

1) ко вси рекомѣй *Болдикуща* 1256 m. IL 832₁₁, Sjögren 186, 189 < jotv. *Baldikiskja-* (kamienas; *ik* gali būti ir *ik*: pr. III *brat-rīkai* „broleliai“): pr. ežero vardas *Baldainis* G¹ 15 (*Baldein* 1595 m. Arm des Spirdingsees PN), pr. 1284 m. Varmės srities lauko vardas *Baldingis* (bei Tromp Kr. Braunsberg) G¹, PN || 1578/9 m. *Болдя* — Karklėnų vls. upė S, 1598 m. *Болд-yne* — Kražių vls. lankų (prie upės) vardas S < *Bald(up)ė*, *Baldukas* (l. *Balduk* SG XV 73) — Švenčionių aps. ežeras || la. *Balduone* — upės vardas Konv. vārdn. 1702 (BG 154), *Baldun-ezers* LV 46, *Balduones* 10, 72, *Balduons* 48, *Balduonis* 109, *Balduoni* 35 — g. v.: *Bal'dikis* — Telšių-Žarėnų par. pavardė Db, *Baldainiai* — Týtuvėnų par. soda, *Baldeniškis* — Pušaloto par. vs. || la. *Baldis* — Raunos vls. vs. (P. Šmits).

2) *Боуряля* 1256 m. IL 834₁₉, Sjögren 187, 189, 324 < *Būrel'ā*. Būtų galima prolytė ir *Būrėlė*, jei jotvingų tarmėje būtų buvęs *ē* platus. Kalbės duomens jótvingų tarmei rodo siaurą *ē* (žr. a. § 112). Del galūnės *-el'ā* (prie lie. *-elė*) plg. latvių kalbos grutė *bierztal'a*

(Cīrava)||birztele „ž. biržtvālē, -ēlē“ (Endzelin Lett. Gr. S. 254) ir la. *miegāl'a, snaudal'a* greta su lie. lytimis *miegālē, snaudālē*. Jotv. *Būrel'ā*: pr. varmēno 1363 m. vardas *Burīt'is* Festschrift Ad. Bezzenberger 48, PN, 1323 m. vietovardis (im Mehlsackschen) *Burin-g(en)'is* PN||*Būriai* — Kelmės par. soda Vš I 56.

3) 1259 m. Nomina autem terrarum haec sunt: *Denowe* tota, quam etiam quidam Jetwesen vocant, exceptis quibusdam terrulis, scil. Sentane, Dernen et Cresmen, et villa, quae Gubiniten dicitur, cum tribus villis in Welzowe PU II 70 (Bunge Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch I S. 437), Sjögren 165/6, 249–252 = rus. *Дойнова* (žr. a. § 97) <jotv. *Dainavō* = lie. (iš jotvingų tarmės paskolytas vardas) *Dainavā* – 1) Žāšlių, Žiežmarių ap. sodžius (dvaras: з Шилинь... съ Попортъ... з Доуновы... з Стравеникъ 1567 m. РИБ XXXIII 447), 2) Eišiškių (Lydōs aps.) par. kiemas 1910 m. „Vilties“ Nr. 136, 3) Šalčininkų par. kiemas 1911 m. „Vilties“ Nr. 95, 4) Kalesninkų (Lydos aps.) par. sodžius, 5) Ródūnios par. sodžius, 6) Zietelos (Slānymo aps., Gardino gub.) par. sodžius, kurį gudai vadina *Jácvīz* (sen. Ятвязь) = *Dojnowo* — folwerk dóbr Dojlidy, pow. białostocki SG XV 423 || *Dajnowa* — tak pod Reszlem zowią pruską rzekę Deime SG I 893. Šutronių sodžiaūs (Léipalingio par.) miško vardas *Daĩnamiškis* galėtų būti kilęs iš senėlesnės lyties *Daĩnava-miškis* (Leipalingio par. dzūkai *dainōs* vietoje tesako tikrai *giesmė*), jei tam neprieštarautų Šventazerio par. balos vardas *Daĩna-balē*. 1340 m. Prūsų žemės ežero (ir lauko) vardas *Denow* (See und Feld bei Rastenburg PN), iš kurio išteka upė, vardu *Dena* PN, gali būti kilę iš prūsiškų lyčių *Dainavō* ir *Dainō*, kurioms pritaria šiandienykščia vokiečių ištarmė — *Deinowa-See* G¹ 27 ir *Dein* (Fluss) PN. *Dainuva* (pr. *Dainavō*) ir *Daina*, būdamos tekančių vandenų vardais, kilmės atžvilgiu rištinios yra su latvių veiksmazodžiu *deju, diēt* „šokti, pašuokomis bėgti“, iš kurio vestini yra ir šie upėvardžiai: 1) *Deimenā* K, *Deimenis* N — Deimefluss, Name des Pregelarmes zwischen Tapiau und Labiau K (*Pa-deim-nis* — Name eines Gutes, Paddeim N), kuri yra kilusi iš prūsiškos lyties *Deim'ō* (*mā* > *mō* > *mō* > *mū*: *mūti* < pr. Voc. *mothe* „mótyna“) = aist. *Deimā* (lie. *Deimos* miestas J³ 1174, 13, vok. 1400 m. *Deim*, 1450 m. *Deyme* G¹ 26). Pr. *Deimō* lietuviams pavirto lytim *Deimuō*, *Dei'menį*. Prie *Deimenōs* (nom. sing. *Deimen-ā*) atsiradimo galėjo prisidėti kiti upėvardžiai su galūne *-enā* (*Šeimenā*, *Lomenā*, *Utenā*). Ne *-en-* kamieną rodo ir prūsų **Deim-laukis* > vok. *Deimlacken* (wieś Jakunowo, pow. Angerburg Kętrzyński O ludności 537);

2) *Deinupio* upelį rodo Veiverių vls. (Vo 166) kaimo vardas *Pa-deinupės*; *Dein-* del balsio *ei* būtų jotvingiškas vardas; *Diėnininkas* (v. š. *Dėinėnėiks*) — Bártuvos intakas ties Nevočiais (Mosėdžio par.); 3) *Dysnà* — Dauguvės intakas, kuris išteka iš ežero, vardu *Dysnāi* (Zarasų aps., Dūkšto ap.).

Šalies vardas *Dainuvà* (pr. *Dainavō*), kaip rodo to-paties var-do upė ir ežeras, yra pramintas ne nuo jos gyventojų dainavimo, bet nuo gyventojų gyvenimo *Dainuvōs* paupiais.

4) *Dernen* 1259 m. PU II 69, 70, Sjögren 252 <jotv. *Derna-n* n. = pr. *Dernan* > vok. *Derne* — Sembos vietovardis Sc I 289, PU II 6, PN. Jotvingų vietovardį *Dernan* šandie mozūrai ištaria *Dziarn-owo* (ties Luku „vok. Lyck“) Bg¹⁰ 79.

5) *Дора* 1256 m. IL 834₂₀, Sjögren 187, 189 yra tas-pats kaimas, kaip ir l. *Dora* — Augustavo aps., Ščebros-Olšankos vls. Vo 88 (6) <jotv. *Darā* Bg¹⁰ 80: pr. asmenvardis *Dar-oth* G¹ 26.

LXXXIII *Drohyczyn* — caput Pollexianorum Festschrift Ad. Bezzenberger 48, kurį rusai vadina *Дрогоичинъ*, veikiausia bus kilimo slaviškas vietovardis: l. *drogi*, rus. *дрогоуѣ* (= la. *dārgs*) „brangus“. Šito vietovardžio pagrindinė (praslaviška) lytis yra buvusi **Dargūkīnas* arba **Dargūkeinas* Bg¹⁰ 80.

6) *Gaila* XV amž. — kaimas ties Olecku, kurį mazūrai vadina *Biała*: 1311/5 m. *Gailen* — ežero vardas (dabar *Gehl-See* Kr. Moh-rungen) <*gāilan* (sc. ezeran): 1312 m. *Gayle* — dabar *Gayl* Kr. Braunsberg || pr. Voc. *gaylis* „baltas“.

7) *Gubiniten* 1259 m. PU II 69 — 72 <*Gūbīnītīai* nom. pl. <*Gōb-* = aist. *gāb-* (lie. *Gobė* — Jūžintų par. pavardė, *Góbužas* — Vy-žuonų par. pavardė, pr. *Gobis* — 1260 m. Pamedės dvaro vardas PN): pr. vietovardis 1411/9 m. *Gubithen* „dabar Gubitten Kr. Mohrun-gen“, 1400 m. *Gube-lauken* „dabar Gablauken Kr. Mohrun-gen“, 1405 — 17 m. *Gobayn* || *Gubaynn* „dabar Gubehnen Kr. Weh-lau“, pr. asmenvardis *Gubicke* PU II 449 <pr. *gōb-* (iš aist. *gāb-*) >*gūb-*, pr. III *pergūbons* „parėjęs“.

8) magister et plures fratres cum mille et quingentis equitibus intraverunt terram Sudoviae, et territorium, quod dicitur *Kymenow*, depopulati sunt 1274 m. Sc I 138, 1283 m. castrenses de *Kyme-novia* l. c. 145 <*Kimenavō* (žr. a. § 112).

9) 1283 anno frater Fridericus... cum C viris equitibus de castro Brandenburgk processit contra Sudoviam, et dum accepto magno spolio in territorio *Kirsnoviae* rediret, hostes sequentes, ipsum cum XXX viris interfecerunt Sc I 145, *Kirsnouwin* Sc I

509, t. v. Sūdovs žemēs sritis pagal *Kirsnōs* upę || *Kirsnā* — Šešu-
pės deš. intakas = *Kirsnā* — Nebenflüsschen der Deime N:pr. ežero
vardas *Kirsnō* (žr. a. § 91) || pr. Voc. *kirsnan* „juodas“.

10) *Комата* 1256 m. IL 834₁₉, Sjögren 189 < jotv. *Kōmāiā*:
Kōmāi(a)s — asmenvardis (žr. a. § 114,10):? *Kuomiškės* — Ažuožerių
sodžiaus (Anykščių par.) pelkių vardas (jose auga gailių, mėlynųjų;
niekuomet neišdžiūsta).

11) на селѣ *Корковичихъ* 1256 m. IL 834₂₂, Sjögren 187/9,
190, 324 < jotv. asmenvardis *Karkis* || Sėmbos srities asmenvardis
Ne-karkis PU II 116: *Karkiškiai* — Būblelių vls. (Nm aps.) kaimas
(cf. Vo 250), 1261 m. pr. vietovardis *Kark-ainis* „dabar vok. Kor-
kehnen Kr. Fischhausen“, 1341 m. ežero vardas *Karke* arba 1389 m.
Korkyn < pr. *kārk(i)a-* (kamienas, pr. *ār* = lie. *aĩ!*): lie. *Kařk-až-iš-
kės* — Ušpalių par. sodžius Bg¹⁰ 80.

12) горды Ятвязѣ, и Злиньци, и *Крисменць*, и Покѣнцѣ
1256 m. IL 833, Sjögren 189, 252, 324, 1259 m. *Cresmen* PU II
70, 1280 anno ...magister... intravit territorium Sudoviae dictum
Crasimam... Habitationem etiam illius potentis viri Scumandi, ca-
pitanei dicti territorii, redegit in favillam Sc I 142 < jotv. *Krēsmenō*
(žr. a. § 112).

13) рѣкою *Лѣкъ* (var. *Лоукъ* X, П) 1251 m. IL 813 — Bebroš
(Бобр) intakas < jotv. *Luk(a)s* > s. 1. *Lėķē* > 1. *Ėek*, gen. sing. *Ėka*;
iš kur dabar *Elk* Bg⁵ LXXII 187: pr. *Luko* — Nebenfluss der Omu-
leff XIV amž. PN: *Lukoja* — Kelmės, Krėžių par. upė (iš kur so-
dės vardas ž. *Pālūkōjis*), *Lukōjus* — Linkmenų par. ežeras || *Lūkainis*
(ar *ū?*) — strumyk pod Borstejgami, wpada do Reszkiety KošL
156b || *Lūknas* — Vyžuonų, Labanoro par. ežeras: *Luckan(isch)* —
ežero vardas ties Nikolaikomis (Prūsų Mozūruose) 1595 m. PN ||
Luknojai — Dorf bei Labiau N 374 (Aš esmi iš *Luknojų* į Žargilės
nutėkėjusi už Juknio 95): *luknė* „Mummel“ N (ar *ū?* cf. *lūgnas*
„nymphaea, grzybień“ Slnt).

14) Sudoviae territorium dictum *Meruniska* Sc I 139, iš kur
šiandie 1. *Mieruniszki* (T. Benni, J. Łoś, K. Nitsch, J. Rozwa-
dowski, H. Ułaszyn Gramatyka języka polskiego. W Krakowie
1923 p. 432, Kętrzyński O ludności 506), vok. *Mierunskén*: 1559 m.
Мурнуиуку (žr. a. § 112) < jotv. *Mērūniskā-* (kamienas): pr. asmen-
vardis *Mērūn(a)s* > 1360 m. *Merune* (sėmbas), 1319 m. *Meruno*
(varmėnas), 1349 m. *Merun* Nakie (bartėnas), iš kur vietovardis
1353 m. *Merunen* „dabar Gr.-Maraunen Kr. Allenstein“, 1443 m.
Merownen „dabar Maraunen Kr. Heilsberg“ G¹ 98. Del galūnės

plg. pr. 1409 m. vietovardį *Jawnenisken* G¹ 51 < pr. *Jaunen-iskļa-* (kamienas).

15) uf dy *Mete* 1402 m. Sc II 692 = 1559 m. рѣчка *Muta* повстала зъ озера Мицка (žr. a. § 112) < jotv. *Męřā*.

рѣкою *Оле҃҃ъ*, до рѣки *Олга* 1251 m. IL 812 — dabar vok. *Lega-Fluss* ties Olecku¹. Šis upėvardis, kaip rodo Smolensko gub. LXXXIV *Ольга* ir Silezijos *Ol(d)za*, yra kilimo slaviškas: *Olbę* || *Olga* greta su lytim *Olbja* (del *g* || *ǰ* plg. rusų kalbos žodžius *нельга* || *нельзя*, *стега* || s. bulg. *стѣза* „takas“) Bg¹⁰ 80.

16) И приѣхав же ко вси рекомѣи Болдикища, посла Лва с братом. Левъ же, тихо объехав село, исѣче все, единого же приведе. Король же оупроси его; ономоу же рекышоу, яко во вси рекомѣи Привища, собралися соуть Ятвязи... Одиному же Ятвяжину гоньзновшоу изъ вѣсцѣ *Ольдикищѣ*, онѣм же вороужившимся стрѣтоша стрѣлци конецъ вси рекомѣи Привища, и возгнаша и 1256 m. IL 832. *Ольдикища* (nom. pl.) skaitytina yra *Ольдик-ища*: *ы* yra rašybos klaida raidės *ь* vietoje. *Ольдикища* jotvingiškai galėjo būti vadinama *Aldīk-iskļa-* (|| *Aldōnas* — pavardė Bg¹¹). *Valdīkiskių* vietoje rusai būtų parašę *Вольдикища*.

17) marscalcus terrae Prussiae... intravit terrae Sudoviae territorium dictum *Pokimat* 1279 m. Sc I 140, zu *Pokimen* in daz gebit Sc I 500, *Поклѣнцѣ* 1256 m. IL 833 — Pokimos srities gyventojai < s. rus. *Покъм-ѡци*. *Покъм* tebutų galima tikrai tuomet, jei rusai su šios srities vardu būtų susipažinę dar prieš „jerio“ (b) pavirtimą balsiu *e*, t. y. prieš pirmąją pusę XII amžiaus. XIII amžiuje iš *Pokimos* rusai būtų pasidarę nebe **Покъм’q*, bet **Поким’q*. XIII amžiaus *Покъм*, kurią rodo srities gyventojų vardas *Поклѣнцѣ*, tegalėjo atsirasti tikrai iš jotv. lyties *Pōkēmō*. Dusburgo *Pokima* būtų skaitytina *Pōkīmō* < *Pōkēmō* = aist. *Pā-kēmā*.

¹ Die *Lega* (=1251 m. *Оле҃҃ъ*) fließt durch den grossen und kleinen Oletzkoer-See, geht unterhalb Legen in den grossen Selmentsee, fließt bei Makosiejen unter dem Namen Malkiehnfluss aus demselben ab und fällt in den mit dem Rajgradsee in Verbindung stehenden Statzer See. Aus dem Rajgradsee abfliessend, vereinigt sich dann die *Lega* in Polen unter dem Namen Jęgrzna im Nettabruche mit dem Lyckflusse (=1251 m. *Лѣкъ*, *Лукъ*) und fließt mit diesem dem Bobr zu. Der Lyckfluss dagegen kommt als Haasznerfluss aus dem gleichnamigen See, durchfließt den Laszmiadensee und den Lyckersee und geht dann an Ostrokollen und Prostken vorbei nach Polen. Joh. Sembrzycki Altpr. Monatsschr. XXVIII (1891) 83.

18) ставши же на *Правищихъ* на ночь 1256 m. IL 834, jei nēra skaitymo klaida lyties *Привища* vietoje l. c. 832 (= *Preiviskiai*), tai = jotv. *Prāv-iskļai*: pr. vietovardis *Prawaynitegen*, *Prowenithen*, *Pruwenithen* || *Prawanythe* G¹ 134 < pr. *Prāvain-iļai* || *Prōvai-nīļai*: la. *prāvs* „gross, ansehnlich“.

19) во вси рекомѣй *Привища*, конѣць вси рекомѣй *Привища* 1256 m. IL 832 < jotv. *Preiv-iskļai* > 1422 m. *Preywisci*, *Prewoysci*, *Preywiski* Festschrift Ad. Bezzenberger 49 = 1559 m. *Превишки* (žr. a. § 112): Dis sint die nachtleger czwischen der Meete (= Мита — Nettafluss) und Leczen. Das erste of dem Wedem (= dabar vok. Widminnen) von Letzen III myle, und do let man cyn futer; das andir of dem Sonewide (dabar der grosse Sawindasee) III cleyne mylen; dritte czu Licke (= l. Łek, vok. Lyck) II myle, do let man ouch eyn futir; das vierde of dem Swansee IV myle, do pfleg man ouch eyn futer czu losen; das vumfte czu *Prywiske* (= l. **Przywiszki* < jotv. *Preiviskiai*) III mylen; das VI-te of der Mete IV mylen; do sal man ouch eyn futir losen, das leczte: von der Mete uf die Vse IV myle. Von der Vse IV myle ins lant, wo man sich den hinkeren wil, un l ouch, ab man die nacht rythen wil, so hat man VIII myle von der Memil czu Waysilischen (= Vosyliškės) in des koninges hoff adir czu Astrynen (= Острина) und trifft volle lant. Wer aber das man das heer in dry teylen wolde, so mochte das dritte teil czu Sawalche rythen adir wo man hin wil, wen die lant sind vol Sc II 702 (apie 1385 m.).

Preiviskiai ieškotini yra prie sienos ribos, kuri eina nuo Rai-grodo ežero ant Mėrūniškių link: 1422 m. „a flumine Lyk... lacus Greywo (= Граево) et Toczyloth (= Точилово)... usque ad lacum, qui dicitur Rogors (= Rogord = Райгородъ)... ab illo lacu directo tramite per desertum usque ad quandam aream Preywosti (skaityk *Preywiski*) et ab illa area continuando iter directum usque ad aream Mermiski (sk. *Merumiski*), et a Mermiski eundo directe usque ad lacum, qui vocatur Dwystytz (= *Vištyčio* ežeras) Bunge Liv-, Est- und Curländ. Urkundenbuch V 880, Vo 5 (предисл.).

20) Данило король повелѣ воевати землю Ятвяжскую, и домъ Стѣкинтовъ весь погубленъ бысть, еже и донынѣ пусто стоитъ. Данилу же королеви, идущу ему по езеру (= Raigrodo ežerā) и видѣ при березѣ гору красну и градъ бывши на ней прежде именемъ *Pau* 1255 m. IL 828, Sjögren 184/5; 1402 m. Primo IV mile bis czu *Rogarden*, von dannen V myle uf dy Mete, do mus man brucken IV zeile bruch und flyes, und das flys Alsar-be II ruten czu brucken, und vort an eyn flyes, das heist Yostre, eyn zeil czu brucken; und vordan czwuschen der Wilkus (= Волкуш) und der Beber (= Бобр, l. Biebrza — Narvies intakas) VI myle nachtleger Sc II 692, *Райгородъ* Bg¹⁰ 81. Miestas turi

vardą nuo ežero, kurį jotvingai senovėje bus vadinę *Rāja-s* (iš čia rus. *Паў*) > *Rōjis*. *Rogarden* rodo, kad miesto vardą l. *Rajgród*, rus. *Паўгородъ* jotvingai ištardavo *Rōgards*. -*gard(a)s* rodo, kad *Rōjo* paežerės miestui vardą yra davę slavėnai, kurie nuo VI—VII amžiaus pradeda brautis prūsų tautės žemėn ir tenai kurtis. Patys prūsai jotvingai *Rōjo* pilį (miestą) būtų praminę *Rō(ja)pilio* vardu, lygiai kaip jie yra davę *Šiurpos* kunigaikščio piliai vardą *Šurpils* (žr. a. § 109). Ežero vardas *Паў* < jotv. *Rōjis* = lie. **Rúojas* nėra atskirtinas nuo upės vardo la. *Ruoja* Bg⁵ LXXIII 339, Bg¹⁰ 81: pr. vietovardis *Rogys*, *Royenn*, *Roigen* (dabar vok. *Royen*) < pr. *Rōjis* (kamienas *Rōja-*). Sudėtim upėvardis *Ruoja* niekuo nesiskiria nuo šių upių vardų: *Krúoja*, *Srúoja*, *Šúoja*...

21) зажгоша Таисевиче и Боуряля и Раумоче и Комата и Дора и града плѣняхоуть 1256 m. IL 834: jotv. **Rāimōčan* n. < **Rāimōt-sja-n* || asmenvardis **Rāimōt-s(a)-s* = lie. **Raimočas* (č < t-š; cf. *vařg-šas*, **giñt-šas* > *giñčas* || *giñtyti* Dk, *Gėčas* — pavardė < *Gėd-šas* || *Ged-minas*): **Raimotas* (cf. pr. asmenvardį *Bijōts* || lie. *Bijotai* — vietovardis, lie. *Šaukotas*, *Baidotai*) || *raimas* „rainas, rai-bas“.

LXXXV 22) *Sentane* 1259 m. PU II 70 < jotv. *Sentān(i)a-* (kamienas): pr. asmenvardis *Santon* (|| *Santele* PU II 483), vietovardis *Santoniten* G¹ 151 || *Santune* — 1360 m. sembas, *Santhune* — 1384 m. varmėnas PN: *Santeinei* (*Zanteinei*) — Tilžės par. kiemas Kl^v 55 „vok. Santeinen“, ką Jrk rašo „iš *Senteinų*“ Bs⁷ 42 (Nr. 6). Skaltvės srities vietovardis, man rodos, skaitytinas yra *Sentainiai* arba *Sentainys* (nom. pl.; cf. *Smurgainys*: з Сморгойнь въ повѣте Ошменскомъ 1567 m. РИБ XXXIII 439; 1653 m. *Kiedaynise* Vo¹ 62₂₆ = *Kėdāinyse* < nom. pl. *Kėdāinys*, kurių vietoje šandie paprastai teištaria *Kėdāiniai*). Sūdovės *Sentane* ir Skaltvės *Sentainys* būtų rištini su lie. veiksmazodžiu *sintėti* (ašs *siñt* „sunkiai kvėpuoja, alsuoja“ Vn, ligą *šintiės* DPo 110₃₁), jei jų s nėra skaitytinas z = lie. ž.

23) *Taucevuche* 1256 m. IL 834₁₉, Sjögren 187 bus rusai savaip (-евуцу) perdirbę jotvingų vietovardį **Tāisevī-tjai*: pr. asmenvardis *Taysoth* — 1317 m. varmėnas, *Theysote* — 1296 m. sembas PN. Del galūnės -ev- plg. šiuos prūsų kalbos žodžius: *gland-ew-ingei* „drąsiai, su pasitikėjimu“, *seil-ew-ings* „stropus“, *weijs-ew-ingi* „vaisingi“, *mukin-ewis* „pamókąs“ > *mukinn-ew-ingins* „mokytojus“. Jotv. *Tāis-ewis* būtų „taišas“, „taisytojas“ || pr. III *teisi* „Ehre“, *teisīngi* „vertai“, *niteisīw-ingins* „pasileidusius, unzüchtig“.

24) territorium, quod dicitur Kymenow... Sequenti die dum exercitus fratrum redeundo venisset ad silvam, quae dicitur *Winse*, Sudovitae... secuti sunt eos, quos fratres cum suis viriliter invadentes, occisis multis et letaliter vulneratis, usque ad terrae ipsorum introitum fugaverunt Sc I 138. Silva dicta *Wint* (1317 m. Sc I 184), kuri radosi anapus Nemuno Veliuonos apylinkėje (ad campum Calsen, ad castrum Junigedam Sc I 184 : 1416 m. der Weluna wol ein halbe meil, do etwenne Samaytischer Heiligen walt gewesen ist, *Wentis* genannt Bunge Liv-, Est-, Kurl. Urk. V 160, Nr. 2089), neturi nieko bendro su silva, quae dicitur *Winse*, nes pastaroji radosi Mozūruose Olecko apskirtyje: vok. *Wensöwen* (Gut im Kreise Oletzko), kur 1562 m. (Kętrzyński O ludn. 516) dar tebebuvisi giria, vardu *Wensowa*. Pastarąjį vardą, jei jis nėra lenkiškas (*Wiązowo*), būtų jótvingai vadinę *Venzavō* = kurš.-la. *Veñzava* — Ventspilės par. dvaras BG 195, 198.

25) ходивъше же и взяша *Злиноу*. Ятвязем же собравшимся и не смѣша битися с ними 1273 m. IL 870, *Злинос* gyventojai — *Злиньци* 1256 m. IL 833, Eo tempore (= 1280 m.)... frater Conradus de Tirbergk cum ...maximo exercitu intravit Sudoviae territorium dictum *Siliam* Sc I 143, gebit zu *Silien* Sc I 505, Haec sunt nomina terrarum Prusiae: Pomizania... Galindo, *Syllonis* in Zudua 1202—59 m. Sc I 737 = jotv. *Zilijā*, *Zilinā* arba *Zileinā* (lyties *Syllonis* raidė o yra skaitymo klaida vietoje *e* < *ei* < *ei*). Šitą vietovę šiandien lenkai vadina *Żyliny* — 1) Kukavo (Suvalkų aps.) vls. sodžius prie Ščebros (Щеберка) upės Vo 28, 2) Ščebros-Olšankos (Augustavo aps.) vls. sodžius Vo 88.

26) Посла к нему [=Самовиту во Мазовші] Данило и Василко, рекша емоу... „изиди з нами на Ятвезѣ“... и сняшася во Дорогычинѣ и поидоша. И преидоша болота (Bebros upės balos tarp Narvies ir Goniondzo ir Luko žemupio balos beveik iki Mėtos žemupiui) и наидоша на страну ихъ (= jótvingų). Не стерпѣвшимъ же Ляхом, зажгоша ихъ первою весъ, тѣмъ бо зло створиша и знаменье имъ подаша... И воеваша ѣ до вечера и плѣнъ великъ приемше. Вечероу же бывшоу приѣхаша *Злиньци* (= 1. *Żyliny* i pietus nuo Servų ežero Augustavo aps.) и собрався вся земля Ятвеская... каза Данило сосѣдати воemy своимъ. Всѣдше же, поидоше же и оумякчиша сердца Ятвязьмъ, оузрѣвше крѣпость Роускою и Лядскою. Идоущимъ же имъ и плѣнящимъ и жгоущимъ землю ихъ. Прешедшимъ же имъ рѣкою Олегъ (kuri teka pro Olecko miestą), хотѣвшимъ имъ стати

въ тѣсныхъ мѣстѣхъ. Оузрѣвъ же князь Данило, воспивъ и рече имъ... крестияномъ пространство есть крѣпость, поганымъ же есть тѣснота... и проиде *Жакоу* плѣняя, и прииде на чиста мѣста, стаща станомъ. Ятвеземъ же одинаково нападающимъ на нѣ, и гнаша Роусъ и Ляховѣ по нимъ и мнози князи ятвязьсции избѣбени быша. И гнаша ѣ до рѣки Олга и преста брань 1251 m. IL 812, Sjögren 180/1. *Жака* = jotv. *Žākō*, lietuviškai būtu **Žioka* (arba **Žiuoka*) = pr. Sémbos srities vietovardis 1258 m. *Soke*, 1299 m. *Schokym* „šiandie vok. Schaaken“ G¹ 167 (žr. a. § 109). Žygio aprašymas rodo, kad *Žākos* reikia ieškoti žemės plote, kuris yra į vakarus nuo Olego upės (dabar vok. Legafluss) tarp Olcko (Margrabavo) ir Luko (l. Łek, vok. Lyck).

115. Sūdų-jotvingų kalbai tirti nemāža duotų medžiagos ir šiandienyškiai Sūdovės vietovardžiai. Šiandie Sūdovoje gyvena lietuvių, LXXXVI lenkų, gudų ir vokiečių. Ne visus senosios Sūdovos vietovardžius naujieji gyventojai yra savaip perdirbę. Kitas senasis vardas galėjo išlikti sveikas ir svetimose lūpose.

Lietuviai iš senųjų Sūdovos vietovardžių dar ir šiandie tebevardina prūsiškai, pvz., *Kīrsnā*, *Azāgī*, *Léipalingī* ir kitus (žr. a. §§ 107, 110).

Lenkiškuose Sūdovos vietų varduose *Dora*, *Žyliny*, *Mieruniszki*, *Szurpily*, *Serwy* (<jotv. *Sirva*- „širvas“) kalbiniškai net ir po 7 amžių dar gali suvaidinti sūdų-jotvingų kalbės garsus ir žodžio lytis.

116. Atsisveikindamas su sūdų-jotvingų kalbės liekanomis, neiškenčiu neįdėjęs dar vieno išrašo, kuris patvirtina mūsų nuomonę apie Sūdovės arba Jėtvos srities gyventojų kalbės prūsiškumą. Be to, šis išrašas padaugina mūsiškį sūdų-jotvingų tarmės žodynėlį dar vicnu žodžiu, būtent *gintaru*, kurį randame ten lotyniškai parašytą *gentarum*. Sūdai gintarą bus tarę *gentaran* (nom. sing. n.). To žodžio balsis *e* yra *ę* iš *i*. Vadinas, *gentarum* prūsiškai skaitytinas yra *gintaran*.

Iš Poliandro laiško, kurį jis esąs rašęs iš Karaliaučiaus į Leipzigą 1535 metuose savo draugui mokytojui Kasp. Borner'ui, tegaliu išrašyti tik tai šiuos žodžius (tiek tų išrašų tecsmi pasidaręs dar prieš 1908 m.):

...Sed finem faciam, ubi tantum de Sudinorum moribus pauca coronidis loco adiecero. Sunt autem indigenae, quorum pauci admodum germanicam linguam novere, sed suam quandam linguam habent barbaram, qua etiam reliquum fere Prutenorum vulgus utitur. Pertinaciter semper studuit haec gens maiorum suorum vestitum, ritus et cultus servare, nec iunxerunt cum finitimis Prutenis matrimo-

nia, nec quenquam suorum mendicare permiserunt; inanes gestaverunt, nempe annulos, ex quibus minutae nola seu tintinnabula dependerent, omnia ex aurichalco fabrefacta. Haec autem ipsorum ornamenta, quemadmodum et panis et vestes eorum omnes, non importabantur aliunde, sed ab artificibus domesticis inter ipsos concianabantur; apud quos et cinguli ex ferro deargentato in usu fuere. Haec, inquam, et alia id genus multa pertinaciter servaverunt illi, donec cum vicinis Prutenis tandem ab annis viginti, instantibus praefectis, coniugia contrahere coacti sunt. Hic etiam factum est, ut ab antiquis ritibus suis paulatim recesserint: aegre tamen adhuc a prisca sua idololatria et avitis superstitionibus abstinere, neque ex animo vel papae prius paruerunt, ut nunc evangelio assentiuntur plerique eorum, sed veteres suorum cultus tacitis suffragiis probare non desinunt.

Haec solida testimonia sunt senis cuiusdam minime vani hominis, qui supra quadraginta annos inter Sudinos versatus est, et talia plerumque, quae etiam lippis et tonsoribus hic omnibus nota sunt, exteris vero gentibus parum comperta, nec a scriptoribus, quod sciam, exacte prodita. S. D. G. (Publicationen aus den K. Preussischen Staatsarchiven. 44 Bd. Leipzig 1890, S. 336, Nr. 1015. Metai 1535. — Rankraštis nebeišlikės. Pirmą kartą buvęs paskelbtas rašte „Caroli Henrici Rappolt De origine succini in litore Sambiensi meditatio epistolaris. Regiomonti 1737. 4°. Vėliau buvęs šis laiškas įdėtas Rost'o rašte — Memoria Jo. Poliandri. Lips. 1808 p. 30 sqq.).

Gaila, kad čia nutrūksta mano išrašai. Tėra išlikęs kitos Pojandro laiško dalies vertimas, iš kurio patiriame štai ką: „Sėmba, kuriai pridera pirmoji vieta tarp Prūsų žemės sričių, tyso nuo Karaliaučių apriečiančios Prėgliaus upės iki jūrai. Tenai pajūryje gyvena sūdai (lot. sudini), kurių pajūrio šalis, nutisusi per 6 ar 7 lmylias, dėvi Sūduvos (lot. Sudauia) vardą. Šitą Sūduvą Plinijus teisingai vadinęs Austravija. Beveik pusėje jos kyšo jūron įsikišęs pussalis, kurį jūrininkai vadina Pruster-Ort (vokiškai), kurio ilgis siekia 1¹/₂ mylios, o plotis apie 1 mylią... Šią šalį vadina (sc. vokiečiai) «Sudawen». Ji yra 5—6 mylių atstume nuo Karaliaučiaus. Sūdovos žemėje yra daugiau ne 32 kaimai, kurių gyventojai jau nuo senų laikų visu pajūriu gauda gintarą, kurį jie savo protėvių kalba vadina *gintaran* (lot. gentarum)“.

117. Sūdų *gintarą* pamini dar ir A. Aurifabras 1551 m.:

Cap. I. Die Sudawen heissen den Börnstein in irer sprach *Gentarn*, wie etliche meinen daher, das er seinen ursprung aus dem erdreich sol haben, deñ es laut fast, als sprech einer verkürztet im Latin *genitum terra*. Wiewol es mir nicht ubel gefiele, und es der wahrheit gantz gemes, jdoch acht ichs vor unmöglich in so trefflicher zurrütung und enderung der sprachen, ursprung dieser namen aus dem Latin anzuzeigen, so gar bey frembden nationibus, und in Lateinischer sprach nicht erfarnen, anfenglich erwachsen.

Wo der Börnstein gefalle, und wie jnen die Sudawen schepffen. Cap. II. ...In diesem weiten umbkreis, ist Sudawē im Hertzogthum Preussen, auf Samland ein ort ungeferlich dreier Deutscher meilen lang. Wir aber der meiste Börnstein geschepfet und gelesen vom neuen Königspergischen Tieff anzuheben bis ans Bruster ort, und forder nach dem Krantzkrüge, innerhalb zehen meilen so man gerade zu uber land zeucht... Im mehrgenannten Sudawischen strande sind vornehmlich sieben wicken, da die stürm nach gelegenheit einschlagen, auch den Börnstein auftreiben, und thut dis ein Wind nicht alleine. Daher wissen die Sudawē sobald ein sturm entstehet, was ortes sie sich vorfügen, uñ sind XX Sudawische dörffer, die den Börnstein schepfen, one die, so von Samland und aus dem Schokische dazu verordnen sind. Denn auff dem Strande vom alten Tieff bis an die Krecke (wie es namen hat) treibet den Börnstein der Westwind und Hochwest. Von der Krecke bis unter Nodums, der Sud und Sudewest. Unter Lasnicken bis in die Kuthe, Hochwest. In der Kuthe, Sud uñ Sudewest. Unter Palmenig und den a) gemeinen Strand nach dem b) fliesse [b] Ist ein klein bechlin... *Lesse* genennet], West und Hochwest. In der Ampe Sudewest. Unter Thirskim Sudewest nicht off, und folget also das Brüster Ort... Zu Kraxpellē (= pr. Kraks-pils), unter Palmenig, in der Ampe, und Bruster ort, schepfen die Sudawen den Bornstein gantzlich irer Kleider entblösset (Succini historia. Ein kurtzer: gründlicher Bericht, woher der Agtstein oder Börnstein ursprünglich komme, das er kein Baumhartz sey, sonder ein geschlecht des Bergwachs, und wie man jnen manigfaltiglich in artzneien möge gebrauchen. Durch Andream Aurifabrum Vratislaviensem, Medicum. Königsberg in Preussen. 1551. Gedruckt durch Hans Lufft. 25. Marcij. 4°).

LXXXVII

Sūdų-jotvingų žemė. 118. Ordinas su Sūduva kariavęs nuo 1277 iki 1283 metų. Sūduvos žemės ordino kronikininkas Dusburgas pažįsta šias sritis (territoria), jo vadinamas lotyniškais vardais *Kymenow* (*Kymenovia*), *Meruniska*, *Pokima*, *Crasima*, *Silia* ir *Kirsnovia*. Iš Ipatijaus kronikos, kuri mums aprašo rusų ir lenkų 1251–1273 m. karo žygius, sužinome, kad (горды Ятвязѣ:) *Злиньци*, *Крисменцѣ* и *Покѣнцѣ* yra *Злинос*, *Крисменос* ir *Покѣмос* srities gyventojai.

Iš XIII amžiaus sričių vardų šandie tegaliu surasti žemėlapyje tiksliai *Mėrūniškį*, *Žilyną* ir *Kirsną*. *Žilyna* (l. *Żyliny*), kaip ir jos kaimynė *Dara* (l. *Dora*), yra Augustavo, o *Kirsna*—Kalvarijos apylinkėje. Taigi, abidvi sriti pridera buvusiai Suvalkų gubernijai.

Vókios pusėje Sūduvai XIII amžiuje, be abejo, pridera Olecko (Margrabavo) ir Luko (vok. Lyck) apylinkė.

119. Kaip toli sūdų-jotvingų gyventa prieš XIII amžių Lomžos ir Gardino gubernijoje, tegalės parodyti tiksliai būsimosios šių

kraštų žemės vardyno studijos. Iš rusų ir lenkų kronikų tiek tėra aišku, kad Poliasėje dar tebegyventa 1264 m. ir jotvingų: Въ сѣлѣто Болеславъ Стыдливый, король Польскій, до основанія искорени съ Подляша Ятвяговъ Sjögren 9 (169). Lenkų Podliasės (1255, 1257 m. dokumentai rašo lot. *Polexia* PU I 226, 240) apskritin priderėję 1578 m. šie miestai, kurių vardus rašau lenkiškai: Bielsk, Narew, Knyszyn, Augustów, Kleszczele, Suraż, Tykocin, Goniądz, Rajgród, Drohiczyn, Mokobody, Węgrów, Morzy, Sokołów, Mędzylesie, Ciechanowiec, Siemiatycze, Wysokie (Litewskie), Mielnik ir Łosice.

Kad XII amžiuje jotvingų dar tebegyventa bent vakarinėje Podliasės dalyje, matyti iš to vardo, kuriuo vadina ano laiko lenkų istorininkai jotvingus: lot. *Pollexiani* yra Polesės (Poliasės) gyventojai, rusiškai sakant, *польшане* (cf. gud. *польшук* „полежа“). O tie *Pollexiani*, kaip žinome iš Kadlubko kronikos (apie 1220 m.), yra prūsų tautės kiltis: sunt autem Pollexiani Getharum seu Prussorum genus Sc I 755.

Antrasis sūdų kilties vardas (*Ятвязи, Jetuen, Getae*).

120. Rusų kronika pirmą kartą sūdus mini 983 m., vadindama juos vardu *Ятвягы* (acc. pl.) IL 69. *Ятвяг*’o varde Ipatijaus kronika raidės *я* vietoje dažnai rašo ir *е*, *ѣ*: *Ятѣвъ* IL 721 (1205 m.), на *Ятѣвъ* 776 (1235 m.), 810 (1251 m.), земля *Ятѣвская* 810, *Ятѣзем* 812. *Ятѣвъ* rašo ir lietuvių kronika. Čia raidė *е* (*ѣ*) yra jaunesnė ir kilusi iš *я*, kuri pati atstoja dar senesnę „nosinį“ garsą *ä* (*ę*).

Gudų kalboje iš *я* teišrieda *е* (senovėje *ѣ*) tik tai tuomet, kai *я* neturi kirčio. Nėkirčiuotojo *я* pavirtimą garsu *е* gudų kalbai rodo ir lietuvių kronika (Полное собр. рус. лет. XVII том): княже 228₂, 229₁₅, 240₁₀, с которым жо княжетем 228₆ || княжа 229₄₃, 242, того княжати 229₁₉, 20, ходечи 228₁₄, видечи 259, не хотечи 264, седечи 277, пустошечи 280, знаме (великое) 265, 282₅, *Ятѣвезскимъ* 283₃¹, рѣку *Светую* 242₂₈, *втегнули* 257, князь

¹ межи Щучина и *Ятѣзка*, займаючи *Ятѣзко* къ Городно 1566 m. РИБ XXX 887, съ Полонки, *Ятѣзка*, Андрѣвичъ въ повѣте Волковыйскомъ 1567 m. l. c. XXXIII 437, Войшнару у Волковыску. . . у *Ятѣзкомъ*. . . Свирпля, а Мопейкя. Докум. Моск. Арх. Мин. Юст. I 41. *Jatwież* — 1) Wielka i Mała, dwie wsi, pow. białostocki, gm. Jaświly [cf. lie. *Josvilaĩ*], 2) os. i folw., pow. słonimski, gm. Kossów, 3) wś, os., urocz. i folw., pow. słonimski, gm. Zdzieciół [lietuviai vadiną šią vietovę *Dainavą*], 4) os. i chutor, pow. słonimski, gm. Pacowszczyzna, 5) wś. i folw., pow. słonimski, gm. Biskupica SG XV 2, 13. *Jatwiesk* — 1) os. i folw., gm. Kamionka, pow. gro-

Резанский 260, Светослав 271—3, в (тых) пѣнезех 280₁, в, в
двадцети тысячах 280₂.

Kad šitas *e* < я skaitytinas yra *ь*, rodo gudiškos kilmės lietuvių
žodžiai *põmietis* „пáмьятъ“, *prisiega* „г. при·сяга“, *prietelius* „г. прі·
ятель“.

Vardo rašyba rodo, kad tautóvardžiui *ятвягъ* gudai yra kirtį
dėję žodžio pradžioje: *ятвягъ*. Lėnkai šitą prūsų tautės kiltį ne-
senai dar vadinę vardu *jaćwingowie* (Kronika Polska Marcina Biel-
skiego, W Krakowie 1597 p. 184). Sustatę greta abidvi slaviškieji
sūdų vardo lyti—*ятвягъ* || *jaćwing*—patiriame, kad šito tautovar-
džio esama kilusio iš senėlesnės prūsiškos lyties *jǣtwings* (šiaurės
vakariečių šnektose) arba *jǣtwings* (rytiečių ir pietiečių šnektose).

LXXXVIII 121. *Jǣtwingas* yra išvestinis žodis iš pagrindinio **Jǣtwa*=pr.
(sūdų šnektose) *Jǣtwō*. Tuo vardu sūdai senovėje bus vadinę savo
šalį. **Jǣtwos* šalis gavo sau vardą nuo **Jǣtwos* upės, kurios pa-
kraščiuose bus gyvenę pirmieji jǣtvingai. Kuriamo žemės plote ieš-
kotina yra pirmoji *Jǣtwos* upė, šandie vargu kas begalės pasakyti,
nes amžių bėgyje, slavėnų stumiami, jǣtvingai, keldamies naujos-
na vietosna, bus su savim nešęsi toliau ir *Jǣtwos* upės vardą.

Kad *Jǣtwos* upės kitą kartą tikrai tekėta per jǣtvingų žemę,
rodo šis 1516 metų LieM'os išrašas: противъ Шейбакова (Lydōs
aps.) двора, на печце на *Ятѡу* РИБ XX 414. Upėvardį *Ятѡа*
LieM rašo lenkiškai, nes iš jǣtvingų kaimynų vieni tiktai lėnkai
Jǣtwos vietoje teištaria *Jatfa*.

Gudų *Ятѡа*, kurią lenkai ištaria *Jatfa* (cf. *tfūl* „twój“ Gram.
jęz. polsk. Kraków 1923 p. 425, *tfōja* 476), yra vestina iš aistiškos
lyties **Jǣtwā* (>lie. **Jǣtwa*).

122. *Jǣtwos* upės vardas nėra atskirtinas nuo šių upėvardžių:
1) *Jotijā* (iš čia kaimo vardas *Jotiškiai*)—Šešupės deš. intakas Plóšk-
čių-Slavikų ap. (cf. Vo 244, SG III 606, XI 617, 910), 2) *Jotulē*—
Nemuno intakas po Kriūkiais (prieš Serėdžių), Ilguvės par. (iš čia
kaimo vardas *Pajotuliai* Vo 248): kūrš.-la. *Jātalas* nuovadiņš BW
32430 var. „vok. Jahteln im Kirchspiel Goldingen BG 212“:
sirr. *jǣto* „Herde, Zug (von Tieren, Vögeln)“, rus. *я·тѡо* „Zug,
Schwarm Fische“ Bg⁵ LXX 253, LXXII 189 || skr. *yātām* „Gang,

dzieński, 2) dobra, pow. wołkowyski, gm. Świsłocz l. c. *Jaczwiegi* 1565 m. —
wieś, pow. bobrecki, nad rzeką Bóbrką SG XV 624. — Kaip šaltiniai rašo
vardą *Ятвягъ* žr. Preuss. Urkundenbuch I 166, II 15, 17, 21, 24, 192,
196, 198—200.

Weg, Fahrt“ (: *yāti* „geht, fährt“ = jotv. *per-jot* „parvažiuoja“ žr. a. § 104).

123. *Jórvos* ir *jótvingo* vardą gudai senovėje rašydavo *Ямва* ir *Ямваъъ*, bet ištarydavo *Jā'va* ir *jā'tvæg* arba *Jē'va* ir *jē'tvæg*. Tokių raidės я ištariamą rodo gudiškos kilmės žodžiai, pvz.: *prajēvas* „stebuklinga apraiška“ < *проява*, *kōšē* < *каша*, *ragāžē* < *рогожа*, *pardōžē* < *продажа*, *kočēlas* < **качало* Bg⁶ 10.

Del šitokio raidės я ištairimo darosi suprantama, kodel vokiečiai vardus *Ямвезъ* (< *Ямвезъ*), *Ямва* parašo *Jetwes* arba *Getwes*: van Garthen bis off das flies Pueyra (= *Пыра*)... III myle weg... van Pueyra bis off das flys *Yethwes* (= *Ямвезъ*) IV mile... van *Yethwes* bis czu Rosseneke Kymantendorff II myle... bis czu *Getwese* (= *Ямвезъ*) czu dem flysze Sc II 707, contra infideles in Galandia, *Getvesia*, Letowia 1268 m. PU II 196, terras Galandie et *Getwesie* 199, terram vocatam Suderland alias *Jetuen* 1420 m.

124. 1420 m. lytis *Jetuen* atstoja gudų kalbos lytį *Jārvą* arba *Ямвą*. O kadangi lytis *Gettae* (: terra Sudorum sive *Gettarum* 1420 m. Cod. epist. Vitoldi p. 468) nėra nieku būdu atskirtina nuo lyties *Jetuen* (: terram vocatam Suderlant alias *Jetuen* 1420 m. Festschrift Ad. Bezzenberger 44, 50), tai ir *Geto* varde slepiasi ta pati *Jorva*: raidė *g* tuomet buvo vartojama ir garsui *j* žymėti.

Jórvai lengva buvo pavirsti *getais* (Γέται, *Getae*) del gudiškos vardo ištarmės ir del viduramžių papročio *j* vietoje rašyti raidę *g*: 1259 m. *Jetwesen* || *Getwese* Sc II 707.

125. *Jórvos* vardu, tiktai perdirbtu *Getais* del viduramžių mados (dabarties tautų vardus būtinai surišti su senovės tautovardžiais), senieji (1110–1295 m.) lenkų kronikininkai vadina bendrai visus prūsus, o kartais—net ir lietuvius. Tai rodo šie išrašai: Boleslaus Crispus (c. 1161 an.) ad depopulandas terrarum Prussorum [*Getarum* Kadlubkas apie 1220 m., *Getarum* id est Prussorum Dzierzwa apie 1295 m.] provincias animum suum bellicose convertit Sc I 753 (Boguchwał, miręs 1253 m.); *Gethes* seu Prussi l. c. 754; Pollexiani *Getharum* seu Prussorum genus [Kadl. sub anno 1191]; Primo, quomodo Cazimirus *Gethas* vicinas Poloniae superavit, quibus superatis contra Pollexianos processit (l. c., ed. Lipsiae 1712 t. II 800); *Gethas* id est *Letwanos* (Chronicon polonosilesiacum, apie 1278 m. Monum. Germ. hist. XVIII 558).

126. Lenkų kronikininkų dėka atsiradusieji *Jórvos* žemėje Padunojo *gētai* (Γέται) vėikiausiai pasiilgsta savo kaimynų *dakū* (Δαοί, Δακωί, lot. *Dāci*), kuriuos jiems tuojau ir parkeldina senovės atgarsio ieškotojai dabartyje: (Meczzlaus) vires instaurat, quatuor mariti-

morum acies, totidem Geticas, nec non Dacorum ac Ruthenorum larga adsciscens suffragia.: ut antiquam invidiae sitim cruore Polonorum expleant... Dacosque, Gethas — seu Pruthenos et Ruthenos sibi in auxilium contra Kazimirum invocavit Sc I 741.

127. Pavirtus prūsams arba Jótvos žemės gyventojams gėtais ir patapus jų kaimynams dakaïs, nebesunku buvo nusikraustyti Baltijos pajūrin ir senovės masagėtams (*Μασσαγῆται*): Inter Livoniam et Prusiam parvam terram esse ferunt unius ferme diei latam itinere quam *Μασσαγῆται* [= Samagitae = *Žemaitiai*] colunt... Redeunti ex Livonia in Germaniam per littus Balthei maris post *Μασσαγῆτας* Prutheni sese obiciunt, qui ripas utrasque Wiscele amnis accolunt Sc IV 231 (Aeneas Sylvius 1405, mir. 1464 m.).

128. XII—XIII amžiaus lenkų istorininkų tautovardis *Getae* yra *Getuae*, kuris prarado *u(v)* del vardo sugretinimo su Padunojo gėtais (*Γῆται*, lot. *Getae*). Prūsų *Getae* < *Getuae* yra 1420 m. **Jetvai* (*Jetuen*), kurių vardas XII—XIII amžiuje buvo atsiradęs iš *Jótvos* „Jótvos“ gudu (gali būti, ir lenkų) lūpose. Vadinas, prūsiškai *gėtai* gavo sau vardą nuo *Jótvos*. Pati *Jótva* bus buvusi senovėje upė, o kiek vėliau ir šalies, per kurią tekėjo Jótvos upė, vardas.

LXXXIX

129. *Jótvos* šalies, dar seniau — Jótvos paupio gyventojai save vadino *jótvingais*. Lietūviai jótvingus būtų praminę *jótviais* arba *jótvais*. Tą rodo šie vardai: **Latva* „l. Łotwa“ || *lātvis* „Latvos šalies (Latvos paupio) gyventojas“, *Kuršas* „Kurland“ || *kuřšis*, bet *Prūsa* „šalies vardas“ || *prūsas* „Prūsos gyventojas“.

130. Augščiau (§ 114B,3) esame radę, kad ir *Dainuvōs* (pr. *Dainavō*) srities vardo, kurioje irgi gyventa jótvingų, esama upėvardžio.

Jei *Jótvos* ir *Dainuvōs* žemė yra gavusi sau vardą nuo upių, tai kodėl ir *Sūda* arba *Sūduvā* „Suderland, Sudland“ negalėtų būti praminta irgi nuo upės vardo? *Sūduoniā* teka per Sūduvos žemę. Ji yra Šešupės kair. intakas, įtekas ties Liudvinavu (ilgio 10 varstų SG XI 553, Vo 118; iš kur kaimo vardai *Pā-sūduonis* arba *Pa-sūduonys* Vo 118, 130, 212).

1924 m. II. 17.

4. Kuršiai

131. Kuršių tautos vardą pirmieji iškelia aikštėn švedai. Rimbertas Ansgario (mir. 865 m.) gyvenime aprašo mums švedų karo žygį, kurį jie buvo 853 metais atlikę Kuršo žemėn. Štai ką rašo Rimbertas:

Gens enim quaedam longe ab eis posita, vocata *Cori*, Sueonum principatui olim subiecta fuerat; sed iam tunc diu erat, quod rebellan-

do eis subici dedignabantur. Denique Dani hoc scientes, tempore supra dicto, quo domnus episcopus iam in partes Sueonum advenerat, navium congregata multitudo, ad eandem perrexerunt patriam, volentes et bona eorum diripere et sibi eos subiugare. Regnum vero ipsum quinque habebat civitates. Populi itaque inibi manentes, cognito eorum adventu conglobati in unum, coepere viriliter resistere et sua defendere. Dataque sibi victoria, medietate populi Danorum caede prostrata, medias quoque naves eorum diripuerunt, auro et argento spoliisque multis ab eis acceptis. Quod audiens praedictus rex Olef populusque Sueonum, volentes sibi nomen adquirere, quod facere possent quae Dani non fecerint, et quia sibi etiam antea subiecti fuerant, innumerali congregato exercitu, illas adierunt partes. Et primo quidem improvide ad quamdam urbem regni ipsorum vocatam Seeburg (= Liepāja?), in qua erant septem milia pugnatorum, devenientes, penitus illam devastando et spoliando succenderunt. Exinde confortati animo, dimissis navibus, iter quinque dierum arripientes, ad aliam urbem ipsorum, quae Apulia (= *Apudlē*, šn. *Apdūle* — Skuōdo ap.) dicebatur, effero corde properabant. Erant autem in ea urbe quindecim milia hominum bellatorum. Cum itaque illo advenissent, conclusis ipsis in civitate, isti a foris urbem debellare, illi de intus coepere viriliter repugnare; illi intrinsecus defendebant, isti exterius impingebant. Sicque transierunt dies octo, ut omni die a mane usque ad vesperam dimicantes bello instarent, et multi hinc et inde caderent, neutra tamen pars victoriam obtineret: cum ecce nono die populus Sueonum diutina caede fatigatus coepit angustari, et timido corde expavescens, hoc solum cogitare, quomodo inde evaderent. „Hic“, inquit, „non proficimus, et naves nostrae longius absunt“. Nam quinque dierum, ut praediximus, iter erat ad portum, in quo naves eorum stabant. Cum ergo, quid sibi esset agendum, nimium turbati omnimodis nescirent, quaerendum sortibus statuerunt, utrum dii eorum eis vellent auxiliari, ut vel victoriam caperent vel vivi inde evaderent. Missis itaque sortibus, neminem deorum, qui eis subsidio esse vellet, repperire potuerunt. Quod cum denunciaretur in populo, ululatus et gemitus immensus exortus est in castris, omnisque virtus ab eis recessit. „Quid“, inquit, „infelices acturi sumus? Dii recesserunt a nobis, et nullus eorum adiutor est nostri. Quo fugiemus? Ecce naves nostrae longius sunt positae, fugientibusque nobis, isti insequentes ad internationem nos debebunt. Quae ergo nobis erit spes?“ Cum itaque in tanta essent angustia positi, quidam negotiatorum, memores doctrinae et institutionis domini episcopi, suggerere eis coeperunt: „Deus“, inquit, „christianorum multotiens ad se clamantibus auxiliatur et potentissimus est in adiuvando. Quaeramus, an ille nobiscum esse velit, et vota ei placita libenti animo spondeamus“. Omnium itaque rogatu supplici missa est sors, et inventum, quod Christus eis vellent auxiliari. Quod cum publice denunciatum cunctis innotuisset, omnia corda ita subito roborata sunt, ut confestim ad urbem expugnandam intrepidi vellent accedere. „Quid“, inquit, „nunc nobis formidandum quidve pavendum est? Christus est nobiscum; pugnemus et viriliter agamus, nihil nobis obstare poterit. Nec

deerit nobis certa victoria, quia potentissimum deorum nostri adiutorem habemus“. Conglobati ergo omnes, laeto et forti animo ad debellandam profecti sunt urbem. Cumque in circuitu astantes pugnam inire vellent, ab his qui intrinsecus erant postulatum est, ut copia eis daretur loquendi. Quod cum rex Sueonum annuisset, illi subsecuti sunt: „Nobis iam pax magis quam pugna placet, et foedus vobiscum inire cupimus. Et primo quidem quicquid ex spoliis Danorum praeterito anno in auro et armis adquisivimus, vobis pro munere foederis damus. Deinde pro unoquoque hominum in hac urbe constitutorum dimidiam libram argenti offerimus, et insuper census, quem antea solebamus, vobis persolvimus, et datis obsidibus, abhinc subiecti et obaudientis, sicuti antea fuimus, vestro imperio esse volumus“. Cum haec itaque oblata fuerint, necdum tamen animi juvenum sedari poterant, verum alacriores facti et absque metu imperterriti pugnare tantum desiderantes, armis se urbem et omnia quae haberent vastaturos ipsosque captivos abducturos dicebant. Rex vero et principes saniori consilio dextras ab eis accipientes, foedus inierunt, et thesauris innumerabilibus atque obsidibus 30 sibi collatis, cum gaudio ad sua reversi sunt. Denique pace inter eos foederata, statim Sueones Christi domini nostri omnipotentiam collaudantes eiusque magnificentiam viribus totis, quod vere magnus super omnes deos esset, praedicantes, quid ipsi, per quem tantam obtinuissent victoriam, vovere deberent, sollicitè quærere coeperunt. Unde a christianis edocti negotiatoribus, qui simul aderant, Christo domino placitum devoverunt ieiunium, ita ut ad sua reversi, postquam domi septem dies essent, alios septem omnes pariter a carne abstinerent, sed et post hoc quadraginta diebus evolutis, ipsi quoque unanima conventionē quadraginta sequentes similiter a carne abstinentiam agerent. Quod et factum est; omnesque qui ibi affuerant hoc statutum libentī perfecerunt animo. Multi etiam post haec reverentia et amore Christi apud eos ieiuniis, quae christiani observabant, insistere et elemosinis, quia hoc Christo gratum didicere, quoslibet pauperes adiuvere coeperunt. Sicque favore omnium praedictus Erimbertus sacerdos libere apud eos quae Dei sunt agere, et cunctis Christi potentiam laudantibus, religionis divinae in illis partibus devotio augmentum sui ab eo tempore sine ullius contradictione coepit habere. Vita Anskarii auctore Rimberto. Accedit vita Rimberti. Recensuit G. Waitz. Hannoverae 1884, p. 60—63 (Cap. 30)¹.

Iš Rimberto patiriame, kad jo metu kuršių tautōs jau gyventa Liepojos-Skuodo apylinkėje. Kad kuršių jau įsikurta pajūryje dar prieš 853 metus, rodo Rimberto žodelis *olim* „senai, schon lange, seit lenger Zeit“: Gens... vocata Cori, Sueonum principatui *olim* subiecta fuerat.

¹ Rimberto ištraukos vertimą duoda A. Vireliūnas 1923 m. „Švietimo darbe“ (749—751) ir E. Volteris (Vo⁸ 29—32).

XI amžiuje apie Kuršo žemę Brėmų Adomas (1073 m.) šitaip rašo:

Multae sunt insulae in hoc sinu, quas omnes Dani et Sueones habent in sua ditione, aliquas etiam Sclavi tenent... Wendila... Morse... Thud... Funi... Moyland, Imbra, Falstra, Laland, Langland... Haec quindecim insulae Danorum regnum aspiciunt, omnesque iam christianitatis titulo decoratae sunt. Sunt et aliae interius, quae subiacent imperio Sueonum; quarum vel maxima est illa, quae Curland dicitur; iter habet octo dierum; gens crudelissima propter nimium ydolatriae cultum fugitur ab omnibus; aurum ibi plurimum, equi optimi. Divinis, auguribus atque nigromanticis omnes domus plenae sunt, [qui etiam vestitu monachico induti sunt]. A toto orbe ibi responsa petuntur, maxime ab Hispanis et Grecis. Hanc insulam credimus in vita sancti Ansgarii Cori nominatam, quam tunc Sueones tributo subiecerunt. M. Adami Gesta Hammab. eccl. pont. Liber IV (Decriptio insularum aquilonis) 16 (Cap. 223).

Kuršo žemės XI amžiuje būta ne visai mažos, nes jos sienai apeiti aplinkui reikią aštuonių dienų kelio. Bet kurioje rytinio Baltijos pajūrio vietoje buvo toji nevisamąžė Kuršo žemė, mums to aiškiai nepasako nei Rimbertas, nei Adomas. Iš Dusburgo (1326 m.) patiriame, kad pietūse Kuršo žemė vokiečių įsikūrimo metu (apie 1200 m.) siekusi net iki Nemuno upei: Memela... est fluens aqua... Russiam, Lethowiam et Curoniam dividens etiam a Prussia Sc I 51.

132. XIII–XIV amžiaus Kuršo žemei galime apibrėžti ne tiksliai apytiksles ribas, bet ir suskirstyti tą žemę sritimis. Kadangi XIII amžiaus dokumentai duoda mums medžiagos ne tiksliai Kuršo žemėrašai (geografijai), bet ir kuršių kalbai, tai, manau, būsiant ne pro šalį ir čia kelis tų dokumentų paskelbti.

I. 1253 m. Kuršo žemės žieminių sričių dalybos:

Universis Christi fidelibus, quibus praesens scriptum fuerit praesentatum, frater Henricus ordinis fratrum minorum, Dei gratia Curo-niensis episcopus, salutem in filio Dei vivi. Noverit universitas vestra, quod, cum ex privilegiis domini papae nobis competeret tertia pars totius Curoniae, et dilectis in Christo fratribus hospitalis sanctae Mariae domus Theutonicae duae partes, convenientibus nobis in Riga, praesente venerabili patre nostro H., episcopo Osiliae, et aliis viris discretis infrascriptis, divisionem terrarum inhabitatarum fecimus in hunc modum, videlicet quod de terra, quae V r e d e c u r o n i a dicitur, in partem nostram cessit: Arevale, Popen, Topen (Copen), Vietsede, Puse, Ugale, Amulle, Vede, Anse, Matre, Moden, Cersangere, Danseweten, cum omnibus pertinentiis eorundem. In terra quoque, quae W y n d a dicitur, in partem nostram cessit: Norme ab utraque parte fluvii Winde,

Cervigal, Laydze, Rapaden, Venese (Vense), ab opposito Goldinghen, Sirien, Terewenden, Apussen, Cisse, Edvale, cum omnibus pertinentiis eorundem. De terra autem, quae Bandowe dicitur, in partem nostram cessit: Amboten, Calten, Baten, Warve (Waruwe), Elkene, Assiten, Rese, Cepse, Padoren, Celde, Lene, Nedighen (Nedingen), cum omnibus terris et solitudinibus eorundem, quas coluerunt unco vel falce, qui vikcete dicitur, praeter terras, quae Ceclis et Duizare dicuntur, Perbona, Calvien (Kalven), Apussen, Asenputten, Zameten (Zameyten), Scherenden (Zerenden), cum omnibus pertinentiis eorundem. In terra vero, quae Bihavelanc dicitur, in partem nostram cessit: Razge et Barta ex illa parte aquae versus Wartan (Warthayen), Percunecalve (Percunecalwe), Duvenekke (Duvenelliken), Prusse, Karkele, Sintere (Zyntere), Salene, Sacke, cum omnibus pertinentiis eorundem. Praeterea in partem fratrum essit de terra, quae Vredeturonia dicitur: Rende (Rennen), Walgele, Cabele, Pedewale, Zabele, Candowe, Mattecul, Wane, Pure, Tuckemen, cum terris desertis inter Candowe et Semigalliam; item Assen (Ansen), Ladze, Uge, Talsen, villa Husman, cum omnibus pertinentiis eorundem. In terra vero, quae Winda dicitur, in partem fratrum cessit: Sagere ex utraque parte Windae, ambo Lessede, Hasowe, Ambele, Sarneke, Vrien, Lanze ex utraque parte Windae, Wense ex illa parte Windae, ubi situm est Goldinghen, Uderen (Uderenne), Targele, cum omnibus pertinentiis eorundem. In terra quoque, quae Bandowe dicitur, in partem fratrum cessit: Wal-teten (Walteyten), Sargamiten, Wepele, Lippeten (Lippayten), Libben (Lippen), Scrunden, Irien, Turlowe, Alswanghen, Arsen, Assen, Jerusalem, Arolde (Aralden), Ardon (Arden), cum omnibus pertinentiis eorundem. Homines vero illi, qui attinebant Iacobo Sagittario et Santike et Weysen, pertinebunt ad Scrunden, cum hereditate eorum, quorum hereditas sita est in castellaturis Dzerbiten et Mesoten dictis, quodquod vero residui fuerit super hereditatem, nobiscum dividetur. Item Pakkare, Nitten, Steden (Scheden), Payulden, Wyllegale, Eze, Kewe-le (Kewalen), Cormelele (Kormalen), Kemele (Kemaen), Ywande, Tygwe, Carilanken, stagnum Nabba, et circa ipsum sectio feni ad Goldinghen pertinent. Haec Mamecuten (Mamestuten) villa, quae dicitur Swelgo-de, ambo Welse, cum omnibus pertinentiis eorundem. Item in terra, quae Bihavelanc dicitur, in partem fratrum cessit: Warta (Warthayen), Deceten (Todayten), Unseten (Unsedede), Ylse, Lypa, cum omnibus terris et solitudinibus, quas coluerunt unco eorum et falce, quae vic-kete dicitur, praeter terram, quae dicitur Devzare (Dovzare). Item Gam-meyten (Gaveyssen), Warva (Waruwen), Donen, Pene, Octo, Zilse (Zel-zen), Lindale, Troyst, Irwaden (Iewaden), Byrsegalewe (Birsegalwe), Gerwe (Serwe), Boynseme (Boyensemme), Drage (Droghen), Crote, Aparate (Appreten), Ylmede, Duppele (Dupplen); item Crobyn (Gro-bin), Neres (Nerks), Strutte, Telse, Aystere, Virgenare, Riwa, Medce (Medze), Medda, villa, quae dicitur Lyva, cum omnibus pertinentiis eorundem. Sciendum praeterea, quod tria stagna in Vredeturonia, videlicet Canygerwe, Angere et Husman, et sectio feni in terris Edvale, lapidiscinae apparentes et non apparentes per totam Curoniam nobis et

fratribus communes erunt. Si autem fontes salis, vel auri, vel argenti, cuprum, plumbum, vel stannum, sive ferrum inventum fuerit, illius erit, sub cuius dominio reperitur. Rivus vero sub Crobyn, qui defluit in stagnum, pertinet ad ipsum castrum. Item stagnum et Lyva usque ad mare erunt communia et expedita, ita quod nullus faciat in Lyva gurgustia, nisi de communi consensu. Sed homines nostri debent nobis decimam, et homines fratrum sibi; de graminibus et pratis circumiacentibus fratres duas partes et nos tertiam percipiemus. Stagnum in Dovzare, quod dicitur sanctum, manet indivisum. Stagnum dictum Dorben erit commune nobis et fratribus et Curonibus, qui ius hactenus habuerunt. In Pewe et Adze et eorum attinentiis nos habebimus unam partem et fratres duas partes obtinebunt. Rivi, qui de stagnis currunt, sunt Curonum, qui ius hactenus habuerunt in eis, salvo iure dominorum, per quorum terram decurrunt. Universi et Curones a sua haereditate tam in agris, quam in praedictis piscariis, et in silvis non sanctis et in arboribus melligeris nullatenus excludantur, salvo iure dominorum, sub quorum dominio praedicta bona continentur. Acta sunt haec anno Domini MCCLIII, II nonas Aprilis. Liv. Urkundenbuch I 322—327, Nr. CCXLVIII (14 amžiaus nuorašas).

II. 1253 m. Kuršo žemės pietinių sričių dalybos:

Universis Christi fidelibus, ad quos praesens scriptum pervenerit, frater H(enricus), ordinis fratrum minorum, Dei gratia Curoniensis episcopus, salutem in filio Dei vivi. Noverit universitas vestra, quod nos terras incultas nondum divisas in Curonia dividendas cum dilectis in Christo, magistro et fratribus domus Theutonicorum, videlicet Ceclis Dovzare, Megowe, Pilsaten, et terram, quae est inter Scrunden et Semigalliam, in tres partes divisimus in hunc modum. Haec est prima pars de Ceclis: Garde, Embare, Pomenie, Zegere, Grumste (BG: Grunste), Newarie, Vitwizen (BG: Vitwiten), Duzone, Alyseyde, Leypiasseme, Pretzitwe, Eycayswe, Cartine, Sare, Garisda, Pregetwe. De Dovzare: Birstele, Patteycias, Peynis, Trecne (Treove). De Megowe: Palange, Maytinele (Maycinele), Kaukis (Caucas), Dwiristis, Dupie. De Pilsaten: Mutene, Akitte (Akutte). De terra inter Scrunden et Semigalliam: Weybene, Wanderen, Newaren, Labbar, cum omnibus pertinentiis eorumdem. De castellatura Poys: terra Twartikini. Haec est prima pars. Gandingen, Appule, Schoden, Sansugale, Vieswe (Vreswe), Pytwe, Nedinge (Nederinge), Letzime, Retowe, Amelinge. De Dovsare: Empliten, Rutzowe, Popissen, Warze, Virga. De Megowe: Nebarge, Lasdine, Aggemine. De Pilsaten: Calaten. De terra inter Scrunden et Semigalliam: Salden, Ulliwa, Anzina, Celme, cum omnibus pertinentiis eorum. De castellatura Poys: Negelite. Haec est secunda pars. Ilze, Appusse, Zesele, Maysedis, Lobe, Nateye, Calneseme (cod. Pop. Calveseme), Birsine, Grese, Vesete, Spermes, Dobe, Pylene, Nemtene (BG: Remtene), Zelecoten, Zelende, Seculmzeme, Nebrungis (BG: Bebrungis). De Dovzare: Loke, Pretzele, Damis. De Megowe:

Matwa, Gourene, cum omnibus pertinentiis eorum. De Pilsaten: Sarde cum suis pertinentiis, exceptis pratis, uno, quod dicitur Drivenen, et alio prato, quod situm est iuxta Miniam (Nimiam), secus viam, quae ducit ad Sarde. Garde (Bz=vok. grade) ad manum sinistram, et excepta silva, quae ad eadem via se ad latus dextrum extendit, usque ad locum, ubi Minia (Nimia) et Memela confluunt, quae remanent indivisa. De terra inter Scrunden et Semigalliam: Sacsile, Crewems (BG: Grewems), Meddenmes, cum omnibus pertinentiis eorundem. De castellatura Poys: Suntelite, Lassiten. Haec est tertia pars. Insuper omnia stagna praedictarum terrarum et flumen, quod Minia dicitur, remanent indivisa. Danga vero, a Memela usque ad castellum Mutine manet indivisa, reliqui vero rivuli praedictarum terrarum sunt dominorum, per quorum terram decurrunt. Praeterea sciendum, quod nos supradicta promissimus bona fide magistro et fratribus memoratis, quod usque ad festum Michaelis proximo instans unam eligemus partium praedictarum, nisi legitimo impedimento fuerimus impediti; si autem nos contigerit transfretare vel alias legitime impediri, tunc vices nostras alicui discerto committemus, ut loco nostri unam partium eligat praedictarum, et quamcumque partem ille elegerit, ratum habebimus et litteris roborabimus, vel idem, cui vices nostras super praedicta electione commiserimus, roborabit. Si vero in distinctionibus terminorum inter terras et terras, castellaturas et castellaturas, orta fuerit dissensio, per seniores et discretiores terrarum earundem, ubi sitae fuerint, terminentur, et si praedicti seniores de praedictis terris dubitaverint vel concordare non potuerint, terram, de qua lis est, fratres dividant in tres partes, de quibus nos unam, quam voluerimus, eligemus, reliquae duae fratribus remanebunt. Infeodati vero in terra Ceclis, in cuius partem ceciderint, sub illius dominio remanebunt. De terra vero, quae Dugenekes dicitur, usque ad fluvium Bartwam, cum suis attinentiis, ex omni parte sic inter nos extitit ordinatum, quod eandem terram fratres dividant in tres partes, de quibus nos unam eligemus, reliquae duae fratribus remanebunt. Piscationes in praedicto fluvio contiguae terrae memoratae, et strata nostris hominibus et fratrum erunt communes, et si pons fuerit construendus vel emendandus, cum nostris hominibus et fratrum emendabitur et construatur. Praeterea ubicunque contigerit homines fratrum in nostris piscationibus piscari, decimam dabunt nobis et idem nostri homines fratribus e converso, ita quod nullus a sua hereditate in praedictis piscationibus excludatur. Acta sunt haec in Goldinghen, anno Domini MCCLIII, nonas Aprilis, praesentibus et mediantibus fratre Thoma, ordinis fratrum minorum, E. praeposito nostro, fratribus ordinis Theutonicorum, fratre Th. in Velyn, F. in Wenden, G. in Segewalde, H. in Goldinghen, B. in Memelborgh et aliis quam pluribus. In cuius rei testimonium praesentem litteram sigilli nostri munimine fecimus roborari. Datum anno die praescriptis. Liv. Urkundenbuch I 327—329 (XIV amžiaus nuorašas).

III. 1291 m. Kuršo žemės pietinių sričių dalybos:

Divisio terrarum inter episcopum Curoniensem et suos canonicos facta et terminata.

Frater Gotfridus commendator in Memela et frater Thitmarus ibidem advocatus omnibus presens scriptum visuris et audituris salutem in filio dei vivi. Noverint universi presentem litteram inspecturi, quod nos ad petitionem domini Emundi Curoniensis ecclesie episcopi et magistri nostri fratris Halt preceptum assumtis nobis fratribus nostris Theutonicis [cum] nobis in Memela commorantibus infeudatis ab ecclesia Curoniensi et Curonibus, quibus terrarum constabat distinctio, terras episcopatu pertinetes scilicet terram, que Bihavelant (B: Bihavelanc) dicitur, Ceclis, Dontzare (B: Donzare), Megowe et Pilsaten divisimus equaliter in tres partes, quarum due partes cedent episcopo et tertia pars ad canonicos suos pertinebit. In terra, que Bihavelant (B: Bihavelanc) dicitur, hec est prima pars: Duvenelken (B: Duvenelicken) et Prusse cum omnibus pertinentiis suis; secunda pars est: Sintre (B: Gunte), Sacke, Carkele et Bartha cum pertinentiis suis. Hec est tertia pars: Razge (A pataisyta iš Rarge. B: Ratzge), Ave-se, Gultowe (A korektūra iš Gustowe) et Percuncalve scilicet insula in Lyva (B: Liva) sita cum omnibus pertinentiis earundem. In terra, que Ceklis (B: Ceclis) dicitur, hec est prima pars: Yle (B: Ikre), Calveseme, Remtene (B: Remcene), Zelende, Zelekoten, Zekuliseme (B: Zeculyseme) et Bebrungis. Hec est secunda pars: Appusse, Natagie, Lobe, Vesete, Spermes (B: Spernes) et Pilene cum pertinentiis suis. Hec est tertia pars: Maisedis (B: Maysedis), Dobe, Zesele (B: Zeseles), Grese, Birsene cum omnibus pertinentiis eorundem. In terris, que Dontzare et Megowe dicuntur, hec est prima pars: Gaurenen, Velimen (B: Velunen), VIII unci in Anpilten, qui dati sunt a fratribus episcopatu in restauram molendini fratrum de Memela, et medietas agrorum in Pretzele (B: Prezele) cum pertinentiis suis. Hec est secunda pars: Alia medietas agrorum in Pretzele (B: Prezele), Matura et Waste cum pertinentiis suis. Hec est tertia pars: Loke (B: Lobe) et Dames cum omnibus pertinentiis suis. In terra, que Pilsaten dicitur, hec est prima pars: A mansis civitatis via, que itur de castro Poys ad castrum Sarden, ab illa parte Pelliten (B: Pellicen) ad arbores cruce signatas iuxta viam et ad alia signa ibi facta, ab his signis directe ascendendo ad arborem cruce signatam iuxta viam, qua itur Octen, et ad alia signa posita ibidem; ab his signis directe per sylvam ad arbores cruce signatas Lassiten non longe a via, qua itur Octen (B: Oclen) de Lassiten et sic ulterius in rivum de Sarden. Hec est secunda pars: Via, qua itur de Poys Sarden, usque ad signa facta super rivum, qui vocatur Cretone; ab his signis directe ascendendo ad montem de Octen (B: Oclen). Hec est tertia pars: Via, qua itur de Poys Sarden, ultra rivum de Sarden usque ad lignum sanctum, quod vocatur Ouse warpe, et ab hoc sancto ligno usque ad pedem montis dicti Galmenen (B: Galmene) et sic redeundo in rivum de Sarden. Iste sunt partes de terris prescriptis, que cesserunt Curoniensis ecclesie canonicis

In terra, que dicitur Bihavelant (B: Bihavelanc), Razge, Avese, Gul-towe (B: Gulcowe) et Percunecalve cum omnibus pertinentiis eorun-dem; in terra, que Ceclis dicitur, Maysedis, Dobe, Zesele, Grese et Birsene cum omnibus pertinentiis suis; in terris, que Donzare et Megowe dicuntur, Loke et Dames cum pertinentiis suis; in terra, que Pilsaten dicitur, pars vicinior castro Poys, que se extendit a man-sis civitatis, via, qua itur Sarden, ab illa parte Pelliten (B: Pellicen) usque ad arbores cruce signatas et ad alia signa facta ibidem iuxta viam, ab his directe ascendendo ad arborem cruce signatam iuxta viam, qua itur Octen (B: Oclen), et ad alia signa posita ibidem, ab his signis directe per sylvam Lassiten ad arbores cruce signatas non longe a via, qua itur versus Octen de Lassiten, et sic ulterius in rivum de Sarden aliis dua-bus partibus de dictis terris domino episcopo reservatis. Quicquid de castellatura Creten episcopatus cedet, manet indivisum; tertia pars ci-vitatis in Memela indivisa; rivus de Sarden ponendi molendina vel gurgustia facienda manet indivisus; magna sylvae de Octen erit com-munis domino episcopo et hominibus suis, canonicis et hominibus eorum ligna secare et venari. Si dominus episcopus faciet in suis duabus par-tibus agros, et canonici in sua parte tertia, quantos possunt. Quicquid est ab illa parte montis et castris dicti Galmene usque ad Meniam (B: Memelam), quod episcopatus cedet, manet indivisum. Terra, que voca-tur Sa men ti n (A<Samenan, B: Lamenan), quantum ad episcopatum spectat, manet domino episcopo et canonicis indivisa. Et hec divisio et ordinatio rata et firma permaneat, presentem litteram sigillis nostris et sigillo civitatis fecimus communiri. Huic divisioni et ordinationi nost-re presentes fuerunt hi, quorum nomina sunt subscripta, videlicet fratres nostri marscalcus, camerarius et seniores, consules civitatis, vas-sali prefate Curoniensis ecclesie Adolfus, Herwicus, Florekinus, Conra-dus et Curones quam plures. Acta sunt hec in Memelborg anno MCCXCI VIII Idus Januarii. PU II 357—361 (Du XVI amžiaus nūorašu: A ir B).

Kuršo žemė. 133. Iš 1253 m. Kuršo dalybų rašto patiriame, kad Kuršo žemės būta suskýdusios devyniomis sritimis, kurių var-dus šitaip yra surašęs dalybų aktas: 1. *Vredecuronia*, 2. *Winda*, 3. *Bandowe*, 4. *Bihavelanc*, 5. *Dowzare*, 6. *terra inter Scrunden et Semigalliam*, 7. *Ceclis*, 8. *Megowe*, 9. *Pilsaten*.

1231 m. dokumento vardas *Wannenia* BG 179, 420, sako, ap-imąs tą pačią sritį, kaip ir 1253 m. *Vredecuronia*.

Vanenės sritis, arba *Vredecuronia*, apima visą Abuvos upyną, kitaip sakant—visą pajūrį nuo Lielupės žiočių (išskirtinai) iki Na-bos upei (Lyserort). Vanenės sritį XIII amžiuje dariusios šios šian-dienykščios parapijos: Tukumo (visa), Kánduvos (visa), Sabilos (vi-sa), Vaĩmės (dalis), Tálsų (visa), Arluvos (visa), Dūndangos (visa) ir Piltenės (dalis) parapija.

Ventos (vok. *Winda*) sritį sudaro Ventos žemupys augštylin-
kui net iki Žlėkų (la. Zlėkas, vok. Schlehk) miesteliui ir Užiavos
žemupys su Užiavos dešiniais intakais, t. y. šiandienykščios
Ventspilės (vok. Windau) ir Piltenės (dalinai) parapijos.

XCIII *Banduvos* sritis apimanti visą tą žemės plotą, kuriame šandie
yra Kuldingos (beveik visa, išėmus Pa-abuvį), Važmės, Saldaūs
(dalis, kuri prie Ventos upės šlija), Embūtės (visa), Valtaičių (visa;
vok. Neuhausen), Ožputės (rytinė pusė), Sakos (dalis) ir Alšvan-
gos (visa) parapijos.

Pāmario (vž. *Bihavelanc* < *bi* „nahe bei“, *have, hab* „Haff“,
lanc „lang, lāngs, entlang“) sritis gavo sau vardą nuo Liepajos
ežero, kurį kuršiai bus senovėje vadinę taipąja *marionis* „Haff“,
kaip ir jo šiaurinį kaimyną. Liepojos ežero šiaurinis kaimynas dar
ir šandie tebeturi antroje vardo dalyje *marias*: *Tuosmare* BW 9593
„vok. Tosmarsee“, t. y. *Tuosos*, arba *Tuosų*, „marios“ || die beke
Marra vltut in die Ryva 1338 m. BG 446 < kurš. *Mařa*. Pamaro
sritį Bylenšteinas norėjo praminti **Ezertuve* del jos ežerutumo:
joje, mat, tŷvuliuoja keturi dideli Liepojos, Tuosmarės, Telšių (vok.
Telssen) ir Durbės ežerai. *Ezertuve* Bylenšteinas su Berkholcu pa-
sidaro iš *Esestuos*, kurią mini 1230 m. šaltinis: Lammekinus rex
et pagani de Curonia, de terris *Esestua*, scilicet Durpis et Sagga-
ra BG 419. Iš *Ezestvos* (ar *Es*-) pasidaryti *Ezert(u)vos* neleidžia
kalba, nes iš žodžių *ezers* „ežeras, See“ ir *tuvs* (la.) „artimas,
nahe“ kuršiai, kaip ir latviai, negalėję būtų nusilipyti **Ezertuves*;
plg. la. žodžius *paežā* „paežyje“ BW 27691 arba *ežmala* U, *pa-
kraste* 11835 „pakraštys“, lie. *pajūris* arba la. *jūrmala*.

Pamaro sritin įeina šiandienykščių Sakos (vok. Sackenhause-
n; beveik visa), Ožputės (dalis), Durbės (visa) ir Gruobyno (dalis)
parapijų plotas.

Duvzarės (lietuviškai būtų *Dvi-žārė*) sritis sau vardą bus gavu-
si nuo **Duvzario* ežero. *Duv-zaris* būtų lietuviškai „dvižaris Jnš =
dvišakis (ežeras)“ del savo dvišakumo: kurš.-la. *dui* „du“ BW 49,
259 var.... < *duji* BW 29942 (Nica) < **duvi* „la. divi“ (|| *duvejāds*
„zwiefältig“ BW 365—V 447—Jaunmuiža; del *v* > *j* plg. prieveiks-
mį kurš.-la. *tuju* BW 10889, 13239, 14163 var., 18134, 21365 var. =
la. *tuvu* „arti“) + *zars* „šaka, Ast, Zweig“ = Žiėmgalos lie. *žāras*
„šaka, Zacken, Zinken“ (šakių *žaraĩ* Jnš). Duvzario ežeru (Stag-
num in *Dovzare*, quod dicitur sanctum || Die helige see to *Dov-
zare*), kaip matyti iš 1253 m. akto (Liv. Urkundenbuch I 325—6,
Nr. 248), negalima laikyti nei Liepojos, nei Durbės ežero: stag-

num et *Lyva* usque ad mare... stagnum dictum *Dorben* (=kurš.-la. *Duōrbe*). Belieka pripažinti *Duvzariu Papos* ežerą (vok. Papensee).

Duvzarės sritin šiandien įeina iš latvių pusės Grobyno parapijos pietinė dalis ir visa Graņzdo parapija, o iš žemaičių pusės — kairiasis Šventosios upės pakraštys.

Skrundos-Žiēmgalos sritis ieškotina yra tarp Ventės ir vakarinės Žiemgalos dalies (Duobienės srities—lot. Dubene). Tai sričiai bus priderėjusi dalis šiandienykščios Skrundos ir visa Saldaūs (Frauenburg) ir Didėsios Ežerės apylinkė. Žiemiuose siena busėjusi maždaug iki Varmei ir Skėdai (la. Škēde „vok. Scheden“), o pietūse iki Žemaičių žemei.

Keklio (*Keklīs*, kurš. *Ceklis*) srityje šandie gyvena žemaičiai. Kuršo siena su lietuviais XIII amžiuje busėjusi maždaug Ventos upe. Vārduva ir Virvýchia—kairieji Ventos intakai,—Minija su visais savo intakais, Jūros augštupys, Šventosios (Palangos) kairieji intakai ir Bártuvos augštupys sudaro Keklio sritį.

Mėguvos (Megowe) sritisėjusi siaura juosta nuo Palangos beveik net iki Klaipėdai. Žiemiuose siena siekusi Šventosios, o rytuose Kaštenos.

Pilsoto (kurš.-la. *pilsāts* „miestas“) sritis buvusi nedidelė, nes ją tedariusi Klaipėdos miesto apylinkė.

Kuršių kalba. 134. Kad Kuršo žemėje kalbama kuršiškai (*up Cursch*), pirmą kartą išgirstame iš 1338 m. rugsėjo 8 dienos dokumento: „uf eine siip, die hetet Agmennewalke (1551 m. nuorašas: Ackmenewalcke) *up Cursch* und vlutit in die Alouste“ Liv. Urkundenbuch II 316, Nr. 783=BG 446 (298). Iš to matome, kad kuršių kalbės būta kilimo aistiškos: *akmuō*|| la. *akmens* „Stein“, *valkā*|| *valks* „Regenbach“.

Apie kuršių kalbą senovės rašytojai maža turi žinių. Keleivis G. de Lannoy'is sakosi, kad jis, keliaudamas 1413 m. iš Liepojos į Rygą (pro Gruobyną, Kuldingą ir Kānduvą), pervaziavęs per žiemgalių, kuřių ir lýbių kaimus. Kiekviena tų tautų tūrinti savą kalbą: de le Live en Correlant m'en a'ay a Righe en Liufiant, par plusieurs villes, chasteaux et commanderies, aussi appartenans aux seigneurs de Liufiant; et premier par Gurbin, qui est chastel; puis par Guldinche, qui est ville fermee; par Cando chastel, et autres villes et chasteaux ou pais de Correlant et de Samette appartenans aux seigneurs de Liufiant et par plusieurs villaiges des Zamegaelz, des Corres et des Lives, lesquelz ont chascun ung langaige a par eulz Sc III 446. Čia kuršių kalba aiškiai yra atskirta ir nuo lybių, ir nuo žiemgalių kalbos.

Apie kuršių kalbą yra girdėję šie XVI amžiaus rašytojai:

Albertas Krantz'as (miręs 1517 m.): Nunc Livones, Estonos, Letti, *Curoni* nihil habent in lingua commune. Illae enim quatuor Livoniam tenent linguae per rura. Wandalia lib. VI, cap. 9.

XCIV

Chronicon Carionis: Aesthionum etiam nomen reliquum est in Livonia. Linguam enim, qua utuntur qui circa Refaliam habitant longo ambitu, aesthonicam vocant, quae prorsus est diversa a Livoniorum patria lingua itemque *Curetum* (=kuršių kalba) et tertia, quam Walachorum et Lituorum novi in Livonia coloni latino vocabulo, sed corrupto nominant die *lettische* Sprach. Discrepant enim et inter se hae linguae et ab hñeta atque germanica, ut nulli alteros sua lingua loquentes intelligant. Witteberge 1572, f. p. 304.

Kronikininkas Baltazaras Russow'as 1577 m. sako, kad Kuršo taūtos (Völker) vartoja (gebruken) kuršių ir lybių kalbas (F. J. Wiedemann J. A. Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben S. XLVIII).

Pagalios M. Brandis 1600 m. rašo: das Kurländische Fürstenthum hat unter den Bauern eine eigene Sprache, die doch etlichermaassen der lettischen sich vergleichet (prie tam jis buvo jau paminėjęs Kuršo žemėje lybių kalbą) Wiedemann l. c. XLIX. Iš Brandžio žodžių matyti, kad kuršių kalbės būta giminišs, bet ne tolygios su latvių kalba.

A. Bureus'o (1631 m.), I. Scott'o (1639 m.) ir P. Einhorn'o (1649 m.) laikais kuršiai jau kalbėję latviškai (Wiedemann l. c. XLIX), vadinasi, iki XVII amžiaus pradžiai kuršiai bus suspėję išvirsti lātviais (žiemiuose) ir lietūviais (pietūsė). Dar ir šandie sulatvėjusieji Kōpų (Nehrung) kuršiai tebesivadina latviškai *kursinieki* (Bz Ueber die Sprache der preussischen Letten 135), o lietuviškai *kuŗšiai*.

135. Vydemanas, Bylenšteinas ir Trusmanas kuršius laiko lýbiais, t. y. suomių ir ėstų (lgaunių) giminaičiais. Pirmutinis kuršius paskelbia atskira aistiškos kilmės kalba 1911 m. profesorius Jonas Endzelynas (Dzimtenes Vėstnesis 1911 Nr. 43). Kuršiai Endzelynui yra, jo žodžiais sakant, „ein baltischer Stamm, der einen Uebergangsdialekt zwischen dem Lettischen und Litauischen gesprochen hat und nachher sich den Letten und Litauern assimiliert hat“ (Ueber die Nationalität und Sprache der Kuren. Finnisch-Ugrische Forschungen. 1912. Band XII, 59—72). Savo radiņį tuoju Endzelynas praneša man, kuo sukursto ir mane griebtis kuršių kalbės liekanų tirti.

136. Kuršių kalbą atskiria nuo latvių kalbės priebalsio *n* išlikimas dvibalsiuose. Minkštųjų *k* ir *g* pavirtimas afrikatomis *c* ir

dz kuršius artina prie latvių. *Gintāra* latviai ištaria *dzītars* (P. Krumberg), o kuršiai—*dziņtars* arba *dziņters*, iš kur 1253 m. vietovardis *Sintere*=šiandie *Dzintere* BG 218 || 1338 m. die beke *Zynthere* || lie. *Gintarā*—Šaltuonės deš. intakas SG II 573, XI 774>*Гин-топа* (Rasėinių vls.) S.

Kuršių kalbą gražiai apibūdina ne tiktai 1253 m. vietovardis *Sintere* BG 426 (1338 m. *Zyntere* BG 446), bet ir 1422 m. upėvardis *Sentace* (-cis?): van dar vortan up de beke *Sentaize*, dar komt twe beken tosamende BG 452. Iš pirmojo vietovardžio patiriame, kad kuršių, kaip ir latvių, kalboje minkštojo *g* virstama afrikata *dz*. Antrasis vietovardis rodo, kad ir minkštąjį *k* kuršiai yra tarę drauge su latviais kaipo *c*. Drauge abudu vietovardžiu rodo, kad kuršių, kaip ir lietuvių, kalboje priebalsio *n* išliekama sveiko.

137. Senovės šaltiniai kuršių kalbai rodo dvibalsius *an*, *en*, *in*, *un* šiems vietų vardams:

1) 1231, 1252/3 m. *Bandowe*—Kuršo srities vardas BG 179, 200, 420, 426 : jotv. *Band*—ežero vardas>1. *Pobondzie* Vo 12|| pr. 1249 m. in *Bandadis* (Das Gebiet von Zinten, wo *Banditten* und Bantlaucken bei Domlitten lagen) PU I 163;

2) 1422 m. dat bruk *Bente-purge* BG 452 : lie.-rus. Бент... у Стравникох (Докум. Моск. Арх. Мин. Юст. I 18) +kurš. -*purja*- (kamienas) „la. purvs, bala, pelkė“<**purvja*-;

3) 1245 m. *Donedange* BG 423, 188>la. *Duñda(n)ga*: kurš.-la. *duoni* „Typha L.“ (Āzpute, Liepāja) RKr III 73, BW 13273,1, 14209, 21331, 21341+kurš.-la. *dañga* „Ecke, kampas“ BGr I 52, 144, BW 13276, 14609,1, 16787, 16876, 18899, 19041, 19794, 21130, 21631, 23433,2, 31135, 31551; -*dangq* randame ir kituose latviškosios Kuršo dalies vietovardžiuose, pvz.: *Kaz-danga*—Ožputės aps., *Uor-danga*—Gruobyno aps., *Stakal-danga*—ties Ožpute;

4) 1245 m. *Goldingen* BG 423, 305, 211—vokiečių perdirbtas vardas (*Gold* „auksas“) iš kurš. *Kuldīga*>la. *Kulđiga* BW 2062, 4573,1, 4574,1, 8355, 12214, 12459,2, 20752,2 >ž. *Kulđinga* Slnt, A 1885 306 (:дорога идетъ съ Куршъ, зъ местечка *Кульдинского* 1589 m. S 155 <*Кульдинга*) : *Kuld-ūnai*—Pabiržės par. sodžius, 1594 m. pavardė *Kuld-ik-aitis* In 486; del galūnės plg. žemaitiškosios Kuršo dalies vietovardžius *Krėtinga* (senųjų žmonių ištari-mu; jaunoji karta ppr. teištaria *Kretingà*, v. š. *Krė tįngà*), *Gaňdinga*;

5) 1422 m. de brugge *Grynde* BG 452 : pr. 1261 m. in terra Labigow in villa, quae *Grindos* (Das heutige Gut *Gründen* im

Kreise Labiau) dicitur PU II 121 = 1300 m. in villa *Grindes* PU II 463 (cf. Sc II 681) || lie. r. *grindà*=la. *grīda* „Diele(nbrett)“, tiltu *grīžu* BW 9023 (akmiņiem tilti *grīsti* BW 15915) = lie. tiltā *grindžiū*, la. r. *greidu* čel'u Kurm 31 „gacē“ <*grīdu*;

6) 1253 m. *Ywande* BG 427, 209 : apie 1384 m. *Ywayde*—Sūdovōs upē Sc II 684, 1304 m. pr. upēvardis *Iwanthi* „Bach bei Rawusen Kr. Braunsberg“ || 1331 m. pr. *Iwo-garge, Iwegarge* „Huwimboum“ G¹ (: lie. *yvas* „Uhu“, pr. *garian* „Baum“, del galūnēs plg. latviškosios Kuršo dalies vietovardī *Nīgr-anda* (Ožputēs aps.; ž. *Nýgronc* Ms, Slnt : pr. *Nigra*—upēvardis NTh) : lie. *Kruv-anda*—Čekiškių ap. upēvardis || *val-andà*;

XCV

7) 1422 m. up de heide to *Krunkle* BG 452=la. *krūkle* BW 24480 „viburnum opulus (Endzelīns); sambucus ebulus U; rhamnus frangula U“ <aist. **kruŋ* klē;

8) 1290 m. *Lancseden* BG 441, 199>la. *Lank-sēži* : kurš. -la. *laŋka* „feuchte Wiese“ BW 28653 : 1253 m. kurš. vietovardis *Kari-lanken* BG 210<*Kario* (pavardē) lanka;

9) 1253 m. *Lindale* BG 221 : pr. 1362 m. *Linde-lawke* „Linglack Kr. Rössel“, 1255 m. *Linde-medie*—gīrios vardas <pr. *lindan* „dauba, Tal“ G¹ 89;

10) 1253 m. *Palange* BG 246>*Palangà*; antra *Palanga* esanti latviškojoje Kuršo dalyje ties Kazdanga (Ožputēs aps.: vok. *Polangen*); del galūnēs plg. Kuršo upēvardī vok. *Otange* BG 226 : *Vir-ang-upis*—Slavikų, Plóksčičių par. upē TŽ II 97 || *Vir-intà*—Šventōsios (Neries intako) kair. intakas, cf. SG XI 689;

11) 1338 m. zu dem bruche, dat is zuschen den dorpen *Pundiken* und *Pa-pundiken* BG 446 : 1282 m. pr. varmēno vardas *Pundiko* PN || *Pundjys*—Tverečiaus par. pavardē, *Pundžiaĩ*—Šiluvos par. soda Vš I 58 || *Pundurjys*—Papilio par. pavardē (sēliškos kilmės) >la. r. nu Korsowas uz *Punduru* (kurš.-vok. Tukumo aps. g. v. *Pundern*)¹ pusi (1912 m. „Drywa“);

12) 1253 m. *Scrunden* BG 206>la. *Skrūnda* : lie.-lenk. *Skrundy*—Švenčionių aps. sodžius (Kamojų par.), lie. (ar jotv.)-lenk. *Skrundzie*—sodžius prie Ščaros upės į pietų vakarus nuo Zietelos ir į žiemų vakarus nuo Slānymo (gm. Kozłowszczyzna SG X 719) || 1593 m. *Скрудайны*—Pavandenės vls. soda S;

13) 1386 m. *Stembre* BG 450 „Stembern, Beihof zu Bächhof-Sackenhausen“ : *steŋbras*=la. *stlēbrs* „Stengel“;

¹ La. vietovardis *Punduri* del *n* turi būti sēliškas.

14) *Pa-stenden* BG 187—prie *Steñdės* upės netoli nuo Talsų;
15) 1230 m. *Aliswangis*, 1253 m. *Alswanghen* BG 206, 284,
1350 m. *Ewangen* l. c. 219=kurš. *Als-vanga* (>la. *Alsunga*), *ie(va)-vanga* : kurš.-la. *Vandzene*—Talsų aps. g. v. || pr.-lie. *vanga* Br „Acker“;

16) 1253 m. *Wenfe* BG 195, 198>la. *Veñzava*.

138. Minkštojo *g* pavirtimą afrikata *dz* senajai kuršių kalbai rodo šie XIII amžiaus vietovardžiai:

1) 1253 m. *Ase*, 1259 m. *Adze* BG 207>la. *Adze*;

2) *Zegere* BG 239, 203>ž. *Gegrėnai*—miestelis prie Várduvos;

3) *Celde* BG 203>la. *Dxelde* : kurš.-lie. *Gėldėnai*—Platelių par. soda || 1320 m. pr. vietovardis *Gelditen* „bei Schwenkitten Kr. Heilsberg“ G¹ 39;

4) *Sintere* BG 218 > la. *Dzintere* : *Gintarà*—Raseinių par. upė;

5) *Sirien* BG 196 < kurš. *Dzirija* arba šn. *Zirja* (BG 284)>la. *Dzire* : *Girià*—vienasėdžio vardas (už 21 varsto nuo Vilniaus) SG II 572, *Girėlė*—Jūžintų par. vs.;

6) *Eze* BG 209>la. *Ėdze*;

7) *Ylse* BG 220>vok. (<lie.) *Ilgem*;

8) *Ladze* BG 186 : la. *Lagata*—pieva su miškeliu RKr IV 111;

9) *Laydze* BG 195 : *Laigiai*—Endriejavo par. soda (*Łajgie*—jezioro blisko Andrzejewa, źródło Wiewirzy SG V 577), *Laigyčiai*—Kirchdorf Legitten bei Labiau N 351 || 1310 m. pr. kalno vardas *Layge-garbes* G¹ 80;

10) *Lanze* BG 198>la. *Landze* : pr. *Lang-ainis*>1388 m. *Langeyn* G¹ 82;

11) *Medze* BG 224 „vok. Medfen“ || *Megowe* 245 : la. *Mėdzuōle* (*Mėdzaule*, *Mėdzūla*) „vok. Meselau“, lie. *Mėgė*—zamczysko w Pojeziorach KosL 116b;

12) *Radze* BG 216=la. *radzes* „Kalksteine“.

Kad minkštojo *k* vietoje senovės kuršiai ištarydavo *c*, rodo šie XIII amžiaus vietovardžiai:

1) *Gersangere* BG 183<kurš. *Cėrs-angure* : kurš. *cėrsa-* „trans, über“ (>kurš.-la. *Cėrs-upe*—Piltėnės ap. g. v.) Bg¹ 146, Bg⁵ LXX 103+kurš.-la. *Eñgure* „Angerbach, -see“ || 1353 m. una dimidietas gurgustii (Aalwehr) *anguillaris*, in *Angerbeke* locati Liv. Urkundenbuch II 577 Nr. 949, vadinasi, *Eñgurės* upės esama *Uñguros* „Aalfluss“;

2) *Zerenden* BG 239, 479 > la. *Cerenda* Konv. vārdn. 88 : *Kerēžiai* — Pāpilēs (ar Akmenēs) par. soda; del galūnēs plg. žodžius *gelēndu* Mrj || *galāndu* „wetze, schärfe“, la. *galuōda* „Wetzstein“ : kurš. **Dzelenda* > 1253 m. *Zelende* BG 238, kurią vietovę šandie žemaičiai vadiną *Gelindēnais* (Alsēdžiu par. soda Vš I 47);

3) *Zilden* BG 211 > la. *Cilde* : *Kilda* Smilgių par. pavardė, *Kildišas* — Pušaloto, Naujamiesčio par. pavardė, *Kildonys* — Troškūnų par. sodžius Vš II 22;

4) *Pretzele* BG 230 : la. *Priēkule*;

5) *Rutzove* BG 231 > la. *Rucava* = lie. *Rūkiava*;

6) *Sentatze* BG 452 : *santakšs*.

139. Garso *ǰ* (*dz*) vietoje Kuršo žemės aktai rašo ne tik *dz* (*Adze, Dzerbiten, Ladze, Laydze, Medze, Radze*), bet ir *z*, *s* arba *c* (*Asen, Zegere, Celde Zelde, Zerwe Serwe, Sintere, Sirien, Eze, Ylse, Lanze*). Aktų raidės *z*, *s*, *c*, kurias randame rašant latvių afrikatos *ǰ* (*dz*) vietoje (= lie. *ǵ*), galėtų reikšti ir *z*. Vadinasi, tuomet tektų mums pripažinti XIII amžiaus kuršių kalbės šnektoms afrikatos *ǰ* pavirtimą paprastu pučiamuoju (spirans) *z*. Garso *z* iš *ǰ* (< *ǵ*) buvimui kuršių kalboje pritaria dabartinės Kuršo žemės latvių kalbės šnėktos (Endzelin Finn.-ugr. Forsch. XII 65¹).

XCVI **140.** Senojo Kuršo vietovardžiai *Dzintere* ir *Sentace* rodo, kuri vieta kuršių kalbai pridera aisčių giminėje.

Garsai *c* ir *dz* kuršius artina prie latvių, o dvibalsiai *in*, *en* — prie lietuvių ir prūsų. Vadinasi, geografiškai kuršių užimama vieta tarp prūsų-lietuvių ir latvių. Kuršius artina geografiškai prie prūsų ne tiek dvibalsinio *n* išlikimas, kiek priešdėlis *sen-*: *Sen-tace* „santakys“ || lie. *są-matas*, la. *suo-masta* „Kummetschnur“ < *san-* || pr. III *sēnku* „su kuo“.

Švėkšnos apylinkės žodis *ab-lingà* „aplinkà, Gegend“ (*à-bl'ingīs* Šateikių ap. pavardė), kuris kilimo yra kuršiškas, rodo, kad lietuvių ir latvių kalbos priešdėliui *ap-* (lie. *apliñk* = la. *aplik* „herum, rund umher“) kuršių kalboje atliepiama *ab-* kaip ir prūsų kalboje: *eb-immai* „àpima“ || *ab-signātai* „gesegnet“, *ab-stocle* „puodo dangtelis“.

Lydimo (arba lauko) vardas *vanga* (*Als-vanga, Ie[va]-vanga* || *Vanga* Ožp. aps. BW I p. 189, *Vandz-ene* RKr XVII 59) kuršius riša irgi su prūsais: pr. Voc. *wangus* „Damerau“, 1419 m. *Abs-wangen* (|| *abse* „Espe, drebulė“, *Alex-wangen*, 1331 m. *Aucto-wangos* (|| *aukta-* „augštas“), 1419 m. *Calt-wange, Kynne-wangen*, 1341 m.

Per-wangen, 1419 m. *Ruwe-wange* || 1240 m. *Wangen* — Prūsų žemės vietovardžiai.

„Rato“ vardas irgi riša kuršius su prūsais: pr. Voc. *kelan* „Rad“ (s. isl. *huel* „t. p.“) = kurš. **cel(a)*-s. Kuršių senąjį „rato“ vardą išlaikė iki šiolei Kuršo latviai, senojo Kuršo gyventojų asimiluotojai, dviračių varde: *du-celis* „divraši“ Miež s. v. *kalmogai*, *duceles* „zweirädriger Wagen“ (Sackenhausen und weiter südwärts am Strande), *di-cele* (Nieder-Bartau) Endzelin BB XXVII 325, *diceles* „der zweirädrige Wagen“ U s. v. *Wagen*, Karre (um Libau), *vi-cele* BW 17863,1 Sasmaka (atbrauca rūnelis ar *vicelēm* BW 34609 Gruobyno aps., pārvedu kurpītes ar *vicelēm* 26390 Kabilē), Dund. RKr XVII 63 iš **dvi-celes* lūbių lūpose.

141. Dar viena kalbės ypatybė artina kuršius su prūsais: *tj* nepavirtimas afrikata *č* arba *ć*. Afrikatos *č* vietoje latviai šandie ištaria š: **vertjuo* > lie. *verčū* || *verčū* = la. *vēršu* : pr. III *wertemmai* „siekiame, schwören“ < **vértija*- (cf. pr. III *gēide* „lāukia“ < **geīdja* = lie. *geidžia*; pr. Voc. *medione* „Jagd“ = lie. *medžiōnē*).

Šie XIII amžiaus Kuršo žemės vietovardžiai rodo *tj* arba *t* tenai, kur latviai šandie ištarytų š: 1. *Appreten* BG 223 > la. *Apriki*; 2. *Jameiten* BG 205 > la. *Jamaiķi*; 3. *Lipayten* BG 206 > la. *Lipaiķi*; 4. *Todayten* BG 220 > la. *Tadaiki*; 5. *Walteyten* BG 205 > la. *Valtaiķi* BGr I 321; 6. *Strutte* BG 224 > vok. *Strohken* (tai rodo kurš.-la. lytį *Struķi*). Kuršių *tj* > *t* latviai yra pavertę garsu *k*, nes pastarieji, kai jie kūrėsi Kurše, bus jau turėję š (arba *č*) iš *tj*.

142. Kuršiškos kilmės žodžiuose latviai *tj* > *t* ir *dj* > *d* vietoje šandie ištaria *k* ir *g*, pvz.:

1) *Āzvīķi* (*Aizvīķi* E. Brastiņš Latvijas pilskalni I 72) : 1253 m. *Witwiten* BG 428/9, 240,56 || *Vyčius* — Iesios intakas Garliavos ap. (= *Wyte* Sc II 685 > *Pavytē* — kaimo vardas Panemunės par. Vo 184, 190);

2) *at-venķetu* BW 27300,2 var. (Cīrava) „atbīdītu, atstumtu, atspertu“ iš **-venķāt* < kurš. *ventāt* < *venījāt* „lenkti“ : la. *vietēt* „plakti, mušti“ < aist. **venījē* „rykštē, Rute = lankstl (sc. šaka, vytis)“, vok. *winden*;

3) *Gaiķi* RKr XVI 70 : pr. *Gaitis* — Kirpainių (Sembos srities) ap. laukas PN || з... Кгойтенишокъ въ повѣте Лидскомъ 1567 m. РИБ XXXIII 457 < *Gaitien-iškēs*;

4) *Kal'ķi* — muižė ties Dundanga = 1290 m. *Calten* BG 190, Brastiņš 24 < kurš. *Kaltjai* = *Kalčiai* — a) Veiviržėnų par. soda Vš I 54, b) Troškūnų par. vienasėdis Vš II 22 || *Kaltēs* — Ylakių par.

soda Vš I 52, la. (<kurš.) *Kalte* (1253 m. *Calten*)—Vainiaudos ap. dvarelis BG 202 || pr. *Calt-vange* G¹ 54;

5) *Medaiķi* (rašo ir *Mad-* 32)—Rendos ap. g. v. Brastiņš 32, 132<kurš. *-aitļai*;

6) *nesāķis* „nesātnis, Unmässiger“ Dundanga RKr XVII 40<kurš. gen. sing. *nesātļa* || tie *nesāņķi* „besočiai“ Rāva BW 1476,1<kurš. *nesantļai*;

7) *Raki*—g. v. BW 12094¹ (V 576) *Raņķi*<kurš. *Ratļai*=*Račiai*—Žemalės par. soda Vš I 53, Gruzdzijų par. II 7 || *Rāt-kalnis*—Kaļtinenų par. kalnas;

8) *Raņķi*—g. v. BGr I 333, BW 5684, 5429 var., 11913 var., 11782 (E. Blese)<kurš. *Rantļai* : *Rant-inēliai*—Baisogalos par. sodžius Vš II 3, pr. in campo *Rantowe* „Dorf bei Pobethen im Samland“ 1297 m. PU II 427, PN;

9) *sarķis* BGr I 260 „saītis, saītas arklys“<kurš. *sartis*, gen. *sartļa*<*sartļi*;

10) *Satīķi* BW 7928¹ (V 553) Kabila<kurš. *Satitļai* arba *Saitļai* || 1439 m. Kuršo „eyn brok *Sate-purwe*“ BG 455 : *Šatā*—Šāčijų par. upē Vš I 52 (dopływ Bartawy, przepływa pod wsią Łukonajcie, Szarki i mkiem Szaty SG XI 806), *Szatawa*—lewy dopływ Łuby pod Szkudami SG V 370, XI 807, I 112, *Šateiķis* In 304—Mosédžio par. pavardė>*Šateiķiai*—bažnytkiemis Vš I 51, BG 239, *Šateiniai*—Surviliškio (Kauno aps.) dvaras 1909 m. „Viltis“ Nr. 58 (p. 3 st. 2), *Šātės*—miestelis prie Šatos upės Vš I 52 : pr. 1398 m. *Satho*—Sembos pieva G¹ 152;

11) *sliķis* „kópēčios“ Dundanga Bz Lett. Dial. 175<kurš. *slitis*, kilm. *slif(ī)a* : la. *slita* BW 27660 „pašlitinė, gulstinė tvora“, lie. XCVII *šlitės* Br „kopēčios, Leiter“ BGLS 330;

12) *vērķis* „verstuvė“ Vald s. v. *βοροσδυλο* <kurš. *vertis*, kilm. *vert'(ī)a*;

13) *Plaģi* (*Plaģu māja*) netoli nuo Dundangos (Brastiņš 24)<kurš. *Plag(ī)ai* : *Plādē*—Kupiškio par. pavardė, *Pladiškės*—Ušpalių par. sodžius Vš II 25;

14) *Pluģi*—g. v., kurią dažnai apsemą tvanai BGr I 182<kurš. *Plud'(ī)ai* : la. *pludi* U „plūdi, tvanai“;

15) *skaugis* skauda BW 9143 Kabila, *skaugam* 121¹ (I 806 Sas-maka) „pavyduoklis pavydėjo“, iš kur ž. *skáugis* Šts<kurš. *skaudis*, kilm. *skàud'(ī)a*;

16) *spruņģis* (||*sprund-elis*) arba *spruģis* „sprūnklas, sprudūklas“<kurš. kilm. *spru(n)d(ī)a*;

17) *veņģukājis* „venterkājis, šleivakojis“ BW 14517,1 Uošenieki Kuld. aps. <kurš. *vend(ī)a-* : *ven-d-* „lenkti“ || kurš.-la. *vandāties* „plandāties, gruožāties=lankstykitēs“ BW 1491,4 var.

Vietovardī la. *Lekši* (nuo Cyravos ī vak., Ožputēs aps.) vokiečiai ištaria *Lexten*. Pastaroji lytis rodo, kad kuršiai yra tarę *Lekst'(ī)ai* : *Lekstys*, *Lekstūtis*—Židikų par. pavardė.

La. *gaugties* „sich ergötzen, džiaūgtis“ U kuršių (ir sėlių) kalbai rodytų *dj* (ir *tj*) nepavirtimą afrikata *ǰ* (*č*). Vadinasi, kuršiai (ir sėliai, žr. ž.) savo kalboje bus tebetarę *daugties* < *dīaugties* dar tuo metu, kai latviai jau ištardavo *žaūt* „džiauti“ < **ǰaūti*.

143. Senojo Kuršo (XIII—XV amžių) žemė kribždėte kribžda vietovardžiais su dvibalsiais *an*, *en*, *in*, *un*. Kad Kuršo žemė būtų buvusi latviška, tai tuomet visi tie vietovardžiai būtų neturėję *n*, nes latvių kalboje dvibalsių *an*, *en*, *in*, *un* vietoje dar prieš XIII amžių jau buvo atsiradę *uo*, *ie*, *ī*, *ū*: kurš. *lanka* || la. *lūoks* „lankas“, kurš. *lenkt* || la. *lēkt* „lenkti“, kurš. *dziņtars* || la. *dzītars* „gintaras“, kurš. *krunkle* || la. *krūkle* „putinas ar šalteklis (toks medis)“.

Kuršo žemėje latviai bus įsikūrę tuomet, kai latvių kalboje senieji dvibalsiai *an*, *en*, *in*, *un* buvo jau nebetekę priebalsio *n*, t. y. kai latviai jau ištarydavo, kaip ir šandie, *uo*, *ie*, *ī*, *ū*: *lūoks* „lankas“, *lēkt* „lenkti“, *lēkt* „linkti“, *lūks* „lunkas“. Jei latviai būtų įsikūrę Kurše dar tuomet (prieš 1000 m. e. m.), kai latviai tebeištarydavo *lankas*, *lenktie*, *linktie*, *lunkas*, tai šandie Kuršo žemės vietovardžius *Lanka*, *Veñta*, *Dziņtere*, *Skrūnda* latviai ištarytų **Luo-ka*, **Vieta*, **Dzītere*, **Skrūda*.

144. Latviškojoje Kuršo dalyje šiems vietų vardams latviai yra išlaikę kuršių kalbės dvibalsius *an*, *en*, *in*, *un* sveikus:

1) vok. *Aland*, l. *Alant* SG—Liepojos ežero intakas Gruobyno ap. <kurš. *Alanta(s)* Bg¹¹ 50=žemaitiškosios Kuršo dalies upėvardžiui *Alantui* (nom. sing., v. š. *à'lqnc*);

2) *Ālsunga* (la.) <kurš. *Āls-vanga* Endzelin Lett. Gram. 98;

3) *Ance* RKR XVII 39, BG 182, 258, *Ancinieki* BW 12878,1, *Ancenieki* 20957,3 (Dundanga);

4) *Andume* netoli Stendės ir Talsų Konv. vārdn. 113, 1144;

5) *Anstr-upes* ciems netoli Dundangos Konv. vārd. 719, BG 189, 286, 344 < *Anstr-upe* (Konv. vārd. 718 rašo *Au!*)—Luonastės intakas=1290 m. *Ancetr-abe* BG 440, 228 < -*ape* „upė“?

6) vok. *Baland-en* netoli Alšvangos Ožp. ap. || la. *baluódis* „ba-landis“;

7) *Blendene* U ī vak. nuo Valta ičių (Neuhausen) : *Bleñdziava*—
Sāļanto intakas;

8) *Blintene*—Ožputēs aps. U, Konv. vārd. 388, BW 20405,
Blintenieki BW 12852, 26142, *-ieces* 15642;

9) *Cēnkuri* Ežērēs ap. || la. *ciekurs* BW 3389, U „kankórēzis“;

10) *Cerenda* Konv. v. 88, *-de* netoli Kuļdingos BG 266/7, 205;

11) *Cikanti* netoli nuo Kanduvos (Brastirš Latvijas pilskalni I
43) arba *Cikantes* kalns Jelg. RKr II 19;

12) *Danga* BW 16194 var. Kanduva, *Daņgas* BGr I 328 (E.Blese);

13) vok. *Danswitten* „Beigut von Pussen“ Ventspilēs aps.=
1253 m. *Dansew-eten* BG 183, 426 < *Dan(d)z-ev-it(a)s* (|| *Alv-itas* :
pr. III *mukin-ewis* „lehrhaftig“, *powarg-ew-ingiskan* „jammervoll“);

14) *Dincis*—pavardė Bz Preuss. Letten 146;

15) *Dundanga* Std 379, II 746, BW 12442,7, *Duñdaņa* BGr
I 321, šian die ppr. *Duñdaga*=1245 m. *Done-dange* BG 423, 188
„duoru daņa“;

16) *Dzintere* BG 282 : 1338 m. die beke *Zynthere* Liv. Urkun-
denbuch II 316, BG 480;

17) *Embuote* (vietējie saka *Embute*) Konv. v. 1144, *Embuote* Std
379, II 746, *Eñbūte* Endzelin Lett. Gr. 851=žem. *ėmbūtė* Slnt<
kurš. *Em-bō(u)te*=1253 m. *Amboten* BG 202;

18) *Eņgure* „Anger“ Std 379, II 746, Konv. v. 846, BG 183,
188, 286;

19) *Grā-daņa* (K. Pētersons);

20) *Grenči* ant Abuvos kranto, Tukumo aps.;

21) vok. *Iblang-en* Ožp. aps. netoli nuo Valtaičių;

22) *Inta* muiža „Klein Bunthof od. Klein-Durben“ U;

23) *Ivande* BW 498, 4708 (I 945), 11782,2, BG 266, 209,
Konv. v. 161, *ivandnieces* BW 247;

24) *Kaņdava* BGr I 320, BW 9631,11, 13258, 13268, 14216,
17137, 20867, 22359; 33610,1, BG 185, 259;

25) *Kandel'i* U ties Valtaičiais;

26) 1422 m. *Kandamer* Vytzen sture BG 453;

27) *Kaz-danga* Konv. v. 397, 1657;

28) *Klences* muiža tarp Kuršyčių ir Saldaus;

29) žem. *Kuldinga* Slnt<kurš. *Kuldinga* (sulatvėjusi lytis *Kul-
diga* BW 9887, 12214, 19399, BG 211, 306, 423 „Goldingen“;

30) *Kunde* netoli Kuldingos BG 266;

XCVIII 31) *Landze* BG 198, 309, Ventspilēs vls. Konv. v. 983;

32) vok. *Landsinne* ī pietus nuo Pundurēs;

33) *Lanka* — a) Papoš ežero intakas Gruob. aps., b) upē ties Embūte (P. Šmits Etn. rakstu kr. I 17);

34) *Lank-sēži* BG 286, 199 (3 atskiros vietovēs);

35) *Lenši* Kuld. aps. „Dienas Lapas“ etn. pielikums 1891 p. 90;

36) *Liņkuli* BGr I 326;

37) *Nīgraņde* (E. Blese), *Nīgrandnieki* BW 12866,3 var., 13091, lie. *Njgrandas* (v. š. *Njgrqnc* Ms): *nīgra* „dzedra“ BW 17621,1 (Kuldinga);

38) *Palanga* netoli nuo Lipaičių ir Ožputės;

39) *Pa-stende* U prie Stendės upės BG 187, *Pastendnieki* BW 11782 var.;

40) *Penderi* BW 29467 (kur? gal ne Kurše?);

41) *Pluņki* Upės muižēs vls. RKr XVI 69;

42) *Pundere* U ī pietus nuo Tukumo < **Pundufi*;

43) *Raņki* BGr I 333, E. Blese, RKr XVI 74;

44) *Renda* BW I 192, V 494 (3840), BG 184, 259, *Rende* „Rönnen“ Std 380, BW V 636 (22458), *Rendu* puiši BW 12727,14, *Rendinieki* 10456, 12727,14, 13088, 30157;

45) *Rinda* RKr XVII 39, *Rinde* „Angermünde“ BG 286;

46) *Rindzele* U Talsų aps., Engurės ap. Konv. v. 846;

47) *Runda* BW 2258,3 var. Saldus;

48) vok. *Sante* BG 259, 260 ar *Zante* Konv. v. 1;

49) vok. *Semben* tarp jūros ir Užiavos, nuo Žlėkų ī vakarus;

50) *Skrunda* E. Blese, BW 12969, 13229, 17118, 22458, 31463, RKr XVI 99;

51) *Spundiņi* (māju vārds) BW 607 Skrunda;

52) *Stakal-danga*;

53) *Standze* U;

54) vok. *Stembern*, 1386 m. *Stembre* BG 450 || la. *stlebrs* „Halm“;

55) *Steņde* (upē) Kon. v. 718, *Stendnieki* BW 10147, 12840,2, 12877,2;

56) *Strunga* Jānis BW 20809¹ Gruob. aps.;

57) vok. *Vec-Sumber* „Bauerhof im Dondangenschen Strand-dorf Pittragen“ = lyb. Toirisch BG 288 < kurš. *Sumbr(a)i*;

58) *Sventaja* U (ar -āja?) — Šventosios upē ties Palanga BG 380³, Konv. v. 1123;

59) *Svente* — dvi vietovi prie Abuvos upės BG 344;

60) *Tantal'u* mājas Užiavos vls. RKr XVI 70;

61) *Tingere* U ant Ruojos kranto, Talsų aps., *Tingernieki* BW 20949 var. < kurš. *Tingure*;

- 62) vok. *Trenzen* netoli nuo Vanės Talsų aps.;
 63) *Uñd-upe* BGr I 326;
 64) *Urdanga* (v. š. *Uordanga*) netoli nuo Priekulės BG 253;
 65) *Vanga* BW I 189 Ožp. aps. Konv. v. 1657;
 66) *Vandzene* Talsų aps. Konv. v. 1011, RKr XVII 59;
 67) *Veñta* — upėvardis BGr I 61, 147, BW 11359, 14101, 15073, 18448, 25917,4, 30368,2, 3, 11, 14, 31024,2, *Vente* 12029, Std 356, *Ventinieki* BW 21114, 30023, *Ventspils* 13186,9 (*Ventspilēi* 12214) || *Wentainen* Bz Preuss. Letten 139;
 68) *Venzava* (*Vendzava* U) netoli Piltenės BG 195, 198;
 69) *Zentene* Talsų aps. U, Konv. v. 287 ar *Sentene* Konv. v. 1000; la. *Zēñtelis* — kuršiška pavardė.

145. Žemės vardynas pirštu prikišamai rodo, kad dvibalsiuose *an, en, in, un* kuršių kalbės neišmetama priebalsio *n*. Tuo kuršių kalba prasikiša pro latvių kalbą. Ir latvių kalboje dvibalsinis *n* lieka sveikas, kada jis kilimo esti iš senėlesnio *m*: *Ranka* „östlich von Neu-Pebalg gelegene Privatgut *Ramkau*, mit schönem Burgberg der Sitz jenes *Rameke* (1223 m. Hein. XVIII 3, XVII 2, XIX 3)“ BG 470, 81, *Rancēnieši* BW 9662,4, 12854 — Rankos gyventojai.

Senasis junginys *nh, ng* latvių kalboje netenka *n*: *lūoku, lūocīt = lankaū, lankýti, luōgs = lāngas, luodzīgs* „luokans, biegsam“ BW 1711,1 var. Priebalsio *n*, kuris yra kilęs iš senėlesnio *m*, latviai dvibalsyje prieš *k, g* neišmeta Iz XV,2 203 (Endzelīns).

Dvibalsinis *m* latvių kalboje palieka kas buvęs: *simts, dzimt || dzēmdēt* „gimdyti“, *kriñslis* „kremslė“, *gremzt* „grėmžti“. Tasai *m*, kuris kilęs yra iš senėlesnio *n*, latvių kalboje sveikas neišlieka: *tūopu* „tampū“, *zūobs* || *šam̃bas, stiebri* „Binsen“ || ž. *stēmbrai, līpu* „limpū“, *klūpu* „klumpū“.

Latvių kalba, kad ji būtų išlikusi iki šiai dienai gryna ir nesumišusi su kitomis kalbomis, šandie po balsių *a, e, i, u* neturėtų junginių *nd, nt, ns, nš, nz, nž*: *ñed* „leñda“ BW 12678, *uotenis* U „vántinis (beržas)“, *kuōst* „kąsti“, *kuōšu* „kąsiu“, *ruozīties* „rąžytis“, *luožāt* „lándžioti“.

Dvibalsinis *n* prieš *d, t, s, š, z, ž*, jei po *n* nėra iškritęs balsis, šiandienykščioje latvių kalboje tegali būti tiktai svetimos kilmės žodžiuose. Vadinas, visus tuos žodžius su *n* latviai bus gavę iš savo kaimynų, kurių kalboje *n* išlieka sveikas ir dvibalsiuose. Vieną dalį šitų žodžių su *n* latviai yra gavę iš somų (*andrus* || est. *andur*, gen. sing. *andru* „Schiffskiel“, vokiečių (*kliñts* || vyz. *klinť*)

ir lietuvių (*kinkīt*: mežkungs kēviš *nuokiņķejis* BW 30566), o kita—
iš kuršių ir sėlių kalbos.

146. Čia dedu žodžių sąrašą su *nd*, *nt*, *ns*, *nš*, *nz*, *nž*, kuriame didėji dalis žodžių yra pažįstama senojoje Kuršo žemėje. Šin sąrašas, žinoma, bus pakliuvęs vienas-kitas žodis ir nekuršiškas. Kuris sąrašo žodis kilimo yra kuršiškas, kuris sėliškas, tepaaiškės artimoje ateityje, kai visiems žodžiams bus nustatyta jų geografija. Mano sąrašas nėra pilnas, nes jam daryti 1912–1920 m. trūko man latvių kalbos šaltinių, kuriais ir šandie negaliu pasigirti, nes neturiu nei Magazin'o, nei BGr, nei Lerchio-Puškaičio pasakų rinkinio ir kt.

XCIX

1) *andrināt* BW 9506 var. Dundanga : ? *añdra*, *andrus* „Schiffs-
kiel“ <lyb. *andər*;

2) *balanda* BW 2393,2 var. Alsunga, Miež, *balandes* BW 32289
Skrunda, l. c. var. Kuldingos aps., Std 15, 394 „atriplex hortense“ U s. v. *Melde*, *balandiņas* BW 34715 Kursiši, *-dītes* 32289,1
Alsunga || la. *baluoda*, *baluōdene* ME. Vidžemēn *balandiņas* BW
3240,2 (Carnikava, Rygos aps., Gaujos upės žiotyse) bus nunešę
kuršiai dar prieš 1248 metus, kuriais jau randame tarp lybių be-
gyvenant ir kuršių. Krimuldos apylinkėje 1248 m. randame „kur-
šių kiemą“, lybiškai pavadintą vardu *Cursicule* BG 55;

3) kuršių kalbai rodo *balandį* Kuršo vietovardis vok. *Baland-en*
ir lybių žodis *palāndəks* „balandis“ ME 260, IF XXXIII 102;

4) *bañda* BGr I 391, 146, BW 3000, 14726,1 var., 21503¹
(V 632), 31108, 31109, RKr XVI 150, ME, *bandinieks* BW 3683,
29777 var. || lie. *bándė* (v. š. *búndā*) Kp „ragaišio kepalėlis, булка“;

5) *beñdrs* ME (>*bendars* U) „la. biedrs“, cimdu ar... *bendru*
RKr XVI 99 Rañki, *bendriība* „Gesellschaft“, *bendrīgs* „gesellig“
l. c. 11 (Elvers);

6) *blanda* „valketa“ Miež 33, U s. v. *Herumtreiber*, ME || la.
bluoda „kas blandosi=gėdisi“;

7) *blandīties* „schweifen“ Std, BGr I 144, 402, U, BW 29509
var., 16089,1 (V 603) ir ne Kurše BW 22973, 29414;

8) *blandīties* „plandīties, plātīties, gruožīties“ BW 11341 var.,
13126,1 var. ir ne Kurše BW 13490 var. Vel'ki „Hohenbergen“,
Kėsu aps.;

9) *blendēt*, *ap-* „besehen“ U || *blēnst* (>*eñ* BGr I 58, U),
bleñst BGr I 58 „sehen“, Std 25, Kuo tu *blendī* „skaties“? Dru-
va 1912 p. 909 (Kazdanga), kā pūce *blenst* „wie eine Eule erblin-

den“ Std II 225, utes *blenda* (var. *lūkā*, *skatās*) cepurē BW 9912,11 Nīca, *blenzdamies* BW 6057, 13355,1, 22249;

10) *blenze* „Backenstreich“ U (Elvers) || la. *bliēzt* „hauen“ ME;

11) *blenzis* U < **blendzis* „Kurzsichtiger, Gluper“: vok. *blinken*, *blank*, pr. Voc. *blingis* „Bleie, Blicke“ (žuvis);

12) *blenža* Miež s. v. *blendai* (rašo *blenše*, kaip ir *raša* s. v. *brandis*: š=ž) „okrasa mączna“ < *blenst* Miež 33 „blęsti, maišyti mil-
tų vandenin“;

13) *blinda* „ein Unstätischer, der nirgends Stich hält“ RKr XVI 25 (Lange > Std, U) || *blanda*;

14) *blunderēt*, -*durēt* „bummeln, taumeln, hin und her laufen“ U (ne Kurše) || *blandities*;

15) kurš. **brunse* iš prakurš. **bruńše* > lie. *brunšis* arba *b'ruńšē* K „Plötze“ = pr. Voc. *brunse* „leuciscus rutilus“; lyb. *bruńš* „Wem-
galle“ yra skolinys iš prakuršiškos lyties *bruńše* arba *bruńšis* f.;

16) *censle* (*cense*, *cenksle*, *cenkste*) U „die Sehne unter der Knie-
beugung“ || *cinksla* „t. p.“: la. *cikstalas* „gyslos = išspirgos“;

17) *censt* „die Sehnen anstrecken“ Std I 369 (Lange), *censties* (*cenšuos*, *censuos*) „sich anstrengen, sich bestreben, sich sehnen“ U, BGr I 61, 151: *censeles* „sehnichtes Wesen“ Std I 369 (Lange), *centīgs* Vald „ретивый, ревностный“ || *censle*;

18) *sīva*, *centra* meitiņa BW 12314 var. Sasmaka „centīga?“;

19) *dandal' āties* BGr I 397, -*lāties* U „über Gräfte mühsam
fahren“: iet *dandiski* vien U, *dunduliūoti* „išeiti, išbrazdėti“ Slnt;

20) *danska* „Morast“ Std I 34, II 418 (Lange) < **danc-ka* ||
danga „kelio duobė, klanas“;

21) *dantals* „resna nūja“ U s. v. *Knüppel*;

22) *ši devanta* vasariņa BW 12586,8 Sasmaka, pate gāju...
devantā nuovadā 18108 var. Dundanga; Endzelyno liudijimu, dar
ir šiandie dundangiškiai latviai tebesaką *sept_antēs*, *ast_antēs* ir *dev_an-
tēs*: -*antēs* < -*ntēs* iš -*intais*, -*untais* BB XXVII 329, IF XXXIII 97;

23) *dindal'i*, *dundal'i* tie jauni vīri BW 25666 Sasmaka : ? *din-
dos* „kołowrotek“ KosL 37a, 212a (Skuodas);

24) *dundal' uot* „tuntul' uot, gaišti, медлить“ BW 25666 Sasmaka;

25) *duñduris* „овод, слепень“ BG I 68, *duñdurs* „sierszeń“ Kurm.
Gal *δυνατοποιετικῶς* ir latvių kalboje išlaiko *n* sveiką?

26) *dzintars* BW 21285, 22350, 22610,3, 27421, 28389, 34008,1,
dzintara zeme RKr XVI 162 (Rańki), -*ru zeme* l. c. 95 (Rucava),
dzintarzeme BW 27416 var.; *dzinters* Std I 52 (Lange), II 122
(Elvers), Vald, BW 13246,1, 13282,7, 27421 var., 28389 var.,

dzinteris BW 13282,5 var., 9 arba *zintars* U s. v. *Bernstein*: „Von allen Variationen wird *dzītars* wohl immer die richtige sein“ Wellig Beitr. 35 (vgl. 109); ne Kuršo *dzintars* BW 5831 var. (Lubāna), IF XXXIII 98;

27) *endas* „rogių balžienos“ U: *uodne* „rogių balžiena“ U < **andinē*;

28) *gandrs* (Vald: *-ris, -ra*) „gañdras, Storch“ U;

29) *glendi* „raugil' besieh!“ BW 27409,1 var. *Cirava, gleñst* „blenst“ (*eñ* gali būti iš *én*) *Druva* 1912 p. 909 Kazdanga : sl. *gledjŭ* „гляжу“;

30) *grandīt* Miež 76, BGr I 52 „Gepolter machen“ Std I 76, II 278 (Lange), „stürzen“ II 575 (Lange), *nuograndīt* „abschmei-chen hastig mit Poltern; abwerfen, mit Gewalt und Poltern“ II 17, 23 (Lange)=lie. *grándyti* „скребать“ || *gréndžiu, grėsti*;

31) *grundāt* „szturchać“ Miež s. v. *grundyt*;

32) *grundulis* „Erdkloss“ U, „činkurs, Hümpel“ BW 1513 var. (Kabile), 3 (Raņķi, RKr XVI 231): *škibi, greizi, grundulaini* („hök-kerig, knorrig“ IF XXXIII 99) mana tēva uozuolīdi BW 30379 Alsunga;

33) *gundīt* U, *-dēt* Miež „gūndyti“;

34) *iegansts* „Ursache“ Bz Lett. Dial. 170 Dundanga>ne Kur-še IF XXXIII 100 (Berzaune);

35) Ir mums vācu *ikspendel'i* (?), zemnieku tutentiņi BW 19371 Kabile;

36) *iñdeve* „nāves zāle, Gift“ RKr XVI 12 (Elvers>Std I 89, II 289, Vald „liga“ s. v. *язаа*, „Seuche, Krankheit“ Bz Lett. Dial. 170 Dundanga, U, Voi tev pats *indeve* ir atnesis? Wellig Beitr. 49, Puisītīm viena mēle, trejdeviņa *indevīte* BW 12415,9 var. C Ožputē „ýda, jėibė, порок, недостаток?“ Trīs mazas *indevītes* BW 35104 Kabile, l. c. var. Alsunga; *indevīgs* „giftig“ Std II 289 (Elvers) || *indīva* „kritama sērga, fallende Sucht“ Std I 89, II 230, 576 (<Elvers, RKr XVI 13) : lie. *indėvė* „Gift“ Bg¹⁰ 263;

37) *jentere* U (Rinde)=la. *ietere* „vyro brolio pati“ BW 23678 var., 23699, *iētaļ'a* RKr XVI 172;

38) *klenderēt* „herumschlendern, valkiotis“ Std I 110 (Lange), BGr I 145, 173, 411, 462, BW 20196, l. c. 1, 2, 21467 || *klundurēt* BGr I 411, BW 31477 var. „t. p.“, *sa-klunderēt* „sastaigāt“ RKr XVII 49, *klundur-kāja* BW 15594, *-kājis* 12102, 12388, l. c. 1, BGr I 176, 462, *klunderkājis* 14517,7;

39) *krañts* „Ufer“ Druva 1912 p. 393 (Azviki, Gramzda, Kaļēti; *krañte* l. c. 909 Kazdanga), Miež s. v. *kriaušē*, Vald, *krantā* būt U s. v. *bergen*, upe plūst par *krantu* pār U s. v. *übergehen*, pilli *krañti* ievas zied RKr XVI 77 (Raņķi), *krantas* pl. „Dünenvorsprünge“ Bz Preuss. Letten 151=ž. *kranta* Kv, Slnt;

40) *landāt* „lāndžioti“ U s. v. *luodāt*;

41) *lender-kāja* „klundurkāja, Schiefbeiniger“ BW 14517,8 Kandava || žiemgal.-la. (<kurš., jei ne vok. kilmēs žodis; plg. *vanderēt* 16056) || *linder-kājis* BW 12102 var. : *lenter-kājis* (var. *veņģu-kājis*, *telderkāja*) nuo pakal'as *lenterēja* BW 14517, 5, 6;

42) *lente* „Brett“ Std I 141 (Tāmi), *lentas* tārps Vald s. v. *мотыличник*;

43) *Puisis*, *blinda*, *rudzuos līda* BW 511 Džūkste; *līda* perdirbta iš *linda*;

44) *meñte* „mentūris“ BGr I 59, 147, 407, *mentra* U; lyb. *māndrōks* „menturis“ iš kuršių kalbos;

45) *min-stināt* „miñti, klausinēti“ BW 14590 Duobe (Žiemgala) < kurš., *minstīties* U „nachdenken, um sich zu erinnern“;

46) *mintuot* U : *mituot* „tauschen, handeln“;

47) *mundrs* „munter, wachsam“ BG I 151, 400, U, vajaga *mundru* suņu RKr XVI 71 (Raņķi), *mundri...* kājas aut BW 32202 Rāva : *mudrs*, *mudīgs* „munter“;

48) *negants* „ručhlos“ Std II 486, „schändlich“ 499, U s. v. *abscheulich*, *affrōs*, Miež s. v. *bjaurus*, „nikns“ Vald s. v. *яромный, ярый*, *negantīgi* мо*цīt Jelg. RKr II 148 Kandava : Kurmino (11 s. v. *brzydko*) *negantīgi* gali būti sēliškas žodis;

49) *nesaņķis* „nesātis“ Vald s. v. *жора, жрун*, BW 1476,1 Rāva < kurš. *nesanfa-* (kamienas);

50) *panskaras* „alte Lumpen“ BGr I 147;

51) *pants* „Glied, Reihe“ Std II 292, Miež s. v. *krumplys*, *narys*, „Reihe Soldaten“ RKr XVI 37 (Lange), *panta* Std, sāpes visuos *pantuos* U s. v. *Glied*, *pañts* „ein gewisser Bestandteil des Pfluges“ Endz. (Sackenhausen); Lubonos *pants* BW 19489 „Glied“ turētų būti sēliškas žodis || *penterēt* „sarežģīt, nelādžīgi strādāt, arī pl'āpāt“ Lenši (Kuld. aps.) „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891 p. 90; Sinuolēn (Valkos aps.) *penterēju* (vīzītes) BW 6867 bus nunešē sēliai;

52) *pendere* „der Laff vom Kalbe“ Std I 193, *penderis* „Bauch“ U;

53) tautu meita *pintainīte* BW 22846 Gruobyņo aps. || *pintains* „der schlecht lettisch spricht“ RKr XVI 38 (Lange) || *piņtikis* „Laffe“ BGr I 64, 145, „Laff, Rotzlöffel“ Std I 195, „feige Memme“ II 234, „Lumpenkerl“ 399, „Hunsfott“ 339, „Laff“ 376, kuo tas *pintikis* pruoť „er ist der Sache nicht gewachsen“ 490, „lepere“ BW 13557,1 Gruob. aps. (cf. VI 157, 162, 164);

54) *planda* BW 23583 Alsunga, Rāva, Kuldinga, Ventspile „var. kārta, пола“ : *plandu*, *plandīt* „breit machen“ BGr I 432, BW 34487, *plaņdīties* Druva 1912 p. 909 (Kazdanga), BGr I 213/4, BW 1491, 1513, 7918 (ir V 537), 11341, 13126 var., 13490 (ir V 589), 14700¹, 20071¹, 1; 33605,1 (V 697), 34487, RKr XVI 66, 76, 84, 231, *Plaņdāties*, mēl'i svārki, nu jums val'a *plaņdīties* RKr XVI 231 „sich breit machen, sich bauschen“ IF XXXIII 99 || ruokas gāja *plindu plandu* (interj.; cf. *plisku plasku* BW 23623,2, *briku braku* 19575, 21613 var., 31971, *linku lanku* 23568,10 var.) gar manām stērbulēm BW 12616,3 Alsunga;

55) *planstīties* U „bländīties, umherirren“;

56) Daugaviņa nepanese, *aiz-pl'undina* jūriņa BW 33625,10 Bārtava : sva. *fliozzan* „fliessen“ < ide. *pleud-* || la. *pludēt* „oben-auf schwimmen“;

57) *pluņdur(i)s* „Bummler, Liederlicher“ Rucava (RKr XVI 217), BW 10569 var., l. c. 12 var.; Dzērājam, *plunduram* tāl'u auga līgaviņa BW 12409,2 (Nitaure, Rygos aps.) dainuoja Vidzemēs latviai, tarp kurių dar ir šandie tebēšā žymūs kuršių kalbos pēdsakai (Endzelīns Fil. biedr. raksti III 5): ž. *plūduņgē* „pliušķē, vizgē, patāuška, wietrzna dziewczyna“ Als, Ms, Slnt, *pludžīā* (ar ū?) „Schwätzer“ R II 321, *plūduriuoti* „willenlos auf stehendem Wasser umherschwimmen“ : la. *plāust* „kund machen, unter den Leuten verbreiten“ = *plāusti* Ds „spūlen“;

58) *pundīši* „Schrot“ Std II 161 (Lange);

59) mazs *pundurs* meitu BW 267,1 „Büschel, Haufe“, *pundurs* „dicker Wanst“ Std II 177, „krūpis“ U s. v. *Zwerg*, *punduris* „krūpis“ U s. v. *Pygmāe*, „karzel“ Miež 145, Vald s. v. *kapanyzik, karplik, kroxotka, nyjuk*, puišeli *punduri!* BW 12904 Nīca, puiši *pundurīši* 10569 (ir V 563), 12628, RKr XVI 240, es maza *pundurīte* RKr XVI 140, puķu *pundurīts* BW 267,3 (I 816) Blīdiene; anapus Kuršo sienos *pundurītis* BW 32308 (Secce), 615,1 : mazs *puduris* meitu BW 267 „būrys, krūva“ (cf. 4360, 22418 var.), *pudra* U „Haufe“;

60) *punte* „Knast, Gewächs an Bäumen“ RKr XVI 39 (Lange), BGr I 145, 261, Miež s. v. *išdribēlis* : la. *pāte* „Blase“ BW 901¹,1 (I 860);

CI 61) *randēt* Dundanga = *rantēt* l. c. „rantýti“ Bz Lett. Dial. 174 (ka *rants* „rantis“, ta redzs Dund. Jelg. RKr II 159), *randīt* U „zerstückeln, zerhauen“ || lie. *rāndas* „rumbas“ : *ransts* „pants, прясло, Fach“ Dund. RKr XVII 62 s. v. *valst(a)s* : *ranta* „ruobs, izcirtums“ Vald s. v. *выпѣ*, lyb. *atrānta* „Kerbe am Ende des Krummholzes“ <kurš. IF XXXIII 102 : *rañtaiñš* Āzvīki, Gramzda, Kalēti Druva 1912 p. 393, Kazdanga l. c. 909, *rantaiņa* lapiņa BW 10621,1 var., 10337,2 var. (V 561), *-na* lapiņa 10621=*ruotāta* lapiņa 10621,1, caur *rantainu* uozuoliņu 9668,4 (V 552) : *rantīt* (*añ* BGr, U iš *ān*) „hauen, rantýti“ BGr I 55, 145, 431=la. r. *ruotīt* U (Šaūkas) : *renst* „rēsti“ Puope Bz Lett. Dial. 174 || *rentiņi* U „Brunnenhölzer=rentinys“; la. *rūota* „Schmuck, gražinsys, pāpuošas“ <**ranā* „išrantýtas daiktas, išrašýtas>grāzus daiktas“;

62) *riņda* „Reihe“ BGr I 64, 147, BW 9476,2, 9627,2 var., 9666, 14962, 18450, 18466,1, 18471,1, 20926, 28887, 29120, 29214, 29221 (*rinde* loc. sing. 28887 var.)=sarb. *rěda* „ряд“ : *rindāj* „eina eilēmīs“ BW 16518, l. c. 1, 28888, 28914;

63) *šķindama*, *rindama* 1459 Dunalka, l. c. var. Cīrava;

64) *rinduksis* (Lange) <lyb. *rīndōks* „t. p.“;

65) *rintinieks* „Schwarzkünstler“ Std I 265 (Lange) : lie. r. *rinta* „aišķios, retos kalbōs žmogus“ Uš;

66) lie. jam *besirunzjoant* (besiūbuojant), vās *parunzā* „vos pa-eina“ Priekulē LF 166 <kurš. *runzāt*;

67) *skandināt* „erschallen lassen“ BGr I 213, 424, U, BW 12526 (Žiemgala), *skandēt* „schallen lassen“ U, BGr I 55, 213, 410, *skandēklis* U s. v. *Klingelzug*, *Schelle*, RKr XVI 103 (Pērkuone);

68) *sklaņda* „miets, kārts“ Vald s. v. *жердь, ивняк, тычина, иецм*, „die dünne, in Zäunen“ U s. v. *Stange*, Pērkuone RKr XVI 169, *sklaņdas* „Stangenzaun“ Std I 270, II 556 (Lange), BGr I 55, „žurbul'i, žagari sētai“ U s. v. *Barriere*, *Gestänge*, *Zaunholz*, RKr XVI 156, 169, Kazdanga (Druva 1912 p. 909), BW 19788, 21973,5, *sklaņdu* žuōgs Std I 270, II 556 (Lange), U s. v. *Geschräge*, ar *sklaņdām* aptaisīt U s. v. *einzāunen*, *sklaņdu* raūsis „vil'u rausis“ Sasmaka, Dundanga RKr XVII 52=ž. *sklaņdas* „tvoros tveriamoji kartis“, pl. *sklandai* Slnt : *ap-sklandīt* U, *apsklandēt* Au-ce U „mit Stangenzaun umgeben“, U s. v. *pferchen*, *-uot* U s. v. *einzāunen*=ž. *apsklandūoti* „sklandaīs aptverti“ Slnt : *nuosklande*

„abschägig, da der Schlitten leicht umschlägt“ RKr XVI 15 (Elvers > Std I 270, II 17) = lie. *núosklanda* „rogių nuvažinėtas griovio krantas, kur rōgės slysta į griovį“ Škn, Slnť;

69) *skrańda* „alter zerrissener Lumpen, Plunder, pl. Bettelrock“ Std I 271, BGr I 145, 407, BW 12279, 20477 Sasmaka; iš Kuršo *skrańda* nukeliauja į Žiemgalą (BW 13071 Ūzińi Duobelės aps., 29407,10 Liel-Platuone) ir į Vidžemę (BW 9534 Aluoja, 9535 Siņnuole, 9542, 14298 Nitaure, 19709 var. Annas muīža Rygos aps.) = lie. *skrńda* Nm „kailiniai“, *skrańdas* „apskaldyta pliauska, diržinga, neskali“ Jnš : la. *nuo-skrańdis* Rucava RKr XVI 168 > Žiemgaloje *nuoskrandis* kažuocińš BW 29407,2 „nuoplįsis“ Zal’ā muīža (Duobelės aps.), *nuoskrandis* kažuocelis l. c. 4 var. (Liel-Platuone) : *nuoskrandėts* kumelińš BW 14493 Stende „nuskreńdęs žirgelis“ = *nuoskrendis* kumelińš 19071 Vec-Sieksāti;

70) *skundėt* „missgönnen, schmähen“ Std I 273, „brummen aus Missgunst“ II 159, U s. v. *murren*, BG I 70, 443, „kurnėt, murdėt“ RKr XVI 16 (Elvers), XIV 84 (Glück); ši žodį pažįstą ir anapus Kuršo IF XXXIII 100 (Naukschen);

71) *slender-kājis* „klunderkājis“ BW 12102 Alsunga : *slunderkājis* 14517,12 l. c., 12388,1 var. Čirava || *slenderēt* „(k)lenderēt, schlendern“ 29506,1;

72) *spanda* „das Strickwerk, womit man den Pflug spannet, und darin der Pflugköcher oder Pflugstürze eingespannt wird“ Std I 283, BGr I 56, U, „gredzens nuo klūgām“ II 457 Pflugverbindung der Femern mit der Gabel, Astru stīgu *spandu* griežu BW 30258 || astra stīgas *pańķes* sēju l. c. var. < kurš. *(s)*pańt(i)as* „pańčios“ || zelta stīgas *pandi* griezu l. c. var. Krimulda; Neretū, Sunoksties latviai *spandas* BW 30260 galėjo gauti iš sėlių kalbos: *spandags* „Böttcherzange, damit die Bänder aufgezogen werden, oder Zwickeisen derselben“ Std I 284, Miež s. v. *spenda*, stīpas ar *spandagu* uzspiest Std II 55 : lie. *spėndžiu*, *spándau* || *at-spende-deris* BW 14517,7 (*at-špenderis* RKr XVI 238 Rańki) Čirava, *atspeńģeris* l. c. 9 Kuldīga, -rs l. c. 1 Uošenieki (*nģ* iš kurš. **spendu* „spėndžiu“) = *atstepenis* l. c. 6, *atstibens* l. c. 12 = lie. *spandā*, *spándą* Ds, *spándā* Lnk m „podpora“;

73) *spandas* „grosse Steerschuppen, oder anderer grossen Fische“ RKr XVI 42 (Lange > Std I 284) : la. *spuódrs* „glānzend“;

74) *spindele* „kleine Herbstbremse“ Std I 287, 391, II 155, BGr I 65, 146, 412, *spindelēt* „brausen, summen, wie die

Bremsen im Fliegen“ Std II 154, 577, bites *spindelē* II 141 : *spinzele* „eine Art kleiner Wespen, die die Pferde stechen“ I 391, 287, II 155, „dundurs“ Miež s. v. *vapsa* < *spindzele* Vald s. v. *oca*, BW 34151 : lie. spiñg *spingūtē*;

75) *spranda* U, *sprañds* Miež s. v. *sprāndas*, U s. v. *Nacken*, *sprandis* „Haken oder Wirbel im Genick“ Std I 289 (Elvers), II 277, 428, BGr I 146 (Lange) || *sprañts* U s. v. *Genick*, *Narken*, uotram saduot pa *sprañtu* U s. v. *Nacken* : la. *spruosts* „spāstas, Schlagbaum, Vogelbauer“ || *sprīēst* „sprēsti, spannen“;

76) *sprundels* || *sprundzels* „hölzerne Kurbel, Knebel“ Std I 291 (Lange), „Knebel“ II 358 šn. iš lyties *sprundelis* || *sprundzelis* CII U (: la. *sprūdzenis* U, BW 9762 var.) „sprudūklas, sprūnkliš“ : la. *spruñgis*, *spruģis* U „sprudūklis“ < kurš. *spru(n)da-* (kamienas);

77) *stindīgs* „faul“ U : lie. *standūs* „stangus, nelankstus“ Sml;

78) tādu *sundu* (var. lempi) vadājuot BW 25681 Zlēkas;

79) *suñkis* „mittelgrosses Schwein, meičiūkas“ Bártuva U < kurš. *suntā-* (kamienas) : *suīkis* „Halbschwein“ Kuld. aps. (K. Pētersons) < kurš. *sufā-*;

80) upe nese visus *šandrus* BW 8990,1 Bártuva < ž. *šaņdrai* „vandens šanašos, šiaudų, kařklų, medžių galai, vandens sunešti ir palikę lankose po tvanui“ Erž, Krtv || *šundrai* „sąšlavos, šiukšlės“ LF 185 (Priekulės ap.);

81) *škendele* „škēpele, škēmele, škidele, škembele, škerbala, Splitter“ BW 26295,2 (Ventas krastuos Leišmalē). Tą žodį vartoja ir ne Kuršo latviai (BW 10557 Gulbenē, 22478,1 var. Bauskės aps., *škendala* 26296,13 Grünwald Bauskės aps.) : *škindala* BW 19577 Dunalka || *at-škenst* „verenden“ Gruobýnas IF XXXIII 100;

82) *škindama*, *rindama* BW 1459 Dunalka;

83) *škindeklis* RKr XVI 246 (Raňki), Miež s. v. *skambalas*, Vald s. v. *брякушка, буценчик, гремяшка, škiñdēt* „klingen“ BGr I 65, 440, Miež s. v. *tarškēti*, Vald s. v. *звенеть*, RKr XVI 230 (Raňki), BW 428,9, 5653, 6107, 6291 var., l. c. 2, 8620 var., l. c. 1 var., 11782,1, 13454,5, 13519, 13543,3,5, 18225, 18988, 19060, 21191, 24032, 24048, 24208 var., l. c. 1, 26338,1, 27945,3, 29135, l. c. 1, 1 var., 2; 31034,1, 31923, *nuoškindēt* 13647, l. c. 1, 8605 var., 1 var., 14379, l. c. 3, 27630, 30568, l. c. 1 (> Ziemgalos la. *škindēt* BW 31936, 32258,3 Kalna muiža); Rytų Latvės (ėrgl'i, Alūksne, Bērzaune) *škiñdēt* IF XXXIII 100 ir *škindināt* BW 5005,3 (Pilkalnis „Schlossberg“) teks laikyti sėliškos kilmės

žodžiais; *škindināt* „skandināt“ U s. v. *schellen*, BGr I 424, RKr XVI 183 (Raņki), Vald s. v. *бренчатъ*, BW 428,9, 5802, 8620 var., 8680, 13519, 14186, 19393, 23177,6, 24337, 29792,4, 30055, *saškindina* 31841;

84) Nemāk svešl'audis pātarus skaitīt, kā veci nabagi *nuotenterēja* BW 16307 || *nuotantarāja* l. c. var. || *nuotunturēja* l. c. var., 19171 : ? *tenderēt* „klundurēt, apklencēt, šlubúoti“ BW 31477 var. Alsunga : Žiemgalos la. (Liel-Platuone) *tantarkājis* „klundurkājis“ 21017 var.;

85) *tilandi* „Bretter, welche die Diele des Bootes bilden“ U, *tilandes* „laivas ribas“ Nīca „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891 p. 121;

86) *tintelēt* „einmummeln in viele Kleider“ Std I 322, BGr I 146, 214, 485 : *tuntelēt* „einmummeln“ Std I 332, BGr I 412, Wellig Beitr. 126, *satuntulēt* „sasegt, sagērbt“ U s. v. *vermummen*, BW 856, 856,1 : *sa-tenterēt* U „verfitzen“ || *Tuntal'a*, *tuntal'a* vakara māsa: visu vakar *tuntal'uo* (BW 16939 Talsi; 856,1 V 458 Usma) gar vienu galvu BW 21081,2; Rytų Latvos *tuntulīte* BW 21485 (Tirza) : kurš.-la. (Durzupe) *tundulis* 21401,1 „Zauderer“ || ne Kuršo *tuntulis* „pubulis, pumpucis, bumbulis“ BW 25314,1 var. Suntaži, l. c. 12 Lizums : la. *tinu*, *tīt* „winden, flechten“;

87) *untums* U „ūpas“, *uñtumaĩņš* „nückisch“ Āzupe RKr XVII 60;

88) *vañdīt* „aufheben machen“ RKr XVI 18 (Elvers), „durcheinander werfen“ Std I 346, „kramen“ II 365, „hin und her wenden“ BGr I 57, U s. v. *herumwühlen*, „шарить“ Miež 243, „jaukt, vērst, gruožīt, mudžināt, karpīt, meklēt“ Vald s. v. *барабашумъ*, *ворошумъ*, *коношумъ*, *шарумъ*, RKr XVII 33 (Raņki) „vartýti“, *vandities* „kulties“ U s. v. *herumfahren*, bl'uodinu *vandīt* vanda BW 19354, svešl'audis skutulu *vandīt vanda* 34863,1, Latīte pa bl'uodu *vandās* 34863 Bldiene, *vandāties* „plandāties, gruožāties!“ 1491,4 var., kuo gar mani *vandājies* „denkuojies, dangejies, luocījies“? 10071,3 var. Kabile; *izvandīt* „izrak(šņ)āt“ U s. v. *auswählen*, BW 19337, 20376, 25433,1 (>34938 Džūkste ir Nauksēne IF XXXIII 101), tas... miežu lauku... ar arklu *izvandīja* 2249,2; ēdi, NN, *pavandīdama* 19277,1 = ēdati, panāksni, *pa-vañkedami* 19277 Dundanga(|| *arvenķetu* „atbīdītu“ 27300,2 var.)<kurš. -*van-t'ât*, -*uo* „lankstyti, vartyti“; *pievandīt* „pieraust“ U s. v. *anwählen*; *uzvandīt* „uzrakt“ Vald s. v. *взпытъ* : *veņģukājis* BW 14517,1 Uošenieki Kuld. aps.<kurš. *vend(i)a-kājis* „lenterkājis, klunder-

kājis“ = *venter-kājis* 14517,9 Kuldīga, RKr XVI 238 (Raņķi) „šleivakojis“ : aist. *ven-t-*, *ven-d-*, *ven-g-*, *ven-k-* „lenkti, linkti || sukti, vyti, pinti“ Bg¹⁰ 299;

89) *vandul'i* „ein gewisses Kraut, so die Letten zu grün Kohl gebrauchen sollen“ Std I 346 (Lange), 400, „Schellkraut“ 400, II 767 arba *vardul'i* (Lange) „Schellkraut“ Std I 346, II 767, *vanduls* „tūkumu, tūsku zāle“ Vald s. v. *uucmomen*; *vardul'i* beg nēra rašybos arba skaitymo klaida žodžio *vandul'i* vietoje?

90) *vendīgs* (Lange) „smieklīgs, schnakisch“ Std I 356, II 518 „possierlich“ II 461, *vandīga* lieta „schnurrisch Ding“ (Lange) I 356, gal, sēlišķas žodis, kaip ir *vendīgs* (var. *ērmīgs*) uozoliņš BW 34066,2, 5 var. Sēlpils, l. c. 21 Krustpils, U;

91) *veñteris* „Setznetz, -korb“ Std I 356 (Lange), BGr I 61, 142, 148, U s. v. *Bunge*, *Reuse*, *Senkgarn*, *Setznetz*, RKr XIV 98 (Grück); *venterī* pažīsta ir ne Kuršo latviai BW 3690,2, 30757; *venter-kājis* „lenktakojis, šleivakojis“ ir lie. *vēnteris* „Reuse“ gavo vārda nuo „lenkimo“, „lankstymo“ (sl. *śolqčiti* „sulankyti = surišti, suvienyti“) Bg¹⁰ 299 : la. *vietēt* „prügeln“ ir sēlišķos kilmēs la. r. (Alūksne) *ventēt* „pliekti, mušti“ < la. **viēte* ir sēl. **veñte* (cf. FBR III 66) „vytis“ iš šaknies *ven-t-* „lenkti, linkti || vyti, pinti“ (cf. Endzelīns KZ LII 111); Sēlos latvių *venteris* BW 30436 (Taurkalne) ir *unteris* 30436,1 (Sērene), kuriuo pravardžiuoja šunį, irgi, gal, čia pridera;

CIII

92) ar dekiem, *vindelēm* (vok. *Windel*?) 35530,4 Striķi, Saldus : lai *vinduo* (var. *vil'ņuo*) Daugaviņa. Tec, upīte, *nevinduo* BW 366,2 var. Kuld. aps. „nevingiuok?“;

93) *vindulis* „gelāuterter Honig“ Std I 362 (Lange);

94) *vinstēties* „ringen, einander überholen wollen“ U (Zemīte), t. y. „stengtis nurāngti“ : *ven-t/d-* „rangyti, lankstyti“ = kurš.-la. *minstīties* „nachdenken, um sich zu erinnern“ : lie. *miñti* = la. *tīs-tīti* : *tinu*, *tīti* „winden“;

95) *zintēt* U s. v. *zaubern*, Vald s. v. *волхвовать*, *задать*, *apzintēt* „apburt“ U s. v. *antun*, *bezaubern*, *piezintēt* U s. v. *anzaubern*, *zintēšana* U s. v. *Zauberci*, *zintinieks* „Wahrsager“ RKr XVI 17 (Elvers), Std II 678, U, tas ir *zintinieks* „er kann mehr als Brod essen“ Std II 158, *zintenieki* (var. *burvji*), zavētnieki tautu dēla vedējiņi BW 16072,1 var. Krūte, *zintnieks* Vald s. v. *волхв*, *задалицук*;

96) *zuñts* „virca, žuñpis (< vok. Sumpf), die Jauche, das Mistwasser“ Sasmaka RKr XVII 65;

97) Jānis brauca... *zvindēdams* „šķindēdams“ BW 33002 var. Skruna : *zvandzināt* 14213, 27909,2 var. Kandava || sl. *zvbnēti* „звенеть“.

147. Dvibalsiņ priebalsis *n* pirms *k* || *c* (<*k*), *g* || *ǵ* (<*ǵ*) latviņ kalboje iřnyksta: *ļekt* „leņkti“ || *ļecu* „lenkiu“, *spļegt* „speņgti“ || *spļedzu* „spengiū“. Tos-pačios padēties *n* paliēka sveikas ir latviņ kalboje, kada jis yra kilēš iř senēlesnio *m* (Endzelins Iz XV, 2 203/4).

Visi tie aistiřkos kilmēš žodžiai, kuriuose ir latviņ kalboje tebēra iřlikēš sveikas dvibalsio pirmųkštis priebalsis *n* (ne iř *m*!) pirms *k* (*c*), *g* (*ǵ*), yra nelatviřki. Tuos žodžius latviai bus iřgiję po X amžiui iř savo giminaičiņ, kuriņ kalboje dar ir po 900 metų dvibalsinis *n* tebebuvo sveikas. Be lietuvį, latviams bus suteikę žodžiņ su dvibalsiniu *n* kurřiņ ir sēliņ kalba. Latviams, mat, teko suasimiluoti didžiąą senovēš Kuršo ir Sēlos dalį.

Kuriuos *nk(c)* ir *ng* (*dz*) junginio žodžius latviai yra gavę iř kurřiņ, kuriuos vėl — iř sēliņ kalbos, řiandie dar negali tikrai atsakyti latviņ kalbos tyrējas, nes jam trūksta žiniņ žodžiņ geografijai nustatyti. Mano řaraše, kurį čia del žodyno darbo skubōš turiu žymiai sutrumpinti, rasis žodžiņ, kuriuos bus latviai gavę, be kurřiņ, dar ir iř sēliņ su lietuviais.

1) *añčĩř²* „agrimonia eupatorium“¹ U s. v. *Odermennig*, ME : kurř.-lie. *ankà* „Schlinge“ (jei řis augmuo yra tãsrus, lankus, ilgas);

2) *anksters* „kūtars“ U s. v. *Engerling*, Made, ME : ūdze || ūdze „angis“ Bg¹⁰ 267, 195;

3) *baņga* „vilnis“ BGr I 144, Auce U, Miež s. v. *vilnis*, Vald s. v. *волна*, *baņgas* „Meeresbrandung“ Std I 16 (*bangās* tikt), II 153, BW 2675,7, 13415 var., 30740¹ (V 684), 30777, 30865, 30891, 31003,3 (: Žiemgaloje BW 30814 Duobelēs aps.), jūrā nāca *bangādama* BW 13415,1 Dunalka, *piebangāt* Vald s. v. *ecnyuumb*; *bangulis* „bangų dievaitis“ BW 30873 var.; *baņgains* „wellenförmig, geäpfelt (vom Pferde)“ ME, BW 14611,3, 3 var., 32931,4 var., RKr XVI 112 „spaņgaĩņš, pangaiņš“ IF XXXIII 100, 96 : *vilņiem* auga mieži, rudzi, *buogām* bēri kumeliņi BW 1185 Kandava < **bangomis* || lie. *prā-bangas* Kv „Uebermass“, ligā *ĩbiņgo* Slnt „ĩdĩdējo“;

¹[Po žodžiņ, paimtų iř tarmių, kuriuose skirtumas tarp laužtinēs ir krituošos resp. stieptos ir krituošos priegaidžių yra iřnykęs, virřuje rařomas mažas skaitmuo 2, pvz., *añčĩř²*. — Z. Z.].

4) *baņkste* ME Ožputē, *banksti* (Elvers rašo *baukssti* RKr XVI 16, 10) „Kreuzbänder, die das Sparrwerk zusammenhalten“, „Sparrengebinde, Türbände“ Lange (RKr XVI 24);

5) *blankstīt* „abschreiten, auf die Seite gehen“ Std I 24, II 17 (< Elvers > RKr XVI 16, 11), BGr I 144, 402, *blaņkstīties*² Druva 1912 p. 393 (Āzviki, Gramzda, Kalēti), *blaņkstīties* l. c. 909 (Kazdanga), BW 21205 Cīrava || ir už Kuršo IF XXXIII 100 (Erlaa, Lubei): *blankstīt* „undeutlich sehen“ Dundanga ME || *nuo-blenkt* „gewahr werden, erblicken“ IF XXXIII 97, *nuo-bleņkst*, *-blaņkst* „nuoblenst“ Dundanga RKr XVI 40 : *blaņda* || *bluoda* „kas ī akis gēdisi pažiūrēti“, lie. *blaņdas* „snaudulys, kai akys ima blandytis“;

6) *blezdelinga* „blezdingā“ Bz Preuss. Letten 144, *bezdeliņa* Kazdanga (Druva 1912 p. 909), Austrums X 1, 130, U s. v. *Mauerschwalbe*, *Schwalbe*, ME : *bezdeliga* „Schwalbe“;

7) *ap-bruncētas* drānas „zerkodderte Kleider“ Ezere U, š. v. ž. *brūncinti* Slnt || *brūcinti* Sd „abreiben, wund reiben“ : *nuobrucis* „abgekoddert“ ME 78; čia, gal, pridera ir la. *brunkas* BW 13139,1 (Wohlfahrt Valkos aps.), *bruņči* „Weiberrock, Unterrock (*brunciši* BW 33602,1 Lielvārde); das feine Ueberbleibsel vom Strauch“ U;

8) *cūkas ceņkle* BW 32233,1 Sasmaka „var. *cūkas kāja*“ || *ķenkles* 9610,2 Rudbārži < lie. *ķeņklēs* || plikas *cencel-iņas* „klīškos“ dem. 7811 Dundanga : *cenceres* „Beine“ U (kurš.) || *cenkste* „Sehne unter der Kniebeugung“ Std I 369 (Lange) || *cinkslis* „kenklē“ U : aist. *ken-k-* greta su *ken-s*(š?) ir *ken-t-*, la. (<kurš.) *censt* „die Sehnen anstrecken“ Std I 369 (Lange), *cīsties*, *uz-* „wohin streben, trachten, sich befleissigen, emsig sein“ l. c., *uz-cīstis* „bestrebt, fleissig, beflissen, emsig“ l. c. (Lange) <*hint-*, *cīkstēties* || *cinītis* „ringen, sich bemühen“ < *kin-k-* || *kin-*;

9) *cinkstēt* „kunkstēt“ U s. v. *quarren*, *quengeln* = *cīkstēt* „t. p.“;

10) *daņcis* Kazdanga (Druva 1912 p. 909) „Krummholz“ U (Ežērē) IF XXXIII 97: Divi jauni tēva dēli pret manim *dankuojās* BW 15029,1 Blīdiene „luocijās, liguojās, sich bemühen um, sich anschmeicheln“, *deņkuotiēs* „t. p.“ Dundanga IF XXXIII 97, *denkas-tes* padevis „untertänigst gegrüsst“ Bārtava Bz Pr. Letten 22 || Ko gar mani *dangejies* BW 10071,3 var. „var. *denkuojies*, *luocijies*“ Blīdēnie (*ge* šn. iš *gā* arba *guo*): *daņga* BGr I 52, 144, Druva 1912 p. 909 (Kazdanga), „Winkel“ Tāmi Std I 34, Bz Pr. Letten 145, „Ecke“ BGr, Vald s. v. *кѹт*, *угол*, RKr XVI 115 (Raņķi), BW 1469, 7918,1 var., 9939,1, 13250,36, 13276, 14609,1, 16787, 16876, 18899,

19041 var., 19794, l. c. 1, 20161 var., 20983¹ (V 629), 21130, 21631, 22792 var., 23433 var., l. c. 2, 31135, 31551, 34826, 35686, l. c. 1, *dañga* „Radfelge“ IF XXXIII 97 (Ežērē), *danga* „weiches, morastiges, ausgefahrenes, ausgetretenes Land“ Wellig Beitr. 27, *gaŋa danga*, *gaŋas dangas vējš* „Südwestwind“ Nīca U, 1253 m. pietinio Kuršo upēvardis *Danga* „Akmena“, *sa-dangāti* sūdi BGr II 396 „suminti, sutrypti“, *dañdzis* „Radfelge“ (lyb. *dañds* < kurš.), *dañdzis* Kazdanga Druva 1912 909, *dandžu* ritens „luoku ritens, Rad aus einem Stücke“ U, ar tiem *dandžu* (var. tāšu, darvas, kluča) zābakiem BW 7292,2 Dundaga : sasalu, *sadingu* (*sadiņgu*² Raņki RKr XVI 113) gaidīdams BW 18509,1 Jaunmuiža Kuld. aps., *sadiñdzis* – salicis (viena teicēja *sadiņgu* vietā teica *sadīgu* RKr XVI 113³); kurš. *den-g-*, *den-k-* „leņkti“;

11) *dencis* „ein kleiner, derber Junge“ U, *deñkts* „stark“ Bārtava U, Druva 1912 393 (Azvīki, Gramzda, Kalēti), tas nu gan ir viens *denkts* puisis „stalts, lepns“ „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891 91 Bīldiene Kuld. aps. || tad tas ir *denis* (= lepns, augstprātīgs cilvēks), nemaz negrib ar citiem satikties l. c. 153 Sprīņģi : rus. *дѣлнѣть* „stark werden“, *дѣлнѣ* „stark“ Endzeļins IF XXXIII 98; čia, gal, pridera ir *dañcis* „lankas, kampas“ su visa paderme;

12) *duncans* Dundanga „pakal’a, задница“ RKr XVII 49 s. v. *repis* = *duncens* „Lärm-, Händelmacher“ U : *dūkt* „brausen“ || *dunksts* „стук“ Miež s. v. *dunksis*, *dunkškēt* Miež s. v. *dūnkstelēti*;

13) *duncis* „mazu putniņu bars“ Nīca „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891 105;

14) *duñcis* „Dolch“ Abuvos paupiais BB XVII 285, U s. v. *Dolch*, BW 34969 var. Rāva; *duncī* pažišta ir anapus senojo Kuršo sienos: *duncis* BW 34347 Lielvārde, 35439 Lindes Birzgale Naujarygio aps., 35454 Alūksne Valkos aps., 35634 Ūziņi Mint. aps., *dunčelis* „tutens“ 32218,3 Mint. aps. = *dūcis* 35454 var. Kursiši, Bērzaune, l. c. 2 Trikāta, l. c. 3 Jaun-Ruoze Verovos aps., IF XXXIII 100;

15) *dunc-ka* „Faustschlag“ BW 23121,1 (V 639) Kabile, 23384 var. Jaunmuiža Kuld. aps., l. c. 2 var. Dzērve, Dunalka Ožp. aps. < *duncis* „dūris, duka, baušķis“ 23384,2 var. Cīrava. *Duncī* pažišta ir anapus Kuršo (BW 23384 var. Švitinē Bauskēs aps.) : *dunka* „duka“ BW 22111,2 Lazduona – sēlišķas žodis; *dunķis* „duncis, Faustschlag“ BW 23225,1, 23384,4 Bauskēs

aps. — lietuviškas žodis; visas *dunckas* vīra grib BW 7317,1 (V 532) Kabilė;

16) *dungans* U = *dunkans* BW 13045 (kur?) = *dūkans* „Schweisfuchs, dunkelfarbig“ BW 14611,2 var., 15905,12, 19736, 32080, r. *dyukons* „cisawy“ Kurm 17, „gniady“ 34, *dėukan-bàrs* kumeleńš BW 30101,3 : sva. *tougan, dougan* „dunkel, finster“ Fick III⁴ 208;

17) Augu liela, neizaugu, atmetuos *dunkurī*..., *dunkurim* BW 5331,1 (V 510) Skrunda = *dumpurim* l. c. var., *dumpur-iši* 9763,1 Cīrava „var. sprungul'i, punduri, sprūdzeņi, strumpul'i, dumburīši“ : *dunckas* „pumpučiai, mažos, bet storos“ BW 7317,1 (V 532);

18) *dvinga* „Dunst“ U, Wellig Beitr. 146, 164 (kur?), *dvińgis* „der Dunst, z. B. von einem neuen Ofen“ l. c. 36 (del *g* < lie.);

19) Upe tek *indzėdama*, Daugaviņa stenėdama BW 31023 var. (kur) „var. dimdėdama, dunėdama, skanėdama, ducėdama, senėdama“ || *ingulis* „nemierīgs, draiskīgs bērns“ Austrums XIV, 1 409: *igt* „verdriesslich, mürrisch sein; winseln, klagen“ < aist. *ing-*;

20) *jendzińš* „niecīgs cilvēcińš, nabadzińš“ U s. v. *Wicht*;

21) *kańcināt* BGr I 145, „einen ausforschen, ausfragen“ Tāmi Std I 100, „verfängliche Fragen vorlegen“ Tāmi Lange (RKr XVI 31), *nuo-kańcināt* „nuovilcināt, nuotarpināt, verzögern“ Sasmaka RKr XVII 41; Berzaunės *kancināt* „ausforschen“ IF XXXIII 100 bus sėliškoss kilmės žodis = š. v. ž. *kánkinti* „kaninti, dręczyć, nękać“ || *kanėti* „kándėti, быть изъедаему молью“ J s. v., *iškanėjęs* J;

22) *sa-kankalėties* < kurš.: *sa-ķińkelėties* < lie. „sich verbinden, verknoten“ BGr II 397;

23) *kańkari* „skarmalai“ BGr I 147, BW 15629 Cīrava, *kankaras* 19152,1 var. Ožp.-Kuld. aps., tādi *kankar-lakas* 12644,1 Meženieki „vazāklīši, vālketos“; *kankarus* paįista ir anapus Kuršo (BW 19152,1 Annas muiža Rygos aps., 16902 Skursteņi Mint. aps., Smiltene Kėsu aps.) : *kakari* „skarmalai“ > r. *kokori* (N. Rancans Kas nutyka Liurdā 174) || *kaikaris* „driskius, skarmalius“ U : astuoņi *kenkari* atķenkarāja BW 16273 Blidiene „8 skarmāliai atskarmaliāvo“, Nesėdi, māsina, *ķenkaru* pulkā, tur tevi *ķenkaras* apķenkarās 16345 Skrunda, *ķenkaraińš* 14419, 23510, l. c. 1 var. „pluskatains, zerlumpt“; žodžiai su *ķ* yra kilimo lietuviški ||

la. < kurš. *cencers* „ein alter Baumstumpf; ein harter Erdklumpen“ U;

24) *klencēt* „klubežuot“ BGr I 145, 410, U s. v. *humpeln*, *apklencēt* BW 31477 var. Kabile „herumhumpeln um“ : š. v. ž. *klénkti* „greitai eiti“ J, *klañkinti* Slnt, *klañkinėti* || *kluñkinėti* J „valkinėtis“;

CV 25) *klince* „Hopfensack“ Lange (> Std I 111, II 336, RKr XVI 31), *klince* i. q. *kluncis* „kein eigentlicher Hopfensack, sondern ein ungeschikter dikter Mensch“ Wellig Beitr. 57;

26) *klincis* „Missgeburt“ Lange (Std I 111, RKr XVI 31, BGr I 145) : Šadi tãdi *klinklãviñi* izdzer manu alutiñu BW 28833, 28834, 1. c. var., RKr XVII 36 (Rañki), *klink-[k]ãjši* 28833 var., *-jiñi* 28834 var., *klinklaveji* 28834, 1 „var. krinkariñi, šlùbiai?“ || *klencēt* „humpeln“;

27) *kluncis* BGr I 145 „ein Mensch, wie ein Klotz“ Std I 111, „dicker Mensch, Hinkende“ U : *klungât* „umherirren“ U || *klundurkãja* BW 15594 Ventspils „Schiefbeiniger“;

28) *křaukl'i krancinãja* BW 20462 var. Bãrtava || *kraukl'i krandzinãja* 20462, 1 (Leiřmales Ventas krasti) : *kraukl'i kracinãja* 31560 || k. *kradzinãja* 33673 „kraucinãja 11950, 20462“; lyb. *kronk* „Kolkrabe“ iř kurř.;

29) *krancis* „vecs vãjš zirgs“ U s. v. *Gurre*, *Mãhre*, „ein altes mageres Tier“ Auce U;

30) *krencumi* Auce U = *krecumi* „iřspirgos, Grieben“;

31) *kreñklis* Lĩves Bẽrze RKr XVII 28, *krenkls* Duobele, *krenklĩtis* Auce „Hemdchen“ U < kurř. : *kreklis* „Hemd“ BW 1114, 1; 1117; kurřiai ir kituose žodžiuose, kurių šaknis kitose aisčių giminės kalbose neturi *n*, įtẽrpia *n*, kartais net ir skolytiniame žodyje, pvz.: *baznĩnca* (š. v. ž. *bařnĩnčia* Slnt) Zemĩte Bz Lett. Dial. 157, Åzupe RKr XVII 54 s. v. *suñket*, Fẽrbuone Ožp. aps. Druva 1912 909 < *baznĩca* (> *bazancę* loc. sing. BW 13250, 35 Dundanga);

32) *kungurẽ* „uz muguru, kupalãču“ U s. v. *huckepack* || *kungulis* „Erdkloss“ : lie. *kaugurỹs* „Hũgel“;

33) *langadřa* (var. *lambedřu* Ance) luogi BW 20366, 1 Dundaga „var. ěrbẽgu, kambara, kembrikena“ < nom. sing. *langadřis* : ? *lãngas* „Fenster“;

34) *lañka* „Bachwiese“ BGr I 54, 127, 146 U s. v. *Nehrung*, *Niederung*, *Wiese*, „pieva“ Mieř s. v. *lanka*, „niedrige, wasserige Wiese“ Std I 133, „Wasserland“ Lange RKr XVI 33, BW 655

Kabile, 5791 var. Padure, l. c. 4 Vec-Sieksāti, 12783 Rāva, 28191 Kuldīgas Kalnmuīža, 28653 Liel-Krūte, l. c. var. Bārtava, Tilzes lankas „die Tilsiter Niederungen“ U (D.-lett. Wb. 544) || *Lanceniek*u ciems (Džūkstes pag.) RKr IV 102 : *luokans* „biegsam“ BW 1711, 22762,1, 2 var.;

35) *laņktes* „luoki, tītavas“ U s. v. *Garnhaspel, Haspel*; Gramzda Druva 1912 393, *laņktis* Āzviki, Kalēti l. c. : *luoki* „Handhaspel“;

36) *iz-lencēt* „izstaigāt“ BW 1303 Kabile : *lenkt* „auflauern, nachspüren“ Std I 140, II 426, BGr I 126, 145, 349, „lankyti, навещать, посещать“ BW 607 Skrunda, 1608,1 Kandava, 1608¹ (V 467) Jaunmuīža, 11985, 12785 Alsunga, RKr XVI 128 Raņķi, vilk māt jērs *lenc* „gūsta“ BW 23566,4 Rinda, vilks tamēr *lence*, kamēr tuo suņu *salence* Lange (Std II 69 auflauren), *aplenkt* BGr I 59, 364 „aufpassen, ein Wild einkreisen“ Std I 140, II 70, „erschleichen“ II 220, „umbeugen“ II 610, U s. v. *bekreisen, blockieren, einkreisen, umkreisen*, „ap-, užėiti, rastī“ BW 13389 Bārtava, l. c. var. Nīca (RKr XVI 89), Rucava (l. c. 112), Gramzda, 14200 Kabile, 30335,2 Cīrava, FBR III 93 Jaunpils, *neaplencams* U s. v. *absolut, unumgänglich*; lai izlūkus *ielenk*tu RKr XVI 252 (Pērkuone); *salenkt* „belauren“ Std II 118, *ūzlen*c, *ūzlenkt* „beaufsichtigen, auspassen, aufmerken“ Azupe RKr XVII 61;

37) *lendze* „Schleife, Schlinge“ Bz Pr. Letten 152 : *luodzīgs* „luokans“ BW 1711,1 var.;

38) *lenkām, aplenkām* uziēt „beschleichen“ Std I 141, II 125;

39) *sa-lenkšuo*tu gruožu nēma BW 3095 var. „savistītu, saluo-cītu“ Sarkanmuīža : lie. **lenkšiuoti*;

40) dzīpari un *linc*es RKr XVI 105 Raņķi;

41) upes *liņcis* Nīca (K. Pētersons) = lie. *līnkis* Ds : la. *līcis* „vingis“;

42) *liņguot* „sich wiegen“ BGr I 393, dēlu mātē *atlinguo*ja BW 23547 Alsunga, *apliņguot* „aplenkt“ U s. v. *einkreisen*, ME : kēvīt(e) mana *lingažiņa* BW 27151 Cīrava : Puisi, puisī, *lingu* lācī! BW 10071,4 var., 12913 Pienava Mint. aps. : Parādiēs tu, saulīt, kuru vidu tu *liņguo*ji BW 12204;

43) *linkainis* „slēšu audekla drāna“ Ventspils RKr XVI 106, *linkaja* U „ein langes Weiberkopftuch“;

44) *linku* lanku zakīts lēca... tā *linkāja* dēlu mātē BW 23568,10 var. Džūkste Mint. aps., *linka* lanka... *linkuo*ja l. c.

Iecuve Baūskēs aps. (Žiemgala) < kurš. : *līcenis* „lenkenā, ein krummes Schneidemesser“ U;

45) *aplink* Miež s. v. *apsuku*, *aplinku* „ar līkumu“ U s. v. *krumm* (taisni vai *aplinku* BW III 398), *aplinkām* „visapkārt“ Vald s. v. *εκρυε*, U s. v. *krumm*, *aplinkus* Miež s. v. *aplink* : la. r. *apl'eik* kolnu lynus sēju BW 28375,7; kuršiai yra sakę *ablinsk*;

46) *luncināt* BGr I 145, 176, 425 „kustināt“ BW 19300 Dzirciems, 31044 var. Sluokas pag., 31420,1 K'ēči (Fossenberga) Rygos aps. : *lunkans* BGr I 69, 147 „luokans“ ir anapus Kuršo || *lunkan-kājis* BW 14517,11 Blidiene || lie. *lūnkausē* kiaulē „nulinkusiomis ausimis“ Kv, Slnt : la. *luñk* < kurš. **luñka* „Bucht“ Finn.-ugr. Forsch. XII 69 (Felixberg), *lunken* „eine Art Teichen“ Bz Pr. Letten 153, pr.Voc. *lunkis* „Winkel“;

47) *meñca* „Dorsch“ Std I 161 (Elvers), 389, II 180, Miež s. v. *menkios*, Vald s. v. *навага*, RKr IX 93 „gadus morrhua, Dorsch“, BW 2708,1 (V 482) Skrunda, 30775,1 Alsunga || *meñce* BGr I 59, 147, BW 30775,1 var. Sakaleja || *meñcis* U s. v. *Dorsch*, BW 30775,2 Padure, 30810 Nīca, 30851 Cīrava || *menu* rinda 18450, 18471,1, suns vāra *menčiti* 33500 Sasmaka, *menču* gen. pl. 30837,1 Kabile, 30853 Ventspils : *mendzu* muca 22252 Nīca = lie. *méngē* J „šledž maleñka“;

CVI 48) *mencis* „ein Mensch, dem sich nichts fördert“ Kursiši U, „palaidnīgs, laisks cilvēks“ Kuldīga „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891 106;

49) Puišēl, tev ir *mendzu* mēle, tu māk meitas vilināt BW 12429,1 Nīca : kas tā *mendža* tāda māte 34825 Rāva : lie. *man-gà* J „koketka“, *manģinti* Slnt „varginti“;

50) *pancele* U, *panc-ka* „Pfütze“ Lange BGr I 145, *pañčka* „pel'kis“ Miež s. v. *latakas*, *pañčka* „dūksts, palte“ BW 10987 Lielvārde Rygos aps. || *pence* „Pfütze“ BGr I 291: skr. *pañka-m* „purvas“;

51) *pangaiñš* (var. *spangaiñš* „geapfelt“ IF XXXIII 100) mans kumeliñis BW 13898 Kabile, ž. *spanguluotas* kankoluotas Slnt : *puoguma*, *puogs* baluodis U s. v. *Ringeltaube* „lie. keršulis“;

52) *peringa* vista BW 3000,1 Kabile, *peringa* „perēja vista, cā-l'u māte“ U s. v. *Bruthenne*, *Gluckhenne* = *perīga* vista BW 19193,1 Cesveine, l. c. 3 Blidiene „klukstuoša vista“;

53) *pinkstēt* BGr I 145, 440, U = *pīkstēt* U, BW 23359¹ (V 640) „pfeifen wie eine Maus“, *pinkša* „brēķis, zurzis, rau-

dulis“ U s. v. *Pfeifsack*, *pinkš(Ē)ēt* U s. v. *weinen* (wie ein Kind)= *pīksēt* U;

54) *plankaiņš* „ābuolaiņš, raibs“ Vald s. v. *нелесоватый, негуш*, *plankums* „raibums“ l. c. s. v. *пятно, рябость*, Miež s. v. *piegma*, „Flecken“ U || *planstīties* U „blandīties“ : *blankains* „fleckig“ U, *blankums* „plankums“ ME, *blankstīt* „undeutlich sehen“ Dund. || lie. *blaņkti* Nm „blykšti, бледнеть“;

55) *plaņki* Kazdanga Druva 1912 909, sienu sagrābt *plankuos* „das Heu dichter zusammenharken, so lange es noch nicht ganz trocken ist“ U: zemes malkas *pluoci* „Torflager“ U;

56) *pluncināt* „pešti, raufen“ Miež s. v. *driksti*, *pluncis* „driska“ Miež s. v. *driskis* : *plūkt* „pflücken, raufen“=ž. *plūnkti*;

57) *plunkšķināt* Vald s. v. *плескать, pl'uncis* U s. v. *Mistpfütze*, *pl'uņdzināt* „izlaisīt“ Dund. RKr XVII 47: *plaukšķināt* Vald s. v. *плескать*;

58) *puncis* „Dickbauch“ Miež s. v. *išdribēlis* || *pukuls* „kesulas“ : *punduris* BW 12866,1 var., 12904 „t. p.“;

59) *raņkains* „gestreift“ Ežērē IF XXXIII 99, FBR III 44 Briņki Ožp. aps., *rankaiņa* jeb *stripainā* vāvere Vald s. v. *бурундук*, *rankaiņas* lapas BW 10337,9 var. Cīrava, Kandava, 10337,10 var. Skrunda (10337,2 var. V 561 Jaunmuiža) „var. *rantaiņas*, *burtainas*, *ruobaiņas*“, uodzes, zalkši *rankaiņiem* kakliņiem (radziniem l. c. var. Kandava) BW 25794,2 Kabile || *ranka* „stripa“ Vald s. v. *полоса*, „vīte“ l. c. *плеть (плетка)*, „cīpara“ l. c. *песика* (=svēŗ, сурепица);

60) *reņgul'i* Āzvīki, Gramzda, Kalēti (Druva 1912 393), Kazdanga l. c. 909 (kā reiškia?);

61) *Ringu*, *ringu* balta ķēve pa atmatu vazājās. Tā *ringāja* Blintenieces Gudenieku nuovadā BW 15642 Alsunga : Šuju kreklu... brālītīm rīdzes dzinu, tautietim izrakstīju... šuvu rīdzēdama BW 7384 var. < *ringē „peltakys“ || la. *Riga*=ž. *Ringà*;

62) *rink* naudū Rucava RKr XVI 147 „reņka“, jei nēra lietuviškos kilmēs žodis;

63) jaunas *slences (slenzes)* likt „Schlitten versohlen“ Std II 514, jei nēra tikt spaudos klāida lyties *fleezes* vietoje: *slieces* „Schlittensohlen“ l. c., BW 15952, 31723 || *slīņks* „faul, trāge“ BGr I 65, FBR III 44, 86 : *slīkt* „sich neigen“ || bite druvu *nesluokāja* „nesliedēja“ BW 6511 var.: *atsluņcētiēs* „herhinken“ Auce U, ME, lie. *sluņkius* „Schleicher“;

64) *spanga* „Schuppe“ BGr I 461, *spandas* auch *spangas* „grosse Schuppen von grossen Fischen“ Lange Std I 284, *spangas* „braunas“ l. c. II 241, 525, 565, lidedziņa *zelt-spang-iņa* „var. zeltzvignīte, auksažvīnē lydeka“ BW 30807,6 Kuldinga: *spuoguo* „glänzen, blank sein“ U || *spīganis* „Irrlicht“, *spīgul'uo* „schimmern, glänzen, funkeln“ U: lie. *spiņgis* Kv „spiņdis, Lichtung, Durchhau“, *spaņgas* „aklas“ Mrj, Nm, *spungalēti* „šwīdrzyc, łyśkać“ Δ 59b (*un gali būti iš an*) || vva. *vanke, vunke* „kibirkštis“ Fick III⁴ 227, s. ang. *spincan* „Funken sprühen“ Zupitza Gutt. 162;

65) *spaņgaiņš* Kazdanga Druva 1912 909, „ābuolains“ BW 14611,4 var., „geāpfelt“ IF XXXIII 100, bēris... *spangainis* BW 14611,1 Rāva, 4 Allaži, 4 var. Raibenieki, Grauzdupe, Kuldīga, Ēduole (Rucava RKr XVI 111), *spangaiņš* kumeliņš BW 13898 var. Kabile, 32931 Dzirciems, 4 var. Rudbārži, 5 var. Ventspils, 7 var. Dundanga, 33654,2 Bārtava, ar *spangainu* kumeliņu 32931,5 Sarkanmuiža, 6 Sasmaka, ripaiņi, *spangaiņi* diviel'i 25470 Alsunga, ar *spangnem* kumelem 14510,2 Dund. < **spangainiem* || *spangulaiņš* kumeliņš 32931,7 Uokte (= *spuogul'ains* U „glänzend“) || *spangumains* kumeliņš 32931 var. Sasmaka, Talsi < **spangums* „laukums, Flecken“ (= lie. *spangūmas* „aklumas“) || *spanguotis* (sc. kumeliņš) BW 14611,1 var. Cīrava: *speng-* „spindēti, švitēti“. *Spangaiņi* kumelī randame ir anapus Kuršo (32931,2 var. Vec-Piebalga, 4 var. Cirsti Kēsų aps.);

66) *spangali* „Steinmoosbeeren“ Lange Std I 284, 399, II 761 (BGr I 146) || *spengals* „Sandbeere, arbutus uva ursi; rubus saxatilis“ U, „miltenes, smiltenes“ U s. v. *Mehlbeere*, *spenguole* „dzērvene“ U s. v. *Kransbeere* || lie. *spaņguolē* „Moosbeere, vaccinium oxycoccus“: la. (<kurš.) *spengulaini* kumeliņi BW 32931,4 var. Liel-Krūte „fleckig“ || lie. *spungē* „ein kleines Fleckchen“ Bg¹ 113<*speng-* „spindēti“; *spangu* (zil'u RKr XVI 201) vaiņags BW 166,1 var. (I 807), 6143,6 var., 6214,3, 7108,1, 8491 var., 8590, 8918, 9312,1, 10527, 24585 var., 24642, 24739,12 var., *spangaiņš* vaiņags RKr XVI 106, 183, *spanguots* vaiņags BW 25047, kaip rodo Mancelio žodžiai «wainax, mit *Spangen*, ar *Spangham*» RKr XVI 95, yra vokiškos kilmės žodis (cf. P. Šmits RKr XIV 7): vaiņadziņu man nuopirka bāleniņš sīku *spangu*, spuoža vaļa BW 28896,10 Alsunga;

67) *sprungulis* „Hülse von Hederich u., das Grobe, Unreine im Korn, it. klein rund Hölzlein“ Std I 291, BW 1513,2 Alsunga, Ēduole, 9848 Usma, „spaids, spēle“ U s. v. *Klemme*, BGr I

147, *sprunguls* BW 16823 Rāva, 29357 var. Kuld. Kalnmuīža, Ēduole „strumpuls“ U s. v. *Reitel*, Vald s. v. *кляп, стяг* || *sprungs* U s. v. *Reitel* (ar *sprungu* sagriezt U s. v. *reiteln*) || *sprundzels* „Knebel“ Lange Std I 291, II 358 : *sprūdzenis* BW 9762 var. Sunāksts, *sprūdzinis* l. c. 2 Nereta „sprungulis“ || surinkęs visokių pagalių, medžių, kelmų, *sprungulių* LT I 10 Nr. 7 (Šjl aps.) : *saspreņgt* Nīca (K. Pētersons) „suveržti“, kārti *pār-spreņgt* „pērkišti“ Kursiši (t. p.) < aist. *spren-g-* || *spren-d-* „sprēsti“;

68) *sprunkstes* „pirkstes“ Miež s. v. *pirkšnis* : *sprukstis* „t. p.“ BGr II 4;

69) *streīdzele* „vecas saites, gruožas, striķa gabals“ Sasmaka RKr XVII 54;

70) Man atjāja tautu dēls strupu *strunku* kumeliņu BW 17174,1 Raīķi : lie. *strūkas* „trumpas“;

71) *stungars* karājās BW 34721 Ventspils, *stunguri* U „stabaraī, straīpai“ : lie. *stūguras* „stuburas“;

72) *šķiīdzināt* „klingeln“ Ance FUF XII 70 ir anapus Kuršo (IF XXXIII 100 Naukschen) : *šķindēt*, *skandēt* || *skanēt* „tönen, klingen“;

73) *teīcināt* „loben“ BGr I 61, 426, „mit vielen Worten danken“ Tāmi Std I 318, Duobeles, Auce U, BW 9335,13, 33406 Slampe Tuk. aps., 11130 Kuldinga, 11575 Sarkanmuīža, 15545 Kabile (22023,1 V 634), Rucava RKr XVI 190, *iz-teīcināt* „girti“ BW 7544,1 (V 534) Raīķi, *pa-* 15038,8 Vērgale, 17889,26 var. Kruote, 35400 Rāva || šuo vasaru bāliņami par *patenci* (= už dėkui) vien dzīvuoju 3572 Kandava : *tincināt* „izklaust, izvaicāt, pārklaustīt“ U s. v. *inquirieren*, *vernehmen*; Latgalon *tencināju* BW 22903 (Lubāna) bus nuneš sēliai. Nuo *teīcināt* „kā teikti > girti“ nēra atskirtina ir la. *teīka* „Geschwätz; Schwätzer“. *Tenk- t teikt* „sagen, erzählen, rühmen, preisen“ = lie. *beīgti* : *beīgti* Sn;

74) *tvaīks*^a „Gestank“ Sasmaka, Dundanga RKr XVII 60 : *tvaīks* U „Dunst, Schwüle“ || *tviīkt*^a, *tviīcināt*^a „sāpēt“ Sasm., Dund. RKr XVII 60 ; Rukiavos *tviīkt* „rietēt“ RKr XVI 117 del priegaidēs yra lietuviškas žodis || la. *tvīkt* „Schwüle fühlen, vor Hitze schwachen, dursten“;

75) *vanki* „Klapholz“ Lange Std. I 346, „Stücke Holz, Brot (Kuršas)“ U, „behauene eichene Balken“ (Kuoknese Naujarygio aps.), *vancis* „der Balken zum Auffinden des Ankers“;

76) *veīdzele*^a „Quappe“ Azupe RKr XVII 63 : *vēdzele* „vēģēlē“;

77) *vengeri* (ne *g* U) „Ranken, Krautstengel“ Puze U, tomu šnektos iš lyties *venguri*; Tautas krāpšu tiltu taisa nuo apešų *vengritēm* BW 13640 var. Renda < **vengre* „virkščia, Stengel“ || *vīksnītēm* 13640,3 Jaun-Auce < **vīgsne(a)* = aist. *ving-sm* : la. *vīgrie-ži* „vengrykščiai, spiraea ulmaria“ Bg¹⁰ 300 < *vin-g-* „lenkti, linkti“, lie. *vingris* „linkis, Krümmung“ Jnš || la. *Uogre* — Dauguvos deš. intakas < **vangrē* „vingriais tekanti upė“;

78) *viņgal'i* „susivijusios šieno kuokštelės“ Dund. RKr XVII 64: *ven-g-* „lefkiti > sl. *sz/qčiti*, suvyti“;

79) *viņgrs* Āzviki, Gramzda, Kalēti Druva 1912 393, „frisch, hurtig“ Elvers Std. I 362, II 254, BGr I 146, Miež s. v. *vikrus*, FBR III 45, *vingrināt* „erfrischen“ U, „miesu izluocīt“ U s. v. *turnen*, *vingruot* „miesu izluocīt“ U s. v. *turnen*, FBR III 66 Sausnēja (< sēl.); *viņgrums* Kazdanga Druva 1912 909, „Hurtigkeit, Geschicklichkeit (= lankstūmas)“ U, „augums, Wuchs“ Ožputē U, „Lebendigkeit“ U s. v. : lie. *vinkrus* Miež s. v. *vikrus* „zwinny, zręczny“, *vinklūs* Slnt „t. p.“;

80) *vingulis* „geläuterter Honig, tīrs medus“ Elvers RKr XVI 18, Std I 362 arba *vindulis* „t. p.“ Lange Std I 362;

81) *vinkal'āt* „die Zeit vertrödeln“ Ēduole U, *vinkl'uoities* „nachlässig sein, Verzögerungen suchen“ Std I 362, Duobeļe U : *ven-k-* || *ven-t-*, *ven-g-* || *ven-d-* „lenkti, linkti = vengti“ Bg¹⁰ 73²;

82) *zvandzināt* BW 14213 : *zvadzināt* 14996 „schellen, tönen machen“ || lie. gelžiniūs *žvāngindamas* D¹³ 508, Slnt;

83) *zviņgēl-malka* = *sa-zvinguse*, samirkuse malka Dund. RKr XVII 66 : lie. *žviņga* linaī J s. v. *atsikļojēti*, *ižvīgē* linaī J s. v. *dasīgulēti*, *ižvīgēti* J „spaliui neatšokti, įdirgti“.

148. Latvių kalboje dvibalsiai *am*, *em*, *im*, *um* priebalsio *m* nepraranda prieš *t*, *d*, *s*, *z*, *š*, *ž*. Šitie patys dvibalsiai prieš *p* ir *b* vienuose žodžiuose išlaiko *m* sveiką, o kituose išnyksta, pvz.: *rimba* „eine runde Scheibe“ = lie. *rimba* „apsirembęs žmogus, tinginys, t. y. rimbū sukertamas“ Bg¹⁰ 88 || *remēsas* „dailidė, Zimmermann“ l. c. 278, bet la. *zūobs* „dantis“ = lie. *žam̃bas* Bg¹⁰ 88.

Junginių *-mp-*, *-mb-* likimo dvejopumas pridera nuo priebalsio *m* kilmės. Tiksliai to *m* latviai tenustoją dvibalsiuose prieš *p*, *b*, kuris kilęs yra iš senėlesnio *n*. *Žam̃bo* priebalsis *m*, kaip rodo latvių *zūobs*, dar atmenamai tebėra buvęs *n*: pra.-la. **žam̃bas* || germ. **knabils* „Knebel“.

Latvių kalboje šandie yra geroka krūva žodžių su junginiais *-mp-*, *-mb-*, kurių tarpe randa kalbiniškai tūlą žodį ir su *m* iš se-

nėlesnio *n*. Aistiškos kilmės žodžių su junginiu *-mp-* arba *-mb-*, kurio priebalsis *m* atstoja senėlesnį *n* ir kuris latvių kalboje išliko sveikas, latviams bus suteikę ne tiktai lietuviai, bet ir kuršiai su sėliais. Kurie latvių kalbos žodžiai laikytini yra kuršiškais, kurie — sėliškais, galutinai tepaaiškės tiktai tuomet, kai būsime susėkę kiekvieno žodžio vartojimo sritį arba žodžio geografiją.

149. *-mp-* arba *-mb-* junginio žodžių sąrašas teko žymiai sutrumpinti dėl žodyno spaudos pagreitinimo. Ir sutrumpintan sąrašą galėjo patekti vienas kitas žodis ir su tikruoju *m*.

1) *Brumbetes* „betonica officinalis“ U, „rupetes, drupetnes, sārmenes“ U s. v. *Zehrkrout*; ME 349 laiko vokišku žodžiu;

2) *bumbulaiņi*, grumbulaiņi tautu dēla kumeliņi BW 17160 (Ventos paupiai prie Lietuvos) : anapus Kuršo *bumbuls* BW 25314,5, 28928 „pumputys“;

3) *buṁplis*² arba *duṁpis*² U s. v. *Rohrdommel* : lie. *baublīs*;

4) *cimpurīši* „dzīpariņi“ BW 7121 var. Rāva = la. *cīpari* „t. p.“ ME : *dzīpari* „gefärbtes, bunte wollenes Garn“ || lie. *gemparas* „sruoga (gijos), l. talka“ Bl;

5) *drumpačas* „drupata“ BW 19055 Alsunga;

6) *drumpetnes* „betonica officinalis“ Lange U : *drupetnes* U s. v. *Zehrkrout*;

7) *duṁbrs* BGr I 68, 146, 267, „morastig; Morast“ BW 15905,8, 9,10 Skrunda, Kabile, Kuldīga, *dumbru* purvs 16121,1 Ruokaiši, *dumbra* zeme 9763,2 var., 15905,8, *dumbraina* zeme 9736 var., *dumbrājs* 21260,1,6 (Bauskės aps.) : *dubras* zemes arājiņš BW 14425,4 var. Bg⁵ LXX 106, *dubl'i* BW 18771 „duṁblas, Schlamm“; *dumbri* zirgi BW 15905,10 Kabile, 11 Ruokaiši „dumi l. c. 11 var.“ galėtų būti kilę ne tiktai iš prolytės **du-m-ra-*, bet ir **du-n-b-ra-* „dumblinas = juodas“ : s. air. *dub* „juodas“, gr. τυφ¹ός „aklas“;

8) *duṁpis* BGr I 68, 146 „nails, vaidi“ (*duṁpi* celt, turēt, darīt) BW 189 var., 445, l. c. 1 (ir I 832), l. c. 4 (anapus Kuršo; 445,5 Linde, l. c. 6 Suodu Seseve, l. c. 7 Džūkste), 14609,1, 17823, 20805, 26319,1, 34463, l. c. 1, RKr XVI 239 > Kuršo žem. *dumpys* pl. „chaos“ D², „warcholstwo“ Vks, kórs szilímó pasaule sótwirtino arba sókrekinó iš *dumpiū*; nesgi pirmó *dumpys*, beje amžina migla pasaulės wijtoie wieszpatawusi D⁵ 82₁;

9) *duṁpuris* RKr XVI 230 „du(n)kuris, sprungulis, sprūdzenis, strumpulis, stumburs = mažo augumo, pastóras, pumputys“ BW

5331,1 var. (V 510), 9763,1 || *dumburis* 9763,9 : *dupuris* 5320, 5331,1 „t. p.“;

10) *bumbulaiņi*, *grumbulaiņi* tautu dēla kumeliņi BW 17160 (Ventas krasti Leišmalē); anapus Kuršo *grumbulaiņš* (cel'š) BW 20073,1 var. (Kastrāne Rygos aps.) : *grubulaiņš* cel'š 20073 var.; ž. *grūbužiai* „grūodai, grumstai“ Slnt;

11) gar (pa) mālu *guṁbu* „bedri“ BW 20196,5 var. Ēduole, RKr XVI 128 (Raņķi) : *gubt* „einsinken, sich senken, zusammenfallen“;

12) *pempuc-īte* BW 21213 Jaunmuiža „pumpuťš, žemo āgu-mo“ || *pumpurīte* „t. p.“ 5331 || *pempe* „stimburys“ U = *piēpe* „kempinē“;

13) *ruṁpača* Āzviki, Gramzda, Kalēti Druva 1912 393, Kazdanga l. c. 909, Pumpača, *rumpača* galdiņa galā; sīkvērpis, plānvērpis aizkrāsnē BW 7016 Ēduole „stórverpa, kas storai arba rupiai (la. *rupjš* „grob“) verpia“, Es atradu sav' pāditi *rumpačās* ietistitu 1809 Uošenieki „rupaus, storo audeklo vystyklusose“, pakulu *rumpačas* 25266,2 Sakalejas Apriki. *Ruṁpača* del žodžių *rem-puciši* (Lestene Tuk. aps.) arba *rempuliši* (Džūkste Mint., Slampe Tuk. aps.) BW 12866 „var. mazi resni, mazi dumpni, punduri = pumpučiai“ reikėtų atskirti nuo *rupaūs* (la. *rupjš* „grob“) IF XXXIII 99; *rump* || *remp-* (*rempans* „kurz und dick“ U) gali turėti ir šakninį m: *remesis* „dailidė“ || lie. r. *ramtyti* „rantyti“, *rámdas* „randas, rumbas“ : la. r. *rumpes* „faldy“ Kurm 29 s. v. *faldųjė*; *sa-rempėjis* uozuoliņis BW 13041,13 var. (Grünwald Bauskės aps.) „satrūdėjis, satrapėjis, sadruvėjis, izvecėjis“ del lyties *sarepėjis* uozuoliņš 13041,12 ir *izrēpēš* l. c. 10 var. „izburbėjis, sapraulėjis, iztrenėjis“ vestinas yra iš pralatviškos šaknies *rep-* su ģtarpu *n*, t. y. *re-n-p-*: *sar-ept* BW 1787,4 „zur Heilung bewachsen“;

14) *stembris* „Halm, Rohr“ BGr I 203, 266 : *stiebris* BW 35258, r. *stibrys* „sit, sitowie“ Kurm 195;

15) *struṁpāt* „lēkāt“ RKr XVI 151 (Raņķi), *strump* mani jēriņi; es pate *strumpāju* „lāigau“ BW 33466, *strump...* *strumpēšu* l. c. var. (Jaunmuiža, Striki un Saldus, Bliidiene, Kabile) : *struoṁti* „lāigyti“ U < *stramp-*;

16) *strumpuls* BW 29357 Sasmaka, *strumpals* 9763,3 Kalnamuiža Mint. aps., *strumpulis* 9763,7 Kruote : *strūpulis* 9762 var. Lielvārde „sprunguls, sprūdzenis, strungulis, dumpuris, stumburs“ < *stru-n-p-* || *strūpene* „schlanker Prügel; Hirtenrute“ : *strupuls* BW

9762 (|| *strupuņģis* 9763 var. bus sēliškas žodis, jei *ņģ* yra iš *nd* < *ndī*, arba lietuviškas, jei *ņģ* iš *ng*) „strumpuls“; ž. *striubuņgalis* „trumpas ir drūktas“ Slnt;

17) *stumbrs* U s. v. *Auerochs*, *Ur*, *stuṁbris* FBR III 44 Briņki Ožp. aps.; *stumbrīni!* BW 30493 Kandava : *stūbrs* U s. v. *Ur* „stuṁbras“;

18) *sumbrs* „Aurochs“ Lange (Lith. RKr XVI 43), Std I 303, II 80, BGr I 71, 141, 326, Miež s. v. *stumbras*, *sumbris* Vald s. v. *зубр*, *sumbra* rags „Kuhhorn zum Blasen“ Lange Std. II 370 : *sūbrs* „Auerochse“ BGr I 146, 329, *sūbrīti!* BW 30493 var., *Sūbru* muiža (Gaiķu pag.) RKr XVI 70. Latvių kalba rodo, kad *stuṁbro* vardo esama kilusio iš prolytės *s(t)u-n-bra-(-rja-)*;

19) *trumpēt* „das Ende eines Baumes abhauen“ U, BGr I 71, 146 : *strupēt* „t. p.“;

CIX 20) *vaṁbuoḷe* Azupe RKr XVII 62, BW 11290 Kursiši, 28876 var. Bramberga Mint. aps., *vambale* 27130,2 Sātiņi, *vambulīte* 1162,1 Dzirciems, *vambulis* BGr I 146 : *vabuole* BW 18476 var., 2 var., 27259, 28925, *vabale* 18455 „vābalas, der Käfer“.

150. Latvių kalbos tarmėmokslis (dialectologia) rodo, kad vakarinės (pajūrio) Vidžemės latvių kalbės tarmė turi nemąža bendro su Kuršo (rietumu Kurzemes) tarme: ir Kuršo, ir vakarinės Vidžemės latviai sako, pvz. (Endzelīns Fil. biedr. raksti III 5–7): *smiēgt*, *iēt*, *jeṁt*; *pēc*, valsčių (parapijų) gyventojams vadinti vartojama galūnė *-nieki*, išlaiko sveiką senąjį *ŗ* (*jūŗa*). Visų kitų latvių kalboje šitiems mūsų duomenims atliepia: *smiēgt*, *iēt*, *jeṁt*, *pēc*, *-ieši* arba *-ēni*, *r*.

Tas vakarinės Vidžemės tarmės bendrybės su Kuršo tarme prof. Endzelynas išaiškina tautinio abiejų šalių pagrindo vienodumu: ir Kurše, ir vakarinėje Vidžemėje prieš šitų šalių sulatvėjimą bus gyvenę tarp lybių ir kuřšių.

Iš Latgalos ir rytinės Vidžemės prasištūmę latviai į pajūri vakarinėje Vidžemėje susiduria su kuršiais ir pramokusiais kuršiskai lybiais. Vakarinės Vidžemės sulatvėje kuršiai ir apkursėję lybiai ne tuoju praranda visas kuršių kalbos ypatybes, iš kurių nevieną net iki šiai dienai išlaiko ir naujai pramoktoje (latviškoje) kalboje.

Dvibalsinis *n*, kuriuo kribždėte kribžda tikrasis Kuršas, nėra svetimas ir vakarinės Vidžemės vietų vardynui, pvz.: *Sveṁtas* kalns, *Slankaiņi* (vs.), *Uzvangas* (pieva) Ikšķilės valsčiuje, *Tencis* (laukas) Inčukalno vls., *Zeṅgulis* (vs.) Lēdurgos vls., *Veṁtas* (vs.) Siguldos vls. (Endzelīns Fil. biedr. raksti III 5¹; cf. Būga TŽ I

385). Šitie vietų vardai rodo, kad vakarinei Vidžemei dvibalsinio *n* platintojais yra buvę kuršiai.

Iš vakarinės Vidžemės žodžiams su dvibalsiais *an*, *en*, *in*, *un* nesunku buvo nukeliauti ne tiktai rytinėn Vidžemėn, bet ir Latgalon.

Be to, šitiems nosiniams dvibalsiams turime ir kitą šaltinį, būtent — sėlių kalbą. Sėliai, užėmus lietuviams jų žemę, iškilo per Dauguvą rytinėn Vidžemėn ir Latgalon, kur ir sumišta su latviais. Nevieną savo kalbos ypatybę sėliai, ir latviais išvirtę, išlaiko iki šiai dienai. Prie tų ypatybių pridera ir dvibalsių *an*, *en*, *in*, *un* išlikimas.

Taigi, ne kiekvienas dvibalsinis *n*, kurį turi aistiškos kilmės latviškas žodis, kilimo yra kuršiškas arba lietuviškas, nes jis gali būti ir sėliškas. Sėliškuosius žodžius teismoksime skirti nuo kuršiškųjų tiktai tuomet, kai susirinksime medžiagos kiekvieno žodžio geografijai. Ir mano sąrašė tūlas žodis su dvibalsiniu (tautosyllabico) *n*, kad aš turėčiau daugiau žinių žodžių geografijai, pasirodytų esąs ne kuršiškas, bet sėliškas.

151. Ir lietuvių, ir latvių tauta yra sudėtinės taūtos. Lietuvių tauta yra tikrųjų senovės lietuvių mišalas su dalimi su lietuvejusių sėlių, žiemgalių, kuršių ir prūsų (skalvių, jótvingų).

Toksai-pat mišalas yra latvių tauta. Latvių tautą sudaro tikrieji senovės latviai ir dalis sulatvėjusių sėlių, žiemgalių, kuršių ir beveik visa lýbių tauta Bg¹⁰ VI, VII.

Jei tauta yra mišalas, tai ir jos kalba negali būti gryna, nemaišyta. Ir lietuviai, ir latviai, būdami kelių tautų mišinys, negalėjo išlaikyti savo kalboje to grynumo, kuris yra buvęs latvių ir lietuvių tarmėse prieš jų įsibrovimą į sėlių, kuršių, žiemgalių, prūsų ir sómų (lybių protėvių) žemę. Sėliai, kuršiai, žiemgaliai, išvirtę lietuviais arba latviais, prūsų dalis (skalviai, jótvingai) — lietuviais ir sómų dalis (lýbiai) — latviais, žinoma, net ir visai to nenorėdami, įneša ne vieną savo kalbės ypatybę ir naujai išmoktojon kalbon.

Esu tikras, kad žodžių geografija parodys ir lietuvių, ir latvių kalbės žodžiams nevienodus vartojimo plotus. Vienų žodžių vartojimo plotas neišeis iš senosios Sėlos ribų, kitų vėl žodžių — iš Žiemgalos arba Kuršo ribų.

Eina tam tikrais plótais ne tiktai žodyno, bet ir garsómokslio (Lautlehre) ypatybės. Žodyno ypatybėms pavyzdžiu gali būti *zužkis* || *kíškis*, *kúlis* || *akmuo* (*ākmuo*), la. *daŋga* || *kakts* „kampas“, *dižs* ||

liēls „didis“. Garsómokslo ypatybėms pavyzdžiu galime paimti štai ką: *lietūvis* || *l'ētūvīs* (ē, ū, ī — pusilgiai garsai), *ākmenī* || *ākmi-nī*, *laīko* || *lāika*, *la. pēc* || *peīc* „paskui“, *cīrvīs* || *cier(v)is* „kirvis“. Ir *zuikio*, ir *kiškio* žodžiai turi tam tikrą vartojimo plotą. Taip pat ir lytims *ākmenī* || *ākmiņī* galime aprėžti tikras ribas, iš kurių vienoje teatsikartos tiktai junginys *en*, o kitose — tiktai *in*. Kadangi lietuvių kalbos plote *in* (arba *en*) teatsikartoja vien tiktai senajame Kurše, tai šita ypatybė del jos geografinios tenka paskelbti kuršių kalbos ypatybė Bg¹¹ 41 s. v. *Akmena*. *Zuīkis* (*zuīkys*, *zūikio* Nm, *zūikis* Ož, v. š. *zūīkis*) del jo geografinios turi būti kuršiškas žodis (Endzelins IF XXXIII 103): **zuojekas* || sl. *zajęcb* „Hase“.

CX 152. Latvių kalbos žodžių geografija tūlam žodžiui rodo jo vartojimo plotu senąjį Kuršą arba artimas jam sritis. Del žodžių geografinios tektų mums šie Kuršo latvių žodžiai laikyti kuršių kalbos palikimu:

1) *az* praep. „la. aiz“ BW 318,2 (V 446), 8603, 2 (V 543) Raņki, 1376 var. Blidiene, 6905,2 (V 528), 13434 (V 588) Kabile, 11040,2 var., 13454,1 var., 21634 Dunalka, 18184 var., 23734 var. Cīrava, 2097,2 Tuosmare, 23302, 30832 Rāva, 24930¹ (V 649) Skrunda, ME 233; *az-* praef. (*azkrāsne* BW 7918,1 V 537, 23375,1 V 640, 23420 V 641 Skrunda, *azduore* 23375,1 var. V 640 Skrunda); *az-* praef. + verbum BW 556,11, 15796, 17373,2, 26705,2, 27438,4 Rāva, 718,2 var., 8341 Kuld. Kalnmuīža, 4369,1 Tuosmare, 6884 Cīrava, 7448 Sarkanmuīža, 18195,1 var. Blidiene, 20870 (V 628) Skrunda, 25860,8 Dundanga, 27457 (V 663), 29515,1 (V 676) Kabile, 29435,1 Dunalka, 30894,10 Aistara, Dzirciems Jelg. RKr II 155: *āz* praep. BW 977,2, 5779,3, 12060,1, 19570 Dunalka, 2803,2 var., 3238, 9344 var., 11280, 13591, 15564,1, 19245,4, 23734, 28988 var., 29077, 31727 Rāva, 2568 var., 2803,2 var., 3239, 4890 var., 8603,11 var., 13434,3 var. Ēduole, 2803,4 var., 3239,1, 11417,4, 30440,1 Nīca, 8603 var., 9556, 13434, 19957 var. Kuld. Kalnmuīža, 14447 Skrunda, 19242,1, 22367 Gruob. aps., 20125 Alsunga, *āz*² BGr I 100, II 289, RKr XVI 112, 119, 124 (Rucava), 85, 139, 142 (Raņki), *āz* var^atu Jelg. RKr II 147 (Blidiene); *āz-* praef. + subst. BW 1525 Cīrava, 2737,2 var., 21604,1, 23550 Kuld. Kalnmuīža, 3313,1 var. Ruokaiši, 6766,1 Nīca, 16879,5 Rāva, 18860 var. Dunalka, 19853,1 Skrunda, 34238 var. Lutriņi, 35254,1 Gruob. aps., RKr XVI 118, 141 Rucava, *āzģādība*² Auce „Vorsorge“ U s. v. *aizģādība*, *āzvakar* Dundanga, Puze, Puzenieki, Kuldīga, Blidiene Bz Lett. Dial. 165;

āz- praef. + verbum BW 16,3, 415,5 var., 428,10 var., 430, 1489, 5190,1, 6333, 6407,1, 15564,1; 15796, 1. c. 1, 18879,1, 23088 var., 23845, 24855, 25794 var., 25809, 26598, 29231,4 Rāva, 94,1 (V 442) Jaunmuiža, 206,12, 718,2 var., 6355 var., 9391, 10802, 19213 Dunalka, 398, 7194,3, RKr XVII 36 Nīca, BW 428,10 var., 17717 var., Jelg. RKr II 150 Vecpile, BW 598,1 var., 1472, 1525 Cīrava, 909 var., 9347, 10293,1 var., 19097,4, 20877,1, 25478 var., 25931, 25950,2, 30299,2 Kuld. Kalnmuiža, 2105,7 var. Gavieze, 2568 var., 10035,2 var., 17049,2, 17717 var., 20933, 23093, 23285,1, 26652 var., 27956, 34206, Jelg. RKr II 151 Ēduole, BW 6355,1 var. (V 521), 13183 (V 587), 17372 var., 34588,1 var. Kabile, 10152, 11648 Tuosmare, 14932 Pliķu ciems, 17717 var., 20877 var., 35199,4 var. Kursīši, 19249 Raibenieki, 25300,1, RKr XVI 74, 77 Raņķi, BW 25556 Sātiņi, 25860,8 Dundanga, 26342 var. Ridel'u pagasts, 28324, 29216,2 Gruob. aps., 35170,1 Renda, RKr XVI 96, 117, 122, 176 Rucava, 1. c. 122 Užava, *āzies*² Puze (Bz Lett. Dial. 59), *āzdarāt* „zumachen“ Pervelka Bz (Bulletin de l'Acad... de St.-Petersbourg. Nouvelle Série IV (XXXVI) 469); vietovardžiai: *Āzpute* „Hasenpot“ Std I 379, U || *Azpute* BW 14517, 6 Tuosmare, 35218,1 Nīca (ir sulatvējusi lytis *Aizpute* BW 13186,3, 14517,9, 30821, *Aizputnieks* 14517,1,8, 12) = lie. *Óžputē* (v. š. *Vuošpotę* Slnt); *Āzupe* U, Vald. 428, 440; *Āzviķi*; vok. *Adsirn* < *ā(z)-dzire* „Aizdzire U 359“;

2) *bērze* „Birke“ (*bērz*u kuoks Std II 144) Std I 20, 392, U s. v. *Birke*, IF XXXIII 103, BW 1271,1,2, 4572,1, 9289,1 var., 9778 var., 17706,4 var., 24368,9 var., 30651 var. Dundanga (*bērž* bierz gen. pl. 13250,35), 2771,1, 6586,1, 9778,2 var., 17706,8 var., 24368,6 var., 25935,1, 29873,1 var. Ventspils, 14991,1 Ārlava, RKr XVI 255 Užava (*bēržu* gen. pl. 1. c., BW 9778,3 var., 12756,2 var. Ugāle); Sasmakos smidra *bērza* (nom. sing.) BW 12343,3 del lyties *bēržu* (siekst) BW 7009,1 (gen. pl.) skaitytina yra smidrę *bēržę*; čia -ę galėtų būti kilęs iš senėlesnio -a (*bērza* Elvers, BB XXVIII 260, 264, FBR II 69 Sveiciems „Neu-Salis“), jei kuršių kalbės geografijos padėtis tarp aisčių giminės kitų narių nerodytų galūnės -e kuršių kalbai. Mat, kuršių kalba geografiškai stovi arčiau prie prūsų, kaip lietuvių ir latvių kalbos: kuršių *bērze* — prūsų *berse* || lietuvių *béržas* — latvių *bērzs* < **béržas*;

3) *blakām* BGr II 276, RKr XVI 107 (Rucava), 230 (Raņķi), BW 582,3 Kabile, 3625 Liel-Ezere, 8373 Liel-Nikrāce 11442 Kuld.

aps., l. c. 2, 12496,1 var. Blidiene, 18525 Ēduole, 18988 Jaunmuiža, 19018 Dundanga, 19987 Allaži, sēd *blakāmi* 11442,1 Āzpute, *blaku* 3625 var. Sunāksts-Nereta (Sēlos zemē!), 8373 var. Priekule, *blakus* 13036 Dund., 19987 var. Valtaiķi > vakarinēje Vidzemēje (jāsim... visi) *blakus* BW 13419 var. (Kastrāne), *blakus* (jāja) 19018,1 (Fossenbergs), *blakā* vedu 16584,1 var. Jaunmuiža „līdza, drauge, nebeneinander, zur Seite“, *blakūm* U s. v. *neben*, *ieblakām* „līdzās, nebenbei“ RKr XVI 86 Raņķi, BW 13704 Allaži, 13705 var. Sarkanmuiža, 15921 Dund., 17732 Jaunmuiža, jājat brāl'i *pablakām* RKr XVI 258 Raņķi, jājat, tautas, *pablakum* BW 13419,2 var. Raņķi : ž. *susēdo pāblaka* (v. š. *pāblakø*) Povilaičio vaikai V⁷ 37₁₀ (cf. 57₁₇, 82₁₃, 89₁₇) <kurš.;

- CXI 4) lyb. *boug* „brüllen“ iš kurš. **baug-ti* „baubti, la. baūfāt“;
 5) lyb. *būs* „Uhu“ = la. *būsis* „ūpis“ U s. v. *Uhu*, RKr VIII 88 <kurš.;

6) ž. *kėrė* „Teil des Spinnrads, ropūtė“ LF 123 <kurš. = la. *cēre*² „Kehrsel“ U s. v. *Rocken* (Vainiaudos la. *cērve* ME 378 yra „hypernormalismus“ lyties *cēre* vietoje) <kurš. < lyb. : suom. *kehrä* „varpstė“, *kehrätä* „verpti“;

7) ž. *kikstys* pl. „die Ruten, Scheren, Querhölzer, welche die Hauptpfähle des Lachswehrs verbinden“ LF 124 <kurš. = la. *cikstu* (šautru) dambis U s. v. *Knüppeldamm*, *cikstes* ME 380;

8) *daņga* „Ecke, Winkel“ (žr. a. § 147,10) <kurš. : pr. Voc. *lunkis* : lie. *kaņpas* : la. *kakrs* „Winkel, Ecke“;

9) *dišs* „didis“ BW 278,2 (V 446) Bases, 1221 Dundanga, 1573 Rāva, 1579 Liel-Nikrāce, Valtaiķi, 1637 Nīca, 3292 Ēduole, 1485¹ (V 466) Usma, 3739,1 (V 493) Allaži, 5116,1 (V 508) Kuldīga, 6515 Renda, 8405 Raibenieki, 11139 Cīrava, 14879 Sarkanmuiža, 16417 Irji, Jaunmuiža, Raņķi, 27270 Ventspils, 27325 Ugāle, 30738 Zlēkas, 30817 Sakaleja, 31189,1 Rudbārži, 31200 Kabile, 33109,1 Talsi, 33292,1 Alsunga, 33603 Vērgale, 33627,9 Bārtava, 34385 Skrunda, 34532 Padure, 35610 Uošenieki, RKr XVI 95 Rucava <kurš. **diđ(ī)as*, vok. *Dischebach* — Irvos upēs intakas Ventspilio aps. || la. *ližls* „didis“; Stukmanių (BW 31200,1), Piebalgos 31527 ir Lubono 34531 *dišs* geografiškai turėtų būti sėliškas žodis;

10) *depe* „krupis, die Kröte“ U, *depis* U s. v. *Lork*, Es atradu tuo Kārli grāvi *depi* dirājuot BW 20777,2 var. Raibenieki (Amt Durben);

11) lyb. *derk* „Bachstelze“ <kurš. (cf. rus. *дёркачъ* „Schnarrwachtel, Wachtelkönig, griezēlš“) || lie. *kīelē* — la. *cižlava* „Bachstelze“;

12) *dradži* U „grumslas, Ueberbleibsel von geschmolzenem Fette“, Vald. s. v. *высарку, вытонку* : pr. Voc. *dragios* „mieļs, Hefen“;

13) bites *dravēt* U s. v. *zeideln*, salst ruociņas *dravējuot* BW 30352,2 Renda, l. c. var. Alsunga, Liel-Ezere, Kuld. Kalnmuīža, Raņķi, Kabile = ž. medų *drevěti* „подрезывать ульи“ Mk¹ 9, vienl antriems kraštūs tērijo (Slnt) ir *drevėjo* D (Mit III 266);

14) *drūktis* „resns, stiprs, zal'uoksnis, plecīgs“ U s. v. *gedrungen, stammhaft* = ž. *drūktas* <kurš. = pr. *drūkta-* „fest“ : lie. *drūtās* be *k*;

15) *duōņa* Briņķi Ožp. aps. FBR III 43, *duōņa* „meldas“ Ru-cava RKr XVI 198, *duōnis* „Schilf“ Kandava IF XXXIII 103, BW 13273,1 Ēduole, 15143,1 var. Liel-Ezere, 21331,1 (V 630) Lutrini, 21341 Āzpute, 21331 var. Valtaiķi, Durzupe, Dundanga, Bli-diene, *duonītis* 9970 Kruote, l. c. var. Vērgale, Rāva, Cīrava, Āzpute (-išu 12057,4 var.), Lestene, 14209 Usma, *duoni* „meldi“ U s. v. *Binse, Schilf*, „Typha L“ RKr III 73 (Āzpute, Liepāja), BW 1862, l. c. 2 Sasmaka, 1862 var. Renda, 23336,2 Džūkste : ž. *duonis* „Binse“ Krtng LF 108 <kurš.; rytinēs Latvōs *duonis* BW 21331 (Stukmafi, L'auduona; l. c. var. Rosenbeck Valm. aps., Kryžbar-ko ap., Lubōnas) del žodžio geografijos turėtų būti sėliškās žodis; *dūnis* BW 21331 var. (Suntažu draudze vakarinėje Vidžemėje) arba *dūns* (tomiškai l. c. Ēduole), *dūni*² „Binsen“ BGr I 68, II 35, *dūni* Elvers RKr XVI 10, Std I 394, II 144. Latviai *dūni* bus pasidarę iš kuršiškos lyties *dū'nis*, taisyklingai kilusios iš *duonio* su epen-tezimi;

16) *dzēse, dzēs(n)is* „der Storch (bei den Wentineeken); der Reiher“ U, *dzēstrs* „Storch“ U, *dzēse*² Briņķi Ožp. aps. FBR III 45, Vald s. v. *цапля* : pr. Voc. *geasnis* „Schnepfe“;

17) *dzieva* „dzīve“ BW 17283,4 Virga, 23964 var. Gruob. aps., vērgu *dziēva* 10487, 15132 Rāva, vērgu *dzieve* 31275 var. (kur?); *dzievinieks* (Unterland) „ruokas puisis“ U s. v. *Handlanger; dzievdt* BW 96,2 (I 804), 3709,1, 5672, 6511,2 var., 6599,1, 6694,3, 9412, 9463, 14204 var., 15349 var., 17283,3, 17734,4 var., 18178 var., 18377, 21714, 23019, 22767,4, 23816,1 var., 24037,2, 24536,1, 25790, 26293 var., 26867,5, 27581,1 var., 28933, 31110, 31598 var. Rāva, 2661 var. Tuosmare, 3095 var., 3735, 16590 var.,

17706,8 var. Cīrava, 3817, 8450 var., 12285,19 var., 17706,10 var., 18166,4 var., 21649,2 var., 21902,5, 31149,1, 31255 var. Dunalka, 4484,4 var. Tāšu Padure, 9176 Vecpils, 11100 Kalnamuiža Mint. aps., 12285,11 var., 17909,1 var., 21901,1 var. Nīca, 14785,1 Stru(o)ki, 17734,3 Gavieze, 17734,3 var. Meženieki, 17734,4 var., 21706 var., 31598 var. Priekule, 17737, 17888,3, 26314, 26262,1, 27409,1 Gruob. aps., 32035,1 Aistara, Jelg. RKr II 152 Liel-Krūte, U (tāmi), es darba *nedzīevāju* BW 1309 Rucava „aš darbo nēdirbau“; *iz-dzīevāt* BW 31577 Rāva, *nuo-dzīevāt* 25295 var., 31972 var. Rāva, 26262,1 Gruob. aps., 35395 Nīca, *pie-dzīevāt* 15443 Rāva; darba *dzīevaniece* 22598 Nīca (ar *a = ā?*) „darbo dirbēja“; *dzīevāšana* BW 206,12, 10206, 17725 var., 28421,2 Dunalka, 206,13, 383,2, 6407,1, 16890 var., 18377 Rāva, 16967,8 Aistara, 25802,1 Priekule, 25803,3 var., 25808,3 var. Cīrava, 25808,2 var., 28421,2 Nīca, 25885,1 Liel-Krūte, RKr XVI 96 Rucava, *dzīevuot* BW 8910, 17730 var., 18752,2 var., 25300,1 var., 26293 var., 27677 var. Cīrava, 21902,5 Dunalka, 26314,2 Nīca, „arbeiten“ Kopu kuršiai Bz Pr. Letten 146, RKr XVI 167, 175, 177, 259 Rucava (*nedzīevava* 168, *dzīevavusi* 259), tu *dzīevavi* „darīji“ BW 16755 Nīca; *dzīevuošana* BW 206,9 (I 811) Virga, RKr XVI 92, 156 Bārtava || būsi... dārba *nedzīevusi* BW 34373 Nīca „būsi darbo nēdirbusi“, kuo tas... esu *dzīevis* Bz Pr. Letten 16 Bārtava „kā tas ēšā dirbēs“;

18) *dziņa* „gīria“ (|| la. *mežs*), iš kur tomiškai loc. sing. *dziņę* BW 4214 Kabilė; dem. loc. sing. *dziriņa* 11979,2, 33627,7 Kabilė, 14212,3 Kandava, *dziriņę* 11979,2 var., 14212,3 var., 33627 var. Kabilė; Kuršo vietovardžiai: *Dziņas* „vok. Dzirren“ Talsų aps. netoli nuo Zemītės; vok. *Dsirken* < kurš. *Dzirjas* Ožputės aps. netoli nuo Botės; Mel(n)-*dzire* „vok. Meldsern“ Ožputės aps. i žiemų rytus nuo Botės „vok. Bahten“; *Dzir-ciems* „vok. Selgerben“ U, Jelg. RKr II 157, loc. sing. *Dzirciemai* BW 9589 var., 9591, *Dzireciem* Std I 379 „Selgerben“;

19) *ērcis* „Wachholder“ KZ XLIV 59 (*ērča* pазari BW 6621,8 var. Ēduole, *ērča* bikses 30562,4 var. Ventspils, *ērču* ziedj 4566 var. Cīrava, *ērču* krūms 23168 var., 35515 Alsunga, 23336,1 var. Cīrava) arba v. š. *ēcis* U Ventspils, RKr XVI 222 Užava, BW 29229 var. Sasmaka, l. c. 7 Ugāle; *ērcejiņas* BW 30628,1 Liel-Krūte || *ērcetis* 15686,1 Vērgale, 16243, 30628 var. Liel-Krūte, 21306, 30628 var. Rāva, 21306,1 Dunalka, 30628 Raibenieki, l. c. var. Cīrava : *ērčašas* nom. pl. 30628,2 Meženieki : *ērcitis* 23062 Cīrava, tei maizīte

kā *ērcišas* 9730,1 Tāšu Padure, *ērcišu* žuogi 16243 var. Cīrava : *ērcietis* 30628 var. Gaviezi, Talsi, *ērciešu* pazares 6621,9 var. Talsi; *ērc-et-* || *at-* || *it-* || *iet-is* nēra aiškus savo galūne. Gal Kuršo šnektose nebegalima suvaikyti nepradinio skiemeņš balsiņ? Lietuvių *ėrškečio* (Kurše) || *erškėčio* (Sėloje, Ds) pavyzdžiu kuršių žodis būtų kildintinas iš prolytės **ėrketis*. Nepradinio skiemeņš balsius Kuršo latviai, rodosi, neaiškiai teskiria; cf.: *zuveitiņas* BW 15615,4 Lieģi || *zuviitiņas* 15615,5 Cīrava; *avetiņa* 6806 var. Bārtava, 7562,1 V.-Sieksāti || *avitiņa* 6806 var. Bldiene, 7562,3 Vērgale, V 238 Nr. 5 Skrunda, *avitiņa* V 238 Nr. 6 Nīca (= *avetiņa* Nīca FBR II 16) || *avatiņa* 6806 var. Āzupe;

20) *neērts* Vald s. v. *тесный*, *ērtus* šūt zābacinus BW 32137,2 Dunalka, *ērtns* „ērds“ Miež s. v. *erdvus* : ž. *eřtas* „erdvas“ Slt;

21) *greizns* IF XXXIII 103 „līks, schief“ BW 12333 Krūte, 18899 Alsunga, 12333, 21230,2, 30569, 30871,1 var. Cīrava, 21427 Vērgale || *greinis* 11308 var. Raņķi || *greilis* 11308 var. Garlene, 17997 Kandava „kluinis, kleinis, krēbs, ein Schiefbeiniger“, Vai, greizaju cilyēciņ, kuo vez mani *greil'uojiēs*? „žvairūoji“ BW 9082 Kabile : pr. III *grēiwa-kaulin* „šónkauli“ < **grēiva-* „kreivas“ Bg⁵ LXVI 236;

22) lyb. *gødint* „kūtinti, kitzeln“ Thomsen BFB 264 (lyb. o iš u: *søv* = suom. *suvi*, lyb. *tørg* = suom. *turku*) iš kurš. *gudint(i)* [|| lie. *kūtinti*, la. *kutināt*] : sl. *gōdelō* „Kitzel“, kaš. *gedlec* „kitzeln“ Bg⁵ LXX 251;

23) *kadega* gen. sing., *kadegam* dat. sing. BW 34130 Vērgale, *kadaga* kařuote RKr XVI 263 Rucava; *kadedzīni* (nom. pl. BW 3707,1 var. Nīca) rodo, kad *kadeģuos* BW 12825 var. vietoje reikia skaityti *kadeguos* (Nīca; Krūtēs *kadeģ-iši* BW 3707 del *g* būtu lietuviškas žodis) : pr. Voc. *kadegis* „Wachholder, kadagys“;

24) *kaikars* U s. v. *Stumper*, *kaikaris* U s. v. *Schindmähre*, trīs tautu *kaikari* BW 18926, 20856 Alsunga, *kaikaru* draudze 18927 Skrunda, *kaikaru* pulks 19167 Alsunga, *kaikara*² „pluškis“ RKr XVI 116 Raņķi, *kaikaras* māsiņas panāksti BW 20434 Ēduole : ž. *kaikaras* „slinkis, šlaistas, valketa“ Yl < kurš.;

25) *kamiesis* „petys, Schulter“ BW 12138 Rāva, 19536, 22744,2 Alsunga, 19693,1 Kuld. Kalnmuiža, 19693,2 Cīrava, 20505 Bldiene, *kamiēsis*² FBR III 45 Briņķi; *kamesziei* „barka“ Miež 105 skaitytini yra *kamieszei* „barki“ < sen. kurš. **kamiešis* „petys“; pr. Voc. *caymoyis* „Achsel“ nēra aiškus savo balsiais; lauktina lytis *cammeys* < **kameis(i)s*;

26) *kāpa* „Düne“ BGr I 53, 132, U s. v. *Düne*, jūras *kāpa* BW 30706, 30737,1,2 Alsunga, 30817 Sakaleja, jūrjas *kāpa* 30706,1 Nica, tomiškai *kāpās* < *kāpas* pl. „Dünen“ (cf. *runā* < *runā*) BGr I 99, jūras *kāpas* BW 30956 Ēduole, 33742,2 Ventspils, *kāpu* mala 30774,2 Dundanga, 1. c. var. Ārlava, smilkšu *kāpas* 9736 var. Alsunga, jūfas *kāpe* 27560,3 var. Alsunga (jūras *kāpe* 1. c. Stukmaņi – sēliškas žodis): lie. *kōpos* „die Sanddünen der Kurischen Nehrung“ KGr 179, *kōpu* kālnas „Sandhügel“ K¹ s. v. *Düne* < kurš. : *kāpele* BW 31198 Alsunga „krūva“ || ž. *kapiū* (v. š. *kà'pò*), *kopiū* (v. š. *kuō'pò*), *kōpti* „kaupiti, žerti“ Als, Ms;

CXIII

27) *katrs* (v. š. *katers* Iz VIII,1 59) „ikviens, ikkurš, каждый“ BW 3457/8, 3466, 3868, 3903, 4501,1, 5779,3, 6516, 22440, 24171,1, 25119 = ž. *katrās* „ein jeder, kiekvienas“ Klp, Slnt, *katrās* sāu gývēna KosL 92b;

28) *Kōpu* kuršiai (>lie.) sako *kē'kuže*, *cē'kuže* LF pl. „Tannenzapfen, la. ciēkurs“ < kurš. **kēikužis* (senovėje) > *ciekuzis*: *ciekauzis* Kabile ME 392 || *ciekuzis* Vald s. v. *шумка* || *ciekuozis* Ožputē ME 392;

29) lyb. *kill* „Grünspecht, krākē“ iš senovės kuršių žodžio *gīlna* > *dzilna* Thomsen BFB 173, Endzelīns IF XXXIII 102; lyb. *palāndōks* „Taube, la. baluōdis“ irgi bus kuršiškas žodis;

30) *Klaipēde* „die Stadt Memel, wohin die Kurschen Bauern viel Verkehr haben“ Std I 380, II 747, *Klaipēda* BW 33627,9 Bārtava = ž. *Klaipēda* < kurš. : *klāips* „kepalas“ + *ēdu* „ēdu“;

31) lyb. *klūk* „Schwan, gulbis“ < kurš. : *kluicens* U „dzērve, Kranich“ būtu kuršiškas žodis < **klwīc-in(a)s* < **klūk-inas*;

32) *knusis* „knaūsis, knisis, Staubmücke“ Auce U s. v. *knislis*, BW 29284,4 var. Dzērve, Cīrava Ožputēs aps. (ir Latvių Rytuose – 1. c. Gulbere, Cesveine Kėsų aps., Uope Valkos aps.; 31795,4 Tirza Valkos aps. – galėtų būti *knusis* sėlių kalbos liekana), v. š. **knu'isis* > ž. *knusis* „mažasis uodas“ LF 127, Geitl 92, D¹¹ I 14 (*knusieliai*) arba *kniūsis* „t. p.“ Yl, Slnt || la. *knausuoities* „kasytis“ BW 29284,4 var. Bg⁵ LXVI 222;

33) *kūliens* „krūms, Busch“ BW 19951,2 Kuld. Kalnmuiža (Es piedzēris... iedur gālu *kūlienē* „var. krūminā“), 27995,3 (V 666) Kursiši: *kūl'ynas* „krūmas iš vieno kelmo išaugęs“ Jnš, Škn || ž. *kūlis* „akmuo“;

34) *kumbris* „kupra, Buckel“ BW 14432 Lestene Tukumo aps., 20172 Garlene Talsų aps., U Ēduole = lie. *kuñbris* „Schiffsrippe“

K¹ II 154, *kumbrj̃s* „Knieholz zu Kähnen“ Rg, „pochyłość“ Grk || *kuñburas* „бѣропок“ Škn (čia, gal, pridera ir š. r. *kumburj̃s* „kam-pas, la. kaktis, kurš. dañga, pr. lunkis, Ecke, Winkel“ < sël. : la. r. *ar kumburym*, kuprots, natajsnys, Kurm 63 s. v. *kulowaty*) : lie. *kaūbrė, kūbris* J „kupra“, ž. *kūbūrė* || *kaūbūrė* „холм, бѣроп“ J;

35) *kumpa* „pumpa, kupris, Buckel“ BW 20258 Kandava, l. c. 1 Ēduole, l. c. 10 Dundanga, l. c. 11 Kalnamuiža Mint. aps.; *kumps* adj. „kuñpas, la. liks“ BW 2686,6 Kuld. Kalnmuiža, l. c. 14 Sātiņi, 7474,1 Nīca, 13079 Dundanga, 20372 Rāva, 21213,1, 24144, 34236 Alsunga, 23316,2, 28040 var. Cīrava, 23316 Blidiene, l. c. var. K'erkliņi, Vec-Zvārde, l. c. 4 Strīki, l. c. 4 var. Kuldīga, Saldus, Ciecere, 25965,4, RKr XVI 156 Bārtava, RKr XVI 239 Raņki; *pakumps* Vald s. v. *супыловаты̃*; *kuñpis*² „Buckel“ BGr I 132, 147, BW 20258 var. Vec-Zvārde; *kuñpis* (*kuñpelis*) „duncis“ RKr XVI 155 Nīca, „ein kurzes starkes Messer“ U s. v. *Messer*, „liks nazis“ Vald s. v. *косьиъ*, BW 18943 (Ventas krastuos Leišmalē), *kumps* „Dolch, kurzes Schwert oder Opfermesser“ Krūte, Tadaiki (Magazin XIV,1 187); *kump-mugure* „kumpanugārē“ BW 2686, 5 Nīca, Alsunga, l. c. 13 Ventas krastuos Leišmalē; *kumpr̃s* „krumm“ Bz Lett. Dial. 172 Dundanga; *kuñpt̃*² „krumm, buckelig werden“ BGr I 377, *sakumpt̃* „verschrumpfen, zusammenwachsen“ Std. I 123 (cf. RKr XVI 15 Elvers, Std II 97), (krupis)... *sakumpušu* (muguriņu) BW 2329 Durzupe, l. c. 1 Sasmaka, l. c. 2 Apšupe Duobelēs aps., 13088 Renda, 20105 Stende, *sakumpis*, salcis 34236 Alsunga, 34897 Rāva;

36) *lamata* „Mausefalle“ Elvers Std. II 229, 408, Lange RKr XVI 33, žurku (lāču) *lamata* BW 1525,2 Nīca, 19089 Ēduole, 24133,6 Kruote, l. c. 6 var. Cīrava, 25794 var. Sakaleja, 25852 Strīki, l. c. 1 Blidiene : lie. *lamatai* „Mäuse-, Wieselfalle“ LF 133 < kurš.;

37) *lēpē* „Seerose, Mummel“ Kl̃p, Prk ap. LF 135 < kurš. *lēpe* : la. *lēpu* (< *lēpu*) *lapa* (Smiltene-Rauna);

38) *lipit̃* „Licht anzünden“ BGr I 402 Nīca, „ein Licht anbrennen“ Lange Std I 145, RKr XVI 34, skalū *lipidama* BW 9335,6 Gavieze (Jelg. RKr II 152), 10212 Rāva, *aiz-lipju* (var. pielaidu, piebirstīju) uguntiņu BW 23221,4 Priekule, *ie-lipa* māmiņa div vaska sveces 33595,5 Nīca, *ie-sa-lipu* (var. *ielipju*) garu skalū 26961 var. Raibenieki, bērza skalū *ielipju* 26936 Cīrava : lie. *pa-lipai* „šakaliai, inkurai“ DPo, „podpalki“ Miež || *liepsnā* „Flamme“ Bg⁵ LXV 317;

39) *mēl's* adj. „mēlynas, la. zils“ RKr XVII 27, XVI 224 (Raņķi), 181 (Užava), BW 1411, 22454 Sarkanmuiža, 1491 var. Liel-Ezere, 2718 Skrunda, 2718,1, 4123, 28026 Ventspils, 2718,1 var. (V 482) Bases, 4642,1 Kandava, 5640 var., 8938 Dundanga, 5640,1 Uošenieki, Raņķi, 15312 Rinde, 25564 Puope, 28083 Allaži : *mēle* „isatis tinctoria (bot.), Waid“ RKr IX 30, lie. *mēlis*, -ies, f. „mēlynai nudažytas siūlas“ J;

CXIV

40) *muiži* U „mēsli“ Bārtava, *muižl'i* „mēsli, Feglis, Kehrlicht“ Nīca (Etnogr. ziņas per latviešiem. „Dienas Lapas“ pielikums. Rīgā 1891 p. 138) <kurš., iš prakurš. lyties **muož(l)lai* : la. *mēžu*, *mēzt* „mēžti, ausmisten“;

41) lyb. *nugār* „nugara“ — kuršiškas žodis (|| la. *mugura* „Rücken“);

42) *nuovads* „pagasts“ BG 299, BGr I 199, II 36, „Landgut (muiža), mit Einschluss der Bauernländereien“ U s. v. *Gut*, BW 129, 814 Skrunda, 247, 267,1, 814,5 Ēduole, 251 Kruote, Cīrava (814,3), Uošenieki, Saldus (251,5), 251,1 Īle, 251,3 Blīdiene, 251,6 Liel-Ezere, 267,3, 458 Kandava, 385,1 Pienava, 509 Alsunga, 814,1 Ciecere, 814,4 Raņķi, 815,1 Nīca, 823 Dundanga...;

43) *pilsāts* in Kurl., *pilsēts* in Livl. „Stadt“ U, Std I 195, II 554, RKr XIV 75 (Glück), BGr I 454, II 302, U s. v. *Belagerungsstand, bestürmen, Bundesfestung, nahe, Stadt*, „Mitau“ Duo-bele BG 250, Bz Preuss. Letten 15,22 Bārtava, BW 33624 Kabile, 35451 Rāva, Jelgaviņa, mazs *pilsāts* 13270 Kabile; *pilsātmeks* „ein Städtler“ BW 14517,7 Cīrava, *Pilsātnieku* meitas 883 Kuldīga;

44) lyb. *plakā* „Wanze, blāké“ IF XXXIII 103 <kurš. || la. *blakts* (i-) „Wanze“ Bg¹⁰ 269;

45) *plāns* „la. kluōns, kuls“ U s. v. *Tenne*, Bz Preuss. Letten 156 „Tenne“ = lie. *plonas* (v. š. *planas* Br BGLS 315) „Tenne, kluōnas“ <kurš. = pr. Voc. *plonis* „Tenne“; Kuršo latviams yra gerai pažįstamas *plāns* (FBR III 44 Briņķi Ožp. aps.) ir „aslos“ réikšme, pvz., BW 1288, 1391,1, 1490/2/3/9, 1508/9, 1513,1, 1601, 5285, 8677, 9335,6, 10488, 10553,8,9, 14000,1,10,11, 14125/6, 14597, 14623,3, 14840, 15365, 15986, 16237,3, 16980,1,2, 17801, 20494, 20572, 20880,11,12, 21075, 21599, 22237, 24056 var., 24077, 24090, 24134, 24194/9, 31602, 35703; tie žodžiai esą iš vok. *Plan* „freier, ebener Platz“ G;

46) *plankums* „Flecken“ U Zemīte = lie. *plankumas* „eine Lichtung im Walde; ein Fleck (räumlich)“ PrL LF 155 <kurš.;

47) *pliks* „kaīls“ BW 978 Nīca, 1058 Cīrava, 7643 Kazdanga, 24443,2 Alsunga, 24982 Sātiņi, l. c. 3 Dundanga, 34765 Ventspils, 35451 Rāva, 35644 Blidiene; anapus Kuršo latviai *plikų* bus gavę iš suasimilėjusių kuršių arba sėlių, pvz.: BW 7728 Asūne, 15194 Biksere Kėšų aps., l. c. var. Stukmaņi, Cesveine, Vijciems Valkos aps., 24390, 35446,1 Bērzaune, 25219 Lazduone, l. c. 1 Liezere, 34789 Jaun-Ruoze Verovos aps., l. c. var. Lubāna, 36716 Luode Kėšų aps., 35451,1 Suodu Seseve Mint. aps., 35492 Rundāle Bauskės aps.;

48) *riņda* „Reihe“ (žr. a. § 146,62) = lie. *rinda* „Linie, Reihe“ Priekulės ap. LF 164, D < kurš.;

49) *sāts* „sēta; in mehreren Gegenden Kurlands, z. B. Edwahlen, Sackenhausen, alte Gesindestellen“ U, *pil-sāts* „miestas, t. y. pilies aptvaras, kurš.-la. pils sāts“; Kuršo vietovardžiai: *Sātenieces* „Sotinių valsčiaus gyventojcs“ BW 318,9 var. Sātiņi; *Sāte* ant Abuvos kranto, Tukumo aps.; *Siek-sāti* Ožputės aps., netoli nuo Valtaičių (Neuhausen) > *Sieksātnieki* BW 12684,1; vok. *Krus-saten* Gruobyno aps. į žemių rytus nuo Tadaičių; vok. *Porm-sah-ten* „Rumul'a muiža“ ties Priekule, Ožputės aps.; vok. *Worm-sah-ten* Ožp. aps. į rytus nuo Embūtės : ž. *Lam-sočiai* (v. š. *Lam'sātei* Bz Bulletin de l'Acad... de St.-Pétersbourg. IV [XXXVI] 492) — Kretingalės par. soda, vok. *Lampsah-ten* BG 248, 279; antrus *Lam-sočius* randa S 172 Gandingos (Plūngės ap.) valsčiuje 1585/8 m. sodos varde *Ломсам-ууку*; Veiviržėnų valsčiaus sodos vardas *Lam-sodis* Vš I 54 yra žemaičių perdirbtas iš senėlesnės vardo lyties **Lamsotis* : kuršių žodį *sāt(a)s* žemaičiai pakeitė savo žodžiu *sodā* „Dorf, kaimas“;

50) *sebs* „spāt Lith.“ Std I 254, „la. vėls“ U s. v. *spāt* (*sebs* laiks), *sebs* vakars BW 437 var., 10676,1 Dundanga, 437,4 var. (I 831) Sasmaka, 10303 Ance, 30796,5 Ventspils, l. c. 6 Rinde, par tuo *sebu* gulumīnu RKr XVI 217 Rucava; *sebāks* U s. v. *nach-herig*, *sebāku* adv. „vėliau“ RKr XVI 116, 152 Rucava; *sebi* adv. „vėlai“ BW 451,1 var. Kabile, 513 Irji Kuld. aps., 5667,1 (V 514) Jaunmuiža Kuld. aps., 26505 Dundanga (Bz Lett. Dial. 58 *seb*), 28902,3 var. Abavas muiža Tukumo aps., 29961 Ridel'i Talsų aps.; *apsebināties* U s. v. *verspāten* (*sich*), *pasebināt* „verspāten“ Std I 254; *sebu* „spāt Lith.“ Std I 254, Miež s. v. *vėlai*, BGr II 273, RKr XVI 95 (Rucava), 104 (Bārtava, BW 16015,1), 203 (Raņķi), BW 425,1, 6818, 14545 var., 15592,7, 31184 Rāva, 425,1, 4720 Vecpils, 425,5 var. Ventas krastuos Leišmalē, Dundanga, 425,8

var. Kabile (425,5 — I 829), Raņķi, 425,12 var. Ēduole, I. c., 14545 var., 16207, 26961 var. Dunalka, 425,3 (V 449), 14297, 30396 Jaunmuiža, 451, 2672 Liel-Ezere, 451 var. Skrunda (6818,1 — V 527), Gaiķi, Sātiņi, 553,1 Talsi, 2357,3 Vērgale, 5826,1 (V 515) Višiņķi, 9640 var., 26505,1 var. Vec-Zvārde, 13276,1, 30124¹ (V 680) Uokte, 13988,2 Uošenieki, 15774 var. Rudbārži, 15785 var. CXV Kandava, 16204 Alsunga, 26505,1 var. Sasmaka, 26805,2 Irji, 27531, 31255,4 Kazdanga, 30195¹, 4 var. (V 681) Ciecere, 30796,4 Blīdiene Tukumo aps. (13245,6 Naudīte Mint. aps., 33697,1 Kalnamuiža Mint. aps.; pastarosios trys vietas yra vakarinėje Žiēmgaloje), 30796,8 var. Biksti, 31152,4 Gavieze; *sebulis* „vēlybas svečias“ BW 16204 Alsunga, 21036 Blīdiene; līdz *sebumam* „iki vēlūmo“ RKr XVI 107 Rucava. Burtnieķu paežerēn žodī *sebu* (BW 5826, 16208,3 var. Ate „Ottenhof“, Valmieros aps.) bus nunešē sēļiai, kurių pēdsakai dar ir šandie tebēra žymu valsčiaus ir muizės varde *Sēļ'i* „vok. Sehlen“ (Sēļių valsčiaus *Pañtene* LV 105 galētų būti sēliškas vardas; sēliški bus, gal, ir šie Sēļių muizės kaimynai: *Zaņda*, *Rāntiņš*, *Tūnte* I. c.). Vietalvos Uodzienoje (Kēšų aps.) *sebu* irgi yra sēliškas žodis;

51) *sedole*, *sedols* „segliņi, sedliņi“ U s. v. *Spillbaum*, *sedohle* Kurl. „sedliņi“ U skaitytina yra *sedole* < *sedula* = lie. *sedulė*;

52) *sklābiņu* „im Galopp“ Lange Std. I 270, Dundanga U (|| la. *aulekām*, *auleku* ME 223 || lie. *šūoliais*, *šūoliu*), *iesklābņ* BW 13988,5 Ārlava, rikšu, *pasklābiņ* 24314 Engure, I. c. 2 Durzupe, rikšus, *pasklābiņus* 24314,3 var. Sasmaka, rikšu, *pus-sklābiņu* 13502 Ventspils, 18966,2 Dzirciems, Tingere (—*ņus* 18966 ten-pat);

53) *sklaidis* „glatt (vom Eise)“ U < kurš. || la. *slaidis* BW 13610, 15930; *sklaidis* „Herumtreiber, Taugenichts“ U; *sklidēt* U s. v. *rutschen*, *schleudern*, *schlüpfen*, *schurren* || la. *slidēt* U, *slīdēt* RKr XV 94 : 3 praes. *sklid* „slýsta“ BW 1153 (V 462, RKr XVI 108) Raņķi, 1523, 14622 var. Cīrava, 8760 Alsunga, 14623,3 Uošenieki Kuld. aps., 19490 Ruokaiši Ožp. aps., 21605 var. Kuldīga, 23001,1 Dunalka, 30316 var. Kabile arba *sklīd* 1523,1 Gramzda un Smaiži, 14623,3 var., 19490 Ruokaiši, RKr XVII 42 Āzupe, *skliduošs* ezeriņš BW 13611 var. Alsunga, I. c. 1 Zlēkas, *Sklidu*, *sklidu*, pādīte, nuo manu ruoku! 1529,1 var. Gavieze „sklidī!“; *iesklidēt* BW 1249 Cīrava, RKr XVI 263 Rucava, kājiņa *pasklidēja* BW 29799 var. Bārtava, Cīrava, Renda, I. c. 1 var. Padure, I. c. 5 var. Liel-Ezere, I. c. 8 var. Sarkanmuiža || kājiņa *pasklīdēja* 29799 var. Jaunmuiža, I. c. 8 var. Nīca „kojelē paslydėjo“, *sklidains* BW 1356

var. Alsunga, *sklidainš* ez erīnš 23621 (V 642) Skrunda, RKr XVI 177, 226 Rānki || *sklidens* „slidens“ Kazdanga Ožp. aps. Druva 1912 909, BW 1356 Rāva, 13606 Ventspils, 15695,4 Ventas kras-tuos Leišmalē, 23621,1 Nīca, l. c. 3 var. Jaunmuiža, Sātiņi, l. c. 4 Kruote, RKr XIV 84 (Glück) || *sklidans* BW 13605,4 Dundan-ga || *sklids* „slidens“ U s. v. *schlöpferig*, *sklida* laipa BW 31294 Kandava, *sklidas* kurpes 16970,11 Cīrava, 23001 Alsunga, RKr XVI 263 Rucava, pa *skliduoju* (*sklidaju* 13605 var. Raibenieki, 14609,1 Tuosmare) ezerīnu BW 2387 (I 914) Bārtava, *sklidināt* BW 8478 Ciecere, 23621,1 Nīca, l. c. 2 var. Raibenieki, Gramz-da, l. c. 3 var. Liel-Ezere, Jaunmuiža, l. c. 4 Kruote, *sklīdināt* 23621 var. Ugāle;

54) *sklauct* „einen Klotz schief abhauen“ Puōpe (= *slaupt* Mintauja) Bz Lett. Dial. 175 skaitytinās yra *sklaust*: lie. *skliaūsti* „t. p.“. Jei lietuvių *slidūs* kilęs yra iš senėlesnės prolytės **skli-daus*, tai tuomet *skliausti* teks laikyti kuršišku arba sėlišku žodžiu;

55) *sklejens* Elvers Std. I 270, *nuosklejens* Elvers (RKr XVI 15, Std I 270) „abschlägig, schief“ : *sklijš* (*sklijšsch* Elvers RKr XVI 16) „abschüssig, schlöpfrig, da man leicht fallen kann“ Std I 270 = la. *sljijš* „glatt, schlöpfrig“ U. Čia, gal, pridēra ir la. *sle-ja* „der Strich, den der Pflug macht, Ackergewende, Wagenleise; gerade Linie“, *sleja* „Zeile“ Std I 275?

56) dravenieki *sknabatainu* dravu dūra BW 30329 (kur? Sēlo-je ar Kuršē?) „skārbalainu (Kabile), skabardainu (Krūte) dravi dūra“, *sknabats* „ein Splitter“ Puze (Kuršas) U, „ein kleiner Kna-be = *knabacis* <(s)knab-“ Kuoknese U (čia iš Sēlos atneštas). Žo-džio pradžioje ir junginio *skn-*, kaip ir *skl-*, išliekama sveiko kur-šių (ir sēlių) kalboje;

57) *smilkts* arba *smilkte* „la. smilts, lie. smiltis“ RKr XVI 182 Rucava, XVII 51 Āzupe, BW 269,2 (I 816) Rinde, 269,9 (I 816), 4707, 32132 Dundanga, 1043,1 Ugāle, 5256,2 var. Ventas kras-tuos Leišmalē, 8990 var. Blidiene, 9736 var. Alsunga, Rāva, Kuldīga, 10408 var. Kazdanga, 18576 Liel-Krūte, 24314,2 Durzupe, 27305, 27332,1 Sasmaka, 27371, 27558 var., 27623 Renda, 27439 (RKr XV 266), 27519,1, 27558,2, 27648,1 Raņki, 27506, 27558,1 var. Kabile, 27509 Cīrava, 27558 Rudbārzi, 27566 Ēduole, 27648,1 (V 664) Bases, 27722 Sarkanmuiža, 27808 Gavieze, 30894,10, 32190,1, 34047 Ais-tara, 31933,12 Bārtava, 34039,4 Ventspils, 34042 Dunalka; *smilkte-nā* loc. sing. BW 7216,1 Cīrava (ir *-nai* 27433), 27474,2 Kabile, *-nē* (ar *-ne*) loc. sing. 11449,2 (V 571) Raņki, 27325 Ugāle,

27375 Kabile, 27476,3 Čirava || *smilktienai* loc. sing. Jelg. RKr II 150 Vecpile, RKr XVI 84 Raņķi, BW 7216,1 var. Rāva, 1043,2, 27476,5 var. Padure, 27476 var. Dunalka, Čirava, *-iene* loc. sing. 27325,1 var. Kaltēni, Kolkas rags Talsu aps., *-ienā* 27449 var. Jaunmuiža, 27453 Gavieze, 27476 var. Kabile. Smilktī randame ir anapus Kuršo. Rytų Latvōs *smilkis* bus sēlišķos kilmēs žodis: BW 1043,3, 18239 var., 27365 var. Sēlpils „Selburg“, 18238 var. Sauka Alūkstos aps., 18272 var. Nereta || anapus Sēlos: 2819¹ (V 930) Jāsmuiža Naujinio aps., 5180, 18272,2 Pilda Ludzos aps., 8340 Liezere, 8626,1 Sausnēja, Vietalva, 18238,1 Jēkābstate, 18239,2, 27654,3 Līvāni Naujinio aps., 18239 var. Ērglī, Krustpils, 18272 var. Lielvārde, Stukmaņi, Kuokneses draudze, 27319,1 Līksna, 27428 Biksera (Libien) Kēsu aps. ir kt.; *smilkis* Kurm s. v. *piasek*. Iš *smilties* matyti, kad ir kuršių, ir sėlių kalboje *k* neiškrintama po *l* prieš *t*;

58) *spaile* „Spatium zwischen den Heuschwaden; der Strich des Mähers“ Std I 283, U s. v. *Mahd*, *Schwaden*, Miež s. v. *pradalgē*, Jelg. RKr II 153 Gavieze (BW 12120,10), 154 Kuld. Kalnmuiža, RKr XVI 92 Bārtava, 143 Raņķi (BW 12120,1), BW 2483,2 var. (I 917) Ventas krastuos Leišmalē, 10205, 12120,9 Kabile, 12120,3 var. Jaunmuiža, Sasmaka (28618,4 var.), 12120,10 var. Krūte, 12120,2 (V 576) Allaži, 20797,2 var. Dzirciems, 22627 Nīca, 28618 Blīdiene, 28670 Iģene, 28671,1 Rudbārži, 28671,1 var. Kuld. aps., Kalnamuiža Mint. aps., 33764 Čirava, U Zemīte, *spaile* FBR III 44 Briņķi Ožp. aps. || *spailis* „Strich, abgemähter, zwischen den Heuschwaden“ Std II 571;

59) *spaile*, nakts *spaile* „kleines Lachsnetz“ Lange Std I 283, *spaile*² „tīkls, besonders bei Meerfischern“ U s. v. *Netz* <kurš. **spailis* <*spa*’i pl. „Setznetz“ U s. v. *spailis*;

60) *spiles* „niedres“ RKr XVII 54 = lie. *spylos* pl. „das Schilf auf dem Dache“ Krtng par. LF 174, „Rohr zum Dachdecken, arundo phragmites“ Klp Mit II 136 <kurš.;

61) *svēpi* U <*svēpi* BGr I 151 „kvēpes, Russ im Schornstein“ || *svēpēt* „Rauch machen“ BGr I 151. *Kvēpēt* vietoje ir sėlių taryta *svēpēt*. Tai rodo senosios Sėlos lietuvių išvestinis veiksmazodis *svėpuoti* (v. š. *svėpuoti*), „kvėpuoti, alsuoti“ Tvr;

62) *strigts* „Köder“ U s. v. *Aasung*, *Köder*, „barība, ēda, kuo liek uz makšķeru āķiem“ Nīca, *strigti* uzlikt U s. v. *ködern* = ž. *strigtas* „maita, Aas“ Bg¹ 107, Slnt || *striēgalas* „Köder“ Dravernai LF, *an(t)-*, *pa-*, *uz-strigti* „(den Köder an den Angelhaken) stek-

ken“ 1. c. 178 = la. *striegt* „ēdu uz āki maukt“ Nīca „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891 p. 121 <kurš.;

63) *šķērle* „lauska, suķe“ U s. v. *Scherbe*, *šķērļa* „skabarga“ U s. v. *Splitter*, *šķērlās* sacirst, *šķērlāt* U s. v. *splittern* = lie. *skerala* „drzazga, drevienko“ D², *skerlos* Kl^p „Steinstücke, Steinscherben“ Geitl 108, *skerloti* „in Scherben zerbrechen“ (kardas ant galwomis twyskieja, ragotines paszkieja *skierlodamas* D¹³ 704);

64) Gudrajam, *taprajam* pie bajāra lab dzīvuot BW 31255, 1 var. Vērgale „var. prāvajam, labajam, mākušam“ <kurš. *tapra-* adj. „prāvs, labs“ : sl. *dobrŏ* „gut, tüchtig“; cf. la. *dveš* || *tveš* „keucht“ U s. v. *tuost*, kašub. *kēłp* || ž. *gulbis* „Schwan“, la. r. *gōrnis* „czapla, ardea“ Kurm 19 || *kārnis* „Fischreiher“ U. Iš *tapro* Kuršo latviai turi ir vediniņ: *taprimieks* (v. š. *taparniks*; cf. *stipars* <**stipra-s*, *siksan* <*siksna* BGr I 101) „der Zeuge; der Bürge“ U Dundanga, Durbe (ir kitur), *taprināt* „Zeugnis geben“ U Dund.;

65) *tuoju* „alsobald“ Tāmi Std I 323 (U) = lie. *tuo-jaū*; la. *teju* BW 13381 = *te jau* 582,3 var. Liel-Ezere;

66) (ratu) *ule* „la. ruṃba, lie. stebulē, ступица“ RKr XVII 37 Raņķi, BW 16390 Cīrava, 19200 Puope, 20770, 35400 Rāva, 20771 Dunalka, 35537 Ēduole, *ula* „ruṃba“ U s. v. *Nabe* (*ulas* kuoks, *ulas* gredzens), Eit, *ulas*, iekšā, kuo valstāties? BW 20772 Alsunga;

67) *valks* BGr I 56 westkurl. „ein Regenbach“ (= *strauts* semgal. und ostlett.) BG 298, „strauts, upīte“ Vald s. v. *pyueļ*, „žiogis, upelis“ BW 9516 Kuld. Kalnmuiža, 1. c. var. Ēduole, Dzil'as upes, stragni *valki* 17533 var. Dundanga, Mazs, mazs, *valciņš* pirtiņies gale; tur teku ik rītus ūdeni smelt 1153,2 Sasmaka, 1338 m. «siip, die hetet *Lepe walk*» netoli Lipaičiņ (Kuld. aps.) <kurš. *Liepu valks* „Lindenbach“ BG 299;

68) lyb. *vāgāl* „Quappe“ <s. kurš.: la. *vēdzele* „vēgēlē“;

69) «Der alte Preuss sagt wirdas, der Cur *werdas*, der Littau wardas» Matthäus Prätorius' *Deliciae Prussicae*... herausgegeben von Dr. William Pierson. Berlin 1871 S. 124;

70) *vezele* „vācele, pintinē“ Sasmaka RKr XVII 63 = ž. *vežēlē* „vogōnas“ Bg¹ 66. Latgalos latviņ *vezele* „vōčēl'e“ Kurm 142 „plotka“ del žodžio geografijos turētų būti sėliškas žodis || *vezis* „ein Hühnerkorb, zugedeckter Korb“ (in Livl. nicht bek.!) U;

71) Dzel'žu kārtis, vara *virbe* „virve“ BW 1861 Kuldīga. Kuršo š. v. ž(emaīčiai) dar nesenai bus tebeturēje **virbē*, kā rodo ŽCh: *wyrbgalej* rākas... rysz 171, *wyrbgalus*, idant... suryszztumete 135. Kuršius *virbe* riša su prūsais, kurie irgi tarē *wirbe* „Seil“.

Vadinasi, senovėje kuršių gyventa žemės plote, ištisusiame tarp prūsų (*wirbe*) ir lietuvių-latvių (*virvė*) žemės;

CXVII 72) *zalktis* „la. zaltis, lie. žaltys“ BGr I 56, 214, U s. v. *Schlang*, BW 2686,10 Ugāle, 25794,2 Kabile, l. c. var. Kandava, 31737 Jaunmuiža Kuld. aps., l. c. l Rāva, l. c. l var. Cīrava, l. c. 2 Priekule, 34060 Skrunda, l. c. var. Liel-Ezere, l. c. l Rinde, 34105 Zūras, FBR III 94 Jaunpils, l. c. 47 Briņķi;

73) *zavēt* „burt“ Elvers RKr XVI 17, l. c. III 71 Dundanga, „hexen, zaubern“ Std I 239, II 326, 716, (im Libauschen) U, Vald s. v. *чароуамь, апзавēt* „apburt, behexen, bezaubern“ Elvers RKr XVI 10, Std II 115, 139; *zavatnieks* (ne s-l) „Hexenmeister, Zauberer“ Std I 239, II 326, 716 (U), buoņi (burvi vien), *zavatnieki* BW 16072 Skrunda, 20742 Jaunmuiža, 20743 Alsunga; *zavekle* „fliegende Zauberin“ Elvers RKr XVI 17, *zavetnieks* „burvis, Zauberer“ Elvers l. c., 179 Raņķi, III 71 Dundanga, BW 16072, l Rāva, l. c. l var. Krūte, Alsunga, Cīrava = š. v. ž. *žavēti* „kerēti, czarować“ Yl, V, D, *žavētēs* „czary“ D² || *žavatis* f. „toks keiksmo žodis“ Yl, *žavētmīnkas* „Zauberer“ D⁵ 117₂₄, 151₁₀, D¹³ 13;

74) *žuōgs*² „sēta, lie. tvora“ U s. v. *Zaun*, *žuogu* pinu BW 13239 Kuld. Kalnmuīža, 21973 Zentene, Kruote, Dzirciems, Krūte, Rāva, Virga, Kandava, Džūkste, Priekule, Sieksāti, Jaunmuīža (ir anapus Kuršo: Kuoknese, Kėsq aps. Meirēni, Biksere turi *žuogq* iš Sėlos žemės) = ž. *žiuogas* (*žiugas* „plot z chróstu“ I KosL 33b, *žiūgas* A 1885 278 Miglovara) arba *džiūogas*, pl. *džiuogai* (v. š. *žūks* Kv) „abies eversa; saepes ex ramosis eversis arboribus facta“, *džiūgas* (v. š. *ū* < *uo*) „taškas (tvora)“ KosL 99b, *džiūga* „iš senovės suvirtęs miškas“ Šv (Švėkšnoje *ū* iš *uo*). Prie *žiuogo* giminės, gal, pridera ir Sėlos lietuvių veiksmazodis *žiuogoti* „шарить“ Tvr;

75) lyb. *grul'* „Schmerle“ BG 265.

153. Kuřšo latvių žodynas šiek-tiek skiriasi nuo Latgalos latvių žodyno. Tasai žodyno skiřtas pridera nuo senojo Kuřšo gyventojų kalbos. Kuřšiai, ir latviškai pradėję kalbėti, ne iš karto susipažįsta su latvių kalbos žodynu. Sulatvėjusieji kuřšiai latvių kalbos žodynai įneša nemaža ir senosios savo kalbos žodžių, iš kurių kiti išlieka gyvi net iki šiai dienai.

Kuřšo latvių tarmėje dar ir šandie tebėra žymu kuřšių kalbos pėdsakai ne tiktai žodyne, bet ir garsomokslyje (fonetica). Kiekviena tauta, kuriai tenka mokytis svetimės kalbos, svetimosios kalbos garsus paprastai pritaikina prie savėsios kalbos garsų. Nieko nėra

nuostabaus, kad ir kuršiai latvių kalbos garsus bus nepataikę kaip reikiant ištarti latviškai. Nevienu kuršiška garsų tarimo ypatybė bus išlikusi iki šiai dienai sulatvėjusių kuršių tarmėje.

154. Kuršo latvių ypatybė versti galūnės balsį *-a* garsu *-e* yra paveldėta iš senovės kuršių kalbos. Balsio *-a* virtimui garsu *-e(-ę?)* galūnėje pavyzdžiu gali būti šios lytys:

I. kamfenagalis *-ā* per *-a* virsta *-e*:

1) *bařzde*² „bārzda“ Pervelka Bz;

2) *cielave* „ciēlava“ BW 11365 Rinde;

3) *gudre, viene, uotre* Jelg. RKr II 149 Kandava;

4) *ieve* „iēva“ BW 25503 Kandava;

5) *ierkle* BW 30819 Sakaleja, *ierkles* nom. pl. 30761,2 l. c., 30761 var. Zlēkas, acc. pl. 30692,1 Sakaleja = *irkla* „īrklas“ 26495,1;

6) *Klaipēde* Lange RKr XVI 31, Std II 747 = lie. *Klaipēda*;

7) *lagzde* „lagzda“. Tai rodo gen. pl. *lagžu* krūmiņš BW 29316 Ugāle;

8) *laives* gen. sing. 30784,1 var. Kuldīga;

9) *lapse* „lapsa“ IF XXX 103, BW 2665 (I 923), 11502,23 var. Bārtava, 11499,2 var. Cīrava, Kuld. Kalnmuiža, 11502,22 Nīca, 30505,1 Rāva, *lapsi* instr. sing. 11499,1 Tuosmare, *lapses* gen. sing. 16177,2 var. Rāva, RKr XVI 88 Nīca, nom. pl. BW 2685,2 (I 924) Bārtava;

10) *lūses* (gen. sing.) nagi RKr XVI 88, 104 Nīca: *lūsa* P. Šmits;

11) *meite* „meita“ BW 30847 Zūras;

12) *siekste* „siēksta“ BW 13154,2 (V 586) Nīkrāce, *siekste sieksti* nepacēla 8491,2 (V 541) Skrunda;

13) *apeņa spuordze* 19748 Rāva „*spurga“; ar villas *spruodzi* 25439,1, *spruodžu* gen. pl. 18906, 21591 Kabile, 21590,2 var. Jaunmuiža, l. c. 3 var. Kuld. aps. < *spruodze* „spruoga“;

14) *vaine* „vāina“ 5722 var. Dūre;

15) *vārne* „vārna“ 10910 var. Kandava;

16) *valade* „valuoda“ 10082,7 var. Rinde;

17) *Vente* „Windau“ Std I 356, *Ventes* kārkli BW 12029 Ventspils;

18) *vilne* 31003,1 Kuld. aps., l. c. 3 var. Alsunga = *vilna* „banga“ 31003,1 var. Kuldīga, l. c. 3 var. Alsunga;

19) *zarne* „zařna“ Std II 173, taukas *zarnes* nom. pl. l. c.;

20) *māsiņe* „māsiņa“ BW 21401,1 Durzupe;

II. *silde* „silda“ 3 praes. BW 30713 Rinde; jems mani *līdzē* „līdzā“ 33605,6 Kuld. Kalnmuīža; *auge* „aūga“... *lēje* „lēja“ 3 praet. 33748,1 Kandava;

III. *-ei(s)* iš *-ai(s)*:

1) *svēteis* „svētais“, *mīl' eis* „mīl' ais“ šiaurēs vakarinėje Kuršo dalyje į šiaurę nuo Tukumo Iz VIII, 1 58;

2) *sārkaneis* āboliš RKr XVI 79 Raņķi;

3) dat. sing.: *cūkei* rāgi, *vistei* pupi BW 26028,7 var. Dundanga, *kazei* „kazai“ 11217,2 var. Kandava; *manei* māmīņei 22291,1 Sasmaka; *māsei* 13628,6 Sasm., 13717 var. Kandava, 24738 var. Uokte, *ieviņei*... *sieviņei* 27108 Uokte Talsų aps. Naudininko galūnē *-ei* BW rašo ir *-e*. Šito *-e* kokis ir kiekis man nežinomas. CXVIII Dat. sing.: *biite* 30343,2 var. Kuld. Kalnmuīža; *bluse* 2724,1 (V 482) Kabile, 2728,4 Lutriņi Kuld. aps.; *gājuše* 23557 Kabile; *māmiņe* 94,2 (V 442) Kab.; (*mane*) *māsiņe* 17960,2 var., 27094 Sarkanmuīža, 17960,4 var. Dundanga; *mārše* 24738,4 var. Kab.; *māse* 18883 var. Dund., 24738 var. Dzirciems, Iģene; tai *māte* 23160,1 (V 639) Alsunga, 23350,1 (V 640) Kab.; tai *paše* 12442,1 (V 580) Bases Ožp. aps.; man *viene* 2036,2 (V 471) Bases; *viste*... *cūke* 26028,1 (V 655) Kab.;

4) loc. sing.: *laukei* 22357 Rinde; *puorei* 12255 var. Kuldīga, 23341,1 Grauzdupe; *tīrumei* 12255 var. Kuld.; tai *sētei* 18619 Rinde. Vietininko galūne dažniau eina *-e*: *kāļē*, *ruokē*, *iūrē* Staldz. RKr XVI 132; circenis iekuoda *kreise ciske* BW 24106¹ (V 644) Kabile; *ēniņe* 18021,1 var. Rinde; *gāliņe* 5750 Rinde; *iekše* 18806 Durzupe; *istabe* 13212 Kandava, 18360,4 Rinde, l. c. 4 var. Kuld. Kalnmuīža, 18806 Durzupe, 18880, 23256 Dzirciems, 18883 var. Uokte, 19091 Alsunga, 24322,9 Iģene, *silte istabe* 24738 var. Dzirciems, Iģene, Uokte; *viene* svārku *kabate* 12707 var. Kabile (cf. 19184,3 Usma); *Kuldīge* 2107,4; *liepe* 24622 Ārlava, 28907,1 (V 673) Lutriņi Kuld. aps.; *mugure* 17873 Garlene, RKr XVI 194 Ventspils, 25262 Uokte; *pakal'e* 18015 Renda; *mane priekše* 19739 var. Ēduole; *tīre* rudzu *rīje* 18588 Kabile; *ruoke* 13595,36 Sasmaka; *Vente* Jelg. RKr II 153 Sarkanmuīža, *gale* „galā“ BW 14506 Stende; *louke* 8938,1 Sarkanmuīža, *lauke* 12311 Sasmaka, 12778,1 var. Ārlava, 29457 Garlene; *puore* „purvā“ 23341 Alsunga; *sile* 12496,2 var. Sasmaka, 18272,1 Kandava, 18341,1 Dundanga, 22370,3

Rinde, 23557 Kabile; *vakare* 12343 var. Kuld. Kalnmuiža, 28902,1 var. Dzirciems, Igene, Kandava;

IV. -es iš -ās (loc. pl.): *tautiņes* BW 18080 Ārlava, *vedības* „vedībās“ 28627,1 var. Durzupe, *visęs mājēs* Dundanga Iz VIII, 1 37¹.

155. Ne žodžio pradžios skiemenų trumpėjimą Kuršo latviai bus paveldėję irgi iš kuršių kalbos. Visų balsių vietoje latviai ne žodžio pradžioje paprastai deda garsą *a* arba *e* (platųjį).

1) *ī*, *i* vietoje: *gaidedams* BW 12430 Sasmaka; *skaitedem* „skaitīdams“, *mēredem* 21409 Sarkanmuiža, ar *l'aud^ams* ienaide (Rinda);

2) *ie* vietoje: *cēļtēs* „celties“ inf., *cēļs* „celies“ imper. Zūras, Puope, Rinde, Ance, Dundanga Iz VIII, 1 36;

3) *ā* vietoje: *tapenet* „tapināti“ BW 12408 Sarkanmuiža; garis *uzauge... staige* (< *staigā*) suol's *skaitedem*, *augamiņ mēredem* BW 21409 Sarkanmuiža; *visęs mājēs* „visās mājās“ loc. pl. Dundanga (taipaja ir: *guovēs*, *abēs ačs*) Iz VIII, 1 37¹;

4) *uo* vietoje: *lūke* „lūkuo“ BW 12408 Sarkanmuiža, es augu *kalpenem* „kalpuonēm“ 17850 Zlēkas; ar *maganu*, ar *ābalu* 21032,4 Sarkanmuiža, *mageniņ* „maguoniņa“ FBR II 18 Staldzene, *uozel* muce l. c., *kāpast* l. c., *vītals* BW 1050,3 var. l. c., *vītal* „vītuo-la“ gen. sing. 8825 Ārlava, *gazare* „garuožu“ acc. sing. 5265,2 Rinde; *cel'es* „cel'uos“ loc. pl. 15062,18 Ārlava, *nabages* „nabaguos“ 12144 var. l. c.;

5) *u* vietoje: *ceper* gen. sing., *ceperei* loc. sing. BW 12123,1 Dundanga; *dzegez's* nom. pl. Dund. Bz Lett. Dial. 58, kaudzi ēda *ēdamai* „ēdumā“ BW 29644 Cīrava, *vezamiņ* acc. sing. 29758 Sarkanmuiža; *pakals* „pakulas“, *pakliņs* cel' tek 7011,4 Zūras, als puis, *sarge sav mugeriņ* „muguriņu“ 19514 Sasmaka;

6) *e* atstoja senovės *a*: *gaigels* BW 11125,1 Sarkanmuiža, ar ugnį *pagelit* 18262 Ārlava.

156. Kuršo latviai dvibalsių *ir*, *ur* vietoje šiandie ištaria *ier*, *uor*. Ir šitą kalbos ypatybę latviai yra gavę sulatvėjimo keliu iš senovės kuršių kalbos.

1) *ier* < *ir*: *ziergu pierkt* BW 29795 Aistara, 33633 Nīca; *ziergu* gen. pl. 17121 Alsunga; *bierstala* 13575,3 Cīrava, 10605 Rāva; *siermi ziergi* 29947,2 Cīrava, l. c. 3 Kuld. Kalnmuiža; 15172 var. Rāva; *pierku* 13296 Dunalka; *stiēran* (über **stiērņ* aus *stiērna* Endzelīns BB XXVII 329) Dundanga, *stiernas* gal'a BW 19434,2 Talsi; *piertenieks* 11649 var. Ēduole; *bierze* 13575 Kabile, *sierdis*, *piertis* nom., gen. sing. Kabile BB XXVII 317; *ciertu* BW 14011

var. Kuld. Kalnmuīža, 14899 Raņķi, 11526 var. Skrunda; *dziernu* 17342 Nīca, 13420 Padure; *ierbe* 26551,12 Nīca, 11111,9 Rāva; *pierms* 11518 Rāva; *šķierba* 19443,2 var. Rudbārži; *šķierstīdams* 13413,1 Saldus; *bierdināt* 13906,2 Skrunda; *Viērga* 2705,3, 10694,1 var.;

2) *uor* < *ur*: *Kuorsu* meitas BW 13242,1 Cīrava, *kuorpes* 24128 Ēduole, Jelg. RKR II 151 Kabile, *kuormis* RKR XVI 126 Raņķi, *muordu* pina BW 34633,3 Rāva, villas *guorste* 34825 Rāva (*||gurstis* „Knucken Flachs“, *gurstis* sagriezt Std II 359, *guŕkste*² U s. v. *Knocke*), *puornas* raut 6497 Ugāle. Daugiau pavyzdžių nebeduodu, nes jų kiekvienas ir pats lengvai gali susirasti kiek norėdamas „Latvių dainose“.

CXIX Dvibalsių *ir*, *ur* išvirtimas junginiais *ier*, *uor* yra ėjęs šiais laipsniais : *ēr*, *ōr* < *er*, *or* < *ir*, *ur*. Kuršių kalboje dvibalsių *ar*, *er*, *ir*, *ur* balsiai bus buvę ilgi, turėdami bet-kokią priegaidę. Tą kuršių kalbos ypatybę dar ir šandie teberodo sulatvėjusieji kuršiai, ištardami ne tiktai *vārna* ir *bērze*, kaip ir tikrieji latviai, bet ir *dārbem* „daŕbiem“ Ventspils BB XXVII 315² ir *vērgi* „veŕgi“. Kuršių kalboje *i* ir *u* būta plataus, atviro. Tasai atvirumas privedė jų balsį *i* prie *e*, *u* prie *o*. *Stiŕna* ir *kuŕpe* del balsių *i* ir *u* atvirumo kuršių lūpose pavirsta iš pat pradžių lytim **stēŕna* ir **kōŕpe*. Vėliau, kai kirtis peršoka pirmojon dvibalsio dalin, tuodu mūsų žodeliu kuršiai pradeda tarti *stērna* ir *kōrpe*. Iš pradžių dvibalsio *ēr* ir *ōr* balsiai *e*, *o*, gal, palieka dar trumpi. Ilgainiui ir *e*, *o* dvibalsyje po kirčiu turi pailgėti. Pailgėjęliai *e*, *o* su laiku išvirsta dvibalsiais *ie*, *uo*.

Dvibalsių *ir*, *ur* balsiai *i*, *u* šandie esą ilgi Rūkiavoje (la. Rucava), Dūrbėje, Leityšniekuose (Bz Sprache d. preuss. Letten 115, 117) ir kitur (Endzelin Lett. Gram. § 65 S. 103): *zīrgs*, *mīrt*, *irbe*, *iekūrt*, *kūrtis* BB XXVII 272/3, *cīrvelis* RKR XVI 198, *dzīrnu* gen. pl. l. c. 258, 259 Rucava.

Dvibalsių *ir*, *ur* virtimas dvibalsiais *er* (arba *ēr*), *or* (arba *ōr*) kuršių kalboje jau pažįstamas XIII amžiuje. Tai rodo kad ir šie ano laiko vietovardžiai: *Cervical* „vok. Zirkaln, la. Cierkal’i“ BG 195, *Kormele* (*Kormalen*) „vok. Kurmalen“ BG 209, *Dorben* „vok. Durben“ 219.

157. Pietų rytinės Vidžemės vietovardžius *Vestiēna*, *Vējāva*, *Vērene*, *Viesiēna* ir *Viētalva* vokiečiai ištaria su *F*-, t. y. *Festen*, *Fehgen*, *Fehren*, *Fehsen* ir *Fehteln*. Kuršo vietovardžiuose prie balsio *V*- vietoje vokiečiai netaria *f*-, pvz.: *Venta* > *Windau* (jau

1230 m. dokumentas rašo *Winda*), *Venzava* > *Wensau* (1253 m. *Vense*), *Velze* > *Welsen* (1253 m. *Welse*), *Virga* > *Wirgen* (1253 m. *Virga*). Prof. J. Endzelynas (Ko mums māca Latvijas vietu vārdi par *v* izrunu? Fil. biedr. raksti II 7, 8) iš to fakto, kad latgāļu zemēs vietovardžiuose vokiečiai garso *v* vietoje ištaria *f*, o kuršių zemēs vietų varduose — *w*, daro išvada, kad kuršių kalbās garso *v* būta nevienodo su latvių kalbos priebalsiu *v*. Vokiečiai su savo *f* rodo, kad latvių garso *v* XIII amžiuje būta pučiamo (spirans) priebalsio. Kuršiai tuo-patim metu priebalsio *v* vietoje bus tarę neskiemeninį (unsilbisch) *u* arba *ū*. Vadinasi, XIII amžiaus kuršių kalboje *v* bus buvęs pusbalsis (semivocalis), o latvių — priebalsis (consonans).

Kuršių kalbās garso *v* pusbalsumas išaiškina mums *v* iškritimą po *r*, *l* ir tarpu balsių (vocalis + *v* + vocalis). Garso *v* kritimą, kurį labai gerai pazīsta Kuršo latvių šnēktos, latviai bus pavel-dēje iš senovēs kuršių kalbos.

I. -*rv*- virsta -*r*-:

1) *buoři* „burvji“ BW 16072 Skrunda, l. c. 1 Rāva, 20742 Jaunmuiža, *buori* RKr XVI 179 Raņķi;

2) *cieris* „cirvis“ RKr XVI 193 Ventspils, tov nav *ciera* BW 22214 Kuld. Kalnmuīža, *cieri* acc. sing. 21711,1 Skrunda, RKr XVI 193 Ventspils, *cieritis* BW 2686,6 Kuld. Kalnmuīža || ar malkas *kireli* aptašināta 24814 Nīca < lie.;

3) *dāra* „dařva“ RKr XVI 125 Raņķi, *dāras* cepurēm BW 20397,4 Ģirava, *dāre* loc. sing. 19373 Alsunga, *dāra* rīkle 872 (kur?), *dāra* rīkle 872,1 Lestene;

4) *duores* „durvis“ BW 3727 Kuld. Kalnmuīža, RKr XVI 84, 139 Raņķi, klētes *duoris* BW 18011,2 Rāva;

5) puora *dzēre* „dzērve“ 3117,3 var. Raņķi (*dzērva* RKr XV 236), Skrunda, 9008 var. Alsunga, puorei (loc. sing.) *dzēre* 3117,1 var. (V 487) Raņķi, *Dzērenieki* 10260 Ģirava „Dzērves puīši 10257“; *dzērenes* „dzērvenes (tokios uogos)“ 9842,1 (V 555) Raņķi;

6) *Iere* (loc. sing.) ...Ierupīte 14962 Rinde, *ierinieki* RKr XVI 237 Raņķi, BW 12094¹ (V 576), *Ierās* loc. pl. l. c. < *Irva* „vok. Irben“ (< lyb. *irva*, *ira*=est. *hřv* „stirna“, suom *hirvi* „briedis“);

7) *puors* „pūrvs“ BW 31719 Kabile, *puora* zāle RKr XVI 223 Raņķi, *puoru* brida BW 18803,13 Aistara, *puorā* 26817,1 Puze-nieki, *puori* 25957,1 Skrunda;

8) *spāri*, *spāres* „Bremsen“ Std II 155, *spāre* FBR III 44 Briņki Ožp. aps., mušas... *spāres* „spaīvos“ BW 16889,1 Dundanga;

9) *viere* 1937,5 var. Kuld. Kalnmuiža, 30819 Sakaleja < *vierve* 30795 Cīrava (*Dzērenieki* 10260 rodo, kad Cīravos dainās *vierve* yra rašytojo, o ne vietas šnektos lytis).

II. -lv- virsta -l-:

1) *cilēkam* BW 27738,2 (V 665) Skrunda, *cilēciņš* 22046,1 Gruob. aps., l. c. 2 Alsunga, 33076 Kabile, RKr XVI 240 Raņki;

2) *gāla* anstatt *galva* „der Kopf“ ist Tahmisch Std I 64, U, RKr XVI 127, 180 Raņki, BW 4614 var., 6042,4, 25011,2 var. Rāva, 20239, 25011,2 var. Ēduole, 24738,4 var. Dunalka, Kabile, 27339 Padure, 35544 Skrunda, FBR III 45 Briņki, *gālas* gen. sing. 5345 var., 16693,1, 24742 var. Kuld. Kalnmuiža, 5866,3 var. Rudbārži, 19693,2 var., 24742 var. Rāva, 24242,4 Kabile, RKr XVI 86 Raņki, *gālu* acc. sing. BW 10650, 19289 var. Dunalka, 13591 Rāva, 14108 (RKr XVI 70, 74), 28110,5 var. Raņki, 14129,1 var., 28110 var. Kabile, 16925 Virga, 19298 var. Padure, 19289 var., CXX 24708,7, 31518, 35645,1 Skrunda, 19298 var. Alsunga, 19951,2, 33605,6 Kuld. Kalnmuiža, 24619 Renda, 25175, 28110 var. Ēduole, 25319,4 Sakalejas Apriķi, 28110 var. Sakaleja, 28110,3 Sasmaka, 31851 Cīrava; *gālu* instr. sing. 446,3 Aistara, 24803,1 Rāva, 31247,1 (V 686) Skrunda; *gālā* loc. sing. 24669 Skrunda, *gālai* loc. sing. 24538 var. Lieģi; *gāl* „gālva“ Saldus, Klāņi = *gāle* Kandava, Valgāle, Puzenieki Bz Lett. Dial. 152, *gāle* BW 24738 var., 28876,1 Uokte, *gāles* auts 5866,2 Alsunga, 24242,4 var. Ēduole, *gāli* acc. sing. 5894 var., 5895, 10650,1, 24585 var. Ēduole, 20717 Alsunga, *gāle* loc. sing. 24711 var. Sasmaka; *gāliņa* 13644 Aistara, 16925¹ Raņki, 16929 Zlēkas, 17173,2 Grauzdupe, *gālīna* 166,1 var. (I 807) Tuosmare, 985, 4181 var. Dunalka, 28354,1 Nīca;

3) *pagālis* „pagalvis“ 22126 Rāva, 24955,1 Alsunga, 25012 Talsi, l. c. var. Ārlava, *pagāls* 25012,1 Sasmaka, *pagāle* loc. sing. 408,2 var. Ventspils, Kuldīga, 408,3 var. Kuld. Kalnmuiža, 408,1 (V 448) Raņki, *pagālei* loc. sing. 408,8 Dunalka, *pagālī* 408,3 var. Skrunda, l. c. 1 var. (V 448) Kabile;

4) *pāls*, *pālais* „lie. palvas“ U s. v. *isabellfarben*;

5) *spurgālis* RKr XVII 54 Talsi < **spur(a)-galvis*;

6) zuosu *škilis* „šķilvis“ BW 19368 var. Sarkanmuiža;

7) *zal'gālīši* „*zal'galviši“ 28280 var. Krūte.

III. -v- iškritimas tarpu balsių:

1) *guđi*² „gūovi“ Nīgranda Iz VIII,1 75, *guoīm* dat. pl. Smārde BB XXVII 326;

2) *izdeibas* „izdevības“ BW 32529,1 var. Lipaiki;

3) *jaunoite* „jaunuvīte“ 23263, 23472 Rudbārzi (*o < u*);

4) *paguusi* „paguvusi“ Rucava BB XXVII 326;

5) *sapuusi* „sapuvusi“ BW 20462 var. Bārtava;

6) *suans*, pl. *suān* Piltene < *suāns* „suvēns, Ferkel“ Dzifas (Sirgen), Venzava, Zūras Iz VIII,1 75. Toliau iš *su-ano* atsiran-da vienaskiemēnē lytis *suōns* (Zlēkas) arba *suōns* (Sārnote), pl. *sūn*;

7) lai *šua* (< *šua*) pati BW 1803 Valtaiki, *šueja* „šuvēja“ U s. v. Nāhterin;

8) *zues* „zuves“ Nīgranda BB XXVII 326, *zuu* „zuvu“ gen. pl. Rucava Iz VIII,1 75, *zuītiņa* < **zuvitiņa* Priekule, Vērgale l. c.

158. Tarpbalsiniam *v* iškritus, jo vieton paprastai Kuršo latviai įspraudžia *j*. Tai rodo šie pavyzdžiai:

1) *ājs* „avis“ nom. pl. Dundanga Iz VIII,1 75, *ajas* „avis“ BW 5652 var., 20445 var. Dund., *aju* stals 1874,1 l. c., buč, *ajiņ* sīkspruodziņ! 27681 l. c.;

2) kājas es *ap-āju* „apāvu“ 16978,13 Nīca;

3) *at-deju* „atdevu“ RKr XVI 93 Rucava;

4) *duj* BW 481,2 var. Reņģu muiža Tukumo aps., 716 Kazdangā, BB XXVII 324 < *duji* BW 29942 Nīca, abi *duji* 2258 var. Kuldīga (*abadui* „beide“ Nīca, Krūte BB XXVII 325⁴), *duju* gen. pl. Rucava (RKr XVI 168), Gavieze Iz VIII,1 72,75, BW 17689, 28354,1 var. Nīca, 18485 Sātīni, *mūduju* „mūdvieju“ Rucava BB XXVII 326, *dujus* acc. pl. BW 16584,3 var. Sātīni, 18014 var. Alsunga, *dujuom* dat. sing. Leitišnieki BB XXVII 326, *dujiem* l. c. Priekule, BW 34141 Skrunda, RKr XVI 133 Rucava, Iz VIII,1 72,75 Gavieze, *dujām* RKr XVI 257 Raņķi, l. c. 107 Rucava, BW 14271 Renda, BB XXVII 322³ Ezcre, l. c. 326 Duībe, nuo *dujāme* raibul'ām BW 716 Kazdanga, *dujuos* loc. pl. BB XXVII 326 Saka, Iz VIII 75 Gavieze, Rucava; *dujatā* „zu zweien“ Gramzda > *duita* Kalēti, *dujād* Sārnote || *duvējād* Alsunga BB XXVII 326, *duvējāds* RKr XVI 76 Raņķi, BW 365,1 (V 447) Kuld. Jaunmuiža, *duvejāds* „дворяний“ Alsunga, Eņbūte Iz VIII,1 76;

5) *guoj*^a „guove“ Lub-Ezere BB XXVII 327, *guōjs*² „guovis“ nom. pl. Dundanga Iz VIII,1 75, *guojes* BW 4247, 10569,2 var., 28988 var., 29315 Sasmaka, 31622 Dund., ālavu *guoju* acc. sing.

19008,1 var. Dund., šimtam nāk *guojus*, vēršus¹ gen. pl. 4881 Rinda;

6) es... *kaju* „kavu“ RKr XVI 182 Rucava;

7) *nuo-žujuši* BW 13717 var. Alsunga, Kandava; tev rijiņa pus-
-žujs 31598,1 Alsunga;

8) *pamuja* „pamuve“ Nīca RKr XVI 101, Rūjiena U;

9) *pujuse* „puvusi“ BW 19283 var. Jaunmuiža, *nuopujušas*
31175 var. Raņķi, *sapujušas* 18775 var. Dundanga;

10) *stāju* „stāvu“ Rucava RKr XVI 94;

11) *šuju* „šuvu“ BW 7386,2 var. (V 533) Jaunmuiža, 7389,1
Raņķi RKr XVI 140, *šuja* „šuva“ BW 1805 Alsunga, 5707,1 var.
Aizupe, Kandava, Raņķi RKr XVI 74, *šujat!* BW 23819 Dūre,
piešujam 20509,1 Ēduole;

12) *tuju* „arti“ BW 10889 Ēduole, 10682,2 (V 564) Jaunmuiža,
13239 Kuld. Kalnmuiza, 14163 var. Cīrava, 18134 Kabile, 21365 var.
Sasmaka < *tuvu* 22412 Priekule, 22385 Dzirciems, Tingere, 22386
Mežuotne, 22410 Meirēni Kēsų aps. (v. š. *tyvu* 22413,1 var.,
tūlu 22415, *tiuli* 22413,1; l, t. y. l, iš v); *tuji* „tuvu“ 12409,10 var.
Eņģure, *tuj* Tāmi Iz VIII,1 75, BB XXVII 324, *tujējs* „tuvējis“
Āzupe RKr XVII 59;

13) *zuje* ivande < *zuve* arba *zuvis* Kabile, *zūs* Gramzda < *zuws*
BB XXVII 324, *zuj* arba *zūj* „zuvu“ gen. pl. Dundanga, Puze,
Ārlava Iz VIII,1 75.

CXXI 159. Šnektose del *v* kaitaliojimos su *j* tarpu balsių (*šuvu* || *šuju*
„siuvù“, *guoves* || *guojes* „kārvēs“) gali kartais atsirasti senėlesnio *j*
vietoje naujadaras *v*. Žodį *dzija* „gija“ daug kas rašo *dzive* arba
dziva: *dzives* gen. sing. BW 1171 Ēduole, 35152,2 var. Rāva, acc.
pl. 16534,1 Rāva, nom. pl. RKr XVII 32* Raņķi, *dzivi* vērpt BW
731 Gruob. aps. (Tuosmare, Nīca), 8402,3 Gavieze, l. c. 4 var.
Bārtava, Kazdanga, Rāva, *dzivas* tīt 4384,7 var., 6991,3 Dundaga,
dzivitiņa 21450 Kruote, l. c. 1 Virga. Ar čia *dzive* nėra tikrai ra-
šoma lytis šnekamōsios *dzija* (v. š. *dzije*) vietoje?'

160. Kuršo latvių šnektose išrieda epentezė iš kuršių kalbės
ypatybės minkštinti priebalsius prieš *i*, *j* ir *e*. Priebalsių minkš-
tėjimą dar ir šandie tebepažįstą Kuršo latviai (Endzelins BB
XXVII 315²): *nāc ēst* Zlēkas, *pazudaš* „pazudusi“, *māt* „māte“,
dzēgaš „dzeguze“, *vālaš* „vāluodze“ Dzifas (Sirgen), te *paš*, *sačes*

¹ Daugiskaitos kilmininko galūnė -us pažįsta ir kitur Kuršo žemėje: vie-
ne *dēls* (<* *dēlus*) māmīne dat. sing. BW 19048 Dundanga, braucat *maikšus*
eglienai 19782 Vērgale.

nom. sing. „locutus“, *nāz* „nazi“ acc. sing. Piltene, *ačs* „acis“ nom. pl., *loufinas* (loc. pl.), *gadījas* Zūras, *nenuosūtē* 3 praet., *dār-bēm* dat. pl. Užava, *vālaij* „vāluodze“, *balaiđs* „baluōdis“ Užava, *vārļ* „vārti“ Puope.

Ilgainiui minkštieji priebalsiāi pradeda asimiluojamai veikti savos kaimynā balsj. Šituo veiksmu balsis pavirsta dvibalsiu.

I. *ai* (*a'*), *a*:

1) *balaiđs* „baluōdis“ Užava BB XXVII 315²;

2) veciem *cigaiņiem* BW 20884 Ēduole, *cigaiņs* 28262,1 var. Ventspils; Turku *čigaiņiem* 20271 Sasmaka, *čigaiņ* meitiņ RKr XVI 132 Staldz.;

3) *gluodaiņiņu* (var. zalkšu luoks) gruoža BW 34105 Zūras;

4) *kaižak* „kažuoks“ Ugāle Bz Lett Dial. 151;

5) kur tu *ma'n* redzē? Staldz. RKr XVI 97, *ma'ni* guldņej l. c. 192;

6) *na'zs pa'lik* „nazis palika“ Sarkanmuižas pag. (Staldz.) l. c. 132;

7) *pairit* Nordwestkurland Bz Lett. Dial. 100 ff. (BG 293), Saka l. c. 112, U s. v. *üermorgen*, BW 2021,2 Skrunda, 12638 var. Sasmaka, 25083 Sakalejas Apriķi Ožp. aps.; FBR III 44 Briņķi < *pairitu* „paritu“ U s. v. *üermorgen*. Mūsū žodj kuršiai bus nunešē ir i vakariņē Vidžemē: *pairitā* BW 1872¹ (V 896) Riktere (Siggund) Rygos aps.;

8) *pa'lika* grozidams Užava, Ventspils, Staldzene RKr XVI 67;

9) *pa'te* „pati“ Ventspils l. c. XVII 26;

10) melni *spaiņi* „spanņi“ BW 17932 var. Ance < vok. *Spann* „kibiras“;

11) *vālaij* „vāluodze“ Užava BB XXVII 315²;

12) *vārļ* „vārti“ Puope l. c.

II. *ei* (*e'*):

1) *ecešām* „ecēšām“ BW 15705,16 Rudbārži. Iš čia matyti, kad dar nesennai tebebūta š minkšto;

2) *eidans* „ēdiens“ Dundanga, *ēidanəs* Ārlava Bz Lett. Dial. 151, *eidan* acc. Dund. l. c. 55, *eidēns* l. c. 100, Iz VIII,1 58, *eid* 2 sing. imperat. Ēduole l. c. 33 (inf. *ēst* < **estu* sup.), *eids* „ēdis“ Dzirciems Jelg. RKr II 155, es *eid* BW 4446,2 var., *eid* 3 pers. 19190,1 Ārlava, l'audis *eida* < **ēidę* 1470 Renda, *eidmans* „ēdminis“ Valgale Bz. Lett. Dial. 151, *eidanę* „ēdināja“ BW 4446,2 var. Dundanga;

3) *leicans* Dund., *leicanās* Ārl. Bz Lett. Dial. 151, *leicēns* „lēciens“ Iz VIII,1 58;

4) *lēdzirkne* BW 21871,6 var. (kur?): *lēdzirknīte* 32392, *lēdzeksnīte* l. c. var. „lie. lēgersta“;

5) *izgudreimi* tautas nāca 14675 Nica;

6) *kleipe* loc. sing. 4446,2 var. Ārlava, 17952 Dund. „klēpī“;

7) siekiem naudu *mēruodami* „mērīdami“ 30703,11 Blidiene;

8) *meietis* „mētelis“ 33852,1 var. Kabile, l. c. 4 var. Kandava, 33682,7 var. Cīrava, 33973 var. Zlēkas, caur... *meīal* „mētelī“ 33981,1 Rinda;

9) *peic* „pēc“ Nurmuiža Bz Lett. Dial. 104, Dzirciems Jelg. RKr II 155, BW 7426, 24739,1 Rinde, 8438 Sasmaka < *pēc* < *pēdis* (*vis-pēdis* BW 18867 var. Nica), *peicak* „pēcāk“ 14628 Dzirciems; *kāpeic*. FBR III 45 Briņki; *peide* vasariņ „pēdēja“ 27305 Sasmaka;

10) *reitiņi* „Tormenti“ Elvers RKr XVI 16, Std I 223, 398, II 768 || *retēji* Std, *retēl'i* Rauna, *retiņi* Wellig Beitr. 99;

11) es *seid* „ich sitze“ Valgale Bz Lett. Dial. 137, 3 praes. Felixberg Iz VIII,1 33, BW 3704, 9223,5 var., 21369 var., 25273 var. Sasmaka, 21365 var. Ārlava, 2 sing. imperat. 1429 var. Renda, Iz VIII,1 33 Felixberg, *seiz* „sēž, sēdi“ 3 praes. 2206.3 Ride-l'i, 6100,3 var. Dzirciems, *seide* „sēdēja“ 1083,2 (I 873) Sasmaka, liek man *seidet*, es *neseidu*... kuo *seidesu* 14677 Renda, *neseide* „nēsēdēju“ 21365 var. Ārlava, l. c. 1 Sasmaka; *apseiduos* Ārlava, *apseides* 1 sing. praet. Sasmaka 18875 var., *iesēides* „iesēduos“ 17875,13 Ārlava, *nuoseidet* Jelg. RKr II 155 Dzirciems;

12) *sveippi* „Russ“ BGr I 73 < *svēippi* = *svēppi* U „kvēpes“.

III. ui:

1) *at-buīlēt*² „stumpf machen“ Kandava ME 151 < *buīl*- < *buoi'*-: *atbuolēt* „stumpf hauen“ ME;

2) *gruži* „mēsli“ < *gruži* BW 26244,1 var. Priekule;

3) *gu'dr* va'rd „gudri vārdi“ Užava, Ventpils, Staldzene RKr XVI 67;

4) *klūcens* Lange „Kranich“ Std I 111, 387 : lyb. *klūk* „Schwan, guľbē“ < kurš.;

5) uz *pu'siti* dalijām BW 16527,1 Kursiši;

6) *su'kis* „suvēns“ U s. v. *Ferkel*, *su'kis* (K. Pētersons), *su'kens* BW 2887,1 Vērgale < *su'kis* U „Halbschwein“, *pus-su'kis* BW 20879, 29137 var. Priekule, 34380 var. Kabile, *sukēns* „čūcis“ 28838,1 Kursiši < kurš. *sufa*- < **sutja*-;

7) *su'n* rūnej „*sunī* rūnija“ Staldzene ties Ventspīlī RKr XVI 132.

161. Epentezē, be Kuršo latvių, pažišta ir Klaipėdos-Priekulės apylinkės žemaičiai (Mit II 36, KZ XLIV 311). Ir latviai, ir žemaičiai šią kalbos apraišką bus gavę iš kuršių.

Epentezē rodo šie žodžiai:

CXXXII 1) *knūsis* „Staubmücke“ D¹¹ I 14, Mit I 80 (Klp), LF 127, *knūšsis* Yl, Slnt < kurš. = la.-kurš. *knūsis* BW 29284,4 var., 31795,4 || *knaūsis* „Staubfliege, Staubmücke“ 29284,4, 30498,3,4, 34747; ž. *kušsis* „mažasis uodas“ Kv, Als, Slnt < *kušsis* < kurš. = pr. Voc. *cussis* „Mücke“ || š. v. ž. *kūsytiš*¹ Klp „sich reiben (wenn es juckt), sich schubben“ < kurš. *kušī-* || *kūšulas* „kušsis, мошка“ Erž : skr. *kušāti*, *kušāti* „reisst, zertrt“ Bg⁵ LXVI 223;

2) *nūmirulis* „Epilepsie“ LF 147 = *nūomirulis* K¹ s. v. *Epilepsie*;

3) *puikys* „Kaulbarsch“ Frischbier Preuss. Sprichwörter² 292 (Mit II 36), Lpn 99, „jazgarz“ KosL 152a (ž.) < kurš. IF XXXIII 120 = ž. *puokys* Rt, *puōkis* (v. š. *pōukis*) Ms, Slnt „perca cernua“;

4) *pasi-pūišes* „pasišveitęs“ LF 160 < *pūiši* 2 sing. praes. „pūošī“;

5) *rūinis* „Seehund“ LF 166 < kurš. = *rūonis* (v. š. *rōukis*) Krtm, Plng = la. *ruōnis* „julga“ U s. v. *Seehund*;

6) *stuigis* „der Stoss am Wagen“ LF 178 = la. *stuigi* „die Stützen, welche das am Lande auf Rollen stehende Boot halten“ Eūgure Bz Lett. Dial. 176 < sen. kurš. **studai*.

162. Kuršo latviai drauge su Kōpų (Nehrung) latviais garso *ǰ* (*dz*) vietoje kartais ištaria *z*. Ir šią kalbos ypatybę latviams bus suteikę sulatvėjusieji kuršiai. XIII amžiaus Kuršo žemės vardynas rodo, kad kai kuriose kuršių kalbos šnektose senėlesnio *dz* vietoje jau ir tuomet tarta *z* (žr. a. § 139).

Kuršo latviai šią žodžių garsą *ǰ* (*dz* iš *ǵ*) ištaria *z*:

1) *ierzekls* Ėduole U „ingérklis“ < **ie-zērklis* = *iedzērklis*;

2) *zelt*, *zaldīt* (lyties **galdīt* vietoje), *sazaldīt* U s. v. *versengen* (von Nessel), nātres *zel'* oder *dzel'* „die Nessel brennt“ U s. v. *Nessel*; nātre muti *zeldināja* BW 14675,1 Krūte, cf. 6633 Padure, 6647 Āzpute, l. c. var. Dūre, Ruokaiši, 21745 Rāva, [*apzeldināt* ME 137 Biži < sēl.!), nātrīte, *nezilini!* 9369 Ėduole, *zilindīt* „gēlti“ 21821 Kuldīga, 21745,1 (V 633) Talsi, *zēlums* U s. v. *Stich* „gēlīmas“ Ds;

¹ *Kūšiotis* „kasytis“ Slnt.

3) *zeltēt*, nuo „gelb färben“ Std II 273, *zeltēns*, *zeltāns* „gelb“ 273, 294, *zeltums* oder *dzeltēnums* pautā „Dotter“ 180, pauta, uolas *dzeltums* 226; Palsmanēs (Valkos aps.) *zeltes* „dzeltēs, gēltos“ (žolē) BW 7142 var. del žodžio geografijos veikiau bus sēliškos, nekaip kuršiškos kilmės žodis;

4) *ziedi* U = *dziedi* BW 19944 „sijas“ Rudbārži. Ar čia *z* ne= aist. ž?

5) *zievu* „ich wohne“ Pilkupas < *dzievu*, *zēfti* „dzeft“ l. c. Bz;

6) mes *zirdime* „giřdime“ Praetorius (ed. Pierson) 124;

7) vok. *Sirgen* (la. *Zires* muiža U) netoli nuo Užiavos upės, į vakarus nuo Piltenės, Ventsp. aps. < kurš. *Zirja* < *ĵirja* „giriā“;

8) *zītars* „dzītars, Bernstein“ BGr I 65 (> Rauna FBR III 72).

163. Kuršo latvių kalbos tarmė rodo, kad senovės kuršių kai kuriose šnektose jau nebeskirta *z* (= lie. *ž*) nuo *ĵ* (= lie. *g*). Kuršiai, kalbėdami latviškai ir nenorėdami pasirodyti nemokšais, dažnai ištardavo *ĵ* (*dz*) tenai, kur latviai sakydavo *z* (= lie. *ž*). Kuršiui čia būdavo lengva suklysti, nes jis savo kalboje senąjį *dz* (*ĵ*) ištardavo kaip ir *z*, t. y. abudu garsu vienodai, t. y. kaipo *z*. Kuršiui, kuris nebeskiria *zintaro* „gintāro“ nuo *zīdro* „žýdro“, sunku yra besuvaikyti, kuriuose jo kalbos žodžiuose *z* kalbant latviškai reikėtų pakeisti latvišku garsu *dz*, kur vėl tą-patį *z* palikti neliestą. Kuršis, pastebėjęs, kad jo žodžius *zansis*, *pazinti*, *zerti* „gerti“ latvis ištaria *zūs(i)s*, *pazīt*, *dzeft*, lengvai gali *zintarą* paversti *zītaru* (iš tikrųjų turėtų būti *dzītars*), o *zīdrą*... *dzīdru* „žýdru“.

Kur Kuršo latviai garso *z* (= lie. *ž*) vietoje turi *dz*, tenai visur kalti yra senovės kuršiai, kurie nesugebėjo tiksliai sulatvinti savo kalbos žodžių. Šisai *dz* iš *z* yra „hypernormalismus“.

164. *Z* vietoje randame *dz* šiuose žodžiuose:

1) *aiz-mildze* < *aizmilze* U s. v. *Nagelgeschwür*: lie. *užmīlžti* „la. aizmīlzt, eiternd anschwellen“ J s. v. *gebeņē*;

2) *dzēlēt* Lange „zerkauen“ Std II 721, gewöhnlicher *zelēt* „besabeln“ Wellig Beitr. 34 = ž. *želėti* „palengva kąsnoti be dantų“ Kv, Slnt, J s. v. *čiauroti*;

3) sarti *dzīdris* ābuoliņš BW 23027 var. Dundanga, *dzīdri* (parašyta: *dzidri*) bēri kumeliņi 29793,1 var.: ž. *žýdras*, *žýdra* f. „caeruleus“ Rt, Ms, „hellblau“ Klp, Prk;

4) *dzīfkles* Us. v. *Schafschere*, *Schere*, Miež s. v. *žirklēš*, Vald s. v. *ножницы*, BW 2206,3 (V 475) Kabile, 5313,1 var. Renda 8515,3 var. Kazdanga, FBR III 93 Jaunpils, l. c. 45 Briņķi, kurš. la.=

la. r. *zifkles* Bz Lett Dial. 77, BGr I 65, 108, II 406; Žiemgalos latviai saką irgi *dzirkles* BW 30794 var. Liel-Platuone;

5) *dzirneklis* (*zirnakslis* Lange) „ziņnēklis, Spinne“ Std II 550, *dziņnāk-lis* Briņķi Ožp. aps. FBR III 43, *zirnēklis* wāre vielleicht besser zu halten, als *dzirnēklis* Wellig Beitr. 35. Žiemgalos latviai ištarią *dzirnaklis* (ar *-nā-?*) BW 21974,1 Džūkste;

6) *dzuóss*² „zuoss“ Sveiciems (Neu-Salis) FBR III 72, Iz VIII, 1 19. Kadangi vakarinės Vidžemės kolonizacija yra ėjusi iš Kuršo, tai *zuosis* tegalėjo pavirsti *dzuosim* tiktai sulatvėjusio kuršio lūpose. Plg. Salacės žodi *nepadzikst* „tu nepazīsti“ BW 12979,1 var. Rūjeniečiai, Salacės artimieji kaimynai, *z* vietoje ištarią *dz* FBR III 48;

CXXIII

7) *vidzēt* „mirdzēt“ Sasmaka RKr XVII 63, *vidz* „kvit, zvēruo“ BW 33816,2 Sasmaka, kas spīdēja, kas *vidzēja* 32720,1 (V 693) Kursiši, *vidzu vidz* ezeriņš 6206 Sasmaka = *vizēt* 33817 Cīrava, „flittern“ Std. *Vērdzeles* „vērzeles, Pferdesielen, Geschirr“ BW 27416 var. (Zelgauska Kēsų aps.) del žodžio geografijos be nebus tik sėliškos kilmės žodis?

Dzirklių rūšies „hypernormalismus“ yra ir: *džegus* „žegus, žagus, lie. žagulys“ BW 12598 Liel-Ezere (Kuld. aps.), Stūru muiža (Tuk. aps.); *Džūkste*² (Žiemgalos vietovardis) „vok. Siuxt“ (< *Džūkstes* upe – Lielupės kair. intakas Konv. vārdn. 335, 2099) > *Džūkstenieki* BW 12850 || la. *žūt* „dziūtī“, *žaūt* „džiāuti“.

165. Visà čia aikštėn iškeltoji mēdžiaga verčia kalbinišką pasakėbti XIII amžiaus žieminę Kuršo dalį, kurioje šandie gyvena latviai, ne latvių, bet kuršių tautės žeme.

Žieminiai kuršiai išvirsta latviais dar prieš 1631 metus (žr. a. § 134). Kuršiai vargu bus pradėję latvėti prieš XIII amžių. Kuršių kalbos žodyne, su kuriuo susipažino latviai jau įsikūrę Kurše, nėra tokių žodžių, kurie rodytų pralatiškąją gadynę, t. y. jau tada latviai senovės žodžius *raņ-kā*, *peņķļet*, *viņķšnā* ir *luņka* (neutrum) jau ištarydavo naujoviškai *rūoka*, *pleci*, *vīksna* ir *lūks*.

Žieminės Kuršo dalies, kuri šandie yra latviška, XIII amžiuje dar tebebūta kuršiškos. Tuo-patim metu ir pietinė Kuršo dalis, kurioje šandie begyvena žemaičiai, nebus dar buvusi visai lietuviška, nes dar čia tuomet tarp ateivių mažumos tebegyventa daugumoje senųjų kuršių.

166. Apsidirbę su latviškąja Kuršo dalimi, imsime ieškoti kuršių kalbos liekanų žemaitiškojoje Kuršo dalyje. Visupirma gausime susipažinti su XIII amžiaus pietinės žemaitiškiosios Kuršo dalies

vietovardžiais. Jie padės mums suvaikyti kuršių kalbos ypatybes ir sutapatinti su šiandienyškiais Žemaičių vietovardžiais.

Duvzarės srities vietovardžiai:

1) 1253 m. *Empilten* arba 1291 m. *Ampillen* Liv. Urkundenbuch I 673 = ž. *Įpiltis* „Импилты“ (Senoji ir Naujoji Įpiltis) į pietų rytus nuo Rūkiavos (la. Rucava). 1253 m. vietovardžiai *Damis*, *Treckne*, *Rutzo-we*, *Papissen* ir *Virga* (= ž. *Virga*, v. š. *Vėrga* Slnt) pridera latviškojon Kuršo dalin. Vietovardžiams *Loke*¹ (var. *Lobe*), *Pretzele*, *Birstele*², *Patteycias* (var. *Pacleten*, *Pacleitias*), *Peynis* ir *Warze* nėsame suradę lygmenų nei Bylenšteinas BG 230, nei aš.

Keklio (kurš. *Ceklis*) srities vietovardžiai:

2) *Ilze* = ? *Ilgis* – Platelių ir Telšių ap. ežerai;

3) *Appusse* = Опусяны – село Вешвянской вол. S;

4) *Zesele* = *Gesalai* „Гесуляны“ – Ylakių par. soda Vš I 52 < kurš. [D] *Zesalai*;

5) *Maysedis* = *Mósėdis* – miestelis prie Bártuvos upės, į pietus nuo Skuodo;

6) *Lobe* – *Luobà* (v. š. *Loubà*) – Bártuvos upės intakas, iš kur *Лубы* (= *Luobà* Slnt) – в Грустях S, *Лубяны* – имение в Грустенской вол. S;

7) *Nateye* (1291 m. *Natagie*) < kurš. **Nāteja* = ž. *Nōtė* – Salanto intakas < **Nāijā*, *Notėnai* – miestelis, į pietus nuo Skuodo, 1589 m. *Натенайте* – село в им. Гравжах, Крож. вол. S, 1595 m. *Натены* – село в Гинтилиш. вол. S, 1575 m. *Натяны* – Kražių vls. dvaras prie upelio (**Nočios*??) S || la. *Nāt-enieki* BW 12825,4 var. *Ēduole*;

8) *Calnefeme* = ?;

9) *Birfīne* = *Biržinėnai* – prie Virvyčios upės, tarp Luokės ir Viešvėnų;

10) *Grefe* = ž. *Grėžė* (v. š. *Grėižė*), la. *Griēze* „vok. Grössen“ prie Várduvos ir Ventos santakio, Židikų vls.;

11) *Vesete* = *Viešėtė* (v. š. *Veišėtė* Slnt) – Tirkšlių par. upė, Ventos intakas Vš I 50;

12) *Spermes* (var. *Spernes*) = ?;

13) *Dobe(n)*³ = *Dubėnai* (v. š. *Dūbienā*) – tarp Virvyčios ir Ventos, į šiaurės vakarus nuo Luokės;

¹ Salantų apylinkėje yra *Lūko* (nom. sing. *Lūkas*) pavardė (A. Salys).

² La. *Birstele* – Vartojos upės kair. intakas, kuris teka nuo Priekulės pro Treknius, Gramzdą ir Kalėtą (A. Salys).

³ Yra Liepojos apylinkėje *Dubinių* (v. š. *Dōbēnā* žem.) karčema (A. Salys).

14) *Pilene* = ?;

15) *Remtene* = *Reṁtē* (v. š. *Rēmtē*) – Videikių sodos ežeras Plungės ap.;

16) *Zelecoten* = ?;

17) *Zelende* = *Gelindėnai* – Alsėdžių par. soda Vš I 47 < kurš. [D]*Zelenda* = ž. **Gelenda* > 1586 m. По-геленда – нива урочищем в Гонипрове, Крож. вол. S;

18) *Zekulmfeme* (1291 m. *Zeculefeme*) = ?;

19) *Bebrungis* = *Babrūngas* – Mlnijos intakas Plungės par.;

20) *Garde* = *Gárdė* – Sedos par. soda prie Varduvos upės arba BG 238) „Žem. Kalvarija“, kurią seniau vadinę *Gardais*. Treti *Gardai* „Горды“ esą Gargždų valsčiuje, o ketvirti – ant Dubysos, nuo Kelmės į žiemius;

21) *Embare* = *Imbarė* – prie Bleūdžiavos upės, į pietus nuo Salantų;

22) *Pomenie* = *Поминие* (*Paminijės* – Rietavo par.; Vš I 58 -jos) – 6 vietovės prie Mlnijos upės, į vakarus nuo Žarėnų, o į žiemius nuo Rietavo;

23) *Zegere* = *Gegrėnai* – bažnytkiemis, į vakarus nuo Žem. Kalvarijos Vš I 47 < kurš. [D]*Zegre*; del vardo galūnės plg. vietovardį *Plūngė* = 1589 m. *Плункяны* S < **Plūngėnai*;

24) *Grunste* (var. *Grumste*) = *Grūstė* – Sedos ap. soda (*Грусте* – имение в Грустен. вол., над реч. Бродомем 1578 m. S) < kurš. *Grunste*;

CXXIV 25) *Newarie* = *Nevarėnai* – miestelis, tarp Telšių ir Tirkšlių;

26) *Vitwiten* (*Vicwiten*) = la. *Vītute* – Gražzdo par. upė BG 240 yra latviškojoje Kuršo dalyje;

27) *Duzene* = ?;

28) *Aliseiden* = *Alsėdžiai* – miestelis prie Srúojos upės, į šiaurės vakarus nuo Telšių;

29) *Leypiaseme* – *Lieplaukė* – Telšių ap. miestelis || *Lieplaukis* – Plungės par. soda Vš I 43;

30) *Pretzitwe* = ?;

31) *Eykaswe* (var. *Eycayswe*, *Ekaswe*) = ?;

32) *Cartine* = *Kārtena* (v. š. *Kārtena*) – miestelis Alanto ir Mlnijos santakyje;

33) *Sare* = *Žarėnai* – miestelis prie Žarnos (acc. sing. *Žarṇa*) upės (Mlnijos intakas), tarp Telšių ir Tvėrų. Antrieji *Žarėnai* stovi prie *Žārės* upės, tarp Papilės ir Šakynos. Šeduvos par. (Brija-

galės sodžiaus lauke) esanti kita *Žarė* (— gili loma su šulneliu viduryje) Pan;

34) *Gar(i)sda* = *Gargždaĩ*, *Gárgždus* — miestelis prie Gárgždupio, įtekančio Mìnijon iš kairės šalies, į rytus nuo Klaipėdos. XIII amžiaus *Garsda* galėjo būti ir kitais Gargždais: *Gargždaĩ* — Tirkšlių par. Vš I 49, *Gařgždė* arba *Gargždėlė* — Salantų par. koplyčia ir soda (lygumoje, žvirgždyne) Sr, l. *Gorgžd-upie* — okolica, gm. Dorbiany, pow. telszewski SG XV 524, *Горждыне* — Žarėnų (Telšių ap.) vls. vėjinis malūnas || ž. *gargždas* „zviřzdas, Kies“, la. *gargzda* „grauer sandiger Boden“ Bg¹ 134, Bg⁵ LXV 310, LXX 251, 1584 — 99 m. *Гаргзде* под липою — нива урочищем в им. Лабунове, Қорклян. вол. S;

35) *Pregetwe* = ?;

36) *Gandingen* = *Gandingà* (v. š. *Gõn·dĩngà*) — Plūngės par. soda;

37) *Appule* (853 m. *Apulia*) = *Apuolė* (v. š. *Apõule*) — Skuodo par. soda ir dvaras;

38) *Scoden* (var. *Schoden*) = *Skuodas* (v. š. *Skõuc*) — miestelis prie Bártuvos upės, la. *Skuode* „Schoden in Litauen“ Std I 381, II 747, BW 20364 arba *Skuoda* 20364,4 (Nica);

39) *Sansugale* = *Žasūgala* — kalnas tarp Viržuvėnų (l. Janopol) ir Lučkės (l. Łukniki) Jn, *Жонсугаласъ* — 2 селения (prie Virvyčios upės) Ворненской вол.;

40) *Vieswe* (skaityk *Westwe*) = *Viešvėnai*¹ — miestelis, tarp Telšių ir Žarėnų;

41) *Pyitwe* (*Pytwe*) = l. *Pejtwi* — Babrungo intakas, Plūngės p. < š. v. ž. *Peitvė*; *Путвейнай* — село Жомойтских каноников, в Гондынг. вол., подле им. Явойшишек 1584 m. S;

42) *Nedinge* = *Meding-ėnai* — miestelis prie Mìnijos, tarp Žarėnų ir Rietavo;

43) *Letzime* = *Lekėmė* — Plūngės par. dvarelis ir keli vienasėdžiai Vš I 43, 1589 m. *Лекимяны* S < ž. **Lekimėnai* < kurš. *Lecime*. XIII amžiaus *Letzime* negali būti mūsų *Lenkimais* (prie Šventosios, netoli Skuodo) BG 243, nes kuršių kalboje dvibalsis *en* nėra virtęs junginiu *ie*;

44) *Retuwe* (*Retowe*) = 1575 m. *Ретово* — miestelis prie Jūros upės < ž. **Rietuva* < kurš. *Rietāvas* yra skolinyš iš lenk. *Retowo*, su kuria lytim žemaičiams tekdavo dažnai susidurti kunigaikščio Oginskio raštinėje. Rietāvo vardą seniau žemaičiai ištardavo *Rietuva*;

45) *Amelinge* Bg¹¹ 73 < kurš. *Amelinga* = ?

¹ Yra ir *Viešvės* upelis (P. Genys iš Telšių).

Mėguvos srities vietovardžiai:

- 46) *Matwa* (1291 m. *Matuwa*) = ?;
- 47) *Govrene* (1291 m. *Gaurene*) = ?;
- 48) *Palange* = *Palangà* „vok. Polangen“;
- 49) *Maytinite* = ?;
- 50) *Caucas* (var. *Kaukis*) = ?;
- 51) *Dwiristis* (1258 m. *Duwirstene*) = ?;
- 52) *Dupie* = ?;
- 53) *Lebargė* = ?;
- 54) *Lasdine* (*Laxdine*) = *Lazdin-iňkai* – Darbėnų par. soda;
- 55) *Aggemine* = *Akmenà* (ž. *Akminà*) – pro Kretingą tekanti upė, kurios žemupį vokiečiai vadina „Dange“;
- 56) *Crelyn* (*Kretene*) = *Krėtinga*.

Pilsoto srities vietovardžiai:

- 57) *Mutene*, *Mutina* = ?;
- 58) *Akitte* = vok. *Ekitten* (lie. *Ekečiai*, v. š. **Eketā*) – Klaipėdos vls. dvaras;
- 59) *Calaten* = vok. *Kollaten* – dvaras už 8–10 varstų nuo Klaipėdos į žiemius, lie. **Kaločiai* (?);
- 60) *Sarde* = vok. *Sarden* – soda už 7 varstų į pietų rytus nuo Klaipėdos, lie. **Žardė*;
- 61) *Octen* 1291 m. = ?;
- 62) *Drivene* (pratum) = ?;
- 63) castellatura *Poys* = vok. *Pöszen* – Klaipėdos valsčiaus soda;
- 64) terra *Twertikini* = ?;
- 65) *Negelite* = ?;
- 66) *Suntelite* (*Suttelite*) = ?;
- 67) *Lassiten* = ?;
- 68) Danga arba *Minie* (upė) = *Mlnija*;
- 69) *Galmene* 1291 m. (castrum, mons) = ?;
- 70) *Pelliten* (*Pellicen*) = ?;
- 71) *Memele* (upė) = *Nėmunas*.

167. Ir pietinio Kuršo vietovardžiai kuršių kalbai rodo tas pačias kalbos savybes, su kuriomis jau esame susidūrę žieminiame Kurše. Pietų *Zelende* BG 238 (prakurš. **Gelende* > ž. *Gelind-ėnai*) garsų likimu niekuo nesiskiria nuo žemių Kuršo *Sentacės* (1422 m. *Sentatze* BG 452) žr. a. § 136, 140.

Ir pietiniai, ir žieminiai kuřšiai XIII amžiuje minkštuosius *k* ir *g* jau ištaria *c*, (*d*) *z*. Ir abeji kuřšiai, kaip prūsai ir lietuviai, dvibalsiuose *n* išlaiko sveiką: *Sansugale* BG 243 „Žasúgala“, *Em-*

bare 239 „Imbarč“ || pr. *en-*, la. *ie-* < **en-*, *Empilten* 231 „İpiltis“ < kurš. *Empilts* || *en-* „İ“.

Pietiniam Kuršui *c* iš *k* rodo šiuodu vietovardžiu: *Pretzitwe* BG 241 < *Priek-*, *Letzime* 243 „ž. Lekēmė“ || XVI amž. *Лекиманы*.

Minkštojo *g* vietoje pietiniam Kuršui rodo (*d*)*z* šie vardai: *Zesete* BG 235 „Gesalai“, *Zelende* 238 „Gelindėnai“, *Zegere* 239 „Gegrėnai“.

CXXV 168. *Lekēmė* „kurš. *Lecime*“, *Rūkiava* „la. < kurš. *Rucava* (1253 m. *Rutzowe* BG 231)“ ir *Gegr-ėnai* „kurš. (*D*)*Zegre*“ rodo, kad pirmųjų žemaičių įsibrauta Kuršo žemėn dar tuo metu, kai patys kuršiai XIII amžiaus garsų *c* ir (*d*)*z* vietoje dar tebeištarydavo vienodai su lietuviais *k* ir *g*. Vadinasi, žemaičių Kurše įsikurta dar tuomet, kai *Lecimės*, *Ručavos* ir *Džegrės* kuršiai dar tebeištarydavo *Lekēmė*, *Ruķavā* ir *ģegrē*.

169. XIII amžiuje kuršiai bus jau tarę *z*, *s* senovės garsų *ž*, *š* vietoje. Tai rodo ne tik tai šiandienykštė Kuršo latvių tarmė su kuršiškos kilmės žodžiais, bet ir Kuršo žemaičiai. Žemaičių *peizoti* „kefnoti, oczernić, wypeckać; kléisti, marnować“ || la. *ap-peizēt* „schädigen, abschlagen“, *at-peizēt* „verzehren“ ME, *zuřdoti* „galabyti, žudyti“ ir *runzoti* „siūruoti, linguoti“ Prk (LF 166) rodo, kad kuršių garsas *ž* pradėta tarti kaipo *z* jau žemaičiams įsikūrus Kurše.

Viešėtė (1253 m. *Vesete* BG 237), *Viešv-ėnai* „1253 m. *Vieswe* 243“, *Griežė* „*Grefe* 236 = la. *Griēze*“, *Žarėnai* „*Sare* 241“ ir *Žsūtėgala* „*Sansugale* 243“ rodo, kad žemaičių visos šios vietos pasiekta jau keli šimtai metų prieš XIII amžių. Labai senai bus žemaičiai susipažinę ir su žieminio Kuršo *Āzputės* „Hasenpot“ miestu, nes XIII amžiaus pažintim šandie žemaičiai neištarytų *Ožputė* (v. š. *Vuošputė*). *Šāčių* (nom. *Šātės*) miestelio vardą drauge su *Šātės* upe laikome kuršišku del žieminio Kuršo balos vardo *Sate*: 1439 m. „eyn brok *Sate-purwe*“ BG 455.

Kuršo žemės vietų vardai rodo, kad lietuvių kūrimosi pradžia siekia dar tos gadynės, kada kuršiai, kaip ir lietuviai, dar tebeištarydavo ne tik tai *k*, *g* (*Rūkiava*, *Gegrėnai*), bet ir *š*, *ž* (*Šātės*, *Ožputė*). Visus šituos garsus senoviškai bus tebetarę kuršiai savo įsikūrimo metu, kada juos slavėnų stumiami lietuviai atvarė į Baltijos pajūrį. Tai bus atsitikę VI–IX amžiaus tarpe. 853 metais švedai randa kuršius jau Liepėjos–Skuodo (*Apuōlē*) apylinkėje.

170. Kuršių kalboje priebalsiai *š*, *ž* pradeda virsti garsais *s*, *z* tuomet, kai senovės sómų (lýbių protėvių) dalis jau suspėjo sukur-

šėti. Kuršėdami lýbiai įneša nesenai išmoktōn kalbōn vieną-antrą lybių garsyno savybę. Kuršių kalbos garsus *š*, *ž* lybiai turi ištarti *s*, *z* del to, kad jų kalbai pirmieji garsai yra visai svetimi.

Iš „Aisčių praeities vietų vardų šviesoje“ (Kaunas 1924 p. 10, 17) patiriame, kad XIII amžiaus garsus *s*, *z* ne tiktai kuřiai, bet ir sėliai, žiemgāliai ir lātviai (latgāliai) dar tebeištarydavo senoviškai, t. y. kaipo *š*, *ž*, VI—VIII amžiuose. Tais amžiais jie ir bus įsikūrę tose žėmėse, kur juos randa IX—XIII amžių būtovė (istorija).

171. VI amžiuje visi rytiečiai aisčiai (lietuviai, latviai, žiemgaliai, sėliai ir kuřiai) sujunda, nes juos tuomet išjudina slavėnai, pradėję spiesti iš savo tėvynės — iš anapus Pripeties — pagal Dnieprą, Sožį ir Bereziną, kurių pakraščiais tuomet gyveno lietuviai. Lietuviai buvo VI amžiuje ir šandie tebėra ryčiausi iš visų rytiečių aisčių.

Užpripečio slavėnai įsigrūda augštutinio Padnieprio, Pasožio ir Paberezinio Lietuvōn ir tuo priverčia lietuvius pasitraukti vakarų linkui. Slavėnų stumiami, lietuviai traukdamiės priverčia vieną paskui kitą pasitraukti vakarinius lietuvių kaimynus. Lietuviams lipa ant kojų slavėnai. Lietuviai savo žaru stumia latvius (latgalius) su žiemgāliais. Latviai ir žiemgaliai, kuriuos varo iš rytų pusės slavėnų pašonėn baksnojami lietuviai, išjudina sėlius ir kuřius.

Anuomet prasidėjusios tautų stumdynės vargu bus trukusios vėliau kaip iki 700 m. 853 metais Rimbertas, rašydamas apie Liepōjos ir Skuōdo apylinkės kuřius, nebeatmena jų atėjimo, nes kuřiai bus čia įsikūrę bent už 150 — 200 metų prieš Rimbertą. 853 m. švedai kariavę kuřius, kurie jau senai (Rimbertas lotyniškai sako *olim*) esą nustoję švedų valdžios klausę.

Slavėnų išjudintieji lietuviai, traukdami vakarų linkui, priverčia latgalius (pietūse) ir žiemgalius (žiemiuose) ištraukti iš Vilniaus žemės anon pusėn Dauguvos. Lietuviai, užėmę pietų rytinę sėlių žemės dalį, toliau nuseka paskui kuřius net iki Palangos ir Klaipėdos apylinkėi.

Visa tai turėjo įvykti dar prieš 700 metus. Tuomet dar ir latviai, žiemgaliai, sėliai ir kuřiai bus dar tebeturėję *c*, *dz*, *s*, *z* vietoje senuosius garsus *k*, *g*, *š*, *ž*, kurie dar ir šandie tebėra sveiki ir gyvi lietuvių kalboje.

172. Iš rytiečių aisčių šandie, kaip ir XIII amžiuje, *š*, *ž* vietoje teturi *s*, *z* tiktai tie, kuriems teko sumišti su sōmais (lýbių, ėstų, sūomių protėviais). Lātgalos, Žiēmgalos ir Kuřšo žemės var-dyne dar šandie nėra sunku rasti somiškos kilmės vietóvardžių.

Somiškų vardų senovėje bus turėjusi ir Sėla, nors aš, suomių kalbos nemokėdamas, neesmu nėvieno sumeškeriojęs.

Senuosius š, ž latgaliai (lātviai), žiemgāļi, sēļi ir kuššiai ima tarti naujoviškai s, z, kai jų kalbomis išmoksta kalbėti sómai. Sómams suaistėti nereikėjo ilgo laiko: užteko trijų-keturių kartų. Aistėjimą sómams palengvino rytiečių aisčių (latgalių, žiemgalių, sėlių, kuršių) įsibrovimas somų žemėn ir aisčių įsikūrimas sąmišriui su somais.

Prūsai irgi š, ž vietoje ištaria s, z. Šitokio ištartimo kaltiniškais galėtų būti irgi senovės sómai, kuriuos prūsų (I amž. *Aestii*, II amž. Γαλλῆσαι καὶ Σουδινοί) kaimynais vadina Romos būtovininkai (istorininkai): *Fenni*, Φέννοι. Be to, čia galėjo prisidėti slavėnai ir germanai, kurie senovėje irgi nėra turėję garsų š, ž.

Taigi, garso š, ž likimas, kurį yra turėjusi latvių, žiemgalių, sėlių ir kuršių kalba, rodo, kad Kuršo žemėn pirmųjų lietuvių įtraukta bevėik vienu laiku su kuršiais, t. y. dar apie 700 metus. Iš pradžių Kurše lietuvių būta nedaug. Daugumės net apie 1250 metus lietuvių dar neturėta žemaitiškajame Kurše. Augštutiniai Pavenčiai (iki Virvýchios upei), Minijos ir Akmenos (vok. Dange) paupiai XIII amžiuje tebėra laikomi kuršių nuosavybe. Jei šis žemės plotas XIII, kaip XV–XVI amžiuose, jau būtų buvęs žemaitiškas, tai tuomet jį šaltiniai būtų vadinę žemaitišku. Vadinasi, XIII amžiuje tenai gyventa kuršių daugiau, negu žemaičių, todėl kaimynai daugumės vardu ir visą šią šalį vadina Kuršū (Kurland).

173. Kiek toli prieš XIII amžių žemaitiškojo Kuršo rytinės sienos siekia užu Ventos ir Jūros upių, tai tegalėsime patirti iš žemės vardyno.

Visas šiandienykštis Žemaičių plotas, net iki Nemunui ir Dubysai, del vietų vardų tenka paskelbti Kuršo žeme, kurion lietuviai bus pradėję brautis VI–VII amžiuje.

Žemaičių žemės vardyne yra nemąža kuršiškos kilmės vietovardžių. Kuršiškais yra laikytini tie Žemaičių vietovardžiai, kuriems bendravarđžių turi latviškasis arba žieminis Kuššas. Tų vardų, kurie yra bendri abiem Kuššam, kuršiškumu mes galime visai pasikliauti, jei jų, be to, dar nepažįsta nei tikroji Lietuva, nei tikroji Latvā (Lātgala). Ir tie vardai, kurių turi vienas kuris arba abudu Kuršū drauge ir dar Sėlos žemė, yra laikytini irgi kuršiškais: sēļi, mat, kalbės atžvilgiu bevėik niekuo nesiskiria nuo kuršių.

174. Šie Žemaičių vietovardžiai del jų geografijos laikytini yra kuršiškais:

1) *Ālantas* — Miniijos kair. intakas Kuliū par. = la. *Alanta* — Liepojos ežero intakas Gruobyno aps. || *Alantà* „Олонта“ — Nevėžio intakas Panevėžio aps. (Sėlos upė!); *Alanga* — Jūros deš. intakas, į žiemius nuo Tauragės (del galūnės plg. irgi Kuršo vietovardį *Pal-angà*) || la. *Aluosta* (1338 m. *Alouste*, 1350 m. *Allauxe* Liv. Urkundenbuch II 316, 454) — Durbės upės intakas BG 226;

2) 1253 m. *Appusse* — Keklio (kurš. Ceklis) srities vietovardis BG 235 = 1578 m. *Опущаны* — село в Вешвянской вол. S < lie. *Apus-ėnai* = 1253 m. *Appussen* — Ėduolės par. BG 197 (Ventos „Winda“ srityje), — Valtaičių par. vietovardis (Banduvos srityje) 204 < kurš. *Apuse*: 1575 m. *Опусина* — Vidūklės vls. upė (Kuršo žemėje) S;

3) 1595 m. *Arg-ойти* — нивка в Пошолтоне (Rasėinių ap.), возле нивы Жармантишки S < lie. **Argaičiai*: la. *Ardze* — g. v. U (kurš?); *Arga* (> *Argininkai* — Tilžės par., *Argelotai* — Gastų par. kiemas) — Gastų par. (Pakalnės aps.) upė — d-l vardo geografijos (Skalvojė!) galėtų būti prūsiškas vardas (1352 m. *Argel-inken* G¹);

4) *Aschpurwen* < lie. **Až-* ar **Ož-purviai* „Už-purviai“ — Priekulės par. (Klaipėdos aps.) kiemas ir dvaras, į pietų vakarus nuo Aisėnų BG 279, Kl^v 25 = *Aspurwe* (vok.) — g. v. į žiemius nuo Pikelių, latvių pusėje < la. *Az-* ar *āz-purvi*. Žemaitiškai Kuršo daliai *až-* ar *ož-* „ažu-, už-, za“ rodo dar šie vietovardžiai: *Asch-palten* (*Āšpalčiai* Kl^v 2) — Lapynų par. (Pakalnės aps.) kiemas, į vakarus nuo Kaukėnų; 1593 m. *Аж-ликни*, 1599 m. Дегенишкя *Ажликни* = *Ужликни* „užlieknis“ — грунт в Тельшевской вол. S, *ūžlīēknis* (v. š. *ūžlīēknis*) — Plungės ap. ir Mosėdžio par. sodos; 1593 m. *Аж-пелисѡ*, 1599 m. *Ажпели* = *Ужпеле* — имение в Тверской вол. S || *Пелосѡ*, *Пеласѡ*, *Пелы* — Tvėrų vls. soda S < *Pelà* (upėvardis); 1599 m. *Ож-лубы* — село в Грустенской вол., между рр. Лубою и Сортисъ S = *Ужлубы* „Užluobis“; 1328 m. effluit ipsa *Menia* (= *Minija*) de lacu *Hasenplute* dicto Liv. Urkundenbuch II 228 — vokiečių sugadintas kurš. vardas **āz-pluote* „soda užu *Pluoto ežero“: *Pluotinėlis* — Žarėnų par. ežeras Vš I 50 (*Plutinālis* Jn, *Plautinūks* arba *Plutinālis* Db, *Plaitinālis* Sr¹), XVI amž. *Плутини(сѡ)* — село, поле в Жоранской вол. S. 1328 m. *Hasenplute* < *āzpluote* niekuo nesiskiria pirmąja dalim nuo 1253 m. Kuršo vietovardžio *Hasenputten* < kurš. *Āzpute* „Ožputė“ BG 204. Kuršių žodelyje *āz-* „ažu-, už-“ vokiečiai tarėsi radę „kiškį“ *Hase: Hasen-fuss...*

5) *Dōmija* (v. š. *Duōmeje* Slnt)—Várduvos deš. intakas, Sedōs par. Vš I 49, SG VII 264, XII 949, *Domėnai* — Sedos par. soda: 1253 m. *Damis* — Privatgut Dahmen im Kirchspiel Gramsden BG 230, la. *Dāmis* TŽ I 385 || pr. 1331 m. *Dome* G¹;

6) *Demeniai* — Skaisgirio (Pakalnės aps.) par. kiemas Kl^v² : *Demene* — Kálkuonės ap. (Alūkstōs aps.) miestelis — Sėlos vietovardis;

7) 1253 m. *Dupie* — Keklio srities vietovardis BG 247: 1253 m. *Duppele* — Pamario (Bihavelanc) srities vietovardis BG 223 > la. *Dupele* — Durbės par. muiželė, Cīravas *Dupele* U;

8) *Dūrbinis* (A. Salys, *Dūrbinas* M. Barkus, *Durbinas* SG II 229, VI 168)—Telšių ežero (Māstis) upelis : la. *Durba* — ties Tukumu U, *Duorbe* „Durben“ Std I 379, *Duřbes* ezeriņš BW 30696 var. = 1338 m. See *Durben* BG 446, 1350 m. de *Durbenbeke* 448, 219, 281, 1260 m. in terra Curoniensi in campo juxta fluvium *Durbin* Sc I 97||*Duorbila* — g. v. BW 18714 Kabile : pr. 1340 m. *Durbin*, 1405 m. *Durbeniken* G¹ < *Durbinikai*;

9) 1591 m. *Гоѹм-ишки* — грунт на границе им. Рубежойте, в Вешвянской вол. S, *Гоѹм-упе* — окол., ус. и фольв. Plungės ap. (Бернатовской вол.) : la. *Gaiķi* U < kurš. *Gaiřa* : pr. *Gaitiss* NTh „Name eines Ackerstückes“;

10) *Gargždaĩ*, *Gárgždus* (kitus bendravardžius žr. a. § 166,34) : la. *Gārzle* U Piltenės ap. < kurš.;

11) *Gaūrė* — miestelis Batakių ap., Židikių ap. dvaras, 1253 m. *Govrene* (1291 m. *Gaurene*) — Mėguvos srities vietovardis BG 246 = la. *Gaure* — Rukiavos par. vietovė; XVI amž. *Гаврели*, *Гаврены*, *Гавры* — имение в Тельш. вол., в поле Пивянах, возле речки Вардовы S;

12) *Gėld-ėnai* — Plätelių par. soda Vš I 51, Bg⁵ LXVII 250, XVI amž. *Гелды* — господар. село в Потумшев. вол. S : la. *Dzelde* — Embūtės ap. muižė (cf. BG 203);

13) *Größen* (vok. < *Griežė*) — Priekulės par. kiemas, *Griežpėlķiai* G — Lauksargių (Tilžės aps.) par. kiemas, *Größupp* — Priekulės ap. upė, *Grīežišķės* — Šakynos par. sodžius Vš II 7 : *Grīežči*, la. *Griēze* „vok. Grösen“ — prie Ventos, netoli Várduvos santakio (Keklio srityje) : Sėlos upėvardis *Grieža* — Anykščių par. Vš II 20, KosL 135b;

14) *Kalķia* — Apsės intakas Truikinių ap. < kurš. **Kal'ť'a* = la. *Kal'ķ-upe* — upė ties Kal'ķu muiža ties Dundanga = 1290 m. *Calten* BG 190, Brastiņš 24 (76);

15) *Kisė* — Jūros deš. intakas, Žviūgių par. Vš I 60, *Kis-upė* — Minijos intakas Klaip. aps. (*Kisiniai* — Dovilų par. kiemas Kl^v2): 1253 m. *Cisse* — Ventos „Winda“ srities vietovardis BG 197||la. *aisas* „langes, besonders in alten Flussbetten wachsendes Gras“;

16) *Kivyliai* — a) Skuodo vls., b) Akmėnės vls. (prie Egluonos upės, į rytus nuo Laižuvos), c) ties Vainutu (Saftininkų vls.) = *Kivyliai* — Pāšvitinio vls. sodžius (Žiēmgaloje) = *Čivyliai* — Jūzintų par. sodžius (Sėloje) < sėl. **čivīl'a-*, iš kur Sėlos lietuviai turi paukštelio vardą *čivylis* PnmR (*čivylėlis* tānkiam krūme gieda J³ 13,5). Kuršo lietuviai yra turėję **kivylį*, ką rodo Alšvangos latvių skolinys *kivelis* < **kivilis* < -*ilis*: K'izu, kizu, *kivel'am* (var. cīrul'am, pīleniņ), strautā dzert nedrīkstēja BW 2605,1. Molėtų par. *Čivyliai* rodo, kad dar nesenaī sėlių tebegyventa ir į pietų rytus nuo Anykščių ir Utenos, kurias vietoves dar Mindaugas tebeskyrė prie sėlių žemės. Kuršo žemėje *kivylį* rodo dar šiuodu XVI amžiaus vietovardžiu: *Кивил-уишк* — урочище в Погирждуте, Корклян. вол. S, *Кивил-уписъ* — ручей в им. Гаврах, Тельшев. вол., возле урочища Лекнас, Привартес S;

17) *Klābai* — a) Kvėdarnos par. soda Vš I 59 (*Klābu* pēlkē l. c. Jn), b) Kaļtinēnų par. soda : vok. *Klabe* < kurš. *Klaba-* — g. v. netoli nuo Raudės muižės (Latvoje), į žiemų rytus nuo Truikinių || la. *Klabji* (māja) RKr IV 100;

18) *Luobā* (v. š. *Lōuba*) — Bārtuvos deš. intakas; Sedos par. dvaras (netoli nuo *Griūstės*) Vš I 48, 53, SG I 112, V 370, BG 230, 235 : la *Luobe* — g. v. į žiemius nuo Pikelių už Dzirjos (vok. Dsirgen)|| *Luōbe* — Dauguvės intakas Lielvārdės vls. LV 115, Konv. vārdn. 2425;

19) *Luōkē* (v. š. *Lōukē*) = 1575 m. *Лукнику* S < s. kurš. **Luōkinīkai* — miestelis nuo Telšių pietų rytuose, netoli Virvýchios upės: 1280 m. *Loken* — Banduvos srities vietovardis Liv. Urkundenbuch I 582, BG 212 = 1253 m. *Loke* (jei nėra *Lobe*) — Duvzarės srities vietovardis BG 230 < kurš. *Luoke* : -*ke* iš -*ka* < aist. **Lōkā*. Del -*e* iš -*a* žr. a. § 154;

20) *Milžuv-ēnai* — Krāžiu vls. soda ir dvaras, 1585 m. *Милжувяны* S : la. *Milzava* — Valgalės upės intakas (V. teka Abuvon) Brastiņš 36||*milzis* „milžinas“, *milzt* „pusti, tvinkti“, lie. skaudulys *mēlžas* „das Geschwür eitert, gewinnt Eiter, wird davon gelb“ K¹ I 531, „narywa“ Λ, Slnt (inf. *milžtis*);

CXXVIII 21) *Nevarēnai* — Telšių par. miestelis Vš I 45, 52, 1253 m.

Newarie BG 240 : 1253 m. *Neware(n)* – vietovardis (in terra inter Scrunden et Semigalliam) BG 233;

22) *Nida* „vok. Nidden“ – Kõpų bažnytkiemis Bz Die Kur. Nehrung 50 = la. *Nida(-e)* – kiemo ir balų vardas Rukiavos par. Prūsų žemės upėvardis *Nyda* (1343 m.), *Neyde* (1420 m.) „Neide-Fluss Kr. Neidenburg“ G¹ skiriasi balsiu nuo Kuršo *Nidos*. Prūsų upėvardį lėnkai ištaria *Nida*. L. *Nida* bus kilusi iš prūsiškos prolytės **Neidā*. Tam pritaria Sėmbos upėvardis *Neyden* (1439 m.) G¹ 108 ir kiemo vardas *Neydowe* (1332 m.) G² 74 „vok. Needau“: *Niedin-See* in der Ambotenschen Parochie BG 204 < kurš. **Nied-inis*. Keltų žemės upėvardis *Nida* – a) Fl. j. Nidda, Nbfl. des Mains, b) j. Nied, Nbfl. der Saar Holder Altcelt. Sprachschatz II 746 būtų vienės kilmės su kuršių (*Nida*) ir prūsų (*Neidā*) upėvardžiais, jei visi šitie vardai tą-pat reikštų, pvz., „tėkmė“: skr. *nédati* „fliesst, strömt“;

23) *Palangā* – prie Rąžės (v. š. *Rpuzę*) upės miestelis BG 246 = la. *Palanga* „Polangen“ – ties Vanga, į žiemų rytus nuo Ožputės;

24) *Paur-upė* – Priekulės par. upė ties Paurais = la. *Paurupe* (ž. *Páurupė* Slnt) – Papos ežero intakas, Rukiavos par.;

25) *Priekulė, Priekulė* G – Prūsų Lietuvos miestas = la. *Priékule* – Duvzarės srities miestas, Ožputės aps. BG 271;

26) 1253 m. *Remt-ene* (= ž. *Reimė* A. Salys) – Keklio srities vietovardis BG 238: la. *Reimė*² – į žiemų rytus nuo Saldaus;

27) iš *Rendos* pušynėlio Kl^v 294 Nr. 50, *Rinderort* Labguvės aps. (kuršių naujokynas!) = la. *Renda* „Rönnen“ BG 184, BW 3840,1 (V 494);

28) *Rindė* – Rietavo par. upė Vš I 59, *Rind-upė* – Tilžės par. upė = la. *Rinda* „Angermünde“; *Rindiškiai* – Sedos par. soda Vš I 49;

29) *Stirbaičiai* (XVI amž. *Стырбаиче* S) – Platelių par. soda Vš I 51, Gaūrės par. 60, *Stirbiai* – Veiviržėnų par. soda 54 (*Stirbys*, *Stirbio* – Tvėrų par. pavardė Jn), *Stirbiškė* – Kvėdarnos par. soda 59, Jn: la. *Stirbi* „vok. Stirben“ ties Piltene;

30) *Stragna* (vok.) – Priekulės par. kiemas = kurš. > la. *stragna* „klampynė“ || *stragni* purvi BW 17219,1 var. Dundanga, es tevi *stradzināšu* strieguškai avuotai 23247;

31) *Šatės, Šačių* miestelis = 1592 m. *Шаму* – село в Грустен. вол. S prie upės, kurią 1593 m. šaltinis vadina *Шамысѣ* – река в Груст. вол., возле им. Друп. S: la. *Satiki* U (cf. BG 453), 1439 m. ein brok *Sate-purwe* BG 455 || Sėlos upėvardis *Šetekšnā* = XIV amž. *Sattaxen* BG 451;

32) *Telšiai* (acc. *Tėlšius*) — 1529 m. волость *Тельши* РИБ XXX 67, 1. *Telszys* — strumień, prawy dopływ Tawsoli, lew. dopł. Potekli, lew. dopływu Wirwity SG XII 289, 1597 m. *Тельши* — речка в Тельшев. вол., чрез урочище в им. Герулях S, 1584 m. *Тельши* — озеро в Тельшев. вол., над ним им. Уштельше S=1253 m. *Telse* „vok. Telssen, Privatgut nordwestlich von Grobin“ BG 224, 281 < kurš. *Telš(a)i* arba *Talš(a)i*. Gruobyno *Tėlšius* latviai ištaria *Tāši*. Ta ištarmė rodo, kad kušiai savo miesto vardą bus tarę *Tālš(a)i*, kaip ir žodžiuose **gālva* ir **dārva*, kurių vietoje šiaudie kuršių pālikuonys ištaria *gāla* (*gāle*, *gāl*) „gālva“ ir *dāra* (*dāre*, *dār*) „dārva“. Be *Telšių* || *Talšių*, kuršiai yra turėję ir **Tālšus* (be *ī*): la. *Talsi* „vok. Talssen“ — 1253 m. *Talsen* BG 187;

33) *Tėveliai* — Šilutės (vok. Heydekrug) par. kiemas = *Tėveliai* — Mosėdžio par. soda Slnt: Sėlos žemės (senovės) ežero vardas *Tėvėlia-ežeris* — duobė, kurioje kone pusę vasaros esti vandens (Ažuožerių laukuose, Anykščių par.);

34) *Tirkšliai* — Mažeikių aps. miestelis Vš I 49, vok. *Tirkslen* — Šilutės aps. kiemas: Sėlos lietuvių *Tirkšlioniai* — Šeduvos ap. dvaras. 1595 m. *Туркише* — село в Вилькийск. округе S, 1575 m. *Туркишли* — сеножать в им. Поклонях, Росен. вол., земля в им. Колнуях S, 1596 m. *Туркишлы* — им. в Гондинг. вол. S;

35) 1291 m. *Octen* — Pilsoto srities vietovardis BG 442, 252 = 1253 m. *Octo*, *Ochten* — Pamario (Bihavelanc) srities vietovardis > la. *Uokte* — Durbės par. muižėle BG 221;

36) 1253 m. *Wangen* et Carsouwe terras PU I 206, 1257 m. Nomina autem terrarum hec sunt: Rasseyene... Loukovwe... Bete-galle... Ergalle (Eregalle)... Deynowe... Pameniene... Kulene... Carsowe... Crafe... Niderowe (Nederowe)... Weyzze... aliud Weyzze totum, *Wanghe* totum PU II 35, 1385 m. von deme flise Ante V mile in das lant czu Semegallen... czu Wedukkelen adir in das lant czu *Wangen* Sc II 679, 1395 m. czum walde Nemagste... czu dem borgwalle *Wenewange* III mile... von dannen czu Stabekalmen III mile l. c. 677 < kurš. *Vanga* = la. *Vanga* — Ožputės aps. muižė BW I 189 (BG 284, 450), *Vaňdzene*² — Talsų ap. muižė || kurš. *Als-vanga* > la. *Alsunga*;

CXXIX

37) *Varmė* — Ventos deš. intakas Vaiguvo, Užvenčio ap. (A. Saly), *Ūžvarmis* — Užvenčio ap. dvaras prie Varmės upelio = la. *Varme* „Wormen“ Std — Kuldingos aps. muižė || pr. *Varmė* žr. a. § 78,3;

38) Ant *Vencze* raga LF 12, nu *Vencze-rāge* ik Klaipėdėkis 196 „die Windenburger E:ke“, *Ventės* rags Bs⁷ 383, *Ventė* „Windenburger“ – Kintų par. (Šilutės aps.) miestelis Kl^v 64 = la. *Vente* „die Stadt Windau“ Std 381, kurį šandie latviai paprastai vadina *Veņšpils*; upės vardas la. *Veñte* BW 12029 arba *Veñta* FUF XII 67 <kurš. *Venta* >lyb. *Vānta* Thomsen BFB 97, BG 194, 264 || 1610 m. *Wentain-en* – Prūsų Lietuvos vietovardis Bz Preuss. Letten 139¹; 1317 m. marscalcus... venit ad campum Calsen... transiverunt silvam, dictam *Wint*... ad castrum Junigedam Sc I 184; 1395 m. Czum erstin us von *Wentin* dem walde, und troffen die Mittow (= *Mituva* – Nemuno intakas) vor dem lande; unt vort von der Mittow I myle bis czu den IV heyne, und ist allis gut weg; und vort von den heyne I mile bis mittin ins land Pomedien, und Erogeln lyt uf die rechte hant und Rossieyn uf die linke hant. Und gingen bie sunnenschyn von dem *Wentin* bis an das land Sc II 676; XV amž. Swentove... Mittaw... die Rodan (= *Raudonės* upė) in die Memmel boben Kirmsymmel (= *Skirsnemunė*) mee denn eyne meile weges. It dornoch so vellet yn eyn fliez das heysset Galsune czwischen dem *Wenten* und Welune (= *Veliuonė*) 709; 1416 m. der Weluna wol ein halbe meil, do etwenne Samaytischer Heiligen walt gewesen ist, *Wentis* genannt Liv. Urkundenbuch V 160, wir zihen wollen durch unser land zur Mitow (= *Mituva*) zu und vort durch Littawen... umb den *Wenten* Aussen, das uf Lettows *Wente* is genant Liv. Urkundenbuch V 172; 1415 m. silva dicta *Ventus*, quae alias sancta in paganismo vocabatur (A. Mierzyński Źródła do mytol. lit. I 70) <**Ventas*. Sėlių žemei *Ventą* rodo ne tik tai Sėlako (Zarasų aps.) par. sodžiaus vardas *Ažvūnčei* (v. š.) [<s. sėl. **až-vėniŭja*– „ešas už **Vento* ežero“], bet ir Dysnos apskrities upėvardis *Вяма* – Dauguvos kair. intakas TŽ I 41 <sėl. *Vėnta*. Minsko apskrities upėvardis *Вяча* – Svisločies kair. intakas – irgi kilimo gali būti kuršiškai sėliškas: **Ventė* <**Veniŭ* arba **Venčia* <**Ventiā*. Ašmenės apylinkės *Vent-iškės* (Galschan... *Went-ischken*... Crewe... Remigaln... Aschminen... flis Kassa... Medeniken... flis die Bene Sc II 707) bus irgi žilosios senovės kuršių-sėlių liekana, kai prieš VI amžių čia dar tebegyveno kuršių-sėlių protėviai. Žemaičiai Kuršo didžiąją upę ištaria *Ventà*, -òs, *Veñta*. Priegaide žemaičių *Ventà* (*Veñta*) skiriasi nuo latviškosios upėvardžio lyties *Veñta*. Tasai duomuð rodo, kad žemaičių *Ventà* yra jaunas skolinys. Kuršių *Venta* nėra „Великая“, „Liėlupe“ (la.), nes „didį“ kuršiai yra vadinę ne

**venta-*, bet *didā-* „dižs“ (žr. a. § 152,9). Be to, Sēlos **Ventai* (>rus. *Вята*) del jos mažumo visai nepritinka vadintis „Didėja“ : sl. *veľbjo* (s. bulg. *veštiji*) „maior“ FUF XII 67, Bg⁸ 27, Bg⁵ LXXII 188, LXXV 152, TŽ I 41. Abidviejų *Vėntų* vardas del jų „vingiuotumo“ vestinas yra iš šaknies *vėnt-* „lenkti : linkti“, iš kurios turime *vėnterį* „Reuse“ Bg¹⁰ 299, Endzelins KZ LII 111;

39) *Žemālē* – miestelis ir dvaras tarp Židikų ir Tirkšlių Vš I 53, Sr prie *Žemālupio* (l. *Žemel-upis* – lewy dopływ Szerkszni SG XIV 774), kurį 1595 m. šaltinis vadina *Жемел-яны* – село в Грустен. вол. S<lie. **Žemelėnai*. *Žemālē* = la. **Zemale*, kurią rodo vok. *Semallen* – g. v. netoli nuo Sasmakos ir Lubezerės: la. *Zemite* – Talsų aps. mužė = 1595 m. *Жемиты* – село в Гинти-лишской вол. (dabar Mósėdžio vls.) S = *Žemyžė* – Lenkimų apylinkės soda (A. Salys). Žemaičių tarmės mažiškinė priesaga *-alis* (*šunālis*, *daržālis*, *puodālis* = pr. Voc. *podalis* „böser = geringer, wertloser Topf“), *-alē* (*vištālē*, *Pocālē* „Põciaus duktė“) kilimo yra kuršiška. Tą rodo *Žemālē* drauge su latviškojo Kuršo bendravardžiū *Zemale* „Semallen“. Latviškojoje Kuršo dalyje galūnę *-ale* turi ir kiti vietovardžiai, pvz.: *Nuõgale* (Årlavos ap.), *Valgale* „Waldegahlen“ (Talsų aps.), *Vėrgalē*² „Wirginahlen“, vok. *Kurmalen* = 1599 m. *Курмалишка* – земля им. Колтенян, в Коршов. вол. S<lie. *Kurm-al-iškē*.

175. Lietuviškosios Kuršo dalies vietovardžiai *Kivõļļiai*, *Geg-r-ėnai*, *Šātēs* ir *Žemālē* rodo, kad lietuvių Kuršo žemėje pradėta kurtis dar prakuršiškoje gadynėje, vadinasi, dar prieš garsų *c*, *ɟ* (*dz* > *z*), *s* ir *z* atsiradimą iš *k̃*, *g̃*, *š̃*, *ž̃*. Kai kuriuos vietovardžius lietuviai iš kuršių yra gavę naujame įvalkale. Tose vietose, kurių vardai turi naujosios kuršių kalbos įvalkalą, bus ilgiau išlaikę kuršiai savo tautystę tarp lietuvių.

Garsui *z* (= lie. *ž*) aš šiuo tarpu teturiu tik du vietovardžius:

1) *Zabīkai* – Papilės par. soda Vš II 6 (*Zabikų* pelkė – pušynas l. c. Gricius) : *žābai* „žagarai“, *Žabỹnē* – Užupiėčių (Anykėčių par.) sodžiaus krūmókšliai, pieva;

2) 1595 m. *Забите* – село в им. Плотелях, Плотельской вол. || 1597 m. *Жабите* (Рекетского войтовства) S<žemaičio (<kurš.) pavardės *Zabiis* Slnt, Pln, kuri yra buvusi ir Sėloje (iš čia Dusetų par. sodžiaus vardas *Zabičiūnai*).

CXXX

Garsą *s* iš *š* rodo:

1) XVI amž. *Апусинъ*, *Опусина* – Vidūklės vls. upė (подле нивы *Ант-епусино-веіосъ*) S, *Апуси-пјавнисъ* – pieva S. l. c, *Опу-*

сяны — село в Вещвенской вол. S || *Āpušis* — ežeras netoli nuo Týtuvėnų = 1595 m. *Anyša* S;

2) *Sven'celė* „vok. Schwenzeln“ — Priekulės par. kiemas BG 279, Klv³ 60 < aist. **Švenkeljē* : pr. *Svenk-it(i)ai* „vok. Schwenkitten Kr. Heilsberg“ > 1316 m. *Swenkitten* G¹ || lie. *švinkti, švankus*.

K vietoje rodo garsą *c* šiuodu Prūsų Lietuvės vietovardžiu:

1) *Ceidiškiai* — Ragainės par. kiemas : *Keidai* — Akmėnės par. soda || *Keidūnas* — upelis, tekąs per Alsėdžių miestelį į Srūojos upę (M. Barkus);

2) *Cintioniškiai* — Šilutės par. kiemas < kurš. *Cintān* = lie. **Kinčion-* : 1599 m. *Кинч-пьянись* — урочище в им. Резголях, Крож. вол. S „Kinčio pjaunis“, *Кинтянъ* калнась — урочище-поле в Ой-рагольск. поле S < **Kinčionj* kálnas.

176. *Cintioniškių* vardas rodo kuršių kalbai ne tiktai minkštojo *k* pavirtimą garsu *c*, bet ir *tj* > *t* nevirtimą garsu *č* arba *š*.

177. Ir senajai, ir naujai kuršių kalbai duotų daug mėdžiagos Žemaičių žemės vietų ir asmenų vardai, jei jie būtų surinkti. Tikrinių vardų rinkti tesukrus mūsų šviesuomenė tiktai tuomet, kai jai paaiškės to rinkimo reikalas.

Mūsų praeitis, mūsų būtovė (istorija) glaudžiai yra susijusi su kalbos vardynu. Praečiai duoda šviesės ne tiktai bendriniai (appellativa), bet ir tikriniai (propria) vardai. Kiek būtovė gauna šviesės iš vietų vardų, rodo mano „Aisčių praeitis“ (Kaunas 1924). Kad ne vietų vardai, tai dar ir šandie mokslo pasaulis nieko nežinotų apie kuščių, sėlių, žiemgalių kalbas, kurių nėra palikę jokių kalbos tekstų.

Lietuvos vietų vardai, kad šandie kalbiniškas-istorininkas turėtų juos visus savo rankoje, aiškiai pasakytų mums, kuriame šandienyščios Lietuvos plėte prieš lietuvių isikūrimą gyventa kuršių, kuriame vėl — sėlių arba žiemgalių, nes kiekviena net ir tos-pačios giminės tauta pramena savo vietoms vardus šiek tiek kitokesnius. Galūnę *-isk-* vietų vardams mėgsta lietuviai ir prūsai. XIII — XIV amžiuose ji visai nerandama Kuššo, Sėlos, Žiemgalos ir Latvės (Lātgālos) žemės vardyne. Galūnę *-ng-* vietų vardams daryti vartoja prūsai, kuršiai ir sėliai. Visos kitos aisčių giminės šakos vietovardžiams nededa galūnės *-ng-*.

Rytų Lietuvės (Vilniaus aps.) *Dubingai* — Žeimenės upės deš. intakui — vardą bus praminę ne lietuviai, bet jų pirmuonys sėliai arba kuršiai, kuriuos čia lietuviai turėjo rasti dar VI — VII amžiuje. Žemaičių žemės vietovardžiai galūnę *-ng-* bus praminti irgi

ne lietuvių, bet senųjų kuršių, kuriuos čia rado lietuviai. Taigi, šie lietuviškosios Kuršo dalies vietovardžiai kilimo yra kuršiški: *Alanga* — Tauragės vls. upelis, *Babrūngas* — Plungės par. upė, *Gandingà* — Plūngės par. soda, *Krėtinga* (jaunoji karta šiandien jau beištaria *Kretingà*, v. š. *Krėtūngà*) miestelis, *Palangà* — Krėtingos aps. miestelis.

178. Žemaičių tarmės žodyne yra nemāža kuršiškos kilmės žodžių. Kuršiški žodžiai nesunku atskirti nuo savųjų, jei žodžiuose susiduriame su tokiais garsais, kurie kilimo yra svetimi lietuvių kalbai. Žemaičių aistiškos kilmės žodžius su garsu *z* (žr. a. § 169) arba *c* turime paskelbti kuršiškais. Garso *c* žodžiai galėtų būti ir latviški, bet kada prie *c* randame dar ir *n*, tai šie žodžiai tegali būti tiktai kuršiški.

Kuršiškos kilmės žodžiai su *c* ir su dvibalsiniu *n*:

1) *brūncinti* Slnt (veizėk kaip *nubrūncino*...) || *brūcinti* Sd = la. *brucināt* „abreiben, abtragen“ || *brunči* „Ueberbleibsel“;

2) *plūncinu* Als, Slnt „дѣргать“ || *plūcinu* „klabinu, daužiu, contundo“ D¹: *plūnkii* „pešti“ (vanagas vištą *plūnkia*) Kv, la. *plūkt* „рвать, щипать“.

Kreñdzelioti Als „gdyra“ J, „ekėti, pjauti kaip mediniu pjūklui, èsti, griaužti“ Slnt (Nu ta jau *kreñdzelioti*!) del *dz* turėtų būti kuršiškas žodis, jei jis kilęs yra iš senėlesnės lyties **krengeliātie* || sl. *krqgъ* „кpyг, krag“, s. isl. *hringr* „Ring“.

Kuršo vardas. 179. Apie kuršius ir jų kalbą galima būtų dar šį-tą papasakoti, bet reikia jau baigti, nes ir taip ištiso straipsnis. Prieš baigdamas neiškenčiu kelių žodžių nepridėjęs del Kuršo vardo.

Latviai *Kuršo* žemę ir jos gyventojus vadina: *Kursa* (im Volksliede), tahmisch *Kuorsa* U s. v. *Kurland*, *Kursas* maliñā BW 251,6 Ezere || *Kurses* putni 2560 var. Zlēkas, *Kurzeme* 30614,1,2,4,9, 30616 || *Kuorzeme* 3675 var. Kuld. Kalnmuiža, 12793 var. Ēduole < *Kuorszeme*; *kursi* „Kuršo žemės gyventojai“: *kursu* meitas BW 13242 var. Alsunga || *kuorsu* meitas 13242,1, 13988,3 Cīrava, A, tu *kursu* puišīnu! 29592,1 Cīrava, *kuorsu* mieži, *kuorsu* rudzi 31802,4 var. Cīrava, *kuorsu* putni bruñas nesa 2493,2 (V 479) Cīrava, *kursenieks*, *kursinieks* „Kure, lettischer Bewohner der Nehrung“ Bz Preuss. Letten 43, *kursenieki* „Leute aus dem innern — “ U s. v. *Kurland*; kušio vardu vadinamos šios vietos: *Kurstiats* LV 50, *Kūrsieši* 28, 40, 51, 60, 65, 75, *Kursiši* 45 (*Kursišnieki* BW 12727,9 var., *Kursieši* BG 357), *Kūrsenes* LV 29, *Kūrsvieši* 80 (v. š. *Kūorsvīši* Gesindenarzie in Marienburg IF XXXIII 104), *Kūrsulis* 26,

Kürsul'a purvs 57 TŽ I 376, *Kursaiši* BG 29,462 „Kursiten“. Rygos apskrities *Kursiešnieku* pagastą (Krimuldos „vok. Kremon“ vls.) 1248 m. šaltinis vadina lybiškai *Cursicule* BG 55,465, FUF XII 67⁴ = lyb. *kursi-* „kuršių“, *kūla* „soda, Dorf“. Tai rodo, kad jau XIII amžiuje gyventa kuršių išeivių tarp lybių vakarinėje Vidžemėje.

Šalies vardą *Kūrsa* (la.) žemaičiai ištaria *Kuřsas* (v. š. *Kūršas* Kv, *Kōřšs* Als, Slnt). Kuršo vardo garsas *š* rodo, kad žemaičių su šia šalimi susipažinta dar pirmosiomis išibrovimo dienomis į Kuršą, t. y. apie 700 m. e. metus. Žemaitiškoji šalies vardo lytis skiriasi ir galūne nuo latviškosios: ž. *-as* || la. *-a*. VII – VIII amžiuje kuršiai savo šalies vardą ištardavo *Kurša*, kuris vėliau išriedėjo lytim *Kursa*. Pastaroji lytis dar ir šandie tebegyvena latvių lūpose.

180. VII – VIII amžiaus *Kurša* lietuvių kalboje negalėjo patekti žodžių *algà*, *šakà*, *Lietuwa* krūvon, nes jų galūnė *-a* tuomet dar tebebuvo ilgą. *Kurša*, skirdamos nuo žodžių *algà*, *šakà* galiniu balsiu, negalėjo pereiti *-ā* (šandie *-o*) linksniaviman. *Kurša* lietuviams dėl tos priežasties turi pavirsti nauju vardininku *Kuřsas*.

Senovės rusų žodžiai *винó*, *вѣдрó*, *чудо*, *душо*, *мыто*, *мыло* lietuvių kalbos dėsniais turi pavirsti lytimis **vīnà*, **viedrā*, **čiūda*, **dýva*, **muīta*, **muīla*, kurios betgi nesumįšta su *-ā* linksniavimo žodžiais *algà*, *šakà*, nes tuomet dar tebebuvo ištariama *algā*. Dėl tos priežasties šandie lietuviai ištaria *výnas*, *viēdras*, *čiūdas*, *dývas*, *muītas*, *muīlas*. Latviai tuomet (XI – XIII amž.) ištarydavo *alga* (su trumpu galūnės balsiu *-a*). Todėl ir iš *мыто* latvių kalboje turėjo atsirasti *muīta*, o ne **muits* < **muitas*.

Taigi, ir *Kuřsas*, ir *Kūrsa* (la.) yra vienos kuršiškos lyties išriedalas, būtent – *Kurša*, kilusios iš senėlesnės lyties **Kuršā*.

181. Kuršo gyventojai vadinęsi *kuršais*. Tai rodo latvių *kursi* ir lietuvių *Kuřsas* – Šakių apylinkės pavardė.

Kuršā – šalies vardas – ir *kuřsas* – šalies gyventojas – turi sau analogiją šioje vardų grūtėje: *Prūsa* – šalis || *prūsas* – tos šalies gyventojas Bg¹⁰ 207². Latviams prūsas yra *prūsis*. Kadangi *kuršo* vardas lietuviams yra dviprasmas: *Kuršas* – šalies vardas ir **kuřsas* – šalies gyventojas, tai gyventojui vadinti lietuviai sunaudoja kitą galūnę: *kuřšis* „ein Kur, ein Einwohner im Memelschen Hauptamt“ M, „Lette, Kure“ K¹ II 25, Slnt arba *kūršininkas* Slnt, *kuršininkas* Klp (Mit I 63), Škn, D, V.

Kuřšo vardu vadinta dar neseniai ir gyventojas: *kurszas* m., *-sz* f. „kurlandczyk“ П, *kurszas* „lotysz“ П.

182. Kuršio vardu pramintos yra šios Lietuvos vietos:

1) *Kuršai* — Kelmės par. vienasėdis Vš I 55 (rus. *Куришки*; lietuviškai ar ne *Kuršiai*?);

2) 1588 m. *Kуршайте* — село в Крожской вол. S;

3) *Kuršėliai* — Pilkalnio par. dvaras Klv.²;

4) *Kuršėnai* — miestelis prie Ventos upės, 1575 m. *Куришаны* S;

5) *Kuršiai* — a) Siesikų vls. du dvareliu SG XV 2, 201, b) Ramygalos par. dvaras ir sodžius I. c., Vš II 11, 1567 m. сь *Куршей* Упит. пов. РИБ XXXIII 802, 1528 m. тивунъ *Куршевский* (kur?) I. c. 21, c) Užvenčio ap. (Kvólainių vls.) vienasėdis, 1590 m. *Курше* — село в Ужвент. вол. S, d) Varnių vls. soda, e) Tūtuvėnų par. soda Vš II 4, 1592 m. *Куриши* — село близ местечка Титовян S, 1583 m. *Куршо* пелькеи — поле в им. Титовянах S, f) Gižų vls. kaimas Vo 234, g) kiemas ties Kretingale, h) Ragainės par. dvaras Klv.² = *Kuršiai* G;

6) *Kuršis* — Panevėžio par. pavardė Pan, 1555 m. Станъ *Куршій* In 13, 1581 m. Gricus *Kurszisz* In 252 (Tūtuvėnų vls.);

7) 1516 m. именье подле Троковъ, названное *Куръш-ишки* РИБ XX 917 < **Kuršiškės*;

8) *Kurš-laukiai* — vok. Kurland, Trempų par. kiemas Klv.²;

9) *Kursz-upis* — rzeka przy dobrach Bordzie par. łuknickiej SG I 309 = *Kurš-upis* išeina iš Kuršių ežero, Janapolio par., perskrodžia Pavandenio par., įpuola į Melninkų kūdrą, iš te per Kalniškių sodą jau su *Baltupio* vardu kreipiasi į žemių ir vakarų tarpą ir įpuola į Biržulį (Draugija VII 228);

10) *Kurš-viečiai* — Lėnkviečių (Ragainės aps.) par. kiemas Klv.² = *Kūrs-vieši* (v. š. *Kuorsviši*) — Mólupės valsčiaus (Valkos aps.) kiemas LV 80.

183. Kuršo žemės gyventojas latviui yra buvęs *kūrsis*. Taip verčia mus manyti *lātvis* vardas, pramintas iš šalies (senovėje upės) vardo *Latvōs* (> *Lotwa*) : r. a. *lātvis* < la. *latvis*. Galūnė *-is* latviams rodo dar ir šie kaimynų tautovardžiai: *sēlis* (pl. *sěl'i*) TŽ I 376, *leītis* „lietūvis“, *prūsis*. Per latvius *kūrsis* tenka ir rusams.

Rusų kronikininkas Nestoras XII amžiaus pradžioje kuršių vardą rašo *кѣрѣб*. *Кѣрѣб* yra lygus latviškam kuršių tautos vardui *kūrsis*: *ѣ* = *u*, *ѣ* = *s*, *ѣ* = *i*(*s*). *Кѣрѣб* yra linksniojamas vienodai su tautovardžiais *Русь* (= suom. *Ruotsi*), *Сумь* (= *Suomi*), *Ямь* (*Hämi*), *Весь*, *Водь*, *Чудь*, *Любь*, *Лопь*, *Голядь*.

184. Nestoro *Кѣрѣс'is* rodo, kad jau apie 1100 metus priebalsio š vietoje latviai jau ištarydavo *s*: *kursis*.

Latviai žodį *žērbīns* „жедебний“ bus gavę iš rusų kalbos dar tuomet, kada patys rusai *жедеб'о* (pl. *жедебѣ* „būrtai“) vietoje dar tebeištarydavo *žerba-* (kamienas). Ostromiro 1056/7 m. evangelijos rodo, kad XI amžiuje rusai jau ištarydavo naujoviškai *жедебѣ, зородѣ, володѣтѣ* Bg⁶ 4. Šitais sumetimais **žērbą* (>la. *žērbīns* P. Šmits, *žērbīnš* U demin.) latviai turėjo gauti dar prieš X amžių Bg¹⁰ 1. Vadinasi, jau apie 900 metus latvių kalboje senojo *ž* būta jau pavirtusio naujosios gadynės priebalsiu *z*.

Lietuviai *Kuršą*, kaip rodo garsas *š*, bus pasiekę bent už dviejų-trijų amžių prieš 900 metus. Švargždieji *š*, *ž* vargu bus pavirtę švilpiamaisiais *s*, *z* vėliau kaip prieš 800 metus.

185. Vakarų Europos šaltiniai kuršių tautai ir Kuršo žemei vartoja šiuos vardus: 1) 853 m. „gens... vocata *Cori*“ Vita s. Anskarii, 2) 1073 m. „maxima est illa (sc. insula), quae *Curland* dicitur“ Adamus Brem., 3) *Curones* „kuršiai“, *Curonia*, *Curlandia* „Kuršas“ Henricus de Lettis, 4) *Curi*, *Curetes* Saxo Grammaticus (XIII amž.), 5) *Curonienses*, *Curonia* Petrus de Dusburg, 6) 1413 m. *Corres*, *Correlant* Ghillebert de Lannoy BG 29, 130; cf. Zeufs Die Deutschen und die Nachbarstämme. 2. Aufl. 681.

Vokiečiai kuršius vadina *Kuren* (1296 m. Ditleb von Alnpeke) cf. *Curen*... sagen ipatei die Littauer ipaczei Praetorius 7 (ed. Pierson). Vokiečiai kuršio varde turi ilgą *ū*: 1500 m. *Cawerlant*... Leiffant Liv. Urkundenbuch 2 Abt. I 711, Leiffant... Reusen... Raussen 733... *Kaurlant* 734.

853 metų lytis *Cori* ir 1413 m. *Corres* (su tuo sutinka ir vokiečių *Kohrländer* BG 29) rodo, kad žodžių *Curi*, *Curones* balsis *u* yra trumpas: lyb. *Kur-mā* „Kurland“ (ėstų *Kūra-mā* turi *ū* iš vok. *Kūrland'o*). Lotynų *Cori*||*Curi* rodo vienaskaitos vardininkui lytį *Corus*||*Curus*, kuri bus sulotynėjusi iš lybiško vardininko **kpra(s)* arba *kūra(s)*.

Kura kilusi yra iš senėlesnės lyties **kurha*, nes lybių ir ėstų kalbose po *r* *h* iškrinta: *tara* = suom. *tarha* „daržas“, est. *kura* = suom. *kurha* „kairias“, *karu* < *karhu* „lokys“, *varane* < *varhain* „anks-
ti“, *pere* < *perhe* „šeimyna“, *mure* < *murhe* „liūdesys“...

Somų *kurha* yra tas pats žodis, kaip ir senovės kuršių vardas: *Kurša* – šalis, *kuršas* – tos šalies gyventojas. Somų garsas *h* kilęs yra iš senėlesnio *š*. Skoliniuose somams garsą *š* > *h* duoda aisčių kalbų garsai *š* ir *ž*, pvz.: suom. *kauha* = lie. *káušas*, suom. *heinä* (lap. *suoidne*) = lie. *šižnas*, suom. *halla* (lap. *suoldne*) = lie. *šalnā*, suom. *heimo* = *šeimā*, suom. *hihna* = *šikšnā*, suom. *härmä* = *šarmā*;

suom. *tarha* = *daržas*, est. *haljas* = *žālias*, suom. *hammas* (veps. *hambas*) = *žam̃bas*, suom. *herne* = *žirnis*, suom. *vuoli* = *ožys* T h o m s e n BFB 79, 80, Bg¹⁰ 208.

186. Rimberto (853 m.) tautóvardis *Cori* rodo, kad IX amžiuje lybiai somišką *kuršio* vardą *kurha* jau ištarydavo be *h* po *r*, t. y. *kura* (*u* platus, panašus į *o*). Garso *š* pavirtimas *h* yra labai senas, bendras visiems sómams (išskyrus lapius). IX amžiuje sómam *š* vietoje turėjo jau *h*. Lybiai tuomet ne tiktai turėjo *h*, bet jau prieš 853 metus po *r* ir *h* suspėjo prarasti. Tasai praradimas rodo, kad garso *š* senai jau būta pavirtusio garsu *h*.

Kai suomiai rusų kalbos įtakon pateko, tai jų kalboje tuomet (VIII – IX amžiuje, gal, net ir VII amžiuje) jau nebebūta garso *š*, kuriuo būtų pakeitę, jei būtų tebeturėję, rusų kalbos garsus *ш* ir *ж*. Iš to š iandie suomiai turėtų *h*, bet nieku būdu ne *s*, kaip iš tikrųjų kad turi : *sulku* „šilkas“ <шѣлкѣ (<шѣлкѣ) Bg¹⁰ 208, *sääli* <жалѣ> la. *žėl*, *kuoseli* <кужьель, *lusikka* <лѣжка „ложка“.

Visais sumetimais dėl *š* > *h* prieiname prie išvados, kad somų tautės jau labai senai sueita į pažinę su *Kuršū* ir *kuřšiais* (su sen. kurš. *kuřšais*). Vadinasi, sómam pažino *kuršius* ne vėliau kaip VII amžiuje.

Garso *h* (iš *š*) senumui nustatyti tiktų suomių žodis *hirsi* (kamienas *hirte-*) „sienojas“, jei jis tikrai būtų kilęs iš senovės rusų žodžio *жърдь* „kártis, жердь“ : suom. *hirsi* „arbor, truncus maior construendis aedificiis aptus, tignus, trabs; patibulum“, kar. *hirži*, vad. *irsi* „sija“, est. *hiřs* (kamienas *hirde-*) „kartis, šatra“. Suomių žodis *hirsi* negali būti rusiškas, nes junginio *-ti* suomiai neverčia junginiu *-si* (*marti*) > suom. *morsi-an*, *tiltas* > suom. *silta*, *nýtis* > suom. *niisi*) ne tiktai rusiškos, bet ir germaniškos kilmės žodžiuose, nors germanų įtaka suomių kalbai yra daug senesnė už slavėnų įtaką (Mikkola Bērührungen zwischen den westfinnischen und slavischen Sprachen I 28 – 30) : suom. *paltina*, *niitti*, est. *suńdima* = s. rus. **paltina* „полотно“, *нѣтъ*, **suńditi* „судить“ || suom. *tila* „locus, spatium“ = got. *til*, suom. *kattila* „katilas“ = got. *katils*.

CXXXIII

187. Somai *kuršius* pažįsta nuo nebeatmenamų laikų. Iš pat pradžių somai kuršių vardą ištaria *kurša*. Tasai vardas pereigine lytim *kurha* dar prieš 853 metus išvirsta lybių kalboje *kuru*. Kur iki 500 m. e. metams yra gyvenę somai ir jų kaimynai kuršiai, aiškiai rodo antrasis mano žemėlapis iš „Aisčių praeities“ (Kaunas 1924) knygielių.

183. *Kuřšas* (s. kurš. *Kurša* > *Kursa*) sau vardą galėjo gauti nuo užmiršto žodžio **kuřšo*, reiškusio „lydimą“ arba „žemą, nuskurdusį medelį“: sl. *korsъ* (būtų lie. **kuršas*) > ukr. *kors* „lydimas, ausgerodete Striche Landes“, slov. *křš* „krūmas“, č. *krs* „kerčis, Zwergbaum“, l. *karšlak* „niedriger, ästiger, so gekrümmter Baum, dass er sich nur als Brennmaterial eignet“ Berneker SEW I 670, Miklosich EW 157, Iljinskij Iz XX,3 99. Taigi, *Kuřšas* būtų „lydimas“ (Rodeland) arba „žemų, nuskurdusių medelių, krūmų“ šalis Bg¹⁰ 209.

Literatūra. Žvaigždele (*) esmi pažymėjęs tuos veikalus, kuriais negalėjau pasinaudoti šitam kuršių straipsniui.

1. J. Endzelin Ueber die Nationalität und Sprache der Kuren. Finnisch-Ugrische Forschungen. Helsingfors 1912 Band XII S. 59–72.
2. J. Endzelin Zu den kurischen Bestandteilen des Lettischen. Indogermanische Forschungen. Strassburg 1913 Band XXXIII S. 96–104, 126/7.
3. J. Endzelins Kuršu pēdas rietumu Vidzemē. Filologu biedrības raksti. III sējums. Rīgā, 1923 p. 5–7.
4. A. Bielenstein Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. St. Petersburg, 1892 S. 175–390.
5. *K. F. Watson Darstellung der alten Einteilung von Kurland, wie die Deutschen solche voranden. Jahresverhand. d. kurl. Ges. f. Lit. u. Kunst II 281 ff.
6. *F. J. Wiedemann J. A. Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben, XIV ff.
7. *Ю. Трусман О происхождении Корси. Живая Старина III 64–90.
8. *А. Погодин Несколько слов о Куронах I. с. III 571–2.
9. K. Būga Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje. Su dviem žemėlapiais. Kaunas, 1924 m. p. 8–13.

1924 m. IV. 28 d.

5. Žiemgaliai

189. Istorijos šaltiniai (BG 102–167) rodo, kad į rytus nuo Kuršo žemės, pagal Lielupę (die Kurische Aa) ir jos intakus, šių dienų Dūobelės, Baūskės, Tūkumo ir dalinaį Šiaulių ir Rygos apskrityje prieš lātvių ir lietūvių atsikraustymą gyventa žiemgālių tauts. Jūrą žiemgāļi siekė Sluokos apylinkėje Lielupės žiotyse, kur Indrikis Latvis 1199 metų įvykių aprašyme mini prekybos vietovę ir uostą – *portus Semigallorum* IV 6.

Žiemgālių, kaip ir kuršių, vardą iškelia aikštėn pirmieji skandinavėnai, kurie apie 870 metus kronikoje (Annales Ryenses) įrašę

yra šią žinią: Danų žemės išeiviai „*totam Pruciam, Semigaliam et terram Carelorum aliasque quam plures terras subiugaverunt sibi*“ BG 493, Zeufs Die Deutschen² 547. Ingvarsaga, kurioje aprašyti yra XI amžiaus pradžios įvykiai, pasakoja apie žiemgalius šiais vertimo žodžiais: „*Quum cognati, Oenundus et Ingvar (miręs 1041 m.), adulti erant, natio quaedam, dicta Semigalli* (liód... er *Seimgaler* heita), in odium regis Olavi incurrerat, quod per aliquantum tempus tributum non pependerat; itaque rex Olavus Oenundum et Ingvarem cum tribus navibus ad exigendum tributum misit“ BG 372.

Mervaloje (Mervalla, Ytter-Sela socken, Södermanland), pietų Šveduose, yra rastas XI amžiaus akmeninis paminklas (BG 373, R. Steffen Isländsk och fornsvensk literatur² 166), kuriame įrašyti rūnomis šie žodžiai:

*Siríd lét ræisa stæn þenna at
Svæin sin bónda.
Han oft siglt
til Sæimgala
dýrum knarri
um Dómisnæs.*

Išvertus šie žodžiai reiškia: „*Sigryda pastatydino šį akmenį savo vyrui Sveinui. Jis dažnai nusiirdavo Žiemgalon brangum laivu aplink Domesnesą*“. Domesnesas, kurį latviai vadina *Kolkas* ragu (suom. *kolkka* „kampas, kertė“), riogso žiemiuose nuo Dūndangos.

Sveino kapo paminklas rodo, kad senovės skandinavėnų turėta su rytinio Baltijos pajūrio gyventojais, mūsų atveju, su žiemgaliais, ne tiktai kruvinų susirėmimų, bet ir ramaus pobūdžio, tikrai prekybinių sątykių.

190. Skandinavėnų šaltiniai šią mūsų tautą vadina *Seimgaler*. Indrikis Latvis (1208–1225 m.) žiemgalius vadina *Semigalli*, taip pat ir eilėtinės kronikos (Reimchronik) autorius (apie 1290 m.) — CXXXIV *Semegallen*. Pirmoji rusų kronika, vadinama Nestoro vardu (1056–1116 m.), mūsų žiemgalius vadina *Зимгола*. Ši kronika esanti surašyta XI amžiaus pabaigoje (tarp 1093–1095 metų). Tasai duomuo rodo, kad *Зимгола*’s vardas yra patekęs kronikon dar prieš 1093 metus. Iš tikrųjų tasai vardas bus daug senesnis, nes jis nėra atskirtinas nuo kitų Nestoro sąrašo tautovardžių, kurie savo įvairumu yra senesni už patį Nestorą. Greta su *Зимгола* Nestoras

mini ir kitu du tautovardžiu — *ятвязи* ir *голядь*, — kuriuodu negalėjo šitokios lyties įgauti 1093 metais. Su *jótvingais* ir *galindais* rusai turėjo susipažinti dar prieš 900 metus, nes tiktai tuomet dar tebetarę rusai „nosinius“ balsius. Vargu vėliau kaip su *jótvingais* ir *galindais* bus susipažinę rusai ir su lietuviais ir žiemgaliais: Nestoro *Литѣва* = *Lietuvà*, *Зимизола* = *Žiemýgala*.

191. Skandinavėnų *Seimgala* ir rusų *Зимизола* rodo, kad šios mūsų tautos šalis bus nešiojusi ne *Žemýgalos* (Betýgalos apylinkės soda žemumoje), bet *Žiemýgalos* arba *Žiēmgalos* vardą: *žiemiai*, la. *ziēmel'i* „Nord, šiaurė“ Bg¹⁰ 84.

192. *Žiemgalos žemė* daugiau įgija rašytinių dokumentų tikrai nuo XIII amžiaus. Tie dokumentai padeda apibrėžti Žiemgalai apytikres ribas ir duoda mēdžiagos kalbos klausymui spręsti. Svarbiuosius dokumentų čia skelbiu.

I. 1254 m. balandžio mėn. Žiemgalos dalybos

Albertus, miseratione divina archiepiscopus Livoniae, Estoniae et Prutiae, ac Rigensis ecclesiae, Hermannus praepositus et capitulum Rigense, et venerabilis praeceptor Allemanniae, summi magistri domus Theutonicae in Livonia vices gerens, omnibus praesentem paginam inspecturis in Christo Jesu gaudium et salutem. Litteras domini papae, super donatione et divisione *Semigalliae* nobis datas, habito discretorum consilio concorditer obsequentes, invocata sancti spiritus gratia, oratione praemissa, per sortes in tres partes Semigalliam divisimus sub hac forma. Silene et Sagera cum suis terminis ad Rigensem archiepiscopum, Dubene et Sparnene ad Rigense capitulum, Thervethene et Dubelene ad fratres domus Theutonicorum, cum decimis et iure patronatus ecclesiarum, et omni iure et emolumento temporali perpetuo pertinebit, exceptis iuribus, quae non possunt nisi per archiepiscopum vel archidioecesim exerceri. Si vero aliquas haereditates in parte alicuius nostrum venales fieri contingerit, has nullus ex nobis in praeiudicium alterius sibi, nec emptionis aut alicuius alterius usurpationis titulo, vendicabit. Acta sunt haec anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo quarto, mense Aprili, pontificatus nostri anno primo. Huius rei testes sunt hi, quorum sigilla inferius sunt appensa: Gerardus, comes Holsariae, Otto miles de Barmestede, frater Albertus, guardianus fratrum minorum, frater Arnoldus, prior fratrum praedicatorum, Hermannus, praepositus Rigensis, et alii quam plures clerici et laici. Ut autem haec omnia inconvulsa permaneant et firma, praesentem paginam sigilli nostri appensione una cum sigillo magistri Everardi, praeceptoris Allemanniae, qui eo tempore vices summi magistri domus Theutonicorum gerebat in Livonia, duximus confirmandum.

II. 1272 m. spalio 7 d. Duobenės ir Sparnenės apylinkės dalybos

Johannes, Dei gratia praepositus, totumque s. Rigensis ecclesiae capitulum, frater Walterus, magister, ceterique fratres domus s. Mariae Theutonicae in Livonia, universis, praesentes litteras inspecturis, salutem in Domino cum orationibus sempiternis. Ea, quae geruntur in tempore, ut in oblivionem cum tempore non labantur, solent litterarum testimonio perhennari. Noverint igitur universi praesentium inspectores, quod nos duo castra in Semigallia, dicta Dobene et Sparnene, quae pariter habuimus cum suis attinentiis dividenda, divisimus in hunc modum, scilicet quod istae provinciae: Eglonene, Wancule, Augegua, Padaugua, Velsene, Sigemoa, Iusa, Aren, Batsenen, Babutua, Paliten, Satcigalen, Scemua (Seemua), Pelliseden, Draunen, Blidenen, singulae cum terminis suis, stagnumque de Dobenen, quod Scemovis dicitur, cum plena proprietate et omni iure ac utilitate ad castrum Dobene debeant attinere. Ad castrum vero Sparnene istae provinciae, scil. Pelkua, Zervinas, Pakarde, Rymmen, Daugules, Senmoa, Aarenen, Mimayn, Pelsua, Pestene, Wayuere, Arine, Zetzedua, Szilua, Wanpen, Cacten, Bersenene, Zedreveos, Bayena, singulaeque cum terminis suis, stagnumque prope Paliten, quod Autzis dicitur, aliudque, quod Sebrus vocatur, cum omnibus aliis stagnis et rivulis provinciarum ipsarum, quocumque nomine censeantur, similiter cum plena proprietate et omni iure et utilitate debeant pertinere...

Liv. Urkundenbuch I 545/6, BG 437.

193. Žiemgalos politikos gyvenimo Indrikis Latvīs pažišta du vidurkiū (centru): *Mes(y)othēn* XXIII 3, 4, 8 (šiandie la. *Mežuotne*) ir *Theruetene* XXIII 4 (šiandie la. *Kalna muiža* „Hofzumberge“ prie *Tervetės* upės). Eilėtinė kronika mini dar kitus centrus pilis, būtent: *Doblēn* 8961 (šiandie la. *Duōbele*), *Sidobren* 11210 (šiandie lie. *Sidabrā* ties Jōniškiu Šiaulių aps.) ir *Racketen* 11041 arba *Ratten* 8053. Pastarąją pilį 1426 m. dokumentas vadina *Rattow-scher bergh* (ant Švėtės kalno) = šiandie lie. *Raktuvės kalnas* ties Žagarė.

194. XIII amžiaus šaltiniais (BG 102–146) Žiemgalos žemę galime suskirstyti septyniomis sritimis. Sritis šaltiniai vadina šiais lotyniškais vardais: 1. *Sillene*, 2. *Sagera*, 3. *Dobene*, 4. *Sparnene*, 5. *Thervetene*, 6. *Dubelene* ir 7. *Upemolle*.

Silenės (lietuviškai būtų „Šilinė“) sričiai, sako, priderėjusi *Mežamuižės* (vok. Grenzhof) parapija.

Zagarės sritį dariusi Žagārės apylinkė, kurioje šiandie gyvena lietuviai.

CXXXV *Duobenės* srities ieško Duobės kalnų (vok. Dobelsberg) ir Klý-kolių (Akmėnės par., netoli nuo Vegerių) apylinkėje, vadinasi, Vada-ksties, Avyknės, Ežėrės ir Bėržės paupiuose.

Sparneę randa Ylės, Didėsios Aukės (áukė = la. Aũce), Ory-čių (Arishof) mužės, Upės muizės (Báchhof) ir Bikstų apylinkėje.

Tervetenės sritisėjusi pagal Tervetės upę. Jai priklausiusios šios mūsų gadinės parapijos: Kalno muižė (Hofzumberge) ir Žalioji (Grünhof).

Duobelenės sritį dariusi Dúobelės (vok. Doblen) parapija.

Upmalos srities sienai nustatyti duoda medžiagos 1254 m. do-kumeñtas, kuriame aprašytos yra žemės dalybos tarp arcivyskupo ir ordino. Tenai rašo:

Albertus, miseratione divina archiepiscopus Estoniae... Notum fa-cimus universis, quod propter bonum pacis et concordiae inter nos et fratres domus Theutonicorum terram, que Opemele dicitur, cum con-sensu capituli Rigensis, sortibus missis, invocata sancii spiritus gra-tia, divisimus in tres partes. Quae terrae et possessiones archiepis-copo et quae fratribus attineant, praesenti paginae curavimus in robur perpetuum annotare.

Prima itaque pars de Opemele est ex ista parte aquae, quae dicitur Semegaller A (= *Lizlupė*), versus Dunam (= *Dauģuvā*) usque ad ri-vulum, qui Memela (= *Nēmunas*, *Nemunėlis*) dicitur, et per ascensum illius rivuli versus Dunam usque ad terminos Medene.

Secunda pars est, quae per ascensum Memelae ex altera parte et per ascensum aquae Semegaller A inter Memelam et Semegaller A us-que ad silvam, quae Vere (= la. *vēris* „giria“ BW 10923 var., 10951, 34065 var.) dicitur, ascendendo aquam Semegaller A ex utra ue parte us-que ad terminos terrarum Opiten (= *Upīte* netoli nuo Panevėžio) et Saulen (= *Šiauliai*). Hae siquidem duae partes archiepiscopo et suc-cessoribus suis perpetuo pertinebunt.

Tertia pars est a silva praedicta per descensum Semegaller A usque ad finem longae insulae, que Longum Holmen vulgariter appella-tur; inter illas partes, quae sunt ex illa parte Semegaller A, est divisio a flumine Semegaller A subter silvam usque ad terram, quae Plane dicitur, quae etiam pertinet ad superiorem partem, et ab illa terra us-que ad viciniorem terram cultam, et haec particula erit fratribus domus Theutonicorum, cum decimis et iure patronatus ecclesiarum et omni iure et emolumento temporali perpetuo possidenda, exceptis iuribus, quae non possunt nisi per archiepiscopum vel archidiaconum exerceri...

Liv. Urkundenbuch I 347/8, BG 430.

Pirmąją Upmalos srities dalį sudaro: Mintaujės, Salgalės, Mė-žuotinės, Baūskės parapijų dalys pagal dešinąjį Lielupės ir Nemu-nėlio krantą, taip pat ištisos šios parapijos: (Dálbės „vok. Dalbin-

gen“?), Iėcavos (la. Iėcuve), Lamberto muižė, Cuodė, Senoji Saulė (vok. Altrahdēn), Barbelė (ir, gal būti, Vecmuižė „Neugut“?).

Antroji Upmalos dalis tįso: a) tarp Nemunėlio ir Mūšės ir b) kairiajame arba vakariniam Mūšos krante, prieš *Vėrės* (= la. *vėre* BW 28011 var. arba *vėris* 10951 „didelė giria“) girią, stovinčią dešiniame Mūšos krante, ir traukiasi nuo čia abiem jos krantais net iki Upytės ir Šiaulių srities ribai.

Iš XIII amžiaus Žiemgalos vietovių šandie pridera lietuviams *Sidabrà* (ties Joniškiu), *Žagārė* ir *Raktuvės* kalnas (po *Žagārė*).

1254 m. dokumento žodžiais tenka priskirti prie Žiemgalos vietas Lietuvos plotas, ištisęs tarp kairiojo Mūšės šono ir latvių sienos.

195. Žiemgalių kalba Bylenšteiniui yra latviška, nes patys žiemgaliai, kuriuos jis vadina *zemgali* „Niederletten“ (la. *zems* „niedrig“), tautystės buvę latviai: Die Hauptsache ist hier die Nationalität der alten Semgallen, von welchen die Chronisten uns berichten, und der überzeugende Beweis dafür, dass sie wirkliche Letten gewesen BG 148.

XIII amžiaus vardai rodo, kad žiemgaliai, kaip ir kuršiai su sėliais, minkštųjų *k* ir *g* vietoje yra tarę *c* ir *dz*:

k > *c*: *Batsenen* BG 137, *Satcigalen* 137, *Autzis* 140 = la. *Aūce*, lie. *aukė*;

g > *dz*: *Zervinas* 138, 437 || la. *dzērve* „gėrvė“; *Zetzedua* 139 < *Dzedzieduve* || la. *dzedzieda* „apgearbeitetes Land, ungebauter Acker“, *Zedreveos* 140.

Žiemgalių kalbą atskiria nuo kuršių ir sėlių kalbės dvibalsių *an*, *en*, *in*, *un* likimas. Čia žiemgaliai drauge su latviais nebeturi *n*: *Mytowe*, *Mitowe*, *Mitovia* BG 133, 445 < **Mitauja* = lie. *Min-taujà*, *Mintaujà* „la. Jelgava“; *Blidenen* BG 138, 437 = la. *Blīdie-ne* || lie. *blindis*, *Slok* BG 476, 490 = la. *Slūoka* || lie. *slankà* „Schnepfe“.

Žiemgalių, kaip ir latviai, junginį *dj* ištaria *ž* (senoviškai *zļ*): *Mesyote*, *Mezoten* BG 144 = la. *Mežuōtne* < aist. **medļōta* „medžių tūris, medžiuitas“.

Žiemgalos XIII amžiaus vietovardžių galūnė *-ua* (*-oa*) skaitytiną yra *-uva* arba *-uve*: *Augegua* BG 136, *Pa-daugua* 136, *Babutua* 137, *Scemua* 137 (stagnumque de Dobenen, quod *Scemovis* dicitur 138), *Pelkua* 138, *Senmoa* 139, *Zetzedua* 139, *Szilua* 140. Vietovardžiams vartoja galūnę *-uvė* tiek Žiemgalos lietuviai, tiek latviai: *Raktuvės* kalnas prie Švėtės upės ties Naująja Žagare BG 111,

CXXXVI 389, A 1885 355; *Salduvės* kalnas — netoli Šiaulių, einant į Radviliškį; la. *Iēcuve* „vok. Ekau“, *Viřcuve* „Würzau“ = lie. *Viřčiuvis* — Joniškio, Pašvitinio par. upė VŠ II 8, 9, *Aldruvė* „vok. Audrau“ — Viřčiuvio intakas Bg¹¹ 52 = la. *Audruve*.

Žiemgalių kalba skiriasi nuo kuršių, sėlių ir latvių kalbos vietovardžių galūne *-uvė*: Kuršo *Abava*, *Bārtava*, Sėlos *Vārkava* (lie. < sėl., Gāršvinės-Subačiaus apylinkėje), *Duonava* (v. š. *Dūn-* la.), *Latgalos Krāslava* (v. š. *Kruoslova*), *Dāugava*. Lietuviai vietovardžiams vartoja galūnę *-uva*: *Lietuvā*, *Šėduva*, *Liņkuva* (*liņkūvis* — Liņkuvos par. gyventojas), *Raguvā*, *Laūkuva*, *Kūrtuva*...

Žiemgalos latvių *Seseve* (upės ir miesto vardas), tekėdama per lietuvių žemę, dėvi *Šeševės* vardą. Galūnę *-evė*, rodosi, turi ir vienas XIII amžiaus vietovardis, būtent: *Zedr-eveos* BG 140 < *Dz(i)edr-eves*.

196. Žiemgalos vietų vardai:

1) *Silene* BG 135, 152, 430, 109 = la. *Sila kalns* ties Mežamuiže (vok. Grenzhof);

2) 1271 m. castrum *Syrene* BG 135, 152, 436, 109 esanti = *Silene*: *dziřa* „giriā“ || *sils* „šilas“. *Syrene* gali būti skaitoma ir *Sir(i)ene* : *Sirenes* — Pamedės prūsas Sc I 121, 1279 m. *Syrien* — Gut bei Braunsberg (Kammeramt Liebstadt) PN, G¹ || lie. *Sirūtis* — pavardė;

3) *Sagera*, *Sagare* (castrum) 110 < žiemg. *Zagare* = lie. *Žagārė* — miestelis prie Švėtės (la. Švėte) upės, J³ 430,34, 1495 m. въ Жак-зорехъ РИБ XXVII 613 = la. (< lie.) *Žagare* BW 20757,6, 20800 : *žagaraĩ* „Strauchwerk, Gesträuch“ BG 152;

4) *Racketen*, *Racken*, *Ratten* (Alnpeke) 104, 1426 m. *Rattow-scher* bergh BG 157, 389, 111 = lie. *Raktuvės* kalnas ties Naujaja Žagare ant Švėtės dešinojo kranto: *ràkti*, la. *rakt* „graben“;

5) *Doben* 476, *Dobén* BG 136, 104, 111 = la. *Duobes kalmi* ties Duobės dvaru (vok. Dobelsberg) Aukės parapijoje : *duobė*, la. *dūobe* „Grube“ || 1253 m. Keklio srities vietovardis *Dobe* BG 111;

6) *Eglonene* 113 = la. *Egluone* — ein Bach, der von Süden unterwärts des Gutes Waddakst in den jetzigen Grenzfluss zwischen Kurland und Litauen, die Waddakste, sich ergiesst BG 136 = lie. *Egluonā* : *ēglē*, la. *egle* „Tanne“;

7) *Wancule* 114, 136 yra somiškas vardas: lyb., est. *vana* (suom. *vanha*) „senas, alt“ + *kūla* „kiemas, Dorf“;

8) *Augegua* BG 437, *Augegoge* 435, 476 be ne **Auguve?* ar **Auguве?* Cf. lie. *Lab-guvà* — Kvėdarnos par. soda Jn, Vš I 59 || 1261 m. *Labi-gow* „Stadt Labiau“ PN;

9) *Padaugua*, *Padouge* BG 154 = *Podawgowo*, žmujdzkie *Pa-dauguwa*, folw. nad Niewiażą, pow. Kow., o 29 w. od Kowna SG VIII 357, Bapten... *Podawgo* Sc II 687: *Dauguvà*, la. *Dàugava* = die Düna || žiemg. *Pa-dauguve* cf. *Pa-karde* BG 138;

10) *Velfene* BG 136, 435: la. (< kurš.) *Velze* — Banduvos sri-ties upė BG 210, 314 (Ventōs deš. intakas Kuldingos par. SG XIII 199), lie. *Velžis* — Panevėžio ap. sodžius Vš II 19 — Vaškų par. pavardė Btn, *Velžiai* — Vaškų, Pasvalio ar Saločių par. sodžius Bnt, *Velža* — Smilgių, Šeduvos par. pavardė Pan;

11) *Sigemoa*, *Segume* BG 137 — somiškas vardas? est. *sig*, gen. sing. *sea* „kiaulė“;

12) *Jusa* BG 137, 155 : ?

13) *Aren* 137, 154 = la. *Āre* — Gesinde unter Sturhof, südlich von Blieden = *āre* „urbares Land“ 154, lie. *ōrē* „arimas“;

14) *Batsenen* 137: la. *Bāce* — Medės muižės vienasėdis BG 114, lie. *Bokiškė* — Ylakių par. vienasėdis (rus. *Бакунку*) Vš I 52;

15) 1272 m. *Babutua* BG 437 — vielleicht identisch mit dem Burgwall *Baboten*, den die Reimchronik (Vers 9093) zwischen Doblen und Goldingen nennt 137 = žiemg. *Babutuve* : la. (< žiemg.) *Babis* LV I 116 arba *Babite* — der grosse See zwischen Schlohk und Riga; ebenso heissen mehrere kleine Seen in den Schlaguh-nenschen Wäldern (unfern Doblen), *Babite* BG 155;

16) *Paliten* 137: *Palà* — a) Tvėrų, Kantaučių, b) Linkuvos par. upė || la. *palas* „morastiges Seeufer“ BG 156;

17) *Satsigalen* 137, 155 = žiemg. **Saci-gala*: la. *Saka* — Dauguvos intakas BG 282 = lie. *Šakà* — Raseinių par. upė;

18) *Scemua* 137 (*Sc-* = *s*: *Pruscia*), stagnumque de Dobenen, quod *Scemovis* dicitur 437, 155 = žiemg. **Zemuve*, **Zemuvis* || la. *zems*, lie. *žėmas* „niedrig“;

19) *Pelliseden* 137, 154 = žiemg. *Peli-sėdis* || 1291 m. Kuršo vietovardis „villam *Up-seden*... usque ad montem Virgenare... in CXXXVII Zareykenbecke“ Liv. Urkundenbuch I 677, lie. *Trāk-sėdis* — Kvėdarnos par. soda Jn : la. *Pela* — Dauguvos intakas BG 46, lie. *Pe-là* — Žarėnų par. upė Vš I 50;

20) *Drauenen* 137, 154 : la. *drava* BW 15729, lie. *dravls* „борть“ || la. *Draviene* — Cesvainės par. dvaras BG 476;

21) *Blidenen* 114, 154 = la. *Blidiene* KZ LII 112 — Gut im Quellgebiet der Bërze, unweit der Wasserscheide zwischen Bërze (— Aa) und Ciecere (— Windau) BG 138 : žiemg. **blīde* = lie. *bliñdē*, *blindis* „salix caprea“. *Blīd-iene* rodo, kad ir kitų XIII amžiaus Žiemgalos vietovardžių galūnė *-en(e)* gali būti skaitoma *-iene* : *Dobene*, *Eglonene*, *Velfene*...

22) *Scemovis* — Duobienės ežeras BG 138 = **Zemuvis*, esąs Saldaus par. *Kerkliū ezars*;

23) *Sparnene* (castrum) 115, 138 — am heutigen *Spārnu ezars*, dem dreizipfeligen See unweit Ihlen 152 : la. *spārns*, lie. *spaŋnas* „Fiūgel, Zipfel“;

24) *Pelkua* 138, 156 = žiemg. *Pelkuve* : *Pélk-upis* — a) Bártuvos intakas Mósėdzio par., b) Papilės par. upė Vš II 7 : la. *pėlce*, jie. *pélké* „Sumpf, Torfmoor“;

25) *Zervinas* 138, 156 : la. *dzērvē*, lie. *gėrvė* „Kranich“. Deį galūnės plg. XIII amžiaus vietovardį *Arine* 139;

26) *Pakarde* 138, 156 = *Pa- + kard-* : *Kard-upis* — lewy dopływ Berżony, prawego dopł. Niemenka, pow. Nowoaleks. SG VII 86, XIII 251;

27) *Rymmen* 138, 156 : *Rīmas* — Kamajų, Ušpalių par. pavardė Pan, *Rimaša* — Vilkiáušio intakas Joniškio par.; *Rīmiečio* ežeras Šveņtažerio ap. Db;

28) *Daugules* 137, 156 : la. *Daugulis*, lie. *Daugūlis* — Debeikių par. pavardė || *daūg*, la. *daūdz* „viel“;

29) *Senmoa* 139, 157 — somiškas vardas? lyb. *sēñ* „Pilz“, *mō* „Land, Acker“;

30) *Aarenen* 139, 156, sako, esą = *Āriši* „vok. Arishof prie Zebraus ežero“ : *Oriškē* — Krāžiu par. soda Vš I 57;

31) *Mimayn* 139, 157 : *Mimāičiai* — Šakýnos par. dvaras Vš II 7;

32) *Pelsua* 139, 156 : la. *Pel'ši* RKr IV 108 — Naujinio, Drisos, Rėzýtės ap. sodžiai Трусман. Этимол. местн. назв. Витебской губ. 217, Sémbos srities 1252 m. vietovardis *Pelse* moter G¹ 119;

33) *Pestene*, *Festene* 139, 157 : *Песма* D (Privilegia 188a) — Obelių ar Rokiškio par. upė, *Pesciai* (v. š. *Pèstē*) — Salantų par. soda Vš I 41, 1591 m. *Песте* — село им. Гинтелишск S;

34) *Wayvere* 139, 156 : la. *vaiveri* (*-ri* < *-ri*) „gailiai, ledum palustre“ BW 20996 Saikava (Cēsu apr.), vok. (< lie.) *Waivern* — Gumbinės par. kiemas (PrL);

35) *Arine* 139, 156 : *Órupis* — Pušaloto par. upelis (griovys) A. Sabaliauskas || *óras*, *árti*;

36) *Zetzedua* 139, 157 : la. *dzedzieda* „nuora, vecaine, ungebauter Acker“ BW 3033, 4261, 4323, 28975, 30258, 35707;

37) *Szilua* 140, 156 = žiemg. *Siluve* = la. *Silavas* — g. v. BGr I 325 = lie. *Šiluva* Jn „l. Szydlówo“, 1517 m. до корчмы у *Шиловскомъ* мѣстечку РИБ XX 444, подле *Шилова* мешкаеть 445, 1567 m. з *Шилова* въ земли Жомойтской l. c. XXXIII 491, *Šiluvaičiai* — Pakalnės aps. kiemas Kl^v 59 || *šlas*, la. *sils* „Heide; Heidekraut“;

38) *Wanpen* 140, 156 : la. *Vampe* — Bauskės ap. g. v. || lie. *vaŋpiju*, *vampātiju* „warczę“ J², *vampāzyti* Kv „latrare cum parvis intermissionibus“. La. *Vampe* gali būti ir somiškas vardas: est. *wambas*, gen. sing. *wampa* „lazda, kūoka“;

39) *Cacten* 140, 156 : la. *Kakti* — g. v. ties Bauske || la. *kaktis* „Ecke, Winkel“, lie. *kaktà* „Stirn“, 1567 m. Янъ *Кокта* (Дирван. вол.) РИБ XXXIII 1347 < *Kaktà*; *Kaktys* — Mosėdžio par. pavardė;

40) *Berfenene* 115, 140 — steht sicher mit dem noch heute lebenden Namen des ganz Serngallen vom NW-Ende bis zur Aa durchströmenden Flusses *Bërze* in Zusammenhang, welcher seinerseits von *bërzs* „Birke“ abzuleiten ist BG 156 : *Béržėnai* — Sedos par. Vš I 48, Gruzdžių par. sodžius Vš II 7;

41) *Zedreveos* 140, 156 = žiemg. **Dziedreves* (cf. *Ses-eve*) || la. *dziedrs* „lazurblau“ RKr II 55, lie. *giždras?* arba žiemg. **Dzedreves* || la. (< kurš.) *dzedra* valuoda BW 14617,1, 15150, 31248 „šalta, atšiauri kalba, barsch“;

42) *Bayena* 140, 156 : *Bajėnai* — a) vok. Bojehnen, Piktupėnų par., Tilžės aps. kiemas Kl^v 26, Mit II 329, b) Jósvainių vls. dvaras ir kaimas || *Bajėlis* — Naujamiesčio, Liñkuvos par. pavardė, 1299 m. *Bayone* — sembo vardas PU II : *bajūs* R „schrecklich“;

CXXXVIII 43) stagnumque prope Paliten, quod *Autzis* dicitur 140 — heute *Auces ezars* liegt bei Gross-Autz BG 155, 115: 1353 m. pr. *Auco* — jetzt *Augken* Kr. Wehlau G¹, *Aukul* — See, jetzt Okullsee Kr. Allenstein G¹ 13;

44) aliudque (sc. stagnum), quod *Sebrus* vocatur 140, 155 = *Zebrus ezars* — liegt zwischen Arishof, Suschenhof und Grenzhof in der Neuenburgschen Parochie: la. *zebre* || pr. Voc. *seabre* „cyprianus vimbra“ Bg¹ 66;

45) *Terueteene*, *Therwetene* 103, 116, 153, 389 — der Terpeninfluss, dessen Name so durch die Volksetymologie umgestaltet ist, entspringt bei Kuckern in Litauen, nimmt unterhalb Hofzum-

berge (la. Kalnamuiža) die *Skujene* auf und verbindet sich westlich von Mitau mit der *Svėte*. Der Burgberg („Zuckerhut“) bei Hofzumberge, am rechten Ufer der *Tėrvete*, gegenüber der Kirche, ist die Stelle des *castrum Terwetene* BG 141. *Tėrvetės* vietoje BG 153 rašo ir *Tėrvėte* (Grenzhof) arba *Tervėte* (Fockenhof). Kabilos apylinkės dainai (BW 19283,1 var.) yra pažįstama *Tėrvetės* (*vė ar ve?*) mala, XVI amž. Szweta... do reki Ringi... ot *Terwety* reczki D (Privilegia 185b) || ? 1586 m. *Терв-уники* — поле в Поюурской вол., над р. Юрою S = 1599 m. *Тетырв-уники* S || *Tetirvinaĩ* — Pasvalio par. sodžius Btn;

46) *Schenen*, *Schuwene* 141, 157, 104 = la. *Skujene* — *Tervetės* upės intakas || *skuja*, lie. *skujà* „Tannennadel“ = lie. *Skujinė* — a) Žagarės ap. upė (A. Balčiūnas), b) Jūžintų par. vienasėdis prie Audrės upės;

47) *Slackenkappen* — diese Oertlichkeit muss zwischen Doblen und der litauischen Grenze liegen, ist aber noch nicht aufgefunden. Die Laute erinnern an Schlagunen, aber dieses scheint zu weit westlich (2 Meilen) von Doblen zu liegen BG 141, 104, 117, 165: 1333 m. *Slake-laux*, 1338 m. *Slaka-lauken* — Sėmbos srities vietoje G¹ 165 || *Šlaklškiai* — Pasvalio par. sodžius Vš II 14. Žiemg. *Slaka kap(a)i*;

48) *Dubelene* 117, *Doblėn(e)* 104 = la. *Duōbele* (Amt und Flecken), der Hügel an der Behrsebrücke, auf welchem der älteste Teil der Ordenburg ruine steht, ist die Stelle der alten Burg Doblėn BG 141, 152, BW 3840, 13255, 33611, *Duobelnieki* 10324 : *dūobe*, lie. *duobė* „Grube“;

49) *Upemole* 142, 152, 118 = žiemg. *Upmale(a)* = *upe* „Fluss“ + *mala* „Ufer, Rand“; lie. *lyg-malas* „lygus su kraštais“;

50) *Mertzepole* 170 = vok. *Märzen-dorf* — Gut in der Parochie Baldon, unweit der Grenze des Rigischen Stadtgebietes (= Marchia, Mark) BG 142. Vietos vardas yra somiškas, kaip ir Rygos pajūrio srities vardas *Metse-pole* BG 58 „die Gegend nach den Wäldern zu, die Waldgegend“ : lyb. *mōtsā* „Wald“, *puol'* „Seite“, *puoli* adv. „-wärts, nach“;

51) *Semigallorum flumen*, *flumen Semigalliae*, *Semigaller A* BG 142, *Seimgala* 103, 128 || in flumine *Mussa* (Henricus de Lettis XXIII 4) = la. *Ližl-upė* — vok. *Aa* (žemjėnlinkui nuo Bauskės), kurios augštupį nuo Bauskės latviai vadina *Mūsa* = lie. *Mūšà*, -*ōs*, *Mūšq*. Lietuviai pažįsta net 5 *Mūšōs* upes TŽ I 17, 31. *Ližlupe* gavo vardą nuo „didumo“ : rus. *Белука* || la. *ližls* „didis, gross“;

52) *Memela* 157 — die *Memel* (= lie. *Nēmunas*, *Nemunėlis*) entspringt in Litauen, südlich von Ilzenberg (lie. *Ilšė*), fließt von Nerft (lie. *Nėretos*, *Neretū*), Gr.-Memelhof an der jetzigen Grenze von Kurland und Litauen, verbindet sich bei Bauske mit der *Mūsa* BG 142 : **nēmunas* „šilas“ Bg¹⁰ 246;

53) *Putelene* (terrula) 157 = la. *Pūtel'i* — Gesinde unter Privatgut Misshof BG 143, 120 || *pūtelis* „eine Speise von Hafermehl“ BGr I 70, 332 = Sėlos lietuvių *pūtelis* (ne **pūt*- Bg⁵ LXVI 245) „avižinis, pienu įplaktas, patirštas valgis“ (Gryvā, Gaidė, Gāršvinė — Subāčius). *Putelenės* vardo *u* galėtų būti ir trumpas: ž. *pūtelis* „kalina“ Λ, Π, D⁵ 17, „Schneeballstrauch, viburnum opulus (wildwachsend)“ Klp (Mit II 134), Kv, Slnt || a. *pūtinās*, la. *putenes* U „t. p“;

54) aqua *Ecowe* 437 = vok. *Ekau* — entspringt im Tauerkalnschen Forst und mündet in die Aa, nördlich von Mitau BG 143 = la. *Iēcuve* Endzelin Lett. Gram. 852. Latviai ištarią ir *Iekeve* RKR IV 110. Šis upėvardis kilimo yra somiškas: Vidžemės *Eikažis* (pieva), *Eikaži* — g. v. TŽ I 380;

55) *Missa* 103 = la. *Misa* — Nebenfluss der Ekau (von Norden), an welchem Misshof liegt, entspringt in der Neugutschen Parochie und fließt zum Teil an der jetzigen livländischen Grenze entlang BG 143 : lie. *Mišė* — Vydeikių sodos ežeras, Plūngės par. > *Mišėnai* — Plūngės par. soda;

56) silva, quae *Vere* dicitur 143, 123 = la. *vēre* BW 28011 var. „grosser Wald“ Dunalka, *vēris* 10923 var. Rīgas apr., 10951 Vestiena || *Vērene* „vok. Fehren“ — prie Uogrės upės BW 9763,12, *Vērenieši* 12752,4;

CXXXIX

57) terra, quae *Plane* dicitur 431, 157, 123 = la. *Plāne* — Bächlein, das in die Isnitz und mit dieser gegenüber der Sallgalnschen Kirche in die Aa sich ergießt. Die Neumannsche Karte giebt ein Gütchen Planborn nordwestlich von Greiersdorf, südlich von Kauzemünde an BG 143 = lie. *Plónė* — Linkuvos par. bala Vš II 14, — Vaškų par. upelė „Draugija“ IX 299 (Degesių sodžiaus laukuose Pan — J. Dailidė) — upelis (prasideda iš Maščionmiškio, Šilios balų, kur susiduria Linkuvos, Vaškų ir Joniškių parapijos valsčiai) Btn = !. *Plonianka* — rzeczka w pow. poniewieskiem i dobieńskim, lewy dopływ rz. Islik, stanowi część granicy gub. Kow. i Kurl. SG VIII 309, III 305 > *Plonėnas* — Vaškų vls. dvaras; netoli nuo miestelio Btn : *plónas*, la. *plāns* „flach, eben“;

58) *Babat* 143, 155, 103 = la. *Babis*, *Babitis* „Babitsee“ || pr. *Bab-ant(a)-s* — ežero vardas G¹ 18;

59) *Naba de Babath, Babates munde* = Wasserverbindung zwischen dem Babitsee und der Aa oberhalb Schlohk. Eine zweite Verbindung zwischen Babit und Aa unterhalb Schlohk ist erst in jüngerer Zeit durchgerissen BG 144: la. *Naba* — die Wasserverbindung zwischen dem Jägel- und dem Stintsee BG 40, — Grenzfluss zwischen Popen und dem Kirchspiel Windau 184; cf. 210 = la. *naba*, pr. *nabis* „bámba, Nabel“ || lie. *Nabažai, Nabuiliai* — Tryškių par. dvi sodi Vš II 6 (čia prieš lietuvius bus gyvenę kuršiai arba žiemgaliai) || pr. 1366 m. *Nabote* — Sembos upelė G¹;

60) *Longus insula* 144, 124—7 esančios 3 mylių ilgos kopos tarp Babio ežero ir Lielupės upės, kur dabar *Salōs muīžē* „vok. Holmhof“;

61) *Portus Semigallorum* Henr. IV 6, 1263 m. de portubus maris, quae nobis competebant duae portus, videlicet Semegaller A et Winda BG 436. Tasai uostas stovėjęs Lielupės ir Dauguvos žiotyse BG 144, 103, 127;

62) *Mesiote*¹ Henr., *Mezoten* 153, 103, 124 = žiemg. *Mežuote* (seniau *Mežūote*) > la. *Mežuōtne* (> lie. *Mēžuorinė* Btn) — Gut *Mesoten* liegt oberhalb Mitau, am rechten Ufer der Aa BG 145: la. *mežs* „Wald“;

63) Mit eime schonen here vil breit|Zu Littowen man do reit|Durch velt unn uber manche bach.|Sie liden michel ungemach,|Bis das sie quamen in das lant.|Sie stiften roub und brant|Mit mancher schar vil wunneclich,|Sie herten vrilich umme sich|Das lant uf unde nider.|Kein *Soule* sie karten wider|Durch bruch und uber heide Alnpeke Livl. Reimchronik 1897—1907 v. Šita *Soule* negali būti latvių *Vec-Saule* „vok. Alt-Rahden, Gut in der Parochie Bauske“ BG 145, nes tą žygį vokiečiai yra atlikę Lietuvos žemėje. Taigi, *Soule* laikytina yra *Šiauliais*;

64) *Sydobre(n)* 104 = *Sidabrā* (v. š. *Sidabra*, acc. *Sīdabra*) — Lielupės intakas. *Sidabrōs* pilis esanti už 3 vārstų nuo Jōniškio, Vilkiāušio ir Sidabrōs santakyje, 6 mylios į pietus nuo Mintaujōs BG 145;

65) *Mytowe* Alnpeke Livl. Reimchronik 7405 v., 1305 m. casttrum *Muhovia* BG 444, 1330 m. *Mitcwe* 445, 1359 m. *Mitovia* BG 448 iš pradžių buvusi ties Sluoka. Iš ten 1336 metais buvusi atkelta dabartinėn savo vieton BG 134 = žiemg. *Mītauja* = lie.

¹ 1231/2 m. *Medeiothe* BG 421 skaitytina yra **Med'ute*. Tai būtų kuršiška vardo ištarmė.

Mintaujā, Mintauja „Mitau“ Als, Jnš, Mit I 226 (Šd), A 1884 176, 1885 356, XVI amž. „granica powietu *Mintowsko*... z wołostiu Upitskoju“ LieM (D Privilegia 185a): 1575 *Минт-уписъ* — речка, чрез им. Подубисе и урочище Гудовцизну, в Бержан. вол. S, 1584 m. *Минта* — пустая земля близъ Крожского двора S, 1575 m. *Минтишкя* — пустовщина, принадлежащая к им. Окменам S|| 1310 m. *Minte de Gavefen* — kuršio asmens vardas BG 289, 290, 1273 m. *Минтеля* — jótvingų kunigaikštis IL 870₂₅, 1419 m. *Mynthen* „jetzt Minten Kr. Friedland“ G¹ 99, pr. *Mintijei*(*iei*) > 1278 m. *Myntegeiten* „Feld, Gut im Samlande“ PU II 245 „jetzt *Metegethen* bei Juditten“ PN||*Minčia* — Taurāgnų par. vienasėdis ir giria, kurioje daug gūbrių (купран);

66) 1426 m. eine beke de *Platton* BG 453, de *Platone* 454 = la. *Platuone* — Nebenfluss der Aa von links 476, 389 = lie. *Platuonė* — Joniškio par. upė, prie kurios ir *Platuoniai* (sodžius), XVI amž. (LieM) „Oļaj... Sidabra... *Plotonia*... do reczki Niwy (= Kivė?)“ D (Privilegia 185a)|| la. *Platuoniece* BW 7315;

67) 1426 m. beke de *Wilsze* 453, *Wyltze* 454 = la. *Vilce* — Fluss der bei Gemauerthof (la. Mūrmuiža) sich in die Svēte ergiesst BG 389 > *Vilceniece* BW 7167, -*nieki* 10861,1, 12282 = lie. *Vilkija* — Švėtės deš. intakas Skaigirio ap., tekas pro Domeikius, Kemsius, Budraičius (Dantaitė), SG XII 91, XIII 475, XVI amž. LieM „Niwa (= Kivė?)... Kornuta... do reki *Wilkij*... Sidobry“ D;

CXL 68) beke *Kyfver* l. c. = la. *K'ive* — Nebenfluss der Wilze von der rechten Seite mit der sie bei Gemauerthof sich in die Svēte ergiesst BG 389 = lie. *Kivė* — Trūmpaičių ap. upė, XVI amž. LieM *Kiwa*, reczka D. *Kivės* vardas kilimo yra somiškas¹: lyb. *kiv*, est., suom. *kivi* „akmuo“;

69) beke *Schwete*, *Swete* l.c. = la. *Svēte* — Fluss, der westlich von Žagārē entspringt und nördlich von Mitau sich in die Aa ergiesst BG 389 = lie. *Švėtė* — Šakynos, Skaigirio, Žagarės ap. upė (35 v. ilgumo SG XII 91), *Szwetela* — strumień w pow. szawelskim, przepływa pod wsią Rukuję SG XII 91, XVI amž. LieM *Szweta* ...do reki Ringi ...ot Terwety rieczki... u Karkłupi rieczki D, 1583 *Швета* — река чр. им. Жагоры, в Биржан. вол. S, 1595 m. *Швета* — речка в им. Подубисе, чр. грунты Пашвети S : lijo lijo — ir *nušvėto* „giedra pasidarė“ Slnt;

¹ Kitus somiškos kilmės Žiemgalos vietovardžius esmi jau palietęs „Tautoje ir žodyje“ (II 8–9).

70) 1259 m. ... in loco, qui Upemelle nominatur. Centum uncas in Semigallia, in locis *Gascegoles* et Serpen vulgariter nominatis BG 434 < *Gostegale* = lie. *Gúosta-galis* — Liņkuvos par. sodžius ir malūnas Vš II 13, Btn, Vr (*Guostigalis* — Mešķerio liudijimu);

71) *Serpen* žr. a. = žiemg. *Serpa-* nėra dar surasta || *Šerpaĩ* — Rietavo par. soda Vš I 58, *Šėrpaĩčiai* — Varnių par. soda l. c. 50, *Šėrpetis* — Telšių Žarėnų ap. pavardė Db;

72) 1255 m. se to Kanierwen und neder dat water, dat dar ut vlutzt, dat de *Slok* heit, an the A BG 431 = la. *Sluoka* — Schlohbach, der aus dem Tuckumschen Kirchspiel kommt, durch den Kanjersee fließt und bei der Stadt *Schlohk* in die A mündet. Der Name ist lettisch, cf. *sluoka* „Schnepf“, lie. *slankā* BG 476 || 1590 m. *Слонкойни* — Ariogalos vls. sodžius S.

197. Žiemgalos asmeņš vardai:

1) in Mesothē... apud Mussam... Datur pax, conceditur via, descendunt Made et *Gayde* (BG 158 skaito *Gayle*, var. *Gayde*) cum ceteris (Henr. de Lettis XXIII 8 = Origines Livoniae Riga, 1857 S. 238) : *Gáidai* — Truskavos par. sodžius Vš II 11, *Gaidē* — Zarasų aps. miestelis = la. *Gāide* TŽ I 385, *Gaidēliai* — a) Dusetų par. dvaras, b) Krākių par. sodžius Vš II 29 < *Gaidēlis* — a) Biržų ir Surviliškio par. pavardė Pan, b) — Mūšos kair. intakas Pasvalio par. Pan, *Gaidimis* — Papilės aps. pavardė Db, *Gaidys* — Ušpalių, Troškūnų, Subačiaus, Mieškų (Miežiškių Panev. aps.), Kupiškio par. pavardė = 1528 m. Якубъ Кεουδучъ... Крєво РИБ XXXIII 39, *Gaidžiupis* — Subačiaus par. sodžius Pan;

2) *Made* Henr. XXIII 8 : *Madelyt* — prūso vardas G¹ 93;

3) Es was ein vromer helt, hies *Schabe*, | Der riet den Seme-gallen, | Das sie den vogeten allen | En nemen keiner hande gut (Alnpeke Livl. Reimchronik 5247) = la. *Skābe* — Gesinde unter Behnen (Landschaft Sparnene), unter Turlau (Par. Goldingen) BG 158 arba **Skabe* : *Skabeĩkiai* — Papilės par. soda, *Skabijus* — Leliūnų par. pavardė Pan, *Skabōrai* — Tvėrų par. soda Jn, *Skabūčiai* — Kaltinėnų par. soda || *Skabuttendorf*, II mile von Sysmare Sc II 696;

4) quidam, *Westhardus* nomine, maior natu de Semigallia (Henr. IX 2), *Vester* den konic zu hus er vant (Alnpeke Livl. Reimchr. 1700), Den konic *Vesters* row sin leit 1729, BG 158 = žiemg. *Viestars* arba *Viestarts* = lie. **Vieštars* (cf. *Vaiš-taras* Bg⁴

II 23, 24, 34, 39) arba *Vižstartas* Jn : *Vieš-tautas* — Ramygalos par. pavardė Pan, *Vieš-vilė* — PrL miestelis;

5) *Nameise* Alnpeke Livl. Reimchr. 8658 — 70 — Žiemgalos seniūnas = žiemg. *Nameisis* = lie. *Nameišis* > XVI amž. LieM *Nomejsz* Romejkowicz D (Privilegia 187a), *Nomejsz* 194b, XV amž. *Homeiua* (gen. sing.) ПИБ XXVII 116 || *Nameikis* „domesticus“ > *Nomejk* Ginejsz-ewicz D (190a), *Namikas* — Ušpalių par. pavardė, *Namišiai* (v. š. *Nañėšę*, acc. *Nāñėšš*) Saločių ap. vienasėdis Bnt || XVI amž. LieM gora *Nomgajly* (nuo Bauskės už 2 mylių) D (184a, 195b) < *Nam-gáila* || ž. *Num-gaūdis*. Del galūnės plg. pavardės: *Vileišis*, *Baleišis* || *Bileišiai* — Dusetų par. sodžius.

198. Senosios Žiemgalos vietovardžiai (72) ir asmėnvardžiai (5) neduoda dar pakankamos medžiagos, iš kurios galutinai galėtumėm nustatyti vietą žiemgalių kalbai aiščių giminės kalbyne. Tiktai *Mežuote* (būtų lie. **Medžiutė*) ir *Sluoka* (lietuviškai būtų *Slankà*) rodo, kad žiemgalių būta savo kalba artimesnių latviams, nekaip lietuviams arba kuršiams su sėliais. Latviai, kaip ir žiemgaliai, keimarį *dj* ištaria *š* (la. *mežs* = lie. *mėdžias* = pr.Voc. *median*) ir antrąją dvibalsių dalį *n* išmeta (la. *sluoka* = lie. *slankà* : pr.Voc. *slanke* „Schnepe“). To vardino betgi neužtenka pasidaryti išvadai, kad žiemgaliai būtų kalbėję latvių kalbos tarmė.

CXLI

Žiemgaliūs galutinai tegalėsime paskelbti latvių kalbos tarme arba atskira kalba tiktai tuomet, kai būsime ištyrę Žiemgalos latvių ir lietuvių šnektas ir susirinkę tų kraštų — latviškosios ir lietuviškosios dalies — vietų vardus ir juos ištyrę.

199. Vietų vardai rodo, kad pietinėje Žiemgaloje lietuvių įsikurta labai senai, t. y. dar tuomet, kada žiemgalių kalboje, kaip ir lietuvių, priebalsiai *š*, *ž*, *k* ir *g* (minkštieji) ir dvibalsis *in* dar nebuvo pavirtę priebalsiais *s*, *z*, *c*, *dz* ir balsiu *i*. Lietuvių visa šiandienykščia Pālatve įsikurta tarp žiemgalių dar tuomet, kada patys žiemgaliai tebeištarydavo *Šeševė*, *Švētė*, *Mūšà*, *Aukė*, *Yslykis* (v. š. *yšl'ekš*), *Vilkija*, *Vegerė* (upė), *Mintaujà*. Šiandie visus šituos vietovardžius sulatvėję žiemgaliai jau ištaria *Seseve*, *Svėte*, *Mūsa*, *Aūce*, *Islicis*, *Vilce*, *Vedzere* (šio vardo upė esanti Kurminės apylinkėje RKr IV 110), **Mitauja*. Jei lietuviai būtų atsidanginę Žiemgalon vos tiktai po 900 metų, tai jie anuos vietovardžius šiandie beistarytų **Sesevė*, **Svētė*, **Mūsa*, **Aučė* arba **Aucė*, **Yšlyčis* arba **Yslycis*, **Vilcė*, **Vedžerė* arba **Vedzerė*, **Mytauja*, nes tuo metu žiemgaliai drauge su latviais, kuršiais ir sėliais senajo *š*, *k*, *g* vietoje jau ištarydavo *s*, *c*, *dz*.

200. Vietų vardai rodo, kad lietuvių, braujantis Žiemgalon, nesustota ties šiandienykščia Latvės siena, bet jų įsigrūsta ir ton Žiemgalos dalin, kuri šandie yra visai latviška TŽ II 25.

Žiemgalos vietovardis *Dzirkanti* (Gesinde unter Keweln BG 109, BGr I 325) rodo, kad lietuvių Aukės apylinkėje (į žiemius nuo Vegerių) įsikurta dar prieš minkštojo *g* pavirtimą garsu *dz*. *Dzirkanti* kilę yra iš lietuviško vietovardžio *Girkantai*, praminto nuo jo įkūrėjo *Girkanto*.

Dzirkanti rodo, kad žiemgalių kalba dar prieš minkštojo *g* pavirtimą afrikata *dz* jau nebeturėjo dvibalsio *an*.

201. Žiemgaliai yra VI—VII amžiaus Vilniaus žemės išeiviai. Tai rodo vietų vardų tapatumas TŽ II 80. Mūsninkų ir Māišiagalos apylinkės *Sperà*, *Kenà* ir *Neris* atsikartoja ir Babio ežero srityje po Ryga Salos ir Pinkių valsčiuose: *Speras*, *Cenas* LV 58, TŽ I 22, *Cena*, *Cenas* tūrelis LV 54, *Neriņš* — Babio ežero intakas LV 116. Nemuno *Gáuįą* žiemgalių protėviai irgi bus atsinešę Babio paežerėn iš Vilniaus žemės: *Gaujiņu* purvs LV 55.

202. Žiemgalos vietovardis *Larvieši* (— Gesinde unweit der Behrshöfischen Kirche in der Doblenschen Parochie BG 161) rodo, kad žiemgāļiai save yra griežtai skyrę nuo lātvių.

Literatūra: I. A. Bielenstein Die Wohnsitze der Semgallen. BG 102—167, 370—373, 386—390, 476.

2. Zemgaliešu simtgadu cīņas par patstāvību. Rīgā, 1915. Latviešu etnografiskās biedrības izdevums Nr. 2. p. 93.

3. P. Šmits Par zemgaliešu un sēl'u tautību. Filologu biedrības raksti. I. sējums. Rīgā, 1921 p. 45—48.

4. K. Būga Kalba ir senovė I 84—85; Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje. Kaunas 1924 p. 9—12.

5. K. Būga Lietuvių įsikūrimas šių dienų Lietuvoje. „Tauta ir žodis“, kn. II, p. 4, 5, 8, 9, 24—27.

6. K. Būga Žiemgala. Lietuvių spaudos atgavimo 20 metų sukaktuvių iliustruotas „Lietuvos“ priedas prie Nr. 103 (1604). 1924 m. gegužės 7 d.

1924.V.4.

6. Sėliai

203. Nestoras (1056—1116 m.) Dauguvos ir Nemuno upyno tautų sąrašė sėlių dar nemini: *Ятвязи*, *Лутѡва*, *Лѣтъгола*, *Зимгола*, *Кѣрсь* ir *Любь*. Sėlių tautos vardas iškyla aiškėn vos tik XIII amžiaus pradžioje. Indrikis Latvis (1208—1225 m.) sėlius vadiną lotyniškai *selones*, o Alnpekės eilėtinė kronika (apie 1290 m.) — vokiškai *Selen*.

Sėlos centru Indrikio laikais buvęs *castrum Selonum* (XI 6), kurio vietoje dabar riogso latvių *Sēlpilio* miestas (vok. *Selburg* — ant kairiojo Dauguvos kranto, augščiau Kuoknesės „vok. Kokenhusen“). Šitą Padauguvio sėlių pilį Indrikis vadina atvangos vieta (refugium) išeinantiems ir įeinantiems (egredientibus et ingredientibus). Tuo kronikininko pasakymu Sēlpilis išeitų Vidžemės vartais. Tenai bus buvusi žymiausioji Dauguvės perėjimo vieta, iš kurios sėliai ir lietuviai, tie ginklo befidrai ir sąjungininkai, puldavo Vidžemę.

Paėmę Sēlpilį, 1208 m. vokiečiai pareikalauja, kad sėliai, priėmę krikštą, tuoju paliautų bendravę su lietuviais ir sulig šia diena nebeprisileistų jų prie pilies (Henr. XI 6). Šitas bendravimo duomuō drauge su kitais Indrikio aikštėn iškeltais pastebėjimais rodo mums, kad lietuvių arti gyventa nuo Sēlpilio.

CXLII Indrikis randa sėlių ir anapus Dauguvos, Kuoknesės (vok. Kokenhusen) apylinkėje, vadinasi, dešinajame tos upės šone. Tenai sėliai gyvenę sąmišriui su latviais (XI 9, XII 1, XIX 5 cohabitantes). Dešinuojų Padauguvių sėliai bus gyvenę tarp latvių mažų mažiausia iki Sēlpiliui. Kai-kurie duomens rodo, kad sėlių gyventa anapus Dauguvos tarp latvių ne tiktai iki Sēlpilio, bet ir toliau už jo. Indrikio posakis „cohabitantes“ reiškia ne žemių susijimą sienomis, bet mišrų gyvenimą: iki pačiai Dauguvai gyvenę latgāliai, tarp kurių buvę Padauguvyje įmišę daug ir sėlių. Žieminiame Padauguvyje sėliai darę gyventojų mažumą, nes Indrikis jų vardą, minėdamas juos drauge su latviais, stato antrojon vieton, vadinasi, laiko juos mažiau reikšmingais.

Taigi, kaip augštynlinkui nuo Kuoknesės gyvena dalis sėlių ant dešinojo Dauguvos krašto sąmišriui su latviais, taip lygiai žemynlinkui nuo minėtosios Kuoknesės ir Aizkrauklės (vok. Ascheraden) gyvena lūbiai ant kairiojo tos upės krašto greta ir sąmišriui su žiemgaliais. Pólinkis ir tikyba arba geografijos padėtis ir valstybinės jėgos prievarta dažnai suriša sėlius su lietuviais. Šios priežastys atskiria sėlius nuo tokių-pat giminaičių, kaip ir lietuviai, jei dar neartimesnių, latvių ir padaro juos pastarųjų priešais (Henr. XVII 5). Ir tik prievarta vokiečių ordinas teperskiria sėlius su lietuviais ir sujungia su latviais.

Sėlių bendravimas su augštaičiais (Lettones) primena mums tokių-pat žiemgalių ir žemaičių bendravimą prie Tervetės ir Sidabros. Sēlpilis yra lietuviams Vidžemės vartai, nes čia lietuvių būriai pereina per Dauguvą, traukdami ordino žemių sarioti. Kitōs tikros

ir nepavojingos pereinamos vietos, kuri būtų artimesnė už Sėlpilį prie Rygos, nėra. Be to, dar Dauguva tenai yra platesnė, Parygio žmonės (lybiai) nedraugingi lietuviams, gali pastoti kelią. Po Sėlpiliu pilies ginamiems lietuviams bepiga persikelti per Dauguva, nes jos gyventojai sėliai yra jų sąjungininkai.

204. Eilėtinė kronika Sėlos (Selenland) sienų užkliūva net dukart. 139—146 eilėse kalbama apie tas tautas, kurios gyvenančios pagal Dauguva nuo jos žiočių augštylinkui net iki upės versmių. Prie žiočių sėdį lybiai, o už jų — sėliai, kurie jau susiduria su gudais. Kadangi čia kronika nemini latvių, tai iš to išeitų, kad sėlių gyven-ta abiem Dauguvos pusėm, kaip lybių žemupyje, o gudų augštupyje. Žiemgaliams eilėtinė kronika dar neranda vietos kairia-jame Dauguvos šone.

Die Dune ein wazzer ist genant,	Liwen waren sie genant.
Des vluz geet von Ruzen lant,	Daz stozet an der Sēlen lant.
Dar uffe waren gesezzen	Daz was ein heidenschaft vil sur,
Heiden gar vormezzen,	Sie waren der Ruzen nakebur.

326—379 eilėse Padauguvio tautų sienas kronika aprašo iš kito galo, pradėdama pietų rytais ir baigdama žiemų vakarais. Sėlių žemė čia susiduria sienomis su žiemgaliais ir latviais.

Littowen eine sint genant:	Wenne sie zu samene werden bracht.
Die heidenschaft ist hoch gemut,	Da liebt bie des meres strant
Ir her vil dicke schaden tut	Ein gegende, heiset Kurlant;
An der reinen cristenheit.	Die ist wol vumfzig mile lanc.
Das kumt davon, ir macht ist breit.	Vil cleine cristen mac an irn danc
Da bie liet ein heidenschaft,	Zu deme selben lande quomen:
Sie hat von luten grose craft:	In werde lip und gut genomen.
Semegallen sin die genant.	Oselere das sint heiden sur,
Die herent umme sich die lant;	Die sint der Kuren nakebur;
Wer in ist zu masen,	Sie sint bevlossen in dem mere.
Vil note sie deme icht lasen.	Sie vurchten selden grose here.
Selen ouch heiden sint	Des summers, das ist uns bekant,
Und an allen tugenden blint;	Sie heren umme sich die lant,
Sie haben abgote vil	Wa sie uf dem wasser mogen komen.
Und triben bosheit ane zil.	Sie haben vil manchen roub genomen
Da nach liet ein ander lant,	Den cristen und der heidenschaft;
Die sint Letten genant:	Mit schiffen ist ir groste craft.
Die heidenschaft hat spehe site.	Eisten ouch heiden sint,
Sie wonet note ein ander mite,	Die haben vil mancher muter kint:
Sie buwen besunder in manchen walt.	Das kumt davon, ir lant ist breit,
Ir wib sint wunderlich gestalt	Und also wite entzwei geleit,
Und haben selzene cleit;	Das ich des nicht volenden kan.
Sie riten, als ir vater reit.	Sie haben so manchen rischen man
Der selben her hat grose macht,	Und ouch besunder lande vil.

Nicht mehr ich uch der nennen wil. Kurtzelich, des wir haben wan,
Liven die sint heiden: Als er Kopen hat getan,
Da sal sie got von scheiden Der mit uns her komen ist.

1226 m. dokumentai (Liv. Urkundenbuch I 92, 104, 106, 112) kalba apie Rygos priemiesčio sėlius. Tie sėliai mažumoje bus gyvenę tarp lybių kairiuoju Dauguvos pakraščiu, kuris net iki Rūmbai (Rummel – Stromschnelle bei Dalholm) tuomet priderėjęs Rygos miestui. 1256 m. dokumentas (Liv. Urkundenbuch I 373, BG CXLI 432) žieminę Sėlos sieną, einančią dešiniuoju Padauguviu, priveda iki Aizkrauklės ir Kuoknesės: terra illa, quae adiacet castro dicto Ascrad... partes, quae sunt sitae contra castrum Cocanois.

205. Sėlių žemei ir kalbai tirti duoda šiek tiek medžiagos XIII–XIV amžiaus dokumentai. Kai-kurie jų pravartu ir čia pasėlbti.

I. 1254 m. gegužės 19 d.

Innocentius... magistro et fratribus hosp. s. Mariae Theuton. in Livonia, salutem... Dilecti in Domino filii, vestris iustis postulacionibus grato concurrentes assensu, personas et hospitale vestrum... cum omnibus bonis... sub beati Petri et nostra protectione suscipimus. Specialiter autem de *Allecten, Calve, Selen, Medene, Nitczegale*, castra seu munitiones et eorum villas, nec non possessiones et alia bona vestra, sicut ea omnia iuste ac pacifice possideritis, vobis et per vos hospitali vestro auctoritate confirmamus et praesentis scripti patrocinio communimus Liv. Urkundenbuch I 351, BG 431.

II. 1255 m. kovo 31 d.

... habetis in Semigallia, salvo iure dictorum magistri et fratrum hospitalis sanctae Mariae Teutonicorum, Upemelle, Mertzepole, Tolewe et *Seloniae* vulgariter appellatis... BG 431, Liv. Urkundenbuch I 364.

III. 1255 m. spalio mėn.

Mindowe, Dei gratia primus rex Lettowiae... magistro et fratribus de Livonia terram, quae Selen dicitur, videlicet *Meddene, Pelone, Malesine, Thouraxe*, cum suis attinentiis, duximus assignandam, perpetuo libere possidendam Liv. Urkundenbuch I 371, BG 432.

IV. 1257 m. liepos 13 d.

Alexander... magistro et fratribus... in Livonia... Exhibita siquidem nobis vestra petitio exhibebat, quod carissimus in Christo filius noster, Mindowe, rex Lettowiae illustris, terras Selen, videlicet *Meddone, Pelone, Malesine* et *Thouraxe*, cum suis pertinentiis, prout spectabat ad eum, vobis pia et provida liberalitate contulit perpetuo possidendas, prout in patenribus litteris eius, confectis exinde ac suo sigillo signalis, plenius continetur Liv. Urkundenbuch I 395, BG 433.

Mindowe, Dei gratia rex Littoniae. Universitatem vestram scire volumus, ad quos praesens scriptum pervenerit, quod nos de maturo consilio et consensu heredum nostrorum, scilicet Replen et Gherstutten, assignamus et donamus totam terram Selen et Seloniam dilectis magistro et fratribus Domus Theutonicorum per Livoniam, cum omnibus distinctionibus terminorum et pertinentiis, sicut inferius patet. Primo incipiendo distinctiones inter Christianos et Selones ex opposito burchwalle *Nowenene*, descendendo Dunam ad medium torrentem versus *Romelen*, vicinum insulae *Dolen*; distinctiones vero alterius lateris inter Selones et Littewinos a praedicto burchwalle *Nowenene* transeundo directe super viam *Kopweck*, eandem viam sequendo usque ad ripam *Lodenbeke*, ripam *Lodenbeke* descendendo usque pervenitur, ubi alio nomine vocatur de *Dussethe*; praedictam *Dussethe* ultra sequendo in lacum, qui dicitur de *Sarthe*, apud lacum *Sarthe* transeundo in ripam, quae inde affluit, quae dicitur *Swenteuppe*, *Swenteuppam* descendendo in ripam *Lettowiae*, praedictam ripam ascendendo et persequendo in ripam *Wasseuke*, ultra in ripam *Vesinthe*, ultra in ripam *Leuene*, praedictam ripam *Leuene* ultra descendendo in flumen, quod vocatur *Semigaller A*; praedictum flumen *Semigaller A* ultra descendendo in *Babatesmunde*. Ceterum alia burchwalle, in praedictis distinctionibus et terminis situata, cum omnibus pertinentiis, sicut *Meddennen*, *Calven*, *Mal-laysen*, *T'owraggen*, *Uiten*, *Uspal*, ac aliorum bonorum, in praedictis distinctionibus iacentium, praesen-

In nomine Domini, amen. Nos Mindowe, Dei gratia rex Litwinorum, post susceptionem fidei catholicae ac sacri baptismatis unda, inspiratione divina informati, quod inter omnia genera virtutum Deo acceptabilis est lucrum animarum, et ne in errorem pristinum infidelitatis labeamur, ob spem renuntiationis aeternae ac in salutem animae nostrae, honorabilibus et religiosis viris, magistro et fratribus beatae Mariae Domus Theuron. hosp. Ierusal in Livonia, dedimus et damus, bona fide matura deliberatione, totam terram *Zeloniae*, dictam vulgariter *Zeland* und *Zeln*, cum omnibus attinentiis, prout in distinctionibus limitum infra patebit. Primo inchoando limites inter Christianos et Zelones ex opposito vallas *Novenene*, dictum vulgariter de borchwack (?) *Novenene*, descendendo fluvium dictum *Dune*, transeundo usque ad medium torrentem praedicti *Dune* usque in ripam, quae vulgariter dicitur *Keckow*, ex opposito *Dolen*, ubi praedicta ripa influit in *Dunom*. Limites vero alterius lacus *Dunae* inter Zelones et Litwinos a praedicto *Novenene* transeundo directe super viam, vulgariter dictam *Köpweck*, eandem viam sequendo usque ad rivum, qui dicitur *l. d. en-becke*, rivum *Lodenbecke*, descendendo quousque pervenitur, ubi alio nomine vocatur, scil. die *Dussethe*. Praedicto rivo *Dussethe* sequendo usque in lacum, qui dicitur die *Sarthe*, circa praedictum lacum transeundo usque ad ripam, quae de lacu effluit et vulgariter dicitur *Swentoppe*. Praedictam ripam *Swentoppe* descendendo usque in unam ripam, quae dicitur de *Lettawie*; ripam *Lettowie* ascendendo usque in

tibus et futuris temporibus utantur pacifice ac quiete in perpetuum, nullo omnino hominum contradicente. In huius itaque assignationis et donationis perennem memoriam praesens privilegium, inde confectum, sigilli nostri munime fecimus roborari. Datum anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo primo, VII. idus Augusti.

Liv. Urkundenbuch I 461—4,
BG 434—5, TŽ II 20.

ripam *Waseweke*, ultra pervenitur in ripam *Wesinte*, ultra procedendo in ripam *Levene*; praedictam ripam *Levene* ultra descendendo usque ad fluvium, qui dicitur die *Semigaller A*, praedictam *Semigaller A* descendendo usque in *Babatesmunde* et omnia valla, quae dicuntur *borchwalde*, qui in distinctionibus harum limitum iacent, cum omnibus attinentiis suis, sicut *Alze*, *Medennen*, *Calven*, *Allciten*, *Mallaisen*, *Towracken*, *Utten*, *Uszpal*, et omnia alia valla, qui dicuntur *borchwalde*, et terras, qui in distinctionibus limitum iacent, ut supradictum est.

CXLIV

VI. XIV amžius (apie 1392 m.)

Haec est limitatio sive distinctio terrae *Zeloniae*. Primo recipit originem ab amne *Kusbu* apud quercum, crucibus signatum, transeundo in *Sessyten*. A *Sessyten* per directum ad aggerem *Lensen*, ultra a *Lensen* in dat eikenbrok; ab eikenbroke in *Gandonnen*, a *Gandennen* in amnem molendinorum; ab amne molendinorum ulterius in *Vesyten*; extunc a flumine *Vesyten* superius usque in lacum *Vesyten*; ab illo lacu sive stagno usque in lacum *Sytiny* (= situm) in *Lelenheide*, extunc ab illo stagno usque ad aliud stagnum, nomine *Nertze*; a *Nertze* superius usque in *Gabayen*; a *Gabaga* usque in *Latzedzen*; a *Latzedzen* usque in originem *Eglonae* superius per directum; ab *Eglona* usque in *Waresen-Tracken*; a *Waresen-Tracken* usque i originem *Sattaxen*; a *Sattaxen* seorsum usque in *Gerre*; ex tunc amnem *Gerren* descendendo usque in *Hilgebeke*; a *Hilgebeke* seorsum usque *borchwal*, nomine *Lettow*; ab illo loco usque in stagnum *Vesytes*; a *Vesytes* amnem descendendo usque in flumen *Leuene*; ab illo per directum usque in *Pywessen*, extunc a *Pywessen* descendendo usque in *Zemegaller A*. — Terra, quae *Zelonia* nuncupatur, continet in se terrulas sequentes, videlicet: *Meddene*, *Polonne*, *Maleyzine*, *Touwraxe*, cum suis attinentiis Liv. Urkundenbuch III 687, BG 451.

VII. 1298 m. birželio 12 d.

Omnibus praesens scriptum cernentibus, Ericus, Dei gratia Danorum Sclavorumque rex, dux Estoniae, salutem in Domino sempiternam. Cum capitulum s. rigensis ecclesiae urgente necessitate nimia, propter iniurias enormes et gravamina plurima a Fratribus Domus theutonicae in Livonia illatas, in archiepiscopi sui enormi captivitate et detentione sacrilega, civitatis suae rigensis obsessione... a nobis postularet consilium et iuvamen, ac, ut eidem ecclesiae in his efficaciter astaremus, terras videlicet *Semigalliam*, *Nalexe* et *Therakoe*, nobis et nostris suc-

cessoribus Daciae nomine coronae libere donaverat et assignaverat, iure perpetuo possidendas,... unde nos..., plantationi novellae fidei christiana in ipsis partibus,... cupientes succurrere celerius cum effectu, promittimus firmiter, ipsi rigensi ecclesiae in auxilium homines nostros, cum armis et dextrariis ante hiemem instantem in civitatem praedictam mittere, et cum ipsis et capitaneo ac vasallis nostris omnibus in Estonia et Wironia constitutis contra Fratres praedictos et eorum fautores astare ecclesiae saepedictae... Liv. Urkundenbuch I 718, BG 457.

VIII. 1298 m. vasarą.

Quia propter pervicaces nimis paganorum insultus, quibus sequenter molestamur et devastamur in bonis et personis, adeoque terrae nostrae sunt et fuerant desolatae penitus annis pluribus et destructae, sicut in terris Semigalliae, Valez (= *Nalexe*) et Gerze (= *Gerre*) pater evidenter, et praecipue propter persecutiones enormes, quas a Fratribus Domus theutonicae in Livonia passi sumus et patimur in captivitate et defensione nostrorum praelatorum, hominum nostrorum interfectione, ac civitatis nostrae rigensis pressione... decrevimus, contra persecutiones praemissas, iniurias et pericula invocare brachium seculare... Liv. Urkundenbuch I 716, BG 458.

206. Žiemų rytų Sėlos riba senovėje, be abejo, bus buvusi Dauguva. Pirmojo XIII amžiaus ketvirčio šaltiniai (Indrikis Latvis, 1226 m. gromatos) randa sėlius Sėlpilio ir Rygos apylinkėje, t. y. kairiajame Dauguvos šone. Mindaugo 1261 m. dovanojamasis Sėlos aktas patvirtina ne tik tai žiemų rytų sienos ribą, pažįstamą mums ir iš kitų šaltinių, bet taip-pat padeda aprėžti ribas ir likusiajai anų metų Sėlos žemės daliai. Mindaugo akto Sėla, žinoma, tėra tik tai senosios Sėlos dalis. Mindaugas atsisako tik tai nuo tos Sėlos dalies, kurioje gyventojų daugumą dar tuomet sudarė sėliai. Prie galutinai sulietuvėjusiųjų Sėlos sričių net ir ordinas nebesiriša.

Mindaugo 1261 m. dovanų aktas Bylenšteiniui (BG 171) atrodo labai įtariamas, nes juo, girdi, esą daug tikrėsios Lietuvos žemių priskirta Sėlai. Ir M. Skruzyčiui (Sėl'i, Kurzemes augšgala senči 1889) Sėla išeina bevėik per pusę mažesnė už šaltinių rodomąją.

Mindaugo akto liudijimu aš visai neabejoju, nes jo tikrumą patvirtina ne tik tai žemės vardynas, bet ir 1298 m. aktai, kurie lietuviškosios Sėlos dalies *Noliškį* (*Nalexe* — Utenos vls.), *Tauragnūs* (*Therakse* — Utenos aps.) ir *Jerą* (*Gerre* — Svėdasų par.) priskiria prie ordino žemių.

Iš 1261 m. akto matyti, kad sėlių ir lietuvių žemių skiriamoji siena Mindaugo laikais prasideda nuo Dauguvos ties Naujiniu (senuoju Dinabarku) ir eina toliau vieškeliu (*Kopwech* „vieškelis, gošciniec“: vž. *kōp* „Kauf“) iki Lúodžio (ežero) upei; nuo čia

žemynlinkui ta pačia upe, tiktai kitu vardu vadinama, būtent — Dusetą; toliau Dusetos upe žemyn net iki Sartū (vard. *Sartař*) ežerui; iš čia aplink Sartū iki Šventosios ištakai; Šventąja iki Latuvos upei, o ja iki Vašuokai; toliau į Viešintos ir Lėvenės upę. Lėvenim ribaėjusi pavandeniui net iki Mūšai (Lėlupei).

Sėlių žemę skirianti nuo latvių Dauguvos upė. Pietų rytuose Mindaugo laikų Sėlos siena Dauguva prieina iki Naujiniui. Žiemų vakaruose Dauguvos kairiuoju šonu sėliai nusistuma net iki Rūmbos kriokliui ties Dūolės sala (1226 m. šaltinio *Rumula* „heute *Rummel*—Dünastromschnelle bei der Insel Dalen“ BG I 7), kitaip sakant, iki Kekuvos (la. *K'ekava* BG 234) upei, įtekančiai Dauguvon priešais Duolės salą.

CXLV

XIII amžiuje sėlių žemės riba busėjusi maždaug pro šias vietas, kurių tuomet dar priderėta sėliams: Sālakas, Taurāgnai, Utenā, Svēdasai (gal. *Svēdasus*), Subāčius (netoli nuo Kūpiškio), Palēvenē, Pasvalīs, Salōčiai. Visose šitose vietovėse, žinoma, bus tuomet jau gyvenę nebemāža ir lietuvių, kurie betgi pačią šalį dar tebevadino *Sēla* arba *Sēluona* (iš čia šaltinių lot. vardas *Selonia*), nes senieji jos gyventojai sėliai prieš 1250 metus dar nebuvo suspėję galutinai išvirsti lietuviais.

207. Sėlių kalba, kaip ir kiekviena kita aisčių giminės šaka, nepalikusi savo vaikų vaikams rašytinių paminklų, smulkiai nepasiduoda ištiriama: mat, sėliškai šandie niekas nebekalba. Bet ir su tuo būtų dar pusė bėdos, jei tik sėliai būtų mums nors šiek-tiek savo kalbės tekstų palikę. Tegu būtų jų kad ir tiek, kiek mums yra palikę prūsai. Iš tų tekstų prūsų kalbą, žinoma, mes pažįsime plačiau ir giliau, negu sėlių. Bet vistiek ką-nėką galėsime patirti ir apie sėlių kalbą. Visų jos išgalių nebesuvaikysime. Tenkinkimės bent šį-tą sužinoję. Vieną-kitą mažmožį sėlių kalbai apibūdinti duoda Sėlos žemės vardai, surašytieji XIII—XIV amžiaus aktuose.

XIII amžiaus dokumentų Sėlą šandie gyvena lietuviai ir latviai: pirmieji pietus, o pastarieji žiemius. Lietuviai ir latviai vargu bus išnaikinę arba išvarę kitur visus aliאי vienam senuosius Sėlos gyventojus. Lietuvių ir latvių plita (ekspansija), privertusi žiemgalius ir kuršius sulietuvėti (pietūse) arba sulatvėti (žiemiuose), lybius sulatvėti, prūsų dalį (ištvingus, nadruviūs ir skalviūs) sulietuvėti, bus meste primetusi ir sėlių tautai vienur lietuvių, o kitur latvių kalbą. Šiandienykčiame Sėlos vardyne, kurį sudaro dabar jau latviškos ir lietuviškos Sėlos vietų vardai, bus išlikęs nevienas sėliškos kilmės vardas.

Sėlos lietuvių ir latvių žodyne rasis žodžių ir sėliškų, nes sėliai, ir pramokę lietuviškai arba latviškai, net ir stengdamies vien tik tomis kalbomis kalbėti, dažnai bus įkišę vieną-kitą ir savą žodį. Asimilėjanti tauta, pradėdama kalbėti asimiluotojų kalba, jos dar nuodugniai neišmokusi, ir nenorėdama iš senojo savo žodyno įneša naujajan daug žodžių, tiktai jų ištariamą pritaikinus prie naujosios kalbos.

Taigi, sėlių kalbai tirti duoda medžiagos ne tiktai Sėlos žemės vietovardžiai ir asmėnvardžiai, bet ir to krašto šiandienykščių gyventojų šnėktos, tiksliau sakant, Sėlos lietuvių ir latvių žodynas. Tik, žinoma, ir lietuviai, ir latviai sėlių kalbos žodžius kiekvienas ištaria savotiškai. Iš to ištaramo tik spėjame apie sėlių tarimą.

208. XIV amžiaus (1392 m.?) akto vietovardžiai sėlių kalbą riša su kuršiais. Ir sėliai, ir kuršiai minkštojo *k* ir *g* vietoje ištaria *c* ir *dz*, kaip ir latviai su žiemgaliais, o iš dvibalsių *n* neišmeta. Latviai ir žiemgaliai to *n* jau senai nebeturi.

c < k: stagnum nomine *Nertze, Latzedzen*;

dz < g: *Latzedzen*;

n lieka sveikas dvibalsiuose *an, en*: ad aggerem *Lensen*, ab eikenbroke in *Gandennen*.

Šiedvi sėlių kalbos ypatybi patvirtina ir lietuviškosios Sėlos dalies vietų, asmenų vardai ir žodynas. Dar 1920 metais „Švietimo darbe“ (dabar Bg¹⁰ 3, 4, 13, 14; plg. FBR II 6) esmi iškėlęs, kad sėlių kalboje minkštasis *k* ištaryta kaip *č*. Tą *č* Sėlos lietuviai šian-die ištaria *č*.

209. Č yra kilimo iš minkštojo *č* šiuose vietų varduose:

1) *Čedasai* (acc. *Čėdasus*) — miestelis tarp Rōkiškio ir Neretų (vok. Nerft) prie ežero, kurį rusų žemėlapiai vadina Чадочы < lie. *Čėdasas = sėl. *čėdesas: *Kėdž-balė* — Briagalės sodžiaus (Šėduvos par.) bala Pan, *Kedys* — Panemunėlio, Šėduvos par. pavardė Pan;

2) *Čiėiraitis* ir *Čiėirys* — du ežeru, į rytus nuo Antāzavės < sėl. *čiėiri's* (būtų lie. **Kikirys*): la. (< kurš.) *Ciēcere* — Ventos deš. intakas arti Skrūndos || *Kerės-upis* — Kaniūkų (Ušpalių par.) sodžiaus lauko upelis, *Kiriėna* — Joniškio (Šiaulių aps.) par. upelis. Vandenių vardai — *Ci-ciris* || *Ciēcere* savo sudėtim niekuo nesiskiria nuo vyturio vardo — *vi-virsys* Kv (Jn³ II 30) || *vie-versys* (*vteversio*) Dbk „Lerche“;

3) *Čivyliai* — Jūžintų par. sodžius, kuris gavęs yra vardą iš sėliško žodžio **čivilis* (iš čia Sėlos lietuvių *čivylis* „Stieglitz“);

4) *Čiaunas* (loc. sing. *Čiaunė*) – a) ežeras ties Pa-čiaunės viena-sėdžiu, į pietus nuo Zadújo ežero, Dusetų par., b) ežeras Ma-žionių sodžiaus apylinkėje, Jūžintų par. < sėl. **čiaun(a)s*: lie. *Kiaū-nas* – Linkmenų par. ežeras, iš kurio išteka *Kiaunà* – Žeimenės intakas || *kiāunė*;

5) *Viñč-ežeris* – Antžavės šilo ežerėlis (K. Stankevičius; ne *Винчижисц* ТЖ II 21) < sėl. **Vinč-ezeris* : ž. (< kurš.) *Vinkurė* – Endriejavo par. upė || la. (< kurš.) *vinkal'āt* „vengti darbo“ Bg¹⁰ 73², *venk-* „lenkti, linkti“;

CXLVI 6) *Мерчежерисц* – ežeras po Vėdariais, į rytus nuo Antžavės < sėl. **Merč-ezeris* = lie. *Mėrk-ežeris* – ežeras (kur?) dr. K. Jokan-tas, *Merķys* – Nėmuno deš. intakas (iš čia *Merkinė*);

7) *Pākačinės,-nių* – sodžius tarp Zālvės ir Viñčežerio ežerų, į vakarus nuo Antžavės < sėl. **Pa-kač-inē*. Sodžius bus pramintas ežerėlio arba balų vardu: **Kaka-* arba **Kača-* < **kačļa-* || *Kak-upis* – doptyw z prawej strony Sauzdrawy, która do Minii wpada SG III 673, pr. **Kak-kaimis* „Kackheim Kr. Gerdauen“ G¹ 53.

210. Dvibalsių *n* nekritimą sėlių kalbai rodo šie Alūkstos apskrities vietovardžiai:

1) *Грендзен* – Bebrinės vls., *Грендзе* – Pruodės vls., *Гренд-зовка* – Kurčių (vok. Kurzum) vls. Rusų štabo 1909 m. žemėla-pyje (ряд XI, лист 5) iš Šveñtmuižės apylinkės yra įrašyti šie vietovardžiai: мз. *Грензен* || ф. *По-грандзине* || *Погранезе* (visos vie-tovės greta viena kitos). Konverzacijos vārdnīca 1116 rašo *Grendze*. Vokiečiai Alūkstos, kaip ir Tukumo, apskrities dvaro vardą rašo *Grendsen* SG II 805, BG 6, 263, 400. Tukumo apskrities vok. *Grendsen'q* latviai vadiną *Grenči* BW II p. 1145. Ir Alūkstos vok. *Grendsen'ē* irgi bus atsiradusi iš *Grenčių*: sėl. *Grenčis* (būtų lie. **Grenkis* arba *-kys*)¹;

2) vok. *Swenten* (la. *Svente* U) – dvaras prie ežero, kurį Gry-vės lietuviai vadina *Šventù* (v. š. – *švīntas* < *Šveñtas* Bg⁵ LXXV 149). Šveñto ežero dvarą vietos lietuviai vadina *Šveñtmuižė* (v. š. *švīntmuižē*), plg. SG XI 633;

3) vok. *Randen* – dvaro vardas: Nehrung bis zu Memel – Ko-pos, *Randuvos* kalnai Q² 300 || 1388 m. *Randoin* – See, Gegend des Stromeksee Kr. Ortelsburg G¹ 138;

4) *Зимбле* – Gāršvinės vls. vienasėdis < sėl. *zimbl'a-* (kamie-nas): lie. *žėmbti* || *žėmbėti* || *žamības* = la. *zūobs*;

¹ Ką latviai vadina *grendzelės* ar *-lio* žodžiu: apsėjusi sivėniūna *grendzeliti* BW 20437?

5) *Зунда* — Skrudėlynės vls. g. v. : *Зунды* — Naujinio aps. g. v. (Latgaloje) < sėl. *Zundā* - (kamienas) || 1353 m. *Sund-ythen* — Prūsų žemės vietovė G¹ 176;

6) *Зинтель* — Sėlpilio vls. (Naujarygio aps.) vienasėdis < sėl. **Zintelis* = lie. *Žintelis* — pavardė (dr. K. Jokantas; kur?) || 1566 m. *Žyntys* — Krėtingos par. pavardė In 150, *Žintikas* — Panemunėlio par. pavardė Pan, dr. K. Jokantas || pr. **Zintis* < 1419 m. *Sinthen* G¹ 157.

211. Tikrinių vardų liudijimui pritaria ir bendriniai.

Sėlos lietuviai turi žodžių su č, kilusiu iš sėlių kalbos garso č (= lie. ė), pvz.:

1) *čivylis* „tokia paūkštė, Stieglitz?“ PnmR, iš kur eina *Čivylių* sodžiaus vardas || *Kivyliai* — lietuviškojo Kuršo keli sodžiai;

2) *plōčinis* „toks raguolis, paplōtis, l. placek“ Ds < **plāčinis* = la. *plācinis* „flache Kuchen“ || *plākans* U „plakans, flach“.

212. Dvibalsinį *n* išlaikę yra sveiką šie Sėlos lietuvių bendriniai vardai:

1) *puñdzis* „nedidelė Šventosios žuvis, ėpш“ Uš < sėl. **pun-zis* (*d* čia įspraustinis: *gyviñ-t-s* > *ġīviñc* „gyveñs“ 3 fut. Ds, Uš): lie. *pužas* „ėpш“ Ds Bg¹⁰ 192, 197 || *pungžlỹs*, *puñgžlio* „pūgžlys, pužas“ Rm;

2) *plindza* „plikas kalnelis, ant kurio niekas neauga“ Uš < sėl. **plinza*: ž. (< kurš.?) *plink-šalaž* Slnt „plikšalai, zamarzla goła ziemia“;

3) *bīndzuolas* „šlaistas, tinginys, праздношатающийся“ Ds, Uš, *bindzinėti* „vaikštinėti be darbo, šlaistytis“ l. c., Sv < sėl. *binz-*;

4) *zīn-ti* 3 praes. „negaluoja, sirginėja“ Ds;

5) *galándiju*, -dytie „naikinu, galą darau“ (visa *išgalándijo*) Kp. Pastarąjį žodį kupiškėnai ištaria su *án*, o ne su *ún*, kaip kad reiktų iš šio krašto šnektos laukti: *galúndu* peilį „galándu“, *kúndu* „kandu“. Tatai rodo, kad Kupiškėnuose tebegyventa sėlių net ir tuo dar metu, kada savųjų žodžių dvibalsis *an* buvo jau pavirtęs dvibalsiu *un* (*luñkas* < *lañkas*, *lúngas* < *lángas*). Kad *galándiju* būtų kupiškėnams savas žodis, tai šandie jie ištartų **galúndžiu*, -džiau, -dyti (plg. *pūdžiu*, *pūdyti*; *mókiu*, *mókyti*) arba **galúndau*, -dyti (plg. *válgau*, -gyti, *raitau*, -týti). Ne tiktai garsai (*an* dvibalsio *un* vietoje), bet ir pati veiksmazodžio lytis (*galánd-iju* || lie. **galúndžiu* arba **galúndau* Kp) rodo jį esant kilimo svetimą. *Galándiju* Kupiškio apylinkėje tegali būti kilimo sėliškas žodis, nes latviškas būti negali dėl *n*: la. *galuóda* „galástuvas“ < **galandā*.

Flumen *Vesytē* (šīandī jā latvīai vadīna *Viesīte*) ir lacus *Vesytē* (žr. a. § 205, VI) visai nerodo, kad sēlai **Viesintōs* (lie. *Viesintā*) vietojē būtū tarē **Viesīta*, nes akto statytojai vokiečiai su didžiaisais sēliū žemēs vietovardžiais dar prieš Sēlos užēmimā bus jau susipažinē iš latviū arba žiemgaliū lūpū. Ir *Lensen'ēs* bei *Gandennen'ēs* vietovardžiai būtū akte īrašyti lytimis **Lesen* ir **Goddennen*, jei su šīų neįžymiū vieteliū vardais būtū vokiečiai susipažinē iš latviū ir jei, žinoma, patys latvīai tiedvi vietī būtū jau pažinē nuo senū senovēs.

CXLVII

213. Lietuviškosios Sēlos dalies vietovardžiai rodo, kad garso *ž* vietojē sēliū īstaryta *z*, pvz.:

1) *Zadūojas* (arba *Zaduojšs* K. Stankevičius) — ežeras prie *Zaduojōs* ir *Pā-zaduojēs*, greta su Sartū ežeru (Dusetū par.): *Žadikē* — Šušvies deš. intakas, Pašušvio par. (l. *Žodyka* SG XII 83, XIV 813) || la. *Zads*, *Zadiņš* — Smiltenēs vls. vienasēdžiai LV 83. *Zadūojō* ežeras nesiskiria savo sudētim nuo *Karklūojos* upēs Bg¹⁰ 270. Ežerui vardā bus praminē sēlai, o upei (Alanto intakui Kuliū par.) — kuršiai. Tuodu vietovardžiu rodo, kad abiejū šīų tautū vartota ta -pati priesaga: **karklūojas*, -ja „karkluotas, kaīklū tūrīs“. Sēlos latvīai dar ir šīandī tebevarvoja priesagā -uoja būdvardžiams daryti, pvz.: *Dievuojam* līgaviņa BW 15861 (Sēlpils) „*dievuotajam žmonelē“, *dūmuoja* istaba 2986, 1 var., 14594 var. (Sēlpils) „dūmuota, dūminē pirkīā“, *dūnuojš* puoriņš 5470,4 var. (Sēlpils) „dumblinga pelkē“;

2) *Zirnajai* (gal. *Žirnajus*) „Зернен, Жирнен“ — Antāzavēs par. sodžius prie ežero. Jī seniau vadinē (gal dar tebevadina) **Žirnajū*. *Зернеу* rodo, kad *Zirnajai* kilē yra iš senēlesnēs lyties *Žirnejai*. Rytiečiai augštaičiai tā žodžio vidurio *e* īstaria šīandī *a*, jei jis negauna kirčio ir nestovi po *k*, *g*, *š* ir *ž*; pvz.: *mēnasio* „mēnesio“, *Pyvasā* || *Papyvēsiai*, *Čedasai*, *Svēdasai*... || *Laukesā*... Pabaisko ir Dievógarsio (l. Bogusławiszki) apylinkėje esā *Žirnajū* sodžius, dvaras, ežeras ir *Žirnajōs* upē. *Žirnajā* (iš senēlesnēs lyties *Žirnejā*) — Šventōsios intakas || *Žirnajai*;

3) *Zalvas* — Tiltiškiū (Sālako par.) vls. ežeras, *Zālvē* — a) ežeras ties Bradēsiais (Бредесы), Dusetū vls., b) seniau ir Antāzavēs ežerā vadinē *Zālvē* (K. Stankevičius). Nuo *Zālvēs* ežero bus gavusi sau vardā ir *Antā-zavē*: **Antā-zauvē* < -*zālvē*. Latviškojoje Sēlos pusėje esanti *Zālva* arba (Konv. vārdn. 2407, BG 173) *Zālve* (lietuviai īstaria *Zālvē* A. Sabaliauskas) — Susejōs deš. intakas SG X 219, XI 603. Upēs vardā dēvi ir muižē: *Zālva* BW 6137. 10320,1, 31483, *Maz-Zālva* 30276, *Maz-Zālvieši* 12769,6, *Liel-Zāl-*

vieši 12050 — Zalvos gyventojai. Žirnaių apylinkėje esanti *Želva* — upė prie Želvos (Позельва) miestelio netoli Vilkamergės || *Želvos* — Labanoro par. ežeras TŽ I 19: Latgalos *Žonsa* (ežeras), *Želova* (sodžius) Jasmuižės apylinkėje: l. *Žalwa* — Šešuvos deš. intakas (Š. — Neris kair. intakas) Pravieniškių ap. SG XI 911, XIV 733, l. *Żółwa* — jezioro w pow. święc. pod zaśc. Jodopurwie i *Żółty* SG XIV 828, III 596 < lie. *Žalva*; *Pa-žalvaičiai* — Panevėžio par. sodžius Vš II 9, Pan : *žalvas* „zielonawy“ Slnt, D², P¹ 83, Vt 165, 195 || *želvys* „ein grüner Stamm“ M I 338, „ein junger Baum“ B (K¹ I 175), „jaunas, valkus medis, kurio negalima perskelti“ VI (Jn), *želvė* „ruduokė, rūdmėsė, l. rydz“ Gr (Jn) || *žalias* „grün“, *žėlti*;

4) *Zarasai* arba (Jž) *Zerasai* — apskrities miestas, kurį apylinkės bajorėliai lenkiškai vadina *Jeziorosy* „Новоалександровск“. Senėlesnis šio mūsų miesto vardas yra buvęs **Azarasai* (Zarasų, Antazavės apylinkės lietuviams), **Ezarasai* (Dusetų Pažiegėje), **Ezerasai*. Miestas gavęs yra sau vardą nuo ežero, kurį apylinkės žmonės vadina *Zārasu* (žūsta *Zarasė* „žvejója“). *Zārasas* kilęs yra iš senėlesnės lyties **ēzerasas*. Priesaga *-asas* dedama ir kitiems vandenų vardams (ežerams ir upėms): *Čėdasas* — ežeras po Čedasaīs, *Svėdasas* — ežeras po Svėdasaīs. *-asas* iš senėlesnio *-eso*: *Laūkesas* — ežeras po Zarasaīs. Iš Laūkeso ežero išteka *Laukesà* — Dauguvės kair. intakas. Taigi, *Zāraso* ežero vardas yra sėliškas, seniau tartas *ezer-esas*. Tatai rodo, kad *ežero* vietoje sėlių tarta *ezer(a)s* „See, jezioro“;

5) *Užinas* — Šimonių girios ežeras, į rytus nuo Viešintų;

6) *Изита, Изума* — ežeras ir dvarelis Antazavės vls., tarp Aūslo ir Avilių ežero < sėl. **izita* : pr. **iz-ingis* „Eissing-See Kr. Osterode“ G¹ 50, lie. *Yžupis* — Naujamiesčio par. upelis Vš II 18, *Yžinas* — Vyžuonų par. ežeras Vš II 25.

214. Sėlos lietuvių žodyne su *z* yra ne tik tai tikrinių, bet ir bendrinių žodžių, pvz.:

1) *zliaūktie* „smarkiai tekėti“ (prakaitas net *zliaūkia*) Sl: *žliaūk-tie* „t. p.“ Ds;

2) *zaūktie* „rėkti, plakač, bežeč, wyč“ Brž (KosL 59a), Ds, *zaūkia* ažustalėj atsėdęs visą dieną „verkia balsu“ Ds; rus. *звѣ-кать, зычать*. Rusų kalbos garsui *z* lietuvių kalboje atliepia *ž*;

3) *zerl'etā* „terliotojas, Sudler, Schmierer“, *zeřl'etoja* kaip nemokėdamas valgytie Ds;

4) *zinti* 3 praes. „negaluoja, sirginėja“ Ds.

215. Sėliai, ž vietoje ištarydami *z*, turėjo ir š vietoje taryti *s*. Vietovardžių su *s* iš š lietuviškojoje Sėloje šiuo tarpu dar nerandu. Kupiškėnų bendrinis vardas *šlistis* f. (Jis tik del *šlisties* tedirba „bet sau, для виду“) del Lėno (Vadoklių par.) *šlisties* (tik *šlistį* padarė, del *šlisties* „для виду, на позór“) turėtų būti kilimo sėliškas. *Šlistis* negali būti lietuviškas žodis, nes š lietuvių kalboje nevirsta garsu *s*. Juškevičiaus žodynas (I 310 s. v. *dėmė*: dirba del *šlisties*) rodo, kad *šlisties*, be Kupiškio, esama pažįstamos dar ir kituose žiemų rytiečių kampuose. Būtų įdomu gauti žinių, kur šian-die Lietuvoje tebėra sakoma *šlistis* || *šlistis*.

216. Sėlių, kaip ir kuršių, kalba išlaiko dvibalsių *n* ir junginių *ij*, *dj* vietoje turi *ŧ*, *d*, kuriems latvių ir žiemgalių kalboje atliepia *š*, *ž*, o lietuvių *č* arba *c*, *dž* arba *dz* (*svēčias* || *svēcijas*, *mēdžio* || *mēdzio*). *Apaščiā* — Nemunėlio intaką (Biržų, Súosto ap.) — 1416 m. aktas vadina *Apste*: ... Uf das wir mogen zu einer berichtung und fruntlichen einunge komen, ... so wellen wir obirgebin ein gemuret slos, genant *Altena*; ... vortme eine wuste borgsuchunge unbesatzt, genant *Nogaylen*, in dissen nochgescrebenen grenitzen gelegen: in das erste von der *Mememunde*, die *Memen* (= Nėmunas, Nemunėlis — Mūšos intakas) das flies ufzugende, in die *Apstemunde* desselbigen fließiss *Apste* genant, ufzugende in die *Ravemunde*, do sie in die *Apste* fellit, von der munde des fließiss *Rave* (= Rovejā, Róvejā) genant, zu richten obir zu gehende uf das *Birzenfelt* (= sėl. **Birzun laukas*, lie. dabar *Biržai*, loc. *Biržys* < s. lie. *Biržes* nom. pl.); von dem *Birzenfelde* gerichte zu gende zu dem fliesse *Smarden* (= Smardonis — sieros šaltinis Biržų apylinkėje M. Ramanauskas; Aš tą svainiuką mačiau... pabalį kalelę kariantį, *Smardonys* [loc. pl.; o gali būti iš *uo*] žarneles raišantį NS 651, 791, 792, *Sma'rdoniai* — Pabiržės par. sodžius Vš II 17 : *Smárdonė* [o < uo] — Lėvešis šaka po Kupstais, Pūšaloto par. A. Sabaliauskas || la. *Smārda* — Kurmenės ap. upė RKr IV 110) genant, do sie ersten entspringet, do man das spring allir richtist finden mag; die *Smarden* nedder zu gende bis in das flies *Tattale* (= *Tatalā* — Mūšos deš. intakas Vabalniūko ap. : XV amž. по реце по Муши... от Февесы до немецкое границы. *Тотальские* сеножати извековъ не были ни за кимъ РИБ XXVII 75) genant; die *Tattale* neder zu gende bis in das flies *Semygaler Aa* genant; die *Aa* nedder zu gende bis in die vorgeannte *Mememunde*... BG 452.

1416 m. akto *Apste* rodo XV amžiaus sėlių kalbai upėvardį **Apaste*. Toji *Apaste* seniau bus buvusi ištāroma **Apaste* < *Apas-ta* < *Apast(ĭ)ā*. Lietuviai *Apaščiā* yra pasiekę dar tuomet, kada patys sėliai **Apastės* vietoje tebeištarydavo **Apast(ĭ)ā*.

Be *Apaščiōs*, garsą *ŧ* iš *ij* rodo ir *Subāčius* — a) Panevėžio aps. miestelis prie Viešintės upės, pietų vakaruose nuo Kupiškio, b) Alūkstos aps. miestelis, žiemų rytuose nuo Obėlių (Абели)

Antrąjį Subdčių vokiečiai vadina *Subbat'u*, o latviai *Subate*. Sėlpilio latvių *Subata* BW 16043 yra kilusi iš senėsnės lyties *Subate*, nes Sėlpilio apylinkės latviai šandie galūnės balsį *-e* ištaria *-a*, pvz.: *vācela* BW 2289 (Sėlpils) „vācele, vokėlė“, *bita* 6511 var., *peta* „pate“ 5723,2 (Sėlpils), *riksta* 2093, *eglīta* 2812 var., *pata* 6608,2 var., Rīgas *pila* 6174,1 (V. Sērene), *irba* 250,1 var. (I 813 Nereta) „irbe“.

Su vietos vardu **Subatjā* lietuviai bus susipažinę dar tuomet, kada sėliai tebeištarydavo **Subafa*. Kadangi anuomet lietuviai dar ištarydavo žodžių **staʃ(i)ā* „stačiā“, **žal'(i)ā* „žaliā“ galūnę *-ā* patęsdami, tai **Subafa*, turėdama galūnėje trumpą *-a*, negalėjo patekti *ā-* linksniaviman. Del to **Subāčios* vietoje lietuviams išrieda *Subāčius*. Vardininko galūnę *-(i)a* (ne *-ā!*) po minkšto priebalsio skoliniuose lietuviai paprastai pakeičia galūnę *-(i)us*: *nuųó* > **lyčā* || **lyčā* > **lỹčā* || **lỹčā* > *lỹčius* K, J⁴ 30,7 arba *lỹčius* D⁵ 198₃₁, s. gud. *blahověšťje* > lie. **blo(h)aviēštja* > *bloviēščius*.

Vėrenės (vok. Fehren) apylinkėn *Subačas* LV 48 (TŽ I 386) bus su savim nusinęš kairiojo Dauguvos šono išeiviai sėliai. Dešinojo Pādauguvio latviai Sėlos išeivių įkurtąsias **Subafas* iš-pat pradžių vadina **Subakomis*, o vėliau — *Subačomis*. Vėrenės latviai č vietoje šandie ištarią *ķ*. Ir *Subačas* vėreniečiai šandie ištarytų **Subakas*, jei šitą vietovardį būtų jie dažnai girdėję iš vakariečių latvių tarmės atstovų, kaip, pvz., žodį *ķēve* „kumelė“ arba *kaķis* „katinas“. Senąją savo *čēvę* šandie vėreniečiai vadina vakarietišškai *ķēve*. Kad Vėrenės apylinkės latvių dar nesenai nustota tarius *čēve*, rodo artimosios Uodzienos (Endzelin Le. Gram. 132—3) hipernormalizmai *ķūska* „čūska“, *ķigāni* „čigāni“. Vėrenės apylinkėje, be *Subačų*, sėliškos kilmės laikytini yra šie vartovardžiai: *Spundes*, *Tentiņi*, *Grendeles* ir *Zundas* LV 49. — *Subbat-See* (— *Subockie* jezioro, par. dyneburgskiej SG XI 521) irgi bus nusinėštinis vardas iš Sėlos žemės.

217. Latvių šnektos rodo, kad senovės kuršių ir sėlių kalboje būdvardžiui *ližls* (la.) vartota žodis **didļas* (lie. *dīdis*). Jo vietoje šandie Kuršo (žr. a. § 152,9) ir Sėlos (cf. BW 556,3 var. Sauka) latviai ištaria *dižs*, *diža*. Kuršiai ir sėliai iš-pat pradžių sakydavo *didļas vīras* ir *mazas* (prieš 900 metus *mažas*) *vīras*. Ilgainiui *didļo* pavyzdžiu abidvi mūsų kalbi priešingybę *mažą* perdirba **madļu*. Kuršių-sėlių žodį **madļas*, vėliau ištariamą *mažas*, latviai, minkštajam *d* jų kalboje pavirtus *ž* (*mežs* „medžias“ = pr. *median*), ima taryti *magis* > **magš* > **makš* > **makš* > **maš* > **mač* > *mač*

(Endzelin Lett. Gr. 139) : Kuršo latvių *maġis* BW 5343 Cīrava, 5350 var. Kandava (cf. 1933 var., 2001, 2086, 2170 var., 3000 var., 3006, 4840,2 var...), *mačs* 2051 var., 2105,7 var. Sēlių *madas* „mažas“ latviams pavirsta *maġu*. Šisai *maġis* iš Sēlos (BW 5295 var., 5342 var. Sece) drauge su lietuvių išstumtaisiais sėliais patenka dešinajan Dauguvos šonan : *maġis* BW 5339,3 var. Mēdzuōla, 5342 var. Lielvārde, Stukmaņi, Mārciena, 1146,1 (I 876 Cesveine), *moġis* 5324,1 Lazduona, Endzelin Lett. Gr. 139 Bērzaune, Sāviena, *maġ* atstāja „māža paliko“ BW 4562,2 var. Kuoknese (cf. 4976,6 var. Stukmaņi).

218. Sēliai nuo latvių kalbos prasikiša junginių *tļ, dļ* ir garso *n¹* likimu (dvibalsiuose). Tiedvi kalbos ypatybi, atskirianti sēlius nuo latvių, suriša pirmuosius su kuršiais. Kuršo ir Sēlos latvių *zalktis, smilkts* arba *smilkte*, drauge su Sēlos lietuvių *žalkčrū*, rodo, kad kuršių ir sėlių kalboje *-lkt-* junginio *k* neiškrinta Bg¹¹ 60, TŽ II 470. Ir ši trečioji kalbos ypatybė — priebalsio *k* neiškritimas junginyje *-lkt-* — jungia sēlius irgi ne su latvių, bet su kuršių kalba.

Kad sėlių būta vienōs tautystės su kuršiais, rodo ne tiktai anos trys kalbōs ypatybės, bet ir visa eilė kitų kalbos duomenų, pvz.: Sēlos ir Kuršo vietovardžių tapatumas ir abiejų šalių šiandienykščių (lietuvių ir latvių) šnektų bendrybės.

¹ J. Endzelynui sēliai dėl *n* niekuo nesiskiria nuo latvių: „ka *n-* skafas liktenis sēlu dialektā ir bijis tāds pat kā īstajos latviešu dialektos“ FBR IV 103.

* * *

Turimomis žiniomis, prof. K. Būgos pratarinė šiuo sąsiuvinio dar nebaigta, bet jau nebetoli galo. Rankraščių nepalikta.

Knygų Leidimo Komisija

A

1. **à** ir **ā** interj. — nustebimui, nusigandimui, spėjimui reikšti J, krypčiai (обращение) sustiprinti Sr. Jōnai, à Jōnai Vd, aĩ atėjaĩ (atejė Pln, Slnt)? Sr. à kàd tavė vānagas! Db. à, kaip šalta! J. à, kaip (kōks š) didelės griaušmas! J. à (ir ā Ds, Vd), žinaũ, žinaũ! J. à, koksai tū riebūs! J. à, gerai, gerai! J. à brolaũ! J. à vaĩkiai, bėgkit prieĩ gaĩsrol! J. Mótin, à mótin! Rmš. **La.** a, ka tevi jupis parautu! „à kàd tavė velniaĩ paiĩtũ!“.
2. **à** conj. — dial. iš aĩ ir greta su aĩ (plg. i < iĩ). à tū suprantĩ? J. à nóri, aĩ (ir à Srd, Vd) nè? Kv, Rt. Aš manaũ, kàd tū šiaĩdien pāmo-kũ nemóki: nũ à nè? Pšl. à girdi? Rmš. à girdĩ, kuĩ kumėlės (I kietas) piĩdė! Rmš. **La.** a dxi? „aĩ girdi?“.
1. **ā** ir (Rmš) **à** conj. adversativa dial. (Pšl, Vd) iš **ō** — veraltete Form für **ō**, und, aber N. Tévs táu liėpė, ā (ž. vuō < ō Sr) tū jō nepak!auseĩ J. Aš sáu dirbu, ā tū sáu J, Vd. ā jisaĩ sáko (pāsako-jant) Rmš. (paprastai ō).

Bretkūno a (A tatai ghie todelei iumus daris, iog nepaš'jt Tiewo nei manes BrP I 121₆; ir anis nuplake ušmufsch ghi, a ghis tretzia diena kelfis BrP II 252₄) skaitytinas yra kaipo ilgasis a arba d, kam atliepia rašcmojoje kalboje lytis ō.

2. **ā** — 1) ko? a? что? š; Interj. der verwunderten Frage K; служит для усиления вопроса J; 1. ha L¹. Kā tū sakai? ā? Šl. Aĩ tū sakeĩ, ā? J. Aĩ neisi šaliñ, ā? Š. — Kaip vaĩdas? — Kaip čià, — kàd jĩ šūnes, — ā, Jōnas Kdn. Jurgi! — ā? Š. 2) interj. nepatenkinimui reikšti. ā (ištariamās tęsiamai) aš nenóriu Rmš. **La.** ā, à „Ausruf der Ueberraschung, der Angst, der erfüllten Erwartung, der verdienten Zurückweisung“ ME.

aā (g. ahà) — наречие подтвердительное, да J; aa, aga, так, вот именно š. Aĩ buvai giriõ? — aā, t. y. buvaũ J. Aĩ nóri válgyti? — Aā š. — Aā kiba jĩs pō pūskarčio nenešiójės Lp. **La.** aa' arba aā' „aha! eben!“.

†ab-praef. BGLS 87 *ap-*, *api-* vietoje kalba nepažįsta, nes Bretkūno *ableidz* ir Morkūno *abnegala* tėra paprastos klaidos *ap-* vietoje. Juodu abudu prieš balsius terašo *ap-*.

āba Lp arba *abā* Lp, Klvr (LT I 356), Tvr (Vo¹ 382₄₄), Vd. — arbā, oder (g. *ābo*, *ābō*). *Abā* jān sakýk, *abā* šiknai, tai vis tīek! Lp. *āba* jis žino (iš kuř)! Lp. *āba* sakýk, *āba* šik! Rmš. **La.** r. *aba* „oder“ (Svētais Izidors Arajs. Rigā 1899, p. 10₃₀, Kemps Eisa Latv. vēst. 5).

ISTORIJA: **XVI amž.** Br (BGLS 91, Ps. 18,30). Anioliep *aba* kuriamp šwentamp MP 244₁₆; *aba* giedot *aba* širmawot MP 63₁₆. **XVII amž.** wáyzdaz *abā* Abrozaz 1605 m. Ld 57₁; 1653 m. Vo¹ 70₈, 71₄₂; 1629 m. Ps I 7₂₈, 8₁₈, 12₁, 1668 m. Ch (Mit IV 256).

ŠNEKTOS: *abū* r. Vo¹ 245₁₆, kame ū (greičiau neaiškūs garsas ū) iš a. — *Abo* KK¹ 132 (BGLS 40), jei nėra spaudos klaida, tai bus lenkiškas žodis, užmirštas autoriaus pakeisti sulietuvėjusia lytim.

abāg KK¹ 37,68 (BGLS 91) iš *aba-gi* „arbagi“.

abagaĩnas, -nā Pšl (J), Vd, Vlkm — сострадательный, милосердый; litościwy. Būk *abagaĩnas* deĩ biednų J.

abagainūmas — сострадание, милосердие; litość J. Jis neturi *abagainūmo* Vd, Vlkm.

aba-gi „arbagi“. *abagi* iškałas redo MP 67. Plg. *āba*.

abajentnas, -ntnā (l.) — obojętny. *Abajentnās* spāviednes pataisýti SA 113. Skūtkai... yrā *abajentni* v³ 619.

abājus (l.) — hoboj J.

ābalga (l. *obelga*) — забота; troska, frasunek Krtv, Rt; **abalgā** — užradimas, krzywda J; предлог, вид, pozór J. Dvāro gaspadinei yrā didē *ābalga* (rūpestis) sū šeimýna, sū gývoliais J. Tik *ābalgā* nóri mán užtráukti — kād padúod ar maišą kókį, ō nežinótum, kās teĩ ýr, ō paskuĩ aĩs gál užieškót škn. — Dēl abalgos „slísties, для виду“ Als (J). — *Abalga* jēma (ima) Zr.

Abalýkščiai — Pelykų ap. sodžius TŽI 33. — Vardas tebėra reikalingas patikrinimo.

abarā, -āros (l. *obora*) — Gehöft, Viehhof B, Gehöft M (in PL unbekannt N). Išlėisk bañdą iš (aĩt B) *abāros* B.

abārai (l.) — dideli dvaro tvartai. Jautėliai... pō *abarūs* šokinėj TD 69. Palši jáučiai māno tėvo *abāruose* Grl (LB 58₇). *Ainū iñ abarūs* Rmš.

ābaras (sl.) — Wirrgarn, darin sich die Fische verwirren, Stacknetz M; tokia krytis (žuvų gaudoma) Ds, (trijų palų — iš vienōs pūsės didelės ākys, iš kitōs ir didelės, ō vidurý tánkios; plonų siūlų mėgztas Lnk1) Miež. s. v. *velké*. Sū *ābaru* (samtukū) gintārą...

riņkti Bs (A 1885 181). **La.** r. *obory* Kurm s. v. *więcierz* < *abari* nom. pl.

ETIMOLOGIJA: rus. (p., v.) обор — род рыболовной сети, на оборе (apivara, pavarà) или на вздержке. Vadinasi, *ābaras* pridera prie vienos giminės su *abarū* ir su lie. žodžiais *vāras*, *pavarā* ir *vėrti* Bg¹⁰ 298.

Abarauskaī, acc. -auskus (sl.) — Léipalingio par. sodžiūs.

abarauti, -nu, -avaū — gaudyti žuvį ābaru Ds.

abarėlės dem. v. *abārės*. (Palši jaučiai) tėvo dvarė suvaryti, *abarėlės* (loc. p.) uždaryti j³ 1015,8.

abārės (abaris KosL 91a — chlew dworny iš lyties *abārės*) Grz, Mžk, Šil, Tt — tvartai; didelės dvaro daržinės šienui, šiaudams arba nekultiems javams krauti Pp. v. *abarà*. Žiėmai užstojus visūs gyvولیus į *abarės* (tvartą) suvārė PP 13₁₅. Palėisk jaučius iš *abārių* j³ 1015,9. Štai iř Valātkiškių *abārės* jau matyti Grk.

aba-šlaitė Al v. *abū-šlaitė*, *ūba-šlaitė* — pečiadaŋgstė.

abatas (sv.; plg. vva. *apt*, *abbar*) — l. opat SzD.

abatijà, -ijos — Abtei N tėra žodynų (N, K, L¹) rekonstrukcija iš lyties *abacijà*, -ijos (Abacia — *opatstwo* SzD), kuri yra skolinys iš viduramžio lot. žodžio *abbatia*, ištariamo *abbaci(j)a*. — Irgi dirbtinis (rekonstruoti-nis) žodis yra ir *abatiėnė* „Aebtissin“ N (K).

Abava (sv., n.: la. Abava) — Ventōs dešināsīs intakas. Latviškojo Kuīšo ūpė.

abawem (l. *abowiem*) — nes Mž 32 _{6, 8, 15} (1547 m.).

ābazas (l. *obóz*) — rātai, Wagen Praetorius (Pierson Deliciae Prussicae 126), Feldlager, Kriegslager R, Zeug, Armee R (Jes. X 28), in PL. heute unbekannt N. Abazu apstóju — belagern R. Šaliñ trāukiuos sū *ābazu* R s. v. *aufbrechen*. Stataū *ābazą* R. ākrūtų *ābazas* R s. v. *Flotte*. Vėsti iñg *ābazą* GN 218_{34, 37}. Pō *abāzais* (kareiviams vežti padvādos) išvārė važiuot' Rmš. Daūg *abāzų* (padvadų) važiāvo Rmš. Didelis *ābazas* (žmoniū, žasų) Lnm. *Abazas* (būrỹs) vūrų atein Škn.

ISTORIJA: XVI amž. lauke *Abaso* BrB III Mos. 8.17 (BGLS 302 s. v. *naktigultas*), *Abase* loc. v. Br (BGLS 206).

abazėlis dem. v. *ābazas* (l.) — ein kleiner Schlitten, auf welchem (im Winter) das Ende eines zu fahrenden Baumstammes ruht LF 95, nedidelės rogelės rāstams iš miško vežti; *abazėlį* pririša prie didžiųjų rōgių Op (kalaitės Lp). Dėkui ūž *abazėlį!* — atsāko, kai kās pasiūlo nepriiūmtą dāiktą Nm.

abazus (sl.) — t. p. k. ābazas Ch (1668 m.) 2 Sam. 1, 2, 3 (abazaus l. c. Mit IV 262).

ābažas (l.) — Lager R (bibl. das Heerlager, oft auch das Heer selbst K), castra D¹; būrys, bažmas Kv. Sustojusys į *ābažą* apsikasė grioviu iš vidaus pūsė tō griovio supylė sau augštą žęę D⁸ 193₁₇. Anapus Berlyno... *abaže* gulėjom Klv¹ 507 (251). Stātė į *ābažą*... valgiūs v¹ 108. Vėlnias *ābažą* valdo Dn I 72. Palōčių raifdās *ābažas* Klv¹ 175 (350). Raudū, pāseivių *ābažas* (būrỹs) Kv.

abažininkas (-inykas D) — abažo viršininkas. Kožno tokio darbo buo antwejšōs arba pristowas, kōrį paprastai nu wardo darbo wadīno, ir taip szjīninikas, sakalīnikas, *Abažinikas* D⁸ 169₉.

abažūs, -žl — большой, wielki J (Psl). Až didį kraītį aīs gāvo? — *Neabāžų* (nedidelį) J.

ETIM.: *ābažas* „būrys, obōz“.

abdziálka (l. **obdzialka* „обделка“). Kai kę negerai padāro, tai sāko: „*gāusi nōg tėvo apdziálkū*“ (-ką) — gāusi mūšti Lp. *Abdziálka* žēmės Rmš.

abécēla — ein ABC buch, Elementarbuch; Elementarunterricht N abecadlo Miež, D.

abécēlē arba raidýnas Jp¹ 5, obiecadlo SzD, abecadlo L¹, Š, Ds, O 71. *Abécēlē* dá grabōja O¹ 8. Surašiaū žodžiūs *abécēlēs* eilė Š.

abécēlinis r. arba (v., ž.) **abécēlinis, -nē** — abecadłowy L¹.

abécēliškai (adv.) sudėlioti žodžiūs, t. y. abécēlės raidžių tvarkōs laikantis.

abécēliškas, -ka — алфавитный. *Abécēliškas* žodýno kortėlių dės-tymas.

ābeitas Lp = ābejetas.

ābeja n. — utrumque, beides (r.). *Abeja* (t. y. iš krikštas iš apipjāus-tymas) yrà žėnklu nutėsinančio tikėjimo DPo 75₃₃. Teāug *ābeja* nēt ik pjūti DPo 113₁₁. Tai *ābeja* draugė stovēt' gal' DP 509₁₀. — *Abeja*... tikrai tikėdamas meldžiū, kō melde lātras DK 55₁₈. ...kuř vėl *ābeja* mini, iš lāužymā..., iš vālgymā, ō kiėliko nē maž DPo 184₄. *Abeja* sudėjo viešpatis DPo 307₇. — *ābejo* pr. tyrė apāstalai DPo 281₂₃. Išg' *ābejo* viena (n.) padārė DPo 269₉. — Kristus... tuō *ābeju* padārė išgānymā DPo 257₃₀.

abejā,-ōs, ābejā — die Zweifelhaftigkeit, die Unentschiedenheit K. Tai dār stōv aīt *abejōs* K. Aīt *abejōs* būti — schwankend sein K¹ I 168b.

abejai adv. — beiderseits, auf beiderlei N. Kristus, sakaū, *abejai* (abejaip, iš kūnu iš siela Db) yrà kentėjęs BrP II 421₁₈.

abejaip adv. Als — auf beide Art R, in beiderlei Weise K, двояко, и так и этак J, Š. Aš tai *abejaip* móku K. Jijč áudžia *abejaip* — vienaip ir antraip J. *Abejaip* sākoma yrà: apkīro iř arkyrējo čian būti J.

3 **ābejas** — колебание, сомнение Š, Zweifel N, niepewność L¹. Añt *ābejo* Kv, L¹. Bē *ābejo* — owszem L¹. Añt *ābejo* būti — unentschlossen, in Zweifel sein N. Añt *ābejo*: ateis, ař neateis J. Bē *ābejo*, aš atsikēlsiu, nepramiegósiu; ō ji jaunēsne, labiaū mēgsta miēgā Sr. Kai aš, tai dār sū *ābeju* (aš tai dār galēčiau iř ankstl atsikēlti) Ob. Tai, be *ābejo*, aņs iř eis tenai, ō jau iř tenai, tai iř vélņas iō nebegal sugrāžinti MPs. Ař jis iš tiesų ketina pirktis žēmės? Tai dār tebēr añt *ābejo* Š.

ābejas, abejà, ābeja adj. — сомнительный Š, beiderlei, beide, двоякий, тот и другой (r.). Žmónēs *abejōs* lytiēs DPo 190₁ (plg. dar DPo 68₂, 101₃₁). Jis... *ābejā* dáiktą vienu padārē DPo 55₉. Ištilko tenai i krūviną mūšą: krito *abejōj* pūsėj svieto daugybės D¹³ 653.

ābejet n. — обое, beides. Būs *ābejet* vienu kūnu Ch 1 Mos. 2. 24 (Vo³ 81).

ābejetas — beide vom Paar (lebendiger Dinge) R, oboje J, M, обое Š, beides Ls 571. Jūjų *ābejetas* vaikų (berniukas iř mergytė Š) mīrē J. *Abejets* vaikų, *ābejets* (*ābejetas* Ds) arklių (eřžilas iř kumēlė Bg) R. Jáuną vỹną naujuosna iñduosna pila, tadà *ābejetas* išsilaiko (Math. IV 17) NT. Kō padarýt negál, jėig *ābejetas* nebūs vienōs iř tiesiōs vierōs DPo 97₁₂. Tūrime núog' diėvo dūšią iř kūną, deī tō jām tūrime tuđ *ābejetu* tarnaut DK 28₂₂. Šiañdien vēžame mēšlą vienu árkliau, ō rytój pasikinkýsime *ābejetą* (sàko, iš viso dvējetą teturėdami arklių) Š.

abejì, ābejos — oboje J, обое Š, beide (nur bei Pluralsubstantiven) K. *Abejì* kailiniai — обе шубы Š. *Abejos* žirklės — обое ножниц Š. *Abejos* knygos — beide Bücher K. *Abejū* žmonių DPo 101₁₉. Turiū mārškinius dvejųs, atiduósiu *ābejus* J³ 959,3. Iř dabař... teip piktų, kaip gerų koznadiėjų... rañdasi. Iř mūmus visiemus di-dei privalū yrà *ābejus* pažinóti BrP I 161₁₈. *Abejomis* (medinėmis iř geležinėmis) ekėčiomis ekėti J. Šiañdie važiuosim i giria *abejaĩs* (abiēm porōm arklių) Op. *Abejì* namai Š. *Abejì* vaikai (*abiejū* šeiminų vaikai, arbà vieno katrō tėvo iř dviejų tėvų ař dviejų mótynų vaikai) Š. *ābejos* ekėčios Š. *ābejos* pirštinės Š. Šiañdien mūsų vỹrai išėjo *abejaĩs* jaučiais (abiēm jungais) ártų Š. Rā-

gana išláužē kalāitei *ābejas* paskutinēs kōjas v^o 134₄ (Mri). **La.** *abeji* „beide“: *abajū* vāgu „beide Wagen“ ME, **pr.** *abbaien*, **s.** *bulg.* *oboje* „beide“.

abejīngai adv. — равнодушно. Gāl būt teīp — atsākē *abejīngai* Meilāitis Jb. Nežiūrēk taiṗ *abejīngai* ī mūs Jb⁴.

abejīrgas, -a — равнодушный Jb⁴, sceptyczny L¹.

abejīngūmas — равнодушие. Tōks jō *abejīngūmas* ne visīems čia tiīnka Jb⁴.

abejōdai adv. — obojētnie, niepewnie, двояко Miež. **La.** *abejādi* „auf beiderlei Art“.

abejōdamas, -ma — сомневаясь; zweifelhaft R. Nē pāts nesumānē kā tūr darýti... *Abejōdamas* nūsiuntē dū bróliu priē (ž. prý K_v) kūnigo v² 18₁₇. Stiprai tikēdams, *neabejōdams* BrP I 102₁₄. Žmonā... nužēmintai šaūkē pāskui viēšpatī, niekū *neabejōdama* DPo 155₂₂. Mótyna... vis padúost vāliai... jō... niēko *neabejōdama*, jóg tatai padarýt turējo DPo 98₃₇. Mēlskimēs stiprā vierā *neabejōdami*, nēsā abejōjančīu maldōs diēvas nevēizd BrP I 103₁₈. *Abejōdami* susišneka Jes. 8, 19 (R s. v. *disputiren*).

abejōdas, -da — obojētny, dwojaki Miež. **La.** *abejāds* „beiderlei“.

abejodūmas — obojētnošć, wātpliwość Miež.

abejōjamas, -ma, — niepewny SzD, J², wātpliwy SzD, L¹, problematyczny L¹, was bezweifelt wird K, сомнительный Š, Býlo, jóg yrā dáiktas *abejōjamas* DPo 256₂₅. *Neabejōjamas* išg išmintiēs mókia davādas DPo 332₈.

abejōjas, -janti — сомневающийся, zweifelhaft R, zweifelnd, wankelmütig N. *Abejōjasis* (or. abeioienfis) tenētik savē kō nuog pōno gāusiantī BrP I 102₁₈ *Abejōjančiam* gerai paminēt DK 33₂₃.

abejōjimas — wātpliwość SzD, J, Miež, Zweifel R, ZweifelN K, wātpienie L¹, сомнение Š, nusiminimas DK 34₄. Bē *abejōjimo* — ohne Zweifel K² I 33, zweifelfrei R, BrP I 103₂, DK 18₁₉, DPo 214₅, 306₆, MP 63_{a23}. Idānt... stipriai bē *abejōjimo* tikēti galētū BrP I 39₈. Tās bē *abejōjimo* amžinaī prapuls BrP I 185₉.

abejōkas, -ka — 1) непостоянный, niestaly. Kuīš prižad, ō neatītes, pašōks, ō nepadiēbs, tās *abejōkas* J (Pšl). 2) умеренный, umiarkowany. Oras *abejōkas* — nei šāltas, nei šiltas J.

abejōnē (ir ž. abejōnē Sr) — wātpliwość J, L¹, сомнение Š, Ds. Eīk, bē *abejōnēs* gāusi jeib kā J. Išmintingi iṙ sumānantys mōkytoiai... galēs, bē *abejōnēs*, mōkyti iṙ plātinti evanēlijā D¹³ 357₂.

abejōpai adv. — obojako SzD, beiderlei R, двояко J. Jls sākē *abejōpai*; gāl ateīs J.

abejopas, -pa — dwojaki J, Miež, obojaki, obojętny, niepewny Miež, zweierlei Art Mit II 128 (Rg). Skēpeta ģr *abejōpa* — raudona iļ žaliā J. Potam ira nekurie žodžei taipajeg tokeme žénkle užfai-kantieji, ne ant skjiaus a bejopū Lietuwnikū, bet ant gerėjno išmanimo NT (Pratarmė p. 2).

abejotas, -ta — obiecany. *Abejotos* (pažadėtos) žirklės J.

abejoti (ir ž. àbejoti Sr), **-ója, -ójo** — zweifeln R, zweifelhaft, unentschlossen sein, zagen N, колебаться, сомневаться J, Š. Abejōju — wątpię SzD. Aš n(e)abejōju, kàd (jóg Š) tai (yrà Š) tiesà K. Anys dēliai jō gēdingos smēties apiē tatai *abejōj* BrP I 26₁₂. Kuris *abejōja* idant išprašyt turētų, tasai tenetikles DPo 295₃. Jis dēl tō (arba: jis tai) abejōjo iř nenorējo viēryti K. Nē maž *neabejōjo* DPo 98₃₄. Niēko *neabejōjo* DPo 105₁₉. Petras pàts savi-pi *abejōjo* NT (Ap. d. 10, 17). Kodēl *abejōjai*? NT (Math. 14, 31). Dabai iř mēs kai kàs imam *abejoti* Jb¹ 50. Reikia... tikēt iř nē maž *neabejot*, jóg diēvas... rēgi iř žlno visūs reikalus DPo 295₇. Tuō (tamē L¹ s. v. *podlegac*) negālima abejoti — to nie podlega wątpliwości. Jūs visl... tūrīte... *neabejoti*, jóg kã jūs tám kūdi-kiui darýsite... tatai jūs pačiam diēvui... darýsite 1559 m. FCh 38₁₄ (Mž 115₄). Jaū aš visą tuīgų susirinkaū iř i vežimà susidėjau, ō jis vis dá *ābejoja* aī važiuoti Grk.

ISTORIJA ir ŠNEKTOS: abeiot MP 6₄₇ (*infin.*) netik alba *abeið* W 19₁₄ (3 *praes.*). idant mes... sušpauſi budami ne *abeiotumbim* MP 71₅ (plg. 189 a 26, 1 *pl. cond.*). Ne idant ašch wieroye *abeyocz* W 38₂₃ (1 s. *cond.*). abeiotų DPo 26₂₈ (abėiotų DPo 31₄, 3 *cond.*). ape tatái te ne abeioii DPo 332₁₂, t. y. *teneabejōjy* (3 opt., permiss.). Plg. r. a. *tede-dj, tesj* „teesič“ Ds.

abejótina n. — сомнительное, zweifelhaftes. Tai *abejótina* K. Visa tai yrà *abejótina*.

abejótinai (ir ž. àbejotinai Sr) adv. — wątpliwie SzD, J, zu be-zweifeln, in zweifelhafter Weise K; **neabejótinai** — bez wątpienia, niepochybnie, niewątpliwie SzD, ohne Zweifel N. *Neabejótinai* žmogaūs darbo, ēsas šitas akmeņs gadýnēs ģrankis Vr.

abejótinas, -na (ir ž. àbejotinas, f. àbejotina Sr) — niepewny SzD, L¹, zweifelhaft K, сомнительный J, wątpliwy Miež, L¹; **neabe-jótinas** — niepochybny SzD. Tàs pāsakojimas *abejótinas* K. Jā piřm praeñks *neabejótini* žénklai DPo 21₇. Mēs... primiņsime jū-sų sveikātomus šešis *neabejótinus* artikulus DPo 341₈.

abejotingas — сомнительный, zweifelhaft. Pasiródē tūlais *neabejo-tingais* žénklinimais NT (Acta apost. 1, 3).

abejótinis — abejojamas, wątpliwy SzD.

abejotinùmas — wątpliwość L¹.

abejótojas (ir ž. àbejotojas Sr, dial. abejótojis N, K, J) — wątpiciel SzD, Zweifler, сомневающийся. Tòks kaip tù *abejótojas* neleŕg-
va atveřsti.

abejùčiai adv. — посредственно, řrednio, miernie. *Abejùčiai* (neĩ ba-
gotai, neĩ biednai) aĩs gývėna J.

abejuĩ adv. — von beiden Seiten N.

abejuĩ adv. — nach beiden Stellen, an beiden Stellen LF 95 (PrL).

PASTABA. Kas tai būtu *abejon* LF 95? Gal čia o atstoja *o*, t. y. *u*?
Tuomet *abejon* būtu=*abejuĩ*.

abejūnis, -nė — ОБОЮДНЫЙ? idant iem dar neroditumes itaremù, negei-
dę ne (=nė=neĩ) kalbieti ne (=neĩ) regietėis, it but ne isz Datamio
meilės, bet isz a b e j u n ė s neapikantòs wieszpatėis tou darùs D¹⁰ 125₂₀.

abejuĩ — utrobique, auf beiden Seiten DP 626₄, MT (BGLS 269),
(и) здесь и там J, ř. E... *abejuĩ* daugiaũs vailijo D¹⁰ 215₁₉. Be
nebũs abejuĩ — iĩ čia iĩ teĩ (abiejosė viėtose)? Ms. Abejuĩ ma-
nėš pilna J, Vd (Sr néigia, kàd taip būtu sakoma). Abejuĩ nueik,
paveizdėk J. Dvasià ř. *abejuĩ* pařelpia mūsų plakumà DPo 332₄.

†abejũs adv. — beiderseits R II 71 (M II 94, N) — yra spaudos klaida ly-
ties abejũr (Abbejũr, Abbyszaley, Isz abbejũ Szaliũ) vietoje, t. y. *abejuĩ*.

Abejũtai — Alizãvos par. (Vabalninko valsčiaus) sd. Kp. (Vř II 26).

abejũtas, -tė — sceptyk L¹, сомневающийся. Kã tokĩ *abejũtą* va-
dĩsi, — jĩs pàts nežino, aĩ ateĩs Sr.v. *Abejũtas* žmogũs greĩt atsi-
maĩno, greĩt pėrkalbamas Sr.v. Do (dár) ař tebėsũ (v. ř. *tabãsu*)
abejũtas (-tė), vadĩnas, do tebeabejũu Kp. Do ař *abejũtas* duotie
Kp. — ney Aniołas, ney žmogus, kaczeib tas a b e i u t a s buvo mieliau-
řias futwerimas io, ... negaleio ižkiėřt toy łofkoy MP 84a₁₃, idante mes...
ne burumbim *a b e i u t o s* wiero MP 82a₉.

abejutėti, -ėja, -ėjo — obojėtnieć L¹.

abejutybė (-ybė) — obojėtność, zobojėtnienie L¹.

abejutinaĩ — pusėtinai (pùsė bėdòs Ds, Lp). Pàs mùs tai dár *abe-
jutinaĩ* (purvyno ne daugiausia), alė kàd kituĩ tai lĩgai stóvi Klvr.

abejũtinias, -jutinà — pusėtinias. Kiti spãsabai (*bũdai*) yrà *abejuti-
ni* D¹⁸ 51.

abejutingas, -ga — obojėtny L¹.

abejũtis, -tė — mittelmässig, unentschieden, weder dies noch das,
wetterwendisch N, Schmeichler, Maulchenkoser, der es mit kei-
ner Partei verderben will N, Zweifler (verächtlich oder bedau-
erlich) K (Ls 576), řredni J, toks žmogus, kuris niekam tikrai ne-
tiki řkn. *Abejũtis* óras N. Gaspadorius (*řeiminiĩkas*) — *abejũtis*,

t. y. nei dideliai blōgas, nei dideliai gēras J. Bėrnas būvo *abejūtis* — sūktas Zr.

abejūtis, -čio — Zwiedorn R II 423. Mt 63 šitą augmenį sako esant *illex aquifolium* (bot.).

abejūtiškai adv. mittelmässig, etrāglich N. Aĩ toli iš čia ĩ (v. š. *uñ*) Pānevėžį? — *Abejūtiškai* — nei (v. š. *ni*) toli nei artū Pnv. Negudrūs ėriūkaskas kaip tik priešingai ėlgiasi visai *abejūtiškai* (K. Jokanto Gamtomokslis).

abejūtiškas, -ka — mittelmässig, ertrāglich N, vidutinis. Šiēmet *abejūtiški* linai Pnv. Čia da pištīnēs visai *abejūtiškos* (dār gēros) Jnšk.

abejūtniai adv. J. v. *abejūčiai*.

abejūtnis, -nė J. v. *abejūtis*.

Abelaūkiai — Biržų par. sd. v̄š II 17 v. š. iš senėlesnės lyties *Obel-laūkiai*. Biržėnai ištaria: *abelis*, acc. pl. *obelis*.

abelgā, -lgos (l. *obelga*) — pyktis. Aĩ nėjema, sāko, *abelgā* sū vaikais? Lnk. *Abelgā* pajėmė l. c. Užpuolė *abel'gā* Lp (čia l tebėra m i n k š t a s). Mani ima *abel'gā*, žėlius Lp. Cf. abalgā.

Abėliai — 1) Zarasų aps. mst. A 1884 358, 2) Pāndelio par. sd. V̄š II 26 skaitytini yra *ābėl'ei*. Šito vardo pusilgiam *ā* rašomojoje kalboje atliepia o. Tai gi, reikia rašyti *O'žėliai*. *Abelis* ir *abolis* N (K) turi a lygų ā: *ābelis*, *ābōlis* = r. k. lytims *obelis*, *obuolys*.

Abelis, -lio — Abel W 54₁₀.

abelnai (g) adv. — gānzlich R, allerdings, überhaupt, ebenrecht R, allgemein; im Ganzen, in Pausch und Bogen; ganz, gānzlich, sehr, ganz und gar N, zupeľny J. *Abelnai* tikrai — eben recht N. *Abelnai* juods M „visai“. *Abelnai* išvālgė M. *Abelnai* gerai Bs² 220 (Telš. aps.). *Abelnai* žilā galvā Bs¹ 49₃₈ (Klv). Tūlą kartą *abelnai* lųg kraūjo įraudino Klv¹ 186 (358). Tū, dievė... gražoji mūs *abelnai* išgaišinti KlgB 95. *Abelnai* dovanójo J.

Abelnai pažįsta dar šie šaltiniai: D⁵ 1₂₀, 2₂₄, D¹³ 334, v¹¹ 216, v¹³ II 62, 1724 m. vo¹ 101₃₂.

abelnas, -lnā (g. обелный Bg¹⁰ 174) — zupeľny J, allgemein N (ungebr. K), ogólny, ogółowy Miež, universus D¹, *Abelnas*... tvānas Ch (Mit IV 236). *Abelnā* prasmė Miež¹ 9. *Abelnajai* pamierikai ēsant D⁵ 13₂₈. Būsīte mán *abelnū* (eigentümlich) dáiktu BrB 2 Mos. 19,5 (BGLS 269). *Abelni* ātpuskai J.

abelnystā, -ỹstos — Eigentum BrB 2 Mos. 19,5 (LF 269).

abelnūmas — paprastumas, pospolitość L¹.

Abesiniėtis, -tė (dar.) — абисинец TA IV, 11.

1. **abl** (l. *aby*) — 1) лишь бы (только), bēt (tik). *Abl* tiktai būs vėsėlija, visi šóksima J. Nes(i)bijók kād (kā) nū blōga, *abl* tik rýt

būs geraī Lp. Gardū negardū, *abi* daūg l. c. Kās padārē, tās padārē, *abi* (= bēt tik) diēvas dūšią dāvē l. c. Vaīkas—kāp vaīkas, *abi* akēlēs vēselos (v. š. vēsalos) l. c. 2) arbā. *Abi* šiaīp, *abi* taīp pa-dirbk J.

2. *abi*—обе, beide v. *abū*.

abičēsti (v. š. *ābē čīēstē* Jb) Als—na dwoje, obojētnie J, «yra sakoma Gruzdiečiūso tuokart, kuomet netikima, ar kam pavyks ką-nors įvykinti ar ką įsteigti» (Albas Gedaminas). Af atsigāūs tās mēdis idiegas? A bi-čēsti, t. y. aūt ābejo (gāl atsigāuti, gāl neatsigāuti) J. Aniēdvi gyvén a bičēsti (neī piktūoju, neī gerūoju) J. Kaīp čiā gāli baigtis?—*Abi čēsti* Als. Eīsiu rātū paprašyti: *abičēsti*, aī gāusiu, aī nē Trk, Vks (arba: *abičēsti* sū gavimū). Eīk, paprašyk Jōnā ī talkā! Sū Jonū *abi čēsti* Trk (V. Baliutis).

Abi čēsti yra nom. du. iš žodžio *čēstis* (g.) „счастье“.

abyčius (l. *obicie*)—обон, Tapeten. Sienas musztas *Abiczium* KG¹ 606.

abydā, -ydos (g. обида)—krzywda, bezprawie SzD, Ueberlast R (in PL unbekannt N, lit. ungebr. K), ignominia D¹, Unfall (nepalaims) BrB 1 Mos. 19, 19 (BGLS 269). *Abỹdą* daraū—krzyw-dzę SzD, leid tun R. Nuliūsta išg *abỹdos* DPo 283₂. Daūgal svīete yrā *abỹdų* Kp (NS 999).

Be to, *abỹdą* pažįsta dar šie šaltiniai: XVI amž.: 1573 m. Postilė (Mit V 133), 1579 m. w 66₈, 1595 m. DK 18₇, 33₂₈, 1599 m. DPo 53₁₂, 77₃₁, 213₃₉..., 1600 m. MP 63₄₈; XVII amž.: 1605 m. Ld 83₄, 1629 m. PS I 6^o₉, 152₂₈, 1677 m. vo¹ 92₃₀; XVIII amž. ir vėliau: 1701 m. NT (Act. ap. 18,14), 1816 m. GN 32b₁₃, 190a₂₄, D⁴ 19 (D¹⁰ 63, D¹³ 147, 262, D⁸ 136₂₈, 159₂₂, 161₄), PP 31₈, 10°.

abydas (sl., v. *abydā*)—grosse Menge, z. B. valgių, drabūžių Klp (Mit I 64₅₈). Didelį *abydą* šilkų tavōrų ī ūžrubežį pārgabent l. c. 78.

Jacoby's kirtį *abydai* deda ant a-, kuo aš abejoju. Iš *abỹdos* atsiradusi lytis Klaipėdoje turėtų būti ištariama v. š. *abyds*, gen. *abỹda*. Pastarom dviem lytim rašomojoje kalboje atlieptų * *abỹdas*, -do. Ar tiesa?

abỹdininkas (unbelegt)—Gewalttäter, Beleidiger (g. обидник) N. v. *abỹdninkas*.

abỹdinti, -na, -no—Ueberlast tun, zuviel tun R. v. *abỹdyti*.

abỹdytas, -ta—ukrzywdzony SzD. Je (=jėi) kas kam kou sūgawoię, o iszūkōs ī tįsą patis pasiōrodę netejsiō, tad tas paliko to wergō, kam jis buo ōzmetinėjes netejsybę, je negalieię nu *abydytojo* issipirkti D⁸ 169₁₇. Senowie tejsybę wens āntram atįsę tokiō pragōmō: padariōs āntram iszkadą jawuse, pļjwose, ar gīriese, tujau *abydytasis* nugriebę tou, kōrs jem abydą arba iszkadą buo padaręs D⁸ 176₂₄.

abỹdyti, -dija, -jo (g. обидити)—krzywdzę, przebarszczam SzD, ich tue Unrecht M. Kād pōns kōkį nōrint piliōnij *abỹdijo*, šīs ne-

galėjo jō ī sàvo magistratą apskūsti D⁵ 242₁₂. Rūstybės prieš tuos, kuriē jī *abūdijo* (PS I 15₁₉), neparodė PS I 32₃₀.

abūdinas, -ydnà (g. обидный)—schädlich M, N; lästig; auch gross, gewaltig N.

abūdinkas (r. abydnykas SzD)—krzywdziciel.

abl-dvi v. *abūdu*.

abieciavoti, -oja, -jo (l. *obiecować*)—žadėti. Atsaky Szvētas, ta ir mace Diewa; Abiecowota nug aukščiause Tiewa KG¹ 515₄.

abiedà, -iēdos (g. * обѣда „piētūs“)—pirmutinis ryto valgymas Vlk. Eik guīt pō gerōs *abiēdos* Lp. *Pobiēdai* (= pō abiēdai) šaukštas nereikalingas l. c. Valkiniūko par. dzūkai valgą per dieną penkis kartus. Tuos valgymus vadiną šiais vardais: 1. abiedà, 2. pūsrytis, 3. pietai, 4. pavakarčiai ir 5. večerià.

Gudų обѣд-à, be dzūkų, pažįsta dar ir Lätgalos lārviai: dial. *abāda* „eine aus eben geschlachtenem Schweinefleisch und Kohl bestehende Speise“, *abēlas* (dial. *abādas, obādas*) „skerstuvės“ ME.

abiē-dvi Dvd. v. *abūdu*.

abiējū (ir r. abiejū) v. *abū*.

abīem(s) v. *abū*.

abietnyčià, -ỹčios (l. *obietnica*)—pažadas LT I 353 (1726—55 m.).

abijójas, -janti — abejójas: abijojenti MT (BGLS 269).

abijójimas — abejójimas: priefsch abiioghimus MT (BGLS 269).

abijóti — abejoti: naera ko *abiiioie*, iog... PM 2b = nērà kō *abejója* (3 praes., o ne gen. sing., kaip kad yra manēs BGLS 269. Todel Bz'io žodžiui *abiiioias* „Zweifel“ reikia pridėti mirties ženklą †), jóg...

abijóti saką šaukėniškiai žemaičiai (Ba^a 299₁₃). *Abijúoti* (v. š. *abejóute*)

Mžk.

abiju — abiejų (gen. pl.) ar abejų. Du Wiru ſchicze Baßniczon eiufiu ir meldufiūs Diewa girdim, bet ne *abiju* malda tapa iſchklaufita BrP I 361₆ (BGLS 61,269 *abiju* kildina nuo nom. pl. *abiji* „beide“). Dievas gijmditojis Dievas gijmditas *abijusump* (= abejuosėmpi ar abejuosėmpi?) Dwaſſie ſchwentoghi Mž 325.

Kadangi ir Mažvydas, ir Bretkūnas yra žemaičiai (*žādei, žādeis, vert* „verčia“) ir, be to, ſiaurės vakariečiai žemaičiai, tai jų lýtys abiju, abijuſump galėtų būti skaitomos ir kaipo *abijju* (*abejju*), *abijjuſu(m)p* (*abejjuſyp*). Rašomosios kalbos dvibalsis *ie* (dienà, liepa) Mažvydo ir Bretkūno šnekteje turėjo būti ištariamasis *ji* arba *ei*, kaip kad šandie yra ištariamasis ſiaurės vakarinioose Žemaičiuose. Tai, kad juodu rašo *diews, diena*, dar nerodo, kad *abiju* negalima būtų laikyti esant lytim *abiejū*. Ir Daukantas, rašydamas *dijws, dījna*, betgi terašo *dwijà*, nes parašyti **dwijà* bus buvę jam nepakabū.

abil (l. *abyłe*) v. *abile*. *Abi'l* tik būtū šiēno, būs kām išpjauti Srv.

abille (l. *abylye*) — bēt (tik), лишь бы. *Imtáu, abil'e* (l minkštas) *duo-
tái* Lp. *Jš imt* (imtū), *abil'e cik jām šuvà atkišt* (atkištū) l. c.

Abilio lieknas, Ramýgalos par.

Abilitis — Suvalkų žemės upė: See, der do heist Dussen (= *Dusià*)...

Aliten (= *Alytūs*)... und do czwisschin hat man ein flis, das heist *Abi-
litis* Sc II 697. Be nebus čia *Obelijos* apylinkės upė? Tuomet (1384 m.)
upė būtų vadinę *Obelýtis* (*ābelýtis*).

abi-pus (abipūs) — по обе стороны, с обеих сторон Š. Mūsų
miestas *abipus* upės pastatytas Jb¹ 164. **La.** *abi pus* BW 19347.

abi-pusiai N, abýpusiai Dk, abypusiai K — auf beiden Seiten, obu-
stronnie. *Abypusiai* kėlio būtų rañdas K. *Abypusiai* tvorės gūli Jb.
Peĩlis *abypusiai* aštrūs, skudrūs J. Yrà prisākymas... idánt *abý-
pusiai* mylėtumbitės DPo 190₃₇. *Abipusiai* tō tilto Vo¹ 288₆. Upės
krañts baĩsiai statūs... *abypusiai* lýg ragūs iškėles stiĩpso Vo¹ 294₄₂.

La. *abpuš* „zu beiden Seiten“.

abi-pusýbė (r., ž. -ýbe) — (z)obopólność L¹.

abi-pusingas (nn.) — abipūsis, obopólny L¹.

abi-pusinis, -nė — zobopólny L¹.

abi-pūsis Miež, Ds, abypūsis J — obustronny, обоудный, по обе
стороны расположенный.

abyrai-torius, -rė J — swawolnik.

abi-rankai adv. — abiem rankom, oburącz Miež.

abi-rañkis, -kė (ir abyrañkis — Zweihändler, Rg Mit II 128) —
oboręczny SzD, oburęczny J, der beide Hände gleich gut ge-
brauchen kann, ambidexter N. Iš abičjų rañkų tāšo abirañkis,
t. y. sù tiesià iř sù kairià J.

Abisavas — Sālako par. (sėlių žemės) ežeras.

abi-šal — abipus Š. Ar yra kur toks žodis?

abyšala Pšl. arba abišalė (Jnš, kur i yra i, t. y. pusilgis; *abišala* Dvd)
dial. = abyšalė.

abý-šalė — apysukinė (per abi kepalo šali) riekė Ds, Kp, Ob, Sv,
glėn chleba, skiba na około bochona okrojona RŽ, Brotschnitte
über beide Brotseiten Rg (Mit II 128). Įsidėjęs užaĩtin *abýšalę*
dúonos, piemuõ išginė galvijūs Ds, Pšl. Móterys dúonos *abýšalių*
neišteĩka O 30.

abi-šaliai (ir abyšaliai R, K) — по обе стороны, auf (zu) beiden
Seiten. *Abišaliai* āštras — obosieczny SzD. Kalavijas *abišaliai* āšt-
ras — palasz SzD, PS I 11₁₀. *Abyšaliai* aštrūs — zweischneidig R.

abi-šalinis, -nė (ir abyšalinis K) — obostronny SzD, beiderseitig
K, indifferent, neutral, unparteiisch N.

abi-šālis, -lē (ir aby-šalis) — obojętny SzD, obustronny J, beiderseitig, was auf beiden Seiten ist N. Tās žmogūs — *abišālis*, t. y. sutiņka iļ sū vīnu iļ sū kitū J.

abišālystē (ir aby- K) — obojętność, obostronność SzD, Gleichgültigkeit, Indifferenz N, Beiderseitigkeit K.

abišāliškas, -ka — obustronny L¹.

ābitas Rmš (l.) — habit L¹ (D¹³ 625, Pt 195, v³ 552, Žn 55,216), bjauriai pasiūtas užvalktis, papr. moteriška sukniā Sml. Jls jūdodā *abitq...* dēvējo D¹³ 163. Dēvējo... šārvas..., aīt kuriū viršuū bāltā *abitq* aītvilkta turējo D³ 262.

abivali Als — i tak i owak J. (Be nebus tik *abi valī* nom. du?). *Abi valī* (abývali) — iļ šiaip iļ taip, iļ bārē iļ nēbarē ūž raudonā skēpetā, ō ūž jūdodā bārē J.

Del Juškevičiaus abyčesti, a byvali prof. Jb man rašo (1923 m. IX. 10 d.): «Alsėdžiuose tekdavo dažnai iš senio Būbėlės girdėti tokių pasakymų: Ar laimėsi, ar pralaimėsi? — *abi čėsti* (ir šiaip ir taip gali baigtis). Tenai „čėstis“ = mano „ščėstis“. Katraip reik pasielgti? — *abi valī* (daryk kaip tinkamas, abejaip)».

abivātelis, -lio (l.) — obywatel. Benē patsai įsitaisē tókį brāvarą? — juokėsi vīrai. — Aš negaliū, aš sodojē... bēt čiā vienas *abivātelis...* vāro Ž¹ 315. **Abavātelius** Rmš.

abladnūmas — obszerność P¹ 19.

abladnūs, -nī (sl.) — obszerny P¹ 89.

ablamūkas (g.; plg. rus. облом „grėva, griōzdas“) — неуклюжий, грубый, мужик облом Ds, Dvd, Pnv, Vd, ŽmB. O tū, *ablamūkai*, sudaužēi puodjņę Všk.

ablaūkas (aū daro du skiemeniu) — toks keiksmo žodis Rmš. (g. облоух „lėkausis“).

7 **ablavā, -āvos** (g.) Ds, Rmš, **ablāvas** Dvd, Kn¹, Sint, Škn — об-лава, Treibjagd. Pōnas *ablāvq* dāro Grī (LB 211₂₉). **La. ablava** U s. v. *Treibjagd*. Plg. 1494 m. liet. metrikos žodžius: А увь об-ла-в-й имь не ходити (РИБ XXVII 546).

ablavas — ? Iš *ablava* aūšt aušrėlē Mit IV 441 (Malavėnai, Šiaul. par.).

Ablašīniai — Обложиня, Grinkiškio par. vs. Vš II 29.

abliā (l.) — Hobel, рубанок. Sutrinko... tėvėlio griñdos... *abliā* abliāvōtos NS 332₄₅ (Ppl), 336, 340 (Brž).

abliāvōtas, -ta — heblowany. Sūloai *abliāvōti* J³ 87. Sutrinko... tėvėlio griñdos... brōliū *abliāvōtos* NS 329 (Vb).

abliāvōti, -ōja, -jo (l.) — heblować, стругать J. Čiūkšt brūkšt — prō augštini skiedos skreñda. — *Abliāvōja* Kp ms. (LT I 302).

abligas (l.) — oblig P. Abligus... įrašyti v¹³ I 17. Ima kōžnas sąvo *abligą* Ož (Bs² 179).

abligas v. *ablikas* — haczyk, kruczek. Rankovės tūr būti aīkštos, prieš lētenų raīkų sū *abligais* užkabinamos v² 22.

ablikas (g. *haplik* Bg¹⁰ 120) — haftka Λ, kabinūkas, haczyk, kruczek Kv (Bg¹ 147), KG 573, Lp, Vrnj, v⁷ 27₂₅. Paprastai dėvė-(ja) pilkas sermėgās, siūtas sū staciomis apkaklėmis, priešakyje bė guzikų, sū *ablikais* sukabinamas, užpakalyje didei rukšlōtas v⁷ 106₁₇. Dusetiškiei, svėdasiškiai ištaria *āblikas* (l.).

ablinga — apylinkė, l. okolica Šv. Kad šis žodis kilimo būrų žemaitiškas, tai švėkšniškiai šiandien jį ištarytų **aplingā* (cf. *aplinkā* „apylinkė“), nes visų lietuvių, kaip ir latvių, šnektose priešdėliu eina ne **ab** (sl. *ob-*, pr. *ab-*, *eb-immai* „apima“), bet *ap-*. Švėkšna istoriškai-geografiškai pridera senojo Kuššo pietinei daliai. Del to nebus nuostabu radus čia kuršiškos kilmės žodį. Kuršiskai-žemaitiškasis žodis **ab-linga** „aplinka“ rodo mums, kad kuršių, kaip ir prūsų, kalboje priešdėliu būta **ab-** „ap-“. Ir kitu priešdėliu — **sen-** — kuršių kalba, skirdamosi nuo lietuvių ir latvių kalbos, sutinka su prūsų kalba: kurš. *sen-tace* ar *sen-tacis* „santakys“, iš kur: „van dar vortan up de beke **Sentatzte**, dar kom t t we beken tosa men de“ 1422 m. BG 452. Iš *ablingos* dar patiriame, kad kušiai užuot *linkti* yra sakę **lingti* „sich biegen“: lie. *lėngė* „ein Wieschen zwischen zweien Anbergen“ R (curonismus? = lie. *lėnkė*).

Ablinga — Endriejavo par. sodā Vš I 55.

Ablingis (v. š. *āblīngis* Sr, r. k. *āblingis*) — Papilės par. pavardė p². **āblis** Lp, **ablīs** Dvd v. *āblius* (l.) — hebel. Jei reikalūna *āblio*, tai nepadarysi kirviū Lp.

abliubėlnykas (l.) — oblubiennik. Čia pamatykime didžiūs vaīgumus ir darbinėjimus, kuriuos švenčiausia mergā... su J., *abliūbėlnyku* savuoju, keītė DPo 55₃₂.

abliubeñčius Rmš (l.; ar *ū* ilgas?), -čė (KG 311) — oblubieniec. Bet Ablubieñczius Tawi Patieszije, Kad palinksminty pri tawęs skubieje KG¹ 542 (KG 474).

abliubenyčia (l.), -yčios (ar *ū*?) — oblubienica (g. *облюбеница* „jaunoi, nuotaka“ Зап. реч. сб. XV в. 69) DU 4, 28, KG 310, SA 188. Ateik *ablub.nicze* mana, ateik isz Libana SA 255.

abliubenỹkas (ar *ū*? lenk.) — oblubiennik. Jisai išeit išg įščios mergōs, kaip *abliubenỹkas* išg pakājaus sąvo DPo 54₂₇.

abliubinỹkas (l.; ar *ū*?) v. *abliubenỹkas*. Didėsnis svetimmoterāvimas... yrā, aplėidus diėvą ir *abliubinỹką* dangujėjį, paīmī sau kitą DPo 97₄.

āblius (l., g. *hebel*) — рубанок, Hobel J. *Abliaus* skiedų poduškėlė

vo¹ 314₄ (Vkš). Darbiniškai sukróvė į vieną viėtą... *abliūs*, drožtuvūs, skrostuvūs v^o 242.

Āblius (l.) — Adomo sūnus (bibl. vardas) Tot¹ 85₂.

abloras (vok. *Oblat* R s. v. *Hostie*) — Hostie, Oblate R (N, K, L¹). *-lo-* gali būti skaitomas ir *-lio-*.

ablūdnas, -ūdñà (l.) — obludny. Sviets ablūdnas j^o 838b,10. par *abludnas* apgaudiniejimus ž. (LT I 363).

ablūdñastis, -ties (l.) — obludność DPo 131₃₂.

ablugai (sv.; ar *ū?*) — valkūnai (?). Eik, teñ yrà pastatýti ablugai Rm.

Abo·kai — Абаки, Lieplaukės par. soda Vš I 45.

Abakas — Papilės par. pavardė P².

abonameñtas (sv., n.) — abonament L¹.

aboneñtas (sv., n.) — abonent, subskrybent, (laikraščio) ėmėjas, parsisiųsdintojas L¹.

Abo·ros — Marcinkonių mst. laukų vardas.

abrādniai adv. — 1) zbytecznie, hojnie. Kaip *abrādniai* eļģias, paskuō pāts netūri, pāts pritrūks(ta) J. 2) nieskromnie (o mowie). *Abrādniai* (neviēžlybai, bjaūriai) kalba J.

abradnūs, -ñl, -ādnų Als — 1) zbyteczny, hojny. Kuřs plačiai eļģias, neskundžiamai (ž. *neskundamā*) dúoda, daūģ dúoda, tās *abradnūs* J. Añs yrà *abradniōs* kalbōs Tv. *Abradniōs* kalbōs žmogūs — kād nè nuō bjaurių žōdžiu nesusilaīko Stnt. 2) obszerny Stnt. *Abrādnūs* (erti) namaī J.

Abrāitis — Ketūrvalakių, Naujāmiesčio, Ramygalos par. pavardė.

abrākas (g. оброк) — 1) ž. apsukinė duonos riekė, abyšalė Kv, Ms, skiba, kawał chleba J. *Abrāką* pamėtęs, kėpalo neieškók Pln. Išsitrāukė pyrāgo *abrāką* Ž¹ 226. 2) Futterhaber B, Pferdefutter (glattes) R, farrago ex avena et acere Ds, Kv, Lp, obrok (dla koni) J, Miež. *Abrākas* árkliui nesunkūs Sch 73. Baugštām žirgui nutrumpink *abrāką* Sch 104. Yr... arkliāms šiēno iř *abrāko* j⁴ 124,4.

Abrāką pažįsta dar šie šaltiniai: j^o 181,14 331,16 (j^o 106), Grl (LB 273₁₁), Oz² 242, NS 1178 (Ppl), 1053 (Brž), TD 47.

abrakēlis (ž. -ēlis) dem. v. *abrākas*. 1) Jzm¹ 41, v^o 287 (v¹³ I 192).

8 Džiaūģsis gāvēs pyrāgo *abrakēlį* Ž¹ 196. Júodvarnis kas diēną nēšė jám (sc. Elijōšiui) dúonos *abrakēlį* v¹⁰ 80. Kuřs pavaīģėlis, į jō namūs atējęs (ž. atējęs), negāvo dúonos *abrakēlio* (v. š. *ab-rakēlę*), aī sāujos miltų? v¹ 44_g. *Abrakēlį* (v^o 287) dúonos dāvē ūbagui, piemēnei J. 2) Grl d. 5,14, 79,2 (LB), j⁴ 958,8, 1017,10, 1063,4, Kliv¹ 51 (294), NS 1000, O¹ 10, vo¹ 401₂₈, 438₁. Má(n) suñku (sunkù Ds) grýnas *abrakēlis* j⁴ 502,4. Dúokit žirgui (Dúok

žirgėliui j⁴ 823,7) *abrakėlio* j⁴ 57,12, 217,9, 597,9. Žvėngia žirgėlis *abrakėlio* j⁴ 87,8. Bėrą žirgą balnojau, *abrakėliu* pašėriau j⁴ 403,1.

abrākinė — žiubčius, žibiniūkas; terba, iš kurios arklius šeria (liuobia) abaku Ds, Jnšk, Kp, Lnkv, Pnv, Rgv1, Sml. *Abrākinę* (sc. taibą) pasiūti J. Pripilk *abrākinę* avižų Trgn.

abrakiūkas dem. v. *abrākas* (2) Kv (B₈⁴ 65).

abakužėlis dem. v. *abrākas* (2). Meřgyt, ...duok žirgui *abakužėlio* j³ 564,6,7.

abakužis dem. v. *abrākas* (2). Ką aš nežvėngsiu pās stainūžę? Ei, duoda nėša *abakužį* j⁴ 864,14. (Jautužėlius) namō parvārė, *abakužiū* pašėrė, šaltinėliū pagirdė j⁴ 419,8.

Abramiškiai — Višakio Rūdōs ap. kaimas.

Abraōmas — Abraham (su *h* rašo DPo 75₂₁, Tot¹ 85, Abrahamui W 23₃₁, kur *ha* gali būti ir *hā hā=ho*).

abraškā, abrāškos (sv.) — 1) tai yra tokia, kurią dėvi kaimo žmonės ant kaklo, kuri dengia visą krūtinę Nj (Vilkėlių sodžiaus A. Bagdonas). Kas tai per daiktas? 2) šunims dedamasis apinasris, kad žmonių nekandžiotų Pnv¹, odinis raištis šuniui ant kaklo Všk, ŽmB.

ābrė — platus, gilus lovys misai tekinti Jnš (Bg⁵ LXVI 234), цысляный чан Š (iš Bg); lovys kiaulienai sūdyti Škn. **La.** *abra, abris* „Backtrog“: **air.** *uibne* „kleines Trinkgefass“ <*obnio- Petersson Zur Kenntnis der idg. Heteroklisie 33.

abrėdnai adv. — небрежно, apsilėdusiai. Aps(i)eit (3 praes.) *abrėdnai* Als (Jb).

abrėdnas, -ednā — apsilėdęs Als. v. *abradnūs*.

abre'nčė (Abrečėzy P) — Wasserschlach, utricularia (*bot.*). J. Šlapelio *abrenčid* Bg¹⁰ 126 yra atstatytinė (rekonstruiert) lytis iš P. Matulionies Mt 60, 63 *abrenčios*. Pabrėžos rašyba rodo kirtį buvus ant *en*. Lyčį **abrenčid* Pabrėža būtų parašęs A brečėze.

abrenčkāvas, -avā (l.) — obrączkowy (dukat). Tā giesmė didei patiko Motiėjui, todėl, girdi, ištraukęs *abrenčkāvą* muštinį, brink! — mėtė mán (v. š. *mōn* iš senėlesnės *mūn, mūnie*) aīt stālo v⁷ 82₂.

abriedėlis — 1) Morchel, Pfifferling B, Krkn, Rg (Mit II 128), Vl (J) v. *briedėlis* Bg¹⁰ 123, margas (rudas), pumpuruotas, anks-tyvas grybas, kur skirpstėnai jie auga, vidurvasary, nekirmija Kn¹ (**abriedėlis**). 2) toks grūžulis, gatunek kluska. Anā skaniūs *abriedėlius* išvėrda (plg. j). 3) medinis indas varškei, sviestui, smetonai įsidėti, vogonė Sv. Įdėjo pīemeniui *abriedėlį* Kp (Vr).

ETIM.: **slb.** абръдъ „*boletus quidam, phallus esculentus*“ || обръда „*locusta*; еже есть овощъ дикий“ : **kaš.** *břěd* „*Obstbaum*“ < **braidā*-Trautmann BSW 36.

abriedūkas v. *abriedēlis* (2) — *kiulkis*. Nā jaū, *abriedūku* nemōki dīrbt?! Ugi paiūk tēšļā, sukočiōk ī piřšto stōrī, supjāustyk šmotēļais, ō tuōs šmoteliūs pērtrink (v. š. pārtryk) peř (v. š. pař) īšvirkščiā tārķā īř susiriēs tāu abriedūkai Grk (Stud. Iz. Jūzikis).

abrieskai (g. обръски) — Gekröse, потроха G, LF. **Abriēzgai** — mēs-galiai, skudurai Aln, Dvd.

Abrieskai (g., l.) — l. Obrzezki, Šiaulėnų vls. sd.

abriēskas (sl.) — w parafji wiekszniań. znaczy parasol, baldachim KosL 218a.

ābrinas, pl. **abrinai** š. v. ž. (Ms, Pp, TI, Žr) — jaszczyk J, Λ, dėžė, vogōnė KosL 89a (v. š. *ā'brėnc*), arboreum vasculum Bg⁶ LXVI 234, ascus p¹ 37,102, stačio medžio išskobtas indelis su antvožu varškei, sviestui ar smetonai įdėti škn. ākys kaip *abrinai* (drebulės mēdžio puodėliai sviestui) Žr. Kitām aīt pečiū (ž. aīt pečiaiāis, v. š. ūnt pētēs, pētēs) spindinčios peřpetės, tōkios didelės, kaip *abrinai* Ž¹ 24. *ābriną* sviesto arba smetōno piemeniui (ž. -nie) įdeda gospadinė J. Penki vŕrai gyvėn vieni kaip *abrinai* (viengūngiai, vienstŕpiai) J.

abrinė v. *ābrinas* — medinė dėžė sviestui, griėtinei arba varškei įsidėti kelionei Jnš, Žg. Vienos mōters kaip *abrinės* (vientulės, viengūngės) J.

abrinėlis (ž. -ėlis) dem. v. *ābrinas*. Užsitėpė sviesto iš *abrinėlio* Ž¹ 148. *Mōna abrinėl'is užbrinka* Mžk.

ābrinis (v. š. *ā'brīnis*, gen. *ā'brinė* Mžk) v. *ābrinas*. Māma, įdėk mán (v. š. *mōn*) sviesto (v. š. *svėista*) ī *ābrinį* Mžk.

abrinūkas Miež (r. a.) arba **abrinukas** š. v. ž. dem. v. *ābrinas*. Išvyniojo iš ryšėlio *abrinuką* Ž.

ābrisas (sv. : l. *obrys*, vok. *Abriss*) — Portrāt, Bildnis. Karālių *abrisai* išpiešti Ož (Bs⁶ 196₁₈). Triobō būvo *abrisai* kitų žėmių karālių Nm (Bs² 237).

abriūsas v. *abrūsas*. ī *abriūsą* šlúosčiaus Klv¹ 236 (121).

abriūsėlis dem. v. *abriūsas*. Nėškis, sesėle, ...rankėlėj šešnŕčių *abriūsėlį* Klv¹ 13 (7 Piktupėnų par.). Reĩks mán daūgel dovanótį plonŕjų drobėlių, margŕ *abriūsėlių* l. c. 215 (109 Vilkyškių par.).

9 **abriūsukas** dem. v. *abriūsas*. Aš šeštōji sesužėlė nešiaū brolyčiams... vienōj rankėlėj pusrytūkā, antrōj rankėlėj *abriūsuką* Klv¹ 14 (7).

Abrōmas (sl.: s. rus. Обрамъ, l. *Abram*)—Abraham XVI amž. (Mž 35₆, DK 49₁₅, DPo 35₁₂, 259₃₅, 336₃₇), Ch (Mit IV 242), V¹⁴ 55. Tėve *Abrōme*, susiml̃k! DPo 361₁₉. Sėsis sū *Abromū* DPo 101₅. Iš čia turime pavarde *Abromaitis* Pnv aps. (Rm), iš kur ž. ir dial. v. a. (Jrb, Tlž) *Abromaitis* (d iš ai): Weltou dar *Abromatis* apskėlbę rasztą D⁶ 237₂₄. Žydo vardą dušetiskiai ištaria *ābromas* (v. i. *ābrāmas*), kas kilimo yra lenkiškas žodis del kirčio.

Abrōmiškis—1) Ušpalių par. sd., 2) Troškūnų par. sd. Vš II 22, 3) Žiežmarių ap. sd. *Abrōmiškiai*—Anykščių par. sd. Vš II 19.

ābrozas, pl. **ābrozai** (sl.) bvl—образ, obraz, Bild R. Gražūs *ābrozas*, meñks gaspadōrius B (iš kur turi paėmę M, N, Sch, K). Moliavōti... *ābrozus* Kl¹ 121 (58). Katalikai ... bažnỹcias ... pūo-šė ... sū *ābrozais* V⁹ 139.

abrōzas DP 581₃₄, 582₁₄, 583₂₉, abrōzo 582₁₂, Abrōzas 1605 m. Ld 57₁, daug abrōzu 57₆ rodo, kad greta su lytim *ābrozas* kai-kuriose šnektose sakytą ir *abrōzas*. Pastaroji lytis del kirčio turi būti kilimo lenkiška.

ISTORIJA: XVI amž.: 1579 m. w 51₆, 112₂₂, 1595 m. DK 19₂₃, 26₃₄, 1579—1590 Br (BGLS 123, 226, 298 s. v. *ligugimis*, 325 s. v. *stabas*); XVII amž.: 1605 m. Ld 57₆, 10, 1668 m. Ch (Mit IV 231).

Žodį abrofas (BGLS 298) Bretkūnas kartais parašo ir su e-: ebrofas (BGLS 56), tu darai Wiefchpatie ių *ebrosą* (weida, gimį) miefte papeiktą P₁ 73₂₀, wiŃsi, Diewai Pagoniu ira *ebrosai*, o Wiefchpats Dangu Ńutwere P₁ 96₆. Del Bretkūno žodžių: *Ebrusą* BGLS 325 „abrūšą“, *aekrutai* BGLS 225, *Ekrutus* 314 „ākrūtus, l. okret“, *elle* BGLS 56 „l. ale“ reikia laikyti žodžio *ābrozas* pradinį balsį e- antriniu, kilusiu iš senėsnio a-. Ir lietuviškosios kilmės žodžiuose, jei tikėsimė Becenbergeriu, kartais Bretkūnas parašo e- pagrindinio a- balsio vietoje, pvz.: *erkiāus* BGLS 56 „arkiaūs“ (arkýtis), *aeklas* 272, *ekliegi* 56, *ekliemus* 72 „āklas“, *eschwų* 56 „āšvų“ (žodį *āšvā*, gen. sing. *āšvos* yra gavę lietuviai su a- iš e- iš iranėnų kalbos). Žodžio *eilišs* vietoje Bretkūnas rašas *ailioie* BGLS 134, pra wiŃsas *Ailes* 287. Visi šitie faktai be nerodo tiktai, kad Bretkūno šnektose, kurios priderėta prie šiaurės vakariečių žemaičių šnektų krūvōs (*lėipa* arba *lįipa*, *dūuna* arba *dyuna*), jei žodžio pradžios balsių a- ir e- dar nebūta sumišusių, tai bent jau pradėta mišti? Tam pritartų š. v. z. *elsuoti* V (1a. *elst*; plg. lie. *vaduoti* || vedū, *matuoti* || metu), *eguoñ* D², *ēkl-ežėris* Als greta su būdv. *ākļos* „āklas“. Žemaičių *ēkau* „eikiva“ Knt, Kv greta su *akšýn* Kv arba *akšēn* Knt „eik šenai“ (y, ē —pusilgiai, tvirtapradžiai balsiai), *ēgļy* Kv „ēglē“ greta su lytim *aglāšaky* „ēglēs šakā“ Kv rodo, kad senovėje tiktai to e- tevirsta balsiu a-, kurio niekuomet negauta kirčio. Ir mano šnektose (Pažiegė, Dusetų par.) iš e- teatsiranda a- tiktai tuomet, kai e- nėvienoje linksniavimo ir asmenavimo lytyje negauna kirčio: *arēl'is* (*ē, ī* —pusilgiai) „erēlis“, *aršķēfīs* „erškėtis“, bet *ēžēras*, *ēglē* (—ē pusilgis, nesiauras, l—kietas; taip teištariu vienas aš su motyna; velioniēs tėvo ir kitų mūsų šeimos narių ištarmė skiriasi, nes jie sako *ēglā*: —ā

pusilgis), *érkē, éižēiē* „éizētie“ (bēt *aīna* „eīna“, *ažīlas* „ežīlas“, nes tvirtagalių skiemenų *e-* negauna kirčio, mat, čia kirčiuojama yra antroji dvibalsio dalis, t. y. *i* ir *r*). Plg. dar kas pasakyta žemiau prie *alksmio*.

abrozauti, -auja, -avo—bilden R (Bilder machen B nach K), bilden, nachbilden, portraitieren N (jetzt in Pr. Lit. ganz ungebräuchlich N).

ābrozdas (del *d* plg. Bg⁵ LXV 302) v. *ābrozas*—образ (икона), Bild Ds, Grī (LB 275₇), Kv; D⁵ 71₂₈ (D¹⁰ 11₂₂), V¹⁶ 9 (V⁷ 39₂₁), Gm 43, PP 69₁₇, Mit VI 72₈ (Uš), Tot¹ 13, 40, 43, J, Miež.

Pirmą kartą *abrozda* randame 1600 metuose: *abrozdas* MT 212b (plg. BGSL 269). Latgalos latviams žodį *obrozdzys* „obraz“ Kurm 109 arba *obrozds* „wyobrazenie“ l. c. 250, t. y. *obrōzdzys* (o iš *a*, ō iš *ā*), bus atnešę lietuviai kunigai. Plg. kas 1509 m. liet. metrikoje (РИБ XX 600) pasakyta del abrozo: образъ Паньны Матки, Руский, на золоте, съ шаѣрами, зъ рубины, съ перлы, иже коштовала на двесте копъ грошей, а сто копъ широкихъ грошей.

abrozdēlis (r., v. a.; ž. *-dēlis* Kv, Jzm 64) dem. v. *ābrozdas*.

abrozēlis (ž. *-zēlis*) dem. v. *ābrozas* Kl^v 384 (190), 484 (238).

Stoṽ gendroēlis kai *abrozēlis* Kl^v 476 (233 Pilkalnio par.). *Abrozēlī* pamečiau UL 63. Māno vainikėlių *abrozēliai* kaišyti J^a 210, 13.

ābrozin'nkas—Bildhauer, Bilderschnitzer, Nachbildner N, Bilder-verfertiger od. -händler K.

abrōzyti, -zija, -jo (l.)—obrazić. Afz ... tawi Diewa muna yr artyma *abrozjyaw* ZCh 306₁₀. Kas do przyczyna Diewa pazgardity, Yr sunkieys griekays aną *abrozity* KG¹ 272₂ (KG 488₁₆).

Dzūkai *abrōzija, abrōzijo* vietoje šiandie besako **abrōzina, -no** (nie abrozić Lv 69, nie abrozitow 15, abrozinow 19), kas yra naujadaras kabỹs (3 fut.) || kabina, **-no**, mýnkščys || mýnkščina, **-no** pavyzdžiu atsiradusis. Kabỹs, mýnkščys, kurie niekuo nesiskiria nuo sakỹs || sakỹcie, *laidzys* || *laidzycie*, padėję yra analogijai atlikti jos darbą ir bendraties lytyse * *kabỹncie*, * *mýnkščincie*, kurios *sakỹcie* (sakoũ), *laidzycie* (laidou) lyčių pavyzdžiu šiandie yra jau pavirtusios lytimis *kabỹć(ie)*, *mýnkščỹć(ie)*. Šituo analogijos keliu bus ėjusios ir kitos mūsų kalbės šnėktos.

Dusetiškiuose *obrazić* sulietuvėjo gavęs *api-* (praef.): *apibrōzijo* (v. ž. *apibrāžijā* arba *apibrāžijā*; galinis *-ā* pusilgis.)

abrozýtis dem. v. *ābrozas*. Stoṽi bernýtis kai *abrozýtis* Kl^v 66 (31, Vilkyškių par.). Čia meilingi bernýčiai, visl̃ kaip *abrozýčiai* l. c. 67 (31, Rg).

ābrozninkas (-nykas Dvd)—Bildhauer R II 74, abrozų pardavėjas Dvd.

abrozuoti N v. *abrozauti*.

abrūsas (sl.), pl. **abrūsai** vL—ręcznik SzD, Miež, Handtuch R, N (in PL. allg. bekannt N), K. Dúok *abrūsą* nusišluostyt, màt

jaũ nusiprausė Grk. Piršlỹ melāgiau, *abrūsą* gavaĩ, pats gālą gavaĩ j⁴ 811,12. Nusiprausiau ne vādeniu, nusišlūsčiau ne *abrūsą* (Rasà, sàulė) Oz¹ 24. Stubō (viduō Pln) *abrūsai*, (ō Pln) laukė galaĩ (Bálkiai) ms. (Sch 56). Senì stōvai, naũjos nýtys—grāžūs būs *abrūsai* Lp.

ISTORIJA. XVI amž.: 1579 m. W 159₈₆ (Abrufelije), BrB Joh. 20,7 (BGLS 325 s. v. *spietas*: Ebrufa). Plg. g. шинку albo оброуець (Зап.-рус. Сб. XV в. 73), Majė *abrusý* białowyje (Zbiór wiad. do antropol. kr. XVIII 224. Dysnōs aps., Vilniaus žemėje).

abrūsāvas, -avā (l.) — obrusowy. Iš *abrūsāvo* dvāro GrI (LB 160₆).
abrūsėlis (ž. -ėlis) dem. v. *abrūsas* — Handtuchlein R, ein kleines Handtuch N, Taschentuch B. Jáunajai mošėlei — mārgas *abrūsėlis* Vo¹ 455₁₃ (Švn). Vienō rankėlė pusrytėliai, antrō rankėlė *abrūsėlis* j³ 27,3. O nē stuomenėlis, ō nei *abrūsėlis* žemužė ritinėjō j⁴ 609,5. Būs mošytėlėms pō plōnā *abrūsėlį* (j³ 532,6), ō dieverėliams pō plōnus marškinėlius l. c. 386,10. Schitai jra Jwaras tawa kuri efmi Abrufelije palaikes 1579 m. W 159₈₆. Sū *abrūsėliais* langužiūs šlūostė j⁴ 844,5.

abrūsnyčia (g. *обрўница) J — abrūsui (rañkšluosčiui) pakabinti vagis, rėcnica.

abrūstas J v. *abrūsas*. Del -sas perdirbimo galūne -stas plg. žodžius *čėstas* || čėsas, *zopostas*.

abrūsūotas, -ta — turįs abrūsą, abrūsū su-, per-rištas. Stōv bėri žirgėliai *abrūsūoti* Klv¹ 426 (209, Katýčių par.).

Abrūtis (cf. Abráitis) — žemaičio pavardė In 548, Sr.

absoliucija (l.) — absolucija (absolutia 1579 m. W 16₄) — išrišimas L¹.

absolutybė — абсолютизм.

absolūtinis, -nė — абсолютный. Absolūtinis atkarpōs ilgūmas — абсолютная длина (величина) отрезка (*math.*). Absolūtinė dýdžio reikšmė — абсолютное значение величины (*math.*).

absolūtiškas, -ka — absolutny L¹.

absolutizmas — absolutyzm L¹.

abstinencija — tvārdymasis.

abstrakcijā, -ljos (sv., n.) — абстракция, atsiāj (neol.).

abū m., **abl** f. — oba SzD, oba, obie J, Miež, beide R, KGr § 1016 a.

Abū labū dygiū, kaip dāgis sū usniā Pln ptr. *Abū* labū gražiū, kaip rōžė su jurginū l. c. *Abū* labū tōkiu: aĩt vienōs šakōs pakārk, neatsisveĩtų l. c. *Abū* labū tōkiu — kōtas ĩ kōtā Miež. *Abū* labū tōkiu: vienas sukuĩpės, aĩtras suliĩkės Kl. *Abū* labū — kišk ĩ maišā Pln. *Abū* vienōs momōs nevertū B. Kād kūliame, *abū* kūlkiva, kād gėriame, *abū* gėrkiva Pln. Púodas kātīlā vainō-

ja, *abù* labù tókiu Als. Kātils kātilā vainó(ja), *abù* júodu D⁴ 55. Kās júdu *abù* priēš manē viēnā?! Pln. *Abù* draugē tūri užlaikýť pakājū DK 32₉. — Neapanēš mūdu *abù* jáunu J³ 734,5. Visi manē šlōvina, visi manē gārbina, *abù* galū plōnina, peř vīdurī stōrina (Šeivā) Op ms. — *Abi* labi begēdi, veltēdi V. Rankā raņķā plāun(a), kād *abi* bālti būtu Kv. Geriaūs sāuja pakājinga, kāp *abi* ranki sū prociā LF 53. *Abi* tiēdvi dalī MT 70a. — tarp tū durū eķ skersaj dwī sījnī, kōrijdwī jungē *abē* szalinē trobos sījnē (= *abi* ša-lini trobōs sieni) D⁵ 23₂₁. *Abi* kalbi (Lit. u. Deutsch) išsimokinti N. — **abiējū** Grl (LB 267), K, DPo 300₂, 343₃₄, Nm arba (r. a.) *abiejū* Ds, Ba² 5₁₄ (Kp), 105₁₂ (Sb), DPo 178₃₀, 308₂₀, 359₁. Púodas púodā peikia, ō *abiējū* dugnai juodi Pln. Svēčias svēčio bōdis, ō gaspadōrius *abiējū* l. c. — **Abiem** grābā padārē, *abiem* duōbē iškasē, *abù* draugē pākasē J⁴ 1048,23. Augin močiūtē dvi dukterēlī... *abiem* žadējo pō trīs skrynelēs Sch 11. Tūr(i)... ne-lýgiai ālgā *abiem* DPo 358₂₆. — **Abiēm** (ž. *abiēm*) raņkom — obu-račz L¹. *Abiēm* ýpatinēm š. sakrameņto (sc. priēmimas) DPo 317₁₃. La. *abu duo* ME, *abu divu* BW 31342 „abudu“, *abi* „beide“, pr. a b b a i „abu“: sl. *o'ba* „ambo“.

TARMĒMOKSLIS IR ISTORIJA. *Abūm* jūdum J³ 1114,2 (dat. du.). *Abūm* (ž.; v. š. *abōm* slnt) žadējo pō vřšnių sōdā J⁴ 930,2. — Kuomēt kumēlē *abuīm* (v. š. *ābōm* Pln) galaīs lýgiai māto? (Kāi šika) Pln. — Augin močiūtē dvi dukrytēlī... Ji, augindama iř aipindama, *abim* (v. š. *abēm* slnt) sodino pō rūtū dařžā J³ 802,11. Augin tėvėlis dvi dukružėlī... *abim* dukrėlim (sc. žadējo) pō dvi skrynėlī plonū drobėliū J³ 828,2. Tvėrk (griėbk) *abiīm* raņkim (v. š. *ābēm rōn'kēm*)! Als.

Potam tur a b e y u m p i (= **abiējum-pi**) atfigreřchti ir yump taip kal-beti 1579 m. W 28₂₈.

abu (t. b. *abō*; Vadokliuose kirtis ant ų Uži) dial. iš abā (sl.) — arba. *A b u tō eřėik*, *abu aš eřėiś*(b) Psl.

Del dusliųjų žodžio galo balsių štai ką rašo J. Koncėvičius Mit II 256 (1884 m.): In den Endungen des Nom. sing. *-as, -us, -a* (Šeduvōs par. šnektōjē), des Instr. sing. *-u, -a*, des Nom. pl. *-us*, des Accus. pl. *-us, -as*, der ersten (*-u*) und der dritten Person (*-a*) praes. der Zeitwörter, die ihr Präsens auf *-u* bilden, lauten die Buchstaben *-a* und *-u* unbestimmt, annähernd wie das polnische *y* oder das französische *e muette* in einsilbigen Wörtern. So einen unbestimmten Laut können wir am besten mit den altslavischen *ъ* vergleichen, wo es in der Mitte eines Wortes als Vocal erscheint.

abū-du m., abi-dvi f. — alle beide R, oba, obadwa J. *Abūdu* vie-na sūbine šik sln. Kātilas púodā (Púodas kātilā LF 53, v, Pirtis jáujā Pln) vainója, ō *abūdu* júodu D. Meškā sū lókiu — *abūdu* tókiu Sch 89. Pilnas púodas mėsōs, *abūdu* galū kiāuru (Pirščiu-

kās — nopeřkas) Sch 62. Piningai iř prõtas tūr didžią galýbę, kàd juõdu *abũdu* sueina į vienýbę Sim. Sėdėjo dũ bernýčiu, *abũdu* šiporýčiu Klv¹ 74 (35). Tiek vélñas, tiek biesas — *abũdu* júodu Sim. Mótynai *abũdu* vaikũ pasimirė K. *Abũdu* (DPo 36₁₉) prilýginimu ródžia mùmus galýbę DPo 118₃₁. — Rankà raňkà pláuja, kàd **abldvi** báltos bũtũ Sim. Póvilas ... mĩni *abldvi* ýpatini DPo 185₂. — Iš abldvies (abydwyis) šaliės p³ 28. — Nũobrukũ parẽmus, pėrplėšk pėř pũsę iř padũok **abldviem** Oz (Mit II 60). **La.** *abu duo*: 1. *abadwa* „ambo“. **La. r.** *aba-divi* (v. š. *abadivi s̃ivĩtes* N. Rancans Kas nutyka Liurdã Piterburgs 1907 p. 22, *obadivi* krũdzinĩcas S. Cunsķis Latv. taut. dz. I 14): g. ободна „abudu“.

TARMĖMOKSLIS. *Abuõdu* pravadõriai lygũoja kienõ bũs viršũs Mit II 253 (Ša). *Abuõdu* sũ seniukũ Gm 48. — **Abiẽdvi** šėrė pũ júodbėrą žlrgą Klv¹ 92. Māt, *abiẽdvi* akývos pažiũrėti, kaip gývėna studeĩtai ko 32 || er tẽde abẽde princese ... sweike ir linksme Mit II 33 (Krtng), kas bus v. š. *ẽr tẽidẽ abẽdẽ* (=tiẽdi **abldi** be v iř *tõduõ* „tuõdu“, *abõdõ* „abũdu“, kã Bz rašo *abũdu* Mit II 40) princesę (sc. tẽbiẽra „tebėrã“) *svėikẽ ẽr* linksme. — Asz kaltai ir nekaltai sudisiu, bet diel man žinomu prižaszcziau, noriejau *abudams* (=abũdums, v. š. *abõ'dõms* Slt) pirmu dãtirti v¹ 223₁ || **abiẽdviejũ** K. — Tai vis mùdum **abũdum** (v. š. *abõ'dõm* Slt) valũžė padãrė j¹ 600,8 || **Abiẽdviem** raňkom iĩk Nm || Sũ **abldvim** (v. š. *abõ'dvẽm* Slt) raňkim ... plõdams j¹ 856,7.

ETIM.: **abũo* **dũo*=s. la. *abbu* doh RKr XIV 41, t. y. *abu duo*: 1. *oba-dwa*, rus. оба „abũ“. Ćia a- yra ide. rodomasis įvardis (pronom. demonstr.) o- (greta su e-), *-*buo*=ide. -*bhõ*, tasai-pat elementas, kaip ir skaičiaus varde gr. ἄμφο, lot. *am-bo*, skr. *u-bhãu* „abũ, beide“ (u- yra rodomasis įvardis: lot. *u-ter*, sl. *uъ-torъ* „antras“, av. *u'ti* „taip“).

abũ-jai, abi-jai Ds — abu, abi. Mẽs *abũjai* Kp. Mẽs eĩsim iřgért alaũs *abũjai* Grz.

abũ-jen(ai), abi-jen(ai) — abu, abi. buwo *abujen* nogeys (sc. *nuogais*) Ch (v^o 81). Mẽs *abũjen* bũvom Vd. *Abijẽn* raňkos Dvd.

abũoja n. — несочно, противно š. r. a. Ćia mán *abũoja*, nebegaliũ gývėnti Aln, Ds. Gĩntautui pasidãrė *abuõja*, nèt lũpos iřkrỹpo, kaip kokiũ glėviũ palytẽjus v³ I 185.

abũojas, -uojà, -ũoja š. r. a. — uverũs, nedoras, piktas šmn, piktas, greit susipeša Rk, противный, несносный, надоедливый, злой, нахальный š. Šuniabuňniai, linkmeniškiai pãsakojã, bũvę tai *abuõjĩ* žmõnės Г. Jis labai *abũojas* (дрянь) žmogũs Aln. *Abũojas* šuvã Ds, Rk, Sl. *Abũojas* iř jõ žmogũs — neiřtikimas, abejõtinas (in malam partem) Kp. *Abuõjas* žmogũs — sunkũs, bjaurũs, piktas Sl. *Abuõjã* kiaũlė — bjaurĩ, piktã, įkyrĩ Sl. Niaũgi nemãtote, kiek vã-

saros darbuosė poėzijos?... Nėt iř mėsłavežtyjel Jis visai nėra toksai *abuojas* kaip miestelėnui ródos vs! I 215.

ETIM.: *alù* „beide“. *Abuó-jas* būtų „beiderseitig“, „abfem“ šalim noris būti geras. Kilimo žodis galėtų būti sėliškas. Plg. Sėlpilio (vok. Selburg) būdvardžius *dievuojs* „dieviškas“ BW 15861, *dūmuojs* „dūminis“ BW 14594 var. (dūmuoja istaba). Kad ir sulietuvėjusių sėlių kalboje būta galūnės *-uojas*, rodo Dusetų par. ežero vardas *Začúojas* Bg¹⁰ 3,86,271, kuris kilimo negali būti lietuviškas dėl *z* (*žádas, Žadikė*—Fa’ušvio par. upė). Žemaiti kosios Kur’o dalies upėvardis *Karklúoja* Bg¹⁰ 270, kam pri-taria ir larviškoji Kuršo dalis (Endzelin Lettische Grammatik § 136), rodo ir kuršių kalboje buvus būdvardinę galūnę *-uojas*.

abuojaúsia n. — самое нечеловечное. Nėr *abuojaúsia* kaip (v. š. kàp) móteriškas Lnm.

abuojýbė š. r. a. — противность, надоедливость, нахальство; злое противное существо, нахал š. Eik tū, *abuojýbe!*—bjaurýbe! Ds, Sv. Tai *abuojýbės* (sc. jáučio) skėtrumas, neužsilėidžia iř tiek Uš.

abuojumas š. r. a. — надоедливость, нахальство. Jis (v. š. *ānas*) *abuojumū* visa ima Ds.

† **abur** 13 — Stucknetz R II 336—spaudos klaida *ābaro* vietoje.

abuřlyti, -lįja—l) draskyti, plėšyti, ardyti Všk (v. š. *abpřdět*).

2) refl.—przymilać się VI (J). Jisai *abuřdijas* sū sàvo svočià J.

abūrdos, -dų—pabūklės Γ, ūkio padarynės Ut. Kągi (v. š. kūgi: ū pusilgis) ānas (jis) darýs, kàd *abūrdų* netūri Lnm.

abū-šlaitė Dsn v. *ūbašlaitė* Bg¹⁰ 127, 181.

abuvātēlis (abuvātolis Dvd; l. obywatel, обыватель)—turtingas žmogus. O, jis didelis *abuvātēlis*: pinigų tūri kaip šiėno Pnv.

abvaron kas (an gali būti = *ōn* arba *ōn* = rašom. kalbos *añ*) J s. v. *apsikabinėti* (l.)—obwarzanek, баранок. Apsikabinėjęs *abvaron-kais* J (= barōnkomis Ds: *ō* ilgas).

acà dz. (be nebus tik iš **ačē?* v. *acē*)—atstók, atsitráuk Lp.

Acacinaì—Аццоцно—Pašilės (Kražių) par. dv. Vs I 56.

Acys—pavardė (dr. K. Jokantas).

acók dz —atstók, atsitráuk v. *acà*. *Acók*, bóba, nemelàvus! TŽ I 261 Nr. 131,3 (Mrk).

āctas (l. *ocet*) Miež s. v. *uksusas* Nm, Rmš.

Actravas (A=ā)—Остров—dvaras ties Bīrų miestu.

áč—nėš, porridge, da SC 61, gib her B (N, in pr. L. unbekannt K), adhortative Interjektion BGLS 269. Tacziau ghis... kalba su... Diewo neffibianczefis: A cz gywenkem RafkaŃchnai, kalei beturrim BrP II 237₁₆. A cz pabudawokem miesta BrB I Mos. 11,4. Atfch (*gib her*) man tawa Sunu BrB I Reg. 17, 19.

Ačz, Ačis (Ačys?)—Kałtinėnų par. pavardė P.

ači, ačigi — bringe her, gib her BGLS 269 v. *áč*. Aczi-m nu mana Moterį BrB I Mos. 29,21. Atfchigi man, manas Sunau, walgiti BrB I Mos. 27,25. Žemaičių tarmėje *ači* gali būti kilęs iš **ačē*.

ačià — eī čia, eī matýk, ha (als Ausdruck der Ueberraschung, Verwunderung) K¹ I 572. Kuršaičio rašyboje *ačià* gali būti vestina ir iš senėlesnės lyties *ačē*, jei ji būtų kildinama iš *at+žē* „hier, lot. ce-do“. Su šituo *ačià* (*ačē*) galėtų būti vienos kilmės ir pietinių dūkų (Lp) *acà* „atstok, atsitrauk“.

āčiū, ž. āčiuo (v. š. *āčju* Pp, Sd) — dank! (besonders in der Kindersprache gebraucht LF, Ds), спасибо, благодарю J, Miež, Š. *Āčiū!* kād táu diēvas dúotų gērą pāčią: sū vīenu dančiū iř tuō klībančiū Sl. *Āčiū* tāmstai — благодарю вас! Š. Labai būs *āčiū* — буду очень благодарен Š. Niekuomēt nesākē *āčiū* v⁹ 56. *Āčiū!* jaū pilnā dūšiā (pilnas pilvas Sim) iř kišēnē V. Lengviausias iř pigiausias užmokesnis „*ačiū*“ (dėkuo ž.) Sim. *Āčiū!* — Užaugk didelį! Nm. Výteli, sakyk dėdei *āčiū* Mžk (D. Šidlauskis rašo: *ačio*, kas bus, gal, *āčp* = r. k. **āčiu*). Už māno (v. š. *mōna*) sūgaištį šēlmis nē *āčiū* nepasākē Mžk.

ETIM.: g. ацю (*aciul* — dėkuję, w mowie dziecinnej. Ust. z. Litwy. Karłowicz Słown. gwar polskich I 3) Карский Белоруссы I 144. Žodžio tėvynės (Lietuvā ar Gudo žemē?) aš neesmi dar susekęs.

ačiūlis, -lė — ačiū sakytojas, dėkavotojas. wisumetu bus duota milesta prideranczej diekawojentem arba *acziuluj* v^u 101.

ačiūoti, -uoja, -ačiāvo j¹ — sakyti ačiū (dažniau apie vaikus kalbant) Кр, Мžк. Porą dešimt metų atgal buvo paprotys vestuvių laiku *ačiūoti* jaunavedžių naudai. Tam tikslui, prieš išvažiuojant į šliūbą, kelios moters sumeta pinigų į lėkštę ir pradeda dainuoti: „ačiui ačiu, ačiui ačiu“... prašydamos paeiliui iš visų vestuvių dalyvių, išskyrus jaunavedžius Grk (stud. Iz. Jūzikis).

ačpažā, -āžos (g.) Grl = sėmėnē Prn — Nativitas, Госпóженка.

Senesnis skolinys yra Lātgalos latvių *gaspaža* „Frau, Herrin“.

ačtē — neštē, porrigite, date SC 61, gebt her B, v. *áč*.

† **ad** — Präposition und Präfix BGLS 243, 246, 275. Visi tie pavyzdžiai, kuriuose Bz-is tariasi sumeškeriojęs *ad* (ifcheit *ad* schullines: *ad=añt*?) ir *ad-*, yra paprastosios klaidos. Prieš balsius (pvz., *atait*) paprastai tėra rašomas tikrai *at-*. Spaudos ir rankos rašto klaidos nėra laikytinos drauge su žinomuoju aistista Bz-iu tikraisiais kalbės faktais (plg. dar lytį *ungnies* TŽ I 399₃₀).

ada G, BGLS 49, 269 (Br), Miež — Haut, blona. Šis Bretkūno žodis skaitytinas yra *āda* arba *āda* „ōda“; plg. jo paties pósakį apfchro *odas* 2 Mos. 25,5 „opšr(i)o *ōdos*“.

adalniai (sl; *del* vietoje gautas *dal* iš *dališs*, *dalyti*) — отдельно. addalnei distincte 1600 MT (BGLS 269).

Adalpa (A = *ā*, *l* minkštas, lenk.) — Adolf Lp.

adamantas (sv.) BrB 2 Mos. 28,18 — ἀδάμανς, Diament BGLS 269, PS I 155₂₄.

adamaškas (l.) v. *adamoškà*. *Adamaško* šniūraukėlė TD 19.

adamoškà, -oškos (l.) — adamaszek SzD, Damast, (nur Žem.) N. *Adamoškos* rūbas SzD. *Adamoškos* kiklikūtis Oz² 39. *Adamoškę* šniūraukėlė LB (Grl d. Nr. 8₃).

ISTORIJA. Lenkų *adamaszek* arba *adamaszka* (iš ital. *damasco* Фасмер Греко-слав. эт. III 26, Berneker SEW I 183), kaip matyti iš liet. metrikos, Lietuvoje yra jau pažįstamas nuo XV amžiaus: шуба соболья волоочная . . . а д а м а ш ь к о ю 1488 m. РИБ XXVII 508, изъ ее скрыни а д а м а ш о к ъ мой выняла. Невинъне жону мою помовила а д а м а ш к о ю 1518 л. с. XX 1011.

adamoškinis, -nė — adamaszkowy. *Adamoškinė* šniūravonė Sv.

ada'nt (š. r. a. *un* šnektų krūva: *adunt* 1605 m. Ld 35_{10, 12}, 36_{2, 5}, 37₂₁, 76₂₁) — idant, aby SzD, damit, auf dass 1644 m. PS I 7₃₂,

II 1. griekas . . . Diewuy ne mekšta, nes ne itinka io noruy ir ažušali-na meylų Diewo, ir todrin reykia *adunt* butu iŝnaykintas 1677 m. Vo¹ 91₂₁. ataii bažničion. . . unt rubu dayrofi. . . *adunt* iu ne ŝuŝaužitu, arba ne pateptu rupinafi 1644 m. Vo¹ 62₄.

Adašiūnas (v. š. *da* gali būti kilęs ir iš *do*) — Ramýgalos par. pavardė.

ādata ž. (Als, Jzm 95, Kv, Ms), r. (Ds, Kp, Lp, Zt; DPo 359₁₇, DP 484₁₁), v. (Ož, R II 264, Nm) arba **adatà, -ōs** v. dial. (K, N, Sch 55; Cappeller IF XXXI 435 — *adatū*, Grk) — igla SzD, J, Nadel R, игла, шип, колючка š. Pavalkū siuвамoji *ādata*. — *ādatos* amžius — truŝpas amžius šts. Iš *ādatos* ko nē vežimas Sim. Iš *ādatos* (adatōs Sch 107) vežimą priskāldo B (bvL). Ieško kaip (kaŝ Sln) *ādatos* Op. Lōpas aŝt lōpo, *ādatos* (adatōs Sch 60) nē (neŝ Sch 60) dūrio (Kopūstas) Kv. Siūlą iš *adatōs* išvėrti K¹ s. v. *ausfādeln*. Siuvėjas niėkad *ādatos* nepasineša Sim. Tiek tās ŝiaūčius, tiek tās kriaūčius — bē *ādatos* nepasiūsi Sim. Tōs *ādatos* ŝiknà visai užrūkus (užsivėlus) Op. *Adatōs* akis, ausis, subinē (bulis Nm) — Nadelōhr K. Įveriu siūlą *ādatos* buliŝ — nawloczę iglę SzD. pėrlift' per ŝkilą *ādatos* DPo 359₁₇ (plg. 18₂₈). — *adatą* įvėrti, siūlą į *adatą* įvėrti K (plg. Jb¹ 99). *Kāp cik jy galēs* (1 kietas) *ādatū varcýcie raŝkon* (= siūti), *āš jū pasimsiū* (mókyti siūti) Lp. Tévas *adatą* vōgė, sūnūs kumėlę Kpr. — *ēš vé'inā ādatā* (= iš viėnai *ādatai*) *ciēla vežēma priskāldo* Krt. — Momà gāli devýnetą vaikū *ādata* išpenėti, ō tévas nē (neŝ Sch 89) šešiaš žirgaš viėno B. Ghi ira wedama karaliaufpi rubais *ādata* iŝchrafchitais

BrB Ps. 45,15. — *Žūrėk* (ž ir r kieti) *kàp àš neiñveru* (siūlo) *ādaton* Lp. — Sėdi kaip aīt *ādatų* — siedzi jak na szpilkach L¹ s. v. *szpilka*, Ds.

13 MĪSLĖS: 1) Mažà bobūtė visą svietą apdeñgia (rėdo Sch 55) Ož¹ 9. 2) Geležinė kumėlė (kumelaitė Srv), kanapinė uodegà (-gaitė Srv). — Adatà bei siūlas Sch 55. 3) Graži panėlė visą svietą aprėdo Škn. 4) Mažà mažà bobikė (panėlė Jnš, Lž, Žg) visą svietą rėdo (aprėdo Žg, deñgia Jnš, Lž) Rs. 5) Mažà panėlė (panytė Srv) visą svietą rėdo (deñgia Srv) Pnv. 6) Mažà moterėlė visą svietą apdeñgia Lpn (Sch 55), Kpr. 7) Moterėlė vienko;ėlė šiimtą rūbų dėvi Krp. 8) Panėlė daili smaili, nepalaižęs neikiši (Siūla į ādatą vėrti) Pnv. 9) Plieninis káulas, pàkuly uodegà Pnv. 10) Plonà (Laibà Ds) panėlė visą svietą aprėdo Křš. **La. adata** „Nadel“, išvestinis žodis iš *adýti* „sticken“. Prūsai *adatai* yra turėję kitą vardą: *ayculo* Voc., *aygle* prG „Nadel“, kuris galėtų būti vienos kilmės su sl. *igōla* „игла, igla“, jei *c* (= *k*) būtų rašybos klaida garso g vietoje.

adatėlė (ž. -ėlė, š. dz. -ėlė [v. š. *adatėlė* Tvr, *t, l* kieti, *ē* platus]), dem. v. *adata* — igielka SzD, Nadelein R II 264. Tū siūdinsi mán marškineliūs (ž.) bė siūlo, bė *adatėlės* Klp¹ 1.

adatinė v., ž., **ādatinė** r. — игольник š, igielnica L¹ (neol.)

adatininkas — Nadler N, iglarz J.

adatinis v., ž., **ādatinis** r., -nė — igłowy Miež, igielny L¹.

adatnyčia, -fýcios K, **adatnýčia** Kn¹ (pusiau sl.) — Nadelbüchse K, igielnica J, Miež. **La. adainica** „Nadeldose“.

adatnykas r. — игольник, Nadeldose Ds, Rk, Sv. **ādatnykas** — игольщик Pg, Sv. Būvo atājęs žýdas *ādatnykas*.

ādatninkas R II 264, **adatniñkas** K, š — игольщик, iglarz, Nadler. Tai māt, žýdas *ādatninkas* būvo atējęs iř apsimainiaū *ādatų* (Grk saką ir *adatų*) aīt skuřlių Grk. **La. adatniēks** „Nadler“.

adatótas, -ta — iglasty L¹.

† **adėjai** — valasnýkas (*zool. gordius aquaticus*), Haarwurm Rk (Bg¹⁰ 126) — yra mano netiksliai nugirstas žodis (v. š.) *ādėjei* (*ā* pusilgis) = *ėdėjaš*, acc. pl. *ėčėjus*.

adeptas (sv., n.) — adept (šaliniñkas, mokinys) L¹.

ādeta (v. š. *ādeta* Als, Tl) v. *adata*. *Gėlžėis kėmėlėlė, lėnū ouden gėlė* (*ādeta*) Skd (J. Gadeikis).

adėtininkas Als, Tl (v. š. *adėtininks*, tarsi žodis būtų kilęs iš lyties **uditininkas*) v. *ādatninkas*.

adi (l. *ady* „o tail“) šliūbas! Didžturčio sūnus su kunigo sesele! J. Dobilas.

adyčia — vingūs raštai, išsiuvos, Stickerei. Iť *adyčias* dár pridėčiau, kád neužmištų Oz² 43.

adỹklė — Strickzeug Mit 1 134 (Klp).

adiklėlis dem. v. *adiklis*. Pasi(j)ėmė teĩbę, sudėjo ĩ jã šiokius tokius daikteliũs: *adiklėliũs*, vyželės Ba² 210₂ (Pg).

adiklis, -lio r. — hölzerne oder knöcherne Nadel, кочедык, подковырник J, Jb⁴, Miež, Š, O¹ 105. Dirbo aidią, išėjo (v. š. *išėjā: ė, ā* pusilgiai) *adiklis* (v. š. *ad'ikl'is: ĩ, ĩ* — pusilgiai) Ds (ptr.). Sũ *adikliũ* lũodo vyžàs Kp. **Adỹklis** (v. š. *ad'ỹkəl'š*) Dvd. **La. adeklis** „Strickzeug“.

Priekulės žemaičių *a'dyklys* (*a'* — netrumpas) „Strickzeug“ LF 95 be nėra tik skaitytinas *adyklỹs*? Pastaroji lytis atatiktų la. žodį *adĩklis* „Strickzeug“.

Adiklis (ar **-yk-?**) — Pumpėnų, Pušaloto, Vaškų par. pavardė.

adymas — подковыриванье, подковырка; вышиванье, штопанье, Sticken, Stickerei Š, haftarstwo L¹, Sticken K.

adynà, -ỹnos (g. година Bg⁶ 12) vL — Stunde R (in PL. wenig gebräuchlich N), Zeitmoment, Zeitpunkt; in Samog. eine Stunde von 60 Minuten K, godzina J, Miež. Kelintà dabaĩ *adynà* Ds, Š. Ateĩs tà *adynà*, kád mán reĩks numĩti j³ 5, l. búwo maž ne ßeßta a d i n á DPo 230₁₀. Jĩ priė trumpõs *adỹnos* — sagt man von einer Frau, die bald niederkommen soll N. Nuõ (dial. nũ Sch 246) tõs *adỹnos* Sch 246. Nereĩks žvākės uždegĩmo priė smeĩčio *adỹnos* Dvd. — Stovėk, bernýti, *adỹnà* Kl^v 149 (73). Kókia *adỹnà* — bisweilen N. ketĩs tãieg a d i n à sugrĩzo ing Jerusàlem DPo 251₂₂. *Sapciũrũ adzỹnũ atvaždu* (septiĩtą *adỹnà* atvažiãvo) Mrc. — Miėstas keturiũ *adỹnũ* (в продолжении 4 часов) dēgė Slk. — Põ keturiũ *adỹnũ* bũs sveĩkas, ràsit sveĩkà Plv. — Miegójo neatsĩbũsdamys dvĩdešĩmti kėturias *adynàs* (v. š. *à'dỹnàs*) D¹³ 111. užtemo fãule pufėdieroi per izĩtsas tris h a d i n á s arba wãlandas DPo 239₃₃.

Senovės raĩytojai, sekdami gudus, *adỹnà* dažnai parašo ir su h—: h a d i n a 1573 m. (Mit V 51), 1579 m. W 14₃, 45₂; 1591 m. BrP I 19₁₀ (BGLS 76), 1599 m. DPo 230₃₀ (greta su *ad-* 19₂₀, 211₁₀, 230₁₀). Plg. iš liet. metrikos posakĩ: было съ чотыри години въ ночи 1522 m. РИБ XX 1561.

adinčėlis — ein kleiner oder lieber Klügling K.

adiĩčĩškai adv. — klüglingsartig K.

adiĩčĩškas, -ka — klüglingsartig K.

adinčĩukas K v. *adinčėlis*.

adiĩčius — Klügling B, R, K, Fähnchenführer, Rädelsführer R, Aufwiegler, liederlicher Bursche N, przywódca, herszt Ak 94, ein Anstifter von liederlichen Streichen K, Attentäter Jrk¹ 128.

Tù *adinčiau!* (Ein litauisches Mädchen erklärte mir dies als „Pferdedieb“ und für eins der stärksten Schimpfwörter LF 57).

Stud. Izid. Jùzikis (iš Trakùčių kaimo, tarp Girkalnio ir Kalnùjų) iš savo gimtinės adinčių pažįstas net trimis reikšmėmis: **adinčius** — 1) prietaisas veršiams ar kumeliukams nuo žindimo nujunkyti, daromas iš smailių sukryžiuotų pagalėlių ar ežio (v. š. *āže*) kailio ir pririšamas prie tešmens; 2) adiklis krepšėms, pintinėms užadyti, užlopyti; 3) adatninkas, adatų pardavėjas. Trečioji reikšmė man įtartina. Taigi, *adinčius* bus sau gavęs vardą nuo *ādymo* Ak 94.

adynėlė dem. v. *adynà*. Ateis tà dieną iš *adynėlė* J⁴ 1044,4. Mės mislijom..., kàd mės užvaduosim sàvo gimdytojėlę kàs *adynėlė* iš minutėlė Sib rd. — Mokėk nešiòti... šį auksėlio žiedėlį ne vienai diėnai, nei (ni) *adynėlei* J⁴ 464,17. — Neisiu iš vežimėlio nors porą *adynėlių* J⁴ 620,5.

Adiniai — Одыне — Šiaulėnų par. vienasėdis.

adŷnyka-daris — zegarmistr SzD, adyninkadaris N, adyninkādaris K (Coadj.) — Urmacher.

adŷnykas r. (g. *годинник) — zegar SzD. Mùša adŷnykas — bije zegar SzD 14. Adinikas įaulinis nešiojamas SzD s. v. *kompas*. Adinikas iš fautes, šiešielu watundas rodžius SzD s. v. *slonecznik zegar*.

14 **adŷninykas** (g.) — ziegorius, Zeiger Br (BGLS 76₁₁): neturri permaniti tas hadinas kaip mušu hadininiks, alba įiegarus ifchtinka BrP II 282₁₁.

adŷnininkas (g.) — 1) godzinnik; Zeiger R, die Uhr N (bei Coadj. K), zegar J, 2) часовая стрелка J.

adŷninkas (g.) — godzinnik, часовая стрелка Miež.

adinŷs, ādinio — Stickerei K¹, haft L¹. Nuvestai *ādiniau* mārškinius Srj, Smn. *Adiniai* — išadŷti drabūžiai, hafty Kn (Jn).

adŷn-vagis, -gė — hultaj, darmożjad J. Tù nè darbiniŷkas, bėt *adŷnvagis* J.

adistar (g. адыстар, lot. *ad instar*) — точно, совершенно, точно-в-точь J, š. *Adlstar* (plg. J s. v. *ātmuša, gamas*) tōks jō būvo peilis kaip tās J (Kltm). Stóvi *adistar* žmogaūs šv (Viltis 1908 Nr. 114).

adita Zt (Bg¹ 99) — adata — gali būti skaitytina kaipo *adyta. **La.** *adite* ME. Žemaičių *ādita* (v. š. *ādeta*) gali būti kilusi iš prolytės *adeta*; plg. žemaičių žodžius *kūpita* (v. š. *kōpeta*), *uodigà* (v. š. *qūdegà*, *ūdīgà*), kilusi iš *kūpetos*, *uodegōs*.

adŷtas, -ta — подковыренный (vyža), вышитый, штопанный. Do-
vanósiu mielám šilkų skepetėlę... viñgriai apkraštúotą, rašteliù
adŷtą Klv¹ 451 (221). **La.** *adits*.

adýti, ādo, ādē vL — nähen, steppen N. sticken, Figuren nähen K, stricken LF, Mit I 134 (Klp, Prk), подковыривать, вышивать, штопать J, Š. Vyžās ādo knataīs aī viīvēmis, lúodo óda aī kái-liu Š. Sù kauliniù adikliù *adýk* (paadýk Ds, Sv) vyžās J. Anà piīštines ādo (штопает) sù viībalu J. **La. adīt** „stricken“, kas yra dažninē (frequentativo-factitivum) lytis iš indoeur. šaknies **ed-** „ėdu, kandu“ Jn (Bg¹ 99) arba *edh-* „duriu“ H. Petersson Heterokl. 100 (*žglė*).

adýtinās, -na — что надо вышить Š, was zu sticken ist K. Marškiniai būvo *adýtini*.

adýtinis r., **adytinis** v. — подковыренный, вышитый Š, durch Sticken gefertigtes K. *Adýtinis* aī nertūnis viībalas A 1885 322.

adýtoja — haftarka L¹, wer stickt K. **La. adītāja**.

adýtojas (arba **-jis** K) — подковыриватель, подковырщик, вышиватель, Sticker Š, haftarz L¹. **La. adītājs**.

adjutañtas (sv., n.) — adjutant L¹. Laūkis būs jō *adjutantū* Bs¹ 181 (Ož). Karāliaus *adjutañtas* Bs⁶ 221₂ (Ož).

adlluka Ds (g. **adllūka* „отливка“), **arlluka** Vd — liūikos (pýp-kio) dalls.

administrācija (sv., n.) — valdyba, užvaizda, administracija L¹, 1780 m. LT II 129.

administratývinis, -nē, -viškas, -ka — administacyjny L¹.

administrātorius (sv., n.) — valdytojas, administrator L¹.

administrúoti — valdyti, užveizdėti, administrować L¹.

admirōlas (sv. = rus.) — laivyno viršininkas, admiral L¹.

admirolienē — Admiralsfrau K.

admirōliškas, -ka — admiralmäßsig. Adv. admirōliškai K.

admirōlius (sv. = vok.) — Admiral K.

Adna — Luokės par. pavardė P².

ādnas, adnā (g. *hódný*) — würdig R, N, wert, tüchtig, geschickt N (in pr. Lit. unbekannt K). Atkreipk mana akis, idant ne weißdetų pamokfio niekam ne hadno BrB Ps. 119,37

Bretkūnas, sekdamas gudiškąjį ištariamą, *adno* vietoje rašo **hadnas** BGLS 76, 251, nors patys lietuviai garso **h** ir tuomet, kaip ir šiandie, bus neištarę. Taipja rašo ir 1573 m. postilė: **hadnas** Mit V 143.

adnýtē — godność, wartość. duksekis tame, kaczeib sawimp mażą hadniŧę regi MP 167₁₈.

adnūmas — Tüchtigkeit N.

adnūs v. *ādnas*. kas hadnus ira BrB 2 Kor. 10,18 (BGLS 101), wiŧsi ne hadnus tapa BrB Rom. 3, 12 (BGLS 76).

adólia — toks pėrtarvės žodelis, kurį dažnai įspraudžia sakinin adutiškėnai. Tą žodį vienas adutiškėnas man 1912 m. yra paaiškinęs rusišku pėsakiau „а потом сразу“. Del tos pėrtarvės tverčiniai vadiną adutiškėnus *adólinykais* (v. s. *adólinykai*; ə — vidurinis garsas tarp a ir e). Be nebus tik gudiškos kilmės: а далее (?) arba (Срезневский Магеп. I 7) адали — точно так = а дели же.

Adomáičiai — Kražių par. dvaras ir soda Vė I 56.

Adomaitienė (A = ā-) — die Ehefrau des Adomait K.

Adomaitikė — die Tochter des Adomait K.

Adomáitis (ir K *ādomaitis* — Familienname) — Akmėnės, Kaltinėnų (P²), Krekenavos, Naujamiesčio par., Padovinio vls., Ramygalos, Vadaktų par. pavardė — Adamssohn N.

Adomáitiškiai — Veliuonos vls. káimas.

ādomas, -ma — kurį ado, haftarski L¹.

Adōmas (sv.) — Adam K, N, K. Váikščioj *Adōmas* pō žalią gōjų (rōjų) Kl^v 280 (150). *Adomė* visl miršta DPo 249⁷. Gniūšija kaip *Adōmas* vóverį Sim.

MĖSLĖS: Kàs mĩrės, ō negĩmės? Kl^v. Kàs nei tėvo, nei mótynos niekadōs neturėjo? Kl^v. Kàs pĩrmas iš žmonių mĩrė? Sim.

ISTORIJA: nug Adoma 1559 m. Mž 98⁷, Adomas 1579 m. w 15²⁰, Adōmas 1595 m. DK 12¹⁰, 1599 m. DPo 323³, Adōmo DPo 242⁶, 270¹⁸. Bretkūno † *Adma* „Adomo“ (BGLS 67¹⁶, 269) yra paprasta rašto klaida, o ne tariamoji Bz-io „Synkope“.

Adomáučius (sl.) — Адамович — Kupiškio par. pavardė.

Adomavà, -āvos (sl.) — Адамово — Tenenių par. dvaras Vė I 59, Pumpėnų par. sd. ir dvaras Vė II 15.

15 **Adomėlis** dem. v. *Adomas* — pavardė dr. K. Jokantas. Dū klapčiu-kū, dū kapčiu-kū, keturi *Adomėliai* (Dū kárvės ragū, dvi ausi, keturi pāpai) Ož¹ 22.

Adomėlūkas dem. v. *Adomėlis* Lp.

Adomėnas — Biržų par. pavardė.

Adomėnė (ir K *Ādomienė*) — Adomo žmona, die Frau des Adam.

Grauzėlio (v. s. -žálio), Šėkio (v. s. Š kietas) *Adomėnė* Lp.

Adomiškiai — 1) Akmenės vls. dvaras. 2) Žabynų par. kaimas Kl^v 24. *Adomiškiai* — Lukėių (Šakių aps.) vls. kaimas.

Adomiškis, -kė — etwas dem Adam Angehöriges oder öfter einer von Adams Angehörigen K (Ls 303).

Adōmkiškiai — Vilkijs vls. vs. ir dvaras. Nuo pavardės *Adōmkus* (l. Adamek) v.

Adom-laukiai — Nemirskiemo par., Gumbinės aps. kaimas Kl^v 24.

Adomonis, -niēs, -óni — Kupiškio, Pagirio, Ramygalos, Subačiaus par. pavardė.

Adomùkė dem. v. *Adōmas* Lp. — Adomùkas, Adomėlis.

Adomùlis dem. v. *Adōmas* Lp.

Adom-žentis — Mažosios Lietuvos pavardė Kl^v 7.

Adonideras (sv.) — Adonis,-nidis (PS I 22₂₁: Adonidefo paganiško die-wayčio).

adorātorius (sv., n.) — gerbėjas, garbintojas, обожатель.

adrà (l. *odra*, g. *ažór* Сержп. 10, водрик Добр.) — корь, Masern (med.) Ds. Vaikai *adrà* (jedrà šmn) seiga.

āдресas (sv.; ādrisas Ds, Mit VI 72₂₅ iš rus.), **adresai** — adres, Adresse L¹, š. Adresų knyga — przewodnik adresowy L¹.

adresinis — adresowy L¹.

adresuoti (ir Ds *adrisavoti* iš rus.) — adresować L¹, š.

Adrijōnas (l.) — Hadryan. *Adriiōnas* Pópiečius 1599 m. DPo 125₂.

adrynà, -ynos (l. *odryna*) — daržinė, šienui laikyti ir ratams sustumti pastogė Ulb.

adružnas llōde, bes. triefend, vom Auge N. *Adružnos* (drūžnos Nm) ākys — blōde Augen B, R.

Adulėnas — Suvainiškio par. pavardė.

Adùlis — Suvainiškio par. pavardė.

adunklė — Spund Geitl (Ls 479). Be nėra čia kokios klaidos?

Adùtiškis — Hoduciszki (з Годутишокъ 1567 m. РИБ XXXIII 449) — Švenčionių apskrities miestelis. Adùtiškio par. gyventojai — adutiškėnai.

Adūžė — Mädchennamen, bei Ragnit gebräuchlich N, als Demin. *Adužėlė, Adužikė, Adužvė* K.

adva (g. одва) — едва, kaum. A nų teišoio delei a d w a kas mirschta BrB Rom. 5,7, a d w a ischganfta BrB Hiob. 21,13.

Del žodžio pradžios balsio *a-* sumišimo su *e-* Bretkūnas kartais parašo ir *edva*: a e d w a rada dešchimti... a e d w a buwo dwidešchintis BrB Haggai 2,17.

advakātas (l.) Op — адвокат.

advakōtas (sl.) Ds — mecenas, rzecznik L¹. Pijōkas, razbáinykas ir *advakōtas* — jiė visi lėgiai nuplėšia žmōgų Vlk.

Advārda — Eduard Išl.

adveñtai (sv.) — Advent K, adwent L¹, Tot¹ 74. Pirmoji *adveñtu* nedėldienė K.

adveñtas (ir r. ādventas Ds, Kp, Š iš lenk.) — adwent SzD, Advent (Zeit vor Weihnachten) R, N. Rūstā iř apsiniūkusi kaip *adveñto* dienā Sim.

ISTORIJA: 1591 m. Br (nūg Waeliku ik Aduento vo¹ 17₄₀), 1599 m. DPo (Adwēnto 334₃₄, ik Adwentul 334₃₀, wadinamę Adwentú 5₁₈, tū du Adwentú 5₃₁), 1629 m. Ps I 6₃, 53₃₄ (Aduento).

adventinis (ir r. ādventinis Ds) — adwentowy L¹.

adveñtiškas — adventsmässig, Adv. adveñtiškai K.

advėrija (g. *одверья, „одверье, ободверина“) — podwój SzD, дверной косяк, Türpfosten, Türrahmen N, Miež, Š; Mit II 127 (Rg), An, Ds; Kp LT I 302, Jnš (Bs⁷ 353₇), Ož (Bs¹ 101), Mit VI 38₁₈. mumus tatay... ženklint turi... ižganitoghi mufu, kurſay tuo nekaltu krauju... ižimet teikies adwerias 1600 m. MP 149₃₁. Die-was... tiemus... įskie idant ižimetu adwerias aba angas įawo krauiu Awinela I. c. 228₁₁.

Ar *advėrija* (at-dvėryja J) reiškia dar ir žmogų, kurs dūrų (vařtų) ne-uždaro arba vāikšto atsisagstęs?

advėrja Rk v. *advėrija*.

advernaī adv. — odwrotnie, verkehrt Ls 360. Sū tuōm, iš tikro, jāū ėjo (v. š. ėję) *advernaī* (v. š. à-dvėrnā) Mit I 72₅ (Klp).

Advernaī — Sintautų vls. kaimas Vo 264.

adveřnas, -rnā (l. * odwierny „odwrotny, przeciwny“: sl. otvornō „ἐναντίος, contrarius“: обидящая отверными подобаеть почест-ти XVI amž. Златоструй) — превратный, переиначенный, проти-воположный, verkehrt Š. *Adveřnas* žmogūs Dvd. Ką jāū įls, toks *adveřnas* (adveřninkas) padarỹs, kō jāū mēs tikrai dirbdamī ne-padārēm Grk.

advernykas (l. odźwiernik) — 1) durų sargas DPo 325₈, 326₂₅. yra tařſſai a d w e r n i k a s, kuris ing tą gārdą atdarit' ir ižleist' tur' DPo 326₂₈. 2) adverija, durų ŗulas. Įl gālvą tik kabārkšt iñ *advernyką*, ir sū-mušē Ož (Mit II 61). Prisirišo tą aviniūką priē *advernyko* Šmn, Ož (Bs⁷ 300₃).

Advernis — PrL upė po Virvingiais, Plaškių par., Tilžės aps. Kl^{v2} 68.

16 **adveřniškai** adv. — opacznie SzD, odwrotnie, nawspak, verkehrt J, K, Miež¹ 47, Š. Jis viską dāro *adveřniškai* — ne taip kaip kitī. Añs skaīto *adveřniškai*, t. y. pāsturą bālsį į pirmājį dėda J. *Ad-veřniškai* kalbėti K, Skp, Trk. Vōkiški rūbai, *adveřniškai* šnėka (Kregždė) Jnš. O diėvas adveřniškai tām dāro PS I 28₁₇. Kād įls taip *adveřniškai* (išvirkščiaīs, nesuprantamaīs žōdziais) šnėka, tai negalėjau nē suprāsti Grk.

adveŋniškas, -ka — opaczny SzD, odwrotny, przeciwny, verkehrt K, J, Miež, Г. *Adveŋniškas* žmogùs K, Skp. *Adveŋniška* kalbà (Ož¹ 22, Jrk¹ 18) — prieda prie tarsnių dalis: ver-, dir-, la-, ta-, da-; pvz., vertu verką versa verkai (tù kã sakai?). Píemens ir jauni išdykėliai tankiai vartoja Sasnava. Šakės dvinagės, vokiški rūbai, *adveŋniška* šnekà (Kregždžė) Pnv. *Adveŋniškas* dárbas Dvd. **adverniškýstė** (ir advernýbė, -ýbė Š) — opaczność SzD, Verkehrt-heit K.

adverniškùmas — odwrotność, wspaczność, Verkehrtheit K, Š

adversōrius (l.) — adwersarz (lot. adversarius) DPo 185₃₂, 247₁₂. Pada-rik tiekiai ko méile Diéwo ir ártimo nūž' tawės nori o ir patis anjai a-d-wer-forius, kurio biiojėis, nemitės girs gerumą ir meilė tawą DPo 247₁₄.

advokātas (sv.) — advokat, obrońca L¹. Prisiekusis (prisaikintasis) *advokātas* jį gýnė Jb¹ 40. Advokatù padaryti, išlėisti — wykiero-wać na adwokata. Kàs pō teismùs tāsosi iř nesutikimùs daugina, tās *advokātams* kišenės prigrūda, ō sáu krepšius reŋgia Sim.

advokatāuti — advokatu verstis, adwokatować L¹.

advokatýbė (geriau -ýstė) — adwokactwo L¹.

advokatinis, -ātiškas — adwokacki L¹.

advokatūrà, -ūros (sv., n.) — advokatura, -actwo L¹.

advos (g. одва „едва“ Зап. рyc. cбор. XV в. 40) — vōs nevōs, menkai, ledwie SzD. adwos kadu — ledwo kiedy 1644 m. PS II 7, adwos kam pažiřtamas l. c. 197, adwas ku dirbis nori čielos atgos 1629 m. PS I 134₃₀.

Advos kilęs yra iš *adva* = g. одва ir *vōs* „kaum“ tųdviejų lyčių suriz-gimo keliu.

advōžniai adv. (l. *odważnie*) 1794 m. LT II 127.

† **adwu** — kaum BGLS 269 — yra rařymo arba skaitymo klaida lyties adwa vietoje.

adžgaras (l. *jazgar, jazgarz* Bg¹⁰ 132) — ёрш, acerina cernua (zool.) Š. (P. Ma-tulionis).

adžiamkai (R II 384 rašo ir Atžemkai) = Weibshemdchen B, Unter-hemd der Weiber R (das Unterhemde der Weiber, d. h. der untere gröbere Teil des Hemdes, an den oben das feinere Brust-stück angesteckt wird N), ein Weiberhemd ohne Aermel M.

ETIM.: l. *odziomek* (-mka), *odziemnica* „paduřkai, der untere gröbere Teil des Weiberhemdes“ < *od-* „nuo“ + *ziemia* „žemė“.

Adžiūnai — Адзюны — Žeimio (Biržų aps.) par. sodžius.

aeronauta/s (sv., n.) — oriniřkas, oro lakūnas, l. aeronauta L¹.

aeronautika (sv., n.) — orininkystė, žegluga napowietrzna L¹.

af- v. *ap-*. Tų žodžių, kurie svetimosiose kalbose prasideda skiemeniš *af-*, reikia ieřkoti žodžių *ap-* būryje.

àg dial. Sv, Dvd iš èg — wszak Δ (KosL 41a), a, ве́дь š. Mùsés apliņk àr'ančius iř ziřzia ziřzia: àg ir mēs àriame! V³ 15. Kastùl, aī geraī vākar būvo?... — *Ag* niēko... veřta būvo pāgriēšyti l. c. 108.
Agailiai (Vr šaltinis rodo lytį *Agailės*) — Огайли — Šakynos (Kruopių vls.) par. vienasėdis V³ II 7.

agaī (àg aī) dial. iš eg aī (ėgi aī)? — a разве? (ógi aī) š. *Ag aī* táu ānas niēko nesākē? Km. *Ag aī* tū nežinójai, kād neatėjai? š.
a'garas J (Als) — соломинка, źdźbło od siana (Sr sako šį žodį reikią rašyti *aīgaras*, nes taip jį ištarią salantiškai žemaičiai). Rytó nē *āgaro* (= *aīgaro* Slnr) nebebūs aīt riņkos. Nē *āgaro* (= *aīgaro*) neduōš jām lš nabāš-tiko (velioniēs) palaikū.

āgaras — orzech wodny Δ, Miež, J, Wassernuss (cf. Schrader Sprachvergl. II 188, 191, 194), trapa natans (bot.) Brž (auga Kilūčių ežere). Aī nenóri Kilūčių *āgaro* — czy nie chcesz ptasiego mleka? Brž, RdN. Užsimānē Kilūčių *āgaro* — užsimanē brangaus, sunkiai arba ir visai negaunamo daikto Skp.

agarėlis J v. *a'garas* = *aigarėlis* (ž. -ėlis) sr. Dantis rāk (rākia) sū *agarėliu* (= *aigarėliu*).

Agarīniai — Šventažerio vls. sodžiūs (cf. Vo 76).

Agarinis — 1) Dusetų, 2) Tverečiaus par. ežerai.

agarys, āgario — телopez, Wasseraloe, stratiotes (bot.) l.

Agatā, -ātos (l.) Dvd. — Agatha DPo 260₂₆. ž. Agātē V⁷ 37.

agatas (sv., n.) — agat (min.) L¹.

Agātē v. *Agatā*. Ketū vēsti už pāčią raudoną grāžią *Agātē* J³ 84, 13.

Agē — Agota. *Agē* mažā kaipō ožkā J⁴ 20, 2.

Agēnišķis (A-, rodosi, pusilgis) dial. iš lyties **Uogēnišķis* — Papilio par. sodžiūs V³ II 26.

āgentas (sv. = rus.; seniau ageñtas Dk) — agent, emisariusz, komisant L¹. wiřsi wiřsū āmžių žmōnes, balfū anōs būgios trūbos paiūdinti... tūiau mūřsis řtōtis : nē per Agentūs... bat pātis per řawē DPo 13₁₈.

agentijā, -ljos — agencja L¹.

agentūrā, -ūros (sv., n.) — agencja L¹.

1. **agl** dial. (Rk, Sl) iš *egi* — a, ве́дь š. Kōks čiā vanduo? — *Agī* bұл'bas nūsunkiau Rk.

2. **agl** J dial. iš *a(r)-gl* — aī, aīgi K (argl Ds).

Agilā, -ōs — 1) Name eines Dorfes bei Gilge K, N, Labguvos par. kaimas Kl^v 24, 2) Dorf Negeln auf der Kurischen Nehrung (jetzt versandet) Mit I 15, Bs⁷ 338 (kurs. *Agila*, lie. *Agils* Bezzenberger Die Kur. Nehrung 58).

17 **Agiñčiai** — Огинце — Bálninkų par. sodžiūs.

Agiñtai — Rumšiškių par. dvaras.

Agintas — Vainūto par. pavardė. Cf. Klv³ 7.

Agio'nė — Rėkilių sodžiaus balos ir griovio (ravo) vardas, Panevėžio par. (Pinavos vls.).

agitācija (sv., n.) — agitacija L¹.

agitātorius (sv., n.) — agitator L¹.

agitúoti — judinti, kurstyti, agitować L¹.

aglā-šakė Bg¹ 118 dial. greta su *eglē* Kv. *āglašakė* Šmn. *āglašakė* insispýrā tarp akėčū kuōlū. Kād aždrōžou aš jóm (o pusilgis) *āglašaki!* Linūs pōmerkou (ō pusilgis) iř aplapinōjou *āglašakēm* Šmn. **āglė** Sn, Tt ir **aglė** (v. š. *āgla* Pnv¹, Pšl, Všk, ŽmB; *agla* JJ 29, J³ 1,5, J, Miež, DS 13) dial. v. *ēglė*.

Aglesė (Vš II 7 rašo *Aglesys*) — Papilės par. upelis. Albas Gedaminas (Kušleikiai) rašo 1923 m. IX 9 dienos laiške, kad papiliškiai ištaria *Eglesė, Eglesiai*. Kur kirtis?

Aglesiai (A- iš e-) — Эглессы (1585 m. Аглеси S) — Papilės par. dvaras Vš II 6.

agliai adv. — cierpko, opryskliwie D².

Aglýnas (1598 m. Аглинась S; A- dial. iš e-) — Vilkijos vls. balos vardas.

Aglýnė (A- dial. iš e-) — vietos vardas Šeduvos par.

aglinis dial. = eglinis. *Aglinė* smalà Lnk. *Aglinės* šakos Kn¹.

agll-sakai (v. š. *agl'isakė* ŽmB) — eglėsakai.

agll-šaka (dial. a- iš e-) — eglės šaka Š. Sulýg tuō žodžiū pasijūtęs aīt *aglšakos* besėdįs Bs¹ 75 (Sln).

agll-šakė J¹ (dial. a- iš e-) — eglės šaka Jnšk, Pnv¹, Všk, Ž. Prisi-vežiau šiemėt tokių *aglšakių* Gs. *Žaliom aglišakēm vafts* (= vartūs) *aptāise* Dvd. *Aglšakis*, -*kio* Nr: atnėšk *aglšakį* Vl, Grk, Tt.

aglū v. *aglumī* (g. оглом „огулом, оптом“ Bg⁶ 12, Bg⁵ LXX 250) — in Summa M. *Aglū* pardúomi — verkaufe überhaupt, in Summa B. *Aglū*, uždavimū pardúodu — verkaufen in der Summe R II 366.

aglumī, agluṁ (g. оглом) — огулом, оптом, in Summa, in Bausch und Bogen N, K. Aš vežimą su šienū *aglumī* pirkaū K. Šičnā pařdaviau *agluṁ* Smaliniškai.

Agluonā (v. š. *Agluānō* Brž; dial. a- iš e-) — 1) upė, kuri ties Biržais įteka Biržų prūdan, 2) Eržvilko ap. upė (v. š. *Aglūnā*, nes ten saką *dūna* „duona“), 3) vok. Aglone — Priekulės par. upė Klv² (jis rašo, rodosi, klaidingai Aglone). — Pirmosios *Agluonōs* vardą randame šiame 1567 m. liet. metrikos sąrašė РИБ XXXIII 444: з ымѣня з Новаго Мѣста, з Опоца, Окглона, з Козлишокъ, Ѳедорышокъ, з Га-

нусишекъ, з Сувекъ, з Ворненъ. Antrąjį vardą XVI amžiaus šaltiniai rašo Aglona, Agluna, Ogłona, Egłona, Egłuna S.

Agluonėnai — Priekulės par. kaimas (vok. Aglohnen).

Agl-upis (ar *Agl-upys*? a- dial. iš e-)—Linkuvos par. upelis vs II 14.

aglūs, -lī — cierpki, opryskliwy (žiaurus) D².

ETIM.: ž. *ogūs* „cierpki, kartus, aitrus, laiškus, gaižus“. Čia, gal, pri-
dera ir ž. *agnūs* = **la. agns** „feurig, eifrig“ || **sl. ognь** „огонь“, **skr. agnīh**
„ugnis“.

āgnasas (lenk. iš lot. *agnus*, l. *agnusek* „medalik“) — medal(ik) Λ,
Miež, J, V¹³ 82 (V* 241, V¹³ II 53). Pažinau valščiaus gálvą, nėsgi
būvo kepurėtas iř *āgnasas* dá uždėtas Vo¹ 207₄₂ (Lnm). Priė ap-
siaūsto krūtīnės pakabīnk *āgnasą* J.

agnavóti (hibr.) — smárkauti (ir hibr. smarkavóti) Kž. Anà tik
agnavó(ja) — priešingais žōdžiais šáudo J. Cf. *agnūs*.

Agnė — Agnieška, Agnes. *Agnė* ūr žvairà, kupróta, nevėščiau kàd
ir bagóta J⁴ 20,3,

agnesėlis (ir ž. -ėlis) dem. v. *āgnesas* — medalik, Medaillon. Glau-
de ...pri lupu ir szirdies... agnesieli Motinos Szwencziauses Jzm¹ 76.

Agnieškà, -iėškos (l.) — Agnes Ds, Lp, J⁴ 20.

Agnīētė (sv.) — Agnes Nm. Agnyta N.

Agnytė — vok. Agnit, Lapynų par. (Pakalnės aps.) upė Kiv³ 68.

agnūs — ignitus (Bg¹ 172), acer Kv; быстрый, проворный, бодрый,
живой Sr; wielki, urodziwy Λ, diktas Mit I 386 (Grz, Ls 357)
energisch Vn. *Agnūs* vėras. bóway... at sópikyma agnós P³ 6. *Agnī*
mergà, kàrvė. *Agnūs* nesiunčiamas eina J. Atkilnas vyriškis *agnū¹*
káulų, t. y. pečiūkas J. *āgnos vėrs, à'gnī mīotrėška* Sint.

ETIM.: = **la. agns** „feurig, brünstig, eifrig, energisch“ ME || **lie. ag-**
lūs, ogūs „aitrus, ranzig, fade“, **sl. ognь**, **skr. agnīh** „ugnis“.

Agoriai — vok. Plimballen, Malviško par., Pilkalnio aps. kaimas Kiv³ 25.

Agotà, -ōtos (l.) — Agatha J¹ 20, Bs¹ 130 (Sin), O 54, SA 425.

Kiřvis kiřvis lopetà, gūli bālon (bāloje) *Agotà* Lp. Atėjo pilsōtas,
vadino *Agōrą* midaus gért. Neisu, bijaūsi vingōs. — Nė? Eīsiv
(v. š. aīsiv) prō giřdą, prō mātą, prō kliūbų vartūs (= Mūsė ir
úodas) Oz¹ 24₂.

¹ Daugiskaitos kilminiūko lytis *agnū* drauge su Juškevičiaus (Als) lytim
agnōji rodo, kad *agnaūs* atsirasta š. v. ž. šnektose iš senėlesnės vienaskai-
tos vardininko (nom. sing.) lyties *āgnas* m., *à'gnà* f. Nom. sing. *āgnas*,
pavirtęs lytim **āgnos* (š. v. ž. *dōgnos* „dūgnas“), pateko būdvar-
džio *brōngos* m., *brōngī* f. (brāngus, -gi) analogijon, kurios veiksmū
ir *à'gnà* turėjo išvirsti lytim *à'gnī*. Lytis *à'gnī*, pasekusi lyčių *sā-lđi* || *sā-l-*
dōs analogija, toliau turėjo ir lytį *āgnos* (= raš. kalbės lyčiai *āgnas*)
perdirbti lytim *à'gnōs*, t. y. raš. kalbos lytim *agnūs*.

agrādnykas (l. *ogrodnik*) — садовник, sōdininkas NS 574, 867 (Ppl, Vb), Vo¹ 363_{13, 14} (Ds), Dvd.

agrāris, -rē, agrarinis (sv., n.) — аграрный. *Agrārē, agrarinē* žēmės reforma — žēmės ūkio pertvarkymas Db.

18 **āgrasas**, pl. **-sai** (sv.) — agrest, ribes, uva crispa P².

agrastà, -āstos Op, **āgrasta** Jz, Lp (l. *agrest*) — ягода крыжовника (sing.); крыжовник (pl.) Miež. *Agrastų krūmai* Op.

agrāstas arba (P²) **āgrastas**, pl. **-tai** (l.) — agrest, ribes, uva crispa L¹, Š. Dūria, skaūda, ō vis nōri. — *Agrāstai* Pnv. Yrā kēlets kelmū *agrastų* Sz III 8.

DIJALEKTOLOGIJA: iškūta i *agranstus* Ba² 281₈ (Šlv). Čia *agrāstas* bus išriedėjęs iš senėlesnės lyties **agrāstas* (rašom. kalboje būtų *agrōstas*; del *ā=ō* plg. lytis *agrōsai* Mit II 339, *āgrāzdas* „āgrozdas“ D₈). Kad ilgojo *ā* prieš *s* viřstama „nosiniu“ *a* (ą) Žemaičiuose ir Pažemaitijoje, tai matyti iš šių skolinių: *māstis* „mašč (g. масць)“ || *mostis* ir *nōpāstis*, *-ties* || *nōpōstis* „napašč (g. напасць)“.

agrastinis, -nē — agrestowy Miež.

āgrazdas Jnš (sv.) — agrest, крыжовник.

āgresta (l.) — agrest. *Pārsvadēn parnāuji j kitās vītās āgrestas ir kītās ūgas* Ba² 302₁₃ (Lkv).

āgrestas ir (Dvd, ŽmB) **agrēstas** (l.) — agrest, ribes grossularia. *Agrestai* yrā aš(v)ōklių veislės D¹⁸ 116. Patvoriais *āgrestų* ir aviėčių virbūnas Ž¹ 191.

agrōdnykas (l. *agrodnik*) — садовник LB 221₁ (GrI).

agronōmas (sv., n.) — agronom L¹.

agronomijā, -ijōs (sv., n.) — агрономја L¹.

agrōsas PrL (sv.) — erškėtuogė, Stachelbeere, ribes grossularia LF, Mit II 138, 339.

āgrozdas (sv.) — agrest Ds, Kp, Š. Sodėliuose daūgalis serbeitų, *agrozdū* (rodosi, ir *āgrozdū* Ds), aviėčių Ba² 63₄ (Žb).

āgrūzdas, agrūzdaī (sv.) Kv — ribes grossularia seu ribes uva crispa (bot.), крыжовник.

Mūsų augmėis vardo (agrasas || agrōsas, agrasta|s, agresta|s, agrazdas || āgrozdas, āgrūzdas) tėvas esąs italų kaltōs žodis *agresto* (prov. *agras*) „unreife Traube; Saft davon“. Lietuviams vardą drauge su patim augmenim bus atnešę kaimynai (germanai ir slavėnai): vok. dial. *agras*, l. *agrest*, ukr. *āgrus*, g. *āgrust* „Stachelbeere, крыжовник“.

Agūika dem. v. *Agota* Ulb. Galūnė -ūika vartoja ne tiktai žmonių (*Aniūka, Jonūika, Mariūika, Pranūika*), bet ir karvių vardams (*žalūika, margūika, keršūika, laukūika, juodūika, gniedūika*). Ulbinuosė saką ir *Agūlė* (l kietas), *Pranūlė, gniedūlė, keršūlė*.

aguĭniai adv. (l. *ogólnie*) — bendrai Ds. Šituo laukù visi *aguĭniai* naudójas Kp.

Šitą žodį yra pasiskoliję ir latgaliečiai latviai: Mežu pùordùt *guĭnà* „огульно, оглом“ RKr XV 115 (Alūksnē).

aguonà, -uōnos vL (ir Lp *aguona?*) — makówka, głowica, kapite-la SzD (*aguōnos* pl. — mak SzD), Mohn, als einzelne Pflanze (Sing.), Koll. Plur. K; der Mohnkopf, der Turmknopf, das Korn an der Flinte (Sing.), der Mohn, die Mohnkörner, die Mohnpflanze (Plur.) N (R), Knopf an der Kirchenfahne R II 228. Žē-mē kai(p) *aguonà* — weiches, mildes Land N, K. Laukinē *aguonà* — papaver dubium. Pribrindusi *aguonà* švakėja J. — *Aguōnos* galvà — makówka SzD. Smūlkus kaip *aguōnos* grūdas V. Didū-mo sulýg *aguōnos* grūdu Š. — Mergiōtēs kaip *aguōnos*! Ain. — Aĩ girdėjai aĩ regėjai, kaip *aguonàs* sėja? Jb¹ 234. *Joũ cik kàp aguon-as sėja* (s kietas) — taip veĩkia Lp. — *Aguōnų* galvà — der Mohnkopf N. a g u n u galwikes... ramín skausma Žn 11. Daũg *aguōnų* priválgius ima miėgas Ds.

MĮSLĖS: Aĩt laũko kuolėlis, aĩt tō kuolėlio dvarėlis, tam̃ dva-rėlė (ž.) šiĩm̃ts panėlių LF 44 (Šilūtė). Aug̃stà lazdẽlė, didelė gal-vėlė Pnv. Dýgau, dýgusi iĩ užaugau; áugusi mérgavau, mérgavu-si mártavau, mártavusi bóba tapiaũ, bóba tãpusi akis gavaũ, per (= *pro*) tàs akis patì išlindaũ Sch 55 (Praetorius). Kàd jaunà (àš mažà Vks) buvaũ, rožė žydėjau; kai(p) pasenaũ, akis įgijaũ (įga-vaũ Vks); prō tàs akis (iĩ Vks) pati išlindaũ Sch 55. Kai(p) iau-nà buvaũ, kaip rōžė žydėjau; kai pasenaũ, pati prō sàvo akis iš-lindaũ Srv. Kaip jaunà buvaũ, aklà buvaũ; kaip pasenaũ, akis įgijaũ; peĩ (= *prō*) tàs akis pati išlindaũ Vrb. Mažà klėtėlė, (vi-sà Sch 55) skatikėliũ dengtà B.

ETIM. Latviai aguonà vadina *maguōne* arba *maguona* BW 5392, 4637 var., 1 var., 18888, 28358 ir *magūne* (ryt. *mogiūne* BW 12076, 1). Grieku-liškių *ma'gūne* ir klaipėdiškių *ma'guonės* „aguōnos“ LF 138 yra latvīkos kilmės žodžiai. Lietuvių *aguonà* irgi turi būti skolinys iš tokios kalbos; kurioje **magōnā* (la. *maguona*) galėjo netekti žodžio pradžioje garso *m-*. **(M)agōnā* gomuriniu garsu *g* primena sva. žodį *magō* „aguona“, kuris turi greia savęs ir lytį *maho*. Germaniškasis aguonos vardas *ma-han-* || *magan-*, kilusis iš senėlesnės prolytės *makon-*, pridera prie vienos giminės su šiais aguonos vardais: gr. μάκων (dor. μάκων), sl. макъ „mak“, pr. moke „Mohn“. Aguonos vardo (*māk-* || *mak-*) ėviškė dar nėra surasta. Bet tiek jau žinome, kad visų indoeuropiečių aguonos vardas yra skolytinis.

Aguonà, -uōnos — Panevėžio par. pavardė.

agúona-pienis — sutrintų agúonų (Lp; visur kitur *aguõnu*) píasas (vándeniu átmieštos agúonos) Lp. Pasilikit, vaikai, dúonos su *agúonapieniu*. Aš *agúonapienio* nenóriu, mán dúokit gožių.

agúnas — Knauf, kurį yra atstatęs (rekonstravęs) BGLS 269 iš acc. pl. agúnus (búfzes) BrB 2 Mos. 26, 32, šiandie tebėra dar įartinas žodis, nes Bz-io skaitymas gali būti klaidingas: rankraštyje, mat, nevisuomet leſigva atskirti *a* nuo *u*. N 2 šiam reikalui irgi nėra autoritas.

19 **aguonėlė** (ir ž. -ėlė) vL dem. v. *aguonà* — maczek, ein kleiner Mohn; to's karvės vardas Skd; toks žaísilas šokis Op, TŽ I 102 (KosL). Laukinė aguonėlė — maczek L¹. *Aguonėlės* mąžosios (Agúoneelys maazosys) — papaver rhoeas P^a. Kàd jūs pàemėt mūsu motynėlę, tai tiek kaip išròvėt iš darželio *aguonėlę* Sib rd. Vaikai, einam pažáist *aguonėlės*! Op (Šiteip sėja, dá iř vė kaip [2 kartų], — teip teip *aguonėlę* sėja...). Augo káime mergužėlė kaip daržėly *aguonėlė* Op.

aguõn-galvė — der Mohnkopf; doch lieber aguõnų galvà K.

agunyačia (Г раšo agoniczia, bet Г раšyboje *o* paprastai atstoja *uo*) — keltuvos vaikymasis. O, gal, linkmeniškių žodis skaitytinas *agonyčia* — su *tru mpu o*? Tuomet būtų kilęs iš lenk. žodžio **ogonica* (plg. *ogonic* „aplenkti, обогнать“).

aguonienà, -nõs, -fena (Bg¹⁰ 122) vL — laukas ar daržas, kur nuvalyta aguonos, маковище, Mohnacker.

aguonýnas — место засеянное маком J.

aguoninis (ir r. aguõninis Ds) — makowy SzD, J, Miež, L¹, von Mohn bereitet N, K, zum Mohn gehörig N. *Aguoninis* pyragas K, Nm.

Aguõnis, -nio — Огоне — Liubavo valsčiaus sodžius.

aguonkėlė ž. (hibr.) — darželio, laukinė aguona, nevalgoma Žr.

Aguonójai (v. š. *Aganójė*) — Pakodžiupių (Panevėžio par.) sodžiaus ganykla. Агонои (= *Aguonójai*) — лесной грунт в поле Меѣлишках, Тондяг. вол. XVI—XVII amž. S.

aguonójas (ir -ójis J) — vienas aguonos stiebas; ppr. pl. **aguonójai** Ds, K, Lnm — Mohnstroh, Mohnstoppeln. *Aguonojai, -ójus* Kv.

aguõn-pienis — sutrintų aguonų pienas. Parsinėšk (At-) aguonų iř padaryk *aguõnpienio* prieš kisičliaus Op.

Aguõn-pievė — girių pievos vardas (Gudelių II vls.).

agurys, áгурio Š — чортов орех, Wassernuss. Tą žodį Šlapelis yra gavęs per mane nuo Jauniaus. Pósakį „Ar nenóri Kilùčių *agurių*?“ Jaunius mán sakési girdėjęs nuo biržėnų. Kadangi šiandie biržėnai tesako *ágaras*, tai tuo būdu negali būti *agurys* Biržų par. žodis. Gal kur kitur, ne Biržyse, „ágaro“ vietoje sako *agurys* (agarys)?

Agurkai — Oryпки — Punsko par. (Krosnavės vls.) sodžius (plg. Vo 32).

agurka-nosis, -sė — kieno nosis kaip agurkas. Koksai čianai svainis, koksai ne svainiukas? — Striukabukabufnis, *agurkanosis* NS 648 (Ppl). Kokià marti, kokià ne martėlė! — Striukabukabufnė, bukanosė, *agurkanosė* NS 688 (Brž).

aguřkas bVL (1.) — ogórek SzD, J, Miež, Gurke B, Q, R, N, Kūrbis K, N, Cucumis sativus (*bot.*). Didžysis *aguřkas* — Kūrbis R. Saldūsis *aguřkas* — Melone R. Botāgo *aguřkas* — kļpa Lp. Eglės (v. š. āglās) *aguřkas* — kankorėžis Kp. *Avā Jūlkos parūkoū, tai kāp aguřkas pýlnas* Lp. Arklīs prėdes (nušėrtas Iši) kaip *aguřkas* Lp. — *Aguřko* pavidalo — ogórczasty L¹. *Aguřko* nosis NS 690 (Ppl). *Aguřko* nosėlė J⁴ 404,11. — Kād *aguřkai* geriaū (v. š. *geroū*) megztūs, reikia įmesti (v. š. *inmėscie*) aīt kėlio rāstą pāntį (v. š. *pānci*); teįpgi į *aguřkus* primėto ēglių būžių Gur (būrtas). Kād *aguřkai* geraį mėgztu, reikia sodinant mėtyti pāncių mazgūs Mrj (burtas). *Aguřkai* susiklesčia — ranken sich M. — *Aguřkų* dařžas LB 266₂₄ (Gr1). — *Atėi* (atėjo), *D-tenės agurkūs nulamatój(o)* ... Lp. Kās tūs *agurkūs* augino? Gm 27.

MISLĖS: Bažnyčia bė dūrų, bė langų — pilnà žmonių Aln. Bė dūrų, bė langų, pilnà bažnyčia žmonių Sml. Grigas Grigūlis, miškė atsigūlęs, lāpā pasiklōjēs lapū užsiklōjēs Pnv. Kukūtis pažemūtis, sukė lizdā tarp lāpų, sudėjo kiausiniį šimtatrīnį Pnv. **La. agurkis, guřkis**, Gurke“.

ISTORIJA. *Agurkų* BrB 4 Mos. 11,5 (BGLS 313 s. v. *peponas*) 1579—1590 m. Kad XVI amžiuje Lietuvoje jau sodinta *aguřkų*, rodo ne tiktai Bretkūnas, bet ir Liem, kur 1521 m. dokumente (PIB XX 1523) skaitome: пять грядъ огурковъ. *Aguřko* vardą lietuviai drauge su latgaliečiais latviais (*agurks* „ogórek“ Kurm 120) ir gudais (orypók „orypec“: В агу р к а х сяни нехта быу Д о б р о в. 522. Писар выпну с паукварты, агу р к о м закусу и давай писаць Се р ж п у т. 81) yra gavę iš lenkų. Vokiečių (dial.) *agurke* „Gurke“ esąs skolinys iš l. *ogurek* (ogórek). Lėnkai ir kiti slavėnai (rus. орыпец, sirb. *ogorak*) su *agurkū* gavę susipažinti per nežinomus tarpininkus iš vidurinių amžių graikų; plg. jų žodį ἀγγούρι(ο)ν „Wassermelone“.

agurkauti — ieškoti agurkų. Iš *Džiėslio aic iñ Vilkanastrus agurkāuc!* — agurkų skinti, vōgti Lp.

agurkėlis dem. v. *aguřkas*. Jėigu eglių (v. š. āgl'u) daūg yrā *agurkėlių*, tai gerī mėtai būs mičzių Pmp (burtas). Pās močiūtė āu-gau, *agurkėlius* vālgiau J⁴ 734,2.

Agurkinė (ar -ŷnė?) — Krekenavos par. vietos vardas (kur?).

agurkŷnė — vieta, kur auga daug agurkų. Aš papuolau pačiõn
agurkŷnėn Šmn.

agurkŷnis (ir r. aguŷkinis Ds) — ogórczany, ogórkowy Miež, L¹.
Aguŷkinė rėčkà Ds.

aguŷkiškas, -ka — gurken- oder kŷrbisartig; Adv. *aguŷkiškai* K.
Aguŷkiškà nòsis.

Aguŷkiškė — 1) Veiverių, 2) Tamošbŷdžio (Vo 258) vls. kaimai.

aguŷklas Kv, Grz, Škn v. *aguŷkas*. Kaip gyvà gimusi dár nebu-
vaũ vâlgiusi *aguŷklų* sù medumì J s. v. *gŷvas*.

Aguŷkas l priedo yra gavęs iš *gŷrklio*. Taip bent yra man paaiškinęs
Jauniaus nabâstikas.

agurklė (gal -uŷ- Š²) — огуречник, borrago officinalis (*bot.*) Mt (P).

agurkúotas — kuriame yra ar buvo agurkų. Agurkúotas iñdas Dvd.

agurotis Mt (I) — дыня, cucumis melo (*bot.*). Vardas — dirbtinis, L. Ivins-
kio pramanytas.

Agùžė dem. v. *Agotà* -- ein Mädchenname, häufig um Ragnit N,
K. Agùlė, -tė ŽmB.

- 20 **ahà** Vd, ŽmB (ir kartais *ahà!* Kv, «ubi *h* est spirans laryngalis „tõ-
nend“» Jn — jė, nùje Kv, LB 260₂₅, 175₃₇, 176₈ : *āhà*), Bs¹ 247₃,
Bs¹ 89₉ (Šiaulių aps.), patvirtinamasis žodelis, rus. да. Jiė dabaĩ
pasimislijo: *Ahà*, tai dël tō neĩt, kàd mēs visi trŷs užsisėdom,
tùrim tikt pō vienà užsisėst Sch 191₁₁.

ETIM. Del garso *h*, kurio lietuviai paprastai visai nė neištaria, pa-
tvirtinamasis jaustukas (interjectio) turi kilimo bŷti svetimas. Jis yra gu-
diškas: arà (междом. подтверждающее) — да так Носов. = ukrain. arà —
a! вот как Гринченко словарь I 3, ага — да Труды Моск. диалектол.
Ком. II 87 (Дорогобуж. у. Смол. губ.), *ahà* — tak J. Czczot Piosnki 70
(nowogr. pow. Miń. gub.).

Kvėdarniškių žemaičių «*hà* „heus“, ubi, est spiritus lenis (= arab.
hamza), *h* spiritus asper» Jn irgi turi bŷti gudiškas žodis. — Kitų lietu-
vių ad bus kilęs irgi iš *ahà*.

1. **ái** (ir *ai* K, Jn) — ach! SzD, oj, ach! Miež, L¹, J, ach wehe! R,
1) vor dem Vocativ in der Anrede, besonders in der Poesie,
entsprechend etwa dem Griechischen ᾗ, 2) Ausruf des
Schmerzes, der Klage N. *Ai* man (ištaria kaipo vienà žodį Jn : *ai-*
mán) — wehe mir (wird dann auch, mit Verlust der Bedeutung
des Pronomen *mán*, als eine einfache Interjektion behandelt N)
K. *ai*, kàd sòpa! Ds, Š. *ái*, skaũda J. *ai*, bėdà! J. *ai* pŷlsi, *ai*
gàusi! J. *Ai* mánas dievė! N. *Ai*, mánas dievėli!.. manė... pa-
viliójo J³ 613,3. Jis neĩ *ai* nesàkė K² I 46. Šis plàkamas nē *ai*
nepasàkė, ō palėistas sàvo dárbaĩ dirbo V⁹ 56. Mōmule, *ai* mō-

mule, eik šenai (šenai = v. š. *šinai*)! Lp. Tėvai (v. š. tėvu), *ai* tėvai! eik pietui! Lp. *ai* joms!.. visos jau pakařciui išgaišo D⁸ 3.

La. *ai*, *ai* = **gr.** *ai*, **vok.** *ei* : **suom.** *ai*!

2. **ái** dial. iš *jéi* (per pereiginį laipsnį **éi*) — если, wenn. *ai* neišpuolė, tai ràsım Kč.

-ai particula emphatica postpositiva Bg¹ 43, Bg⁶ 18: tas-*ai*, an(a)s-*ai*, r. a. báltas-*ai* „báltasis“, ž. sáikai „sáiko“ < *sáika + ai. **La.** tad-*ai* „tik pat, i tad vėl“ BW 17951,1, 25436,10 var. Pastúrdėlis -*ai* be-gu nėra tik rodomasis įvardis ide. *oi-, iš kur skr. ay-ám „šitas“?

ai-ai-ái! (ištaria: *ajajái* Ds) — ай, ах! *ai-ai-ai*, kaip negražù! š.

Aibariškiai (*ai-* dial. iš **ei-**) — Эйборишки — Radviliškio (Šiaulių aps.) par. sodžius V⁸ II 4.

áibė (v. š. *óibā* Kp) — Unmenge, уйма, тьма, большое множество Bg¹ 85, Kpr, Prn. *áibė* paũkščių Ds, Kp, Vžns. Klúonuose kokià *áibė* peliũ! Op. *áibės* Palangojė žuvičs, bėt visos ménkės! Sim. Svieto daugybė būvo, o labiausia žydu, kurič *áibėm(is)* sus(i)dā-rę vaikštinėjo Ba² 70₃₂ (Žb).

ETIM.: *eiti*, jei *áibės* senėlesnė reikšmė būtų buvusi *eilā*, *eilē* „Reihe“. Plg. dar žodį *áimė*.

aibis, **-bio** v. *áibė* — čma, gwar, tłum Miež. J. Stasiukaitis rašo (1923 IX 8), kad *áibį* saką Pagirio par. (Išlaužuose).

Aibokas — Surviliškio par. pavardė.

aibrumas — das Wässern B. *Aibrumas* burnøj — das Wässern im Munde B (M; bei Ragnit unbekannt N).

ETIM.: **sva.** *aipar* „acerbus, amarus“ Fick III⁴ 3 s. v. *aibra*.

Aibutis (*ai-* gali būti kilęs ir iš **ei-**) — Švenčionių apskrities ežero vardas SG VIII 532.

Aibutónys, **-oniũ** (v. š. *-tónē*; V. Póžela ištaria *Jebutónē*) — Эйбу-таны, Rozalimo par. sodžius.

áičiojimas — plactus D¹, jęczenie P, Wehklage Geitl. Bajsus tinaj buwa nupũlis Križokũ, ajtiojimaj, dejawimaj su nugastũ paskyda wi-sami kraszti, kur wen krikscionys gywena D¹³ 611.

Aičiónys (*ai-* gali būti ir iš **ei-**) — Skapiškio par. sodžiaus vardas.

áičioti — охать J, Š, ŽmB, Trk, jęczyć D², wehklagen Geitl. Čià typsaũ nelaiminga ir *áičioju* (ajtioju V) Mit III 106 (= Vo¹ 238₄₃). *Kā čl dàbar áičioji?* Pnv¹. Urvė palėgęs gũli, skausmũ *áičioja* Jb² 31. Visvaldis antràpus Dauguvõs veiz(d)ėdamas į gaisrą sà-vo pilies *áičiojo* D¹³ 220. Kálnas, ūdrótas būdamas, d̃ideliai *ái-čiojo* PP 55₅. Woz gilmiej pakalnes aj aj steniedamas ir ajti odamas capt atsikielau V⁷ 31₂₀. musũ Dįjwaj netór ajtiotĩ, bet jouktĩjs D⁵ 176₁₅.

Kaip tiktaĩ jaunóji památė svečiùs ĩ kiėmą įjójant pradėjo *aičio-
ti* (ajioti V) ir miau miau miauzgėti V⁷ 66₂₅.

ETIM.: **ai-ti* „vae tibi!“ sakyti. Plg. *điman* „vae mihi“ || *aiamanóti*.

áič-varas Geitl, J, JJ 40, Bsg, Mk¹ 6, Rm, Sml, Šd (KosL 210b) v. *ait(i)varas*. *aičvaras*, kái pilnas, mėlynas, ó kái dýkas, šviesùs smeńga (lėkia) J. Seniaũ, sáko, kiti žmónės turėdavę *aičvarus*, kuriė arkliaĩs ávižas vógdavę Dvd. *aičvarą* tik sù kačėrga tegalėdavę užmùšti Dvd.

1. **aidà** (g.; plg. rus. айда, айда — понудительный окрик, повелительное: иди, идем, пошол!) interj. Čiułkinį grúda, žiūrėkit — *aidà, aidà!*.. Ž¹ 149. Užsėdęs aĩt žirgėlio — *aida, aidà!* NS 699 (Ppl). **La.** *aidu* „heisa“.

2. **aidà** — эхо, Widerhall. Gývėn bė kúno, kalb bė liežuvio, niėks įĩ (jõ Ds) nemáto, bėt kőžnas giĩdi. — *Aidà* (Echo) Oz¹ 19.

aidamākas (sv.) — kvaišas, neišmanėlis Všk, netikės žmogus, kuris visur plaunasi, visur lenda Pp. *Paláuk tò áidamakę, áš táu parúodíšo puõ pėivas gańýtę* Mžk. Anóks čia výras, tik *aidamākas* (v. š. *ai-damāks* Trk) — išdýkęs, pasilėidęs.

aidamōkas (l.-g.) — hajdamak Oz³ 181, žebrokas, tvirtas ubagas, kuris gali gerai įeiti, su armonika Kn¹.

áidas Js — Echo, Wiederschall (bei Ragnit unbekannt N) B, R (M), шум, эхо Js, отголосок, эхо VI (J). Vaikaĩ *áidą* kėlia Js. 21 Girioj atsiliėpia *áidas* A 1884 306. Gývėna bė kúno, kalba bė liežuvio, nėvienas (niėkas jõ Jrg 1098) nemáto, bėt visi (kiekvėnas Jrg) giĩdi. — *áidas* Sim.

aidėti, áida, -dėjo Sv, Všk, **áidėti** Js (*éidēt* Nm) — гудеть, звучать, звенеть, widerhallen; шуметь. Skaĩmba *áida* (J³ 842,19) jős alasužėlis, káiپ auksėlio varpėlis J³ 217,4, J⁴ 180,6. Skaĩmba *áida* padkavėlės (pentinėliai J³ 842,19) pō žirgėlio kojužėlėms (kojužėlių J³ 842,19) J³ 810,12. Kád ėjaũ peĩ dvārą, peĩ misingės tiltėlį, ūi, skaĩmba *áida* áukso pentinai priė jūkto čebatėlių J⁴ 19,8. O káiپ važiávom peĩ močiūtės laũką, skaĩmba *áida* (plg. dar J⁴ 494,1, 515,2) jutrynėlės, auksėlio raktėliai J⁴ 925,5. Girià nėt *áida* (taĩp výrai tē rėkē) Js. Vaĩkai, *nedidėkit!* Js.

Aidikonis, -niės, -óni (*Ái-* gali būti ir iš *ei-*) — Antašavos, Pānevėžio par. pavardė.

áidyimas — хлопанье, Getöse K.

aidinti — kirinti, ėrzinti, reizen BGLS 269. *Aidino* žmónės — pėrkalbėjo pulką BrB Marc. 15,11. Jėi tavė *aidin* (kibin, rāgin) pōnas prýš (ž.) manė BrB 1 Sam. 26,19.

aidiš (g., l. *hajdy-ž!*) ī mišką! „ПОШЛИ!“ Bs⁴ 122₁₂ (VI).

aidyti, -do, -dė — widerschallen M (N), ein Echo geben (veralt.) K¹. *áidė šilas nuð žaislų* — der Wald hallte wider von den Spielen M (N).

aidyti, -do, -dė — 1) стучать, хлопать, Getöse machen K. *Kám áidai duris!* 2) laiptoti, karstytis (v. š. *áidyť* Sv). *Jódo, áido kaip mąžas vaikas pò tvoràs, pò medžiùs. Nedidyk pò medžiùs Sv.*

aidoti, -oja, -jo — 1) eiti áidui, garsui, ertönen Geitl, D¹¹ I 348, II 364. *Kuř žòdžiai týli, tenai darbų gařsas aidója* D¹³ 545. *Gařsas... aidója iř plėtės* (sc. plito) ī visàs pusės l. c. 572. *Jò bařsas nevėltui aidója pasáulėje* l. c. 594. 2) mažą vaiką supant lopšy liūliuoti „aida, aida, aidada“ Škn (ar -uotì?).

Aidrigas (sv.?) — Upytės par. dvarponio pavardė.

Aidukai (v. š. *ādukā*) — Švėkšnos vls. soda.

aidukas (l.) - hajduk. **Aidùkas** — Dūkšto, Kupiškio, Linkmenų, Pušaloto, Smilgių, Subačiaus, Viešintų par. pavardė. Cf. Kl^v 3.

Aidùkiai — Әйдуки — Šakynos par. sodžius Vš II 7.

Aidukynė — Pamargių kaimo pieva (Jevaravo vls., Mrj aps.). *Aidukinė* (o gal *-šnė?*) — Marcinkonių par. miško vardas L. Gira.

Aidùkis (v. š. *ād-*) — Švėkšnos vls. pavardė.

Aidžiònys, -džionių — sodžiaus vardas (kur?) dr. K. Jokantas.

aigara Als (J) v. *a'garas*.

aīgaras Slnt v. *a'garas*.

aīgastis, -ties (dial. *ai-* iš *ei-*) J, Ds v. *eīgastis*.

Aigeniškis (*ai-* gali būti ir iš *ei-*) — Žiežmarių ap. sodžius.

Aigirdas (*ai-* dial. iš *ei-*) - Raguvėlės par. pavardė.

aīgis (dial. *ai-* = *ei-*) — ход, Gang. Tikrasis kultūros *aīgis* A 1884 10 (Dr. J. Štiūpas).

Aigys (*ai-* gali būti iš *ei-*) — Raguvos par. pavardė.

aīgystė Dsn (*ai-* iš *ei-*) — походка, Gangart.

áikčioti, -ja, -jo — „tuokart, kad dantis sopa ar dyguliai remia žmogų, sakyti *ai*“ Pp (Albas Gedaminas). Tamòšius tik *áikčioja*, višas pabàlo Vo¹ 219₁ (Aisbà). Kò *áikčioji* lýg bóba vaiką penč-dama! Škn.

áiklintis VI (J) — piešcić się.

aiklùs J¹, **aīklų** Mrk, VI (*ai-* iš *ei-*) — ходкий, быстрый, leicht gehend Š, kurs įeina, gali daug eiti VI, kurs nenustovi vietoje, neramus Dkš (A. Kirtiklis), „tai gyvulys, kuris neėda ant vietos, bet vis eina ir eina iškadon“ Pp (A. Gedaminas). *Aiklùs* arklỹs nerařda žolės Dkš. Aš nustovėjau sàvo *aiklùs* kojelės FM 6. Ištempė bajò-

ras miklią kilpinėlę, idėjo *aiklų* drožtelį, kąd nušautų nužudytų krankluotį kranklėlį Š. *Išėjo bernėlis... švo žirgėlio, aikloūs ristėlio, muštravocie* TŽ I 255 Nr. 110₁. Māno brolėlio šimtas žirgėlių, keturi šimtai *aiklių* kojėlių I. c. 155 Nr. 3₈. Tėvūli... imk... *aiklias* strielbelas I. c. 170 Nr. 45₇.

aiksėti, áiksi, aiksėjo (v. š. *óiksi, aiksēf* Sv), **áiksėti** Kn¹ — ахать, áičioti. Kō tū čià *aiksėji*? — айт вако узришка, баудžia Kn. Kà(d) tū *aiksētum* pō ledū kōjas pakišēs! Rmš.

áikstis, -ties f. — пароксызм, popad D² v. *áikštis*.

aikštyti, -sto, -stė — sich sehnen nach etwas (N, K). Aikštau ko B.

aikš r. (*ai-* iš **ei-**) — eik šė. *Aikš* geriaū pàs manė! Šjl, ŽmB.

Aikščiai (*ai-* gali būti ir iš **ei-**) — Эйкце — Vilkijos vls. vie nasėdis.

aikšmė, aikšmę Dsn = aikštė.

aikštas — ūpas, karštis Šv.

aikštė, áikštę (Bg¹⁰ 122) r. — поляна (в лесу); незанятое, пустое место (площадь) Jb⁴, открытое место Miež, Š, polana L¹, lichte Stelle im Walde, offener Platz; propatulum Jn. Vienaĩ dide liaĩ miškė, аĩт *aikštės* (r. k. *aikštėjė*), netoli nuo viėškelio stóvi trỹs krỹžiai Ba² 99₃₁ (Krnč). Eĩna, išeĩna viskas *aikštėn* (наружу) Jb⁴. Iĩ tą dalỹkà kėlė, iškėlė *aikštėn* (предали огласке, сделали общеизвестным) Jb⁴. *Aikštėn* iškilti — wynurzyć się L¹. Saulėlė ... úogas ... iš po lapėlių *aikštėn* vadina Ba² 433₁₀₂. Jšchweskite ię isch Namų ant Dimsties (aikschtena, ant aikschtes — Vorplatz oder Hofraum des Hauses L₈ 553, Hof BGLS 270) BrB 2 Reg. 11,15. Pa likti *aikštėjė* — оставить на виду, в открытом месте Sim. Cf. 1. *aikštūs*.

Aikštė — Valmonių sodžiaus bala (Pušaloto par.).

áikštis, -ties f. — страсть J; szal, kaprys SInt. *áikštis* užėjo (ž. антėjo) iĩ turėjo išsinórauti J.

aikštis, -tiės (aikštiės DP 379₄₅) — toks oras (sausrà, giedrà, Dürre, heiteres, schönes Wetter?). tokia aikštis DP 542b₇. liėtųs, áikštis, dārganos ir ladái DP 520₄₅.

áikštytis, -tijas, -jos ž. — galuotis, jáudytis, kultis, шалить толкая друг друга Šv, капризничать, Капризен zeigen, Launen haben SInt. Kō jũs čià *áikštijatės* (kūliatės stūmdydamiēs)? Šv. Kō *áikštijys* (ž.; a. būtų *-jies*)? — czego kaprysisz się Sr. **La. aikštūtiēs, -stuos** „schreien, lärmən“ ME.

1. **aikštūs, aikštų** Dsn — przestronny, obszerny, eben, weit, geräumig Miež, открытый. Nešniurkšk ĩ *aikščią* viėtą TS¹ 73 (Vš). *Aikščiōj* vietoj Kp.

2. **aikštūs, aikštų** (ai- gali būti ir iš ei-) — „tai žmogus, kuris toli gali pėsčias vaikščioti“ (A. Gedaminas). *Aikštūs* arklỹs — kuriám nei botągo nereikia, kuris mósterėjus botagų tuōj bėga kiek gāli, bįjo botągo, nerambūs (priešingai) Lp. Nei vieno *aikštaūs* árklío neturėjau sávo gyvenime Lp. *Aikščios* távo kumėlės Lp. *Aikštūs* arklỹs keliōnėje greičiau pailsta nei rambūs Lp.

aiktais (Ajgtájs J) — áitais, ničkais, padaūkais, wniwecz. Jō bi-tys *aiktais* išėjo. Visà jōsios naudà *aiktais* (=áitais Av) išėjo.

áiktelėti Vlk_m, Všk, **áiktelti** Dkš, **áikterėti** Kn¹, **áikterti** Iši — ахнуть, staiga ái riktelti. *áiktelėjo* iř nutilo, tur būt, negyvai nu-dūrė, užmūšo Škn.

† **aikūs** — аикус B_s (A 1885 109). Pramanytinis žodis, kuriuo B_s nori įrodyti, kad graikų garsui *o* lietuvių kalboje gali atliepti ir dvibalsis *ai*.

aikvójimas dial. v. *eikvójimas* — трата, мотание, Verschwendung Š.

aikvóti r. (ir **áikvoti** Krt) dial. iš *eikvóti* — тратить, мотать, па-точать, verschwenden Š, verderben, vernichten Geitl. *Aikvók aikvók* tėvo pàliktà tuřtà, žiūrėsime ař ilgám pakàks Š. Pinigus *aikvóti* — léisti, mėtyti Ds, Rm.

aikvótojas dial. v. *eikvótojas* — расточитель, мот, Verschwender Š.

ailà, -òs, ailą ž. — 1) ряд, очередь Kv (Bg¹ 81, 85, Bg⁶ 32), Gr. Stók ĩ *ailą* (v. š. āla) Lkv. Vienō *ailō* stóvi visi kareiviai J. La-šinių páltys *ailōms* sukabintos svirnė kýbojo Gm 52. Linūs skleisk *ailom̃s* aňt píevos, aňt kraikōs J. 2) zmiana odzienia, garnitur J. Vieną *ailą* drabūžių (parėdų J) tūri pasisiūvęs. Anà žadėjo mán dvi *aili* drabūžių dúoti J.

Kvėdarniškių žemaičių *ailà* (v. š. ālā) gali būti kilusi ir iš senėlesnės lyties *ailā*. Taip manyti verčia jų šnektos lytys *ni:ādams* B_a² 323, „nueidamas“, *banā-ās* 323₂₃ „bene-eis“; plg. dar: *āsāt* B_a² 319₂₄ „esate“, *asū* 320₅ „esu“. La. r. *aila* BW 24840,4 ir *aile* „eilė“ drauge su norvegų žodžiu *eil* (iš germ. prolytės *ailō* Fick III⁴ 27) „längliche Furche, Rinne“ rodo, kad ž. *ailà* gali būti kilusi ir ne iš *eilōs*. Vadinasi, *ailà* galėtų būti vedama ne tiktai iš ide. prolytės *eilā* (ž. eilā: la. iela), bet ir iš *oīlā* (la. *aila*, norv. *eil*).

ailā-daris, -rė dial. v. *eilādaris* — porządkujący J.

ailė — Pricke, eine Art Stange zur Stütze des Netzes LF 95, Ls 275. La. *aile, ailis* „persėdos, tinklo žalga“ || ž. *ailis* „kuoka, clava“, *telektis* „arklo iena, Femerstange am Pflug“ Bg⁵ LXVI

237: **la. aīre** „alvytė“. **Est. ael** „ein 4 Fuss langes Seitenholz am Netze, um es ausgebreitet zu halten“ yra aistiškos kilmės skolinys.

ailė, ailę (ai- galėtų būti ir iš ei-) — **eilė**, ряд, очередь. Pirmaghi aile ſchita yra BrP II 90₈. Schitoie aileie... Angelai tris daiktus veik 1. c. 90₉. Schoie pirmoie Aileie Angelai koſna ſmogu moka, idant newienas neuſmirſchtu ſchos malones 1. c. 90₁₇. Schicze Angelai, kaip pirmoje aileie, tris daiktus weika 1. c. 91₁₁. nu mes iſch ſchos [Euan] gelios ailemis paweiſdekim BrP I 219₂₀. *Ailā* (r. k. **eilė**) *mólkū sugrūvo* Kp (V. Kavoliūnas). *Noſeſoſka māſeno koſ ailēm* (l kietas) *sėj* Dvd.

Greta su *ailėjė* Bretkūnas yra sakęs ir *ailiojė*: Kaczei trumpa ira giefme Angelu, ir tris tiktai ira toie ailes, tacziau daug, o ipatei tris daiktai koſnoi **ailioie** uffilaika. Angelai koſnoi **ailioie** meldeſſi (*3 praes.*), mokin ir prarakauia alba praneſch didzus daiktus BrP II 90. Tiedvi vietininko (loc. s.) lyti rodo, kad Bretkūno ſnektoje kamienai -ē buvo jau pradėję mišti su kamienais -iā (dvasiā, giriā, mārios). **La. aile, aila** „eilė“ ME.

ailiā, -ōs, ailia r. (v. ſ. *aīl* Dvd) dial. v. *eiliā* — ряд, очередь, Reihe Dsn, Kp, Lp, Lnk, Mrj, O¹ 33, Vd. Ataīs iſ táu *ailiā* Ds. Iſmit ſiaūdus iš *ailiōs* Ds. Pirmōs *ailiōs* ſilkės negārdžios Kp. *dųē aīlos žmōnu būva prē spavedųſchos* Dvd.

ailinis dial. v. *eilinis* — рядовой, szeregowy. *Ailinis* kareivis J. Vaikai sėrga *ailnēm(is)* Ds.

ailiōti, -ōja, -jo dial. v. *eiliōti* — dėti eilėmis Ds, Lp. Pėdus *ailiōjam*.

āilis, -io — 1) kuoka, дубина (палка), clava (Bg¹ 81, 85, 100, Bg⁵ LXVI 237, Bg⁶ 31). Paimſiu āš táu *ailį* iſ dūosiu peſ (ž. paſ) ſtāibį Kv. **2)** podwoje drzwi Miež.

ETIM.: = **la. aīlis** „eine Stange unter einem Heuhaufen“ || **lie. ſelek(š)tis** „arklo iena, Femeſtange am Pflug“ : **la. aīre** „alvytė, žalga“ : **č. oje** „vaſras, Steuerruder“ E. Lidén Stud. 63.

ailuōti dial. v. *eiluōti* — dėti eilėmis. *Ailuō(ja)* linūs Tv, Vrnj. Pėdus ſtaīpniai *ailuōk* J. ōbuolius sū pelaīs *ailuōk* žiēmāi (aīnt žiemōs J).

23 **ailuōtis** dial. v. *eiluōtis* — iš eilės, pačiliui dirbti, robić po koleji J. Gaspadoriui reikia *ailuōtis*, t. y. iš ailōs dirbti visūs dārbus.

Ail-upis (ar Ailupys? Ai- gali būti iš ei-) — Ajlupa — lewy dopływ rz. Wilii (= Neris, Neriēs), uchodzi poniżej Bujwidz SG I 24, XIII 471 (Konst hr. Tyszkiewicz Wilija i jej brzegi 281).

ailus — scharf, ätzend Mit I 386 (Ls 468). Dr. J. Šliūpas sakosi tą žodį esąs girdėjęs iš dusetiškių. Man tai išgirsti dar nėra tekę.

aimán (š. r. a. aimán), **ái man** (ž. aiman Kv Bg¹ 74)! — niestetyl SzD, wehe! N, увы, rope мне J (Psl), Š. *Aimán* tōs dienōs — wehe des Tages N. Šiēmet už linūš brangiaū gausime. — *Aimán* (bene gauk)! Sv,

áimana — оханье; rope, бедствие, Aechzen, Weherufen; Jammer, Elend Š. Pasipylė klebōno ilgà širdiēs *áimana* dėl kunigū varžymo Vž¹ I 199. Bevėlijo dabať skurdžiausius pasiskundimūš, gailingiausias *áimanas*, aštriausius išmėtinėjimus iš prikaišiojimus, — bėt tik ne tã kãpo tyla l. c. 25. ámžinas *áimana* — vis aimanuojas žmogūs ŽmB. La. *aímanas* pl. „Jammergeschrei, Wehklage“.

áimanas — biada (vae) SzD v. *áimana*. *Aímanas*, tieg, kuriē anksti kėliatēs PS II 88. Krlto aīt jū ligos, netuftas, neramūmas, bāimė iš kitl visókies *aimanaĩ* Ba. Skaūsmais širdis mifita, *aimanaĩs* valyvà Ba² 424.

aimanāvimas — lament L¹ v. *áimana*. Čià vienu *aimanāvimu* ničko nepadarysi.

Aimañčiai — Tytuvėnų par. sodà.

áimanęs (áimanęs DP 381₃₈) — увы мне, vae mihi = **ái manės!** Dwasia tiefōs... mečūt' ir wilt' ne gāli: kaip' tos paklūdušios Dwāfjos: kurių áimanęs, teip' nū išėjo daug' ant' pasaulo DP 232₁, (DPo 307₃₃).

áimanoti Kn¹ v. *aimanuoti*.

Aimantai — Эймонты (dial. ai- iš ei-) — Eržvilko par. káima.

aimanuoti Pnv¹ — aimán (αἶμα) šaukti, αἰμώζειν, wehklagen, jammern, ropeвать, biadować J, L¹, Miež, Š, N (K). Jis vis siaūbdamos *aimanuója* (dejúoja) J (Psl). Dejúoja svainiukas (martėlė NS 708), *aimanuója* NS 651 (Brž), 708 (Ppl). Gálvą šukúoja ir *aimanuója*: nēr mán motūtės NS 1151 (Vb). Sigūtė taip ráuda, taip *aimanuója*, kád ródos širdis plýšta Vo² 132₈ (Mrj). *Aimanuója* motynytė, kád jōs juodà dukterytė Pnd. Nors ir guñbas jī kamúoja, bėt tuōm ne teip *aimanuója* Vo¹ 208₄₅ (Lnm). Karaliūnas nuėjes vėl veřkia *aimanuója* apkabinęs árklui sprándą MPs. Ligonis vis viduriaĩs *aimanāvo* Jb³ 13 (Šjl, Rd). Jōnas jókia madà nesutiko iš *aimanāvo* pabėgusios pačiōs MPs. Viena neláime prispáustam nepridera veřkti iš *aimanuoti* Sim. Kai bažnyčiai reikia dúoti, tai jūs mókat *aimanuoti* Vo¹ 207₁₃ (Lnm).

Širvydo Aymanoiu SzD „biadam“ gali būti skaitomas ir kaipo *áimanuófu*, nes jo rašyboje o kartais atstoja dvibalsj uo. Kuršaičio ir Neselmano *áimanóti* gāli ir ne būti latvių žodžio *áimānīt* „wehklagen“ lygmuo, nes jų o gali būti=uo.

áimata Sr (Š rašo áimatas) — шалость, проказа, mutwilliger Streich.

Žmónes iř kùnigus argaudinédama, visókių jì *áimatų* pridirbo.

áimatninkas, -kė — чужак, dziwak J, kas áimatojasi.

áimatotis, -ojas, -jos — dziwaczić się Sr.

aimė dial. v. *eimė* — пойдём, wollen wir gehen, eamus LB (Grl d. Nr. 101_{9,13}, Grl ps.) 184₇, 189₄, 194₃₃, 230₂₂, 236₃₂, Oz² 211₈.

áimė — áibė, multitudo Rd, тьма, бесчисленное множество Mk¹ 8, zahllose Menge Geitl (Mk) = Ls 275. *Aimė* paũkščių, *áimė* pelių Rd.

aimėsnis (ėšnis š. r. a., ž., kur *e* pusilgis) — vortrefflicher B, geresnis, mandagesnis, besser R II 66 (M, N, K). buwo aimėšneis DP 593₁₀. Tvirtėsnì iř *aimėsnì* būvo nekaipõ kitì jaunikáičiai SH 60. *Aimėsnì* čėsai — trübselige Zeiten B (N).

ai'miaus — labiaũs, паче, mehr, noch mehr (plg. Geitl). *áimeus* arba *łabiėus* DP 384₃₃. ių bažníczia ne ėst' nauia: bet' ėenėufia, ir áimieus¹ anóii kurią W. Chrįstus fundawóio DPo 120₃₆.

aimonas (sv.; cf. l. *haman*) — velnias. *Aimonas* i pėklą žmógu nujójo Sml.

Aimùliškis — Эймулишки (Ai- dial = ei-) — Smilgių par. sodžius. **aimumas** velinų Dk — ? Geitl.

aimus — 1) pięknej postaci, mówi się tylko o człowieku SH 73 (schöne Gestalt, Form habend BB III 62, Ls 429). Būvo Juozapas *aimus* iř gražaũs véido SH 16. 2) умеренный, mässig Š. A. ... buwo ...stropùs, kantrùs, dosnus ir aimus newen giwenimì, bet ir mĩtimì D¹⁰ 56₁₀.

ETIM.: *áimė* „áibė, daugybė“ || *ėiti*, *la. iėti* arba *iėti* „gehen“.

Aimùtiškė (Ai- iř ei-) — Эймутишки — Sėredžiaus par. dvarelis.

áinė (neol.) — потомок (женский).

ainybė (-ybė ir -ystė) — potomność, potomstwo L¹. Ligi tolimų *ainybės* laikų — w potomne czasy L¹.

Ainiklaj (ai- iř ei-) — Эйники — Kelmės par. dvaras.

24 **Aininga** — pasakų panaitė B^{s1} 32.

áiniolas j^b 25, Als (M. Barkus) — āniolas. Dem. ainiolėlis (ž. -ėlis Als) j^a 1507, 19.

¹ Daukša spaudos klaidų sąrašė áimieus vietoje ėepia skaityti *łáimieus*. Tai rodo, kad Daukšos postilė yra ne vieno, bet kelių žmonių vertimas. Draugo vertėjo áimieus būta Daukšai nepažįstamo žodžio.

Al'miaus priegaidė nežinoma. Tą žodį Daukšos draugas galėjo ištartti *áimiaus* (cf. *áimė*) arba *áimiaus*. Šiandien mės abidvi lyti beištartumime *aimiaũs*. Daukšos *ai'miaus* rodo, kad pagrindinis būdvardis XVI amžiaus rytiečių šnektose yra buvęs *дѣтцовъ*, t. y. *ai'mus*, kas gali būti skaitomas kaipo *áimus* (*áimi t.*) ir *áimus* (*aiml t.*, *áimios* gen. s.).

ainis, -nio (neol.) — ПОТОМОК (L^1 rašo *ainys* — potomek). Šį žodį turime iš dr. J. Bs: *ainei*, *aisiulei* — posteritas, Nachkommenschaft, potomstwo A 1885 382. *Aini* Basanavičiui bus pagimdęs Bretkūno **at-ainis** „atėiva, Fremdling“ BGLS 273.

Ainōriai (*Ai-* iš **ei-**) — 1) Pāpilio par. sodžius ir dvaras, 2) Nemunaičio par. sodžius.

Ainōris (*-rīs* Кр; *ai-* iš **ei-**) — Эйнар — Kupiškio, Papilio par. pavardė. Iš *Ainōris* būtų pōnas nelabai pagirtas Krs d. Cf. Кацъ Айнар-овичъ, бояринъ Немонойтскій Любавскій Лит.-рус. сейм 437.

Ainōšius SA 390 arba Einōšius SA 381.

ainuoti — wymawiać *ai* zamiast *ā* J. Jis *ainuōja*, tai yrà kalba „vai-kaĩ“, ò nè „vākā“.

āipinti — 1) баловать, piešcić, duoti saldumynų. Močiute māno... aĩt kō manē auginaĩ, aĩt kō manē *āipinaĩ*? j³ 699,5. Motynėlė mūs augino aĩt sāvο rankėlių, motynėlė mūs *āipino* aĩt sāvο kelėlių j³ 223. Augin tėvėlis dū sūnytėliū... jis augindamas iĩ *āipindamas* abiem sodino pō vỹkšnių sōdą j³ 802,2. *Rēks dō kēi-kadū madum p a d i p i f, tē dō labjōu priprās vēikas* Кр. *Kōm d i p i n i vēikus?* Кр. 2) Refl. — баловаться, нежиться, piešcić się J(VI). Vaikas *āipinas* — lēpinas, išdỹksta J. Pās matę āugau, pās sēnā *āipinaus* j⁴ 1018,1.

aipti, -psta, -po — баловаться, swawolicć J.

Aiptų (g.) žėmė Vd—g. Aģipt (Aģipt), Египет.

airai dial. sutrumpėję iš lyties *ajeraĩ*. Pėivos(e), paliūnėm(is) *airai* žaliūoja, vėjo papūstī ūžia, lingūoja Ba² 431₂₃.

airė — irklas, vairas Bg¹⁰ 126, o ne „būrės“ — žagiel, napyc Miež.

ETIM. = **la. aĩre, aĩris** „Ruder = Stange“ || **ž. āilis** „kuoka, lazda“ Bg⁶ LXVI 237. Miežinio žodis gali būti ir skolinys iš latvių kalbos. Germanai vairą, irklą vadiną vardu *airō* (s. isl., s. ang. *dr*, ang. *oar* „Ruder“ IF XVIII 250, Lidén Stud. 65), iš kur esąs kilęs sōmiškasis irklo vardas (suom. *airo*, est. *aer*). Kadangi pagrindinė *āirės* reikšmė yra ne irklas, bet „kartis“, „žalga“, „alyvtė“, tai *āirė* gali būti ir ne skolinys iš germanų kalbos (per sōmus?). Vairo indoeuropiečiai galėjo nepažinti. Kad jie ir karties (žalgōs) būtų nepažinę, tuo nenorėčiau tikėti.

E. Lidén'as (Stud. zur ai. und vgl. Sprachgeschichte 60—65, Bg¹ 89) randa, kad senovės lietuviai *tenai* turėję dar ir kitą vardą — **āisa* (**iesā*), kurį iki šiai dienai teišlaikę sōmai ir mardviai: **suom., vad. aisa, est. ais, veps. aiš, mdE. ažeja, ažia, mdM. ažia** „iena, Femerstange“. Cf. **slov. oje**, gen. *ojese* „iena“, **gr. οήιον, οίαξ** „irklas“, **skr. īṣā** „iena“.

Airė — 1594 m. Ойра S — Šiluvōs (Šidlavo) par. upelis v̇s I 58.

1599 m. Аеръ s yra atsiradusi iš *Айр; cf. вѣтер iš вѣтръ. Todel Аеръ neturi nieko bėndro su ājeru G¹ 8 s. v. *Ager*.

Airijà, -ljòs — airių (yrių) žemė, Irland.

Airmas (*ai-* dial. iš **ei-**) — pavardė. Айрмъ XVI amž. D, Юшко Ой-рым-овичъ 1528 m. Vidùklės vls. J. B. Opis. pow. Ross. 179.

Airiógala v. Ariógala (dial. Ar- iš Er-) — Эйрагола — miestelis tarp Rasci-
nių ir Kauno.

XVI amžiaus šaltiniai vadina Ойракогла, Орякогла : ойра- iš оря- (=lie.
arió-) epentezės keliu. XIV amžiuje *Ariógala* dar tebebuvo vadinama
Eriógala (Eragelen, Erogeln Sc, LT II 32).

Kad kai-kurie lietuviai *Ariógalos* vietoje šandie ištaria *Airiógala*, tai tam
kalta mūsų valsčiaus raštinė (Эйрагола) ir klebonija, kuri nesenai tenu-
stojo lenkiškai kalbėjusi.

1. **aīris** (sv.) — ūris, Airijos (Yrijos) gyventojas, Irländer.

2. **aīris** (ajris „ajer, tatarek“ Δ) Кр, Skp v. *ājeras*.

āisčiai — lietuvių, latvių ir prūsų protėviai, kuriuos Vókios kalbi-
niškai paprastai vadina „báltais“ (Balten), Vorfahren der Litau-
er, Letten und Preussen. Pirmas apie *disčius* (Aestiorum gentes)
ima kalbėti Tacitas (98 m. e. m.).

ETIM. Drauge su K. Jauniumi aš *āisčio* (nom. s. *āistis*, nom. pl. *āis-
čiai*) vardą kildinu iš tos-pat šaknies, iš kurios kilę yra **la. īstnieki** „tik-
rieji giminaičiai, Blutsverwandten“ Бв 8489, 27430: **la. īsta** mātė Бв 145,
996, 1 (: oppos. *sveša* mātė) „tikra motyna“ Бг LXX 252, **sl. istr** „tikras“.
Taigi, *āisčiai*, jei jų vardo kilmė būtų maniškė, būtų „tikrieji“, „ближние“,
„krewni“, „Verwandten“.

Aisė — Veivirženų par. upė Vš I 54, Priekulės par. upė Kl^v 68
(XIV amž. *Ayse* Sc II 667, 1595 m. *Eisse*).

Aisėnai — 1) Ойсяны — Veivirženų par. soda Vš I 54, Jn, 2) Prie-
kulės par. dvaras Kl^v 26.

Aisetà (v. š. Aisatà, Aisatū āžeras) — Labanóro (Kuktiškių) apylin-
kės ežeras, kurį XVI amžiaus šaltinis vadina Ойцета (drauge su
ežerais Мальгясто, Водино, Богдысь, Ешедынись. Опись VI 86).
Rytiečių šnektose *Ais-* gali būti kilęs iš senėlesnio *Eis-* (rusai tą ežerą
vadina Эйсята).

aīsiai adv. v. *aisūs* — rzewnie SzD. Tàvo panytėlė augštājam svir-
nėly, užsirėmus aīt kraitėlio, *aīsiai* gailiai veškia NS 357₄ (Pp1).
Tè mào dukrėlė, atsisėdus už stalėlio, *aīsiai* gailiai veškia NS
368₁₆ (plg. 1055₄). Tàvo vainikėlis, tào žaliuonėlis, nūjemamas
nuò galvėlės *aīsiai* gailiai veškė NS 544 (Brž).

aislūs, aīslų dial. v. *eislūs* — mėgstas eiti, geras eiti. *Aislū* kàrvė,
kurį vis eina iī eina Rdd.

Aismarės (iš senėlesnės lyties *āist-marės* „āisčių marios“ Бг¹⁰ 237,
256) — das Frische Haff (Other und Wulfstan, zwei Seefahrer
unter Alfred dem Grossen, nennen das Frische Haff das Est-
meer, also: das Meer der Aestier N).

áismenioti (v. š. *óis̃meñōt̃* SI) — охать, горевать; jammern; ne la-
bai aimanuoti (žodžiais) š.

25 **aistmenúoti** (v. š. *aismanúot̃* Šmn) v. *áismenioti*. Kõ tũ *aistmenúoji?*
Aistà, -òs, Aistą (*ai-* gali būti ir iš **ei-**) — Raūsvės intakas, kuris te-
ka per Ožkabalių pievas ir pro Bařtininkus Bs.

aistas (rus. аист) Mk — Storch (ajstas za Kownem KosL 151a).

aistė. aistie, arba deja (interjectio) D¹⁷ 7.

áisterėjimas — staigus sušukimas *ái* D¹⁷ 9.

áistis, -ščio v. *áisčiai*.

áistiškas — айстийский (балтийский), aistisch (baltisch). Lietuvių,
lätvių ir prūsų kalbās lingvistos (kalbiniškai) vadina *áistiškomis*.
áistiškųjų kalbų lyginamoji gramatika rodo, kàd, bė lietuvių, lāt-
vių ir prūsų, *áistiškai* kalbėta dár iš kitų tautėlių, būtent: kuř-
šių, sėlių, žiemgėlių ir jotvėngų.

Aistiškai — 1. Ejšciszki — Vařkabalių vls. (Gražlškių par.) kaimas
(prie *Aistòs* upės).

aistrà Als — áikštis, ūpas, страсть, страстность, Leidenschaft J,
afekt, namiėtność, pasja, zapàł L¹. Jám užėjo (ž. antėjo) *aistra*.

aistrai (vok.) — aūstrai, Oesterreicher. Mũdu jójau (jójova) ĩ *aistrų*
žėmę J³ 1159.

aistriai adv. v. *aistrus* — namiėtnie L¹.

ai'stryti, -rija, -jo — degti aistra, mieć namiėtność J.

aistrũmas J — страстность, Leidenschaftlichkeit.

aistrus — страстный, leidenschaftlich J, namiėtny L¹.

ETIM.: skr. *éřati* „ieško“, *ēřá-h* „geismas“ || lie. *teřkau* „suche“:

gr. οἶστρος „siustas; sparva“ Fick KZ XLIII 136, v. Osten-Sacken IF XXIII 376.

aisúoti — aisum balsu šaukti; kūvėkćioti, rufen (vom klagenden Ru-
fen der Eule) š. *Aisúoja* (Aųfuota SzD — spaudos klaida) pelėda,
apúokas — huczy sowa SzD 72.

aisũs — rzewny SzD, kartus, gailus š, bitter, dann auch traurig,
kläglich N (K, Ls 597).

ETIM.: la. *aiřu, aist̃* „dantis iššiėpti, оскалить зубы“. „Kartuma“ lie-
tuviai veda nuo *kirtimo*, o vokiečiai (bitter) nuo kandimo (*beissen*). Tai-
gi, šaknies *eis-*, iš kurios turime *aisų*, pagrindinė reikšmė galėjo būti „at-
skirti = atskelti || atkirsti“.

Aišiškės, -kių (*Ai-* iš **ei-**) — Эйшишки — Vilniaus žemės miestelis.
aiškėsnis, -nė — deutlicher N.

aiškėti, -ėja (ir **aiški**), **-ėjo** — яснеть, становиться ясным, klar,
deutlich werden š. Šiañdie jaũ nebevienà mūsų senovės tamsu-
mà kai-kám pradeda *aiškėti*.

aiškieiai adv. v. *aiškus* — ясно SzD, deutlich, ausdrücklich, klärlieh, vernehmlich, verständlich R, wyraźnie, jasno, jawnie Miež, J. Kalbėk *aiškieiai* K² I 29. *Aiškieiai* mātomas — oczywisty L¹. *Aiškieiai* pasakýta teisýbė nēprietelius dāro Sim. Tū grýbų vardū āš *aiškieiai* (точно) nežinaū Žr. Aš, tieg, visadōs mōkiau *aiškieiai* (DPo 98²⁴, 224²⁸) sinagōgoje DPo 212¹⁴. Gėdėjos ertė·š *aiškieiai* iř šviesiaī mōkytis nuog viešpatiēs DPo 337¹⁶. *Aiškieiai* rāšo Ciprijōnas DPo 272¹⁷.

aiškia-kalbīs, -bē — ясноворчивый, der deutlich sprechende Kp, š. Jō visi vaikāi — *aiškiakalbiai*.

aiškiaregýbē (-ýbē) — jasnowidzenie L¹.

aiškia-regýs, -gē — jasnowidz L¹.

aiškiaū Tot¹ 25, **aiškiaūs** ž. — яснее. *Aiškiaū(s)* sakýk J.

aiškýbē (r. a., ž. -ýbē) — zasność SzD, ясная, очевидная вещь; аксиома, klare Sache š.

aiškýn eiti — deutlicher werden K.

aiškinimas — объяснение, комментарий, Erklärung š, L¹.

aiškiñtelis, -lē dem. v. *aiškus* — recht deutlich K (Ls 585).

aiškinti — объяснять, выяснять, толковать, erklären, erläutern š, L¹.

aiškintojas, -ja — объяснитель, Erklärer š, L¹. Sapnū *aiškintojas* — snowieszczek L¹.

aiškókas, -ka (ir -okā š) — довольно (слишком) ясный, ziemlich (zu) deutlich K, š.

aišku n. — jasna rzecz jest SzD 74, ясно, очевидно, внятно, klar, deutlich š, es ist bekannt, steht fest N. Dabaī jaū viskas *aišku* pasidārē. *Aišku* kaip diēnā.

aiškumā, -ōs, aiškumą Bg¹⁰ 132 — ясное место, deutliche Stelle š.

aiškūmas — ясность, очевидность, Deutlichkeit M, N, K, š, L¹.

Aiškūnas (ar Ei-?) — Mosėdžio par. upė V8 I 41.

aiškus bvL — jawny, zacny, znakomity SzD, deutlich, klar (áβkus R I 49, II 99, 224: á dial. iš ái) K, ясный, очевидный, внятный š, Miež, J, L¹, wyraźny, jawny SH 73, candidus, praeclarus D¹. *aiškus* (áβkus) balsas — helle Stimme R. *Aiškūsis* balsas LB 14 (Vilkyšk.). *aiškus* rāštas š. *Aiškus* dangūs. Šiañdie *aiški* diēnā (debesū kadā nērā). Tikėjimas... ne teip *aiškus* būvo DPo 337². *aiški* rankā — ясный почерк š. iBeiga žmoniūp'... yra ištikimie-mus áiβki (plg. DPo 120²², 121¹⁷) DPo 331¹⁶. ászkus (= *aiškūs*) Žodžei R II 45. *aiškiais* žodžiais — ausdrücklich N. Jis tūr *aiškiais* žodžiais

atsiprašyti K¹ I 453a. Abi pusl sustójo į *aiškią* mūšą D⁸ 279. Juoš žemaičiai *aiškioje* mūšoje pėrgalėjo D⁸ 572.

ISTORIJA: aiškume (=šiandie *aiškiame*) ir šviefume regėjime 1599 m. DP 596. nūg tų haiškių nūdemių DP 314₄₁.

26 ETIM.: sl. *jěsnŏ* „ясный, jasny, aiškus“ (*oiskno-) || *jěskrŏ* „l. jaskry, jaskrawy“, g. *jaskorka* „kibirkštis“ (*oisk-ro-) || *jbskra* „искра, skra“ (*isk-rā*) Berneker SEW I 276, 433, H. Petersson Ar. u. arm. Stud. 54. Čia, gal, pridera ir s. rus. искръ „arti, ties“, искрини „artimas giminaitis“ ir la. *ists* „истый, tikras“, *istniēki* „artimieji, tikrieji giminaičiai, Verwandten“. „Artimumo“ (= giminumo) reikšmė galėjo išriedėti iš pagrindinės „aiškumo“, „šviesumo“ reikšmės. „Aiškus“ tegali būti tiktai „artimas (близкий)“ daiktas. Plg. sl. *blizb* „arti“, s. rus. близок „giminaitis“, išriedėjusius iš „švietimo“, aiškumo pagrindinės reikšmės: s. isl. *blǫkia* „šviesti, blizgėti“, sva. *blíc* „žaibas“.

Taigi, pasirodo, jog vienos kilmės esama ir *aiškaus*, ir *aiščio*: ide. **ojə-s-k-* || *ojə-s-t-* „aiškus=artimas“: *oj(ə)-s-* || *ej(e)-s-* „švitėti, šviesiti“ || lie. *iesmė* „Menge Holz, die erforderlichlich ist, den Ofen einmal zu heizen“ Bg⁵ LXVII 238.

Āišparas — Biržų par. pavardė.

aitais v. *aiktais. áitais* (v. š. *aitės*) išėjo tuštai, pinigai Av, Pnv¹.

Jūs áitais aina Pl.

áitas (v. š. *óitas*) — vaikštikas, padáuža Kp. Kuř tū tokį *aitą* prisiprašysi į (v. š. un) darbą Vr.

aiti dial. (r. a.) v. **ėiti**. *Aic* „ėiti“ (infin.) Kabėliai (netoli nuo Marcin-konių), *āicie* (inf.) Ad, Sn; par tu ugni rejs ajt DU 14 (Debeikių ap.). *Aivà* (1 du.) nėšt Oz¹ 14. *an* (v. š. iš *eina*) maršėla prō dūrelės JJ 21. *ai* (=ėjo) Al'enà vandenėlio TŽ I 185 Nr 80₁. *Iš giroso išjójou, sáulė oukščioū ājo* l. c. 148 Nr. 9.

aiti-varas r. — áitvaras, домовой, летучий змей, приносящий и уносящий сокровища, Alp Š, Ds (LT II 5, BB III 63), O 29 (O¹ 80). *aitivaras* atàneša mėsos, miltų; pėnimas kiaušiniene, kurią jáu-jon nūneša žmónės Sl. *aitivaras* pādange driūkúoja Š. Napalys... *aitivaru* nusisukė į Vydmantus vs¹ II 68. Lāksto kaip *aitivaras* Ds, Sv, Š. Ajėg (dial. iš ō, ē jegū) tavi *aitivaras* nešioja Pnm. *aitivaras naša grūdus* Pl. Anàs žmogūs nusipiřko Rygōj *aitivarą* Pl. *aitivaru* (dat. s.) būtau dāvis (dāvēs) Vlk. izs aytiwaru, burtiniku juokiasi O 28. Lākia kaip *aitivaras* — kiedy kto konno leci mówią w Oniksztach KosL 180b. Gwiazdy spadające co przebiegają większą przestrzeń (mówił Onufry Baranowski) nazywają *aitivaras* l. c., *aiti-varas* Dsn.

ETIM.: *aiti-* „klėtis, Vorratshaus“ + *-varas* „sargas, prievaizdas, Huter“ || suom. *aitta* „Vorratshaus“, kas esąs aistiškosios kilmės (*aittā*)

žodis = sl. *jātā* (lenk., ček. *jata*) „Hütte, Bude“ + ide. *woro-s* „sargas“ (gr. kupr. *θυρα-Φορός* „durų sargas, Türhüter“, *οικονόμος* „namo sargas“) || la. *veruos, vērties* „sehen, schauen“ bw 23619. Taip mūsų žodį aiškina E. Lidén'as MO V (1911) 200. Kiti aiškinimai (H. Güntert Kalypso 245³: skr. *éta-* „schimmernd, schillernd, bunt“) nėra tokie priimtini kaip kad Lidén'iškis.

aitivieras — aitivaras. Tai *aitivieras* (v. š.) tās Sužiedėlių Juozas! Ulb.

Ulbinų *aitivieras* yra perdirtas iš *aitivaro* ir lenkiško skolinio **acviera* (l. *otwiara* „obtuda, widziadło“ iš sl. **o-tvērā*). Lėnkų *atwor* „latawec mityczny, noszący pieniądze“ yra skolinys iš lietuvių kalbės: *aitvaras* dial. v. *aitvaras*.

aitrą, aйтros — 1) zapał, Eifer, Leidenschaft, heftige Begierde Ls 438, D¹¹ I 47, II 67, 413, «sakoma *aitra* tuokart, kada kiaulė nori entrio (kuilio)» A. Gedaminas. Tą patį *aitrą*... pakliuvo į Lietuvą v¹³ I 96. Tas rupinimos Popiežiaus, tas jo brukimas naujėkriksčių ir minawotą užtarimą Arce-Wiskupa, ir ta ajtra Wokytū su kuri ejo krikstyti Pagonū i Padauguwi... uždegia szirdi Kristijona D¹³ 346 (Geitl 76). Senoja *ajtra* ir narsybe buwa jau nugurusi, swietas rados trapus ir bugus, nebėdresas beginioti sawa lūsybės už kurę tiek krauja buwa pagožis D¹³ 673. Sūnaū, juobā mán tiñk(a) nusižēminimas iř kantrībē neklotysē (neklotiesi) nekaī didē linksmībē iř *aitrā* lāimē(je) v¹¹ 259₁₄. Toli (tolij, t. y. ž. *tolijē*) yrā nuō manēš... teip stipri mēilē, teip didē *aitrā* v¹¹ 315₂₈. Jiē (sc. vilktakai) visadōs vilkaīs nebūdavē, bēt užeidavus toki *aitrā*, tai palikdavē vilkū, daugiausia vėl žmogū būdavē Bs¹ 191 (Slm). Užėjo *aitrā* tai meigai, kaip mūsų kiaūlei (sako apie mergele, kuri perdaug trakioja su bernais) Škn. — Atgaivink dūšiā... idant iš linksmōs *aitros* (aitras) Tavip (Tawiep) panértų v¹¹ 199. Tas garsas nugandino wisus krikscionys, kurie rūmi nusiminusis, wieni palikusis (palikinis) namus, walstius, tiewiszkės ir turtus, kiti senus tiewus ir motinas, kiti žmonas su mažajs wajkajs, muko it aitrās apnikti i žiamę szwentā tinaj ļaukti Iszganitojāus Wieszpates atejnantio i Juzupata pakalnē D¹³ 168. Tokiojē rūstojē dienō visuī reikėjo tamprybēs iř *aitros* D⁵ 238₁₁. Lijtuwej... iszūžusis lapumusi, nebōrieiē ne (=neī) dwases tamprybēs ne (=neī) ajtrōs lousybēs D⁵ 236₂₇. — Tū trimijtiū (t. y. trimytiū) bašōs yra graudej maļonōs, daugiaus rustas nekajp linksmas, kēļous (t. y. keliās) kļausantims ajtrā iř gajlesj D⁵ 69₁₀. Wieszpats noriedamas dar gieresnei paroditi Nabuchodonozoruj galibē sawa, dalejda ant jo tokiē ajtrā, jogei iszbiegēs isz numu sawa, slapsties pō miszkus iř zoli mita it jautis v¹⁰ 104.—Wokytū mēldzionys Krīstionīszkos tīkybōs ajtrō (ž. aitrō, raš. k. *aitrā* instr. s.) pasimēti norieiē... Žāmajtiū... ļōbi iř žiamē pasawinti D⁵ 195₁₂. anpu iř pirmoujī *aitrū* paweik D¹⁰ 121⁴. ligi *aitrū* tolesnē kariawo D¹⁰ 169. su wissū didiausī ajtrū iszkelawo D¹⁰ 90₁₀. Popiežius

patsaj sù didesni ajtrù skatina krikscionys szelpti Križokus D¹³ 386. Tróksštu... idánt padarytumi manè draugù... su *aitrà* Tavè mýlinčiu V¹¹ 316₂₁. Patio muszòs aitro (=aitroje)... parwerths wiliczi pakrito D¹⁰ 149₁₂. 2) kartumas, ropeчь, Bitterkeit. Turiù dël tavęs *aitrà* širdyjè (ž. širdė) Kl. *Šviežàsę mąds* (ā- trumpas; medūs) *iðk aītər* (r. aitrù instr. sing.) *pašėdúad* Dvd.

ETIM.: *aitrùs* „ranzig, herb“.

Aitrà, Aitros — Nemuno Júros kairiasis intakas Bg⁵ LXX 188 (SG I 24, III 628, Vš I 59) Jn (Kv, Rt).

Gudo žemės upėvardis Ятра—Molčadies (Молчадь) kairiasis intakas (Minsko ir Gardino gub.)—gali būti kilimo aistiškas, t. y. lygus žemaičių upėvardžiui *Aitrà*=aist. **Ai-trā* TŽ I 5,26. Tikrinis vardas *Aitrà* nėra atskirtinas nuo bendrinio *aitras*, *aitrà* „горький“ (: горѣти „degti“), kurio pagrindinė reikšmė bus buvusi „dagūs“ (|| dègti „brennen“), „вспыльчивый“ (|| пылать „lichterloh brennen“). Iš „dagumo“ ir „вспыльчивости“ lengvai išrieda „greitumo“, „staigumo“ reikšmė. Taigi, *Aitrà* yra tai „*Greitupis“, „Быстрица“.

Aitrālė žem. dem. v. *Aitrà*. Pod młynkiem Gosztowta ruczaik plynie Ūnguris (= *Ungurys*), a pod młynkiem między Twerami i Tawrowem Ajtrālė (= *Aitrālė*) KosL 117b.—*Aitrālės* vardu, rodosi, čia pavadintas Aitros augštapys.

aitras v. *aitrùs* —cierpki, jelki. walgimas... yra gardus, šaldus, ki-tiems kartus, aytras KK³ 104 (BGLS 101, 270).

aitrėsniai adv. v. *aitrėsnis*. Lietūviai išsisklaidę kėkėmis juõ *aitrėsniai* sariõjo, juõ tolėsniai bũvo įsigrūdę D¹¹ II 251. Kad jis aitrėsney skotoies i karę rengtėis, Kartagionys su Rimionimis suderieję D¹⁰ 211₁₆.

aitrėsnis, -nė comp. v. *aitrùs* —kaitresnis, mehr Hitze gebend. Beržinė (sc. málka), sàko, šiltėsnė, *aitrėsnė* (v. š. aitràsnė) Lp.

aitriai adv. v. *aitrus* —z zapalem, eifrig. *Aitriai* dirbti —greitai iř gerai Jb (ž.). Dieľ Diewa... wadinu jus ir teľkù... jùskėties drąšej kardù, aľjauket Diewuj ajtrej ir atmonyket netikielems už apjùktą jo wardą D¹³ 377.

aitrláusiai adv. (sup.) v. *aitrus*. ir toké... saujele diko (=trósko, geĩ-dė) kou ajtriausė grumtėis D¹⁰ 9₁₆.

aitrybė (ž., r., -ybė v.) —cierpkość SzD (Strengē, Herbheit N).

aitrýn eiti —делаться горьче J.

aitru, aitrù n. v. *aitrùs*. *Aitrù* válgyti J. Mán *aitrù* burnojė š. *Mán palika aītər* (r. k. aĩtru, aitrù) *gāl gāřkles* Dvd.

aitrùmas — 1) jelkość, cierpkość Miež, L¹, uszczypliwość, zgorzk-niałość L¹, Bitterkeit im Munde K. Svlesto *aitrùmas*. 2) вспыль-чивость, азарт.

aitrūs, aitrų — 1) cierpki SzD, L¹, Miež, jelki J, Miež, herbe, streng v. Geschmack; auch geil, galstrig, von verdorbenem Speck N, bitter und brennend im Munde und im Halse K (in poln. Lit.), Ls 440, прогорьклый, терпкий, вяжущий Š, Ds, drętki, uszczypliwy, zgorzkniały L¹. *Aitrūs* (v. š. aītərs Všk) svleštas Ds, Grk, Kp, Lp, Pnv¹. *Aitrūs* obuolys (kaĩ dār nenunókęs) Sl. *Aitrūs* sūris Kn¹, Isl. Mārių vánduo (v. š. úndā) taip sūrūs kàd nēt aitrūs Uš. Alūnas gīžūs arbā aitrūs Škn. Medūs aitrūs vālgyti (v. š. mād̃s aītərs vālgēt Dvd). *Aitrūs* žmogūs (kàd jaũ kã sakys — tik turėkis; prieš liežūvio) = v. š. aītərs žmōgs (kà jō kō saħōs — tēk tprēkēs; prē ležūve) Dvd. *Aitrūs* vanduō kaip šarmas Dks. Šiēmet (v. š. šāmet) medūs, təl žinol aitrūs Aln. *Aitri* dúona Isl, Pl, Trk. *Aitri* arbatà Op. *Aitri* (горькая) dalėlė varguolei tefika. Žirniniai blýnai aitrūs Lnk. *Aitrūs* vikaĩ Pl. *Aitrūs* lašiniai — Speck, geiles R II 332, — süchtiges Speck M II 463. *Aitrūs* batviniai (negárdūs, kėk-tėk vālgant jė ēda) Aln, Gs. Ličkars-tos aitrūs Uš. 2) greitas, vikrus Jb (ž.), dagus, вспылчивый, горячий; hitzig, heftig Mit I 386; kaitrūs, Hitze gebend Lp. Sumanūs, aitrūs tėvynininkas A 1885 260. Lātviai yrā visunar-siāusi žmōnēs, aitrūs stabmeldžiai (ajtri stabmeldej) D¹³ 82. Pa-skýrė jėms... výrą, aitrų (ajtri) diēvmeldį D¹³ 165. Beržinė málka aitrĩ — daūg dúoda kaitrōs.

ETIM.: ide. eĭā|ə-, oĭā|ə-, eĭ-|oĭ- „degti=švitėti“, iš kur lietuvių *eiškus* || *aiškus* „klar, ясный“, *iesmė* || *aisūs*. Prie *aitraũ*, giminės pridera ir ide. būdvardis *oīro-s, iš kurio kilę yra žodžiai: s. bulg. ярь „aitrūs“, rus. ярый „karštas, greitas, staigus, degas, švitas, baltas“, sorb. jary „kartus“.

aitvaras (v. š. óitvaras Kp, Sv) Aln, Gs, Kn¹, Krp, Krš, Mžk, Pg, Pp, Tt v. *aitivaras, éitvaras* — 1) latawicz (incubus) SzD, Miež, J, Alf B, Q, 1. der Alf, 2. der Maar in den Haaren R (dial. ir *aitvaras* — Haarzotten, Mähre, Mahrzopf eines Menschen R II 187, 250), der Alp, der fliegende Drache, der nach dem Volksglauben Schätze bringt, den Pferden die Haare zusammendreht usw. (nicht der Maar, der die Schlafenden drückt) N, der fliegende Alp K¹ I 47b, der Kobold, Spuckgeist K¹ I 697b, lar pecuniam, afferens Jn, Vo² 84, (Kp), Ls 177, LT II 5, Bg¹ 84, śmigus (*myrh.*) L¹, co po powietrzu ognisty lata KosL 151c, 180b. *aitvaras* jō pláukus sužindo, suvėlė — der Maar (Alp N, K) hat ihm die Haare zusammengezogen R. *aitvaras* jám visās gėrybės sūneša N. *aitvaras* driėkiasi (leci jakby susy dajac, w Poniewieżyku

KosL 180b); kād sū pinigāis, tai ugningas J. Lāksto kaip (it SInt) *aitvaras* D⁷ 165, Tv. Eina išsiskėtęs kai *aitvaras* Vl. Galabs-tykes (ž.) it *aitvaras* SInt. Kō taip lakstai kaip *aitvaras*? Ž¹ 150. Nēša kai *aitvaras* (dial. ātvars) Sch 107. *aitvaras* pinigų prnešē Vl. *aitvaras* nēša žmōgui pinigus Bs² 130 (Ldv), *aitvaras*, kai nēša pinigus, išrōdo nēi ugninė kačērga Bs¹ 127 (Ož). Kai tik vākars, tai, žiūrēk, aīt Brāžio klēties iŗ nusilēidžia *aitvaras* iŗ prādeda vėmti ī klētį pinigų arbā varškēs Grk. Aŗ tavē *aitvaras* (v. š. *dicvaras* Išl, Lp iš senėlesnės lyties **aitvaras*, *aitivaras*) pō visūs laukūs nešiōjo? (bāra vaikā, kuŗs nevāido namų, neklīfva namiē, ō pō laukūs švaistos) Lp. Aŗ *aitvars* čiā tavē (v. š. *tāvi*) ātnešē? Mžk. Aš *aitvaro* neturiū, kād pinigų prinēštų Šmn. Eina kaip *aitvaras* (kaip vīesulas) pō laukūs Srj. Tās žmogūs—didelis *aitvaras*, t. y. kuŗs nenustōvi ramūs, vis blāškosi, skuīsta SInt. *aitvaras* žmonēms tuŗtų nēnēša SInt (tām ēšas *kaūkas* Bg). asz pats su sawa akimis regiejau: ajtwarą belekanti ir pinigus degantius V¹² 81. 2) воздушный змей (игрушка) š, der fliegende Drache, ein Kinderspielzeug K¹ I 304a. Vaikāi *aitvarą* lēidžia Jb⁴.

28

ISTORIJA: Taffai Dievs wyfas βmanes nar didei mileti || Dağaus karalifte dawanai nar dawanati. || **Aithwars** ir deiwes to negal padariti, || Beth ing peklas ugni weikiaus gal istumti 1547 m. Mž 10₆. Sunt qui Percuno vota faciant, quibusdam ob rem frumentariam Laucofargus, et propter pecuariam Semepates colitur. Qui ad malas artes adijciunt animum, **Eithuaro**s et Caucos Deos profitentur suos l. c. 5. **Aitwaros** est incubus, qui post sepes habitat. id enim verbum ipsum significat XVI amž. Joh. Lasicius LT II 5. Pameškigi miela Lietuwa melfstiffi kaukus, **Aitwara**, Szemepaczius alba kitas Deiwes ir numirufius schwentūfius, da melfkifi wieno Dievo, Tiewo mufu Wiefchpaties Jėsaus Kristaus, tas gal ir nor gelbeti βmones, ing Jawe tikinczes wiffosfu daiktosfu 1591 m. BrP I 101.

† Aitworas KIL 4 (Alf), 24 (Drache), C 73 (Alp Incubus) bus skaitymo klaida iš senėlesnio rankraščio, kuris yra buvęs šaltiniu KIL ir C žodynams.

Plocko gub. lenkų *atwor* „latawiec mityczny, noszący pieniądze“ (Prace filolog. I 220, 720) yra skolinyš iš lie. žodžio *aitvaras* (dial.) „aitvaras“.

Ait-vilai (ai- iš ei-)—Эйвили—Pašušvio par. sodžius „Viltis“ 1907 № 28.

Aivė Vr (ai gali būti ir iš ei-)—Gelāzių par. pavardė.

Aivėniai (ai- gali būti ir iš ei-)—Эйвени—Dusetų par. sodžius.

Aivieksta (n. .v.=la)—Dauguvės dešinasis intakas, vok. Ewst, lenk. Ewisksta. Latviai ją vadiną *Aivieksta* BW 31033,1, Konv. vārdn. 48, Dzimt. Vēstn. 1912 № 95 (P. Šmits), ryt. (dial.) *Oivieksta* Jelg. rakstu

kr. II 129, *Aiviekste* Izgl. Min. Mēnešr. 1920 № 8 p. 170 (J. Endzelīns)
|| 1338 m. dokumento vardas *Eweste* (Bielenstein Grenzen 97) be nero-
do, kad latvių greta su *Aivieksta* sakyta ir **Ieviesta*. Dainos vardo *Ivai-*
site BW 31033,1 (Aivieksta) santykis su kitais vardo variantais nėra dar
nustatytas (i- trumpas ar ilgas?).

Aizkráuklė (n. v.=la.)—Vidžemės miesto vardas, vok. Ascheraden,
la. *Aizkraukle* BW 10145,1, 28661, BG 44.

aiža—трещина, расселина Mk¹ 9 (Miež), ledo lytis, atskilusi nuo
kito ledo, arba svogūno rudoji lupena Pp (**ižà** Grz). **La.** *aiza*,
aiza, *àiza* „Riss, Spalte“ || **lie.** *ižžti*, *aižyti*.

aižena—atáižėjusi, atsilūpusi pluta Jnš.

aiženotis, -ojas, -jos—трескаться, лопаться. Tāšomas (tašýtas J)
ąžuolas *neaiženosis*, kàd pašviņks pō tōšia peř vāsara, t. y. ne-
sprogīņš, neplēiššs J.

aižėti, -ėja (Slnt; čia *ai-*, rodosi, ne iš *ei-*; r. *ai-* iš **ei-**) v. *ėižėti*
—1) трескаться, zerplatzen, bersten š. Lentà *aižėti* pràdėd aīt
sàulės J. Neišdžiūvēs mólío pēčius *aižė(ja)* J. 2) лупиться,
сходить (о коже, кожеуре), łuszczyc się. Ligónies kūnas pradėjo
aižėti J, Sr.

aižýdinti caus. v. *aižyti*—aushülsen lassen K. *Aižýdink* tū žirnius
nevāļes ģ pastóģi J.

aižymas—das Hülsen, Lüften K, Ds.

Aižinas—Gelažių par. pavardė.

aižyti, aižo, aižė frequ. v. *ižžti, ižti*—1) łuszczyc J, Miež, aus-
hülsen, auslüften; von Hülsen oder Schoten befreien K, лу-
щить; разможжать š. Pupàs, žirnius *aižau* (ž. *aižáu* Als, Kv,
Slnt), ō rėšutus gvildau J. ánkštis (žirnius) *aižiau* (ž. *aižiáu*) Jb¹
88. Pupàs *aižo*, rėšutus gvalbo škn. Širdį... peiliais *aižo* O¹ 33.
2) Refl.—łuszczyc się, łupać się, rozpadać się Miež, sich oder
für sich hülsen K. Žirniai *aižos* Ds, *aižosi* K — die Erbsen
lüften sich. Vaikas žirnių *aižosi*—der Knabe lüftet sich Erbsen
K. Vaikai aižo žirnius; visi ģiē *aižosi* kàs sáu š.

aižýtojas (ir **-jis** K), f. **-ja**—der Hülser, Lüfter K.

ajajai (ir **ajajái** Ds, Rmš)=ai ai ai (ái). Aš tōks žmogūs, kàd
atidúosiu paskutiniūs mārškinius!—*Ajajai!* (=oje Rmš) Db. Ař
galėsi tū mán ištaisyť?—*Ajajai!* (kodeĹ nē!—ištaisyšiu) Db.

ajaũ (à jaũ=ō jaũ)—вот уж, вот еще (что)! das fehlt noch!
was nicht noch! (*ėjau* Ds: ē- pusilgis iš é: ě jaũ).—Ciko!—su-
šuko mótyna.—Vaiko sùpti!—*Ajaũ!* Eisiu priė papuniũko... Ž¹ 257.

— *A-jaũ*, dēde, kād nētika, žydiškai pasibāžysiu l. c. 19. *Ajaũ*, iř tũ, kaimýne, sũ sãvo liežuviũ LzP¹ 344.

ajė, ajė-gil — ái (ai)! ax ! ax žel *Ajė!* kàs čià pasidãrė! Ds. *Ajėgi* gražumėlis! Ds.

ajėjam (*ojėjam* Кр) = ajė (ojė) jám — ax, axti! вот уж подлинно! *Ajėjam* gi kokià graži tītė! Š.

ãjeras, pl. -rai Ds ir **ajeraĩ** (l. *ajer*) — aip, ajer, tatarak, acorus calamus (*bot.*) P¹ 110 (P²), Geitl, J, Miež, L¹, Pt 199, TŽ I 354 (ž.). *Ajeraĩ* áuga priė kũdrų J. Šilkų kãsos, vandenų panėėkos. — *ãjeras* Ds, Pnv (ms.).

ETIM. Lėnų žodis *ajer* kilimo esąs turkiškai-totoriškai (osman. *ađer*, kas esąs kilęs iš gr. žodžio *ἄκροϛ* Φασμερ Греко-слав. эпюды III 26, Prace filol. I 462), kam tarsi pritaria ir antrasis jo vardas — *tatarak*, *tatar-skie* ziele. Tam tikrà ajerų rūšį rytiečiai augštaičiai vadina ir *kalavijais* (plg. vok. Schwertlilie).

Ajerýnė — Dovydu (Joniškėlio par.) sodžiaus lankelės vardas.

ajeti (ajáti J) = *ajė ti „táu“ — ax ! axti! *Aje-ti* tũ mãno! sãko nusigaĩdęs J.

ãjieras (l. *ajer*) Erž (ž. *ajiers*), pl. **ajierai** Als, Tl, Trk v. *ãjeras*. Dvibalsį rodo ir tverėčinių dzũkų *ðrielis* arba *ðlieris* (v. ž. *ãfiel'is*, *ãl'iefis*).

ajoti (ar čia o ar uo?) — dem Kinde etwas vorsingen Geitl (Klp).

Kilimo gali bũti ir latviškai žodis : la. *aijāt* „wiegen, hullen, das Wiegenlied singen“.

Ajūtis — Papilio par. pavardė.

Ajūtiškis — Kvetkų vls. vienasėdis.

- 29 **āk!** (sl.) arba *āk* (LB 164₈, 331 Grl) — och SzD, L¹, ach! R, J, N, L¹, Dn VII 143, Klv¹ 3 (2), 34 (17), 262 (141), 344 (173), LT I 362, Bs¹ 10₈₀, 313₈, Vo¹ 351₁ (Sv). *Āk*, mál (mán) R II 13 (Ach), 270 (O). *Āk* kàd, *āk* jėib — ach! dass R. *Āk* beĩl — ei doch! R. *Āk* bėdà! — Au weh! R (2 Reg. 6,5). *Āk* mán biednám! — wehe mir Armen! N. *āk* àš biednàsis! K. *Āk* mãno bėdà! — o meines Elend! R. *Āk* manė biėdną — O me miserum! SC 94. *Āk*, dievė dúok! — O wollte Gott! R. *Āk!* nemisliju, kàd bũtų dešimtà adynà. J. *Āk* jėib táu! — ach wolle doch! N. *Āk*, dievė padėk iř dúok geraĩ laimėti B. *Āk* kàd jũs sráigiai suėstų Sim. *Āk* idant ir iřkirsti butu tie, kurie jums nepakajų daro NT (Paul. 5,12). *āk* jaũ žmõgus kàd neturi kuĩ pasikãrti! Op. *āk* (вездь), brãtuliu, tũ žinaĩ Lp.

ISTORIJA. Senieji raštai *āk* vietoje paprastai terašo *ach*: 1) 1547 m. kat.: Ach Diewe neapleĩk muřu mĩ 54₁₁, Ach Diewe duok tims kantrpma 58₁, Ach weřchpate mus neapleĩk 55₉, 2) 1579 m. W: Ach ir baeđa ant yuffu kakla amšĩnai 2₁₃, 3) 1580 m. Br Ps. 6,2: Ach Wieřchpatie

nemikarok narse tawa vo¹ 471₇; BrP I 199₁₉ (1591 m.): Ach Pone Diewe fchitaipo tas pawargulis badu tur apalpti ir prapulti, 4) 1653 m. KK¹ 65 (BGLS 207). *Ach* rašo ir vėliau, pvz., ŽCh 233₁₃, DU 3. Tokia rašyba rodo, kad anų rašytojų jaustukas *āk* laikyta svetimu žodžiu (sl., vok. *ach!*).

akācija (sv., n.) — vikmedis, žirnamedis, akacija (*bot.*) L¹.

akadēmija (sv.) — akademja L¹. Drukørnioy A c a d ē m i o s 1605 m. Ld 29₁₄, t. y. *akadēmijos*.

akadēmikas (sv., n.) — akademik L¹.

akadēmiskas — akademicki L¹.

akaitė (v. a. dial., ž. *akátė: á iš ái*) dem. v. *akls* Ls 574. Kriūt ašarėlės má(n) iš *akáičių* J³ 613,4.

akaleikà, -eikos (l. **okolejka* „kolejka“) — eilė, kaleinà (sl.) Lp, Rmš.

Kám *akal'eikà* važiuoc? Iš *akal'eikos* (**akaleinōs** Rmš) vāro Lp.

akalėpa (sv., n.) — ἀκαλήφη. *Akalēfos* (vert.) — Acalephae, акалефы, Lappen- oder Schirmquallen El.

Akālica (g. око́лица) — Marcinkonių sodžiaus dalis. **akalicà, -lcos** (l.) — bajorų gyvenamas sodžius Sml.

Akalicos (l.) — Panevėžio ap. (kur?) sodžius.

akālyčia (g.) — околица (огороженное поселение) Ulb.

akaličnastis (l.), **-ties** f. (ir **-tė:** aplinkibes arba akalicznastes SA 72) — okoliczność.

akaliōnija (l. **okolonja* „kolonja“) — vienasėdis Rmš. **Akaliōnija** — Vieikšnių par. maža sodikė.

akamōnas (sl.) — ekonom (dial. *okonom* Bielsk. pow. Grodź. g. Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie 1907 I 118) Bs⁶ 179₆ (Ož), Bs¹ 135, Ož³ 79, Bs⁷ 104₂₃ (Klvr), 284₂₂. Trys palaidūnai sudrąskė sajōnā... Eičiau į dvārą pàs *akamōnā*: — Darýk má(n), darýk má(n) blōznišką prōvā J³ 871,5. Būvo Pagerniavoje labai bjaurūs *akamōnas* Bs⁶ 80₁₃ (Ož).

Lėnkų žodį *okonom* gūdai paprastai ištaria окомѡн (Шейн Матер. II 384), акомѡн (Маѣнтками рѡндзили камысары да акомѡны Сержпут. 49), *akommon* (J. Czeczot Piosnki X). Lenkų bei gudų *okonom* || *okommon* tam rikrais keliais yra atėję iš graikų žemės (ὀκονόμος). Cf. Фасмер Греко-слав. эт. III 67. **akamānas** — ekonom Rmš.

Ākanas — Kašokiškio par. pavardė.

akarót (vok.) — akkurat. Užėjo vleną (sc. vilkdenę), *akarót* jaunikiūs savo bežindant Sch 165.

1. **ākas** (vok.) — 1) Hacke N, K, įrankis bulbėms kaupti Vn. 2) sekiuma (?). Júrių *ākas* arba klpa A 1885 111.

2. **ākas** — eketė, Wuhne, Oeffnung im Eise zum Wasserschöpfen (nur Žem.) N, Bz (Mit I 45).

ETIM.: **la.** *aka* „šuliny, Brunnen“ = **gr.** *ἀπή* „Oeffnung, Loch“ BB XXVII 174 || *akis* „Auge; offene, Wasser enthaltende Gruft im Morast“ || *eketē* Bg¹⁰ 218.

akatã, -ātos (l.) — ochota ŽCh achata 326₄, yfz... achatas 331₁₀, fu achatu 242₂, fu dydy achatu 5, Su akatu 316₂₁.

akātas (sv.) — Achatstein R (Exod. 28, 19).

akatl̃yvas, -yvà (l.) — ochotliwy BS 21, 67.

akatnykas (l.) — ochotnik. *achatnikus* sunskiet 1794 m. LT II 128.

akavità, -ltos (sl.) — l. okowita, g. *акавита* (lot. *aqua vitae*), *сивуха* Db.

akceñtas (sv., n.) — kiñtis, ударение, akcent L¹.

akcentāvimas — kirčiāvimas, akcentowanie L¹.

akcentolōgija (sv., n.) — akcento mokslas, kirčių ir priegaidės mokslas.

akcentuoti — kirčiuoti, pabrėžti, akcentować, kreskować L¹.

akcieriūoti (vok.) — exercieren (von den militärischen Uebungen gebr.) K.

akcieruoti (vok.) — exercieren LF (PrL).

ākcija (sv., n.) — veiksmas, veikmė, kova, akcja L¹.

akcijoniērius (sv., n.) — akcjonarjusz L¹.

akcizninkas Slnt (-nykas Ds, Rmš) v. *akčýžninkas*.

akcvieras, aksvieras (vok.) — Exekutor (scherzhaft von einem Bettler gesagt) LF (PrL).

akčýžė (vok.) — Akzise B, N, K² II 96 (K, K¹ I 37b rašo *akčýžia*), áncdėlis, riñkliava, muĩtas, l. akcyza L¹.

akčýžininkas — Akziseeinnehmer N, K, akcyznik L¹.

akčýžiūoti — versteuern K, Nm. Slnt.

ākčýžius (v. š. *à kčĩžĩps* Slnt) v. *akčýžė*.

akčýžninkas v. *akčýžininkas*. Kaip teĩ būvo sũ taĩs *akčýžninkais*? Ž¹ 324.

akėčia Jž, **akėčiã, -čiōs, -ėčiã** Ds (v. š. *akēcā, -cās, -kēcū* Dsn) dial. (**a-** iš **e-**) v. *ekėčia* — борона, die Egge. Ekėja paprastai dvjomis ekėčiomis. Šiaurės rytiečiai vienerias tų ekėčių dažnai pavadina *akėčia*. — Išĩfs kaip *akėčia* Jž. Anōs šaliēs svočiã sėdi (dial. sėdžia) kai *akėčia* NS 727 (Ppl).

Akėčiai (**a-** gali būti iš **e**; ke ar kė?) — Šeduvos par. girios vardas.

Akėčiai (**a-** gali būti iš **e-**) — Акее — Zyplių vls. (ĩ žiemius nuo Lukšių) kaimas.

akėčios, -čiũ Jž, Vrb arba **akėčiũ** Ds, Dsn, Sn (dial.) v. *ekėčios* — brona SzD, J, Miež, Š. Eina kaip *akėčios* (negreĩtai) Lp. Akėja

kaip *akēčios* — negražiai, vōs pasivīlkdamas, váikščioja (sēniai dažnāusia) Lp. Sēdi kaip šuō (šuvā Jz) aīt *akēčiū* Jz, Vrb. *Akēčiū* vežēčiū pasistōjēs ōbuolius rašķiaū š. Pasislēpē kaip lāpē pō *akēčiomis* Sim. Kās nenuriēta (nenusirita Miez — slavizmas) nuō káлно? — *Akēčios* Ds.

akēč-kuolis, -lio — ekēčiū kuolelis, зуб бороны Miez, Krnč, Rmš.

akēč-virbalis, -lio Plv (v. š. akēcvirbalis ISI) v. *akēčkuolis*. Kvailys džiaūgias *akēčvirbaliu*, kād gēras iēšmas jām būsiās briedžiui kēpti Jb³ 83.

akējà, -ėjōs ir **-ėjōs** dial. (r. a.) v. *ekējà* — ekėjimas. Tokià tàvo *akējà*, tai geriaū būtų (š. r. a. būtų) būvę visiškai neakėjus š Atàjo *akėjōs* mētas Ds.

akėjamas dial. v. *ekėjamas* — kurį ekėja; kuriuo ekėja. *Akėjamas* botāgas Ds. Mēškos (gen. s.) už gēro *akėjamo* vařsto palēkēta Ba² 69, (Žb). Kuř nudėjot ariamūosius, *akėjamuosius* pāvalkus? Jb¹ 121.

akėjimas dial. (r. a.) v. *ekėjimas* — бороньба, das Eggen Miez, J.

Akelāitis — Marijampolēs ap. pavardē. Lenkiškai jį seniau rařydavo Akielewicz.

akėlē dem. v. *akēls* — oczko SzD, Aeuglein R, N, oczko L¹, ячейка.

Iř vienà *akėlē* miēgo nōri Sim. Brangūs māno āukso žiedēlis: dū šimtēliai už āukso žiedā, trēčias šimtēlis už dēimanto *akēlē* Mrj d. Tàvo veidēliai — kaip obuolēliai, tàvo *akēlēs* — kaip vosilkēlēs J⁴ 931,6. Vēžēli, šē iř táu *akēlēs!* Jb³ 48. Mūdvis mēilē nērā slēptā pō žmoniū *akēliū* Kl^v 34 (18). *Dangoūs soulālē pō māno akēlēm* TŽ I 232 Nr. 47₈. Kā beveiki? — ōgi, padirbtiesiems *akelēs* spāudau! Kv (Jn pōsakį „akelēs spāudyti“ yra paāiškinēs žodžiais „ultimum manum adjicere“ Viltis 1908 Nr. 80). Kuř žengsnēlį jāunas žengiaū, tē (v. š. tỹ) pāskui jāunā mergužēlēs *akēlēm(s)* vadžiōjo Mrk d. Koriai pilnī medaūs *akēliū* š. Pilnos medaūs koriū *akēlēs* SInt.

Akėlē — Menčtrakio kaimo ežerēlis (Mikališķio vls., Marj. aps.).

akelinis ir r. a. **akēlinis, -nē** — очковатый, mit Augen versehen.

Akēlinēs nýtys Sv, š.

Akēlis — Marijampolēs ap. pavardē.

akē-mirsksnis — akymirsksnis, Augenblick. akiemirkfnij BrB Luc. 4,5 (BGLS 270). Bretkūno iē gali reikšti ir ilgąjį i, t. y. y.

akēnti (akēnf Rmš, v. š. paprastai akēf Jz, Pn) dial. (p. r. a.) v. *ekēti* — eggen Geitl. Žēmę *akēna*.

akertis, -iēs, ākertį (a- iš e-) Rk v. *aketē*.

Ākes — Geištārū sodžiaus balos (Slabadōs — Мирослав — valsčius) vardas.

akētas, -ta — oczkowaty J, akýtas, porōs, löcherig Mit I 386 (Grz), SInt. Šešnýta *akēta* spepečiũkė J. *Ākēta* bũlvė Vl.

aketē Kn¹, Pg, VlkM (Vl saką *akētē* Jn; *aketā*, acc. *āketi* Kp, Vr, *akertā*, *ēķerfē* Kp (dr. K. Jokantas), *akētē* Dvd, Všk) dial. v. *eketē* — пропыбь, Wake, Wuhne J, š, Tot 115. Kuō (r. kō) nesušalaū aīt *aketē*s skalbdamà žlũgtą J. Maišos it šũdas pō *āketē* Žp. *Ākātān yliũdo* Pl. Uždeĩgk *āketē* kàd nepripustýtų! Dkš. *šámdams vōndeĩ sáugokēš kà ė ā k e t ě ė marmēĩtĩm* Dvd.

1. **akēti, -ėja, -jo** — 1) akýti, löchericht, porōs werden. *Ākēja*, jaū išakējes pyrāgas. 2) Refl. — akýti; podnosić się (o cieście) J. Sũris *akējas*, išsiakējas Kv.

2. **akēti** dial. (r.) v. *ekēti* — bronuįę SzD, бронить, eggen Miež, J, š. Vilkū neársi, lókiu *neakēsi* Sim. *Ākēti* diřvą J.

akētininkas dial. v. *ekētininkas* — broniarz Miež.

āketis, -ties LnkM, **aketis** (v. š. *akē'tis*, gen. *akētes*, acc. *āketi* Pnv¹, *akēš* Dvd; a- dial. iš e-) f. — пропыбь, Wake KosL 133a. Įsigrũdo (v. š. incgrũdā) *āketin* LnkM.

akētys Tt v. *āketis*. Įsmukaū ĩ *ākēĩ* Tt.

akētojas (a- dial. iš e-) v. *ekētojas* — broniownik SzD, бранильщик, Egger J, Miež. Prāstas iš tavēš *akētojas* Ds.

akēt-virbalis, -lio (a- dial. iš e-) v. *ekētvirbalis* (ž. *ekētvirbālis*) — бороний зуб, Eggenzahn Miež, Vl, LF (Pilkalnis).

aki-brakštas r. a., **aký-brakštas** ž. — выговор, нагоняй, Verweis, Ausputzer. Tiktaĩ *akibrakštą* gāvo Skp. *Akýbrakštą* gāvo — nemaionumą, gėdą Tv. Nelįsk kuĩ nereik, — gāusi *akýbrakštą* Sim.

aký-brėkšma ž. v. *akibrakštas*. gawo gėrą *akibriekšmą* D⁷166.

aki-briškštas v. *akibrekšma*. *Dōvā mōn kľebōnas aķĩbriķštũ* (acc. s.) *gēřũ!* — skũndžiasi davatkà (sugėdino) Kp (*ĩnžōdĩs afba aķĩbriķštas*, akýkaištis dr. K. Jokantas).

aký-brokšma ž. v. *akýbrėkšma*. Gavaū *akýbrokšmą* — manė sugėdino, я получил нос Skd. *Akýbrokšmą* turėjau Žr.

aký-brokštas ž. (Kv, SInt), **akibrokštas** J s. v. *brokšmas, brokšti*,

- 81 *gėda* — wstyd J, obelga, wstyd w oczach zadany KosL 212a, выговор, нагоняй, нахлобучка, головомойка Jn, š. Didelĩ aĩs (jis J) mũnie (manej J) *akýbrokštą* padārė. Gāvo gėrą *akýbrokštą* PŽ 15. Gāvo *akibrokštą* — gėdą, nemalonumą Kp (Vr). Galėjau gąuti *akýbrokštą* V⁶ 59. *Žmuō gōu gėřau gĩvám ģ žēmę spsmžkĩtę nekuō tuoki aký'bruoķsta tĩrietę* Sln.

akl-brūkšta — szramy pod okiem Miež. v. *akýbrokštas*. Gāvo gēra
akibrūkštą Miež — выговор.

aký-bruokštas (v. š. *akýbrukšc* Als, Tl) v. *akýbrokštas*. Padārē
akýbruokštą — поставил в неловкое положение (M. Barkus).

akl-cukras — toks akių váistas LT II 5 (Ds, Jž), zincum sulfuri-
cum (*med.*) Š (kurs visai be reikalo akicukrą perdirbo akisukru!),
сернокислый цинк An.

akičnai adv. v. *aklčnas*. Añs *akičnai* sāko tiēšą J.

aklčnas, -ičnā (hibr.) -- augenscheinlich Mit I 386 (LS 360), oczy-
wisty, prawdomówny VI (J). Kuřs ĩ akis sāko, tās *akičnas* J.
Aklčnas žmogus — gyvas, mandagus Trk (V. Baliutis).

† **akidinis** (skaitymo klaida vietoje *akminis*, t. y. **ākmenis** acc. pl.) iš svilks-
nių ĩt krūšą ĩ pilį bėrē D^{II} II 48.

akýdinti caus. v. *akýti* — lasse porös werden oder machen K. Kám
akýdini tēšlą?

akl-dvakas v. *avildvakas* Кр. Kàs negreit pamāto, tai ĩr *akldvakas*.
Klojimē šakēs, kultuvą negreit pamāto *akldvakas*.

Akiēs pjaunis (XVI amž. Акесь певниш S) — pievos vardas Vidūk-
lēs apylinkėje (в селе Шунолавках).

aki-gývas prigėrēs — so betrunken, dass man von seinem Sinnen nichts
weiss N, K.

aklĵimas — akių ĳgavimas, das Poröswerden K.

akl-kaistas — gėda, стыд, срам, Schande. *Aklkaisto* turėjau paskui
ūž tokį rāštą Š.

akl-kaistis, -ščio (ir **aký-** J) v. *aklkaistas*. Jám padārē *aklkaistį*
(gėdą) Srv. *akýkaistį* turėjau kaip manē lōjojo J.

aký-kaištis v. *aklbrikštas*.

akikē dem. v. *akis* — Aeuglein, Zelle in der Wabe Geitl. tas skytle-
les asz wis akikes wadisiu SB 14.

akl-kraštis, -ščio (neol.) — кругозор, горизонт, Gesichtskreis, Ho-
rizont Š.

akýlai adv. v. *akýlas* — behutsam, vorsichtig R II 58, 154, aufmerk-
sam K. Rūpinkitēs *akýlai*, kàd užárdami laūką daūg visókio sáu
išbeftumbit vasarójo Dn. Īĳgi manē aūt tō *akýlai* liēpē dabóti
Dn. *Přĩ gāisra řěk aký'lá sá'ugúote dákut* SInt.

Akilaitis (ar -ky-?) — Vadaktų par. pavardė.

aký-landa — landūnas, natrēt L¹.

Akilas (rašo ir **Achilas**; sv., n.) — graikų epo asmens vardas Ἀχιλλεύς,
Ахилл.

akýlas, -la — vorsichtig, klug, verschlagen, spitzfindig, Augen ha-
bender (klug) R, Augen habend, dann vorsichtig, behutsam; auch

umsichtig, erfahren N, aufmerksam K, prozorlivij, dально-
 видный Jb⁴, J, Miež, kurs veikiai pastebi, pamato (mažą, neižy-
 mų daiktą) Ilg, baczny, przenikliwy, przezorny, uważny L¹, gerų
 akių Kv. *Akýlas* niekuomèt negaišta D (Sch 73, Sim). *Akýls* iř
 storauns gaspadōrius niekadōs negaišt PP 13₁₂. *Akýlas* (Kl¹ 804)
 plikis nevėiz i turtingus, bėt dár i (i dár V) plikesniūs Sim (PŽ 5).
 Laūkas *akýlas*, miškas (krúmas Sim) ausýlas Jn, Sr. Kóks tū *aký-
 las*! (pasakýta vaikui, rādusiam mėšluosė peilį) Ilg. Kaip žiūrau,
 tū *akýlas* výras! (toli matai) Op. Gražūs mào bernėlis... neži-
 naũ..., aĩ artojęlis, aĩ kirtikėlis... aĩ *akýlas* bajorėlis Kl^v 27 (14
 Lauksargių par.). *Akýlas* žmogūs, kuĩs ákį mėtęs pamato iř žino
 kàs yrà, kàs dėdas stubō Sr (J). *Akýlas* daũg žino, móka rāsto.
Akýlas liūdinykas DP 593, (plg. dar 559₃₀, ákli nom. pl. 414₃₀, t. y.
akýli). *Akýls* *vėškōn ęš láika numāta ęr vė'sūs sāva rēkalus pĩ
 tuō pĩtá'ikėn* Slnt. — *Akýla* mergà — ein Mädchen, das alle Ar-
 beiten gut versteht N. O mergýte, búk *akýla*; šĩ rūdenį gausi
 výrą J³ 488,1. „Laimėjai, kàd tū tókia *akýla* (akylà Bs)“, pratarė
 Laūmės Mit II 61 (Ož). — Kaip stōsi priėš (ž. prýš) *akýlą* sũ-
 džia..., kuriō dovenomis negál papiĩkti? V¹¹ 65₁₆. *Aký'lám kōn
 pažĩntę pžĩtėk fik ákis qntmėĩqs* Slnt. Žmónės pātys *neakýli* niė-
 ko negalėš nuveikti D¹³ 598. Nėr *akýlų* žmonių D⁵ 12, (Pratarmė).

Aký-las savo sudėtimĩ visai nesiskiria nuo būdvardžio *ausý-las* „qui est
 acri auditu“ Jn. Abiejų žodžių pirmieji dali drauge su Jauniumi laikyti-
 ni yra dviskaitos vardiniĩkiais (nom. du. neutr.) **akl* „dvi akĩ“, **ausl* „dvi
 ausi“ = sl. *oči*, *uši*. Priesaga *-la-*, *-lā* būtų ta pati, kaip ir graikų kal-
 bos žodžiuose αγγ-λόος „tylius“ || αγγή „tylėjimas“, ἀπατη-λόος „apgaulin-
 gas“ || ἀπάτη „apgaulė“.

akylýbė (-ýbė) — прозорливость, наблюдательность.

Akilienis (ar **-ky-?**) — Panevėžio par. pavardė.

akylýn eiti — aufmerksamer werden K. *mĩ trōs vāks* (ā — ilgas) *kaz-
 dēina a kīl' ýn ęt* Slnt. *Pagadĩnc vāks kōu a kīl' ýn, tōu adbōl' ýn
 ęt* Slnt.

akýlintis — daryti save akylą, akylėsnį. tur saw wissus pragumus aki-
 lintėis D¹⁵ IX. Teĩ visi tamsuōliai: netūri mergėlė kamė *aký-
 lintis*. O mào (v. š. *mōna*) susiėdas iř teĩ tečiaũ sugebėjo prasi-
 akýlinti Slnt.

akiliōriai dial. v. *akuliōriai* J.

akylókai adv. v. *akylókas*.

akylókas, -ka — ziemlich aufmerksam K.

32 **akylumas** — Vorsicht, Behutsamkeit, Klugheit N, Aufmerksamkeit
 K, przezorność Miež, L¹, bacžność L¹. *Akylumas* par kóri žmōgōs

pažystaj ne tiktaj dorybę, bet dar žino kokieis pragumais dorą tapti D⁴ 19. Vls dār pilyse (ž. pilėse) piningų buvo iř *akylumas* turėjos D⁵ 243₃. Nu to lajko medauniczes ir gaspadas piliese kluwo žydams i na-
gą ir tajp akyłumas butinaj óžgeso, o pates pīles i sodas pawirto D⁵ 243₂₈. Žmonės būvusys ankštomis akimis, pupnōšiai, žandaīs iš-
šokusiais, platveidžiai, bė kókio *akylumo* D⁵ 3₂₁. Ir taip žemaī-
čiai paliko nuō tólimojo svieto iř *akylumo* atskiesti sū vienomis
savo meškomis iř briedžiais... glrėse begyvėnantys D⁵ 228₁₂.
Taj miłas skajytojau, jej esi auksztaj mokytas wiras, atminis, jog man
nebuwa nė galės, nej walės, nejgi didelė akyłuma, nerugok ant manės
nerasdamas cze nej pragmatinės, nej sinkroninės Letuwių jistorijos, tik-
taj trumpą apraszimą jū wejkalū be iszguldyma jū prižastiū D¹³ 5. Džiaūg-
sius, jei tā māno knyggėlė (ž. kningėlė)... uždėgs teisybės iř
tėvainės malonė beī *akylumą* praplātins D (Vo¹ 180₄₀). Daugybė
taīp pačių lietūvių prekyba veītės iř tuomī kókį-tókį *akylumą*
savo tautojė antturėjo D⁵ 236₁₀. Jezau! dalejsk man tawiep (sc. tavip,
tavimp) atilsieti juoba... ne kajp wisokiemī moksli ir akiłumi, ne kajp
wisokiusi turtusi ir pramoniusi v¹¹ 167₆.

akylus, -li v. *akýlas* — behutsam, scharfsinnig R.

aki-mirka Jb¹ 107, š, **akýmirka** Bs¹ 71, L¹ s. v. *mig, moment, okamgnienie* — миг, мгновение, Augenblick J. Visūs dárbus ī *aki-
mirką* Laumė pabaigė Mit II 60 (Bg¹ 107=Ož). Riestauodėgiai *ant
akýmirkos* (slavizmas; akýmirka instr. s.) iškasė didelę duōbę Bs¹
71 (Ož). *Akimirkoj* nebūvo jō matýt Bs² 71. Viena *akimirka*...
pō šaltai žiėmai suklo vėl žolės... pievos sužýdo KO 19. Duok
mán *akimirkai* (на минутку) peīliol!

akýmirkas, -ka adj. — мгновенный, momentalny L¹.

aki-mirsklas v. *akimirka*. *Akimirkslu* (мгновенно) nubėgau Pnm.

aký-mirksmu adv. Als — в миг, мгновенно. *Akýmirksmu* (Sr mano reikia
skaityti **-sniu**) prapūolė jis, (nė) nepamačiaū J. *Akýmirksmu* užsidedė vi-
sà káima J.

aký-mirksnis, -nio Als, Kv, Nm, **akimirksnis** š — миг, мгновение,
Augenblick. *Akýmirksnio* greitumū išpldė jis savo pasižadėjimą Op.
Vienu *akýmirksniu* tai padarýsiu (kaip bėregi) Lp. Pelė vienu *aký-
mirksniu* pasikavója (r. k. pasislepia) Dks. Tās *akýmirksnė* (žem. loc.
s. = akýmirksny|je a.) paviřto gandrū (ir: ī gañdrą — slavizmas Ba²
338₁₃) Vvr. Supūolė visos žiurkės sū visais savo vaikais ir *akýmirks-
ny* prasigráužė MPs. (*Vėino*) *aký-mėrkšņo vėškas bōva* padarýc SInt.
Akýmirksniu visà sodà subėgo priė gaisro Sr. Nė *akýmirksnio* ne-
atsitráukė áuklė nuō vaikų Sr. *Akýmirksņų* tepadirbėjės gāvo di-
delį užmokėsnį (ž.) Sr.

akl-mirkta (ar **-kla?**) v. *akymirksnis*. Atminlmas tēvū tā *akl mirkta* manē prablaivē LzP² 77.

aki-mójis, akymójis, -jo v. *akimirkta*. Vīenu *akymóju* tāi padariau š. v. ž. *akymóje* (ž.; *akimojyje* D¹¹ II 232) nuō visū pūsiū gudūs āpsiautē D¹³ 114. Tamē *akymóje* (ž.) Rīmgaudas gulē sū visā sàvo sīena aīt vókyčiū (ž.) D¹³ 324. Teip jis deszimtwiriū wīresnybē kiykwieno ukie idiejēs, sawo *akimojū* wīs waldē D¹⁰ 50₂₁.

akymóju adv. (instr. sing.) v. *akimójis* — im Augenblick, im Hui R, augenblicklich K, akiū mójū Kv (Jn), na rzut oka, gdzie czyz poniosą J. Eik *akymóju* peř laukūs stāčiai, kuř ākys mójā, žiūri J.

akyna (o gal **akina?**) VI (J) = род лесной ягоды вг¹⁰ 126.

akinemirkt SInt (dial. iř akiā [akiū, akimī] *nemirkt*) — w oka mgniēniu J (Als), im Augenblick. *Akinemirkt* atsiřādo iřšluotā seklyčią J. *Perkū'noū itřenķos ķēla gāisrqs, ģr a ķēnemērkt ð'gnēs ð'žiemē trīs trūobēšus* SInt. Pirmuosius (v. š. *permūsus*) šūviūs iřģiřdē, *akinemirkt* visi būvo kójose (v. š. kúojiese) Sr. *Vē'lkou gē'ruo sōkākūqs vē'sē šōnis akēnemērkt nōmēi pasprōka* SInt. *Akinemirkt* visi iř trobōs iřbēgo Sr.

akingas, -ga (r. a. **akingā**) — oczasty, widoczny Miež, прозорливый, проникающий, дальновидный, scharfsichtig š. **La. acīgs** „geweckt, aufmerksam“.

akiniaī, ākinius (neol.) — очки, Brille š, okulary L¹. Kienō *akiniaī* raudōni, tām vīsas svietas (pasāulis) raudōnas Sim. Pritiņka kāip kātīnui *akiniaī* Sim. *Akiniū* dirbējas — okularnik L¹.

ākinimas · 1) образование. Vaikū *ākinimas* (v. š. ā'ķenēms) yřā tēvū priedermē (v. š. přidermiē) SInt. 2) akiū darymas. Skalbinīū *ākinimu* užsijēma mōtriřkosios (v. š. mūo'treřkuōšēs) SInt.

akinis, -nē — oczny SzD, Miež, J, L¹, die Augen betreffend N, K, zu den Augen gehōrig; mit Augen versehen K, глазной š, oczkowy J. *Akinis* stiklas — Augenglas K. *Akinē* dantis — Augenzahn K. Dařtys *akiniai* — Hauzähne Mit I 386. Nýtis *akinē* Mit I 386 (Grz). *Akinēs* nýtys, t. y. dirbtos sū akimis, nē narinēs J. Dařtī *akimī* arbā iļtinī (r.; žem. iļtīņī; 2 kirčiu) jēi iřtrāuksi, tuō akis sugēs J. *A ķē'ni dōnfi sōmanī'ngā rēķ trāukte, kād neapjēkte* SInt. *ā'ķē'n ð stā'ldōnķō ā'pdēņģē stāla* SInt.

akinys, ākinio (neol.) — окуляр в телескопе.

akiniūotas, -ta (neol.) adj. — su akiniais, в очках.

akiniūotis, -tē (neol.) subst. — очковый, Brillen-. Indijoje ēšā *akiniūōčiū* gyvāčiū, o Aprikoje (Afrikoje) — raguōčiū.

33 ākinti — 1) делать зрячим, очковатым, *wieder sehend machen*; обращать внимание, *Aufmerksamkeit richten* Š.[...]à·k'ė n tievps vāka, kād nedfūtomes abgāunams SInt. *Mergēlē ākēn, ešākēna rāišfi* (padārē akēta) SInt. **2)** ослеплять, *blenden*, *blind machen* J. Negēras váistas (negēros liēkarstos J), dēdamas priē akiū, tuō tik ākina. **3)** упрекать в глаза пороками, *vorwerfen* J. Šeiminiūkas (gaspadōrius J) ākina bėrną. Kaī pradėjo tėvas jī ākinti (v. š. ākyti — barti į akis), tai taip išākino, kād jau tās nē akiū ne(be)turėjo kuī dēti, už tāt iī gyvuliū daugiaū ne(be)lēido į pievą Grk. **4)** Refl. — Augen bekommen, von Gewächsen N (in pr. Lit. unbekannt K).

ākintojas, -ja — 1) упрекатель; обращающий внимание. Aī nemātēt, atsirādo čia mūsų ākintojas! Š. **2)** akių (skylučių) darytojas. ākintojas (v. š. à'k'ĩntuos), ākintoja užsljema ākinimu SInt.

akl-plėša Кр, Ilg, Mrj, J s. v. *gvaltplėša*, **akýplėša** J, L¹ s. v. *impertinent* — okodziar, drapiežny J, глазобивец, неслух, сорвиголова, головорез, нахал, Zudringlicher, Frecher Š, нахал Jb⁴. Jūs(u) vaikas kóks pasidārē *akiplėša*! Op. Jau jis tóks *akiplėša* Mrj. Brólis... būvo tās *akiplėša* Jb² 18. Vālio(je) augintas vaikas tāpo *akiplėša* J. Tās a k'ý·p l'ė š a k'õ·n k'ė n m'õ n be p'ā·liúovas SInt. Jō vaikai tokiē *akiplėšos*, kād nedúok tū põne Š.

akiplėšauti (neol.)? — нахалить, нахальничать, *zudringlich*, *frech sein* Š.

akiplėšybė (-ýbė) — нахальство, *Frechheit* Š.

akiplėšiškas, -ka — нахальный, *zudringlich*, *frech*. Atbildėjo... dū valdininkū... Veidaī išpuřtę, ākys... *akiplėšiškos* Vž¹ I 185.

akiplėšumas v. *akiplėšybė* Š.

akl-plotas, akýplotas — глазомер, (na) chybił trafiił. *Akýplotu*, akiū plótu — na ošlep, na šlepo L¹. Eik *akýplotu* (kuī ākys mātó!) J. *Akýplotu* (aīnt akýploto J — slavizmas) niūniúoja (dial. š. r. a. *nín-ńuoji, nēńuoję*), kadā neateina dainā kaip reikia J.

akl-ratis (neol.) v. *akikraštis* — горизонт Jb⁴. *Akĩrarije* iī girių būvo matýti. Jō *akĩratis* ne didžiausias.

akls, akiēs, ākį vL — oko SzD, J, Miež. 1. das Auge, 2. das Loch vom Springbrunnen, 3. ein Auge im Drillich R, Netzloch R II 266, 1. das A.ge; dann 2. das Nadelöhr, 3. eine Masche im Netz, im Strumpf, im Drillich, 4. Quelle im Brunnen, 5. Auge, Knospe am Baume N, die Zelle im Bienenkorbe, das

durch mehrere Maschen (mazgai) gebildete Loch des Netzes LF, глаз, око; очко, петля, ячейка Š. Pl. **ākys, akių** — Angesicht, Antlitz, Spiegel am Pfauenschwanz R, obliczność (oczy) SzD. Versmēs (vandeņš K¹) *akis* — Quelle R, K¹. Šaltinio *akis* — Brunnenader (Quelle) R. *Akis* graībo, širdis nepriima Sch 73. Dúotas duotám: *akis* už *ākį*, dantis už *daiktį*, nosis už *nosį* Sim. Iť vienà *akis* tuř mięgo turėti Sch 73. Kalbėk *akis* į *ākį*, o nē už *akių*! Db. Kàs teñ duñkso (glūdi)? Tūr būt žiburėlis žiba. Bēt žiba, tai žiba, kaip vilko *akis* (labai mažas) Dks. Pavėdus: *akis* į *ākį*, nosis į *nosį* Sim. Pilnas kaip *akis* Ds, Lp. turi dabar *akis* ing *aki* išwiť futweregħi 1600 m. MP 189₅. Kōrio, tiñklo *akis* Ds. Šaltinio *akis* Nm. **Akis** — окно в болоте, liūno, balos kiauromėlė (*akivaras* Ds), pilna vandens Dsn, PnmR, Rm, Trs. — **Akiēs** báltymas, baltinỹs — бельмо, das Weisse im Auge K. Akiēs duobė — глазница. Akiēs mątas (neol.?) — глазомер. Akiēs vyzdỹs (vỹzdžius K) — der Augapfel R, die Augenpupille K. Akiēs (Akių K) vókas (vókos R) — powieka SzD, Augenlid R, K. Akiēs apskritinỹs, óbuolas — Augapfel K. Akiēs trąškanos — der Augeneiter K. Akiēs sópė — боль глаза Š, Ds. Akiēs mirksnis — der Augenblick R, K. *Akiēs* mirksniu iť vėl pribuvo Kp. Karalaitė *akiēs* mirksniu liko sveikà MPs. Vařnas vařnui (Várna várnai Sim) *akiēs* nekiřs D⁴ 51, PŽ 49, Sim (nėkerta Sch 102). **Añt** *akiēs* trąškana (tráškana J) Sr. Tàvo sesuõ gyvai į tavė panaši, kaip **iš** *akiēs* trauktà DI. Visi támstos vaikai kaip **iš** *akiēs* traukti: támsta, o támsta DI. Jõnas į tėvą kaip **iš** *akiēs* ištrauktas — Jan podobniutki do ojca Г. Mán nereikia kreidõs, aš **iš** *akiēs* (na глаз, на глазомер) nukirpsiu (gėras siuvėjas) Lp. Rėžiau **iš** *akiēs* (kaip *akis* mán ródė) Jb¹ 168. — **ākį** nulėisti — eine Masche am Strumpfe fallen lassen K. Iššiko vilkas ašaką aňt raudono kėlmo, tàs kėlmas kaip viřto, šuniui *ākį* iškiřto Lp. Miškaň, būdavo, eini — tai nēt *ākį* vėria (taip gražù) Ba¹ 20. Skūpūs greičiau *ākį* iš kaktos padovanõs nei kokį-nor dáiktą Lp. Užsikrėčiau *ākį*! — Duõs põnas tėkį! Lp. Kàs gāli šauti nākį, o kàd taip į *ākį* Sim (dár gāli patáikyti į *ākį*). Netūr nei (nė Ds, Kv) į *ākį* ką įkrist Sch 107 (B). Norėdamas (Jėi nóri Sim), kàd táu gálvą iššukúotuť, spjáuk kitám į *ākį* Jb³ 45, Sim. — Viena *akià* (akimi, akiñ) žābalas (āklas) Ds. Pamātė didelį výrą viena *akià* (v. š. *vėino aķe*) Pln¹ 799. Vagzālas (didelis) — kaip *akià* metì (v. š. kàp *aķu meci*), kaip *akià* užmėsti (окинуть взором) Lp. Sù viena *akià* (v. š. *aķe*) LB 233 (Gr1) — Nedõras (Blõgas Krp)

kaimýnas (kaip Plv, Sim) krislas (spālis Plv) **akyjē** Krp, Plv, Sim. Kumpelis akij — kącik w oku SzD, t. y. *akjy* Ds. — Jám Anē krito **akiñ** (jis įsiziūrėjo, įsimylėjo Anē) Lp. Tāmsu, nōr pirštū *akiñ* dūrķ Ds. Nellpk kitām aīt galvōs — diēvas dufs *akiñ* Psl. Kād vaikas užsikrečia āķj, tāi pāima už vōko iř sāko: «Iš māno akiēs vilko *akiñ*, iš māno akiēs vilko *akiñ*, ir t. t. Tfu, tfu, tfu» Gur. — Laumēs paliktāsīs vaikas, sāko, užāuģes meīkas, māžas, kaip kūpstas, plaukūotas, sū baisiai didelēm **akiml** Ož (instr. du., bet šīandīe eina daugiskaitos įnagininku — instr. plur.). *Akim* regius — oczywisty SzD. Pō *akiñ* — jawnie SzD. Mōčēkos dukťē būvo dviēm *akiñ* MPs. Aiszkēsņē dar atmainā musū krasztī regam szenden sawēm akēm D⁵ 5₂ (Pratarmē). Raszūnīks sawēm *akim* (=saviñ *akiñ*) regieies D⁵ 36₉₀. (Kriřtus) gera walanda pas iūs ir po iu *akim* paffiliēkt BpP I 22₄. anis pakiele iem řtuki řuwies... iř kori medaus. Ir ghis emes walge po iu *akim* l. c. 30₁₂. Pharifeufchai... bei didei mokiti buwa, bei po *akim* řwieto grabei elģefi l. c. 56₁₉. Janas kafani řaka ape ateiuři ir nu po *akim* řanti Maffiořchu Kriřtu l. c. 37₉₀. Bei nufedawe iam befedent řu ieis uřu řtala, eme ghis dūna, dekawoia, lauře, ir dawe iemus. Tada iu akis atřiwere, ir pařinna ghi, O ghis praģaiřcha nūģ iu *akim* BpP II 404₂₀ (BGLS 148 lyti *akim* laiko dviskaitos ablatyvu). řenis Simeonas... Bařniczoie po *akima* didzio řwieto ape... Marios Suneli kalbeia BpP II 116₁₀ (BGLS 149). tesj' dirbt' už akių, kaip' ir po *akim'* DK 26₂₇. yřřipažynt' po *akimi* kūnigo l. c. 22₉. Pilōtas... iřpažino po wiřsų *akim'* teiřibę DpO 228₁₉. kuris iau řenei prařtōio awis... ir po wiřko *akim'* pabēģo DpO 275₂₀. po wiřsų *akim'* iřpažinos ėřsas Sunumi Diēwo DpO 218₁₁. — Silpnos (blōģos K) **ākys** — schwache Augen. Šviēsios *ākys* — helle Augen K. Sūrio (kēģo K) *ākys*, skylūtēs — die Poren im Kāse. *ākys* āřaromis āpteka — die Augen füllen sich mit Tränen K. *ākys* mařksta — es wird bunt um die Augen K. Nuō dūmų mán *ākys* apmařko. *ākys* jām pasrūvo (sc. kraujū) iš pỹķcio Š. Teñ baisū važiūoti — kiāuros *ākys* (třrulių vērsmēs, kuriōs niekuomēt neužřāla)... užpustýta, gali dār įsmūkti Pš. Tiņklo *ākys* — oka w sieci SzD. Tēka *ākys* — zacie-kajā oczy SzD. *ākys* baisiniņķēs, raņkos darbiniņķēs Jnš, Sn. *ākys* graībo, řirdlis nepřlima Sch 73 (nepřijema Sim, ř.). *ākys* i akis, vařtai i vartūs Sch 73 (B). *ākys* iřģso bevéizdint (ř. bevéizant D) Sch 107 (Jb² 42), bežiřrint Sn. *ākys* kai řiburiai, strēņų nevaldo Sn. *ākys* nōri miģo, řirdčlē ragaīřio Jb³ 91 (Sl). *ākys* plāčios, aūsys stāčios, daņtys kaip varģōnai (Zuikio daina). Ak-meñs kōjos, mēdžių liemuō, stūklo *ākys*, řiaudų kepurē. — Trobā LF 46 (PrL). „Ař parařýsu“. Kiřs atsāko: „rařýtojo iř *ākys*“, t. y. pāts tikrāsīs (iř visko matýti, kād neparařýsi) Kv. Barzdčlē kaip

Jēzaus, ō *ākys* kāip vēlnio Db. Begēdzio *ākys* subinējē nesvīla (ž. nēsvel Sim). Dū durūkai, dū stumbrūkai, šēšios *ākys*, trīs šikinēs. — Norāgai sū jāučiais iř sū vīru Sch 62. Gēros (Šviēšios Sim) *ākys* dūmu nebijo D (Sch 73), Ds, Sim, Sln, Vl (sāko ma apiē begēdi žmōgu, kuris akysē užslgina kā pats pasāķes). Girgždīnē (Švelpynēs), pādarīnē (padarynēs), trīs sūbinēs, (ō) šēšios (v. š. šēšes) *ākys*. — Žāgrē sū jāučiais beī artōju LF 46. Įeinant *ākys* svīla (svēl Sim, kaista Sln), išeinant pakāušis B (Sch 73), Sim, Sln. Iř *ākys* ištīso bevėizdint Sim, belāukiant Db. Iřmōks kād iř *ākys* iššōks — Not lehrt beten M II 322. Kā *ākys* māto, tō piļvas nōri Žp. Kād aš sušvīpsiu, tai tāu iř *ākys* aīt kāktos iššōks Ba^a 222₃₁ (Jsv). Kāip mergā buvaū, tai mērgavau; kāip marčiā buvaū, tai mārtauvau; ō kāip pasenaū, tai *ākys* išliņdo. — Aguonā Nm. Kēturios *ākys* daugiaū māto nei vienā Sim. Kō *ākys* nusi gāsta, raīkos padāro Tr. Kuř mēla, tei iř *ākys* šk. Nuō baltā kēs (сивуха) — bāltos *ākys* Nm. Nei māno *ākys* māto, nei širdis braško (?? Kas tai *braško*?) Kpr. Ožkōs *ākys* šienē. — Šākē Sch 65. Svēcias ī vidū (trōbā Sim, Žr), (svēčio Sim) *ākys* aīt lentynos Jb¹ 164. Tai iř *ākys*, kāip tabōkos bākis! Sim. Tamsojē raīdasi aūsys, ō šviesojē *ākys* Sim. Tōs pāčios *ākys* veīkia, tōs pāčios juōkias Sim. ūkininko *ākys* gývolī pēni Sim. Vālgyk, kād nēt piļvas plýštū (v. š. plyštū), dīrbk, nēt *ākys* līstū (v. š. līstū) Aln. Šešiū dešimtū šešiū grójant reīkia *ākys* skaitýti š. *ākys* (v. š. ākes) juōkias, širdis (v. š. širdzis) veīkia Lp. Kād *ākys* (v. š. ākes) neregētū (v. š. ģeragētū), piļvas nenorētū Lp. Nōr tāvo ākes nūžvelgia, reikēj(o) sakýf: „neragēu!“ (= neregējau) Lp. — Akiū žolē — jaskółcze ziele, Chelidonia (*bot.*) SzD. Akiū lēlē — der Augapfel, die Pupille K. Akiū družnumas — das Triefen der Augen K. Akiū mójus — Augenblick K. Akiū gýdytojas — okulista L¹. Akiū krislas — pruszyzna oka Miež. Akiū mirksnis — mróg oczy Miež. Akiū vyzýs (ž.) — зрачок (la. acu raugs. Falso Miež). Akiū aīt jō negāli pakēlti B (N). Akiū pasiklāusk D⁴ 55 (D⁵ 70₃₀), PŽ 5, Sim (iř atrāsi Sln, Sr). Bēga kāip akiū išimtas Slv. Eīk akiū šviesumū, nōsies tiesumū Sim. Eina akiū plōtu (куда глаза глядят) Lp. Jisai dāro tik dēl akiū plōto (tik dēl kitū, kād jī matýtu kiti) Op. Gāl akiū pabój(o) mūs(ū) šitiē (v. š. šicīei) paīšai, kād skuřsta Lp. Gražūs — akiū tārpe (taiř akiū B) nōsis Sim. Jī trumpū akiū (kurzsichtig, близорукий) būvo Jb³ 20 (Jb¹ 231). Nemuīlyk akiū! Sim. Liaviūkas taiř įgrasino šūnī, kād nerādus nēt akiū liēpē neparōdyti MPs. Reikē akiū neturēti

ūž tō kélmo išteketi O¹ 58. Sarmatà akiŭ negráužia Lp. Viso
 svieto beveřkdamas akiŭ nustosi Sim. Visŭ veřksi, akiŭ neteksi
 Mrj. Aš peř visà nàkti nei *akiŭ* (nē blúosto Ds) nesudėjau K.
 Añt akiŭ matýt, kàs per viens yrà B (Sch 73). Añt akiŭ pažinti
 N. Añt akiŭ pažiūrėjes (žiūrėjes Lpn) sveikàtos klàusk B (Sch 73,
 pasiklausinėk Lpn, neklàusk Miež, Sim). Turėk añt akiŭ — miej
 na widoku Γ (slavizmas?). **Ikl** akiŭ prisigėres — toll und voll ge-
 sossen N. **iš** akiŭ ĩ akis — persönlich N. Eik mán iš akiŭ K.
 iš akiŭ matýti, kàs jis peř paũkštis š. Eik šaliñ, ō žižlpos išlėks
 iš akiŭ Sim. Kàd paregėjai, radaĩ, taĩ dař jaũ tũ jo nebepalėisk
 (v. š. nepalėisk) iš akiŭ Lp. Tàs bũvo iš akiŭ išluptas ĩ tėvą...
 suvisũ ĩ aną atsigimęs Ba² 381₈ (Lž). **Nuõ** (Iř nuõ) akiŭ matýti,
 kàs peř paũkštis Miež, Sim. eik piktařis nuog akiu mano MP 239a₁₈.
Põ akiŭ — vor Augen N. Põ žmoniŭ akiŭ — in andrer Leute
 Beisein. Põ akiŭ sũktis K. Põ akiŭ (ĩ akis) steliũoti kã — Jeman-
 den zu sich kommen lassen N. Põ akiŭ gėras — Augendiener
 N. Daũg yrà tokiŭ, kuř sũkas põ akiŭ Db. Põ mào akiŭ (mào
 akysė) — przedemną L¹. Põ visŭ akiŭ koravóju — exempla-
 risch strafen R. Jis stóvi mán põ akiŭ K² I 50. Põ mào
 akiŭ jis dirba K² I 44. Taĩp atsitiko põ mào akiŭ (mào
 akysė, mán bemàtant) Jb¹ 172. **Prič** akiŭ — kaip šilkas, ūž
 akiŭ — kaip vilkas Sim. **ũž** akiŭ — pozaoczy, zaocznie L¹.
 ūž akiŭ dāromas, padarytas — zaoczny L¹. ūž akiŭ lójate, ĩ
 akis niėko nesàkote Jb¹ 176. Netikėtai pamàtė ūž akiŭ iř ūžpa-
 kalyje daugybę uzarŭ Ba² 334₉ (šv). — Báimė tũri plačiàs **akis**
 Sim. Nebũk perdràsũs, akis atidėgsi; nebũk perlėtas, daliės ne-
 tèksi Sch 73. ĩ tã dalỹkã labiàusiai atkreĩpk akis (обрати внима-
 ние) Db. Teisýbė akis bādo Sim. Dýgau; dýgusi iř užaugau;
 áugusi mėrgavau, mėrgavusi märtavau, märtavusi bóba tapiaũ;
 bóba tãpusi akis gavaũ, peř (= prõ) tàs akis pati išlindaũ. —
 Aguonà Sch 55. Svetimĩ dúmai (didžiaũ Sim) akis gráužia (griáu-
 žia Sim, šji) Jb¹ 135. Įdũrusi akis ĩ pėčių, tỹliai prabilo LzP.
 Džiaũgias įgĩjes kaip varlė (ž. varlė) akis Sim. Kaĩ pasenaũ, akis
 įgijaũ, prõ tàs akis pati išlindaũ Jb¹ 174. Kiaũlės akis ėmęs
 bet-kuř įlenda Sim. Pakõl duris atdarỹs, dúmai akis išbadỹs Sim.
 Nebũk perdràsũs, akis išdėgsi; nebũk perlėtas, daliės neteksi Sim.
 Staigà sókęs akis išsidũrsi (ž. išdũrsys D) Sch 73. Pakõl sáulė
 patekėš, rasà iř akis išėš Sim. Kõl(ei) táu šviesi sáulė užtekėš,
 gaili rasà akis išėš Ba² 26₂₃ (Čedasai). Diėną iř nàkti išplėtes
 akis. — Lángas (Ateitis 1912 Nr. 12 p. 78). Išplėsk akis, sutráuk

pečiūs, praléisk manē prō pyragūs LF 51 (Prk). Vėizdi akis išplėtes, kaip driėžas ī gėgužė. Akis išplėšes (v. š. išplėšis, bet pl. išplėšī; / kietas) eina Lp. Reikia žiūrėti išplėšus (вытащив) akis Lp. Nebūk perdrasūs, akis išpliksi Rz. Stóvi išveřtes akis (nustėbės) An. Jls paskuī mán tik akis kamšys iš kamšys (v. š. kamšis) už tã áuksinã Lp. Genys ī úodegã kãla, vãrna akis lùpa MPs. Kã daugiaū sù juđ darýsi, negi akis iš kãktos lùpsi (v. š. lupsi) Ds. Akis pabáltinēs šoka ī slenã LF 53. Akis nulėisti K. Paklãusk akis, tai pasakis (v. š. [Si] lyties *pasakys* victoje) = apsižiūrėk gerai Š. Pastātė (выпучил) akis An. Akis pakėliti K. Neganã gėrti, reikia iš akis pavėrti (? nesuprantu Bg) Sim. Akis praveiz(d)ėjau beláukdamas Kv. Vaikėli, nežiūrėk ī knygas taip daūg patámsėje, akis pražiūrėsi Op. Iĩdamas tūri sãkalo akis, atadúodamas šuniēs Sim. Vėenas nóri, kãd bũt (bũtĩ) dienã, kitas nóri, kãd bũt naktis, ō trėčias sãko, aĩ dienã aĩ naktis mán vls akis sópa. — Lóva, dũrys iš lãngas Sn. Kãd nóri bũt gerã patl, gerã gaspadinė, gerã mótyna, tai turėk kėturias akis — iš priėsais iš užpakaly žiūrėk VI. Tàs žmogūs šuniēs akis tūri Miež. Sãulė sãvo eilė būs, ō mums žėmė akis užgriūs Sim. užaklint dabar iki gali akis iu MP 235_{ss}. Mergytė... gromatėlė skaitė, labã graūdžiai veřkė, ašarėlėms akis meřkė Kl^v 97 (46 Lazdynų par.). Akis veřžia, nóriu miėgo, bėt negaliū užmigt Op. ī akis — w oczy L¹. ī akis eiti — vor die Augen treten N. ī akis sakaū — vorwerfen R (Syr. 25, 24). Pãts ī akis — persōnlich R. ī akis paveiz(d)ėjes (pažiūrėjes PŽ 17), sveikãtos neklãusk Sim. ī akis šiaip, už akiĩ (užpakalyje Sch 73) kitaip Sim. Dúonã druskã ėsk, teisybė ī akis rėžk Rz (vertimas iš rus. k.). Kàs jáunas bũdamas pōnui diėvui ī akis spjovė, iš pasėnēs neliaūs Sim. Kàs jaunystėj pōnui diėvui ī akis spjovė, tàs jám pareit aĩt senũ dienũ iš nór jĩ glėbỹ laikyti Sch 82. Kōlei tũrime grýnã sãžinę, tōlei tiesã mums nėduria ī akis Sim. Leĩda ī akis kaip eřžilas putódamas Sim. Mėsã nasruosė, šiknã naguosė, ákys ī akis. — Kad mótyna kũdikĩ žindo Sch 62. Mōčeka ī akis nesilėido Sigūtės Vo^a 131, (Mri). Neknisk ī akis (nemelúok, kito kvailiū nestatỹk) Jnš. Neĩšk ī akis! (ĩ manė pãtĩ) Lp. Nepũsk miglã (?) ī akis Sim. Pažiūrėjes ī akis, neklãusk sveikãtos Op. Spigina ī akis kaip balamũtas snaudãliui Sim. Stó(vi) pati plikã, tũr(i) mãrškinius aĩty(je) iš visiems ī akis žiũr(i). — Liãmpa LF 45. Aĩs tũr peĩ akis dárbo — er hat sehr viel Arbeit LF 95. per akis Heretikai blũznĩė, kad' bĩto... DPo 275_{1e}. Aš tō dárbo peĩ akis (be gãlo daūg) turiũ

Lp, Ds. Kād tū teip paī (ž.) akls (нагло) malūoji, aš tāu kiteip padarýsiu D¹⁴. Kaip šlapiu peī akis Sim. Nórint šun peī akis smōgk, niēko n(e)atbōs B (Sch 98). Ašaros prō akls išbēgo Jb¹ 74.

Kād jaunā buvaū, rožē žydējau; kaip pasenaū, akls igijaū, prōtās akls patl išlindaū. — Aguonā Sch 55. — **Aklms** gēda, bēt širdžiai (v. š. širdē: i pusilgis) sveik Erž. Keliās mergelēs mylēti — **aklms** dangūs, kišēnei čýščius, ō dūšēlei prāgaras Sim. — **Aklms...** veīkia DPo 205₁₂. Akimis (v. š. *akēmīs* SInt, *akīmīs* Als, Sd) peikia, bēt (alē Sim) širdžia teīkia. Akimis žmōgų prarýtų Op. Akimis žiūrēk, ō raīkoms vālios nedūok Pp (vertimas iš rus. k.?). Añtrā kartā dāvē (sc. rāgana) trīs pundeliūs linų iī išsiuntē sāvō dūkterį sū trimīs akimīs MPs. Čiā žmōnēs labāi seīga akimis š. Kā sāvō akimis mataū, tai iī viēriju (tikiū) B (Sch 73). Kaip gegužē sū užrištomis akimis (v. š. akēmīs V) išsiskýrē (ž. išskýrēs, V iszskire sau) výrą PŽ. Kō akimis nepriveiz(d)ēsi, tā kišenē užmokēsi Sim. Išminūngas ūkininkas daugiaū padarýs sū akimis kaip prāstas darbinīškas sū raīkomis Sim. Laūks sū akiīm (r.), miškas sū ausiīm Sln. Sāvō akimis matýdamas gāl iī tikēti Sim. Spiáudo iī akimis mergās gáudo Op. Tiñklā mēzga mažomis akimis mažai žūviai gáudyti, didelėmis — didēsnei š. Žiūri išplēstomis akimis. mušu waikelej ir šcheimina tulas kartu, ne-tiktai drugiū apšerg, bet ir kittomis... liggomis... kits negal, koiomis, kits rankomis, kits akimis prapūl BrP I 476₁₁. Anis... tik ghi išchgaleiūfi Welina, pekla ir Smerti, bei išch tiešos giwan (sc. giwā, t. y. *gyvā*) šanti ir po iu akimis ušu ūtala šedinti BrP I 27₁₀. — **Akysē** (v. š. akýsa) āniolas, už akiū vėlnias Lp. Akysē kaip brōlis, už akiū kaip vėlnias Op. Akysē jis brōlis, už akiū brudēsnis už vėlniā Op. Akysē laižo, už akiū braižo Jnšk. [...] Akysē piestū (š. r. piēsto) šóksta (šóka Ds), už akiū varlēs nepāveja Kpr. Jaunā, gražl, akysē užāugusi Ž. Neī (nē Ds, Kv) akysē (v. š. akýsa Lp, akýs Ds, kur y tebēra pilno ūgumo) tokiō neregējau. Sáugotis anų akysē (v. š. akiesi, t. y. akēsē) visumažiāusio pikto Jzm 86. Mán akysē (v. š. akýs) tavarūoja — es flimmert mir vor den Augen Ds, Vžns. Kō lendl akýse (v. š. akýsa, kuri lytis čia atstoja lyti *akýsna*, i *akls*)? Lp. Giltinē (smeītis Vžns) nežiūri nei akýs (= akýsna, Lp. akýse), nei dantýs Vžns. — **Akýsna** — i akls, w oczy L¹. Akýsna nēša Zs (Viltis 1908 Nr. 13). Nelīsk akýsna-nl Lnm.

MISLĖS. Dū brōliu peī kelēlį niēkad nesimāto — ākys Oz¹ 19. Dvi mažl pupeli visā svietā apsēja LF 44. Dviēm pūpom visūs

laukūs apsēja Ds. Dvi seseli (sesuti) peļ kalnēļj nesus(i)eina
bvL (Sch 55). Dvi žvaigždeli (-dēlēs Pnv), kuļ panóri (pamīs-
lija), teñ nueina.

GRAMATIKOS LYČIŲ ISTORIJA IR TARMĒMOKSLIS. 1. š.
v. ž. ištaria: *ākēs* (*ākis*) nom. s. || *āķis* nom. pl. (*a* pusilgis, *i* siat-
ras) || *ākis* acc. pl. (*k* minkštas); *ākēis* gen. s., *āķi* acc. s., *ākēi*
(*ākīi*) dat. s. = *ākie*, *ākē* instr. s., nom. (acc.) du.

2. Dat. s.: *āķi* (ākmeni, ānti) Jeznē = *āķi* DP 286₄₀, *āķi* tāwai DP
519₄₄. Pritiko kāp kūmstis priē *āķie* Sim (v. š. *při ā-ķei* Pln, Krt).

3. Loc. s.: ž. *akē(jē)*, *akē* (v. š. *akiē* Kv, *ā-ķiē* Als, Pln, Slnt).

4. dwi šwiefi *a k i* paštate DP 610₆₃.

5. Nom. pl.: *ākis* DPo 215₆, 237₁₇, 252₃₂, 274₂, DP 568₄₆ arba *ākis*
DP 619₄₂ skaitytinos yra kaipo *ākys*, kurios lyties vietoje Širvydas rašo
akis PS II 199, nes jo rašyboje dvilypėmis (keimarinėmis) balsių rai-
dėmis yra pažymimas balsių ilgis. Kad Daukšos rašyboje raidė *i* atstoja
ne tiktai *in* (surūkimas DPo 212₆) ir *i* (įpainingio DPo 219₁₇, įstot' 240₁₈),
bet ir *y*, t. y. ilgąjį *i*, rodo kad ir šitie, mano išrankiotieji iš pirmojo
postilės sąsiuvinio, pavyzdžiai: 1) drin' 76₂₆, 87₁₄, 109₁₇, drin' to 103₃₃,
drin' 130_{23,25}, 184₃₂, drin' to 136₂₆, todrin' 71₁₁, todrin' 71₁₀, 81₁₈,
86_{10,25}, 172₂₄, 191₃₀, to drin' 199₃₃, tódrin 71₆, tódrin 71₆, Tódrin' 142₃₃
(greta su todrinag' 99, : kodrinag' 86₂), kodrinag' 99₆, 2) ne išganis 65₃₂,
išmanis 174₁₃ 3 fut., 3) tiginis 154₂₉ „tinginys“, 4) tē paširgį 143₃₄, plg.
teduodý, *tebégý* Ds 3 opt., 5) biēntis 172₆ nom. s. fem., t. y. *biēnty-*
s(i), 6) igis 19₃₆ 3 fut. = ygýs (*igýs*): igiē 133₂₁ 3 praes., kà Daukša,
žinoma, yra taręs *ygýjē* (igijā), 7) gimiai 22₃₃ „gýmiai“, 8) tokfai įžgā-
tis 12₃₅, įžgāščio 12₂₇, įžgāscio 13₃₃, įžgāščio 14₃₀, įžgāščio 22₁₁, įžgāsti
14₇ (du kartu; acc. s.), tokie įžgāščiai 22₁₉ = r. dial. *yšgāstis*, -*ščio*, 9) pa-
wedeimūses 9₂₁, 10) knigos 24₃ nom. pl., iūdaknigei 82₃₃, 11) czįstume
89₃₃, 12) rīkaus 6₃₅, 13) tīlēio 41₅, 14) žimių 83₂₄, 15) ipaczey 87₂₄, ipati
73₃₂, ipatinei 189₃₀, 16) ira 14₃₀, 61₅, ir' 11₃₃, 17) artimībē 21₈, rūstībē 131₃₃,
teifjbes 66₃₃, 18) Bažnīczia 5₁₁, 114_{12, 36}, Bažnīczios 91₂₄, 110₃₈, 119₁₃,
bažnīczioi' 186₂₉, bažnīczion' 91₁₉, pētņīczia 147₁₃, pētņīczioi' 176₁₃,
petņīczioi 150₁₀, winjczioi 128₁₅, 19) darbinīkūs 128₇, muytinīka 72₃₁,
paldienīka 147₁₃, pāfņikas 146₃₄, 148₆, pāfņikas 147₃₁, pāfņīko 147₃,
150₇, pāfņīka 147₂₁, 166₃₃, pāfņīka 189₂₈ (-ka 152₃₁), pāfņīka 147₁₅,
pāfņīkai 147₁₄, pāfņīkų 29₄, pāfņīkūse 190₁₀ = r. *pāšnykas* (iš s. gud.
постникъ), pāfņīkaut' 147₃₃ (-t 150₁), pāfņīkaut' 149₃₃, pāfņīkaudamas 147₂₈,
pāfņīkawo 150₁, razbainīku 117₃₄, školīnīkūs 147₃₀, wietinīka 119₂₂ = r.
viētinīnykas, 20) bādīkščio 8₂₄, 21) ištātīmā 39₁₆, kà Daukša, žinoma,
ištardavo *yštātīmā* (ištātīmā), izgānīmas 133₂₀, -mā 136₂₇, yšmānī-
mē 93₁, sākīmā 147₃, šākīmāis 5₄, 22) gilīniui 135₁₅ „gilyn“, piktīniui 39₁₉,
23) Deywīstē 86₁₈, karalīstos 39₆, Pópiežīstoi 29₃, 24) klaufīt 91₂₀, -t'
133₃₁, 25) izganītoies 81₁₇, wāistītoies 164₂₂, 26) ištātītas 97₃₀, kà Daukša,
žinoma, ištardavo *ystātītas*: paštātītā 82₆, 27) darītū 116₁₁, mokītūs 88₃₄,
3 cond. = r. *mōkytūs(i)*. Visi šitie pavyzdžiai verčia mus raidę *i* ir
daugiskaitos vardininke (nom. pl.) skaityti kaipo *y* (ilgąjį *i*): ānis 58₂,

85₁₅, ánis 82₂₇, 124₃, 137₃₃, 164₁₄, 176_{10, 21}, átjkalūnis 62₁₄, át- 149₁₀, 172₁₀, 174₃₄, áwis 200₁, krikščionis 154₆, 162₃₅, 166₁₀, 172₃₀, 183₃₂, 187₃₅, 190₁₂, pālikūnis 75₃₀, 128₃₅, pa- 128₃₅, 149₉, pātis 27₁₆, 29₂₅, 49₁₁, 59₂₉, 82₁, 83₂₁, 115₂₃, 121₂₈, 122₁₃, 157₂₉, 191_{2, 27}, pātis 25₁₁, 27₇, 116₁₂, 29₇, 117₁₁, 119₂₇, 120₂₇, 122₄, 124_{1, 34}, 146₁₇, 154₃₄, 157₁₉, 170₆, 174₃, 178₇, 179₉, 191₂₃, Sławionis 124₃₆, širdis 22₂₁, trīs 78₃₃, 79₉, 96₁, 119₃, 188₃₄, tūkstantis 74₇, winis 151₁₇.

6. Nom. pl. Lyties ākys vietoje šnektose dar sako ir: ākies Ad, Dsn (plg. Bg² 21,53) || ākes Lp, kur galūnē -es yra gauta iš daugiskaitos vardininko aūses (gen. pl. ausū, bet akiū). Priežodžio ākēs kāp šākēs (Vilkanastrai, Lėipalingio par.) lytis ākēs galėjo atsirasti dėl lyties šākēs.

7. Dat. pl.: akimus DP 561_{10, 12}. iie ne tikėio akimus šawōmus DPo 263₁₇.

8. Loc. pl.: akifa DP 613₃₀, kas gali būti lygu p. dz. lyčiai akýsa Lp, Mrk, kuri yra kilusi iš senėsnės lyties akýse. Galūnė -se tebedaro dar Širvydas, pvz.: iuoje PS I 65₁₅, 74₂₉, tuose 71₂₀, wifuoje 74₁₈, šwyntuoje 74_{16, 18}, giefmeje 72₂₈, wifokioje milifstos dowanofe 74₃₁, nufideimuofe 65₁₂. Taigi, lytis akýse (v. š. akýsa) nėra lygi lyčiai akysė v. (akēsė ž.) = š. r. akysi An, Kp (senšios kartos kalboje; šandie besako akýs, kur y tebėra visai ilgas), nes tuomet Širvydas būtų parašęs *iuofj...; plg. jo lytis tami 67₉, 73₄ „tamē“, pragari 68₂₃, 75₂₇, kuriami 74₉, nickami 73₇. Vadinasi, rašomosios kalbos lytis akysė kilusi yra iš prolytės *akīsēn. — Greta su *aktse || *akīsēn (akisēn) būta dar lyčių ir akisū ž. ir akysū (š. r. a.): Nestovėk akisū Jn. buk akisu (plg. V⁹ 25, V⁹ 179₃) Diewa musu užtaritoju V⁹ 291 (plg. V⁷ 43, V¹¹ 20, 43, 61, 73, 90, 102, 125, 151, 164, 237). wis taj wisumet stou akisu V⁹ 9. akisu pona pinigus užmokiesi V¹² 15. tór sawa akysó P³ 19. noriedamas Jezufas akysu (= akisū, nes y atstoja i arba e) ju yfznikty, pradijeje anomis teyp kalbiety; eykiete miłas Seferis ŽCh 265₁₃. Potam akysu ju yfznika 272₁₉. Mandribe šwityfzka ... moka tun Regułu: giwenty fu gieru gieray, o fu pyktu pyktaj... wyrfzu (= š. v. ž. vīršūu arba veršū) dieł giedas paščiway, akiysu negiedingay 319₁₄. — Kā čā stāví akīsū (= akysū)? Lnk. Mānā akīsū pāvāgē — w mojej obecności Γ (ā, ē pusilgiai). Tverčēniniai dzūkai lyties akysū vietoje sako akýsui (su -i iš vienaskaitos vietininko akýj, sáulėj, diřvoj — v. š. dēirvāi, pēčium).

9. Einamasis vidaus vietininkas (Jb¹ 18 §29), kurį suomių gramatikos pavyzdžiu galime praminti vardu illativus (plur.): akýsna (nėša smėli) — в глаза, in die Augen. Šitas linksnis šandie, kur jis dar tebegyvuoja, bevėik visur yra perdirbtas: Nelšsk akýsna-n (dumýsna-n nēžēñfi) Lnk. || akýsu-n Dsn (čia -n paimtas iš vienaskaitos lyčių: akiñ, galañ, rañkon, šdulēn, pēčium).

ETIM. = la. *acs* „Auge; offene, Wasser enthaltende Gruft im Morast“ (*acis* nom., gen. s. BB XXVII 318 Kabilėje), pr. *ackis* „akys“: sl. *oči* nom. du., gr. *ὄσος* < *okje „akys“, lot. *oculus*, arm. *akn*, skr. *ākṣi*, sl. *oko* (gen. s. *očese*), toch. A *ak* (du. *aśān*), B *ešane* „akis“ Schrader Reallexikon³ I 635. Prie *akiēs* giminės pridera ir *eketē*

„Wake, Wuhne“ Bg¹⁸ 218. Be *eketās*, ide. šaknī *ekw* (greta su *okw*) rodo ir keltų kalba: air. *en-ech*, bret. *en-ep* „veidas“ M. van Blankenstein Unters. 18.

Akls — 1) Tālokių sodžiaus ežerėlis be dugno, Slabados vls., 2) Latvijos ežeras, kuris randasi tarp Šventosios ir Bārtuvos upių Lnk (Sr; A. Sutkevičius vadina *Akys*; plur. ar sing.?), 3) Praniūkų sodžiaus lauko bala, baisiai gili, nedidelė, sunkiai prieinama, nes labai klampi; jos vanduo labai šaltas, Gelvonų ap.

Ākys, Akiū — Rūdōs (kur ji?) ap. raistas.

aký-skauda ž. Sr, **aký-skaudis, -džio** J (Als) — akių skaudėjimas, ból oczu. Toks mētas kād visuř *akýskaudis*, t. y. visiems akis skaūda J.

akl-sopas r. — akių sopėjimas; metas, kada akis sopa J a. v. *ánškrytis*, Pnm, Vd, глазная болезнь, Augenkrankheit.

aký-sopis, -pio v. *aklsopas* J (Psl). *Akýsopis* užpuolė. *Akýsopis* kánkina Sr. Pušalotėnai, gal, ištaria *aklsopis* (į pusilgis iš senėlesnio i trumpo)?

akl-sopstas Ds v. *aklsopas* — akių sōpstas LT II 5.

akl-soptas Š. v. *aklsopas*.

aký-šveitė P (neol.?) — очанка, świetnik, euphrasia (*bot.*) Mt.

akýtai adv. v. *akýtas*. *Akýtai* išadýta skēpeta (skepetā K.).

akýtas, -ta a. (ir ž. *akētas* Sr) — Augen habend, dann löcherig, porōs N, mit Augen (Löchern) versehen, von klar ausgenähten Zeugen, ohne Steigerung K, Ls 562, dziurkowaty, purchaty L¹, очковатый, пористый, скважистый Š, J. Káilis yrà *akýtas* D¹⁸ 13. Laūkas *akýtas* (nēs jamē visa matýti), miškas ausýtas Kp, Šmn. *Akýtas* žmogūs — žvalūs (gerai visa mātō) Skp. Bet-kās (by-kās J) išbadýtas yrà *akýtas*, pvz., pōpiera, tārka, sam-tėlis, kūnas J. Trinýtis iř šešnýtis audimas (áudeklas Sr) yrà *akýtas* J. Kai tešlā aī dūona išakija, tai ēsti *akýta* Š.

akýtė dem. v. *akls*. Miežinio žodis *akytė* v. aketė „пропыть“ begu nėra tik skaitytinas *akitā* (*akētē*), kas būtų lygu lytims *akētē* arba *akeitē*?

akýti, akija, -jo a. (ir ž. *akēti, -ėja* Sr) — 1) porōs werden, eig. Augen bekommen K, dziurawieć J, делаться очковатым, пористым Š. Lēdas *akija* nuō sáulēs J. Tašlā *akija* Ds. 2) Refl. — oczkowacieć (ciasto). Dūona kildamā *akijas* (akija Ds) kaip sniēgas nuō sáulēs J.

ākyti, -ija, -jo — gderac w oczy wyrzucajac wady J. ūktveris *ākijo* bėrnā kōl išākijo (išvāksijo, išbarē).

akýtis — Bezeichnung eines bestimmt gemusterten Gewebes LF, oder *lamstýtis* — mit verschobenen kleinen Quadraten Mit I 129 Klp.

akytūmas — пористость, скважитость, Porosität Š, dziurkowatość, purchatość L¹.

akýt-žemis, -mio — dirvų kalniukai, kur smagiai juoda žemė, lyg anglies (aŋglio Кр) gabalėliai sumišę su žvyriu Кр.

akiū·kliai — końskie okulary (žeby nie straszły się konie) Mc.

akiū·klis, -lio — sietelis, prateptas per sulenktą ratu tošį ar luobą, dedamas ant veido, kad bitys neįkástų į burną. *Aidañ prē bēču pšīdad a kū·kəl* Dvd.

38 **akių·moja** — Augenblick Klv. Jiėdvi... ýpačiai paskujóji, *akiumojoj* tėvo balso paklūsus, kėdelius palėido B^s 57 (Kraupiško par.).

akiúotas Š v. akýtas. La. acudots „poroš“.

akiúoti — čiėpyti (l. szczepić), pfropfen (Bäume) Op. Jañ laikas at-ėjo *akiúoti* laukinės grūšaitės, obelaitės.

akvai adv. v. *akývas* — otwarcie J, neugierig J^s 8 (L^s 353). *Akvai* (ĩ akis) sākė jam J.

aký·vaizda ž. Als, Kv, Sint, aki·vaizda Jb⁴ — вид, видное место, присутствие, Gesichtskreis, Anwesenheit Š, Geitl, publika D², obecność, oblicze L¹. *Akývaizdoje* — obec, wobec L¹. Nestovėk pačiojė *akývaizdoje* (aki· Jb⁴). Jls tai padārė mào *akývaizdoje* — на моих глазах, в моем присутствии Š. Visų tautų *akývaizdoje* Jn. Mótynos *akývaizdoje* dāvė peř ašį V. Esam diėvo *akývaizdo(je)* Jzm¹ 14. Viėšpats ių *akývaizdo(je)* gausiūs dārė stebuklūs V⁹ 11. Nerōnas... geidė dār didžiūotis Rymionų *aký·vaizdoje* įvairià gražýbe iř tuřtais D¹³ 29. Kiteims (ž. kitime) *akývaizdoj* gálvas nurañtė D¹³ 627. noutaka dawę rąką jaunkiou, kōrsaj jė akýwajsdōie pabucziawo iř žljūs sōkiję D^s 51₃₃. Pasekieie gūřti iř it but to nenumanęntys parskajtiusys akýwajsdō dekre-tą, išz apmaudo nerasdamiš nómusiš sauso medio i swirtį pakorę D^s 59₃₀.

akývaizdas v. akývaizda — widok, widne miejsce, obecność J. Atimik óbuolius (óbalius J, ž. óbūlus Sr) iš *akývaizdo* (iš akių). Į pātį *akývaizdą* padėk sūdą, kepūrę. Kō atsistójai į *akývaizdą*. Jls *aký·vaizde* mūšė vagilių J. sōgrieszity akiwayzdy Wieszpatyis P^s 20.

akývaizdūs, -di, -vaizdų — publicus D¹, naoczny L¹.

aki·varas, pl. -rai Š, akivarai Ds — balos, liūno atvira akis (mažutė), bet labai gili ir pilna vandens, окошко в болоте или тряси-не, Loch im Moorgrunde Š, r. a. (Aln, An, Kriaūnos, Кр, Uš, Vžns).

Neik liūnaš, įsmūksi (r. a. insmuksi Ds, Sl) *aklvaran* š. Pilnà balà *aklvarų* š.

ETIM.: *akis* + *vérsti* „öffnen=stechen“ || *aiāvaras* Ds „offenes Wasserloch im Moorgrunde“, l. *otwór* „skylė“.

akivarúotas, -ta — pilnas akivarų (akių) LT II 5. *Akivarúotas* liūnas Ds.

akývas, -yvà — dworny, curiosus SzD, Augen habend, dann neugierig N, oczywisty, otwarcie mówiący J (VI), žvitrūs, žvalūs, kuris gerai mato Kp. Kuřs į akis pasàko tiěsà, tàs *akývas* J.

akl-veizda r. v. *akývaizda* Miež. *Aklveizdoje* — wobec, przed obliczem Miež.

aký-veizdas v. *aklveizda*. Smūtnas tàs būvo *akýveizdas* Gm 42. Buwa taj diena szwenta... sauly par diena žeme rajtidamos, jau wakarop lajstis pradieje, ir apszwisdama kainus, myszkus ir lankas, labaj gražu dare akiweizda: o Dangus nors taj rudenop buwa, wienok ... buwa skajdrus Gm 57.

akyvýbė r. — dworność, curiositas, periergia SzD (N — Neugier).

akyvičnai (be nē *akivičnai*?) adv. v. *akyvičnas* (hibr.) — oczywisty J. Akyvičnai (akysė, peř akis) pàvogė peřlį.

akivystai adv. v. *akivýstas*. Kabeliai tai visl̃ *akivýstai* mētē akiñ iř suprañta, viskà mātō Pnv (A. Koncė iš Rėklių).

akivýstas, -ystà — любознательный, wissbegierig Krk (š), oczywisty (saką Svėdasiškiuose gudokšliai). *Akivystà* mergaitė š.

ETIM.: *akis* + *iř-výsti* (iřvýdo) „pamatyti“. Veikiausia *akivýstas* bus perdirbtas iš lenkų kalbės žodžio *oczywisty* „augenscheinlich“, įvedus jam garso ė vietoje iš *akiēs k.* Taip bent Trautmann's (Altpreuss. Sprachd. 298) aiškina prūsų kalbos žodžius *akiwijsti* arba *ackiwijstu* adv. *ackewijstin* adj. „öffentlich“.

akivizdnai (ar akyvy-?) adv. v. *akivizdnas* — oczywisty J. *Akivizdnai* datýriau, kàd pýpkė škàdija, bō jaũ spjáudau sũ kraujais J.

Ši žodį bus lietuviai persidirbė iš l. *oczywis(t)ny*. O, gal, patys lenkai yra turėję lyti* *oczywizdny*, kuri galėjo atsirasti surizgimo keliu iš lyčių *oczywis(t)ny* + *oczywidny*?

akl-žada r. (ž. būtų **aký-**) — tiěsmukas, mówiący w brew, w oczy.

Aš neesmũ tōks *aklžada*, kàd kalbėčiau tuō į akis jōs blogūs dárbus J. Caro valdžia būvo paprātusi pastūmėti veikėją nuō savęs tōl-tōl į šiaurę kaipō sàvo *aklžadą* Vs¹ I 103.

akl-žaga (aký- L¹) — įžūlus žmogus, zuchwalec.

akl-žara — kas tiesiai į akis viskà pasako, tiesiog į akis žėria Nj.

Kōks jils *aklžara* — nesisarmātija priē akių sakýti Pnv.

aki-žaras — žmogus, kuris į akis tiesą žeria. Tòks iš jò *akižaras* (v. š. *akí-: i* pusilgis) : *ką* tiktaĩ žino, tuòj(aũ) iř drėbia (v. š. *drėbję*) tiėisiai akýs (akýsna) Кр. Iš kuĩ tũ tòks *akižaras*? Jnš. Aš dá nemačiaũ tokiò *akižaro* Jnš.

aki-žarsta — žmogus, kurs į akis žeria tiesą ir tuo kitam gėdą padaro Vd.

Ākla-ežeris — Šunskų ap. buvusiojo ežero vardas (J. Giraitis).

aklaĩ adv. v. *āklas* — blindlings N, šlepo, naošlep Miež, плотно, наглухо, герметически. Atvėrė akis *aklaĩ* užgimusio NT (Joh. 9,32). Taĩp potám keli iš jũ, *aklaĩ* prisimaũkė, būriškai beĩ kiaũliškai tuò pràdėda zaũnyt Dn. Užsiklòjo *aklaĩ* (kàd nė óras neprieĩtų) Slb, Smn. Akli yra, iog' akláĩ dráfkoš tarp' erškecziu, kurėis žėidžia ir krúwina dũšià ДРФ 143₁₀. *Aklaĩ* (герметически) užtaisýti (V. Póžela iš Joniškių ap.). Užkàsk (bũlbių duòbė) *aklaĩ* (наглухо)! Db.

† **akláitis, -čio** J (VI) — juodasis, velnias. Kàd tavė akláitis pagáutų (ž. pagáutum J). Šitas žodis yra nesupratimo padaras iš *āklatis* (v. *āklatis*).

39 **Akla-puòdžiai** (1585 m. Аклаподе S) — Kràikių par. dvarelis Vš II 29.

Ākla-raistis, -čio — Dievógarsio (Boguslawiszki) par. raistas.

āklas, aklà, ākla — šlepy SzD, Miež, J, Srv, blind R, N, K (Ls 467), арјакєs, caecus D¹, слепой; закрытый, глухой, темный; незабелённый Š, ukryty, pokryty czemukolwiek J. *āklas* esmĩ — nepri-regiu, nemataũ, blind sein R. Apjankũ, *āklas* pastòju (pastòwju R II 78) — blind werden. Nė *āklas*, kàĩp *āklas* — ošlep, instar caeci SzD. Viena akimĩ *āklas* К² I 10. *āklas* ėžeras J — užaugęs liũnaĩs. *āklas* ląngas J — поддельное окно (pàpieštas). *āklas* lie-tũvininkas — ein Stocklitauer N. *āklas* mēdžias — глухой (дремучий) лес Bg¹⁰ 260. *Aklà* naktis Kv — stockfinster. *Aklà* put-rà Kv — juodà, bė píeno iř užtrino (pràdaro). *Aklà* síena (bė lango) Kv. *Aklà* trobà — ein Haus ohne Fenstern B (M). *āklas* vókietis B (Sch 113) — der dumme Deutsche M II 468, ein Stock-deutscher, der nur Deutsch versteht N. *āklas* akiũ nepaslėpsi B — wer den Schaden hat, darf für den Spott nicht sorgen R III 86. *āklas* āklą netoli (ž. netoliė) tevės (tenuvės Jb² 12, 138) Jnš, Sim, Sr. *āklas* āklą vadžiój(a) B. *āklas* aklám kėliaĩ (v. š. kėl'i) nedaũg teparódys Slm. *āklas* āklą kėlio kláusias Š. Er gal aklas aklam keli roditi? er ne abudu ing dũbe impola? BrP I 245. *āklas* bā-das dúonai ėsant — es ist noch keine Hungersnot solange man Brot hat M I 3 (iš B, žr. Sch 75). *āklas* (v. š. āklos) būdamas kitám kėlio (v. š. kėle) neparódysi Pln. *āklas* kàĩ vištà Op. *āklas*

nėregį vadžioja Sim. Dirbi kaip *āklas* vóketis Sim. Graĩbos lt *āklas* tamsojė Sim. Kaip *āklas* āklą vės, (tai Miež) abù (abùdu Miež) ĩ duobę įkris Miež, Sim. Kaip *āklas* (aklós D) pō gĩrią kláidžioja (klájdio D) D³ 41. Kaip vės *āklas* āklą? D (Sch 73). Kō *āklas* veĩktų, kád kēlią matýtų Brž, Mrj. Kuĩ eis *āklas* būdams Sin. Nórįs ĩĩ *āklas*, kás jō peĩ kāklas Sim. (Kás tai peĩ kāklas, tik bėdà kád *āklas* Sim). Gál tū *āklas*, kád nemataĩ kuĩ kāklas Š. Ar nufsĩdēio... anšáĩ áklás... iog' iam' tēipaieg Diėw. Šką gārbe dāre DPo 355_g. Katrās arklýs taip māto ĩš prýšakio kaip ĩĩ ĩš ūžpakalio?—*āklas* Jrg 739.—Yrā aĩt svĩeto teĩsýbė, alė kád *aklā* Sin. Šárka bė uodegōs, kuĩčias kiėmas, *aklā* trobā Sch 97 (B). Šoko pelėda *aklā* ĩĩ raišā Sch 18.—*Aklám* ĩĩ puĩvas áuksu ródos Sim. *Aklám* kēlio neparódysi Db. *Aklám* nereĩkia véidrodžio Sim (zeĩkoro PŽ 5). *Aklám* visuĩ blōga (blogaĩ Sin). Kás gēro *aklám* ĩš zeĩkoro? PŽ. Senám girtám juōkis, *aklám* raišám nesijuōk Sim.—Kaip *āklai* vĩštai grūdās Rz, Sim.—*Aklū* stūmiasi (stumjasi M I 3—sie stossen sich wie blind) víenas víeną B.—Bė šunĩės namaĩ kurtĩ, ō bė mažų vaikų *aklĩ* Žp. *Aklĩ* namaĩ bė šunĩės, kurtĩ bė gáidžio Š.—*aklų* apžiebimas DPo 338_g.—*Aklāsis* vaĩnas—der Nachtrabe N. piktaĩs ákláĩs (= *āklasis*)... pašáulis DPo 320_{1g}. *Aklóji* žarnā—kātņica L₁, vienúogalė Šd. Tė tavė (sa. našlūžĩ) sodĩfs nuō *āklojo* kuĩnēlio J^a (Jb). *akliēĩĩ* rėgi DPo 28_g, 18. *akliėy* rėgi 25_g.

Daukšos *āklumas* DP 485₁₁ rodo, kad senovėje būdvardžio *āklas* būta βαρύτονον'ο, kam pritaria jo paties dat. s. *āklam'* DP 283_{1g}, t. y. *āklam*. Daukšos vardą dēvi visa postilė, bet ĩš jos teksto matyti, kad postilė nēra vieno žmogaus darbas, nes joje yra ne vienos šnektōs lyčių ir žodžių. Vienas Daukšos vertėjų yra taręs *āklam*, bet kitas—kitos rytiečių šnektos atstōvas—*aklų* (aklų DPo 338_g). 'Θεύτονον'as *aklų* Daukšos postilėn yra pakeĩs ĩš tos rytiečių augštaičių šnektos, kuri jau ir XVI amžiuje, kaip ir šiandie, būdvardžių teturėjo viengá tiktaĩ rūšĩ—θεύτονον'ινε: *gerám*, *bal-tám*, *antrám* (dat. s.). Daukšos postilėje turime ir kitos rytiečių augštaičių šnektōs atstōvą, kurio šnekteje XVI amžiuje dar tebebuvo gyvi senovės βαρύτονον'iniai būdvardžiai, pvz.: ántram DPo 88_{2g} (dat. s.), miēlieĩ 74_{2g}, 125_{2g}, 145_{2g}, 364_{1g}, tūlāis 130_{1g}, 214_{2g}, 267_{2g}, 352_{2g}. *Aklas* drauge su *mēlu* (sĩrb. *mlo*, *mlla*, *mllō*) ir *tūlu* „multus“, kurie šiandie eina „oksĩtonais“ (*aklám*, *mielám*, *tūlám* dat. s.), dar XVI amžiuje kai-kuriose Rytų Lietuvos šnektose tebebuvo „barĩtonai“: *āklam*, *mēlam* ir *tūlam*. Pastarąjā būdvardžių rūšĩ lietuviai yra paveldėję ĩš ide. prokalbės. Priesagos -lo-||-lā-βαρύτονον'ĩ rodo ne tiktaĩ lietuvĩų, bet ir slavėnų kalbų faktai, pvz., rusų целый, тѣплый, вялый, милый, наглый, смуглый, спелый, зрелый, тухлый (тохлый), тяглый, дохлый. Rusų kalba θεύτονον'ĩ rodo, pvz., šiems būdvardžiams dalyvĩams: жилой, гнилой, былой, пропалой (палой), удалой. ĩš

šitų pavyzdžių matyti, kad būdvardis tuomet turi kirtį galūnėje (mūsų atsitikimu priesagoje *-lo-*, *-lā-*), kuomet pats veiksmazodis, iš kurio daromas yra būdvardis, iš prokalbės gadynės yra buvęs „oksitonas“, t. y. yra turėjęs kirčiuotą ne šaknį, bet galūnę. Latvių veiksmazodis *dzst* „sa-
-жить“, *būt* „быть“, *duēt* „дать“ rodo, kad išvestiniai jo būdvardžiai turi turėti kirtį galūnėje, nes paties veiksmazodžio kirtis randasi irgi galūnėje: ide. dial. *gʷite-í* || *gʷilo's*, *bhūte-í* || *bhūlo's*, *dōte-í* || *dōlo's*. Iš tokių veiksmazodžių, kaip kad latvių *pūt*, *rāt*, *rīt*, *sēt*, *snāst*, *spēt*, žinoma, šiaurės rytiečiai indoeuropiečiai, darydamies būdvardžius, tegalėjo padėti kirtį tiktai šaknyje, nes joje turėjo ir patsai veiksmazodis. Todel rusai sako: спелый (успела) || *la. spēi*, одёла ном. s. fem. || *la. dētiš* „деться“ (lie. *nusidėjimas*), bet жилой || *la. dzst*, была || *la. bāt*. *Aklas* yra buvęs „baritonas“ del paties veiksmazodžio *akti* „baritonumo“, ką iki šiai dienai teberodo dalyvis *aŭkqs*, f. *aŭkanti*. Senieji „oksitoniniai“ veiksmazodžiai šandie dalyvio vienaskaitos vardininke (nom. s. m., f.) turi kirtį galūnėje, pvz.: *ēdqs*, *ēdanti* || *la. ēst*, *bēgqs* || *la. bēgt*, *jojqs* || *la. jāt*, *sēdqs* || *la. sēst*. Senovės baritoninių veiksmazodžių dalyvis dar ir šandie tebeturi kirtį žodžio šaknyje, pvz.: *rīmstqs* || *la. rīm*, *rīqs* || *la. rīt*, *spējqs* || *la. spēi*, *šīdqs* || *la. šīdīt*.

40

ETIM. = *la. akls* „blind“, kas yra būdvardis (slavėnų kalboje ir dalyvis — part. praet. act.) iš veiksmazodžio *akti* „blind werden, слепнуть“ *Бг*¹⁰ 268. Tą pačią priesagą turime ir kituose būdvardžiuose, pvz.: *dēglas*, *dāglas* (*la. deglā* cūka *BW* 17668 var., *daglā* cūka l. c.) „weiss und schwarz gefleckt“ || *dēgti*, *īdlas* „daug kās, multus“ || *sl. tyti* „l. tyć, didėti, storėti“, *kūslas* „silpnų akių, žąbalas“ (*la. kusls* „zart, klein“) || *la. kust* „silpti, tirpti“.

Aklas Ažarėlis (v. ž.; r kietas) dial. v. *Aklāsis Ežerēlis* — Seinų par. ežeras (nepricinamas, aplinkui liūnas, samanų).

āklatis, -ties f. — šlepota SzD, Blindheit Q. Kād tavē *āklatis* — dass dich der Teufel B (M I 3). Iť kurį *āklaitį* — und dergleichen lahme Possen R I 4 (M). Kokīg (= *koký-gi*) tatái *ākłatis*, didešne neg' Pāhonių DPo 110₁₇. Kokig' tatái *ākłatis* ir pāikumas DP 582₂₂. ingimta *ākłatis* KK³ 224. nūg' *ākłaties* pašvėikino DP 523₁₇. del *ākłaties* KK³ 129 (plg. BGLS 270). apžiebėk *ākłati*... žibėiimu DK 50₁₁. dide *ākłati* DP 409₂₈.

Žodynų velnio vardas *Aklatis* „Teufel“ (M I 3, N, K) yra nesupratimo padaras. Keiksme „kād tavē *āklatis*!“ žodis *āklatis* reiškia ne „velnią“, „Teufel“, bet „aklumą“, „Blindheit“. Kuršaičio nesuprastas *ākłatis* Juškevičiui (o iš Juškevičiaus ir Šlapeliui) pavirto net *ākłálčiu*. Taigi, velnias *ākłatis* > *ākłāitis* yra ne kalbos faktas, bet žodyno rašytojų pramonė.

āklē K, Jrb, **aklē** J, Gl — 1) Wespe B (M II 538 „grosse Bremse“), kleine, schwärzliche, fliegenartige, sogenannte blinde (*āklas*) Bremse N, K (Ls 282), слепень = žabālis Ds. *āklēs*, vāpsos, biŗbdamos lakió(ja) J³ 219,28. Peŗ glrią bevažiūojant kād užpūolē *āklēs*, tai kumėlē manē nasraīs paŗnešē Gl. Nubaidýk, nukrapštýk tās

aklės nuõ kumėlės Jrb vls. (Lukšiū káimas). **2)** toks moteriškas, kuris gerai neapsižiūri, lyg kad, rodos, neprimato Gl, Jrb, слепая, die Blinde. Tai jau *aklė*: spitriója, krapliója, tarýtum bė akių. Eik jau, eik, *ākle*, dár, māt, tū kã pamatýsi! **3)** *āklė* — глухая крапива (**la.** *aklā* nātre), die taube Nessel, galeopsis (*bot.*; plg. Mt). **La.** *akles* „Taubnesseln“.

† **aklepinimas** — Antwort BGLS 83₁₃, 270 — yra spaudos klaida lyties **atlepinimas** (= *atlepinimas*) vietoje.

Ākl-ežeris (v. š. āklažefīs Ds, -fīs Rm, Krkn, -žeris Mrk; *ēkl-ežēfīs* Als su dviem kirčiam) — tikrinis ežero vardas: 1) Dusetų par., 2) Ramýgalos, 3) Krekenavos par., 4) Subártonių soddžiaus lauke, Merkinės par., 5) Alsėdžių parapijoje (liūnais apaugęs, paslėptas ežeras, giliai vanduo esąs tyras).

ākliai (ir āklės R) — (herba) B, Dannettel R, galeopsis Tetrahit. **P. La.** *akli* „Taubnesseln“.

aklyba J (Pšl) v. *aklybė*. **La.** *akliba* „Blindheit“.

aklybė K, Nm, **aklybė** ž. — Blindheit N, K, šlepotá J, Miež, L¹, ošlepienie, ослепление L¹, š. Prekýbos nustójus *aklybė* (sc. raĩdasi Lietuvojė) D⁵ 12, (Pratarmė). Tàvo akĩms linkėju (ž.; linkiū a.) amžinõs *aklybės* PP 38₂₆. Meĩskitės už anùs, kàd pažintų sàvo *aklybė*, kàd nerũstintų... diėvo Sz II 33.

akli-gýv(a)s pasigėręs — besoffen K¹ I 220 v. *akigývas*. Kaipgi iš tikrųjų yra? *Aki-gývas* ar *akli-gývas*? Esą sakoma: ikl *akių* prisigėręs — toll und voll gesoffen N ir *aklinai* pasigėręs.

Aklikas — Marcinkonių par. ežeras (nedidelis, bet labai gilus, kuriame net žvejoti esą negalima).

aklyn eĩti — blinder werden K.

aklinai — bis zum Blindwerden N, K, šlepo, naošlep Miež, на-глухо, плотно, герметически J, szczelnie L¹. *Aklinai* girtas — voll und toll B, R II 353. *Aklinai* pasigėręs (apsigėręs — bis zum Blindwerden besoffen M I 3) K¹ I 220. *Aklinai* prisigėrti K — наклюкаться. Varteliūs *aklinai* užkàlk, kàd niėkas nevàikšciotų J. *Aklinai* užsiũti, užmėgzti K. Jis ùpė tiĩklais *aklinai* užspėndė K. *Aklinai* āklas — ganz blind Mit I 386. Užkàlk, uždaryk *aklinai* Nm. Dũrys *aklinai* uždarytos Kp, LzP³ 118. Visuomèt reĩk *aklinai* uždėngus virti Žn 4. Langaĩ *aklinai* užkaltd, nei žiėmą nei vāsarą neatdāromi Vš.

aklinai N (**aklinai** K) — eine nicht brennende Nesselgattung, taube Nesseln N. Be nėra šis žodis skaitytinas *akliniai*? Plg. žodžius *saldiniai*, *rũgštiniai* (obuoliai).

āklinas, āklinā — szczelny (sandarūs) L¹, глухой, плотно закры-
тый Š.

aklinčiūs — aklas žmogus K¹, Vái jūs *aklinčiai!* TŽ I 239 Nr. 65₁₁ (PrI).

† **Aklinė** bacška N (Aklinnė Miež II 469) — Biertonne yra spraudos klaida rankraštinės lyties Allinnė vietoje (v. *alinė*).

aklinėjimas — tarsi aklo vaikštinėjimas ir ieškojimas.

aklinėti — žabalinėti Ds, SI, taumeln, weil man nicht sehen kann, von Betrunkenen; blinde Kuh spielen N, blind umherirren K¹ II 196, ходить как слепому, шарить J, Š. Aklas *aklinė(ja)* iř niėko nesugraĩbo J. *Aklinėja* žmónės patámsyje pō gatvės Š. Niėko šviėsy nepasidaraĩ, taĩ paskuĩ tũ čià (v. š. *čà*) *aklinėk* patámsy! ISI.

aklinėtojas (-jis K), **-ja** — wer wie blind umhergeht K.

āklinimas — Augenblendung R, Blendung N, das Blenden; das Blindumhergehen K.

aklinis, -nė — blind, von blossen Scheinöffnungen wie z. B. von einem bloss gemalten Fenster (aklinis ląngas) K, глухой, слепой Š, ślepy J. *Aklinis* ląngas K — blindes Fenster K¹ I 246 (parašytas sienoje Jn, nupieštas). *Aklinis* rąktas — bė šerdiės, skylūtės Kv. *Aklinis* sklāstis — neatdāromas J. *Aklinė* kamarà — bė ląngo iř dūrų, kurl būdavusi priė senovės klėčių Kv (Viltis 1908 Nr. 82). *Aklinė* žarnà — dugnōlius, vienuogalė žarnà Š. *Akliniai* akiniai (akuliōriai škn) — nuō dūlkių. *Akliniai* trobōs galaĩ — kiauraĩ nudengtieji Erž. *Aklinės* piřstinės — nepiřstūotosios (plg. J, Š).

- 41 **Aklinis** — Kùrtuvėnų par. ežeras Vš II 10. Lenk. Oklin — jezioro gm. Kuków Vo 30, lenk. Oklinek — Vižainio vls. ežeras (wieś Okliny) Vo 8 bus kilę iš lietuviškų vardų *Aklinis*, *Aklinūkas* (ežerai) ir *Akliniai* (sodžius).

akliñtelis, -lė — staarblind KIL, der arme Blinde (mitleidig) N, recht blind K, совершенно слепой J.

āklinti — 1) tr. blenden R (N), blind machen K, oślepiac, ślepić J, Miež, L¹, делать слепым, ослеплять; считать, называть слепым Š. Tũ manęs (manė) *neāklink*, aš ne āklas, aš mataũ J. 2) intr. blind umhergehen K, идти ошупью, о слепом (*ōklintė*) Š. Iř *āklins* daĩ mán peĩ laukũs lėg aklyš. **La.** *aklinat* „blenden“.

āklintojas (-jis K), **-ja** — wer blendet.

aklinūmas — sandarūmas, glaudūmas, szczelność L¹.

āklis ž., Btg, Lp, Š, **aklyš** L¹, J. — 1) слепец, слепыш, Blinder Š, ślepiec L¹. Eik jaũ, eik, *aklyš*, dár, màt, tũ kã pamatýsi Gl, Jrb.

2) слепень, *tabanus bovinus* (zool.). *ākliai* — tabanidae Bl. Bim-balai iš *ākliai* Vt 98, SInt. *ākliai*, akliukai árklus kapója vāsa-rą Lp. *Akliai* užpúola (užpúnia) aūt jáučių beáriant J. 3) *āklis* — слепая крапива (la. *aklā nātre*) Miež, galeopsis (bot.) P, Tv, Žr. *ākliai* — die Dannessel, eine der Form nach nesselartige nicht brennende, aber wohlriechende Pflanze K. La. *aklis* „der Blinde, kleine Bremse“.

aklystà, -ỹstos — слепота J, Blindheit. Taip kuns muſu ghrekais megįta: Apiakints ghreku akliſta 1570 Mž 452₄. žina tatay... Die-was, iai toi akliſtoy nepakliſi 1600 m. MP 105_a.

aklỹstė v. *aklystà* — Blindheit N, K. Stebùklinga *aklỹstė* DK 45₂₉. Veĩksmas dāro tik *aklỹstę* J. Tobioſiu... Ponas akliſte... iſkorot teykies MP 68a₂₁. Teypag... tu padarik toy akliſtey MP 105a₁₈.

āklus, -lė — spitrius, spangys, šlepuch J. Eĩk tũ, *ākliau*, aĩ tũ nemataĩ.

aklókai adv. v. *aklókas* K, J.

aklókas — ziemlich blind K, šlepowaty J. La. *aklók*s „aklesnis“.

aklumà, -mōs, āklumà — слепое, глухое место, слепая точка, blinder Fleck Š.

aklūmas — Blindheit R, N, K, šlepość, šlepota Miež, ciemnota, zaślepienie L¹. Jėi nóf iſ tiesōs sugrįžĩ .. tegidārai tataĩ, kà tās āklas dārė. Tėpažĩſf piĩm *aklūmà* DPo 143₂₄. La. *aklums* „Blindheit“.

ISTORIJA. *Aklūmas* drauge su lytim *aklām* del kirčio yra naujadarai, nes jų vietoje senėliau tebebūvo dar sakoma *āklumas* ir *āklam*: *āklumas* DP 485₁₁, *āklummas* R s. v. *Blindheit*.

aklungys, -gė J (Vl) — слепыш, слепоня, šlepucha.

akluoti Sr (aklėti J) — robić jak šlepy. áudžiu marginiūs, *akluoju*.

Aklūšiai — Оглуше — Žemaitkiemio (ar Aluntos) vls. sodžius, einant į Vidėniškes, tarp valdžios miškų Bn.

aklūtis — глухая крапива (зеленчук), galeobdolon (bot.) P¹ 111.

Matulioniės (Mt, iš čia ir Š) † *akluotis* yra atsiradęs iš Pabrėžos lyties *Aklūutis*, kurio Mt nemokėjo atversti rašomosios kalbos lytim. Pabrėžos rašyboje dvilypiaĩ balsiaĩ vartojami kirčiui pažymėti.

Akmenà, -nōs, ākmenà — 1) vok. Dange, Kuršo marių upė, pratekanti pro Kretingą ir Klaipėdą (1253 m. dokumentė šĩ upė vadinama yra Aggemine BG 247, t. y. *Akmĩnà*; šĩandie kretin-giškiai ištaria *Akmenà*), 2) Jūros kairiasis intakas, 3) Šaltuonės dešinasis intakas, 4) Miltuvos dešinasis intakas, 5) Dabikinės deš. intakas, 6) Žižmos (Ventos kairiojo intako) deš. intakas, 7) Súosos intakas Kp ap.; išteka iš Akmėnių sodžiaus galà-

laukės (vasarą išdžiūsta), įteka į Sūosą ties Radžiūnais Palėvenės parapijoje (v. š. *Akmanā*). Žem. *Akmīnā* (arba *Akmēna*) Π, KosL 23b, 27a, SG VII 424, XI 774. *Akmenā* Vš I 56, 61, TŽ I 16. Vienna karta Kretingoj rudinies laįki ejau liptu pagal par... *Akmeną* v¹³ 33.

ISTORIJA. *Akmenōs* pavirtimas *Akmīna* žemaičių tarmėje, jei 1253 m. šaltinio Aggemine nėra kuršiškas vardas, būtų įvykęs dar prieš XIII amžių. Kad *Akmīnā* yra kilusi iš *Akmenōs*, dar ir šandie tebedrodo miestelio vardas *Akmēnē*. Be to, plg. žemaičių žodį *pelīnā* Kv, *pēlīnā* Als, Rt, Slnt greta su žodžiu *u'špelēni* = augšt. *pelenai* || užpelēnē. Iš šitų pavyzdžių matyti, kad žemaičių tarmėje pavirsta junginiu *in* tiktai to *en* (+ balsis), kuriame *e* būta nekirčiuoto. Žemaičių tarmės ypatybė versti nekirčiuotą *en* (+ balsis) junginiu *in* (v. š. *in*, *en*), man rodos, bus ne atsinešta į Kuršą, bet naujai Kuršė įgyta iš vietos gyventojų kuščių. Tą ypatybę pažįsta ne tiktai lietuviškoji Kuršo dalis (Žemaičiai), bet ir latviškoji dalis. Ir senojo Kuršo latviai akmeis vietoje šandie ištaria *akmins*: *akmiņa* gen. s. BW 17850 (Zlėkas), 13273,1 (Ėduolė), 15383,1 (Raňki), l. c. 9 (Ciēcere), 15564,9 var. (Liel-Krūte), *akminim* dat. s. 12764 var. (Jaunmuiža, Ciecere, Biksti, Bldene, Lestene), l. c. 4 var. (Kandava), l. c. 5 var. (Alsunga, Smukas), l. c. 12 (Jaunmuiža) arba *akmiņam* 12764,7 (Ventspils), l. c. 11 (Kuļdīga), *akmini* acc. s. 13041,15 (Ridel'i, Talsu aps.), ar *akmini* 15564 (Bārtava), *akmiņi* n. pl. 18033 var. (Puōpe), *akmiņu* gen. pl. 15939 var. (Kabile), 15940 (Ugāle). Iš Bretkūno matyti, kad šiaurės vakariečių žemaičių patarmėje jau XVI amžiuje nekirčiuotojo *en* (+ balsis) būta pavirtusio junginiu *in*, pvz.: akminio BGLS 130_{1a}, feminies 130_{1a}, Smaginiais 100_{3a}, wandinio 61_{3a}, Wandiniop 243_{2a}, wandinijė 134₁ (apat.), wandinems 110₆, Wandiniams 142_{2a}; Pellinai 206₁ (apat.), paelinus 21_{3a}, pelinofų 62₁, thinai 58, (tinai BrP II 150_a), BrP II 347₁, BrP I 157_{1a}, 320_{1a}, 346₁, 492_a.

Pirmosios Akmenōs (žem. *Akmīnā*) vardas kilimo gali būti ir kuršiškas, nes ir kušiai *akmenį* yra vadinę tuo-patim vardu kaip ir žemaičiai: *cup eine siip, die hetet Agmennewalke* (in dem Transsumpt von 1551 J.: Ackmene walcke) *up Cursch* und vltut in die Alouste (=kurš. *Alou[k]sta* = la. šandie *Aluokstale*) 1338 m. BG 446, 480, 298 = *akmēnu* (*akmiņu*) *valks* „Akmenupis“.

Akmenā (v. š. *Akmanā*) ar *Akmēnē* (v. š. *Akmānā*)? — Pāpilio par. vienasēdis.

Akmenāičiai (ž. *Akmīndā*) — Kuršėnų par. soda Vš II 5.

42 **akmenāitis** (v. š. *akmenāitis* — Steinlein R, N) dem. v. *akmuš*. Žmogūs pēr glrią jōdamas... pamātē... bāltā kiřmēlē, ō brangiāusių *akmenāičių* (v. š. -āčiu) vainiką aīt jōs būōžēs beblizgantį v^o 1 295_{2a} (Galbrasčiai).

ākmenas LB 196, 209 (Gr1) dial. v. *akmuš* — kamieč; pud, waga 40 funtów J. Atsisēdo aīt *ākmeno* Sz I 42 (II 5, LB 179, 209).

Sākaši pakēlčos lāva ākmano (= ākmena LB 158, 181, 209), *kād galēčos apglēbti* šd (Mit II 257). Sū juōm šnekēk iŗ raņķoj *ākmenā* turēk Žp. Deivŗstē ...*ākmenui*... prilýginta NT (Act. apost. 17,29). Sū tuōm *ākmenu* LB 209 (Grī). Trŗs *akmenāi* miltŗ J. Abūdu kaŗp *akmenāi* nuriedējo ī vāndenī Sz I 35. Tās vŗskūpas žiŗuri, kās tai ŷr. Vāziūoja toliaūs, privažiāvo krŗžŗiŗ — tās taŗnas ī krŗžŗiŗ *akmenāis* Bs¹ 55₁₇ (Oŗ).

Garliavoje vardininko *ākmenas* vietoje tebēsa dar sakoma ir senoviŗkai **akmuō** LB 158. Akmenī bus perdĩrbeŗ *ākmenu* daugiskaitos kilminiŗkas *akmenŗ*, kuris kai-kuriems lietuviams pasirodē ēsas vienodas su kilmininkais *pragarŗ* (nom. s. *prāgaras*), *pamatŗ* (pāmatas), *padarŗ* (pādaras)...

akmēnē Pnv — каменка, saxicola oenanthe (zool.) El, Vd.

Akmēnē — 1) Окмяны, miestelis ī ŷiaurē nuo Papilēŗ; plg. V⁷ 110₁₀, Bg¹⁰ 124, 246, 2) Krekenavos par. sodŗius Vŗ II 12, 3) Subačiaus par. sodŗius, 4) Salamiesčio par. vienasēdis. Акмене (= *Akmēnē*) — 5) нива (dirva) в Крож. в., урочищем в Кевнарах, близъ реч. Шоркведи 1596 м., 6) нива в поле Роццах, им. Липнюн, Велен. в., возле реч. Гайсмильгис 1599 м. s.

Akmenėliai — Linkuvos (Pakrúojo) ap. dvaras.

akmenėlis (ŗ. akminėlis) dem. v. *akmuō* — kamyczek maŗy SzD, Steinlein R, Steinchen, auch Kern an Baumfrüchten N (R II 222). Brangūs(is) akmenėlis — Edelstein R. *Pamuŗtĩņę ċery'la...* *y'ra tep-pāŗ muŗam'ŗ, tĩkĩŗ uŗ rāta brē'ŗos y'ra dēdams (dā-dams) akĩņęŗėlis, uŗ katrā dēd (dāŗŗ) gaidēli, vĩenu galŗ stekĩnfi ŷŗĩņę rafĩ* šd (Mit II 252). Māno ŷirdēlē kaŗp *akmenėlis* J⁴ 1004,2. Kād aŗ jōjau keluŗžēliŗ, tuō lygiŗoju vieŗkelēliŗ, kād palýpsčiau *akmenėli*, ugnēlē ŷērējo Op d. Vaŗpýkis, nabagēle, prikāndusi *akmenėli* D (Sch 90). Kād jis... *akmenėliŗ*... gulētŗ Tŗ I 158 Nr. 12₁₃ (Vlk). Aŗ tavē parvėsiŗ kitā rudenėli, kād ŷydēŗ, kād kles-tēŗ baltĩ *akmenėliai* Jb¹ 137. Klōja naŗlē patalēli ...penkiŗ *akmenėliŗ* J⁴ 647,3. Pō kalnēli vāĩŗŗiodama *akmenėliŗ* raĩŗiojau Jb¹ 146. tyi Tris Karaley... Mariey teypog... downas dawe... perlus yr akmynelus (ŗ. v. ŷ. *akminėlus*) brāgius ŷCh 36₁₃. Kĩnkýk, tarnē, bėŗus ŷĩrgus, mēŗ vāziŗoŗsim ī baŗņŗýŗiŗ pajūrēlėms-pamarēlėms, taŗs pilkaisiais *akmenėliais* Klv¹ 4 (ŗ ŷydkĩemis). **La.** *akminelis* (paniekĩnamas ŷodis).

Akmenėnai (y Окъменянех Докум. Москов. Архива Мин. Юстиции I 59; kur?).

akmenėti — каменеть, versteinern J, ŷ. *Akmenėja* ŷirdis.

akmen-grāuŗis — akmenŗ skaldytojas (ĩŗgrēŗia skylē, deda ī ja parako ir sprogdĩna) Akn.

Akmėniai (ir Akmeniai Bsg, Krk) — 1) Týtuvėnų par. soda Vš II 4, 2) Krąžių par. soda: **Akminiai** Vš I 57, 3) Kupiškio vls. sodžius Vš II 20 (Subačiaus?) Bš² 148, 4) Pandėlio par. sodžius Vš II 26, 5) Palėvenės par. sodžius, 6) Gelėžių par. sodžius, 7) Šventazerio ap. sodžius, 8) Bėrzniko vls. sodžius Vo 48, 9) Baisogalos par. sodžius, 10) Krakių ap. sodžius, 11) Vėiguvos ap. dvaras. Акмены — урочище имени Полан, в Велен. вол. 1598 m. s. Agmen 1396 m. — Suvalkų žemės ežeras = lenk. Okmin — Paulaukos vls. ežeras Vo 12, Agmen — Nebenfluss der Inster 1595 m. PN. Ežero vardą lietuviai galėjo vadinti *Akmenas*, o upės — *Akmenà*.

akmenia-laužys, -žė (Akmenėlaužis) — lomikamien, saxifragus SzD.

La. *Akmenėlauzis* LV 15 (TŽ I 378₂₅) — vietovardis.

akmenyčiai, -yčios (hibr.) — 1) plytiniai, akmeniniai namai, kamienica SzD, 2) bei Pillkallen — ein Schleifsteintrog, in welchem der Schleifstein beim Schleifen gedreht wird K, 3) bei Tilsit — ein Steinhaufen K.

akmenỹkas (r.) v. *akmen-inĩkas* — kamiennik, lapidarius, lapicida SzD.

Akmenýnai — Kalvarijos (Suvalkų žemė) vls. sodžius.

akmenýnas, pl. -ýnai K² II 62 — Steinhaufen N, K (Ls 409), kamennik, множество, масса камней J, Š, akmenų kraunamoji vieta Sr. Karpātų kalnuosė (r. kálnuose An, Ds, Š) daug piĩkuoja *akmenýnų* Š.

Akmenýnas (Акменинась 1599 m. s) — Pavandenės vls. dirvos vardas.

Akmeninė — 1) Papilės ap. pieva, 2) Žvirblių (Margų) sodžiaus pieva, Jėzno vls. (Alytaus aps.), 3) Leipalingio par. bala (kur?), 4) Seirijų par. sala (kur?).

akmenỹnė — steiniger Acker; auch Steinhaufen N, steiniges Land K, место усеянное камнями (поле, луг, дорога) J, Š, žemė, kurioje daug smulkių akmenų Rk, dirva, kurioje daug akmenų Lnkv. Kąsi čià aũgs tokiojė *akmenỹnėje*! Š.

Akmenỹnė — 1) Rozalimo par. sodžius, 2) Vabalninko ap. kalnas, 3) Meilionių sodžiaus (Pašvitinio vls.) lauko dalis, 4) Stačiūnų sodžiaus (Pušaloto par.) pieva, 5) v. š. *Akminỹnė* — Gruzdžių ap. upelis.

43 **Akmenỹnės** — Kaulnių sodžiaus (Rd vls.) ne visai žema vieta, akmeniuota, tokie krūmai Btn.

akmeningas, -ga (ir r. -ingà Bg¹⁰ 120, Š) — kamienisty SzD, J, Miež, L¹, Š, skamialy SzD, steinicht, kiesicht R, steinern, steinig N, voll Steine K (Ls 526). Čià laūkas *akmeningas* J. *Akmeninga* dirvà K. Uolinga arbà *akmeninga* dirvà DPo 136₁. Artès *akmeninga* širdis jaū būtu? MP 188a 27. Tàs... sugāvęs juòs... sukūls aīt stipriòsios *akmeningos* uolòs 1598 m. Kat. (Vo¹ 54_{ab}). Ŗchitokes Ŗmones priligin... Kristus... seklai, kuri pūla ant ūlos, tatai ešt ant Ŗemes labai *akmeningos* BrP II 248₃. Kálnai *akmeningi* — kamienne góry SzD. Būvo (bū) tenai *akmeningi* rýkai DPo 94₂. kurie atmayne tas *akmeningas* Ŗirdis MP 101_{ab}.

akmeninyčią v. *akmenyčią* — steinernes Gebäude N.

akmeniniškas — Steinmetz, Steinhauer N, oder überhaupt Jmd., der sich mit Steinen berufsmässig beschäftigt K, каменщик, каменотес.

1. **akmeninis** adj. — kamienny SzD, J, Miež, L¹, steinern N, K, den Stein betreffend N. Kirvėlis *akmeninis* J. *Akmeninis* būtas K. Kiáunė *akmeninė* — der Steinmarder N. Erėlis *akmeninis* — der Steinadler N. *Akmeninis* iñdas L¹. Rūpi mán... *akmeninis* tiltėlis TŽ I 239 Nr. 67, (Pr). *Akmeninis* aliėjus — nafta L¹. Júodas kalpòkas, výno smòkas, *akmeninė* širdis. — Výšnios ūoga Jrg 930 (Sch 68), Rz. Visamė Žemaičių pašalyjė (paszalie) *akmeninio* gruòto niėkame nėrà rañdama D⁶ 3₁₁, (Prat.).

2. **akmeninis** — каменщик, Steinhauer Pl.

akmenintis — zu Stein werden, versteinern N. Man tėra pažįstamas tiktai *akmenėi*. Akmenijuofi, akmeninuofi, in akmeni pagrižtu — kamienieję SzD.

Ākmenio salà — Smarliūnų sodžiaus (Veisiejų vls.) balos sala, kurioje rogo akmuo.

Akmėnis — Vabalninko par. sodžius Vė II 16.

Akmenỹs — Virbalio ap. pavardė.

ākmeniškas — steinig N, steinmässig (ungebr.) K.

Akmeniškiai — Taujėnų vls. vienasėdis.

Akmenýtės (v. š. -jýrās) — Svydėnių sodžiaus (Kupiškio par.) krūmai.

akmenytis, -nijas, -jos v. *akmenintis* SzD (N, K).

akmeniūkas dem. v. *akmuš*. Mėlynàsis *akmeniūkas* (ž. akminiūks Žn 6).

akmeniūotas v. *akmeniūotas*. Yrà... ažū raistėlio kitas statūs kálnas... labai *akmeniūotas* Ba³ 66₂₁ (Žb). **La.** *akmeñuòts* „steinig, steinern“.

akmen'-kalis — Steinhauer, каменотес. Visą laiką buvau *akmen'-kalis* = kryžius — paminklūs kalaū Krtn. **La.** *akmenkalis* „Steinhauer“.

Akmenōs kálnas — Kaltinėnų par. Jn. Акменось ланка 1590 м. (= *Akmenōs lankà*) — сеножать (на 8 воз. сена) в им. Пошилях, Қоршов. вол., «концом лежит у реку Акмену, где речка упадывает, прозываемая Балаупис» S.

Akmensklė (hibr.) — Žarėnų par. sodelė (6 kiemai: Drūktėnis, Strikauskis, Domėika, Čiuldys, Vytartas, Gendvilas) VŠ I 50, Db.

Akmenskis (hibr.) — Panevėžio ap. pavardė.

akmenūkas dem. v. *akmuš* — gar kleines Steinlein R. Kāt paraidzinētū visl ērūkai, piemūdi izģinis priranka *akmenūkū* ciek, kiek yrā ērūkū iř parnēšis namō pākasa pō slankšcū Gur (būrtas).

akmenúotas, -ta — steinicht, felsicht R, steinig N (ungebr. K, Ls 560), усеянный камнями Š, J, kamienisty Miež. *Akmenúotas* šūnkelis — wertep L¹. Kėlias *akmenúotas* J. Dirvā *akmenúota* J. Tiltagalių laukai *akmenúoti* Krs. *Akmenúoti* (v. š. *akmanúatūs*) laukėliai iř kelmúotos pievėlės NS 769 (Kp).

Akmenúotoja (Акменутоя XVI—XVII amž. — урочище в им. Бержах, Повонден. вол. S).

akmenúoti — каменовать, побивать камнями J.

Akmen-upis — wpada do rz. Dabikinia pod Okmianami ze strony północnej KosL 161b. Sako, tą upę vadiną ir *Akmenà* (?).

akmen-vežiai rātai (tām tikri), žmónės Btn.

ākminas Jnš, Grz v. *akmuš*. Pař darbýmeti iř *ākmins* aīt viētas nepastōv iř tās jūd Sln. Sū juō kalbēk iř *ākmina* (acc. s.) rařiko turēk Sln. Pař šēnakt tūri iškāst aīt kálna lābai ģilu šūlni, pri-vežt *ākminū*, iř tāis *ākminais* išmūryt šalls Mit I 367 (Grz).

Ākmino i Joniškio, Žagārės, Gruzdžių apylinkės lietuviai be nebus tik turį, kaip ir žemaičiai, iš senojo *e* (prieš „n+balsis“)? Nekirčiuotasis *in*, kuris žemaičių ir kuršių kalboje yra atsiradęs iš senėlesnio *en*, gali ir nebūti silpnasis laipsnis ir Žiemýgalos (Žiēmgalos) lietuvių šnektose. Žiemýgalos (Зимигола) lietuviai upatybę versti junginį „en+balsis“ junginiu *in* galėjo gauti arba iš savo kaimynų žemaičių, arba senovės žiemgalių, jei pastarųjų kalboje, žinoma, akmeńis vietoje buvo ištaria ma *akmins* (plg. **la.** *Akmin*-dziras — Beihof von Kursieten BG 109 „Steinwald“).

akminėlis dem. v. *ākminas* (Žiemýgalos lietuvių šnektose). Aīt viētas bebūdams iř *akminėlis* apžel' Sln. Dúok diēve, kād iř aīt *akminėle* tokiē augtų Sln.

āk-mirkis, -kio — Augenblick BGLS 270. mes košna diena bei ak-
mirkī keliauiem ſmercziop BrP I 293₁₇. wargai... mus košna diena
ir akmirkī (plg. BrP I 285₁₂, 440₅; 221₁₂) ſlogin da ſpaudz BrP I
360₁₂. košnam Szmogui Welinas arcziaus ira kiek akmirkī, nei ſupicze
alba marškiniei BrP I 437₂₆.

akmistrinė (l. ochmistrzyni, g. охмистрыня Шейн Матер. II 160,
Карский Белор. I 162: Охмистру королевое Марцышу шуба лисья
XV amž. LieM РИБ XXVII 205 || vok. *Hofmeister*) — ключница,
Hofmeisterin LB 255_{15,23} (Grl). Išnỹko už dūrų, iš-uz kurių
pasigirdo garsūs čečėnimos sù *akmistrinė* Vſ¹ I 199.

- 44 **akmuo, -meňs** ir (Ds, Dk) **ākmuo -- 1)** kamieň SzD, Miež, J,
Stein R, K (allgemein bekannt, bei Memel aber ungebräuchlich,
vgl. kūlis N), Ls 417. *Akmeňs* metimas — Steinwurf R. *Akmenų*
uolà — Steinklufft R. *Akmenų* skaldytojas, tašytojas. *Akmuo*, pa-
léistas (léistas J) iš metỹklės, žirgždamos (?) lėkia. Atiduos kàd
akmuo žaliuos PŽ. Iř *akmuo* vietoje bebūdamos apkėrpėja Sim.
Laikui slefikant iř *akmuo* sù ākmeniu susirieta Sim. Sutifika kai
(kaip PŽ) *akmuo* sù kirviu B (Sch 73). Žmogus — ne *akmuo*, ne-
vālges nebūs Sim. — **Akmeňs** kójos, mēdžio liemuo, stiklo ākys,
šiaudų kepūrė. — Nāmas Skd. Jls *akmeňs* (R II s. v. *steinern*)
širdį tūri Jb¹ 232. Kàd iř *akmeňs* širdis būtų, iř teip nuōg
smarkybės džiūtų KG¹ 223. Kàd malūnė aīt *akmeňs* kvietužėliai
geļtonuos, tadà mūdu sù berneliu vieškelėliu važiuosiv J⁴ 822,5
Sienos nepalaižysi, *akmeňs* nepagriāusi Sim. Angels ant akmenis
ſodose 1570 m. Mž 277₁₄. — Diėwas... wādenis izg' ākmenes iřwede
DPo 351₃₃. tikiu turėtumbei turėti ākmenes širdį DPo 205₆. Nėmini
ākmenės didžio DPo 246₂₁. ant' akmenes didžio DPo 248₁₀. ant' āk-
menes DPo 135₁₄, t. y. *ākmenes*. — Nebūs pāliktas akmuo aīt **ak-**
meniės NT (Marc. 13,1). Aīt *akmeniės* LB 188 (Grl). nie akmi-
nies ant akminių Jerolimoj nebliksant v^o 240. ner akmenies DPo 15₁₇.
ākmenies širdis... įmakštintos krauiū... turėio plāišet' DPo 240₂₁. —
ghis Angelams... prifake... Idant anis tawe ant rankų nefchorų, Ir tu
koįę tawa ne iřchiktumbei **akmenieſp** BrB Ps. 91₁₂. — **ākmenio** plaūk-
ti neišmókysi Lp. *ākmenio* nērà aīt laūko iř galvōn suduoti
Vžns. nepalix tawieje akmens ant akmenia 1579 m w 107₃₁. iz ākme-
nio 1599 m. DPo 45₂₅. brāgaus ākmenio DPo 79₉. izkaļu unt akmenio
(Ps I 25₂₄) — rysuję co SzD. akmenia Ch (Esther I 6 — v^o 89). — Atsikān-
do it daļgis ī **ākmeni** Sim. Čionāi tegāusi *ākmeni* daťtie (ž.) iš-
mūšties (ž.) Sim. (Sù juō Tr) kalbėk, iř *ākmeni* raňkoje turėk D
(Sch 73), Sim. Sù tokiuō žmoguū kalbėk, tai tik *ākmeni* raňkoj tu-
rėk š. ī *ākmeni* sumūšti — Jmd. so schlagen, dass er wie ein Stein
liegen bleibt N. Rāsi *ākmeni* gālvai pramūšti Op M. yrà palāi-

dotas... Padauguvyję iř *ākmenī* (akmini D) rōdo sū pārašu, kursai aīt jō grabū (ž.) būvo D¹³ 620₄. — Aī jām aī *ākmeniui* Sch 107 (aī nēbyliui — vis-tiek-pāt Sim). — *ākmen* dat. s. (iř dīever, sēser, šūn) Nm. — prieg *akmeni* dat. s. 1644 m. PS II 1, 1690 m. Ev 45. Trecze diena ape aufchra, Gulint akmeniy (= *ākmeni*) ant graba, kelesi Christus be warga 1570 m. Mž 277₃. — akmenie, alba schiekschtai dat. s. 1600 m. MT 69b = ž. *ākmenie* (v. š. *ākmiñi* Kv, Erž, *ākmeñei* Als, SInt). — Kitiemus yra ákmenimi (= *ākmenimi*) pažaidōs DPo 7g. grābā... užrist' ákmenimi DPo 242₃₆. ákmenimi pawirtufios širdes (gen. s.) DPo 135₃₆. — Aš jām sū dúona metū, ō jls mán sū *ākmeniu* atsvaído Sim. Gyvēna (nesutiñka Sim), kāp kiřvis sū *ākmeniu* Jb¹ 174. Jēi jls ī tavē *ākmeniu* mēs, tāi tū ī jī dúona Op. Iš gerōs širdiēs iř *ākmeniu* mētes neužgāusi Kpr. Viena sýk árdamas pamātē sēdint žmōgų aīt akmeñs, ō pō tuōm *ākmeniu* būvo skārbas pākastas Oz¹ 16₂₇. ános... nodbāideš... nei grabu... nei ákmeniu DPo 246₂₂. Tiemufg' Wiešpats... east ákmeniu DPo 30₆. — Taī *ākmenī* LB 196 (GrI). palaidotas yrā... nauaimē grabē, ákmenie izkál-tame DPo 242₁₂, t. y. *ākmenyje*, iš ko šiandie dusetiškiuose *ākmenyj*. — Paláuiki tū, *ākmeni*... ugniē... vādeni! LB 131 (GrI). — Perkūnas... kāp pradēs padāngēse ákmenis léistie, vls viena pāliai kitā, tāi nēt žarijos ritasi (sc. riēta), kāp *ākmenis* susitrefkia Oz¹ 8₆. — *ākmenes* plēišējo KIG 73. Tiē *ākmenes* Ds, Dsn, PS II 15, I 145₆. ákmenes rie 1690 m. Ev 44. tarik idánt ákmenes... dūnomis taptū DPo 144₁₈. Liēpk, idánt tiē *ākmenes* dúona paviřstų MP 107₄₆. pātis ákmenes įmįkštintis galētų DPo 59₂₉. — Atduōs kād *ākmenys* (akminy) žaliuōs D⁴ 53. *ākmenys*, krisdamys ī pili, griōvė namūs D¹³ 231. Užmokēs, palūk, kād *ākmenys* viršum vandeñs plaūks Sim. Veizdēk, kokiē taī *ākmenys* NT (Marc. 13,1). — Tiē *akmeniai* LB 249 (GrI). — Kitūs išsiuntē... ī Egiptā *akmenū* kálti v^o 189. Čiā būvo pastatýtas *akmenū* (каменный) stulpas Db. Žirnių prisiválges, *akmenū* aītį prisikróvęs, kalbēk sū juomī B (Sch 113). Jójau pēř miestēli, pēř *akmenū* brukēli j^s 993,3. Šiaudū dirvā, *akmenū* sēkla, gyvi daiktai dýgsta. — Lizdas, kiaušiniai iř vištukai Oz¹ 23₁₁. Kuřšininkai, griáudamos ī pili, nuō vỹlyčių iř *akmenū* (akminū) dañgstēs skydū D¹³ 225. — páfkuī to mētes ákmenump' DPo 174₃₄, t. y. *akmenump(i)*. Boko akmenump PS II 15. — *Akmeniū* LB 249 (GrI), PS I 72₆, 131₃₀. Łankas iz muro, iz akmeniu — frambuga SzD || Twora iz akmenu — plot kamienny SzD. Iš *akmeniū* KG 180. Jemey judus... iz akmeniu brungiu ps I 17₁₃. — Láidē ī pili vỹlyčias iř *ákmenis* (akminy) D¹³ 227. Dėjom

kyšk.), 265 (Grī), Ch 103, Nm, *ākmenų* Ds, žem. *akminų* Gm 101, r¹ 92, v¹ 101⁷⁷, 30, Als, Kv, Sint.

6. Daug. įnagininką senovėje aisčiai turėjo ištaryti **a'kmen-mis*. Iš to šiandie žemaičiai beturėtų lyti *akmėnūs* (*akmānūs*) greta su *akmīnūnūs* (*akmenymis užmufzty* ZCh 135): *akmemis užmufzty* ZCh 102, 106, 122 (3 kart.), *akmemis ne užmufztum* 117, Nu užmušima *akmemis* 122, miečioty *purways yr akmemis* 172. Lyti *akmėmis* „akmenimis“ XVI amžiuje yra vartojęs žemaitis Bretkūnas: *akmemis* 4 Mos. 14, 10 (BGLS 141₈). Bretkūnas savo lytimis wandemi BGLS 125₉, ir *wandelmi* BGLS 125₉, 10, 13 rodo, kad jo šnektoje tas žodis buvo ištariamasis *vāndēmi*, iš ko šiandie rietaviškai turi prieveiksmį (adverbium) *vōndēmi*.

ETIM. = la. *akmens* (*akmuons*), kurš. *akmīn-* (žr. ž. žodį *Akmenā*) „Stein“. Prūsai akmeniui turėję kitą vardą: *staba-* (kamienas), nom. s. *stabis*. Arijai akmenį vadina *ašman-*: skr. *dāman-* (vard. *dāma*), avest., s. pers. *asman-* „Stein“. Graikams ἀκμῶν pavirto preikalū „Amboss“ (O. Schrader Sprachvergl. u. Urg. II³ 17), nes juo senovėje, be abejo, yra buvęs paprastasis lauko *akmuo*. Aisčiai *akmens* vardą, kaip rodo arijų kalba, šiandie turėtų ištarti **ašmuō*, la. **asmens*. Del garso *k* mūsų *akmuō* tenka laikyti neaistiškosios kilmės žodžiu. Prūsai su savo *stabu* (*stabis* „Stein“) rodo, kad su *akmenimis*, tikrai ne laukiniais, bet kaipo su senovės įnagiais ir papuošalais, susipažinta lietuvių-latvių-kuršių jau prūsams patekus į kitą kultūros centrą. Lietuvių-latvių-kuršių prokalbės gadynėje akmeninių dirbinių prekyba, kaip rodo patsai vardas, bus ėjusi iš vakarų arba pietų vakarų Europos, t. y. iš ten, kur buvo sakoma *akmen-*, o ne *ašman-*, kaip kad buvo ištariama Rytuose. *Akmuō* yra senosios indoeuropiečių kultūros žodis. Del to nė nėra ko mums nustepti, kad dalis áisčių drauge su patim daiktu yra pasiskolijusi ir jo vardą.

akmuōtas v. akmenūotas. gruntas... neakmūtas ir neszaknietas D³ 18. dirwas akmoutas D⁷ 45 = dirvos *akmuōtos* nom. pl.

Aknystà — 1) Окниста — Rōkiškio aps. miestelis. Aknystōs ėžeras (ūž Rōkiškio). Važiūoja Aknystōn, prō *Aknystą* Pnm. 2) Šventosios kair. intakas, Debeikių par., teka pro *Aknystōs* dvārą (plg. SG VII 426).

āknos, -nų dial. v. *ēknos* Ds (dusetišksiai sako abejaip) = **jėknos, -nų** Jž, Kp, Rk — печень, wātroba. Kād tāvo *āknos* suvirty! J. La. *eknas* (*aknas*) „kēpens“ Bg¹⁰ 149, *jeknas* ME s. v. *akna*.

akompanijameñtas (sv., n.) — akompanjament L¹.

akompanijuoti — pritarti, akompanjować L¹.

akōrdas (sv., n.) — sutarimas, akord L¹.

akra'm (g.: окомъ хоромъ 1514 m. РИБ XX 93, а окомъ того ви-ненъ дѣсятъ копъ грошей 147, 1. *okrom* „prōcz, oprōcz, wyjawszy“) — tyloko co; oprōcz J. *Akra'm* savo laūką apsikrutėti — tik tiek tegaliū, ō į keliōnę nebēr kadā važiūoti. Ligōnis niēko nevāl-

go, *akra'm* plēno, biškēlī kisičliaus. *Akra'm* pōnas vadinas, ō ničko netūri. Aš ničko nēgeriu, *akra'm* tūk arbātos J s. v. *gērti*. nog wisu miadziu, akram wieno Lv 29.

ākrantas (l. *okrēt*) Grī (v. š. ākruntās Vlkm, ākrontās Pnv¹), **akrañtas** Kp (ir vietas šnektoje čia *añ* laukiamojo *uñ* vietoje Vrl) — laivas LB 331. Aluntojē sakā *ākrumtōs: važāvām Amērikān ākrumtōis* (čia *um* gali būti kilēs iš senēlesnio *am*).

ākrentas, pl. **akrentai** (l. *okrēt*) LB 163₃₇, 215₁₆, 217₈ (Grī), kas š. r. a. šnektose pavirto lytim *ākrintas* (Ppl, Vb, plg. Vo¹ 344₂₁, v. š. *ākrōnts* Dvd, Všk). *Pať mārš fōk akroñtēs teplaūka* Dvd.

akrentēlis dem. v. *ākrentas*. Peť jūres-mariās, peť Nemunēlius atvažiūoj *akrentēlis* NS 988 (Vo¹ 344₂₁).

Akriēmiai (g.: *Achriem* — Ефрем = Охремъ XIV amž. Акты южн. и зап. России I 2 Nr. 2) — Salako par. sodžius.

46 **akrobātas** (sv., n.) — virvēšoka, mietelnik L¹.

ākrotas Kn¹, Pg (sl.) — laivas, Schiff. Akrotas iszpļaukie už juriu mariu Tot 139. nusisamde akrota 69. pripilde (jewajs) akrotus 81. akrotas susikule Tot¹ 29. Tókī didelī *ākrotą* (Gs o gali būti ir iš *uo*) mačiaū Gs. Kiti šaltiniai rašo *akruotas*: *akruotą* skandina B¹ 65₆ (Ož), garinis *akrūtas* LF 112, *akrūtai* 118, nepamatys... laivo ar *akrūto*. Pamatē vieną *akrūtą* A 1885 327, *akrūtus* skandīti 331. Janulaitis (Mit IV 505 Malavėnų dainose) rašo *akrotēlis*. Totorāitis (Totōrius = Tot, Tot¹) garso o su *uo* nepāinioja. Senovēs kriėvų (кривичи) kalbos lytj *okpyť (sen. *qkrōťō*) augštaičiai šiandie ištarytų **akruotas*. Iš kur galējēs būtų atsirasti Totorāičio (Sintautų—Lukšių apylinkėje) *akrotas*? Be nebus tik skolinys iš tokios šnekto, kurioje o sumišo su *uo* viename garse *uo* (pvz., Rasėinių—Girkalnio—Kalnų apylinkėje)? V. Baliučio liudijimu (1923 m. IX. 6 dienōs laiške), Tirkšlių, Sedos par. žemaičiai sakā *àkrōuc*, t. y. *ākruotas*.

ākrūtas, pl. **-tai** (g. *okpyť iš l. *okrēt*) — Schiff R, N (zieml. veraltet K¹ II 154a), *okrēt* J, Bg¹ 9, 150, Bg¹⁰ 121, 215. *ākrūtu* bėgmi, eimi — ich schiffe R. *ākrūtu* lėidžiuos, bėgu M II 57. Tasai mók *ākrūtu* bėgti Kl¹ 136 (332, Sch 9 = Piktupėnų par.). Tris kartūs sū maniūm *ākrūtas* sudūžo NT (Pov. II Gr. Korint. 11,25). Didelis *ākrūtas* daūg pākelia žmonių iř kraustulių Dks. *Leipūojēs ūusc* (= ūostas) *pėlnc àkrūtu* Mžk. — Akruatas ant wandens wilniu bieg 1579 m. w 138₂₀. Ghi jra kaip prekija akruatas, kursai jō penukščla isch tola atgaben w 144₁₇. Tris kartus judaušime akruta škendieyau w 66₂₇. Daug Akrutu, Lobio ir žmoniū prapūl BrPII. Pówiłas ákrute (ákrutę 187₂₂) émęs dūną paláimino ir láuže DPo 184₉. wírfnēieii krikšcziōņis turėdawo Sakramėntą ákrutūfe DPo 187₂₆. Judáužimui ákruto DP 523₁₂.

Dar ir kiti šaltiniai pažįsta *ākrūtą*, pvz.: GN 228b₉₀, Kl^v 34 (17 Rusnė: didysis *akrūdi*), NS 987 (*akrūdi* SIm), Jrk¹ 51, Bs¹ 186 (Ož), Bs³ 172 (Pnv aps.), Mit VI 84 (Padubysys), SA 296, 327.

ISTORIJA. Mūsų raštai *ākrūtą* pažįsta nuo 1579 m. Garsai (*ū*) rodo jį esant senesnį nei XVI amžius. Dar senesnis būtų *ākruotas* (prieš XI amž.). Visai nesenai bus lietuviai susipažinę iš lenkų su *ākrentu* (š. r. a. dial. *ākrintas*) „okrėt“. Senesnįjį „ę“, *q* žemaičiai verčia dvibalsiu *un*: *munkā*, gen. s. *muñkos*, „męka“ || a. *mūkā*, *mūkos* (g.). Su *munkā* žemaičiai gavo susipažinti iš lenko misijonieriaus tuojuo po 1415 m.

Ir *ākrūtą*, ir *ākruotą* lietuviai tegalėjo gauti iš gudų. O gudai, kaip rodo *ākrūto* kirtis, savąjį **ōkrūt*’ą turėjo gauti iš lenkų: *okręt* „Schiff“ = *sirb*. *ōkrut* „doliolum“ („geflochtenes Gefäss“), sl. *o-krq’l’b* || l. *krzet* „Wendung“, *kręcić* „drehen“, lie. *krañtas* (ž. *kranta*) „steiles Ufer, крптой беper“.

ākrūtas (sv.) N, K, J (Ba² 83₉), **ākrūtas** ž. (Ms, Sint a- trumpas del kaimyno skiemeis ilgumo) — Rekrut, рекрут, новобранец. Kaip (lųg) kōks *ākrūtas* K. Gaudyti... *ākrūtus* J s. v. *gaudiklis*. Žiėmai atėjus (ž. atėjus) iř įkišo manė į *ākrūtus* V (Mit III 108, į *ākrūtus* J³ 1067,3). Žydy *ākrūtus* ima j³ 121,1. Cf. Bg¹⁰ 121.

ākrutesnis (be nėra rašto klaida lyties *akrutnefnis* vietoje) comp. v. *akrutnas*. piktefnis ir *akrutefnis* buva nei io Ponas BrB 2 Macc. 5, 22 (BGLS 270).

ākrūtininkas — Schiffer, Schiffsherr N, zur Schiffsmannschaft gehörig K² II 62. Kaip kōks *ākrūtininks* — wie ein Schiffer K.

ākrūtnas, -utnā (l. *okrutny*, iš kur g. окроутно „okrutnie, без милосердия“ Зап. рус. сборн. XV в. 69, постать окрутная 1629 г. „Диалог смерти“ Iz XVII,1 270) Br (BGLS 270), Ož³ 407, SA 579, KG 110, 149, LT II 128 (1794 m. Atsiš.). O Kaypo afz *akrutna* Motina bučio, kada Błagaślawęctwa Sunuy eytaćiem ant kriźiaws dućio ŽCh 141₂. iaw pryfyartyna ćiefas mukas io *akrutnos* 143₉.

ākrūtninkas — Schiffer, Schiffsherr, Schiffsmann R v. *ākrūtininkas*.

†**akfakiti** Mž 10₂₅ — antworten — yra aiški spaudos klaida lyties atfakiti „at-sakýti“ vietoje. Vėltui tą klaidą drauge su aiškiomis kitomis (pvz.: idank, takai „tatai“...) stengiasi apginti BGLS 83₉, 270.

ākselis K (N), J, L¹, **akselýs** Grk, Nm, Op (vok. *Häcksel*) — sieczka. Peilis *ākseliui* pjauti — sieczkarnik L¹. *ākselį* pjauti K. La. *akseli* „t. p.“ ME.

āksel-liodė (vok.) — Häcksellade K (N).

ākselninkas — Häckselschneider N.

āksel-peilis, -lio — Häckselmesser R (M, N, K).

aksijomā, -ōmos (sv., n.: gr. ἀξιωμα) — tikrybė, aiški tiesa, aksjomat, pewnik L¹.

aksvieruoti K v. *akskivieruoti*.

akskivieras (vok.)—Exekution K. Kā peī *akskiviera* priveřsti.

akskivieruoti (vok.) — exequieren, mit Exekution heimsuchen K.

aksolotlis (sv., n.)—аксолотль, das Axolotl, Siredon pisciformis (zool.) El.

aksomas (sv.) Kv, Nm (Š rašo **aksomas**)—бархат, aksamit, der Sammet J s. v. *juodaunyčia*, L¹, Mit I 222 (Šd), Jrk¹ 104. *Aksomo* žiponėlis Oz² 142. Jāsius... parlėido tarnėlį... Parlėido iř peņktą juodamė *aksome*: Apsireņgi, mėlė meįga, važiuosi pās pōną J³ 648,6. Brangūs *aksomo* pātiesalas Db. Šiō rýto martaitė, *aksomo* kepuraitė. — Rasà Jrg 111. Iš *aksomų* išvilktas SA 595. Jaū išprapuolė *aksomai* J I 617. Atjójo penktāsīs juoduosė *aksomuos* J³ 882,7. Būvo tāt mišinys čekasų, *aksomų*, pėrkelių Ž¹ 34.

ETIM. *Aksomo* (la. *sañts, sañts* „Samt“ iš vvž. *sammet*) vardo pirmutinis šaltinis esąs graikų žodis ἑξάμιτον „šeįnytis“ (iš čia vidurinių amžių lot. *examitum*, *xamitum*, s. pranc. *samit*, vva. *samīt*, *samār*) Vasmer Iz XII,2 219.

aksominis (r. -**ominis**), -**nė** — aksamitny L¹, бархатный. Šalbierkėlė *aksominė* J⁴ 310,10. Kelinėlės *aksominės* J⁴ 407,5.

47 **akso mintas** (sv.; l. *aksamint*) v. *aksomas*. žmonės io Būkūse, akso mint ūšę, zlatagłowūšę ir gwalūšę brągiūšę ieško 1599 m. DPo 59. Ghis eft wiřtiklořna řuwiřtits kaip kokřai prařtas kudikelis, ne ing řchilkus alba akřaminta (= aksāminta, t. y. *akso mintą*), kaip kiti karaliūs řwieto paiunk: ira řawa dabar gimufius bernelius iwiřtiti BrP II 60.

akso mitas (l. *aksamit*)— Sammet R, Mit I 129. Axomits tawa ir řchilkai, řtařbus řchens ir wiřtiklai 1566 m. Mž 186. ateit Jėřus Kriřtus řchū kartu ing Jerusalema... nelepei, neapgrařintas Aukřu, Sidabru, akřomitu 1591 m. BrPI 345. ghis ne apřidaridawa, kaip wergas kokřai, trinicze, ne kaip laukiniks řermega koke prařta, ne kaipo baiores, kaip mieřczonis, alba kunigaikřtis kokřai akřamitu BrP I 194.

ISTORIJA. Su *akso mitu* lietuviai turėjo susipařinti dar prieř XVI amžiu iš lenkų, nes gudiřkosios kilmės žodis turėtų kitokį kirtį g. аксамит „бархат“ (Носович), rus. dial. оксамит „examitum“ Фасмер Греко-слав. эт. III 27, II 219 (=gr. ἑξάμιτον), аґсамитомъ и златоглавомъ обивати 1629 г. „Диалогъ смерти“ Iz XVII,1 272. XV amžiuje (1488 m.) *akso mitą* jau mini LieM (PIB XXVII 508): шуба соболья волоочная аксамитомъ.

Aksomitas — Rokiřkio par. pavardė.

akso mitė — tokia gėlė (žolýnas) Psl.

Akstinaĩ — řiluvōs (l. Szydlów) par. vienasėdis Vř I 58.

ākstinās, pl. **akstinaī** — bodzioc SzD, Miež, L¹, ošcień SzD, L¹, poganiacz, którym woły poganiają SzD 266, der Stachel im Stock der Pflüger R, ein Dorn, ein Stachel, bes. die scharfe eiserne Spitze am Ochsenstecken, den die Pflüger gebrauchen; dann auch die ersten Stacheln oder Federansätze der Vögel N, K (Ls 400), tarń, ośc Miež, пенек пера, заноза, шип J, kolec, ośc, pobudka, podnieta L¹, остен, бодало, ость; побуждение Š, kuo jaučių kulkšnis bado, kad greičiau eitų ardami Ms. Kàs ģ kója lefīda, stāgaras arbā akmeniūkas, būs *ākstinās* J. aštroš biauribes kuno daygie *akstinas* — ostry bodzioc srošnej cielesnošci bod PS II 11. Erškėčio *ākstinās* Tot 95. Atplaūkia dyglė, aīt *ākstino* āmeša žiedą Bs¹ 85 (Ož). Vargū (trūdna B) prieš *ākstiną* spārdyti B (spārdytis Miež). Sunkū būs tāu prieš *ākstiną* spārdyti NT (Acta apost. 9,5). Aštrūs *akstinaī* MT 135a (Vydūnas — tilžėnas — ištaria *ākstinaī*). Žasiūko *akstinaī* dýgsta J. *Akstinaī* likę nuō dalgio aīt pīcvos, rugienōs, t. y. ražai J. *ākstinus* gāuti — Federn bekommen N(K). ETIM.=la. *akstins* „Stachel“ ME=sl. *ostbro* „stimulus, aculeus“ (s. bulg. *остъро*, sirb. *ostan*, l. *ošcien*), kas yra išvestinis žodis iš *akstiės* (žr. šž.).

Akstinas (v. š. ākscinas) — Raūdamonių sodžiaus (Merkinės par.) pavardė.

akstinyčia (hibr.) — kozica (styk), ralla, fustis bifurcus, vel praeferratus purgando vomeri SzD, Ochsenstachel R.

akstinuotas, -ta — kolący SzD, stachelicht, dornicht R, остистый Š. Anōs šaliēs svociā ...visā *akstinuota*, visā dagiliuota NS 727 (Ppl). Suvālgė svotėliai šeriuotą kiaulę... ir žasinėlį *akstinuotą* NS 816.

akstis, -tiēs f. v. *akstis* — oszczepek D², lancea D¹, ein Stöckchen, auf welches Fische zum Räuchern aufgespiesst werden N, K (bei Coadj. [=Katýčiai], sonst *ižšmas*), kartikė ant užlų (skersinė); ant akstiēs sukabina kelis mėsgalius ir deda ją ant užlų Ms, ость, рожон, вертел, Stachel, Räucherspiess Š, Kv, Šta. Aīt *akstiēs* mėšą (v. š. māsa) sūver SInt. Dār būvo aīt tuō mictū arbā *akščiā* (akstī), aīt kuriā iř vāšas (ouszós) kýbojo, pasieti keli svārai ledinēs drūškos aīt šniūreliū D² 21₁₇. Vaitiėkų... žynys... *akščiā* (akstī) pėrmovė D² 209₁₂. Atrādo džiūvusią mėšą nuō *akštiū* (ir *akstū* SIntl) numāustytą V² 20. Svaidė iš tólo *akstis* D¹² 134. Visi tiē kambariai... būvo lubóti, aīt tomis lubomis viškos, kamė laikė džiūvusią mėšą aīt *akstimis* suvėrtą žiēmą iř vāsarą D² 23₁₀. It artiē susirėmus kibo ģ brūkliūs..., aīt gālo púolė aīt

nėprieteliaus su akmeniniais kiřviais arba, aiškėsniai sākant, su kūjais ir kalavijais bei *akstimis*, kurių galuosė taip-pat būvo įtaisyti āstrūs ākmenys iečių viētoje. Tōkias *akstis* dėvėjo dār 10 āmziuje D⁶ 209. Pirmā svilksnimis ir vīlyčiomis šaudžiusys, paskui *akstimis* ir strėpais svaidžiusys D⁶ 247³³. Daugėbes vōkiečių vīlyčiomis ir *akstimis* paklōjo D¹³ 212.

ETIM.=sl. *ostb* (rus. *ость*, l. *ość*) „Spitze, Granne, Fischgabel“ iš senesnės lyties **ak-sti-s* (kamienas *ak-st-i-* ir *ak-st-*, plg. ž. *akstų* Slnt). Šakninę *akstiės* dalį randame žodžiuose: 1) *akuotas*, la. *akuōts* „Achel, Granne“, pr. *ackons* „Granne“ (būtų lietuviškai **akuonis*, -iēs arba **akanas*: got. *ahana* „Spreu“, suom. *akana* „pelūs“, sako, esąs germaniškosios kilmės žodis) Bg⁵ LXV 305, 2) la. *aksts* (ide. **ok-sto-s*) arba *akts* (ide. **ok-to-s*) „greitas, skudrus, vikrus“, del reikšmės išraidos plg. žodį *skudrūs* „aštrus : greitas“, 3) *ekččios*, la. *ecčšas*, pr. *aketes*, lot. *occa*, kimr. *ocet*, sva. *egida*, gr. *ἐγγήνη* „Egge“. Vadinasi, *ekččiomis* senovės indoeuropiečiai bus praminę „badiklį“, „duriklį“. Tam pritaria ir slaviškasis ekččių vardas *bornā* (rus. *борона*, l. *brona*, ček. *brána*) „Egge“: lot. *forāre* „bohren“, *ferīre* „stechen“, s. isl. *beria* „schlagen“. Ide. lytis **ok-st(-i)-s* lietuvių kalboje turėjo pavirsti *akštimi* (Bg¹⁰ 161, 251). Kad šandie dažniau yra sakoma *akstis*, tam kalta yra, žinoma, analogija. Analogijai leģgva buvo veikti tuomet, kai dar tebebuvo sveikas ir gyvas veiksmažodis **akiū*, *ākti* „durti, badyti“, o daiktavardžių priesaga tebebuvo laikoma tiktai -*sti-* (*skil-stis*, *dim-stis*, *šli-stis* || šliėti, pāšlitas), bet ne -*šti-* (*rakštis*, *vālkštis*, *likštis*).

ākš J (Als) — kiedyz (bo). *ākš* vis mōteriškos nebūs sugaišusios, t. y. vis negalūoja, vis sėrga.

ak-šę Sn (v. š. akšy)! — eik šenai. *Akšy*, mergėla! Vlk (TŽ I 167 Nr. 40.).

48 **ākšelis** (vok.) — Häcksel LF. La. *akšel'i* „t. p.“ ME.

akšėlis (vok. : vva. *ackes*, *ax* „Axt“) — Barte Br. Ir ĩukapoia wįfsas io Lentjnas kirweis (akšcheleis) ir kugieis BrB P₃ 74,6.

ak-šén (v. š. *akšėn* arba *akšijn*) ž. — eik šenai. Tai *akšén* ir veizdėk, ar āš nebūčiau tavo sūnūs? Mit II 41 (Dargužiai).

akšėnkit (v. š. *akšijnket* Kv, *akšėnket* Als) — eikite šen, šičia. *Akšėnkit* vėrail J.

akštėlis dem. v. *akštis* — Stachel, spitziige Stange Geitl (SB 67).

ākštinas v. *ākstinas*. Trudna taw prieš akština ĩpardit 1653 m. KK³ 22.

akštis, -tiės f. Vks, J v. *akstis* Bg⁵ LXV 305. Juškevičiaus **akštis* (už-ėja) nieko bendro neturi su *akštimi*, nes ji skaitytina yra *ākštis* (v. š. *ākštis* || -ės), t. y. *āikštis* : Didelė jam *āikštis* užėjo aūt dārbo.

āk-švita (neol.) — euphrasia (bot.) P¹ 111. Cf. *akts* + *švitėti*, *šviēsti*.

aktà, äktos (l.) — akt V³ 110. Par ką Dieva garbinami? — Par...

alužnas, maždas, a ktas Jzm 66.

äktainė (hibr.) v. *äktainis*. Ródės, jóg viso miško *äktainės* aūt jō grūva Ž¹ 244.

äktainis, -nio (hibr.; vok. *Achtel*) — Achtel R, ein Achtel, als Massbestimmung, z. B. beim Holzverkauf N, K (Ls 416), сажень дров J, Kv, Miež, KosL 92b, ošmina, w Płotelskiej, Sałantowskiej, 20 garncy zamiast jak u nas pur, i ziemię tam nazywają äktainiais (kiek äktainių išėja, tiek iř moka) KosL 161b, pur J. *äktainis* málkos — Achtel Holz B. Kráuju málkas i krūvą, i *äktainį* R s. v. *Holz auf-sehen*. Gīrai rūgstant *äktainyje* (aktajniej' — toks indas) D¹⁸ 116. Pō *äktainį* javų nuō kiekvieno (kožno) žaĩbio įfems kàs mētą dúoti D¹³ 261. wissus tejp jawajs buo apdowinoies, iog alwienam ukiejou septinę aktaine (= *äktainiai*) purū teko D¹⁰ 229₆. Trỹs *äktainiai* kvie-čiū J. Lygī daļi dajlidawo sau patys nómū baļdus, beje: kubelus, bo-sus, werpelēs, aktajnius, legerēs, rakāndas, pintīnēs, kōrwius, rietius, kretelus D⁵ 71₄.

aktaras (l. *aktor* SzD). Weykieias komedyioy, weykus (= veikias) ku komedyioy, á ktaras SzD 1.

äktas, pl. äktai (sv.) — akt, akta L¹, ML¹ 128, Tot¹ 63, 245. Bivà i kanceliārijā — parašysim *äktą* Bs¹ 121 (Ož).

aktava v. *aktovā* — (nur bei den kathol. Žem.) die Oktave, der achte Tag nach einem Feste N. Be ne *aktāva*, *aktāva*, t. y. *aktova*?

äktendėlis (vok. dial.: Achtenteil B=Msc. 127 fol. 10a) — ein Achtel (Gefäß) als Buttermass K. *Aktendėlis* sviesto B. *äktendėlis* (oder auch: bačkėlė) pỹvo — eine Achtel (nämlich einer Tonne) Bier K¹ I 39.

Del *äktendėlio* niekus rašo Bg¹ 110 (sekdamas Jaunių).

äkti, ańka, äko — šlepną J, Miež, L¹, akis prarasti arba jas įgauti, erblinden, blind werden; (wieder) Augen bekommen, eine augenartige Oeffnung bekommen oder verlieren, слепнуть, терять зрение, терять отверстие, закупориваться; прозревать, получать отверстие Š. Jaū mào äkys *ańka* — слепнут J. Ėžeras *ańka* J. äklas būves iš mažumės dabař ėmė *äkti* (стал прозревать) Š.

ETIM.: *akis* „Auge“. Vadinasi, *äkti* yra išvardinis (denominat.) veiksmazodis, kaip ir šie: *plĩkti* (pliũka) || plĩkas, *šlāpti* || šlāpias, *bũkti* (buĩka) || bũkas.

aktingai adv. v. *aktingas*. Taip, kariāuti iř mēs tebekariāujame, bėt jau — *nebeaktingai* Jb⁴.

aktingas (sv., neol.) — darbingas, активный, деятельный. Māža čia dejūoti, reĩkia iř užuojautos *aktingos* Jb⁴.

aktingùmas — активность. Kókie *aktingùmo* iš jò dabaĩ nemàto-me jò⁴.

aktinijos (sv., n.) — АКТИНИИ, Seerosen, actinaria (zool.) El.

āk-tįsis (aktinsis I, KosL, P, āktįnsis Kv) — paskudnik w oku, morbus in oculis equorum P, katarakta na końskim oku KosL 212a, paskudnik I² (Geitl), powłoka oka J, Bg¹⁰ 123. Cf. *akis + tįs-ti, tįsti*.

āktorė a., āktōrė ž. (sv., n.) — veikėja, l. aktorka L¹.

āktoriškas — aktorski L¹.

āktorius (sv., n.) — veikėjas, l. aktor L¹.

aktovā, -ōvos (l.) — oktawa świętego jakiego SzD, V³ 682 (V¹² II 216), SA 16, D¹³ 357₁₁. Beržinė święto Bożego Ciała alias *Aktovā* KosL 236a (Ušpāliai). Czetwergé po aktōwai Sekmines DpO 357₃.

aktuališkas (sv., n.) — aktualny L¹. Teikiamesnis esąs aktualūs, -li: reikalai būvę *aktuālūs*.

akūla (sv.: rus. акула) — ryklis, l. haja (zool.) L¹.

akuliōrai (l. *okulary* : lot. *ocularis* „akinis“) — akiniai, очки, Brille Š¹ 7, B³ 261₄₁, 311₂₂ (Jž). Užsidėk *akuliōrais* Ds. Šitokiais *akuliōrais* tai būt gėra linai braūktie Ds (Viltis 1908 Nr. 90).

Akuliōrai — Akmenių sodžiaus (Kučiūnų vls., Seinų aps.) pieva.

akuliōriai v. akuliōrai — okulary J, Miež, B³ 52₂₄ (Brt), B³ 91 (Srd). Iĩ skliōrius nedirb *akuliorius* Sim.

Be lietuvių, *akuliorius* iš lėnkų yra pasiskoliję ir gudai: окуляры (Карский Белоруссы I 156, Шейн Матер. II 209, Добровольский Слов. 528: Дед забыу свои вокуляры). O 36 (O 109: Kita — niedaug ku ti tarius Gawo nōsiey okulōrius) akuliorių vietoje ištaria *okuliōriai*.

Akúočiai (v. ž. Akúočiai) — Metelių vls. sodžius (plg. Vo 52).

- 49 1. **akúotas**, pl. -tai ž. (Kv), K¹ II 199 (K² II 62), Op ir **akuotai** R II 334, Ds, Lp, Rdd, Š — ošć u kłosa SzD, J, Miež, Gerstenspreu R, die Haaren oder Hacheln an den Gerstenähren, die scharfen Aehrenspitzen, dann auch wohl Gerstenspreu N, Granne K (Ls 578), crista P¹ 76. Miėžio *akúotas*. Šėšuras.. pasišiaušęs kai *akúotas* Nm d. *Akúotas* bė grúdo KK³ 212. Akiñ įkrito *akúotas* Ds. Išsilviriau kōšės iš miėžio *akúoto* Š. Šiafadien, kráudamas į šalinę miežiūs, prilindaũ *akúotų* Nm.

ETIM. = la. *akudis, akudis* „Granne“. Prūsiskasis akuoto vardas tesiskiria viena tiktaĩ galūne: *ackons*, kas būtų lietuviškai veikiausia **akuonis* (plg. žodžius *geluonis, gyvuonis, pirmuonis*). Akuoto varde formantą -n-, be prūsų, rodo dar ir germanai: got. *ahana*, sva. *agana* „Spreu“. Akuoto varde, be t ir n, randame ir kitų formantų: a) -s-: got. *ahs* „Aehre“ = lot. *acus, acris* „Granne, Spreu“, b) -l-: sva. *ahhl* „Achel, Granne“. Akuoto giminės narys yra ir *ak-sils (akšils) = el. osib „akúotas“*. *Akdo-*

-tas yra išvestinis žodis iš šiandie nebevartojamo **āko:* *akūotas* || **ākas* „aštruma, Spitze“, *plaukūdo-tas* || plaukas, *gaurūotas* || gaūras, *ragūotas* || rāgas...

2. akūotas, -ta adj. — dygūs, ošcisty (aristis armatus, pennatus) SzD, hackelig, grannig. *Akūotas* peilis — aštriais ašmenimis Šv. Vārpa *neakūota* — klos nieošcisty, bė akūoto SzD 94.

ākuotas Grk (v. š. ākutrys Vd), pl. **akuotaĩ** Kn v. **1 akūotas**. Mičžio *ākuotas*. Šimet nepaisijom mičzių, tai vienl *akuotaĩ*: arkliai užsprinģsta iř pažāndis gāvo Grk.

akuotė — **1**) raudā, kuoja, leuciscus rutilus (zool.) El. **2)** ? įkrito akiñ *akuotė* Pl (Pr. Gerūlis).

akuotėlis dem. v. **1 akūotas** K. Miežėlio grūdėlis bė *akuotėlio* J³ 966,16.

akūoti (vok.) — hacken N, K, kaũpti, okopywać J. Roputės (būlbes J, erčiukus N) *akūoti* K. Seniaūs roputės akais *akūodavo* (v. š. akūdava) Vn.

akuotūotas, -ta — остистый, grannig, hachelig N, J, Miež, Š. *Akuotūotas* mičžio grūdas Ds (Miež). Mičžio vārpa *akuotūota* VI (N, J). Kviečiaiā kai-kadā ėsti labāi *akuotūoti* Kp. **La.** *akuotūots* „akuotāins, hachelig, stachelig“.

akurāt (g. akypāt, l. *akurat*, lot. *accurate*) — точь в точь Gm 29, Bs⁷ 318₂₇ (Šlv), Bs⁴ 279₁₄ (Jž). Kaip sakiau, taip *akurāt* iř yrā Db.

akuratỹbė — stropumas, akuratnėsc L¹.

akurātĩškas — stropus, teisingas, akuratny L¹. Be nebūtų geriau sakyti *akuratūs*, -ātių (sv., neol.)?

akurātnas ir (Sml) **-atnūs** (sl.) — akuratny (lot. *accuratus*). *Akurātnas* vagis Bs⁴ 292₃₀ (Jž). Moteriškė *akuratnā*, mōka nutylėti (v. š. nucylėc), nukęsti (v. š. nukỹsc) Lp.

akuratniai adv. (sl.) — akuratnie Ž¹ 98.

akušerijā, -ljos (sv., n.) — akuszerstwo, położnictwo L¹.

akušėrka (l.) — akuszerka Bs² 146 (Nm).

akušiėrė (sv., n.) — akuszerka L¹.

akušierỹstė (-ỹbė L¹) — akuszerstwo.

akušiėriškas — akuszerski L¹.

akušiėrius (sv., n.) — akuszer L¹.

akuta — Augentrost N, euphrasia officinalis (Hagen Preussens Flora 1818 J. — P²). Q (= Msc. 83 p. 53 ir Msc. 84 p. 38) rašo «Augentrost *Akužac*». Rusai šitą āugmenį vadina очанка, глазница. Ir lietuviai āugmeniui vardą praminę yra nuo **akiės**. Del vardo galūnės aš dar neesmi tikras (*akū-* tėt? *akūžė?*).

akūtė dem. v. *akis* Miež. *Akutės* darýti — skiėpyti, oczkować L¹.

Jõs *akūtės* kaip žiburėliai Op. *Kàp inciśòko, incismāgino, tai kàp sėdòs* (s kietas) *vėla* (v kietas) *mókycis — vaikas nèt akùtėm jima* Lp.

Akūtis (Окутись у Лепунехъ XV amž. РИБ XXVII 37) — XV amžiaus Léipalingio pavardė.

akūžė dem. v. *akis*. Mūsų sesužės júodos *akūžės* J³ 687,12.

akvačiai Kp, Pnv¹ adv. v. *akvatūs* Bs⁴ 293₁₅ (Jž), NS 1085,1. Pānos ... *akvačiai* eina už bandiniñko NS 1388,4 (Ppl).

akvačiaiū(s) comp. v. *akvatūs*. Geraĩ pamylėti, talkiniñkai *akvačiaiū* dirba š.

akvatà, -ātos (g.) — ochota SzD, J, Heiterkeit, Munterkeit, Lust zur Sache, Žem. N (K), охота, желание Bs⁴ 187₂₀, 313₁₅ (Jž), Bs⁶ 73₁₈ (Brt), Ož³ 313, LF 4, NS 1006, 1032 (Ppl), 460 (Vb), Bs³ 104 (Sv). Jūsų *akvatà* daũg jũ parāgino GN 265b₂. Neturiu šiafdien *akvātos* mókytis š. *Akvātą* turėjo SP 15. Dúok diėve sveikātą, aĩt mergũ *akvātą* š. tũrim ... *akvātą* (akwotu = v. š. akvõtũ) DU 35. Sũ *akvatà* (akwatu) — ochotnie SzD.

ISTORIJA ir KILMĖ. *Akvātą* jau pažįsta XVI amžiaus rašytojai: Bretkūnas (Schirdies achwatas BGLS 77₂₂) ir Daukša (akwātą DP 574₂₂). *Akvātos* motyna yra ne rusų ir lėnkų žodis охота (Ls 260), bet gudų охвѡта: охвѡта XIV amž. Срезневский Матер. II 837 (неохвѡтивъ I. c. 404), охвѡта Шейн Матер. I,1 69 (Мин. г. Горец. у.), 276 (Гродн. г. Волков. у.), I,2 188 (Мин. уезд), III 269 (Слуц. у.), Сборн. отд. р. яз. и сл. Ак. Н. LXXV Nr. 5, 45 (Новогр. у.), ахвѡта Сборн. отд. р. яз. и сл. Акад. Н. LXXVII Nr. 3, 57 (Мин. у.), LXXXII Nr. 5, 12, 166, LXXXIX Nr. 1, 16 (Слуц. у.), LXXXII Nr. 5, 121 (Мозыр. у.), LXXV Nr. 5, 57 (Лепельск. у.), LXXXII Nr. 8, 15 (Вилейск. у., м. Илия), *achwota* Feder. I 10, 274 Nr. 1401, *achwõdta* I. c. I 79. Gudų žodį охвѡта, kurį A. Brückner'is KZ XLV 25 stato vienõn draugẽn su žodžiais I. *wochwy* „lustig, frisch“, s. Ė. *ochviti se* „eifern“, be lietuvių, yra dar pasiskoliję ir Látgalos látviai: *okwota* — ochota Kurm 111, *bez okwotas* — nieochotnie I. c. 96.

akvatingas — lűstern (achwatingas Br BGLS 77₂₀, kur wo yra skaitymo klaida užuot wa).

akvātytis, -tijas (g.) — иметь охоту, желание. Labiaũs *akvātytis* LT I 418 (Ba).

50 **akvātnas, -atnà** (g. охотно Зап. рус. сборн. XV в. 46) — охотный. Jõs lābė *akvātns* (= *akvātnas*) *važiũof* Všk. Bretkūno (BGLS 77₂₁) *achwotnas* skaitytinas yra *achwatnas*, t. y. *akvātnas*.

akvātniai (achwatnei Br, kur BGLS 77₂₁ užuot wa skaito klaidin-gai wo) adv. (g.) — ochotnie.

akvātnykas Ds, Kp, **akvatnŷkas** Pnv¹ (g. ОХВѢТНИК Шейн Матер II 99,403/4) — ochotnik Bg⁶ 267, (Ož).

akvatūs, -tī, -ātū (hibr.) — ochotny, alacris SzD (Ls 260), ochoczy J, munter, willig N. *Jounīmas akvatūs uñ čiužinėjimos* Ba² 43₂₄ (An). Berniukėliai žėnytis *akvātūs* J³ 6,1.

al' — да, ja Vd = āle Lp (sl.). Kàs padārė, aī Antānas? *Al'*, Antānas! Kàs čia (v. š. čī) būs, grėblŷs? — *al'!*

alabāstras (sv., n.) — alabaster L¹.

Āladauka (g. Holodouka) — Nočios (nuo Varėnos 13 v. į pietus) par. dvaras.

aladžios (g. оладья iš gr. ἐλάδια) — pączek, globuli in oleo cocti, massa frixa oleo imbuta SzD. Aladžis Miež be nėra skaitymo klaida lyties *aladžios* vietoje? Širvydo rašyboje aladžios gali būti skaitomos ir *alodžios*.

Alajà (v. š. iš *Alejōs, *Elejōs; plg. 1a. Eleja — Virčiuvio intakas) — Subačiaus par. bala ir ežeras.

alamusyna (ar aliamuzyna) — Almosen (vok.) N.

Alanga — Jūros dešinasis intakas SG I 25, III 628, iš kur Tau-ragės vls. sodos vardas lenk. Ałangi (kaip vadina vietos žmonės?) SG XV 23. **La.** *aluōgs* „versmė, akivaras“ : *Aluōdzene* (v. š. Olū) — Mólupės (Valko aps.) vls. gyvenama vieta LV 80 : *Alū-dzes* — Kėčų (Rygos aps.) vls. g. v. LV 46.

Ālantas (v. š. à'lónç) — Minijos kairiysis intakas, kuris išteka iš baloto miško už 5 varstų nuo Kulių miestelio (NO) ir įteka ties Kařtena Minijon SG VII 525, Vš I 43. **La.** **Alants* (kuršių kalbos vardas), iš kur lenk. (vok.) *Alant* — Liepojos ežero intakas, ištekęs iš Telšių ežero (vok. Telsen, į šiaurę nuo Gruobyno miesto). Latgaliečių *aluots* „versmė“, jei jis nėra išriedėjęs iš lyties *avuōts* TŽ I 14, galėtų būti tas pats žodis su upės vardu *Alantu*.

alarmuoti (sv., n.) — truksmą kelti, ramumo neduoti, alarmować L¹.

ālasas (sl. : g. *hólos*, l. *hałas*) — Melodie, Stimme im Singen R, Klang, Schall M, Geschrei (Hálasas) R, hałas, echo, glos J (VI), clamor D, šmn. Jō *ālasas* kai vargōnai M I 4. Tōks *ālasas*, tařsi šiūntas kiaūlių, dvī bōbi iř žŷdas Sim. Jai nuō vaikŷ *ālaso* (rėksmo) pradėjo gálvą sopėti Ds. O kã aš dainuōsiu, *ālaso* neturiū J³ 606,2. Anojė gėrã *ālasã* tūri dainuoti J. *ālasu* žaidžiu, bałsa rangaū — kolorieren mit der Stimme R II 92.

ISTORIJA. Raštuose *ālasas* atsiranda XVIII amžiuje (Dn VIII 66: *čēl ālaso* mielo): Tuw čieřu neprietelus duřiu... řu dydziau řzturmu yr ała řu užgiedintas y Pekla biega 1787 m. ŽCh 242.

alasavóti (sl.) — hałasować J, clamo D, šūkauti Ds. pradeje *alasawotie* ir *szumitie* Sz I 10.

alasėlis dem. v. *ālasas*. O aīt jōs balsėlio, aīt jōs *alasėlio* būtų mūsų (māno 788,14, 865,15) dukrėlė J⁴ 787,13, mūsų sesėlė 815,15. 953,6. Alė nuō balsėlio, gražaūs *alasėlio* būtų māno dukrėlė, būtų māno jaunóji Kl¹ 50. Šaukit gegūtę iš vyšnėlės, tegūl jī čionai nekukúoja, nē *alasėlio* (Oz² 102) nevadžioja Oz² 68. Tū, lakštute,... gražiai sodė čiulbėjai, *alasėlį* taisýdama TŽ I 213 Nr. 31² (Mrc). Nežvėngk, māno žirgėli, pō maniūm juodbėrėli, kād aš išgīrščiau sávo mergėlės gařsųjį *alasėlį* J⁴ 361,5.

Ālasis arba Lāsis Sīnt — šunies vardas. Cf. *ālasas*.

alāsyti, -sija (g. *holosić*) — голосить. Pradėjo šūmyti, *alāsyti* Ž¹ 9.

alasųžėlis dem. v. *ālasas*. Skaūmba-áida jōs *alasųžėlis* kaip aukšėlio (cidābro J³ 582,8) varpėlis J⁴ 180,6.

alatà (g. голота) — pijak J (Als), nuskuręs, suvargęs žmogus Klm, rodą išvedas, maloniai šnekas žmogus (linksmas, šnekus) Šv. Jis nekefičia Kazimiero del tō, kād ne tóks *alatà*, kaip jīs Ž¹ 6. *Alatà* alėte nusialėjo, almės stikliūką išgėrė iř pagerėjo Klm. A, tai teñ tikrā *alatà* (бедность)! Kn¹.

alatavóti (g.) — robić burdy po pijanemu J (Als).

alātyti (g.) — šūkauti, hałasować J. Girtas *alātija*.

Ālaukostas (n. v. = la. Alaúkstas) — Vidžemės ežeras, iš kurio pradžiū ima Gáujos (vok. Lifländische Aa) upė TŽ I 385.

Alaunė (ar *-nia?*) — Smilgių par. griovio vardas.

Alaunià, -aūnios (g.) — Daūgailių par. pavardė, rusiškai rašoma Голубня. Antāzavės parapijoje esanti pavardė *Alaunis* (kur kirtis?).

Alaušà — Užpalių par. upė Vš II 25 ir sodžius prie Alaušo ežero K. Jokantas Bg⁵ LXVI 241.

Alaušai — ežeras po Bálninkais (lenk. Bolniki SG I 33) TŽ I 19. *Alaušų* ežeras Vlk.

Ālaušas (eina *Alaušai*) — ežeras 1) po Sudeikių ir 2) po Svėdasų miesteliais TŽ I 19. Sudeikių ežerą vadina (pvz., Dapkus, Pliupeilis, Vš II 25) ir *Alaušais* (plur. tantum).

Ušpalėnas P. Gureckas rašo man 1923 m. IX. 10 dienos laiške, kad *alaušai* esąs ne tikrai tikrinis, bet ir bendrinis vardas, nes ušpalėnai saką: Prilėjai (r. k. priliejai) *ālaušus*; aīt laukų *alaušai* stóvi vándenio.

ālavas (g. олово) — Zinn Bg⁴ 41, Š¹ 64, Bs⁴ 311 (Jž). Neja ghiřsai per ie trauks... Allawa, idant ghi apleifta butų BrB Jes. 34,11 (BGLS 270 „Richtblei“). Apleiu aławu, wařku — oblewam co ołowem, woeklem SzD 199.

ISTORIJA. Be Bretkūno, ir kiti XVI amžiaus šaltiniai, pvz., LieM, pažįsta : и серебро и олово и воски, посулы себе беручи, за границу пропускаль 1507 m. РИБ XX 557, олова пять пудовъ 1516 m. l. c. 1155. Gudai naugį vadina dvejojai : во́лово п. Шейн Матер. II 168 (Мин. г., c. Цитва) ir олово m. 1588 m. Карский К истории 34. Kitų šaltinių **álvas** „cinas, Zinn“ kilimo nėra gudiškas žodis.

alavėlis dem v. *álavas*. 1) Pàs mūs kalnėliai *alavėlio*, o smiltynėliai sidabrėlio Mrc (TŽ I 203 Nr. 113). 2) Bleistift, ołówek. *Alavėlis* skubriai brąžo pōpierą KO 31.

alaviljas (sl.; plg. l. *aleweja*, la. *ālavejs* iš vvž. *alowē*) — алоѣ, aloe (*bot.*) Mt.

alavinis, -nė — оловянный, zinnern Ds, Lnkм. Kuř tiej(ei) kalnėliai *alaviniai* (TD 1: *aloviniai* begu nebus tik spaudos klaida?), o smiltynėliai sidabriniai? Mrc (TŽ I 203 Nr. 113).

Alaviniškiai — Оловенишки, Vidūklės par. vienasėdis.

alb (l.) v. *alba*. ſchitai alb antai Br (BGLS 71₉).

alba (l. *albo* „arbà“, iš kur g. альбо Зап. рус. сб. XV в. 10, 11₂₁, „Диалог о смерти“ 1629 г. Iz XVII, 1 274₁₉) — oder R, N, entweder R (jetzt ungebräuchlich K). Be gierefni czia dewa żadziu þmanes makinti Nent afchtra juda alba narfa dewa tureti Mž 12₈ (plg. 24_{3,19}, 342₈, 495_{3,7}). Be to, *alba* vartoja dar ir šie senovės raštai: 1559 m. FCh 33₃, 1578 m. Vo¹ 97₂₇, 1579 m. W 1₄, 14₂₅, 1580 m. Vo¹ 473₆ (Br — BGLS 162₄, Vo¹ 20_{27,43}), 1599 m. DPo 34₃, 1653 m. Vo¹ 67₄, 1673 m. SC 71 (BGLS 91₃).

alba (l., iš kur g. альба „подрижник“ Носсович) — alba L¹. Duse-tiškiei ištaria *āl'ba*, *āl'ba* (*ōl'ba*, gen. *ōl'bos* Kp), kam rašomojoje kalboje atlieptų *olbà*.

Albáičiai — Vaiguvo par. sodžius.

Albáitis — Pajevonio vls. pavardė. Albá(i)tiénė — Ragainės aps. Bs⁷ 94.

Albas (sv.) — Mannsname (bei Donalitus) K.

albatrōsas (sv., n.) — Albatros, diomedea exulans (*zool.*) El.

al'bicaĩs — na wszystkie strony J (VI). A'l'bicaĩs eina balsas kaip dainuoja grįždamos iš baūdžiavos mefgos.

Albiciškiai — Kavarsko par. sodžius Vž II 23.

Albinà (l.) — moters vardas (l. Albina) Lp.

Albinas (l.) — vyro vardas (l. Albin) Ds, Lp.

† **albo** BrP I 63₁₄ (BGLS 40₉), MT 2×(BGLS 270) yra paprasta spaudos klaida lyties *alba* vietoje, nes ir Br, ir MT visur kitur terašo tiktai **alba** (plg. BGLS 61₆, 32, 36, 66₇, MT XVII₁₉, XVIII₉, XIX₁₀, XXIII₂₀, XXIV₁₁ ir kt).

albrimas (l. *olbrzym*) -- milžinas. Dowids Albryma parwajewoje,

O Laws Danielaus bijoje KG¹ 643 (KG 531).

albūmas (sv., n.; / kietas) — album, imionnik L¹.

alcavóti (l minkštas J) — trwonić J (VI) arba alciavóti Sln. Jis *al'cavójo*, kól išal'cavójo visūs sávo turtūs J. *Alciavój* ir *alciavój* pō svieta Sln.

Alcis (sv.) — pavardė K. Jokantas (kur?).

aldà — hulatyka J (VI), halas šv. trumpą gaudimą linksmo balso mes wadinam ligszioł audó arba *aldó* D⁷ VII.

alda! interi. Šitas užsilipęs aň(t) kápo iř krápsťo, ó aňs mĩslĩo, kád keĩdžius atginė galvijūs, sáko : dá ingriáuš, jĩs rikterėjo : „atpruč!“, ó šĩts aň kápo čmė baũbt iř kást. — „Nũgi, kiba ta- vė čia negerásiis atnešė! da ingriáuši, šė — *alda!*“ Ož (Bs⁴ 258⁴).

alda kampėly — im jeder Ecke (P. Kriaučiūnas) BB XXV 74.

Alda — moters vardas. Aš pamačiaũ tris mergelės levendrų daržė- ly : vienà būvo *Alda*, antrà būvo Milda, ó ši trečią jauniáusio- ji būvo máno mĩela J³ 882,2. *Alda* be nebus tik mažybinė lytis iš gudiško vardo Алдона „Евдокия“ Добров. Смол. обл. словарь 207, Алдо- нья Шахматов Лекции II 735, Алдогья Iz XVII,1 241 „Еѹдокиа“?.

alda-drākas — ? *Aldadrāka* šoka (sako, kai be jokios tvarkos šoka) Pp.

alda-drikas LT II 5 — hulaka J(VI), keikiamas žodis, kurio reikš- mē nebežinoma Kp. Et, tōks (iš jō) *aldadrikas!* Vr.

aldadrulka (sv.) — toks drabužis. Merginos pėrsignybusios, pōniš- komis *aldadrulkomis* užsimėtusios LzP¹ 428.

Aldakimas (g. Алдаким Iz XVII,1 241, Олдаким „Еѹдокиа“ Шах- матов Лекции II 735) — Pašilės par. pavardė KosL 87b.

aldarija — izba wielka, świetlica J.

al-daris Miež v. *alūdaris*. La. *aldaris* „Brauer“.

aldauniňkas — hulaka J (VI).

aldavóti (hibr.) — hulać J, schwadronnieren, lārmen, šaukoti LF, halasować šv. Aĩgi tũ ilgaĩ *aldavósi* čia, aĩ necĩsi namóliai? J.

aldesỹs, áldesio — гул, гам Kv, Ping.

aldėti, álda — halasować Kv. *Aldėti* drauge su *aldà* gali bũti kilimo gudiški žodžiai : rus. голдеть „šaukoti“, голдà „šauksmas, klyksmas“?

aldijà, -jōs, áldiją — 1) pėrgas, челнок š, душерыбка, vieno medžio laivelis, iš šonų su plautais Aln, Ds, Km, Lnkm, Sv, Uš, Všk (v. š. *aldėj*, loc. s. *aldėjō* Dvd, *aldijō*, loc. s. *aldijō* Pnv¹, *alđijà* Ad, Dsn). *Aldijà* vilniomis uždengėс DPo 107₂₈. (plg. 107₂₈, 108₇, DP 289₃₉, 291₄₇, 347₁₈, 379₂₀, 612₉, 11, 16). *Aldijà* kiaurà — vánduo

(v. š. *úndo* : -o pusilgis) suñkias šmn. Vaikas iš *aldijōs* išvīrto iī prigērē (v. š. *prīgērā*) šmn. Sū *aldija* paī ūpē pērplaukiau šmn. 2) izba wielka J (Kltn), KosL 40a (Šilalės par.), didelė šalta troba Als, Tl (gen. s. *al̄dejes* M. Barkus). Tókia *aldijā* kaimyno rúme J. *Kāp aš tuokes al̄dejes ir išil' d'isq* Als, Tl.

Rytiečių augštaičių *aldijā* gali būti kilusi ir iš senėlesnės lyties *eldijā*. Tiktai žemaičių ir Daukšos *aldijā* (10×) tegalėtų rodyti senovės *a-*, jei tas žodis Daukšos kalboje nebūtų esąs skolinys iš šnektų su *a-* iš *e-*.

Aldijėlės — Panevėžio ap. balų vardas.

52 **aldymiris** — szum, zgiek J (Als). Jauniškė šokinėja, galúojas, aldymirius dāro J. Sint (A. Salys) saką **aldýmeris**.

aldynė (v. š. *aldynę* Yl) — 1) laivas, *копаль*. Trobā kaip *aldynė* Yl. 2) laivynas, Flotte. Atléido savo *aldynę* sū kareiviais D¹³ 273.

aldinti — wypędzać J v. *aldyti*.

aldyti — быстро гнать Bg⁵ LXVI 241 (Yl, Krtn). Añs *aldo*, išaldė šūnį laūkan iš trobōs.

ETIM.: la. *alduot* „ziellos umherirren“, gr. *ἐλαύνω* „varau“, *ἐλαύνειν* „eiti“.

Aldōnas — Pagirio par. pavardė.

aldoti, -oja — hałasować, šaukoti Yl. *Aldo(ja)* lt Šleinius pō grybūs Pln. Ciesorius noris taip *aldojo* pō svieta aūt Jogailos (Jaugaliaus), vienók širdingai sū juoml norėjo susitaikinti D¹¹ II 267₁₅. musū wiraj szjną piauðamis audo arba *aldo* D⁷ VII.

ETIM.: *aldėti* „голдеть“. Del žodžio sudarymo plg. *šaukoti* || šaukti, la. *braukāt* || braukt...

aldra — procella, бұря Bg¹ 144, slota J (Vl), trzpiot, fircyk Miež, Windhose, Gaukelei, Komödiantentum Geitl, áudra (vėjas, lietus, ledai, sniegas...) Nr (kur Jb sakosi girdėjęs ištariant *aldr*, acc. *aldro*, t. y. **aldrā, áldrą**). *aldra* — kād pūsto arbā lįja sū vėju J. Iš tókios *aldros*... vlsos jūrės-mārios sujūdo (susijūdino A 1885 326). Vaikai pō trobā pūgās iī *aldras* veičia (v. š. vėrt Kv, Rt). Aldras wert — do góry nogami przewracają wszystko (swawolac), może od wyrazu audra „burza“ KosL 112a. Neveřskit *aldros!* — не шалите! Gs. Kād pakėlē jiems *aldrą* — išpērē káilį Tt. Kās čiā peř *aldros* — triukšmas? Tt.

ETIM.: *aldra* vargu yra atskirtina nuo *áudros*. Saváime garsų junginiai *ldr* || *udr* tarp savęs nesikaitalioja (*kaldrà, jáudros* „šlapios, balotos vietos“). Del to *áudra* turėjo gauti *l* iš kito artimos reikšmės žodžio: *áldu, aldėti* „голдеть“, la. *aldaris* „Unruhiger, Alberner“, *alds* „Windbeutel“.

Aldrà (ir Audrà), **-rōs, Aldrą** — Sartū ežeran ĭtekanti upė (Kamajū ir Jūžintū parapijoje).

aldramākas — swawolnik J. Šis žodis yra *aidamāko ir āldros* padaras.

aldras v. *āldra* — zbyteczna swawola J. Aldrus (= *āldras* Kv) vėfsti.

aldravōti (hibr.) — 1) zbytecznie swawolić J, vālkiotis per nak-tis Kp, halb angetrunken sich karsch machen, bramarbassieren, šaukoti, lermuoti LF. 2) marnować J.

aldrija — przestrzeń, wielki obszar J. Kās tōkią aldriją (didį dažį) už-tveř! Cf. *aldijā* 2.

aldrūnė (neol., aldruuny P) — aldrovanda (*bot.*).

Aldruvė (v. š. *āldruvė*, acc. *āldruvę*) arba Aldruvys Vė II 8 (v. š. *aldruųys*, gen. *āldruwa* Vidginiai) — Joniškio par. upė (vok. Aud-rau), Viřčiuvio intakas.

Aldruvė bus kilusi iš senėlesnės lyties *Audruvė* dviejų u iškıtimo (dissimilatio) keliu.

āldušio spenys v. *kaūkaspennis* Km.

alė (l.) vL, **āle** Grī, **āle** Dkš. — aber R, N, K, ale, lecz J, bet Miež, oho (interj. admir.) R. *āle bēt* Grī (LB 176₂₆, 181₃₁, 184₂₃, ale bet Bs⁶ 53₆, al'ė bēt Ds). Aš tū taī liepiaū, *alė* tū neklau-seī K. Nė slīsties nērā tikro vyno, *alė* vīs vanduō J. Ai žinaū, žinaū, *alė* nesakaū, kuī āug māno mergūžė, kuī āusti plōnas drobužės J⁴ 330,1 (plg. 157,1). Apynėlis māžas, *alė* labai gražūs J³ 1,1. Ėjaū vandenėlio, *alė* bēt ne vienā J³ 40,1. Kād tū iř bāltas, kād iř raudōnas, kād iř skāistūs veidėliai, *alė* rūsti širdėlė J⁴ 47,5. Diėve duok sunkius metūs, *āle* iškādā manęs! Dkš (Šis posakis primetamas prabangiam gyvenimui A. Kirtiklis). Kād duosiu — lėisiu sāvō jāuną dūkrėlę, *alė* nišnėsit iš svirnėlio skrynėliū, māno dūkros kraitėliū J⁴ 581,5. Matyt nemātė, *alė* suprāto aīt jūdorbėrio žirgėlio Kl^v 107 (51). Mūdu tānkiai vėřksva, *alė* retai dainuosva Kl^v 121 (326). Iř bitės piktos, *alė* sāldų mėdų nėša Db. O, meřgos, taī meřgos, *alė* pāpai, taī pāpai! Op. Aī tū jī pažįsti? — *Alė* kuī čiā nepažįnsi — pažįstu! Ds. Sužadino visūs, *alė* (v. š. *alī* Kv) jaū būvo nebė laikas (v. š. nāb lāks) Kv. Dėl kliuvimo kliūvo, *alė* ne teip baīsiai v⁶ 169. Bēt pagōnys ne vīen jō neklaūsė, *alė* dār supỹkė pradėjo aīt jō svāidyti sū akmenimis v⁹ 47.

ISTORIJA, ETIM. ir DIJAL. 1547 m. Mž 8, (Makfla fchito tewai iufu trakšlawa tureti. Ale to negaleia ne wenu budu gauti), 1591 Br (Vo¹ 20₂). — L. *ale*, g. *alė* „но, же“ Feder. I 59¹, Сборн. Ак. Н. LXXXVII, 3 88 (але Зап. рyc. C6. XV в. 9. 10, LieM 1484 m. РИБ XXVII 402₂), ukr. *alé* „aber“ iš *sl. a* (= lie. *ǝ*) + *le* (plg. l. *by-le*, *luž. pak-le*

„aber“, *jak-le* „erst“). — Ryt. aug. ištaria *al'd* (*al'e*) su minkštu *i* (alià Tvr Vo¹ 376₂₅, 377₃₁, alia Jž Bs⁴ 210₁₀, Sv Bs² 104, Lv 29), kas rodo esant žodį nelietuviškos kilmės. Tose ryt. augštaičių šnektose, kuriose *ę* (*ia*) po minkštųjų priebalsių virsta garsu *i*, *al'e* ištaria *all* (Ppl NS 1225, Vb Bs² 11 Nr. 10, 162₁ Nartel. Bs⁷ 209₁). Žemaičių tar-
mėje ne vieno skiemeňs žodžiuose *e* virsta garsu *ę* arba *i* (ali Kv, àlę, àlę Rt, Als, Slnt; plg. Vo¹ 317₂₆, 319₄₄ [Kv], 322₉ [Endr], LT I 50 Nr. 82 [D], I 362). Bv 83₂₈, 84₁₂, 91 *alac* priešais Gauthiot'o tvirtinimą turi ne *l*, bet *l'*, t. y. „minkštąjį“ *l'*: *al'd*, *al'e*.

ále (l. *ale* „tak! no tak! a tak! wlaśnie“) — ja (M. D. Litv.) R, ny dal Lp, Zs (rytiečiai ištaria *l'*, t. y. minkštai).

Alėba (*l'* ar *l?*) — Pušaloto par. pavardė.

alebárda (sv., n.) — halabarda L¹, vok. Hellebarde.

alebárdininkas (sv., n.) — halabardnik L¹.

Alėckas — die Stadt Oletzko oder Markgrabowa N (Alėcka K).

† **alegė** — дубровник, ožanka, teucium (*bot.*) Mt yra Matulioniės skaitymo arba spaudos klaida *algės* vietoje.

alegorijà, -ljos (sv., n.) — alegorja L¹.

alegōriškas (ir L¹ alegorinis) — alegoryczny.

53 **aleikus** (l.) — olejek (gen. olejku). ricinawa alejkaus Žn 27. Aplėk anūs *aleikumi* SA 159. Jugatawiiio aleikus (aleykus 1660—3 m. Ch Mit IV 268) ir patepimūs DPo 239₂₀.

Daukšos Aliekumi DPo 51₁₆ ir aliekus 137₁₄ (acc. pl.), rodosi, yra spaudos klaidos lyčių *aleikumi*, *aleikus* vietoje. Alieika Slnt.

alėjà, -ėjjos (sv., n) — alea L¹, nusodintas medžiais takas (gātvė), аллея.

Alėja Vt I 54 — Upės dešinasis intakas, kuris teka Raseinių apylinkėje SG I 27 = XVI amž. Оля, Алея — Raseinių, Viduklės vls. upė S 211—2, Алее, Алиесь певнись — pievos S 3,4.

Žemaičių *Alėja* ir augštaičių ryt. *Alejà* (v. š. *Alajà*) nėra atskirtina nuo latvių upėvardžio *Eleja* — Viščiuvio intako. Upėvardžio kilmės ieškok augčiau prie *Alangos*, *Alanto* : šaknis ide. *el-*, *ol-* „tekėti, bėgti“ Bg² LXVI 241. Cf. 3 *alēti*.

Alėjai Vt I 53 — Raseinių par. káima ir koplyčia = Олен XVI amž. S.

Aleknà, -ėknos (g. Олехно 1492 m. Карский K истории 62) — Kupiškio, Pašušvio, Salako par. pavardė (*i* minkštas ir rytiečių šnektose).

Aleknáičiai — 1) Joniškio par. sodžius Vt II 8, 2) Lygumų par. sodžius.

Alekniškės — 1) Kapčiamiesčio vls. sodžius (saka ir *-kiaĩ*), 2) Dainavos sodžiaus (Kaniavos vls.) laukai.

Alėkniškis — Dievógarsio (l. Bogusławiszki) ap. dvaras.

Aleknónys, -onių — Simno par. sodžius Db, Vo 148.

Aleksà, -ėksos (g. Алёкса Сержпут. 37, Олькса Новг. I лет. син. сп. 1162 г.)—Plókščių par. (Rūdžių k.), Padovinio (Daukšių k.) valsčiaus pavardė. Dusetiškių krikšto vardas *Āleksa* (i minkštasi). **Alėk-sius** — Als par. pavardė.

Aleksándra (g. Александра Добров. Смол. обл. слов., XV amž. Олек-сандро РИБ XXVII 483)—krikšto vardas Ds, Šd (Mit I 26).

Aleksandrai—Raseinių par. kaima Vš I 53.

Aleksandrāvas (l.)—Liubavo vls. dvaras, Kidulių vls. kaimas (žmonės paprastai vadina *Kė-pšgirių*), Kulių par. dvaras Vš I 43.

Aleksandravėlė—Obelių apylinkės miestelis.

Aleksandrija (l.)—Šiaulių vls. dvaras.

Alekséndra ž. v. *Aleksandra* D⁶ 249₃₀ (D¹⁰ 164₁₇), V⁹ 174 (V¹³ II 23, 113, Mit III 115).

Aleksendrava (v. š. Al'ėksindrav)—Pasvalio par. sodžius.

Aleksiai—Alsėdžių par. soda Vš I 47.

Aleksiėjus (g. Олексѣй Зап. рус. Сб. XV в. 17₂₁, XIII в. Соболевский Лекции⁴ 72)—krikšto vardas; Panemunėlio par. pavardė.

Aleksy'nas—Padovinio vls. (Plynių kaimo) pavardė.

Aleksiūnas—Panemunėlio, Panevėžio, Ramygalos, Troškūnų par. pavardė.

Aleksótas—Kauno priemiestis (Garliavos vls.) Vš II 27.

Alekšónai (J. Zad. rašo: Alekšionai) — Varnių par. dvarelis Vš I 50.

aleliuja (l.)—hallelujah! *Alleluja mes gidokiem, yr Szwęta Jona szłowinkiem KG¹ 453 (KG 414). du metų apwáikšczioieme... nóbažnu-me Dwáfios ir Alleluioie DPo 333₃₅.*

Aleliūnas—Joniškėlio, Ramygalos, Subačiaus, Vadoklių par. pavardė.

alėlius dem. v. *alūs*. saldį alelu stato ant stalą D⁷ 157.

Alenà, -ėnos (g. Олѣна Карский К истории 182, Обзор 44, Соболевский Лекции⁴ 81) — krikšto vardas lot. Helena (gr. Ἑλένη) Ba⁴ 49, Mit IV 171, LT I 24 Nr. 30, B.⁶ 89₁₉, Vo¹ 212₁₂, Rytiečiai augš. ištaria i minkštai.

alendra (sv.)—cylinder J. Šila *alendra nuò lėmpos*.

Ale'ndrai (l. *Holendry*)—Gолландия V¹³ II 244.

Alėniškis—Šiaulių vls. dvaras (A. Murzaitė, *-kiai* V. Kivylytė. Kaipgi iš tikrųjų?).

aleravóti (l.)—halerować,zyć ścięgiem J.

āleris (haleris L¹, sv., n.)—l. halerz, vok. Heller (pinigas).

Alešiūnas—Kupiškio par. pavardė Pan (K. Jokantas rašo *Aliašiūnas*).

1. **alėti, āli**—1) ubywać. *Alėte išalėjo (išėjo) alūs J (Psl).* 2) bied-nieć, żyć biednie, skuřsti. Kaip jūs gyvėnate?—E, tik *ālime* J. Žmónys *alėte* nusialės peř ariėlką J. *Ali* žėmė, nebáuga miėžiai.

ETIM.: *alėni* gali būti skolinys iš g. голѣнь „arm werden“.

2. **alėti, āla** — ala-là-là šaukti, rėkti Lp. *Nealėkit*, vaikiai! Kō jūs *ālat* (rėkaujate)? Lp. Kās tenai *āla* (v. š. ōla; pusilgis o)? Sv.
3. **alėti, -ėja** — būti vandenim plaujamam. *Vpñdva* (arba *vophdov*) *nəpalėja žemėsėnės lauėks* — nutelkšojo, prigrldė Dvd.

algà, -ōs, algą vL. — zaplata, zastuga SzD, Besoldung, Bestallung, Lohn, Sold R, Lohn, Sold N, Lohn K (Ls 213), жалованье J, Miež, š. *Algà* mėnesinė — miesięczny obrok SzD 149. *Algà* mėtinė — jurgielt SzD. *Algà* už pranešimą, pėlnas už naujieną 2. Sam. IV 10 — Botenlohn R. *Algà* pagal pėną Sch 74 (B). Kōks dārbas, tōkia *algà* B, J. Tās vienà *algà* — das ist einerlei KlP (Mit I 68), Jnš. *Alga* Grieko ira Smertis BrP I 412. *Algà* darbinėkamus vzturėta DK 34. *algà*... ešt žadėta DPo 19. — *Algōs* derėtas — um Lohn gedungen N. Jīs *algōs* už dārba prāšo K² I 20. Vargdiėnis... eī-gės geraī... Pāėmė *algōs* trīs skatikūs Bs² 30. (Srd). Tiktai tika *algos*, ieib ta atimtu ir isch tos penetunse BrP I 58. drin'... *algōs* DPo 124. Wiltis iszganima ir *algos* antrami gywenimi uždegia szirdį Kristijona D¹³ 345. — Darbūs (darbštūs Sim) kād iř mǎžą gǎuna *algą*, teip-pāt (tiek-pāt Sim) privǎlgo D (Sch 76). Visiems žvē-rims iř paūkščiams siūlojo didę *algą*, kuīs anǎ pagėlbėtų, iš gerklės kǎulǎ išimtų PP 18. Pavadintinis (padiėnis Ds „Tage-lohner“) gǎuna užmokesnį, ō samdytinis (mėtams pasamdýtasis darbinėfėkas) — *algą* Kv. Janas Szidus ira mokinnens, Jog... košna *alga* atgaufenti, kaip scheme swiete budams bus giwenens BrP I 241. Isch schu šodziu... girdim, schi gera mokitoghi... ušu sawa geradeghiste pikta *alga* (plg. BrP II 208, 375) ir biauru smerti schicze ant šemes gawufi BrP I 243. wadink darbinėkų ir atdūk iiemus *algą* DPo 127 (plg. 19, 127, 217). wėrtǎ *algą* už dārbus imame DPo 230. ij... ėme iz to pašǎulo, idǎnt tū grėiczeus paginėtų wǎrgǎ... ir dūtų *algą* kǎntrumo DPo 361. Wadink darbiniku ir ataduok iiemus *algą* PS I 130. Nes jey mijlite tūs, kurie mijl jus, kokiǎgi *algą* turite? NT Matth. V, 46. — Jīs jėms dǎvė dideles *algās* Sch 213. — Telinkminiš šwėtas : neš ǎrtinas pagalėimo *algōs* p' DPo 66. — *Algōn* derėtas — um Lohn gedungen N.

Širvydo *aida* „Lohn“ (maži budami didžias *aidas* nupeine PS I 129), kuriǎ Becenbergeris (LF 95) paskelbęs yra *algōs* aūtrininke, tėra paprastoji spaudōs klaidà *algōs* vietoje.

ETIM.: *elgūs* „betteln, sich betrachten“ Bg¹⁰ 225.

Alga Kl^{v2} 68 — vok. Algefluss, upė, kuri įteka į Kuršių Marias (Kurisches Haff) greta su Nemunu (nuo N-o į vakarus) SG I 31. Plg. žemiau upėvardį *Algupys*.

Alga — moters krikšto vardas. Giñki, *A'lga*, kiauless, giñk, sesėle, kiauless į žǎliǎ pūdymėlį! J³ 546,1.

Algos vardas kilimo yra gudiškas: Алг-ут-ка, Алгиння „Евгения“ (Орлов. руб.) РФВ LXXI 350, Алгинья Соболевский Лекции⁴ 124. Dusetiškių *Algenià*, -*ėnios* (l kietas!) rodo, kad senovės gudų inteligentų liaudies vardas *Оуґеїна* „Еуґеѵла“ ištaryta *Олґеїна* (LT II 41,42).

algamistrà, -lstros (l. **orgamistra* „orgamistrz“) — organista.

Algamistrà sugrąįija Mit V 277 (Malavėnai, Šiaulių par.).

alganistrà, -lstros (l. *organistra* + *orgamistrz*) — Organist. Mañid-ras *alganistrà*, kuris mokėįo vargonùs dirbt Ba² 123, (Rz).

algàuti — служить, dienen. Pėrkrištai, pagal prisieęą *algàują* V. Kristijanui, tūri dár *algàuti* kryžeiviams D¹¹ I 265. Jùoskitės drąšiai kàrdą, *algàukit* diėvui àitriai iř atmōnykit netikėliams ūž àpjuoktą jō vàrdą iř gėlbėkit krikščiónis iš jū nagū! D¹² 377.

Algaviškiai — Kaukėnų (Pakalnės aps.) par. kiemas Kiv².

algavóti v. *apalgavóti* (hibr.) — opiekować się, pamiętać o czyjich potrzebach J.

a·lgė — teucrium (*bot.*) P¹ 111 (P⁴).

álgebra (I minkštas; sv., n.) — алгебра (*math.*).

Algė-brastis — Salantų par. vietóvardis (upė?).

álgebriskai adv. v. *álgebriskas*. Sprėndžia ūždavinį *álgebriskai*.

álgebriskas — алгебраический. *Algebriskieji* aritmėtikos, geometrijos ūždaviniai.

algėrka Кр ir **algierkà, -iėrkos** (l. *wegierka* „күртка“) — vatinis moteriškas patrumpas drabuįis.

Panevėžio mokiniai rašo : 10 *algerka* (Panevėžio, Krekenavos, Subā-čiaus ir Žemaitkiemio par. po 1, Smilgių, Šėduvos ir Velžio vls. po 2 korteli), 57 *algerka* (Alizavos par., Baūskės aps., Biržų, Karsokiškio, Kupreliškių, Miežiškių, Paystrio, Papilio, Raguvėlės par., Rokiškio ap. — Tribučiškiai, Troškūnų, Vabalniškio, Vaškų par., Velžio vls. po 1, Pas-valio, Pumpėnų, Salamiesčio, Šėduvos par. po 2, Subačiaus par. po 3 korteles, Joniškėlio ir Naujamiesčio par. po 5, Pušaloto par. 6, Panevėžio par. 7 ir Smilgių par. 9 korteles), 1 *alegerka* (Vilkmergės aps. E. Deveikytė), 1 *alegierka* (Velžio vls. O. Aleknaitė) ir 1 *algierka* (Smilgių par. A. Venskūnas). *Algėrkos* lyčiai pritaria kupl'kėnų (stud. Karazijà) *uñgėrka* ir dusetiškių *iñgėrka* arba *l'iñgėrka*. Stud. Janeliūnas (Panevėžio par., Pažalvaičiai) ištaria *al'giėrkò* (iė lygiai tęsiamas, равно-восходящее), kilm. *al'giėrkas* (iė vingiuotai tęsiamas), kas rašomojoje kal-boje būrų *algicrkà, -iėrkos*.

Algetiškis (a- iš -e) — Panemūnio (Rokiškio aps.) par. dvaras, kurį ponai vadina l. Konstantynowo. Cf. *elgeta*.

algierkà Pg (v. ž. al'gierk Dvd) v. *algėrka*. Siūsiuos *algiėrką* (angiėrką) Pl.

algierkikė dem. v. *algierkà*. *Algierkikė* apsivilkusi Tt.

Algi-mantas — kunigaikščio vardas LT II 42, IF XXVI 330.

Algi-minas — senovės bajoro vardas LT II 40,44. ad curiam Algeminnen in terra Arvisten, ubi Algeminne, magnus satrapa, suam habitationem elegit 1371 Sc II 99.

alginīņkas (r. alginỹkai SzD — jurgieltnik) — Lohnarbeiter N, на-
ёмник. Kalēdų atštrādien visi *alginīņkai* mēta ūkininką Krēvē.
La. *āldziniēks* „Lohndiener“, **pr.** *deinā-algenikamans* „padie-
niams“.

Alginionys, -nių — Gervėčių par. sodžius Vr.

a'lginti — зwoływać pastuchów J.

Algirdas — kunigaikščio vardas IF XXVI 330. привёдоша собѣ из Лит-
вы князя Олгерда, Гедиминова сына Новгор. 1 лет. 1342 г. (стр. 341₂₀),
Алгердь 1345 г. (стр. 345₂₄), Алкердь 1359 г. Карский К истории 180,
Олькѣрта gen. s. 1350 г. Пташ. и Соболю № 46, князь Дмитри
Ольгердовичъ 1388 г. Головацкий № 23, Владимира Олькгердо-
вича 1446 г. I. c. Nr. 51, Швитрикаило Олькѣрдовичъ 1403 I. c.
25, Се я, княгиня Олькѣрдовая Оульяния Грам. 1377 г. Срезневский
Мат. I 1278. Vārmos žemėje būta prūso, vardu **Algardas* (1400 m. šalti-
nis rašo Algarde PN), kurio vardu Prūsuoje buvo vadinamas ir Lie-
tuvos kunigaikštis: *Algard et Kynstud* 1345 an. Sc II 508, filius
Algardi 1381 an. I. c. 607.

Algirdāvas (hibr.) — I. Olgierdowo, Naujamiesčio par. dvaras Pan.

Algis (ar Algys? Bg² 28) — angelus est summorum deorum Johan.
Lasicii Poloni De Diis Samagitarum 1580 an. (Magazin, herausgegeben
von der Lettisch-Literarischen Gessellschaft XIV, 1 Mitau 1868, S. 88).

55 **algōčius** — stipendiarius D¹, wyrobnik Miež. Aīt tō sāmbrūdzdio *al-
gōčiai* īnešē žiburį D¹³ 522. Daugybė... diduomėnės sėkė jā iki
Vilniaus kaipd jōs *algōčiai*, kitl kaipd siuntiniai D¹¹ II 381. gas-
padoriōs... nepawes ugnį saugotl kōkēm snudiuj algocziuj D³⁰ 5. io
algoczze buwo didē mokitl D¹⁰ 242, wergaj ir algoczzej D¹⁰ 23₁₁.
Nutraukimas algōs algōczems, szejminaj ir darbīnykams D⁴ 18. **La.**
ālgācis, ālgādzis „Tagelöhner“ be nēra tik atsiradēs iš nom. pl.
ālgāči, paskolyto iš lie. lyties *algōčiai*?

† *Algotis* N(K, Ls 578) „Lohnarbeiter, Tagelöhner“ yra klaidingai
Neselmano atstaryta lytis užuot *algōčius* iš daugiskaitos lyčių (pvz., Dau-
kanto algoczems).

1. **algōti, -ōja** — lohnen, belohnen (eine Mühe) N, давать жало-
ванье Miež. **La.** *ālgātiēš* „tagelöhnern“.

2. **algōti, -ōja** ir (Dk) *ālga* — 1) heissen, nennen BGLS 270, LF 96,
Geitl, vadinti, šaukti Bg¹ 184, Bg² 29, напевая созывать в кучу,
поючи перекликаться (о пастухах) Vo² 65, Vn, Kv („vociferari,
clamitare“ Jn). tū tawē darāu ir tū tawē ālgu DP 467₈₁. pašāulu cžę
ālga žmōnes DPo 65, kuri rābtas ālga lāužimu dūnos DPo 255₁₁. wa-

dina arba *álga* DP 219₁₁ (= DPo 290₁₀, plg. DPo 305₂₃, DP 171₁₂, 230₃₄, *álga* DK 28₂₅, DP 343₂₇, DPo 342₁₃, *álga* DP 435, 506₂). Kámug' *álgame* Diewą Tėwu? DK 16₂₀. Ius *átgate* manė Mistrú ir Wiešpatimi DPo 182₁₀. Ius manę *átgate* Mistrú DP 365₁₅. Apaštalas Kriksčionis *álgoia* šwiejby šwieto PS I 13₃₂. Kas efsi? kayp tawi *álgoia*? PS I 37₁₃. Werks ir raudos Kriksčionis, kurie... ghi Išwadziotoiu... *álgoia* KK³ 5 (Vo¹ 66₃ 3 praet.). nefchwentieghi numirufeis fanareis jra *álgoiemi* MT 97b (BGLS 270). bus wadintas, arba *átgòtas* Iesuah DPo 78₂₀. kuris... gerái mokia, tafsai bus *átgòtas* didžiūiu karalištei dagaus DPo 172₁₅. priete^alumis Diėwo tur' bôt' *átgòti* DP 343₂₁. kunigaikštis Tyro didinos Diewu šawi *átgodamas* (= *átgòdamas* DP 70₂₅, 271₂₁): Diewas aš efsi PS I 24₁₇. Diewą Tėwu... *Átgòdami*... minime^a io mèitę DK 16₂₁. numireleis *átgòt'* DP 343₂₇. biieis... įdant' tawęs ...Pópiezniku... Minikú... ne *átgòtų* DPo 247₂₀. 2) Refl. — vadintis. iei nētikitę... kodrínag *átgate* fi krikščionimis? DPo 137₇. karalište wadinai dowana ir tay tieša, bet draugie *álgoia* fi ir algu PS I 134₉. *álgoia* fi žirgays PS II 15₁. Dawidas buwo labay šwentyu, a tečiau *átgoiasi* šunim PS I 39. O dabókiš iog ne^a *átgòios* bašfu šaukencziu, bet' bašfu šaukenczio DPo 34₆ (Geitl 76).

alg̃tis (*a iš e*) v. *elgtis*. Žmogùks... gývulius mylėjo, pādarynę čėdijo, teip *alg̃s* gerái kaip tikt galėjo Bs³ 30₁₆ (Srd).

Alg-upys — Striūnos, kuri teka Nevėžin, kairiasis intakas KosL 238a, SG I 33, XI 420.

ETIM: *Alga* — upėvardis (žr. a.) || *algòti* „vociferari, clamitare“. Nuo „rėksmo“ ir „šauksmo“ gauna sau vardą ir kitos upės, pvz.: *Girstapys* — Nemuno dešiniasis intakas po Kaunu || *giřdas* „слух, молва“ (*gařsas* „звук, эхо, весть“), **rus.** Кричка, Кричалка, Кричуха Маштаков Список рек Днепр. басс. 10, 229, 163, *Kroklys* — Nekačios upės intakas KosL 125c. Kitokią kilmę paduoda Bg⁵ LXXII 201 (lot. *alga* „Meergras, Sectang“, norv. *ulka* „Schleim, Schlamm“ E. Lidén Stud. zu aind. 30).

aliabāstras (l.; nl. ž.) — alabastr SzD (R). Priejo jop moteriszkie turinti inda alabastro brangios mostes, ir islejo ant gatvos jo sedinczio už stało GN Matth. XXVI 7.

aliái š, Ds, Vd, **aliái** Jb (J 683 s. v. *jiek*) — až do, co do J (Kltm), еже-, каждый. *Aliái* — vienas — все до одного Uzl (plg. : *graziái* — gražus Uzl). *Aliái* mėtai — ежегодно š, Ds. *Aliái* rýtas — каждое утро š, Ds. *Aliái* paskutinį grūdą sùlesė vištos J. *Aliái* galiautinio visus pōnas išvārė dvāran J. *Aliái* viėną gývolį pažįstu J. *Aliái* vieno visl išvažiāvo J. *Aliái* viėną išvārė laukañ J. Pėtras išdabójo *aliái* žmogų Г. *Aliái* žmogùs tūri sàvo būdą Г. Surašyti *aliái* žodį (ol'ói, ol'eì žòd'ěl'i Kp Vr). Jiė kiekvienas (*aliái* viėnas) dabař taip sàko Jb¹ 49. Vīsa nėšė: *aliái* daiktėlį Ds. Pāršai suriñko visàs bül'vas: *aliái* viėną Ds. Iššeškojau *aliái* kamburėly ādatos iř niėkur neradaū Ds. Visàs, *aliái* viėnas (sc. ei-

lēs), rašaū Db. *Aliāi* dáiktui gālas ēsti BB XXV 74. Išvārē visūs *aliāi* viēnā — всех до одного Ds.

Issipažinimas žmogaus atieydienos 1605 m. Ld 86₂₄ (Vo¹ 60₂₀) yra spaudōs klaidā užuot alieydienos, t. y. *aliāi* dienōs.

ETIM. : s. air. *uile* „ganz, jeder, all“ (iš senovės kamieno *oljo-*), got. *alls*, vok. *all* „all, jeder, ganz“.

Alliai (ar *Oliai*?) — Utenos par. sodžius.

allanderis (sv.) — голландец. Lijtuwos ukęs rieda... leido... gintarus, *spinius*, pel'ņus ir ļajwams medīgā i Ingliū īr *Alanderiū* žiamę. o nu tñaj gabino sau skaninius īr gražinius D⁵ 232₂₆.

alldē — пивная лавка Š.

Aliegonys, -nių Kruonio ap. sodžius „Viltis“ 1909 Nr. 108.

aliejā, -iėjōs (l.) — аллея, Allee. Gražiaī mātēs (sc. būvo matyti) ...gilūs šlaito prōtarpis ī plāustā īr lēpų *aliejā* V³¹ II 9.

alieja-daris — olejnik SzD, iš kur turi pasidarēs N žodį *aliēj-daris* „Oelbereiter, Oelschlāger“ (ungebr., dafūr lieber: kufs aliėjaus dāro, aliėjaus darýtojis K).

aliejngas — olejowaty, oleosus, oleaceus SzD, ölig N, oleisty J, Miež, obłity w olej J, ölhaltig (ungebr.) K.

aliejinyčia (g. алэйница „маслобойка, хата, в которой бьют постное масло“ Добров.) — Oelmühle R (N), Oelbehälter K, olejarnia Miež.

aliejininkas (r. aliējinykas — olejnik SzD) — Oelbereiter N, K, Oelschlāger N, Oelhändler K, olejnik, olejkarz L¹.

aliejinis Ds, *aliejlnis* — olejowy, olearis SzD, L¹, von Oel od. zum Oel gehörig K, N, olejny J, Miež, L¹, olejkowy L¹. *Aliejinė* pālmē — olejowiec L¹. *Aliejinis* valgis — Oelspeise K. *Aliejinis* rýkas — Oelgefäß K.

aliej-malūnis, -io — Oelmühle K.

aliejnyčia v. *aliējinyčia* — olejarnia J.

56 *aliejninkas* v. *aliėjninkas* — Oelschlāger R, olejnik wyrabiający olej, lub handlujący nim J, olejarz Miež.

aliej-trėškė — Oelpresse R (N, K).

Aliejūnai — Salako par. sodžius.

aliejūnas (neol.?) — toks žibalas. *Aliejūnas* tesižibina jāujose A 1883 264 (P. Lipštas).

aliejuotas — ölig N, K, voll Oel N, mit Oel beschmutzt K, olejowaty J, Miež, L¹, oleisty L¹. *Aliējuotas* iūdas.

aliejuoti — salben BGLS 270, olejkować L¹. nūg aliejuotiui Mif-šcholniku PM 15.

aliejuotumas — Oeligkeit K.

aliėjus vL. (g. олей „ἄλειον“ Карский К истории 182, олѣи А. Шахматов Исслед. о яз. Новгор. грам. XIII и XIV вв. 219, у олею варьци Шейн Мат. II 606) — olej SzD, J, Miež, Oel, Baumöl R, Oel KIL, N, K, oleum KIGr 69, масло (растительное), елей Š. *alieius* ir kodila PM 24b. *Aliėjaus* spaudyklà — olejarnia L¹. Kiek Wiefchpatiy mana škelį? Ghis biloia, šchimta baczkū *alieiaus* 1579 m. W 106₂₇ (plg. 112₆, 157₁₇, DPo 110₃₈, BrP I 319₁₄ = v^o 1 25₃₀). Anis fufsirenk delei Ruggiū ir Aleaus BrB Hos. VII 5. Aliėiū... užpilai ant žaizdū 1595 m. DK 45₂₉. brągu alieiu gaufei lāstidama DPo 51₁₁. kurfai iei dūft Ruggius, Jauną winą ir Aleu BrB Hos. II 3. tepij aleijumi galwa 1570 m. Mž 534₉. Tu nepatepei alieyumi (aleyumi 324, 51₂₁) galvos 1579 m. W 146₁. tēməldiś... tepdami iū alieiumi DPo 110₃₈. Patepimas alieiumi — alejkowanie SzD. Pateptas alieium — olejowany SzD. Sū *alieju* ūgnies neužgesysi PŽ 42. pripilti su alieju didi katila v^o 34. Wis- kupas... nauji karalū alieju patepia D¹³ 486. Visokių *aliėju* ir žo- lių iduot Sch 221. Įsākė vyskūpams švęsti aliejus didžiamėje (didemij) ketvergė V¹³ 142.

Alie'nykai (-ikai Vž I 19) — Anykščių par. sodžius.

ālieras Vd, ārielas Mrk (sl) — l. ajer, аир, acorus calamus (*bot.*).

La. āleri.

alierynas Lp, **arielinė** (sc. balà) Mrk — alierių bala.

alierys, ālierio (v. š. *āliero* Lp) Sn v. *ālieras*. Mės duoną, blynus kėpam aūt *alieriū* (nė aūt lākštų).

alierkā, -rkos v. *arielkā* (g.) — Branntwein (veralt.) K¹.

aligātorius (av., n.) — Alligator mississippiensis, ка́йман (*zool.*) Bl. **ālijimas** — hasanie Δ 41a.

alijōšius (l. *elijasz*) — cačyp, Aloe (*bot.*) Ds.

Alijōš-pievė — Vabalniūko par. pieva (mok. Paliūlis).

aliksnia-budė — toks grybas (budis), iš kurio pienas teka, ольхо- вик (?) Ds (Bg⁵ LXVII 234).

aliksnia-uogė Uš — tokia uogų rūšis.

aliksnia-vabolis, -io — toks vabalas Ds (Sadūnai).

aliksnyinė Uš v. *alksnyinė*.

aliksnninis Ds, Uš v. *alksninis*. Išsipióvė gėrą *aliksniņę* lāzdą Ba² 209₃₀ (Pagirio par.).

aliksniis, -io Aln, Ds, Jž, Km (Bg⁶ 17,50, Bg¹ 51, 118), Uš, Nj, Ut, Kp (Mit VI 1 S. CCXVII), Pmp, Slm, Pnv¹, Brž (P. Jakubėnas) = alksnis. Dirvonas *aliksniais* būvo apaugęs; dabať tuōs *aliksniūs* iškapójo Rk. Šiemėt aūt *aliksnių* labai daūg žirginų Pnv².

aliksnytė — alksnyinė. Visos kárvės suliūdo *aliksnytėn* Pnv².

Alimas — Plungės par. pavardė (A. Salys).

alinė — Biertonne (M II 469 *Aklinė* — spaudos klaida užuot *Allinnė*);
пивная лавка Š, Ds.

alinyčiai, -yčios Miež v. *alinė*.

aliniūkas — piwniczny, piwowar Miež, любитель пива; сиделец в
пивной лавке Š.

alinis, -nė — piwny, пивной J, Miež, Š, Ds. *Alinis* púodas.

ālinti v. *ālyti* — 1) męczyć, nękać J, ciemieżyć L¹, истощать, за-
глушать Š. 2) Refl. — mozolić się, nadrywać się L¹.

ālintojas — ciemieżca L¹.

Aliónys — Širvintų ap. sodžius (Vilniaus žemėje), *Alionių* ežeras —
Šešuolių ap. Vr.

aliōs (v. š. *āl'os*), *āl'* v. *alė. āl'os ęt tāva sptanūms teip padarýť* Dvd.

alióti — šauksmu varyti, uiti Sv, medžioklėje kiškius baidyti Všk.

Visà ūlyčia jį *aliódavo* už iškādų dārymą Sv. Píemenes vilką
aliója, nualiójo Sv. Žąsis *aliójas* kai arti — alià! alià!, o kai toll,
tai — alià! alià! (v. š. *al'oi: o pūsilgis*) Vr. Vaikai, *nealiókit* staĩ-
kaus: daugiaũ nebeatskris Uš.

Aliōzius, Alỹzius — Aloysius (krikšto vardas) Nm.

Ališaũckas (jis pats rašosi -skas; al.) — 1. Olszewski — Krekenavos,
Smilgių, Surviliškio, Veiverių par. pavardė.

ališius (g. голыш як бич, гуляка як собака Шейн Мат. II 475.
У гэтаго галыша тольки цёло да душа Сборн. Ак. Н. LXXXII,
5 169) — plikšis, бедняк Lnkм (Bg⁶ 12), iš kur kilusi yra *Ališiaus*
pavardė Bs¹ 171, (Ož).

Ališkiei — Beržkalnių par. dvaras ir kiemas, Įsruties aps. Klv².

Alytā, -ýtos — Ožkabalių kaimo pavardė Bs² 14.

1. *ālyti, ālija* — hasać Δ 41a.

2. *ālyti, ālija* (g. голи'ць „приводить в нищету“) — nękać, męczyć
robotą i zdzierstwem J (Pšl). Tās pōnas *ālijo*, kōl paālijo (sužū-
dė) visai savo žmōnis J.

Alytiškė, Žalióji — giria tarp Krosnos, Liudvinavo ir Padovinio
valsčių.

Alytūs, -aūs, -ýtų — Олита (1387 m. SP Nr. 14; 1557 m. зъ Оли-
57 ты РИБ XXX 563), miestelio vardas. Graži kàp *Alytaūs* mergà —
t. y. negraži Mrk.

aliūi (v. *alióti*), aliūi, o lāpinas žąsį iĩ besinėšąs Vš raštai VI 41.

Aliùkas — Vadoklių par. pavardė Pan.

al'úoti — Hallo schreien J (K). Ar *alúoti* K?

Aliušaitis — pavardė, iš kur 1578 m. pievos vardas Алюшанта
лавке S 4, t. y. Aliušaičio (-*ła*) laukė (loc. o).

Aliūšis — Skapiškio par. pavardė.

alyvā, -ỹvos (sl.: g. оли'ва, али'ва—постное и дерев. масло Добров., l. *oliwa*) — 1) oliwa (drzewo, sok) SzD, Oel R, Oelbaum N, die Frucht des Oelbaumes K, oliwa (drzewo, owoc, sok) J, Miež, Ds, Lp, деревянное, оливковое масло; маслина, оливковое дерево Š. **Alỹvos mēdis** — Oelbaum R (Job. XV 33). karwelicia... įugriža įskrinion įu žalu šakiety aliwos medžio PS I 151₂. Waykay tawa, kaip jaunos atžoteles aliwos (atžales aliwos 1600 m. Vo¹ 470₂₃), aplinkuy įtala 1653 m. Vo¹ 68₄. Tawa mote hukie tawa, Kaip Medvinis bus waifinga: Ir įtaliep tawa waikelei: Kaip aliwas įczepelei 1570 m. Mž 386₇. atāio... kálnop' aliwų DPo 4₂₄. Įu... aliwų šakomis DPo 176₁₀. *Alỹvų kálnas* R. *Alỹvų mēdis* R. *Alỹvų šakėlė* (šakà SA 327) R. 2) Holunderbaum K, bez L¹, сирень, бузина Š, syringa vulgaris, sambucus ebulus (bot.) Mt. Jáunas bernėlis... pririšo bėrą žirgėlį prieš *alỹvos* šakėlės J³ 681,4, J⁴ 450,7. Veškė mergėlė baltos *alỹvos* šakėlės J⁴ 268,5. *Alỹvų* sodėlis NS 539 (Vb).

alỹvas v. *alyvā* — масло Kr 27 (аливсь), spanischer Flieder (syringa vulgaris) K¹ 445a, сирень, бузина J (VI), V. *Alỹvas* graudūs Klv¹ 187 (93 Rusnies par.), 450 (220 Piktupėnų par.). *Alỹvo* daržėlis Bs⁴ 26₃₄ (Telš. aps.). *Alỹvo* mēdis ŽCh 113₄, Klp (Geitl 19). Įis pririšo bėrą žirgėlį prieš *alỹvo* šakėlės Klv¹ 378 (186 Krtng par.). Iis... gódòs... wainiką isz dwijū aliwo szakeliū nupintą... algòs wieto gawo D¹⁰ 76₈. *Alỹvai*... plačiu lapu lapójo LF 14 (Šilmeiziai). O tič *alỹvai*, o tič žalėjie, plačiais lāpais lapāvo Klv¹ 187 (93). Žýd... *alỹvai* l. c. 249 (131 Saugai).

alyvėlė dem. v. *alyvā*. Añt tėvėlio didžio dvāro *alyvėlė* žýdi. *Alyvėlės* júodos vúogos žemýn šakàs leñkia Oz² 39₁. Tà *alyvėlė*, žalias medėlis, baltais žiedais žydėjo. Tiejie žiedėliai, tiejie baltėjie, vėdė júodas uogelės J³ 681,10.

alyvėlis dem. v. *alỹvas*. Tàs *alyvėlis* žalias medėlis J. Liūd' iř daržė *alyvėlis*, liūd' iř jò šakėlės Klv¹ 518 (257 Tilžės par.).

alyvýnas — 1) oliwny sad SzD, Olivenwald, Olivengebüsch N, K, las oliwny J. 2) бузинник, бозняк, Hollunderstrauch.

alỹvininkas — Oelpresser N, wer seinem Beruf nach mit Oelbäumen umgeht, etwa ein Olivengärtner K.

alỹvinis r., (Ds, Lp) **alyvlnis** v., ž. — 1) oliwny SzD, Miež, L¹, was vom Oelbaum gemacht ist N, zur Frucht des Oelbaums gehörig K. *Alỹvinė* (alyvlnė Snt) obellš (jòs ėsti giėdrūs, geltóni, dideli obuoliai) Ds, Jnš. Kākinas *alyviniū* vainikū D¹⁰ 72₆. 2) bżowy L¹.

alŷv-kodis — kodis alyvai pilti K. † Alyw kodzius N yra klaidin-
gai atstatyta lytis.

alŷv-kragis, -io — Oelkrug R (N, K), kragas alyvai pilti.

† alyw-stonis, -io Oelkrug R yra rankraščio skaitymo klaida užuot
alyw-zbonis.

alŷv-uogė — Olive, Oelbeere N.

alyvūžė dem. v. *alyvā*. Põ tėvo lāngu, stiklo langāičiu, *alyvūžė*
žydėjo Kl^v 101 (317).

alyvūžis v. *alŷvas*. Põ tėvužėlio stiklo langeliū *alyvūžis* žydėjo.

Põ alyvēliū, põ šimtšakėliū, dvi seseli stovėjo J³ 574,1.

alŷv-zbonis, -io — Oelkrug N, zbonas alyvai laikyti.

Alŷzas Sm, **Alŷzius** Nm, **Aliōzas** Lp (sv.) — Aloysius (krikšto
vardas).

Alizavā, -āvos (sv.) — Kupiškio par. bažnytkiemis Vr.

Alizōs kálnas — Gaigalių sodžiaus lauke, Kp par.

Aližbūtė dem. — Elisabeth (krikšto vardas) NS 539 (Vb). **Alžbie-
tūka** Lp.

1. **alkā, -ōs, alkā** — balokšmis A 1884 12 (J. Šliūpas), пруд, Teich
Rs. Sŷkį manė miēgtantį dū vėlniu sugreibusiu tēmpė į *alkā*
aūt nuskandinimo (sc. *nuskandinti*) A 1885 85. Varyk árklus į
alkā; atvėsk árklus iš *alkōs* Rs. Cf. *álksna*.

2. **alkā** — Ałka, miejsce ofiar J (VI, ž., Als), kurhan L¹. *Alkos* (*Al-
kōs* Sr) kálnas J, KosL 134 (Viešvėnai).

alka — lalka, bałwan J. Bobėlka išsipūderėjusi kaip *alka* pūkšo,
stóvi dūryse (plg. J I 634a).

Alkā, -ōs Skp — 1) Alsėdžių par. soda Vš I 47. 2) Švėkšnos par.
pieva, 3) Skapiškio par. sala KosL 180a = Mituvōs ežero sala prie
pat Skapiškio (P. Ruseckas), 4) ežeras po Dubingiais (Олка...
дл. до 20 в., шир. 1 в. Семенов Слов. III 619, Olka — jez. w gm.
Giedrojcie, pod mkiem Dubinki SG VII 484), 5) Erkšvos sodos
kálnas (Ylakių par.) TŽ I 372. XVI amž. Vidūklės vls. pievos vardas
Алкоє, Алкаи S yra loc. s. *Alkojė* (v. š. -ji).

Alka-giris, -io (Алкагирисъ 1588 m. S) — Šaukoto dvaro žemė
(Tandžiogalos vls.).

alkai — kapų kálnai, milžinų kapai Miež.

Alkai — Alsėdžių par. soda (M. Barkus).

Alkáitis — Prūsų Lietuvos pavardė Kl^v 2.

Ałka-kálnis — kálnas miške netoli nuo Linkmenų. *Ałkakálnin*
mės eįdavom úogauf.

58 **Alkālės** — Pabiržulių dirvos tarp Bīržulio ir Alkos kalno KosL 125a.

álkanas, -na Dk, R (N), K, **alkanà** Ds, Lp, Š—głodny SzD, J, Miež, L¹, ungegessen (ohngegessen), nüchtern R, N, K (hungrig Ls 384), голодный Ds, Š. Aš dár *álkanas* K. Aš užsiviežiu bilè-kaip vágtyti *álkanas*, bò tvirtòs širdiès J. *álkanas* buwáu ir dāwete mañ éft DPo 48_{ss}. *álkanas* žmogùs; *alkanà* diena Jb. *Alkanas* iř peř laũkà, ò grýnas nei peř slefikstį (v. š. *slañkscī*) Lp. *Alkans* páreisi pař laũkà, ò plikas nè Srd. *Alkanas* vilkas eiti (eina Miež) viešėti į sodàs (iř į sodžius Miež) PŽ 5. Iš šykštumo iř *álkans* Jzm 23. Mièsto žvirblis iř *neálkanas* čirkščioja (čeřškia Sim) PŽ 30.—Sótus *álkano* (v. š. *alkana* B) nepažįsta (neišmāno Sim, neužjaũčia Žp) B (Sch 96), PŽ 41. — *Álkaną* pape^anét DK 33₁₇ (plg. Jb¹ 40). Táu, žmogaũ, mĩels diėvs daugių daugiaũs dovanójo. | O tũ dár niũrni, kàd kařtais *álkaną* diėnà, | Ař skũpũs čėsũs suláuķes, šiũpinį grámдай Dn. Kařtais trõpijas suláuķt iř *álkaną* diėnà Dn. Garbės troškimas šaltyje sušildo, *álkaną* pasótina iř paĩsusį sustiprina Sim.—Iáuždamas *álkanam* dũnos DPo 10₁. *Alkanám* iř juodà dúona skanì D (Sch 79, gardi Nj). *Alkanám* sausà dúona už mėdų skanėsnė PŽ 5. *Alkanám* iř dirsinė dúona už mėdų saldėsnė Sim. *Alkanám* vis dúona rūpi Sr. Sótus *alkanám* nepagódo Lp.—iũs... élgetos, úbagai, ligónis, *álkanieii*, pawárgelai, paniėkintieii, priielieisti žmõnes, lĩnkfmĩnkites! DPo 364_{ss}.—Ne^a nõriu ių *álkanų* (DP 309₁₁) paĩaiřt DK 49_{ss}. **La. alkanas** „hungrig, gierig“: pr. *alkĩns* „nüchtern“.

alkanumas Ds, Lp, **alkanumas** Dk—głodność Miež, голод, недоедание, жадность Š. *Alkanumas!*—šũnį gývą prarýtų (r. -ytũ) Pšl. pařótĩn' *álkanumà* DK 49_{ss}.

Alka-ragis, -io—Ūsių ežero gana didelis pussalis, mišku apaugęs (ties Kùpriaus, Linkmenų par.) Bg^a 42.

Alka-raistis, -čio—raistas ties Álkalniu netoli nuo Linkmenų.

alkaro'nas (1.; 1 minkštas Dk)—alkoran. tatai iĩemus Machomėtas įsà-ke Alkaronę DPo 123_{ss}.

1. **alkas**—1) biržis, biržtva, поща, Hain Vvr Bg^a 21, 42. Karāliškoje girioje raĩdasi mėdžiais apāugusi kalvūtė tařp plýnios iř sliũgýnų, šiaĩdie dá vadinama alkėlis, t. y. mažasis *alkas* Vo¹ 294_{ss} (Galbrasčiai). ant kalnajs, kórius wadĩno... *álko kalnajs* D⁵ 114_{ss}. gaius [kaip ghe wadina *alkus*] 1573 m. Postilė (Mit V 150). gārbina... mēdžiũs, *álkũs*. Mėdeinės 1595 m. DK 24_{ss}. 2) bařwan, идол Miež. 3) **alkas** arba, kaip šiandien vadina, dvaras D^u I 324. *alkų* arba dvarų I 40, 449, 450, II 65, *alkus* I 460.

Glosė **alkas**, -a, adj., pochylý, potoczystý, spadzystý, np. *alkas lau-kas* v. *alkas kalnas* w Erzwilkuw KosL 151c, 180b gali bũti ir darytinė.

ETIM.: *elkas* „šilas“ Bg⁶ 21, *la. elks* „Götze, кумир“, *got. alhs*, s. *ang. ealh* „Tempel“. *Alkaragis*, -raistis rodo, kad *alko* senovėje būta „*ἄρπυγον*“, kas šiandien atsilieptų daugiskaitoje, nes būtų sakoma *alkai*, *alkų*, *alkams*. . . „Baritonumui“ pritaria ir germanų kalba.

2. **alkas** (g. *holk* „голк, zgiešk, Schall, Lärm“) – skardas, Echo Grv (M. Petrauskas).

alkas (g.) R II 280 (Cant. I 11) – Pockeln, Puckeln (= Buckel, Knopf Ls 175), **alka** (g. *halka* „Kugel, Turm-, Stockknopf“, i. *galka*) BrB 2 Reg. XXV 17 – Knauf. ju fidabrinais *alkais* „Puckel“ Br (BGLS 76₂).

Alkas – 1) Salantų par. vs. Vš I 41 ir (A. Salys) kalnas, 2) Rietavo par. soda Vš I 58 (*Elkas* Vr), 3) Labardžių vls. (Rietavo par.) biržtva Vo⁸ 66, 4) Alsėdžių par. kalnas (M. Barkus), 5) Tiltagalių sodžiaus (5 v. nuo geležinkelio stoties Subačiaus) senieji kapai Vo⁸ 66, 6) Alkas – około wiorstowej długości w Czechoskach KosL 180b, 7) Saugų (Šilutės aps.) par. kiemas (vok. *Alk*) Klv⁸. 8) Алкасъ 1585 m. S – augštas kalnas Krėžių vls.; 1588. 1593 m. S – Pavandenės vls. laukas, 9) Алкоца 1598 m., Алкуа-ся 1584 m. S – Vilkijos vls. dirvos, t. y. *Alkuosa*, *Alkuasę* (loc. pl.). Pr. *Alkayne* 1312 m. „Alkehnen, Kr. Fischhausen“ G¹.

alkatis, -ies f. – Hunger B (N). Ejch... buwau... daugybeie budęghimu, *alkati*je ir trojchkulije 1579 m. W 67₁. Cf. *la. alkat-igs* „gierig, lüstern, ungenügsam“.

Alka-upė (XVI-XVII amž. Алкаупе S) – Vidūklės vls. dirvų (prie upės?) vardas.

alkauti J⁸ 91.

Alkā-vietė – mišku apaugusis kalnelis netoli Visdievų sodžiaus (Obėlių par.).

alkenýba J (r. a.) v. *alkenýbė*.

alkenýbė – Hungersnot Miež (Ls 382, bei Ragnit unbekannt N, in SL. in Gebrauch K), ĭaknienie, glód J. Sáugok, dičvai, nuð tokiðs *alkenýbės*, kokią aš turėjau J.

alkėti, -ėja Kv – ĭaknąć J, fame premi (verbum durat.) Jn. *alkės* badgalčiai neatšeriami J.

alkierėlis dem. v. *alkierius*. Nusieičiau *alkierėlin*, pažiūrėčiau zerkolėlin, ar ėr véido skaistumėlis J⁸ 853,5.

alkierius (1.) – Erker R (N, K), alkierz J, L¹, Vo⁸ 117 (Šv), Kv. I saulietekį buo *alkierius* arba swetio trōba, kōrsaj ōziemę pussę trobos galūtīnēs sijnōs ir tōriejē du stīklo lāngu D⁸ 23₂₈. Rume po *alkieriaus* ir trobos lāngajs... buo... ōžtverta... dajlejs žiogrelejs D⁸ 28₂₈. Petronele gražej apsidariusi iszeje isz *alkieriaus* ir siedos gret Kaziuka swete V⁷ 96₁₇. Eis Daniula į *alkierių* matės pažiūrėti J⁸ 1014,19. Tėklė įslvedė

manė ī *alkierių* Ž¹ 3. Kuĩ tič *alkieriai*, kuĩ tič augštiejei, kuĩ
aš jaunā stovėjau? Ož² 6.

59 **alkierūžis** dem. v. *alkierius*. Augštieje kalnėliai — tai mào vis
mūrūžiai, geltóni žilvėčiai — tai mào *alkierūžiai* J² 836,6.

alkimas — ĩaknienie SzD, Miež, das Hungern N, K, голодание Š, Ds.
Alkimas (ar -ymas? Шимъко Алькимъ 1528 m. — Kauno gyventojas
РИБ XXXIII 66).

Alkynėliai — vok. Elkinehlen — Trempų (Darkiemio aps.) par. kie-
mas Kl^v 2.

alkinimas — das Hungernmachen K, морение голодом Ds, пост
Dk. Chrĩtus... mūmus žibina šwiefeis pawaidzais... užgirdamas...
grĩnumą, rōmumą, kāntrumą, pakufnūmą, maldās, *alkinimus* DPo
9₃₃, dārbus mielašbirdus DPo 323₂₇.

alkinimasis — добровольное голодание, говение, морение Š. are
alkinim ūs (acc. pl.) ir apė gailėiimaši DP 586₁₃.

alkinti K, r. a., *alkinti* ž. — 1) hungern lassen N, hungern ma-
chen K, głodzić J, Miež, L¹, не давать есть, заставлять голо-
дать, морить голодом Š. Alkinū — facio, ut quis famelicus ma-
neat, cibum non do Kv (Jn). Geraĩ aš jĩ *alkinau* J. 2) Refl. sich
hungrig machen K, добровольно голодать Š; поститься, говеть
Š, DK 37₃₃. *alkinoš* kėtures dėšimtis dienų DPo 144₁₇. Jei patis
wiėnas pilwas nufidėio, tad' patis wiėnas tē *alkiniš* DPo 147₃₃. te
alkinieš rākā nūg' piktų darbų DPo 147₃₀. Bažnėcia mūmus šią diē-
nā dēst' po akimis Chrĩtų W. girioie *alkinašis* ir sutĩkašis ju wėlinu
DPo 145₆.

alkintojas Š, -jis K — wer hungern macht K, моритель (голодом) Š.

alkis Rk, Vks — ĩaknienie SzD, J (Ls 289), głód L¹, išalkimas Rk, ал-
кание, чувство голода, аппетит Š. Pėreina *alkis* iĩ nebenóri ės-
ti J. *Alkis* dīdina (padīdina Ms) prōtą PP 40₆. *Alkis* iĩ nuō-
gis skātins jĩ diēnā iĩ nāktį kītą dārbą suĩkiaĩ dirbti D¹³ 4.
Kàs rugpiūtį ieško pavėšio, tās prikentės žiēmā *alkio* PŽ 29. tejp
augintĩ wakaj nu mažū dijnū, ir paaugusis paskou alkį kientietĩ, wargą
wargti spejgoutij ar gijdrotij par niekā sau tōrieiē D⁵ 49₄. swiets...
nougĩ, alkį ir wargą... atentie sau regieiē D⁵ 238₁₆. O kad jau alky
parmete, seniuks wiel pradieje kalbiety Gm 22₄. Kaip jau *alkį* užme-
tē, pradėjo šnekučiuoti Ž¹ 11. Visĩ išmĩrē badū arba *alkiū* Ba²
262₂₀ (Šil).

alkys — milžinas, der Riese Grv (M. Petrauskas „Viltis“ 1914 Nr. 60)?

Alkiškė (v. š. al'keške Mzk) — Akmenės vls. bažnytkiemis. **Alkiš-
kės** — Trākų aps. sodžius „Viltis“ 1908 Nr. 99.

Alkĩus — Gĩrios balos ir pievos po Kālbutiškėmis (Dusetų par.).

Ālko kálnas — 1) grove atskirtas nuo Didžiojo Šilo, Lembo ganyklių dalies (v. š. ālka kálnc Kv), 2) *Alka kalns* — blisko jeziora. Głud's, między dworem a miasteczkiem Powondeniem KosL 173a, 3) *Alka kalns* na NO od Kalwaryi na wiorstę KosL 135a, 4) *Алка калнасъ* S — Kražių vls. 1584—99 m. ir Pavandenės vls. XVI amž., 5) 1595 m. *Алко кальне* S loc. sing. — Vilkijos vls. Plg. Bg⁶ 20.

Ālko pjaūnis: 1593 m. *Алка пявнисъ* S — Pavandenės vls. miškas.

Ālko sodā (v. š. ālka suōda Jn) — Rietavo par. kaima prie Jūros upės Bg⁶ 20.

alkōlis (rašo ir: alkoholis, L¹ -lius; sv., n.) — alkohol. Neràsime draugų *alkōlio* garė Sim.

† **alkonas** Br (BGLS 60₆) — *hungrig* — yra skaitymo arba rašymo klaida *alkano* vietoje.

Ālkos (v. š. Ālkas) **kaktā** — góra w Plukściu Gudowskiego KosL 113a. Ālkas (v. š.) kaktā jest nad Jurą w par. Chwiejd. i gdzieś w okolicach Auksttagiri KosL 144a.

Ālkos kálnas (Ālkōs Sr [Ālko A. Salys] kálnas SInt) — 1) Laukžemės par. (A. Sutkevičius), 2) Ylakių par. Vš I 53, Erkšvos sodōs lauke TŽ I 372, 3) Kulių par. Vš I 43, Jn, 4) Kaltinėnų par. Jn. Na WS od pyli Medwajgalis jest góra Ālka s kałns KosL 184a. 5) Ālkas kałns na O od Janopola KosL 125a.

Ālkōs sodā Sr, **Ālkas** A. Salys — Salantų par. káima = 1597 m. Алки S.

alksnā, -ōs, ālksnā Grk — pėlkėtas alksnynas Grk, alksnynas, olszniaik J(VI) — kur suaugę į vieną vietą daug didelių alksnių, alksnių krūmas VŠR. Ten lapės didėsės (tos tamsiosios) vaikus peri — mat po *alksnās* urvai apie šaknis darosi VŠR; **ālksna** Als (Jb) — pieva, kur buvę alksniai. *Alksna*, kuř ālksniai āuga J (Pėlkė, kuř ālksniai āuga, — *alksna* J¹). Mūsų laukė didelės *ālksnos* Als. La. *alksna* (r. *olksna* Kurm s. v. *olsza* „Erlengebüsch“).

ālksna — pieva lomoje Kv, Lache BGLS 270 (Br, Ls 369). Šįmet išdžiūvo ir Ūdros (nom. propr.) *ālksna* Mžk. Ant antras (sc. Schallies) ira Ālksnos ir Kalnai BrB I Macc. IX 45. La. *alksna* „morastige Stelle, bes. im Walde“.

ETIM. Lėkno, raisto „Morast“ reikšmė galėjo išriedėti ir iš *alksnyno* „Erlenwald, Erlengebüsch“ reikšmės. Jei *ālksna* neturėtų nieko bendro su žodžiu *alksnā* „Erlengebüsch“, tai ji tuomet būtų gretintina su upių vardais *Alantas*, *Alanga*, *Alaušā*, *Elmė*, kilusiais iš šaknies *el-*, *ol-*, „tekėti, bėgti“ arba (Lidén Stud. 30) *el*, *ol-* „feucht, wässerig, schleimig“.

Alksna — upelis K. Jokantas (kur?). **La. Alksna** — Cesvainės (Kėsu aps.) vls. pieva LV 9.

alksnai-tė — олешняк J. Kuī daūg alksniūkų daiktė, tė *alksnai-tė* J. **La. *alksnaite** „Erlenwald“ (plg. bėrzaite BW 15449,3 var. „Birkenwald“).

Alksnāitis (v. š. -ātis) — Prūsų Lietuvos pavardė Klv².

Alksnas, Alksnėlis — 1) du ežeru už 3 v. nuo Linkmenų ties Ait-alksnės sodžiumi: Ольксьно, озеро... р. Дисна 1517 m. РИБ XX 977. 2) Olksna — jez. na pld. od mka Rymszany (= *Rimšė*), 2¹/₂ w. dī. około 1 w. szer., łączy się strugami z jez. Łunajtis SG VII 521. 3) **Alksnas** — ežero vardas prie Daugilio dvaro, Užpalių par. (P. Gureckas).

60 **Alksnė** (al- iš el-. **Elksnė** sako Plv) — 1) l. Olksnia — Šešupės kair. intakas, 7 v. ilgio SG VII 486, XI 910, išteka iš Pažerių ežero, bėga pro Alksnėnų bažnytkaimį ir dvarą Op, 2) vok. Ellern — muižė netoli Aknystos miestelio Tėvynės Sargas 1918 Nr. 16 (D. Dumbrė).

alksnėlis dem. v. *alksnis* — olszynka L¹.

Alksnėnai (El- sako Plv) — 1) Pažerių vls. dvaras ir bažnytkaimis Op, Vo 208, 2) Vilkaviškio vls. kaimas Db, Vo 238. Abi vietovi prie Alksnės (Эльксна Vo 238) upės. 3) Plungės vls. soda.

Alksnėnas — Panevėžio par. pavardė.

Alksnia-balė — Giraitėlių sodžiaus (Lazdijų vls.) bala. **Alksniba-lė** — paliai Kudrėnėlių (Seirijų vls.) laukus, Cijūniškės miškė, bala Db.

Alksnia-kiemis — Эльскнекеми, Prienų par. sodžius. **Alksnia-muižė** — vok. Ellern (Onušėnai).

Alksnėnai — Kalvarijos (Suv.) ap. sodžius Db.

alksnėnas Als, Sn, Tt, Vd — olszniak J, Miež, Erlenwald. *Alksny-nė* (ir *ankslynė* Lp) árklus gāno Ds.

Alksnėnas — Čivonių sodžiaus ganykla (Veisiejų vls.). XVI — XVII amž. Алкснина S (gen. s.) — Viduklės vls. dirvos vardas.

Alksnėnė — Ольшина Vo 236, Bartininkų vls. sodžius su koplyčia Bs.

alksnėnė J — место поросшее ольхой Š, Brž.

Alksnėnė — 1) Dūdės par. upė (Ольшанка) P. Čiaglys (?), 2) Lydos aps. miestelis (l. Holszany) P. Čiaglys (?), 3) Aleknaičių sodžiaus (Lygumų par.) ganyklos.

alksninis (ir r. alksninis Š) — olchowy J, Miež, L¹, ž. *Alksninis* vabalėlis El (a. žiūkas Ks) — lampyris splendidula.

Alksninis — Pakuonio vls. pievos vardas (nuo Patamulšio dvaro 1¹/₂ v. į vasaros vakarus) K. Rukas.

Alksniniškė (St. Butkus; -iniškiai Vš II 9) — Kūrtuvėnų par. keletas vienkiemių.

Alksnio Kėlmas, iš kur 1599 m. Алыкне (ž. *ālsnē*) келмась s — сеножать в им. Поводокстах, Крож. вол.

Alksnio Kėjos, iš kur XVI — XVII amž. Алкснекоюсь s — Viduklės vls. pieva (v sėle Шунолавках).

alksnis r. a. (Dsn, Gs, Jnšk, Kn¹, Kp Vr, Pg, Pl, Ppl, Sn, Šil, Vlk^m), v. a. (Grk, Grz, Tt), ž. (Kv, Mžk, Rt, Trk, v. š. *alksnis* Als, Krtⁿ, Ms, Pln, Slnt, alksnis A, P⁴, V), **alksnys** Bg¹ 51 — olsza SzD, D², olcha A, II, J, Miež, L¹, Erle (in Žem., auch schon im Memelschen) N v. ełksnis. *Alksnis* pakeičia daug vandenio Dks. Ką tū mán ródai aít alksnio (v. š. alksné) grūšniās Sn. *Alksnio* málkų prisikirtaū šmn. Jaū mán truīpa (trumpai V), kaip alksnio kŷlį pradėjo nēprieteliai kálti PŽ 17. Aít alksnio neródyk obuolių Žg. appinej alksniū ir karkiū szakosí wydamijs paundīnejs išsīswars-ti D⁵ 13. Nuó *alksnių* piřstai parúdo Tt. Sudróžk *alksnių* žievių Mžk. *Alksniai* áuga álsnoje, pélkėje J.

† Alfsknis „olsza“ SzD, † Alfskninas „olszyna“ SzD yra pataisy-tini lytimis Alksnis, Alksninas, nes sk žodžio viduryje po prie-balsio lietuvių kalboje turi pavirsti junginiu ks: viskėti || vėkst! Bg¹⁰ 161.

R. a. (pietinių) *alksnis* (Grī, Brt, Klvr) gali būti kilęs ir iš senėlesnės ly-ties *ełksnis* (R, K, Alv, Nm, Plv, Mit VI 1, CCXVII). Tverėinių džuų *alks-nis*, kaip rodo Širvydo šnektos *al'ksnis*, kurio *al-* ne iš *el-*, ir Dusetų-Biržų-Pumpėnų-Panevėžio *all'ksnis* turi *a-* ne iš *e-*. Taip manyti verčia žodžio *al'ksnis* || *ełksnis* geografija. Šiaurinėje Lietuvos dalyje (visa Pālatve) seno-vėje buvo sakoma *alksnis*, o pietinėje — *ełksnis*. Šiaurės rytams XVII am-žiuje *alksnį* su *a-* rodo Širvydas, o šiaurės vakarams — visi žemaičiai sutartinai ir šiaurės vakariečiai Gruzdių apylinkės augštiečiai (*al'ksnis*, bet *ekėti*, *ėglė*, *erškėtis*, *erėlis*). Lietuviškasis šiaurės vakarų *alksnio* plotas geografiškai susisiečia su latviškuoju vakariniu *alksnio* plotu. Abudu tuodu plotu randasi senovės Kuršo žemėje. *Alksnio* plotas nepasibaigia Latvi-joje Kuršo žeme, bet jis persikelia ir senovės Žiemgalos (Semgallen, Змиггола) žemėn (Bw 9778, 13737, 14197, Paulsgnads, Jelgava, Ūsiņi, Vilce, Švitene, Schōrstādt). Latviškosios Žiemgalos *alksnis* rodo, kad ir lietuviškosios Žiemgalos *al'ksnis* (Jnš, Šil, Zs, Lukv) geografiškai imant turi senovės *a-*, o ne naujai kilusį iš *e-*. Latviškosios Sēlos (lot. Selonia, vok. Selen) dalyje (Bw 21706 var., Dzīrve, Susija, Digāia, Sauka, Sēlpils), kaip ir Vidžemėje, Tolovoje ir Latgaloje, latviai sako *ełksnis*. Lietuviško-joje Sēlos dalyje (Dūsetos, Ūspāliai, Kamajai, Panemunēlis, Biržai,

Pumpėnai, Panevėžys) sako *alīksnis*. Į rytus ir pietų rytus nuo XIII amžiaus Sėlos gyveną lietuviai sako *alīksnis* (Tverėčius, Linkmenes), lygiai kaip ir XVIII amžiaus Vilniaus apylinkėse lietuvis Širvydas. Ir šiaurės rytinė *alīksnio* sritis senovėje priderėjo nuo Sėlos žemės, ką rodo sėlių kalbos įtaka. Sėlos latviai drauge su senojo Kuršo latviais žaltį vadina *žalktis*, lygiai kaip ir smiltis — *smilktis* (BW 1043,3, 18272 var., 18238 var., 18238,1 Sēlpils, Nereta, Sauka, Zasa, Alūkstos aps.). Sako *žalktis* (Dusetos Bg⁸ LXV 306, Utena, Anykščiai, plg. Geitl 42***, Vilkamergė Geitl 122) arba *žalktys*, *žalkčio* (senoji kupiškėnų karta) ne tik tai XIII amžiaus Sėloje gyveną lietuviai, bet ir anapus Sėlos sienos, į rytus ir pietų rytus nuo jos, — *žalktis* (v. š. *žal'kčīs* Tverėčiaus par.). *Žalktį* pažįsta ir Širvydo bevardis kaimynas 1605 m. katekizmo vertėjas: mēldžia ugni, Giwatės, žalkcius (išspausdinta: zaļkeius!), žeminas, Deywes, Perkunas, medzius, elkus 65_a. St. Pūpalaigio liudijimu, *žalktį* (n. s. *žalktys*) pažįsta ir Žėlių apylinkėje, jo gimtinėje. *Žalktis*, kaip rodo garsas *k*, šiaurės rytinėje Lietuvoje tegali būti tik tai sėlių kalbos liekana, nes savas žodis būtų šiandie ištariamas *žaltys*, *žaltio* = la. *zaltis* : mat, lietuviai drauge su latviais *k* po *l* prieš priebalsį išmeta, kur sėliai (žiemgaliai) ir kuršiai jį palieka, pvz., sėlių-la., kuršių-la. *smilktis* „smiltys“: Sėlos lietuvių (lietuviškas kilimo žodis) *smēlta* Ds, Kp.

Latviškosios Sėlos dalies *alīksnis*, kaip rodo Širvydo *alīksnis* ir lietuviškosios Sėlos dalies *žalktis* drauge su 1605 m. katekizmo lytim *žalkcius* (č užuot č sako cīeksai — Sēlakas-Linkmenes-Gryvā ir dūžkai), yra kilimo latviškas, atneštas Sėlon iš Latgalos. Senovėje *žalkčio* || *žalkša* sritis ėjo greta su *alīksnio* || *alīkša* sritimi. Taigi, žodžių geografija rodo, kad ir latviškosios dalies Sėlos žemės sėliai yra senovėje sakę *alīksnis*, kaip ir pietinės dalies Sėlos žemės sėliai, lietuviais išvirtusieji kad sako *alīksnis*.

Kuršo, Žiemgalos ir Sėlos žemių *alīksnis* || *alīksnis* šiose šalyse galėjo atsirasti ir iš senėlesnės lyties *alīksnis* || *alīksnis*. Tik tai lietuviai šiosna žėmėsna bus atėję dar tuo metu, kai savojoje kalboje žodžio pradžios *e* dar niekur nevirto garsu *a*-. Žodžio pradžios balsis *e*- virto *a*- Kuršo žemėje jau XIII amžiuje. Įpiltį (nom. s. Įpiltis) 1253 metų dokumentas vadina *Empilten* (BG 428. 430. 231), o 1290 m. — jau *Ampilten* (l. c. 440, 231): kurš. *Em-pilt(i)s* > *Am-pilt(i)s*, kur *em-* iš *en-* = pr. *ēr-*, la. *ie-*, „i-“ + *pilt(i)s* yra vienos kilmės; su Kuršo miesto vardu la. *Piltene*. Su tuo patim priešdėliu, kaip *Em-pilt(i)s*, yra padarytas Salantų par. sodos vardas *Imbarē* (gal. *Imbarē*), kurį 1253 m. šaltinis rašo *Embare* (BG 428, 429 239). *Em-* „i-“ turi ir šiandienykštis Kuršo miesto vardas la. *Em-būte* (Endzelin Lett. Gram. 851) „Amboten“, kurį jau 1253 m. šaltinis (BG 426, 202) vadina *Amboten*. Tatai rodytų, kad Embūtės apylinkėje bent puse amžiaus ankstėliau būtų pradėjęs *e*- virsti *a*-, ne kaip Įpiltiės (seniau Impiltiės) ir Imbarės apylinkėje. 1253 m. šaltinio Kuršo žemės vietovardžiai *Angere* (BG 427, 148) ir *Akitte* (l. c. 428 252) šandie yra ištariami su *e*- : la. *Eñgure* ir vok. *Ekitten* (žemaitiškasis vardas man nėra tikrai žinomas : *Ekitis* — Akmenos intakas Klaipėdos aps. B⁷ 164₁₀, 165₉, prie Ekitės 165₉, per Ekitės tiltelį 165_{9a}, t. y. *Ekities*, kuri lytis būtų

žemaičių tarmėje kilusi iš senėlesnės *Eketies*¹: *ēketis*, *-ies* Ds „Wuhne“ || la. *akate* „eine mit Wasser gefüllte Grube im Morast“).

Taigi, iš to, ką esme pasakę apie *e*-virtimą garsu *a*-, išeina, kad *alksnis* Kuršo žemėje dar XIII amžiuje galėjo išriedėti iš senėlesnės lyties *elksnis*. Del sėlių kalbos artumo su kuršių kalba reikia manyti, kad sėlių *alksnis*, kuris šiaudie tebegyvena sulietuvėjusioje Sėlos dalyje ir visoje rytinės Lietuvos šiaurėje, bus kilęs irgi iš senėlesnio *elksnio*.

Alksnis – Šeduvos par. pavardė.

alksni-šakė – alksnio šaka Jnšk.

alksnỹtė Kp, Pnv (ir Jb rašo *-jūtė* Btg, Nr) – olszniak młody J, Grk, alksnių krūmai, alksnių krūmų miškelis Užl. Kliškis bėga pei *alksnỹtę* J. Vaziāvo tarp *alksnỹtės* ir dirvų Nr. Galvijūs gāno *alksnỹtėje* (v. š. *al'kšnỹtāi*) Pl. **alksnītė** (v. š. *-itę*, acc. pl. *-ētš*) Sml (St. Naginskas).

Alksnytė: 1599 m. Алксните – Piepālių sodžiaus (Vilkijos vls.) dirva S.

Alksniupiai (v. š. Al'kšnipe) – Šeduvos (Rozalimo) ap. sodžius (į šiaurę nuo Šeduvos P. Pabilionis), l. Alksnupie SG XV 23.

Alksniupis (v. š. Al'kšnišp) – 1) Šeduvos ap. upelis, kuris vasarą paprastai išdžiūsta, 2) alksnyno vardas Joniškėlio apylinkėje.

Alksnos – 1) Pašiaušės par. pelkė, 2) na NO od Kalwaryi na wiorstę jest równina łączna zwana **Alksnos** (Alksnas) KosL 135a = *Alksnos* M. Barkus.

alksnótas – olszniak J s. v. *apuśótas*, Kv, iš kur 1595 m. loc. s. Алксноте – Šunkepių dvaro (Raseinių vls.) pieva S.

Alksnų kálnas – Kałtinėnų par. Jn.

¹ Nekirčiuotojo *e* virtimą garsu *i* pietiniame Kurše, be *Eketies* (upės vardas: *Ekečiai* – dvaro vardas, kurį aš randu Kálvaicio parašyme Ekėczi Kl³ 32, vietos šnekta tariant *Eke'tė*), rodo 1253 m. šaltinio dar šiuodu vardu: Aggemine (BG 428. 430, 247) „Akmenā“ ir Cartine, Kartine (l. c. 428. 429, 241) „Kaftenā“ = 1584 m. Кортепы, Кортяны s. Žemaičių tarmė upatybė versti nekirčiuotąjį *e* garsu *i* (*ę* arba *ī*) yra gavusi iš kuršių kalbos, kuria dar tebekalbėjo XVI amžiuje dalis sužemaitėjusio Kuršo gyventojų, apie kuriuos 1578 m. gromatoje (vo¹ 98) pasakyta: Mes priegtam isch-tirem iog daug Kurſchu ir Lietuwniku muſu ſcha walſchoziaus Ragaines ir Tilbes didi Deiwiu alba ſtabu garbinaghuma dara. Kad žemaičiai žodžius piemenį, kūpetą, uodegą šianie ištaria *ptemini* (*pėimeņi*) || *pīmini*), *kūpita* (*kōpeta* || *kupita*), *uodigā* (*pūdegā* || *ūdīgā*), tai čia bus kalta kuršių kalbos įtaka, pasireiškusi kuršiams išvirtus žemaičiais. Ši įtaka jau matoma XVI amžiuje žemaičio Bretkūno šnektose, pvz.: genni-tijs B GLS 284 „genetys“, kalbįjis 61₃₈ „kalbesys“, thīnai 58₇. 259₃₇ „tenai“. ſchitīnai 329 „šitenai“. Pellīnai 206₃₇, akminio 130₁₃, wandinio 61₃₈.

Alksn-upė — 1) Joniškėlio par. upė vs II 13, 2) Prūsų Lietuvos (Lazdynų par.) upė (vok. Alksnupp) Kl^v².

Alksnupėnai — Prūsų Lietuvos kaimas B₃ 338.

Alksn-upiai — 1) Surviliškio par. vienasėdis, 2) Smilgių par. sodžius.

Ālksnupis (v. š. *ālksnupis*, gen. *ālksnoppē*) — Tūlnikių sodės lauko mažas upelis, Mažeikių vls.

Alkšiūnai: 1595 m. АЛКШЮНЫ — Žarėnų (Medingėnų) vls. dvaras S.

† **alkštytis** — шалить, дурачиться, albern sein, Mutwillen treiben Š — yra paprasta spaudos klaida **ālkštytis** vietoje. Skepetžiui, besialkštijant (= **besiālkštijant!**), nusmūkus, geltonos kšos blýkčiojo prikaišytos žalvarinių špilų LzP (Š).

ālkti, -ksta, -ko — ĩaknę SzD, ich leide Hunger R, hungern N, K, ĩaknāc J, Miež, L¹, ĩłodniec Miež, L¹, chciwie żadać J, алкать, голодать, хотеть есть Š, Ds, Kp. Aš *ālkstu* dúonos, pagálbos K. Paláiminti, kuriē *ālksta* ĩr tróškta teisybēs (Jb¹ 50, 182), nēs ĩē būs pasótinti DK 33. Paláiminti kuriē nų *ālkst* atē, nes' būšitē passótinti DPo 362₁₁. ius *alkst* at ir trokšchtat Suffimilimo Mz 139. Christus... tróško *ālko* DPo 265₃₃. ĩšsai *ālko*, idānt tu gerátumbei DPo 322. Sztay tarnay mano ir wierni mano walgis, o ius newierni *alkfite*. giers o ius trokšite MP 125₁₄. Jūk ĩr ĩē kasmēt, mūs atlankýt sukeliāvē, kūda vis ĩr *ālkstantį* pavāsarį rańda Dn. Tuštī ųr mūsų pilvēliai, šaltį keńčiam *ālkdam* Kl^v¹ 174 (349). **La.** *ālkt* „dürsten, schmachten, verlangen, sich sehnen“, **pr.** *alkĩns* „nüchtern“: **sl.** *ólkati* (**s. bulg.** лакати, **l.** *laknāc*) „essen wollen, hungern“, **sva.** *ilgi* „Hunger“.

† **alktis** (alktis, ĩžalkimas — ĩlód SzD) — Hunger (N, K ĩš SzD) yra spaudos klaida užuot **alkis**.

62 **alkūmas** — Appetit Šjl. Kād nors kiek galēčiau vālgyti — neturiū *alkūmo* nēkócio.

alkūnė — 1) ĩokieć SzD (ręki J, Miež, L¹), Ellenbogen R, N, K, локоть Š, ž., **aukūnė** Ds, Km. Nelópes *alkūnės* nepardúosi mĩlo (mĩla) D (Sch 74, Sim, Miež). ĩ *alkūnę* (alkuny) užgāvo ŽCh 332. Suleńkite rańką peř *alkūnę* (в локте) Db. Atsiraitēs rankóves ĩkl *alkūnių* (alkunū M I 226). *Alkūnės* prakiūro berāšant Š. Ėmēs vaikēļ... ańt *alkūnių* (alkunū)... tārē ĩiems NT 75 (Marc. IX 36). Pō *alkūnēmis*... priegalvēlius padēdinēja DPo 290. Būk atsargēsnis sū sāvo *alkūnēm(is)* Kp. *Alkūnēm(is)* ĩls tākā skirias Š. 2) die Ecke, Biegung einer Strasse, eines Flusses K, угол, сгиб, колено Š. ūpēs *alkūnė* — Arm eines Flusses R, Lp. Eĩk tāmsta tiēšiai peř pĩevas, tai atsimēs dīdelē *alkūnė* kēlio Š. **La.** r. *elkūne* (*alkjunia* „ĩokieć“ Kurm, a- ĩš e-) BŴ 2111,2, **la.** v.

ēlkuōnis (|| *ēlks*, -a) „Ellenbogen“, **pr.** *alkunis* „Ellenbogen“:

sl. *olċotb* (**s. bulg.** лакътъ, **rus.** локоть, **l.** *lokieč*) „Elle, Ellenbogen“. *Alkúnēs* giminės narys yra ir *uolektis*, **la.** *uċlektis* „Elle“.

Alkúnė – Marcinkonių par. miškas (L. Gira).

alkún-kaulis, -io – локтевая кость Db, Pnd, Kp.

Ālk-upis, -io – 1) Salanto upės intakas; teka per Salantų dvaro laukus Sr, 2) Laukžemės par. upėlis Ad. Sutkevičius, 3) Kvėdarnos par. soda Jn, Vš I 59, SG XV 23 ir upė Vš I 59, 4) Papilės par. upė Vš II 7. Alkupyš – Apytalaukio par. upė Vš II 28. Alkupyš – Miežiškių (Mieškų) par. upelis. Alkupyš – dwór gm. Rossienie SG XV 23. Alkupyš SG I 19, 33, 52, XV 23, XII 949 – 1) Mlinijos kair. intakas, 2) Ašvos, kuri įteka Veiviržan, kair. intakas, 3) Obelies, kuri teka Nevėžin, kair. intakas, 4) Srúojos kair. intakas. **Alkupỹs** – 1^{1/2} varsto ilgumo upelis, Dubýsos intakas (pagal Raseinius) iš dešinės pusės, ties Naviñikų kaimu.

Alkus – upelio vardas K. Jokantas (kur?).

† **alkutis** – Hungersnot R II 212 (M II 282, N, K, Ls 575) yra spaudos klaida užuot **alkatis**.

almaĩs – z ochotą, skwapliwie J (VI). *Almaĩs* púola vaiką praũtis prieš púsryčius J. O, kád eĩna vanduo – *almaĩs* (v. š. *àlmāš*), urmulaĩs (ieĩ smaĩkiai bėga iĩ staigà kriĩta) Trk.

almanākas (sv., n., rašo ir: **-āchas**) – noworocznik L¹.

almč (a- iš e-) – ropa z ust trupa J (VI). Almės – die aus dem toten Körper fliessende Materie B. Iš numirėlio burnos pati dāvė vỹrui *almčs*, kád ne(be)gértų degtinės J.

Almė (A- iš e-: Elmė Vš II 20) – Ельма (Гелма Опись док. VI 233), Šventosios kair. intakas Anykščių par. vr. **La.** *Almji* – Sen. Plėbalgos (Kėšų aps.) vls. g. v. LV 24, *Elmāni*, Krauj-*elmji* – Dzelzavos (Kėšų aps.) vls. g. v. LV 10.

Almenas (A- iš e-?) – Linkmenų par. ežeras.

almens, -nų B (kitu rašalu ištaisyta *almės*) – die aus dem toten Körper fliessende Materie (N iš B). *Almens* bėga B. Skylės išdūrstytk, kád *almenys* (púliai, taniai J, v. š. strizānei Lp) iš skaudulio ištektų J s. v. *išdūrstyti*.

almėti (a- gali būti ir iš e-) – ropieć J (VI), sączyć się, cieć powoli, przeciekać Δ 41a, be nustojimo bėgti, tekėti Vb (J. Pet-rūlis), sunktis, tekėti Srv. Neĩ tō tē (v. š. *tl*) tekėjimo bāčkos, alē bēť (v. š. *bāt*) va *ālma-ālma*, zlrza-zlrza Kp („Viltis“ 1908 Nr. 101). Prō utarus (r. k. gráiztvās) sūrymas *ālma* šmn. Neuž-

gydoma žaizdà *alma* ir *alma* (bėga ir bėga púliai arbà kitókis skystimas) Dkš. Iš žaizdòs matèrija *alma* Vsr. Skystimas iš bòso *alma* Vsr. *Alma* taniai, kàd užsiviėtrija įsikirtimas J. Sakai iš mēdžių *almėjo* (=salvėjo Lp, kur *sal-* gali būti ir iš *sel-*) Š.

ETIM.: *el-m-* „tekėti“. Šią šaknį rodo mūsų žodžiai *almėti*, *almaš* „berom, tekinomls“, *almė* (*Elmė*), *almen(e)s*, *Almenas*. Ją randame ir kitų indoeuropiečių upėvardžiuose: **trak.** *Almus*, iš kur **bulg.** Ломъ, **lot.** *Alma* — Etrūrijos upė, *Almo* — Tiberio intakas (Ст. Младенов Спис. на Бълг. Акад. на наукитъ XVI 88) KZ XXXIX 262. Šaknis *el-m-* (*ol-m-*) yra išvestinė iš šaknies *el-* (*ol-*) „течь (идти, бежать) : плыть : делать так, чтобы текло = лить“ Bg⁶ LXVI 241, iš kurios yra gavę sau vardą šie áisčių žemės upėvardžiai: *Alnà*, *Alona*, **la.** *Ala*, *Alėja* || **la.** *Ejeja*, *Aluotà*, *Alaušà*, *Álantas* (Būgos Roczn. Slaw. VI 6, 37), *Álovė*.

almýderis Slnt, **armýderis** Kv, Lp (-delis Srij) — harmider, rozruoh J. Teñ didelis *armýderis*.

Alminas — Paplīs ap. pavardė Db, iš kur (hibr.) *Almin-aũskis* — Švėkšnos vls. pavardė. Ar nebus tik kilęs iš **Algmino* (sen. *Algi-minas*)?

Almis (-ys?) — Pavandenės par. pavardė P² 135a.

almistras (sv.) — álmonas, Milchhofmann N (K).

almistrienė — almonienė N.

álmonas (vok.) — Hofmann bei der Pacht R, Hofmann, Pachtmann B (N, K). Ir kaip kiaulės *álmono* — tik gėda sakýti — kiauliškas dainàs dainuot ir žviėgt užsimánė Dn.

álmonienė — die Frau des Hofmanns N (K).

almonija (sv.) — pacht J (J rašo l'). Visàs kárves į *almoniją* išdavė.

almuõ, -meñs — púliai J (paprastai pl. t., a-, rodosi, iš e-). *Almuõ* iš voties kaip vanduõ *alma* J.

Almuonė (vok. Almonis) — Prūsų Lietuvos upė ties Kraupišku Klv², Bs⁷ 340. **Pr.** Elmone 1325 m., Iilmune 1332 m. — jetzt Elm-Fluss Kr. Heilsberg; **Almoy**n 1397 m., **Almoy** 1400 m. — jetzt Allmoyener See Kr. Rössel.

63 **almũzas** (vok.; N rašo almusas) — Almosen N (K, ungebr.; dafür gew. ubagũ dalis).

almužnà, -užnos (l. **almužna* „jaľmužna“, č. *almužna* „Almosen“, vok. 1510 m. sulche *almusen* LEK. Urk. II Abt. 3 Bd. Nr. 739, S. 529) — Almosen N, Š¹ 59, GN 8a, 159b₃₆, Grī (LB 242₃₆ 331), Mit V 177 (Ruboken Kr. Heydekrug), Tot¹ 203, Bs² 174 (Tel. aps.), Žn 47, 134, V¹¹ 57. Ubagas pràšo *almũžnos* Srd (Bs² 30, Nr 37), Ds (plg. Jž Bs⁴ 192₃₂). *Almužnà* dúoda Oz (Bs⁶ 194₁₇).

Alnà, -òs, Aľnà — Kučiũnų par. upė (g. > l. Hoľna, Holanka), ant kurios randasi Aľnũ dvaras (*Aľnũ*), už l v. į vakarus nuo

Kučiūnų Bg, Db, Vo 48. **Pr. Alna** 1251 m. — 1) die Alle (Nebenfluss des Pregel), 2) 1362 m. See bei Gutstadt. Prūsų Alną lenkai vadina *Lana* TŽ I 28, kas rodo prūsišką vardą turėjus akūtuotinį skiemenį *al-*: *d'lnā*. Pietinių džiukų, kurie šandie gyvena jotvingų (sūdų) žemėje, *Alnā* yra jotvingiškosios kilmės žodis. Kad *Alnā* būtų savas žodis, tuomet jį šandie ištartų **ālna*. Jotvingai, kaip ir kiti prūsai, mūsų *dl-* ištardavo *al-*. Taigi, jotvingų-prūsų žodį *Alnā* Sūdųvos žemėn atėjusieji lietuviai turėjo ištarti **Alna > Alnā, Alnq*. Žodžio kilmė neaiški: 1) *el-, ol-* „tekėti“, *Elmē, Alona, la. Eleja* — upėvardžiai Bg⁵ LXVI 241, 2) **pr. alne** „Tier“ G¹ 9, 3) *el-, ol-*, „lenkti“ Liden Arm. Stud. 128, iš kur *sl. olmita* „Wange“ (rus. ланита).

Alnas — nemažas ežeras Kučiūnų apylinkėje (Seinų aps.).

álnė J³ 268,7 (*a-* iš *e-*) v. *álnė* — Hirschkuh, Iania Δ 41a.

álnis, -io Grk, VI (*a-* iš *e-*) — jelen J, Δ 41a. *álnio* ragėlis J³ 132,5. *álnio* galvą su puikiais ragaš J.

Alnis (v. š. ál'nīs) — Labanoro par. ežeras.

Aln-upis — išbėga iš Pagirgždūčio pelkių Varnių par., kreipdamos rytų link pereina Užgirio dvarą ir įpuola į Grabės upelę Draugija VII 228 (Pavandenės par.).

alodė (s. gud. *ola'dja* „олады“) — Fladen, Kuchen. allodes — (nėraugintus) karwoius (planę) BrB III Mos. 2,4, allodu (= ž. alo'dų gen. pl.), allodes — planiu, plane l. c. 24,5 (BGLS 270).

Aloė Ps XLV. 9 (sv.) — Aloe R.

Alona (Jn girdėjęs ištariant -óna) — Pėrnuvaros (Pėrnaravos) par. upė Jn, rzeka wpadająca do Niewiaży, płynie przez par. Jaswojską, Łabunowską, nad nią wieś Szara'was KosL 217b, Bg⁵ LXVI 241.

alóti, -ója (ar alió-, aliúo-?) — hallo schreiben N. Alóđami (= *aliódam* Ds, Kp, Sv) baído vilką Dn IV 94.

alovas (jei *o* tikras, tai = l. *olów*) — Zinn Mit IV 179 (Ašmenos aps.). TD „kalneliai alovinai“ 1 (3 kartus, Mrk), jei čia nebūtų spaudos klaida, rodytų buvus žodį *alovas* ir Merkinėje.

Alovė (Mrc, Db, Sužledėlis) — Олава, Vilniaus žemės (Trākų aps.) miestelis : 3 Оловы 1567 г. РИБ XXXIII 665, з ыменя Олава l. c. 667. Олава -1) jez., 2) dopływ prawy Niemna przy folw. i wsi t. n., pow. trocki, par. Olita. Długość około 9 w. SG VII 521. **Pr. Alowe** 1355 — See bei Parkitten, Kr. Heilsberg. **La.-vok.** Alau — Zufluss der Berse BG 117, SG I 25, jei šis vardas skaitytinas yra *Alāve* (Konv. vārdn. 31 rašo *ālave*, su *ā* iš žodžio *ālave, ālava* „яловица, gelte Kuh“). Poltavos gub. upėvardis ОЛАВА — Sulos dešiniasis intakas (Маштаков Список рек Днепров. басс. 59) — rodo, kad *Alovės* vardo jau būta pažįstamo indoeuropiečių prokalbės sukilimo gadinėje. ETIM.: žr. *almėti*.

alpabėtas (sv., n.; / kietas; rašo alfabetas) — alfabet L¹. **Alpabėtiškas** — alfabetyczny L¹.

alpaluoti — mager sein Geitl. Plg. *alpuliuoti*.

Alpeikis — Prūsų Lietuvos pavardė Kl^{v2}.

álpėjimas — обморок, состояние обморока K^v, Š^v.

Alpeniškis: 1578, 1593 m. Альпенишки — Juodkėnų kaimo vietovardis (Raseinių vls.) S.

Álpės (Álpės, -ių; sv., n.) — Альпы (kalnai).

álpėti, -ėja Als, K^v, Š^v, **élpėti** Sint (A. Salys) — alpti J, быть в состоянии обморока, находиться в обмороке Š, sich in Ohnmacht befinden, ohnmächtig sein. Kõ čia *álpėji* — nėdvesi. Biškį įsidūrė iš *álpėja*.

alpmas — das Verschmachten N, K, mdlenie Miež, L¹, обморок Š. *Alpmai* gi šiafdien bažnyčioj žmonių! jau keliñtą išneša prò duris mefik begývą! Š.

álpinis r. (Db), **alpinis** (sv., n.) — alpejski L¹.

alpti caus. v. *alpti* — verschmachten machen K, umartwiać ciało J, лишить чувств, усыплять || приводить в чувство Š. *Alptinti* piľvą J. Priėš didelę operaciją daktarai ligonį *alpina* chloropormu arbà ėteru, apalpinę pjáusto, paskui ligonis patsai atsigeivi (Bg, atsigavina Š), nebereikia jò *alptinti* (= gaivinti) Š.

alpnas — schwach, ohnmächtig N (K, Ls 355), склонный к обмороку J. *Alpnas* žmogus.

alpnūmas — Schwäche, Ohnmacht N, склонность к обмороку Š.

Alpro'zė (Alproozy : ne !l) — rhododendron (bot.) P² 18.

álpiti, -psta, -po — mir ist übel, wehe, falle in Ohnmacht, schmachten, verschmachten R, N, K, mdleć J, Miež, лишаться чувств, падать в обморок Š, Ds. Gálvą skaúst(i) (Galvą svaigsta Sim), *álpsta* dūšià (dūšià *álpsta* Sim), duris mataũ, õ (bėt Sim) negaliũ išeiti (Bálkiai) B (Sch 56), Sim. *Álpsta* mergėlės širdėlė J⁴ 616,5. Širdis *álpsta*, lūpos džiũsta, ašarėlėmis žėmė plũsta J⁴ 616,6. Nuõg kraujų širdis *álpsta* Jb. Kàd ji klaupė prie altõriaus, màno širdis *álpo* Kl^{p1} 110. Izmaelius ištroskęs *álpiti* pradėjo V¹⁰ 28, pradėio... báilaut ir álpit DPo 198₂₂. Girioj álpstus (=ž. *álpstos* „álpstas“) waikelis SA 353. álpstať atgeiwint DK 51₁₄. Kàžin, ar čia mirštami (mirštami Db), ar tik *álpstami* nuõdai? Š.

ETIM.: la. *elpe* „Luftschöpfen“, *alpa* „*Atemzug = Weile“. Pamatinė reikšmė „pūsti“, „dvėsti“ Bg¹⁰ 226.

alptinaĩ adv. — zum Verschmachten K, до потери сознания, bis zur Ohnmacht Š. Berniúkštis *alptinaĩ* prisirūkė tabõkos Š.

alpulys, alpulio — 1) zemdlenie J, omdlaiość L¹, дурнота, слабость (Ls 485), вялость Š, Magerkeit Geitl (I). Kažin kas manė taip ūmai pàemė *alpulys* — aĩ ne ligà kokià sunki būs priki-busi Š. 2) ėatwo mdlejący J. *Alpulys* greitai apaiġsta.

alpuliuoti — mdleć, slabiesć J, чувствовать слабость, недомогать (mirėsiuoti) Š. Pradėjo *alpuliuoti* V.

alpūmas — mdlość L¹. Ima manė *alpūmas*.

alpūs — mdly L¹, silpnas.

alsà, -ōs, alsa — Müdigkeit K, N (Ls 207), усталость. *Alsà jām kaĩpi(r) nē kām kō būdavo* A 1885 314. Nealsūs, bē *alsōs* — niespracowany SzD.

Alsà, -ōs, Alsa — Mituvos dešinasis intakas Raseinių aps. SG VI 512, VII 494, VŠ I 55 (Stakių par. „Vilniaus Žinios“ 1906 Nr. 203). Alsos upelis Raseiniu pavieczio. Šimkaicziu valscziaus, netoli Rupeikiu kaimos A 1884 191 (Guzutis). Olsa — 1) prawy dopływ Mitwy w pow. rossieńskim, wypływa na pld. -wsch. od mka Girtakol, 2) prawy dopływ Świątej, 3) prawy (XI 911 : lewy) dopływ Szeszuwy, lew. dopł. Jury SG VII 494. Алса, Олса 1575 — 1599 S — Raseinių-Viduklės-Nemākščių apylinkės upė. Олсось Ланкеле 1599 m. S — сеножать в поле Қонопинах (Viduklės vls.) возле речки Олсы и сеножати Гедвилойте = *Alsōs Lankėlė. La. Als-upes* — Bučauskos vls. (Kėsu aps.) vienasėdis (māja) LV 8.

Alsaitis : 1) Янъ Алсайтись 1583 m. Акты Вил. археогр. Ком. XIV 268. 2) Олсайтись, Олсойть 1583 — 1599 m. S. — Viduklės ap. upelė.

Alsakis (del vardo sudėties žr. TŽ I 43): Olsoki — jez. przy wsi, folw. i zaś. t. n., gm. Troki, o 5 w. od Trok SG VII 494, Olsoki — wś gm. Troki SG I 356.

Alsakio vietoje randame ir *Alšakį*: Alsakis — struga, lewy dopływ Olsy, która do Mitwy z prawej strony wpada SG I 31. Alsakis — lewy dopływ Olsy, prawego dopływu Świątej SG VII 494. Argi tikrai yra du atskiru vardu — Alsakis || Alšakis? — Stud. Izid. Juzikis (nuo Girkalnio-Kalnujų) rašo: „girdėjau tariant *Alšakis*: išrodo *Alsōs šakà* = *Alš-šakis*“.

alsas (ir sl iłsas) — утомление J, усталость. Turėsi *also* kōl išridinsi ākmenį J.

Alsatà, -ōs, Alsata — Nemunėlio intakas, kuris išteka iš *Alsatōs* (Ольсета XVI amž. Опись VI 229, 279) ežero. Yra čia dvaras ir malūnas *Alsatōs* vardu tarp Kamajų, Rokiškio ir Panemunėlio. Rytiečių augštaičių *Alsatà* yra kilusi iš senėlesnės lyties *Alsetà* Bg⁵ LXXV 142 : mat, jų šnektose nekirčiuotasis e ne po k, g, j, š, ž pavirto a, pvz.: *mėnasį* „mėnesį“ Ds, Km, Sn, Lp, *Pyvasà* — upėvardis

(|| sodžiaus vardas *Papyvėšiai*) Ps, Pmp, Vb, *Svėdasai* greta su upėvardžiu *Laukesà*.

alsāvimas — тяжёлое дыхание š.

Alsė Jn — Švėkšnos par. upė.

Alsėdžiai (v. š. *Al'siēdžē*) — Ольсяды (1589 m. S), Telšių aps. miestelis, kurį 1253 m. šaltinis (BG 428—9, 241) vadina Aliseiden, Alizeyde. *Alsėdžių* ežeras — Lieplaukės par. Vš I 45. *Alsėdžių* (Alsiediū D¹³ 9) kalnėliai J³ 398,1.

XIII amžiaus vardas *Alisėdei* arba (su kuršiška epentezimu) *Alisėdei* yra ne žemaitiškasis, bet kuršiškasis. Ta vietovė radosi Kuřšo (Curonia, Kurland) žemės srityje, kuršiškai vadinamoje vardu *Ceklis* (lietuviškai būtų *Keklys*). *-sėdei* arba vienaskaitos *-sėdis* yra pažįstamas ne tik tai žemaitiškajai (*Trāk-sėdis* Kv, *Trak-sėdžiai* Bs⁷ 275 — Lauksargių par., *Mōsėdis*, *Mėd-sėdžiai* — Židikų par.), bet ir latviškajai Kuršo daliai: Leseden, Lessede 1253 m. BG 426—7, 197, 285, Lancseden 1290 m. „la. Lanksēži“ l. c. 441, 199, 286, Upseden 1291, Uppe-sede 1310 m. l. c. 443—4, 227, 282 „la. Upsēži“, villa Usme-sede 1290 m. l. c. 441, 187 prie Usmos ežero.

alsėika — dusulingas žmogus, sunkiai alsuojąs žmogus Klm (B. Kuodaitis). Jls ilgai nebepatėks — matai kàd tikras *alsėika*.

Alsėika (v. š. *-ęka*) — žemaičio pavardė.

Alsėikos (v. š. *-ękas*) — Švėkšnos vls. soda ir dvaras Klumbys.

alsėjimas — sintėjimas, расположение духа. Toj' pusiej' taj audraj wertant, Tautwilas nu antros pusios su Kaławijonimis ir kitajs meldzionimis traukia i tolimesnę Lietuvą, tada, kad Mindowęs kariauna sù wisù iszblaszkyta, jo pilys wienas suardytyas, kitas sù žiami suligintas, wisa uke bajsej bajsesnej nuteriotas, dar kiti alsiejimaj radusis Guduse didesnej ji gandina, Swiatopełkas paskūjis jo prietelus nu Popiežiaus sudraustas twilojo, wienù žodžių wisur rodies paskutine, Mindowe nebnumanydymas kajp sawi beginioti ir kur bedingti tolesnej; tokemi suspaudimi ryžos pakajaus nu Kaławijonù ługoti D¹³ 482.

Alsėnai — Švėkšnos par. soda ties Prūsų siena Jn. Olsiany — jez. w pow. święciańskim SG VII 494. „Er vur zu Alsen in das lant“ (L. Meyer Livländische Reimchronik. Paderborn 1876, S. 42, vers. 1805) galėtų būti *Alsėnais*, jei kitas rankraštis užuot Alsen nerašytų *Nalsen*. Ir to paties rankraščio kitose vietose esą rašoma irgi *Nalsen*: Hin zu Nalsen in das lant 3319 v., durch Nalsen 3325.

Alsetà v. *Alsatà*.

alsėti (ir elsėti Slnt, Trk) — kūpuoti, svėpuoti. Žmogūs bėgo bėgo — sustojęs *alsėjo alsėjo* Trk.

alsiai K adv. v. *alsūs*. *Nealsiai* — bez spracowania SzD 10. O kaip parjójau pàs tėvužėlį, šaūniai bārės tėvėlis, *alsiai* žvėngė žirgėlis J⁴ 36,12. Iř privažiavaū mārğą dvarėlį, — tai *alsiai* žvėngė

65 bėri žirgėliai J⁴ 632,6. Žirgužėli, mąno juodbėrėli, kō taip gařsiai nusižvėngei, kō taip *alsiai* atsidusai žaliojė girėlė? J⁴ 153,2, 504,4. Parbėga žirgėlis *alsiai* žvėngdamas, išeina sesėlė graūdziai verkdamà J³ 1133,5. Ei, žirgai, žirgai, žirgytūži, kō *alsiai* žvėngi pàs stainūžę? J⁴ 864,13. Ei tū žirgėli, pariestsprandėli, kām teip *alsiai* nusižvėngei? Kl^v 182 (90 Rukai). Parbėgo žirgs aūt dvāro, sėd brolyčiai ūž stālo, tai *alsiai* žvėngė bėrs žirgužėlis, graūdziai večkė brolēliai Kl^v 480 (235 Katyčiai). *Alsiai* (утомительно) dirbo Db.

Alsiai — 1) Akmėnės par. soda KosL 161b, Db, A. Svažas, 2) Žagārės vls. sodžius A. Žiogaitė, Vš II 7.

alsinimas — das Müdemachen K.

alsinti (ir Sl ilsinti) caus. v. *iłsti* — trudzę kogo SzD, müde machen R, N, K, утомлять J. *Nealsink* arklių ilgaī važiūodamas bė jókio ātilsio J. *Alsinū* āš jįji priė akmenų vařtymo J. Tóks švarūmas manė (grāmbuolį) baįsiai *alsina* Db. Būvo táu (sc. bernužėli) nelankýti (sc. manėš, mergėlės), žirgėlio *nealsinti*, būvo jóti, bernėli, táu į kitą kiemėlį J⁴ 316,4.

alsintojas (-jis K) — wer müde macht.

Ālsionys (Ālsioniai) ir Ālsionėliai (v. š. -nėl'ei, kur *e* ne iš *ė*!) — Adutiškio par. du sodžiu.

Alsųs, Ālsio Jokantas — Papilės (Db, P¹ 132) ir Vieksnių par. pavardė. **alsýti, also** (plg.: Paaljaū — müde machen R II 259) — alsinti J.

alsu K, **alsū** Ss n. v. *alsūs*. Bėgk, bėgk, žirgėli, pariestsprandėli (ž. -ėlis, a. -ėlis)! Kām *alsiai* nusižvėngei? Aī táu ūr suñku (ir r. sunkū Ds), aī táu ūr *alsu*? Kl^v 183 (91 Katyčiai). Siuñtė manė anytėlė į kamārą rugių mált: rugiai šlapl, gīrnos suñkios — *alsu* yrà vėnai mált Kl^v 407 (200 Rukai). O kād išeitų mūdvis sesýtė, kād jī mán dúotų lābą rytėlį! Žodūką sākė, añtrą ištārė: tai *alsu*-gai-lu mán ūr brolyčio Kl^v 477 (234 Rukai).

alsūmas — die Eigenschaft des Müdemachens K, утомительность Š.

Alsuo'dis, -džio — Labanóro par. ežeras, nuo kurio kilęs yra vienasėdžio vardas *Pālsuodė*. Del vardo galūnės plg. Kuršo žemės vietovardį la. *Vaiñuoda* (vok. Wainoden; v. š. la. *Vaiñ-* iš senėlesnio *Vaiñ-*), kurį žemaičiai (Yl, Ms, Skd, Šts) ištaria *Vaiñiauda* (A. Salys). Cf. La. *Alsava* — upė LV 116.

alsúoti — тяжело дышать J, Š, kvėpuoti Kv, дышать Kr 22, smarkiai priilusius dūksuoti, ilia ducere Jb, schwer und tief atmen, keuchen. Pailšę nuō greito ėjimo *alsúoja* (suñkiai dūsúoja), matai, tūri siñti J. Ligónis ramiaī *alsúoja* LzP¹ 461. *Alsúoja* miřda-

mas žmogūs J. Greitai šilsta ir suņkiai *alsuoja* Vt 111. Žiaulantis dajktaj ne tur ptaucziu ir ne alsuj KosL 15a. Užilsęs šuo zuikį begiñdamas (v. š. ba-) *alsuoja* (lekiuoja; v. š. alsou) Als. Tánkiai *alsuoja* ir virpa drūgio krėčiamas Vt 74. Kō *alsuoji* kaip varlė peĩ tvorą šókusi? Kv. *Alsuoja* (elsuo V, alsou D⁷ 166) kaip róną (Bg¹⁰ 123,) pjaudamas Sim. *Alsuoja* (устает Jb) širdis Nm. Añt vienōs (sc. šakōs) kukavaũ, añt antrōs *alsavaũ*, nuō trečiōs uogas rinkaũ J³ 1250. Arklỹs *alsavo* nuvaĩgęs Vo¹ 296₁₀ (Galbrasčiai, Ragainės aps.). Raibà gegėlė... tōlei *alsavo*, kōl iškukavo dūkrėlė Nm d. Suņkiai *alsuojas* — zdyszały L¹. dar alsuojentę nunesze i kalini V⁹ 162.

alsùs, alsų — ermūdend K, N (Ls 260), nužacy, mozolny L¹, утомительный, скоро устающий, легко утомляющийся Š. *Alsùs* dárbas Db. *Nealsùs* — niespracowany SzD. Aĩ aš táu sunkùs, aĩ táu *alsùs*? Nm d.

Alsutuva — Meškuičių ap. miškas.

Alšakis Grk, Kln v. *Alsakis*.

al-ščiukas Lk, **álštikas** Lp, Sml (l. halsztuk, alsztuk iš vok. Halstuch), *alstrikas* Slnt — kaklaryšis.

Alšė — Olsza SG VII 507, Jėzno par. upė.

Alšėnai — Олышаны, Garliavos par. dvaras.

Alšynė (ar -inė?) — Biržų par. vienasėdis Vš II 17 (Ольшине).

Alš(i)nykas (r. a.): зъ Дявилтова (=Deltuva), Понырѣ, Ръши, съ Олшникѣ, съ Винца, з Орливкишокѣ, въ повѣте Виленскомѣ 1567 г. РИБ XXXIII 493.

Alšvanga (v. š. *alšonga*: v išnykti turėjo prieš *o=u*: *onta* „vánta“, *õšps* „vãšas“) — vok. Alschwangen, Kuršo žemės miestas, į šiaurę nuo Ūžputės (vok. Hasenpot), o į vakarus nuo Kūldingos (vok. Goldingen). *Alšonguo kņegāva mōna diždē* Mžk.

Lātviai Alšvangā šandie vadina **Alsunga**, kuris vardas yra išriedėjęs iš senėlesnės lyties **Als-vanga*. Pastarajai lyčiai pritaria XIII—XIV amž. šaltiniai, rašydami: 1230 m. *Aliswanges* BG 419, 178, 284, 1253 m. *Aliswangen* l. c. 427, 1338 m. «die beke *Aliswange*» l. c. 447. Žemaičių *Alšvanga* rodo, kad kuršiškasis vietovės vardas *Als-vanga* (iš čia **la**. *Alsunga*) nėra kilęs iš **alskvangos* „alksnių trakas (lydimas, laukas)“: **pr.** al(i)sk-ande „alksnis“, **pr.** wangus „lydimas; trakas“, **lie-pr.** vanga Br „dirva“. *Alksnis* nesiduoda surišti su vietovardžio pirmąja dalimi *alš-*|| **la**. *als-* del priebalsių (**ks**: **š**) ir priegaidės nesutikimo. Ką kuršių kalboje yra reiškęs žodis *álšas* (álša), šandie mes dar nežinome: tik tiek tėra aišku, kad ne „alksnį“. *Alš-vangą* žemaičiai pažįsta dar iš tos gadynės (prieš XIII amžiaus pradžią), kai patys kušiai vietoje **Alšvanga* dar tebeištarydavo **Alšvanga*. Kad žemaičiai Kuršą jau pažįsta nuo senų laikų, be kito ko, rodo dar šiuodu

vietovardžiu: *Óžputė* (v. š. *uóšputė*) = **kurš.** *Āzpute* „la. Aizpute“, *Rūkiava* = **kurš.** *Rucava*. Ir Žiemgalą žemaičiai pažįsta nuo nebeatmenamų laikų, ką rodo žemaičiai, ištardami Žiemgalos miesto vardą *Aūce* (la.) kai po **Āukė** (v. š. *āukę* Mžk).

altanà, -ānos (sv., n.; ištark *l* kietai, kaip lenkišką *l*) — palapinė, l. *altana* L¹.

66 **altarācija** (l.) — alteracija Kv.

altarijà, -ljos Pnv, **altārija** Ds (l. *altarja*) — altarija, altaristos namai (kaip ir jo klebonijà).

altaristà, -lstos (l. *oltarzysa*, g. алтарист) — altarysta Ds. Tą wajką pramokie truputi raszta Palangos altarista kunigas Jonas Baužinskis V⁷ 57. Sumą lajkie klebonas... Pamoksłą sakie Altarista..., kurio ilga nosis, o galwa giera V⁷ 39₂₈.

áltas (sv., n.; *l* ištark kietai) — alt (muz.) L¹. Žem. *áltas* (v. š. *dlc* Slt, Tl), r. a. *oltas* (v. š. *áltas, āltas* Ds) yra lenkiškos kilmės žodžiai.

alternatyvà, -ỹvos (sv., n.) — alternatywa L¹.

áltinis r., **altinis** v., ž. (sv., n.) — altowy. *Altinė* vijolė — altówka L¹.

† **altoras** Br (BGLS 101₂₈, 206₃₀: naughi Altora 1×) yra rašybos arba skaitymo klaida, nes Bretkūno šnekoje, kaip ir kitur, buvo sakoma *altōr(i)us*: ant Pono Altoriaus BGLS 206₃₈.

altorėlis dem. v. *altōrius* — ołtarzyk (maldu knygelė) L¹. Jau (O J⁴ 151,10) mào vainikėlių *altorėliai* kaišyti J⁴ 23,18, 151,10. Aš paláidosiu mergýtę sàvo, aš paláidosiu jáunąją sàvo margōj bažnytėlėj pō áukso *altorėliais* Kl^{v1} 130 (62). *Altorėlius* (ir *altorikūs* Ds, Kp, Rk) apliñk bažnyčią nėšą Lp.

altorjja v¹⁸ II 116, 139 v. *altarijà*.

altorinis ir r. (Ds, Lp) **altōrinis** — zum Altar gehōrig K. *Altorinis* dėkis.

altoristà, -lstos (l. *oltarzysa*; тотъ Олтариста 1517 г. РИБ XX 441, мы пытали того Олтариста князя [= kùnigo] Щееануса l. c.) v¹⁸ II 25, 67, 139 — altarysta.

altōriškas — altarmässig K.

altōriūs vL (sl.: l. *oltarz* || на олтарь 1517 м. LieM РИБ XX 441, посполоу волтаря Зап. рус. Сб. XV в. 46) — ołtarz SzD, Altar (sonst diēvstalis) R, N, K. Nešiójamasis *altōrius* — portatyl do mszy (plg. SzD 277). Živrlbiai... už *altōriaus* lizdūs nėša PŽ 51. Bina kùnigs prieš *altōriaus* J⁴ 599,6. Reìks vinčiavot, prieš *altōriaus* stót Kl^{v1} 206 (105). Kaip išėdo į kariėtą, gražl jì mergėlė; kaip pristójo prieš *altōriaus*, gražl jumprovėlė J⁴ 971,4. Kōl kùnigas prieš (v. š. prė) *altōriaus*, tai šveñtas, ō atsitráukė nuō (v. š. nō) *altōriaus* — ýr tōks pāt žmogūs Sln. kas altoriui tarnáuie, izg’

altōreus... tur' turét pēna DPo 278, [lēisk kiaūlē ī bažnīčią (v. š. *bažnīcē*), līps īf aūt *altoriū* (ž. instr. s.) Sim. **La.** *altāris* (r. oltors „oltarz“ Kurm, pl oltora BW 6622,2), **pr.** altari „Altar“.

ISTORIJA ir ŠNEKTOS. 1547 Mz (šwetaštespi altoriaus 28₁₀, Ape... Sakramenta altariaus 25₁₀), 1579 w (Sacramentas Altoriaus 18_{9,9}), 1595 DK altōre^{us} 30_{9,9} (altōrēufp'... priēit 1599 DPo 49₁₄), 1590 BRP I (BGLS 206₃₆: ant Pono Altoriaus, kur šhwenta Ugnis ir Pellinai buwa Makk. II 13,8), 1629 PS I 17₁, 18₉, 94₁₀, 95₁₀ altariaus, 1787 ZCh 3₈ pry altoriaus klawpufis... Diewa prafie. Sukietėjusi r rodo: 1579 w 36₉ Altoraus, 1605 Ld 78₁₇ altōraus, 1668 Ch (Mit IV 244) Altoraus, 1701 NT 380₁₃ niekas ne tarnawo Altorui, altāraus LF 21 (Kloschen), po altorum TD 4 (pas altorų l. c. 61). Janiškiečiai (stud. P. Butėnas) sako *altōrs*, gen. *altōros* (-os iš -ous, senėlesnio -aus) ir *altōra* (-a iš -ā = r. k. -o), kas yra naujadaras (*sūrs*, gen. *sūra* = r. k. sūris, sūrio).

alūčius N, Sch dem. v. *alūs*. Atvaziūoja meškà sū *alūčiaus* bačkà J⁴ 905,1. Tai mūms, svōtai, tai giliukas: tai mūmis, tai mūmis īf *alūčiaus* yrà J⁴ 529,6. Mergužēle, lelijēle, nesidūok pėrkalbėti, nedūok žiedo, nei vainiko, nei meilių žodėlių! Dūok *alūčiaus*, dūok midūčiaus, tegū jōs, nenakvōs! J⁴ 55,3. *Alūčiaus* negāvē J³ 1267,2. Susēdo svetukų penkiōlika... išgērē *alūčiaus* dū bėrtainius Kl^v 281 (151 Lazdynai). *Alūcium* lijo, midūcium snigo J³ 1363,2.

alū-daris — piwowar SzD, J, Kv, Braukūfen K (in SL. gebr. K), kubeł do robienia piwa J, пивоварный (adj.), пивовар š. *Alūdaris* kātilas — Braukessel R (N). Kūbilas *alūdaris* — Bierküfen, Braukiefen R (N). *Alūdaris* kūbilas, *alūdarē* trikōjē š. *Alūdaris* brāvaras — пивоваренный завод š. Gēras iš jō *alūdaris*, mōka gārdų alūtį padarýti š. **Alūdarē** — tam tikras namas, kur alų daro Pnd, Rk. **La.** *aldaris* „Brauer“.

alūdē — 1) пореб, piwnica Mk¹ 6, J. Pelūdē, kuř pelūs, ō *alūdē* (ir *alauniā* Pnd, Svn, *alaūnē* Rgl), kuř ālų laiko sukōštą bāčkose J. 2) Biertonne R, M, K, пивная бочка J (Bierfass Ls 281). Aprūko *alūdē* — opukla się beczułka SzD 228. Medžiaga unt druřkiniu, unt alūdžiu szD s. v. *klepki*. 3) пивная лавка, Bierstube š.

alūdinē — пивная лавка Uš.

alūdinis r. — пивной, zum Bier gehōrig š. Atnėšk, Petriūk, *alūdinē* rēčkà, kuř salýklà meñčia Kp. Mūsų káimoje užāugo tōkie dideli bastūčiai, jōgei iš vienōs galvōs šimtą *alūdinių* kubilų mōters prigrāižo LP.

alūdis, -dē — пивной, zum Bier gehörig. *Alūdē* bačkà — Biertonne B, Ds, Vd. *Alūdē* rēčkà — kuř alūs dāromas, sūpiliamas Ds, Vd. *Alūdē* gēlda — kuř ālų dāro J. *Alūdis* (sc. iñdas Bg) — piwne naczynie Δ 41a.

alūkas N dem. v. *alūs*. Bevālgant žvirblýtį, betrāškinant, išmaukē *alūko* dvi pūsbački Sch 17.

Alūkēnai — Олуканы, Traupio par. vs. Vr.

Alūksnē (n. v. = la. *Alūksne*) — 1) Rytinės Vidžemės miestelis (vok. Marienburg), 2) Pededzės upės intakas tenai-pat TŽ I 33, 385.

Alūkstā, -ōs, Alūkstā — latviškosios Sēlos dalies miestelis (vok.

67 Illuxt) TŽ I 385. **S. la.** *Alūksta* „Alūksne, Marienburg“, ką rodo plis-kuvėnų skolytinis šios vietovės vardas Олыста TŽ I 33 || **la.** *Alaūks* — Piebalgos apylinkės ežeras || **kurš.-la.** *Aluokste* (*Aluoksne* SG II 228) — ein nicht unbedeutender Fluss, der bei Sackenhof mit der Durbe sich vereinigt BG 226. Pastarosios upės vardą šaltiniai rašo: 1230 m. *Alost-ranotachos* BG 419, 226, 1338 m. *Alouste* l. c. 446, *Aloiste* l. c. 447, 1350 m. an de beke *Alauxte* l. c. 448, 312. **La.** *Aluoksn-ite* — Aiviekstos (vok. Ewst) kairiasis intakas, ilgio 23 v. (Konverz. vārdnīca 49), kuri dar 1460 m. tebebuvo vadinama *Alūkstā* («ein beke, Alluxten genomet» Livlānd. Güterurkunden I 357); *Aluokšņa* kalns LV 48 (Lēdurgos vls., Rygos aps.).

Trečią *Alūkstą* (vok. *Alukst*) randame Baūskės apskrityje prie Yslykio (*yslikis* = **la.** *išlicis*) upės.

Alūkstą (taip ištardavo mano tėvas Bg) kupiškėnai ištarią **Alukštā** (važiuoja *Alukštōn* Vr).

alūlis dem. v. *alūs*. Aš *alūlio* nei burnōn nējėmiau Vln. ž. d. (Jb).

Kād (sc. būtfų) midūlio, kād saldaūs, kād *alūlio*, kād gardaūs...

Lp d. Liŭksta tāvō galvėlē tēp kàp aguonėlē nōg girtfųjū *alūliū*, nōg saldŭjū midūliū TŽ I 181 Nr. 72₆ (Vlk).

aluminis, -io (sv., n.; aliuminijus — glin L¹) — Aluminium, алюминий, глиний.

alūnas (l. *alun*) — Alaun R, N, aŭn J, Miež, L¹, квасцы Ds, Pt 200, Žn 22. **La.** *alūns* „Alaun“ Stender Wb. I 5, Bielenstein Lett. Spr. I 51, 473, *aluōns* RKr XV 71.

Alunčiai — Vilkamergės aps. dvaras „Viltis“ 1911 Nr. 87.

alūningas — aŭniasty Miež.

alūninis r., alūninis — aŭnowy Miež.

Aluntā, -ōs, Ąluntą Užl, Btn — 1) Ованта, Utenōs (seniau Vilka-mergės) aps. miestelis ir dvaras A 1884 358. 2) dešinasis Šventosios (ar Virintōs) intakas tenai-pat, kurį dažnai vadina ir **Alun-tėlē** (v. ž. *Aluntēlā*). Ованта negalėjo kilti iš Alantōs, o *Aluntā* leng-vai galėjo šito kampo kalboje išriedėti iš *Avantōs*, nes čia senovės jun-

giniui *van* dažnai atliepia *lun*, pvz.: *lumzdēlys* „vamzdelis“, *lūšas* „vāšas“ (sen. **vañšas*) TŽ I 14₁). *Aluntà*=*Avantà* „Owanta“ būtu vienõs kilmės su la. šaltinio vardu *avuōts*.

Vadõklių par. upėvardis *Aluntà* (Vš II 23 rašo *Alanta*), kaip ir Ramýgalos par. sodžiaus vardas *Aluntà* (Vš II 11 *Alantà*), kurį rusiškai vadina Олонта, gali būti kilęs iš senėlesnio vardo *Alantà* (v. *Alantas*). Velžio valsčiuje *Aluntà*, -õs (v. š. *Alõñtrõ*, gen. *Alõñtas*) įteka Nevėžin. Rusai pastarąją upę vadino Олонта.

Āluntys, -nčiū (nom. pl. **Āluntys** Užl; Vš II 22 rašo *Alantis*)—

Vadoklių par. sodžius.

alūnūotas — alunowaty Miež.

Alúoja (n. v. = la. *Aluoja* LV 109) — Vidžemės (Válmieros aps.) muižė ir bažnytkiemis.

Aluošà, -õs — Лоша, Ašmenõs intakas, bėga per Astravo (Островец) ir Gervėčių miestelį.

ETIM.: *Aluošà* (žr. šž.) || *el-*, *ol-* „tekėti; tilžti“. Šaknies priedurą -š- (ide. *k̃* „palatali“) rodo ne tik tai *Aluošà*, *Alaušà* ir *Alšẽ*, bet ir gudiškasis balos (pelkės) vardas: алёс „топь, зыбкое место, болото“ Карский Белоруссы I 127, „мокрое место“ (Косют алёс. Пореч. у.) Добров. 7: пацяһнецца у алёс (с. Лучицы Мозыр. у.) Сержп. 5, Нема́ як бѣ́хци вадзѣ и пашл́а ена́ на бераһи́, затапи́ла алёс и по́ле (Б. Рожин Слуц. у.) Серж. 13 || алсе „болото среди леса, заваленное деревом“ Нос. || альсáвина „болотистое место, пересекаемое ручьем“ (Бельск. у.) Добров. 8.

Gudiškasis žodis yra kilęs iš ide. prolytės **ōliḱos* m., **ōliḱom* n., kam lietuvių kalboje šiandie atlieptų lytis **uolišas*.

alúotas — turis alaus. O teñ mės ràsım *alúotą* stàlą LB 51 (Jb).

alúoti (ar aliuoti, aloti, alioti?) — hallo rufen K. Cf. *alióti*.

alúoti — wymawiać ł zamiast l j (VI). Pinčiùkai *alúoja*, t. y. sàko „kalbėti“, „mergėlė“, õ nè „kal’bėti“, „mergėl’ė“ j.

alúotis — угодаться пивом, einander mit Bier traktieren. Dabař darbýmetė: kviečiaià vėžti, vasarójus pjáuti — nėrà kadà *alúotis* š.

Aluotis Sv (*Aluõtė* Vš II 24) — l. Ołotka SG VII 525, Svėdasų par. upė Bg⁵ LXVI 241.

Āluotos, Aluotū (*ālōtās* — mano tėvo, o *ālātās* — mano sesers ištari-mu Bg. Mano tėvo *ō* iš *uo*: *ūšōlas* „žžuolas“, *dōs* „duõs“. Jaunes-nėji karta pusilgio garso *ō* vietoje šiandie ištaria pusilgį *ā*: *ūšālas*, *dās*) — Олаты (съ Олатъ въ повѣте Упицкомъ 1567 m. LieM РИБ XXXIII 494), Svėdasų par. sodžius ir valsčiaus raštinė Vš II 24.

La. Aluot-enes — Lozbergio vls. (Valkos aps.) pievos LV 78.

alupkà, -ùpkos (l. gen. s. *olufka*, nom. pl. *olufki*) Š¹ 73, Ds, Gž (ir *alavėlis* Gž), *alúopka* (v. š. *alõupka* Sint) — olówek (Bleistift).

alūs vL — piwo SzD, J, Miež, Weissbier B, Littauisch Bier, bleich; aber Pywas heisst Schwarzbier R, schwaches Bier, so die Lit-

tauer sich selbst brauen M, eine eigentümliche Art Bier, welches die Litauischen Bauern zu festlichen Gelegenheiten sich selbst brauen; es wird aus einem von Gerste und Hopfen zu gleichen Teilen gemischten Malze, welches sehr wenig gedarrt wird, gebraut; es hat eine gelbliche, meist unreine Farbe, und einen süßlichen Geschmack, berauscht aber leicht N, ein bierähnliches Nationalgetränk der Litauer K² II 106 (Ls 239, Lpn 89). Apmusójes *alūs* B (M). Apvalūs *alūs* — geht leicht herunter B. Bangūs *alūs* — widerliches Bier B (R). Blōgas (silpnas K, leñgvas, miėrnas, skýstas B) *alūs* — schwaches B. Čýstas *alūs* — klares B. Drútas *alūs* — starkes Bier R. Girtūs *alūs* — berauschendes B. *Alūs* kai meñtalas — trübes B. Klrpterėjes *alūs* — etwas härtlich, saures B (R). Leñgvas *alūs* — leichtes B. Macnūs *alūs* — starkes Bier K. Mielių papijautas *alūs* — schaliges B. Nenusedāves (nenu-siteikės K, nenutkės Sln) *alūs* — missratenes B. Miėrnas *alūs* — mittelmässiges B (geringes K). Nusirĩkės *alūs* — klares B (M). Nustelbės (nustelbės J, nustaľbės Kp, Pnv) *alūs* — schaliges B. Nuvėšes *alūs* J. Prāstas *alūs* — piwsko L¹. Ragúotas *alūs* — man will es nicht anzapfen, hält damit zurück B (M). Ramūs *alūs* — das Bier hält einen auf B. Skýstas *alūs* — dünnes B. Smagūs, skanūs *alūs* — wohlschmeckendes B. *Alūs* šnekūs — macht beredt B. Šviėžias *alūs* — frisches B. Tráišus *alūs* — lieblich, dessen Schaum raspelt B. *Alų* daraũ — Bier brauen B, R, Ds. *Alų* kóšiu — Bier fassen R, Ds. *Alų* pàkeliu — ich vertrage Bier M. Druĩščias *alūs* SzD 22. Nusistóvi *alūs* SzD 44. *Alūs* pėreit manė — ich bin betrunken M I 4. *Alūs* dũksta, ō girtas padũkės J. *Alūs* bė apynių, sviestas bė druskos, žirgas bė uodegōs, žmogūs bė dorýbės — niėkam nėdera PŽ 5. *als* bė *prōtos*, *duon* bė *plōtos*, *grāž mergaitė* bė *vainika* (vėnas, komũnija, kũnigas) Lnk. *Alūs* dābar nepaveĩks, biškeliũko mĩdaus reĩks Sim. *Alūs* gėrti nesveĩka Nm. *Alūs* manės nepriveĩks (nepaveĩks D), degtinėlės dābar reĩks Sim (mán dār mĩdaus reĩks Sch 74). *Alūs* ne vanduō, kũnigas ne piemuō Pln, Žp (ō pōnas ne piemuō Sim). *Alūs* ne vanduō, (ō Sim) kunigai ne piemens B (piemenys D⁴ 51, M I 4, Sim). *Alūs* ne vanduō (unduo V), ožkà ne gývolis (galvijas Š), mótĩška (mergà Š) ne šeimýna PŽ 5. Gerà girà — gėrk pàts, blōgas *alūs* — dúok mán Sln. Iĩ gėlės žiedas iĩ *alūs* pagaliaũ išsikvepia Jb¹ 92. Šáltas miėgas, kàd *alūs* kũbile rūgsta B (Sch 89). Tàs jō *alūs*, kaip kumėlės mĩžalai Op. Žmogūs bė dorōs, kaip *alūs* bė apvynių, niėkam netiĩka Sim. — *Alaũs* (alumi) pasigėrti

K² I 28. Gāvēs *alaūs*, užsigeīsi iř mīdaūs Sim. Kād anksčiau bū-
 čiau žinōjēs tōkį svēčią atvažiūosiant, būčiau neiškeitēs *alaūs*
 nepasidārēs Jb¹ 140. Mān (v. š. mā) nereiks *alaūs* darīt Nm d.
 Nuō *alaūs* gālva skaūs Sim, Psl. Nuō *alaūs* piļvā skaūst, nuō
 medaūs dār labiaūs, nuō brangvyno būs geriaūs Sch 45 (Lazdē-
 nai). Nuō *alaūs* piļvā skaūst, nuō brangvyno pasigaūs l. c. (Kak-
 šiai). Nuō *alaūs* galvā svaigsta, nuō degtnēs dā labiaūs Sim.
 Tōks tōkį pažino iř aīt *alaūs* pavadino PŽ 47. — Kās *āļų* gēria,
 šimtā mētų tvēria J. Nēškit *āļų* aīt stālo Kl^v 306 (161 Saugai).
 Peř *āļų* pērsokēs (pērējēs) B (Sch 107). Suūodžia *āļų* B. Šāļts
 miēgas *āļų* jaučiant — man kann nicht schlafen, wenn man noch
 Bier vorrätig hat B (M I 4—5). Šiañdien *āļų* gērsim, rytō iške-
 liāusim ī Vengrujų žēme Sch 13. Šīļtā *āļų* gēr (= bāras) Slⁿ.
 Tēvēlis *āļų* dārē Ns 62 (Ppl). Tīč tyloms, laikyk *āļų* krikštī-
 noms B (Sch 74). Viļkas *āļų* dārē, žvīrbis mīšā maišē, gegužēlē-
 -nabagēlē apvynīų pritaīsē J⁴ 904,3. Visas sviets *āļų* dāro, tik ke-
 turi kiemai nedāro (Kadagys, ēglē, pušis, ēglius) B (Sch 58) ms. —
 Senōvēs čēsuos *aluīm* lynōjo, miduīm miglōjo (myglōjo Kl^v), me-
 duīm šarmōjo Kl^v 356 (176 Šilēnai). — *Alaū!* — āš nuō tavēs paba-
 laū Psl, Sim. *Alaū*, alūti, māno meilūti! Kōl tavē gērsiu, tōlei
 nesīrgsiu Kl^v 356 (176). — **Alūs-mīdus** (ir ž. midūs Sr): Dúok,
 močiūte, *alaūs-mīdaus*, nedúok, močiūte, vainikēlio! Kaī padúosi
 vainikēlį, reiks išdúoti manē jáunā J⁴ 78,13. Dúok, močiūte,
alaūs-mīdaus, nedúok māno vainikēlio J⁴ 474,8. Reiks svečiāms
alaūs-mīdaus, žirgēliams abrakēlio J⁴ 958,7. *Alų-mīdų* gēriau, prō
 lāngā žiūrējau J⁴ 597,7. Už stālo sēdējau (Už stalēlio sēdēdamas
 J⁴ 230,4, Kl^v 102 [49]), *āļų-mīdų* gēriau J⁴ 64,15, Kl^v 201 (101).
 Baltramiėjus stirtas stātē, iř sustātē trīs stirtá(i)tes: pīrmā stirtā
 čystai sēklai, ō šiā antrā bāltai dúonai, ō šiā trēčią *āļui-mīdui*
 Kl^v 4 (3 Žydkiemis).

MĪSLĖ: Aīt geltōno vandeñs bāltos gulbēs plaūkia (*Alūs rūg-*
damas) LF 44.

ISTORIJA: 1599 m. DPo 191₃₃ — kur ner' wino... pērlaidžia áľų ir
 midų. La. *alus* „Bier“, pr. *alu* „Met“, s. bulg. олъ „sicera“ (вина и
 олоу не иматъ пѣти), slov. *pl* „Bier“, s. isl. *pl*, s. ang. *ealu*, suom.
olut „Bier“. Aisčiai, slavėnai ir suomiai su *alaūs* vardu drauge su jo dary-
 mu bus susipažinę iš senovės germanų Bg¹⁰ 64, 66. Alaūs vardas nesko-
 lytinis būti negali, nes prokalbės gadynėje, kada indoeuropiečiai visi dar
 tebegyveno krūvoje ir tebekalbėjo viena kalba, žinoma, jau suskilusia at-
 skiromis tarmėmis, dar negalėjo būti alaus. Gėrimų atsiranda ne pro-
 kalbės, bet daug vėlesnėje gadynėje. Vienōs tautōs gėrimų vardai pa-

prastai nesutinka su kitos tautos vardais, pvz., vok. *Bier* (s. ang. *béor*), sl. *pivo*, s. gal. *xoṓpmi* (air. *cuirm*), air. *lind*, lot. *cervisia*, illyr. *sabaja*, *camum*, skr. *súrā* (avest. *hurā*). Ben kelių tautų gėrimo vardai tesutinka tarp savęs tikrai tuomet, kai jie yra pasklidę iš vieno centro prekybos ir tautų bendravimo keliais, vadinasi, kai tie vardai yra skolytiniai žodžiai: arab.-althiop. *wain*, hebr. *jajin* < **wain*, arm. *gini* < **voini-*, gr. *ólvo*s, alb. *vëne* < **vainā*, lot. *vinum*, got. *wein*, sl. *vino*, s. air. *fin*, lie. *výnas*, suom. *viina*. Kultūros istorijos atžvilgiu niekam nėra leistina drauge su Šraderiu (Reallex. I³ 142) ir Trautmanu BSW 7 laikyti *alų* indoeuropiečių arba tariamosios aisčių-slavėnų prokalbės padaru.

alutėlis dem. v. *alūtis*. Atnešk gardaūs *alutėlio* iš báltojo pyragėlio J⁴ 697,13. Galė laũko karčemėlė. Tenai gėrė gėrėjėliai. Vienas gėrė *alutėlį*, — tās pragėrė kepurėlę J³ 851,3.

alutýnas — iškilmingasalaus pavadinimas Rk (St. Naginskas). Gėrkim *alutýno*. Atsisėsim už karklýno, atsigėrsim *alutýno*. La. *alutins* „alutis“.

alutinis adj. — ПИВНОЙ J. *Alutinė* stiklinė.

- 69 **alūtis** dem. v. *alius* — Bierlein R, piwko L¹. *Alūtis* dundūlis, arielkà šnekulė J. *Alūtis* šnekūtis — das Bier macht beredte Leute B (M I 5, Sch 74). Pagirdysiu sàvo žirgužėlį, pagirdysiu sàvo juodbėrėlį, nei *alučiù*, nei midučiù, čystù vandenėliù J⁴ 502,7. *Alūtį* gėrė, manė užgėrė, — àš tariaũ, privitojó J⁴ 1047,4. Gėriau *alūtį*, saĩdų midutį, peĩ kiàurą nàktį lk pusrytùžio J⁴ 1066,1. Gėrsim *alūtį* ir midų J³ 2,7. Į vėnà ràgà *alūtį* dariaũ, į aĩtrà ràgà midutį miešiaũ J⁴ 829,5. Einù peĩ kiemėlį, minù į takėlį, àš tē randù motynėlę daũgel neatspėjant: *alūtį* bedàrant, midutį bekóšiant; ò ir mào motynėlė beveĩkianti J⁴ 942,9. Kám tiē pũrai, miēžiai? — *Alūčiui* taisýti Klp¹ 99. *Alūti* geltonàsis, midutì raudonàsis! J⁴ 638,1. La. *alutis* BW 19528.

Alūtis — 1572 m. Kretingõs par. pavardė Акты Вил. арх. ком. XIV 165, Pavandenės par. pavardė P² 134.

Aluzas (ar -ūzas?) — Pavandenės ir Tverų par. pavardė P² 135, 137b.

alūžė (be nē alūžė? hibr.: alus + vok. *Bierhaus*, vvž. *brū-hūs* > la. *brūzis*) — piwnica, piwiarnia Miež.

alūžis dem. v. *alius* — piwsko Miež.

alūžnà, -ūžnos (sv.) ž. — jaĩmužna J, I¹ 183, Almosen, милостыня Kv, Ms, SInt, D (Mit III 280), V³ 494, 673₂, V¹⁶ 31, V₇ 47₁₉, J³ 332.62, ML¹ 128, SIn (Bs⁷ 27), ŽCh 8, 22, SA 506. alūžna... nebus ózmĩrszta D⁴ 27. eyta Patsay Dievas baĩomis koiomis, teyp tolymu yr aĩzriu kielu, alūžnas praĩdamas ŽCh 53₂₁. tawà wira... dusze... nieka noug tawies nereĩkaũje, kajp tiktaj maĩdu, ... alūžnas, ir ku

daugiau geru darbu Gm 104₁₈. *Alūžnos* apšciai gáunu J³ 84,10. Aftit tiltu (ž., instr. s.) sėdėdamas iř *alūžnos* iššaukdamas J³ 169,1. Svietas króvė *alūžnàs* D¹³ 409. Didės *alūžnàs* neturtingiems dāre V⁹ 30.

alūžninkas I² 1864 31b₁₈ — alūžnos rinkėjas.

alvaras — der Langbaum am Leiterwagen, gew. peřvaras N.

álvas Bg⁶ 4₁ — Zinn B, Q, plumbum album, ОЛОБО. alwo wirwę 1590 m. BrB Amos. 7. 8 (BGLS 270). áiwu (instr. s.) yr wařkú láia 1595 m. DK 24₃₀.

La. *alvs* BW 370, 371,2, 372, 373, 398 (*oľvs* RKr XVII 91) arba *álva* BW 370 var., 371,3, 398,1 „Zinn“ Stender Wb. I 5, Bielenstein Lett. Spr. I 51, RKr XVII 71 (plg. vietovardį *Alvas kruogus* BW 12911, 3), **pr.** alwis „Blei“: **sl.** *o'ľovo* (**sirb.** *đľovo* „Blei“, **č.** *olovo*, **rus.** олово „Zinn“). **Rus.** ловь „Zinn“ (Voronežo gub.), kaip ir Sievsko (Orlo gub.) ловяный „оловянный“ greta prie lyties bóľovo, žinoma, visai nerodo slaviškos prolytės **olw* (Torbiörnsson LM I 65, Trautmann BSW 7), nes jis kilęs yra iš lyties *оловь = l. *olōw*, gen. *olowi*. Jei metalui vardas būtų duotas nuo jo spalvės, tai tuomet jis būtų gretintinas su šiais žodžiais: **sva.** *elo* „lohbraun, gelb“ (**vva.** *el elwes*, kamienas *elwo-*): **lot.** *al-bus*, **gr.** ἄλ-φός „baltas“: **air.** *luaide* „Blei“ (kelt. **lou-djā*). *El(ə)wo-* || *ol(ə)wo-*: (*e)lowo-* (iš čia keltiškasis „švino“ vardas **lou-djā*, iš kur paskolytas yra **vva.** *ľdi*, **s. ang.** *ľead*) „baltas, balšvas, pilkšvas“ Persson Beitr. I 302, Lidén Stud. 60. Kad *dlwo* (ide. **oləwo-*) vardo kilmė ir būtų tikra, tai dar ir tuomet būtų nelėistina tvirtinti, kad metalo vardas nėra skolytinis. Iš indoeropiečių prokalbės aiščiai *dlwo* negalėjo paveldėti, nes tuomet dar tebebuvo akmeňis (neolito) gadyňė ir dar nemokėjo kalti nė vieno metalo TŽ I 407. Kas aisčius yra suvedęs į pažines su *dlwu*. Šiandie dar nėra žiniós. Tiek težinome, kad slavėnų *olovo* aisčių kalboje nebūtų pavirtęs *dlwu*.

Свинец, Blei, plumbum nigrum — **švlnas**.

álvasas (l. **alves* = aloes, g. *alijo's*; ĩ Merkinėje yra ĩ', t. y. minkštas) — aloe (*bot.*) Mrk.

álvė (vok. *Halbe*, iš kur l. *halwa* „pól kwarty“) K, Sch, **álvė** Erž — Halben (ein Halbstof) als Mass von Flüssigkeiten K, N, flaszka czworokątna, kwartowa, kubek polewany J (VI). Stúopa — dvi *álvi* J. *álvė* bė ašós mēdui, smalcíui įsidėti J. Nėrà aričľkos *álvės* J³ 17,5. Mēs visi ėjom į kažčėmą iř pradėjom gėrt vls viėną *álvę* pagál kitą Sch 246. Statýk *álvę* midučio J³ 144,2. *álvę* brangvỹno išgėrti K. Tókios-pát *álvės* kaip krúžai J.

alvėľė dem. v. *álvė*. O tų, musėľe, viľko pusėľe, tų — didė gaspa-dinė: tų išgaishinai, tų išnaikinaĩ iš *alvėľės* aričľką J³ 892,7.

alwenikas — nalewka do rąk SzD 165, Giesskanne.

† **alwiemas** BGLS 92₁₈ (BrP II 230₂: ir gawa alwiemas pa grafchei) yra spaudos klaida, o ne Bz-io tariamoji „teilweise Assimilation“, užuot

alwienas: ir eme alwienas pa grafchei BrP II 230₄. Alwienas patinelis kurfai pirma ušgem, tur buti Ponui šventas wadintas BrP II 216₁₉. Ir kaip Mojeschus pakele šalti pušczie, taip tur buti pakeltas Sunus šmogaus. Idant alwienas kurfai ing ghi tik neprašutu BrP I 174₁₇.

alvienas adj. = **aliái vienas** — ein jeder, jeglicher (alwiens) B, R (in SL. gebr. K), jeglicher Q (Alwieks Q² — nurašytojo klaida), alles R, kiekvienas, kas-vienas R. *Alvienas* tókiu būdū apsisávinęs nabáštiko dáiktais (daktas) grįžo namó (numei) D (Vo³ 129₃₃). Alwiens keršchts tur palaubima 1566 Mž 216₆. Pó tris grivinas gávome *alvienas* — ternas marcas accepimus singuli KIGr 75. Aristidį paskirę spręstí kík alwiens uké tūr mántós sziltí diel pastrunijemo laiwinės D¹⁰ 33. Krúvino *alviens* báidos, píeningą (píeniną ž.) kiekviens láizo B (Sch 85), R III 72 — die Menschen gehen lieber mit glücklichen Leuten um, als mit Elenden. dūket... alwienam ká škelat 1579 W 23₈. buket... padūti alwienam šmogišch-kui Ištatumi l. c. 23₁₈.

alvinė Trg v. *álvė* J, cininė (!) Miež. Sėdas trys výrai... bė piřštinių iř didžiausiuose spėiguose (ž. spėgūšė) ... sū *alvinė* šnōpso kešėnė(je) Ba² 331₂₆ (šv).

Alvitas — Ольвита, Vilkaviškio aps. dvaras ir bažnytkiemis. Nusiėsiu į *Alvitą* J³ 221,2. Iš *Alvito* parsirito, iš Virbálio parsivārė Op. **Alvito ėžeras**: Olwita — jezioro... leży w zlewíe rzeki Szyrwinty z prawego brzegu SG VII 519, XI 616. Žmonės kalba, kad *Alvito* ežere paskendęs didysis varpas, todėl dabar bažnyčioj skambiną „skendaū brolaū!“ ir tuo metu vandenį girdėti varpo garsas (R. Sabaitė). *Alvito* ežero būta ne vieno. Antrą *Alvitą* XV amžiaus (1498 m.) dokumeñtas rodo buvus šių dienų Vidžemėje Bérzaunės (Béržuonos) apylinkėje (Kėšų — vok. Wenden — apskrityje): «pagiste tor Sotrou... see, genomet tor Alwiten... in deme kerspēl tor Berson» Livländische Güterurkunden Riga 1908 I 630 S (Nr. 670). Iš čia g. v. **la. Alvīši** LV 33 || **la. Vlet-alva**. Cf. *Aluoša*.

alvýtė — vytis, вица, лоза, Weidenrute Jz. Kai *alvýtė* (sielių rišamóji vytis) nutrūksta, visl (sielio) mēdžiai pasipilia Klt, Lnk. *Alvýtėmis* kuolūs riša tvōrą tverdaml Nm. *Alvýtėm(is)* riša lotàs į grebėstą Lnk.

ETIM.: elvédė Miež (ar *ve?*), **la.** elvede (ar *vė?*) „alvýtė“ || **pr.** aloade „sukavičlas“. *Alvýtė*, kaip ir *žilvitis* (žil-, žilv- „žalias, gelsvas“ + *vitis* „вица“ || **sl.** *vbřola* > **rus.** ветла „salix pentandra“), yra sudurtinis žodis: **alva-** arba **elva-** „gelsvas, žalsvas“ (**sva.** *elo*, **vva.** *el elwes* „gelb“) + **vytis** „Weidenrute“.

alvytė (alwiity P) — helvella (toks grybas) P² 18 (P¹ 111).

alvytėlė Grī d. 6 (LB) dem. v. *alvytė* v. *alvė*. *Alvytėlė* stikliukėlį (bonkužėlę J³ 968,2) pasiritus plāka (bāra 968,2) J³ 559,3. Bonkužėlė tārė, *alvytėlę* bārė:— O tū, *alvytėle*, kiauravidurėlė, išviliójei tū iš manės paskutinį lāšą J³ 968,3.

alvýtės, -čiū—die beiden birkenen Seitenstangen einer hölzernen Schaukel, die oben in Schlingen gedreht auf ein Querholz gestreift und unten durch ein Sitzbrett mit einander verbunden werden. Die ganze Schaukel heisst *sūpuóklė* N.

alvýtos, -tu—Seitenstangen der Schaukel K, Mit II 128 (Ls 573), *sūpyklos* Erž.

Alzbietà, -iėtos (sv.)—Elisabeth (krikšto vardas). *Alzbiėta* sėše, Alzbietýt sėsiul, kái tū pàs močiulę aukseliū dýgai NS 24 (Ppl).

Alzbiėtiėškis (a- iš e-)—Эльзбечин, Kvietiėškio vls. dvarelis. Plg. Vo 172.

álzdokas (ar -uokas? vžž. *halsdók*)—Halstuch R II 189, kaklāryėšis, kaklinėlis R. La. *alzdūogs* „Halstuch“: l. (h) *alsztuk*.

Alzė (a- iš e-)—Elzbietà (**Alžbietà** Lp). *Alzė* dideliai meilinga, anà yrà iř gailinga J⁴ 20,10.

Alžutėnai—Taurāgnų (Utenōs aps.) vls. sodžius (K. Jokantas).

am! interj.—хватъ! (ртом, зубами). Vilkai! vilkai! ō kám gi tū kiaulės paršėlį nūnešei! Māno gerklė nè grąžtū gręžtā, nè káltu kaltā—*am!*—iř pāgriebė paskutinį pařšą iř nubėgo miškañ LP 6. Šuvà iš pasaltų pribėgęs tik *am* pakinklin iř įkando š. *Am* cukrų iř prarijo š. *Am-am* šuō mėsą iř suėdė š. *Am*—iř nurijo Lp. La. *am!*—lautnachahmendes Wort für „essen“ in der Kindersprache: rus. *am!* g. *ham!*

ám! interj., kuria išreiėskiamas yra šunies lojimas Ds, Kp, Pnv.

Amala (arba Amālė Vė II 10)—Omoła, rzeka przy dworze Omołe, pow. szawelski, o 2 w. od mka Kroże SG VII 531. Antrą Amalą (Pakaunės žmonės ją dabar vadina Amálka Vr < l. Omołka) randame ties Amalių sodžium Rumšiėškių par.

amalai—amarai, sausiai, tirkėliai, Aphidae (zool.) El.

1. **āmalas**—Mispel KIL, B (bei Ragnit unbekannt N), Mistel C, Vogelleim C, Q, jemioła J, Jžd 37 b, Miež, L¹, viscum album (bot.) P¹ 111. **Amalai**—Spreu R (dichte Aeste auf einer Eiche oder Linde M), Mispel (Mistel) R, K¹ (Ls 472), viscum album Mit III 252, P² (Aamałaa n. pl.), D¹¹ I 82, II 308 Ažuolo (Aužolo) *āmalas*—Eichen Mispel M II 144. Amals rośnie w Szwekszniańskich na klonach i lipach, a czasem na jabłoniach KosL 134a. Teip žalias iř gražūs kaip *āmalas* KosL 106a. *Amalai* aĩt beržų áuga, toki gražūs, žali, lapukai stamaĩtūs Lp. Aĩt túlos

senos liėpos ąga *amalai* J. Tórieiusis dar óz szwėntus tulus medius, beje: ouzoułus, lijpas ir tus kuriusi amalaij augusis D⁶ 110₁₁. Mús iš *amalių* nieko nedáro, tik tróbą iškaišo Lp. **La.** *amuols* = **lie.** *amuolas* Rmš || **la.** *amuls* RKr XVI 23 (Lange) : **pr.** *emeln* || **lie.** *emalas* SzD : **slov.** *omęla* „омѣла“, **l.** *jemiola* (iš prolytės **emelā*), **sirb.** *imela* (iš prolytės ide. **emelā*). Žemaitiai āmalus paprastai vadiną *laūmės šliuota* Jn.

2. **āmalas** — 1) Mehltau R (Jes. XVIII 4), miodowa rosa, mellis ros, melligo П. Amalas w Worniach, āmaras w Żorańskiej — pada na bydło, pszczoły i wszelkie rośliny. Kiedy kórego roku jest jego obficie, wtedy spodziewają się obficie miodu, dla pszczoł jest bardzo porządanym, ponieważ rośliny naciągają (įsiger, pritrąuk) słodyczy z powietrza i obficie dostarczają pszczołom. Na bydło kiedy pada, bydło zdycha i zaraza stąd. Na rośliny padanie omaru bywa niekiedy na dobro, a niekiedy na złe... Na trawy padając czasem krowy albo zdychają albo na języki chorują. Amals kaip gývsakiai glitūs (jak terpentyna). Amals pada czasem niewyraźnie, tylko na wodach postrzegać jakby deszczyk drobny spadał w czasie wypogodzonym (kaip lašniūkai aīt vandeñs blik, blik, blik). Na zboże pada i szkodzi labiausiai tuóčės kád žýd javai vódių labai iř neužder povisám; nevódių kád lytūs nupláun tuóų nukritus āmalui, arba mįglas (n. pl.) didelės užstój KosL 106a. 2) tokie vabaliukai, kurių paprastai atsiranda ant javų po rūdo, po (3) āmalo Jnš, тля (l. mszyca) Š. Kád āmalas javūs užpúola, tai reikia atnėsti nuó (nóg) krýžkelės žėmių iř užbeiti aīt tų javų, tai āmalas tuojaūs prapúls Pnv (P. Juzulėnas). Javūs užpúolė āmalas Op. Dobilų plótus išėdė *amalai* Op. āmalas žirnius užpúolė Š. 3) sucha błyskawica nazwana rdzą KŽ, rūdas Ds, зарница (be perkūnijos žiebai), Wetterleuchten Jž, Sl, Sv, Dvd. Konė visūs žirnius āmalas (žaibai bė griaustinio) nugadino Dvd. āmalas žiedus gadina Sv. āmalą krėčia Jž, Sl = rūdą krėčia Ds (Vilniškiai lėnkai sáko: *rdza trzęsi* „rdzė trzęsi“) — šiltą vąsaros nąktį bė griauřsmo žaibuója, žirnius, búlbes gadina, tám tikrais vobuoliūkais, āmalu vadinamais, aplėidžia Š.

Ar 2 āmalas yra su 1 āmalu giminž, sunku kas tikra atsakyti. 2 āmal, rodos, nereikėtų skirti nuo āmaro.

Amalas — Surviliřkio par. pavardė Pan.

Amāliai — 1) Kurřėnų par. soda, dvaras ir geležinkelio stotis Vř II 5, 2) Rumřiřkių par. sodžius Vř II 27, Kmñ. Abudu vietovar-

džiu pramintu nuo upių vardo **Amala**, kuris yra dviem atskirom ir tolimom upėm bendras.

Mižeikiškiai stotį vadiną **Amālė** (D. Šidlauskis). *Amālės* girio liūob būti daug vilkų.

Amalija (sv.) — vok. Amalienhof, Šeduvos, Rozalimo ap. dvaras.

āmalioti — болтать J (VI, PšI), niekus tauzyti Sts. Neklausyk ką žmonys *āmaliuja* J. Aprgrabiš kalba ašis, t. y. *āmaliuja* J I 35a Mán *āmaliujo*, kād... SInt. *āmaliuja* nė pàts nežino ką SInt. Cf. *āmelėti*.

† **āmalis**, -lo — Mispeln auf einer Eiche, Linde u. R I 5 (M I 5, II 343, N, P², Mt, Š) yra spaudos klaida užuot *ā m a l a s* = **āmalas** Bg¹⁰ 124.

amaluškà, -ūškos (sl.: l. *jemiotuszkà*) — paukštelė, vyšniais gadinanti Rmš.

Amalvà, -ōs, **Āmalvą** — Dóvinės intakas Daukšių (Marijampolės aps.) par. SG XI 617, A. Vokietaitis. M. Bagdonas ir LT I 177 upę vadiną *Amalvė*. 1384 m. šaltinis mūsų vardą rašo: das flis Molwa t Sc II 689 das felt Molwa t l. c. 697. Molwa t'a bus netekusi pradinio A- prūso lūpose del jų žodžio **mplvē* „mulvė, Morast, Schlamm“ (iš čia pr. vietovardis 1423 m. Molw-iten Kr. Pr.-Eylau).

Āmalvas — Daukšių par. ežeras ir palios A. Kirtiklis. Amalwa — jeziro gm. Podawinie, w pow. Kalwar. SG I 33, XI 616.

Amalviškiai — Padovinio vls. kaimas.

amānyti, -nij a (g. гаманіць „говорить громко, шуметь“ Добров.: ГÓ-ман „шум, говор“) — šnekėti Grv.

amarai — aphidae, растительные вши, Blattläuse (zool.) El, amalai, saūsiai El.

amarantas (sv., n.) — amarant L¹, kazōkas L¹.

āmaras — 1) Honigtau B, Miež, N, K, Mehltau R, N, K (Ls 446), miodownica J (VI). *āmaro* aš medaūs rasōs D³ 35. *āmaras* kriūnta iš óro, iš debesų, vārpų akūotai sugliūta J. *āmaras* sugadino šįmet bŭlves aīt daržo J. *āmaras* aīt javų užpūola K. *āmaras* užpūolė daržoves, vaismedžius Š. *āmaras* — miodowa rosa. Iszejn isz wundenun, isz upiu, ežerun migla tokia yr paskuj krynt unt žolu yr medžių gadindama juos, diel to szalip upiu ta liga tankiausej matoma KosL 238a. 2) Brand KIL (*bot. uredo*), kūlės KIL, ржавчина (*bot. puccinia*) Mt. 3) rūdas Ds, зарница, vibrierende Luft A 1885 278 (Miglovara), Wetterleuchten. *āmaras* nukāndo (v. š. būl'bas, javūs) Lp, Rmš. 4) tie vabaliukai, kurių atsiranda po āmarui (āmalui) „rūdui“. Kadangi to amaro esti daug, tai jo vardu (**āmaras**) dažnai žmonės išreiškia „didelę daugybę“. Užeis *āmaras* kirmėlių Tot 85. Pilnos mėdžių viršūnės vārnų kaip *āmaro*,

tur būt būs lytaūs Op. uogų kaip *amaro* — visà žėmė lėg mārška (instr. s.) nuklotà Krv. Vaikų kaip (kàp Lp) *amaro!* Ds, Lp; čýstas **amarýnas** Lp. 5) manna D¹. 6) барбарис, berberis vulgaris (bot.) Mt.

Amaro negalima versti drauge su dr. J. Šlapeliu žodžiais кошмар, Alpdrücken, nes žemiau duodamajame sakinyje āmaras tėra „vabaliukai“, kurių paprastai privįsta po amarui „rūdui“: Jis priveisė visoje šalyje nesuskaitomą daugybę visokių valdiniųų, idant jiė kaip āmaras laikytų žmónes slogojė š.

ETIM. Jei *amaro* pirmutinė reikšmė būtų „rūdis“ (*rūdas*, l. *rdza* „Wetterleuchten“), tai jis būtų vienòs kilmės su s. **ang.** žodžiais *dm* (germ. *ēma-* Fick Wb. III⁴ 16) „Rost“, *dmig* „rostig, entzündet“, *dmian* „rosten“.

Āmaras — Sasnavos (Marijampolės aps.) vls. pravardė.

Amarin-(ė, as?) : Amaryna, jezioro w pow. trockim SG XV 24.

Amarukas — Krekenavos par. pavardė Pan.

amarúotas — покрытый медвяною росой J. *Amarúoti* šįmet rugiai.

āmas — 1)? *Amas* āmą, o pātį āmą visį šūnys lója — der Kuckuk ruft seinen eigenen Namen aus; zieh dich selbst bei der Nase B¹ 12a (N). *Ams aūt āma, šūva pāti āma* Sln. 2) печь, сознание, Bewusstsein, žėdas š. Lėg visį išmire arba nustójė *āmo*, neįstėngia nė žėdžio taėti š. Paláuuk, aš táu atimšiu *āmą!* (taip pasakiusi motyna sūnui, kuris ją buvo įpykinęs savo didžiu plepumu) Kidoliškiai (už 5 varstų į vasaros vakarus nuo Marijampolės). Kiba (r. k. tur būt) *āmą* kàs atėmė, kàd nepàšneki? Dks. Čys-tai (r. k. visái) bė *āmo* Dks. Tarýtum jám kàs *āmą* užėmė Rmš. 3) ? Nėr tó nāmo, kàd (kuř Žp) nebūtų (nebūtų Lp) *āmo* Vo¹ 452₄₃ (Suvalkų aps.), Lp.

ETIM.: 2) *āmas* gali būti gretinamas su *āmalioti*.

Amatà, -òs, Āmatą (v. š. *Amàt, -àtos*) — kairiasis Lėveñs intakas; išteka iš Eimūlišio sodžiaus Barsukynės balų ir teka siauru grioviu, bet kuo toliau teka, vis eina platyn ir galų gale pasiekia platumo iki dviejų sieksnių, o gilumo vieno sieksnio, įteka prabėgus 11 varstų ties Dykonių sodžium (Naujadvario dvaru A. Blynaitė, E. Repčytė) Lėveniñ. Kriaušių neturi. Dugnas dumbluotas Pan (I. Barisas). **La.** *Amata* -- Gáuijos kairiasis intakas LV 114, SG I 34, II 500 (Kėsq, Skujenės apylinkėje): **pr.** **Ametā* (1370/74 O me y te, 1398 A me t — jetzt Omet-Fluss bei Gerdauden: O- yra mozūriška ištarmė).

Pušaloto par. upėvardis A m a t à, jei galima būtų pasikliauti žemėlapiu rašymu Omera (I. Omieta), būtų kilęs iš senėlesnės lyties ***Ametà**:

rytiečių augštaičių tarmėje nekirčiuotasis žodžio vidurio *e* ne po *k*, *g*, *l*,
ž virsta **a** (plg. Pšl mėnasį).

āmatas (vok.), pl. **amatai** (**ām-** Dvd, Jnš) — занятие, ремесло Mk¹ 8, rzemiosło J, Miež, L¹, profesja L¹, kunszt Miež, Handwerk, Kunst Geitl (Ls 568). Iš aš mokyšiuosi *āmato* Jb¹ 63. *āmato* draugiją — цех. Atidavė vokiečiams prekybą iš *āmatą* D¹⁸ 187. Jei mokėdamas vieną *āmatą* menkaį gyvensi, išmókęs dėsimitį iš švarką mainysi (v. š. mainįnsi) Sim. Giminės... savo *āmatu* iš prekyba suriņkusios viso svieto turtus D⁸ 3. Devyni *āmatai* (*amatai* Dvd, Pnv¹, v. š. *amàtę*), dešimtas bādas Jnš, Sln, Sim. **La. amats** „Handwerk, Amt, Beruf, Zunft, Gewerbe“ iš vvž. *ammet*, *amet* „(zünftiges) Handwerk“, iš kur ir *est. ammet* „amatas“.

āmatininkas, amatiniņkas — Handwerker Geitl, rzemieślnik, profesonista L¹. Liėpė *āmatininkams* nulieti āugštą iš plātų sūdą Ba² 101₂ (Krnč).

āmatninkas (ykas Dvd, Jnš) arba (Als, Sln, Šv) **amatniņkas** — ремесленник Mk¹ 8, J, Miež, Jnš, SA 143, художник, мастер Mk¹ 8. Gėrą *amatniņką* nuō dārbo pažinsi Sim. Amatninkaj ir sumdininkaj kumet stojes kalti kriwidos artima? Jzm 99. **La. amatniņks** „Handwerker“.

amatninkāuti — ремесленничать, заниматься ремеслом, ein Handwerk treiben Š.

amatninkāvimas — занятие ремеслом, ремесленничество, Treiben eines Handwerks Š.

amātoriškas — amatorski L¹, mėgėjų...

amātorius (sv., n.) — amator L¹, mėgėjas.

āmatotis (la.) — бездельничать, заниматься пустяками. Dārbo nēturi, tik *āmatojas* Jnš. **La. amatāt(iēs)** „sich mit einem Handwerk beschäftigen“.

āmatuotis — kokiuo amatu verstis. Žmogūs peřka, pardúoda — *āmatuojas* Trk. Tās žmogūs yrā paprātes *āmatuotis* — visókiaus dārbus móka dirbti, pataisýti Škn.

amavóti (hibr.) — bawić Kp. Plg. *āmelėti*.

amazōnė (sv., n.) — amazonka L¹.

† **amazui** — Stich B¹ 12a (N, K). Rankraštis z nuo ž neskiria. Aš buvau tą žodį paskaitęs a ma ž u i. Abiem lytiū (z || ž) žodis negalimas. B bus negerei išskaitęs žodį senesnįajame žodyno rankraštyje.

1. **ambā**, dat. s. **aĩmbai** (v. š. āmbā Prk) — Amme GGA 1885 985. **La. aĩmba** (*aĩmba*, *eĩmba*) „žindyvė“ iš vok. *Amme*.

2. **ambà** (l. *haŋba*) — nešlôvé, gēda. Apŋaugok mus nūgi ghrieku, Giedas, Hanbos, Ugnis, Mara, Wocziu, Ligu, ir nūg wiŋŋa pikta 1570 m. Mž 592_a.

āmbai (ar -os?) — приди́рка, Hāndel (kablys). Kiŋba kaip kibis, reik nereik — *āmbų* ieško, kàd sù anuōm mùštųs aĩ rlstųs Škn. ieško tĩk *āmbų* kaip pijōks pō kruogà apivarus pasilēides (kàd tĩk kàs primintų) Sln. Gaspadinē tã rýtà aĩt jōs barantýs, ieškanti *āmbų* Sln (Bs¹ 128), Jnš.

Ambaliai — vok. Antballen, Name eines Dorfes (die oberhalb des Bruches wohnen) N 318 (Malviško vls. Kl^v 2 36).

ambarēlis (sv.) — imbryk do kawy J (Als). Sù *ambarēliū* vērda kāvą.

ambasadà, -ādos (sv., n.) — ambasada L¹, atstovybė.

ambasādorius (sv., n.) — ambasador L¹, valstybės pasiuntinys, atstovas.

† **ambowata** BrB Tob. 3,7 — ambijama Bz 270 yra perrašymo klaida (o...o užuot a...o) užuot ambawota : **ambavóti** (l. **hañbowac*) — schmähen.

ambellis (vok. arba la.) — das gewöhnliche Beil Geitl (Klp). **La. aĩ-bellis** „kleines Beil“ ME iš vok. *Handbeil*.

Nevokiškos kilmės turėtų būti senovės kuršių vietovardis *Ambele* (1253 m. BG 427, 198, žemutiniame Paventy), turįs sau bendravardį Latgaloje: *Ambel'-muiža* (Drywa) || *Ambelieši* LV 98.

ambicijà, -ijos Dk (l.), **-leija** L¹ (sv., n.) — ambicija L¹. ju koke a mbicià DPo 270₁₄. *Ambicijos* pilnas — ambitny L¹.

aĩbyti, -bija (l. *hañbić*, g. гáмбиць) — schelten N, verhöhnen Bz. Koŋna diena hanbiy (hambija 1573 m. Mit V 51) mane neprietelei mana: apijogdami mane prifch mane priefeke 1570 m. Mž 473_a. a mbija a ŋkandina 1573 m. Mit V 151. Hambia ghi teipaieg ir Szelneri BrP II 390_a (BGLS 76_a).

ambonà, -ōnos (l. *ambona*, g. амбона: 1280 г. Новгор. Кормч. ОМЪ бонъ) — проповедническая кафедра J³ 1488,6. Antanas... ant Ambonas žodzius Diewa saki KG¹ 466 (KG 404).

ambònija Lp (Ds o pusilgis) Š¹ 10 v. *ambonà*. rejk tiktaj imti i szirdi parsergieima Wiskupa atsiunsta sawa awielems gromatoj, kuren skajtiem po du kartu isz ambonijos Sz III 13.

Ambras — Prūsų Lietuvos pavardė Kl^v 2.

Ambrasai (sv.) — Griškabūdžio (Šakių aps.) vls. kaimas.

Ambrasaitis — Daukšių vls. pavardė Bs² 77 Nr. 30.

Ambraškà (g. *Омброжка dem. „Ambrosius“) — Krekenavos par. pavardė Pan.

Ambrazaitis — Pašušvio, Gižų par. pavardė.

Ambraziėjus (sl.) — 1) Ambrosius (krikšto vardas), 2) Marijampolės ap. pavardė. Daukšos Ambraziėjus DPo 146¹² gali būti skaitomas kaipo **Ambražiėjus** (ir Slnt).

Ambraziūnas — Biržų par. pavardė Pan.

Ambražiūnai — Krākių par. vienasėdis Vš II 29, J. Giknys.

73 **aĩmbryti, -ija** B — schelten, barti, kolyti, lojoti Q, belfern R (vervina, losnója R), fortgesetzt ohne sichtliche Ursache bellen K¹ 688, докучливо лаять, таякать Š. *Aĩmbrija* šuo M. Šunys peĩ nāktĩ *aĩmbrijo* K¹ 203a. Šiteip *aĩmbrija* aĩt mĩsų A 1883 121. Ateĩna (sc. rāgana) tiesiok aĩt Baĩtraus iĩ *aĩmbrijaĩ* „jaũ dabaĩ tũ neliksi gĩvas... niekadėjau!“ Bs² 43 (Paberžupiai, Nm par.). Aĩ tũ nenuĩtĩsi... ĉia *neaĩmbrijus* Bs² 93 (Ož). Neganā, kād aĩt māno kėlių gũli, bėt dār *aĩmbriĩna* (bet aĩmbrysiu, aĩmbrytie!) kaip šuo (lója, plėpa) Db.

Ambrozas (sv.) — Ramygalos par. pavardė Pan.

Ambroziėjus (sl.) — krikšto vardas DPo 187²², D¹³ 109 rašo **-žiejus**.

Ambrūtis — pavardė K. Jokantas (kur?).

Āmbuotė (v. š. āmbuotē Mžk iš la.) — Kuršo miestelis, vok. Amboten. Sako, šandie latviai šią vietovę vadina *Ēmbūte*.

āmburgos (iš *ānt-burgų) — ištryškęs ant ledo ir sušalęs vanduo. Lėdas *āmburgomis* apėjo Slnt.

Āmburkas (vok.) — Vókios miestas (vok. Hamburg).

amė (r. a. iš *emē < eimē) — eamus, пойдѣмте! Kn, Op, eĩnam! *Amė (amėte) linkcynėsun!* Tvr. *Amė ġiron riešutāuč!* Sn. *Amė namō!* Lp.

amėbā, -žbos (sv., n.: gr. ἀμοιβάς) — амѣба, das Wechseltierchen, Amoeba proteus (zool.) El.

āmelėti (v. š. āmalāf) — meiliai pratarti, maloniai pakalbinti Uš, jaukinti, pratinti Vžns. *āmelėdama* prisiprātino ĭ savė mergiōtė. *Paāmelėk* (приласкай, приголубь) ir priprās! Uš.

Amėlija Db, **Amėlija** Slnt (sv.) — krikšto vardas (Amalia).

Amelinga — senovės Kuršo (terra Ceclis) gyvenamoji vieta, paminėta drauge su Rietavu (Retowe), 1253 šaltinyje rašoma Amelinge BG 428, 430, 244. **Pr.** *Ameling(a)-s (-gis)* — 1) See bei Kleeberg Kr. Allenstein, iš kur 1350 m. Ammelingen, 1359 m. Ammelink (lytys 1352 m. Amelung ir 1595 m. Amlank įrašytos *mozūrų* ištarme: u, q); 2) See bei Langgut Kr. Osterode, iš kur 1438 m. Omeling (O- iš A- atsirado mozūro lūpose).

Upės vardas *Amel-inga* yra vienōs giminės su upėvardžiais *Amala*, *Amalvā*, *Amatā* (sen. Ametā).

āmen (sv.) — Amen R, K. *Amen* (āmeñ Ds) kūkf, daržai smūkf, rōpių rūf, maišai krāuf NS 1408 (Vb).

Ameniai (ar ne klaida vietoje Akmeniai?) — Molėtų par. sodžius.

ameriai (Ammerei Prov. XXVIII 3 greta su lytim Emmerai) — Mehltau R II 254 v. *āmaras*.

1. **Amėrika** (sv.) — pasaulio dalies vardas D⁵ 242₂, 235₂₀, Vo¹ 332₈ (Jnš), Bs³ 123 Nr. 54 (Vb), 240, Tot 139. Iš žemaičiai pasiūto bėgti į *Amėriką* it žydai į Jeruzalimą Sim. *Amėrikos*... žmonės V⁹ 301. Iš *Amėrikoje* yra lietuvių Jb¹ 230.

ISTORIJA: 1599 m. Amėrikoi DP⁰ 21₂₁, Amerikoie 125₈.

2. **Amėrika** (sv.) — 1) Žemaičių Kalvarijos sode V⁸ I 47, 2) v. š. *Amėriok* — Vienžindžių (Joniškėlio vls.) sodžiaus galulaukė Btn. 3) Salantų priemiesčio karčema. **La. Amerika** — g. v. LV 101.

Amėrikas Nm, **Mėrikas** Gž (sv.) v. *Amėrika*. Nuėjo į *Amėriko* žemę Ba³ 236₁₂ (VI).

ameries — Vergelter, Amerijimas — Vergeltung B¹ 12a reikia skaityti amierijęs, Amierijimas. Pastarieji dvi lyti būtų atsiradusi iš *atmie-rijas* „odmierzający“, *atmie-rijimas* „odmierzanie“ (l.).

amerikinis, amėrikiškas — американский. *Amerikinis* ekėcios Jb¹ 210. *Amėrikiškas* dárbas.

amerikōnas (sl.) — amerykanin Tot 140, Nm.

amerikōntas Sv, **amerikañtas** Slnť v. *amerikōnas*. „Šimto tūkstančių veřtas“, anót *amerikōntų* V⁸ I II 103.

Ameřkė Lp v. *Amėrika*. Parai iš *Ameřkės*, nuvei *Ameřkėn* Lp.

Amersinas (?) : Amersin—jezioro przy zaśc. Szakima, gm. Giedroćcie, pow. wileński SG XI 770.

Ametà (senovėje; šiandie Amatà) iš kur l. Omieta — lewy dopływ Ławeny, prawego dopływu Muszy, przepływa pod mkiem Puszołaty SG VII 530, V 610.

ametistas (sv.) — Ametist (brangus akmenėlis) R, L¹.

amigdalà, -ālos (sv.: gr. ἀμυγδαλή) — Mandel BGLS 270. rada ghis lafdà... Amigdalas nefchancen BrB IV Mos. 17,8.

āmilas (sv., n.: gr. ἀμυλον) — крахмал, Stärke, amyllum Bg¹⁰ 126.

Amilija Ds, Gž (**Milė** Gž), **Amilià, -iōs, Amilià** Lp — krikšto vardas (lot. Aemilia < gr. Αιμιλία).

† **amizinas** (amišina prapūlima Br BGLS 68₂₁), † **amužinas** (išch... amušinu wargu BrP II 72₁₆, BGLS 68₂₂) yra rašybos arba spaudos klaida, kuri pavirsta tikruoju kalbos faktu Becenbergeriui BGLS 270, tebekartojamu iki šiai dienelei (N. van Wijk Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme. Amsterdam 1923, 82). Ir Bretkūnas, kaip rodo jo raštai, teištardavo **āmžinas**: amšins BrP II 71₁, amšinas (75₂₈) išchga-

nimas 75₂₅, 76₂₂, amšina linksmibe 75₂₇ nom. s., amšina acc. s. 72₄, 73_{16,19}, 75₂₂, 77₆, amšino 69₇, 72₂₂, 76₂₂, 75₂, amšiniai (74₂₃, 77₂₄) prapulti 73₁₅, 74₂.

amnestijā, -ļjos (sv., n.: ἀ-μνηστία „neatminimas“), **amnīstija** (rus.) — amnestija L¹, амнистия, visuotinas baismēs atleidimas (dovanojimas) prasikaltēliams.

amonijākas (sv., n.) — amonjak L¹.

aīpalas (iš senėlesnės lyties *aīt-palas) — Aufwasser KIL, B, Q, auf dem Eise R II 40 (bei Ragnit unbekannt N), Ls 172, Bz (Nidden), durch den Frost über die Eisoberfläche getriebenes und wieder gefrorenes Wasser K, наледь J (VI), VžR, burbulas, 74 iš po ledo arba iš puodo kīlas Kn¹, vanduo, ištryškės ant ledo Gž. Šiaīdie niēko negaliū, nēs pās manē aīpalas (кризис) Kn (Borkys). Kād dāvē, nēt aīpaias ējo Rgš. Aī vērda? — Aīpalas eīna! Nm (Pr. Mašiōtas).

ampaliūoti J (š skaito -lūoti) — вытекая разливаясь и замерзая J. Liūnas ampaliūoja žiēmą J. Aīpaluoja — pūodas bēga Kn¹.

āmpilas Sr (iš *ant-pilo) — kaūpas, насп, верх, Haufen š, J. Sū ampilaīs grūdus atduōs J.

ampiteatras (rašo amfi- L¹; sv., n.) — amfiteatr.

Ampolē — Tytuvėnų par. g. v. Vž II 4.

āmprusnis (< *ant-prusnis), -nio — poprzecznik u uzdy. āmprusnį atsūk iř pažabōk ārkļ J. Brizgilui reik dēti naūją āmprusnį SInt.

ampulē (sv., n.: lot. ampulla) — ampulka L¹.

aīrija (la. aīrija, āmrija) — прожора (prāgaras Ds, Lnm), Vielfrass. Rīja kāip aīrija Btn (Butkūnai, Palatvėjē).

amsēti, āmsi — гамкать, loti am am. āmsi šuvā Op.

† Amstis (Skēto Amstis M I 243 „in Kammrohr“) N, K yra spaudos klaida užuot Struftis: Stuftis f. — ein bastener Halm im Siebe R (Bg¹⁰ 287).

Amšiējus — Leipalingio par. pavardē Db. La. Amši vv. IM 1920 II 66? LV 78, Aīšīnš — g. v. LV 69.

āmt! (v. š. āmc Lp) interj. — ham! J.

āmtelēti, -lia — гамкнуть. Šuō pribēgēs tīk āmtelējo, īkāndo ī pakinkį iř nubēgo Op.

āmtērējimas (ir K aī-) — vieno āmt sulojimas.

āmtērēti (ir K aīterēti), -ria — mucken B, einmalig „ham“ aufbellēn K, гамкнуть J.

āmtmonas (vok.) — Amtmann, Beamter R (Gen. XL, 2), N, K, randauninkas, nuomininkas J⁴ 996. Mūsų pōns āmtmons... žīno Klv¹ 11 (277). Augīno močiūtē trīs jāunas dūkrelēs... Vīeną dā-

vē vartui, arī ar obel vartui, o šī trēciā dū kružēlē ūz *āmtono* vaiko J⁴ 996,2. Špilmonai špieliāvo, o *āmtonai* šoko J⁴ 996,3.

La. Amtmanis — g. v. LV 48.

āmstsrotas (vok.) — Amtsrat K.

amunīcija (sv., n.) — l. amunicija L¹, šaudomosios reikmēnēs.

āmūlēti v. *āmelēti*. Galvījas *āmūlējamas* (v. š. -lājamas) greit priprafta Rk.

āmuolas Rmš — OMĒLIA, viscum album (*bot.*). **La. amuols** „Mistel“.

Cf. 1 *āmallas*. **La. Amuoli** — g. v. LV 35, 54, *Amuolu* pl'ava LV 53 „Dobilū pieva“, *Amuoliņš* — g. v. LV 61.

† **amzdis** J — vaņzdis, † **amzdyti** J — vaņzdyti. Čia amzd- yra nesampročio padaras iš ž. lyties *ōmzdīs* Als (o yra nosinis garsas), kilusios iš senėlesnės lyties *vōmzdīs* = *vaņzdis* Grk, Žv.

amžēlis dem. v. *āmžius*. Geriaū prieš kalnēlī vandenēlī nēstie, nei kàp sus(i)mylējus bernēlis pamēstie. Vādenī nēšanf galiū atsilsētē, nei pēr visas *amžēlis* vienas kļto gailētis TŽ I 168 Nr. 40 (Vlk). Pēr visā *amžēlī* šviesesnēs dienōs nemačiaū — visl tik manē pastūmdēle vadino Op. Visā *amžēlī* žmogū varģes, varģē iŗ nūmirē š.

amžēlius v. *amžēlis*. nebmatīswos par wīssā amželiu D' 39.

āmžia v. *āmžias*. nuog amžios 1598 m. Kat. 112, ant amžios 114 (amžią 130). Nūg amžīōs ne girdēta NT (Joh. 9,32). atēfencioj' amžioj NT (Luc. 18,30).

āmžias, pl. **āmžiai** — Ewigkeit K (KIG 423, 431), lange Zeitdauer K. Žmogaūs *āmžias* — die Lebensdauer eines Menschen K. ilgas *āmžias* — langes Leben K. Šis *āmžias* — die Zeit auf Erden, dem Jenseits (aīš amžias), der Zeit nach dem Tode entgegengesetzt K. aīmamē amžia kurfāi yr amžias kūno iŗg numirufiu kelimo... bus muīimp' padarītas tobulāi... dwafīškas appiauftimas DPo 76₁₆. Bmogus kaip iŗ niekas yra, Jo amšas (cziefas) nueit kaip ſchefschielis BRB¹ 144,4. wīffas amžias DP 493₄₈. mūfų wīffas amžias DP 580₄₀. — Kas wīffa yra pried tas ſio amžio (amšio BRP I 151₈, amšo BRP I 179₂₈) ſektās DPo 270₂₀. — Kās pērkels mūs ī anā *āmžią*? — Smeītis Klv. Hēretikai... bē wēliia wīffā amžią pūtoſē... užtrūkt' DPo 107₇. per wīffā amžią DPo 244₂₄ (236₁₉). tie... wertī ira, idant apturetu anā amžią NT (Luc. 20,35). — ne bus jam atlēīsta, ney ſemē, ney aname amžē NT (Math. 12,32). mūfų amžē DPo 115₁₃ (cf. DP 303₂₇, 339₄₄). wīffōkemē amžē DPo 124₂₈. — kas yra wīffā giwatā... anōp' amžiop' prīlīginta? DPo 284₁₅. — amžių *āmžiai* (āmžiniejie *āmžiai*) — die Ewigkeit K. — Iš *āmžių*, iš *āmžių amžių* — von Ewigkeit her K. ſu kurio ikki amšiu amšo busim BRP I 416₂₈. Pēf *āmžius* — die Ewigkeit hindurch K. Biūſe amžīūſē... rēgime... ſektas DPo 310₁₂. **Pr. amfin** „Volk, tau-

tā“ acc. sing., kas yra naujādaras užuot *amfian (cf. garrin||garrian „medį“, geitin||geitien „duoną“). Mūsų žodis prūsų kalboje, kaip ir áisčių prokalbėje, buvęs daiktinės gimties (neutrum): *ám-žja-n n. (Endzelīns RFV LXXVI 308).

amžiáuti — žyć długi czas J, wiekować J, L¹. Tíek mėtų *amžiáu-te* išamžiavaũ J.

amžybė — вечность. Per tawę efme futverti tikra amßibe. Per tawę efme atpirkti dide malone — Per te sumus creati vera aeternitas. Per te sumus redempti summa tu charitas 1570 m. Mž 327.

ámžina n. — вечное v. *ámžinas*. Kõ neregime, tatai žr *ámžina* DPo 362₁₈.

amžinaĩ DK 6₂₈, DPo 18₁₈, 118₁₅, 130₂₄, 281₂₀, DP 350₁₉, 353₂₄, 354₃₀, vL, **ámžinaĩ** DP 518₃₈, 565_{3,4} adv. v. *ámžinas* — wiecznie SzD (Umžinay), J, Miež, L¹, ewig(lich), für und für R, вечно, постоянно, навсегда; совершенно Š. Amžinũ *amžinaĩ* — ewig R. *ámžiu amžinaĩ* MP 82a, 22; 146, 15. *Amžinaĩ* patėkti — ewig dauern K. Tai *amžinaĩ* nenusiduõs K² I 27. Užmigo *amžinaĩ* (на веки) ligonis Db. Tũ gali *amžinaĩ* aĩt tõs krāsės sėdėt Sch 217. Aš tõ senėlio, tur būt, *amžinaĩ* neužmiřiu: būdavo, ateis vakarais, tai pāsakos pāsakos, žiūrėk, jaũ vidurnaktis — gaidžiaĩ gieda Db. Žinaĩ, iš tavęs išeina *ámžinas* melāgius: meluõji iř meluõji *amžinaĩ*, niekuomėt nesakaĩ teisỹbės Db. Ak, ponužėl, meldžiũ, — ožkà drebėdama tārė: aš *amžinaĩ* dār táu nebjaurinau vāndenĩ (*vāndenio*) tāvo Dn. Žiūrėk, kād aš tavęs *amžinaĩ* (niekuomėt) čionaĩ nematỹčiau Op. Jls čiā mán *amžinaĩ* (visuomėt) páiniojas iř páiniojas põ kójų. Darbúokis kaip *amžinaĩ* gyvėnsiās, õ elgkis ĩt rytõ miřsiās Sim. Sũgriebė *amžinaĩ* (совершенно, visai) pėrsigandusį vaikĩnā už ausiēs VR. Jls tavė sugũbys *amžinaĩ* An. Vĩskas žuvo *amžinaĩ* (безвозвратно) Db. *Amžinaĩ* māno nebemóka-ma siũti (оказывается, я совершенно не умею более шить, окончательно забыл) Š, Ds. fũnųs... turėio būt *ámžinaĩ* pařmerk-ti DPo 106₃₀. Bwentiėiĩ... giwęs *amžinaĩ* fu Wieřpatimi DPo 240₃₈. *amžinaĩ* welřt' ir waldžioiē ir tāifo DK 13₃₈. smerties neregies *amßinaĩ* W 78₁₈ (1579 m.). kas iřchkentes, bus *amßinaĩ* (cf. BrP I 21₁₁, 40₁₄, 48₂₀) iřchganitas BrP I 131₁₇.

ámžinas, -na ir **amžinā** f. — wieczny SzD (Umžinas), J, Miež, L¹, wieczysty, wiekuisty Miež, L¹, wiekopomny, nieprzeżyty, od-wieczny, przedwiekowy L¹, ewig R, N, K (Ls 400). Diėvas *ámžins* — Gott ist ewig K. Diėvas *ámžinas* gaspadõrius Žp. *ámžinas* vỹrs — ein steinalter Mann N. *ámžinas* neprietelius (nėpriete-lius Nm) — ein Todfeind N. Seniaũ, kai dār sũ bũrėmis pláu-

kiojo, šiokią naktį — *amžina* pražūtis Db (ž.). Sù taviñ gyvënt — *amžina* prapultis Op. Amžinų *amžina* gyvatà — das ewige Leben N. *ámžina* diena (instr. ar nom.) nenorėjo Slv. *ámžina* padaryti — uwiecznić L¹. Kàp àš *ámžino* miėgo mįgsiu (miřsiu) Lp. Ir pannos czistos krutis Schwenta piena dūsti Diewui amβinamui Mž 191. Amžinì amžiai — die Ewigkeit N. **Amžinàsis, -nóji** ir **ámžinasis, -noji** K — der Ewige N. Kõ váikščioji peř dienàs iř naktis kaip *amžinàsis* žydas? Nm. *Kàp amžinàsis žyc keláu* LF 51 (Prk). *ámžinafis* (cf. DPo 320₁₉) funus DPo 65₂₆. zòdis anšáy *ámžinafis* DPo 65₂₄. Tėw *ámžinafsis*! DK 48₃₄. *ámžinoji* gyvatà K² § 626. amβinaghi giwata MT XV. giwata *ámžinoi* DP 596₃₄. anà úgnis *ámžinoi* DPo 14₉. iβmonia... *amžinóii* DPo 221₁₆. prařcha... tawa amβinořes malones W 33₃₉. nutėjinimu *ímžinóiu*... eřfmė dowanóti DPo 268₄. giwata *ámžinaie* eřfmė dowanóti DPo 268₆. řu giwatà *ámžinaie* DPo 281₁₅. amβinameie (= *ámžinamė-je*) abeiojme MT 88b. Amžinėji amžiai — amžių amžis, die Ewigkeit R. Añt amžių amžinųjy (eccl.) — na wieki wieków J (Dabar kunigai liepia sakyti: peř amžių amžius Š). dáugint anas kanczes *ámžinařes* DPo 117₃. ing mukas amβinařes MT 252a.

KIRTIS. Kad mūsų būdvardžio turėta nekilnojamas kirtis, matyti iš: Kas yra giwata *ámžina*? DK 14₁₈. káčzòs *ámžinos* DPo 13₃₄. mirties *ámžinos* DK 5₂₈. iřwėgt'... *ámžinos*... kánczios DPo 18₃₀. nų eit muřtųmp' karálus *ámžinos* garbės DPo 43₃₁. *ámžinų* kanczių DK 14₁₆. ant' amžių amžinų DPo 306₃₁, DP 555₁₃ (*ámžinu* DPo 333₃₉). řu liepñomis *ámžinomis* DPo 18₁₁. unt amžiu amžinu Ld 87₉. iszuòtas ant amžinas (= *ámžinos* gen. sing.) ugnės peklas SA 606. — Kirčio nuo šaknies perkėlimą į galūnę jau pažįsta ir XVI amžiaus šnektos, kas matyti iš Daukšos postilės vertėjų kalbos: giwátos *ámžinòs* DPo 166₂₉, 224₁₈. *ámžinòs* (DPo 244₃₆), prapultiés DPo 219₉. karařtes *ámžinòs* DPo 61₁₅. mirimas... yra kelas *ámžinòsp* ir pařai-mintosp' giwátosp' DPo 111₃₃. pařtiprinti eřfmė giwátosp *ámžinòsp* DP 242₆. sutėkig... D'ėwe... idánt' řu tawimi įeitiť anón' giwátont' *ámžinón'* DPo 241₃. Daukšos lytis *ámžinuojy* ir *ámžinařias* kirčio vietas nustatyti nepadedà: ne mįrs mįrimu anù *ámžinóiu* DPo 174₃₃. kanczes *ámžinařes* DP 526b₄₅.

DIJAL. Dusetiškiei ir kupiškėnai turėtų ištaryti *úmžus* (cf. Umžis „wiek, wieczność“ SzD), *úmžinas*, bet iš tikrųjų ištaro: *ámžus*, *ámžinas* Ds, *ómžus*, *ómžinas* Kp. Dusetiškiams pritaria ir 1605 m. Ld su savo „unt amžiu amžinu“ 87₉. Šiaurės rytiečių augštaičių *ámžius* yra skolinys iš rašomosios kalbos.

ámžinastis, -ties f. (hibr.? cf. вечно-сть) — Ewigkeit Ls 579, вечно-сть. Greit važiuòs į *ámžinasti* (= mįrs) Op. Laikas bėga, mirtis gėna, baisi *ámžinastis* láukia Sim.

amžinātīlsj — amžina ātīlsj. Geraī māno tėvas, *amžinātīlsj*, sakýdavo (ž. liúob sakýs): Kiaūlių negāņes, kùniku nebúsi Jb¹ 137. Sukalbėsim dabař trīs sveikamārijas iř tēk kařtų *amžinātīlsj* Vlkv.

amžinavimas — ewige Dauer, Ewigkeit N.

amžiniáusiai (adv.) pakyrėjo — labai nusibodo Šts.

amžinauti — вековать Miež (amžinaī patēkti K). Umžinauiu — wiecų, wiecznie trwam SzD (iš kur turi N, K, Miež).

amžinýbė (ir r., ž. -ýbė) — wieczność, odwieczność L¹, вечность Š.

ámžininkas (ir -nykas r.) m., -kė f. — to paties amžiaus; сопременник Š; повесник, Altersgenosse. wissas māna (= ž. *mōna* < *mūno*) amžinikes wissas só wyrískkėjs D⁷ 108.

amžinumà, -mōs, ámžinumą — вечность Š.

amžinumas ir (Dk) **ámžinumas** — wiekuistość L¹, вечность, Ewigkeit Š. Pasáulio *amžinumas* Db. ámžinumas DP 218₂₉ (DPo 289₁₅), ámžinumo DP 526₄₇, DPo 66₂₄, ámžinumą DP 472₂₅, ámžinume DPo 18₇, ámžinume 18₂₄ (2×voc.).

amžinuoti — ewig wahren BGLS 270. Kurio joftas amžinuoia KK¹ 136.

ámžis, -io v. *ámžias* — wiek SzD (Umžis, cf. PS II 123), J, wieczność SzD, Lebenszeit, eines Menschen Alter, hundert Jahr R, век, возраст, вечность Š, столетие. ámžių *ámžis* — Ewigkeit R. Sėnas *ámžis* (umžys SzD) — starožyność SzD (hohes Alter N). Mūsų *ámžis* nē bė gālo Dn. Jaunystà nóksta, ō *ámžis* dīla J. *ámžis* nę est tēip patógus DK 3₇. Aš padōras kavaliērius, mán *ámžis* bė rėdos J⁴ 630₁. Akys tikt raībsta nuō švitrinėjančių šiō *ámžio* niėkniekių Mit I 70 (Klp). Pirm umžio (PS II 126) effsus — przedwieczny SzD. amži (v. š. *ómžę* „ámžio“) gali daug pikta nukientieje v¹³ I 244. Vieni negyvi gulėjo, kiti *ámžį* baigė Nm d. Duōs jūms ilgą *ámžį* Tot¹ 124. Nė sáulės *ámžį* gyvėnsi PŽ 33. Linksmi pabaigė sàvo *ámžį* Ba² 119₂₇ (Rz). *Par óiso ámži* Šd (Mit I 26; *ámžį* Klp Mit I 63). Aš sàvo mergužėlę peř *ámžį* mylėsiu J⁴ 823₉. par kiaura (wisą 138) sawa amži v⁹ 281₂. nor siki amžije — choć raz w życiu MG 129. Amžini *ámžiai*, ámžių *ámžiai* (Syr. XVIII, 8) — Ewigkeit R. Nuō *ámžių* — von Gott Ps 41₁₄ (R). *ámžių* diėnai (= *ámžiui* diėnai tvėrs Slnt) užtėks rūoplio kultuvės (kultuvė J). ámžių *ámžiais* būs J. Peř *ámžius* — für ewig, für die Ewigkeit N.

Šių XVI amžiaus lyčių nėra žinomas nom. sing.: Gektaí wena lajka Diewa stipri bus ant amšiu amša mž 63₂. tawa nės ira karaliſta ir jtibribė ir garba ant amšu amša FCh 36₂. ant amšu w 7₁₁, 21₂₁.

ámžis, -ies f. v. *amži(a)s* — Lebenszeit, Zeitalter Ls 236 (BGLS 97₄).
 už Amžies KK¹ 106. ant kožnos amžies KK³ 148. anoy amžij 81. toy
 amžija 143. Bagoczems biōs amžiēš liepk NT (1 Timoth. 6, 17). ing
 mierą tobuōs amžiēš NT (Ephes. 4, 13). nūg biōs dabar éfancios
 amžiēš NT (Gal. 1, 4).

amžiúoti — ewig wahren BGLS 270. Nes' žino žmogu čion' ne a m-
 žiuoianti: Bat kaypo žole trumpay žaluoianti 1653 m. Vo¹ 79₃₄.

ámžius v. *amži(a)s* — век, вечность Miež, Š, возраст Š, столетие.
ámžius gaišina (naikina Sim) gražybę V. Dienà mào — *ámžius*
 mào PŽ 12. Ilgas *ámžius* daūg vaigų (ž.) dāro PŽ 18. Lēkia *ámžius*
 laiko sparnaš Krt. Mšlinu, tū turì chà pànū, al'è kàd joū jēi *ám-*
žus! (nenaginga, tinginē, neapžiūro, neapliuōbia) Lp. Nē mārių
 širdis, nē sáulės *ámžius* Sim. Žmogaūs *ámžius* kaip vanduō (ne-
 pajunti kaip prabēga) Erž. — It baravýkas aūt *ámžiaus* gālo, ka-
 dā patēko aūt klebōno stālo Sim. Kād *ámžiaus* netēksi, prōto
 igýsi Sim (Miež). Kuriō *ámžiaus* (kakoro beka, vospacta?) žmo-
 gūs? Š. Nauji mētai nevēltui (ne weltuo) atējo: tāvo *ámžiaus*
 metūs pridėjo PŽ 30. Pasiaugėjus (sc. karaláičiui) apiē penkióli-
 kos mētų *ámžiaus*, susiřgo karālius mirtiēs ligà MPs. *Puōnc,*
ó'mžáus jāu *nebjāuna, ēš mūoksla... ženūoję vėina karal'jstę* Tl
 (Ba² 356₃₁). Skaītom *ámžiaus* metūs iš véido V. Sū sūbine vīeno
ámžiaus esū (Antwort auf die neugierige Frage, wie alt man ist)
 LF 52. Añs (= jls)... už pasākymą turēs (ž. turēs) *ámžiaus* nu-
 stóti Vdk (Ba³ 295₂₇). Tarp tū stabū wens buwes pawiedós i *ámžiaus*
 wirą D⁵ 94₉. Wokitej atejusis i Žámajtiū krasztą pradio 13 *ámžiaus*
 rado... 2037 ežerūs D⁵ 4₉ (Pratarne). išmintingiašnio *ámžiaus* MP
 60₂₁. — Sáulės *ámžių* įjems vėrgausit D¹³ 506. Ne sáulės *ámžių*
 gyvėnsi SInt. kōžnós sawo nupelnó ir óždarbi kakīnos, swetimo negej-
 dę, mīniedamis ne saulės *ámžiu* gywensentys D⁵ 35₁₅. — Derēs, nē
ámžiui (v. š. *ómžiu*) Skd. Jūs, vaikai, kaip norēsit, taip galēsit
 gyvėnt, ō mūs *ámžiui* (tėvai sako) tų gėrybių užtēks Op. Tveřs
 visām *ámžiui* — lig vākaro Sim. — Jáunas *ámžium*, bēt sēnas pro-
 tū. — Wijnas... atmajnas... yra tokės, kórės žmōgós pats sawo *ámziouie*
 gal regietl D⁵ 1₉ (Pratarne). je žmōna sawa wirą kėrnoiysi, tad pirmó
 só riksztieimis ję plakusis, je *ámziouie* budama tou dariusi, tad tokę
 ugnie sōdegīnusi D⁵ 176₁. — *ámžių ámžiai* — wieczystość L¹. *Amžių*
ámžiai neišdildys tōs juodōsios dēmės, kurią šiañdien tū esi pa-
 dāres Op. *ámžiai* krāunas, tolýn tráukias, atgaliō ne(be)grįžta
 Ba² 451, 87. — Dviējų *ámžių* negyvėnsme Sln. Kaip «aūt *ámžių*,
 teip iř «sudiēu! Sln. Ne išengamis pōszynaj, eglynaj, beržynaj, oužouly-
 naj nu *ámžiu* *ámžej*s sōaugi nióksoiē D⁵ 12₂₁. — Stuobriaī, sieksniais,
 drūti, *ámžiais* įretējē... parejōs kyšējē Ba¹ 212.

amžnai dial. iš **amžinai** adv. Deĩ jō nusidėjimų *amžnai* prapūlt turėjom Dn.

XVI amžiaus lytys be *i* laikytinos yra paprastomis spaudos klaidomis: butų **a m β n a i** prapūle BrP I 111₁₄, **amβnai** MT XVI = **amβinai** 43a, **a m β n o g h i** Bašnicza 44a. Ir Br, ir MT visur kitur šitame žodyje neišmeta balsio *i*.

1. **añ** praep. Pšl (J) dial. (v. š. *oñ* Pšl, *uñ* Ds, Kp) v. ĭ — по направлению к. Jls nuėjo *añ* tą pusę J. Parodyk mums kelužį *añ* didžiojo dvarėlio Nm. d.
2. **añ** dial. iš **añt** praep. 1) cum gen. Jám belándžiojant kopūsto lāpas *añ* uodegōs gālo užkrīto Mit II 51 (Galbrasčiai). *Añ* jōs raĩkų Grl (LB 161). *Añ* ugnėlės... rankelės sušĩlki Mrk. d. Kiaũlei paĩšai nemĩela, kaĩ pilvas *añ* ūgnės svėla Lp. Šitas šuvà vls guli *añ* tāko Ds. *Añ* atšlāimo (sako ir: *Atslaimė*) būvo Ds. *Añ* tōs viētos (dažniau sako: Tojė viētoje) nuō senōvės čėsų jonĩnių diēną šveñčia Vo¹ 294₄₂. *Añ* gatavōs krūvōs iĩ vištà mōka gaspadiniāuf Lp. Išeĩk, tėvūli, *añ* dvāro, priiĩmk talkėlę nuog bāro Vo¹ 457₂₆ (Kaniava). *Añ* tėvo dvāro sālulė tekėjo Žž (Vo¹ 458₂₆). Vāikščioja *añ* piĩštų (на пальцах = patỹlomis) Op. Parsivārė (sc. peĩ licitācija) *añ* trijũ rūblių Lp. Slāgų *añ* (slavizmas) slāgų tũri Plv. Daktarũ *añ* (sl.) daktarũ priĩvietė Plv. Duĩną *añ* juōko paĩnsi Lp. Jĩ... būvo *añ* knỹgų mokĩnta Vo¹ 302₃₅ (Grl). Laĩko árklĩus *añ* (v. š. *uñ*; polonizmas) stōnios „na stajni“ (bet: Laĩko árklĩus *gurbė* „tvárte“) Ds. Turėk *añ* akiũ — miej na widoku Г. Aguōnų suvālgēm anuōčės *añ* (около) gōrčiaus Ds. Dĩrba žēmę *añ* pūsės (исполу, напolly) Ds. Gerà kárvė *añ* (slavizmas?) píeno Ds. *Añ* kėlio (на дорогы; r. k. *kėliui*, *keliōnei*) dúosi sũriũkà ĩsidėt Plv. *Añ* smeĩčio (при смерти) tà mergĩnà būvo Plv. Iĩmk pĩnigus nuōg vėlnio... iĩ statýk *añ* sàvo vāĩdo (slav.; r. k. *sàvo vardũ*) bažnýcią Ds (Vo¹ 373₉). Gėrk *añ* pōno, *añ* poniōs J. Einũ *añ* pōno sũolsėdžio J. 2) cum instr. (ž.). Myrus wiruy, žmona žielawo-dama (raudodama) io turieiy wyina dyina ir nakti on grabu arba kapas (= *kapaĩs*) wĩra guliety D⁸ 115. 3) **añ** — **liĩkai** — по направлению к. *Añ* namũ *liĩkai* vāžiũok J.

an interj. v. *anà* — oto, tam J, вон, вон где Š. *An* (antaĩ, aurė) kur (v. š. *ũnkur!* Ds) tào kárvė! J.

anà interj. (nom. sing. n.: *Ana* — ono, illud SzD 226) — вон где, siehe da J, Š, LB 177_{17, 19, 20, 196₂₈, 218₃₀, 222_{2, 14}} (Grl), Tot 27. *Anà*, kuĩ mũsų arkliāi J (ir: *anàkur!*). Liēpė karālius eĩti (v. š. aĩt), *anà*, ĩ tókią žēmę, nuō tócio kálno parnėsti dù žĩedu Bs⁸

130₉₇ (plg. 161₂, 191₁₇). Vái kuř jīs?—Ogi, *anà*, pō kélmu gùli Bs¹ 31 (plg. 88, 171). Kā veiksi sù trimis kviččio grūdaīs? Gali, *anà*, īmt īř kókį pūskartį Bs¹ 42. *Anà*, kaip óbelys žiedaīs apkē-pe! Dkš. *Anà*, *ragēc girà* (= girià)! *Anà*, eina! Lp. Cf. *anàs*.

anā-dien adv. v. *anañdien*—neulich, jüngst N. *Anūdzien* (v. š.) tai īř tai būvo Lp.

anai adv.—zaś Δ 41a.

anaip adv. v. *anaipō*—auf jene Weise N, in jener Weise K, owak L¹, в тот способ, вот тем способом Š. *Anaip* nemokėjau pada-ryti Jb¹ 158. *Anaip* būtų geriaū būvę dirbti, ne šitai, ō šlišiaip (наоборот) apveřtus dār būtų geriaū išėję Š. Ir Maria Magdalena, *anaip* (kaip ėakita ira) tekedama išchkaka Simonop Petrop ir kitop Apafchtalop BrP II 399₂₃.

anaipō adv.—owak (anuō būdū) SzD. cze paties šmogaus kaltibe ira, iog *anaipo* kenczia BrP II 190₁₂. Todelei kiek kartu išchwiſti šolele lauko *anaipo* išchgrašinta ir Diewo išchraščita, tada atmink bei tikek Diewa ir tawe norinti teipo denkti ir apdariti, ieib šalcziu neprapultumbei BrP I 400₂₂. Idant šmogus regedams paties Diewo Sunu, delei šwetimo grieko *annaipo* išchšpelūta dumotu ape baišibe Grieku BrP I 480₄.

anaip-tōl L¹, Š, **anaip-tolī** B, J adv.—bynajmniej L¹, ничуть, вовсе, durchaus nicht, keineswegs Š. *Anaip-tolī* neseinija—kommt nicht bei jenem B (R II 71). *Anaip-tolī* dá nè Tot 31. *Anaip tolī* nègeria jīs kād pasigértų J. *Anaiptōl* aš nenorėjau tavęs nukriaūsti Š.

anākart adv.—anā kartą, jenes Mal N, K, Jb¹ 223.

Anakinoiu—onacze. Agere, facere SzD 226 (N, K)—skaitytinas *yra anakinoju* || **anōks** (Onaki. Illius modi. *Anokſay* SzD 226).

analitiškas—analytyczny, rozbiorowy (išdėstomas) L¹.

anālizė (-zas L¹ s. v. *analiza*; sv. n.: gr. ἀνάλυσις)—анализ. *Anālī-zės* keliū—аналитическим способом.

anāliziškai adv., **anāliziškas** adj. Sprėndžia uždavini *anāliziškai*—решает задачу аналитическим методом (*math.*). *Anāliziškas* mėtodas.

analizuoti (sv., n.)—analizować L¹.

analogijà, -ljos (sv., n.: gr. ἀναλογία; sekdami lėnkus ir rusus, ištariame analōgija, analōgija)—аналогия L¹.

analōgiškas L¹ (būtų geriau: analogūs, acc. analōgu)—аналогичны L¹.

anañ-čės (anāncejs J) adv.=anā čėsą—**anañdienais**. *Anañčės* aīs jī sūmušė J.

anañdai Kp adv.—kiedyś, ongi J. Jis *anañdai* (*anuñdai* Kp) būvo atčjęs J.

anañ-die adv. v. *anañdien*. *anuñde būvo mīēsti* Rm (-e, -o pusilgiai).

anañ-diej Bg¹⁰ 123 adv. v. *anañdien* — недавно, третьего или четвертого дня, наднях, neulich Š.

anañ-dien adv. — anā diēnā, намени J, Kv, Rt.

anañ-dienai adv. Kv, Rt v. *anañdien*. Neatmynu, kas anādeynay prasziem (=prāšē-m „prāšē manē, manēs“) ka pririedicio (=prīetīkčiau) berna D¹⁴ 19. Anondienay prasžey kad pririedicio berna D¹⁴ 20.

anañ-dienais J v. *anañdienai*. *Anañdienais* buvaū pās jūsų J.

anañ-dies (v. š. anuñdēs) v. *anañdie*. *Anañdies* būvo pās mūs at-
ējēs žydas Vd.

ananōsas (sv.) — ananas (bot.) L¹.

anà-pus praep. (v. š. anūpus Ds, Sl; u pusilgis) — anà pusē (instr. s.), jenseit(s) R, K, z tamtej strony J, Miež. Jis gyvėna anāpus ūpės K. *Anāpus* ūpės (J) kitadōs girià didžiāusia āugo Jb¹ 164. Māno brōlis anāpus rubėžiaus gyvėna K¹ I 26. Jīem tikt kelis žingsniūs anāpus tilto nuējus iř apsidairius, tilts būvo prapuo-
lēs Sch 171. *Anāpus* čžero jiē bañdā gānē Jb¹ 164. *Anāpus* Prūsų sienos lietūviai pirmà būvo baisiai vōkietinami Jb¹ 164. *Anāpus* ūpės, tiēs mūsų bažnųčia, kupli graži lēpa āugo Jb¹ 175. Atējo i anāpus ūpės V. Paūkščiai lēkia i anāpus jūros kraštūs Db. Iš anāpus miško vānagas pakilo Jb¹ 168. Iš anāpus ūpės žmē kās rēkauti, bēt iš šiōs pūsēs (iš šiāpus) mēs niēkas neatsākēm Jb¹ 168. *Anāpus* grābo Slnt. *Anōpōs ōpēs* Slnt. anūpūs—trans D¹⁷ 113 b. anupōs Nemuno D⁷ X.

ana-pusiaī v. *anāpus* Sch 253.

anarkijà, -ljos (sv. n.: gr. ἀναρχία; rašo paprastai anarchija L¹) — anarchja.

78 **anarkistà, -lstos** (sv., n.; ppr. rašo: anarchists L¹) — anarchista.

anárkiškas (ppr. rašo: anárchiškas L¹) — anarchiczny.

anarkizmas (ppr. rašo: anarchizmas L¹) — anarchizm.

ānas, anà š. r. a. — jis, OH Miež, Ds, Dsn, Lnk, aūs ž. (žr. šž.).

Dēlkō ānas neateit šeņ Zs. ānas jāko jānti Pōpiezių DpO 271₂₆. Tas meatas... tōdrin' eafst ištaitas, idānt... ānas dwāsiškai mufump' ataitų DpO 11₁₃. ānas (30₉, 41₂) padāre Dungu Ld 40₁₇. gieyde anis 30₉. ānis tūri 60₁₂. ānis gārmino Diėwu 60₁₆. tū prakeikta grieka anis da-
ra w 5₁₃. anis yaucz uš dufchias yuffu w 22₂₅. ir ānis tūri Wießpa-
ty dāguie DK 26₂₁. ape kà ānīs (273₁₅) kelū eidami kalbēio DpO 252₂₂.
paiūkęs būwo Stōrafta žmonēmūs ištāišt' wiēnā kālīni kurio norētų
ānis 222₁₄. ānis tāre 216₂₇. iūšēmp' būwo giwatā tikróiū, o ānīs nie-
ko ape iā ne žinóio 58₂. ānīs nē kaławiiū, bet' tiektāi makštimis šwāi-
to ir karėuia 124₃. Ešch anus (ios) judaušifiu, nei anis atfigins, anis
tur pulti po mana koiu BrB² 18₂₇. Ir anis niekadai nemelawa, Togidel

ir nu newilijoj Bp I 9₁₁. Klaus iūs ape kaktus a nis kalba, ir wel kodelei a nis teipo Jmutni ira 22₁₃, a nis šinna ios didei nuffiminu-
fius 28₁. Kai norės avėlės gért', atkiš butelkėlę, i (iř) ānos nu-
veis iñ ūpę i (iř) atsigeis Dsn (Vo¹ 380₂₇).

Trečiojo asmeis įvardžio Rytų Lietuvoje (senovėje — ir Žemaičiuose)
yra du kamienai: **ana-** (nom. s. ānas, and, bet jō, jōs, jām... nom. pl. f. ānos) ir **ani-** (nom. pl. m. ānys, bet jū, juōs, jās...). Tverėciniai džūkai ir adutiškėnai, kurie rašomosios kalbės lyčių piftys, ākys (nom. pl.) vie-
toje sako pifties (v. š. pīřćies), ākies, lyties ānys vietoje ištaria ānies;
cf. Vo¹ 376_{18, 22}, 379₆. Žem. āmie „jie, они“ (v. š. ā'nēi), bet aniē „boh
te“ (v. š. ā'nēi) Sln.

ETIM. = sl. onā, ona, ono „OH, jis“, skr., av. ana- „jis“ || gr. ἐν
„užvakarykštė diena“ Trautmann BSW 8.

anās, anā pron. — jener R, N, tamten, ōw Miež, tot, boh tot š
(š. r. a.). *Anās* (euph.) — velnias švn. Šis laiko ragūs, *anās* kárve
mélžia Sim. atáis a n á s didįs pearseakioiimas DPo 21₃₆. unt szyto
swieto, e unt a n ó Ld 36₃. — *Anā* diēvs iškel, šį pažemin B. Dúok
mán *anā*, šito nenóriu Jb¹ 48. Vaziúodamas kiškį *anā* dieną ma-
čiaū Jb¹ 230. — Bróliui parjójus, jį viską gāli išpāsakotie *anám*
Vo² 133₄. ir täre a n á m u i (= *anāmui* J s. v. *cicyba*): kėlkis DPo 437₂.
Vėlnias paklūsęs pāsėmė kuōlo gālą iř tik smėgt! mēškai į pa-
šónį. *Anā* tik drýkt! čiūpt vėlniā tarp letenų, ō dabař kuř bū-
si? Vėlnias šaūkė vėna valiā iř plėšės iř tik kaip *anāi* iš nagų
išsprūdęs atbėgo pās žmōgų visas krūvins Mit I 85 (Galbrasčiai).
Chriřtus a n á i mērgai kurią būwo atgėdęs liēpe dūt' ējt' DPo 259₁₆. —
Anuō būdū — onak, owak SzD (N). *Anuō* dáiktu — tamtėdy SzD.
A n u o Balu, wietu — onėdy SzD. *Anuō* keliū — tamtėdy L¹. Šnėka
sū *anuō* svietu Sln. Ař tū durnā, ař tū kvailā, kā sū *anuōm*
veiksi? J⁴ 247₄. — nūdeme, jei ne sugriř, ne bus iēmūs atleistā, nei
tamė nei a n a m é pafauliē DPo 316₁₄. a n o i i g i (= š. r. a. *anojį gi*)
waľundoy 1690 m. Ev. 17. — a n ó n' (= *anōn* Ds) giwátōn' amžinōn'
DPo 241₃. — atgrīzo a n ó p DPo 263₁₄. — žodzey a n i é (= *aniē* Ds) ku-
riuos biō Ld 30₁₆. Didžios Lietuwas Lietuwnikai fāko: Giria | stow
ore; bet Karāliřkos Pruffos Lietuwnikai kalba: Pufcia | stow laukė
Matth. III, 1. XII, 46, 47. A nie kalba: Daiřilėiřt biauřribes. Nećijř-
tatā darijt. Siē fāko: Pėřžengt wenćiawonijřt Matth. V, 28. Apreiřk.
Jono II, 22. A nie — Pařlāvinimas, Bławint. Szie — žegnone. Rimion.
XV, 29. žegnoti, kuris pāskutinis žodis taczaus tuloře wietoře šio pėr-
guldimo turėjo wietā dūti a n a m žodžiui, Bławinti NT (Pratarme 2). —
anuōs dū Grī (LB 183). pawārgėjis žmōgau, nuwřk... řeānūřius a n ū s
rubūs DPo 9₁₃. Turekig sawi už niekā a n u s bařfus ir a n u s řtaugi-
mus biauřius wiķa..., kurie tawe noretu adbaydit nuog... aweliu MP
182₃. mini mūmus a n á s kārřtas mařdās DPo 5₁₇. — a n i e m u s řodzems
noru řtiprei tiketi W 39₇. ž. *anims* (cf. J³ 1511,7). Kaip ir Anioľas

a n o m i s moteriškėmis (dat. pl.) tus žodžius grabiep io šakie MP 104a₁₉. — *Anais* čėsais (тогда, в ту пору Db) jau būvo pėržydėję liepūkai Lp. — **Anuōdu, aniēdvi** — jene beide R, K. Paskui *aniēdu* parėjo aīt piēt Kn¹. a n ū du mokitiniu sugrįžo DPo 258₁₄. Jėfus... dūnā ir a n i e dvi žuwi daliio šėdintiemus DPo 168. Ne škāitome idānt' tai butų padārē aniem' dwiem' tatram' DPo 231₁₆. Cf. *ānas*.

anasai, anóji (iš kur Ds, Š anó) š. r. a. = **ansai** v. a., ž. v. *anās* J, Š. Bat' kadā kāntrumas io iļgomis ir didemis piktibemis žmoniu ešf pāzejstas: tad a n a f s a i didis rómumas ir maļónumas pawírsta tū ing' didėšnę ruštibę ir kėrbtā DPo 15₂₃. Kiškēlis (Kiškis Jb¹ 48) sāko: „Alenýte, neik! Šito(ji) ūpē kraujū vėrda, *anó* (anój Jb¹ 48) pīenu tēka“ Š.

Anāsis N (Š), man rodos, yra Nezelmano pramanyta lytis.

anāsgī — onžė SzD (N turi ir lytį anāsgu „jener, ebenjener“). búwo tieg'... piemēnis a n a m ē g' (= *anamēng*) krabtę budrį DPo 58₁₇.

anas-iā-g(i) m., ano-jā-g(i) f. — *anasai, anāsgī*. wišai kiti bažničios nōbažnumai a n o j i ē g' (gen. s.) dienōs... Chrištušo kancziošp' priēitis DPo 356₃₄.

Įvardžio pasturdėlis **-ja** yra tasai-pat kaip ir dusetiškių žodžiuose: vis *tas-jā* (m.), vis *to-jā* (f.), vis *ta-jā* (n.) „BCē pabho, alles eins“; *teipa-ja* „taip-pat, также“. Šisai **-ja** be nebus tik kilimo santykinis (relativum) įvardis ide. * *jo-i skr. yaḥ, yā, yād, fr. wo, gr. ὅς, ἡ, ὅ* „qui“? Tą patį įvardį turime įvardžiutiniuose būdvardžiuose: *sausās-is* = sl. *suxo-jo*, š. r. a. *sausō-ja* = sl. *suxa'-ja*.

anā-syk adv. — jensmal (anā sýki) K, в тот раз, тогда Š, Jb¹ 223. *Anāsyk* būvo jau táu sakýta.

anās-kat — da, der da N 185, adv. demonstrandi — siehe jener B¹ 13a,

añs-kat BGLS 175, 176.

Įvardžio pasturdėliu čia eina **ka-t**; cf. *tas-ka-jau, ta-ka-jau* N 91 „tasiaū, tajaū, ebenderselbe“. Bretkūno lyties *añs-kat* (A n f k a t ateia Sunamitiene II reg. 4, 25) vlotėje šiandie žemaičiai saką *añs-ga, añs-ga-tēs* „sieh dort!“. Iš čia matome, kad pasturdėlio senovėje būta dvejopo: **-ka** ir **-ga**. Pasturdėlio **-ka** giminaičiai yra šie: š. r. a. *dúo-ka-gi* „dúo-ki-gi, gieb doch“, rus. поди-ко „komm her“, мне-ко „māniena: D“, s. bulg. не-къ-ли „negu, nekaip“ Bg⁶ LXXI 51.

79

anā-šal praep. — jenseit R (N, ungebr. K), z tamtej strony J = anā šaliā (šalimi). Eik *anāšal* ūpēs J (Jb¹ 164). *Anāšal* miēsto yrā gražūs miškas Jb¹ 164. Daugia β noniu feke ghi ... isch a n a f c h a l Jordano BrP II 298₃₀. pėrjiire a n a β a l Miriū NT (Marc. V, 1). ir jus nuwefu a n a β a l' Babilono NT (Acta apost. VII, 43).

anā-šalia praep. v. *anāšal* BGLS 71₃₁, 270 = anā šaliā (šalimi). kur-jai ira a n a f c h a l e Jordana BrB I Mos. 50, 10. anapus (a n a f c h a l i a) Jordana BrB Josua 9, 1.

anašalnis, -nē — jenseitig R (N, K).

anatōmija (sv., n.) — anatomja L¹.

anatōmiškas — anatomiczny L¹.

anaurè adv. — kiedys J (Als), **anuo metu**; вон там Š, vè kur (toliau) Kp. *Anaurè* buvaũ atėjes pàs jũsũ J. *Anaurè* (v. š. anauri) buvo gražiũ dienũ Pšv. Cf. *anà*, *aure*.

a'nbočius (be nėra skaitytina *ambočius*?) — pradziad J (Als). Tėvo tėvas būs (ž. būs Als) bōčius, š bōčiaus tėvas — a'nbočius J. Cf. *añt* + *bōčius*.

Āncas (vok.) — männlicher Vorname, Hans K, N. Cf. *Jōnas*.

Anciškiai — Анцишки — Ramygalos ap. bažnytkiemis.

Anciũškos (c gali būti = r. š. ž) — Kalesninkų par. sodžius.

añckinas (vok. **Hänschen* „Hähnchen am Fass“; per latvius?) — «tokia tulikė, kaip gniaužtas ilgumo, kaip kokia medinė taurė, išgręžta vidury, su cvikiu užkišta». Bė *añckino* bėga plačiai, negerai, i graižtus, patekliui — kliu-kliu-kliu! išlaisto plačiai, nebeįbėga i viėdrą Škn.

anč- praef. ž. — a. *už-* (*ũž-*; š. r. a. dial. *uš-*, *ũš-* Ds, SzD) Bg¹⁰ 122, 126, употребляется вместо *ant-* около Пушолат и Колтынян J.

ānč-burga — aĩpalas, gefrorenes Aufwasser auf dem Eise J (Š). Vandeĩs virulỹs kildamas iš pō lėdo skliĩda, šāla, iĩ pasidāro *ānčburga*. *ānčburgos* slidžios iĩ nuošliauĩnios J. Vanduō būrga iš eketiēs iĩ dāro *ānčburgas* J s. v. *burgėi*.

anč-būti — služyc nad termin. Tūr *ančbūti* nedėlmetį šeimynykštis (šeimyninkštis J) aĩt paviržio J.

anč-daũžti — uderzac, nabijać. Vilnĩs *ančdaũžia* (ančlieja) luotą J.

ānč-dėlis, -lio — налог, пошлина, Zoll, Steuer S, haracz L¹.

anč-dėtas — ančpilas, naddatek J.

anč-dėti, ančdeda, ančdėjo ž. = a. uždėti. Rýto mėtą Abrōmas pabalnojo āsilą, *ančdėjo* nāštą mėdžiu V¹⁰ 28. O kada nupine... karuna yfz erfzkieciu, gwaũtu ant Szwętos Gaĩwos aĩt tĩ dieje apwyłky ij pyrmu baũtu rubu ZCh 196₁₆.

anč-dōtalas J v. *ančdėtas*. Cf. *dōtalas*.

ančeis (be nebus tik *ančės*? v. *anañčės*) — onegu czasu J.

anč-ejĩmas ž. = a. užėjĩmas. liuosi ira nu klausima Misziu s. szwentomis dienomis... dabojentis numus arba giwolus nu wagiũ, razbajnin-ku arba aĩntszejĩma neprietelu Jzm 145.

Ančerỹs — Grinkišio par. pavardė.

anč-ežỹs Kp, Š = ant-ežỹs Kp, Ds — antvalnỹs Š, panuovolis, возвышенная полоса луга при самой ниве Š.

anč-gėrti, aĩñgeria, ančgėrė ž. = a. užgėrti — выпить чь-нибудь здоровье (обращаясь к нему же, с тем, чтобы и он сейчас же

затем выпил), Jemandem zutrinken, jemandes Wohl trinken J, š. *Ančgėrk* sù stuobrinė! J. *Ančgėriau* mergėlė skáisciai raudóna Vo¹ 314₁₀. Prášom gėrti į Jōną. — Aš jau į jį *ančgėriau* š. Prašai manė, rāgini gėrti. Kaipgi aš gėrsiu, kād támsta mán *neančgėrei* š.

anč-gimimas ž. = a. užgimimas. Siėdiena teypag fzwęte antzgy-mymas Sunaws Diewa, potam bufey antzgy-mymas yfz anos žiwata ŽCh 17_{11, 12}.

anč-giñti, ančgena, -ginė ž. = a. užgiñti Jnš — нагнать, загнать на верх J, š. Šuō kātę *ančginė* (užvijo Nm, ušvijo Ds) aīt stógo.

ānč-grauža — martwaka J 356.

anč-gułti, ančgula, -lė ž. = a. užgułti — налечь, лечь на что-ни-будь J (š).

Āncia — 1) Šešuviės dešinasis intakas Eřžvilko, Batakių, Krā-žių apylinkėje Vš I 56,57, SG I 34, XII 911. in deme walde ist eyne heyde I mile breit und heist Ylgasil (= *Īlgasilis*), und wen man die III mile geritten hat, so kumit man auf die Santacka, do die **Anta** (= *Āncia*) und die Sassow (= *Šešuvis*) invallen... in das land czu Crasyen (= *Krāžiai*)... das land Weducklen (= *Vidūklė*)... das land Caltenenen (= *Kalinėnai*) 1393 m. Sc II 674. von deme flise **Ante** V mile in das lant czu Semegallen (= *Žemýgala?*)... czu Wedukkelen... in das land czu Wangen 1385 m. Sc II 679. 2) v. š. *Āncia* (*Ānca*) — Léipalingio apylinkės upė Db, Vo 8. Dese wege wil Merune vuren von Metin bis ken Merken. Das erste vlies, do her anhebet, heiset die **Ansee** (= *Āncia*. l. Czarna Hancza — Nemuno kairiasis intakas), von dannen bis an das flies Maro (= **Marā*, l. Marycha) I mile; von der Maro bis an die Cleyne **Ansee** (= *Āncia*, l. Biała Hancza) I mile; von dannen ist gut weg, heide und truge, bis czu Merken (= *Merklnė*) 1385 m. Sc II 691. Rusiškėji XVI amžiaus šaltiniai šitą upę vadina Анча (Акты изд. Вилен. арх. ком. XIV 393, XVII 24). — Veisiejų ežerą sako, irgi vadina **Āncia**.

ETIM. Upėvardžiai *Žqsa* — Lėveñs intakas (Joniskėlio par.), *Varna* — 1) Užvenčio vls. upelis (Акты Вилен. арх. Ком. XIV 501), 2) Vilniaus ap. upelis SG XIII 13, *Gėrvė* — Apaščioš intakas (Biržų ap.) rodo, kad ir **Ančios** upė galėtų būti viena *, „paukštupis“ (**Pauksztupis** — dwór, pow. kowieński, gm. Eleonorów SG XV, 2 435, rus. Птичь — Pripeties kairiasis intakas): *āntis* „Ente, утка“. Vardo sudarymu *Āncia* niekuo nesisiskiria nuo upėvardžių *Žqsa* ir *Vilka* (Vš I 50, Bs² 197) sudarymo: **antį-ā* (kamienas *anti-*: gen. pl. *ānčių*), **žans-ā* (kamienas *žqs-*: gen. pl. *žqs-ų*), **vilka + ā* (kamienas *vilka-*: dat. pl. *vilka-ms*). Уча — Ptičies (Птичь) dešinasis intakas (Minsko gub.) — gali būti kildinama iš prolytės **antįā* (plg. Milano apylinkės upėvardį *Anza*, kilusį iš senėlesnės lyties *Antia* A. Holder Altcelt. Sprachschatz III 633), kuri ki-

limo galėtų būti aištiška TŽ I 29. Taigi, *Ančia* gali būti vienods kilmės su upėvardžiu *Ant-upis* Krtv.

ančiā-gonis, -nė — kas antis **gano**, утиный пастух Š.

ančiakis J, Sml (v. š. ónček, s Pnv¹), **ančiakys, ančiakio** Ds, Š — бровь, Augenbraue (supercilium) = ž. ant-akis Kv. *ančiakio* nebebūs Ds. Būvo gerà próga dėbelėti iš pō nuleistų *ančiakių* į širmutę, kaip ir įs, smulkutę pōnią Vs¹ I 23. Raūko *ančiakius* — piktas Š. Mergaitė juodais *ančiakiais* (чернобровая) Š.

Iš šito žodžio matyti, kad greta su **anta-** (*Antā-kalmis, Antā-žiegė...*) lietuvių turima ir antras praef. **anti-**: **anti* + *akis* > **antiakis* > **ant-akis* > *ančakis*.

ančia-snāpis (neol.) — утконос, Schnabeltier, ornithorynchus paradoxus (zool.) El.

Ančios kálnas, Ančios mēdė: Анчес-калнась 1590 m. S — Kražių vls., Антчась меде 1597 m. S — Pašilės (Kražių vls.) dvaro pievų vardas (въ Великомъ лѣсѣ), prie *Ančios* upės.

ančióva (sv. n.: ital. dial. *anciova*, portug. *anchova*, pranc. *anchois*) — анчоус (iš kur El turi pasidaręs *ančiausą*), der *Anchovis*, die *Sardelle*, engraulis encrasicholus (zool.).

† **ančzyta** — Bräutigams Mutter KIL 19b (B,N,K) — yra senėlesnio rankraščio skaitymo klaida lyties **annyta** vietoje. Cf. *anýta*.

ančiūkas dem. v. *antis* — kaczę Miež, L¹, утѣнок Š, Ds, Sn. Tvenkinyje nardė, tuškė tamsiapiplaūkiai *ančiūkai*, aīt kraīto žolėje čiaūžiojo geltóni žąsiūkai Pr. Mašiotas.

Ančiūnai — Biržų ap. sodžius.

ančius v. *aītis*. Mergà nuogà, marškiniai už *ančiaus*. — Žvākė Oz¹ 28.

Anč-kalmis — miškelis, pakili vieta, bulves į rūsius tenai deda (Rudžionių sodžiaus lauke, Vaškų par.) Btn.

anč-karpas Š — зарубка, насечка, Anhau, Einschnitt. Rugiūs gavaū *ančkarpu* pjauti — kàd nupjautųjų vārpos viřstų aīt nenu-pjautųjų Kv. Cf. *anč-kirpti*.

anč-kėlti Kv, Rt = a. užkėlti Bg¹ 115.

anč-klotis — užklojimas. Aīt pōduškų *ančkločių* krezūs dēd Škn. Cf. *ančklóti*.

anč-krytis Škn — запаза J, Pest Geitl, напасть Š. Ligų *ančkrytis* — kàd įpūola (įpūola J) šiltinės, kařščiai, raupai, tymai, akýsopas. Peř *ančkrytį* V⁶ 46. Cf. *ančkrīsti*.

anč-laidmu adv. — нарочно напуская, absichtlich hinauflassend J (Š). *ančlaidmu* užlėidai žąsis aīt pasėtų dirvų J. Cf. *ančlėisti*.

Anč-laukys — Bartininkų vls. kaimas.

anč-lieti ž. = ž. r. a. dial. **ušľietie** Ds — nalać J. Vilnis *ančlieja* (ančdaūžia) luotą J.

anč-lipti ž. = a. užľipti. Añs *ančľipo* mún aňt kójos Kv.

anč-máuti v. *antmáuti* ž. J = a. užmáuti (ušmáutie Ds).

anč-mèsti, ančmeta, -tè ž. = ž. antmèsti = a. užmèsti — набросить.

ánč-metinè ž. (v. ž. ónčmetèņe) — pestis, morbus inmissus I² (Geitl).

ánč-métis — užmačia, напасть, зараза J, š. Jijè tūri *ánčmèti* (mè-ta bėda) aňt výro, kàd jã sumùšes iř jì del tō serganti J.

ánč-motinè — зараза. *ánčmotinè* užpúolè aňt gývolių J.

ánč-motis — зараза, сообщение болезни. *ánčmotis* yrà užmestà li-gà: kàd séilių arbà skūřlį nuō ligónies įmeta, nūneša iř visi sū-serga, niežũ atsirañda — tai būs *ánčmotis* J.

anč-pėdinti — наследовать, beerben J (š). Añs *ančpėdino* (užėjo) aňt išmirũlių (ž.) naudōs.

ánč-pidis (be nebus tiktai ančpylis?) — antpilas, kaupas, nadsyp J. Pažy-čiȯk rugiũ pũrą, àš rūdenį sū *ánčpidžiu* (*ánčpyliu*?) atidúosiu, t. y. dár keliũs gorčiũs pridėsiu viršaũs J.

ánč-pilas — nadsyp J (Als). **Ančpilaĩ** pl. t. — присоп; проценты натукою Kv. Sū *ánčpilu* atduōs grūdus J. Už tāt àš anám da-viaũ pũrą kviečiũ sū gerũ *ánčpilu* (kaupũ Ds) Užv. Cf. *ančpili* ž.

ánč-pirštès — pušnių šikšnos dalis, kuri yra *ant pirštų*, l. kapki Kv.

anč-pulti ž. = a. užpulti. Mes ant juu uumai *anczpulsẽm* MR 26.

ánč-puolis ž. = a. ūžpuolis — нападение, напасть, внезапное забо-левание, Anfall, Ueberfall, Uebel, Unheil, Erkrankung J, š. Kàd užpúola (užpũnta) staigĩ ligà, būs *ánčpuolis*.

ánč-rũga — aĩpalas, наледь J.

ančrũgótas — покрытый наледицею. *Ančrũgótas* (-ũtas J) lėdas — kuřs ančrũgomis apėjęs.

anč-tèpti, aňčtepa, -pè ž. = a. užtèpti — намазать, bestreichen J (š). Aňt dúonos jám (jãmui J) *ančtèpk* sviesto.

anč-tiestùvè — покрывало, Decke J. *Ančtiestùvè* yrà platĩ drobùlè sū kutaĩs (spurgais š) J. Cf. *ančtièsti*.

anč-tikti, -tiñka, -tũko — enträtseln, erraten Geitl, угадать. Dene-wezus... par Dwase S. *ancztika* V^o 48. Aš *ančtĩksiu* Ž¹ 201. Aĩ negãlit... *ančtĩkti*? Klp (Mit I 72). Kaĩp gãliva *ančtĩkti*, kuriám vaikui kóks tiñka āmatas? V^o 3. Numãnè visũs vėjus, mokėjo *ančtĩkti*, kuomèt būs áudra V^o 91.

ánč-traukas — покрышка, верх шубы, Ueberzug eines Pelzes J. Kailiniũ *ánčtraukas*. Cf. *ančtráukti*.

81 **ánč-tupas**¹ — oženiony na dom J (ūžkurỹs), надомник, Ehemann, der sich in seiner Frau Hause ansiedelt Š.

anč-tupýti, -tupo, -pė ž. = a. užtupýti — oženić na dom J, ūžkuriomis išléisti Š. Anà (ji) žad savo sūnų *ančtupýti* aĩt tėvūnaitės kokiōs J.

ánč-vaikalas ž. = a. ūžvaikalas — наволочка, Ueberzug eines Kissens J (Š).

ánč-vaikas — nawłoczka П, Vn. Cf. *ančvilkai*.

ánč-vaikis, -kio Kv v. *ánčvalka(la)s*.

ánč-vilkalas v. *ánčvilkalas*. Jaunāmartė... priegalvius apvaikstė savais *ančvilkalais* Vš¹ II 156 (cf. I 232).

ánč-vožas J v. *ánivožas*.

aĩdai K, **andaĩ** (v. š. undəi) Ds, Kp, **andái** Kv, SInt — onegda SzD, olim SC 65, jenesmal, unlāngst, nāchstens R, N, K, Miež, намедни, недавно, несколько дней тому назад, neulich J, Š, nudius tertius Jn (Kv). *Andai* buvaĩ pās tavė J (VI). *aĩdai* būvo apiė tai parašyta laikraštyje Š. *aĩdai* atlėkė spiėčius bičių iĩ susimetė pō mėdžio šakā Dkš. Aĩ nežinaĩ, kaip *aĩdai* aš tāvο tėvą korójau? Dn. Aš tavė vōs pėrgalėjau *aĩdai* Sch 240. *andái* iĩ aš pasibaisėjau Ž¹ 3 (cf. 325). *ondā* didė buwo garbinamas D¹⁰.

ETIM. Drauge su **rus.** оногдā, оногды, l. *onedgy, onegdaj*, č. *onda, one(h)dā* „onomėdني, neulich“ ir lie. *andai* yra vestinas iš rodomojo įvardžio *anās* „jener“. Sudėtim̃ *andaĩ* (|| *anās*) prilygsta šiuos išvardinius prieveiksmius (adv.): *kadaĩ* „wenn“ || *kās, šiadaĩ, tadaĩ* „denn und wenn“ R I 149 || šis, tās. Š. r. a. (dial.) *undəi* Ds, Kp (Unday SzD) rodo, kad tarp *n* ir *d* balsio *a* neišskrista, nes iš *prolytės *ana-daĩ* Dusetĩ. Kūpiškio ir Širvydo šnektoje būtų išriedėjusi lytis ne *undəi*, bet **andəi*; cf. *laukaĩ* (*loukaĩ*) < **laukanā*.

andáinykščias Ds, Kp adj. — onegdajszy Δ 57b, N. *Dō aš táu až undóinikščū* (kā buvaĩ andaĩ, anaĩdai padāreš) *nādavanósu* Kp (Viltis 1908 Nr. 107).

andáinykštis, -tė — onegdajszy SzD (Undaynikštis), J, Miež, L¹, niedawny SzD, jensmalig B (K), was von damals, von jüngst her ist N, vormalig Ls 584, бывший, случившийся несколько дней тому назад, недавний, damalig Š, vorgestrig Jn (Kv). *andáinykštis* dárbas.

† **andáiriksztis** — vormalig Mit I 386 (Ls 584) — yra skaitymo (ir spaudos) klaida vietoje *andáiniksztis*. Panašių klaidų (Mit I 358–392) yra aibė, pvz.: *neparkėszdawa* 358, „parnėšdavo“, *parpila* 359₁₀, „parpiln(a)“, *pādrunokā grāzā* 359, „pādrūtokā garsā“, *suklma...* *kudikėlis* 360,

¹ [Žodyno dalis nuo *ánč-tupas* iki *angā* buvo išspausdinta antrajame sąsiuvinyje, pasirodžiusiame jau po Būgos mirties, 1925 m. — Z. Z.]

„sukliko“, kępszui 360₁₁, „kipšui“, gar greit 361, „gan“, kærtų 361, „kaftą“, ji pasisáke žinaut 362, „žinant(i)“, mau 364_{12, 14}, 375, 378, 382, 6, 11, 383₁, „man“, án 366, „ein(a)“, máta skawélé 366, „skarėlė“, užlėpa 366, „užlipo“, juso gėriau 367, „juo geriau“, iszsirėnti 367, „išsiriūkti“, pawálgęsi 367, „paválgęsi“, szólnies 367₁₇, „šólnie = šulnio“, szwilpėne 368₁, „švilpynė“, szę or tę 369₁₀, „iř“, buklėbe 370, „buklybė“, kod 372, „kad“, Tą dārže 372, 12, „daržą“, Pribist 373, „prilėist(i)“, nugolábit 375₁₇, „nugalábyt(i)“, spārweliu 375₂₄, „sparneliu“, bėmbt 375₃₈, „biūmbt(i)“, ked 376_{2, 3, 4, 10, 11, 12}, 377_{2, 5, 8, 9, 11}, 378_{2, 4, 5, 8}, 379_{6, 7, 10, 12}, 380_{2, 3}, 381_{3, 9}, 382_{8, 12}, 383₆, 385_{1, 4, 8}, „kad“, pudót 376, „putót(i)“, lėnktelėje 376₁₈, „línktelėjo“, wietojo 377₂, „vietoje“, taw i 378₈, „tavi“, supiuti 378₁, „supinti“, wėndas, bet driuntas 378₂, „?, bet driūktas“, sūwerže jam žaploms žándus 379, „s. j. žasloms (žáslomis) ž.“, stàbtelije 379, „stàbtelėjo“, smorkūmą 379, kàmbore 379₁₂, or 380, „ar“, opjauduláms 380₁₂, „sp“, sekis 381, „sėnis“, neródę 381₁₅, „nerādę“, parmész 382, griauistikis 383, „griauistinis“, pilos 384, „pilv(a)s“, tuwi 385, „tuoj(aū)“, wagaiszis 385₂, „ragaiřis“, swetsziū buwa par pilu 386, „piln(a)“, klewóje 386, „uliavójo“, wisakó par pilu turėjau 386₁₀, „pilln(a)“, atraklus 386 „atkaklūs“, nuobrankinis 387, uona 390 s. v. *saldaruksztis* „uoga“.

andarōkas bvL, **anderēkas** Dsn, **inderōkas** Btg (indarōkas J) — юбка, Unterrock J, š. *andarōkas* pažýčiotas, sajonēlis kitōs dúotas J⁴ 718,16. *andarōkas* prietrumpýs Mjr. Jā laiko ūž *andarōko*, ō tój mērgà átsegė *andarōką* iř patl — bėgt nō (v. š.) tį kapinių Oz (Bs⁷ 263). Iš tō didelio striōko prisi-ē išsinėrt iš *andarōko* Op. *l'ēd nel'ēd paspējā inšākt sāvā grīčēlēn; bāba jāū būvā nutveruñt āž undarākā*. Jž (Bs⁷ 343₁₁). Tiē kriauciūkai... bekirpdami... susiaūrino žiurstužėlį, patrumpino *andarōką* J³ 852,6. *Pamātē — adbėga pānėičūkas. Pakėlę undarākū it sākā: «at tāvā ažgijā? mānā sanēl ažgijā»* Ds (Bs⁷ 368₁₇). Segėjo tuō bikiū *andarokū* (v. š. undarākū Jž) Bs⁴ 254₃₇. O mergūže, kol' nešóki, ař táu vélñas *andarokē* (ž. š. undarōki)? Pl. Augštýn žiūrstus pasiraītė, *andarokūs* pasikaiřė J³ 107,3.

Šiandie *andarōko*, sekdami Jaunių (Bg¹ 132), mes nebegretiname su sanskrito kalbos būdvardžiu *adharāc-* „žemyn palinkęs, palenktas“, nes mieku būdu nebegalime atplėsti *andarōko* nuo vokiečių *Unterrock'o*. Vokiečių žodis lėnkų kalboje pavirto lytim *andarak*, *inderak*. L. *andarak'as* yra mūsų *andarōko* ir gudų андарák'o tėvas: андарák — шерстяная юбка домашнего приготовления Ше йн Mat. I 2, II 158, III 8. Сборн. Акад. Н. LXXXII, 5 161, LXXXIX, 1 49, Fedorowski I 152, 204, ukr. анда-рák „sijonas“. La. *liñdraki* „sijonas, Weiberrock“ irgi vokiřkas žodis (vvž. *lyntrock*).

Andarōkinė — taip vadinasi vieta prie Mūšos ties Ruopo dvaru. **Andarōkinės tiltas** — per Mūšą, važiuojant vieřkeliu iš Joniškėlio į Linkuvos-Vaškų vieřkelį Bm.

andauba — купырѣ, *anthriscus (silvestris; bot.)* P¹ 112 (P²). P. Matulioniės *andaula* Mt 8, 63 yra skaitymo klaida. Андовбоя 1597 m. S — Nevardėnų dvaro (Pavandenės vls.) dirvos vardas — loc. s. *Andauboje*.

Andė (l. *Āndzia*) — Mädchenname, Antonie N (ungebr. K).

añdeliavoti (hibr.) — handeln SInt.

añdelis (vok.) — Handel. Dabař nebėrą nėkókio *añdelio* SInt.

andėrė (v. š. uñdėřė Vd) — plačių plėšų ketvirtuota krautė Užl.

82 **anderėkas** v. *andarėkas*.

anderià, -ėrios (v. š. undeřà Uš, inderià Š) — iš šiaudų su plūšomis arba vytelėmis nupintas indas grūdams ar bulbėms pilstyti Š. Tetulė sudėjo žasiukus *andėrion* An.

anderėkas (undearokas) — spėdnica Δ.

an'dien adv. — neulich, jüngst N, ономедни. Būvo *andien* jįė pàs mumis atėjusi J. Cf. *añdai*.

andýkštis — andáinykštis, vormalig Mit I 386. Sviestávičius ėmė... kalbėti, ō Gintautas *andýkščiū* pamėgimū klausýti Vž¹ I 94.

andinárninkas (sv.) — l. ordynarczyk, kùmetis Db.

andliavóti (l.) v. *angliavóti* — handlować. Handthieren — Kupciáuju, Werćios, H a n d l a w ó j u R.

añdlius (l.) v. *añglius* — handel (vok.), prekyba. koking šaw handlų padarė DPo 141₄.

andras (Andrós P², andrus P¹ 111) — zostera (*bot.*) P², водоросль (?).

Andrašiūnai — 1) Joniškio (Šiaulių aps.) vls. sodžius Vž II 8 (kiti rašo Andrešiūnai), 2) Videniškių (Uñturkės) ap. sodžius.

Andreliūnas — Naujamiesčio par. pavardė.

Andriejāvas (l.) — Šiaulių vls. dvaras.

Andriėjus (sl.: Ондрей XV amž. Карский K истор. 62, Аньдрѣй XIII amž. Соболевский Лекции⁴ 72) — krikšto vardas 1579 m. W 76₃₁, 1599 m. DPo 166₃. GN 14b₂, Tot¹ 75. Cf. *Endriėjus*.

Andrijōnas (l. *Hadrjan*, n iš *Andriaus*) — Pelutėlių (Veliuonos vls.) pavardė.

Andrikis — pavardė (K. Jokantas) (kur?). La. Andricėni LV 14, Añdricėni 41, 50, 54, Añdriēcėns 26—g. v. Cf. *Andriėjus*.

Andrikonis, -niės, -ónį — Anykščių par. pavardė.

Andrióniškis (v. š. Un-, ppr. In-) — Anykščių apylinkės miestelis Vž II 20.

Andrišiūnas (v. š. ąndrėšūns, ęndrėšūns Jnšk, -riš-, -rėš- iš senėlesnio -riuš-) — Krekenavos, Panevėžio, Šeduvos par. pavardė.

Andriukáitis (v. š. Andrukáicis Mrc) — pavardė (kur?) (K. Jokantas).

Andriūnai — Baisogalos par. sodžius Vž II 3.

Añdrius (v. š. Uñd'fus, Iñdfus Ds) Klvr (LT I 356), Ož (Bs¹ 38)
v. *Eñdrius* — Andriejus.

Andriūšis (v. š. Andrūšis Lp) — Virbalio ap. pavardė.

Andriūš-pievė — Garliaucgirės (Garliavos vls.) pieva.

Andrūniškė — Kriūkų (Šakių aps.) vls. kaimas Stp.

Andr-upis — Rokiškio vls. vienasėdis SG XV 27. **La. r.** *Onārupene, -pine* (Drywa) — l. Andreпно, Rėzýtės aps. bažnytkiemis (SG I 35 tvirtina, kad šią vietą latviai vadiną *A n d r y u p n a*). — Lātgalos latvių vietōvardis *Andr-up-ine* nėra latviškas, nes tuomet būtų ištariamas **Uodr-* (r. *Ūdr-*). Lātgalon *Andrupi* bus iš sėlių žemės nusinešę lietuviai arba sėliai.

Vidžemės upėvardis *Andr-upe* LV 114 ir g. v. *Añdrupji* LV 29, 103 be nerodo, kad ir Sėlos, ir Latgalos *Andr-upis* yra *Andriaus, Andriėjaus* upė?

Andrušaičiai — Raseinių par. soda Vš I 54.

Anduliai — vok. Kaulen-Görge, Kretingalės par. kiemas Klv^a.

Anduobys — Prūsų Lietuvos pavardė Klv^a.

Andužis, Andūlis — Prūsų Lietuvos pavardė Klv^a. **La.** *Andul'i* LV 7, *Andul'ēni* 11 — g. v.

Andžiulis — Pabardiškių (Padovinio vls.) kaimo pavardė. **La.** *An-dzul'i* — g. v. LV 20, 27, 28.

Andžiulis — Krekenavos par. pavardė.

Andžiūnai — Kruonio ap. sodžius.

anė (hibr.: l. *ani*) — **nė, nei.** Duñnius užsiziūrėjęs iñg kortàs **anė** nepamātė Bs⁷ 247. **anė** girdėt nenorėjo Bs⁴ 235, (cf. 278₁₁, Jž, LT I 356).

Ānė K, J, **Anė** Lp — Mädchenname, Anna N = Onā. Dem. **Anikė,** **Anýtė, Aniūtė, Anūtė** Ds, **Anùžė** K (J).

anei (hibr.: l. *ani*) Ba¹ 48, 174, Vo¹ 399₉₉, Bs² 107 (Sv) v. **anė.** Antà mărių mėlynų trys kazokai kortavój(o), **anei** vienas nekalbėj(o) TD 17₃. Svetimōj šalytėlėj už jáuno bernužėlio nežinaū kėlio **anei** takėlio į (v. š. uñ) sàvo motynėlę NS 915,7 (Ppl). *Dā neišpįd-vjáu a nei pradal'gėl'ā, ir atānešē mán pušrūl'ā* Ds (Vo¹ 360₉₈).

aneip Slnt v. *anaip* — auf jene Weise BGLS 56, 270. Tirkės Bau tiki Diewui ir Kristui del tawa grieku didzu **anneip** kenteiufi ir numi-rufi BrP II 68₂₅.

anegdōtas (sv., n.) — l. anegdota (cf. L¹).

Anėlė dem. v. **Anė.** **Anýt, Anėle,** žabók žirgėlį, aš jósiu priė mer-gýčių Klv¹ 129 (61, Tilžės par.).

Anėliškė — Gaurės par. soda Vš I 60.

Anetava (-nie-?) — 'Анитово — Raguvės vls. (Vadoklių par. Vš II 22).

Anetėkai — Indrioniškio vls. sodžius.

angà, aňgos ž. (Als, Kv, SInt) ir **angōs K¹ II 79** — wejście SzD 394 (unga), L¹, drzwi SzD, Haustür, Tür R, die Türöffnung, der Eingang (nie der Türflügel); dann auch das Ofenloch, die Brunnenöffnung, das Flugloch der Bienen; die Mündung eines kleineren Flusses (nach Kelch K); die Oeffnung einer Röhre u. s. w. N, отверстие (двери, окна) J, вход, проход Jb⁶, porta D¹, D¹⁷ 25 (onga). Šulinio *angà* — Brunnenloch Gen. XXIX, 3 (R). Atdarà *angà stóvi* J. *angà* iki gál (gáli Lp, Mrc) atvértà (atvertà Ds) B. aß effmi a g á awiú DPo 325₁₁. Priē *angōs* (pri angos I¹ 13) anà J. Už *angōs* — vor der Türe KIL 101b (N). Kaip jį priē tōs *aňgos* priėjo, tai nebylūs sušūko didžiū balsū Sch 196₂₁. Akmeni nūg aňgos graba Atrita Angelas Mž 277₈. Kasg' mūmus¹ ákmenį atris nūg' a g os grābo? DPo 246₃₂. Par penkys ar szeszys sijksnius nu dīdiosēs angōs buo parwarīne sijna D⁵ 19₂₅. Prō *aňgą* išeiti — zur Tür hinaingehen K. Dūrys ūžveria *aňgą* J. Įeit suolsėdis pro *aňgą* J³ 1488,9 (Bg¹⁰ 98). Jai reikėjo prō aňkštą *aňgą* ... į tą málkų krūvą įlįst Sch 196₂₀. Ap-sverti nuō (nū B) dūmų, álpsa dūšià, mato *aňgą*, negál išeit. — Dūrys B (Sch 57). Bet iey ghie nūg mufu geistu idant aniems pas a n g á Bašniczas alba Bašniczoye šegnone dūtimbim... tatai kalti efme padariti W 25₂₀. piemū... įėjo pro a n g á (pro a g á 325₁) ing' gārda DPo 276₇. Kėlewežys pawezęs po trobos a n g á martę, pats nuszoko nu ratū Ir imokęs i trobą paszoko ant kiedalę abrusō apdenktą D⁶ 56₁₄. Bangà (ливень) po-pāt *angà*, ō debesīs sáujo(je) J I 191. iįsfái yra tafe a g á DPo 326₈. Jls stóvi pačiō *angō* J. priritę ákmeni didi a g o f p' (=aňgos-pi) kárfto... atftōio DPo 239₁₈. užritęs didį akmenį a n g ó f p grabo nuėjo šalin NT Matth. XXVII, 60. — Daūg *aňgų* pažįstas — ein Erz-dieb M (N). Pilālę ... sudėgino, ō Pálackas sàvo *angàs* įlems atdārė D¹³ 136. imfīt krauią ano ... Awinelio... ižimefīt adweriofje... o kur butu a n g o f e išlakita rafta krauiu ... Diewas ... namus tuos... už-laikit teykies MP 206₂₄.

ETIM. *Aňgos* vardu vadiname tam tikrą „skylę“ (rus. отверстие, l. ot-wór), kurią paprastai kalba pramena nuo „plėšimo“, „drėskimo“, pvz.: slov. *dera*, skr. *dara-* „Loch“ || sl. *derp*, *drati*, gr. *δέρω*, lie. *diriū*, ž. *derū*) „ėngiu, schinde“. Iš šaknies *der-* lietuviai turi *āt-darą* „отворенный, offen“, *at-daryti* „отворить, öffnen“. Senovės lietuviams *at(a)-daryti* buvo tolygus su veiksmazodžiais „atlupti“, „atplėšti“, „atdirti“. Lupimo, plėšimo, dyrimo bendravardis (Synonym) yra *engimas* : *ėngti* „драть, schinden“. *Angà* || *ėngti* savo sudarymu nesiskiria nuo šių grūčių: *brandà* || brėsti, *brankà* || brinkti.

¹ [Šioje vietoje (vidury sakinio!) baigiamas antrasis sąsiuvinis, išleistas po Būgos mirties 1925 m. Toliau tekstas spausdinamas iš rankraščio, saugomo Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 344a).—Z. Z.]

angādyti J v. *angadyti*

† **angalai** Br (BGLS 54₁₅, 270) yra paprastoji rašybos klaida vietoje **Angalai** BrP I 9₁₀₋₁₃.

an'gartas (sv.) — ringartas (l. ryngort), siodełko u uprzęzy J.

aŋga-žolės — tokia girios žolė Lp. Kārvēs tešmuō sutinēs — reikia *aŋgažolių*. Parūkýk *aŋgažolēmīs* tēšmenī — atslūgs.

Aŋgė — Simno apylinkės ežeras A. Kirtiklis, Vo 72 (SG I 53, XV 50 rašo **Auga!**).

āngelas Š (sv., n.) — anioł L¹, **angelas** (sv.) 1547 Mž 74₁, 1573 Mit V 141, 1579 W 20_{2,19}, 50₄, 1595 DK 19₁₂, 58₂₂, 1605 Ld 56₇, 86₁₅, 1701 NT (Matth. XI, 10). Lėkiaū kaip *āngelas*, pūoliau kaip vėlnias. — Sniėgas iř lytūs B. Kās visūs mýli, aŋt niėko nepýksta, dan-
gaūs *āngelui* prilýgsta Sim. Angelái DPo 18₂₂, 24₂, 259₃₄.

angel'čikas (l.) — angielczyk. Pópiezeus min'chai... Ang'el'czikus izg' Páhonių krikščionimis padāre DPo 124₂₈.

angėlė dem. v. *angà* — durėlės, Türlein R. nežinoji, kada ana... a n-
giaia kuri ir atidarita linkjmibiump... tawi užrakinta bus MP 262₂₄.

āngeliškas — anielski L¹. Angeliš kog' yrá tikrái giwatá mergāwimas DP 600₁₉. išmintiės... angeliškós DPo 348₂₀. giwatá tikrái An-
g'elišką weade ant to pafaulo DPo 30₃₅.

angérka (v. š. uŋgérka Kp) v. *algérka* (sv.) — moteriškas vatinis drabužis be apykaklės Ds (čia sako ir : *ingérka, lingérka*), Km, Kp, Sl, Šmn.

an-gérti ž. iš *antgérti* = a. užgérti. Kiełuses jaunajė (dat. s.) pirszlys
ąngierę jaunusius D⁶ 57₁₁. Wyiszes tep dyde ożlaiky iog tas szejmy-
nikas ne milieiy sawa swety, ie ansai pawaiszynτας galieiy dar keltiyis
nu... stała : Kaipogi tokiemy atseyimy idant szejmynikas ne taptum
ożgiedintas lyipi kyik winam numyszkiuy sweti o n g e r t y, kursai nu
kyik wina turieiy pagerty D⁸ 85.

angi (l. *ongi*) adv. v. *aŋgis* — andai, ономедни, neulich. Pōnas *angi*
sāvo žmōgų ātēmės (ž.) prieš sāvēs J.

angia-žolė — ужовник, ophiolossus (*bot.*) Mt (Š).

āngielas (sv.) K, **aŋgielas** Sch 253, Dn X 252, pl. **angielai** K² II 60, K³ § 556 — Engel R, N.

angielýstė — anielstwo. Rāštas lýgin *angielýstei* užsilaikančias mer-
gýstėj Kl^v 19 (38).

āngieliškas K — englisch R, N, K, engelmässig K.

angierka (ir Trs ingierka) v. *angérka* — vatinis moteriškas drabu-
žis be apykaklės Pnv, Sb.

angikas VI = engikas — Kas éngia (ángia VI).

1. **aŋginas**, pl. anginaĩ K² II 60 — Otter (zool. vipera) R, Schlange
B, eine grosse giftige Schlange K¹ II 157 (Ls 404), anguis K^v (in

conviciis adhibetur Jn). Be angina paſeidima Iſch muſu ateia krauia — sine serpentis vulnere... Mž 196₁₁.

2. aſginas (neol.) — aſgos ſargas, odźwiernik. Lięi dalį pilęs wirs... tórieę ſau pripadietoji wiressnį Anginó vadinamą, kórs aſgas pilęs saugioę D⁵ 205₃₀.

angýnas, pl. **-nai** — das Natternest K³ II 62.

Anginē — vok. Neu-Lappöhnen, Aulavėnų (Įsrutięs aps.) par. kiemas Klv².

Aſginykai — Krókialaukio par. (Siřno vls.) sodžius prie Aſgės ežero Db, Vo 148, A. Kunca.

aſgininkas (-nykas D) v. **2 aſginas**. Anginykas, Kursaj pilęs angą saugoja D¹³ 59 — worotny l. c. 60₁.

angnis — gyvātinis (Ds), gadzinowy L¹.

Angiriai (1583 m. Онтрии S) — Jósvainių vls. sodžius Jn. Cf. aſt + giriā.

angis, -ięs, aſgi v. a. — Natter, Otter, Scorpion B, Schlangenotter R, die Schlange, bes. eine kleine Kupferfarbige Gattung, auch wohl die Blindschleiche N, K (Ls 236, M), vipera berus (zool.) El, gadzina, žmija L¹, Tot 37 = **gyvātė** r. a. *Angis* manė įgėlė (įkādo) K¹ II 157. *Angis* nūvedė jį į ūrvą Ož (Bs¹ 76₃). ātlėkė lekiančioji *angis*, sāko: „netrūbyk, nės kaip sulėks visó-kios kiřmėlės, tai tavė sudraskýs“ Ož (Bs¹ 148₃₄). *Angięs* žolė — Spitzwegerich, Schlangenkraut N. Angi es lieřuwij tur gaila, Anta keikijma įmaila Mž 40₁. Angi es nūdai ira po įu lupu BrB³ 140.3.

Galėtu jis paūta (sc. kiaušinį) pō *angiř* paiřiti B (Sch 110). *Aſgys* iš visų pūsių atslīņko gėlbėt Vo¹ 295₂₉ (Gėlbrasčiai). *Angiū* voislė — Ottergezucht R. Aš čia mačiaū baisingą bedūgnį dėgan-tį. Čia būvo žmonių iř *angiū* iř žalčiū Sch 173₂₂. Jus angiu gimine (BrP I 240₁₃), kas pamoke ius kaip iřchwenkti narfa Diewo BrP II 37₁₄. Gimine ang i ū, kaipo kalbėt gālite gerus dāiktus? NT Matth. XII 34. **La. r. ūdzs** BW 31347, 1 var. iš senėlesnės lyties *ūdzs* „angis“, **pr. angis** „Schlange“ || **la. ūdze** „angis“ Bg¹⁰ 267 iš *ungies : sl. *qžb* (rus. *уж*, 1. *wqž*), lot. *anguis*, **sva. unc** „angis“, **air. esc-ung** „ungurys“ (t. y. „balos angis“) || **pr. angurgis** (aist. *angurjas, iš kur suom. *anke-rias*), lie. *ungurys*, sl. *qgorb* (1. *węgorz*, rus. *угорь*) „Aal, t. y. angies pavidalo žuvis“ Bg¹⁰ 265.

aſgis (1. *ongis*; v. š. *ōņgis* Slnt) — ehemals Geitl, некогда Sr. a-n-gis kad pas mus dar tebibuvo neiszzengamas... gīres, tad ir apinej augo tīnaj nedįjgamis D³ V. wisi wienū kalbū a n g i s kalbantis D¹³ 45. Kit wis a n g i s wadinos Žiamgalejs D¹³ 552. nu tokios jos kalbos gal kožnós ajszkėj numanyti, jog a n g i s (cf. D⁵ 12₃₉, 108₁₆, 109₁₄, 117₃₉, 119₂, 120₆, 137₃, 235₁₄, 250₁₉) yra tóriejusi sawą ipatingą tīkybą, riedą, wyresnybę iř dīdoumenę D⁵ 7₁₈ (Prat.). Ó n g i s Letuwos tauta rubeža-

wo... nu pījtū só Mozurajs, Lankajs īr Gudajs D⁶ 12₁. szios dījnos gīrriū īr pījwū wījtoie a n g i s gīrres trakszoīē, o tarp jū jau wersmīctas kīrbas bōrgieję, jau ežēraj tywulawo D⁶ 12₂.

anglā-dagis — anglių degėjas, угольщик J.

ānglas m., **-lē** f. (sv. n.) — англичанин, Engländer J (§).

añglē (v. š. uñgla, -lēs) — žarija Brž, anglis. Pajuōdo kaip *añglē* iī sėdōms aīt viėtos sustỹro SzD I 42.

anglėti, -ėja — virsti anglim, sich verkohlen š.

anglia-degỹs, añgliadegio — угольщик, Kohlenbrenner š. *Unglę-degỹs* (v. š.) — Petriškių (Krinčino par.) sodžiaus liekno vardas.

Англио-деги — Karšuvos (Skaudvilės ap.) vls. dvarelis 1593 m. s.

añglia-duobė (š anglia-duobė, -degtė del kirčio abejotina) — угольня, Kohlenbrennerei.

anglia-kasỹs, añgliakasio — углекоп, Kohlengnräber š.

angliā-rūgštė L¹, **anglirūgštė** Jb⁴, **añglies rūgštis** Jb⁴ (neol.) — węglan L¹, угольная кислота, углекислота (*chem.*) š.

angliaūnas (l.) — handlowny. *Angliaūnas* miėstas J.

angliāuti, anglinėti — искать угля, sich um Kohlen bemühen š.

angliā-vandenis (neol.) — углевод, Kohlenhydrat š.

angliavōti (l.) — handlować J, prekiauti. Kas tai B ir Q **anglawoti** „hinter dem Berge halten“ N, K?

anglijà Kv — juodos dažyvės gijoms Jn, Ms, indigofera (*bot.*) P¹ 112.

Anglija (sv.; Ānglija šiandie; Anglijà, -ijos XVI amž.) — Англия, England DPo 117_{14,16}. Anglios žiame V⁶ 135. i Unglę 89.

anglikas (l.) — anglik. Teipōgi iī *angliko* Ispānijoje nebliko.

anglikōnas (sv.) Žn 86 v. *anglikas*.

anglỹnė š, L¹ (neol.?), **anglinė** š — węglarnia L¹, Kohlenbrennerei š.

anglinỹčia (hibr.) — Kohlenpfanne N, węglarnia J.

Añglinykai — 1) Biržų par. sodžius, 2) Kruonio ap. (Stākliškių vls.) sodžius.

añglininkas Bg¹⁰ 121, **angliniñkas** K — 1) węglarz SzD (Unglinikas), Kohlenbrenner R, K, N, Köhler N, K, Kohlenhändler K, węglarz J. 2) węglarnia J, Kohlenraum, Kohlenbehälter š.

1. **anglinis** ir (Ds) **añglinis** — węglowy L¹, iš anglies.

2. **anglinis** Jb, **āngliškas** (paprastai) — английский, englisch. *Anglīnės* prėkės, gėlumbės Jb¹ 210.

añglinti — anglim tepti, марать, чернить углём, mit Kohle beschnutzen š.

angliočius (hibr.) — handlarz J.

anglis f., aŋglics Bg¹⁰ 121 (**aŋglių** Grl LB 187), **angličs** K, ž., **aŋglis, -io** š.r.a. (Brž, Ds, Km, Kp, Žsl) — wągl bez ognia SzD (Unglis), carbo SC 26, eine glühende Kohle R, Kohle N, K (Ls 470). Akmeñs *anglis* — Steinkohle B. Juodà *anglį* R II 228. Júo-das kaip *aŋglis* Ds, š. Nukrapštyk knàto *aŋglių* Lp. Sù *anglià* piěšk J. *Angliù* rašyti š. *Angliù* paveřsti — zwęglić L¹. Tévo pi-nigai nesuskaítomi, mótynos skrynià nepakeliama, brólio žirgas neužturimas, sesės kàsos nesùpinamos. — Aŋgliai (aŋglys Grl LB 239), pėčius, dŕimai iř liepsnà Psl ms. *Anglių* dęgti K¹ I 698. Iř gerų *aŋglių* palička gerl pelenai J. Paimk *aŋglių* iř pakùrk pròsą Op. Žvęjas visad gáuna nors aít *anglių* uždėti, ò medžio-tojas nevisuomèt Sim. Mókyk sàvo (tàvo B) vaikùs *anglis* kriūmst, šàkalius šlkt B (Sch 101). Dàvė... miltus iř *anglis* (unglis) V⁹ 234. *Anglimis* kūrėti K¹ I 698. **La.** ùogle, **pr.** *anglis* = **sl.** *oglo* (l. *wę-giel*, **rus.** *угол*) || **skr.** *āṅgāra-*, **pers.** *angišt* „anglis, Kohle“.

Kupiškėno A. Vireliūno (iř Vėžionių) *únglis* (Bg¹⁰ 201) yra labai abe-jotinas žodis, nes jo vietoje kiti kupiškėnai ir jų kaimynai (Karazijà, Pu-rėnas — Purėnas, Čiurlįs, Just. Jankevičius...) teištaria *uŋglis*.

áŋgliškas š v. 2 *áŋglinis*.

Angliškiai — Gižų vls. káimas Vo 232.

angliúotas — zwęglony. *Angliúotas* mēdis J.

angliúoti š v. *aŋglinti* — węglić L¹.

1. **aŋglius** — Köhler, Kohlenbrenner N, K (Ls 325), węglarz J.

2. **aŋglius** (l. *hangiel* „handel“) — prekyba, Handel J.

Anglonija (sv.; ar -lio-?) — Anglija, England. Parbėg laivėlis iř Anglonijos sù rūtoms, lelijėlėms Kl^v 71 (33, Klp).

aŋ-gryčis — aūgštas, чердак. Užlpo aít *aŋgryčio* Srv. Mūsų pie-muò gùli *aŋgryčy* Srv. Nuiūk nuò *aŋgryčio* mėsą Pan (Pocūnėlių par.). Cf. *aít + gryčià*.

áŋgstyti, -sto, -stė frqu. v. *éngti* — dirti kailį J.

aŋg-tarpis, -lo Jn — aŋgos tarpas, przestrzeń między uszakami (u drzwí, u okien) J.

áŋgti VI (a- iř e-) = éngti ž. 1) lupti, dirti, obdzierać J. Jls nuángė tavė, ò tū *angi* kltą J. Tàs pòns *angė* sàvo žmónis — paskutinį prėgalvį atimėdavo, lùpo smařkiai J. Skūrą prisimýnęs *angia* VI (Jb). 2) Refl. — zdzierać się wzajemnie J. Mùdu *ángemės* — lùpom grebežiùs kits nuò kito J.

an-gu conj. — ar, arba, oder BGLS 264, 270. del apščisťijma... lepia pinningus... doti ufz funų *an-gu* dukterį awinelį ...ir waiką karwelia *an-gu* Kurklį ufz greką 1573 m. postilė Vo¹ 252₃₆. priřakam drutai, idant ne wienas řwetimu Bařniczu ne uřeitufe, narint tai butu muřu *an-gu*

įswetime walfschczui 1578 m. Vo¹ 100₁₄. Narim teipajeg, ieib ant be weikiaušia Bašniczas įsitawatas angu per Biskupa atlankitas butu l. c. 100₁₄. angu ing kurio Wardą ius tatai padaret Br (BGLS 264). Narint įiedziu angu kieliuosi, tu šinnai, Tu permanai mana dumas išch tolo BrB¹ 139,2. **Pr. an-ga** „aĩ“: **lot., got. an** „aĩ“?, **gr. &v** „jei“ + **-gu** (lie. *ar-gu, tũ-gu* esi? „ar tu esi?“), **-ga** (ž. *tàs-ga, šis-ga*). **An-gud-būklis**: Ангудбуклись — Žemugalos dvaro dirva (в Любшенском поле) 1594 m. S.

an-gulas ž. — užgulimas, naleganie, wymaganie przy pracy. Nemieruotas jō *angulas* prieš dárbo J (Als).

an-gulinis, -nė (ž. du kirčiu) — настойчивый, nalegający, wymagający. *An-gulinis* gaspadōrius, kuš godūs aĩt dárbo, darbininkūs prižiūri J. Aniē *nean-guliniai* aĩt dárbo — nespáudžia šeimynos J.

angūmas v. *angūs* — lenistwo L¹.

Anguolis: Ангольсь — нива в поле Сенкишках (*Veliuonōs vls.*), возле ручья Никис 1597 m. S.

angūs, ángu adj. — ленивый, неповоротливый Jn¹ 129, piger Jn (Kv, Rt). Pasēnterėjo vaĩkis iš palko *angūs* vēsti Ž¹ 201.

Jauniaus *angūs*, kurį žemaičiai ištaria *ongūs* Kv arba *ōngos* Rt, gali būti ir nėsamas kalbos žodis, nes kvėdarniškių žemaičių *ongūs* gali būti kilęs ir iš senėlesnės lyties *vangūs*. Žemaičiai prieš *o* paprastai išmeta *v*: *ōnta* < *vánta*, *ōmždis* < *vamždis*.

Anguškis (?) : Онгушки — Leipalingio vls. ežeras Vo 82.

angūtė dem. v. *angà*. Bličių *angūtė* — Bienenloch K.

ani conj. (g. *aní, l. ani*) — nč, nei, nawet nie J, **āni** Grī. — und nicht, noch auch LB 267, ani LT I 353, II 130, SA 590, KG 345, DU 20. Aĩs *ani* mĩslijo apiē tavē J. Kād nus(i)tiko, tai nustiko, nereĩkia *ani* (=nč) skatiko Aln. O ni má reĩkia timpčlės, *ani* tào palštū jautėliū J³ 886,5. Netūr tėvėlio, *ani* motynčlės J⁴ 363,1. Nepaiĩsi diēvo sũdo, *ani* kōžno žmogaūs būdo J³ 9,1. *Ani* rāsti, *ani* pamėsti Nj. *Ani* tō dvāro, *ani* tō pōno Srd (Bs³ 95). **La. r.** nawa *ani* dzideru, *ani* wotiu (N. Rancans Kas nutyka Liurdā. Piterburgs 1907 p. 175).

Ani dan't J yra skaitytinas *ani dant*.

Anià, -iōs Lp — Onà.

aniėdvi v. *anàs* — one обе, obiedwie, jene beide K, J, Š. Klp su anidėm Mit II 72 be nėra *aniėd(v)iem?*

aníek adv. — столько, anà kisk. *Aníek tū vŕų!* — vienl vaikpalaikiai Jb¹ 158. *Aníek* daviau, iš nebruri J. *Aníek* tū čià sũbloškei pėdū! Jb¹ 158. *Aníek* čià rāstų, žmoniū! J.

aníeka adv. v. *aníek* (*anàs*). *Aníeka* būvo šiēno rūdenį, ō nū nebėra J. *Aníeka* jĩ tūri piningū, ō dár gúodžias, dár nóri J.

ānielas (l.) — anioļ SzD (PS I 27₄, 37₁; 1653 m. Vo¹ 81₂₂, 85₄₀; Ch Mit IV 268), Lv 17, 37, **anielaī** Mrc (Mit VI 67₇). Anielas sargas — anioļ stróž SzD.

anie-mèt, aniēmet (v. š. *añēmēt, añēmet* Ds) adv. — anič mētai (anaīs mētais), в тот год, несколько лет тому назад, jenes Jahr. *Aniemèt* čia žirniai neužderėjo, o šiemèt, žiūrėk, net iš diėvos viřsta š.

Aniké dem. v. *Ané, Onà* — Aennchen N, K, Anusia J.

Anykščiai, -ýkščius — Utenōs aps. miestelis prie Šventōsios ir Anykštōs upių (Оникшти prieš 1597 m. РИБ XXVII 7). *Anykščių* šilėlis — žiemos vakaruose nuo miestelio pagal Kurklių kelią. Kasmėtai *Anykščius* miško kuōptų varė Ba¹ 336. *Anykščiuosė* vasarą silsėdamas nuō mōkslų 1858 m. parašiaū Šilėlio pirmąją pusė Ba³ III. Kurklių piėvos, Ukmergės žėmė, *Anykščių* meīgos, Kavārsko vījzos (sc. gerl, grāžūs daiktaī) Aln.

Anykštà, -ōs, -ýkštą — Šventōsios kair. intakas SG VII 535, XI 869, V š I 20, kuris iřteka iš Rubikių ežero (seniau jį vadinė **Anykščiu**), įteka Šventojon ties Anykščių miesteliu; ilgio turi apie 10 — 13 varstų; labai vīngiuota Pan.

anykštėnas — Anykščių apylinkės žmogus Jb¹ 201. *Anykštėnų* tarmė Ba³ II.

Anýkštis — 1) seniau taip vadinė Rubikių sodžiaus ežerą, iš kurio iřteka Šventōsios kair. intakas — *Anykštà*. Bevelėdama (vienà moteriškė) sūdavė sū kùltuve sàu nýkštį... iř surėko: „ái nýkstil!“... Ir pràminė ežerą „Ai nýkštis“ arba „*Anykštis*“ Bs⁷ 377 (Jž par.). 2) Žiežmarių — Vievio apylinkės ežeras (**Anýkščiai** Kmn). 3) Samiliškių vls. ežeras, už 10 varstų nuo Eiřiškių (l. Onikszy) SG IV 403.

ETIM. Čia, gal, pridera ir la. *Aniñupe* LV 114 — upės vardas, *Aniñš* 62, *Aniñi* 80, 106, *Añ:es* 106, *Anñenes* 66, *Anñi* 50 — g. v., kurie vardai vargu beg yra riřtini su krikšto vardu *Añna* „Ona“ (LV 67, *Añnas* muīža 9, 14, 40... , *Annis* 86 *Aññēni* 45, 59). Argi ežero ir upės vardas būtų pramintas nuo žodžio **pr.** a n e „senelė, Grossmutter“, **lie.** *anyta* „vyro (paties) motyna“?

Anilionis, -iēs, -liónį (v. š. iš *Aniulioniēs*) — Vaškų par. pavardė Pan.

anī-met Iřl = anič mētai Lp adv. v. *aniemèt*.

āniolas bvL (l.; g. *áněl, áнял* Шейн Матер. II 362, 341, *анъель* Зап. рус. сб. XV в. 43) — anioļ Miež, š (D, V). Lekiaū kaip *āniolas*, o nupúoliau kaip vélņas Sim. Māžas kaip (v. š. *kàp*)

púola, *āniolas* pāduškā pādeda, ō kaip sēnas (v. š. sānas) púola, vélņas — ākmeni Lp. Kād pamačīaū iš tólo, manīaū rēģis *āniolā* Sim. Kād žmoniū teismai būtū diēvo teismais, tai daūģ *aniolū* būtū pragarē, ō daūģ velniū dangujē Sim.

ISTORIJA IR TARMĒM. 1547 m. anialai Mž 63₇, 1580 m. Anialui BGLS 183₃₁ (Br), 1600 m. Aniolas Vo¹ 469₁₂, 1677 m. Aniolay Vo¹ 92₃₀, 1787 m. Aniois ŽCh 4, 11, 43.

aniolēlis dem. v. *āniolas*. Pasīžiūrēčīau véido skaistūmo, kaip *aniolēlio* mīelo linksmūmo NS 1038 (Vb).

āniolišķas adj. — anieliski Miež. Tāvo gyvēnimas — *āniolišķas*.

anls m., anój f. — anās, BOH TOT Lp. *Anj* (v. š.) četveģū būvom abūdu sū sūnuū mīēstan Mrc.

any'sas (sv.; s beg nēra = z?) — Anies (im Memelschen) N, das einzelne Anieskörnchen K. **Anysai** — Anies B¹.

ānišķas adj. — toks kaip anō J.

Ānišķis — Ūdrijos vls. dvaras prie ežero, kurī šīandie vadīna irģi *Anišķio* ežeru (Онишки Vo 122). Dvaras yra pramin-tas nuo ežero vardo, šīandie jau užmiršto : **Ānis* ar **Anas* (cf. *Anýkštis*).

anyta — 1) Mannes Mutter KIL, R(M), Bräutigams Mutter Q, die Schwiegermutter der Braut oder Ehefrau, des Mannes Mutter in ihrem Verhältnisse zu seiner Frau N, K, R, свек-ровъ, świekra J, Miež, L¹, Š, vỹro mótyna Jb⁴, J³ 19,3. *Anýta* anúoja mařcią J. *Anýta* — vélnio pramanýta Ds. *Anýta* sušildys kójas — rankelēs J⁴ 962,5, Sch 33, Klv¹ 401 (197). Siuñtē *anyta* jáuną martēlē... linēliū ravēt Vo¹ 434₂₈. Žiókkit, žiotēlēs, káp *anyta* añ martēlēs! Gur. — Kād išeitū brolēlis, išsinēštū kardēlī, ō kád iškiřstū māno (v. š. *muna*) varģēlī iš *anytos* vartēliū! Sch 23. Neturiū valēlēs *anytos* bārti NS 606 (Brž). *Anýtos* šil-domas aš nesušīlsiu Klv¹ 401 (197). *Anýtos* laukū važiāvom... šalimis jójo vis dieverēliai Sch 22. — Rāsi *anytą* nepėrmanytą (NS 606 Brž) iř mošytēlēs nenuleñkiamas J⁴ 624,8. Rāsi *anytą* ne motynēlē iř šešurēlī ne tėvužēlī J⁴ 624,10. Labai rūsčią *anytą* gavaū Sch 23. Kišķ *anytą* už pēčiaus! NS 351 (Ppl). — Bijo māno motūtē *anyta* būti... Nebijók, motūte, *anyta* būti!... Visģ žmoniū močiulēs *anyta* būvo NS 362 (Ppl). 2) Schwester des Mannes, so genannt von dessen junger Frau LF (ar tikrai taip?). 3) Schwiegertochter, marti Ch (Ruth 1, 22 Vo³ 96, Ls 573)? Naomi ir Ruth Moabite, anita jos. 4) motynos sesuo? funaus funus tenewedie anjtas alba motinas jefferies MT 223a.

ETIM.: **pr.** a n e „senelė, Grossmutter“ || **sva.** *ana* „senelė, prose-
nelė“, **lot.** *anus* „sena materis, senutė“, **sva.** *ano* „senelis, prosenelis“,
gr. ἀνὸς μητρὸς ἢ πατρὸς μήτηρ Hes. „motynos arba tėvo motyna“ ŠvD
1922 Nr. 3–6 p. 274–8.

anytėlė dem. v. *anyta*. Siuñtė manė *anytėlė* žiemūžės šeko, vasa-
rūžės sniego Sch 19. Niėkins šešurėlis, niėkins *anytėlė*, apkalbės
iř mošytėlės J⁴ 678,8. *Anytėlė* nėdevė parnešiotti vainikėlio NS
351, (Ppl). — Pās sāvο *anytėlės*, pās bėrno motynėlės, usnelė
riečiaũ, dagiũ dagėjau, dilgėlužė smirdėjau J³ 584,6. — Táu gėro
nedarýsiu... darýsiu *anytėlei*, bernũžio motynėlei J⁴ 578,7. Dũk-
ružėle mào, baltà lelijėle, neduok vālios *anytėlei* skrynėlių
vóžytie! Vlkv d. — Sunkũ bũti pās *anytėlę* Jb¹ 28. Marti mũšė
anytėlę NS 1391 (Brž). Važiũosiv dvaružėlin pās sėnà *anytėlę* J³
806,10. O, dievũliau, kaip àš čià prigũsiu? *Anytėlę*, ne močiũtę
ràsiu J⁴ 1036,12.

Aniũka (v. š. *Anũika* Lp), Aniukà, -õs, Aniukà Žsl. dem. v. *Anė*.

Aniũkštis — Baguslaviškio (Dievógarsio) par. pavardė.

Aniũlis — Laukuvos par. pavardė P², Kařtenos par. pavardė Sr.

Cf. la. *Anulis* — g. v. LV 94, 108.

Aniũnai — 1) Kupiškio par. sodžius Vš II 20, 2) Linkuvos vls.
sodžius.

āniuolas (l.), pl. **aniuloi** Grl (LB 172₃₇, 233₉) — anioł, Engel LB
170₂₇, 233₃, Šl, Grž (Bs⁴ 169₂₄), Kt (Bs⁴ 4₉), Bs⁷ 282₂₄ (Lankupėnai,
Vlkv aps.), Ož (Bs¹ 21, 57, Ož² 77), Srd (Bs⁷ 13₂₈, Bs² 33), Sln (Bs⁷
25₃₄, LT I 62), Jž (Bs⁴ 233₃₈, 294₄, 308₉). Mergũžė, kàd *āniuolo*
širdį turėčiau, amžinaĩ tavė mylėčiau Op. O kàd tavė *aniuo-*
lai! Sln.

āniuoliškas adj. v. *āniuolas*. Kàd iř *āniuolišką* širdį turėtum, jįs
tavė tuõ sāvο piktumũ pravrĩkdys Vlkv.

aniuliũkas dem. v. *āniuolas*. Jũs tàs vaĩkas toks gražũs, kaip
aniuliũkas Op.

Aniũtė dem. v. *Anė* Brž (Ba² 90).

anyžas (sv.: l. *anyž*) ppr. **anyžai** — Anis N, pimpinella anisum
Mit II 140, Jn (Kv), Žn 27.

anyžiai — Anis R (K), Šl, anyž L¹. Beda jums..., kurie duodate
deszimtinę isz miėtru ir isz aniziu GN 386 (Matth. XXIII 23).

La. *anīži* Std I 393 (vok.) : **gr.** ἀνισον „Anis“.

aũka v. *àkti*.

anka (Ak 49 rašo *ankà* — oko u sieci) — die Schlinge, in der
die Segelstange hängt N, überhaupt eine Schlinge od. Schleife,
welche sich beim Binden eines Bandes, einer Schnur etc. bil-

det K, Schlinge in einem zum Hängen dienenden Strick LF, das eigentliche Netztuch am Kurrennetz LF, Lv 213.

ETIM.: gr. ὄγκη γωνία, μέγετος Hes. || ὄγκος m. „kablys, vašas“, lot. *uncus* „lenktas, kablys“, skr. *apkaḍ-ḥ* „kablys, įlinkimas“ (|| *āṇcati* „lenkia“): lot. *ancus* „kreivarankis“, gr. ἀγκύλος „kreivas“: sl. *phkoib* „vašas, inkaras“ Bg¹ 108, Berneker SEW I 267.

an-kabl̃nti ž. = a. užkabinti (uš- Ds : *ušėina*). katil̃as ankabin-tas walgiou wirt̃i D² 21₁₅.

añ-kaklė — Belästigung, Beschwerde, Aufhalsung K. Visù keliù ganà daũg *añkaklės* turėjau Sch 158. Vaikai padāro jām daũg *añkaklės* K.

ān-kaklis, -lio — 1) ошейник. Šunie antrišo *ānkacli* (v. š. *ōnkak-l'i*) Als, 2) naszyjnik, ozdoba na szyję J, 3) тягость, хлопоты, неприятность. Jič *ānkacli* (klāpatą) tūri sù ponù J. Antsikóriau *ānkacli* (nāštą) ž.

an-ka'lnė¹ *Anka'lnėmis* lāpė bėgió lódama J² 219,36.

ankalnėlis dem. v. *ankalnis*. *Ankalnėliais* váikščiódama... nesu-láukiau sàvo jáuno jaunikáičio J⁴ 915,2.

Añkalniai — Ilguvõs ap. kaimas.

anka'lnis, -nio — 1) v. *ankalnė*, 2) góral, mieszkaniac gór J.

Ankalniškiai — Plókščių ap. kaimas Vr.

ankara (sv.) — achtel piwa, dwunastogarcowy П.

1. **añkaras** (sv.: vok. *Anker*, l. *ankier*) — боченок J. La. *eñkurs* „t. p.“ BW 9423,6, 19724, 32781¹ (V 693), VI 163, ž. *unkurj̃s* Sr.

2. **añkaras** (vok. *Anker* > l. *ankra*) — 1) якорь, Anker GrI (LB 201_g), 2) Klammer, Haken l. c. 331.

ankarėlis dem. v. 1 *añkaras*. Jis *ankarėli* alaũs àtvežė J.

an-karj̃s — kūzāvas, iñkilas, Waldbienenstock J.

Ankė (vok.) dem. v. *Anė* — Aennchen N.

ankerj̃s (J s. v. *onkeris* — zrosle žiarno) — sudygęs rugys. Dúona iš *ankeriũ* Als (Jb).

ān-kišenis, -nio (hibr.) — nakieszonek, lampas na kieszeni J.

an-klodė — užklodė, l. koldra Pnv (Pan).

ankmenys : unkmenys — akmenys Pmp (Pan — Nurkaitė).

Añkodas — 1256 m. jótvingo vardas, kurj̃ rašo IL 832, Анкадъ : Ан- yra *ān-* (lie. *añ-*), nes skiemeñis *añ-* (= lie. *ān-*) vietoje IL būtų parašiusi *Онкадъ. Vardo galūnė *-āda-s* : la. r. *Ciskōds* —

¹ [Rankraštyje po žodžio *an-ka'lnė* palikta tuščia vieta, tur būt, žodžio reikšmei įrašyti. — Z. Z.].

Latgalos miestelis, 1216 m. Prutenus, qui olim dicebatur Warpoda Preuss. Urk. I 7, lie. *Čiùlodai* — Kupiškio par. sodžius Vg II 20, Bg¹⁰ 79.

ankoniškis — kilęs iš Ankonos miesto. Jeronims Ankoniszkis, Bałtramiejus Bariszkis, Kotrina Kwintiszki V³ 5.

Ān-koptis, -čio (v. š. *ōnkuoptis*; ne Unkoptis TŽ I 122) — Endriejavo par. soda (J. Balsevičius).

an-krantis, -čio — nadbrzeże. *Ankrančiu* tvorà užtvėrta J. Eik *ankrančiais!* J.

ankrantūžis dem. v. *ankrantis*. Sutikau grios šucėlį *ankrantūžiais* ateinant J³ 986,5. Pamačiau savo mergužėlę *ankrantūžiais* váikščiojant J⁴ 1075,5.

ankrytas¹ v¹³ II 195 — Anfall (der Pest) Ls 165.

án-krytis (v. š. *ōnkrỹtis* Sr, instr. s. *ōnkrỹtō*) — ligos, nelaimės užkritis, užpuolimas Bg¹⁰ 26, choroba oczu J.

Anksa (Onksa P²) — Pavandenės par. pavardė. **La. Añksis** — g. v. LV 88, 108.

anksčiaũ r., **-čiaũs** (unkščiaus — raniej SzD) — früher N, K, раньше Š. Kuris *anksčiaũ* atsikėlė?

anksčiausia r. adv., **-siai** N, K — am frühensten N, K.

ankslynas — alksnynas, Erlen-busch,-wald Lp, Zs.

ankslinis adj. — alksninis. Perlojōs bernėliai — mandr̃ raiteliai... įč... *anksliniai* balnėliai PrI d. (TŽ I 259 Nr 123).

añkslis Lp, **ankslỹs** Zs (Bg¹ 51) — alksnis, Erle.

anksta (ąksta P²) — draba (*bot.*) P¹ 112.

ankstáiniais adv. — рано, früh Sr. *Ankstáiniais* atėjaũ J, Bg⁶ 18. **Pr.** angstainai adv. „morgens“.

1. **añkstas** sub. — рань Bg⁶ 17, frühe Morgen. **Iš aňksto** — früh R, früh morgens N, von frühe an N, K, zawczasu, beizeiten Š. Niėkada iš *aňksto* negali žinóti, kàs rytój būs Db. Iš *aňksto* atėjo prie (ž., v. š. *př*) mūdums Sr. Užmóka nuómą kàs pūsmetį iš *aňksto*. Malda iš Angfto DK 57₁₃ (Ls 558). izg ágfto... mēldžēs DpO 142₁₈. Reikė iš *aňksto* tatai (šltuo) pasirūpinti, dabaĩ nebė mētas Š. Užsimānė eiti **nuō aňksto** medžióti Ba² 265, (Rd). Šĩryt bitės ėjo, **prō aňksta** Ds. Wiefchpatie ankstie ifschklaufiki balsa mana: pro anksta pagatawifju mane tawęspi irgi laukfju 1570 m. Mž 511₂.
2. **aňkstas** adj. — ранний, früh(zeitig). Nuō *aňksto* rýto ligi naktēlēs áugo-žaliávo māno rūtēlēs NS 1296 (Kp d.). **Ankstāsīs, -stóji** — der frühe aufsteht N.

¹ [Prieš šį žodį pieštuku parašytas klaustukas. — Z. Z.].

ETIM.: got. *ūhteigs* „zeitig“, *ūhtwō* f., sva. *uohta*, s. isl. *ótta* „Morgendämmerung“ Zupitza Gutt. 142 : skr. *aktú-h* „šviesa, spindulys“ Brugmann Grdr. II,1³ 435, Hirt Ablaut 630 (|| *nakts*). Skr. *dñjasā* adv. (instr.s.) „greitąja, staiga, schnell, plötzlich, eig. glatt“ (: *dñjas*-n. „tepalas, unguentum“) Bz GGA 1896 962 (Trautmann Wb. 9) čia pridėrėtų, jei dauksiškė mūsų žodžio rašyba (iš *añgsto*) būtų tikra ir, be to, pati *nakts* būtų kilusi iš ide. prolytės *nog^o-t-s (>nokvts): eng^o- (>eng^o- || neg^o-) „tepti“. Taigi, *nakts* ir *añkstas* būtų „teptas“ (sc. laikas), ir per tat „tamsus“.

ankstėinai Kv, **ankstėinais** (v. ž. *onkstēnās* Kv) — рано, de multo mane Bg⁶ 17. Rýto mėtą *ankstėinais* pašókęs, Guñbas stāčiai nudrōžė pās Keselienės vaikū mōkytojo Jūrgio Ž¹ 311. *Onkstēnās* bōva — labai ankstl Ž. Pintine neszina, skubinose ritmetejs a n k s t e n a j s I¹ 9. *Ankstėinais* (ankstėnajs) atsibaldė svečiai J I 145. Šeimyna šiañdien *ankstėinais* (ankstiėnajs J I 19; falso Bg⁶ 18) parėjo nuō dārbo J. Pr. *angsteina* adv. „morgens“.

ankstėliai (raniutko) kėltis, vėlėliai gulťis Kv¹ d. 335 (Vr).

ankstėliaū — немного раньше Š. Reikė tau ateiti *ankstėliaū* Ds.

ankstėti, -ėja — wstawać wcześniej J, rano robić coś kolwiek, etwas früh tun Š. Añ ankstl keli tū? Kās čia *ankstės*! J.

ankstl adv. — poranu, rano SzD (unkfti SzD, PS II 88, Ev. 63, unksty Ld 86₁₂, *unkstl* Ds), frühe R, N, K, frühzeitig R (Angstl), frühmorgens, frühe im Jahr N, wcześniej J, Miež, L¹, SH 10. *Ankstl* kėlti K. *Ankstl* rýtą — porankiem L¹. *Ankstl* ganà — frühe genug N. Rytō *ankstl* — jutro rano L¹. Labai *ankstl* — raniutko L¹. *Ankstl*-vėlai — frühe und spät N. *Ankstl* pabalnosi, vėlai teišjosi Miež. *Ankstl* balnojo, vėlai išjójo Jnš (LF 50). Kōks paūkstis rytmetỹ *ankstl* rỹkau(ja), tã diėnà visos kātės pjáu(ja) Sch 92. *Ankstl* rýtą rytūžį saulėlė tekėjo Dn. Dār perankstl (peř *ankstl*) — es ist noch zu frühe N. a k f t i... atėio grábop' DPo 245₆. a n k f t i (a k f t i 216₁₁, a g s t i r f t o DK 22₁₇, a n g f t i 58₁₆) atėidawo iop DPo 109₈₀. pėkis kartūs ĩpaczej ĩšėio a g f t i 128₆.

Ankstl iš **ankstie* || *ankstiež*, kas yra vienaškaitos vietininkas iš *añksto* „Frühe“. Del „circumflekcinės“ priegaidės pavirtimo prievieksmiuose (adverbia) „akūtine“ plg. tai, ką esmi parašęs TŽ I 433.

ankstýbai adv. — anksti K, wcześniej Miež. Šikšniñiukas karbačiukas mokiñs tavė dirbti, žalià béržo rykštuzėlė *ankstýbai* pribūdins Kl^v 222 (113, Katýčiai).

ankstybà — исповедь. Ankstýboji (sc. mišià) — die Frühmette M, N, K, **ankstybóji** Kv — confessio peccatorum Jn. *Ankstybōs* eiti (Als, J) ĩ bažnýčia — eiti spāviedies J. Eina davātkos, eina mer-

gaitēs *ankstybōs*, nēs šiaņdien būs daūg kunigū Ž¹ 313. *Ankstybōs* eīti — išpažinties Kv (Viltis 1908 Nr.82).

ankstýbas, -ba K, -bà Sr — frühe, frühzeitig R, N (am Tage sowohl als im Jahre N), von einer frühen Art K, frühzeitig Mit I 386, панний J, Miež, Š (Ls 592). *Ankstýbas* svēčias nenakvója (neilgai viēši Db) Mit III 541 (Visbarynai). Šīmet mūsu *ankstýbas* vasarójus (anksti priējo) Op. *Ankstýbas* pavāsarīs Nm, Op. *Ankstybs*, ō negývs; tuōj turēts peī tvōrā šóka B¹ 13 (Kād nustipusi jáunā ērytī peī tvōrā pērmet Sch 57). *Ankstybs* stýps, vēlybs pýps (<pýpsi) Jnš. *Ankstybà* dār valandà V⁹ 18, Nm. *Ankstybos* ropūtēs K. J1 (obelis) vēdē labai *ankstýbus* óbuolius Nm. — *Ankstybāsis* (-ýbāsis K, -ýbāsis ž.) būrnā šlúosto, vēlybāsis akls krāpšto Sim (vēlybāsis — akls Miež,... šlúosto Sch 76). *Ankstybāsis* dantis rakinēja (rāk J, t. y. rākia), vēlybāsis akls krapštīnēja Pln (Jb¹ 36, krāpšto J, vēlybāsis žiόvauja Sch 76). *Ankstybāsis* nepýpčioja Sch 74. *Ankstybóji* augyvē — Frühmutter, die zu bald nach der Hochzeit geboren hat N. Vārna *ankstybóji* dantis, vēlybóji akls krāpšto D⁴ 50 (PŽ 49). *Ankstybóji* vārna dantis (dañtī Miež, Sch, rakinēja Jb¹), (ō Miež) vēlybóji (vārna Jb¹) āķī (Miež, Sch, akls Jb¹, krapštīnēja Miež, Jb¹ 37). *Ankstybóji* vārna snāpā, vēlybóji dār akelēs teb(e)krāpšto Sim. *Ankstybieji* (Sr, -bi J) ja-vaī kaītais geresnī, kaītais prastesnī (blogesnī J). *Ankstybosios* mīšios Op. Iš *ankstybūjū* grūdaī, iš vēlybūjū pelaī Sim.

ankstýbē — die frühe Zeit R, N, die Frühe K, wczesność Miež.

ankstybiaū adv. — wcześniej Miež.

ankstýbis, -bē — ankstybasis. Pasisējau *ankstýbių* žirnių Nm.

ankstybókas adj. — zawczesny, przedwczesny Miež.

ankstybūmas — Frühzeitigkeit K, (za)wczesność Miež.

ankstydintīs — vengti, šalintis. patīs neprietelej ānkstydinsēs nu muszōs regiedamis tejp mažā kariaunā regāntes grumtījs D¹⁰ 9.

añkstie (v. š. ãn'kstēi Ma, SInt : ankstie I¹ 68, I² XI 45a₃₉, SA¹ 156, 587, ānkstie v¹¹ 94, ŽCh 186, ankstyī SA¹ 343₃₉, ŽCh 138, 186, ānkstīj D⁷ 135, D¹¹ 38, ānkstej Jzm 89, ãnkstei Ba² 358₂₉) ž. = ankstī. *Añkstie* kēļēs negraudēnsys (2 sing. fut.) Sim. *Añkstie* sēdamas devýnis metūs išgrājysi, ō dešimtā pragrājysi Sim. Sēdamas tāikyķ laikā — neī par *añkstie* neī par vēlaī Sim. Kās nóri gaurúotā ganýķlā (Kv, v. š. ganīķkla Sim) turēti iī gražiūs gývolius laikýti, tūri vēlaī pavāsarī išgiñti, ō rūdenī *añkstie* pargiñti Sim. Kās *añkstie* váikšcio(ja), tās geraī nešiό(ja) PŽ 22. Parvažiaváu lig ne-

išaušus, ar nè *añkstie* Als. Tekinēli!... Kodēl tū neglēdi *añkstie* rytēlī? Klp¹ 3. Kās pabūdins *añkstie* rytēlī? D⁷ 5. Pakīrdēs *añkstie* kēlēs V⁹ 196. Dūk man iſchgirſti angſtie ſuffſimilima tawa, nēs ingi tawe nūſitikejau 1570 m. Mž 479¹³. Wiefſchpatie ankſtie iſchklaufiki balfa mana 510¹⁷. reik ankstii (= *ankstī*) keltiis MR 9.

ankstinās I — rankiem TŽ I 345 be nēra skaitytinās ankstýná(i)s, kas būtų iš prolytės **ankstienais** (v. ankstėinai)?

añkstinti — 1) делать раньше, чем следует, zufrüh etwas tun J, Š, спешить, уходить (о часах), vorgehen Š. Kām taip *añkstini* sēti žirnius, ūgnį kūrėti? J. Māno laikrodīs *añkstina*, ō tāmstos vėlina Š. 2) refl. — sich früh aufmachen, früh aufstehn N, wczesnić się, śpieszyć się Miež, wczesnie wstawać J. Kō taip *añkstinies* (Ds) — ankstl keli? J.

ankstl-ryčiai — išaušriai, rytas L¹ s. v. *zaraneh*.

ankstiros N — ankštirai.

ankstirótas — finnis N.

ankstyti D¹¹ II 74, 299 — zaudern Geitl 76 (ongstaus — abhorreo D¹ 1). ryžysys ant ko norint nepesnoies, neanksties, bet atlikdavo ir dirbo nuweiktinaj D⁵ 35¹⁰. Temistokles nukėlawęs į Lacedemoną anksties wiesnibė waidintėis D¹⁰ 23¹⁸. Kieynonoris rekalajs skotodamos ne anksties D¹⁰ 244⁸. tasaj rodidamas sawa klauti ir bendrybą neanksties jo lan-kyti D¹³ 620. nereik ilgaj ankstiteis D¹⁸ 59. ne reik sū tūmi ankstiteis ir lauktī lig suloms sūlužant arba sukuszant D¹⁸ 30. nebibuwa ko benajryties ir beankstyties suwienawimū tūdums zokanums D¹⁸ 399. Wissados io kaļpaj sū piningū sunkomis paskou io wajksacioē, idant galietum kiykwieną rekaļauientį tujeau sūszelptī, idant ankstidamōs neroditumes sziksztaiis D¹⁰ 47¹⁰.

ankstývas, -yvà JJ 36, VI (J), Ls 353 — porankowy SzD (unkſtiwas), ranny SzD, J, L¹, Š, wczesny, zawczesny, rychly L¹. *Ankstývas* vasarójus Ds, Kp. *Ankstývà* paukštēlē danteliūs krāpšto Nj. *Ankstyvò* (ankstyvóji Š — ankstl kēlusi) varnēlē danteliūs, danteliūs, vėlyvò (vėlyvóji Š, varnēlē Dks) akelēs, akelēs (sc. krāpštosi) Dks, Š. ankſtywà ir wiedybà lytu 1666 m. KIGb 128. *Ankstyvì* rugià Ds, Kp. *Ankstyvì* žirniai, vėlyvì linai J. Unkſtiwos maldos — jutrznia SzD. *Ankstyvosios* mišios — jutrznia, prymarja L¹. Váikščiojo šešurēlis pabarēmi, parugēmi, prašinējo saulēlēs bē kepūrēs, bē kepūrēlēs: — Vai, saulēle motūle, rytúose *ankstyvúose* (v. š. ankscyvuosa)! Dár māno martēlē nenuiľso, nenuvařgo TŽ I 216 Nr. 38 (Mrc d.).

ankstývė — крупка, mazka, wiosnówka, draba verna (bot.) Mt (P).

ankstývis, -vė — ankstyvąsis. *Ankstýviai* žirniai Ds. Pasisėjau *ankstývių* žirnių Kp.

ankstokai adv. — etwas frühe R, ziemlich frühe N, K, слишком рано, рановато Š. *Ankstokai* atsikėlėme, būtume galėję dār pamiegóti Š.
ankstókas, -okà — zaranny, wczesny Miež, Ds. *Ankstóka* (n.) dá miėžiai sėf : rugiai tebėr bembly Kp.

ankstumas — die früh Zeit R, N, die Frühzeitigkeit K, раннее время J, Miež, rychłość L¹. Koks čià be *ankstumas*, kàd jaũ sàulė tèka Š, Ds.

ankstùs adj. — früh Mit I 386, ранний J, Miež, Š, Sr, zaranny L¹. *Ankstùs* čėsas — Frühzeit B. Labai *ankstùs* — raniutki L¹. Kàs iš tó *ankstaũs* kėlimo, kàd nėrà diėvo padėjimo PŽ 23. Augin manė motynėlė... *ankstaũs* rýto kėlėjėlė J³ 833,2. Nō *unkstaũs* rýto lig naktytālās áugo-žaliàvo māno rūtālās Bgl. Kuėgi rėdaĩsi, kuėgi taisaĩsi, jaunóji mergýte, šĩ *aĩkstu* rýta? Klv¹ 173 (85 Gilijos par.). *Aĩkstuji* rytėlĩ pribūdinau J. Kėlk *aĩkstuji* rytėlĩ nutekėjus J. *Aĩkscios* ávižos — anksti sėtos Ž.

ankstutėlis r. — labai ankstus L¹ s.v. *raniutki*.

ánkščia — pożyczana, mutuum, commodatum SzD (unkščia), Ls 544, reikalas, pryvolė KIL s.v. *Gewerb*, geliehenes Geld N. Unt unkščios paduodus — pożyczalnik SzD. Unkščiu imtas — pożyczalny, pożyczony SzD. Unkščiu duomi, unkščiu imu — pożyczam SzD. Unkščiu (=ánkščia instr. s.) — pożyczkiem SzD. ánkščia (=*ánkščia* instr. s.) dũstė DP 284₁₀. ánkščiomis dũkite 284₁₀. dũkite ánkščiomis 494₄₁. iĩsfái múmus... iĩ ákščiomis dáwe 242₁ (=DPo 320₃₄).

ánkščia — ankšta vieta. Čià ne *ánkščia* (J I 20 iš šio žodžio yra pasidaręs veiksmazodĩ † *ánkšti*!) skrynĩai padėti.

aĩkščiai adv. v. *ánkštùs* — ciasno, ściśle SzD (unkščiey). Diėvo malónė tekėjo upėliais iĩ *aĩkščiai* raĩgės žemũčiais slėnėliais Ba² 458₂₆. *Aĩkščiai* (L¹ rašo angščiai; geriau bus: *glaũdžiai*) sũglaustas — zwarty L¹.

ánkščia-imỹs, ánkščiaimio — pożyczalnik, co u kogo pożyczasz SzD (unkščiaimis).

ánkščiojimas — Jammer BGLS 270. Ankščczoghimas ir beda mane fugawa (uėbeija) BrB² Ps. 119 (XVIII, 7). Apėmufes mane buwa wirwes smerties, ir wargai peklos mane uėpũle buwa, Ešč ataijau ing ankščczoghima ir reka (Ešč tapau ankščczoghime ir rekaie) BrB² Ps. 116,3.

ánkščioti — ánkščia, ánkščiomis dúoti, leihen N. ágfjziokim' DP 287₃₄.

ánkščioti — sich ängstigen, sich sehen BGLS 270. Togidel ankščczoiam (dufauiam, giedzam) muřu namũ BrB² Kor. 5, 2. anis ankščczios kaip gimdanti BrB Jes. 13, 8. Ik kolei rupinfiuos dufchoie mana ir ankščcziofiuos řchirdija? BrB² Ps. 13, 2. kurius antra karta ankščczadams pagimdau BrB Gal. 4, 19.

ankščiotis — стесняться, kępowac się, żenować się: *Ankščiotis iš-tarti tięšą iš gędos (kàd blogai padarė) J.*

ánkščiuotas — voll Hülsen K, Ls 560, strączasty J, L¹. Šįmet *ánkščiuoti* žirniai J.

ankšlapūtė (ąkszlapuuty P² 19b) — arbutus, miltinė a- — uva ursi (*bot.*).

ankšta — die Enge, das Gedränge N.

aňkšta n. v. *aňkštas* — ciasno Miež, L¹. Mūsų trobų *aňkšta* viętos Š.

ankštaį adv. — enge R, K, BGLS, ciasno Miež, ściśle L¹. twirtai ir ang fch tai BrB Hiob. 41, 6 (BGLS 86_{1a}).

ankštainis — ankštiniis, спручковый. Iš grūdų *ankštainių* (TS¹ rašo ang-) vartojami... yra vikiai, pupėlės, žirniai TS¹ 51.

Ankštakiai (v. š. *ąnkštakā*) — Kretingos par. sodà prie Tėžės upės.

ankšt-akis, -akys — ankštomis akimis, schmaläugig. Tį a n k s z t a k é j arba platburnej išzgrudę išz uksinių pamarių tus Getus D⁵ 3₂₈.

ánkštara — robak pod skurą bydlęт П, KosL 128a, Kv; siliqua P¹ 98, ppr. **ánkštaros, -rų** Ms, Slnt — inkstirai, węgry D², Bg¹ 100 (—ras J yra irgi pl.). *ánkštara* vadina dėžėlės pavidalo sausvaisį, kurisai turi viduję pėrtvarą iš išnókęs atsidaro tuó būdù, kàd abi jò skiltys atplýšta nuó pėrtvaro Db (V. Vilkaitis).

ETIM: < ide. *on(ə)g^w(h)-s-torā* : germ. *angra-z* m. „Kornwurm“ (sva. *angar*, vok. *Engerling*) = sl. *ęgrō* > l. *wagr, wiegier* „inkstiras“: lie. *angis*, lot. *anguis* || lie. *ungurys* || pr. *angurgis* || kurš. *enguris* (iš kur kurš.-la. upės ir ežero vardas *Eņgure* BG 188) „Aal, angiės pavidalo žuvis“ Bg¹⁰ 194, 267.

ánkštarinas adj. — siliquosus P¹ 117.

aňkštas adj. — eng R, N, K (Ls 559), тесный Š, ciasny J, tūrįs mąža érdvės. *Aňkštas* drabūžis Dkš. Kėlias iš dangaus karalystę *aňkštas* Tot¹ 259. Jõjo apsiaūstas *aňkštas* J. Peř kuriųs (sc. tyrus) vienas *aňkštas* kelalis tebūvo D¹³ 130. tas Swiets.. eft tau labai mažas, Kaip lopifchelis a n k š t a s 1566 m. Mž 186₈ (kf=kfch=kš, kaip ir Bretkūno: a n k f t o f u kalnofu BGLS 81₃). U n k š t a wieta fienoy SzD s. v. *macloch*. Añt dukšlių (erdvų) rūbų negalėsi *aňkšto* apsiaūsto užsivilkti Š. Zbonas... u n k f z t o kaklo SzD s. v. *bania*. Eiti išg dañgų nenór *ankštų* kelių KG 574. žmones... wáikšcizioie... grúbumi ir a g š t ū kėlu DPo 124₇. Kodrin' t ū a n g š t ū i u teip labai biéurimes? DPo 362_{1a}. *Ankšti* bātai J. Mán peř keltį (krājų Rdm) veřžia (kója): *ankšti* čebātai Op. *Aňkštos* kailinių rankovės Dkš. *Aňkštos* marios — Sund R. *Ankštās* akis įgāvo D⁵ 6_{1a} (Pratarmė). Žmónės būvusys *ankštomis* akimis D⁵ 3_{1a}.

ETIM. Dk, L, Vš ir kiti rašo *aňgštą* su g, rišdami šį būdvardį su veiksmazodžiu *ęngti* „lupti, dirti“. Paprastai *ankštą* kildina iš prolytės

**anštas* ir veda vienon draugēn su šiais žodžiais: lot. *angustus*, sva. *engi*, skr. *qhúh*, sl. *grzok* „узкий, wąski“ V. Jagić Arch II 398, Bg¹ 99 ir kt. Ir man atrodo, kad *añkštas* bus kilęs iš **ang-sto* (*gs* > *ks* virsta *kš*): *angd* „отверстие, praengta skylė“ || **ang-stas* > *añgštas* „esąs, stovįs toje vietoje, kur gali nusiėngti, t. y. тесный, eng“¹. Suom. *ahdas*, lpN. *aðes* „eng“ esąs kilęs iš aist. būdvardžio *añkštas* Thomsen Berör. 158, Wiklund Entwurf einer urlapp. Lautlehre I 42.

ankštė — Bedrāngnis KK¹ 76 (BGLS 100.), Ls 282.

ankšterai — wāgry, węgry SzD (unkszteray), Ls 162. Añt kārvēs nūgaros susimeta kaĩtais pō kēletą dešimtį *ankšterų* Vt 99. La. (< kurš.) *anksteri* „Maden, Larven unter der Haut des Rindviehs sich entwickelnde; Engerlinge“.

ánkštėtas — voll Schoten R, voll Hülsen N, K, Ls 562. *ánkštėti* žirniai R, SInt.

ankštėti, -ėja — 1) суживаться J, š, становиться теснее š, ankštyn eiti. Gerklė prādeda *ánkštėti* ir nebėgaliu (negaliu J) nurýti. 2) refl. стесняться. Anā prāded *ánkštėtis* J.

ánkštėti, -ėja — стручиться, Schoten bekommen, ansetzen J (š). *ánkštėje* (daūg tūri ankščių) žirniai šįmet, vārpėje miėžiai, vāltėjusios āvižos, grūdėje griškai, pupėjusios pūpos, žolėjusios plevos J.

ankštýbė — die Enge (als Eigenschaft K), Engheit N, теснота Miež, š. Unkštibe kielu — ciešn SzD=r. kelių *ankštýbė*.

ankštima — ciašnina J, теснина, ущелье. Kėlias... būvo *ankštima* D¹⁰ 121₁₁. Pėrplaukė pėr jūros *añkštima* V⁹ 197 (=sąsiauri Ds). *Ankštimojė* taĩp dviėjų skaĩdžių atradaũ tą árklį bestóvintį skersai kėlio V⁶ 22. Kėlia... užtaškāvo ... gĩrios *ankštimojė* D (Mit III 268). Užleĩkēs seklimōs *ankštimoj* viėnus nukāvo, kitūs sugāvo D¹³ 246. Kalnų viršūnės iĩ vlsos *añkštimos* būvo vókiečių užgulti (cf. V⁹ 82). pasistiprinusis kiba i parsigāndusius wokitius, iszsimusze isz a n k s z t i m u i r butinaj pargalieje neprietelius V⁹ 82₁₄. tñnkiaus kajp sakiau po kėlės tukstāntēs tegrumies dieĩ a n k s z t i m ū i r gĩriũ D⁶ 190₂₄. Termopiliũ¹ [a n k s z t i m a s tarp Tessalijos ir Akajos D¹⁰ 19₂₁] a n k s z t i m ā s ūstōtĩ ir warwarrũ tolaus neblejstĩ D¹⁰ 19₄.

ankštyn eiti — enger werden K. Lāpės ūrvas gilyn eina *ankštyn* š.

ánkštingas — стручистый Miež, schoten-, hülsenreich. Vėliaũ sėti netokl *ánkštingi* (v. š. *ánkščiñgi*, sc. žirniai) Lp.

ankštinis ž., v. a., **ánkštinis** r. — стручковый Miež, š, łupinowy L¹. *ánkštiniai* augalai — Hülsenpflanzen š. *Ankštinės* žolės — Hülsenkraut K.

añkštinti — 1) ścieśniam SzD (unkštinu: j < β = š), zacieśniam SzD (uuuštinu: u < k), enge machen, einengen, verengen N, ścieśniać,

zvēžāt J, Miež, Sr. Aš benóriu *añkštinti* sprāgā J. 2) refl. сrec-
няться, krepowāt sē. Jls *neañkštindamos* (ne ankština n t e j s) nē
kokiomis šnekomis gāļš (gal J) provótis, tiesótis J.

ankštirā -- węgier (na grzbiecie bydłęcia) J. **ánkštiros** pl. R —
ankštirai.

ánkštiras — Finne im Gesicht R (Ankštyras: y=žem. y<i), Edde-
linge, Würme unter der Haut des Rindviehes R (Ankštirras).

Ankštirai N, K — Angerling Q², Finnen auf dem Gesichte; die
Glimer, kleine Schwülste auf dem Rücken des Rindviehes im
Sommer, darinnen Würme wachsen R, N, K, Angerlinge, Ge-
schwüre M II 28, Maden Ls 162, 165.

ankštirúotas — finnig R, voller Engerlinge K.

ánkštis, -ties f. — strāk SzD (unkštys), J, Miež, L¹, Š, Schote R, N,
K (Ls 162), Hülse bei Bohnen, Wicken, Linsen K¹ I 660, legu-
men P¹ 98. Žirnių *ánkštis* K. Tutis (ar ū?) tėvs, o pampalā
mótē, pabiriniai vaikai (Žiedai, *ánkštis*, žirniai) B (Sch 68). Ma-
čiaū, kai ī viena pūšē *ánkšties* mūsų žirnių penki vėjai įsisėdē
važiavo aūt vandeis Sch 137₁₀. *ánkšties* pavidalo — strākowaty L¹.
Žirnių *ánkštys* tåbaluoja kaip ēglės kankorėžiai J. Šimet grāžios
žirnių, pūpų *ánkštys* J. Žirnius iš *ánkščių* išaižyti N. *ánkštis*
(žirnius) aižiaū Jb¹ 88.

ETIM.: *añkštas* „eng, techный“. Del žodžio sudėties plg. grutę *rūgš-
tis* (*rūgštį* Ds, LnkM) „Säure“ || *rūgštas* K, *rūgštūs* „sauer“, *sótis, -ies*
„Sattheit, Sättigung“ || *sótus* Ds, *sótus* Slnt, *sotūs* (n. *sōtu* K) K „satt“.
Taigi, *ánkštis* yra *ángštis* < **ang-stis* „ankšta makštis=angėlė (pra-
engta skylutė), kurioje randasi sėklos“.

añkštis, -ščio — techota, techость, Enge, Gedränge Š, ściskanie J.
Jls tūri dīdį širdiēs (aūt širdiēs dīdį J) *añkštį* (rūpą).

ánkštytas v. *ánkštėtas*. Žirniai... išaugo... iř *ánkštyti* be gālo būvo
Ba^a 138, (Klōvainiai).

ankštyti, -što — łuskać, łuszczyć (groch) J.

ankštokaī adv. — ziemlich enge K.

ankštókas, -okā — ziemlich enge K, ciasnowaty, nieco zaobcisły
Miež.

ánkšt-pipiris, -rio Gr1 — makštinis pipiras Ds, турецкий перец,
papryka L¹.

ánkštuotas — mit Schoten versehen N. Jāvas *ánkštuotas* — Hülsen-
frucht M II 281. *ánkštuoti* javai N.

ánkštū n. v. *ánkštūs* — techō. Vienām *ánkštū*, dvīem gerai, trīms
perliūosa (Paslaptis) Ar. Sū tīek šeimynos šitōj trobōj būs *ánkštū*
(v. š. uñkštu) gyvėnti šmn.

ankštumā, aňkštumā — eine enge Stelle K, теснота, теснина J, Š, SInt, Vvr. Deļ *ankštumōs* negál (pa)búti J. Lāpēs ūrvas giljñ eina ankštjñ, pačioj *ankštumoj* šuō (šuvā) ljsdamas gāli įkliūti Š. Kād *ankštumō* būtumei, seniaī būtumei mīrēs J.

ankštūmas — die Engigkeit R, die Enge als Eigenschaft K, теснота, теснотъ Š, ciasność Miež, L¹, ścisłość L¹. Toks *ankštūmas* bažnųčioj ir toks troškūmas, kād žmónēs alpsta Š. Tai *ankštūmas*, nē įlįst negaliū! Pnv.

ankštuonis, -ies — lánkuonis(ies), spiečiui ieškanti naujo gyvenimo bitė, Spūrbienė, suchende Biene. Ape ąngszto unys, ouksus arba sakarus ir ikitus. Angszto unes yra darbīnikes bīttes spįjtaus, kōrios jėau kėlles dienas pīrm to, kad jū aulys spįjstī nor, wīs aplinkuj ľakio žwalgydamos, idant sawo spįjtluj gerą gywenimą įisīdabotu. Dielto jos wīssas skyles bej kāmpus išzweĳzies ir diel to ąngszto unes wadinas D^o 18 atskaida (kurioje šį žodį D pakartoĳas net 5 kartus. A. Leskien IF XXXII 206). La. *uoksts* „t. p.; Schnüffler“, kas rodytų veiksmazodį la. *uoksti* „schnüffeln, spūren“ neturint nieko bendro su *uosti* „riechen, wittern, schnuppern“=lie. *uostyti*. Daukanto *ąnkštūnēs* gali būti kilusi ne tiktai iš *ankštuonies*, bet ir iš *vankštuonies*: *van-k-* arba *van-g-* būtų tos-pačios giminės drauge su slavėnų žodžiais *vonĳā*, *vonb* „kvapas, smarvė“: pr. *wins* „oras, Luft“, winna „orañ, heraus“ || sl. *vōnō* „hinaus, von“, *vōnē* „orič, drausen“.

ankštūs adj. v. *aňkštas* — ciasny, wąski SzD (unkštus), ścisły SzD (Ankštus), obcisty L¹ (L¹ rašo *angštus*), тесный Miež, Кр. Šitas būrnosas mán *ankštūs*, ō juō negaliū vilkėti: pāžastis spāudžia, guzikai nesuteñka Šmn.

ankū v. *ąkti*.

án-kunigis, -gio — dziekan, благочинный J.

ankurys, aňkurio (ir *unkurys* Sr) v. *aňkaras* — ankier, baryłka J, ankierėk A.

anòdija (sv.) — anodyna J (ἀνώδυνα).

anojė K, anóji — вон та (же) v. *anàs*, *an(a)saĩ*.

anókiās J, anókis arba (p. dz.) **anokis** v. *anoks*.

anóks, -kia ž., anòks, -okiā K, Š — in jener Weise beschaffen K, вот какой, такой как тот J, Š, owaki L¹, solcher BGLS 270 (Br). *Anóks* didis iř gudrūs būvo, ō dāvės apsigāuti J. *Anòks* čiā darbinīnkas, — tik lóvoj tvarsýtis! Jb¹ 48. *Anóks* ne griėkas vųrui gėra darýti Ž¹ 112. *Anókia* ne láimė, — rėkė Mařcė Ž¹ 216. *Anókia* čiā ne naujiena pāsakoti, — užsišóko patl Ž¹ 309. *Anokĩ* (tokĩ, kaip anàs) prisiaugĩnk beñt viėnā (árklĩ) iř nebereikės nuolāt deĳuoti Jb¹ 48. kodelei... Penkias Tukstantis wiru... a n a k i d i d i k e l i... Įeke ira BrP II 308₁₇. patfai Diewas, Šemes ir Dangaus daritoias,

annaki didi ir ſchwenta paſla ſiunte panofpi 335₂₂. Bet Praraka anoki alba Sapninika nuſawinket todel iog ghis ius nūgi Diewo... atpulti mokina BrP I 310₁₀. Kokiems ſmoniems ſchitafjai uſgimimas Kriſtaus pirmiauſei per annoki didi paſla apreikſchtas ira BrP II 80₁₉. Tū tinginỹ, ſvetimtyka! — bārė ſkrūzdėlės jūdovarnĩ. *Anokišs* jūš čia darbinĩkės (=darbinĩkių būta)! — juokės jūdovarnis ſ. *Anokiš* ne dỹvai (=dỹvų būta)! ſ. Todelei mokinkimes per ſches kaledas, Kriſtu mumus ſmoniems gimuſi, ne Angelams ir ſmoniu bei ne ſawes delei anakius wargus regeiuſſi BrP II 72₇. Schita pamokſla aſch iumus... noreiau ſakiti. Idant gerrai ſinnotumbit, kas kartais anokius didzius ſchurtumus ir ſuiudinimus ant Juriu alba mariu ir ant Bemės pakel BrP II 204₄. *Anókiose* ſkrỹnioſe piningaĩ ſudėti (Ds, ž.; ſudėti Nm) J. — *Anókie* (loc. s.) ſpėiguotie — когда столь холодно; в такую, как тогдашняя, стужу Jn² 37.

ETIM.: *anòs* „jener“ || sl. *onakò* „l. onaki, von jener Art“: sl. *onò* „jener; er“.

anoksaĩ — onaki SzD, die Bestimmtheitsform von anòks K.

ano•kšias — anókias J.

anokù n. — klaikù, жутко, страшно, angst und bange Lnk. Nāk-tĩ vienāmui *anokù* (anākù) Г.

anokùs (anākus) vėžỹs — uodegõj ākys! (sāko tai išjuokdamĩ kokĩ nórints nedrūtā, silpnā žmõgų) Г.

Anòpolis (l.) — Annopol — 1) Gelgaudiškio vls. dvarelis Stp, 2) Krekenavos par. dvarelis Vž II 12. Dusetų par. dvarelĩ (palivárkas Ds) 1. *Annopol* lietuviai ištaria *Anāpolis* (v. ſ. *Anāpālis*).

ano-pus praep. — jenseits, по ту сторону. Jič *anopus* ūpės gyvėna Jb¹ 164. *annopus* Jordano 1734 m. BGLS 105₁₈.

anò-ros (< *-roz) Lp — anò rōzo (sl.), anò kařto, anuòkart.

Anòšius (l.) — Kriſtaus istorijos asmuo (᾽Αννας) v³ 145, v¹⁴ 160, DPo 37₄, 38₃, priefakiey Wieſpaties... Annoſius, Kayphoſius, Hērodas DPo 73₇.

anót (>r. a. *anòt*, kur *ò*=Ds *ā* yra pusilgis; ž. *nót* Jn) — wie (cum genit.) R, auf jene Art, ebenso wie N, gemäss N, K, entsprechend K, podług J, ſ, L¹, wedle, według L¹. *Anót* tėvo — wie der Vater (zu sagen pflegte) R. *Anót* jō žōdžio R II 277 (N). *Anót* senũjũ žōdžio (bètariant J) — nach dem alten Sprichworte R II 334. *Anót* (r.) senũjũ kalbõs: tã tiktai žinom, kã atàmenam Ba² 38₂₀ (An). *Anotò* (v. ſ. *anātā* < *anāt tā* „anót tō“: ā, ž — pusilgiai), kaip tās sāko Ds. Dañtys jūk, *anót* tō, sukrõšusių mētũ Dn. Tai toksai bjaurỹbė, *anót* Jõno, vėřta bũvo vi-siškai užmũšti ſ. Jis vis-delto, *anót* (anóte, nó) jō bètariant, eis šunũ ganýti Jb¹ 165. Jis, *anót* tėvo, kvaĩlas peř visą pilvą

jb¹ 164. Reikėjo „pačiupinėti“, anót mótynos, iř ne(be)bútų liñ-
dęs jb³ 77. Piningai – viltis, anót Pýpkos Jõno bètariant Sim.
anóte v. *anót*. *Anóte tėvo* – wie der Vater zu sagen pflegte K.

ETIM.: *anàs* „jener“ > *anó-t(e)* „auf jene Art = anuò (sc. būdu)“:
1598 m. n-e-te Bg⁶ 18 „nèt“. Arba *anóte* gali būti įnagininkas (instr.
s.) iš daiktavardžio **anótė* „anasai, anoksai būdas“. **Visótės* buvimą ro-
do jos vediniai: Bažnicia jo Wiřfoten a KK³ 132, Bažnyczios sawós
wiřfótimes DP 282₂ (wysotymys – pospolity, powszechny SH 82,
t. y. *visotimis*), wiřfotinay KK³ 227 adv., wiřfotinas (MT 18b,
43b, 52a, 73a, 167a, 246a) pritirimas MT 3a, wiřsótinis priřákimas
DP 528₂, wiřfótinio 599₄₇. Greta su **visóte* būta ir **visúotės*:
visuotind adv. (-sū- Kv, -sų- Rt) „visi nuo daikto, vse поголовно“, wis-
soutínis wardas (commune) D¹⁷ 9.

anótiškai adv. – kaip an(a)saĩ. Aĩs dirba *anótiškai* J.

an-pùlti (ar tik nesaka žemaičiai *am-*, *om-*?) ž. = a. užpùlti. o n-
p u l ù staigù – adorior D¹.

aĩs, anà v. *anàs* – ille SC 35, jener R, K, ów J, L¹, on J, tot.
Tàs dirba, kaip iř *aĩs* J. *Anà* išaudė plónas drobelės bè skiėto,
bè nyčių, bè muštuvėlių. *Aĩs* (Ba³ 295₄₁) nudėvėjo plónas dro-
belės bè kūno, bè dūšios, bè sveikatėlės J⁴ 203,5,6. Tàs klause
viėl: «kur jĩs ėtat?» iř *aĩs* sàkė: «ar àš patėksu, ar nēpatėksu,
jĩs mán negėlbiēsėt. iř kaip *aĩs* nuėjė pĩl kũtė, iř negaliėjė
šerte: šimel'is kánda iř spýrė Mit II 29 (Dargužiai). «Kàs tàs par
kalbà“, klause *aĩs* apliñk stáunanciuosius Mit I 65₁₄ (Klp).
Džiaũgias *aĩs* (v. š. *õnc*) Ba³ 301₁ (Lkv). Mes tikim iįg wenagi Die-
wa... Jag a n s mufsu tewu řtaia 1547 m. Mž 68. a n s daįuiėiis artõ-
ies DPo 134₁₇. kad tiktay řukterefim iop, tada a n s mus wiřad... pa-
tieřit teikřis MP 73₃₀. a n s patřay kiėtieie diei mufu ŽCh 41₁₈. u n t s
duos mokřia 38₂₂. – *Anà* (= jĩ) patĩ sù rankelė... bùvo įbrėžus
Mit I 66₆ (Klp). – Tai *anõ* žagrė řr – das ist sein Gewerbe BGLS
52. Tuõm àš dũmójau nũ *anõ* (= jõ) atsikrapřtýti Mit I 67₆ (Klp).
Kaip mañteliu apsisiautė, niėks *anõ* nematė II 40₈ (Dargužiai). –
Nesitánkina (nesitankina J) jõs vaikai, õ *anõs* sėk iř yrà kasmèt
J. *Anõs* gáida – gerà J. Lai *anã* velniaĩ sùlaka Sim. Tai sesėlės
vainikėlis, kuř àš *anã* pakavósiu? J³ 485,7. *Anã* (= jĩ) sàko viė-
řint J. – Dėl tókio natlėistino napsiveizėjimo àš *anám* (= jám)
ėsu užteigęs Mit I 68₆ (Klp). Sutiko... ùbagą, ródė *anám* iř
klause, kuř *anã* padėti Ba³ 301₂ (Lkv). – Kàs *anaĩ* (= jai) pasidã-
rė? Kv, Rt. Dár *anaĩ* yrà trys dũkterys, taip-pat jáunos kaip iř
àš MPs. – Aĩ tũ akių neturėjai, kàd sũ *anuò* suderėjai? V. – *Dà-*
bār jāu à nēi (= aniė) *māta, kàt ėė anĩms nebĩs gėrã* Pln¹ 799.
Tu pirm beme řutwierei: iř darbas řanku tawa ėřti dangus. Anie pra-

Bus, bet tu bufi, a nie wifsi kaip gelumbe pafens 1570 m. Mž 476₆.
 — Ir pamielawa a n u s, ir rankas sawa ufchdeia ant iu bei Begnoia
 a n u s 1559 m. Mž 97_{6,8}. Ir fiunte a n u s po wifsa fwieta Chrikfitori wiffo-
 kias žmones 1570 m. Mž 302₇. mokik a n u s (14₂₃) platefnia ir didefnia
 ifchguldima W 4₂₂. Kristus idant ta pikta duma ifch iu fchirdies ifchim-
 tu ir a n u s priwestu tiketi... bila BrP I 37₈. — Aniemus ne taip
 dabar netikintimus del dzauksmo ir beffistebintimus bila iumpi Je-
 fus BrP I 38₁. Aniem s tikint iog reg smogu ne dwafe... roda ie-
 mus... ronas BrP I 37₁₂. Bet iey ghie nūg muſu geifstu idant a n i e m s
 pas anga Baſniczas... Begnone dūtumbim, uſ yūs melſtumbim ir a n u s
 ſuwenczawotumbim, tatai kalti efme padariti W 25₂₉. — garbe tatai
 a n ū ſ u m p buwa W 27₈. — Iš tārpo *aniēdvies* išauga stiebas p₁ 42.

† **ans** szėpes Mit II 31₆ (Dargužiai) yra klaida, pareinanti nuo neteisingo
 žodžių suskirstymo sakinyje: ėk *an* (<ant) šėpės „ėk *ant* šėpies“. Bet
 ir *an* gali būti Becenbergerio klausos klaida *in* vietoje: ėk *int* vā'ndēns
 31₆ (32₁₈), padieję *int* bālķe er (iſ) 30₁₃, *int* k'ēle 38₁₂ || *inē* tā vāike 39₁₃,
inē vā'ndēns 40₁.

An-sabinis, -nio — Zyplių vls. kaimas Vr (Vo 270 : Сабине 267).

ansaī (<anasai Ds), **anóji** — ille SC 35, jener R, N, Bestimmtheits-
 form von ańs, anā — jener K, ów, on J (Psl). Pīršlio patl klau-
 sinėjo: kās bařzdā sudrāskē? *Ansaī* pīršlīs, gēras žmogūs, pāčiai
 nesisākē J^a 552,6. Kās pramýnē takūžī peř burnōtų daržūžī?
Ansaī šel̄mis bernūžis, mergūžē lankýdamas J^a 676,2. Antai a n f a i
 nar gimditi piktibe Mž 517₇. tu efsi a n f a y, kurifáy turėio atėyt DPo
 27₃₈. A n f a i būwo žmū lobingas, o šifai grinas elgeta 360₂. Kaiphó-
 šius būwo a n f á i, kuris būwo dāwēs rōdā Židamus 210₁₃. Negi išma-
 nikim idant a n f a y... karalus... noprořnay tatay padare MP 64₂₇.

Įvardžių galūnė **-ai** (*anas-ai, kuris-ai*), kaip ir būdvardžių **-is** (*geras-
 is* || *gēras-is*), kilimo yra senovės rodomasis įvardis: skr. *ay-ám* „dieser,
 dieser hier“, *lot., got. is* „er“, *-ai* iš ide. *oi-* „šitas, tas, jis“: s. *lot.
 oi-no-s* „ūnus“ = skr. *ēna-* „is“, gr. *oi-(F)os* „allein, solus“.

ansaī-gi — ebenjener N = anasaigi Ds.

Ānsas (vok.; ppr. *Ancas*, t. y. Ān-t-sas) — Hans N, K, Johann R II
 216. Iš Becenbergerio (Mit II) rašybos matyti, kad Dargužių (Krtng ap.)
 sodžs šnektose esama sakoma nom. s. *Ansos*: Ānses 30₆, 31₁₂, 33_{1,8} || Ān-
 sas 30-33 || Ānsus 32₈, 33₆. Taigi, trimis raidėmis — e, a, u — esama reiſ-
 kiamo vieno kalbos garso *o*. Dvibalsio *ou* vietoje Bz-io girdėta *u* ir *oi*:
A'nsfu (ž.) dat. s. „Ansui“, ką Bz-is rašo Ansu 30_{6,11}, 31₆ || Ansoi 30₁₈,
 32₆. Ilgojo *o* vietoje Bz-is rašo *d* su „nosinumo“ ženklų: t^o pīrm^o tū
 (acc. s. f.) 31₆, ž^o su 46₈ = t^o pērmōje, ž^o sū. Spėju aš tokią išstarmę tu-
 rint Dargužiuose iš Kretingės ir Palangės žemaičių tarimo. Lytis „tą
 trētįjē“ 31₆ (acc. s. f.) skaitytina yra t^o trēt^o tūj^o. Iš tų kelių pavyzdžių matyti,
 kad M^ažšiosios Lietuvės šnektų prigimtis negalime susekti iš Bz-io užrašų.

an-sėsti ž. = a. užsėsti. Kumėlė... *ansėdus* trāška J^a 984,9.

aĩsga adv. — BOT, TAM J, anà kur. *Aĩsga* iĩ aĩs gál bũti priẽ pũ-
nũ J. *Aĩsga*, kàd veizdẽtum rĩžt mẽno J s. v. *kàd*. Cf. *šĩsga*,
tàsga.

aĩsgatẽs v. *aĩsga*. *Aĩsgatẽs* iĩ nemàto J. *Aĩsgatẽs* padẽtas tàs
dàiktas. Cf. *šĩsgatẽs*, *tàsgatẽs*.

an-si-drĩbti J (ž.) v. *antsidribti*.

An-sieniai (v. š. *õnseinẽ*) — Gintiliškẽs par. soda.

an-si-grũsti ž. = a. užsigrũsti. *ąnsigrudę* (3 praet.) tĩnaj kĩtas
tautas D⁶ 3₁₇.

an-si-klàusti ž. — klausinẽjimu iẽškoti. *mergwajkiũ paklausais tarp jũ*
ne ąnsiklausi D⁶ 65₁₀.

an-si-màuti ž. = a. užsimàuti. i karę tiktaj traukdam's ar wĩjszietĩ jo-
dam's sũpagus te *ąnsimowę* D⁶ 39₈.

an-si-mẽsti (v. š. *õnsẽmẽstę*; *ẽ* pusilgis) ž. = a. užsimẽsti. Dieĩtogi drou-
sey ir narsej senyiej Letuwej Žiamaitej stoiy numu sawa ginty prisz
sawa neprietelius Krykszczionis, kuryi *on symety* liczinu wierso no-
riey iems brangy iu lousiby iszplieszty ir sawa tykieima *ontmesty*
D⁶ 185.

an-si-riẽsti, -sĩriečia, -tẽ ž. = a. už-si-riẽsti — nawinàc się. Aĩt
liežũvio *ansiriẽs* táu gylvàtẽ J.

an-si-siaũsti ž. = a. už-si-siaũsti — powlec się, okryc się odziežà
wierzchnià J.

an-si-teiràuti ž. — teiraudamos rasti. asz cze tiktaj truputĩ tegalieiau
paminawotĩ ape senowẽs Lẽtuwiũ *piningus*, kóriũs szenden paklausajs
nebgaĩ *ąnsiterauti* D⁶ 252₂₁.

an-si-võžti ž. = a. už-si-võžti. Kožnõs wirĩszkas i kiltà mĩlinę ser-
miegà... isĩmowẽs, udrĩni ar barsiõkĩni kępõri *ąnsiožęs* (v. š. *õnsę-
vũožęs*)... gĩrrie ar dĩrwo brusdę D⁶ 39₆.

an-srẽbti ž. = a. už-srẽbti. skoba pũtra, kóri sũpĩlta kũbeli rugo, pawal-
giõs kĩttũ walgiũ, kožnõs jos po sũmtĩ *ąnsriebę* dieĩ pasĩstiprinimo
D⁶ 41₁₇.

ans-jen — ànas, jis. Diewas... atwede jos (= juõs) Adomop dabotis,
kaypo *ansjen* pramintu wisokià gijaĩcià duszà Ch Gen. 2, 19 (Vo³ 81).
poĩe (= pũolẽ) and Adomo giĩlus sapnas, ir miegojo *ansjen* l. c. 21.
eme... isz ano waysiaus ir walge, dawe teypag wiruy... ir walgie *ans-
jen* l. c. 3, 6 (Vo³ 82). Ir ižgirdo *anisjen* (nom. pl.) balsà l. c. 8.
tare Naomi dwejetuy aniciu sawo... ó kad ana pabuciawo jas, tada pa-
kieĩte anos balsà sawo ir werkie: Ir tare *anosjen* jey: Tykrey sugry-
szyme Ch Ruth 1, 10 (Vo³ 96₄).

Anskàitis (hibr.) — Daukšĩų (Pàdovinio vls., Mrj. aps.) kaimo pa-
vardẽ Kir.

án-skalas — накладка из стали. *ánskalà* iš pliẽno (arbà iš dàlgio)
aĩt kiĩvio anskėlk J.

aĩskinas v. *aĩckinas*. Kliukėdamas bėga alūs iš bāčkos, kād iš-
trāukia cvikį iĩ *aĩskiną* škn.

Anskỹs (vok.)—Hänschen, krikšto vardas ir pavardė Klv (Anskis
N). **La. Aĩskas**—g. v. LV 40, 87.

an-s-laidmu adv.—leistinai, napustem, umyĩlnie napuszczajac J
(VI). Anslaidmu gĩvolius lėidžia aĩt pasėtų (v. a.; pasėtų
Ds, ž.) rugių J.

an-slėgti ž.=a. už-slėgti. Algowiczej Kunegaiksztej... ieiusis i gyry, par
kuren Letuwems reikiey griszy, wysus medžius augusius ont keliu pa-
piausty, tep jog wysumažiausiu užzawymu Latuwos karius keliu eiton-
tius onsliegtum, o lykusiusius patis nukautum D⁸ 273.

án-snygis (*ąntšńgis* Slnt), **-gio** Als (falso J †ansniegis)—trop
na sniegu. *ansnygiu* sũseka vāgĩ J.

an-statĩti ž.=a. užstatĩti. Sudegus kunouy pelenus i kuly inda su-
pilusis i žiamy paľaydoi, on kurios wyszu supily kaľna ir atmyny-
mouy dar medy staba su powiziu nabasztyka on staty D⁸ 221.

án-stolis,-lio Als—darbininkų prievaiz(d)as, dozorca. *anstolis* prieš
darbinińkų vėizdi, kād aniė dlrbtų J. Už dārbą *anstoliai* sũ bi-
zũnũ mokėjo V.

an-striegti ž.—den Köder auf den Angelhaken stecken BGLS
(Dravernai).

an-sũkũoti (be ne—suokũoti? Cf. *saukũoti*)—basować J.

anš (begu nėra tiktai negerai nugirsta *anč*?) praep.—aĩt BGLS.

Kėik *anš* (<*anč*) ša'kelė pā (o, gal=*puō*?) ġegužėlė kās rytėl'i
kukāva Mit II 47 (Dargužiai). Vai ęr ęždýga žāls ōžoulėl'is *anš*
dė'vyńũ šakėl'u I. c.

án-šalas (ir áncalas<ánt-šalas)—įšalusi žemė, zamróz J.

anštĩkti (<*anč-tĩkti: *čt*-virsta *šr*; cf. sl. *čto*>rus. *što*)—erraten
BGLS. onsz tĩnkũ, nuczioupũ—deprehendo D¹. Aĩtimosios mōters...
kurl gāvo nužleĩbti, iš tólo kĩtai mōjo sũ rankā, jóg iš tų šiaudų nebũs
grūdų. Vienók *nean(t)štĩko* Ž¹ 165¹.

* * *

Tekstas pirmojo žodyno sąsiuvinio viršeliuose (tas pat „Lietuva“,
1924.IV.10):

ŽODYNO REIKALU

Žodynas eis sąsiuviniais, po 80 puslapių. 9–10 sąsiuvinų sudarys
tomą. Pirmuoju du sąsiuvinii bus storesniu, nes juosna, be žodyno 80 pus-
lapių, įeina dar ir „įvado“ po kelis lankus.

¹ [Šioje vietoje žodyno tekstas nutrūksta. Daugiau rankraščio Būga
nėra palikęs.—Z. Z.].

Be leidžiamąo žodyno rengiu dar ir kitą, kelis kartus mažesnį, kuriame tebus palikti vien tiktai tie žodžiai, kurie tēra vartojami arba vartotini rašomąoje kalboje. Prie rāšomąosios kalbōs žodyno tariuosi tegalēsias prilitpti vos tik po trejų metų.

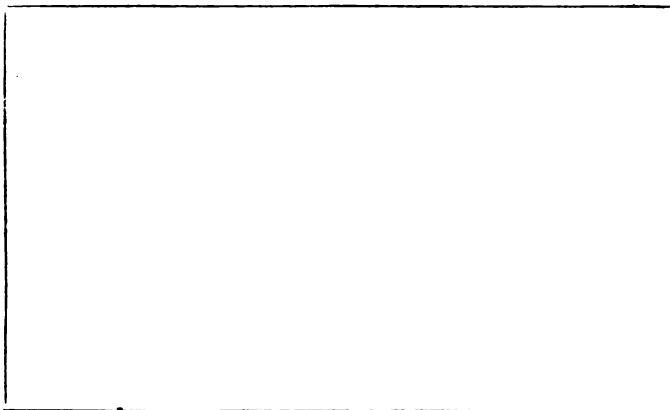
* * *

Gero ir tobulo žodyno parašyti vienas žmogus negali. Žodyno darbas, mat, reikalingas yra talkiniškų. Juo daugiau bus gerų ir atsidadusių darbui talkininkų, juo bus turtingesnis ir tobulesnis žodynas.

Šiame žodyno sąsiuvinyje, be abejo, kiekvienas atidus skaitytojas ras nemāža trūkumų ir klaidų. Gali pasirodyti, kad čia trūkstama ne vieno žodžio, kad kito žodžio esama netikusiai paaiškinto arba parašyto. Be to, bevėik kiekvienam žodžiui liāudies kalboje talkiniškai galēs sumedžioti daugiau sakinių. Juo daugiau žodis turi sakinių, juo jis yra brangesnis žodynui. Geistina būtų, kad žodyne plikų žodžių, vadinasi, neturinčių sakinių, visai nė nepasirodytų. Todel kviečiu visus lietuvių kalbōs dalykų mėgėjus siųsti man kuodaugiausia žodyno mēdžiagos, kuri bus sunaudota tolimesniuose šito žodyno sąsiuvinuose ir mažajame (rāšomąosios kalbōs) žodyne. Tų žodžių, kurie jau išspausdinti, medžiaga irgi nežus, nes ji bus įdēta papildomajan toman, kuris bus atiduotas spausti išleidus visą žodyną.

Kas riškina yra žodynui, bus aišku talkininkui ir be paaiškinimo iš mano žodyno. Čia turiu pasakyti kelis žodžius del žodyno medžiagos rašymo. Kiekvienas žodis ar sakinys rašomas yra tam tikro didumo laiškelin (kortelēn). Laiškelyje pažymima yra žodžio geografija (parapija, kurioje žodis arba sakinys yra girdētas). Laiškelį pasirašo žodžio padavėjas — žodyno talkininkas.

Štai tojo laiškelio, kuriuo turētų naudotis žodyno talkininkai, pavyzdys:

Kaip yra užpildomi šitokie laiškeliai, bus nuomanū iš šių pavyzdžių:

1. **Lauktūvės** — laukiamoji dovana. Anā zuikį radau ragaishį ke pant, tai atēmēs *lauktuvių* parvežiau. Daukšių ap. — A. Kirtiklis [Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijos mokinys].

2. **Būklūs** — prityręs, daugely vietų buvęs. Jis — žmogus *būklūs*. Javaravo vls., Mrj aps. — J. Dabulevičius [Mrj Ryg. Jono gimn. mokins].
3. **Žvangas** [priegaidė? *K. Bg.*] — aklas, spangas. Arklys *žvangas*. Važniškių kaimas, Gudelių II vls., Mrj aps. — A. Galinis [Mrj R. J. g. mok.].
4. **Sūduoniā** — Liudvinavo vls. (Mrj aps.) upelis. Zuz. Staugaitytė [Mrj R. J. g. mokinė]. — A. Kirtiklis rašo *Suduo'nė*. Kaipgi iš tikrųjų? *K. Bg.*
5. **Grūinēs** — Tursučių (Šunskų vls., Mrj aps.) kaimo lankos. Kl. Kačergius [Mrj R. J. g. mokins].
6. **Mišė** (v. š. Męšę) — Vydeikių sodės ežeras, Plungės par. — K. Olšauskis [Plungės gimn. mokins. — Gauta per P. Sragį. *K. Bg.*].
7. **Spalvė** — upelis, tekas iš Jonelaičių ežero į Dubysą, Kūrtuvėnų par. St. Butkus.
8. **Duoga** — lėtas, neskubus, sunkus ėjime žmogus. Et, iš ja toks *duoga* let paina, nieka *nekalba*. Rėkliai, Panevėžio par. A. Koncė (Pan. gimn. mokins).
9. **Grāmas** — gromulys. Karvė *gramą* (v. š. gromū : o pusilgis) pametė — nebegromuliuoja. Anykščių par. (Stuoriai) — B. Češūnas.
10. **Guotas** (priegaidė? *K. Bg.*) — būrys. Atplaukia visas *guotas* žuvų Ateina visas *guotas* jaunimo. Rušiškių par. — S. Zareckas.
11. **Žerbuva** — ežerėlis prie Augštieškių sodės, Tytuvėnų par. — J. Gečas.
12. **Taūsalas** — Telsių par. ežeras. M. Barkus.
13. **Motas** — katras apie merginas sukasi. Utena. — Pr. Morkūnas.
14. **Lygudai** — Gruzdžių vls. kaimas. J. Laurinaitis.
15. **Lūngė** — peccopa. Joniškio par. A. Varnas.
16. **Šetėkšnis** — ežero vardas, varsto į visus kraštus didumo, trikampy tarp Dauliūnų, Samėnių ir Raugų kaimų. Dabar vadinamas „Samėnių ežeras“. Vanduo tyras, be liūnų, su atbradais. — **Šetekšnelis** — ežerėlis, kuris randasi Dauliūnų (Jūžintų par.) lauke, vadinamas „bedugniu“. Pusvarsčio didumo išilgai. Dumblingas, liūnai iš pakraščių, nėra atbradų. Dugnas nepasiekiamas. Su eldijoms gaudo karosas. J. O. Širvydas (amerikietis).

Žodyno laiškeliams mėdžiagos duoda ne tik tai liaudies, bet ir rąstų kalba. Panašiai rašomi yra laiškėliai ir iš rašytinių kalbos paminklų, pvz.:

1. **Žiaurūs** — skardūs: par didej auksztą ir žiaurį kainą rōppōtī i auksztibes. Daukanto Būdas 92₁₈.
2. **Žarýnas** — ? krumus ir žarynus skén, kórius skynimus paprastaj lydimais wadín. Daukanto Būdas 76₇.
3. **Spéiguotie** (ž., adv.) — kada esti spēiguota. Ugnis mus szildo žiema ir spejgoutij bej dziowen sztapjurguij atėjós. Daukanto „Ugnės-Kningėlė“ 3₈.
4. **Viduōjis**, —jė adj. — внутренний. Ne norieti paguodas nie nu jokie sutwierima, ira taj ženklas didžios czistibes ir widuojes wilties. Valančiausko „Tamosziaus isz Kempis Apej sekima Jezaus“ 90₁₈.

5. **Užgerti** — ž. ančgerti. Pasakyki, brolutėli, į ką aš užgersiu? — *Užgerk į matušę. Šiauliečių daina. Lietuvių Tauta III 411, Nr. 1 (M. Slančiauskas).*
6. **Mėdžias** — giria, miškas. Kąp aima *mėdžian*, namóp daĩros; kąp aima iš medžio, daĩros *mėdžian*. — Kirvis po juostu. *Lazūnų par. Lietuvių Tauta III 462.*

Šitaip surašytą žodyno medžiagą prašau siųsti man šiuo adresu: **Kaunas, Vilniaus gātvė, Nr. 2, profesoriui K. Būgai.**

Talkininkų vardai, kurie žodynui bus suteikę ne mažiau kaip šimtą laiškelių su trūkstančiais mano rinkiniui sakiniiais arba žodžiais, bus įrašyti tam tikran sąrašan, kuris bus pridėtas prie žodyno.

Kad šin mano balsai teatsisauktų vienai tiktai vienas nuošimtėlis skaitytojų, tai ir tuo aš būčiau patėnkintas, nes gaučiau viršaus dvidešimtį naujų talkininkų.

Žodynas šį tą laimėtų ir iš mūsų mokyklų, jei jų mokytojai mokėtų pritraukti prie žodyno darbo mokinius. Kad ir iš mokinių galima nemāža laimėti žodynui, pirštu prikišamai rodo Panevėžio gimnazijų mokiniai ir mokinės. Duok dieve, kad ir kitų gimnazijų mokiniai ir mokinės sektų panevėziečių pavyzdį!

Ir kitų gimnazijų ir įvairių mokyklų mokiniai ir mokinės, be abejo, mielai sektų panevėziečius, kad būtų kas juos parāginas. Paraginti galėtų mokytojai.

K. Būga

K a u n e, 1924 m. sausio 15 d.

XXXIII. KELI STRAIPSNIAI „LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNO“ REIKALU

1. Žodyno redaktoriaus pranešimas

[Lietuva 1923 m. Nr. 22]

Lietuvių kalbos žodyno visi laukia išsižioję. Ne vienas, gal, ir pyksta, kam Būga iki šiolei jo neleidžias. Senai būčiau jį išleidęs, kad būtų jau buvęs atliktas visas prirengiamasis darbas. Tojo darbo negaliu pavadinti prirengtu net ir dabar, nes jam trūko ir tebetrūks-ta kvalifikuotų darbininkų. Šiandie iš jų redakcijoje beliko pats vie-nas redaktorius su vienai viena raštininke (T. Sakalauskaite) ir dar P. Sragys, dirbęs žodyno darbą Plungėje (Žemaičiuose). Visi kiti kvalifikuotiniai darbininkai (S. Dabušis — visai ir J. Bukota — tam kartui) išlakstė. Tos dėliai priežasties Naujųjų Metų naktį, kurią ilgu dienos darbu nuvarginęs, nemigos kamuojamas, lovoje prasitvarsiau, tvirtai esmi pasižadėjęs, bloškęs į šali visus kitus dar-bus, išimtinai teatsidėti vienam tiktai žodynui. Ir 24 dienų prakti-ka parodo, kad, vieną tik žodyno darbą tedirbdamas, galėsiu padirbti sulig keturiais neįpratusiais darbininkais. Vieną tik žodyno darbą tedirbdamas tokiuo pat įtempimu, kaip ir šitas 24 dienas, galėsiu iki šių metų gegužės 1 dienai pabaigtinai prirengti spaudai pirmąjį žodyno sąsiuvinį (10 spaudos lankų). Tiktai tuo metu mane valdžia ir visuomenė turėtų atleisti nuo kitų pareigų ir pasirūpinti mano mitybomis. Būdamas neaprūpintas, net ir geriausiais norais, negalėsiu ištverti tosios „lino mūkos“ (kančios), ką pirštu prikišamai rodo mano ansai „klioštoriaus“ sėdėjimas, iš kurio nieko doro nėra išėję. Mat, iš „klioštoriaus“ turėjau po mėnesio sprukti, nes alkė-damas ir badu merdėdamas šiandie net ir tikrasis „pūstelninkas“ ne ką nuveiktų.

Su savo klausytojais studentais visai nutraukti sieto nenorėčiau, sutikdamas jiems nuo žodyno darbo atimti tris valandas savaitėje. Man būtų patogiausia, kad studentai kalbininkai sutiktų mano paskaitų klausyti sekmadienių rytais nuo 8 iki 11 val. žodyno redakcijos būre (D. Vilniaus gatvė, 2).

Taigi, šiemet gegužės mėnesyje žūt būt pasirengęs esmi pradėti jau spausdinti lietuvių kalbos žodyną. Tasai žodynas dar negalės duoti viso lietuvių kalbos turto, nes žodynus paprastai renka daug metų ir ne vienas žmogus. Mano žodynan bus sudėtas visas tas turtas, kurį aš pats esmi surankiojęs per dvidešimt metų ir ką esmi dar Kaune sugaudaliojęs. Patapės žodynui ir keliolika rūkstančių kortelių, kurias yra surinkę prof. J. Jablonskis ir A. Vireliūnas. Be to, žodynui bus suvartoti ir visi senieji, spaustiniai ir kai kurie rašytiniai, žodynai.

Žodyno korteles tepradėsiu nurašinėti spaudai į sąsiuvinius vos tik kovo mėnesyje, nes iki tam laikui praversiu su prirengiamuoju darbu — žodyno kortelių tvarkymu ir senųjų žodynų karpymu bei jų žodžių klijavimu ant kortelių. Visų senųjų spaustinių žodynų reikia turėti po tris egzemplarius, kurių vienas lieka redakcijoje sveikas, o kitu du tenka sukarpyti pažodžiui ir sukarpius suklijuoti ant kortelių. Klijavimo darbas irgi atima šiek tiek laiko. Iki šiolei suklijuodinęs esmi šiuos žodynus: 1. Kuršaičio, 2. Rygiškių Jono „Mūsų žodynelis“, 3. P. Marulionės „Žolynas“, 4. Žemaičio „Geometr. ir trig. term. rinkinys“, 5. „Zoologijos žodynelis“, 6. J. Šlapelio „Lietuvių ir rusų kalbos žodyno“ 176 psl. ir 7. Miežinio. Dabar klijuojamas Neselmano žodynas ir Juškevičiaus žodyno pirmasis sąsiuvinis (A—D). Gyvai reikia tuojuo pradėti klijuoti ir Juškevičiaus žodyno antrasis sąsiuvinis (E—J), kurio dviejų egzemplarių redaktorius dar nėra sumedžiojęs. Geistina būtų, kad Juškevičiaus žodyno antrąjį sąsiuvinį (E—J) tuojuo galėtų kas redakcijai parduoti arba paaukoti.

Miežinio žodyno du egzemplariai yra panevėžiečių mokytojų J. Balčikonies ir kitų auka, kuriems redaktorius taria nuoširdų dėkui.

Žodynų karpymo, klijavimo ir kortelių dėstymo laiku pats redaktorius suspės išrankioti visa, kas tinka žodynui, iš Daukšos Postilės ir K. Jauniaus palaikų (Žemaičių Seminarijos knygyne). Šituo patim metu teks įkinkyti darban ir studentai kalbininkai, kuriems apmokėti turės susirasti lėšų žodyno redakcijos sąmatoje.

Šiuo pranešimu aš pasižadu visuomenei ir valdžiai nesiimti nė vieno kito darbo, neprirengęs pirma pabaigtinai spaudai žodyno rankraščio. Pasižadu nuo šios dienos neberašyti nė vieno straipsnio ir tyrinėjimo, nors jų visa eilė jau pradėta rašyti (plg. kas pasakyta „Kalbos ir senovės“ pratarinėje) ir nors nagus knieti juos pabaigti. Visupirma žodynas! Visuomenė ir valdžia turėtų tam parūpinti tokias gyvenimo sąlygas, kuriose galima būtų visa tai ištesėti. Be to, reikėtų redakcijos bute pataisyti šviesą, kad prie jos galima būtų dirbti ne tiktai naktimis (po 11 — 12 val.), bet ir vakarais, kuomet ir su šimto žvakių elektros lempa kambaryje vos begalima pažinti žmogų. Tai padaryti sunku nebūtų. Reikia tik sukabinti redakcijos vielas su Seimo vielomis, ir bus šviesu kaip dieną, nes redakcijos butas riogso Seimo kieme.

1923 m. sausio 25 d.

2. Vyrai moterys, talkon!

Žodyno reikalu

[Lietuva 1923 m. Nr. 198]

Rugsėjo 3 dienos valstybinė spaustuvė pasižadėjo surinkti lietuvių kalbos žodyno pavyzdinių puslapių. Tikrąjį žodyno rinkimo darbą spaustuvė galėsianti pradėti dar šią savaitę.

Spaudai mano ruošiamasis žodynas bus kelis kartus didesnis ne tik už Kuršaičio, bet ir Juškevičiaus žodyną. Žodyno verčia pareina ne tiek nuo jo didumo, kiek nuo jo tobulumo. Žodynui tobulinti gali padėti kiekvienas šviesuolis lietuvis, nepatingėjęs atviruku pranešti žodyno ruošėjui vieną kitą žodį, vieną kitą sakinį, nugirstą liaudies kalboje.

Žodyno darbas yra talkos darbas. Vienas žmogus negali surinkti ne tiktai visos Lietuvos, bet net ir vienos parapijos žodžių (su jų sakiniiais). Tą darbą turi dirbti šimtai darbininkų.

Nurašinėjant spaudai žodžius iš kortelių į sąsiuvinius, dažnai tenka žodyno redaktoriui susidurti su eile įvairių klausimų. Tokių žodžių, dėl kurių redaktoriui sukyla ne vienas klausimas, yra devynios galybės net ir tuose sąsiuvinuose, kuriuos dabar tuojau žadasi valstybės spaustuvė pradėti rinkti.

Žemiau dedamojo sąrašo žodžiams reikia gauti tokių žinių: 1) kaip iš tikrųjų parašytinas yra žodis (rašomąja kalba ir vietos šnektą), kuri to žodžio priegaidė (kas moka priegaidės skirti) ir kur

kirtis, 2) kurioje ar kuriose parapijose tą žodį pažįsta ir tebevartoja? Kiekvienam klausiamam žodžiui reikia įrašyti ben po kelis sakinius.

Žinių norėčiau gauti tuojau, kad jas būtų dar galima suvartoti korektūroje.

Štai tie žodžiai, kuriems žodyno redaktorius lauks žinių iš mūsų šviesuolių, ypač kunigų, mokytojų ir mokinių:

abaginas, Abalykščiai (sd.), *abarės, abašlaitė (abušlaitė, ubašlaitė), abažas, abažus* (būdvardis), *abejodas, abejui ir abejum, abejūnis, abejutis* (augmens vardas), *abejutnis (-niai), abyčesti, abydas* (būrys, daugybė), *Abiezavietė (Abiera, Abiesa, Abara — „Svydenių sodžiaus pieva“ Kupiškio par.), abijoti „abejoti“, Abilio lieknas, Obelytis ar Abilytis* (upėvardis), *abyraitorius (abi-), abirankai „oburacz“, abyvali „i tak i owak“, ablandnus, iš ablava aušt aušrelė? ablinga, ablotas (-lio-), ablugai (ū?), abradnus (-nas), abraška, abrė, abrenčė, abriedėlis, abrinė, abrustas, abujai, abijai „abu, abi“, abuojas, aburdijuos (-dytis), ačia (ačė), ar nesako žemaičiai ačiou „ačiū“, ačpaža, adatninkas (-nykas, kur kirtis?), adeta (adita, -yta?) „adata“, adyčios, adinčius, adnas, adolia, adružnas, adunklė, adva (advos), advernykas, advernas, adžgaras, adžiamkai, agaras, aigaras, agarys, agurys, Agionė (-nai), aglašakė (aglišaka), Aglesa ar Eglesa (upėvardis), Agluona ar Egluona (upėvardis), Agl(i)upis (-ys?), aglus, agnus (agnas), agonyčia (ar aguonyčia), Agurkinė (-ynė?), agurklas ar ogurklas? agurotis, aibis (-io ar -ies?), aibrumas, Aičionys, aida(s), aidamokas, aidėti, aidyti, aidinti, aidoti, Aigemiškis, Aigirdas, aikščioti, aikšlinti, aikšėti, aikstis, aikstyti, aikščiai, aikštas, aikštas, aiktais išeiti, aiktelėti, aikus, aila, ailė, ailis, Ailupis (-ys?), ailus (būdvardis), Aimantai ar Eimantai, dimata, dimatotis, dimė, aimus (aimesnis, aimiau), aimonas, ainis, ainiolas, ainuoti, aipti, airas (airys), airė, Airė (upėvardis), Airiogala ar Arigala, Aisė (upė), aislus, aismenioti (-nuoti), aistas, aistė, aisterėti, aistra, aistryti, aistrus, aisus, Aisiškės ar -is (kur kirtis?), Aiškūnas ar Ei- (upė), Arkšva ar Er-, airtais išeiti, aitas, ait(i)varas ir (kur sako) eitvaras, aitra, airtas arba aitrus, Aivas, aiža, ajoti ar ajuoti, akas, akavita, akibrakštas (-briakštas, akų-), ak(l)igyvas, akymóju, akyna (akina), akiūkkliai, akių-moja, akvyvičnas, akivystas, akivizdnai (akvyvy-), aklinčius, aklungys, Akluščiai (-šė?), akminas, aknos (eknos, jeknos), aketė arba eketė, akram, akrotas ar akruotas, akšelis arba jekšys (-is?), akuotė, akuta, alodžios (alodės), Alaja (Aleja, Alėja ar Oleja? ežero balos ir upės vardai), Alanga, alata, Alaušas ar Alaušai (ežerai), alavijas, albicais, alc(i)avoti, Alcis (-cys?), alda, aldadrikas, aldadrukla, aldija ir eldija, aldimiris, aldynė, aldyti (aldau, aldinu), aldramakas, aldras, aldrija, Aldruvė ar Aldruvys (Aldruvys), aldušis, Alekš(i)onai, alėti, algė, Algėbrastis, algerka (algierka), alginti, algočius, algoti, Algupis (-ys?), Aliai (ar Oliai, Holiai — sodžiaus vardas), Aliegonys, Alienykai, aliksiabudė, aliksnis, Aliomys, alka, Alkagiris, Alkalės, Alkakalmis, alkas, Alkaupė, alkenyba, Alkimas, alkys (milžinas), Alko kalnas (Alkos kalnas), alksna (ir upėvardis), Alksnas, Alksnė ar Elksnė (upė), alksnis ir elksnis, alksnytė, Alkšiūnai, Alkupis, Alkus, almais pulti, almės (elmės), Almė (Elmė, Jelmė — upėvardis), almens (elmenys, elmenys), almeti, Almis (-ys? pavardė), alnis (elmis), Alnupis, Alona (upė), aloti ar alioti (aluoti ar aliuoti), alovas, Alpeniškis (-iai), Alsakis ar Al-*

š(i)akis (upėvardis), *Alsa* ar *Alsė* (upė), *alseika*, *Alsiai*, *Alsvanga*, *Alsuodis*, *Alsutuva*, *Alšė* (-šia?), *Alšinė* (-ynė?), *Alš(i)nykas*, *Alūksta* ar *Alūkšta*, *Alunta* (*Alanta* dvi upės), *Aluntis*, *Aluoša* (-šia, *Baluošas* — ežero vardas), *Aluota*, *Aluzas* (ū?), *alužė* (ū?) „Bierhaus“, *alvaras*, *alvyta* (-tė), *Amala* (upė), *Amarinas* (-nė?), *amas*, *Amata* (upė; kur linksniuojant šokinėja kirtis?), *amatotis*, *amba(s)*, *ambarėlis*, *ambelis*, *amelėti* (*amalioti*), *Amelinga*, *Ameniai*, *ameriai* (*emeriai*), *amerijąs* (*amirijąs*, *atimjerijąs?*), *Amersin(as, -is)*, *ampilas*.

Atsakymus ir kitokią žodyno medžiagą kviečiamieji talkininkai lai teikiasi siųsti man šiuo adresu: Kaunas, Didėji Vilniaus gatvė, Nr. 2, profesoriui K. Būgai.

Kaune, 1923 m. rugsėjo 3 d.

3. Žodyno talkininkų reikalu

[Lietuva 1924 m. Nr. 84]

Pirmasis „Lietuvių kalbos žodyno“ sąsiuvinis, išeidamas į žmones, išsinešė su savim ir tam tikrą kvietimą. Raginimas ne be reikalo. Šią baltą dieną galiu jau pasidžiaugti turėdamas visą virtinę naujų talkininkų. Neiškenčiu jais viešai, visiems į akis, nepasigyres. Štai jų sąrašas:

1. S. Guzevičius, mokyt.	iš Brazavo, Kalvarijos apyl.
2. J. Puzdešris, mokinys	„ Šakių
3. J. Bertulis, mokyt.	„ Šeirių, Židikų „
4. K. Šilinis	„ Šiaulių
5. B. Raila, mokinys	„ Panevėžio
6. A. Pavalkis, mokinys	„ Šakių
7. V. Lapinskas	„ Kuprių, Gudelių I „
8. J. Šlaustas	„ Panevėžio
9. P. Gudmonas	„ Kražių
10. K. Augulis, mokyt.	„ Radviliškio
11. J. Miliauskas	„ Rietavo
12. P. Stašys, mokyt.	„ Mūro Strėvininkų, Žiežma-
rių apyl.
13. J. Stasiukaitis, mokinys	„ Vilkmargės
14. J. Bajoras	„ Vilkmargės
15. M. Untulis, mokyt.	„ Palangos
16. A. Venclova, mokinys	„ Marijampolės
17. J. Straganskas, mokyt.	„ Jomantų, Šilalės apyl.
18. E. Šneideris, mokyt.	„ Ricielių, Liškiavos „
19. J. Baronas, mokyt.	„ Vilkmargės
20. J. Stankus	„ Grigališkės, Naumiesčio apyl.

21. N. Grigas	iš Panevėžio
22. K. Stankevičius	„ Kauno
23. A. Koncė, mokinys	„ Panevėžio
24. J. Tarvydas, mokinys	„ Telšių
25. J. Strimaitis	„ Marijampolės
26. A. Stabingis, mokinys	„ „
27. K. Plungė, mokyto.	„ Pakalniškių, Šeduvos apyl.
28. J. Vencius, mokyto.	„ Keturvalakių
29. K. Senkaitis, mokinys	„ Nartelio, Kvietišio apyl.
30. A. Namikas, archeologas	„ Skapiškio
31. A. Rimka	„ Kauno
32. A. Žiugžda	„ Newark N. J. Amerikoje
33. J. Taleikis	„ Klaipėdos

Tie žmonės atsiliepė, mano kviečiami: šį tą atsiuntė, ką kas galėjo. Jų prisidėjimas, žinoma, žodynui tik sveikaton eina. Didelį jiems dėkui! Lauksiu ir toliau padedamas.

Bet ar šiaip žmogus vers, ar taip, vistiek turimųjų talkininkų dar maža. Yra Lietuvos vietų, iš kurių žodynui medžiagos kaip ir neturima. Aš pats visur negaliu aptekti, visko nė nepajėgčiau sumedžioti. Tą darbą gali tik talkininkai atlikti. Ir, tikrą tiesą pasakius, žodyno darbas — būrio darbas. Vienas čia ne ką nugrobsi. Prie doro žodyno reikia ir nago prikišimo: ne vieno žmogaus, bet daugelio.

Rodos turime, dėkui dievui, kelis tūkstančius mokytojų, o mokinių ką ir besakyti. Jiems, ne kam kitam, tas darbas turėtų rūpėti! Mokiniai dirbtų, tik reikia juos mokytojams suraginti. Visiems pavyzdžiu gali būti Panevėžio gimnazijos. Jų iki I sąsiuvinį išleidžiant atsiūsta ne mažiau kaip 15 000 kortelių. Taigi žodyno pilnumo, tobulumo dalykas yra mokytojų rankose. Teatliekie jie šventą savo pareigą!

Tuo tarpu man labiausiai trūksta talkininkų iš šių vietų ir apylinkių: 1. Klaipėdos krašto, 2. Kretingos, 3. Skuodo, 4. Mažeikių, 5. Telšių, 6. Plungės, 7. Rietavo, 8. Šiaulių, 9. Šeduvos, 10. Kėdainių, 11. Rokiškio, 12. Utenos ir 13. Vilniaus žemės.

Mažne visose minėtose vietose yra po augštesniąją arba vidurinę mokyklą. Jos turi po keliolika mokytojų. Taigi, rodos, nesunku būtų ir vienam antram talkininkui atsirasti.

Šaukiuos visupirma mokytojus ir moksleivius dėl to, kad jiems tie dalykai artimesni, sakyčiau net velte veliasi po kojomis. Bet anaipatol tenemanai kiti, kad jie talkon neprašomi! Aš laikiu visų, skirtuvių nedarau.

Kas ir kaip žodynui rinkti, jau daug kartų rašyta, be to, dar I sąsiuvinį tie dalykai nurodyti. Ką čia žmogus be reikalo burną be-aušinsi.

Gavęs progos, noriu dar paklausti, kame Lietuvoj pažįstami, sakomi šie žodžiai:

1. *angu*, 2. *angus*, 3. *anka*, 4. *ankalnė,-is*, 5. *ankštuonis*, 6. *apgėlai*.

Man jų nei kirtis, nei reikšmė kaip reikiant nežinomi. Gal kas teiktųsi pranešti.

Surinktąją, surašytąją medžiagą prašau visus siųsti šiuo adresu: Kaunas, Vilniaus gatvė, Nr. 2, Prof. K. Būgai.

Kaune, 1924 m. balandžio 8 d.

XXXIV. VIETŲ VARDAI — ISTORIJS ŠALTINIS

[Tėvynės balsas 1922 m. Nr. 201]

Maironies sukaktuvėms pagerbti

Iš „Kalbos ir senovės“ (Kaunas 1922) pratarinės mes jau žiname, kad mūsų kalba kalbininkui istorininkui gali atstoti archyvą, kuriame istorijos dokumentus sudaro ne tiktai bendriniai, bet ir tikriniai vardai. Kur kurios tautos senovėje gyventa, gali mums pasakyti žemė: reikia tik ji mokėti paklausti ir jos atsakas suprasti. Žemės atsakas painumo yra lygiai painus, kaip ir senosios Pitijos. Todėl aiškintojui reikia būti gudriam ir atsargiam. Reikalaujamo gudrumo ir atsargumo aiškintojas turi mokytis lyginamojoje gramatikoje.

Vietų vardais į mus kalba pati žemė. Jos kalbos žodžiai — tai miestų, sodžių, upių, ežerų, balų, girių, kalnų ir kt. vardai. Vietoms vardus pramena žmonės. Vienos tautos praminti žemės vietoms vardai gali patapti ir kitos tautos žemėvardžiais. Tai atsitinka, kai svetima tauta įsibrauja ne į savo žemę. Įsibrovėliai naujokai daliai vietų palieka tuos pačius vardus, kuriais rado vadinant senuosius to krašto gyventojus, daliai duoda naujus, iš kurių dažnas esti atsištinis iš senosios tėviškės.

Manosios Lietuvos, Latvijos, Prūsų ir Gudo žemės vietų vardu studijos yra mane privedusios prie šių išvadų : 1) lietuvių ir latvių protėvių iki VI m. e. amžiui gyventa šių dienų Gudo žemėje (Minsko, Mogiliavo, Smolensko gub.) į šiaurę nuo Pripeties pagal Bereziną, Nemuno ir Dniepro augštupį, 2) šių dienų Latvijoje prieš latvių įkeliavimą gyventa suomių (lybių ir estų protėvių) giminės, 3) prieš lietuvių įsikūrimą Utenos, Dusetų, Salako, Kupiškio, Biržų apylinkėje gyventa sėlių tautos, Linkuvos, Joniškio, Žagarės apylinkėje —

žiemgalių, Telšių, Rietavo, Skuodo, Klaipėdos apylinkėje — kuršių ir visoje Suvalkų žemėje — jotvingių, arba sūdų (sūduvių), tautos.

Iš vietų vardų, man rodos, galima bus artimoje ateityje surasti net ir tos stovynės, kuriose lietuvių ir latvių prieš patį jų įtraukimą į šių dienų sritį stovėta.

Vietų vardai (ypač upių vardai) rodo, kad latvių prieš pat įtraukimą į Latgalą ir Vidžemę gyventa rytinėje Vilniaus žemės dalyje. Latviai iš pastarosios savo stovynės, vadinasi, iš Vilniaus žemės rytų, į naująją savąją tėvynę Vidžemę ir Latgalą yra atsinešę šiuos vietų vardus : *Gauja* „Livländische Aa“ su jos kairiuoju intaku *Vija*, *Lata* (Latvijas vietu vardi. I dal'a : Vidzemes vardi. Rīgā 1922 p. 33, 34; toliau skaitmens po latviškųjų vardų reiškia šitų knygų puslapį) arba *Lapupes* 70, *Cena* 54 (*Cenas* 58, *Cenas* tirelis 54), *Lida* 90, 111 arba *Lidava* 92, *Ūla* 88 (*Ūlupji* 50, *Ūli* 59), *Pune* 53 (*Puni* 55, *Puniņi*, *Punēni* 22), *Speras* 58, *Zasna* (Rėzytės apylinkės ežeras). Visi tie vardai yra atsineštiniai. Visus juos randame Vilniaus žemės rytuose. *Gauja* su savo intaku (irgi kairiuoju!) *Vija* (nuo jos pramintas ir miesteliui vardas *Vija* — gud. *Ivje*) tebeteka Ašmenos apskrityje. *Latos* upė ir sodžių dar ir šiandien teberandame už 17 varstų nuo Ašmenos. *Kena* yra upė ir miestelis į rytus nuo Vilniaus. *Lydos* miestelis ir upė dar ir šiandien tebedėvi šį vardą nuo latvių išsikraus-tymo gadynės. *Ūla* atateka į Merkio upę iš Lydos apskrities. *Punios* upė įteka į Nemuną ties Punios miesteliu. *Speros* ežero, rodosi, tu-rime ieškoti Žaslių apylinkėje. *Žasnos* sodžių, pramintą nuo upės ar ežero vardo, randame netoli nuo Ašmenos.

Kai turėsime Vilniaus žemės vardų pilną rinkinį, tuomet, reikia tikėti, rasime daugiau vardų, rodančių kitą kartą čia gyvenus latvius. Taigi, rinkim vietų vardus! Jie gyvai reikia rinkti, nes be jų mes negalėsime ištirti savo senovės.

1922 m. spalio 21 d.

XXXV. UPIŲ VARDŲ STUDIJS IR AISČIŲ BEI SLAVĖNŲ SENOVĖ

[Tauta ir žodis I 1923 1 — 44]

1 Nerašytajai tautų istorijai, vadinamajai proistorei, tirti lyginamasis kalbų mokslas turi du šaltinių, kurių vieną sudaro žmonių, antrą — žemės kalba (toponomastika). Prie žmonių kalbos pri-dera bendriniai vardai (nomina appellativa). Žemės kalbos sky-riun eina tikriniai (nomina propria) vietų vardai, kuriais pra-mintos yra žmonių gyvenamos ir negyvenamos žemės pa-viršiaus vietos. Šalių, miestų, miestelių, sodžių, vienasėdžių, marių, upių, ežerų, balų, kalnų, laukų, miškų, salų ir kitų žemės paviršiaus vietų vardai sudaro žemės kalbą.

Kalba yra žmogaus gyvenimo nuotykių atspaudas. Kalba šių dienų kalbininkui yra archyvas, kuriame jis randa nemaža doku-mentų tautų istorijai. Rašytinė istorija nieko mums negali pasakyti, kokio būta lietuvių tautos gyvenimo prieš XI m. e. amžių. Kronikos ir kiti rašytiniai istorijos šaltiniai ničnieko mums nesako apie lietu-vių tautos santykius proistoriškojoje gadynėje su jos kaimynais suo-miais, gotais (gudais), skandinavėnais ir slavėnais. Mūsų kalboje ir tiems santykiams nušviesti esama medžiagos.

Iš Thomsen'o rašto „Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk—lettiske) Sprog“ (København 1890) patiriame, kad lietuvių protėvių dar prieš mūsų erą būta kaimynais su suomių protėviais, ką rodo lietuviškosios kilmės žodžiai, iki šiai dienai sveiki išlikę suo-mių, karielių, vepsių, vadžių, estų (igáunių), lýbių, lapių, mardvos ir čeremisų (mari) kalboje. Kalba rodo, kad dar prieš Alek-sandro Didžiojo gadynę (Kunik'as pas Dr. A. Bielenstein'ą Die Grenzen des lettischen Volksstammes 494) lietuvių jau nebe-

būta laukinių žmonių. Jų tuomet jau melstasi *dievui*¹, kurio tebe-būta dar nesuasmenėjusiu „dangumi“, ir *perkūnui*². Tuomet jau gyventa dūminėje troboje ir ji vadinta *pirtim*³. Tosios pirties būta su *sienomis*⁴. Aplink dūminę trobą (pirtį) turėta *daržas*⁵, kurio būta aptverto *stieba*⁶, ir tvoroje, kad nereikėtų laiptoti, laikyta *spraga*⁷.

² Žemės dirbimą rodo šie žodžiai: *vaga*⁸, *javai*⁹, *sėmens*¹⁰, *žirnis*¹¹, *rugys*¹², *sóra*¹³ „npoco, Hirse“, *pelūs*¹⁴, *putrā*¹⁵ ir *talka*¹⁶. Turėjus šiokių tokių galvijų ūkį rodo žodžiai: *avinas*¹⁷, *ožys*¹⁸, *žąsis*¹⁹, *paršas*²⁰. *Vil-na*²¹ rodo *avių* laikymą. Galvijų ir paukščių utėlė *vievesā*²² „Viehlaus, Ləus der Gänse, Hühner“ rodo senovės lietuvių turėjus galvijų ir naminių paukščių. *Šerių*²³ vardas rodo ir kiaulių laikymą. Kad galvijų ūkio būta gana augšto, rodo *piemens* vardas: suom., kar., olon., veps. *paimen*, lap. *baiman* „Hirt“. Galvijai privalo žiemai *pašaro*, kuriuo tuomet būta *šieno*²⁴, *pelų*²⁵, *dobily*²⁶ ir *atolo*²⁷. Se-

¹ Suom., veps., vad. *taivas*, kar. *taivaš*, est. *taewas*, *taiwas*, lyb. *tawas* „dangus“.

² Suom. *perkele*, est. *pergel*, md. *pirgene*.

³ Suom., kar. *pirtti*, lap. *bartta*.

⁴ Suom., vad. *seinā*, kar. *šeinā*, est. *sein*, *sain*, lyb. *sāina*, lap. *saeidne*.

⁵ Suom. *tarha*, vad., est., lyb. *tara*.

⁶ Suom., vad. *seivās*, kar. *šeivaš*, veps. *seibās*, est. *teiwas* ir *saiwas*, lyb. *taibas*.

⁷ Suom., vad. *rako*, kar. *rago*, est. *ragu* „spraga“, lap. *rākkat* „sprogti“.

⁸ Suom., vad. *vako*, kar., olon., veps. *vago*, est. *wagu*, *wago*, lyb. *vag*.

⁹ Suom., kar., olon. *jyvā*, veps. *jūvā*, est. *jūvā*.

¹⁰ Suom. *siemen*, kar. *siemen*, veps. *sēmen*, vad. *sēmē*, est. *sēme*, *sēmen*, lyb. *siemil*, lap. *siebman*.

¹¹ Suom. *herne*, kar., olon., veps. *herneh*, vad. *erne*, est. *hernes*, lyb. *jernas*.

¹² Suom. *ruis*, veps. *rugiš*, est. *rukis*, lyb. *rūggōs*, *rūgš*.

¹³ Md. *sura*, *suro*.

¹⁴ Suom. *pelut*.

¹⁵ Suom. *putro*, *puuro*, veps., est. *puđr*.

¹⁶ Suom. *talkoo*, vad. *talko*, est. *talgu*, lyb. *talk*.

¹⁷ Suom., veps., est. *oinas*, kar. *oinaš*, lyb. *oin*.

¹⁸ Suom. *vuohi*.

¹⁹ Suom., kar. *hanhi*, veps. *hanh*, vad. *ani*, est. *hani*.

²⁰ Suom. *porsas*, veps. *porzas*, vad., est. *pōrzas*, lyb. *puđras*, md. *purhts*, *puršez*.

²¹ Suom., kar., vad. *villa*, veps. *vil*, pl. *villad*, lyb. *vīla*, est. *will*.

²² Suom. *vāive*, est. *wāiw*.

²³ La. *safi* iš **šarių* = suom., kar. *harja*, est. *hari*, veps. *harj*, vad. *arja*.

²⁴ Suom., kar. *heinā*, veps. *hein*, vad. *einā*, est. *hein*, *hain*, lyb. *dina*, lap. *suoidne*.

²⁵ Suom. *pelut*.

²⁶ La. *ābulins*, pr. *wobilis* = suom. *apila*, *apilas*, lyb. *aobil'*.

²⁷ Suom. *ätelā*, vad. *ätälā*, est. *hādāl*, lyb. *addōl*.

novėje nebūta lietuviams svetimos ir žvejybos. Jų tuomet gaudyta *unguriai*¹, *lašišos*² ir *vėžiai*³. Žuvims gaudyti upėse jau tuomet taisyta tam tikros užtvaros — *takišiai*⁴. Žuvims gaudyti turėta *laivas*⁵, kuriuo ne tiktai įrystytasi, bet ir *būrėmis*⁶ varytasi. Bičių laikymą rodo *vaško* vardas : suom., kar., olon., veps., vad., est. *vaha*, lyb. *vā*. Audi-mo mokėjimą rodo *nyčių* vardas : suom., vad. *niisi* (kamienas *niite-*, *niide-*), est. *nīž*. Kojoms apauti jau vartota *kurpės*⁷, kurios siūta iš *odos*⁸ ir *šikšnos*⁹. Galvą nuo šalčio ir saulės senovės lietuviai apsi-dengia *kepure*¹⁰. Žiemos šalčiuose¹¹ ant rankų užsimaudavę odos pirštines (ūšmalus), vadinamas vardu **kiṁdas* (la. *clm̃ds*)¹².

Iš paukščių ir žvėrų senovės aklojoje girioje¹³ įžymesnių būta *strazdo*¹⁴, *šarkos*¹⁵, *tetirvos*¹⁶, *taūro*¹⁷, *briedžio*¹⁸ ir *šeško*¹⁹.

- 3 Kelio žygiams atlikti vasarą tiko *ratai*²⁰, o žiemą — *ragės*²¹. Jau ir tuomet važinėta tam tikrais *keliais*²². Per neišvažiojamąsias kelio vietas (balas ir upes) tiesta *tiltai*²³. Ratai kelionei tepta *derva*²⁴.

¹ Pr. *angurjis* = suom. *ankerias*, vad., est. *angerias*, lyb. *aṅgers*.

² La. *lasis* = suom., kar., olon., veps., vad. *lohi*, est., vad. *lõhi*, lap. *luossa*.

³ Est. *wāhi*, lyb. *vejjōs*.

⁴ Pr. *takes*, la. *tacis* = suom. *toe*, *tokehe-*, vad., est. *tõge* „Fischwehr“.

⁵ Suom., vad. *laiva*, est. *laew*, lyb. *laofa*, lap. *laive*.

⁶ Suom., vad. *purje*, kar. *purjeh*, est. *pur'je*, lyb. *puri*, lap. *borjas*.

⁷ Suom. *kurpponen*, lyb. *kurp*.

⁸ Suom. *vuota*.

⁹ Suom. *hihna*, kar. *hihna*, est. *ihn*, md. *kšna*, *šna*.

¹⁰ Suom. *kypärä*, vad. *čupār*, est. *kübar*, lyb. *kūtār*, lap. *kapper*.

¹¹ *Šalna* = suom. *halla*; *šarma* = suom. *härmä*; *gruodas* = suom. *routa*.

¹² Suom., est. *kinnas*, kar. *kinnaš*, veps. *kindas*, vad. *činnas*, lyb. *kīndas*, lap. *kamtes* „Lederhandschuh“.

¹³ La. *mežs*, lie. r. *medžias* „Wald“ = suom. *metsä*.

¹⁴ Suom. *rastas*, est. *rädastas*.

¹⁵ Suom., kar. *harrakka*, veps. *harak*, vad. *harakkō*, *araga*, est. *harakas*, *harak*, lyb. *arḡgōs*.

¹⁶ La. *teteris*: suom. *tetri*, *tedri*, veps., est. *tedr*, lyb. *ted'rōs*.

¹⁷ Suom. *tarvas*.

¹⁸ Pr. *sirwis*: suom. *hirvi*, *hirvas*, est. *hir'w*, lyb. *īrva*, lap. *sarva*.

¹⁹ Vep. *hähk*.

²⁰ Suom. *rataat*, est. *rattad*, lyb. *rattōd* „Wagen“: suom., est. *ratas*, kar. *rataš*, lyb. *ratās* „Rad“.

²¹ La. *regus*: suom. *reki*, kar., olon., est. *regi*, vad. *reči*, lyb. *reggōs*, *regš*, lap. *raekka* „Bauerschlitten“.

²² Suom. *keli* „via hiemalis, nivalis“.

²³ Suom. *silta*, kar. *silda*, veps., est. *sild*, lyb. *silda*, lap. *saldde*.

²⁴ Suom., kar., vad. *terva*, veps. *terv*, est. *tōrw*, lyb. *tōra*, *tūra*, lap. *tar-ve*, *daruve*.

Naugiai (metalai) tuomet dar ne labai pažinta. *Kirvis*¹, *peilis*² ir *lopetas*³ galėjo būti ir negeležiniai. Tiktai vienas *skārdas* (la. *skārds*)⁴ terodo, kad tuomet jau pažinta vienas naugių (*varis*?).

Kokių būta šeiminių⁵ santykių tarp lietuvių ir suomių tautos protėvių, rodo *marčios*⁶ vardas. Vadinas, suomis galėjo (?) marčią vesti ir iš lietuvių tautos.

Žilojoje senovėje *šimtais*⁷ skaityti suomių išmokta nuo iranėnų (av. *satəm*, skr. *ṣatām*), o *tūkstančiais* nuo lietuvių protėvių: suom. *tuhansi*, kar., est. *tuhat*, olon. *tuhad*, veps. *tuha*, vad. *tuhatta*, md. *t'ožān*, *t'ožā*, *t'ošov*.

Senovės lietuvių santykius su gotais (gudais) ir skandinavėnais, kaip juos nušviečia lietuvių, latvių ir prūsų kalba, jau yra man tekę paliesti straipsnyje „Visusenieji lietuvių santykiai su germanais“ (Švietimo darbas 1921 m. Nr. 5–6 p. 12–28). Su gotais lietuviai ir latviai tegalėjo susisiekti tiktai per prūsus. Gotai turėjo padaryti prūsų kalbai įtaką dar tuomet, kai pirmieji dar tebegyveno Vyslos žiočių apylinkėje (V–IV amžius prieš m. e. – III m. e. amžius). Manajame straipsnyje gotiškosios kilmės žodžiais pripažinti šie: 1) *alūs*, 2) *pėkus* „Vieh“, 3) *šarvas*, dg. *šarvai*, 4) pr. *rikis* „viešpatis“, 5) pr. *kelmis* „kepurė“, 6) pr. *ilmis* „daržinė“, 7) pr. *lapinis* „šaukštas“ ir 8) *mīdus*. Iš skandinavėnų kalbos vedami yra šie kultūros žodžiai: 1) *kliēpas* „didelis duonos kepalas“ Kp (la. *klāips*)⁸, 2) *kvietys* ir 3) *gātvē*⁹. Leipcigo universito profesorius M. Vasmer'is (Šviet. darbas 1922 m. Nr. 3–6 p. 272–4) prie gotiškosios kilmės žodžių prideda dar *ylq* (pr. *ylo*, la. *ilins* „yla“) ir vieną latviškų gintaro vardų (la. *glīsis*, *glīse* „Bernstein“).

Iš mano straipsnio „Rusiškosios kilmės lietuviškų žodžių kronologijos klausymu“ (Izv 1912 t. XVII, 1 1–16) matyti, kad lietuvių tautos santykių su rusais (kriėvais) prasidėta dar toje gadynėje, kai užuot *лях, нуд, шолк, церков', хорт, чепен, скоморода* rusai dar te-

¹ Suom., olon., veps., est. *kirves*, kar. *kirveš*, vad. *čirves*, lyb. *kīras*.

² Md. *pejel*, *peel*.

³ Suom. *lapio*, vad. *lapja*, veps. *labid*, est. *labidas*, *lapjo*, lyb. *lābdi*.

⁴ Suom. *karta* „Eisenblech“, est. *kard*, lyb. *kārda*.

⁵ *Šeima* = suom. *heimo*, veps. *heim*, vad. *đimo*, est. *hõim*, lyb. *aim*.

⁶ Suom. *morsian*, *morsio*, kar. *moršien*, *mōržein*, veps. *murzōin*, est. *mōr's*, lap. *moarsse* „sponsa, nova nupta“.

⁷ Suom. *sata*, md. *šada*, *šado*, zir. *šo*, votj. *šu*, vengr. *sáz*, ostj. *sāt*, *sōt*, vog. *sāt*, čer. *šūdho*, lap. *čuōhtē*.

⁸ Šviet. darbas 1922 m. Nr. 1–2 p. 27.

⁹ Šviet. darbas 1921 m. Nr. 7–8 p. 40–43.

4 betarė *lęxō, pūdō (pōdō), šlķō, cirk(ō)va, xōrtō, čerpō, skovorda*, nes tik iš pastarųjų lyčių tegalėjo atsirasti lietuvių kalboje *lėnkas* (dg. *lėn-kai*), *pūdūs* (gal. *pūndų* žem.), *šlķas, cirkva, kūrtas, čėrpė, skavardā* (gal. *skavārdā*). Pirmosiomis lietuvių ir latvių susidūrimo su kriegiais dienomis krieių dar tebeturėta garsai *ō* ir *ē*, kilę iš senėlesnių dvibalsių *au* ir *ei*, kuriems šiandieninėje slavėnų kalboje atliepia *u* (*ōpye* „draugas“, *nynumb* „laupyti“) ir *i* (*luna* „liepa“, *uđmū* „eiti“). Su žodžiais *kruōpos* „крупa“, la. *blūoda* „блюдо“, *pielā* „пила“, la. *svieta* „свита“, la. *krļevs* „крив-ич“ lietuviai ir latviai turėjo pasižinti dar tuomet, kai patys slavėnai (krievai) dar tebetarė *krōpā, blōdo, pēlā* (Šviet. darb. 1921 Nr. 7—8 p. 135), *svētā, krēvo-*. Žodžių garsai rodo, kad visi šitie žodžiai gauta iš rusų kalbos dar prieš XI amžių.

Visusenujų lietuvių santykių su rusais būta prekybinio pobūdžio. Prekybos keliu lietuviai pasižįsta iš rusų su šiais žodžiais: *pūdūs* arba *pūndas* „40 svarų“, *birkavas* „10 pūndų“, *pipīras, šlķas, stiklas, āsilas, kātīlas, kūrtas, čėrpė, tuŕgus* ir *tūlķas* „vertėjas, переводчик“. Anuomet Rusų žemės prekijai, viešėdami Lietuvoje, *tuŕgun* atveždavo lietuviams parduoti įvairių prėkių: *šlķū, pipīrū*, kuriuos parduodami atsverdavo *pūndais* ir *birkavais*, o *stiklą, katilus, čerpes, kurtus* ir *asilus* parduodavo padaikčiui be *mierōs*. Rusų žemės prekijai *tuŕgun* negalėjo įvažiuoti neužsimokėję *muīto*, o susišnekėti su lietuviais tegalėjo tiktai per *tūlķus*.

Rusų kalbos garsų istorija rodo, kad su prekybinio pobūdžio žodžiais lietuvių susipažinta tarp IX ir XI amžiaus¹.

Kalbos bendriniai žodžiai, kaip matome, kalbininkui yra tikri istorijos dokumentai, kurie ne vienai tautos istorijos gadynei duoda šviesos.

Tikriniai vietų vardai irgi tinka istorijos mokslui. Didžiųjų miestų ir upių vardai, pasirodo, esą labai gajūs: jų išgyvenama ne tiktai šimtai, bet ir tūkstančiai metų. Žilosios senovės miestų ir upių vardai **Kerpsos* (Dalmatijos sala = ital. *Cherso* Южнослов. фил. II 51,54), *Skardōna* (Dalmatijoje), *Albōna* (Istrijoje), *Arbos* (Dalmatijos sala), *Arsia* (Istrijos upė), *Ūtus* (Trakijos upė), *Almos* (Bulgarijos upė), *Albis* (Germanijos upė) tebėra gyvi dar ir šiandie: sirb. *Cres* (slovc. *Čres*), *Skrādīn* (kilm. *Skradīna*), *Lābīn, Rab, Raša*, bulg. *Vit* (iš sen. *Byrnō*), *Lom*, č. *Labe*. Iš šitų kelių vardų matome ne tiktai jų gajumą, bet ir tai, kad ir kitos tautės ir kalbos žmonėms įsikūrus didžiuosiuose miestuose ir didžiųjų upių pakrantėse, jų vardai pa-

¹ Plg. mano straipsnį žurnale „Rocznik slawistyczny“ 1913 t. VI 35.

liekti tie patys. Slavėnai upėms *Dōnēprb* „Днєпр“, *Dōnēstrb* „Днєстр“ ir *Dunavb* vardus pramena ne patys. Šituos vardus jie jau randa gatavus pas tas tautas, kurios slavėnų atėjimo gadynėje (VI m. e. amžius) gyveno šiais paupiais, ir juos ima patys vartoti. Pirmuoju du vardu yra sarmatišku, t. y. iranišku: **Danaipriš* (lot., gr. *Danapris*) ir **Danaistra-* (lot. *Danaster*): av. *dānu-* „upė“, oset. *don* „vanduo“ + *Ipri-* (tikrinis upės vardas; plg. Valuinės žemės upės vardą *Ibr*) ir *Istra-* (tikrinis upės vardas = lot. *Ister*, gr. *Istros*)¹. Su Dunojaus vardu slavėnai pasižino nuo germanų, nes tik jų kalboje vardo *Dānuvius* balsis *ā* tegalėjo pavirsti garsu *ō*: sva. *Tuonouwa*. Germanų kalbos garsą *ō* slavėnų kalboje šiandie atstoja *u*:
 5 *buky* „буква“ = got. *bōka* „raidė“, *plugb* „arklas“ = germ. *plōga-* „Pflug“.

P. Kretschmer'io knygos „Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache“ (Göttingen 1896) ir A. Fick'o „Vorgriechische Ortsnamen als Quelle für die Vorgeschichte Griechenlands“ (Göttingen 1905) ir „Hattiden und Danubier in Griechenland. Weitere Forschungen zu den vorgriechischen Ortsnamen“ (Göttingen 1909) pirštu prikišamai mums rodo, kad lyginamosios vietų vardų studijos gali duoti daug šviesos kiekvienos šalies ar tautos proistorei.

Lietuvos, Latvijos ir Prūsų žemės vietų vardus aš renku jau nebe nuo vakar dienos, bet pasinaudoti jais teko vos tik tai 1911 metais, kai išėjo iš spaudos (IX. 16) akademiko A. Šachmatovo straipsnis „Zu den ältesten slavisch-keltischen Beziehungen“ (Archiv für slav. Phil. XXXIII 51—99). Šachmatovas savo straipsnyje norėjo įrodyti, kad dabartinėje Lietuvoje ir Gudijoje senovėje gyventa *keltų*. Garsiojo rusų kalbos žinovo tvirtinimas man pasirodė esąs negalimas, nes jam nepritaria nė vienas nei Lietuvos, nei Gudijos geografiškasis vardas. Geografiškųjų (daugiausia upių) vardų lyginamosios mano studijos, kuriomis norėta sugriauti Šachmatovo nuomonę apie keltiškąją Lietuvos žemės vardų kilmę, išvydo saulės šviesą 1913 metuose žurnale „Rocznik slawistyczny (Revue slavistique. Cracovie)“, kur joms duota vardas „Kann man Keltenspuren auf baltischem Gebiet nachweisen?“ (p. 1—38).

Anų metų upių vardų studijos yra mane privedusios prie šių išvadų, išreikštų tokiais žodžiais:

„Die vorstehende Durchmusterung der von Schachmatov als keltisch angesprochenen Ortsnamen kann nur zu einem negativen Ergebnis führen: auf baltischem Gebiet hat es niemals

¹ A. Соболевский Archiv für slav. Phil. XXVII 243.

(p. 34) Kelten gegeben. Positiv kann aber nur die Erkenntnis sein: das heutige Weissrussland war vor der Einnahme dieses Landes durch die Dregoviči und Kriviči — **baltisch**. Diese Erkenntnis kann nach den Arbeiten von Kočubinskij, Pogodin und Karskij für allgemein anerkannt gelten. Wir sahen oben, dass westrussische Flussnamen wie *Isa* (balt. **Insā*), *Jasa* (balt. **Aisā* s. v. *Jesa*), *Jatra* (lit. *Aitrā* s. v. *Jesa*), *Lučesa* (lit. *Laukesà*), *Merečb* (lit. *Merkỹs* s. v. *Lučesa*), *Nemõnõ* (lit. *Nēmunas*), *Ula* (balt. **Aulā*) und *V'ata* (lett. *Veñta* s. v. *Vindava*) alte baltische Namen sind. Für ein hohes Alter der Berührungen zwischen Altrussen und Litauern und Letten sprechen die folgenden lautlichen Erscheinungen in Orts- und Völkernamen: 1) balt. *au* = rus. *u* z. B. *Laukesà* = *Lučesa*, 2) balt. *k̃* = rus. *č* z. B. *Laukesà* = *Lučesa*, *Merkỹs* = *Merečb*, 3) balt. *ai* im Anlaut = rus. *ja* z. B. *Aitrā* = *Jatra*, 4) balt. *ter* = rus. *teret* z. B. *Merkỹs* = *Merečb*, 5) balt. Diphthonge *en*, *in* = rus. 'a (arus. *ę*) z. B. *Venta* = *Вяна*, *Galind-* (vgl. Γαλίνδου bei Ptolomaeus) = *Голядь* collect., *Jārvingas* = *Ятвягъ*, 6) balt. *u* = arus. *õ* z. B. *Nēmunas* = *Nemõnõ*, woher wrus. *N'óman*, gen. *N'ómna*. Rus. *i* aus balt. *in* in Flussnamen wie *Isa* (balt. *Insā* „die kurze“) und *Istra* (balt. *Instrā*) muss jünger sein als *я* (arus. *ę*) in *Голядь* und *Ятвягъ*. Zum Lautwandel *in* zu *i* vgl. finn. *Ingerä*=russ. *Ижепа* Sobolevskij РФБ LXIV 6 99, Kulbakin l. c. LX 210; aisl. *Ingvarr* (rex vocabulo *Inger* Thomsen Der Ursprung des russischen Staates 49)=russ. *Игорь* (p. 33—34)¹.

1913 metų išvados tebeturi savo galią ir šiomet, t. y. 1922 metuose. Upių vardais pasirėmęs, 1921 m. balandyje Tárpatos universito profesoriui dr. A. M. Tallgren'ui rašytame laiške taip esmi nustatęs senosios Lietuvos ir Latvijos sienas:

„Dalis latvių žemės, kurią randame Dauguvos šiauriniame šone, t. y. šių dienų Vidžemė (Livland) ir Latgala, prieš latvių iškūrimą (VI m. e. amžiuje) buvo apgyventa Baltijos suomių, ką rodo geografiškieji latviškosios dalies Vidžemės ir Latgalos vardai (upių, ežerų ir gyvenamųjų vietų vardai). Iki VI amžiui Dauguvà darė sieną tarp aisčių ir suomių giminės.

Gudijos (Minsko, Mogiliavo ir Smolensko gub.) upių vardai rodo, kad lietuvių bei latvių protėvynės reikia ieškoti į šiaurę nuo *Pripeties* (pagal kairiuosius jos intakus), pagal *Bereziną* ir *Dniepro* áugštupį, beveik iki *Sožies* vidurupio. Smolensko gubernijos Bielo apskrityje lietuvių ir latvių tautos, kaip galima spėti iš upių vardų, susisiektą su nežinoma Baltijos suomių tauta. Sožies (sen.

¹[Citata kiek pakeista, plg. K. Būga Rinktiniai raštai I 526. — Z.Z.].

rus. *Съобщ*) augštupyje lietuviai ir latviai turėjo susidurti su dabartinės Mardvos protėviais, kaip apie tai galima spręsti iš aistiškosios kilmės mardvių kalbos žodžių“.

* * *

Upių vardų lyginamosioms studijoms duoda mėdžiagos šie raštai: 1) *MS* = П. Л. Маштаков Список рек Днепровского бассейна. С. Петербург 1913. XVIII + 292 p. 8°.

2) *SG* = Słownik geograficzny. Warszawa.

3) *G*¹ = Die altpreussischen Ortsnamen gesammelt und sprachlich behandelt von Dr. Georg Gerullis. Berlin und Leipzig 1922.

4) *BG* = A. Bielenstein Die Grenzen des lettischen Volksstammes. St. Petersburg 1892.

5) *LV* = Latvijas vietu vārdi. I daļa. Vidzemes vārdi. Piedaloties A. Abelei, J. Kauliņam un P. Šmitam, savācis un rediģējis J. Endzelīns. Rīga 1922.

6) *S* = Спрогис Географич. словарь древней жомойтской земли XVI столетия. Вильна 1888.

7) *Vš* = *Vaišganto Šarašas geografiškųjų Lietuvos vardų. Dirva - Žinynas* 1904, I = Nr. X 35 —, II = Nr. XI 3 —.

8) *Vo* = Э. Вольтер Списки насел. мест. Сувалкской губ. St. Peterburg 1901.

Negalėdamas paskelbti visos potamologiškosios mėdžiagos, nes ji dar nėra galutinai sutvarkyta, šandie laikau reikalinga esant supažindinti visuomenę su tomis išvadomis, kurias 1921 m. balandžio 12 dienos laiške esmi išdėstęs savo draugui, Leipcigo universito profesoriui, M. Vasmer'ui¹. Su šito laiško išvadomis pravartu būtų susipažinti ir mūsų istorininkams. Štai ką esmi Vasmeriui pranešęs:

Jau iš tos potamologiškosios medžiagos, kurią iki šiolei esmi surankiojęs, galiu drąsiai tvirtinti, kad slavėnų prokalbė yra turėjusi ne tą išvaizdą, kurią jai duoda dabarties slavistos. Praslaviškąją būseną (состояние) turėjo išbūti ne tiktai vadinamieji „praslavėnai“, bet ir atskirosios slavėnų giminės kalbos. Senosios aisčių žemės upių vardai rodo, kad praslaviškoji gdynė dar nebuvo pasibaigusi įsibrovimo metu į aisčių teritoriją nei krievų (кривичи), nei dregovičių, nei lėnkų kalboje. Slavėnų įsibrovimo gady-

¹ [Žr. šio tomo p. 880—891. — Z.Z.].

nėje (VI m. e. amžiuje) į aisčių teritoriją krievų, dregovičių ir lenkų kalboje aistiškieji garsai 1) *k, g*, 2) *ai*, 3) *ei*, 4) *au*, 5) *ū*, 6) dvibalsiai *-ar-*, *-er-* (tarpu priebalsių), 7) dvibalsiai *ár-*, *ál-* (žodžio pradžioje), 8) dvibalsiai *en*, *in*, *an*, *un* dar galėjo pavirsti garsais 1) *č, ž*, 2) *ja-* (žodžio pradžioje) arba *-n-* (žodžio viduryje), 3) *i*, 4) *u*, 5) *y* (rus. *ы*), 6) rus. *-oro-*, *-ere-*, lenk. *-ro-*, 7) *ra-*, *la-*, 8) rus *'a*, *u*. Pavyzdžiai:

1) *č* iš *k*, *ž* iš *g*: *Лучеса* — a) Dauguvos kairiasis intakas Oršos ir Vitebsko apskr., b) Miožos (Мёжа) kairiasis intakas Bielo apskr. Smol. gub., c) Chmaros dešiniasis intakas (Chmara iš kairės įteka į Sožį, o Sožis iš kairės teka į Dnieprą), į pietus nuo Smolensko MS 106 = a) *Laukesà* — Dauguvos kairiasis intakas ties Gryva = b) la. *Laucesa* — Dauguvos kairiasis intakas Naujarygio (Friedrichstadt) apskr. RS VI 11; *Важетня* — Votrios intakas Smol. gub. MS 19 iš **Въжета* = *Vaigeta*, iš kur lenk. *Wojgieta* „folw. nad bezim. potokiem, o 4 w. od Oszmiany“ SG XIII 749, XII 897 || *Vaigva* — Plóksčių par. upė;

2) *ja-* ir *-n-* iš *ai*: *Яса* — Leplio ežero (Vitebsko gub.) intakas = **Aisa* || *Aisë* (upė) RS VI 10; *Ямпа* = *Aitrà*; *Ценпа* — Naugardo (Min. gub.) apskr. dvaras 1517 m. РИБ XX 982, XXXIII 814, 818 iš *Цънпа* = **Kaipra* || la. *Kaipe* BG 261, pr. *Kaipl-etyn* G¹ 53;

3) *i* iš *ei* (*ie*): ;

4) *u* iš *au*: *Лучеса* = *Laukesà*; *Гуя* = *Gauja*; *Ула* = **Aula* || *Aulè* RS VI 20; *Удра* = *Audra*;

5) *y* (rus. *ы*) iš *ū*: *Ольиста* (Псков. II лет. s. a. 6792) = la. *Alūksta*; *Дрыса* = **Drūsā*, iš kur pr. *Druso* „Drausensee“;

6) *-oro-* (lenk. *-ro-*), *-ere-* iš *-ar-*, *-er-*: *Борок* — Ušos kairiasis intakas MS 98 = **Varkas* || la. *Vārķava*; *Воролочи* — balos tarp Nemuno versmių, Ptičies ir Lošos upių Igumeno apskr. Min. g. = *Varlakiai*; lenk. *Skroda* — Lomžos gub. upė = jotv. *Skardā*; *Меречь* = *Merkỹs*; *Берешта* = *Béršta*;

7) *ra-*, *la-* iš *ár-*, *ál-*: lenk. *Łana* „vok. Alle“ (Prūsų žemės upė) = pr. *Alnā*; *Ладога* = **Aldagā* || suom. *aallokas* „wellenreich“ Mikkola Berühr. I 47;

8) rus. *'a*, *u* iš dvibalsių *en*, *in*, *an*, *un*: *Снязла* — Naročies upės intakas = *Spingla* (*in* iš *en*) SG VII 595 = *Spengla* — Traukų apskrities (netoli Kietaviškių) upė; *Мядел* — ežeras = **Mendelas*, ką patvirtina upės vardas *Mendel-ica* SG X 325; *Вяма* — Dauguvos kairiasis intakas Dysnos apskr. = *Venta* RS VI 28; *Уча* —

Ptičies dešinasis intakas MS 151 = *Ančia* (Žemaičių ir Suvalkų žemės upė).

Šiaurės slavėnų geografiškieji vardai *Łana* „Alna“, *Ладца* „Aldaga“, *Labe* „Albis“ savo sudarymu tolygūs yra su pietiečių slavėnų asmens vardu *Радзюст*, kurį dar 584 metuose slavėnai tebeištarė *Ardigastos*.

Upės vardą *Меречь* „Merkys“ krieivai, kai jie VI amžiuje pasiekė Nemuną Gařdino apylinkėje, dar tebeištarė **Meřki(n)* arba **Meřfi(n)* „Meřkį“, iš kur paskui išriedėjo lytis **Merčb* ir pagaliau *Merečb*. VII–VIII amžiaus krieivų lytis *Merčb* niekuo nesiskiria nuo vakariečių slavėnų (palabėnų) 623 metų kunigaikščio vardo *Dervanus*; plg. tautóvardžius *Drevl'ane* (tarp bodričių) ir rus. *Дрепа*.

Šiaurės slavėnų vardai *Вѣжета* „Vaigeta“, *Цѣпра* „Kaipra“ turi sau paralelę lenkiškame Karpatų varde *Bieszczady*, kilusiame iš germ. prolytės **Be-skaidaz*.

- 8 *Олыста* „Alūksta“ del garso *ū* pavirtimo garsu *ы* niekuo nesiskiria nuo slovenų vardo *Videm* (*i* iš *ы*) = *Ūdine*.

Šiaurės slavėnų *Лучеса* „Laukesa“, lenk. *Wiatrołuża* (upė Suvalkų žemės Mozūruose) „Vėtralauža“, *Луга* (suom. *Laukaa*), (къ Липицемъ... ручей... имя ему) *Тунегъ* (Новгор. IV лет. Петроград 1915 p. 190) „la. Taunegs“ (šiandie ryt. *Taunags*, kur *a* iš *e*) del dvibalsio *au* pavirtimo balsiu *u* turi sau analogiją germaniškosios kilmės žodžiuose *нута*, *купити*, *покупати*, *лукъ* = s. isl. *naut* „Nutzvieh“, got. *kaupōn* „kaufen“, germ. *laukaz* „Lauch“.

Šitais faktais remdamas, kalbininkas istorininkas gali drąsiai tvirtinti, kad VI amžiuje atskirose slavėnų giminės kalbose dar dvibalsio *au* nebūta monoftongu *u*. Vėlybesniojo *u* vietoje tuomet dar tebebūta dvibalsio *ou* (*au*) arba garso, artimo šitam dvibalsiui, t. y. *ō*. Buvus senovėje krieivų ir dregovičių kalboje monoftongą *ō* (iš *ou* < *au*) rodo suomių, latvių ir lietuvių kalbos faktai. Plg. suom., kar. *luota* || блюдо, *kuotina* || гумыно, *kuota* || кума, la. *bl'uođa* || блюдо, *duōta* || дума, *kažuōks* || кожух, *kuods* || худ, *luōks* || лук „Lauch“, *l'uoiti* „labai“ || люти, *uota* || ум, *puōsts* || пуст, *sūolīt* || сулити, *suōta* || сума, *kuota* || кума, *kāpuōsti* || канюста, lie. *kuočià* || кутья (*tj* > *č*), *puōkas* (žem.) || пух, *kruōpos* || крыпа.

Suomių, latvių ir lietuvių kalbos dvibalsis *uo* tegali būti tiktai senėlesnio monoftongo *ō* vaikas.

Indoeuropiškasis dvibalsis *ei* slavėnų prokalbėje ilgai dar yra buvęs dvibalsiu. VI amžiuje, kada krivičiai ir dregovičiai įsibrovė iš anapus Pripeties į aisčių giminės žemę, dar senasis dvibalsis *ei*

nėra buvęs vienabalsiu *i*. Slavėnų *ei* pavirto *i*, kaip ir lotynų kalboje, per laipsnį *ē*. Kad krivičių, dregovičių ir slavėnų (Naugardo *словѣне*) kalboje garso *i* vietoje seniau būta *ē*, rodo suomių, latvių ir lietuvių kalbos faktai. Plg. suom. *mielu* || *мил* (*mielas* — *meilūs*), kar. *viehkuri* || *вихѣрь* (*viesulas* — la. *veisulds*), la. *krīevs* „русский“ || **криѣ*, iš kur *кривичь*, *svieta* „skepeta“ || *свѣта*, lie. *pielā* || *пила* iš germ. *fēlā* (sva. *fīla* „Feile“).

Lumša, lenk. *Litwa* irgi patvirtina garso *ē* buvimą Slavėnuose: *Lētuvā*, iš kur sl. *Litŭva* ir lie. *Lietuvā*. Čia *ie* iš dvibalsio *ei*, išlikusio latviškame lietūvio varde *lētis*.

Geografiškųjų vardų (labiausia upių, ežerų) studijos duos daug šviesos ne tiktai kalbų, bet taip pat ir tautų proistorei. Vakarinės Rusijos upių vardais remdamies, kalbininkai istorininkai galės daug tiksliau, nekaip tai buvo pirma, pažymėti mums suomių, aisčių, slavėnų ir rytiečių bei šiauriečių germanų protėvynę.

Dvinos vardą slavėnai aisčių žemėn yra atsinešę iš savo protėvynės (iš anapus Pripeties). Latviai ir lietuviai Dvinos upę vadina *Dauguvā* || la. *Daugava*. Rozvadovskis RS VI 44 antrą *Dviną* (lenk. *Dźwina*) randa Lėnkuose. V ar VI amžiaus pradžioje, kai slavėnai buvo pradėję kurtis Dauguvos augštupyje, jie Daūguvą vadino ne **Dvēnā*, kaip galima būtų spėti iš suomių kalbos rusiškosios kilmės žodžio *viehkuri* „вихѣрь“, bet dar **Dveinā*. Lytis **Dveinā* Dauguvos augštupio (augštynlinkui nuo Vitebsko) suomių kalboje pavirto lytim **Veinā*, iš kurios lybių kalboje atsirado *Vēna* (iš čia: Livones *Veinalenses* Heinr. IX 13) ir ęstų — *Vāin* ir *Veinafōgi* „Dauguva“.

9 Iki rusai (slavėnai) priėjo šiaurės Dviną, upės vardas *Dveinā* suspėjo jau pavirsti lytim *Dvēnā*. Toji *Dvēnā* tebėra iki šiolei gyva karieliškame upės varde *Viena* „Сев. Двина“.

Iš upių vardų, kuriuos slavėnai yra su savim atsinešę iš protėvynės į aisčių ir suomių žemę, galima net susekti, iš kurios protėvynės vietos ateita slavėnų.

Valuinės gubernijoje yra upė, vardu *Vьlbjā* (> *Велья* Ипат. лет.² 767 s. a. 1232) ir ant jos miestas, vardu *Шюмскъ* (Ипат. лет. 1. c.). Valuinės krieviai, atkilę Lietuvon, Neriės upę pramena *Vьlbja* (*Велья*) ir ant ios kranto įkuria sodžių (šiandie jau miestelis), vardu *Шюмскъ* > *Шумск* (Vilniaus apskrityje). *Vьlbja* lietuvių lūpose pavirsta *Vilija*. Lietuviškoji upės vardo ištarmė paskui įsigalėjusi visai nusmelkia rusiškąją lytį *Велья* (ią vieną tepažįsta XVI — XVII amžiaus aktai) ir tampa vėraujančia. Nemuniškė *Вилия* (lyties *Велья* vietoje) ir Valuinės *Veljā* (*Велья*) mokslo raš-

tuose perdirba lytim *Вилия*. Žurnale RS VI 26 upės vardą *Вѣ-
лѣя* (iš kur rus. *Велья*) esmi laikęs aistiškos kilmės upėvardžiu,
bet šandie to daryti nebegaliu dėl upės vardo geografijos, nes
jis yra pažįstamas ir anapus Pripeties (į pietus nuo
jos), kur aistiškos kilmės upėvardžių nėra. Štai *Vilijos* „Neries“
bendravarėdžiai iš anapus Pripeties : 1) *Велья* — Sniežeties de-
šinasis intakas (Sn. — Desnos kair. int., Orlo gub.) MS 191, 2) *Бу-
лия* — Teterevo dešinasis intakas (Kievo gub.) MS 45, 3) — Gori-
nios kair. intakas (Valuinės gub.) MS 162, 4) — Slučies dešinasis
intakas (Sl. įteka iš dešinės į Pripetį) MS 169.

Iš slaviškosios giminės tautovardžių Vilniaus žemėje iki šiai
dienai tebegyvuoja miestelių varduose *slavėnai* ir *kriėvnai* : *Сло-
вѣньскѣ* (šandie *Словенск*) — Ašmenos apskrities miestelis ant Bėr-
žūnos (Березына) upės kranto ir *Кривичи* — a) Vileikos apskrities
miestelis ant Serviačies upės, b) Minsko apskrities 4 kaimai netoli
nuo Vilniaus žemės sienos, c) ties Isočies upe.

Iš anapus Pripeties, t. y. iš slavėnų protėvynės, senojon aisčių
žemėn slavėnai yra atsinešę, tarp kitų, šiuos vietų vardus:

Волма — Svisločies kairiasis intakas Min. gub. = ¹ lenk. *Wel-
ma* (upė) J. Rozwadowski RS VI 48.

Илья — Neries kairiasis intakas (Vileikos ir Borisovo ap.) =
Илья — Ušies kairiasis intakas (Ušis — Pripeties dešin. intakas
Riečicos ap. Min. g. ir Radomislio ap. Kievo gub.). Vilniškė *Илья*
galėtų būti ir aistiškosios kilmės (Būga RS VI 9) : pr. *Ilie* „Fluss
bei Ilischken Kr. Wehlau“ 1351 m. G¹ 49.

Киевец — Minsko gubernijos (ties siena su Vilniaus žeme) mies-
telis ant Isočies upės = *Киев* (sen. *Кыевъ*) ant Dniepro : Russia...
hujus metropolis civitas est *Сие* Izv 1906 t. XI,3 p. 35.

Лебешода — Usos deš. intakas (Usa — Nemuno deš. int. Aš-
menos apskr. netoli nuo miestelio Налибоки) = *Лебожеда* — Ubor-
ties deš. intakas (Pripeties deš.) Val. g. Del galūnės plg. upės
vardą *Воложода* — Pričies kair. intakas (Pripeties kair.) Min. g.,
Нежод-ка — Ustromo deš. int. MS 24 (Smol. gub.).

10 *Лоша* — 1) Nemuno kair. intakas Igumeno ap., 2) Moziriaus
ap. upelis, 3) Slucko ap. ežeras RS VI 36 = *Лоша* — 1) Pronios
intakas Riazanės gub., 2) Maksvos gub. upė.

Мъна — upė, nuo kurios vardo pramintas yra *Мѣньскѣ* (dabar
Минск), lenk. *Міана* — Černicos deš. intakas (Plisos deš. < Dn.

¹ Po lygumo (=) ženklo padėtieji vardai yra randami anapus (į pietus
nuo) Pripeties, t. y. ten, kur aisčių giminės nėra pėdsakų.

Berezinos deš.) Borisovo ap. = lenk. *Mień* — Vyslos intakas || kelt. *Moinos*.

Плица — 1) Nemuno kair. intakas Naugardo ap., 2) Dn. Berezinos deš. int. Borisovo ap., 3) Berezinos Bobro kair. intakas Senos ap., 4) Dysnos ap. ežeras, 5) Nevelio ap. ežeras ir upelis, 6) *Плицы* — Grodoko ap. ežeras ir kaimas RS VI 17, Якоуна яша на *Плицъ* (Новгор. лет. по синодальн. списку, стр. 42) = *Плица* kur norint anapus Pripeties, iš kur tas upėvardis VI amžiuje slavėnų nusinešta net Saksonijon: *Pleisse* „Nebenfluss der in die Elbe fliessender Saale“ iš sl. **Plīsā*.

Ротница (iš kur lie. *Rātnyčia*) — Nemuno deš. intakas Gardino gub. = *Ротниц-ка* — Mogiliankos kair. intakas (Ušies kair. < Pripeties deš., Val. gub.).

Рось — Nemuno kair. intakas Gard. g. = *Рось* — Dniepro deš. intakas Kievo gub.: на оустыи *Рѡси* Ипат. лет.² 65, на *Рси* 521, во *Рси* 502, ко *Рси* 426, за *Росью* 677.

Рѡша, iš kur šiandie *Орша* — Dniepro deš. intakas Mogiliavo gub. šiaurėje ir suomių teritorijoje: ežeras *Росцо* ir *Аришо* (XVIII amžiuje погостъ *Аришъ*) ties Novorževu Pliskuvos gub. iš *Рѡшьце* ir *Рѡше*; *Ариша* — Soroties intakas Pliskuvos gub. = *Ириша* — Teterovo kair. intakas Val. ir Kievo gub., *Оришинка* — Stugnos deš. int. Kievo gub.: на *Рши* (Ипат. лет.² 156). Upėvardžiai *Рѡсь* ir *Рѡша* (iš **Rѡsja*) lietuvių kalboje būtų ištariaimi **Rušis*, *-ies* ir **Rušia*: ide. šaknis *ruk-*.

Сновъ — Naugardo (Min. g.) apskrities upė, зъ *Снови* 1567 m. РИБ XXXIII 820, 831, зъ *Сныви* 502 = *Сновъ* — Desnos deš. int. Černigovo gub.; *Снова* — Tuskories deš. int. Kursko gub. || грады многы по Деснѣ... Хороборъ... *Сновескъ* 1234 m. Ипат. лет.² 772, въ *Снѣви* 161.

Сула — Nemuno deš. int. Minsko ir Ašmenos ap. = *Сула* — 1) Dniepro kair. int. Poltavos gub., 2) Nemčios deš. int. (Reuto kair. < Semies kair. Kursko gub. Sudžos ap.), 3) Klevenies kair. int. (Semies deš., Kursko gub. Putivlio ap.), 4) Poprado int., 5) sen. lenk., Silezijos upė.

Свитязь — Naugardo (Min. g.) ap. ežeras = *Свитязь* Vladimirovolinsko ap. Val. g.

Уса — 1) Nemuno deš. int. Vilniaus ir Minsko gub., 2) Nemuno augštupio deš. int. Minsko apskr., 3) Dn. Berezinos deš. int. Minsko gub. = *Уса* — 1) Voronicos kair. int. (Iputies kair., Smol. gub.), 2) Sudosties deš. int. (Desnos deš., Černigovo gub.).

Уша — 1) Nemuno int. Minsko ap., 2) Nemuno kair. int. Slucko ir Naugardo ap., 3) Neries kair. int. Minsko ir Vileikos ap., 4) Olos kair. int. Minsko gub., 5) Dn. Berezinos kair. int. Igumeno ap. = Уша — Pripeties deš. int. Val. g., переиде рѣку Оушю подѣ Оушескомъ 1150 м. Ипат. лет.² 411.

- 11 Холхло — Ašmenos ap. miestelis, Холхалец — kaimas ant Berezinos intako į šiaurę nuo Borisovo Min. g. = lenk. *Chelchły* (disimiliuota iš **Chelchły*) Rytų Prūsiose Нидерле Энциклоп. слав. филол. II 49 iš sl. **Хѣлхѣло*.

Цна — 1) Ainos kair. int. Borisovo ap., 2) Pripeties kair. int. Slucko ir Pinsko ap., kaimų vardai — Цна ir Зацен į šiaurę nuo Minsko; со всехъ пашень Браславскихъ и Опескихъ (=Apsas — Zarasų apskrities miestelis)... за Наветомъ озеромъ... озеро на имя Цно из малымъ озерцомъ на имя Цонѣкомъ... съ Снуда озера... 1500 м. РИБ XXVII 807 = Цон — Okos kair. int. Orlo gub., Цна — 1) Okos kair. int. Riazanies gub., 2) Mokšos kair. int. Tambovo gub., 3) Mstino ežero int. Tveries gub. — Upės vardo Цна vartojimo plotas (Orlo, Riazanies, Tambovo ir Tveries gub.) tarsi rodo mūsų vardą esant suomiškos kilmės. Jei galima būtų pasikliauti lytim *Тьсна* (A. Sobolevskij RFV LXIV 182), tai lytis Цон būtų naujadaras užuot **Тѣсн*. Man rodos, kad Sobolevskio šaltinio lytim *Тьсна* išreiškiama yra ne kas kita, kaip senėlesnis rusiškasis ištartinimas *ѣна* su „minkštu“ *c*, atsiradusiu iškritus „kimišiam“ balsiui, iš *t + s*. Lytis *ѣна* galėjo išriedėti iš prolytės **Тѣснѣ* (Būga RS VI 45 : pr. *tusnan* „tylų, still“) arba **Тьснѣ*. Pastaroji lytis būtų vienods kilmės su žodžiu *тих*. Upės vardas **Тѣснѣ* arba **Тьснѣ* sudėtim nesiskiria nuo šių upių vardų: *Турпосна* MS 133, 136 greta su *Турпоса* (1. Leplio ap. Vit. gub. upė, 2. Muchavco intakas Kobrino ap. SG XII 647), *Лисна* 1400 м. (Vit. gub. Срезневский Мат. I 821) = la. *Līksna*, *Добѣсна* MS 40 (Mogil. gub.), *Дресна* MS 28 (Smol. gub.) = la. *Driksna*.

* * *

Senajoje suomių žemėje iš slaviškų vardų, kuriuos čia yra atsi-nešę slavėnai ir krivičiai iš protėvynės, galime pažymėti du:

Моглин — kaimas į pietų vakarus nuo Pliskuvos, prie Izborsko kelio, kilęs iš prolytės **Modlinъ* (plg. pliskuvėnų tarmės žodžius *жерегло*; **мугло*, iš kur est. *muḡl* „muilas“; **вугла*, iš kur est. *vigl* „šakės“) = lenk. *Modlin* ties Varšuva.

Пльсковъ (šiandie *Псков*), iš kur la. *Pliskava* = *Plbskovъ* protėvynėje, kam pritaria Silezijos miesto vardas lenk. *Pszczyna* „vok. Kreis Pless“ iš *Plbšč-ina* RS I 158.

* * *

Upės vardas *Прунеть* (e rodo senovės raštai), kuri senovėje buvusi yra aiškių ir slavėnų protėvynės siena, kilimo, rodosi, yra slaviškas. Niederlės (Slov. star. I 29¹) liudijimu, *Pripeties* vardas esąs pažįstamas senosios Čekijos topografijoje: *Pripet* cum Medvez montes duo. Del ko ir kalnas, ir upė praminti tuo patim vardu? Ar ne atsitiktinis tiktai čia vardų vienodumas? Iš veiksmažodžio *pri-pentū*, *-petaiū*, *-pėsti* „изнуряться, уставать“ (jau *pripetaiū* „labai priilsau, nusivariau“ Panemunėlis) vargu be gali būti vedamas upės vardas *Pripetъ*. *Пру-неть* etimologiškai yra „при-ток“ (sc. Днепра), t. y. „intakas“, nes ji nėra atskirtina nuo žodžių: gr. ποταμός „upė“ (del sudėties plg. ὄρχαμος greta su ἐρχομαι), πέτομαι „lekiu“, lot. *peto* „siekiu prie ko“, *compitum* „kryžkelė, ubi viae competunt“, av. *pataiti* „puola, bėga“.

- 12 Iš upių vardų *Pripeties* šeimai pridera šiuodu: *Пета*: 1) Смоленскою границею ажъ до Любавичъ, отколе ся почала *Пета* (Оршанский повет) 1566 m. РИБ XXX 894, 2) до речки Керъты, мимо Войкгово ажъ до *Петы*, до Поволя, у Велю реку (Vilniaus žemėje) 1566 m. l. c. 886 iš lie. vardo *Petā*;

Петеша: именье близко Вильни на *Петешу* 1498 m. РИБ XXVII 156 = *Pietiesza* rzeka przy folw. t. n., o 16 w. od Wilna SG VIII 111 iš lie. vardo **Peteša*(?).

* * *

Kad žemės ploto į šiaurę nuo Dauguvos kitą kartą būta suomiško, rodo šie upių vardai:

Pededze (la.) — Aiviekstos deš. intakas, vok. Peddetz iš som. **Ped(äjä)jōgi*: suom. *petäjä* „pušis“ + *joki* „upė“. Latviškasis vardas yra perėjęs šiuos laipsnius: **Pedjōgi* > **Pedjegi* > **Pedegi* > *Pededze*.

*Raūna*¹ (la.) — Gaujos (vok. Livl. Aa) kair. intakas = *Руна* — 1) Polos intakas (ji įteka Ilmenio ežeran) Naugardo gub., 2) Vselugo ežero intakas Tveries gub. Kitaip, bet klaidingai, aiškina Būga RFV LXXV 142.

¹ *Raunos* intakai *Raunaisis* ir *Raunis* LV 114 irgi turi būti kilimo suomiški.

Laugas purvs (la.) LV 37, 57, *Laugas* (pl'ava) LV 40, *Laugas* kruogs LV 53, *Laūgas* LV 53 = rus. *Луга* — Petrapilio gub. upė, kurią 1345 m. dokumentas vadina *Lauke* TN 170 = suom. *Laukaa* — upės vardas.

Rāuza (la.) — Palsos upės intakas (la. Paīsa — Gaujos kair. intakas) = *Рыза* — Moskvos kair. intakas Maksvos gub., *Рыз-ка* — Vorpo deš. int. (Dniepro deš.) Smol. gub. šiaurėje.

Rūja (la.) — Burtniekų ežero intakas BW 12092, 12093 = *Ружа* — Pliusos deš. intakas Gdovo ap. Petrapilio gub. Rusai su upės vardu bus susipažinę gana vėlai, t. y. balsiui *ū* pavirtus *u*.

Virauda (la.) — Rėzųtės (la. Rėzekne) apskrities ežeras = *Вруда* iš **Vbruda* — 1) Кудеб'ės intakas Pliskuvos ap., išteka iš Ludzos ap., 2) Lugos deš. int. Jamburgo ap. Petrapilio gub.

Серем-ята — Jel'šos intakas (SG = prawy dopływ Sowszy lew. Meży), įtekąs į Miožą (Smol. gub. šiaurėje) : *Серемо* — 1) Valdajaus ap. Naug. gub. ežeras netoli nuo ežero Тихмень, 2) Ostaškovo ap. Tveries gub. ežeras ties ežeru Сеперерь. Plg. suom. *särämä* „siena, riba“¹.

Невель, kilm. *Невя* — Vitebsko gub. miestas (ir ežeras?) = *Невль* — kaimas (Трусман Чудско-литовские элементы в Новгородских пятинах. Ревель 1898, часть I) : *Нево* — ežeras Ипат. лет.² 6 = suom. *neva* „bala“.

Утроя — Velikajos kair. intakas Vit. (Ludzos ap.) ir Pliskuvos gub. : *Утрија* — Ėstijos upė (Wesenberg).

Толд-инка — Nevelio ap. kaimas Vit. g. : som. **tild-* suomių kalbos žodyje *tillintää* „pipen, bimmeln“ (Trusmanas).

Ловоть — Pliskuvos gub. upė = *Ловоть* — Žiždros ap. Kalugos gub. upė. Galūnė -*оть* turi šie senosios suomių teritorijos upių vardai: 1) *Сороть* — Velikajos intakas Novorževo ap. Pliskuvos gub., 2) *Логоть* — Lovoties krioklys (попор), 3) *Верготь* — Lovoties šaka Naug. gub., 4) *Неготь* — Osugos intakas Tveries gub., 5) *Юхоть* — Volgos int. Ugličiaus ap. Jaroslavlilio gub.

Черность — Kunjos deš. int. Pliskuvos gub. Galūnė -*sti-* turi šie suomiškosios kilmės upių vardai: 1) *Куность* (*Кунесть*) — Bie-loozero int. (Tigodos upės int.) Naug. ap.; 2) *Кересть* — Volchovo int. Naug. ap.; 3) *Шолоность* — Kovžos int. Olonco gub. : *Шелонь* — Ilmenio ež. intakas Plisk. ir Naug. gub. iš prasuom. **šelni-*

¹ Del bulg. upės vardo *Strēma* (ide. **sermā*: skr. *sarati* „teka“ Mladenov RS VIII 298) ir lenk. *Śrem* (ide. **Sermos*) RS VIII 82 ir šiaurinė *Seremiata* ir *Seremo* gali būti slaviškos kilmės vardais.

>suom. **helli*–; 4) *Ляхость* – Kotoroslies deš. int. Kostromos ir Jarosl. gub.; 5) *Снагость* – Rilsko ap. Kursko gub. kaimas (Труды Моск. диалект. Ком. I 76) iš **Sb(ъ)nagostb*, gali būti ir ne suomiškos kilmės (Kursko gub.). Plg. Ėstijos upių ir vietų vardus *Navast*, *Kavast*, *Hindast*, *Tarvast*, *Umalast*. – Latvių *Līlast-urga* LV 113, *Līlast-upe* 114 ir *Līlastes* ezers 116 irgi suomiški vardai. – *Полисть* – 1) Volchovo kair. int. Naug. ap., 2) Lovoties kair. int. Cholmo ap. Plisk. gub. Del galūnės plg. Ėstijos vietovardį *Halliste*.

Чунать (Семенов Георг. слов. V 718 rašo *Чучатъ*) – Miožos kair. int. Smol. gub., kur *-ать* iš *-омъ* (plg. *Лѡвать* iš *Ловомъ*, kaip kad rašo Ipatijaus, Naugardo ir kt. kronikos), irgi gali būti suomiškos kilmės vardas.

Царецъ – Pliskuvos gub. ežeras Velikajos upės sistemoje (Семенов Георг. слов. I 413) su pliskuvėnų tarmės *c* iš *č*: **Черецъ* greta su *Керестъ* „Volchovo intakas“ Naug. ap. (*č* || *k* kaitaliojimos pridėra nuo vardo pasiskolijimo senumo).

Цевло – Cholmo ap. Plisk. gub. ežeras ir upelis *Цевелька* iš suom. **Kaivila* : *kaivaa* „kasti“, *kaivo* „šulinys“, *kaivos* „šaltinis“ || la. *Kaive* LV 29, *Kaiva* LV 83.

Ока – Kunjos intakas Pliskuvos gub. = *Ока* – Volgos int. Išeiviai nuo volgiškės Okos paupio šitą vardą bus nusinešę net į Irkucko (*Ока* – Angaros int.), Permės ir Ufos (*Ока* – upės АӀ intakas) gubernijas. *Okos* vardas kilimo gali būti ir neindoeuropiškas (la. *aka* „šulinys“, lie. *akas* „eketė“, sl. *oko* „akis“ Būga RS VI 25). Suomių žodis *akka* „boba“ rusų lūpuose irgi būtų pavirtęs lytim *Oka*.

Сережа – Kunjos int. Торѡпо ap. Plisk. g., *Сереж-енка* – Vėlesos int. Bielo ap. Smol. gub. SG XIII 197 = *Сережа* – Tiošos deš. int. Žemojo Naug. gub. (Погодин Из истории слав. передв. 93 tą vardą veda iš lie. žodžio *sérgiu* „стерегы“!) = *Серижа* – Desnos kair. int. Orlo gub. MS 183 iš *Сережа* : suom. *särki* „kuoja, rauda“, iš kur *Сережерь* (ež.), *Сележарь* (upė).

Шексна (*Шохна́* поместному Сборн. отд. р. яз. и слов. И. А. Н. т. 87 № 5 182) – Naug. gub. upė, *Шохъстнѣ* (*Шохонскій*) 1432–43 m. Шахматов Курс II 532. *Шохонскій* (šiandie *Пошехонье*, *Пошехонский*) drauge su Kirilovo apskrities lytim *Шохна́* rodo, kad rusų kalboje dar atmenamai iš *ks* atsirasta garso *x* (plg. aor. *рѣхъ* iš **rěksom* : *rekq*). Vadinas, *Шохна* bus kilusi iš suom. prolytės **Šeksnā*.

Торона — Pliskuvos gub. upė, село-погост *Торонацы* (Cholmo ap., 35 v. nuo *Торосо* Сборн. отд. р. яз. т. 73 № 5 105) iš *Торонота* = suom. **Tarp(p)ata* : to *Tarbate* 1370 m. Русско-ливон. акты 75, civitas *Darpt* Scr. r. Pr. II 487, la. *Tērpata*. Daukanto *Tarapata* (D⁵ 239₂₅) rodo, kad ir krieių seniau „Jurjevo“ miestas vadinta *Toronota*. Ėstijos miesto *Tartu* „Юрьев, Дерпт“ prolytė gali būti nustatyta iš lyčių *Tarbate* (1370 m.) ir rus. *Торонацы*.

Торош-ино — kaimas į šiaurę nuo Pliskuvos — iš som. lyties **tarša* — suom. *tarha* „daržas“.

* * *

Lyginamojoje potamologijoje (рековедение) reikia taip elgtis, kaip kad elgiamasi kiekvienos kalbos lyginamajame (etimologijų) žodyne. Etimologiškajame žodyne lyginami yra žodžiai, t. y. bendriniai (appellativa) vardai, o potamologijoje turi būti lyginami upių (ežerų) vardai su upių (ežerų) vardais, t. y. tikriniai (propria) vardai. Ir tiktai tuomet, kai bus jau sugretinti tarp savęs tos pačios kilmės upėvardžiai ir nustatytas geografiškas jų pažinimo (išplitimo, išplatės) plotas, tegausime teisę ieškoti tiriamajam upės vardui etimologijos, kuri surandama esti tikrinio upės vardo sugretinimu su bendriniais vardais. Kai dar ežero vardas *Мороги* (Кочубинский Территория 83) buvo gretinamas su lietuvių kalbos bendriniu vardu *margas* „bunt“, *Уса* l. c. 86 su *uosiu* „Esche“, *Уша* l. c. 86 su *ūžiū*, *ūžti* „brausen“ arba *dušti* „kalt werden“, o *Сережа* (Погодин Из истории слав. передвиж. 93) buvo vedama iš *sérgėti* „hüten“, tuomet dar nėra buvę lyginamosios potamologijos. Ji atsiranda tiktai nuo to laiko, kada kalbininkai pradeda lyginti upių vardus su upių vardais, pvz.: *Волма* = l. *Welma*; *Мъна*, l. *Miana*, *Миеń* = kelt. *Moinos* (J. Rozvadovskis); *Полота* (Полоцк) = l. *Płota* (*Płock* M. Vasmer'is); *Лучеса* = *Laukesà*, la. *Laucesa*; l. *Skroda* = jotving. *Skardā*; *Береуша* = *Béršta*; *Гуя* = *Gauja*; *Вята* = *Venta* (K. Būga).

Lyginamuoju metodu naudodamies, kalbininkai, reikia laukti, suras visą eilę upių vardų, kurie teks pripažinti esant paveldėtais iš indoeuropiečių prokalbės. Tokiais vardais, man rodos, gali būti laikomi kad ir šie: kelt. *Nāvā* Holder Altcelt. Sprachsch. II 693 = lie. *Nóna* Būga RS VI 4; kelt. *Viliā* Holder l. c. III 317 = sl. *Vblhja* (r. Велья); lenk. *Rawa* = la. *Rāva* (plg. lie. upėvardį *Rovejā*). Rytų

Lietuvos upės vardas *Avantā*¹ irgi, rodosi, pridera prie paveldėtinių iš indoeuropiečių prokalbės upėvardžių skaičiaus; plg. lot. upės vardą *Avens* : skr. *avatāḥ* „šulinys“, la. *avuoksna* „šaltiningas, turįs daug vandens“ RKr XIV 45.

* * *

Upės vardą *Горынь* (Pripeties deš. intakas), be Valuinės, pažįsta dar ir Lénkai: *Goryń* Л. Нидерле Энциклоп. слав. фил. II 49. Ipatijaus kronika (1150 m. p. 410) mūsų upę rašo *Горыня*: перешед *Гориню* (rankraščiai X, П), kur rus. *ри* užuot *ры* kaip ir vietos varde ko *Визнь* 1252 m. 1. c. 813 užuot *Вызна* (Ipatijaus kronikoje jau žymu ukrainiečių tarmės upatybė, apsireiškusi balsių *ы* ir *и* sumišime). *Горыня* (Michalonis Litvani De moribus... Basileae 1615 p. 34 rašo: Titwa, Pticz, Slucz, Oressa, Stir, *Horinia*) rodo buvus slavišką prolytę **Garūnija* (*Garūnī*). Iš gotų kalbos žodžio *garunjō* „Ueberschwemmung, Flut“ (M. Vasmer Osteur. Ortsnamen 6) rusų kalboje būtų atsiradusi ne *Горыня*, bet **Горня* (senovėje **Горѣня*), nes trumpasis *и* gotų gadyneje slavėnų kalboje dar tebebuvo atskirtas nuo *ū* (iš kur rus. *ы*). Aistiškasis *ū* rusų kalboje pavirto *ы*: *Олыста* <la. *Alūksta*, городъ *Радыня* 1387 m. (SPSn Nr. 14; Vilniaus žemėje) <*Ródūnia*, *Kup* „Kuchvos intakas Ludzos ap. Vit. gub.“ <la. *Kūra* (vietos šnektą *Koura*). Aistiškąjį *и* vietų varduose rusai senovėje ištardavo kaip *ѡ*: *Лжа* — Velikajos intakas Vit. gub. iš **Lǫža* <prala. **Lugja* = la. *Ludza* (upė), *Немон*, kilm. *Немна* iš **Nemōn* = lie. *Nėmunas*.

Praslavėnų upės vardas *Garūnī* (kilm. **Garūnīās*)², nebūdama germaniškojo žodžio *ga-runja* „Flut“ vaikas, galėtų būti išvestinis žodis iš **garā* „ropa = kalnas; giria“.

Иква — 1) Pavlovkos kair. int. (Dniepro kair. int., Poltavos g.), 2) Stiries deš. int. (Pripeties deš.), 3) piet. Bugo sistėmos upė (Маштаков Izv XXII, 2 351), jei šis vardas tikrai yra germaniškas (M. Vasmer'is), artimesnė būtų žodžiui sva. *iha* f. (greta su *igo* m.) „Eibe“, kaip germ. žodžiui *aikō* „Eiche“. Aistiškosios kilmės upių varduose žodžio pradžios *ai-* rusai ištaria kaip *ja-*: *Aitrā* >

¹ Šiandie rytiečiai ištaria *Alunta*, nes jų šnektose garsų junginys *van* gali pavirsti *lun*, ką rodo šie pavyzdžiai: *lumzdelis* „vamzdelis“, *lūšas* „vašas“. Plg. dar latvių rytiečių žodį *olūts* „šaltinis“ = la. vak. *avuots*, kas būtų lietuviškai **avantas*.

² Del vardo sudėties plg. lenk. vietovardžius *Wędrynia* RS VIII 83, *Datynie* I. c. 90.

Ятра, **Aisà* > *Яса*. Kadangi gotiškosios kilmės vardai nėra jaunesni už aistiškuosius, tai ir iš lyties *aikō* šandie rusai turėtų upės vardą **Яква*, bet nieku būdu ne *Иква*. Iš germ. žodžio *īxō* (*tīhō*) „Eibe“ irgi būtų atsiradusi ne *Иква*, bet **Ихва*.

Taigi, *Gorinies* ir *Ikvos* vardams negalima pripažinti germaniškų kilmės.

Upės vardas *Чечора* — 1) Sožies deš. int. (Dniepro kair., Mogil. gub.), 2) Sudosties kair. (Desnos deš. < Dniepro kair., Černigovo g.), senovės raštų rodymu, reikėtų rašyti *Чичера*: Мозырь и Чичерскъ Ипат. лет.² 498, приде Чичьрьску 528. *Чичера* būtų indo-europiškas upės vardas = **Keikerā*, iš kur la. *Ciecere* — Ventos deš. intakas.

Tokį pat garsų junginio *ks* pavirtimą garsu *x*, kaip ir upės varde *Шохна* < *Шексна*, turime dar vietos varde *Тихна* (Tigodos vls. kaimas Vadžių žemėje Трусман) greta su *Тиксна* — Suchonos kair. intakas Vologdos gub.

* * *

Karielos miesto rus. vardas *Олонец* yra kilęs iš senėlesnio linksniavimo **Олнец*, kilm. *Олонца*. *Олн-* rodo, kad karieliškasis miesto vardas *Aunus* „Олонец“ yra kilęs iš senėlesnės lyties **Alnus*.

Ipatijaus kronikos posakis со *Вислочьскымъ* 1256 m. p. 831 rodo, kad upės vardo *Свислочь* seniau būta ištariamo *Вислочь*. Savo sudėtim upės vardas *Висл-очь* || *Висла* niekuo nesiskiria nuo šių upių vardų : *Ислочь* || *Исла*, *Нарочь* || *Нары* (iš kur rus. sen. *Нуровъ*, kilm. *Нарву*, l. *Narew*). Galūnei *-очь* lietuvių kalboje atliepia *-akis*, kurį aš randu šiuose trise varduose: 1) *Alsžakis* (= *Alšakis*?) — lewy dopływ Olsy, prawego dopływu Świętej SG VII 494: *Alšià* — Jezno par. upė; 2) *Merštakis* — Lielupės intakas ties Žeimeliu Mit I 229; 3) *Vlšakis*, *-io* — Šešupės deš. intakas.

16 Sen. rusiškasis upės vardas *Зелевя* (по *Зелеви*... Волковыескъ Ипат. лет.² 847) „Zelwa (Gardino gub.)“ yra kilęs iš jotving. vardo **Zelvē* : lie. *Želva* — Šventosios intakas (Neries int.).

Пероша (arba *Нертка*) — Oresos kair. int. (Ptičies deš. < Pripeties kair.) Minsko gub. (Филевич История др. Руси I 129) iš *Перѣша* (su gudų kalbos upatybe — *ro* pavirtimu junginiu *ro*), kas galėjo atsirasti iš lietuviško upės vardo **Péršē* (plg. *Peršėkė* — Nemuno kair. intakas Šimno par., *Peršokšnà* — Labanoro par. upė) = la. *Pērse* — Dauguvos deš. intakas Vidžemėje.

Tai tiek esmi potamologijos klausimu parašęs prof. M. Vasmer'ui 1921 m. balandžio 12 dienos laiške.

* * *

Kiekvienas, kas nors paviršium pažįsta Lietuvą, bus jau pastebėjęs, kad to paties vardo vietų esama Lietuvoje bent po kelias. Kaimų vardais *Degūčiai, Šiauliai, Akmėniai, Pakalnė, Antakalnis, Pagirys, Pašilė* galime užtikti visuose Lietuvos kampuose. Upių vardai *Šventoji, Šaltupis, Jūdupis, Alksniupis, Vinkšnupis, Akmenė, Šakė* ir ežerų vardai *Ilgis, Salinis, Žvirgždys* irgi pažįstami ne viename kuriame Lietuvos plote. Tuo nėra ko stebėtis, nes mūsų paminėtieji vietų vardai, nors ir ne visi tebėra dar bendriniai žodžiai, tai bent išvestiniai iš bendrinių — *degutas (degūcis), šiaulys* „strzelec“, *akmuo, kalnas, giria, šilas, šventas, juodas, alksnis, vinkšna, šaka, ilgas, sala, žvirgždas, pa-, ant(a)-, upė*. Kai dar tebėra gyvi bendriniai vardai, tai iš jų lengva pasidaryti ir tikrinių.

To paties vardo vietų randame Lietuvoje bent po kelias ne tiktai iš šiandie tebevartojamų bendrinių žodžių, bet ir iš tokių, kurių mūsų kalba nuo senai nebepažįsta. Upių vardams *Nėmunas, Siesartis, Krūoja, Žižmė* šiandie nebėra bendrinių vardų, bet tas nebuvimas visai nekliūva lietuviams šitais vardais praminti dar vieną ar kitą upę. Tą patį vardą gali gauti ir kita arba bent kelios kitos upės tuomet, kai menamasis upės vardas dar tebėra bendrinis (appellativum). Tais upių (ir visais kitais vietų) vardais, kuriems kalboje nebėra bendravardžių bendrinių, gali būti pramintos kitos upės tiktai tuomet, kai dalis paupio gyventojų esti priversta išsidanginti naujosna sodybosna. Gyventojai, atsisėdę naujose sodybose, paprastai naujokyno vietas pramena senaisiais vardais, atsineštais iš pirmosios tėviškės. Tokiais atsineštiniais vardais laikytini yra, pavyzdžiui, Suvalkų žemės upių vardai *Širvintė* ir *Siesartis*. Tųjų vardų senoji tėviškė — Vilniaus žemė, kurioje iki šiai dienai tebėra gyvos *Širvintė* ir *Siesartis*.

To paties vardo upių turime visose aiščių giminės šalyse, vadinasi, Lietuvoje, Latvijoje ir Prūsijoje. Iš daugybės upių bendravardžių pavyzdžiui aš imu šiuos:

Akmenė — 1) Telšių ap. ir Prūsų žemės upė, vok. Dange, 2) Jūros kairiasis intakas Raseinių ap., 3) Miltuvos deš. int. Kauno ap., 4) Dabikinės deš. int. Šiaulių ap., 5) Šaltuonės deš. int. Ras. ap., 6) Žižmos deš. int. (Žižma — Ventos kair. int.) SG VII 424,

7) Suosos int. (Suosa — Lėveńis kair. int.) Kupiškio, Palėvenės par.,
8) lenk. *Okmin* — Pavlovkos vls. ežeras Vo 12 = *Agmen* 1396 m.
(Pierson Cod.), 9) *Agmen* 1595 m. Hennenberger 2,6 — Įstros
intakas Prūsų Lietuvoje.

- 17) *Aulė* — Prūsų Lietuvos upė Kl^v 68 (Labguvos ap.): la. *Aulija* —
Krósluvos apylinkės ežeras: *Aulene* BW 10258, BG 85, RS VI 20.
Gauja — Nemuno deš. int. Ašmenos ap. = la. *Gaija* „Livlän-
dische Aa“ RS VI 35.

Įstrà — vok. Inster, Prūsų Lietuvos upė: *Įstras* — Lėveńis deš. int.
Pasvalio par. Prūsai Įstrós upę vadino *Instrutis* RS VI 10.

Jūra — Nemuno deš. int.: *Jūrė* — Višakio kair. int. Suvalkų žė-
mėje.

Kirsnà — 1) Šešupės deš. int. Suvalkų žemėje, 2) Deimenos
int. Prūsusoje: pr. *Kirsnā* (iš kur 1330 m. *Kirsin* „Schwarze Fliess“
ties Guttstadt'u G¹ 64), *Kirsn-appe* 1339 m. — upė Pr.-Eylau'o ap.,
lie. *Kirsn-upė* — Kraupiškio par. upė Prūsų Lietuvoje Kl^v 69, pr.
Kirсно 1336 m. — ežeras prie bartų ir galindų žemės G¹ 64.

Kisė — Žvingių par. upė Vš I 60 : *Kis-upė* — Dovilų par. upė
Kl^v 69 : la. *Cis-iete* — Plaužų ežero intakas LV 116.

Krúoja — Mūšos deš. int. Pakrúojo par. = la. *Kruoja* (iš kur
1338 m. šaltinio vardas *Croye* — Grenzbach zwischen Alschwangen
und Edwalen BG 477).

Kúrtuva — Dubysos deš. int. Kúrtuvėnų par. = la. *Kurtava* —
Liauduonos vls. (Kėšų ap.) ežeras LV 20.

Lāt-upis — 1) Striūnos int. Kauno ap. KosL 238, 2) Anykščių
par. upė Vš II 20 = la. *Lat-upe* — Gaujos intakas LV 114 (Ilze-
niešu *Latupe* Lejas ciema apkārtnē Izgl. Min. Mēnešr. 1920 II
69), *Lata* — kāds mazs strautiņš Vidzemē Konv. vārdn. 2192 =
lie. **Latà*, iš kur lenk. *Łota* — rzeka przy wsi t. n., pow. Oszm.,
17 w. od Oszmian SG V 740: *Latuva* — 1) Šventosios deš. inta-
kas Troškūnų, Anykščių par., 2) Lėveńis intakas (įteka prie Ližų
sodžiaus) Pasvalio par. RS VI 36, RFV LXXI 467.

Laukesà — Dauguvos kair. intakas Alūkstės (vok. Illuxt) ap. =
la. *Laucesa* — Dauguvos kair. intakas (įteka netoli nuo Naujarygio —
vok. Friedrichstadt) : *Laūkesos* (Laukesų) — pelkės nuo Jurbarko
ant Tauragės link, netoli Gaūrės RS VI 11.

Mituvà — Lėveńis kair. int. Kupiškio par. : *Mituva* — Nemuno
deš. intakas.

Mūšà (-šs, *Mūšq*) — 1) Lielupės kair. intakas (= la. *Mūsa* BG 157),
2) Ežvilko par. upė Vš I 61, 3) Ariógalos par. upė, 4) Šventosios

deš. int. Vilkamergėš ap. SG VI 816, XI 689 = 5) *Musza* — jezioro i rzeka w gm. Widze SG XIII 294, RS VI 12.

Nėmunas — 1) Kuršo marių intakas, 2) Mūšos (Lielupės) intakas, kurį vadina ir *Nemunėliu* : *Nemunynas* — Kuršo marių intakas Gilijos par.

Palà — 1) Kantaūčių par. upė Vš I 50, 2) Linkuvos par. upė Vš II 14. Tvėrų par. *Palà* gali būti ta pati su Kantaūčių par. upe. Žemėlapyje šitų upių nerandu.

Pelà — Žarėnų par. upė Vš I 50 = la. *Pela* (1226 m. dokumente os *Pelae* BG 418) — Dauguvos intakas BG 46 : *Pelesà* (šiandie dzūkai ištaria *Pelasà*) — Katros kair. int. Lydės ap. SG IV 499, VII 935 (на реце на Пелесе 1503 m. РИБ XXVII 857) : *Pelyša* — Šventosios deš. int. (išteka iš Šimonių balų) Subačiaus, Troškūnų par. Panemunės (Pažaislio) valsčiaus upės, lenkiškai vadinamos *Peliszka* (— dopływ lewy Niemna, plynie przez obszar wsi Leonowo SG VII 936), lietuviškasis vardas šiandie man nėra dar žinomas.

Pienauja (-ōs, *Plenauja*) — Kvėdarnos par. upė : la. *Pienava* — Džiūkštės (vok. *Sjuxt*) par. upė BG 191, iš kur *Pienavnieki* BW 11792, 11926,2 : *Pienė* — Kavarsko par. upė Vš II 24.

Ringa — 1) Švenčionių ap. upė SG X 103, 2) Akmenos (kuri įteka į Nemuno Mituvą) kair. int. Kauno ap. SG VII 424, 3) Klaipėdos par. upė Kl^v 70, 4) „Szweta (= la. *Svėte*, lie. *Švėtė*)... do reki *Ringi*... od Terwety rieczki“ XVI (?) amž. dok. RS VI 18 = la. *Riga flumen* 1297, 1304 m. dok. BG 37, iš kur miesto vardas *Rīga* (iš sen. **Rīngā*, iš kur žem. *Ringā*, -ōs, *Riņgā* „Stadt Riga“): pr. *Ring-azer* 1318 m. „Ringsee bei Seeburg“ G¹ 142.

Sedōs ežeras arba *Sedula* Vš I 49, SG X 473, iš kur miestelio vardas *Sedà* = la. *Seda* — Burtinių ežero intakas LV 116, BG 92.

Siesartis (-iēs, *Stesartij*) — 1) Šventosios kair. int. Molėtų, Balninkų, Žemaitkiemio par., 2) Subačiaus par. upė : з Боркланъ (= Bārklainiai Ramýgalos par.) a з Онто-сесерца 1567 m. РИБ XXXIII 808, 3) Šešupės deš. int. RFV LXVII 248.

Šakà — 1) Ašvos deš. int. (Ašvā — Veiviržo kair. int.) Raseinių ap., 2) Šarkupio kair. int. (Š. — Šerkšnės kair. int., o Šerkšnė — Ventos kair. int.) Telšių ap., 3) Daugývenės intakas Šeduvos par. = la. *Saka* — Dauguvos kair. int. netoli Jokūbmiesčio BG 282.

Šekštė — 1) Lėvens deš. int. Panevėžio ap., 2) Stālupėnų par. upė Kl^v 71: *Šekštys* — Bálninkų par. ežeras, plg. *Šekščiai* — 1) Kur-

šēnu par. koplyčia Vš II 6, 2) Stačiūnu par. dvaras : la. ryt. *Saks-tagols* — Latgalos miestelis (iš **Seksta-gals*) : pr. *Saxtyn* arba *Sextin* 1352 m. — vietos vardas Lybštato apylinkėje G¹ 153.

Šešuvà — 1) Neriės kair. int. Kauno ap., 2) Jūros kair. int. (1 — 2 v. už Skaudvilės); ją vadina ir *Šešuvls*, *-iės*, 3) Kidulių vls. upė Vo 244 = la. *Sesava* — Lielupės kair. int.

Širvinà — 1) Šventosios kair. int. Vilniaus žemėje, 2) Švltinio deš. int., 3) Šešupės kair. int. = pr. *Sirvintā*, iš kur 1364 m. dokumento vardas *Sirwinthen* — Allenstein'o apylinkės upė MhW II 365, plg. G¹ 158.

Tilžē — Nemuno kair. intakas Prūsų Lietuvoje (*Tilže* Tilsa fluv. Klein Gram. 61), iš kur miesto vardas *Tilžē* „vok. Tilsit“. Šian-die Tilžės upę paprastai vadina *Tilžėlė* Kl^v 71 arba *Tilžūtė* (Basanavičius Iš gyv. vėlių bei velnių 125, 189). Smalvės ir Drukšės (ar Drūkšės? „Дрысваты“) parapijoje yra du kaimu *Tilžē* (rusai rašydavo *Тыльжа*). Latgaloje Ludzos apskrityje esąs kaimas *Tylža*. Tilžės upės vardas nėra atskirtinas nuo Prūsų Lietuvos upės vardo *Tilž-inta* (Viliūnu par.).

Vešetà (*-ōs*, *Vēšetq*) — 1) iš Upytės balų, kurias irgi vadina *Vešetà*, ištekanči upė, kuri, susiliejusi su Mólaina, įteka Nevėžin, 2) Platuonos kair. int. SG XIII 246 = la. *Veseta* — Aiviekstos intakas Rytų Vidžemėje LV 115, Jelg. rakstu kr. II 23, teci, *Vesetiņ!* BW 24518,7 var.

Viešintà (*-ōs*, *Vlešintq*) — Lėvens kair. int. (teka pro Subačių) = la. *Viesīta* (Radviliškio par. lietuviai ištaria *Viēsite* < **Viesytē*; 19 Skruzitis Sėl'i 25 rašo *Viesītes sils*) — Nemunėlio (Lielupės) intakas; la. miestelio (dvaro) vardas *Viesiena* LV 32, BW 11623 var.

Vingrē (*-ra?*) — Švenčionių ap. upelis SG XIII 547: *Vingris* — Vilkės deš. int. (Vilkė — Švėtės int.) SG XIII 476, 547: *Vingr-upis* — Prūsų Lietuvos upė Kl^v 72: *Wingrany* — jezioro przy wsi t. n., gm. Kadaryszki, w pow. suwalkskim SG XIII 547, t. y. **Vingrē-nai* nuo ežero vardo *Vingris* (arba **Vingrỹs*). Joniškiečiai žodžiu *vingris* vadina „vingį“.

Vyžuonà — 1) Šventosios kair. int. Utenos ap., iš kur miestelio vardas *Výžuonos* (*Vyžuonū*), 2) Nemunėlio deš. int. Rokiškio ap.

Želva — upė ties Želvos (lenk. Pozelwa) miesteliu Vilkamergės apylinkėje = *Žėlvos* — Labanoro par. ežeras: *Želvų* pilis Įsruties ap. (Basanavičius Iš gyv. vėlių 201).

Žižmà — 1) Gaujos deš. int. Vilniaus ap. (въ реку Жижму, Жижьмою внизъ мимо Ремезивъ и Гарманишки 1566 m. РИБ

XXX 837) SG II 501, XIV 926, 2) Ventos kair. int. Raudėnų par., 3) Trākų apskrities ežeras SG XIV 926: *Žižmai* — Pagirio par. sodžius. Tos pačios kilmės gali būti ir Káišiadorių apskrities miestelio vardas *Žiežmāriai* „lenk. Żyzmory“.

Kad to paties vardo upių randame bent po kelias šių dienų Lietuvoje ir Latvijoje, tuo nėra ko mums daug nustebti, nes kelios upės galėjo gauti tą patį vardą dėl dviejų priežasčių: viena, dėl to, kad tikrinis vardas dar tuomet tebėravo bendrinis, o, antra, dėl to, kad vardą galėjo dalis paupio gyventojų, iškeliaudama gyventi kitan kraštan, nusinešti iš pirmosios tėviškės. Rytų Lietuvoje pažįstami trys *Alaušo* ežerai: vienas — Bálninkų par. (*Alaušai* KosL 223a), antras — ties Sudeikiais (*Ālaušas*; sako dažniau *Alaušai*) ir trečias — prie pat Svėdasų miestelio (*Ālaušas*, eina *Alaušai*). Antruoju du *Alaušu*, man rodosi, bus atsiradusiu nuo tada, kai dalis Bálninkų paalaušės lietuvių įsikūrė naujose sodybose po Sudeikiais ir Svėdasais. Tuo pat keliu, kaip *Alaušo* vardas, galėjo būti išplatinti po Lietuvą ir *Žižmōs*, *Širvintōs*, *Šešuvōs*, *Siesartiēs* ir *Nēmuno* vardai.

Ne tiek nuostabu, kad Lietuvos, Latvijos ir Prūsų upės turi sau bendravardžių savo šalyje, kiek nuostabu, kad joms yra bendravardžių ir Gudo žemėje (Minsko, Vitebsko, Mogiliavo ir Smolensko gub.). Gudo žemės aistiškosios kilmės upių vardai mums bus tolei nuostabūs ir nesuprantami, kolei mes nepaleisime leidmės (hypothesis), kad dabartinėje Gudijoje (į šiaurę nuo Pripeties), prieš krivičių ir dregovičių įsikūrimą joje, gyventa aisčių giminės tautų.

Dabartinė lietuvių ir latvių tėvynė nėra jų protėvynė, nes dar atmenamai lietuvių ir latvių vietoje čia yra gyvenusios kitos taštos, būtent: sėliai, žiemgāliai, kuřšiai, jotvingai, skalviai (visos 5 tautos — aistiškosios kilmės) ir sōmai (lŷbių ir čstų protėviai). Lietuviams ir latviams, prieš jų įsikūrimą šių dienų žemėje, kitos protėvynės kaip Gudija ir būti negali.

20 Žemiau įdedu sąrašą Gudijos upių, ežerų ir kitų vietų vardų, kuriems yra bendravardžių aisčių žemės topografijoje. Tan sąrašan esmi įdėjęs vieną kitą ir Lietuvos bei Latvijos vietovardį, kurio rusiškoji lytis (*М:речь* „Merkŷ“, *Ольцта* „la. Alūksta“) rodo, kad rusų su to vardo vietomis pasiŷstama nuo nebeatmenamų laikų.

Aistiškosios kilmės Gudišos vietovardžiai

Literatūros ir šaltinių sutrumpinimai

- DM** = Документы Московского Архива Министерства Юстиции. Москва.
- DO** = В. Е. Данилевич Очерк истории Полоцкой земли до конца XIV столетия. Киев 1896.
- DPr** = Privilegia — Jura, immunitates et privilegia Samogetarum in unum collecta. Daukanto surinktųjų dokumentų nuorašai.
- DSS** = В. Н. Добровольский Смоленский областной словарь. Смоленск 1914.
- FI** = И. П. Филевич История древней Руси. I. Территория. Варшава 1896.
- HE** = Hennenberger Erclerung der Preuss. grössern Landtaffel. Königsberg 1595.
- IL** = Ипатьевская летопись. Издание второе. СПб 1908.
- KB** = Е. Ф. Карский Белоруссы. Том I: Введение в изучение языка и народной словесности. Варшава 1903.
- KL** = Dr. Wojciech Kętrzyński O ludności polskiej w Prusiech niegdyś krzyżackich. We Lwowie 1882.
- Klv^a** = V. Kalvaitis Lietuviškų vardų klėtėlė. Tilžėje 1910.
- Kna** = Алфавитный список населенных мест Ковенской губернии. Ковно 1903.
- KT** = А. А. Кочубинский Территория доисторической Литвы. — Журнал министерства народного просвещения. 1897. Январь, р. 60—94.
- KV** = Konverzācijas vārdnīca. Rīga.
- OP** = Ординация королевских пущ... составленная... в 1641 году. Вильна 1871.
- PgS** = А. Л. Погодин Из истории славянских передвижений. СПб 1901.
- PN** = W. Pierson Altpreuss. Namencodex. Zeitschrift für preuss. Geschichte und Landeskunde X (1873) 483 —, 618 —, 685 —.
- PU** = Preuss. Urkundenbuch I, II. Königsberg 1882, 1909.
- РИБ** = Русская историческая библиотека. Москва.
- RP** = Ревизия пущ и переходов звериных... составленная... Воловичем в 1559 году. Вильна 1867.
- Sc** = Scriptores rerum Prussicarum. Leipzig 1861—1874.
- SD** = А. Сапунов Река Западная Двина. Историко-географический обзор. Витебск 1893.
- SGS** = П. Семенов Географическо-статистический словарь Российской империи I—V. СПб 1863.
- SPSn** = А. Соболевский и С. Пташицкий Снимки грамот XIV в. СПб 1903.
- T** = J. Trusmano raštai:
- TN** = Ю. Ю. Трусман Чудско-литовские элементы в новгородских пятинах. Часть первая. Пятины Водская, Деревская и Шелонская. Ревель 1897.

- 21 TP = Ю. Ю. Трусман Этимология местных названий Псковского уезда. Ревель 1897.
 TVt = Ю. Ю. Трусман Этимология местных названий Витебской губернии. Ревель 1897.
 VtS = Список населенных мест Витебской губернии. Витебск 1906.

* * *

Берешта — Jasos, kuri ėteka Leplio ežeran, kair. intakas Borisovo ir Leplio apskr. DO 44, KT 83, SG I 140, SD 61 = *Beršta* — 1) Ariogalos apylinkės upelis S 22, 2) ... czerez reku Swirku do reki *Berszty*... u reku Wirszutiu DPr 184b, r. Płonian. ... rekoju Swirkoju ... do reki *Berszty* ... u reku Wirszutiu 197b : *Bērštas* — ežeras ties Bērštais Gařdino ap.: *Bērštalis* — Linkuvos, Lauksodžio upė, kurios žemupį latviai vadina **Bērstelis* (iš kur la. *Bērstel-nieki* BW 12727, 12866, 3 var., 20957, 4) : *Bēršt-upis* — 1) Čekiškės par. upelis, 2) Pilviškių par. upė ties Berštupiais Vo 200, SG XV 114, 3) upė ties Žeimeliu SGS II 222 ir Lauksodžio dvaru SG V 609 || *Bērštas* — Ašmōniškių kaimo (Suv. Naumiesčio par.) beržynas, *Berštai* — 1) Raseinių par. dvaras Vš I 53, 2) Girkalnio par. dvaras, 3) Tryškių par. vienkiemis Kna 367, 517, SG XV 114, 4) Gardino ap. kaimas netoli nuo Marcinkonių (y *Берштахъ* ДМ I 12). XVI amžiaus dokumentuose *Bereštos* vardas yra rašomas *Берещу*, *Берещуца* TVt. — *Bērštos* (*Берешта*) vardas, žinoma, nėra atskirtinas nuo slavėnų žodžio *bersta* „Birkenrinde“ (r. *бepѣста* „tošis“, l. *brzosta* „Ulmenrinde“) ir lie. *bēržas* „Birke“, *biržtva*, la. *birstala* „Birkengehäge“ BW 13575,1,2, 15408, bērzu *biřzs* BW 31907,3, RS VI 35. — Del Orlo gub. upėvardžio *Берещанка* (Desnos deš. int.), kitų šaltinių vadinamo ir vardu *Бересток* MS 179, ir Minsko bei Vitebsko gubernijos pasienio upė galėtų būti slaviškos kilmės; plg. dar rusiškąjį Bresto vardą *Берестье* XV amž. РИБ XXVII 97, въ *Берестьи* 1547 m. РИБ XXX 145, з *Берестья* l. c. 675. — Antrą upę, vardu *Берешта*, randame Minsko gubernijos šiaurėje, Miadelo ežero apylinkėje: *Берес-чанка* — Dniepro Berezinos kair. int. (pats pirmasis intakų) MS 95.

Болоча — 1) Svisločės kair. int., 2) antras Svisločės kair. int. kiek žemiau už pirmąjį MS 100 (Svisločis = Dn. Berezinos deš. int.) = *Bálčia* — Ežeruonės kair. int. (Ežeruonė — Jūros deš. int.) netoli nuo Šilalės KosL 213a, SG XV 72, S 16, 17. Bet *Болоча* gali būti ir slaviškos kilmės vardas (sl. *bolto* „r. болото, l. błoto“); plg. upių vardus *Болотна* MS 48, *Болотянка* MS 37, 122.

Болоновка — Druties kair. int. Mogil. g. MS 39 iš **Болона* = **Balna* || *Balnŭs* (*Bálnio*) — Dusetų par. ežeras prie Pabálnės: *Baln-upis* — Rietavo vls. upė S 16. Upėvardis *Болона* veikiausiai yra slaviškas; plg. sl. *bolna* „болона, блона“ arba l. *blonie* „pievos“.

Боловск — Ludzos ap. miestelis, kurį latviai rytiečiai vadina *Bolvi* (Drywa ir BW 20377, 1 var.) arba *Bolva* SG I 304 iš prala. **Balvā* (*Bolv-upe* nuo Bolvas, verstes 60 gaša, Pededzes pieteka KV 48, *Bālvīs* LV 27). *Balvos* upės miestą krievai senovėje vadino *Bolv-ъскъ*, iš ko pasidarė šiandieninė lytis *Боловск*. *Balvai* bendravardis Prūsų žemėje yra vietos vardas *Balw-eniken* 1419 m. G¹ 15.

Брожа — Dn. Berezinos deš. int. Bobruisko ap. MS 102, KT 86, RS VI 35, jei ji nėra skaitytina *Бража* (plg. *Браженка* — Smol. 22 gub. upė MS 116), galėtų būti vienos kilmės su Subačiaus par. upokšnio vardu *Bražiūkās* — Vašuokos int. = la. *Bražā* — vienasėdžio vardas LV 60, 61. Nuo *Bražiūko* reikia atskirti upėvardžiai: 1) *peka*... на имя *Бряжоло* 1522 m. РИБ XX 1068 = *Bražōla* — dopływ rzeki Waka, wypływa z jeziora t. n. z pod Trok SG XII 899, *Bražōla*, jezioro obok m. Nowe Troki po lit. *Galwe*. Wody Bražōły spływają rzeczką *Bražōlką* do Willi. *Bražōla*, wieś o 4 w. od Trok. Okrąg wiejski liczy wsi: Bražōla, Burbiszki, ... Dobily, Mejdany, Olsoki, Jagieliszki SG I 356; 2) *Braž-ka* — rzeka przy wsi Smierdona, pow. trocki, gm. Jewie SG X 876. Pastaruoju du vardu, kaip rodo XVI amžiaus lytis *Бряжоло*, po *r* yra turėję *ne a*, bet *ē* (arba *io*): *Brēž-*.

Чана — Dn. Berezinos deš. int. Min. g. MS 97 iš senėlesnės lyties *Чена* = lie. *Kena* — Vilniaus apylinkės upė (= p. Вильна... Сунтоки, где *Кена* и Виленка реки сходятся Акты Вил. арх. Ком. XIV 449 = *Kienka* — rzeka przy wsi *Kiena*, pow. wileński, o 19 w. od Wilna SG IV 44, зъ Свиранъ, зъ Стюденишокъ, з *Кенъ*, з Древеникъ въ повѣте Виленскомъ 1567 m. РИБ XXXIII 464) = la. *Cena* — Misos intakas KV 755.

Чапенка — Votrios deš. int. (Votria — Vopies deš. int.) Smol. g. MS 20 drauge su *Чепенка* — Stometies deš. int. Smol. g. MS 115, jei to vardo yra pamatinė lytis sl. *Čep-*, galėtų būti vienos kilmės su aistiškais vandenų vardais: 1) *Kempes-appē* (prūsiška ištarmė) — Merkinės apylinkės upė 1384 m. Sc II 688, *Kempe* l. c. — 683 — giria, *Kempino* — jez. w par. Merecz SG XI 522, *Po-kiem-pie* — rzeczka w gm. Merecz, pow. trocki SG VIII 539, II 930, *Po-kiem-pis* — jezioro par. Merecz SG XI 522, 2) pr. *Kympone* — Ortelsburgo ap. ežeras (galindų žemėje) 1420 m. G¹ 63.

Чечена — Olšankos kair. int. Smol. g. MS 30 = **Kekena*, iš kur vok. *Kecken-Jacob* — Klaipėdos par. kaimas BG 234; la. *Cece* — upelis, kuris teka giliu slėniu tarp Sėrenos ir Aizkrauklės (Skrutis Sēl'i 12) : *Kekuvā* (vietos šnekta *Kēkuvā*) — senas viensėdžio vardas Grūžių par. Joniškėlio vls. = pr. *Kekavā*, iš kur vok. *Kekowa* — galindų žemės ežeras HE : *Keklūs* — Iesišs intakas Veiverių apylinkėje = kurš. *Ceklis*, iš kur 1252 m. dokumento *Cecelis* — Kuršo žemės sritis BG 234, PU II 357 — 9.

Чемёсы — Polocko (Vit. g.) ap. ežeras TVt, *Czemiosy* — dobra, pow. połocki, gm. Artykowicze SG XV 361 iš prala. **Cemesas*: lie. *Kemešys* — Linkmenų par. ežeras.

Чавенка (*Чевка*) — Basios deš. int. Mog. g. MS 121 nėra atskirtina nuo vandenų vardų šaknies *Kév-*: *Kiewie* — jezioro blisko Wajgowa, pow. szaw. SG IV 53, *Kiewajtyś* — jez. blisko Wajgowa l. c. 52, *Kiewenis* — jez. w gm. Łabanary SG VIII 539, *Pa-kévūkai* — Kelmės par. dvaras VŠ I 56, *Pa-kévė* — Vaiguvo apylinkės dvaras.

Чиха — Dniepro augštupio deš. int. Smol. g. MS 16 iš aist. upėvardžio **Keisā* = la. **Ciesa*, iš kur *Cies-upė* BW 263, 6223, *Cies-(s)trautas* — Pumpėnų par. upė ir pieva VŠ II 15 (*C* užuot *k* iš žiemgalių kalbos). *Чуха* del Černigovo gub. upėvardžio *Чуховка* (Котвина) — Iputies deš. int. MS 136 galėtų būti ir atsineštinis iš slavėnų protėvynės vardas. *Čichos* giminaitė yra ir *Цха* (*Цха*) — Dn. Berezinos kair. int. Min. g. MS 97 = aist. **Kisā* : *Kisé* — Žvingių par. upė VŠ I 60, *Kis-upė* — Dovilų par. upė Klv* 69, *Kisajñ*, niem. *Kissain* — jezioro, pow. lecki, na półn. m. Leca SG IV 106. Upės vardas turi vardą nuo žodžio la. *ciesa* „várputis, triticum repens“ BW 8720, 12254 var., *ciesva* „hartes Gras“ U || *cisas* pl. „słoma, stramen“ Kurm 199.

Деговка — Vopies deš. int. Smol. g. MS 21 — mažiabinė lytis iš *Дегова* (*Дегѡва*) = *Džguva* — Jūros upės kair. int. Kvėdarnos par.: pr. *Degaw-it-en* 1419 m. — vietos vardas Heiligenbeilio ap. G¹ 26.

Добрелина — Svedies deš. int. (Svedis — Dn. Berezinos deš. int.) Min. g. MS 103 iš aist. **Dabrelā* : sen. la. castrum *Dabrelis* BG 51, lenk. *Dabrolis* — zaśc. gm. Gruzdzie, pow. szaw. SG XV 384 (= *Dabruoliai* — Gruzdžių par. pievų vardas), *Dabr-upis* — upė SG II 81. Nuo upės vardo *Добрелина*, gal, nėra atskirtina ir upė *Dobrejka* — lewy dopływ Dźwiny w pow. witebskim, wypływa z jez. *Dobryna*, plynie na półn.-wschód na przestrzeni 6 w. i pod wsią *Dobrianką* ma ujście SG XV 417. Paskutiniai trys vardai rodo,

kad Добрелина galėjo gauti vardą ir nuo sl. žodžio *dobro* „geras“, kuris nieko bendra neturi su *Dabr-upiu* „Bebrungu = bebrų upė“.

Домажерицкое озеро — ežeras, per kurį teka Dn. Berezinos kair. intakas Sergučius (Borisovo ap.) MS 96, nieko bendra neturi su lietuvių žodžiu *ėžeras*, nes jo vardas yra sugadintas iš lyties *Доможир-* (plg. asmens vardą *Мути-жир*, *Жиро-слав*).

Доренка — Amutenkos (Mutenkos, kuri įteka į Dniepro kair. intaką Вязьма Smol. g.) MS 5 — mažybinė lytis iš *Дора* = jotv. *Darā*, iš kur 1256 m. vietos vardas *Дора* IL 834₂₀ : *Dar-upis* > lenk. *Darupie* — lewy dopływ Okmiany, pr. dopł. Mitwy Niemnowej, pow. kow. SG VII 424. *Доренка* gali būti ir slaviškos kilmės vardas, plg. rus. *дор* „plėšimas, Neubruch, Rodeland“: *Dirvon-upis* — Vilkijos apylinkės upė S 95.

Дресна (*Дресенка*, *Дросна*) — Dniepro augštupio kair. int. Smol. g. MS 28, jei vardas nėra skaitytinas *Дросна*, galėtų būti kilęs iš rus. prolytės *Дръсна* = aist. **Driksnā* (iš ide. **Drisqnā*), iš kur la. *Driksne* — Lielupės šaka (la. atteka) ties Mintauja KV 659, *Drykszna*, *Drixe* — ramių kurl. Aa pod Mitawą, trzcina į sitowiem zarosle SG II 178.

Дрылка — Dvinosos kair. int. Min. g. — mažybinė lytis iš *Дрыла* (tuo vardu yra kaimas) = aist. **Drūlā*, iš kur lie. *Drūl-upis* — Truskavos par. sodžius (nuo upės vardo) Vš II 11, *Drūlėnai* — Kupiškio par. sodžius : pr. *Drulit* 1287, *Drulyten* 1435 m. — du vietų vardu G¹ 31.

Дросна — Dniepro augštupio kair. int. Smol. g. MS 28. Kad šis vardas nėra skaitytinas *Дресна*, rodo 1150 m. Smolensko dokumento (Срезневский Матер. I 1052) lytis село *Дросенское*. Pastaroji lytis gali atstoti senesnių laikų lytį **Дръсн-ьское*, išvestinę iš *Дръсна* = aist. **Drustnā* (lietuviškai būtų **Drusknā* > **Druksnā*) greita su la. *Drusti* (iš kur *Drustėnieši* BW 12880). Upių vardų sugretinimas atrodo man abejotinas.

Дриса — Dauguvos deš. int. Vitebsko gub. DO 36, 44, SD 33, 42, VtS 146 (реку Звану... отъ Звана отъ запада до Дрисы Ак. Зап. Р. I № 13, DO 232), jei jos vardas būtų kilęs iš *Дрыса* (krievų kalboje *ы* sumišo su *и*), tai ji = pr. *Drusa* 1243 m. Mon. hist. Warm. dipl. 20 „Drausensee“ iš **Drūsā*.

- 24 Друя — Dauguvos kair. intakas SD 65, KB 47 (з Друи въ повѣ-те Браславскомъ 1567 m. РИБ XXXIII 503) = *Druoja* — vok. *Droje*, Prūsų Lietuvos upė (plg. Kl^v 68, SG II 160). *Друя* negali būti kilusi iš lyties *Друя* (sodžiaus vardas prie Biržulio ežero Pavan-

denės par. Vš I 51 = la. *Drujas* lāma RKr IV 107), nes tuomet būtų sakoma *Дроя (rus.) ir *Дрыя (gud.) = prarus. *Dreja.

Дыма — Dniepro kair. int. MS 7, Дымуца — Dimos deš. int. Smol. g. MS 8 iš aist. upėvardžio *Dūmā „juodas, juosvas“ (la. *dūms* BW 16471 var.) : Dume — rzeka w pow. Labiaw. SG V 51, prūs.-vok. Dumen 1367 m. — ežeras (vok. Daumen) Allenstein'o ap., Dumine 1266 m. — Elbingo apylinkės upė G¹ 32.

Dziarn-owo — sodžiaus vardas ties Luko (vok. Lyck, lenk. Elk arba Łek) miestu jotvingų (sūdavių) žemėje — iš jotv. vieto-
vardžio *Dērna* (lietuviškai būtų **Deŕnas*), iš kur 1259 m. dokumento vardas *Dernen* PU II 60, 70. Lenkų kalboje iš *ē* prieš kietuosius dantinius priebalsius atsiranda *ia*. Vietovardį *Dērna*-, be jotvingų, pažįsta dar ir sambai (sembai): *Derne* 1257 m. PU II 6, PN. Prūsų *dērna*- (būtų lietuviškai **deŕnas*) yra vienos kilmės su slavėnų vardu *děrnъ* = r. *дѣрен* „sedula“, sirb. *drijen*, s. lenk. *drzon* „berberis“.

Dźwiersztyny — wieś pow. szczyc. iš pr. *Zwirkst*-, iš kur 1414 m. *Swyrxten*, *Schwirgstein* KL 398.

Gardejki — wieś w pow. olsztynowskim — iš prūs. vieto-
vardžio *Girdeikja*- (vok. *Gyrdeiken*) KL 233, 377. Lenkų kalboje iš dvi-
balsio *ir* prieš kietuosius dantinius priebalsius atsiranda *ar*.

Гать — Volmos kair. int. (V. — Svisločies kair. int.) Min. g. MS 100, kaip rodo to vardo geografijs (plg.: *Gač* — lewy dopływ Narwa na Mazowszu SG VI 908 ir *Гамка* — 5 atskiros upės Valuinės, Charkovo, Kievos ir Poltavos gub. MS 50, 56, 58, 59, 157), negali būti aistiškos kilmės vardas: la. *Gāte* — Lielupės intakas, kuri išteka iš Babyčio ežero LV 115, KV 274, 2408.

Гобза — 1) Kasplios deš. int. (Kasplia — Dauguvos kair. int.) Smol. g. SD 57, SGS I 646, 2) *Гобз-уца* — Velicos kair. int. (V-a — Carevičiaus kair. int., C-ius — Vopies deš. int., V-is — Dniepro deš. int.) Smol. g. MS 20 galėtų būti kilusi iš latviško upės vardo **Gabiza*: lie. *Gābižis* — Židikų par. upė || la. *Gabieži* — Kalsnavos par. gyvenamos vietos vardas LV 14 || lie. *Gabižmonas* — Ylakių par. upė Vš I 53 || pr. *Gabelin* 1388 m. — Ortelsburgo ap. ežeras G¹ 34. Upės vardas *Гоббза* veikiausiai yra slaviškos kilmės: s. bulg. *гоббзъ* „gausus“ = got. *gabigs* „turingas“. Kad upės gali gauti vardą ir nuo (vandens) „gausumo“, rodo šie vardai: *Gausantē* — Mituvos kair. int. SG II 500, VI 512, *Gausutē* — Kuršo marių intakas HE II 11.

Гольбия — ežeras, Голбеѣца — Dysnōs deš. int. (*Golbeja* — rzeka przy folw. i wsi *Golbeje*, pow. dzisieński SG II 666) iš prarus. *Golbeja* = lie. *Gulbijā* (plg. upių ir ežerų vardus: *Vilkijā* — 1) Švėtės deš. int. Skaisgirio par., 2) Leipalingio par. ežeras, *Šunijā*, -ōs, *Šunijā* — Jūros kair. int. tarp Tauragės ir Pagramančio): *Gulbinas* — 1) Paežerių vls. ežeras SG XI 616 ir upė Vo 208 (= Šešupės kair. int. SG II 907, XI 910), 2) ruczaj wpada do rzeki Dabikinia pod Okmianami ze strony południowej KosL 161b : pr. *Gulbig* 1391 m. — Ortelsburgo ap. ežeras G¹ 47: la. *Gulbene* — upės vardas LV 116.

- 25 Село Горспле въ Полоц. пов. 1500 m. РИБ XXVII 801, земли *Горѣсплускии* l. c. 802 — gudų šnektois lytis iš prarus. *Gorspłbskō*, kilusio iš upės vardo *Gorspłe-* (kamienas) = aist. **Gurs-upja-*, iš kur vn. var. **Gurs-upis*. Upių varduose šaknies *Gurs-* nerandu. Vardo kilmė gali būti ir neaistiška. Žr. žemiau kas pasakyta del upės vardo *Каспля*.

Гривка — 1) Lozovkos kair. int. (L-ka — Svisločies kair. int.) Min. g. MS 100, 2) Drisos ap. Vit. g. upė VtS 150 — mažybinė lytis iš *Грива* = lie. *Gryva* — upė S 84, *Gryvā*, -ōs — miestelis Laukesės ir Dauguvos santeklyje, la. *Grīva* — 1) Tilgalės, kuri teka Gaujon, intakas, 2) Švėtės žemupys nuo tos vietos, kur įteka Tervetė KV 1121 (= ? lewy dopływ Szwety SG XII 91), Daugavas *Grīva* „Dunae ostium, Dunemunde“ BG 36, *Grīvaiši* — Gesinde unter Gross-Essern, 5 Werst nordöstlich vom Hof, an der Vereinigung (*grīva*) der Flösschen Brusul und Esser BG 232, lie. *Gryva*, iš kur lenk. *Grywka* — rzeka przy folw. Kutakiszki, 41 w. od Trok SG IV 869. — Upės vardas *Грива* gali būti ir slaviškos kilmės, nes žodį *grīvā* kaipo bendrinį pažįsta ne tiksliai aisčiai, bet ir slavėnai. Valuinės gubernijos *Гривка* — Stochodo deš. int. (S-as — Pripeties deš. int.) MS 140 del vardo geografijos turi būti slaviškos kilmės.

Гуя — kaimas į pietus nuo Radoškovičių Vileikos ap., Замокъ Радощковский... на рекахъ на *Гуи* а на Вязыни 1549 m. ДМ I 90 = *Gujka* — prawy dopływ Moczyzny, lewego dopł. Świsłoczy, pow. miński, pln. SG VI 563 — mažybinė lytis iš pamatinės *Гуя* = lie. *Gauja* — Nemuno deš. int. Ašmenės ap. (въ Кзовѣю, Кзовѣю въ Немонъ 1566 m. РИБ XXX 887) = la. *Gaija* „Livländische Aa“ LV 114, BW 31033 (sen. rus. *Говья* BG 48). Latviškasis upės vardas yra perdirbtas iš somiškojo *Kōiv* (Heinr. X 10 rašo *Coiwa*): suom. *koivu*, est. *kõiv*, lyb. *kōw* „beržas“.

Guja — Uņģuros (vok. Angerburg) apskrities kaimas KL 528 — iš aist. upės vardo **Gājā* (lietuviškai būtų **Gúoja*), iš kur 1416 m. šaltinio vardas vok. (iš prūs.) *Goyen* KL 528 : *Goy* 1326 — upelis ties Nordenburgu PN. Del savo sudėties upės vardas **Gúoja* niekuo nesiskiria nuo šių: *Krúoja*, *Srúoja*, *Šúoja*, *Drúoja*.

Идрия — Sebežo ap. ežeras XVI amž. TVt, upė VtS 376 = *Idryca* — dopływ rzeki Wielkiej, sieb. pow., długa 26 w. SG III 243, *Идрица* — Sebežo ap. kaimas prie geležinkelio — vėlesnis skolinys iš aist. lyties **Indrijā*: *Индрица* — Dauguvos deš. int. SD 46, *Indryca* — prawy dopływ Dźwiny, wypływa z jez. *Indrycy* SG XV 611 arba *Индра* VtS 157, SG III 277, Двиною внизъ по *Индрицу* реку 1566 m. РИБ XXX 884 : lie. *Indrajā* — upė, kuri per Paščio ežerą įteka Neries Šventojon (Dusetų par.) RS VI 17.

Ильзен-ица — Leplio ap. upė VtS 208 — iš latviško upės vardo *Ilzene* LV 74: *Ilze* LV 24,35, *Ilzīte* 13, *Ilzēni* 23,32 (du kartu), *Ilz:ñš* 26, *Ilz:ñkalns* 32: *Ilzes* un Ciriša azari (pi Aglyunas) Skolas Dcrrs 207.

Иса — 1) Sebežo ap. upė VtS 373, dopływ rzeki Wielkiej, długa 105 w. SG III 307, 2) Obolies deš. int. (ilgio 6 varstai) Gorodoko ap. SD 40, SG XV 614, 3) Ščaros deš. int. Slanimo ap. (ilgio 84 varstai) SG III 306 = aist. *Insā* „trumpa“, iš kur XVI amžiaus šaltinio upės vardas vok. *Insse* — Bach am kurischen Haff 26 PN (iš čia bažnytkiemio vardas *Isai*). Pirmieji dvi upi del vardo geografinės turi būti somiškos kilmės (KB 47, T), nes jiedvi teka per senąją somų tautos teritoriją: suom. (finn.) *isä* „tėvas“, est. *Isa-jõgi* — Peipaus ežero intakas RS VI 10. Kiti dvi upi, vardu *Isa*, pažįsta Okos ir Pečoros baseinai PgS 93. Gardino gub. *Иса* galėtų būti kilusi iš aist. upės vardo **Eisā* (lie. **Iesa*): lie. *Iesiā* (-iōs, *Iēsiq*) — Nemuno kair. int. netoli nuo Kauno (ilgio 37 varstai), на реке на *Езе* при месте Ковенскомъ 1500 m. РИБ XXVII 825, речкы *Есы* 826.

Исла — Ščaros deš. int. (Уса или Ила или *Исла* SGS V 356); jei tuo vardu tikrai yra vadinama Gardino gub. upė (RS VI 47), tai ji bus kilusi iš aistiško upės vardo **Eislā* = lie. *Ieslā* — Krakų par. upelis ties Pafesliu RS VI 9: *Islikis*, la. *Islicis* — Lielupės kair. int., kurio pradžia netoli Vaškų miestelio : la. *Isliņa* — Tirtos int. LV 114.

Истра — 1) Sinios int. Ludzos ap., 2) Vorios kair. int. Smol. ir Kalugos g. (pradžia Gžaties ap., ilgio 30 v.) SG III 307, SGS II 370, 3) Moskvos kair. int. (pradžia Klino ap., perteka per Zve-

nigorodo ap.) SGS II 370 : отъ молокиты прямо въ реку въ *Ис-
трицю* Меж. гр. Ив. Вак. 1504 г. Срезневский Матер. II 170. Lat-
galos (Ludzos ap.) upės vardas *Istra* (Drywa 1911 m.), jei jo *I* yra
ilgas, tai būtų kilęs iš latviškos lyties **Iestra*, kam lietuvių kalbo-
je atlieptų **Ies(t)ra*, o prūsų — **Eistrā*. Prūsiškąjį upės vardą yra
išlaikę Piktupėnų par. lietuviai: *Eisra* Kl^v 68. Gžaties ir Klino
apskrities upės vardas *Исма*, jei jis kilimo aistiškas, tai jį bus
tenai nugabenę slavėnų nuo lietuvių ir latvių protėvių atskirtieji
tolimųjų rytų galindai, kuriuos XII amžiuje kronika (IL 339)
randa begyvenančius Protvos augštupio pakraščiais: ко Святославу
присла Юрьи, повелѣ ему Смоленскую волость воевати. И шедъ
Святославъ и взя люди Голядь, верхъ Поротве и тако ополо-
нишася дружина Святославля.

Исма galėtų būti kilusi ir iš prolytės **Instrā* RS VI 9, jei su
tuo vardu rusai būtų susipažinę tiksliai X amžiuje.

Яса — Leplio ežero int. VtS 187, XVI amž. T, *Jasa* (Vol. Leg.
t. 8, 695), *Jesa* bierze początek w gub. mohil. w pow. sieńskim SG
II 357, DO 44, KT 85 iš aist. upės vardo **Aisā* : lie. *Aisė* — Vei-
viržo int. Vš I 54, Kl^v 68, *Ayse* Sc II 667 : pr. *Ayssen* 1458 m. —
Sambijos srities vietos vardas G¹ 8 : *Aisetū* (*Oūcema* Опись VI 86)
ežeras Labanóro par. = lenk. *Ejsiata* SG II 319.

Яшна — Ptičies deš. int., Igumeno ap. SG II 508, jei ji nėra
kilusi iš **ячна* „miežinė“, tai galėtų būti išvestinis žodis iš aist.
upės vardo **Jāsīā*, iš kur latv.-lenk. *Jasza* — jezioro w pow. dy-
neb. i rzeka *Jasza*, wypływająca z jeziora, płynie 17 w. i wpada
z prawej strony do rzeki Dubny SG III 506. Nuo upės vardo ir
dvarą latviai vadina *Jāsmuiža* (ryt. *Juos*-). Latgalos upės vardas *Jā-
ša* kilimo gali būti ir somiškas, kam, rodosi, pritaria ežero vardo
Jaszy (— jezioro w. pñ. -wsch. stronie pow. siebieskiego tuż przy
granicy gub. pschow. SG III 509) geografija, nes Sebežo apskrities
šiaurės vakarinėje dalyje nėra niekuomet latviai gyvenę.

Jatra — lewy dopływ Mołczadzi, długa około w. 20, w zach.-
poł. stronie nowogród. pow. mińskiej gub. SG III 510, VI 642
(з... имѣней зъ *Ямпу* 1567 m. РИБ XXXIII 811) = lie. *Aitrā*
(kilm. *Aitros*) — Jūros kair. int. RS VI 10.

- 27 **Jura** (al. Bronówka od wsi Bronów) — prawy dopływ Narwi
w pow. kolneńskim (gub. łomżyńska) z dopływem Stara *Jura* (od
17 wieku znana); *Jurka* — mały dopływ Bugu w mieście Brok (gub.
łomżyńska) Rozwadowski RS VI 45. Lenkų *Jura* gali būti kilusi

iš senovės jotvingų upėvardžio *Jaurā* : lie. *jāura* „bala“ (Grižt ieškoti; veiz — besukritę į *jāuras* Specht-Baranowski Lit. Mund. I 368₂₇ Kařtena). Lomžos gubernijos *Jura* gali būti ir ne aistiškas vardas; plg. *Юрка* — Černigovo gub. upė MS 205, *Юровка* — Valuinės gub. upė MS 148.

Қаспля — Dauguvos kair. int. Smol. ir Vit. g. DO 44, Полоцянне... на озере на *Қасплѣ*... възьмыше миръ (Син. сп. Новгор. 1-ой лет. sub anno 6706 p. 120; *Қасапѣцъ*, *Қасапцы* — рыбак из села Қаспли DSS 315) iš prarus. lyties *Қасплѣ*, kuri būtų atsiradusi iš aist. **Kāsupiē* (lietuviškai būtų **Kōs-upė*). Šaknies *Kās-* (lie. *Kos-*) upių varduose aš nerandu. *Қасплѣ* kilimo gali būti ir ne aistiška.

Қыр — Velikajos kair. int. Pliskuvos ap. Tą upės dalį, kuri teka per Ludzos apskritį, rytiečiai latviai vadina *Koura*, kas yra kilęs iš senėlesnės lyties *Kūra* (plg. la. *Kūrinš* LV 48), nes šio krašto šnektoje *ū* virsta dvibalsiu *ou*. Iš *Kūros* VI — VII amžiaus rusų kalboje turėjo atsirasti *Қырѡ*, iš ko vėliau *Қыр*. Latgalos upėvardis *Kūra* turi sau bendravardį ir Lietuvoje: *Kūra* — Gruzdžių par. upė Vš II 7 (ką patvirtina ir J. Galkus): *Kūris* — Šuojos deš. int. Smilgių par.

Клетка — Semlevkos kair. int. (S-ka — Vošmos k. int., V-a — Dniepro k. int. Smol. g.) MS 10, jei jos vardas nėra vestinas iš žodžio *клеть* „klėtis“, galėtų būti kilusi iš aistiško upės vardo **Klaitā* : pr. *Klait-uzis*, iš kur 1334 m. šaltinio ežero vardas vok. *Cloytus* (šiandie *Kleitiz*) Heilsbergo ap.

Клева — Dn. Berezinos kair. int. MS 99 (важны левы доплыў Berezyny dneprowej, ma początek w połud.-wschodniej stronie pow. borysowskiego, w moczarach wielkich za wsią *Klewą* górną. Około Miłostowa przyjmuje rzeczkę *Klewicę* z pr. str. Długość przeszło 10 mil. SG IV 138 = *Клевица* MS 99) DO 44, KT 86, *Клеванская* пуца RP 1. *Клева* yra tas pats upės vardas, kaip ir lie. *Kliavà* (P. Čiaglys), lenk. *Klewa* — lewy dopływ Gawii (=Gauja) w pow. oszmiańskim SG II 501, IV 139 (II fliesse, die Jakun und die *Clewe* Sc II 706), *Klewica* — rzeka przy wsi Dorgiszki, 20 w. od Oszmiany SG II 122 || з села *Клевинова* въ повѣѣ Городенскомъ 1567 m. РИБ XXXIII 434: *Kliavai* — Seinų par. sodžius: pr. *Clawoge* 1359 — ežero vardas (šiandie *Clawuy-see*) G¹ 65 || *kliāvas* „Ahorn“ RS VI 36. Poltavos gub. upės vardas *Клевень* (Semies deš. int. MS 225) neturi nieko bendra su *kliavù* ir upės vardu *Kliavà*, nes slavėnai *kliavà* vadina *klenò*.

Колонка — Kamenkos deš. int. (K. — Dubnos deš. int., D. — Votrios d. int., V. — Vopies d. int., Vopis — Dniepro d. int. Smol. g.) MS 20 yra mažybinė lytis ne iš pamatinės *Колона (lie. *Káln-upis* — Šaltuonos deš. int. Raseinių par.), bet iš Колня — Votrios deš. int. MS 19. Jei Колня yra aistiškas vardas, tai jis bus kilęs iš lietuviškos lyties *Kulnė : Kuln-upỹs Krakių par.

Комайск — kaimas netoli nuo Dokšicų Borisovo ap. iš prarus. *Котай-бскѡ*: lie. *Kamojā* — Švenčionių ap. upė ties Kamojaĩs || y *Котамыхъ* Вилен. пов. 1522 m. РИБ XX 1093 : *Kamajā* — Neries intakas Čiobiškio par. (plg. *Komojsk* — folw. SG XV 2,111) || *Kamajāi* — Rokiškio ap. miestelis: la. *Kamald-iñā* — Vijos kair. int. (Vija teka Gáujon) LV 114, KV 371 : *Kamānai* — pelkės, kurių vietoje senovėje buvęs ežeras (ilgumo apie 25, platumo 4–5 varstus) Laižuvos, Akmenės ir Vieکشnių par. : *Kamatē* arba *Kamatīs*, -ižs — Mūšos intakas Pasvalio ir Saločių par.

Короца — Brodnios deš. int., kuris įteka Dn. Berezinon Min. g. MS 97. Jei šis upės vardas nėra išvestinis iš rus. *короста*, tai jis galėtų būti kilęs iš lie. *Kárščia (: *kárštas*); plg. *Bálčia* || *baltas*.

Kromañ — jezioro w lasach nalibockich, z niego wypływa rzeka *Kromanica*, dopływ Niemna SG IV 693. Jei vardas aistiškas, tai jis gali būti sugretintas su Galindijos ežero vardu *Cromow* (Ortelsburgo ap.) iš pr. **Kramavā*.

Лана (lenk.) = pr. *Alnā* (lietuviškai būtų **álna*): «*Alla die All a. 15. Ein sehr krummer Strom, entspringt im Neidenburgischen Amt. in des Kirchdorffs Lana grenzen*» (Der See Ströme und Flüsse Namen... Königsberg in Preussen... 1599, p. 6), *Lana* 1387 m. KL 341. Nydos (Neidenburg) apskrityje lenkų įsikurta dar tuomet, kai jų kalboje žodžių *łani* ir *łokieć* vietoje tebesakoma buvo **álnī* ir **álkōtī*.

Ласза — lewy dopływ Sokołdy SG V 605, з Лашу Городен. пов. 1567 m. РИБ XXXIII 675 iš prarus. **Alšjā* (arba **Lāšjā* = la. *Lāša* LV 96) = lie. *Alšiā*, -ōs — Jezno par. upė Vilniaus žemėje: *Alšynė* — Biržų par. sodžius Vš II 17.

Лоба — Obšies intakas, kuris įteka iš kairės Miožon SD 55, Лобно — ežeras SD 34 iš prarus. **Lōbā* ir **Lōbno* = aist. **Lubā* ir **Lubina* : la. *Lubija* — upė LV 117, BW 18084 var. (*Lubejas* — gyv. vietos vardas LV 33), *Lubas* muiža (Triškotos vls.) KV 2540, *Lubāns* — Rėzýtės (la. Rėz:kne) ap. ežeras (lacus *Lubanus* 1305 m. BG 99, caur *Lubānu* BW 10383 var., uz *Lubānu* 10635,4 var.):

pr. *Lubenno* — Galindijos upė G¹ 91 iš aist. *Lubenā* : *Łubialis* — male jezioro w gm. Kudrany, pow. sejn. SG XI 616, Vo 70.

Ledzinka — dopływ Mołczadki SG V 121, jej iš prarus. **Lēdā*, tai : lie. *Lēdas* — Pėrnugaros par. upė || *Lēdys* — Kałtanėnų (Švenč. ap.) par. ežeras.

Lek czyli *Elk* — vok. *Lyck* KL 448 iš jotvingiško vardo *Lukas*, iš kur sen. rus. рѣкоу *Лѣкъ* 1251 m. IL 813, vok. *Luko* 1331 m. G¹ 91 : la. *Lukas* LV 24, BG 212, *Lukāns* LV 12 = pr. > vok. *Luckan-isch* „See bei Nikolaiken“ HE 2,15 (PN) : *Lukoja* — Kėlmės, Krāzių par. upė RFV LXXII 187.

Лемна — 1) Drisos ap. upė, 2) Livnos kair. int. Smol. g. MS 27, *Лемня* — Smol. gub. upė MS 7,8, *Лемница* 172, з Жоравля и з *Лемницѡ*... въ повѣте Друцкомѡ 1567 m. РИБ XXXIII 499 iš prarus. lyties *Лѣмнā* (upė), *Лѣмно* (ežeras) = lie. *Līminas* RS VI 11 — 1) Dusetų, 2) Salako, 3) Vadoklių, 4) Linkmenų, 5) Ignalino, 6) Žaslių par. ežerai.

Лепль (XVI amž. rašoma ir *Лунль*, kas rodo *ль* T) — ežeras ties Leplio (Лепель) miestu Vit. g., з *Лепля* 1564 m. РИБ XXX 777 iš prala. lyties **Lēpia-* „lukštinis“ : la. *lēpa* „Seerose, nymphaea“, lie. *lēpis* „calla pallustris“ RS VI 36, KT 83.

29 **Лисно** — 1) Drisos ap. ežeras VtS 170, SGS 44, 2) Sebežo ap. ežeras VtS 370, на Сомниці... по Соменьцо озера... на Оулѣ на реце... на Витебскомѡ рубежи... на Начѣ на реце... на *Лисне* еъ и оустье 1400 m. Срезневский Мат. I 821, по рекамъ... на Дисне и на *Лисне* и на Сари 1502 m. РИБ XXVII 837, по той речыце Белійцы... отъ устья Белого озера и до озера *Листѣна* 1484 m. РИБ XXVII 390 iš aist. **Līstnā* (> **Līsknā* > **Līksnā*) = la. *Līksna* (*Лукснянка* SD 47) — Dauguvos deš. int. || ad ripam Dune... locum *Lixten* (= la. **Līksna*)... Rositen Sc II 108.

Łosica — dopływ Hołbicy, wpadającej do Dżisny SG III 103 iš la. **Lasa* = pr. *Lassa* 1322 m. — Sambijos upė G¹ 83 = lie. **Lašā*, iš kur *Laš-upė* — Dovilų par. upė Kl^v 69.

Лоша — 1) Golišos deš. int. (G. — Pronios deš. int.) Mog. g. MS 120; 2) Moročio deš. int. (M. — Slučies deš. int., S. — Priepeties kair. int.) MS 144, jezioro na pld. krańcu pow. sluckiego, przy granicy pow. mozyrskiego, w lesistych moczarach kotliny Moroczka SG V 738; 3) mała rzeczka w pow. mozyrskim, wpada do rz. Czercień (Черпень MS 153), dopływu sławnej z rybnosci Sławecznej SG V 738; 4) Desnos kair. int. Černigovo gub. MS 207; 5) *Лошица* — Ptičies deš. int. Mozirio ap. MS 151; 6) *Ło-*

szanka — lewy dopływ Świsłoczy (niemn.) SG V 738; 7) *Łosza* — pierwszy znaczny lewy dopływ Niemna (w 21 w. od źródeł SG VII 82), w pow. ihumieńskim; długość około 13 mil SG V 738; 8) *Ušos* (Neries kair. int.) deš. int SG XII 850; 9) *Ašmenōs* kair. int. SG V 738, VII 755, rzeka przy m-ku Gierwiaty SG II 565, rzeka przy folw. Gudzieniszki, pow. wileński SG II 905 (Отметим островки литовцев к востоку от Вильны по р. *Лоуше* KB 8¹) KT 88, PgS 92, RS VI 36. Iš devynių upių vardų *Лоуша* tiktai Ašmenos intakas turėtų būti kilimo lietuviška, nes jos pakraščiais dar ir šandie tebegyvena lietuviai. Visas kitas *Lošas* del 3 — 5 upių geografiškosios padėties (Mozirio ap. ir Černigovo gub.) reikia laikyti slaviškos kilmės vardais, atsineštais iš protėvynės; plg. sl. *lošb* „piktas, netikęs“ Berneker SEW I 734.

Łotwa — rzeczulka, prawy dopływ Turyi przy wsi Łotwiny, pow. ślucki, gm. teladowicka SG V 741 (dopływ Turyi, pow. ślucki, par. Kopyl SG XII 281) = *Łotwa* — jezioro przy wsi *Łotwa*, *Łotwie*, pow. wilejski, o 60 w. od Wilejki SG V 741, з *Лотвы* Ошмен. пов. 1567 m. РНБ XXX 599 iš senėlesnio rus. vardo *Лотва* RFV LXXII 188 = lie. *Latuva* — 1) Šventosios deš. intakas Anykščių, Troškūnų par., 2) Lėvešis int. prie Ližų sodžiaus Pasvalio par., Joniškėlio par.: la. *Lata* „Charlottenberg“ LV 81, *Latas* muiza 33, *Latas* kalns 34, *Lotenieki* 71 (o iš *a*), *Latupe* 78, *Latupes* 70 (vietos šnektoje *Lot-*) ir *Lat-vasas* 83. Greta su *Lat-* būta ir gretiminės lyties *Let-*: la. *Letes* LV 19, 68, *Liel-Letva* LV 68 (vietos šnektoje *Latva*). Šventosios intako *Latuva*, rodosi, esama kilusio iš **Letuva*: ripa *Lettowiae*; a Hilgebeke (= Šventoji) seorsum usque borchwal, nomine *Lettow* (= *Latuva* — vienasėdis už 2 varstų nuo Indriónišio) 1259 m. BG 434. *Łotwa* — 1) folw. dóbr Józefowo, pow. mohylewski, 2) wieś, pow. mohylewski, gm. Tołpieniczne SG XV, 2 275 galėjo gauti vardą nuo upės ar ežero vardo *Latuva* arba nuo tautos vardo **Lat(u)va* „lenk. Łotwa = lātviai“. Ir *lātvīs*, ir **lētīs* (*Lethos*, qui proprie dicuntur *Lethigalli* Heinr. X 3, 30 *Letitia* et Livonia Sc II 27) vardą sau galėjo gauti nuo senovės upės vardo *Lat(u)va* ir *Letē*.

Лъза — Sožies deš. int. Mog. gub. šiaurėje MS 108 iš aist. **Lūžā*: *Lūžjā*, iš kur la. ryt. *Łyžuża* — prawy dopływ Rzeżycy, uchodzący w pobliżu wsi Starego Rykowa (łot. Bołtynie) SG X 158.

Лучеца — 1) Chmorōs deš. int. (Ch. — Sožies int.), Jelnios ap. netoli sienos su Smolensko apskritim, į pietus nuo Smolensko miesto MS 106, 2) Miožos (Мѣжа KB I 46) kair. int. (Mioža —

Dauguvos kair. int.) Bielo ap., Smol. g., 3) Dauguvos kair. int., kuri ties Vitebsko miestu įteka Dauguvon (Зап. Двина) SD 58, VtS 35 Oršos ir Vitebsko ap. = *Laukesà* — Dauguvos kair. int., ilgio 22 varstai, įteka ties Gryvės miesteliu priešais Dinabarką = la. *Laucesa* — Dauguvos kair. int. Sėrenos ir Sėlpilio par., įteka netoli nuo Naujarygio (Friedrichstadt) RS VI 11.

Lža — prawy (SG XII 863; ?lewy SG V 871) dopływ rzeki Utroji, poczyną się w pow. lucyńskim niedaleko wsi Subinowo, płynie 170 w. ku pñn. w gub. pskowskiej SG V 871, VtS 250 iš rus. senėlesnės lyties *Лѡжа*, kuri yra kilusi iš pralatviško upės vardo **Lugiā* = la. *Ludza* — 1) Valkos ap. Beliavos ir Kalnciemo vls. ežeras LV 68, 75, iš kurio išteka Pededzės deš. intakas *Ludza* (KV 48 rašo *Ludze*), 2) ežeras prie Ludzos miesto (vok. Ludzen), iš kurio išteka Utrojos deš. int. *Ludza* SG III 281, V 802: *Ludzas* azars (Draugs un Trasuns Skolas Dorzs. Pitsburgs 1909 p. 203): la. gyv. vietų vardai *Ludzes* LV 8, *Ludzēns* 89, *Ludzis* 83, *Ludzi* 79. Upės vardas *Ludza* gali būti vienos kilmės su lie. žodžiu *lūgnas* „vilgšnas, feucht“ Būga RFV LXXII 188 : *lūgnas*, -nà Als „wilgotny“, *Lugni* šiaudai = nepárdžiūvę (Juškevičiaus žod. s. v.), RS VI 36.

Манцо MS 95 ir *Манец* MS 96 — Borisovo apskrities (prie Leplio ap. sienos) du ežeru, per kuriuodu teka upė Сепрыч DO 44. Vardas gali būti vedamas iš senėlesnės rus. lyties *Мѡньце* ir *Мѡньць*, kam lietuvių kalboje turėtų atliepti **Munikas* = pr. *Munika-*, iš kur 1340 m. šaltinio *Munke* „See Monken-Teich bei Domnau“ G¹ 102: *Муна* — Daugėlišio (Švenčionių ap.) par. ežeras ties vienasėdžiu *По-муне* (= lie. **Pamunē*) netoli nuo Dysnės upės iš lie. **Munā*¹ arba **Mūnas* (: sl. *muna* „purvas“, kas būtų lie. **tauna*) RFV LXXII 193.

Мерейка — 1) Losvinos k. int. (L. — Dniepro k. int.) MS 31, 2) Merejos deš. int. MS 33, *Мерей* — Dniepro kair. int. Smol. g. MS 32 (*Мерейка* речка 1496 m. РИБ XXVII 159, со всего мерю... з Дорочайномъ 1493 m. l. c. 144, kame *Мерю* skaitytina yra *Меррю* iš *Мерью*), częściowo stanowi granicę między smoleńską gubernią a gub. mohilewską SG VI 259: *Miora* — rzeka w pow. święciańskim, przepływa około wsi Górze, folw. Jezioryszki (o 6 w. od Świecian) i zaśc. Kusiczki (o 9 w. od Św.) SG VI 484, III

¹ Latvių žemės gyv. vietos vardas *Muna* LV 103 (Ruozėnų vls., Valmieros ap.) gali būti somiškas : suom. *muna* „kiaušis“. Ruozėnų valsčiuje somiškos kilmės vietų vardų yra nemaža; pvz.: *Megra*, *Lagasts*, *K'esma* ir kt.

580, IV 949 iš lie. upės vardo *Merà: Miory* — jezioro w pow. dzi-sieńskim, do 6 w. dług., mko i wś. *Miory* SG VI 484, *Mierzycza* — dopływ Dźwiny, płynie w gminach Druja i Leonpol, pow. dzi-sieński SG VI 356 — mażybinė lytis iš pamatinės lie. *Merà*.

- 31 **Метелка** — *Pesočnos* deš. int. (P. — *Mošnos* d. i., M. — *Volos-ties* k. i., V. — *Dniepro* k. i. Smol. g.) MS 27, jei tas vardas nėra žodžio *метла* „šluota“ išvestinis, galėtų būti vienos kilmės su Su-valkų žemės ežero vardu *Meteliai*.

Miadziol — 1) ežeras, per kurį teka Dn. Berezina Borisovo ap. MS 99, 2) Vileikos ir Švenčionių ap. pasienio ežeras, *Мядел-ица* — Dn. Berezinos deš. int. Borisovo ap. MS 99, *Miadziolka* — *Dysnos* deš. int. (*Dysna* — *Dauguvos* kair. int.) Švenčionių, *Dysnos* ir Vi-leikos ap. (на озере на *Мяделе* ДМ I 18, у *Мяделе* 1545 m. ДМ I 84, з *Маркова* и *Мядела* 1564 m. РИБ XXX 764) KT 84. Ežero vardas *Мядел* kilęs yra iš senėlesnės lyties **Mēdelō*, kuriai lietuvių kalboje atlieptų **Mendelas: Mendel-ica* — rzeka przy wsi Saroczyno, pow. wilejski, o 62 w. od Wilejki SG X 325 iš lie. **Mendela(-lė)*. Latvijos vietovardis *Meñdes* (Kėšų vls. LV 9) vargu yra latviškas, nes latviai turėtų sakyti **Miždes*.

Морожа — *Oresos* k. int. (O. — *Ptičies* deš. int.) Min. g. MS 151 iš aist. **Margjē* „mārgē“: *Mārgis* — ežeras už mylios nuo Trakų SG VI 113, *Mārg-upis* — *Kuršėnų* par. upė ir sodžius Bs¹ 33, Vš II 5, SG VI 118 : *Margē* — *Šeduvos* par. išdžiūvusi pelkė.

Моржовка — Did. *Vopco* deš. int. Smol. g. MS 27 iš prarus. *Mōrg-* : lie. *Murg-enis* (Ot Islikia reki u *Murgen* rieczku, ot *Mur-genia* czerez rieczku Płaniana DPr 184b).

Мож — 1) Bereziniškio Bobro k. int. Boris. ap. MS 98, SG I 258, VI 759, 2) *Moročies* deš. int. Slucko ap. MS 144, SG VI 680, 759, *Можайка* — Dn. Berezinos deš. int. MS 95 (SG I 146, VI 760 rašo *Можа́нка*) Borisovo ap., *Можанка* — Dn. Berezinos kair. int. Bor. ap. MS 97 iš aist. **Mažā* „die kleine“: *Maž-upė* — *Joniškėlio* par. upė Mit I 226, SG VI 215, RS VI 36, KT 84, PgS 92. *Можайка* — *Moskvos* int. ties *Možaisko* miestu SG VI 760, KB 60, jei jos vardas yra aistiškas (**Mažājā* „mažoji“), *Maksvos* gubernijon galėjo nunešti slavėnų į rytus atstumtieji ga-lindai (голядь).

Мугежер — *Turjos* k. int. (T. — *Pripeties* k. int. Min. g.) MS 152 neturi *ēžero*, nes tas vardas yra sugadintas iš *Мутижир* (plg. *Доможир*, *Жирослав*).

Мыша — Ilijos kair. int. Borisovo ap. (šiandie sako *Мыш-ица*), У новгородской волости... бобровые гоны по *Мыши* реце XV amž. ДМ I 44 (=РИБ XXVII 88) = *Mūšā*, la. *Mūsa* BG 142, KV 2407 — Lielupēs (Nemunėlio) kair. int. *Мыша* gali būti ir slaviskos kilmės vardas: *мышь* „pelė“: *Pela* — Ančios int. Kražių apyl. S 225.

Нача DO 44, KT 86, KB 46, PgS 92 — 1) Dn. Berezinos k. int. MS 96, pow. borysowski, gm. Łosznica SG XIV 390, 2) Bereziniškio Bobro deš. int. MS 98, Borisovo ap. SG VI 852, 3) Lanies deš. int. (L. — Pripeties kair. int.) MS 144, Slucko ap. SG VI 852, V 579, 4) lewy dopływ Obszy, pow. bielski, gub. smoleńska SG VII 355, SD 55, 5) lewy dopływ Dźwiny koło wsi Ujście Nackie, pow. lepelski SG VI 853, SD 63, VtS 174, 196, *He-начь* (plg. del *Ne-* upių vardus *Ne-vadas* || *Vadā*, *Ne-vardē* || *Várduva*, *Ne-vėžis* || *Vėžas*, *Ne-myla* || *Mylinė* RS VI 12, 13) MS 152 — 1) mała rzeczka w pow. rzeczyckim, długa 3 m., 2) mała rz. w. pow. rzecz., prawy dopływ Hłyboczka, długa 8 w. SG VII 100, *Nie-nacza*, do której wpada rzeka Dranówka, pow. rzeczycki SG V 586: на Сомниці... по Соменцо озеро. на Улѣ на рѣцѣ... на Витебскомъ рубежи... на *Начѣ* на рѣцѣ АК. 3. Р. I Nr. 14 DO 232, Ходору бобры гонити на себе на *Начи* а по Лежневцы XV amž. РИБ XXVII 27 (Vit. gub.), съ Полонки, съ Чернехова, *Начи* въ повѣте новгородскомъ 1567 m. РИБ XXXIII 492, Ясá... вытекает из болота, лежащего на границе Борисовского (Мин.) и Сеннинского (Могил.) уу., между дд. *Узнацк* и *Пере-сека* SGS V 874 iš senėlesnės rus. lyties *Вѣз-нач-ыскѣ*. Gudijos *Нача* yra tas pat upės vardas, kaip ir lietuvių *Nočiā* — 1) Pelesės ežero intakas, *Nočiōs* par. upė SG VI 853, 2) vienasėdis Vilniaus ap., nuo Vilniaus miesto už 45 varstų SG VI 855, *Naczala* — lewy dopływ Wilii, uchodzi między Rykontką a Wombą SG VI 855, XIII 471 iš lie. **Nočēlė*: *Nacianka* — prawy dopływ Sałanty, pow. telszowski SG X 220, VI 852. *Notėmų* (BG 235) upės var-do lenk. *Nacianka* lietuviškosios ištarmės dar neesmi susekės. P. Sragys del upės vardo rašo man: „Notėnų žmogaus dar nesu-tikau, bet vienas mosėdiškis sakė jų upę esant *Notijā*¹, -ijos (vie-tos šnektoje *Nudėjė*, *Nuotėjės*)“. Upių vardai *Notijā* || *Nočiā* nėra atskirtini nuo Siesikų par. upės vardo *Noterā* (kiti sako tą vardą ištariant *Noteris*, -ies, iš kur bažnytkiemio vardas *Pānoteris*, -io) — dopływ rzeki Łokii, prawego dopływu Wilii, pow. wilkom.

¹ Tam pritaria 1253 m. dokumento Notėnų vardo lytis *Noteye* BG 235.

SG VII 189, V 688. Plg. dar ežero vardą *Nótigalė* Ska-piškio par.

Niemenek — Jelnos dvaro apylinkės upė, Lydōs ap., 25 v. nuo Lydos SG III 559 iš sen. rus. *Немѣн-ѣкъ: Неманицынка* MS 97, *Niemanica* — lewy dopływ rzeki Schy, lewego dopł. Berezyny, w pow. borysow., dł. 8 w. i wieś *Niemonica*, gm. Łosznicka SG VII 81 iš aist. *Neman-* (iš *Nemun-* būtų rus. **Немн-ица*); plg. Vadōklių, Ramýgalos, Biržų par. pavardę *Nemānis*, iš kur *Nemaniūnas* (Павель *Неманюнасъ* 1595 m. Акты XIV 527) ir sodžiaus vardas *Nemaniūnai* (Pagirio, Razalino par.): *Nemeikšis* — Jūžintų par. pavardė RFV LXXII 196. — *Немига* — речка на Рыбном рынке в Минске KB 79₂, dopływ Świsłoczy, mała rzeczka w pow. mińskim SG VII 89 (на *Немизъ* снопы стелють головами, молотятъ цѣпы харалужными. Слово о полку Игореве) kilimo yra slaviška upė, Minsko apylinkėn atsinešta iš anapus Pripeties: *Немига* — Rosochos int. (R. — Desnos deš. int.) Černigovo gub. MS 206. — *Nēmuno* vardas gali būti vienos kilmės su Galindijos balos vardu pr. *Namujun* (gen. pl.) *pelkī* (ties Plocko gub. miestu Grzebsk'u) > *Namoyunpelk*, *Namuye* 1343 m. G¹ 105 = lie. **Namūjai* (plg. *Kalnūjai*, *Bebrūjai* Vš II 5).

Непопля — Druties kair. int. (D. — Dniepro deš. int. Mogil. ap.) MS 38, KB 57 galėtų būti kilusi iš aistiškos prolytės **Ner-apjē* „lie. **Ner-upē*“: lie. *Nerls* — Nemuno deš. int., la. *Neriņš* — Babio (Babyčio) ežero intakas LV 116, pr. *Neria* 1251 m. „Nehrung“ + pr. *ape* „upė“.

Нератовка — 1) Dn. Berezinos deš. int. MS 102, 2) Ptičies kair. int. MS 150 Min. g. galėtų būti aistiškos kilmės: na S. od Tubin są ruczaje *Nėrot's* i Aszutis KosL 184b.

33 **Оболь** DO 44 — 1) Dauguvos deš. int. SD 33, 39, VtS 83, o 19¹/₂ w. powyżej Połocka SG VII 334 = Всята ажъ по *Оболю* реку у Двину 1566 m. РИБ XXX 893, две селе, на имя *Оболе* а Зерчынычы Полоц. пов. 1503 m. РИБ XXVII 861; 2) lewy dopływ Łuczesy, lew. dopł. Dźwiny, gub. mohyl. SG VII 334, V 793, *Obolce* 1387 г. (город) = село *Обольцы* Оршан. у. Могил. (*Облѣче*, *Оболчи*, *Оболчъ* Воскр. лет.) = *Obelcze* Daniłowicz DO 37. Lytys *Облѣче* || *Obelcze* rodo, kad upės vardo *Оболь* esama kilusio iš senėlesnės lyties *Обълъ*: la. *Abula* — Lauberės vls. upė LV 117, *Abuls* (loc. sing. *Abulā*) — Gáujos kair. int. || *Obole* — jezioro w pow. nowoaleks. pomiędzy miasteczkami Dryświaty a Pelikany, dł. 6 w., szer. od ¹/₂ do 1 w. SG VII 335, jei iš lie. **Abulis*. Pelykū

apylinkės ežeras *Obole* (lenk.) gali būti ir *Abali(y)s* RS VI 5, jei iš tikrųjų sodžių vietos lietuviai vadina *Abalykščiai* (Viltis 1909 Nr. 16).

Обша — Miožos kair. int. Bielo ap., Smol. g. SG VII 355, SD XIV⁹⁰ (Примеч.). Kadangi Miožos kaimynai intakai *Бережа*, *Олыша* yra medžių vardais praminti, tai ir pati *Обша* galėtų būti kilimo nuo medžio vardo: *Обша* = *āpušė* arba *apušė*, „drebulė“ = lenk. (iš lie.) *Opusza* — 1) rzeczka w pow. wileńskim SG VII 569, 2) jezioro między Gawstwinia a Citowianami SG II 568, jezioro *Apusza* 1581 m. Акты XIV 249, *Apuszys* SG IX 773: *Apušota* — Vilkijės apylinkės upė S 14.

Ола — Dn. Berezinos kair. int. Bobruisko ap. SG VI 520, MS 102, RS VI 37 = la. *Ala* — Kalnciemo (Valkos ap.) valsčiaus upė LV 117: lie. ryt. *Alajà* — ežero ir balos vardas Subačiaus par. (*la* iš *le*) = žem. *Alejà* (*Олея* S 211) — Upės deš. int. Raseinių par. SG I 27, Vš I 54 || la. *Eleja* — Virčiuvio (la. Vircava) intakas (la. *Elejnieki* BW 12878,2, *Elejniece* 7315) : la. *Aluojas* muiža LV 109 (Ungurpilio vls.) : *Aluotenes* — pievų vardas LV 78 || lie. *Aluotà* (arba *Aluotė*) — upė po Aluotomis.

Олыста (Псков. II лет. 6792 m.) — Valkos ap. miestas, kurį šiandie latviai vadina *Alūksne* LV 66, o vokiečiai Marienburg BG 98. Latviai Alūksnę kitą kartą yra vadinę ir *Alūkste* (13 amž. *Aluiste* BG 98). *Олыста* rodo, kad VII — VIII amžiuje latvių Alūksnės miestelis vadinta vardu *Alūksa*, kam pritaria sėlių žemės miesto vardas *Alūkstà*, -ōs, *Alūkstā* „vok. Illuxt“. Mūsų vardo giminės nariai yra šie: *Alūksne* — Pededžės deš. int. KV 48, LV 115 || *alūksna* „klampi vieta“: *Aluokste* (1338 m. dokumento *Alouste* BG 446) — ein nicht unbedeutender Fluss, der bei Sackenhof mit der Durbe vereinigt BG 226 = *Allohksne* — doplyw Durby SG II 228 || *Aluokšna* kalns Lėdurgos vls. Rygos ap. LV 48 : *Alaūkssts* (loc. *Alaūkstā*) — ežeras, iš kurio gauna pradžią Gáujos upė, Piebalgos apylinkėje (Kėšų ap.).

Опеца — Ptičies deš. int. Bobruisko ir Mozirio ap. MS 151, SG VII 581, KT 90, PgS 93, RS VI 25 iš aist. vardo **Aresā*: lie. **Aretas*, iš kur lenk. *Aretos* — jezioro przy zaśc. Polkonie, o 14 w. od Świącian SG VIII 713 : pr. **Areitīs*, iš kur 1350 m. dokumento Galindijos upė *Aretis* = lenk. *Orzyc* — Narvies deš. int. Mozūruose SG VI 908, VII 614 iš pr. **Areitja* -: pr. *Aryngine* 1400 — Osterodės ap. ežeras G¹ 11: la. *Aruona* — Aiviekstos int.

KV 49, 189, 2588, LV 115 || lie. *Āruonē* — Gryvōs par. gyv. vietas vardas (Alūkstōs ap.).

- 34 Осына DO 44, *Осыно* — Sebežo ap. Anninsko vls. ežeras VtS 368, *Осыны* — озеро около р. Нища SD 43, *Осућ* — jezioro w pow. siebieskim, dł. do 4 w., szer. do 3 w. SG VII 749 iš latviško vardo *Asūne* (Endzelīns un Šmidts Izrunas un rakstības vadonis* 15) = la. ryt. *Osyuns* (Drywa 1912 m.) — Dinabarko ap. miestelis || *Осунь* — Drisos ap. Zamošan. vls. upė VtS 147, Drisos ap. Pustinių vls. ežeras VtS 159, *Осуница* — прав. приток Сарьянки, вытекает из оз. Б. и М. *Осуни*, которые протоком соединяются с оз. Дагдою; 15 верст SD 46 : pr. *Assun* 1384/92 m. — vietas vardas (vok. Assaunen) Girduvos (Gerdauen) ap. G¹ 12.

Осв-ица — Oresos deš. int. Babr. ap. MS 151, SG VII 743 (wieś Po-wosiejka al. *Pooświca* VIII 895), Олышанка arba *Освея* — Ulos int. Vit. g. SGS V 313, *Освеѣ* DO 44 — Drisos ap. ežeras VtS 150, въ Полоцкомъ повете въ село на имя у *Освию* 1512 m. РИБ XX 788 iš senėlesnės rus. lyties *Osvbja* = la. **Asvija* = lie. *Ašvijà* — Akmenōs int. Kałtinėnų par. KosL 156b : *Oswa* — jezioro w pow. dyneburskim, przepływa przez nie rz. Krasławka SG VII 743 iš la. **Asva* (plg. vietas vardą *Asvenieks* LV 78) = lie. *Ašvā* (kilm. *Āšvos*) — 1) Veiviržo intakas Švėkšnos par., 2) Vadaksties kair. int. Laižuvos, Vieksnių par., 3) Von Warnestilte bis uff das vlis *Asswe* II mile. Von *Asswe* czu Crasien, do Girstawt wonet Sc II 671 = *ašvā* „klacza“ SzD 91, „kobyła“ 95, „eine Stute grosser Art“ R I 8 : pr. *Asswene* 1326 m. „Aswōne-Fluss Kr. Allenstein“, *Assuenus* 1326 m., *Asswin* 1469 m. „Nordenburger See“. Kad *Ašva* būtų tas pat žodis kaip ir lotynų *aqua* (got. *ahwa*), tuo aš nenorėčiau tikėti H. Petersson'ui (Studien über die indogerm. Heteroklisie 197), nes indoeuropiečiai rytiečiai „vadeniui“ vadinti žodžio **akwā* nevartoja. Ašvos upė savo réikšme niekuo nesiskiria nuo upės vardo *Kumėlė* (*Kumela* — lewy dopływ Wyrwity SG IV 872).

Пелик MS 96, KT 83, PgS 93 — jezioro w pow. borysowskim, w okolicy lesistej, na 4 w. długie; 2¹/₂ w. szerokie, przez które przepływa rz. Berezyna; brzegi ma dość wysokie, gliniasto-piaszczyste, dno bagniste SG VII 935, *Пялики* — kaimo vardas ant Dysnos kranto netoli nuo Šarkovščiznos Dysnos ap. iš aist. *Pelika* : lie. *Pelykai* — Zarasų ap. miestelis (lenk. *Pielikany*) = pr. *Peliken* 1326 m. „Feld bei Woppen Kr. Braunsberg“ G¹ 118, PN : *Pelyša* — Šventosios int. Subačiaus par.

Перелая 1387 m. SPSn 14, Мерецкое (Merkinė) волости *Перелая* XV amž. ДМ I 58 (= РИБ XXVII 115) = lie. *Perlojà* — Trākų ap. miestelis.

Переломъ 1494 m. РИБ XXVII 549, съ *Перелома* 1557 m. РИБ XXX 563, 1567 m. l. c. XXXIII 675 = lie. *Perlamas*, cast-
trum *Perlam* Sc II 596.

35 Переволока — *Zelvės* int. Gařdino gub. SG XIV 566, *Piere-
woloĳa* — wieś, pow. słońimski, gm. Miżewicze, 27 w. od Słonima
SG XV, 2 446, з *Переволоки* Новгород. пов. 1567 m. РИБ
XXXIII 810 = lie. *Pervalkà* — žemės sąsiauris tarp Gegėliškių ir
Sartų (Dusetų par.), la. (kurš.) *Pervalka* — miestelio vardas Bezen-
berger Die Kur. Nehrung 60, у *Перевалце* два чоловіки Скур-
кинътос а Товъенис ДМ I 57, съ *Перевалки*, з Василишокъ, з
Острыны, з Мереча 1557 m. РИБ XXX 563. Su *Перевалка* ru-
sai turėjo susipažinti vėliau kaip su *Переволока*, tai yra kai užuot
**pervolĳiti* buvo jau sakoma *perevololĳiti*. *Pervolĳa* tuomet rusų
kalboje turėjo būti ištariama **Первалка*, kuri lytis neilgai trukus
pavirto *Перевалка*, nes pirmojoje vardo dalyje rusai išvydo savo
priešdėlį *пере-* (*переход, перевод, перевал...*). Slānimo apskrities
Переволока galėtų būti ir slaviškas vardas.

Pierszajka — mały (dł. około 2 mil) prawy dopływ Isłoczy
w pow. mińskim || mko *Pierszaje* SG VIII 100, VI 466 = *Pier-
szaje* — pow. oszmiański SG XV, 2 446 || у Холхолской волости
подле *Першаю* ДМ I 7, Копаче а Хотелишки... подле *Першаѣ*
Кревск. вол. 1495 m. РИБ XXVII 576 iš aist. upės vardo **Pir-
šėjā* greta su **Peršėjā*, kurią turime varde *Pierszajka* (lie. *Peršėkė*
ties Krókialaukiu) — lewy dopływ Niemna, pow. sejneński SG
VIII 94 (długa przeszło 30 w.), wypływa z jez. *Persz* SG XI
616: la. *Pērsēja* arba *Pērse* — Dauguvos deš. int. LV 115 (*Pērsēji-
ņas* maliņā BW 5957), *Pērse* — Amatos (Gaujos int.) int. SG I 34.
**Piršēja* lygintina yra su Bálninkų par. ežero vardu *Piršėnas* (kir-
tis ant ir KosL 223a).

Плавия КТ 84 — ežeras, per kurį teka Sergučio upė Boris.
ap. MS 95, *Плав* — Gorodoko ap. (Vit. g.) ež. del upės *Плав*
MS 145 (Stvigos deš. int.) geografijos turi būti laikomi slaviškais
vardais. *Plovīs* 1285 m. „Plowenz Kr. Graudenz“ G¹ 126 (*Plowis*
See in Pomes. 1289 m. PN) nėra prūsiškas, bet lenkiškas vardas,
būtent **Plowiaǳ*. *Плавия* gali būti vienos kilmės su Dusetų
par. ežerų vardais *Plavys* ir *Plavėlis* (iš čia vienasėdžio vardas
Pa-plavė) : *Plavėjai* (ar a pusilgis? kas būtų iš aist. *ā* = lie. *o*) —

Sālako par. sodžius || la. *plavināt* „wellenförmig bewegen“ KT 84, kâ gulbītis *plevināju* BW 32345 „kaip gulbelė plavjójau (Dusetos), plāukiojau“.

Пли́нки (t. y. *Plin-ka*) — Votrios deš. int. Smol. g. MS 19, *Плино* — Leplio ap. ežeras VtS 186, *Plino* — dobra, pow. lepelski, gm. Uszacz SG VIII 264 iš aist. **Plīnā* (sc. **apiē* arba **upiē*) ir **Plīna-n* (sc. **ežera-n*) : lie. *Plýna-balė* — Antāžiegės ir Kavōlių lauko bala (Dusetų par.), *Plýna-raistis* — Gipėnų lauko raistas (Ds), *Plýnas* — Gudelių II girios pieva (Suv.), *Plynės* — Lieplaukės par. pelkės Vš I 45, *Plýnoja* — Vieksnių, Papilės ir Akmėnės par. pelkė.

Поло́ва — Gorodoko ap. Vit. g. (Pataš. vls.) upė VtS 89, iš kur kaimo vardas jau XVI amž. T, *Polowja* — prawy dopływ Kaspli, gub. smol. SG VIII 730, *Polowica* — prawy dopływ Dżisny, przepływa pod wsią Klony, pow. dziś. SG VIII 729 iš aist. upės vardo **Palvā* ir **Palvijā* = la. *Palva* — Vietalvos vls. (Kėsy „vok. Wenden“ ap.) upė LV 117 : pr. vietų vardai *Palwe* 1450 m. ir *Palweniken* 1405 m. G¹ 113 : lie. *Palv-laukiai* — Labguvės ap. dvaras PN, Kl^v 49.

Ponia — prawy dopływ Berezvny dnierprowej; bierze początek w pow. wilejskim przy samej granicy pow. borysowskiego, dł. 46 w. SG VIII 765, MS 95, DO 44, KT 85 iš aist. upės vardo **Paniā* „die sumpfige“ RS VI 37 = jotving. *Paniā*, iš kur lie. **Pania* (? Ar nežino kas, kaip iš tikrųjų tą vardą ištaria lietuviai?) > lenk. *Ponie* — dopływ Kirsny SG XI 617 : pr. a campo, qui *Pani* dicitur... per ascensum fluvii dicti Seria 1267 m. PU 36 II 189, *Panyen* 1267 m. „dabar Sumpf Kr. Pr.-Holland“ G¹ 114 || pr. *pannean* „Moosbruch“, la. *pane* „Jauche, Mistwasser“ RKr XV 129 : lie. (iš jotvingų kalbos) *pania-būdė* „ilgu kotu, miško budis (grybas) su kiaušinėliais, auganti drėgnose vietose“ Lėipalingis, Seirijai.

Ра́дуня 1487 m. SPSn Nr. 14 iš lie. *Ródūnia* (šiandie ir lietuviai ištarią *Róduinia*, kur *ui* balsio *ū* vietoje yra iš naujo pasikolytas iš rus. *у*), iš kur naujesnis rus. skolinys *Радуня* XV amž., 1557 m. РИБ XXX 563, XXXIII 785, XXVII 72, ДМ I 37, *Raduń-ka* — prawy dopływ Dzitwy, pow. lidzki SG IX 452.

Ра́йстро — ežeras į pietus nuo Skidlio Gardino ap. = *Rojst* — jezioro w pow. sejneńskim, na obszarze dóbr Krasnogruda SG IX 700 iš lie. *Raistas*. Gardino apskrityje į pietus nuo Skidlio

ir Ežerų lietuvių sugudėta dar atmenamai. VI – VII amžiuje iš *Raišto* būtų išriedėjusi lytis **Рѣсто*.

Руба – порог, верстах в 10 выше Витебска SD 19 = la. *Rumba* „der Name einer Stromschnelle im Hauptarm der Düna etwas unterhalb Kirchholm“ BG 42, 366, BW 30790 : lie. *Rumbonys* – miestelis prie Nemuno G¹ 146.

Рудано – Gardino apskrities bala RP 183 iš lie. *Raudónas* (sc. raistas) : *Raudón-balė* – Vabalninko par. balos ir miško vardas, *Raudona* – dopływ Niemna przy dworze Rudań, pow. Kow. SG IX 547.

Рудомка – Dniepro int. Mog. gub. MS 32, *Рудоманка* – Smol. gub. upė 20 iš rus. *Рудома* = lie. **Raudama*, iš kur *Raudam-ita* – rzeczka w pow. trockim, przepływa pod wsią Kama-ruńce SG IX 546, IV 308. Del galūnės plg. vietų vardus *Dotamāi* ir *Gařdamas*. *Рудом(ан)ка* gali būti ir slaviškos kilmės žodis; plg. upių vardus *Радомка* MS 176 (lenk. *Radom*'), *Патомка* MS 100.

Rybno (lenk.) – Mozūrų vietovė = pr. *Rubins* – Galindijos ežeras XIV amž. PN iš aist. *Rūbinas*. Ežero vardas kilimo gali būti ir slaviškas (*ryba* „žuvis“ : *Žūvintas* – ežero vardas Suvalkų žemėje). Jis būtų prūsų paskolytas dar tuomet, kai patys lenkai užuot *ryba* dar tebesakė **rūbā*.

Седел-енка – Dniepro augštupio int. Smol. g. MS 4 iš aist. **Sedelā* : *Sedula* arba *Sedōs* ežeras ties Sedos miesteliu SG X 473. Del galūnės plg. upės vardą *Мядела*.

Sielihory – wieś, folw. w pow. lepel. SG XV, 2 576, 582, *Силигоръ* – XVI amž. TVt iš *Сѣлигора* iš aist. **Sēligalā* „sėlių galas“. Del dviejų l disimilacijos plg. *Лотыгора* „Лотыгола, Latgala“.

Сепруч – Dniepro Berezinos kair. int., Leplio ap. MS 95, SG X 452, DO 44 iš aist. **Sirg-antiā* - ? Pr. *Sirgune* „Drūsos ežero intakas“ G¹ 158 čia nepridera, nes s esama = f (pr. *firgis* „žirgas“) iš aist. ž, ką rodo lenkiškasis šios upės vardas *Dzierzgon* SG X 625 iš pralenk. **Zořgunъ*.

Serwy – jezioro przy wsi t. n. w pow. awgust. SG X 459, Vo 44, 88 iš jotv. *Sirva-* : pr. *Sirwis* – upė G¹ 158 = lie. *Širvas* Vš II 10 : *Серва* DO 7 : *Сервей* – озеро в Перстунской пуще RP 52, *Сервея* – уроч. в Городен. пов. 173 iš jotv. **Sirvijās* || -jā.

Сервечь – 1) Neries deš. int. Viln. žemėje SG XIII 471, X 458, 2) Nemuno k. int. Naugardo ap. SG VII 83, X 458, на перѣ

37 на Сервечи 1519 м. РИБ XX 1319, рѣкы Сырвѣчь 1274 м. Ипат. лет.² 872 iš prarus. *Сырвѣчь* = prala. **Sirvintja* : lie. *Širvintà*.

Сесва — kaimas į vakarus nuo Naugardo netoli nuo šiaurinės Gardino ap. sienos, jei jis pramintas nuo upės vardo *Сесѡѡа*, gali būti jotvingiškos kilmės : la. *Sesava* — upė BG 139, 98, BW 381,11, 19283,1 var. = lie. *Šėšuvà*.

Skomėtno „Gr. Scomanthen“ KL 452 iš *Skomq̃tyno* (sc. se-lo) „Skomantinis“.

Скород-ка — Smol. g. upė MS 19 iš *Скорода* = lenk. *Skroda* — lewy dopływ Pisy, pow. szczucyński, kolneński SG X 717, kurios vardą 1350 m. dokumentas rašo *Scarde* Töp. 87 iš jotv. *Skardā* : *Скорода* — 1) Kraisko vls. Vileikos ap. kaimas prie kalno, 2) Drisos ap., Zabialų par. kaimas, 3) *Скороды* — Minsko gub. į rytus nuo Iljos kaimas prie kalno = lie. **Skarda* : *Skařd-upis* — upė RFV LXXV 144, *Skařdžius* — 1) Skapiškio par. upė, 2) Salako par. ežeras.

Smolocz — rzeczka w pow. lidzkim, płynie w par. kat. Jelna; wieś o 39 w. od Lidy SG X 914 iš lie. *Smalakis*, kurį buvus rodo kaimo vardas *Smalakiai* = lenk. *Smoloki* — wieś pow. lid., gm. Myto, okr. wiejski Wawiorka SG X 914. Upės vardas *Smalakis* savo sudėtim nieko nesiskiria nuo Suvalkų žemės upėvardžio *Višakis*.

Spiahlica — struga łącząca rzekę Narocz z jez. Wiszniewskim, *Spiahla* — folw. i wieś pow. święc., o 63 w. Święcian SG XI 108 iš lie. *Spingla* (arba *Spenglà*, -ōs, *Speñglq̃* — Kietaviškių apyl. upė), iš kur *Спингла* — Merkio deš. int. Valkiniūko apylinkėje || *Spingla* — jez. gm. Janiszki, pow. wileński SG VII 595 : *Spiñgiai* — Kvēdarnos par. soda, pr. *Spingow* — sembų žemės vietovė G¹ 170 : *spiñgis* „girios prošvaikštė, Waldlichtung“ Kv.

Špierst — jez. i wieś w pow. leck. KL 489 iš pr. **Spirksta-s*, iš kur 1480 m. dokumento vardas *Spirgsten* „Spiergstein“, 1507 m. *Spircks* G¹ 170, t. y. iš pr. *Spirks(t)s* : la. *Spirgus* — dvaras lzgl. Min. Mėnešr. 1920 II 71, lie. *Spirgiai* Vš I 56/7 : la. *spirgsti* „piūkšnys, glühende Kohlen unter der Asche“ U.

Струн-ица — Volosties k. int. Smol. g. MS 20, jei jos vardas nėra kilęs iš „šašo“ vardo *сmpyn*, galėtų būti kildinama iš la. *Straupe* — Gaujos intakas BG 66, 69, 364, BW 12461,4 var.

Суя — Turovlios vls. Polocko ap. ežeras SD 63, VtS 326, *Suja* — jez. w płn. części pow. lepelsk., za pośrednictwem rz.

Turocianki, odpływu jez. Turosa, połączone z siecią jezior SG XI 558 = la. **Suoja*, iš kur *Suojēnieši* BW 9662,5 = lie. *Šuoja* – Nevėžio deš. int. (įteka už 3 v. nuo Naujamiesčio; balų upė).

Съжь (šiandie *Сожь*) – Dniepro kair. int. MS 41, 104 galėtų būti kilimo aistiškas vardas : *Suže* – wieś gm. Gielwany, pow. wileński, *Sužany* – jez. przy folw. t. n. pow. wil., o 35 w. od Wilna SG XII 625 : la. *Suzis* – Raunos apylinkės vienasėdis, *Suži* Izgl. Min. Mėnešr. 1920 II 67, jei nėra vardas somiškos kilmės (lyb. *suž*, est. *suzi*, suom. *susi* „vilkas“ P. Šmidts Dzimt. Vėstnėša 1912 g. № 95).

Свѣдъ, l. *Świada* – Dn. Berezinos deš. int. Min. g. MS 103 iš aist. **Svėdā* : *Świadomości* – jez. w pow. wilkomierskim, na płn. od mka t. n., otoczone łąkami, 2¹/₂ w. dł., ³/₄ w. szer. SG XI 635, iš kur miestelio vardas *Svėdasai* (acc. *Svėdasus*) iš aist. **Svėdesas* (ežero vardas).

38 Сволна – Drisos deš. int. Vit. g. SG XI 725, SD 43, VtS 152, DO 44 arba *Свольна* VtS 148 – išvestinė lytis iš *Своля* = lie. *Svaliā* – Lėvenės deš. int. Pšvalio par.

Шаруты arba *Шаруты*¹ – kaimas netoli balos, kurios pakraščiu teka Verchitos upė, tarp Orša ir Babinovičiaus Mog. g. = *Sieruty* – jez. w pow. newelskim SG VII 28, X 598 iš la. **Serauksta* (sl. *kst* > *kt* > *t*) : lie. *Šeriaukštis*, -ies – Pabiržės par. upelis (Pasvaliečiai) > l. *Szerauksztā* – prawy dopływ rzeki Skarucy, prawego dopływu Muszy, pow. poniew. SG XI 902, X 655, *Szerewksztā* DPr 184a, съ *Пошеровкушты* 1567 m. РИБ XXXIII 795. Del sudėties *Šeriaukštis* vardą galime palyginti su Gaūrės par. upėvardžiu *Lab-aūkštas*.

Шзура – Usos kair. int. (Usa – Nemuno deš. int.) Ašmenos ap. SG XII 80, *Шурица* – Golbejos int. Dysnos ap. : *Szawry* – wieś i folw. nad rzeką t. n., pow. lidzki, gm. Raduń SG XI 815 iš lie. **Šiaura* : *Шоэрынъ* – Jėsvainių vls. upė S 338 : *šiaurūs* „acerbus“ D¹ 2.

Шушенка – Načios kair. int. Min. g. MS 144 iš *Шуша* = lie. *Šiaušė* – Dubysos kair. int. Pašiaušės par.

Шутры – Gorodoko ap. kaimas TVt : la. *šautrs* „pagalys, strypas“ BW 25853 || lie. *siaučiu*, *siaūsti*.

Щчара – lewy dopływ Niemna w gub. mińskiej i grodz., długa przeszło 300 w. SG XI 818, *Щчара* RP 16, 198, до рѣкы

¹ Kadangi *Szaruty* pažįstamos yra ir Lenkuose (Sedlcų gub.), tai jų vardas negali turėti nieko bendra su *Šeriaukštim*.

Шарь 1253 м. Ипат. лет.² 819, на *Щару* РИБ XXVII 114, у *Щарю* реку 1565 м. РИБ XXX 802 || *Szczarka* — rzeka przy wsi t. n., pow. wilejski, przy b. drodze poczt z Ilii do Radoszkowic SG XI 819 iś sen. rus. *Щарья* iś aist. **Skērijā* RS VI 38 : пр. *Skarā* „der Fluss Pregel“ || sl. *skorō* „schnell“ : lie. *skērjys* „gryllus; acridium migratorium“.

Щерсы — kaimas ant Nemuno Naugardo ap., зъ *Щеръсовъ* въ повѣте Новгород. 1567 м. РИБ XXXIII 490 iś aist. upės vardo **Skirsā* = lie. *Skirsa* — Susejōs int. Zarasų ap. SGS IV 682, SG XI 603, X 677, VII 86.

Щервенка — Vodosos kair. int. Smol. g. MS 21 iś aist. **Skirvā*, iś kur lie. *Skirvytėlė* — Rusnies šaka (*Skirwit* SG X 678, IV 929, II 84) Basanavičius Iś gyv. vėlių 38.

Telk-owice — wieś w Pomez. iś пр. *Tulikoitė* 1294 м. KL 192, PU II 397. Sen. lenk. *Tolbk-* „пр. Tulik-“ > l. *Telk-*.

Темра — Jasoldos kair. int. Gardino g. MS 142, SG XII 293, RP 22, 24, 25, 151 iś aist. **Timurā* RS VI 38 : la. vietóvardžiai *Timas* LV 50 || *Tīma* (pieva) LV 111. Del galūnės plg. upių vardus *Indura*, *Vinturà*.

Толоша — kaimas netoli nuo Drujos iś la. **Talša* : la. *Tāši* < **Talši* „vok. Telssen, Gut nordwestlich von Grobin“ BG 281 = *Talši* LV 97 : lie. **Telšiai* = la. *Telši* LV 110.

Туя XVI амž., *Туенка* — Gorodoko ap. kaimas TVt galima būtų vesti iś aist. upėvardžio **Tūjā* (iś kur la. *Tūja* LV 65, 112, *Tūjas* 47, *Tūjāni* 8, пр. *Tuia* 1248 м. „Fluss Tiege Kr. Marienburg“ G¹ 187), jei būtų žinioje, kad čia latvių tebegyventa dar ir garsams *ū* ir *au* pavirtus rusų kalboje garsais *ы* ir *у*.

Тунька — Carevičiaus k. int. (Vopies deš. < Dniepro deš. int.) Smol. g. MS 22 iś rus. **Туня* = aist. **Tauniā* : la. *Tāuns* — Sen. Pėbalgos vls. ežeras LV 24, *Taunesāri* — Lubonos vls. vietovardis LV 19. Senovės rusų *Тунегъ* (къ Липищемъ... ручей... имя емоу *Тунегъ* Новгород. 4-ая лет. стр. 190) kilęs yra iś la. upės vardo **Taunega* = la. r. *Taunaga* — dopływ Wiskuty pow. rzeżycki SG XII 263 (Skolas Dorzs 260).

Turya — lewy dopływ Niemna poniżej ujścia Uszy na 26 w. SG VII 82, *Turya*, rzeka... sióło Worynty... sióło Malewicze, Wierzbńowicze, Żwierble (Lydōs ap.) Акты XIV 640, Немномъ внизъ по границу Городенскую где *Туря* впадываетъ въ Немонъ 1566 м. РИБ XXX 887 iś sen. rus. *Турья* (iś kur : *Тоуриискъ* на рѣцѣ на Немнѣ Ипат. лет.² 874) = lie. *Taurijā*, iś kur lenk.

Taurya — 1) wies nad rzeką Wileńką, o 16 w. od Wilna, 2) zaśc. o 12 w. od Wilna SG XII 265. Vardas gali būti ir slaviškos kilmės, t. y. atsineštinis, nes *Турья* pažįstama yra ir Valuinėje (MS 139).

Уча — Ptičies deš. int. (Pt. — Pripeties kair. int.) Min. g. MS 151, jei ji kilimo yra aistiška, tai gali būti kilusi iš lyčių *Ančia* arba **Aukē* = la. *Aūce* : *Ančia* — 1) Šešuvies deš. intakas Eržvilko, Skaudvilės, Krąžių, Pašilės par., 2) Nemuno kair. intakas Suvalkų žemėje (dzūkiškai *Ancia*) = ? kelt. *Antia* — upė Holder Altcelt. Sprach. III 633. La. *Aūce* (priegaidė iš velionies Karlio Pėtersono) — Švėtės kair. intakas, ištekas iš Aucės ežero SG XII 91, KV 261, BG 156 : pr. *Aucul* — ežeras G¹ 13.

Udra — 1) lewy dopływ Ilii, lew. dopł. Wilii (właściwie wierzchowina Wiazyнки) SG XII 743, III 259 (Minsko ir Vileikos ap.), 2) Kasplios deš. int. (K. — Dauguvos kair. int.) Poriečės ap. Smol. g., 3) *Удрай* — Nevelio ap. upė VtS 276 arba *Udroj* SG VII 28 iš aist. **Audrā* ir **Audrājā(-ajā)* : гай сосновый... межи реки Вязыни и *Удры* 1549 m. ДМ I 94 = lie. *Audrà* — 1) Sartū ežero intakas, kuris išteka iš Audrėlio ežero SG XII 744, 2) у Курклехъ на реце на *Овдре* 1495 m. РИБ XXVII 585, RS VI 38, RFV LXXII 188.

Yrp — Dauguvės deš. intakas (vok. *Oger*) SD 51 iš la. *Ūogre* LV 115,30, BG 45, 183, 286, BW 7282 var., 11272 var., 25720, 30767,1 var., 30710,3, 31023 var. iš aist. **Vangrīē* „linkiuota, vingiuota upė“, *Uogrēni* LV 44, *Uogrīn* LV 24 || lie. *vingis* „linkis“ Dzimt. Vėstneša 1911 g. Nr. 227 (1912 g. Nr. 95), RS VI 19. Galimas daiktas, kad upės vardas *Angerapp* (vok.) nėra pramintas nuo *ungurio* (pr. *angurgis*), bet nuo vingiuotumo : *Wangr-apia* 1326 m. Scr. r. Pr. I 110, *Wangrappe* 1433 m. ir *Vangrappe* 1382/90 „Wangrappe, Bach bei Sobrost Kr. Gerdauen“ G¹ 195.

Ула — Dauguvos kair. intakas iš Leplio ežero SD 60, VtS 175, DO 44 = *Була* — ežeras netoli Naročies upės į rytus nuo Voistomo Vileikos ap. iš aist. **Aula* : lie. *Aulē* — Labguvės ap. upė Kl^v 68, SG V 51, la. *Aula* — Naujinio (Dünaburg) ap. ežeras SG XV 53 ir *Auleja* (*Аулия* TVt) — kaimo vardas ten pat (Drywa 1912 m.), lie. *Aulamas* — Nevėžio int. Velžio vls. (netoli nuo Panevėžio). Leplio upės *Ула* negalime kildinti iš *Ūlōs* (Meškio kair. int.), nes tuomet reikėtų laukti mums lyties **Була*. Upėvardžio *Ūlā* nėsama svetimo ir latviams : *Ūla* LV 88, *Ūl-upji* LV 50.

Усполь — 1) Usviačios kair. int. Veližo ap. SG XII 841, SD 37, 2) Potašeno vls. ežeras, Gorodoko ap. VtS 89, **Успол** — Dauguvos deš. int. (7 varstų ilgumo) SD 33, 39 iš sen. rus. *Вѣсполь/ѣ* = sen. la. **Uspalis* || -as : lie. *Ušpāliai* — Utenės ap. miestelis : *už-* || *uš-* (Dusetiškiečiai sako : *ušeina* „užėina“ ir *ažeina*) + *pilti* || *pālios* „didelės balos“.

Устром — Dniepro kair. int. Smol. g. MS 24 bene galima būtų kildinti iš la. *āustrums* „rytai, Osten“? Tuomet rusiškasis 40 upės vardas būtų kilęs iš sen. rus. lyties **Устрѣмѣ*. Plg. Gargždų par. upės vardą *Aūšrupis* VŠ I 44 : *aušrinis* „pólnocno-wschodni (morski wiatr).“ D².

Ваша — Liutnicos deš. int. Smol. g. MS 26 iš aist. **Vāsijā* : *Vosinas* — Dusetų par. ežeras; *Vósupis* — Ūlės deš. int. Lydės ap. || *Vāsaknas* — Dusetų par. ež., *Vasiniā* — Jerės intakas, išteka iš *Vasintēlio* ežero Daujėčių laukuose Svėdasų par.

Вейна — 1) Dvinosos deš. int. (D. — Neries k. int.) Borisovo ap., 2) Dniepro kair. int. į pietus nuo Mogiliavo MS 36, *Вейница* — Dn. Berezinos kair. int. Borisovo ap. MS 97, на *Вейне* Smol. g. XVI amž. РИБ XXVII 490 yra išvestinė lytis iš pamatinės s. rus. *Вья* (plg. *Ельна* MS || *ель*, *Березна* MS || *Береза*) = lie. *Vijā* „rus. Ивья (iš s. rus. *Вья*)“ Ašmenos ap. (Ūkininkas 1904 p. 187) — miestelis ir Gaujos kair. intakas = la. *Vija* — Gaujos (Livl. Aa) kair. int. SG II 500, BG 73, KV 1015, LV 114. J. Rozvadovskio RS VI 49 *Veinos* aiškinimas iš suomių kalbos nėra priimtinas. — Latvių *Gaija* drauge su jos kairiuoju intaku *Vija*, kaip rodo tų dviejų upių bendravardžiai *Gauja* (*du?*) ir *Vijā*, yra atsineštiniai vardai iš senosios latvių tėviškės, t. y. Ašmenės apylinkės.

Веленя — Carevičiaus kair. int. Smol. g. MS 22, *Веленка* — Polnos deš. int. Smol. g. MS 104 iš aist. **Velenijē* „Velių upėlis“ (in der Niederung des Dorfes Vinkšnėnai im Kirchspiel Šiauliai RS VI 22) : la. *Velenica* — upelis RKr IV 107 || *velen-ieši* „die abgeschiedenen Geister“ U : la. *Velas* — vietovardis LV 37 : lie. *Veluonā* (-ōs, *Veliuonā*) — upė (Nemuno intakas, lenk. *Wielonka* SG XIII 359) ir miestas RS VI 22.

Welesa — lewy dopływ Dźwiny w gub. Smol., wypływa z błotnistego lasu w pow. bielskim w pobliżu granicy gub. twerskiej, długa 73 w. SG XIII 197, SGS I 411, *Велеса* — село Бельского у. Добровольский Смол. обл. слов. 21 s. v. *бэлутча*, *Звелесы* — Gorodoko ap. kaimas TVt iš aist. **Velesā* arba

**Vēlesā* „vēliū upelis“ : *vēlia-žolē* || *vēlē* (vēlē) „Geist, Seele eines Verstorbenen“. *Bel-eca* savo priesaga niekuo nesiskiria nuo šių upėvardžių : *Laukesà*, *Pyvesà*, *Bradesà*, *Eglesa*, *Raudesà*, *Rūdesas* (ežeras), *Velpesa* RS VI 24.

Вержа — Dniepro deš. int. Smol. g. MS 8 iš aist. **Viržijē* : *Pa-viržupē* — kaimas ties Virbalium, *Viržuonā* — Eržvilko par. upė, *Viržuva* — Virvyčios intakas ties Viržuvėnais (Anāpoliu „Janopol“) : *viržės* „Heidekraut“ Ds.

Бесня MS 144 arba *Wiesieja* — lewy dopływ Słuczy w gub. mińsk. SG XIII 422, *Beceŭka* — Vesijos kair. intakas MS 144 iš sen. rus. **Вѣсья* = aist. **Vēsijā* : *Vēsa* — rzeczka idąca mimo Miksodz do Milwida jeziora blisko Guszra kałna, z jeziora dalej co wychodzi nazywa się Guszra i wpada pod Drują do Birżula KosL 136b, 139b, Draugija VII 228; *Wiesy* — jezioro pod wsią Podumble, pow. trocki SG XIII 424.

Wewa 1288 m., *Wewe* 1292 m. G¹ 206, kas yra lenkiška lytis (*ē* iš *ai*) iš pr. **Vaivā* : *Waywe* XIV amž. Scr. r. Pr. II 404, *Wooywe* 1260 m. PU II 95 „Gebiet um Mehlsack“ = la. *Vaiva* — pievų vardas LV 79, *Vàive* (*Vàives* dziŕnavas LV 25) — Raunos kair. intakas (už 7 varstų į rytus nuo Kėsų RKr X 109) LV 114 (ir prof. P. Šmidts) : lie. *Vīēvis* — Žiezmarių apylinkės miestelis.

41 **Вежетня** — Votrios kair. int. Smol. g. MS 19 išvestinis vardas iš sen. rus. *Вѣжета* = lie. *Vaigeta* > *Wojgieta* — folw. nad bezim. potokiem, o 4 w. od Oszmiany SG XIII 749, *Wajgieta* — osada karcz. o 3 w. od Oszmiany SG XII 897 : *Váiguva* — Kruonio apylinkės sodžius.

Wiacza — lewy dopływ Świsłoczy w pow. mińskim, zaczyna się przy granicy pow. borisowskiego w obrębie gm. Białorucz; długa około 5 mil; *Wiacza* — wieś nad rz. t. n., o 23 w. od Mińska SG XIII 265, MS 100, DO 44, межи рекъ Цчы и Вячи Min. apyl. 1493 m. РИБ XXVII 137, село Вячи Борис. у. Шейн Матер. I 142 iš aist. **Ventiē* (-*tjā*) = la. *Veñte* LV 88 — Ventōs upė (vok. Windau) BW 12029 = lie. *Ventė* „Windenburg“ Klv² 64, *Ventės* ragas Basanavičius Iš gyv. vēliū 383.

Wiata — lewy dopływ Dźwiny w pow. dzisieńskim SG XIII 269, SGS I 591, TVt, з Ыкажны, съ Погосту, зъ Ваты въ повѣте Браславскомъ 1567 m. РИБ XXXIII 498 iš prarus. **Vęta* = aist. **Véntā*, iš kur kurš. > la. *Veñta* — upė, vokiškai vadinama *Windau* BG 194, 264, 313, BW 11359, 14101, 15073,

30368,2, 31024,2. Lietuviškasis upės vardas *Ventà* (-òs, *Veñtą*) yra skolytinis iš kuršių kalbos. Kad vardas būtų savas, tuomet lietuviai ištartų **Vénta*: Viduje *Ventòs* karšos neršėjo J³ 1526,6, ejsem par *Wentą* i tievo géntys D⁷ 74, *Wentos* paszalie 74. *Ventos* vardo popularumą rodo šie vietovardžiai : 1) la. *Veñtas* — Siguldos vls. vienasėdis LV 59, 2) *Wentainen* Bezzenberger Ueber d. Spr. d. preuss. Letten 139¹, 3) von *Wentin* dem Walde, und troffen die Mittow vor dem lande... ins land Pomedien und Erogeln... Rossieyn Scr. r. Pr. II 676, 4) Galschan... *Wentischken*... Crewe... Remigaln... Aschminen... flis Kassa... Medeniken... flis die Bene l. c. 707, 5) *Vént-* ežero varde, nuo kurio pramintas sodžiaus vardas *Až-víncei* (iš **Ažu-vėnciai*) Salako par. Upės vardą **Vénta* = kurš. > la. *Veñta* drauge su Endzelynu FUF XII 67 aš kildinu iš ide. būdvardžio **wen(ə)to-s* „didelis“ RFV LXXV 152, RS VI 27 : serb. *veći*, ček. *více* „wiecej“ iš kur rus. *Вячеслав*, *Вятко*.

Wiatrołuża — rzeka w pow. suwał., poczyną się na wschód od wsi Kaletnik a na płd. od wsi *Wiatrołuża* (gm. Hutta), płynie ku płd. pod Bobrowiskami, przepływa jez. t. n., z którego przechodzi pod wsią Piertanami do jez. Pierty, należącego do systematu jez. Wigry, zlewającego swe wody do Czarnej Hańczy; długa około 6 w. SG XIII 273, Vo 4 iš aist. upės vardo **Vētralaužā* : *Wietrolausz* — jez. w pow. trockim SG XIII 430 iš lie. *Vētralauža* „бурелом“.

Wisiaty — jezioro pod zaść. Okuliszki i wsią *Wisiaty*, pow. dzisieński SG XIII 570 gali būti kilimo iš dvejopos aistiškos prolytės : **Veisintā* arba **Veišintā* (iš kur lie. *Viešintā* = la. *Vie-sita/e*). Šaknį *veis-* || *vis-* rodo vandenu vardai : *Veisiejus* — ežeras ties Veisiejais Suvalkų žemėje; *Wisincza* (*vis-*, *vys-* ar *veis-*?) — prawy dopływ Solczy, lew. dopływu Mereczanki SG XIII 570, XI 42.

Виства Малая — речка, течет через Городенский повет, Жорославскую волость, близ Кромьных гор и уроч. Каневой RP 180 iš jotving. **Veistuvā* = lie. **Vieštuva* : *Vieštovė* Minijos int. Plungės par. : *Viešmuō* — teka nuo Daujėnų pro Krinčiną ir įteka į Mūšą || *Viešmenėlis* — pas Krinčiną įteka į Viešmenį.

42 **Водва** — Днепро деš. int. Smol. g. MS 25, *Wodwa* — wieś i dobra nad rz. Łochwą, pow. mohyl., gm. Tolpieczyce SG XIII 730, *Bodwa* — Gorodoko ir Drisos ap. kaimai TVt iš sen. rus. *Водѡва* = lie. *Vāduva* — Skapiškio par. upė Vš II 27, ant kurios

sodžius, vardu *Vāduvos* : *Vadaktis* — Krekenavos, Naujamiesčio par. upė Vš II 13,18.

Wołbo — jezioro w pow. połockim, jedno z szeregu jezior, dających początek rz. Drysie SG XIII 860 iš aist. *Vilba* : *Vilbēnas* — Kelmės par. upelis.

Волчеса — Sožies deš. int. Mog. g. (Čerikovo ap.) MS 118 = Овчеса — Baisios deš. (< Pronios kair. < Sožies deš.) int. Mog. g. (į šiaurę nuo Čausų) MS 121 iš gud. **Voččasa* iš sen. rus. *Вълчеса* = aist. **Vilkesā*, то озле его селца *Волчосы*... у Кричеве 1597 m. РИБ XXVII 2, *Волъчоса* ДМ I 23. **Vilkesā* turi sau vardą nuo *vilko* : *Vilkjā* — Švėtės deš. int., kurį latviai vadina *Vilce* BG 389, 453, 476, *Vilk-upis* — Židikų par. upelis.

Wołkołata — wieś pow. wilejsk. SG XV, 2 700, у *Волколате* РИБ XXX 759 iš lie. **Vilkalotas* || *vilkas*. Del vardo sudėties plg. vietų vardus: *Pūšalotas*, *Liepalotai*.

Воложов-ка — Mianos deš. int. (Černicos deš., Plisos deš., Berezinios deš.) Min. g. MS 97 iš aist. **Velžuvā* = jotv. *Welzowe* PU II 69, 70: *Wolożynka* — prawy dopływ Iśloczy, lew. dopływu Berezyny Niemnowej, pow. oszm. SG XIII 912, *Воложынъ* 1483 m. РИБ XXVII 391, XXX 569 iš aist. **Velžijē* = la. *Velze* „Welsebach“ BG 210 — prawy dopływ Wenty w par. Goldingen SG XIII 199, SGS I 419, IV 288 : *Velžiai* — Šeduvos ar Vaškų par. sodžius, *Velžis* (ar *Velžys*?) — Panėvėžio par. sodžius. Voločino apylinkėje dar atmenimai gyvenus lietuvių rodo sodžių vardai *Росолишки*, *Минце* (*Minčia* Tauragnų par.), *Мужейки*.

Wołpa — mko przy ujściu rzeki *Wołpy* al. *Wołpianki* do Rosy, blisko lewego brzegu Niemna, o 57 w. na pld.-wsch. od Grodna SG XIII 913, зо Мьстибгова, зъ Зэльвы, з Волпы, з Волковыска 1557 m. РИБ XXX 563 iš aist. **Vilpā* arba **Ulpā* : la. *Vilpene* — 1) Susejōs int. KV 192, 2) Abavos int. SG XIII 533 || *Vilpis* — vietos vardas LV 110 || lie. *Vilpa* — pavardė 1565 m. РИБ XXXIII 275 arba la. *Ulpe* — vietos vardas BG 233, *Ulpis* LV 26, lie. *Ulpis* — 1784 m. Rietavo par. pavardė, pr. *Ulp-itten* — Dorf bei Salfeld PN.

Ворок — Ušos kair. int. (Berezinos deš.) Min. g. MS 98, jei jis nėra mažybinė lytis iš **Bop* (plg. *Bopa* MS 191, *Борун* MS 209), gali būti kilusi iš *Varkaus* : *Warkus* — rzeczka przy wsi Karwieliszki, pow. trocki SG III 889 : *Varkūjai* — Vyžuonų par. sodžius Vš II 25 : *Vārkaiva* (skolinys iš sėlių ar latvių kalbos) — pakalnės vardas ties Ąsermuiže Kuršo Subačiaus par. = la. **Vār-*

kava, iš kur la. r. *Vörkova* > *Vörkaviški* BW 9912,10, 28664,1 : pr. *Warkiten* 1419 m. — ON. bei Brandenburg Kr. Heiligenbeil G¹ 196, *Warkeyne* 1436 m. — Gut in Samland PN.

Воролочи — 28 varstų ilgumo bala, nepereinama, Igumeno ap., tarp Ptičies, Lošos upių ir Nemuno versmių SGS II 308 iš aist. **Várlakiai* : *varlė* „Frosch“ > *Vařl-upis* — Plūngės par. upelis, *Varlinis* — Gipėnų sodžiaus ežeras Dusetų par., *Vařl-ežeris* — Žio-bišchio par. ežeras, *Varlēstis* — ežerėlio vardas KosL 253a. Lietuvių protėvynės upelio (paskui ir balos, per kurią teka tasai upelis) 43 vardas **Várlakis* savo sudėtim niekuo nesiskiria nuo kitų upėvardžių su galūne *-akis* : *Merštakis*, *-io* — ein Nebenfluss der kurischen Aa, an welchem der Flecken Zeimé liegt Mit I 229, *Vřš-akis* — Šešupės deš. int., *Alszaķis* — struga, lewy dopływ Olsy SG I 31, VII 494 || *Alřia* — Jėzno par. upė.

Ворож-енка — Vopies kair. int. Smol. g. MS 23, jei ji nėra vienos kilmės su upėvardžiu *Ворожба* MS 67, 69, 217 (plg. la. *Burtnieku* ezers BW 13286), gali būti kilusi iš aist. prolytės **Var-řjē* = lie. *Varžė* — Prūsų Lietuvos upė Kl^v 71, pr. *Warsen* 1367 m. — See bei Johannisburg PN, G¹ 197 : *várřa*, la. *varzi* „Setzkörbe“, *varza* „Fischwehr“.

Вуленка — Sožies deš. int., *Упинька* — Vupenkos kair. int. Smol. g. MS 107 gali būti kilusi iš sen. rus. lyties *Въленька* (plg. *Вепренка* MS 106 || *Вепрь*, *Соженка* MS 107 || *Сожь*, *Еленка* MS 125 || *Ель*, *Ястребънька* MS 167), kuri gudo kalboje turėjo pavirsti lytim *Uřenka*; plg. gud. žodžius *udava* „вѣдова“, *ито́нъ* „вѣторъник“, *уѣаѣ* „вѣзяти“ greta su *vož’ni* „вѣзьми“. *Uřenka* gali būti vienos kilmės su *Вонь* — Dniepro deš. int. Bielo ap. Smol. g. MS 16, SG XIII 939, kuris (plg. *Boneц* — Dniepro deš. int. MS 9) būtų kilęs iš sen. rus. lyties *Вълнь*. Gudai žodį *Вълнь* turėtų linksniuoti šitaip : vard. *Voř*, kilm. *Uři*. Tokį linksniavimą kalba paprastai išlygina : kilm. *Voři*. Upės vardas *Вълнь*, jei jis nėra išvestinis iš veiksmažodžio *вѣпити* „вопить“, gali būti senovės lietuvių liekana : *ųpis*, *-io* DP 198₉, 199₁₇ arba žem. *ųpis*, kilm. *ųpies* (vietos šnekta *ųpės*) „Fluss, upė“ Als, Slnt (tujau upelej *ųpimis*, prudaj ežerajs tapa D¹³ I 493).

Зелевя (по *Зэлеви* Ипат. лет.² 847, *Зелеве* — озеро в Переломской пуще RP 56), *Zelwa* — lewy dopływ Niemna w gub. grodz. SG XIV 566, за рекою за *Зельвею* 1503 m. РИБ XXVII 858, до устья *Зельвы* реки 1566 m. l. с. XXX 888 iš jotving. *Zelvē* : *Зельва* — Rėzytės ap. ežeras || *Золва* — Naujinio ap. ežeras TVt:

Želva arba *Želvėlė* — upė ties Želvos miesteliu (*Želva* — lenk. *Pozelwa* A 1884 358) Draugija № 35 p. 299 || *Желсе* — ežeras Опись 6, 44, *Želvos* — Labanoro par. ežeras, *Želvai* „Saalau“ — Prūsų Lietuvos bažnytkiemis Klv² 67 (*Želvy* pilis Basanavičius Iš gyv. 201): *šalvas* „zielonawy“, blaivai *šalvas* „seledynowy“ D² (tūr... spurganàs ...*šaltvaj* geltonàs D³ 13) || *šelvỹs* „ein grüner Stamm“ M I 338, „jaunis valkus mēdis, kurio negalima perskelti“ VI, *šelvė* „ruduokė, rūdmėsė, rydz“ Gaūrė.

Žolwica — blotnista rzeczka w pow. nowoaleks., wypływa z jez. *Zolwa*, na pograniczu gub. wileńskiej i uchodzi od wschodniej strony do jez. Drywiaty SG XIV 660, II 181 iš sėliško upės var-do *Zalva* = la. (sėlių) *Zalva* (Biržėnai ištaria lie. *Zalvė*) — Susėjės deš. intakas SG XI 603, X 219, BW 10320,1, 31483, lie. (iš sėlių kalbos) *Zálvas* — 1) Tiltiškių valsčiaus (Sālako par.) ežeras, 2) Dusetų par. ežeras ties Bradėšiais, kurį kiti vadina ir *Zálvė*. Lietuviai *Zalvą* vadina **Žalva*: *Pa-žalvaičiai* — Panevėžio par. sodžius; *Žalwa* — prawy dopływ Szeszuwki, lew. dopływu Willi SG XI 911, XIV 733; *Żolwa* — jezioro w pow. święc. pod zaśc. Jodopurwie i Żolwy SG XIV 828, III 596.

Zora — prawy dopływ Schy (Цхи) w pow. borys., długa około 2 mil SG XIV 661, MS 97, jei nėra tai tas pats žodis su *zopa* „aušra“ (plg. Gargždų par. upės vardą *Aušr-upis* Vš I 44), būtų vestina iš la. **Zara* = lie. **Žarà* || *Žārė* — Šakynos par. upėlis Vš 44 II 7, *Žarė* — gili loma su šulneliu Brijagalos sodžiaus lauke Šeduvos par. *Zoros* aistiškąja kilme aš abejoju. Be nėsakytų tuomet **Zora* > **Žera*?

Жажелка — Brodnios kair. int. (Dn. Berezinos deš.) Min. g. MS 97 iš aist. **Gjgelā* (del galūnės plg. upėvardį *Мядела*): *Gš-gė* — Rūsnės intakas (Raštūtis; SG X 20, VII 85, III 552 rašo *Jaega*, *Jege*; KGr 100 irgi *Jėge*), *Gjgės* — pievos, apaugusios krūmais, alksnynais tarp Vādžgirio, Vidūklės ir Raseinių.

Žosno — dva folw., pow. wilejski, o 60 i 70 w. od Wilejki SG XIV 837, зъ *Жосна* въ пов. Ошмен. 1567 m. РИБ XXXIII 530, з *Жосны* Городен. пов. l. c. 675 iš aist. **Žasnas/n* arba *Žasnā* = la. *Zasna* > la. r. *Zosna* (Dyužgolas draudžė. Drywa 1912 m.), *Жосна* — Rėžytės ap. ežeras TVt: lie. *Žasninkai* > з *Жосникъ* Ковен. пов. 1567 m. РИБ XXXIII 717: *Žaslā* — upė, ištekanči iš Žaslių ežero ir įtekanti iš dešinės į Lomenės upę (plg. SG XIV 836): la. *Zasa* — keli vietovardžiai BW 31415,1, LV 108, 112, *Zases* LV 61. Čia pridera ir Zietelos par. (Slānimo ap. Gař-

dino gub.) sodžiaūs vardas *Zasėčiai*, kurio garsas *z* (garso *ž* vietoje) yra prūsiškas. Žasėtičiai *žq:ies* vietoje ištaria *zāsis*. Visur kitur jie taria *ž*, pvz.: *žiba*, *živls* „žuvis“, *lžnešu* „užnešu“. **Žasetōs* (Жоцема || Зочема S 119) upės, rodosi, esama Veliuonos apylinkėje.

Manasis Gudo žemės upių vardų rinkinys, būdamas toli gražu nepilnas, turi 121 upėvardį, kuris kilimo gali būti aistiškas, nes jam yra bendravardžių aisčių giminės žemėse, t. y. Lietuvoje, Latvijoje ir Prūsiose. Visi šitie vardai, kiek aš galiu spėti iš prieinamos man potamologijos mėdžiagos, neturi sau bendravardžių slavėnų žemėje. Visadaugiausia aistiškosios kilmės upių vardų duoda mums Minsko ir Smolensko gubernijos: pirmoji—41, o antroji—38 upėvardžius. Gudiškajai Vitebsko gubernijos daliai tenka 22, Gardino—13 ir Mogiliavo—7 aistiškosios kilmės upėvardžiai.

Tolimesnėsios upių vardų studijos gali atrasti geroką dalį Gudo žemės upių vardų, mano laikomų kilimo aistiškais, nėsant išimtinai aistiškais, nes gali, mat, pasirodyti, kad jų esama pažįstamų ir slavėnų žemės topografijai. Kad taip gali atsitikti netolimoje ateityje, tuo aš visai neabejoju. Gali piktumoje iš 121 vardo atsirasti 60, 70 arba net ir visas 100 vardų ne išimtinai aistiškos kilmės, bet ir tuomet, esmi tikras, vis delto liks bent keli nejtariaimi dėl savo aistiškosios kilmės upėvardžiai. Jei iš visų vardų pasirodytų tėsą aistiškos kilmės tikrai *Лыца* ir *Нача*, tai ir jų vienu užtektų įrodyti, kad lietuvių tautos prieš atėjimą Lietuvon gyvėnta Gudo žemėje.

Lietuvių tautos protėvius kitą kartą žilojoje senovėje gyvenus labiau į rytus rodo ne tikrai *Lučesos* ir *Načos* upių vardai, bet ir aistiškosios kilmės mardvių kalbos žodžiai. Kad būtų galėję patekti mardvių kalbon mūsų žodžiai *pántis*, *pėilis*, *perkūnas*, *sóra*, *šikšnà*, *tūkstantis*, **keřda*- (pr. *en kērdan* „zur Zeit“), **panu* (pr. *panu* „ugnis“), aisčiai turėjo būti kuomet norints mardvių kaimynais. Aisčiai mardviams tegalėjo būti kaimynais, gyvendami į rytus nuo istoriškosios savo tėvynės. Iš upių vardų matyti, kad lietuvių protėvių (aisčių) susidurta su mardvių protėviais Smolensko gubernijoje Sožies upės apylinkėje. Juo į rytus nuo Sožies aisčių vargu be gyventa. To bent nerodo upių vardai.

XXXVI. LIETUVIŲ ĮSIKŪRIMAS ŠIŲ DIENŲ LIETUVOJE¹

[Tauta ir žodis II 1924 1—27]

¹ Šių dienų Lietuva nėra lietuvių tėvynė, nes jie iki VI m. e. amžiui dar tebėgyveno į rytus nuo Vilniaus ir Minsko. Tai rodo upių vardų studijos (TŽ I 1—44).

Taipąja ir Latvija nėra buvusi nuo amžių latvių žemė. Joje gyventa senovėje sómų, t. y. lýbių, ėstų (igaunių) ir súomių prótėvių. Rodo tai Vldžemės, Tólovos ir Látgalos vietų vardų studijos (TŽ I 377).

Lítgalon latviai bus įtraukę vos tik VI—VII m. e. amžiuje iš Vilniaus žemės (TŽ I 388).

Kas do tauta bus senovėje gyvenusi šių dienų Lietuvos žemėje, skaitytojas patirs iš šių mano bruožų.

* * *

1. Lietuvių giminę sudaro šios šakos: lātviai, kuřšiai, žiemgāļi, sēļi, prūsai ir jotvingai arba sūdaī (sūdūviai). Visą tą lietuvių giminę mokslo vyrai vadina báltais, arba áisčiais.

Aisčių vardą pirmą kartą randame paminėtą I m. e. amžiuje (apie 97 m.) Tacito veikale „Germania“ (cap. 45): dextro Suebici maris litore *Aestiorum* gentes adluuntur.

Tacito áisčiai (lot. *aestii*) bus buvę tie prūsai, kurie mūsų erai prasidedant jau gyveno Svėbų marių pakraščiu nuo Výslos žióčių į šiaurę.

¹ Šis straipsnis spaudai buvo jau prirengtas pernai, t. y. 1922 m. vasario mėn. 21 d. Dabar, t. y. 1923 m. balandžio 6 d., ataduodamas jį spaudon, priverstas buvau palikti straipsnį beveik netaisytą ir nepapildytą del laiko stokos. Literatūros nurodymuose „Švietimo darbo“ vietoje turėjau padėti „Kalbą ir senovę“. — Pratarmė straipsniui parašyta 1923 m. velykose.

„Frisches Haff'o“ (mare recens Scr. r. Pr. I 60, II 80) lietuviškasis vardas *Aismarės* (iš senėlesnės lyties **Aistmarės*)¹ rodo, kad aisčių gyventa į pietus nuo sėmbų, o į vakarus nuo galindų ir sūdžių (sūdūvių).

Po Tacitui aisčių vardą Pavyslyje pažįsta dar senatorius Kasiodoras (523/526 m., Cassiodori senatoris Variarum V 2)², Jordanis (apie 552 m., Getica V 36, XXIII 120)³, Einhardas (844 m., Vita Karoli M. 12)⁴, Vulfstanas (apie 900 m.: to *Ēstum*, se *Ēstmere*, *Eastland* Scr. r. Pr. I 733) ir Brėmų Adomas (1070 m., M. Adami Gesta Hammab. eccl. pont. IV 219)⁵.

Tacitas *disčių* vardu apima ne vieną pietinę prūsų giminę, bet ir kitas, nes jis, sakydamas (*Aestiorum gentes* (pl.), o ne *gens* (sing.)), pažymi tų giminių daugybę. Tacito posakis *Aestiorum gentes* savo turiniu yra tolygus su jo paties posakiais *Sitonum gentes*, *Suionum civitates*, *Lygiorum nomen in plures civitates diffusum*.

2. *Aisčių* vardas, kaip matome, senovėje nešiota pietiečių Vyslos pažiūčio ir Paáismario prūsų, kurių pirmųjų susidurta su romėnais. Jų vardu Tacitas vadina ir kitus prūsus, kurių vardo tuomet (apie 97 m. e. metus) Romoje nebūta dar girdėto.

Šimtą metų vėliau rašiusis geografas Ptolemajus (miręs 178 m.) jau sužino kitų dviejų aisčių (t. y. prūsų) tautos giminių vardus, būtent: galindų ir sūdžių: ὁπὸ μὲν τοῦς Οὐενέδης Γαλίνδαί καὶ Σουδινοί (Ptolomaeus III 5,9).

3. Prūso (la. *prūsis*, pr. *prūsiskai* „prūsiškai“ adv.) vardas į istorijos šaltinius tepatenka vos tik X amžiaus pabaigoje: 999 metų Canaparii Vita S. Adalberti Episcopi cap. 27: ad *Pruzzorum* fines adiret... *Pruzziae* deos et idola; Brunonis Vita S. Adalb. cap. 24:

¹ *Aismares* pažįsta dar ir Vulfstanas apie 900 m.: sen. ang. *Ēstmere*.

² *Hestis* Theodoricus rex... in oceani litoribus constituti.

³ ubi tribus faucibus fluenta Vistulae fluminis ebibuntur, Vidiarii resident, ex diversis nationibus adgregati; post quos ripam Oceani item *Aesti* tenent, pacatum hominum genus omnino V. — Hermanaricus... *Aestiorum* quoque similiter nationem, qui longissimam ripam Oceani Germani insident... subegit XXIII.

⁴ Sinus quidam ab occidentali oceano orientem versus porrigitur... Hunc multae circum sedent nationes; Dani siquidem ac Sueones, quos Nortmannos vocamus, et septentrionale litus et omnes in eo insulas tenent. At litus australe Sclavi et *Aisti*, et aliae diversae incolunt nationes.

⁵ Descriptio insularum aquilonis Cap. 219. 12 : Ad litus australe Sclavi, *Haisti* aliaeque diversae incolunt nationes, inter quas principuae sunt *Wetlebi* qui et *Wilzi* dicuntur. — Brėmų Adomo žinia nurašyta iš Eirhardo, todėl jis nebegali būti laikomas aisčių vardo liudytoju XI amžiui. Adomo *Aestland* IV 224, 17 yra jau igaunių (*ēstu*) žemė.

Pruzzorum terris; Miracula S. Adalberti martiris: Prutenus quidam nobilis ex Pomeranis... venit in Sambiam terram... *Prusciae*¹.

4. Kuřšo pamario (Kurisches Haff) gyventojų sėmby vardas išškila aikštėn vos tik XI amžiuje.

Pirmasis *sėmbus* (XIII amžiaus *sambitae* Scr. r. Pr. I 89) mini Brėmų Adomas (1070 m.), kuris rašo:

Birca est oppidum Gothorum, in medio Suevoniae positum, non longe ab eo templo, quod celeberrimum Sueones habent in cultu deorum, Ubsola dicto: in quo loco sinus quidam eius freti, quod Balticum vel barbarum dicitur, ad boream vergens, portum facit barbaris gentibus, quae hoc mare diffusi habitant, optabilem... Ad quam stationem, quia tutissima est in maritimis Suevoniae regionibus, solent omnes Danorum vel Nortmannorum, itaque Sclavorum ac *Semborum* naves, alique Scithiae populi pro diversis commerciorum necessitatibus sollempniter convenire I 62.

Illae autem insulae quae Sclavis adiacent, insigniores accepimus esse tres. Quarum... Tertia est illa, quae *Semland* dicitur, contigua Ruzziis et Polanis; hanc inhabitant *Sembi* vel *Pruzzi*, homines humanissimi, qui obviam tendunt his ad auxiliandum, qui periclitantur in mari, vel qui a pyratīs infestantur. Aurum et argentem pro minimo ducunt, pellibus habundant peregrinis, quarum odor letiferum nostro orbi propinavit superbiae venenum. Et illi quidem ut stercora haec habent ad nostram credo dampnationem, qui per fas et nefas ad vestem anhelamus marturinam, quasi ad summam beatitudinem. Itaque pro ancīs indumentis, quae nos dicimus faldones, illi offerunt tam preciosos martures. Multa posset dici ex illis populis laudabilia in moribus, si haberent solam fidem Christi, cuius praedicatores immaniter persecuntur. Apud illos martyrio coronatus est illustris Boemiorum episcopus Adalbertus, Usque hodie profecto inter illos, cum cetera omnia sint communia nostris, solis prohibetur accessus lucorum et fontium, quos autumant pollui christianorum accessu. Carnes iumentorum pro cibo sumunt, quorum lacte vel cruore utuntur in potu, ita ut inebriari dicantur. Homines cerulei, facie rubea, et criniti. Praeterea inaccessi paludibus, nullum inter se dominum pati volunt IV 18... inde ad *Semland* provinciam, quam possident *Pruzi* II 19.

5. Iki 1070 m. prūsų tautės yra patekę istorijon šie nariai: áisčiai (I m. e. amžiuje), galindai ir sūd(in)ai (II amžiuje) arba jotvingai, prūsai (X amžiuje) ir sėmbai (XI amžiuje).

XIII amžiuje tampa pažįstami ir likusieji prūsų tautos nariai (Petri de Dusburg Cronica terrae Prussiae III 3 = Scr. r. Pr. I 51): pamedžiōnys (lot. *Pomesani* iš lenk. **pomedzanie*), pagudžiōnys (lot. *Pogesani* iš lenk. **pogiedzanie*, **pogdzanie* iš senėlesnės

¹ Apie Ibrahim-ibn-Jakubo (X amžiaus) *Brus'us*, kurie, šako, esą prūsai, aš nieko negaliu pasakyti, neturėdamas paties šaltinio.

lyties **pogŕdzane*), varmai, natángai, nadrùviai, skalviai, bártai (rus. *борт* Упат. kron.² 1251 m. p. 813).

6. Istorijos šaltiniai mums rodo, kad dar XIII amžiuje prūsų tautės sodybų eita visu Baltijos pajūriu, nuo Vyslos žiočių net iki Nemuno upės ties Tilže ir Ragaine (Dr. G. Heinrich Beiträge zu den Nationalitäten und Siedlungsverhältnissen von Preussisch-Litauen vor der Kolonisation pas dr. H. Mortensen'ą „Švietimo darbe“ 1922 m. Nr. 1—2 p. 32).

7. XIII amžiuje (1253 m. dokumento liudijimu)¹ viso Baltijos pajūrio į šiaurę nuo Tilžės ir Ragainės net iki Ragaciemo (į šiaurės rytus nuo Tūkumo) priklausyta kuřšių tautai. Vadinas, Klaipėdos žemės (terra Pilsaten) ir viso šiaurės vakariečių (*sėina* „siena“ ir *dūna* „duona“) žemaičių ploto (1253 metų dokumento terra Ceclis ir terra Megowe) dar XIII amžiuje priderėta aisčių giminės tautai kuřšiams.

Klaipėdos, Palangės, Skuodo, Telšių, Rietavo (sen. *Rietuvōs*) apylinkėje žemaičių tarp kuřšių tejsigalėta vos tik po 1253 metų.

Apie Liepėjos ir Skuodo apylinkės gyventojus kuřšius pirmieji pasauliui yra pranešę skandinavėnai. Jų žinios siekia IX amžiaus.

Vita S. Anskarii² aprašo vieną karo žygį, kuřį švedai yra atlikę 853 metais į Skuodo apylinkę. Tenai švedams pasisekė paimiti tvirtą kuřšių pilį, vardu *Apuōlē* (lot. *Apulia*, žem. *Ařūpūlė*).

Brėmų Adomas (1070 m.) štai ką apie kuřšius rašo:

Multae sunt insulae in hoc sinu, quas omnes Dani et Sueones habent in sua ditione, aliquas etiam Sclavi tenent.

...Sunt et aliae interius. quae subiacent imperio Sueonum: quarum vel maxima est illa, quae *Curland* dicitur; iter habet octo dierum; gens crudelissima propter nimium ydolatriae cultum fugitur ab omnibus; aurum ibi plurimum, equi optimi. Divinis, auguribus atque nigromanticis omnes domus plenae sunt (qui etiam vestitu monachico induti sunt). A toto orbe ibi responsa petuntur, maxime ab Hispanis et Grecis. Hanc insulam credimus in vita sancti Ansgarii (cap. 30) *Cori* nominatam, quam tunc Sueones tributo subiecerunt (M. Adami Gesta Hammab. eccl. pont., liber IV, 16, cap. 223).

¹ A. Bielenstein Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache p. 235—254, kuřį veikalą žemiau cituoju, sutrumpinęs raidėmis BG.

² Gens quaedam longe posita vocata *Cori*, Sueonum principatui olim subjecta fuerat. Plg. Zeus Die Deutschen³ 681, Э. Вольтер Об этнограф. поездке по Литве и Жмуди летом 1887 года. С.-Петербург 1887 p. 29. — Kurisches Haff, kuřį Dusbargas (III 210, 278) vadina *Neria Curonensis*, stagnum *Curonense*, turi vardą nuo kuřšių.

Brėmų Adomo žinią apie Kuřšo (Curland) žemės didumą patvirtina ir Dusburgo kronika (Scr. r. Pr. I 51), rodydama pietine Kuřšo siena buvus Nemuną: *Memela* (= *Nemunas*) eciam est fluens aqua, descendens de regno Russie circa castrum et civitatem *Memelburgk* (= *Klaipėda*) intrans mare, ipsam Russiam, Lethowiam et *Curoniam* dividens eciam a Prussia.

8. Istorijos šaltinių lotyniškasis kuřšių tautos vardas *Cori* || *Curi*, kaip rodo vardo garsai, kilimo yra suomiškas, nes tiktai suomių prokalbėje *Kuřšo* vardas tegalėjo pavirsti lytim **Kurha*.

Toje suomių prokalbės tarmėje, iš kurios ilgainiui išriedėjo lýbių tauta, tautóvardis **kurha* turėjo pavirsti lytim *kura*, išlikusia iki šiolei lybiškajame Kuřšo žemės varde *Kur-mā* arba *Kur-mō* „Kurland“.

Kuřšo vardas per lýbius patenka Skandinavijon ir čia jį įrašo istorijos dokumeñtuosna sulotyninė (*Curi* || *Cori*).

Iš „Kalbos ir senovės“ (I 209) mes jau žinome, kad su *Kuřšo* vardu lybių protėviams tektá susipažinti dar prieš VI m. e. amžių.

9. Istorijos šaltiniai (BG 102—167) rodo, kad į rytus nuo kuřšių žemės, pagal Lielupę ir jos intakus, šių dienų Dúobelės, Baűskės, Tukumo ir dalinai Šiaulių ir Rygos apskrityse prieš latvių ir lietuvių atsikraustymą gyventa žiemgálių tautós.

Jūrą žiemgáliai bus siekė Sluokos apylinkėje Lielupės žiótyse, kur Indrikis Latvis 1199 metuose savo kronikoje mini prekybos vietovę ir úostą — *portus Semigallorum* IV 6.

Baltijos pajūrio žiemgálių vardą pirmą kartą randame paminėta apie 870 metus kronikoje „Annales Ryenses“ (BG 493, *Zeus Die Deutschen*³ 547), kurioje skaitome, kad Danijos ieseiviai „totam Pruciam, *Semigaliam* et terram Carelorum aliasque quam plures terras subjugaverunt sibi“.

Mervaloje (Mervalla, Ytter-Sela socken, Södermanland), pietų Švedijoje, yra rastas X (BG 373) ar XI (R. Steffen Isländsk och fornsvensk literatur² 166) amžiaus akmeninis paminklas, ant kurio rūnomis parašyti šie žodžiai:

Sirtđ lét raeisa staein þenna at

Svaein sin bónda.

Han oft siglt

til Saeimgala

dýrum knarri

un *Dónisnaes*, kurie vertime reiškia: „Sigryda pastatydino ši akmenį savo vyrui Sveinui. Jis dažnai nusiirdavo Žiemgalon brangiu laivu aplink Domesnesą“. Domesnesas, kurį

latviai vadina *Kolkas* (suom. *kolkka* „kampas, kertė“) rags, randasi į šiaurę nuo Dūndagos (vok. Dondangen).

Iš Mervalos antrašo patiriame, kad senovės skandinavų turėta su rytinio Baltijos pajūrio gyventojais, mūsų atveju, su žiemgāliais, ne tiktai kruvinų susirėmimų¹, bet ir ramaus pobūdžio prekybiškų santykių.

10. Pirmoji rusų kronika, vadinamoji Nestoro (1056 – 1116 m.), Lietuvos ir Latvijos apylinkėje pažįsta šiuos tautovardžius: *Лумъса, Замизола, Кърсь, Лѣтъзола* ir *Лубъ*. Tuos pačius vardus atkartoja ir kiek vėliau rašiusieji Latvijos vokiečių ateivių kronikininkai Indrikis Latvis (1208–1225 m.) ir eilėtinės kronikos (Reimchronik) autorius (apie 1290 m.): *Lettones—Littowen, Semigalli—Semegallen, Curones—Kuren, Lethi* (qui proprie dicuntur *Lethigalli* Heinr. X 3)—*Letten, Livones—Liven, Selones—Sēlen*.

Šitame XI–XIII amžiaus tautų sąrašė nauji mums yra: *lietūviai* arba *lietūvininkai, lārviai* (senovėje ir – *lečiai*) arba *latgāliai* (senovėje ir – *letigaliai*), *lybiai* ir *sēliai*.

Iš šito sąrašo *lybiai* pridera prie suomių giminės, o visos kitos likusios taūtos yra áisčių giminės nariai.

11. Nestoro kronikos tautų sąrašas, kuris tėsas surašytas vos tik XI-ojo amžiaus pabaigoje (tarp 1093–1095 metų), iš tikrųjų yra daug senesnis nei XI amžius.

Tautovardžių garsai rodo, kad, pavyzdžiui, su *forvīngais* ir *galindais* rusų turėta susipažinti dar prieš X-ąjį amžių, nes tik tuomet rusų kalboje dar tebebuvo sveiki nosiniai garsai. Vadinasi, IX-ajame amžiuje rusai bus dar tebetarę *javęgъ* ir *golędb*, iš ko jau apie 950 metus buvo jau taroma *ятвягъ* (dg. *ятвязи*) ir *голядь*.

Vengrų tautos vardas *ungər-* (lot. *Ungaria*) rusų kalboje pavirto lytim *угъринъ* (lenk. *węgrzyn*), dg. *угре*. XI amžiaus lytis *угре* „vengrai“ rodo, kad seniau tą vardą rusai yra tarę *угре* (*огре*). Su vengrais rusai turėjo susipažinti apie IX-ojo amžiaus pabaigą. Pavolgio vengrai naujojoje savo tėvynėje įsikūrę 895–896 metais. VIII amžiuje vengrai dar tebesėdėję į šiaurę nuo Azovo marių Lebedijos žemėje.

¹ Ingvaro saga mini vieną karo žygį, kuris buvo atliktas XI amžiuje Žiemgalon (thiódh... er *Seimgaler* heita): Quum cognati, Oenundus et Ingar, adulti erant, natio quaedam, dicta *Semigalli*, in odium regis Olavi incurrerat, quod per aliquantum tempus tributum non pependerat; itaque rex Olavus Oenundum et Ingvarum cum tribus navibus ad exigendum tributum misit BG 372.

12. Vengrų tautos rusiškasis vardas *уэре* rodo, kad ir aisčių giminės tautovardžiai *ятвязи* (pirmą kartą Nestoro paminėti 983 m.) ir *голядь* (1058 m.) negali būti jaunesni už 895 metus.

Lietuvōs ir *Žiemýgalos* (*Žiemgalos*) vardo pavirtimas lytimis *Литѡва* ir *Зимигола*¹ turėjo įvykti dar tuomet, kai rusų protėviai žodžius *сила*, *сила* dar tebeištarydavo *lēpā* „lēpa“, *sēlā* „siela“.

Литѡва ir *Зимигола* turi būti to paties senumo, kaip ir latviškasis ruso vardas *krievs*. Tuomet rusai *kriēvai* savo vardą bus dar tebetarę *krēva-* (Bg¹⁰ 128, 177), kurio vietoje XI amžiuje buvo jau besakoma *криѡ(ичѡ)*.

13. Iš to, kad karielai (suom. *karjalaiset*) šiaurės „Dviną“ vadina *Viena*, galime padaryti išvadą, kad dar IX–X amžiuje rusai bus upėvardį *Двина* tebeištarę *Dvēnā*.

6 IX amžiuje (apie 862 m.) rusus (slavėnus) istorija jau randa ties Ilmenio ežeru. Tuo pat metu, bent ne vėliau kaip X amžiuje, slavėnai bus pasiekę šiaurės „Dviną“.

Suomių kalbos rusiškosios kilmės bažnytiniai terminai *kuoma* „кума“ ir *suovatta* „суббота“ rodo, kad dar kurį tarpą net ir po krikštui, t. y. po 988 m., garso *ō* (žinoma, ir jo draugo *ē*) šiaurės Slavėnuose dar tebebūta neišvirtusio garsu *ū* (ir *i*). Vadinasi, dar ir po 988 m. šiaurės Slavėnuose tebesakyta *kōmā* ir *mēlu* (suom. *mielu*), kurių vietoje XI amžiuje (apie 1056 m.) jau buvo besakoma *kūmā* „кума“ ir *mīlō* „мил“.

14. Iš taurų, gyvenusių į šiaurę nuo Nemuno, XII–XIII amžiuje Baltijos jūra tesiekta tiktai kuršių, žiemgalių ir lybių. Lietuvių su latviais ir sėliais tuomet dar nė vienoje vietoje nebūta prie jūros prisistūmusių.

15. Visas Baltijos pajūris nuo Lielupės žiočių net iki užu Salacuos upės žiočių XII–XIII amžiuje tebepridera dar lybiams.

Iš Indrikio Latvio kronikos patiriame, kad lybių žemė (Livonia) buvusi sudėta iš keturių sričių: 1) Livones circa (arba iuxta XI 2) Dunam habitantes IX, kitu vardu — Livones Veinalenses X 6, 2) Thoreida (la. *Turaida*), 3) Metsepole, 4) Ydumaea.

16. Pādauguvio (sen. lyb. Veinala) srityje Indrikis lybių randa Rygoje (Livones Rigenses X 8), Dúolės saloje ties Salaspiliu (Holmenses I 7), Ikšķilėje (Ykeskola I 4 „vok. Uexküll“), Lielvardėje (provincia Lenewardensis XVII 5), Aizkrauklėje (Livones de Ascherade VIII 1).

¹ Priebalsis *z* rodo, kad su *Žiemýgalos* (*Žiemgalos*) vardu rusų susipažinta iš latvių arba sėlių.

Padauguvio lybių sritį dariusios šios parapijos: Dauguvės Gryvą (Dünamunde), Ryga, Odažiai (la. Ādaži), Duolė, Ikšķilė, Lielvārde, Aizkraukle, Ruopažiai (vok. Rodenpois), Suntažiai (vok. Sunzel), Allažiai, Mōlpilis (vok. Lemburg).

Turaidos (Thoreida Heinr. I 10) sritin senovėje ėjusios šios parapijos: Krimulda (su Kizbelės „Kipsal“, Sėjos „Zögenhof“, Pabažių, Jerkilės ir Eikažių muižėmis), Sigulda, Turaida (su Inciemo, Lėdurgos, Igatešių „vok. Idsel“ muižėmis), Pēterupē.

Metsepolės (lyb. *mōtsā* „giria“ + *puol'* „šalis“) sritį sudaro šios parapijos: Pēterupės šiaurinė dalis, Lēpupē (vok. Pernigel), Līmbažiai (vok. Lemsal), Umurga, Aluoja, Salaca (vok. Salis), Mažoji Salaca (vok. Salisburg), Rūjiena, Matyšiai (vok. St. Matthiä), Diklų (ir Burtnieku?) parapijos dalis.

Šių dienų Strāupēs (vok. Roop) parapija su Umurgos parapijos Vainižų (vok. Wainsel) muiže pridera Idumos¹ (Ydumaea Heinr.: lyb. *ida* „Nordost, Ost“ + *maa* „žemė“) sričiai.

17. XII amžiuje, kaip rodo Indrikio Latvio kronika (BG 74–101), lātvių (*Lethos*, qui proprie dicuntur *Lethigalli* X 3) žemės gulėta į šiaurę nuo Dauguvos upės. Latvių žemės tuomet buvę šios sritys: 1) Lethigalli circa Ymeram (šiandie Sedos upė) habitantes XI 7, 2) Lethigalli de Tholowa XI 7, 3) Letti de Autine XVI 3, 4) Rytinė rusų (krievų) pasienio sritis, kuriai Indrikis dar neturi tam tikro vardo.

7 Ymeros srities latviai gyvenę pagal Sedos upę, tekančią į Būrtniekų ežerą (sen. lyb. Astijerwi). Ymeros sritis šiaurėje susisiečia su estų žemės sritim, Indrikio vadinama Saccala.

Tolovos sritis ėjusi abipus Gáujos (vok. Livl. Aa) upės, prasi-dėdama vakaruose nuo Burtnieku ežero net iki Gáujienos (vok. Adsel) ir Gulbenės (vok. Schwanenburg) parapijų sienos rytuose. Nuo Sedos upės į šiaurę Tolova ėjusi net iki estų žemės sričiai, vardu Ugaunia. Tolovos sritį dariusios šios mūsų gadynės parapijos: Trikotā (la. Trikāta), Vālmiera (vok. Wolmar), Būrtniekai, Rubenē (vok. Papendorf), Ēvelē (vok. Wohlfahrt), Lugažiai (vok. Luhde), Vālkus, Gáujiēna (vok. Adsel), Pālsmanis (vok. Palzmar) ir Smīltēnē.

Tolovos sritis, toji mūsų gadynės Latvijos širdis (pietinė Vidžemės dalis), XII amžiuje radosi ant Gáujos krantų, Trikotės ir Vālmieros apylinkėje.

¹ Latvių *Vidzeme*, sako, esanti sulatvėjusi lybių žemės nuošauka *Idu-maa* „rytų, šiaurės rytų žemė“, **Idzeme* žodžio pradžioje priebalsį *V-* bū-tų gavusi iš *vidaus*. O gal *Vidzeme* (iš **Vidu-zeme*) laikytina *Idumos* ne dukterim, bet motyna?

Tolovos zemėje, netoli nuo Idumos srities, Indrikis mini dar ir Autinės sritį, kurios šandie ieško Valmieros¹ parapijoje.

Rytinę latvių žemės dalį vadina Lātgalā. Jos pietinė siena eina Dauguvės upe maždaug nuo tos vietos, kur į ją įteka Persės upė (tarp Aizkrauklės ir Kuoknesės). Šiaurinė siena, vakaruose prasidėjusi ties Kėsimis (vok. Wenden), eina rytų linkui maždaug pro Rāuną (vok. Ronenburg) iki Apukālnui (vok. Oppekaln) ir Lai-cenei. Rytų sieną bus dariusi Pliskuvės ir Polocko krevių žemė.

Lātgalos žemę sudaro Gaujos augštupio, Uogrės ir Aiviekstos (vok. Bwst) upių bei jų intakų sritis.

18. Pagal kairiąją Dauguvės kraštą, į pietus nuo Naujīnio (vok. Dūnaburg) ir Kūoknesės (vok. Kokenhusen) miesto, XII–XIII amžiuje gyventa dar vienės tautos, būtent – sėlių.

Sėliams priklausyta visos šių dienų Alūkstės (vok. Illuxt), Nau-jārygio (vok. Friedrichstadt) ir dalies Zarasų (rus. Новоалександ-ровск), Rokiškio ir Utenės apskrities (Bg¹⁰ 1–4).

Kas tokie yra buvę sėliai, galima sužinoti iš manosios „Kalbos ir senovės“ (I 85–88).

19. Sužinoję iš istorijos šaltinių (pvz., BG), kur XIII amžiuje (apie 1250 metus) gyventa kuršių (p. 175–256), žiemgalių (102–167) ir sėlių (168–174), galėsime ben daliai ir lietuvių žemės nutiesti sieną.

Ventės augštupiu apie 1250 metus eita sienos tarp lietuvių ir kuršių tautės, gyvenusios į vakarus nuo lietuvių.

8 Šiaurinė lietuvių tautės siena, skyrusi juos nuo žiemgalių, busėjusi tuomet Mūšės augštupiu (į pietus nuo Žagārės, Joniškio ir Žeimio) net iki Lėvešs žiočių.

¹ Prof. P. Šmitas (Ryga, 1923 m. IV. 23 dienos laiške) dėl Autinės rašo: „Jau senasis Hūpelis Autinės ieško Rāunoje, bet ši hipotezė yra atmesta, gal būti, tikrai dėl to, kad tyrėjai iki šiolei nebuvo Raunoje aptikę piliakalnio. Rāunos „Tanyso kalnā“, kuris yra vienas didžiųjų Vidžemės piliakalnių, jie nesusprantamu būdu pražiopsojo. Aš laikaisi Hūpelio hipotezės. Valmieros piliakalniai yra permaži ir pertolimi nuo Kėsų. Kėsų sodo Riežutų (Riekstu) kalnelis yra perarti nuo Kėsų (tojo „castrum antiquum“) ir, be to, labai mažas. Jau vien dėl to tenka nukreipti akį į Tanyso kalnā, kuris yra didelis ir nuo jo nėra nei pertoli, nei perarti į Kėsis. Iš kronikos žodžių matyti, kad Autinė randasi netoli nuo kelio, kuris eina iš Kėsų į Trikótą, taigi ant anapus (uz ārpus) Raunos ribos. Tolovos „Be-verinā“ P. Abuls dabar randa Vijos kieme (Vijciems). Man rodos, kad Abulo hipotezė yra irgi labiau pagrįsta, negu kitos kurios“.

Lėvuō, Viešintā, Vašuoka, Latuvā (ją 1259 m. dokumėntas vadina *Lettozwia*) ir Šventoji, nuo Latuvōs žiočių augštynlinkui eidama, XIII amžiuje bus dariusios sieną tarp sėlių ir lietuvių tautos.

Apie lietuvių ir prūsų, lietuvių ir jotvingių sieną gausime pakalbėti šitų mūsų bruožų pabaigoje.

Tiksliai praveisti senąją lietuvių tautos sieną tegalėsime tik tai tuomet, kai ir mes būsime jau pasirašę Lietuvos istoriškąją geografiją, tokią maždaug, kaip kad ir latvių „Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. Von Dr. A. Bielenstein. St. Petersburg, 1892“.

Senajai lietuvių tautos sienai vesti daug mēdžiagos duos lyginamosios vietų vardų studijos. Jos tebus galimos tik tai tuomet, kai mes turėsime susirinkę ir atsispausdinę visus gyvenamųjų ir negyvenamųjų Lietuvos vietų vardus.

20. Kur trūksta mums rašytinių istorijos dokumentų, duodančių mēdžiagos bet kurios tautōs senovinėms sodyboms susekti, tenai šandie ima jau naudotis nerašytiniais dokumentais, kuriais eina kiekvienas žemės paviršiaus vietos vardas.

21. Lyginamosios vietų vardų studijos yra jau parodžiusios, kad ne visōs žemės, kur šandie gyvena latviai ir lietuviai, esama nuo senų senovės latviškos arba lietuviškos.

Kad visas Latvijos pajūris, nuo Dauguvos Gryvōs (vok. Dūna-münde) iki Ainažių (vok. Hainasch), yra buvęs lėbiškas, mes tatai žinome taipja ir iš rašytinių istorijos dokumentų, kurių trūksta latvių žemės centrui, rytams ir pietums.

22. Žiemgėlių žemėje kitą kartą senovėje gyvenus sōmų giminę (lėbius) rodo šie vietų vardai:

1) *Jelgava* „Mintaujā“ (vok. Mitau) = lyb. *jālgab* „Stadt; Mitau“ Thomsen BFB 254;

2) vok. *Wolgund* — dvaro vardas ant Lielupės, į šiaurę nuo Mintaujos BG 272, *Öbelgunde* — į šiaurę nuo Duobelės : sen. lyb. *Sydegunde* Heinr. X 14 vok. „Siggund“, est. *Alistegunde*, *Loppegunde*, *Normegunde*, *Nurmikunde*, suom. *Satakunta*, *Satagund'a* BG 272;

3) *Jumala* — netoli nuo Virčiuvio : lyb. *jumal* „dievas“;

4) *Kaija* — a) į rytus nuo Sen. Aucės, b) prie Iekiavos upės, į šiaurės vakarus nuo D. Iekiavos dvaro (Gr. Ekau) : suom. *kaija* (lyb. *kajāgōs*) „žuvėdra“;

5) *Kandava* — tarp Cuodės ir D. Iekiavos (į šiaurę nuo Baūskės): lyb. *kand* „kelmas“ TŽ I 378;

6) vok. *Katze-meg* — į pietus nuo paminėtosios Kandavos = est. **Katse-māgi* „sargybos kalnas“;

7) vok. *Keppur* — į šiaurę nuo Pienavos, o į pietus nuo Džiūkstės (vok. Siuxt) : suom. *käppyrä* „lenktas“;

8) *K'ika* BG 272 : lyb. *kikk* „gaidys“;

9) *Kugre* — a) tarp Švitinio ir Garuozės upės, į šiaurę nuo Salgalės (vok. Sallgaln), b) prie Švėtės upės, į vakarus nuo N Platuonės: lyb. *kogrōs*, est. *kogr* (suom. *kouri*) „karosas, krėkė“ (tokia žuvis) Thomsen BFB 262;

10) *Luce* — prie Misos upės, į šiaurę nuo D. Iekiavos : lyb. *luts* „vėgėlė“ l. c. 267;

11) *Rūja* BG 272 = rus. (iš suomių kalbos) *Рыя* — Pliusos upės intakas Gdovo apskr. TŽ I 379;

9 12) *Selga* BG 272 : lyb. *säälga, selga* „nugara“ Thomsen BFB 279;

13) vok. *Tukhumete* — į šiaurės rytus nuo Mežamuižės (vok. Grenzhof) greta su *Rudmer'u* : la. *Tukums* — senovės kuršių žemės miestas, kurio vardas esąs somiškas;

14) vok. *Umul* — prie Lielupės, į šiaurės vakarus nuo Mintaujos: est. *humal* „apynys“, suom. *Humala-joki* (upės tikrinis vardas);

15) la. *K'ive* — deš. Vilkijos intakas, su kuriuo drauge ji įteka Švėtėn Latvijoje BG 389, 476, Słown. Geogr. IV 117, XIII 476; *Ki-vē* teka ir per lietuvių žemę (Joniškio par., Trūmpaičių apylinkėje): la. *K'iv-malieši* — Vidžemės vietovardis TŽ I 378 || est. *kiwi* „akmuo“.

Senosios Aucės ir Mintaujos apylinkės vietovardis *Lībietis* rodo, kad Žiēmgaloje gyventa ir lūbių. Iš muižės vardo *Līvberze* (vok. *Liewen-Behrsen* „lūbių arba lūvių Bėrzė“), kurio pirmojoje dalyje randame *lūvi* „vok Liewe“, galime padaryti išvadą, kad *Berze* yra gavusi pažyminį *Līv-* dar tuomet, kai visas Bėrzės žemupys tebebuvo lūbių (vok. Liewen) rankose.

Kad Lūvberzės apylinkėje dar nesenai tebegyventa lybių, rodo šios apylinkės vietų vardai, pvz.: *Kebbe* (vardus rašau vokiškai, nes negalėjau dar patirti latviškosios ištarmės), *Kenke*, *Kicke*, *Koschken* (prie upės = **Koški* = suom. *koski* „kroklys, Wasserfall“), *Kuiwe* || est. *Kuiwa-jōgi* „der Fluss Aa“, *Mekkule* || est. *kūla* „Dorf“, *Öbelgunde* ir *Wolgund* || est. *kond* arba *kund* „Abteilung, Distrikt, Bezirk“ (plg. *jõe-kond* „Flussgebiet“, *kihl-kond* „Kirchspiel“, *woli-kond* „Macht-, Amts-Bezirk“).

23. Iš vietų vardų matyti, kad Kuršo šiaurinėje dalyje tarp kuršių XIII amžiuje gyventa ir lybių, kurių visudaugiausia būta

šiose srityse: Vredcuronia (37% lybių), Windau — 50%, Bandowe — 24%, Bihavelanc — 70% ir Duvzare — 17%.

Senovės sričių vietoje paėmę šių dienų parapijas, rasime, kad apie 1250 metus lybiškosios kilmės vietų vardų yra turėjusios šios parapijos: Tukumas ir Arlava (vok. Erwahlen) po 100%, Varmė 75%, Ventspilė (vok. Windau) 66%, Kūldinga (vok. Goldingen) 50%, Dūnda(n)ga (vok. Dondangen) 34%, Piltenė 28%, Kándava 25%, Valtáičiai (vok. Neuhausen) 20%, Gruobýnas 20%, Embūtė (ištark *ėmbūtė*; vok. Amboten) 20%. Lybiškosios kilmės vietovardžių Bylenšteinas sako visai neradęs XIII amžiaus dokumentuose Tálų, Ožputės (žem. *Óž-* tvirtapradis; vok. Hasenpot), Dūrbės ir Grafnzdo parapijomis.

24. Vietų vardai rodo, kad ne tik tai Vidžemėje (vok. Lievland), bet ir buvusioje Vitebsko gubernijoje, Naujnio (vok. Dünaburg), Rėzýtės (vok. Rositten, rus. Режица) ir Lūdzos (rus. Люцин) apylinkėje prieš latvių išikūrimą gyventa sómų.

Somiški yra kilimo šie Lātgalos vietovardžiai:

1) *Pededze* (vok. *Peddetz*) — Aiviekstos (vok. *Ewst*) dešinasis intakas, kurio žemupys daro sieną tarp Ludzos ir Kėsų (vok. Wenden) apskrities (Konverz. vārdn. 775, 1161, BW 3690,2, 30381) = som. **Pedjōgi* || est (vok.) *Pedia* — Emajōgi'o upės, tekančios Wirts-jarw'io ežeran, intakas : est. *pādajās, pedajās* „pušis“;

2) *Паузы* — Ludzos ap. kaimas T : *Rāuza* — Pālsos intakas Valķaus ap. = *Пуза* — Moskvos upės kairiasis intakas : est. *rōusk*, gen. sing. *rōuza* „kriaugžlė, gruodas“ (*rōuzane, rauzane, rauskane* „höckerig gefroren, rauh“);

10 3) *Лаудзаники (Лаудзено)* — Ludzos apskrities kaimas T : *Laūga* — Vidžemės ben kelios vietovės TŽ I 12 = som. *Laugaa* || suom. *Laukaa*, iš kur *Луга* — Petrapilio gub. upė, est. *Lauge* TŽ I 443;

4) *Virauda* — Rėzýtės (Режица) apskrities ežeras ir kaimas = *Вруда* iš senėlesnės lyties *Вьруда* — a) Kuodupio (Кудебь) intakas, kuris įteka Velikaion Pliskuvos apskrityje, b) Lugos dešinasis intakas Jamburgo apskrityje (Petrapilio gub.);

5) *Утроя* — Velikajos kairiasis intakas Ludzos apskrityje ir Pliskuvos gub. = *Втроя* — Narvos dešinasis intakas Petrapilio gubernijoje (M. Vasmer Arch. f. sl. Ph. XXXVIII 88);

6) *Санаглы, Сомогола* — Naujnio (Dünaburg) apskrities kaimas T, jei latgaliečiai ištaria **Sōmagols* (plg. *Sakstagola* gen sing. BW 20935 ir „Drywa“) iš prala. **Sāma-galas* „sómų (la. *sāmu*) galas“;

7) *Перновка* — Zilupio (Синяя) deš. intakas, į rytus nuo Ludzos: lyb. *Pern-jōgi* = la. Liēpupe || est. *pārņ* „liepa“ TŽ I 443.

Upių vardai *Virauda* ir *Умроя* negali būti kilimo latviški dėl savo bendravardžių *B(ь)pyða* ir *B(ъ)мроя* geografijos: Petrapilio gubernija nėra buvusi latvių tėvynė. Ir *Rāuza* (*Раязы*) su *Laūga* (iš kur *Laudzenieki*) dėl jų draugų *Pyza* ir *Lyza* geografijos sykiu su *Virauda* ir **Utraja* (*Умроя*) tenka laikyti kilimo somiškais vardais, nors aš jiems somiškosios etimologijos dar neturiu.

25. Iš to fakto, kad kuršių, žiemgalių ir latvių žemėje yra somiškos kilmės vietovardžių, aš darau išvadą, kad visos paminėtosios taūtos yra atajuonės, atsikrausčiusios iš kitur ir ilgainiui išstūmusios arba asimilavusios senuosius šitų kraštų gyventojus sōmus.

Sōmų vardu aš čia ketinu pavadinti lybių ir estų protėvius, kuriuos bus radę latviai, žiemgaliai ir kuršiai begyvenant dešinėja Dauguvės pakrante, o žemupyje net ir kairiaja.

*Suōmiai*s mes vadiname tą tautą, kurią vokiečiai yra praminę *finai*s (*Finnen*, Tacito *Fenni*, Ptolomajaus Φίννοι).

*Sōmai*s, kaip rodo latviškasis Ezelio salos vardas *Sāmu sala*, senovėje bus vadinti ne tiktai estai (la. *igauñi*), bet, reikia spėti, ir lybiai. Mat, Bėrzės upės lankas, kurios randasi į šiaurę nuo Līvberzės (vok. Lievenbehren) muīžės, latviai vadina *Sāmieta* BG 161. Kadangi ta Bėrzė turi pažyminį *Līv-* „lybių“, tai ir pati *Sāmieta* turėtų būti naujosios *lībietės* atstovė. Vadinasi, ir lybių seniau dėvėta *sōmų* vardas.

1508 m. dokumentas (Livländische Güterurkunden II 40 Nr. 66 S. 794) Rāunos (vok. Ronneburg) apylinkėje mini *sōmu* „pagastą“: decem bastas in *Saam* pagasta sitas.

26. Kuršiai, žiemgaliai ir latviai tose sodybose, kuriose juos randame besėdint apie 1250 metus, yra ateiviai. Atėję čia, jie bus radę visu Dauguvos dešiniuojų pakraščiu (žemupyje net abipus Dauguvos) ir abipus Gāujos (livl. Aa) begyvenančius sōmus.

Pirma bus atėję nuo rytų kuršiai, paskui žiemgaliai ir pagalios sėliai ir latviai.

27. Vietų vardų lyginamosios studijos rodo, kad lietuvių atsiakraustyta dabartinė tėvynė paskui sėlius ir latvius.

- 11 Lietuviai, būdami iš užpakalio stumiami kitų tautų (slavėnų), priversti buvo trauktis iš senųjų savo sodybų į vakarus prie Baltijos jūros.

Kadangi nemaži dabartinės Lietuvos plėtai jau buvo užimti prieš lietuvių atvykimą seniau čia atsidanginusių kuršių, sėlių, iorvėnų ir skalvių, tai lietuviai, slavėnų iš užpakalio stumiami, priversti buvo varu įsibrauti į senėliau įsikūrusių tautų žemę.

28. Stráipsnyje „Zarasai (Ežerėnai) ir jų įkūrėjai sėliai“ (Bg¹⁰ 1—4) esmi jau įrodęs vietų vardais, kad Laukesės, Gryvės (Subačiaus—Alūkstės apskr.), Zarasų, Antžavės, Sálako ir Čedasų apylinkėje prieš lietuvių atėjimą gyventa sėlių.

Vietų vardai *Zadúojas, Zálvas, Čičirýs* (ežerai), *Čedasai* ir *Zarasai* (miestai), *Lúodis* ir *Lúodykštis* (Sálako ežerai) kilimo yra sėliški. Sėliškas turi būti ir Jūžintų par. sodžiaus vardas *Čivýliai*, kurio nėra galima atskirti nuo jo giminaičio *Kivýliai* — 1) Pašvitinio par., 2) Akmenės par., 3) Skuodo par., 4) Vainuto par. (Sařtininkų vls.) kaimų (dvarų).

Čivýlių vardas, kuris sėlių kalboje kilęs yra iš senėlesnės lyties *Kivýliai*, rodo, kad dar ne persena tarp lietuvių ilgai gyventa sėlių net į rytus nuo Dusetų, o į pietus nuo Rōkiškio.

Šimonių girioje esąs ežeras, vardu *Ūzinas*, kuris del *z* turi būti kilimo sėliškas vardas. *Uzino* vardas rodo, kad ir į pietus nuo Kupiškio, o į rytus nuo Viešintų, dar nesena tebegyventa tarp lietuvių pirmųjų šio krašto gyventojų sėlių liekanų.

29. Alūkstės apskrities lietuviškojo pasienio vietų vardai su garsais *Z-* ir *Č-* rodo, kad, lietuviams jau įsibrovus sėlių žėmėn, ilgai dar tarp lietuvių gyventa nesuasimilėjusių sėlių.

Kiti vietų vardai, norint jie kilimo yra sėliški, turi *Ž-* ir *K-* kaip ir tikrieji lietuviški. Šios rūšies vardai, žinoma, yra senesni už anuos. Su pastaraisiais vietovardžiais lietuviai bus susipažinę dar tuomet, kai pačių sėlių kalboje dar tebebuvo vėlybesnėsios gadynės garsų *z* ir *c* vietoje, kaip ir lietuvių kalboje, garsai *ž* ir *k* (minkštieji).

Laukesės paupiuose bus pradėję lietuviai kurtis dar tuo metu, kai patys sėliai upėvardį *Laucesa* (arba naujoviškai *Laucese* — kai riasis Dauguvės intakas Naujarygio — vok. Friedrichstadt — apskrityje) tebeįstardavo *Laukesa*. Laukesės žiotys atstu nuo Laucesos žiočių per 115 važtų. Gryviškės Laukesės sėlių dalis, įsikūrus čia lietuviams, priversta buvo ištraukti kitur.

Laucesos vardas rodo, kad Zarasų, Laucesos ir Gryvės sėlių, gyvenusių prieš lietuvių atėjimą pagal Laukesės upę, rasta sau nauja gyvenama vieta Naujarygio apskrityje Sunoksties (la. Sunāksts) miestelio apylinkėje.

Alūkstės apskrities vietovardis *Kekliškis*¹ rodo buvus lietuvių atėjimo mūrų šio krašto sėlių kalboje vietos vardą *Keklys*, kurio nerei-

¹ Esą trys *Kekliškiai*: a) Dvieto, b) Šventmuižės ir c) Paupinės (vok. Steinensee) valsčiuose.

12 kėtų skirti nuo XIII amžiaus Kuršo srities (terra) vardo *Ceklis* (lot. *Cecelis*). Kadangi *Keklio* vardo nėra tikrosios Lietuvos topografijoje¹, tai ir *Kekliškio* dėl to negalima laikyti atsineštinio lietuvių vardu. *Kekliškio* varde atsineštinė tėra viena tiktai priesaga *-iškis*, su kuria vietoms vardų šandie latviai nesidaro. XIII amžiaus dokumentai rodo, kad *-iškio* vietovardžiuose būta svetimo ne tiktai latviams, bet ir sėliams, žiemgaliams ir kuršiams.

Kad šandie latviai tikrosios Latvijos vietų varduose nepažįsta *-iškio*, tai tą man Rygoje yra tvirtinę 1921 m. sausyje profesoriai Jonas Endzelynas, Petras Šmitas ir docentas Ernestas Blesė.

30. Sėlių žemė šandie sėte yra nusėta *-iškio* galūnės vietovardžiais. Visadaugiausia jų turi Alūkstos apskritis.

Žemiau įdedu plokštelę (Tabelle), iš kurios matyti, kiek kuriame valsčiuje iš visų kitų vietovardžių turi galūnę *-iškį*. Plokštelei medžiagą imu iš „Землевладение в Курляндской губернии. Материалы по статистике земельной собственности и арендные цены. Под редакцией секретаря комитета Н. М. Степанова. Митава. Издание Курляндского Губернского Статистического Комитета. 1912. IV + 397. 8⁰⁰“.

Alūkstos apskritis

Valsčiaus vardas	Bendrasis vietovardžių skaičius	<i>-iškių</i> skaičius	<i>-iškių</i> % (nuo imtis)
Skrudėlynė	62	34	54,8
* Dėmenas	67	35	52,2
Pa-upinė (Steinsee)	44	16	36,4
* Ežerė (Боровка)	55	19	34,5
* Kurčiumas	130	42	32,3
Kálkuonė	148	46	30,8
Bebrinė	112	32	28,6
* Solanojus	154	39	25,3
Pilkaľnis	79	20	25,3
* Pruodas	116	27	23,3
Dviėtas	42	9	21,4
* Bornas	72	15	20,8
Šveftmuižė	63	10	15,9
Lašai	100	14	14,0
Rubinaĩ	41	4	9,7
Gáršvinė	36	2	5,5
Susejā	72	1	1,4

* Tiems vietų vardams, kurių neesmi patyręs tikrosios iš-tarmės ir rašybos, pridėlioju po žvaigždėlę.

¹ *Keklys* — Iesios upės intakas (Veiverių, Mauručių apylinkėje) — jotvingų (sėlių) žemėn be nebus tik atsineštas išeivių iš sėlių žemės? O gal senovės kuršiai bus čia *Keklį* palikę? Juk prieš sėlių atėjimą Alūkstos *Kek-*

Naujarygio apskritys

Valsčiaus vardas	Bendrasis vietovardžių skaičius	-iškių skaičius	-iškių % (nuošimtis)
*Panemunis (Memelhof) . .	82	5	6,1
Nėretos (Nerft)	147	2	1,4
Suseja (Susseihof)	51	2	3,9
Alksniamuižė (Ellern)	61	0	0
Zasa (Weesen)	69	2	2,9
Biržai (Buschhof)	278	1	0,4

31. Vietų vardai su *-iškais* rodo, kad Alūkstos apskrityje lietuvių gyventa (gal, dar ir tebegyvena?) visu Padauguviu net iki Egluonės upės žiočių ties Dūonuvos (la. ryt. *Dūnava* „Podunaj“) miesteliu. Šito žemės ploto lietuvių tirštumės gyventa į rytus nuo Kauno – Naujinio plento.

Naujarygio apskrityje lietuvių niekur nesiekta Dauguvės. Vietų vardų liudijimu, būta čia lietuvių labai nedaug (0,4–6,1%).

32. Tai tokių žinių teikia mums vietų vardai! Kągi šiuo reikalu sako šalies žinovai?

Iš A. Bylenšteino (BG 6) surinktų žinių matyti, kad Alūkstos apskrities šiaurinėje dalyje lietuvių dar tebegyvenama Gáršvinės (vok. Gahrssen) ir Báltmuižės apylinkėje. Dauguma šitų gyven-tojų esanti katalikai. Liuterių – mažuma, kuri esanti priskirta prie Subāčiaus parapijos. Dar neseniai būdavę atsitikimų, kad šio krašto sėniai, eidami pas savo pastorių, drauge su savim vesdavęsi ir vertėją, kad galėtų susikalbėti su dvasiškuoju tėvu. Vidurinė ir jaunoji karta jau mokanti latviškai, bet namie (in den Familien) dar ir šiaandie tebekalbanti lietuviškai.

Nuo Baltmuižės (Baltensee) dvaro į rytus daug kur dar tebekalbą lietuviškai. Tie lietuviai esą katalikai nuo ātreformatės (Gegenre-formation) dienų.

Šių dvarų apylinkėje dar tebėsa lietuvių:

Schödern ¹	Ilsensee	Lautzen	Bāchhof
Rautensee	Lautzensee	Kriwinischek	Feldhof

Šio apylinkėje turėjo kurį laiką tarpą gyventi kuršiai. Sėlių ištumtieji iš čia kuršiai turėjo nusikraustyti Telšių padangėn, kurion bus nusinešę ir senąjį Paalūkstės *Keklio* (XIII amž. *Ceklis*) vardą. Lietuviškosios Sūdovės (jorvin-gų žemės) *Keklį* galime pripažinti kuršių tautos palaiku. Jei visa tai pasi-rodytų tikra tiesa, tai tuomet mes tikrai žinotumeime, kad žemės plotas tarp Alūkstos (šiaurėje) ir Kauno su Veiveriais (pietūse) prieš sėlių atėjimą iš rytų bus buvęs kuršių gyvenamas. *Korektūros prieraišas.*

¹ Dvarų vardus rašau vokiškai, nes nei lietuviškųjų, nei latviškųjų var-dų neesmi dar susekęs.

Grendsen	Meddum	Kurzum	Belmont
Steinensee ¹	Kalkunen ²	Demmen	Ilgen.

Medinōs (Meddum) dvaro lietuviai, kurie šandie yra katalikai, dar 1787 metuose buvę liuteriai, Vilkāmesčio (vok. Egipten, tuojau už Zarasų) kirkės parapijonys. Kadangi sunku esą įtikėti, kad Liuterio tikybos lietuviai būtų atkilę iš Lietuvos, tai juos dėl to reikia laikyti senovės gadynės vietiniais gyventojais.

14 Kad Alūkstos apylinkė, kuri šandie yra katalikiška, XVI amžiuje buvusi evangeliška, drauge su kitais šaltiniais liudijąs ir jezavitais Possevin'as, kuris savo Vidžemės (nach Livland) kelionės aprašyme nusiskundžiąs, jog jis Kuršo augštajame gale (im Kurischen Oberlande), skersai ir išilgai pervažiavęs, niekur neužtikęs nė vieno kataliko.

Alūkstos apskrities latviai, kurie gyvena įmišę tarpu lietuvių, Bielenstein'o nuomone, nėra senieji vietos gyventojai sėliai. Alūkstos padangės latviai esą vėlyvi ateiviai, dvarininkų čionai teatgabenti vos tik po 1850 metų. Daugiausia ateivių šitai sėlių žemės sričiai esanti davusi Naujarygio apskrities rytinė dalis (Sece, Sunokstis, Šaūkas, Alksniamuižė, Nėretos, Biržai „Buschhof“, Dugnója „Dubena“). Esą ateivių net iš Žiėmgalos (Iekiava, Misa „Misshof“, Lamberto muižė, Garuožė, Rundolė, Jaunpilis „Neuenburg“, Dūros, Uoktė) ir Vidžemės.

Bylenšteinas duoda net sąrašą dvarų, kuriame pažymi latvių ateivių senąją tėviškę, iš kurios yra atkilę sėlių žemėn. Štai tasai sąrašas:

Latviai nuo Biržų (Buschhof):

Hohenberg³, Steinberg, Schödern.

Latviai iš Vidžemės:

Alt-Grünewald, Neu-Grünewald, Charlottenberg, Rautensee.

Latviai nuo Šauko ir Alksniamuižės:

Steinensee, Lautzensee.

Latviai nuo Šauko:

Egipten (Pastorat), Demmen, Bächhof, Feldhof, Ilgen, Schöenberg, Brunnen.

¹ Lietuviai, sako, vadiną *Pa-upins*.

² Lietuviškai *Kálkuonė*.

³ Dvarų vardus rašau vokiškai, nes lietuviškųjų dar neesmi sužinojęs.

Naujarygio apskrityje Bylenšteinas (BG 6) randa lietuvių (liuterių) Ilžės (Ilsenberg) ir Neretų (Nerft) apylinkėje.

Čedasų, Ilžės ir Neretų apylinkės sėlių žemėje lietuvių įsikurta dar tuomet, kai pačių sėlių kalboje *ž* ir *š* nebuvo dar pavirtę garsais *z* ir *s*. Naujarygio apskrities vietovardžius *Sauka*, *Apsērde* ir *Ilze* čedasiškiai šandie ištarią *Šaūkas*, *Apšerdė* ir *Ilžė* (Bg¹⁰ 1).

Taigi, vietų vardų lyginamosios studijos rodo, kad Pādauguvio, Susejės, Nemunėlio paupio ir Šventosios augštupio lietuvių gyvenama svetimoje žemėje. Prieš lietuvių atėjimą visame šitame žemės plote yra gyvenę sėliai. Vienur senieji gyventojai sėliai tapo lietuvių visai išstumti, kitur asimiluoti, trečior ilgai dar turėjo gyventi sąmišriui su lietuviais.

33. Augščiau esame jau matę, kad lietuvių, persistūmus per sėlius, būta net prie Dauguvės upės prieita ties Krósluvos, Naujinio (Dünaburg) ir Nycgalos miestais. Priėjus Daūguvą, prie jos lietuvių nesustota, bet persimesta jų ir dešinajan upės šónan, ką rodo Lātgalos (buvusios Vitebsko gubernijos) vietų vardai.

Ir anapus Dauguvos, t. y. Latgaloje, pasirodo esama devynių galybių su priesaga *-išk-* vietovardžių, kurių, reikia pastebėti, tikrieji latviai nepažįsta.

Kiek populiari yra priesaga *-išk-* Lātgalos vietų vardyne, gali parodyti ši plokštelė.

15

Dinabarko (Naujinio) apskritis

	Valsčiaus vardas	Bendrasis vietovardžių skaičius	<i>-iškių</i> skaičius	<i>-iškių</i> % (nuošimtis)
1	Малиновка*	137	35	25,5
2	Изабелино	162	36	22,2
3	Калупис (Колупь)	159	23	14,5
4	Asūnė	114	16	14,0
5	Lyksnā	122	14	11,4
6	Krósluva	214	22	10,3
7	Jósmuižė	257	26	10,1
8	Капино	210	21	10,0
9	Ужвалда	183	15	8,2
10	Вышки	236	14	5,9
11	Vārkuva	172	6	3,5
12	Preilīai	215	8	3,7
13	Dagda	133	4	3,0
14	Krýžbarkas	279	0	
15	Lyvónai	200	0	
16	Ungurmuižė	215	0	

* Tuos tiktai valsčių vardus terašau rusiškai, kurių man nėra dar žinomas latviškasis vardas.

Rėzųtės (Режца) apskritis

	Valsčiaus vardas	Bendrasis vietovardžių skaičius	-iškių skaičius	-iškių % (nuošimtis)
1	Солуионы	155	20	12,9
2	Ciskodas	45	5	11,1
3	Uozuolmuiža	55	3	5,4
4	Andrupnė	169	6	3,6
5	Kaunota	195	6	3,0
6	Sekstagal(a)s	83	2	2,4
7	Viliónai	87	2	2,3
8	Вайводовская	134	2	1,5
9	Розенмуйжа	198	3	1,5
10	Розентово	137	2	1,5
11	Стернянская	140	2	1,4
12	Varakliónai	120	1	0,8
13	Борховская	111	—	
14	Быково	47	—	
15	Голяны	112	—	
16	Dricėnai	124	—	
17	Кульневская	163	—	
18	Макашанская	177	—	
19	Ружинская	59	—	

16

Drisos apskritis

	Valsčiaus vardas	Bendrasis vietovardžių skaičius	-iškių skaičius	-iškių % (nuošimtis)
1	Пустынь	117	10	8,5
2	Придруйск	47	2	4,2
3	Сарьянское	98	1	1,0
4	Сушковское	162	1	0,6

Ludzos (Люцин) apskritis

	Valsčiaus vardas	Bendrasis vietovardžių skaičius	-iškių skaičius	-iškių % (nuošimtis)
1	Истра	101	3	3,0
2	Рунданы	74	2	2,7
3	Эверсмуйжа	127	1	0,8
4	Балтинова	616	4	0,6

Plokštelēms mēdžiaga paimita iš „Список населенных мест Витебской губернии. Издание Витебского Губернского Статистического Комитета и Губернской Типо-Литографии. Под редакцией члена-секретаря Губернского Статистического Комитета А. П. Сапунова. Витебск 1906“.

34. Vietų vardai su priesaga *-išk-*, kurių pilnà yra pietų rytinė dalis Latgalos, rodo, kad senovėje lietuvių, priešus jiems Dauguvą, prie jos nesusitota, bet iš tikrųjų pėreita per Dauguvą ir ilgám įsikurta Latgaloje. Tam vietų vardų liudijimui pritaria ir kiti šaltiniai.

Latgaloje dar ir šandie tebegyvena lietuvių Dinabarko (BG 459) apskrities 7 kaimuose (Krósluvos par.) ir Rėzýtės (BG 13) 9 kaimuose (Ciskodo par.).

Dinabarko apskrities lietuvių mini pastorius P. Einhorn'as 1649 metų rašte „Beschreibung der lettischen Nation“ (Scr. r. Liv. II 578 = BG 390).

Kad XIII amžiuje lietuvių jau gyventa ant dešinojo Dauguvos kranto, rodo senasis (1259–61 m.) Dinabarko vardas *Nowenene* (BG 101, 172, 434), kuriam Lietuvos rusiškai rašytuose aktuose atliepia lytis *Навгине*, t. y. *Nauiñis*¹. Vadinas, dar prieš 1277 metus, kuriais vokiečiai yra įkūrę savo *Duneburc'a* (Reimchr. 8180, 8211) ant dešinojo Dauguvos kranto, ties šios dienos Jėzupava (Jozefowo), per dvi myli nuo dabartinio Dinabarko (važiuojant prieš vandenį), jau lietuviai bus gyvenę anapus Dauguvos ir turėję atsigynimo reikalui tvirtą pilį prie Dauguvos, vardu *Nauiñis*.

17 Naujiñiui vardą tegalėjo praminti vieni tiktai lietuviai ateiviai, nes latviai būdvardžio *naūjas* neturi. Jei senąją Dauguvos pilį (Dünaburg) būtų pastatę dešinojo Dauguvos kranto latviai, tai ją būtų praminę **Jauniniu*. Tuomet ir dokumente būtų įrašę **Jowenene*, o ne *Nowenene*.

35. Ciskodo parapijos lietuviai, pas kuriuos esmi aš drauge su prof. E. Volteriu viešėjęs 1911 metuose (spalių 22–24 d.), nėra naujosios gadinės ateiviai. Jie apie savo atėjimą iš užu Dauguvos šandie neberuri jokių padavų.

Ciskodiškių lietuvių žodžiai *lykste* „līgē“ ir *cýruļis* „vieversys“ rodo, kad lietūvnykų (jie taip save vadina; vietiniai latviai ištaria *l'itauñiķi*) čia įsikurta dar tuomet, kai Ciskodo apylinkės latviai šian-

¹ *Nauiñi* lotyniškai vadino *Novum castrum*: ante *Novum castrum* Letwinorum ultra Duneborch 1376 m. Scr. r. Pr. II 111.

dienýkščius žodžius *l'èikšte* ir *èèirul's* dar tebeištardavo *lìkste* ir *èìrulis*.

Kada Latgalos šnektose yra atsiradęs dvibalsis *ei* iš *i*, sunku kas tikra pasakyti. Tiek tiktai težinome, kad XIII amžiaus dokumentai dar teberašė *i* (*Nitczęgale* 1254 m. = šandie *N'eicgols*, *Lix-na* 1230 m. = šandie *L'eiksna*) tenai, kur jau 1753 metuose buvo *ei* (VChr I 144).

Ciskodo lietūvininkų šneкта bevėik niekuo nesiskiria nuo Gryvōs, Kálkuonės (Kalkuhnen) ir Laukesōs apylinkės šnektos. Jie sako: *cià* „čia“, *svēcias* „svečias“, *marciās* „marčios“ (gen. sing.), bet *martì*, *tìktras*. Rašomosios kalbos balsį *o* visuomet atstoja *ā*: *lābas* „lōbas, la. leja“, *tvārā* „tvora“, pirtiēs *krāsnis* „krōsnis“. Be to, jie sako: *dungūs* „dangus“, *pinkell* „penkeri“, *ūžalas* (skiemeņš *ža* balsis *a* paliko man neaiškus: trumpas ar pusilgis?) „ąžuolas“, *trūšās* mēžia „trašās“, *dīdely mēškū* „didele mešką“ (acc. sing.), *dēšara* „dešra“ (*ša* iš *še*), *kūlājei* „kūlējai“, *pāžamīu skraidā* „pažemiu skraidō“, *skrāgždē* „skrēgždē (Ds), kregždē“, *dēvē*¹ „davē“...

„Švietimo darbe“ (1921 m. Nr. 11—12 p. 133) aš, pasitikėjęs savo atmintimi, buvau paskėlbęs visuomenei, kad Rēzeknē (la. *Rēzekne* arba *Rēsne*) Ciskodo lietuviai vadina † *Ražýte*. Čia aš nenoromis esmi pamelavęs. Mano užrašų knygelėse (1911 m. X. 22) aiškiai stovi įrašyta: *ējā in Razýti*; *Režýkē* (jaunesniojo brolio ištariu) arba *Režýtē* (vyresniojo brolio ištariu; del galinio *ē* pasakyta, kad jis esąs platus, artimas garsui *a*); *važūosu in Razýti*. Ciskodo šnektos lyčiai rašomojoje kalboje turėtų atliepti lytis *Rēžýtē* (del *Rēž-* plg. la. *Rēzekne*). Ciskodo šnektose ilgieji, neturėdami kirčio, rodosi, tapo pusilgiai. Bet mano ausis nėra visuomet ir visur nugirdusi balsių pusilgumo. *Rēžýtēs* (vietos šneкта ištariant *Rēžītē* arba *Rāžītē* || *Rāzītē* su *ē*, *ā*, *ā* pusilgiais) varde balsio *ē* pusilgumo mano ausis del trumpo viešėjimo nėra nugirdusi. Taipia mano ausis, del laiko trumpumo nespėjusi dar apsiprasti su ciskodiškių šnektos fonētika, anuomet dar negalėjo atskirti, ar nekirčiuotieji šių žodžių balsiai yra trumpi ar pusilgiai: *ūžalas* „ąžuolas“, *rešutýnas* „riešutýnas“, *stajākai* „stojōkai“, *tūla* (randu parašyta ir: *tūlā*, *tūlē* = Ciskodo latvių *tūl'e* „tuolē“) *kārvē* „be ragų“, *d'enýkas* „dieniņkas (tvārtas)“, *nehācia* „niekōčia (gelda)“.

Žodžių *Rēžýtē*, *cýrulis* ir *lykstē* didelį senumą rodo jų priegaidė ir kirtis. Iš šių žodžių pasirodo, kad lietuvių įsikūrimo gadyneje Latga-

¹ Šiaurės rytų augštaičiai sako *devē* „davē“ dar ir Biržyse, Tverėčiuje.

los latviai dar tebēra turējē tā pačią kirčio vietā, kaip ir lietuvių kalba. Vadinasi, tuomet latvių dar tebetaryta *Rēzīte* (tašku pažymiu kirčių) ir *līkstē*. Priegaidžių (intonationes) tuomet tebebūta ir latvių, ir lietuvių kalboje vienodų: *cyrulis* || la. *cīrulis*, *lījstj* || la. *līksti* (Bg¹⁰ 254).

36. Iš *Rēzytēs* vardo matyti, kad ciskodiškių lietūvininkų naujojoje tėvynėje įsikurta dar ruomet, kai patys latviai savo miestą tebevadino upės vardu: *Rēzītes upe* || *Rēzītes pils*. Vokiškasis Rēzytės pilies vardas *Rositten* rodo, kad XIII amžiaus pabaigoje (vokiečiai pasistatę pilį Rēzytėje 1285 m.) pilis, kaip ir upė, dar tebevadinta *Rēzīte*. Šiandienykštis latviškasis pilies vardas *Rēzekne* (sutrumpintai — *Rēsne*) kilęs yra iš senėlesnės lyties *Rēzīt-ine* || -ene (sc. *pils*), kuri yra būdvardis iš upės vardo *Rēzīte*. Kada Latgaloje *Rēzītēs* vietoje pradėta vartoti lytis *Rēzīti|ene* (iš čia šandie *Rēzekne* ir *Rēsne*), šandie aš, neturėdamas Latgalos istorijos šaltinių, dar negaliu pasakyti nieko tikro.

Su *Rēzytēs* vardu lietūvininkai turėjo susipažinti dar prieš ilgojo *i* pavertimą dvibalsiu *ei*. Kad lietūvininkai būtų atsikraustę Rēzeknės apylinkėn vos tikrai apie 1753 metus¹ (VChr 144—151), tai Rēzeknėje jie šandie bevardintų **Rēzēitē* arba **Rēzeitē*.

Aš linkęs esmi manyti, kad Rēzytės vardas nėra nei kiek jaunesnis už Latgalos lietūvininkų Dauguvos pilį *Naujinį*, kurį jau mini 1261 (1259) metų dokumentas.

Kad lietūvininkų prieš 1200 metus jau būta įsikūrusių Latgaloje Naujinio ir Rēzytės apylinkėje, rodo dar ir *Kēsy* (vard. *Kēsys* = la. *Cēsis* „vok. Wenden“) vardas Bg¹⁰ 271.

37. Naugardo ir Pliskuvės (Псков, sen. Пльсковъ, iš kur la. *Pliskava*) žemės istorijos faktai verčia mus manyti, kad Naujinio ir Rēzytės apylinkėse jau XII amžiuje gyventa lietūvininkų (iš čia Naugardo kronikos vardas *Литовъникъ* „Litauer“: Домантъ же рече... Лоукъ Литовнику 1266 г. Новгор. 4 лет. стр. 235, Пет-

¹ Balsis *ū* bus pavirtęs dvibalsiu Naujinio apylinkėje dar prieš 1519 metus, kas matyti iš vietovardžio *Sounaklis* (la. *sūneklis*) „samanynas, mit Moos bewachsene Stelle“: eyn gebrockte, genometh de *Sownakell* (Livländ. Güterurk. II 174 Nr. 308). Tą patį *Sounaklį* prieš 40—50 metų rēzytiškiai ir naujiniškiai latviai dar tebeištarydavę *Sūnaklis*: in dat *Sunakelen* bröck 1478 m. l. c. I 488 Nr. 528. Garso *ū* išvirtimas dvibalsiu eina greta su ilgojo *i* išvirtimu dvibalsiu. Todel *Sounaklis* duoda mums teisę ir Rēzytės išvartimą Latgalos šnektose lytim *Rēzeite* laikyti ne jaunesne už 1519 metus. *Kor. prierašas*.

поград 1915; Олгердъ... с братомъ своимъ Кестоутемъ и с мужи своими *Литовники* 1342 г. 1. с. стр. 272), iš kur jų bevėik kasmet užpuldinėta pliskuvėnų ir naugardėnų žemė.

Štai ką rašo apie lietuvių užpuolius 1-oji Naugardo kronika¹:

1198 metai: преставистася у Ярослава сына 2. Изяславъ бѣше посаженъ на Лукахъ княжити и отъ Литвы оплечье Новугороду².

19 1200 metai: Ловоть взяша Литва и до Налюця...; и гнашася новгородьци по нихъ и до Църнянъ и бишася съ ними.

1210 m.: Новгородьци угонивъше Литву въ Ходынищихъ избиша.

1213 m.: Изъехаша Литва безбожная Пльсковъ и пожгоша.

1217 m.: Воеваша Литва на Шелонѣ.

1223 m.: Воеваша Литва около Торопця; и гонися по нихъ Ярославъ съ новгородци до Вьсвята.

1224 m.: Выѣха Федоръ посадникъ съ рушаны и бися съ Литвою.

1225 m.: Придоша Литва, повоеваша около Торожку бещисла, и не догоняша Тържку за 3 вѣрсты; беша бо ихъ 7000...; и Торопьцскую волость всю поимаша... Они же дошедъше Русы, въспятишася. Князь же Ярославъ съгони е на Вьсвятѣ.

1229 m.: придоша Литва и воеваше Любне и Мореву и Серегерѣ.

1234 m.: Изгониша Литва Русу оли до търгу, и стаха рушане... и отступиша на Клинъ... князь же... постиже я на Дубровнѣ на селищи въ Торопьчской волости, и ту ся би съ... Литвою.

1245 m.: Воеваша Литва около Торжку и Бѣжици... Погониша по нихъ... со тѣѣричи и дмитровци... и биша я подъ Торопчемъ. И княжици ихъ вѣбѣгоша въ Торопецъ³... Князь погонися по нихъ съ своимъ дворомъ, и би я подъ Зижьчемъ... И срѣте иную рать у Вьсвята.

Nuo antrosios pusės XIII amžiaus 1-oji Naugardo kronika nustoja minėjusi lietuvių užpuolius ant Naugardo žemės pietinių sričių,

¹ Naugardo kronikos citatos paimtos iš A. Sobolevskio straipsnio „Где жила Литва“— Bulletin de l'Académie Impériale des Sciences de St.-Petersbourg. 1911. p.1051—1054.

² Šita žinėlė rodo, kad dar prieš 1198 m. lietuvių užpuolį būta paprastos gyvenimo apraiškos Naugardo žemei.

³ Čia Sobolevski's deda pastabą: „Очевидно, в это время Торопец принадлежал Литве“.

nuo vakarų iki rytų (net iki Toržko ir Biežicų), ant Toropčiaus ir Pliskuvos.

38. Tie lietuviai (Литва), kurių užpuolius randame aprašytus Naugardo kronikoje, turėjo gyventi XII–XIII amžiuje anapus Dauguvos upės, t. y. Latgalos latvių žemėje.

Nuo Vilniaus anuomet lietuviai vargu būtų galėję pasiekti Naugardo ir Pliskuvos žemę, nes ji nuo Vilniaus buvo atskirta Polocko kunigaikštijos, kurioje gyveno kriėvai (кривичи). Per Latgalą vilniečiams lietuviams eiti Naugardo ir Pliskuvos žemėn būtų neleidę latviai, jei dar tuomet Latgalos pietų rytinė dalis nebūtų buvusi lietuvių rankose.

Aš manau, kad tie XII–XIII amžiaus lietuvių karo žygiai, kuriuos mums piešia Naugardo kronika, yra atlikti ne Vilniaus, bet Latgalos lietuvininkų nuo Rėzytės ir Naujinio pilies.

39. Latgalos lietuvininkų užpuoliai ant Naugardo žemės turėjo paliauti nuo antrosios pusės XIII amžiaus, nes tuo metu pačiai Latgalai buvo lemta patekti kito viešpaties rankon, būtent — vokiečių ordino.

Įsigalėję vokiečiai Latgaloje vieną po kitos stato pilį : Kržžbarką (Kreuzburg) 1231 m., Dinabarką 1277 m. ir Rėzytę 1285 m.

Tvirta koja vokiečiams atsistojus Latgaloje, turėjo ateiti galas ir Latgalos lietuvininkų karo žygiams.

40. Iš Naugardo kronikos matyti, kad rusai, vydami lietuvininkus iš savo šalies, nėra toliau į pietus nusiviję, kaip tik iki Usviato miestui (с.н. Въвягъ, Vitebsko gub. Veližo apskr.). Ir šitas faktas 20 rodo, kad lietuvininkų būta stipriai įsikūrusių ne tik Latgaloje, bet ir artimoje krievų žemėje¹, kurioje jie laikę yra tvirtą pilį (Въсвятъ), ginančią kelią į Latgalos Lietuvą.

41. Palikę Latgalos lietuvių, dar kartą sugrįžkime prie sėlių žemės lietuvininkų.

Kur sėlių žemėje gyventa lietuvių, mes tai jau žinome iš vietų vardų. Dabar mums belieka išspręsti dar vienas klausimas, ar visas žemės plotas, kurį istorijos šaltiniai priskiria sėlių tautai, iš tikrųjų yra sėliškas, o ne lietuviškas?

¹ Vitebsko gubernijos krievų žemėje aš tepažįstu vos tik tris vietovardžius su priesaga *-iški*, būtent: *Sėliški* (Babiniečių vls. Vitebsko ap.), *Lia-diniški* (Maklakovo vls. Veližo ap.) ir *Vasiliški* (Potašo vls. Gorodoko ap.). Pirmasis vardas rodo, kad šio kaimo lietuvių būta ateivių iš sėlių žemės. *Sėliškiei* būtų Sėlos lietuviai.

Bylenšteinas (BG 171) mano, kad šaltiniai Sėlai (lot. Selonia) priskiria per daug grynai lietuviškų sričių. Ir M. Skruzytis (Sėl'i, Kurzemes augšgala senči 1889) bevėik per pusę daro mažesnę Sėlą.

1261 (1259?) metų dokumentas (BG 434) tokias Sėlos žemei veda ribas (sienas):

Primo incipiendo distinctiones inter Christianos et *Selones* ex proposito burchwalle *Nowenene*, descendendo Dunam ad medium torrentem versus *Romelem*, vicinum insulae *Dolen*; distinctiones vero alterius lateris inter *Selones* et *Littewinos* a praedicto burchwalle *Nowenene* transeundo directe super viam *Kopwech*, eandem viam sequendo usque ad ripam *Lodenbeke*, ripam *Lodenbeke* descendendo usque pervenitur, ubi alio nomine vocatur de *Dussethe*; praedictam *Dussethe* ultra sequendo in lacum, qui dicitur de *Sarthe*, apud lacum *Sarthe* transeundo in ripam, quae inde affluit, quae dicitur *Swenteuppe*, *Swenteuppam* descendendo in ripam *Lettowiae*, praedictam ripam ascendendo et persequendo in ripam *Wasseuke*, ultra in ripam *Vesinthe*, ultra in ripam *Leuene*, praedictam ripam *Leuene* ultra descendendo in flumen, quod vocatur *Semigaller A*; praedictam flumen *Semigaller A* ultra descendendo in *Babatesmunde*.

Iš šito dokumento matyti, kad riba, atskirianti sėlių žemę nuo lietuvių, yraėjusi šitaip: nuo Dauguvos ties Naujinio pilim prasidėjusi, riba toliauėjusi pagal *Kop(?) - kelį* net iki *Lúodžio* (ežero) upei, iščiažemynlinkui ta pačia upe, tiktai kitu vardu vadinama, būtent — *Dusetā*, toliau *Dusetos* upe žemynlinkui net iki *Sartų* (var. *Sartaĩ*) ežerui, aplink šį ežerą net iki tai vietai, kurioje išteka iš *Sartų Šventoji*, Šventāja žemynlinkui net iki *Latuvos* upei, ja žemynlinkui iki *Vašuokai*, toliau iki *Viešintės* upei, toliau iki *Lėvenės* upei, šia upe toliau žemynlinkui net iki *Mūšos* (Lielupės) upei, Mūšos upe žemynlinkui net iki *Babotės* žiočių.

Nuo latvių sėlius skyrusi Dauguvos upė, pradedant nuo Naujinio (Dünaburg) pilies ir baigiant *Rumba*¹ ties Dūolės sala.

Sėlos riba, kurią randame apibrėžtą 1261 m. dokumente, mažau skiriasi nuo XIV amžiaus dokumento ribos.

XIV amžiaus dokumentas, kurį skaitytojas ras jau paskelbtą mano „Kalboje ir senovėje“ (I 86), turi du vietų vardus, iš kurių ma-

¹ *Rumbos* krioklį 1226 m. (III. 15) šaltinis vadina *Rumula* (heute *Rummel*, Dünastromschnelle bei der Insel Dülen. Livländische Güterurkunden I Riga 1908 S. 7). Su *Rumulos* „Rummel“ vardu vokiečiai bus susipažinę iš lybių lūpų: **Rumb-ula*, lyb. *Rummul* (plg. suom. *hammas*, kilm. *hampaan* „dantis=žambas“): la. *rumba* „jede Erhöhung auf ebener Fläche; Wasserfall, Stromschnelle“ || lie. *Rūmbonys* — miestelis prie Nemuno (Gerullis Altpreuss. Ortsnamen 146, Bg¹⁰ 88).

21 tyti, kad sėlių kalbės nebūta tolygios su latvių kalba, nors jie minkštojo *k* ir *š*, *ž* vietoje drauge su latviais yra tarę *c*, *s*¹ ir *z*². Latvių kalba tuo skiriasi nuo sėlių ir kuršių, kad ji dvibalsiuose *an*, *en*, *in*, *un* nebeturi nosinio priebalsio *n*, nes šių dvibalsių vietoje šandie latviai beištaria *uo*, *ie*, *ī*, *ū*, pvz.: *lūoks* „laīkas“, *luōgs* „lān-gas“, *lūekt* „leīkti“, *lūkt* „liīkti“, *lūks* „lūnkas“.

Iš XIV amžiaus dokumento pasirodo, kad sėlių kalboje garso *n* dvibalsiuose *an*, *en*, *in*, *un* paliekama sveiko, kas matyti iš šių dviejų vietovardžių: 1) agger *Lensen*, 2) *Gandennen*. Tam liudijimui, rodos, pritaria ir šiandienykščiai Alūkstos apskrities vietų vardai, pvz.: 3) *Grendze* Bg¹⁰ 4 — dvaras (Bebrinės, Kurčiumo, Pruodo vls.) Kon-verz. vārdn. 1116 = kurš. *Grendze* — Tukumo par. dvaras Słown. geogr. II 805; 4) *Svents* — ežeras ties Švēitmuiže (la. Svēitmuiža), plg. Słown. geogr. XI 633; 5) vok. *Randen* — dvaras : *Nehrung bis zu Memel Kopos*, *Randuwo* Kalnai (Karaliaučiaus archyvo žodyno rankraštis Msc. 84^a p. 300), plg. Gerullis Altpreuss. Ortsnamen 138; 6) *Вунчужуць* (kaip ištaria vietos žmonės?)³ — ežero vardas po Ant-tāzave (netoli nuo *Zālvo* ir *Zadūvo* ežerų) — iš sėl. **Vinc-izis* (del galūnės plg. žodį *smail-lžis*, *smail-ižā*, *-lžos* „Näscher“) : žem. (< kurš.) *Vinkurē* — Endriejavo par. upė, la. (< kurš.) *vinkaldt* „vengti darbo“ Bg¹⁰ 73².

Ne tiktai Sėlos žemės vietovardžiai, bet ir bendriniai jos vardai (nomina appellativa) rodo, kad sėlių, kaip ir kuršių, kalboje prie-balsio *n* dvibalsiuose likta sveiko ir gyvo. Štai keli lietuviškosios

¹ Iš sėlių žemės toponomastikos šandie dar neturiu nė vieno vieto-vardžio su *s*, kilusiu iš *š*. Kupiškėnų bendrinis vardas *slistis*, kilm. *slisties* (jis tik del *slisties* tedirba „rus. для виду, lie. bet sau“) del Lėno (Vadok-lių par.) *slisties* (tik *slistį* padarė; del *slisties* „для виду, на позор“) turėtų būti kilimo sėliškasis. *slistis* būti lietuviška negali, nes lietuvių kalbo-je iš garso *š* nepasidaro *s*. Juškevičiaus žodynas (I 310 s. v. *dēmē*: dirba del *slisties*) rodo, kad *slisties*, be Kupiškio, esama pažįstamos dar ir kituose šiaurės rytiečių kampuose. Būtų įdomu gauti žinių, kur Lietuvoje dar te-bevartoja žodį *slistis* || *slistis*.

² Kad sėliai garso *ž* vietoje yra tarę *z*, rodo ne tiktai lietuviškosios Sėlos vietų vardai, bet ir bendriniai žodžiai, pvz.: 1) *žliauktie* „smarkiai tekėti“ (prakaitas net *žliaukia* Salų par. Galsiškiuose) : lie. *žliauktie* „t. p.“ Ds; 2) *žauktie* „rėkti, plakač, beczec, wyć“ Ds, Brž (KosL 59a), *žaukia* ažu-stalėj atsisėdęs visą dieną „verkia balsu“ Ds: rus. *зывать, зывать* (rusų kalbos garsui *z* lietuvių kalboje atliepia *ž*); 3) *zerl'etoja* (=terlioja; *l*—minkštas) kaip nemokėdamas vālgytie Ds < sėl. **zerl-eta* „terliotojas, Sudler, Schmierer“.

³ „Lietuvių kalbos žodyne“ (p. CXLV) Būga rašo: „*Viñč-ežeris* — An-tazavės šilo ežerėlis (K. Stankevičius; ne *Вунчужуць* TŽ II 21) < sėl. **Vinc-ezeris*“. — Z.Z.].

Sėlos dalies bendriniai vardai, kurie kilimo yra nelietuviški del garso *z* (lietuviškai būtų *ž*) ir nelatviški dėl garso *n* :

1) *puñdzis* „nedidelė Šventosios upės žuvis“ Uš (rus. ёрш) < sėl. **punzis* (*d* įspraustinis; plg. užpalėnų, dusetiškių žodį *gyviñ-t-s* > *gyviñc* „gyvens“) : lie. *pūžas* Ds „ерш“ Bg¹⁰ 192, 197 || *pungžlŷs*, *puñgžlio* „t. p.“ Rm;

2) *plñdza* „plikas kalnelis, ant kurio niekas neauga“ Uš iš sėl. **plinza* : žem. (< kurš?) *plink-šalaĩ* Slnt „plikšalaĩ, zamaržla goła ziemia“;

3) *bindzuolas* „šlaistas, праздношатающийся, tinginys“ Ds, Uš, *bindzinėti* l. c., Sv „vaikštinėti be darbo, šlaistytis“ < sėl. *binz-*;

4) *zin-ti* 3 praes. „negaluoja, sirginėja“ Ds;

5) *galándiju*, -dytie Kp „naikinu, galą darau“ (visa *išgalándijo*).

Pastarąjį žodį kupiškėnai ištaria su *án*, o ne su *ún*, kaip kad reiktų šio krašto šnektoje laukti : *galúndu* peilį „galándu“, *kúndu* „kandu“. 22 Tatai rodo, kad Kupiškėnuose tebegyventa sėlių net ir tuo dar metu, kai savųjų žodžių *an* buvo jau pavirtęs dvibalsiu *un* (*luñkas* < *lañkas*, *lúngas* < *lángas*). Kad *galándiju* būtų kupiškėnams savas žodis, tai šandie jie ištartų **galúndžiu*, -*džiau*, -*dyti* (plg. *púdziau*, *púdyti*; *mókiu*, *mókyti*) arba **galúndau*, -*dyti*, (plg. *válgau*, -*gyti*; *raitau*, -*tyti*). Ne tiktai garsai (*an* užuot *un!*), bet ir pati veiksmazodžio lytis (*galánd-iju* || lie. **galúndžiu* arba **galúndau* Kp) rodo mūsų veiksmazodį esant kilimo svetimą. *Galándiju* Kupiškio apylinkėje tegali būti kilimo sėliškas žodis, nes latviškas būti negali del *n*; plg. la. *galuóda* „galástuvas“ < **galandā*.

Flumėn *Vesyten* (šandie latviškai *Viesīte*) ir lacus *Vesyten* (Bg¹⁰ 87) visai nerodo, kad sėliai **Viesintōs* (lie. *Viešintā*) vietoje būtų tarę *Viesīta*, nes dokumento statytojai vokiečiai su didžiaisiais sėlių žemės vietovardžiais dar prieš Sėlos užėmimą buvo jau susipažinę iš latvių lūpų. Ir vietovardžiai *Lensen*¹ bei *Gandenmen* būtų pavirtę lytimis **Lesen* ir **Godennen*, jei su šiais nežymių vietelių vardais būtų vokiečiai susipažinę iš latvių ir, žinoma, jei patys latviai tiedvi vieti būtų jau pažinę nuo senų senovės.

Taigi, vokiečiams bus teikę žinių apie sėlių žemę latviai. Pirmąsias žinias apie latvių vietų vardus vokiečiai bus gavę nuo lýbių, ką bent rodo *Stráupės* (la. *Straūpe*) „vok. Roop“ vokiškasis vardas *Rope*, *Roop* (Heinr. *Ropa*, *Raupa*) = lyb. **Rōpa* iš la. *Straūpe*;

¹ Be nėra vienos kilmės su kuršių žemės (Kùldingos vls.) vietovardžiu *Lenši* („Dienas Lapas“ ent. pielikums 1891 90)? Plg. lie. žodį *lašas* „luošas, vok. lahm“.

plg. lyb. *rōda* „suom. rauta, geležis“ greta su lytim *roudi* „geležinis“, *loul* „giesmė=suom. laulu“ greta su dg. *lōlōd, sōna* „pirtis=suom. sauna“.

42. Sėlos žemėlapis¹, kurį aš esu pasidaręs 1261 metų dokumento duomenimis, rodo, kad dokumente esama šiek tiek netikslumų ribos pravedime.

Taurāg(i)nai (Thowraggen) ir Utenà, kaip rodo ribos linija, turėtų likti Lietuvos žemei, bet iš tikrųjų tiedvi pili pridera sėliams. Tauragnūs (Theuraxe) priskiria sėlių žemei ir popiežiaus Aleksandro IV 1257 metų raštas (BG 433). Jei Taurāgnai² yra sėlių žemės dalis, tai tuo labiau ja turi būti Utenà, kuri randasi daug įžemiau nei Tauragnai.

43. XIII amžiuje pietinė sėlių žemės riba yra ėjusi maždaug pro šiuos punktus, kurių tuomet dar tebepriderėta sėliams : Sālakas, Taurāgnai, Utenà, Svėdasai (gal. Svėdasus), Subāčius (netoli nuo Kūpiškio), Palēvenė, Pasvalys, Salōčiai. Šitose visose vietovėse, žinoma, jau tuomet turėjo gyventi nebemąža lietuvių, kurie pačių šalį betgi dar tebevadina *Sēla*³ (arba *Sēluona*, iš kur šalies lotyniškasis vardas *Selonia*), nes senieji jos gyventojai sėliai dar nebuvo galutinai išvirtę lietuviais.

Pietinėse Sėlos srityse lietuvių įsikurta dar tuomet, kai sėlių kalba maža kuo tesiskyrė nuo lietuvių kalbos. Tuomet dar ir sėliai
23 Nemunėlio intaką (Naujarygio apskrityje) Viešintą, kurį latviai jau XIV amžiuje ištarė *Viesīta* (BG 451, Bg¹⁰ 86), tebebus vadinę vienodai su lietuviais *Viešinta*.

Viešintą yra Lėvenš upės intakas, nuo kurio vardo turime prasiiminę ir miesteliui vardą (*Viešintos*, kilm. *Viešintų*). Viešintės paupio sėliai, kaip ir jų broliai nuo Laukesės, išibrovus jų žemėn lietuviams, priversti buvo išsidanginti kiton vieton. Ir, kaip rodo Viešintės bendravardė *Viešite* (iš senėlesnės lyties *Viešita*), šitų sėlių nusidanginta net anapūs Nemunėlio (Lielupės intakas) ir susitiktą su Laukesos sėliais Laucesos paupiuose. Laucesa netoli Naujarygio (la. Jaūnĵēgava, vok. Friedrichstadt) įteka Dauguvės upėn.

Aknystōs⁴ paupio sėliai, lietuviams užėmus jų žemę, nusikrausto

¹ [Tarp K. Būgos palikimo kalbamojo žemėlapio nėra.—Z.Z.].

² Tauragnų apylinkėje dar nesenai tebegyvenus tarp lietuvių ir sėlių rodo sodžiaus vardas *Sėlė* Bg¹⁰ 4, 86).

³ Del termino *Sēla* plg. šalies vardą *Prūsa* ir la. *Kursa* „Kuršas“ Bg¹⁰ 207).

⁴ Aknystà įteka Šventojon tarp Vyžuonų ir Anykščių.

Susejōs paupiņ ir te nusineša *Aknysīds* varda (tuo vardu yra ežeras ir miestelis; gal. *Aknýsīq*).

Biržų (prie Apaščiōs upės) sēliai del lietuvių invazijos atsiduria net netoli Dauguvōs ir iki šiai dienai išlaiko savo vardą latviškame „Buschhof“o“ pavadinime *Birži*.

Pāvašuokio Subāčiaus (į pietų vakarus nuo Kupiškio) sēliai del lietuvių įsibrovimo priversti buvo atkilti į šiaurę nuo Obēlių (rus. Абели), kur jie to paties vardo įsikūrė vietovę (lie. *Subāčius*, vok. *Subbat*).

44. Ir lietuviškoji, ir latviškoji sēlių žemės dalis, kaip matome, turi daug vienodų vietovardžių. Tą faktą išaiškina sēlių tautōs persidanginimas iš senųjų sodybų į naujas del lietuvių įsibrovimo jų žemėn.

45. Senōsios sēlių žemės vietų vardų tolimesnės studijos, reikia spėti, ras daugiau abiem — lietuviškai ir latviškai — Sēlos dalim bendrų vietovardžių.

Lietuviškojoje Sēlos dalyje randame du ežeru vardu *Zālvas* (1. Salako, 2. Antāzavės par.), latviškojoje dalyje teka upė, vardu *Zalva* — Susejōs intakas. Abudu *Zālvu* del garso *z* yra daug jaunesniu už *Laūkesq* (la. *Laucesa*) ir *Viešintq* (la. *Viesīta*).

Abiejų *Zalvų* kaimynais yra *Zarasaī* (senovėje *Ezerasaī*, iš kur lenkiškasis Zarasų vardas *Jeziorosy*), *Zadūojas* ir *Zirnejaī*.

Šita *z*- vardų eilė rodo, kad tarp ežerų sēlių ilgėliau išlaikyta sveika savoji tautystė. Jų tautystę Zarasų — Dusetų apylinkėje bus išsaugojusi pati gamta.

Taigi, del pietinės ribos, kokią sēlių žemei išveda 1261 metų dokumentas, aš nekiek neabejoju.

46. Mes jau žinome, kad viso dabartinės Lietuvos ploto, gulinčio į rytus nuo Mūšōs ir Lēvenīs net iki Taurāgnų ir Sālako miesteliui, prieš lietuvių atsikraustymą priderėta sēlių tautai.

Dabar teks mums išspręsti klausymas, kam yra prieš lietuvių priderėjęs dabartinis Lietuvos plotas, gulįs į vakarus nuo Mūšōs ir Lēveniēs upių?

Pirma žvilgtėrėkime į XIII amžiaus šaltinius. Iš istorijos šaltinių patiriame, kad sēlių kaimynais vakaruose būta žiemgālių.

24 47. Politiškojo Žiēmgalos (Žiemýgalos) gyvenimo Indrikis Latvis pažįsta du centru : Mes(y) othen XXIII 3, 4, 8 (šiandie la. *Mežuóbine*) ir Theruetene XXIII 4 (šiandie la. *Kalna mūža* „Hofzumberge“ prie Tervetės upės). Rimuotinė kronika mini dar kitus centrus — pilis, būtent: Doblēn 8961 (šiandie la. *Duóbele*), Sidobren 11210 (šiandie lie. *Sidabrà* ties Joniškiu Šiaulių apskr.) ir Racketen 11041 arba

Ratten 8053, kurią pilį 1426 m. dokumentas vadina *Rattowscher bergh* (ant Švėtės kalno, kurį šandie lietuviai vadina *Rakuvės kalnas*; ties Žagarė).

Kiti XIII amžiaus dokumentai (BG 102—146) Žiėmgalos žemėje randa septynias sritis : 1. Sillene, 2. Sagera, 3. Dubene, 4. Sparnene, 5. Thervetene, 6. Dubelene ir 7. Upemolle.

Silenės (lietuviškai būtų „Šilinė“) sričiai, sako, priderėjusi Mežamuižės (vok. Grenzhof) parapija.

Zagarės sritį dariusi Žagārės apylinkė, kurioje šandie gyvena lietuviai.

Duobenės srities ieško Duobės kalnų (vok. Dobelsberg) ir Klýkolių (Akmėnės par., netoli nuo Vegerių) apylinkėje, vadinasi, Vadaksties, Avyknės, Bžžrės ir Bėržės paupiuose.

Sparnenę randa Ylės, Didžiosios Aucės, Oryšų muižės (Arishof), Upės muižės (Bächhof) ir Bikstų apylinkėje.

Tervetenės sritisėjusi pagal Tervetės upę. Jai priklausiusios šios mūsų gadynės parapijos: Kalno muižė (Hofzumberge) ir Žalioji (Grünhof).

Duobelenės sritį dariusi Dúobelės (vok. Doblen) parapija.

Upmalos srities sienai nustatyti duoda medžiagos 1254 m. dokumentas, kuriame aprašyta žemės dalyba tarp arcivyskupo ir ordino. Tenai parašyta:

Prima itaque pars de Opemele est ex ista parte aquae, quae dicitur Semegallera (= *Lielupė*), versus Dunam usque ad rivulum, qui Memela (= *Nėnunas*, *Nemunėlis*, kuris ties Bauskė įteka Mūšon-Lielupėn), et per ascensum illius rivuli versus Dunam usque ad terminos Medene.

Secunda pars est, quae per ascensum Memelae, ex altera parte et per ascensum aquae Semegallera, inter Memelam et Semegallera, usque ad silvam, quae Vere dicitur, ascendendo aquam Semegallera ex utraque parte usque ad terminos terrarum *Opiten* (= *Upytė* netoli nuo Parnėžio) et Saulen (= Šiauliai). Hae siquidem duae partes archiepiscopo et successoribus suis perpetuo pertinebunt.

Tertia pars est a silva praedicta per descensum Semegallera usque ad finem lonquae insulae, quae Longum Holmen vulgariter appellatur; inter illas partes, quae sunt ex illa parte Semegallera, est divisio a flumine Semegallera subter silvam usque ad terram, que Plane dicitur, quae etiam pertinet ad superiorem partem, et ab illa terra usque ad viciniorem terram cultam, et haec particula erit fratribus domus Theutonicorum.

Pirmąją Upmalos srities dalį sudaro tos Mintaujės, Salgalės, Mežuotnės, Baūskės parapijų dalys, kurios riogso pagal dešinąjį Lielupės ir Nemunėlio krantą, taip pat ir ištisos šios parapijos : (Dálbė „vok. Dalbingen“?), Iekiava (la. Iēcuve), Lamberto muižė,

Cuodė, Senoji Saulė (vok. Altrahden), Barbelė (ir, gal būti, Vecmuižė „Neugut“?).

Antroji Upmalos dalis guli : a) tarp Nemunėlio ir Mūšės, ir b) ant kairiojo vakarinio Mūšos kranto nuo tos vietos, kuri riogso prieš girią (vardu *Vere* : la. *vēris* „grosser Wald“ U, BW 10923 var., 25 34065 var.), stovinčią ant dešinojo Mūšos kranto, ir traukiasi nuo čia abiem Mūšos krantams net iki Upytės ir Šiaulių srities ribai.

48. Iš šiandienykščių Lietuvos vietovių XIII amžiuje priderėta žiemgaliams Sidabrės (ties Joniškiu), Žagārės ir Raktuvės kalno (po Žagarė).

Iš 1254 m. dokumento žodžių reikia priskirti prie Žiėmgalos visą tą Lietuvos plotą tarp latvių tautos sienos ir tarp viso kairiojo Mūšės šono.

Vietų vardai rodo, kad šitame senosios Žiėmgalos plote lietuvių įsikurta labai senai, t. y. dar tuomet, kai žiemgalių kalba, kaip ir lietuvių, tebeturėjo *š*, *ž*, minkštuosius *k* ir *g* ir dvibalsį *in*.

Lietuvių visa šiandienykšte Pālatve įsikurta tarp žiemgalių dar tuomet, kai pastarieji tebeišardavo *Šeševė*, *Yslykis* (vietos šnekta *ysl'ėkš*), *Švėtė*, *Vegerė* (upė). Šiandie visus šituos vardus sulatvėję žiemgaliai jau ištaria *Seseve*, *Islācis*, *Svėte*, *Vedzere* (Kurmenės apylinkės upė RKr IV 110).

Jei lietuviai būtų atsidanginę Žiėmgalon vos tiktai apie 1200 metus, tai jie upėvardžius *Šeševė*, *Yslykis*, *Švėtė* ir *Vegerė* šiandie beišartytų **Sesevė*, **Yšlycis* (**Yslycis*), **Svėtė* ir **Vedžerė* (**Vedzerė*), nes tuo metu žiemgaliai su latviais, sėliais ir kuršiais jau senąjį *š* ir *ķ* (minkštąjį) buvo pavertę garsais *s* ir *c*.

Lietuvių atėjimo gdynėje į Žiėmgalą, kaip rodo lietuviškasis Žiėmgalos miesto vardas **Mitava* (XIII amžiaus dokumentas dar tebevadina *Mytowe* BG 133) „vok. Mitau, la. Jēlgava“, dar tebeturėta nosiniai dvibalsiai (*an*, *en*, *in*, *un* + consonans). Žiėmgalos lietuviai **Mitavą* dar ir šiandie tebevadina *Mintaują* (-jōs, gal. *Mintaują*). Taigi, *Mintaują* pirštu prikišamai rodo, kad prieš 1200 metus patys žiemgaliai savąjį miestą bus dar tebevadinę **Miņtava*. Del galūnių tuodu vardu gali būti palygintu su vietovardžiais : *Pienaują* (-jōs, *Pienaują*; upė) Kv, Rt || la. *Piņava*; lie. *Vilkaują* (Suvalkų žemės upė) || pr. *Vilkavō*, iš kur vok. (1289 m.) *Wilcow* (Gerullis Altpreuss. ON 202); rus. *Бобрѹя* (upė) || *бобрѡв* (adiectivum).

49. Vietų vardai rodo, kad lietuvių, braujantis Žiėmgalon, nesu-stota ties šiandienykšte Latvijos siena, bet jų persimesta ir ton Žiėmgalos dalin, kuri šiandie yra latviška.

Ištikimiausias lietuviškumo rodytojas Žiemgalai, kaip ir Latgalai bei Sėlai, yra vietovardžių priesaga *-iškis*.

Latviškojoje Žiemgalos dalyje *-iškis* yra paliudytas šiems Lietuvos pasienio valsčiams: 1) Ceraukstės vls. (Bauskės ap.) : *Purviški*¹; 2) Rundolės (vok. Ruhental, Bauskės ap.) vls.: *Purviški*; 3) Vilcės (Duobelės ap.) vls.: *Grabiški* (ar *Grāb*-?); 4) Sesevės (Duobelės ap.) vls.: *Vāveriški*, *Prauliški*, *Ribiški*, *Trebiški*; 5) Elejos (Duobelės ap.) vls.: *Vinkliški*, *Ziliški*, *Juostiški*, *Kaktiški*, *Ratiški*; 6) Vadaksties (Tukumo ap.) vls.: *Ezopiņķe*, *Smityņķe*; 7) Senosios Aucės (Tukumo ap.) vls.: *Leliņķu* (*Lēl*- ar *Liel*-?).

- 26 50. Be *-iškių*, turime latviškojoje Žiemgalos dalyje ir kitokių vietovardžių, dėl kurių lietuviškos kilmės negalima abejoti. Pavyzdžiui tesie šie vienasėdžių (la. māja) vardai : *Kanteikis* (Brandenburgos vls. Duobelės ap.), *Butkūnai* (čia ir šandie dar tebegyveną lietuviai), *Vėgėlis* (ar *Vygėlis*?), *Žybartas*, *Norūnas*, *Sirmantas*, *Čiobutas*, *Švėlnia*, *Jankūnas*, *Jonaitis*, *Kryžius* (Sesevės vls. Duobelės ap.), *Žebrys*, *Kaušelis*, *Kybartas*, *Mockaitis*, *Jasaitis* (Elejos vls. Duobelės ap.), *Zemaitis* (Grynvaldės vls. Bauskės ap.), *Valdeikis*, *Varbutas*, *Dveičiai*, *Ūžkurys*, *Počiūnas*, *Stačiūnas* (Ceraukstės vls. Bauskės ap.), *Nūmikai*² (čia dar ir šandie tebegyveną žemaičiai), *Butnoras* (Žvārdės vls. Kuldīngos ap.), *Aīgi* (netoli nuo Sen. Aucės), *Nārvaiši* „Norvaišiai“ (Vadaksties vls. Tukumo ap.) ir kt.

51. Latviški Žiemgalos vietovardžiai *Švitene* BW 14198, 1900, 1 var. ir *Žvārde* 12096, 12844 var. (J. Endzelīns „Dzimtenes Vēstnesis“ 1914 Nr. 151) rodo savo garsais, kad šitų mužių ištarmė yra pasisavinta nuo vietos lietuvių. Tikrieji latviai tiedvi muži vadiną *Švitene* U (lie. *Švitinys*) ir *Zvārde*.

52. Žiemgalos vietovardis *Dzirkanti* (Gesinde unter Keweln BG 109, Bielenstein Lett. Spr. I 325) rodo, kad lietuvių Aucės apylinkėje (į žiemius nuo Vegerių ir Ringių „vok. Ringen“) įsikurta dar prieš minkštojo *g* pavirtimą garsu *dz*.

Dzirkanti kilę yra iš lietuviško vietovardžio *Girkantaž*, praminto nuo jo įkūrėjo vardo *Girkantas*.

Girkantų pavirtimas *Dzirkantais* rodo, kad ir latviškojon Žiem-

¹ Tikrosios vardų ištarmės mano šaltiniai nepaduoda. Be nesiteiktų latviai man atsiųsti latviškai surašytus visus mano čia padėtuosius vietovardžius? Tuo jie suteiktų man ištikimos medžiagos lietuvių ir latvių tautos istorijai.

² Taip vadina Laižuvos miestelio ir pačių Numikių žemaičiai. Latviai Numikius vadina *Namiķi*.

galos dalin lietuvių įkelta koja dar prieš 1200 metus, t. y. dar už daugelio metų prieš vokiečių išikūrimą Rygoje.

Lietuvių ekspansijai į sėlių, Latgalos latvių, žiemgalių ir kuršių žemę bus užkirtę kelią vokiečiai ateiviai.

53. Vietų vardų liudijimui, kad ir latviškojoje Žiemgalos dalyje jau nuo senai esama išikūrusių lietuvių, pritaria ir kiti šaltiniai.

Paulius Einhorn'as 1649 metų rašte „Beschreibung der lettischen Nation“ (Scr. r. Liv. II 578) liudija, kad jo laikais tarp latvių gyvenę daug ir lietuvių Saldaūs ir Ežērės apylinkėje: im Frawen-Burgischen und Eserschen viel Litauer neben ihnen (= latvių) wohnen, welche zugleich Lettisch und Littauisch reden, ihren Gottesdienst aber in Lettischen Sprache verrichten.

Jei taip tebėra buvę dar pusėje XVII amžiaus, tai ir XIII amžiuje (BG 385) lietuviškasis elementas vargu galėjo būti tenai mažesnis; jis tuomet bus buvęs labiau pasistūmęs į šiaurę (plg. Skrūndos valsčiaus vietovardį Пеньшукe, t. y. *Pieniškė*).

54. Ežērės (la. Ezere) apylinkėje (BG 386) dar ir šandie tebegyveną lietuvių Jonių (Johannishof) ir Vadakstiės dvare, vadinasi, Žiemgalos srityje, vardu Duobenė.

Egluonà, pietinis Vadaksties intakas, 1253 metų dokumento liudijimu, pridera Žiemgalai. Ji įteka Vadakstin priešais Jonių muižę (Ringių par.).

27 Jonių muižės apylinkėje 1860 metuose dar tebegyvenę senelių, kurie vien tik lietuviškai temokėję. Tikybos jie buvę liuteriai.

Vadaksties dvare rodę Bylenšteiniui seną dokumentą, kuriame buvo parašyta, kad Vadaksties ponui esą padovanota 10 „littauische Gesinde“.

1889 metuose Bylenšteiniui pasakojęs valsčiaus seniūnas, Kùkorių vienasėdžio šeimnininkas, kuris apie tai girdėjęs iš savo senolio, kad Vadaksties dvaras, Bankaushof'as ir dalis Kevelės apylinkės dar tebebuvusi senolio laikais lietuviška.

Tas pats Einhorn'as, kuris 1621–1634 metais buvo Mežamuižės (Grenzhof) pastorium, liudija, kad jo gadynėje dar tebegyvenę lietuvių sąmišriui su latviais Mežamuižės ir Sesevės apylinkėje, ką patvirtina ir šiandienykščiai šio kampo vietovardžiai¹.

¹ [Straipsnis buvo išspausdintas ne visas (pabaigoje parašyta: bus daugiau). Likusios dalies rankraščio nėra. Gal čia priklauso p. 797–799 spausdinamas fragmentas, esąs Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 528? – Z.Z.].

XXXVII. ŠIS-TAS IŠ LIETUVIŲ IR INDOEUROPIEČIŲ SENOVĖS

[Tauta ir žodis II 1924 98—110]

98 1. Kad latvių kalba yra giminaitė lietuvių kalbai, gali lengvai įsitikinti kiekvienas lietuvis inteligentas, skaitydamas latviškas knygas arba vartydamas latvių kalbos gramatiką ir žodyną. Jis lengvai pastebi, kad latvių kalba turi daug bendra ne viename tikrai žodyne, bet ir gramatikoje. Jis mato daug panašumo linksniavime, asmenavime ir žodžių sudėstyme sakiniams (sintaksėje). Tą-pat lietuvis arba latvis inteligentas pastebi ir senovės prūsų kalbos paminkluose. Ir prūsų kalbos esama giminaitės lietuvių ir latvių kalbai.

Lietuvių, latvių ir prūsų kalbą mes vadiname *ąisčių* giminės kalbomis.

Iš pat pradžią senovėje *ąisčių* vardu bus buvusi vadinama tik-tai ta prūsų tautės dalis, kurią pirmąją prie Výslos žiočių ir Aisma-rių (Frisches Haff) pažino senasis pasaulis (Tacitas).

Mums *ąisčiai* yra lietuvių, latvių ir prūsų tautos protėviai.

2. *Ąisčiai* — ne iš kelmo išspirti. Jie turi sau giminaičių ir senojoje Europoje, ir senojoje Azijoje. *Ąisčių* Europos ir Azijos giminaičius moksle priimta vadinti indoeuropiečiais (vok. Indogermanen). Vadinasi, *ąisčiai* yra viena indoeuropiečių giminės šakų. Kitos šakos — šios: 1) slavėnai, kurių vaikai — lėnkai ir kašubai, išmirusieji palabėnai, sorbai, arba lužičėnai (Brandenburge ir Saksonijoje), čekai ir slovakai; sirbai (arba sirbai-chorvatai), slovencai, bulgarai; rusai su gudais ir ukrainiečiais; 2) arijai, kurių skiria dvi skilti : indai (indiečiai, jų raštų kalba sanskritu vadinama) ir iranietčiai; iranietčių kalbos — šios: avestos (zendo), persų, kurdu, afgų, balūčių, pamirietčių, osetų kalba; 3) armėniai; 4) albanai; 5) graikai; 6) italikai, kurių vaikai — lotynai, ōskai, umbrai; lo-

tytų kalbos vaikai — italai, provensalai, ispanai, portugalai, prancūzai, rumūnai; 7) keltai, kurių vaikai — senovės galai, airiai (yriai), kimbrai (velsiečiai), bretonai...; 8) germanai, kurių vaikai — gotai, norvegai, yslandiečiai, danai, švedai, vokiečiai, angliai...

Indoeuropiečių giminės, be mūsų 8 šakų, būta dar ir kitų. Tos kitosios šakos šandie dar nėra kaip reikiant ištirtos. Atskiromis šakomis skaitytinos yra tocharų (rytų ir šiaurės Turkestano srityse jų kalbai rasti raštai), trakų bei frigų, ir, gali būti, ilirų kalba.

Senovės skitų ir sarmatų pasirodė būta iraniečių.

3. Kad visos tos tautos, kurias šandie vadiname indoeuropiškėmis, yra kilusios iš vienos pirmykštės tautės, rodo jų kalba. Kad žilojoje senovėje indoeuropiečių tauta yra kalbėjusi viena kalba, rodo tai indoeuropiškųjų kalbų žodynas ir gramatika.

99 Kalbininkai, belygindami vienos kalbos žodyną arba gramatiką su kitų kalbų žodynu ir gramatika, yra aptikę, kad indoeuropiškųjų kalbų žodyne ir gramatikoje esama daug bendra. Indoeuropiškųjų kalbų žodyno ir gramatikos bendrumai rodo, kad tų kalbų ilgai-
niui išriedėta iš vienos kalbos, kurią kalbininkai praminė indoeuropiečių prokalbe.

4. Indoeuropiečių prokalbės suskilimo laikas šandie dar negali būti pažymėtas metais. Tiek tikrai težinome, kad XV amžiuje prieš m. e. indoeuropiečiai jau buvo suskilę atskiromis kalbomis.

Mažosios Azijos antrašai rodo (Ed. Meyer Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung XLII 20,25), kad arijų XV amžiuje prieš m. e. būta jau arijais ir garbinta dievai Mitras, Varunas ir Indras.

5. Arijai drauge su armeniais, senovės trakais bei frigais, albanais, slavėnais ir aisčiais sudaro rytinę indoeuropiškųjų kalbų giminės grupę, kurią paprastai vadina satėmine. Šita kalbų grupė turi sau vardą nuo iranėnų žodžio *satəm* (avestiškai), reiškiančio „šimtą“.

Vakarinę kalbų grupę, kurią sudaro graikai, italikai, keltai ir germanai, šandie kalbininkai vadina kentumine grupe nuo lotynų kalbos žodžio *centum* (skaitomo *kentum*) „šimtas“.

Kalbas belygindami, kalbiniškai aptiko, kad indoeuropiečių prokalbėje, prieš jos suskilimą dviem grupėm, būta dvejopo *k* ir *g* arba *gh*: vieno — minkšto (palatalis), o kito — kieto (velaris). Prokalbės gomuriniai *k* ir *g* bus buvę maždaug tokie, kaip ir lietuvių žodžiuose *kitas*, *kepti*, *girtas*, *gerti* (*k*, *g* — minkšti) ir *kalnas*, *kulnas*, *garbė*, *gurbti* (*k*, *g* — kieti).

Vakariniai indoeuropiečiai tuo prasikišo pro rytinius, kad ir minkštuosius gomurinius priebalsius pavertė kietais. Žiliosios senovės būseną tėra išlaikę tikrai rytiečiai. Indoeuropiečių prokalbės žodžiuose *ḱm̥tóm* „šimtas“, *ḱúnes* „šunes“ priebalsį *ḱ* minkštą tėra išlaikę indoeuropiečiai rytiečiai.

Kalbų istorija rodo, kad minkštasis *ḱ* neilgai tepalieka kas buvęs. Jis per pereininius laipsnius *t* — *tš* (*ḱ*) arba *tš* (*ḱ*) išvirsta pučiamuoju (spirans) priebalsiu *s* arba *š*. Iš minkštojo *g* per pereininius laipsnius *d'* — *d'ž* arba *d'ž* ilgainiui išrieda garsas *z* arba *ž*; la. *zinát*, lie. *žinóti*. Pereiginį laipsnį *d'ž* yra išlaikę senovės indai (sanskritas) : *á-jñātaḥ* (skaito *ád'žnātaḥ*) „nežinomas“ (plg. sl. *znati*).

6. XV amžiaus prieš m. e. vardai *-varzāna* (Ed. Meyer l. c. 18) ir *Mattiwaza* (l. c. 25) rodo, kad arijų kalboje jau antrame tūkstantyje metų prieš m. e. minkštojo sprogstamojo gomurinio *g* (ir *ḱ*) būta jau pavirtusio pučiamuoju (spirans) *ž* arba (*d'*) *ž* (ir *š* arba *š*).

Arijai nėra pirmąkart Azijos gyventojai. Jie Azijon yra atėję iš pietinės Rusijos, kuri šandie laikoma yra arijų protėvyne.

Metalinio kirvio vardas (skr. *paraçúḥ*) rodo, kad arijų ateita Azijon dar tuomet, kai arijai nebuvo dar turėję išimtinai ariškų ypatybių, t. y. *s*(*š*) iš *ḱ*, *a* iš *e*, *o*, *r* iš *l*.

Asirų-babiloniečių žodį **peleḱu* (paminkluose jis rašomas *pi-lakku*, sumeriškai *balag* „kirvis“), iš kurio graikai turi lytį *πέλεκυς*, pirmosiomis susidūrimo dienomis su asirais-babiloniečiais arijai irgi bus dar tarę **peleḱús*. Ir kai savi žodžiai *ḱm̥tóm*, *ḱwō* (kilm. *ḱunes*) pradėjo virsti lytimis *šatám* (*šatám*), *švā* (kilm. *šunas*), tuomet turėjo ir skolytinis žodis *peleḱús* pavirsti lytim *parašúš*.

100 7. Suomių-ugrų giminės kalbose randa kalbininkai ariškos kilmės žodžių, kurių garsai rodo, kad senų senovėje arijų tebeskirta garsas *a* nuo *e* ir *o* dar tuo metu, kuriuo indoeuropiečių prokalbės garsai *ḱ* ir *g* jau buvo pavirtę garsais *š*(*š*) ir *ž* (*d'ž*).

Sanskrito žodis *paraçúḥ* mums rodo, kad arijų susidurta su Babilonu anksčiau, nei su suomių-ugrų gimine, t. y. bent už 2000 (ar 2500) metų prieš m. e. ir dar tebeturint indoeuropiečių prokalbės vokalizmą ir konsonantizmą. Ir tik Azijoje begyvenant, jų kalboje teatsirasta išimtinai ariškų ypatybių.

8. Aukso atsiradimo gadinėje ir Europoje likusių indoeuropiečių rytiečių kalboje dar tebeturėta minkštasis (*ḱ* ir) *g*. Jų auksas tuomet vadinta žodžiais *gheltom* (iš čia la. *zēlts*), *gholtom* (iš čia sl. *zolto*, iš kur rus. *золото*, l. *zloto*) ir *ghltom* (iš čia germ. *gulfa-*, vok. *Gold*).

Su šiuo aukso vardu latviai, slavėnai ir germanai bus susipažinę prekybos keliu iš vieno kurio centro (arijų žemės; plg. skr. *hiraṇya-*, av. *zaranya-*, pers. *zer* „auksas“), indoeuropiečių prokalbei jau suskilus atskiromis kalbomis, bet dar tebeturint ir rytiečiams *k* ir *g* dar neišvirtusius garsais *s*(š), *z*(ž).

9. Indoeuropiečių tauta ir kalba yra akmens gadinės padaras.

Iki šiolei manoma buvo, kad indoeuropiečių susipažinta prokalbės suskilimo gadinėje su variu. Varis esąs vienatinis naugis, kurį pažinę indoeuropiečiai, ką rodąs, girdi, žodis skr. *áyas-*, av. *ayah-*, lot. *aes* (kilm. *aeris*), got. *aiz* (kilm. *aizis*, sva. *ēr*).

Vokiečiai varį vadina vardu *Kupfer*, kuris yra skolytinis žodis iš lot. *cuprum*, praminto nuo Kupro (gr. *Κύπρος*) salos. Kupro sala jau Džutmāso laikais (1515–1461 m. prieš m. e.) aprūpindavusi Aigiptą variu. Tos gadinės dokumentai Kupro salą vadina *Ajasja* (J. Pokorny KZ XLIX 128).

Kaip lot. *cuprum* turi vardą nuo Kupro salos, taip lygiai ir lot. *aes* — nuo *Ajasja* (skr. *áyas-*), senesniojo tos-pačios salos vardo.

Taigi, indoeuropiečių susipažinta su variu ir jo vardu **ajos* arba **ais* jau prokalbei suskilus ir jiems įsikūrus naujosiose sodybose. Prekybos keliu *Ajasios* salos varis pasiekia arijus, italikus, o per pastaruosius net ir germanus.

10. Tą gadinę, kurioje nėra dar buvę nei aisčių, nei slavėnų, nei arijų, nei kitų kurių indoeuropiškųjų tautų, bet tėra buvusi viena tikta tauta ir viena kalba, vadiname indoeuropiečių prokalbės gadinėje.

Prokalbe indoeuropiečiai yra kalbėję naujojoje akmens gadinėje. Prokalbės suskilimą tepastebime naugių gadinėje, kuriai netrukus, reikia tikėti, pasiseks suvokti ir apytikslės datos.

Indoeuropiškųjų kalbų žodyne galima rasti įnagių vardų, kurie dar ir šandie primena mums akmens gadinę. Slaviškasis peilio vardas *nožb* (< **nag(a)-*), iš kur turi pasiskoliję latviai sau žodį *nazis*, nėra atskirtinas nuo *tinago* vardo pr. *nagis*. Senovės vokiečių augš-taičių kalavijo arba peilio vardas *sahs* yra tas-pats žodis, kaip ir lotynų *saxum* „akmuo, uola“ (sva. *maz-sahs* „peilis“: *maz* „valgis“ + *saksa-* „saxum“). Senovės vokiečių augštaičių žodis *hamar* „kūjis, Hammer“ nėra atskirtinas nuo yslandėnų „uolos“ vardo *hamarr*.

101 11. Arijų tėvynės reikia ieškoti greta su suomių-ugrų tėvyne.

Kalba rodo, kad suomių protėvių nuo nebeatmenamų laikų būta kaimynais su arijaus. Ariškosios kilmės žodžių turi visos suomių-ugrų giminės kalbos: Baltijos pajūrio suomia (suomia, ėstai, lybiai, vepsiai, lapiai), Pavolgio suomia (mardviai, čeremisai), Permės

suomiai (zyrianai, votiakai) ir Uralo suomiai, arba ugrai (ostiakai, vogulai ir vengrai).

Ariškųjų santykių gadynėje visų suomių-ugrų tautų dar tebebūta tarp savęs kaimynais. Jeigu tuo metu ostiakai su vogulais būtų jau gyvenę anapus Uralo (Tobolsko gubernijoje), o suomiai — Suomijoje, zirianai — Viatkos, Vologdos, Archangelsko gubernijoje, tai vargu būtų tuo atveju ariški žodžiai patekę į sienomis nebesusisiekiančias kalbas.

Su arijų žodžiu *śatám* „šimtas“ turėjo suomiai-ugrai susipažinti dar tuomet, kai Baltijos pajūrio suomiai savo gyvenamojo ploto sienomis dar tebesusisiekė su Pavolgio suomiais (mardviais ir čere-misais), pastarieji — su Permės suomiais, o tie — su Uralo suomiais; plg. suom. *sata*, lap. *čuōhtē* (kilm. *čuōtē*) || md. *śada*, čer. *śūđō* || zir. *śo*, votj. *śu* || vog. *sāt*, ostj. *sāt*, vengr. *sáz* „šimtas“.

Tarp arijų ir suomių-ugrų prasidėta santykių dar tuomet, kai arijai dar tebeturėjo balsį *e*, neišvirtusį *a*. Sanskrito kalbos žodžiui *mā́kṣa-* „bitė“, avestos *mā́kṣi* „musia“ suomių-ugrų kalbose atliepia lytis *mekš-* su *e*, iš kur : suom. *mehiläinen*, md. *mekš*, *meš*, čer. *mū́kš*, *mū́xš*, vengr. *méh* „bitė“ (Wiklund MO I² 56). Sanskrito žodį *vajra-* „perkūno strėla“, avestos *vazra-* „kuoka“ suomių-ugrų kalboje atstoja lytis *vežra* (> *vežr* > *vežer*), iš kur lap. *vāčēr* „kūjis“, md. *vižir* „kirvis“¹.

Kūjį vadina suomiai vardu *vasara*, ėstai *vazar* (pietiečiai *vasar*) ir lybiai *vazār*. Vokalizmas rodo, kad suomių *vasara* yra daug jaunesnis skolinys, nekaip lapių *vāčēr*. Latvių *vesers* „kūjis, Schmiedehammer“ rodo, kad ir lybių bei ėstų protėvių, latvių išikraustymo gadynėje (VII—VIII amž.) į šių dienų Latviją, žodžio *vasara* vietoje dar tebeturėta senesnėji lytis *vesera*, kilusi iš suomių-ugrų prokalbės lyties *vežera* = lap. *vāčēr*, md. *vižir*.

12. Suomių-ugrų protėvynės šandie Azijoje (Altajaus kalnuose) niekas nebeieško (Szinnyei Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft 20). Vieni mano reikiant jos ieškoti pietų rytinėje Rusijos dalyje, o kiti — viduriniame Pauraly pagal Kamos upę ir jos intakus.

Senasis arijų ir suomių-ugrų Volgos vardas mums padeda tiksliau nustatyti šitų abiejų tautų protėvynę. *Rasā* Rigvedos gadynės indams yra labai garsi upė, per kurią esą sunku persikelti. Kaip šiandie rusams Volga yra močiutė (матушка), taip lygiai ir senovės

¹ Rašydamas šį straipsnį, dar nebuvau gavęs savo rankosna H. Jacobsohn'o „Arier und Ugrofinnen“ (Göttingen 1922. VIII+262 p. 8°). *Korektūros prierašas*.

indams *Rasā* yra *mātā mahī* „Rasa—didėji motyna“. Iranėnams *Rahā* (av. *Ranhā*) atrodo esanti plačiais krantais upė.

Iraniškąjį Volgos vardą *Rahā* yra mums išlaikęs geografą Ptolemajus sugraikintoje lytyje *Rhā*, sutrauktoje iš **Ra(h)ā*.

- 102 Iranėnų žodis *Rahā* (iš ariškos lyties **Rasā*) Pavolgio suomių kalboje turėjo pavirsti lytim **Ravā*, iš kurios šandie turi mardviai Volgai vardą *Rava* ir *Ravo*. Mardvių protėviai, neturėdami garso *h*, lygiai kaip ir *γ* (panašus į garsą, kurį turi rusai žodyje *бога*), pakeitė jį garsu *v*, kaip ir žodyje *pavas* „dievas, laimė, dalis“, pasiskolytame iš iranėnų kalbos žodžio *baγas* (iš kur av. *baγō*=skr. *bhāgaḥ*).

Taigi, Ptolemajiškis Volgos vardas *Rhā* drauge su mardviškuoju *Rava*, kilusiu iš iraniškosios lyties *Rahā*, rodo, kad ir arijų pasakinė „didėji močiutė“ yra *Rasā* irgi Volga¹.

13. Tiksliai pažymėti žemėlapy arijų ir suomių-ugrų protėvynė galima bus tikrai tuomet, kai Padonio ir Pavolgio vietų vardai bus kaip reikiant ištirti. Bet ir šandie tas jau aišku, kad arijų protėvynės reikia ieškoti pietų rytinėje Rusijoje abipusiai Volgos, tai yra ten, kur Herodoto laikais dar tebegyveno iranėnai skitai.

Suomiai-ugrai turėjo būti kaimynais arijams iš šiaurės pusės.

VI m. e. amžiuje pietinėje Rusijoje, kai į ją iš Valuinės ir Lenkų atsikraustė slavėnai, jie rado čia dar tebegyvenant iranėnus (sarmatų, alanų, skitų vardais pažįstamus). Tai rodo iraniškos kilmės upių vardai: *Дѣнѣстрѣ*, *Дѣнѣпрѣ*, *Донѣ*.

14. Toliau, kalba rodo, kad arijų būta ne tikrai kaimynais su suomišiais-ugrais, bet ir su slavėnais. Ne tiek tą rodo ariškos kilmės skoliniai (*бог* || md. *pavas*, iran. *baγas*; *сѣто* „šimtas“ || suom. *sata*, ariškai *šatam*; *монор* || čer. *tavár*, pers. *tabar* „kirvis“; *собака* || plg. pers. *saba*, mēdiškai *spaka*), kiek kalbos apraiškų bendrumas : arijai su slavėnais verčia *s* prie balsiu *š* po *i*, *u*, *r*, *k*. Iš tojo *š* vėliau slavėnų kalboje išriedėjo garsas *x*.

Indoeuropiečių žodžiuose *trisiū*, *snusā*, *w_{rsus}* ir *rēks_m* *s* pavirto *š* (iš kur slavėnų *x*) tiek slavėnų, tiek arijų kalboje: *мрѣхѣ* = skr. *trišu*; *чѣхѣ* (rus. *чоха*) = skr. *snušā*; *ѡрѣхѣ*, *рѣхѣ* (plg. skr. *áyāuk-šam* = gr. *ἔζευξα* iš šaknies *jeug-* „jungti“).

¹ Volgoje, senovės Rahoje, gyvenanti pasakinė (mythisch) žuvis *kara-*. Ji mums primena suomių-ugrų žuvies vardą suom. *kala*, čer. *kol*, vengr. *hal* „Fisch“. Gali būti, kad senovės iranėnų pasakinės žuvies vardas yra kilimo suomiškas: *kala* (H. Jacobsohn Arier und Ugrofinnen 241). *Korek-tūros prierašas*.

Iš *s* turi *š* ir aisčiai tikrai po *r* ir *k*: *viršūs, rakštis*. Po *i* ir *u* aisčiai griežtai skiriasi nuo slavėnų ir arijų; plg. lietuvių lytis *trisù* „we trzech“, *blusà* „блoхa“, *saišas* „сухъ“, *viesulas* „вихъръ“.

15. Ta fonetikos ypatybė yra atsiradusi dar tuo metu, kai arijai tebebuvo kaimynais slavėnams, o slavėnai — aisčiams. Palinkimo *s* virsti garsu *š* iš pradžią atsirasta toje indoeuropiečių prokalbės dalyje, iš kurios ilgainiui išriedėjo arijai. Vilnis, kuri nešė aisčiams per slavėnus garsą *š* iš *s*, aisčių žemėje, kurios būta toliau nei slavėnų žemės, žymiai susilpnėjo ir tepajėgė užlieti tikrai *r* ir *k* sritį. Srities *i* ir *u* toji vilnis nė nepalypstė.

16. Kalba rodo, kad arijų būta geografiškai artimesnių slavėnams, nekaip aisčiams.

Suomių-ugrų giminės daliai (Baltijos pajūrio ir Pavolgio suomiams) atskilus nuo Permės ir Uralo grupės, prasideda aisčių kalbos įtaka į pirmieji dvi suomių-ugrų giminės dali. Tai galėjo atsitikti tikrai tuomet, kai Baltijos pajūrio ir Pavolgio suomių protėviai iš pietų rytinės Rusijos pasitraukė gerokai į šiaurės vakarus ir tuo pasitraukimu galutinai geografiškai atsiskyrė nuo Permės ir Uralo suomių protėvių, palikusių dar kuriam laikui gyventi senojoje tėvynėje.

Aisčių protėviai su mardvių protėviais galėjo savo žemių sienomis susisiekti Smolensko gubernijoje Sožies paupy. Mardvių protėviai bus buvę aisčiams kaimynais iš rytų šalies.

Iš šiaurės aisčiai žemės sienomis turėjo susisiekti su Baltijos pajūrio suomiais (sómiais).

Aisčių susidurta atskirai su sómiais ir atskirai su mardvių (ir čeremisų) protėviais. Santykių su somais būta daug intensyvesnių nekaip su mardvių protėviais. Mardvių (ir čeremisų) kalba aistiškosios kilmės žodžių turi kelis kartus mažiau kaip somai.

Dauguma aistiškųjų mardvių (ir čeremisų) kalbos žodžių somams visai nėra pažįstama. Tai rodo, kad mardviai ir čeremisai šituos žodžius bus gavę ne per sómus, bet tiesiog iš aisčių.

Aistiškasis mardvių ir čeremisų kalbos elementas, kurio visai neturi somai (vadinas, suomia, éstai, lybiai ir lapiai), rodo, kad kitą kartą senovėje aisčių tautės gyventa labiau į **rytus**, o mardvių protėvių — labiau į vakarus.

Aisčiai už kelių ar, gal, net už keliolikos amžių prieš mūsų erą turėjo būti mardvių kaimynais kame-norint į rytus nuo šių dienų Lietuvos.

Gudo žemės vietų vardų studijos rodo, kad prieš slavėnų išikūrimą šitoje žemėje gyventa aisčių.

Vietų vardai lietuvių-latvių sodybas rytuose nuveda net iki per Smolensko guberniją tekančios Sožies upės krantų.

17. Su šiauriniais savo kaimynais somais aisčių kadai-kitkart susisiektą, kaip rodo vietų vardų studijos, Dauguvos ir Dniepro augštupyje.

Santykiai su somais bus prasidėję vis delto ne Dauguvos augštupyje, bet kur kitur. Kur jų prasidėta, man rodos, galim atsakymą išskaityti iš somiško marių ir ežero vardo : suom. *meri* „Meer“ ir *järvi* „See“.

Šiuodu vardu yra aistišku, kilusiu iš prolyčių *mari* ir *jauri* (Būgos Kalba ir senovė I 238, 240, 210); plg. lietuvių žodžius *mārios* ir *jūra* „Meer“ || *jūra* „Sumpf“. Tomis *jūrėmis*—*māriomis*, prie kurių susidurta aisčių su sómais, tegali būti tiktai šių dienų Pripeties balos (Bg¹⁰ 241), kurios, dar jų pakraščiais tebegyvenant aisčiams, slavėnams, germanams, keltams ir italikams (jau indoeuropiečių prokalbei suskilus tarmėmis), pradėjo sąsėti ir virsti *balomis*, ką patvirtina sva. žodis *meri* „Sumpf“ (Feist Kultur 232, Bg¹⁰ 232, 238) ir lietuvių *jūra* „Sumpf“.

18. Suomiškasis Pripeties marių vardas *meri* ir *järvi* rodo, kad į rytus nuo tų marių senovėje gyventa sómų, kurių vieta paskui, kai sómai buvo jau ištraukę į Padauguvį, patenka mardviams. Tuomet ir mardviai atsiduria aisčių kultūros įtakoje. Bet tos įtakos būta daug silpnesnės už įtaką į sómus.

104 19. Kad suomių-ugrai nuo senų senovės yra buvę indoeuropiečių kaimynai, rodo ne tiktai ariškos, iraniškos ir aistiškos kilmės žodžiai, suomių-ugrų kalbose randamieji, bet ir bendras abiem tom kalbų giminėm druskos vardas : suom. *suola*, md. *sal*, zir. *sol* „Salz“ || lot. *sal*, gr. ἄλς, sl. *solb*, la. *sàls* „Salz“. Druskos vardo geografija rodo, kad tų druskynų, iš kur gabenta druska, būta vakaruose.

Suomių-ugrai negalėjo druskos drauge su jos vardu (suom. *suola*) gauti iš pietų rytinės Europos, nes tyrų (stepių) gyventojai arijai, būdami galvijų veisėjais, druskos buvo nereikalingi. Del to arijai druskos vardo *sal(s)* visai nepažįsta. **Salies* vardą tepažįsta tiktai tos indoeuropiečių taūtos, kurios šiandie ir senovėje yra gyvenusios į vakarus nuo arijų, būtent: slavėnai (rus. *солъ*, l. *sol*), aisčiai (pr. *sal*, la. *sàls*), armeniai (*al*), graikai (ἄλς), italikai (lot. *sal*, umbr. *salu* „salem“), keltai (s. air. *salann*, kimr. *halan*) ir germanai (got. *salt*, vok. *Salz*).

Heterokliziškasis *salies* linksniavimas (J. Schmidt Pluralbild. 182, 253; H. Petersson Studien über die idg. Heteroklisie 3) rodo,

kad šito druskos vardo esama žilosios senovės liekanos. Ji turėjo būti pažįstama jau tuomet, kai visi indoeuropiečiai savo žemių sienomis dar susisiekė.

Vardas, atsiradęs viename plote, prekybos keliu turėjo patekti ir į kitų kaimynų žemes. Indoeuropiškojo (ledinės) druskos vardo *sal-* tėvynė, man rodos, yra Karpatai, iš kur jos vardas drauge su pačia preke paplito ne tikrai tarp indoeuropiečių, bet ir tarp jų kaimynų suomių-ugrų.

Suomiškojo žodžio balsis *uo* (*suola*) sutinka su latviškojo žodžio *sāls* (kamienas *sāli-*) balsiu *ā*; plg. suom. *tuohi* „tošis“ = la. *tāss*, suom. *vuohi* „ožys“ = la. *āzis*, suom. *vuota* „oda“ = la. *āda*. Iš balsio galima spėti, kad suomiams - ugrams Karpatų druskos bus atvežę senovės aisčių prekijai¹.

Suomių kalbos lytis *suola* gali būti aistiškosios lyties **sālan* arba **sāla* (*-a* iš ide. *-od*) (nom. sing. neutr.) vaikas (lietuviškai būtų šiandie **solas*, kilm. **solo*); plg. suom. *kela* „lanktis“ = pr. *kelan* „ratas (t. y. lankas)“, suom. *silta* „tiltas“ = aist. *tiltan* (nom. sing. neutr.)².

105 20. Indoeuropiškosios kilmės suomių-ugrų žodžiai, kaip matom, rodo, kad senovėje būta arijų kaimynais su visos suomių-ugrų gimi-

¹ Suom. *porsas*, md. *pur'hts*, *pyr'hts(ez)* (mokša), *pur'ts*, *pur'sez*, *purt-sos* (erzia) „paršelis, Ferkel“, zir. *porš*, *poryš*, votj. *parš*, *pariš*, vog. *pūrys*, *pōres*, *poreš*, ostj. *pōrōs*, *pūrōš* „kiaulė, Schwein“ irgi turi būti aistiškos kilmės žodis: lie. *paršas*, pr. *parstian* „Ferkel“ || sl. *porse* (rus. *ноporca*, l. *prosię*, sirb., bulg., č. *prase*), lot. *porcus*, air. *orc*, sva. *far(a)h*. Prekybos keliu iš aisčių žemės *paršas* per mardvius galėjo lengvai nukeliauti net pas Permes ir Uralo suomių. Kiaulių veisimo centras, kaip rodo *paršo* žodžio geografija, yra buvęs ne rytuose, bet v a k a r u o s e. Del to suomių-ugrai negalėjo gauti *paršo* iš skitų (H. Jacobsohn *Arier und Ugrofinnen* 136, 137), kurie, aiškiu Hërodoto liudijimu, kaulių visai nelaikę. *Paršo* ir **solo* (suom. *suola*...) „druskos“ tolina kelione nėra ko nustepti, nes tuodu daiktu yra labai svarbiu žmogaus gyvenime. Kiti aistiškos kilmės žodžiai Rytuose yra pasiekę mardvius ir čeremisius. Kiaulei (*paršui*) ir druskai (la. *sāls*) iš aisčių žemės jau patekus mardvių ir čeremisų žemėn, nebesunku buvo iš čia su prekijais atsidurti ir pas savo tolimesnius kaimynus. *Korektūros prierašas*.

² Daiktinės gimtys (neutr.) galūnės *-an* (pr. *piuclan* „pjuklas“, *assaran* „ežeras“) vietoje latvių ir lietuvių protėviai bus vartoję *-a* (iš ide. *-od*), gavę ją per būdvardžius (*māža*, *sveika*) iš įvardžių (lot. *quod*, *illud*, *istud*, gr. τὸ). Vardininkas **tiltan* (lot. *bellum*, *bonum*, gr. ζυγόν) lietuvių-latvių prokalbėje buvo pavirtęs lytim **tilta* (iš čia suom. *silta*). Taip daiktinės gimtys vardininko galūnę aiškina aistiškos kilmės žodžiams, patekusiems suomių kalbon, dr. E. Nieminen'as. *Korektūros prierašas* 1923.XI. 21.

nės protėviais, o aisčių — su somais ir mardvių protėviais, jau atskilusiais nuo somų.

Iš tų tautų santykių patiriame, kad aisčių žemė negalėjo sienomis susisiekti su arijų žeme, nes jų tarpe gyveno suomiai-ugrai.

Tokį-pat vėizdą piešia mums ir indoeuropieškųjų kalbų lyginamoji gramatika. Ir jos duomenimis, aisčių negalima laikyti arijų kaimynais.

Lyginamoji gramatika rodo, kad tarp aisčių ir arijų senovėje gyventa slavėnų.

21. Aisčiai, slavėnai ir arijai yra rytinės indoeuropiečių grupės nariai. Iš tų trijų rytiečių gyventa aisčių į šiaurę, o arijų į pietus (pietų rytus) nuo slavėnų.

Iš vakarinės indoeuropiečių grupės narių — germanų, keltų, italikų ir graikų, kalbos liudijimu, germanų gyventa prokalbės gadynėje į šiaurę nuo keltų, o italikų ir graikų — į pietus nuo keltų.

Kalbos ypatybės rodo, kad keltų ir italikų būta prokalbės gadynėje gana ilgai kaimynais.

Prokalbės gadynėje vakarinės grupės šiaurinio nario — germanų būta kaimynu su rytinės grupės šiauriniu nariu — aisčiais, ką rodo kai-kurios kalbės ypatybės, bendros abiem kalbom.

22. Aisčių ir slavėnų kalbės bendrenybės rodo mums, kad tų dviejų tautų būta tarp savęs kaimynais daug ilgiau, nei slavėnų su arijais. Tikrai žinome, kad arijai nebesusisiečia žemės sienomis su slavėnais nuo 2000 metų, nes istorija dalį arijų randa begyvenančią Azijoje jau XV amžiuje prieš m. e., o iš nauja jie su arijais tesusiduria vos tik VI amžiuje, kada slavėnai ištraukia iš Valuinės ir Lenkų žemės į pietinę Rusiją.

Kai arijai (iranėnų šakos pavidale) tebegyveno žemutiniame Pavolgyje, o tai turėjo būti dar prieš XV amžių prieš m. e., aisčiai su slavėnais, be abejo, bus dar tebesėdėję prie Pripeties jūrių-marių, prie kurių, kaip rodo *mārių* vardas, be rytiečių — aisčių ir slavėnų, sėdėta dar ir vakariečių indoeuropėnų — germanų, keltų ir italikų.

23. Pripeties marių pakraščiai yra penkioms indoeuropiečių giminės šakoms protėvynė. Tos marios-balos bus paskubinę indoeuropiečių prokalbės suskilimą atskiomis tarmėmis.

Kuriame žemės plote yra susidariusi indoeuropiečių tauta ir jų prokalbė, sunku ką tikra pasakyti. Bet tas man aišku ir tikra, kad indoeuropiečių prokalbei suskilti yra daug padėjusios marios, kuriomis tegali būti tiktai šių dienų Pripeties balos. Nei Baltijos,

nei Juodosios marios negali būti indoeuropiečių *mari*, nes jos nėra pavirtusios balomis (*jaura* || *jūra*).

Jei indoeuropiečiai žodžiu *mari* būtų vadinę Juodąsias marias, tai tą vardą būtų išlaikę arijai, graikai, armeniai, o ne šiaurės tautos — slavėnai, aisčiai, germanai, keltai ir italikai.

24. Indoeuropiečių prokalbė yra naujosios akmens gdynės padaras. Naugių gdynėje jau galime išžiūrėti indoeuropiečių suskilimą dviem dalim: rytine su *k*, *g(h)* ir vakarine su *k*, *g(h)* jau suketėjusiais.

106 Prokalbės gdynėje indoeuropiečiai prie marių dar negyvena. *Marių* vardas teatsiranda tik prokalbei suskilus ir, gali būti, arijams jau ištraukus į Aziją, o graikams pakrypus pietų link.

Mari — Pripeties balų vardas — gauna „marių“ reikšmę tikrai tose kalbose, kurių protėviai yra gyvenę visu šiuo pamariu, t. y. aisčiai, slavėnai, italikai, keltai ir germanai.

Tą penkių indoeuropiečių giminės šakų *mari* ir aisčių *jauri* (ide. *euri*) kiek vėliau pasiekia somai ties aisčių teritorija ir tas marias ima vadinti aistiškais vardais *meri* ir *jārvi*¹.

25. Kalba rodo, kad iš visų penkių Pamario gyventojų esama kalbiškai tarp savęs artimiausių aisčių ir slavėnų, o paskui — italikų ir keltų.

Kalbos bendrenybės rodo, kad aisčių būta kaimynais su slavėnais daug ilgiau, nei italikų su keltais.

Pripeties Pamario vietų vardai rodo, kad aisčių gyventa į šiaurės rytus, o slavėnų — į pietus nuo Pripeties upės.

Nuo tos gdynės, kai aisčiai atsidadūrė vienoje, o slavėnai kitoje marių pusėje, turėjo atsirasti ir vienoje, ir kitoje kalboje nemaža skirtumų.

Aisčių žemę nuo slavėnų be nebus tik atskyrę somai, kada jie, traukdami nuo savo brolių mardvių į Pābaltę, buvo atsidadūrę pas Pripeties marias?

Kurį laiko tarpą ir germanai bus buvę artimi Pamario aisčių ir slavėnų kaimynai, ką rodo, pvz., vienoda daugiskaitos naudininko galūnė: *vilkāmus* > *vilkāms* || sl. *volkomŏ* || got. *wulfam*. Galūnės *-m* naudininkui nė viena kita kalba nevartoja.

¹ Be Baltijos suomių, *jaurq* (*jārvi*) pažįsta dar ir Volgos suomia — mardviai (*jer'k'e*) ir čeremisai (*jār* „ežeras“). Suomių-ugrų „ežero“ vardas *jārvi* gali ir neturėti nieko bendro su *jūra* ir *jaura*. Lai taria savo žodį „suomougristos“! *Korekiūros prierašas*.

Iš kalbos toliau matome, kad aisčių kaimynai germanai yra buvę senovėje kaimynais su keltais, o keltai — su italikais.

Pasirodo, italikų ilgiau gyventa krūvoje su keltais, nekaip keltų su germanais.

26. Kiti kalbininkai tiki, kad kalbos bendrenybės, kurių turi gana daug aisčių ir slavėnų kalba, rodančios aisčius ir slavėnus turėjus dar ir atskirą prokalbę po indoeuropiškiosios. Tuo aš netikiu, nes nerandu nė vieno kalbos fakto, kuris būtinai verstų mus pripažinti tariamąją aisčių-slavėnų prokalbę.

Visos aisčių ir slavėnų kalbos bendrenybės terodo tikrai tiek, kad aisčių gyvenama kaimynais su slavėnais nuo nebeatmenamų laikų, t. y. nuo indoeuropiškiosios gadynės.

Kaimynų kalbos, net ir nebūdamos tarp savęs giminaitės, dažnai turi bendrų fonetikos ypatybių: mat, jos, iš vieno centro išėjusios, tarsi vilnys gali užlieti ir kaimynų kalbos visą plotą arba dalį.

Fonetikos ypatybė *rs* ir *ks* versti junginiu *rs* ir *ks*, atsiradusi viename rytiečių indoeuropėnų centre, ilgainiui išgalėjo visame trijų artimų kaimynų plote, būtent — arijų, slavėnų ir aisčių. Bet fonetikos ypatybė tą patį *s* versti garsu *š* po balsių *i* ir *u* trečiojo kaimyno — aisčių — nebeužkliudė.

107 Junginio *rs* ir *ks* išvirtimu *rs* (*viršus, vežsis*) ir *ks* (*mākstys, lakšta* „lakta“) kai-kurie kalbininkai nori paremti aisčių-slavėnų prokalbės buvimą. Kadangi iš *is* (*visas, viesulas*), *us* (*musia, ausis, sausas*) aisčių kalboje nepasidarė *iš*, *uš*, tai ir *rs* su *ks* negali būti stiebu ir pėstapu, remiančiu tariamąją prokalbę. Iš priebalsio *s* atsirasta *š* ne vienų aisčių ir slavėnų, bet ir arijų kalboje.

27. Kiekvienos kalbės žodis kalbininkui istorininkui yra istorijos dokumentas, duodąs šviesos senovės laikams nušviesti. Kalbos žodynas jam atstoja geriausią archyvą. Žodynas dažnai duoda daugiau istorijos žinių, nekaip kitas archyvas.

Kaip indoeuropiečių gyventa prokalbės gadynėje, t. y. maždaug bent prieš penkis tūkstančius metų pirma mūsų, šandie tegali mums pasakyti vien tik indoeuropiškųjų kalbų žodynas. Nemaža šviesos galėtų duoti ir archeologija, jei būtų jau surasta indoeuropiečių protėvynės žemė ir nusmaigyta jos riba.

Kiaušai ir kiti kaulai drauge su indų šukėmis ir įnagiais tegali parodyti tikrai kultūros laipsnį, bet ne tautystę ir kalbą. Vieni šuns kaulai, kurių aiškę randa archeologai jau akmens gadynėje, be jo vardo visai nerodo, kad šuo prokalbės gadynėje būtų jau buvęs indoeuropiečio draugas. Vien tikrai iš to, kad šunį bevėik visi indo-

europiečiai, būtent — aisčiai (*šuo*, *šuni*, la. *suns*, pr. *sunis*), arijai (skr. *çvā*, kilm. *çúnaḥ*, av. *spā*, kilm. *suno*), graikai (*κύων*, kilm. *κυνός*), keltaĩ (air. *cū*, kilm. *con*, korn., bret. *ki*), germanai (got. *hunds*, vok. *Hund*) ir armeniai (*šun*), vadina tuo patim vardu, išeina, kad šunies indoeuropiečiui būta gerai pažįstamo, nes jam turėta jau vardas, būtent — *kuwōn* arba *kwōn*, kilm. *kunés* arba *kunós* (su palataliu *k*).

Skaitvardį *šimtas* vadina bendru vardu aisčiai (*šimtas*, la. *slēmts*, pr. *tū-simtons* „tūkstančius“), arijai (skr. *çatām*, av. *satəm*; slavėnų *stō* — iraniškos kilmės žodis), germanai (got. *hund*, vok. *Hundert*), keltaĩ (s. air. *cét*, kimr. *can*), italikai (lot. *centum*), graikai (*ἑκατόν*) ir tocharai (*kant*). Tasai faktas rodo, kad indoeuropiečių iki šimtui mokėta suskaiityti ir jam jau turėta tam tikras vardas, būtent — *kamóm*.

28. Šuns ir šimto pavyzdys rodo, kad šios dienės indoeuropiškųjų kalbų žodynas turi tokios mėdžiagos, kuria remdamos, kalbininkas istorininkas gali papasakoti mums ši-tą iš indoeuropiečių kultūros istorijos.

Ar *šuns* ir *šimto* vardą indoeuropiečių protautės ainiai yra paveldėję iš dar nesuskilusios atskiromis tarmėmis prokalbės, ar jis yra jau suskilusiosios prokalbės padaras, sunku dar dabar kas tikra pasakyti. Abudu tuodu vardu galėjo atsirasti ir gadynėje, tuoju išstojusioje po prokalbės suskilimui, tai yra vienalypei kalbai patapus dvilype (*centum* — *satəm*), o paskui net ir daugialype.

Kolei prokalbės tarmės susisiekė savo teritorijos ribomis, tolei galėjo žodis, atsiradęs vienoje vietoje, tarmių bendravimo keliu paplisti po visas arba dalį tarmių.

Metallų gadynėje, kaip jau esame matę kalbėdami apie žodžius la. *zēlts* || sl. *zolto* || germ. *gulfa-* ir skr. *paraçúh* || gr. *πέλεχυς*, indoeuropiečių jau būta suskilusių dviem tarmėm — satėmine ir kentumine.

108 Maža dar to. Satėminės tarmės nario arijų tuomet jau būta nukeliausių Azijon.

Sidabro vardą *arg-* nuo Kaukazo (*arcu*) ar Ponto tautų gauna ta dalis indoeuropiečių, kuri, suskilus prokalbei, buvo jau ištraukus iš protėvynės ir susisiekusi su tomis šalimis, t. y. arijai (skr. *rajatām*, av. *ərəzata-*), armeniai (*arcath*) ir graikai (*ἄργυρος*). Italikai (lot. *argentum*, osk. *aragetud* „argento“) ir keltaĩ (air. *argat*, kimr. *ariant*, korn. *argant*) sidabro vardą bus gavę prekybos keliu per nežinomas mums tarpininkus. Sidabro vardo *arg* paplista tarp arijų, armenių, graikų, italikų ir keltų iš vieno kultūros centro dar prieš palatalio *g* pavirtimą spirantu *z* arba afrikata *dž* arijų kalboje ir *dz* (iš kur vė-

liau c) armenių kalboje. Visų tų tautų būta tuomet Mažosios Azijos įtakoje. Toje-pat įtakoje tų tautų būta ir vario gadynėje, ką rodo jo vardas, kilusis iš senojo Kupro salos vardo *Ajasja* : skr. *ayas-*, lot. *aes*, got. *aiz*.

Germanų, kurių sidabro gadynėje priderėta nuo šiaurinio sidabro kultūros centro, kiek anksčiau, t. y. vario gadynėje, gyventa pietinio kultūros centro (Pontas) sūkuryje. Tai galėjo atsitikti tiktai dėl to, kad tuomet germanai buvo patekę keltų įtakon. Germanai *ais's*ą „varį“ iš Kupro salos galėjo gauti per artimuosius savo kaimynus keltus.

Sidabro gadynėje germanai turėjo pasitraukti nuo keltų ir patekti šiaurinio kultūros centro sūkurin.

29. Vario, sidabro ir aukso vardai rodo mums, kad ne kiekvienas žodis, kurį didesnis ar mažesnis indoeuropiečių skaičius pažiūsta, yra prokalbės palaikas.

Mūsų metalų vardai, kad ir turi visas prokalbės gadynei pritingamas garsų ypatybes, vis dėlto nėra jie indoeuropiečių prokalbės padaras. Visi tie vardai tėra atsiradę vienam-kuriam kampe, kur paties metalo būta žemės viduriuose ir kur jis visupirma pradėta lieti ir kalti. Iš čia vardas drauge su preke galėjo apvažiuoti per visą apylinkę, bendraujančią su to ar kito metalo kalimo centru.

Taigi, indoeuropiečių kalbose esama žodžių, kurie, turėdami visas prokalbės garsų ypatybes, vis dėlto nėra indoeuropiečių prokalbės padaras; pvz., skr.: *paraçúh* || gr. *πέλεκυς*, la. *zēlts* || vok. *Gold*, lot. *argentum* || arm. *arcat*, av. *ərəzatat*. Tatai mums reikia atminti visuomet, kai tenka spręsti apie bet-kurį indoeuropiečių kultūros dalykėlį iš pačių žodžių, kad ir turinčių prokalbės gadynės garsų ypatybes.

Žodžio lot. *rēx* (*rēgis*) || kelt. *rīks* (air. *rí*, kilm. *rīg*) || skr. *rāj-* „karalius“ (*rāšfi* „yra karalius, valdo“) garsai turi visas prokalbės gadynės garsų ypatybes, betgi, nežiūrint to, perdrąsu būtų tvirtinti esant žodį **rēks* (kilm. *rēge/os*) „karalius“ indoeuropiečių prokalbės padaru. Jei germanų *rīks* yra skolinys iš keltų kalbos, tai kas galį būti tikras, kad keltų ir lotynų žodis nėra skolinys iš kurios-norint senovės laikų kaimynų kalbės?

Iš žodžio *rēg-* geografijos man tiek tėra aišku, kad po prokalbės suskilimui kurį laiką arijų geografiškai dar susisiektą su keltų bei italikų protėviais ir tuo metu, atsiradus vienur karaliaus institūtui, jo pereita drauge su vardu ir kitur pas artimuosius savo kaimynus, žemės ribomis susisiekančius.

30. Taigi, ne visi žodžiai, kuriuos vartoja ne tikrai dvi, bet ir **ben** kelios kalbos, yra indoeuropiečių prokalbės palikimas. Kitaip sakant, indoeuropiečių kalbose yra žodžių, darytų ne tikrai **prieš** prokalbės suskilimo gadyne, bet ir **po** jai.

Tiedvi žodžių rūši nėra lengva nuo viena kitos atskirti. Kai bus įrodyta, kad indoeuropiečių senų senovėje būta giminaičių semitams, suomiams-ugrams ar kitai kuriai kalbų grupei, tuomet galima bus tai padaryti.

Šiandie indoeuropiškųjų kalbų lyginamoji gramatika teduoda šviesos tik tai gadynei, kurioje indoeuropiečiai buvo jau suskilę atskiromis tarmėmis.

Lyginamoji gramatika turi reikalo su indoeuropiečių tautės tarmėmis, vadinasi, su jos dijalektologija. Kokia yra buvusi pati indoeuropiečių tautos prokalbė dar nesuskilusi tarmėmis, ne ką tepasako indoeuropiškųjų kalbų lyginamoji gramatika.

Indoeuropiečių prokalbei duotų šviesos kita tokia-pat prokalbė, jei ji pasisektų mums surasti, pvz., semitų, suomių-ugrų prokalbėje. Tosios indoeuropiečių prokalbės, kurią mes surandame betyrinėdami jos dijalektologiją, nė nepriderėtų vadinti prokalbe. Jai labiau pritiktų indoeuropiškųjų **protarmių** vardas. Pačios prokalbės ir jos tarmių su visais išgaliais negalime atstatyti (rekonstruoti).

Šių dienų lyginamoji gramatika teparodo tik tai, kas yra beįdra visoms tarmėms ir kuo kiekviena skiriasi nuo kitų.

31. Indoeuropiškųjų **protarmių** lyginamoji gramatika rodo, kad visų tarmių, kurios mums gerai pažįstamos, daiktavardžių ir būdvardžių vienaskaitos vardininkui (kamienai *o-*, *i-*, *u-*) vartota tapati galūnė, būtent *-s* : skr. *vṛkas* || lie. *vilkas* || gr. *λύκος* || lot. *lupus* || got. *wulfs*. Iš to fakto daroma yra išvada, kad ir prokalbėje, nesuskilusioje dar tarmėmis, garso *s* būta vardininko galūnė. Bet įvardžiai, kurie visose pasaulio kalbose turi daug žilosios senovės žymių, rodo, kad prokalbėje vardininkas veikiausia daryta be *s*; plg. skr. *sá*, gr. *ὁ*, got. *sa* „der, pranc. *le*“.

Galūnės *-s* klausymas galutinai tegalima bus išspręsti tuomet, kai indoeuropiškiosios protarmės bus išvestos iš vienos bendros prokalbės. Tai bus galima tuomet, kai bus įrodyta, kad indoeuropiečių esama vienės kilmės su kita-kuria pasaulio kalbų grupe.

32. Vienu lietuvių, latvių ir prūsų kalbos duomenių neužtenka aiškių prokalbės rekonstrukcijai dar prieš jos suskilimą tarmėmis. Iš to, kad lietuviai, latviai ir prūsai vadina vienodais vardais, pvz., lokį (la. *lācis*, pr. *clokis*, *tlokis*), lubas (la. *luba*, pr. *lubbo*), perkūną

(la. *pērkūns*, pr. *percunis*), dar neišsina, kad žodžiai *lokys*, *lubos* ir *perkūnas* būtų aisčių prokalbės, dar nesuskilusios tarmėmis, padaras. Bet iš to, kad aisčiai yra giminaičiai kitoms indoeuropiečių giminės kalboms, dažnai galime pasakyti, jog tie ar kiti žodžiai arba lytys yra atsiradę dar prieš aisčių prokalbės suskilimą tarmėmis.

Aistiškųjų kalbų istorijoje yra buvusi tokia gadyinė, kurioje dar nebuvo žymu lietuvių, latvių ir prūsų kalbos ypatybių. Ta gadyinė — tai aisčių prokalbės gadyinė, kuri siekia indoeuropiečių prokalbės suskilimo laikų. Kai indoeuropiečių prokalbė suskilo tarmėmis, tai tarp tų tarmių viena turėjo būti aistiška.

Aistiškajai indoeuropiečių prokalbės tarnei įgavus daugiau kalbėtojų ir jiems užėmus platesnius žemės plótus, turėjo prasidėti aisčių kalbos (prokalbės) diferencijacija, privedusi prie aisčių kalbos suskilimo dviem tarmėm — 1) lietuvių-latvių ir 2) prūsų.

33. Del to, kad aistiškosios kalbos yra išriedėjusios iš vienės indoeuropiečių prokalbės tarmių, kurių ne vienės kalba šiaandiesiems pažįstama, galime dažnai pasakyti, kuris lietuvių, latvių ar prūsų kalbos žodis arba lytis yra paveldėta iš aisčių prokalbės, dar nesuskilusios tarmėmis, kuris aisčių pačių pasidarytas jau po suskilimui.

Mūsų žodžiai *dižvas*, *sūnūs*, *šlaunīs*, *rātas* nėra tarmėmis suskilusių aisčių padaras, nes tų žodžių jau būta vartojamų indoeuropiečių prokalbės suskilimo gadyinėje, ką rōdo: 1) s. isl. *tívar* „dievai“, air. *día* „dievas“, lot. *deus*, skr. *devādā*; 2) sl. *сынъ*, skr. *sūnūh* || got. *sunus*; 3) s. isl. *hlaut*, lot. *clūnis*, kimr. *clūn*, skr. *çróhi* „Hūfte“.

XXXVIII. SMULKŪS STRAIPSNIAI, SPAUSDINTI „TAUTOJE IR ŽODYJE“

1. Dvina

I 92 Dauguvės upę gudai vadina *Двина*. Iš „Kalbos ir senovės“ (I dalis, Kaunas 1922) jau žinome, kad upėvardžio *Двина* slavėnų įsikūrimo gadynėje (VI m. e. amžiuje) Dauguvos augštupio pakraščiais būta ištariamo *Dveinā* (p. 128, 249) ir kad tasai vardas slavėnų atsinešta su savim iš senosios tėvynės, vadinasi, iš anapus Pripeties (p. 249). Iš senosios tėvynės upėvardį *Dveinā* (šiandie *Двина*) slavėnai yra atsinešę ne tiktai į aisčių, bet ir į germanų žemę. Aistiškoji *Двина* — tai mūsų Dauguvà, o germaniškoji — tai Poznaniaus žemės *Dźwina*. Trečia *Dvina* teka per Černigovo guberniją (П. А. Маши-таков Список рек Днепровского бассейна. С.-Петербург 1913, стр. 210).

2. Lydų kalba

Mažosios Azijos senieji lydai mūsų dr. Basanavičiui yra artimiausieji lietuvių giminaičiai. Lydų kalbos žodyno liekanas (Lietuvių tauta III 55—60) jis veltui stengiasi išaiškinti aisčių giminės kalbų žodynu.

„Kalboje ir senovėje“ (I p. IX—XI) esme jau matę, kad Basanavičiaus trakai ir frigai, nebūdami aisčiais, vadinasi, lietuvių giminaičiais, yra vis delto indoeuropiečių šeimos nariai. Apie senovės lydus net ir to negalima pasakyti. Lydai nėra net ir indoeuropiečiai. Kad lydų kalba neturi nieko bendra su lietuvių, latvių ir prūsų kalba, gali kiekvienas aiškiai išvysti, perskaitęs šį lydų kalbos tekstą (laidotuvių poėmą):

1. est mruvaad Saristrošū Šfarvad aštrkoū || 2. vānñās viqś areū
kañaredkmś iskoś || 3. aciś hidad savć vratuū aršñānsrś kasnod || 4.

kšbūtaūkš atrgolū tafaau fabaūkol || 5. avkač žtamčuveidmaš varedtaū šfatos || 6. kotaš qat hedkñad qfišad isaaūal umčod || 7. Saristrošū Srkastuš Katovalis šuūoš || 8. datrošis haūmūad his labiānal atroki || 9. Šfardak Artimuū dāč qahrlaū aštrkoū || 10. fakiñ est inal adalū aksaakmū iskod || 11. vāññakt eščac ifrol his fakorfid katofn || 12. buk mruvaau fakmūatač viššis vaarš nid kantrod (Littmann Lydian Inscriptions 1916).

3. Lietuvių trobesiai S. Daukanto aprašymu

Dar ir šandie galima Lietuvoje vienur kitur užtikti senovinių trobesių, kurių gyvenimo dienos jau suskaitytos. Jie gali pražūti senumu arba gaisru. Mes privalome jau šandie pasirūpinti, kad šitie mūsų kultūros paminklai neprazūtų istorijai. O jie nebus pražuvę istorijai, kada mes visiems tiems trobesiams pasidarysime planus, fotografiškas nuotraukas (atvaizdus) ir juos su visais išgaliais ir smulkmenomis aprašysime. Aprašymo, planavimo ir fotografovimo darbą privalytų atlikti mūsų kunigai, mokytojai ir kiti sodžiaus inteligentai, turį tiesioginių ryšių su liaudimi.

Taigi, vyrai mótėres, darbañ!

Manau būsimiesiems trobesių tyrinėtojams būsiant ne pro šalį pasižinti su S. Daukanto aprašymu, kurį randame jo veikale „Budą Senowęs — Lėtuwiū Kalnienū ir Žamajtiū iszraszę Pagal Senowęs Rasztū Jokub’s Łaukys. Petropilie spaudinie pas C. Hintze. 1845“ (p 19—31)¹.

* * *

100 Dar vieną senovinį nūmą, kuris apie 1900 metus dar teberiogsojo sveikas Kulių parakvijoje (Žemaičiuose), mums yra aprašęs kun. J. Tumas savo straipsnyje „O dawniejszych zabudowaniach litewskich“ (Kalendarz Nadbaltycki na rok 1905). Tasai stráipsnis² reikėtų dabar iš nauja atspáusdinti „Tautoje ir Žodyje“. Kas turite tą kalendorių, teikitės jį atsiųsti redakcijai pasinaudoti.

4. Jotvingų žemės upių vardų galūnė -da

Per Gařdino guberniją teka keturios, o per Minsko (Naūgardo apskritį) dvi upi, kurių vardai baigiasi galūne -da. Tos galūnės kituose vakarinės rusų ir lėnkų žemės plotuose negirdėti. Štai tie še-

¹ [Spausdinama ištrauka iš Daukanto „Būdo“. — Z.Z.].

² Plg. kas pasakyta „Mūsų senovėje“ (I 139).

ši upėvardžiai: 1) *Голда* — Bobro intakas ties Daunorais netoli Goniondzo (Семенов Георг.-стат. слов. II 95); 2) *Гривда* — рѣка, течетъ на границѣ Бѣльской, Любиской и Переволоцкой пушчъ (Ревизия пушч... 1559 г. р. 16 — 19, 106), 1522 m. Рус. ист. библ. XX 1564. Sako, esanti dvi *Grivdi*: viena — Ščaros, antra — Narevkos intakas (Фалевич Ист. др. Руси I 126); 3) *Ясолда* 1262 г. Ипат. лет.² 855, Ревизия пушч 1, 7, 22...; 4) *Newda* — Servečies kair. intakas Naugardo ap. (Słownik geogr. VII 27, IX 719), *Невдевскаго* сорочника... и на Цѣринскаго 1498 m. Рус. ист. биб. XXVII 698; 5) *Siohda* (al. *Siegda*) — Nevdos kair. intakas Naugardo ap. (Słownik geogr. VII 27, X 518); 6) *Соколда* — Sokolkos apskri-ties upė (Ревизия пушч 29, 31, 189 — 191, Акты изд. Вил. арх. ком. XVII 3, 144, 173), съ *Соколды* 1567 m. Рус. ист. биб. XXXIII 683, з *Соколды* 700, *Sokolda* — wieś, pow. sokólski, gm. Ostrów, o 28 w. od Sokółki (Słownik geogr. XI 26). Ir *Суколда* (: Бори-су Ейконтовичу земля пустая на *Суколдѣ* XV amž. Рус. ист. библ. XXVII 114) be nėra tik ta pati upė kaip ir *Соколда*?

Visuose šituose upių varduose prieš galūnę *-da*, kaip rodo priebalsio *l* kietumas (*Jasiołda*, *Sokolda*) ir balsio *e* pavirtimas garsu *o* (*Siohda*), yra išnykęs senovinės rusų kalbos garsas *ѡ*, ki-lusis iš pirmesnio *u*. Upėvardžių galūnėje *-ѡda* (iš *-udā*) aš norėčiau ieškoti bendrinio „upės“ vardo. Upė žodžiu **udā* bus vadinę jot-vingai rytiečiai. Šita mūsų **udā* yra vienės giminės su žodžiais: skr. *udakā-m* „vanduo“ || sl. *voda*, arm. *get* (iš lyties **wedo-s*) „upė“, pr. *Afege-wad* 1319 m. „ežero vardas (= ežegių ežeras) ties Sam-rodūt'u“ (Gerulio Altpreuss. Ortsnamen 11). Prie **udos* „upės“ giminės pridera ir mūsų *vanduō* bei latvių *ūdēns* (= Valančiausko ir Daukanto šnektos žodžiui *unduo*).

101 5. Keli tautotyros mažmožiai iš kun. A. Kosarzevskio rinkinio

Kun. Ambraziejaus Kosarzevskio, kaip rodo po jo galvos likę rankos raštai, būta didelio lietuvių tautos dalykų mėgėjo. Pasirodo, jo rinkta žodžiai, padavimai, pasakos, dainos, patarlės, mįslės, vietų ir asmens vardai. Jam rūpėta taipogi ir Lietuvos floros bei faunos. Archeologijos ir istorijos dalykų irgi nebūta jam svetimų. Kosa-rzevskio, vadinasi, daug pasidarbuota lietuvių tautotyros dirvoje.

Anų laikų (1857 — 1863 m.) papratimu ir Kosarzevskis, kad ir buvo didelis lietuvių kalbos ir tautos mėgėjas, betgi rašė daugiausia

lenkiškai. Jei mes būtumėm turtingesni, tai, be abeja, jau šie tie paskelbtumėm spaudoje visus Kosarzevskio surinktuosius tautyros dalykėlius, nežiūrėdami to, kad jie rašyti lenkiškai.

Kad skaitytojas galėtų numanyti, ko verti Kosarzevskio lenkiškai rašytieji tautotyros dalykėliai, neiškenčiu neįdėjęs pavyzdžiui ben kelių mažmožių¹.

367

6. Nežinomo dialektologo palaikai

Tarp kun. A. Kosarzevskio rankraščių, iš kurių kiti turi ir datą iš metų tarpo 1857—1863, yra vienas nepažįstama ranka (ne Kosarzevskio) rašytas (KosL 88a—95a), dar ir šie tie nenusistoję savo vertės lietuvių kalbos dialektologo akisū. Iš to rankraščio gaudame susipažinti su dviem mūsų kalbos šnektūm. Viena tų šnektų — žemaitiška, o kita — augštaitiška. Žemaitiškoji šnektą pridera šiaurės vakariečių (*dūna* „duona“, *sėina* „siena“) patarmei, o augštaitiškoji — šiaurės rytiečių.

Įdomu būtų susekti, kuriose Lietuvos parapijose surinkta tie šnektų žodžiai. Turintiems ryšių su sodžium skaitytojams nebūtų sunku suvaikyti mūsų dialektologo surinktųjų žodžių tėviškę.

Ješkokime, o rasime!².

372

7. Ylakių apylinkės šnektą

Kaip maždaug atrodo Ylakių apylinkės žemaičių šnektą, galime matyti iš Onos Ramanauskaitės (1919 m. birželio 22 d.) ir Liudos Vindašytės raštelių, kuriuos čia skelbiu [...]³.

* * *

373

Prierašas. Šiaurės vakariečiai žemaičiai, prie kurių pridera ir ylakiškiai, rašomosios kalbos dvibalsių *uo* ir *ie* vietoje turi *ou* (*o* = ankštam balsiui *o*) ir *ei* (*e* = ankštam balsiui *e*), pvz.: *Lpūba* „Luoba“ (upės vardas), *Skūuc* „Skuodas“ (miestelio vardas), *sėina* „siena“. Šiuodu dvibalsiu R. ir V. rašo taip: *uv*, *ov* arba *ou* (*Luvba*...) ir *ei*, *ej* (*teisiu*, iš *tolej*). Rašomosios kalbos balsiai *ė*, *o* visuose Žemaičiuose yra dvibalsiai *ie*, *uo*: *riek* „rėkia“, *nūstūok* „nustók“.

¹ [Pridėta 22 p. teksto iš KosL. — Z. Z.].

² [Pridėta 5 p. teksto. — Z. Z.].

³ [Praleidžiamas nurodytų asmenų užrašytas vienas puslapis tarminio teksto. — Z. Z.].

Šiaurės vakariečiai žemaičiai skiria du *u* ir du *i* : ankštą (uždarą) *u* ir *i* ir platų (atvirą) *u* ir *i*. Plačiuosius *u* ir *i* aš žymiu, sekdamas Jaunių, raidėmis *o* ir *e*. Daukantas savo raštuose platųjį *u* žymėjo raide *ó* ir *ù*. Platųjį *i* Daukanto raštuose atstoja raidės *e* ir *ĩ* (arba *ł*). Šitai keli pavyzdžiai platiesiems *u* ir *i* iš Daukanto raštų:

dó „dù“ D⁵ 19₁₄, 23₇, módó D⁵ 165₁₆ „mùdu“, tó D⁵ 55₁₄, 15₁₆ „tù“, nó 55₁₆ „nù, nūnai“, só 24₂₃ „sù“, óž 22₂₃, 25₂₇, 178₄ „ùž“, doudó 178₇ „dúodu“, asz grisztù D¹⁰ 90₈ „grįžtù“, sunkó D⁵ 92₂₃, 155₃, atstó 22₃₀, 121₈, atstù D¹⁰ 12₆ „atstù“, trísó D⁵ 190₁₀ „trisù“, keturęisù D¹⁰ 41₂₁ „keturiesu“, tou metù D¹⁰ 4₉ „tuo metù“, tou kartó D⁵ 62₂ „tuo kartù“, sunós D⁵ 179₈, 224₆, sunùs D¹⁰ 43₁₃, 44₂ „sūnùs“, mĩdós „mĩdus“ D⁵ 230₁₆;

szĩs D⁵ 161₁₀, 129₁₂, 132₁₄ „šĩs“, aszĩs 181₃₄ „ašĩs“, ugņes 72₂₅, 104₁₇, 110₁₉ „ugnis“, abĩ szalĩnĩ sijnĩ 19₂₆ (nom. du.), mókĩ 111₄ (infin.), medĩ 68₃₂, 209₂₂ „medžio“, pri aulę 181₁₀ „aulio“, wirĩ D¹⁷ 14 „vyre“ (voc. sing.).

Ankštuosius (siauruosius) *u* ir *i* (trumpus) Daukantas žymi raidėmis *u* (*ú*) ir *i* (*y*, *ĩ*). Pavyzdžiai:

374 *alu*, *mĩdu* darę D⁵ 21₃₂, *alu* išzgõžę 57₁₀, *karszincziũ* 179₁₇, *lytu* ar gĩjdrą 31₃₀, *mĩdu* darę 21₃₂, swiets *mędu* gėrous 183₂₄, saldĩ *mędu* 199₄, gėr... *mędu* 166₁₂, *ĩ mĩdu* 57₆, *mĩdũ* gierusis 130₁₈, mažoujĩ *sunũ* 144₂₄, nedorą *sunũ* 176₄, par *žmogu* 64₂₆, tou *žmogu* yra Dijws lejdes 135₁₇, tokĩ *žmõgũ* 175₂₁ (*u*-kamienių žodžių vienaskaitos galininkas — acc. sing.), tĩj *sunus* 162₁₅, Didije *sunus* 179₂, *sunus* essantys 124₂₃, wieje, *lytus*, darganas kiło 83₆ (*u*-kamienių žodžių daugiskaitos vardininkas — nom. pl.), gĩrres jus szildę ir ...nu *biauriũ* *darganũ*, *lytũ* ir *spejgũ* bej *vietrũ*... glemžę 17₁₉, *ploustũ* 16₃₀, tĩjk *kartu* 130₁₅, *nõmu* gaspadoriõs 130₁₉ (gen. pl.), *ežerus* 136₁₉, *nõmus* 38₃₄, 44₄, 52₂₃, 53₃₄, 55₉, 12, 19, 31, *kókólus* atims 75₃, *pelĩnus* 147₂₇ (acc. pl.);

pai D⁵ 63₂₇, 176₁₂, *atsĩsókõsi* 139₂₀, *aukauinti* 140₁, dar *nebuwusi* wĩs atlikta 164₁₇, *paszalusĩ* buo 189₂₃ (nom. sing.), ar tó *nori* 38₁₇, kou *bewejki* 64₂₂, *turi* 57₂₁, *rasi* 32₉ (2 sing.), *nesgi* 10₁₁, 16, 12₈, 32₂₂, *tĩmsgi* wokytems 226₂₉, *kajpogi* 17₂₀, 33₁₇, *negi* 18₃₃, 33₁₇, *ĩrgi* 30₃₁, *nõgis* „nù, nūnai“ 234₂, 237₆, par *oulekti* 21₅, *kĩltĩ* 42₁₀, *pĩlĩ* 196₁₃, *mąnĩ* *patĩ* 178₁₈, szĩ *akmĩnĩ* 178₁₇, tou *akmĩnĩ* 24₁₂, saldĩ *mędu* 199₄ (acc. sing.), *mólkĩ* ar tó *nori* 38₁₇, douk *dijwali* 41₁₀ (voc. sing.), *toumi* 83₁₀ (instr. sing.), *põsnys* 15₁, *põszys* 13₁₄, 33, *szõnys* 31₁₈, *bitys* 133₂₄, *wĩlnys* 14₁₀ (nom. sing.), *szõnys* 15₅, dó, *trys* ir *kétõrys* 23₇, *pĩlys* 196₃, 197₁₀, 19, 241₁₁, *pĩrtys* 27₈ (acc. sing.), *aks-*

tīmis 23₁₀, 209₉, *akmīnīmīs* 23₃, 128₂₄, 148₁₆, *undīnīmīs* 114₂₂, 222₂, *qnglīmīs* 61₂₂ (instr. pl.), pas *mómīs* 56₁₃ (acc. pl.), *norys* „nórīs, хотя“ 61₂₂, 103₃₀, *noris* 30₆, 33₈.

Alsėdžiuose, Mósėdyje, Salantuosė ir šiandie dar tebeskiria dve-
jopos rūšies trumpuosius *u* ir *i*. Platųjį *u*, t. y. *φ*, randame šiuose
žodžiuose: *tō* „tu“, *dō* „du“, *sō* „su“, *ōš* „už“, *dōudō* „duodu“,
*mėdps*¹ „midus“ (nom. sing.), *pāršps* „paršas“, *vėšps*¹ „visas“ (nom.
sing.), *ėšps* „ėšas“, *rāšps* „rāšas“. Balsis *u* yra ankštas šiose lytyse:
tūs pāršus „paršus“, *gėrus sūnus* (acc. pl.), *kārtu*, *viėtru* „vėtrų“, *gėriu*¹
„gliurį“ (gen. pl.).

Platųjį *i*, t. y. *ę*, turi šie žodžiai: *šes* „šis“, *kārtes* „kartis“ (nom.
sing.), *dve* „dvi“ (nom. du.), *sō akę* „akia“ (instr. sing.), tuo *mėde*
„medžio“ (gen. sing.), *vėdęs* „vėdęs“, *výrę* (voc. sing.), *tāmę kálnę*
(loc. sing.). Siaurųjį *i* turi žodžiai: *šĭ*², *pāti*, *mārti*, *ėspnti*, *vėdusi* (nom.
sing.); *tō dėdi*, *pōti* (reflexivum: *tō dedýs*, *pōtýs*, 2 sing.); *jáuti* (voc.
sing.); *ārgi*, *ėrgi*; *āki*, *kėli*, *sāldi* (acc. sing.), *mōni*, *tāvi*, *sāvi* (acc. sing.),
(sō) *mōnėmi*, *tāvėmi*, *sāvėmi* (instr. sing.), *ākemis* (ąkiemis), (sō)
mōmis (instr. pl.); *núoris*, *važiųjūs* (part. praes.).

Alsėdiškiuose galūnės ankštieji balsiai *u* ir *i* regresyviškai vei-
kia pirma jų stovinčius plačiuosius balsius *φ* ir *ę*. Alsėdiškis L. No-
réika ištaria *pīrti* (acc. sing.), *pīrtis* (acc. pl.), bet *pėrtęs* (nom. sing.),
pėrtėis (gen. sing.), *Tubūtis* (ū pusilgis), *Tubūti* (acc. sing.), bet *Tp̄b̄tę*
(gen. sing.), *Tp̄b̄t̄fou* (dat. sing.), *Tp̄b̄t̄fo* (instr. sing.), „su Tubučiu“. Regresyvės asimilacijos veikimas žymu ir prie šakninio *e*. K. Jaūnius
375 esąs girdėjęs Raudėnų parakvijos žemaičius tariant: *krėstis* (ė siauras),
bet *krėstę* (*e* platus) „kresčio“. Vadinasi, prieš *i* (siaurąjį) ir *e* yra siau-
ras, o prieš *ę* (platųjį) — platus. L. Norėika ištaria : *vėdo* (*e* platus),
vėdi (*e* siauras).

Lyčių *šęs* || *šĭ* sustatymas greta rodo, kad žemaičių garso *ę* esama
kilimo iš trumpojo *i*. Siaurasis *i* yra ilgojo *ī* (*y*) atšvaitas. Kad
taip seniau būta, rodo latvių kalba savo vardininko lytimis *šs* || *šĭ*.
Taigi, lietuvių vienaskaitos vardininko galūnės *-i* esama kilusios iš
-ī (tai yra *y*) : *šĭ* = la. *šī* iš prolytės **šī* (**šy*). Žemaičių daugiskaitos
galininkas (acc. pl.) *trīs* (ne **trēs*!), drauge su latviška lytim *trīs*, kilęs
yra iš senėlesnės prolytės **trīs*. Rašomosios kalbos *y* ir *ī* žemaičių
tarmėje sutrumpėję pavirto siauruoju *i*, kas matyti iš šių žodžių:
ākis „ākys“ (nom. pl.), *āki* „āki“ (acc. sing.), *núoris* „nórīs“.

¹ *e* pusilgis.

² Prieš *e* (iš *i*) priebalsiai kieti, o prieš *i* jie visuomet esti minkšti.

Žodžiai *šēs* „šis“, *kártes* „kartis (nom. sing.); kárties (gen. sing.)“, *sėnė* „seni“ (plg. *senė-jī*) rodo, kad *ę* esama kilusio iš *i*, kurio žemaičiams būta trejopo : 1) pirmykščio *i* (la. *šis, kārts*), 2) antrykščio *i iš ie* (*seni* || *senė-jī*), 3) pražemaitiško *ie* (*kárties* = la. *kārtis, ūgnies*).

Kas pasakytą del balsio *ę* kilmės, tinka ir žemaičių balsiui *o*. *Sūnps* (nom. sing.) : *sūnus* (acc. pl.).

Tokios balsių asimilacijos, kurios gražų pavyzdį turime Alsėdiškio žemaičio pavardėje *Tubūtis* (*ū* pusilgis; greta su : *Tp̃b̃t̃ę* gen. sing. *Tp̃b̃t̃ę* dat. sing.), kitą kartą būta visame šiaurės vakariečių žemaičių plote. Tą asimilacijos apraišką rodo veikus atskiri pastovaus vokalizmo žodeliai, t. y. nelinksniuojamieji ir neasmenuojamieji. *Tubufis* žemaičių šnektose del lyčių *Tp̃b̃t̃ę* (gen. sing.), *Tp̃b̃t̃ę* (dat. sing.), *Tp̃b̃t̃ę* (instr. sing.) pats turėjo gauti savo draugų, kurių skaičium buvo daugiau, vokalizmą. Tokiuo būdu atsirado *Tp̃b̃t̃is*.

Žodelį *iki* (žem. irgi iš *ikl*; senąjį **iki* žemaičiai šandie ištartų **iki*) turėtų Salantų ir Mósėdžio parakvijos žemaičiai ištarti **eki* (plg. jų žodžius : *p̃ēli* „pilį“, *šōni* „šunį“, *m̃oni* „muni“), bet iš tikrųjų ir jie čia ištaria *iki*. Žodelio *ikl* galinio *-i* siaurumas žemaičių šnektose rodo jį kilus iš *-t* : **ikt̃*. Tokį pat *-t̃* rodo ir žemaičių *gi* (*nugi, argi...*).

Šiaurės vakariečių žemaičių *it̃* „kaip“ (ne **et̃*!) latvių kušinininkų šnektose atliepia *it̃*. Žemaičių *it̃* galima būtų vesti iš pirmalytės **it̃¹*, jeigu tam neprieštarautų la. *it̃*. Žemaičiai žodelyje *it̃* taria ne *ę* del to, kad po *t̃* dar nelabai senai išnyksta ankštojo *i*, kilusio iš *-t̃*. Žem. *it̃* = **iti* = *it̃*.

Žodžius *mótyna* ir *valdýmieras* Salantų par. žemaičiai (kun. P. Sragys) ištaria *múotina* ir *vald̃miers*. Čia trumpėdamas *y* neišvirto plačiuoju *ę*. K. Jauniaus šnektose (Kvėdarnos par., Lc̃m̃bo sodà) tuodu žodžiu ištariamam esančiu : *múotyna* ir *vald̃miers*.

8. K. Būgos pastaba apie peteliškės vardus²

Estų žodžio *liblikas, libli(k), librik* „drugys, Schmetterling“ nieku būdu nereikėtų skirti nuo jo giminės narių *libisema* „drebėti, zittern, beben“, *libletama* „lakioti, flattern“, *libl* „Fischflosse, t. y. kuo žuvis lekia (plaukia)“. *Liblikas* „drugys“ taip santykiuoja su *libisema* „drebėti“, kaip kad santykiuoja lietuvių *drugys* „Schmetter-

¹ Juškevičiaus žodyno (I 664) *yt* yra nevykusiai suliteratūrintas žemaičių *it̃* (**et̃* būtų buvęs transkrybuotas kaip *it̃*).

² [Prierašas prie A. Seno parašytos recenzijos apie W. Oelio straipsnį, išspausdintą „Romanische Forschungen“ laikraštyje. — Z.Z.].

ling || Fieber“ su šaknim *drug-* „drebėti“, iš kur rusų kalbos žodžiai *дрожь* „drebuly“, *дрожать* „drebėti“, *вздрыгнуть* „sudrebėti, krūptelėti“. — Oehl'iškiu *pleštekės, leilo* ir *peteliškės* aiškinimu („Bildwort“) aš netikiu, nes aš negaliu jų atskirti nuo šių žodžių: 1) *plaštakė* SN, Šiauliai „Schmetterling“, *P(l)asztakielė* „ein Fiebertvogel, sonst Drugys“ M I 114 || *plāštaka* „die flache Hand“ H 99, 2) *leilas* „schwank, schmal“ M I 140, II 428, Už, *lēli, leilēti* „plonam, laibam darytis“ Ds, Tvr, *pa-lēlinu* „dünn machen“ M II 138, 3) *petys* „Schulter, t. y. platuma“, gr. *πετάσνυμι* „plečiu“ (plg. air. *leithe* „petys“ : *lethaim* „plečiu“ Fick Vgl. Wb. II⁴ 247). — Vok. *Feifalter* ir lot. *pāpilio* „drugys“ suprantami ir be Oehl'io hipotezės apie „Bildwort“-ų sudarymą, plg. H. Güntert Kalypso (Halle a. S. 1919) 222/3.

9. Sirinčia ir Стряча

Svyrių ir Naročios ežerų srityje (pietų rytuose nuo Švenčionių) gūdai (senovės kriėvai) bus išibrovę lietuvių žemėn slavėnų sąjūdžio smarkumoje, t. y. tarp 550—600 m. e. metų. Mat, tuo metu slavėnai, kuriems senojoje tėvynėje — Valuinės ir Lėnkų žemėje — buvo pasidarę perąšksta del didelio žmonių prieaugliaus, būdami jau ištraukę iš senosios tėvynės dar apie 500 m. e. metus, buvo jau pradėję kurtis nesenai įsigytose (okupuotose) šalyse, pvz., Balkanuose, Paelbiuose, suomių ir lietuvių žemėje.

Gudų kalbos garsų istorija rodo, kad *Spinglos* upės vardas nebegalėjo išvirsti lytim *Снягла* ТЖ I 37 po 900 m. e. metų. *Стряча* — Neries deš. intakas, seniau vadinama *Стряча* (у Свири на Стрячи 1518 m. Рус. ист. библ. XX 1213), turi vardą kilimo lietuvišką: **Sirinčia* (del galūnės plg. upėvardį *Бус-инча* — Merkio Salčios intakas), kuris krievų kalboje turėjo išvirsti lytim *Сбреча* (senovėje), *Сбрыча* (XI — XII amž.), *Сряча* (XIII amž.) ir šandie *Стряча*. **Sirinčia* dar ir šandie tebėra gyva lenkiškame Stračios paupio dvaro ir sodžiaus varde *Sieręczany* (ier iš senėlesnio *ir*), iš kur rus. *Серенчаны*.

Pasirinčio miesteliui *Желядзь'iu* vardą gūdai bus gavę irgi iš lietuvių ne vėliau kaip 800 m. e. metuose: **Gelindis, -ies* || *Gelind-ėnai* — Alsėdžių par. sodà || pr. > vok. *Gelinden* — dvaras ties Zinten'u (Pierson).

10. Laukesa

Per Gudo žemę teka trys *Lučesos* (Лучеса) : 1) Jelnios aps., į pietus nuo Smolensko, 2) Bielo aps., į žiemius nuo Smol., 3) ties Vitebsku (įteka Dauguvon) TŽ I 30. *Lučesōs* vardą gudai bus gavę iš áisčių, kurių vaikai šandie vadina *Laukesà* (įteka Dauguvon ties Dinabarku) arba (latviai) *Laucesa* (įteka irgi Dauguvon, ties Naujarygiu). Abidvi *Laūkesi* randasi senovės sėlių žemėje. Trečią *Laūkesą* prieš kelis mėnesis esmi radęs po Molėtais (į pietus nuo Aluntōs „Owanta“) rusų gen. štabo žemėlapyje (1908 r., ряд XII, лист 4, 3 верстн.) : оз. Лавкесы, оз. Лавкесай нис (< *Laukesaitis*), 2 vienasėdžiu Подлавкесы. Be to, Słown. geogr. XV,2 259 rašo: *Łaukiesa* (< *Laukesà*) — zaść., pow. wileński, gm. i dobra Malaty.

Molėtiškė *Laukesà*, kaip rodo netolimas jos kaimynas *Čivŷliai* (plg. TŽ II 11) ties Žalvo ežeru, irgi bus buvusi sėlių žemės vardas. Gaūrės-Tauragės apylinkės pelkėms *Laukesi* vardą (vard. *Laūkesos*) bus praminę kušiai (čia jie bus gyvenę prieš žemaičius), kurie kalbiškai yra labai artimi sėliams.

Kaunas, 1923 m. lapkričio 10 d.

11. Утроя ir Впроя

Abudu upėvardžiu laikomu yra somiškais (TŽ I 12, II 10) ir vedamu iš senėsnės lyties **Utroja*. Bet *Утроя* ir *Впроя* rusų kalboje lygiomis galėjo išriedėti iš prolytės **Vitroja*. Latvijos lybiškojo pajūrio (netoli nuo Salacos, vok. Salis) upėvardis *Vitr-upe* (Latvijas v. v. I 113) gali būti *Utrojos* giminaitis, sulatvėjęs iš somiško upės vardo **Vitt(u)r-oja* || est. *oja* „upelė, upėsnas, valka, lūgas“. Antros *Vitrupės* (vok. Wittrup) esama latviškojoje Žiėmgalos dalyje prie Tervetės upės, netoli nuo Žaliosios muižės (vok. Grünhof).

Kaunas, 1923 m. lapkričio 12 d.

12. Spera, Kena, Gauja ir Neris

Mūsninkų (Trākų aps.) apylinkėje stovi prie ežero sodžius, vardu *Pa-speriai* (ar *-rys*, *-rė*, *-rės?* lenk. *Pospierze*). Vadinasi, tenai esama (ar būta) ežero, vardu *Sperà*. Netoliese nuo *Speros*, į rytus nuo Panerių Dūkšto, o į pietus nuo Máišiaľals (*Maysegal* Scr. r. Pr. II 693, *Майшюкгола* XV amž. РИБ XXVII 121), randame didelį sodžių, vardu *Kēnos* (ar *Kenà*, *Kenai?* lenk. *Kieny*). Abudu vieto-
vardžiu turi sau bendravarđžiu ir Latvijoje Babytės (Babio) ežero

apylinkėje, Salos (vok. Holmhof) valsčiuje: *Speras, Cenas* (Latv. vietu v. I 58) TŽ I 22 ir Pinkių (vok. Pinkenhof) valsčiuje — *Cena, Cenas tīrelis* (Latv. v. v. I 54) ir *Gaujiņu* purvs (l. c. 55).

Vilniaus žemės dviejų kaimynų vietovardžių atsikartojimą irgi greta vienas kito toli nuo Vilniaus Baltijos pajūry (ties Sluoka ir Ryga) tegali išaiškinti ta hipotezė, kad Parygio Salos ir Pinkių valsčiaus gyventojai (senovėje žiemgaliai, o šandie latviai) šiuodu vardu bus čia atsinešusiu iš senosios savo tėvynės — Vilniaus žemės. Latvių kilimą iš Vilniaus žemės rodo ne tikai *Speras* ir *Cenas*, bet ir seniau mano aikštėn jau iškeltieji kaimynai upėvardžiai *Gauja* ir *Vija* TŽ I 388.

Šie žodžiai buvo jau surinkti (XI.27), kai aš aptikau Babio ežero apylinkėje, be *Speros* ir *Cenos*, esant dar ir *Gaują* (*Gaujiņu* purvs) su *Neries* upe: *Neriņš* — Babio ežero intakas LV I 116. Pinkių-Salos apylinkės *Cena* (upė?), rodosi, nėra ta pati su Misos upės intaku *Cena* (Konverz. vārdnīca 755), nes Salos ir Pinkių valsčius su Misos upe nesusiecina.

Kaunas, 1923 m. lapkričio 11 d.

97

13. Palanga

Be Žemaičių *Palangōs*, esama dar ir latviškos. Pastaroji (vok. *Polangen*) randasi Kurše, į pietus nuo Lipaičių, o į žiemų rytus nuo Ožputės (vok. Hasenpot). Abiejų *Palangū* vardas kilimo yra kuršiškas. Vardo galūnė yra *-nga*, kaip ir kituose senojo Kuršo vietovardžiuose, pvz.: *Babrū-ngas*—Plungės par. upė (*babru-s* „606p“), *Kretingà, Gañdinga* (žem. Gōndīnga), **Kūldinga* „vok. Goldingen“ (iš kur la. *Kuldīga*), *Virāng-upis* — Slavikų, Plokščių par. upė < *Virā-ngā*.

Kaunas, 1923 m. lapkričio 28 d.

14. Jeznas

Pusiaukelėje tarp Kauno ir Alytaūs, netoli nuo Nemuno, prie ežero riogso *Jėzno* miestelis. Ežeras irgi, rodosi, dėvi *Jėzno* vardą (Słown. geogr. III 581). *Jėznas* yra dukart nelietuviškas vardas: 1) del garso *z*, 2) del kirčiuotojo balsio *e* trumpumo. Jeznas nėra viengūngis, nes jis turi sau bendravardį Latvijoje (Lejos vls.): *Jezene* Izgl. Min. Mēnešr. 1920 II 68. Tos pačios kilmės su *Jeznū* bus, gal, ir šie upėvardžiai: 1) *Jėžersta*¹ VŠ II 14 arba *Ježestva*¹ (mokytoja

¹ Ar tikrai taip ištaria šiuos vardus vietos žmonės?

P. Čepulytė) — Linkuvos-Joniškėlio apyl., 2) *Jež-upis*¹, kurį rodo buvus sodžiaus vardas *Ježupka* Vš II 11 (Truskavos par.).

Jėzno vardas kilimo yra prūsiškas. Jį bus gavę lietuviai iš senųjų vietos gyventojų jotvingių, arba sūdūvių (sūdŭ). Netoliese nuo Jezno yra ir daugiau jotvingiškų vardų, pvz.: *Lėipalingis*, *Azāgis* Bg¹⁰ 78, *Zúokas* — Seirijų par. bala po Kudrėnėliais ir kt.

Kaunas, 1923 m. lapkričio 12 d.

15. Dūkštas

110

Iš Sālako važiuodami Dūkštan, tuojau užu Lúodžio ežero, po kairei rankai nuo vieškelio, pravažiuojame *Dūkšto* ežerą, nuo kurio už dviejų varstų į pietus randasi Dūkšto miestelis, o už 4¹/₂ varsto — Dūkšto (geležinkelio) stotis. Antras *Dūkštas* randasi netoli Neriės upės Vėvio ir Žaslių apylinkėje. Ten esanti ir upelė, vardu *Dūkšta* — Neries deš. intakas (Słown. geogr. II 213, XIII 471, Konst. hr. Tyszkiewicz Wilija i jej brzegi 215, 281). Latgalos miestelis *Dyužgols* (stow uz Raznas azara molas „Drywa“ 1912 m.), kurį lenkai ir rusai vadina *Duksztygał*, yra kilęs iš senėlesnės vardo lyties **Dū(g)ž-gals* < **Dūgž(d)gals* < **Dūkšt(i)gals*. Pastaroji vardo lytis kilimo yra lietuviška : **Dūkšti-gala*. Iš čia matome, kad Latgalos lietuviai (plg. TŽ II 14, 18, 19) Rėzytės apylinkės Rėznos (latv. ryt. Rāzna) ežerui *Dūkšto* vardą yra nusinešę iš Lietuvos. *Dūkštigala*, iš kur latgaliečių *Dyužgols*, negali būti latviškas vardas dėl garsų junginio *kšt*, kurio vietoje latviai turi sakyti *kst* : *dūkstis* f. (pl. *dūkstis*) „eine morastige Stelle, Sumpf, Pfuhl“ BW 10987,1, 26355,1 var.

Kaunas, 1923 m. lapkričio 9 d.

16. Sožies paupio lietuviai

114

Lietuvių-latvių senosios tėvynės rytinė siena vestina yra ne dešiniuju (TŽ I 44), bet kairiuoju Sožies paupiu, nes protėvynės sritin įeina net ir Ostro (Осrep) upė. Praplėsti protėvynės rytinę sieną verčia mane P. Maštakovo surinktieji upėvardžiai (Список рек Днепровского бассейна. СПб. 1913), kuriais čia ir naudojuosi.

Sožies upynui visugeriausias lietuviškumo rodytojas yra Chmoros upės deš. intakas *Лычeca* 106 = *Laukesa* TŽ I 30, II 34, kuri dėl galūnės nėra atskirtina nuo kitų dviejų tos-pačios srities vienavardžių upių, būtent: *Волчeca* — 1) Basios deš. intakas (*Овчeca* 121, t. y. gud. *Voučesa* < **Vōlčesa*) ir 2) Sožies deš. int. 118.

¹ Ar tikrai taip ištaria vietos žmonės?

Pastarasis upėvardis rodo, kad, be *Laukesōs*, čia lietuvių-latvių turėta dar dvi *Viļkesi*. Slavėnai upėms vardų su galūne *-esā* nesi-daro. Lietuviai tų *-esų* turi devynias galybes, plg. kad ir šiuos upėvardžius: *Bredesā* — po Ušpāliais, *Ezļeca* — Paplīs, Šakynos apylinkėj̃s (Спорис), *Lankesā* — Pagirio par., *Pelesā* > r. a. *Pelasā* — Nočios apyl.

Smolensko žemėje, Sožies upyne, randame šiuos upėvardžius, kuriems yra bendravardžių ir Lietuvoje, daugiausia Vilniaus žemėje: 1) *Лучеса* = *Laukesā* (po Molėtais); 2) *Стряча* — Černicos deš. intakas (Kolpėnkos kair. < Ostro kair. < Sožies kair. — *Стрячи* 116) = *Стряча* (į pietų rytus nuo Švenčionių) iš lie. upėvardžio *Sirinčia* TŽ II 28; 3) *Четовка* — Ostro kair. intakas 116 || *Четово* — ežeras, per kurį teka augštutinio Dniepro intakas Ведора 13: *Кетāv-iškēs* — miestelis prie ežero netoli Žaslių || *Ketawe* — 1360/4 m. prūso pavardė; 4) *Узныч* — Ostro k. int. 117, vietos šnekta iš senėlesnės lyties *Вѣз-начь* „*Ant-notis“ || *Нача* TŽ I 31 = *Nočia*; 5) *Крунка* — Sennos k. int. (Sožies k.) 119 < *Крюна* (gudų r šiandie kietas) = *Kriauna* — 1) upė po Šašuoliais, 2) po Kriaunomis (netoli Dusetų); 6) *Лямна* — Rištos (Рышга) kair. (Basios k.) int. 120, iš senėlesnės lyties *Лѣмьна*: *Līminas* — Žaslių par. ežeras.

Kaunas, 1923 m. lapkričio 29 d.

XXXIX. RECENZIJOS, SPAUSDINTOS „TAUTOJE IR ŽODYJE“

1.

I 376 **Latvijas vietu vārdi.** I dal'a. Vidzemes vārdi. Piedaloties A. Abelei, J. Kauliņam un P. Šmitam savācis un rediģējis **J. Endzelīns**. 1922. Izdevis A. Gulbis, Rīgā. 117 p. 8°.

Iki šiolei kalbininkai labai maža yra kreipe domēs ī tikrinius vardus. Jų studijoms paprastai pakakdavo vienu bendrinių vardu. Taip kalbininkai elgėsi, gal, dėl to, kad iki mūsų laikų maža buvo surinkta tikriniams vardams tirti medžiagos. Tam tikrais vietų ir asmens vardu žodynais dar ir šandie reta kuri tauta tegali pasigirti.

Lietuvos vietų ir asmens vardus maža kas ir renka, nes mūsų visuomenė dar nemato juose nors ben kiek mokslo vertės. Vietų vardu studijoms gerą pradžią šiemet yra padarę latviai. Jų pavyzdžiui reiktų ir mums sekti.

Iš Latvijos vietų vardu pirmosios dalies galima pasidaryti daug įdomių išvadų.

1. Iš vietų vardu patiriame, kad Vidžemėje tarp latvių gyventa ir kitų tautų atstovų. Ten turėta naujokynų šių tautų: 1) gudų: *Gudiņi* p. 39, 2) igáunių, arba eštų: *Igaunī* 11 (2 kartu), 13, 14, 18, 19, 32, 51, *Igaunis* 62, *Igaunīši* 75, *Igaunījēkus* 99, 3) karielių (rus. корѣла) : *Karēlis* 7, 4) kriēvų (кривичи), arba rusų : *Krievi* 31, *Krievu kruogs* 39, *Krievu sala* 37, *Krēvu kalns* 8, *Krēvkalni* 14, 34, *Krēvkāsis* 105, *Krievlejas* 19, *Krievrinkas* 29, *Krievupi* 56, *Mežkrievi* 10, *Krēvēni* 24, 52 (-āni 21, 76), *Krēvēns* 92, *Krievene* (pieva) 53, *Krievenes* 29, *Krievenieki* 91, *Krieviņš* 37, 43, 89, 91, 100, 103, *Krieviņi* 8, 19, 28, 34, 39, 44, 45, 51, 56, 60, 71, 75, 78, 81, 82, 87, 93, 109, *Krēvzemnieki* 81, 5) kuīšių : *Kursiets* 50, *Kūrsieši* 28, 40, 51, 60, 65, 75, *Kursīši* 45, *Kūrsenes* 29, *Kūrsvieši* 80,

Kūrsulis 26, *Kursula purvs* 57, 6) lībių : *Lībietis* 32, 47, 83, 85; *Lībieši* 9, 12, 24, 28, 29, 41, 63, 70, 87, 113, *Lībiešas* 31, *Lībiešu āre* 40 (— ciems 96, — mežs 42), *Lībāni* 25, *Lībenes* 50, *Lībes ciems* 71, *Libu kalns* 71, *Līblaiskas* 35; *Līva* 98, *Līvas* 88, *Līvu pagasts* 17, *Līvkalni* 107, *Līve* 74, *Līves* 44, 71, 78, *Līvāni* 25, *Līvene* (pieva) 53, *Līvenes* (pieva) 42, 7) lietuvų : *Leītis* 101, 103, *Kūokaleitis* 32, *Bērz-leitis* 93, *Leitītis* 48, 86, *Leiši* 7, 71, *Leiša kalni* 87, *Leišjāni* 38, *Leiškālni* 93, *Leišmārti* 14, *Leišsala* 101, *Leitāni* 20, 21, 49, 50, *Leiteni* 54, *Leitene* (pieva) 58; *Līetavas* 12, *Liet(u)vietis* 44, *Lietuvieši* 73, *Lietvieši* 33, 8) prūsų : *Prūsis* 90, 92, 112, *Prūšu māja* 103, 9) sēlių : *Sēlis* 43, *Sēla purvs* 52, *Sēli* 50, 52 (šnektose *Sēli* 14, 76), *Sēlu muiža* 105, *Sēliētis* 94, *Sēlieši* 57 (šnekt. *Sēlieši* 65), *Sēles* 50, *Sēliškas* 62 (šnekt.), *Sēlnieki* 27 (šn.), *Sēl-ēki* 39, 10) skalvīų arba skalūvīų (?) : *Skalavas* 49, 11) slavēņu (Naugardo словѣне) : *Slavieši* 45, *Slavēli* 46, *Slavēkas* 46.

Vidzemēje būta krievų ateivių net iš Pliskuvōs (Пльсковъ, šian-die Псков) : *Pliskavas* 41.

377 Iš Kuršo žemės ateivius, kurie kilimo yra nebe kuššiai, bet latviai, Vidžemės gyventojai vadina kužžemininkais : *Kurzemnieks* 39, *Kurzemnieki* 7, 8, 45.

Iš vietovardžių *Vidzemnieki* 37 ir *Vidzemnieks* 102 pasirodo, kad Rygos apskrities Byrinių valsčiaus ir Valmieros apskrities Rūjienos valsčiaus senovėje nepriderėta prie Vidžemės.

2. „Nuo V iki VIII m. e. amžiui Vidžemėje yra atrasta palyginti labai maža archeologijos dalykų. Del to reikia manyti, kad šioje gadyneje bus buvusi Vidžemė rečiau žmonių gyvenama, kaip prieš ir po šio laiko. Šios atmainos priežastim galėjo būti smarkūs karai, po kurių paprastai pasirodo badas ir marai, del kurių daug gyventojų turėjo iškelti kitur. Germanai jau du tūkstančių metų kai spaudžia slavēnus, o šie paskutinieji savo žaru grūdasi viršun aisčių giminei, kuri del to grūdimosi traukiasi į retai gyvenamą sómų žemę. Galime sau įsivaizdinti taip atsiradus apie VIII amžių latvių protėvius Vidžemėje, kurioje jie pamaži būtų asimilavę išsklidusius maža išlavintus sómus. Ráunoje dar iki paskutinių laikų buvo išlikęs kažikoks sómų (la. *sāmu*) bažnyčios „pāgastas“, nors apie pačius sómus tenai istorija nėra palikusi nė kokio liudijimo“. Visi šie žodžiai pridera prof. Petrui Šmitui, kuris yra juos parašęs savo „Latvijas vietu vardu“ paminėjime (Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1922 t. II, p. 980).

„Tēvynēs Balso“ (1922 m. X. 22) straipsnyje „Vietų vardai — istorijos šaltinis“ esmi nustatę, kad latvių tautos protėviai prieš atkilmą į Latgalą, Tolovą ir Vidžemę yra gyvenę rytinėje Vilniaus žemės dalyje.

Lātgaloje, Tolovoje ir Vidžemėje latviai turėjo rasti sómus, t. y. lybių, ėstų ir suomių protėvius. Tai rodo vietų vardai. Somiškosios kilmės vietų vardų duoda Vidžemė daugiau nei Latgala, nes Vidžemė latviai vėliau yra kolonizavę. Del to Vidžemėje ilgiau turėjo išlikti nesuasimilėję senieji jos gyventojai, o su jais drauge ir jų pramin tieji vietų vardai.

3. Vidžemės vietų varduose somų kalbos žinovas rastų labai daug somiškosios kilmės vardų. Bet ir nežinovui, man ding, pasirodys nevienas vardas esąs somiškas. Šiuos Vidžemės vietovardžius aš, visiškas profanas, įtariu esant somiškosios kilmės:

1) *Adzalis* 94 : vok. *Adsel* „la. Gaujiena“, kurią Naugardo kronika (1111, 1179 m.) vadina *Очелa*;

2) *Allikivi* 88 = suom. *halli-kivi* „žaliasis akmuo“;

3) *Ārnis* 97, 101, *Ārnītis* 24 : suom. *Aarnio* (pavardė), *aarnio-metsä* „девственный, первобытный лес“;

4) *Auda* (bala) 36 : *Aūdakas* 51 : *Авдаакса* — vadžių žemės upė T || est. *haud*, suom. *hauta* „Grube, Loch“;

5) *Eimur(i)s*, purvs 50, *Eimures* (pl’ava) 55;

6) *Inesis* (ežeras) 24 : est. *iniseima* „schreien, wimmern“;

7) *Idus* 93, 98 : est. *idu* „Keim“ arba (?) *ida* „Nordost, Ost“;

8) *Jogla* 103, 109, (upė) 113 = *Jugla* 48, (upė) 115, 116, *Juglas* ezers 36 = rus. *Егла* 1582 m., *Еголское* — kaimas Naugardo žemėje (Трусман) iš som. **Jogla* : lyb. *jog* „upė“?

9) *Juðme* 61, *Juoma* pl’ava 63, *Juðmala* 101 : est. *jõm* „Strömung, Strom“;

10) *Jumalda*, upė (Alūksne) 117 : suom. *jumala* „dievas“;

11) *Jumara* 94, upė 114 : *Jumurda* 13; del galūnės plg. upėvardį *Umara* 115;

12) *Kaība* 48, *Kaibala* 49, *Kaibaliņa* (upė) 115, *Kaibara* (upė) 378 114, *Kaibenes* 29, *Kaibēni* 24 : lyb. *kaib*, suom. *kaipaan* „gedžiu, esmi pasigedęs“;

13) *Kaiva* 8,83, *Kaive* 29 || *Kaiva* — dvaras ties Tukumu = *Koūsa* — Naugardo žemės vietovardis (Trūsman’as) : suom. *kaivo* „šulinys“;

14) *Kaija* 101, 104, 113, *Kaijas* 107 : suom. *kaija* „Möwe“ || *Kajega* 92 : lyb. *kajāgōs*, suom. *kajakka* „Möwe“;

15) *Kalameci* (-medzi) 71 : est. *kala* „Fisch“, *mets* „Wald“;

16) *Kaņma* 103 : est. *kamm* „Steinbutte“ arba(?) suom. *kammo* „baimė, nuogaštis“;

17) *Kandava* 92 (vietos vardas balose), *Kandavas* (pieva) 48 : lyb. *kand*, suom. *kanto* „Baumstumpf, kelmas“;

18) *Kaņgars* 92, 103, *Kaņgaris* 111 || *Kangari* Ludzos apskrities kaimas (Latgaloje) : lyb. *kāngar* „kopos, Dūne“;

19) *Kaiūža* 94, 104, *Kaužu* sala 111, *Kaiūžens* 111 = rus. *Косжа* — Naugardo gub. upė iš som.;

20) *Karva* 66, 100 = suom. *karva* „gaurai“ (plg. Žemaičių miestelio vardą *Gaurė*);

21) *K'eška* 15 = rus. *Керк-оо* — Naugardo žemės kaimas T : suom. *kerkko* „pjautuvas“;

22) *K'ērpa* 93, *K'ērpis* 101 : suom. *kärppä* „Wiesel“;

23) *K'eža* 97 = est. *kärz* (gen. *kärzä*) „Rüssel“;

24) *K'egums* (kroklys) 56 : suom. *keko* „krūva, kūgis“?

25) *K'ėkuris* 89;

26) *K'eņģis* 17, 44, 83, 85, 86, 91, 94, 109, *K'eņģi* 70, 82 : est. *keng*, suom. *kenkä* „Schuh“;

27) *K'esa* 7;

28) *K'ėsas* 25, 27;

29) *K'esme* 103 = rus. *Кесма* — Tverės gub. kaimas iš som.;

30) *K'evētis* 85, *K'evēts* arba *K'evēits* 26 || *K'evji* 46, *K'eviš* 91, 103, *K'evēns* 8, *K'evieši* 45, 46, 50, *K'evēika* 91 || *K'evoli* 62, *K'everis* 69 : est. *kāwe* „rasch, munter“;

31) *K'ezis* 26, *K'eži* 52 : est. *kezi* „Gerste“;

32) *K'iŗras*;

33) *K'iris* 61, *K'iŗi* 54 : est. *kīre* „rasch, eilig“;

34) *K'iv-malieši* 45, *K'ivimurds* 88 : est. *kiwi* „Stein“, *murd* „Bruch“, *kiwi-murd* „Steinbruch“ = la. *Akmenlauzis* 15;

35) *Kolka* 95, 97 : lyb. *kolk*, suom. *kolka* „kampas, kertė“;

36) *Kūdum-muiža* 108, *Kūduma* sala 108 || *Kūdums* — Talsų apskrities (Arlavos apyl.) kiemas Kuršo žemėje;

37) *Kudņu* kalni 57;

38) *Kuīnis* 91 : est. *kuñ* (Waschholz);

39) *Kuŗģis* 86 : est. *kur'g*, suom. *kurki* „Kranich“;

40) *Kūziki* 88 = est. *kūzik* „Fichtenwald“;

41) *Laņbaka* 94 : est. *lambak(ene)* dem. iš *lammas* „Schaf“;

42) *L'aņtus* 90 = suom. *lanttu* „sėtinis“;

43) *Laugas* purvs 37, 57, *Laugas* kaktis (girià) 60, *Laugas* kruogs 53, *Laūgas* 53, *Laugas* (pieva) 40 = rus. *Лыга* — Petrapilio gub.

upē, kuriā 1345 metū dokumentas vadina *Lauke* (suom.): est. *lauga* „seklus, žemas“, *laugatus* „Lache, Pfütze“ ir *Laugo* — Ēstijos vietovardis;

44) *Leñbis* 21, 84, *Lēmbji* 73, 78 : *Lembito* — tikrinis ėsto vardas Heinr. XV I = *Лембеѣ, Лембик, Лембино, Лембит* — Naugardo žemės vietų vardai T : suom. *lempi* „meilė“, *lemmikki* „mylimasis“, *lemmitty* „mylėtinis“;

45) *Lilla* 103 : est. *lill* „Blume“;

46) *Liñba* 99, *Liñbe* 102, *Liñbji* 59, *Liñbēns* 110, *Limbu* kapi 39 : suom. *limpa* „šlubis“;

47) *Liūga* 106 : est. *liuga* „abschüssig, schräg“;

48) *Līva* 98 : est. *liiw* (gen. *liiwa*) „Sand, Kies“;

49) *Luca* 99, *Lucas* 95, *Lucas* muiža 110, *Luce* 111, *L’uca* 89 : est. *luts* „Quappe“;

50) *Luģi* 104 : *Lugav-iņi* 55?

51) *Magrijas* 12 : *Mazpu* — Naugardo žemės kaimas T;

52) *Megra* 103, *Megras* (*Megru* 57) kalns 93 = *Mezpa* — vadzių kaimas Naugardo žemėje T : est. *māgr*, suom. *māyrä* „opšrus“ : *Mezpu-ярса* — vadzių ežeras Naugardo žemėje T;

53) *Mude* 116 (upė), *Mudes* purvs 57 : *Mudes* pl’ava 57 = *Mda* — Peipaus ežero intakas (*Мод-ская рыба*), suom. *muta* „dumblas“;

54) *Mudamezi* „Muddomets“ 72 = est. *muda* „Kot, Schlamm“, *mets* „Wald“;

379 55) *Muna* 103, *Muni* 104 (čia, gal, ir *Mūnietis* 69, jei čia pažįsta epenteze?) : suom. *muna* „kiaušinis“;

56) *Mustis* 85, *Musti* 23, *Mustiņš* 74, *Musta-hamba* 77, *Mustakalns* 78, *Mustkalni* 92 : est. *must* „schwarz“, *hammas* (gen. *hamba*) „Zahn“;

57) *Narva* (pieva) 110, *Nārvelis* (upė) 114 = *Hapea* — Ēstijos upė ir miestas;

58) *Nāuri* 25 : est. *nauris* (*nagr*) „Rübe“;

59) *Nuřmi* 99, *Nuřmika* 112 : est. *Nurme-mõiz* „Nurms auf Moon“: lyb. *nurm* „dirva“, suom. *nurmi* „pieva, lanka“ || *Нурмия* — vadzių kaimas Naugardo žemėje T;

60) *Oja* 88 = est. *oja* „kleiner Bach, Pfütze“;

61) *Orava* 88 = suom. *orava* „Eichhörnchen“;

62) *Pār-upji* 107 = *Pār-urga* 59 : lyb. *par* „ántis“, *ūrga* „kleiner Bach“, est. *urk* „Pfütze“;

63) *Paceplis* („Patsep“) 95 sulatvintas iš lyties **Paceps* : est. *pada* „Kochtopf“, *sepp* „Handwerker“;

64) *Peipas* 52, *Peipene* (giria) 78 : est. *Peipus* „Peipussee“;

- 65) *Peita* (*Peitus*) 102 : est. *peitus*, *peit* „Versteck“;
- 66) *Peiva* 90 : est. *pāew*, *pāiw*, suom. *päivä* „Tag“;
- 67) *Peñma* 48, *Peñmas* 64;
- 68) *Piladzis* 43, *Pilags* 101, *Pilagi* 113, *Pilagkalns* 93 : la. *pīladzis*, *pīlags* U, *pīlegs* BW 2077,2 (V 472 Kursiši) „šermukšnis“ iš som. || est. *pihl*, md. (mokša) *pizāl*, čer. *pizle* „Eberesche“;
- 69) *Pořka* „Ruhtenberg“ 97 : est. *Porka-sār* „eine Halbinsel im Peipus“;
- 70) *Puirada* (pieva) 109, *Puirīte* (pieva) 107, jei tuodu žodžiu neturi nieko bendra su lie. žodžiu *pūiris* „verfaulter Baumklotz“ Ba¹ 202;
- 71) *Rāiskums* 101, kurio vardą senovės raštai rašo *Rascomene* ir *Rascomäggi* (Bielenstein Grenz. 67);
- 72) *Rañmas* 113 : est. *ramm* „schwach“;
- 73) *Raūna* 50 : (*Raūnis* 27) = *Руха* — 1) Polos upės intakas (teka Ilmenio ežeran) Naugardo gub., 2) Vselugo ežero intakas Tverės gub. : est. *raun* (gen. *rauna*) „Steinhaufen“;
- 74) *Rèvel'i* 76, *Rèvelītes* 87?
- 75) *Rūja* 103, *Rūjupe* 105, *Rūjas* 97 = *Руха* — Pliusos intakas Gdovo ap. Petrapilio gub.;
- 76) *Runglauzne* — *Ronga murd* 88 = est. *ronk* (gen. *ronga*) „Rabe“, *murd* „Bruch“;
- 77) *Sāris* 59, *Sāres* (pieva) 45 : *Сапь-арса* — vadžių kaimas Naugardo žemėje T || suom. *saari* „sala“;
- 78) *Serģa* (ezers) 36 : est. *sār'g*, suom. *sārki* „Rotaugė“;
- 79) *Segrums* 97, 99;
- 80) *Sildu-kuri* 38 iš som. *sildan-kur(h)at* „tilto kuršiai“ : est. *sild* „Brücke“, **kura* „kuršis“;
- 81) *Sombi* 77 : est. *somp* (gen. *somba*) „Verwirrung“;
- 82) *Suda* (pieva) 60, *Sudas* purvs 52, 53, 54, *Sude* (upė) 116; *Sudal-ezers* 79, *Sudal'i* 73, *Sudal-iņa* (upė 114; del priesagos, kuri irgi somiška, plg. vietovardžius *Paštala* 94, *Vaitala* 94) = *Судола* — ingerių (Ижера) kaimas Naugardo žemėje T, *Судома* — левый приток реки Шелони;
- 83) *Sulgums* 91 : est. *sulg*, suom. *sulku* „Stauung, Damm“;
- 84) *Suzis* 26, *Suze* 50, *Suži* 78, Upes *Suži* 57, *Sužu* muiža 36 : est. *suzi* „Wolf“;
- 85) *Tañmas* 39, *Tañmi* 104, *Tam(a)maci* 78 : suom. *tamma* „kumelė“;
- 86) *Tārants* 47;

87) *Tārvas* 80 : *Tarvisiuge* — upē (lyb. *jog*), ī šiaurē nuo Gaujos itekanti ī marias 1248 m. Bielenstein Grenz. 56 || Godofridus de *Tarwis* 1234 m. l. c. 465, est. *Tarwast* — upės vardas, *Tarwan-pād* — miesto vardas („Hirschkopf“) : suom. *tarvas* „Hirsch, Auerochs, Stier“;

88) *Tīlkainis* 100 : *Tilka* — 1) kiemas netoli Turlavos (Kuldin-gos apyl.), 2) kiemas netoli nuo Pampolių Bielenstein Grenz. 267, 271 || lyb. *tilk*, suom. *tilkka* „lašas“;

89) *Tildas* 56 : pra-som. *tilda*, iš kur est. *sild*, suom. *silta* „tiltas“;

90) *Toñte* 97 : est. *toñt* „Hausgeist, kaūkas“;

91) *Uika* (ezers) 36;

92) *Uita* 103 : suom. *uitto* „maudykla“;

93) *Uīm-mur*-ezers 60;

94) *Umurg*-kalns 105;

95) *Usmas* 54 || *Usma* „See bei Usmaiten“ Bielenstein Grenz. 258
380 (J. Endzelins Izgl. Min. Mēnešr. 1921 Nr. 12 p. 1321), *Usmas* eze-riņš BW 30953,1 (stagnum, quod *Usme* dicitur 1290 m. Bielenstein Grenz. 441 || villa *Usme-seden* 1294 m. l. c. 187) : suom. *usma* „migla“;

96) *Sed-vaka* 102 : la. *Seda* — upės vardas, est. *wakk* „Distrikt“;

97) *Vana* kalns 100 : lyb. *Vane* — viršilos vardas Bielenstein Grenz. 259 : est. *wana* „alt“;

98) *Venelis* 92, 105, *Venexis* 83 : est. *vene*, *venelik* „russisch“, *venelane* „Russe“, suom. *venäläinen* „Russe“;

99) *Valgums* 85, *Valgumi* 81, *Volgumi* 72 = lyb. *vālgam*, *vālgamā* „Anfurt, Landungsplatz“, est. *walgma* „Stelle am Ufer, wo die Bōte ans Land gezogen werden“, suom. *walkama* „Hafen für Boote, Haf-fenplatz“;

100) *Viñba* 83, 89 = lyb. *vīmba*, est. *wimb*, suom. *wimpa* „Wem-galle (aus est. *wimma-kala*), Abramis vimba“;

101) *Vimmeži* 72 („Wienmets“) : est. *wina* „übler Geruch“, *mets* „Wald“.

4. Šie vietovardžiai, turį formantą *-st-*, man rodos, bus irgi kili-mo somiški :

A) **-a-st-** : 1) *Dimbaste* (pieva) 111; 2) *Jonasta* gārša (giria) 100; 3) *Kanastas* 77; 4) *K'ellaste* 97; 5) *K'epasti* 15; 6) *Kublasti* (*Koblasti*) 108; 7) *Lagasts* 108, 112, (pieva) 100, *Lagasta* mežs 103, *Lagastplava* 107, *Lagaste* 113, *Lagasti* 104; 8) *Laugasti* 86 : *Lauga* 37, 57 — balų vardas = rus. *Лыга* || suom. *Laukaa* (upėvardis); 9) *Līlasts* 100, *Lī-laste* 35, (ežeras) 36, 53, *Līlast-upe* 114 (upė), *Līlast-urga* (upė) 113 : *Līlavs* 48, *Līlavas* 57; 10) *Maigastes* (pieva) 40; 11) *Māizasti* 21;

12) *Nigasti* 72 (du kartu); 13) *Pedaste* 100; 14) *Pipasti* 53; 15) *Rigasti* 58 : *Руго-ярга* — vadzių ežeras Naugardo žemėje T ; 16) *Vilaste* 88;

B) **-ist-** : 17) *Kanista* kalns 78; 18) *K'ivist-ene* 77 : suom. *kivi* „akmuo“; 19) *Mariste* 108 : *Marata* 108; 20) *Paniste* (giria) 75; 21) *Pūdisti* 82 : *Пудость* — Naugardo žemės upė; 22) *Tamisti* 88;

C) **-ust-** : 23) *Paīpusti* (*Paīpuži*) 92;

D) **-st-** : 24) *Araksti* 88; 25) *Ureikste* (Lizumo apylinkės upė) 114 : *Uraksis* 97.

Formantas **-st-** yra labai mėgiamas Estijos vietovardžiuose. Iš Langės žemėlapių (Liv-, Est- und Kurland) aš turiu pasižymėjęs šiuos vardus (tarp jų daug upėvardžių) : *Emmast*, *Hindast*, *Igast*, *Kawast*, *Keinast*, *Kuiwast*, *Lilast-fer* (netoli nuo šiaurinio Peipaus kranto), *Nawwast*, *Pigast*, *Tarwast*, *Terrast-fer*, *Tirmast*, *Umalast*; *Hallist*, *Perrist*, *Pillistfer*, *Serrist*, *Töllist* ; *Illust*, *Irustifer*, *Ollustfer*, *Tammist*, *Willust*. Tą patį formantą rodo ir Naugardo žemės upėvardžiai : *Черчость*, *Куюность* (*Кунесть*), *Кересть*, *Шолоность* (Olonco gub.), *Ляхость* (Kostromos ir Jarosl. gub.), *Полість*, *Барусть* T, *Пудость* T.

5. Šie vietovardžiai, turį formantą **-ž-**, man rodos, kilimo bus irgi somiški:

A) **-až-** : 1) *Ādaži* 36; 2) *Aijaži* 48, BG 48; 3) *Ainaži* (*-iži*) 88 = 1276 m. dokumente *Haynejecke* BG 60, 438; 4) *Akažu* purvs 13; 5) *Allaži* 35, BG 35; 6) *Eikazis* (pieva) 40, *Eikaži* 36, 52, BG 35 = senovėje *Jeikisile*, *Yakezel*, *Jekeselle* BG 53; 7) *Ilgaži* 71 arba (su epenteze) *Ilgaiži* 55 : est. *ilge* „garstig, boshaft“; 8) *Ispažas* 63; 9) *Jūdaži* 59, BG 35 : est. *jūdas* „Teufel“; 10) *Juraža* 97 : *Jura* 97; 11) *Kabažas* 56 : est. *kaba* „vorstehendes Ende, žaibbas“; 12) *Kadaž* BG 264 — Tukumo apskrities kiemo vardas (unter Tummen); 13) *Kainaži* 57; 14) *Kalažas* 80; 15) *Kavažu* kalns 42; 16) *K'ikaž-nieku* apciems 59 : est. *kikas* „Hahn“; 17) *K'ivažu* apciems 35; 18) *Kordaži* 40, BG 35; 19) *Kubažu* kalns 113, *Kubažnieku* apciems BG 51 = senovės dokumente *Cubbesele*, *Kubesille* BG 48 : lyb. *kub* (lap. *guppo*, *guba*) „krūva“, est. *kubu*, suom. *kupu* „Magen der Vögel, lie. gūžis“; 20) *Kullaži* 113, *Kullaž* BG 268 — Bauernhof unter Rokaischen (Hasenpothsche Gegend) : est. *kullas* „lieb, hold“; 21) *Kukaža* 99, 100 (*-zis*) : est. *kukas* „Hahn“; 22) *Kuraža* 101 : est. *kura* „link“; 23) *Liūbaži* 97, BG 63 : *Limbuža* — mužė netoli nuo Talsų (Kurše) BG 259, *Limbiš* — Embūtės apylinkės kaimas (Kurše) BG 269 : est. *Limmu* (*Limbus*) — kaimo vardas || *limp* (kilm. *limba*) „Hinken“; 24) *Lugaži* 79, 80, *Lugažpurvs* 79 : est. *luga*

„Schilf, Simse“; čia gal pridera ir latvių vietovardis *Ludzi* 79; 25) *Pabaži* 53, BG 35, 52; 26) *Rabaž-kalni* 107 : est. *raba* „morsch, brüchig“; 27) *Rāgaži* 24; 28) *Rankažnieki* 57; 29) *Ruōpaži* 56, *Ruōpāži* 101 = sen. *Rodenpoy*s Heinr. BG 45, 35; 30) *Sapraži* 93; 31) *Suntaži* 62; 32) *Tanažu* apciems 35; 33) *Uitaži* 39; 34) *Uraņaži* 75; 35) *Vaīgaži* 113; 36) *Vainažu* apciems 35; 37) *Vaīgaži* 40; 38) *Veraža* 90; 39) *Viēkaži* 97; 40) *Vikaža* 102; 41) *Volgaži* 34;

B) **-ež-** : 42) *Kāibežēni* 44 : est. *kaeb, kaibus* „Klage“; 43) *Sebežas* 29, *Sebežnieki* 80 = *Себеж* — Vitebsko gub. ežeras ir miestas : *Sebdagen, Zebbedagen* 1310 m. „Sapdegas ciems“ — Dundāngos apylīkēs kīemas (Kurše) BG 190; 44) *Venezis* 83; 45) *Vētežas* (pieva) 111 : est. *wāātima* „sich winden, sich schlingen“, *wāātis* „Gewinde“;

C) **-iž-** : 46) *K'irbiži* 95 : est. *kirp* (kilm. *kirbu*) „Floh“; 47) *Kūviži* (ciems) 104 : est. *kōiw*, suom. *koivu* „Birke“, iš kur upės vardas *Coiwa* Heinr. X 10 „la. Gaūja, Livl. Aa“; 48) *Nurmiži* 53 : *Nufmi* 99 || est. *nur'm, norme* „Hochland, hohe Fläche; Feld, Acker“; 49) *Vainiži* 110; 50) *Vidriži* 64 : est. *widrik* „kleines, dünnes Gebüsch“;

D) **-už-** : 51) *ēkuži* 7; 52) *Kaūguži* 93, *Kauguž-kalns* 36 : *Кавзала, Кавзо-валда, Кавзуй, Кавзула* — vadžių kaimai Naugardo žemėje T || est. *kauge* „weit, fern“, *kaugus* (gen. *-uze*) „Weite, Entfernung“; 53) *Koltuzis* 93; 54) *Laņpuži* 104; 55) *Leņbuži* 97 : *Lembitus* — estų vado vardas Heinr. XV 1, 10, BG 287; 56) *Luguži* 76 : *Lugaži* 79, 80; 57) *Maņguži* 93 : est. *marg* „Vollmond“?; 58) *Mārkuža* 99, *Mārkuži* 72; 59) *Māskuži* 113; 60) *Mufkuži* 64; 61) *Paņpuži* 92, *Paņpuži* 95 : *Paņpusti* 92 : *Paņpenieki* maģš ciemiņš BW 3707,1 var.; 62) *Puņtuži* 36, *Puņtuži* 65; 63) *Raubuž-nieki* 98; 64) *Rūstuži* 112; 65) *Tiznuži* 113 bene tik = Tiesenhausen?; 66) *Tūrtuži* 76; 67) *Valguži* (*-aški*) 60 : est. *walgus* (gen. *-uze*) „Glanz, Licht, Schein“.

Šiuose varduose *-ūzis* veikiausia yra vokiečių žodis *hūs* „Haus“: 1) *Bānūži* 29 = „Bahnhof“; 2) *Gruōtūži* 32 = vok. pavardei *Grothūs* „Grosshaus“; 3) *Jērūži* 22; 4) *Kalūži* 24; 5) *Lubūzis* (ežeras) 26; 6) *Magnūži* 25; 7) *Siērūži* 38; 8) *Spalūzis* 59; 9) *Stāvūži* 38; 10) *Stiēnūzis* 22, *Stīnūži* 24; 11) *Tīnūži* 40 — lybių lūpose iš *Stīnūži*; 12) *Vīpūži* 25, 31; 13) *Zilūži* 29.

Formanto *-ž-* vardais esama turtingos ir Naugardo žemės. Trūsmano knygoje „Чудско-литовские элементы в новгородских пятинах. Часть первая. Пятины Водская, Деревская и Шелонская. Ревель 1898“ randame šiuos vietovardžius su formantu *-ž-*: *Аредезь* arba *Оредезь, Волдаж, Кербеж* (greta su *Кербикула*), *Қиложа* (prie ežero Қил), *Лагож, Меренеж, Непежи, Нерож*,

Оклиж, Перевиж, Синомаж, Совиж (: sen. est. *Sowes, Sauwes*, šiaudie *Sauss*), Солодожа, Теребуж, Теребожа, Устеж, Харужи, Харыжь, Хотережа, Хотовижи, Чянеж.

382 Kas čia per galūnė yra buvusi, galėtų nustatyti finnistos. Vidžemės vietovardžius *Sataži* BG 465, *Pabaži* BG 52, *Suntaži* BG 45, *Limbaži* BG 63, *Vainaži* BG 70 senovės dokumentai rašo šitaip : *Sattesele* Heinr. XVI 3, BG 51, *Pabasile*, *Sundesel*, *Lemeselle*, *Waynselle*.

6. Vietos vardą *Liṁbāži* (taip jį rašo prof. J. Endzelins 1911 m. IV. 11 dienos laiške; lytį *Liṁbāži* duoda ir prof. P. Šmits „Dzimtenės Vėstnesis“ 1912 Nr. 95) arba *Limbaži* BW 9729, 12911, 13087, 13286,2; 19068 latviai ištaria ir *Limbaiži* BW 895,1, t. y. su „epenteze“.

Latvių kalbos šnektų žinovas galėtų pasakyti, ar turi epentezę šie vietovardžiai: 1) *Kaiṇāzis* 8 (2 vieti), 17, 83 greta su lytim *Kaiṇāži* 68 ir *Kanāzis* 82, *Kanāži* 23 (kas galėtų būti *Kānadzis* 100?), 2) *Lañkaizis* 86 : *Ланка* — Naugardo žemės kiemas T, 3) *Līnaizis* (ežeras) 10.

7. Dalis Vidžemės vietų vardų, padarytų su formantu -ž-, galėtų būti kilimo ir aistiška; plg. lietuvių kalbos žodžius : *nāgažis*, -io „menkas, silpnas, mažas“ (žmogus, paršas) Als, Slnt || la. *nagaža* BW 19303, *kērežis* (medis) „kurs neauga, vis kėri“ Ms || *kerēža* „žmogus, panašus į kėrę, išsiskėtęs, nešukuota gálva“ Škn, *avižà* „Hafer“, *lamūža* „Schlampe“. Del formanto -ž- žiūrėk Endzelyno Lett. Gram. § 194.

Žodžio pradžios keimariniai priebalsiai, kurių somų kalbos nepažįsta (*strāzdas* > suom. *rastas*), rodo šiuos vietų vardus esant nesomiškus : *Blākaži* 62, *Grabaži* 78 arba *Grabažas* 87, *Gribaža* 101 arba *Gribažas* 68, *Kruṁpuži* 108, *Stukuža* 94. Latviškos turi būti del žodžio pradžios priebalsio ir *Galdažas* (giria) 40.

8. Šie vietovardžiai, kurie turi formantą -nd-, kilimo bus irgi somiški : A) -and- : 1) *Azanda* (upė) 114; 2) *Izandi* 16 : ? suom. *is-āntā* „šeimininkas“; 3) *Kāivandas* 87 = *Kaiwando* — Ėstijos vietos vardas = suom. *kaiwanto(-ta)* „perkasas“; 4) *Kapsandas* 80; 5) *K'izandas* (pievos, giria) 98; B) -end- : 6) *Terendes* (pieva) 102. Del galūnės plg. Kuršo žemės vietos vardą *Tervende* BG 264 ir Suomų žemės *Tyrwānto* arba *Tyrwāndo* BG 264.

Vadžių žemėje Trūsmano rinkiny randu du vardu su galūne -anda- : *Myvanda* ir *Суланда*.

9. Šie vietų vardai, kurių galūnėje randame formantą -ulda-, kilimo yra somiški : 1) *Ikulda* (ežeras) 106 = *Ikewalda* Heinr. XXV 3, BG 69; 2) *Sigulda* 59 = *Sygewalde* Heinr. XIV 8, šiaudie vok. *Sege-*

wold BG 51; 3) *Sumulda* (bala) 31, (upė) 115 : suom. *sumu* „migla“, *sumeä* „miglotas“. *Krimulda* 44 „vok. Kremon“ del bendrinio vardo *krimulda* BW 30658,1 (32155,1 var., 7497) ir *krimild(in)a* 7498 „eine Art Pilze“ galėtų būti ir latviškas vardas. Be to, somai būtų ištare **Rimewalda*.

10. Somiškos kilmės turėtų būti ir šie vardai: 1) *Kaīpags* 96; 2) *Mārstagi* 98; 3) *Suđtags* 97: suom. *suo* „bala“, *taka-* „užpakalis“; 4) *Vītagas* 107: *Вумоз-уно* — Naugardo žemės kaimas T.

11. Somiški yra ir: 1) *Lañbika* 99 = *Lañmika* 97: *Ламбитова* — Naugardo žemės kaimas, *Ламбит-ское* озеро T : *Lambe* — Ožputės apylinkės kiemas BG 268, *Lambas*—Aucės apyl. kiemas BG 288: lyb. *lāmbas* „avis“; 2) *Nuñmika* 112 = suom. *nurmikko* „pievelė, veja“.

12. Šie galūnė **-ak-** turį vietovardžiai gali būti kilimo somiški: 1) *Ilmaki* 113 : *Ilmēns* 101, *Ilmetes* 92 : est. *Ilmjerw* — Vidžemės ežeras, 383 *Илмия* — vadžių žemės ežeras T || suom. *ilma* „oras, giedra“; 2) *Imakas* 54, 107; 3) *K’ulmaki* 107; 4) *Litakas* 80; 5) *Skuđmakas* 107 (jei *s-* yra latvių pridėtas); 6) *Virtaka* 106.

13. Ežero vardą *jārvī* latviai ištaria, kaip rodo vietų vardai, be *v*: 1) *Āstere* (ežeras) 100, *Āsteři* 102 = senovės dokum. *Asti-gerwe*, *Astiyerwe* BG 63; 2) *Kaņere* = senovės dokum. *Canygerwe*, *Caneierwe* „Kangersee“ netoli Sluokos BG 188. Rusų kalboje *jārvī*’s irgi neturi *v*: *Илмѣрь* „озеро Ильмень“ (sen.), *Тохѣрь* (šiandie *Тверь*).

Dar šių vardų **-eris** galėtų būti *jārv’is* „ežeras“: 3) *Juweris* (ežeras) 11 = *Уверь* — Naugardo žemės kaimas T ; 4) *Sāsēris* (ežeras) 20, *Soseris* (bala) 48; 5) *Ūbēris* (ežeras) 22; 6) *Nīzeris* (bala) 48. Kitų vardų **-eris** (**-ēris**) gali būti ir nesomiškas, pvz.: 7) *Biksēris* 23; 8) *Butlēri* 30 (vok. pavardė *Bütler*, iš kur lie. *Butlierius*); 9) *Gūlbēris* 22; 10) *Līdēris* 20; 11) *Liezēris* 18; 12) *Stāmeris* 88, *Stāmeři* 87; 13) *Zlēmeris* 87; 14) *Vaņderes* 25; 15) *Audzēres* 30; 16) *Gādzere* (giria) 74.

-zere ir **-zeris** galėtų būti ir sutrumpėjusi žodžio *ežers* lytis.

14. Upės vardą *jōgi* (lyb.; *joki* suom.) turime varduose: 1) *Lau-meģis* (pieva) 108 : suom. *lauma* „būrys“; 2) *Rustēgs* (ežeras) 108?

Kaimo vardą *kūla* (*kylā*) randame, tarp daugybės kitų, dar šiuose vietovardžiuose: 1) *Ikškile* 39, *Ikškule* 107 = senovės dokum. *Ykeskola*, *Ickesculle* BG 43 = lyb., est. *üksküla* || suom. *yksi* (kilm. *yhden*) „vienas“; 2) *Leñčkule* „vok. Lenskil“ 53; 3) *Meñkuli* 60 (*Memkulen*); 4) *Vañkuli* arba *Vaiñkuli* 96; 5) *Patkule* (*Paķilis*) 23, *Patkuli* (*Patķuli*) 107, *Paķules* 83; 6) *Jērķules* muiža 37; 7) *Señkuli* 61; 8) *Serkuls* arba *Selkuls* 110; 9) *Vīkulis* 97, 10) *Pařķulis* 97.

Žodį *seppä* (suom.) „kalvis, meistras“ turime vietovardžiuose *Raūdžeps* 88 ir *Retseps* 88 : lyb. *raud* (suom. *rauta*) „geležis“ ir suom. *rätti* „skarmalas“ (?).

15. Žodį *kunda* (suom. *kunta*) „Gemeinde“ turi išlaikęs iki šiolei vietovardis *Märkunda* 88, 89 : sen. dokum. *Syde-gunde* BG 45, 275.

16. Žodį *saari* „sala“ randame vietovardžiuose: 1) *Sāris* (giria) 48; 2) *Silda-sāris* (ganiavos) 48 : lyb. *sild* (suom. *silta*) „tiltas“; 3) *Piksāri* 70.

17. Žodį *ūrga* „upelis, kleiner Bach; Niederung mit fließender Wasser“ (lyb.; est. *urg*, suom. *orko* „feuchtes Tälchen“) turime šiuose vietų varduose: 1) *Juldurga* 99; 2) *K'īdurga* (upė) 114, *K'īduṛgas* 64; 3) *Laudurga* 50, *Laūdurgas* 60 : *Lasda* — vadžių žemės kaimas T : est. *laud* „drėgnas“; 4) *Lėdurga* 47; 5) *Lēturga* (pieva) 100 : suom. *liete(h)* „dumblas“; 6) *Muduṛga* 47, (upė) 114, *Mudurgas* (pieva) 45 : est. *muda*, suom. *muta* „Schlamm, Kot“ = sen. rus. *Mṛda* — Pliskuvos ežero intakas; 7) *Ničurga* (pieva) 107: *Huca* — Naugardo žemės ežeras T; 8) *Pārunga* 59; 9) *Pinurgas* 57; 10) *Sudurga* (pieva) 48, (upė) 114; 11) *Suzurgas* 47: suom. *susi* „vilkas“; 12) *Tāmurga* (pieva) 44; 13) *Tīturga* (ežeras) 44; 14) *Vedamuṛgi* 107.

18. Vietovardžiai *Ipa* (bala) 72 ir *Ipis* 36 primena mums upėvardžius *Hna* ir *Hnymb* (Būga RS VI 25). Jei *Ipos* vardas somiškas, tai tuomet išeitų, kad somų giminė būtų seniau gyvenusi net ir Minsko (į šiaurę nuo Pripeties) ir Smolensko gubernijoje. Čia pat, gal, pridera ir *Hnma* — Druties baseino upė (Mogiliavo apskritis), kas būtų kilusi iš prolyties **Iputā*.

384

19. Vietovardžiai *K'āka* 83, 85, *K'āki* 25 arba *K'āki* 24 rodo, kad ir Rūkiavos (la. *Rucava*) parapijos dvaro vardas *Kiokiškė* (plg. BG 383; žemaičiai ištaria *Kiuokšške*) kilimo turi būti somiškas (suom. *köykky-* „sulinkęs, kuprotas“). Kad *Kiokiškė* „Kronsgut Kakischken“ būtų aistiškas vardas, tai tuomet latviai sakytų **Cāka*, **Cāci*. Iš šito vardo išeitų, kad somų giminės prieš kuršių ir žemaičių atėjimą gyventa pajūriu net iki Palangai.

Netolimosios ateities vietų vardų studijos, reikia tikėti, parodys, kad somų gyventa prieš kuršių ir žemaičių atėjimą net ir Kvėdarnos apylinkėje, kur randame kaimo vardą *Leṁbas*; plg. latvių vietovardį *Leṁbis* 21, *Leṁbuži* 97 || *Lembitus* — estų vado vardas BG 287 : *Лембэў, Лембук, Лембино, Лембуйт* — Naugardo žemės kiemai T. Bet šandie, kolei dar nėra ištirti Žemaičių vietų vardai, *Leṁbo* vardui didelės svarbos neduodu, nes jis gali neturėti nieko bendra su somų žemės vardais.

20. Lietuvių gyvenus tarp latvių rodo ne tik tai tokie vietovardžiai, k. a. *Leši* arba *Lietuviēši*, bet ir žemiau surašytieji, dėl kurių lietuviškumo sunku abejoti:

1) *-eika* (pavardžių daromoji galūnė): *Remeikas* 35, 39, iš kur *Remeicēni* 24; *Rimeika* 88, *Semeikas* 87, *Truleikas* 65;

2) *Aņģis* 92, *Aņģi* 107;

3) *Bičul'i* 61;

4) *Daukšas* sils 26, *Daukšas* 25, *Daukšēns* 91, *Dauškeni* 21, *Dauškāni* 82, 84, *Daukšelnieks* 95;

5) *Guoģis* 9, 26, *Guoģēns* 85, 86 = lie. *Gúogis* — Dusetų par. pavardė;

6) *Jurguči* 15 galėtų būti lietuviškos kilmės, kad tam neprieštarautų *Jurguci* 8;

7) *K'aunes* 16;

8) *Klāņģi* 32 = *Klangiaī* — Veliuonos par. kaimas;

9) *Kušl'a* kalns 19, *Kušl'i* 9;

10) *Miņdaūgs* 32, *Miņdaūģi*¹ 10; 11) *Mistauti* 42;

12) *Rīmša* 26, 31, *Rīmšas* 46;

13) *Riņģis* 26; 14) *Ruņģis* 26?;

15) *Stūl'ģi* 33 = *Stulgiaī* — Pakapės par. kaimas;

16) *Sveņtes* kalns 40 gali būti ir kuršiškas vardas;

17) *Tarvidas* 57 (*i* turėtų būti *ilgas*);

18) *Valanti* 17 : lie. *Valańčius* (pavardė);

19) *Vārūša* 26?;

20) *Veģeris* 26, 32, *Veģeři* 87, *Veģēris* 85 = *Vegeriai*, la. *Vedzere* (upė);

21) *Vilkanči* 62 : lie. *Vilkančius* — Traupio par. pavardė (vietos šnekta ištariant *Vilkončius*);

22) *Vītauts* 108, *Vītautiene* (pieva) 90.

Upės vardas *K'ekava* 115 ir gyvenamųjų vietų vardai *K'ekava* 31, *K'ekavas* muiža 38 ir *K'ekavas* 27, 52 irgi turi būti kilimo lietuviškas : *Kekuvā* (šnekt. *Kēkqv*) — senasis vienasėdžio vardas Grūzių par. (Joniškėlio vls.). *Kekuvōs* vardas, kaip rodo Prūsų žemės ežero vardas *Keckowa* (1595 Hennenb. 2, 13, Pierson Namenkodex), yra aistiškas.

Kilimo turi būti lietuviški ir šie vietovardžiai : *Gulbiški* (-kas) 14, *Pakaviškas* 21, *Diniškas* 32, *Katliškas* 44, *N'iedriškas* arba *N'ie-*

¹ Kas būtų *Mendaugas* 19, 73?

druškas 20 ir *Sėliškas*¹ 62. Latviai galūnės *-iški*, *-iškas* saviesiems vietų vardams nevartoja.

Švedų 1690 metų katastras rodo ateivių iš Lietuvos šiose vietose : Allažiuose (2 šeimyni), Burtniekuose (1 šeim.), Duolėje (4 š.), Ergliuose (3 š.), Ikškilėje (4 š.), Kalsnavoje (5 š.), Kuoknesėje (5 š.), Limbažiuose (2 š.), Lielvardėje (4 š.), Madlienoje (16 šeim.), Molpilėje (6 š.), Matyčiuose (1 š.), Nytaurėje (2 š.), Uozuolmuizėje (1 š.), 385 Piebalgoje (4 š.), Ruopažiuose (3 š.), Salos pilyje (3 š.), Skujinėje (1 š.), Smiltinėje (2 š.), Suntažiuose (3 š.), Trikotoje (2 šeimyni) A. Švabe Latvju kultūras vēsture I 254.

21. *Vanga* (pieva) 97, *Vangas* leja (pieva) 45, Pils *vanga* (pieva) 113, *Uz-vangas* 40, *Kul'-vanga* (pieva) 113 ir *Ar-vanga* (pieva) 113 bus atneštos į Ikškilės, Krimuldos, Limbažių ir Vilkenų valsčių kuršių ateivių; plg. kurš. *Alsunga* „vok. Alschwangen“ iš **Alsūanga* Endzelin Lett. Gram. 98, *Ievanga* „Ewangen“ BG 219.

Kuršių ateivių bus Vidžemėn nusinešti šie senojo Kuršo vietovardžiai : 1) *Bārtas* įezis 63 || *Bārtava*, lie. *Bārtuva* (upė); 2) *Bāte* 58; 3) *Dāmis* 21, 83, 85 || *Dāma* — dvaras netoli Graņzdo BG 230, *Domija* — Sedōs par. upė; 4) *Durba* (pieva) 90 || *Durbes* ezeriņš BW 30395 var., lie. *Duřbinas* — Telsių ežero Masčio intakas; 5) *Luōbe* (upė) 115 || lie. *Luobā* — Bārtuvos intakas (Skuodas); 6) *Seda* 70 || žem. *Sedā* — miestelis ir ežeras; 7) *Skrūndas* 64; 8) *Talki* 97; 9) *Tausala* (kalnas) 103 || lie. *Tausalas*² — Telsių ežeras; 10) *Telši* 110 || lie. *Telšiai* (*Tėlšius*); 11) *Vārdava* 87 || lie. *Vārduva* — Ventos intakas; 12) *Veņtas* 59, *Veņtes* 88; 13) *Viņgas* 96, *Virdzes* 13, 19.

22. Vidžemėje būta ateivių ir iš sėlių žemės. Tai rodo ne tik tai *Sėl'i*, *Sėlieši*, bet ir kiti vietovardžiai, kurie mums tėra pažįstami vien tik iš senosios sėlių žemės, kaip antai:

1) *Alūksne* 66, Dzimentenes vēstnesis 1911 g. Nr. 227 (: *alūksna* „klampi vieta“), 1912 g. Nr. 95, 1914 g. Nr. 151 „Marienburg“, BW 20946, „Pededzės intakas“ Konv. vārdn. 48 arba *Alūkste* „Marienburg“ BG 98 (plg. *Alaūksts*, *Alaūksta* ezars, iš kurio išteka *Gaiņa* „Livl. Aa“) iš senesnės lyties (prala.) *Alūkstā* (kirtis ant *-ā*, balsis *ū* tvirtapradis — gestossen; latviškai šandie būtų **Alūksta*), išlikusios pliskuvėnų varde *Ольцма* : ув *Ольцмъ* (Псковская II лет. под 6792 годом); sėlių žemės miesto vardą Illuxt (vok.) lietuviai vadina *Alūkstā*, *-ōs*, *Alūksta* : la. *Aluokšņa* kalns 48;

¹ *Sėliškas* yra atsinešę lietuviai iš sėlių žemės. *Sėliškių* vardu esąs kaimas ir Alūkstos (vok. Illuxt) apskrityje.

² Ar *Tausolas*? Atsišaukite, Telsių apylinkės žemaičiai!

2) *Apsas* 20, 33, *Apsi* 20 = sël. > lie. *Apsas*;

3) *Birži* 19, 28, 49 (išvestinis vardas — *Biržēni* 32 = lie. *Biržēnai* „Biržų parapijos gyventojai“) = sëlų (> latvių) *Birži* „Gross-Buschhof“ Naujarygio apskr. = sëlų (> lietuvių) *Biržai* (loc. pl. *Birżys*) iš senėlesnio linksniavimo *Biržes*, -žų (konsonantisch);

4) *Duñte* 92, *Düntes* 62 : *Дунтишки* — Kalupio (Колупь) valsčiaus kaimas (Kreis Dünaburg), kaip rodo galūnė, kilimo turi būti lietuviškas vardas, persineštas per Dauguvą iš sulietuvėjusiosios sëlų žemės dalies; Alūkstos apskrityje mano šaltiniai *Dunt'-ės* neturi; vardas negali būti latviškas dėl *n*;

5) *Gaide* 94, (upė) 117, *Gaides* 72, *Gaidupe* 36, *Gaidēni* 15, 52, *Gaida* 89 (greta su *Braslava* 89!), *Gaidas* 46 : sëlų (> lie.) *Gaidė* „Гайды“ — Zarasų apskrities miestelis nepertoliausia nuo *Braslavo* (iš sen. rus. *Брячславъ*);

6) *Greste* 8, 83 : ežeras *Гресце*, vienasėdis (застенок) *Погресце* ir *Погрест* (iš lenk. *Pogrzeź*) ties Zarasais iš sëlų (> lie.) lyties **Grestys(-tis)*, *Pagrestys*;

7) *Kaplava* 45 = sël. *Kaplava*, iš kur vok. *Koplaw* — Alūkstos apskrities miestelis;

8) *Kuonis* 96 : vok. *Kalkuhnen* ir *Niederkuhnen* — Alūkstos apskrities du miesteliu greta vienas kito, netoli Dinabarko, iš kurių pirmąjį Gryvės lietuviai vadina *Kálkuonė*, t. y. Kálno **Kúonis* : *Kuona* — Pagirmuonio valsčiaus upė (Вольтер Списки нас. м. Сув. 386 рыб. 180), iš kur miestelio vardas *Pakúonis*;

9) *Kūrinš* 48, *Kūrēni* 8, 24, *Kūrāni* 12 = sël. (> lie.) *Kūris* — Šuojos intakas Smilgių par.;

10) *Luode* 26, 48, 89, 97, *Luode* 16, 26, 109, *Luodi*¹ 82, *Luōdite* 102, *Luōdēni* 24, Kuršo žemės vietovardžiai — *Luode* BG 262, 263, 264, 265 (3 vietos), 267, 268, 272, *Luodiñ* 262, 270 = sëlų (> lie.) *Lúodis*, -džio ir *Lúodykštis*, -ščio — du ežerų į rytus nuo Sálako miestelio, iš kur kaimų vardai *Lúodžiai* ir *Palúodė*; senovėje Šventosios upės iki *Dūseto* ežerui būta vadinamos **Lúodė* (iš kur 1259 m. dokumento vardas *Lodenbeke* BG 434 = sëliskai *Lúodene*?; plg. la. *Luoden-iete* BW 895 var., *Luoden-ieši* BW 11890,1, jei *en* nėra skaitytinas kaip *ēn*);

11) *Luōja* 98, 111, *Luōjiña* 103, *Luōjēns* 109 (šnektiškai *Luojāni* 45) = vok. *Lojan* — kiemas netoli Iekiavos kranto (Naujarygio apskr.), t. y. *Luojāni* iš *Luōjēni*, rus. *Лужаны* — kiemas ant Nemunėlio kranto (Latvijos pusėje), kurį Biržų ir Radviliškio parapijos

¹ Vietos vardą *Luodi* turi RKr IV 109.

lietuviai ištaria *Lūjenai* (*ũ* pusilgis, tvirtagalis) iš senėlesnės lyties *Lūjēnai*, kas rodo Radviliškio ir Biržų apylinkės latvius lyties *Luō-jāni* vietoje ištariant **Lujāni*; ar gali *ũ* (iš *uo*) sutrumpėti? be nebus čia įvairaus laipsnio vardai, t. y. *Luōja* ir **Luja*? Plg. vardus: *Druja* — netoli Biržulio ežero Pavandenės par. Vš I 51 = la. *Druja* 45 (*Drujas lāma* RKr IV 107) || *Druoja* — Auluvėnų par. upė Prūsų Lietuvoje (Kalvaičio Liet. vardu klēt. 68, Słow. geogr. II 166) || la. *Druōna* 89, 97, 111 (*Druonas* sala 90 — pievos, *Druōni* 60) || la. *druvēties* „sich fürchten, scheuen“; la. *Kruja* 111, *Kruj-kalns* 64 „Alexanderhof“, *Krujiņas* 70, *Krujēla* 85 || lie. *Kruoja* — Mūšos dešinasis intakas, kurš. *Kruoja* (1338 metų dokumente: „die beke Croye scheidet die lant Alswangen und Edewalen“ BG 446, 477) || sl. *krajb* „край“ ir *krawbeb* „krawiec“; la. **Suja*, iš kur vietovardis *Sujēni* 31 || lie. *Šuoja* — Nevėžio dešinasis intakas || la. *Sāvas* 9, 25, *Sāviēna* 28;

12) *Rāvija* (ežeras) 9, *Rāvijš* (pieva) 69, *Rāvijas* 65, *Rāviji* 73 = sėl. (>lie.) *Rovejā* — Apaščiōs dešinasis intakas (upės pradžia Pāpilio par., įteka ties Juodėliais Biržų par. (A. Sabaliauskas ištaria *Ravejē* || pās *Rōveju*) : kurš. (la.) *Rāva* „Rawen, südlich von Zirau“ (*Rāvas* nuovads BW 11913,1), la. *Rāvas* 95, *Rāvite* 52, *Rāv-upe* arba *Rāupe* 82, *Rāviņas* 9;

13) *Salaka* 110, *Salakas* 78, *Salaki* 78 = sėl. > lie. *Sālakas* — Zarasų apskrities miestelis;

14) *Sekšu* ezers 36 = sėl. > lie. *Šekšys* — 1) Sālako par. ežeras (iš kur kaimo vardas *Pašekšē*), 2) Kamajų (Rokiškio apskrities) par. pavardė; latvių *Sekšu* (ezers) gali būti ir *Šekščiū* ežeras = *Šekščiū* dvaras netoli nuo Šiaulių || *Šekštys* — Bálninkų par. ežeras KosL 223a, *Szekszta* — prawy dopływ Ławeny, pow. poniewieski Słown. geogr. XI 887, V 610, *Šekštēliai* — kaimas į žiemius nuo Anykščių, *Šekstinỹkai* — Pándėlio par. sodžius : la. ryt. *Sakstagols* (kilm. -gola Drywa, BW 20935) — Rėzýtės (la. Rėzekne) apskrities kaimas iš aist. prolytės **Šekšta-galas* : pr. *saxsto* „šėkšta“ iš aist. prolytės **šekštā*;

15) *Suōsti* 17, 58, *Suōstiņi* 92, *Suōstes* 25, 35 = sėl. > lie. *Súostas* — miestelis į žiemius nuo Biržų, o į pietus nuo (Nemunėlio) Radviliškio || *sēdu*, *súodys*;

16) *Subačas*¹ 48 (greta su vietovardžiu *Dinaburga* 48) = sėl. >

¹ Garsas *č* rodo, kad sėlių žemės vardas nunešta Vidžemėn lietuvių, sėlių tautai Subačiaus apylinkėje sulietuvėjęs. Senasis vardas *Suōatjā* latvio lūpose būtų pavirtęs lytīm **Subaša*. O, gal, pačių sėlių kalboje *tj* bus virtęs garsu *č*?

387 lie. *Subāčius* — 1) Panevėžio apskrities miestelis, netoli nuo Kùpiškio, 2) Alūkstos apskrities miestelis, netoli nuo Obelių (vietos šnekta tariant — *ābēl'ei*), kurį latviai vadina *Subata* Endzelin Lett. Gram. 857 (iz *Subatu*, *Subatā* BW 16043) : *Subbatsee* — Subockie jezioro, par. dyneburgskiej (długie 3 w., szer. $\frac{1}{4}$ w.) Słown. geogr. XI 521;

17) *Urles* 24 : sėl. > lie. *Urliāi* (*Urliūs*) — kaimas ties Salomis (netoli nuo Kamajų, Rok. ap.), *Urllys* (ar *Uřlis*?) — Suvaĩniškio par. pavardė || *Uřlikiai* Širvintų (Vilniaus žemė) par. kaimas;

18) *Vārkaviēi* 45 — išvestinė lytis iš pamatinės *Vārkava* = sėl. > lie. *Vārkava* — pakalnės vardas ties Āsermuiže Subāčiaus (dabar Latvių žemė) par. (taip ištaria Gāršvinės „vok. Gahrssen“ lietuviai); Lātgalos latvių *Vuorkova* (taip ištaria Ciskodo par. latviai: plg. lytį *Vōrkaviši* BW 9912,10) irgi bus sėlių arba sėlių žemės lietuvių nusineštinis vardas (sen. la. *Vārkava* = sėl. > lie. *Vārkava*); vokiškasis *Vārkavos* vardas *Warkhof* nėra Lātgalos *Vuorkovai* tėvas, kaip kad mano Endzelynas (Lett. Gram. 857), bet vaikas; sėlių *Vārkava*, jei tuo vardu bus vadinę vandenį, gali būti vienos kilmės su upėvardžiu *Warkus* — rzeczka przy wsi Karwieliszki, pow. trocki Słown. geogr. III 889 || *Varkūjai* — Vyžuonų par. kaimas (ar nėra čia upės, ežero ar balos tuo vardu?);

19) *Viesītes* 10, 15, 25, 29 = sėl. > la. *Viesīte* — Nemunėlio dešinysis intakas Naujarygio ap., kurį vardą Radviliškio lietuviai ištaria *Viššitā* (iš senėlesnės lyties *Višsyte*) = sėl. > lie. *Viešintā* — Lėvenis kairysis intakas (Subāčiaus par.);

20) *Zasa* 108, 112, *Zases* 61, *Zasupji* 20 = sėl. > la. *Zasas* muža BW 31415,1 „vok. Weessen“, jos gyventojai *zas-iškūši* BW 28663, 28664 (Kreis Friedrichstadt) : *Žaslā* — Lomenos intakas Žaslių par. (Vilniaus žemė).

23. Žiemgalių tautos vardo Vidžemė nebepažįsta. Tai reiškia, kad, Žiemgalą ordenui nukariavus 1290 metais, beveik visi jos gyventojai tikrai buvo ištraukę į Lietuvą gyventi (Zemgaliešu simtagadu cīnas par patstāvību. Rīgā 1915, p. 87).

24. Latvių žemės srities vardas *Tolowa* BG 80—83, jei su tuo vardu ordenas būtų susipažinęs iš rusų (krievų), kurių valdžiai tuomet priderėjo latvių žemės Rytai, galima būtų kildinti iš latviško vardo **Tēlva*, išlikusio vietovardyje *Tēlvieši* 32 || *Talvāni* (Тальваны Т) — Latgalos kaimo vardas — iš senėlesnės lyties **Tēlvēni* : lie. **Telvā* (> *Telviškiai* — Truskavos par. kaimas VŠ II

11, *Telvekai* — Eržvilko par. kaimas), iš kur kupiškėnų pavardė *Talva* (*a* iš *e*).

Latvių žodis *Telva* krievų lūpose prieš IX amžių turėjo pavirsti lytim **Толова*.

25. Kaimynai latvio vardo pažįsta dvi lyti : *let-* ir *lat-* :

1) *Lethos*, qui proprie dicuntur *Lethigalli* Heinr. X 3 BG 74, *Letten* (Reimchronik), *Lettia* (Urkunden) BG 150, cum aliis *Letigallis* de Tholowa Heinr. XI 7 BG 78, erant Lyvones et *Lethti* cibus et esca Lethonum Heinr. XIII 4 BG 90, Rutheni eorum (der Deutschen) tempore venerant baptizantes *Lethigallos* suos de Tolowa, sibi semper tributarios Heinr. XI 7 BG 83⁴, est. *lātlane* (kilm. *lātlaze*) „Lette“, *Lātima* „Lettland“;

2) lie. ryt. *lātvīs*, la. *latviētis*, sen. rus. *Лотызола* iš senovinės latviškos prolytės **Latvigala* (su kietu *v* : *vy* > rus. *мы*).

Radviliškio parapijoje (netoli nuo Biržų) esąs kaimas, vardu (*Latvigala* ar) *Latvǫgala*.

388 Ne visų latvių, kurie šandie tuo vardu vadinami, senovėje būta latviais. Šandie latvio vardą dėvi ir senovės kuššis, žiemgālis, sēlis, ir sulatvėjęs lýbis arba sómas. Senovėje *lātviais* tesivadinta Tolovos (Telvōs) ir Lātgalos srities gyventojų. Latvio vardo pradžios reikia ieškoti šiandieninės Latvijos Rytuose.

Tauta dažnai sau vardą gauna nuo žemės vardo, kurioje ji gyvena, arba upės ar ežero vardo, kurių pakraščiuose bus susidaręs šioks toks politiškas ar kultūriškas centras; pvz., *Latium* > *Latīnī*, *Полота* (upė) > *Полочане*.

26. Tautos vardą *let-* (*Lette*, *letigalli*) ir *lat-* (*lātvīs*, *Лотызола*) aš kildinu nuo upės vardo **Leta* ir **Lata*. Latviai sau vardą yra gavę gyvendami ne Tolovoje ir Latgaloje, bet dar seniau, t. y. prieš jų atkilimą iš Vilniaus žemės, kurioje iki šiai dienai tebėra išlikę senieji upėvardžiai *Letà* ir *Latà* : 1) *Let-anka* — prawy dopływ Wilii, uchodzi poniżej Świątej Słown geogr. V 180, XIII 471, Konst. hr. Tyszkiewicz Wilija i jej brzegi 281, Būga RFV LXXI 468; 2) *Łota* — rzeka przy wsi t. n., pow. Oszmiański, 17 w. od Oszmian Słown. geogr. V 740, Būga RFV LXXI 467. Abudu vardu iš Vilniaus žemės latviai bus nusinešę į Latgalą ir Tolovą, o iš ten ir į Vidžemę¹ : 1) *Letes* 19, 68, *Letēns* 101, *Letva* 68 (Beliavos latviai ištaria *Latva* : *a* iš *e*) prie Ludzos ežero; 2) *Lata* 81, *Latas* kalns 34, *Latas* muiža 33, *Latupe* 78 (Ilzeniešu

¹ Tikrojoje Vidžemėje, rodos, irgi yra *Letos*, *Latos* vardas.

Latupe Lejas ciema apkārtnē Izglīt. Min. Mēnešr. 1920 II 69), *Latupes* 70 (vietos šnektoje *Lot-*), *Latvasas* 83, *Latvases* 72, *Latciemieši* 63, *Latenieki* 71 (vietos šnektoje *Lot-*): *Lette*, *Latte* — ein Fluss gegen die polnische Grenze (Stender Lettisches Lexikon. Mitau 1789 p. 750, 383).

27. Tolovos (Telvōs) ir Latgalos latvius esant ateivius iš Vilniaus žemės rodo ne tiktai *Letos* ir *Latos* upėvardžiai, bet ir keli kiti, pavyzdžiui: *Gáuja* — Nemuno dešinasis intakas Ašmenės apskr. su jos kairiuoju intaku *Vijà*. Šituodu vardu randame viename plote su *Leta* ir *Lata*. Kaip Vilniaus žemėje *Vija* latviams yra buvusi kairiuoju *Gaujos* intaku, taip lygiai juo tebėra ir šandie naujojoje savo tėviškėje — Tolovoje : la. *Gauja* ir jos kairiasis intakas *Vija*!

28. Vieni Tolovos ir Vidžemės vietų vardai, archeologijos nepadedami, negali mums tiksliai pasakyti, kuriame amžiuje šion sómų žemėn yra atkeliavę latviai. Tiek tiktai žinioje, kad Tolovoje ir Vidžemėje įsikurta latvių dar tuomet, kai jų kalba beveik niekuo dar nesiskyrė nuo lietuvių kalbos.

Iš *Kėsu* vardo jau žinome (K. Būgos Kalba ir senovė I 271), kad latviai yra pasiekę Vidžemės vakarų kraštą dar tuomet, kai miesto vardą *Cēsis* (kilm. *Cēsu*) „vok. Wenden“ jie dar tebeišstardavo **Kēses*, kilm. **Kēsuon* (ar **Kēsōn*). Sėlių žemės lietūvininkai, prieję Dauguvos kairiąją šoną ties Lātgala, čia nesustoja, bet persimeta anapus Dauguvos ir ima brautis pačion Lātgalon. Dalis sėlių žemės lietūvininkų pasiekia net Rēzeknē (la. *Rēzekne*), kurios vardą *Rēzýtēs* (Kalba ir senovė I 254) lytyje išlaiko iki šiai baltai dienelei. Latgalon lietūvininkai (latgaliečiai latviai vadina juos vardu *lītaunīki*, o senovės krievai pliskuvėnai *литовники*) bus atėję dar tuomet, kai patys latviai šių dienų *Cēsis* dar tebevadino *Kēsimis*. *Kėsu* vardas iš Latgalos lietuvių kaipo *Кѣсѣ* yra patekęs į Naugardą, Pliskuvą ir Vilnių. Lietuvos valstybės aktuose latvių *Cēsu* miestas visuomet yra rašomas *Кечь*.

Vidžemės vietovardis *Cēsis* turi sau daugiau bendravardžių. Štai jie: *Cēsu* mātītāja muiža 25, *Cēša* kalns 63, *Cēšas* 102 (dvi atskiri vieti), *Cēsaiņi* 14, *Cēsnieks* 48, 108, *Cēsnieki* 75, *Cēsnieku* ciems 29.

Vietovardžių kamienas *Gēs-*, kilusis iš senėlesnio *Kēs-*, Lietuvoje ir Prūsuoje nerandamas. Jis kilimo, veikiausia, bus somiškas. Tam pritaria ir *Cēsu* apylinkės du vietovardžiu *K'ēsas* 25, 27, kuriuodu somiškąją ištarmę yra išlaikę iki šiolei del pačių sómų išlikimo čia iki vėliausiosios gadynės.

29. Minkštojo *k* pavirtimą garsu *c* rodo dar: 1) *Ices* 81 greta su lytim *Iki* 12; 2) *Cesvaine* 9 arba *Cesveine* 9, BW 20949 var. „vok.

Sesswegen“ (galūnė *-ein-* rodo ir senovės rusų vardas Чесуинъ BG 98 ir 1318 m. šaltinio vardas *Sceswene*), *Cesvainieki* 19 : som. **Kesva* greta su **Kesma*¹, išlikusia vietos varde *K'esme* 103 = *Кесма* — Tverės gubernijos miestelis.

Kad latviai, ateidami Tolovon, dar tebeturėjo minkštąjį *g*, nepavirtusį sudėtinui priebalsiu *dz*, rodo upės vardas *Pededze* 115 (ir kiemas 78, *Pededznieki* 79, 84 — du kiemu), kilusis iš somiško upėvardžio **Pedjōgi* „pušų upė“ (*Puš-upiai* — Žemalės par. soda VŠ I 53) : est. *Pedja* — Wir'tsjärw'io ežero intakas || est. *pedajas* (suom. *petäjä*) „pušis“ + est. *jōgi* (suom. *joki*) „upė“.

30. Kadangi vokiškosios kilmės žodžiuose minkštieji *k* ir *g* nėra pavirtę *c* ir *dz* (*kēde* „Kette“, *kēkis* „Küche“ < vok. žem. *kāke*, *gēldēt* „gelten“, *gērēt* „gerben“), tai vokiečių įsikūrimo Latvijoje metu (XII amžiuje) latviai bus jau tarę savuosiuose žodžiuose *c*, *dz* minkštųjų *k* ir *g* vietoje. Jei tuomet latviai būtų dar tebetarę *kitas*, *kepti*, *gerti*, *gīsla*, tai šandie ir vokiečių kalbos žodžius *kēde* ir *gēldēt* ištarytų **cēde* ir **dzēldēt*, kaip kad ištaria žodžius *cits*, *cept*, *dzeft*, *dzīsla*. Vokiečių ateivių XIII amžiaus dokumentai rodo latvių kalboje tuomet jau minkštųjų *k* ir *g* vietoje buvus, kaip ir šandie, garsus *c* ir *dz*. XIII amžiaus vokiečių liudijimui pritaria ir krievų kalba, davusi latvių kalbai valgio vardą *kisēlis* „кисель“, kurs nėra pavirtęs **cisēliu*.

31. Minkštieji *k* ir *g* latvių kalboje turėjo pavirsti garsais *c* ir *dz* tarp XII amžiaus ir tarp gadynės, kurioje latviai įsikūrė Vidžemėje. Archeologijos duomenys rodo, kaip apie tai rašo Rygos universito profesorius Petras Šmitas, kad latvių atsikraustyta Vidžemėn apie VIII-tąjį amžių. Tokiuo būdu išeitų, kad apie 700 m. e. metus latvių tarta žodžiai *kitas*, *kietas*, *gimti*, *gėrvė* lygiai kaip ir lietuvų, t. y. su minkštaisiais *k* ir *g*.

390 **32.** Iš „Latvijos vietų vardų“ I dalies sužinome, kad senovės latvių vado vardas *Russinus*² buvo ištariamasis kaipo *Rūsins*. Tai rodo šių dienų vietovardžiai *Rūsiņi* 13,33, *Rūsīna* kalns 13, *Rūsenis* 89.

33. Vietų varduose iki šiolei tebėra išlikę kai kurie tikybos ir kulto dalykų vardai, pvz.: 1) aušra: *Aūstra* 74; 2) dievas: *Dīeva-*

¹ Del galūnės kaitaliojimos plg. suomių kalbos žodžius *usma* || *usva* „migla“, *paarma* (est. *parm*, *paarm*) || **paarva* „oestrus bovinus“ — skolinys iš lietuvių kalbos žodžio *sparva*.

² Heinr. XII, 6: seniores de Letthis, *Russinus* de castro Sotecle, Waridote de Autine, Thalibaldus de Beverin... *Russinus*, qui erat Letthorum fortissimus.

-*ruōza* (gīria) 83, *Dļevīni* 20, 72, 104, *Nuōdievs* 98; 3) vėlē, dvasiā: *Dvōšēlu* kalns 53; 4) aīkas: *Elka* kalns 31, *Elkas* kalns 30, *Elki* arba *Elkas* 11, *Elku* kalns 43, 51; 5) mēnesio sūnūs: *Mēnesdēli* 35; 6) perkūnas: *Pērkuons* 27, 88, 100, 108, *Pērkuoni* 16, 45, 74, 79, *Pērkuoni*¹ 54, 58, 107; 7) *Ragana* 102, 112; 8) *Ūsiņi* 71, *Ūsiņi* 79, *Ūsiņi* 67; 9) vilkātas: *Vilkaces* pl'ava 53.

34. Vidžemēs ir Tolovos giriose senovėje latvių turėta daug taurių ir stuimbrų. Tiedvi žvėrų rūši Latvijos giriose, sako, išnykusi dar XVI–XVII amžiuje. Taūro vardu yra latviai praminę šias vietas: *Taurs* (*Taure*) 95, *Taures* purvs 85, *Tàures* 79, *Vilk-taure* 57, *Tàurupe* 34, *Tàurupji* 14, 29, 33, *Taurenės* (pieva) 94, *Tàureņi* 15, *Tàuriņš* 37, 38, 94, *Tàuriņi* 71, 112, *Tàuriši* 67, *Taurītes* 38, *Tàurnieki* 75, 87.

Stuimbras iki šiai dienai tebegyvena šiuose vietų varduose: *Sūbris* 37, 85, 98, *Sūbri* 29 (*Sūbri* 37), *Sūbri* 87.

Latvių dainos tauro² nebeatmena. Stumbrą temini viena tiktai daina, kurioje pasakyta:

Nuosaucies tu, *sūbrīti*,
Nu jāj tavi medenieki;
Nu būs tavi balti ragi
Bajāram alus dzert BW 30493 (Skrūnda).

Šitos dainos pirmieji dvi eilutės Kāndavos latviai dainuoja ir šitaip:

Nuomaujies tu, *stumbrīti*,
Rītā nāks medenieki l. c. var.

Iš dainos variјanto patiriame, kad latvių stumbras vadinta ne tiktai vardu *sūbris*, bet ir *stumbris*. Pastarasis vardas kilimo turi būti kuršiškas arba lietuviškas, nes latviai senovės aisčių vardą **stuimbras* šiandie ištartų **stūbris*.

35. Nors šiandie Latvijos ir Lietuvos giriose nebėra taūro ir stuimbro, bet tų žvėrų vardai ilgai patvers vietų varduose. Ir kiti žodžiai, kurių šiandie šnekamoji kalba nebevartoja, gali ilgam palikti gyvi vietų varduose. Baleso, arba šalčio, vardas *kāmis* „Hamster“, man rodos, tebekyšo vietovardžiuose *Kāmeni* 11, 22 ir *Kāmieši* (-tis) 79.

¹ Kiemų vardai *Pīkuoli* 107 (arba *Pīkuļi* 108) ir *Trimpi* 107 esą įkurti 1885 metais ir jiems vardai naujai praminti iš mitologijos raštų.

² Tauro vardas be nekyšo tiktai sudarkytuose dainos žodžiuose: Auru, kriu, *letauroiti*, Kam guleji siliena? BW 30493 var. (Nygranda)?

36. Giriotame krašte gyvendami, latviai yra turėję įvairių giriai vardų, iš kurių *gārša*, *pīss* ir *vēris* dar ir šandie tebėra gyvas vietovardžiuose: *Pīss* (giria) 20, *Kaķa-pīss* (giria) 13, *Pīsi* 55, *Pīsas* pl'ava 72; *Vēris* 82, *Vēres-mala* 20, *Vēres-malas* 20, *Uozuol-vēras* (giria) 16.

391

37. Lietuvos vietų vardai *Arió-gala* (senovėje *Eriógala* Liet. tauta II 32), *Baisógala*, *Betýgala*, *Medvėgališ*... turi tą patį *galą*, kaip ir šie Endzelyno „Latvijos vietų vardai“: *Ērgala* 19, *Ezergala* 21, *Gāršugala* 19, *Ruózgala* 22, *Stūrgala* 19; plg. Lātgalos miestelio vardą *Sakstagols* (kilm. *Sakstagola* BW 20935, Drywa — toks žurnalas) iš aist. prolytės **Šekšta-galas*, ir *Neic-galis* (Drywa) iš senėlesnės lyties *Nīcgalis* „vok. Nitzgal“.

38. Vietų varduose istorininkas gali rasti daug medžiagos kultūros istorijai. Iš Vidžemės vardų aiškiai matyti, kuo latvių verstasi, kurių amatų mokėta, kaip jų būta pasidalijusių lúomais. Kalbos istorininkas kultūros istorininkui gali nustatyti tų vardų senatvę, iš kurių vedamos yra išvados istorijos reikalui.

Latvių tautės kultūros istorijai duoda nemaža šviesos tarp daugybės dar šie, rodą žmonių veislą (Beschäftigung), vardai:

- 1) *Ābelnieks* 98 „obelių sodintojas, veisėjas“;
- 2) *Ādminis* 91, 111 „ódininkas, кожемяка“, *Ādmiņi* 7, 39, 47, 50, 59, 83, *Ādmines* 61, *Ādmināni* 20, *Ādmenis* 62, *Ādmeņi* 49, 66, *Ādmaņi* 55;
- 3) *Akmeņlauzis* 15 „akmenų laužytojas“;
- 4) *Amatnieks* 35, 37;
- 5) *Arājs* 43 „artojas“;
- 6) *Ārzemnieks* 108 „svetimos šalies gyventojas“;
- 7) *Asinlaīdas* 49 „krau(ja)leidžiai“;
- 8) *Aūs-kalēji* 63 „aukso (pr. *ausis*) kalėjai“;
- 9) *Bajārs* 21, 71 „bajoras“, *Bajāri* 34, 51, 63;
- 10) *Baūmanis* 63 „dailidė“ = vok. *Baumann* || *Būmann*, iš kur *Būmaņi* 38, 49, 72, *Būmaņi* 54;
- 11) *Bedrenieks* 38 „duobių kasėjas“;
- 12) *Beķeris* 62, 89, *Beķeri* 79 = vok. *Bäcker*;
- 13) *Beņķenieki* 24 „suolų (*beņķis* „Bank“) meistras“;
- 14) *Biķernieks* 85 „taurių, kūpkų (vok. *Becher* > la. *biķeris*) meistras“;
- 15) *Bisnieks* 62, 100 „šautuvų (vok. *Büchse* > la. *bise* „Flinte“) meistras“, *Bisenieki* 72, 81;
- 16) *Bitnieks* 59 „bitininkas“, *Bitenieki* 46, *Bitinieki* 66;

17) *Bluodnieks* 40 „bliūdžius“, *Bluodnieki* 44, 54, 57, 79, *Bļuoži* 19;

18) *Bluðnnieks* 91 : vok.;

19) *Brīvzemnieks* 107 „kas turi brīvu zemi“;

20) *Brūmestefi* 41, *Brūvelis* 48, 54, 85, *Brūvefi* 44 „Brauer“;

21) *Buñdzenieks* 26, 94 „būgnininkas, Trommelschläger“, *Buñ-dzenieki* 53;

22) *Buodnieki* 73 „Krāmer“;

23) *Buřtnieks* 96 (2 vieti), 100, 104 „būrtininkas, Zauberer“, *Buřtnieki* 37, 64, 90, *Burtnieku* kalns 108;

24) *Ceplenieki* 24, 28, 40 „печники“;

25) *Cepurnieks* 108, 112, *Cepurnieki* 19 „kepurininkai“;

26) *Cūcenieki* 28 „kiaūlininkas“;

27) *Daktinieki* 87 „šakių (la. *dakšas*) dirbėjai“;

28) *Dařvenieks* 103, *Dařvenieki* 81 „dervos (deguto) degējas“;

29) *Dārznieks* 88 „daržininkas“;

30) *Dišleris* 107 „Tischler“, *Dišl'ēri* 75;

31) *Dravenieks* 68, *Dravnieks* 28, *Dravenieki* 24, 71, 73, 86, *Dravnieki* 84 „draviniņkai, бортники“;

32) *Dreīmanis* 47, 48 „Dreher“, *Dreīmaņi* 35, 37, 41, 54;

33) *Dūc-kalis* 107 „peilių (la. *dūcis*) kalējas“;

34) *Dūrēji* 53 „dūrējas (tokia gūdytojų rūšis)“;

35) *Dzēlzs-kalis* 48, 91 „geležies kalējas“, *Dzēlzskaļēji* 107 (plg.: *Dzēlzsaviēši* 27, *Dzēlzsputrs* 27);

36) *Dziřkalis* 21, 61, 68, 83 „gīr(n)kalis“, *Dzirkali* 20, 49, 52, *Dziřnieks* 47 „gīrnininkas“;

37) *Glāudītāji* 49 „pilvo glostytojai (la. vēdera *laitītājs* BW 18309, 20133, 20338, 20999) — tokia gūdytojų rūšis“;

38) *Glāznieks* 35, 50, 90 „Glaser, stiklīorius“, *Glāznieka* kalns 36, *Glāznieki* 20;

39) *Grāmatnesis* 62, 90 „laišķų arba knygu (la. *grāmata*) ne-šiotojas“;

40) *Grādēji* 40;

41) *Gultnieki* 54 „lovų (la. *gulta*) meistrai“;

42) *Iebūvnieks* 61 „imbuvys“;

392 43) *Iesalnieks* 109, *Iesalnieki* 89 „īsalo arba salýklo darytojai“;

44) *Jātnieks* 103, 106 „Reiter“, *Jātnieki* 33, 38, 46;

45) *Jaūnzemis* 110 „Neusass, naujokas“, *Jaūnzemnieks* 108;

46) *Jumīkis* 37 „Dachdecker“;

- 47) *Kalējs* „kalvis, kalējas“ 34, 37, 59, 105 (2 vieti), *Kalēji* 16, 29, 34, 39, 45, 47, 49, 55, 76, 86, 96, *Kalējkalns* 29;
- 48) *Kalpi* 24 „холопы“;
- 49) *Kalpūtēji* 37 „kāulu pūtējai“ (la. *pūtējs* „ein mit Blasen Hexerei Treibender“);
- 50) *Kalvi* 24, *Kalvi* 13, 28, 30, 33, 44 „kālviai“;
- 51) *Kaņnenieks* 74, 90, 110 „krūzius, кружечник“, *Kaņnieks* 31, 95, *Kaņnenieki* 38, 50, *Kaņnieki* 17;
- 52) *Kaņnieki* 54 „могильщики“;
- 53) *Kaņavīrs* 70, 83 „kareivis“;
- 54) *Katlāpis* 37, 59, 112 „katilų lopytojas“, *Katlāpi* 38, 50, 52, 55, 63, 80 (*Katlāpi* 59);
- 55) *Kaūlnieks* 61 „kāulininkas“;
- 56) *K'iēģelnieks* 42, 83 „plūtninkas, Ziegelstreicher“, *K'iēģelnieki* 62, 106;
- 57) *Klētnieks* 21, 27, 52, 85, 91, 100, 108, 110 (2 vieti) „klē-
čių statytojas“, *Klētnieki* 25, 29, 59, 106;
- 58) *Kliēsmete* 48, 69 „Kleinschmidt“, *Kliēsmits* 110, *Kliēšmetes* 51, 64;
- 59) *Krādsnieks* 94 „krosnių krovėjas, печник“;
- 60) *Kubulnieki* 67, 68, 79 „kubiliai“;
- 61) *Kuģinieks* 100 „Schiffer“;
- 62) *Kulenieki* 73 „kulių siuvėjai“;
- 63) *Kuopmaņi* 80 „Kaufmann“;
- 64) *Kupča* „kūpčius, купец“;
- 65) *Kuŗpnieks* 37, 48, 83, 87, 89, 91, 105, 107, 111 „kuŗpius“, *Kurpnieki* 30, 67, 79, 112;
- 66) *Kūtnieks* 108 „кутник“ (plg. Bra 406 s. v. *Hintersass* : *kūtenieks* Köthner);
- 67) *Laivenieki* 29, *Laŗvnieki* 35 „laivininkai“;
- 68) *Laukasargs* 49;
- 69) *Lūocenieks* 82 „lankų lenkėjas“;
- 70) *Malējs* 100 „malėjas“;
- 71) *Melderis* „Müller“, *Meldeŗi* 40, 60;
- 72) *Mērnies* 39, 59 „землемер“, *Mērnieski* 33, 80;
- 73) *Mēsnieks* 110 „мясник“ (skolinys) : *Miesnieki* 55 (savas žodis);
- 74) *Meŗ-sargi* 112 „girios sargai, mēdininkai“;
- 75) *Miētnieki* 89 „(arklių) mainininkai“;

76) *Mucenieks*¹ „Böttcher“ 26, 43, 47 (2 vieti), 95, *Mucenieki* 23, 28, 33, 34, 35 (2 vieti), 43, 49, 55 (2 vieti), 57, 58, *Mucinieki* 13, 14 (2 vieti);

77) *Mūlnieki* 41 (kas tai tokie būtu? Bene baužņi, šmulņi galvijų laikytojai? la. *mūlis* „ungehörntes Stück Rindvieh“);

78) *Mūrnieks* 15, 26, 54, 82 „Maurer“, *Mūrnieki* 19, 24, 33;

79) *Namiķi* 54 „Hausknecht“;

80) *Namnieks* 108 „naminiņkas“;

81) *Pavārs* 43, 83, 98 „повар“, *Pavāri* 13, 81;

82) *Pietnieks* 9, 28 „pentinų kalėjas“;

83) *Pīrtnieks* 91, 95 „pirtininkas“;

84) *Pīvāri* 32 = lie. *Pyvōrai* „пивовары“;

85) *Plūostnieki* 53 „plūostininkai, поромщик“;

86) *Prāmnies* 26 „Prahmkerl, Fährmann“;

87) *Puódnieks* 37, 48, 59, 68, 83, 91, 99 (2 vieti), 103 „puodžius“, *Puódnieki* 11, 33, 35, 41, 49, 67, 79, 81, 87, *Puodniek-kalns* 24;

88) *Pūtēji* 49, *Makpūtēji* 63;

89) *Rāmnies* „Fährmann“ 44, 59, 71, 85, 94, *Rāmnieki* 53, 67, 80 (šis vards kilęs yra iš senėlesnės lyties *Prāmnies* lýbių lūpose);

90) *Ratnieks* „račius“ 48, 59, 64, 68, 85 (2 vieti), 107, *Ratnieki* 9 (2 vieti), 33 (2 vieti), 35, 36, 52, 53 (2 vieti), 54 (2 vieti), 58, 98, 112, *Ratenieki* 31, 71, 78, *Ratinieki* 87;

91) *Rēdnies* 59 „Riemer, шорник“;

92) *Remesi* 61 „dailidės, плотники“, *Remeši* 54;

93) *Riemeris* 48 „Riemer“, *Riemeři* 36, 62 : *Rimeris* 110;

94) *Rijnies* 91, 96, 109 „kluōnius“, *Rijnieki* 71, 95, 106;

95) *Ruōtkal'i* 57 „geležies (lyb. *rōd*, suom. *rauta*) kalėjas“;

96) *Saktenieki* 23 „sagtiniņkai, sagčių kalėjai“;

97) *Sālnies* 91 „drūskininkas“;

98) *Sžbri* (ciems) 54 „сябры, pusininkai“;

99) *Seglenieki* 49, 62 „baļņiai“;

100) *Sidrab-kalis* 112 „sidabro kalėjas“;

101) *Siecenies* 86 „sieķų meistras“;

102) *Sietnieki* 33 „sietų pynėjai“;

393 103) *Siksniis* 63, 82 „šikšnys, сыромятник“, *Sikšņa* kruogs 50, *Sikšņi* 17, 72 (: *Siksna* 59 „šikšņa“);

¹ Bačķų (la. *muca*) dirbėjo vardu pramintas vietas esmi išsirašęs nevisas.

- 104) *Sildedzis* 92 „šilo degintojas“, *Sildedži* 50;
 105) *Skrīveris* 96 arba *Skrīvelis* 91 „Schreiber“, *Skrīveši* 59;
 106) *Skuōdēri* 29, 31 arba *Skruōdel'i* 97, *Skruōdelis* 108 „Schneider“ (mn i. *shrōtaere*);
 107) *Slakteris* 104, 108 „Schlächter“, *Slakteri* 52;
 108) *Sliseši* 51, 79 „Schlosser, слесарь“;
 109) *Vec-smirdi* 80 „смерды“;
 110) *Sniķeris* „Schnitzer“ 74, 80, 83, *Sniķeši* 34, 45, 51;
 111) *Spaīnieki* 53 „kibirų (la. *spāinis, spaīnis* „Spann, Eimer“) meistrai“;
 112) *Spēlnieks* 85 „Spieler, Musikant“;
 113) *Stabulnieks* 71 „Pfeifer“;
 114) *Stārasts* „stōrasta, староста“ 91, 92, 93, 105, *Stārasti* 36, 61, 106 (2 vieti);
 115) *Stīpnieks* 37, 61, 97, 101 „Fassbinder“, *Stīpnieki* 57, 98;
 116) *Strēlcis* 72 „striēlčius, стрелец“ : *Strēlnieks* 36, *Strēlnieki* 58;
 117) *Strūdzenieki* 39 „Strusenkerl“;
 118) *Stuōpnieks* 100 „stūopininkas“;
 119) *Stūrmaņi* 58, 64 „Steuermann“ : *Stūrmieki* 75;
 120) *Sulainis* 63 „Diener“;
 121) *Svabadnieks* (*Svabenieks*) 106 „Freimann“;
 122) *Tāurnieki* 75, 87 „taurū medžiotojai“;
 123) *Timermanis* 109 „Zimmermann“, *Timermaņi* 18, 29, 50;
 124) *Trūobāči* 33 „трубачи“;
 125) *Tulki* 49, 56 „vertėjai = sen. rus. *мѡлцу*“;
 126) *Uōlnieki* 95 „kiaušinių pirkėjai“;
 127) *Uōrmanis* 100 „Fuhrmann“, *Uōrmaņi* 23, 33, 58 : *Uō(r)-misteris* 90 „Fuhrmeister“;
 128) *Vagaši* 61 „dvaro urėdas, lyb. *vagaar*“;
 129) *Vaš-kalis* 112 „vario kalėjas“, *Vārkal'-ciems* 58, *Varkal'u kalns* 111;
 130) *Vārtnieki* 75 (2 vieti), 87 „vařtininkai“;
 131) *Vaškenieki* 81 „vaškininkai“;
 132) *Vēveris* „Weber“ 37, 70, *Vēveši* 29, 33, 36, 50, 53;
 133) *Vēžnieks* 85 „vēžiniņkas“, *Vēžnieki* 87;
 134) *Vīrvenis* (*Vīrvenieks*) 68 „virvininkas“;
 135) *Zāģeris* 63, 86 „Säger“, *Zāģeši* 50, *Zāģernieki* 79;
 136) *Zalnēri* 51 „Soldner, žalniēriai“;
 137) *Zemnieki* 50, 62 „Bauer“;

- 138) *Zīlnieki* 62 „Wahrsager“;
 139) *Zuosnieks* 86 „žasiniņkas“;
 140) *Zvanīkis* 39 „звонарь“, *Zvanītāji* 42;
 141) *Zvejnieks* 9, 39, 69, 74, 84, 85, 90, 104, 105, 106 (2 vietī), 107 „žvejas, Fischer“, *Zvejnieki* 22, 24, 32, 36, 62, 83, 84.

Kiemų vardai, kuriuos latviai yra praminę nuo žmonių vērslu (занятие), šitame mano sąraše nėra visi. Jų galima būtų pririnkti dar aštra tiek. Bet ir šito sąrašo užteks akylam skaitytojui, kad galėtų jis pamatyti, kiek šviesos duoda vietų vardų studijos kultūros istorijai.

Bajārs, smirds ir *kalps* rodo, kad senovės latvių tautōs irgi būta suskilusios lūomais, kuriems vardai pasiskolyta iš kaimynų krievų kalbos : *бояр-инъ* (dg. *бояре*), *смьрдъ* ir *холопъ*.

Kaip̃s iš krievų žemės turėjo ateiti Latgalon dar tuomet, kai patys krievai žodį *холопъ* tebeištardavo *холръ*. Taip krievai bus tarę dar prieš X amžių.

Taigi, kalbos istorija gali duoti šviesos ir kultūros istorijai.

39. Latvių santykiams su krievais nušviesti duoda nemaža medžiagos ir vietų vardai. Jie patvirtina, kad krievai santykių gadynės pradžioje nėra dar turėję balsio *u* (iš senovės dvibalsių *au*, *an*, *un*), nes jis nieku būdu nepavirtęs būtų latvių kalboje dvibalsiu *uo*. Tuomet krievai bus dar tarę *ō*, kam pritaria ir suomių kalba. Krievus senovėje vėlesniojo laiko garso *u* vietoje turėjus *ō* rodo ir vietovardžiai : 1) *Kažuoks* 19, 111, *Kažuoki* 9, 35, 53, 56, 73, *Kažuoksala* 30 : *кожух*, iš kur lie. *kažiūkai* (Papilys); 2) *Dūdēds* 54 : *дуда*, iš kur. lie. *dūdā* (greta su *daudyte* „tokia dūda“ Biržai ir la. *Daūdas* 59); 394 3) *Kāpuostiņi* 45 : *капуста*; 4) *Puostažās* 82 : *пучишь*; 5) *Pruodi* 19 : *пруд* || 1. *prād*; 6) *Kuodaļ'as* 53 : *куделя* || 1. *kādzīel*; 7) *Truobāči* 33 : *трубачи* || 1. *trēbacz*; 8) *Tuoce* 20 : *туца* || 1. *tēcza*.

Nosinio *ē* vietoje tuomet krievų tarta *ā* (ilgas) : 1) *Grēdas* 83 : *гряда* || 1. *grzēda*; 2) *Vēteri* 15 : *вятерь* || *Veīteris* 89.

40. Krievų garsą *u* latviai verčia dvibalsiu *ui* : *Smuīka* 71, 90, 91 || *смук*.

Jei *Kabūleni* 24 kilę yra iš žodžio *кобыла*, tai jis bus senesnis, nekaip *Smuīka*.

Latgalos miestelį *Alūksta* senovės pliskuvėnai ištardavę *Олыста*, kas rodo, kad apie 700 metus krievai garso *u* vietoje tebėra dar turėję *ū*. Tos pačios gadynės, kaip *Олыста*, turėtų būti ir *Kabūl-(eni)* = *кобыл-а*.

41. Lā. *kuoma* BW 1283, 1291, 1299, 1325, 1378, 1423 ir suomių (ryt.) bei karielių *kuoma* (olon. *kuomu*, veps. *kōm*) „Gevatter(in)“ ro-

do, kad krievų, dar ir krikščionimis tapus, t. y. po 988 m., tebeturėta balsis *ō*, nepavirtęs garsu *ū* (*kūmas*). Žodis *кум* yra sutrumpinimo keliu kilęs iš viduramžio lotyniško vardo *cōmpater* (kirtis ant *ō*) : *kōm-*.

42. Ar po 988 metų krievų kalba bus dar turėjusi ir *ē* (iš senėlesnio dvibalsio *ei*) vėlesniosios gadinės balsio *i* vietoje (*sylā* = *сила* || *siela*), sunku kas tikra pasakyti. To bent Smiltinės valsčiaus kiemo vardas *Iēvāns* 83 ir Lizumo *Ievāni* 79 nerodo, nes senovės krievų krikšto vardas *Иванъ* yra kilęs ne iš prolytės **ēvānъ* (su *ē* iš senėlesnio *ei*), bet iš **ivānъ*, susidariusios iš viduramžio graikų vardo *I(o)ān(n)is* (sen. *Iōānēs*). Latvių *Iēvāns* kilęs yra ne iš liūdies kalbos lyties *Иванъ*, bet iš bažnytinės ir šiaip jau inteligentų vartojamos lyties *Юанъ*, kuri liaudies lūpose dėl lyties *Иванъ* turėjo pavirsti *Юванъ*. Latvio lūpose keturskiemenis *Юванъ* turėjo pavirsti triskiemeniu *Iēvāni*, nes krievų kalbos garsą *o* latviai visuomet paverčia savuoju *a*, o junginio *ia*, ištariamo vienu skiemeniū, latviai neatskiria nuo diftongo *ie* (*īela* „gatvė“, *iēva* „ieva“, *iēt* „eiti“).

Taigi, latvių *Iēvāns* nėra senesnis, kaip kad rodosi P. Šmitui (Izgl. Min. Mėnėšr. 1922 Nr. 9 p. 980), už vietovardžius *Ivāni* 24, *Ivāni* 11, 21, 23, 30, 33 (*Ivēni* 14 — dvi vietos — be nebus tik hipernormalė lytis tikrosios *Ivāni* vietoje?).

Krievų krikštāvardį *Борисъ*, kurio balsio *i* kilmė nežinoma, latviai ištaria *Barīss* 85, *Barīsi* 13, 33.

Dāniēla 8 irgi nerodo, kad senovės krievei po 988 metų būtų krikšto vardą *Данила* dar tebetarę kaip **Dānēlā*. Latvių asmenvardis *Dāniēla* bus kilęs iš vokiškosios lyties *Daniel*.

43. Naujosios Ráunos valsčiaus (Kėšų ap.) kiemāvardžiai *Jēriļa* ir *Jēriļas* nuōdievs 26 svarbūs yra senovės krievų mitologijai, nes kiemų varduose iki šiai dienai tebegyvuoja senovės dievas *Ярило*. Žodis *nuōdievs* čia bus reiškęs tą pat, ką ir vokiečių žodis *Abgott*, rusų *кумир*, *идол*. Iš to išeitų, kad senovės krievų tautės atstovų dar prieš krikštą (988 metus) gyventa po pačiomis Kėšimis (vok. Wenden) ir pōsėta Jarilos dievaičio stātulas „nuodiev, Abgott, кумир, идол“. Gyvenusieji ten krievei galėjo būti ne kas kita, kaip valdininkai (чиновники), kurie buvo pliskuvėnų ar naugardėnų pastatyti „pagastui“ (la. ryt. *pogosts* „czynsz, tributum“ Kurm 21, „dañ“ l. c. 22) rinkti nuo jų valdžioje esančių latvių. Nestoras apie kunigáikštienę Ольга sako, kad ji 947 metuose Mustos (*Мста*) paupio gyventojams „устави погосты и дани“. Anuos pogosty dar ir šian-die atsimens latviai : *pagasts* „l. ein herrschaftlich Gebiet. uz citu

pagastu aiziet in ein anderes Gebiet gehen. 2. Wacke, was die Bauern ihrem Herrn als eine Gerechtigkeit geben müssen. Obl. *pagastu* nauda Gerechtigkeitsgeld. Obl.“ Stender I 184; kundziņi, kad turēsi *pagastiņu*? BW 31265 (Cīrava); Kūmiņas, kūmiņas, pie *pagastiņa*! Rudeņa laiciņš, *pagasta* vajag BW 1739; Veci viri, jauni puīši, šur nāciet *pagastā*! Še ir mazs cilvēciņš *pagastiņa* nēmājiņš BW 1740, Nu tev māsiņa *pagasta* prasa BW 25654 (120¹ a).

44. Greta bažnīcios (la. *baznīca*) latvių turēta dar ir *cirkava* „църква“, kurios vardas iki šiolei išlikęs yra pievų varde *Cirkavas* 78; plg. žemaičių žodį *cirkva* „церковь“ Kv, Rt.

Ir *cirkava*, ir *baznīca* yra krieviški žodžiai, patekusieji latvių kalbon dar prieš vokiečių iškūrimą Tolovoje, kurios srities latviai tuomet jau buvę pliskuvėnų krikštyti: Alobrandus... revertitur (iš Ugau-nijos) et in via Letthgallis, circa Ymeram habitantibus, verbum Dei de suscipiendo baptismi alloquitur... At illi... cum gaudio verbum Dei recipiunt: missis tamen prius sortibus et reguisito consensu deorum suorum : An Ruthenorum de Plescekowe habentium Graecorum fidem cum aliis *Letthigallis de Tholowa*, an Latinorum et Teutonicorum debeant subire baptismum? Nam Rutheni eorum tempore venerant baptizantes *Lethigallos suos de Tholowa*, sibi semper tributarios Heinr. XI, 7 (52).

45. Vietóvardis *Kulbāss* 8 nėra atskirtinas nuo dešros vardo *колбаса* || l. *kielbasa*, su kuria latviai bus susipažinę tuomet, kai patys krievai dar tebetardavo *кѣлбаса*. Senovės garsą *č* teberodo ir vietovardžiai *Bulvāni* 10, 30 „болван“ ir *Buřkāns* 48 „боркан“.

46. *Kažaiķs* 8 ir *Kažaucis* 71, 83 gali būti senesni žodžiai, ne-kaip *Kažuoks* 19, 111, *Kažuoki* 9, 35, 53, 56, 73 ir *Kažuoksala* 30. *Ka-žuōķs* būtų latvių gautas iš krieių kalbos dar tuomet, kai žodį *кожух* jie tebeištardavo **kožōx*. *Кожух*’o, iš kurio lietuviai turi *kažiūkus*, senesnioji lytis *kožōx* kilusi yra iš dar senesnės lyties **kožoux* arba **kāždux* = ide. **kağīōusos* iš **kağīo-ousos* „ožkos kailio (*коза, кожа*) apšvalkalas (*aūti, aūklē*)“. Vadinasi, krieių įtakon latviai bus patekę dar tuo metu, kai krievai žodžius *дръгъ, нымъ* dar tebetarydavo *drougō* arba *drāugō*, *poustō* arba *pāusrō*.

Kad taip yra buvę pirmosiomis susidūrimo dienomis, rodo ais-čių ir suomių žemės vietų vardai, patekusieji rusų kalbon, pvz.: *Лычеса* (Kalba ir senovė I 248, 272), *Гыя* l. c. 249, *Лыза* l. c. 249¹ = *Laukesà, Gáuja*, som. *Laugaa* (suom. *Laukaa*). Ir kai kurie bendriniai gudo (Weissrussen) kalbos žodžiai, kurie jo kalbōn yra patekę dar tuo metu, kai savuosiuose žodžiuose tebebuvo dvibalsis *au* (*ou*) ne-

pavirtęs vienābalsiu *ō* (iš kurio vėliau išriedėjęs yra *ū* : *puōkas* || *pūkas* „пых“), patvirtina senovės krievis dar tebeturėjus sveikus divbalsius. Tuomet bus patekę gudo kalbon mūsų žodžiai *šlaunīs* ir *šlaūgtas* : *шлуння* (*шлунья*) pl. — задница (Рогач. у. Могил. губ. Сборн. отд. LXXXVIII, 1 12), Уси *шлўння* воук барану парвау (Добровольский Смол. слов. 1004); nowogrod. *ślukto*, -a neutr. „Jestto naczynie drewniane z otworem u boku, lub spodu, do którego kładą się chusty, lub płótno niebielone, sypie się popioł, rzucają się rospalone kamienie i robi się tym sposobem ług“ J. Czeczot Piosnki 96, *жлўкта* „ушат для моченья белья“ Карский Белоруссы I 137 (>ukr. *жлўкта* „род кадки...“ Гринченко Словарь I 487), *жлўкта* — щелок (Рогач. у. Могил. г. Сборн. отд. LXXXVIII, 1 11), *жлўкта* — широкая лохань для стирки белья (Слущ. у. Сборн. отд. LXXXII, 5 173), баба узела *жлўкту*, паставила еѣ над пограбам, а наверх паклала дзиравую шапку (с. Лучицы Мозыр. у. Сержпутовский 111), Сор ... не выбрасывают на сметник, а складають в *жлукто* (Мозыр. у. Шейн Матер. I, 1 43), под лучинкой стоиць *жлукто* з водой (Борис. у.) I. с. II 360, *жлўкта* — 1. кадь для бучения белья. Налей вады у *жлукту*. 2. пьяница. Етыт *жлўкта* настукауся водки спозорання. *Жлўкта* наш спить биз просыпу. *Жлукта* и *жлўкт* — кадка без дна, в которой бучат белье. Дай мне сваго *жлўкта* бяльѣ набучить. Хто *жлукта*, хто пражарѣнык, хто ганиц. *Жлўкта* — вонючая баба. Тухлить, як *жлукта* Севск. (Орл. губ.), *жлўкто* „бездонная кадка, в которой щелочат белье“ Преображенский Этим. слов. рус. яз. I 234 = lie. *šlaūgtas* „alūdaris kubilas“, la. ryt. *zlaugts* (U rašo klaidingai *slaukts*) „ein Geschirr mit einer Oeffnung am Boden (zum Bierbrauen z. B.)“ || *šlūgti* (*šluīga* 3 praes.) „ganz mit Wasser durchzogen werden“ ir „mit Lauge waschen“ : *šliaūgia* „smarkiai teka vanduo“.

47. *Шлунья* (collect. iš **шлунь* = *šlaunīs*) ir *жлукто* rodo, kad ir latvių *kažaiļks* gali ir nebūti naujādaras iš lyties *kažuoks* (Endzeļin Lett. Gram. § 213) pasekus tų žodžių analogija, kurie iš senovės turi dvi gretimini lyti : *uo* greta su *au* (ir *ū*, *u*), pvz. : *pērkuōns* || *pērkauns* „perkūnas“, *virsuone* BW 9602 || *virsaune* 3231, 6255, 15193, 1, 15262, 31707 „viršūnė“ (*virسو* 16530, 6 || *viršū* 11956, 13074, 2, 16530 „oben“), *viduo* BW 3693, 16530, 6 || *vidū* 10290, 9, 10, 11532, 15086 „mitten“.

Taigi, galimas daiktas, kad Ráunos latvių *kažaiļks* yra kilęs iš VI—VII amžiaus krievis kalbos žodžio **kāžāuxs*, pavirtusio maždaug

apie IX amžiaus pradžią lytim *kažōxъ*, o apie XI amžių lytim *kožūxъ*.

Del tos pat priežasties ir la. *Daūdas* 59 gali būti, kaip ir *Duōdes* 54 greta su *dūda* „Pfeife, Flöte“, kilimo irgi krieviškas žodis. Tiktai jisai būtų seniau atėjęs Latgalon, nekaip **duōda* (iš čia vietos vardas *Duōdes*) ir *dūda* (del kirčio plg. ukrain. žodį *dūda*).

Dāuda kaipo muzikos įrankis vargu gali būti paveldėtinis žodis iš indoeuropiečių prokalbės, nes jie prokalbės gadynėje dar nėra buvę *dāudininkai. Muzikos įrankiai bus atsiradę indoeuropiečių prokalbei suskilus atskiromis tarmėmis ir paskydus gyventi į naujas sodybas.

Latvių *dāuda* (> *daūda* vietos varde *Daūdas* 59) ir lietuvių *dau-dytė* „gatunek trąby narodowej“ (Biržai ir KosL 86a, *dauditemis* paduduosi O¹ 46) yra žilosios senovės (VI–VII m. e. amžius) skolinys iš krieių kalbos žodžio *dyda*, kada jie dar tebeištarė **dāūdā*.

397 Taigi, skoliniai rodo, kad krieių kalba tuo metu, kai pradėjo slavėnai, dregovičiai ir krieivai kurtis aisčių su suomių giminės žemėje, t. y. VI – VII m. e. amžiuje, dar tebėra turėjusi dvibalsį *au* (*ou* ar *au*). Tasai dvibalsis, aisčių ir suomių žemėje krieivams ilgokai pagyvenus, pavirsta monoftongu *ō*, kuris po krikštui, t. y. po 988 metais, tepavirsta garsu *ū*.

48. Dvibalsį *ei* tebebuvus krieių kalboje sveiką VI–VII amžiuje rodo somiškas upės Двина „Dauguvà“ vardas *Veina* : lyb. *Vēna* (iš *Veina* : Livones *Veinal-enses* Heinr. IX 13), est. *Weina-jōgi* „Dūne“ (Būga Kalba ir senovė I 128, 249). Jis yra kilęs iš krieiviškos prolytės **Dveinā*.

Iki slavėnai priėjo prie upės Северная Двина, *Dveinā* suspėjo pavirsti lytim **Dvēna*, kuri iki šiai dienai tebegyvuoja karieliškame šios upės varde *Viena* (Būga I. c., Mikkola Berühr. 57).

49. Del „Latvijas vietu vārdi“ galima būtų papasakoti daug dar įdomių dalykų. Bet tam šandie aš neturiu atliekamo laiko, nes, be to, ir taip jau išėjo perplati mano recenzija. Todel turiu čia sustoti, daug ko nepasisakęs skaitytojui. Manau, kad ir iš to, ką esmi del Vidžemės vietų vardų pasakęs, daug kam paaiškės vietų vardų moksliškoji vertybė.

Vietų vardai yra kalbiniškui istorininkui tikri istorijos dokumentai, daugelyje atvejų vienatijai kultūriškojo tautos gyvenimo liudytojai.

Jei mes tikrai norime pažinti savosios tautos nerašytąją praeitį, tai turime būtinai surankioti visus vietų vardus ir išleisti juos abėcėliškai surašytame žodyne.

Iš Lietuvos vietų vardų žodyno kalbininkas istorininkas galės mums papasakoti apie tai, kas per tauta ar taūtos yra gyvenusios Lietuvoje prieš lietuvių įtraukimą į šią šalį.

Lietuvos žemės vietovardžius palyginęs su Gudo žemės vietovardžiais, kalbininkas istorininkas galės, sekdamas upių vardus, gana tiksliai nurodyti net ir tas Gudijos vietas, iš kurių yra išėję lietuviai VI—VII amžiuje į šią dieną Lietuvos žemę.

Taigi, sukrusime visi rinkti Lietuvos vietų vardų, be kurių mes negalime gerai ištirti savosios senovės!

Kaunas, 1922 m. gruodžio 23—1923 m. sausio 1 diena.

* * *

441 Kai aš rašiau Vidžemės vietų vardų studiją, buvo man aišku ir be Suomijos bei Ėstijos vietovardžių rinkinio, kad tarp latviškos kilmės vardų yra Vidžemėje ir somiškų. Tuomet man rodėsi, kad dažnam Vidžemės vietovardžiui galima bus surasti bendravardžių ir Suomijoje bei Ėstijoje, ką patvirtina tie keli vietų vardų rinkiniai, kuriuos yra man atsiuntęs Helsinkio universito prof. dr. J. J. Mikkola. Už tai jam tariau dėkui.

442 Žemiau duodu trumpą Vidžemės vietovardžių sąrašą, kuriems, apgrabomis vartydamas Mikkolos atsiųstąją medžiagą, esmi suradęs bendravardžių šiose knygose: 1) Heikki Ojansuu Suomalaista paikannimitutkimusta. I Tähänastisen tutkimuksen arvostelua (= Suomiių žemės vietovardžių studijos. I. Iki šiolei padarytųjų studijų įvertinimas) Turku 1920 (cituoju: Ojansuu); 2) Aulis V. A. Kōnönen Pälkjärven paikannimet (Karielos žemės Pelkjervio apylinkės vietų vardai). Helsinki 1921 (cituoju: Kōnönen); 3) Satakunta. Kotiseututkimuksia (Satakuntos žemės gimtojo krašto studijos) III Porvoo 1914, kur yra H. Ojansuu'o vardų sąrašas iš 1469—1524 m. dokumentų (cituoju: Satakunta); 4) Vähäisiä kirjelmiä. XX. A. H. Snellman Virolaisia paikannimiä 1200—Iuvulla (Smulkūs pranešimai. XX. A. H. S-o Ėstijos 1200 m. vietovardžiai) Helsinki 1893 (cituoju: Snellman) ir 5) Vähäisiä kirjelmiä. XL. Tekla Teivaala Virolaisista paikannimista 1200—Iuvaulla. Helsinki 1907 (cituoju: Teivaala).

1) *Ärnis* 97, 101 : *Arnäs* Ojansuu 31;

2) *Audas purvs* 36, *Aūdakas* 51 : *Hauta-lampi, -vaara* Kōnönen, s. est. *Haudis* Snellman 19;

3) *Aūris* 104 : *Aurejärvi, -joki, Aurikon selkä, Auras* Ojansuu 40;

- 4) *Aūva* 47 : *Auva* Ojansuu 40, *Auvila* Könönen;
- 5) *Avikis* 60 : *Haavikko-aho* Könönen;
- 6) *Elmete* 102 : s. est. *Helmet* Snellman 10;
- 7) *Ērgi* 96 : *Härkä-mäki*, -*puro* Könönen;
- 8) *Īlmaki* 113 : *Ilmakka*, -*lampi*, *Ilmakan-nurmi* Könönen; tos pat giminēs, gal, ir: *Īlmetes* 92 (del galūnēs plg. Suomijos vietovardžius: *Samma-tti* || *Samma*, *Alvatti* || *Alva*, *Karvatti* || *Karva*, *Lohnatti*, *Karsatti* Ojansuu 20, 198) ir *Īlmēns* 101;
- 9) *Īmmas* 35 : *Immola*, *Immosen-aho*, -*taanu* Könönen;
- 10) *Indzeri* 66 be nėra vienos kilmės su upėvardžiu *Ижора* iš suomių **Ingera(a)*? || *Inkeren joki* (J. J. Mikkola Journal de la soc. finno-ougr. XXIII 23, 10);
- 11) *Inne* 105 : *Inna* Satakunta 28 (pavardė);
- 12) *Izandi* 16 : *Isäntä*, iš kur *Isännän-lahti* Könönen;
- 13) *Juld-urga* 99 : **Jullo-orko* || *Jullo* Könönen, la. *Jullas* 17 būtu vėlesnės gadinės žodis?
- 14) *Juweris* (ežeras) 11 ar nebus tik kilęs iš somiškos prolytės **Juv(o)-jārvi* (arba **Juveri*)? : *Juvola* Könönen;
- 15) *Kaibežēni* 44 : *Kaipi(a)isen-aho* Könönen, s. est *Kaipiavere* Teivaala 22;
- 16) *Kakari* 54 : *Kakkara-pää* Könönen (latvių vardas gali būti ir aistiškas : la. *cecers* „Krauskopf“, rus. *кокopa*);
- 17) *Kanastas* 77 : **Kanasta* (del galūnės plg. Suomijos vietovardį *Rauna-sta* greta su *Rauna* Ojansuu 186) || *Kana*, *Kanala*, *Kana(n)-mäki*, *Kanalan-mäki*, *Kana-järvi* (taip pat ir lyb.), *Kanan-saari*, *Kananoja*, *Kanansilta* Ojansuu 105/6;
- 18) *Kańgis* 92 : *Kanki-vaara* Könönen;
- 19) *Kaniņas* 16 : *Kana-suo* Könönen;
- 20) *Kařna* 96 : est. *Karna* Ojansuu 113;
- 21) *Kařva* 66, 100, *Kařviņš* 100 : *Karva* Ojansuu 112, *Karvola*, *Karvonen* 31; la. *Kařvis* 44 : *Karvila* Könönen;
- 22) *K'emēla* 32 (del *ē* plg. *Namēlis* l. c.) : *Kömölä* Könönen;
- 23) *K'em̃pis* 92, *K'em̃pe* 94 : *Kempaala* Könönen greta su pavarde *Kempas* Könönen;
- 24) *K'enis* 104 : **Könö* || *Könölä* Könönen;
- 25) *K'entu kalns* 40, *K'enteni* 42 : *Kenttä-pielessija* Könönen;
- 26) *K'erka* 17, *K'erkavas* 45 : *Kerkka-vaara* Könönen;
- 27) *K'etas* 11 : *Kettula* Könönen, *Kettu(nen)* Ojansuu 92;
- 28) *K'iberes* 16 : *Kypärä* Könönen;
- 29) *K'ika* 85 : *Kiikka-lehto* Könönen;

- 30) *K'irele* (upè) 113 : est. *Kiri-wall*, *Kiri-mägi* Snellman 10;
 31) *K'ivist-ene* 77 : *Kivistö* Ojansuu 107;
 32) *Koka* 92, 109 : *Kokka-mäki* Könönen;
 33) *Kolka* 95, 97 : *Kolkka-pelto*, *-pielessija*, *Kolkkola* Könönen;
 34) *Kořba* 109, *Korbe* 99, *Kořbiňi* 92 : *Korpi-lahti*, *-nurmi*, *Korpela* Könönen;
 35) *Kordaži* 40 : *Korte-nurmi*, *-pielessija* Könönen;
 36) *Kořgeni* 104 : *Korkea-kangas*, *-niemi* Könönen;
 443 37) *Koški* 104 : est. *Koskis* Snellman 7, *Kosken-kivi* Könönen, *Koskelo* Satakunta 30, *Kosken-pää* Satakunta 31;
 38) *K'udra* 8 : *Kyyrö* (vietos varde *Kyyrön-lampi*) Könönen, *jei iš *Kydrö*;
 39) *Kuja* (upè) 115, 8, 28 : *Kujola* Könönen;
 40) *K'uķi* 70, 80, 95, *K'uķegas* 16 : *Kykkä-kivi* Könönen;
 41) *K'ulmas* 14, 29 : *Kylmä-puro* Könönen;
 42) *Kuřgis* 86, 99 : *Kurki-lampi*, *-suo* Könönen;
 43) *Kūziki* 88 : *Kuusikko-rinne*, *-särkä* Könönen || *Kuus-järvi*, *Kuusjoki* arba *Kuusio*, *Kuusniemi* Ojansuu 131;
 44) *Lağēni* 33 : *Lakea* Könönen;
 45) *Lambas degums* 36 : *Lampa-luoto* Ojansuu 135;
 46) *Laugasti* 86, *Laugas purvs* 37 : est. *Lauge* Snellman 9, *Teivaala* 28 (1200 m. *Laukotaux* iš **Lauka-tayus* Teivaala 24);
 47) *Lēdurga* 47 : **Liet(e)-orko* || *Liete*, *Liete-nurmi* Könönen;
 48) *Leñbis* 21, 84, *Lembji* 73,78 : *Lempi-puro* Könönen || *Lempä*, *Lempo(i)*, *Lemmäs*, *Lempi*, *Lemminkä*, *Lempiä*, *Lemmitty*, *Lempivaltoi* Ojansuu 49, 59, est. *Lemminge*, *Lemmäne*, *Lemmatsi* Ojansuu 48, *Lem-ma-kõnnu*, *Lemmiku*, *Lemme talu* Ojansuu 49;
 49) *Lepas* 96, *Lepiks* 88 : *Lepä-järvi*, *-kaivo*, *-lahti* Könönen, est. *Leppiko* Snellman 6;
 50) *L'evāni* 24, *L'avēni* 8 : *Levä-lahti* Könönen;
 51) *Liñba* 99, *Liñbe* 102 : est. *Limmu* (1200 m. *Limbus*) Snellman 16;
 52) *Loza* 99, *Lozas* 102 : *Loso-pelto* Könönen;
 53) *Maiga-stes* (pieva) 40 : *Maikan-saari* Könönen;
 54) *Mairite* (giria) 104 : est. (1200 m.) *Mairusa* Snellman 12;
 55) *Marata*, *Mariste* 108 (plg. est. *Moriste* Snellman 12) : *Marras*, *Mara-maa*, *Maran-luoma* Ojansuu 151;
 56) *Meķe* 97, *Meķel'i* 11 : *Mökki-lahti*, *-suo*, *-vaara* Könönen;
 57) *Mudurga* 45, 47 : **Mut(a)-orko* || *Muta-lahti*, *-suo* Könönen;

- 58) *Muldas* 18, 64, *Muldu purvs* 63 : *Multa-suo*, *-mäki*, *-silta*, *Multala* Könönen;
- 59) *Païmis* 44 : *Paimen-lahti* Könönen, *Paimio*, *Paimala* Ojansuu 37;
- 60) *Paja* 105 : *Paja-niemi*, *-pelto*, *-ranta* Könönen;
- 61) *Peïva* 90 : *Päivän-puoli*, *Päivilä* Könönen;
- 62) *Peïne* 96 : *Pennala*, *Pennanen* Könönen;
- 63) *Peñtara pl'ava* 85, *Pentulis* 60 : *Penttilä*, *Penttinen* (*Penttisen-raivio*) Könönen;
- 64) *Peña* 88, *Pērnes* 58, *Pērnciems* 58 : *Perna-mäki*, *Pernaja*, *Perniä*, *Perniö*, *Pernijoki*, est. *Pärnu* „Pernau“, lyb. *Pernjõgi* Ojansuu 173 — 5;
- 65) *Pillis* 104 : *Pilli-lahti* Könönen;
- 66) *Piza* 99 : *Pisu* Snellman 36 (pavardė);
- 67) *Puñtūži* 41, 59, 60, 65 : *Puntus*, *Puntuksen-pöytä* Könönen;
- 68) *Pururga* 103 : **Pur(o)-orko* || *Puro-nurmi*, *Puron-suu*, *Purola* Könönen;
- 69) *Rabāka* 32 : *Rapakko* Könönen;
- 70) *Randa* 104, 109 : *Ranta-joki*, *Rantala* Könönen;
- 71) *Raudurga* 113 : **Raut(a)-orko* || *Rauta-joki* Satakunta 37;
- 72) *Rille* 26 : *Rillinki* Könönen;
- 73) *Ristmeci* 104 : **Risti-mätsä* || *Risti-lahti*, *Risti-selkä*, *Ristola* Könönen;
- 74) *Runtiņš* (upē) 115 : **Runti* (*Runnin-lähde* Könönen);
- 75) *Sambi* 77 (šnekta *sombi*) : est. *Samba* Snellman 14 arba *Samma* Snellman 20, suom. *Sampu*, *Sammun-joki*, *Sammal-joki*, *Sammati* Ojansuu 198;
- 76) *Sita* 80, *Sitiņa* (upē) 115 : **Sitta-joki* greta su *Sitta-kivi* Könönen;
- 77) *Sotaga* 40, *Sotagas* (gīria) 51 : *Suontaus* Könönen, est. *Soentaken* (1200 m. *Sochaentakae*) Teivaala 28 „Užubalis“;
- 78) *Tabiņas* 12 : *Tapio*, *Tapiola* Könönen;
- 79) *Taīmas* 39, *Taīmi* 104 : *Tamma-lähde* Könönen; vietovardį *Tamisti* 88 (= suom. *Tammisto* Ojansuu 131) latviai pažįsta dar iš tos gadynės, kada jie dar nebuvo išmokę tarti *mm*;
- 80) *Tārvas* 80 : *Tarvaala*, *Tarvainen* Könönen, est. (1200 m.) *Tarva-meki* Snellman 11;
- 81) *Tinas-lēci* 20 : *Tina-kallio* Könönen;
- 82) *Tiūrga* 44 : **Tiitt(a)-orko* || *Tiittala* Könönen;

83) *Ubeja* (upē) 114 iš senėlesnės lyties *Ubija* : est. *Ubja* (iš **Ubi-ja*) Snellman 18, Teivaala 33;

84) *Uitaži* 39, *Uita* 103 : *Uitto* Kōnönen;

85) *Umuli* 92 : *Humala-puro* Kōnönen, est. *Humala* Snellman 13;

86) *Urnites* (pieva) 103, *Ūrniti* 104 : *Ūrna* Ojansuu 231;

87) *Val'gi* 15, 95 : *Valkea-järvi*, -*kallio* Kōnönen;

88) *Valgumi* 72 : est. *Walgma* (1200 m. *Walghamus*) Snellman 18, suom. *Valkamo-pelto* Kōnönen;

89) *Vana kalns* 100 : **Vanha-mäki* || *Vanhasen-mäki*;

444 90) *Vařbis* 60 : *Varpa-lahti*, -*oja*, -*raivio*, -*saari*, -*salmi* Kōnönen, est. *Warbjala* Snellman 6;

91) *K'ėrpi* 101 : *Kärppä* (iš **Kähräpää*) Ojansuu 44;

92) *Raūna* 50 (*Raūnis* 27) : *Rauna*, *Raune*, *Raunia* Ojansuu 187.

Reikia tikėti, kad kituose Suomijos ir Ėstijos vietovardžių rinkiniuose pasisėks surasti nemaža dar naujų bendravardžių Vidžemės vietovardžiams. Būtų geistina, kad Vidžemės vietų vardų stvertųsi studijuoti fennologai kalbininkai, kurie gerai pažįsta sómų ir suomių žemės toponomastiką.

Galūnė -**st-** (p. 380), kurią turi 25 Vidžemės vietovardžiai, gerai pažįsta ne tik tai Ėstija, bet ir Suomija, kas matyti kad ir iš šių vietovardžių, rastų H. Ojansuu'o studijose: 1) *Tau-sti-ala* || *Tavu* Ojansuu 218; 2) *Ahaste* || *Ahja* 52; 3) *Arasti* 216; 4) *Hulvasti* 216; 5) *Hum-masti* 216; 6) *Ihasti* 216; 7) *Ilmasti* 217 || *Ilma*; 8) *Kavasto* = est. *Kavastu* || *Kava*, *Kavalto* 11; 9) est. *Kemnastu* Snellman 12; 10) *Lipasti* 216; 11) *Maakasto* 148; 12) est. *Piigaste* 175; 13) *Raumasta* || *Rauna* 186; 14) *Ravasti*, *Ravasta* 186; 15) *Silvasti* 207; 16) *Tavasti* 216; 17) est. *Urwaste* Snellman 14; 18) est. *Walaste* Snellman 21; 19) *Vanhasti* 216; 20) *Viljastinen* 216; 21) *Vilvasti* 216; 22) *Airisto* || *Airi* 11; 23) *Ankelisto* 23; 24) *Hamalisto* 131; 25) *Hongisto* 131; 26) *Huovaristo* || *Huovari* 11, 125; 27) *Järistä* || *Järä-mäki* 97; 28) *Katajisto* 131; 29) *Kaupisto* 125; 30) *Koivisto* 131; 31) *Karista* || *Karina* 186; 32) *Koristo* 125; 33) *Kurista* 186; 34) *Kuusisto* 131; 35) *Lepistö* 131, 138; 36) *Lukkaristo* 82; 37) *Matalisto* 206; 38) *Männistö* 131; 39) *Niinisto* 131; 40) *Petäjistö* 131; 41) *Pihlajisto* 131; 42) *Pukisto* 131; 43) *Sarapisto* 131; 44) *Soinisto* || *Soini* 11, 125; 45) *Suolisto* 212; 46) *Tammisto* 131; 47) *Va(a)hteristo* 131.

Galūnė (p. 382) -**nd-** (la., lyb., est. = -*nt-* suom.) esmi pastebėjęs šiuose varduose: 1) est. *Limandu* (suom. **Lima-nto*) Ojansuu 141; 2) suom. *Muuanto* (iš **Mūya-nto*) 149; 3) *Syväntä*, *Syväntö* 208; 4) *Tyrväntä*, *Tyrväntö* 118; 5) est. *Kaswando* Snellman 8. La. *Azanda*

(upė) 114 bus kilusi iš suomiškos lyties **Asa-nto*, **Asan-ta* : *Asikka-la*, *Asikainen* Kōnönen.

Upės vardas *Salaca* 113 „vok. Salis“ gali būti kilusi iš suomiškos lyties **Salatsa* || *Salo*, *Salola* Kōnönen (del galūnės plg. vieto-
vardžius *Kaukari-tsa*, *Kauva-tsa* Ojansuu 115).

2.

397 **A Lithuanian etymological index** Based upon Brugmann's Grundriss and the etymological dictionaries of Uhlenbeck (Sanskrit), Kluge (German), Feist (Gothic), Berneker (Slavic), Walde (Latin) and Boisacq (Greek) By **Harold H. Bender**, Ph. D. Professor of Indo-Germanic Philology in Princeton University Princeton University Press Princeton London: Humphrey Milford Oxford University Press 1921. XVII + 307. 8°.

I prof. Benderio lietuvių kalbos žodžių etimologiškas rodyklės (index) tepateko vos tik 5 ar 4¹/₂ tūkstančio žodžių, nes tiek jų te-
davė šeši kitų kalbų etimologiški žodynai. Etimologijų skaičius būtų žymiai augštyt pašokėjęs, kad Benderis savo rodyklėms būtų sėmęs mėdžiagos ir iš kitų šaltinių, pvz.: 1) P. Persson Beiträge zur indogermanischen Wortforschung. Uppsala 1912, 2) E. Zupitza Die germanischen Gutturale. Berlin 1896, 3) A. Fick Vergl. Wb. der idg. Sprachen. 4. Aufl., 3 Bde. ir kt. Ši tą nauja etym. žodynui
398 Benderis būtų radęs ir mano (Izv, RFV) bei Endzelyno raštuose, kurių jam palikta nežinomų.

Benderio rodyklės negali atstoti reikiamo mums etimologiško žodyno. Be to, rodyklėmis tegali naudotis vieni tiktai kalbininkai, ir tai ne visi, o tiktai tie, kurie turi pilną K. Brugmano Grundriss'ą ir anuos šešis etim. žodynus. Visiems kitiems, kurie savo rankose neturės ben kelių iš tų raštų, ne ką padės ir rodyklės, nes iš jų ne visuomet gali būti suvaikyta mūsų žodžio kilmė (etimologija).

Iš Benderio rodyklių, kas neturi pačių šaltinių, iš kurių sudarytos pačios rodyklės, bus neaišku, ar mūsiškiai žodžiai *adynà* (sl. *godŕ*), *armideris* (gud. *harmider*), *āsilas* (vok. *Esel*), *atlagai* (sl. *logŕ*), *bāp-
kas* (lot. *baca*), *balvōnas* (rus. *бoлван*), *barōnas* (баран), *bařšćiai* (sl. *bŕřšćb*), *bēzas* arba *bēzdas* (sl. *bŕzŕ*), *bezmēnas* (безмен), *bilē* (sl. *le*), *birkavas* (берковец), *blŕnai* (блун), *bliūdas* (got. *biuřs*), *blōgas* (sl. *blagŕ*), *bōstras* (gud. *baster*), *brōgas* (sl. *braga*), *brūnas* (vok. *braun*), *būbnas* || *būgnas*, *būlbē* (lot. *bulbus*), *būlius* (lot. *follis*), *bur-
lōkas* (бурлак), *čemeriai* (sl. *čemerŕ*), *diēdas* (sl. *dēdŕ*), *dymis* (дыня),

donis (sl. *dane*), *dvaras* (sl. *dvor*) ir kt. yra savi, ar svetimos kilmės žodžiai. Tam reikia būtinai skaityti rodyklėse parodytoji šaltinio vieta. Žodynas daugiau būtų laimėjęs, kad Benderis skolytinius žodžius būtų pažymėjęs tam tikru žodeliu ar tam tikra žyme. Tuo nepažymėjimu, galiu būti tikras, bus suklaidintas ne vienas kalbininkas, patinęs žvilgtelėti į rodamąjį šaltinį.

Netinginiui kalbininkui Benderio rodyklės bus tikrai naudingos. Iš rodyklių jis lengvai patirs, kuriems žodžiams etimologų jau turima literatūroje etimologija ir kuriems jos dar tebetrūkstama. Be to, Benderio knygos „A Lithuanian etymological index“ daugiems atstos lietuvių kalbos Kuršaičio žodyną, kurio pirkti jau nuo senai nebegalima gauti.

H. Benderio žodynui tenka prikišti tas pat, ką ir A. Leskyno gramatikai (Šviet. darbo 1921 m. Nr. 9—10 p. 126—139), t. y. žodžio klaidų atkartojimas iš senųjų žodyno šaltinių. Žodžio klaidų atataisymo mes neturime teisės reikalauti iš nelitvanistų. Litvanistai visos tos klaidos šandie jau nebesunku pataisyti. Kalbininkui nelitvanistai tos žodyno klaidos šandie dar tebėra neišvengiamos. Jų nebedarys nelitvanistos tiktai tuomet, kai bus mūsų kalbos išleistas patikrintas žodynas.

Aibę žodžio klaidų savo rodyklėse atkartoja ir H. Benderis. Čia aš iš klaidų tepažymėsiu tiktai stambiausias.

Ir Benderiui, kaip ir kitiems kalbininkams, tenka dažnai ope-ruoti ir nėsamais žodžiais, ir nėsamomis žodžio lytimis. Prie nėsamųjų žodžių ir lyčių eilės iš Benderio žodyno pridera šie žodžiai: *anšas*, *aukšinis*, *autavas*, *bedėti*, *dievotas*, *drėkstinė*, *gesmė*, *giria* „kwas“, *griebas*, *kar(a)vojas*, *kuningas* „ksiądz“, *kutys*, *lasaša*, *lutynas*, *mėžlai* ir *mėžlynas*, *mildus* ir *mildesnis*, *mojas* „miesiac maj“, *navas* „naujas“, *pasibaudyti*, *paukštas*, *piltavas*, *požas* ir *požyti*, *raiūgti*, *sidrabras*, *sėris*, *skrebiu*, *trepstu*, *trepti*, *tursas*, *ungnis*, *veržys*, *žėbiu*, *žėbti* ir *žinginis*. Visų šių žodžių vietoje reikia rašyti: *vąšas* (Kvėdarniškių žemaičių *qnšas*, kaip ir *qnta* „vánta“, yra netekęs prieš *q* priebalsio *v-l*); *augštinis* (*Aukšinis* „komin wywiedziony dla dymu, dymnik“ SzD 100 yra spaudos klaida); *autūvas*; *bedū*, *bedžiaū*, *bėsti*; *deivótas* „pobožny“¹; *drėkstinė*; *iesmė* (*Gésmė* „ein klein Feuer, um die Flamme zu unterhalten“ M I 80 = *gėsmė* — voikiška rašyba užuot *iesmė* : *iesmė* Jnš „tiek malkų, kiek jų reikia

¹ Leipalingio parapijoje esą sakoma (St. Dabušis): Dar čia *dievótas* plentas „pavažiuojamas, nesugadintas“.

vienam kartui pečiui pakurti“, mēdžių *iesmėlė* „glėbys“ Plóksčiai) Aist. stud. I 85, RFV LXVII 238; *girà, -òs; grýbas* Izv XVII, 1 23—26; *karavòjus* ir *karvòjus, -aus; kùnigas* Šviet. darbas 1921 Nr. 5—6 22; *kulýs* (*Kútys* R II 70 „Beutel um den Leib“ yra skaitymo klaida užuot *Kulys*); *lašišà* (*Łafaša* „łosoś“ SzD 135 yra spaudos klaida užuot *Łaßiðal*); *liulýnas* (*Lutynas* „eine leimige Pfüte“ R I 80 yra skaitymo klaida užuot *Lulynas* „ein qvābbiger Ort, kur wissā Ziēma ant Szaltinnio juda“ R I 80, „Quebbe“ R II 284, „Sumpf“ R II 346 : *liùla, liulėti* „wahać się w pow., idąc trzęść się“ KosL 48a, *Lulla* Awys Rėbumu die Schaafe quaben von Fett M I 154, t. y. *liùla*; sùla *lùl* ir tek D¹⁸ 10); *maldùs* „nabožny“ J (Ne *maldus* Dieuwuy „nie-nabožny“ SzD 160), *maldingas* „nabožny“ J, SzD 160 ir *maldybė* „Gottesdienst“ J (*Mildibe* „naboženstwo“ SzD 160 yra spaudos klaida užuot *Maldibel*)¹; *mòjus, -aus; naiýjas* († *Nawas* yra Neselmano pramonė; šaltiniai ir gyvoji kalba jo nepažįsta); *pasibaùsti* (*pasibaude* Br—BGLS 311=*pasibaude!*); *paùkštis* (*-tas*—Brugmano pramonė!); *piltuvas; pòzas* ir *pòzyti, pòzijù* (iš gud. *paz, pazić*); *r(i)augėti* (3 praes. *ridugti* SN); *sidābras* (Bretkūno *sidrabras* BGLS 322 yra rašybos klaida; kitur rašo: *sidabras* BrP II 60); *šerýs* (*Sieris* „dratwa, acia“ SzD 46 skaitytinas yra *šerys* = *Szeris* „szczecina“ SzD 360, nes Širvydo rašyboje *Sie* atstoja *še* arba *šė*)²; *skrembù, skrebaù, skrėbti* (ir *skrėba, skrebėti*); *trepsiù* (3 praes. senov. *trėpsi, dabar trėpsi*), *trepsėti* „Šviet. darbas“ 1921 Nr. 7—8 138; *tursó-miegis* „der Schlaf auf dem Bauch“ R I 165, Kp (*Tursas* „der Hintere?“ N 111 yra Neselmano pramonė; *tursuoti, tušinti* „Šv. darbas“ 1921 Nr. 7—8 34); *ugnis* (Bretkūno gen. sing. *ungnies*³ BGLS 42 yra ra-

¹ Iš spaudos klaidos *Mildibe* „maldybė“ Neselmanas (N 379) pasidarė būdvardį *mildus, -i* „fromm, gottergeben“. Laikas būtų pramanytąjį † *mildų* ir spaudos klaidą † *mildybę* išjoti iš kalbininkų raštų. Ketvirtoji Širvydo žodyno laida (Vilniuje 1677 p. 122) užuot *mildibe* rašanti *maldibe* (W. Frhd. v. d. Osten-Sacken IF XXXIII 234). Gaila, kad Benderis Osten-Sacken'o pataisą pražiopsojo.

² Širvydo rašyboje *Sie, še* atstoja *še, šė: Sieymina* „czeladź“ SzD 35, Darbinikas iz *šieyminos* „czeladnik“ 35, *Sieywa* „wątek u tkaczów“ 391 = *szeywa* „cewka nici“ 24, *Siepa* „szafa“ 360, *Siepetis* „szczotka“ 362, *Siepronay* „szafran“ 360 = *šėpronai, Siermukšnis* „jarzębina“ 74, *Siernas* „wieprz dziki“ 397, *šieriuosi* „linieję“ 133, *nusišieria* iupa „oblata co“ 199, *Siesztnis* „Wniebowstąpienie Pańskie“ 401, *Siesztas* „szosty“ 364, *šiešielis* „cień“ 29, *Siaszkas* „tchórz“ 369, *Gietra* „namiot“ 165 — spaudos klaida užuot *Sietra* = *šėtra*.

³ Tokia pat spaudos klaida ir Daukanto vienaskaitos kilmininkas *ungnės* D⁵ 74; meldam, idant mumis... nu gelžejs ir *ungnės* saugotumi.

šybos klaida; visur kitur Bretkūnas rašo *ugnis* arba *Ognį* — vieną kartą — IV Mos. 16,7, kur o = ρ arba atviras u); *viřžis* (*Werčys* „Strick von Bast“ R II 344 yra spaudos klaida užuot *Wirčis* „dikkes Seil“ R II 325, „Strang“ M II 459, „ein bastener Strick, Ackerstrang“ M I 331 = *viřžis* SN, Vilkijà); *žėbia*, *žėbėti* „зобать“ ir *žvaginis* „rhinanthus, melamphyrum“ KosL 111a, Π (*Žinginei* „Klappkraut“ R II 224 = *žinginnei* M I 345 yra spaudos klaida užuot *žwagginei* „Klappkraut“ M II 299).

400 Žodžiai *atis*, *dvetas*, *grainu*, *graiti*, *gužietojis*, *ėstuba*, *pasmėlys*, *speigleis* rašomosios kalbos žodyne turi būti rašomi: *otis*, *-ies* „rhombus maximus, Steinbutte“ (tarmiškai *ātis*, *vātis* LF 200 ir *vuōts*, dg. *vuōtai* Ms, Slnt, t. y. *ōtas*, dg. *ōtai* : la. *āte*); *dvėitas* (tarmiškai žem. *dvėts* : *é* iš *ėi*, kilęs iš lyties **dvėjitas* „dvėjetas“ : žem. *i* iš *e*, plg. žem. *uodigà* „uodega“, *kūpita* „kupeta“); *grājinu* arba *grājiju*, *grājyti* (ir *grāinu*, *-nau*, *grāit* Leipalingis) „žáisti“ (sl.); *gūžėtojas*; *istuba* (klai-pėdiškių žemaičių *ę* visuomet iš *i*) iš kurš.-la. *istuba* (sen. rus. *устѣба* „изба“); *pasmėlės*, *-lusi* „pajuodavęs“ (*Pasmėlys* „šmiady“, *Pasmelimas* „šmiadość“, *Pasmelinu* „šmiado czynię“ SzD 344 : *pa-smėlės* dangūs Tverėčius, *pasmėlusios* ākys — miėgo nór — Akmenė); *speiglīs* (*speiglio*).

Senovės lietuvių žodis *krieno* „pretium pro sponsis“ 117, žinoma, yra ne vienaskaitos vardininkas (nom. sing.), bet kilmininkas (gen. sing.) : *krieno* (sc. pinigai) = la. *kriena* naūda „Geschenk an die Braut, Krongeld“. Žodyne reikėtų rašyti *krienas*.

Apie *krieno* pinigų, *krieno* mokesť duoda žinių „Mykolas Lietuvis“ savo rašte „Michalonis Lituani De moribus Tartarorum, Lituanorum et Moschorum, Fragmina X. multiplici Historia referta. Et, Johann. Lasicii Poloni De Diis Samagitarum caetorumq. Samatarum, et falsorum Christianorum, Item De religione Armeniorum. Et de initio Regiminis Stephani Batorij. Nunc primū per l. lac. Grasserum, C. P. ex Manuscripta Authentico edita. Basileae, Apud Conradum Waldkirchium. MDC. XV“. Čia parašyta (Fragm. VII p. 28): Mercandarum sponsarum morem, qui est apud Tartaros, patet fuisse etiam apud Israelitas. Genes. 29. et l. Reg. 18. quemadmodum et in nostra olim gente soluebatur parentibus pro sponsis pretium, quod *Krieno* à Samagitis vocatur. Sed nunc mancipamur dotibus uxorum, et serui propter eas efficimur quaerentes magnificas affinitates.

Senovės lietuvių *krienas* „калым, pretium pro sponsis“ ir latvių *kriens* „ein Geschenk an die Braut, Krongeld“, sako, esą vienos giminės su žodžiais: sen. rus. *крънѹти* „pirkti“, airių *crenim* „perku“,

kimr. *prynu* „emere, redimere“, skr. *krīnāti* „jis perka“ || gr. *πράμαι* „perku“, air. *crīth* „mokestis, pirkimas“ Bezenberger BB XII 78, XVI 238, Hirt Ablaut 356, Prellwitz EW² 384, Boisacq Dict. 813, Schrader RL¹ 109, 327, Hirt Indogerm. 673, Pedersen Vergl. Gram. I 128, Feist Kultur 277, 306, Berneker EW I 633. *Kraītis* „Brautschatz, Mitgift der Braut in Sachen“ neturi nieko bendra su *krienu* (Berneker l. c., Schrader RL¹ 110, 544, Prellwitz), nes jo pamatinė reikšmė yra buvusi ne „Kaufpreis, kaina, prėkė“, bet „Korb, pintinė“: *kraītis* „krobia; wyprawa“, *kraitėlė* „krobka“ KosL 46b (Kr. Daukšos žodynėlis), *kraītė* „pintinė, Korb“ (Atsinešė *kraitę* miltų. Pabėrė *kraitę* rugių) Ramýgala, „siekas miltams, grūdams nešioti arba pasidėti“ Skapiškis, „šiaudinė pintinė miltams“ Кр, „kosz“ Vadokliai.

Kraītis „Aussteuer“ reikšmės išraidos (Entwicklung) atžvilgiu taip sąntykiuoja su *kraičiū* „Korb“, kaip kad santykiuoja latvių *pūrs* „Aussteuer“ su lietuvių *pūru* „tam tikra senovės skrynja grūdams seikėti“ (*pūras*, dg. *pūrai* „keturi siekai“ Ds = la. *pūrs* „Lof“). Vadinasi, ir lietuvių *kraītis*, ir latvių *pūrs* „Aussteuer, приданое“ senovėje bus buvę paprastomis „skrynjomis“, „pintinėmis“, „krėžiais (Korb)“.

101 Latviai *pūrą* senovėje siuvę iš *krijų*: Tie manu *pūru* šuva nuo tiem *krijų* gabaliem BW 16612 „tie manąjį kraitį siuvo iš tų *krijų* gabalų“, *krija* *pūru* šuva BW 16822 „*krijōs* kraitį siuvo“. Ir lietuviai *kraītį* senovėje turėjo siūti irgi iš *krijų*: la. *krija* „Baumrinde“ BW 1985, 3351³, 16800,1, 17877, 17930 = lie. *krijà*, -ōs „rėčio arba sieto lankas, Siebreif“ Als, Pikeliai, Slnt, Šakýna, sieto *krýjas* „Siebreif“ Кр : Kraičkubilis su apvožu apvožiamas, t. y. dangtis su *krijomis* J 101. Iš máuknos (Baumrinde) rėčio *krijàs* daro J III 19 s. v. *máukna*.

Taigi, *kraītis* „Korb : Aussteuer“ pridera prie žodžio *krijōs* giminės. *Krijà* „Siebreif = Baumrinde“ (la. *krija* „Borke“ Bielenstein Lett. Spr. I 63) nėra atskirtina nuo ukrainiečių žodžio *krij* „с краю, на краю“ (Преображенский Этим. слов. I 376 s. v. *край*), *krij*, *krej* „arti“ (G. Iljinskij RFV LXV 230) ir rus. (Jaroslavlio gub.) *krej* „ties, подле“ iš sl. *krъjъ* „край“. Slavėnų žodis *krъjъ* drauge su *krъjъ* „край“ yra vieno kelmo su veiksmažodžiu *krъjiti* „кроить“. Šaknies *krei-*, kurios vaikais turėjome pripažinti *kraitį* ir *kriją*, pamatinė reikšmė yra „skirti“, „rėžti“ : gr. *κρίνω* „skiriu = отделяю, различаю“.

Širvydo žodžiai *Trifiu* „gnoję rolą“, *Trišimas* „gnojenie roley“, *Aptrištas* „gnoisty“ SzD 61, *Trištas* „nagnojony“ 163 turi *i* ne iš trumpojo *i*, bet iš *ę*. Benderiui drauge su Personu (Beitr. I 454)

ir Boasaku (Dict. 943) reikėjo rašyti ne † *trisiu*, *trisi*, bet *tręsiu*, *tręsti* „Šviet. darbas“ 1921 Nr. 9–10 127.

Užuot *koliai*, *pakoliai*, *patoliai*, *šioliai* Benderiui reikėjo rašyti (*pa*)*kōlei*, (*pa*)*tōlei*, (iki) *šiōlei* „Švietimo darbas“ 1921 Nr. 9–10 127.

Iku (gen. pl.) „der Waden“ (BGLS 286 iš Bretkūno) vietoje priderėtų rašyti *ikrai*, nes tokį vardininką buvus rodo pietiečių dzūkų (kójų) *ikrai* = la. *ikri* = pr. *ycroy* „Waden“. Čia pat pridera ir (žuvų) *ikrai* „Rogen“.

Žodžiams *klugėti*, *kupolauti*, *lulys*, *luoba*, *luringas*, *lutis*, *palaukis*, *pasiklauti*, *ritulai*, *salubas*, *szlūbas*, *uoglus*, *viliuos* reikia kietojo *l* vietoje rašyti visur minkštasis, t. y. *li*: *kliugėti*, *kūpoliuti*, *liūlys*, *liuobà*, *liūtingas*, *liūtis* Ds, *palidukis*, *pasikliuti*, *rituliai* (*Rituley* „taczi“ SzD 367 : *ritulis* Ds, SN „Scheibe“), *sqliūbas* „šlub“ (Teypag *sqlubus* wisus iztesesiu KN 98) — sulietuvintas lenkiškas žodis *šlub*, *šliūbas* „šlub“, *uoglius*, *viliuos*.

Kietojo priebalsio vietoje reikia rašyti minkštasis šiems Bendorio žodyno žodžiams: *knūpszczas*, *sūboti*, *szūba*, *szupty*, *szurksztus*, *telžu*, *žaudus* ir *žāunė*. Visi šitie žodžiai reikia rašyti: *kniūpsčias*, *siūbuoti* Izv XVII,1 38, RFV LXVI 249, *šiūbà*, *šiūpti* (3 praes. *šiuŋpa*), *šiurkštūs* RFV LXVII 245, *telžiū*, *žiaudūs* ir *žiaunė*.

Žodžiai *galė* ir *keltis* (*keltis* genus D¹ 18, D¹⁰ 44, *keltės* wirs buwo D¹⁰ 16 || didios *kiltės* gen. sing. D¹⁰ IV, *kiltės* motrískė D⁶ 163₁₄) reikia rašyti *galià* (gen. sing. *gālios*) ir *kiltis*, *-ies* (tokiuo kirčiu Daukanto šnekteje, Skapiškyje) arba *kiltis*, *-iės*, *kiltį* SInt (P. Sragys).

Žodžiams *dilgėlė*, *e*, *gelė*, *lela*, *metra*, (plaukai) *papeže*, *puvesis*, *sekmė* „pasaka“, *skeris*, *stegė*, *užtemis* ir *vedlys* trumpojo *e* vietoje reikia rašyti ilgasis, t. y.: *dilgėlė*, *dilgėlė* (plg. *utėlė*, *musėlė*, *skruzdėlė*, *kirmėlė*, *driežėlė* ir kt.); *ė* (greta su *ė-gi* Aist. stud. I 43, 61) „ō, aber“; *gėlė*, *gėlė* „viola purpurascens agrestis, carens odore“ Ds, SzD 261 „podlasczki“ ir „kwiatek, Blume“ Seinai, Merkinė; *lėlė* „caprimulgus“ Kv, „lelek, strix aluco“ KosL 36b arba *lėlis*, *-io* „caprimulgus“ Ds, Varniai, *lėlys*, *lėlio* „toks paukštis“ Ariogala, Kp, Merkinė (RFV LXXI 56) = la. *lėlis* Krumberg „полуночник (paukštis)“; *mėtra* „pamėkla Als, widmo, Gespenst“ (sapnas ir *mėtra* DP 583₃, kurie rėgedami Wieszpatį po maries wayszczioiantį, tikėiois idąnt' butų ęssanti *mėtra* 80₁₉ : Ans *mėtrau* aplei mergas „upatrywać“ Als); plaukai *pa-pėžė* „papūrė“ (Mit I 70 : žasytis *papėžės* „sparnus nuleidęs“ SInt; *pėžta*, *papė-*

žo, papėžti „rigidum fieri“ : paršėlis *papėžo* Kv, *nupėžęs* „zanędzniaty“ Als); *puvėsis,-io* „supuvęs medis, dūlia“ Tverečius; *sėkmė* (pasėk mán *sėkmė!* Tverečius); *skėrys* „szarancza, acridium migratorium“ Slavikai arba *skėrė* RS VI 38; *stėgė* „Stichling, Stachelfisch, gasterosteus aculeatus = rōgė Ds“ arba *stėkys, stėkio* Rt (*stiekius*, gujrės, poukiaus ir kitas žuwys... kėpė D⁵ 26_{1a}) — germaniškosios kilmės žodis; *ūžtėmis* ir *vėdlỹs, vėdljo*.

Žodžiai *dėmi* ir *jėrubė* rašytini su trumpuoju *e*: *demì* (3 praes. *dėsti*), *jerubė* „jarzābek“ J, Prienai, SN ir *jerūbė* Jnš, Skp arba *vėrūbė* Lp (slaviškosios kilmės žodis).

Žodžiams *keliszkas, kemeraì, klėpas* trumpojo *e* vietoje reikia rašyti dvibalsis *ie*: *kiėliškas* „kieliszek“ Ds; *kiemeraì* „Alpen“ (tokia žolė)¹ || *kiemenà,-ōs, kiėmeną* „gatunek trawy“ Veliuonà (*Kiemenà* yra pievažolė J s. v.) || žem. *kiminaì* (*mìn* gali būti kilimo ir iš *men!*) „samanos, Moos“ || la. *ceimurs* „das isländische Moos“ RFV LXVII 236; *klėpas* „didelis duonos kepalas“ Kp.

Lėvas (vadinasi, *lievas!*) „liūtas“ rašytinas yra *liāvas* (žem.) arba *lėvas* (ryt. aug., kur *l* yra minkštas!). Šituo *liavu*, su kurio vardu lietuviai gavo susipažinti iš slavėnų (rus. *лев*, *лева*, lenk. *lew*) po XII amžiui, dr. J. Basanavičius (Lietuvių Tauta I 1—70, 161—177, II 467—597) nori įrodyti esant lietuvius senovės trakų ir frigų giminės vaikais!

Užuot *briežti, prieškas, triekšti* reikia rašyti *brėžti* (: *bruožas*), *prėskas, trėkšti* (: *trāškana*).

Jau metas žinoti ir kalbininkams, ne tiktai paprastiesiems Didžioios Lietuvos žmoneliams, kad žodžiams *dėdas, kamėnas, mėlės, namė, palėgis, plėkti* „mušti“, *rėklės, rėti, stėbas, stėbtis, stėgti, stėgius, stėktojis* užuot *ė* reikia rašyti dvibalsis *ie*: *diėdas* (gudiškas žodis : la. *dēdēt* „trunėti, senėti“), *kamėnas, miėlės, namiė, pāliegis* „sirgimas, sunki liga“ Lp, *plėkti, rėklės, rėti, stėbas, stiėbtis, stiegti, stiėgius, stieėjas*.

Žodžiams *auguonis (geluonìs, landuonìs), dantúotas* (paprastesnis: *dantýtas*), *gluodenà, grúodas, kamuoti, klúonas, kruopà, kuočià, kuódas, pailguótinas* Slnt, *palaiduonas, sriuóbtì, stuobras, stuomuó* (žem. *stūmũ* : *stòpmũ*), *súodis, šršuonas, úoksas, uolektis* Benderis be reikalo drauge su kitais kalbininkais užuot dvibalsio *uo* rašo *o*.

¹ Rodo reikiant taip rašyti senieji žodyno rankraščiai, kurie Karaliaučiaus archyve pažymėti žymėmis Msc. 83^a p. 23, Msc. 84^a p. 17, Msc. 85^a p. 73, Msc. 127 (in folio) ir Msc. 178^a.

Kur reikia rašyti *o*, be reikalo rašomas yra dvibalsis *uo*. Benderis klaidingai rašo *uo* šiems žodžiams: *ąsotas*, *bodėtis*, *doklas* „šienui nešti arkliams šerti pintinė, tarankis“, *doms* „dañ“ (slav. žodis), *garbanočius*, *godėtis*, *kilóti*, *namō(n)*, *nōglas* (slav. žodis), *nōterē* SN „notrē“, *skōpti* (3 praes. *skāpia* arba *skōpia*), *ūdróti*.

Trąszai „puvenos“ ir *tręszti* „pūti, dulėti“ turi *a* ir *e* nenosinius (Šviet. darbas Nr. 9–10 127). Reikia rašyti: *trašai* ir *tręšta*, *tręšo*, *tręšti*. Kur reikėtų nosinės raidės, ten kartais dedama burninė: *dangujejis*, *sámalnės*, *samisžlei*, kur reikėjo rašyti *dangujėjis*, *sámalnės*, *samišliai*.

Sqdaros vietoje dabar mes berašome *sándara*.

Žodžių *kliudýti*, *mudrús*, *srutos* balsis *u* trumpas. Be reikalo čia Benderis rašo *ū*. Žodžiams *alūnas*, *būklas*, *drūktas*, *grūšià*, *gūnià*, gen. sing. *gūnios* (Benderis rašo: *gunė*), *krūminis* (dantis) Ds (Bend.: *kru-menis*), *krūvà*, *kūpólė*, *kūstu* „kuntu“, *atkūstu* „atkuntu“, *kūvētis* (3 praes. *kūvois*) Linkmenes, *lūgoti*, *lūkai*, *pa-spūdėti*, *pódūkra*, *rūpesnis*, *spūdinti*, *strūjus* „diedas“, *sūdrus* „дюжий, дебелый“ Benderis klaidingai rašo trumpąjį *u*.

Užuot *dustu*, *įsączos*, *klustu*, *misztu* reikia rašyti: *dųstù*, *dusaù*, *dųsti*; *įščios*; *klųstù*, *klusau*, *klųsti*; *mįstù*, *mišau*, *mįšti*.

Trumpojo *i* vietoje reikia rašyti ilgasis (*y*) šitiems žodžiams: *aukšlỹs*, *aūkšlio*; *baugulỹs*; *bildesỹs* (*beldes* skaitytinas kaip *beldesys*, t. y. *bildesỹs*), *braškesỹs*, *gaudesỹs*, *genesỹs*; *būrỹs*, *būrio* „Haufe“; *dieglỹs*, *dieglis* Ds; *dýžti*; *geinỹs*, *geinio* „dravėn kópti įnagė“ Merkinė; (*ap*)-*kyrėti*, *įkyrús*; *klývas*; *lupýnos* Ds (slav. žodis); *pavydis*; *pógymis*; *rykys*; *smėlỹs*, *smėlio*; *surblýs*; *svetỹs*; *tāmysta*; *trypsėti*; *žvyluoti*.

Žodžiams *galvožỹs*, *gužutys*, *žarýjos* reikia rašyti užuot ilgojo *y* trumpasis *i*, t. y.: *galvóžis* J (plg. *varlóžis* Kv), *gužutis* Girkalnis, *žarýjos* Ds, Kv, SN.

Užuot *ąpveizdas*, *ąsys*, *dūlšvas*, *stėrptis*, *žalgas* reikėtų rašyti: *ąpvaizda*, *ąpveizdas*; *asỹs*, *ąsio*; *dulšvas*; *sterptis*; *žalgas* (ir *žalgà*, *–ās*, *žalgą* Ds).

Iš kur Benderis žino, kad *kaikaras* turi *ai* tvirtagalį (*kaikaras*)? Daukantas priegaidės nežymėjo; plg.: *kaikar's*, *sarg's* tep wadinam's Satelles D¹ 35, *kajkaras* „drabant, siepacz, zbir“ D², tam nutinkant atstū timsoiė su sargti, idant io *kajkarai* negelbietum D¹⁰ 187. Daukanto rąštų išrašai rodo, kad *kaikaro* negalima versti žodžiais „Horde, Haufe“. Ylakių parakvijos žemaičiai šiandie *kaikaru* vadiną „tinginį“. Kan. J. Tumo laiške, rašytame 1904 m. V. 8 į mane, randu žemaitišką posakį: Išstypęs it *kaikars* „labai ilgas žmogus“.

Ką reiškia latvių tautu *kaikari* BW 18926, 20856, *kaikaru* draudze 18927, *kaikaru* pulks 19167, *kaikaras* mąšinas panāksti 20434? Brašė (680) vokiečių žodį *Stümper* „kas dirbdamas ilgai sugaišta, sugužsta, кронатель“ verčia latvišku *kaikars*.

Taigi, *kaikaras*, nereikšdamas „būrio“, „krūvos“, negali turėti nieko bendra su latvišku žodžiu *cīku* „tuntais, būriais, truppweise“ (Bezenberger BB XXVII 168).

Ruigio (Ph. Ruhig Betrachtung der Littauischen Sprache... Königsberg 1745 p. 29) *Knápė* „Hanf“, kaip rodo jo paties kiti raštai (R I 54, II 190), yra spaudos klaida užuot *Kanápė*, t. y. *kanápė*.

Žodžiams *dubrāvas*, *dūburas*, *vāgis* „kylys“, *vētušas*, *vōlas* Benderis klaidingai deda tvirtapradę priegaidę (*dubrāvas*...).

Tvirtapradės (gestossen) priegaidės vietoje reikia rašyti tvirtagalė (geschleift) šiems žodžiams: *avižainis*, *barōnas*, *blāgnytis*, *blendžiūos*, *blēstis*, *buŭkšti*, *dubuŭkis*, *esiūklės* (*asiūkliai* Ds, Lp), *gēris*, *gulbis* (žem.), *jaūti* Kv, Als (= la. *jaut* „maišyti tašlą“), *kōšė*, *kōtas* „l. kat“ „*mižtas*, *pabūklas*, *pakŭr(i)*, *paklōdas*, *pasēdas*, *pŭkastis*, *ruduōkė* ir *žaliuōkė*, *tiŭsras* SN ir *žinōvas*, o ne *avižainis*, *barōnas*..., kaip kad rašo Benderis, sekdamas neištikimus savo šaltinius.

Tvirtapradė priegaidė pavirto Benderiui tvirtagale žodžiuose: *dlvas* (Daukša), *dirvōnas*, (*su*)*jūdud(r)inti*, *kidutas*, *lėnkas*, dg. *lėnkai*, *sietas* „Sieb“, *stāibis* „blauzda“, *srāigė* (tarm. *strāigė*), *svāinė* ir *svāinis*, *tāmsta*.

Žodžiai *apsikrutū*, *aŕdai*, *daigŭti*, *dūja*, *dūodąs*, *eime*, *ėldija*, *ėšme*, *ėšva*, *gŭria* „Wald“, *jūdra* „Wirbelwind, Windkreisel“, *jūpa*, *kernōti*, *kovā* „Saatkrāhe“, *kūcza*, *kuilā*, *kūla* „kūila“, *kuopā* „Pfandgeld“, *laigōnas*, *lōpetā*, *lomā* „Ziel“, *midūs*, *motė*, *naikŭti*, *nuomā* (*nuōmas*), *pajautā*, *piautūvas*, *pūota*, *rēda*, *sziūksztus*, *veltuī*, *vilnōnas*, *virŭjšs*, *vŭjšzna*, *vŭytis*, *žiotis* turi kirtį ne tame skiemenyje, kuriame mano esant Benderis ir jo klaidingi šaltiniai. Visi šitie žodžiai rašytini yra: *apsŭkrutu*; *ardaī* „колосники“ Ds, Kv, SN; *dāigyti* Ds (dažninė lytis iš *dlegti*); *dujā*, *-ōs*; *duodąs*, *duodantī*; *eimė*; *eldijā*, *-ōs*, *eldiją*; *esmė* (*estė*), *esvā*; *giriā* (gen. sing. *gŭrios*); *judrā*; *jupā* (gen. sing. *jūpos*); *keŭnoti* (žem.); *kōva* (*Kovā* „eine Dohle“ M I 127 yra spaudos klaida užuot *Kōwa* = *Kōwa* „eine Dohle“ R I 66, t. y. *kōva*; paprastai sakome *kōvas*, dg. *kovai*; J³ 524,15,18 rašo irgi *kōva*); *kūčiā* (gen. sing. *kūčios*); *kūila* SN, Lp, Prienai, Šveičiažeris, Marijampolė, *kūla* „kila“ Vl, „garb u rošlin“ J (Kopūstai išėjį ū *kūlas* Als „į gumbus“); *kuopa* Būgos Priesaga -ūnas 439; *lāiguonas* „szwagier“; *lopētā*, *-ōs*, *lōpetą*; *luoma* (*Loma* „das bestimmte Ziel“, *Lomą* lėmti „ein Ziel

setzen“ N 356, swetur linksmintės turėjo isz sawo *lómos* „Schicksal“, kurę Dėws būs lėmęs Mit I 65; kłaipėdiškių žemaičių *o* iš *uo*; plg. la. *luóms* „kartas; valksna, valksmas“ = žem. pietų rytiečių *lúms* „dalis lauko“ KosL 36b = *lúomas* : abūdų vieno *lúomo* „abudu vienodi“ Ds); *mídsus* „Met“ Ds, SN, Vadokliai (vadino *mídaus* gért Ož, *midus* „miód pity“ A, Π, R, „mulsum“ Klein Gram. 69, Schultze Comp. 32, liepk ghiems laba kauscha... *middaus* ischgerti 1600 m. MP 37a, *mídaus* kauszó neszínys D⁶ 56₂, nè *mídaus*, nè ałaus be api-niù negał padaryti D⁸ V, tur *mídaus* J⁸ 112,1; Kuršaitis rašė *midūs* del to, kad jam to žodžio būta nežinomo: *midūs*, wenig bekannt, Honigmeth K¹ I 657); *mótiē*, gen. sing. *móter(e)s* R, DP, 1605 m. Kat. (Kuršaitis deda kirtį ne vietoje, nes jam mūsų žodžio būta iš šneka-mosios kalbos nepažįstamo: *motē* N. sing., Frau, Weib, findet sich nirgend im Gebrauch, dafür immer nur *moteriszkē* KGr § 741); *ndíkyti* (3 praes. *ndáikia* Ds arba *náiko* Lp, SzD : Awinelis... *isznayko* nusideimus PS II 232, pačios tiktay nuodemes *izsinayko* ir *izgayszta* 64, ne wisus iu neprietelius *iznaykie* 7 = *isnáikē* Ds, Lp) arba *naiklín-ti*; *núoma* žem. (Als, Kv, Rt, Slnt); *pajáuta* Ba¹ 193; *pjáutuvas* Ds, Kp „Sichel“; *puotà -òs*, *puòtą* Izv XVII,1 38, RFV LXVI 250; *rė-dà*, gen. sing. *rėdos*; *šiukštūs* (*šiukštū* dúona „aštri, su pelumis“ Lnk); *vėltui* (žem. *vėltuo*); *vėlnonas* Kv, SN (bet *vėlnonis*); *vėržis* „postronek, Strang beim Anspann = straňgas Kv“ (*Wiržis* ein bastener Strick, Ackerstrang M I 331, dickes Seil R II 325, Strang M II 459, t. y. *vėržis*) ir *vėržis*, -io „wrzos, erica vulgaris“ SN arba *vėržē* Ds, Kp 405 (*Wiržei* Heydekraut M II 270, *Wiržis* wrzos, *Wiržiu* menuo wrze-sień, September SzD 404); *vyšnià*, gen. sing. *vėšnios* Švietimo darbas 1921 Nr. 11—12 72; *vėtis*, -iēs, *vėtį* Aist. stud. I 58, 132, Izv XVII, 1 38, RFV LXVI 250; *žiótis*, -ies (*Žótis*, *tēs* ein Riss, tiefe Kluft R I 189, *Zotis* biczū das Flugloch der Bienen M I 347) ir *žiótys*, *žióčių* „Rachen, Schlund, пасть“ Ds, „Mündung eines Flusses, устье“ Ds, Lp, „audeklo žiódmens“ Prėnai.

Šitie mano pataisymai bus neveltui rašyti, jei jais pasinaudos ben vienas kalbininkas. Aš beveik neabejoju, kad prof. H. Benderis, būdamas darbštus kalbininkas ir, be to, didelis lietuvių kalbos mė-gėjas, suvartos manąsias pastabas ir pataisas tolimesniems savo raštams, paskirtiems lietuvių kalbos faktams nušviesti. Lietuvių kal-bos mėgėjo amerikėno H. Benderio darbštumą rodo jo straipsnių skaičius. Iš jų mano raňkosna pateko keturi lietuvių kalbos daly-kams skirti straipsniai: 1) Lithuanian *gaudonē* „horse-fly“ (Amer. Journ. of Philology, vol. XXXIX,3 p. 314), 2) Lithuanian *kłonas*,

kluonas „a place where something is spread out“ (Journ. of the Amer. Orien. Soc., Vol. 40, Part V, 353), 3) On the lithuanian word-stock as indoeuropean material (Studies in honor of Maurice Bloomfield 19—34), 4) Fluctuation between *o-* and *ā-* Stems in Lithuanian (Amer. Journal of Phil., 1921. Vol. XLII, 4 p. 330—334).

H. Benderio knygos „A Lithuanian etymological index“ kalbininkams bus gana naudingos, nes iš jų lengva bus patirti, kurių lietuvių kalbos žodžių jau turima etimologijos, kurių dar neturima. Nekalbininkams Benderio žodynas būtų naudingas tiktai tuomet, kai jis iš „index'o“ pavirstų „a lithuanian etymological dictionary“. Galėjo išeiti didokas dictionary's net ir iš tos mėdžiagos, kuri sudarė Benderiui indeksą.

Ir po Benderio indekso dar tebelieka gyvas reikalas išleisti lietuvių kalbos etimologišką žodyną. Šiek tiek medžiagos etimologiskam žodynui turiu prisirankiojęs ir aš. Daugiausia mėdžiagos esu surinkęs 1916—1920 metais beprofesoriaudamas Permės universite. Dabartinėmis gyvenimo sąlygomis negalėsiu pritilpti prie etimologiškojo žodyno ben per trejus metus. Be to, šandie mes nėsame tiek reikalingi etimologiško, kiek bendrinio žodyno. Be etimologiškojo dar galima šiaip netaip verstis, be bendrinio — niekaip.

3.

Изъ историята на нѣкои по-малко извѣстни бѣлгарски думи. (Етимологични съпоставки). Отъ Ст. Младеновъ. Straipsnio atspaudas iš Bulgarijos Akademijos (отдѣленъ отпечатокъ) гаѣту Списание на Бѣлгарската Академия на наукитѣ. Книга XXII стр. 227 — 241. София 1921.

Sunku dabar rasti toks kalbininkas, kuris kalbos dalykų straipsniuose nesinaudotų lietuvių kalbos faktais. Labiausia tų faktų reikalingi yra slavistos, vadinasi, slavėnų giminės kalbų tyrėjai. Mat, pasirodo, lietuvių kalbės esama giminumo atžvilgiu visuartimiausios slavėnų kalbai. Tasai kalbų artimumas mums išaiškina, kodel slavėnų kalbos tyrėjui savosios kalbos faktams nušviesti reikia siekti lietuvių kalbos faktų. Lietuvių kalbos tyrėjas del tos pačios priežasties turi ieškotis šviesos slavėnų giminės kalbose.

406 Gilesnis slavėnų giminės kalbų tyrimas kasdien iškelia aikštėn vis naujų ir naujų faktų, kurie ir lietuvių kalbos tyrėjui pravartū žinoti. Ne vienas žodis, kurį mes tarėme esant vienų tiktai lietuvių turtu, paskui pasirodė turįs giminaičių ir Slavėnuose. Sofijos univer-

sito profesorius St. Mladenovas 1914 metais parodo, kad lietuvių kalbos žodžio *burnà* (–ōs, *būrna*) „уcra, Mund“ turima sau atstōvas ir bulgarų žemėje: *бърна* „уcтна (bulg.), Lippe“ IF XXXV 134 (kirtis ant *ѣp*, kas sutinka su karteniškių žemaičių vardininku *būrna*).

1920 metuose tas pats Mladenovas (Изъ историята 240) aptinka, kad lietuvių žodžio *žiauna* „žandas, maxilla“ SInt, D¹ 24, „Kieme“ GGA 1885 942 arba *žiaunos* „nasrai, faux“ D¹ 16, „челюсть, Kiefer; жабры, Kiemen“ Ds, Salakas, Lnm (nor praryti sawo *žiaunomis* D¹⁵ 57, *vārzo*, *vēnterio* *žiaunos* Kv = ingérklis Ds „la. iedzērklis, Trichter an Fischreusen“) esama to paties žodžio, kaip ir bulgarų kalbos žodžio *жуна* (*žúna* : kirtis ant *u*) „уcтна, бърна, Lippe“ = la. (zivs) *žauna* „шагла, Backe eines Fisches“ Vald, *žaūnas* pl. „Kiefer, Fischkieme“. Lie., la. ir bulg. žodis kilęs yra iš indoeuropiškos prolytės *geunā*. Olandų žodis *koon* ir fryzų *kon* f. „Kiefer, Kinnbacken, Wange“, kilusis iš pragermaniškos lyties *kaunō* (Fick Vgl. Wb. III⁴ 45, 561), rodo greta su lytim *geunā* buvus ir *gounā* (lietuviškai būtų **žāuma*, la. **zaiūna* ir sl. **zuna*).

Žiaunų vardas (sl. *žuna*, germ. *kaunō*) kilęs yra iš šaknies *geu-*, *gou-* „kramtyti, kauen“, išlikusios žodžiuose: sl. *žujq*, *žvati* „žuje, žwać, жую“, sva. *kiuwan* (praet. *kou*) „kauen“, *kewa* „žiauna“, bulg. *žúka* „lūpa“ (būtų lie. **žiauka*), lie. *žiaukčioti* „žiovausti, gähnen“ N, „būti verčiamam vemt“ Ds, *žiauberoti*, „gryść (jak koń), np. skorynkę chleba“ KosL 58d || rus. *жуборить, жубреть* „kauen, želėti“ RFV LXXV 156, lie. *apžiaūbri* „objąć paszczą, apžioti, захватить“ J (Jis atpuolė ir *apžiaubė* vienas visą tėvo naudą).

Kad *žiauna* yra tas pats žodis kaip ir bulg. *žúna* „lūpa“, aikštėn pirmasis iškėliau aš „Litvanikoje“, parašytoje 1910 m. gruodyje (žr. Izv XVII,1 49). Tą mano straipsnį Mladenovas bus pražiopsojęs.

Bulg. žodį *блѣскамъ* „mušu, blaškiu“ Mladenovas stato vienon draugėn su mūsų žodžiais *blaškýri*, *blaška*¹ „nublokšti rugiai“, *blōkšti*, su kuo aš nenorėčiau sutikti dėl tos priežasties, kad greta su *blašk-* || *blošk-* lietuvių kalboje nėra **blišk-*.

Bulg. *blѣsk-* gali būti kilimo ir ne iš sl. **blbsk-*. Labiau panašu į tiesą, kad bulg. *blѣskam* „mušu“ yra vienos giminės su lietuvių veiks-

¹ Neselmano *blėszkai* — abejotinas žodis. Jį bus N paėmęs iš Karaliaučiaus archyvo rankos rašto žodyno (Msc. 85⁴ p. 1099), vardu „Clavis Germanico-Lithvana“ (čia yra prierašas: Sum Christiani Friederici Stimeri Salav. 13a. Pas. Gerwischk 1746), kur skaitome : Korn so aussgeklöff. *Bleszkai* et Blaszkai. *Bleszkai* bus skaitymo klaida užuot *Blaszskai* iš senesnio rankraščio, vokiškomis raidėmis rašyto.

mažodžiu *blūzginti* „uderzac, robić łoskot“ J (Su vadžioms tam-po, pàplak, *blūzgin*, jùdin Šakyna). Del *sk* (*šk*) kaitaliojimos su *zg* plg. *pleiškės* || *pleižgės* „männlicher Hanf“, *lūskos* „Lumpen“, sl. *lūska* (= la. *lauska*) || lie. *lūzganos* „sriegai, Fischechuppe“ Lygumai, *lūzgis* „apdriskėlis“, sl. *luzga* „шелуха, кожа“ RFV LXV 318, LXXI 470, la. *pluskas* pl. „Lumpen“ || *pluzganas* pl. „Fasern, Schelfe, Schinn“ Bra, *viskėti* || *vizgėti*.

407 Iš tų kelių mažmožių, kuriuos turėjau paliesti del prof. St. Mladenovo straipsnio, matome, kad lietuvių kalbos tyrėjui esama naudinga sekti ir slavistų raštai, nes jie dažnai gali duoti mēdžiagos nušviesti lietuvių kalbos faktams.

Kaune, 1921 m. gruodžio mėn. 18—25 d.

4.

Prof. P. Šmidta Lekciju konspekts Ievads baltu filologijā. Izdevis F. Vitums Rīgā. 31 p. Litografiškai išleistos 1922 m., knygelės.

Trumpytis baltų (tikriau bus *aiščių*) filologijos įvadas, kurį prof. Petras Šmidtas yra skaitęs 1921 metais Rygos universite, turi šiuos skyrius: 1) žmogaus senumas archeologijos rodymu, 2) neolitas, arba naujoji akmens gadynė, 3) naujosios akmens gadynės antrasis laikotarpis, 4) raštų žinios apie senovės aiščius, 5) aiščių apylinkė (jų kaimynai), 6) aiščių suskilimas, 7) pirmosios raštų žinios po aiščių suskilimui, 8) galindai ir jotvingai, 9) kuščiai, žiemgāliai ir sēliai, 10) lātvių dainos kaip istorijos šaltinis.

Aiščių filologija tuomet teims klestėti, kai aiščių vaikai, iš kurių šandie gyvi tebėra tiktai lietūviai ir lātviai, sukurs patys dirbti šio mokslo skyriaus dirvoje. Rygos ir Kauno universitų įkūrimas, rodosi, duoda prōgos ir aiščių filologijai augštyn pašokėti.

Pirmoji su rāštais iš aiščių filologijos pasirodo Latvija, nes ji ankstēliau kaip Lietuva įsikuria universitą ir daugiau turi tam darbininkų. Reikia tikėti, kad ir Lietuva neatsilikis savosios filologijos dirvoje nuo Latvijos, nes gyvas reikalas privers ir lietuvius labiau susirūpinti kalbos ir senovės dalykais.

Aiščių filologijos įvadas, kaip ir kiekvienos kitos filologijos (pvz., graikų, germanų, slavėnų) įvadas, savo turiniu gali būti įvairus. Įvade galima kalbėti ir apie aistiškųjų kalbų tyrinėjimo istoriją, ir apie aiščių gyvenamąjį plotą bei tojo ploto istorijos įvykius.

Šmidtas rašo aisčių filologijai įvadą pirmasis ir, reikia pasakyti, gana vykusiai. Vieškeliu bepiga važinėti! Bet Šmidtui tenka pirmajam praskinti skynimą ir nukloti vieškelį.

Šmidto įvado nesiimu išnagrinėti viso, nes tam nėra laiko. Čia neiškenčiu nepridėjęs kelių pastabų.

Indoeuropiečiai prieš savo suskilimą tarmėmis, būdami neolito padaras, negalėjo pažinti nė vieno metalo. Ir vario vardas (p. 5) *aļos* (skr. *áyah*) arba *ais* (lot. *aes*, got. *aiz*) nėra indoeuropiškos kilmės žodis. Jį yra arijai ir lotynai pasiskoliję iš kaimynų neindoeuropiečių kalbos, metalą pavadinusios Kupro salos senuoju vardu. XV amžiuje prieš m. e. Kupro salos, nuo kurios vardo lotynai varį vadina *cuprum* (iš čia ir vokiečių *Kupfer*), būta vadinamos *Ajasja* (J. Pokorny KZ XLIX 128).

Kad indoeuropiečiai prieš suskilimą tarmėmis, t. y. dar neolito gadinėje, būtų sėję s ó r a s, miežius, kviečius ir linus (p. 5), tuo aš labai abejoju. Kalbos duomens rodo, kad indoeuropiečių nebūta žemdirbių. Žemė dirbti jų išmokta po suskilimui ir jau arijams geografiškai atsitraukus nuo kitų indoeuropiečių.

408 Prūsų kalbos žodis *autre* „kalvė“ (plg. *wutris* „kalvis“) skaitytinas yra kaip *vutre*, t. y. *wutre*. Prūsų *wutris* yra tas pats žodis, kaip ir slavėnų *vŭtrb*. Tųdviejų žodžių kilmė nežinoma. Juodu veikiausia yra skolytinių žodžių iš nežinomo mums šaltinio. *Jŭtryna* „нүтряной замок“ (A. Meillet Bulletin de la Soc. de lingu. de Paris XXIII, 1 77) negali būti lyginama su prūsiškuoju kalvio vardu (p. 6), nes ji tėra skolinys iš senosios gudo kalbos žodžio **jŭtrina* „vidurinė (sc. spyna)“; plg. rus. *нуприна* „vidurys“ || *ympoба* „vątroba“ || *яmpa* pl. „viduriai“, *яmpеба*.

Slavėnai žodžio **bočela* (p. 7) „bitis“ neturi. Jų **bočela*, būdama kilusi iš **bukelā*, negali būti gretinama su mūsų *bitim*.

La. *kungs* (p. 8) negali būti paveldėtas iš aisčių prokalbės, nes tuomet latviai ištartų **kunigs*, o lietuviai **kūningas*. *Kūnigo* vardą iš germanų kalbų yra atskirai gavę prūsai ir atskirai lietuvių bei latvių protėviai.

Tie duomens, kuriuos esmi surinkęs straipsnyje „Visusenieji lietuvių santykiai su germanais“ (Kalba ir senovė I 60–76), rodo prūsų atskilimą nuo lietuvių-latvių įvykus dar ben už kelių amžių prieš m. e., o ne mūsų eroje (p. 16), kaip kad mano Šmidtas.

Prūsų *keckers* „žirnis“ (p. 16), būdamas germaniškos kilmės žodis (vok. *Kicher* < lot. *cicer*), nerodo žirnių veisimo senumo.

Galindų suskilimo į dvi dali (p. 19, 20) vardo atsikartojimas Prūsų (vakaruose) ir Smolensko žemėje (rytuose) visai nerodo. Ir vienur, ir kitur vardas bus atsiradęs saváime: ir vieni, ir antri *galindai* yra galiniai, украинцы.

Senovės Polocko (*Paltisca* vadina jį Saxo Grammaticus) kuni-gaikštis rex *Vespasius* (p. 19) galėtų būti sulotynintas latviškas var-das **Viespašja-* (są paskui pavirto š) iš **Viespa(r)sja-* „viešpats“.

Žalvario prūsiškojo vardo *laligan wargien* paminkluose nėra, todėl jo nereikėjo nė minėti (p. 25).

Kad *smirdas* (p. 26) būtų savas žodis, aš tuo negaliu įtikėti (Kalba ir senovė I 168).

Iš Šmidto įvado mes sužinome (p. 16, 17), kad Rygos pamary iki VII amžiui gyventa suomių. Didelę atmainą pamario gyvenime archeologai randą apie VIII amžių. Tuomet čia jie pastebi gyven-tojų skaičiaus padidėjimą, žemės dirbimo įvedimą, metalinių įrankių (giūklų) atsiradimą. Tuomet čia pasirodą ir gražių audimų (vil-nonių, marškoninių ir kanapinių). Iš to išeitų, kad apie VIII amžių Latvijon būtų įsibrovusi augštesnės kultūros tauta. Toji tauta esanti latviai.

5.

Filologų biedrības raksti II. sējums. Rīgā, 1922. 4°. 60 p.

Filologų draugija tapusi įkurta 1920 m. spalį 2 d. Jos pirmi-ninku yra prof. Jonas Endzelynas (Endzelīns). 1921 m. sausio 1 d. draugija turėjusi 21 paprastą narį, tris garbės narius (prof. dr. A. Becenbergeris, prof. dr. J. Zubatys, Kr. Baronas) ir vieną narį kores-pondentą (prof. K. Būga). Filologų draugijos raštų iki šiolei (1922 m. 409 lapkričio 28 d.) yra pasirodę du sąsiuviniai. Del pirmojo sąsiuvinio esmi jau rašęs „Kalbos ir senovės“ knygoje (I 83—88). Antrajame sąsiuvinyje yra septyni straipsniai, rašyti penkių autorių, būtent: J. Endzelyno (Ką mums rodo Latvijos vietų vardai apie garso *v* iš-tarimą? Pastabos prūsų kalbai), K. Pétersono („Ketatosna lēkti“ — užgavėnių žaidimų bei dainų aprašymas), prof P. Šmidto (Meilė, piršlybos ir nekaltybė — skaistybė — dainų aprašymu), A. Abelės (Palsmanės šnektos garsas *o*) ir K. Lyninio (Skiemenų pailgėjimas ir sutrumpėjimas). Petersono ir Šmidto straipsniai gali būti įdomūs ir platesniajai visuomenei. Likusiaisiais straipsniais tedomėsis vien tik kalbininkai ir kalbos dalykų mėgėjai.

Prof. P. Šmidtts Valuodas klūdas un grūtumi. Izdevis A. Gulbis, Rīgā. 31 p. 8°. 1921.

Ir latviņ, kad ir seniau nusistovēta jū rašomosios kalbos, tebedaroma tos pašos klaidos, kaip ir mūsū. Šmidtui tenka čia atataisinēti ne tiktai sintaksēs āibē klaidū, bet ir kalbēti del žodyno grynumo ir naujadarū taisysklingumo. Mus vargina žodyno ir sintaksēs slavēnybēs, o latvius, be to dar, ir germanybēs.

Rašomosios kalbos „klaidos ir sunkumai“ lengva kiekvienam surasti, nes jie surašyti žodyniskai, t. y. abécėlės eile. Žodynēliu galētū pasinaudoti ir kalbininkai nelatviai. Čia jie rastū daug idomiū dalykū aistiškūjū kalbū lyginamosioms studijoms. Del kai kuriū žodynēlio dalykū norēčiau tarti ir aš savo žodį.

Indo vardas *bānis* „der Napf“ (kur jis pažįstamas?) drauge su lietuviū *bonė* „ilgakaklis molinis indas“ yra slaviškos kilmės žodis; plg. gud., lenk. *bania* (Berneker Slav. et. Wb. I 43, Фасмер Греко-слав. этюды III 38^a).

Skutuvis „Rasiermesser“ (p. 7) rodo buvus *skutū*, *skūsti* vietoje veiksmazodį **skūti* (la. *skuvu*, *skūt* „rasieren“), kurio lietuviai nebeturi.

Daga „Dolch“ yra romaniškas žodis, atneštas Latvijon vokiečių; plg. it., isp. *daga* > pranc. *dague* „Dolch“, vok. *Degen* arba *Dagen* Kluge Et. Wb. d. deutschen Spr.⁹ 87.

Dzelēt vietoje reikiant rašyti *zelēt* (p. 10) rodo ir žemaičių žodis *želėti* „kauen, sabbern“.

Ar *indeve* „nuodai“ tebėra šandie kur vartojama? Žemaičiai sako *indėvė*.

Kārba „Korb, pintinė“ (p. 15) drauge su lietuviū žodžiais *kařbas* „vytėlinė, lazdyno plėšų pintinė“ (Ramýgala) bei *krābė* „pintinė skrynelytė kamuoliukams, adatoms susidėti“ (l. c.) yra slaviškos kilmės žodžiai: *kārba* = gud. *копоба*, *kařbas* = rus. *копоб*, *krābė* = lenk. *krobia*. Slavėnai savo žodį yra gavę iš germanū, o germanai — iš romanū (plg. lot. *corbis*).

Pagaidi „Zinsen“ (p. 21) vienodai praminti kaip ir lietuviū *palūkanos* : *pagaidīt* „paláukti“.

Mušit (p. 24) „umbringen, tödten“ del š turētū būti lietuviškos kilmės žodis. Bet kas jį būtū nunešęs net į Ráuną ir Smiltinę?

Kudls „zottig, kraus“ (p. 25) nėra teikiamas žodis kaipo slavėnybė; gud., lenk. *kudły* „Zotte“ (plg. Berneker Slav. et. Wb. I 599).

410 *Stāvi* „staklēs“ (p. 25) yra tas pats žodis su lietuvių rytiečių žodžiu *stōvai* (Priėnai, Lėipalingis). Kadangi stakles ir gūdai vādina vardu *смабы*, tai lietuvių bei latvių žodis gali bŭti ir skolytinis.

Sidrabs gali ir nebŭti senesnis uę lytį *sudrabs*. Ŗiaurės rytiečių dalis (Vabalniškias...) ir Klaipėdos žemės žemaičiai (Mit II 31) irgi sako *sudābras*. Balsį *u* rodo senovės bulgarų žodis *сѣредѣ* (AslPh I 28). Taigi, man rodos, abi lyti yra lygiai seni.

7.

A. Švabe Latvju kulturas vesture. I sėjums Sabiedriskā kultura. I. daļ'a. Dzimts satversme. Rīgā 1921. VIII + 268. 8°.

Latvių kultūros istorija gali bŭti naudinga ir mums, nepasirašiusiems dar savosios kultūros istorijos. Senajame latvių tautos gyvenime, kaip jis Švabės aprašytas, randame daug bendrų bruoųų su senovės lietuvių gyvenimu.

I dalis suskirstyta trimis dideliais skyriais: A. šeima (la. saime), B. giminė, arba kiltis (la. dzimts) ir C. valsčius (la. pagasts). Tie skyriai turi dar mažesnių skyrelių.

Veikalo kritikos mes lauksime iš istorininkų. Čia aš tepaliesiu du tik mažmožius.

Latvių žodis *baņdas* (pl.) „das dem Knechte vom Wirte als Lohn zur Benutzung abgegebene Stück Feld oder die Aussaat darauf“, priešais Švabės (p. 53) nuomonę, neturi nieko bendra su vokiečių žodžiu *Beunde* (viduramžio vok. žem. *biwende*). Latvių *bandų* nieku būdu nėra galima atskirti nuo lietuvių rytiečių *bandōs*: *bundā* (Dusetiškiuose) „bernei (saūdiniai) pasėti javai kaipo priedas prie metinės algos“. Anot Jauniaus betariant, *bandā* yra „grex boum = pecus“ (žem.) arba „peculium filii familias et operarii annua mercede conducti“. Be to, rytiečiai *banda* vādina dar ir pyrago arba ragaižio kepalėlį, rus. булка, vok. Semmel. Pamatinė *bandōs* reikšmė yra „Vieh“, „скот“, „pecus“ : giwen kaip *banda* bei neischmintingoses kiaules 1579 m. W 2₁, iaucziamus ir assilamus ir kitai *bāņdai* 1599 m. DP 340₃₃, Daug iaunimo kaip *banda* labai piggei tapa pardūta BrP II 346, radęs... *bandos* aštuonias dešimtis, arklių šešioliką V⁶ 56, Rejkieje jau *bāņdą* ar kiaules ganiti V¹² 9, Mano piemuo *baņdą* gano J³ 150,19.

Prie *bandōs* nepridera nei kiaulės, nei arkliai.

Taigi, *bandā* tėra tiktai „погатый скот“, vokiškai sakant — „Rindvieh“ R II 292, 376, K. Iš posakio *ni enbāņdan*, reiškiančio

„vėltui“, „nenaudingai“, „unnützlich“, matyti, kad ir prūsų turėta žodis **bandā* : *en-bāndan*, t. y. „į bandą (sc. einąs), zu Nutz“. Del reikšmės kaitaliojimos (*galvijas* > *naudà*) plg. sva. *nōz*, s. isl. *naut* „galvijas, Nutzvieh“ : lie. *naudà* „Nutzen“, la. *naūda* „pecunia, Geld“, sva. *nuz* „Nutzen“.

Latvių žodis *bañdas* del *n* ir priegaidės turėtų būti skolytinis iš lietuvių kalbos, nes savas būtų **būodas*, o ne *bañdas*. Kepalą ir gūdai vadina *bónda*, *bóndačka* „bochenek“ (Federowski Lud białor. I 280, 288, 379, II 21, Сборн. отд. р. яз. и сл. Ак. н. LXXXIX Nr. 1 17, Шейн Мат. II 398, III 67, Карский Белоруссы I 132), kas yra skolinys iš rytiečių lietuvių žodžio *bandà* „bochenek, bułka“.

411 *Bandà* „Rindvieh“ vardą sau turi nuo „rišimo“, „siejimo“ : ide. *bhendh-*, iš kur: lie. *beñdras* „Teilhaber; adj. gemeinsam“, la. *bledrs* „Genosse, Kamerad“, vok. *binden*, *band*, *gebunden* „rišti“, gr. *πενθερός* „pačios tėvas, uošvis, t. y. beñdras“.

Cėsis (la.), esą, buvęs senas slavėnų miestas, ką rodo slaviskasis (vendiskais) jo vardas *Кѣсь*, randamasis Naugardo kronikoje nuo 1222 metų. Patsai vardas *Кѣсь* reiškias „kiemą“ (p. 239). Kas čia pasakyta del vardo *Cėsis* || *Кѣсь* „Wenden“, yra niekų pasaka. Nė vienoje slavėnų kalboje nėra žodžio **кѣсь*, reiškiančio „kiemą“ arba „kaimą“. Be to, slavėnų kalboje žodis **кѣсь* nėra net ir galimas, nes senovės skiemuo *kē* jų kalboje pavirto *ča*. Kas yra *Kėsys* (rus. *Кѣсь*) ir latvių *Cėsis*, skaitytojas gali sužinoti iš manosios „Kalbos ir senovės“ (I 271).

8.

Docents **Ernsts Blese** ievads valodniecībā. 1922 Latvijas Augstskolas izdevums. Krājumā pie A. Gulbja Rīgā. VIII + 319 p. 8°.

Blesē įvadą skiria universito ir kitų (augštųjų) kursų studentams. Įvade jisai duoda visa tai, ko iš studentų esti paprastai reikalaujama per kvotimū. Blesiškis kalbų mokslo įvadas gali būti naudingas ir mūsų studentams, mokantiems latviškai. Kalbų mokslo įvadui Blesės pasinaudota visa naujaja literatūra, bet ne visur jo tenai atskirta grūdai nuo pelų.

Be reikalo Blesė tiki Šachmatovo tvirtinimui (p. 71), kad Baltijos pajūrio suomių kalbos turi pasiskoliję žodžių net iš slavėnų prokalbės. Taip pat nereikėjo Blesei (p. 115) atkartoti Šachmatovo pasakos apie dvivietę slavėnų tautos protėvynę: iš pat pradžių sla-

vėnai gyvenę Baltijos jūros pakraščiu tarp Dauguvos ir Nemuno, ir tiktai III—IV m. e. amžiuje atsidūrę prie Vyslos!

Hetitų kalbą (p. 95) buvo dar peranksti skelbti esant indoeuropišką; plg. E. Hermann KZ L 296.

9.

Lietuvių Tauta L. Mokslo Draugijos raštai. Knyga III. — Dalis I. Vilnius. „Žaibo“ spaustuvė. 1921. 259 p. 8°.

Beveik visą „Lietuvių tautos“ dalį užima vieno dr. Jono Basanavičiaus straipsniai: 1) Apie trakų prygų tautystę ir jų atsikėlimą Lietuvon (p. 1—168), 2) Trakų ir lietuvių mytologijos smulkmenos (p. 169—213).

412 Iš pirmojo straipsnio mes sužinome, kad «būta laikų, kada visas žemės plotas, pradėjus nuo Medijos rytuose, beveik visa pietų Europa iki Atlanto vandenyno vakaruose, buvęs trakų tautų apgyventas» (p. 15). Tos trakų giminės būta labai didelės. Jos Basanavičius randa daugiau ne šimtą (viso labo 135!) įvairiais vardais tautelių. Paraidžiui surašytas tauteles, kurios Basanavičiui kilimo yra trakiškos, skaitytojas gali rasti mano „Kalbos ir senovės“ pratarinėje (p. VII—VIII). Ta plačioji trakų giminė esanti vienos kilmės su lietuviais, latviais ir prūsais, t. y. su tomis tautomis, kurias šandie aš vadinu *disčiais*, o Vokios mokslo vyrai — *baltais*. Baltijos pajūrio aisčiai esą ateiviai iš Mažosios Azijos ir Balkanų pus-salio. Dalis jų Baltijos jūrą būsianti pasiekusi dar prieš 320 metus prieš m. e. (p. 139), o kitų pajūrio aisčių atsidanginimą Lietuvon ir Latvijon galima esą surišti su romėnų karais su trakais ir dakais.

Tam, kad trakai, frigai, skitai, makedonai, lydai ar kita kuri Balkanų arba Mažosios Azijos tauta Basanavičiui galėtų pavirsti aisčiais, vadinasi, lietuviais, latviais ar prūsais, daug nereikia. Jam užtenka įrodymui vieno tiktai įsivaizdavimo, kad anų trakų, frigų... tautovardžiai, tikriniai ir kai kurie bendriniai vardai turi ben kiek panašumo, nors ir tariamojo.

Ir tarp negiminaičių kalbų galima rasti varduose ne tiktai tariamojo, bet ir tikrojo panašumo. Kadangi žmonių kalba nėra turtinga garsais ir jų kombinacijomis, tai gali pasitaikyti tokių žodžių, kurie turi vienodą arba mažą kuo tesiskiriančią garsų kombinaciją ben dviese negiminaitėse kalbose. Upės vardą labai panašiai iš-taria graikai (ποταμός) ir viena Amerikos indėnų kalba (*potamac*), bet iš to panašumo vargu kas ims graikus gimininti su indėnais.

Hibrų (senovės žydų) kalbos žodžių *šēnā* „miegas“ ir *miškān* „gyvenimas“ panašumas su lenkų kalbos žodžiais *sen* „sapnas“ ir *mieszkanie* „gyvenimas“ visai nerodo hibrų giminumo su lenkais. Kartais ir giminaitėse kalbose tos pačios reikšmės vienodai skamba žodžiai gali tarp savęs nieko bendra neturėti, būdami įvairios kilmės, pvz.: 1) lot. *mergo* ne = lie. *merkiū*, 2) rus. *nal* ne = lie. *púolė*, 3) gr. *τηλοῖ* (aiol. *πηλυι*) ne = lie. *tolie* „toli“, 4) gr. *ὕλη* ne = *šilas*, 5) gr. *θεός* ne = *dievas*.

Yra žodžių, kurie dviese giminaitėse kalbose, ir neturėdami jokio tarp savęs panašumo, betgi yra bendros kilmės. Persų žodis *xāb* (afghų *xōb*, balūčių *vāb*) „miegas“, nežiūrint garsų nepanašumo, yra vienos kilmės su žodžiais skr. *svāpna-*, lot. *somnus*, lie. *sapnas* ir lenkišku *sen*. Lenkų *sen* drauge su rusų *сон* yra tas pats žodis, kaip ir graikų *ὕπνος*. *Sen* || *сон* || *ὕπνος* kilęs yra iš indoeuropiškos prolytės *supnos*. Slavėnų kalbose *pn* pavirsta *n* (plg. lenk. *xa-snać* || *spac*).

Taigi, kad žodis, vienodai ištiriamas dviese kalbose, būtų giminaitis, neužtenka vieno garsų panašumo. Žodžio giminumui reikia, kad jis abiejose lyginamosiose kalbose būtų tos pačios kilmės. Rusų žodis *nal* todėl nėra giminaitis lietuvių žodžiui *púolė*, kad juodu abu yra įvairios kilmės: rusų žodis prieš *l* yra turėjęs priebalsį *d* (*naðamъ*, lenk. *padł, padać*), kurio niekuomet nėra buvę žodyje *púolu*.

Basanavičiui nereikia net žodžių skambėjimo visiško viendumo, jam kartais užtenka ben kelių garsų (čia tikriaus bus pasakius — raidžių) panašumo. Pavyzdžiui tesie: *batai* arba *čebatai* || gr. *ἐμβαδες* 43, *lanka* || gr. *ἄγκος* 43, *aras* (*erelis*) || maked. *παραός* 92, *giedrā* || maked. *ἀδραϊά* 86, *dūkra* „duktė“ || maked. *ἀκρέα* 86, *aklas* || gr. *ἀλαός* 67, *kreivas* || gr. *βαίβος* 43, *stinta* arba *sykis* || pamph. *ἰόνδην* 63, *gastū* || gr. *ἀγαθός* 67, *dailu* || gr. kupr. *αἶλα* 67, *tuojau* || gr. *ἐνδυο* 89, *miškas* || trak. *ἴσμος* 96, *veriū* arba *tveriū* || trak. *βρλα* „miestas“ 97, *viryta* (šnektose *virinta* vietoje!) || trak. *βρϋτον* 97, *pirmas* || skit. *ἄριμα* 117, *spaudžiu* || gr. *πίεζω* 42, *metas* || gr. *ετος* 39, *vėdaras* || gr. *ἥπαρ* 39, 42, *mūšis* || gr. *μάχη* 39, *žiūtrau* || gr. *ὀράω* 40, *saldū* || gr. *ἄδω* 40, *panà* arba *ponià* || gr. *βανά* „gynė“ 41, *puodas* || gr. *πίθος* 41, *vėl* || gr. *πάλιν* 41, *virvė* || gr. *μερμυς* 41, *kepurė* || gr. *κεφαλή* 41, *vienas* || gr. *ἕς, ἐνός* ir t. t.!

Basanavičius šitokiuo kalbų lyginimo metodu vargu be galėjo priėti prie kitokių išvadų, kaip kad visos senosios Europos ir Azijos taūtos, kurių kalbės paminklai teišliko glosėse, yra lietuvių protė-

viai. Graikai, indai ir iranėnai irgi būtų pavirtę lietuviais, jei po jų galvai nelikę būtų jokių literatūros paminklų. Tie graikai, kurie po savo galvai nepaliko literatūros veikalų, o vien tik didesnę ar mažesnę žodžių sąrašą, visi pavirto trakais, arba lietuviais. Del to Basanavičius trakais lietuviais yra padaręs Pamfilijos (p. 64, 65), Kupro (p. 66—76), Rodo (p. 77) ir Krėtos (p. 77—84) salų graikus.

Basanavičių iš kelio bus išvedę keletas senovės vardų, kurie jam pasirodė esą identiški su Lietuvos vardais. Lietuvoje turime miestus vardais *Kaūnas*, *Trākai* ir *Lydā*. Senovės autorių tautovardžiai *Θρακηες* ir *Λυδοί* pasirodė Basanavičiui esą Lietuvos *Trākų* ir *Lydōs* protėviai. Galutinai Basanavičių bus suviliojęs Karlijos miesto vardas *Καρυος*, kuris neapsityrusiam su lyginamąja gramatika Lietuvos kėlėjui pasirodė esąs Lietuvos *Kaūno* ne tiktai bendravardžiu, bet ir jo tėvu. Visai Basanavičių bus sužavėję Kauno kaimynai — *Prienai* ir *Balbiėriškis* (vok. *Barbier*, lenk. *balbierz*), kurių protėvius tarėsi jis radęs Mažosios Azijos vietų varduose *Πρινη* ir *Βαλβυρα* (pl.)! Visa tai radus, paskui buvo jau lengva ir vardus *Ὀρφεύς*, *Θάμυρις*, *μυσοί*, *Ὀλυμπος*, *κορύβαντες*, *μῦσα* paskelbti esant lietuviškais: *varpius*, *Tamulis* (p. 104), la. *mežs* (p. 60) „medžias, giria“, *uola + pats* (p. 96), *kareivaitis* (p. 50) ir la. *mauka* „kekšė“ (p. 59)!

Visa Basanavičiaus studija „Apie trakų prygų tautystę ir jų atsikėlimą Lietuvon“ šiandien neturi jokios verčios. Visas tas darbas, kuriam suvartota daug metų ir sveikatos, nueis per niek. Kad ši studija būtų pasiekus lietuvių bent dar apie 1880—90 metus, tuomet ji, gal, ne vieną lietuvių būtų padariusi patrijotų. Taip aš drįstu spėti iš savęs, kad ir man, kolei aš dar buvau nesusitupėjęs, yra darę malonų išpūdį visi Basanavičiaus, Pietario ir Šliūpo svaičiojimais apie mūsų žiląją senovę. Visi tie svaičiojimais taip buvo mane pagavę, kad aš juos visus buvau net nusirašęs į tam tikras knygas. Tos tautos, kurią visi kaimynai laiko paniekoje, nariui tuomet teliko ieškotis suraminimo ir paguodos vien tik senovėje, nors ji būtų ir išsvajota. Jis tuomet galėjo atsikirsti prieš niekintoją: „Tiesa, šiandien mes, lietuviai, esame tamsūs muzikėliai, bet už tat senovėje, kai graikai dar bandą tebeganė ir nemokėjo žemės dirbti, mes esame buvę trakų ir frigų asmenyje net pagirtosios graikų kultūros kėlėjais!“.

Iš pradžią vis dar maniau, kad Basanavičiaus studija galės būti kai kam naudinga del glosių rinkinio. Paskui pasirodė, kad glosių esama ne tiktai nepilnų, bet ir su aibe spaudos klaidų.

Frigų kalbos glosėse (p. 53) aš nerandu glosės *τετρακίνη* „Lattich“ Glotta VI 5². Iš tursėnų, kuriuos lotynai vadina *Tu(r)sci*,

414 arba *Etrusci*, kalbos glosių Basanavičius vos vieną tėra suradęs (p. 55). Tuo tarpu jų galima buvo rasti Hesychijo žodyne daugiau, pvz.: δᾱμνος „arklys“, δρῦνα „valdžia“, αἰσοῖ „dievai“ ir kt.

Tursėnų kalbos žodynas būtų pagausėjęs, kad Basanavičius šiam reikalui būtų sunaudojęs „Corpus inscriptionum Etruscarum“. Bet dėl to lietuvių kalbai, žinoma, būtų buvę nei šilta, nei šalta, nes tursėnai (etruskai) neturi nieko bendra ne tik su lietuviais, bet net ir su indoeuropiečiais.

Lydų kalbai daug medžiagos Basanavičius galėjo pasisemti iš Littmann'o rinkinio „Lydian Inscriptions“, pasirodžiusio 1916 metuose. Iš ten būtų B-s sužinojęs, kad Sardų miesto lydiškai būta vadinamo *sfard-* (graikai jį rašę ir Χαρριν KZ L 36), kas sutinka su aramajišku vardu *Sprd* arba *Sfrd* (Glotta XI 251). Lydų kalbos garsai ir žodžiai neturi nė mažiausio panašumo su lietuvių kalba.

Kai kurios glosės, priderančios graikų kalbai, tapo priskirtos kitoms tautoms, kurios Basanavičiui kilimo yra trakiškos. Žodžiai ἐμβάδας 95, χαπνο-βάτης 102, κολαβρισμός 102, μίλτος 103 pavirto trakiškais, ο ἀκηδία 86, κολλοβριστής 91, ἡδυλίζω 90 ir σάκος 93 — makedoniškais. Yra ir kitoms kalboms priskirtų glosių, pvz., lydams (κόρδαξ 58).

Ko vertas kalbininkui Basanavičiaus glosių aiškinimas, gali kiekvienas ir nekalbininkas, bet sveikai galvojęs apie kalbos dalykus, lengvai įvertinti kad ir iš šių kelių pavyzdžių: 1) frig. δίοποι „šventovės sargai“ : *dabou* p. 45; 2) lyd. καλδδεῖν „karalių“ : la. *kuldināt* „prügeln lassen“ p. 58 (antrašiuose lydiškasis žodis esąs skaitomas *quvellh* KZ L 36); 3) gr. (paphlag.) βόινος „jaučio (gr. βοός) rago trūba“ : *vaina* „Krieg“, arba *vainóti* „peikti“ p. 63; 4) gr. pamph. ὕλογος „kariuomenė“ (ne *ὕλομος!) : la. *suol'ude* „schreiten“, lie. *šúolis* „Schritt“ p. 65; 5) gr. kupr. κάβλη „velkė, skląstis“ : *kabl̥s* p. 72 (= gr. καταβλης „skląstis“; Kupro salos graikų kalboje priešdėlis κατα prieš priebalsius paprastai virsta lytim κα : κα-γρᾱς¹ greta su γρᾱ „valgyk“ p. 72, κακκεῖραι¹ „perkirsti“ greta su κα-κοράς „perkirtęs“ p. 73 ir κειρω, κά-λεχες¹ „atsigulk“ greta su λέχεται „miega, guli“); 6) gr. krēt. ἀφέλιον „saulė“ : *šibēti* p. 77; 7) trak. σανάπην „vyną“ : *šalabanas* p. 106; 8) skit. Θαμιμασάδας „Poseidonas“ : *tēmimas* + la. *zadit* „drohen“ p. 120; 9) gr. κολλοβιστής „pinigų (gr. κόλλοβος) mainytojas“ : *kalu* + † *vistu* „išvystu“ p. 91;

¹ Visus šituos žodžius nežmoniškai aiškina Basanavičius p. 73: la. *kāre* „Leckerheit“, *kakarains* ir *kaikaris*, lie. *koliekas*!!

10) gr. krėt. βασκαρίζειν „šokinėti“ : *be-skrajóti* p. 81; 11) gr. μακ. βηματίζειν „žingsniais (gr. βηματα) matuoti, žingsniuoti“ : *be-matíoti* p. 88; 12) gr. κολαβρισμός „toks šokis“ (κόλαβρος „tokia šokio daina“, κολαβρίζω „šoku“) : *kalu* „schlage“ + *brěžiu* „kratze“ p. 102.

Basanavičiaus glosių aiškinimo nėra reikalo net ir kritikuoti. Kalbininkas, ir kritiko nenurodytas, lengvai įkainos Basanavičiaus aiškinimų vertę. Vykusiai išaiškintų glosių reikia net ir diena ieškoti su žiburiu. Kad Basanavičius būtų buvęs kalbininkas, tai jam, be abejo, būtų pavykę išaiškinti daug tamsių ir nesuprantamų glosių.

Kad Basanavičius būtų buvęs kalbininkas, tai jis graikų (ir frigų) žodį ἀκροστής „váistytos“ (p. 46) būtų sugretinęs su graikų kalbos žodžiu ἄκρος „vaistas“ (kamienas *akes-* : *akes* + priesaga *-tā-*),
415 nes tuomet būtų žinojęs, kad Prūsų Lietuvos *ākas* ir latvių *āķis* „Hacke“ yra germaniškos kilmės žodis.

Tautystės klausimą spręsti iš kalbos liekanų tegali tiktai prityrę kalbininkai. Kur nekalbininkas stveriasi to darbo, tenai nieko doro neišeina. Tai pirštu prikišamai rodo ne tiktai Basanavičiaus, bet ir kitų mūsų daktarų (ne filologijos!) raštai, pvz., Šliūpo ir Pietario. Savo laiku ir gydytojų raštai apie išsvajotąją mūsų senovę yra atnešę nemaža Lietuvai naudos. Bet šandie tokiems raštams jau nebetinkamas laikas. Šandie jau ir piemenų tiek išgudrėta, kad ir jie vargu bepatikės Basanavičiui (Lietuviszcai—trakiszkos studijos. Shenandoah, Pa. 1898 p. 105) Ilijados asmenį ποδωκης Αχιλλεως buvus *akylu* padūkėliu (*padūkės* **akylus*)! *Padūkės* žmogus vargu be gali būti *akylas*, nes, dūkui (siustui) užėjus, tuojau prapuola akylumas.

Visi tie žodžiai, kurie yra bendri graikų, albanų, slavėnų (bulgarų, sirbų...), rumunų, armenų ir vienai kuriai (ar visoms drauge) aisčių kalbai, esą pasiskolę iš trakų frigų kalbos žilojoje senovėje, kai Mažoji Azija ir visas Balkanų pussalis tebebuvęs dar trakų frigų giminės rankose (p. 127, 128). Basanavičius rašo: „Bulgarų kalbon lietuviški žodžiai pateko tuomet, kada, ant Balkanų pusiasalio slovėnai atvykę, apsigyveno, ir dar su neromanizuotąja trakų tautos dalimi susimaišė ir kaip matoma iš trakų skolintojo žodžio *κωλκα*¹ — *kulśis* (die Hüfte) bulgarų kalboje, jie atrado trakų kalboje, kaip ir prygų ir krėtėnų, *k* dar neperėjusią į *š*. Kaip bulgarų, taip ir rumunų bei škipetarų kalbose vartojimas rodomųjų išvardžių (pro-

¹ Bulgarų žodis yra mūsų žodžio *kulkšnis* giminaitis. Plg. mano „Kalbą ir senovę“ I 196.

nomen demonstrativum), pridurtų prie daiktavardžių galo... priartina jas taipogi draugėn prie lietuvių kalbos... o tūli bendri lietuvių ir armėnų kalbai žodžiai, kurių yra gana daug, rodo mums tą įtekme, kurią turėjo prygų kalba į sumišusių su hamitų haik'ais armėnų kalbą" (p. 128). Iš trakų frigų kalbos, tarp begalės kitų, esą slavėnai gavę šiuos dar žodžius (p. 123): *бог*, bulg. *кона* „ratai“, bulg. *зеле* „žalesos, žolė“, lenk. *ząbr* arba *żubr* „stumbras“, lenk. *kadź* „kodis“, ček. *brouk* „vabalas“.

Kadangi Basanavičiui lietuviai yra trakų frigų vaikai, o trakai frigai jam yra buvę laukinių graikų, slavėnų, albanų ir rumūnų kultūrintojai, tai dėl to lietuvių kalboje negalį būti vietos svetimos kilmės žodžiams, nes kultūrintojai tiktai kitiems teduoda, nuo kultūrinamųjų nieko neimdami. Lietuviai, būdami trakų ainiai, iš svetur nieko nesiskolija, nes visa jie turi sava. Susnomis kaimynams lietuviai trakai nešykšti savosios kalbos turto ir visus, reikalingus ir nereikalingus, juo apdovanoja. Šių dienų nevidėnai kalbininkai, kurie neprisižįsta esą garsiųjų trakų ainiais, drįsta gražiąją senovės idilią griauti, tvirtindami, kad ir lietuvių kalbos nėsama grynios, kad ir jos žodyno esama suteršto iš svetur atkeliavusiais žodžiais.

Begalė žodžių, kuriuos Basanavičius laiko trakiškais, kalbiniŭkui nėra kas kita, kaip paprasti skoliniai iš kaimynų kalbos. Šie Basanavičiaus „trakiški“ žodžiai kalbininkui yra skoliniai: *adinčius* 416 77 || l. *odynec*, *akas* 46 „Hacke“, la. *ālants* 87 „der Alant“, *alyva* 169 || sl. *oliva*, *batai* 43, 95 „bóty“, *benkartas* 40 || l. *bękart* „der Bankart“, *bezdzionė* 27, 33, 169 „обезьяна“, *blogas* 40 „gud. bla-hy“, la. *brėkėt* 71 „gebrechen“, la. *brīvs* 57 „frei“, *builis* 113 „gud. *byl“, *būkas* 43 „buk“, *bulius* 80 „der Bulle“, *būras* 150 „der Bauer“, *čebatai* 43, 95, 181 „gud. čeboty“, *čystas* 102, *diele* arba la. *dēle* 72 „die Diele“, *dīlē* arba la. *dille* 111 „der Dill“, *dynis* 112 „дынй“, *donis* 41 „дань“, *dūmoti* 40 „думать“, *Dunojus* 98 „Дунай“, *inkaras* 67 „der Enker (Anker)“, *jovaras* 63 „явор“, *juka* 184 „jucha“, *kalada* 41 „колода“, la. *kal'ada* 77 || gud. *коляда*, *katara* 41, *kaminas* 41, *kanapė* 102, *kanda* 90 „die Kanne“ (sen. *Kante*), *karučiai* 119 „Karren“, *karavojus* 91 „коровай“, *kardiėlius* 69 „l. kordel, kardel“, la. *karīte* 119 „die Karrete“, *karukai* 58 „l. karuk (žuvų klijai)“, la. *kaska* 94 „est. košk“, *kasters* 94 „костерь (spaliai)“, *kaštonas* 94, *katilas* 40, 41, la. *keluvainis* 48 „lyb. kálu (sváinis)“, *kerbelės* arba la. *kērveles* 114 „der Kerbel“, la. *kērd(ūt)e* 74 „Kette“, la. *kesele* 65 „Käscher“, *kielikas* arba *kylikas* 74, *kyka* 41 „rus. кика“, la. *kīpa* 73 „кипа, die Kiepe“, *ki-*

pele 74 arba *kīpė, kīpis* „vok. dial. Kippe“, *kitelis* 43, la. *kīvis* 73 „vok. dial. Kūwen (Kufe)“, *klijai* 41, *kliorus* 49 „klar“, *kodylas* 27, 33, *kodis* 73, *koliekas* 73, *kolyta* 73, *košerius* 65 „Käscher“, *krapas* 110, *krūzas* 42, la. *kublis* 73 „Kübel“, *kuila* 41, *kuilys* 119, la. *kuja* 91 „lyb. kui, suom. kuhja“ („kaugė“), *kūkalis* 113, *kūpka* 74, *kūpolė* 107 „gud. купал-ка“, *liavas* 27, 33, 169, la. *liēvenis* 102 „vok. žem. löve(n), vok. aug. Laube“, *liuosas* 79, *liūtas* 27, 33, *mandelis* 103, *mieruoti* 41, *moniju* 51, *muilas* 75, *ovaras* 86 „sl. авор, явор“, la. *pagasts* 98 „погост“, *paltis* 104, *pana* 41, *papa* „Väterchen“ 119, *pitelis* 112 „l. pytel“, *plyta* 42, *ponia* 41, *poryti* 51 „parzyć“, *prijalka* 114, *puikus* 41, *pūkys* arba la. *pūķis* 193, *remunė* 51, *Rymas* 104, *rožė* 41, *rūda* 169, *salanka* 78 „солонка“, la. *sarzis* arba *serzis* 120 „шаржа“, *sykis* 63 (tokia žuvis), *skarbas* 107, *skyda* 76, *stalas* 42, *steliuoti* 42, *stinta* 63, *surma* 107 „сурма“, *šalabanas* 106, *šaravarai* 42, *šilkai* 27, 33, *šiūruoti* 39, 42, *tėmyti* 82, *timinėlis* 63, *tobti* 76, la. *tulis* arba pr. *tols* „Zoll“ 93, *tulpė* 116, *unkuris* 67 „Anker“, la. *uoma* 117 „ум“, *ūtaroti* 46 „gud. hutorić“, *veliju* 40, 71, *verbliūdas* 27, 33, 169, *vynas* 40, 118 arba *vynmedis* 169, la. *zēns* (lie. *ziēnis* 42) „vaikas = vok. Söhnchen“, *žalna* 46 (*žalmierius*), *žemčiūga* 27, 33, *žiūponė* 100.

Šitas mano sąrašas (daugiau ne 115 žodžių) svetimybių, kurios Basanavičiui eina trakų kalbos liekanomis, būtų galėjęs pasidaryti daug didesnis, jei labiau atsidėjęs būtų buvus perskaityta jo studija.

Basanavičiaus trakų frigų studija pirštu prikišamai rodo, prie kokių nesąmonių galima priėti sprendžiant senovės tautų tautystės klausimą remiantis kalbos duomenimis, pačiam autoriui nėsant kalbininku ir ignoruojant kalbų mokslo dėsnius.

Iš mano „Kalbos ir senovės“ pratarinės jau žinome, kad nei trakai, nei frigai nėra lietuvių šakos tauta. Trakai ir frigai, kaip ir lietuviai, yra indoeuropiškųjų tautų giminės šaka.

Likų, arba termilų, karų ir lydų kalba, kurią Basanavičius laiko trakų ir frigų giminaitė, kaip rodo antrašai, visai nėra net indoeuropiška. Tas pat reikia pasakyti ir del tursėnų, arba etruskų, ir hetitų kalbos. Ir jos nėra indoeuropiškos.

Metas būtų baigti senąją pasaką apie lietuvių tautos kilimą iš Mažosios Azijos ir Balkanų. Lyginamasis kalbų mokslas aiškiai rodo, kad lietuvių kalba nėra šaka nė nuo vienos Balkanų ar Mažosios Azijos kalbų.

PRIERASAS. Kad aš neigiamai žiūriu į visas Basanavičiaus trakų frigų klausymo studijas, tai gerai žino ir patsai studijų autorius. Situos savo žo-

džius taikau ne Basanavičiui, bet mūsų jaunuomenei, norėdamas ją įspėti, kad ji šventai nebetikėtų lietuvių tautos kilimu iš Balkanų ir Mažosios Azijos. Vaikiška būtų laukti, kad ir pats studijų autorius dėl mano kritikos atsisakytų nuo jaunystės klaidų.

Basanavičiui garbės vardą lietuvių tautos atgimime teikia ne jo trakų frigų klausymo sprendimas, bet jo „Auszra“ ir pasakų bei dainų rinkiniai. Jo pasakų septynias storas knygas ir dainų (Ožkabalių) dvi knygi šiandien pažįsta ne tik tai lietuviai, bet ir viso pasaulio kalbininkai, kuriems rūpi lietuvių kalba.

Taigi, Basanavičių lietuvių tautos milžinu daro ne trakai su frigais, bet jo „Auszra“ ir pasakų bei dainų rinkiniai.

10.

Mémoires de la société de linguistique de Paris. Tome XXII. Paris 1922.

A. Meillet'as straipsnyje „La forme du génitif pluriel en ombrien“ (258/9) randa, kad daugiskaitos kilmininkui daryti indoeuropiečių vartota dvejopa galūnė, būtent : *-ōm* (arijų, graikų ir lietuvių kalboje) ir *-om* (umbrų, airių ir slavėnų kalboje). Tą skirtumą aš esmi pastebėjęs dar 1916 metais ir viešai skelbęs Permės universite per paskaitas.

Man rodos, kad tipo *vilkas* (gr. λύκος, lot. *lupus*, skr. *vŕkaḥ*) žodžiai vienaskaitos naudininkui bus turėję irgi dvejopą galūnę: 418 *-ōi* (*vilkuī*, gr. λύκω) ir *-oi*. Pastarąją galūnę buvus rodo Debeikių parapijos naudininko lytys: *tām vŕrai*, duok *pařšai*. Be to, šitokią naudininko galūnę aš esmi radęs dar viename rašte, vardu „Deszys uwogu dėl asabu smutkuosi ir sieławartuosi atliekuncziu. Pierđumaczyta isz lenkiszka letuwiszkej par Kleryku *Jonu Jodelajti*. Wilniuje. Kasztu S. Neumana. Spaustuwi A. Syrkina. 1865. 36 p. 16°“. Štai keli išrašai: padiejo slobstuncziam *Isgzanitojej* kriziaus nieszti 24, *Ponaj Dielowaj* 12 greta su *Ponaj Dielowj* 9, 17, *swietaj* tikiejau 22, prie *szonaj* 23, didesniom *tikieimaj* ir meitej 27.

Debeikėnų naudininkas tam *vŕrai* „vyrai“ turi tą pačią galūnę, kaip ir bojtų šnektos (A. Thumb Handbuch der griechischen Dialekte 228) žodžiai *τοῖ* „τῶ“ ir *δαίμοι* „δήμω“.

11.

Revue des études slaves. Tome second. Paris 1922.

Čia randame labai įdomų prof. J. Endzelyno straipsnį apie latvių priegaidę (Des intonations lettonnes 56–68), su kuriuo turi

susipažinti visi, kam rūpi išsiaiškinti priegaidės santykiai aisčių giminės kalbose.

Kiaunė (p. 66) sako ne Dusetose, bet Seinuose.

12.

Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen. 50. Band. Göttingen. 1922. 319 p. 8°.

Šitas laikraščio tomas turtingas lietuviškais dalykais. Jiems randame paskirtus šiuos straipsnius: 1) Zur baltischen Deklination der „ablautenden“ (*i*)*jo*- Stämme. Von J. Endzelin. p. 13–34; 2) Geschlechtwechsel von lit. *kiaulė* „Schwein“. Von Hans Jensen. p. 55; 3) Lit. *linkėti* „wünschen“. Von A. Bezzenberger. p. 73; 4) Lit. *guinyti*. Von A. Bezzenberger. p. 139; 5) Eine germ.-baltische Grussform. Von A. Bezzenberger. p. 146; 6) Altpreuussisches. Von A. Bezzenberger. p. 151; 7) Aus litauischen und lettischen Kriegsbriefen. Von A. Bezzenberger. p. 158; 8) Osteuropäische Götternamen. Ein Beitrag zur vergleichenden Mythologie. Von A. Brückner. p. 161–197; 9) Tilsit, *Tilžė*. Von Georg Gerullis. p. 198; 10) Lituanica. 1. Etymologisches. Zum „beweglichen *s(z)*“. 2. Weiteres zu Numerus und Person im Baltoslavischen. 3. Zur Ferndissimilation im Lit. 4. Zu den lit. Interjektionen. 5. Lit. *wěszkeli(a)s* und *wěszpatis*. 6. Žem. *kuř pakliūk*. Von Ernst Fraenkel. p. 199–218; 11) Das Lexicon Lithuanicum Daniel Kleins. Von Georg Gerullis. p. 233; 12) Balt.-slav. Suffix *-ik-*. Von Georg Gerullis. p. 248; 13) Lit. *krđuti* und sl. *kryti*. Von W. Schulze. p. 275.

419 Briukneris, kaip ir visada, kalbėdamas apie aisčių tikybos dalykus (Osteuropäische Götternamen), tarp daug gera pripasakoja nemąža ir pikta. Manasis prūsų dievų vardų aiškinimas, kurį skaitytojas ras mano „Kalboje ir senovėje“, ir po Briuknerio studijai lieka tikresnis už kitų aiškinimą. Tikrai gali būti, kad Briukneriui yra pasisekę geriau už manę išaiškinti prūsų dievo vardą *Suaixtix* (164). Jo vardas lietuviškai būtų *švaistikas* „Umherleuchter“ : *švaistyti* frq. „erleuchten“, pr. *erschwāistiums* „apšviestas“. Man rodos, kad prūsų *Svai(k)st-iks* yra ne asmuo veikėjas (nomen agentis) iš veiksmazodžio *svai(k)stīt(vei)* arba *svai(k)stint(vei)* „erleuchten, švaistyti“, bet mažybinė lytis iš daiktavardžio *svai(k)st(a)-s* „šviesa, švietimas“; plg. sl. *svěťo* „šviesa“ greta su aist. **švāis-ta-s* (plg. del sudėties žodžius: *maĩtas* || *maĩs-ta-s*, *matas* || *māš-tas*).

Priešais Briuknerio nuomonei, *Suaixtix* gali būti skaitomas ir *Zvaigstiks*, nes ir iš *žvaigždžs* šaknies gali išriedėti žodžio „Sol“, „Lichtsgott“ reikšmė. Plg. šiaurės vakariečių žemaičių žodį (Salantai, Skuodas) *žvỹguliuoti* „blyskotač, poįyskač, lsnic się“ D², „mico“ D¹ 25, plunksnas žibiedamas *žwigulou* D¹⁵ 9, tawo kaktus *žwigulū* iwaj-riomis barwomis D¹⁵ 36 : la. *zvidzēt* „glänzen, schimmern“ (*zvidz* 3 praes. BW 33672) : *zvaigala* Schm „Kuh mit weissem Sterne auf der Stirn“.

Briuknerio dievų vardus palieku kitam kartui.

Tilžę vokiečiai vadina *Tilsit*. Prof. Jurgis Gerulis visai teisingai *z* aiškina iš prūsų kalbos, kurioje Tilžė buvo vadinama **Tilzītē*.

E. Fraenkel'is (200) nėra supratęs linkmeniškių žodžio *kuokinė* „Abendgesellschaft, gužynė“, kuris nieko bendra neturi su sva. žodžiu *huoh* „Hohn, Spott“, gr. *κηχαζεν* „verhöhnēn“.

Lyties *vieskelias* (p. 213) liaudies kalba nepažįsta. *Žalktýčia*, *žalktīenē* Ba¹ 71, 73 turi *k* senovinį, o ne išsprastinį (p. 217²); plg. la.-kurš. *zalktis* ir lie. ryt. (Linkmenų par.) *želektýs*, *žēlekčio* „vąž“ Izv XVII,1 49. Kupiškėnų † *ginksmā* (VChr 231₁₉) yra Kuršaičio klaidingai užrašyta lytis, nes Kupiškio parapijoje tėra sakoma tiktai *giñcma* (arba *giñ-t-sma*). *Kiūkso*, *kiūksóti* neturi nieko bendra su *kiūtoti* (: *kiđutas* „įuska“); plg. žodį *kiđukutas* „įuska“ Kp, KosL 45b. Nespraudalinis *k* ir žodyje *žiurkso* „pusiaumirka žiūri“ (pro ouksą saugodama *žiurksoiē* D¹⁵ 21), kurio kilmė šandie man tebėra dar neaiški. „Pusiaumirka“ žiūrėjimas gali būti pramintas ir ne nuo žiūrėjimo; plg. *spoksóti*, *žiopsóti*, *vėpsóti*.

Drúktas (p. 217²) irgi turi *k* ne spraudalinį, bet senovinį, kam pritaria latvių kalba: zems und *druk-nis* (kamienas *druk-na-*) „žemas ir drúktas“ BW t. II, p. 6.

J. Gerulis praneša (p. 233), kad Karaliaučiaus archyve pasisekė jam surasti Danieliaus Kleino žodyną, apie kurio turinį žadu parašyti vėliau. Tai po Širvydui būtų seniausias lietuvių kalbos žodynas.

13.

419 **Indogermanische Forschungen.** Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde. XL Band. Berlin und Leipzig 1922.

Lietuvių kalbos dalykus liečia šie straipsniai: 1) N. van Wijk Zum baltischen und slavischen Akzentverschiebungsgesetz p. 1–40;
420 2) E. Fraenkel Griechisches, Lateinisches und Baltisch-Slavisches

p. 81—100; 3) v. d. Osten-Sacken Das litauische langvokalisches Präteritum in seinem Verhältnis zum Infinitiv und Präsens p. 145—159; 4) F. Krček *Talokus* bei Bretkun p. 160.

Lyties *talokus* (p. 160) lietuvių kalbos paminklai nepažįsta. Ten tėra tiktai *talokas* „dorosla córka“ SzD 43, „vollwachsen“ R II 386 : Nes' kaip' izg' daugio akmenų, ir izg' reksczių žiames padarosi kašnas auksztas ant' kurio yra szwęcziausias *talokas* kuris anūs pirmūnis arba predkus sawus praeiti auksztumu DP 505₄₁, tassai szwęcziausias *talokas* arba merga 505₄₆. Linkmeniškis kun. Gimžauskas žodį *talokas* paaiškina žodžiais „didelis, augštas žmogus“. Linkmenų gyventojai Pliėniaus Tapilija man yra tvirtinusi apie 1913 m., kad jie saką geras *talōkas*, gerà *talōkė*, t. y. „jau suaugęs“.

14.

Die altpreussischen Ortsnamen gesammelt und sprachlich behandelt von **Dr. Georg Gerullis** Privatdozent für indogermanische Sprachwissenschaft. Berlin und Leipzig 1922. 286 p. 8°.

Jurgio Gerulio, kuris dabar yra lietuvių kalbos profesorium Leipcio universite, „Prūsų žemės vietų vardams“ recenziją Lietuvos visuomenei jau esmi rašęs „Lietuvoje“ (1922 m. gegužės 25 d. Nr. 117). Čia irgi neiškenčiu nepridėjęs kelių mažmožių.

Iš vietóvardžių *Aucti-girgen* 1312 m. „Augštāgiris“ ir *Saly-gerien* 1352 m. „vok. Szargillen (lie. *Žālgiris*)“ matyti, kad XIV amžiuje tarpu prūsų jau būta išikūrusių ir lietuvių Labguvės apskrityje. Girios prūsai nevadina *girŷen* arba *girŷan*, vartodami tai sąvokai reikšti žodį *medŷan* arba *medŷen* (*Awyne-mediēn*, *Kathe-mediēn*, *Surcto-mediēn*, *Regis-mediēn*).

Lietuvį latviai vadina vardu *lēitis*. Jei ir prūsai būtų taip pat, kaip ir latviai, vadinę, tai Labguvės apskrities vietóvardis *Leythen* 1258 m. (šiandie vok. Lethenen) būtų seniausias liudytojas lietuvių gyvenimui Labguviškiuose. Iš to vardo sektų, kad lietuvių dar prieš 1258 metus jau būta pasiekta Labguvos apylinkė. Vėluvos apskrityje lietuvių pėdsakus randame 1479 metų vietos varde *Garbeninken*, nes tiktai lietuviai teturi priesagą *-ininka-*. Prūsai čia sako *-inika-* (*Garbenyken* XIV amž., *Garbiniken* 1419 m.).

Vardą *Abs Dausil* (1369 m.) „Grenzstein in Samland“ aš skaitau *Absdausil*, kas bus prūsiškai *ābzdaus silā* „opšraūs šilas“ : pr. *wobsdis* Voc. „Dachs“ (plg. prūsų vietovardį *Wobsdis* 1331 m.) + pr. *sylo* Voc. „Heide“.

Varde *Lunkucke* 1343 m. „lenk. *Łę kuk*“ aš randu ne priesagą *-uk-*, bet žodį *kuk-*, kurį rodo buvus vietovardis *Malce-kuke* 1312 m. vok. „*Mehlsack*“. Tasai *kuk-* pažinta ir senojoje Sūduvoje (sūdŭ, arba jotvingų, žemėje). Į pietus nuo Seinų (14 varstų) Gibŭ valsčiuje yra kaimas, kurį lietuviai vadina *Vilka-kùkis* || *Wilkokuk* — jezioro przy wsi t. n., w pow. sejneńskim, o 1 w. na zach. od jez. Zelwa, o 2 w. na pld. od jez. Pomorze (Słownik geogr. XIII 535). Žodžio *kuk-* reikšmė šiandie dar nėra susekta.

- Parsŭwe* 1476 m. be nėra tik kilęs iš senėlesnės lyties *Pars(e)-suwe* „Pařš-ežeris“ || *Parse* 1340 m. „Sambijos ežero vardas“ = žem.
- 421 *Pařšo* ežeras. Antroji vardo dalis *-suwe* būtų „ežeras“. Ją turime ežerų varduose *Ranxowe* (*Ranxew*, *Ranch-schoys* 1345 m.) < **Rang-suw*, *Galincze-scho*be 1420 m., *Lanxobe* 1420 m. < *Lank-sobe*, *Mal-sobe* 1420 m. < *Mals-sobe* (plg. *Malce-kuke*, *Malso-wangus*), *Marxebe* 1420 < *Mark-sebe*, *Soben* 1352 m. arba *Schowen* 1385. Ežero vardas *-suw*, *-s(ch)obe*, *-sewe* prūsiškai gali būti skaitoma ir kaipo *suv-*, ir kaipo *zuv-* (lytis su *-sew/b-* būtų užrašyta iš lenkiškų lŭpų, kuriose senasis *u* pavirsta garsu *e*). Iš Prūsų mozūrų kalbos galima būtų sužinoti, ar ežerų vardų antroji dalis buvo tariama su *s* ar su *z*.

Šitų vietų vardų, kuriuos turi A. Döhring'as (Ueber die Herkunft der Masuren. Königsberg i. Pr. 1910), aš nerandu (o gal, nemoku tik surasti) Gerulio rinkinyje: *Gyrdeyke* XV amž. p. 102, *Guntel* 1515 m. „dabar Güntlau“ p. 99, *Ylgelauken* (im Lande Sassen) 1317—24 m. p. 44, *Queyram* 1421 m. „Quirmen“ p. 100, *Lubeyn* 1477 m. p. 102, *Rapatau* 1515 m. p. 100, *Windikindorf* 1380 m. p. 44, 101, *Sansutten* 1494 m. p. 100 (žqsis).

Littawsdorf 1437/8 m. (dabar „Littfinken“, lenk. Litwinki) rodo, kad Neidenburgo apskrityje tarp prūsų ir mozūrų turėta naujokynas (Kolonie) ir lietuvių.

15.

- 422 **Mūsų senovė.** Neperiodinis žurnalas Lietuvos istorijos medžiagai rinkti. Red. Juozas Tumas. kn. 1 Kaunas 1921, kn. 2 Tilžėje 1921, kn. 3 Tilžėje 1922.

- 423 „Veikėjų korespondencijos“ skyriuje yra įdėti ir 38 mano laišškai į kun. J. Tumą (kn. 1 p. 119—147, kn. 2 p. 83—89), kuriuose daugiausia liečiami mūsų kalbos ir senovės dalykai. Šiandie nebe su visa kuo, ką ten skėlbiu, sutinku. Daug kas reiktų pataisyti.

Hipatijaus kronikos земля *Нальцаньская* (p. 847, 859, 863) nėra tai **Nalšėnai* (I 119), bet *Noliškis* (kirtis ant *o*, priegaidės dar neesmi gerai nugirdęs) — šandie Utenos parapijos dvaras: з *Налишокъ*, з Оньтосторнятъ 1567 m. Рус. истор. библи. XXXIII 478. *Noliškis* (Utenos apylinkėje galūnė *-is* yra ištariama *-īs*, su pusilgiu *i*) senovės rusų kalboje turėjo pavirsti **Нальци*. Vardas *Noliškėnai* „Noliškio apylinkės gyventojai“ senovėje rusiškai turėjo būti ištariamas *Нальцане*.

Kas pasakyta del *nabašninko* ir *nabaštiko*, yra niekų pasaka (I 128). Tuodu žodžiu — slavišku.

Videvučio vėluvos antrašo skaitymas (I 132) tėra gyvas sapnas. Šandie aš to antrašo nebepaskaitau!

Niekus esmi nukalbėjęs, sekdamas savo mokytoją, del *kárdo*, *šárvo* ir *šálmo* (I 132).

Suomių kalbos žodžiai *kyysä*, *riihi*, *terhen*, *talli* (I 134) nėra aistiški. *Staldas* arba *staldis* „Stall“, žinoma, yra vokiškas žodis. *Rejė* || la. *rija*, *stonia*, *dvaras* (I 135) — nelietuviški žodžiai. *Miesto* vardas (I 136) irgi nesavas žodis.

Žodžio *lygus* „суд, Gericht“ (I 140) priegaidės ir kirčio aš nežinau.

Kitų dalykelių neatataisau, nes, manau, jie nė vieno neišves iš tiesos kelio.

16.

R. Trautmann *Baltisch-slavisches Wörterbuch*. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht 1923.

Karaliaučiaus universito profesorius R. Trautmann'as baigia spausdinti (paskutiniojo lanko — p. 349—362 — korektūrą esmi autoriui peržiūrėjęs 1922 m. XII. 3) aisčių ir slavėnų kalbos žodyną. Žodynas įdomus ir mums, lietuviams, ypač tiems, kurie domisi savosios kalbos žodžių kilme. Trautmann'as daug yra surinkęs tokių žodžių, kurių, pasirodo, esama bendrų ir aisčiams, ir slavėnams. Kolei neturime lietuvių kalbos kilminio žodyno, tolei teks mums naudotis Trautmann'o žodynu, kuriame rasime gana didelę dalį ir lietuvių kalbos turto.

Man rodos, kad Trautmann'o žodynas būtų ne pro šalį turėti visiems kalbos dalykais susirūpinusiems žmonėms.

Lettische Grammatik von *Dr. J. Endzelin*, ord. Professor der vergleichenden Sprachwissenschaft ehemals an der Char'kover Universität, derzeit in Riga. Herausgegeben vom Lettischen Bildungsministerium. Kommissionsverlag A. Gulbis Riga 1922. XII + 862 p. 8°.

Tikrai gali džiūgauti latviai, susilaukę Endzelyno gramatikos! Ta gramatika džiugins širdį ne tiktai latvio, bet ir kiekvieno kalbininko aististos, nes čia jis ras šviesos ne tiktai latvių, bet ir lietuvių kalbos faktams nušviesti. Latvio milžino veikalas užkariaus lyginamajame kalbų moksle prideramą vietą ir latvių kalbai, kurios faktai dažnai iki šiolei būdavo negirdomūs nuleidžiami. Endzelyno gramatika pirštu prikišamai parodys kalbininkams, kad ir latvių kalbos balsas neturi būti pro ausis nuleidžiamas.

424 Endzelyno gramatika yra lyginama, vadinasi, latvių kalbos faktai visuomet yra palyginami su lietuvių ir prūsų kalbos faktais. Palyginimams mėdžiaga dažnai imama ir iš kitų indoeuropiškiosios giminės kalbų. Kadangi latvių kalba maža kuo skiriasi nuo lietuvių kalbos, tai ir Endzelyno gramatika būtinai yra reikalinga lietuvių kalbos gilesniam mokslui. Kolei nėra dar parašyta lietuvių kalbos lyginamoji gramatika, tolei jos pareigas turės eiti Endzelyno gramatika.

Plačiau dėl latvių kalbos gramatikos manau pakalbėti vėliau.

Dabar neiškenčiu neišreiškęs savo džiaugsmo ir nepapiršęs jos savo tautos broliams. Taigi, skaitykim ir mokykimės iš latvių kalbos gramatikos pažinti savąją kalbą!

Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde von *O. Schrader* ord. Professor an der Universität Breslau Dr. jur. h. c. Zweite vermehrte und umgearbeitete Auflage. Erste Lieferung *Aal—Duodezimalsystem*. Mit 21 Tafeln und 19 Abbildungen im Text. Strassburg 1917. 208 p. — Zweite Lieferung *Ebbe—Futterkräuter*. Herausgegeben von A. Nehring. Mit 6 Tafeln und 17 Abbildungen im Text. Berlin und Leipzig 1920. 209—338 p. — Dritte Lieferung *Gabel—Haarschmuck*. Mit 9 Tafeln und 7 Abbildungen im Text. Berlin und Leipzig 1920. 339—418 p. — Vierte Lieferung *Haarschmuck—Hyazinthe*. Mit 10 Tafeln und 14 Abbildungen im Text. Berlin und Leipzig 1921. 419—518 p.

Iš O. Šraderio „senovės dalykų“ žodyno visuomenė galės pažinti senovės indoeuropiečių kultūriškąjį gyvenimą. Ji iš žodyno patirs, kad indoeuropiečių jau nuo sena gyvenama troboje, mokama arti ir sėti, laikoma galvijų, verčiamasi kai kuriais vėslais. Senovės gyvenimo dalykus, vienus plačiau, kitus siauriau, aprašo Šraderis šitame savo žodyne abėcėliškai. Pirmuoju žodyno žodžiu, tikriau pasakius, straipsniu, eina *Aal* (*Anguilla fluviatilis*), kuris užima pirmojo puslapio dvi pilni skilti. Pirmojo straipsnio — keturi paragrafai, kurių pirmajame kalbama apie ungurio vardą indoeuropiečių giminės kalbose. Antrajame paragrafe iškeliama aiškštėn, kad Homėriui ir šių dienų rusui kaimiečiui unguris nėra net ir žuvis. Trečiajame ir ketvirtajame § kalbama apie ungurio vardo svarbą indoeuropiečių protėvynės klausymą sprendžiant. Taip pat sudaryti ir visi kiti straipsniai.

Kaip atmenamojoje senovėje gyventa indoeuropiečių giminės tautų, gali ši tą mums pasakyti apie tai rašytoji istorija. Bet kaip jų gyventa prieš rašto pramanyą, tegali pasakyti viena tiktai kalba. Iš vedų ir Ilijados mes žinome, kad indų bent už XV, o graikų už X amžių prieš m. e., jau gyventa ne po plynu dangum, bet po stogu — troboje (skr. *dāma-*, gr. δόμος). Bet tie patys istorijos šaltiniai mums negali pasakyti, ar XX—XVI amžiuose prieš m. e. šitų dviejų tautų jau turėta troba? Kur istorijos šaltiniai tyli, tenai kalba taria savo žodį. Ji mums rodo, kad trobos vardo *dāma-* || *dómo-* būta pažįstamo dar ir prieš XV amžių prieš m. e., nes jį vartoja ir kitos indoeuropiečių giminės tautos, būtent: lotynai (*domus*), slavėnai (*domŕ*), trakai (*domean*). Vokiečių žodis *zähmen* „jaukinti“ (sva. *zamōn* = lot. *domā-re*) rodo ir juos senovėje namą vadinus žodžiu *zama-* (got. **tama-* „Haus“), kilusiu iš ide. lyties **domos*. Taigi, vien tik iš kalbos mes patiriame, kad graikų ir arijų namo vardas *domo-* (ide.) pažįstama dar nuo tos gadynės, kada graikai ir arijai tebebuvo buvę dar kaimynais su lotynais, germanais, trakais ir slavėnais. Namo vardas *domos*, vadinasi, vartota dar tuomet, kai indoeuropiečiai tebegyveno visi krūvoje ir nebuvo dar pasiekę savo kojomis nei Indijos, nei Graikijos.

Rašytiniai istorijos šaltiniai rodo, kad indoeuropiečių senai susipažinta su arkliu. Kalbos liudijimu, arklių indoeuropiečiai pažįsta dar iš tos gadynės, kurioje visi indoeuropiečiai tebegyveno greta vienas kito, o rytiečiai indoeuropiečiai tuomet nebuvo dar turėję garso *ʃ* (*s*) iš minkštojo *k* : lot. *equos*, gr. ἵππος, air. *ech* (kimr. *ep*), s. ang. *eoħ* || skr. *ācvaħ*, av. *aspō*, s. pers. *aspa-*, lie. *ašvā* „kumelė, equa“,

pr. *aswinan* „kumelės pienas“. Arklio vardas *ekwos* yra paplitęs po rytų kalbas dar tuomet, kai ir rytiečiai vėlesniosios gadynės garso *ś* (s) vietoje dar tebeturėjo *ĥ*. XV amžiuje prieš m. e., kaip rodo Mažosios Azijos paminklai, arijų senojo *ĥ* vietoje jau turėta *ś* (š). Iš čia aišku, kad su arkliu indoeuropiečių susipažinta dar prieš XV amžių prieš m. e., t. y. prieš arijų susidūrimą su Mažosios Azijos tautomis.

Kalbos liudijimu kalbininkas istorininkas visai pasikliauja tuomet, kai tą liudijimą paremia, be to, dar ir istorijos arba archeologijos duomenys. Kalbos rodymui, kad su arkliu indoeuropiečių pasižinta daug seniau, kaip su geležim ar rugiais, pritaria ir archeologija. Kalbos liudijimu, rugių kultūros Europoje prasidėta jau tuomet, kai su slavėnais (*ръѣб*, rus. *рожь*), aisčiais (*rugiaĩ*, la. *rudzi*, pr. *rugis*) ir germanais (s. isl. *rugr*, s. ang. *ryge*) jau nebesisiekė žemės sienomis keltai, italikai, graikai, armenai, albanai ir arijai. Geležies gadynėje, pasirodo, germanų jau būta pasitraukusių nuo aisčių (*geležis*, *gelžis*, la. *dzelezs*, *dzēlzs*, pr. *gello*) ir slavėnų (*железо*) žemės į vakarus, kur jų ir gauta geležiai vardas (sva. *īsarn* „Eisen“) iš keltų kalbos (**īsarno-*, iš kur air. *iarn*), arba drauge su keltais iš trečios kalbos, kurios teritorijoje tuomet klestėta geležiės kalimo vėrslo.

Taigi, kalba, sujungta su rašytosios istorijos ir archeologijos duomenimis, gali duoti daug šviesos senovės gadynei nušviesti.

Šraderis savo „žodyne“ stengiasi duoti visuomenei žinių iš indoeuropiečių kultūros istorijos. Tos žinios būtų žinotinos ir mūsų šviesuomenei, ypač mokytojams, kuriems padėtų nusikratyti senosiomis pasakomis ir prietarais apie indoeuropiečių kultūrą ir jų senovę.

Šraderio žodynui galima padaryti keletą priekaištų. Pirmosios laidės silpnybės ne visur liko pataisytos. Indoeuropiečių senovei daug šviesos duoda ne vieni slavėnai, kuriuos Šraderis daugiau yra ištyręs ir daugiau slavėnų kalboms rašytų knygų perskaitęs, bet ir aisčiai (lietuviai, latviai ir prūsai). Aisčių giminės kalbų duomenys mažiausia yra radę vietos Šraderio žodyne, nes jis nėra mokėjęs lietuvių ir latvių kalbos net ir tiek, kiek buvo pramokęs rusiškai. 426 Nebūdamas lingvista (kalbiniūkas), turėjo Š-is padaryti kiek ir klaidų, kurios kartais kreivai nušviečia ne vieną senovės dalyką.

Pr. *heckers* 8, 257 žirnių kultūros senumo nerodo, nes tas žodis yra gautas iš vokiečių kalbos. — *Vok. Ampfer* 47 „rūgštyne“ (ide. **om-ro-* > **ombro-*) galėtų būti vienos kilmės su latvišku žodžiu *emuols* BW 28896,5 var., *amuols* 28991 „dóbilas, Klee“. — *Seitai* „Amulette“ 48, žinoma, yra *saitai* „Bänder“ || *siēti* „binden“. — *Kūgēlis*

„kūjėlis“ 68, žinoma, neturi nieko bendra su gr. žodžiu κύβηλις „kirvis“, nes mūsų žodis yra mažybinė lytis iš *kūgio* K, SN „kūjis“. — *Tešlyčia* 68, būdamas slaviškas žodis, neturi būti gretinamas su skr. *takš-*. — *Brąza* 145 drauge su la. *brāga* U arba *brēga* Schm „барда“ tegali būti tiktai vokiškas žodis (*die Brage*), nes keltai senovėje nėra buvę slavėnų kaimynais. — Kad *pupà* būtų slavėnų žodis *буба* 159, atkeliavęs Lietuvon per suomių, tuo aistista neįtikės. — *Смрѣха* 180 „stogas“ nėra *(s)*těrsā* (= lot. *terra*), nes tuomet rusai ištartų **cme-pěxa*. — Dievystos, vardu *Ponyke* 309, visai nėra; tėra tiktai jotv. *panikan* „ugnelė, Feuerlein“ nom. sing. neutr. (Bg¹⁰ 133). — K u ų š i a i 312 nėra buvę „fenni“, t. y. suomių, bet aisčiai. — *Linta* „Zierband“ 323/4 nieko bendra neturi su *linais*, nes yra vokiškas žodis: vid. žem. vok. (mndd.) *lint* „Band“ (> la. *linta* BGr I 145, BW 10790 var.). — La. *milna* „Perkuns Hammer“ 397 neturi nieko bendra su s. isl. žodžiu *myöllnir* „Thors Hammer“, nes ji yra *milna* || lie. *milinys*, la. ryt. *mylins* BW 7988,1 „Mahlstock“. — *Žavėti* 406 „besprechen“ nėra atskirtinas nuo *žavinti* „galą daryti“ ir *žūti* „galą gauti“, kurie nieko bendra neturi su skr. *hávātē* „er ruft“, av. *zavaiti* „flucht“. — *Smāko* 410 lietuviškumu aš netikiu. — Suomių *kinna* 440 „Handschuh“, kaip rodo lapių kalba, yra skolinys ne iš s. isl. žodžio *skinn* „Leder“, bet iš aist. žodžio *kiñdas* > la. *clm̃ds* „pirštinė“. — *Zuikio* 442 aistista nemoka išvesti iš slavėnų kalbos, nes iš lyties *заяу* arba *заўха* išeitų kas kita, bet ne *zuikis*, *zuikys*. — *Klėties* 458 aistista irgi neįstengia išvesti iš rusų kalbos, nes, jo nuomone, tuomet būtų sakoma **klietis*. — Kaip slavėnų žodis *sborna* 502 galėjo pavirsti *stirna*, to stebuklo, kaip ir Jonišio, aš negaliu suprasti. — Prūsai žodžio *kuss* „kurz“ 514 nėra turėję. Prūsų vokiečiai tą žodį yra gavę iš lenkų kalbos (*kusy*).

Daug lietuvių kalbos žodžių rašomi netiksliai. Kai kurie jų leidėjo A. Nehring'o nemokėta rankraštyje net paskaityti. Štai keletas klaidų: *kīrwis* 68, *kugėlis* 68, *szlūtas* 73, *avētē* 85, *szermenys* 133, *kōris* 139, *mařkti* 145, *pālwas* 148, *alwas* 151, *kļēpas* 165, *raugiu* 166, *plōnas* 206, *miēžiu* 207, *szlapis* 245, *tėwonis* 248, *keltis* 252 „Geschlecht“, *smēlus* 270, *nāmai* 292, *puōdas* 303, *tūbis* 311, *asētras* 319, *linai* 323/4, *miēsà* 327, *pāwasaris* 336, *pėkus* 395, *perkūnyja* 395, *sūlau* 438, *pertis* 462, *wiřžis* 470, *wedys* 472, *skeris* 499, *alho-katnei* 506. Visi šitie žodžiai rašytini yra taip: *kīrwis*, *kūjėlis* (ir šnektos lytis — *kūgėlis* < *kūgis* SN, *kūjis*), *šlūota*, *aviētē*, *šer̃menys* (*šer̃mens*), *korys*, *meřkti*, *palvas*, *alvas*, *kliēpas*, *raugiu* (*raugėju*), *plōnas*, *mēžiu*, *šlajus*, *tėwonis*, *kiltis*, *smēlus* (*pasmėlės*), *namaĩ*, *puōdas*, *tūbas*, *asetras*

(rus. žodis), *linaĩ, mėsà, pavāsaris, pēkus, perkūnija, siūlau, pirtis, viržis, vėdỹs, skėrỹs, aĩko kálnai*.

427 Žuvies vardas ček. *vyz* „Hausen“ 319 negali būti veldėmė iš prokalbės, nes jis tėra skolinys iš vokiečių kalbos (sva. *hūso*). Tas žodis bus patekęs čekų kalbon tuomet, kai garsas *ū* nebuvo dar pavirtęs garsu *y*. Čekų susidurta su vokiečiais tuomet, kai dvibalsis *ai* nebuvo dar pavirtęs balsiu *ě* (*ŋ*). Sen. čekai žodį *nebozex* (užuot *nobosu e* pagal *nebo*) „grąžtas stebulėms gręžti“ (Schrader RL² 160) turi pasiskoliję iš VI (VII?) amžiaus vokiečių kalbos žodžio **nabo-gaižaz* (iš kur s. ang. *nafogár*, s. vok. žem. *naßugēr*; suom. *napakaira*).

Kalbant apie žuvis, reikėtų armenų kalbos žodį *jukn* (*j = dz*) „Fisch“ palikti neliestą, nes jis nieko bendra neturi su prūsiškuoju žuvies vardu *luckans* „žuvis“ (acc. pl.), būdamas kilimo kaukaziškas (plg. Kaukazo kalbų „žuvies“ vardą pas prof. Н. Я. Мapp Известия акад. наук — Bulletin — 1917, 15 марта, стр. 329).

Kaune, 1922 m. gruodžio 12 d.

19.

Latvišu volūdas gramatika del latgališim I. izdavums sastodeja bz. **F. Trasuns.** Reigā, 1921 g. Izdevia akciju sabidreiba Valters un Rapā. 78 p. 8°.

Latgalos latvių tarmės gramatika galėtų kalbininkams būti daug naudingesnė, kad Trasūnas vartotų bent kiek žmoniškesnę rašybą. Ilgieji balsiai nuo trumpųjų ne visur atskirti. Priegaidėms žymėti reikėjo pasirinkti mokslo priimtieji ženklai, o ne manytis naminiu būdu. Antrąją laidą Trasūnas turėtų duoti peržiūrėti lingvistai, kad tuo būtų išvengta netikslumų ir gramatikos klaidų.

20.

Проф. Л. А. Булаховский Из научной жизни в Литве

Tokiuo vardu straipsnį duoda žurnalas „Наука на Украине“ (Харьков, 1922 Nr. 4). Čia Bulachovskis informuoja Ukrainos visuomenę apie tai, kas daroma Lietuvoje mokslui. Jis tam reikalui teturėjęs vieni vieną „Švietimo darbą“, bet ir iš jo vieno esą aišku, kad lietuvių gana smarkiai krutama. Būdamas lingvista, Bulachovskis daugiausia domisi kalbos dalykais, ypač Būgės „Kalbos mažmožiais“, kurių turinį gana tiksliai ir atpasakoja savo straipsnyje. „Kalbos mažmožiuose“ randas daug tokių dalykų, kurie esą įsidėmėtini ir žinotini slavistoms.

21.

E. Nieminen *Der urindogermanische Ausgang -ai des Nominativ-Akkusativ Pluralis des Neutrums im Baltischen* Akademische Abhandlung von Eino Nieminen cand. phil. Helsinki Druckerei der Finnischen Literaturgesellschaft 1922. VIII + 185. 8°.

Šitame veikale paliesta daug keblių ir painių aistiškosios gramatikos klausimų. Del jų dabar nekalbėsiu, nes manau vėliau prie jų sugrįšias. Kad *vilkaĩ, laukaĩ, darbaĩ*... nėra niekatrosios gimtios (neutrius generis) daugiskaitos vardininkai, čia su jaunučiu suomių lingvista sutinka ir kiti aististos.

Dvibalsio *ie* kilimo nėra išsprendęs ir Nieminen'as. Ir jis manęs neįtikino, kad *ie* būtų dvibalsio *ai* vaikas. Ir po Nieminen'ui teks, matyti, dar ir man rašyti del *ie*. Bet tai tegalėsiu atlikti tikrai apsidirbęs su žodynu.

22.

M. Vasmer *Indogermaani laensõnad eesti keeles*. „Eesti Kirjandus“ 1920.

Ėstų žodis *mul'k* (kilm. *mul'gi*) „Spottnamen der Fellner bei den Werroesten“ esąs kilimo latviškas: *mul'kis* „Dummkopf“ (Ak tu *mīļš mul'kātis* „ach, du liebe Unschuld“!), kuris esąs vienos kilmės su sanskrito žodžiu *mūrkhā-* „kvailas, kvaišas; kvaila“. — Ėstų žodis *kul't* (kilm. *kul'di*) „Eber“, kurį V. Thomsen'as (Berör. 190) laiko lietuviškos kilmės žodžiu (*kuil'ys*), esąs skolinys iš skandinavėnų kalbos: *gulti-*, iš kur s. isl. *gyltr* „kiaulė“.

Jei latvių *mul'kis* yra aistiškas žodis, tai jis tegali būti tikrai skolinys, nes savą žodį latviai ištartų **mul'cis*. Be nebus tik latviai *mul'kį* gavę iš Lietuvos? Žemaičiai irgi sako *mūl'kis*, *-io* „dummer, alberner Mensch“ Erž, Kv, Slnt.

Lyties **mul'kis*, kaip kad rašo prof. J. Jablonskis Juškevičiaus žodyne (398b, 414b, 569b, 637a), neesmi girdėjęs. Tiesa, dušetiškiai turi *mul'kį*, bet jų *mul'kis* nėra „kvailys, Dummkopf“, bet „verksnys, Greiner“.

23.

Max Vasmer *Uebs Narva linna vana nimi*. „Eesti Kirjandus“ 1920 p. 197 — 203.

Narvos miestą Naugardo ir Pliskuvos kronika vadina *Pygodusob*. Tai rodo suomių šiam miestui senovėje turėjus vardą *Runkoteivaan*

kylä („kaimas“ arba linna „miestas, pilis“) : suom. *Runkoteivas*, „Roggengott der Karelrier“.

Estai tą vardą, kad jį šandie turėtų, tai ištartų **Rungodeivas*, nes jų kalboje suomių garsui *k*, *t* ne žodžio pradžioje atliepia *g*, *d*. Ir *Pyzodus*’as rodo, kad slavėnų susidurta su Narvos sómais dar tuomet, kai jų kalboje tebebuvo sveiki ne tiktai nosiniai *u*, *e* (nosinis *ä*), bet ir dvibalsiai *au* (*äu*) ir *ei*. Dvibalsį *au* rodo upės vardas *Луга*, kilusis iš senėlesnio **Laugaa*=suom. *Laukaanjoki* (Mikkola Journ. Soc. Finno-Ougr. XIII Nr. 23 p. 10, Köppen Erklärender Text zur Ethnograph. Karte des Petersburger Gouvernements. Petersburg 1867 p. 87). Dvibalsį *ei* turėjus rodo skolinio *Pyzodus* (=suom. *Runko-teivas*) antroji dalis. *Pyzo-* (suom. *Runko-teivas*) rodo slavėnus senovėje turėjus nosinį balsį *u* : *Rugo-*.

Taigi, pasirodo, kad slavėnų pasiekta ne tiktai Dauguvės, bet ir Narvos (Нарова) upės krantai dar tebeturint savo kalboje dvibalsį *ei* : 1) est. *Weina-jõgi* „die Dūna“ iš slav. lyties *Dveinā*, iš kur šandie *Двина*, 2) suom. *Runko-teivas* = rus. *Pyzo-дусъ*.

Suomių *Runkoteivas* „rugių dievas“, kurį M. Agricola 1551 metų Dovydo psalmių vertime vadina *Rongoteus*, nėra atskirtinas nuo latvių dievaičio, vardu *Ruņģis*, rudzu (=rugių) *Ruņģītis* „Kornalp der das Korn einem abnehmen und dem andern zubringen, oder im Mahlen zuschütten soll“ G. F. Stender Lettisches Lexikon Mitau 1789 p. 230. Tik, žinoma, latvių *Ruņģis* del savo garsų tegali būti tiktai skolinys, nes savame žodyje priebalsių junginys *ņģ* būtų ištariamas *ndz*, jei *n* yra kilimo iš senėlesnio *m*. Senovės **Rungis*, kurio *n* yra kilęs iš *n*, būtų šandie latviškai ištariamas kaip **Rūdzis*.

Latvių *Ruņģis* „Roggengott“ rodo, kad suomių greta su *Runkoteivas* turėta senovėje ir trumpesnė vardo lytis, būtent — **Runki*.

24.

H. Petersson Zur Kenntniss der indogermanischen Heteroklisie. Lund Leipzig 1922. (=Lunds universitets årsskrift. N. F. Avd. I. Bd. 18. Nr. 7). 64 p. 8°.

430 Yra tai priedas prie 1921 m. išėjusių „Studien über die indogermanische Heteroklisie“. Ir čia, kaip ir te, Petersson’as bando „heterokliziš“ prietaru išvesdinti žodžio lyčių daugybę iš pagrindinės vienos lyties. Tai padaryti labai lengva, nes kiekvienas pagrindinis žodelis vardininke galįs gauti dar ypatingą galūnę, kuria paprastai esą šie garsai: *i* (*ei*), *u* (*ou*), *er*, *el*, *ā*, *s*, *g*, *d*, *t*, *k*, *b*, *m*. Kil-

mininke šių galūnių vietoje paprastai tepasirodanti galūnė *-nes* (*-nos*), kurios garsą *n* gališ anticipuoti ir žodžio kamienas. Visa tai sukombinavus, išeina, kad visų šių žodžių, kurių čia duodu pavyzdį, esama iš vieno kelmo išspirtų: 1) lie. *antris* „wnętr, нтpeу“ 8 : la. *ātrs* „greitas, karštas“ 5 : *āntraks* „anglis“, lenk. *jątrzyć* „erzinti; pūliuoti“; 2) lie. *liepsnà* „Flamme“ : la. *lāpa* „Fackel“ : gr. *λάμπω* „šviečiu“ 8; 3) lie. *gintāras* (la. *džītars*) „Bernstein“ : skr. *jatu-* „Lack, Gummi“, arm. *kith* „Milch“, s. ang. *cwidu* „sakai“ 11. Panašios Petersson'o žodžių kombinacijos tiek vertos, kiek ir Jauniaus bei Hirto, dėl kurių aš esmi jau rašęs „Kalboje ir senovėje“ (I 263).

Peterssono „heteroklizės“ metodu išeitų, kad ir mūsų būdvardis *tuklūs* || *tukrūs* || *tuknūs* „fett“ drauge su rusų *мучниѹ* yra heterokliziškojo linksniavimo padaras: vard. **touk-el* || **touk-er*, bet kilm. **tukn-és*. Įnoriui užėjus, ir vėjo vardai lot. *ventus* (got. *winds*, vok. *Wind*), skr. *vātaḥ*, lie. *vētra* || *āudra* arba (Sālako par.) *vīdras* || *vėsulas* (greta su *viesulu* || sl. *vuxъpъ*) || *vėjas*, skr. *vāyúḥ* || gr. *ἄ(F)ελλας* galima būtų visi heterokliziškuoju metodu išvesdinti iš prōžodžio* *awēi*, davus jam vardininku šias lytis: (*a*)*wē(i)-t* || (*a*)*wē(i)-d* || *aw(ə)d-er*, *aw(ə)-el*, (*a*)*wē(i)-s* arba (*a*)*wēi-s*. Vardininko lýtys, surizgusios su kilmininko lytimis, lengvai gali mums pagaminti visus paminėtuosius vėjo vardus. Kilmininkas, pritaikinus Peterssono taisyklės, gali būti ir šitoks: *wə-nés* (iš čia galima būtų kildinti prūsų kalbos žodį *wins* „Luft, oras“ || sl. *vōnъ* „oran“, *vōnē* „orie“) arba *wət-nés* ir (apibendrinus vardininko balsio laipsnį) *wētnés*, iš kur „anticipuotinė“ lytis **wētnés*. Kitas kilmininko lytis, man rodos, mokės pasidaryti ir patys skaitytojai.

Po Jauniaus nelaimėi (Kalba ir senovė I 58, 59, 214, 215, 263) aš nebegaliu įtikėti, kad būtų ieškotina heteroklizė visur ten, kur ją tariasi radęs Petersson'as.

Nelemtoji heteroklizė moka net ir naujosios gadynės skolytinius žodžius nukelti žilojon indoeuropiečių prokalbės senovėn. Skoliniai *antris* „wnętr“ 8 (Būga Kalba ir senovė I 268), *blōgas* „gud. блaгн“ 50 (Būga l. c. 41), *kunteris* 40 (= vok. *Kunter* „kleines Bauernpferd“ W. Prellwitz Die deutschen Best. I 9), la. *šķibbs* 26 „schief“, žinoma, nėra nukeltini net prokalbės gadynėn, nes pirmuoju du žodžiu kilimo yra slavišku, o pastaruoju du — vokišku. Gerulio *nardai* „Borstengras“, kuriuos užtikęs labai nudžiugo, tarsi geležėlė radęs, Peterssonas (p. 48), nėra lietuvių kalbos turtas, bet mūsų botanikų padaras. Žolės vardą „Borstengras“ botanikos žodynai verčia lotyniškai *nardus stricta*. Lotynų žodis, kaip ir graikų *νάρδος*, kilimo esąs semitiškas (hibr. *nērd*).

Panašių skolinių, kurie rodą heteroklizę, duoda apščiai ir pirmasis Peterssono raštas (Studien über die idg. Heteroklisie). Štai keliolika tų skolinių: *šařkai* 133 „vidur. lot. sarca“ (Bg¹⁰ 289), *kliūga* 147, *kliūbas* 147, *kil'ėpas* „czekan“ 150 (+ *kelepo* nėra!) arba *kiliōpas*, *linta* „kaspinas“ 174, *vilagai* „wyłogi“ 98, *stėgė* 88, *pėtma* 23, *kedel'ys* 34, la. *ġegots* „дѣготь“ 48, *kėrnāt* 143, *kirba* 143, *kal'ada* „коляда“ 164, *kėgis* 91, *kėksis* 91.

431 Jei tiek baisių klaidų daro Peterssonas aisčių kalbės žodyne, kuris šimtą kartų lengviau duodasi tiriamas už armenų kalbos žodyną, tai kiek jų bus pridaryta pastarosios kalbos žodyne, kuris kribždėte kribžda įvairių kalbų skoliniais! Kas nori surasti armenų kalbos žodžiui indoeuropišką etimologiją, pirma visa ko turi gerai ištirti, ar nėra etimologijuojamasis žodis pažįstamas ir kitiems armenų kaimynams — kaukazėnams, semitams, iranėnams, turkams ir kitoms tautoms. Ir pasirodžius, kad rūpimojo žodžio nepažįsta nė viena šių dienų kaimynų kalba, nebūsime dar tikri, kad žodis iš tikrųjų yra kilimo indoeuropiškas, nes jis gali būti ir alarodiškas.

Lietuviškosios Peterssono etimologijos, pvz., *skeoēldra* iš *skederos* (metatezė!!) 35, *dėrgti* || gr. *δρῆος* 37, *lašas* || lot. *lac* ir vok. *Talg* 199 ir aiabė tokiōs pat rūšies kitų, neleidžia man pasikliauti ir jo armeniškėmis etimologijomis.

25.

K. Treimer Slawische und baltische Studien Beiträge zur slawisch-baltischen Sprach- und Altertumskunde. Wien und Leipzig, Alfred Hölder 1922. 32 p. 8°.

Treimerio, kaip matyti iš teksto, užsimota gana plačiai papasakoti „über die baltisch-slavishe Spracheinheit, ihre Lagerung und Spaltung“, bet tai jam nėra pavykę ištesėti, gal būti, dėl spaudos brangumo. Per tai jam ir nėra tekę skaitytojams galutinai įrodyti, kad aisčiai ir slavėnai būtų buvę viena tauta dar tuo metu, kai lotynai, graikai, germanai, arijai jau buvo patapę atskiromis indoeuropiečių prokalbės tarmėmis. Vadinasi, ir po indoeuropiečių prokalbės suskilimui tarmėmis aisčiai ir slavėnai amžius bus dar kalbėję ta pačia kalba, iš kurios tik ilgainiui tepasidariusi dvi tarmi — aisčių ir slavėnų.

Naujų argumentų, kurie galėtų paremti tariamąją aisčių-slavėnų prokalbę, Treimeris nėra suradęs. Jis atpasakoja senai visiems jau įgriusią pasaką.

Aisčių — slavėnų tariamajai prokalbei nepritaria priebalsis *s*, kuris po *i* ir *u* slavėnų kalbose virsta garsu *x*, o lietuvių kalboje liekti kas buvęs. *Všas* ir *klausýti* Treimeriui yra latviškos kilmės žodžiai, nes, jo nuomone, priebalsio *s* vietoje lietuviai šituose žodžiuose turėtų tarti *š*. Tai yra niekų pasaka, nes jai prieštarauja visi kiti lietuvių kalbos faktai; plg. *ausšs* || *yxo*, *musià* || *myxa*, *blusà* || *блѣха*, *viesulas* || *вухѣръ*.

Autoriui dažnai vaidinasi suomiai, turkai, kaukazėnai ir baskai. Jų kalbos pėdsakų tariasi Treimeris suradęs ne tiktai slavėnų, bet ir aisčių kalbose. Mūsų *kañkalas* (p. 26) esąs turkiškas žodis, o *liepa* — indišką (skr. *ilpa* „Weltbaum“), o, gal, net ir alarodišką! *Arúodas* (p. 29) „tam tikra (senovės) skrynja grūdams laikyti“ būsiąs slaviskas žodis, kilusis iš lyties *orqdbje* „орудие“!

26.

Georg Gerullis Herkunft der Dative Sing. der *i*-Stämme im Baltischen. — Archiv für slav. Philologie. Bd. XXXVIII. 1923 m.

Tuo patim klausymu turime ir prof. J. Endzelyno straipsnį „Švietimo darbe“ (1922 m. Nr. 3—6 p. 269—271). Gerulis naudininkui pavyzdžių duoda ne tiktai iš senovės raštų, bet ir iš šių dienų šnektų. Mėdžiagos naudininkui jis duoda daugiau už kitus, bet ne su visais mėdžiagos aiškinimais aš sutinku. Kaip aš žiūriu tuo ar kitu klausymu, Gerulis tai jau žino iš mano pastabų, kurias esmi padaręs jo straipsnio rankraštyje dar prieš dvejus metus.

Ir šiandie aš vis dar netikiu, kad Kleino naudininkai *aufsy*, *awy* būtų skaitytini kaip *ausỹ*, *avỹ*, nors Kleinas ir tvirtina, kad „Dativus Nominum in *is* habet in fine *y* longum“. D. Kleino 1666 metų „Maldų knygelėse“ esmi aš radęs vos tik dvi *i*- linksniavimo naudininko lyti: *dwaſſei* ir *birdy* p. 102 ir *Ligony* jau nekalbant p. 162. Tų pačių metų „Naujos Giesmju Knygos“ neturi šiai lyčiai (aš bent neturiu pasizymėjęs savo išrašuose) nėvieno pavyzdžio. Tai rodo, kad Kleinui šitos *i*- linksniavimo lyties būta nebepažįstamos iš gyvosios kalbos. Ją jis bus išskaitęs iš raštų, kur buvo rašoma, pvz.: *deschintij*, *ſchirdij*, *Wiefchpatij*. Šitą *-ij* Kleinas, išradęs esant ilgą, paverčia raide *-y*, kuri jo rašyboje atstoja *-ĩ*, tai yra ilgąjį *i*. Tai buvo padaryti bepiga, nes Kleino šnekte tuomet naudininkų *dėšimti* (arba *dėšimtiĩ*), *širdi*, *vižšpati* vietoje buvo jau sakoma *dėšimčiai*, *širdžiai*, *vižšpačiui*.

Taigi, Kleino *aufy*, *awy* yra ne fonėtikos, bet grafikos faktai. Gyvoji kalba ir senovės raštai tepažįsta naudininko galūnę *-i* (*širdi*, *šūni*, *liāudi*) arba *-iį*, kur antrasis *-i* yra apibendrintas iš kitų kamienų linksniavimo (*vil̃kui*, *mẽrgai*, *kātei*) : *širdiį*, *šūniį*, *liāudiį*.

Naudininko *dañtė*, *nāktė*, *šūnė* (p. 66), kuri Gerulis sakosi pažįstas iš mano lūpų (nach Būgas mündlicher Mitteilung), niekur Lietuvoje nėra. Tėra *dañtie*, kam atliepia žemaičių tarmėje lytis *dōñtī* (Kvėdarna) arba *dōñtėi* (Rietavas, Mósėdis). Žemaičių lytis *dañtie* vestina yra iš ide. prolytės **dōñtėi*. Augštaičių naudininkas *dañti* rodo buvus ide. prolytę **dōñti*.

1573 metų Postilės sakinio „tai *ifchmintim fzmagifzku* indiwna regetefsi“ (p. 59) lytis *ifchmintim* del lyties *fzmagifzku*, kuri yra viena-skaitos įnagininkas (instr. sing. fem.), bus veikiausiai įnagininkas, o ne naudininkas. Antrojo sakinio (tai ių pratu ir *ifchmintim* didei ira patiki) *ifchmintim* yra tikras naudininkas.

Ifchmintim gali būti ne gyvosios kalbos, bet paties rašytojo analogiškas padaras. Ta lytis gali būti laikoma net ir hipernormalizmu. 1573 metų Postilės rašytojas savo šnektos žodžius *širdi*, *šminti* (= aug. *širdžia*, *šminčia*), girdėdamas kitus lietuvius ištariant *širdiū*, *šmintiū* ir matydamas juos rašant *fchirdim*, *ifchmintim*, ir pats ima rašyti *fchirdim* (p. 146), *ifchmintim*. Sakydamas *teifu* 126 (instr. sing.), mūsų postilinininkas parašo ir *fmarkum* 131, nes taip jis girdėjo tariant ir matė rašant. Jei jo šnektos žodžiams *fchirdi*, *ifchminti*, einantiems įnagininkais, kiti pridėda *-m*, tai kodėl jis negalėtų retkarčiais pridėti tojo *-m* ir naudininkui? Šitaip daro šandie Kvėdarnos padangės žemaičiai, kurie dar nėra susekę visų rašomosios kalbos ypatybių. Jie dažnai pasako, net ir parašo: su *tėvum*, su *visuū labuū*, nes jų šnekteje ir *u-* linksniavimo žodžiai įnagininke nebeturi *-m*, nes jie sako : su *sūnu*.

Tie lietuviai, kurių šnekteje vienaskaitos naudininko galūnė *-ui* yra ištariama *-u*, dažnai, norėdami pasirodyti moką gerai rašomąją kalba kalbėti, įtėrpie po *u* balsį *i* net ir tenai, kur jo neturi rašomoji kalba, pvz.: su *kūokui* „kūoku“ Kp. Ir 1573 metų postilinininkas 433 žodį *tū* „ta“ (aist. **tān* instr. sing. = žem. *tə* Als, Kv, Slnt) dažnai paverčia lytim *tui* (p. 134). Kaip *tui* „tu=ta (iš **tān*)“ yra ne fonetikos, bet grafikos dalykas, taip lygiai tas pats turi būti ir su naudininku *ifchmintim*. Ir ji laikytina yra grafikos padaru.

Taigi, naudininkas *ifchmintim* yra hipernormalė lytis, kuri grafikoje atstoja šnekamosios kalbos lytį *šminti* (tuomet būtų ją parašę kaipo *ifchminti*). *Patim* (la. BW 8669, Kossowski Gram. 14)

„pačiám“, kaip matome, niekuo nėra prisidėjęs prie lyties *ischmin-*tim atsiradimo.

Vietininko *širdiejė* (p. 74) Kauno apylinkėje negirdėti. Žemaičių *širdė* išriedėjusi yra iš senėlesnės lyties *širdėjė*. Vietininkas **širdiē* Lietuvoje nėra palikęs pėdsakų.

Artiē, toliē (p. 76, 78), *ankstiē* yra ne *i-*, bet *o-* kamieno vietininkas : *artas* „Nähe“ (Negal gauti berno iš *arto*), *tólas* „Ferne“ (iš *tólo, nuo tólo*), *añkostas* „Frühe“ (iš *añksto*, pro *añksta* Ds). Iš vardininko *artas, tólas, añkostas* kilusis vietininkas *artiē, toliē, ankstiē* niekuo nesiskiria nuo vietininko *namiē* ir rytiečių *oriē* „lauke“, kurių vardininkas *nāmas* ir *óras* yra irgi *o-* kamieno žodžiai. Būdvardžiai *šáltas, dārganotas, spėigotas* žemaičių tarmėje turi vietininką *šáltie* (*Tókie šáltie* nagál nē kojos iš numų iškėlti Kv, Rt, Ms), *dārganotie* Ms (= *darganotij* D⁵ 39₁₈) „kada esti dārganotas oras“, *spėiguotie* Ms „kada esti speiguota žiemos diena“ (Ugnis mus sziūdo žiema ir *spejgoutij* D²⁰ 3).

Arti, toli, anksti (p. 78) yra ne *i-*, bet *-o* kamieno vietininkas, kaip ir *artiē*... ir graikų *οἱχοι, Ισθμοῖ*. Abidvi lietuvių lyti — *tolīē* ir *tolī* — yra išriedėjusi iš vienos pamatinės *tāle:ī* (žodžio kirtis galiniame skiemeny, t. y. *-ēi*). Iš lyties *tāle:ī* linksniavimo sistemoje turėjo išriedėti šių dienų lytis *tolīē*, kuri, ilgą laikąėjusi daiktavardžio pareigas, pagalios pavirto prieveiksniu. Bet tasai *tāle:ī*, kuris žilojoje senovėje iš daiktavardžio buvo jau pavirtęs prieveiksniu, senai turėjo pakeisti priegaidę, t. y. pavirsti lytim **tāle:ī*. Iš pastarosios lyties nieko kito negalėjo rasti, kaip šių dienų žodis *tolī*.

Kad vardo vietininkas, patapdamas prieveiksniu (adverbium), keičia priegaidę, gali rodyti šie graikų kalbos prieveiksmai: *τριστοιχεῖ* „in drei Reihen“, *ἀ-θεεῖ* „ohne Gott“, *ἀ-σπονδεῖ* „ohne Versöhnung“, *παν-δημεῖ* „mit dem ganzen Volke“ (plg. W. Streitberg IF VI 339 — 341, Brugmann Gr. Gr.³ 227). Senąjį „circumflex“ą teberodo graikų žodžiai *πεῖ* „kur“, *ἐκεῖ* „tenai“ ir lietuvių — *namiē, oriē, toliē*.

Kad daiktavardžiai, patapę prieveiksmais, keičia priegaidę, rodo dar ir graikų prieveiksmais *ἐκποδών* „šalin = iš po kojų“ greta su daiktavardžio linksniu *ἐκ ποδῶν* „iš kojų“.

Ožkabalių ir Svėdasų šnekamoji kalba bendraties (infinitivus) *pristoti* ir *ginti* (p. 81) nepažįsta, nes tenai tėra sakoma tiktai *pristotie* ir *pristot* (Ožkabaliuose galinis *-t* kietas, o Svėdasuose minkštas) : *pēšties* (Svėdasai) ir *pēštis* (Ožkabaliai).

Del naudininko *tam ponaiti* (p. 79) nieko negaliu pasakyti, nes nežinau net kaip jį ir ištarti (t minkštas ar kietas?).

27.

- 434 **Mažvydas.** Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams. Spaudai parūpino **Dr. Jurgis Gerullis** Leipcickio universito ekstraord. profesorius. Kaunas 1922. Švietimo Ministerijos leidinys. XXXV + 592 psl. Kaina 3 litai.

Kiekvienas lietuvis, kuriam nors kiek rūpi lietuvių kalba ir literatūra bei jų abidviejų istorija, ims džiūgauti, gavęs savo raĩkosna Gerulio mums parūpintuosius pirmojo mūsų rašytojo Mažvydo raštus. Ir kur ėia lietuviui nedžiūgauti! Jis Gerulio leidinyje randa ne tiktai patĩ Mažvydo tekstą, bet ir mato, kaip XVI amžiaus spaustuvė yra atlikusi darbą. Naujoji Mažvydo laida niekuo nesiskiria nuo paties originalo, nes jis spáudai buvo visas nufotografuotas ir paskui iš tam tikrų klišių spaustas „manuliškai“ (Manuldruck). Manuliškoji spauda tuo skiriasi nuo paprastosios, kad ji, kaip ir fotografija, tinka ir spaudos, ir rankos raštams leisti. Manuliškai spausdintieji raštai gali atstoti net ir patĩ originalą.

Dabar Mažvydo raštai prieinami kiekvienam norinčiam. Taigi, sukruskime Mažvydo tyrinėti! Mažvydas duoda darbo ne vienam kalbininkui, bet ir kitiems filologijos mókslų atstóvams. Taigi, visi darban!

Lietuvių kalbos ir literatūros paminklai, kuriuos taip gražiai pradėjusi yra leisti mūsų Švietimo Ministerija, turėtų ir toliau rodytis mūsų viešumenei. Po Mažvydai antruojai iš eilės reikėtų išleisti Daukšą su jo 1599 metų „Postile“, kurią Jaunius teisingai pavadinęs yra lietuvių Homėru del jos kalbos (ne turinio). Pigiai ir gražiai Daukšą manuliškai mums išspausť Vinterio spaustuvė (C. F. Winter-sche Buchdruckerei, Darmstadt), kurios darbo yra ir Mažvydo naujoji laida.

28.

- 441 **Finnisch-ugrische Forschungen.** Zeitschrift für finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde. Unter Mitwirkung von Fachge-nossen herausgegeben von E. N. Setälä, Kaarle Krohn, Yrjö Wich-mann. Fünfzehnter Band 1915. Helsingfors 1914–1922. 104 S. + Anzeiger der Finnisch-ugrischen Forschungen. 212 S. 8º.

Šito laikraščio XV knygos, kurias man yra atsiuntęs prof. J. J. Mikkola, rodo, kad ir „fennologų“ raštuosna reikiama nors ir retkarčiais žvilgtelėti ir „aistiologui“, arba aististai, nes ir jis gali rasti tenai sau pašaro, kuriuo bus ne vienas aistiškosios kilmės žodis, fennologų iškeltasis aikštėn iš Baltijos pajūrio ir Volgos suomių kalbos. Pasirodo, kad mūsų *šikšnos* „сыромать“ esama pažįstamos ne tiktai suomiams (*hihna*) ir mardviams (mokšiškai *šna*, erziškai *kšna*, *šna* „Riemen“ H. Paasonen Mordwinische Chrestomathie 136), bet ir čeremisams: *šūštō* „Riemenzaum“ (Y. H. Toivonen FUF XV 67). Iš to paties Toivonen'o (p. 75) sužinome, kad ir mūsų *lūnkas* „лыко, Bast“, be mardvių (erziškai *l'eňge*, mokšiškai *l'eňge* „Bast einer jungen Linde“ H. Paasonen Mordw. Chrest. 89), yra dar pažįstamas ir suomiams: *lunka* „die Löslichkeit der Rinde von einem frischen, wachsenden Baume“, *lunkan-aika* „die Zeit im Frühlings-sommer, wenn die Rinde sich am leichtesten von dem Baume abtrennt“, *lunkaas* (määhän aikan pajunkuori lähtee *lunkaas* „wenn die Weide Saft hat, trennt sich ihre Rinde leicht“).

29.

II 462 **K. Mūlenbacha** Latviešu valodas vārdnīca. Redīgējis, papildinājis, turpinājis **J. Endzelīns**. Izdevusi izglītības ministrija. Rīgā, 1923, 1924. I—V burtnīcas. 400 p.

Latvių kalbės žodynas, kurį leidžia Latvijos švietimo ministerija, bus gana didelis: keturių raidžių (*a-*, *ā-*, *b-*, *c-*) žodžiams surašyti reikėjo net 400 puslapių. Ulmano žodyne (Lettisches Wörterbuch. Riga 1872) šitų keturių raidžių žodžiai sutelpa 47 puslapiuose. Jei ir toliau kas-kiekvieni Ulmano žodyno 47 puslapiai reikalaus 400 psl., tai Miūlenbacho-Endzelyno žodynas išeis pusdevinto karto storesnis už ulmaniškį. 3000 puslapių žodynu gali pasigėrėti ne tiktai latviai, kurių rašomajai kalbai bus jis neišsemiama vėrsme, bet ir visi kalbiniškai, kuriems rūpi aiščių kalbų mokslas.

Miūlenbacho žodynas, kurį prof. Jonas Endzelynas žymiai papildė ir pataisė, duoda šviesos ir lietuvių kalbos tyrėjui. Nevienas retųjų lietuvių kalbės žodžių pasirodo nėsas vienišas, nes jam surandame lygmenį Miūlenbacho žodyne arba Endzelyno papildymuose. Žemaičių *būžė* (v. š. *būnzė* arba *būndzė* Kv) arba *būžis* (v. š. *būzis*, kilm. *būžė* Slnt) „molinis butelis trumpu kaklu“, kuriuodu žodžiu pažįsta ir Juškevičius (*buñdzė*; ne *-džė!*; *būžis*), pasirodo nėsanti viengūnė, nes ją pažįsta ir latviai: *buñdzele*, *buñdzis* „ein rundes Lehmgefäß“.

463 Dabar man pasidarė aišku, kad žemaičiai *būžį* arba *buñdžę* yra gavę iš kuršių, kurių kalboje *dz* (iš *g*) pavirsta garsu *z*. Latvių *buñdzis*, kuris žodis kilimo yra kuršiškas, nėra atskirtinas nuo šių **ME** žodžių: *bunce* „runde, bauchige Flasche“ || *bunka* „bauchiger Krug“, *buñgis* || *buñkis* „Büchse“, *buñga* „ein Tönnchen, in welchem flüssige Speise, namentlich Grütze, auf den Weg mitgenommen wird“. Del *g* || *k* šitas mūsų žodis latviams tegali būti tiktai skolinys. *Būžio* tėviškės aš dar nėsu suradęs. Vokiečių *bunge* „Trommel, Pauke“ (iš čia la. *buñgas*) del savo išvaizdos galėtų pavirsti *bundžę* „moliniu apskritu buteliu, indeliu“.

Endzelyno priedai, kurie liečia žodžių geografiją, duos medžiagos nustatyti žodžių vartojimo plótams, kuriuos pasiseks surišti su senovės aisčių giminėmis, tuose plotuose seniau gyvenusiomis. Zasos (vok. Wessen) apylinkės *cirkuzis* „žebelys, kankorėžis“ geografiškai susisiečia su Panemunėlio-Kamajų apylinkės *kirkuže*. Ir latvių, ir lietuvių *kirkužė* ne tiktai žemės sienomis susiduria, bet ir abidvi tiedvi *kirkužės* apylinki dar XIII—XIV amžiuje tebepriderėjo vienai Sėlos žemei. *Kirkužės* žodžio geografija man rodo, kad ir *cirkuzis*, ir *kirkužė* yra sėlių kalbės liekana. Anapus Sėlos *cirkuzį* pažįsta Lātgaloje — Vārkuvos ir Domopolio apylinkėje. Kad *cirkuzis* yra pasiekęs Latgalos Varkuvą, tuo aš visai nesistebiu, nes ir *Varkuvos* (la. r. *Vuorkova*) vardas yra sėliškas: Gāršvinės-Subāčiaus apylinkėje (Alūkstōs aps.) prie Susejōs upės yra pakalnė, kurią vietos lietuviai vadina *Vārkava*. Vārkavos (vardas kilimo del *av* nėra lietuviškas; lietuviai ištartų savo vardą *Vārkuva*) sėliai, įsikūrus čia lietuviams, bus iškilę Latgalon ir tenai nusinešę savo *Vārkavą* drauge su *cirkuziu*.

ME žodynas duoda naujos medžiagos ir garsomokslui. Patiriame, kad ide. balsio *ō* ir dvibalsyje *ōr* pavirstama rytiečių aisčių kalbose *uor*. Tai man rodo šiuodu žodyno žodžiu: *aiz-guore* „užkrosnė, užpelenė“ (pr. *goro* „pėlenas, Herd“) || *garaĩ*, *aiž-kuõre* „kartim uždėta (užkarta, la. aizkārtā) vieta, Sperre“ || *aižkars* „užkaras“. *Žolē* (la. *zāle* || *žālias*) ir *tvorā* (|| *pērtvaras*) šandie būtų ištariamios **žuolē* ir **tuorā*, jei šiuodu žodžiu būtų aisčiai jau turėję dar tuomet, kai tebebuvo nesumišę trumpieji garsai *o* ir *a*. *Žōlei* vardą aisčiai bus pasidarę tuomet, kai **žoljos* buvo jau ištiriamas *žaljas*. Balsiai *e*, *i*, *u* tos-pačios šaknies vediniuose eina pakaitomis su ilgaisiais balsiais *ē* (> lie. *ė*), *ī* (= lie. *y*), *ū*, pvz.: *kepū* || *kēpis*, *geras* || *gēris*, *rišū* || *ryšys*, *gilūs* || *gylē* „глыбь“, *mušū* || *mūšis*, *pučiū* || *ūž-pūtis*... Keimarių *e* || *ē*, *i* || *ī*, *u* || *ū* pavyzdžiu aisčiai, kai jų kalboje trumpasis senovės *o* sumišo su *a*, pasidaro ir keimari *a* || *ā*: *žaljas* || *žālīē* „žolė“, *grazjūs*

(la. *grezns*) || *grāžis* „grōžis“, *aplamas* (: *lemiū*) || *lāmā* „lomā“, *ganau* (: *genū*) || *nakti-gānīē* „naktigonē“, *aptvaras* (: *tveriū*) || *tvārā* „tvorā“.

Taigi, latvių kalbos žodžiai *-guore*, *-kuore* yra senesni už jų *zālē* ir mūsų *žolē*, *tvorā*. Pirmuoju du žodžiu aisčiai bus pasidarę dar tuomet, kai trumpasis *o* tebebuvo dar nesumišęs su *a*, t. y. kai *garo* ir *kariū* vietoje aisčiai dar tebeištarydavo **goron* (-*m*; acc. sing.) ir **korlō*. Tuomet junginys *or* tesiskyrė nuo *ōr* ne kokiū, bet tik kieklių: *o* || *ō*. Atėjus tai gadynei, kurioje aisčiai trumpojo *o* vietoje pradėjo tarti *a*, ir keimariai *or* || *ōr* turėjo pavirsti keimariais *ar* || *ōr*. Kiekinio skiŕto keimariai *er* || *ēr* (*veriū* : *vēriau*), *ir* || *īr* (*skiriū* : *skýriau*), *ur* || *ūr* (*dūriū* : *dūriau*) nedavė aisčiams sveikų išlaikyti keimarių *ar* || *ōr*, nes pastaruoju du keimariu skiriasi nuo pirmųjų trijų keimarinių gručių kokiū. Grutės *ar* || *ōr* antrąjį keimarį *ōr*, skiriančią nuo pirmojo ir balsio kiekio, ir koku, aisčiai prilygina prie visų kitų keimarinių gručių, tesiskiriančių nuo viena-kitos vienu tiktai kiekiu. Tokiuo būdu keimario *ōr* vietoje atsiranda *ār*: *kōriau*, *vorā*.

Kas pasakytą del keimario *ōr* pakeitimo keimariu *ār*, tas-pat pri-tinka ir visiems kitiems keimariams: *skolā* (*skalnas*: *skelēti*), *rōmus* (*ramūs*), *mōžis* (*mažas*)...

464

Žuolis „ein dickes Stück Holz, Baum, Rahne“ R (*Gérs žuolis* „ein starkes Stück“ M) || *žolē*, *lūomas* || *lomā*, *āiz-guore* „vieta už **guoros* (= pr. *goro* „pelenas, Herd“)“ || *gōri* „горит в горле“, *āiz-kuōre* „*ūžkoris“ || *kōriau* ir kitos žodžių grutės, kuriose eina pakaitomis balsis *o* su *uo*, yra dviejų gadynių padaras. Žodžiai su *uo*, greta su kuriuo eina pakaitomis *a* || *e* (*lūomas* || *āplamu*, *kuōlas* || *kalū*) arba *ē* (*ūodas* || *ēdu*, *plūoštās* || *plēšiu*), yra daug senesni už žodžius su *o* (*slōgos* || *slēgiu* — *slūogas*). Pirmuosius žodžius aisčiai bus pasidarę dar tuomet, kai trumpasis *o* tebebuvo nesumišęs su *a*. *Žolē*, *slogās*, *boginti*, *sodinti* (*sósta*)... įgauna lietuvių protėviai keliais arba ir ke-liolika amžių vėliau, nekaip *žuolį*, *slūogą*, *sūodis* (*Súosta* — miestelio vardą).

ME žodynas, kaip rodo mums *āizguorēs* ir *āizkuōrēs* pavyzdys, duoda naujōs medžiagos ir garsómokslio klausymams spręsti. Duok, dieve, kad šisai žodynas vėikiai išeitų iš spaudos. Jei žodynas eis tuo-patim greitumu, kaip iki šiolei ėjęs, tai jo gatavo susilauksime po šešerių ar septynerių metų.

30.

Lietuvių kalbos žodynas. Sudarė *K. Būga*. I sąsiuvinis. Išleido švietimo ministerija. Kaunas. Valstybės spaustuvė. 1924 m. LXIV + 80 p. (*a* — *ánčtraukas*). Kaina — 12 litų.

Latvių kalbos didžiojo žodyno I sąsiuvinis pasirodė pernai kovo pabaigoje (Kaune mane jis pasiekė IV.3). Beveik po metų (1924 m. sausio pabaigoje) pasirodo ir lietuvių kalbos žodyno I sąsiuvinis.

Mano žodynas daug-kuo skiriasi nuo latvių kalbos žodyno (ME). Jan dedu ne tiktai bendrinius žodžius, bet ir tikrinius, t. y. vietų ir asmenų vardus. Be to, latvių žodynan net ir bendriniai žodžiai nėra patekę visi: Miülenbachas išleidęs yra visus tuos skolinius, kurių šandie rašomoji kalba nebevartoja.

Manasis žodynas kai-kuriems mūsų tėvynainiams (patrijotams) labai nepatinka savo skoliniais. Nevienas jų skundžiasi, kam aš įdėjęs žodynan *abrozda*, *adyna*, *akuliorius*, *akvata*, *ambijimą* ir kitas kalbos bjaurybes, kuriomis šandie mūsų rašomoji kalba šlykštisi. Ką dabar užsieniai pamansią apie lietuvių kalbą, kai jie patirsią, kad lietuvių seniau vartota ar dar ir šandie kai-kur tebevartojama, pvz., kad ir žodžiai *abalga*, *abarai*, *abazėlis*, *ablaūkas*, *abrōzyti*... Kad ne tas nevidonas Būga, būtų buvę ramu, ir užsieniai būtų nesužinoję nieko tokio, kas, tųjų patrijotėlių nuomone, daro Lietuvai „sarmātą“! Taigi, tegu valdžia Būgą sudraudžia ir paveda žodyno darbą tikrajam tėvynainiui, kuris neterš lietuvių kalbos žodyno *abrozais*, *adynomis* ir kitomis „špėtnybėmis“ ir tuo nežemins liuvio vardo!

Kiekvienos kalbos žodynas turėtų būti „zerkolu“, kuriame būtų matyti visas tautės veidas. „Zerkolas“ niekuo nekaltas, kad žiūrėtojas išvysta save ne tokį, koks jis norėtų būti. Žiūrėtojui nėra ko kaltinti „zerkolo“, nes „zerkolas“ teparodo tiktai tai, kas yra paties žiūrėtojo veide. Kiekvienas žodynas, kuris nori eiti bet-kurios tautės „zerkolu“ arba, kaip dabar vadinaime prasimanytu žodžiu, veidrodžiu, turi stengtis sutraukti krūvon visą kalbos turtą, kurį šandie kalba tebevar-toja arba yra kuomet-norint vartojusi. Čia neturėtų būti skiŭto tarp savo ir svetimo žodžio. Ir svetimieji, ir savieji žodžiai žodynui yra lygiai brangūs.

Mūsų „patrijotėliams“ nevysi svetimieji žodžiai yra lygiai neįsileis-tini žodynan. Daugumą svetimos kilmės žodžių jie brukte bruka, pvz., *alkoholį*, *abstinenciją*, *papą*, *ratifikaciją*, *dedikaciją*, *absolūtą*... Šitie žodžiai jiems kalbės neteršią ir esą dėtini žodynan. Bet aš esąs pakarti-nas, kad drįstąs žodynan įdėti *arielką*, *pōpiežių*, *pakūtą*, *spaviedį*! Argi 465 *alkoholis*, kurio nėvienas tikrasis lietuvis nemoka nė ištarti, yra mažesnė bjaurybė už senąją *arielką*? *Ariėlkos*, *adynos*, *ābrozo* nereikia dėti žodynan, delto kad jie yra skoliniai (slaviškos kilmės žodžiai).

Del *āmato*, *pīnigo*, *kūnigo* nieko jie nesako, nors kilimo ir pastarieji žodžiai yra svetimi (germaniški).

Būkim teisingi ir nuosakūs! Jei neturim dėti žodyną *abrozo*, *ady-nos*, *akvatos*, tai nedėkime jį ne tiktai *kunigo* su *pinigu*, bet ir *alko-holio*, *direktoriaus* su *decernentu*.

Mano žodynas skiriamas yra ne rašomosios kalbos reikalui. Aš norėjau teduoti žodyno medžiagos, iš kurios galima būtų pasinaudoti tarp ko-kito ir būsimajam rašomosios kalbos žodynui. Žodyno įvade esu jau pasisakęs, kad mano žodynui labiau būtų pritikęs „žodyno medžiagos“ vardas. Ir čia turiu dar pridėti, kad „Lietuvių kalbos žodynui“ toli dar šaukia iki žodyno. Jis tėra tiktai „žodyno medžiaga“. Be to, nėra man jokia paslaptis, kad manoji „žodyno medžiaga“ nėra net kaip reikiant apdorota.

„Lietuvių kalbos žodynas“ yra skubės darbo vaisius. Žodyną pradedu leisti net žodžių lakštelių nesusitvarkęs, nesusidėliojęs jų net skiemenimis. Drauge su rašymu spaudai tenka atlikti žodžių dėliojimo ir tvarkymo darbas. Nėvienas kitas žodynininkas, tokiai esant žodyno padėčiai, nebūtų pradėjęs spausdinti. Mane privertė pradėti leisti žodyną be priruošiamojo darbo, kurio būtų užtekę 10—15 metų, tuojau mūsų valdžia ir lietuvių kalbos mokslo reikalas. Buvo jau nebeatogu laikyti nesunaudotos ir kitiems neprieinamos 17 pūdų žodyno medžiagos. Be to, gyvieji šios dienos reikalai vertė mane pradėti žodyno medžiagą skėlbti, kad galėtų pasinaudoti įvairių gyvenimo ir mokslo šakų terminologijai.

„Lietuvių kalbos žodyne“ tegu niekas nieiško tobulumo, nuosakumo. Visa tai, dirbdamas skubomis, vargu kas bepasieks. Del skubės darbo netenka net žodyno rankraščio sąsiuviniams pagulėti, nes tuojau parašęs turiu nešti spaustuvėn.

„Lietuvių kalbos žodynas“ laikytinas yra juodraščiu, kurio geresnėms Lietuvos gyvenimo sąlygomis nedrįščiau paskelbti, pirma dar gerai neperdirbęs ir neišlyginęs. Tariuosi, kad mūsų palikuonys už tą juodraštį manęs nekečnos, nes ir juodraštis duos nemaža medžiagos. „Lietuvių kalbos žodynas“, kad ir jam labai toli šauktų iki tikrojo žodyno, galės eiti klausiamuoju lapeliu (anketa), kuris padės rinkti medžiagą tikrajam žodynui.

Kad „Lietuvių kalbos žodynas“ tinka klausiamuoju lapu, jau parodo tie papildymai ir pataisymai, kurių dabar gaunu I sąsiuviniai.

Be didžiojo žodyno, rengiu ir mažytį (600—800 p.), kurį sudaryti imasi A. Vireliūnas ir A. Varnas. Jų darbas eina mano prižiūrimas.

Литовский словарь А. Юшкевича с толкованием слов на русском и польском языках. Выпуск третий (Томы II-го вып. 1). Издание отделения русского языка и словесности российской академии наук. Петроград. Российская Государственная Академическая Типография. 1922. 276 стр. 8⁰ (*kabāčikas—kukštūoties*).

466 Juškevičiaus žodyno III sąsiuvinį teko man spaudai prirengti ir išvesti korektūras iki p. 232 (iki *kretalui*). Pirmojo lanko 5 korektūra turi žymę „16. II. 1913“, o 15 lanko — „28. X. 1915“. Nuo *kretalo* iki *kukštūoties* korektūros skaityti man nebeteko. Kodel spaustuvės tik tiek tesurinkta, man nėra aišku, nors *k-* raidės žodyno dalis buvo suredaguota ir spaustuvei įteikta. *L-* raidės žodžiai irgi buvo jau nurašyti dar 1915 m., bet jie dėl karo paliko nepabaigti redaguoti. Dalį nuorašo tebeturiu Kaune.

Gaila, kad II tomas Juškevičiaus žodyno paliko nepabaigtas dėl karo ir suirūtės. Dabar vargu kas beleis Juškevičiaus žodyną. Kad Petrapilio Akademija būtų šitą žodyną išleidusi dar prieš 1890 metus, tai būtų jis atnešęs daug naudos ne tik tai kalbų mokslui, bet ir lietuvių rašomajai kalbai. Dabar Juškevičiaus žodyno atskirai leisti nebverta, nes visa jo medžiaga ir šiaip sueina manajan „Lietuvių kalbos žodynan“.

K- raidės žodžių sąsiuvinis teiktinas yra kiekvienam lietuvių kalbos mėgėjui, kuris čia ras daug naujos medžiagos. Juškevičius čia turi daug žodžių, kurių nepažįsta Kuršaitis, Miežinis (Mežinys) ir kiti žodynai. Čia rasime žodžių, kurie pasirodys keisti net ir kalbininkui, pvz.: *klivinda* „колченожка“ || *klivingis* „кривоножка“ || *klivyta* „t. p.“, *kibyra* „kybra, padraika, ilgšis“, *kabālda* || *kebēlda* || *kibilda* „колченожка“ || *kubulduoti* „колтыхать“, *kubūlxa* „kibilda“...

Šis sąsiuvinis duoda medžiagos ir garsomokslui. Randame žodžių, kuriuose susiduriame su kaitės nariais *kiau* || *kau* || *ku* (*kū*), pvz.: *kiāugė* || *kāugė* || *kūgis* „kopica okragla (siana)“, *kiaūgždas* || *kūgždas* „iškorijęs, išpendėjęs daiktas“, *kiāutas* || *kūsti*, *kiaūžoti* || *kaužoti*. *Kiūgis* „kūgis“, *kiūgždas* „нечто бессочное“, *kiūsti* „kūsti“ turi minkštą *k* apibendrinę iš gretiminių lyčių su *kiau* = ide. *keu* arba *kēu* : *kiāugė*, *kiaūgždas*, *kiaūsti*.

Tokių-pat naujadarų, kaip *kiu*, yra ir su kitais priebalsiais, pvz.: *liu* (*žliūgti* < *žlūgti* : *žliaūgti* || *žliaūgtai*), *čiu* (*čiūpti* < *tupiū* : *čiūpti*, *čiaupytis* || *taupytis*), *siu* (*siūsti* < *sūt-*, la. *sūtīt* : *siaučiu*)...

Ide. junginys *ew* prieš *i* (*ī*), *e* (*ē*) lietuvių kalboje išlieka sveikas, bet prieš *a* (*ā*), *ō* pavirsta junginiu *av*, pvz.: *šlevėdra*, *šlevėrka* „nė-
vala, neapšiurni moteris, l. klapsa“ KosL 37b, 212a || ž. *šlavù*
„šluoju“ = s. lot. *cluo* „purgu“ (>*clo[v]āca*) < ide. *klewō* || lie.
šliaũkia „braukia“, *šlaukỹti* „braukyti su skepeta arba šluota“. *Šla-*
vėdra „Schlampampe“ R, „flejtuch, niechluj, klapstra, turpis, squa-
lida, sordida femina“ Π turi *a* apibendrinusi iš veiksmažodžio *šlavù*
< ide. **klewō*. Junginys *kewo* (ide.) lietuvių kalboje pavirsta *kiava*: ide.
kewolo > lie. *kiāvalas* || *kiāvatas* „kiąutas“. Tatai rodo, kad *k* tuomet
prieš *e* būta jau nebekieto. Su kietuoju *k* **kevalas* būtų pavirtęs
**kavalu*. *L* yra buvęs neminkštas net prieš junginį *ewe* (*i*) : la. *plevināt*
„plaujoti“ BW 32345, lie. *plevénti* (r. a. *plavēna* Ds), *plevėsuoti*. *Liavó-*
nas „lavónas“ J, žinoma, *l* minkštumo prieš junginį *evē* lietuvių
senovei nerodo, nes čia priebalsio *l* minkštumas gautas yra iš veiks-
mažodžio *paliduti* „nustoti“ : pr. *au-laut* „mirti“.

32.

Lietuvių tauta. Lietuvių Mokslo Draugijos raštai. Knyga
III. — Dalis 2. (1920—1922). Vilniuje. „Motus“ spaustuvėje. 1923.
261—483 p.

Pernykščių metų „Lietuvių tautos“ sąsiuvinis yra įdomus ir
kalbininkams, nes duoda šiek-tiek naujos medžiagos lietuvių kalbos
tarmėmokslui ir sintaksei.

Kaip ir 1921 m. „Lietuvių tautos“ sąsiuvinyje, dėl kurio esmi
jau rašęs (TŽ I 411—417), taip ir šitame sąsiuvinyje dr. J. Basanavi-
čius pasakoja toliau apie savo jaunųjų dienų sapnus, t. y. apie trakų,
frigų ir kitų senovės Balkanų ir Mažosios Azijos tautų lietuviškumą.
Pasirodo, ir to žiedo antrašo (Bg¹⁰ X), kuris 1913 metais buvo rastas
Bulgarijoje, esama „seniausio lietuvių kalbos paminklo“ (p. 261 —
265). Šisai lietuvių kalbos paminklas esąs skaitytinas: Rolis teneas
nerenea tiltean Esko, ara zeadomean Tilezyptamie
eraz(e) Elta. Šiandienykščia kalba išverstas antrašas būsiąs ši-
467 toks: Ralis (t. y. Ralỹs) tēnes nērēnē(j)o Esko tiltan, ale žiedan Tile-
zuptamyje įrēžē Elta. Kadangi antrašas nėra suprantamas ir šiandie-
nykščios kalbos lytimis surašytas, tai mums jį Bs. išverčia vokiškai:
„Rolis hat eine von der Strömung nicht bewegte Flussstelle am Ufer
des Esko für eine Brücke erwählt, aber im Fingerringe hat Elta
eingraviert (eingeschrieben) in Tilezyptamis“. Iš vertimo patiriame,
kad mūsų Ralio, kuris mums paliko išvertęs Odisėją, protėvio, kai jo

dar tebegyventa Padunojuose I amžiuje prieš m. e., pasistatyta tiltas per Esko upę (Dunojaus intaką). Del tilto statymo mums visai galvės nė neskaudėtų, kad Ralys būtų šiam įvykiui paminėti parašą padėjęs ant tilto stiebų arba paramščių. Kitų tautų valdovai ir šiaip-jau žmonės tiltų parašų nėra režinėję žieduose arba puodų šukėse. O gal trakai, trako mėnesiui užėjus, tiltų parašus sudėliodavo į žiedus, o žiedų parašus — į tiltų stiebus ir paramščius? Nuo patrakusio trako (Θραξ), lydo arba frigo (brugo) galime susilaukti tilto parašų net ir ant diržo sagčių.

Jei žiedo antraše galima įžiūrėti Ralio tiltą, tai jame kitas sapnuotojas arba juokdarys galėtų surasti ir kitus trako mėnesyje atliekamus darbus. Juokdarys Ralio žiede galėtų rasti šiuos žodžius:

Rolis (s)teneas¹ nere nea tiltea 'n esko,

ar (r)az¹ eadomean Tilezyp tamie eraze (E)lta, kurie šių dienų kalba būtų skaitytini šitaip:

Rúolis² stenėjās (v. š. iš -ėjės) nērė nè tilte (nè „tarsi, kaip“: žiba *ne* zerkolas SzD; *ne tilte* „tarsi tilte, kaip ir ant tilto [stovėdamas]“) (e)n (arba *in* = la. *in*, *un* „i“) ieško, aĩ rās *ėdomė (senoviškai *ėdomen* „ėdama, valgoma daiktą = vok. *Speise*“) Tilžip (vietos linksnis iš upės vardo **Tilžis*, -ies „Tilžė“; plg. lytis *šaltį*, *viešpatį*; Tilezyp turi tokį-pat įspraustinį balsį, kaip ir 1253 m. Ar^evale „dabar vok. *Erwalen*, la. *Arlava*“ BG 181, gr. Her^emės „Hermės“ Brugmann Kurze vgl. Gram. 221). Tamyje (> la. *ta-mi*) ierašė (la. *ie-* „i-“; = *įrāšė*) Elta.

Šitas Ruolis, arba Basanavičiaus Ralys, bus buvęs toksai-pat juokdarys, kaip ir Elta (= Lietuvos telegramų agentūra), įrašiusi „tame“ (*tamie*) žiedo rašte Ruolio nėrimą nuo tilto ir maisto (*ėdomės*) ieškojimą Tilžės upėje!

Basanavičius tame-pat „Lietuvių tautos“ sąsiuvinyje yra susilaukęs pritarimo Ralio žiedo aiškinimui iš kun. Adalberto Srbos, kurio laišką randame paskelbtą tenai-pat (p. 450—456). Srba Basanavičiaus skaitymą šiek-tiek pakeičia:

Rolis teneas nerenė(j)a tilte an Esko

ara zeado meantile Zuptamie eraz Elta. Tai šiandienykščia kalba parašius būtų:

Ralys tėnes (= *tienė* „sietuva“ Bg : *at-tienis*) nėrenėja (= -jo) tiltui an Esko, ale žiedo mentilį (=paminklą) Džiuptame įrėžė Elta.

¹ Senovės rašte dviejų vienodų priebalsių (*ss*, *rr*) paprastai nerašo.

² Iš čia kaimų vardai: *Rūolaičiai* (Plungės par. Vė 1 42) ir *Ruoliškis* (Biržų apylinkės vienasėdis).

Ir pagerintasis Srbos žiedo rašto skaitymas negali būti priimtas, nes tiltams parašų niekas nerašo ant žiedų.

Kalbininko akisų Ralio žiedas neturi ne tikrai „didelės reikšmės lietuvių kalbos istorijai“ (p. 265), bet net ir mažiausios. Basanavičiaus žiedo rašto skaitymas kalbininkui pirštu prikišamai rodo, kad trakų kalbos tekstui išaiškinti lietuvių kalba visai netinka.

33.

468 **J. Kučas** *Una gens unusque sermo*. Pirmoji replika pr. Būgai, kritikui paskaitos: „Lietuvių kalba labai sena ir artima giminė senajai hebrajų kalbai“. Litografuotas 16 p. sąsiuvinis.

Šito „sapnininko“ sapnais vargu šandie kas Lietuvoje betiki. Kadangi retas kuris skaitytojas iš paties Kučo lūpų tėra girdėjęs jo įrodymų, kad lietuvių kalba esanti vienos kilmės su senovės žydų kalba, tai čia išrašysiu ben kelis jo „filologijos“ žiedelių:

Pirū u harivū u mālixu xeth haxarec 1 (Genesis), kas esą lietuviškai „perė + kitės ir k-a-rūvy + kitės (= daugykitės) ir pil-i + kite šitą šalį;

Lūpa, vok. *Lippe*, rus. *губа*, lot. *labrum* pasidarė iš hebr. *pē* „lūpa“, būtent: *lūpa* ir *Lippe* iš (*ha*)*lipe*, o *guba* iš *hape*; iš *hape* išsivystė lie. *zūbai*; hebr. *šāfāh* ir *šāfām* — zūbai apžėlę, ūsai. Slavai gi zūbais ėmė vadinti ir arti už lūpų ėsančius dančius 2.

Suom. *järvi*... lie. *jūra*, *marė* ir *ažeras* kilę iš vienos šaknies: hebr. *jēxōr* ir reiškė „daug vandens“, „didelė upė“ 5.

Tų įrašų užteks skaitytojui, kad jis galėtų įvertinti Kučo atsikirtimą dėl mano nepatikėjimo, kad lietuvių kalba būtų giminaitė senovės žydų kalbai. Palaiminti tikintieji!

34.

Eduard Hermann *Silbenbildung im Griechischen und in den andern indogermanischen Sprachen*. Göttingen. Vandenhoeck & Ruprecht 1923. XVI+381.¹

Žodžius skirsto skiemenimis dažnai nevienodai net ir visuarčiausios kalbos. Prof. J. Endzelyno liudijimu (Lett. Gram. 17 § 10), latviai šitaip skirstą skiemenimis žodžius *maz-gāt*, *kus-tēt*, *nak-tis*,

¹ „Tautoje ir žodyje“ tepaminiu tikrai tas knygas, kurias teikiasi man atsiųsti autoriai arba leidėjai.

džęs-tram, pirk-tam, škip-smī. Dusetų apylinkės lietuviai šitokios sudėties žodžius visai kitaip suskirsto skiemenimis, pvz. esie: *ma-zgāf, lu-stūs* (acc. pl.), *na-ktlys* (loc. pl.), *a-pī-na-stīs* (ī, ī – pusilgiai), *pīr-ktām, žu-psūs* (acc. pl.). Prof. J. Gerulis, Hermann'o (p. 310) liudijimu, istariaš *sā-pnas* || *sap-nuoti, nā-kti* „naktį“ || *nak-tis*. Tatai rodytų, kad Mažosios Lietuvos lietuvių (Gerulis iš Vilkyškių par., netoli Tilžės) skiemens sudaroma vokiškai. Mano šnektoje skiemenų daryba neprasikiša pro slavėnų kalbas.

Skiemenų daryba iki šiolei mąža kas tebuvo susirūpinęs; todėl ir prof. E. Hermann'ui šita kalbos mokslo sritis bevėik pirmutiniam tenka praplėsti. Naujienos plėšime kiekvienas pasėlis uždera. Gero dešliaus laukiame ir iš Hermann'o plėšimo. Jo plėšiamasis raštas sukurstys, gal, ir kitus kalbininkus stvėrtis skiemenų darybos tirti. Skiemenų daryba nė nepradėta tirti ne tiktai lietuvių ir latvių, bet ir kitose Europos kalbose. Kolei nėsame ištyrę šandienykščios skiemenų prigimties, tolei negalime rimtai kalbėti apie senovės indoeuropiečių skiemeis prigimtį. Hermann'o knygos turėtų paraginti kitus kalbininkus susidomėti skiemens klausymu, nes nuo žodžio suskirstymo skiemenimis pridera skiemenį sudarančių garsų kitimas.

Pro kai-kuriuos knygų mažmožius neiškenčiu tylomis nepraejęs.

Pr. *ginnis* „Freunde“ 298 neturi nieko bendro su *gimnē*, nes jis nėra atskirtinas nuo *gentiēs*, kuriuo dar Daukša tebevadino atajuonį (ateivių) „prietelį“.

Žvėrū nėra „entpalatalisier“ 298, nes čia aisčiai nėra turėję *j*. Dar ir šandie senoviškai tebelinksnioja Zarasų, Švenčionių, Utenos aps. lietuviai: nom. pl. *žvėres* = gr. θῆρες, gen. pl. *žvėr-ū* = θηρῶν.

469

Kad *laikė* būtų kilęs iš prolytės **loikwija(t)* 300, ir H. Pedersenas nėra dar manęs įtikinęs. *Dalijo, kirmijo, rómijo* rodo, kad ir senovės lyčiai **laikijo* nėra buvę reikalo pavirsti lytim *laikė*.

Gali manimi H. tikėti (Bg¹⁰ 237), kad lyties *giria* 301 lietuviai nepažįsta. Tėra tiktai *girià* (gen. sing. *giris*) ir *girė* (gen. *girės*). Iš tikrųjų nėra net ir *girės*, bet tiktai *gire* (gen. sing. *gires, giris*).

Paniabūdė ir *ramjėi* 301 rodo, kad H. klaidinga turima nuomonė apie rytiečių augštaičių šnektas. Tiktai žemių rytiečiai nebeskiria dvibalsių *un* (resp. *on*) ir *in* nuo *an* ir *en*. Pietų rytiečiai augštaičiai (pvz., Merkinės, Seinų, Lėipalingio apylinkės dzūkai) tebeatskiria *an* nuo *un*, *en* nuo *in* pvz.: *rankà, lāmbas* || *kuñpis, deñkė, peñktas* || *liñkė*. Dusetiškai istaria *ramjėi*, bet *lūmdau* „lāmdau“, nes

tai pridera nuo skiemeňs sudėties: *ra-m̃jei*, bet *lúm-dáu*. Vadinasi, žiemų rytiečiai augštaičiai (Dusetos, Anykščiai, Kūpiškis, Švenčionys, Tverčius...) tiktai *am-* teverčia skiemeniu *um*. Kai *-m* po *a* atsiduria kitame skiemenyje, tuomet *a* nepavirsta balsiu *u*, *e* balsiu *i*: *re-m̃jū*, *rē-m̃ja*, bet *pa-rim̃s* „parems“; *ra-m̃jáušas*, bet *kruñ-tā* „krañto“ (*-ā* pusilgis).

Tėra tiktai *pa-si-kliáuju* (ne *-klau-* 302!). Širvydo *kiauju* „kämpfe“ 302 – nėsamas žodis: ju iomis *kauiafi* PS II 11, ju jawo priešinikays *kautis* 7, Nuogas turi ju iuo krikščionis *kautis* 20.

Prūsų kalbos šnektose *kraūjā* bus nevienodai skiemenimis skirstę 302: 1) Voc. *crauyo*, I *kraugen*, t. y. *krau-jō* (nom. pl. n.), *krau-fēn* (nom. sing. n.), 2) II *kræuwiey* dat. (loc.) sing., t. y. *krāu-vjei*, 3) III *krawia*, t. y. *kra-vjā* nom. pl. n. Žiemų prūsai bus tarę *kra-vjā* (III *krawia*), o pietų – *krau-jō* (Voc. *crauyo*) „kraudjai“ nom. pl. n. Lietuvių ir latvių tauta senovės junginį *avj* ištaria *auj*: skr. *navyaḥ* = lie. *naūjas*, la. *auju* „aunū“ BW 13297, 3, 4, 8. *Plaujōti* (žuvelės ūpiuose *plaujō* J³ 219, 24) vietoje dusetiškiai ištaria *plavjōti* „plaujōti, lakioti“: skrėgždė *pla-vjā-ja* pažėmju. Kadangi Dusetos yra Sėlos žemėje, tai teks žodį *plavjōti* paskelbti sėlišku. Sėlių kalba bevėik niekuo nesiskiria nuo kuščių. Kuršiai, susisiekdami žemės sienomis su žieminiais prūsais, dėl junginio *avj* ištaramo turėjo nesiskirti nuo savo kaimynų.

Taigi, junginio *avj* pavirtimas junginiu *auj* nėra bendras visai aisčių giminei. Junginys *avj* išlieka sveikas žiemų vakariniame aisčių žemės plote (žr. Aisčių giminės žemės VI amžiaus lapą mano „Aisčių praeityje“. Kaunas 1924).

Baladōti ir *dēšera* 303 neturi ir nėra niekuomet turėjusi „anaptiksės“ (žr. Bg¹⁰ 149, 166), vadinasi, šiuodu žodžiu nėra išriedėjusiu iš **baldōjimo* ir *dēšros*. „Anaptiksė“ lietuvių kalboje tėra girdėję tiktai vokiečiai. Nei Baranauskas, nei Jaunius, nei Jablonskis, nei aš niekur Lietuvoje nėsame girdėję ištariant *pažar̃istē*, *nene^edrūžē*, *nak^etis*, *suk^enėlės*, *duk^erėlē*.

p. 304. Kad lietuvių mokėta atskirti τῆν nuo τὸν, rodo Daukanto *tā* „tą“ (*tā* merga acc. sing. fem.) greta su *tōu* (*tou* dakta „tą daktą“ acc. sing. m.). Galinio skiemens ilgųjų dvibalsių nesutrupėjimą teberodo ir gen. pl., acc. pl., dat. sing.: *tū laukū* < *tuñ laukūñ* < **tuōñ laukūōñ*, žem. *gerūsūs* (*gerūñsūs* Kv, *gerūsūs* Slnt) < **geruns-juns* < **geruons-juons*, *vīlkui* < **vilkui*. Taigi, sunku įtikėti, kad *vilkais* = skr. *vṛkāiḥ* 379 būtų kilęs iš prolytės **wļk^wōis*.

Žodžiuose *piesas* „Herde“, *pieva* ir *piemuõ* 304 dvibalsis *ie* negali būti kilęs iš ide. *oi* Bg¹⁰ 217.

Jokio *deiwo* 306 XVI amžiuje lietuviai nėra turėję, nes MT 76b *Deiwa* (Ira paklufnumas zokanui *Deiwa*) tėra paprasta spaudos klaida. Visur kitur MT terašo tiktai *diewas*.

470 *Tenwo* (307) vietoje tėra *tėvas* Bg¹⁰ 156, 293. *Keikti*, *pýkti* (310) vietoje lietuviai tepažįsta tiktai *kéikti*, *pýkti*.

Túos, *tás* (314) vietoje kiti lietuviai ištaria ir *tuõs* (v. š. *tõs* Ds), *tūs* (žem.), *tàs* (žem.) ir *tõs* (v. š. *tās* Ds, balsio ilgis iš *tāšas*, *gerūšas*...).

La. *anduõti* „ataduoti“ 317 tegali būti kilęs iš *atduõti*, nes latviai neturi *ant-*, kuris būtų pavirtęs lytim **uot-*. Zietelos *anduotũ* išriedėjęs yra iš *atduotũ*. Ir Zieteloje irgi nėra priešdėlio (praeverbium) *ant-*.

Motẽ 363 išmestina yra iš kalbininkų raštų. Lietuviams tėra pažįstama tiktai *mótẽ* Bg¹⁰ 214.

S. air. lytis *firu* „vyrus“ rodo prolytę *wirõns*, kuri, H. nuomone (377), būsianti išriedėjusi iš prolytės *wirons*. Daugiskaitos galininko galūne *-ons* sunku įtikėti, nes visa eilė kalbų rodo čia galūnę *-õns*, pvz.: skr. *vṛkān*, žem. *gerūs-ius* < **geruõns-juons* (pr. *dei-wans*), sl. *vŏlky* < **vilkũ* < **vilkũ* < **vilkũns* < **vilkõns* < **vilkõns*. Galūnę *-õns* turėjęs ilgą *õ* rodo, be arijų, slavėnų ir aisčių, dar ir keltai (s. air. *firu*).

Greta su *šaknimi*, *naktimi* lietuviai taria *kulnq* arba *kulnį*, *váltį* „avizos vārpq“ be *k* prieš *n*, *t*, nors čia senovėje bus buvęs *k*: *kulk-šnis* || *kulk-štinas* Bg¹⁰ 196, *vālk-šna* arba *vālk-štis* Bg¹⁰ 161. Junginio *kn*, *kt* išlikimas ir jo pavirtimas *n*, *t* pridera nuo to, kurian skiemeniñ senovėje buvo priskiriamas *k*. Vadinasi, lietuviai bus skiemenimis skirstę šitaip: *šak-nis*, *nak-tis*, bet *kul-knas(-is)*, *val-ktis*. *-kt* po *l* išlaiko sveiką sėliai ir kuššiai: Kuršo ir Sėlos latviai dar ir šandie tebeištaria su *k* žodžius *zālktsis*, *smilkti* (acc. sing.). Sėlos lietuviai ištaria su *k* *žālkti* Bg¹¹ 60. *Kulkšnis*, *vālkštis* dėl *k* išlaikymo senovėje bus buvusios skiemenimis skirstomos šitaip: **kulk-snis*, **valk-snis*. Iš *s* bus atsiradęs *š* tuomet, kai lietuviai ėmė tarti **kul-ksnis*, **val-ksnis*. Pāstarosios lytys turėjo pavirsti *kul-kšnimi*, *vāl-kšnimi*, nes tuomet *s* po *k* virsta švargždiniu *š*, jei *ks* priderėjo vienam skiemeniui. *Alīksnio* išriedėta iš **alīksnio* (Bg¹⁰ 251; pr. *alsk-ande*) jau nustojus *s* virsti priebalsiu *š* po *k*. Jei *alīksnis* (< **alīksnis*) būtų atsiradęs dar

tuomet, kai tebebuvo **kulk̃snis*, **ṽalkstis*, tai šandie lietuviai ištarytų *alksnį* su *š* po *k*.

Žodžio pradžioje junginį *skr-* pažįsta ir lietuviai, ir latviai: *skraidyti*, la. *skrāidīt*; *skrubūs* „oszczędny“ D², la. *skrubināt* „nagen“ BW 34899. Abidvi tauti žodžio pradžioje nemėgsta *skl-* ir *skn-*, kurių vietoje ištaria *sl-*, *sn-*: *slidūs*, la. *slids*; *snāpas*, la. *snāpis* „knābis“. Kuršiai su sėliais prasikiša pro lietuvius ir latvius, kad žodžio pradžioje senovės junginį *skl-*, *skn-* išlaiko sveiką: *sklids* „slidus“, *sklanda* || lie. *pa-slándys* pl. Jnš „pasiautė, pavažų dailiai nūšliauktas kelio sklypas“, *sknabats* „Splitter; kleiner Knabe“ (? || lie. *snābas* „snuda, knapas, kas viską pameta, išgaišina“ SI).

Visi lietuvių ir latvių kalbos žodžiai, kurių pradžioje randame *skl-*, kilimo yra s v e t i m i, vadinasi, arba kuršiški, arba sėliški. Plg. dar žodžius *pa-sklėdnas*, *nuo-sklėdnas* „nuolaidus spuścisty, pochyły“ (Veliuonà) || *slėdniai* nuo kalno nuvažiuoti (Mosėdis), *slėni* vietà Ds.

Žodžio viduryje *-skl-*, *-skn-* vietoje lietuviai ištaria *-ksl-*, *-ksn-*, pvz.: *mekslė* „kilpelė, ašelė“ Šmn < **mezg-klė* > **mesk-klė* > **mesklė*; *pa-vėikslas* < **veizd-klas* > **veist-klas* > **veisklas*; *alk̃snis*, *alk̃snis* Bg¹⁰ 251.

35.

E. Hermann Berthold Delbrück. Ein Gelehrtenleben aus Deutschlands grosser Zeit. Mit zwei Bildnissen. Frommannsche Buchhandlung (Walter Biedermann) Jena 1923. 158. 8°.

471 Prof. E. Hermann'o raštas parodo mums, kiek gero yra padaręs Delbriukas (1842. VII. 26 — 1922.I.3) indoeuropiečių giminės kalbų mokslui. Kad ne Delbriukas, tai mes dar ir šandie būtumbime neturėję lyginamosios ide. kalbų sintaksės. Jis, mat, pirmutinis pradrįso kalbėti apie lyginamąją sintaksę tuomet, kai kitiems ir vienš-kurios kalbos sintaksė nelabai terūpėjo. Delbriukas Hermannu trumpai ir gražiai parašytose gyvatos knygosė pasirodo tikrai buvęs nepaprastas ir žmogus, ir kalbininkas. Gyvatos knygos, tikiuosi, bus ir kitiems, kaip ir man, pamokomos.

36.

Filologu biedribas raksti. III sėjums. Rīgā, 1923. 115 p.

Latviai tikrai gali pasigirti savo kalbininkų draugija, kuri kas-metai išleidžia po sąsiuvinį įdomių straipsnių iš latvių filo-

logijos. Šis sąsiuvinis duoda daug naujos medžiagos žodynui ir tarmėmokslui.

Prof. J. Endzelynas randa nemaža kuršių kalbos pėdsakų ir vakarinėje Vidžemėje. Kuršo vietovardžių galūnė *-(i)nieki* geografiškai susisiečia su Žemaičių *-inykais* (seniau D, V) arba *-inin-kais* (dabar): *Lazdiniškai* — Darbėnų vls. soda, *Mėdininkai* — Skuodo vls. soda, *Margininkai* — Židikų par. soda Vš I 53. Žemaičių *-ininkai* galėtų būti kuršių kalbos palikimas.

Sausnėjos latvių *aviēkstene* „avietė“ 55 be nebus tik kilusi epentezės keliu iš *aviēkstenes* BW 11421,1 || la. r. *aviša* „aviētė“ Ciskāds < **avietjā* : *avie-* > *aiwie-* > *aivie-*.

37.

Prof. J. Plāķa Daži attīstības puosmī latviešu un leišu akcenta vēsturē. Rīgā, 1923. Latvijas Augstskolas Rakstu atsevišķs novilkums. IV. 1922. X + 112.

Prof. Plāķio tyrime kalbininkui tėra priimtina viena tiktai duomeninė (faktinė) dalis (su išimtimis). Lietuvių kalbės kirčio ir priegaidės santykius su latvių priegaide Plāķis bando išaiškinti visai kitaip, kaip šandie kad yra priimta aiškinti po prof. J. Endzelyno straipsniui „Ueber den lettischen Silbenakzent“ (Dorpat, 9. II. 1899, BB XXV 259—273), kurio išvadas vėl atkartoja su papildymais 1921 m. straipsnyje „Des intonations lettonnes“ (Revue des études slaves. Paris 1922, II 56—68). Kirčio ir priegaidės santykius, kurie buvo bepradėdą aiškėti Endzelyno rankose, Plāķis savo rašte taip suraizgo ir supainioja, kad sunku besurasti siūlo galą.

Endzelynas yra nustatęs, kad lietuvių rašomosios kalbės tvirtagalei (steigend) priegaidei latvių kalboje, tebeskiriančioje trejopą priegaidę (pvz., Valmieroje, Smiltinėje, Raunoje...), atliepia krintančioji (fallend), o lietuvių tvirtapradei (fallend > gestossen) — latvių kalboje atliepia dvejopa priegaidė: tęsiamoji (gedehnt) arba lūžtančioji (gestossen). Tęsiamąją priegaidę gauna latvių kalboje tie tvirtapradės priegaidės žodžiai, kurių kirtis lietuvių kalboje nešokinėja iš vietos į vietą, pvz.: la. *duōna* „duona“, *cilpa* „kilpa“, *dzērve* „gėrvė“, *pelce* „pėlkė“, *dūmi* „dūmai“, *mīlti* „miltai“, *ziņnis* „žl̃nis“, *kuņmis* „kūrmis“, *tāss* „tóšis“, *kārtis* „kártis“. Lūžtančiąją priegaidę gauna tie tvirtapradės priegaidės žodžiai, kurių kirtis lietuvių kalboje yra nepastovus, pvz.:

galva „galvą, gálvą“, *žarna* „žarną, žárną“, *dziédāt* „giedu, giedoti“, *veŕgs* „vérgas, vergai“, *daŕbs* „dárbas, darbai“, *širdis* „širdį“...

Plāķis priegaidēs ir kirčio santykius tariasi suprasiaš iš tų latvių kalbos šnektų, kurios krintančiosios priegaidēs nebeatskiria nuo laužtinės. Jo tyrime priegaidēs atžvilgiu ir *sēja* „sėjà, sēją“, *sluoka*, *ruoka*, *ziema* ir *daŕva*, *guoba*, *škiēdra*, *vīze* laikomi yra viena-
 472
 naverčiais žodžiais vien dėl to, kad šnektose pirmieji žodžiai pavirsta irgi laužtapriegaidžiais žodžiais: *sēja*, *sluoka*, *ruoka*, *ziēma*.

Dalis lietuvių kalbės duomenų atrodo esanti abejotina. Mažiečiai ir gruzdiečiai tiek *kiŕst*, *piŕštą*, *tuŕgu*, tiek *žirni*, *kūrt* ištaria su vienoda priegaide, t. y. krintančia: *tūrgus* || *kūrt* 41 (73). Mano žiniomis, šitų abiejų apylinkių žmonės aiškiai dar tebeskiria *širdį* nuo *piŕšto*. — Palangos apylinkės žemaičiai tvirtagalės priegaidės laužtine neverčia. Žodžius *pērsts* 41, *vēlks* 42, *mērga*, *puōns*, *svēks*, *dārzs*, *vārtā*, *spārns*... 94 Plāķis bus negerai nugirdęs. — Ir kitų žemaičių *piēda*, *gýva* 53 yra įtartinos dėl laužtinės priegaidės. — Rytiečių augštaičių vardininko *alga*, *galva* 52, *alg*, *galv* 53 priegaidė nėra vienoda su galininko *algu* (Ds, Kp -u pusilgis), *algō* priegaide. Pirmoji priegaidė yra lygiai kylanti, o antroji — vingiuotai (tarsi pašuokomis) kylanti. Žemaičių tarmėje vardininko (*ālga*) priegaidė aiškiai irgi yra atskirta nuo galininko (*ālga*) priegaidės. — *Tarailiai* yra ne Tauragės VIII (186), bet Tauragnų (Utenos aps., seniau Zarasų aps.) parapijoje. Tauragnėnai, kaip ir salakėnai ir dusetiškiai, vietininką *tamē* ištaria ne *tám* 68 (72), bet *tam*: čia -m yra trumpas ir turi kirtį ant savęs. — Mosėdiškiai žodį *tūs* 68 (loc. pl. msc.) iš tikrųjų ištaria *tūs* (*ũ* su krintančia priegaide). — Rytų Lietuvoje ištariant *aš aūg* 74 (78) dar nebuvo girdėti. — Prieš Plākį ir po jam niekas kitas nėra girdėjęs Lietuvoje ištariant *gýnu* || *gýju*, *gýjau* (*gýju*, *gýjau*, *gýsiu*, *gýt*); *dūriaū*, *dōrtē*; *dūŕō*, *duŕt*; *duriū*, *dūriau*, *duŕsiu*, *duŕt* 76 (80). Šitie ir kiti tokios rūšies duomens rodo, kad nevisur galima pasikliauti Plāķio ausimi lietuvių kalbos pavyzdžiuose. — Veivirženiškiai neištaria *diēvōu*, *gaidžōu*, *sūnōu*, nei palangiškiai — *puōnās* „pōnais“, *gaidēs* 83 (87).

La. *piēsta* 51 dėl priegaidės lygintina yra su *vārna* || lie. *vārna* greta su *varnū*. Vadinas, seniau turėjo būti **piesta* (= la. *piēsta*) : *piēstas*. Mūsų *piestà* (= la. *pieksta* P. Šmits) būtų naujadaras. — La. *uōla* 51 priegaide sutinka su saliečių (Sl) *uola* „galastuvo akmenim“. Valančiausko (V⁹ 119, 120) vn. kilm. *uolas* rodo irgi *uolą* : vn. vard. *uola*.

La. *buõze* 54 (58) kirčiu sutinka su vak. augštaičių ir žemaičių lytim *búožė*, skirdamos nuo žiemų rytinių augštaičių *buožės* (Ds, Kp). Lietuviams labai lengva yra senovės oksitonai paversti paroksitonais (arba priešingai), nes oksitonai šandie turi vienodų linksnių su paroksitonais. Latvių *dzišla, lāva, malka, āda, uõga, vīksna* rodo, kad senovėje ir lietuviai žodžiams *gýsla, lóva, málka, óda, úoga, vīnkšna* bus dėję kirtį galūnėje. Lietuviai dar šandie turi tokių žodžių, kurie vienur Lietuvoje yra oksitonai, kitur — paroksitonai, pvz.: *žárna* K || *žarnà* Ds, ž., Nm, Sch, *smilga* || *smilgà* Tvr.

La. *plūksna* 95 (98), jei ji reiškia „skepsnė“ (la. *plūkas*), gali būti kilusi iš senėlesnės lyties *plūksna*³, su ta-pačia priegaide, kaip ir veiksmazodis *plūcu, plūkt* „пвать, щипать“ (P. Šmits).

Žodžiuose *dařva, guõba, kvėpas* (|| *kvėpi* P. Šmits), *naūda, salna, sařma, šķēdra, vīze* 95 (98) turi dvipriegaidžiai latviai laužtinę priegaidę, kuri kilme skiriasi nuo antrosios laužtinės: pastarajai priegaidei tripriegaidžių latvių šnektose atliepia krintanti priegaidė. Vadinasi, Plūkio *ālga*², *uõsa, diena, tūmsa, vīeta* yra išriedėjusios iš senėlesnių lyčių *ālga*³, *uõsa, diena, tūmsa, vīeta*.

Greta su la. *blaūzna* esą sakoma ir *blāugzna* ME. Abudu tuodu žodžiu, žinoma, neturi nieko bendro su *blauzdomis* 51 (55), 96 (100); plg. Bg¹⁰ 302.

**Kāpos* 96 (100) yra *kōpos*, kuris žodis kilimo yra kuršiškas. Žem. *baņgos* del priegaidės ir žodžio geografijos irgi bus kuršiškas žodis. Nuomōs vietoje lietuviai tesako *nūoma* Bg¹⁰ 166.

Žodžių *dzēlme, griēz(n)e, kuõde, plēve, vařde, zāle* priegaidė nėra tos-pačios kilmės su žodžiais *aukla, dūobe, iela...*, nes pastaruosius žodžius tripriegaidžiai latviai ištaria *aukle, dūobe...*

473 Plūkio žodžiui *kuõkles* „kañklės“ 96 (100) P. Šmito šnektose atliepia *kūokles*, kurios visu-kuo sutinka su lietuvių *kañklėmis*.

Žodžių *bērsn², māiss, tāuki* 97 (101) laužtinė priegaidė yra išriedėjusi iš krintančiosios: *bērsn³, māiss, tāuki*. — *Slišķo* 98 lietuviai nepažįsta, nes jie ištaria *sliekas, sliekaĩ*. — La. *sluõgs* 98 yra lie. *sluõgas, sluogaĩ*. — La. *vēls* 98 turi *ē* ne lygią lietuvių *ẽ*, bet *ē*. Vadinasi, *vēlo* priegaidės kilmė nėra tokia-pat su § 85,2 kitų žodžių (pvz., *ārđi², āuts² < ārđi³, āuts³*) priegaide. — Žem. *kiõcis* 98 yra latviškas arba vokiškas (*Kõtze*) žodis, priegaidės santykiams nustatyti visai netinkas. — *Kārdas* 98, būdamas lenkiškas žodis (*kor.1*), neturi nieko bendro su la. *skārdu*, kurį žemaičiai ištaria *skārc < skārdas*.

Latviai ištaria ne tiktai *uōtrs* 98, bet ir *uōtrs*. Partaroji lytis nesiskiria nuo lie. *aūtro*, pr. *āntran*. — La. *laīva* 98 = lie. **laīva* : *laīvas* = *vārna* : *vařnas*. — *Posmas*, *pūkas* ir *ūkas* 98 yra svetimos kilmės žodžiai: *насмо*, *nyx*, vřž. *hūk*.

La. *kraūkklis*, *lācis*, *suōlis* 99 turi laužtinę priegaidę ir tripriegaidėse šnektose. *Lokỹs* ir *šuoļỹs* visai sutinka su latvių kalba, nes lietuviai ištaria *lōkį* ir *šuoļį* (vard. dažniau *šuoļis*). *Lōkiui* tvirtapradę priegaidę rodo ir *Lokystā* — Jūros deš. intakas: *Lōkystā* Jn. *Kriauklio* D priegaidė nėra žinoma! — La. *daļ'ģis*, *ģimis*, *slīņ'kis* 99, kaip rodo *ģ*, *k*, yra lietuviški žodžiai. La. *pūķis* — vokiškas žodis. — Žem. *aulỹs* (*aūļį*) del žodžio geografijos (ir priegaidės) gali būti kilimo kuršiškas žodis. — *Kuīļỹs*, la. *kuīlis* esąs slaviškas žodis: *kūila* < *кыла* „кила“. *Kuođēlis*, la. *kūodel'a³* (> *kuōdel'a²* 99) „кудель“ irgi slaviškas žodis. — *Uolektis* (-iēs, *uolektį* Bg¹⁰ 156) kirčiu ir priegaide nesiskiria nuo la. žodžio *uōlektis*. — *Vārgulio* 99 Lietuvoje nebuvo dar girdėti.

La. *smīl(k)ts²* 99 senovėje priegaide skyrėsi nuo *siřds*: *smīlts³* || *siřds³*. — Žem. *krūtis* 100 galininke turi *ū*: *krūtiį*, dg. vard. *krūtys*. — La. *vīlnis³*, *vāts³* 100 senovės priegaide skiriasi nuo *pīrts²*, *ūogle²* = *pīrts³*, *ūogle³*. — La. *duņcis* || *dūcis* „dolchartiges Messer“ 100 neturi nieko bendro su *dantimis*. — Ištaria *lietu* (ne *liētų* 100) visur. Rytų Lietuvoje sakome ir *gārdų* || la. *gařds³*, *sāldų* || la. *sařds³*. — Lietuvoje girdėti sakant ir *gāusus* Sl, *skāidrus* Slnt = la. *gaūss*, *skāīdrs*.

La. *biřstu* 101 = žem. *birstu*. — **Miegu* 102 lietuviai nesako, nes jie tik *temiēga*. — Latviai greta su *klaūsit*, *laīzit*, *maīsīt*, *raīsīt* 103 sako ir *klāusīt*, *lāizīt*, *māisīt*, *rāisīt*. Pastarosios lytys sutinka su lietuvių kalbos liudijimu. — La. *šūpāt* 103, kaip ir *grābāties* 75, *saūkāt*, *šlūkāt* 76, lygintinas yra ne su *sūpuoti*, bet su rytiečių *sūpoti* Dbk, Kp, Pšl, Skp; plg. *klūpoti*, *kniūpoti*, *kiūtoti*, *plūkoti*, *līndoti*, *brūdoti*, bet *siūbuoti*, *žvylūoti*, *mylūoti*, *siūruoti*. — *Valkiōti* 103 vietoje tesakome *vālkoti*. La. *valkā* yra atskirtinas nuo lietuvių žodžio del *k*, nes būtų **valcāt*; plg. *luōžāt* U = lie. *lāndžiōti*.

Bēlzt² 103 senovės priegaide nėra statytinas vienon eilėn su *pīfst*, *spraūst*, nes *bēlzt* kilęs yra iš *bēlzt*.

Grābt, *kniēbt* 104 del senovės priegaidės tenka atskirti nuo žodžių *krākt²* (= *krākt³*), *skriēt²* (= *skriēt³*) draugės. — Del *daūzit*, *glaiūdit* (|| *glāust* P. Šmits) reikia pasakyti tas-pat, ką ir apie *klaūsit* || *klāu-*

sīt, rāšīt || rāisīt. Vadinasi, čia turime „metatoniją“. — *Griėzi* 106 (|| *griėzi* P. Šmits) turi priegaidę iš „metatonėto“ *gruōzīt*.

La. *bėrzs, dūmi, kaūls, kluōns, krūms, piēns, sāns, tīlts, vėjš, vīrs, balts, bėrs, īlgs, caūrs, liēss, mīlš, pilns* 57 (61) esą senovėje turėję kirtį žodžio galūnėje. Vadinasi, *bėrzs* esąs kilęs iš senėlesnės prolytės *berža's* (su kirčiu ant *a*). Tai rodą sanskrito ir graikų kalbės atitikmens: *tīrthāḥ, dhūmāḥ, vāyūḥ, vīrāḥ*, θυμός, καυλός. 474 Jei *bėrzs, dūmi* „dūmai“... iš tikrųjų yra senovės oksitonai, tai kodel tie patys oksitonai kituose žodžiuose tęsiamosios priegaidės vietoje gauna laužtinę? La. *ūdrs* (|| r. a. *ūdras, ūdrai* Ds), *vef̃gs* „vėrgas, vergai“, *saḡs* „sārgas, sargai“, *daḡbs* „dārbas, darbai“, *kaūss* „kāušas, kaušai Krtv“, *uōzuols* „āžuolas, āzuolai“, *nuōgs, dziūvs* yra buvę oksitonai, bet dėl to oksitonumo nėra gavę tęsiamosios priegaidės. Lietuvių *bėržai* (r. a., Ds, Lnk, Tvr), *dūmai, kaulai, klūonai, krūmai*, (žuvies) *piėnai, šėnai, tīltai, vėjai, vėrai* pirštu prikišamai rodo, kad ir latvių *bėrzs, dūmi*... yra senovės paroksitonai. Sanskrito *dhūmāḥ, vīrāḥ* ir καυλός tiek terodo mūsų *dūmų, vėrų* ir *kaulų* oksitonumui, kiek ir sanskrito *ājraḥ* „Ebene, Flur“ graikų žodžio ἀγρός „Acker, lot. ager“ paroksitonumui. Skr. *padām* „Spur, Ort“ visai nerodo, kad graikų πέδον „Boden, Feld“ būtų buvęs kitą kartą *πεδόν. Aisčių *dūmas* drauge su slavėnų *dūmo-* (kamienas: sirb. *dīm, dīma*) skiriasi kirčiu nuo sanskrito žodžio *dhūmaḥ*. Kirčio skištą rodo, be *dūmų* || skr. *dhūmāḥ*, skr. *ājraḥ* || gr. ἀγρός, gr. πέδον (lie. *pādaī*) || skr. *padām*, dar ir kiti žodžiai, pvz.: ὄγκος || skr. *anḡāḥ* „Haken“, gen. sing. *aūšros* || skr. *usrā* „aušra“, got. *swaihrō* „Schwiegermutter“ < *swe-krā* || ἐκυρά, ὕδρος || skr. *udrāḥ* (r. a. *ūdras, ūdrai*), rus. *ce'pha* || sirb. *srna*, rus. *ce'pda* || sirb. *vība*, sirb. *zrno* || rus. *зeрнó*, sl. *četrve(o)ro* || skr. *catvarām*, sl. *dvo'je* || skr. *dvayām*, δέκατος, got. *taihunda* || lie. *dešiūntas*, skr. *vṛkah* || lie. *vilkai*, αῖος || s. angl. *séar* „sausas“ < *sauso's, skr. *bhārantī* „ferens“, lie. *liēkanti* || *nešanti*, skr. *vidiūṣī* || lie. *vėdusi*, skr. *grōṣi-* || lie. *šlaunīs, -iēs*, πότερος, got. *hwaphar* || skr. *katarāḥ* „katrās“, skr. *pātram* „Behälter“ || got. *fōdr* „Scheide“ (sva. *fuotar*), δάκρυ, sva. *zahar* || got. *tagr* „ašara“...

Taigi, *dūmai* (la. *dūmi*, sirb. *dīm* || skr. *dhūmāḥ*), la. *pīl̃ns* „pilnas“ (sirb. *pīn* || skr. *pūrṇāḥ*), sirb. *grīva* (|| skr. *grīvā*), sirb. *pjān* (|| skr. *pyānāḥ*), la. *īlgs* „ilgas“ (|| skr. *dirghāḥ*), *vėrai* (la. *vīrs* || skr. *vīrāḥ*), *kaulai* (la. *kaūls* || καυλός), *miltai* (la. *mīlti*) nėra niekuomet buvę oksitonais nei lietuvių, nei latvių, nei slavėnų kalbose, nes jų visuomet būta paroksitonais. Tokios nuo-

monės laikosi ne tiktai Endzelynas, bet ir Veikas (van Wijk Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme. 1923 p. 55 – 60).

Kad latvių laužtinei priegaidei kartais atliepia lietuvių kalboje ne kilnojamasis tvirtaprādės priegaidės kirtis, bet pastovusis, tai tuo nėra ko labai nustebti, nes vienur čia turime reikalo su oksitonu, kitur – su paroksitonu. Žiemų rytiečių augštaičių (An, Dbk, Ds) *klētis* (-iēs, *klēti*) yra oksitonas, o latvių *klēts* su kitų lietuvių *klētimi* – paroksitonas. *Klēties* || *klētiēs* rūšies žodžių paieškoję rasime Lietuvoje daugiau; pvz. tesie: *būožē* = la. *buōze* || *buožē* Ds, *ēglē* || *eglē* Jnš, Pnv, *dāiktai* žem. || *daiktai*... Ir latvių šnektose randame greta su oksitonais ir paroksitonų, pvz.: *luōms* || *luōms* Krumberg, *cilpa* || *cilpa* Krumberg, *guōba* P. Šmits, BGr I 76 || *guōba* BGr I 76, *lastīgala* || *lastigala*, *iēt*, *dzeīt* || *iēt*, *dzērt* Iz VI, 4 146, *drēgns* Plākis 49 (53) || *drēgns* „drēgnas || drēgnas Kv (Jn)“⁴⁷⁵. Latvių oksitonus *āda*, *lāva*, *mālka*, *siēna*, *uōga*, *viksna*, *briēdis*, *uōsis* lietuviai ištaria paroksitoniškai: *ōda*, *lōva* (rus. irgi paroksitonas лавá), *mālka*, *siēna*, *uōga* (rus. irgi paroks. я́года), *viņkšna*, *briedis*, *uosis*. Latvių oksitonai *caūne*, *daŗva*, *dēle* Krumberg, *nātre*, *niēdre*, *piētis*, *plēve*, *spridis*, *vāts*, *vīte* Krumberg, *zaŗna*, *zebiēksta* ir lietuvių šnektose eina oksitonais: *kiaunē* Sn, *darvā* (*dārovā* Kp), *dēlē*, *notrē* Ds, Tvr, *mendrē* Bg¹ 111, *jendrē* Sn < **nendrē*, *pentis* Kv (Jn), *plēvē*, *sprindỹs* Ds, *votis*, *vytis* (*vytē* Krtv), *žarnā* r. a., *žebenkštis*.

Daiktavardžiai su priesaga -tā, -to (ide.) lietuviams paprastai eina paroksitonais: *grāž-tai*, gen. sing. *nāštos* (*kāktos* Ds), *brāštos*, *kā'tai*, *vaŗtai*, *saŗtai*, *vāistai*... Plg. gr. φόρ-τος „našta“, κοῖτος, κοῖτη „guolis“, πλοῦτος „turtas“, sirb. *pīto* „pántis“, *šlto* „sietas“, *šlto* „javas“ (pr. *geitan* „duona“), got. *us-farþō* „Ausfahrt“⁴⁷⁵. Del šitos priežasties lietuviams eina paroksitonais ir šie žodžiai: *júosta*, *plúostas* (pl. *plúostai*), *stetas*, *štekšta*, *sviestas*, *šluota*. Latvių *juōsta* (|| *juōst* Krumberg „júosti“), *pluōsts* (|| *plaušt* Krumberg, *plúst*), *siēts*, *sviēsts* (|| *sviēst* „tēpti = sviesti Jnš“), *sluōta* (|| **sluōt* „šluoti“) turi laužtinę priegaideį tęsiamosios vietoje apibendrinę iš veiksmazodžio.

Priesagą -kla- (= ide. -tlo-) turį daiktavardžiai lietuvių kalboje yra paroksitonai: *giñ-klai*, *tiñklai*, *kaŗklai* Bg¹⁰ 130¹, *žėnklai*, *pa-vėikslai*, *irklai*... Plg. s. ang. *stōdl* „stiebas“ (lot. *obstāculum*) < **sthā-tlo-m*, germ. *knōþla-* „ženklas“ (> sva. *be-cnuodelen* „ein Erkennungszeichen geben“), got. *nēþla* „Nadel“. Mūsų *ārklā*

latviai vadintų **ārklu*, jei būtu jo neperdirbę iš veiksmazodžio: *aft* > *ařkls*. — La. *aũkle* = lie. *auklė* „няня“ < **aug-klė*, kuri yra veiksmazodžio *aũgt* (la.) vedinys, rodo, kad latviai (*d*)*ziřkles* turėtų ištaryti su *ř* (**ziřkles*). Ir čia bus **ziřkles* perdirbęs *ziřklėmis* veiksmazodis **ziřgt* (iš čia *ziřgs* = lie. *žirgas*), kuris šandie yra užmirštas. — La. *dzislā* Krumberg „gýsla“ del rus. lyties жу'ла „gýsla“ ir жу'уа „gija“ irgi be nebus tik naujadaras: priegaidė būtų įvesta iš veiksmazodžio *dzīt* „gýti“. Priesagą *-sla-* lietuviai vartoja paroksitonams daryti: *keřslai* „ferrea instrumenta“ žem., *spqslai* žem. „spqstai“, *mokslai* Dk, *žqslai* Ds. Yra ir oksitonų: *krėslāi* (*krėslas*). Plg. slavėnų čislo (уч'ло), čer'slo (чер'есло), veslo (в'есло) ir ma'slo (ма'сло).

Tos-pačios kalbės šnektose žodis gali būti dvejopos priegaidės. Tai rodo šie žodžiai: a. *drėgnas* (la. *drėgns*, *drėgns*) || ž. *drėgnas* Kv (Jn); la. *kūrlis* || *kuřlis*; *lāipns* || *lāipns*; *lėvars* || *lėvars* Krumberg; *pīrmais* || la. r. *pīrmais* (lie. *pīrmas*); *tāure* (lie. *taurė*, *taūrė*) || *taūre* Krumberg; *uōtrs* (lie. *añtras*) || *uōtrs*; *zīle* || *zīle* „gilė“; *zviņi* || *zviņi* „žvynai“. *Kūrlis* || *kuřlis* ir kitos dvejopos priegaidės grūtės mums rodo, kad latvių žodžiai *lēts*, *sīřms*, *mūsu*, *jūsu* (Valmiera, Smiltene), *tāuki*, *jēgt*, *juōks*, *lāķs*, *laūķs*, *baluōdis*, *buřbulis*, *kāre*, *kāudze*, *iss* Krumberg, *uōla*, *daūdz*, *žūrka*, *iēva*, *kaļva* (Plāķis), *laņka* (kurš.) turi ne tą priegaidę, kurią kalbiniškai randa spausdintajame lietuvių kalbos žodyne: *lētas*, *šīřmas* (|| *šīřmas* Ds), *mūsu*, *jūsu* (= la. *mūsu*, *jūsu* Endzelin Lett. Gr. 378 § 350), *tāukus* (acc. pl. || *taūkinas* adj.), *pa-*, *nu-jēgti*, *juōkas*, *lāķas*, *laūķas* (|| žem. *lāukas* adj.), *balaņdis*, *buřbulas*, *kōrio* (gen. sing.; *korjys*), *kāugē* arba *kiāugē*, *īsas* Tvr (|| pr. *īsan*, t. y. **īsqf*), *uōlq* (|| *uōla* Sl), *daūg* (la. *dāudzināt*, bet lie. *dāuginti*), *žiūrķē*, *iēva*, *kaļva*, *laņka*.

Vienos kalbos žodžiai gali nesutikti priegaide su kitos kalbos žodžių priegaide dar ir tuomet, kai viena kalba iš kitos yra pasiskolijusi lyginamąjį žodį. Latvių *gel'zis* „плохой ножик“, *gēimis*, *dal'gis* yra lietuviškos kilmės žodžiai del *g*, nes savus žodžius jie ištarytų su *dg*: **dgēl'zis*, **dzēimis*, **daldgis*. Kitų svetimės kilmės žodžių, kuriuose nėra nėvieno aiškaus skolinijimo pažymio, šandie dar negalime lengvai atskirti nuo savųjų. Kai-kurie žemaičių žodžiai, kurių mums gerai pažįstama geografiija, del priegaidės galėtų būti paskelbti kuršiškais, pvz.: *Veñtq* (la. < kurš. *Veñta*), *baņgq*, *kōpos*, *balaņdis* (?).

Jei lietuvių žodžiai *žolę, plėvę, šalną* ir *šarną* turi iš senovės „cirkumflectinę“ priegaidę (metatonijos keliu čia atsiradusią), tai latviai „akūta“ žodžiams *zāle, plēve, sālna* ir *sārma (sefma)* bus apibendrinę iš veiksmazodžių *zēlt* „žēlti“, **plāūt* „plāuti“, *sal̥t* „šālti“, **seft* „šerkšnam tapti“ (|| *sīrms* = r. a. *širmas* Ds, *šármas*, la. *sārms* „шѣрок, бѣк, т. y. širmōs, šerkšnōs spalvōs žlugas“, la. *seřmulis* „Hermelin“).

476 Lubonos latvių *jūs* BB XXV 273 bus kilęs iš lyties *jūs* (= pr. *ioūs* „jūs“) proklizėje: pralatiškai **jūs duostē*, kur žodis *jūs* neturėjo savo kirčio. Proklitikomis bus buvę ir la. *kā, kai* „wie“, *tā, tai* „so“, *tiē* „dort“, *šīē* „hier“ ir skaitvardis *trīs* „trīs“ (iš ortotono **trīs*). Latvių šnektose *kūr* „wo, wohin“ vietoje esą sakoma ir *kuŗ* (Krumberg). Ir pastaroji lytis bus atsiradusi proklizėje iš **kuŗ* = lie. **kūr*: *kūr-nekur* Ba³ 34 (Anykščiai, Dusetos).

ā- linksniavimo žodžiai lietuviams vieni eina oksitonais, o ki-ti — paroksitonais: *galvā, -ōs (gālva)* || *šārka*. Tą pat rodo ir latvių kalba: *galva*, bet *vilna* „vilna“. Toje aisčių kalboje, kurios žodžių randame somų giminės kalbose, Jauniaus nuomone (Bg¹ 27 — 31), oksitonų vienaskaitos vardininko (nom. sing.) galūnė buvusi ištara -ā. Paroksitonų galūnė ištarydavę -ā¹. Galūnės -ā vietoje suomiai šiandie turi -or *lapio* (veps. *lapid*) < **lapiđo* „lopetà“ < aist. šn. **lāpetā*, *nukero* „nugarà K“, *putro (puuro)* „putrà“, *salō* „salà“, *rako* „spragà“, *heimo* „šeimà“, *vako* „vagà“, *hako* „šakà“, *salko* „žalgà“. Suomių kalbos liudijimu, anoje aisčių kalboje (tarmėje) paroksitonais buvę šie žodžiai: *ansa* „ašà“, *tapa* „dabà“, *taula* (kar. *tagla*) „la. dagla“, *terva* „dervà“, *kelta* „geltà“, *laita* „la. lieta“, *malka* „málka“ (greta su suom. *malko*), *napa* „la. naba“, *vuota* „óda“, *seinā* „siena“, *halla* „šalnà“, *harakka* „šárka“, *härmä* „šarmà“, *hihna* „šikšnà (kilm. *šikšnos*)“, *luuta* „šluota“, *suka* „šūkos, šūku“, *vapsa-lainen* „vapsà, kilm. *vāpsos*“, *villa* „vilna“. Kad Jauniaus spėjimas būtų tikras, tai tektų manyti, kad aisčių Aleksandro Makedoniečio laikais vienaskaitos vardininko *šikšnā, šukā, vapsā* vietoje dar netaryta *šikšnā, šukā, vapsā*. Jauniaus spėjimo tikrumoje gautumbime paskelbti lietuvių *málka, óda, sienā* senų senovės paroksitonais. Ta dalis aisčių, iš kurių išriedėjo latviai, iš senovės ištarydavo oksitoniškai, t. y. šitaip: *málkā, áddā, seinā* (= la. *málka, áda, siēna*). Pastarąsias lytis lietuviai šiandie ištarytų **malkā (-ōs, málka)*, **odā, *sienā*.

¹ Paroksitonų galūnė -a bus buvusi visai sutrumpėjusi.

Priegaidēs ir kirčio santykiai prof. J. Plākiui, kaip ir man seniau (1908 m. Aistiškuose studijuose I 32), nėra pasisekę išaiškinti. Tie keliai, kuriais eina Plākis, arba ir anie, kuriais esu ėjęs aš drauge su Jauniumi, neveda tiesóp. Jei kas šiandie Būgos „Aistiškais studijais“ naudojasi, tai ne dėl išvadų, kurios visos studijuose yra klaidingos, bet dėl tos gausiės ir naujos medžiagos, nuvedusios Būgą ir jo mokytoją Jaunių kalbos mokslo šunkeliais. Plakio „Daži attistības puosmi latviešu un leišu akcenta vēsturē“, kurių išvados yra klaidingos, vargu susilauks geresnio likimo už manąsias „Aistiškas studijas“. Kirčio ir priegaidēs tyrėjai Plakio „puosmų“ medžiagoje, kuri išvedė autorių iš kelio, ras nemąžą naujų duomenų. Nėsama to pikto, iš kurio neišeitų kas gero.

38.

Г. А. Ильинский Славянские этимологии: I. Отд. оттиск из Известий Отд. рус. яз. и слов. Российской Академии Наук, т. XXIV (1919), кн. 1, стр. 113—149; II. Из Сборника в честь В. И. Срезневского 27—34; III. Отд. оттиск из 2-го т. „Учен. запис. Высшей Школы г. Одессы“ (Отдел Гуман.-Обществ. Наук), посвященного проф. Б. М. Ляпунову, 3—9; IV. Проблема праславянской прародины в научном освещении А. А. Шахматова 419—436 (кур?); V. Река Двина 246—249 (Саратов 7 сент. 1919 г. кур buvo įdėta?).

Iljinskis bando susekti kilmę šiems žodžiams: s. rus. *тировати* „пробывать“, *болван*, *телега*, *сковорода*, *багор*, *коровай*, *коврига*, *жебень*, *колбаса*, *ветчина*, *клоп* „blakė“, *пугать*, *шар*, *серьга*, *укр. присербитися*, *словѣнин* и *нѣмыць*, *пора*, *прятать* (l. *sprzętać*), s. bulg. *нѣпера*, č. *rouhý*, *мыс*, s. bulg. *тоягъ* „lazda“, s. bulg. *куруль* „форма, тип, образ“, bulg. *рѣгам*, *дано* „авось“, sirb. *štūr* „tuščias“, *strāva* „baimė“, *vigovi* „valai, žabangai“, l. 477 *nader*, s. rus. *дѣжъ* „tvirtas“, *очень*. Iljinskis pridera prie tos etimologų rūšies, kurie moka ir aiškiuosius skolinius paversti savais žodžiais, kuriuos slavėnai būsią paveldėję iš indoeuropiečių prokalbės.

Sl. *skorda* (s. bulg. *скрада*) „spargintuvė“ nerodo, kad ide. šaknis *skerdh-* reikštų „жарить“, „kepti“ (spirginti), nes lietuvių *škārda(s)* „белая жесь“ (=suom. *karta* „Eisenblech“) neturi sąryšio su „kepimu“. *Skārda* „жесь“, vva. *scharte* (sva. *scartisan*) „Tiegel, Pfanne“, s. bulg. *скрада* „Pfanne“ turi giminaičių ryti-

nių suomių-ugrų kalbose: votj. *kort*, zir. *kört*, čer. *kürtñö*, *kirtñe*, ostj. *karta*, *karti* „geležis, Eisen“. Vadinas, mūsų žodis yra svetimas, ateivis. Indoeuropiečiai, būdami akmens gdynės padaras, kurie prokalbės gdynėje nepažino dar nėvieno metalo (TŽ II 100), negalėjo „skauradoje“ kepti „blynų“.

Kultūros istorininkas netikės drauge su Iljinskiu, kad tariamoji aisčių-slavėnų protautė jau mokėjusi kepti *karvōjaus*. Iljinskiui, mat, slaviškos kilmės *karvōjus* esąs lietuvių paveldėtas iš senovės indoeuropiečių gdynės.

Slavėno vardas (словѣнинъ, словѣнинъ, dg. словѣне, словяне) del savo priesagos tegalįs būti išvestinis iš vietos vardo *Slova* arba *Slovъ*; plg. vardus *горожанин* || *город*, *селянин* *село*, i. *ziemianin* || *ziemia*. Palabėnai pažįsta vietovard *Zlowē* (vok. *Schlawe*), kašubai — *Slowno*. Palabėnų *Zlowē* kilusi esanti iš prolytės *Slova*, kuri prideranti prie šių žodžių giminės: ἄλωή „обработанная земля“ < **selōwā*, ἄλωα·κηποι Hes., ἄλωα „kulių“. *Slovos* vardu slavėnai vadinę „dirvą“, „обработанная земля“. Vokiečio vardas *нѣмьць* (plg. *земьць*), reiškias ką ir „кочевник“, „пастух“, „номад“, esąs kilęs iš žodžio **нѣмъ*, **нѣма* „пастбище“ : gr. νέμος „t. p.“.

Usnis esanti vienos kilmės su s. rusų žodžiu *ушь* „терние, волчец“ IV 428. — Istoriskai suprantas indoeuropiečių prokalbę kalbiniškas negali paskelbti aiškių skolinių sl. *ѡборѣкъ* „Eimer“, *купити* „pirkti“, *блюдо*, *брѣня*, *лукъ* „svogūnas“, *мьчь* „kalavijas“, *хотѣтъ* „хомут“, *плугъ*, *хлѣбъ* (IV 432/3) savais žodžiais, t. y. paveldėtiniais iš prokalbės, nes tam nepritaria istorijos mokslas.

Upės vardo *Двина* pamatine lytim negali būti ide. **dhwīn-ā* (gr. θίς, galin. θῆνα „kopos, jūros smėlinis kraštas“) V 248, nes tam prieštarauja žiemų Dvinos karieliškas vardas *Γιена* Bg¹⁰ 128, kuris rodo praslaviška lytim buvus **D(h)weinā*. Del tos priežasties *Двина* negali būti „река, имеющая дюнообразные берега“. *Двиноса* nėra lietuviškas vardas, nes lietuviai neturi upėvardžiams daryti priesagos *-asā*. Iljinskio išvada, kad „название *Dvina* унаследовано балтийцами и славянами, независимо друг от друга, из их общей прароды. А этот вывод влечет за собой другой. еще более интересный, — что последняя, по крайней мере, отчасти (как, действительно, и думает, напр., Шахматов Введение 32) находилась в бассейне многоводной красавицы Зап. России“ turi griūti, nes nei lietuviai, nei latviai nepažįsta jokios **Dvienos*.

Max Vasmer Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven. I. Die Iranier in Südrussland. 1923. In Kommission bei Markert & Petters, Leipzig, Seeburgstr. 53. IV + 79.

Bet-kurios tautės senoji tėvynė nėra lengva suieškoti senosiomis priemonėmis. Dažnai senovei trūksta istorijos žinių. Kartais tos žinios esti neaiškos arba net ir painios. Slavėnus ir aisčius istorijos šaltiniuose tepradedama minėti vos tik nuo I m. e. amžiaus. Bet ir tos žinios nėra aiškos: iš jų nėra galima apibrėžti ne tiksliai aisčių, bet ir slavėnų žemės ribų. Iš istorijos šaltinių tiek tėra
478 žinoma, kad slavėnų būta kaimynais su aisčiais ir germanais, kad visų šitų tautų gyventa kažikur Pavyslyje prie Baltijos jūros. Slavėnų ir aisčių žemės riboms nuvesti, negavę medžiagos I–II amžiaus šaltiniuose, turime jos pasieškoti kitur. Skolytiniai žodžiai parodo, su kuo slavėnų ir aisčių senovėje būta kaimynais, su kuriais jų turėta prekybos ryšių.

Visuseniausiais slavėnų kaimynais žodynas rodo germanus, aisčius ir iranėnus. Žodyno skoliniai aisčių kaimynais senovei rodo germanus, sómus ir mardvius. Žodyno liudijimu, aisčių žemė nesusieina sienomis su iranėnais, o slavėnų žemė niekur nesusiduria nei su somų, nei su mardvių žemėmis. Žodynas rodo, kad slavėnų žemės būta ištisusios tarp iranėnų ir germanų (rytiečių), o aisčių žemės — ir tarp slavėnų, germanų, somų ir mardvių žemių. Geografiškai paėmus, šitos žemės šitaip atrodytų žemėlapyje:

Germanai	Somai	Mardviai
	Aisčiai	
	Slavėnai	

Aisčių, slavėnų, germanų ir iranėnų žemėms rodo mūsų eros pradžios gadynei tokį-pat žemėlapią ne tik skoliniai, bet ir savieji bendriniai žodžiai, ir šitų giminių kalbės kai-kurie garsai ir lytys. Garsas *s* virsta *š* (>sl. *x*) po *k* ir *r* iranėnų, slavėnų ir lietuvių kalbose. Germanai nebūtų slavėnų ir aisčių kaimynais, kad daugiskaitos naudininkui visos trys tautos nevartotų *-mī vīlkomō, vīl-*

kāmus || got. *wulfam*. Kad žilojoje senovėje germanai savo žemėmis būtų arčiau susisiekę su keltais, tai gotai lyties *wulfam* vietoje būtų ištare **wulfab*; plg. s. kelt. Ματρεβο Ναμνουσικαβο „Matribus Nemausensibus“, lot. *deābus*.

Senąją slavėnų ir aisčių tėvynę, kuri, skolinių liudijimu, ieškotina yra žemės plote tarp germanų, iranėnų ir somų-mardvių, tikrai tesurasime tiktai tuomet, kai kalbiniškai-istorininkai rimtai pradės tirti žemės vardyną. Žemės vietų vardai mums artimoje ateityje parodys, kuriame žemės plote prieš spietimą (prieš V–VI m. e. amžių) būta senosios slavėnų tėvynės. Jeigu slavėnai Dniepro, Dniestro, Dunojaus upėms ir Karpatų kalnams neturi savo vardo, tai tasai faktas rodo, kad slavėnų protėvynė nėra siekusi nei Dniepro, Dniestro, Dunojaus, nei didžiųjų Karpatų kalnų.

Pietų Rusija negali būti senąja slavėnų tėvyne, nes tenai dar atmenamai tebegyveno iranėnai, kurių liekanoms paskiria Vasmeris paminėtąsias knygas. Čia Vasmeris kalba apie senovės kimerius, skitus ir sarmatus. Iš tikrinių vardų (kitokių neturime) kimėriai esą iranėnai. Skitų ir sarmatų iranumu šandie niekas neabejoja. Tai patvirtina ir Vasmerio gausi skitų ir sarmatų kalbos medžiaga, kurią jis daug metų yra rankiojęs iš įvairių šaltinių. Vasmerio vardų rinkinys yra naudingas tiek istorininkui, tiek kalbininkui, nes čia pastarasis mokslinčius galės dar galvą pasukti, įsigeidęs išaiškinti tamsaus vardo kilmę.

Pietų Rusijoje tarp sarmatų, pasirodo, gyventa ir trakų. Iš trakiškų vardų Vasmeris (57) pamini šiuos: Κότυς, ‘Ρησκούπορις, ‘Ροιμητάλκης, Αύλούζελμις, Δαλάζελμις, Διζάζηλμις, Δίζας· πρίγκηψ σπείρας Θρακῶν, Μοκάπορις, *Mucatralis*.

Labai įdomus yra IV skyrius: Iranische Ortsnamen in Südrussland. Pasirodo, kad Чёрное море ir iranėnų vadinta „juodosiomis“ mariomis: Πόντος „Αξεινος“ = av. *axšaēna-* „juodas“.

479 Pruto vardas (Πόρτα, graikų perdirbtas Πυρετός) rodo, kad senovės iranėnai *a* vietoje bus tarę *o*, kurio būta siauro (*ρ*), nes tik iš tokio tegalėjo atsirasti slavėnų garsas *o*: **spioṛm* „čatom, satam“ > sl. *čomo*; Πόρτα < iran. **Pōrpto* = sl. *Pōrto* > *Prōt* = rum. *Prut*.

Kievo, Valuinės ir Černigovos gubernijoje nėra iraniškos kilmės upėvardžių. Tai rodytų, kad slavėnai čia iranėnų bus jau neberadę.

N. van Wijk Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme. Ein Beitrag zur Erforschung der baltisch-slavischen Verwandtschafts-verhältnisse. Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam Afdeeling Letterkunde Nieuwe Reeks, Deel XXIII Nr. 2. Uitgave der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam 1923. VII + 109.

N. van Wijk priegaidės ir kirčio studijos nuteikia kiekvieną aisčių ir slavėnų kalbų tyrėją. Tam-pačiam tyrėjui nuotaiką (ūpą) sugadina S. Agrell'is su savo „Intonation und Auslaut im Slavischen“ (1913) ir J. Plākis su „Dažiem attīstības puosmiem latviešu un leišu akcenta vēsturē“ (1923 ir 1916 m. К истории литовла-тышских интонаций Iz XX,3 44 sk.). Agrell'io ir Plakio sarnais nusikamavęs, kalbiniškas tikrai galės atsigauti N. van Wijk tyrimu, kurio išvados sutinka su kalbos duomenimis. Aš čia, neturėdamas atliekamo laiko dėl kitų skubių darbų, nemanau kelti aikštėn visų kalbamojo tyrimo gerumų.

Reikia džiaugtis, kad van Wijkui yra pasisekę nusikratyti kai-kuriais įsenėjais prietariais: lietuvių *výrai*, *dūmai* ir sirbų *grŭva* įgauna baritonų (paroksitonų) tėisę, visai nežiūrėdami sanskrito liudijimo: mat, sanskrite visi trys žodžiai eina oksitonais: *vīráh*, *dhūmāh* ir *grīvā!* Taigi, aisčių gražiai tebeskirama senovės baritonai nuo oksitonų: *galvā* (*gálvā*) || *šárka*; *kelmaī* (*kélmas*) || *dūmai*; *giesmē* (*glėsme*) || *sáulė*; *širdis* (*širdį*) || *kártis*...

Neiškenčiu nepalietęs pataisytinųjų mažmožių. *Páltis* 54 „lašinių šalinė“ yra slaviškas žodis: *полють*, l. *poleć* < sl. *polotb* || rus. *полт-уна* „pusė“ Bg¹⁰ 141, 188. *Klētis* 53⁵ (= la. *klēts*) negali būti slaviškas žodis: tam prieštarauja priegaidė (sirr. *klījet*) ir *é*, nes slavėnų „jatiui“ skoliniuose atliepia *ie*: *viēdras*, *biēdnas*, *tiēšyti*, *patiekā*, *liēčyti*, *mēsiēdas*... — Žodžiams *imsras* 78, *žmōnā* 87, *liētų* 88, 90—92 rašytina yra kita priegaidė: *tiīmsras* Bg¹⁰ 213, *žmōnā* 162, *liētų*. Širvydas savo žodžiui *intē* 78 nėra padėjęs kirčio. Pati *intē* kilusi yra iš senėlesnės lyties *jentē* Bg¹⁰ 214. — *Mtežiu* 80 rašytinas yra *mēžiu* = la. *mēžu*. — Bretkūno *elenis* 82 nėra *ėlnio* tėvas, bet slaviškas žodis. *Amižinas*, *amužinas* ir *gerušė* 82, 83, 83⁵ yra paprasta rašybos klaida. Ir XVI amžiuje tebuvo sakoma, kaip ir šandie, tiktai *ámžinas* Bg¹¹ 73 ir *géršė*. — **Vēti* 70 „pūsti“ lietuviškai neturi.

Slavėnų veiksmažodis turi dvejopą kirtį: vienos veiksmažodžio lytys eina oksitonais, o kitos — baritonais, pvz.: *была́*, *про́ был*, čak. *bīlā* || sirb. *bīti*; *дала́*, *прóдал*, *да́ју*, čak. *dālā* || sirb. *dāti*; *роду́ла* || sirb. *rodīti*; *нады́* (*надѣи*), sirb. *pádēm* || *pāsti*; *бѣзѣ́*, sirb. *bjēžīs* || *bjēci*; sirb. *pēti* „pinti“ || *pūto* „pántis“; *мүзēm* || *mūsti* „milžti“; *прédēm* || *prēsti*. Sirbų bendraties lytims *bīti*, *bjēci*, *dāti*, *mūsti* ir *prēsti* latvių kalboje atliepia *būt*, *bēkt*, *duót*, *milzt* ir *spriest*. Šitos latvių bendratys yra senovės oksitonai, kuriuos latviai senovėje bus ištare **būtiē*, *bēktiē*, *duótiē*, *mīlžtiē*, *sprēnstiē*. Čak. *bīl* (*bīlā*), *dāl* (*dālā*) turi čia naują „cirkumfleksą“, atsiradusį iš „akūto“ prieš galūnės kirtį. Sl. *bēgq* balsį *e* turi iš senovės „akūto“, kuris prieš galūnės kirtį pavirsta „cirkumfleksu“.

480 Latvių kalboje veiksmažodžių būta dvejopo kirčio. Tai matyti iš šių gručių: *rāt* || *stāt*; *sēt* || *dēt*; *maīt* || *salt*; *kraūt*, *l'auīt*, *šauīt* || *kaūt*, *raūt*; *pūt* || *būt*; *rīt* || *līt*; *mīt*, *minu* || *pīt*, *pinu*; *snaūst* || *laūzt*... Dvejopo kirčio būta ir slavėnų veiksmažodyje, pvz.: *была́* (la. *būt*), *дала́* (*даю́*: la. *duót*) || *мы́ла* (*мо́ю*), *кры́ла* (*кrhóю*); (*про*)*ли́ла* (*люю* < *lbyq*: la. *līt*, *liēt*) || *бру́ла* (*брéю*); rus. *ку́ю*, *снү́ю* || *дү́ю*, *čү́ю*.

Пóлный (sirb. *pūnī*), *пóлная*, *пóльное*; *нóвый* (sirb. *nōvī*), *нóвая*, *нóвое* kirčiu skiriasi nuo lyčių *живо́й*, *жива́я*, *живо́е*; *сухо́й*, *суха́я*, *сухо́е* (sirb. *sūhī*). Pirmosios rūšies būdvardžiai yra senovės baritonai (paroksitonai), o antrosios — oksitonai. Tokį-pat kirčio dvejopumą rodo ir aisčiai: la. *pīlns*, *īlgs*, *caūrs*, *liēls*, *siřms*, *tīrs* || *dziřvs*, *ciēts*, *nuōgs*, *īss*, *sīks*, *viēns*... Aisčiai bus turėję ir trumposios bei „cirkumfлектinės“ šaknies būdvardžių su dvejopu kirčiu. Bet šitos rūšies būdvardžių nebegalime suvaikyti latvių kalbos duomenimis. Mat, latviai šandie kirčiuojamojo „cirkumflekso“ nebeatskiria nuo priešskirtinio cirkumflekso, pvz.: *raņkos* (gen. sing.) || *algōs*, bet la. *ruōkas* ir *ālgas*. *Суха́я* ir *нóвая* rodo, kad slavėnų kalboje būdvardžio suaugta su įvardžiu dar prieš lyties *no'vā* pavirtimą *novā* < *novā*. Vadinasi, įvardžiuotinio būdvardžio atsirasta dar prieš Sosiūro-Fortunatovo dėsniu pasirodymą: *suxo'jb*, *suxa'ja*, *suxo'je* ir *no'v'jb*, *no'vaja*, *no'voje*¹. Neįvardžiuotinis būdvardis anuomet turėjo būti ištariamasis *suxo'*, *suxá*, *suxó* ir *no'vō*, *no'va*, *no'vo*.

Несѹ, *несѹт* ir *мо́жеиш*, *мо́жет* rodo irgi dvejopą veiksmažodžio kirtį: rus. *nesú* būta oksitono, o *mogú* — baritono. Vadinasi, senėliau rusai bus sakę *nesú*, bet **mogú*. Tokį-pat kirčio dvejopumą

¹ Slavistos būdvardžių ir veiksmažodžių kirtį aiškina kitaip. Jų aiškinimo aš negaliu įvertinti, nes neturiu jų raštų Kaune.

rodo ir áisčiai: *nètikì, tikìs* || *netùri, tùrìs* (*pagāli, pagālìs*); la. *bég*, lie. *bégqs* || la. *nāk*. Plg. rus. *смерду'т* „la. smīd“ || *mépnum*, sirb. *lòmi* (bet rus. *лòмум*) || *nòsi* „hócht“.

41.

Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung. Herausgegeben von W. Schulze und R. Trautmann. Göttingen 1923. Bd. **LI** (1 — 4 Hefte), Bd. **LII** (1 — 2 H.).

Aisčių kalbotyros srityje šiuose KZ-o laikraščio sąsiuvinuose dirba ben keli mokslo vyrai: Endzelynas, Trautmann'as, Niedermann'as, Būga (Die Metatonie im Litauischen und Lettischen), Gerūlis, Fraenkel'is, Specht'as, N. van Wijk'as. Anų mokslo vyrų straipsniams ir po žodelį parašius, susidarytų visa krūva.

Slavėnų kalboje daug turi vargo lingvistos su garsu *x* (lenk. *ch*). Slavėnų kalbos garsui *x* paprastai atliepia kitų kalbų garsas *s*, prieš kurį stovi *i*, *u*, *k* ir *r*: *pišq* (ir naujadaras *pbšq*), *pbxati* (ir naujadaras *nuxamb*) || lie. *paisyti*; sl. *suxo* „cyxoŭ“ = lie. *sašsas*; aor. *rēxō* || *rekq*, *vbrxō* < **virsus*. Pedersenas su sav. pasekėjais (Peterssonu, Iljinskiu) slavėnų garsui *x* suranda dar ir kitą šaltinį — ide. *kh*! Tuo aš, kaip ir Šachmatovas ir Brückner'is, netikiu. A. Brückner'ui žodžio pradžios „slavisches *ch*“ (KZ LI 221 — 242) nėsas kas kita, kaip ir *sk-*: „Der *sk-* Anlaut ist das ältere, wie es verwandte Sprachen und Lautphysiologie erwiesen, die wohl den Uebergang eines *sk* zu *ch*, nicht aber den eines *ch* zu *sk* kennen; so entsteht vor unsern Augen *ch-* aus *sk-*“ 223. Kad Brückner'is nebūtų buvęs „anarkista“, tai tame *sk-* ir *ch-* žodžių mišale būtų suradęs šiokią-tokią tvarką. Tie kalbininkai, kurie kalbos gyvenime ieško ir randa dėsnumo (Gesetzmässigkeit), ir lytims l. *skropawy* || *chropawy* 481 „rauh“ (sirb. *chrapav* „holprig“) bando surasti priežastį, nes tik-tai „anarkistoms“ be jokios priežasties tegali *sk-* pavirsti priebalsiu *x-*.

Ir man žodžio pradžios sl. *x-* yra *sk-* junginio giminaitis: *x-* kilęs bus iš *ks-*, ide. *ks-*. Indoeuropiečių prokalbėje del nežinomų mūsų priežastų žodžio pradžios junginys *sk-* ėjo pakaitomis su *ks-*. Apie sl. *x-* iš *ks-* < *ks-* (greta su *sk-*) jau esmu vienu žodeliu priminęs „Kalboje ir senovėje“ (I 283, 289 — 291) prie žodžių: *xpjademь* „lysti, džiūti“ < *ksr-* || lie. *skreŋdo*; *chropaty*, *charpaty* < **ksorp-* || la. *škerpele*; *charadnośc* || *skaradnośc* 289; l. *szypka* || *skiēpti...*

Iš ide. *ks-* šiandie lietuviai turi *š-*: mat, jų kalboje *s* po *k* pavirsta *š*! Žodžio pradžios *š-* (iš ide. *ks-*) jau pažįsta ir „Kalba ir senovė“: *šeivà* < **kseivā* || la. *škieva* 283; *šēberkštis* < *kseb(h)-* || *skebērda* 289; *šēpti*, *šāpai* || *skēpsnē* 289; *šērpeta* || la. *škērpele* 290; *šiēpti* || *skiēpti* 291; *šoku* || *скакать* 291; *šūlas*, *ξύλον* || vva. *schiel* < *skeulo-* „skeveina“ 292.

Taigi, slavėnų žodžio pradžios priebalsis *x-*, kuris eina pakaitomis su *sk-*, kilęs yra iš senėlesnio *š-* < *kš-*, išriedėjusio iš ide. *ks-*. Pavyzdžiui tesie šie žodžiai su *x-*: 1) l. *chropawy* || *skropawy* „rauh“ : lie. *šērpeta*, *šārpūs* (gali būti ir nevokiškas žodis), *šiūrpa* || la. *škērpele* „skeveina“; 2) *chrobot* || s. bulg. *skrobotъ* „skrabėjimas, Geräusch“; 3) *холзатъ* „slysti“, ukr. *vy-cholъnuty* || *poskolъnuty* „ausgleiten“; praslaviškai *šulž-* < *kš-* < *ks-* || *skulž-*; greta su *skulž-* yra buvusi gretiminė lytis *kulž-* be *s-* (plg. sl. *cěva* < ide. **koiwā* : lie. *šeivà* < *kseivā* : la. *škieva*, lie. *skivytas*): l. *kizlzi*, č. *kluzký* „schlüpfrig“, rus. (Orlo gub.) *колзаться*; greta būta ir šaknies *skleig(h)-* || *ksleig(h)* : *sklbzъkъ* (kai-kuriose šnektose *k* yra įtrauktas iš *skъlz-*) > *slbzъkъ* „slidus“ || l. *chlizko* < **ksleig(h)uko-*; 4) *шун*, *шуннуть*, l. *szypla* || l. *szczypnąć* „zwicken“, *szczypce* „Scheere“, *szczypia* „Prise“ : lie. *šiēpti* || *skiēpti*; 5) *chrupać*, *chropowaty* < *ksroup-* : lie. *skriupstūs* „хрустящий“, *skraūbis* „krūpavimas, baimė“ Bg⁵ LXX 252, germ. *skrub-* „rauh“ Fick III⁴ 476; 6) *хворый*, *хирый*, č. *churost*, l. *charleć* : *skvar-*, lie. *nu-skūres* „nuplyšęs“ (cf. *skuřsti*, *skuřbti*, sl. *skъrbъ*); 7) *хабуть* „raffen, an sich reißen“ : *skabaū*, *skōbti*; 8) *хробость* : *skrabėti*; 9) slov. *hrústati* „knorpeln, knistern“ (greta su *hróšč’u*) : la. *skrāustēt* „хрустеть“ Bg⁵ LXX 252, lie. *skriaudūs* „хрупкий“ Ds, Kp; 10) *холостой*, *холостить* „romyti“, *холост* < *ksol-* : *skel-* „skelti“, *щель*, *оскалить* (зубы); 11) *шелуха* < **kselousā* : *skel-* (žr. *холостой*), vok. *Schale*; 12) ukr. *šerēpa* „безобразная женщина“, *šerēpātu* „шершавый“ Bg¹⁰ 290, l. *charpawy*, *szarpać* (*sz* iš nebevartojamo *szrep-* < **kserp-*) : lie. *šērpeta* || *skerp-*; 13) sirb. *šāra* „margumas“, *šāri*, *šāren* „margas“, s. bulg. *шарити* „рисовать“ : lie. *šōris* „раз“, *šērti* „ударить“ < *kser-* : *sker-* vok. *Schere*; 14) *шебола* : *щепень* = *šēberkštis*, *atā-šabarkštis* f. „skeveina“ : *skebērda*, la. *skabarda*; 15) *шавань*, *шавень* „сволочь, дрянь“ : *šēvelis* „осколок“ || *skevēina*.

Kragas (pr. *kragis*) „Kanne, Krug“ negali būti kildinamas iš vok. *krōg’o* (Prellwiitz. Best. 20, Trautmann Altpreuss. Sprachd. 362), nes iš jo šiandie būtų **kruogas* (la. *kruōgus*). Iš Brückner’io (222¹) patiriame, kad *krago* esama to-paties žodžio, kaip ir s. rus.

482 *xpoz* „indas, Gefäss“, prie kurio Br. priduria dar ir č. *karhan'q*. Apie *krago* || *xpoz'o* kilimą iš indoeuropiečių (arba tariamosios slavėnų-aisčių) prokalbės negali būti istorininkui ir kalbos, nes neturi nei slavėnai, nei aisčiai iš indoeuropiečių prokalbės paveldėto nėvieno indo vardo. Čekų *karhan'q*, negalėdamas patikrinti didžiuosiuose žodynuose (man tėra pažįstamas tiktai *karhan* „Fritz“), palieku nuošaliai nuo s. rusų *xpoz'o*. *Kragas* drauge su sva. *kruog'u* (vok. *Krug*), kuris nuo pirmojo teatskiria balsio ilgiu (ide. *o* || *ō*), aisčių ir germanų žemėn bus atvežę nežinomi žilosios senovės puodžiai. Krągų dirbimo tėvynės šandie nežinome. Be aisčių ir germanų žemės, *kragas* yra apvažiavęs ir kitas šalis: keltų (air. *crocan*, kimr. *crochan* „Topf“), slavėnų (s. rus. *xpoz* „Gefäss“), graikų (κρωσσός „Krug, Urne“) ir albanų (*kaŕoŕke* „Krug“ Feist Kultur 227) šalis.

42.

Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde. Herausgegeben von Wilhelm Streitberg. Berlin u. Leipzig 1923. Bd. **LXI**. 424 + 38.

Lietuviškų dalykų čia nėra. Įsidomėtinas yra Günther'o Ipsen'o straipsnis apie „Sumerisch-akkadische Lehnwörter im Indogermanischen“. Kai-kurie kalbininkai, savo studijose visai nekreipia akies į kultūros istoriją, dar ir šandie šventai tebetiki, kad visi tie žodžiai, kurie iš šiandienykščių kalbų tenka nukelti prokalbėn, esą grynų gryniausio savi indoeuropiškiai žodžiai. Istoriškai galvojęs kalbininkas nenustebs išgirdęs, kad senovės indoeuropiečių nemokėta kalti metalų: sva. *aruzzi* „Erz“ < **orud-* = sum. *urud* „Kupfer“. Graikai (πέλεκυς) ir indai (*paraçūh*) susipažįsta su metaliniu kirviu iš akadėnų (*pilakku* „Beil“ < sen. *pēlēkku*). Sumerėnų galvijo vardas *gu* (seniau *gut* „Stier, Rind“) vargu be galima būtų atskirti nuo indoeuropiško galvijo vardo **gʷōu-* (*gʷou-*) „Kuh, Rind“, kurį pažįsta ir latviai (*gūovs*). Su **guovimi* „galvijų“ indoeuropiečiai vargu būsią susipažinę anksčiau kaip prieš 2700 metus prieš m. e.

43.

Јужнословенски филолог. Повремени спис за словенску филологију и лингвистику. Уредjuje А. Белитј. Београд. 1921. Књига **II**, св. 3 — 4 (p. 187 — 353. Išėjęs iš spaudos 1923 m. vasarą).

Pietinių slavėnų „filologo“ pabaigoje randame 1914 – 1922 „библиографија“, iš kurios gali sau rasti žinių ir slavista. Pogodino 1903 m. iš piršto išlaužtą **salděsnъ* dar 1921 m. atkartojąs Iljinskis 333 (25a).

44.

Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von E. Berneker. XXXVIII Bd. Berlin 1922/3. IV + 292.

Iš aistiškų dalykų arkyve yra šie: 1) G. Gerullis *Herkunft der Dative Sing. der i- Stämme im Baltischen*; 2) R. Trautmann'o del Gerulio Prūsų vietovardžių; 3) P. Diels *Litauisches Rätsel*; 4) J. Endzelin *Balt. i(j)ā > ē?*. — Prūsų žemės vietovardis *Pa-drauw-ayten* ir asmenvardis *Pa-drauwe* 131 nėra atskirtinas nuo Žemaičių vardo *Saus-drāvas* — 1) Palangos ap. pavardė (Dr. J. Basanavičius *Iš Palangos istorijos*. Vilnius 1922 p. 18,52), 2) Minijos upės deš. intakas, Kantaūčių par. Vš I 50, SG III 673, VI 446, XII 625. — Pr. vietovardis *Numys-lauks* (|| *Polekis-lauks* : pr. **Poleikus* asmenvardis) 132, kurio pirmoji dalis *Numys* yra viena-skaitos kilmininkas, rodo buvus asmenvardį *Numis* arba *Numīs* (nom. sing.). *Namo* vietoje prūsai, kaip ir žemaičiai, būtų tarę *nūmq*, jei Galindos srities pelkės vardas *Namuye Namoyumpelk* (*Namuy-nbalt*) nėra atskirtinas nuo „raistų“ budiės vardo *nemūnēs* Bg¹⁰ 190, 245, 246: pr. *Namujum* (-m iš -n prieš p, b) *pelkī* arba *baltan*: lie. *nėmuogė* „Heidelbeere“.

45.

Известия Отделения Русского языка и словесности Российской Академии Наук 1921 г. Том. XXVI. Петроград 1923. 311 стр.

Laikraštyje matome tuos-pačius senuosius darbininkus, pvz., A. Sobolevskį, Istriną, Peretz'ą, Speranskį ir kt. Pirmuoju straipsniu, tiktai dar nepabaigtu, eina A. Sobolevskio „Русско-скифские этюды“, kuriuose daug įdomios medžiagos gali rasti kalbininkas-istorininkas slavėnų senovei. — Senovės *Antes* nėsanti slavėnų, bet iranėnų tauta 8. — Hėrodoto Γελωνός būsiąs išlikęs upės varde *Желань* ties Kievu 27. — Čekų žemės kalno vardas *Rzíp* (<**ripō*) ir Galicios *Puna* esąs tas-pats, kaip ir senovės *Ῥῆπει*, *Ῥῆπει*, kuriuo vardu senovės graikai vadinę Karpatus 30. — Rumūnų *magura*

ir slavėnų *могила* esą skitų kalbos skoliniai 33^a. — S. rus. *Тѣмь-торокань* (<**Тѣмторкань*), kurią graikai vadina *Ταμάταρχα*, nėsanti atskirtina ne tikrai nuo vietovardžio *Тамань*, bet ir nuo skitiškojo Poseidono vardo *Θηρι-μχοσίδης* (Hėrod. IV 59): **t(h)ami-*, „marios“ + *mazda-* „viešpatis“ 39. — Karpatų vardui *Бескид* || l. *Bieszczad* S., surišęs su Ćekų *Ješėd’o* (vok. *Jeschken*) kalnu (<**Jaščadę*), norėtų surasti skitišką kilmę: ex montibus *Catheis* 41. — Kievo kalno *Хоревуца* arba *Хоривуца* (dem. <**Хорѣва*) vardas esąs skitiškas: *Haraiva-* 41.

46.

Архив за арбанаску старину, језик и етнологију. Уредник Х. Барнџ проф. унив. у Београду. Књига I, св. 1—2. Београд 1923. 276.

Mums, lietuviams, negražu, kad iki šiolei nėsame dar susidarę kalbos dalykams tam tikro laikraščio. Jei žmonės pajėgia išsileisti net ir albanų filologijai arkyvą, tai tuo labiau įstengtų išleisti lietuviai drauge su latviais kad ir tokiuo vardu laikraštį — „Archiv für aistische Philologie“, kuriame būtų rašoma ne tikrai lietuviškai ir latviškai, bet ir vokiškai, prancūziškai ir angliškai. Toksai laikraštis žymiai pastūmėtų aisčių tautės ir kalbės studijas. Tuo klausymu reikėtų susirūpinti ir lietuvių ir latvių šviesuomenei, kuri per atskirus atstovus gautų iš abiejų vyriausybių pašalpos, kurios nereikėtų gailėti, nes ji šimteriopai sugrįš.

Ir albanologijos arkyvo aisčių kalbų tyrėjas negali sviesti užkampin, nes ir ĉia kartais tenka susidurti su kalbos duomenimis, kurie duoda šviesos ir aisčių ir slavėnų kalboms. — Valuinės upėvardis *Ибр* (Teterevo kair. intakas) TŽ I 4 nėra viengungis: sirb. *Ibar* (kilm. *Ibra*) ir jo intakas — *Ibarac* 2. — Sirb. *Dīklo* < *Dūku-lo* < lot.-ilir. *Duculum* 5. Su tuo sutinka rus. *Ольцма* < la. *Alūksta* TŽ I 33. Pietų slavėnams rodo *ū* (>*y*>*i*) ir albanai: *puře* „heisse Asche“ < VI — VII amžių sl. **pūra-* (kamienas) = ĉ. *pýr* „glühende Asche, Flockasche“ 45.

K. Oštiro sapnams (Illyro-Thrakisches 78—137) gaila laikraščio skilčių. Svaičiojimams paremti suvartota krūva medžiagos, iš kurios kartais netyčia nurieda ir koks grūdėlis. Oštiro sugretinimų pavyzdžiui tesie šie: sl. *polrę, plarę* „Leinwand, pallium“ || sem. *p(a)iš-t-* „Flachs“ || gr. *κλιννχ-β:σ(τ)* || *ῥῥόνη* „feine Leinwand“ || *λίνον* „linas“ || sumer. *ga-da* „I.innən“ (*ga* = *gi* „Rohr“) || bask.

gar-sande „kanapė“; visi šitie žodžiai esą alarodiški, kilusi iš šaknies *bḡ-n* „urtica, linum“ 96. — Sl. *čobbrō, čobanō* || *čovanō* „uzbonas“ ir man atrodo skolinys, bet vargu bus lot. *cupellus* tėvas (per ilirus, trakus) 97. — Sl. *monop* esąs = gr. *λάβρυς* 110!

47.

O. Hujer *Úvod do dějin jazyka českého*. Druhé vydání v Praze 1924. 91.

Lyginamosios gramatikos žiniomis nesibaidoma Čekų šviesuomenės. Tai rodo kad ir prof. Hujero įvado II laida.

48.

484 **E. Brastiņš** *Latvijas pilskalni*. I Kuršu zeme. Izdevusi Latvijas senatnes pētītāju biedrība 1923. 135 psl. Su piešiniiais ir žemėlapiiais.

Brastinio pavyzdžių galėtų ir mūsų kariniškai atlikti daug naujingo darbo lietuvių buitovės srityje. Pilkalnių suregistravimo, jų išmatavimo, nupiešimo arba nufotografavimo darbas nėra sunkus. Pilkalniai duotų žinių senovės lietuvių gynimosi vietoms ir jų sudėčiai tirti.

49.

H. Petersson *Etymologische Miszellen*. Lund 1923. 45 S. (= Lunds Universitets årsskrift. N. F. Avd. 1 Bd. 19. Nr. 6).

Strūgė (*stróogy* — *brachypodium* P² 54) „коротконожка, kłosownica“ nėra giminaitė su graikų žodžiu *σρούχνος* „solanum“, gretinamu su vva. *strūch'u* „Strauch“ 19. *Strūgė* tėra žoliniško Pabrėžos vertimas: gr. *βραχυ-*, rus. *коротко-* = ž. *strūgas* „kurz“ Bg¹⁰ 287. — La. *lustes, luški* „Trespe, bromus secalinus“ nėra atskirtinas nuo šved. *lost* „bromus“ 29. — *Šešėlis* negali būti kildinamas iš polytės **ke-kjē-l(o)*- 33, nes tam griežtai protestuoja žemaičiai, ištarydami *šašuolėtis* „Schatten“. — Ide. šaknies **bhreig-* lietuviai nerodo, nes jie ištaria *brėžti* (ne **briėžti!*) „kratzen“, *brėžis* 34. — *Purė* „Quaste“ 38 esanti ide. **př-ǵ-ā*. Iš kur P. žino, kad *purės* balsis *u* trumpas. *Pūrė* „kura z wielkiem czubem“ TŽ I 348, *pa-pūrės* „pasišiaušęs“ Bg¹⁰ 277, *pa-puōrės* Kv „t. p.“, *purūs* „рыхлый“ J 496b.

M. Niedermann Die Benennungen der „Kartoffel“ im Litauischen und im Lettischen. Sonderabdruck aus „Wörter und Sachen“ VIII. Band. 1923. Heidelberg 1923.

Lietuvių kalbos žodžių geografija šandie vienam tiktai prof. M. Niedermann'ui terūpi. Ropučių vardo studiją pralenkė *gandras* su visa savo drauge. *Gandras*, Kaunan neatlėkęs, nieko man negalėjo pranešti nei apie save (*gandra*), nei apie savo draugę. *Roputės* ir visos jos draugės vardo geografija būtų aiškesnė ir lengviau pastebima, kad Winter'is nepašyktėjęs pridėti žodžių vartojimo žemėlapi, be kurio šandie sunku iš straipsnio suvaikyti bruožai. Žemėlapis parodytų, kuriomis Lietuvos ir Latvės vietomis, pvz., eina *bulvė* || *bulbė*. *Roputės* vardo studijoje yra 4 skyriai, iš kurių pirmajame skyriuje N. paliečia skolytinius vardus (Lehnwörter), antrajame — verstinius vardus (Lehnübersetzungen), trečiajame — savaimė čia-pat atsiradusius vardus, ketvirtajame — neaiškos kilmės vardus. — Ir dabar negaliu sutikti, kad *rapūkas* || *repūkas* (*ropūkas* turi o apibendrinęs iš *ropės*, *roputės*) būtų lietuviškas žodis 94.

T. Torbiörnsson De litauiska akcentförskjutningarna och den litauiska verbalakcenten. Uppsala 1923 (Språkvetenskapliga Sällskapets i Uppsala Förhandlingar 1922 — 1923) 62 — 92.

Šiandien lietuvių kalbos kirtis daug-kuo skiriasi nuo senovės kirčio. Senovės lietuvių kirčiui susekti padeda ne tiktai dabartinis lietuvių kirtis, bet ir latvių kalbos priegaidė. Iš mano „Kirčio ir priegaidės mokslo“ Bg¹¹ XIX — LII patiriame, kad senovės lietuvių prieš šiandienyškios kirčio sántvarkos nusistojimą yra kirčius kartais dėlioję ne tenai, kur šiandien kad deda.

Torbiörnsson'ui lietuvių kirtį rekonstruoti, man rodos, nėra pavykę. Mano supratimu, iš Torbiörnsson'o prolyčių **duktėres* (gr. θυγάτηρ, skr. *duhitārah*), **sulipame*, **panžšėme* || **lipā-me*, **sutinkā* (3 praes.) || **nunėša* negalėjo išriedėti šiandienyškios lytys *dūkterės*, *sulipame*, *pānešame* || (*su*)*lipome*, *sutiñka* || *nūneša*. **Duktėres* būtų palikusios kuo ir buvusios, nes lietuvių kalbai svetimas yra dėsniš „von einer akzentuell offenen Binnensilbe wurde der Akzent auf die unmittelbar vorangehende kurze Silbe zurückgezogen“ (de

Saussure, Torbiörnsson) 91. Žodžio vidurinio atviro skiemens kirtis nešoka pirma greta stovinčian trumpan skiemenin. Tai rodo kad ir šios lytys: *prakālas* „preikālas“ KosL, Kv (greta su lytimis *pā-talai* || *pa-matai*), *ratānas* „Kreis“ Als, Slnt (|| *rāgana* || r. a. *davanā* Ds), *meletā* (kilm. *melētos*) || *skēpeta* || *Šēpetā*, -ōs (Kupiško par. bālos), *klebētas* (*lenkētas*, *velkētai*, *verpētas*, *kerepētas* Ds) || *trējetas*, *vaikinas*, *pantinas*, *merginos* (gen. sing.) || *ižg' āuksinų* arba *fidābrinų* *skrinėlių* DP 353₄₂ (= *āuksina*, *sidābrina* nom. sing. f. adj.) || *avinai*, *katina*, *nešimas* (*leidimas* || la. *laist*, *ėdimas* || la. *ést*) || *sėjimas* (la. *sēt*), *skýrimas* (la. *škiřt*), *kūlimas* (la. *kuřt*)...

Lietuvių kalbos duomens rodo, kad *dūktėres* (nom. pl.) yra kilusios iš senėlesnės lyties *dukterė's*. Vadinas, lietuvių *duktė* yra buvusi per visus linksnius oksitonas: *duktė*, *dukterės*, *dukterė* (-iē dat. sing.), *dukterį*, *duktermi*, pl. *dukterės*, *dukterų*, *duktermūs*, *dukteris* (acc. pl.), *duktermis*, *duktersū*. *Mótė*, kaip rodo latviai ir lietuvių šnėktos, yra buvusi visame linksniavime baritonu: *mótė*, *móteres*..., pl. *móteres*, *móterų*...

Daug. vardininkas *dūktėres* tegali būti kilęs vien tik iš prolytės **dukterės*. Galūnės kirčiui dar ir šandie tebepritaria *dukterýs-na* (illat. pl.) < pralie. acc. pl. *dukterťs* + postpositio *nā*, *dukteriñ* < *-inā (illat. sing.) < pralie. acc. sing. *dukteriñ* + *nā*. **Dukterės* (> *dūktėres* nom. pl.) kirčiu visai nesiskiria nuo daug. vardininko lyčių *pavažās*, *musėlės*, iš kurių šandie turime vardininką *pāvažos*, *mūsėlės*.

Lytims *sūlipame*, *sūnešėme* pagrindu tegali būti tiktai **sulipamē* (pralie.), *sunešėmē*. *Lipome* kilti negalėjo iš prolytės **lipāme*, nes tuomet lietuviai ištarytų **lipomē*, nes galūnė yra buvusi -*mē*. Taigi, *lipo* ir *vėdē* vietoje lietuviai senovėje ištarydavo *līpā* (paroxytonon) ir *vedē* (oxytonon).

Sutiñka || *nūneša* (3 praes.) negalėjo išriedėti iš Torbiörnsson'o lyčių **sutinkā* || **nunēša*, nes iš jų būtų šandie **sūtinka* ir **nunēša*.

Taigi, vidurinių skiemenų kirtis lietuvių kalboje nepereina pirmajam žodžio skiemenin. Kirtis nuo vidurinio skiemens balsio trumpumo arba ilgumo nepridera: *melētos* (gen. sing.) || *varýklos* (gen. sing.), *stebūklas* || *pabūklas* Bg¹⁰ 172.

Aisčiai priebalsinio kamieno daiktavardžiams senovėje vartodavo dvejoją kirtį: vieniems daiktavardžiams kirčiuodavo visų linksnių galūnes, o kitiems — tiktai kamieną (šaknį), pvz.: *dukterės* nom. pl. ||

māteres; šunēs, dantēs, žansēs || *dūres* nom. pl., *dūrōn* gen. pl., *dūrīs* acc. pl.

Sukāš, sukañtì turi vn. galinišką *sùkañtį, sùkañčią*. Lietuvių galininko prolyte negali būti **sukañtį, *sukañčią*. Illativus sing. rodo, kad galininko galūnė yra stovėjusi po kirčiu: *sukantiñ, sukañčiōn* || acc. **sukantĩ, *sukañčĩ*.

Kaune, 1924 m. balandžio 15—24 dd.

XL. AISČIŲ PRAEITIS VIETŲ VARDŲ ŠVIESOJE

[Lietuva 1924 Nr. 35, 36 ir atskirai Kaunas, 1924. Vokiškas vertimas
leidinyje Streitberg Festgabe. Leipzig 1924 22—35]

Nr. 35(3) **1.** Kalba, būdama ne šios dienės žmonių kartos padaras, turi savo praeitį. Kadangi viena pati kalba be žmogaus negyvuoja, tai, kalbos praeitį tirdami, tuo-patim jau mes tiriamo ir tąja kalba kalbančio žmogaus gyvenimo istoriją. Kalba prityrusiam kalbininkui yra tikras istorijos šaltinis, nes šių dienų kalboje atspindi praeitasis žmogaus gyvenimas, visa jo senovė. Ir mes, kalbininkai, kurie norime pažinti savosios tautos senovę, turime šauktis liudytoju kalbės, kuri viena tegali šiandien savo šviesa pratikti tautos arba tautų senovę uždengiančią miglą.

Kalba kalbiniškui-istorininkui yra arkyvas, senovės dokumentų rinkinys. Kiekvienas kalbos žodis, būdamas pirma gyvenusių žmonių kartų padaras, yra mums istorijos dokumentas, šį-tą pasākąs apie žmogų, to žodžio darytoją, ir jo gyvenimą.

2. Iš kalbos arkyvo šiuo kartu aisčių ir slavėnų senovei tepaimsiu vieną tikrai žodžių-dokumentų rūšį — tikrinių vardų (nomina propria) rūšį. Ir tą rūšį teks paimti ne visą, bet tik jos dalį. — vadinamąjį žemės vardyną (toponomastika). Asmeiſis vardynas (Personennamenbuch) šį kartą lieka visai nuošalyje.

Žemės vardyną sudaro tikriniai (nomina propria) vietų vardai, kuriais pramintos yra žmonių gyvenamos ir negyvenamos žemės paviršiaus vietos. Šalių, miestų, miestelių, sodžių, vienasėdžių, marių, upių, ežerų, balų, kalnų, laukų, miškų, salų ir kitų įvairių žemės paviršiaus vietų vardai sudaro vadinamąjį žemės vardyną¹.

¹ [Vokiškame vertime tekstas iki šios vietos labai sutrumpintas. — Z. Z.].

- (4) **3.** Vietų vardų istorija rodo, kad jų esama gana gajų, nes jų išgyvenama ne tiktai šimtus, bet ir tūkstančius metų. Gajausi yra didžiųjų žemės paviršiaus vietų vardai, tų vietų, kuriose gyvena daug žmonių. Mažųjų vietelių vardui lengva pražūti maro arba karo metu, kuomet išmiršta visi iki galutinio tos vietelės gyventojai arba juos aliai vienam išmuša neprieteliai. Drauge su vietos gyventojų išmirimu dingsta ir vietos vardas.

Šiaurės Europoje, germanų, slavėnų, aisčių ir suomių žemėse, gajausiais vietovardžiais eina didžiųjų upių ir didžiųjų ežerų vardai, kurie nežuvo ir maro bei karo metu, nes nei maras, nei karas negalėjo išnaikinti visų alių vieno paupio ar paežerio gyventojų. Kolei lieka gyvų gyventojų, tolei nemiršta ir senasis upės arba ežero vardas.

4. Istorija rodo, kad žemės vietų gyventojai amžių bėgyje ne visuomet palieka tie-patys. Senuosius vietos gyventojus dažnai gali išstumti kaimynė tauta, o kartais net ir iš toli atsibaldžiusi tauta. Tokių vietų, kuriose viena tauta būtų išstūmusi kitą, o tą išstūmėją — dar trečia ir t. t., galima rasti plačiajame pasaulyje nemąža, pvz., Balkanuose.

5. Lietuvės, Latvijos ir Prūsų žemės vietų vardus aš rankioju jau nebe nuo vakar dienos, bet pasinaudoti jais tenka vos tiktai 1911 metais, kai išeina iš spaudos akademiko A. Šachmatovo straipsnis „Zu den ältesten slavisch-keltischen Beziehungen“ (AslPh XXXIII 51—99).

- Šachmatovas norėjo savo straipsniu įrodyti, kad dabartinėje Lietuvoje ir Gudijoje (Weissrussland) senovėje gyventa *kelty*. Garsiojo rusų kalbos žinovo tvirtinimas man pasirodė esąs negalimas, nes jam nepitaria nėvienas nei Lietuvos, nei Gudijos geografiškasis vardas. Geografiškųjų (daugiausia upių) vardų lyginamosios mano studijos, kuriomis norėta sugriauti Šachmatovo nuomonę apie keltiškąją Lietuvos žemės vardų kilmę, išvydo saulės šviesą 1913 metuose žurnale „Revue slavistique“ (Krokuvoje), kur joms duotas vardas „Kann man Keltenspuren auf Baltischem Gebiet nachweisen?“ (S. 1—38).
- (5)

Anų metų upių vardų studijos yra mane privedusios prie šių išvadų, išreikštų tokiais žodžiais: „Die vorstehende Durchmusterung der von Schachmatov als keltisch angesprochenen Ortsnamen kann nur zu einem negativen Ergebnis führen: auf baltischem Gebiet hat es niemals Kelten gegeben. Positiv kann aber nur die Erkenntnis sein: das heutige Weissrussland war vor der Einnahme dieses Landes durch die Dregoviči und

Kriviči—*baltisch*“ (S. 34). Tenai-pat esmi priėjęs prie tvirtinimo, kad senovės rusai tuo metu, kai jie įsibrovė lietuvių-latvių teritorijon, dar tebeturėjo praslavišką kalbės išvaizdą su senovės dvibalsiais *au* arba *āu*, *ou* (rus. *Lučesa* = lie. *Laukesà*), *ai* arba *āi*, *oi* (rus. *Jatra* = lie. *Aitra*), *er* (rus. *Mereč* = lie. *Merķys*), *en* ir *in* (rus. *Viata* = lie. *Venta*, rus. *Jatviagr* = pr. *jā:vingas*) ir su senovės minkštuoju *k* (rus. *Lučesa*, *Mereč* = lie. *Laukesà*, *Merķys*).

6. Tolimesnės mano vietų vardų studijos, pvz., „Upių vardų studijos ir aisčių bei slavėnų senovė“ (TŽ I 1–44), rodo, kad per praslaviškąjį stovį bus perėję visi slavėnai naujosiose savo sodybose. Vadinasi, dvibalsius *au* (arba *du*), *ai* (arba *di*), *ei*, *art alt*, *tart talt*, *tert telt* ir ilgąjį balsį *ū* slavėnai yra atsinešę iš savo protėvynės ne tiktai į lietuvių-latvių ir suomių teritoriją, bet lygiai ir į Balkanus, Adrijos pajūrį ir į Germaniją.

7. Slavėnai bus pradėję kurtis naujosiose vietose ne anksčiau kaip VI amžiaus pradžioje. Padunojo lygumoje ir Balkanų pussalyje su (6) slavėnais prieš VI amžiaus pradžią niekas nėra dar susitikęs. Pirmą kartą juos tenai istorikai pamini 527 ir 551 metais. Apie 569–570 metus slavėnai pasiekia vakaruose net už Salos (Saale) upės iki Unstrut'ui (Погодин Из истории славянских передвижений 122). Slavėnų įsikūrimas Austrijoje, Štirijoje, Karintijoje ir Bavarijos Pustertal'yje esąs VI amžiaus pabaigos ir VII amžiaus pradžios padaras (Pogodin l. c. 141). Vargu bus slavėnai anksčiau kaip prieš VI amžių pradėję kurtis ir aisčių bei suomių žemėje. Taigi, tasai slavėnų kalbės vokalizmas ir konsonantizmas, su kuriuo gauname susipažinti iš vietų vardų, kuriuos slavėnai yra įsigiję naujai jų užimtose svetimose žemėse, nėra senesnis už VI–VII amžių.

8. Naujosiose savo žemėse slavėnai vienose yra įsikūrę VI, o kitose — VII amžiuje. Į visas tas žemes slavėnai yra išėję iš Pavyslio. Čia slavėnus randa begyvenančius I–II amžiaus (mūsų eros) istorikai Tacitas ir Ptolemajus ir besivadinančius vardu *Veneti* (Tac.), Οὐενέται (Ptol.).

Iš visa ko matyti, kad slavėnų protėvynė ieškotina yra šiandienųkščioje Lėnkų žemėje ir Valuinėje (Волынь), maždaug tame žemės plote, kuris randasi tarp Vėyslos, Karpatų kalnų ir Dniepro — nuo Kievo iki Pripeties žiočių. I–II amžiuje toje Pavyslio dalyje, kuri prieina prie Baltijos jūros, Tacitas ir Ptolemajus slavėnų kaimynais laiko gotus (Gothones, Γόθωνες), prūsus ir suomių (Fenni, Φίννοι).

Tacitas visąs prūsų tautės kiltis vadina áisčiais (Aestiorum gentes), kuriuo vardu iš-pat pradžių bus tesivadinusi visuarčiausioji

- gotams prūsų tautos kiltis, gyvenusi prie Vyslos žiočių ir Frisches Haff'o, kuri nesenai dar tebevadinę lietuviai *Aismarėmis*, t. y. áisčių mariomis, tuo vardu, kuri dar pažįsta apie 900 metus Vulfstanas (7) (*Estmere*). Ptolemajus II m. e. amžiuje susipažįsta su kitom dviem prūsų tautos kiltim — galindais ir sūdais, arba sūdūviais (*Γαλίνδαι καὶ Σουδινόι*).

Tacito ir Ptolemajaus gadynėje Roma vargu be pažino rytiečius áisčius, prie kurių aš priskiriu lietuvius, latvius, žiemgalius, sėlius ir kuršiūs, nes visos šitos taūtos tuomet dar toli nuo Vyslos ir Baltijos pajūrio tebegyveno.

9. Visą tautų giminę, kurią sudaro prūsai ir lietūviai, lātviai, žiemgāliai, sēliai ir kuřšiai, aš vadinu *áisčiai*s, t. y. tuo vardu, kuriuo buvo iki Vulfstanui (apie 900 m.) vadinama prūsų tauta. Nuo X amžiaus áisčio vardas prapuola iš istorijos, nes jo vietoje tuomet atsiranda naujas, senojo išstūmėjas, *prūsas*. Pirmą kartą istorijos šaltiniai *prūso* vardą pamini 999 metais.

Prūso vardas negali būti senesnis už X amžių. Jei *prūso* vardas būtų atsiradęs dar VI-VIII amžiuje, tai lėnkai ir rusai lyties *Prusy* vietoje šiandien ištarytų **Prysy*, nes tuomet visi slavėnai šiandieninio garso *y* (rus. *yl*) vietoje dar tebetardavo senoviškai *ū*.

Kadangi *áisčio* vardas nuo X amžiaus nebėra reikalingas *prūsų* tautai vadinti, tai jį šiandien galėtumbim suvartoti vardu visai giminei, kurios nariais yra ne tikai prūsai (senovės tikrieji áisčiai), bet ir lietuviai, latviai, žiemgāliai, sēliai ir kuřšiai.

10. *Baltų* vardas prūsams galėtų tikti, nes jie mūsų erai prasidedant jau buvo pasiekę Baltijos jūrą. Bet anōs gadynės (I—II m. e. amžius) lietuviams, latviams, žiemgaliams, sėliams ir kuršiams *baltų* vardas visai netinka, nes visos šitos taūtos tuomet dar tebegyvena toli į rytus nuo Baltijos jūros.

Kuřšiai Baltijos pajūrį Klaipėdos, Palangōs ir Ventspilės apylinkėje vargu bus pasiekę anksčiau kaip VIII amžiuje. Skandinavijos šaltinių pažintis su kuřšiais teprasideda vos tik IX amžiuje (853 m.).

- Maždaug tuo-patim metu pasiekia Baltijos jūrą ir žiemgāliai ties (8) Lielupės žiotimis (Aa) netoli nuo Sluokos, kur vokiečių įsikūrimo gadynėje buvęs portus Semigallorum. Pirmą kartą žiemgālių vardą istorijos šaltiniai pamini 870 metuose. Net ir 1200 metuose nei lietuviai, nei latviai dar negalėjo būti praminti baltais, nes jie, kad ir buvo mažais būreliais tuomet priėję Baltijos pajūrį, mase dar tebegyveno į rytus nuo Ventos (lietuviai) ir Gáujos — Livl. Aa (latviai).

11. Iš XIII amžiaus šaltinių patiriame, kur apie 1200 metus gyventa sėlių, žiemgalių ir kuršių. Tų tautelių žemės vardynas, t. y. XIII–XVI amžiaus šaltiniuose randamieji vietų (ir asmenų) vardai drauge su dabartiniais lietuviškais ir latviškais tų žemių vietovardžiais, duoda kalbiniškui mėdžiagos, iš kurios gali spręsti apie sėlių, žiemgalių ir kuršių tautės kalbą. Apie tik-ką paminėtųjų tautų kalbą duoda šiek-tiek žinių mano straipsnis „Lietuvių įsikūrimas šių dienų Lietuvoje“ žurnalo „Tauta ir žodis“ II tome, kuris išeis iš spaudos šioms velykoms, ir „Kalba ir senovė“ (I 1–4, 13, 14, 84–88).

12. Iš vietų vardų man pasidarė aišku, kad sėliai su kuršiais sudaro vieną grupę kalbės atžvilgiu, o žiemgaliai su latviais (senovėje lethigalli, лотыгола) — kitą grupę. Ir sėlių, ir kuršių kalba dvibalsiuose antrąjį sąda (Komponent) *n* palieka sveiką, kaip ir lietuvių bei prūsų kalba, o žiemgaliai su latviais šito *n* nebeturi. Dvibalsių sudėtinė dalis *n* kuršių ir sėlių kalbą artina prie lietuvių kalbos, o minkštųjų *k* ir *g* pavirtimas afrikatomis *c*, *dz* (*ǵ*) — prie latvių kalbos.

Visu geriausiai kuršių kalbą charakterizuoja 1422 metų dokumento vardas *Sentace* „santakys“: van dar vortan up de beke *Sentatze*, dar komt twe beken tosamende BG 452. Iš to vardo mes sužinojome, kad kuršių kalboje dvibalsiuose *n* neišnykstama, be to dar, ir *k* pavirstama afrikata *c*. Tasai *sentacēs* vardas rodo dar daugiau: priešdėliu *sen-* „zusammen“ kuršių kalba sutinka su prūsų kalba, skirdamosi nuo lietuvių ir latvių kalbos priešdėlio *san-*: *santakys* „Zusammenfluss“, la. *suomasta* „sąmatas, Kummetschnur“ iš **san-mastos*. To-paties 1422 metų dokumento ir kiti vietovardžiai rodo, kad garso *n* dvibalsiuose neišnykstama: to *Dondanghen* (|| kurš.-la. *danga* „Ecke“), *Renden* beke, dat bruk *Bentepurge*, de heide to *Krunkle*, de brugge *Gryn-de*, *Kundeme* see.

Nr.36 **13.** Kad sėlių kalboje dvibalsių antrojo sando *n* neišnykstama, rodo šiuodu XIV amžiaus dokumento vardu: agger *Lensen* (|| kurš.-la. *Lenši* Kūldingos valsčiaus vietovardis TŽ II 22), ab eikenbroke in *Gandennen* (|| kurš.-lie. *Gaňd-inga* — Plungės par. malūno vardas) BG 451 iš sėl. *Gand-ene*. Sėlių kalbos *č*, iš minkštojo *k*, šandie Sėlos (Sėluonos) žemės lietuviai ištaria *č*: *Čičirys*, *Čedasai*, *Čivjliai* Bg¹⁰ 3, 13^u, 86, TŽ II 11.

14. Iš vietų vardų man tiek aišku, kad sėliai kalbos atžvilgiu rištini yra ne su latviais, bet su kuršiais. Šandie, kolei dar neturiu viso Kuršo ir Sėlos žemės vardyno, negaliu dar galutinai išspręsti,

ar kuršiai ir sėliai yra kalbėję atskiromis kalbomis, ar tiktai vienos kalbės tarmėmis.

- Tiek-pat man šandie del medžiagos trūkumo (stokos) nėra dar aišku, ar žiemgaliai yra kalbėję atskira, bet labai artima latviams kalba, ar tiktai buvę vienos kalbos tarmėmis. Bet kad žiemgaliai del dvibalsių antrojo sando *n* likimo yra artimesni latviams, kaip kuršiams ir sėliams, tuo aš visai neabejoju del Žiemgalos miesto vardo *Mintaujōs* : *Mytowe* 1266 m., *Mitovia* 1359 m. iš žiemgal. * *Mītauja*. Joniškio apylinkės, kuri randasi senojoje Žiėmgaloje, lietuviai šandie ištaria *Mintaujā*, -ōs, *Mintaujā*, kas rodo, kad lietuvių su Žiemgalos miestu * *Mītauja* „vok. Mitau“ susipažinta dar tuomet, kai patys žiemgaliai dar tebeišvardavo * *Mintauja*. 1272 m. dokumento Žiemgalos vietovardis *Blidenen* BG 138, 437 (= dabar la. *Blidienė*) irgi rodo, kad žiemgalių, kaip ir latvių, kalboje dvibalsio *in* pavirsta *i*: pražiemgališkai * *blindienē* „blindynas“ || lie. *blindis* arba *bliūdē* „salix caprea“.
- (10) Minkštųjų *k* ir *g* vietoje žiemgalių kalbai rodo *c* ir *dz* jau XIII amžiaus dokumentų vietovardžiai, pvz.: stagnum *Autxis* || dabar la. *Aūce*, lie. (žem.) *Aukė*; *Zervinas* || la. *dzērve*, lie. *gėrvė* „Kranich“ ir kt. Bg¹⁰ 85.

15. Sėlių, kuršių ir žiemgalių kalbas riša su prūsų ir latvių kalbomis ta ypatybė, kad lietuvių kalbės garsus *š* ir *ž* visose anose kalbose atstoja garsai *s* ir *z*: sėliškai *Sauka* (šią vietovę Sėlos lietuviai ištaria *Šaukas*), *Zalva*, *Ilze* (Sėlos lietuviai šią vietovę ištaria *Ilžė*) Bg¹⁰ 1, kuršiškai *Alsunga* (iš kur la. *Alsunga* ir lie. *Alšvanga*, iš kur šn. *Alšonga*), *Azpute* (iš kur lie. *Ōžputė*, iš kur dial. *Vuošputė*), žiemgališkai *Sesewe* (Žiemgalos lietuviai ją vadina *Šeševė*), latviškai *Uzvalds* (ryt. *Izvolds* — Latgalos miestelis netoli nuo Naujinio-Dinabarko, kurį Lātgalos lietuviai vadina *Užvālda*), prūsiškai (jótvingų arba sūdų tarmėje) *Azgis* (Sūdovės lietuviai ištaria *Azāgis*), *Zebras* Bg¹⁰ 78 || lie. *ežegys* „Kaulbarsch“, *žēbras* „smulkiai margas“. Bet vietovardžių studijos rodo, kad ir sėlių, kuršių, žiemgalių ir latvių kalba yra dar atmenamai tebeturėjusi garsus *š*, *ž* sveikus.

16. Sėlių, kuršių, žiemgalių ir latvių kalbas vienija su prūsų kalba garsai *s* ir *z* iš indoeuropiškų „palatalių“ *k(h)* ir *g(h)*, kuriems lietuvių kalboje dar ir šiandien tebeatliepia garsai *š* ir *ž*. Sėlių, kuršių, žiemgalių ir latvių kalbas artina garsai *c*, *dz* iš minkštųjų *k*, *g*, kuriems prūsų ir lietuvių kalboje atliepia minkšti *k*, *g*.

17. Prūsų kalbos didysis atskyris nuo visų kitų aistiškųjų kalbų — lietuvių, latvių, žiemgalių, kuršių ir sėlių — yra dvibalsio *ei*
- (11)

išlikimas sveiko: pr. *deinan* „diena“, *deiwas* „dievo“, *prēi* „priė“. Visi kiti aisčiai, išėmus prūsus, dvibalsio *ei* vietoje tam tikrose, prof. dr. Jono Endzelyno nustatytose, sąlygose (sen. lietuviškai *diėvas* || *deivėtas*, *deivaitis*, *deivystà* arba *deivystė*; proklitikos: *neĩ* [bet *niėkas*, pl. *niėkai*], *beĩ*) gali turėti dvibalsį *ie*, kuris bus kilęs per pereiginį laipsnį *ē*.

XIII amžiaus kuršiai, kaip ir šiaurės vakariečiai žemaičiai, *ie* (iš *ē*) vietoje Liepėjos ir Telšių apylinkėje ištaria *ei*: 1253 m. *Gawryfen* BG 220, 427, *Lzypiaffeme* BG 241, 428, 429, t. y. kuršiškai *Gaveize* (= dabar la. *Gaviėzė*), *Leipjazeme* (= šandie lie. *Lieplaukis*). Tą kuršių *ei* iš *ie* patvirtina ir lėbių kalbės kuršiški skoliniai, pvz.: *lėiga* iš kurš. **lėikas* „liėkas, atliėkamas“, *kėidas* iš kurš. **skėitas* „skiėtas, Weberkamm“. Tuo-pat metu kitų apylinkių kuršiai bus tarę *ie*, jei, žinoma, būtų galima pasikliauti XIII amžiaus dokumentų rašyba, kad jų *e* atstoja *ie*, o ne *ei*: 1253 m. *Grefen* BG 236, 429, 1291 m. *Grefe* l. c. 442 = dabar la. *Griėze*, lie. *Griežė* (ž. *Grėižė*) „Grösen“.

Žiemgalių kalbai rodo *ie* 1272 metų dokumento vietovardžiai (BG 136—143, 437) aqua *Ecowe* „la. *Iėcuve*, vok. *Ekau*“, provincia *Blidenen* (= šandie latviškai *Blidene*; *-iene* reikia skaityti, gal, ir kituose Žiemgalos vietovardžiuose, pvz., *Velfene*, *Batsenen* ir kt.), *Zeizduwa*, t. y. *Dzėdzieduwa* || la. *dzedz eda* BW 3033, 4261, 35707 „abgearbeitetes Land, ungebauer Acker“.

Sėlių kalbai dvibalsį *ie* rodo XIV amžiaus dokumento upėvardis *Vesyten* Bz¹⁰ 86 = latviškai šandie ištariamasis *Viesīte*.

18. Del dvibalsio *ei* likimo aš aisčių giminės kalbās skiriu dviem būriais: 1) vakarų ir 2) rytų aisčiais.

Vakarų aisčiais yra prūsai.

- (12) Kalbės liekanos verčia mus laikyti prūsais ir *jótvingus* (sen. lenk. *jaćwing*, iš čia Dlugošo *Jaczwingorum* natio, sen. rus. *Ямьязь*, pl. *Ямязи*) arba sūdus, arba sūduviūs (Ptolemajaus *Σουδινοί*, Vytauto *Sudi*, terra *Sudorum*), Bz¹⁰ 78—81, Gerullis Festschrift A. Bezzenberger 44—51.

Rytų aisčiais aš vadinu tuos aisčius, kurie indoeuropiškojo dvibalsio *ei* vietoje turi naują dvibalsį *ie* arba šnektose ir *ei* (*ē* čia yra siauras). Taigi, rytiečiais aisčiais pasirodo beesą lietuviai, lėviai, žiemgėliai, sėliai ir kušėliai.

19. Rytų aisčiai skiriasi nuo vakarų aisčių dar ir tuo, kad pirmųjų kalbose nesumišo indoeuropiečių prokalbės balsiai *ā* ir *ō*. Vakariečiai aisčiai, arba prūsai, indoeuropiškojo *ā* nebegali atskirti nuo

ō, pvz.: *postāt* || lie. *pastóti*, la. *pastāt* greta su *dāt* || lie. *dúoti*, la. *duót*, pr. Voc. *mothe* || lie. *mótē*, la. *māte* greta su *woasis* || lie. *úosis*, la. *uðsis*.

Indoeuropiškąjį *ō* rytiečiai aisčiai, vadinasi, lietuviai, latviai, žiemgaliai, sėliai ir kuršiai, ištaria dvibalsiškai kaip *uo* (resp. *ua*, *uđ*). Kad sėlių skirta *ā* nuo *uo* (ide. *ō*), matyti kad ir iš šių dviejų vietovardžių: 1416 m. *Rave-munde*, das flies *Rave* BG 452 = sėliškai *Rāveja*, kurią šiandien Sėlos lietuviai vadina *Rovejā* (šn. *Ravejā*, gal. *Róveju*) TŽ I 386, XIV amžiaus *Eglona* Bg¹⁰ 87, kurios upės vardą lietuviai ištaria *Eglunā* (šn. *Aglunā*).

Žiemgalos XIII amžiaus vietovardžiai rodo, kad ir žiemgalių kalboje *ā* mokėta atskirti nuo *uo*: *Aarennen*, *Arine*, *Aren* || la. *Āriši* BG 139, 437, *Plane* BG 143, 431 (dabar la. *Plāne*) ir *Eglonene* || *Egluona*, *Dobene* || la. *Duobe* BG 136, 437, *Mesyote*, *Medzoten* BG 144 || la. *Mežuðtne*.

- Kuršių kalba irgi yra skyrusi *ā* nuo *uo*, kurio vietoje šnektose buvo ištariama, kaip ir šiaurės vakariečių žemaičių, taip pat ir *ou*:
- (13) XIII amžiaus dokumentų vietovardžiai: *Baten* BG 202 || la. *Bāte*; *Asseboten*, *Asenputten* 204 || la. *Āzpute*, lie. *Ōžputė*; *Warthayen* 219 || la. *Vārtāja*; *Damis* 230 || la. *Dāmis* TŽ I 385, lie. *Domėnai*, *Domija*¹ — Varduvo upės intakas (Sedės par.); *Maysedis* 235 || lie. *Mó(ja)sėdis*; *Nateye* 235 || lie. *Notėnai* greta su *Amboten* 202 iš kurš. *Āmbō(u)te* (*am-* iš *em-*), iš kur la. *Eñbūte*, *Perbona* 204, *Boyensemme* 222 (plg. lie. *Búojas* arba *Búojis* — Pūšaloto par. bala), *Crote* 223, *Grobin* 223 = šiaurės vakar. žem. *Grūbýnc* < *Gruobýnas*, *Lobe* 235 || lie. *Luoba*¹ TŽ I 385, *Dobe* 237, *Scoden* 242 „Skuōdas“. Dvibalsio *uo* vietoje kuršiai šnektose bus tarę ir *ou*, ką rodo šiuodu vietovardžiai: *Alouste* BG 226 || la. *Aluoksta*, ad lignum sanctum, guod vocatur *Ouse Warpe* BG 442 || lie. *úosis* „Esche“.

20. Jei bent-ką šiandien mes žinome apie sėlių, kuršių ir žiemgalių kalbą, tai už tas žinias kalti esame žemės vardyno lyginamosioms studijoms, be kurių mes lygiai nieko nežinotumbime, kas per kalba yra kalbėjusi sėlių, kuršių ir žiemgalių tautà. Taigi, iš sėlių, kuršių ir žiemgalių pavyzdžio matyti, kad vietų vardų lyginamosios studijos gali duoti daug šviesos kalbų ir tautų istorijai².

21. Dabartinės Lietuvos ir Latvijos vietų vardų lyginamosios studijos mane privedusios yra prie išvados, kad šiandienykščioje Lietuvoje prieš lietuvių įsikūrimą gyventa sėlių, žiemgalių, kuršių, prūsų ir sómų.

¹ [Vokiškame vertime sukirčiuota: *Dōmija*, *Luobā*. — Z. Z.].

² [Vokiškame vertime šis sakinyss išleistas. — Z. Z.].

Iš prūsų žemių lietuviai šandie gyvena įsikūrę Sūduvoje (buv. Suvalkų gub.), Nadruvoje (Pilkalnio, Gumbinės apylinkė) ir Skalvoje (Tilžės, Ragainės apylinkė).

Šiandienykščion Lietuvon pradeda traukti lietuviai VI amžiuje (VII pradžioje), kada pradeda iš anapus Pripeties Dniepru eiti augstyn slavėnai ir brautis lietuvių teritorijon, kuri radosi Dniepro augštupy ir ant Sožies bei Berezinos upių.

- (14) Iš visų rytiečių aisčių visuryčiausi bus buvę lietuviai. Nuo lietuvių į vakarus tuomet bus gyvenę latviai (latgāļi || letgaliai) ir žiemgāļi. Žiemgalių vardas rodo, kad jų gyventa nuo latvių žiemuose (lie. *žemiai*, la. *ziēmelis* „Nord“), t. y. žiemės galė, la. *ziemas* (ziemel'u) galā „krašte“ (plg. la. viņš dzīvuo mūsu galā).

Latviai bus gavę sau vardą tame žemės gale (la. *galā*), per kurią tekėjo *Lat(v)os* arba *Let(v)os* upė TŽ I 387, 388.

Nuo latvių ir žiemgalių į vakarus gyvena sėliai ir kuršiai.

22. Iš rytinių aisčių ryčiausi yra lietuviai, o vakariausi — kuršiai.

Kuršiai-sėliai prieš lietuvių pradėjimą traukti nuo Sožies, Dniepro augštapio ir Berezinos, kiek galima numanyti iš žemės vardyno lyginamųjų studijų, jau gyvena šiaupus Minsko, vadinasi, Vilniaus žemėje.

Tose šiandienykščios Lietuvos dalyse, kuriose XIII amžiuje gyveno kuršiai ir žiemgaliai, VI amžiuje, kaip ir Tacito bei Ptolemajaus laikais, dar tebegyveno sómiai (la. *sāmi*), kuriuo vardu aš vadinu (latvių kalbos liudijimu) lybių, estų ir suomių protėvius, kuriuos teko rasti Kurše, Žiemgaloje, Vidžemėje (Livland) ir Latgaloje (buv. Vitebsko gub. latviškojoje dalyje) kuršiams, žiemgaliams ir latviams. Lietuviai sómų neberado, nes juos dar prieš lietuvių įsikūrimą Kurše, Žiemgaloje ir Sėloje suspėjo išvaryti arba suasimiluoti lietuvių pėrmuonys kuršiai, žiemgaliai ir sėliai.

23. Lietuviai, pradėjus slavėnams brautis senojon Lietuvon, priversti yra trauktis į vakarus. Tasai lietuvių traukimas priverčia pasitraukti visus lietuvių kaimynus, gyvenusius už lietuvių į vakarus.

Latvius su žiemgaliais lietuviai, slavėnų stumiami, atvaro į Vilniaus žemę, iš kurios, gal, apie 550—650 (700) m. e. metus latviai-žiemgaliai ištraukia į šiaurę ir už Dauguvos įsikuria sómų žemėje (buv. Vitebsko gub.), kuri vėliau buvo praminta Lāt gala (Лотыгала). Iš Latgalos latvių ekspansija eina į Vidžemę (Livland).

- (15) Žiemgaliai nežinomu man keliu dar prieš IX amžių atsiduria vakaruose nuo latvių, nors iš vardo jiems priderėtų sėdėti žiemuose nuo latvių.

Prieš IX amžių del lietuvių stūmimo ir kuršiai pasiekia Baltijos jūrą ties Klaipėda, Palanga ir Ventspilis ir iš viso vėlesniojo Kuršo išvaro arba asimiluoja senuosius vietos gyventojus sómus, prūsų, tuomet dar tebevadinamų aisčiais, kaimynus, kuriuos jau pažįsta Tacitas (Fenni) ir Ptolemajus (Φίννοι). Kadangi tie sómiai, kuriuos kuršiai išstūmė iš pajūrio, buvo prūsų — aisčių pavaldiniai, tai mums taps visai suprantama, kodėl šituos sómus germanai vadina irgi aisčiais: germ. *aistiz*, s. skandin. *eistir* pl., vok. (Alnpecke Reimchronik) *Eisten* „Esten, suom. *virolaiset*“ (la. igauñi).

Su *Eistais* (Esten) „igauñi, virolaiset“ yra tas-pat atsitikę, kaip ir su *rusais*: senovėje *rusai* (suom. *ruotsi*, šn. *ruossi*) buvo švedai, o šandie *rusais* vadinami yra tie slavėnai, kurie IX amžiuje buvo tų švedų — rusų valdžioje. Šandie lietuviai *gudais* vadina lėnkus ir „bielorusus“, kurių protėviai yra buvę senovėje gudų (= gotų) pavaldiniais. Taigi, senovėje *gudais* aisčiai bus vadinę ne tikai gotus, bet ir gotų valdžioje gyvenusius slavėnus Bg¹⁰ 67, 75.

24. Vilniaus žemę užėmę, o latvius su žiemgaliais privertę ištraukti per Dauguvą Latgalon, slavėnų varomi, lietuviai įsibrauja Sėlos žemėn ir tampa kairiojo Padauguvio viešpatimis. Dauguvą lietuviai pasiekia maždaug nuo Dysnės upės žiočių (ties Dysnės miestu) net iki Egluonės žiotimis (ties Dúonuvos miesteliu „lenk. Podunaj“). Į šiaurės vakarus nuo Egluonos lietuviai sėlių žemėn teisibrauna tikrai iki Susejės upei. Į pietus ir vakarus nuo Dauguvos (tarp Dysnos ir Dúonuvos miestų) ir Susejės upių linijos gyveną sėliai del lietuvių įsibrovimo gavo pasitraukti į šiaurę ir šiaurės vakarus.

- (16) Vietų vardai rodo, kad sėlių per Dauguvą persimesta dalinai Lātgalon, dalinai rytinėn Vidžemėn (Livland) TŽ I 385 — 7. Pvz., kairiojo Dauguvos kranto *Neretà* (la. *Nereta*, vok. *Nerft*) ir *Alūkstà* (vok. *Illuxt*) su sėliais išeiviais atsiduria dešinajame Padauguvyje: *Nereta* (la. r. *Narata*) — upė, kuri išteka iš Varaklionų apylinkės balų (Rėzytės aps.) ir įteka Dauguvon ties geležinkelio stotim, vokiečių praminta „Treppenhof“, *Alūksta* — Aiviekstos (vok. *Ewst*) kair. intakas (į šiaurės rytus nuo Senojo Sėlpilio) Bg¹¹ 67. Šiaurėje sėliai pasiekia net Marienburg'ą (sen. la. *Alūksta*, iš kur sen. rus. *Ольбма*), kuris randasi pietų vakaruose nuo Izborsko.

Del sėlių ištraukimo Latgalon ir rytinėn Vidžemėn darosi suprantama, iš kur rytiečiai latviai bus gavę dvibalsius *an*, *en*, *in*, *un* (J. Endzelin IF XXXIII 100), kurių vietoje jie turėtų šandie ištaryti *uo*, *ie*, *ī*, *ū*: *blankstīties* „faulenzen“, *kancināt* „ausforschen“, *krantes* „Dünnenvorsprünge“.

25. Lietuviai, užėmę Padauguvio Sėlą (tarp Dauguvos intakų, vardais Dysnà ir Egluonà), nesustoja ant kairiojo Dauguvės kranto, bet, įpėdin sekdami sėlius, persimeta ir dešinąjį Dauguvės šoną — Lātgalon. Latgaloje lietuvių tirštumės gyventa Naujinio (Dünaburg) apylinkėje.

Vietų vardai rodo, kad lietuvių koja įkelta Latgalon dar tuo metu, kai latviai ir sėliai garsų *c*, *dz*, *s* ir *z* vietoje dar tebeištarydavo kaip ir lietuviai *k*, *g*, *š* ir *ž*, kas taip galėjo būti nevēliau kaip VII—VIII amžiuje. Tuomet lietuviai gavo tenai susipažinti su Vidžemės miesto vardu Wenden'u (vok.), šiandien latvių vadinamu *Cēsis*, kilm. *Cēsu*. Lietuvių *Kēsys* (iš čia senosios Lietuvos valstybės raštinė rusiškai šį miestą vadina *Кѣсь*, lenk. *Kieś*) rodo, kad VII amžiuje dar tebesakytą ir latvių **Kēses* (dg. vard.) Bg¹⁰ 271, TŽ I 388. Latgalos miestą *Rēžyčia* — vietos šnekta *Rēžyčia* — iš čia rus. *Рѣзюца*, lenk. *Rzezyca* „vok. *Rositen*“ lietuviai turėjo pažinti dar tuo metu, kai (17) *Rēzītės* (dabar la. *Rēzekne*) vietoje latviai dar tebeištarydavo **Rēža*, **Rēžite* Bg¹¹ LX.

26. Latgalos vietų vardų lietuviškasis elementas verčia mane pripažinti tuos lietuvius, kurie XII—XIII amžiuje beveik kasmet atkartotinai užpuлдavo Pliskuvos (Псков) ir Didžiojo Naugardo žemę, **Latgalos** lietuviais (TŽ II 19), nes Vilniaus žemės lietuviams tuomet negalima būtų buvę pasiekti Pliskuvos ir Naugardo žemę del Polocko krievių (Кривичи) kunigaikštijos ir del Latgalos latvių, kurie, jei tuomet nebūtų lietuvių tenai gyvenę ir valdę Latgalos Padauguvio, būtų neleidę persikelti per Dauguvą ir eiti per ją žemę kariauti pliskuvėnų ir naugardėnų.

27. Įpėdin sekdami lietuvius net nuo Sožies paupio, slavėnai dar VI—VII amžiuje atsibaldo paskui juos net iki Vilniaus žemei, t. y. į vakarus nuo Minsko—Polocko linijos.

Slavėnų įtraukimą Vilniaus žemėn vietų vardai verčia mane laikyti ne jaunesniu už slavėnų įsikūrimą Adrijos pajūryje. Ir vienur (Vilniaus žemėje), ir antrur (sirbų—korvatų ir slovenų žemėje) slavėnų įsikurta dar praslaviškojoje gadynėje, kurioje dar tebebuvo sveiki senovės dvibalsiai (*au*, *ei*...), ilgasis balsis *ū*, priebalsiai *k*, *g*, priebalsių junginys *tj*, *dj*. Kad Vilniaus žemėn dar praslaviškojoje (VI—VIII amžiuje) gadynėje įeita slavėnų, rodo šie rytų aistiškos (ostaistisch) kilmės vietovardžiai: 1) gud. *Huja* — iš Minsko apskrities tekanti Vileikos apskritin upė = lie. *Gáuja*, la. *Gauja* TŽ I 7,25, Bg¹⁰ 249; 2) gud. *Mereč* = lie. *Merkys* Bg¹⁰ 248, 272 — Nemuno intakas Ašmenės, Vilniaus ir Trakų aps.; 3) gud. *Žel'adž* — Šven-

čionių aps. miestelis netoli nuo Sirinčios upės (iš kur gud. *Страча*, XVI amž. dar *Стряча*) = lie. **Gelindis*, -ies TŽ II 28, iš kur lie. *Gelindėnai* — Alsėdžių par. sodžius.

28. Kurių slavėnų giminės kilčių atsikraustyta Vilniaus žemėn, rodo tos žemės vietovardžiai *Словенск* ir *Кривичи* TŽ I 9, t. y. slavėnų (словяне) ir krievių.

- (18) Iš atsineštinių vietovardžių matyti, kad vienu slavėnų esama rytiečių (valuinėnų), o kitų — vakariečių (iš dabartinės Lėnkų žemės). Aiškiai Valuinę rodo Neriės upės vardas *Вьльа* (gud. *Vel'la*, XV—XVII amžiaus *Велья*, *Веля*) ir Panerio miestelis (Vilniaus aps.) *Шумск*. Ipatijaus kronika 1232 m. mini Valuinės žemėje upę *Велья* ir miestą *Шюмьскъ* ant tos-pat *Вьльjos* TŽ I 9. Ašmenės apskrities miestas *Холхло* rodo šitos apylinkės slavėnus esant ateiviais iš Mozūrų žemės (lenk. *Chełchy*, disimuluota iš **Chełchły*) TŽ I 11. Tenai-pat nuveda ir Dauguvos intakas *Полога*=lenk. *Płota* (*Полоцк*=l. *Płock*).

29. Šiaurės rytiečiai slavėnai (valuinėnai) bus įję rytinių aiscių ir suomių žemėn iš rytų pagal Dnieprą, o šiaurės vakariečiai slavėnai (iš jų šiandie yra lėnkai) — iš vakarų pagal Narvies (l. *Narew*, gen. *Narwi*) ir Bebro (Бобр) upę.

Kad Gardino apylinkė šiaurės vakariečių slavėnų pasiekta dar praslaviškojoje gadynėje, matyti iš miestelio vardo *Пыра* (į rytus nuo Gardino), kurio negalima atskirti nuo upės vardo *Пыра* (=pr. *Pūrā*), kuri randasi už 30 varstų į šiaurę nuo Pyros. *Gardinq* slavėnai prūsų (jótvingų) žemėje įsikuria dar tuo metu, kai jie užuot **Grodzien* (l. *Grodno*) arba *Горогенъ* dar tebeiš-tardavo *Gardinъ*.

30. Mozūrai bus pradėję kurtis prūsų žemėje, pvz., Galindo-je, irgi praslaviškojoje gadynėje, ką rodo, pvz., šie vietovardžiai: 1) lenk. *Łana* TŽ I 28=pr. *Alnā* „vok. Fluss die Alle“; 2) lenk. *Skroda*=pr. *Skardā* — Pysos upės kair. intakas (Lomžos gub.) TŽ I 37, kurį vardą 1350 m. dokumentas rašo *Scarde* (Töpppen Geogr. 87); 3) pr. *Rūbin(a)s* — Galindos ežeras netoli dabartinės Vokios ir Lenkų sienos, kurį XIV amžiaus dokumentas rašo *Rubins* PN=lenk. *Rybno*. Vadinasi, galindai yra susipažinę su šiuo ežeru iš mozūrų dar tuomet, kai pastarieji *Rybno* vietoje dar tebesakydavo *Rūbina* : sl. *rūbā* „žuvis“ (lenk. *ryba*).
- (19)

31. Vietų vardų liudijimu, slavėnų įsikurta dar prieš praslaviškosios gadynės pabaigą ne tiktai aiscių žemėje, bet lygiai ir

visose naujai įsigytose žemėse, t. y. Suomiuose, Balkanuose, Adrijos pajūry, ant Albies ir Salos upių.⁵

Slaviškosios suomių žemės kolonizacijos senumą rodo šie vietovardžiai: 1) *Λagora* iš **Aldagos* : viduramžių vok. *Aldagen*, s. skand. *Aldeigiuborg* J. Mikkola Journ. de la soc. finno-ougr. XXIII 23; 2) *Λyra* — Petrapilio gub. upė, kurią 1345 m. dokumentas vadina *Lauke* = **Laugā* || suom. *Laukaa*, *Laukaanjoki* TŽ I 378; 3) *Селужар* — Tveries gub. upė, tekanti į ežerą *Серегерь* = sen. rus. **Сережарь* = suom. *Särkijärvi* RFV LXIV 98.

Šiaurės slavėnų *Λagora* < **Aldagā* niekuo nesiskiria nuo vakarų slavėnų *Labės* (ček. *Labe*, sorb. *Lobjo*) < **Albije* „Albis, Elbe“ ir nuo pietų slavėnų *Lābīn'o* (Istrijos miestas) „Albōna“ (>prasl. *Albūnō*) arba *Rašos* (Istrijos upė) „Arsia“ (>prasl. *Arsjā* > *Aršā*).

Šiaurės *Меречь* „Merkys“ (>prasl. kamienas *Merkje-*) niekuo nesiskiria nuo pietų *Cres'o* (sirr.) arba *Čres'o* (slov.), kilusio iš **Čersa* - < *Kersa* - < illyr. *Kerpso* - „ital. Cherso“ TŽ I 4.

Šiaurės *Олыста'i* (= sen. la. *Alūksta* „Marienburg“) arba *Πύρα'i* (= sen. prūsų *Pūra*) pietų Slavėnuose atliepia *Vīdan* (dial. loc. *ūū Wýdne*) „ital. Udine“ (>prasl. *ūdinō* > *vydŋnō*), *Trebinje* „Τερεβινια“, *Trògīr* „Tragūrium“ ir daugybė kitų.

32. Kadangi *Λαδoρā* slavėnai vargu bus pasiekę anksčiau kaip prieš 700—800 metus, tai teks praslaviškosios gadinės pabaigą nukelti net VIII amžiaus pabaigōn. Be to, VIII amžiun mus nukelia *Karlo* Didžiojo (742—814 m.) pavirtimas slavėnams *karlje-* „karāliumi“: rus. *король*, lenk. *król*, sirb. *krâlj* „König“.

Kaunas, 1924 m. sausio 18—22 d.

XLI. VIETŲ VARDŲ ŠVIESOJE¹

Lietuvos vietų vardai nedaug kam šiandie terūpi. Kad didėji šviesuomenės dalis būtų tikrai tais vardais susirūpinusi, tai šiandie mes jau turėtume ne tikrai žmonišką žemėlapi, bet ir vietų vardų žodynėlį. Latviai turi net tam tikrą kalbininkų komisiją Latvijos vietų vardams rinkti ir leisti. Tosios komisijos darbų yra jau pasirodęs pirmasis sąsiuvinis: „Latvijas vietu vārdi. I daļa. Vidzemes vārdi. Piedaloties A. Abelei, J. Kauliņam un P. Šmitam savācis un redigējis J. Endzelīns. 1922. Izdevis A. Gulbis, Rīgā“. Pas mus Lietuvoje vietų vardus yra rinkę Vaišgantas, A. Vireliūnas ir kt.

Vietų vardai man irgi jau nuo senai rūpi. Vietovardžius ne tiktai pats renku, bet ir kitus raginu. Iš mano straipsnių — „Kann man Keltenspuren auf baltischem Gebiet nachweisen?“ (Revue Slavistique. Cracovie 1913 t. VI 1—38), „Upių vardų studijos ir aisčių bei slavėnų senovė“ (Tauta ir žodis 1923 I 1—44), „Vietų vardai — istorijos šaltinis“ (1922 m. X. 20 „Tėvynės balsas“), „Latvijos vietų vardai“ (Tauta ir žodis 1923 I 376—397, 441—444), „Zarasai (Ežerėnai) ir jų ikūrėjai sėliai“ (Kalba ir senovė 1922 I 1—4, 13, 14), „Nemunas“ (t. p. 190, 244—249), „Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje. Su dviem žemėlapiais“ (Kaunas, 1924, 20 p.) ir kt. — kiekvienas atidus skaitytojas pirštu prikišamai gali įsitikinti, kad vietų vardai yra mums tuo brangūs, kad jie žinovo rankose gali eiti istorijos dokumentais.

Ne vienas skaitytojas, tariusi, bus girdėjęs, kad aš, atsirėmęs vietų vardų liudijimu, visai kitaip nušviečiu Lietuvos žiląją senovę. Vietų vardai man rodo, kad šiandienykščia Lietuva ir Latvija nėra senoji lietuvių ir latvių tėvynė. Gudo žemės (Белорусь) upėvardžiai aiškiai rodo, kad iki VI m. e. amžiui lietuvių su latviais dar tebegy-

¹ [Spausdinama pirmą kartą. Rankraštis yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 343a. Cituojamoji literatūra rodo, kad straipsnis (gal nebaigtas?) parašytas 1924 m. — Z. Z.).

venta į rytus nuo Vilniaus, pagal Bereziną (dniepriškę), Dniepro augštupį ir Sožies upę. Vadinas, senoji lietuvių ir latvių tėvynė ieškotina yra Smolensko, Mogiliavo ir Minsko gubernijoje. Ir šandie lietuviai su latviais tebegyventų senojoje savo tėvynėje, jei jų iš tenai būtų neištūmę slavėnai, kurie iki VI amžiui dar tebegyveno į pietus nuo Pripeties balų, kur jų buvo senoji tėvynė (Valuinės ir Lenkų žemė).

Slavėnų sąjūdį Europa pajunta VI amžiuje, nes tuo metu pasiekia slavėnai ne tikai Balkanus (517 m.), bet ir vakarų Europą. Tuo pat metu turėjo pasirodyti slavėnai ir žiemiuose su rytais. Iš anapus Pripeties, eidami augštyn Dniepro ir Sožies upėmis, slavėnai VI amžiuje įsibrauja lietuvių—latvių sodýbosna. Tuo įsibrovimu slavėnai priverčia lietuvius su latviais pasitraukti į vakarus. Žemės plotą, kuris guli ištisę į vakarus nuo Minsko net iki Palangai, VI amžiaus pradžioje valdo dvi viena kitai svetimi tauti — sómai (latviškai *sāmi*) ir kuřšiai—sėliai. Sómais mes vadiname ne súomius (*suomalaiset* „финны“, *suomi* „финский язык“), bet tuos suomių giminaičius, kurių vaikus šandie latviai praminę yra lýbiais (*lībji, lībieši*), igauniais (vok. *Esten*) ir sómais (*sāmi* „Ezelio salos igaučiai“). Senovės latviams somais yra buvę pietiniai suomių giminės nariai (Südostseefinnen).

Kuřšiai ir sėliai pridera prie lietuvių—latvių tautos. Jų kalba stovi pusiaukelėje tarp latvių ir lietuvių.

Kuršiai ir sėliai drauge su latviais minkštuosius *k* ir *g* verčia garšais *c* ir *dz*, o drauge su lietuviais garso *n* dvibalsiuose neišmeta. *Gintāras* latvių kalboje pavirsta *dzītars*, o kuršių — (*d*)*ziñtars*. Sėlių kalbai dvibalsio *n* išlikimą rodo šiuodu XIV amžiaus (Kalba ir senovė I 86) vietovardžiu : agger *Lensen* (|| kurš. *Lenši* — Kuldingos vls. vietovardis), *Gandemen* (kurš. *Gandinga* — Plungės par. malūnas prie Babrūngo upės).

Taigi, VI amžiuje, slavėnų stumiami, lietuviai ir latviai turi susidurti su savo kaimynais, gyvenančiais vakaruose nuo Minsko net iki Pālangai ir Klaipėdai. Baltijos pajūry net iki Nemunui VI amžiuje dar tebegyvena mūsų sómai. Jų tenai jau gyventa ir I—II m. e. amžiuje, nes mūsų sómai nėra kas kiti kaip anie Tacito *Fenni*, o Ptolemajaus Φίννοι, kuriuos abudu mokslinčiai laiko slavėnų (Veneti, Ουενέται), gotų (Gothones, Γόθωνες) ir aisčių (Aestiorum gentes) arba galindų ir sūdų (Γαλίνδαι καὶ Σονδινοί) kaimynais. Tarp somų ir lietuvių—latvių sodybų gyveno kuršiai ir sėliai. Slavėnų stumiami, lietuviai ir latviai turi varu įsibrauti sėlių žemėn.

Latviai nuo lietuvių atsiskiria Vilniaus apylinkėje ir iš čia ištraukia į žiemius ir, perėję Dauguvos upę, įsikuria šiandienykščioje Lātga-loje (buv. Vitebsko gub.) maždaug tarp 600—700 m. e. metų. Tuo patim metu bus, gal, susidariusi ir žiemgalių giminė, kurią jų kalbos liekanos riša vienan kūnan su latviais. Ir žiemgaliai, kaip ir latviai, dvibalsio antrąją dalį *n* nebeištaria : *Mitauja* (|| lie. *Mintaujā*), *Blīdiene* (|| *blindis* : kurš. *Blendene* — Ožputės apylinkės vietovardis). *Žiemgalis* del vardo galūnės senovėje turėjo būti kaimynas *latgāliui* (Лѣтгола, lot. *lethigalli*). *Žiēmgalos* (*Žiemýgalos*) vardo pirmoji dalis rodo, kad žiemgalių gyventa į žiemius (la. *xiēmelis* „Nord“) nuo latvių arba lietuvių galo „srities, apylinkės“ (latviai sako : viņš dzīvuo mūsu *galā* „jis gyvena mūsų apylinkėje, krašte, in unserer Gegend“). Vadinas, latvių tautos narių gyventa vienų Lat(v)os, arba Let(v)os, upės gale, o antrų — žiemų (la. *ziemela*), arba šiaurės, gale.

VI amžiuje pradėję lietuviai traukti šiandienykščion Lietuvon iš anapus Minsko, iki XV amžiaus pradžiai ne tiktai prasistumia iki Baltijos jūrai, bet ir pajėgia suasimiluoti pakely jų sutiktus sėlius, žiemgalius, kuršius — lietuvių—latvių narius — ir jótvingus, arba sūdus (Suvalkų žemė), skalvius (Ragainės—Tilžės apylinkė) ir nadruvius (Pilkalnio—Gumbinės—Įsruties apylinkė) — prūsų giminės narius. Klaipėdos ir Palangės pajūry lietuviai sómų neberanda, nes juos bus atstūmę dar prieš lietuvių atėjimą į žiemius kuršiai, kurie Baltijos pajūrį vargu bus pasiekę dar prieš VII amžių. Skandinavijos šaltiniai kuršius tepradeda minėti vos tik nuo IX amžiaus. Rimbertas yra aprašęs net vieną karo žygį, kurį yra atlikę švedai 853 metais, Kuršo žemėje kariaudami Apuolės pilį. Maždaug tuo patim metu prieina Baltijos pajūrį ir žiemgaliai Lielupės žiotyse netoli Sluokos.

Iš istorijos šaltinių mes žinome, kad šiandienykščioje Lietuvoje XIII amžiuje, prieš 1250 metus, dar ne visur gyventa vienų tiktai lietuvių. XIII amžiaus dokumeñtai rodo, kad Zarasų, Dusetų, Utenos, Kupiškio, Biržų, Čedasų apylinkėje dar tebegyventa nevisai sulietuvėjusių senųjų sėlių. Linkuvos, Pašvitinio, Joniškio, Žagārės, Laižuvos apylinkei senovės vietiniais gyventojais tepripažįsta XIII—XIV amžiaus šaltiniai vienus tiktai žiemgalius. Bevėik visus Žemaičius (čia pridera ir Klaipėdos apylinkė) dar 1253 metuose tebelaike istorijos šaltiniai Kuršo žemė, kurios viešpatimis tebėsa senieji vietos gyventojai kuřšiai, arba kuřšininkai. Žnoma, anuomet (apie 1250 m.) bus jau buvusi nebemaža dalis ir lietuvių prasi-

skverbusi sėlių, žiemgalių ir kuršių tautės tirštumėn, nes kitaip sunku būtų suprasti staigus paminėtųjų tautų išvirtimas lietuviais maždaug dar prieš 1600 metus.

Vietų vardai mums rodo, kad ton Sėlos, Žiemgalos ir Kuršo žemėn, kurią mes pažįstame iš XIII—XIV amžiaus dokumentų, lietuvių išibrauta dar bent už 6—7 amžių prieš istorijos šaltinių gadyne. XIII—XIV amžiaus sėlių, žiemgalių ir kuršių kalba, kaip ir latvių, jau turi garsus *c*, *dz*, *s*, *z*, kurių vietoje lietuviai iki šiai dienai senoviškai tebeištaria *k*, *g* (*kepti*, *gerti*), *š* (*šaka*), *ž* (*žalias*). Lietuviškojoje Sėlos, Žiemgalos ir Kuršo dalyje arba ir latviškojoje šių žemių dalyje, kurią nuo senovės lietuviai gerai pažįsta, randame tokių lietuviškos kilmės vietovardžių, kurie dėl savo priebalsių tenka laikyti senesniais už 1200-tinius metus. Latvių kalbėn žodis *žerbins* „жребин“ tegalėjo patekti tiksliai prieš 1000-tinius metus, t. y. dar tuomet, kai rusai žodžio *жепебей* (XI amžiuje *жепебы*) vietoje dar tebeištardavo *žerbbyb*. Dvibalsio *er* vietoje visusenas rusų kalbės paminklas — 1056/7 metų Ostromiro evangelija (Исслед. по русск. языку I 113) — jau turi šiandienykštį junginį *ere* (полногласие). Dėl to *žerbins* Latvijon tegalėjo patekti tiksliai prieš 1056 metus. Kad 800-tiniuose metuose rusai nebus dar turėję vadinamosios „полногласие“, tai rodo *Karlo* (sen. vok. *Karl*) Didžiojo (742—814 m.) pavirtimas rusams *karāliumi*: *король*. 907 metų švedo vardas *Karl* nebepavirsta rusų kalboje lytim **Король*, bet *Карлз* (W. Thomsen *Der Ursprung des Russischen Staates* 76, 145). Pastarasis faktas rodo, kad latviai *žerbina* bus gavę dar prieš 907 metus. Iš to sužinome, kad latvių kalboje apie 900-tinius metus jau senojo *ž* būta pavirtusio garsu *z*. Jeigu latviai būtų gavę iš rusų *žerbina* dar tuo patim metu, kai jie tebeištardavo *žirnis*, *žirgas*, tai tuomet ir *žerbina*s drauge su *žirniu* ir *žirgu* būtų pavirtę **zeřbinu* (plg. latvių žodžius *ziņnis*, *ziņģis*). Taigi, latvių *zeřbins* savo garsu *ž* dar ir šiandien mums teberodo, kad latviai bus senąjį *ž* pavertę šiandienykščiu *z* dar prieš X amžių (Kalba ir senovė I 1).

Vietų vardai *Ožputė* (kurš. *Azpute*), *Kuršas*, *Ilžė* ir *Šaūkas* (Sėloje) rodo, kad lietuvių koja jau įkelta Sėlos ir Kuršo žemėn dar prieš 900 metus.

Vargu vėliau kaip prieš 900 metus bus pavirtę ir senovės minkštieji *k*, *g* garsais *c*, *dz* sėlių, žiemgalių ir kuršių kalboje. Irgi prieš 900-tinius metus rodo lietuvių išibrovimą sėlių, žiemgalių ir kuršių žemėn šie jų žemės vietovardžiai su *k* = *c*: *Rūkiava* || kurš. *Rucava*, *Aukė* || žiemg. *Aūce*, *Laukesà* — Dauguvės intakas ties Naujiniū (vok. Dünaburg) || sėl. *Laucesa*.

XLII. ŽIEMGALA

[Lietuvių spaudos atgimimo 20 metų sukaktuvių iliustruotas „Lietuvos“ priedas prie Nr. 103 (1604) 1924 m. gegužės 7 d.]

1323 m. laiškuose (Bunge Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch Band II S. 141—4, Band VI S. 467) Gediminas prie savo vardo rašosi dar ir Žiėmgalos kunigaikščiu: *Gediminne, Dei gratia Lethphanorum Ruthenorumque rex, princeps et dux Semigalliae*. Vardo priedėlis princeps et dux Semigalliae rodo, kad Gedimino valdžiai priderėta, be Lietuvos ir Gudo žemės plotų, dar ir dalies Žiėmgalos.

Iš 1254 metų dokumento liudijimu (Bunge l. c. I 347), Žiemgalai priderėjusios šiandienyščios Latvijos dvi — Duobelės (Mintaujos) ir Bauskės — apskriti ir Lietuvos dalyje Linkuvos, Vaškų, Joniškio, Žagārės, Klykolių apylinkė (žr. žemėlapi mano „Aisčių praeityje“, Kaunas, 1924 m.). Gedimino valdžioje tebus buvusi, žinoma, tiktai lietuviškoji Žiemgalos dalis. Bet ar visa ir šita Žiemgalos dalis buvo jau tuomet prijungta prie Lietuvos, to aš nežinau. Lai čia taria rimtą savo žodį mūsų būtovininkai!

Iš 1323 metų gegužės 26 dienos laiško „*fratribus minoribus*“ sužinome, kad tų žiemgalių dar tebekalbėta žiemgališkai. Tiems žiemgaliams Gediminas rūpinasi kunigo, mokačio žiemgališkai: *Volumus enim episcopos, sacerdotes religiosos ordinis cuiuscunque colligere, praecipue de vestris, quibus iam ereximus duas ecclesias, unam in civitate nostra regia, dicta Vilna, aliam in Novgardia, ad quos nobis hoc anno quattuor fratres, scientes Polonicum, Semigallicum ac Ruthenicum ordinetis, tales ut nunc sunt et fuerunt, et etiam de praedicatoribus, quibus dabimus ecclesiam tempore successivo* (Bunge l. c. II 143).

Šiandie Žiemgaloje niekas žiemgališkai nebekalba. Žieminė senosios Žiemgalos dalis ilgainiui pasidarė latviška, o pietinė — lietuviška.

XIII amžiaus Žiemgalos šaltinių vardai drauge su šiandienykščiais Žiemgalos vietovardžiais rodo, kad žiemgalių kalbės būta artimesnės latvių, kaip lietuvių kalbai. Žiemgaliai su lātviais (senovės latgāļiais) minkštųjų *k, g* ir dvibalsių *an, en, in, un* vietoje ištaria *c, dz, uo, ie, ī, ū* : *Aūce* = lie. *Aukė* (į žiemius nuo Vegerių), *Vedzere* = lie. *Vegerė* (upėvardis), *Mītauja* = lie. *Mintaujā, Mīntaujā*.

Iš turimосios žiemgalių kalbės medžiagos man nėra dar galutinai paaiškėję, ar žiemgaliai yra atskira kalba, ar tiktai latvių kalbos tarmė. Žiemgalių kalbos klausimas tepaaiškės tiktai tada, kai turėsime surinkę visus Linkuvos, Vaškų, Kriukų, Joniškio, Žagarės, Vegerių, Laižuvos... apylinkės vietovardžius (pirmoje eilėje rinktini yra upių, upelių, ežerų, balų, kalnų, piliakalnių vardai).

Vietovardžių galūnės *-uvė*, pasirodo, esama žiemgališkos. Žiemgaloje šitos galūnės vietovardžių aš teatsimenu tiktai šiuos: la. *Iēcuve* „vok. Ekau“, *Audruve* = lie. *Aldruvė, Viřcuve* = lie. *Viřčiuvis*, lie. *Raktuvės* kalnas ties Naujaja Žagare, *Salduvės* kalnas netoli Šiaulių, einant Radviliškio pusėn (plg. Vidžemės latvių vietovardį *Saldavas* Latvijas vietu vārdi I 36, 58, 62). Lietuviai vietovardžiams vartoja galūnę *-uva* (*Lietuva, Šeduva, Latuva*), o kuršiai, sėliai ir latviai — *-ava* (*Bartava, Varkava, Daugava*).

Pirmųjų lietuvių pradėta kurtis pietinėje Žiemgaloje bent už 6—5 amžių prieš Gediminą, t. y. tuo dar metu, kai žiemgalių kalboj XIII amžiaus garsų *c, dz, s, z* vietoje dar tebebuvo ištariamai *k, g, š, ž*. Tuomet žiemgaliai *Mītaujos* vietoje dar tebeištarydavę *Mintaujā*.

Šiandienykščiai Žiemgalos vietovardžiai *Aukė* (la. *Auce*), *Vegerė* (la. *Vedzere*), *Mintaujā, Yslykis* (= la. *Islicis*), *Šeševė* (la. *Seseve*) pirštu prikišamai rodo, kad lietuvių pradėta Žiemgaloje kurtis dar prieš IX amžių.

Žiemgalių žemę ir kalbą plačiau liečiu „Tautoje ir žodyje“ (II tome p. 23—27, Kaunas, 1924 m.) ir „Lietuvių kalbos žodyno“ įvade (II sąsiuvinyje).

1924. V. 1.

XLIII. DIE LITAUSCH-WEIßRUSSISCHEN BEZIEHUNGEN UND IHR ALTER¹

[Zeitschrift für slavische Philologie I 1925 26—55]

- 26 1. Im Wortschatze der litauischen Sprache findet sich neben rein litauischen Bestandteilen eine nicht unbeträchtliche Zahl „nichtlitauischer“ Elemente. Unter ihnen sind die weißrussischen am zahlreichsten, weniger zahlreich die polnischen, russischen, deutschen, lettischen, am wenigsten zahlreich sind die gotischen, skandinavischen (schwedischen) und finnischen. Von der Sprache der Weißrussen oder *Kriėvai* (lett. *krievi*, altruss. *крявуичи*) erhielt nicht nur das Litauische, sondern auch das Lettische den größten Teil der Fremden Elemente, und zwar deshalb, weil die Weißrussen schon im VI. Jahrh. n. Chr. (Vairas 1914 Nr. 15 S. 11) begannen, Litauer und Letten aus ihren alten Wohnsitzen zu verdrängen. Diese ursprünglichen

¹ [Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne saugomas šio straipsnio ankstyvesnio variantu rankraštis (*D 511*), turįs antraštę „Skripka || smuikas ir trūba || trimitas“. Iš prie rankraščio pridėto medžiagos rinkinio matyti, kad tiek lietuviškasis, tiek ir vokiškasis variantai tėra pradžia numatytos parašyti didelės monografijos, kurioje dar turėjo būti išanalizuoti skoliniai iš lenkų, vokiečių, latvių, prūsų, kuršių, suomių, gotų ir švedų kalbų (taip suklasifikuota medžiaga pridėtame rinkinyje). Dėl greitesnio žodyno paruošimo pasižadėjęs atidėti į šalį visus pradėtuosius darbus (žr. šio tomo p. 486), Būga nutraukė ir šios monografijos rašymą, o parašytąją dalį, kiek papildęs, patikslinęs ir atitinkamai pakeitęs antraštę, atidavė spaudai vokiečių kalba žurnale „Zeitschrift für slavische Philologie“. Vokiškojo vertimo pradžioje yra žurnalo redaktoriaus prof. M. Fasmerio priedas: „Wegen schwerer Erkrankung meines verehrten Kollegen Būga mußte die Korrektur von prof. Endzelin und mir nach einem ungenügenden Manuskript erledigt werden“. Vertime išleisti du pirmieji sakiniai, esantys lietuviškame variante: „Nėra ir vargu gali būti pasaulyje tokia kalba, kurios žodynas būtų visas savas. Vadinas, kiekvienos kalbos žodyne, be savųjų žodžių, visuomet esti dar ir svetimos kilmės žodžių“. — Z. Z.]

Wohnsitze der Litauer und Letten befanden sich im Gebiete der linksseitigen Nebenflüsse des Pripet, zu beiden Seiten der Berezina und am nördlichen Dniepr bis zur Mündung der Berezina und bis zum Quellgebiet und oberen Lauf der Sosch (altruss. Сѣжь), umfaßte also fast das ganze Gouvernement Minsk (ohne den südlichen Teil), vom Gouvernement Mohilew die Kreise Senno und Orscha, vom Gouvernement Smolensk die Kreise Belyj, Portschje, Smolensk und teilweise Jelnja. Von den Weißrussen (Kriewen) verdrängt, nahmen Litauer und Letten ungefähr das heute von ihnen bewohnte Gebiet ein.

2. Im IX. Jahrh. setzten sich die Schweden (идоша за море к *Варягомъ* к *Руси*, сіце бо звахуть ты *Варягы* *Русь* Ипат. лет.² 14) unter den Slaven (словѣне Nowgorods), Kriewen (кривичи von Polozk und Smolensk), Poljanen (поляне von Kiew) und andern russischen Stämmen fest. Dank dem Fleiß und der Tatkraft der Schweden erleben die Dniepr- und Dünagegenden fast plötzlich einen bedeutenden Aufschwung, was ganz verständlich ist, ging doch hier der berühmte „Weg von den Warägern zu den Griechen“ durch. Diesen Weg beschreibt die Hypatius-Chronik (Ипатьевская летопись 2-ое изд. СПб. 1908 стр. 6) mit folgenden Worten: „и бѣ путь из Варягъ въ Греky, и изъ Грѣкъ по Днепру, и вѣрхъ Днѣпра волокъ до Ловоти. и по Ловоти внити въ Илмеръ озеро великое. из негоже озера потечеть Волховъ. и втечь въ озеро великое Нево. и того озера видеть оустье в море Баряское“. Dieser schwedisch-griechische Verkehrsweg wurde von Kaufleuten oft bereist.

3. Im IX.—X. Jahrh. war die Stadt Birka (heute schwedisch *Bjærkö*) im ganzen Norden durch ihren Handel berühmt. Der Handel von Birka muß nicht nur im Leben der Kriewen, sondern auch der Litauer und Letten von Bedeutung gewesen sein. Das litauische Wort *birkavas* „zehn Pud“, das sowohl in bezug auf Lautgestalt als auch Bedeutung dem lettischen *bīfkavs* entspricht, erinnert uns auch noch heute an das berühmte *Birka*. Trotzdem werden die Litauer den Namen *birkavas* nicht direkt aus der in Birka gesprochenen schwedischen Mundart, sondern nur mittelbar erhalten haben. Die Annahme von Vermittlern ist zur Erklärung der Endung *-avas* notwendig. Diese unsere Endung muß aus dem altweißrussischen *-овъ* abgeleitet werden, d. h. *birkavas* stammt aus der Form **бѣрковъ*. Das weißruss. **бѣрковъ* (heute russ. *берковец*) ist das Adjektiv zum Wort

**Бърка* (= *Birca* bei Adam von Bremen) mit dergleichen Endung wie in den Wörtern: *дѣбонѣ* „eichen“, *тынонѣ* „dornig“, *липонѣ* „Linden. . .“, *вѣлконѣ* „Wolf(s). . .“, *Петровѣ* „Peters“ u. a. Im Weißrussischen mußte das Wort *бѣрконѣ* die gleiche Bedeutung haben wie heute lit. „*Birkos* (svaras)“, „*birkinis* (svaras = „ein Birkaer [Pfund])“, vgl. die Ausdrücke: *kauninis* alūs „Kownoer Bier“, *prūsiniis* spiritas „preußischer Sprit“).

4. *Birkavas* ist eines jener Wörter, deren Eintreffen in Litauen datiert werden kann: mit *birkavas* müssen die Litauer noch vor dem Jahre 1157 bekannt geworden sein; denn um diese Zeit beginnen in den russischen Sprachdenkmälern an Stelle der früheren Laute *ь* und *ѣ* die Laute *e* und *o* zu treten. Die Wörter *стѣкло*, *шѣлкѣ*, *крѣстѣ*, *кѣбѣлѣ*, *бѣчька*, *брѣня*, *чѣрнѣ*, *сѣртѣ* begann man ungefähr damals durch *стекло*, *шелтѣ*, *крестѣ*,
 28 *кобла* (Gen.), *бочка*, *чернѣ*, *сотѣ* zu ersetzen. Das heißt, das Wort *birkavas* mußte früher nach Litauen gelangen als die Wörter *verbà* „верба“ (= Osterpalme) || altruss. *вьрба*; *četveřgas* „Donnerstag“ || *чєтвєр҃гъ*; *smėřtis* „Tod“ || *сѣмьрѣть*; *šerdėkšninkas* „Spannnagel“ || *сѣргьчѣникѣ* „сердечник“.

5. *Birkavas* hat dasselbe Alter wie sein Genosse *pundūs* (Akk. *pūndų*) oder *pūndas* „Pud, 40 russische Pfund“ (Būga Izv XVII, 1 1). Das žemaitische *pundūs* wurde noch zu der Zeit aus der Sprache der Kriewen übernommen, als bei diesen im Worte *nygъ* an Stelle des Lautes *u* noch *ų* (nasales *u*) vorhanden war. Daß es einst auch in der Sprache der Russen (Kriewen, Nowgoroder Slaven und anderer Stämme) ein „nasales“ *u*, d. h. *ų*, gegeben hat, zeigen finnische (und estnische) Wörter russischen Ursprungs; vgl. 1. finn. *suntia* „Kirchendiener“, estn. *suñd* „Druck, Neigung, Auftrag, Gericht, Richter“, liv. *suñd* „Richter“ || *cygъя* „sędzia, Richter“; 2. estn. *und*, liv. *ūnda* „Angel“ || *yga* „węda, Angel“. Das älteste russische Sprachdenkmal, das Ostromirevangelium vom Jahre 1056/7, hat schon keine Nasallaute mehr.

Zu Beginn des IX. Jahrh. besaßen die Russen noch nasales *u*, d. h. *ų*; das zeigt der Name des Volkes der *Ungarn* (griech. οὐγγαροι, lat. *Ungari*), der im Russischen die Form *угѣринѣ* „węgrzyn“ Nom. Plur. *угѣре* (heute Adjektiv *угорский*) annahm. Das Vorhandensein von Nasalen beweisen auch die alten Lehnwörter aus der schwedischen Sprache: *варягѣ* || *vā-ringr* (von den Griechen *Várangos* benannt); *Цыгѣ* „Die Meer-

enge von Konstantinopel" (griech. τὸ Στενόν, russ. Золотоѹ Por)||sund „Meerenge"; *nygrð*||pund (deutsch Pfund, got. *pund* < lat. *pondo, pondus*).

Somit müssen die Žemaiten ihr *pundūs* noch v o r 1056 von den Weißrussen erhalten haben. Da man das Wort *birkavas* von dem begriffsverwandten *pundūs* nicht trennen kann, so muß auch das Alter des ersten Wortes weiter als bis zum Jahre 1157 zurückgehen. Da nun der Handel der Stadt Birka im IX. bis X. Jahrh. blühte (s. Tiander Город Бирка. — Журн. мин. народ. просв. 1910 № 6), im XI. Jahrh. hingegen schon zu sinken begann, so können unsere Wörter *birkavas* und *pundūs* am aller-
 29 spätesten in der ersten Hälfte des X. Jahrh. Litauen erreicht haben. Aus der zweiten Hälfte des X. Jahrh. kann *birkavas* wegen des Wortes *pundūs* nicht stammen, welches, wie die bei Konstantin Porphyrogenetos „Die administrando imperio", IX. cap. um 950 erhaltenen Namen der Stromschnellen des Dniepr zeigen (A. Соболевский Лекции по истории русского языка. Москва 1907 S. 20, Būga Izv XVII, 1 1), damals von den Russen schon *pudъ* und nicht mehr **pudъ* ausgesprochen wurde.

6. Auf die Birka-Periode (IX—X. Jahrh.) gehen außer *birkavas* und *pundūs* auch noch folgende Bezeichnungen von Handelsgegenständen zurück: *čērpē*||чепен(ок)ъ; *skavardā* (-ōs, *skavārdq*) „Bratpfanne"||сковорога; *pipīras*||altruss. *пньпръ*; *šilkaī*||шьлкъ; *stiklas*||стѣкло; *kātilas*||котѣлъ; *tuīgus*||тѣгръ; *tūl-kas* „Übersetzer, Dolmetscher"||тѣлкъ; *muīlas*||мыло; *muītas*||мыто.

Das Alter von *čērpē*, *skavardā* (ostlett. *skavārda*) und *karvōjus* „коровай, Hochzeitskuchen" geht weiter zurück als das erste russische Sprachdenkmal (1056/7), welches schon die Formen wie *Бологумиръ* und *Новгородъ* aufweist. Alle drei Wörter werden noch zu der Zeit ins Litauische gelangt sein, als die Russen noch *čerpъ* (preuß. *kerp-etis* „Schädel"), *skovorda* (durch Metathesis aus der Form **skordva*; vgl. altbulg. *сквѣрага*, *скѣрага*||mhd. *schart* „Tiegel, Pfanne"||lit. *skārdas* „Weißblech"), *korvaļь* aussprachen.

Die Namen von Oleg's Hofleuten (altschwed. *Helgi*, Ольга = altschwed. *Helga*; die Griechen schreiben 'Ελγα) im Jahre 912 (мужи): *Карлы Инегелдъ* (*Ingialdr*), *Фарлофъ*, *Гуды Руалдъ*, *Карнъ* und von denen Igor's im Jahre 945: *Шугобернъ* (*Sigbiörn*), *Алвагъ*, *Роалдъ* (*Hróaldr*), *Иньгелдъ* (*Ingialdr*),

Турбернъ (*þorbiorn*), *Руалгъ* mit ihrem *al*, *ar*, *el* und *er* beweisen noch nicht, daß damals die Kriewen und die andern Slaven (дреговичи, поляне, сѣверо, деревляне oder дерева, словѣне) noch **voldēti* „володеть“, **molko* „молоко“, **vorna* „ворона“, **bergъ* „берер“ gesprochen hätten. Die Namen der Männer Oleg's und Igor's sind für unsere Sache nicht verwendbar, weil sie zu Anfang des XI. Jahrh. in die Chronik eingetragen wurden und zwar nicht aus der lebenden Sprache der Slaven, sondern aus den in altschwedischer (варяги русь) Sprache verfaßten Akten der fürstlichen Kanzlei.

30 In der Volkssprache sind die Namen der schwedisch-russischen Fürsten *Ing(v)arr*, *Helgi*, des Plotsker Fürsten *Rōgnvaldr* mit der Tochter *Ragn(h)ē(i)ðr*, *Gudlēfr* (früher *Gudleifr*), *Hákon* zu: *Игорь*, *Ольгъ*, *Рогъвол(о)гъ* (980) und *Рогънѣдъ* (Ипат. лет.² 64), *Гѣлѣбъ*, *Якунъ* umgestaltet worden. Der Name *Ольгъ* hat sich aus der Form **Elygъ* entwickelt, unter Übergang des anlautenden *e-* in *o-*, wie das auch in andern Wörtern eintrat, z. B.: *Олѣна*||gr. *Ἐλένη*, *озеро*||*ēžeras* (poln. *jezioro*), *о́льха*||altbulg. *jelyxa*. *Ольгъ* (†913) „Helgi“ und *Ольга* (†969) „Helga“ sind wegen ihres Vokalismus jüngere Namen als *Лагора*, das aus einer früheren Form *Aldagā* stammt (1311 in den Akten *Oldaga*; in skandinavischen Quellen *Aldegjuborg* „Stadt Ladoga“, *Aldegja* „Ladoga-See“). Daraus folgt, daß zu Oleg's Zeit (†913) die Slaven von der Küste des Ladogasees bereits, wie auch zur Zeit Ostromir's (1056/7), schon *volodēti*, *gorodъ*, *lanъ*, *lokътъ*, *ratajъ*, *robota* sprachen. Die Slaven von Ladoga und der Gegend von Nowgorod werden noch vor der Ansiedlung der skandinavischen Waräger unter den Slaven, Kriewen und Poljanen, d. h. vor 839—862, *valdēti* (oder vielleicht *vāldēti*?), *gardu(n)*, *ālni*, *alkuti*, *ārtāji*, *arbatā* gesprochen haben. Der Warägername *Helgi* mußte wegen seines weichen *l* in slavischem Munde zur Form *Ольгъ* werden. Wo die Slaven damals ein *l* hart aussprechen hörten, dort schoben sie nach dem *l* den Vokal *ъ* (oder ein kurzes *u*) ein. Die Slaven des IX. Jahrh. gaben lat. *altare* durch *олѣтарь* wieder, welches im XI. Jahrh. Kiew erreichte. Das Wort *олѣтарь* der Kiewschen Poljane des XI. Jahrh. sprechen heute die Ukrainer *vivtár* aus. Somit haben die Slaven den *Aldagā*-See noch zu der Zeit erreicht, als in ihrer eigenen Sprache noch *ālni* „лань“, *alkuti* „локоть“, *galvā* „голова“ und *gardu* „город“ gesprochen wurde. Damals wurden die Slaven auf finnischem

Boden mit den finnischen Wörtern *āldagā*, *salmi* „Meerenge, Sund“, und *sārki* „cyprinus rutilus“ bekannt. Als dann die Nordslaven ihre eigenen Wörter *ālni* „lett. *ālnē*“, *alkuti* „lit. *alkūnē*, d. Ellenbogen“, *galvā*, *gardu* als *лань*, *локътъ*, *голова*, *городъ* zu sprechen begannen, da mußten auch die Wörter finnischer Herkunft: *āldagā*, *salmi* und *sargi* in die Formen *лагора*, *соломя*, *сопора* übergehen. Diese Spracherscheinung wird noch vor den
31 Jahren 839—862, also noch bevor die Schweden (Waräger, Ruotsi) unter den Slaven (*Ладора*, *Новъгородъ*), Kriewen (*Полотьскъ*) und Polianen (*Кыевъ*) Fuß faßten, eingetreten sein.

7. *Якунъ* (altisl. *Hákon*, altschwed. *Hakun*) stellte sich an Stelle der Form *Акунъ* ein, entsprechend dem russischen Lautgesetz: *a* → *ja*-, z. B. *яблоко*, *ярога*, wo *я* an Stelle des zu erwartenden *a* tritt wie auch in dem aus dem altschwed. *ask-* (Nom. *asker*, altisl. *askr*) „kleines Gefäß“ entlehnten altruss. *яскъ* (jetzt *ящик*) „Gefäß“.

8. In der Beschreibung des unglücklichen Kriegszuges Igor's gegen Konstantinopel vom Jahre 941 nennt Liudprand's Chronik¹ den Fürsten der „Russen“² *Inger*, während Konstantin Porphyrogenetos den gleichen Namen *Ἰγγωρ* schreibt, was beweist, daß die slavische Wortform *Игорь* aus dem „russischen“ = altostskandinavischen *Ingvar* stammt. Zum ersten Namenteil vgl. die skandinavischen Namen *Inguildr*, *Ingialdr*, *Ingemarr*, *Ingimundr*, *Ingebiorg*.

Der im Dialekt der Kiewer Slaven eingetretene Übergang des „russischen“ Namens *Ingvar* zu *Игорь* zeigt klar, daß zur Zeit Ingvars die von den „Russen“ regierten Slaven keine Nasalvokale mehr besaßen, sondern an deren Stelle schon die reinen gedehnten Mundlaute *ā* und *u* sprachen: *pātъ* „пять“, *māso* „мясо“, *dubъ* „дуб“ < **dubъ*. Ingvar nahm die Regierung im Jahre 913 in seine Hände, die Bewohner von „Dereva“ (деревляне „Waldleute“) ermordeten ihn im Jahre 945. Als Rurik (altostnordisch *Røriker*, altwestnordisch *Hrōrekr*) 879 starb, hinterließ er Ingvar noch als Kind: *Игорь... бѣше... молодъ вельми*. Ипат. лет.² 16. Die Öffentlichkeit konnte sich mit Ingvars Namen wohl erst vom Jahre 913 an bekannt machen, als er sich zum Herrscher der Slaven ausrief. Auf diese Art erscheint uns das Jahr 913 als die Zeit, wo die unter „russischer“ Herr-

¹ W. Thomsen „Der Ursprung des Russ. Staates“, Gotha 1879 S. 49.

² Gens quaedam... quam Graeci vocant *Rusios*, nos vero... *Nordmannos*.

schaft befindlichen Slaven die alten „nasalen“ Vokale nicht mehr besitzen.

9. Nach den Berichten der Hypations-Chronik (Ипат. лет.² 14) ließen sich die skandinavischen „Russen“ (die Finnen benennen auch heute noch die Schweden mit dem Namen *Ruotsi*) im Jahre 862 unter den Slaven (in der Gegend von Nowgorod), den Weißrussen und Poljanen (Gegend von Kiew) nieder: „*идоша за море к Варягомъ к Руси, сїце бо звахуть ты Варягы Русь, яко се друзии зовутся Свее, друзии же Оурмани, Аньгляне, инии Готе. Тако и си*“.

Natürlich werden die damaligen Kriegszüge der russischen Waräger (Варягы Русь) nach Rußland einige Zeit vor dem Jahre 862 begonnen haben. Im Jahre 862 setzen sich die schwedischen Waräger nach Bezwingung der Slaven endgültig in ihrer neuen Heimat fest. Die sogenannten „Annales Bertiani“ (W. Thomsen Ursprung des Russ. States 42, 43) kennen die „Russen“ schon im Jahre 839. Damals führten die „Russen“, ein skandinavischer Volksstamm¹, mit den Griechen Krieg.

10. Um die Mitte des IX. Jahrh. müssen die „nasalierten“ Vokale *ä* und *u* in der Sprache der russischen Slaven noch vorhanden gewesen sein; denn nur die zu jener Zeit (839—862) in die Sprache der Slaven aufgenommenen skandinav. Wörter *vāringr* (griech. *vārangos* vertritt das Wort *vārāgъ* der unter „russischer“ Herrschaft lebenden Slaven, wo *ä* Nasallaut ist), **kulbingaR* (später *kyllingr*, griech. *κοῦλπιγγος*), *āmbete* (dän. *embede*), *ankere* (ahd. *ankar*), **mentil* (-*el*) (schwed. *mantel*, ae. *mentel*), *pund* und *sund* konnten in die spätern Formen *варягъ*, *кѣлбяръ* (Volksname), *ябega* und (älter) *ябетьникъ*, *якорь*, *мятъль* (später Nom. *мятель*, woher das lett. Wort *mētelis* E oder *mē(r)tel's* Schm „Mantel“ stammt), *nygъ* und *Cygъ* durch die Übergangsstufe *varāgъ* (*ā* vertritt hier den nasalen Vokal), *kѣlbāgъ*, *jābeda* und *jābетьникъ*, *jāкорь*, *māтъль*, *pydъ* und *Sydъ* verwandelt werden.

Die in der ersten Hälfte des IX. Jahrh. aus den skandinavischen Wörtern *vāringr* und **kulbingr* (*kyllingr*) übernommenen Wörter *варягъ* und *кѣлбяръ* zeigen, daß, wenn zur Zeit Ingvar's (913—945) in der Sprache der „russischen“ Slaven noch Nasallaute vorhanden gewesen wären, das letztere Wort nicht in die

¹ Misit etiam cum eis quosdam qui se, id est gentem suam, *Rhos* vocari dicebant... comperit eos gentis esse *Sueonum*.

Form *Игорь*, sondern **Ягорь* hätte übergehen müssen. Daraus folgt, daß zur Zeit Ingvar's die Wörter *varęgъ*, *кѡлбѣгъ*, *јѣкорь* 33 (ę hier = nasales *ā*) ihre „Nasalität“ schon verloren hatten und also schon *varägъ*, *кѡлбāгъ*, *јāкорь* (*ā* hier nicht nasaliert) ausgesprochen wurden.

Mit dem Namen der *Galinder* und *Jatvinger* (gens *Jatvingorum*, *Jatvingi*) müssen die russischen Slaven noch vor der Zeit Ingvar's, d.h. vor 913, bekannt geworden sein; denn nur wenn unsere Namen damals von den Slaven übernommen wurden, konnten sie zu den Formen *golędъ* und *jatvēgъ* (ę = nasales *ā*) werden, aus welchen später die Volkernamen *голягъ* und *ятвягъ* hervorgingen.

Den im Gouvernement Petersburg (in den Kreisen Petersburg, Carskoje Selo = finn. Saari-moisio, Peterhof, Luga und Schlüsselburg) sesshaften finnischen Volkstamm *inkeri* (früher: Nom. *inger*, Gen. *inkeren*) nennt die Nowgoroder Chronik *Иже-ра*, *Иже-ряне*. Der Volksname ist noch bis heute im Flußnamen *Ижора* (linksseitiger Nebenfluß der Nawa) lebendig.

Den Ingriernamen (daraus der Name *Ingermannland*) müssen die Nowgoroder Slaven etwas später kennen gelernt haben als den der Waräger. Wäre der Name der Ingrier zu gleicher Zeit wie der der Waräger entlehnt, dann wurden die Nowgoroder Slaven an Stelle von *Ižora* **Яже-ра* gesagt haben. Wie der aus der Form *Ingvar* stammende Name *Igor* vom Jahre 913 zeigt, kann die Bekanntschaft der Slaven mit den Ingriern (*Иже-ра*) nicht viel weiter als in die erste Hälfte des X. Jahrh. zurückgehen.

11. Wir kommen wieder auf *pundūs* und *birkavas* zurück. Zunächst haben wir schon festgestellt, daß diese beiden Wörter spätestens in der ersten Hälfte des X. Jahrh. nach Litauen gelangt sein müssen. Nachdem wir jetzt aber den Namen *Igor*—*Ingvar* kennen gelernt haben, müssen wir *pundūs*, und wegen dieses Wortes auch sein Seitenstück *birkavas*, aus dem zehnten ins neunte Jahrh. versetzen.

Gleich alt wie *pundūs*, muß auch *lėnkas*, Plur. *lėnkai* „Pole“ sein. Der Name *lėnkas* wurde noch zu der Zeit aus der Sprache der Weißrussen übernommen, als diese noch *lęxъ* (ę = nasales *ā*) „ляхъ“ sprachen. Die Polen (*lėnkai*) selbst haben für sich diesen Namen nie angewendet, da sie einen andern Namen, nämlich — *polak*, *polanin* (vgl. *mało-*, *wielko-polanin*), besaßen. Im 34

gleichen Zeitalter werden die Litauer nicht nur mit dem Namen der Polen, sondern auch mit dem der Ungarn bekannt geworden sein.

Zu Anfang des IX. Jahrh. (bis 850) sprachen die „russischen“ Slaven den Namen Ungarn noch mit Nasallaut, also *uǵərĩnǵ*, Plur. *uǵǵre*, aus. Aus *uǵǵr-inǵ* „węgrzyn, урнн“ stammte das litauische Wort *ūnguras*¹, welches noch Daukša im XVI. Jahrh. kennt: Wókieczių, Cziákų, *Ungurų*, Lękų DP 457⁴¹, *Ungurūse* 443^{10,16} „in Ungarn“, Rime, Czekūse, *Ungurūse*, Angliói, Hiszpaniúi 444⁷, ing' žemę *Ungrų* 443⁵ (Druckfehler an Stelle von *Ungurų*).

Daukša's *ūnguras* können wir nicht aus dem deutschen *Ungar* ableiten, da weder Daukša noch sonst irgendwelche Litauer aus der deutschen Sprache Völkernamen entlehnt haben.

12. Die im Weißrussischen eingetretene Umänderung des Poltzker-Fürsten namens *Ragwald* (altisl. *Rǫgnvaldr*) zu *Porǵвологǵ* könnte beweisen, daß zur Zeit der schwedischen Landnahme (839—862) von den Weißrussen noch *karvā* (*kārvā*), *bardā*, *bergǵ*, *verdǵ*, *malka*, *dalla* ausgesprochen worden sei und somit die „einvokaligen“ Formen erst später, etwa vom Anfang des IX. Jahrh. an, in diejenigen mit „Vollaut“: *корова*, *борога*, *берерǵ*, *верерǵ*, *молоко*, *голо́то* übergegangen wären. Doch können wir uns auf den Namen *Rogvolod* nicht durchaus verlassen; denn die eigenen Namen, wie z. B. *Всєвологǵ*, *Явологǵ*, konnten die Form *Porǵволǵǵ* (zum Ursprung der *ǵ*-Vokale vgl. die altruss. Wörter *олѣтарь*, *онѣроуǵ*, altbulg. *кѣнѣсѣ*) in *Porǵвологǵ* umändern. Die altnord. Namen *Nógarǵr* (lat. *Nogardia*, ahd. *Nógarden*, *Nougarten* Izv XI,3 15) und *Palteskia* (l. c. 6) liefern keinen Beweis für die Annahme, daß zur Zeit der russisch-warägischen Landnahme (839—862) die Städtenamen *Новǵгородǵ* und *Полоуѣскǵ* noch kein zweites *o* nach *r* und *l* gehabt hätten, d. h. noch als *Novǵgordǵ* (oder *Nǵvǵgǵrdǵ*) oder *Poluѣskǵ* (*Pǵlǵtskǵ*) gesprochen worden wären. Mit dem Namen Nowgorod konnten die Skandinavier durch die Finnen bekannt werden und mit *Polotsk* durch die Letten, welche mit den Weißrussen wohl drei Jahrhunderte früher als die Skandinavier haben in Berührung kommen müssen.

13. Nach dem, was wir über die Namen *Олǵǵ* und skand. *Nógarǵr* und *Palteskia* gesagt haben, ist zu schließen, daß die

¹ Der Akzent ist mir unbekannt. Vermutungsweise setze ich gestoßenen.

Wörter *čeřpė*, *skavardà* und *karvõjus* noch vor 839 aus dem Weißrussischen ins Litauische gelangen mußten.

14. Diejenigen litauischen Wörter weißrussischen Ursprungs, welche an Stelle der Vollautformen mit *oro*, *ere* und *olo* (*ropog*, *bepet*, *мoлогeу*) die Entsprechung *ara*, *ere* und *ala* aufweisen, sind jünger als *čeřpė*, *skavardà* und *karvõjus*. Die ältesten „zweivokaligen“ Wörter erreichen vielleicht die Mitte des IX. Jahrh.

15. Aus dem Weißrussischen haben die Litauer folgende Wörter mit *ara*, *ere* und *ala* entlehnt:

1. *balanà*, *-ānos*=*болoна*||poln. *blona*, altbulg. *блана*;

2. *barāgas*=*борoгъ* (heute *abaróh*||poln. *bróg*, čech. *brah* „ein großer Heuhaufen (von mehreren Fudern)“¹;

3. *čerepākas* (wejzd kajp *czerepaks* i *kiauszius* KosL 123b)=*чepenaxa*||*чепен*;

4. *čerėslas*||*чepėcлo*||poln. *trzosło*: *czierestas* — irszany mieszek, scorteus sacculus П, *czeresłas* — žem. *makas* v. *kolita* KosL 91b, *czariāslas* — ein langer, um den Leib zu gürtender Geldbeutel, Geldkatze K¹ I 232, *ney kolijtos*, *ney dūnos*, *ney czerėslan* pinigū 1701 NT Marc. 6, 8;

5. *čerešnia* „trzešnia“ SzD 374=*чepешня*;

6. *čeverỹkos* — durch Metathese aus der Form *čerevỹkos* entstanden=*чepевуку*||poln. *trzewiki*;

7. *garādai* Škn, *garādiju*=*ropoгы*, *ropoгyть*;

8. *kaladà*, *-ādos*=*колога*;

9. *kalātiju*, *-tyti*=*колoгyть*||poln. *kłócić*;

10. *karabijà*, *-ijos* „Korb, in welchem man auf Ostern Speisen zum Segnen in die Kirche bringt“ (Suvalkų Kalvarijà)=*ко-робья*||poln. *krobia*; *karabas* B=*кoробъ*; *kařbija* Ba¹, SzD und *kařbas* „vytėlinė, plėšinė pintinė“ (Ramýgala, Smilgiai) werden noch zu der Zeit aus dem Weißrussischen entlehnt worden sein, als die Weißrussen selbst noch **kãřbyã* (daraus finn. *karpio* „mensura frumenti“) und **kãrbъ* sprachen; das slavische Wort ist german. Ursprungs: altschwed. *karfwa*, isländ. *karfa*, *kørf* „Korb“;

11. *karālius*, *Karaliáučius*=*кoрoль*, *Кoрoлeвeцъ*||poln. *król*, altbulg. *кpaль* (<germ. *Karl* „Carolus Magnus“);

12. *karavojus* Tvr=*кoрoвaй*; *karawois* „korowaj“ RŽ (-jis < -jus), swōczia rojkie *karawōju* O¹ 119;

13. *malāčius* Ds=*мoлогeцъ*, Gen. *мoлогeцa*;

¹ Die Slaven erhielten ihr Wort von den Germanen; vgl. mnd. *barg*, *barch* „Scheune ohne Wände“.

14. *nāravas* Ds, Mrk = *норов* || altbulg. *нравъ*;
15. *pārakas* = *порох* || poln. *proch*, altbulg. *прахъ*;
16. *pāramas* — der Wortakzent ist lituanisiert (*pāsagas*, *pāmatas*, *pārašas*. .) aus der Form **parāmas* = *порóm* || poln. *prom*, altbulg. *нрамъ*;
17. *saladỹnos* Ds, SzD 342 = *сологуны* || poln. *słodziny*; pripildit *piłwą* . . . *saładijnomis* 1701 NT Luc. 15, 16; Tur . . . *dũnos* *neturredamas* *Salladinas* *walgiti* BrP II 223;
18. *seredà* = *cepega* || poln. *środa*, altbulg. *срѣга*;
19. *skamarākas* = *скоморох* || altpoln. *skomroch* „kuglarz“ Brückner *Dzieje języka polskiego* 91;
20. *smāradas* Ds = *сморог*, *ašusmarādyti*, *smarādiju* || *сморогуть* || poln. *smrodzić*;
21. *talaknà* J s. v. *buiza* = *толокно*;
22. *terēbyti* J s. v. *ištērebyti* = *теребить* || poln. *trzebić*: *teareabiti* „žreć niezgrabnie“ KosL 56a;
23. *vālagas* „*vaĩgis*, *Speise*“ *Sālakas*, *Valkinỹkas* = **волор* || *волога*;
24. *valākas* „ein bestimmtes Flächenmaß, *уволока*“ = *волók* || poln. *włoka*;
25. *valākas* „*włoch*“ = *волóх*;
26. *valāknas* Ds = *волоknó* || poln. *włókno*;
27. *varāžyti*, *-žiju* „*plepėti*, *болтать*“ Ds = *ворожить* || poln. *wróżyć*;
28. *zalābas* J s. v. *ištižinti* = *weißruss. dial. золоб < жолоб* || poln. *żłób*: *załabs* „*szczyt dachu*“ KosL 255b;
29. *zalātyti*, *-tiju* = *золотурь* || poln. *zlócić*; *zalatorius* 1579 W 69₁₀, *zalatorius* (aukskalwis) 1701 NT Apostelgesch. 19, 24; *pa-zalatita* bliudeali. . . *žmonems* *paroda* (*Apie popieszischkaie Mische. D. Aegidius Hunnius. Karaliaucziue* 1600 S. 26a);
30. *zavalākas* = *заволок*: *arkliui zavalākq veria*, *kai arklys pečius sumuša* Ds;
31. *žēreba* „*жеребий*“ Ds = *жеребы* Pl.

16. Wörter mit sogenantem Vollaut finde ich somit in der litauischen Sprache einunddreißig, dagegen sind vor dem Aufkommen dieser Erscheinung entlehnte Wörter nur vier nachzuweisen: *čeĩpė*, *skavardà*, *karvõjus* und *kaĩbas* (*kaĩbija*) „*короб* (*коробья*)“. Die verhältnismäßig kleinere Zahl von Formen, die vor dem Vollaut entlehnt sind, läßt sich aus dem Alter dieser Kategorie erklären. In der ältesten Periode (bis zum IX.

Jahrh.) muß der weißrussische Einfluß auf die litauische Sprache geringer gewesen sein als später nach der Gründung des litauischen Staates, als die Litauer in weißrussische Gebiete einzudringen begannen, d. h. im XII—XIII. Jahrh.

17. Daß in der ältesten Periode der weißrussischen Beeinflussung die Weißrussen in ihrer Sprache noch keinen „Volllaut“ besaßen, anders gesagt, daß sie damals noch *māldz* „молодой“, *gālvā* „голова“, *gārdz* „город“, *bārdā* „борода“, *verdz* „веред“, „*serdā* „середа“ sprachen, beweisen nicht nur lit. *čeĩpė*, *kaĩbas* (*kaĩbija*), *karvõjus*, *skavardā* und skandinav. *Nógardr* und *Palteskja*, sondern auch Tatsachen des Lettischen und Finnischen.

Neben *galava* „valsčiaus vyresnysis, Gemeindevorsteher“ = *голова*, *kalatka* „šiekšta, Fußblock“ = *кологка*, *malacis* = *мологец*, *valaks* „lauko toks matas, ein Feldmaß“ = *волок*, *valacities* = *волочиться* und *žeberis* (Metathese) < **žerebis* = *жеребий* besitzen die Letten aus dem Weißrussischen auch Wörter ohne den zweiten Vokal: 1. *kalps* = *холоп* || poln. *chłop*; 2. *kārmī* (die Letten von Ciskāds sprechen *kuorīni*) = *хоромы*; 3. *žēbīns* Schm = *жеребий* (früher *žerbьjь*).

Das Finnische weist auch ziemlich viele Wörter auf, welche zeigen, daß die Nowgoroder Slaven und die Weißrussen zur Zeit des Zusammentreffens mit den Finnen den zweiten Vokal noch nicht gehabt haben. Als Beispiele mögen dienen: 1. *vārttānā* „*fusus nentium, coli species*“ = *веретено*; 2. *vārtsi* „Sack“ = **вереча*, *веретье*, *веретище* || altbulg. *врѣшта*, slov. *vrěča*; 3. *taltta* „Meissel“ = *головото*; 4. *karsta* „die Krätze“ = *короста*; 5. *palttina* „Leinwand“ = *полотно*; 6. *talkkuna* = *толокно*. Die jüngeren Lehnwörter haben auch im Finnischen zwei Vokale, z. B.: *tarakka* = *торока*, *koropra* = *короб*, *porokka* = *порох*, *sorokka* „eine Art Haube“ = *сорока*, *molšča* = *мологец*, *polossa* = *полоса*, *perednikka* = *передник*, *seroda* = *серега*.

18. Die russischen Sprachdenkmäler zeigen, daß zu Anfang der zweiten Hälfte des XII. Jahrh. die alten Kurzvokale *ъ* und *ь* unter bestimmten Bedingungen zu schwinden anfangen, und wo sie nicht schwanden, zu *о* und *е* wurden; vgl. dazu A. Šachmatov *Курс истории русского языка*. Petersburg 1909/10 Band II 78, 82. In einigen Dialekten (z. B. dem Nowgoroder) hatten sich die Laute *ъ* und *ь* sogar bis zur Mitte des XIII. Jahrh. noch nicht verändert.

38 Die Erste Nowgoroder Chronik (Новгородская 1-ая летопись по Синод. списку XIV века) liefert in ihrem zweiten, die Ereignisse von 1200—1234 beschreibenden Teile, viele Tatsachen, die beweisen, daß die Laute *ѣ* und *ѥ* in der Sprache jener Zeit noch lebendig waren. In der Beschreibung der Ereignisse von 1200—1234 verwendet die Chronik folgende Formen mit *ѣ* und *ѥ*: *Тѣхвѣрь*, *стѣкломѣ*, *Дѣнепрѣ*, *Мѣстиславѣ*, *гѣскы*, *крѣви*, *брѣне*, *Плѣсковѣ* (daraus lett. *Pliskava*), *бѣчькы*, *сѣтѣ*, *мѣхѣ*, *крѣвь*, *вѣзьми*, *огньмѣ*, *пѣсѣ*, *лѣгѣко* (s. Šachmatov Энцикл. слав. фил. XI,1 213, 217).

Die weißruss. Laute *ѣ* und *ѥ* geben die Litauer durch *u* und *i* wieder.

19. *u* aus *ѣ* haben wir in folgenden Wörtern weißrussischen Ursprungs:

1. *kùbilas* = *кѣбѣлѣ* (сѣ *кѣбѣлѣмѣ*, Кормчая по списку XIII b.; *кбелѣ* пшеицѣ, пять сѣтъ *кѣбѣлѣ* Срезневский Матер. I 1387) : *gałwà* ... *kaip' kùbilus kùbiłq* ... *kùle* DP 227⁶, *kubilius* „bednarz, Böttcher“ SzD 8, *kùbilas* „Bütte, Gefäß“ R II 89, *šalts miegas kad alus kubile rūgsta* Sch 89, *Kas isz kubiła sieje, tas i kubyła yr supys iszkules* KosL 150a, *batviniai kubiluosè* J³ 683, 3, *Pilni mano kubilėliai baltų ritinėlių* J³ 1317,2, *Kalėdų sulaukęs ir būžk su kubilaičiū pas kitą ūkininką (sako bernai, samdininkai) Višakio Rūdā*; vgl. noch die Wörter *kraīt-kubilis* „Schrein (Früher ein Kübel), in welchem die Aussteuerkleider aufbewahrt werden“, *drapán-kubilis* „Kleiderkübel, -kasten“; das slavische Wort *кѣбѣлѣ* (čech. *kbel*, sorb. *kàbao*, Gen. *kàbla*, bulg. *kəbəl*, slov. *kəbəl*) ist Lehnwort aus altdeutsch **kubil* „Kübel“, das seinerseits wieder auf lat. *cupella*, *cupellus* (woher franz. *coupeau*) zurückgeht (Berneker Slav. Etym. Wb. I 658). Sollte *kùbilas* ein ganz junges Lehnwort (nach dem XIV. Jahrh.) sein, was ich wegen der Vokale und der geographischen Verbreitung des Wortes nicht glaube (vgl. ostlett. *kubyłs*: *kubyła molas* „watory“ Kurm 233)¹, so konnte es aus dem der neuen Periode angehörenden weißruss. (aus dem Polnischen übernommen) *кубял* herkommen (ци *куфор*, *наполненный полотном* Мин. губ., Новогруд. у. Шейн Матер. I,2 249), *кубел* I,2 143, *на друтия колесы ставят ея кубел* (Вит. губ. и у.) I,2 8, без

¹ Das aus dem Weißruss. stammende Wort *kubyłs* ging aus dem ostlett. Dialekte zu den Westletten über und mußte im westlett. Dialekte zu *kubuls* werden BW.

кублā I,2 20, накацила кубликоу поуну клѣць I,2 33, Одежду свою крестьянки держат в кублах с крышками (Гран. у. село Лаша) III 75, кублики отмыкала, подарочки выбирала I,2 293, „смертную“ рубаху... она бережно хранит в своем кўблѣ (Вит. г. и у.) I,2 510, Одежду свою крестьяне держат в кублах, круглых кадках с крышками, но кублы эти стоят обыкновенно в клѣти (Вит. у.) III 7, в кўблѣ, кубел III 52, дастау з кўбла плаце (Слуц. у. Мин. г.) Сборн. отд. рус. яз. LXXXIX,1 64. Das Wort *kūbilas* kann nicht deutsch sein, da es in Ostlitauen keine Gefäßbezeichnungen deutscher Herkunft gibt. Sowohl *kūbilas* als auch die ihm begrifflich nahestehenden (Būga Izv XVII,1 2) *viēdras*||altweißruss. *вѣдро*, *ušētkas*||*ушаток*, *rēčkā*||*ряжка*, *bačkā*||*бочка* (das lett. *buca* „beczka, Tonne“ Kurm 5, BW 19658,2, 21032,5, Stender Wrb. I 32 ist Lehnwort aus altpleskauisch *бѣц'а*<*бѣча*, woher die Diminutivform *бѣчка*>*бочка*, poln. *beczka*), *utārai*||*уторы*, *kōdis*||*кагь*, *dieškā*||*гѣжка* sind slavisch.

Die Gefäßnamen deutscher Herkunft haben Ostlitauen durch Vermittlung der Weißrussen und Polen erreicht, was sich aus einer Betrachtung ihres Konsonantismus oder Vokalismus ergibt, z. B.: *torielkā*||*тапелька*||*der Teller*; *bliūdas*||*блюго*||*ahd. beot* „Schüssel“, got. *biuþs* (Gen. *biudis*) „Tisch“; *kiēliškas* „рюмка“||poln. *kieliszek* (Gen. *kieliszka*) Diminutivform von *kielich* (woher lit. *kiēlikas*||*ahd. kēlich* „Kelch“<lat. *calicem* (Akk. von *calix*); *poskā* (Gen. *pōskos*) Ds, J³ 1097,3, *Mieź*||poln. *faska* oder weißruss. *фаска* масла (Новогруд. у. Шейн Матер. II 131)||*das Fäßchen*¹.

2. *kūmetis* „parobek na ogrodzie i ordynaryi (J II t. schreibt *kumiētis*!! *kumiētis* ira bernas dvariškis, kurio pati tur stuba skirin)=*кѣмень* (А мои ти куряни свѣдоми *кѣмену* in Igorlied; *куметьство* Срезневский Матер. I 1390): *kūmetis* „ein Arbeitsmann, Instmann, der als Lohn einen Küchengarten zur Benutzung erhält“ K¹ I 486, *kūmetis* „Instmann“ KGr 169, SN, Šakiai, J. s. v. *bernas*, *bumbilas*; *kumetis*... *gavęs nuo pono grintelę, darželį ir dar dirvagalį*... bus ramus A 1884 180, *kummetis* „Gärtner, der etwas Land bekommt“ R II 158, *kummetys*

¹ preußisch-lit. *bosas* „Faß“ ist deutscher Herkunft, aus einem Dialekt, in welchem *f* (*Faß*) sich in der Aussprache wenig von *b* unterscheidet. An Stelle der Form *Faß* schreiben die mittelalterlichen Quellen (Bienenstein Grenzen 276) *bōsz*.

„Instmann“ R II 216, „ein Gärtner, der etwas vom Acker bekommt“ R I 70, „ein Gärtner, ein Arbeitsmann auf Ausspeisung“ M I 135 = *kumetŷs* Kv; die ursprüngliche Wortform ist *kūmetis*, wofür auch das Verb *kūmetauja* SN „tarnauja kumečiu“ spricht; denn bei einer Grundform *kumetŷs* mußte das Verb **kumetājuja* lauten.

3. *Dumytrai*, ein Weiler im Kreise Telsiai (Pfarrei Gadūnavas) aus dem Taufnamen *Dumytras* = Дѣмитръ (Синод. сп. Новгородской 1-ой летописи. Исследование по русскому языку Bd. II (Pburg. 1900) Heft 2 S. 234, 243), vgl. Дѣмитрии (Šachmatov Kurs истории русского языка II 112), Дѣмка XI. Jahrh. (N. Karinskij Хрестоматия по древнецерковнославянскому и русскому языку I 155);

4. *ūnguras* „węgrzyn“ = altruss. **ugŕinŕ*, Plur. **ugŕe* „утрин“;

5. *bulvŕnas* „болван, идол, posag“ J, Jž, *Sālos* = бѣлванѣ Срезневский Матер. I 197, Berneker Slav. etym. Wrб. I 41 (das slavische Wort soll östliches Lehnwort sein);

6. *tūlkas* „Übersetzer“ = тѣлкѣ Срезневский Матер. III 1046; *tūlkas* „Dolmetscher“ K¹ I 302; *tulkas* Genesis XLIII 23 „Dolmetscher“ R II 102, Wiska ikscholei primokiti este, tatai wis iumus radosi isch Latinischko, lenkischko alba wokischko lieszuvio, per *tulkus* 1591 BrP II 76 (= A 1885 401), *tūlkininkas* „Dolmetscher“ K¹ I 302, *tulkóju*, pėrsakau į kittą lėžūwį „dolmetschen“ R II 102, d. h. *tūlkuoju*; kas túri dówaną *tūlkawimó* (Druchfehler für *tūlkawimo*) rászto, *te tūlkawiii* 1599 DP 385₅₃.

7. *tulkŕčius* B (N 109) „grūstuvās, piestas, Mörserkeule“ = тѣлкачъ „толкач, пест“. Da im Weißrussischen sowohl тѣлкачъ als auch тѣламачъ (poln. *łumacz*) die Bedeutung „Übersetzer“ haben, тѣлкачъ aber außerdem noch „Mörserkeule“ bedeutet, so konnte auch sein Seitenstück тѣламачъ diese zweite Bedeutung erhalten. Diese Bedeutung ist geblieben im litauischen Lehnworte *tulmŕčius* „misinginis piestas, Mörserkeule von Messing“ R II 259.

8. *kūrtas*, Plur. *kūrtai* = хѣпрѣ, woraus heute *хорт*, poln. *chart* Berneker Sl. et. Wrб. I 412;

9. *tuŕgus* = тѣпрѣ „торг“ Sreznevskij Матер. III 1054, poln. *targ*.

20. Dem altweißrussischen Laute ѣ entspricht im Litauischen kurzes *i*, das folgende Lehnwörter aufweisen:

1. *āsilas* = *осьлѣ* „осёл“ Sreznevskij Mater. II 753, Preobraženskij Этим. слов. рус. яз. I 661 aus got. *asilus* (<lat. *asellus*||*asinus*);

2. *kātilas*, lett. *katlis*, -la < **kat(i)las* (vgl. lett. *kūnigs* = lit. *kunigas*, *āuns*||*āvinas*, *āuza*||*avižā*) = *котѣлѣ* „котёл“ Sreznevskij Mater. I 1304 (сѣ *котѣлѣмъ* 1076 г. Сборн.), Berneker Sl. et. Wrб. I 591, Preobraženskij Этим. слов. I 369 < got. *katilus*, das seinerseits auch Lehnwort ist (lat. *catillus*||*catinus*);

3. *kāzilas*, Plur. *kazilaī* Ds „козлы, лежащее бревно на стойках“ = *козьлѣ* Sreznevskij Mater. I 1248, Berneker Sl. et. Wrб. I 595, Preobraženskij Этим. слов. I 329 : *kāzilas* „krokiew“ J s. v. (Vaiks ir typsa *kazilus* pakēļes), *kazillnē* „uczta przy stawieniu krokwi“ l. c., *kazilūoti* „stawić krokwi“ l. c.; *kazyļas* „krokiew“ П, *kazyļay* „krokwie“ Л, *kazilaī* „krokwie“||*kāzils* Ms, Slnt, dieļ. . . *Kazilū* D²⁰ 57, iszwede sienas, *kaziļus* pakiele ir ļotus prikaļa V¹² 52;

4. *klijaī* SN = *кльи* (>*klijus* Ds) < *кльь*; *klejaī* später übernommen, als die Weißrussen das Wort *кльь* schon als *klej* zu sprechen angefangen hatten: *klejaī* „Leim“ KGr 54, K¹ I 89 s. v. *anziehen*; II 23 s. v. *Leim*, *kleie* „bitumen“ D¹ 6, ysztepy ji *klejeys* (Stanewicz Hst. szwenta 6);

5. *kristyti*, -*tīiu* Dauk. = *кръститу* „крестить“. Die Wörter *krikštās* „(Grab)kreuz“ (vgl.: *krikštā-suolē* „красной угол = под крестом“), „крещение“ und *krikštiju* sind unter deutschem Einfluß aus den Formen **kri(k)stas* und **kri(k)stiju* umgebildet worden: das deutsche Wort *christen* „krikštiti, taufen“ (*christne* „Taufe“) mußte in der litauischen Sprache zu **krištāu* > **krikštāu* werden, denn die Deutschen unseres Landes sprachen *st* als *št* aus; *Wurst* „dešra“, d. h. *vuršt* wurde bei den Žemaiten (Pfarrei Viekšniai) zu *urkštās*: *urksztas* v. wiederar KosL 32b.; *apāstālas* (Daukša schreibt häufig so) wurde unter Einfluß des verloren gegangenen **apuštulas* (lett. *apustulis*), das von d. *Apostel*,
42 d. h. *apoštel* stammte, zu *apāstālas* umgebildet. Daß die Litauer nicht nur durch die Russen, sondern auch durch die Deutschen mit der christlichen Terminologie bekannt wurden, habe ich in den Известия отъ русск. яз. XVII, 1 3 nachgewiesen; vgl. als weitere Spur der Deutschen in Samogitien das Wort *štuōlas* „lenk. stuła“ (*štūuls* Slnt): *kunegaj apsimaušte kāmžomis ir raudonas sztuļas* ant sawa sprāndu antswarste V¹³ II 164;

6. *kūbilas* = *кѣбьлѣ*;

7. *pipiras* > *пньпръ* „перец“ Sreznevskij Mater. II 1760, Preobraženskij Этим. слов. II 44, welches im weißruss. Dialekte nach Verhärtung des *r*-Lautes aus *пньрь* erklärt werden muß; aus dem Deutschen (ahd. *pfessar*, altengl. *pipor*, isl. *piparr* „Pfeffer“, lat. *piper*, griech. *πέπερι*) hätten wir nicht *pipiras* sondern **piparas* erhalten, wie auch die Letten das Wort aussprechen (*pipars*; ostlett. *pyrys*, *pyryu* „pieprz“ Kurm 137 ist weißrussischer und nicht deutscher Herkunft);

8. *Póvilas* (nicht **Pōvilas*, wie ich irrtümlicherweise Изв XVII,1 3 geschrieben habe) = *Павльъ*;

9. *rudikas* „редька“ = *рьдькѣ* neben *рьдька* oder *рьдькы* „raphanus sativus“ Preobraženskij Этим. слов. II 196 < germ. **rēdika*-, *rēdikō* „Rettich“ < lat. *radicem* (Nom. *rādx*); das geschlossene deutsche *e* wurde im Russischen zu *ь* wie auch im Worte *Бьръ* (Исследование по русскому языку Bd. II Heft 2 Pburg. 1900 S. 263, 266) = deutsch *Bern*. Das osthochlit. *rudikas* „редька“ (Ds, Brž, KosL 51a) und lett. *rutkis* (Gen. *rutka*), verkürzt aus älterm **rudikas*, beweist, daß die Weißrussen wegen Verhärtung des Lautes *r* das Wort *рьдькѣ* mit *ѣ*, also *рьдькѣ*, aussprachen;

10. *stiklas* = *стъкло* Sreznevskij Mater. III 528, Исслед. по рус. яз. II,2 63, Preobraženskij Этим. слов. II 380;

11. *šilkas*, Plur. *šilkai* „шелк“ = *шьлкѣ*, woher auch altisl. *silke*, altengl. *seolc* (jetzt *silk*); die Russen werden Sache und Wort aus dem Osten (chinesisch *ssy*, *sse*, koreisch *sir*, mongolisch *sirkek*, mandschurisch *sirghé* „Seide“) erhalten haben, s. O. Schrader RL¹ 757;

12. *birkavas* „zehn Pud“ = *бьрковѣ*, vgl. *бьрковьскѣ* „берковец“ Исслед. по рус. яз. II,2 86, Sreznevskij Mater. I 71, Berneker Sl. et. Wrб. I 50, Preobraženskij Этим. слов. I 24;

13. niederlit. *clrkva* „Kirche“ Kv, Rt = weißruss. *църква* < *църкѣва*, ein Beweis dafür, daß *ѣ* in offener Silbe geschwunden ist, bevor in geschlossener Silbe *ѣ* und *ь* zu *о* resp. *е* wurden; 43 ostlit. *ceřkvė* Ds ist jünger als niederlit. *clrkva*; *църкѣва* ist Neubildung vom Nom. *църкы*, Gen. *църкѣве* Berneker Sl. et. Wrб. I 132;

14. *smirdas* „смерд, плут, лукавый человек“, lett. *smirds* „Bauer, Untertan“ РФВ LXVII 245, Endzelin Сл.-балт. эт. 196 = *смьргѣ* „крестьянин, мужик; подданной; как бранное выражение“ Sreznevskij Mater. III 448 (*смьргѣ* поидеть въ свои

погостъ 1305 г. Исслед. по рус. яз. I 255), Preobraženskij Этим. слов. II 334 = poln. *smard* „крестъянин, мужик“ Brückner Dzieje języka polskiego 40: Rex. . . Kynstud (lit. *Kęstutis*). . . stetit. . . cum suis *bajoribus* et *smyrdens* prope Nergiam (=Fluß Neris) 1362 Scr. rer. Pr. II 533 = „su *bajorais* (cuiusdam *bayoris* vocabulo Waydel l. c. 576, Kynstud cum suis *bayoribus* et *paganis* l. c. 603) ir *smirdais*“: Szidai, noredami ka wissu pikcziausiu *smirdu* alba latru wadinti, bilodawa, Tatai tas ira Samaritanas 1591 BrP I 323, isch ranku schitu netikusiu *smirdu* isspruda l. c. II 327, kaip wiriausis *smirdu* pakariams ira l. c. I 423 : O kokia tatai jra *smirdista* bei drąssumas Sacramentus. . . atmainjti (Apie popieszischkaie Mische D. Aegidius Hunnius Karaliaucziue 1600 p. 29a): *smirdas* „ein Unflath, lüderlicher Mensch“ R I 136, „Schalk“ R II 302.

21. Im Lettischen ergeben die altweißruss. *ѡ* und *ь* die Laute *u* und *i*, was aus folgenden Wörtern ersichtlich ist:

A. *ѡ* > lett. *u*:

1. *dukurs* „Iltis“ in den Dialekten aus **dukars* = *гѡхорь* „хо-рѣк“ Sreznevskij Marep. I 762, poln. *tchórz* Berneker Slav. et. Wrб. I 242;

2. lett-kur. *istuba* „troba, pirkia“ = *jstѡba*, woher *ucrѡba* (heute *узба*), vgl. в теплѣ *ucrѡбѣ* (Исслед. по рус. яз. II,2 237), Berneker Slav. et. Wrб. I 436, Preobraženskij Этим. слов. I 265;

3. *kublis*, Gen. *kubla* BW 19612 var., 34661 var. (Nom. S.), 19624 var., l. c. 1, 863¹ (I 859, Gen. S.) < *kub(i)la* = ostlett. *kubylys* (*kubyła* mołas „wątory“ Kurm 233), woher (mit Übergang von *y* zu *u*) *kubuls* „Brauküfen, groß hölzern Gefäß“ Stender Wrб. I 120, BW 19612, 34661, Gen. *kubula* BW 19475, 34421, Lok. *kubulā* BW 765, 765,2 (I 853), RKr XVII 106 = *кѡбълѡ*;

4. *bulvāns* „ausgestopfter Lockvogel, um Wild herbeizuziehen“ = *бѡлванѡ*;

5. *tuļks* „Übersetzer“ = *тѡлкѡ*;

6. *tulpīties* „sich häufen“ = *тѡлпнѣтѣся*, vlg. *тѡлна* in einem Dokument des Jahres 1097 Sreznevskij Marep. III 1046;

44 7. *kuļts* „Windhund“ = *хѡртѡ*;

8. ostlett. *pulna* „полно! ganā! genug!“ BW 35624 = *пѡлно* || lit. *pilna* neutr.

B. *ь* > lett. *i*:

1. ostlett. *krysts* „krzyż“ Kurm 61, *krysteju* „chrzcze“ l. c. 15, *krystabas* „chrzciny“ l. c., *krista* māte „krikšto motyna, Pa-

tin" BW 1312,2, 1618; alle andern Letten sagen *krusts*, *krustīt*, wo *u* auf eine weißruss. Form *крѣстѣ*, *крѣстѣру* hinweist mit *ѣ* für *ь* wegen Verhärtung des *r*; nach Verhärtung des *r* mußte auch *ръ* zu *рѣ* werden (vgl. lett. *rutkis*=ostlit. *rudikas*<weißruss. *рѣгькѣ*<älterem *ръгькѣ*); niederlit. (Alsédžiai) *krūstas* „spowiedź, Beicht“ J s. v. (Ąnt *krusta* ąns ejt vingiu metens kad niėks ne matitu. Ana vingiu metena nueja ąnt *krusta* in bažničia J), *krūstyties* „spowiađać się, beichten“ J s. v. (Ąns *besikrustija* bažničio, besimeldžia), (Kvėdarna) *krūstiju* „grasau, drohe“ und (Salantai) *krūstiju*, *-tyti* „smarkiai, papurtindamas už pečio įsakau“ sind aus dem Lett. entlehnt;

2. ostlett. *pyrys*, *pyryu* „pieprz“ Kurm 137, dalikt *pyryu* „spieprzyć“ l. c. 123=*ньльрѣ*||-ь; westlett. *pipars* „Pfeffer“ ist deutscher Herkunft;

3. *Pāvils*=*Павълѣ*;

4. *Pliskava* „Pleskau, Псков“ BW 19281=*Пльсковѣ* in einem Brief vom J. 1304 (Исслед. по рус. яз. II,2 61, 65), Preobraženskij Этим. слов. II 146;

5. ostlett. *styklys* „szkło“ Kurm 196, *stikla* luôgi BW 31090, *stikla* durvis 29642, 30784,3=*стъкло*;

6. *timņica* „темница“=*тъм(ь)ница* Sreznevskij Mater. III 1083;

7. *zizlis*, Gen. *zizla* „lazda, Stock“, *zizli* „tekinio stipinai“=pleskausch **зьзлѣ* anstatt *жьзлѣ* „жезл, Stab, Stock“ (Sreznevskij Mater. I 886, Preobraženskij Этим. слов. I 224);

8. ostlett. *zystie* „blaszka, bractea“ Kurm 8, *zystiniks* „blacharz“ l. c.<älterem *zists*, Gen. *zistis*=*жьсть*, *жесть* „Blech“;

9. *šilks*=*шьлкѣ* „šilkai, Seide“: *šilkiem* šūta tautu meita BW 14806 (Lielvārde) „šilkais siūta tautos mergina“, *šilkiem* kreklus šūdināju BW 14100 var. (Lielvārde) „šilkais marškinius siūdinau“;

10. *biřkavs* „10 Pud“=*брьковѣ* „берковец“;

11. *smirds* „Leibeigener“=*смьргѣ*.

22. Im Finnischen ergeben die russischen Laute *ѣ* und *ь* ebenfalls *u* und *i* (J. Mikkola Berührungen zwischen den westfinnischen und slavischen Sprachen I 40—42): *akkuna* „Fenster“=*окѣно*, *lusikka* „Löffel“=*лѣжка*, *tuska* „Kummer“=*тѣска* „тоска“, *turku* „Markt“=*тѣргѣ*, *hurtta* „Windhund“=*хѣртѣ*;
45 *risti* „Kreuz“=*крѣстѣ*; *palttina* „Leinwand“<*полтъно*=*полоть-*

но, *pirta* „Weberblatt“ = *брьго* „ds.“, *virpa* „Palmsonntag“ = *вьрба*.

Die finnischen Laute *u* und *i* ersetzen die Russen in den Lehnwörtern durch ihre Laute *ѳ* und *ь*, was sich aus folgenden zwei Wörtern ergibt: 1. *нѳрѳ* „Segel“ Zlatostruj XII. Jahrh. = finn. *purje* < lit. *bùrės* „ds.“; 2. *нѳръ* „Badehaus“, woher heute *непть* „karelisches Bauernhaus“ = finn. *pirtti* „pirkiä, pirtis, Badehaus“ < lit. *pirtis*.

23. Wie wir gesehen haben, müssen die nördlichen Nachbarn der Litauer, die Nowgoroder Slaven, noch zu Anfang des XIII. Jahrh. (1200—1234) die alten Laute *ѳ* und *ь* besessen haben. Eine Smolensker Urkunde vom Jahre 1229 (Šachmatov Курс истории рус. яз. 1908—1909 253, 309, Энцикл. слав. фил. XI,1 213) zeigt, daß unsere östlichen Nachbarn damals die Laute *ѳ* und *ь* nicht mehr besaßen. Unter bestimmten Bedingungen schwanden nämlich diese Laute oder sie waren durch die vollen Vokale *o* und *e* vertreten: *гержите* (früher *гѳржите*), *добросергье* (früher *добросѳргье*), *гривенѳ* (< *гивьнѳ*), *долгѳ* (< *дѳлѳ*), *должонѳ* (< *дѳлжнѳ*), *въ борзѳ* (< *бѳрзѳ*), *оумолвить* (< *оумѳлвить*), *векше* (< *вѳкъшѳ*). Das gleiche zeigt auch eine Smolensker Urkunde vom Jahre 1240 (l. c.): *ототнеть* (< *отѳтънеть*), *Смоленьскѳ* (< *Смольнѳскѳ*).

Die Polotsker (1264) und Witebsker (um 1300) Urkunden, die jünger sind als die beiden ältesten Smolensker Urkunden (1229 und 1240), zeigen, daß damals die nächsten östlichen Nachbarn der Litauer die Laute *ѳ* und *ь* nicht mehr gehabt haben.

24. Das Verschwinden der Laute *ѳ* und *ь* oder ihr an bestimmte Bedingungen gebundener Wandel zu *o* resp. *e* hat im Süden Rußlands, in den Kreisen Wolhynien und Galizien, begonnen. Je weiter wir nach Norden gehen, um so länger halten sich die Laute *ѳ* und *ь*. Im Nowgoroder Gebiet blieben sie sogar bis zum Jahre 1234 erhalten.

Im Dobrilo-Evangelium (Добрилово Евангелие) vom Jahre 1164, das in Südrußland verfaßt worden ist und unzweifelhafte Merkmale des ukrainischen Dialektes aufweist, wurden *ѳ* und *ь* unter bestimmten Bedingungen schon zu *o* und *e*, z. B.: *волци*, *торжищи*, *верха*, *гержите* (Šachmatov Курс истории рус. яз. 1908—9 291). Das galizische Evangelium vom Jahre 1144 (Галицкое четвероевангелие) hat noch *ѳ* und *ь* erhalten, z. B.: *въстѳргающе*, *гѳжчь*, *нѳрста*, *брьвна* (l. c. 289). In Galizien

und Wolhynien werden *ѣ* und *ь* zwischen 1144 und 1164 endgültig zu *o* und *e* geworden sein.

Die Welle des Lautwandels von *ѣ*, *ь*, die in den galizischen Gegenden anhub, erreichte im Laufe von 80 bis 90 Jahren Nowgorod (1234). Über Smolensk, Witebsk und Polotsk mußte sich diese Welle noch vor dem Jahre 1229 ergießen. Wäre diese Welle mit gleicher Schnelligkeit wie nach Nowgorod fortgeschritten, so hatte sie Smolensk, Witebsk und Polotsk um 1199 oder allerspätstens um 1205 erreichen müssen.

Eine Smolensker Vertragsurkunde von 1229 mit Riga und den „Goten“ (*гѣтинѣ*, Plur. *гѣте* „Bewohner der Insel Gotland“) wiederholt eine ältere Urkunde vom Jahre 1210 (vgl. Русско-ливонские Акты. Спб. 1868 стр. 405). Der Schreiber (*дьякъ*) des Vertrages von 1229, der für *ѣ* und *ь* ohne Zweifel schon die neue Vertretung hatte, wird in sein Schriftstück manches Wort mit *ѣ* und *ь* aus der verschwundenen Vertragsurkunde von 1210 hineingebracht haben, welche ein die Laute *ѣ* und *ь* noch nach früherer Art aussprechender Schreiber des älteren Geschlechtes geschrieben hatte. Folgende Formen werden aus der Urkunde von 1210 in diejenige von 1229 übergegangen sein: *мѣртвѣ*, *вѣрхѣ*, *крѣви*, *крѣнеть* „er kauft“, *гѣва*, *сѣтъского*, *грѣхѣмъ* (Энцикл. слав. фил. XI, 1 213).

25. Die vorstehenden Ausführungen zwingen uns zu dem folgenden Schluß: Die Wörter Weißrussischer Herkunft, in welchen die Laute *ѣ* und *ь* durch *u* und *i* vertreten sind, müssen spätestens um 1200, d. h. am Ausgange des XII. Jahrh., nach Litauen gelangt sein.

Das Alter einiger solcher Wörter mit *u* und *i* anstatt *ѣ* resp. *ь* können wir ziemlich genau feststellen. Da *Póvilas*, *cirkva* und *kristyti* Dauk. mit dem Christentum im Zusammenhang stehen, konnten sie nicht vor dem Jahre 988, d. h. vor der Bekehrung der Russen, nach Litauen gelangen. Diese drei Wörter werden von den Litauern im XI. Jahrh. übernommen worden sein.

47 *Kùbilas*, *tùlkas*, *kùrtas*, *tuřgus*, *tulkôčius*||*tulmôčius*, *āsilas*, *kātilas*, *pipiras*, *ridikas*, *stiklas*, *šilkas*, *birkavas* werden gleich alt sein wie *pundūs*, *čėřpė*, *kařbas* (*kařbija*), *karvôjus* und *skavardā*. Alle diese Wörter sind Benennungen von Handelsartikeln. Der litauische Handel mit Weißrußland und durch dessen Vermittlung mit der Stadt Birka begann zu blühen, als sich

unter den Slaven, Weißrussen und Poljanen die skandinav. Waräger oder „Russen“ niederließen, d. h. noch vor 862. Daher müssen die Litauer mit allen oben verzeichneten Handelsartikeln und deren Benennungen in der ersten Hälfte des IX. Jahrh. bekannt geworden sein.

Da *smĩdas* und *kũmetis* Benennungen von Gesellschaftsklassen sind, konnten sie erst um 1040, d. h. von der Zeit an, als die Russen Litauen zu bekriegen begannen, nach Litauen gelangen: В лѣто 6548 (=1040 n. Chr.) Ярославъ иде на Литву (Ипат. лет.² 141). Gleich alt wie *smĩdas* und *kũmetis* muß auch das bedeutungsverwandte *bajōras* sein.

26. Alle diejenigen Wörter weißruss. Herkunft, in welchen alten *ѣ* und *ь* die Laute *a* und *e* entsprechen, können nicht weiter als ins XIII. Jahrh. (1201) hinaufreichen.

Der aus älterem *ѣ* entstandene weißruss. Laut *o* ist in den Lehnwörtern des Litauischen durch *a* vertreten, z. B:

1. *bačkà*, Gen. *bāčkos* Ds=бочка<бѣчка (Исслед. по рус. яз. II, 2 37, Sreznevskij Materep. I 201, Berneker Slav. et. Wr̃b. I 105, Preobraženskij Этимол. слов. I 40), Diminutivform aus *бѣча, das die Pleskauer *бѣца gesprochen haben müssen (woher ostlett. *buca* „beczka“ Kurm 5, BW 21032,5): Nemato samčio puode, nei lapo *bāčkōje* Sch 111, vỹnà iš *bāčkos* į kitūs rykūs lėisti K¹ I 9 s. v. *abfüllen*, *baczka* lenkti D⁷ 138, *baczka* D⁵ 182₂, *baczka* „die Tonne“ R I 11;

2. *saĩmas* K=*sjom*, Gen. *sojmu*||сѣмѣ (Рус. ист. библ. XX 787, 1028, 1183), сѣ соўму 787, го соўму 826, на соўме 810, 1020, 1027; niederlit. *seĩmas* (gaĩdrai *seĩmą* neša Kv) ist polnischer Herkunft: *sejm* (älter: Nom. *sjem*, Gen. *sejmu* oder *sniem*, Gen. *senmu*);

3. *balvōnas*=болван aus älterm бѣланѣ, woher *bulvōnas*, lett. *bulvāns*;

4. *bařštis*, niederlit. *bařkštis*, lett. *bārstis* Nom. Plur. BW 32277, *bārkšķis* „Bärenklau“=борць aus älterm бѣрць||poln. *barszcz* Berneker Slav. et. Wr̃b. I 109, Preobraženskij Этим. слов. I 38; lett. (suĩu) *burkšķi* BW 32367 var., *buršķi*, *burķši* und *burši* l. c. 1 var. „aegopodium podagraria“ könnte altes Erbwort sein, verwandt mit sl. *bъrščь*>**burstīa*-;

5. *bartis*, -ies D⁵ 181, D¹¹ II 227, Tot¹ 64=борть<бѣрть||poln. *barć* Berneker Slav. et. Wr̃b. I 109, Preobraženskij Этим. слов. I 38, Sreznevskij Materep. I 155: mediuse iszkařtas *bartys* dũd didę daugibę medaus Dauk. (VChr 191₄₄: *bartininkas*, dra-

wininkas „Bütner, Bienenwärter im Walde“ R II 89, woher der Ortsname *Baĩtnykai* = бортник < бѣртъникъ;

6. *karčemà* (-òs, *kaĩčema*), *karčém(i)ninkas* = корчма, корчѣмник von *кѣрчьма* || poln. *karczma* Berneker Slav. et. Wrб. I 666, Preobraženskij Этим. слов. I 363;

7. *markvā*, Gen. *maĩkvos* Ds = морква zu altem Nom. *мѣркы*, Gen. *мѣркѣве* (<urgerm. **murkō*> germ. **murxō*, woher ags. *moru* < **morhu*, ahd. *moraha*, *morha* „Möhre“ Preobraženskij Этим. слов. I 557);

8. *barkõnas* „морковь, gelbe Rübe, Burkane“ Salakas = боркан < бѣрканъ, vorher lett. *buĩkāns* „морковь“ RKr XV 35; *barkūnai* „медунка, буркун, melilotus; geltonai žydi kaip dobiliukai“ SN, užžėlė keliai beržais, takeliai *barkūnėliais* FM (Nr. 39, 4), aisiu. . . *barkūnūs* pamindama l. c. 5. *Barkūnas* weist auf eine weißruss. Form *боркун hin; vgl. буркун „melilotus“ (Dal'). *Burkuntay* bei Szirwyd (<älterm *burkantai*) „pastinaca, sicer“ (SzD 243 s. v. *pasternak*) hat die gleiche Endung wie estn. *porgand* „gelbe Rübe, Möhre, Burkane“. Finn. *porkkana* „rapae varietas oblonga, staphylinus, daucus carota“ (wot. *borkkana*, estn. *porgan* „Möhre“) ist Lehnwort aus dem Russischen. Die livländischen Deutschen werden ihr *burkane*, *borkane* aus dem Lettischen erhalten haben. Die Schweden Estlands benennen die Möhre *bork*, und der ugro-finnische Stamm der Mordwinen *pur'kä* (Mikkola Berühr. I 91). Das Verhältnis aller dieser Wörter bleibt uns unklar. *Мѣркы* kann von gleicher Herkunft sein wie *бѣрк-анъ*. Nur kennen wir heute noch keine solche Sprache, in welcher *m* zu *b* werden kann oder umgekehrt. Daß im Altertum an der Ostsee eine solche Sprache vorhanden war, in welcher *b* mit *m* wechseln kann, zeigen nicht nur *мѣркы* und *бѣрканъ*, sondern auch lett. *buca* und *muca* „Tonne“.

27. Weißruss. *e* (<älterm *ь*) entspricht in den Lehnwörtern des Litauischen *e*, z. B.:

49 1. *čestis* (ostlit. *čēstis*), Gen. *čēsties* = честь < чьсть Berneker Slav. et. Wrб. I 173: *dweiapas cziestis* dastainy tur buti 1547 Kat. 15₁₇; *pritaisai czestnį* 1701 NT Luc. 14, 13, woher heute *česnis* K; *čēstavoti* Ds, Škn = чѣствовать, чѣсловать „mylėti, váišinti, ehren, bewirten“ Dal' IV³ 1326 = *cziastawaki* tewa 1547 Kat. 10₂₄, dieweris *paczestawoje* jes V⁷ 725;

2. *klejai* = клеѣ < клѣъ;

3. *lėvas*, niederlit. *liáus*, Gen. *liāva* = лев < львъ Berneker

Slav. et. Wrb. I 755, Preobraženskij Этим. слов. I 442; lett. *laūva* ist deutsch: mhd. *louwe*;

4. *karčemā* = **корчема* mit *e* aus Gen. Plur. *корчем*; *e* konnte auch aus dem Worte *корчѣмник* (<*кърчѣмникъ* Sreznevskij Materp. I 1413, aus dem Сборник vom Jahre 1073) eingeführt werden; lett. *istaba* „Haus“ zeigt, daß die Weißrussen das Wort *изба* einmal auch **устоба* aussprachen mit aus dem Gen. Plur. *устоб* und der Diminutivform *устонка* „Häuschen“ stammendem *o*;

5. *kazelēkas* J s. v. *glītus*, J³ 1175,2 und (in den Dialekten, in welchen unbetontes *se*, *ze* zu *sa*, *za* wird?) *kazalēkas* J s. v. *grybē* (*kazalieks* *glītus* KosL 213a, baltliepszis *kazaliekas* — *bie-la*, *bielka*, *boletus granulatus* l. c. 39b) = **козеляк*, anstat *коз-ляк* (= *kazl'ēkas* Ds) mit Einführung von *e* aus der Form *козѣл* (früher *козьлѣ*);

6. *temnyčīā*, -*ŷčios* „Gefängnis“ K¹ I 496, im Jahre 1579 W 122₂₂ = *темница* < *тьмьница*: *aš jī ī gerā temnŷčīā jđējau* Sch 236;

7. *žemčīāgas* „Perle“ = *жемчуг* < *жъмьчюгъ* (oder *жъньчюгъ* Исслед. по рус. яз. II,2 106) Sreznevskij Materp. I 855, Preobraženskij Этим. слов. I 228 (tatarischen Ursprungs): *žemčīāgai* „Edelsteine“ K¹ I 529, *žemczuga* *szwentoia raszta* MT 1;

8. *atvernas* „превратный, unbeständig, verkehrt“ J = *отверный* < *от(ъ)вьрънѣ*, vgl. *отвьрънь* Sreznevskij Materp. II 779; *advernas* ist polnischer Herkunft (**odwierny*);

9. *ceřkvē* Ds (Endung nach den Wörtern *kālvē*, *senātvē* umgebildet) = *цѣрква* zu *църкы*, Gen. *църкѣве*;

10. *černŷlas* „Schusterschwärze“ R II 319, N 161 = *чернило* < *чърнило* || poln. *czarnidło*;

11. *čeřtas* J³ 409,4, *čiařtas* K¹ II 143 = *чорт* < *черт* < *чъртъ* Berneker Slav. et. Wrb. I 172;

12. *četveřgas* Ds = *четверг* < *четвьргъ* Berneker Slav. et. Wrb. I 153: *czetwergas*, der Donnerstag Klein Comp. 1654 S. 5, *čiatveřgas* K¹ I 302, *četvergs mēsos diena* Sch 110, *četvergo vakaras* l. c. 200;

13. *kačērga* Ds = *кочѣрга* aus *кочьрга* Būga РФБ LXX 254, 50 Berneker Slav. et. Wrb. I 536: *kaczērga* „Ofenbrücke“ R II 271, *kačiárga* „Kohlenbrücke“ K¹ I 698;

14. *nopēřkas* Sch 62, R II 140 „Fingerhut“ (*nuopeřckas* KZ XLIV 35 ist mir verdächtig wegen des *uo*, da die Nachbarn von Pillkallen *nopēřckas* sprechen SN) = *напѣрсток* < *напърстѣкъ*;

15. *smeĩtis, -ies* „Tod“ = *смерть < сѣмьртъ* Preobraženskij Этим. слов. I 526: *ischgana mus nogi amžinas smertes* 1547 Kat. 13₅, pa *smertes* l. c. 12₁₁, nuo *smeĩties* Sch 196; *smertnāi* = *смертно < сѣмьртно*: Karaliaus vienturtė dukte *smertnāi* serga Sch 221;

16. *stėrva* „das Aas“ Ds, K¹ I 1 s. v. *Aas*, II 37 s. v. *Luder*, lett. *steĩva* „Schimpfwort стерва“ = *стерва*, früher *стърво* Preobraženskij Этим. слов. II 383;¹

17. *šerdėkšnykas* Salakas, Seinaĩ < älterm *šerdėšnykas* Škn < *šerdėčnykas* Šiauliai „творень, Wagenbolzen“ (š...č < s...č) = *сергечник < сьргьчъникъ* in Ds sagt man *stadarėčnykas*, niederlit. *šerdėsas* Kv, Rt;

18. *terlyčià, -ỹcios* = *терлица < търлица*; *terlė, teĩlę* „ein irdenes Gefäß zum Schmelzen von Fett“ Ds, Rokiškis (-lė ist für die Endung -la oder -las eingetreten) = *тѣрло* (weißruss. *čorla*) < *търло*: *terlė* „misa z rączką do pieczystego“ KosL 240a, *terla* „misa do rozcierania“ RŽ, *terlė* „brytfana, skavardà“ (Ėg riebumas! Kaip terlė! Lnm);

19. *verbà* „Palme, Palmbaum“, *verbũ* diena „der Palmsonntag“ R I 177, *verbà* „Palmbaum“ R II 274, *Werbu* diena 1591 BrP I 4 = *вербà < върба*², праздьникъ *върбьнѣ* Сборн. vom Jahre 1073 194, Preobraženskij Этим. слов. I 72;

¹ [Sloje vietoje vertime išleista: „slavėnų žodis yra giminė su lietuvių *stĩrvelioti* „nepasiduodamos ginti (tvirtinti), giñčyti, behaupten“ Salantaĩ (Juškevičiaus žodynas I 145 s. v. *atsibarti*), nesuprazdamis ko, ne *stĩrwelokiem* bet klausikiem bažniczes Valančius Prade 65, ne wėn jo klause, bet dar ajszkiej priesz ji *stĩrweloje* l. c. 207: *stĩrwelieiu*, stĩgawoiũ, twĩrtinũ „affirmo“ Daukantas Zodrodys 3, *stĩrwelieiu* „nego“ l. c. 26, *stĩrweliejũ* „abnuo“ l. „resisto“ 34, *stĩrwelietĩ* „certować“ Daukantas Zod. (r.), „prze-czyć“ l. c., *sĩrweliedamas* „сноря“ Daukantas Bũdas 86₂₈, Asz mokau ... ne didžiodamas nej *stĩrweliedamas* Valančius Tamosziaus isz Kempis ... 215₂₅, Gieresni ira atkrejpti akis nu to, kas tau ne tink, ir dalejsti kiekvienam numaniti kajp tinkamam; ne kajp *stĩrwelietĩ* l. c. 217₆, apie arklius nevienas *stĩrvelėja*, bũk jie nekaustyti ... darbo dirbti ... negalĩ Veitas Gyv. 29: *stĩrvinti* „neĩti, tirvinti“ Salantaĩ; slavėnų žodžio *сръпоо* ir lietuvių *stĩrvelioti* pamatinė reikšmė yra „kietumas“, „starinimas“; tolimesnieji giminės bus: *stėr-tĩ* (àkys *pastėrę* — norinčios miego Linkmenes), *stĩrtĩ* „grubieć“ Daukantas Zod. (r.), *pastiartĩ*, apmirti „zmartwieć“ l. c., nu szaltio ir driegsmies *pastierĩ* sįjonaj Daukantas Bũdas 40₆: *sterežiòties* „натуживаться“ Eržvilkas, Kasgi galėtu *sterežitiesi*, jog tai ira geras atsitikimas Auszra 1884 361: : i kã *styromis* akimis žiurėti Kurschat D.-lit. Wb. I 79, II 203.“ — Z. Z.].

² [Sloje vietoje vertime išleista: („giminė su lietuvių žodžiu *viĩbas* || *viĩbalas*)“ — Z. Z.].

20. *zérkolas* Ds, *zerkolas* „Spiegel“ R I 187, II 332, J³ 308, 11, PS II 197 = *зёркало* < *зьркало* Preobraženskij Этим. слов. I 250.

Četveřgas und *verbà* müssen noch vor der Bekehrung im Jahre 1386 in die litauische Sprache gelangt sein. Wären diese beiden Wörter später aus dem Polnischen gekommen, so müßten die Litauer heute **čvartkas* (oder **čvorkas*) und **veřbos* (Gen. Sing.) sprechen. *četveřgas* und *verbà* (Gen. *verbōs*) müssen die Litauer zwischen 1200 und 1386 erhalten haben. Das Alter der anderen Wörter, welche die Vokale *a* und *e* an Stelle von *ъ*, *ь* haben, kann man nicht genauer bestimmen. Soviel wissen wir nur, daß sie alle nach 1200 übernommen worden sind.

28. *y* (*ы*) nach *k*, *g* und *x* (= *ch*) wurde mit der Zeit in allen russischen Dialekten zu palatalem *i*. Die alten Wörter *кыпѣту* || *рукы*, *гынуту* || *могила*, *хытрѣ* || *мухы* sprechen die Weißrussen heute *kípěć* || *ruki*, *hínuc* || *mañila* (russ. *gínuc*, *moğila*), *xitry* || *muži* mit *i* und palatalen *k*, *h*, *x*.

Im Südrussischen wurden nach dem Zeugnisse des galizischen (1144) und des Dobrilo- (1164) Evangeliums (s. Šachmatov Энц. слав. фил. XI, 1 312, Курс истории рус. яз. II 155) die Silben *кы*, *гы*, *хы* schon in der zweiten Hälfte des XII. Jahrh. *ку*, *гу*, *ху* gesprochen. In einigen ost- und nordrussischen Dialekten (großrussische Mundart) wurde sogar bis zum XIV. Jahrh. *кы*, *гы*, *хы* gesprochen (s. Šachmatov Энц. 311). In den großruss. Dialekten treffen wir erst in der zweiten Hälfte des XIII. Jahrh. zum ersten Mal *ку*, *гу*, *ху* an (Šachmatov Курс II 545); vgl. die Formen *Киеве*, *киужго* der Nomokanonübersetzung aus dem Jahre 1282.

In der weißruss. Sprache der Gebiete von Smolensk, Witbejsk und Polotsk mußten sich *ку*, *гу*, *ху* später als in Galizien, aber früher als in Nowgorod einfinden. Die im XIII. Jahrh. und in der ersten Hälfte des XIV. Jahrh. verfaßten Nowgoroder Urkunden haben noch *кы*, *гы*, *хы* (Šachmatov Исслед. по рус. яз. I 170).

Eine Smolensker Urkunde des Jahres 1229 (Kopie „E“, vgl. Русско—ливонские акты. Спб. 1868) hat noch *кы* und *гы* erhalten: *из Ригы* 421, *до Ригы*, а *из Ригы* 437 (zweimal), *гроу-гыи* 439, *при многихъ купщихъ* 441, *погынетъ* 433, *княгыни* 431, *въ вѣкы* 421, 423, *порукуы* 425 (zweimal), *Готьскыи береръ* 421, *роукавищѣ перьстаты Готьскыи* 433, *гецьскыи* 431,

435, гость *Немыцкыи* 445, *Немецскыи* 427, 431, 433, *Немѣцскыи* 443, *Рижьскыи* 421, 439, 443, при *Рижискихъ* моужихъ 441, *Роусьскыи* 425, 431, 433, *Роусьскимъ* коупыцемъ 421, *Смоленьскыи* 433, 439, *Волоцьскыи* тивоунъ 431, всякыи товаръ 437 (zweimal). Daß der Schreiber der Urkunde von 1229 noch *кы* aussprach, zeigt klar die Schreibung *Фолкырѣ* 443 für den deutschen Namen *Volker* (mit „hartem“ *k*). Der Name eines anderen Deutschen *Киноръ* 443, aus *Kind* (das die Bewohner Rigas mit „weichem“ *k kint* gesprochen haben werden) beweist noch keineswegs, daß der Schreiber der Urkunde von 1229 auch in den russischen Wörtern *ki* gesprochen hätte. Der Name *Киноръ* beweist nur, daß „weiches“ *k* dem Smolensker 52 Dialekt schon damals nicht mehr fremd war. Weiches *k* haben wir zweifellos im Lok. Sing. *Смоленьске* 423 (dreimal), 425 (zweimal), 427 (zweimal), 433, 435, 437, 439 (zweimal), *Смоленске* 429, *Смоленскѣ* 439, wo *k* Neubildung an Stelle des früheren *c* ist: *Смольньсцѣ* (vgl. *въ Ризѣ* 421, 423 u. a.).

Wie aus einer Urkunde des Fürsten Gerden (Князь Гердень) vom Jahre 1264 (Русско—ливонские акты 13) zu schließen ist, wurde in der Gegend von Witebsk und Polotsk noch zu Anfang des XIII. Jahrh. *кы* gesprochen: с ратьманы *Рижьскыи*, *поискывати*, на *Готьскы* берегъ.

Somit haben also die Weißrussen die Silben *кы*, *гы*, *хы* nicht nur das ganze XII. sondern auch noch einen guten Teil des XIII. Jahrh. hindurch nach alter Art ausgesprochen.

29. Das Wort *кула* muß zu der Zeit ins Litauische gelangt sein, als die Weißrussen es noch *кыла* aussprachen. Nur aus dieser letzteren Form konnte sich *kùila* entwickeln, wie in den Pfarreien Marijampolė, Naumiestis (Suv.), Prienai, Šventażeris, Šakyna gesagt wird; vgl. noch: *kuyla* „kiŕa, choroba“ SzD 90, *kuila* „Gemächtbruch“ R I 69, II 85.

In Dusetos und Šėduva (Mit I 227) *kýla*, obwohl jünger als *kùila*, so doch älter als *kỹtras*. Wäre *kỹtras* (<*xurp*<*xыррѣ*) gleich alt wie *kýla*, so wurde man heute **kýtras* sagen, da das weißrussische Wort einmal einen solchen Akzent hatte (Berneker Sl. et. Wrb. I 414), aus welchem im Litauischen Stoßton, im Lettischen aber gedehnter Ton zu entstehen pflegte.

30. *Kýla* ist gleich alt wie *bažnýčia* = lett. *baznīca*, das Alter von *bažnýčia* kann aber mehr oder weniger festgestellt wer-

den. Mit dem weißrussischen „Gotteshaus“ бож(ь)ница (in einer Smolensker Urkunde von 1229 lesen wir: А поуѣ дали Немци Волочаномъ. . . а подроугъ его лежить въ Немецькой божници 439) müssen die Litauer noch vor dem Bekehrungsjahre (1386) bekannt geworden sein. Als die polnischen Apostel mit ihrem **kastelas* (*kościół*) nach Litauen kamen, trafen sie hier schon *bažnyčia* an, an dessen Stelle sie ihr **kastelas* nicht durchzusetzen vermochten. Das Gleiche trifft auch bei anderen Ausdrücken zu: *kalėdos*, *velėkos*, *seredà*, *četveřgas*, *pėtnyčia*, *bloviėščios*, *gavėnià* u. a. Die polnischen Apostel vermochten
53 diese Benennungen christlicher Begriffe deshalb aus der litauischen Sprache nicht zu verdrängen, weil sie sich alle schon vor 1386 eingebürgert hatten.

31. Aus der weißrussischen Sprache besitzen die Litauer folgende Wörter mit der Silbe *ky*, als Vertretung einer ältern weißruss. Silbe *кы*:

1. *kyka* = *кўка* < *кыка* „Art Haube“ Preobraženskij Этим. слов. I 306, Berneker Sl. et. Wrб. I 659: Die Braut hat eine Haube (*Kiek*) Th. Lepner Der preußische Lithauer, Danzig 1744 S. 42, Hie im Ragnitschen tragen die Weiber gestrickte Hauben über einen Bügel gebunden, die sie *Kieka* oder Zebszius (= *čėpčius* oder *šėpšius* aus weißruss. *ченец*) nennen l. c. 66, *kykas* „eine littauische Weiberhaube, genähet, gestricket, oder mit Spitzen“ R I 72, „eine littauische Weiber-Haube, von feiner weißer Leinwand oder Schier mit Spitzen über einen Bügel in Form eines Rades um den Kopf herum“ M I 139, „veraltet und wohl in Preußen nirgend mehr gebräuchlich“ K¹ I 592 s. v. *Hau-be*, *kyka* „ein Wulst, der um den Kopf gelegt und über welchen der *mūturis* geknüpft wird“ LF 124: Jie mane rada po vielos *kyka*, po šyra nometėliu LB 69 Nr. 124₁₂ = Jie tave rado po vielos *kyku* (< *kyka*, da der Dialekt der Pfarrei Laugsargen niederlit. ist und -*án* > -*u* verwandelt), po šydro nometėliu Kl^v 12 Nr. 23;

2. *kýla* = *кула* aus *кыла*;

3. *kytà* „ein Topf Flachs, von zehn Pfund, vierzing oder sechzig Handvoll“ R I 72, *kėtuos kytos* atswer’ Pundà Linnù „vierhundert Handvoll Flachs wiegen ein Stein“ R I 146, *kytà* „grįžtė“ = *kūra* „Gras-, Heu- oder Blumenbündel“ < *кыта* Berneker Sl. et. Wrб. I 679, Preobraženskij Этим. слов. I 310; Tverčisches (dzūkisches) *kytė* (Akk. *kýtę*) ist umgebildet aus *kytà*

nach dem Vorbilde von *grīžtē*: *linū kytē* „grīžtē“, *šieno kytēlē* „kuokštelē“.

32. *Kisiēlius* „Kisel, säuerlicher, gallertartiger Mehlbrei“ muß wegen des kurzen *i* viel jünger sein als *kytā*. Lett. *ķisēlis* kann mit *kyka* und *kytā* gleichaltrig sein. Die Litauer wurden mit dem *kisiēlius* zu der Zeit bekannt, als im Weißrussischen die langen unbetonten Vokale schon gekürzt und die kurzen *e* und *o* vor Konsonant + *ɐ* oder *ь* nach Schwund der reduzierten Vokale bereits gedehnt worden waren. Aus gedehntem nachtonigem *e* ist in den jetzigen weißruss. Dialekten von Wilna, Grodno und 54 Minsk der Diphthong *ie* und aus *o* der Diphthong *uo* hervorgegangen: *ķišie!* (кисіэль, Kreis Sluck, Gouv. Minsk Сборник отд. рус. яз. LXXXIX, 1 50) und *abruok* „lit. *abrākas*, gemengtes Pferdefutter“ (каню абруок даці I. с. LXXXII, 5 89).

33. Die Herkunft des russ. *кибалка*||*кúбка* „твердовыстеганный подкапок, волосник, шапочка под повязку“ Dal' II³ 264 ist mir unbekannt. Deshalb kann ich auch nicht einwandfrei feststellen, ob im lit. Lehnwort *kyblas*¹ oder *kiblas*² als Vertretung für älteres weißruss. *кы* die Silbe *ky* oder *ki* anzusetzen ist. Aber weißruss. **кибла* oder **кибол* (Gen. *кибла*), dessen Existenz durch lit. *kyblas* erwiesen wird, könnte auch ein nicht aus *кы* herzuleitendes *ку* haben, wenn es von irgend woher mit „weichem“ *k* entlehnt sein sollte.

34. Die weißruss. Silbe *ru* aus älterm *ry* erscheint im Litauischen als *gy* im Lehnworte: *magyla* „nosobiony pomór, zara-za“, kad tave *magýlos* paimtų Akielewicz Głosownia lit. 164, niederlit. *žydy magýlos* Kv „kapaĩ, Friedhof“ = *морúла* aus *морыла* Berneker Slav. et. Wrб. II 68, Preobraženskij Этим. слов. I 543: *Maggilā* „die Zorngöttin der Heyden“ R I 81, *Magilā* „die Pestgöttin der Heiden, siehe Immū“ M I 156 < *magylā*: *Žina jį szaltos Dienos, (Magylos), (Bedos), (Welnai), (Diewai)* „das Unglück wiß, wo er ist“ M I 344, *Imma jį Magilos* „hohl ihn das Unglück“ M I 97, *Magila* „die Göttin des Zorns, des Todes“ M II 240: *Mogyle* D⁵ 102₇, *Mogile* *tó tarpó szioms bewąpsąnt gadīnusi jū audekłą* D⁵ 102₁₃, *kluwęs i Mogyleš naęą* 102₁₅, *nu*

¹ *kyblas* — 1. der Mägede eingeflochtene Bänder, 2. das breite runde Band über den Haaren der Mägede, mit steifem Papier unterlegt, wie im Ragnit schon gebräuchlich (R I 72).

² *kiblas* — ein runder Biegel von Papier, um welchen die Zöpfe gewunden werden zum Kopf-Zierat, sonst *Apatninkas* M I 118; *kyblas* siehe *kiblas* M I 139.

Mogylęs 102₂₀. Niederlit. *mogylė* hat o neben hochlit. *a* wie auch in andern Lehnwörtern: *orielkà*=hochlit. *arielkà*<weißruss. *ho-rělkà*, *apāštolas*=hochlit. *apāštalas*, *pōsninkas* Slnt (*posnykas*... ózlajkytī D⁴ 16, *postyniks* ŽCh 55)=hochlit. *pāsninkas* (Jau ta-wo skilwij' wěl *pasninkas* pasidarė M I 191, *pasnikas* PS II 3)<weißruss. *пост(ь)никъ.

55 35. Duset. *ỹdas* „Insekt“ (singulare tantum)¹ ist jünger als *magýlos*. Das letztere Wort wurde noch zu der Zeit entlehnt, als der weißruss. Explosivlaut *g* noch in die Spirans *h* übergegangen war. Das heißt *ỹdas* stammt aus der Form *hid* (altweißruss. *гыгъ* Berneker Slav. et. Wrб. I 374, Preobraženskij Этим. слов. I 114), *magýlos* aber aus **moġilā*. Der Wandel von älterm *g* zu *h* trat im Weißrussischen noch vor der Verkürzung der langen Vokale ein, was aus folgenden Lehnwörtern ersichtlich ist: 1. *ādiju* „hortor“ Kv, „ich ohrroffele, schelte immer“ M I 307, „increpo“ D¹ 20, *išādiġau* kaip paršeli „išbariau nekeikdamas, tik sarmódamas, ich schalt nicht durch Schimpfen sondern durch Beschämung“ Uš, *ādys* mane anytėlė per visą amžėlį J³ 826,9, musie... *udīę* aszwijnį kajp tū sako slink's essi D¹⁵ 26, garnis pradejo *uditie* wanaga tays žodžys Tot 90=*hūdifi*, woher heute *rŷgzuų* „tadeln“; 2. *ākas* „ūžimas, Sausen, Brausen“ Ds, Salakas, O 34=*huk* „гыл, срук, Getöse“: mañ bie wayku jusu *ūko* gałwa sako isiduko O¹ 4; 3. *ātaryti* „reden“ Kałtanėnai (Wilnaer Gebiet)=*hūtořfi*, heute *rŷropuų* „reden, plaudern“: *āturu*, -rau, -rti Ds||*āturoti* „rozmawiać“ KosL 57b (Brž); *ātarka* „Dialekt, Redeweise“ Lnkм, *āturka* Ds, Salakas, „Rozmowa“ (so Antuzowie KosL 161b)=*hūtorka*; 4. *rŷbas* „Pilz“ Zietela (Gouv. Grodno), lett. *ribas* Pl. „Steinpilze“=*hrib* „гриб, Pilz“.

36. Die weißruss. Lautgruppe *xu* (aus älterm *xy*) geben die Litauer in den Lehnwörtern durch *ky* oder *ki* wieder:

1. *kŷtras* Ds, Sch 193 oder *kytrūs* Sch 127, K¹ I 77, II 146 (Adv. *kŷtriai* K¹ I 83) „listig“=*xurep*<*xytrp*||poln. *chytry* Berneker Slav. et. Wrб. I 414;

2. *kyžia* „Hütte“=*xuġa*<*xyġa* Berneker Slav. et. Wrб. I 414: *kizion'*... užeit' DP 358₂₃; Jūžintai *kizė* (*kizie* „chałupa“ SzD 24) „lūšnà, Bauernhütte“ ist wegen des kurzen Vokals jünger als *kyžia* und *kytras*, wenn es nicht etwa aus dem Polnischen (*chyža*) stammt.

Kaunas

¹ Szyrwid's *ȳdai* hat nur Plur.: *iday* SzD 236 s. v. *owad*, ir paukščių ir *idu* „u ptaków, u gadzin“ PS II 74, iżteploii biaurus *idus*... garbino l. c. 4.

XLIV. NEBAIGTI RAŠYTI STRAIPSNIAI

1. Priedėlis etimologijos žodynui¹

Ne visos žemiau skelbiamosios etimologijos bus naujiena kalbininkams. Daug ką ir prieš mane vienódaį yra jau aiškinę kiti kalbininkai. Visos šitos etimologijos man yra susiradusios beskaitant prof. R. Trautmanno žodyno (Baltisch—Slavisches Wörterbuch. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1923) pirmąją korektūrą (Fahnenkorrektur). Kai surašinėėjau etimologijas į atskiras popieriaus skiauteles ir jas siunčiau prof. R. Trautmannui, tuomet maniau, kad visas jas sunaudos žodyno autorius. Kadangi autorius nėra nė mažumós etimologijų sunaudojęs žodynui dėl leidėjo pasipriešinimo, tai priverstas esmi, atgavęs atgal rankraščio skiauteles, paskelbti kalbiniškų žiniai „Tautoje ir Žodyje“.

Čia dedamosios etimologijos tėra tiktai Trautmanno žodyno papildalas, nes jos rinktos tais pačiais principais, kaip ir paminėtojo žodyno etimologijos.

Kaune, 1923 m. gruodžio (XII) 14 d.

¹ [Spausdinama pirmą kartą. Rankraštis yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne F 232. Kartu įrištos 94 nevienodo didumo popieriaus skiautelės su medžiaga straipsniui, surinkta beskaitant prof. R. Trautmano baltų—slavų žodyno korektūras. Skiautelės buvo siuntinėjamos prof. R. Trautmanui. Vienoje iš jų yra šis laiškas: „Korektūrą gavau 28.III, atidaviau į paštą 29.III. Tegu siunčia spaustuvė korektūras ne draustiniais (nicht eingeschrieb.), nes greičiau gaunu. Korektūras ir toliau skaitysiu tuo patim stropumu. Jei norite mano etimologijas pridėti savojo žodyno gale, tai atsiųskite man visus lankus (Druckbogen), kurie jau išspausdinti, kad aš žinočiau, kurių etimologijų dar trūksta. Leidėjas Vandenhoeck'as ir Ruprecht'as tegu korektūromis nesibaido, nes Tamstos Baltisch—slavisches Wb. bus perkamos knygos: jų nemaža nusipirks Kaune ir Rygoje

1. *álné* „Hindin“ Trautmann 69 tėra pažįstama tiktai iš tų šnektų, kuriose žodžio pradžios *e-* pavirtęs yra *a-*. Lietuviai, kiek man tai žinoma, tesako tiktai *ėlnis* ir ryt. *ėlnias*. Latviai, Endzelyno liudijimu (ЖМНПp 1910 июль 194), saką *aĭnis*.

2. *alpsta* „падает в обморок“ Bg¹⁰ I 226 pirma visa ko reikia lyginti ne su skr. žodžiu *álpa-* „menkas, silpnas“, bet su la. *elpe* „Atem, Luftschöpfen“, *eĭpuôt* „atmen“. Čia pridera ir latvių *alpa* (ryt. *oĭpa* „chwila, intervallum“ Kurm 15), t. y. vienas „pūstelėjimas“, vienas oro „išpūtimas“, viena „valandėlė“. Aistiškoji šaknis *el-p-* „kvėpti||kvėpuoti“: la. *èl-šu, èl-s-t-, eĭsát* „sunkiai kvėpuoti, alsuoti“, lie. *iĭsti, aĭsinti*. Mikkola BB XXII 241 la. žodį *elpe* „Atem“ sugretina su s. isl. *alfr* „Alf, Elf“ (plg. šved. *ande* „Atem“ ir „Geist“ H. Petersson Ar. u. arm. Stud. 30).

3. *aĭntis*, ryt. *až-aĭntis* Ds=la *azuôts* „Busen, t. y. p r i e š a k i n è dalis“ pridera prie priešdėlio *anta-* (Trautmann 10) giminės.

4. *aržùs* (gal. *ařžu*) „veneris appetens, libidinosus, mulierosus“: gr. *ῥηξ* „Hode“=vva. (mhd.) *geil* „libidinosus“: *geilfe* „Hode“ Būga Iz XVII,1 19 (K. Jaunius): ryt. *arškùs* „libidinosus“||*eřžilas* „Hengst“ Trautmann 71.

5. *blaĭkti* „bleich, blass werden“ Būga RFV LXX 101, la. *blankumains* (greta su *blamains* Endzelins Iz XV,2 204) „flek-kig“||la. *blankstĭties* „faulenzen“ BW 21205, Endzelins IF XXXIII 100 : sl. *blqkati* Berneker EW I 62.

6. la. *blauznas* (greta su lytim *blaugznas*) pl. „Schinn, plėiskanos“: sorb. *bluzna* „Narbe“ Berneker EW I 61 s. v. *blizna*.

7. *bláusias* (-sės, -stis) „merkiasi“, *blúostas* „akių sumerkimas“ ir K. Būga Pries. -ūnas 434 : ukr. *блюхавина* „dārgana“, lenk. *bluzgać*, sirb. *bljuštiti* Iljinskij Iz XX,3 87.

8. *blebénti, blabėti* „болтать, молоть вздор“ Būga RFV LXX 100 : rus. *блеберать*.

9. *blinginti* „glänzen“ : la. *blèndzēt* „umherschweifen“ RKr XV 107||sl. *blqga*, iš kur rus. *блугá* „kláida“. Plg. *blaĭkti* „bálti, бледнеть“ : sl. *blqkati* „kláidžioti“ Būga RFV LXX 101.

10. *blįzgė* Ds „оловянная рыбка вместо наживы, с крючком, для ловли щук и окуней“ : sl. *bl̃sna*, iš kur rus. *блесна́*

visi lietuvių ir latvių kalbos mėgėjai. Archiv'ui dabar manau parašyti straipsnį «Ortsnamenforschung und slavische Ursprache». Labų dienų! K. Būga". — Z. Z.].

„t. p.“ Plg. sl. *bl̃sk̃t̃*||lie. *bl̃zgas* „блестка“ Būga RFV LXX 101.

11. *bl̃žoti* „woran geschmiegt daliegen“ : sl. *bliz̃* Endzelīns ЖМНПp 1910 июль 199.

12. *bliaũškia*, *bliaũkšti* „niekus kalbėti, болтать“ : sirb. *bljuštiti* „брызгать“ greta su *bljūzgati*. Plg. vak. aug. *susibliaũzge* galvijai SN „perkrite, labai liesi, sutrauktais pilvais“.

13. *braškėti*||*brazdėti* : vvž. (mnd.) *brāschen*||s. isl. *brasta* „prasseln“ Fick III⁴ 280 : l. *brazg* „Klang“ Būga RFV LXX 101.

Brožti „drėksti“, *bróžintis* „lgnąć“||la. *brāzēt* „siąutėti, tosen“ : *brāzdēt*, lie. *brozdėti*, *brózdauti* „poltern“ Būga RFV LXV 312.

14. *būbinti*, la. *bubināt* „burblinti, žvingauti“, bóba *įbūbo* „paplūpo, įniko kalbėti“||ž. v. (nd.) *pupen* „pedere“, lot. *bubere* Endzelīns ЖМНПp 1910 июль 200 : sl. *bъbъ* Berneker EW I 105.

15. *buburai* „Gänsehaut, harter Ansschlag“, la. *bubulis* „pumputys“ : rus. *буба*, *буберепа* Būga RFV LXVII 232.

16. la. *buca* „beczka“ Kurm 5, BW 21032,5 : sl. *бъцьва* Endzelīns ЖМНПp 1910 июль 200. Kultūros istorijos atžvilgiu latvių *buca* reikia laikyti skoliniu iš krievų kalbos (sen. **бъча*). La. *muca* „Tonne“, gal, bus vienos kilmės su *buca*. Kuri kalba būtų *b* pavertusi garsu *m*? La. *bučkāns* „marchew ogrodna žółta“ (iš sen. kriev. *бърканъ*), jei *buca* būtų vienos kilmės žodis su *muca*, galėtų būti *morko* vaikas : rus. *морковь*, l. *marchew*, vok. *Möhre*.

17. la. *būsis* „apuokas, Uhu“ Endzelīns ЖМНПp 1910 июль 199 : rus. *бухать* „dumpf und langanhaltend schreien, wehklagen“||rus. *бушевать* : norv. *bøysa*, ryt. fryz. *būsen* „hervorstürmen“ Fick III⁴ 276 : *bhou-s-* ir *bhou-r-* (rus. *буря*). Del formantų *-s-*||*-r-* plg. gr. *θυάζω* „rase“ (iš *dhus-*), vok. *Dusel* „svaiginys“ : rus. *гypеть* (*dhou-r-*).

18. *būrga*, *burgėti* „brummen“, *burgėsas* „Brummbart“, *burguliuoti* „murmuliuoti“=sirb. *brgljati* „murmeln, schwatzen“ (kitaip Iljinskij's Iz XVI,4 25).

19. *burklėnti*, *burkuoti*||*buřšcias*, *buřkštis* „coire“ (apie avis kalbant) : l. *barceć*, *barkać się* Krček Grupy 6, 36.

20. la. *burksnis*, *burkšis* „aegopodium podagraria“ : rus. *борщ*, l. *barszcz* Endzelīns ЖМНПp 1910 июль 200.

2. Gudas¹

Prūsų lietuviai gudais vadina lenkų pusėje (Suvalkų gubernijoje) gyvenančius lietuvius. Žemaičiai gudas — kiekvienas lietuvis, kurs gyvena nuo Žemaičių į rytus. Dusetiškiai gudais vadina nuskurdusius Avilių bei Zarasų parapijos gyventojus lenkelius „šlėkteles“, kurie mėgia girtis savo bajorysta. Nors kitas lenkelis kalba neprasčiaus lietuviškai už tikrąjį lietuvį, bet jo Dusetiškiai kitaip nevadina, kaip tik gudo vardu. Vilniaus gubernijos lietuviai gudais vadina savo kaimynus „bielorusus“. Trākų apskrities (Marcinkonių, Merkinės par.) dzūkai „Bielorusiją“ vadina *Gūdo šalis*². Širvydas savo žodyne (Dic-tionarium trium linguarum. Vilnae 1713 p. 328) lenkų „rusin (rhu-tenus)“³ vadina gudu. Daukšos (Post. 186₂₀) gudai irgi atstoja lenkų vardą „rusin“.

Gudo šalis, Gudo žemė ieškotina yra į rytus ir į pietus nuo Lietuvos. Rytuose gyvena „bielorusai“, o pietūse — lenkai ir „malorusai“. Visos tos taūtos pridera vadinamajai slavėnų giminei. Tokiuo būdu išeina, kad *gudo* vardas yra buvęs bendrinis „slavėno“ vardas. Lietuvių *gūdas* yra vienos prasmės su vardu *славянин*. Vargu begalima tuo abejoti, kad senovės lietuviai gudais bus vadinę ap-lamu visus slavėnus, nebodami jų atskirųjų vardų. Galėjo tasis sla-vėnas būti sau ir lenkas arba krievas, vienok lietuviui jis buvo tikras gudas. Atskiruosius „gudo“ giminės tautų vardus lietuviai gauna pažinti gana vėlai. Seniausiasis tų vardų *lénko* vardas. Su *lénko* vardu lietuviai sueina į pažintį vos tik IX—X amžiūje per rusus (*ляхъ, лядъ-ская земля* : *ляда* „tyri laukai“). „Bielorusai“, artimiausieji mūsų kaimynai, išlaikė senąjį vardą net iki šiandie. Gerbdami senovę, dar ir nūnai mes turėtumėm „bielorusus“ vadinti *gudaĩs*, o jų tėvynę *Gudo šalimi*.

Gudo vardas iš pat pradžių nėra buvęs tikruoju „slavėnų“ vardu, nes *gudo* mes negalime skirti nuo germanų tautos vardo *gutaz* (vok.

¹ [Rankraštis yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 561. Prieš antraštę parašytas skaitmuo „21“ ir išnašų numeravimas „43—44“ skaitmenimis rodo, kad šis straipsnis (nebaigtas?) buvo rašomas kažkokiam rinkiniui. Kiek žinoma, spausdinamas pirmą kartą. — Z. Z.].

² *Gūdo šalis* tai „Белая Пысь“. Sakant *gudų šalis* man nėra tekę girdėti.

Gote, rus. *зомѣ*)¹. Lietuviai sako *gudas*, o ne **gutas* dėl to, kad jie šį vardą bus pažinę dar tuomet, kai patys germanai tebesakė **ghudas*, t. y. dar prieš vadinamojo „Lautverschiebung“ atsiradimą.

3. Zoologijos sistematikos terminų žodynėlis.

Kaunas 1920.²

Zoologijos, matematikos, teisės ir kitos bet kurios mokslo šakos terminų žodynėliai šiandie dar negali būti tobūli, juose dar neišvengiamos klaidos. Visos mokslo šakos turi sau imtis terminus iš šnekamosios kalbos. Ko trūksta šnekamojoje liaudies kalboje, tą mokslininkas turi pasidaryti iš esamojo kalbos materijolo gyvosios kalbos pavyzdžių ir taisyklėmis. Mūsų inteligentų karta, išėjusi mokslus svetur ir visą pastarąjį laiką gyvenusi svetur, kad ir tebekalba lietuviškais žodžiais, bet jau iš tų pačių žodžių sakinius sudaro nebelietuviškai. Mūsų kartos kalboje nebežymu lietuvių kalbos dvasios. Kas mūsų išėjo mokslus Slavėnuose ir tenai gyveno kiek metų, to kalboje kyšo slavėnų kalbos dvasia. Kito mūsų, išaugusio tarp vokiečių arba tik mokslus tarp jų teisėjusio, kalba dvakia vokiška dvasia.

Mūsų inteligentui, kurio lietuviškąją kalbos dvasią nusmelkė slavėnų arba vokiečių kalbos dvasia, sunku yra kalbos faktuose susivokti, nes jo kalbos jausmas gerokai atbukęs. Tasai kalbos jausmas eis vis bukyn, kad inteligentas nesiims kalbos mokytis iš prastuolėlių, iš žemės artojų ir kerdžių. Mes, inteligentai, iki šiolei vis manėme, kad prastuolėliams, žemės artojams ir kerdžiams kalbos reikia mokytis iš mūsų, o čia pasirodo, kad tariamųjų mokytojų pačių nebemokama. Ir toliau mes būtume taręsi esą kalbos mokytojais, kad čia nebūtų išlindę, kaip yla iš maišo, vadinamieji mūsų kalbininkai ir nebūtų mums pasakę, nors mūsų dar ir tebekalbama lietuviškais žodžiais, bet nebelietuviška kalbos dvasia. Lietuviškosios kalbos dvasios pažinti nelemtieji mūsų kalbininkai siunčia mus, gėda ir pasakyti, pas žemės artojus ir kerdžius su piemenimis! Tarėmės mes piemenis

¹ XI—XIII amžių rusų šaltiniai vardu *готунъ* (dg. *готѣ*) vadina Gotlando ir Tauridos „gotus“. Lenkai savo kronikose *giet'o* vardu vadina lietuvių giminaičius prūsus bei jotvingus. Lenkų *giet*, matyti, yra giminė rusų *got'ui* (senov. *гот-унъ*): lenkų *e* = rusų *o* = senovės slavėnų *o*, plg. lenk. *sen* = rus. *сон* = s. sl. *сѣнѣ*.

² [Spausdinama pirmą kartą. Rankraštis yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 359. Pridėtos 7 popieriaus skiautelės surašyta apie du šimtus žodžių, kuriuos Būga norėjo recenzijoje nagrinėti (klaidingos žodžio dalys ar atskiros raidės pabrauktos). — Z. Z.I.]

mokysią kalbos, o čia, pasirodo, reikiama mums patiems iš piemenų dar pasimokyti! Ir ko tie kalbininkai neprasimanol Ar tai girdėta kuomet šventojoje mūsų Lietuvoje?!

Visoms mokslo šakoms daug terminų duoda šnekamoji kalba. Bet ji ne visiems mums prieinama, o kad ir prieinama, tai ne visi mes jos faktais mokame naudotis. Zoologams, matematikams, teisininkams, technikams ir kitiems mokslininkams šnekamąją kalbą, kurios turtu jų dar neišmokta kaip reikiant naudotis, galėtų atstoti bendrasis mūsų kalbos žodynas, kuriame būtų surašyti ne tiktai atskirieji žodžiai, bet ir ištisi tųjų žodžių vartojimo pavyzdžiai sakiniuose, nes tik juose teišryšksta lietuvių kalbos dvasia. Tokio žodyno mes dar neturime ir vargu veikiai turėsime, jei ir toliau paliksimė žodyno likimą vieno žmogaus rankoje. Gero žodyno parašyti vienas žmogus be talkininkų nevalios. Bet šieandie tųjų talkininkų dar nematyti.

Recenzuojamas žodynėlis daro gana malonų įspūdį medžiagos gausumu ir jos sėmimo šaltinių nurodymu. Žodynėlio reikalui autoriaus semta medžiaga iš 20-ties spaudintų ir iš 52 gyvosios kalbos šaltinių. Kiti terminų žodynėliai, pavyzdžiui, „Aritmetikos ir algebros terminų žodynėlis“, savųjų terminų sėmimo šaltinių nenurodo, kas, žinoma, išeina jų nenaudon. Iš kelių žodynėlio duodamų terminų galvojas skaitytojas pasirinks tą, kurio šaltinis jam pasirodys esąs tikresnis.

Terminų žodynėliams reikia padaryti bendras visiems priekaištas, kad juose terminai atspauzdinti be kirčių (ударение) ir priegaidės (интонация) ženklų. Kirčiai ir priegaidė žodynėliuose reikia būtinai žymėti, nes ne visi žodynėlio žodžiai skaitytojui bus pažįstami. Kaip aš galiu gerai ištarti žodį, jeigu aš jį pirmą kartą savo gyvenime girdžiu. Iš kur aš galiu žinoti, kuriame skiemenyje bus kirtis ir katra priegaide (tvirtaprade ar tvirtagale) bus tariamas kirčiuotasis skiemuo kad ir šiuose „zoologijos“ terminuose : *kirmėlė* (rašo *kirmėlė!*), *vabolė*, *graužavirba*, *žiežulė*, *volungė*, *sukitgalva*, *sniegana*, *lingė*, *kiaukė* ir begalės kitų terminų. Trijų skiemenų žodis (*vabolė*) gali turėti kirtį visuose trijuose skiemenyse. Pirmasis skiemuo turi kirtį žodžiuose *vānagas*, *rāgana*, *vābolė*. Žodžių *botāgas*, *melėtos* (vn. kilm.), *žabālė* antrasis skiemuo tariamas yra su kirčiu. Žodžių *vana-gai*, *sveikatā*, *vėgėlė* kirčiuotas yra trečiasis, arba galinis, skiemuo.

Kas iš to man naudos, kad iš žodynėlio aš sužinosiu, jog *crex pratensis*, *monedula turrium*, *numenius arquatus*, *saxicola oenanthe*, *cyprinus carassius* ir *gadus callaria* lietuviškai reikia vadinti *griežėlė* (rašo *griežėlė!*), *kiaukė*, *kuolinga*, *kultupis*, *krakė* ir *menkė*. Iš šitaip atspauzdinto žodynėlio (be kirčio ir priegaidės ženklų) galima išmokti

tam tikri zoologijos terminai rašyti, bet tarti jų iš žodynėlio neišmoksime. Šių terminų ir patys zoologijos mokytojai nemokės žmoniškai tarti, nes dauguma jų bus vos tik pirmą kartą tegirdima.

Terminų žodynėliai, be kirčio ir priegaidės ženklų leidžiami, ims dar labiau mūsų kalbos žodžių tarimą daryti. Be kirčio atspauzdintą žodį mokytojas ir šiaip jau inteligentas skaitys kiekvienas savotiškai. Reikia laukti, kad Rytų Lietuvos (Dusetos, Kupiškis) paukštis *kūo-linga* (uo tvirtapradis) dėl kirčio nepažymėjimo žodynyje mokytojų tarime pavirs lyčia **kuolingà* (kirtis skiemenyje -ga). Iki šiolei dėl kirčio nepažymėjimo turėjome vargo su žodžiais *áudra* (kirtis toks pat kaip ir žodžiuose *kárpa, šárka, várna*), *r ū š i s* (kirtis kaip žodžiuose *kártis, ántis* „kaczka, ytká“, *sóti s*), (neturiu) *l é š ū* (*é* tvirtapradis, t. y. kirtis kaip ir žodžiuose *kárpų, šárkų, ūdru, várnu*), *t é i s é* (kirtis kaip ir žodžiuose *láimé, méilė, sáulė, ménké*), *atstōvas* (kirtis kaip ir žodžiuose *gulōvas, žinōvas, vadōvas, užstōvas, priestōvas, pastōvas, palydōvas*), *žáidžiu* (kirtis kaip ir žodžiuose *lėidžiu, tráukiu, láukiu, káišiu, vėngiu, stėngiu*), *áuklėti* (kirtis kaip ir žodžiuose *éižėti, kėrpėti, krėitėti, nértėti, plėišėti, siáutėti, skėldėti, vértėti*), *ýda* (kirtis kaip ir žodžiuose *ýla, ūdra, kūosa, várna*), *s íe la* (kirtis kaip ir žodžiuose *líepa, síena, kárpa*), *núoma* (kirtis kaip ir žodžiuose *dúona, slúogsna, várna*), *núomoti* (kirtis kaip ir žodžiuose *láidoti, lëndoti, kýboti, rýmoti*), *mėdžiaga* (kirtis kaip ir žodžiuose *rāgana, ūkana, gārbana, dārgana*), *dailė* (kirtis kaip ir žodžiuose *pelė, našlė, vėlė*, t. y. paskutiniame skiemenyje), *p r ó ga, óda* (kirtis kaip ir žodžiuose *líepa, kárpa, lŭpa*), (žmonių) *lúomai* (kirtis kaip ir žodžiuose *púodai, káltai, plúoštai, káušai*), *láipsnis, stráipsnis* (kirtis kaip ir žodžiuose *glúosnis, jáutis, sámtis, rŭgtis* „toks augmuo“) ir kituose. Visus mano pabrėžtuosius žodžius mūsų inteligentai taria nežmoniškai, t. y. deda kirtį ten, kur jo liaudies kalba neturi. Kame *audra* yra gyvas žodis, o ne iš raštų atėjęs, ten žmonės taria *áudra*, tuo tarpu mūsų inteligentai, kuriems su šiuo žodžiu teko susipažinti tiktai iš raštų, o ne iš rašomosios kalbos, taria visi sutartinai *audrà*. Žmonių žodį *žáidžiu* mūsų inteligentai daugiausia taria *žaidžiu*. Ir taip jie visus mano pabrėžtuosius žodžius iškraipo.

Iškraipytųjų žodžių skaičius žymiai padidės, kai su zoologijos terminais sueis į pažinęs mūsų inteligentai. Aš nė trupučio neabejoju, kad tuos žodynėlio terminus, kurie mūsų nėra girdėti šnekamojoje liaudies kalboje, mes tarsime nežmoniškai, t. y. dėsime kirtį tenai, kur žmonės nededa. Esmi tikras, kad žmonių žodžius *blākutę, viekutę, žiežulę* mes iškreipsime į *blakutę, viekutę, žiežulę*,

nes jie mums primins mūsų mažybinius žodžius: *gegūtė, šėmūtė* (karvė), *tetulė, motulė, bobulė*.

Taigi, žodynėliai reikia leisti būtinai su kirčių ir priegaidės ženklais.

Imsimė dabar zoologijos terminus nagrinėti.

Antrony „metazoa“ ir *pirmonys* „protozoa“. Reikia rašyti *añtruo-* *nys* ir *pìrmuonys*, kilm. *-nių* ir tarti su kirčiuotu pirmuoju skiemenim. Priegaidė ta pati kaip ir žodžių *añtras* ir *pìrmas*. Kad mūsų žodžiai turi *uo*, rodo 1599 m. Daukšos *Postilė* : *pirmūnis* arba predkus 505₄₀, *pirmūnės* 590₁₃ (dg. vard.), *pirmūnimus* 424₇. R I 108, M I 201 rašė *Pirmonys*, *-nū* „die Erstlinge“, nes jie nemokėjo atskirti *o* nuo *uo*: juodu rašė *ūras* „oras“, *ūška* „ožka“, *ūžėksnis* „ožeksnis“ ir *ōga* „uoga“, *ōšwis* „uošvis“. *Pìrmuonies* vietoje kai kur buvo sakoma ir *pìrmūnis*, *-nies* : įsch *pirmuniu*... turto BrP II 327, kurs ira *pirmunis* 1701 NT Pov. Gr. Rym. 16, 5, Kristus kaipo *pirmunis* Pov. Gr. Koint. 15, 23. *Pìrmuonies* draugai yra šie : *gyvuonīs*, *-niēs*, *gývuonī* „живое под нортем“ || *gývas*, *žāliuonys*, *-nių* „žalesos, зеленъ“ (*Dusetos*) || *žālias*.

Antragyviai ~ *pirmagyviai* arba *pogyviai* ~ *progyviai* terminams „metazoa“ ir „protazoa“ versti, rodosi, nelabai tetinka.

4. Vietovardžių atsikartojimas¹

Augščiau (TŽ I 16—19) esme jau pastebėję, kad tuo patim var-du pramintų vietovių gali būti ben kelios. To paties vardo vietovė gali atsikartoti ne tiktai vienos, bet dažnai ir kitos giminaitės tautės žemėje. Lietuvos žemės vietovardis gali atsikartoti tiek Latvijos, tiek Prūsų žemėje arba drauge net abiejose šalyse. Šiam kartui tesie šie vietovardžiai:

1) la. *Balvis* LV I 27 || la. r. *Bolva* — Latgalos upė : lie. *Pa-bal-vė* — Tryškių par. soda prie ežero Vš II 6 || pr. (vok.) *Balw-eni-ken* 1419 m. G¹;

2) *Biržulis* — Varnių, Pavandenės par. ežeras = la. *Biržulis* LV 8, 43, 67, 69, 83, *Biržul’i* 25, 69, 81 (dukart), 83;

3) *Cidul’i* LV 65, 74, *Cidul’-upe* 114 — upė = lie. *Kiduliai* — Šakių aps. dvaras;

4) *Denava* LV 34 = pr. *Denavō* > vok. 1340 m. *Denow* G¹ || *De-niōnys* — Svėdasų par. sodžius;

¹ [Spausdinama pirmą kartą. Rankraštis yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 528 (p. 64—66). — Z. Z.].

- 5) *Imša* LV 105 = *Imšē* (ar *Imše*, t. y. *Imšia?*) — Jurbarko par. upelis;
- 6) *Klabi* LV 55, 56 || *Klabji* RKr IV 100 = *Klabai* — Kvėdar-nos par. soda, *Klābų* peikė;
- 7) *Kleivas* LV 23, 24, *Kleivėni* 24, *Kleivu* ezers 23 : **Kléivai* (rus. *Клеюв*, **Kléivų* ežeras), šandie perdirbti *Kliavaš* — Seinų par. sodžius || la. *Kliēvis* — ežeras LV 84;
- 8) *Krenas* LV 59 : pr. **Krenīns* > vok. 1319 m. *Crenyn* G¹;
- 9) *Kulpis* LV 89, 99, 111 : *Kulpė* — Mūšos deš. intakas, išteka iš Šiaulių ežero;
- 10) *Labas* purvs LV 66 : *Labà* — Šúojos intakas;
- 11) *Lālis* 100 : *Lólyta* — Žviūgių par. upė;
- 12) *Līdas* kalns LV 90, *Līdes* kalns 111 || *Līdava* 92 : *Lydà* — Vilniaus žemės miestas ir upė;
- 13) *Liepāri* LV 16 = *Liepōrai* — Kriukų par. sodžius;
- 14) *Limsis* — purvs LV 98, *Liūšeni* 103 : *Limšys*, *Līmšio* — Žiež-marių aps. upė;
- 15) *Nīgra* LV 114 — upė = pr. *Nigra* aqua Ness. || kurš. *Nīg-r-anda* (del galūnės plg. žodį *val-andà*);
- 16) *Paīmis* LV 44 : pr. **Paimis* vokiškame 1331 m. Sėmbos žemės kalno varde *Payme-kopo* G¹;
- 17) *Pauska* — purvs LV 12 : *Pauškės* — Rietavo par. soda, *Paukš-niai* — Plungės par. soda;
- 18) *Pestava* — upė LV 116 = **Peštuva* — upė, iš kur šandie kaimo vardas *Peštvenai* J³ 760,4 = 1500 m. *Пештувяне* ПИБ XXVII 796 || *Pesztowiany* — wieś w pow. trockim, na pld. brzegu jeziora t. n. (Słown. geogr. VIII 16) : pr. *Pest-intā* > vok. 1316 m. *Pestinte* — pelkė G¹;
- 19) *Priēnis* LV 26, *Kuok-priens* 107 : *Prienai* — panemunės miestelis netoli nuo Kauno;
- 20) *Rēša* LV 48, 96, 109, *Rēšas* 64, *Rēšes* 87 || *Rēšaka* 66 : pr. **Rēšav(a)-s*, iš kur 1326 m. vok. *Resow* — ežeras G¹ || la. **Rēzīte*, iš kur šandie ryt. *Rēšekne* — upė;
- 21) *Sārtupji* LV 28, *Sārtupe* — upė 117 = *Sārtupie* — a) folw., pow. szawelski, gm. Błagowieszczeńsk, b) okolica, pow. telszewski Słown. geogr. X 328 || *Sartā* arba *Sařtė* — upė po Sařtininkais, *Sar-tai* — Dusetų ežeras;
- 22) *Sar-upji* LV 107 : pr. 1450 m. *Sar-ape* — Deimenos intakas G¹ = *Szar-upa* — wieś nad rz. Ryczą, pow. lidzki, gm. Lack SG XI 805;

23) *Simša* purvs LV 113 : *Šimšos* — pelkės, kurios įteka į Gáuštvinio ežerą (Týtuvėnų par.);

24) *Stiēne* LV 106 : pr.—vok. 1285 m. *Steynio* — vietovardis G¹, *Steynow* — asmens vardas Dusb. III 136;

25) *Tūja* LV 65, *Tūjas* 47 : pr. *Tūjā* > 1248 m. *Tuia*, 1345 m. *Thuja* — upės vardas (Kr. Marienburg) G¹;

26) *Tuōša* LV 43, *Tuoš-pavāri* 18, *Tuōšeni* 103, 107 : *Tuošmi* 13 : kurš. *Tuosmare* — ežeras į žiemius nuo Liepójos ežero || kurš.—lenk. *Tosecz* — struga z jeziora Papen, lewy dopływ Bartowa SG I 112;

27) *Turzu* mežs LV 104 : *Turžėnai*, *Turžėnų* giriā netoli nuo Kauno;

28) *Ūl'i* LV 59, *Ūl-upji* 50, *Ūla* 88 = *Ūlā* — Merkio intakas;

29) *Ulpis* LV 26 : pr.—vok. 1419 m. *Wolpithen* „Ulpitten (Kr. Mohrungen)“;

30) *Vāpa* LV 108 : pr.—vok. 1420 m. *Wopen*, 1326 m. *Wope-laukin* G¹;

31) *Vārdava* LV 87 = *Vārduva* — Ventōs kair. intakas Alsėdžių par.;

32) *Viburis* LV 70, 74 : *Vyburiai* — Naujamiesčio par. sodžius Vš II 18;

33) *Zilva* LV 84 : *Žilviā* — kaimas ir upelė prie Tolkūnų Slabados (Miroslavo) vls. || pr.—vok. *Silwen-See* (Kr. Ortelsburg) G¹.

5. Upėvardžiai *Adula* ir *Одла*¹

Gardino gubernijos miestelis, lenkiškai vadinamas *Odelśk*, pramintas yra upės vardu, kurią lenkai šaukia *Odla*. 1540 metų dokumentas upės vardą rašo *Одла* (Акты изд. Вилен. археогр. Ком. том XVII стр. 130, 307). Iš miesto vardo lenkiškos lyties *Odelśk* patiriame, kad upėvardžio senovėje vadintasi *Odōla*. Latvijos upėvardis *Adula* (— Tirzos upės intakas LV 114) rodo, kad ir Gardino, ir Induros kaimynė slavėnų *Odōla* bus aistiškos (lietuviškos ar prūsijos) kilmės vardas. Upėvardis *Одōла* = *Adula* del galūnės palygintinas yra su šiais vietovardžiais : la. *Abuls* — Gaujos intakas LV 114, la. *Liēdul-ietis* LV 8, *Liēdulieši* 81, *Liēd(u)lieši* 10.

¹ [Spausdinama pirmą kartą. Rankraštis yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 528 (p. 59). — Z. Z.].

Senoji Kuršo žemėje mėgstama yra vietų vardams daryti priesaga -ngā. Ją rodo kad ir šie vietovardžiai: Kuldinga (žem. < kurš. > la. Kulđiga) „vok. Goldingen“, Krėtinga, Gandinga, Babrūngas, Alangā, Palangā. Senoji Lietuva ir Latvija žemė vietų vardams nevartoja šitos mūsų priesagos. Kuršo kaimynai Pūsos (prūsų žemė), būdami nuo nebeatmeramų laikų Kuršo kaimynai (d. mano antroje sąsiuvinėje „Aščių praeities“ Kaunas 1924), pažęsta šita vietovardžių daromąją galutinę Pūsos žemės vietovardžių galtinė galtinė -ngis -ngis. Stduvūs arba Jotvos srities lietuvių rodo galutinę vienankaitos vardininkui -ngis, -ngis: Pilvingis - Merkinės par. ešeras po Pilvingiais; Stabingis - Žagarių sodžiaus (kučionų ap. netoli m. Seimų) ešeras (iš čia ir Seirijų par. Stabingio pavardė) = 1382 m. Stabynk - ešeras ties Seeburg'u iš prūs. Stabingis; Leipalingis - miestelis netoli Druškininkų ir Liškiai; Alsingė - dvarelis netoli Merkinės (6 v.), Liškiai.

Straipsnio „Priesaga -ng-“ rankraščio puslapis

534

6. Priesaga -ng-¹

[Židinyš XX 1934 534—541]

Senoji Kuršo žemėje mėgstama yra vietų vardams daryti priesaga -ngā. Ją rodo kad ir šie vietovardžiai: Kuldinga (žem. < kurš. > la. Kulđiga) „vok. Goldingen“, Krėtinga, Gandinga, Babrūngas, Alangā, Palangā.

¹ [Spausdinta „Židinyje“ XX 1934 534—541 (ten nurodyta, kad straipsnis rašytas prof. Nydermano sukaktuvėms). Rankraštis yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 353a. — Z. Z.].

Senoji Lietuvos ir Latvijos žemė vietų vardams nevartoja šitos mūsų priesagos. Prūsai (prūsų žemė), būdama nuo neatmenamų laikų Kuršo kaimynas (žr. mano antrąjį žemėlapi „Aisčių praeityje“. Kaunas 1924), pažįsta šitą vietovardžių daromąją galūnę. Prūsos žemės vietovardžiams Sūdovės arba Jėtvos srities lietuviai rodo galūnę vienaskaitos vardininkui *-ingis*, *-ingė*: *Pilvingis* — Merkinės par. ežeras po Pilvingiais; *Stabingis* — Žagarių sodžiaus (Kučionų ap., netoli nuo Seinų) ežeras (iš čia ir Seirijų par. *Stabingio* pavardė) = 1382 m. vok. *Stabynek* — ežeras ties Seeburg'u iš pr. **Stabingis*; *Lėipalingis* — miestelis netoli Druskininkų ir Liškiavos; *Rūsingė* — dvarelis netoli Merkinės (6 v.), Liškiavos par. (Db).

Lenkų *Goniądz*, rusų *Гоня́зъ* (senovėje) yra Gardino gubernijos miestas prie Bebro upės. Miesto vardas kilimo galėtų būti prūsiškas, kilęs iš jėtvingų tarmės žodžio **Ganingas* arba **Ganingis*. **Ganingis* tegalimas būtų tikrai tuomet, jei slavėnai būtų apie 500 m. e. metus ir germanišką žodį **kuningaz* dar tebeištarę **kuningi* (< *könędzъ* „князь“). Del tos priežasties ir Pavyslio l. *Grudziądz'q* (vok. *Graudenz*) bei l. *Elbiąg'q* (vok. *Elbing*) galima būtų paskelbti prūsiškos kilmės vietovardžiais. Bet tikriaus bus anuodu pietų vakarinės Prūsos vietovardžiu laikyti germaniškais Bg¹⁰ 67.

535 Vokiečiai *Elbing'o* vardą yra pasiskoliję iš lenkų. Lenkų *Elbiąg'as* savo galūne skiriasi nuo *Grudziądz'o*. Pastarasis vardas yra daug senesnis už pirmąjį. Su Elbingo vardu lenkai bus susipažinę jau tuomet, kada slavėnų kalbose *-ing* nustojo virtęs junginiu *-ędz*. Vadinasi, slavėnai prie **Grauding'o* (iš čia l. *Grudziądz*), kuris yra labiau pietesnis už Elbiągą, bus bent keliais amžiais priėję anksčiau kaip į Elbingo apylinkę.

Slavėnų *Graudinga-* (kamienas; iš čia l. *Grudziądz*) rodo senovės rytiečiams germanams (gotams) lytį **Groudinghos*. *Grudziądz'ui* esmi 1921 m. atstatęs klaidingą prolytę: *-ng'o* vietoje reikėta parašyti *-ngh*. *Grudziądz'o* negalima kildinti iš praslaviško kamieno **Graudenga-*, nes šiaandie lėnkai sakytų **Grudziąg*: tikrai *-ing* teisvirsta junginiu *-ędz*, plg. žodžius *könędzъ* „князь, ksiądz“ < germ. *kuningaz*, *lęcati* „tinklus spąndyti“ (iterativum), *o-sędzati* „betasten“ iter., *is-tędzati* „mankyti“, *po-klēcati* „klupinėti“, *jędza* < **ingā*. *Lęcati* ir kiti šios rūšies veiksmazodžiai turi *ęc*, *ędz* iš junginio *ink*, *ing*. Dažniniams veiksmazodžiams rodo pailgėjusį silpną šaknies balsį: *sypati* || *suti* (inf.), *sępę* (praes.), *dirati* (la. *dīrāt*) || *derę*, *dbrati*, *pęlzati* „šliaužioti“ || *pęlę* „šliaužiù“, *čęrpati* „samstyti“ || *čęr(p)ti* (inf.), *čęrpę* „semti“, *birati* „imbioti“ || *berę*, *bbrati*

„imti“... Slavėnų kalbose *k*, *g* tevirsta *c* ir *dz* tiktai po *i* arba *ī* (iš senesnio *ī* arba *ei*) net ir po *n*: sl. *věnъcъ* = lie. *vainikas*, sl. (koza) *triza* < **treigā* „treigė (ožkà)“, sl. *žica* „жица, gija“ < **gīkā* (plg. žodžius sl. *ži-la*, lie. *gý-sla*, *gij-à*). Po *e* arba *ē* slavėnai *k* ir *g* išlaiko sveikus: s. bulg. *лъгати* || *лелъ*, *съжагати* || *съжизати*, *раздизати*, *нрѣ-рѣкати* || *нрѣ-рицати* „contradicere“, *блєкати* „balare“, *некарѣ* „pistor“. Taigi, *bręcati*, *na-lęcati*, *na-prędzati*, *po-klęcati*, *is-tędzati*, *o-sędzati* tegali turėti *ę* prieš *c*, *dz* tiktai iš *-in-*. *Bręcati* negalėjo išriedėti iš senėlesnės lyties **brenkātei*, nes balsis *e* arba *ē* net ir vienas, be perstojėjo *n*, neperduoda „minkštumo“ priebalsiui *k*. Slavėnų balsio *e* senovėje, mat, būta „kieto“. Del tos priežasties žodžiai sl. *заяѣтъ* „заяц, zając“ ir *мѣсѣтъ* „месяц, miesiac“ tegali turėti galūnę *-inka-* (ide. *-ŋko-s*), bet nieku būdu ne *-enka-*.

Lenkai su savo *Grudziądz'u* rodo, kad germanų greta su lytimis *Greutunga-* || *Grautunga-* || *Greutinga-* seniau vartota ir *Grautingo* lytis. Mūsų eros pradžios *Grautunga-s* negali būti lenkų *Grudziądz'ui* tėvas, nes jis rodo senovei slavišką prolytę *Graudinga-*, kuri germanų kalboje prieš priebalsių iškitimą (Lautverschiebung) buvo ištariama **Groudinghos*. Slavėnai pirštu prikišdami rodo, kad germanų priesagos *-inga-* (sva. *hūsinga* „naminiai dievai“, *kuning* „viešpatis“, s. 536 isl. *blendingr* „mišris“) nėsama kilusios iš ide. *-*enko-*. Greta su *-ingu* germanai pažįsta *-ungą* ir retkarčiais *-angą*: sva. *hornung* „vasario mėnuo, hornung“, vva. *nīdunc* „pavyduoklis“, s. isl. *skǫrungr* „karžygys“, *konungr* „viešpatis“ || s. saks. *fersc-ang* „Frischling“, sva. *alang* greta su s. saks. *alung* „ganz, integer“, sva. *honang*, s. isl. *hunnang* „medus, Honig“. Germanų priesaga *-inga-*, *-unga-*, *-angabus* buvusi sudėtinė: *i* || *ī*, *u* || *ū*, *o* arba *ā* + *ngħo-*. Balsiai *i*, *u*, *o* būtų kamienagaliais: sva. *ala-* (*ala-jung* „ganz jung“) || *ala-ng* „ganz, integer“, lot. *cornu* (got. *haur̥n*, sva. *horn* „ragas“ < **ĥr̥no-m* — naujadaras senosios lyties **ĥr̥nu* vietoje), sva. *hornu-ng* „Februar“ (s. isl. *hornungr*, a. angl. *hornung-sunu* „Bastard“), sva. *maht*, got. *mahts* (sl. *moľb*) < *mahti-* || sva. *mahti-ng* „galingas, homo potens, numen“.

Aisčių priesaga *-inga-*, *-unga-*, *-anga-* yra vienos kilmės su germanų priesaga: *dall-s* || *dall-ngas*, *babru-s* (*bebrūs* R „Biber“) || *Babru-ngas* — Minijos intakas, *Ala* — Vidžemės upė TŽ I 33 || *Ala-ngà* — Jūros deš. intakas (la. *aluōgs* „versmė, akivaras“ iš **ala-ngo*) || la. *Alūdzes* — Kėčų (Rygos aps.) vls. vienasėdis LV 46 < *Al-ung-*. Germanų grutei s.saks. *versc-ung* || *fersc-ang* „Frischling“, *al-ung* ||

sva. *al-ang* „ganz, integer“ aisčių kalbose atliepia grūtė *vāl-ang-(t)ē* > la. *vāluōdze* || lie. *vól-ungē* „иволга“.

Lietuvių ir latvių kalboje šios mūsų priesagos dvibalsiai *in*, *un* ir *an* turi „akūtuotinę“ priegaidę: *dalingas*, *Babrūngas*, *žabāngai*, la. *siřdīgs* „širdingas“, *vāluōdze*. „Akūto“ priegaidėi lengva buvo atsirasti *akīngo* (la. *acīgs*) ir *žabāngu* rūšies žodžiuose: *akī* nom. du. < **akl* = sl. *oči* (skr. *akṣī*) < ide. **okʷi-ngho's* „akytas“; *žabā*, gen. sing. *žābos* „Reis, Reisig“ Dvd (s. isl. *kafī* „längliches rundes Holzstück“ Fick III⁴ 34) < ide. **ǵo-bhā-nghos* „žabų tūris, žabinis“. Iš čia „akūtą“ galėjo gauti ir kiti žodžiai, pvz.: *dalingas* < **dali-nga's* || *dallis*, *Babrūngas* < **babru-nga's* || *babrūs* „bebrūs“. Prūsai šitai mūsų priesagai, rodosi, yra apibendrinę „cirkumfleksą“: *labbings*, *werīngs*, *druwīngi-mans* „tikintiems“. „Cirkumflekso“, rodosi, būta nesveitimo ir lietuviams: *Gandingà*, kilm. *-iñgos* (v. š. *Go'ndiñgà*, *Gondi-ngas*) — Plūngės par. soda (taip ištaria P. Sragys), *lakšt-iñga-la* (greta su la. *lakst-īga-la* „Nachtigall“).

537 Priesagos *-iñgho-* || *ā-* arba *-iñgho-* || *ā-*, *-uñgho-* || *ā-*, *-oñgho-* || *ā-* ir *-āñgho-* || *ā-* yra bendros aisčiams ir germanams. Jų nėsama svetimų ir slavėnams: 1. *ostr-ęga*, *pstr-ag*, *włóczęga* — rus. *ошчѣга*, *бѣд(н)ѣга*, *бродѣга*, *скупѣга*. L. *pstrag* gali būti kilęs iš dvejopos prolytės: *pišranga-* arba *pišrunga-*. *Włóczęga*, *волочѣга* del *g* nepavirtimo priebalsiu *dz* (> *z*) bus kilusi iš praslaviškos lyties **wolkhengā*.

Jótvos gyventojus prūsai vadinę *jótv-ingais* (iš čia rus. *ямвяго*, 1. *jačwīng*). Tasai domuo rodo, kad priesagos *-ngho/ā-* savo reikšme nesiskiria nuo šių priesagų: *-inykas* (*lietūvinykas*, la. *kursinieks* < kurš. **kursinīks*, iš kur žem. *kūřininkas* Sint), *-is* (ide. *-īos*, *-iļos*: *lietūvis* < *Lietuvā*, *šedūvis* < *Šēduva*, gr. *πάτριος*, lot. *patrius*), *-ietis* (*vókiētis* < *Vókia*, *šiauliētis* < *Šiauliaiā*, la. *latvietis*), *-uñs* (1. *Litwin* < *Litwa*)...

Jótv-ingo vardo priesaga yra vienavertė reikšme su šiomis priesagomis: *-inis* (*pilviškīnis* „Pilviškių apylinkės žmogus, kilęs iš Pilviškių“, *tverčēinis* „Tverččiaus apylinkės žmogus“ || *šiaudūmis* „iš šiaudų padarytas“), *-ėnas* (*Subatėnas*, *Bileišėnas* „Subačiaus par., valsčiaus, Bileišių sodžiaus gyventojas“ || s. bulg. *рѣжанъ* „rugīnis“ < **rugēnas*, *мѣдѣнъ* „varinis“). *Jótvīngas* savo sudėtim ir reikšme nesiskiria nuo latvių būdvardžio *sudabrigs* „silbern, sidabrinis“ (Endzelin Lett. Gram. 271 § 193). Latviai *ārigo* „äusserlich“ vietoje gali pasakyti ir *ār-ējs*, *ārīks*. Tai rodo, kad priesagos *-inga-* esama artimos prasme ir su priesagomis: *-ēja-* (*pēdēja* vasariņa BW 166,

167 arba *pėdīga* vasariņa 164, 167, 2, 177 „paskutinė vasarėlė“), *-iška-* (*Vilkav-iškis* „Vilkaujės upės miestas“, s. gud. *Полом-вскэ* „Polotos upės miestas“) arba *-ina-* (*orinis* „ore esąs, gyvenąs“, *гор-ѣнэ* „kalninis; kalnuotas“).

Germanų priesaga *-nga-* || *ō-* del reikšmės negali būti atskirta nuo aisčių priesagos *-nga-* || *ā-*. Ir germanų žodžius su *-ng-* aisčiai gali pakeisti tomis-pačiomis priesagomis, kaip ir savąja *-ng-*, pvz.: sva. *arming* „homo pauper“ || lie. *vargingas*, la. *vārdzīgs*, sva. *mahting* „homo potens“ || *galingas*, la. *varīgs*, sva. *hūsinga* pl. „hausgötter“ || cf. la. *ārīgs* tūrums „ein Feld, wo guter Boden ist“, lie. *naminiškė* paukštelė J³ 85,3 (cf. *lietūvininkas*); s. ang. *hōring* „Hurer“ || **keklingas* (cf. *kėkšininkas*), s. isl. *vitringr* „Weiser“ || la. **gudrīgs* (*vecīgs*, *saldīgs*), sen. isl. *hǫfðingr* „Hauptling“ || *galvingas*, la. (*stūr*)-*galvīgs* (cf. *galvinieks* „Oberhaupt“), s. isl. *fingrungr* „перетень“, **pirštingas* (cf. *sudabrīgs* „sidabrinis, silbern“), s. ang. *Skyldunȝas*, s. isl. *Skiǫldungar* „tokia pavardė“ || *Stabingis*—pavardė, vva. *nīdinc*, 538 *nīdunc* „Neider“ || la. *naidīgs* „feindselig“, sva. *alang*, s. saks. *alung* „ganz, integer“ || cf. *visininkas*.

Jótv-ingas iš pat pradžių bus buvęs būdvardis, kaip ir rytiečių latvių *sudabrīgs* „silbern, sidabrinis“: *jótv-ingas* „gyvenąs, esąs Jotvoje; gyvenąs Jotvos paupiuose“, *sudabrīgs* „padarytas iš sidabro“. Šitą mūsų priesagą turį germanų tautovardžiai irgi senovėje bus buvę *jótvingo* rūšies būdvardžiai: *Greothingi* || *Greutungi* „greuto (sva. *grioz* „Gestein, Sand, Kies“) — smėlynės, žvirgždynų — gyventojai“, *Tervingi* „*Tervoje (— s. rus. *Дерева* „girių sritis“, sl. *derwo* „дерево, l. drzewo“) gyveną, деревляне“ || lie. *dervingas*, la. *dařvīgs* „harzig“, *Thuringi* „die Wagenden (s. isl. *þora* „wagen“), Mutigen“, *Tulingi* „Geduldigen“ || cf. la. < kurš. *peringa* „eine eben brütende Henne, la. perėja, lie. perėkšlė“, lie. *dėdinga* vištà „viele Eier legend“, *dúodingas*, la. *devīgs* „freigebig“ (*davīngas* Δ 42a „schodry“).

Prieš lytinišką (formantą) *-ngh-* ir aisčiai, ir germanai paprastai stato balsį *i* arba *ī*: *Tervingi* || *dervingas*. Kodel čia apibendrinta balsis *i*, o ne kitas kuris, nėra aišku. Ir kitosna priesagosna dažnai pralendama šito *i*. Priesagos *-sko* vietoje dauguma indoeuropiečių visiems kamienams yra apibendrinusi *-isko* (lie. *-iška-*; del š žr. Bg¹⁰ 192¹, 199, 250—1): gr. *παῖδισκος* „vaikisčias“ (plg. l. *drzew-sko* „elender Baum“), *ἀνδρωπῖσκος* „žmogelis“, lot. *mariscus* „vyriškos rūšies“, kelt. (> lot.) *Taurisci* „Tauro gyventojai“, got. *þiudisks* „pagoniškas = tautiškas“, sva. *diutisc* „Deutsch“, lie. *dañgiškas*,

pr. *deiwiskai* „dieviškai“ adv., sl. *slověnsko* „slavisch“. Sėlos lietuvių vietovardžiai *Baltru-škės* (Dusetų par. sodžius, dabar bažnytkiemis) || *Baltrus* „Baltramiejus“, *Žaibu-škės* (Ušpalių par. sodžius) || *Žaibus* „Antžavės par. pavardė“. Latgalos latviai sako *wyduška* auguma „vidutinio augumo“ (N. Račcans Kas nutyka Liurdā Piterburgs 1907 p. 13) < *vidusk(a)-s* || *vidu-s*. Priesaga *-ino-* (gr. φήγνoς, lot. *fāginus* „büchen“, lie. *auksinas* „žloto, golden“, sl. *grěšno* „sündig“) irgi turi i apibendrinusi iš i-kamienų: *ἐαρι-νός* „vernus“ || *ἐαρι* „im Frühling“, lie. *dali-naĩ* adv. *dalĩs*, sl. *očb-nō* „aknis“ || *oči* „dvi aki“. Būdvardžiai skr. *dāru-ṇā-ḥ* „hart, rauh“ || *dāru* „Holzstück“, lie. *ūkan-a-s* „trūbe, bewölkt“ || *ūkaĩ* „sausoji migla“, *vīlno-na-s* „wollen“ || *vīlna* (lot. *silvā-nus* || *silva*), *Debes-no-s* — Varnių balos || *debes-* (plg. gr. φξεινός „šviesus“ < φxFεσ-vo-ς) pridėra prie senovės liekanų. Priesagomis *-u-na-*, *-a-na-*, *-o-na-*, *-s-na-* šiandien lietuviai nebesinaudoja būdvardžiams daryti iš daiktavardžių, versdami visiur priesaga *-i-na-*: s. lie. *sidābr-inas* „silbern“, *sidābrinis* arba *sidabrĩnis*.

Senovėje aiščiau, darydamies išvestinius žodžius (būdvardžius) iš pamatinių, priesagą *-na-*, *-nā-* bus dėlioję paskui gryną žodžio kamieną, pvz.: *varga-na-s* „vařinas, ärmlich“ || *vařga-s* (gr. αὐο-νῆ „saurà“), *mārško-na-s* „leinen“ || *mārška* Ds „lininė paklodė“ (*kuprō-nē* || *kuprā*), *katē-na-s* Ds „nebemažas, pasiūgėjęs kačiukas“ || *katē*, *aĩti-na-s* „gaĩgalas“ || *āntis* (gen. pl. *ānčių*), *Nēmu-na-s* „iš šilo ištekas“ || **nemu-s* „šilas“ > *nēmuogė* „Heidelbeere“, *avi-na-s*, sl. *ovb-nō* || *avis*, sl. *ovb-ca*, *pēr-nai* adv., la. *pērn* „vorjährlig, firn“ < ide. **pe-rā-no-s* (|| s. isl. *forn* „alt“: skr. *purā-ṇā-ḥ* „vormalig“: lot. *prō-nus*).

Germanų priesagą *-inga-* (sva. *arm-ing* „vargingas žmogus“) kalbiniškai paprastai kildina iš indoeuropiškios priesagos *-en-ko-*, kurios silpnuoju laipsniu eina lietuvių priesaga *-inka-*: *laukin-iĩkas* „laukų gyventojas“ = **laukinis* žmogus“. Dauguma lietuvių ir prūsai priesagos *-(in)-inko* vietoje vartoja *-ĩkq*. Su aiščių *-ĩku* (*darbinykas*, pr. *auschautenĩka-mans* „nusidėjėliams“, *malnijkai* „jaunikliai“) sutinka ir slavėnų priesaga *-iko*: *uč-en-ikō* „mokinys“, *orbot-bn-ikō* „l. robotnik, darb-in-ỹ-kas“. Jei germanų *-inga-* būtų kilusi iš ide. prolyties *-en-ko-*, tai tuomet germanai ištarytų **-inha* > *-iha-*, nes ši priesaga, lietuvių *darbiniĩko*, *merginiĩko*... liudijimu, kirtį yra turėjusi skiemenyje *in*.

Kad germanų priesaga *-inga-* (sva. *hūsinga* „naminiškai, sc. dievai, Hausgötter“, lot. < germ. *Tervingi* „*derviniškai, *der-

vingai“) būtų kilusi iš ide. prolytės *-enko-*, tai jos vietoje germanai ištarytų **-iha-* ne tiktai dėl mūsų *darbiniško* kirčio, bet ir kitais sumetimais: mat, senovės būdvardžiai, pavirtę daiktavardžiais, paprastai galūnės kirtį perduoda priešgaliniam skiemeniui: sva. *frewida* „Fröhlichkeit, Frohsein“, *irlōsida* „Erlosung“ || *gi-fiderit* „gefiedert“, *gi-habēt* (got. *habaida-* < germ. **xabēiāda-s*) „gehabt“, *hliuþ* „Zuhören, Aufmerksam“, sva. *ferid* „Fahrzeug“, *mord* „Mord“, skr. *mārtah* „mirštamasis > žmogus“ || gr. ἐλετός, skr. *çrutāh* „gehört“, *mṛtāh*, gr. βροτός „miręs“, skr. *nagātā* „Nacktheit“, got. *gauriþa* „Betrübnis“, sva. *fullida* „pilnatis“, gr. ἀργότης „laukininkas“ || κωντωτός „irkluotas“, got. *þaursida-* „durstig“, vva. *genaset* „mit einer Nase“. Šitą kirčio ypatybę, kuri apsireiškia prie būdvardžių daiktavardėjimo, gerai pažįsta ir aiščiai. Išbūdvardinis daiktavardis ir lietuvių kalboje gauna kirtį priešgaliniame skiemenyje.

540 Tai rodo kad ir šie daiktavardžiai: *vaikīnas*, *merginā* (kilm. *-īnos*) || **vaikīnas*, **vaikinā* adj. (*gialažinas* D³ 508₃₉ „geležinis“), ž. *ratānas* „Kreis“ || **rātanas* adj. (*vaīga-na-s* „varginas“, *ūkanas*), *gyslōnas* „Wegerich, plantago, t.y. gyslota žolė“ || **gýslonas* adj. (*vīl-nonas*, *mārškonas*), *žibiñtas* „prietaisa skaloms žibinti“ || *žibintas* (part. perf. pass.), *kalvystā*, *-ýstos* „kowlstwo“ || **kálvystas* adj. (rus. зернистый, перустьи, икрустьи || зубастый, коренастый), *édīkas* „Fresser“ || **édīkas* adj. (gr. ἰππικός „arklinis“, got. *gabigs* „reich“), *pa-laiduōnas*, *-ūnas* Bg⁹ 421, 450 || gr. κερ-ωνός „kreivas, įlinkas“ (cf. skr. *dāruṇāh* „kietas, drūtas“). Triskiemieniai būdvardžiai (ὄξυτονοι arba προπαροξυτονικοί) sudaiktavardėję pavirsta paroksitonais: sva. *gifiderit* „plunksnotas“ || *fullida* „pilnatà, -ātos, Fülle“; aist. **galvāna-s* „turis galvą“ ir **gī-slānas* „turis gyslą“. Pastaruoju du būdvardžiu, kurių pirmasis yra oksitonas, o antrasis — proparoksitonas, pavirtę daiktavardžiais, turi vienodą kirtį, t. y. paroksitonišką: **galvōnas* (*kuprōnas*) || *galvā* ir *gyslōnas* || *gýsla*.

Išbūdvardiniai daiktavardžiai prasikiša ne tiktai savo kirčiu (*gyslō-nas* sub. || *vīl-nonas* adj.), bet ir priegaide: „akuto“ vietoje paprastai atsiranda „cirkumfleksas“: *stōtas* „statura“ || *stōta* (n. part.), *pasēstas* „sėdimoji vieta“ || *pasēstas* (part.), la. *stāvs* „пост, фигура“ || *stāvs* adj. „крытой“, laūks „Feld“ || *lāuks* adj. „mit einer Blesse versehen“.

Visais anais sumetimais germanų priesaga *-nga* (norv., dan. *ol-ding* || s. isl. *öldungr* „über drei Jahre alter Ochse“, sva. *alang* „ganz“) tegali būti kildinama iš ide. prolyties *-ngho-*. Germaniškieji *-ngo* priesagos žodžiai dėl reikšmės sunku atskirti nuo aistiškųjų, nes abiejų

šakų kalbos šitą priesagą vartoja tam-pačiam reikalui: sva. *arm-ing* || *varg-ingas*, lot. < germ. *Terv-ingi* „tautovardis“ || *jótv-ingai* „tautovardis“, vok. *Bever-ungen* „vietovės vardas prie *Bever*’o (*bebraūis*) upės“ arba 1155 m. *Beueringen* || *Babrūngas* — upės vardas (f. rus. *Боброя*). Iš dr. Ivaro Lindquisto, Gėteborgo universito privatdocento, patiriu, kad mano sampročio nėsama naujo, nes jau 1905 m. tą-pat skelbęs ir Sophus Buggė (*Aarbøger for nordisk Oldkyndighet* 1905).

541 Lenkai *Elbiag*’ą seniau ištardavę *Lbiag* (T. Benni, J. Łoś, K. Nitsch, J. Rozwadowski, H. Ułaszyn *Grammatyka języka polskiego*. W Krakowie 1923 p. 201). Tai rodo senovės lenkams lytį *Lbbēgō*. IX amžiaus pabaigos (prieš 900 m.) keliautojas Vulfstanas Elbjago miesto upę vadina *Ilfing*. Senovės *Lbbēgō* drauge su Vulfstano *Ilfingu* rodo gotams vietovardį **Ilbings*. Kadangi **Ilbings* nepavirto lenkų kalboje **Lbiqdz’u* (šiandien būtų l. *Elbiqdz*), tai su Elbingo vardu lenkai bus susipažinę iš gotų (arba iš prūsų) daug vėliau, nei su *ksiądz’u*, *pieniądz’u*, (*w*)*rzeciądz’u*, **wiciądz’u* (rus. *вумязь*), kurie kilimo yra irgi germaniški. Vadinas, lenkai su *Ilbingo* vardu bus susipažinę jau tuomet, kada **kuningo* vietoje buvo ištariama *kuniñži*. Anuo metu *Ilbingą* lenkai ištaria *Ilbingu*. Pradėjus virsti *kuniñži*’ui *ksiądz’u*, ir *Ilbingu*’s gauna pavirsti *Lbiag’u*. Valuinės vietovardis 1418 m. *Олбяз* || 1566 m. *Илбяз* (ув Ылбязьскую границу) Bg¹⁰ 67² rodo senovės rusams prolytę *Lbbēgō*. Šitą Valuinės vardą rusai prieš 700 metus ištarydavę *Ilbiñga-* (kamienas). Valuinės *Ilbingas* (> sl. *Ilbiñga-* > *Lbbējō* > rus. *L’baž* > *Ol’baž* arba *Il’baž*), žinoma, nėra atskirtinas nuo Pavyslio *Ilbingo*. Abiejų *Ilbingų* vardai kilimo yra gotiški. Valuinėn *Ilbingo* vardą gotai bus nusinešę iš Pavyslio, kurį jie palikę II m. e. amžiuje, traukdami Juodųjų marių sritin. Kad gotai, traukdami iš Pavyslio Pajuodmariuosna, bus kurį laiką stovėję Valuinėje, rodo ne tik tai Valuinės gotiškas *Ilbingo* (rus. *Илбязь, Ольбязь*) vardas, bet ir Kovelyje (Valuinės žemėje) rastoji ietis su 3–4 amžiaus gotišku parašu (W. Streitberg *Gotisches Elementarbuch*⁵⁻⁶ 37).

Valuinėnų *Lbbējō* (rus. *Олбязь, Илбязь*) yra keliais amžiais senesnis už žemutinio Pavyslio lenkų *Lbiagą* < sen. *Lbbēgō*. Rusai su *jótvingu* vardu bus susipažinę vėliau, nei su Valuinės *Lbbēj’u*. Tai rodo jotvingo vardo pavirtimas lytim *ятвягъ*. Senuosius *-ingus* rusai šiandie ištaria *-язь*: *князь* < germ. *kuninga-*, *Гонязь* < pr. **Ganinga-s*.

Rusų *ятвягъ*’as del *z* yra maždaug to paties senumo su lenkų *Lbiag’u* (< got. **Ilbings* = s. ang. *Ilfing*) ir rusų *варягъ*’u, kilusiu

apie 800 m. e. metus iš skandinavų vardo *vāringa-* (kamienas) : s. isl. *væringr* (*þar var mikill fjöldi Norðmanna, er þeir kalla Væringja*, vadinasi, Konstantinopolyje buvusi didelė daugybė normanų, kuriuos tenai vadinę *varingais* W. Thomsen Urspr. des Russ. Staates 121).

7. Straipsnio apie XIV a. Žemaičių žemės ribas fragmentas¹

XIV amžiaus Žemaičių žemės riboms nustatyti turime ben kelis dokumentus:

I. Vidžemės Ordinas atsisako Prūsų Ordino naudai nuo Klaipėdos pilies ir srities del jos toumo ir kitų nepatogumų. Iš Klaipėdos srities (territorium Memle) ribų galima numanyti, iki kur tuomet (1328 metuose) vakaruose siekta Žemaičių žemės.

Sunt autem hae granitiae, quae sequuntur: incipiendo primo a loco ubi fluvius Heiligen A (=Šventoji) influit mare salsum, eundem fluvium ascendendo ad locum, ubi ex origine scaturit et erumpit, inde directe ad campum Em mere (=kurš. *Embare*, ž. *Imbarė* Snt par.) procedendo, hinc versus fluvium Em mer be ke divertendo, ipsum fluvium descendendo usque ad locum, ubi influit aquam, qua Menie (=Minija) nuncupatur, ulterius Meniam ascendendo, usque in terram Lithoviae (=Žemoji Lietuva) ad locum, ubi et unde primo effluit ipsa Menia de lacu Hasenplute (=?) dicto, hoc addito, quod tota terra Karsovitaram (=Karšuva — keturių ūkininkų soda ant Ančios upės kalno, nuo Skaudvilės už 3 varstų), cum castro et territorio Memlensi praefatis, ad terram Prussiae de cetero integraliter in perpetuum pertinebit (Bunge Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch II S. 228).

II. Kuršo vyskūpas Otonas atsisako 1392 metuose Ordino labui nuo šio Kuršo žemės ploto, priderėjusio vyskūpijai:

Also anzuhebende die Heiligen A (=Šventoji), do sie vellet in das mehr, und sie ufzugehende, bis do sie entspringet, von dannen zu gehende, so man allingerichteste mag, bis uf das feld zu Lobe (=Luoba, ž. *Louba* Skuodo—Ylakių ap.), von dannen gerichte zu gehende bis do man das fliesz Winda (=Ventà) allernegst treffen mag, der Winda vort uf zu folgende, bis do sie entspringet, also das alle die land, die zwischen den vorgeschribenen grenitzen uf die rechte hand und den landen zu Lithawen und der Memle (=Nėmunas) und dem Curischen habe (=Kuršo marios) beschlossen sien, sollen dem ehegenannten hern hoemeister und dem orden zugehoren; was aber uf die linke hand der vorgeschribenen grenitzen ist, das gehöre den zu, die recht dorzu haben (l. c. III S. 675).

¹ [Spausdinama pirmą kartą. Rankraštis (be autoriaus antraštės) yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 528 (p. 1—7). Rašyta apie 1923—1924 m. — Z. Z.].

III. XIV amžiaus upių sąrašas, kurios teka Žemaičiuose nuo Ragainės ant Kauno link.

Dis sindt vliesse von Ragnith off ken Cawen (=Kaūnas) an der Samaytischen Seiten.

Czum irsten. Man hat is alwege also gehalten, das die heyne sein gewest die greniczzen czwischen uns und den Samaythen, dorynne man allwege hat gehalten und tursten darus nicht ane unsern willen. Das irste fleiz boben Ragnith an der Samaytischen seiten eyne meile weg, das heisset die Juwer (=Jára), dasselbe fleiz entspringet im lande czu Rittawen (=Rietāvas, i vakarus nuo Tvėrų). It. das ander fliez heysset die Wayssewille (=Viešvilė). It. das dritte fleiz heysset Swentove (=Sventupė). It. das vierde heysset die Mittaw (=Mituva) und vellet czu Jurgenburg (=Jurbarkas) yn. It. ein flieschen vellet yn czu Kirsmymmel, do etwen des Wythes hoff gewest ist. It. donehest so vellet die Rodan (=Raudonė) in die Memmel boben Kirsmymmel (=Škirsnemūnė) mee den eyne meile weg. It. dornoch so vellet yn eyn fliez das heysset Galsune zwischen dem Wenten und Welune (=Veliuonā). It. dornehest vellet eyn fliez in die Memel czu Mergenberg, daz heysset die Qwalke. It. dornoch so vellet eyn fliez in die Memel, das heysset Irmenow (=Armenā) disseit der Dobize (=Dubýsa) als das huws gelegen hat. It. undir dem huuze vellet die Dobize in die Memmel, die kommet us Samaythen und entspringet im lande czu Schawen (=Šiauliai), das czwischen Leifland und Samaythen.

Czum irsten das lant der Samayten ist gehalten, geheysen und genant und uf dise czit ist und wirt genant also wit breyt und lang alz die Samayten sich begryffen haben mit eren hegenen. Item das sich der Samayten hegene an heben an der heren lande von Prusen, daz Kurland und der heren von Prusen wiltnisse ist und wirt genant; welch Kurlant und der heren wiltnisse lit und ist gehalten czwischen sulchen grencz adder enden:

czum irsten von der siten czum norden mit dem lande der heren von Lyflant und domete ist geschlossen; von der andren syten als von dem norden kegen unn in das osten mit den Samaytischen hegenen recht kegen dem osten etczwas kegen den mittag mit dem lande czu Littowen vormittel der Nawesen (=Nevėžis) des vlises, vort von dem mittag und in den obent mit der heren lande von Prusen sudlant und Schalwenlant (=Skalvā) genant und der heren wiltnisse vormittelz des flises Memel genant, vort von dem obende kegen di mitternacht mit dem salczen see...

It. das vorbescreben lant und wiltnisse mit dem grossen vrischen habe ist und wirt geheysen, gehalten und genant nach dem bischtom und der Kirchen czu Kurlant und hot den namen Kurlant (=Kušas) und Kurschehap (=Kušmarės) und nicht noch dem lante Samayten. It. das vorgeschrieben Kurlant und wiltnisse der heren also genant ist vor menschlichem gedechnisse besazet und besessen mit kristiner ritterschaft und dorume gewonet haben, welche ritterschaft und geloubige cristine worden vorroten und velschlichen von den ungelobigen heyden dirslagen me den V^c, dorvon das selbige lant vorwustet wart.

It. das vorgeschrieben Kurlant und heren wiltnisse von Prusen czwischen

der salczen see und den Samaytischen hegenen und lant an der syten kegen Lyflant ist in der wyte adder breyte XVII milen adder vilnach. It. an dem Kurschen habe, do das borgwal ist, das Wintborg (= *Ventē*) heyset bas czu der hegenen und lande Samayten ist breit XII milen adder do bi. It. kegen dem huse Ragnith (= *Ragaiñé*) von der Memel (= *Nēmunas*) ancuheben bas czu den hegenen und lande der Samayten ist breit X milen. It. das vorbeschreiben Kurlant und heren wiltnisse czwischen der Memel und den hegenen und lande Samayten ancuheben in der Memel, do iczunt herczog Wittolt Wilune (= *Veluonā*) weder recht und czu hindernisse der herren von Prusen hot gebuwet, ist wit und hat in der breite VI milen adder dodobi. It. an der Memel dem vlise bi Rytterswerder ancuheben und vort uf di Memel bas czu dem vlise Nawese (= *Nevēžis*) bas czu dem hegenen und lande Samayten ist breyte und hot in der wyte IV mylen adder dobi (Sc II 709, 710).

XIV amžiuje Žemaičių vakarinės sienos pietūse eita maždaug Jūros upe, o žiemiuose, gal, — Ventės paupiais. Tuo metu žemaičių, žinoma, bus jau gyventa ir už šio bruožo į vakarus, bet ta žemė tuomet dar nevadinta Žemaičiais, nes dar šalies gyventojų daugumą bus dar tebedarę senieji vietos gyventojai *kuřšiai*.

Senojo Kuřšo siena su žemaičiais, ir 1237 m. dokumento liudijimu,ėjusi *Ventės* augštupiu:

ultra Dunam sic terminos illius dioecesis limitamus, ut in dioecesi Rigensi illi termini computentur, qui includuntur inter Vendam (= *Ventā*) et Dunam (= *Dauguvā*), sicut ascendit Venda de mari, usque ad locum, ubi Aboa (=la. *Abava*) intrat in Vendam, et sicut Aboa ascendit usque ad ortum suum, et sicut de ortu Aboae recta linea flectitur limes versus Dunam usque ad castrum, quod Cocanis (=la. *Kuoknese*) nuncupatur...

Curonensem (= *Kuřšo*) vero dioecsin sic limitamus, ut quidquid est inter Memelam (= *Nēmunas*) et praedictum fluvium Vende (= *Ventā*), usque ad Litoviam (= *Lietuvā*), et sicut Aboa (= *Abuva*) clauditur versus fluvium Vende, usque ad terminos Semigalliae (= *Ziemėgala*), in Curonensi dioecesi computetur.

Semigallensem autem dioecsin sic limitamus, ut quidquid extra praedictos terminos de Semigallia, et extra Curoniam concluditur inter Memelam et Dunam citra fluvium Nyeriz (= *Neris*, *Neriės* upė?) et directam lineam ab ortu Nieriz, contra Ploceke (=rus. *Полотскъ*, l. *Plock*), in Semigallensem dioecsin computetur (Bunge Liv-, Esth- und Curl. Urk. I S. 197, BG 422).

8. Rašyba¹

Lietuvių kalbės turime dvi tarmi: augštaičiai (*mėdžiaga, jdučiams*) ir žemaičiai (*mėdega, jautems*).

¹ [Paskaitos konspekto fragmentas. Spausdinamas pirmą kartą. Rankraštis yra Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyne KB-3 — Z. Z.].

Augštaičių yra dvi pātarmi: vakariečiai (*l'ekia, l'ėkė*), rytiečiai (*le|akia, lė|akė*).

Žemaičių irgi skiriame dvi pātarmi: šiaurės vakariečiai (*sėina, dūna*), pietų rytiečiai (*sýna, dūna*).

Tiek augštaičių, tiek žemaičių pātarmė suskilusi yra į daugybę šnektų.

Mūsų rašomosios kalbos pagrindą sudaro augštaičių tarmės vakarinė pātarmė (plg. *pāmotė, pāvyskūpis*), tiksliau sakant, pietinė pātarmės dalis.

Pietinėje augštaičių vakariečių pātarmės dalyje visos šnėktos iki šiai dienai išlaikė nesutrumpinę žodžio galo ilguosius balsius : *saulė, vedė, diėvo, rāšo, suko, sāks, rāšes, sāka, rāšą, diėva, kātė, šūnį, sūnų*.

Šių dienų rašomąją kalbą mes gavom iš Mažosios Lietuvos. Mažajoje Lietuvoje nuo pusės XVII amžiaus (M. Daniel Klein Grammatica Litvanica... Regiomonti 1653 ir Compendium Litvanico—Germanicum... Königsberg 1654) raštuose išigalėjo vakariečių pātarmės pietinė šnektų dalis (Stālupėnai, Gumbinė, Dárkiemis, Įsrutis).

XIX amžiuje vakariečių pātarmei padėjo išigalėti mūsų raštuose šitos pātarmės gramatika, kurią parašė genialis kalbiniškis Augustas Šleicheris (Litauische Grammatik. Prag 1856). Be to, nemąža prisidėjo ir Fridr. Kuršaičio Grammatik der Littauischen Sprache. Halle 1876 ir Wörterbuch der Littauischen Sprache (D.—lit. Wrb. 1874, L.—d. Wrb. 1883).

Tuos rašomosios kalbos griūčius, kuriuos rado Šleicherio ir Kuršaičio veikaluose, pasisavino ir Didžiosios Lietuvos rašytojai.

1883 metuose pradėjusi Tilžėje eiti Didžiosios Lietuvos „Auszra“ pasisavino tą pačią rašomosios kalbos lytį, kuri tuomet jau buvo nusi-stovėjusi Prūsų, arba Mažajoje, Lietuvoje. Prie to prisidėjo dar ir ta aplinkybė, kad pats „Auszros“ įkūrėjas buvo kilimo augštaitis vakarietis iš pietinės Lietuvės.

A. Baranauskas, pats būdamas augštaitis rytietis, Kauno seminarijoje būsimuosius kunigus mokė „lietuvių kalbos gramatikos“ paskaitose tos tarmės, kuri Prūsų Lietuvoje buvo jau pavirtusi rašomąja kalba. Baranauskui buvo vadovu, kaip ir „Auszros“ įkūrėjui, Šleicherio Gramatika ir Skaitomosios knygos (Lit—es Lesebuch).

Kad rašomoji kalba ténkintųsi vienės kurios pātarmės kalbės turtu (žodynu, sintakse, morfologija), tai ji neturėtų lankstumo, žo-

dingumo. Kuo rašomoji kalba lankstesnė ir žodingesnė, tuo ji vaizdesnė.

Šiandie, kada dar mūsų rašomoji kalba nėra dar nusistovėjusi, kada ji dar tebekuriama, mums dar nėra nei archajizmų, nei provincijalizmų. Mums visi žodžiai ir posakiai, kurių apščiai randame šnektose ir senovės raštuose, tebėra geri ir vartotini, jei, žinoma, jie yra lietuviškos kilmės.

Rašomosios kalbos kuriamojoje gdynėje daug kas yra leistina, kas susikūrusiai rašomajai kalbai paprastai nebelėidžiama.

XLV. LAIŠKAI

Lietuvos TSR bibliotekose ir pas atskirus asmenis yra išlikę per 400 K. Būgos laiškų, rašytų 38 asmenims. Didžiąją laiškų dalį sudaro korespondencija su įvairių kraštų lingvistais kalbos mokslo klausimais. Tie laiškai šiandieną, visų pirma, aktualūs ir įdomūs nepaprastai turtinga faktine kalbos medžiaga. Kalbos klausimais K. Būga rašė ne tik lingvistams, bet ir kitų specialybių žmonėms, kurie patys dažnai kalbotyros dalykuose menkai tesiorientuodavo. Sios rūšies laiškuose taip pat yra daug kas įdomaus.

Sudarant rinkinį, buvo stengtasi, visų pirma, atrinkti laiškus specialiai kalbos klausimais. Iš kitų laiškų spausdinami tik tie, kuriuose vyrauja kalbos klausimai arba kuriuose dėstomi dalykai žinotini ir kalbininkams. Tuo būdu buvo atrinkti 95 laiškai, rašyti 22 asmenims. Į rinkinį nepateko ne tik tie laiškai, kuriuose neličiami ar nedaug teliečiami kalbos klausimai, bet ir tie, kuriuose dėstomos mintys dabar jau yra pasenusios ir nebeaktualios. Dėl vietos stokos į rinkinį nepateko ir vienas kitas lingvistinio turinio laiškas (tokie laiškai atskirai aptariami).

Rinkinyje nespausdinami K. Būgos laiškai, rašyti šeimos nariams ar giminėms: 85 laiškai žmonai (anksčiau J. Stankūnaitei), rašyti 1911–1924 m. (saugomi Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyne KB-8-16 ir Respublikinės bibliotekos rankraštyne¹ KB-III-139–141), 10 laiškų broliui Jonui 1911–1922 m. (LKLIR KB-7, 17), 3 laiškai seserims Onai, Anelijai ir Karolinai 1908–1910 m. (LKLIR KB-2, 6), 5 laiškai namiškiams bei giminėms 1903–1914 m. (LKLIR KB-5, 18); taip pat 2 laiškai D. Sidlauskui 1923 m. (VVUR D 1081), po vieną laišką J. Zaukai (data neišskaitoma, VVUR D 1081), P. Višinskiui (1905 m., LKLIR In. R-724), P. Stašiškiui (1921 m., LKLIR KB-28), J. Sabaičiui (apie 1921–1924 m., RBKR KB-III-143) ir kažkokio Amerikos lietuvių laikraščio redakcijai (1924 m. RBKR KB-III-145). Taip pat nepateko laiškų, rašytų Em. Lingytei, Onai Dubinskaitėi, Jonui Būgai ir Alenai Jusiotei, nuorašai, esantys MAR KB-19 (1908–1912 m.). Kitiems asmenims rašyti laiškai spausdinami arba visi turimieji, arba tik kai kurie iš jų. Z. Z.

¹ Toliau bus vartojami šie trumpinimai: VVUR — Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštynas, LKLIR — Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštynas, MAR — Lietuvos TSR Mokslų Akademijos bibliotekos rankraštynas, RBKR — Respublikinės bibliotekos rankraštynas.

1. J. Basanavičiui

J. Basanavičiui rašyti laišakai saugomi Lietuvos kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyne (JB-770 ir In.R-2209—2213). Jų iš viso yra 44, rašyti 1902—1912 m. Dauguma — nedideli atvirukai, bet yra ir ilgų laiškų (vienas net 24 p.). Tematika įvairi: nagrinėjami visokie lietuvių kalbos, folkloro, etnografijos, istorijos ir kt. klausimai, pateikiami kalbos duomenys, reikalingi J. Basanavičiaus studijoms, susirašinėjama „Lietuvių tautoje“ spausdinamų K. Būgos straipsnių klausimais ir kt. Prie kai kurių laiškų pridėti didesni ar mažesni atskiri straipsniai bei medžiagos rinkiniai (žr. p. 994). Čia spausdinami 4 laišakai (iš JB-770).

[1]

Peterburgas, 1909 m. gruodžio mėn. 11 d.

Brangus Prieteliau!

Tamsta gavai jau žinoti iš E. Volterio, kad aš išleidžiau trumpą savo „Aistiškų studijų“ kritiką, kurios vieną egzempliarą per Tamstos rankas siunčiu Mokslo Draugijos knygynan. Šita mano „kritika“ kolei kas dar turi būti laikoma slaptoje ir viešai neskelbiama.

Per kalėdas Vilniun neatvažiuosiu: reikia ruošties egzaminumpi. „Tautai“ šį tą parašyti tegalėsiu gegužės mėnesyje, vargu anksčiau. Reiktų parašyti apie „*vėlę*“ — „*velionį*“ — „*velnią*“. Tai, ką rašiau apie šiuos mitologijos ėsimus, laikydamos Jauniaus, „Draugijoje“ II 61, 64—68, netikra: skirti šių ėsimų nereikia: visi jie išvedami iš pirmutinės reikšmės — „numirėlio dvasia“. Reiktų irgi vienas antras pataisymas pridėti prie pirmiau išleistų „Medžiagos mitologijai...“ sąsiuvinį. *Romovę* aš, priešais Jauniui, kaip ir Mierzyński, išvedu iš *ramumo* šaknies; palygink la. *ramav-ite* BW 4379, 1 = *ramav-ena* BW 4379, 3 „успокоение“, tokiu būdu *Romuva* (pr. *Rāmāv*) reiškė „место успокоения“. — Daug medžiagos „*vėlėms*“ duoda BW [Barons un Wissendorffs] Latvju dainų III, 3 (СПБ 1909) p. 860 — 963; šitame tome aš pastebėjau: *cūku dievs utijās* 25581 „kiaulių dievas utėliavosi“, *Dancuo dievs ar pārkuoni, Es ar savu bālelliņu; Pārkuonam visa zeme, Man devīni bāleliņi* 24044 = „Šoka dievas su perkūnu, Aš su savo broleliu; Perkūnai (priklausu) visa žemė, Man dėvyni broliai“; *elka dievus turēdams* 23782 „stabo dievus turėdamas = stabus, dirbtinius dievaičius turėdamas“; *burtu sāls* 20783 „burtų druska = burtams vartojamoji, buriamoji druska“; *Velli, velli* [iš *velni*, dialekt.], *zemes dievi, Nuokaujāt vīra māti* 23437 = „Velniai, velniai, žemės dievai, užmuškit vyro motyną“ ↔ *velniai* čia, regimai, reiškia tą pat, ką

ir *velniai* arba *vėlės*; *gaida mani dieva bėrni* 27434,1 „laukia manęs dievo vaikai“; *kuo mieluošu vela bėrnus, vela vārtu vērējiņus* 27434,2 „kuo pamylėsiu (pavaišėsiu) velio vaikus, velio vartų vėrėjus“; *uz-kāpt velišu kalnā* 27532 „užlipti vėlių kalnan“; *veli aicināja* 27364 „veliai vadino (savęs)“; *Сеп, māmiņa, kukulīti, veluos mani vadī-dama, kuo mieluošu velu bėrnus par vārtiņu vērumiņu* 27434 „kepk, mamute, kukulį, veliuosnā mane lydėdama, (turėsiu) kuo pavaišinti vėlių vaikus už vartų atkėlimą“; *lūdzu Zemes māti* 27340 „prašau žemės motyną = žemę – motyną = Žemyną“; *velu guovis* 27714 „vėlių karvės“; *velenīši kāzas dzēra* 27798 „velionys = vėlės vestuvės kėlė (= gėrė)“; *Es savai māmiņai paeža guni kūru, lai tai viegla dusēšana baltā smilšu kalniņa* 27691 = „Aš savo momutei paežy ugnį kūriau, kad jai būtų lengva ilsėtis baltame smilčių kalne“.

Su pagarba.

Kaz. Būga

[2]

[1911.II.12]

Brangus Prieteliau!

Strazdo dainų korektūrą vedžiau, bet viskas kaip reikiant išvesti šiuo žygiu nepasisėkė, dar vienas antras mažmojis liko nepastebėtas ar dėl vietos stokos išleistas. Prašyčiau, spaustuvei pataisius, dar kartą atsiųsti man. Man Strazdo kalbos restauravimas visai nepatinka. Aš būčiau spauzdinęs, laikydamos senųjų rankraščių, palikdamas net jų rašybą. Mano restauruotoji Strazdo tarmė vargiai galės būti paties Strazdo kalba. Be to, per tiek laiko (100 metų) galėjo daug kas kitaip kalboje virsti.

Dar sykį pakartojau, kad atsiųstų spaustuvė šitos korektūros taisyms man peržiūrėti.

„Lietuvių Tautos“ paskutinėsios knygos aš negavau. Spėju, kad M. Dr. valdyba, laikydamosi įstatymų raidės, bus man neatsiuntusi. Šiuo kartu aš esu gyvas elgeta: skatiko prie dūšiai neturiu, ir todėl liai negaliu Draugijai užsimokėti. Bet valdyba, man rodos, ir taip turėtų atsiųsti, nes aš dėl jos organo esmi ši tą dirbęs, negaudamas jokio honoraro. Ta „Tautos“ knygelytė būtų kaip ir honoraras už straipsnius kitose „Tautos“ knygose buvusius. Laukiu.

Linkiu visa gera.

Kaz. Būga

Mielas Prieteliau!

Vardus—pavardes spauzdindami, nelabai Tamstos rūpinkitės mano braukymais. Tekste labai daug visai nereikalingų pabraukimų. Vardų ir šiaip-jau žodžių pavyzdžiuose man svarbiausia priegaidė, todėl prašyčiau visur, kur tik man[o] pažymėta, vartoti priegaidėtašias raides. Nesusipratimų išvengimo dėliai prašyčiau pirmojo lanko pirmąją korektūrą irgi man atsiųsti. Ar reiks vardų — pavardžių tyrinėjimas ir atskiron knygon atmušti, apie tai reiktų pasikalbėti su Dr. J. Šlapeliu — jis tatau turės numanyti, ar bus šios rūšies raštas reikalaujamas.

Reiktų prašyti J. Endzeliną (Харьков, Ветеринарная 33), kad „Lietuvių Tautoje“ paskelbtų savo rezultatus apie kuřšių lietuvišką—latvišką kilmę. Jo tyrinėjimai labai ir labai interesingi. Pasirodo, kad kuřšių būta pereiginės tarmės nuo lietuvių į latvius, tai yra, jų sakyta *dzintars* „gintāras“ su *in* (lietuvišku būdu), bet *dz* vietoje minkštojo *g* (latvišku būdu). Geriausiai būtų, kad jis šį straipsnį parašytų vokiškai (moka gerai!), per ką jis taptų prieinamas visiems mokslo vyrams. Ad. Srbos straipsnis, nežiūrint į kehus mažmožius, yra geras ir per tatau spauzdintinas. Gražįsiu per dvi dieni.

Veliju Tamstai visa gera.

Kaz. Būga

Garbus Prieteliau!

Straipsniai ligi šiolei būtų buvę parašyti, jei būčia turėjęs savo knygas namie. Visos mano knygos guli padėtos akadėmijoje pas Būčį. Pasiimti knygų pas save negalėjau, nes nežinojau, ar teks man žiemoti Peterburge. Žiemoti būtų bepiga, kad būčia gavęs kokio mókamo darbo. Stipendijos laukti per ilgą, gausiu ne anksčiau, kaip vasario mėnesį. Kitokio darbo, kurs duotų pelno, šiuo tarpu neturiu. Mėnuo tikrai teks pragyventi Peterburge: mat, gausiu pavaikštinėti del visokių popierių, lig paliks prie ūniversito. Knygas gal pasiimsiu iš Būčio tik rytoj.

Vieną straipsnį (Nemunas. Čia išrodyta, kad tai ne slavių ir ne keltų vardas) turiu gatavą, bet dabar jo išsiųsti dar negaliu: mat, bus visa eilė straipsnių ir kiekvienas turės turėti savo vietą. Šitai straipsnių eilei norėčia duoti vardą — „Lietuvių senovė lyginamojo

kalbų mokslo šviesoje“. Kai parsivešiu knygas, straipsnius parašysiu greit. Pirmuosius straipsnelius spaustuvei galėsiu prirengti per 6—7 dienas.

Nėra dar Fortunatovo. Akadėmija žadėjo man duoti Juškevičiaus žodyno raides *K—L*, bet to padaryti be Fortunatovo nenori. Uždirbsiu kiek iš žodynų, bet negreit. Akadėmija žada mokėti tik išspausdinus už kiekvieną lanką skyrium. Dabar žmogus, kaip išmanai, taip ir verskis.

Tolimesniam laikui rengiu medžiagą, iš kurios galima bus parašyti „Донсторическая территория Литвы“. Pirmiau maniau, kad tai bus kokių 2—3 lankų straipsnis, o dabar pasirodo būsiant visą knygėlę (10—15 lankų). Jei sutiks, galima bus spausdinti „Viltyje“ atkarpose.

Senų senovės lietuvių tėvynei susekti daugiausiai padeda upių ir ežerų vardai. Tam reikalui aš turėjau rinkti ne vien Lietuvos, Prūsų ir Latvių vandenų vardus, bet ir gudų — Minsko, Mogiliavo, Vitebsko, Smolensko (dalies) ir Gardino. Turiu jau lig šiolei vandens vardų surinkęs daugiau ne 3000. Tam reikalui man reiktų Spruogio „Геогр. слов. жомойтской земли“. Mokslo Draugijoj šito žodyno yra daug egz., vieną prašyčia atsiųsti man.

Veliju Tamstai labų dienų.

Kaz. Būga

2. H. H. Benderiui

Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyne (KB-27) yra žemiau spausdinamas K. Būgos laiško, rašyto amerikiečių kalbininkui prof. H. H. Benderiui (pavardės nėra, kad rašyta H. H. Benderiui, sprendžiama iš turinio), juodraštis.

Gerbiamas Kolėga!

Malonu man pranešti, kad Lietuvos Universito Humanitarinių Mokslų Skyrius išrinko Tamstą lietuvių filologijos garbės daktaru, dėl ko džiaugdamos sveikinu Tamstą. Mūsų skyriui smagų (liūksma) buvo patirti, kad ir Amerikoje jau ima rasti mokslo vyrų, kuriems parūpo lietuvių kalba ir tauta.

Malonu man girdėti, kad Tamsta studijuoja lietuvių kalbos kirtį sudėtiniuose žodžiuose. Įdomu bus išvysti paskelbtus spaudoje rezultatus. Aš dabar nusiunčiau ilgą straipsnį į žurnalą KZ apie lietuvių ir latvių kalbos „metatoniją“. „Švietimo darbo“ reikalaujamas numerius siunčiu drauge su šiuo laišku, už ką reikės užsimokėti vie-

ną dolerį. Tą dolerį galima atsiųsti įdėjus į laišką. Kad nepražūtų doleris drauge su laišku, geriau² jį apdrausti (Einschreiben!).

Prof. dr. Georg Gerullis dabar profesoriauja Leipcige. Jam reikia rašyti šiuo adresu: Leipzig, Kronprinzstrasse 15.

Tamstos laiško, kuriame norėjai užsisakyti „Švietimo darbą“, aš neesmi gavęs. Jis bus kur pakeliui praukęs.

Gaila, kad aš politika visai nesiiinteresuoju, del to ir neesmi nieko girdėjęs apie Baltic American Society. Labai gaila. Tuo labiau gaila, kad ta draugija, Tamstos žodžiais, labai daug (sehr viel) gėra galėtų padaryti Lietuvai. Ar negalėtų ji subsidijuoti „Lietuvių kalbos žodyno“ redakcijos, kurios vedėju aš esmi? Mums trūksta lėšų (Kosten). O del jų trūkimo negali eiti spaščiai (greitai) žodyno rengimas (Bereitung) spaudai (Druck). Reikalinga būtų pasisamdyti dar ben trys nauji darbininkai. Kad būtų gana pinigų, galima būtų prirengti žodyno pradžia spaudai ben per 4—6 mėnesius. Žodynas bus ne mažesnis už Georges'o „Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch“ (Hannover und Leipzig 1913, 2 Bde).

Į ką reikia kreiptis, kad mūsų Humanitarinių Mokslų Skyrius galėtų gauti dovanomis Amerikoje išėjusių lingvistikos knygų ir žurnalų? Kaune mes nieko neturime.

Labų dienų!

26.X.1922 m.

3. R. Bertuleitui

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081) yra žemiau spausdinamas K. Rūgos laiško, rašyto 1921 m. R. Bertuleitui, juodraštis (nebaigtas?).

R. Bertuleit, Allenstein 14 IX

Gerbiamas Pone!

Į Jūsų VIII. 15 dienos laišką vos tik šandie tegaunu progos atsiliiepti. Turėjau daug kito darbo, vis nespėjau Jums atrašyti.

Ką dr. Totoraitis rašo (Lietuvių Tauta) apie mytologijos dalykus, aš nelabai tikiu. Ten vienas kitas dalykas gali būti ir tikras, bet daugiausia bus Totoraičio „Gewährsmann'as“ čia primelavęs. Ne Totoraitis klaidina, bet jį bus suklaidinęs tasai senovės dalykų pasakotojas. Totoraičiui reikėjo tuo pasakotoju nelabai pasikliauti.

Prof. Šmidto Latvių mytologiją aš Jums išleidžiau draustiniu (Einschreiben) laišku iš Kauno 26.VIII. Ar esate gavęs?

Mytologijos reikalui Lietuvių Tautos II knygoje nieko nėra. Mano irgi daugiau nieko svarbaus mytologijai neišėjo. Gal kai kurie mytologijos dalykėliai bus įdėti į „Švietimo darbo“ žurnalą, kuriame aš dabar spausdinu daug įvairių lietuvių kalbos dalykų.

Rómowe (Nikolaus von Jeroschin) arba *Romow* (Dusburg) negali turėti nieko bendra (gemein) su latvių kalbos žodžiu *ruome* „Kamin in einer Rigentenne“ (Aist. stud. I 181, LT I 339) dėl to, kad *ruome* yra skolytinis žodis iš suomių (Finnen) giminės kalbės (plg. est. *roow*).

Romuvōs vardą aš vedu drauge su A. Mierzyński'u (Помове. Археологическое исследование. Москва 1899 p. 11) iš būdvardžio (adjektiv) *rómus* (Daukšos 1599 m. Postilė) = la. *rāms* „ramūs, ruhig“. Prūsiškai tasai vardas turėjo būti ištiriamas *Rōmavō* (= la. *Rāmava* = lie. *Romuvà*). To vardo reikšmė – „ramumà“, „ramūmo, ramybės vietà“. Iš būdvardžio *ramūs* latviai turi pasidarę žodį *ram-ava* „Beruhigung, Ruhe“, iš kur mažybinė lytis (demin.) išliko dainose: *ramav-īte* BW 4379,1 ir *ramav-eņa* 4379,3: Dziesmiņās, saulītē, bārenīša *ramavīte*: dziesmiņās remdējās, saulītē kaltējās „Dainelēse, saulytėje, našlaičio nusiiraminimas: dainelėmis nusiiramino, saulelėje džiovinosi“; sauleit syltō, maizeit jaukō, tu bōriņu *ramaveņa* „saulytē šiltoji, duonelē malonioji, tu esi našlaičių ramumà, nusiiraminimas, ramybē, ramintoja“.

Rickoyot arba (Schütz Pr. Chron. 1590 m.) *Rikayot* (Pierson Alt-preuss. Namencodex), rodosi, kad yra prūsų kalboje galimas žodis. Jis, Grunau'o nuomone, reiškias „Herrensitz“ (Lietuvių Tauta I 224): pr. *rikijis* (*rickis*) „Herr“, gen. sing. *rikijas*. Neaiški tikrai galūnė. Reikėtų laukti lyties **Rickij-ot* = pr. **Rikijōt(a)-s* „ein Sitz der Herren“. Kamienas (Stamm) *rikaj-*, apie kurį aš kalbu LT I 225, iš baltų kalbų faktų nėra galimas išvesti. Kad būtų Grunau'o kronikos rankraštyje rašoma **Rickeyot*, tai vardas būtų aiškus: prūsų kalboje *i* yra tariamas plačiai. Tą platųjį *i* dažnai šaltiniai rašo per *e* : *pyculs* ~ *pekollin* „Helle“.

Rickoyot'o klausymui reikėtų turėti Grunau'o kroniką, kurios aš neturiu.

Zincz (LT I 349) šiandie aš skaitau *žinčius*, plg.: *sūkčius*, *imčius*, *būkčius* „Stammler“ M I 35, *draikčius* „Landstreicher = kas draikosi, daužosi, valkiojasi“, *karšičius* „kas savo tėvus karsina = Erbe“, *išmičius* „išmintingas žmogus“. Galėtų būti *zincz* ir *žynys*, bet tam nepritaria nė vienas rankraštis. *Žinčius* „žynys“ yra giminaitis latvių kalbos žodžiui *zintenieks* „Zauberer“ BW 16072,1 var., *zintēt*

„zaubern, wahrsagen“ (Waldemar), *ap-zintēt* = apburt Brasche 55 s.v. *anthun*.

Panicke (LT I 219) tebeaiškinu senoviškai, t. y. „ugnelė“: pr. *panno* „Feuer“.

Suaixstix (LT I 215) ir šandie man tebėra *Zvaigstik(a)s* „der Gott des Lichtes“: pr. *fwāigstan* „Schein“, *pošwāigstinai* „erleuchte“.

Del *Criwēs* (LT I 340, Aist. stud. I 181) šandie turiu pasisakyti, kad aš tam vardui neturiu etym[ologijos]. Jauniškai *krivio* vardo aiškinti negalima. A. Schleicher Litauisches Lesebuch und Glossar (Prag 1857 S. 10³) rodo, kad ir lietuvių pažinta kažkioks *krivāitis*: kur tu jį nuleisi? Mamuž, mamuž, garbužėlė, pas patį *krivāitį*. Kitame dainos varijante pasakyta: pas patį *karalių*. Ar *krivāitis* „valdovas“ turi ką bendrą su žodžiu *krivis*, *krivė* „ein ganz verschiefter Mensch“, sunku kas tikra pasakyti.

Waidelotte (LT I 403–407) ir šandie tebeaiškinu taip pat: *vaidilas* arba *vaidilā*, -ilos, demin. *vaidilūtis* || pr. *vaidimai* „wir wissen“.

Pilvitus tebeaiškinu taip pat, kaip ir Aist. stud. I 156: **pilvas* „πλοῦτος“.

Po-trympus (Aist. stud. I 157), *Na-trimpe* ir *Au-trympus* (Aist. stud. 159). Visi šitie trys dievų vardai yra vienos šaknies (*trimp-*) vaikai, padaryti su priešdėliais (praefixa) *po-*, *na-* (*no-*) ir *au-*, plg. pr. *po-wīrps* „frei“ (lie. *pā-virpas*), *na-druwīšnan* „Hoffnung“ (*no-maytis* „Mastborg“), *au-mūsnan* „Abwaschung“.

Po-, *Na-* ir *Au-trimp(a)s* gali būti giminaitis lietuvių žodžiui *Trimpa*¹, išlikusiam keiksmė: eik sau po *Trimpu* (Daukantas). Tas keiksmas yra tolygus keiksmui: eik sau po *velniui*! Galimas daiktas, kad ir lietuvių *Trimpa*¹ senovėje bus buvęs dievaitis. Visų šitų dievų vardas be nebus tik kilęs iš veiksmazodžio *trempiti*: kója į žemę *trempiti* „aufstampfen“ K¹ I 120, *trempė* sù kója į žemę Sch 235, apliāk manė bernužėliai penki šeši *trempia* J³ 511,5, arkliāi *trempia* SN, kójomis *trempia* SN?

Skirti reikia du dievų: *Pecols* = *pickūls* „Teufel“ (= lie. *pikūlas*) ir *Patollus*, *Potols* || pr. *talus* „Boden“ (Aist. stud. I 159 f.), *Patollus* = „póžemio dievas, ein Gott des unterirdischen Reiches“.

Occopirmus (Aist. stud. I 162) = „visųpirmasis“: pr. *ucka-* (Präfix zur Bildung des Superlativs) + *pirmas* „erster“.

Curche. Nuo Aist. stud. I 167 etimologijos atsisakau. Kita mano etimologija pasiūlyta žurnale „Русский Филологический Вестник“

¹ [Parašyta *Trimpa(s)*, bet vėliau raidė *s* pieštuku nubraukta. — Z. Z.].

LXXV 53 (sl. *kōrčō* „krūmas; kelmas“, lie. būtų **Kurkis*). A. Brückner'is (KZ) prūsų dievą kaipo „Schöpfer“, „Creator“ lygina su slavėnų žodžiu *kōrčō* „χαλκεύς, Schmied“ (lietuviškai būtų **Kurkis*), kilusiu iš tos pat šaknies, kaip ir mūsų žodis *kūrti* „bauen“.

Ausschauts „Aesculapius“ galėtų būti vienos kilmės su žodžiu pr. *āuschautins* „skolàs, Schulde“ (acc. pl.), kilusiu iš veiksmazodžio **auschautwei* „vorschiessen (Geld)“ || la. *šaut* „schiessen“ (lietuviškai būtų **šiauti*, iš kur turime žodį *šiautuvos* „Weberschiffchen“), plg. dar vok. *Schoss* „Abgabe, Zoll = riñkliava, mōkestys“. *Au-šau-t(a)-s* būtų tai dievas, kuris „duoda“ (schiessst vor) žmonėms sveikatą, arba dievas, kuris „g i n a“ (*nu-šauja*, erschiesst) žmonių ligas, kuris „stuma“ (schiebt; duris *šauti* „stūmti“, duoną į pečių *šauja* „stuma“) nuo žmonių ligas.

Pr. *au-šauts* lietuviškai būtų **nu-šiaūtas* „kas nušauja = nustumia šalin (žmonių ligas)“. Plg. lie. *žibinu* || *žibiñ-ta-s* „žibintojas = senovės padargas žiburiui įkišti (Leuchter)“, *pelė-kau-tai* „Mäusefalle“ || *kauti*.

Bardoayts „Pollux“ yra spaudos klaida užuot *Gardoayts* (*Gardo-aetes*) „Schiffgott“ (Aist. stud. I 8). Tas dievas bus kilęs iš žodžio lie. *gárdas* „Schiff“ Aist. stud. I 9. *Gardoayts* galėtų būti *Gardāit(a)-s* : *Garda-* „Schiff“ + *aitas* „kas eina = ėjėjas“ = lie. *aitas* (Kūpiškis) „kas vis eina ir eina = padáuža, herumtreiber“.

4. L. A. Bulachovskiui

Spausdinami du laiškai (atvirukai) Ukrainos kalbininkui akademikui prof. L. A. Bulachovskiui. Laiškai yra pas J. Palionį (gauti iš paties adresato).

[1]

Kaunas, 1922 m. gruodžio (XII) 4 d.

Дорогой Леонид Арсеньевич! Спасибо за два Ваших отиска из «Науки на Украине»! Я ими вполне доволен. Рад и тому, что Вы уже настолько познакомились с литовским языком, что верно и точно сумели передать мои мысли. 23.XI я Вам послал последний свой труд „Kalba ir senovė“, вышедший из печати 6.IX. В нем Вы найдете уже знакомые Вам статьи + ряд новых. Обратите внимание на предисловие (pratarinė), из которого кое что могут извлечь и слависты. В этой книге имеется несколько новых славяно-айстийских этимологий.

Каunas, 1922 m. gruodžio (XII) 4 d.

Дорогой Леонид Арсеньевич! Спасибо за два ваших письма из "Науки на Украине"! Я ими вполне доволен. Род и мату, что все же на столько познакомились с литовским языком, что вполне можно считать переводить свои мысли. 23 XI я вам послал последний свой труд "Kalba ir senovė", вышедший из печати 6 IX. В нем вы найдете уже знакомый вам статьи + ряд новых. Обратите внимание на предисловие (pratarė), из которого кое-что могут извлечь и слависты. В этой книге много интересных и новых славянско-литовских этимологий.

К сожалению вышедшей из печати также моего труда "Die Metathesis im Litauischen und Lettischen" (вышел 12 XII), который будет интересен и для славистов. Моё исследование по метатезису посвящено в литовском и латышском историко-филологическом факультете (литовская факультет) "Tauta ir žodis" под заглавием (литовским) и сравнительное изучение разницы названий и аистийско-славянских древности (аист-слав старина). Здесь много установлено, что в IV веке славянские языки имели еще дифтонги (ai или ai, ei, ai или ai).

Может быть у вас найдется несколько статей для моего труда "Tauta ir žodis" по славянско-аист. вопросам. Все переводы у нас за статьи платны. Вы можете заработать на книге, которую вышлете из Лейпзг'а. Для нас была очень интересна статья, в которой вы все поупростили, что на все это время (в 1914) вы были в России по Jakobson'у. Упомянул вы книгу и статьи и даже краткую

K. Būgos laiško prof. L. A. Bulachovskiui puslapis

К рождеству выйдет из печати часть моего этюда „Die Metatonie im Litauischen und Lettischen“ (в журнале KZ), который будет интересен и для славистов. Мое исследование по потамологии появится в январе в журнале историко-филол. факульт. (humanitarinių mokslų fakultetas) „Tauta ir žodis“ под заглавием (литовским) «Сравнительное изучение речных названий и айстийско-славянские древности» (айст. слав. старина). Здесь мною установлено, что в VI веке н. э. славянские языки имели еще дифтонги (ai или āi, ei, au или āu).

Может быть, у Вас найдется небольшая статья для нашего журнала „Tauta ir žodis“ по славяно-айст. вопросам? Я ее переведу. У нас за статьи платят. Этим можете заработать на книги, которые я выпишу из Leipzig'a. Для нас была очень интересна статья, в которой бы Вы поинформировали, что за все это время (с 1914 г.) сделано в России по языковедению. Следовало бы назвать книги и статьи и дать краткую их оценку. У нас и за границу ничего не известно.

Arch. f. sl. Phil. возобновлен. Вскоре ожидается из печати целый том. Журналы IF и KZ выходят. Появились новые по славистике: Revue slavistique (Paris), Slavia (Prahā).

В январе выйдет из печати „Slavisch—Baltisches Wörterbuch“ проф. R. Trautmann'a (Königsberg). Сегодня читал корректуру последнего листа (362 стр.).

Кое-что вышло нового по славистике, но мне еще не удалось получить.

Всего хорошего. Привет от жены и Гражины.

K. Būga

[2]

Ковно, 18 мая 1923 г.

Дорогой Леонид Арсеньевич!

Спасибо за открытку (10.V)! Очень рад, что Вам принесло удовольствия новые мои статьи. Сейчас Вам выслал первый том журнала „Tauta ir žodis“ как будущему сотруднику по журналу. Здесь найдет для себя кое-что нового и с л а в и с т.

Образ русской Baltica может располагать до 1 листа.

Хорошо было бы, если бы Ильинский и Вы могли свои библиограф. обзоры прислать на французском или немецком языке. Во втором томе я напечатаю по-немецки статью по

хронологии литовских заимствований из русского языка. „Tauta ir žodis“ будет выслано всем, кто пришлет статью (4—8—12 стр.).

Šiketa, как и *válketa* „бродяга“, есть *nomen agentis* от *šikti* „casare“ (*šiketa* „засеря“).

Сейчас работаю над словарем. К осени выйдет первый выпуск (80 стр. словарного формата).

Первый выпуск латышского словаря (под. ред. Эндзелина) уже вышел, 80 стр. (*a* — *apdars*).

С библиографией (балт.) познакомитесь из „Tauta ir žodis“.

Хорошо, если бы Вы присланную мне статью могли бы перевести на немецкий язык. Можете еще успеть. Материал для „Tauta ir žodis“ II т. будет отправлен в типографию в август—сентябрь.

Прекрасную книгу издал N. van Wijk (*Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme*. Amsterdam 1923. 107 S.), чем я вполне удовлетворен.

Всего хорошего!

Ваш К. Буга

5. A. Dambrauskui

40 A. Dambrauskui (Jakštui) rašytų laiškų (dauguma atvirukai) saugoma Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 338 ir E 7) ir vienas laiškas — Mokslų Akademijos bibliotekos rankraštyne (KB-20). Visi jie rašyti 1906—1914 m. Juose daugiausia kalbama „Aistiškų studijų“ leidimo reikalu, taip pat K. Būgos straipsnių spausdinimo „Draugijoje“ klausimais. Vienur kitur yra ir lingvistinių pastabų. Čia spausdinami 4 laiškai (iš D 338).

[1]

[1913.III.18]

Brangus Prieteliau!

Draugiu su šiuo laiškeliu paleidžiu Tamstai straipsnį „Del mūsų rašybos“. Gal teiktumeis Tamsta jį įdėti „Draugijon“? Iš „Draugijos“ reiktų atspauszinti skyrium apie 200 kningelių. O gal tiesiog spauszinti atskiromis kningelėmis, visai nededant „Draugijon“? Daryk kaip tinkamas, t. y. kaip Tamsta rasi patogiau. Spausdinant prašyčiau rašybos nemainyti.

Šiame straipsnyje bandau Vilnį su Kaunu taikinti. Bet ar pasiseks sutaikinti, dievai nežino. Aš ginu senąją rašybą, t. y. tą, kuri buvo visoj Lietuvoj vartojama prieš trejis ketveris metus. Rašybos kas metai nepriderėtų, kaip tų pirštinių, mainyti.

„Draugijoje“ aš ir vėl norėčia turėti vietos saviesiems „Kalbos dalykams“. Kalbos dalykams materijolo turiu nebemaža. Dar prieš velykas tikiuosi atsiųsias Tamstai kelis mažmožius. Ilgelesnis už kitus bus straipsnis „Participia passivi praesentis et praeteriti“ (*rašomas ir rašytas*). Žadamajame straipsny tekalbėsiu beveik vienais pavyzdžiais. Pavyzdžiai imti iš šių dienų kalbos ir iš senovės raštų. Be to, mūsų participijams duodamos yra paralelės iš latvių kalbos. Tokiu būdu straipsny bus šiek tiek ir iš lyginamojo kalbomokslio.

Mano surinktieji pavyzdžiai rodo, kad *rašomoji* kalba terminas yra visai geras. Terminas *rašytinė* kalba yra nevykęs. Straipsnyje filozofuoti nematau, nežadu paduoti grynus faktus. „Draugijoje“ manųjų „Kalbos dalykų“ skyriūje, rodosi, galima būtų spauzdinti ir kai kurie materijolai sintaksei. Materijolo netruks.

„Kalbos dalykai“ reiktų taipja išleisti ir skyrium, labiausia, jei Tamsta tenai leisi dėti ir sintaksės materijolą. Sintaksės materijolas būtų dedamas tiktai sutvarkytasis.

Užsieniuosna važiuoti ministerija pinigų nedavė. Likau be nieko. Gyventi turiu Peterburge, nes kitaip negalima rengtis prie magisterio egzaminų. Šiaip ne taip mintu iš Juškos žodyno.

Labų dienų!

Kaz. Būga

[2]

1913 m. 13 geguž.

Garbus Prieteliau!

Labai gerai, kad Tamsta mano rašybą tuoj išleidęs žmonėsn. Vasarą su ja galės pasižinti, o jau rudenio papešioti mane, ką jau Tamsta ir padarei. Prieš tai aš nieko neturiu. Tam ir rašiau, kad ben kiek papešiotų.

Raidę y ir aš mielu noru pakeisčia raide *ī*. Tuo mes prisiartintume prie mokslo raštų rašybos, kur raidę y paprastai išreiškia rusų *ы* arba lenkų *y*. Latviai rytiečiai savo kningose ir laikraščiuose rašo *dybyns*, kurs yra skaitomas ne **dībīns*, bet *dobīns*. Bet dabar aš jos nerašau, nes nėra dar sutarties. Savo atsakymu nenorėčia rašyti.

Žadėtųjų participijų (*rašomas* etc.) studijų dar neparašiau. Materijolo turiu jau nebemaža susirinkęs, tiktai reikia gauti kelios laisvės dienos ir galima bus parašyti.

Vieton participijų dabar Tamstai siunčiu straipsnių eilį, pavadintą bendru vardu „Kalbų mokslas bei mūsų senovė“. Čia stengiuos supopularizuoti žiupsnį žinių apie mūsų senovę (литовские древности), kurių daug duoda kalbos mokslas. Man rodosi, kad

tokios rūšies raštai būtų geistini. „Senovės“ straipsnių turėsiu ben 3—4 Draugijos numeriams (po 10—12—16 puslapių kiekvienam). Reiktų jie išleisti ir atskiromis kningelėmis.

Birželio mėnesį teks būti ir Kaune. Mokslo Akadėmija vasarą siunčia lietuvių kalbos žodynų rankraščių tyrinėti. Del žodynų teks ir Kauno sėminarijos kningyne praversti ben kelios dienos. Tik ar bus kam vasarą įleisti? Užvakar iš Akadėmijos gavau ir открытый лист. Peterburge būsiu iki 25—30.V.

Labų dienų!

Kaz. Būga

[3]

16. V. 1913. Peterburge

Garbus Prieteliau!

Šiandie gavau iš Tamstos „unarinių“ 25 rublius. Jie gauti buvo pravartu kaip šuniui muilas. Likus be stipendijos prie universito, kartais ir keli skatikai labai dideli pinigai.

Kad ir būtų kokia klaidelė, nedidelė bėda. Atskiro lapelio prie „Rašybos mažmožių“ dėti nereiks.

Kiek „Ateitis“ duos man kningelių? Draugams negi turėsiu pirkti už savo pinigus. Tesiunčia į Peterburgą ligi 30.V. Paskiau išvažiuosiu į Lietuvą.

Tamsta reikalauji, kad aš duočia daugiau pavyzdžių tokių kaip *mótyna*. Bet Tamsta turi neužmiršti, kad mes turime ir tokių žodžių, kurie savo sufiksais yra „unicata“. Pvz. tesie *Dubysos* upės vardas. Aš upių ir vietų vardų turiu prisirinkęs devynias galybes, bet antro žodžio su *-ysa* nesu dar radęs. Tokių žodžių kaip dusetiškių *keliūta* „nedidelis kelelis“ irgi daugiau nežinau.

Mót-yna yra toksai deminutivum kaip ir *lent-ýna* (kirčių vietos nevienodumas priklauso nuo šaknies priegaidės *mót-*, bet *leñt-*. Plg. *Jūrgis* : *Jōnas* > *Jūrgaitis*, *Jondaitis*). Cf. *šeim-ýna* (: *šeimą* acc.), *žem-ýna* „Tellus, die Erdgöttin“ < *žēmė*. Jaunius irgi rašo *mótyna*.

Labų dienų!

Kaz.

[4]

Königsberg, in Pr., Freystr. 15, I r.
23. VI (6 VII) 14

Brangus Prieteliau!

Kas kaltas, kad Tamsta anuomet buvai užsipuoless ant termino *rašomoji* kalba (ir kt.), sunku besusekti. Kad būčia čia aš nusikaltęs,

negaliu sau išsiaiškinti. Mano gal dabartiniame straipsnyje kas ir perdėta, bet ir ne kiek nuo tiesos nuklysta. Visų Tamstos straipsnių po akimis neturėdamas, lengvai galėjau kai kur nustorinti. Tatai rašydamas, piktų norų neesmi turėjęs. Už nenupešnytus epitetus (pvz., „baisus“ suvalkietizmas etc.) atsiprašau. Mokslo straipsny būčia jų išvengęs, bet čia jie nejučiomis išsprūdo. Mokslo straipsniu tojo rašinio aš nevadinu. Tam tikras mokslo traktatas del „dalyvių vartojimo“ (*rašomas* etc.) bus kuomet paskelbtas, bet kuomet tikrai, tuo tarpu sunku žinoti.

Jauniaus *lieptinis*, *rodytinis* yra ne kas kita, kaip aklas lotyniškųjų terminų vertimas: *imperativus*, *indicativus*, mat, lot. *imperātus* = lie. *liēptas*, o *indicātus* = lie. *ródytas*. Jaunius yra buvęs aklas vertėjas. Tatai galime matyti ne vien iš *lieptinio* ir *rodytinio* sakymo būdo, bet ir termino *priegaida*/ė < *accentus* iš *prie* „ad(ac-)“ + *gaid-*, *giedu* „cano(-cent-)“: čia išversta abi lotyniškojo žodžio sudėtiniai dali.

Del *alfabeto* atsiliepsiu kuomet vėliau. Pakeisti y ir ū raidėmis i ir u sutikčia ir aš.

Labų dienų!

K. B.

6. Pr. Dovydaičiui

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081) yra žemiau spausdinamas K. Būgos laiškas, rašytas 1913 m. lapkričio 8 d. Pr. Dovydaičiui.

Вильно, Богодельный пер. № 4, кв. 2 „Viltis“
Jo Sveikatai Pr. Dovydaičiui

Del Kl. Skabeikos klausimo

Kad ir ne kartą nulaivuodavo prekybos reikalu lietuvių gimi-
naičiai prūsai ir kuršiai „Gotlando“ salon, bet jos senovinio vardo
mums nepaliko. Kadai kitkart „Gotlando“ salą lietuviai galėjo va-
dinti *Gutų* sala arba *Gutų* žeme, t. y. salos gyventojų vardu: mat, jie
patys save vadino *gutar* (daugiskaitos lytis, lietuviškai būtų *gutai*), o
senovės rusai — *зѣме* (plur., o sing. *зѣминѣ*).

Jei norėtumėm, ir dabar galėtumėm Gotlando salą vadinti *Gutų sala*.

Oesel'io salą latviai vadina *Sāmu sala*, t. y. *Suomių sala*. Mes
irgi tuo pačiu vardu galėtumėm pasigauti.

K. Būga

7. J. Endzelynui

Latvių kalbininkui prof. J. Endzelynui rašyti laiškai saugomi Lietuvių kalbos ir literatūros instituto (KB-1, 2, 19—25, 30, 31) ir Respublikinės bibliotekos (KB-I-1) rankraštynuose. Yra jų dar ir pas adresatą. Iš viso minėtuose rankraštynuose yra 61 laiškas, rašytas 1909—1923 m. Trys laiškai nepilni (vieno trūksta pabaigos, vieno — pradžios, o vieno tėra tik pabaiga). Dauguma laiškų — atvirukai, tačiau yra ir ilgų laiškų — po keliolika ir net keliasdešimt puslapių. Visuose laiškuose rašoma kalbos klausimais. 11 laiškų, saugomų Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyne, paskelbta „Literatūroje ir kalboje“ I 364—386. Ten yra ir trumpa tame rankraštyne esančių K. Būgos laiškų J. Endzelynui charakteristika. Čia spausdinami 44 laiškai (36 iš Lietuvių kalbos ir literatūros instituto ir 8, t. y. visi, iš Respublikinės bibliotekos rankraštyų). Niekur nespausdintų laiškų turinys pateikiamas p. 994—996.

[1]

Peterburgas, 1910 m. balandžio m. 17 d.

Pagarboje laikytinas drauge!

To negalima pasakyti, kad ir dabar mokslo vyrai būtų vienos nuomonės apie lie. — la. *uo* kilmę. J. Mikkola (Rocznik slawistyczny I 8) tvirtina, kad iš ide. *ō* kilo lietuvių *o* = latvių *ā*, *uo* gi, kur nekilo iš *ōn(s)*, išimtinai kilęs esąs iš ide. *ōu*. Trautmann'as (Die altpr. Sprachdenkmäler 122) laikosi nuomonės, kad iš ide. *ō* tankiausiai kyla aist. *ā*. Mikkolos ir Trautmann'o nuomonės mane privertė peržvelgti visą medžiagą su *uo*. Aš priešais šitiems mokslo vyrams priėjau prie tos pat nuomonės, kaip Tamsta arba H. Pederssen'as (Kelt. Gram.), kad *uo* tik iš ide. *ō*, *o* (= la. *ā*) tik iš ide. *ā*.

Gainiōti — žodis neskolinatas; plg. *trainiōti* (Juškevičius Svotb. d. 110,1, 1015,2) $\underline{\text{trĩnti}}$, *pāinioti* $\underline{\text{pĩnti}}$, *skāinioti* (Kaūnas) $\underline{\text{skĩnti}}$, *lāipioti* $\underline{\text{lĩpti}}$, *šāikioti* (Kvėdarna) $\underline{\text{šĩkti}}$ etc.

Kad *namōli* būtų sutrumpintas iš *namo-link*, vargū įtikėti. Plg. eisiu *namō liūkui* Juškevičius Dain. 607,1, *Namōniui* Juškevičius Dain. 824,15, parvažiavo jis *namo-ne* J. Basanavičius Ožkabalių dainos (Shenandoah, Pa 1902) kn. I pag. 18₁ = žem. *namō-n* Palangos Juze 52₆, 54₁₅, 77₁₁. *-li*, *-ne* — pastūrdėliai.

Vēi „ecce!“ dėliai *vē*, *vā*, *vō-s* „ecce!“ negaliu pripažinti sutrumpinimu iš *veizdi*. Sutrumpinimus ir aš pripažįstu, bet tik ne šitame žodylyje. *re* (Tverčėčius) : *ra* (Dusetos) iš **regi* pasakyme *rē-kui* : *rā-kur*. *Palā* „подожди!, оставь“ Dusetos iš *palāuki*. *Diežmō* „спасибо!“ Radviliškis Šiaulių apskrityčės iš *dievē* **užmōki*.

Dusetiškių *tī* „tam“ Jxp 359₂₁, kaip rodo tverėčinių dzūkų *tī* Jxp 377_{7, 17}, 378₄₄, yra kilęs iš *tē* = aist. **ten* : iš **tie* = aist. *tēi* Tverėčiaus parapijos šnektose būtų kilusi lytis **ci*, plg. *aič* Jxp 378₁₄, *cie* 378₃₆, bet *rādys* 382₂₇ iš *rādes*, *памѣты* 379₁ iš *памѣтę*, *pūodi* loc. sing. iš *pūodę*. Tokiu būdu išeina, kad la. *tiē* „tam“ iš aist. **ten* (pr. *stwen*, -*quen*). *Tē*, sudurtas su pastūrdėliu *nai* (*jē* „eum“: *jē-nai* „eundem“ Kupiškis), davė lŷtį *tē-nai* = *tēnai* Suvalkų Naūmiestis (Владиславов) : *tynai* ir *tyndi* Dusetos = *tēndi* DP (orig.) 570_{1,5}, 571₁₀.

La. *klētie* etc. savo galūne pilnai yra lygus su žem. *šiōkie*, *šāltie*, *tōkie* *bjaūrie*, *anōkie* *spēiguotie* Явнис Опис. Россиен. у. 37. Locativi sing. galūnė -*ie*, sutrumpintoji iš -*ie-jē*, mano nuomone, yra kilusi iš ide -*ei* (cf. Brugmann Gr. II², 1 p. 176); iš -*ēi*, aš netikiu, kad galėtų gimti *ie*. Loc. sing. *ugnie* Forma Chrikstima 43₆ skaitytina yra ne kaipo **ugnie*, bet kaipo *ugnē* = *ugniē* Kvėdarna : *ie* = *ē*, plg. *niewienos* 40₂₁ = *nėvienos*, *niekokio* warda netur 39₃₀ = *nėkōkio*.

Łankėlu Juškevičius Svotb. d. 1098,8, be abejo, reikia skaityti kaipo *lūnkėlu*: *lūnkas* „лыко“. Lalis savo žodynan žodį *kainas* „common“ įtraukė iš D-ro Jono Basanavičiaus straipsnio „Medega lietuviškam Žodynui“ (1897 metų „Varpas“ p. 84–87), kur mums rūpimasis žodis taip įrašytas: *kainas* — *wspólny*, *gemeinschaftlich*: *kainos* ganyklos p. 85. Iš žmonių kalbos man šis žodis — nežinomas. Basanavičius — neištikimas autoritetas!

Acc. pl. *dūris* Berneker'is negerai priegaidėja: tegalima lytis *durīs* (Dusetos, Kvėdarna, Linkmenes) : nom. pl. *dūr-es* Ds, Tverėčius, Linkmenes, gen. pl. *dūr-ų* l. c.

Kuršaičio *sunčiū* yra tarmiška lytis vietoje *siunciū*, kaip kad ištaria Joniškyje, Kvėdarnoje, Naūmiestyje, Veliuonoje, Dusetose... Daukanto Būdas 12₆ : *siuntu*.

aldra (Aist. stud. I p. 160 falso iš **árdrā*) „procella“ Kvėdarnos ir Rietavo šnektose nesidūoda išaiškinti iš *áudra* (plg. Daukanto Būdo p. 13₁₂, 33₂₆, 96₆, 128₃₃, 222₂₃), delto kad šiose šnektose *u* virtimas į *l* ir *l* į *u* visai nežinomas. Juškos *gulba* „guobā“ — abejotinas žodis. Par Kamajū ir Jūžintū parapijas (Новоалекс. у.) teka upelė par balas, kurią žmonės vadina, vieni — *Audrėlė*, kiti — *Al-drėlė*, ne diminutivum tiktai *Audrà*, -*ōs*, *Aūdra* : Sartū ėžero salpas „залив“, į kur įteka *Audrà*, vadinasi *Audrà-kumpis*.

Tarpėlės Jxp 396₃₁ = dusetiškių *pra-delgiai* (*delgē* „daigis“), la. vāles, die Heuschwade.

Sėnėlė Jxp 397₈ = rūmai : *Senis* s. v. *palac* Szyrwid Dictionarium trium linguarum 1713 m. p. 239b, s. v. *gmach* 61a, s.v. *dwor*

48b; *senise* loc. pl. Punktay Sakimu 1629 m. p. 28, „во дворцах“, *senis* nom. pl. l. c. 124₁₇ „дворцы“ : : *senis*,-ies fem. „rūmai, дворец, palac“. Be nėra *sé-ni-s* giminė su la. *sē-ta* „der Bauerhof“?

Teĩ Лхр 396₂₇ (su kietu *t*) yra tarminė lytis iš *taĩ* „то“; cf. Širvydo Punktay Sakimu 149₁₁ : *tey* = *teĩ* Tverėčius = *taĩ* Dusetos.

Anksčĩ Лхр 398₃₅ yra spaudōs klaidà vietoje *unkščĩ*, cf. *uñ* „aũt“ Лхр 399₆.

Bielenstein'o „Holzbaut'ų“ II dalis dar neišejo. Jūsų rankraščius Šachmatovas gavo. Valstybos egzaminų ši pavasarį dar nelaikau, laikysiu rudenį. Dabar turiu egzaminą iš psichologijos. Lietuvon išvažiuosiu apie 25. V.

* * *

F. Solmsen's Beitr. zur griech. Wortforschung I p. 167 klaidingai išvadžioja, kad *ganā* „genug“ yra nom. sing. fem. **gh'onā* „Masse, Klumpen“ (φόνος αἵματος II 162). Telšiškiai žemaičiai, kaip antai Kantaūčių, Salantų, Skuodo ir kt. parapijų, aiškiai rodo, kad *ganā* yra kilusi ne iš pra-lie. **ganā* : *gānū* (Daukantas savo Būde ši lytį rašo: *ganō* 87_{6,26}, 153₁₈, 175₂₈, *neganō* 141₁, 235₃₂) iš aist. **ganā-d* nom. sing. neutr. „полно (плакать = *ganā* veikti)“; iš *-ā* šiose šnektose gimsta *-a*: *alga* etc...

La. *kuišl'i* „knisli“ (Ulmann) galėtų būti giminė su žem. *kušsiai*, nom. sing. *kuišis* „комап, úodas“ (Rietāvas; *kniušis* Ylakai = Илюки Тельш. у.), jei latviškoji lytis yra tikra.

La. *reiba* kuña „raiba“ BW 16730,3 var., cf. 14798 var.: ar čia *ei* tikras?

La. *nāk-t* „kommen“ KZ XLIII 25 : *prā-nokiu*, *prā-nokiau*, *pra-nōkti* „обгоняю“, bet *nōkstu*, *nōkau*, *nōkti* Kvėdarna, Rietāvas „maturescere“. Dusetose *nōkti* reiškia „зреть; вянуть; становиться голодным“: iš-*nōkau* par-diēn nevalgęs. Rajti *nokie-s* Daukanto Būdas 149₂₄ „raitai ėjo lenktynių“.

Ne-te-gi, *ne-t* „chyba, nisi“ Širvydo Dictionarium ⁵ 28a.

Žiedžiū púodū, infin. *žižst* Linkmenes : *žiedžiū* „formuie“ Širvydo Dict.⁵ 54b.

Krimzle „chrząstka“ Širvydo Dict.⁵ 27a = *krimzlē* Ds : *krimslē*. *juozmuō* Ds : *juosmuō*.

mēžliava Kv „складчина, собранные деньги“: *mēžliava* = *metę meslawą* Daukanto Būdas 172₁, *meslawó*... kakinos 237₇.

Sveikinu Tamstą velykų šventėmis.

Tamstos

K. Būgà

Pagarboje laikytinas Drauge!

Trautmann'o gramatika manęs nepatenkina. Nuo T—n'o, kaipo Bezzenberger'io mokinio, aš laukiau kur-kàs geresnio veikalo. Jo gramatika yra geriausias liudytojas, kaip jis silpnai te-moka lietuviškai. Lietuvių kalbės lýtys pas Trautmañą iškraipytos tarp daugelio kitų dar sekančiose vietose: 1. **tēmus* 187 pro *tlemus* (gestossen : plg. *savītemus kaltītemus* in oratione dominica [= Pater noster] Slavikuose, Suvalkų gub.); 2. **prēkalas* 213, 410 : **preikālas* 410 pro *priekālas* (Kuršaitis, Ds), *preikālas* Kuršaitis; 3. **spāstas* 190 — Leskien'o darbo priegaidė — pro *spāstas*, pl. *spāstai*; 4. **māišas* 190 reikšmėje „Sack“ nėra žinomas: „Sack“ — *maišas*, pl. *maišai* (Dusetos, Kvėdarna, Rietāvās, Garliavā Suválkų gub.) : Kuršaičio žodžiui *māišas* „Heunetz“ (bet ne „Sack“!) atsako Dusetų ir Raudondvario (Nevėžio ir Nėmuno santakyje: Червон. двор) *māišė*; 5. **žirgas* 213 (be accentu 113, 427!) pro *žirgas* Kuršaitis, Kv, Rt, Ds; 6. **slēkas* 142, 214, 431 pro *slēkas* Kuršaitis, Kv, Rt, Ds, Tverėčius, Linkmenes, Anykščiai, Ūtenà; 7. **žēdas* 216 pro *žiedas* Kuršaitis, Kv, Rt, Ds, Tverėčius; 8. **variai* 218, 231 pro *vařtai* Kuršaitis ir visur kitur; 9. **vydra* 223 su ilgu *i* man nežinoma : *vīdras* „viesulas“ Sālakas; 10. sen. lie. *pekas* 240 su tokia galūne nežinomas : *pekus* pas Vileñtą ir Daukšą (ir Širvydą, Dictionarium⁶ 22 bydlę, bydlō, škot. *Pekus*, kieltuva) = dabartiniam *pēkus*, -aus „skot“ Zýtela, Gařdino gub.; 11. falso de *tēn* 250 : = *tēn* (Юшкевич Слов. I 694) = Vilniaus ryt. lie. *tēn* iš *tēnai* : *tynai* Ds $\underline{tē} + nai$: *tī* Ds, Tverėčius; 12. **pirmonis* 252 pro *pirmuonīs*; 13. **biļoju* 277 pro *bylōju*; 14. sen. lie. **dergēmas*, **dergēti* 278 nesantys žodžiai : *dērgiamas* (sen. lie. *e* = *ia*), *dērg-ti*; 15. **burgū* 288 pro *būrgu* Kv, Rt; 16. **svyrōju* 290 pataisytinas į *svyrūoju* Ds, Anykščiai; 17. sūdlit. **kēvē* XII, 142 yra geros fantazijos darbas : *kēvē* „кляча“ Tverėčius, Linkmenes, Baisógala, *kēvinas* „кляча, прост. худая лошаценка“ Vieķšniai; 18. **mařgas* 110 pro *mārgas* Naūmiestis : *mārgē* Ds; 19. **glodenā* 118 turi *uo* : *gluōdenas* Kv, Rt; 20. **žobrys* 120 pro *žiobrỹs* Kv; 21. **stēgti* 120, 125, 438 pro *stiegti* Veliuonā, Vilkaviškis, Juškevičius žod. I 522; 22. **rēklas*, **rēti* 120, 415 pro *rieklas*, *rieti*, cf. Aist. stud. 91₁₄, 166, 214⁶; 23. **atōretei* 124, 305 skaitytini kaipo *atūoriečiai* Ds; 24. **lyja* 133, 408 $\underline{ljja}$; 25. **dūmai* 134, 324 pro *dūmai*; 26. **kalāvijas* 152 man nežinomas su kita

priegaidės vieta: *kalavijas* Ds, *kalavijis* Kv, Rt; 27. **pykùlas* 174 pro *pikùlas*; 28. **pavýdas* 297 pro *pavýdas* Ds, Kv; 29. **jétis* 297 pro *ietis*; 30. **púta* 186 pro *puotà*, -òs, *puòtq*; 31. **žvėrį* 186 : Dusetiškiai sako *žvėrį*; 32. **dejoti* 299 pro *dejúoti*; 33. **dabár* 316 „noch“ nėra : *dābar* Kařtena = Корцяны, Dauksà; 34. **gĩrsti* 337 pro *gĩrsti*; 35. **kiaũtas* 357 pro *kiáutas* Ds, Lnkm, Kv, Rt; 36. **plautai* 386 pro *plaũtai*; 37. **mĩgti* „drücken“ 393 pro *mýgti* Ds, Kùpiškis; 38. **piniņgai* 393 pro *piningai*; 39. **taszka* 401 nežinoma: *tāškas* „ocoò. вид забора“ Telšiai; 40. **výlius* 409 pro *výlius*. — Trautmann'o gramatika dar nėra paskutinysis žodis apie prūsų kalbą, ir po jo dar daug kas liko neišaiškinta!

Ulmann'as rašo *jėluons* „Sodbrennen“, P. Schmit'as *gėluòns*. Katra yra tikroji lytis?

Sen. ind. *ár̥bha-ga-s* „jugendlich“ : sva. *alti-h* „alt“ Brugmann KGr. 331 + *vert-in-ga-s*?

Pos-nāgas „копыто“ (Kvēdarna, Rietavas) gali būti kilęs iš **pās-t-nāgas* : sl. *paz-nogotb* iš **pās-d-nogutis*. **pās-t* : **pās-d* = lot. *post*, *postea* : *поз-дъ*.

Sirb. *pūzdro* „penis animalium“ iš **pout* + *dhro-* : lie. *paũtas*, pl. *paũtai*.

Sirb. *žila* „Faden“ : *gijà*, la. *dzija* (*dzija* ir *dzīve* man abejotini) : βίος „Bogen“ : la. *gĩ-ne* : *geinỹs* Juškevičius „основа ткани“ : sirb. *žila* „Ader“ iš **gʷi-lā* : *gý-s-la* : anord. *kuísl* f. „Zweig, Verzweigung“ iš **kwĩ-slō* : anord. *kuistr* M. „Zweig“ iš **kwi-stu-z*.

Sirb. *grĩč* „Steile, крутизна (≡ крутить)“ iš adiect. **griko-* iš **grei-ko-* : la. *grèi-za-* : pr. *grēi-wa-kaulin* : sl. *grěxъ* iš **groi-so-* arba **groi-k-s-o*.

Rus. *гуѣ-л-я* „шишка“ (Гоголь) iš **goug-* : *gaũg-a-ras* „вершина горы“ Juškevičius : *gugà* „выпуклина, горбик“, *gug-nosà* (Kvēdarna) „kienõ nòsis su gugà“ : *gúgis* „стог сена“ Juškevičius : *gù-n-g-lē* „желвак (на дереве)“ Sālakas.

Χρῶσεος „golden“ ≡ -eĩ-o-s : lot. *meus* iš **meĩ-o-s*, sl. *mojъ* iš **moĩ-o-s* : germ. *mei-no-* (lie. *kienõ* ≡ *qʰei-nó-* : sva. *swein* „Knecht, Sohn“ Brugmann KGr. 326 ≡ **sʷoi-no-* „suus“ = lie. **svái-na-s* „suus, свояк“, iš kur subst. *sváinis* [tokia priegaide Dusetosė, Linkmenysė, Jõniškyje, Kvėdarnoje, Rietavė] : oĩ loc.) : eĩ, oĩ iš loc. sing. : : la. *kalnai-na-* (loc. **kolnoi*) : *lapiẽ-nē* (loc. **laxpei*).

Kadedz-ini BW 3707,1 var. *Nicā*, tur būti, paeina iš nom. sing. *kadedzis*, kurio *de* turėtų būti senybinis, o ne iš *da*, plg. pr. *kadegis* Voc. 608.

Veliju daug laba. *K. Būga*

Dusetos. 1910 m. rugsėjo (IX) mėn. 8 d.

Pagarboje laikytinas Drauge!

Tamstos Bernekerio žodyno recenziją gavau, už ką dėkui. Tams-tos laiškas manęs Dusetose gana ilgai palaukė: mat, aš tuo tarpu buvau Vilniuje ir Panevėžio apylinkėje.

Tamstos sanprotis, kad *maišas* = *мѣхъ* iš **moisšos*, man ben išrodo tikras. — Apie *kařsto* priegaidę parašysiu iš Peterburgo. — *Širšuo* su visa savo gimine (Aist. stud. 152) Didžiojoje Lietuvoje (ne Prūsij!), kiek man teko patirti, tereiškia „Horniss (шёршень)“. „Wespe“ Did. Lietuvoje vadinasi *vapsvā* (Dusetos, Panevėžio apylinkė) arba *vapsā* (Kvėdarna, Rietavas). „Bremse (lat. oestrus)“ — *gylīs*, *gỹlio* (Dusetos, Veliuonā,) *biñbalas* (Kvėdarna, Rietavas).

Kirsnā, -*ōs*, *Kiřsnā*. Šiuo vardu man žinomi yra dvi upi : a) Suvalkų gub., Kalvarijos apskr., b) Prūsų Lietuvoje, Deimenōs ūpės ištakas. Cf. Kuršaičio liet.—vok. žod. 288 : *Pa-kirsniai* : *Kiřsnā* = *Pa-dỹsniai* (Tverėčiaus par., Švenčionių apskritiės) : *Dỹsnā* (upė, kuriōs pradžia Dūkšto apylinkėje, Ežerėnų apskr.). *Kirsnōs* vardas, mano nuomone, yra prūsiškas, lietuviškai jis būtų ištariamasis kaipo **Kiršnā* arba **Kirkšnā*, cf. *Kirkšnō-upis* — upelis Kantaūčių parap., Telšių apskr., *Kiřkšnīs* — upelis Rietavo parap., Rasėinių apskr. Sufiksą -*š-nā* (iš **-s-nā*) turime varduose : *Švėkšnā* — upelis Rasėinių apskr., *Šetekšnā* — upė Kamajų par., Ežerėnų apskr., *Rudekšnā* — balā Pāgirio parap., Ukmergės apskr. : : *Dy-snā* — upė, kurios pradžia *Dysnų* (nom. *Dysnāi*) ežere (antras ežeras gret *Dysnų* vadinasi *Dykšnỹkštis* = **Dysn-ỹkštis* dimin. (assimilatio *s* — *š*), cf. *Lúodis*, -*džio* — ežeras : dimin. *Lúod-ỹkštis*. Visi šitie ežerai netoli Dūkšto).

Išvažiuoju Peterburgan 11. IX. Adresas — tas pat (Введенская 10, кв. 76).

Dusetiškiai sako: *glēmėžiūs* „слизь“, *at-si-gostū*, *at-si-godaū*, *at-si-gōsti* „вспомнить, sich erinnern“.

Tamstą garbójas

Kaš. Būga

I. Lie. *š* iš ide. *sĕ* = sl. *x* (tikrai po *i* ir *u*): l. *æmōx* = *vėtušas* (Rietāvas) = lot. *vetusc-u-lus*. 2. *jūšē* = lot. *iūsc-ulum* (cf. *mūsca* : sl. *юха* gali būti ir **jausā*, ir **jauskā*). 3. *opnōx* : *rieš-utas* reisk- (= prūsų *-reis*is). 4. *krōxa* : *krūš-ti* krusk-. 5. *rišū* = [āp-α]ϕl-σxω (riešas) : *pnū-u-mu* „solvere“, cf. Vondrák I 260. 6. *tepó-σxω* : *trūš-ti* : *mpyxa* : *traūšiai* trou-sk-.

II. La. *wischkim* 1644 m. Лхр 126 = *vīškai* Ds vīšīškai + m.

III. *Omen-a* „pryztomność“, nustoti *omenos* „stracić przytomność“ Lazdūnų parap., Vilniaus gub. (žinau iš kunigo J. Šoparos) : buwo jau iszdili isz *ōmino* tuli žōdei tieū kalbos (Daūkantas : Giwatas didiųjų Karwaidū. Лхр 181₄), *omīnī* loc. sing. Daūkanto Būdas 152₁₈ omenas (cf. žem. *pēlins* „очар“ iš *pēlenas*) : pasigėrė be *omen-ies* Ožkabaliai, Suvalkų gub. (Basanavičius Lietuviškos Pasakos yvairios IV p. 244) : būs gerū *aumen-iu* Лхр 246₃₁. Jonas *aumeniais* du lapu išmoko „наизустъ“ Linkmenes lie. aum-en- : sl. *umō* iš **aumo-s* : lie. *om-en-* iš **ā(u)m-en-* : *omē*, *ōmē* „ИНСТИНКТ“ Rietāvas.

IV. *akysū* Linkmenes : *akisū* Kvėdarna = *pietūs(i)* Ramýgala : *pietūšē* Naūmiestis, Suvalkų gub. — loc. pl.

Kaz. *Būgā*

[5]

Peterburgas, 1910 m. rugsėjo mėn. (IX) 24 d.

Garbūs Draugė!

Siunčiu Támstai „Kalbos dalykų“ sąsiuvinį. „Kalbos dalykų“ pirmasis straipsnis (*i-* ir *u-*kamiėnių žodžių daugiskaitos vardinis liūksnis p. 3—22) yra visai nevykęs. Čia aš, sekdamas Jaunių, bandžiau parodyti, kad vietoje *trīs*, *ākys*... ir *jūs*, *sūnūs*... reikia rašyti *trīs*, *ākīs*... ir *jūs*, *sūnūs*... Paskėsniai pamačiau, kad manęs baisiai klysta. Pirmojo straipsnio atitaisymą Tamsta rasi lākštuose 49—53. Iš šito straipsnio Tamsta gāusi žinoti, kad lietuvių šnektose, be nom. pl. *ākys*... ir *līgūs*, yra dar žinomi dvi kiti lytī, būtent: *ākies*, *līguos* ir *līgaus*; ir kad konsonantiniai kamiėnai līg šiai diėnai dar išlaikė nom. pl. galūnę *-es*: *sūn-es*, *dañt-es*, *piemen-es* etc. Apie šitas visas galūnes (*-ys*, *-ies* : *-ūs*, *-uos*, *-aus*) geisčia turėti ir Sveiko nuomonė. Man tamsoki savā kilmė galūnė *-uos* (ide. *-ōs*). Ide. galūnė *-ōs* suprantamā būtiū *a-* kamiėniuose žodžiuose, bet ne *u-*.

p. 35—37 kalbama yra apie šaknis *do-s-* ir *do-t-* „dúo-ti“, prie kurios dabar aš pridėčiau ir *do-v-*, turimą žodžiuose la. *dā-v-ā-t* ir *dā-v-ana* ir (Krumberg) : lie. aug. *dovanà* ir žem. *dovenà*. *Do-s-* lytis, randamoji žodyne *dos-ⁿ/us* (etc.), žinoma ir Daūkanto šnektai: Giwatas Didiųjų Karwaidū... Petropilie 1846: *dosnūs* 44₁₈, *dosnus* 56₁₀, *dosniū* 47₄, didė *dosnė* 28₁₀, adv. *dosnibī* 58₆; Epitome Historiae Sacrae. Auctore C. F. Lhomond, in Universitate Parisiensi, Professore Emerito. Petropoli, 1838, prie kurio rašto yra pridėtas Daūkanto „Žodrodys toie kningelieie essontiū zodiū“ (viso labo 42 p.) : p. 23b sub verbo *liberalis*, m. f. *le n. dosnūs* : : *dosnus* Jxp 202₄₂. Iš rytiečių tarmės čia galime dar pridėti 1653 m. *dofnai* adv. Jxp 68₂₉, + *dous-m-ingai* adv. „щедро“ Daukantas Giwatas... 159₁₂: *duofnis* Širvydo Dictionarium 1713 m. p. 39 s. v. *datek*.

Širvydo *dó-klei* „tributum, census“ (l. c. p. 38 : *dokle, doklinikas, doklinis*) žemaičių tarmėje atsako *dúoklė* (Kvėdarna, Rietavas, Daūkantas — Skuodo apýlinkė) : *douklės* gen. sing. Daukantas Giwatas 67₁₁, cf. Jxp 189₃₇.

Iš visų šitų pavyzdžių pasirodo, kad aischų prokalbėje būta dviejų šaknų — *dō-* ir *dā-*.

* * *

Vók-ietis, la. *vāc-iētis* sau vardą, be abejo, yra gavęs iš šaliės vardo *Vókia*; palygink: *šiaul-iētis* „Šiaulių gyvėntojas“, *kaun-iētis* „Kauno gyvėntojas“ ir kt.; cf. *Kaln-iētis* nom. proprium viri (Kamajų parap., Ežerėnų apskrities). Bet kas toki galėtų būti *Vókia* (: atgrįžo dide dalis *Wókios* žemes Daukšos Postilė ed. Volteri 124₃₁, *Wókioy*’ ir Lėkūfe l. c. 125₁₂, *Wókioi* l. c. orig. 444, *Wókioie* l. c. orig. 412)? *Vókia*, regimai, yra koks senóbės žodis ir, gali būti, svetimos kilmės. Kas Sveikám ródosi?

La. ryt. *iz-vuik-uše* BW 22147 „išmókusi“ infinitivą turėtų turėti *iz-vuik-t’(i)*. Šisai *vuik-* ar ne bus tik rusų *вык-* : *на-вык* etc.?

Kaip suprasti iekūlās *čurlakuos* BW 22234? (= *pastūr-lakos*??). Ką reiškia *čubars* BW 21423,1 var. : *čumur-iňš* 21423,3 : *ķekuri* 21423,2 : *ķēburis* 21423,1?

Diltin dila dzirnaviņas BW 22493 : *lytinaĩ lĩja, šautinaĩ nu-šāvo* Dūsetos.

Iš kur kalbininkų raštuose *iedrs* „Kern“? Ulmann’as jo neturi.

La. *reibs* „raibs“ tekste randamas daugiau ne du kartu. Čia, regimai, turime dėsni *rai* $\triangle$ *rei*; palyginti dar galima: *atreiša* BW 22182, *atreit(i)* 22203.

Aš nenorėčiau tikėti, kad lie. *sénis*, *-ies* „rūmai“ būtų paskolinta iš rusų *сныи*. Aš vis dar tebetikiu, kad iš *ŋ* lietuvių kalboje tekla *ie*, bet niekadōs ne *é*. Štai kėletas pavyzdžių su *ŋ* $\rightarrow$ *ie*: 1. *aliėjus*, 2. *biėdŋas*, 3. *biesas*, 4. *bliėdŋas*, 5. *ciėlas*, 6. *ciemà*, 7. *diėdas*, 8. *gnievà*, 9. *griėkas*, 10. *klietkà*, 11. *kriėnas*, 12. *kviėtkas*, 13. *liėčyti*, 14. *liėšnykas*, 15. *mierà*, 16. *nodiejà*, 17. *piėškos*, 18. *riėčiai* „rzczy“, 19. *siėras*, 20. *spàviedis*, 21. *strielà*, 22. *strielbà*, 23. *susiėdas*, 24. *svietas*, 25. *sviėtkas*, 26. *sviėžias* Ds, Širvydas Dictionarium⁵ 359a, 27. *tiėšyti* : *pa-tiekà*, 28. *viėdras*, 29. *viėkas*, 30. *vierà*, 31. *viėžlyvas* Ds. — Tas pastebėtina, kad *ie* iš sl. *ŋ* lieka kaip *ie* ir žemaičių šnektose.

Bėdą ir *dėl* dėliai jų *é* (= sl. *ŋ*) skaitau lietuviškos kilmės žodžiais.

Gavėnià, *-ėnios* Ds „великий пост“ ir *nedėlia* Ds „праздник, воскресенье“ turi *é* vietoje *ie* įvestą iš infinitivo *gavė-ti* „постить“ $\rightarrow$ *говѣтти* ir **dėti* „делать“: *gavė-ti*, o ne **gaviė-ti*, delto kad tokių veiksmažodžių kaip *liė-ti* „лѣть“, *griė-ti* dviskiemenių (двуслоговых) nėra : *gavėti* pagal *avėti*, *šnekėti* etc.

Formos chrikstimo 1559 m. lytis *ugnie* negali būti skaitoma kaip *ugnyjė*, deltō kad šio pamiŋklo kalba yra žemaitiška; žemaičių gi tarmėje *i*-kamiėnių žodžių locativi sing. galūnė tėra *-ė*: *ugnė*, *šalė*, *pirė* etc.; plg. *smerteihe* F. Chr. 34₁₁ (: *smertis* gen. sing. 34₃, 41₃₅ : *ligónis* gen. sing. Kvėdarna). Kad Formą Chr. rašė žemaitis (gal nuo Klaipėdos), matyti iš: 1) imperativi galūnė *-ke-*; 2) *-dja-* $\rightarrow$ **dje-* $\rightarrow$ *-de-* : *šodeis* 39₂₀; 3) galūnė acc. sing. *-jā* $\rightarrow$ *-jā* $\rightarrow$ *-jė* $\rightarrow$ *-ji* : *kraughi* 43₁₅; 4) gen. sing. galūnė *-ies*, neturėdama priegaidės, virsta į *-is*: išch welna *macis* 34₃₁ „mācies“, ant *Schlowes* ir *czeftis* 37₃₅ „čēsties“, plg. Kvėdarnos *akỹs* „akiės“: *ligúonis* „ligónies“, Rietāvo *ākēis* „akiės“: *ligúonis*. Niekūs kalba Trautmann'as 236 apie gen. sing. galūnę *-is* (iš ide. *-ios*!!!)

Formos Chr. *nie-* žodžiuose *nie-wienos* 40₂₁, *nie-kokio* warda netur 39₃₄ negalime skaityti kaip *nie-*, nės tokia lytis tarmėms nėra žinoma: tokiuose padėjimuose terandame *nė* ir *neĩ*. Rašymas *nie-* su *i* rodo tik priebalsio *n* minkštumą, cf. *kieleši* 37₃, *biedni* 33₂₁ greta su *bedniegi* 34₁₅. Daukšos *tieg* Zubatý's IF IV 472 (Brugmann Gr. II², 2 p. 408) išveda iš pronom. *ti* = *τω*. Širvydas Dictionarium⁵ 285 s. v. *Powiađa*, *Ait*, *inguit*, *dicīt* turi *Tieg* jako. *Tieg* reikšmėje „powiađa“ gali būti kilęs iš **tiegia* 3 praes. = *tėigia*; cf. *iš-tėig-ti* „изречь, сказать с важностью“ Juškevičiaus žod. I 649 s. v. *iš-tėikti*.

Tieg(ia) : *tėigia* = *tiėšia* : *tėisia* = *griėbia* : *greibia* Kv, Rt = *piėšia* : *peĩšia* Veliuonà etc.

Juškevičiaus *kūd* reikia skaityti kaipo *kōd* (Juškevičius žod. I 406, 492) : *kōd'* (su minkštu *d*) Ramýgala.

Namōli : *namōlei* Juškevičius žod. I 242, 322, 365, 553, 589 iš **namō-li + ai* : *namōniui* Juškevičius žod. I 580 : parvažiavo jis *namo-ne* Basanavičius Ožkabalių Dainos t. I p. 18₁ (№ 18).

Và vargiai gali būti kilęs iš rus. *som*. Tverčėinių *vō* Лхр 379₂₅, 382₁₆ visai nerodo, kad *và* būtų skolinatinis žodis: *vō* gimė iš *vā* proklizyje: *a* proklizyje ir visai nepriegaidėtame padėjime tverčėinių lietuvių šnekoje virsta į *ō*, jei šisai *a* stovi po lūpinių (labiales) priebalsių: *ō* iš *a* lieka kaipo *ō* tiktai jam gavus priegaidę: *pōč* iš *pōt[i]-s-ai* $\underline{=}$ forma apocopata *pōčs* = *pōč*, bet *pačt* Лхр 379₄₀, *pācy* Лхр 380₁₄; *mažū* „vielleicht“ Kuršaitis, Kvėdarna $\underline{=}$ *māž* Ds = *mōž* Tverčėius.

Kaltanėnų *vai* Лхр 385₄₁, 386₂₀, ir mano numānymu, yra skolinatinis žodis iš rus. *som*.

Žodelio *vėi* „eccel“ intonacija savyje neturi nieko keista ir nepāprasta; plg. jis splėčias *néi* kōks erėlis Kuršaitis žod. 270, piktas *néi* vėlnias Suvalkų Naūmiestis, reiks dárbas dirbti *prēs* Aist. stud. I p. 44—45.

Dusetiškių *rýtā*, *vākarā*, *rāzā* [galinis *ā* reiškia vidutinio ilgumo *a*; *ā* tiktai sub accentu ir ne žodžio gale : *kātas*, bet *kātāš*, gen. sing. *kā*, ne **kā!*] turi locatīvo reikšmę.

Tverčėinių *sēdās* Лхр 376₃₆, 377₃, 380₁₈, *stājās* 381₃₄ yra tikros neabejotinos lýtys. Be šitų dviejų, Tverčėiūje dar sako *kēlēs* „вот-кpec“ *Sēdōs*, *stojō*, greta su *stōjos*, *sēdos* žinomos lýtys ir Dusetosė; beto, Dusetiškiei dar sako *radōs*: iš-kur ānas tōks *radōs*? Lytis *radōs* „atsirado“ žinoma yra net iš Varėnōs — Ораны Вилен. губ. Tokia priegaidės vieta nebuvo svetima ir Daukšai (Postilė, editio E. Volteri): anā *žėminōs* 158₁₁, *stoiōs* 6₂₆, 31₃₃, 35_{7,9} greta su *stōios* 37₂₁, 40₂₈, 54₁, 57₂₂ (kaip kad ir Dusetų parapijoje), kiti *likōs* piktūmūsia 73₁₂.

Dusetiškiei savus žodžius *sēdās*, *stājās*, *radās* ištaria su galiniu pilnai ilgu *ā* del tos priežasties, kad *ā* nesenai teatsidūrė žodžio galė: **sēdā-si*. Intonacija reikalauja patikrinimo (проверки)! Man rodos, kad dusetiškiei *-ās* ištaria su tvirtaprade (gestossen) priegaide. — Daugiau veiksmažodžių (глаголов) su tokia priegaidės vieta aš nežinau.

Dusetų, Kamajų, Užpalių, Linkmenų, Tverčėiaus ir kt. parapijų žmonės sako ne tik *duotų*, *keltų*, *būtų*, *kąstų* (3 condit.), bet ir *drožtų*, *koštų*, *krautų*, *liautų-s*, *noktų*, *pjautų* [NB. niekas nesako

**p̃duri*, reikia rašyti *p̃jauti*!], *sėti*, *snausti*, *spėti*, *spjauti*, *irūkti*, *vysti*, *pa-žinti*, *barti*, *burti*, *durti*, *kalti*, *karti*, *kulti*.

ičte Лхр 380₄₅, *tuo* 383, lygiai kaip ir *čte* 378₃₈, *juo* 380₃₆ yra tikrai priegaidėti.

Skreñda Лхр 352₃₅, *su-s[i]-teñka* 372, 374₁₆ + dusetiškių *pleñka* „pliñka“, *kreñta* „kriñta“, *keñba* „kiñba“, *leñpa* „liñpa“ yra naujadaras pagal *kertù* : *kiřsti*, *perkù* : *piřkti*. *Renkù* Ds su užlaikytu *e* par įtekme *perkù*.

Dusetiškių *esū* ir *ēsū* [NB. Лхр 372₄₂ *ėsu* reikia pataisyti į *ēsū*] yra lygiai abudu vartojamu: *ēsū* = *ėsq* ir *esq* pl. iš *ėsūs* ir *esūs* „ėsąs“; vartojamas šis žodis tankiausiai in oratione obliqua. Cf. Яблонский Juškevičiaus žod. I 695 s. v. *ėsa*. Tverėčiūje irgi sako: *esū* ir *ēsū* „ėsą“. Dusetiškiei sako: *ānas esūs* (ir *ēsūs*) *tì būvys* „говорят, что он там был“; *kū, esū, tū jām padarýsiūs?* „что ты, они говорят (по их мнению), ему сделаешь?“.

Lāc Лхр 382_{39,40} „будто, как бы; так бы и казалось“: *lōc āš jī mačiaū* „кажется, как будто я его видел“ Ds = *rōdos āš jī mačiaū* Ds.

aikliāusias Лхр 395₁₉ gradus superlativus iš ryt. augštaičių *aiklūs* „ходкий = преткий, быстрый“ (Merkinė, Trākų apskritieš) iš *eiklūs* Juškevičiaus žod. 394.

Gailiājam rytėlyj Лхр 366₁₄ loc. sing. iš *gailūs* rytėlis, tai yra „toks rytelis, kuriame *gaili* rasā kriñta“, cf. Juškevičiaus žod. I 401 s. v. *gailūs* 3.

Gleivėtas *pūntys* Лхр 351₃₂ = *pāntis* „die Fessel, пýто“. Gyvātė pāsakotojo akimis išrodė kaip gleivėtas *pāntis*.

Birā Лхр 363₁₇ reikia skaityti kaipo *birā*. Ši žodýlytė yra 3 praes. praeteriti iš veiksmazodžio *birti*, *birù*, *biraū* „сыпаться“.

Tverėčiaus šnekteje loc. sing. iš *tltas*, *púodas* yra *cłti* (su kietais *l* ir *t*), *púodi* (*d* — kietas); palyginti reikia: *tł* „там“ $\underline{\text{e}}$ *tē*, *týšć* (*t* — kietas) „тянуть“ $\underline{\text{e}}$ *tēsti*, *susēdy* Лхр 378₃₈ $\underline{\text{e}}$ *su-sēdē*, *pamēty* Лхр 379₁ $\underline{\text{e}}$ *pamēte*, *uš-výdyys* Лхр 379₃₅ $\underline{\text{e}}$ *uš-výdēs* [cf. *uš-eič*: *až-eič*], *kāty* acc. sing., *sū karti* instr.

Klausymas apie dvibalsius *ai* ir *ei* rytiečių šnektose nėra dar ištirtas. Tverėčiaus šnekteje su šiais dvibalsiais dalykai stovi taip: 1) po lūpinių *p*, *b*, *v*, *m* dvibalsiai *ai* ir *ei*, tiek priegaidėti, tiek nepriegaidėti, lieka kas buvę: *lāpai* : *lāpei*, *lābai* : *gárbei*, *gálvai* : *kalvei*, *krāmai* : *sēmei* : : *vaiķas* ir *vaiķščiāc*, *baigc*; 2) *ai* ir *ei* atskirti po *k* ir *g* : *sāakai* „говорн“ : *šākei*, *vāgai* : *māigēi*; *kaī*, *kaīšć* : *prākaitas*, *kairē*; *gaidjys* : *geidē*; 3) po *l* (kieto) *ai* ir *ei* sumišo ir su tvirtaprade prie-

gaide: *leiškas* : pl. *leiškaĩ*, *léibas* greta su *léiśc*; 4) po *t*, *d*, *s*, [*z*], *n*, *r* sumišo *ai* su *ei*, būdami *a*) be priegaidės, b) turėdami tvirtagalę (geschleift) priegaidę: *tē* „tai“, *ēiteĩ* „tiktaĩ“, *pā rāteis*, *dēiktas* = *daiktas* Sālakas, *dziēdei* voc. $\underline{\text{e}}$ *diēdai*; *sēilas* „pasaitas“ = *sailas* Mokačavā, *bāltas-ei* = *bāltas-ai*; tū *néžineĩ*; *reĩtas* „raĩtas“, *gereĩ* : : *ai* lieka kaipo *ai*, turėdamas tvirtapradę priegaidę: *tāikau*, *pāndiçys*, *trādiśc* Лхр 381₃₈, jā jaũ *atāita* (iš *atā* + *eita*); 5) *š* ir *ž* prieš *e* yra minkšti, todėl ir prieš senobinį dvibalsį *ei* jie lieka minkšti: *šeiwā*, *šeimyna*, *Žeimenā* „nomen proprium fluvii“, *šai* ir *žai* pavirsta į *šei* ir *žei*, bet užlaiko kietus *š* ir *ž*: tū *rašēi* „ты пишешь“, bet tū *rašēi* „ты писал“, *žėidas* „цвет“ Лхр 383₉ iš *žaidas*, tū *daužēi* „ты колотишь бешь“, bet tū *daužēi* 2 sing. praeteriti.

Kitos rytiečių šnektos dar reikia patyrinti, kaip tę yra su *a*, ir *ei*.

Volterio chrēstomatijos $\tilde{a}$ atstoją (заменяет) $\tilde{a}$: *prā* Лхр 363₃₁ reikia skaityti *prā* su grýnu *a* vidutinio ilgumo. Sakinyje „Jám nebebūs *kās* ēda“ Лхр 369₃₀ nominativus *kas* niekū nesiskiria nuo tokio pat nominativo, kaip ir šiuose dusetiškių sakiniuose (: Būrtai): 1. Blāvičščiās (loc. pl. Благовещение) nekilāfē *kiaušinei*, kād žūsiāikai nebūtū ubagaĩs. 2. *Audeklas* nemēšt uñ mestūvū, kai pavāsafy prādeda upēl'ei bēgt (pačiam ūdeniā sujūdīnī): giļās sūkas. 3. *Paperōsas* nemāžna dēgt uñ l'ēmpū, bē pafi suššišika pirmāfyč₀^os. 4. Diržel'ū nemūšt *šuvā*: pakūnēs išpīl'a. 5. *Katē* nevēžt ārkl'u: ark-l'ys jīlsta.

Rytiečių šnektose прямое дополнение gali stovėti nominative, plg. dusetiškių: *kās* darýt? (atsāko) — *Pēçus* be'f. *Miēžiai* sējunt (reĩka) išitēpt *ruñkās* taukais, kād paukšçei űlestū miēžu (būrtas). Linēnāi *linai* raununt űevāl'na mýžt, bē *linai* nezbraũka (būrtas). Kād *nāfi*, mergā kāt sektū paskui, tai raĩka ruğepjūfy, kād (rankos rašte stovi parašyta: kai) űiēkas nematýtū, *pīrtās* iškūfīnē bēfžinēm málkām, kā[d] dūmai nerūktū, acisēšt uñ pālū, ušpīl'f gārā, iř *prākaitas* šluoštyf butēl'in iř sāvā prākaitu *mergā* apgífdyf. Tadū mergā visadū sēks paskui tū bėrnū (būrtas). *Avižos* sējunt űeraĩka bezdēt, kād űebūt kűlētās (būrtas). Nē mánā sveikatū *tākiās* suñkýbēs kilātē.

Dusetiškiei sako: Nēr *kās* paveĩka, dārā „ничего не поделаешь“. Tai űr çē *kā žiũri* „не стоит на это смотреть“. Yrā *kā* paklaũsā „есть черо(=стоит) послушать“. Nebūvā kadū *arklűs* ažū snűkā tvēfa. Nērā kadū *grūdai* iš pēçaus išima.

Panašios konstrukcijos žinomos Kùpiškyje, Panemunėlyje, Jūžintuose, Tverėčiuje, Linkmenysė, Dusetose ir kt.

Ar nėra Sël-pilės *tuten-pīlis* BW 22869 *-peilis* (ī būtų hypernormalismus iš dial. *ei?*!) = lie. *peilis*?

Kaip jums rodos Породин'о (Следы 277) la. žodžio *dzi-pari* etimologija? ar yr koks ryšys su *dzīja* : *gijā*?

La. rytiečių (Ūzulmuižys pagastā) divi *ailas* skuju klóju BW 24840,4 turi *ai*, gal, aistišką; plg. žem. *ailà* (Aist. stud. § 39⁷): norw. dial. *eil* f. „längliche Furche, Rinne“ $\underline{=}$ *ailō* „Reihe“ Fick III⁴ 27.

Kuždū, *-dėjau*, *kuždėti* „raunen, flüstern“ žinomas yra netik Suvalkų Naūmiestyje, bet ir Marijampölėje, ir aplink Telšius. Slaviukuose (Suv. g. ant Prūsų sienos) ir Telšių apylinkėje vietoje *kuždėti* žmonės vartoja *kugždėti*. Linkmenysė: *kuštū*, *kuštėti* „raunen, flüstern“.

Kuzdū, *kuzdėti* „vor Kälte zittern“ Kvėdarna, žydi, *plēzda* lelijėlė Basanavičius Ožkabalių dainos № 217,13.

Šuvaž *uřdz[ia]* Joniškis, *šū uřzd* Kvėdarna, šou *uřzd* Rietāvas: *urfciu* „mruczę“ Širvydo Dict.⁵ 157 = *urscū* Linkmenes, 3 prae-teriti *uřstē* = *uřzdē* Joniškis.

Žydi, *klēzda* lelijėlės Juškevičius dainos № 596,1, cf. Svotb. dain. 1079,6 : mergelkėlė *sū-klēstē* l. c. 806,17.

Jablonskio *žiřgas* (Juškevičius žod. I 438) Trautmann'ui liko nežinomas, priešingai esant, būtų paminėjęs.

Tāškas „под забора“ Juškevičius žod. I 500. *Pyvōrai* Juškevičius Svotb. dainos 706,1 iš *nušo-вары* (Haplologija)!

Šiañ-die [n] Juškevičius Svotb. dainos 113,11: *mā[n]* l. c. 117,2 su dialektiniu priebalsio *n* išnykimu.

Kuzuoti „išć powoli“ Juškevičius žod. I 359, 395. *Ap-klūk-ti* „oczmuć się, odurzeć od trunku“ Juškevičius žod. I 48 : *klaik-ša-s* „fatulus, глупец“ Vieckšniai; *ap-rūi-š-ti* „ochromieć, okuleć“ Juškevičius žod. I 60, *rūi-šis* „хромец“ Kvėdarna : *rāi-šti* „хромать“ Kvėdarna, *rāi-šas*; *pušinas* Kamajai: *pašinas* „испачкавшийся сажею“; *ruinas* Juškevičius Svotb. dainos 760,15 : *rainas*; la. *guibt* „ohnächtigt, matt werden“ : *gaiba*, *geibt*; la. *kluinas* kājas „schiefe Beine“ U, *kluinis* „kreivakojis“ BW 11308 var.: *kleinas* kājas BW 9695, 13088, 21250, lie. *iš-klein-ió-ti* „iškreivinti = išeiti“ Juškevičius dain. 264,8, 595,8; *lūina* „apsilėidėlis“ Ds : **leinas*, cf. *leitas* „doloris et iniuriarum patiens“ Kvėdarna (: air. *lian* „sanft“ $\underline{=}$ *lei-no*- Brugmann Gr. II²,1 p. 257); *puikenà* : *peikenà* „die Brechstange, Eishaue“ Aist. stud. § 39⁴³. Kaip reikia suprasti šitą *ui* : *ai* (*ei*) laipsniavimą? ar nėra kartais *ui* kilęs iš *uoi* = ide. *ōi*? Prie kitų šnektų *mie-*

gūstas : *miegūstas* dusetiškai turi tik *miegūistas*, plg. dar dusetiškių: *vėlūistas*, *ligūistas*.

Vietoje *ratūotos* bltės, *pienūotos* raīkos dusetiškai sako: *ratūitos*, *pienūitos*.

Rietaviškių *vilkūtis* „волченок“, *žydūtis* = ylakiččių *vilkuitis*, *žydūitis*.

Kuit-én-ties : *kut-én-ties* „sich mit dem Schnabel die Federn auflockern, zurecht zupfen“ Kursaitis, *kuičiuo-s*, infin. *kūisties* „kasi-nėties, su snapu purinėties = šiulšinties“ Vištýtis.

Luīstas Kvėdarna : *lūstas* „Stück, Schnitt“ Daukša, Dusetos, Ušpāliai, Tverčėius (: *luītas* „ds.“ Juškevičius žod. I 182, Daūkanto Būdas 246₄) : skr. *lōṣṭā-s* [: *lēṣṭu-ṣ*] „Erdkloss, Erdscholle“.

La. *smuidra*- BW 22289 : *smīdra*- 21213,1 : *šmaudra*- 24361,3 var. „schlank“.

Nuo *miegūisto* iki *smuidro* dvibalsio *ui* kilmė labai tamsi!

Jei prūsų *tussis* Voc. 783 „Mücke“ yra skaitytinas kaipo *cuisis* (Trautmannas 452 skaito: *cussis*), tai tada turėtume aištišką *ui*: prūsų *cuisis* negali kilti iš aist. **kōisīs*; žem. *kūis* „Mücke“ Rietāvas.

Kūisīs, regimai, yra giminė su veiksmažodžiu *kuis-y-ties* „sich reiben (wenn es juckt), sich schubben“ Klaipėda (Geitler Lit. Stud. 93). Toliau su *kui-s*- giminiuojasi *kui-t*- : *kuičia-s*, *kuitės* Vištýtis, *kuit-ėna-s* Kursaitis.

Ku-t-ėna-s : *kui-t-ėna-s* = skr. *ku-ṣ-*, *kuṣāti*, *kuṣṇāti* „reisst, zerzt“, av. *kuṣaiti* „töten“ : *kui-s*-. Praplatintosios šaknys *ku-t*- ir *ku-s*- yra išvestos iš prastesnės šaknies išvaizdos *ku-*. Šaknį *ku-* randame lotynų ir keltų ūodo varde: lot. *culex*, *-icis* „komar, мошка“, air. *cuil* „culex“ iš **ku-li-*; plg. la. *ku-t-ulis* „eine Viehlaus“. *Ku-i-s*-, *ku-i-t* gali būti silpnālaispnis iš *ku-je-s*, *ku-je-t*.

Kniūsis „Mücke“ Ylakai : la. *knausis* „eine kleine Stechfliege“ : *knuši* : *kniši* „Staubfliegen, Staubmücken“ : *i-si-kniaus-iū*, *-kniaūs-ti* „įsikasti, įlįsti mlgin“ Ušpāliai : la. tautu dēks *knuo-sīties knuosijās* BW 25013 „kasytė kāsėsi“ : la. āda *knū-d* „die Haut jūkt“ = *κνύζα* „Jucken, Krätze“ ⊆ **knū-dja* : la. ausis *kniud* „es jūkt im Ohr“ ⊆ *kneve* : *κνή-φη* „das Jucken“ : la. mani *knieš* „es jūkt mich“ ⊆ **kniertja* (: *kniēti* Ds „labai rūpi“) ⊆ *kne-je* : *κνώω* „schabe, kratze“, *κνῦ-μα* „d. leise Anpochen“: *κνῶδη* „Nessel“, *κνιδμός* „d. Jucken“.

Bāzys (nom. pl.) *kne-ve*, *kne-je* (greta su *knē*) yra kilę iš prastesnės baziės *kene*. Baziės *kene* vaikus randame sekančiuose žodžiuose : *κον-ί-δ-ες* „Eier der Läuse, Flöhe, Wanzen“ [: *kni-d*- ⊆ *sva*.

niz „Niss“: air. *sned* „lens“ iš *s(k)n-i-d-ā* Fick II⁴ 316, Pedersen Kelt. Gr. I 41], *kán-d-u* (del -*d-* plg. *κν-ώ-δ-ων* „Zann am Jagdspieß“). Bazis *ke-ne* yra, regimai, praplatinta iš (e)*ke*: anord. *hatra* „jucken“ Fick I⁴ 32 iš *ka*-d-*.

Labai galimas yra daiktas, kad *kuāsis* yra giminė, nors ir tolima, su *knuisiū* (Geitler Lit. Stud. 92) arba *kniuisiū* ir latvių *knausiu*.

Germ. *hnēfan* „Faust“ $\underline{=}$ anord. *hnēfi* m. Fick III⁴ 97 : bazis *ke-ne-p(e)* „iĩmti, griėbti“ $\underline{=}$ la. *kanap-is* „das Halseisen“ = *kampis* „das Halseisen; Krummholz = luoks“, *kampju*, *kampt* „fassen, greifen“: la. *kempa* „ein Handvoll“, *kimpis* „Klumpis, Bündel (Ruten); Handvoll“: lie. *kūm[p]stė* „Faust“: skr. *kapāṭi* „zwei Handvoll“: sva. *haft* „Band, Fessel“: lot. *capēre* „nehmen“: la. *ķep-t* „haften“ : sl. *čeno* „catena“.

Kimr. *llwyf* „Ulme“ iš **lei-mā* : air. *lem*, gal. *Limo-num* „Poitiers“ (Fick I⁴ 57) $\underline{=}$ *li-mo-* : sva. *elm-boum* „Ulme“, lot. *ulmus* Pedersen Kelt. Gr. I 175 : : iš pra-ide. bazių *ele-je-mo-* ir *ele-mo-*; ċia gal priklausio ir *lie-pa*.

Kriaiūnos „Messerschale“ iš ide. *kr-eu-nā* : rus. *чепен* „Griff eines Messers“ (: kimr. *carn* „Schwertgriff“ Pedersen Kelt. Gr. I 187) iš *ker-no-* = *πλ-εú-μων* (: pr. *pl-au-ti*): lot. *pul-mōn-* „Lunge“; plg. *δέρη* iš *g'er-vā* ir skr. *gr-ī-vā* Aist. stud. I 211, 63°: : lot. *cur-vus* ir lie. *kr-ei-vas*.

Woweriukie... rieszutus *kieweno* „лушила = lukštėno“ Pamokslaj iszminties ir tejsibes... Įspausti Suwałkuase 1851. Metuase. pag. 133₂ = *kev-ėno*, kursai žodis yra giminė su *kėvalu*.

rikšu BW 26785,4,8 = *riščū* Tverėčius, Linkmenes = *riščė* $\underline{=}$ **ristjān*.

La. lỹčiai *sėdu* BW 27154 lietuvių kalboje turėtų atsakyti *sėdā* (instr. sing. fem.); plg. dusetiškių *sėdām* instr. pl. fem. „sitzend“.

La. *sėdu* : *sėdām* = Tverėčiaus, *čылū* Лхр 377₁₃ (= *tylā*) : *tylām* „po cichu“ Dusetos.

La. ryt. *velig* „vai? -ли?“ BW 26580,1 : kilmė mán neáiški.

La. *kā-laba-da* BW 26005,1 gali turėti -*da* tokį, kaip ir *nevai-da* BW 25385,3 ir *irai-d* 25935,1.

La. *skaĩši*¹ adv. BW 25843 $\underline{=}$ **skaistjai*. Tokie vocativai, kaip la. *mārši* BW 24595 (greta su acc. sing. *vainadzīnu*, *juosīnu* l. c.), ar nera tik sutrumpinti iš **māršin?* plg. lie. *šiañdie[n]*, *mā[n]*.

¹ [Ant ai cirkumfleksas skliausteliuose, o viršuje — klaustukas. — Z. Z.].

La. *ašu* siets BW 22024, 22761, regimai, yra kilęs iš pra-la. pirmālytēs **astjuo* (cf. *ašku* siets BW 23513). Kad šis žodis yra *t* turėjęs, galime spėti iš Ulmann'o *ast-ni* : *ast-ri* „ašutai“ ir, gal, iš *aste* „uodega“ = etimologiškai „*ašut-inė*“.

La. *šaut!* BW 22118 imperat. „mùšk, šérk!“: *ùž-siauté* „ударил, съездил (по спине)“ Ds.

La. *mani dzītin dzina* BW 22656 = *mani gintinai gīnē* Svēdasai: girtą tėvą *vežtinai* namō paīvēžē l. c.

La. *uš!* BW 24844=ūš! Ds (*u* vidutinio ilgumo, *ś*=minkštas *s*; *ū* iš trumpo *u*).

La. *būšuo*t BW 1896 = *būšunt* Ds : *būšuots* „futurus“ Bielenstein LSpr. I 140 = *būšuntys* Ds iš aist. *bū-sja-nt*. Kuršaičio ir Schleicher'io *būšes*, *būsent-* yra šnektinė lytis iš *būšias*, *būšiant-*: šitose šnektose '*a* pavirto į *e*. Participium futuri act. ant *-sent-* su indoeuropišku *en* reikia išbraukti: *-sent-* yra tarminis padaras iš *-siant-* = ide. *-sjo-nt-*.

Peterburge būsiu iki 22.V. Vasarą prašau man rašyti šiuo adresu: Почт. ст. Дусяты, Ковен. губ., застенки Пожери. Рыгоже nebūsiu. Vasarą rengsiuosi prie rudens valstybinių egzaminų.

Siunčiu labų dienų!

Jūsų Kaz. Būga

[6]

Peterburgas, 1910 m. spalio mėn. (X) 14 d.

Geřbiamas Draugė!

Kařstas gali reikšti ir kapą, bet aš ir kiti, kurie yra skaitę Daukšos postilę, suprazdavo kaipō grābą „рроб“. Matth. 27,60 Gedraičio 1816 m. „Naujas Istatimas“ verčia : užrito už angos grabo akmeni (Ir padejo ji ing naują grabą sawo, kurij buwo iszkalēs uoļoy). *Kařstas* „kapo“ reikšmė nėra skirtinas nuo *karsa* „пещера“: specus *karsa* (Daūkanto „Prasmą lotinū kalbōs, paraszē K. W. Myle. Petrapilie 1837“ p. 32₉): spelunca, ae, f. krausza, pakrauszys, *karsa* (Daūkanto „Žodrodys toie kningelieie [= Epitome Historiae Sacrae. Petropili 1838] essontiū zodiū“ p. 37b₁₁). *Kařstas* ir *karsa* gal yra giminės su s. ind. *kartā-* „Grube, Loch“ ir lie. *prā-kartas* „l. ясли = ēdžios Daukšā; 2. корыто = lovys Širvydas (Dictionarium⁶ s.v. *koryto* p. 106 : Łowis, *prakartas*)“ : sl. *koryto*?

Jūšē gali būti aiškinama iš **jūs-kē*, nėra lietuvių kalbai sufiksas *-šē* nėra svetimas; plg. *bōb-šē* „бабушка“ Kv, *meřg-šē* „девушка“ Slavikai, tokiā tai *tōk-šē* Kvėdarna = tokiā tai *tok-ēlē* Ds „так-то дело обстоит“. *Vētušas* be *šē* (: *verōxō*) man nesuprantamas.

Kad Kuršaičio *prieskas* rašytinas yra *prėskas*, rodo senybės lietuvių *preskai* instr. pl. DPo 250₉, *preskiēneie*... dūnoie l. c. 187₂. Dusetiškių (: Linkmeniškių) *prėskas* „пресный“, *prėskinys*, *prėskinio* „пресный картоф. суп“ rodo, kad priegaidė yra tvirtaprādė (gestossen).

Finų *rieska* „frisch, ungesäuert“ Thomsen BFB 209 irgi rodo buvus *prėšką*, o ne **prieską*.

Bi- žodyje *biaurus* šnektose skiriasi nuo *-bi- lōbio*. Pavyzdžiui, Jablonskio šnektose (Suvalkų Naumiestis) sako *bjaurūs* (*pjauti*, *spjauti*), bet *lōbo*. Viliaus Kálvaičio (viena Prūsų Lietuvos šnektų) ir mano šnektose *biaurus*, *labiau* etc. yra tariami ne su minkštu *b*, bet su *bj* : *bjaurūs*, *labjaū*, *liepjaū*, *tepjaū*. Dusetiškiei sako : *šlāpjas* „мокрый“, *liēpja* „приказывает“ : galvijūs *liuōbja* „кормит скот“, šiėną *grēbja* : *skilvojo* gen. sing. iš *skilvys*, *skilvojaš* instr. pl., *lietuvojų* : *vēmja* 3 praes. iš *vēm̃ti*, *kūrmjų* gen. pl. iš *kūrmis*.

Bjaurūs, *pjauti*, *spjauti* visoje Lietuvoje yra ištariai su *j*. Nėra žinomos nė vienōs šnektōs, kur būtų sakoma **baurus*, **pauti*, **spauti*.

„Viltyje“ ir dabar kartais dedami yra „Kalbos dalykai“, bet daugiausiai praktiškai, paliečią kalbōs grynumą (чистоту языка) sintaksėje. Paskutiniu kartu „Viltyje“ aš savo straipsnių apie kalbą nespauzdinau.

Ākis, *sūnūs* negali būti kilę iš **akijes*, **sūnuves*, nes negalėjo e išnykti rytiečių šnektose. Kas sako in nom. pl. *šūnes*, *dañtes*, *žūves*, *ākmenes*, *piemenes*, imkim pavyzdžiui dusetiškiei, linkmeniškiai, tie visi sakytų ir **ākijes*, **sūnuves*. Tokios formos, kaip *ākmenis*, *piemenis*, rytų lietuviams nepažįstamos. *Žūves*, gali kas sakyti, kad delto nepavirto į **žūs*, kad yra partrumpas žodis. Bet čia trumpumas nieko nereiškia. **Trtjes* galėjo gi nepavirsti į *trjys*, plg. *žūv-es*.

Ānies (Tverėčius) „ānys Ds = онѣ“ negali būti surizgimo vaisius *aniē* su *ānys*. Tverėčiūje tebėra iř *aniē* „te“, nom. pl. masc. iš *anās* „тот (более далѣкий)“. *Ānies* „jiē = они“ (pronomen personale, 3 pers.) nom. pl. masc. iš *ānas* „jis = он“. Nom. pl. masc. Tverėčiūje *icie* $\leq$ *itie* „šitie“, *katarie* „katriē“, *visākie* „visōkie“ iš nom. sing. masc. *ītas* $\leq$ *itas*, *katarās*, *visākias*.

La. *dāvāt* vargiai gali būti naujadaras pagal *nest* : *nēsāt* iš **davē* „dedit“, nes, kiek aš žinau, latvių kalboje nėra paliudytas **dave* „deve“.

Greta su *viēp-tie-s* tėra *vēpsōti* Kv, Ds, Tverėčius. **Viepsōti* visai nėra paliudytas. Plg. dar : *vēpla* „Maulaffe“ Ds : *vēplo-ti* „vėpinti“ Tverėčius : *vēpušē* „žioplē“ Linkmenes : *vēpīsa* „vēpla“ Tverėčius. *Viēp-ties* : *vaipýties*.

Tur-só-ti, kaip rodo *tuřslinti* = *twiřslinti* „išc vystawiwszy tył“ Aist. stud. 172²⁰, yra išvestas iš šaknies *tver-* : žem. *tvar-stáu-s*, *tvar-stý-ties* „kilóti taip kójas, kád užsimestų augštyn marškiniai, sijónas (юбка) ir par tai būtų pamatytos gėdiškos viėtos = kėburoties, kėsnóties, kėtnóties, kėtóties (visos lýtys Dusetose)“ Kv (del suf. plg. *kap-staũ*, *sám-stau*, *sai-staũ* siėti, *bar-staũ* biřti, *vár-stau* vėrti). Ar *turėti* „держать“ čia priklauso, labai yra abejotina.

Nesselmann'o *tursas* „der Hintere“, be abejo, yra nėsamas žodis, Nesselmann'o išvestas iš *turso-miegis* (plg. *Waite* „die Woche“ iš *pussewaite* Nesselmann Wb. 58). Dusetiškliai sāko *tursā-miegis* „miėgas žiėmą vakaraĩs prieš žiburio pūtima“.

„Kai jaunà buvaũ, stačią daviau, kai pasenaũ, pasi-tuřsinau“. Mįslė (= mintis Dusetosė „загадка“) apiė alaũs šulė (бочка с пивом) = Kai buvo alũs dar jaunas, tada jį leido iš stačios šulės, kada-gi paseno ir nebedaug alaũs beliko, iš šulės jį leido, jos galą (= subinę) pakėlė, kitaip sakant, *patuřsinė*.

Parašius šituos žodžius, dingtelėjo galvon mintis, kad *tursóti* gali būti labai gražiaĩ sùprastas iš *turėti vaiką* „šikinti“. *Tur-só-ti* būti „tùrimo šikti“ padėjime (atplėštu pasturgaliu). *Tur-só-ti* : *tur-ė-ti* = *vėp-só-ti* „bùti vėp-t padariusio padėjime“ : tik *vėp-t* ir pasakė žodį = *stũg-só-ti* : *stũg-t* = *dryb-só-ti* : tik *dryb-t* ir ingriuvo lóvon Ds = *niũk-só-ti* (dėbeses *niũk-so* „тучи нависли“) : *niaũk-ties* „rinkties debesims prieš lietų“ Ds = *mirk-só-ti* : *mĩrk-t*, *mėrk-ties*.

Tur-só-ti : *tuř-s-l-inti* = *r(i)og-só-ti* : *(pa-)r(i)og-l-inti* (ne visai tesutinka).

Tur-só-ti yra turėjes gretyminę lytį *twir-só-ti*; plg. jis... sau *twir-so* „guli (sc. subinę atstatęs)“ Ožkabaliai (Basanavičius Lietuviškos Pasakos Yvairios. Dalis IV. Chicago 1905 p. 290₁₇).

Prūsų *tlāku* „er drischt“ nėra paskolà iš lenkų *tloczyć*, bet aistiškas žodis. Yra jis giminė su lie. ryt. *lučkiju*, *lučkyti* „eo piscandi genere ūti, ubi pueri, qui glaciem clavis fustibusque pertundant, adhibentur“ Dusetos, Linkmenes.

Pr. *tlāku* iš aist. **tlōkā* (cf. *lāiku per-bānda*) : *lučkija* = (jevũs nuò laũko) *valaũ* Suv. Naũmiestis¹.

¹ [Laiško pabaigos nėra. — Z. Z.].

Gerbiamas Drauge!

Aš nesuprantu, kam būtų Kuršaitis rašęs dvejopai dat. du. ir instr. du. (*vilkám* : *vilkam̃*), jei to dvejojimo nebūtų buvę jo tarmėje. Reiks rašyti Jablonskiui, kaip jo tarmėje, netolimoje nuo Kuršaičio tarmės, yra su *vilkam̃*. -*ám* : -*am̃* aš suprasčiau iš senesnių -*a-mi* : -*a-m̃*, plg. dat. pl. (= du.) *aklmi*, *tr̃mi* greta su instr. pl. (= du.) *akim̃*, *trim̃* Linkmenysė, Seinuosė (ir daugiur kitur rytų Lietuvoje) ir su elizija dat. pl. *akim*, *tr̃im*, bet instr. pl. *akiñ*, *triñ*.

Dusetiškių (Linkmeniškių, Ušpalėnų, Kamajiškių, Rokiškėnų) *kémsas* „korka“ yra „общелитовская“ lytis vietoje tarm. *kimsas*. Juškevičiaus *kiñzras* gali būti ir iš *kémzras*. Vietoje *kémsas* žemaičiai sako *kėsas* Kvėdarna, Rietavas, Alsėdžiai, Vieksniai. Nesselmann Wb. 363 *Leizdinu*... davon *paleizdinu*, ein Haus abbinden (R = Ruhig, M = Mielcke) rodo, kad lytis be praepos. neturi tos reikšmės. *Paleizdinu*, regimai, turi ž kaip spaudos klaidą vietoje *z*, klaidą, padarytą Ruhigo ir paskiau atkartotą Mielckės. *Paléizdinu* : *léidžiu*.

Kalėdose būsiu Peterburge.

Mokslo draugijos adrisas: Вильно, Литов. Научное О^{во}, председателю Ив. Юрьев. Басановичу, Лидский переул. № 7.

Labų dienų!

Jūsų Kaz. Būga

[8]

[1911.I.13]

ie žodžio pradžioje man pažįstamas yra sekančiose lytyse: 1. *iena* „ogloбля“; 2. *iēžti* „лущить“ (la. *ieža*) greta su *ēžti* Kv; 3. *ielek(s)tis* fem. „ogлоблина, костыль“; 4. *ieškau* „ищу“; 5. *iesmē*, *iēsmē* „истопка = охалка дров, сколько идѣт зараз в печь, чем истопить печь“ Joniškis, Šiauliai; 6. *iēšmas*; 7. *ietis* fem. „włóczy-
nia“ (Daukša. Kad taip reikia skaityti, bus aprašyta atskiram straipsny); 8. *ievà*, -*òs*, *iēvq* = la. *iēva*; 9. la. *iēla* (su tokia priegaide pas Bielenstein'ą); 10. la. *iēt* „eiti“, 11. *iēkām* P. Schmidt; 12. *iezis* P. Schmidt; 13. la. *iesna(s)*, jei ne **ensnā*. *Vieno* čia aš nepriskiriu, skaitydamas jį kilusiu iš ide. *vei-no-s* : la. *vi-ña* „jis“. Daugiau žodžių su *ie-* nemenu. Visuose šiuose žodžiuose *ie-* nėra reikalo [kildinti] iš aist. *ai-*. *ai-* tokiam padėjime nevirsta į *ie-*, pavyzdžiui

tesie nors : 1. *dilis* „палка“ Kv, 2. *diškus*, 3. *aitrà* ~ *aistrà* „страсть, пыл, рвенне“, 4. *aidas* „эхo“, 5. *áimė* „множество, толпа“ Radviliškis, 6. *aitivaras* Ds ir d. kitų.

Aist. ai nėjokiame padėjime nevirsta į ie. *Siėtas, kiž-mas, dlegas, giedrà* etc. ne iš *saėtas, káimas, dáigas, gaidrà* etc... *Siė-tas* = *cumo* < *sienù* „rišù“ (Tverėčius, Linkmenes, Sėlakas), *dle-gas* ~ *deigšlùs* Aist. stud. I 94. *Dlegas* ~ *dáigas* etc. yra du skirtinu laipsniu: aist. *ei* ~ *ai*; plg. la. *taut-ietis* ~ *taut-aitis* BW 16644 = *gimin-iėtis* Ds ~ *gimin-aitis* Ds „родственник“, *rug-iėnis* ~ *ru-g-áinis* (prie trečio laipsnio : *rug-ėnis*), la. loc. sing. *smilt-ienė* ~ *smilt-ainė* BW 27462,1 (prie kitų dviejų laipsnių : la. *smilt-enė* l. c. : lie. *smilt-ėnas*).

Dievátis yra naujadaras pagal *diėvas*. Senobinė, taisyklinė lytis *deivátis* išliko žem. káimo varde (Kvėdarnos par.) — *Pā-deivaĩ-tis* (su dviem kirčiais, antrasis, t. y. -*ai-*, truputį silpnesnis ne *Pā*). Žem. *deivė* „моровая девица“ turi naują kirčio vietą: *deivė*, plg. *seilė* iš *seilė*, kaip kad tebesako rytiečiai (Dusetos, Linkmenes), cf. *eilė*.

Dieveris, dleveri, nom. pl. *dleveres*, gen. pl. *dieverų* (Dusetos, Linkmenes) turi ie, regimai, iš ide. *ēi*. Skolinimas iš slav. *дѣверь* yra netikėtinas dėl konson. kamieno ir priegaidės (intonatio).

K. Būgà

[9]

Peterburgas, 1911 m. sausio m. 14 d.

Garbus Draugel

Vabalnỹko (обще-лит. *Vabal[i]niňkas* ~ *Vabalà* — upė) šnektai asmeniškai man nepažįstama. Šiek-tiek mēdžiagos šiai šnektai tyri-nėti randame D-ro J. Basanavičiaus „Lietuviškų pasakų“ II-me tome (Shenandoah, Pa 1902). Basanavičiaus „pasakų“ rinkiniais reikia atsargiai naudoties, nėsa jis nevisur išlaiko šnektos ypatybes, daugiur vietų stačiai ištaisydamas tekstą. Minėtajame „Pasakų“ tome ran-dame sekančias, Tamstai reikalingas acc. ir dat. sing., lytis: dat. sing.: *dievu* 12₇, *vyskupu* 41₂₀, tam *seneliu* 42₁₇; acc. sing.: *vanagu* 12₈, par *visu* sava *givenimu* 12₁₄, *dienu* 12₁₄, *sūnu* 41₇, *giriu* 41₁₅, *motinu* 41₂₂, ilinda unt *to* medi ir lauki 42₁₉ „ilindō į tã mēdį iř lãukia“, *to* zuikį vyf 42₂₆, jos jėmia ir ibėga pas *tokio* bobu 68₂ „pàs tokiã bóbã“, *to* kodelį suverpsi 68_{23,26} „tã kuodėlį“, privažiava *to*

ežeru 68₃₃, *to* mergaitį 69₁₁, nukirta *to* žaltį 69₂₀, *ko* pasakė, *tė* velnis ir pristata 123₂₈ „ką pasakai (2 sing. praes.), tai velnias ir pristato“.

tō „tą“, *kō* „ką“ : *tā* „tō“, *kā* „kō“.

vānagu „vānagą“, *diēnu* „diėną“.

tusyt 61₂₆ = *tūsyť* iš **tōsyti* „tašyti“, *užolu* 69₂₅ instr. sing. = *ūžōlu* „ūžuolu“ su *ū* vietoje *o* (siaūras *ō*), apibendrintu iš *užolė* < **žuoletī* „ažuolai“.

Vabalninkėnai, kaip ir dusetiškiai, vietoje *pelai* dar tebesako *pēlus* (l. c. 42_{9,10} : *pelūs* nom. pl.).

Kaip vabalninkėnai taria dat. sing. iš žodžio *sūnūs*, mano šaltiniai neparodo. Netolimi jų kaimynai, buivydiškiai (Pándėlio par., Ežerėnų [Новоалекс.] apskr.), sako *sūnu*, kaip ir *výru*.

Debeikių (nom. pl. Debeikiai = Добеѣки) parapijos šnekta beveik nieku nesiskiria nuo užpalėnų (Ušpaliai). Užpalėnuose gi, kaip ir dusetiškiuose, sako: *výrū* „vyrą“ acc. sing. (*-ū* vidutinio ilgumo) ir *sūnui* dat. sing.

Debeikėnų dat. sing. *výrai* „vyrui“ (Явнис Описание Россиеи. у. К. Гуковского. Ковна 1893 стр. 34) man visai negirdėtas. Artimiausi kaimynai (Svėdasai, Užpaliai, Vėžuonos) tesako *výrui*.

Labai ačiū už mano straipsnio apie dat. kritiką. Man jinai bus labai naudinga. Aš dar lig šiolei negalutinau atsikračiau nuo Jauniaus jėibių : visur matyti fonėtiškas atmainas, kur ir neabejotinas būtų sielos (ψυχή) veikimo pėdaras. Išlikimą ide. *-ēi* žodžio gale, pvz., dat. sing. *šēmei*, tū *vedei* (: jīs *vēdē*), aš skaičiau fonėtiška kalbos apraiška, išeidamas iš to, kad tik aist. *ēi* tevirsta į *iē*. Žodžių gale dvi-balsės ilgiau išlaikė ilgumą, ne kaip vidury ar pradžioje. Pavyzdžiui tesie ide. acc. sing. *-ā-m* ir *-ō-m* : *tām* „тѣм“, *tōm* „тѡм“, iš kurių lyčių šiaurės-vakariečių žemaičių šnektose (aplink Skuodą) gimė : *tā mērgā*, bėt *iōu vyrā*. Kaip kitaip reiktų aiškinti *tā* ~ *iōu*, aš neįšmanau.

Žem. loc. sing. *šidkie šaltie* (ne **šaltie! šaltis* „мороз“) „когда так холодно“, *tokie bjaūrie* „когда так ненастно, в столь ненастную погоду“, *anokie spēiguotie* „когда столь холодно; в такую, как тогданняя, стужу“ (Явнис у Гуковского „Описание Россиеи-ского уезда“ Ковна 1893 стр. 37) galėtų turėti *-ie* iš ide. *-ēi*, ką galėtų rodyti ir žem. loc. sing. *šunė*, *naktė* (= la. *naktē* Изв. от. р. я. и сл. И. А. Н. IX, 3 стр. 256), *vagė* ~ *genė*, *vėjė*, *sāpnė* „во сне“ (Kv adverbial : *sāpnų* Ds) iš pra-lie. **naktēj-én* ir t. t. Bet *-ie* loc. sing. *spėiguotie* galėtų būti ir iš ide. *-ei*, plg. Brugmann Gr. II²,2 p. 182

(av. *mrūte* „zu sagen“), jei *ne* dat. sing. = lie. *ei-tie* Ds (refl. *nēš-ties* Ds) = sl. *i-ti*.

Loc. sing. *-ie* pažįstamas ir Daūkantui; šit keletas pavyzdžių iš jo „Būdo“ (СІБ 1845 r.) : arklius ir bąndą... *spejgoutij* drungó undenió išz nómo geĩdosĩ gĩrdę 20₁₂; rudinijs tylę naktį ar žįjma *spejgoutij* garsós szunũ łointiũ... skėlbę... 30₁₅; Marszkiniũ ąntis, sigelĩ óssektas o kakłós adar’s *spejgoutij* ar *gįjdrotij* wissados taukszoie 39₂; *darganotij* ar *spejgoutij* niekokios sau parskiros nedaridams 39₁₈; *blauzd-lauždõtij* (= pavāsari, kadā arklỹs blauzdomis láužia lėdą) *groudietij* (= kada esti grúodas), krószā (= *krõšā* = *krūšai* dat. sing.) bęrant, litou czežant, par pusnys ir pugās eįę ar kėlawo dainioudamis 45₃.

Daūkanto loc. sing. galūnė *-ij*, tai yra *-ėi* (*blaūzdlaužotie* pažįstamas ir Kvėdarnoje), nieku nesiskiria nuo dat. sing. galūnės *-ij*. Šitai keletas pavyzdžių iš „Būdo“: sósįgrumós patė [cf. iki *szė* dĩjnā dat. sing. 193₁₆] *jótij* 192₂₈ „susigrúmus pāčiai jōtie (= коннице)“, *seserij* wijnā 179₁₅ „sėserie vienai“, *gentij* 179₂₄, *liitij* 11₈ „lytie“.

Žem. loc. sing. *i*-kamienių žodžių (: *spėiguotis*, *-ies*) *spėiguotie* etc., dat. sing. *geñtie* ir loc. sing. *ā*-kamienių žodžių *numiē* etc. (= Daūkanto Būdas : *nómij* 188₉, *artij* ar *tolij* 187₂₈ = *artiē* ar *tolie* Ds, bet ir *tolī* ~ *ankstī* sāko Ds) Jaūnius aiškina iš *spėiguotie(-jē)* ir t. t. Šis aiškinimas visai netinka dat. sing. *geñtie* (plg. *výruo* dat. sing.). *Geñtie* drauge su rytiečių augšt. *ėitie* „ėiti“, *nēštie* „nėšti“ man nelabai suprantami dėl jų *-ie* : iš bekiřčio (безударного) *-ei* nereiktų laukti *-ie*, plg. *beĩ*, *neĩ*. Ar nėra tik buvę kitą kartą **gentiē*, **eitiē*, **neštiē*? plg. slav. *pqtĩ* (?), *itĩ*, *nestĩ*.

Kaip greta su *veĩstie* ~ *veĩstie-s(i)* [plg. la. *viēstieĩs*] turime ir *veĩsti* ~ *veĩstis* (pavyzdžiui, Jablonskio, Daukšos šnektose), taip lygiai ir prie *geñtie*, *ųgnie* — ir *geñti*, *ųgni* (Daukšā, Bezzenberger BGLS pr. 127 sq., Jėznas — Езно Trākų apskr., Priėnai — Прены Marijampolės apskr.); žem. sáulė *lėdąnti-s* = aug. sáulei *lėidžianti-s* ~ (Priėnai) *šuni lākant[i]*; Kvėdarnoje vietoje *lėdąntis* sāko *lėdąntis* (su *ĩ* iš *ie*, plg. *dĩnā* ~ *dienā*) = *lėidžiantie-s*.

Lėidžianti-s ~ *lėidžiantie-s* ródo, jog aisčių prokalbėje yra buvusi dvi dat. sing. galūni *-i* ir *-ei*. Šiedvi galūni, regimai, yra pažįstami ir prūsų kalboje: *preisiki* 73₉ „priešui“, *klausīweniki* 47₆ ir en *mattei* 71₁₆, en wissai *nautei* 23₁₉.

Pr. *nautei* : žem. *nāktie* (plg. Bezzenberger BGLS 127 iš 1600 m. rašto : *prapulcie* amšinaiei, ligu *akmenie* „similem lapidi“) = pr. *mennei*, *tebbeĩ*, *sebbei* : žem. *mūnie*, *tāvie*, *sāvie*; plg. osk. *Fuutrei*, lot.

ovī, hominī, patrī Brugmann Gr. II²,2 p. 167, 171, umbr. *tefe* „tibi“, osk. *sifei*, pel. *sefei* „sibi“ iš pra-ital. **tefei*, **sefei* l. c. 417.

Šunie : *šuni* dat. sing. = *ēitie* : *ēiti* = ž. *mūnie* „mihi“ : *māni*, cf. *māni-ġ* DP 287₂₀, *tāwigu* wienám’ DPo 175₂₀.

Pr. *mennei* „mihi“ Brugmann’as Gr. II²,2 p. 418 ir Trautmannas Altpr. Spr. 269 neteisingai lygina su lie. dial. *mānei* (plg. Juškevičiaus Svotb. dainų Nr. Nr. 75,2, 232,9, 516,5 greta sū *māni-k* l. c. 198,2; 242,3, 313, 342, 1085,6). *Mānei* yra *māniai*, „emfatinė“ lytis prie *māni*, kilusi iš *māni* + particula emphatica *-ai*; plg. *āš* prie *āš-ai*, dusetiškių *āš-enai*, dat. sing. *mānienai* iš **māni* + *enai*.

Māniai (= dial. *mānei*) iš *māni* + *ai* : *māni* = *āš-ai* : *āš*.

Mānienai Ds iš *māni* + *enai* : *māni* = *āš-enai* : *āš*.

Dat. sing. *šuni*, *ēiti*, *māni* negalima yra aiškinti iš *šunie* etc.: iš *-iē* = ide. *-ēi* lietuviškas *-i* būtų nesuprantamas, iš *-ie* = ide. *-ei* reiktų laukti *-i* su kirčiū. *Šuni* norėčiau lyginti su gr. *κυνί*, o *ēiti* su av. *frādati* „zu fördern“.

i- ir konsonantinių kamienų loc. sing. savo galūnėmis yra labai panašus į loc. sing. *a*-kamieniuose žodžiuose. Loc. sing. iš *añkstas* „рань“ (iš *añksto*, prō *añksta*), *tólas* „даль“ (iš *tólo*) yra dvejopas : ir *ankstiē* (žem.), *tolīē* (žem. ir Ds, Ušpāliai), ir *anksti*, *tolī* (aug.). *Tolī* negalėjo kilti iš *tolīē*; suprantamas jisai būtų tiktai iš **tolīe* = ide. **tālel* arba **tolī* = **tālī*. Abudu locatīvu (adverbiališku) pažįsta Daukšą, pas kurį randame : lig *gāli*, prieg *dvāri*, ik’ *mēti*, po *kākli*, bet *dvievie-p’*, *tēvie-p*, *pōnie-p*. Vietoje *pōnie-p* Zýteloje (дер. Засети Дятловской вол. Слоним. у.) sāko *pōni-p* (su trumpu *i*). Lig *gāli* yra buvęs ir dusetiškiuose, kaip galime spėti iš (nevėfk varėtų) ligi *gāliai* < *gāli* + partic. emph. *-ai*.

Tolīē iš ide. **tāleī* ~ *tolī* ar negalima būtų lyginti su adverb. loc. sing. *ἀστακτεῖ* ~ *ἀστακτί* (iš *ἄ-στακτος*), cf. Brugmann Gr. Gr.³ 197, 227. *ἀστακτεῖ* yra kilęs iš senesnės lyties **ἀστακτεῖ* su ~; plg. *ἄ-θεεῖ* = **ἄ-θεεῖ* (*ἄθεος*), *ποδῶν* ~ *ἐκ-ποδῶν*.

Tolīē, *namīē* drauge su Jaūniumi aiškinti iš *tolie-jē*, *namie-jē*, man rodosi, nėra reikalo.

Namō „домой“, kaip rōdo *namō-p(i)*, yra adverb. gen. sing. Ar nėra lytyjė *namō* išlikusi senobinė kirčio vietà? Plg. *namīē* loc. ir visą plur.: *namaī* etc. Adverbia dažniausiai išlaiko seniausią kirčio vietą. *Dovanaī* (gauti, dúoti) „dono, даром“ gali būti senobinis dat. sing. iš *dovana*.

Linkmeniškių (Švenčionių apskr., Vilniaus gub.) pā *auksniē* parduoda „už kiekvieną parduodamą daiktą ima po áuksną (= 15

kap.)“ = po *aüksniē* (po be kirčio), regimai, yra senobinis loc. sing., kaip ir pā *kapeikai* l. c., plg. *mótynai-p'* „у матери“ (Daukšā).

Põ *valgi* „после еды“ Šveit-ažeris Suv. g. Põ *kēliui* (dat. sing.), sāko, iī iū tavi atvažiūosiu - по пути ~ *pa-keliui* adv. Ds, kuri lytis, regimai, yra dat. sing. (ne loc.!). *Pakeliui* galėtų būti perdirbtas ir iš **pakell* adv.; plg. *pavėjį* Ds arba, sutrumpinus, *pavėjį*. Adverbialės lytys nelengva aiškinti! *Pa-maži* „по-малу“ Ds ~ *pamažiu* Kv; *paleňvo* „по-малу“ Ds ~ *palengvėlio* „t. p.“ Ds.

Rašydamas bendra-lietuviškas (общелит.) lytis, aš manau naudoties ta rašyba, kuri dabar yra vartojama, t. y. be *ū* ir *į* arba *ė* ir be „minkštinimo“ ženklų (t. y. su *i* = ‘). Rašysiu visur po lūpinių *p*, *b*, *m*, *v* ne *i*, bet *j*, kaip kad ištaria prūsų lietuviai ir labai didelė rytiečių dalis. Bus rašoma: *pjauti* ~ *šlāpjas*, *bjaurūs* ~ *labjaū*, *kūrmjai* etc., *lietūvajai* etc. Dabar laikraščiai dar *j* nerašo, bet žadėjo įvesti, kaip išeis mano rašybos vadovėlis. Jablonskis ir Šlapelis su tuo sutiko. Naujosios rašybos jau laikosi Jablonskis dabar spausdinamoje jo sintaksėje. Aš rašysiu: *diėvas*, *kiaūlė*, *tena* ~ *iėšmas*, *uodas* ~ *nuūdas* etc. Dialektinėms lytims rašyti reiks ypatingos rašybos, pvz.: *plėksta*, *plānas* etc. Kokios rašybos laikyties lie.—la. tarminių lyčių transkripcijoje, reiktų mums kad ir šią vasarą kur-norint apie tai pasikalbėti ir visa-kas aptarti. Apie tai galutinai galima bus susirašyti birželio (iunii) mėnesį po egzaminų.

Linkiu Tamstai sėkmės darbe ir kuogreičiausia baigti „studijų“ spausdinimą.

Visokio labo.

Kaz. Būga

[10]

1911. III. I

Kad Širvydo *trisziau* [A. Leskien Der Ablaut... 90, O. Wiedemann Das lit. Präteritum 75] reikia skaityti *trėšiu*, 1898 m. jau išrodė Jaunius, žr. K. Гуковский Поневежский уезд. Ковна 1898 стр. 123: Помпян[ское], Вобольн[искское] *tryši* (1 sing. praes.), *tryšp* (1 sing. praet.), *tryšt* „унаваживать“ = Велион[ское] *triāšiu*, *triāšiau*, *triāšt* (ср. у каноника Даукши в Постилле 1599 г. *nutręsze* [Jaunius rašo: *nutre,sze*] стр. 625₃₁). Cf. Anykščių šil. 51: Isz jū *trūszos* [= *trąszos*] žalīmanāis apliākom iszpłūsta.

”Οχθα-βο-ς „Kleidersaum = eigl. am Rande (= *δχθα loc. sing.) gehend Prelwitz Wb.² 347 : ved. *agrē-gá-s* „vorangehend“ +

lie. *namte-ga-s* „член семейства“ ~ Pasišnekėsiu sù *namteigais* „su namiškiais, su savais“ Svėdasai, Sālos < ide. **nomei-gʷo-s*.

Daukšos Post. (orig.) *kaná-g̃* 10 (ed. V. 17₂₇), *kaná* 360, 361, 447, 449_{2,3}, 481 (*kána* 216) = *kanà* „куда?“ Zasėčiai, Bažniczion' *tikronq̃ion'* 403 (*q* vietoje *a* stovi) rodo, kad *tė-naĩ*, *sq̃naris* yra naujadarai vietoje **tenaĩ*, **sānaris*. *Kanà* „wohin“ iš acc. sing. *kan* + postpos. *-na* > **kañnà* [ne **kq̃nà* = ryt. **kūnà*] > *kanà*. Daukšos *kanág̃* ir *tikronq̃-ion'* rodo, kad *-na* yra turėjęs trumpą *a*: [ǣ]_v. Unsei gubons *nadengon* < *na dengun* : **dengun na* ~ lie. *daguna* DP 496, 497, *danguna* 615, 616 (cf. *padaritona* 500, *βalina* 501) : Šiandien sūnelis *karana* išjojo Juškevičius dain. 242,3.

Жѣч-ина ряз. „вица, розга, прут, хворостина, хлыст“ Даль I⁸ 1356 < *geik-* = la. **dzeik-ste* > *geikste* su *g* iš **gaikste* = lie. *gaik-štė* ~ *pa-gaikštis* : *gái-rė* „тычка, вежа“: ? la. *dzieds* „Quer-balken“ iš **giedas* < **gei-d-a-s*.

La. Kad užkāpu uz *tuntul'a*, Rīgas pili ieraudziju BW 25314,12 < *tunt-ulis* „pumpūtys, puīpučio Ds“: lie. *tuntas*.

[11]

Peterburgas, 1911 m. Kovo mėn. 6(19) dieną

Garbus Draugei

Ačiū už „Valuodas sīkumus“!

La. *Venta* BW 11359, 15073 arba *Vente* BW 12029 [intonacija man nežinoma!] lietuviškai vadinasi *Ventà*, -ōs, acc. sing. *Veñtq̃*, cf. *Pa-venčiaĩ* — kaimas Kuršėnų parapijos Šiaulių apskrityė. Kōpų (Nehrung) pietiniame gale „die Winderburger Ecke“ lietuviškai vadinasi *Venčia-rāgis* (cf. LF 196: nū *Venčiarāge* iki Klaipėdikis) arba *Veñčia* (gen. sing.) rāgs (cf. LF 12: Ant *Veñčia* rāga kařšis nēršėjo). *Veñcio* rāgas, regimai, nėra skirtinas nuo *Ventōs* ūpės vardo. Tamstos etimologija, jog *Ventà* yra Liel-upė, man tinka. Tokiu būdu išeitų, kad *Ventōs* ūpės vardas nieko beūdra neturi su tautos vardu **Venetoĩ* (vok. Wenden, suomių Venāt „Russland“). Kas tokie buvo „ventini“, man nelabai aišku. Cēsų miesto praminimas *Veñt-culla* rodytų juos buvus suomių kilmės, jei šitam miestui vardą būtų davę patys „ventiniai“, o ne jų kaimynai „lybiai“. „Ven-tinių“ baltiška kilmė, mano nuomone, dar nėra kaip reikiant išrodyta. Kad rusų *Корса* (iš *Корса*) = la. **Kursi* = lie. *Kuřšiai* arba *Kursiai* yra baltų kilmės, man, kaip ir Jauniui, yra gana aišku iš tų

liekanų, kurias Bielensteinas surašė savo rašte „Die Grenzen...“. Cf. upės vardą *Agmenne-walke* (= Stein-bach) „up cursch“ 1338 m. Bielenstein Grenzen 330. Kuršių asmens vardai l. c. 287–291: *Lembithen* ~ žem. *Leñbas* — kaimas Kvėdarnos par., *Taurynen* ~ lie. *Tauras* — p-dė Viln. g. Trakų apskr. etc. „Vita Ansgarii“ (853 m.) sako, kad *Cori* (= **Kūriai*? „Kuršiai“) gyvenę *Apúolėje* (*Apulia*). Apúolė (žem. *Apólė*) randasi Skuodo parapijoje, kur nėra jokių suomių kalbos pėdsakų. Vardas *kuřsis* arba [cf. Schleicher Lsb. 192 : į tą ežerą ateidavo... *kuřšys* žvejoti] *kuřšys* [cf. *lietuvis* Ds, Kv : *lietuvis* Suv. Naumiestis], be jokios abejonės, paeina iš šalies vardo. Kuršių šalį, Kurland, žemaičiai (Kvėdarna, Alsėdžiai, Daukanto Būdas 11_{7,9}, 19₈, 248₂₂) vadina *Kuřšas*. *Kuřšas* „Kursland“ : *kuřsis* „Kure“ = *Lietuvà* : *lietuvis* = *Baisógala* „miestelio vardas“ : *baisogālis* „šio miestelio ir jo apylinkės gyventojas“. Miežinio *Kuršė* „Kur-zeme“ savo galūne yra lygi su latvių *Kurse* : *Kurses* putni BW 2560 var.; cf. la. *Kursas* maliņa BW 251,6, *Kuorsu* meita(s) BW 13242,1, 13988,3. Kad *kuřšiai* yra buvę ne žemaičiai ir ne latviai, galime spėti iš vietovardžių; cf. *Kuršiai* — kaimas Týtavėnų ir Ramýgalos p., *Kuršėnai* — miest. Šiaulių apskritiės. Latvių, žemaičių vietovės Lietuvoje nešioja vardus: *Latveliai*, *Latviškis*, *Žemaičiai*, *Žemaitkiemis* etc. Селение *Курше* Борненской волости Тельш. у. (Vařniai, kur gyvena žemaičiai, sakantys *dīnà* „dienà“, *dūna* „dúona“) rodo, kad žemaitis *kuřšių* neskaitė lietuviais; cf. *Latvėliai* — дер. Дорбянской вол. и застенек Салантовской вол. Тельш. у. Bet *kuřšiai*, regimai, nebus ir latviai, bet koki pereiginė tauta nuo lietuvių į latvius!

Kuřšas = la. *Kursa* fem. „Kurland“ su savo *š* = la. *s* tegali būti lietuviškas-latviškas vardas. Ar *š* yra kilęs iš ide. *k̑* ar iš *s*, sunku ką tikra pasakyti. Kad *Kuřšo* vardas būtų suomių kilmės, yra labai abejotinas daiktas; suomių kalbose nėra vardo **Kurha*, kurs reikštų „Kurland“. Tamstos sanprotis, kad latvių žodžiai, tokie kaip antai: *dandzis*, *džintars*, *duncis* etc. yra kuršiški, man rodosi labai galimu. Galutinas šio klausimo išrišimas bus tada tegalimas, kada bus kaip reikiant ištirta senobės kuršių žemės vietų ir asmens vardai ir dabartinės latvių šnekotos senobės Kuršė. *Cers-angure*, *Skrunda* etc. galėtų būti senobės kuršių vardai.

Lietuviai išlaikė keletą latviškų vardų, kurių lýtys negali būti išvestos iš dabartinių latviškų, bet tiktai iš pralatviškų. Lietuviai turi kelis vietų vardus, kur vietoje dabartinių latviškų *ī* ir *c* randame *in* ir *k*. Tokie senobiniai vardai yra: žem. *Ringà*, *-ōs*, *Riņgā* = la. *Rīga*

iš pra-la. **Ringā*; žem. *Mīntauja* = sen. la. *Mytowe* Bielenstein Grenzen 133 < *Mint-*; žem. *Rūkiava* (aplink Skuodą taip vadina, kaip matyti iš Damazo Treigio korespondencijų „Viltyje“) = la. *Rūcava* BW 12461,3 iš pra-la. **Rūķjavā* (plg. lie. *Līškiava* – bažnyt-kaimis ant Nemuno kranto Seinų apskrityje). Sen. rus. *Кѣсь* Bielenstein Grenz. 477 (XVI amžiūje pas Strykowski *Kieš*) [=la. *Cēsis*], regimai, yra girdėtas nuo latvių, tariusių šį vardą **Kēs̥ys*. *Mūšs̥s* ir *Švētēs* upių latviški vardai *Mūsa* ir *Svēte* paeina arba iš bendros lietuvių ir latvių prokalbės, arba yra paskolinti pra-latviškame periode, t. y. kada dar tebebuvo (jei tik kada nors yra buvę š?) š nepavirtęs į s.

Kuršis *Minte* de Gavesen (Gawesen unter Dondangen) 1310 m. (Bielenstein Grenzen 290) yra giminė su jotvingų (ятвяг) kunigaikščio vardu *Минтеля* 1273 m. (Полн. собр. русск. лет. II² 870₂₅ = *Mint-elē* dimin. (cf. lie. *Juod-ėlė* Ds, *Būb-ėlė* Alsėdžiai) : *Mīnčia* – vienasėdiją Tauragnų (Таврогины) par. Latvių **Mītava* = lie. *Mīntauja* „Jelgava“ [cf. la. *Pien-ava* : *Pien-aujā*, -jōs, *Pienaujā* – upė Kvėdarnos par.] gali būti giminė su kuršio vardu *Minte*. Tokiu būdu išeitų, kad ties *Mītava* „Mīntauja“ gyventa ne tos pat kalbės žmonių, ką ties *Dūn-danga*, iš kur kilimo buvo kuršis **Mīntis* = lie. *Mīntis* (cf. *Mīnčia*). Krimuldės (Kremon) apylinkėje, kur XIII amžiūje buvo labai daug lybių, randame vietovę *Cursi-cule* „Kuršių kiemą“ (Bielenstein Grenz. 55). *Cursi-cule* (kaip ir *Vende-culla* „Cēsis“) rodo, kad kuršiai nebuvo lybiai. Iš lietuviškų vietų vardų aišku, kad kuršiai irgi nebuvo nei žemaičiai, nei latviai. Kuršiai negali būti suomių kilmės delto, kad Kuršo gyventojai (nuo *Dūn-dangos* etc.) nešioja lybių vardą. Kuršiai, kaip galime matyti iš lietuvių papročio vadinti *Kōpų* (Kur. *Nehrung*) latvius, yra buvusi tautelė labai artima latviams. *Kōpų* latviai, kaip rodo *Bezenberger*’io tyrinėjimai [jū aš neturiu], yra kilę iš *Kuřšo*, nuo *Nīcos* ir *Rūcavos*. Šiaurės vakarų telšiškiai žemaičiai patys savęs nevadina kuršiais (nei kiti jų kaimynai). *Kuršo* vardas tepriklauso Kurliandijos šiaurės vakarų daliai, t. y. aplink *Liepóją*, *Āzputē*, *Piltēnē*, *Vent(a)pilē*, *Dūndangā*, *Skrundā* etc.

Keletas senobės kuršių vardų iš Bielensteino Grenzen: 1) *Ance* 182 : jotvingų *Анкадѣ* 1256 m. П.с.р. лет. II² 832, ~ ? *ὀγκάομαι* „brūle“, lot. *unco*, sl. *jęčati* „gemere“; 2) *Anger-beke* 183 < *Angure* : pr. *angurgis* < *angurjis* [-jis < ja-s] = fin. *ankerias*; 3) *Danseweten* 183 <? *Dandzā-viete*; 4) *Rende* 184, cf. BW 10456; 5) *Kand-ava* 185, cf. BW 13258, 17137 : prūsų *Canden* – Gutsname = das heu-

tige Gut Condehnen Kr. Fischhausen : ? *kāndu* = la. *kuodu*; 6) *Dūñi-danga* Bielenstein Lett. Spr. I 321 = sen. kur. **Duoñā-danga* : ? la. *duoñi* ~ *dūñi* „Schilf, Binsen“, *danga* „kaĩpas“; 7) *Ancetrabe* ~ *Anstrupe* 189 : ?; 8) *Venz-ava* 195, 198 : *Winse*—silva in Sudavia ~ ? ček. *vaz* (iš *vězō*) „Genick“; 9) *Ivande* BW 9763,2, 11782,2 : pr. *Yvantihi*—rivus : *Ywaide*—Fluss in Sudaven 1384 Scr. rer. Pruss. II 684 v., *Ywade* l. c. 690 : -*ande*—suffixum? Cf. *Terv-ende* 196 (cf. *Terv-ēte*—upė), *Cer-ende* 205; 10) *Kari-lanken* 210; 11) *Percune-calwe* 217 : ne *Pėrkuons*; 12) *Dzintere* 218 : *gintāras*; 13) *Iėvanga* 219 iš *ie[va]-vanga* „ievų laukas“ : *Alis[kn]-vanga* 206 ~ *alisknis* „ольха“ Širvydas = *alī-k-s[k]nis* Ds + sen. lie. *vanga* „Acker“ (Bretkūnas BGLS 337) = pr. *Alex-wangen* Nesselmann Thes. 5 ~ pr. *Absch-wangen* l. c. 199 < **Abs-vanga* „ėpušių laũkas“; 14) *Lindale* 221 = **Lind-āle* (cf. *Kuōrn-āle*, *K'im-āle* 209, *Vilg-āle*) : lie. *Lind-ikas*—pavardė Juškevičius Liet. dain. 430,24; 15) *Wanderen* 233 : lie. *vānduo* Ds, *vānduō* „Wasser“, del suf. plg. ὕδαρος ; 16) *Anzina* 233 : *Ance*.

Iš XIII amžiaus kuršiškų vardų aišku, kad kuršių kalba buvo, kaip jau Tamsta pastebėjai, pereiginė nuo lietuvių į latvių kalbą, t. y. toki, kurioje *an*, *en*, *in*, *un* nevirto į *uo*, *ie*, *i* *ū*, bet vietoje *kī(e)*, *gi(e)* turėjo *ci(e)*, *dzi(e)*. Šitas Tamstos išvedimas labai svarbus latvių kalbos istorijai, todėl Tamstai reiktų, parinkus daugiau mėdžiagų iš nomina propria ir iš Kuršo tarmių, paskelbti savo rezultatus mokslo vyrų žiniai. Ar negalėtumi Tamsta vasarą užsiimti Kuršo tyrinėjimu?

Jaunius Bielensteino rašte „Die Grenzen...“ p. 334 paliko apie la. *ventinius* sekantį priedą:

„Piltene, expulsis fennicis *Vendis*, abundat latvicis nominibus propriis 356. *Vendi* livonicae linguae periti 65. Nomen Vendorum a Venta derivatum non lettico modo 342. adde argumentum Siögreinii pag. 337 et hostilitatem *Curonum* in alienigenas *Vendos* 342, qui nunc, iam in Lettos mutati, se „Liven“ appellant 346¹“.

pag. 342 Jaunius rašo : „*Kuřšiai* erant non fennicae originis, ut vult Wiedemannus et Bielensteinus, sed aisticae, indoeuropaeae, ut apparet ex lie. *Kuřšas* „Kurland“, quod pertinet ad ide. radicem *qerĥ-* „aridum, siccum esse“. Quae cum ita sint, cruenta hostilitas inter fennicae originis Venedos et aisticos curones optime intelligitur; cf. meas adnotationes de livitate Vendorum pag. 334“.

pag. 351 : „lie. *Kuřšas*, la. *Kurse* ex rad. **kerĥ-* (cf. skr. *kr̥ṣd-s*) sunt originis non fennicae, sed indoeuropaeae“.

Ilgaiñiui tikiuosi parašyti straipsnį apie jotvingų (= lenk. *jačwing*, rus. *ятвяг*), arba sūdavų [cf. *terram vocatam Suderland* alias *Jettoem* Вольтер Списки нас. мест. Сув. губ. стр. 4], kalbos liekanas. Lig šiolei turiu surinkęs jotvingiškų vardų daugiau kaip 100. Rodo vardai, kad jotvingai nebuvo lietuviai: *Зѣбр-* 1227 m. = lie. *Žebr-*, *Злина* 1273 m. vietovė, bet *Шюрна* 1273, *Шюпрѣ* iš **Sjurpā*, **Sjutrās* = lie. *Šiūrpa*, **Siùtras* (> dzūkų kaimas — *Sutra* при озере Dusià Metelių vls. Suv. губ., kur sako *súć* iš *siùti*). Žodyne ir fonetikoje sutinka su prūsais: 1) *Helle dompne* < **dōm(p)-nā* iš *dub-nā* = la. ryt. *Dubna* Bielenstein Grenz. 17 = kelt. *dub-no-s* „tief“ Fick II⁴ 153 = pr. *dumpne* „Tal“ Nesselmann Thes. 34 ~ pr. *umne* „clibanus“ iš *ub-nā* : lie. *ùb-la-s* „pečius“ pas Daukantą, *ùba-šlaitė* „печная заслонка“ Obėliai, Dūkštas, Palūšė, Tverėčius < **ùba-s* „печка“; 2) *Gaila* — Dorf bei Oletzko = dabar lenk. *Biala*; 3) *Kempes appe* : *ùpė*; 4) *Preisinges* — Sudauer = *Preisingis* = lie. *Priešingas*; 5) *Solo-medye* „Wald“ < *medja-* (ne *džl*) „girià, miškas“. Iš šitos vardų šimtinės man aišku, kad jotvingai, arba sūdavai, buvo kalbos žvilgsniu visųartimiausi prūsams.

Aš nemanyčiau, kad upių vardai — *Daugava*, *Ābava*, *Bārtava* etc. — būtų sudėtiniai ir kad jų *-ava* reikštų „upė“ ir būtų giminė su *avuoats* [= sen. lie. *Avantā* „Ованта“ — miest. Ukmergės apskrities; dabar *Aluntā* iš **Avuntā*]. *Daugavą*, *Bārtavą* lietuviai vadina *Daūguva* (Gryvės, Kálkuonės, Laukesės apylinkės lietuviai), *Bārtuva* (Mósėdžio par. žemaičiai); plg. dar lie. upių vardus: *Vārduva* (Alsėdžiai), *Mituvā* (Skāpiškis), *Kūrtuva* (Kūrtuvėnai), *Vāduva* (Skāpiškis : *Vadā* Liñkuvos par.), *Liñkuva*, *Vaiguva* (Plókščiai Suv. g.) etc. *Daugava* : *Daūguva* = la. *Lietava* : *Lietuvā* etc.

Loc. sing. galūnė *-ū* Fr. Stolz Lat. Gram.³ 130 randa lotynų žodyje *noctū*; bet *noctū* gali būti ir instr. sing., kuri, be abejo, turime lie. *pusiáu-nakti* („pusėje nakties“) važiuoti (Garliavā = Godlewo); plg. *pusiáu-skarda* máliti instr. sing. (Kvėdarna).

Žem. *šal-p* „рядом“ (Kvėdarna etc.) galėtų rodyti, kad *Daukšos funųp'* reikia skaityti *sūnū-p*; *šal-p* < *šal-s* : *sūnū-p* < *sūnū-s* = *šali-j-è* : *sūnu-j-è*. *Šali-j-è*, *sūnū-j-è* galėtų rodyti, kad turėjo būti ir **šali-p*, **sūnū-p* [gal paskutinėsios lytys ir žinomos šnektose. Reikia tas dalykas patyrinti pas Ašmenės, Lydės ir Slānimo apskrities lietuvius].

Tókie šáltie etc. negalime vadinti gyva linksniavimo lytimi, nes žmonės jos nebeatjaučia kaipo locativo. Šios formos yra pavirtę tikrais adverbijais, kaip ir *velnióp*, *rudenóp* (pas žemaičius). Kaip

gyvas linksnis loc. sing. pas žemaičius skamba *tam̃* ~ *tami šaltiē* (loc. sing. iš *šaltis*, *šalčio*).

Kaūno šnekoje *širdiejė* nėra kaip reikiant paliudyta. Kuršaitis, būdamas Kaune pas Baranauską, medžiagą dialectologijai sėmė iš seminarijos klerikų. *širdiejė*, man ding, yra žemaitiška forma (iš *širdėjė*), tiktai užrašyta Kauno seminarijoje. Jaunius, kurs, gyven-damas Kaune, gerai pažino Kaūno apylinkės šnektas, bet nėra gir-dėjęs, kad sakytų **širdiejė*. Kauno kaimynai irgi tesako *širdỹ* arba *širdyję* (Garliavà, Priėnai, Raudondvaris). Aš bent su *širdiejė* būčia atsargus.

Kėlės, sėdōs (la. *cėlės*) savo intonacija rodo, kad turi atitrauktą priegaidę, t. y., kad kilo iš **kėlė-si*, plg. zasetiškių lietuvių *jėmė-si* „взялся“.

Jėmė-si rodytų, kad *-si* yra kilęs iš balt. **sei*. *Jėmė-si* iš **jėmē-sei*.

Ar nėra senobėje buvę dviejų infinitivų: **nėš-tēi* = rus. нести loc. sing. ir **nėš-tei* dat. sing. *Nėštie* > *nėštie* Ds : **nėštēi* > **nėš-ti* (accentus pagal *nėštie*) > *nėšti*. Be to, dar yra buvęs *nėš-ti* dat.-loc. sing. (consonant. kamienų, cf. *šūni*), iš kur prūsų **nest*. **Nestwei* yra dat.-loc. sing. iš kamieno *neš-tu-* (> acc. sing. = supinum *nėшту* Ds).

**Nėš-t-i* (*viėš-pat-i*, gen. sing. *viėš-pat-ės*, gen. pl. *viėš-pat-ų*) : **nėš-tie* : **nėš-tie* : *nėš-tv-ei* ~ acc. *nėš-tu-n*.

Kad *gálva* instr. sing. būtų gimęs iš *gálvā*, aš negaliu sutikti. Nom. sing. *galvā* iš *gálvā* = la. *galva* = rus. голова (arba жарна Ds = la. *žarna* „кишка“) nepavirto į **gálva*. Aš manau, kad baltų prokalbėje instr. sing. jau buvo *gálvān* (kaip ir acc. sing. *gálvān*), bet nom. sing. *galvā*. Baltų prokalbėje turėjo būti nom. sing.: 1. *algā* „ἀλγή“, 2. *rañkā*, 3. *galvā* ir 4. *várnā*, bet instr. sing. — 1. *algān*, *rañkān*, 3. *gálvān* ir 4. *várnān*, iš kur pagal lietuvių (ne latvių — liet.!) kalbos dėsnių atsirado : *algā*, *rankā*, *galvā*, *várna* : *algā*, *rankā*, *gálva*, *várna* (instr.).

Žem. *te-vagōjie*, regimai, turi atitrauktą kirtį; < **tevagojiē*, cf. *tenešiē*. Rytiečiai (Dusetos, kartais Daukša) vietoje *te-ėdiē*, *te-duo-diē*, *tenešiē* etc. sako *te-ėdỹ*, *teduodỹ*, *tenešỹ*; velniai jō *neregỹ*! „kad jo ir velniai neregėtų“.

Prūsų 2 pers. pl. galūnė *-ti* vargu išaiškinama iš *-tē*. Pirmajame katekizme *ē* nevirsta į *i*, bet ir jame turime *-ti*.

Kitą kartą Boduėnas yra rašęs apie Mikuckį; bet, kiek menu, Mikuckį B-as skaito lėnku, bene kilusiu iš Lomžos gubernijos.

Tokios žemaičių šnektōs, kurioje *an* virstų į *un*, man neteko užėti. Vietoje *an* didumas žemaičių sako *o+n* (ankštas nasalisuotas *o+n*),

vietoje *un* jie turi *un* (ankštas nasalisuotas *u + n*); plg. *rqṇkā* Kv = *rqṇka* Rietavas, Alsėdžiai, bet *dūmblas* Kv = *dūmbļs* Alsėdžiai. *qṇ* Juškevičiui galėjo pasirodyti kaip *un*, sulyginus *bōks* „būkas“, *krōtō* Kv = *krōtō* Rt, Als, kuriuos jis rašė *būks*, *krutū*.

Rytiečių šnektų, kur *an* verčia į *on* [koks o, nežinau], yra Panevėžio apskrityje.

Baudouin'o adresas: В. о. Кадетская линия, № 9, кв. 14.

* * *

Vėl grįžtu *kuřšium-pi*. Ar tikrai ir neabejotinai yra paliūdytas latvių kalboje vardas *Kūri* (ne **kursi* arba **kurši*!)? „Vitae Ansgarii“ († 865 m.) *Cori* (Вольтер Об этногр. поездке по Литве и Жмуди летом 1887 г. стр. 26 ir Ghillebert'o de Lannoy'o (1413 m.) *Corres* ir *Corre-lant* (Bielenstein Grenzen 130) greičiau rodo buvus latvišką lytį *Kuri* su trumpu *u*. Igaunių *Kura-mā* „Kurland“ (Bielenstein Grenzen 462) irgi gali rodyti, kad greta su *kursis* yra buvus lytis ir **kuris*. Lieka išrišti klausimas, ar la. *kuri* (iš **kuři*) yra senobinė, pralatiška forma, ar tiktai paskiau kilusi iš *Kurzeme* [intonatio man nežinoma], < *Kur[s]-zeme*. Ar nėra galima kaip nors šis klausimas išrišti? Ar 865 m. *Cori* yra **Kuori*?

Kuršių vardai *lv-ande*, *Cer-ende* [: la. *Cer-aukste* — vietovė Kurliandijoje : *Ker-ēžiai* — k. Papilės par. : *Kerės-upis* — upėlis Kaniūkų laukė Uspālių par.] ir *Terv-ende* [: la. *Terv-ēte* — upė; del sufikso plg. lie. upės vardą *Birv-ētā*, -ōs, *Bīrvētā* Tverčiaus par., pavardę *Gab-ētā*, gen. sing. -ētos Kv] pirmuoju akies metimu gali pasirodyti turį ne baltų kilmės sufiksus. Šiems lygūs sufiksai nėra svetimi baltų kalboms bent tikriniuose varduose (in nominibus propriis), plg.: 1) lie. *Girv-andis* — pavardė iš Ūž-venčio apylinkės < 1910 m. „Vilties“ Nr. 25 p. 4 st. 2 : *Girvės* kalns na gruncie Kunejki (netoli Važnių, Telšių apskrities) KosL 142a; 2) *Gil-andžiai* — kaimas Tilžės apskrityje < Basanavičius Iš gyvenimo vėlių bei velnių 144; 3) Pikturna *Szolond-owicz* Daukanto „Privilegia“ 203b < *Šal-and-*; 4) *Kobond-ewicz* Daukanto „Privilegia“ 227a < *Kab-añdis* : prūsas *Kab-ilo*, *Kabe* E. Lewy Die altpreuss. Personennamen. Breslau 1904 S. 50 ~ 1a. *Kab-ile* — miest. BW 6469 ~ lie. *Kab-áila* — pavardė nuo Joniškėlio Panevėžio apskr.; 5) ryt. aug. *Kulund-iškės* — kaimas Sálako par. < *Kul-añdis* : *Kulaĩ* — k. Skuodo par., *Kuliaĩ* — k. Jūžintų par.; 6) *Крив-онды* — околица Вилькийской вол. Ковенского у.: „Viltis“ rašo *Kriv-andai* : *krivinė* (scil. ligà) „kraujo tekėjimo liga“ Sálas, *kruv-ingay* prakaytawa 1598 m. Лхр. 55₂₂; 7) *Gel-ind-ėnai* — k.

Alsėdžių par. : *Gel-diniai* — k. Ramýgalos par. : *Gel-uotà* — ežeras Ušturkės par. Vilniaus apskrities; 8) *Til-indis* — pavardė Ds, Jūžintų par. : *Tiliūn-iškės* — k. Sálako par. < *Tiliūnas* : la. *Tiliñ'*, *Tilik'* Bielenstein Grenzen 263; 9) jotvingų—sūdavų *Satr-inde* — See bei Lyck : *Šātra-miniai* — k. Mósėdžio par. (cf. *Gėd-minas* : *Mln-gedas*, *Taūt-minas* : *Mln-tautas* etc.) : *Šatrijā* — kalnas Žemaičiuose.

Cf. *skil-andis* „Wurstmagen“ : *skil-vis* ~ la. *škil-va* : la. *škil-bis* : *škil-mis*; la. *bal-uōdis* „голубь“ ~ lie. *bal-andis*; prūsų *abf-kande* „aliksniš“ < *alifk-ande* : Širvydo *alfsknis*.

Sufiksui *-end-* neturiu pavyzdžių.

Alš-vanga [iš kur š? bene iš **alsja-vanga*?] turi *-vanga* iš balt. *va-n-gā* (su infiksu), kaip kad galime spėti iš keltų *vag-no-* (Fick II⁴ 260, Walde 646) = kimr. *gwaen* „Feld, Wiese“.

Kuršių *Blend-ene*, bet žiemgalių *Blīd-ene* (Bielenstein Grenzen 138); plg. lie. *Блендзянка* Сув. губ. < *blendis* „die Saalweide“ Kv, Paļangos Juze 54₁ : *blindis* Aist. stud. I 110> *Blindājus* — upė Skarūlių par. [cf. ežerų vardus *Ligajai* Salako par., *Lakajai* Ušturkės par.] ~ la. *blīksne* iš **blin(d)-snē* Leskien Bild. 235.

Kuršių *Landze* : la. *luogs* ~ *Lang-ėliai* — k. Dusetų par. Kuršių *Nīgranda* [balsio *i* quantitas nežinoma] ~ *Nigrand-nieki* BW 13091 : prūsų *Nigra* — aqua Nesselmann Thes. 113 = vok. *Neckar* — upė + suf. *-andā*, cf. la. *bal-uōdis*.

Kuršių *Ur-danga* : *danga* „kaĩpas“ = la. **duoga*? Kuršių *Stakal-danga* : la. *Staki* — vietovė BW 12859 ~ *Stākės* — k. Anykščių par. ~ *Stakėlė* — pavardė Pámpėnų par. ~ *Stak-miniai* — k. Tryškių par.

Kuršių *Balland-en* (vok.) netoli nuo Alšvangos : *Balañdžiai* — k. Krāžių, Břžvilko, Tauragės (visi Rasėinių apskr.) par. < *bal-uōdis*.

Kuršių *Stamberes* muiža : la. *stlebris* ~ *steĩbras* „der Schwanzstumpf“, *stemberys* „t. p.“ Kuršėnai ~ *stimbirys* „t.p.“ Ds, *stembras* „lodyga“ Miežinis ~ *stēbaras* „t.p.“ Ds ~ la. *stebere* : la. *stuobrs* „Halm, Rohr“ [intonatio man nežinoma] arba „stėbas, стებель“ BW 12813,3 = lie. *stambrai* „Stoppeln“ Bretkūnas < BGLS 320.

Kuršių *Kand-el'i* : *Kand-ava* < *kāndu* = la. **kuōdu*. Kuršių *Vandz-ene* : *Alš-vanga* : Vidžemės la. *Uogre* iš **Vangrē* ~ lie. *vingris* „изгиб, lánkstas“ Jōniškis, *ne-vingrūs* laukeliai Kalvaičio Pr. Liet. dainos 89.

Kuršių *Grendze* iš **Gre-n-gē* : vok. *Kring* < *gre-n-gh* : *gre-n-d(h)* > la. *gruods* „drall“, lie. *grandis* : *gre-n-ġ(h)*- > la. *grīez-t*, lie. *grēžti* : la. *gredz-ens* < *gre-g(h)*-.

Kuršių *Blint-ene* : ?

Kuršių žemės vardų apžvalga rodo, kad Tamstos spėjimas apie tai, kad kuršių tarmėje *an* etc. nevirsdavo į *uo* etc. yra tikras ir neabejotinas.

Veliju visokio labo

Kaz. Būga

[12]¹

Kėpsiu etc. Jaunius aiškino intekme reflex. *kėpsiuosi*, kuri, jo nuomone, atsiradusi iš **kėpsiuo-si* путѣм разобшения двух сталивающих ударений; plg. *tatai ēsti* > *tātai ēsti*, *lietūs sūplakē rugiūs* > *lietus sūplakē r.* Rytiečių *kėpsiuosi*, pagal Jauniaus, yra naujadaras iš *kėpsiū*.

Elbingos žodynėlio kaitaliojimos *o* ir *a* geriausia aiškinti tuo, kad šioje šnekoje *ā* buvo pavirtęs į *ā*. Šnektų mišinio šiame žodynėly (aš bent) nematau.

Krikštie tegali būti vedamas iš **kriškštas* (loc. sing.).

Žem. loc. sing. *spėiguotėi* greičiausiai yra loc. sing. ne *i*-kamienio, bet iš *o*-kamienio žodžio : *spėiguotas* adiect. Kad čia turime *o*-kamienį loc. sing., rodo žem. *šiókie šáltie* (gestossen, sinkend = tvirtaprādė priegaidė). *Šáltie* iš *šáltas* adj., cf. *namiē* : *nāmas*, *tolīē* : *iš tólo*. *i*-kamienis žodis būtų **šaltis*, acc. **šaltį* : loc. **šaltē* (cf. *širdē*). *Šáltas* adiect. < part. per. : *šáltis*; plg. *vytis*, *výtį* ~ *výtas*; *kliūtis*, *kliūtį* ~ *kliūtas*; *pjūtis*, *pjūtį* ~ *pjáutas*; *kiltis*, *kiltį* ~ *káltas*; *klotis*, *klōtį* ~ *klótas* etc.

Locativ'ai sing. *šáltie*, *bjaūrie*, *spėiguotie*, *dárganotie*, *blaūzdlaūžotie* greta su savimi neturi kitų linksnių. Kad *spėiguotie* yra loc. sing. iš **spėiguotis* fem., o ne iš *spėiguotas* adiect., Jaunius negalėjo nieku patvirtinti. **Spėiguotis*, -ies fem. yra netikėtina dar ir delto, kad greta su *širdis*, *akis* locativus sing. yra *širdē*, *akē*, bet ne **širdiē*, **akiē*.

Šiókie, *tókie*, *anókie* irgi nerodo *i*-kamienio locativo sing.; plg. dusetiškių (ne visų, daugiausia girdėjau nuo senesnių žmonių) *šio-kiàs*, *tokiàs*, *kuriàs* greta su *šióks*, *tóks*. Be to, *šiókie*... yra naujadaras

¹ [Laiškas be pradžios ir be datos. Gali būti priedas prie 1911 m. kovo 6(17) d. laiško. Spausdinamos tik įdomesnės ištraukos. — Z. Z.].

pagal substantivų. Galimas daiktas, kad *šidkie šáltie* yra perdirbtas iš **šidkiame šáltie* (уподобление прилагат. существительному).

Tokiu būdu išeina, kad lietuvių kalboje nėra pėdsakų locativi sing. *i*-kamienių žodžių galūnės *-ie* (< ide. *-ēi*) [...].

Žem. gen. sing. *kártis* gali būti iš **kártės* (cf. gen. sing. *sáulis* „saulės“) ~ nom. sing. *kárti* < **kártė* (cf. *sáuli*). Nom. sing. žem. *kárts* (< *kártis*) man yra labai abejotina: Daukanto, Valančiausko ir Stanevičiaus raštuose randame visada **kártis* (retkarčiais *karte*), *klėtis*. Žemaičių tarmėje tokie žodžiai paprastai pavirto *ė*-kamieniais: *kárti*, *klėti*, *válti*, bet *viltis*, *akis*, *naktis*, *ašs*, *širdis*. Kvėdarniškių *lūšė* [labai retai ir tik seni žmonės sako *lūšis*] „рысь“ pas Daukantą tebėra *luszis*, gen. sing. *luszis*=*lūšėis*, kas rodytų, kad ir be kirčio *ie* žemaičių tarmėje palieka. Kvėdarniškių *lūšis* bus taisyklingas gen. sing. iš nom *lūši*, bet ne iš *lūšis*.

Daukanto gen. sing. *ugnės*=*ūgnės* (*ūgnis*) būtų kilęs iš *ūgnės*; nom. sing. pas jį paprastai *ugnīs* [...]

Keletas mažmožių prie „Слав.-балт. этюды“:

1) p. 5¹: *stgti su* reikia skaityti *siŕgti su*. — Tas pat žodis kaip ir *sergù* „kranke“. Plg. gr. *κῆδω* „kranke“: *κῆδομαι* „bekümmere mich für Einen, trage Sorge“, cf. Pedersen Vgl. Gr. II 10.

2) p. 7: *sriubà* + *sriubýti* vaiką „duoti srėbti, darýti, kad vaikas srėbtų, pasrėbtų“ Kv.

3) p. 9: *κουλινθεῖν* + žem. *kūlis* masc. „akmuo“.

4) p. 9²: la. *mauruót* + *muróju*, *muróti* „мыть“ Ds : kárvės *murója*.

5) p. 19: *sūsti* : Visi, man žinomi, augštaičiai ir žemaičiai tesako *siūsti*, *siuñtinti*. Minkštas *s* iš giminaitiškų *siaūsti*, *siaūbti*.

6) p. 19: *dramstis* labai abejotinas. Juškevičius su *an*, *am* vietoje *un*, *um* turi daug žodžių. Cf. *lankas* < *lūnkas*.

7) p. 19: *smulkūs*. Dusetiškiuose *smūlkus*, adverb. *smūlksiai* málti.

8) p. 19: *gařbanà* : *gerbenėtas* „kurczawy“ Ds.

9) p. 20: la . *skulbét* + *skėlbti*, *pa-skálba* „молва“ ~ *pā-skalas* „т.с.“ Ds.

10) p. 32: *smársas* (gestossen) Ds „kvapas, pakilęs nuo nubėgusių riebalų ant ugnies (= *smárvė*)“.

11) p. 32: *versmė* ar nėra tik kilusi iš *verd-smė*? cf. *verdėnė* „ключ“ Saločiai.

12) p. 33: Nesselmanno *perkartoti* < *kařtas*. Cf. *kartióti* laũką.

13) p. 34: Dusetiškiei sako ir *inkštiras*, ir *inkštiras*.

14) p. 35: *Bálkšvas* neturi „вставочного k“, plg. ryt. *bálk-stu*, *pabálkau*.

15) p. 36: *darbstùs* = *darbštùs* Ds.

16) p. 36: vietoje *šmieksoti* reikia rašyti *šmėkšoti* : *šmėkso*, *šmėksoti*. Cf. Daukanto Liet. ist. I 184, *šmėkštelėti* Ds „greitai prabėgti = махнуть“, *šmėkla* „привидение“.

17) p. 38: *vaikstas* su tokia priegaide nepaliudytas. Cf. *váistas* Kupiškis, *váistras* Linkmenes „лекарство“, Ds „способ, средство“ ~ ir šuvà turi *váistrą* blūsoms (apsiginti).

18) p. 38: *aduksis* = *āt-dūksis* Kv; *viksvà*, gen. sing. *viksvos* Ds.

19) p. 42: Tèra žinomas tiktai *šiūpti* „trėsti, гнить, тлеть“ Kv, *pā-šiupos* „papuvė šieno āpačios“ Kv, *šiupinỹs* „trupinys“ Baisógala.

20) p. 50: *sūbóti* nėsama lytis, težinoma *siūbúoti* Ds, Kv, Suv. Naumiestis ~ *siū-rúoti* „chwieć się“ Ds, Kupiškis ~ *sūpúoti*.

21) p. 53: *trusza* „навоз“, *triszti* „удабривать“ = *trūšà* Ds, *tryšf* Ds = suvalkiečių *trąšà*, *trėšti*, *trąšus* „ūppig“ Veliuonà, Vilkijà.

22) p. 56: *ýskiai* geriausiai paliudyta lytis. Cf. Яблонский в словаре Юшкевича I стр. 720. Esu ir aš pats g rdėjęs šiaip tariant.

23) p. 56: *plauskà* : dusetiškiai sako *pliaūskė* „полено“, tverėčiniai *pliauckà*, gen. sing. *plaučkos*.

24) p. 56: težinoma yra: *reškiū*, *rėškiaū*, *rėkšti* Kv, panevėžiškiai : *raškaū*, *raškyti* Ds.

25) p. 57: *šėškas* = *šeškūs* Kv = *šėškus* Ds. Jauniaus nuomone, yra giminė su *škti*: *šeškūs* „susišikęs = smirdąs“ < *še-šk-ù-s* (re-dupl., -šk- „šik“).

26) p. 59: *apušis* „осина“ — *ėpušis*, -ies arba *ėpušė* Ds.

27) p. 59: la. *jàut* = *jaunù*, *joviaū*, *jaiūti* Kv, Radviliškis.

28) p. 76: *juozmuō* : *juozėti* Veliuonà, cf. Juškevičiaus žod. I 692.

29) p. 77: *nasrai* Ds, bet *pūzras*, pl. *pūzrai* Ds.

30) p. 80₂: *liáudis* „толпа“ Ds ~ tokià *liáudis*, mat, nepadarỹs!

Linkiu visa gera

K. Būga

[13]

[1911. IV. 7]

Garbus Drauge!

Girdėjau, kad ši pavasarį Boduėnas nenori leisti nėvieno disertacijos gynimo. Tokiu būdu ir Tamsta ši pavasarį negalėsi ginti. Gaila !

Kad *Dulenska* yra kilusi iš *Dumalka*, man buvo naujiena. Gražus metatezies pavyzdis! Iš savo šnektos aš pažįstu žodį *kėrelaikštis* < *kėlia-raikštis*.

Kaip Tamstai rodosi, ar la. kurš. *vībante* turi *an* senobinį, ar šis žodis yra perdirbtas iš *vībuotne*?

Lie. voc. sing. *vilkē* A. Meillet'as (Введение в сравн. грамм. н.-евр. языков. Юрьев 1911 стр. 115) veda iš **vilkē*.

Tokuose žodžiuose, kaip antai: *pēlenas* „очар“, *vēlenas* „вал“ galime matyti vadinamąją „musikalharmoniją“; plg. *lākatas* : *lūkutas*, *gāmalas* : *gūmulas*. Bet tatai tikrai spėjimas! *vākaras* būtų tada su ide. *ō...ō*, cf. *skēpeta*, bet žem. *skēpar(a)s* Kv.

Pr. *seweynis* galėtų būti **siweynis* < **suw-*. Tie prūsai, kurie atsi-kraustė į Gařdiną ir Slāminą, E. Volterio nuomone (jis tuo klausimu užsiėmė iš vok. kronikų), buvo iš Pomezanijos ir Poguzanijos. Jei tai tiesa būtų, tada zasėtiškių *šivīs* rodytų, kad Elbingo apylinkės šnektos *seweynis* < **siweynis* tikrai būtų kilęs iš *suw-*.

Seno *a-* > *e-* aš nežinau. Lie. dial. *ekmuō* (Suv. Naumiesčio apskrity) vargiai gali būti senas; jam priešais liudija Dusetiškių *āk-muo*: senobinis *e-* sub accentu Dusetiškiuose nevirsta į *a-*. Dusetiškiai sako: *ēžeras*, *ēžys* „ѣж“, *ešerỹs* < *ēšerĩ*, *ēglė*, bet *arškėtis*. Tverėčiūje *erškēcỹs*, *érškēcā*. *Pūs-sevaitė* man irgi nesuprantama; ar nėra deminut. iš **sew-/is*? *Pūssevaitė* iš prūsų kalbos.

Aš nevisai nesuprantu, kokių būdu *ēlnė* „оленья самка“ prūsų kalboje galėjo ingauti зверя вообще reikšmę!

[14]

[1911. IV. 7]

Pr. *emelno* galėtų būti iš **imelno*; plg. pra-slav. **ьmela* Berner EW 425. Lie. *emalas* „wiscum“ pas Širvydą Diction. 77 : *ama-laj* pl. Daukanto Būdas 110₁₁ „омела, viscum“ : *āmalas* „медвяная poca“ Ušpāliai (*ā-* šioje tarmėje tikrai iš balt. *a-* : *ēžeras* Uš).

Ašmenōs [NB. *e* trumpas! sen. rus. *Ошмена*, ne *Ошмяна*!] apskrity yra *Gaujōs* ūpė. Iš Jablonskio, čionai rinkusio medžiagą dialektologijai, turiu sekantį pavyzdį : Žižmā tēka *Gaujōn*. Nom. sing. bus *Gaujā*, acc. sing. nežinomas. La. *Gaijja* su lie. *Gaujā* nesutinka intonacijomis. Labai yra galimas daiktas, kad *Gaujā* iš **Gavĩ*, **Gavjās* „Kárvinė ūpė“. Bet plg. kitus upių vardus su *-jā-*: *Šūoja*, *Krūoja*, *Rūja* (Panev. apskr. Truskavōs par.) = la. *Rūja* BW 1209 ²/₃, *Друя* — прит. 3. Двины, *Alēja*.

Kuřšių kalbōs būdas geriausiai matyti iš vardo **Santac-/is* = žem. *san-takỹs* : up de beke *Sentatze*, dar komt twe beken tosamende 1422 m. Bielenstein Grenzen 452.

Kurš. up de brugge *Grynde* 1422 l. c. 452 = lie. *grindà*, iš kur demin. — čia mes grindom ir *grindele* Kálvaitis Prūs. liet. dainos 244, *grind-inỹs* Kv : žemg. ir letg. *grīda*.

Kurš. bruk *Bente-pūrge* 1422 l. c. 452 : *Bent-* ar *Bend-*? Kas būtų?

Jakubonies aš nepažįstu. Bene tai bus kalvinų kunigo brolis (kurį pažįstu) Biržyse Panevėžio apskr.?

Ar nežinai kartais Tamsta, kokie *e*, *a* (trumpi, ilgi) žodžiuose : *velen-ieši* BW 27798, *velānieši* l.c. (cf. *velōnīši* ryt.), *velanieši* 27798,5 : Dusetose sako *velionis* „покойник“. Ar *vēla* bėrns BW 27434 var. yra pra-la. **vēlā* ar **velnā*? La. *vēlns* ar iš **velinas*?

Veliju linksmų velykų!

Lieku su pagarba.

Kaz. Būga

[15]

1911. IV. 17

Garbus Drauge!

Bogorodickio „Диалектол. заметки“ РФВ LXV šiomis dienomis tegavau skaityti. Iš šio straipsnio žymu, kad B-io esama žmogaus gana pastabaus (turima neprasta ausis). Žemaičių garsus jis gana gerai pastebėjo. Bet kai kuriuose dalykuose ne visa ką ir B-io ausis nugirdo: yra keletas ir netikrų faktų. Jo straipsniu galima naudoties, tik atsargiai. Kame B-is suklydo, šiuo tarpu neišdėliosius; tariuosi apie tai kitur rašyti (rašant bendrai apie lietuvių kalbos šnektas).

Dusetiškių *pavāsarīs*, kaip rodo artimųjų kaimynų šnektos (pvz., Panemunėlis, Kamajai), yra kilęs iš *pavāserīs*, plg. Dusetiškių *sėk-mas*, bet *sakminės* ir *saptyni*. *Pavāseris* : *vāsara* (tokiuo kirčiu rytų Lietuvoje ir Žemaičiuose) yra bendra-lie. faktai, cf. žem. (Kvėdarna) pavardę *Vasēris*.

Iš kur Brugmanas išpešė savo *už-s(u)-uodžiu*, sunku ir sužinoti. Dusetiškiečiai sako *až-uodžiu* ir *uš-uodžiu* [cf. *až-einū* : *uš-einū*, *ažū-lipū* : *uš-lipū* etc.]. *Uodžiu* reflexiv'inės formos visai neturi. Iš **už-si-uodžiu* būtų **ušuodžu*, cf. *ušlėdedu* < *už-si-dedu*.

Tiesà Brugmann Gr. II²,2 523 joku būdu negali būti instr. sing.; dusetiškiečiai sakytų **tiesū*! Aš tai, *tiesa*, žinau.

Ekėti, *ecēt*, *ēlksnis*, *ēlksnis*, gali būti, turi *e-* iš *a-*. Bet kada iš *a-* atsiranda *e-*? Tatai labai keblūs klausimas. Žemaičiai sako *ekėti*, bet

alksnis, rytiečiai augštaičiai — *akėti* ir *alksnis*. Rytiečių *akėti* gali būti kilęs iš pirmesnės lyties *ekėti*, plg. dusetiškių *arškėtis*, bet *erzu* > *erzėti* (infin. su *e* iš praes.), *ėrdėti* < *irti*, plg. tverčinių *akėčias* „ekėčios“, bet *erškėčys* < gen. sing. *erškėčā*, *ėžeras*, *ėžis*, *ėglė*, *ėrkė*.

Dusetiškiai sako: *aitėa* [*ē*^a = *ā* labai atviras *ē* vidutinio ilgio] < *eitie*, bet *ėižė^atėa*. Kvėdarniškių *aglā-šakė* [greta su *ėglė*] rodo, kad ir žem. tarmėje *e-* be kirčio virsta į *a-*.

Veliju visa laba.

Kaz. Būga

[16]

[1911. VII. 11]

Garbus Drauge!

Nuoširdžiai dėkavoju Tamstai už dovanas: 1) Сл. — балт. этюды, 2) Rakstų krąjumą (XV) ir 3) Krąjumo recenziją. Dėliai visų šitų raštų šiuo tarpu Tamstai nieko negaliu parašyti (— labai nespēju).

12—15 Liepos (июля) būsiu Vilniūje (Лидский переулук № 7 Лит. Научное О-во), o nuo 16 Liepos (VII) pas savo tėvus — Почт. ст. Дусяты Ковен. губ. застенек Пожеги (Pažiegė).

Ožkabalių *kėpsu* (1 fut.), *turū* 1 sing. praes. (*kėpsim*, *turim* 1 pl.) turi *s*, *r* vietoje *ś*, *ř* kaimynų šnektų ištekmė (artimiausi kaimynai — Simno Alytaus Seinų dzūkai — vietoje *ś*, *ř* visur turi *s*, *r*). Kitaip aš negalėčiau suprasti.

Virbalyje irgi sako *kėpsu* (*kėpsim*), *turū* (*tūrim*) greta su *siaūras*, *griāutie*. Virbalio, Naumiesčio apylinkės *ś*, *ř* (*siaūras*, *griāutie*) nėra taip minkštas, kaip Dusetų (ir kitų rytiečių) šnektose.

Rakstu krāj. XV *oūskalas* 142 < **ūskalas* = dusetiškių *ūskalās* < **ūž-kalās*. Suōva 134 = duset. *šāvā*, *šāvās*, acc. *šāvū* : mėdžias su *šāvū*.

Veliju daug labo.

K. Būga

[17]

1912. I. 28

Garbus Drauge!

Ar gavai Tamsta mano „Balticą“? Prašau rašyti į Vilnių, kur būsiu lig 5. II (Кожевенная № 5, Редакция газеты „Viltis“). Kur iš Vilniaus važiuosiu, dar nežinau, į Mosėdį nebegrįšiu (paliksiu vasarai!).

Kõpų (Nehrung) kuřšiai be nėra autochtonai? Prūsų Lietuvos miesto vardas *Priekulė* būtų kuršiškas vardas ir stovįs ne lietuvių, bet kuršių žemėje? *Klaipėda* (= la. *klàips* + *ēst*) būtų kuršių vardas. *Kretingà*, -ōs, acc. *Krētingą* irgi kuršių vardas; cf. sen. lie. *Кулдинга* > vok. *Goldingen* „Kuldiga“. *Palangà* irgi kuršių? < *Pal-angà*. Tokiuo būdu išeitų, kad lietuviai nėra buvę Jūros krašto gyventojai: juos nuo Jūros skyrė kuršiai. Lietuviai gyvena nuo kuršių į rytus. Tokiuo būdu būtų suprantama, dėl ko lietuviai nėra jūrininkai! Jūra buvo kuřšių valdžiojė! Kurisches Haff buvo Kuřšių raňkoje, o Frisches Haff — ais^{čių}/_{ty} raňkose (plg. Nesselmann'o *Ais[t]-marės* = Wulfstano IX amžiūje *Estmere*). Aistai bus buvę prūsai. Aistų kalbės žodis **glēsas* (Zambijos tarmėje **glīsās*) per Kõpų, Priekulės ir Klaipėdos kuršiūs patėjo net į žiemgalių ir lat- (ar lēt-?)galių tarmes. Cf. Bezzenberger KZ XLIV 291.

Kuršiai namų gyvuliui kárvei (= la. *gùov[i]s*) yra turėję savotišką vardą, išlikusį Daukanto ir Valančiausio šnektose. Tasai vardas yra *waka*. Mokslo draugijos arkive yra Daukanto rankos rašto lenkiškas—lietuviškas žodynas, kur žodį *waka* randame trise vietose, sub verbis *krowa* (~ *krówka* = *wakėle*), *pstrucha* ir *siwocha*. Valančiausio rašte „Paaugusių žmonių knygelė“ (Tilžėje 1902. Naujoji laida) p. 92 randame tokį sakinį: Apkyrėjus beganant, kartkartėmis skundės vaikas, tarydamas: „rytą menkė (= kurš. *mence*), vakare menkė, o reikia *waką* (karvę) ginti“. Ruhig'o—Mielcke's (Anfangs = Gründe einer Littauischen Sprach = Lehre... Königsberg 1800. S. 164) liudijimu, Klaipėdos žemininkai saką *undens* für *wandens* [kuršiškai!] ir *zemme*, *žirgas* für *žėme*, *žirgas*.

Tuos-mare rodo kuršius pažinus žodį *mare* ar *mařa* „jūra“.

Ds *klēvas* turi ē vidutinį (cf. instr. sing. *klēvū*). Telšiškiai žemaičiai sako *kliđus*, gen. sing. *kliāva* (a vidutinio ilgumo). Telšiškiai žemaičiai greta su *kliđus*, *jāvā*, *bāudžiava* sako *kēvals*.

Ar Tamstos vilniškė paskaita bus kur spauzdinta? Toje paskaitoje norėjęs Tamsta kalbėti ir apie baltų protėvynę? Kur ji galėjo būti, Tamstos nuomone? A. И. Соболевский randa lietuvių gyvenus Smolensko, Tveriaus etc. gubernijoje. *Голядь* rodo, kad ir toli rytuose galėjo gyventi lietuvių dalelė.

Viso labo veliju Tamstai.

Kaz. Būga

Gerbiamas Drauge!

1) s.-rus. *бера* = *φέρω(v), *беры* = φέρων (cf. *камы*, acc. pl. *vylku*), bet lie. *nešqs* yra iš **neķōnt-s*, cf. skr. *bhāran* (arba *bṛhān*, *bṛhās* t- = av. *bər'zqs*. Iš **neķōnts* reiktų laukti **nešūs* arba **nešūs*.

2) liv. *koidas* „skiėtas“ kartu su s.-kurš. *Gaveysen* (Bielenstein Grenz. 220) = *Gaviesna* (Konv. Wārdn. 1017; l. c. 1123, turi būti klaidingai, rašo *Gaviezne*) ir s.-kurš. *Peynis* (Bielenstein Grenz. 230) = **Pienis* (: *ptenas*) rodo, jog kuršiai, kaip ir telšiškiai žemaičiai, vietoje *ie* yra turėję *ei*.

3) La. *pelū-de* : *peluo-de* : anykštėnų **pēlaus* nom. pl. (cf. Barausko *lletaus* „дожди“) = nom. pl. *lygūs* : *lyguos* Tverėčius : *lygaus* Dusetų par. Antžiegių sodžius : -uos galėtų būti iš ide. -ōus?

4) *Ятвягъ* = s.-lenk. *Jaćwing* (pas Długosz'a) < **Jāŗvingas*. **Jāŗv-ingas* : **jāŗtu-s* „?“ = *lletv-ingas* „дождливый“ Prėnai : *lietūs* „дождь“.

5) *lāŗv-is* < **Lat-vā* : *lietūv-is* < *Liet-uvā* = *senā-t-vē* : *senā-t-uvē* Ds.

6) *builūs* „rundspitzig“ Mielcke Wb. II 397.

7) *kurβis* „ein Kur, ein Einwohner im Memelschen Hauptamt“ Mielcke Wb I 137.

8) pr. **sill-kē* ~ *сьль-ѡъ* : *sil-kē* = *oŗ-ikā* : *oŗ-kā*.

9) la. *neŗ-lava* BW 30335,1 var. = telš. žem. *nēŗliava*.

10) *Късь Соболевский Лекции*⁴ 40 = *Cēsis*. Ar nėra *k venti-nių* kalbės (= tarmės?) upatýbė?

11) *dovri* Leskien Hdb.⁴ 185 < *dhw,r-* : *dūr-es* = pr. *ŗvibē* : la. *ŗube* = *ŗvirpulỹs* : *ŗiurpulỹs*.

12) kurš. *alksnis* BW 22923, 21706, 31508, 29087,3, 25829 = telš. žem. *alksnis* (galinis i ankštas) ~ aug. *elksnis*.

13) *Alŗ(u)* + *vanga* < **Alŗ[kn]ju*, cf. *lasgŗu* BW 29316 < **lagŗ-(d)ju*.

14) kurš. *dzievāŗ* BW 24536,1, 25300,1 var., 25790, 26314, 22971, 23019, 21714, 21902,5, 28933, 31110, 31149,1, 31598 var. = zemg., latgaliių *dzīvā/uoŗ*.

15) kurš. *Sate-purŗe* Bielenstein Grenz. 455, *Bente-purŗe* l. c. 452 < *ŗurva-*.

16) kurš. *kanc-ināŗ* Bielenstein Lett. Spr. I 145 = telš. žem. *kānkinti* „мучить“.

17) la. *silki* BW 14806.

18) Ulmann'o *kuiši* reikia pataisyti į *kniši* BW 29284.

19) telš. ž. *mōntà*, gen. sing. *mōntas* „ИМУЩЕСТВО; польза“ < *mantà* (del sufikso ir akcento cf. *lak-tà*, gen. sing. *lāk-tos*, *kak-tà*, gen. sing. *kāktos*, *brastà*, gen. sing. *brāstos* etc.) < šaknis *men-?* < = kurš. *manta* BW 31233.

20) kurš. *alksnis* BW 30628, 30628,1,2.

„Jātvingikos“ materijalai dabar Peterburge; lig šiolei jau surinkau daugiau ne 100 vardų. Jotvingų, kaip ir prūsų kalboje, *ām* ir *ōm* pavirto į *ōm*. Jotvingai, kaip ir prūsai, vietoje *ž*, *š* turi *s*, *x*; *sj* duoda *š*. Iš mano materijalų matyti, kad jotvingų kalba yra buvusi prūsų kalbės tarmė.

Vietoje *silkaĩ* sako *silkaĩ* ir Rasėinių bei Telšių apskrityje žemaičiai (Kvėdarna, Veiviržėnai, Alsėdžiai, Mósėdis, Salantaĩ). *Silkaĩ* galėtų būti ir šiaurės vokiečių žodis. *Silkaĩ* žr. Aistiški stud. I 15, Daūkanto Būdas 233₃₁, 234₈ = 1599 m. Daukšos Post. (orig.) *βilkaĩ* 332₃₂.

Visa Sūvalkų gubernijos pietinė dalis yra buvusi „jotvingų“ v. „sūdavų“ rankose, kas matyti iš vietų ir vandens vardų; cf. *Kirs-nōs* ūpė, *Lėipalingio* miestelis „Лейпуны“ < **lėipalā* demin. iš jotv. **leipā* „liepa“, *Шупнулы* < **š(i)urp(a)-pilē* ~ jotvingų князь *Шюр-на* + *pills*.

Veliju viso gero. Pasisekimo latvių kalbos gramatikos rašyme! Ligi velykų gyvėsiu netoli nuo Vilniaus (2¹/₂ val. važiavimo): Марцинканцы, ст. Петерб.—Варшав. жел. дор. Настоятелю К. Иосифу Сташис для Kaz. Būga. Kas Tamstai rodosi del Daukanto ir Valančiausio žodžio *vaka* „karvė“; kuršių tai žodis?

Kaz. Būga

Virbalius, Suv. g. 1912 m. 19/II.

[19]

[1912. III. 10]

Garbus Draugel!

Acc. sing. *dāgi* rodo balt. ne **dāgīn*, bet *dāgīn*; cf. illativus sing. *dagiñ* iš **dagi(n)-nā*, bet *mergōn*, *sāulēn* [kas būtų *augštīn*, *gerīn*? = illativus?]. Lytis *laplja* nėra tikrai, neabejotinai paliūdyta. Kuršaičio tarmėje *-ja* arba „Consonans palatalis + a“ ir *~ē* duoda vieną ir tą patį rezultatą, t.y. *-e* (platų = e^o). Kuršaičio *laplja*, kaip ir *gīria*, reikia skaityti *laplje* ir *gīre*, plg. Kuršaičio *dwašē*, *walē* < *dvasiā*, *valiā*. Kur-

šaičio tarmės *laplįje* ir *gīre* (bet *valė*) tegali būti tik *laplįje* ir *gīrė*. Virbaliaus apylinkės (pačioje Paprūsėje) lietuviai tesako *lapijà*, gen. sing. *lapļjos*.

Sarmōs acc. sing. aš nežinau. Acc. sing. *šalną* Ds, Kv... *Velėnà*,-*ōs*, *velėną* Kv = *velėna* Ds, Linkmenes. Dusetiškiuose *ganỹklos* nėra. Jūžintų (nom. pl. -ai) par. sako *vienódas*, pl. *vienódi* (Dusetose sako nom. pl. *pėsti* < *pėsčias*, *tūli* < *tūlas* „multus“). Pagal Jaunių, žem. *rankà* turi *an* „восходящее“, bet mano ausimi (Mósėdy) išrodo, kad *an* yra ištariamas lygiai taip, kaip ir latvių *an*. Mosėdy *rõnkà* ~ *õ* – (trumpas) нисходящее – fallend. acc. *rõnką* -*õ*– (ilgas) ir восходящее (kaip ir aug. *mõnai*) – steigend. Žem. *káušs* yra lygiai taip ištariamas, kaip ir la. *kaúss*, t. y. *ká’uš*– (su sproginimul). Dusetiškių *káušas* turi tokį *au*, kaip ir la. *dràugs* (be sproginimul!).

Acc. sing. *žýmę* Ds, Kv, *sėją* Ds ~ *sėjė* Tverėčius; *spėkas* Jėniškis, Šiaulių apskr., žem. *raūdas* „sařtas“ Kv, Rietavas, Mósėdis. *nu-káuti* „убить“, *káutis* „драться“ Valkinỹkas (Олькеники) Trakų apskr. *Laūkas* „qui est alba fronte“ Ds, „plikas = плешивый“ Dievėniškis ~ *láukas* „qui est a. fr.“ Kv. Lie. *gĩmstu* : *giĩti* = *mĩřtu* : *miĩti*. La. *dail’š* : *daĩl’š*, *svėiks* : *sveĩks*. Lýtys su ~ iš veiksmazodžių **daĩlinu* = lie. *dáilinu* (acc. *daĩlų*), *sveĩcinu* = lie. *svėikinu*. La. *daūds* vietoje **dàudz* (= lie. *daūgi* n. Zasėčiai Gařdino g.) su ~ iš *daūdzu* = lie. *dáuginu*.

La. *řkelt* : *řkėle* = *ar̃ti* : *or̃ė* Ds, Kv = *kũlti* : *kũlė* Ds = *málti* : *mólė* Ds.

Labų dienų!

Tamstos Kaz. *Būga*

[20]

[1912. V. 3]

B. o. Мaлый проспект 19, кв. 26

Garbus Drauge!

[statymas **eřs* : acc. sing. **ařin*, mano nuomone, nėra niekad veikalavęs! *eřs* terandama yra tiktai tokiose šnektose, kur sako ir *peršėlis*, *verškę* (Tverėčius). *Neginėti* sako tiktai ten, kur „e + Consonans non palatalis“ virsta į *a*, t. y. kur sako *vadū*, bet *vedū*, *matū* ~ *metū*, *vōdagà* ~ dimin. *vōdegūtā* „uodegýtė“. *Neginėti* yra lygintinas su *virbeliũkas* (~ *viřbalas*), *puodekelỹs* „puodui nuo ugnies kelti skėpeta, skarà“ Kūpiškis, Skāpiškis. Pr. *dellĩks* turi ide. *e* (lietuviška giminė surařyta mano pas Nesselmanno Thesaurus, kurio dabar pas save neturiu).

Dusetų šnektose yra veikęs kitas dėsnis: *è-*, bet *a^ž*; cf. *ėžis, ėžeras*, bet *arškėtis*. Sėlako par. esmi girdėjęs sakant *ažgīs*, acc. *ėžgī* (žuvies vardas), *akėtis*, acc. *ėkėti* „пропыб“. *Akėtis, ėkėti* daug-kas taria ir Dusetiškiuose.

La. *lagzda* < **lazga* + *lazda*. **Lazga* gal palyginti su sl. *lėska* (lenk. *laska*, rus. *лещина*). Žodyje *auksas* Jaunius skaitė senobiniu *k*, lygindamas su gr. (ἀρ)-αυγής. *Auksas* būtų epitetas prie **auso* : **auksas ausas* „blizgas, šviesus a.“?

La. *plauskas* : *plauks-tes* = la. *blauzga*, lie. *blaūzgas* : *blaugz-na* = lie. *maskōlis* : *Maksvà* < rus. *Москва*.

viskū (-zg-) : *viks-t* = *pyšku* : *pykš-t* = *braškū* : *brākš-t*.

**Veizd-lūs* > **veizg-lūs* > *veigzlūs*. **Pa-veizd-tilas* > **paveist-tilas* > **paveisilas* > **paveisklas* > *pavėisklas*?

S.bulg. *sadъ* „φυτόν, planta“ : la. *stāds* = *srna* : *stiřna*.

Galvà „шар = желвак“ < **g^woləwā* : s.sl. *želbi*, sloven. *želva*, rus. *жолвь, желвак* Даль I³ 1358 < **g^welū-*, **g^weluw-* : gr. βελανος, *želqdb* „шарик“ : rus. *желобólка* „шишка, набалдашник“ Даль I³ 1323 < **g^wel-b(h)o-lā*.

gal-và : *g^wel-ū* : *g^wel-an-* = lie. *gér-v-ė* : lot. *grū-s* : kelt. *gar-an-*, lie. *gar-n-ỹs*.

Vizgà : **višk* + *ris* > *vikštris* „tokia žolė“, bet delko *viksvà*, gen. sing. *viksvos* (ne -*kšval*). Be nėra giminė su *viskėti* ~ *vizgėti*?

Pleškū : *плескати*. *Treškū* : *троскати*. *Taiškia* 3 praes., *taikšti* „болтать, калякать = говорить“, *taiška* „стучит“ : s. isl. *þausk* n. „Lärm, Getümmel“. *Rūškanas* : *rūstas*. *Braškū* : *brazdū*. *Taižiju* < **taus-d-*.

Vāškas, tāškas, kaškà, tūškas, pūškas, blāškas, pliūškis.

[21]

[1912. V. 11]

Gerbjamas Drauge!

10.V. vakare laikiau Filosofijos įžangos egzaminą. Pasisekė gerai. Turiu išlaikytus jau trylika egzaminų (visi „by“). Liko dar laikyti keturi: 1) Naujoji filosofija (16. V.), 2) Senovės graikų ir romėnų literatūra, 3) rusų literatūra ir 4) rusų valstybės istorija. Man gana baisūs Naujosios filosofijos ir rusų literatūros egzaminai.

Girdėjau, kad Šachmatovas norįs išvažiuoti iš Peterburgo apie 20.V, todėl reiktų paskubinti Tamstai straipsnis siųsti. Lig 16.V. aš neturėsiu laiko skaityti straipsnio: bijau, kad nesutrukdytų su filo-

sofija. Geriausiai siųsk Tamstą tiesiai Šachmatovui su priedašu, kad prie prėzos Tamstos straipsnį ir man parodytų.

Paralele prie *veizglūs* (<**veizglūs* <**veizd-lūs*) gali būti senobės prūsų (pomėsanisch – pogesanišch) Vistulos upės vardas – *Vīsklā* (žr. Nesselmann Thes. s. v.: iš kur vok. *Weichsel*) < **Vīsklā* < **Vīstlā* (> lotyn. rašančių autorių *Vistula* < **Vīstlā*).

Kad lie. – la. –ie tikrai iš –*ēi*, aš senai nebeabejoju. Cf. lie. *dvi* nom. du. fem. = keltų **dwei* (plg. Fick II, H. Pedersen Vgl. Gr.).

Aūs-kara, *aūks-kalis* negali būti senobini; cf. Dusetiškių *aust-karas*, *šiena-pjūtė*, *stāla-dengtė*, *galvó-sūkis*, *alū-daris* etc.

Apie lie. *a-* : *e-* žadu parašyti. Medžiagos jau turiu nebe mažą surinkęs.

Labų dienų.

K. Būga

[22]

1912. V. 12.

G. Dr.!

Lygiai tokios veislės, kaip *alks-nis* < **alsk-nis* (:pr. *alisk-an-dē*), yra sekanti medžių vardai : 1. *šermūškš-nis* „рябина“ Ds < **šermusk + nis* : sl. *čermōxa* < **kermusā* = *alks-nis* : sl. *olbxa*; 2. *šaltėškš-nis* Ds; 3. *ožėškš-nis*.

Glūosis m. (Jūžintaĩ) : *glūos-nis* = *úosis* : rus. *яс-ень*, lenk. *jas-ion* = sl. *olbxa* : *alīks-nis* vietoje **alīksnis* iš *alksnis*.

**Šermūšk + nis* iš **šermusk-* : *-sk-* virsta į *-šk-* netik paskui *i*, bet ir po visų kitų balsių; cf. *vāškas*, *pūškas* etc.

-sk- reikia suprasti kaipo naujadarą iš greta stovėjusių lyčių be *k* ir per intekmę *-zg-* : *viskū* < *vizgū*, *vīks-vā* < *vīsk-va* ~ *vizgā*, *druskā* ~ **druzgā*.

K. B.

[23]

[1912. V. 31]

Garbus Draugel

Egzaminus pabaigiau laimingai (1^oo laipsnio diplomas). Boduėnas palieka prie ūniversito.

Vilniūje 12–15.VI bus Mokslo Draugijos susirinkimas, kur ir aš būsiu. Iš Vilniaus išvažiuosiu 16.VI. Sustosiu „Vilties“ redakcijoje : Богодельный переулк № 4, кв. 2.

Basanavičius prašo Tamstą parašyti šį-tą „Lietuvių Tautai“. Laiko dar esą gana. Aš norėčiau parašyti šį-tą iš lietuvių kalbos tarmių.

Žem. *vėčas* labai siaurai tevartojamas. Mosėdyje, Salantuose jo nepažįsta. Man tasai žodis tepažįstamas iš Daukanto.

Lie. *māckas* < **maž* + *skas*, cf. Ds *nedickas* = *ne-dīd-skas* „не-большой“ (*nedīdskas* žmogėlis „низкого роста“).

Nuo 5—10.VI gyvėsiu — гор. Вержболово (Virbālius) Гувалкск. губ. Гминный суд.

Labų dienų!

Kaz. Būga

[24]

1912 m. Spalių (X) mėn. 10 d.

Garbus Drauge!

Pirmojo Tamstos laiško negavau. Man irgi buvo nuostabu, delko Tamsta nerašytumi. Net teiravaus latvių studentų apie Tamstos sveikatą!

Mano tarmėje partic. *sėdīs*, *mylīs*, *tikīs* nebėra. Jaunius savo grammat. p. 175 turi *mylīs* ir *tikīs*, iš jo kalbos atsimenu *be-sėdīs*. Kuršaičio tarmėje, spėjant iš jo gramm. § 1118 lyties *mylīs*, būtų *sėdīs*.

Instr. sing. *baltąja* dusetiškai ištaria *baltūju*, kvėdarniškai *bal-tūjū*. Daukšos kalboje yra buvę *báltąjā*, kaip rodo mano išrašai.

Sufiksuose *-ej-* ir man nepažįstamas.

P. Šmidtas rašo *baznīca* (ne *-īca*! *-īca* priegaidės žvilgsniu man nesuprantama).

Dėkui už pataisymus! Iš kur aš paėmiau **dūka*, ir pats nebežinau.

Doričiaus raštas, ir mano nuomone, labai menko vertumo. Ko verti jo tekstai, galima matyti kad ir iš šių pavyzdžių: 1) *kur esī emei?* 63₁₅ (cf. CLXXI pirma eilutė nuo apačios) negerai išskirstyta iš *kur* (j) *ās jēmei* = *kuř jās jēmei*, где ты их взял? 2) *katrāi slūžino* 65₂₅ yra ne kas kita, kaip *katrų(s) slūžino* : bulgarui y (nelygi rusų y, bet lenkų y. Taip ištaria Marcinkonyse) pasirodė net diftongu! 3) *Prīeme kaip pāsvečūs* 70₁₁ < *Prījēmē kaipā svečiūs* : Katliėriuose, kaip ir Ušpāliuose, sako *kaipā* „kaipō“, *tā* „tō“ (vidutinio ilgumol), 4) *paīms aš kūjā* 70₃₁ = *pajīms aš kūjā* „ažū, už kujo“ (–ā vidutinio ilgumo), 5) *vēlīnan ne trūnkas ištūkā* 70₃₁ = *vēlīnā nēi ruñkās ištūkā* (–ā vidut. ilg.), 6) *kur jīs* 71₄ = *kuriš*, 7) CLXXXII §291 *i > i, e, e : e* „und“ aus *i*, dieses aus *iř* : *jāučas būva be nekaķu znāku e čenāi su pūncū* 71₂₇, *āšei tebegulėjau e māna tavārščūs atāja* 70₃₄ < *jāučūs būvā bē nēķā°kū znā°kū, ē čenāi sū pūncū; āšei tebegulēja°u, ē mānā tavārščūs atājā* : ušpalēņų ir duset. ē (vidut. ilg.) iš ē, 8) CLXXXIII § 293 *–ē > –e und –i : babūti : Māna babūti*

prāšē kriškštinās iš Ramėiku 74₃₅ = *Mānā bābūti* (acc. sing.!) *prāšā kriškštinās* (loc. pl.) *iš Rameikū*, мою бабушку просили (приглашали) на крестины из дер. Remeikiai.

Balsių ilgumo ir trumpumo neskiria. Apie vidutinį ilgumą ir girdėjęs nėra. Tekstai užrašinėta nuo žmonių, skaitančių laikraščius, kurie vartoja literatūrinius žodžius (*auka* etc.). Marcinkonių Klėmensas Juzukėvičius (CCXL) teko ir man pažinti. Doričius iš jo rašė tekstus delto, kad jis moka gražiai rusiškai: mat, lengviau buvo susišnekėti.

Apie intonacijas jis tiek tenutuokia, kaip kiaulė apie debesį. Geriau būtų buvę, kad tiesiai, kaip Brugmann'as, būtų prisipažinęs, kad intonacijų neskiria, ir būtų jų visai nežymėjęs, nekaip dabar paduodamas šiupinį.

Marcinkonių, Ušpalių ir Salantų tarmės pažįstamos ir man. Šios tarmės nelabai kuo panašios į Doričiaus aprašytąsias.

Serbas gal mažiau būtų padaręs klaidų nors intonacijose.

Bogorodickio Palangos tarmės aprašymas ne tobūlas, bet šimtą kartų geresnis už Doričiaus Salantų, Marcinkonių ir Ušpalių tarmių aprašymus. Kaip nelengva esama svetimtaučiu lietuvių kalbą tyrinėti!

Anykščių šilelio 155 acc. pl. *sliekūs* visai nerodo buvus nom. sing. *sliekas*! Baranauskas skaitė *niėkus* — *sliekus*. Cf. *rasa kriūta* 129 — kalba *šviūta* 128. Baranauskas, Jauniaus liudijimu, turėjęs nelabai gerą ausį intonacijoms skirti. Baranauskas dažnai monoftongų intonacijas žymi klaidingai: *mōtyniszko* sūdo An. šil. 75 < *mōt-*, *wōlungē* An. šil. 158 < *vōl-*, *prōte* Ostlit. Texte XXX < *prōte* < *protē*, *szūlys* Заметки 23 < *šūolīs*, *žaidžū*, *žaidžau* Заметки 47 < *žaidžiu* (plg. *sliekūs* < *sliekus*), *szēnas* Замер. 62 < *šiēnas*. Man irgi kitą kartą rodėsi, kad dusetiškiei sako *ýla* „ýla“ (būtų **ylā*, cf. *bylā*!).

Ušpaliuose, Marcinkonyse, Salantuose, Mosėdyje, Dusetose tesako *sliekas*, *vōlungē*.

Prūsų lietuvis Jūrgis Gerūlis išleido disertaciją, vardu „De Prussicis Sambiensium locorum nominibus“ Tilsis MCMXII.

Kaip Tamstos gramatika? „Lietuvių Tautai“ trūksta straipsnių. Dar galima suspėti. Teišspauzdintas 1 lankas.

Labų dienų.

Tamstos K. Būga

Peterburgas, 1912 m. spalio mėn. 12 d.

Garbus Draugel

Heinr. X,3 : „*Lethos*, qui proprie dicuntur *Lethigalli*“ (Bielenstein Grenzen 74²), XI,7 : „cum aliis *Letigallis* de Tholowa“ (Bielenstein 78¹) : Ипатьев. лет. *Лѣтъ-гола* (parašyta *Стѣтъгола* !). Kokiamė santykių gali būti *Лѣтъгола* | *Lethigalli* su Lietuvos kronikų (П. с. рус. лет. т. XVII) *Лотыгола* ir 1264 m. gromatos *Лотыгольская* земля (Соболевский Лекции 4143). *Лотыгола* rodo buvus la. formą **Latigala*. **Latigala*, rodosi, ir rytiečių latvių tarmėje negalėjo kilti iš **Letigala* = *Лѣтъгола*. Ar *Лотыгола* yra giminė su *latviētis*? Tada *Лотыгола* būtų iš **Latvigala*; cf. la. *lat-viši* > *латышų*. Tokiuo būdu išeitų, kad Heinricho *Lethi* ir *Lethigalli* yra vokiškas lietuvių vardas, perkeltas ant latvių. Vok. *Lette* būtų senesnysis lietuvių vardas, paskesniai perkeltas ant latvių. *Litauer* būtų gautas iš lenkų. Norėčiau šiame klausyme išgirsti Tamstos nuomonę.

Šiandieną iš latvių studentų, kilimo iš Ezeres, Auces ir Nygrandės, surinkau sekančius vietų vardus : *Daņgas*, *Aūce*, *Ciēceres* upe, *Skrūnda*, *Raņķi*, *Garūža*, *Griēze*, *Ezere*, *Vadakstes* upe, *Kufši*, *Sāmaiši*, *Nigraņde*, *Ceņkuri* (Ezeres pagastā), *Čuņkas*, *Līkupēni*.

Ezerėje ir Nygrandėje sako *dziņtars*. Panemūnio parapijoje (Hovоалекс. у. Ков. р.) upę Sussei vadina *Susējā*, -jōs, *Susējā*, o Saukas ezarą — *Šaiķo* ēzeras. *Šaiķas* : la. *Sauka* rodo čia lietuvių buvus kaimynais su latviais jau lietuvių—latvių prokalbės gadinėje. Plg. la. *Rucava* = žem. *Rūkiava*.

Labų dienų!

K. Būga

[1912. XI. 7]

Garbus Draugel

Tamstos gavau abudu laiškų. Atsakyti neprisirengiau, nes visą laiką buvo iš manęs atėmęs Juškevičiaus žodynas : perrašiau į spaudą apie 2¹/₂ lanko. Dėkui už *Letgalių* paaiškinimą.

„Lietuvių Tautai“ Tamsta dar suspėsi parašyti (galima iki I.XII). Sapūno-Šulcės gramatikos aprašymas ir Doričiaus kritika labai reikalingi. Doričiaus kritiką prašyčiau atsiųsti man, šį-tą ir aš pridėsiu. Kelis žodžius norėčiau parašyti apie Petro Šmidto etnograf. raštų I kn.

Lie. *seniai* negali būti **senei*, kaip tatai rodo dusetiškių *sañei* (su minkštu *n*). Iš **senei* dusetiškiai turėtų **sanei* (su kietu *n*). *Seniai* galėtų būti naujadaras pagal *naujai*. Plg. troba *seniai* statyta ~ troba *naujai* statyta (Jaunius). Tverėčiaus *pòç* yra iš *pàç* (Doričiaus *a*, t. y. gilūsis *a*) < **pàçis* < **paits* : *a* sub accentu bus pavirtęs į *o* (labai atvira). Plg. *māžas*, fem. *mąžà*. Kartais daro išpūdį, tarytum kad girdi tariant *mōžà*.

Sen. lie. *atleid*, kaip rodo Sālako *lāid'* ir Tverėčiaus *lėidž*, tegali būti kilęs iš *atlėidi*, cf. reflex. Sālako *lāidžs* (*ē* vidutinio ilgumo, iš *ie*) ir Tverėčiaus *lėid'žies*.

Kad *latvių* vardas būtų kilęs nuo *Latės* upės, aš abejoju. Kaip iš **Latava* galėjo rasties *latvieši*? *Latvieši* rodytų, kad šalies vardas yra buvęs **Latva*, o ne **Latava*. *Lātv-is*, *latviētis* būtų suprantamas iš šalies vardo **Latus*, cf. lie. *lietv-ingas* „дождливый“ (Priėnai, Suv. gub.) iš *lietūs*, acc. *lietų*, *piētiv-is* „южный ветер“ (ir *pietūv-is* „wiatr południowy“ KosL 49b. Cf. Ds *žiēmis* „северный ветер“, *vasā-ris* „южн. в.“, *rūtis* „восточн. в.“, *vakāris* „зап. в.“) iš *piētūs* „юр“.

„Lietuvių Tautai“ rašau straipsnių eilę, vardu „Lietuvių senovė lyginamojo kalbų mokslo šviesoje“ (Литовские древности...). *Lethigali*, *Ломыгола* man reikalingi „Senovei“. Čia norėčiau kalbėti apie baltų protėvynę, kaimynų intaką (влияние) į baltų kalbas. Teks paliesti ir keltų klausimas. Čia reiks paduoti „Jatvingica“.

Labų dienų.

K. Būga

[27]

Pažiegė 1913 m. rugpiūčio mėn. 11 d.

Garbus Drauge!

Prie *drūtas* : *drūktas* galima dar pridėti *titaĩ* (Marcinkónys), *titi* (Juškevičiaus žod.) : *tiktaĩ*.

Prie la. *smiltis* : *smilktis* pl. galima pridėti lie. *vāltis* „avižos vārpa“. *Vāltis* gali būti kilusi iš **vālktis*, plg. *vālk-štis*, *-šties* f. „avižos varpa“ Lėnkmenes ir *vālk-šna* „t.p.“ Ds.

Kitą kartą man buvo nežinomas dusetiškių loc. pl. iš žodžio *piētūs*. Šiomis dienomis teko net du kartu girdėti: *pietūs* (dial. *pērūs*), (Liūgūs) Vinca parvažiavo (iš Dus[e]rūtų) dā *pietūs*; mėlnyčion atvažiavau *pietūs*.

Į Peterburgą išvažiuoju 18.VIII.

Labų dienų.

Kaz. Būga

Garbus Drauge!

Šiandie dviem savaitėm Vasmer'is išvažiavo Marburgan. Максим Романович Фасмер gyvena netoli nuo manęs (5 minutės kelio): M. Посадская № 21 кв. 34. Imsiu egzaminuoties po 2—3 savaitių.

Sántykis tarp sufiksų lie. *-ninka-* : *-nyka-*, pr. *-níka-* man neaiškus. Vienas iš antro vesti negalima. *-níka-*, gal, nėra ir slavizmas (turi jau Daukša ir Širvydas). Prūsų lietuvių *darbinínkas* Ruhig L.—d. Lexicon 22, Mielcke L.—d. Wb. 44, Nesselmann Wb. 128. La. (Petro Šmidto) *sàim-[i]niēks* m. | *sàim-nūca* fem. Neaiškus ir intonacijų santykis. *-ī-ka-* be nebus pradžia gavęs iš fem.?: *laukī-nis*, fem. *laukīnė* ir **laukinī*, iš kur. fem. **laukint-kīlė* > *laukinīykė*, bet **laukinīyka*; del intonacijos plg. vakar. aug. *baisīybė* : *rašīybos*, *svetīyba*, la. *-ība*. Masc. nesuprantamas.

Latvių *-in-ieka-* gal turi *-ie-* ir ne iš *-en-*; plg. lie. linkmeniškųjų žodį *júod-eikis* masc. „черный суп из крови“ (: *júodas*), žem. *at-bul-eikis* „qui perverse rem agit“ Aist. stud. I 80, Juškevičius žod. I 113 (: *ātbulas*), *ne-val-ēika* „грязнуля, lenk. niechluj“ Prīenai = *neval-āika* (*ai* ne iš *eil*) „ds.“ Griškabūdis, Panemūnė, Juškevičius žod. I 89b (: *nē-vala* „niechluj“ S. Naūmiestis — Владиславов, Kvėdarna : *valaū*, *-yti* „чистить“). Nomina propria virorum lie. *Norēika* Alsėdžiai : *Norēikis* Laižuva, Linkmenes, *Mažēika* Ds, Kūp iškis, Kvėdarna etc.

Labų dienų!

K. Būga

Gerbiamasis!

Visi rytiečiai sako *-nyka-* (taipogi ir rytiečiuose, kurie susisiekia su žemaičiais — Jōniškis, Šiauliai). Salantų žemaičiai sako *-ninka-*; *-ninka-* rašo ir Valančiauskas Salantų par. kilimo (Tamosziaus isz Kempis apej Sekima Jezaus Kristaus kningas kietures. Wilniuje 1852) : *zokaninks* 5₅, atrandam *priszininkus* 30₅, tarp... *ukininku* 36₄. Bet Daukantas, Valančiausko kaimynas (Lenkimų, Skuodo apylinkės kilimo), rašo *-nyka-* : *ukinik's* (Žodrodys s. v. *civis*), *rasztinikaj* raszo Budas 135₅. Jauniaus liudijumu, Kvėdarnoje saką *ūkinyks*.

-ninka- yra sakoma Naumiesčio (Владиславов Сув. губ.) apskrity, kaip apie tai galima spręsti iš rašto „Pamokslaj iszminties ir tejsi-

bes... Suwałkuase 1851“ : *awininkas* 117, *pustelninkas* 125, *melninkas* 72, *ukininkas* 133.

Iš ko y žodyje *myžýns* Juškevičius 694, negalima žinoti. Dusetiškių *miežienà*. Vietoje *kvietaínis* (Leskien Nom. 415) reikia rašyti *kvietaínis* (Veliuonà). Be j ir *medaínis* Juškevičius I 174a, 432, *rugáinis* (Veliuonà). La. *rugājs* vienodas yra su žem. *apvynós*, gen. sing. *apvynójo* „хмельник“ (*apvynýs*). j- disimilacija abejotina.

Vakar laikiau du egzaminu (lyginamoji gramatika ir sanskritas). Pasisėkė gerai.

Santykis tarp *-nyka-* : *-ninka-* neaiškus. Ar nebus tik *-ninka-* kilęs iš *-nyka-*? plg. žem. *nānkštis* „nỹkštis“, *niñkti* „nỹkti“, *bažnāncia*.

Labų dienų!

Kaz. Būga

[30]

[1913. X. 25]

Garbus Drauge!

-ninka- savo kilme negali būti kilęs iš *-nīka-*. Kad *-nyka-* būtų iš *-ninka-*, yra labai abejojamas dalykas; *žýgis* (Alsėdžiai, Kvėdarna, Suv. Naūmiestis) arba *žýgis* (Dusetos, Svėdašai, Kūpiškis) negalimas yra vesti iš *žīgis* < **žiñgis* (cf. *žiñginė*, *žiñgsnis*). Kuršaičio rašyba *žīgis* nėra kalbos faktas; Mielcke ir Ruhig'as rašo *žygis*. *Žig-* : *ženg-* = *beigti*, *baigti* : žem. *beñgti*. Prie acc. *obalius* Juškevičius I 8 nom. *obalýs*, kur *a* yra tarmiškas dalykas iš *uo* (*obuolýs* Rytiečių liet.).

Reikia skaityti *ielektls* Aist. stud. I 100°, Изв XVII,1 39. *Momelis* man nepažįstamas; plg. *momuð*, *mómenį* „темя“ Ds, Linkmenes; Kvėdarroje *múomūni* (iš *mómuonė?*).

Lyties *žeberkštis* Nesselmann Wb 540 neturi. „Wiesel“ Ramýgaloj *žebriñkštė* (cf. *žėbras*), Seinuose *žibinkštis*, Dusetose *žibiñkštė*.

Reikia rašyti *veliúokas* „Teufel“ (žr. mano straipsnį RS VI). Lazūnuose (Лаздуны [Ašmenà =] Ашмянск. у.), Jablonskio liudijimu, saką: *bernėkas* ir *mergutà*. Suffix'as *-eka-* todėl yra tikras ir n abejojamas. Pūmpėnų *úžalas*, mano nuomone, yra kilęs iš *úžālas* < **ūžōlas* < *ąžuolas*; cf. Dusetiškių *úžō^alas* ir *úžālas* greta su *dōs* prie *dúosiu*.

Egzaminus pabaigti tikiuosi po velykų.

Labų dienų!

Kaz. Būga

Königsberg in Pr., Tragheimer Kirchenstrasse № 28, II Tr. bei H. Schulz.
21. IV (4. V) 1914 m.

Geřbiamas Draugė!

Šiañdie aštunta diena kai gyventinai įsikūriau Karaliaučiuje. Turiu drauge su žmóna (lietuvė iš Sùvalkų Naūmiesčio — Владиславов — parapijos kilimo) visą pensijoną už 160 markių (mėnuo). Karaliaučiuje kur-kas smagiau gyventi ir patogiau dirbti kaip kad Peterburge. Po mano ligos Karaliaučiaus oras man labai tinkamas.

Mikkolos Ursl. Gramm. Baltikai duoda labai nedaug. Kai nuo Mikkolos, aš tikėjau si jo gramatikoje rasti daugiau gėra. Toliau už Šleicherio ir Kuršaičio kalbininkai su lietuvių kalba nenuvažiavo. Tie kalbininkai, kurie naudojosi Juškevičiumi, tiktai labiau sùteršė (загрязнили) „Lituanikos“ dirvą (sująugė jie *l* su *l'* ir priegaides).

Mikkola (53, 59) lie. ir la. *ie* aiškina per pusę gerai: tik jis nenori pripažinti, kad *ide. ei* irgi gali duoti *ie*. Tas svarbu, kad *M. ie* visai nepripažįsta iš *ide. oi* ir *ai*.

Mikkola 62 (50) iš *ide. ō* veda lie.-la. *o(ā)*, o iš *ide. ōu* (ir *āu*?) lie.-la. *uo*. Ir Tamstos, ir mano nuomone, lie.-la. *uo* gali kilti ir iš *ide. ō*, ir iš *ide. ōu*.

I. *uo* iš *ide. ō* : 1. *rúožas* „полоса, черта“ || *rėžiū* (lyties *riežiū* [= *rėžiū* aus **rēig-* Mikkola Ursl. Gr. 107] *nėrà*); 2. *rúožtas* „полоса“ || *rėžiū*; 3. *plúostas* „горсть (льна, пеньки), волокно“ || *plėšti*; 4. *slúogas* „предмет, которым что-н. надавливают (нагружают мочимый лен в воду)“ || *slėgti*; 5. *druožlė* || *dróžti*; 6. *brúožas* „черта, царапина“ || *brėžti*; 7. *lúoma* || *lėmė* 3 praet.; 8. *stuo-muō* || *stóti*; 9. meškà bėga *pa-šúokom* Ds || *šóku*; 10. *núoma* || got. *anda-nēm* „Annahme“.

II. *uo* iš *ide. ōu*: 1. *kúokštas* (žem.), *kúokšta* Ds „пук, пучек“ || sl. *kustř*; 2. *plúostas* || *pláustas*; 3. *spúogas* || *spáugas*; 4. *búožė* || *bau-ze*; 5. *muōlas* „слизь“ || sl. *mulř*; 6. *ruoša* || sl. *ruxř* ?; 7. *dúožis* || *daižti*; 8. *guotas* „стадо“ || *gaujà*; 9. *luōtas* „eldijà, душегубка“ || lot. *lavō*; 10. *súodys* || žem. *súdys* „сажа“ (Alsėdžiai, Mósėdis).

Šašúolėtis,-čio (Mósėdis, Ylakiai, Alsėdžiai) : *šašėlis* Ds „тень“.

Sóstas (cf. *plúostas* : *plėšti*, *rúožtas* : *rėžti*) : *sėsti*, *slogà* (cf. la. *pluosa* || *plēst*, *lúoma* || *lėmė*) : *slėgti*, *boginti* : *bėgti*, *sodinti* : *sėsti* yra n-visai aiškus naujadaras (Neubildung).

Luitas „замазка“ statytinas yra į vieną eilę su *luōtas*, *plúostas*, *rúožtas*, *plúostas*, o *laītas* „замазка“ — į vieną eilę su *sóstas*.

Mūistau, -tyti : *maistau* „kiwam“ (Kossarzewski Lituanica 48a) = *luītas* : *laītas* „замаска“.

Maistau, *laītas* (cf. *boginti*, *sodinti*, *sostas*) yra naujadaras. *Muità* : *maità* = *sluogas* : *slogà* = *stuomuō* : ryt. *stomuō*, cf. dar *puišà* Ds : *paišà*.

Šią vasarą išeis Jauniaus gramatikos rusiškas vertimas. Dabar statau rodykles.

Labų dienų!

Kaz. Būga

[32¹]

Karaliaučiuje, 1914 m. gegužės [...]

Gerbiamas Drauge!

Su Bezzenberger'iu pasižinau. Jis man žadėjo savo patarimais padėti. Čia surinksiu visus materijolus žadėtajai „Jatuingicai“. Pagalios pritilpau prie Bretkūno raštų. Jie labai daug duoda šviesos lietuvių kalbai. Gausiu pasidaryti iš Bretkūno daug išrašų. Semestro gale norėčia nukeliauti į Prūsų lietuvių kaimus. Teks būti Tilžės apylinkėje.

Telšiškiai žemaičiai (Alsėdžiai, Mosėdis, Salantai) sako *mà-žā-s-is*, *gērās-is* su ankštu *i* (ne *el*), bet *šēs* „šis“ (prie nom. sing. fem. *šī*), *āšēs* nom. sing. „axis, ocb“, bet nom. pl. *āšis* (*a* vidutinio ilgumo). Tiejie faktai rodo, kad Jauniaus gramatikos *geras-ys* ir kt. turi pamatą. Dusetose *māžāsīs* || *mažāsīs* || *māžasis* (Daukša) vietoje sako *māžas-ai*, nom. sing. fem. *mažója*. Žemaičių *mažúoję* (Mosėdis) nom. sing. fem. yra kilęs iš *mažója* (plg. *kúoję* < *kója*).

Lytis **dīdys* iš Dusetiškių šnektos man nepažįstama, bet *dīdys-ai* sakant esmi kelis kartus girdėjęs. Dusetiškiai tesako: *pīlkys*, *mārgys*, *šēmys* (ne **šēmys* ir ne *šēmỹs*, nes mes sakome *šēmas*), *žālys* (*žālas*, *žālasai* vežšis).

Daukanto „Būde“ randame rašant: *dīdys* 216₁₂, *dīdesys* 107₃₀, 223₁₃.

Daukanto „Būdo“ dat. pl.: *wīssīms tīms*, kórīj 228₁₀, *tīms pīj-mīnīms* 36₂₆, óz *tīms* taszkams 197₂₇, *kórīms* iszejós 198₁₁, *tókīms* kraugerems 199₁₄, *kītīms* 202₁₇, *wīssīms* 202₁₉, *patīms* 210₃, *swetīmīms* 223₁₈ yra kilęs fonetišku keliu iš *-ījms*, t. y. *tīms*, *wīssīms* iš **tījms*, **wīšījms* = aug. *tīems*, *vīstems*.

¹ [Laiškas sužalotas. Neiškaitomos vietos pažymėtos daugtaškiu laužtiniuose skliaustuose. — Z. Z.].

Daukanto šnektoje „triphthongus“ *ijm* nėra galimas. Greta su nom. sing. fem. *wijna* [...] 26₂₆, 107₂ Daukantas teturi *wins* „vienas“ [...] 156₁₂ (dat. pl. *wīn-tautems* 204₃) arba *wens* 159₂₇, 214₁₂, 226₅, 245₃, 246₅, *wen* neutr. „viena, vien“ 170₁₈, 228₂₄, 249₁. *Wins* = *wens* skaitytinas yra *vėns* (Mósėdis, Alsėdžiai) : čia *ę* (ankštas *e*) yra vidurinis garsas tarp *e* ir *i*. Plg. dar Daukanto : *szen-den* 4₂₁, 152₁ = *šėn-den* (Mósėdis).

Aš nenorėčia tikėti, kad rytiečių dat. et instr. pl. galūnė *-mi* būtų slavizmas. Instr. pl. su *giesmė-mi* girdėtas net ir Linkmeniškiuose. Ta pati galūnė pažįstama ir žemaičiams (čia tiktai dualis); plg. Daukanto „Būdo“ 161₂₀ : ta pasaka waden tuodó wiró *broliómi*. Tą galūnę pažįsta ir Daukša (neturiu čia užsirašęs vietos) : *dwiemi żuwełemi* (instr. du.).

Instr. pl. galūnė *-ais* (= s.ind. *-āih*) greičiausiai bus kilusi iš *-āis*. Iš *-ōis* lietuvių – latvių būtų *-uis*. Visgi tos galūnės klausimas dar neišrištas!

Mósėdžio, Alsėdžių ir kiti telšiškiai žemaičiai in instr. pl. sako *-mis* (ne **-mēs*) : *merguo-mīs*.

Su *žinōs, gallēs, būs, līs* (III fut.) greta sakoma tiktai *ródys* (III fut. Suv. Naumiestyje, Vilkaviškyje ir visur (?) Suvalkų gub.

Prie IF XXXIII 123 : *kouksztaj* Daukantas „Būdas“ 14₉ = *kųkųštā* pl., *kųkųšts* sing. (Mósėdis) : *kúokšta* fem. Dusetos.

Daukanto šnektoje netiktai *ęi* (*ij*) + „n, m + Cons.“ virsta į *ę*, bet ir *ou*. Iš *ou* atsiranda *o* : *dankepis* pecziós 24₃₂ = *dankepys* kakalys 26₁₁ < *doun-kepys* : *dųuna* „dúona“. *qn* atstoja čia *ón*, plg. *móno* 34₂₀ = *mąno* 34₂₀, *mąnės* gen. sing. 34₁₉.

IF XXXIII 125 : nėra kas *rašq*. Sakoma yra *rāšq* (rytietiskai *rāšū* arba *rō^ašū*).

IF XXXIII 126 : Man tėra žinoma *vólungė* (Dusetos, Kvėdarna).

La. ryt. *skrynduli* „lachmany“ Kurmin Słownik Polsko łacińskiego łotewski (Wilno 1858) p. 65 (*-ind-*!).

La. ryt. *tolejms* „daleki“ l. c. 22 < **tālīma-*.

Po 8 dienų keliuosi į kitą gyvenimą, per tai bus kitas ir adresas.

Labų dienų.

Jūsų Kaz. Būga

Gerbiamas Drauge!

Besikraustydamos pastarąjį Tamstos laiškėlį pamečiau, todėl ir negaliu atsakyti į tuos klausimus, nes aš jų nebeatmenu.

1591 metų Bretkūno Postilės lŷtys: *Wirefnims* I 40, *wienims* Piemenims I 84, *wiffims* kitiems I 399, *mielafschirdingims* buti II 252 (= *mielafschirdingiems* buti II 253) gali būti kilę, kaip ir žemaičių, iš *-iems*. Bretkūno kalba (plg. *szodei*, *szodeis*) rodo jį buvusį žemaitį. *-iems* turėjo sutrumpėti į *-ims*, plg. jo postilės *filwartauiet* II 227 iš *siel(a)vartaujate* (: *nefisielawartokite* Volterio Liet. Chr. 61₁₀) : *sielavartas* Ds.

Iš profesorių vieno Bezenberger'io teklausau (graikų veiksmā-zodis — глагол, verbum), kitų tikrai dėl vokiškos kalbos.

Lytis *šveñdrai* IF XXXIII 126 (iš Kuršaičio) abejotina. Vil-kaviškio ir Naūmiesčio apylinkėse tėra sakoma *švendrai*, acc. *švėnd-rus*, o Dusetiškių — *švėndrės*, *švėndrių* (*švėndrė*.)

Zabite IF XXXIII 127 : žem. pavardė *Zābitis*, Dusetiškių so-džiaus vardas *Zabičiūnai* (cf. žem. pavardę *Nāsvitis*).

Labų dienų!

K. Būga

Gerbiamas Drauge!

Karaliaučiuje išbūsiu iki I.VIII (nauj. kal.). XVII Rakstu krā-jumo laukisiu. Bezenberger'is esąs jį jau gavęs.

Del acc. pl. *gerąsias* (mergās) negaliu nieko tikra pasakyti. Augš-taičiuose (Naumiestis), kur greta su *geruosius* (vyrus) yra sakoma *ge-rąsias* (mergās), *n* negalėjo gauti fem. iš masc., nes čia tėra *-uos* (ne *-uns*). Rytiečiai (Dusetos, Kupiškis, Linkmenes ir kt.) sako *gerósias* (mergās). Senovės raštai, pavyzdžiui, Margarita Theologica (1600 m.), greta su *gerąses* || *gerases* turi *tosna rankosna* etc. *Gerąsias* ar nebus tik naujadaras: *geràs* || *gerós-ias*, su įvestu *a* iš *geràs* || *gerásias* ir tar-miškai, kur vietoje **māstīs* < rus. *мать* „мазь“ sakoma yra *mąstīs* (Kvėdarna, Mosėdis, Alsėdžiai), *gerąsias*. *geros-na* rodytų, kad *gerą-sias* — naujadaras.

Prie **mergās*, iš kur *mergās*, lietuviai nėra turėję **mergāns*, cf. *mergos-na* || *geros-na*. Žem. (Mosėdis) acc. pl. *tās* irgi rodo čia nebuvus *n*; iš **iāns* Mosėdy dabar būtų **iōs*, cf. instr. sing. fem. *sō iō* < **iān*.

Netoli nuo Tamstos gyvena Jonas Jablonskis (Sintaksės autorius — Rygiškių Jonas, Kriaušaitis): Majorenhof, Sanatorium „Marienbad“.

Bezzenbergeris tebetiki, kad *ie(ė)* esanti ir prūsams pažįstama ir kad tasai *ie* galįs kilti iš ide. *ai* ir *oi*. Iš latvių kalbos žodis *briēdis* (ir prala. **brendis* : šved., norv.? *brind*) patekęs ir lietuviams, ir prūsams: *braydis*. Čia Bezzenbergeris niekais tiki!

Labų dienų!

Kaz. Būga

[35]

Петроград, Забалканский 65, кв. г-на О. М. Ионкус
9. XII. 14.

Gerbiamasis Drauge!

Kad ne karas, dabar aš besidarbuočiau užsieniuose. Į ministeriją padaviau prašymą, kad, pabaigus magisterio egzaminus, šį pavasarį leistų man vietoje Karaliaučiaus važiuoti į Švedų žemę pasidarbuoti prie Lidén'o, Persson'o ir kitų kalbininkų.

Egzaminus turiu lig velykoms pabaigti. Naujų mokslo knygų dėl karo visai netenka matyti ir net reikalingiausių mokslo vadovėlių (Handbuch) negalima gauti uždarius sieną.

Karas gana sunkiai atsišaukė ant manęs. Mokslas tuo buvo labai sutrukdytas. Du mano broliu ištraukė į karą, o vasario (februarius) mėnesį paims ir trečią brolių. Žmonos tėvynė ties Naumiesčiu (Владиславов Сув. губ.) visa sudegė, ten nemaža žuvo mano daiktų, o labiausiai gaila knygų.

Vokiečio vardas ir prūsų *mixkai* „prūsiškai“ yra atkeliavę iš Skandinavijos. Tatai spėti verčia Skandinavijos tautų vardai: Jordanis Getica III [Mon. Germ. hist. Auctorum antiquis. tomi V pars prior. Berolini 1882 S.59]: ...diversarum turba nationum, Theustes, *Vagoth*... dehinc *Mixi*, Evagre... Müllenhoffo nuomone, *Vagoth'ai* gyvenę Oeland'o arba Gotland'o saloje.

Vāk(ia)-goth „Vókios gotai“. *Va(k)-goth* : *Vak-* iš *Vāk-* (*ā* iš ide. *ē*).

Labų dienų!

Kaz. Būga

Brangus Drauge!

Per Tamstą išreiškiu savo giliausią padėką „Filologu Biedrībai“ už išrinkimą manęs jos nariu korespondentu. Nežinau, kuo aš Filologu Biedrībai galėsiu atsiteisti už tokią augštą garbę, kurią ji teikėsi man parodyti.

Džiaugiuos, kad Indogermanische Gesellschaft savo visuotiniame susivažiavime, kuris buvo rugsėjo mėn. (IX) 29 dieną Jėnos mieste išrinko Tamstą drauge su A. Meillet'u, J. Rozwadowski'u ir manim į „erweiterten Vorstand“. Ir užsienio kalbiniškai jau ima branginti baltiškųjų kalbų mokslą ir šito mokslo atstovus (Vertreter).

Apie tamstos ir mano darbą susivažiavime kalbininkus informavo dr. Jurgis Gerulis (vok. Gerullis). Geruliui dabar pavesta yra redaguoti baltiškąją bibliografijos dalį „Idg. Jahrbuch'e“. Redagavimą siūlė W. Streitberg'as ir M. Vasmer'is man, bet aš atsisakiau, rekomenduodamas tam reikalui Gerulį, ir pasižadėjau kiek galėdamas Geruliui padėti. Tikiuosi, kad ir Tamsta su prof. P. Šmidt, Plākiu ir E. Blesse padėsime Geruliui, nusiųdami jam visus tuos raštus, kurie išeina latvių kalba. Aš Geruliui siųsiu visa tai, kas esti parašyta lietuviškai.

Baltiškoji bibliografijos dalis „Idg. Jahrbuch'e“ galės būti tobula (vollkommen), jei mes, vadinasi, aš, Tamsta, P. Šmidas, Plākis ir E. Blesse, padėsime Geruliui, siųsdami jam raštus ir jį informuodami. Taigi, vyrai, talkon! Unitis viribus!

Universito projektą dabar svarsto Seimo švietimo komisija. Neilgai trukus, projektas bus įneštas Seimo pilnatin (Plenum). Po naujų metų tikimės įsteigsią universitą. Nuo naujų metų į Lietuvos universitą kviečiamės iš Karaliaučiaus Gerulį.

Gerulis savo „Altpreuss. Ortsnamen“ jau pradėjo spausdinti. Vietų vardų žodyno jau išspausdinta iki S-. Pirmąją korektūrą skaityti Geruliui padėdau ir aš.

Mano „Lietuvių kalbos žodynas“ sutrumpintoje redakcijoje rankraštyje bus gatavas po keturių mėnesių. Bus jis didumo, gal, toks kaip Bartholomae's „Altiranisches Wörterbuch“ (1000—1500 p.).

Po savaitės ar dviejų Tamstai su draugais atsiųsiu savo straipsnio „Priesagos -ūnas ir dvibalsio uo kilmė“ atspaudą (Sonderabdruck), 40 p. in 8°.

¹ [Laiško juodraštis. — Z. Z.].

Nesenaĩ išėjo „Logos Filosofijos laikraštis“ (I kn., 1 ir 2 sąs. Kaunas 1921. 8°, 128 p.) ir „Mūsų senovė“ (žurnalas istorijai skirtas).

Ar neišėjo ko nors latviškai iš kalbų mokslo srities (Gebiet)?

Ar negalima būtų gauti A. Bielenstein'o ir Mühlenbacho bei Endzelino gramatikų? Man jų gyvai reikia, nes be jų negalimos mano kalbos studijos. Taip pat mano studijoms būtinai reikalingas „Latvju dainų“ I ir paskutinysis (erotica) tomas. Visus kitus „Latvju dainų“ (BW) tomus gavau pirkti pas Gulbį. Ar neatsirastų Latvijoje ben vieno žmogaus, kuris sutiktų mokslo tikslu (цель) parduoti man A. Bielensteino Gramatiką (2 tomu) ir BW (Latvju dainas I ir VI t.)?

Iš užsienio naujosios lingvistinės literatūros esu jau gavęs: 1) H. Hirt Idg. Grammatik II. Heidelberg 1921; 2) H. Petersson Studien über die indogermanische Heteroklasie. Lund 1921; 3) S. Agrell Zur baltoslavischen Lautgeschichte. Lund 1921. Visų šitų raštų žadu duoti trumpą kritiką „Švietimo darbe“.

Iš Hirto gramatikos aš tikėjausi daugiau. Ji man pasirodė per silpna. Yra joje ir nesąmonių, ypač baltiškuose faktuose.

R. Trautmann'as renka iš pirmųjų šaltinių senovės prūsų asmens vardus (Personennamen), kurių, sako, būsią ben 2500 atskirų vardų.

Trautmann'as jau nuvežęs į spaustuvę savo „Baltisch — slavisches Wörterbuch“. Žada tasai žodynas duoti šį tą ir nauja. Sutikau Trautmano žodyno skaityti pirmąją korektūrą. Manoji korektūra išgelbės žodyną bent nuo lietuviškų klaidų.

Teikis Tamsta parašyti, kas daroma ir padaryta Rygoje baltikos ir latvikos srityje.

Prašom duoti labų dienų prof. P. Šmidtui, Plākiui ir Blessei.

Tamstą augštai gerbias

Kaz. Būga

[37]

Kaunas, 1921 m. gruodžio mėn. (XII) 6 d.

Brangus Kolega!

Man vis rūpi baltikos žurnalas (Archiv für Baltische Philologie). Ar nepasiseks netolimoje ateityje išleisti mums toksai žurnalas? Jei leistumėm Baltisch — slavische Forschungen (M. Vasmer'io vardas!), tai prie tos draugės prisidėtų ir M. Vasmer'is. Vasmer'is rašo, kad prisidėtų ir suomiai.

Del tokio žurnalo reikėtų pagalvoti ir Rygoje. Ar nesiteiktų Latvijos Švietimo Ministerija duoti šiek tiek subsidijos? Kauno ministerija neatsisako duoti 1922 metais ben 10 tūkstančių markių.

Rodos, kad jau atėjo gyvas reikalas turėti baltistoms savas žurnalas.

Dar prieš kalėdas išeis „Švietimo darbo“ paskutinis numeris (11–12). Čia man pasisekė išaiškinti *Nemuno* vardas. Ir jis rodo, kad lietuvių protėvių senovėje gyventa Minsko gubernijoje.

Glisis „gintaras“ man reikalingas „Kalbos mažmožiams“. Ar toks žodis iš tikrųjų yra buvęs latvių kalboje?

Be to, *glisio* manęs klausia ir Vasmer'is. Jis mano, kad germ. *ē* galėjo baltų kalbose pavirsti *ī*; plg. *ýla* „Ahle“ < germ. *ēla*-?

Kas žinoma apie latvišką sūros vardą? **sūra* ar **sūrs*?

Labų dienų!

K. Būga

[38]

1922 m. sausio (I) mėn. 3 d. Kaunas.

Brangus Drauge!

Sveiki sulaukę Naujų Metų! Duok dieve padaryti Jums daug darbo, svarbaus latvikai ir bendrai baltikai (aistikai)! Lauksiu Jūsų gramatikos.

Lietuvių kalbos žodyną pradėsiu spausdinti III – IV mėn. Darbą teks atlikti Leipcigo spaustuvėms.

Dėkui Tamstai už žinias apie *glisį* ir *sūrą*. Aš jas sunaudosiu tam tikram straipsnyje.

Del litvanikos mainų su Latvijos Švietimo Ministerija šiomis dienomis bus pasitarimas.

Su Baltikos (Aistikos) žurnalu dar gausime palaukti, iki mudu išleisim po žodyną.

Del „Švietimo darbe“ (1921 Nr. 11–12) paliestų klausimų norėčiau išgirsti ir Tamstos nuomonę – trumpą, nes daug rašyti nei Tamsta, nei aš negalime, turėdami kito darbo. Ką Tamsta manai del *Nemuno* etimologijos? *Nemunas*, man rodos, pritaria mano spėjimui (hipotezei), kad senoji lietuvių tėvynė bus buvusi Minsko gub.

Per šventes (24. XII – 2. I) parašiau Hirto gramatikos kritiką. Gramatika aš nepatėnkintas. Baltica – ниже всякой критики! Daug

yra prirašyta nesąmonių (Unsinn). Kritika bus įdėta 1922 m. „Šviet. darbo“ Nr. 1—2.

Kodel į mano laišką neatsiliepia prof. P. Šmidtas? Ar jis pyktų ant manęs? Rodos, nėra už ką. Del *Зумугола* || *Seimgal-*, rodosi, nereikėtų pykti. Jei būčiau kuo nusidėjęs, prašyčiau man atleisti, nes aš tai dariau ne pikto noru.

Labų dienų!

K. Būga

Chrestomatiją rengia J. Gerulis ir aš. Volteris leidžia irgi. Šiomet išleis?

[39]

Kaunas, 1922 m. sausio mėn. (I) 18 d.

Mielas Drauge!

Dėkui už Tamstos nurodymus ir pataisas, kurias norėčiau „Kalbos mažmožiuose“ sunaudoti.

Malonu man girdėti, kad la. *pērkauns*, *virsaune* turi tikrąjį *au*. Taigi, latviškai esama sakoma *viršūne* (ryt. *viersyuņe*) : *virsaune* : *virsuone*. Pastaroji lytis bus kilusi iš ide. **wřsōunijē*. Su latvių *virsaune* sutinka leipalingiškių dzūkų *gēležaunēs* n. pl. „*gēležuonēs*“ Ds.

Kad slavėnų kalbose iš *ou* būtų kilęs *ā*, aš neturiu nė vieno tikro pavyzdžio, nes *яz-oda* (*uoga*) gali būti negiminaitė *augimui*. *Ōstium* slavėnai neverčia lytim **(j)astbje* || la. *uosta*.

La. *šņ* yra naujadaras užuot *š* iš **sni-*? Bet gali būti, kad *snj* grupė neprarado *n*, t. y. nepavirto *sj*? Bet la. *aušāt* = lie. *ausčioti* ar nerodo tik, kad *stj* virto *sj*?

Nemun- bus buvęs „šilo“ kitas vardas (*nēm-uogē* = *Heidel-beere!*). **Nemun-á-s* bus „šilinis“, per „šilus“ (Borisovo apskr. Słown. geogr.) tekanti upė. Nuo „purvo“ reikšmės žodžiui *nem-*, *nemun-* turiu atsisakyti.

Tamstos šaknies galo *-sq* || *-skē* man patinka. Bet ir tuodu *q/kē* dar galutinai neišaiškina mūsų *vaško* (ne **vaskas!*), *pūško* (sl. *pux-*), *blāškia* etc.

Žodžio pradžioje mes neturime lie. *šr-*, *žr-*, o tik *kr-*, *gr-*, tuo tarp *sl-*, *žl-* ir lietuviai pažįsta. Tas rodo baltų kalboje nebuvus *kr-* ir *g(h)r-*.

Kaip reikia suprasti la. *škaūdīt* ir dzūkų *šćaudėc* (Tverečius) iš **stjāudētie* || kitų lietuvių *čiaudėti*? Be nerodo tai lietuvių kalboje *skj* pavirtus į *stj*? Ar atbulai?

Su Rygos pasiuntinybe (Dr. Zaunius) aš pasižįstu. Man rodos, ji sutiks priimti iš Tamstos knygas? Vertėtų ir Tamstai su Dr. Zaunium pasižinti. [...]

Labų dienų!

K. Būga

[40]

Kaunas, 1922 m. sausio (I) 30 d.

Brangus Drauge!

„Švietimo darbo“ Nr. 3—4 redakcija skiria dr. Jono Basanavičiaus 70 metų amžiaus sukaktuvėms. Iš Basanavičiaus raštų lingvistikoms yra naudingi pasakų (7 tomai) ir dainų (2 tomai) rinkiniai. Visa jo „trakologija“ neturi nė jokios mokslo vertybės. Būtų geras daiktas, kad ir Tamsta su P. Šmidtu parašytumėt sukaktuvių numeriui po trumpytį straipsnelį (4—5 p.). Iš lingvistų jam atsiuntė šiuos straipsnius: 1) J. Gerul(1)is apie Mažvydo Giesmių knygas, 2) R. Trautmann'as apie balt.—slav. dvibalsius *ur, ul, um, un*, 3) M. Vasmer'is apie *ylą* ir *glįšį*. Žadėjo atsiųsti straipsnį prof. St. Mladenov'as.

Lauksiu kokio nors kalbos mažmožio iš Tamstos ir P. Šmidto. Rašykit latviškai. Redakcija išsivers.

Labų dienų!

K. Būga

[41]

Kaune, 1922 m. gegužės (V) 3 d.

Brangus Drauge!

Vakar iš K. Vinterio gavau Tamstos „Lettisches Lesebuch“, kuris bus labai naudingas visiems universitams. Tamstos vadovėliu (Handbuch) pasinaudos ir Kauno studentai filologai. Beikia tikėtis, kad, Tamstos vadovėliui išėjus, latvių kalbos studijoms bus daug palengvinta. Gal artimojoje ateityje ir latvių kalba užims lyginamajame kalbomokslyje prideramą jai vietą, o nebus stumdoma tarsi podūkra.

Gaila, kad A. Leskyno „Litauisches Lesebuch“ negali susilyginti su Tamstos knygelėmis „Lettisches Lesebuch“. Leskyno „Lesebuch'as“ galėtų būti irgi naudingas, kad jo būtų pataisytos visos klaidos, kurių devynios galybės!

Duok dieve neilgai trukus Tamstai išleisti antrą laidą savojo Lesebuch'o!

„Švietimo darbo“ Basanavičinis numeris jau spausdinamas. Pirm mėnesio esmi prof. P. Šmidtui išleidęs savo vieną rankraštį, dėl kurio norėjau gauti jo ir Tamstos nuomonę. Šm., tur būti, nesveikas, kad man nieko nerašo. Tą rankraštį Tamsta, jei turėsi ben valandą atliekamo laiko, teikis pasiskaityti ir man pranešti trumpai savo nuomonę. Ten aš esmi rašęs apie lie. *šk* || *sk*, *glīsi*, *ýlq*, *Nēmuna* ir kitus mažmožius.

Biržų apylinkėje yra žodis *želtas*, *želtà* adj. „gelšvas“ (*želti* plaukai), kuris yra giminė su latvių *zēlts* „auksas“. Taigi, la. *zeltainīte* „geltonplaukė (mergelė)“ bus kilusi ne iš **dzelt-* „geltonas“.

Streitbergio pasiūlymu aš rašysiu IF Anz'iui Gerulio knygoms „Die altpreussischen Ortsnamen“ recenziją. Gaila, kad tam darbui dar aš negalėsiu pasinaudoti latviškaisiais vietų vardais. O gal jau spausdinate?

R. Trautmanas surinko prūsų asmens vardų didelę krūvą.

Aš pradėjau rašyti studiją apie lietuvių—latvių protėvynę ir jų atkilmą į šių dienų Lietuvą ir Latviją. Lietuvių—latvių tautės iškeliavimą iš protėvynės aš rišu su slavėnų iškeliavimu į naujas sodybas (V—VI m. e. amžiai). Mano darbui reikalinga arkaologų padėjimas. Kiek galiu spėti iš rašto „Nils Aberg Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit“ (p. 150), jau VII amžiuje Klaipėdos krašte jau būta įsikurta kuřšių, nes nuo tos gadynės „die Kultur orientiert sich nach Osten“.

Labų dienų!

K. Būga

[42]

Kaunas, 1922 m. gegužės 25 d.

Mielas Drauge!

Dėkui Tamstai už straipsnį apie *Vokia*. Man jis yra labai įdomus. Labai svarbi man daina, kurioje minima jūroje „sala“. *Vagoth* haplologiškai galėjo kilti iš *Vaki-goth*.

Tamstos pastaboms dėl prof. Šmidtui nusiųsto rankraščio pasinaudosiu vėliau (gali būti, „Švietimo darbe“). Dėl *šk* ir *sq* teks dar patyrinti.

Žodžio pradžioje iš *sk* lietuviai iš tikrųjų *šk-* neturi. Galimas daiktas, kad aisčių prokalbėje žodžio pradžioje tebuvo pažįstamas tiktai junginys *ks-* > aist. *š-*. *Šauti* būtų kilęs iš *ks-* (ir sl. *suq* iš *ks-* : lot. *axis* = sl. *osa*) greta su germ. **skeu-d-*. Dėl *sk-* kaitaliojimos plg. lie. *skuja* || sl. *xvoja* < *ksw-*; lie. *skubū-* || skr. *kṣubh-*, sl. *xyb-*.

Ide. *qs-* = lie. *š-* : *šiēptis* „о-скаливать (|| *skēlti*) зүбы, oszczenąć się (|| *skirti*, vok. *scheren*)“, *šipulys* „отщепок“ (lenk. *szypla* iš ide. **kseipuljā*) || lie. *pra-skiēpas* „отверстие“ (*цунамь*).

Šēberkštis „отщепок“, rus. *шóбон*, *шóбол* „лохмоть“ || lie. *skebérda* „отщепок“, rus. *цѣбень*.

Tokių atsitikimų, kur žodžio pradžioje eina pakaitomis *š-* su *sk-*, yra daugiau.

Tamstos straipsnį „Kā celies «vāciešu» vārds?“ aš noriu išversti ir paskelbti kasdieniniam laikraštyje. Manau, kad tam Tamsta nebūsi priešingas.

Ar esi jau Tamsta gavęs 10 egz. savojo straipsnio atspaudo iš Basanavičinio „Švietimo darbo“ numerio? Nesenai Tamstai aš nusiunčiau.

Siunčiu šandie Gerulio rašto recenziją.

Visi mano „Kalbos mažmožiai“ iš „Švietimo darbo“ bus išspausdinti atskiromis knygomis. Spausdinti šiomet dar nebus galima. Ryg. Jono ir Kriaušaičio gramatikos nebegalima gauti. Šią vasarą išeis šios gramatikos nauja laida.

Labų dienų!

Kaz. Būga

[43]

Kaunas, 1922 m. gruodžio (XII) 7 d.

Mielas Drauge!

Dėkui Tamstai už „Lettische Grammatik“, kuri mane labai nudžiugino. Galime tikrai dabar džiaugtis ir giedoti aleliuja! Yra tai raštas, kuris tikrai sudarys epochą latvių kalbos studijoms. Per Tamstos gramatiką užims latvių kalba prideramą jai vietą lyginamojoje indoeuropiškųjų kalbų gramatikoje. Tamstos gramatika duoda daug naujos šviesos aistiškųjų kalbų lyginamajai gramatikai.

Dabar priėjo eilė parašyti ir lietuvių kalbos gramatika, už kurios manau aš stvertis, kai būsiu išleidęs lietuvių kalbos žodyną, kuriam jau daug padaryta. Manau, kad žodyno spaudą galima bus pradėti 1923 metų rudenio p.

Duok Tamsta A. Gulbjo knygynui, kad jis mano vardu atsiųstų man Tamstos gramatikos 5 egz. ir drauge sąskaitą (Rechnung). Pinigus tuojau atsiųsiu gavęs sąskaitą. Norėčiau gauti dar prieš kalėdas. Tegul Gulbis siunčia pašta. Daugiau egz. bus pareikalauta, kai aš parašysiu pranešimą mūsų laikraščiuose.

Duok dieve greičiau Tamstai gramatiką išparduoti ir neilgai trukus išleisti antrą laidą (Ausgabe). Ar etimologijos žodyno (latvių kalbos) Tamsta nemanai leisti? Aš turiu nemąžą mēdžiagos surinkęs etimologijos žodynui, kuris bus išleistas tiktai atlikus paprastojo žodyno darbą.

Tegu Gulbis atsiunčia man drauge su Tamstos gramatika ir Latgalos šnektos gramatiką (Trasūno ar kito kurio autoriaus?).

Labų dienų!

K. Būga

[44]

1923 m. Kaunas. Balandžio (IV) 16 d.

Mielas Drauge!

Dėkui Tamstai už žodyno pirmąjį sąsiuvinį ir „Latviešu gramatiką“! Džiaugiuosi abiem tiedviem veikalams!

Kaip Tamstai patinka „Tauta ir žodis“? II tomą pradėsim spausdinti vasaros pabaigoje. Būtų malonu ir iš Tamstos gauti ben kokį straipsnelį. Iš P. Šmito turiu du straipsnelius.

Drauge su šiuo laiškeliu išleidžiu Tamstai savo straipsnio „Lietuvių šikūrimas šių dienų Lietuvoje“ juodraštį (черновик), su kuriuo prašyčiau susipažinti Tamstą ir duoti jį pasiskaityti prof. P. Šmitui, E. Blesei ir kitiems Latvijos mokslo vyrams. Iš visų Jūsų norėčiau gauti pataisų ir pastabų, kurias gavęs galėčiau dar sunaudoti prieš atidavimą spaustuvei.

Būtų gerai, kad apie šį mano straipsnį galėtų kas noris pranešti „Filologu biedrības“ pósėdžiui (Sitzung).

Mano studijoms gyvai reikalingi Latgalos vietų vardai. Ar dar jų neturite Rygoje surinkę? Reikėtų tuojau suorganizuoti Latgalos vietų vardų rinkimą. Aš iš tų vardų laikiu daug šviesos lietuvių latvių proistorei.

Lietuvių kalbos žodyno darbas šiaip taip eina. Šią vasarą bus atiduotas spaudon 1 sąsiuvinis.

Labų dienų!

K. Būga

Kaunas, D. Vilniaus gatvė Nr. 2.

8. M. Fasmeriui (M. Vasmer)

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081) yra žemiau spausdinami penkių laiškų, rašytų 1921 m. vokiečių kalbininkui prof. M. Fasmeriui, juodraščiai.

[1]

Дорогой Коллега Максим Романович!

Вашему избранию на кафедру А. Leskien'a я очень рад. Здесь не столько Вам повезло, сколько этой кафедре, которая благодаря Вашему избранию в скором времени оживится. В Лейпциге, в этом книжном центре, Вам, любящим научную работу, предоставляется широкое поле научной деятельности. Обширный материал славянских заимствований из других языков и географические имена помогут Вам лучше, чем Фортунатовская и Лескиновская школа, осветить историю славянского праязыка.

Уже из того потамологического материала, который имеется у меня, могу смело утверждать, что славянский праязык имел не тот звуковой вид, каковой ему приписывается современными славистами. Праславянское состояние переживалось не только так называемыми „праславянами“, но и отдельными славянскими языками. Речные названия искони балтийской территории показывают, что праславянская эпоха не была еще пережита при вторжении на балтийскую территорию ни кривичами, ни дреговичами, ни поляками. В период вторжения славян на балтийскую территорию (5—6 век н. э.) в языке кривичей, дреговичей и поляков балтийские *k, g, ai, ei, au, ū*, дифтонги *-ar-, -er-, ár-, ál-* (в начале слова), *en, in, an, un* еще могли измениться в *č, ž* (Лучеса < *Laukesà*, *Вежсет-ня* — приток Вотри Смол. г. < *Вѣжета* < *Vaigetà* — река в Ошмян. у. Вил. г.), *ja-* или *-ъ-* (*Ясá* < *Aisà*, *Ятра* < *Aitrà*; *Цепра* Новогруд. у. Мин. г. < *Цѣпра* < **Kaiprā* ∼ латыш. *Kaipe* ON, *Оццеда* Новогруд. у. Мин. г. < *От-цѣда* < **[Ati] + Kaida*), *и* (Лучеса < *Laukesà*, *Гуя* < *Gaujà*, *Ула* < *Aulà*, *Удра* < *Audra*), *ы* (ув *Олысту* Псков. II лет. под 6792 г. = лтш. *Alūksta*, *Дрыса* = прусск. *Drūsō* из **Drūsā* „озеро Drausensee“), *-oro, -ere-*, польск. *-ro-* (*Ворок* — лев. пр. Уши пр. Дн. Березины Мин. г. < балт. **Var-kas* ∼ лтш. *Vārkava*; *Воролочи* — болото между истоком Немна, р. Птичью и Лошею в Игумен. у. Минск. г. = лит.

Varlakiaī „жабьи очи (глаза)“: *varlē* „жаба“ + *akīs* „око“; *Skroda* Ломж. г. = ятв. *Skardā*, в источниках 14—15 в. *Skarde*; *Мерець* < *Merkỹs*, *Берѣшта* < *Béršta*), *га-, ла-* (польск. *Łana* „река Alle“ < прусск. **Ālnā*, ср. *Ладого* < **Āldagā*), ‘а, и (*Снягла* < лит. *Spingla*, *Мядѣл* < **Mendelas*, ср. река *Mende-lica* Вилен. г., *Вята* < *Venta*, *Уча* < *Ānčia*).

Северославянские *Łana* < *Ālnā*, *Ладого* < **Āldagā*, *Łabě* < *Albis* своим развитием аналогичны с южнославянским *Радогостѣ*, имя которого еще в 584/5 году произносили Ἀρδαγαστος.

Вместо *Мерець* (= лит. *Merkỹs*) кривичи, когда они пришли в 6—7 веке к берегам Немна вблизи Гродна, говорили еще **Meřkin* (acc. sing. *Meřki*) или **Meřfin*, откуда впоследствии **Merčь* и *Merečь*. Кривичская форма *Merčь* аналогична с западнославянским (полабским) именем князя *Dervanus* 623 года (*Древяне* среди Бодричей: русск. *Дерева*).

Северославянское **Вѣжета* < *Vaigetā*, **Цѣпра* < **Kaiprā* имеют себе параллель в польском *Bieszczad* из герм. **Be-skaidaz*.

Олыста из лтш. *Alūksta* (= лит. *Alūkštā*) в развитии *ы* из праславянского *ŭ* совпадает со словинским *Videm* (*i* из *ы*) < *Udine*.

Северославянские *Лучеса* < *Laukesā*, польск. *Wiatrołuża* (река в Мазурской части Сувалк. губ.) < *Větra-lauža* (река и нарицательное „бурелом“: *větra* „буря“ и *laužu* „ломаю“), *Луга* (фин. *Laukaa*), (къ Липицемъ... ручей... имя ему) *Тунегь* (Новгородская четвертая летопись П. с. р. лет., том IV. Петроград 1915, стр. 190) < лтш. *Taunegs* (откуда соврем. вост.-лтш. форма *Taunags*: *a* из *e*) имеют себе аналогию в переходе германского *au* в общеславянское *u*: *нута* < *nauta* „Nutzvieh“, др.-сев. *naut* N., др.-анг. *néat*, др.-в.-н. *nōð*, нем. диал. *Noss*, *купити*, *покупати* || гот. *kaupōn*, др.-в.-н. *koufōn*, лук || герм. *laukaz* и др.

На основании этих данных устанавливается, что в 6 веке *и* в отдельных славянских языках еще не было. Вместо позднейшего *и* был еще дифтонг *ои*, или звук, напоминающий этот дифтонг, т. е. *ō*. Монофтонгическое *ō* не сразу образовалось из *ои*. Прежде всего *ои* перешло в *oo*. Существование в языке кривичей и дреговичей монофтонга *ō* (из старшего *oi* < *āu* < *au*) подтверждается данными западнофинских, ла-

тышского и литовского языка. Ср. фин., кар. *luota* || *блюдо*, *kuomina* || *гумьно*, *kuoma* || *кум*, латышск. *blūda* || *блюдо*, *duōta* || *дума*, *kažuōks* || *кожух*, *kuods* || *худ*, *luōks* || *лук* „Lauch“, *lūoti* „очень“ || *лють*, *uoma* || *ум*, *puōsts* || *пуст*, *sūlīt* || *сулить*, *suōta* || *сума*, *kuoma* || *кума*, *kāpuōsti* || *капуста*, литовск. *kuočià* || *кутья* (*tj > č*), *puōkas* (*žem.*) || *пух*, *kruōpos* || *крупа*. Фин., латышск. и лит. *uo* восходит к старшему монофтонгическому *ō*.

Индоевропейский дифтонг *ei* в праславянском языке долго еще сохранялся без изменения. В 6 веке, когда кривичи и дреговичи вторглись из за Припети на балтийскую территорию, старый дифтонг *ei* не был еще монофтонгом *i*. Славянское *ei* перешло в *i*, как и в латинском языке, через ступени *eg > ē*. Что в языке кривичей, дреговичей и словен вместо *i* раньше было *ē*, доказывают факты западнофинских, латышского и литовского языков. Срв. фин. *mielu* || *мил* (лит. *mīelas* ∼ *meilūs*), кар. *viehkuri* || *вихърь* (лит. *viesulas* ∼ лтш. *veīsuōls*), лтш. *krievs*, gen. sing. *krieva* „русский“ || **кривъ*, откуда *кривич*, *sviēta* „платок, Tuch“ || *свита*, лит. *pielà* || *пила* из герм. **fēlā* (и.-е. **peilā*) > др.-в.-н. *fīla* „Feile“).

Литва, польск. *Litwa* тоже подтверждают существование общеславянского *ē*: лит.-лтш. *Lētuvā*, откуда лит. *Lietuvà*, где *ie* (<*ē*) из дифтонга *ei* (лтш. *leitīs* „литовец“).

Изучение географических названий, преимущественно водных (реки, озера), даст очень много не только для истории языков, но также и для истории народов. На речных названиях западной России можно с большою точностью, как это было раньше, установить первоначальные прародины западных финнов, балтийцев, славян и восточных и северных германцев.

Имя *Двины* славяне принесли с собою из прародины. *Двиною* эта река у литво-латышей не называлась (лит. *Dauguvà*, лтш. *Daugava*). J. Rozwadowski RS VI 44 вторую *Двину* находит в Польше: *Dźwina* — miejscowość pod Kargową w pow. babimojskim (W. X. Poznańskie). В 5 или в начале 6-го века, когда славяне стали поселяться на берегах верхнего течения Двины, они реку *Dauguvà* называли еще не *Dvēnā*, как можно было заключить на основании фин. *viehkuri*, но **Dveinā*. Форма **Dveinā* была заимствована верхнедвинскими (вверх от Витебска) финнами в виде **Vei-*

nā, откуда ливское *Vēna* (≈ *Livones Veinalenses* Heinrich IX, 13) и эст. *Väin* „Двина“ (и *Veinajõgi*).

По речным названиям, которые славяне принесли с собою из прародины на балтийскую и финскую территорию, можно определить, из каких мест прародины пришли славяне.

В Волынской губернии есть река *Vybja* (*Велья* Ипатьев. лет. 2767 под 1232 г.) и на ней город *Шюмьскъ* (Ипат. лет. 1. с.). Волынские кривичи, переселившись в Литву, реку *Neris* (gen. sing. *Neriës*) называют *Vybjeю* (*Велья*) и на ней основывают село (теперь местечко) *Шюмьскъ* > *Шумск* (Вилен. уезда). *Vybja* в устах литовцев превращается в *Vilija*. Литовская форма впоследствии вытесняет *Велью* (господствующая форма еще в актах XVI—XVII вв.) и становится господствующей. Нёманская *Вилия* и Волынскую *Велью* в научной литературе переделывает на *Вилию*. В RS VI 26 я *Vybja* считал балтийским речным названием, но теперь этого делать не могу в виду заприпетских рек *Велья* — прав. приток Снежети (лев. Десны, Орлов. губ.), *Вилия* — лев. Горыни (прав. Припети, Волын. г.), *Вилия* — прав. Случи (прав. Горыни < прав. Припяти).

Из племенных названий в Виленской губернии сохранились в названии местечек (сел): *Словѣньскъ* (> *Словенск*) — местечко при Березине в Ошмянском у. (в 46 верстах от *Ašmenà*) и *Кривичи* — м-ко на р. Сервячи в Вилейском у. и 4 села в Минском уезде у границы с Виленской губ. || у реки Исlochи.

Из-за Припяти, т. е. из славянской прародины, на бывшую балтийскую территорию перенесены, между другими, следующие географические названия:

Волма — лев. прит. Свислочи (прав. Березины) Мин. г. = польск. *Wełma* — rzeka J. Rozwadowski RS VI 48.

Илья — лев. Вилии Вилейск. (Вил. г.) и Борисов. (Мин. г.) уезды = *Илья* — лев. Уши (прав. Припети) Речицк. у. Мин. и Радомысл. у. Киев. г. Для виленской *Ильи* возможно и балтийское происхождение (*Būga* RS VI 9).

Киевец — местечко на р. Исlochи Мин. губ. вблизи границы с Вилен. губ. = *Кыѣвъ* на Днѣпрѣ.

Лебежода — лев. Усы (прав. Нёмна) в Ошмянск. у. Вилен. губ. вблизи местечка Налибоки = *Лебожеда* — прав.

Уборти (прав. Припети) Волын. губ. Что касается суффикса, то ср. *Воложода* — лев. Птичи (лев. Припети) Мин. г. *Лоца* Būga RS VI 36 = *Лоша* — 1) приток Прони Пронск. у. Рязан. губ., 2) река Верейского у. Петропавлов. вол. Москов. губ.

Мѣна, откуда город *Мѣньскъ* „Минск“, польск. *Miana* — прав. Черницы (прав. Плисы < прав. Дн. Березины) Борисов. у. Мин. г. = польск. *Mień* — приток Вислы.

Плиса (6 водных названий) Būga RS VI 17 = *Плиса* где-нибудь за Припетью, откуда это речное название в 6 веке было принесено славянами в Саксонию: *Pleisse* — Nbf. der in die Elbe fliessender Saale < **Plisā*.

Przerośl в мозурской части Сувалк. губ. = *Переросль* — лев. Ствичи (прав. Случи < лев. Припяти) Мин. губ.

Ротница (> лит. *Rātnučia*) — прав. Немна = *Ротниц-ка* — лев. Могилянки (лев. Уши < прав. Припети) Волын. губ.

Рось — лев. Немна Волков. у. Грод. губ. = *Рось* — прав. Днепра Киев. губ., на устьи *Рѣси* Ипат. лет.² 65, на *Рси* 521, во *Рси* 502, ко *Рси* 426, за *Росью* 677.

Рѣшā > *Орша* — прав. Днепра на севере Могил. губ. и на финской территории: оз. *Росцо* и *Аршо* (в 18 веке погость *Аршо*) при Новоржеве Псков. г. из *Рѣшьце* и *Рѣше*; *Арша* — приток Сороти Псков. г. = *Ирша* — лев. Тетерева Волын. и Киев. губ., *Оршинка* — прав. Стугны Киевск. губ. || на *Рши* Ипат. лет.² 156.

Рѣсь и *Рѣша* < **Рѣсја* : праслав. *riš* - < и.-е. *rik-*.

Сновь — река в Новогруд. у. Мин. губ., зъ *Снови* 1567 РИБ XXXIII 820, 831, зъ *Сныви* 502 = *Сновь* — прав. Десны Чернигов. губ; *Снова* — прав. Тускори Курск. губ., грады многы по Деснѣ... Хороборъ... *Сновескъ* 1234 г. Ипат. лет.² 772, въ *Снѣви* 161.

Сула — прав. Немна Минск. у. и Ошмян. (Вил. г.) у. = *Сула* — 1) лев. Днепра Полтав. г.; 2) прав. Немчи (лев. Реута < лев. Семи) Курск. губ. Судж. у.; 3) лев. Хлевени (пр. Семи) Курск. г. Путивл. у.; 4) прит. Попради; 5) ст.-польск. *Zula*, т. е. *Сула* в Силезии.

Свитязь — озеро Новогрудск. у. Минск. г. = *Свитязь* — озеро Владимиро-волинск. у. Волын. г.

Уса — 1) пр. Немна Вилен. и Мин. г., 2) *górný prawý dopływ Niemna w pow. mińskim*, 3) пр. Дн. Березины Мин.

г. = *Уса* — 1) лев. Вороницы (лев. Ипути) Смол. г., 2) пр. Судости (пр. Десны) Черниг. г.

Уша — 1) dopływ Niemna w mińsk. pow., 2) lewy dopływ Niemna, pow. ślucki i nowogród., 3) lewy dopł. Wilii w pow. miń. i wilej., 4) лев. Олы Мин., 5) лев. Дн. Березины Игум. у. Мин. г. = *Уша* — прав. Припети Волын. г. ∞ переиде рѣку *Оушю* подъ Оушескомъ 1150 г. Ипат. лет.² 411.

Холхло — местечко Ошмянс. у. Вилен. г., *Холхалец* — село на притоке Березины к сев. от Борисова Мин. губ. = польск. *Chełchy* (диссим. из **Chełchty*) в восточной Пруссии Нидерле Энцикл. слав. филол. II 49 < **Chłchło*.

Цна — 1) лев. Айны Борис. у. Мин. г., 2) лев. Припети Слуцк. и Пинск. у. Село *Цна* и *Зацен* к северу от гор. Минска. — со всехъ пашень Браславскихъ и Опескихъ [=Ново-александров. уезд Ковен. губ.]... за Наветомъ озеромъ...озеро на имя *Цно* из малымъ озерцомъ на имя *Цонъкомъ* ... с Снуда озера... 1500 г. Литов. метрика в РИБ XXVII 807 = *Цон* — лев. Оки Орлов. губ., *Цна* — 1) лев. Оки Рязан. губ., 2) лев. Мокши Тамб. г., 3) прит. озера Мстино Тверск. губ.

Область распространения *Цны* (Орл., Рязан., Тамб. и Твер. г.) как будто указывает на финноугорское происхождение интересующего нас имени. Если можно доверять форме *Тьсна* (А. Соболевский РФВ LXIV 182), то *Цон* было бы новообразованием вместо *Тѣсн*. Мне кажется, что форма из источника Соболевского передает не что другое, как средневековое русское произношение *Сна*, где само *с* образовалось после исчезновения глухого путем стечения согласных *t+s*. *Сна* могла возникнуть из **Тъсна* (Būga RS VI 35 : прусск. *tusnan* асс. sing. „still”) или из **Тьсна*. Последняя форма была бы этимологически родственна со словом *тихъ*. Что касается суффикса, то ср.: р. *Туросна* Маштаков Днепр. 133, 136 рядом с *Туроса* — 1) р. в Лепельск. у. Вит. г., 2) прит. Муховца Кобрын. у. Гродн. г.; р. *Лисна* 1400 г. Витеб. губ. (Срезневский Матер. I 821 = лтш. *Liksna*).

На финской территории из славянских имен, принесенных словенцами (и кривичами) из прародины, можно отметить следующие два:

Моглин — село к юго-зап. от Пскова по дороге в Изборск из прапсковской формы **Modlinъ* (ср. *жерегло*, эст. *mugl, vigil*) = польск. *Modlin* у Варшавы.

Пльсковъ, откуда лтш. *Pliskava* = *Plbskovъ* в прародине; ср. славянский географический корень *Plbsk-* в польск. *Pszczyna* „нем. Kreis Pless“ из *Plbšč-ina* в верхней Силезии (Oberschlesien) RS I 158.

Пограничная река *Припеть* (на *е*, а не *я*, указывают Ипат., Лаврент. летописи, Литовская метрика), отделявшая славянскую прародину от балтийской, получила свое имя, повидимому, от славян. По свидетельству *Niederlé Slov. star. I 29¹*, имя *Pripet* встречается в топографии старой Чехии: *Pripet cum Medvez montes duo*. Почему и гора, и река носят одно и то же имя *Pripetъ*? Не случайное ли это созвучие? Литовский корень *pet-* (*pri-pentù*, *-petaũ*, *-pèsti* „изнуряться, уставать“, *jaũ pripetaũ* „labai priilsau, nusivariau, уже я изнурился, очень устал“ *Panemunėlis*) для реки как будто не годится. *При-петь* обозначает „при-ток“ (ср. Днепра) и находится в родстве с гр. *пот-α-μός* „река“ (ср. *ῥῆχ-μός* : *ῥῆχραι*), *πέτομαι* „fliege“, лат. *petō* „стремлюсь к чему“, *com-pitum* „ubi viae competunt = Kreuzweg“, авест. *pataiti* „fällt, läuft“. Из речных названий к семье *Припети* принадлежат: „Смоленскую границу ажъ до Любавичъ, отколе ся почала *Пета*“ Оршанский повет 1566 г. Литов. метрика в РИБ XXX 894 = „до речки Керъты, мимо Войкчово ажъ до *Петы*, до Поволя, у Велю реку“ Вилен. губ. 1566 г. I. с. 886 || именье близко Вильни на *Петешу* 1498 РИБ XXVII 155, *Pietiesza* — rzeka przy folw. t. n., o 16 w. od Wilna Słown. geogr. VIII 111.

Вот несколько речных названий на бывшей финской территории:

лтш. *Pededze* „нем. Peddetz, прав. приток реки Aivieksta, полск. Ewixszta), odgranicza w dolnym biegu pow. lucyński (Ludza) od wendeńskiego (Cēsis)“ *Konverz. vārdnīca 775, 1161, BW 3690,2, 30381* из **Ped(ājā)jōgi > *Pedjōgi > *Pedjegi > *Pedegi > Pededze* : фин. *petājä* „сосна“ + фин. *joki* „реки“.

лтш. *Raūna* — лев. приток реки *Gaūja* (нем. Livländ. Aa) = русск. *Руна* — 1) прит. Пола (прит. оз. Ильменя) Демьян. у. Новгор. губ., 2) прит. оз. В. Селуг Осташков. у. Тверск. губ. Иначе, но неверно, К. Буга РФВ LXXV 142.

лтш. *Rāuza* — приток реки *Palce* (лев. приток р. *Gaūja* — Livl. Aa) = русск. *Руза* — лев. Москвы Моск. губ., *Руз-ка* — прав. Вонца (пр. Днепра) в сев. части Смол. губ.

лтш. *Rūja* — река BW 12092, 12093 = *Ружа* — прав. Плюсы Гдовск. у. Петерб. губ. (позднее заимствование, после перехода *ū* в *ы!*).

Серем-ята — приток Ельши (по Słown. geogr. = praw. dopł. Sowszy [lew. Meży]), притока Мёжи Смол. губ. (север): оз. *Серемо* — 1) Валдайск. у. Новгород. губ. вблизи оз. Тихмень; 2) Осташков. у. Тверск. губ. вблизи оз. Серегера. Ср. фин. *särnä* „грань“.

лтш. *Virauda* — озеро и село в Режицком у. Витеб. губ. = *Вруда* из **Вьруда* — 1) прит. Кудеби (прит. Великой) Паниковск. вол. Псковск. у., вытекает из Люцин. у. Вит. г.; 2) прав. приток Луги Ямбург. у. Петерб. г.

Невель, род. *Невля* — город (и озеро?) Витеб. г. = *Невль* — дер. Луск. вол. Вотской пятины (Трусман Чудско-литовские элементы в новгородских пятинах. Ревель 1898 часть I): оз. *Нево* Ипат. лет.² 6 = фин. *neva* „болото“.

Утроя — лев. Великой в губ. Витебск. (Люц. у.) и Псков.: *Utriya* — река в Везенб. у. Эстлянд. губ.

Толд-инка — дер. в Невельск. у. Витеб. губ. : финск. **tild-* в *tillittää* „pipen, bimmeln“ (Трусман).

Ловоть — река Псковск. г. = *Ловоть* — речка Жиздринск. у. Калужск. губ. Суффикс *-оть* имеют следующие речные названия на старой финской территории: 2) *Сор-оть* — прит. Великой Новоржевск. у. Псков. г.; 3) *Логоть* — порог реки Ловоти; 4) *Верготь* — рукав Ловоти Новгород. губ.; 5) *Неготь* — приток Осуги Тверск. губ.; 6) *Юхоть* — приток Волги Угличск. у. Ярослав. губ.

Черность — прав. Куны Псковск. уезда. Суффикс *-sti* имеется в следующих реках финского происхождения: 2) *Куность* (*Кунеть*) — приток Белоозера (р. Тигоды) Новгород. у.; 3) *Кереть* — прит. Волхова Новгород. уезда; 4) *Шолоность* — приток Ковжи Олонец. губ. : *Шелонь* — прит. оз. Ильменя Псков. и Новгор. губ. из прафинск. **šelni*->фин. **helli-*; 5) *Ляхость* — прав. Которосли Костром. и Ярослав. г.; 6) *Снагость* — село Рыльск. у. Курской губ. Труды Москов. диалектол. ком. I 76 из *S^hanāgosti*, может быть и не финского происхождения (Курск. губ.!). Ср. эст. *Navast* — приток Пернавы в Феллин. у. Лифл. г., *Kavast*, *Hindast*, *Tarvast*, *Umalast*. Эст. *Halliste* + *Полисть* — 1) лев. Волхова Новгород. уезда, 2) лев. Ловоти Холмск. у. Псков. губ.

Чипать (Семенов Георг. слов. V 718 пишет *Чичать*) — лев. Мѣжи (лев. Двины) в Духовщин. и Бельск. у. Смол. губ., где *-ать* из *-оть* (ср. *Лóвать* при *Ловоть* Ипат., Новгород. лет.), тоже, повидимому, финского происхождения.

Царецо — озеро Псков. губ. в системе р. Великой Семенов I 413 с псков. *с* из *ѣ* < **Черещо* : *Кереть* — прит. Волхова Новгород. уезда || фин. *kerä* „клубок, kamuolŷs“?

Цевло — озеро Холмск. у. Псков. г. и ручей *Цевелька* < фин. **Kaivila* : *kaivaa* „рыть, копать“, *kaivo* „колодец“, *kaivos* „рудник“.

Ока — 1) приток Куньи Псковск. губ. = *Ока* 2) прит. Волги. Переселенцы с волжской Оки это имя перенесли в Иркутскую (*Ока* — прит. Ангары) и в Пермскую с Уфимской (*Ока* — приток реки *Ай*) губернией. *Ока*, повидимому, не индоевропейского (лтш. *ака* „Brunnen“, лит. *ākas* „Wuhne“, сл. *око* „Auge“ Būga RS VI 25), а финского происхождения (фин. *акка* „баба“??).

Сережа — прит. Куньи Торóпец. у. Псков. губ. *Сереженка* — прит. Велесы Słown. geogr. XIII 197 Бельск. у. Смол. г. = *Сережа* — прав. Тѣши Нижегород. губ. (Погодин Из истории слав. передв. 93 выводит из лит. *sérgiu* „стерегу“!!) = *Серижа* — лев. Десны Орлов. губ. (Маштаков 183) из *Сережа* к фин. *särki* „плотва“ (ср. оз. *Серегерь*, р. *Сележарь*).

Шексна „*Шохна* помещному“ Кириллов. у. Новгород. губ. Сборн. отд. р. яз. и сл. ИАН т. 87 № 5 стр. 182, *Шохъстнѣ* (*Шохонскій*) 1432—43 Шахматов Курс II 532 (литограф.). *Шохонскій* (*Пошехонье*, *Пошехонскій*) вместе с Кирилловским *Шохна* свидетельствуют о переходе на русской почве *ks* в *x* (ср. аог. *rǣxъ* < **rēksom* : *rēkϕ*). Прафин. **šeksna* (? установление основной формы — дело финноугристов).

Торóпа — река Псков. губ., село-погост *Торóпатцы* Холмск. у. Псков. г., от *Торóнца* в 35 верстах Сборник отд. т. 73 № 5 стр. 105 из *Торóпота* = фин. **Tarpatā* (р кажется долгое, из краткого было бы *b*?), то *Tarbate* 1370 г. Русско-ливон. акты 75, *civitas Darpt* Scr. ger. Prussic. II 487, лтш. *Tērpata*. Лит. *Tarapata* (Daukantas „Budas senovės — Lėtuwīū... Petropilie 1845“ р. 239₂₅) указывает на кривичское название Юрьева *Торóпота*. Праформа эст. *Tartu* может быть установлена на основании 1370 г. *Tarbate* и русск. *Торóпотцы*.

Торош-ино — село к сев. от Пскова из прафин. **tarša-* (из балт. *dařžas* „огород“) — фин. *tarha* „saepes, cohors, hortus“, эст. *tara, tahr*.

На основании данных сравнительного рековедения (потамологии), я думаю, можно будет решить вопрос балтийской, славянской и финноугорской прародины¹.

В сравнительном рековедении нужно поступать так же, как и в сравнительном (этимологическом) словаре любого языка. В словаре сравниваются слова, т. е. нарицательные имена, в рековедении же должны сопоставляться реки с реками, т. е. собственные имена рек. И только после того, как мы сопоставили родственные между собою речные названия и определили область географического их распространения, можно приступить к этимологии разбираемого речного названия, т. е. к сопоставлению его с нарицательными именами. Когда еще озеро *Мороги* (Кочубинский Территория 83) сопоставлялось и лит. *mārgas* „пестрый“, *Уса* (Кочубинский l. c. 86) с лит. *úosis* „ясень“, *Уша* (l. c. 86) с лит. *ūžiù, āžti* „brausen“ или *áušti* „kalt werden“, *Сережа* (Погодин Из истор. слав. передв. 93) выводилась из лит. *sėrgiu* „стерегу“, еще не было сравнительного рековедения. Оно появляется лишь с того момента, как начинают сопоставлять речные названия с речными, напр.: русск. *Волма* = польск. *Wełma*; *Мена*, польск. *Miana*, *Mień* || кельт. *Moinos* (J. Rozwadowski); русск. *Полотá* (гор. *Полоцк*) = польск. *Płota* (гор. *Płock* M. Vasmer); русск. *Лучеса* = лит. *Laukesà*, лтш. *Lāucesa*; польск. *Skroda* = ятвяж. *Skardā*; русск. *Берéшта* = лит. *Bėršta* (K. Būga). Сравнительным методом удастся установить целый ряд общих индоевропейских речных названий; напр.: кельт. *Nāvā* Holder *Altcelt. Sprachsch.* II 693 = лит. *Nóva* Būgà RS VI 4, кельт. *Vilia* Holder l. c. III 317 = русск. *Велья* (*Велья́*), лтш. *Rāva* = польск. *Rawa* и др. Лит. речное название *Avantà* (теперь в вост.-лит. превратилось в *Aluntà* < **Avuntà*, ср. вост.-лит. *luñzdīs* < **vuñzdīs* = зап. *vañzdis* „труба“, вост. *lāšas* < **vāšas* = зап. *vāšas* „дужка“, вост.-латышск. *alūts* из **avūts* = зап. лтш. *avuōts* „ключ, источник“ из балт. **avántas*) тоже, кажется, принадлежит к числу общеиндоевропейских речных названий. Об этом писал J. Razwadowski (у меня в Ковне нет RS) или Вы говорили?

¹ [Sis sakiny's pieštuku išbrauktas (K. Būgos ranka?). — Z. Z.].

Область географического распространения речного имени *Горынь* (прав. Припети) не ограничивается Волынской губернией. Вторую *Goryń* находим в Польше (Л. Нидерле Энцикл. слав. филол. II 49). По Ипатьевской летописи² (1150 год стр. 410) наша река называлась *Горыня*: перешед *Гориню* Х.П., где *ри* вместо *ры*, как и в „ко *Визьнѣ* 1252 г.“ Ип. лет.² 813 < *Визьна* (здесь отражается малорусское совпадение *ы* с *и*, следы которого уже отражаются в Ипат. летописи). *Горыня* предполагает праславянскую форму **Gǫrŭnā*. Из готской формы *garunjō* „Überschwemmung, Flut“ (M. Vasmer Osteur. Ortsnamen 6) в русском следовало бы ожидать *Горъня* > *Горня*. Балтийское *ŭ* превратилось в русское *ы*: *Олыста* < лтш. *Alūksia*, *Радыня* — м-ко Вил. (по актам 14—16 вв.) = лит. *Ródūnė*¹, *Кур* — прит. Кухвы Люцин. у. из *Кырѣ* || лтш. *Kūra* (> вост. *Kouga*) — река.

По моему мнению, в Волынской губернии, как составной части славянской прародины, искони не было географических имен германского происхождения. Для объяснения *Горыни* герм. *garunġā* „Flut“ не годится.

Иква — 1) лев. Павловки (лев. Днепра) Полт. г., 2) прав. Стыри (прав. Припети), 3) в бас. южн. Буга (Маштаков Извест. отд. р. я. и сл. XXII,2 351), если это имя действительно германское, фонетически более подходит к др.-в.-н. *iha* F. (при *igo* M.) „Eibe“, чем герм. *aikō* „Eiche“. По аналогии русских заимствований из балтийских речных названий из *aikō* следует ожидать в русском **Яква*.

Вместо *Чечора* — 1) прав. Сожи (лев. Днепра) Могил. г., 2) лев. Судости (прав. Десны < лев. Днепра) Черниг. г., по видимому, нужно писать *Чичера*: Мозырь и *Чичерескъ* Ипат. лет.² 498, приде *Чичьрьску* 528. *Чичера* была бы общиндоевропейским речным названием; ср. лтш. *Ciesere* в бас. Венты.

Шохна (< *Шексна*) || *Тихна* — дер. Тигодск. вол. Вотск. пят. (Трусманн) при *Тиксна* — лев. Сухоны Вологод. г.

* * *

Благодарю за отдельные оттиски. Читаю и наставляюсь. На днях я Вам вышлю журнал „Švietimo darbas“, в котором печатаются мои мелочи по литовскому языку.

¹ [Virš raidės e pieštuku parašyta ia. — Z. Z.].

В скором времени к Вам в Лейпциг прибудет один учитель литовец Jõnas Mūrka (Иван Мурко), практически хорошо знающий литовский язык. Он желает познакомиться с лингвистическим методом изучения языка. Хорошая школа Мурку может сделать полезным работником в литванистике. Прошу Вас помочь Мурке советом (у кого из профессоров ему следовало бы позаниматься?).

О лингвистических новостях прошу извещать и меня. У нас в Ковне почти ничего не получается. Работать придется без литературы. Моя библиотека для меня лично погибла, оставшись частью в Перми, частью в Томске.

Привет Вашей супруге и Вам от моей жены и меня. Моей дочери уже 6½ лет.

Напишите несколько слов и по поднятым мною вопросам.

Ваш К. Буга

Ковно 1921 г. апреля 12 дня.

[2]

Ковно 18 июля 1921 г

Дорогой Максим Романович!

Случаи долгого молчания и с моей стороны на письма друзей не представляют редкого явления. В этом и я грешен. Это в громадном числе случаев зависит от занятости и, отчасти, от моей слабохарактерности, чем м. б. заразился от своего учителя К. Явниса.

За время войны лингвистической литературы, я думаю, накопилось довольно много. И нет ничего удивительного, что на изучение этой литературы у нас уходит все время. Не иначе было бы и со мною, если бы я оказался в Ваших условиях. В Ковне я избавлен от такой массы литературы. Мне приходится читать сравнительно мало и при том случайно попавшуюся мне в руки литературу. Сейчас читаю работу Herbert'a Petersson'a „Studien über die indogermanische Heteroklisie“ (Lund 1921. 283 S. 8°). С работой Dr. Meyer'a о славянской интонации я уже знаком. Это такая же ненаучная работа, как и книга S. Agrell'a „Intonation und Auslaut im Slavischen. Upsal 1913“. Что сл. *līpā* = лит. *liepa*, лтш. *liēpa* (ятвяжское **leipā* в названии мест. лит. *Léipal-ingis* при чисто литов. *Liepal-ótai*) восходит к индоевропейской

праформе **loipā*, не поверит ни один серьезный славист ни балтист. Скандально неудачен в работе Meyer'a балтийский материал. Лит. *patėsza*, которое привлекается к объяснению славянского слова *potěxā*, в таком виде не существует. Известно только *patieša* (*patiesza*, *patėsza*), которое является производным словом от глагола *patiěšyti* „потешить“, заимствованного из славянских языков (белорусск. resp. польск.). Вместо *patieša* обыкновенно говорится *patiekà*, gen. sing. *patiēkos* „пociecha“.

Подробный разбор диссертации Fr. Specht'a „Litauische dialektische Texte“, к которому надеюсь приступить в августе или сентябре, будет напечатан в одной из последних книжек „Švietimo darbas“. В „Švietimo darbas“ будет моя оценка также и грамматики литовского языка А. Лескина. Работу Specht'a и Leskien'a И. Эндзелин находит довольно слабой. Своего мнения об этих трудах у меня еще нет, оно составит только после основательного их изучения.

В 7—8 № „Švietimo darbas“ будет несколько моих рецензий, в том числе и на Ваши „Studien zur albanesischen Wortforschung“ (несколько слов).

Предложением проф. W. Streitberg'a принять на себя составление библиографии литовской лингвистической литературы не могу воспользоваться. Нет у меня на это времени и, кроме того, я сам в себе не уверен, хватит ли энергии на доведение до конца принятого на себя обязательства. Слаб я характером!

Лучшим сотрудником по балтийской лингвистической литературе будет Dr. Georg Gerullis, состоящий руководителем литовского семинара при Кенигсбергском Университете (его частный адрес: Königsberg i. Pr., Paradeplatz 18). Сам Gerullis — литовец из окрестностей города Tilsit — лит. *Tilžė* в Восточной Пруссии. Он на это согласится. Gerullis имеет связи и с латышскими учеными — Эндзелином и этнографом П. Шмидтом, от которых он получает и литературу.

Я думаю, что Эндзелин не согласится быть редактором балтийского отдела библиографии в виду своей заваленности работой. Отношение Эндзелина к немцам мне неизвестно. Вообще латыши к ним относятся не дружелюбно.

„Indogermanisches Jahrbuch“ у меня нет. Я желал бы записаться в „Индогерманское общество“, но не знаю, как

это сделать. Будьте добры узнать, сколько нужно внести ма-
рок, чтобы числиться членом и получить все 7—8 вып. *Jahrbuch'a*. Деньги вышлю немедленно.

Ind. Jahrbuch я готов получить и в обмен на литовские издания. Но все таки я желал бы числиться и членом О-ва.

Проф. Стрейтбергу на днях я выслал на свои собственные деньги 5 книжек „*Švietimo darbas*“, в которых напечатан ряд моих статей по литовскому языковедению.

На днях вышла первая книжка исторического журнала „*Mūsų senovė*“ (=Наша старина), в котором есть несколько и историко-лингвистических мелочей. И этот журнал при желании может быть выслан редакции *Jahrb.*

Dr. Gerullis в это лето приступает к печатанию большой работы „*Altpreussische Ortsnamen*“. Вскоре проф. *Dr. R. Trautmann* сдаст в типографию славяно-балтийскую часть Фиккова словаря. Рукопись мне показывали в Кенигсберге в 20 числах июня с. г.

При случае передайте *Otto Harrassowitz'u*, что я прошу его извинения за долгое молчание. Информировать о новостях литовского книжного рынка я не могу взяться за отсутствием на это времени. Все нужные сведения (и каталоги) о книгах можно получить через издательские общества в Ковне „*Šv. Kazimiero Draugija*“, „*Švyturys*“.

Передайте проф. Стрейтбергу мою благодарность и признательность за любезное приглашение сотрудничать в *IF*. При первом представившемся случае постараюсь им воспользоваться. Сейчас у меня все время уходит на приготовление к печати большого словаря „*Rašýbos iř tarýbos žodýnas*“, из которого будет видно, как то или другое слово следует писать (*rašýti*) и произносить (*tarýti*). Это будет словарь правописания (*rašýba*) и произношения (*tarýba*). Толкование слов будет дано лишь тех, которые являются не общеизвестными. Этот словарь будет иметь не только практическое значение для самих литовцев, но также и научное для лингвистов, так как он даст вполне проверенный словарный материал с обозначением интонаций слов. К печатанию словаря будет приступлено в декабре с. г. или в январе 1922 г.

После окончания словаря постараюсь написать чтонибудь и для *IF*. Сделать это можно будет только при Вашей помощи. Я хотел бы писать о „славяно-балтийских отноше-

ниях по данным потамологии", что явилось бы обработкой темы, затронутой мною в моем письме к Вам. К этой статье могли бы быть присоединены также и Ваши дополнения.

Это исследование представит в ином свете фонетику праславянского и прарусского языка.

Если моя тетрадь 1917 г. имеет какую нибудь научную ценность, то благоволите мне переслать ее в Ковно. Словарь Куршата верните мне тогда, когда раздобудете другой экземпляр.

Мурка по обстоятельствам, от него независящим, не мог прибыть в Лейпциг. Э. Вольтер сейчас в Memel-Gebiet. А. Вольдемар в Ковне, но пока еще не успел передать ему Вашего привет.

Всего наилучшего.

К. Būga

[3]

14 сентября 1921

Многоуважаемый Коллега!

IF мне нужны все тома (от первого до последнего), но пока должен воздержаться от выписки по финансовым соображениям. После нового года, м. б., удастся. Rocznik Slawistyczny мне нужен от первого до последнего тома. Свой экземпляр нужда заставила продать Томскому университету. При случае постарайтесь раздобыть из Кракова и тот том польской энциклопедии, в котором помещено исследование J. Rozwadowskiego „Język polski". Об этой работе пришлось мне слышать хорошие отзывы.

К кому я должен направить деньги за „Revue des études slaves" (Tome premier, fasc. 1 et 2), которое получил из Парижа 19 августа?

За Idg. Jahrbuch я уже произвел расчет. Для нас было бы большим счастьем, если бы Вам удалось найти издателя для нового журнала по славистике (Leipzig. Slavistische Studien). Временно могли бы приютить и балтику, так как она тесно связана с славистикой. Балтийскую метатонию я хотел бы дополнить славянскими фактами, для которых у меня, к сожалению, нет соответствующих пособий. Нет у меня в Ковне даже словаря Караджића, не говоря уже про другие. Лучше всего было бы, если бы славянскую часть метатонии взяли бы Вы обработать. Тогда вышла бы довольно инте-

ресная работа. Латышские факты я проверю при помощи проф. И. М. Эндзелина и П. П. Шмидта (Рига).

Сегодня высылаю проф. W. Streitberg'у № 7—8 журнала „Švietimo darbas“, в котором помещен ряд моих статей по литовскому языку (Kalbos mažmožiai №№ 36—58). В отделе „Kritika ir bibliografija“ (стр. 124—139) найдете рецензии на два литовских словаря и на статьи R. McKenzie, H. Petersson, M. Vasmer, E. Lidén. Из ваших „Studien zur albanes. Wortforschung“ мною затронуты *atsikustu, dālis и *trepstu. На стр. 135 говорю об отношении фин. *Veina* к *Двине*.

На днях вышлю и Вам оттиск моих статей из „Švietimo darbas“. Министерство согласилось огпечатать 50 оттисков, которые обещали изготовить еще на этой неделе.

Я думаю, что по культурноисторическим и географическим соображениям северославянские *крѣсло* и *дегъть* являются заимствованными словами из балтийских (resp. прусского). Это мнение я обосновываю в длинной статье, которая будет напечатана в сентябрю-октябрьском номере „Švietimo darbas“ (№ 9—10). Там же будет исследование об имени „вишня“ (лит. *vyšnia* и *žem. viēšnė←viešnia*).

В 11—12 №№ „Šviet. darbas“ войдет мое исследование о балтийских названиях „печки“ (лит. *krósnis, pėčius, *ūbas→ūba-šlaitė* „заслонка печки“, *ūblas*, прус. *umpna-, umna-, stabni*, лит. *žaidis, žiėzdras* и др.). Там же помещена будет статья о *mārios* и *jūrios (jūra)* в связи с вопросом о прародине балтийцев и славян.

Работа по подготовке к печати сокращенной редакции литовского словаря подвигается по немножку вперед. Через 3—4 месяца усиленной работы можно будет сдать в типографию.

5 августа получил я, благодаря любезности коллеги д-ра G. Gerullis (Königsberg, Paradeplatz 18), „Indogermanische Grammatik“ von H. Hirt. Мои надежды не оправдались. От Hirt'a я ожидал более обстоятельной работы, дающей много нового материала. Baltica для Hirt'a, как и для средневековых монахов „graeca“, non leguntur. Игнорирование „die Erforschung der Einzelsprache“ (Idg. Gram. II S. VI), против которого ратует автор индоевр. грамматики, злобно мстит Гирту. Труды последних десятилетий по балтике не оставили на Гирте никакого следа, все это сошло, как вода с гуся!

Критический разбор грамматики Гирта с балтийской стороны намерен я дать в „Šviet. darbas". Только боюсь я обидеть „правоверных", которые благоговеют перед Гиртом. Очень странно, что у Гирта имеется много того, что и у меня в Aistiški studijai, от чего я уже отрекся как от ереси еще в ноябре 1909 года.

Др. инд. *ṣā khā* в виду *ṣavkuh* и сл. *sṛkṣ* (Idg. Gram. 74) Гиртом, как и мною (точнее, Явнисом), выводится из праформы **kānk(h)ā*. Этому я не верю. Также не верю, что лит. *šakà* основывается „auf sekundärem Ablaut". Sekundärer Ablaut — это тот мешок, в который впихивает Гирт все, что несогласно с его гипотезой, исходящей не из фактов, которые дает нелюбимое Гиртом „Erforschung der Einzelsprache", но функция „Ursprache".

Рядом с *šakà* существует и лтш. *sekumi* „šākēs", и лит. *šėkštis* „сук". Что балтийское *šak-* || *šek-* некогда имело *n*, этому не поверит ни один балтист, хотя и имеется в литовском форма *at-šankė*¹.

[4]²

Многоуважаемый профессор!

На Ваш вопрос о восточногерманском влиянии на балтийские языки могу ответить следующее:

Общесбалтийских заимствований из германских языков не имеется. Из балтийских языков только один прусский язык подвергся слабому влиянию готского языка до 3 века н. э. Из готского или других восточногерманских прибалтийских наречий в прусский язык проникли следующие слова: 1) *rikijs* (= *rikis*) „Herr" < got. **reikeis* „Herrscher, Herr" (= ahd. *rihhi* „mächtig") || прусск. *rijks, riks* Masc. или *riki* Fem. „Reich" = got. *reiki* N. „Reich"; 2) *kelmis* „Haut" = germ. **xelmaz*, nhd. *Helm*; 3) *sarwis* „Waffen" = got. *sarwa* (ahd. *saro*) „ѣлов"; 4) *pecku* „Vieh" = got. *faihu* (ae. *feoh*); 5) *lapinis* „Löffel" = got. **lapins* (ср. got. *himins* ~ ahd. *himil*).

Некоторые слова древнегерманского происхождения из прусского языка проникли в литовский и в редких случаях

¹ [Pabaigos trūksta. — Z. Z.].

² [Laiškas be datos. Trūksta pabaigos. — Z. Z.].

даже в латышский язык: 1) lit. *alùs*, lett. *alus* „Bier“, pr. *alu* „Met“ (asl. *olǫ*, fin. *olut*, veps. *olus*) = ostgerm. (ostnord.) **alu*, **aluf*; 2) lit. *midus* „Met“ = got. **midu* (ahd. *meto*, *metu*, aisl. *miðr*, gr. *μέθυ*); 3) lit. *pēkus* „Vieh“, pr. *pecku* = got. *faihu*; 4) lit. *šárvas*, pl. *šarvai* „Harnisch, Wehr und Waffen“, pr. *sarwis* „ἄπλον“ = got. *sarwa*; 5) lett. *klaips* „grosses Brot, Laib“ = got. *hlaifs* (>sl. *хлѣбъ*, fin. *leipä*).

Из древнегерманских заимствований латышам известны только два: *alus* „Bier“ и *klaips* „Brot“.

Lit. *kūnigas* „Priester; früher auch: Herr“ (форма **kūnigas* неизвестна ни памятникам, ни современным живым говорам) = lett. *kungs* „Herr“ (из **kunigs*; ср. lit. *āvinas*, *avižā* = lett. *auns*, *auza*) является поздним заимствованием (после 1200 г. н. э.) из mnd. *kunig* (cf. *Die Kunige von Sameiten Alnpecke Reimchron.* v. 4653). Из ahd. *kuning* было бы в литовском **kūningas*, а в латышском — **kunīgs*. Фин. *kunin-gas* и сл. *кѹнѣдзь* (из **kuningas*) древнее литовско-латышской формы *kūnigas*. То же приходится сказать и относительно *pīnigas* (mnd. *pēnnig*) или (*žemait.*, нижнелитовское) *pīningas* (and. *pēnning*) и сл. *pēnēdзь* (из **pēningas*, где *ēn* из *enn*: ahd. *pfenning*, aisl. *penningr*).

Lit. *āsilas*, pr. *asilis* (≈lett. *ēzelis* из d. *Esel*) „осѣл“, *kātilas*, pr. *catils*, lett. *katlis* „Kessel“, lit. dial. (Memel) *istuba*, lett. dial. (Nīca etc.) *istuba* „Stube“, lit. *stiklas*, lett. *stiklis*, pr. *sticlo* „Glas, Trinkglas“, lit. *šālmas*, pr. *salmis* „Helm“ заимствованы не из древнегерманских, а из древнеславянских форм: *osblǫ* (got. *asilus*), *kotblǫ* (got. *katils*), *istǫba* (*jstǫba*), *stǫklo* и **šolmъ* (poln. *szłom*, rus. *шолóm* из germ. *xelmaz* „Helm“).

На основании заимствованных слов можно придти к заключению, что восточные германцы не были соседями литовцев и латышей.

Древнегерманские слова литовцы и латыши получили передаточным путем — при посредстве пруссов и славян.

Из балтийских народов одни только пруссы соприкасались с германцами (готами) у берегов Фришгафа (лит. *Āismarės*, т. е. *mare Aestiorum*) и у устья Вислы до 3 века н. э. Имя готов lit. *gūdas* „Gote“ заимствовали балтийцы еще в то время, когда сами готы вместо **gutaz* произносили еще **ghudōs*, т. е. до появления *Lautverschiebung*'а (до 5-6 века до н. э.).

Славяне подверглись более сильному влиянию древних германцев, чем пруссы. Много слов древнегерманского происхождения стало общеславянским достоянием: 1. *po-kupati, kupiti* „kaufen“ (got. *kaupōn*); 2. *lukъ* „Lauch“ (germ. *laukaz* > fin. *laukka*); 3. *kъnędzь* (*kъnęgyrŋi*) || germ. *kunin-gaz*; 4. *pъnędzь* || ahd. *pfēnning*; 5. *nuta* || germ. *nauta* (lit. *naudà*, lett. *naūda*); 6. *gъsь* „Gans“ || germ. *gansi-* (lit. *žąsis*, lett. *zūoss*); 7. *xlъbъ* (*xlъbъ*) || germ. *xlaibaz*; 8. *pila*; 9. *šelmъ*, *šolmъ* (poln. *szłom, szlem*, rus. *шелом*, ksl. *šlēmъ* || germ. *xelmaz*; 10. *xъlmъ* || germ. *xulmaz*; 11. *myto* (*мыто*) || germ. *mūta* (ср. mhd. *mūte* „Zoll“); 12. *cęta* „δηνάριον“ (rus. *цата*, pol. *cętka*) || germ. **kinta* (cf. got. *kintus* „χοδράντης“); 13. *cēsarъ* „Kaiser“ || got. *káisar*; 14. *bordy* „Axt“ (ksl. *bradъ*) = germ. **bardō* (ahd. *barta*, as. *barda*); 15. *kusiti* = got. *kausjan*, d. *kiesen* (gr. *γεύω*, avest. *zuš-*) и др.

Более слабое влияние древних германцев на прусский язык, чем на славянские языки, объясняется тем, что пруссы не были исконными соседями германцев. До появления восточных германцев (готов, гепидов и др.) у устья Вислы и у Фришгафа пруссы от германцев были отделены славянами.

Часть латышской территории, лежащей к северу от реки Западной Двины (d. *Dūna*, lett. *Daugava*, lit. *Dauguvà*), т. е. современная Лифляндия и Витебская губерния, до прихода латышей (5—6 век н. э.) была населена балтийскими финнами, как об этом свидетельствуют географические названия (имена рек, озер и населенных пунктов) Латышской части Лифляндии и Витебской губернии. До 5—6 века н. э. Двина была границей балтийских и финских племен.

Названия рек Белоруссии (Минская, Могилевская и Смоленская губерния) показывают, что прародина литво-латышей находилась к северу от Припяти (по левым ее притокам), по Березине и верхнему Днепру, почти до среднего течения Сожи. В Бельском уезде (город Белый) Смоленской губернии литво-латыши, судя по речным названиям, соприкасались с неизвестным зап. финским племенем. У берегов верхнего течения Сожи (др.-русс. *Съжь*) литво-латыши, повидимому, встретились с предками современной Мордвы, как о том можно полагать на основании мордовских заимствований из балтийских языков.

Балтийско-финские заимствования восходят к одному источнику, а именно древнесеверному (с эпохой — *vorgermanisch, urgermanisch* и *urnordisch*). Т. Е. Karsten и К. В. Wiklund вполне основательно полагают, что западно-финские языки под готским влиянием не находились. И древнейший слой финских заимствований (без следов *Lautverschiebung*'а и с дифтонгом *ei* вместо позднейшего *i*) должен искать себе объяснения в истории северногерманского языка.

Die ältesten germanisch-finnischen Völkerberührungen fallen in eine Zeit, wo die germanische Lautverschiebung noch nicht durchgeführt war und die germanische Sprachform auch sonst in vielem noch ein vorgermanisches bzw. frühurgermanisches Gepräge trug, daher spätestens in die Mitte des letzten Jahrtausends vor Christi Geburt. Ihr Schauplatz lag in den nördlichen Teilen der Ostseeprovinzen, zum Teil vielleicht auch schon in Finnland.

Ihrer Nationalität nach waren die fraglichen ostbaltischen und westfinnländischen Germanen, welche den Finnen ihr ältestes germanisches Lehnwort vermittelten, eine Verzweigung der Nordgermanen, zunächst der Vorfahren der späteren Schweden (Т. Е. Karsten *Germanisch-finnische Lehnwortstudien*. Helsingfors 1915 S. 233).

С выводами Карстена надо согласиться. Встреча предков западных или балтийских (Ostsee) финнов с северными германцами произошла, повидимому, в северо-западной Эстляндии. В северо-западную Эстляндию и в юго-западную Финляндию северо-германцы попали с восточного берега Скандинавии. Я думаю, что Карстен ошибается, объясняя имена *Пскова*, *Гдова* и *Луги* (fin. *Laukaa*) из германского языка. *Псков*, как восходящий к древнерусской форме *Пльсковъ* (откуда lett. *Pliskava*), не имеет никакого отношения к герм. *Fiskawā*. Река *Гдова* не из герм. **Gud-awā* (Karsten l. с. 214), а из финно-угор. **Kud-* (fin. *Kut-*)~*Гда* — река, приток Ростовского озера Неро от города Петровки к с.-в. Ярослав. губ. из прарусск. **Къда* = фин. *Kuda*~*Кудка* — приток Великой Опочк. у. Псков. губ., оз. *Кудо* к югу от Опочки Пск. г., *Кудь* — прит. Волги Осташков. у. Тверск. губ., оз. *Кудино* Торопец. у. Псков. губ., оз. и село *Кудовер* Новоржев. у. Псков. г., *Кудом*а — приток Мологи, *Кодка* — прит. Корогежены

Тверск. губ. из прарусск. **Kъdъka*. Фин. *Laukaa* (откуда русск. *Луга* Петерб. губ.) и, может быть, *Narvan joki* (откуда древнерусск. *Норова*) являются, повидимому, созвучием с германскими словами, на основании которых было бы весьма рискованно делать вывод, что в этих местах до прихода западных финнов жили северные германцы.

Германцы в Эстляндии жили на северозападном берегу моря, не доходя ни до реки Нарвы, ни до озера Пейпус.

Германское происхождение имени *Kurland* (*Curi, Cori, Curones*) более чем сомнительно (Karsten I. с. 204). Имя народа латинск. *Curi, Cori* nom. pl. передает ливское **kura*, возникшее из **kurha* (cf. liv. *tara* = fin. *tarha* из lit. *dažtas* Thomsen Berör. 166). Ливское **kura* < **kurha* является литовским именем Курляндии *Kuřšas*, которому в латышском языке соответствует *Kūrsa* „Kurland“ и *kūrss* „Kurländer“ из **kūrsas* = лит. **kuřšas*. Вместо литовск. *š* латыши имеют всегда *s* (lit. *šiņtas, širdis, ašis* = lett. *siņts, siņds, ass*).

Fin. *leiviskā* „Liespfund, eig. livisches Pfund“, которое предполагает существование прасеверногерманского (vorur-nordgerm.) имени прилагательного **leiviska* (urnordisch *liviska*; ср. *Liv-land*), свидетельствует, по мнению Карстена, о существовании германского имени для страны к югу от эстляндских поселений северогерманцев, т. е. для Ливонии (*Liv-land*). Отношение прагерманского имени страны (и народа) **Leivas* или **Leivā* к латышскому названию лива *libietis* и к древнерусскому *либь* для меня, как негерманиста, не ясно. Мне до сих пор казалось, что древнерусское имя *либь* и латышское *libietis* свидетельствуют об исконности согласного *b*. В пользу *b* говорит также и современная немецкая форма *Liefland* своим *f*.

Из древнесеверного языка мне известны два литовские заимствования, из которых одно знакомо и латышскому языку. Lit. *kliēpas* „Brotlaib“ и *kvietys*, lett. *kvieši* (nom. pl. из **kvietjai*) „Weizen“ восходят к литво-латышским праформам **kleipas* и **kveitls*, которые предполагают прасеверные формы **xleifz* (aisl. *hleifr* — mhd. *leib*, ahd. *hleib*) и **xveitiz* (aisl. *hueite* — ahd. *weizzi* — got. *hvaitels*). Литовские слова не могут быть готского происхождения (*hlaifs, hvaitels*) по той простой причине, что дифтонг *ai* не подвергается изменению в литовско-латышский дифтонг *ie* (другие пишут *ē*,

напр., Brugmann). Лит.-латышское *ie* всегда восходит к старшему *ei* (*nei-vienas, niē-kas; prei-kālas* || *prie-taras; deivē, deivótas* || *diēvas*).

Этих двух слов северногерманского происхождения недостаточно для предположения, что Nordgermanen были ближайшими соседями литовцев, проживая где нибудь на Курляндском берегу моря или в южной Ливонии у берегов Двины. При непосредственном соседстве влияние северных германцев не ограничилось бы передачею только двух культурных слов. Заимствование названия для „хлеба“ (*kliēpas*) и „пшеницы“ (*kvietys*) произошло благодаря торговым сношениям, которые имели место между северными германцами и литовцами еще до перехода германского *x* во *h*. Германское *h* в литовском дало бы нуль, то есть вместо *kliēpas* и *kvietys* было бы **liēpas* и **vietys* (ср. пр. *ilmis* „Bark, Scheune“ из готск. **hilms*; ср. nnorw. *hjelm*, aisl. *hialmr* „Bark“ Lidén PBB XXXI 600 ff.).

Данные литовского и латышского языка не подтверждают предположения о сожительстве германцев с литво-латышами у побережья Балтийского моря.

Данные прусского языка свидетельствуют о непродолжительном сожительстве готов с пруссами вблизи устья Вислы и у Фришгафа. Это имело место с эпохи появления готов (из Скандинавии? Готланда??) у Вислы до 3 века н. э. До встречи с готами пруссы от германцев (восточных) были отделены славянами.

Насколько мои выводы согласны с данными археологии, судить об этом я не могу, будучи профаном в области археологии. Балтийских заимствований из готского языка касались Hirt PBB XXIII 344, Mikkola Baltisches und Slavisches. Helsingfors 1902—1903 S. 10, Lidén PBB XXXI 600 ff., Kluge IF XXI 361, Tautmann KZ XLIII 175 ff.

Другие балтийские слова (пр. *kas arrien tlāku* „der da dreschet“, пр. *kaupiskan* „Handel“, *wangus* „Damerau“), которых довольно длинный список дает Hirt, я не могу признать готскими. В списке Hirt'a (PBB XXIII 344—351) из 35 прусских слов 25 негерманских, а из 23 литовских — 17 негерманских.

Более подробно остановиться на поднятом Вами вопросе мне не было возможности за отсутствием самой необходи-

мой литературы. Мне приходится работать в неблагоприятных условиях, без библиотек и общения с учеными силами.

[5]¹

Нельзя ли через Leipzig получить „*Revues des études slaves Meillet*“? Книги я получаю через Voss' Sortiment (G. W. Sorgenfrey) Leipzig Rosstrasse 5/7. Нет ли возможности как нибудь получить из Кракова все выпуски „*Rocznik slawistyczny*“? Из Литвы снести с Краковом невозможно.

Будьте добры, запренумеруйте на мое имя *Indogermanische Forschungen*. Деньги вышлю тотчас, как только узнаю, сколько марок.

В 5—6 № *Švietimo darbas* помещена моя статья о древнейших взаимоотношениях балтийцев с германцами, в которой развиваются те же мысли, что и в письме Тальгрёну. Копия письма вам послана во втором моем письме. В этой статье мною затронуто старшее германское влияние на славянские языки в связи со влиянием на финские языки. Славянский материал у меня очень не полон, так как у меня не было статьи Младенова и др.

В этой статье речное название *Висла* по географическим соображениям считается мною с л а в я н с к и м именем. Немецкое название Вислы *Weichsel* выводится мною из древнепрусской формы **Vikslā*, возникшей из праславянской формы **Vistlā*.

В рецензии *Festschrift Ad. Bezzenberger* пришлось коснуться вопроса о ятвяжском языке и славянских названиях граба: *grabъ* и *gabъ*, лит. *skroblūs* и *guobà* и др.

Что в географических названиях Волынской губернии можно искать германских элементов, с этим теперь и я согласен. В статье „Древнейшие взаимоотношения балтийцев с германцами“ (*Švietimo darbas* № 5—6 стр. 19²) я отметил присутствие в Волыни чистогерманского названия города *Илбязь*, что является готским именем *Ilbingaz* (сл. **Jǫlbędzь*). Более древняя форма имени сохранилась в названии вост.-прусского города *Elbing* (польск. *Elbiąg*). Название *Elbing'a* перенесено готами с берегов Вислы и Фришгафа при пересе-

¹ [Laiško fragmentas — trūksta pradžios ir pabaigos. Gal tai vieno iš ankstyvesniųjų laiškų dalis? Datos nėra. — Z. Z.].

лении в южную Россию. Некоторое время готы должны были жить в Воляни.

Если волынскій *Ильбязь* (в документах XV в. раз мною отмечена и форма *Олбяз*) отражает собою прарусскую форму *Lьbęзь* (ср. *ильгота* < *льгота*), то и в таком случае вряд ли придется отказаться от готского его происхождения. *Ilbingaz* с метатезою дифтонга *il* (ср. праслав. *al-, ar-, el-, er-*: *лодка, раб, работник, лебедь*) в праславянском должен был измениться в *Lьbędzь*.

Žem. viešnė „вишня“ (собств. *vėišnė*, где *-ę* первоначально возникло из *-’ā*; instr. pl. *viešnėmis* новообразование вм. *viešniomis*) заимствованно в литовский язык еще в то время, когда русские (кривичи) вместо *višnā* произносили еще **vėšnā* из прасл. **vėišnā* (сл. *š* из и.-е. *k* или *ks* или *sk*). К тому же времени относятся лит. *pielà = nulà*, лтш. *krievs* „русский“ = *крив(ич)ъ*, лтш. *sviēta = свита*.

Древнейший период славяно-балтийских отношений (Be-rührungen) относится еще к тем временам, когда в русском языке вместо *i* было еще *ē* из дифтонга *ei*. Финское (кор.) *viehkuri* заимствовано из русск. *вихрь* еще тогда, когда новгородские словяне произносили **vėxŭrĭ*.

9. F. F. Fortunatovui

Spausdinamas laiškas yra TSRS Mokslų Akademijos archyve Leningrade (фонд 90, опись 3).

Многоуважаемый Филипп Фёдорович!

Считаю своим долгом сообщить Вашему превосходительству, что русский перевод грамматики Явниса окончен мною ещё осенью прошлого года. Первые четыре листа этого перевода уже набраны. Первый и второй листы, если бы Вы нашли перевод сносным, можно было бы печатать. Простите, многоуважаемый Филипп Фёдорович, что я Вас беспокою своим переводом и его чтением отнимаю дорогое Вам время.

Глубоко уважающий Вас

Казимир Буга

С. Петербург, 3 апреля 1912 года.

В. О. 7 Линия, дом 2, кв. 20 (у Э. А. Вольтера)

10. J. Geruliui (G. Gerullis)

Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyne (KB-26) yra žemiau spausdinami dviejų laiškų, rašytų 1921 m. prof. J. Geruliui, juodraščiai.

[1]

31. VII. 1921 m.

Gerbiamas Kolėga!

Tamstos laišką vakar gavęs, tuojau pranešiau ir E. Volteriui, kuris vakar pargrįžo iš Juodkrantės. Visa kas bus padaryta, kad tik Tamstą galėtumėm pargauti į Kauną. Rytoj kalbėsiuos tolesniai su patim Švietimo ministeriu.

Ministerių Kabinetas pripažino esant reikalinga nuo šio rudens įkurti Kaune universitą ir pavedė Švietimo ministeriui sudaryti tam tikrą universito reikalui komisiją. Galutina universito statuto redakcija bus paduota Seimui patvirtinti rugsėjo (September) mėnesio pradžioje. Tajai komisijai nariai (Glieder) jau paskirti, bet susirinkę jie dar nebuvo, nes dar tebelaukiama kai kurių sugrįžtant iš atostogų (Sommerferien).

Kebliausia bus su butu (gyvenama troba). Tinkamo penkiaus kambariais buto dabar nebegali rasti net visagaliai mūsų komentantai. Pirmąsias universito gyvavimo dienas teks mums visiems ankštumoje pragyventi. Universito taryba turės pasirūpinti naujų butų statymu. Be naujų trobesių (Gebäude) pastatymo, butų klausimas profesūros naudai nebus išspręstas (išrištas). Gali tekti ben metams ar $1\frac{1}{2}$ Tamstai savo šeimą palikti Karaliaučiuje. Visi mes, kolei neturime savo rankose Vilniaus, privalome gyventi baisioje ankštumoje. Tamsta tai gali žinoti kad ir iš mano gyvenimo. Aš net iki šiolei dar negavau sau buto ir priverstas esu gyventi net be tam tikro kambario kabinietui. Bet reikia tikėtis, kad toks gyvenimas netvers amžinai, kad ir mes susilauksime kiek geresnės gadynės.

Aš chrėstomatijos reikalui dar nėsu nieko padaręs. Visą laiką man atima „rašybos ir tarybos žodynas“, kurį norėčiau pabaigti rankraštyje iki naujų metų. Darbas taip greit, kaip aš buvau pirma manęs, neina. Trukdo mane didžiojo žodyno darbas, kuriam medžiagą dabar rašo net keturios raštininkės. Su tomis raštininkėmis aš sugaištu kasdien ben po 3—4 valandas. Pirmuoju skaitymu rašybos ir tarybos žodyną perėjau net iki ž-. Pirmuoju skaitymu pabaigsiu po 3—4 savaitių.

Aš chrēstomatijos darbui, iki nepabaigęs žodyno, vargu galėsiu atsidėti. Ir nepasiekęs Vilniaus, negalėsiu chrēstomatijos darbo atlikti. Labai gaila, kad aš tuo sutrukdysiu ir Tamstos surinktojo materialo spaudą.

Žodyno darbo atidėlioti neišsimoka, nes jo laukia ne tiktai Lietuvos visuomenė, bet ir mokslo pasaulis (kalbiniškai). Žodynas išeis gana didelis. Kaip dabar jau man matyti, tasai žodynas bus ne kas kita, kaip sutrumpintoji didžiojo žodyno redakcija. Tasai mano žodynas, man rodosi, ne bus mažesnis už Chr. Bartholomae's „Altiranisches Wörterbuch“ (apie 2000 p.)

Nesenai Herbert'as Petersson'as atsiuntė man savo knygas „Studien über die indogermanische Heteroklisie“ (Lund 1921, p. 283), kuriose paliesta labai akyva tēma. Tarp gerų dalykų yra daug ir nesąmonių (Unsinn). Lietuviškąją Petersson'o rašto dalį manau paliesti „Švietimo Darbe“.

Hirto ir Kossinos knygų lauksiu. Tamstos korektūrų dar nebuvo.

Klein'o gramatiką reikia atidėti 1922 metams. Dabar mes neturėsime pinigų išleisti. Kai Tamstą turėsime Kaune, tai gal mums pasiseks organizuoti senųjų raštų leidimo darbą.

Labai džiaugiuosi, kad prof. Trautmann'as pasiėmė išleisti prūsų asmens vardus. Tamstos vietų vardai ir Trautmann'o asmens vardai duos daug šviesos ne tik prūsų, bet ir lietuvių bei latvių vardų tyrinėjimams.

Prof. Petras Šmidtas iš Rygos užvakar man atsiuntė savo lito-grafuotą raštą „Ievads valuodniecībā Prof. P. Šmidta lekciju kon-spekts 1920/1 akademiskā gadā“ Rīgā 1921 gadā 94 p. Duoda šį tą nauja, ko nėra kituose vadovėliuose.

Bezenberger'is man rašo, kad ir dabar jis dar netikęs, kad *gūdas* būtų *gotas*. Aš irgi negaliu patikėti, kad *gūdas* būtų kilęs iš *gudų* (weissrussisch) kalbos veiksmazodžio (verbum) *hudzić* „rauschen schallen, brausen“ (rus. *звѣ́тъ* „birbynė, švilpynė“) iš praslav. **gund-* Berneker SEW I 341.

Tamstai už straipsnį, „Švietimo darbui“ parašytąjį, reikia gauti iš redakcijos 440 auksinų, kurių gavimo siunčiu Tamstai kvitą. Ant tos kvitos Tamsta turi pasirašyti. Pinigai guli pas mane. Iš jų išleidžiau iki šiai dienai prof. Trautmann'o reikalu („Švietimo darbo“ 1920 m. №№ 11, 12 ir 1921 m. bei paštas) 106 a. 80 k., prof. V. Schulzės reikalu (už tą pat) irgi 106 a. 80 k., Tamstos reikalu 12 a. 40 k. (5 egz. 5–6 numerio siuntimas). Iki šiolei iš Tamstos pinigų,

gautų už straipsnį, išleista 226 auks. Pas mane dar lieka Tamstos pinigų 214 auksinų. Iš tų pinigų liks dar apmokėti paštas už „Švietimo darbą“ prof. Trautmann'ui ir Schulzei (№№ 7—12). Už Tamstai siunčiamą „Švietimo darbo“ egzempliarį reiks užmokėti prenumerata už №№ 7—12 ir pašto išlaidos. Tamstai siųsti buvo 1920 m. №№ 11 ir 12 ir 1921 m. № 1—2, 3—4 ir 5—6 veltui iš mano autorinių egzempliarų. Nuo № 7—8 „Švietimo darbo“ autorinių egzempliarų aš nebegausiu, nes dabar nutarta yra duoti man 30 „Sonderabdruck'ų“.

Galutinai atsiskaitysime metų gale. Išlaidas aš surašinėju į tam tikrą lapą. Prašau irgi Tamstą užrašyti visas išlaidas, kurios tenka padaryti mano reikalui. Paskui atsilyginsime.

Taigi, šandie Tamstos pinigų pas mane dar liekti 214 auksinų.

Prof. W. Streitberg'ui siunčiu „Švietimo darbą“ sava sąskaita. Streitberg'is žada atsilyginti Idg. Jahrbuch'ais. Streitberg'ui išleidžiau 16. VII „Švietimo darbą“ nuo 1920 m. № 11 iki 1921 m. № 5—6.

Gavau laišką iš Fr. Specht'o. Prašo ben kiek jam padėti išaiškinti tuos žodžius, kurių jis neranda žodynuose.

Kunigas J. Bertuleit'is (Allenstein) rašas apie áisčių (baltų) tikyba ir norįs gauti literatūros. Kaune jis nieko negaus, nes ir patys mes nieko neturime. Ryto žadu jam atrašyti. Ar Tamstai arčiau Bertuleit'is nepažįstama?¹.

[2]

21. IX. 1921 m.

Brangus Drauge!

Ar visas Tamsta esi gavęs korektūras, kurios buvo man siųstos? Be nebus žuvusi pašte ben viena? Ta žinia man labai reikalinga, nes aš vis bijau, kad nežūtų veltui darbas. Jei ben viena žuvo, tai geriau bus man Tamstai korektūras grąžinti apdraustu (einschreiben) laišku. Įdėto darbo negaila, nes, matau, Tamstos knygas būsiant labai naudingas baltistoms. Tik tai negerai, kad dar manojo rinkinio vardai nesutraukti į krūvą. Jų yra dar nesudėliotų apie 5 ar 6 tūkstančius. Vietų ir asmens vardų darbą trukdo žodynas. Mano rengiamasis žodynas bus ben tris ar keturis kartus didesnis už Kuršaičio žodyną (apie 1500—2000 p.). Retesnius žodžius paaiškinu lietuviškai ar kita kuria kalba. Prie kiekvieno žodžio pridėta vienas kitas

¹ [Pabaigos trūksta. — Z. Z.].

sakinys. Žodyne bus labai daug naujos mēdžiagos, kurios nėra kituose žodynuose. Rankraštį žadu prirengti spaudon per keturis mėnesius.

Ūniversito iki naujų metų dar nebus, nes iki lapkričio mėnesio (XI) pravers Seimas, statutą svarstydamas. Tamstos reikalu ministeris jau liepė rašyti Berlynan. Bus parašyta dar šį mėnesį, kada Kuodaitis sugrįš iš Vokios. Jo laukia po 3—4 dienų. Be Kuodaičio, kito žmogaus nėra ministerijoje, gerai vokiškai rašančio. Kai išleis raštą į Berlyną, aš Tamstai mušiu telegramą į Jėną, kur 29.IX bus „Allgemeine Versammlung der Indogermanischen Gesellschaft 1921“. Į susirinkimą gavau pakvietimą ir aš, nes neseniai įsirašiau nariu. Idg. Jahrbuch'o gavau 7 tomus.

Del Jurskaičio žodyno teks kuomet nors kreiptis prie Bezenberger'io. Dabar dar nėra kam nuorašo daryti. Manau, kad žodyno reikalu gausiu atvažiuoti Karaliaučiu su raštininkais.

Rusų šaltiniai rodo, kad mūsų kunigaikščio būta vardo *Kęstutis* (*Кечтотис*). Prūsų turėta vardas *Kinstut(is)*. Prūsai ir lietuviai kunigaikštį Kęstutį bus vadinę savo vardu *Kinstutis*. Per prūsus *Kęstučio* vardas bus patekęs ir į vokiečių kronikas Wigand etc. (*Kinstut*). Prūsai sakė *Kinst-*, o lietuviai *Kęst-* (*Kenst-*), plg. lie. *Kęs(ti)-tartas* DPr 370a, 380b (Sedà), *Kęs(ti)gáila*.

Ar gavote „Švietimo Darbo“ № 7—8? Ar prof. R. Trautmann'as gavo mano 14. IX dienos laišką? Ten buvo nemaž kalbos dalykėlių. Del prūsų dievų šį tą rašiau ir Bertulaičiui (vok. Bertuleit).

Gera padarytumbite Tamsta su Trautmanu ištyrę prūsų dievų vardus. Judvien padaryti tai būtų lengva, turint pašonėje visus pirmutinius šaltinius Karaliaučiaus archyve. Reikėtų dievų sąrašę atskirti, kas yra prūsiška, nuo sudaviška (jotvingiška). 1530 metų „Agenda Ecclesiastica“ kieno dievų duoda sąrašą? Ar tie dievai sambų (sembų) ar sudavų? Štai tie 10 vardų: *Occopirmus, Suaixtix, Ausschaut, Autrympus, Potrympus, B(G)ardvayts, Pilvytus, Parcuns, Pecols, Potols*. Reikėtų išleisti Agendos ir kitus tekstus, kuriuose yra prūsų tikybos dalykų, iš pirmutinių šaltinių. Galima būtų jie išleisti „Švietimo Darbe“ arba „Mūsų senovėje“. Turime gi pagalios susilaukti kritiško leidinio¹.

¹ [Pabaigos trūksta. — Z. Z.].

11. M. Grigoniui

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081) yra 3 M. Grigoniui 1916—1922 m. rašyti laišškai. Pirmasis laiškas rašytas 18 Permės į Jaroslavlį, kiti du — iš Kauno į Panevėžį.

[1]

Permė (Пермь Займка д. Мешкова, кв. 14) 30.XI.1916 m.

Gerbiamasis!

Žodžio vartojimo platumas dar nerodo jo lietuviškumo. Ir svetimojo kilimo žodis gali paplisti po visą Lietuvą, kaip tai galime matyti ir iš žodžių *pipiras*, *čėpė*, *šilkas*, *muilas*, *kūila*. Plačiai vartojami tampa ne tiktai „kultūros“ žodžiai (*muilas*, *šilkas*, *čėpė*, *pipiras*, *viėdras* etc.), bet ir paprastieji, jokios „kultūros“ prasmės neturį, pvz., *ale* „bėt“. Vilniaus gubernijoje (Tverėčiaus, Adūtiškio, Linkmenų ir kt.) sakoma yra net: *rāznešė* „он разнѣс“, *razrėžė* „разрезал“. *Rāznešė*, *raspjaut* etc. yra tos pačios verčios, kaip ir *da-nešė* „до-нес“, *dasiprotėti* „догадаться“, *da-bėgti* „добежать“, *da-pilti* „долить“ etc. Kuo kuri mūsų tarmė arčiau susisiečia su slaviais, tuo joje daugiau *da-*. Prūsų Lietuvoje tojo *da-* beveik nėra (vos koki 5 ar 6 žodžiai: *davādas* < lenk. *dowodu(em)y*). Telšiš-kiai žemaičiai Skuodo, Mósėdžio, Palangės apylinkėje *da-* nelabai tepažįsta. Latvių rašomoji tarmė irgi *da-* (neskaitant vienai vienos lyties *dabūt*, paimtos iš rusų *добыть*) nepažįsta. Senovės prūsai irgi nėra *da-* girdėję. Slavių *do* kilmę ir giminaičius Sveikas gali rasti pas Преображенский Этимологический словарь русского языка, том I стр. 186.

Labų dienų!

K. Būga

[2]

Kaune, 1922 m. balandžio 8 d.

Mielas Drauge!

Dėkui už maišą medžiagos žodynui. Labai įdomi mėdžiaga! Už tai dėkui pasakysiu Panevėžio gimnazijos mokiniams ir mokinėms ne tiktai aš, bet ir kiti mokslo vyrai. Šitais asmens ir vietų vardais atvažiuos į Kauną pasinaudoti Karaliaučiaus universito prof. R. Trautmanas, kuris rengia spaudai senovės prūsų asmens vardus.

Prūsų asmens vardai surankioti iš nespausdintų Karaliaučiaus archyvo dokumentų.

Dr. Jurgis Gerulis jau surinko ir išspausdino Prūsų žemės vietų vardus knygoje, vardu „Die altpreussischen Ortsnamen gesammelt und sprachlich behandelt von Dr. Georg Gerullis Privatdozent für indogermanische Sprachwissenschaft. Berlin und Leipzig 1922“ (286 p.). Gerulis savo darbui pasinaudojo mano vietų vardų rinkiniu, o Trautmanas galės jau naudotis ir Panevėžio gimnazijos mokinių rinkiniu. Svarbesnieji asmens ir vietų vardai bus įtraukti ir į mano žodyną.

Tikiuosi, kad Tamstos mokiniai bei mokinės ir toliau rinks kaip ir rinkę įvairią žodyno medžiagą. Man reikia siųsti tiksliai tą medžiagą, kuri yra tikra, neabejojama ir tiksliai paties mokinio ar mokinės šnektose tevatojamoji. Tegu mokiniai negraibo medžiagos po svetimas šnektas, po svetimus kraštus. Užteks to, ką kiekvienas turi savoje ir savo tėvo bei motynos šnektose. Paduodami faktus iš svetimų šnekų, mokiniai dažnai paduoda abejotinių ir tiesiog neįtikimų dalykų.

Žodyno medžiagos rinkimas nereikia daryti priverstina baudžiava. Priverstinumas veda prie to, kad kai kurie mokiniai ima rinkti ne patys, bet nusirašo iš savo draugų. Ir tai būtų dar nedidelė bėda, kad nusirašytų be klaidų. 1920 ir 1921 metų medžiagoje tokių nuorašų yra gauta daug. Ir visi tie nuorašai kribždėte kribžda klaidomis.

Tie mokiniai arba mokinės, kurie (kurios) iki šiolei rinko žodyno medžiagą nusirašymo keliu iš savo draugų, tegu visai nieko nedaro, nes vis viena jų nuorašai eis šuniui ant uodegos. Lietuvių kalbos žodyno redakcija visų tų kopijuotojų (nuorašų darytojų iš svetimo žodžių rinkinio) žino pavardes.

Del dievo nesipratinkit dar tebesėdėdami mokyklos suole meluoti. Kas nieko negalėjo surinkti, lai tas nenori pasirodyti buvęs geras rinkėjas kito savo kolėgos rinkinio nusirašymu.

Labai gerai padarytų Tamstos mokiniai(ės), kad žodžius tiesiog rašytų į korteles, kurios turi būti tokio didumo, kaip mano čia įdėtosios. Kiekvienas burtas, prietaras, mįslė, priežodis turi būti rašoma šito didumo kortelėn. Kiekviena daina, pasaka ir padavimas reikia rašyti į atskirą lapą ($\frac{1}{4}$ lakšto).

Kortelių drauge su dėžėmis gali duoti žodyno redakcija. Tamsta kam nors įsakyk, kad iš manęs paimtų.

Geistina būtų gauti bendrajam lietuvių kalbos žodynui medžiagos. Tam tinka visi bendriniai žodžiai (su sakiniais, žmonių kalboje nugirstais). Norėčiau gauti retesnių žodžių, kurių nerandame šių dienų mūsų literatūroje.

Tikriniai vardai (miesteliai, sodžiai, miškai, kalnai, upės, balos, krūmai, lauko dalys, pavardės ir pravardės...) irgi rinktini, nes ir jų bus išleistas žodynas. Prie kiekvieno vietos vardo reikia pažymėti, kur jis randamas (sodžius ir parapija). Kiekvienos kortelės gale turi būti rinkėjo(s) parašas (pvz., Pan. gimn. mokinys, mokinė...) ir rinkimo data (pvz., 19²¹/_X 20 m.).

Tamstos reikalu laišką parašysiu dar prieš velykas.

Labų dienų!

Kaz. Būga

[3]

Kaune, 1922 m. balandžio 18 d.

Mielas Drauge!

Tikrieji kalbiniškai kalbos kilmės nežino. Lyginamasis kalbų mokslas visur turi reikalo su susidėjusiomis, susitupėjusiomis, gatavomis kalbomis. Kaip kalba yra susidariusi, šandie dar mokslas nežino. Spėliojimų yra visokių. Kad visi žodžiai būtų vien gamtos garsų sekimas, to nelabai matyti iš šios dienos kalbos.

Kiekvienos kalbos žodyne yra ir gamtos balsų atvaizdų. Gegužės vardas *кыкыука*, lot. *cucūlus*, skr. *kōkila-*, gr. *κόκκυξ*, air. *cuach* (kimr. *cog*), vok. *Kuckuck* gali būti pavyzdžiu paukščio balso pamėgdžiojimo (*kuku* > lie. *kukúoti*).

Gr. *πίπτωμι* „lekiu“, skr. *pátati* „lekia, puola“, lot. *petĕre* „laužtis, siekti (*lĕkti)“ (*impetus* „ūžpuolis“, *compitum* „kryžkelis“ = ubi viae competunt „kur keliai susibėga“) kalbiniškai neturi nieko bendra su mūsų *paukščių*, nes *e* niekuomet nedraugauja su *au*. *Paūkš-tį* kalbininkai gretina su germaniškuoju paukščio vardu *fuglaz* (ide. *pukló-s*), iš kur kilę yra gotų *fugls*, sen. isl. *fugl*, anglosak. *fugol* (dabar angl. *fowl*), sen. vok. aug. *fogal* (dabar vok. *Vogel*). Ką reiškia paukščio šaknis *pauk-* || *puk-*, dar ir kalbininkai šandie nežino. Slavėnų *pŭtica* „paukštis“ yra vienos giminės su mūsų žodžiu *pūtė*, *pučiukas*, *putytis* ir latvių *putns* „paukštis“.

Lot. *gi-gno* (dviguba šaknis, plg. *si-sto*), *genui*, *genitum* drauge su gr. *γί-γνομαι* „mane gimdo“, *γένεσις* „kilmė“, skr. *jánati* „gimdo“ (*j=dž*), av. *zan-* „gimdyti“, sen. pers. *zana-* „tauta“ (= gr. *γόνος* „gimdymas, gimtis, kilmė“) nieko neturi bendra su

mūsų *žėmė*. *Žėmės* (ir *žm-ogaūs*, *žm-oniū*) visai kita giminė : lot. *humus* „žemė“, *homo* „žmogus“, gr. *χαιρά* „humī, ant žemės“, *νεο-χμ-ός* „naujas (mūsų) žemei“, frig. *ζεμελω* „(мать сыра) земля, *Žemýna*, Mutter Erde“.

Kalbų lyginimu tegalima užsiimti tiktai pasižinus su lyginamojo kalbomokslio pamatais. Tamstos keliu (*πέτομαι* : *paũkštis*, *gi-gno* : *žėmė*) eidamas, žmogus nueis į šunkelius, iš kurių paskui bus nebelengva patekti į viešąjį kelią. Jei Tamstai ben kiek rūpi lyginamasis kalbų mokslas, tai Tamsta įsigyk pirma reikalingus tam vadovėlius ir juos gerai išstudijuok. Be gilių studijų kalbų mokslui niekas negali atnešti naudos.

Gamtos pamėgdžiojami žodžiai yra: *kranklỹs* || *krañkia*, *kriũkti* (kiaulė *kriũkia* : *kriu kriul*), *pleřpti* (puodas *pleřpia* : *pleř pleř!*), *kvỹkti* (paršas *kvỹkia*), *kvaksėti* (vištà *kvàksi* : *kva*), rus. *xuxukamь* „juoktis“, rus. *xoxomamь*, skr. *khakhati* „xoxочет“, lot. *cachinnāre*, arm. *xaxank* „cachinus“, vok. *haha!*, lie. *kvaknóti* „xoxотать“.

Braškėti, *traškėti*, galimas daiktas, kad tai yra *schnallnachahmend*. *Griežlė* (*griežlėlė*) yra paukštis, kuris *griežia*. Pastarasis žodis vargu yra gamtos balso pamėgdžiojimas (*gráizi*o).

Jei Tamsta gali skaityti latviškai, tai įsigyk šį raštą: Docents Ernsts Blese Ievads valodniecībā. Rīgā 1922 (VIII + 319. 8°). Be to, naudinga turėti lotynų, graikų, vokiečių, slavėnų ir kt. etimologiški žodynai.

Lietuvių kalbos etimologiškojo žodyno dar niekas nėra parašęs. Jis būtų labai naudingas mūsų mokytojams ir vyresniųjų klasių mokiniams. Etimologiškajame žodyne rastumei kiekvieno žodžio išaiškinimą kilmę ir surašytus žodžio giminaičius iš visų indoeuropiškųjų kalbų.

Bereikalingo aš nepažįstu. Dusetiškiai visuomet sako *nereikalingas*. Aš sakau drauge su dusetiškais: jis taip (teip) sušuko, *kad* net langai sudrebėjo.

Į Tamstos klausimus, jei kuomet atsiųsi, trumpai, turėdamas laiko, atsakysiu. Greitumu pasigirti negaliu. Kartais ir užtrunku.

Labų dienų!

Kaz. Būga

12. J. Jablonskiui

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (E 363) yra 9 laiškai J. Jablonskiui (dviejų trūksta pabaigos, trijų tėra tik fragmentai), rašyti 1904—1917. Čia spausdinami visi, išskyrus pirmąjį, rašytą K. Jauniaus rašyba, kuriame dėstomos mintys šiandieną jau nebėra aktualios.

[1]

Peterburgas, 1910 m. rugsėjo mėn. 21 d.

Pagarboje laikytinasai!

Terminai — *gramatika*, *etimologija* ir *sintaksis* — mums reikalingi: jų kur tinkami negalėsime pakeisti *kalbos mokslu*, *kilmės mokslu* ir *sakinių mokslu*, nes iš paskutiniųjų nėra kaip būdvardžiai pasidaro. Man juo jau tinka *sintaksis* (gen. sing. *sintaksies*), nekō *sintaksė*. ᾿Αροις, βᾱροις, θεῖροις, ὑπόστασις, mano nuomone, reiktų lietuviškai tarti kaipo *arziis*, *-ies*, *baziis*, *-iēs*, *teziis*, *-iēs*, *ipōstazis*, *-ies*. Čia visur, regimai, liks *z* senobinio *s* vietoje. *Arziis*, *baziis*... tarti neleidžia mums lotyniškoji šių žodžių ištarmė, nuo kurios mums nujunkti yra gana sunku, tuo labiau, kad mes šime atsitikime esme slavų kaimynų vergijoje.

Be *kalbės*, *kilmės* ir *sakinių mokslo* terminų, dar bus mums reikalingi sėkantys: *garsų*, *lyčių mokslas* arba *garsāmokslis*, *lytīmokslis* — фонетика, морфология.

Lytīmokslis negalime vadinti *kilmēmokslu* (*kilmės mokslu*) arba *etimologija*, kaip kad kartais daro liaudžiai skiriamųjų kalbės vadovėlių rašytojai. *Etimologija* arba, lietuviškai tariant, *kilmēmokslis* tyrinėja ne žodžius, jų lytis ir reikšmės, ankštai su žodžio lytimi susijungusias, bet žodžių kilmę — *originem*, происхождение.

Kiltim, sekdamas Jaunių ir minėdamas latvių *cilts*, norėčiau vadinti „под“ (: senobės lietučiai gyvėnė *kiltimis*); plg. Aist. stud. I p. 208 (53°).

Klāusymas — „вопрос“. Ar jau *klāusia* sėmenų? — Ne kōkias *klāusimas*! — „спрос (на изв. товар)“ Dusetos, Ušpaliai, Jūžintai, Kamajai. *Paklausimui* aš norėčiau duoti rusų „запрос“ reikšmę.

Dievo davims, blōzno *klāusims* — pas Schleicher'į Lit. Lesebuch u. Glossar 77 (4 eilutė nuo apačios).

Tiesioginis (*pagrindinis*) *klāusymas* ir *netiesioginis* (*šalutinis*) *klāusymas* man tinka.

Пензенский муром, Бегенев, 10, № 76.

Peterburgas. 1910 m. rugsio mėn. 21 d.

Pagarboje laikytinasai!

Terminai-gramatika, etimologija ir sintaksis
- mums reikalingi: jų ^{kur tinkami} negalėsime pakeisti
kalbos mokslu, kilmės mokslu ir sakinio
mokslu, nes iš paskutiniųjų nėra kaip
būdvardžiai įsidąro. Man juojau
tinka sintaksis (gen. s. sintaksies) neko sint-
taksė. "Ar̄sis, b̄asis, t̄esis, ip̄ostasis,
mano nuomone, reiktu lietuviškai tarti kaip
ar̄sis-iēs, b̄asis-iēs, t̄esis-iēs, ip̄ostasis-iēs.
Čia vėl, regimai, liks x senobinio s vietoje
Ar̄sis, b̄asis... tarti neleidžia mums lotyni-
škoji šių žodžių ištarmė, nuo kurios mums
nujunkti yra gana sunku, tuo labiau
kad mes šime atsitikime esme slavi.

K. Būgos laiško J. Jablonskiui puslapis

„Viltis“ ir Seinų laikraščiai priešdėlį *į*, sujungtą vienan žodin su daikta-, būdvardžiu, veiksmazodžiu ir kt. kalbos dalimis, rašo kaip *in-* prieš žodžius, prasidedančius balsiais ir sekančiais priebalsiais *p, b; t, d; k, g; č, ė (= dž),* ir kaip *į-* prieš *ž.*, pras. priebalsiais *s, z; š, ž; l, r; m, n; v, j.* Toks rašymo būdas yra labai geras: čia taisykinamas yra tas pat dėsnis, kurs veikalauja tiek žodžio pradžioje, tiek gale : plg. *įsas* (tark *ýsas*) „trumpas“ Tverėčius (: pr. *insa-n*), *į-snauja* (: la. *le-šnavas*), *į-šoniai* Ds (tark *yšoñei*), *į-žiemiai* Ds, *įšta* 3 praes. iš *įž-ti; įtįsti, lįzdamas, rėž-ties, šąla, skąra, šląma, sąnaris, būva, lįja.*

Y-kėlti, y-dėti ir t.t. yra naujadarai, pasekę žodylytėmis *ỹ* (kalną lipti), *y-segti* ir t. t. *In-sėgti, in-žefgti* ir kt. — naujadarai iš *in-kėlti* (*iñ-kilas*), *in-dėti* (*iñ-das*), *iñ[k]* kálną iš *ing* k. ir *in* iš *in-g* (*in* vietoje *į* naujadaras. *prie-g : prie = nuo-g : nuo = in-g : x, x = in*).

Rašydami *įsálti* ir *įsas, ingirti* ir *ingis*, mes esame labai nuosakūs: vienodai elgiamės kaip ir su *tįs-ti* (*tęsti, tąsyti*), arba su *tįngi*. Nuosakūs būdami, negalime rašyti: *sodįti, sodįk, kùinigas* (Basanavičius), *darbinįkas* (kitą kartą Dambrasukas); reikia rašyti: *sodinti, sodink*, arba *kùinigas* arba *kùiningas*, arba *darbinýkas* arba *darbiniñkas*¹.

Būsimajame rašybos vadovėlyje ketinu rašyti *kiaulė* ir *laukia*, *giaurė* (Kvėdarna) ir *ráugiu, čiáudi* ir *arčiaũ, džiaũgiasi* (= *žiaũgiasi*) ir *mėdžias* (= *mėžias*), *siaũsti* ir *lesiaũ, [-zia|u-]*, lig *šiõlei* ir *pešiaũ*, *žiogas* ir *važiávo, liáuties* ir *velionis*, *riáušės* ir *doriáusias*, *niáunioti* ir *vyniõti*, bet *pjáuti* ir *slāpjas, bjauris* ir *skùbja* Ds „спешит“; *kùrmjũ*, *lovjũ* Ds, Kvėdarna, Rietāvas, Tilžē.

Mintį po lūpinių priebalsių rašyti *j* visokiame padėjime man padavė V. Kálvaitis (Prūsijos Lietuvių dainos. Tilžėje 1905): nuo *pjutes* VI, pirmiaus p. 2 Nr. 3, *pjove* 3 Nr. 4, *pjauti* 7 Nr. 12, *nu-movjau* 22 Nr. 47, *šovjau* 47 Nr. 100, *tolimjausioj* 52 Nr. 110, *ne-su-kabjuota* 53 Nr. 112, *pripajau* p. 64¹, *aštuon-žambjo* grabo, *giesmjũ*, *sen-tėvjũ* p. 64¹, *pjauti* 67 Nr. 139, *beskalbjant* 85 Nr. 173, *kvepjančias* 98 Nr. 195, *šienuželį grėbja* 105 Nr. 209, *grėbjau* 120 Nr. 235, *verpjau* 141 Nr. 262, ir kt.

¹ [[sitikinęs, kad tarmėse tėra sakoma tiktai *įsalti, įgirti* arba *insalti, ingirti*, K. Būga savo nuomonę dėl šio priešdėlio rašybos netrukus pakeitė ir jau 1913 m. straipsnyje „Del mūsų rašybos“ („Rašybos mažmožiuose“) tokio rašymo nebeteikė. Žr. „Rinktinių raštų“ I 391, § 15. — Z. Z.].

Teisę rašyti *šlāpjas, grēbju* šieną, *verpja, lovjá-ms, liežuvjai, kùrmjai* duoda netik analogija *pjáuti, bjaurús* (kurie visoje Lietuvoje ištariami yra su *j*!), bet ir šių dienų ištarymas Dusetų apylinkėje (ir Kálvaičio šnekteje).

Man rodos, kad mes, rašydami po lūpinių *j*, elgiamės kuo teisingiausiai. Rašyti *kjaūlė* ir *láuukja, ėjáudi* ir *arčjáu*... aš nenorėčiau, nes tam pagrindo šių dienų kalboje nerandu nė jokio. Žodylytės *šlāpjas, grēbju*... yra tartinos su *j*, lygiai kaip ir *pjáuti, bjurti. Kiaūlės*, regimai, nebestengsime perdirbti *ķaulė* arba *kaulė* ar *ķaulė*, nes tam bus priešingos visos spaustuvės ir skaitytojų didumas.

Ar ne galima¹ būtų *pj, bj, mj, vj* įvesti ir Tamstos sintaksin?².

* * *

Širvydo (Dictionarium 1713 m., p. 288) *Unksčiu* imtas „mutuus“, *Unksčiu* duomi, *pa-unksčioiu* „mutuo“ rašomojoje kalboje turi būti šiaip rašomi : *ánkščia* imtas, *ánkščia* duomi, *pa-ánkščioju*; plg. 1599 m. Daukšos Post. (originalas) : *ąķbczia* dūstę 284₁₆, *ąńķbczomis* dūkite 284₁₉, dūkite *ąńķsciomis* 496₄₁, *ąķsciomis* dáwe 242₁ (edit. Volteri 320₃₄), *ąģscziokim* 287₂₄.

Rytiečių (: Ds) *rūngties, rūngčiōm* yra kilę iš *rung-*; plg. Daukšos Post.: *ŗu rągczia* ir *ŗu nōru* įakiókime Wiéřpatį 380, *ŗu rągcze* 473₂₃, anie škúbinoš ir *rąges* 98 (ed. Volteri 133₂₉) : *ránkščiai* Kuršaičio Liet.—vok. žod. 345 ir V. Kálvaičio Prūsijos Lietuvių Dainos p. 10 Nr. 18 [...] ³

* * *

Jis su širdgėla įtempė visas savo jiegas, *kad suvienyt* juos su dievu (Šventųjų gyvenimai. Trečioji dalis. Kaunas 1910 p. 36). Nuėmė nuo jo (= kalinio) pančius ir užsidėjo juos ant savęs, *kad už jį iškenėti* paskirtąjį bausmę l. c. 38. *Kad* labiaus *sutvirtinti* savo darbo vaisius, įsteigė „Pamokslininkų“ broliją l. c. 62.

¹ Man rodosi čia 3 žodžiai. Kaip manai Tamsta? [Išnaša prirašyta pieštuku K. Būgos ranka. — Z. Z.).

² [Įsitikinęs, kad dauguma tarmių tokiuose žodžiuose, kaip *šlapias, grėbiu, verpia, loviams, liežuviai, kurmiai*, joto nebetaria, K. Būga netrukus atsisakė nuo šių žodžių rašymo su jotu, jį tepalikdamas tik po *p, b* žodžių pradžioje. Žr. „Rinktinių raštų“ I 392, § 17, 18. — Z. Z.).

³ [Praleidžiami penki puslapiai, prirašyti sakinių, išrankiotų įvairiems reikalams iš Daukšos Postilės, Juškos žodyno, Basanavičiaus pasakų, Volterio chrestomatijos, taip pat iš Dusetų ir kitų rytų Lietuvos tarmių. — Z. Z.).

Šitiems panašiuose sakiniuose *kad* su nereiškiamuoju sakymu, be abejo, yra slavizmai. Kaip geriau būtų juos lietuviškai pareiškus? Ar ne galima sakyti: *kad suvienijus, kad iškentėjus, kad sutvirtinus*? Be ne tiktų čia conditionalis? Šitokios veislės sakiniams aš meilyčiau iš Tamstos gauti keletą pavyzdžių iš šnekamosios kalbos.

Dar prašymėlis. Kokiam sakinyje, ar kokiuose, esi Tamsta girdėjęs vartojant *kainą* (ir priegaidė? : *kainà, -òs, kainą?*)?

Ar ne žinomi Tamstai kartais sekantys žodžiai: *gerankštis, gožti, jautoti(es), kropsti, kuplus, lūgoti, pluostas, dvokti*? Kur? Reikšmė? Priegaidė?

Kas su sintaksimi?

Veliju laba.

Kaz. Būga

[2]

Peterburgas, 1910 m. spalio mėn. 6 d.

Gerbiamasai!

Nė vienas „nullus“ reiks rašyti kaip du žodžiu, plg. to nežino *nė vienas* (žmogus) : to nežinai *nė tū* : *nė nežinau*. Nie nu *wiena* nieka negiejde Wałanczewskis Žiw. III. Sakinio „iš *nėvieno* nėra naudos“ aš neesmi girdėjęs. Plg. be *ne wiéno* nūpelno Daukšos Post. ed. Volt. 212₂₂.

Nė tiek tu nežinai. *Nė kiek* man iš savo tarmės būtų nesuprantamas. Aš sakyčiau *niekiek* (iš *niėkas*, plg. *štieks*), kaip ir *niėkur*. Jis *niėko* nemoka.

Acc. *keliólika, dvýlika, trylika*... aš rašysiu be uodegėlės, kaip kad ištaria ir dusetiškiai.

Del vienodumo reiks rašyti *viduj* ir *viduje*, plg. Kuršaičio *dañ-guẽsis*.

Man irgi juobà tinka rašyti *tur-būt, gal-būt*.

Aš sakyčiau moteriškoji *gimtis* ir *kiltininkas*. *Kilmininkas* būtų didelė naujiena.

Prieš *sintaksę* nieko negaliu pasakyti. Tegu bus ir *klausimas* (greta *paklausimo*).

Piktas *be galo*. Eikime, kolei *be diena* Bretkūno Jer. 6,4. Koks čia *be parėdkas*? Ds. *Be vieno galo* Kv.

Rašysime: *potõ* Kv, *potám* DPo 86₁₈ „potem, потом“ : *po to* darbo Kv : *po tam* darbui Ds.

Rašysime: *iš tolo, nuo tolo* : *iš aňksto, pro aňkstą* išvažiavo Ds (*prõ rýttą* išvažiavo Ds) : *iš arto*.

Reiktų rašyti : *iš nauja*. Buvo teip-pat sveikas *kaip jėi* pirma Valančius Žiw. 72₄ [...]¹.

Rašant *mergoj, saulėj, sūnuj*, reiktų rašyti ir *sav, tav, sudiev*. Rašydami *sau...*, neišlaikome mes principų vienodumo. Kas Tamstai rodosi?

Veliju daug laba.

Kaz. Būga

[3]

Peterburgas, 1910 m. spalio mėn. 12 d.

Gerbiamasai!

Maniškė lytis *niekiek* yra nesusipratimo padaras. Dusetiškių šnekte dvibalsė *ie*, neturėdama kirčio, ištarme nieku nesiskiria nuo vienąbalsės *ė*; čia žmonės taria : *nākāf* „niekoti“ ir *pa-nāšēf* „panėšėti“. Dusetiškių irgi bus *nė kiek*.

Rašydami *nė vienas, nė tiek, nė kiek*, verčiami esme rašyti ir *nė maž*.

Reiks taipja rašyti *ne kàs* : *ne kas* būtų jam taip padarius; *ne kã* tu jam padarysi. *Ne kàs* būtinai skiriasi ištarme nuo *nekàs* 3 pers. fut. (iš *kasiù*).

Turėsime skirti tris lytis : *nižkas* „никто“, *nėkas* „некто, нечто“ (Tverėčius) ir *ne kàs*. Zyteliškiams lietuviams yra ir *nėkas* „нечто, некто“ : *nėkas* iš tō būs [...]².

[Ryt.] *tiviršt*, bė ābeja (NB. rodosi, -a, o ne -ā taria dusetiškiečiai), reikia rašyti *tėviršt*, plg. rokiškėnų : tačī jāū *tīvirštyn* (ī vidutinio ilgumo!) a^oinū „senyn, t. y. tañ galañ (kur senātuvė)“, cf. *tīnāi* „tėnai“.

Mes „мы“ aš nenorėčia rašyti *ė*. Vakariečiai augštaičiai nesako **mēs*. Rytiečių *mēs*, kad ir būtų kilęs iš **mēs*, neduoda teisės visiems lietuviams užmesti *mēs*. Rytiečiai ir *mes* „мы“ skaitys kaip *mēs*, delto kad jiems žodžio gale vidutinio ilgumo *e* nėra svetimas, plg. dusetiškių *bēt, jėg* (iš *ja-gu*, cf. veliuoniškių *jà* „если“), *nēt, kas-mēt, šiemēt*. *Bēt, šiemēt* nieku nesiskiria nuo *dēt* „dėtų“, *rēkt* „rėktų“.

Norint išskirti *mēs* „мы“ ir *mēs* „бросит“, galima yra naudoties acūt'o ženklų : *mēs* „мы“ : *mes* „бросит“, plg. *māno* „думаet, полагаet“ : *mano* „моñ“. Bet ir „acutus“ dėti nėra didelio reikalo.

Par gėra jam nepris'ėjo matytie bloga Ds.

¹ [Praleidžiami du puslapiai sakinių, prirankiotų įvairiems reikalams iš Daukšos, Valančiaus, Bretkūno ir kitų raštų. — Z. Z.].

² [Praleidžiama pusantro puslapio sakinių, prirankiotų įvairiems reikalams iš nenurodytų šaltinių. — Z. Z.].

Aš norėčia rašyti: *par-gėra* žmogaus ir *par gėra*. Reikia dar skirti: *par ilgą skaitymo* supratu, ko čia jo norima Ds, plg. *trušpa naktiės, gilū sniego*.

Be blōga nebūs gėra Ds. Ar *be-reikia* jam geresnio gyvenimo? : žem. *bē-sveikas* (tarm. *bā-*). Ką aš veik(ja)? — *Be-rāšo* Kv.

Niekaip aš negaliu išrišti, kaip geriau būtų rašyti: *pargėras* ar *par-gėras*, *bereikia* ar *be-reikia*.

Rašant *nēsveikas* (Kv), *nesveikas* (kitur), neprieštaraudami sau, turėtume rašyti ir *bēsveikas* (Kv), *besveikas* (kitur).

Bereikia, *berāšo* turėtų analogiją su *nerėikia*, *nerāšo*.

Pargėras, *parsunkūs* būtų analoginis padaras prie *pagėras*, *pasunkūs*; *palengvā žēmē*, *pakietos* grūšnios Ds. Prie *pargėras*, rodosi, esmi girdėjęs ir *pérgeris*. Tarp *pargėras* ir *pérgeris* būtų toks santykis, kokį kad randame tarp dusetiškių žodžių *pažilas* ir *póžilis* (: Poškonis macnai jaū *póžilis*).

Be neturėsime rašyti: *besveikas*, *bereikia*, *begāno*, *pargėras*? Kas¹ Tamstai rodosi?

Iš to, ką pasakiau, išeitų, jog reiktų rašyti *parnutiko*, plg. dar: Mergėle mąno, gražumai tavo! : *pragitejódžiau* bėrą žirgėlį, *pragiteplėšia* dymo balnelį vis ažū tavo to gražumėlio Ds (daina); *sugitėkvietė* (sc. brolėlis) airtimas giminėlės, *sugiteprašė* mylimus susiedėlius, tik nepākvietė mąno tėvėlio iš augšto kalnelio, balto smėlelio Ds (vestuvių rauda); išėik, brolėli, augštōn stonėlēn, *pagikinkykai* ristą žirgelį (vestuvių rauda); *prigivažiāvo* pilnas kiemelis, pilnas kiemelis bėrų žirgelių (vest. rauda) Ds. Miela mūsų motynėle, *negiažmigai* gal kiek naktelių, *užgilyliavai* mažus lopšėly (vest. rauda) Ds.

Aš dabar labai pradėjau abejoti apie brūkšnelio reikalingumą². Jei *pargerās*, *besveikas*, *irgi*, *ingi*, *šiñdėi*, *deltō*, *betō* rašome be brūkšnelio, tai kam jį bedėti žodžiuose *tur-būt*, *gal-būt*. Be negeriau būtų parašius *turbūt*, *galbūt*? Mano tarmėje paskutiniųjų dviejų žodylių nėra, aš tesakaū *tūri būt*, *gāli būt* (aiškūs du žodžiai).

Rašymas *galbūt*, *turbūt* išrodo man nepāprastas, keistas. Aš ben, išeidamas iš savo *gāli būt*, *tūri būt*, bevėlyčia rašyti *tur(i) būt(i)*, *gal(i) būt(i)*.

Reiktų rašyti : *bevéik* (Kuršaitis, Juška, Kvėdarna), *bemāš* „omal“ (tie patys), *bepīga* Ds, *bevėlyg* (dirbti ne pataikauti) Juška Žod. I 206, bet *be māža* kō.

¹ [Zodis *kas* parašytas vietoje perbraukto *kaip*. — Z. Z.].

² [Viršuje šio sakinio pieštuku įrašyta: „bet ar sako kas *abejoti apie ką?*“. — Z. Z.].

Benė „может быть“ : Bėdà vilkui, — *benė* kits kas pagavo tos žmōnos āvį. Tėnai aš kūkuosiu, — *bene* išgirs matušė, *benė* išgirs baltoji.

Kaip sunkūs yra rašybos klausimai, aiškiai gali matyti Tamsta¹.

[4]

Peterburgas, 1910 m. lapkričio m. 7 (20) d.

Mielasai!

Prieš *darinį* negaliu nieko priešinga pasakyti. *Pādaras* bus „творение“, plg. Daukšos pasakymą: Viešpatie, tu esi mano darytojas (= twórca), o aš tavo rankų *pādaras*. Turime dar ir antrą *padarą* reikšmė „pakerėjimai“: Nuo *padarū* ir ligų gydžia visą sietą Ba¹.

Darinys bus vartojamas ben keturiomis reikšmėmis (plg. Juškos Žod.).

„Уступит. предложения“ galime vadinti *leidžiamaisiais* sakiniais, *laidōs* sakiniais (benė geriau kaip *nūlaidos*?).

Dusetiškiai sako *sąsiauris*, -io (ne **sąsiaura*!). Šiuo žodžiu maž-daug galėtume reikšti „пролив“.

Jacobus Brodowskiy buvo „Praecentor Trempensis“. Trempen (lie. Trempai??) netoli nuo Dárkiemo, Gumbinės srities (Regierungsbezirk). Trempuose B-is gyveno nuo 1713 iki 1744 m. B-is, be abejo, buvo prūsas. Del supyno nėra ko abejoti: XVIII amžiaus pradžioje jis turėjo būti plačiau vartojamas. Kad B-io laikais Gumbinės apylinkėje kalba dar tebebuvo senobiška, galime matyti iš 1706 m. Königsberg'e spauzdintose „Die Fabeln Aesopi zum Versuch nach dem Principio lithuanicae linguae littauisch vertirt von Johann Schultzen s. minist. cand...“ (ištraukos; žr. Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung. Bd 43, Göttingen 1910 S. 374—377): *iš-dūst* „iš-dúoda“, *sz Wieszni*, *liepja* jei myletis, *la-bjāusey*, *Asz eimi wēl y Girrias* ir Kālnus.

Iš šito Aesopo sintaksei galima suvartoti sekantys sakiniai : [...] ².

Rašysime *bejė* su *e*, laikydamiesi taisyklės — po *j* tada terašyti *a*, kada tai mums aišku yra iš savo kalbės (pvz., *kója*, *vėjas*, *vėja*, *apjākti*, bet *jėvaī*, *jėkno*).

Krypsnys (обращение), rodosi, aš dar nevartoju. Žodį *krỹpsnis* (plg. *žiņgsnis*, *laipsnis*, *sieksnis*, *šūksnis*) aš, sekdamas Jaunių, vartoda-

¹ [Laiško pabaigos nėra. — Z. Z.].

² [Praleidžiamas puslapis išrašų iš „Die Fabeln Aesopi“. — Z. Z.].

vau reikšme „направление“, kaip *žvilgsnis* — „взгляд“. *Pā-kraipā* ir *pā-žvalga* (└ lenk. *po-gląd*), man rodosi, ne tą reiškia, kas kalėjų norėta išreikšti. *Pa-krypstū, pa-kreipiū* „pašlystu, darau, kad pašlytų“.

Žiņgnis, láipsnis, steksnis, šūksnis, dýgsnis, kđsnis, mīrksnis — pasyvine reikšme : *verk-snyš, rėk-snyš* (daugiau neturiu) — aktyvine reikšme¹.

[5]²

Prieteliau!

Dėkui už atsakymus mano klausimuosna!³

1) *Kilmininkas* ir *įnagininkas* man tinka.

2) Rašant *per* (kalną) del vienodumo reiktų rašyti ir *perdaūg*. *Pardaug* tegali stovėti su *par* (kalną).

3) Kaip geriausia yra rašyti *kaikuriė, by kas, bet kas, kas-nōrs*, nelengva yra pasakyti. Šiuo tarpu aš neturiu nėkiek [gal ne *nė kiek?*] laiko, kurio ben mažiausią dalelę galėčia atidėti panašiams klausimams rišti.

4) „*Pirmà* čėso nesakyk“ sako ir dusetiškiai: Kur tu leki *pirma* jō? Ds. Kad kalėdų *pirmañ* rytė *pirma* visų atsikeli, tai tais mėtais *pirma* visų vasarōjų nudirbsi Ds. Kas *pīrmandien* vėlykų *pīrmas* sãvo ūlỹcios ateis namō (sc. iš bažnỹcios), visus darbus laukė *pirma* padirbs Ds.

Reta tik upė *priėš* saulę teka Ds. Nepūsk *priėš* vėją! Ds.

Tokių sakinių, kaip antai „*priėš* klėtį stovi tvartas“ „перед...“, nemenu iš žmonių kalbos.

5) Sakinys „Mes ir jo *teisingumu* abejojame“ man suprantamas; jo kitaip aš nė nemokėčia pasakyti.

6) *Nusileidimo, nuolaidos* = *leidžiamieji* sakiniai man tinka.

Dusetiškiuose *nuolaidūs žmogūs*, kiek menu, tėra suprantamas kai-po „уступчивый человек“, bet dusetiškiai sako ir *nuolaidūs kálnas*.

7) Rašysime *suk, bėk...*

8) *Gal būt* „может быть“, *tur būt* „должно быть“ man labiau tinka ne *galbūt, turbūt*.

9) *Tiesióg* (su *g*) pažįstamas ir J. Juškytei, Slančiauskui, žr. Basanavičiaus Lietuv. pasakos. t. II. Shenandoah, Pa 1902 p. 19, 21, 25.

¹ [Laiško pabaigos nėra. — Z. Z.].

² [Laiškas be datos. Rašytas apie 1910–1911 m. — Z. Z.].

³ [Žodis *klausimuosna* paties Būgos ranka įrašytas vietoje perbraukto *klausymuosna*. — Z. Z.].

10) *Tiek pat* (ir jis žino), *taip pat* (ir jis sako), *taipo pat* (ir jis sako), *toje pat* (vietoje ir aš esu gyvenęs), *iš pat* (pašakną), *iš pat* (Vilniaus), *po pat*, *čia pat* (gyvena), *dabar pat* (reikėtų imt dirbti) dusetiškiams nebūtų naujiena, ben aš čia visados jaučiau du žodžiu.

Reiks rašyti ir *te pat* [vienas žodis būtų dusetiškių **tenpat*, plg. *kadūngi* = *kadāngi* : *kadū gi* Ds], *nuo pat*, *tas pat*, neutr. *ta pat* (kurs pavirto prieveiksmiu — adverbium) ir Ds *taja pat* „taip pat“ (Ānas *tajā pāt* nieko nežino kaip ir tūjenai).

11) „*Ką gi* tu pasakysi?“ nėra svetimas dusetiškiams. Iš *kagi* dusetiškių šnekte būtų kilęs *kuñgi*. *Kuñgi* $\underline{\hspace{0.5cm}}$ *kañgi* randu dusetiškių raudose. Raudose randame ir: *Katrañgi* duosi mán žirgėlį?

12) Aš rašyčia *šis tās* (be brūkšnelio), kaip ir *tėvas mótyna*, *dienā naktīs*. *Šis tās* = šis *beī* tās : *tėvas beī* mótyna.

13) *Pirmtō* man yrà svetimas, aš jį pažįstu tiktai iš Jauniaus. Mano šnekte būtų *pirma to* : *Pirma* visa *to* reiktų paklaustie Jōnas Ds.

Kur tu buvai *pirma* (ir, rečiau, *pirmā*)? Ds. *Pirma* dā aš nieko nė nemislijau Ds. [...]¹.

* * *

prō duris uodegą nulėidęs Ds. — *Vienu gáisru* (instr. sing.) nùlėkiau *Dustōs* Ds : lėkia arklỹs *vienu gáistu* „jednym tchem“ Jūžintai. — *Intimpōs* dirba „vienodai, be atādvasties“ Ds. — Gal jam jau *nebeišgytinōja* buvo, kad numirė Ds. — Padirbk *išvakariai*, tai rytōi nereiks Ds. — Kad *išeitinōja* bus, tai nenukerykščiosi „nenuraisysi tos mergos, kuriai dievo skirta išteketi“ Ds. — Be *līkšties* (nom. sing. *līkštis* „porok, jėibė“) arklio neparduos Ds. — Sudėk kortās *lōstais* „по мастям“ Ds. — Šiemēt mažėsniai *pienāi* nė kitais mėtais Ds. — Nuo visų švefītės prasideda blogi *oraī* Ds. — Kād bučiāvo — *nēt* pōpterėjo! Ds. — Sāulė *pratīko prō* dėbesis „praspindo“ Kuliai. — Juōkias — *nēt* riesčiūoja „susiriēzdamas“ Līnkmenes. — Blėkinę (= „skardinę“) pripýliau *sklēdiną* „pilną kaip akį“ Ds. — Suplėšė *skūtais* Ds. — *Līg* aš nuvejaū ir nusistizeno Ds. — *Tait!* nemātes šūdo! Ds. — Slinki *tie* kiauszi Daukanto Būdas 45₃₀ „*tē Kv = tē* Ds“. — Mañ tuoi *galvōn* tōpterėjo „mislin dėjos“ Ds. — Šitas arklỹs bėga *trīlapo* „pirmosiom kojom risčiōs, paskutinēm zōvado“ Ds. — Negi *trukū* Bileišiuos(na) suvāikščioti Ds. — Pař muñ dārbo *nestygū* Ds. — N’ėik *tuščiomis* uošvėsp Chilinskio biblija Ruth. III, 17. — *Iš*

¹ [Laiško pabaigos nėra. Toliau pateikiamas tekstas gali būti kito laiško dalis. — Z. Z.].

jo gēras *vertēlga* v. *vertēiva* Ds. — Kā *támstu* (= „y bac“) veikia *lekinēm(is)*? „kā daro su lekinėmis, iš lekinių“ Linkmenes (*lekinės* „avižų pelūs“). — *Prāgaras* mergiūtē „labai ēdri“ Linkmenes. — Duos tau obuolī, mūsuī *apī-būbtā* „apišiktā“ Linkmenes. — Gāl *nevistieka-ja*? Linkmenes. — *Tēpa-ja* „tai(p)“ Ds. — *Vīs-ta-ja* „всё право“ Ds. — *Tas-iā* iļgio, *tas-iā* skērsio Ds. — *Nēdugamas* miškas — raistas Rōkiškis.

Šit keletas klausimų, kuriuosna norēčia turēti Tamstos atsakimus:

1) Kvēdarnojē sako *šiāutuvās* „audžiamoji šaudyklē“ : ar ne sakoma yra ir kitur kur *šiau-tuvās*, *-dyklē*, *-ti* vietojē *šau*-?

2) Tamstai pažīstamosiojē Suvalkū gub. šnektosē sakoma yra *geležis* ar *gelžis*?

3) Suvalkiečiosē (ne rytuosē) *lietaus* gal nēra?

4) Ar nezinai Tamsta, kur taria *ēlksnis*, *eldijā*, *elkūnē*, o ne *alksnis*, *aldijā*, *alkūnē*?

5) Aī ne esi Tamsta girdējēs žemaičius tariant *undōū* (su ankštu, o ne *ondo*, kaip kad tariama yra: *ronka*, *longs*) ir kur?

6) *Rāu-nu*, *gāunu*, *pjāunu*, *džīāunu* suvalkiečiai gal nesako? *rauju*...?

7) Ar esi Tamsta šnekamojojē kalbojē kur girdējēs vartojant *kārā* (*kāras*)?

8) Suvalkiečiai gal sako (jis) *tāpē* „tāpo“?

9) Tamstos šnektosē *karvēlis* ar *balañdis*?

10) Ar yra kur žmoniū kalbojē *lielas* „didelis“?

11) Ar neteko kur girdēti *lūgoti*?

12) *Spēka* ar *spēkas* kur vartojamas? Pakursējē?

13) Ar yra suvalkiečiosē žodis *prēskas*?

14) „ „ „ *kuždēti*, *kuzdēti*?

15) Kur vartojamas yra žodis *kāuti*? jo praeteritum *kavaū* ar *kóviau*?

16) Kaip Tamstos šnektosē (Paprūsējē) yra ištariami šie žodžiai : *e|abrozās*, *e|abrūsas*, *ēglē*, *a|ekēti|čios*, *ē|aklas*, *a|ekmuō*, *ē|ākrūtas*, *ēlnis*, *ēmeras* aī *āmaras*, *ē|āpušis*, *-ies*, *-ē*, *a|erēlis*, *ešerjīs*, *erškētas*, *ašvā*, *ežē*, *ēžeras*, *ež(e)gjīs*, *ežjīs*, *eikvóti*, *eilē*, *aiškus*, *aitvaras*, *ēižēti*, *e|aīkas*, *alsúoti*, *e|alvienas*, *alvūtēs*, *ērķē*, *arkjyties*, *ērškētis*.¹

[6]²

Rašyti *suk*, *trauk*, *bēk* etc. turēsiu sutikti ir aš, nēsa rašymui *sukk*, *traukk*, *bēgk* lig šiolei dar negalējau rasti pagrindo.

¹ [Laiško pabaigos nēra. — Z. Z.].

² [Laiško fragmentas be pradžios ir pabaigos. Datos nēra. — Z. Z.].

Tamstos *mės* vargu yra kilęs iš *mės*. Fortunatovo nuomone, augštaičių *mės* yra padaras iš senesnės lyties *mės*, o *mės* esąs naujadaras iš *mės* pagal *jūs*. Kai kurių žemaičių *mės* būtų labai nesenas padaras, gavęsis „nosinį“ iš naujadarą *jūs* $\underline{=}$ *jūs* = prūsų *ioūs* iš *jūs*=got. *jūs*, plg. *trīs* iš *trīs*, *didīs* iš *didīs*.

Rašysim ir *mjāduzgia* (katē). *Pīrmāsaga* ir *pastūrsaga*, man rodos, galėtų tikti.

Reiktų rašyti *tėnai* ir *tėn* (forma apocopata, plg. *tāt[ai]*, *šit[ai]*), bet *te* (su trumpu *e*) = *tē* dusetiškių, tverėčinių, linkmeniškių. *Tē* (su ilguoju *e* = tarm. *ē*, *y*) nerašytinas kaip tarminis sutrumpinimas iš *tēn*, lygiai kaip kad nerašome *dā* iš *dār*, *mā* iš *mār*.

Rašymas *tuoi*, *rytoi*, *šakoi* etc. jau man nebetinka. Aš beveliju grįžti prie senosios rašybos, t. y. rašyti *tuoj*, *rytoj*, *šakoj*.

Jója bernai : *joj* ir bernai...

Vėža mano šienelį : *vež* ir mano š...

Stóvi kalne : *stov* ir kalne...

Rašysme *joj* „joja“, *stov* „stovi“ (ben dainose).

Jój : *jója*=*stov* : *stóvi*=*šakōj* : *šakojē*=*tuoj* : *tuojai* = *sudiev* : *su dievū* = *tav*, *sav* : *tāvi*, *sāvi* (*stov* : *stovi*).

Del dviejų žodelių *táu* (*sau*) ir *sudiēu* nereikėtų perdirbinėti didžiausio būrio panašios sudėties žodžių (*tuoj*, *šakoj*, *rytoj*, *jój*, *akėj*).

Sudiē : *sudiēv* = *kasdiē* : *kasdiēn* = *tuō* : *tuōj*.

[7]

Permė, 1917 m. spalio mėn. 26 d.

Gerbiamasis!

Rašomoji ir inteligentų šnekamoji rusų kalba neturi priebalsių, vadinamų гортанные. Гортанные (gérklų priebalsiai, gérkliniai) rusų tarmėms pažįstami. Ką mokyklų gramatika vadina гортанные, tai yra небные (= 1. средне-небные смягченные: *кут*, *гуля* = *kit*, *gūra*, lie. *kltas*, *giriā*; 2. средне-небные несмягченные: нем. *Kind*, *begehren*, v.-p. диал. *otkēda* „откеда“ greta su *otkēda* „откеда=откуда“, žemaičių *kyšū* arba *kešp* „kišū“ greta su *tō kiši*; 3. задненебные: rus. *кут*, *гу́ба*, *ху́д*, *госпо́д'* или *бо́га*, lie. *kāpas*, *gāras*). Jei „нѣбо“ lietuviškai *gomurỹs*, tai „небные согласные“ bus *gomurĩniai* priebalsiai:

<i>Gómurio vldurio</i>	}	<i>priebalsiai</i>
<i>Gómurio užpakalio</i>		

Gérklų priebalsių lietuviai nepažįsta.

Rusų tarmių priebalsių sąrašą Sveikas gali pamatyti iš mano priedo.

Del *ketaūs* aš Sveikam rašiau aname laiške.

Lenkų „*na* tem zależy“ nieku nekaltas, kad Prūsų lietuviai gali sakyti „kad *ant* didumo pareitų, karvė...“. Lenkai „idzie *na* tem“ (= pareina, pareit *añt* tō) nesako: jiems tėra galimas pasakymas „idzie *o to, co*“ (chodzi *o to, co*). Sidabro turėjęs *an(t)* viso sykelio (Svėdasai) „около, в размере“. Aguonų suvālgēm anuōčės *añ(t)* gōrčiaus „около“ Dūsetos. Dirba žēmę *añ* pūsės „исполу“ Ds. Gerà kārvē *añ* pīeno Ds „что касается молока (удойности коровы) = pamalži“. *Añt* sāvės būti, pasidėti Kvėdarna? Einū *añt* namų „по направлению к...“.

„Процесс действия и результат действия“ (*rašyti* ir *parašyti*) be ne bus veiksmo *eigà* (*rašyti*) ir *baigà* (*parašyti*)? arba veiksmo *ėjė* (cf. *drė, mōlē; sėjė* Tverečius) ir veiksmo *gōvė*? — Ką *gavai*? „какой результат“? Ar *ėjis* || *gōvis*? Cf. Tiek dovanų *dōvis* (scil. tėtver), tiek viėšių valgis — lig sū vařtais (Patarlė). Kóks *dōvis*, tóks *gōvis* „получка?“.

Mėnkė (la. *meñce*) iš tikrųjų tėra gadus callarias (vok. Dorsch, rus. навар), bet draugė su latviais galime vadinti ir gadus morrhua (vok. Stockfisch, rus. треска).

Plėkšnė v. *plėkštė* (la. *plekste*) — pleuronectes flesus (vok. Flunder, rus. камбала iš suomių kalbos: fin. *kampala*, igaun. *kamp*, gen. *kambi*).

Šalvis — salmo fario, vok. Forelle, rus. форель, пеструшка (lenk. pstrąg) = margoji lašiša = upėtakis.

Lašiša, gen. sing. -*ššos* (pr. *lasso*, la. *lasis*, iš kur suomių *lohi*) — salmo salar, vok. Lachs, rus. лосось[...]¹

Kuomet Voroneže ims dirbti Centro Komiteto spaustuvė? Sako, dabar beveik visa Lietuva suvažiavusi į Voronežą. Ar turėsit mokytojų institutą?

Kame dabar mokosi lietuviai studentai, kurie stojo Petrapily? Permėje lietuvių studentų negirdėti.

Lekcijas pradėjome 9.X. Šiaip ne taip darbas eina (be knygų ir be jokių įnagių).

Ar gavote mano antrąjį ilgą laišką?

Labų dienų!

Jūsų K. Būga

¹ [Praleidžiama laiško dalis, neturinti nieko bendra su kalbos dalykais. — Z. Z.].

Rašant *táu, sáu*, reiktų rašyti ir *sudieu*.

Prieš lytis *šiandie, sudie* sunku kas pikta išrasti.

Man labiau tinka *taip-pat, šiek-tiek*, bet, mano išmanymu, būtų nuosakiau rašyti dviem žodžiais : *taip pat, šiek tiek*, kaip ir žodžiai *iš anksto*, išvažiavo Rokiškin *pro ankstą, nuo pat* etc.

Reiktų gal rašyti ir *kažin kas*.

Del *kyla, šyla, lyja* sunku kas tikra pasakyti. Būtinai reikia rašyti *šąla, bąla*. Greta *vesti* galima būtų rašyti ir *vestis*, bet „neškeč“ ir *vesties*.

Aš rašau ir kitiems teikiu taip rašyti šiuos žodžius : *pjauti, spjauti, bjaurus*, bet *labiau, šlapiau, šlapias, verpiu* [...] ²

Sintaksei pavasarį galėsiu dirbti, gal, tiktai pavasariop. Gausiu studijuoti Delbrücko (Sintakt. Forschungen) ir kitų sintaksininkų veikalus.

13. K. Jurgelioniui

Spausdinamas laiškas buvo paskelbtas „Literatūros naujienose“ 1935 m. Nr. 1.

Peterburgas, 1911 m. balandžio mėn. 9(22)

Mielas Kleopai!

Sveiko „Panemunėlio tarmės fonetiką“ gavau! Šis trumputis rašinys baisiai mane nudžiugino. Matau, kad sveiko Krokuvoje ne varnos kaustyta, bet atsidėjus mokytasi. Labai malonu! Tasai rašinys man pirštu prikišamai parodė, kad Tavęs turima gana gera ausis ir nepaprastas pastabumas. Tos žinios apie priegaidę, kurias turėjai išvažiuodamas užsienin, Sveikam visa-ko dar nedavė. Ką Sveikas sakai apie priegaidės ypatybes, yra savarankio darbo pasekmė. J. Rozwadowskis vargu bau galėjo patį įvesti į liet. priegaidės gelmes.

Fonetikos aprašymu aš labai patenkintas, man ji rodosi gana tikra (*NB* aš visai menkas fonetistas. Paskutiniu laiku truputį nepri-girdžiu).

¹ [Laiško fragmentas be pradžios ir pabaigos. Datos nėra. Rašyta greičiausiai iš Permės. — Z. Z.].

² [Praleidžiamas ilgas (dviejų puslapių) išrašas iš K. Brugmano raštų apie naudininko vartojimą ir K. Jauniaus prierašai prie K. Brugmano teksto. — Z. Z.].

Buvau bepradedęs tyrinėti savo šnektos priegaides užrašomaisiais instrumentais, bet, neturėdamas laiko, lioviaus. Iš tų kelių užrašų pasirodo, kad rytiečių priegaidės ne visai yra tokios, kokios jos turėtų būti Jauniaus, Kuršaičio ir kitų mokslo vyrų aprašymu. Kitie-met, gal, turėsiu daugiau laiko tam klausimui atidėti. Iš Amerikos aš nieko negaunu ir todėl nežinau, kas te dedasi. Ar nerašinėjai dar kitų straipsnių iš kalbės?

Svéikas esi gana pastabus fonetikas. Reiktų sveikam ir toliau dirbti ta pačia pakraipa. Geistina būtų, kad pakliūtum į gero profesoriaus-fonetiko nagus. Gal vėl kaip įsibrausi universitetan?

Parašius Panemunėlio tarmės fonetiką, reiktų tolesniai pačiam duoti Panemunėlio tarmės ilgesniai ir trumpesniai tekstai. Olševskis gal paskelbtų juos Lietuvos pasauliui.

Turiu kelis žodžius pasakyti apie priegaidžių ženklus. Kurį laiką ir aš rašiau priegaides jauniškai, bet dabar atsisakiau ta priežastčia, kad neradau pasekėjų ir pažįstami mokslo vyrai visi protestavo. Jauniškio priegaidėjimo būdo aš net negaliu patėisinti. Jaunius tikėjo, kad šitaip priegaidėjęs yra Daukša. Bet aš, išigilinęs į Daukšos postilę, radau kad jo [^] yra ne priegaidės (интонации), bet kirčio (ударения) rodytojas, visai nepriklausęs nuo priegaidės. Pavyzdžiai : Daukša rašo [^] te, kur buvo priegaidė tvirtagalė (steigend) : *búdas* 231₁₀ (cituoju pagal Volt. laidą), *križėus* 231_{13,15}, *ant' dūsizios* 231₁₆, *nėszdamas* 231₁₅, *skāitome* 231₁₇, *awēte* 231₃₄, *pėikia* 233₁₁ ir begalės kitokių. Tvirtagalę (steigend) gali rodyti ir acutus ' : *gáno* 237₂, *rākos* 237₁₁, *galwōs* 237₂₀, *rásztas* 239_{1,2}, *wākaras* 239₂, *kraúias* 241_{32,37} ir kt.

Tvirtapradę (sinkend) priegaidę vienodai rodo ir ' , ir [^] : *žmónės* 243₂, *szlōwe* 243₇ (tvirtapradė priegaidė žinoma iš žem.), *sópulus* 243₁₄, *súnų* 243₃₀, *móteru* 246₉ : : *móterimus* 246₈, *gėdetis* 247₂₈, *mōki* 247₃₅, *brólei* 248₇ ir d. k. p.

Tokie pavyzdžiai, kaip antai: *móteres* — *mōteres* (nom. pl.) arba *búdas* — *búdas*, rodo, kad Daukša priegaidžių neskyrė: jo acutus arba circumflexus tereiškia kiūtį (ударение). Jauniaus rašyboje acutus yra dvireikšmis: kartais reiškia priegaidę (tvirtagalę, steigend), kartais kirtį (место ударения на кратких словах), pvz.: *kátinas*, bet *šaká*. Kuršaičio rašyboje šito dvireikšmiškumo nėra: *kātinās*, bet *šakà*. Jauniškai parašytas žodelis *vís* (всегда, *í* vidutinio ilgio, pusilgis) ir *vls* „нагонит“. Rytiečių tarmėms reikia keturių priegaidės ženklų: (Dusetiškių) *mýkti* „spausti“, *mýkti* „мыгать“, *míkti* „užmigti“ ir *młkti* „jis užmigti, kad galāt“.

Sveikam aš irgi patariu žymėti priegaides senobiniu, visų mokslo vyrų priimtuoju, būdu.

Sveikas rašai *Abeliai*. Dusetiškiei (esu labai gerai įsiklausęs) taria *Ābēl'ei* (*ā* pusilgis iš bendr. lie. *o*, plg. pavardę *Obēlīs* Linkmenyse). Kiek atmenu, kad sveikas tardavai *Maškēnus*, man vis rodydavos, jog girdžiu ištariant *Mo^aškēnai* : aš tariausi, kad vardas yra kilęs iš *Moškēnai*. Kaip iš tikrųjų yra, lieka man paslaptu.

Mano Dusetiškių šnekotos aprašymas yra visai nevykęs. Kada rašiau aną straipsnelį, buvau labai didžioje raštų intekmėje. Raštų kalbos intekmė žymi iš to, kad aš skyriau tai, ko gyvoji Dusetiškių šneka neskiria. Dusetiškiei sako ne *pām^uō*, *akm^uō*, bet *pāmō* (*ā* labai atviras, pusilgis *e*, *p* ne minkštas, bet ir ne kietas), *ākmo* : — *o* pusilgis atviras, linkęs į *a*, atskirtas nuo *ā* (*māk!* imperat.). Dusetiškiei sako: *dūōsu*, *dūōsi*, bet *dōs* (*ō* pusilgis), *trīēsū*, *trīēs!*, bet *aptras* (*r* ne kietas ir ne minkštas), *o* bekirtis linkęs yra virsti į *ā*: vietoje *ūžolas* galime dažnai išgirsti ir *ūžālas*. Kaip yra su dvibalsėmis *ai* ir *ei*, gerai dar neištyriau. *Lāibas* ir *lēisti* Dusetiškiuose, rodos, yra ištariamai vienodai, t. y. *lēibas* ir *lēišfā*; *ē* kartais yra girdimas tartum kaip *e*, kartais kaip *a*. Reikalingi dar tyrinėjimai. Dusetiškiuose *pāisā* ir *pēisā* gen. sing., *vaikl* loc. sing. ir *veikl* 2 sing. praes., *taisū* ir *teisū* dar su vienas antru nesumišo, nors *p*, *v*, *t* ir prieš *ei* lieka k i e t i.

Mano „Aistiški studijai“ yra nevykiausias raštas. Nuo viso mokslo, kurį skelbiau šiame rašte, jau senai atsisakiau. Tasai mokslas buvo paremtas ant nepamatotų Jauniaus hipotezių. Dabar aš apie lietuvių kalbą laikausi beveik tų pačių nuomonių, kaip ir kiti šių dienų mokslininkai. Jei skiriuosi, tai tiktai mažmožiuose, kilusiuose lietuvių kalbos nepilnu faktų pažinimu. Keletą straipsnių dabar spausdinu rusiškai.

Enciklopedijos sumanymui aš nelabai tepritariu. Manaip mums reikalinga visai kitokia enciklopedija: Lituanologijos enc. Bendrosiomis žiniomis mes galime naudoties ir iš svetimtaučių enciklopedijų. Lituanologijos enciklopedijon turėtų eiti visa tatau, kas paliečia plačiausiai Lietuvą. Tokion enciklopedijon aš šį tą parašyčiau. Sen. lenk. *jaćwing* — rusų *ятвяг* tegalėjo kilti iš *jātvingas* = lie. *jotvingas*. Aš dabar turiu surinkęs jotvingų (arba sūduvų) vietų ir asmens vardų krūvą. Tie vardai parodo, kad jotvingų kalbiškai būta prūsų giminaičių. Lietuvių mitologijos aš nenorėčiau rašyti, nes aš jos ganėtinai dar nepažįstu. Jinai, tiesa, man rūpi. Su Lietuvos vietų vardais nelengvas dalykas. Nepažįstant pačios vietos, sunku jos vardas aiškinti. Aiškinant reiktų žinoti geriausiai visos vietos ypatybės. Yra

vardų, kurie lengvai duodasi išaiškinami, pvz.: *Šiauliai* „стрельцы“ (cp. *стрелецкая слобода*), *Degučiai*, *Gelėžiai*, *Kálvijai*, *Puodžiai*, *Laičiai* ir kt. Kitos vietos gavo vardus nuo vandenų: *Dusetos* < *Dusetà* — upė (dar taip vadinosi XVI ir XVII amž., dabar *Šventoji*), *Pasvalys* < *Svalià* — upė, *Vabalnỹkas* < *Vabalà* — upė, *Raudėnai* < *Raudà* — upė, *Kūpiškis* < *Kupà* — upė etc. Tokiu būdu iš vietų vardų prieiname prie vandenų vardų. Kas tokios yra *Dusetà*, *Svalià*, *Kupà*? Mįslės!

Apie senybės lietuvių vardus ir dabartines pavardes bus mano straipsnis „Lietuvių Tautoje“.

Ką sveikas dabar veiki? Ką manai toliau? Reiktų mokyties. Iš sveiko galėtų išeiti labai geras ir Lietuvai naudingas kalbininkas. Tik nepakask žemėsna šios dovanos!

Mano reikalai nekokie. Šiomet ir su pinigais visai striuka. Reikia imti skolon. Bet ir skolintojų nėra. Jauniaus intekmė manyje labai didelė. Aš persiėmiau ne tik tai jo mokslu, bet ir jo ydomis. Dirbu savo šakoje visai neatsitraukdamas, lygiai tasai girtuoklis, prie degtinės prilipęs. Virtau gyvu girtuokliu (tik tai ne degtinė, kurios visai nekenčiu!)! Tasai dvasios girtuokliavimas atsišaukė tuo, kad dar ligi šiolei nebaigiu universiteto. Vis negaliu prisimygti prie lekcijų. Turiu dar laikyti psichologijos egzaminus! Šį pavasarį reiktų būtinai gauti išleidžiamasis paliudijimas.

Kas daryti? Reiktų save gelbėti. Pratinties turėčiau normališkai dirbti, o ne „запоєм“, kaip tasai Jaunius. Pirmosios mano mokymos dienos parodo, kad aš galėčiau viską kaip reikiant, normališkai, atlikinėti, jei tam būtų atsakomos sąlygos. Reiktų mano gyvenimas taip sutvarkyti, kad aš būčiau priverstas kitaip, bet daug sveikiau ir naudingiau dirbti.

Tokia liga (aš sakyčiau valios) yra gydytina ir kuo greičiau, tuo pasekmingiau. Bet kokie tai ligai vaistai? Man rodos, tik sveikas nesijuk! — gera žmona! Aš taip sakau, išeidamas iš pavyzdžio savo draugų. Ašomas Varnas buvo prapuolęs žmogus; bet dabar, kada vedė, parodė baisų darbo produktyvumą. Pats irgi gali numatyti iš prityrimo, ar žmona gali pakenkti geram produktyvam darbui. Norėčiau turėti Tavo, kaip geriausio mano draugų, nuomonę apie tai — kas man daryti? Rašyk visą tiesą, kaip Tau rodosi. Augustinas mano, kad man geriausias mano darbų sutvarkytojas būsiąs žmona. Žmona gal neduotų man visai su-Jaunėti! Tos ligos aš nenorėčiau.

Baigęs universitetą, jei būsiu paliktas, mokysiuos lotynų ir graikų kalbų ir laikysiu egzaminus šių kalbų mokytojum tuo tikslu, kad galima būtų turėti vietą Vilniūje.

Rengiu didelį veikalą apie slavų kalbų intekmę į lietuvių kalbą. Bus storas tomas (apie 500 psl.). Nemaža medžiagos surinkau, bet kur kas daugiau liko. Reiks sunaudoti visi senybės raštai ir dabartinių tarmių medžiaga.

Rašyk sveikas man apie visus galus. Bus man labai miela turėti iš Tavęs žinelių. Labai pasiilgau. Senai besimatėm. Sveikink savo žmoną.

Veliju visokio gero. Tave mylįs

Kazys

14. V. Krėvei-Mickevičiui

Spausdinamas laiškas yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081). Adresato pavardės nėra, kad laiškas rašytas V. Krėvei (?), spėjama iš turinio.

Ryga, 1921 m. sausio mėn. 16 d.

Gerbiamasis!

Netrukus Sveikam kurjeriu išleisiu keturis sąsiuvinius „Kalbos mažmožių“, kurie skirti „Švietimo Darbui“.

Nupirkau už tūkstantį latviškų rublių Latvijos mokyklų vadovėlių ir skaitymo knygelių, kurios irgi, gal, pasiseks kurjeriu nugabenti Kaunan. Šitas knygas norėčiau pasilikti savo žinioje. Jos galima būtų sukrauti Knygų leidimo Komisijoje mano šėpoje. Duodu teisę tas knygas studijų tikslu vartoti ir naudoti Jablonskiui ir kitiems, kurie moka latviškai. Mokslo vadovėlių, vartojamų Latvijos mokyklose, žadu nupirkti daugiau. Visų nupirkti nestengsiu, nes mano kišenių tuščias.

Sienų sprendimas eina pamaži. Šitokiu greitumu dirbdami, be mėnesio ar pusantro neapsidirbsime. Darbas būtų ejęs greičiau, kad būtų surinktos visos pasienio statistikos žinios. Be to, mes Rygoje mažą turime Komisijos narių. Laukiame vis atvažiuojant iš Kauno ir nesulaukiame. Matyti, teks ir man da ben mėnesį sugaišti Rygoje be naudos. Iš manęs Komisijoje tiek naudos, kiek iš ožio vilnos. Sau naudos šiek tiek turiu : gavau savo studijoms naujos medžiagos ir nusipirkau ir dar vis perku lingvistinės literatūros.

Lietuvių sienas betyrinėdamas, aptikau, kad lietuvių senovėje, išstūmus latviai, prieita iki pat Dauguvos į pietus nuo Dinabarko.

Pačiam Dinabarkui duota vardas lietuvių : *Naujinis* tėra suprantamas tiksliai iš lietuvių kalbos ; latviai būtų jį praminę **Jaunene*. Vietų vardai Dinabarko, Rezeknės (Режица) ir Ludzos (Люцин Витебск. рыб.) apskričių rodo lietuvius buvus persikėlus per Dauguvą ir įsibrovus į latvių kompaktinę masę Vitebsko gubernijos pietų rytuose. Įsibrauta lietuvių dar prieš vokiečių įsikūrimą Rygoje ir Latvių žemėje. *Naujinį* jau pažįsta XIII amžiaus šaltiniai. Kad ne ordenas, lietuviai būtų išstūmę latvius ir dešinajame Dauguvos pakrastyje (Dinabarko, Drisos, Rezeknės apskrityse), kaip jie juos išstūmė kairiajame. Prieš ordeno įsikūrimą būta plačios lietuvių eskpansijos.

Ar Vireliūnas jau išvažiavo į Švedus?

Mane ima baimė, kad pelės nesukapotų žodyno kortelių. Vireliūno bute yra devynios galybės pelių. Jos kartą jau buvo pritilpę prie žodyno kortelių ir jau spėjo sukapti apie 100 kortelių. Reikėtų retkarčiais pažiūrėti. Sukapojus žodyno korteles pelėms, nebegalimas būtų ir projektuojamasis žodynas.

Ar nebūtumei Sveikas malonus padaryti reviziją. Aš tų pelių labai bijau. Del pelių mes galėtume žodyno netekti.

Kaip eina jūsų darbai? Ar Švietimo darbo Nr. 12 ir skaitymų Nr. 2 jau pasirodė?

Ar sąmatą jau turite patvirtintą? Kiek skirta žodynui?

Labų dienų visai Komisijai ir redakcijai.

Kaz. Būga

Adresas: Riga Hôtel de Rome Nr. 24.

15. J. J. Mikkolai

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081) yra žemiau spausdinamas laiško, rašyto suomių kalbininkui prof. J. J. Mikkolai, juodraštis.

Kaunas, 23.XI.1922 m.

Многоуважаемый Коллега!

Финляндский консул Aarnio уже давно передал мне Ваше письмо и сто финских марок, и лишь теперь я удосуживаюсь написать Вам письмо и выслать несколько книг по литовскому языку. Извиняюсь за замедление, которое отчасти вызвано и моим отъездом в сентябре—октябре в Германию.

В первую очередь посылаю Вам 11 книжек, впоследствии их пришлю больше. Если у Вас не имеется „Litauische

Mundarten gesammelt von A. Baranowski... herausgeg. von Dr. Fr. Specht. Leipzig 1920" и „Dr. Gerullis Die altpreussischen Ortsnamen. Berlin und Leipzig 1922“, то Вы их можете получить из Kaunas.

„Latvijas vietu vārdi. I daļa. Vidzemes vārdi... savācis un redīgējis J. Endzelīns. Rīgā 1922" дает очень много материала для праистории Лифляндии. Насколько можно судить даже не финнологу, в этих „Latvijas vietu vārdi" имеется довольно большой западно-финский элемент. Было бы хорошо, если бы кто из молодых финнологов обработал этот латышский материал. Как Вы увидите из предисловия к последнему моему труду „Kalba ir senovē", я на основании изучения географических имен считаю территорию, лежащую к северу от Зап. Двины, западно-финской (sõmai, le. sãmi = предки ливов, эстов и финнов). На это я натолкнулся, не имея решительно никаких западно-финских материалов, ни финских, ни эстонских. Очень бы Вы меня одолжили, если бы могли раздобыть для меня список финских географических названий (в финском написании этих названий). Эти названия мне до зарезу нужны для дальнейших моих исследований по вопросу о прародине айстийцев (Balten). Если нет печатного списка, то, может быть, можно раздобыть хорошую карту, в которой имена были бы приведены в п р а в и л ь н о й финской форме. Из всех географических имен самый древний облик сохраняют названия рек и озер.

На основании изучения географических названий я нахожу, что литво-латыши до VI века н. э. жили к востоку от Вильна — по Березине, верховьям Днепра вплоть до Сожи (Минская, Могилевская и Смоленская губерния). Литво-латыши жили к северу от Припети, а славяне — к югу от нее. Славяне в VI веке вытолкнули литво-латышей из верхнего Поднепровья и отодвинули к западу. По моим соображениям, литво-латыши до VI века н. э., а айстийцы (Balten) за много веков до н. э., в своей прародине с севера соседил с предками финнов, а с востока — с предками Мордвы и черемисов. С предками Мордвы айстийцы должны были встретиться в Посожьи (у реки Сожь; не фин. ли слово? фин. *susi* „волк"), а с предками финнов — в Подвиньи (Düna). По моим соображениям, в Посожьи должны быть мордовские следы в географических названиях. Не возьмется ли кто исследовать

финно-угорский элемент в географических названиях Смоленской и других губерний Центральной России? Установление мордовского элемента в Смоленской губернии помогло бы точнее установить границы индоевропейских и финноугорских племен в доисторические времена. Может быть, сейчас кто нибудь из финских лингвистов занят изучением финноугорского элемента в географических названиях Центральной России? Нет ли подобных исследований, уже напечатанных? И как их можно получить?¹

16. F. Sragiui

F. Sragiui rašyti laiškai saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (E 182). Iš viso 55 laiškai (dalis atvirukų), rašyti 1908—1924 m. Juose daugiausia vietos skiriama A. Juškos ir paties K. Būgos žodynų redagavimo bei žodžių tikrinimo klausimams. Čia spausdinami 7 laiškai, kuriuose daugiau liečiami lingvistikos klausimai.

[1]

Peterburgas, 1908 m. gruodžio m. 21 d.

Maloningas Tautiet!

Kalbos klausimų paaiškinimus siunčiu atskirame laiške („заказное“).

Ačiū už atpildą! Ja visai pakakintas, bet nelabai savo taisymais. Diena dieną moko! Besimokydamas išvystu savo silpnumus sintaksio srityje. Nieko nėra stebėtino: aš lig šiolei, kaip ir mano mokytas a. a. Jauniaus nabaštikas, daugiausiai darbavausi etimologijos srityje. Dabar man tapo aišku, kad didžiausias pavojus gresia lietuvių kalbai iš kalbos dvasios darymo visokiomis svetimybėmis sakinio sustatyme. Mums netaip baisūs *griekas*, *pakūta*, *macnas*, *pekla* ir kitos leksikos svetimybės, kaip kad „apsirgti *ant gumbo*“ (= *gumbū*), „pigiau *kopūstų*“ (= pigiau už kopūstus, pigiau *nekō* [= augšt. *nekaĩ*, *nekaip*, *negu*] kopūstai)... Dabar matau, kad katekizmo taisyme nevisur gerai pavartotos būdvardžių lytys, tokios kaip *šventas* ir *šventasis*.

Sveiki sulaukę šventų kalėdų! Visa ko gėra.

K. Būga

¹ [Laiško pabaigos nėra. — Z. Z.].

Prieteliau!

Ir vėl Tamsta gausi korektūros puslapį! Ano karto Tamstos taisymai šitoj korektūroj dar nesunaudoti. Visa-kas tebus pataisyta tik penktojoje korektūroje.

Tamsta vienatinis ir didžiausias padėjėjas. Nežinau, kuo Tamstai beatsigerinsiu. Kito tokio žinovo, kurs mano reikalui būtų naudingas, nenumanau. Kartais Tamsta ar nenujauti kur tokio žmogaus? Čia reikia pažinti ne vien savoji tarmė, bet ir mokėti žodis parašyti. Dorai žodžio parašyti niekas negalės, jei nemokės statyti kirčių ir priegaidžių. Mokačių statyti kirčius ir priegaides Lietuvoje niekiek tėra.

Spaudos darbas greit neina, nes labai vilkina Akadėmijos spaus-tuvė. Netaisytos korektūros spaus-tuvėje išguli ben po mėnesį. Spaus-tuvei Juškevičiaus žodyno turiu jau indavęs 15 sąsiuvinį.

Dambrauskas, matyti, yra liguostas žmogus. Prikibo prie Rygiš-kių Jono¹ kaip pikis. Kad dar būtų už ką! Druskaus² *rašytinė* kalba yra nevykęs terminas. „Draugijai“ aš rengiu gana ilgą straipsnį apie participia passivi praes. et praeteriti (*Jojamas* arklys || *kultas* arklys „kuriuo kėlė“) ir apie *rašytinį* sūnų, *atsineštinę* skepetą, *veltinius* batus etc. Jei Sveikas turėtumi tam mano straipsniui materijolo, tai ar ne galėtumi man trumpam paskolinti. Mano nuomone, tegalima vadinti rašto kalbą *rašomąja*. Žemaitė sakosi savo krašte esanti gir-dėjusi taip sakant: *Šnekamoji* kalba dabar daug kuo skiras (= skirias) nū *rašomosios* Žemaitė — Užvenčio kilimo.

Man neaišku, kur prie *te-* reikalingas *tik(t)*, o kur jis nereikalingas. Ar negalėtumi Tamsta man surašyti keleto gerų pavyzdžių. Kaip reiktų sakyti: Tu tiek *težinai*? Tu *tik tiek težinai*? Petro *tik* penkios pasakos *temokama*? Petro penkios pasakos *temokama*? Petro *temokama tik* penkios pasakos? Petro *temokama* penkios pasakos? Ar visi tie sakiniai galimi? Ar yr koks tarp jų skirtas (skirtumas)? Lauksiu iš Tamstos atsakymo. Po 4—5 dienų turiu išleisti į Kauną straipsnį „Del rašybos“ (по поводу правописания).

Labų dienų!

K. B.

¹ [t. y. J. Jablonskio. — Z. Z.].

² [t. y. A. Dambrausko-Jakšto. — Z. Z.].

Brangusis Bičiuli!

Korektūrą gavau. Dėkui! Vakar Tamstai išleidžiau truputį žodynyno rankraščio ir dovanų dvi savo knygyti. Jei knygelėsi rastumi ką Tamsta taisytina, prašyčia man pranešti. Tamstos pastabomis pasinaudosiu kitam kartui.

„Kalbų moksle...“ rasi Tamsta įrašytą skuodiškių vietos vardą *Apuolė*. Kirtį esu padėjęs gal ir netikrą. Geistina būtų sužinoti tikroji ištarmė ir tikrasis kirtis bei priegaidė. Visa tai žinoti būtų svarbu, nes *Apuolės* vardas yra vienas seniausųjų (— net iš IX-tojo amžiaus!). Vietų vardai (kaimų, miestelių, miškelių, kalnų; upių, ežerų vardai) labai svarbūs yra tarp kita ko ir istorijai. Labai geistina būtų, kad Tamsta surašytumi visus savo apylinkės, Tamstai pažystamus ir girdėtus, vietų vardus. Labai svarbūs mokslui lietuviški latvių vietų vardai (plg. *Grūbūns*, *Vuožpote* etc.). Reiktų visa tai rinkti. Rinkti, tiesa, yra ko, bet, nelaimė, nėra kam rinkti! Gal kitas ir norėtų rinkti, bet kad nemoka ir negali. Rinkti irgi nelengva: reikia mokėti gerai tarmė ir tarmės ypatybės žymėti (*o, e, u, i, y, ū*); be to, gyva bėda su priegaidėmis ir kirčiais.

Visa ko surinkti Tamsta nė nesistenk, bus gana ir to, ką surinksi: čia svarbu ne kiekybė, bet kokybė!

Labų dienų!

Kaz. Būga

Gerbiamasis Prieteliau!

Bepiga turėti reikalas su tuo, kas tuojau atsako! Kad visi mano padėjėjai būtų tokie greitumo, kaip Tamsta, man nebūtų jokios bėdos. Bet mano nelaimė, kad į visus klabinimus, kurių nemąža ir kitiems išsiuntinėjau, nesulaukiau jokio atsako. Daug tikėjausi pešti iš kun. Jazdauskio, bet iš jo antras jau mėnuo negaunu nė jokios žinėlės. Nežinau, ką ir bemanyti. Kad nors teiktųsi pranešti. Šiuo tarpu vieną Tamstą teturiu, kuriuo galiu džiaugties ir girties. Labai atsiprašau Tamstos už tuos vargus, kurių gauni Tamsta patirti par mano korektūras. Nežinau kuo Tamstai ir beatsigerinti.

Žodžių *drėžti*, *drežėti* ir *tūmtas* Tamstos paaiškinimais esmu labai patenkintas. Dabar man aišku, ką jie iš tikrųjų reiškia. XVI ir XVII amžių rašytojų kalboje *tūmtas* reiškia „būri“, lenk. „hufiec,

orszak“ (Daukša, Širvydas). Tokiuo būdu *tūmtas* būtų giminė su žodžiu sniego *tūmulas* „комок, жемок снега, gūmulas“ (= lotynų *tumulus* „Erdhaufen, Erdhügel“). Esą ir žodžiai *tumė* bei *tumėti*, bet kame ir ką reiškia, tuo tarpu man dar nevisai aišku.

Šioje subatoje laikau pirmąją dalį magisterio egzaminų (lyginamoji gramatika, lietuvių bei sanskrito kalba), pavasariui liks dar lotynų bei graikų kalba.

Žodyno ir gramatikos spauda eina pamaži. Su žodyno rankraščiu nėra didelio reikalo Tamstai skubėti. Tuo tarpu geistinės spaudintosios korektūros.

Del žodžio *ruonio* „тюлень“ priegaidės reiktų pasiteirauti pajūriškių žemaičių. Pats esu girdėjęs tariant *rūniš*. Mano užrašo tikrumą reiktų patikrinti. Nuo pajūriškių reiktų užrašyti ir žuvies vardas *otė* ar *otas* (gerai nebepamenu) = žem. *vuots*.

Labų dienų!

Kaz. Būga

[5]

19¹⁰/_{XII} 13 m.

Brangus Prieteliau!

Reiktų ištirti, ką iš tikrųjų reiškia ir ar dar tebevartojami šiuodu Daukanto žodžiu: *ąngszounys* pl. „Spūrbienė, пчела ищейка“ ir *ouksds*. Pirmasis žodis būtų giminė su latvių *uogstuomis* „die Spūrbienė, suchende Biene“ (pirmasis *uo* iš *an*), o antrasis — latvių *uoksts* arba *uoksta* „der Hintere, die Schaam“ (*uo* = lie. *uo*). Jei šiuodu žodžiu būtų negirdėti Mosėdiškiuose ir Salantiškiuose, reiktų pasiteirauti Daukanto gimtojoje parakvijoje.

Raseiniškiuose žemaičiuose esąs žodis *džiūgs* ar *žiūgs*, kurs reiškias tam tikrą tvorų rūšį. Latvių žodis *žuogs* „pintinė tvora“ rodo, kad Jūsų krašte turėtų būti lytis *džiūgs* ar *žiūgs*. Reiktų ir apie tą žodį pasiteirauti.

Į šiuos klausimus malonėčia gauti kuoveikiausį atsakymą.

Veliju Tamstai labų dienų!

Kaz. Būga

P. S. Ar prie progos negalėtumi Tamsta šio to pripliekti prie mano tikrinių vardų („Draugijos“ N 83)?

Añkstie Ms, SInt. Kame kirtis ir priegaidė? Ar galinis *ie* = *iž* ar *ie*?

Kaune, 1921 m. balandžio mėn. 28 d.

Mielas Prieteliau!

Iš „Lietuvos“ Nr. 91 (IV. 27) Tamsta gausi žinoti, kad prie Švietimo Ministerijos yra jau susidariusi mūsų kalbos žodyno redakcija.

Apygerio žodyno galėsime susilaukti, jei žodyno darbui padės pati visuomenė.

Tamstą irgi norėčiau išvysti žodyno gamintojų skaičiuje. Už Tamstą tinkamesnio kito žmogaus žodyno darbui dirbti nežinau.

Del Tamstos darbo žodynui teks man su Tamsta smulkiai pasikalbėti, kai aš pasieksiu Tamstą Plungėje.

Iš Tamstos aš laikiu žodyno medžiagos patikrinimo. Pradžiai tikrinimui galėtų tikti Juškevičiaus žodynas (*A—J* raidės, t. y. I tomas).

Žodyno medžiaga reikia rašyti į tam tikras korteles, kurių pavyzdžiui įdedu keturias į laiškėlį. Kortelių galėčiau Tamstai atsiųsti paštu.

Vyskupas Karevičius Tamstos darbui mielai pritaria. Jis Tamstai per mane net laiškėlį parašė.

Ar Tamsta Plungėje gauni pasiskaityti Švietimo Ministerijos mėnesinio laikraščio, vadinamo „Švietimo Darbas“, kuriame aš rašau visą eilę „kalbos mažmožių“? Jei Tamsta nėsi skaitęs, tai aš liepsiu Tamstai nusiųsti visus tuos numerius.

Dabar aš rengiu į spaudą „Rašybos ir tarimo žodyną“, kurį išleis Švietimo Ministerija.

Laiko neturiu nė kiek atliekamo. Žodyno darbas, paskaitos ir vieno kito straipsnio rašymas atima visą laiką. Nėra kada kaip reikiant net atsikvėpti.

Turėčiau apie daug ką su Tamsta pasikalbėti. Gal kuomet teks išskliūti iš Kauno ir atvykti į Plungę.

Labų dienų Tamstai nuo manęs, labai Tamstos išsiilgusio.

Su pagarba

Tamstos gerbėjas

Kaz. Būga

Mano adresas: Kaunas, Švietimo Ministerija. (Gyvenimą turiu Seimo rūmuose. Vargstu, nes viename kambaryje gyvename keturiese).

[7]

Kaunas, 1921 m. gruodžio mėn. 6 d.

Brangus Prieteliau!

Ne visos rašomosios kalbos naujenybės ir man patinka, ką Tamsta galėjai pastebėti iš mano straipsnio „Del Vaižganto «Pragiedrulių» kalbos kritikos“ („Švietimo darbas“ 1920 m. Nr. 12p. 43–48, 1921 m. Nr. 1–2 p. 72–88, Nr. 3–4 p. 41–58). Gaila, kad man kariauti niekas nepadeda. Niekas nė žodeliu neatsiliepia del mano iškeltų įvairių kalbos dalykėlių „Švietimo darbe“. Bijau, kad mano darbas nenueitų vėjais.

Žodynui Tamsta galėtumei būti labai naudingas. Tamsta kasdien turi reikalų su liaudimi. Norėčiau, kad Tamsta patikrintumei Juškevičiaus žodyno (*A–J* raidės) medžiagą. Kai bus manojo žodyno gatavas rankraštis, aš duosiu Tamstai patikrinti Žemaičiuose jo medžiagą.

Dabar Tamstai negaliu net ir klausimų surašyti, nes nėra kas man padeda! Visą laiką praverčiu prie rengiamojo žodyno. Po Naujų Metų tikiuosi atiduosiąs spausdinti raidę *A*.

Rinkit žodynui medžiagą ir siųskit man. Žodynui reikalingos dainos, mįslės, patarlės, pasakos, šnekamosios kalbos įvairiausios išraiškos ir posakiai.

Mano žodyne prie kiekvieno žodžio bus įdėtų sakinių, iš kurių lengviau bus suvaikyti žodžio reikšmę.

Katrą priegaidę (‘ ar ~) turi žemaičių žodis *viešnė* „вишня, Kirsche, Kirschbaum“?

Lauksiu nuo Tamstos žodžių rinkinio su sakiniiais. Norėčiau jau dabar leidžiaman žodyną įdėti šį tą ir iš Plungės žemaičių šnektos.

Labų dienų!

Kaz. Būga

17. J. O. Širvydui

Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyne (KB-27) yra laiško J. O. Širvydui juodraštis. Sis laiškas, be pradžios ir kiek sutrumpintas, buvo išspausdintas „Vienybėje“ (Brooklyn, N. Y.) 1922.XI.21, Nr. 93. Kitas K. Būgos laiškas J. O. Širvydui buvo išspausdintas tame pačiame laikraštyje 1923.XI.22, Nr. 105. Abiejuose laiškuose rašoma „Lietuvių kalbos žodyno“ reikalu. Žemiau spausdinamas KB-27 laiškas (iš juodraščio).

26. X. 1922 m.

Gerbiamas Tautiet!

Už Gerulio „Die altpreussischen Ortsnamen“ ir mano „Kalbą ir senovę“ esu iš Tamstos gavęs dvi dolerini, už ką tariu dėkui. Už „Kalbą ir senovę“ vieno dolerio gana, nes tos knygos šandie knygynuose pardavinėjamos yra po 4 litus.

Tų mano raštų, kurių Tamsta nori gauti, ir aš pats nebeturiu. Jei pasiseks kur surasti, tai Tamstai nusiųsiu. Pogodino ir Kraševskio knygų paieškosiu.

Labai man malonu girdėti, kad ir be manęs esama dar žmonių, kuriems rūpi kalbos ir senovės dalykai. Ką nauja turėdamas, pasi-stengsiu ir Tamstai nusiųsti.

Manau, bus Tamstai įdomu patirti šį tą apie mano rengiamą spaudai didelį lietuvių kalbos žodyną. Medžiagą žodynui aš pradėjau rinkti dar nepastojęs į universitą (prieš 1905). Žodžius rašiau ant tokių kortelių, kaip kad čia pridėtosios. Žodyną sudaro ne pliki žodžiai su reikšmės pažymėjimu, bet ištisi sakiniai. Sakiniais eina : 1) liaudies kalboje nugirsti sakiniai, 2) priežodžiai, 3) mįslės, 4) burtai, 5) sakiniai iš pasakų, 6) sakiniai iš dainų, raudų, 7) sakiniai iš senovės mūsų rašytojų etc. Į rengiamąjį dabar žodyną bus sudėta visa ta mėdžiaga, kurios aš pats esmi surinkęs apie 150000 kortelių. Be to, šitam žodynui esmi gavęs J. Jablonskio (Rygiškių Jono) ir A. Vireliūno rinkinį, kurio susidaro apie 50 000 kortelių. Be visa to, šitam žodynui bus sunaudota ir ta mėdžiaga, kurios mums duoda senieji žodynai : Širvydas, Ruigys (Ruhig), Mylakis (Mielcke), Nesselmann'as, Kuršaitis, Juškevičius, Miežinis. Žodynui esu jau dalį sunaudojęs žodynų rankraščių, kurie guli sukrauti Karaliaučiuje ir Vilniuje. Žodynui bus suvartota visa ta medžiaga, kurios duoda mūsų pasakų, dainų, mįslių, priežodžių rinkiniai. Žodyno reikalui jau sunaudoti geresnieji mūsų senosios gadynės rašytojai (Duonelaitis, Daukantas,

Valančiauskas ir kiti). Dalis to darbo jau atlikta, bet didesnioji dalis dar tebelaukia atlikėjų.

Kaip Tamsta gali matyti — žodyno darbas yra labai didelis. Jam atlikti reikalingi talkininkai. Aš padėjėjų beveik neturiu. Dabar dirba pas mane trys žmonės, iš kurių du atlieka nurašinėtojų (kopi-juotojų) darbą.

Žodyno darbas reikėtų paskubinti, nes jo visi mes esame reikalingi. Šiandie žodyno reikalui teduoda lėšų viena tiktai valdžia. Bet valdžios duodamųjų lėšų neužtenka. Jei mūsų visuomenė nori greičiau išvysti gatavą žodyną, turi ir prisidėti savo aukomis.

Kad būtų pakankamai pinigų, tai žodyno pradžia galima būtų priruošti spaudai per 4 ar 6 mėnesius. Tuomet aš galėčiau pritraukti į žodyno darbą keletą naujų dirbėjų (iš universito studentų, mano klausytojų). Tam reikėtų turėti mėnesiui ben 200 dolerių.

Reikia Tamstai žinoti, kad žodyno prirengimą spaudai trukdo mano gyvenimo aplinkybės. 1920 m. rugpiūčio 27 d. aš grįžau iš Rusijos, be skatiko prie dūšios. Tais pačiais metais rugsėjyje pavedė man švietimo ministerija prirengti žodyną ir jį išleisti. Kadangi iš paskirtosios algos negalima buvo išgyventi su šeima (žmona, duktė 8 metų ir sūnus 1 metų), tai priverstas buvau ieškotis pašalinio darbo, kuris, žinoma, turėjo labai sutrukdyti žodyną. Dabar (nuo šių metų spalio mėnesio) esmi aprūpintas kiek geriau, bet nepilnai. Tasai neaprūpinimas verčia ir toliau imtis kitų darbų.

Kad galima būtų man atsitraukti nuo pašalinio darbo, tuomet žymiai sparčiau pradėtų eiti žodyno parengimas. Kad aš sau galėčiau gauti iš kur norint 120 dolerių mėnesiui subsidijos, tai, nusi-kratęs visais pašaliniais darbais, atsidėčiau vienam žodyno darbui.

Gaila, kad aš nepolitikas ir neagitatorius. Tuomet būčiau per-važiavęs skersai ir išilgai Amerikos lietuvių kolonijas ir surinkęs reikalingą dolerių sumą žodynui. Ar nesirastų Amerikoje gerų žmonių, kurie paagituotų žodyno reikalui?

Aš turiu parduoti dar 40 egz. Gerulio knygų „Die altpreussischen Ortsnamen“. Gal kas iš Amerikos lietuvių inteligentų panorėtų įsigyti. Atseis su nusiuntimu apdraustame voke vienas doleris.

Už vieną dolerį su nusiuntimu galima pas mane gauti „Kalbą ir senovę“.

Dabar Tamstai siunčiu Baranausko pasakų rinkinį ir Specht'o tarmių aprašymą pagal Baranausko pasakas. Ir tų knygų galėčiau parū-pinti po du doleriu už abejas knygas.

Doleriai ateina ir laiškuose, jei jų neišvagia pašte. Daugiau siunčiant dolerių, geriau būtų laišką apdraudus¹.

18. J. Šlapeliui

Zemiau spausdinamas laiškas, gautas iš M. Piaseckaitės-Šlapelienės, kuri turi dar tris K. Būgos laiškus (atvirukus), rašytus 1909–1913 m. Vieno iš jų nuorašą pateikia B. Tolutienė disertacijoje „A. Juška leksikografas“ („Literatūra ir kalba“ V 360). Nespausdinamuose laiškuose daugiausia rašoma A. Juškos žodyno redagavimo klausimais.

Peterburgas, 1911 m. sausio mėn. 15 d.

Brangus Prieteliau!

Turiu Sveikopi kelis reikalėlius. Sveiko „Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėly“ radau keletą nesuprantamų žodžių, kuriuos prašyčiau man paaiškinti. Kad pačiam būtų mažiau darbo, aš šituos žodžius surašiau atskiran lūkštan, palikdamas tarpu žodžių dykumas. Šitose dykumose prašau sveiką pažymėti žodžio vartojimo vietą, kirtį (ударение) ir priegaidę (интонация ~ balsių kokybę), tikrąją reikšmę ir ben po vieną sakinį (kur tai bus galima).

Sveikas man žadėjai siuntinėti Juškos žodyno gatavus spaudos lankus. Jei pats gali atsiųsti, susimildamas, siųsk greičiau. Gali Sveikas tame dalyke ir kitaip padaryti: parašyti Fortunatovui, kad man siuntinėtų pati spaustuvė.

Nusiųsk savo knygyno katalogus profesoriams: 1) Dr. Reinhold Trautmann, Göttingen, Friedländerweg 45, Германия, 2) Ивану Мартиновичу Эдзелину (latvis, lyginamojo kalbomokslio mokytas Karkavos universitete), Харьков, Ветеринарная 33. Trautmannui, siųsdamas katalogą, indėk mano „Medž. mitologijai“ abudu sąsiuviniiu (mano sąskaiton).

Ką pats veiki dabar? Be ne pradėjai savojo žodyno leisti? Leisk greičiau! Visi išsižioję laukiam! Tegu žodynas eina sąsiuviniais. Kas padaryta su etimologija?

Iš Jablonskio pastaruoju laiku neturėjau jokios žinėlės. Ką jis veikia ir ar sveikas, nieko nežinau.

Su Jablonskiu mes sutarėm po lūpinių *p*, *b*, *m*, *v* rašyti visados *j*, kaip kad taria prūsai lietuviškai ir labai daug rytiečių. Rašysime naujoje rašyboje: *pjauti* ~ *šlapjaũ* ir *šlāpjas*, *bjaurus*, *labjaũ* ir *geřbjamas*, *kūrmjai*, *kūrmjũ*, *kūrmjus*, *lietūvjai* etc.

¹ [Pabaigos nėra. — Z. Z.].

Rašysime irgi: *inpilti, inbesti, intikti, in-eiti, in-auti, in-ūžti... indėti, inčiaužti, indžiūti, inkelti, ingelti, bet įsegti, izimbti, išvilpti, išžergti, imesti, inešti, ileisti, irėkti, įverti, įjoti*, lygiai kaip kad rašome: *sánpjova, sánburgos, sántykis, sándara, sánkalos, bet sásmauka, sášlavos, sážinė, sásmota, sánašos, sálaidos, sáruaka, sávarža, sájunga*.

Rašysime: *iena, ieva, ielektis, bet jie, jiems*.

Taipaja: *uoga, uodega* (ne *vuoga, vuodega*).

Linkiu sėkmės darbe.

Kaz. Būga

19. R. Trautmanui

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081) yra žemiau spausdinami dviejų laiškų, rašytų vokiečių kalbininkui prof. R. Trautmanui, juodraščiai. Abiejų laiškų trūksta pabaigos.

[1]

29.VIII.1921

Многоуважаемый Коллега!

Ваше письмо, помеченное 8.VIII, имеет штемпель Кенигсбергской почты 20.VIII. В Ковно оно прибыло 22.VIII. Замедление с ответом, как видите, произошло не по моей причине.

Очень рад, что Ваша работа по собиранию прусских личных имен подвигается вперед успешно. *Altpreuss. Ortsnamen* д-ра G. Gerullis'a, насколько я могу судить по корректурным листам, будет очень ценный труд. Я им вполне доволен. *Altp. Ortsnamen* принесут значительный вклад в балтийскую филологию.

Желательно было бы знать, какие труды по балтике нужны для проф. Diels (Breslau, Gebitstrasse 172; верно ли я прочитал название улицы?). На какую сумму я мог бы приобрести? По литванике у нас очень мало. Сейчас мог бы рекомендовать журнал „*Švietimo darbas*“, P. Kriaušaičio ir Ryg. Jono „*Lietuvių kalbos gramatika*“ (Vilnius 1919), Rygiškių Jono „*Sintaksė*“ (Seinai 1911), какуюнибудь „хрестоматию“ (Lesebuch).

Теперь о спрашиваемых Вами словах.

1. *Nesselmann Wb.* 35 свое *apurnóju* „bewickeln, umwickeln“ взял из словаря Mielcke: bewickeln, *Apwunóju*, *Apurnoju* II 94. Mielcke это слово повторил из словаря Ruhig'a (Königsberg 1747): bewickeln, *Apwunóju*, *Apurnóju* II 71. Mielcke пишет наше слово без знака ударения. Ударение поставлено только у Ruhig'a.

Каковой вид *apurnóju* должно иметь (Schriftsprache) в языке письменности, мне не известно. *Arwyniūju* (у Ruhig'a и Mielcke) в языке письменности произносится *ap-vŷnioju* (и вост.-лит. *vynióju*). Возможно, что *o* в *apurnóju* отражает старшее *uo*. Если формант *-no-* того же происхождения, что и в словах *spirnóti*, *snignóti*, *kilnóti*, *kąsnóti*, *ruoknóti* Aist. stud. I 25, то и в литературном языке будет *apurnóti*.

Из других источников *apurnóti* мне не известно. В Aistiški studijai I 174⁴⁰ *urnóti* „wickeln“ я сопоставил с žem. словом *uřvas* „выюрок“ (Rt, Slnt).

Ввиду того, что Ruhig вместо *arwynioju* пишет *arwyniūju* без обозначения „мягкости“ *n*, слово *apurnóju* можно читать и *apur-nióju*; ср. *ganióju* (и *gáinioju*), *lakióju*, *gurnióti* „po truputį esti, gyti“ Ds, лтш. *rakñát* „po truputį rakti“, *luožñát* „po truputį lándžioti“, *šiknióti* „po truputį šikti“.

Возможно, что *apurnóju* образовано при помощи того же форманта *-nio-* (= лтш. *-ńá-*), что и в *arwyniūju*, т. е. *ap-vŷnioju* SN, или *vynióju* Ds.

**ur-nió-ju*: **ur-ti* = *vy-nió-ti*: *vŷ-ti*.

Есть еще другое *urniotti*, которое рукописный словарь Кс. Гимжевского (материал восточно-лит. из прихода Linkmenes, gen. Linkmenų Вил. губ.) объясняет словами „topradž (beständig) varpyti (stechen) negerais žodžiais“.

2. Sl. *gabati* Berneker EW I 287. Мне известна только *gābana* J 696, Ds, SN, Sālos: *Gābana* Ārmvoll M II 42; *gabénti* J 399, Ds, Sch 227, Capeller IF XXXI 431; *gābalas* „kawał, kęs“ J, SN, „ком“ Kv (žēmės *gābalas* Ms); иоф *gābias* „glaūdziasi“ DP 248₂₁, manėsp *gabias* 514₃₈ || *góptis* DPo 109₁₆, *gōptis* 110₆, *gōptis* иоф DP 289₁₁; *gabinū* porto Daukantas Žodrodys 30; *gablys* „придирищик“ (P. Kriaučiūnas); *gābras* „злой дух, разгуливающий с метелью“ (P. Kriaučiūnas); *Prisigabsnóju* sammeln R II 298 = M II 399; *gabsmios* galėtu ir paczios augsztesnį mokslą pasiekti Auszra 1885 100 (<nom. sing. *gab-smūs*, -l „zdolny, begabt“); *gab-stà* „šieno glėbys, оханпка“ Šiauliai; *gābstas* subst. „gobūs žmogūs“ J 708, 719, Кр, *gabštūs*, -l adj. „gobūs, godūs“ Кр, *gabszus* V¹¹ 21₁₆ <*gābšas* subst.; cziaklus ir *gabus* Auszra 1885 284, Sāko jis *gabūs* i rāšymą (Virbālius); *gābalotis* J „jeszcze żyć“; *gābužas* J 399 „kupa; garść“ J 696; *gabulys* J 696 „ком, свѣрток“; *gēbalaju*, -ėti „pielegnować“ KosŁ 43b (Kr. Daukšos žodynėlis); žem. *gēbīnė* Slnt (с двумя ударениями: instr. sing. *gēbine*, acc. pl. *gēbines* с одним ударе-

нием) = *giābiné* „rodzaj białych wyrzutów skórnych“ KosL 255b = *gēbene* pryszcz Daukantas (польско-лит. словарь, рукопись), *gebenietī* pryszczecē l. c., *Gebinē* (*gebenē*) J 701, 420; *gebū*, *gebēti* „имею обыкновение, soleo“ J 420, Als, Kv, Slnt, *sugebēti* „уметь“ J. Kre-činskis 84, *gieb* szelpti wisus rejkaligus Valančius Prade 287, *Giebam* sznekieti ir misliti V¹¹ 26, wis nuweiktī *pagebous* D¹⁰ 56, *pagebous* artis peritis Daukantas Žodrodys 5 = *pa-gebāš*, *pagebantī*; *vōs nevōš' su-gebējau* „suėmiau — supratau“ Kp; *gebēnti* v. *gabēnti* J 420; *gebšnūs* „industrius“ (K. Jaūnius); *geabti*, *-bstu*, *-bau* „mdlec“ KosL 43b (Kr. Daukšos žod.) = *gebti*; *at-gėbau* — *ātnėšiau* J⁴ 327, 1, 2; *gebūs* „умелый, получивший навык“: *gebey* omsdejs omsditī D¹⁰ III; *gēbia*, *gēbtie* Linkmenes: *negāli prigēbē*; *vienas visiem neprigēbsi* „nepriņorėsi gero“; *atsigiebē* „atsigavo“ J 147 s. v. *atsigorėti*, если не опечатка в м. *atsigriebē*, то = *at-si-gėbē* < **at-si-gēbti*, 3 praes. *at-si-gebia*; Sammlen, Renkū, Surenku, *Gobelėju*, *Prisigabsnōju* R II 298 = M II 399; Mindern, aus der Ohnmacht, *Góbeloju* R II 256 = M II 342; *gōbi-si*, *gobētis(i)* „chciwie żądać, być chciwym“ J: *wałga... gobiedamos* Sen. auksa alt. 138₈, dydy *gobieima* turtu gen. sing. 480₁₈; *gobinti* „gabenti“ Veivirženai J 709: senowie Kretingiszkiej luterej, sawa Kunega neturiedamis, luob ij *gobinti* bėn mienesie karta isz Naujosės Kretingos isz Prusu Valančius Žem. wisk. II 256, Prūsų ir mūsų pusėje pasieniais daug yra žmoniu nešėjų, kurie *gobina* i žemaičius kontrabantus Valančius Paaug. žm. kn. 36; *gōbis* „алчность“ D⁶ 38, D¹⁰ 54, 86; *verhüllen sich*, *Apšidengiū*, *Apšigobōju* R II 366 = M II 491; *gōbšas* subst.: *negob-szū* buwo D¹⁰ 33, cf. 191, *gobšūs*, -i adj. „łakomy, łapczywy; sknera“ Akielewicz Głosownia 172; *gōbti* „ogarniam, osłaniam“ Akielewicz Głosownia 146, Bóba gálvą *góbias* „riša skepeta, dengia“, sparnaj žijwies *negā apgobti* butinaj žijwies kilelo Daukantas Ape sodnus 89, teykis mus *apgobti* jawa šwenta mielaširdiste KN 64, rubays awiu *apšigobę* prisłanka KS 172, ne *apgobtum* manens Sen. auksa alt. 502₉; tai *sugóbē* „daug suėmė, pavėldė“ Mrj, tókias daugybės *sugóbės*, ir dá dejuoja VI, *sugrobē* ir *sugóbē* VI, J 709; *gobūs* „алчный, жадный“ RFV LXV 307, *gobus* turtu V¹¹ 293₄, *negobus* D¹⁰ 197₃, cupidus Daukantas Žodrodys 11, *Gōbōs* kaip wiłks ant mesos Daukantas Apiniū aug. 40; *gobštūs* „алчный“ Jž; *guōbti* „pochwycić“: Marti visūs dáiktus *išguobē* J 719; *gopłoti*, *-oju* „ochraniać, ratować, piastować“ KosL 44a (Daukša), Jis tawe Warguoli apweyzdi, bialpia, gina, *gopłoja* KS 215, wišas žmones łojka jawa

Bialpti ir *goploti* KN 60; *iš-gėbloti* „ochronić od chorób, nieszczyć, wyratować“ J 576.

Из выписанного мною словарного материала видно, что в литовском имеется два глагольных корня *geb-*.

Для первого *geb-* является основным значением „*iĩti*, *nehmen*, брать (брать, хватать, обхватывать = полн. *ogarniać*)“.

Для второго *geb-* (зем. *gėbĩnė* „опухоль, pryszcz“, *gėbti* „mdleć“) основным значением является „*pūsti*, пухнуть, вздыматься“.

Из основного значения „*iĩti*, сл. *brati* (*berq*)“ (ирл. *gabim* „*nehme*“ Pedersen Vgl. Gr. I 39), „*tvėrti*, *garnać*, хватать“ легко развивается значение „иметь“ (= *būti paėjusiam!*), „*turėti*“ (= *būti nutėjusiam!*) = лат. *habēre* „haben“ (= лит. *turėti* „haben: müssen, sollen: halten“).

Сл. *berq* „*nehme*, *imu*“: гр. *φέρω*, лат. *ferō* „trage, nešù“ = *vōs nevōs su-gėbėjau* Кр „*vos nevos (protu) sùėjiaiu*, еле-эле я понял (сл. *jeti*, *jmtq*)“: *argėbau* „*atnešiau*“, *gabėnti* || *gebėnti* || *gobinti* „*nešti*, *boginti*“.

Гот. *giban* „geben, *dúoti*, давать“ является не чем иным, как *causativum* к *geb-* „*iĩti*, *nehmen*, брать“. „Geben“ = лит. *iĩtinti* „*dúoti*, *iĩti*“.

Gėba „solet, *φίλει*, зем. *liúob* (из русск. *любе)“, *gebėti* „solėre, иметь обыкновение, *gewohnt sein*“ развилось, повидимому, из основного значения „имеет“, „*turi*“. *Sùgeba* = получил привычку, *er ist gewohnt* = умеет. *Gabūs* „*zdolny*, даровитый“ — это тот, кто „*visa gėba*, *sùgeba daryti*“.

góbt (*góbia*, *góbė*) „*imti* = *garnać*“ (*tókias daugybės sugóbęs*, ир *dá dejuoja* VI „*sučmęs*“) || „*ogarniać* = *osłaniam* = *deĩgti*, *siaũsti*“: *Gálva skėpetas* (instr. sing.) *góbia* „*apima* = *apdengia* = *apsiaučia*“. *Gobėtis* „*być chciwym*“ значит находиться в состоянии человека, который все хочет себе *sugóbt* „схватить, *suimti*, *zgarnać*“. *Gobėtis*: *góbt* = *sėdėti*: *sėsti* = *klojėti*: *klóti* = *stovėti*: *stóti* = *žėrėti*: *ap-*, *nu-žirti* = *ryšėti*: *rišti* etc.

Gėbaloti „*pieleģnować*“ и *goploti* „*ochraniać*, *ratować*, *piastować*“ (из **gāb-rlā* > **gāptlā* > **gapklā* > **gāplā* > **gopla* „*ochrana*“) развилось из значения *góbti*, *góbiu* (или у Даукши: *gābia-s*, *góbti* „*garnie się* = *glauđžiasi*“) „*osłaniać* (< *ogarniać*) = *deĩgti*, *siaũsti*, *siaũpti*“.

**At-si-gebia*, *at-si-gėbti* „*atsigąuti*“ развилось из значения „приходить (в себя) = *zur Besinnung kommen*“: балт. *gāb-* (или *gōb-*) „*ėiti*“ сохранилось в прусском языке — *unsei gobuns* 5₃₂, *unsei*

gūbons 31₁₆ „aufgefahren“. *Gobuns* I : *gūbons* III = *taykowuns* 5₂₈ : *teikūuns* 29₂₆. После gutturales в I катехизмусе *ā* сохраняется в виде *ō*, а в III катех. оно перешло в *ū*, как и после labiales, ср. I катех. *patickots* 5₂₈ (но *pergubuns* 5₃₃), *kodesnimma* 7₃₀ = III катех. *teickut* 65₂₁, *sēnku* 71₂, 77₁₇.

pergubuns 5₃₃, может быть, не доказывает, что *o* в *unsei gobuns* возникло из *ou* (= балт. *ū*) как думает Endzelin AslPh XXXII 292. В I катехизисе *u* в слове *pergubuns* является неточною передачею узкого *ō*. Ввиду того, что никогда не пишется **goub-*, приходится *gūb-* возводить к общепрусской форме *gōb-*.

В общепрусском *kō*, *gō* одинаково развилось как из балтийского *kā*, *gā*, так равно и балтийского *kō*, *gō*, ср. *rogūnans* 41₃ = sl. *rogānъ* (gen. pl.), (*sēn*)*ku* = лит. (*su*) *kuō*.

Прусск. *unsei gobuns* „*už-žēngēs, užējēs*“ : žem. *gobinti* „*nešti*“ Vvr, VI *užgobinti* „*užnešti*“.

Gābana „*brzemię* [berq : *féρω* : *gabenū* „*fero*“]; охапка“ = лтш. *gabana* „*Heuhaufen*“ BW 24130, 25784, „*копна*“ (Waldemar Wb.): это то, что человек может своими руками *sugōbti* „*suimti*“, или что он *gabēna* „*férei*“.

Gābalas „*ком, кусок*“ = лтш. *gabals* „*Stück, Abteilung*“ вместе с *gābužas* „*кура, garšć*“ и (*drāpanu*) *gabulys* J 696 „*свёрток* = *garšć*“ первоначально обозначали предмет, который можно взять (*imti*, ирл. *gabim* „*nehme*“), который можно *zgarnać*, малорусск. *pryhortaty* (Berneker EW I 372), взять в горсть (сл. *grsti* < **gurt + tis*).

Gābalotis J „*jeszcze żyć*“ и *išgēbloti* J „*ostronić od chorób, nieszczyć*“ происходят от другого корня *geb-*, исходным значением которого является „*pūsti*, дуть, дышать, *kvēpti, kvēpuoti*“. Но также возможно *gābalotis* выводить и из первого *geb-* „*imti, berq* || *féρω, habeo*“. Тогда *gābalotis* по значению совпадал бы с польск. *jak się trzymasz* „*kaip laikais, turies* = как поживаешь?“. *Išgēbloti* J 576 для меня является сомнительною формою, так как написание *išgiablōti* у Юшкевича может отражать в части восточнолитовских говоров общелитовское слово **iš-gēblōti* „*wyleczyć*“. Последнее слово было бы родственно глаголу *gēbaloju* „*pielegnuję*“.

Для *gēbinē* (žem. *gēbinē*, instr. sing. *gēbene*) „*волдырь, пузырь на теле, pryszcz*“ и серб. *gōba* „*Buckel*“ (если серб. слово не является чужим) надо предположить существование другого *geb-*, с основным значением „*пухнуть*“, „*pūsti*“ || „*дуть*“, „*pūsti*“.

И.-е. ступень *ghōbh-* сохранилась в вост.-лит. *guōbti* „*chwytac*“ : Marti visūs dáiktus *išguobē*.

Лат. *habēre* „быть взявшим, būti paėmusiam = иметь“; гласный *a* здесь является слабою ступенью к *e* : лит. *gebū*, гот. *giban*.

Лат. *habēre:ghebh-* = лат. *manēre*:гр. μένω.

Gēbti „mdleć, ohnmächtig werden“ восходит ко второму *geb-*, обозначающему „pūsti“, „kvėpuoti“, „дышать“, ср. лит. *alpti* „mdleć, ohnmächtig werden“ при лтш. *elpe* „Atem“, *elpēt*, *elpuot* „atmen“. Сюда, может быть, относится и русск. *жабры* „дыхательные органы у рыб“, если *a* не из *ę*. Праслав. было бы **gēbrā-* „чем дышут, kuo galima **at-si-gēbti* = *atsikvėpti*“.

Скорее сюда и *at-si-gēbti* „atsigauti“, чем к *ghebh-* „imti, брать“. Не сюда ли принадлежит и прусск. *gabawo*, и сл. *žēbā* „жаба, Kröte“??

3. *Dervà*, -*ōs* „pušies, eglės supuvęs kelmas (keras), iš kurio degama uga smala (degutas)“, по свидетельству Явниса (Jaūnius), имеет в винит. ед. форму *deŗvą* Кв. Данных из других говоров сейчас у меня не имеется. На основании латышского *daŗva* „жидкая смола“ (P. Schmidt) в литовском следовало бы ожидать *der-và*, -*ōs*, вин. **dėŗvą*. Но, как показывает славянское *deŗvo* (русск. *дерево*), лит. *deŗvą* может отражать и индоевропейскую старину.

Дерево, лит. *deŗvą* : лтш. *daŗva* = лтш. *bēŗns* Endzelin BB XXV 267, Linde Magaz. XVI,2 44 : лтш. *bēŗns* P. Schmidt (Трояк. долгота 14), лит. *bėŗnas*.

4. Когда я писал о взаимоотношениях слов *pielà* (лит.) — *пила* — *fīla* (др.-в.-н.), то думал о металлическом инструменте. Металлические (бронзовая, железная) пилы не могли быть известны индоевропейцам. Но каменная пила, точнее — напильник, несомненно была известна индоевропейцам. *Pielà* = *нулá* „Säge“ первоначально имело то же значение, что и нем. *Feile*. Каково же отношение др.-в.-н. *fīla* к *fīhala*? Не восходит ли *fīla* к **fīhlā*?

Германские формы не дают полной уверенности, что лит. *pielà* и слав. *pīlā* не заимствованны. Если бы герм. *fīhalā* не мешало, то лит. *pielà* и слав. *pīlā* можно было бы сопоставить с балтийским названием ножа: лит. *peilis* = прусск. -*peilis* (*kalo-peilis* „Hackemesser“), *peile* prG 27 „Messer“ = лтш. *peilis* (tėvinš *peili trina* BW 34997 Skrunda) „Messer“ и *tuten-pīlis* BW 22869 (Sēlpils) „большой нож“, где -*pīlis* является *hipernormalismus*’ом вместо -*peilis* (в Sēlpils говоре лтш. *ei* и *ī* совпали в дифтонге *ei*). Древность балтийского слова *peilis* „Messer“ очень высока ввиду мордовинского слова *pejel* (mokša), *pe(j)el* (erza) Thomsen Berör. 207, H. Paasonen Mordwinische Chrestomatie 107. Возможно, что

peilis „Messer“ находится в родстве с лат. словом *pilum* „Wurfspiess“ Niedermann IF XV 113. Лит. *pielà*, -*òs*, *piēla* „Säge“ Ds восходит к индоевропейской праформе *peilā*, если она действительно не имеет никакого отношения к др.-в.-н. *fīhala*. В литовском (и лтш.) *peilis* является загадочным сохранение *ei* вм. *ie*. Эндзелин Изв XII,1 49 *ei* объясняет заимствованием из прусского языка.

Латин. *pilum* „Wurfspiess“ двусмысленно, так как оно может отражать и форму **peis-tlo-m* или **pins-tlo-m* || *piēstas*, *paisyti*.

В пользу заимствования как будто говорят формы *pielyčiai* = *пилюца*, *piēliju*, *piēlyti* = *пилю*, *пилюти* (ср. *liūbiju*, *trūbiju*, *gūbiju* <слав.), *pielavoti* Ds, Lp = *пиловати* „piłować“, *nopiėlnykas* Ds, Lp = *пипильник*, *pielavynos* Ds = *пиловина*. Если все эти слова заимствованы, то кто может поручиться, что *pielà* не заимствована? *Pielyčiai* etc. заимствованы на несколько сот лет (около 1000 л.) позже, чем *pielà*. Вокализм (*ie* вместо *i*) введен из *pielà*.

Pielà ввиду несомненных славянских заимствований *pielyčiai*, *piēliju*, *pielavoti*, *pielavynos*, *nopiėlnykas* (во всех этих словах *ie* вм. *y* из *pielà*) будет скорее всего старым заимствованием из славянских языков. Кроме того, *pielà* „Säge“ является культурным словом. Его не знает латышский язык.

Культурноисторические соображения вместе с фактом отсутствия слова *pielà* в латышском языке говорят в пользу заимствования названий „пилы“ из прарусской (лтш. *krievi*) формы *pēlā*. По культурноисторическим соображениям и слав. *pēlā* приходится считать тоже словом заимствованным, а именно из старшей германской формы *fēlā* (м. б. из **fēhlā*), откуда др.-в.-н. *fīla* „Feile“.

Названия металлических предметов в индоевропейских языках обыкновенно принадлежат к *Lehnwörter*, напр.: гр. *πέλεκυς* || др.-инд. *paraçūh* = *babyl.-assyr.* *pilaqu*, *sumer.* *balag* „топор“; фин. *tappara* || русск. *топор* || перс. *tapar* (точно не помню, у меня нет источников по персидскому языку); žem. *jękšls* || польск. *oksza* = нем. *Ax*, *Axt*, слав. *bordy*, gen. *bordove* „*Axt*, *Beil*“ Berneker EW I 73 = герм. *bardō*, nhd. *Barte*, откуда польск. *barta*, откуда лит. *bortà*, gen. *bortos* Ds; лтш. *zāģis*, лит. *žiogis* *Joniškis*, „пила“ = mhd. *sage* „Säge“; лтш. *ēvele* „Hobel, струг“ из герм. (mndd. *hövel*) || лит. *āblius* „струг“ из польск. *hebel* из герм.

По культурноисторическим соображениям будет правильнее считать лит. *pielà* и слав. *pila* заимствованными словами, а не наследием индоевропейского праязыка (др.-в.-н. *fīla*).

5. *Augmuš* „mėtūgė, aūglis, žilvis = Schössling, latoroši, побер“ Кр, *augmenys* ном. pl. Ms, Slnt, Vabalniūkās = *augmens*, *augmenų* Plokščiai. Kirkšnių *augmenys* — „tokie guzikai“ Šakýna. Kàp gāli tokiōj šilmōj *aūgmenes* (geschleift) *áugė* (Tverėčius)? Лучше за-свидетельствован асс. sing. *augmenį*. Возможно и новообразование *aūgmenį*.

[2]

Ковно, 14 сентября 1921 г.

Многоуважаемый Коллега!

Очень рад, что Ваш славяно-балтийский словарь подвигается вперед. Буду ждать с нетерпением корректурных листов, чтение которых представит мне своего рода наслаждение. Меня этимологии очень интересуют, в особенности из области славянских и балтийских языков. Чтение корректур Вашего словаря мне в тяготу не будет. Прочту с не меньшим интересом, чем корректуры д-ра G. Gerullis'a.

Желательно было бы, чтобы Вы в своем словаре ввели то правописание, которое теперь употребляется в литовской литературе (Ковно). Это правописание принял также и Dr. Gerullis в своих *Altr. Ortsnamen*. Этого правописания придерживается также и проф. J. Endzelins. Орфографические неровности и шероховатости я берусь исправить в корректуре.

Вместо *sz*, *cz*, *ě*, *ı* следует писать *š*, *č*, *ie*, *uo*. Вместо *staczas* и *ginczas* (у Лескина и др.) мы в Ковне пишем *stačias* и *giñčas*. В слове *giñčas* *č* твердое.

Сколько стоит книга Dr. Ebert'a (*Südrussland im Altertum. Bonn — Leipzig 1921*)?

Сейчас о поднятых Вами вопросах.

1. Куршатова форма *klýnas* с акутом для меня весьма сомнительна. Интонация, повидимому, поставлена ошибочно. Куршат *klýnas* знает из словаря Mielcke и из *Südlitt.*, т. е. оно ему не было известно из своего собственного говора. Говорят *kėlnių klýnas*, напр., в *Dusetos, Léipalingis* (вост. Литва), *Suv. Naūmies-tis — Władysławów* (зап. Литва), *Šakýna, Eržvilkas* etc.

Для меня неподлежит сомнению, что *klýnas* слово заимствованное.

Русск. (и др.-русс.) *клин* восходит к славянской праформе *kъl-inъ* и принадлежит к той же этимологической группе, что и *kъlъ*

„клык; kiel, Keim“. Ср. русск. блин < *mlin* из **ml-inъ*: лит. *ml-tai* „Mehl“, *milinỹs* „польск. mlon“. *Klynas* 1. die Darmwinde bey den Kindern; bey den Alten heisst es *Grižžas*; 2. die Windlasche am Hemd, *Klynėlis* ein abgeschnittenes Flick R I 64; Darmwinde, *Grižžas*, *Klynas* R II 96 = M II 126; Windlasche am Hemd *Klynas* R II 403 = M II 543.

Как болезнь, *klỹnas* известна и нижним литовцам (*žemaičiai*), напр., *Mósėdis*, *Salantai*.

Klỹnas < клин, а *grįžas* < грыжа.

2. *Skarà* ein Lumpe R I 131, II 248 = M I 241, II 331, Haeder M II 249, Fetzen K¹ I 434, Zotte, von Haaren R II 414 = M II 558; *Skara* plachta, włókno Daukantas Žodrodys, chustka Ryt. žod.; *skaras* nom. pl. (= *skāros*) kosmacina П; *Tokia skarà* tik skudūrninkui gerai Sch 220 „Lumpe = тряпка, skaĩmalas“; *skarà* — linĩ plūoštас Ms; *skara* giara linu KosL 93 „plūoštас“; *driekos arba skaros* ~ fibrillae Pabrėžos Botanika 41; *raįžant... reįk wejzietĩ, kajp skaras eįt Daukantas Ape sodnus 151 = skāros* nom. pl. „włókno“; *wėidas... buwo įkara aprištас* NT 1701 Joh. 11, 44; *akėlės skarōms uždangstýtos* J³ 220,2; *skarà, -ōs, skarėlė* „головной платок“ Ds, Linkmenes, Tverečius; *Sus’maniau* (= приобрел, nusipirkau) *skaràs*; *skāros* pl. „drabūžis, одежда“, *skaràs* velėja „белье“ Lp.

Слово *skarà* первоначально обозначало то же, что и русск. *отдирок* „лоскут“, т. е. нечто „отодранное“. К *sker-* „драть, отдираться“ восходят: *sker-la* „Splitter“ GGA 1885 940, *skirti* „отделять = отдирать“, *ait-skaras* „fręzla, galgan wiszęcy“ J, *skirti* „драться в лохмотья“, *Drabūžio skvernaĩ skąra* (или *skārsta* Kv, SInt), *atskāro*.

Сл. *skora* „cortex; corium, дора“ вместе с лит. *skarà* „тряпка, волокно, платок“ является тем же словом, что и герм. *skarō* f. „Schar“ Fick III⁴ 453, Persson Beitr. I 176 и ирл. *scor* „Gehege für abgespannte Zugtiere“.

Сюда же следует отнести и сл. *skorъ* „скорый, greĩtas“ и лит. *skėrys* или *skėrė* (acc. *skėrę*) „Zugheuschrecke, Acridium migratorium = šoklỹs“ (: šokti „springen“!). Значение „скорости“ и „прыганья“ развилось из „удирания“ (Davonlaufen) : *derg, dbrati* „дєрω“.

3. Рядом с *sker-* „дєрω || ἀπο-δρῆναι, δέ-δρομα, drāti, drávati“ имеем параллельный корень *ker-*, от которого, между прочим, происходит славянское слово *kora* „cortex, Rinde“.

От корня *ker-* „драть“ в литовском языке образованы следующие слова: 1) *kérti* „отдираться = at-šókti, отстать“: *Iš ligos skūrą atkėro* (=кожа отодралась, отстала = óda atšóko) nuo véido J 126, *Duonos plutą kėra* (*kérsta* Kv, Slnt), *atkėro* = корка хлеба отдирается, отодралась; 2) лтш. *àiz-kaft* „задеть, тронуть“, *karme* „придирка = priekabė“ Austrums XVI 475, *karināt* „дразнить = slov. drástiti «reizen, hetzen»“; 3) лтш. *ceruðkslis* „Eckzahn“ Bie-lenstein LSpr. I 62 = зуб, которым раздирают пищу; 4) лит. *āt-karas* „przeciwny, niechętny“ Kuliai (K. Macius), J 125, т. е. который *at-kėra* — отстает (atšóka) < „отдирается“, „удирает“ от другого человека; 5) лит. *kirinti* „slov. drástiti = задирать кого = дразнить, подтрунивать“; 6) *ĩ-*, *pa-kyrėti, kŷri* (3 praes.) „надоедать“.

Из славянских языков сюда относятся, кроме *коры* „Rinde“, еще: *kořp, koriti* „schelten, schmähen“ (в.-р. диал. „порицать“, б.-р. „упрекать“), др.-русск. *коритися* „ссориться“, *и-корѣ* „Vorwurf“, др.-русск. *по-корѣ* „покорный“ (ср. лит. *ātkaras*), *kara, korb* и *korѣ* „Masern“.

Сл. *korѣ* „Masern“ семасиологически равно польскому слову *o-dra* „Masern“ (|| *derp, dbrati*).

Сюда же принадлежит и балт. *karijas* „Heer, Schar, Krieg“. Основным значением было „Schar“ (герм. *skarō* = лит. *skarà* „отдирок“ = сл. *škora* „Rinde, Fell“), „отдирок“, „отдел“.

Ирл. *cuire* „Schar“ из **korjo-m* = лат. *corium* „Fell, Leder, δορά“ || гот. *harjis*, лит. *kārias*, pl. *kariai* „Heer“.

Индоевропейское слово *korjo-* „отдирок, отдел = Schar = Heer“ образовано с такой же ступенью коренного гласного и с тем же формантом (*jo-*), как и следующие слова: ирл. *cuile* „Keller“ < **koljā* || *celim* „verhehle“; ирл. *tuige* „Stroh, stramen“ < **togjo-* || лат. *tegō*; ирл. *suide* „Sitz“ < **sodjo-* || *sed-*; ирл. *guide* „Bitte“ < **godjo-* || θεσσ- при ποθέω; лат. *solium* „súolas“ || *sel-*, сл. *selo* „Dorf“ + *corium*; лат. *socius* < **sokwjos* || *sequor*; сл. *lože* < **loghjo-m* || *leg-*; сл. *poľe* „laukas“ < *poljo-m* || *pel-*, нем. *Feld*.

Сл. *и-корѣ*, русск. *пере-кор, ро-кор* сравните с семасиологически родственными образованиями от *δέρω, derp, раз-дорѣ, въз-дорѣ*.

Славяне называли *ро-корѣ* (др.-русск. *покор* „покорный“) „gehorsam, ergeben, untertänig“ такого человека, которого они уже покорили. *Покорить* у них значило „драньем“ привести в послушание. Это „дранье“ называлось *карою* (*kara*). Δῆρις „Kampf, Wettstreit“ имеет себе семасиологическую параллель в литовском слове *kāras* „Krieg“.

Повидимому, к нашему *ker-* „*dérw*“ принадлежит и *kēras* „пень“, *kērē* „корч“, значит, и сл. *korę* и *kōrb* (польск. *kierz*, *krza* „куст“, русск. *корь*, *кря* „1. корень, 2. родина, 3. селение“). *Kēras* „пень“ первоначально равносильен был „отрезку“, „отдиру“.

Славяне словом *koristъ* „нажива, выгода, польза“ называли то добро, которое они покорили, т. е. отобрали (= отодрали) от врага.

Литовское слово *karai* мне известно из следующих источников: 1) *Karai* die Steinpocken M I 107 = *Karai*, -*rū* Steinpocken R I 54, Steinpocken *Karai* R II 339 = M II 453; 2) *Karai* SN „*tokia liga* (bet ne *tymai*)“, м. б. польск. *szkarlatyna*; 3) *karai* N 180 die Steinpocken; rötliche und bläuliche Flecken, die in Nervenfieber sich finden; 4) K. Leskien Bild. 176 ist slavisch: м.-р. *kir*, gen. *kóru* „Masern“. Слово *karai* и я, вместе с Лескином, не могу признать исконным наследием. *Karai* заимствовали литовцы (южные) у поляков (*kóru* „Masern“), как и название болезни *odra*. Об *одре* я Вам уже писал раньше.

Считать *karai* славяно-балтийским словом я не могу по культурноисторическим и географическим соображениям. В индоевропейскую эпоху отдельных имен для разных болезней не имели не только все говоры индоевропейского праязыка, но и отдельные группы говоров того же праязыка, т. е. в том числе и славяно-балтийская группа индоевропейских говоров. Не существует не только общиндоевропейских, но также и групповых названий болезней, т. е. славяно-балтийских, италико-кельтских, германо-кельтских, балто-германских и др. Лихорадка (*drugys*), чесотка (*niežai*), горячка (*kařštinė*, *šiltinė*), грыжа, чехотка (*džiova*), корь (*tymai*), скарлатина и другие болезни не имели в общиндоевропейскую эпоху даже группового диалектического (герм.-кельт., италико-кельт. и т. д.) названия.

География слова *karai* (оно известно только в южной Литве, poln. *Litauen*, по словам Куршата) также говорит в пользу заимствования: *karai* географически соприкасаются с территорией польского слова *kóru*.

Если *Prakarūs* Médis „windigt Holz“ R I 111 (= *Prakarus* Medis „windig Holz“ M I 207, без знака ударения) действительно обозначает „свилистый, maserig, vom Holz“ (так это слово толкуют Nesselmann Wb. 312 и Kurschat Lit.-d. Wb. 325), то оно будет того же происхождения, что и славянский *korč* „Masern“.

Семасиологическую параллель к славянским названиям болезни польск. *o-dra* (*derg*) и *korō* (лит. *kérti* „отдираться“) представляет литовское (вост.) *drognys*, *-nių* pl. t. (Jõniškis около Šiauliai „Шавли“: *seīga drognim* instr. pl.) или *drognės*, *-ių* odra J², „Maseren (Krankheit)“ Šeduva Mit I 224. Восточнолитовское *drogni-* (основа; *drognės* диалектически возникло из *drognys*) происходит от балтийско-славянского корня *drāg-* „драть“, „отдирать(ся)“, от которого ведет свое начало и ст.-сл. *раз-дражити* (Supr. 454,8) „zum Zorne reizen“, русск. *раз-дражить*. Слабую ступень от *drāg-* сохранили латыши в глаголе *dragāt* „zerren, reissen, zerbrechen“ BW 14398,1, 29755.

Семасиологическую параллелью к индоевропейскому *korǵo-* „Schar = Heer“ (= латин. *corium*) и герм. *skarō* „Schar“ является чешское *dráha* „Schar, Heer“ (Berneker EW I 213) = сл. *dorga* || сл. *dergati* „дергать = zupfen, reissen“, нем. *zergen* „дразнить“. Из литовского языка сюда принадлежат: 1) *dirgti* „отдираться волокну от стебля“: *Linaĩ dirgsta*, *jaũ ata-dirgo* — *spālis atšoko*; 2) *dirgai* šautuvo (Flinte) *gaidėlių* = дергаю курок ружья > спускаю; 3) *dargà*, *-d̃s* „отставание волокна от стебля = atadirgimas, skarōs arba pluošto (волокно) atkerimas, atšokimas“: *Linaĩ dargō(j)*, *ata-dirgo*, *išplūšijo*.

Лит. *dargà* „linų dirgimas“ = чеш. *dráha* „Schar, Heer“.

Итак, славянская *kora* || *skora* „cortex, corium, scortum“ образована от двух параллельных корней *ker-* || *sker-* „δέρω, derg“, которые уже в индоевропейскую эпоху имели две разновидности: с *s* и без *s*: *corium* || *kārias* и *skarà*, *Schar*, *scortum*.

Kar-nà (acc. *kařna*) „Lindenbast“: *kar-dà* „Bast, szeroka kora“ J = *žar-nà* (acc. *žárna*): греч. χορδή. Лит. *kardà* (в словаре Юшкевича s. v.: *Liepos, guobos plati skūrà būs kardà rėčiams*. Из этой фразы видно, что *kardà* это — *krijas* „обечайка, лубок, решета“) может иметь *d* и из *dh-* Mndl. *herde* „Flachsfaser“, ae. *heorde* „Flachshade, Werg“ (Kluge EW⁹ 196) имеют *d* из индоевр. *t* (*cortex*) или *dh*.

Лит. *krijas* „обечайка, лубок, решета“ (или *krijys* Aist. stud. I 148) является тем же словом, что великорусское (яросл.) *крей* „подле“ и малорус. *krij* „с краю, на краю“ = сл. *kryb* = индоевроп. **krijo-s*. Этот **krijo-s* находится в родстве со славянскими словами *krajb* „šalls“, *krojiti* „schneiden, zerteilen = раздирать“, *krida* „Sieb“ (герм. *hrīdrō* „Sieb“). Корень *krei-* „skirti = отделять || отдирать“ возник из рассмотренного нами выше корня *ker-* „δέρω“.

Сл. *iskrb* „нае“ вместе с *istъ* (серб. *istī* = лтш. *īsts*) принадлежит к этимологической группе *aiškus* || сл. *jasnъ* (*jaska*): *ýškus* „ясный“.

Лтш. *kriet* (праес. *kreju*, праэт. *krèju*) „griēti = снимать сметану с молока“, *krējums* (откуда *krēims*) „сметана, сливки“ можно будет причислить к этимологической семье *krijas* „край решета“, если исходным значением глагола **kreitei* было „сдирать“. От „сдирания“ (= отделение, *skūrimas*) легко развивается и „снятие“ — „браение“ (ловление) и „резание“ („Schneiden, Scheren“).

Krýtis, -ies f. „Kescher zum Fischen“ = *grytis, -ies* = лтш. *kritis* „род сети“ — это сеть, которою *kreja* (= *grēja*) „ловят, хватают, берут“ рыбу.

С лтш. *ceruðkslis* „Backzahn“ (= *geruokštis, -ies* = „зуб, раздиратель“) находится в родстве сл. *černъ* „dens molaris, Backzahn“ (Berneker EW I 147). В корне *ker-* из основного значения „драть“ развилось и значение „отдирать“ → „отлепить“ → „отнимать“ → „брать“: сл. *černъ* „Griff, Handhabe (griēbia „хватать“), черенок“.

Žem. keñnoti „terlioti, bjaurioti, verleumden“ (Kv, Rt, Slnt, ср. Aist. stud. I 145, 191) не имеет никакого отношения к нашему *ker-* „δέρω“, так как оно заимствовано из латышского языка: *kērnāt* „sudeln“ (D.—lett. Wb. 682). Латыши свое слово заимствовали из финского (*kärnätä* „tadeln“). При родстве в латышском было бы **cērnāt*. Неверное говорят о *keñnoti* Brugmann Gr. I² 468, Fick II⁴ 71, Boisacq Dict. 414 s. v. *κάρνη*, Walde EW² 132 s. v. *carino* и Буга Aist. stud. I 145, 191.

4. Прусск. *strigeno* „мозг, стержень“: сл. *strbženy* „сердцевина, середка реки (= быстрое течение)“.

Авест. *mazga-* (др.-инд. *majjān-*), сл. *mozgъ* „Mark“ из индоевр. **mozgós* = лит. *māzgas*, pl. *mazgai* „Knofen = узел“ || *mezgù, mēgzti* „связать“.

Балтийское *strigen-ā* „мозг, стержень“ представляет собою семасиологическую параллель к индоевропейскому *mozgós* „мозг, Mark“, под которым словом индоевропейцы видели то же, что и литовцы в своем *māzgas* „узел, Knoten“, т. е. „свяжу“ мозговой массы. Славяно-балтийское *strig-en-* (ср. др.-инд. *majj-an-* „мозг“) в старину имело то же значение, что и литовское *māzgas*, т. е. „узел“, „Knoten“, „связка“. К корню *streig-* „вязать“ восходят латин. *stringo, -nxi, strictum, stringere* „вязать“, лит. *stringù, strigti* „stecken, bleiben, застрять (= *завязнуть)“, лтш. *strīlegu, strigt* „вязнуть“ (*kliņpti*), *straignis* „вязкое (*klampī*) бо-

лото“. Сюда, может быть, и *strėgiu, strėgiau, strėgti* „ein Dach decken“ (Vilkaviškis), и сл. *strėxa* „стреха, крыша, Dach“ = **stroig-sā-*.

Польск. *za-, u-strzqć*, part. praet. *za-strzqł* „stecken bleiben“ (A. Brückner KZ XLV 323) могло возникнуть из **string-tei* = лтш. *stringt* „stramm werden, стягиваться“. Каково тогда отношение русск. *застрять* (*застрял*) к польск. *za-strzqł*? Русское без *g*!

20. P. Šmitui

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081) yra žemiau spausdinami dviejų laiškų, rašytų latvių kalbininkui prof. P. Šmitui, juodraščiai.

[1]

1921 m. 26. V.

Gerbiamasis Kolēga!

Dēkui Tamstai už atsišaukimą į mano du laišku. Malonu man išgirdus, kad mano tyrinėjimo rezultatai daug kur sutinka su Tamstos.

Baltų tautų santykius su germanais aprašiau straipsnyje „Visųse-
nietiesi lietuvių santykiai su germanais“, kuris po 2—3 savaitių išeis „Švietimo darbe“ (Nr. 5—6). Šito straipsnio korektūrą siunčiu pasiskaityti Tamstai. Kiek vėliau nusiųsiu prof. J. Endzelynui patį „Švietimo darbą“, kame bus „Filologu biedrības rakstu“ ir „Festschrift'o (Becenbergeriui)“ recenzija.

Dēkui už atitaisymą klaidų (*Rāuza*), randamų Tamstos rašte „Троякая долгота“. Visas klaidas atitaisiau pačiame Tamstos rašte.

Dvylika Tamstos atsiųstų man Raunos apylinkės pavardžių (māju — усадьбы — vārdu) jau pateko į maniškį vardų rinkinį. Tie Tamstos vardai, rodosi, visi bus baltiški, nes suomiški žodžiai negali prasidėti iš *dr-, sp, st-*.

1. La. *Baldīs* : lie. *Baldainiai* — Tytuvėnų par. kaimas : pr. *Baldein* — e. Arm des Spirdingsees 1595, *Baldingis* — Feld b. Tromp i. Ern. 1284 (Pierson) : jotvingiškai (ятвяжское) ко вси рекомѣи *Болдикуща* (< *Baldikiskē*) 1256 г. Ипат. лет.² 832₁₁ : *Balduik* — jezioro w pow. święciańskim Słown. geogr. XV 73 < lie. *Baldūkas* : la. *Balduones* upe Konvers. vārdn. 1702.

2. la. *Dravēlis* : lie. *Drawenis* (pavardė) u Krožech Daukanto Privilegia 83b. *Draverna* — upė Priekulės par. Klaipėdos apskri-

tyje Bs² 217 : la. *Drauenen* ON 1272 Bielenstein Grenz. 113, 137, *Dravienne* — Privatgut Drawehn in Livl., Parochie Serwegen l. c. 476.

3. la. *Driba* : *dribināt* ~ *drebināt*.

4. la. *Drūka* : zems un *drukis* BW II p. 6.

5. *Duburs* : lie. *Duburāčīai* — Krekenavos par. kaimas, *Duburāitis* ir *Duburys* — du ežeru Antāzavės par., *Duburiai* — Sedos par. kaimas, *Duburys* — upē Krakių par.

6. *Idruōlis* : *idrs* „mūrbe“ Rakstu Kr. II 56.

7. *Lapūlis* : *lape?* *lapa?*

8. *Nuōrvēlis* : Man nesuprantamas „vocalismus“ (*uōr!*). Ar Rauņoje sakoma yra *kuōrpe* < *kuīpe*?

9. *Spēkstis* : *spīkstēt* U „spītēt“.

10. *Stāidulis*.

11. *Stālūna* : lie. *Stāl-up-ēnai*.

12. *Vārūša* : lie. Pō ligai eina kaip *vorūšis* „labai silpnas“ Linkmenes.

Daugumai Tamstos vardu aš neturiu panašiai skambančių nei lietuviškų, nei prūsiškų.

Rinkim upių vardus, nes „potamologija“ žada duoti daug nauja!

Pažadėtų Tamstos raštų lauksiu. Ką galėsiu, laiko turėdamas atsakyti ir į kitus Tamstos klausimus.

Man rašyti prašau latviškai. Labų dienų prof. Endzelynui, Plākiui ir Blesei.

„Filologu biedrības raksti“ man patinka. Duok dieve daugiau Jums tų raštų išleisti. Ar neišėjo šiuo tarpu kas nauja iš kalbos ir istorijos? Būkit sveiki ir linksmi.

K. Būga

Kaip latviškai vadinate Tamstos apylinkės upes *Wiege* ir *Palze* (ir miestelį *Palzmar*)? *Aloks* See (tarp Dzērbenės ir S. Piebalgos)? Kokia yra priegaidė (intonatio) vietos varde *Luode*? Vakara atvažiavo į Kauną Dr. J. Gerulis.

[2]

11 Birželio 1921 m.

Gerbiamasis Profesoriau!

Tamstos raštų „Ievads valodniecībā“ ir „Ievads baltu filologijā“ laikiu, nes tie klausimai man irgi labai rūpi. Už atsiųstus vietų vardus tariau širdingą dėkui. Tie vardai mano studijoms bus tinkama medžiaga (materijalas). Drauge su šiuo laišku išleidžiu Tamstai mano

dviejų recenzijų korektūras. Recenzuodamas „Filologu biedrības rakstu“, turėjau paliesti Tamstos pakeltą klausimą apie žiemgalių (ziemgaliešu) ir sėlių tautybę. Šiam klausimui šiek tiek medžiagos duodu ir aš.

Abuls (— Gaūjas pieteka) galėtų būti giminė su rus. *Оболь* — 1) Dauguvos intakas iš dešinės, Viteb. gub., 2) Lučesos intakas iš kairės Mohil. gub. *Оболь* būtų kilusi iš baltiškos lyties **Abulis*.

Alauks, -*sta*. Ar tai tasai ežeras, iš kurio išteka Gaūja? Iš kur čia *aū*? Lietuvių *Alūkštā* ir Pliskuvos rusų *Олыста* rodo buvus šitame varde *ū*.

Lisos upės vardas sau draugų Lietuvoje neturi. Trakų žemėje būta upės *Λίσος*; *Λίσος ποταμός* Herodot. 7,108, *Λισαί*, πόλις 7,123. Lietuvių kalboje yra veiksmazodžio (глагол) šaknis *lis-* (*išliso* Словарь А. Юшкевича I 600b, 609a) : visi žmonys iš-*liso* — все люди разошлись (Tvėrai).

Kas del *Luōdes* vardo mano pasakytą, Tamsta rasi manojoje „Filologu biedrības rakstu“ recenzijoje.

Pālsa (upė) : *Pālš-upis* — upelis ties Ubiškių miesteliu, Luōkės parapijoje + *pālšas* = la. *palss* „palvas“.

Vāives upė Lietuvoje draugų neturi. Prūsų *Woywe* (*Wewa*) — Gebiet bei Mehlsack (Preus. Urkund. II 95, 331/2), jei tasai vardas kilęs būtų iš lyties **Vaivā*, galėtų apginti ir latvių *Vāivēs* baltiškąją kilmę.

Kaip suprasti lyčių *Vija* ir 1224 m. *Viwa* (Bielenstein Grenzen 81, 92) santykį (отношение)? Ar *Vija* būtų atsiradusi iš acc. sing. **Viju*, kilusio iš **Vi'u* < **Vivu*? Ar nebus čia veikiausia sulatvinimo rezultatas iš suomiškos lyties *Viva*? *Vija* būtų latviškas vardas, atsineštas iš senosios tėvynės (Minsko gub.? te yra upė rus. *Бейна* < **Бей-ьна* < **Бья*). *Viwa* — suomiškas vardas?

Jei *Vāive* ir *Viwa* yra baltiškos kilmės, tai tuodu vardu bus vienos kilmės su Vilniaus gub. miestelio vardu *Vievīs* „Евье“.

Dieveniškio parapijos lietuviai (Ūkininkas 1904 p. 187) Vilniaus gub. miestelį „Ивье“ (rusiškai) vadiną *Vija*. Tenai yra ir upė, vardu *Gaijā*.

Cēsis, *Cēsu* „Wenden“. Rusų kronikos tą miestą vadina *Кѣсь*. Taip vadina ir Lietuvos kronikininkas M. Strykovskis. Ar nebus **Kēsis* (Кѣсь) lietuviškas tarimas? Taip turėjo tarti tie kolonistai lietuviai, kurie gyveno Ciskodo parapijoje (netoli nuo Rezytnės) nuo neatmenamų laikų. Čia lietuvių apsigyventa dar tuomet, kai latviai

vietoje **Rāzeite* „Rezeikne“ (Rositen, Рѣжица) dar tebetarė **Rāžūē*¹, nes tik iš pastarosios lyties tegalėjo atsirasti ciskodiečių lietuvių „Рѣжиц’ос“ miesto vardas *Ražytė*. Ta lietuvių kolonija čia būtų įsikūrusi dar prieš patekimą latvių kalbon iš rusų žodžio *žērbīns* „жерѣбій“, t. y. dar prieš X amžių².

21. J. Tumui-Vaižgantui

J. Tumui-Vaižgantui rašyti laišakai saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 360 ir E 155). Jų iš viso yra 42, rašyti 1903—1913 m. Kai kurie laišakai didoki, net iki 20 puslapių, kiti — atvirukai. Kartu pridėti keli straipsneliai bei medžiagos rinkiniai, K. Būgos siųsti J. Tumui-Vaižgantui. Laiškų tematika labai marga: nagrinėjami įvairūs kalbos klausimai, aiškinami K. Jauniaus kalbos mokslo dėsniai, etimologizuojama (paprastai sekant K. Jauniumi), pateikiami K. Jauniaus vartotieji naujadarai bei terminai, aiškinami įvairūs kalbos reiškiniai, rašoma istorijos, etnografijos ir kt. klausimais. Dauguma šių laiškų (38) dar K. Būgai gyvam esant buvo paskelbti (kai kurių tik ištraukos) „Mūsų senovėje“ I 119—147, II 83—89. Apie šią publikaciją paties K. Būgos nuomonę žr. šio tomo p. 677. Čia spausdinamas vienas iš paskutinių laiškų (iš D 360).

[25. VII. 13.]

Brangusis Bičiuoli!

Miestelių vardai reiktų išleisti su kirčiais. Mums svarbu ne tikrai tikrai parašyti, bet ir tikrai tarti. Patikrinus Tamstos sąrašą ir papildžius jį († *Vajeslškis*, *Duōkiškis*, *Ragēliai* ir kt.), reiktų išleisti su kirčiais.

Mano šaltiniai rodo reikiant vadinti : *Rasėiniai* (ne *Res-*), *Kėdaičiai* (panevēžiečių čia *e* kad ir trumpas, bet ankštas. — Balčikonis), *Vlėdžiai* (ne *Vy-*), *Pakrūojis* (ne *-jys*), *Tytuvėnai* (ne *-av-*), *Ramýgala* (ne *Rem-*), *Veivlėžiniai* (ne *-žėnai!*), *Suvainiškis* (?), *Vandžiógala* (ne *Ven-*), *Ažūveris* (Słobodka), *Vainūtas*, *Antālieptė*, *Vegėriai*, *Pagirýs* (sing., ne pl.!), *Kvetkaī* (iš rus. *Хведко* = *Федька*), *Kūrtuvėnai*, *Lýduvėnai* (?), *Kalnūjai*, *Vosýliškis*, *Gārdamas*, *Suōstas* (ne *Sóstas!*), *Ūbiškė*, *Kazlitiškis* (= Kozaczyszna), *Žygdičiai*, *Viencavaī* (= Бельцово).

Rašiau kun. Sragiui, kad žemaičių miestelių vardus, su kirčiais surašęs, atsiųstų man.

Iš Dusetiškių į Peterburgą išvažiuosiu apie 10. — 12. VIII.

Labų dienų!

Kaz. B.

¹ [Žr. K. Būga „Rinktiniai raštai“ II 224 (išnašą). — Z. Z.].

² [Laiško pabaigos nėra. — Z. Z.].

22. E. Volterui

Du E. Volterui 1911 m. rašyti laiškai (atvirukai) yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081), po vieną Lietuvių kalbos ir literatūros instituto (1911 m., KB-29) ir Respublikinės (1902 m., F-17-66) bibliotekų rankraštynuose. Čia spausdinamas laiškas iš Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyno.

Mosėdis, 1911 m. gruodžio mėn. 30 d.

Brangus Prieteliau!

Sveikas Tamsta sulaukęs Naujų Metų! Veliju visokio geriausio. Endzelino straipsnis apie „Kuršius“ išeisias sausio mėnesyje Fin. — Ugr. Forsch. Kuršių v. kuršininkų baltiškoji kilmė ir man neabejotina.

Kada fakultatė leis Endzelinui gynyti disertaciją?

Iš kur Daukantas paėmė savo žodį *undou*? Mosėdy ir Salantuose tesako *ūndōū* < **vanduō*. Daukanto *undou* galėtų būti kuršiškas žodis, cf. la. žiemgal. *ūdens* < **undens*.

Veliju viso gero.

Tamstos tarnas *Kazimieras*

PRIEDAI

1. K. BOGOS SPAUSDINTŲ RAŠTŲ BIBLIOGRAFIJA¹

1900

„Žiburys“ literatūros, mokslo ir politikos mėnesinis hektografuotas laikraštis. Leido slapta „Lietuvių Skaitymo Draugija“ Peterburge. Rašė ir redagavo K. Būga, P. Paškanis ir J. Zauka. Buvo platinamas nemokamai. Nr. 1 išėjo balandžio mėn., Nr. 2 — gegužės mėn. Ar daugiau numerių buvo išleista — nežinoma. Sustojo ėjęs iširus pačiai draugijai [žr. V. Biržiška Lietuvių bibliografija Nr. 4502 ir ten nurodytą literatūrą].

(K. Sėlis) Genys margas, o lietuviszka raszyba dar margsnė. — „Tėvynės sargas“, 1900, Nr. 9, p. 16—18.

1901

(K. Sėlis) Iš Petropilės. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 1 A, p. 28—31.

(Ks. = K. Būga ?) Trichinos ir soliterai. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 1 B, p. 23—27.

(K. Sėlis) Apie valgymą. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 1 B, p. 20—23.

(K. Sėlis) Vyrai, būkite atsargūs! — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 4/5 A, p. 2.

(V. Dausietis) „Akstinas“, lietuviškų raštų skaitymo bendrovė. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 4/5 A, p. 11—12.

(K. Sėlis) Iš Peterburgo. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 4/5, p. 28—29.

(V. Dausietis) Iš Peterburgo. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 4/5 A, p. 31—32.

(J. K. ir K. B.) Apie vaikų kirmėles. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 4/5 B, p. 71—73.

(Ziegas) Iš Peterburgo. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 11/12 A, p. 35—36.

(V. Dausietis) Iš Peterburgo. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 11/12 A, p. 36—38.

¹ „Rinkiniuose raštuose“ spausdinami darbai pažymėti žvaigždute, tie, kurių spausdinamos tik ištraukos, — dviem žvaigždutėm.

- (*Ragutis*) Peterburgas. — „Varpas“, 1901, Nr. 7, p. 78—79.
 (*Ragutis*) Peterburgas. — „Varpas“, 1901, Nr. 7, p. 79.
 (*Braškutis bei Trinkutis*) Peterburgas. — „Varpas“, 1901, Nr. 12, p. 144—145.
 (*J. St...is*) Peterburgas. — „Varpas“, 1901, Nr. 7, p. 79.

1902

Dėdė atvažiavo. Komediya viename akte. Pagal lenkišką sutaisę K. B-a [=K. Būga] ir M. P-is [=M. Palionis]. Chicago Ill. Spauda „Lietuvos“, 1902 [viršelyje 1903 m.], 62 p. 8°.

(Iš lenkiško: K. *Sėlis*) Degtinės ir alaus gėrimas. — „Tėvynės sargas“, 1902, Nr. 1 B, p. 12—27.

(Pagal prof. Zemmerį K. *Sėlis*) Kokią priedermę lietuvių tauta išpildė politiškoje istorijoje? — „Tėvynės sargas“, 1902, Nr. 4/5 B, p. 9—16.

(K. S.) Indiška pasaka apie sutvėrimą moteriškės. — „Tėvynės sargas“, 1902, Nr. 4/5 B, p. 22—23.

(*Braškutis*) Svenčionys. — „Tėvynės sargas“, 1902, Nr. 7/8 A, p. 21—23.

(*Braškutis*) Daugėliškis. — „Tėvynės sargas“, 1902, Nr. 7/8 A, p. 23.

(*Braškutis*) Tverečius. — „Tėvynės sargas“, 1902, Nr. 7/8 A, p. 23.

(K. *Sėlis*) Kaip sunaudoti smiltynus. — „Tėvynės sargas“, 1902, Nr. 7/8 B, p. 22—25.

(*Trinkutis*) Nėra laimės svetur. — „Tėvynės sargas“, 1902, Nr. 9 A, p. 8—9.

(*D-la*) Iš Odesos rašo... — „Varpas“, 1902, Nr. 2, p. 38—39.

(*Rag.*) Peterburgas. — „Varpas“, 1902, Nr. 2, p. 39.

(K. *Masionis*) J. Schiekop. Grammatika Litewska początkowa przeznaczona z niemieckiego i opracowana przez J. Januszkiewicza i A. Maciejewskiego, Kraków 1902 in 8° p. 104 [rec.]. — „Varpas“, 1902, Nr. 5, p. 116—117.

(*Ragutis*) Peterburgas. — „Varpas“, 1902, Nr. 9/10, p. 227.

(*Jis*) Peterburgas. — „Varpas“, 1902, Nr. 11, p. 248 [2 korespondencijos].

(*Dievogala*) Peterburgas. — „Naujienos“. 1902, Nr. 2, p. 22.

1903

Geriaus Veliaus, negu Niekad. Komediya viename akte. Pagal lenkišką sutaisę K. B-a [=K. Būga] ir M. P-is [=M. Palionis]. Chicago, Ill. Turtu ir Spauda „Lietuvos“, 1903 [dalies egzempliorių viršelyje užrašyta 1902].

(K. S.) Lietuviškosios kalbos žodžiai finų kalboje. — „Tėvynės sargas“, 1903, Nr. 1 B, p. 9—11.

(*Dusėtiškis* = K. Būga ?) Dusėtai. — „Tėvynės sargas“, 1903, Nr. 9/10 A, p. 60.

(*Dar-krutq*) Peterburgas. — „Varpas“, 1903, Nr. 4/5, p. 133—134.

(*Vytinis*) Vardan teisybės. — „Varpas“, 1903, Nr. 4/5, p. 139—143.

(K. *Masionis*) Etnografiškoji medžiaga. 1. Rytų šalele ir rytulelis, 2. Menuo-kunigaikštis, 3. Užkalbejimai. — „Dirva—žinynas“, 1903, Nr. 6, p. 65—67.

(*Stelis*) Iz drevnejšej istorii Litovskago plemeni (A. L. Pogodino Sbornik statej po Archeologii i Etnografii. St. Peterburg 1902) [rec.]. — „Dirva—žinynas“, 1903, Nr. 6, p. 91—96.

(K. S-s) Ką Fromas (A. Gužutis) parašė? — „Dirva—žinynas“, 1903, Nr. 6, p. 104—105.

(S. *Ubašlaitė*) E. A. Volter. Spiski naselennych miest Suvalkskoj gubernii, kak materijal dlja istoriko-etnografičeskoj geografii kraja. St. Peterburg 1901 in 4° psl. 317+7. Prekė 3 rubliai [rec.]. — „Dirva—žinynas“, 1903, Nr. 8, p. 150—152.

(K. *Sielis*) E. Volter. Litovcy i slavianie v Germanii. St. Peterburg 1902. Atspausta iš: „Žurnal Ministerstva Narodnago prosvieščeniija“ [rec.]. — „Dirva—žinynas“, 1903, Nr. 8, p. 152.

(K. *Sielis*) Sbornik statej, posviaščennych učenicami i počitatelami akad. i zasl. prof. Filippu Fedoroviču Fortunatovu. 1872—1902. Varšava 1902 in 8° psl. 720 [rec.]. — „Dirva—žinynas“, 1903, Nr. 8, p. 152—155.

(S. *Ubašlaitė*) Kiek ir kokios tautos gyventojų Sąvalkų gub.? (statistika iš E. Volterio „Spiski naselennych miest...“). — „Dirva—žinynas“, 1903, Nr. 8, p. 178.

(*Dievogala*) Isz Peterburgo. — „Vienybė lietuvnjkų“, 1903, Nr. 45, p. 533.

Dr. J. Basanavičius. Iš gyvenimo vėlių bei velnių. Chicago, Ill. 1903 [p. 368—369 yra trys Būgos užrašyti pasakojimai].

1904

(*Dievogala*) Isz Peterburgo. — „Vienybė lietuvnjkų“, 1904, Nr. 21, p. 247.

1905

(K. *Ulys*) Vidėvūto vėluva. — „Vilniaus žinios“, 1905.III.1(14).

(K. *Masjonis užrašė*) Daina (užr. Dusetų parapijoje). — Metraštis arba kalendorjus 1905 metams, išleidžjamas Peterburgo lietuvių labdariškosios draugijos. Peterburge, 1905, p. 109—110.

1906

(*Studentas K. B-a*) Lietuvos rytų saloje. — „Lietuvos ūkininkas“, 1906, Nr. 41, p. 498—500.

1907

1351 m. Kęstučio priesieka. — „Draugija“, I, 1907, Nr. 2, p. 156—160.

Krivulė. — „Draugija“, I, 1907, Nr. 3, p. 272—274 ir atskirai 2 p. [pasir. 27.III.1906].

Johannes Hoops. Waldbäume und Kulturpflanzen im germanischen Altertum...; Hermann Möller. Semitisch und Indogermanisch I Th. [rec.] — „Draugija“, I, 1907, Nr. 4, p. 415—416.

Hermann Hirt. Die Indogermanen... [rec.]. — „Draugija“, II, 1907, Nr. 6, p. 192—196, Nr. 7, p. 275—278.

**Kalbos dalykai: 1—4. Teip ar taip? — „Draugija“, I, 1907, Nr. 4, p. 387—398.

****Kalbos dalykai:** 5. Prekė ir kaina, 6. Siėla ir vėlė, 7. Velionis ir našninkas. — „Draugija“, II, 1907, Nr. 5, p. 60—68.

****Kalbos dalykai:** 8. Pavojus, 9. Atidė, 10. *Iždas, 11. Rokundas, 12. Pora. — „Draugija“, II, 1907, Nr. 6, p. 169—177.

****Kalbos dalykai:** 13. Tiėsa, teisė ir teisybė, 14. -ybė ar -ystė? — „Draugija“, III, 1907, Nr. 10, p. 190—199.

***Kalbos dalykai** [atsakymas į Druskių „Atvirą laišką į mūsų filologus]. — „Draugija“, III, 1907, Nr. 12, p. 432—434.

***Pavardžių priesaga** -eikia ir -eiko. — „Lietuvių tauta“, I, 1907, kn. I, p. 82—84.

1908

Aistiški studijai. Tyrinėjimai lygintinio prūsų, latvių ir lietuvių kalbomokslų srityje. I-oji dalis. Aistische Studien. Beiträge zur vergleichenden Grammatik der preussischen, lettischen und litauischen Sprachen. I-er Teil. Peterburgas. Imperatoriškosios Mokslų Akademijos spaustuvė, 1908. Sv. Kazimiero Draugijos išleidimas Nr. 45. XVI+216 p. [Parašyta 1905 m. ir pradėta tais pačiais metais rūpintis spausdinimu; dėl pinigų trūkumo atsiimta iš spaustuvės 1905.V; antrą kartą pradėta spausdinti 1907.IV.5].

Rec.: „Anzeiger der Finnisch-ugrische Forschungen“ (Helsingfors—Leipzig) IX, H. 1, 1909, p. 28—32. (J. Endzelin).

„Bulletin de la Société linguistique de Paris“, LVII, p. CLXXIII—CLXXIV (A. Meillet).

„Draugija“, V, 1908, Nr. 17, p. 83—85 (N.).

****Kalbos dalykai:** 15. Prietelis, 16. Lažybos ar laižybos?, Aukuras ar aukara?, 18. Patarmė. — „Draugija“, IV, 1908, Nr. 13, p. 71—77.

Kalbos dalykai: 19. I- ir u-kamieno žodžių daugiskaitos vardinis linksnis. — „Draugija“, VI, 1908, Nr. 24, p. 381—392.

***Dievaitis „idolum“.** — „Lietuvių tauta“, I, 1908, kn. II, p. 208—215 [pasir. 1908 m. vasario 5 d.].

***„Suaixstix“.** — „Lietuvių tauta“, I, 1908, kn. II, p. 215—219 [pasir. 1908 balandžio 7 d.].

***„Panicke“.** — „Lietuvių tauta“, I, 1908, kn. II, p. 219—223 [pasir. 1908 m. kovo 7 d.].

***„Rickoyot’as“ ir priesaga -ota- (resp. -uota-) vietų ir žmonių varduose.** — „Lietuvių tauta“, I, 1908, kn. II, p. 223—229 [pasir. 1908 m. vasario 25 d.].

***Medžiaga lietuvių, latvių ir prūsų mitologijai.** I sąs. Vilniuje, 1908 m. M. Kuktos s-vė, 23 p. [perspausdinta: Dievaitis „idolum“, „Suaixstix“, „Panicke“, „Rickoyot’as“].

***Kun. Jauniaus mokslo darbas nuo 1906 m. iki mirties.** — „Viltis“, 1908, Nr. 29.

Kalbos dalykai. — „Viltis“, 1908, Nr. Nr. 75, 77—80, 83, 87, 90, 100—101, 104, 106—107, 116—117, 122, 125, 131, 149 [šnekamosios kalbos gražūs posakiai ar šiaip pavyzdžiai iš Dusėtų, Užulėnio, Kvėdarnos, Svėkšnos, Deltuvos, Joniškio, Kupiškio, Skuodo, Anykščių, Zietelos, Seduvos, Marcinkonių ir kt. apylinkių. Dalis medžiagos surinkta paties K. Būgos, likusi — įvairių asmenų, tik K. Būgos sutvarkyta. Yra K. Būgos pastabų bei priedašų].

Kalbos dalykai: I- ir u-kamieno žodžių daugiskaitos vardinis linksnis (tąsa). — „Draugija“, VII, 1909, Nr. 25, p. 53—60.

*Kalbos dalykai: 20. Elgeta „mendicus“. Algys „angelus“. — „Draugija“, VII, 1909, Nr. 26, p. 157—163.

*Kalbos dalykai: 21. Dejá, 22. Gyvolis. Senolis, 23. Nuduotúvės, 24. Sveikatá „mylistos“ vietoje. — „Draugija“, VII, 1909, Nr. 27, p. 250—254.

*Kalbos dalykai: 25. Dosnús „hojny“. Dótilas „datek“, 26. Ypatus, ypačiai, 27. Dubuó „bliúdo“ vietoje, 28. Žydras „himmelblau“. — „Draugija“, VIII, 1909, Nr. 29, p. 43—49.

*Kalbos dalykai: 29. „Bopoyra“. Ariðgala. Veredava. — „Draugija“, VIII, 1909, Nr. 30, p. 207—213.

*, „Romowe“. — „Lietuvių tauta“, I, 1909, kn. III, p. 337—340 [pasir. Vilniuje, 1908 liepos 14(27) d.].

*, „Criwe“. — „Lietuvių tauta“, I, 1909, kn. III, p. 340—348 [pasir. Vilniuje, 1908 m. liepos 11(24) d.],

*, „Zincz“. — „Lietuvių tauta“, I, 1909, kn. III, p. 349—351 [pasir. Vilniuje, 1909.IV.6(19)].

*, „Waidelotte“. — „Lietuvių tauta“, I, 1909, kn. III, p. 403—407 [pasir. Peterburge, 1909.III.25(IV.7)].

*Medžiaga lietuvių, latvių ir prūsų mytologijai. 2-sis sąsiuvinys. Vilnius, 1909 m., Kuktos s-vė, 22 p. [persp.: „Romowe“, „Criwe“, „Zincz“, „Waidelotte“].

*Kalbos dalykai. — „Vadovas“, II, 1909, Nr. 7, p. 296.

Kalbos dalykai. — „Viltis“, 1909, Nr. Nr. 5, 7, 53, 141, 144 [šnekamosios kalbos gražūs pavyzdžiai iš Svėkšnos, Panevėžio, Subačiaus, Onušio, Daršūniškio; surinkta įvairių asmenų; spausdinta K. Būgos priežiūroje].

1910

*Kalbos dalykai. — „Draugija“, X, 1910, Nr. 37, p. 57—59.

*Kalbos dalykai: Pataisymai ir papildymai prie K. Būgos kalbos dalykų. — „Draugija“, X, 1910, Nr. 39, p. 246—259.

**Kalbos dalykai. Quaestiones grammaticae. Kaunas, S. Banaičio s-vė 1909 [iš tikrųjų išspausdinta 1910], 55 p. [persp.: I- ir u-kamieno žodžių daugiskaitos vardinis linksnis. II. Elgeta „mendicus“. Algys „angelus“. III. Dejá. IV. Gyvolis. Senolis. V. Nuduotúvės. VI. Sveikatá „mylistos“ vietoje. VII. Dosnús „hojny“. Dótilas „datek“. VIII. Ypatus, ypačiai. IX. Dubuó „bliúdo“ vietoje. X. Žydras „himmelblau“. XI. „Bopoyra“. Ariðgala. Veredava. Pataisymai ir papildymai].

Kazimiero Jauniaus Lietuvių kalbos gramatika. K. Яунис Грамматика литовского языка. Peterburgas 1911 [spaudai paruošė K. Būga, remdamasis 1897 m. hektografuotu Dorpato leidimu; p. I—IV K. Būgos pratarmė].

Litewski język. — „Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana“, Warszawa, XLIV, 1910, p. 624—633.

**Kalbos dalykai. — „Viltis“, 1910, Nr. Nr. 8, 9, 11, 43, 46—50, 117 [Nr. 43 šnekamosios kalbos gražūs pavyzdžiai iš Deltuvos; Nr. Nr. 49, 50

priežodžiai, surinkti Onos Dubinskaitės; kltuose numeriuose straipsniai apie atskirus žodžius, svetimybes ir kt.].

Keletas klausimų „Kalbos dalykų“ rinkėjams. — „Viltis“, 1910, Nr. 12, 14.

1911

*Apie lietuvių asmens vardus. — „Lietuvių tauta“, II, 1911, kn. I, p. 1—50 ir atskirai, Vilnius, 1911 m., 52 p.

Rec.: „Draugija“, XV, 1911, Nr. 59, p. 328—329 (A. Jakštas) ir A. Jakšto Raštų II tome p. 298.

*Литовское название „внука“ anūkas и nepotis. — „Русский филологический вестник“, LXV, 1911, p. 327—330.

*Baltica: О происхождении литовского z. О литовско-латышском дифтонге ui. Балтийские (айстийские) этимологии. — „Русский филологический вестник“, LXV, 1911, p. 302—326; LXVI, 1911, p. 218—255 ir atskirai: Baltica, Varшава, 1911, 62 p.

1912

*Lituanica: I. К вопросу о хронологии литовских заимствований с русского. II. Литовско-латышские *uo* и *ie* в заимствованных с русского слов на месте ожидаемых *ū* и *i*. III. Этимологии. — „Известия Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук“, XVII, 1, 1912, p. 1—49 ir atskirai: С.-Петербург, 1912, 52 p.

Rec.: „Draugija“, XVIII, 1912, Nr. 69, p. 98—99 (A. Jakštas) ir A. Jakšto Raštų II tome, p. 304.

Литовско-русский словарик к первым 20-ти литовским сказкам в издании „Lietuvių pasakos“ (Vilnius, 1905), составленный К. К. Бугою, при участии М. А. Бодуэна-де-Куртенэ. Пособие для практических занятий по языкознанию и по сравнительной грамматике и для самообучения. С.-Петербург. Типогр. И. Ак. Наук 1912, 39 p.

*Славяно-балтийские этимологии. — „Русский филологический вестник“, LXVII, 1912, p. 232—250 [pasir.: С.-Петербург. Апрель 1911 г.].

1913

*Kann man Keltenspuren auf baltischem Gebiet nachweisen? (Aus Anlass der Arbeiten Schachmatov's über keltisch-slavishe und finnisch-keltische Beziehungen). — „Rocznik slawistyczny“, VI, 1913, p. 1—39 ir atskirai, 38 p. [pasir.: Mai 1913].

*Kalbų mokslas bei mūsų senovė. — „Draugija“, XX, 1913, Nr. 77—78, p. 80—98 ir atskirai: Kaunas, 1913, „Ateities“ leidimas, 21 p.

Rec. „Draugija“, XXI, 1913, Nr. 82, p. 206 (Br. Zemaitis).

*Del mūsų rašybos. — „Draugija“, XIX, 1913, Nr. 76, p. 350—374 [klaidų atitaisymas ten pat, XX, 1913, Nr. 77—78 p. 164]. Tas pat atskira knygele: Rašybos mažmožiai su „Draugijos“ redakcijos priedais. Kaunas, 1913.

Rec.: 1914 m. „Vilties“ nemokamas Mokslo ir literatūros priedas Nr. 5—6 (J. Jablonskis). Tas pat J. Jablonskio „Rašybos dalykuose“, Vil-

nius, 1915 m. ir J. Jablonskio Raštuose, III, Kaunas, 1934, p. 49—67. „Draugija“, XXI, 1913, Nr. 82, p. 204—206 (G. Taučius).

*Apie senovės prūsų ir lietuvių tikrinius vardus. — „Draugija“, XX, 1913, Nr. 83, p. 264—274.

*Славяно-балтийские этимологии. — „Русский филологический вестник“, LXX, 1913, 100—108, 248—256 [1—93 etimologijos].

1914

*Kalbos mažmožiai: Rašomoji ir šnekamoji kalba. — „Vairas“, 1914, Nr. 9, p. 17—19 [pasir.: Karaliaučiuje, 1914.V.3/16].

*Kalbos mažmožiai: 1. Niekui būdu, 2. Ligotas, 3. Deja, 4. Vėliava. — „Vairas“, 1914, Nr. 10, p. 17—18.

*Kalbos mažmožiai: 5. Tikėti kuo, 6. Kliauties kuo, 7. Abejoti kuo, 8. Rūpinties kuo, 9. Dienoje, metuose kartą, 10. Dangaus žengimas „Wniebówstąpienie, Himmelfahrt“, 11. Saukimas „Бесра“, 12. Velionis „nieboszczyk“. — „Vairas“, 1914, Nr. 11, p. 18—20.

*Kalbos mažmožiai: 14. Mokslo keikiamas straipsnis, 15. Galūnė -ysta arba -ystė, 16. Galūnė -yba arba -ybė, 17. Vyskūpija bei vyskūpystė, 18. Moterystė. — „Vairas“, 1914, Nr. 13, p. 13—15.

*Kalbos mažmožiai: 19. Medžioklės terminai bei lietuvių protėvynės klausimas. — „Vairas“, 1914, Nr. 15, p. 10—12.

*Kalbos mažmožiai: 20. Vokia „Deutschland“. — „Vairas“, 1914, Nr. 17—18, p. 15.

*Славяно-балтийские этимологии. — „Русский филологический вестник“, LXXI, 1914, p. 50—60, 404—471 [94—134 etimol.], LXXII, 1914, p. 187—202 [135—160 etimol.].

1915

*Rašybos klausimu. — „Vairas“, 1915, Nr. 21, p. 332.

*Славяно-балтийские этимологии. — „Русский филологический вестник“, LXXIII, 1915, p. 335—343 [161—185 etimol.].

1916

К. О. Явнис Грамматика литовского языка в переводе К. Буги под ред. Ф. Ф. Фортунатова. Изд. И. Акад. Наук. Петербург, 1916, 268 p.

*Славяно-балтийские этимологии. — „Русский филологический вестник“, LXXV, 1916, p. 141—156 [186—262 etimol.].

1919

Sibiro Lietuvių Žinios. Centralio Lietuvių Biuro Sibire organas. Tomskas, 1919, Nr. 2 (IX.14), Nr. 3 (IX.26), Nr. 4 (X.18), Nr. 5 (X.30), Nr. 6 (XI.8), Nr. 7 (XI.15), Nr. 8 (XI.11), Nr. 9 (XII.17) [visuose, be pirmo, numeriuose pažymėta, kad laikraštis leidžiamas profesoriui K. Būgai prižiūrint].

*Kalbos mažmožiai: 20. Zarasai (Ežerėnai) ir jų įkūrėjai sėliai, 21. Gonys, gonė, 22. Biaurus ar bjaurus, 23. Autoris, sekretoris ir gaspadoris, 24. Alkerius, poperius ir popežius, 25. Visiem vyram ir visom mergom, 26. Darbuotė, manifestuotė, okupuotė ir kitos *-uotės*, 27. Bačka, bosas ir verpelė, 28. Pragumas, proguma ir proga, 29. Skriauda ir skriausti. Prieraišai. — „Svietimo darbas“, 1920, Nr. 11, p. 33—46. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 1—14.

*Kalbos mažmožiai: 30. Viesulas ir vėsulas, 31. Pakurti ar įkurti?, 32. Brėžti ar briežti?, 33. Kėsausi, kėsiniuosi, 34. Kamienas ar kamėnas?, 35. Del Vaižganto „Pragiedrulių“ kalbos kritikos. — „Svietimo darbas“, 1920, Nr. 12, p. 39—48. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 16—24.

*Keli mažmožiai del „Ateities Spindulių“ (Nr. 1—2, 3—4 1917/18 m.) rašybos ir kalbos. — „Ateitis“, 1920, Nr. 2, p. 49—54, Nr. 3, p. 80—84, Nr. 4/5, p. 138—142 [straipsnis parašytas 1918 m. „Ateities spinduliams“].

Rec.: „Draugija“, XXVI, 1920, Nr. 111—112, p. 150—152 (A. Jakštas). „Svietimo darbas“, 1920, Nr. 10, p. 25—27 (J. Jablonskis). Tas pat J. Jablonskio Raštai, IV, Kaunas, 1935, p. 229—232.

1921

*Kalbos mažmožiai: 35. Del Vaižganto „Pragiedrulių“ kalbos kritikos (tąsa). — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 1—2, p. 72—88. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 25—41.

*Kalbos mažmožiai: 35. Del Vaižganto „Pragiedrulių“ kalbos kritikos (tąsa). — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 3—4, p. 51—58. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 42—59.

*Visųsenieji lietuvių santykiai su germanais. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 5—6, p. 12—28. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 60—76.

*Kalbos mažmožiai: 36. Nieku būdu, 37. Bartinas, 38. Tekinas ir vedinas, 39. Mirtinai sirgti, 40. Noriuos, laukiuos prašomas, 41. Esamojo laiko neveikiamieji dalyviai, 42. Būtojo laiko neveikiamieji dalyviai, 43. Popiežininkas, 44. Darbų darbai ir vienų vienas, 45. Į, 46. Pro, 47. Nesakyti mes nieko nedarom, 48. Būtinias, 49. Tariuosi pražuves, 50. Kiek galys, ką galys, kol(ei) galys, 51. Nėr kas padedąs, 52. Tiekti, 53. Leisti, 54. Kurti, 55. Tverti, 56. Atkrikštyinės, atsekminės..., 57. Santykis, pokylis, atosūkis..., 58. Gėtvė. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 7—8, p. 16—43. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 89—116.

*Kalbos mažmožiai: 59. Labs ryts, labs vakarėlis, 60. Krėslas ir kėdė, 61. Prašyti ir melsti, 62. Vilna ir gauras. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 9—10, p. 21—37. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 133—149.

*Kalbos mažmožiai: 63. Grabas, karstas ir rakštis, 64. Stovykla, 65. Kraša, 66. Abelnas, 67. Vyšnia ir žem. viešnė, 68. Pečius ir krosnis. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 11—12, p. 65—84. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 168—187.

*Priesagos -ūnas ir dvibalsio uo kilmė. — „Lietuvos mokykla“, 1921, Nr. 10—11, p. 417—457 [Jablonskio sukaktuvėms paminėti] ir atskirai: Kaunas, 1921 m., 417—457 p. [pasir.: Kaunas, 1920 gruodžio mėn.].

Rec.: „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 11—12, p. 121—123 [K. Būgos autorencenzija]. Tas pat „Kalba ir senovė“, Kaunas, 1922, p. 188—190.

„Archiv für slavische Philologie“, XXXIX, 1925, p. 276—278 (Gerullis). „Bulletin de la Société linguistique de Paris“, XXIII, 1922, p. 123 ir kt. (A. Meillet).

„Sekmoji diena“, 1921, Nr. 41 (P. Kr.=J. Jablonskis). Tas pat J. Jablonskio Raštai, IV, Kaunas, 1935, p. 271—272.

*Lietuvių kalbos žodyno redaktoriaus pranešimas. — „Lietuva“, 1921, Nr. 91.

*Festschrift Adalbert Bezzenberger. Göttingen 1921 [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 5—6, p. 141—147. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 77—83.

*Filologu biedribas raksti. I sėjums. Rīgā 1921 [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 5—6, p. 147—152. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 83—88.

*Jurgio Šlapelio Lietuvių kalbos žodynas. Vilnius 1920—1922 [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 7—8, p. 124—134. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 117—127.

*Roderick Mc Kenzie Notes sur l'histoire des diphtongues *ie* et *uo* dans les langues baltiques. Bulletin de la Société linguistique de Paris XXI. Paris 1919 [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 7—8, p. 134—135. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 127—128.

*Herbert Petersson Arische und armenische Studien. Lund. Leipzig 1920. 144 psl. 8°. [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 7—8, p. 135—137. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 128—130.

*Max Vasmer Studien zur albanesischen Wortforschung I. Dorpat 1921. 71 psl. 8° (=Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis, B. I, 1). [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 7—8, p. 137—138. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 130—131.

*Lietuvių ir rusų kalbų žodynas Sudarė d-ras J. Šlapelis. Литовско-русский словарь Составил Юргис Шлапелис. M. Šlapelienės knygyno leidinys. Spausdintas Vilniuje, Zaibo spaustuvėje 1921 [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 7—8, p. 138—139. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 131—132.

*Ievads valuodniecībā prof. P. Smidta lekciju konspekts 1920/1 akadēmiskā gadā Rīgā 1921 gadā. 4°, psl. 94 [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 9—10, p. 122—123. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 150—151.

*M. Skujenieks Latwija. Zeme un eedzihwotaji. Ar J. Brokaldera nodalu par lauksaimniecibu. Rīgā 1920 g. 8°, VI—392 psl. [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 9—10, p. 123—124. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 151—152.

*Litauische Mundarten gesammelt von A. Baranowski. Band I: Texte aus dem Weberschen Nachlass herausgegeben von Dr. Franz Specht Oberlehrer am Ludwigsgymnasium in Cöthen 1920. Verlag von K. F. Koehler. Leipzig. XV—467. 8° [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 9—10, p. 124—125. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 152—153.

*Litauisches Lesebuch mit Grammatik und Wörterbuch von A. Leskien Heidelberg 1919 Carl Winter's Universitätsbuchhandlung. XX—312. 8°. [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 9—10, p. 126—139. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 154—167.

*Priesagos -ūnas ir dvibalsio uo kilmė. K. Būgos straipsnio atspaudas („Lietuvos Mokyklos“ IV-iejį metai). Kaunas. „Šviesos“ spaustuvė, D. Vil-

nias g-vė Nr. 34. 1921 m. 40 psl. 8° [autorec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 11—12, p. 121—123. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 188—190.

*Zur Baltoslavischen Lautgeschichte von Sigurt Agrell. Lund 1921. 8°, 49 psl. (I). — Baltoslavische Lautstudien. Lund 1919. 56 psl. (II). — Zwei Beiträge zur slavischen Lautgeschichte. Lund 1918. 80 psl. (III). Lunds universitets arsskrift. N. F. Avd. I. Bd. 17, Nr. 5, Bd. 15, Nr. 2, Bd. 14, Nr. 32 [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 11—12, p. 123—132. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 190—199.

*Latviešu valodas mācība J. Endzelīna un K. Mūlenbacha sarakstīta. Otrs, pārstrādāts izdevums. Rīgā, 1921. Valters & Rapa akciju sabiedrības izdevums. 172 psl. 8° [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 11—12, p. 132. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 199.

*Izrunas un rakstības vadonis. Sast. prof. J. Endzelīns un prof. P. Smidts. Trešais izdevums. 1921. Izglītības ministrijas izdevums. Krājuma pie A. Gulbja. Rīga. 16 psl. 8° [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 11—12, p. 132—133. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 199—200.

**Veikējų korespondencija. Kaz. Būga į kun. J. Tumą [38 K. Būgos laišakai, rašyti J. Tumui-Vaižgantui 1903.I.16 — 1913.XI.2. Iš kan. Tumo archyvo]. — „Mūsų senovė“, I, 1921, p. 119—147; II, 1921, p. 83—89.

1922

*Kalbos mažmožiai: Pataisos, 69. Vokia, mikasai ir Kuršas. — „Svietimo darbas“, 1922, Nr. 1—2, p. 22—31. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 201—210.

Ref.: J. Endzelins Iš kur „vokiečio“ vardas radosi? — „Lietuva“, 1922, Nr. 135.

*Kalbos mažmožiai: 70. Marios ir jūrės, 71. Keli fonėtikos ir senovės dalykėliai [pasir.: 1922 kovo 23 d.]. — „Svietimo darbas“, 1922, Nr. 3—6, p. 285—311. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 231—257.

*Kalba ir senovė. I dalis. Kaunas, 1922, Svetimo Ministerijos leidinys, 354 p. [Straipsniai perspausdinti iš „Svietimo darbo“ 1920—1922 m. Naujai pridėta: Pratarmė, 1. Kaip sena latvių kalba, 2. Vėliažolė ir legersa, 13. Romuva, 14. Zinčius, 21. Patrimpas su giminaičiais, 22. Priesaga -eil ir -il, 23. Dievai Pikulas ir Patulas, 24. Prūsų dievas Kurka, 25. Piktas, 26. Krivė, 27. Paniabudė, 29. Prūsų dievas Aušautas, 30. Neikom, 31. Prūsų dievas Gardaitas, 32. Juodeikis ir juodikis, 35. Mūsų žodžių giminaičiai, 59. Waidelotte, 60. Ketus, 66. Prūsų dievai Pilvitas ir Zvaigstikas, 67. Panikas ir Ukapirmas, 72. Mūsų žodžių giminaičiai, 77. Bajoras ir smirdas, 78. Mūsų žodžių giminaičiai, 85. Piela ir peilis, 86. Mūsų žodžių giminaičiai, 91. Mūsų žodžių giminaičiai, 95. Galūnė -ysta arba -ystė, 96. Vyskūpija ir vyskūpystė, 99. Gabija ir kiauras, 100. Priedėlis etimologijos žodynui, Žodžių rodyklės.].

Rec.: „Tauta ir žodis“, II, 1924, 438—444 (M. Niedermann). „Knygos“, 1924, Nr. 4—6, p. 327—328 (V. Biržiška). „Bulletin de la Société linguistique de Paris“, XXIV, 1923, p. 159 ir kt. (A. Meillet). „Latvijas Vēstnesis“, 1922, Nr. 290 ir 293 (E. Blese). Tas pat „Lietuva“, 1923.VIII.4—5 (Nr. 172, 173). Prof. P. Smito rankraštis „Kalba ir senovė“ [Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 432].

*Viečių vardai — istorijos šaltinis. — „Tėvynės balsas“, 1922, Nr. 201.

*Indogermanische Grammatik Teil II: Der indogermanische Vokalismus von Hermann Hirt o. ö. Professor des Sanskrit und vergleichenden Sprachwissenschaft an der Universität Giessen. Heidelberg 1921 Carl Winter's Universitätsbuchhandlung. XI—256. 8° [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1922, Nr. 1—2, p. 72—91; Nr. 3—6, p. 416—426. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 211—230, 258—268.

*Die altpreussischen Ortsnamen gesammelt und sprachlich behandelt von Dr. Georg Gerulis Privatdocent für indogermanische Sprachwissenschaft. Berlin und Leipzig 1922 Vereinigung wissenschaftlicher Verleger. 286 p. 8°. Kaina 75 auks. [rec.]. — „Lietuva“, 1922, Nr. 117.

1923

Pratarmė. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. I.

*Upių vardų studijos ir aisčių bei slavėnų senovė. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 1—20.

Rec.: „Archiv für slavische Philologie“, XXXIX, 1925, 278—280 (Gerullis; recenzuojami ir kiti K. Būgos darbai „Tautos ir žodžio“ I tome). „Deutsche Literaturzeitung“, 1925, H. 19 (E. Fraenkel).

*Aistiškiosios kilmės Gudijos vietovardžiai. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 20—44.

Rec.: „Archiv für slavische Philologie“, XXXIX, 1923, p. 278—280 (Gerullis).

*Lydų kalba. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 92.

*Dvina. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 92.

**Lietuvių trobesiai Simano Daukanto aprašymu. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 93—100.

*Jotvingių žemės upių vardų galūnė *da*. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 100.

**Keli tautotyros mažmožiai iš kun. Kossarzewskio rinkinio. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 101—123.

Sedos parapijos žemaičių patarlės (su K. Būgos priedais). — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 312—315.

Seinų parapijos dzūkų mąslės [užr. K. Būga 1909 m. vasarą Seinuo-se]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 315—316.

Simano Daukanto rinkinio patarlės (pateikė K. Būga). — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 322—327.

Medžiaga lietuvių kalbos žodynui ir šnektoms tirti (iš Kossarzewskio). — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 344—366.

**Nežinomo dialektologo palaikai (iš Kossarzewskio). — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 367—372.

**Ylakių apylinkės šnektai. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 372—375.

*Die Metatonie im Litauischen und Lettischen. — „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen“, LI, 1923, p. 109—142.

*Žodyno redaktoriaus pranešimas. — „Lietuva“, 1923. I. 28.

Lietuvos žodyno reikalu (prof. K. Būgos laiškas). — „Lietuva“, 1923. VII. 17.

Didžiojo žodyno reikalui. — „Lietuva“, 1923.VL.10 [pasir.: rugpiūčio 8 d.].

*Vyrų moterų talkon. Žodyno reikalui. — „Lietuva“, 1923.IX.5. [pasir.: Kaune, 1923 m. rugsėjo 3 d.].

Visuomenė, Valdžia ir Tautos Atstovai, atsigodykite! — „Lietuva“, 1923, Nr. 261 [kolektyvinis straipsnis prieš prastus ir amoralius kino filmus, pasirašiusių tarpe yra ir K. Būga].

*Latvijas vietu vārdi. I daļa. Vidzemes vārdi. Piedaloties A. Abelei, J. Kauliņam un P. Smitam savācis un rediģējis J. Endzelīns. 1922. Izdevis A. Gulbis Rīgā. 117 p. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 376—397, 441—444.

*A Lithuanian etymological index Based upon Brugmann's Grundriss and the etymological dictionaries of Uhlenbeck (Sanskrit), Kluge (German), Berneker (Slavic), Walde (Latin) and Boisacq (Greek) By H. Bender, Ph. D. Professor of Indo-Germanic Philology in Princeton University Princeton University Press Princeton London: Humphrey Milford Oxford University Press 1921.XVII+307. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 397—405.

*Изъ историята на нѣкои по-малко извѣстни български думи. (Этимологични съпоставки). Отъ С. т. Младеновъ. Straipsnio atspaudas iš Bulgarijos Akademijos (отдѣленъ отпечатокъ) raštų Списание на Българската Академия на наукитѣ. Книга XXII, стр. 227—241. София 1921 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 405—407.

*Prof. P. Smidta Lekciju konsepts Ievads baltu filologijā. Izdevis F. Vitums Rīgā. 31 psl. Litografiškai išleistos 1922 m. knygelės [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 407—408.

*Filologu biedrības raksti II. sējums. Rīgā 1922. 4°. 60 psl. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 408—409.

*Prof. P. Smidts Valuodas klūdas un gūtumi. Izdevis A. Gulbis, Rīgā. 31 psl. 8°. 1921 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 409—410.

*A. Svabe Latvju kulturas vēsture. I. sējums Sabiedriskā kultūra. I. daļa. Dzimts satversme. Rīgā 1921.VIII+268. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 410—411.

*Docents Ernsts Biese Ievads valodniecībā. 1922 Latvijas Augstskolas izdevums. Krājumā pie A. Gulbja Rīgā. VIII+319 p. 8°. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 411.

*Lietuvių Tauta L. Mokslo Draugijos raštai. Knyga III. — Dalis I. Vilnius. „Zaibo“ spaustuvė. 1921. 259 p. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 411—417.

*Mémoires de la société de linguistique de Paris. Tome XXII. Paris 1922 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 417—418.

*Revue des études slaves. Tome second. Paris 1922 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 418.

*Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen. 50. Band. Göttingen, 1922. 319 p. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 418—419.

*Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde. XL. Band. Berlin und Leipzig 1922 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 419—420.

*Die altpreussischen Ortsnamen gesammelt und sprachlich behandelt von Dr. Georg Gerullis Privatdozent für indogermanische Sprachwissenschaft. Berlin und Leipzig 1922. 286 p. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 420—421.

*Mūsų senovė. Neperiodinis žurnalas Lietuvos istorijos medžiagai rinkti. Red. Juozas Tumas. 1 kn. Kaunas 1921, 2 kn. Tilžėje 1921, 3 kn. Tilžėje 1922 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 422—423.

*R. Trautmann Baltisch-slavisches Wörterbuch. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht 1923 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 423.

*Lettische Grammatik von Dr. J. Endzelin, ord. Professor der vergleichenden Sprachwissenschaft ehemals an der Char'kover Universität, derzeit in Riga. Herausgegeben vom Lettischen Bildungsministerium. Kommissionsverlag A. Gulbis Riga 1922. XII—862 p. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 423—424.

*Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde von O. Schrader ord. Professor an der Universität Breslau Dr. jur. h. c. Zweite vermehrte und umgearbeitete Auflage... [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 424—427.

*Latvišu volūdas gramatika del latgališim 1. izdavums sastodeja bz. F. Trasuns. Reigā, 1921 g. Izdevia akciju sabiedreiba Valters un Rapa. 78 p. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 427.

* Проф. Л. А. Булаховский Из научной жизни в Литве [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 427.

*E. Nieminen Der urindogermanische Ausgang -ai des Nominativ-Akkusativ Pluralis des Neutrum im Baltischen Akademische Abhandlung von Eino Nieminen cand. phil. Helsinki Druckerei der Finnischen Literaturgesellschaft 1922. VIII+185. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 428.

*M. Vasmer Indogermani laensõnad eesti keeles. „Eesti Kirjandus“ 1920 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 428—429.

*Max Vasmer Uebs Narva linna vana nimi. „Eesti Kirjandus“ 1920, p. 197—203 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 429.

*H. Petersson Zur Kenntnis der indogermanischen Heteroklisie. Lund Leipzig 1922. (=Lunds universitets årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd. 18. Nr. 7). 64 p. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 429—431.

*K. Treimer Slavische und baltische Studien Beiträge zur slavisch-baltischen Sprach- und Altertumskunde. Wien und Leipzig, Alfred Hölder 1922. 32 p. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 431.

*Georg Gerullis Herkunft der Dative Sing. der i-Stämme im Baltischen. Archiv für slav. Philologie. Bd. XXXVIII. 1923 m. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 431—433.

*Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams. Spaudai parūpino Dr. Jurgis Gerullis Leipcio universiteto ekstraord. profesorius. Kaunas 1922. Svetimo Ministerijos leidinys. XXXV—592 psl. Kalna 3 litai. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 434.

1924

*Lietuvių kalbos žodynas. I sąsiuvinys. Kaunas, 1924. LXIV+80 p.

Rec.: „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogerman. Sprachen“, LIII, 1925, p. 156—160 (J. Endzelin).

„Filologu biedrības raksti“, IV, 1924, p. 102—104 (J. Endzelins). „Latvju grāmata“, 1924, Nr. 2, p. 164—165 (J. Endzelins). „Izglītības ministrijas mēnešraksts“, 1925, Nr. 7, p. 91—96 (J. Endzelins). „Zeitschrift für slavische Philologie“, II, 1925, p. 543—549 (M. Niedermann). „Bulletin de la Société linguistique de Paris“, XXV, 2, p. 171 ir kt. (A. Meillet). „Slavia“, III, 178 (O. Hujer). „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 450—454 (A. Senn). „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 464—465 (K. Būga, autorec.). „Lietuva“, 1924.I.23 (Gm. Zm.). „Lietuva“, 1924.II.2 (Vaižgantas). „Lietuva“, 1924.II.14 (Rygiškių Jonas; tas pat J. Jablonskio Raštuose, IV, p. 294—297). „Lietuva“ 1924.XII.29 (A. Vireliūnas). „Lietuvis“, 1924, Nr. 6, p. 4—5 (J. Tumas). „Rytas“, 1924.XII.30 (A. Jakštas). „Vairas“, 1924, Nr. 5, p. 20—21. „Knygos“, 1924, Nr. 4—6, p. 338—340 (V. Biržiška).
P a s t a b a. Apie K. Būgos žodyną nemaža yra rašyta straipsniuose apie K. Būgą, žr. p. 1000—1003.

*Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje. — „Lietuva“, 1924, Nr. 35, p. 2—3, Nr. 36, p. 2—4 ir atskirai: Kaunas, 1924, 20 p. [su dviem žemėlapiais, pasir.: Kaunas, 1924 m. sausio 18—22 d.].

Rec.: „Bulletin de la Société linguistique de Paris“, XXV, 2, p. 171 ir kt. (A. Meillet). „Izglītības ministrijas mēnešraksts“, 1924, Nr. 6, p. 696 ir kt. (P. Smits). „Svietimo darbas“, 1924, Nr. 2, p. 173—174 (A. Vireliūnas). „Lietuva“, 1924, Nr. 180, p. 2—3 (P. Tarasenska).

Die Vorgeschichte des aistischen (baltischen) Stämme im Lichte der Ortsnamenforschung. Mit 2 Karten. — Streitberg-Festgabe, Leipzig, 1924, p. 22—35.

*Die Metatonie im Litauischen und Lettischen [tąsa]. — „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen“, LII, 1924, p. 91—98 ir 250—272.

*Lietuvių įsikūrimas šių dienų Lietuvoje. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 1—27.

Rec.: „Deutsche Literaturzeitung“, 1925, p. 914 ir kt. (E. Fraenkel). „Lietuva“, 1924, Nr. 133, p. 6—7 (B. Kantvydis).

*Sirinčia ir Српача — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 28.

*Laukesa. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 34.

*Утроя ir Втроя — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 48.

*Spera, Kena, Gauja ir Neris. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 80.

*Jeznas. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 97.

*Palanga. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 97.

*Sis tas iš lietuvių ir indoeuropiečių senovės. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 48—100.

Rec.: „Deutsche Literaturzeitung“, 1925, p. 914 ir kt. (E. Fraenkel).

*Dūkštas. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 110.

*Sožies paupio lietuviai. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 114.

*Žodyno reikalu. — „Lietuva“, 1924.I.18. Tas pat K. Būgos žodyno I-ojo sąs. viršeliuose.

*Žodyno talkininkų reikalu. — „Lietuva“, 1924.IV.10.

*Ziemgala. — Lietuvių spaudos atgavimo 20 metų sukaktuvių iliustruotas „Lietuvos“ priedas 1924 m. prie Nr. 103 [pasir.: 1924.V.1].

Prie Vilniaus 600 m. sukaktuvių. — „Lietuva“, 1924.I.11 [pasir.: Kaune, 1924 m. sausio 9 d.].

Kalbos tyrimo reikalai. — „Lietuva“, 1924, Nr. 139, p. 5—6; Nr. 140, p. 3—4 ir atskirai: Kaunas, 1924.

*K. M ū l e n b a c h a Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Izdevusi izglītības ministrija. Rīgā, 1923, 1924. I—V burtnīcas. 400 p. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 462—464.

*Lietuvių kalbos žodynas. Sudarė K. B ū g a. I sąsiuvinis. Išleido švietimo ministerija. Kaunas. Valstybinė spaustuvė. 1924 m. LXIV—80 psl. (a — *ančtraukas*). Kaina — 12 litų. [K. Būgos autorencizija]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 464—465.

*Литовский словарь А. Юшкевича с толкованием слов на русском и польском языках. Выпуск третий (Томы II-го вып. I). Издание отделения русского языка и словесности российской академии наук. Петроград. Российская Государственная Академическая Типография. 1922. 276 стр. 8° (*kabāčikas* — *kukštūoties*). [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 465—466.

*Lietuvių Tauta. Lietuvių Mokslo Draugijos raštai. Knyga III. — Dalis 2. (1920—1922). Vilniuje. „Motus“ spaustuvėje. 1923. 261—483 psl. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 466—467.

*J. Kučas Una gens unusque sermo. Pirmoji replika pr. Būgai, kritikai paskaitos: „Lietuvių kalba labai sena ir artima giminė senajai hebrajų kalbai“. Litografuotas 16 psl. sąsiuvinis. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 468.

*E d u a r d H e r m a n n Silbenbildung im Griechischen und in den andern indogermanischen Sprachen. Göttingen. Vandenhoeck & Ruprecht 1923. XVI+381 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 468—470.

*E. H e r m a n n Berthold Delbrück. Ein Gelehrtenleben aus Deutschlands grosser Zeit. Mit zwei Bildnissen. Frommannsche Buchhandlung (Walter Biedermann) Jena 1923. 158. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 470—471.

*Filologu biedribas raksti. III sėjums. Rīgā, 1923. 115 p. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 471.

*Prof. J. P l ā k a Daži attīstības puosmi latviešu un leišu akcenta vēsturē. Rīgā, 1923. Latvijas Augstskolas Rakstu atsevišķs novilkums. IV.1922. X+112 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 471—476.

*Г. А. И л ь и н с к и й Славянские этимологии: I Отд. оттиск из Известий Отд. рус. яз. и слов. Российской Академии Наук т. XXIV (1919), кн. 1, стр. 113—149, II: Из Сборника в честь В. И. Срезневского 27—34, III: Отд. оттиск из 2-го т. „Учен. Запис. Высшей Школы г. Одессы“ (Отдел Гуман.-Обществ. Наук), посвященного проф. Б. М. Ляпунову, 3—9, IV: Проблема праславянской прародины в научном освещении А. А. Шахматова 419—436 (kur?), V: Река Двина 246—249 (Саратов 7 сент. 1919 г. kur buvo idėta?). [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 476—477.

*M a x V a s m e r Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven I Die Iranier in Südrussland. 1923. In Kommission bei Markert & Pet-

ters, Leipzig, Seeburgstr. 53.IV+79 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 477—479.

*N. van Wijk Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme. Ein Beitrag zur Erforschung der baltisch-slavischen Verwandtschaftsverhältnisse. Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam Afdeeling Letterkunde Nieuwe Reeks, Deel XXIII Nr. 2. Uitgave der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam 1923. VII+109 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 479—480.

*Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung. Herausgegeben von W. Schulze und R. Trautmann. Göttingen 1923. Bd. LI (1—4 Hefte), Bd. LII (1—2 H.). [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 480—482.

*Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde. Herausgegeben von Wilhelm Streitberg. Berlin u. Leipzig 1923. Bd. LXI. 424—38 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 482.

*Јужнословенски филолог. Повремени спис за словенску филологију и лингвистику. Уредјује А. Белитј. Београд. 1921. Књига II, св. 3—4. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 482.

*Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von E. Berneker. XXXVIII Bd. Berlin 1922/3.IV—292 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 482.

*Известия Отделения Русского языка и словесности Российской Академии Наук 1921 г. Том XXVI. Петроград 1923. 311 стр. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 482—483.

*Архив за арбанаску старину, језик и етнологију. Уредник Х. Баритј проф. унив. у Београду. Књига I, св. 1—2. Београд 1923. 276 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 483.

*E. Braštieņš Latvijas pilskalni. I Kuršu zeme. Izdevuši Latvijas senatnes pētītāju biedrība 1923. 135 pusl. Su piešiniāis ir žemēlapiais [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 484.

*H. Petersson Etymologische Miscellen. Lund 1923. 45 S. (=Lunds Universitets årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd. 19, Nr. 6) [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 484—485.

*M. Niedermann Die Benennungen der „Kartoffel“ im Litauischen und im Lettischen. Sonderabdruck aus „Wörter und Sachen“ VIII. Bd. 1923. Heidelberg 1923 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 485.

*T. Torbiörnsson De litauiska akcentförskjningarna och den litauiska verbalakcenten. Uppsala 1923 (Språkvetenskapliga Sällskapet i Uppsala Förhandlingar 1922—1923). 62—92 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 485—486.

Po K. Būgos mirties išspausdinti darbai

1925

*Lietuvių kalbos žodynas. II sąs. Kaunas, 1925, LXV—CXLIX+81—82 p. Rec.: „Izglītības ministrijas mēnešraksts“, 1925, Nr. 7, p. 91—96 (J. Endzelins). „Tauta ir žodis“, III, 1925, p. 509—510 (A. Senn).

***Die litauisch-weissrussischen Beziehungen und ihr Alter.** — „Zeitschrift für slavische Philologie“, I, 1925, p. 26—55.

1926

Videvuto vėliavos antrašas. — „Lietuvių tauta“, IV, 1926, kn. I, p. 44—50 [straipsnis parašytas 1904 metais].

1930

***Iš K. Būgos palikimo.** I. Baltica в „Праславянской Грамматике“ Г. А. Ильинского. — „Archivum philologicum“, I, 1930, p. 37—68.

1934

***Priesaga -ng-.** — „Zidiny“, XX, 1934, Nr. 12, p. 534—541.

Ref.: „Gimtoji kalba“, 1935, Nr. 1—2, p. 25.

1956

****K. Būgos laišakai prof. J. Endzelynui.** Paruošė E. Grinaveckienė ir filol. m. kand. J. Kruopas. — „Literatūra ir kalba“, I, 1956, p. 364—386.

2. K. BUGOS RANKRASČIAI

a) Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne

C 65 Įvairių tarmių pavyzdžiai, vietų, asmenų vardai, liaudies dainos ir kt. užrašai (apie šimtą $19,5 \times 12,5$ cm formato lapų, įrištų į vieną pluoštą). Dauguma užrašų rašyta prieš 1910 m. Yra didokas mitologinių vardų bei terminų rinkinys (1904 m.), pavadintas „Mitologijos dalykai“.

D 115 Medžiagos rinkinys iš senųjų raštų ir kronikų (šeši nevienodo formato sąsiuviniai ir pluoštelis popieriaus skiautelių):

I sąs.: 1—3 kelios dešimtys išrašų iš KN,

4—6 išrašai iš KK³,

7—8 išrašai iš KK²,

9—17 apie du šimtus išrašų iš MT;

II sąs.: 1—2 Karaliaučiaus bibliotekų lituanistikos sąrašėlis,

3—17 MT p. XV—XLV teksto nuorašas,

17 ištraukos iš P. Ruhig'o „Betrachtung“;

III sąs.: apie du šimtus išrašų iš Ev;

IV sąs.: per pusę tūkstančio išrašų iš SH;

V sąs.: 1—2 giminystės terminai, išrankioti iš R ir M,

3—7 ištraukos iš „Die Chronik Wigands von Marburg“ (Sc II),

8—11 ištraukos bei išrašai iš KIGr,

12—13 ištraukos bei išrašai iš KIC,

13—15 ištraukos bei išrašai iš SC,

15—16 kelios dešimtys išrašų iš NT,

17 varia;

VI sąs.: 1 skiautėlė — keli išrašai iš Mykolo Lietuvos raštų,

2—3 sk. — paskaitos (?) apie lietuvių tautos kilmę fragmentas,

4 sk. — ištraukos iš Dusburgo „Cronica terrae Prussiae“ (Sc I),

5—7 sk. — ištraukos iš 1420.III.11 Vytauto laiško Zigmantui (Co-dex epist. Vit. 466—469) ir kt..

1—2 ištraukos iš Sc II,

2—11 ištraukos iš „Hermanni de Wartberge Chronicon Livoniae“,

11—15 ištraukos iš Mykolo Lietuvos ir J. Lasicijaus raštų,

15—18 ištraukos iš „Die Chronik Wigands von Marburg“ (Sc II).

- D 126—131** „D-ras Kazimieras Jaunius. Kalbos dalykai. Surašė Kazimieras Būga“. Seši didoki tomai (iš viso 3043 puslapiai, 24×18) užrašų iš pasikalbėjimų su K. Jauniumi 1902—1908 m. Ne rišlus tekstas, bet juodraštiniai pažymėjimai: pieštuku ir rašalu surašyti atskiri žodžiai, rekonstruoti jų archetipai, būdingesni sakiniai ar jų dalys, bibliografinės pastabos ir pan. I—IV tomų dalykinė rodyklė yra *F 186*, žr. p. 993.
- D 185** „Kazimiėro Būgos Aistiški Studijai. Tyrinėjimai lygintinio prūsų, latvių ir lietuvių kalbomoksljo srityje. II-oji dalis. Peterburgas 1906—1907“ (218 puslapių, 24×20).
- D 211** Straipsnio „Kalbų mokslas bei mūsų senovė“ rankraštis. Trūksta pradžios (tėra 5—47 puslapiai, 23×18,5). Spausdinta „Draugijoje“ XX 1913 80—98, atskiru leidiniu ir „Rinktiniuose raštuose“ I 401—418.
- D 230—231** „Medžiaga senaprusių kalbai tyrinėti“ (2 tomai, iš viso 376 puslapiai, 23×19). Parašyta 1905 m.
- I tomas: 16—46 alfabeto tvarka sutvarkytas S. Grunau žodynėlis ir kt.;
48—81 alfabeto tvarka pagrečiumi surašyti visų trijų katekizmų žodžiai;
85—151 alfabeto tvarka surašyti III katekizmo žodžiai kirčio ir priegaidės tyrinėjimo reikalui;
- II tomas: fonetikos ir morfologijos reikalui suklasifikuota Elbingo žodynėlio medžiaga.
- D 328** Išrašai iš senovės kronikų (38 lapai, 22×17,5):
3—5 „Joannis Dlugossi Historiae Polonicae“,
5 „Vincentii Kodlubekonis Historiae Polonicae“,
7—9 „Succini historia... Durch Andream Aurifabrum. Königsberg 1551“,
11 Vera historia De Succino Borussico... per Johannem Wigandum (1590)“,
13—31 iš Karaliaučiaus Valst. ir U-to bibliotekos rankraščio „68 fol. 495 ff.—509“,
32—38 T. Lepnerio „Der Preufche Littauer“ 1744.
- Išrašai ne tiek liečia lietuvių, kiek prūsų, ypač sūduvių.
- D 338** 31 laiškas A. Dambrauskui 1906—1914 m. „Rinktiniuose raštuose“ III 813—815 spausdinami trys laiškai.
- D 343a** „Viečių vardų šviesoje“. Nebaigto (?) rašyti (1924 m.) straipsnio rankraštis (9 p., 21,5×16,5). Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 743—746.
- D 344a** „Lietuvių kalbos žodyno“ *ā* — *anštiktė* rankraštis. 54 sąsiuviniai (iš viso 584 p., 21,5×21), įrišti į vieną tomą. Spausdinta „Lietuvių kalbos žodyne“ (išskyrus 6 paskutinius sąsiuvinius) ir „Rinktiniuose raštuose“ (viskas) III 283—480.
- D 345a** Atematinių veiksmazodžių rinkinys (per 200) iš nenurodyto XVI—XVII a. lietuvių kalbos paminklo (nurodyti šaltinio puslapiai ir eilutės; 16 pailgų popieriaus skiautelių, suklijuotų į lapus, kurie įrišti).
- D 352a** Latgalos lietuviškų vietovardžių rinkinys iš nenurodyto šaltinio (17 nevienodo didumo popieriaus skiautelių, suklijuotų į lapus, kurie įrišti). Vardai sudgrupuoti pagal valsčius. Nurodoma, kiek kuriame valsčiuje yra vietų vardų su priesaga *-iškis*:

- D 353a „Priesaga -ng-“. Straipsnis (17 p., 21,5×17) nebaigtas. Spausdintas „Židinyje“ 1934 m. t. XX p. 534—541 (ten nurodyta, kad straipsnis rašytas prof. Nydermano sukaktuvėms) ir „Rinktiniuose raštuose“ III 789—797.
- D 354 Straipsnio „Ziemgala“ rankraštis (3 p., 22×16,5). Spausdinta lietuvių spaudos atgavimo 20 metų sukaktuvių iliustruotame „Lietuvos“ priede 1924 m. prie Nr. 103 ir „Rinktiniuose raštuose“ III 747—748.
- D 355 Kelių šimtų žodžių žodynėlis (3 įrišti sąsiuviniai): *ātakios* — *žilā senātvē*. Nurodyti žodžių šaltiniai, vienur kitur pridėtas sakinyss iš senųjų raštų ar gyvosios kalbos.
- D 358 „Lietuvių kalbos žodyno“ įvado rankraštis (353 p., 22×21). Trūksta pradžios (pradedama straipsnio „Kirčio ir priegaidės mokslas“ § 61). Spausdinta 1924—1925 m. „Lietuvių kalbos žodyne“ ir „Rinktiniuose raštuose“ III 56—282. Rankraščio tekstas kiek skiriasi nuo spausdintojo, nes Būga gerokai taisė, skaitydamas korektūras. Kitoje lapų pusėje yra įvairių „Tautoje ir žodyje“ spausdintų straipsnių rankraščiai.
- D 359 „Zoologijos sistematikos terminų žodynėlio (Kaunas, 1920)“ recenzija (5 p., 22×17,5). Tėra pradžia: panagrinėtas tiksliai vienas žodis. Pridėtos 7 popieriaus skiautelėse surašyta apie du šimtus žodžių, kuriuos K. Būga buvo norėjęs nagrinėti. Spausdinama „Rinktiniuose raštuose“ III 783—786.
- D 360 22 laiškai J. Tumui-Vaižgantui 1903—1913 m. Iš jų 18 spausdinta „Mūsų senovėje“ I 119—147, II 83—89. Vienas spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 958. Niekur nespausdinti šie: 1904.IX.25, 1904.V.21, 1908.IX.17, 1912.XI.28.
- D 365 Straipsnių serijos „Kalbos mažmožiai“ nepilnas rankraštis (24 p., 22×17,5). Tėra šie straipsniai: „Pakurti ar įkurti?“, „Viesulas ir vēsulas“, „Brėžti ar briežti?“, „Kėsausi, kėsinuosi“, „Kamienas ar kamėnas?“, „Del Vaižganto «Pragiedrulių» kalbos kritikos“, „Manifestuotė, okupuotė, darbuotė ir kitos -uotės“, „Bačka, bosas ir verpelė“, „Pragumas, proguma ir proga“, „Skriauda ir skriausti“ (ne visas straipsnis). Spausdinta „Svietimo darbe“ 1920 Nr. 11 p. 40—45, Nr. 12, p. 41—48, „Kalboje ir senovėje“ (8—13, 16—24), ir „Rinktiniuose raštuose“ II 27—76.

Pabaigoje yra vienas puslapis iš straipsnio „Priesagos -ūnas ir dvibalsio uo kilmė“.

- D 366 Apie pusę tūkstančio išrašų iš J. Basanavičiaus trakų—frigų studijų (64 p., 22×9,5).
- D 367 „Kalbos ir senovės“ knyga, sukarpyta ir suklijuota kita tvarka — sudaryti skyriai: „etimologia“, „fonetika“, „accentus, intonationes“, „orthographia“, „morfologia“, „orthoepia?“, „lexica“ (vienam skyriui, kuriame sudėstyti lietuviškų žodžių iškraipymai lingvistų raštuose, trūksta pavadinimo).
- D 368 Vietų vardų rinkinys (83 p., 22×17,5):
 1—3 „Область распространения географических названий на -ішкі в Курляндии“ (statistikos duomenys iš nenurodyto šaltinio),
 7—11 „Область распространения географических названий на -ішкі в Витебской губернии“ (statistika, šaltinis nenurodytas),

13—83 Išrašai iš „Список населенных мест Витевской губернии. Под редакцией... А. П. Сапунова. Витебск 1906". Rinkti daugiausia lietuviški Latgalos vietų vardai,

71—72 vienas puslapis rankraščio iš „Tautoje ir žodyje“ spausdintų straipsnių ir fragmentėlis iš žodyno įvado.

D 395 Latvijos vietų vardų rinkinys (294 nevienodo didumo popieriaus skiautėlės, sukljuotos į lapus, kurie įrišti). Keli šimtai vietovardžių (žymi jų dalis turi tautosiliabinį *n*), išrinktų (ar visi?) iš „Latvijas vietu vardi“.

D 404 Kuršo gubernijos vietų vardai (4 į vieną pluoštą įrišti sąsiuviniai). Rinkta iš „Землевладение Курляндской губернии... под редакцией Н. М. Степанова. Митава 1912 г.“ Yra popieriaus skiautelių ir įklijų su lietuviškais vietų vardais Latvijoje (iš kito šaltinio?).

D 404a Apie 500 išrašų iš A. Juškos liaudies dainų, daugiausia morfologijos reikalui.

D 405 Spausdintų K. Būgos straipsnių nuorašai, padaryti jo paties ranka (118 p. 22×18):

a) iš „Vilniaus žinių“: „Vidėvūto vėluva“;

b) iš „Draugijos“: „1351 metų Kęstučio priesieka“, „Krivulė“ (iškarpa), „Teip ar taip?“, Johannes Hoops „Waldbäume und Kulturpflanzen in germanischen Altertum 1905“ recenzija, Hermann Möller „Semitisch und Indogermanisch 1907“ recenzija, „Prekė ir kaina“, „Siela ir vėlė“, „Velionis ir nabaštikas“, „Pavojuis“, „Atidė“, „*Iždas“, „Rokundas“, „Pora“, Hermann Hirt „Die Indogermanen 1907“ recenzija, „Tiesa, teisė ir teisybė“, „-ybė ar -ystė?“, „Kalbos dalykai“, „Prietelis“, „Lažybos ar laižybos?“, „Aukkurais ar aukara?“, „Patarmė“, „Kalbos dalykai“, „Apie senovės prūsų ir lietuvių tikrinius vardus“;

c) iš „Vilties“ mokslo ir literatūros priedo: „Senovės lietuvių rojaus vardas“, „Kalėdų vardo kilmė“ (įklija);

d) iš „Lietuvių tautos“: „Pavardžių priesaga -eikia- ir -eiko-“, „Waidelotte“;

e) iš „Vairo“: „Rašomoji bei šnekamoji kalba“, „Nieku būdu“, „Ligotas“, „Deja“, „Vėliava“, „Tikėti kuo“, „Kliauties kuo“, „Abejoti kuo“, „Rūpinties kuo“, „Dienoje, metuose kartą“, „Dangaus žengimas «Wniebowstąpienie, Himmelsfahrt»“, „Saukimas, вєпра“, „Velionis «nieboszczyk, der Selige, Verstorbene»“, „Mokslo keikiamas straipsnis“, „Galūnė -ysta arba -ystė“, „Galūnė -yba arba -ybė“, „Vyskūpija bei vyskūpystė“, „Moterystė“, „Medžioklės terminai bei lietuvių protėvynės klausimas“, „Vokia «Deutschland»“.

Būgos ranka perrašyti šie kitų autorių straipsniai: Druskus Teip ar taip? — „Draugija“ I 1907 32—33, A. Kurietis -ybė ar -ystė? — „Draugija“ I 1907 399, A. Paparonis Mūsų kalbos dalykai. — „Draugija“ III 1907 63—72, J. Spudulis Dėl kalbos dalykų. — „Draugija“ IV 1908 293—297, K. Zebrys Kame buvo Mindaugo sostapis? — „Draugija“ IX 1909 269—271.

D 411 „Tautoje ir žodyje“ spausdintų recenzijų, taip pat dialektologijos, tautosakos ir tautotyros medžiagos rinkinių rankraščiai (127, p., 22×18).

- D 413** Išrašai iš įvairių veikalų (29 puslapiai ir didesnės bei mažesnės popieriaus skiautelės, įrišta į vieną pluoštą):
 1—10 Miklosich'o Etimologinio žodyno ir kt.,
 10—12 E. Fraenklio „Notes baltiques et slaves“ MSL XIX (1914) 1—48.
 13—17 H. Paulio „Grundriss der germanischen Philologie“ 1901.
 18—29 Pogodino, Kačlubeko, Strykovskio, Dugošo, M. Bielskio veikalų ir kt. šaltinių.
- D 432** K. Būgos išverstas iš latvių kalbos prof. P. Smito straipsnis „Senovės latvių žirgas“ (spausdintas „Tautoje ir žodyje“ II 60—66).
- D 414** Keli šimtai išrašų (atskirų žodžių) iš DP fonetikos (akcentologijos) ir morfologijos reikalui (41 popieriaus skiautelė, suklipuota į lapus, kurie įrišti).
- D 415** Išrašai iš Karaliaučiaus archyvų rankraščių ir knygų (215 p., 22×17,5):
 1—28, 183—211 D. Kleino „Naujos Giesmju Knygos“ 1666 m.,
 29—30 Msc. 127 A^{fol}. (Brodovskio žodyno?),
 31—39, 159—181 Msc. 83⁴, 84⁴,
 45—47 Msc. 368° (liaudies daina),
 49—53, 125—127 Brodovskio žodyno,
 55—85, 215 Bretkūno Biblijos,
 101—109 nenurodyto šaltinio,
 111—123 D. Kleino „Maldų knygelii“ 1666.
 129 Msc. 137 A^{fol},
 131 125 A^{fol}, 124 A^{fol}, 123 A^{fol}.
- D 418** „Potamologija ir senoji lietuvių tėvynė“ (13 p., 21×18). T2 I 1—6 spausdinto straipsnio „Upių vardų studijos ir aisčių bei slavėnų senovė“ rankraščio pradžia. Tekstas kiek skiriasi nuo spausdintojo (rankraščio pabaigoje kalbama apie graikų genčių proistoriją, o to nėra spausdintame straipsnyje). Kitoje lapų pusėje yra straipsnio „Priesagos —ūnas ir dvibalsio uo kilmė“ rankraščio pradžia.
- D 427** Kelios dešimtys ištraukų iš Kossarzewskio „Lituanicos“ (33 p., 22×14). Rašyta, kiek galima spręsti iš rašybos, dar bendravimo su Jauniumi laikais.
- D 428** Išrašai iš Bretkūno Postilės. Teksto ištraukos ir atskiri žodžiai (67 p., 22×17).
- D 429** Išrašai iš prof. J. Plakio „Daži attistības puosmi latviešu un leišu akcenta vēsturē“, padaryti 1921 m. skaitant rankraštį (2 sąsiuviniai).
- D 431** Išrašai iš įvairių senovės kronikų toponimikos reikalui (Prūsų žemės sričių pavadinimai, Lietuvos sričių vardai, kitų baltų genčių vardai ir kt.). 36 įvairaus didumo popieriaus skiautelės, suklipuotos į lapus, kurie įrišti.
- D 439** Išrašai iš latvių dainų, prūsų katekizmų ir kt. (22 p., 22×18, dalis priklijuota įvairaus didumo popieriaus skiautelėmis):
 1—7 latvių liaudies dainos (atskiros strofos su nurodytais šaltiniais),
 7—11 varia (daugiausia vietų vardai),

13—22 prūsų II katekizmo ištrauka (nurašyta 5 kartus). Kitoje lapų pusėje yra dalies recenzijų, spausdintų „Tautos ir žodžio“ II tome, rankraštis.

D 440 Apie du šimtus išrašų iš A. Leskyno serbų kalbos gramatikos kirčio tyrinėjimo reikalui (15 popieriaus skiautelių, suklijuotų į lapus, kurie įrišti).

D 441 Apie du tūkstančius išrašų (atskirų žodžių, retai sakinių) iš FBR, Endzelyno Lett. Gr., Kurm, BW (daugiausia!), BB XII, RKr, SzD, J ir kt., daugiausia latviškųjų, šaltinių, tur būt, sėlių (?) kalbos tyrinėjimo reikalui (309 įvairaus didumo popieriaus skiautelės, suklijuotos į lapus, kurie įrišti).

D 447 Žodyno šaltinių ir žodžių rinkėjų sąrašai (pradėtas rašyti sąsiuvinis):

1—2 surašyta 14 knygų, iš kurių išrinkta medžiaga žodynui (nurodyti tų knygų pavadinimų trumpinimai, kiek kortelių prirašyta iš atskirų knygų ir kas medžiagą rinko),

3 sąrašas asmenų, rinkusių namie žodynui medžiagą (nurodytas prirašytų kortelių skaičius),

4 įklijuotos 3 popieriaus skiautelės, kuriose nurodyta, kiek kortelių prirašė atskiri žodyno medžiagos rinkėjai.

D 449 Medžiaga fonetikai ir morfologijai (35 puslapiai bei popieriaus skiautelės, įrišta į vieną pluoštą):

1—27 apie aštuonis šimtus išrašų (žodžių, retai frazių) iš ZCh,

28—29 keliadešimt išrašų iš defektuoto XVIII a. „Živato“ egzemplioriaus,

30—35 per šimtą išrašų iš L. Ivinskio 1863 m. „Genowejtės“.

D 460 Medžiaga fonetikai, morfologijai ir kt. (26 p., 22,5×18,5, dalis priklijuota nevienodo didumo popieriaus skiautelių):

1—9 per šimtą išrašų iš Mažvydo katekizmo,

10—16 keli šimtai išrašų iš ZCh (medžiaga suklasifikuota žodžio galo vokalizmo reikalui),

17—20 apie šimtą išrašų iš 1559 m. „Formos chrikstima“,

21, 25 kalbos istorijos kurso (?) schematiški fragmentai,

22—24 dialektologijos kurso (?) schematiški fragmentai,

25—26 varia (daugiausia išrašai iš Daukanto ir Valančiaus raštų).

D 451 Vietų vardų rinkinys (58 nevienodo didumo popieriaus skiautelės, suklijuotos į lapus, kurie įrišti). Keli šimtai vietovardžių (daugiausia Lietuvos, yra Latvijos, Baltarusijos ir kt.), tarp jų nemaža ežerų vardų su vietos nusakymu. Iš kur medžiaga rinkta — nepažymėta.

D 453 Keli šimtai ištraukų iš rusų metraščių „Новгородская летопись“, „Повесть временных лет“, „Новгородская четвертая летопись“) toponimikos reikalui. Rinkta, tur būt, apie 1914 m. (įrišti du sąsiuviniai).

D 455 Išrašai iš J. Basanavičiaus studijų ir finų—ugrų kalbų medžiagos rinkinys (35, 22,5×18 formato lapai, priklijuoti nevienodo didumo popieriaus skiautelių):

1—2 ir 29 išrašai iš J. Basanavičiaus straipsnio LT III,2.

3—35 medžiaga finų—ugrų kalboms ir toponimikai tyrinėti, suran-

kiota iš įvairių šaltinių, kurie ne visuomet nurodomi. Yra taip pat išrašų, liečiančių kitas kalbas (iraniečių, semitų ir kt.).

D 461 Vietų ir asmenų vardų rinkinys (į vieną pluoštą įrišti 23×18,5 formato lapai, kurių dalyje priklijuota 117 nevienodo didumo popieriaus skiautelių):

1—11 vietovardžių sąrašai, sugrupuoti pagal kirtį ir priegaidę. Rašyta prieš 1913 m.,

13—19 ištraukos iš KosL,

21—23 alfabetinis prūsų tikrinių vardų sąrašas,

23—26 keli šimtai vietų vardų, surankiotų iš įvairių šaltinių. Dalis rinkta dar prieš 1913 m., dauguma jau po 1920 m.

D 464 Medžiaga neveikiamiesiems dalyviams (23×20 formato 30 lapų, priklijuotų nevienodo didumo popieriaus skiautelių). Daugiau kaip trys šimtai sakinių (lietuvių ir latvių kalba), išrinktų iš įvairių raštų (DP, D, BW, M, J⁴, J ir kt.) ir tarmių (Ds. Lnk...).

D 465 Ištraukos apie jotvingius, surankiotos iš Dluogošo „Historiae Polonicae“ ir Magistri Vincentii „Chronica Polonorum“ (13 p., 23×18).

D 466 A. Juškos žodyno dalies (*klėbys* — *knỹbis*) rankraštis, rašytas K. Būgos. Yra priedašų kito asmens (7 sąsiuviniai).

D 467 Pataisos ir papildymai A. Preobraženskio rusų kalbos etimologijos žodynui ir kt. (į vieną pluoštą įrišta 16 sąsiuvinii, turinčių 508 puslapius + vienas nepilnas sąsiuvinis ir 19 nevienodo didumo popieriaus skiautelių):

1—493 Pataisos ir papildymai A. Preobraženskio rusų kalbos etimologijos žodynui (*на — жудá*). Sąsiuviniai įrišti supainiotai. Yra palikta įvairiose vietose nepirašytų puslapių. Spausdinta „Rinktinuose raštuose“ II 499—694,

511—539 straipsnio „Славяно-балтійские этимологии“, spausdinto „Русский филолог. вестник“ LXXV 150—156 (Rinktiniai raštai I 488—495) rankraščio dalis (219—263 etimologijos). Pridėtos 19 skiautelių — varia.

D 472 Sutrumpinimų ir žodyno bendradarbių sąrašai (10 lapų, 23×18,5):

1—5 ankstyvųjų K. Būgos sutrumpinimų sąrašai (labai naudingi neaiškiems sutrumpinimams iššifruoti),

5—10 vėlyvesniųjų sutrumpinimų fragmentai,

11 žodyno bendradarbių sąrašas su kilimo vietos nurodymu.

D 475 Išrašai iš A. Pogodino „Жмудские песни из Полапгена“ Живая старина III 519—531 (pradėtas rašyti sąsiuvinis).

D 480 Literatūros, sutrumpinimų sąrašai ir kt. (pluoštas 23×19 formato lapų ir ant jų priklijuotų nevienodo didumo popieriaus skiautelių):

1—2, 9—20, 34—38, 49 literatūros sąrašai (daugiausia apie slavų kalbas, ypač baltarusių),

3—9, 21—30 šaltinių sutrumpinimų sąrašai (labai naudingi neaiškiems K. Būgos sutrumpinimams iššifruoti),

31—33, 39 išrašai iš Briuknerio raštų,

40, 50—52 varia,

41—48 per šimtą išrašų iš BW ir kitų latvių kalbos šaltinių.

- D 481** Medžiaga žemaičių tarmės žodžio galo vokalizmo ir afrikatų raidai tirti, išrinkta iš Mažvydo, Daukanto, Stanevičiaus ir kt. žemaičių raštų (56 p., 23×18, yra įklijuotų popieriaus skiautelių).
- D 484** Sąrašas veikalų, suvartotų lietuvių kalbos ir etimologijos žodynui (21 p., 23×18,5):
 1—12 70 veikalų, suvartotų lietuvių kalbos žodynui, sąrašas. Kartu pateikiami tų veikalų pavadinimų sutrumpinimai, labai naudingi K. Būgos sutrumpinimų sistemai suprasti.
 17—21 49 veikalų, suvartotų etimologijos žodynui, sąrašas.
- D 485** Medžiaga fonetikai ir morfologijai, rinkta iš įvairių šaltinių, ne visur nurodomų (82 p., 23×19 formato, kartu su pluoštu atskirų popieriaus skiautelių, įrišta į vieną knygą).
- D 486** „Исчезновение элементов языка, лишенных морфологического значения“ (17 p., 23×18,5). Pirmuosiuose keturiuose puslapiuose pradėtas rašyti straipsnis, tolimesniuose — jam surinkta medžiaga. Rankraštyno kataloguose ir TŽ III 569 jis vadinamas pavyzdine paskaita iš 1916 m. Parašytoji straipsnio dalis spausdinama „Rinktiniuose raštuose“ I 578—580.
- D 487** Medžiaga kirčio mokslui (60 p., 23×19):
 1—5 daiktavardžių su priesaga *-imas* rinkinys iš Kuršaičio žodyno,
 7 veikiamosios rūšies dalyvių rinkinys iš aiškiai nenurodyto šaltinio,
 9—59 keli šimtai išrašų iš DP kirčio reikalui. Išrašai iš dalies suklasifikuoti.
- D 488** Alfabeto tvarka surašyta apie pusę tūkstančio senovės kuršių žemės vardų, išrinktų iš BG, BW ir kitų latviškųjų šaltinių (28 p., 23×18,5).
- D 489** „Фонетика конца слова в литовских говорах“ (34 p., 23×19). Rankraštyno kataloguose ir TŽ III 568 straipsnis vadinamas pavyzdine paskaita iš 1916 m. Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ I 558—577.
- D 490** Įvairūs medžiagos rinkiniai bei išrašai (83 p., 23×18):
 1—4 ir 6 išrašai iš „Le Monde Oriental“ I,1 ir A. Fick Vgl. Wb. d. Idg. Spr. II,
 4 pavyzdžiai iš įvairių tarmių (daugiausia Ds),
 5, 7—8 išrašai iš įvairių šaltinių apie Zietelos lietuvius (statistikos duomenys),
 9—33 Ciskodo lietuvių kalbos pavyzdžiai (atskiri žodžiai ir frazės, užrašytos kalbant su tarmės atstovais 1911 m.),
 43—73 Salantų apylinkių tarmės pavyzdžiai (rašyti vėliau),
 75—83 išrašai iš A. Pabrėžos rankraščių Kretingoje.
- D 491** Vietų vardų rinkinys ir kt. (67 p., 23,5×18,5, yra pluoštas popieriaus skiautelių):
 1—6 Baltarusijos baltiškųjų upių vardų rinkinys (juodraštis, šaltiniai ne visur nurodyti),
 7—67 žodžių bei vietų vardų sąrašai, išrašai iš skaitytų knygų, etimologijos ir kt.
- D 498** „Метатония“. Rusų kalba parašytas didelis straipsnis (227 lapai) apie metatoniją lietuvių ir latvių kalbose. Vokiškas vertimas spaus-

dintas KZ LI 109—142, LII 91—98, 250—272 ir „Rinktiniuose raštuose“ II 386—483.

- D 500** Lietuvių kalbos žodžių, iškraipyta vartojamų kalbos mokslo literatūroje, sąrašas (2 sąsiuviniai). Sudarytas, tur būt, apie 1916—1918 m., vėliau papildytas. Atitaisymų nėra, tik pabraukiamos klaidingos raidės arba morfemos. Pridėta projektuoto straipsnio apie lietuvių kalbos žodžių kraipymą lingvistų raštuose schema. Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ II 695—725.
- D 501** Daukanto šnektos žodžio galo vokalizmas. Iš Daukanto raštų išrinkti pavyzdžiai ir tvarkingai surašyti pagal atskirus žodžio galo balsius (53 p., 23×18,5).
- D 502** Juškos žodyno *l*- raidės rankraštis, rašytas K. Būgos apie 1913 m. (15 sąsiuvinų, įrištų į vieną pluoštą). Pirmųjų penkių sąsiuvinų antroje lapų pusėje yra papildymų iš Sakynos, rašytų ne K. Būgos.
- D 503** Žodžių su priesaga *-ima-* alfabetinis sąrašas. Rinkta kirčio reikalui 1914 m. iš Fr. Kuršaičio vok.—liet. žodyno (22 p., 23×18). Medžiaga sunaudota „Lietuvių kalbos žodyno“ įžangai.
- D 510** Sistemingai sutvarkyta medžiaga fonetikai ir morfologijai (239 p., 23×20). Keli tūkstančiai išrašų iš DK (1—28), Valančiaus raštų (29—136), Daukanto raštų (137—239).
- D 511** „Skripka || smuikas ir trūba || trimitas“ (32 p., 22×18). Straipsnio „Die litauisch-weissrussischen Beziehungen und ihr Alter“, spausdinto ZslPh I 26—55, varianto rankraštis. Darbas nebaigtas. Pridėtas medžiagos rinkinys rodo, kad čia tėra numatytos parašyti didelės monografijos apie lietuvių kalbos skolinius pradžia (plg. išnašą p. 749).
- D 512** Medžiaga vietų vardų studijoms (40 p., 22×17). Čia yra 186 fragmentai apie atskirus Baltarusijos ir šiaurės vakarų Rusijos vietovardžius (šie analizuojami alfabeto tvarka). Tai nėra žalia medžiaga, bet su K. Būgos interpretavimais. Yra ir plačių aiškinimų. Žymių medžiagos dalį sudaro K. Būgos įtariamai baltiškais vietų vardai. Dalis medžiagos panaudota kituose K. Būgos darbuose.
- D 513** Medžiaga kirčio ir priegaidės mokslui (55 pusės puslapio didumo lapai, įrišti į vieną pluoštą):
1—44 pavyzdžiai iš DPo būdvardžių kirčiavimui tyrinėti (medžiaga susisteminta),
44—55 pavyzdžiai iš F. Kuršaičio vok.—liet. žodyno esamojo laiko dalyvių vardininko (*esqs, dirbqs...*) kirčiavimui tyrinėti (medžiaga susisteminta).
- D 514** Per 400 išrašų iš Sirvydo „Punktų sakymų“ fonetikos ir morfologijos reikalui (16 p., 23×18,5).
- D 528** Įvairūs išrašai, medžiagos rinkiniai, straipsnių rankraščiai ir kt. (82 nevienodo didumo popieriaus lapai, įrišti į vieną pluoštą):
1—7 straipsnio apie XIV a. Žemaičių žemės ribas fragmentas (parašytas apie 1923—1924 m.). Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 797—799,
8—33 išrašai iš istorijos šaltinių apie „Рысь“, „variagus“ ir skandinaviškos kilmės asmenvardžių rinkinys,

- 33—40 išrašai iš „Тульские губернские ведомости“ 1855—1856, 1873 m. (antraštiniam lapui ir kataloguose neteisingai pavadinta „išrašais iš Polnoje sobranije russkich letopisej. Tom XVII“),
- 41—42 DP p. 424—425 nuorašas,
- 43—47 straipsnis „*Glaesum «succinum»*“ (1906 m.; p. 45 ir 46. sukeisti vietomis ir klaidingai sunumeruoti!),
- 49—51 išrašai iš A. Juškos liaudies dainų rinkinių,
- 52—53 „Nėsamieji vietų vardai, kuriuos duoda «Carte de la Lituanie editée par le soins du Bureau d'Informations Lituanien Lausanne 2-me édit. corrig. et augm. Kummerley & Frey. Berne»“,
- 54 Latvijos vietovardžių sąrašėlis,
- 56—58 išrašai iš šaltinių apie Kuršių žemę,
- 59 straipsnis „Upėvardžiai Adula ir Одла“. Spausdinamas „Rinktinuose raštuose“ III 788,
- 61—63 išrašai iš „Полное собрание русских летописей“ т. XVII,
- 64—66 nebaigtas rašyti straipsnis „Vietovardžių atsikartojimas“. Spausdinamas „Rinktinuose raštuose“ III 786—788,
- 67 išrašas iš skandinavų šaltinių apie Ziemgalių žemę,
- 68—71 3 liaudies dainos,
- 72—76 „Kalbos mažmožių“, spausdintų „Svietimo darbe“ 1920—1922 m., straipsnių sąrašas,
- 81—82 sąrašėlis, pavadintas „Rašyta «Vilniaus žinioms» apie šiuos dalykus“ (gale pastaba: nusiųsta 1904.XII.28),
- 81—82 varia.
- 1—7 ir 59—65 lapų antroje pusėje yra Būgos straipsnių, spausdintų TŽ I—II, rankraščio fragmentai (užbraukti, bet lengvai skaitomi).
- D 533** Keli tūkstančiai išrašų (daugiausia atskiri žodžiai) iš įvairių šaltinių (pvz., BGLS, D, R, DP, K, J⁸, PS, Sch ir kt.). Išrašai padriki, nesusgrupuoti (272 pusės sąsiuvinio didumo lapai, įrišti į pluoštą).
- D 534** Keli tūkstančiai tvarkingai susistemintų išrašų fonetikos ir morfologijos reikalui (23,5×20 formato 321 lapas, įrištas į vieną pluoštą). Išrašai rinkti iš šių šaltinių:
- 1—7 „Giesmės S. Ambražėjaus“ 1549 m.,
- 8—32 Bretkūno raštų (iš BGLS),
- 33—59 1605 m. katekizmo,
- 61—89 „Tiesiausės Kieles ing dangaus karaliste... Iszsapaustas Suwakuase 1853“,
- 90—107 „Lementorius Łankiszko-Lietuwiszkas Diel Wejku Olkiniku Parapijos... 1862“,
- 108—137 Chilinskio Biblijos,
- 138—180 Juškos žodyno I tomo,
- 181—192 „Patarles ir dainos surasze nūg žmoniu Meczius Dawainis-Silvestraitis. Tilžeje 1889“,
- 193—218 „Trakiečių dzuku dainos, užrašytos J. Simtakojo Merkines parapijoje. Shenandoah, Pa 1899“,
- 219—230 1713 m. SzD,
- 231—258 1629 m. PS,

259—278 „Deszys uwogu... Wilniuje 1865“,
279—321 1573 m. Postilės (iš Mit V, 1 etc.).

D 535 173 K. Būgos pastabos dėl atskirų A. Preobraženskio rusų kalbos etimologinio žodyno žodžių, prasidedančių *a—r* raidėmis (19 p., 23,5×18,5). Dalis pastabų spausdinta „Rinktiniuose raštuose“ II 689—694.

D 539 Medžiagos rinkiniai fonetikai, morfologijai, sintaksei ir kt. (77 nevienodo didumo popieriaus skiautelės, suklijuotos į lapus, kurie įrišti):
1—36 daugiau negu tūkstantis išrašų (atskirų žodžių) iš nenurodytų šaltinių (atrodo, žemaičių) fonetikos, o gal kai kurie ir morfologijos, reikalui,
36—51 daugiau negu šimtas sakinių, išrinktų iš nenurodyto Biblijos leidimo, sintaksės, o gal ir leksikos, reikalui,
52—58 apie šimtą išrašų iš nenurodyto šaltinio (XVI—XVII a. kalbos paminklo) morfologijos reikalui,
59—72 apie 200 išrašų (daugiausia atskiri žodžiai) iš nenurodyto šaltinio neaiškiam reikalui (62 skiautelė turi antraštę „Įtartini liet. žodžiai“, 73—77 skiautelėse surašytos lydy, etruskų, karų ir kt. kalbų glosės).

D 544 Medžiagos rinkiniai fonetikai, morfologijai, sintaksei ir kt. (114 nevienodo didumo popieriaus skiautelių, suklijuotų į lapus, kurie įrišti):
1—44 keli šimtai įnagininko vartojimo pavyzdžių (sakinių), išrinktų iš Ož², J⁴ (daug) ir V¹⁵,
45—54 per šimtą išrašų iš D⁵ (atskiri žodžiai),
55—83 ir 85 keli šimtai įnagininko vartojimo pavyzdžių (sakinių) iš Bs⁶, VChr, Ch, Kl^{v1}, V¹⁴, Vo³, Bs². Yra pavyzdžių ir iš tarmių (Ds, Kv),
84 galininko vartojimo pavyzdžiai iš J⁴,
90—96 apie šimtą išrašų (atskirų žodžių) iš J, Mit, A, SzD, J⁴, Ls ir nežinomų šaltinių,
97 keli išrašai iš J⁴ įvairių linksnių vartojimo reikalui,
98—100 ir 105—108 išrašai iš BW,
101—103 ir 109—113 sakiniai iš J⁴, Ož², Ls, D⁵ (medžiaga linksnių vartojimui),
114 žodžių sąrašas.

D 545 Tarmių tekstai ir įvairūs medžiagos rinkiniai (79 p., 23,5×18):

3—12, 63—64, 70 keletas rytų Lietuvos liaudies dainų, užrašytų iš dainininkų 1906 m.,

13—19, 21—33, 47—57 Zietelos tarmės tekstai (juodraščiai), atskiri žodžiai, frazės. Rašyta 1906 m., dalis vėliau. p. 65 ir 67 pažymėta „E. Volterjo užrašai“,

39—40 Lazūnų tarmės tekstas,

41—44 Dieveniškio tarmės tekstas,

73—76 Vilniaus, Kauno ir Gardino gubernijų 1905 m. gyventojų statistikos išrašai,

1—2, 35—38, 45—46, 58—59, 68—69, 77—79 varia.

- D 547** Lietuvių kalbos istorinės fonetikos fragmentas. Aprašyta vokalizmo kilmė. Rašyta prieš 1920 m. rusų kalba (37 nevienodo didumo popieriaus skiautelės, suklijuotos į lapus, kurie įrišti).
- D 555** Medžiaga kuršių kalbai (1146 nevienodo didumo popieriaus skiautelės, suklijuotos į lapus, kurie įrišti). Keliolika tūkstančių išrašų (tikrinių ir bendrinių žodžių) iš BW, BG ir kt. latviškų šaltinių.
- D 556** Daugiau negu 4000 išrašų (žodžių ir trumpų frazių; 122+14 siaurų popieriaus skiautelių, suklijuotų į lapus, kurie įrišti) fonetikos ir morfologijos reikalui iš įvairių šaltinių (ne visi šaltiniai nurodyti). Gale pridėtos 14 skiautelių — latvių kalbos išrašai iš BW.
- D 557** Apie du tūkstančius žodžių (vienur kitur ir sakinių), išrinktų iš tarmių (Ds, Kv, Rt, Uš ir kt.) ir raštų (DP, J, M, V⁷, SzD, P², V¹³, W, D⁹, KosL, Miež, LF ir kt.) fonetikos, morfologijos, o gal ir leksikos, reikalui (74 lapai, 23×18). Iš rašybos galima spėti, kad dauguma medžiagos rinkta iki 1913 metų. Yra ir latvių kalbos išrašų iš BW.
- D 558** Medžiaga vietų vardų tyrinėjimui (59 lapai, 23,5×19, daugelis lapų priklijuoti nevienodo formato popieriaus skiautelių). Pradžioje (1—6) — literatūros sąrašas istorijos bei toponimikos klausimais, toliau vietovardžių sąrašai (per 1000, daugiausia ne Lietuvos, rinkti iš įvairių šaltinių), o taip pat išrašai iš istorijos šaltinių su vietų vardais bei kita, daugiausia vietų vardus liečianti, medžiaga.
- D 559** Daugiau negu tūkstantis išrašų iš nenurodyto šaltinio fonetikos ir morfologijos reikalui (69 siauros popieriaus skiautelės, suklijuotos į lapus, kurie įrišti).
- D 560** Seinų tarmės pavyzdžiai (liaudies dainos, patarlės, mįslės, atskiri žodžiai), užrašyti pieštuku, kalbant su žmonėmis 1909 m. (92 p., 24×19).
- D 561** Straipsnių rankraščiai ir medžiagos rinkiniai (23 lapai, 24×18,5):
 2—4 „Senovės lietuvių rojaus vardas“. Spausdinta „Vilties“ nemo-kamame mokslo ir literatūros priede I 1914 m. Nr. 7 p. 200—201 ir „Rinktiniuose raštuose“ I 553—554,
 6—8 „Gudas“. Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 782—783, 11—14 „Kas tai būtų gudas?“. Straipsnis iš bendravimo su Jauniu-mi laikų. Trūksta pabaigos,
 15 „Vedybos“. Tera tik straipsnio pradžia.
 16—23 įvairūs išrašai, žodžių lyginimai ir kt. Rašyta apie 1923—1924 m.
- Straipsniai, išskyrus pirmąjį ir trečiąjį, tur būt, buvo skiriami „Vai-re“ pradėtiems spausdinti „Kalbos mažmožiams“ — tai rodo pradžioje esanti antraštė „Kalbos mažmožiai“, taip pat straipsnių numeracija.
- D 574** Keli tūkstančiai išrašų (atskiri žodžiai, retkarčiais sakiniai) iš BW, BG, RKr, U, Vald, Becenbergerio, Endzelyno ir kitų autorių veikalų apie latvių kalbą. Daugelis išrašų, ypač rinkinio pabaigoje, kuršių kalbos tyrinėjimo reikalui. Yra daug kuršiškų vietų vardų. (606 nevie-nodo didumo popieriaus skiautelės, suklijuotos į lapus, kurie įrišti).
- D 577** Daugiau negu šimtas sakinių iš įvairių šaltinių neveikiamosios rūšies dalyvių vartojimui tyrinėti (109 nevienodo didumo popieriaus skiau-telės, suklijuotos į lapus, kurie įrišti).

- D 578** Didokas lietuvių kalbos žodžių rinkinys (338 p., 24×18,5). Žodžiai surašyti alfabeto tvarka, prie kai kurių pridėti sakiniai iš gyvosios kalbos ir raštų, nurodomi šaltiniai. Iš rašybos aiškėja, kad rinkinys pradėtas sudarinėti dar bendravimo su Jauniumi laikais, vėliau buvo pildomas. Pabaigoje (p. 338) pridėtas mėnesių vardų sąrašas.
- D 585** Medžiaga fonetikai ir morfologijai (44 p., 25×18). Apie porą tūkstančių išrašų iš šių šaltinių:
 8—24 Daukanto „Dainės Ziamajtiū“ 1846,
 25—28 Daukanto „Prasmą Lotinų kalbos“ 1837 m.,
 1—7, 33—44 neaiškių šaltinių (1—7, tur būt, iš SH?).
- D 816** K. Būgos rašyti laiškai iš „Varpo“ ir „Okininko“ redakcijos archyvo, 5 laiškai, rašyti 1901—1904 m.
- D 1081** K. Būgos laiškai ir laiškų juodraščiai (1907—1923):
 1 vienas laiškas J. Zaukai (data neišskaitoma),
 2—3 du laiškai E. Volteriui 1911 m.,
 4 vienas laiškas Pr. Dovydaičiui 1913 m. Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 816,
 5, 7, 8 trys laiškai M. Grigoniui 1916 ir 1922 m. Spausdinami „Rinktiniuose raštuose“ III 908—911,
 6 vienas laiškas V. Krėvei-Mickevičiui (?) 1921 m. Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 930—931,
 9—10 du laiškai D. Sidlauskui 1923 m.,
 11—12 dviejų laiškų prof. P. Smitui juodraščiai 1921 m. Spausdinami „Rinktiniuose raštuose“ III 955—958,
 13, 18, 20 keturių laiškų prof. M. Fasmeriui juodraščiai 1921 m. Čia pat (13) penkto laiško M. Fasmeriui fragmentas. Viskas spausdinama „Rinktiniuose raštuose“ III 880—903,
 14—16 dviejų laiškų prof. R. Trautmanui juodraščiai 1921 m. Spausdinami „Rinktiniuose raštuose“ III 942—955,
 17 vieno laiško R. Bertuleitui juodraštis 1921 m. Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 807—810,
 19 laiško prof. J. Mikkolai juodraštis 1922 m. Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 931—933.
- D 1082** Nespausdinti straipsniai, siųsti „Zinyno“ redakcijai (32 p., 23×18):
 1—5 „Kaip senas žmogus?“ (pasirašyta: K. Sėlis),
 6—32 „Apie bakterijas“ (pasirašyta: vertė K. Sėlis; straipsnio pabaigoje yra data: 1900.VI.8).
- E 79** laiškai A. Dambrauskui 1906—1912 m. ir „Pataisa prie straipsnio apie velionį ir nabašninką“ (3 p.).
- E 155** 20 laiškų J. Tumui-Vaižgantui 1903—1905 m. ir keli straipsniai („Siupinys“, „Prūsiškasis Vidėvūto vėluvos antrašas“, „1351 m. Kęstučio priesieka“, keli straipsniai, pavadinti „Kalbos dalykais“), matyt, siųsti kartu su laiškais. Yra didelių laiškų (bent po 20 puslapių). 15 laiškų ir jų ištraukų paskelbta „Mūsų senovėje“ I 119—146.
- E 180** „Судьба индоевропейского «я» в лнтовском языке“. Sistemingai sutvarkytas medžiagos rinkinys (99 p., 28×19).
- E 182** 54 laiškai F. Sragiui 1908—1924 m. 7 laiškai spausdinami „Rinktiniuose raštuose“ III 933—938.

- E 245 5 lapeliai su etimologijų medžiaga, įrišti kartu su prof. R. Trautmano K. Būgai rašytais laiškais.
- E 250 K. Būgos laiškas „Karl Winters Universitätsbuchhandlung“ leidyklai, rašytas vokiečių kalba ne K. Būgos ranka (p. 28a).
- E 279 K. Būgos straipsniai iš „Varpo“ ir „Ukininko“ redakcijos archyvo 1901—1904 m. (58 nevienodo formato puslapiai). Per 20 korespondencijų, rašytų daugiausia iš Peterburgo. Po korespondencijomis pasirašyta: *Ragutis, K. Seš...*, *Braškutis bei Trinkutis, Dievogala, Penki Balsai, Ragutis-Dievogala, Rag., D-la, Diegas, Jis, Diev.(ogala), Rumšiškėčiai, Vytinis, Dar-Krutą, Tamista, Jurgis-Spurgis, Liuliuks*.
- E 363 9 laiškai J. Jablonskiui 1904—1917 m. Dviejų laiškų trūksta pabaigos, trijų tėra tik fragmentai. „Rinktiniuose raštuose“ III 912—926 spausdinami visi laiškai, išskyrus pirmąjį, rašytą 1904.XI.16.
- F 110, 195 ir 928. K. Būgos Aistiškų studijų autokritika (šapirografuota, 3 egz.). Egzemplioriaus F 195 pirmajame puslapyje pieštuku surašyta, kuriems kalbininkams Būga yra išsiuntęs šią autokritiką.
- F 182 Medžiaga tarmėms tyrinėti (į vieną pluoštą įrišta keliasdešimt nevienodo formato lapų): „Ylakių apylinkės šnekta“ (spausdinta T2 I 372—375), 1912 m. užrašai iš Marcinkonių, Jurbarkiškių šnekta (pastaroji rašyta ne K. Būgos).
- F 186 K. Jauniaus „Kalbos dalykų“ pirmųjų keturių tomų (žr. D 126—129) tematinės (dalykinės) rodyklės (50 ilgų siaurų popieriaus skiautelių, suklijuotų į 36,5×24,5 formato lapus, kurie įrišti).
- F 232 „Priedėlis etimologijos žodynui“. Straipsnio, skirto „Tautai ir žodžiui“, pradžia (5 p.). Kartu įrišta 94 nevienodo didumo popieriaus skiautėlės su medžiaga straipsniui. Tas skiauteles K. Būga prirašė skaitydamas prof. R. Trautmano „Baltisch-slavisches Wörterbuch“ korrektūrą. Jos buvo nusiųstos žodyno autoriui, kuris tegalėjęs sunaudoti tik nedidelę dalį. „Rinktiniuose raštuose“ III 779—781 spausdinama K. Būgos parašyta teksto dalis.
- F 237 Žodyno dalies *vainikuotas—žvizardinis* rankraštis (303 nevienodo formato puslapiai). Žodynas rašytas kito asmens, K. Būgos prirašyti papildymai, kurių yra daug daugiau, negu paties žodyne.
- F 254 K. Būgos perrašytas A. Baranausko rankraštis „Czasowanie litewskie z okolic Onikszty“ (11 p., 33,5×11,5).
- F 258 „Keli tautotyras mažmožiai iš A. Kossarzewskio rinkinio“. Rankraštis nepilnas (57 p., 33,5×11).
- F 261 Įvairūs užrašai (2 sąsiuviniai ir 10 užrašų knygių, įrišta į vieną albumą). Čia yra įvairių tarmių pavyzdžių, žodžių, frazių, vietų ir asmenų vardų, išrašų iš šaltinių ar skaitytų knygų, priežodžių bei patarlės, literatūros sąrašai, paskaitų tvarkaraščiai, sąskaitos, adresai, vizitinė kortelė ir kt. Rašyta įvairiu laiku: dalis prieš 1910 m., kita vėliau. Yra ir 1924 m. užrašų, rašytų prieš pat ligą (I sąs.).
- F 646 Prof. J. Jablonskio archyvas. Čia yra šie K. Būgos rankraščiai:
1. Straipsnis apie 1904 m. lapkričio mėn. 25 d. E. Volterio ir K. Jauniaus referatus, skaitytus kalbininkų susirinkime Peterburgo universitete. Straipsnis rašytas „Vilniaus žinioms“. Yra taip pat laiškas redakcijai.

2. „Sis bei tas iš lietuvių santaikos“. 33 nevienodo formato puslapiai, kuriuose prirašyta apie tūkstantį sakinių bei frazių, išgirstų gyvojoje kalboje ar išrinktų iš raštų. Šią medžiagą K. Būga, matyt, siuntė J. Jablonskiui, rašančiam lietuvių kalbos sintaksę. Kartu įklijuota iškarpa iš K. Būgos „Kalbos dalykų“, spausdintų „Viltijje“ (1908 m.).

b) Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyne

- JB-770*, In. *R-2209—2213* 44 laišakai J. Basanavičiui 1902—1912 m. Dauguma atvirlaiškiečiai, bet yra ir ilgų laiškų (vienas net 24 p.). Kartu yra K. Būgos straipsniai bei medžiagos rinkiniai, siųsti J. Basanavičiui: „Aistiškos kilmės žodžiai somų giminės kalbose“ (255 išraišai iš Thomseno Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog. København 1890. — *JB-770*), straipsnio apie *perkūną* pradžia (antroje lapo pusėje — tarmiško teksto iš Panemunėlio gabalėlis ir liaudies daina iš Gaidės apyl. — *JB-770*), medžiaga apie *velnių, vėles* ir kt. (In. *R-2210*), apie *vaivorykštę* ir *savaitę* (In. *R-2209*). Visi straipsniai rašyti iki 1910 m.
- In. *R-2198* „Vidėvuto vėluvos antrašas“. 13 p. rankraštis, parašytas 1904 m. K. Jauniaus rašyba. Spausdinta LT IV, 1 44—50.
- In. *R-2199* Straipsnio „Dievaitis «idolum»“ rankraščio pabaiga (1908 m.). Spausdinta LT I, 2 208—212, „Medžiaga lietuvių, latvių ir prūsų mytologijai“ I 3—7 ir „Rinktiniuose raštuose“ I 143—149.
- In. *R-2200* Straipsnio „Vidėvuto vėluvos antrašas“ nuorašas, padarytas J. Basanavičiaus ranka (5 p.). Spausdinta LT IV, 1 44—50.
- In. *R-2201* Straipsnio „Suaixstix“ rankraščio pabaiga (1908 m.). Spausdinta LT I, 2 215—219, „Medžiaga lietuvių, latvių ir prūsų mytologijai“ I 10—14 ir „Rinktiniuose raštuose“ I 149—154.
- In. *R-2202* Straipsnio „Pavardžių priesaga -eikia- ir -eiko-“ rankraštis (1907 m.). Spausdinta LT I, 1 82—84 ir „Rinktiniuose raštuose“ I 140—142.
- In. *R-2203* K. Būgos ranka rašytas mįslių rinkinys (106 mįslės iš Mackavos, Kalvarijos apskr.). Be datos. Iš rašybos aiškėja, kad parašyta po 1910 m.
- In. *R-2205—2206* Trys straipsniai, pavadinti bendru „Kalbos dalykų“ vardu: 1. „j ar i“, 2. „*Sanvaitė* : *sqvaitė* ar *sevaitė*?“, 3. „*čę*, *če* ar *čja*?“ (19 p., be datos, rašyta apie 1906—1908 m., pasirašyta: K. Sėlis).
- In. *R-2207* Straipsnio „Kas tai būtų krivulė?“ rankraštis (6 p.; be datos, iš rašybos aiškėja, kad rašyta apie 1906 m.; pasirašė: Kaz. Masionis). Plg. „Krivulė“ Draugija I 272—274.
- In. *R-2208* Straipsnis apie priesagą -ūnas (gal laiškas J. Basanavičiui?). 4 p., be datos, rašytas bendravimo su K. Jauniui laikais.
- In. *R-724* Laiškas P. Višinskiui 1905 m. lietuviškų leidinių reikalui.
- KB-1*, 2, 19—25, 30—31 53 laišakai prof. J. Endzelynui 1909—1921 m. Du laišakai nepilni (vieno trūksta pabaigos, kito tėra tik pabaiga). Dauguma laiškų — atvirkutai, tačiau yra ir ilgų laiškų — po keliolika ir daugiau puslapių (vienas, be pabaigos, rašytas rusų kalba, turi 60 puslapių. —

KB-2). 11 laiškų paskelbta „Literatūroje ir kalboje“ I 364—386. „Rinkiniuose raštuose“ III 817—873 spausdinama 36 laiškai. Nepaskelbtuose laiškuose taip pat liečiami kalbos mokslo klausimai. Jų turinys:

KB-1 (12 p. rusų kalba, 1910 m.) kalbama apie *kainà* (1), *zd* ir *žd* kaitą (1—8; ta proga nagrinėjama *gr̥yzdo* rątas, *laizdýti*, *grozdana*, *gr[i]žzdai*, *iždas*, *lizdas*, *lazda*, *urzdėti*, *gaizdras*, *pūzdras*, *la. slazdi*, lie. *žaizdà*, *žaizdras*, *skruzdis*), *šgi rytėlį* (8—10), *nērà kas pavadina* (10), *sniùkis*, *girsà*, *la. blizna*, lie. *šè*, *la. ašus*, *uotera* (11), lie. *melūgis*, pr. *girnoywis*.

KB-2 (60 p., rusų kalba, trūksta pabaigos, 1910): *kaina*, *laizdýti*, *kuzdėti*, *grāzdas*, *vēzdas* (1), *érzinti*, *bruziù* (2), *gleizavóti*, *blizginti*, sl. *pazducha* (3), *žd>zd*, *vazóties* (4), sl. *voz-grozdi*, žodžių su *z* ir *zd* sąrašas (5—9), pavyzdžiai su *-zg-* (9—10), *-žg-* (10—11), *grumstas* (12), *kirkšnys*, *la. ryt. bost(a)s*, lie. *teškiù*, *viskù* (13), *tuskinu*, *žaiždras*, *pašvaisrē*, *la. ērsu*, lie. *pūpalakščiai*, *sėsčias-ià*, *la. apaūši*, *auša*, *ikstis* (14), *grauzdi*, lie. *apgriaūdusi*, *alksnis* (15), *mūtē* „snukis“, *ēška* J 694, sl. *blazno*, lie. *vapėti*, pr. *listis* (16), lie. *lizdas*, *šgi rytēlià* Ds, *girsà*, *la. dial. uotera*, *la. virsuone* (17), lie. **pižėgys* Jxp 364₁₄, **pásaitis* K, *kiugėti*, *rōdas* (18), pr. *arrien*, *angsteina*, *anxdris* (19), *beggi*, *insan*, *lit*, *wirbe*, *la. auzu zebeonica*, *uš!*, *svainis*, *slave* (20), *maigsts*, lie. *gaistas*, *lāistvė*, *lėkšnas*, sl. *plēsno*, žem. *uostai*, *uōsnai* („ūsai“), *la. ryt. biudeñim* (21), *la. šķiesra*, *lēpis*, *zalktis*, lie. *krumslīs*, *la. būsuots* (fut.), *putariņa* (22), *lēpa*, lie. *lopetā*, *la. lasteka*, žem. *avētē*, ryt. *eitē*, *la. šautuve* (23), lie. *volungē*, *silkē*, *plikē*, *soljmas*, *saldēsai*, *ābrē*, *la. blakām*, *kēve* (24), *krama*, lie. *vytis*, *ūdrōti*, *šātis*, *šāsnis*, *lūgas* (25), *lāidoti*, *leliuoti*, *rapšnōti*, *kauburys*, *išlyžis*, *lēzgis*, *mādaras*, *ātakis*, *lūgnešas* (26), *umēdē*, *atžūlas*, *abejōpai*, *kumpnosà*, *-ūkas*, *daljkas* (27), *tapšnōti*, *pjaūlas*, *šliėti*, *danginū*, *sienōjas*, *stōjuos*, *pīršēs*, *paliegēs* (28), *vei-k-*, *vēlyti*, *skrāidyti*, *preimenē*, *prakālas*, *preikālas*, *tālzyti* (29), *numiegti*, *klētis*, *nuo*, *silkis*, *slaugyti*, *krāsnis* (30), *gagtā*, *tausōti*, *liāudis*, *iaž*, *te-* (31—40; plačiai apie *taž*), *vōs*, *vē*, *vienas*, *be...* *bei* ir kt. (41), postpozicijos *-ti*, *-k-*; *vař* „ar“ (43), *la. jeb*, lie. *kas dō*, *beī*, *nent*, *nengu*, *šiandienai* (45), *nei...* *nei* (46—47), *vojai*, *la. ryt. ka*, lie. *vēl*, *la. plēzna* (48), *tepat*, lie. *te* „ten“ (49), *la. atpakaľa*, *vėluogs*, lie. *vėlūkas*, *la. talai*, *luoša* (50), lie. *tūtinas*, acc. sing. vartojimas iliatyvo reikšme, *kātinās* (51), *la. pa-zvilu*, *nadzenes*, *muša*, gen. pl. *naktu*, lie. *peñis*, *pavēnis*, *ēitina*, *jema* „ima“, *vāndėmi* (52), *la. ryt. goldi*, lie. *šlūbas*, *maurōti*, *kerėti*, *broterēlis*, *la. prāva-*, *aiñit* (53), lie. *niekas*, *lenkti*, *-etas*, *kař* jai, *deivōtis* (54), dalelė *-ai* prie veiksmažodžių (55), *nugi(s)*, *juk(ig)*, *nēgut*, *tiktaž*, *nē...* *nē*, *bē*, *prē* „prie“ (56), **kiemaris*, *laupyti*, *raupoti* (57), žem. *speltis*, *klėbys*, *pasiėti*, *jōg*, *aūmoniom*, *išblōgėjo*, *jiekō* (58), *kaikaras*, *kreklaĩ*, *kūkuriai*, *kūpėti*, *liaūkti* (59), *liūtis*, *mirtliēs diena*, *muklūs*, *nai*, *pirmotē*, *prakē*, *tāukas*, *žvejoti* (60).

KB-2 1912.III.12: pavyzdžių rinkinys lietuvių ir latvių priegaidžių palyginimui bei metatoniniai.

- 1912.III.17: Cīrulio Drustēniēšu tarmės pavyzdžiams pateikiamos lietuviškos paralelės. Priegaidžių reikalui lyginami įvairūs lietuvių ir latvių žodžiai. Pastabos apie *kuršius*.
- KB-23** 1913.II.30 (data abejotina): apie S. Agrelis „Intonation und Auslaut im Slavischen. Upsala 1913“, lietuvių kalbos gramatikos rašymo reikalus, priesagas *-iščia(s)*, *-ininkas*, metatonijos klauksimai.
- 1912.XII.31: apie Juškų žodyno redagavimą ir *Ziemgalos* vardą.
- 1911.XII.31: *baļāñdis, unduo* (abu žodžiu laiko kuronizmais), *Ventā, aliksnis, ožēkšnis, piešimas, krēisingas*.
- 1912.XI.14: *vēliai, vėlā*, apie Juškų žodyno redagavimą.
- KB-24** 1911.III.6: apie Kuršo bei kuršiškus vietovardžius, la. *Kuldīga, Zentene, Sante, Cunce, Embuote, Engure*.
- 1911.III.10: dat. sing. *mānie, šūnie*, la. dial. *ties* „tais“, *Veñta, Tukums*.
- 1911.III.17: prala. *Dubnāja*, upių vardų *-ava- ~ -uva-*, kurš. *Bandowe, Medze; Ringā, Mintaujā, Rūkiava, Svitene, Mūsa, Svēte; kuršiai; kurš. aviza, -āle*.
- 1911.III.12: lietuviški daugelio latviškų žodžių, paimtų iš BW, atitikmenys.
- 1911.I.14: *a(ō)-* kam. nom. pl. galūnė, infinityvo galūnė,
- 1911.I.13: la. *sipsna, zipsna*, lie. *šipulys, šupulys, žaiska*, lie. *dūpinas*, la. *ķepurēt*, lie. **austis*, la. *viepe, Sutrājā*, lie. *trumpas, mūtē*, la. *maks*.
- 1911.II.26: *svētkas ~ svēikinti*, la. *ceimurs*, rus. *жолон, жолн*, lie. *kibiras*, rus. *лѣбушѣ*.
- KB-3** Paskaitos konspekto fragmentas. Pradžioje yra antraštė: „Rašyba“ (5 pailgos popieriaus skiautelės). Spausdinama „Rinktiniuose raštuose“ III 799—801.
- KB-4** Laiško seseriai Onai 1908 m. nuorašas. Nurašė K. Būgos brolio sūnus. Laiške kalbama apie tautosakos rinkimo reikalą.
- KB-5** 4 laiškai namiškiams 1906—1914 m.
- KB-6** 2 laiškai seserims Anelijai ir Karolinai 1910 m.
- KB-7**, 17 10 laiškų broliui Jonui 1911—1922 m. Paskutinis laiškas rašytas K. Būgos dukters Gražinos, K. Būgos yra tik prierašas.
- KB-8** Laiškas žmonai 1924.IX.27, rašytas prof. J. Gerulio, K. Būgos tėra tik prierašas.
- KB-9—12**, 16 44 laiškai Juzei Stankūnaitei (Stankūniūtei) 1912—1913 m.
- KB-13** 8 laiškai žmonai (vienas adresuotas sūnui ir vienas dukrai), rašyti iš Karaliaučiaus 1924 m. (prieš mirtį).
- KB-14**, 15 8 laiškai žmonai 1920—1921 m.
- KB-18** Laiškas giminėms 1903 m. Laiške reiškiamos pažiūros į liaudies švietimą.
- KB-26** Dviejų laiškų J. Geruliui juodraščiai 1921 m. Spausdinama „Rinktiniuose raštuose“ III 904—907.
- KB-27** Laiškų, rašytų J. O. Širvydui ir H. Benderiui, juodraščiai 1922 m. Spausdinama „Rinktiniuose raštuose“ III 939—941, 806—807. Laiškas

J. O. Sirvydui, kiek sutrumpintas, buvo paskelbtas „Vienybėje“ (Brooklyn, N. Y.) 1922.XI.21, Nr. 93.

KB-28 Laiškas P. Stašiškiui 1921 m.

KB-29 Laiškas E. Volteriui 1911 m.

c) Lietuvos TSR Mokslų Akademijos bibliotekos rankraštyne

KB-6 K. Būgos siunčiamųjų raštų registracijos sąsiuvinis 1924 m. (prirašyti tik 3 puslapiai).

KB-7 K. Būgos korespondentų sąrašas 1923—1924 m. (nurodyta, kiek ir kada atsiuntė kortelių; nebaigtas rašyti sąsiuvinis).

KB-19 Laiškų Em. Lingytei, Onai Dubinskaitei, Jonui Būgai, Alenai Jusiotei nuorašai 1908—1912 m.

KB-20 Laiškas A. Dambrauskui 1908 m.

KB-21 Be visokios, daugiau ar mažiau K. Būgą liečiančios, medžiagos, čia yra šie K. Būgos rankraščiai: „Ištraukos iš «Предварительный Съезд русских филологов 10—15 апреля, 1903 г. Бюллетень № 2 10 апреля 7½ ч. веч.»“, „E. Volterio užprojektuotoji programa lietuviškai sek-cijai prie slaviškojo susirinkimo“ (dvi informacijos, siųstos iš Peter-burgo lietuvių laikraščiams), straipsnio „Priedėlis etimologijos žodynui“ pradžios juodraštis (švarraštis yra Vilniaus universiteto bibliote-kos rankraštyne F 232), pareiškimo švietimo ministrui juodraštis, straipsnių, spausdintų „Tautoje ir žodyje“ rankraščių fragmentai, iš-trauka iš straipsnio „Priedėlis etimologijos žodynui“ (spausdinto „Kal-boje ir senovėje“).

KB-22 Tarp kitų asmenų K. Būgai atsiųstos kalbos medžiagos čia yra šie jo-paties rankraščiai: didokas glėbys (keli tūkstančiai!) nevienodo di-dumo lapelių bei popieriaus skiautelių, kuriuose K. Būgos ranka sura-šyti žodžiai ir sakiniai iš gyvosios kalbos ar raštų, vietų ir asmenų vardai, patarlės, išrašai iš kronikų, bibliografinės pastabos, įvairūs atskirų žodžių lyginimai bei medžiaga etimologiniam žodynui, iškrai-pytai vartojamų žodžių ano meto (1920—1924) Lietuvos spaudoje sąra-šėliai, schemos ir įvairūs kiti užrašai, rašyti įvairiais laikais (nuo bendravimo su Jauniumi laikų iki mirties).

KB-24 Didelis storas aplankas, kuriame sudėta kelios dešimtys tūkstančių nevienodo didumo lapų, lapelių, popieriaus skiautelių ir t. t. Dalis su-dėliota į vokus, tačiau be jokios tvarkos. Siame aplanke yra daug me-džiagos žodynui (sujaukti žodžių, sakinių, vietų bei asmenų vardų rinkiniai), įvairūs žodžių lyginimai, etimologiniai aiškinimai, biblio-grafinės kortelės ir literatūros sąrašai, adresai, knygų užsakymų lapai, paskaitų konspektų fragmentai ar ruošiamų vadovėlių griaučiai (kalbo-tyros įvado, baltų kalbotyros įvado, lyginamosios indoeuropiečių kal-bų gramatikos, lietuvių kalbos dialektologijos ir kt.; kiek pilnesnis lietuvių kalbos istorinės gramatikos konspektas, kurį sudaro per 250 pailgų popieriaus skiautelių), kai kurių kursų (pvz., lyginamojo kalbų mokslo įvado) programų projektai, įvairių rankraščių gabalai (atskiri „Aistiškų studijų“ I dalies rankraščio puslapiai, „Tautoje ir žodyje“ ir „Švietimo darbe“ spausdintų straipsnių rankraščių fragmen-

tai ir kt.), straipsnio „Indoeuropiečių protėvynės klausimu“ metmenys, indoeuropiečių protėvynės schemų bei žemėlapių etudai, medžiaga kitoms kalboms tyrinėti (net ne indoeuropiečių, k. a. ugrų—finų, semitų ir kt.) ir visoki kitoki užrašai bei išrašai. Dauguma surašyta po 1920 m., bet yra ir ankstyvesnių užrašų.

d) Lietuvos TSR Respublikinės bibliotekos rankraštyne

KB-I-I 8 laišakai prof. J. Endzelynui 1921—1923 m. Spausdinama „Rinktiniuose raštuose“ III 873—879.

KB-III-139—140 19 laiškų J. Stankūnaitei (Stankūniūtei) 1911—1913 m.

KB-III-141 5 laišakai žmonai, rašyti iš Karaliaučiaus 1924 m. (prieš pat mirtį).

KB-III-142 ir KB-IX Straipsnio „Lietuvių kalbos žodyno redaktoriaus pranešimas“ rankraštis (2 egz. mašinraščio). Spausdinta „Lietuvoje“ 1921 m. Nr. 91 ir „Rinktiniuose raštuose“ II 377—382.

KB-III-143 Laiško J. Sabaičiui juodraštis (be datos, rašyta Kaune apie 1922—1924 m.). Čia pat yra pluoštas įvairių išrašų, vietų vardų rinkinys, straipsnių, spausdintų „Svietimo darbe“, fragmentai, kažkoks pareiškimas ir kt.

KB-III-144 Komandiruotės į Karaliaučių ataskaita (sąskaita).

KB-III-145 Laiškas (atvirlaiškis) kažkokio Amerikos lietuvių laikraščio redakcijai 1924 m., kuriame K. Būga prašo paskelbti Amerikos lietuvių spaudoje apie I žodyno sąsiuvinio pasirodymą. Trūksta adreso.

KB-IX Glėbys K. Būgai priklausiusių žemėlapių. Tarp jų yra paties K. Būgos ant permatomo popieriaus padaryta M. Toepeno žemėlapių kopija, kurioje K. Būga nubrėžė Prūsų genčių ribas, sužymėjo genčių vardus, Dalis vietų vardų atlietuvinta. Tur būt, šį žemėlapij K. Būga norėjo pridėti prie pirmojo savo žodyno tomo (žr. šio tomo p. 113). Kai kurių kitų žemėlapių atskiri vietų vardai K. Būgos pabraukti. Yra Lietuvos žemėlapių korektūrinis egzempliorius su K. Būgos ištaisytais bei patikslintais vietų vardais. Kartu su žemėlapiais čia yra glėbelis įvairių išrašų, nedideli vietų vardų rinkinėliai.

K. Jauniaus fondas Medžiagos rinkinys, pavadintas „Kalbos liūdijimai apie aisčių protautės kultūros augstį“ (9 p. 22×17). Rašyta K. Jauniaus rašyba.

K. Jauniaus fondas Straipsnio „Памятник литовского языка XIV века. Присяга Кейсту 1351 г. (Чтение и объяснение проф. д-ра. Каз. Явниса)“ pradžia (prirašytas tik vienas puslapis). Lietuviški žodžiai rašomi K. Jauniaus rašyba.

K. Jauniaus fondas „Prof. kun. K. Jauniaus Kurios-ne-kurios Panevėžio lietuvių tarmės“. K. Būgos ranka perrašytas K. Jauniaus „Panevėžio tarmės“ tekstas iš „Памятная книжка Ковенской губернии на 1898 г.“ (145 p., 35×22). Tekstas rusų kalba. Rankraštis ne visas (baigiamas poskyriu „Количество гласных“, kurio pabaigos trūksta). Antraštiniame lape yra data: 1903.I.27. Vadinas, rašyta sekretoriavimo pas K. Jaunių metu. K. Būga perrašinėdamas tekstą kiek redagavo, kai kurias vietas išleidinėjo ar kiek kitaip nusakinėjo. Rašė kas antrą puslapį, matyt, palikdamas vietas K. Jauniaus prierašams bei pataisoms.

Kaip matome iš 1903 m. birželio 7 d. laiško Vaižgantui, K. Jaunius šio K. Būgos darbo negalėjęs peržiūrėti, būdamas užimtas kitais dalykais (plg. „Rinktinių raštų“ I 21).
F 17—66 Laiškas E. Volterui 1902 m.

e) TSRS Mokslų Akademijos archyve Leningrade¹

Фонд 134, оп. 2, № 63 Отчет К. К. Буги о командировке в Литву с научной целью летом 1913 г.

Фонд 90, оп. 3 Laiškas prof. F. Fortunatovui 1912 m. Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 903.

Pastaba. Prie K. Būgos rankraščių priklauso ir jo sudarytos didžiulės lietuvių kalbos žodyno kartotekos. Jas 1925 m. aprašė A. Salys „Tautoje ir žodyje“ III 573—577. A. Salio duomenimis, kartotekas sudarė apie 617 553 korteles. Jos padėjo pagrindą dabartinei lietuvių kalbos žodyno kartotekai, esančiai Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Didžioji kortelių dalis dabar yra įlieta į bendrą žodyno kartoteką, atskirą vienetą sudaro tik per 19 000 kortelių etimologijos žodynui. Dar reikia nurodyti Lietuvių tautosakos rankraštyne (Lietuvių kalbos ir literatūros institute) esančią K. Būgos užrašytą tautosaką. Mokslų Akademijos ir Respublikinės bibliotekos rankraštynuose yra didokas glėbys K. Būgos straipsnių korektūrų („Lietuvių kalbos žodyno“, „Die Metatonie im Litauischen und Lettischen“, A. Juškos žodyno ir kt.). Vilniaus universiteto ir Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekose yra daug knygų su K. Būgos priedais, pabraukimais, pastabomis ir pan. (ypač daug priedų Fr. Kuršaičio lietuvių—vokiečių kalbų žodyne, saugomame universiteto bibliotekos rankraštyne D 1083). Mokslų Akademijos bibliotekos rankraštyne yra labai daug kitų asmenų K. Būgai atsiųstos įvairios kalbinės medžiagos (keli tūkstančiai kortelių žodynui, 58 įvairių asmenų sudaryti gimtosios apylinkės vietovardžių sąrašai, 79 mokytojų rašiniai, tema „Gimtojo krašto geografijos vardai“, 20 mokinių nubraižytų žemėlapių su įrašytais vietų vardais, visokia kitokia toponimikos ir onomastikos medžiaga, daug mokinių sudarytų augalų, medžių, javų, daržovių, gėlių, grybų ir kt. pavadinimų sąrašų, mokinių pagaminti namų apyvokos ir žemės ūkio įrankių brėžiniai su dalių pavadinimais, įvairių asmenų užpildytos „Kalbos tyrimo reikalų“ anketos, dideli patarlių, liaudies dainų, raudų, mįslių ir kitokios tautosakos rinkiniai ir pan.) su K. Būgos ranka padarytais priedais, pastabomis, vienur kitur pažymėjimais, kada medžiaga išrašyta į korteles ar sunaudota žodynui. Mažesni kiekiai visokios kitų asmenų K. Būgai siųstos kalbos medžiagos yra taip pat Respublikinės bibliotekos rankraštyne. Pas privačius asmenis esantys K. Būgos laišškai, kuriuos pavyko susekti, nurodomi p. 810, 816, 941.

¹ Archyvas nebuvo sistemingai peržiūrėtas. Jame gali būti ir daugiau K. Būgos rankraščių.

3. SVARBIAUSIOJI LITERATORA APIE K. BŪGĄ

Atviras Laiškas K. Būgai, Lietuvos kalbininkui. — „Dirva“ (Cleveland, Ohio), 1924, Nr. 29.

Balčikonis J. K. Būga. — „Rytas“, 1924.XII.4.

Balčikonis J. Būgos reikšmė mūsų kalbos mokslui. — „Zarasų kraštas“, 1934, Nr. 48.

Balčikonis J. Rusų mokslininkų įnašas į lietuvių kalbos mokslą. — „Tiesa“, 1951.VII.26.

Balčikonis J. Atsiminimai apie K. Būgą. — „Literatūra ir kalba“, I, Vilnius, 1956, p. 75—80.

Baliūnas S. K. Būgos reikšmė lietuvių literatūrinės kalbos raidai. Vilnius, 1951 [diplominis darbas, 84 p. rankraštis].

Būga K. Kaip aš tapau žodyno rengėju? — „Lietuvių kalbos žodynas“, I sąs., Kaunas, 1924, p. III—VI.

Būga Kazimieras. — „Lietuviškoji enciklopedija“, IV, 1936, p. 962—967.

Būgos komitetas Dusetose 10 metų kai mirė didis tautos mokslininkas. — „Zarasų kraštas“, 1934, Nr. 48.

Būgos minėjimas Zarasuose. — „Zarasų kraštas“, 1934, Nr. 48.

Būtėnas J. Profesorius Kazimieras Būga [rankraštis Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyne KB-38, 84 mašinraščio puslapiai].

Būtėnas J. Lietuvių kalbininkas profesorius Kazimieras Būga. Vilnius, 1954, 20 p. Lietuvos TSR Politinių ir mokslinių žinių skleidimo draugijos leidinys. Rankraščio teisėmis [atspausdinta rotatoriumi, 500 egz.].

Būtėnas J. ir Kruopas J. Kalbininkas Kazimieras Būga. Vilnius, 1955, 35 p.

Dar lietuvių didžiojo žodyno reikalu. — „Vienybė“, 1923.XI.22, Nr. 105 [K. Būgos laiškas J. O. Sirvydui].

Dar vienas lietuvių kalbos tyrėjas mirė. — „Lietuva“, 1923.VI.17 [N. Durnovo laiškas K. Būgai apie N. Sokolovo mirtį].

Del prof. Būgos atsišaukimo pagalbos žodynui. — „Vienybė“ (Brooklyn, N. Y.), 1924.V.27, Nr. 64.

Draviškis K. Lietuvju valodnieka K. Būgas piemiņai. — „Izglītības ministrijas mēnešraksts“ 1934, Nr. 12, p. 599—604.

Endzelins J. Kazimiera Būgas piemiņai. — „Izglītības ministrijas mēnešraksts“, 1924, Nr. 12, p. 623—625.

- Endzelins J. Ievads baltu filoloģijā. Rīgā, Universitātes grām. apg., 1945 [p. 24—25 apie K. Būga].
- Gerullis G. Kazimieras Būga. — „Indogermanisches Jahrbuch“, X, 192, p. 435—441.
- Iš mūsų kalbotyros mokslo. — „Viltis“, 1908.VI.11(24) [apie K. Būgos darbą lietuvių kalbos slavizmų tyrinėjimo srityje. Ištrauka iš „Отчет о состоянии и деятельности Императорского С.-Петербургского Университета за 1907 год. II 74—76].
- Jablonskis J. Del prof. K. Būgos sugrįžimo. — „Lietuva“, 1920.VII.29 ir Jablonskio Raštai, I, Kaunas, 1932, p. 223.
- Jablonskis J. Kazimieras Būga. — „Lietuva“, 1924.XII.3.
- Jablonskis J. K. Būga. — „Svietimo darbas“, 1924, Nr. 11, p. 1041—1042 ir Jablonskio raštai, I, Kaunas, 1932, p. 262—264.
- Jablonskis J. Liūdno sukaktuvės. — „Lietuva“, 1925.XII.1 ir Jablonskio raštai, I, Kaunas, 1932, p. 279—280.
- J. S. Didžiausias K. Būgos darbas. — „Rytas“, 1934, Nr. 275.
- Jurgelionis K. Atsimindamas Kazį Būgą. — „Literatūros naujienos“, 1935, Nr. 1.
- Kabelka J. K. Būga ir dabartinė lietuvių kalba (80-osioms gimimo metims paminėti. — „Literatūra ir menas“, 1959, Nr. 45.
- Kęsgaila Kęstys L. Argi negalima išleisti Būgos raštų? — „Gimtoji kalba“, 1940, Nr. 3, p. 35—37.
- Korsakas K. Įžymūs lietuvių kalbininkas (K. Būgos 75-ąsias gimimo ir 30-ąsias mirties metines minint). — „Literatūra ir menas“, I, 1954, Nr. 50.
- Korsakas K. Du įžymieji lietuvių kalbininkai. — „Literatūra ir kalba“, I, 1956, p. 7—15.
- K. K[orsakas] K. Būgos savikritiška dedikacija. — „Literatūra ir kalba“, II, 1957, p. 489.
- Krėvė Vincas Būgai. — „Baras“, 1925, Nr. 1, p. 11—13.
- Krėvė-Mickevičius Vincas Kazimieras Būga. — „Tauta ir žodis“, III, 1925, p. 221—223.
- Kruopas J. Kalbininkas Kazimieras Būga. — „Tiesa“, 1954.XII.2.
- Круопас И. Языковед Казимерас Буга (к 30-летию со дня смерти). — „Советская Литва“, 1954.XII.2.
- Lašas Vl. Kalbininką K. Būgą atsiminus. — „Literatūra ir kalba“, I, Vilnius, 1956, p. 81—83.
- Lukauskaitė M. Būgos žodynas. Vilnius, 1950 [diplominis darbas, 84 p. rankraštis].
- Мажюлис В. К. Буга (к 75-летию со дня рождения). — „Вопросы славянского языкознания“, вып. 3, Москва, 1958 г., стр. 162—165.
- Mikalkėnas A. Kalbininkas Būga (1879.XI.6—1924.XII.1). — „Raudonoji žvaigždė“, 1949, Nr. 67.
- Mokslinė konferencija, skirta K. Būgai paminėti. — „Literatūra ir menas“, 1954, Nr. 50.
- P. Prof. K. Būgos mirtis ir kūno išvežimas iš Karaliaučiaus. — „Lietuva“, 1924.XII.13.
- Palionis J. K. Būgos santykiai su rusų kalbininkais. — „Literatūra ir kalba“, I, Vilnius, 1956, p. 114—122.

- P. J. Prof. K. Būga. — „Kultūra“, 1934, Nr. 12.
- Prof. Kazimieras Būga. — „Lietuvos albumas“ [1921], p. 304—305.
- Salys A. Prof. K. Būgos rašto palikimas. — „Tauta ir žodis“, III, 1925, p. 563—577.
- Sennas A. Prof. K. Būgos reikšmė kalbų mokslui. — „Humanitarinių mokslų fakulteto raštai“, I, 1925, p. 273—293.
- Skardžius Pr. Kazimieras Būga ir rašomoji kalba. — „Gimtoji kalba“, 1934, Nr. 7—10, p. 97—101.
- Skardžius Pr. Kazimieras Būga mokslininkas ir praktikas. — „Literatūros naujienos“, 1934, Nr. 15.
- Skardžius Pr. Kazimieras Būga. — „Archivum philologicum“, V, 1935, p. 7—9.
- Skardžius Pr. Kazimieras Būga. — „Gimtoji kalba“, 1939, p. 145—147.
- Sruoga Balys Būgai. — „Baras“, 1925, Nr. 1, p. 8—10.
- Vairas Karolis Būgos mylimieji. — „Literatūros naujienos“, 1934, Nr. 15.
- Venclova A. Kazimiero Būgos gimtinėje [5 puslapių rankraštis Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyne In. R-4901].
- Vireliūnas A. Del Būgos palikimo vertinimo. — „Lietuvis“, 1925, Nr. 8, p. 2.
- Volteris E. Kazis Būga. — „Latvijas saule“, 1925, Nr. 25, p. 257—258.
- Vosilytė B. Kazimieras Būga. — „Literatūra ir menas“, 1954, Nr. 45.
- Vosilytė B. K. Būga žodynininkas. — „Literatūra ir kalba“, I, Vilnius, 1956, p. 84—113.
- Zauka J. Iš atsiminimų. — „Rygos balsas“, 1925, Nr. 16.
- Zauka J. Iš atsiminimų. Kaz. Būgos biografiniai bruožai. — „Rygos balsas“, 1926, Nr. 18, 20, 22.
- Zinkevičius Z. ir Kabelka J. Kazimieras Būga. — K. Būga Rinktiniai raštai, I, Vilnius, 1958, p. 13—100.
- Zodynas. — „Lietuvos žinios“, 1923.VI.15.
- Žiugžda J. Kazimieras Būga. — „Mokykla ir visuomenė“, 1934, Nr. 12, p. 369—370.
- P a s t a b a. Daug medžiagos apie K. Būgos asmenį ir jo darbus yra Lietuvos TSR bibliotekų rankraštynuose. Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne yra daug įvairių asmenų (daugiausia lingvistų, pvz. J. Balčikonio, J. Basanavičiaus, A. Becenbergerio, M. Eberto, J. Endzelyno, J. Gerulio, J. Jablonskio, A. Jakobsono, S. Kulbakino, H. Petersono ir kt.) K. Būgai rašytų laiškų (D 796, E 250, D 422, D 801, E 266, D 804 ir kt.), K. Būgos palikimo sąrašai bei pirkimo-pardavimo aktai ir šeimos pensijos dokumentai (F 914). Lietuvos TSR Mokslų Akademijos bibliotekos rankraštyne yra 12 K. Būgai rašytų laiškų (KB-12, 20, 22, tarp kitų — A. Wyzenbergo [A. Wiesenbergo] ir J. Basanavičiaus), B. Urbano rankraštis apie K. Būgą (KB-16), paliktų K. Būgos raštų sąrašas (KB-17), dokumentacija apie K. Būgos mirtį ir jo 10 metų mirties sukaktuvių paminėjimą (KB-18). Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyne yra J. Gerulio ir „Psychiatrische und Nervenclinic der Universität Königsberg i. Pr.“ direkcijos pranešimai iš Karaliaučiaus apie K. Būgos sveikatos būklę (KB-33. 34), brolio Jono ir suomių kalbininko E. Setelos [E. Setälä] laišakai K. Būgai (KB-35), P. Joniko laiškas, kuriame aprašomas pokalbis su prof. J. Endze-

lynu apie K. Būgą (KB-36), prof. V. Lašo, J. Balčikonio ir kitų asmenų atsiminimai (KB-37), Peterburgo šv. Kotrynos mokyklos baigimo pažymėjimas (KB-37), J. Būtėno rankraštis „Profesorius Kazimieras Būga“ (KB-38), J. Būtėno ir Pr. Skardžiaus surinkta medžiaga K. Būgos biografijai (KB-39—41), K. Būgą liečiančios iškarpos iš laikraščių ir žurnalų (KB-42, JB-770). Respublikinės bibliotekos rankraštyne yra labai daug K. Būgai rašytų laiškų (net 138 asmenų, jų tarpe J. Barono, A. Becenbergerio, M. Biržiškos, N. Bušo [N. Busch], St. Dabušio, E. Frenkelio, J. Gerulio, J. Gilberto, N. Grigo, M. Grigonio, O. Griumentalio, E. Hofman-Kraujerio, G. Iljinskio, A. Kirtiklio, P. Klimo, V. Krėvės-Mickevičiaus, J. Kučo, A. Mejės [tėra tik vokas], J. Miliauskio-Miglovaros, St. Naginsko, J. Paleckio, J. Ryterio, B. Rosenšteino, A. Salio, A. Seno [Senn], J. Zeverso, [J. Sehwers], E. Zyverso [E. Siewers], Fr. Spechto, F. Sragio, M. Šalčiaus, J. O. Sirvydo, M. Untulio, A. Varno, A. Venclovos, N. van Vaiko [Wijk], E. Volterio ir kt., KB-I-1—136, 160, VII), įvairių asmenų vizitinės kortelės su sveikinimais, pakvietimais ir t. t., įvairūs kvitai, adresai, receptai (KB-III-137, 163—168, IX, XII), asmens dokumentai, jų tarpe įvairių organizacijų nario pažymėjimai (KB-III-147, 161 yra „Indogermanische Gesellschaft Mitgliedskarte“), užuojautos laišakai ir telegramos žmonai po K. Būgos mirties (KB-III-150), žodyno redakcijos dokumentai (KB-III-151), „Psychiatrische und Nervenclinic der Universität Königsberg in Pr.“ direkcijos raštas (KB-III-152), įvairių užsienio leidyklų bei firmų raštai, katalogai ir pan. (KB-III-153—155, 158), K. Būgos palikimo ir šeimos pensijos dokumentai, jo bibliotekos knygų sąrašai (KB-III-154, IX), pranešimas apie prof. A. Becenbergerio mirtį (KB-III-157), Kauno ir Permės universitetų siunčiami pakvietimai, paskaitų tvarkaraščiai, programos ir kt. (KB-III-162, VI, X), universiteto statuto projektas (KB-VIII), 93 straipsnių atspaudai ir knygos, atsiųstos K. Būgai autorių (kai kurios su dedikavimais, yra K. Būgos prierašų, pastabų, pabraukimų, KB-IV, V, VI, X), iškarpos iš laikraščių, kuriuose liečiamas K. Būga (KB-XI). Valstybiniame Kauno miesto archyve yra K. Būgos palikimo dokumentai (55, ap. I, b. 102), o taip pat glėbys užuojautos telegramų bei laiškų ryšium su K. Būgos mirtimi.

TURINYS

Pratarmė Z. Zinkevičius	5
XXXII. Lietuvių kalbos žodynas	9
Įvadas	9
Kaip aš tapau žodyno rengėju?	9
Kirčio ir priegaidės mokslas	19
Kirtis ir priegaidė	19
Kirčio kilnojimas arba jo šokinėjimas	29
Veiksmazodžio kirtis	48
Kirčio srities naujadarai	71
Išpėjimas kalbininkams kirčio ir priegaidės rei- kalu	80
Naujosios gadynės kirčio atstūmimas nuo ga- lūnės	84
Lietuvių tauta ir kalba bei jos artimieji giminaičiai	85
1. Lietuviai	85
Tautos vardas	85
Lietuvių kalbos skilimas	86
2. Latviai	97
3. Prūsai	102
Prūsų žemė	110
Aisčiai	122
Galindai	124
Sūdai	126
Jotvingų-sūdų kalbos liekanos	136
Sūdų-jotvingų žemė	152
Antrasis sūdų kilties vardas	153
4. Kuršiai	156
Kuršo žemė	164
Kuršių kalba	166
Kuršo vardas	246
5. Žiemgaliai	251
Žiemgalos žemė	253

Žiemgāliu kalba	256
Žiemgalos vietu vārdi	257
Žiemgalos asmeņi vārdi	265
6. Sēļi	267
Sēļu kalba	274
A	283
[pirmā kartā spausdināms žodyno teksts]	457
[teksts pirmojo žodyno sašiuvinio viršeliuose] . . .	480
XXXIII. Keli straipsņi „Lietuviu kalbos žodyno“	
reikalu	484
1. Žodyno redaktoriaus pranešimas	484
2. Vyrai moterys, talkon! Žodyno reikalu	486
3. Žodyno talkininku reikalu	488
XXXIV. Vietu vārdi — istorijos šaltinis	491
XXXV. Upiu vardu studijos ir aiscių bei slavė-	
nų senovė	493
Aistiškos kilmės Gudijos vietovardžiai	518
XXXVI. Lietuviu įsikūrimas šių dienų Lietuvoje	551
XXXVII. Šis-tas iš lietuviu ir indoeuropiečių se-	
novės	584
XXXVIII. Smulkūs straipsniai, spausdinti „Tauto-	
je ir žodyje“	600
1. Dvina	600
2. Lydu kalba	600
3. Lietuviu trobesiai S. Daukanto aprašymu	601
4. Jotvingu žemės upiu vardu galūnė -da	601
5. Keli tautotyros mažmožiai iš kun. A. Kosarzevskio	
rinkinio	602
6. Nežinomo dialektologo palaikai	603
7. Ylakiu apylinkės šnektai	603
8. K. Būgos pastaba apie peteliškės vardus	606
9. Sirinčia ir Срача	607
10. Laukesa	608
11. Утроя ir Втроя	608
12. Spera, Kena, Gauja ir Neris	608
13. Palanga	609
14. Jeznas	609
15. Dūkštas	610
16. Sožies paupio lietuviai	610
XXXIX. Recenzijos, spausdintos „Tautoje ir žodyje“	612
1. <i>J. Endzelīns</i> Latvijas vietu vārdi. I daļa. Rīgā 1922	612
2. <i>H. H. Bender</i> A Lithuanian etymological index. 1921	648
3. <i>Ст. Младенов</i> Изъ историята на нѣкои по-малко	
извѣстни български думи. София 1921	658
4. <i>P. Šmidta</i> Lekciju konspekts Ievads baltu filolo-	
gijā. Rīgā 1922	660
5. Filologu biedrības raksti II	662

6. <i>P. Šmidts</i> Valuodas kl'ūdas un grūtumi. Rīgā 1921	663
7. <i>A. Švabe</i> Latvju kulturas vesture. I sējums Sabiedriskā kultura. I. daļa Dzimts satversme. Rīgā 1921	664
8. <i>E. Blese</i> Ievads valodniecībā. Rīgā 1922	665
9. Lietuvių Tauta. Knyga III. Dalis I	666
10. Mémoires de la société de linguistique de Paris XXII	673
11. Revue des études slaves II	673
12. Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung 50	674
13. Indogermanische Forschungen XL	675
14. <i>G. Gerullis</i> Die altpreussischen Ortsnamen. Berlin und Leipzig 1922	676
15. Mūsų senovė 1, 2	677
16. <i>R. Trautmann</i> Baltisch-slavisches Wörterbuch. Göttingen 1923	678
17. <i>J. Endzelin</i> Lettische Grammatik. Riga 1922 . .	679
18. <i>O. Schrader</i> Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde I-IV Lieferungen. Berlin und Leipzig 1917, 1920, 1921	679
19. <i>F. Trasuns</i> Latvīšu valodas gramatika del latgališim. Reigā 1921	683
20. <i>Л. А. Булаховский</i> Из научной жизни в Литве 1922	683
21. <i>E. Nieminen</i> Der urindogermanische Ausgang -ai des Nominativ-Akkusativ Pluralis des Neutrums im Baltischen. Helsinki 1922	684
22. <i>M. Vasmer</i> Indogermani laensõnad eesti keeles. „Eesti Kirjandus“ 1920	684
23. <i>M. Vasmer</i> Ueks Narva linna vana nimi. „Eesti Kirjandus“ 1920	684
24. <i>H. Petersson</i> Zur Kenntnis der indogermanischen Heteroklisie. Lund Leipzig 1922	685
25. <i>K. Treimer</i> Slawische und baltische Studien. Wien und Leipzig 1922	687
26. <i>G. Gerullis</i> Herkunft der Dative Sing. der i-Stämme im Baltischen. — AslPh XXXVIII	688
27. Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams. Spaudai parūpino <i>Dr. Jurgis Gerullis</i> . Kaunas 1922	691
28. Finnisch-ugrische Forschungen XV	691
29. <i>K. Mülenbacha</i> Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis <i>J. Endzelīns</i> . I-V burtnīcas Rīgā 1923, 1924	692
30. <i>K. Būga</i> Lietuvių kalbos žodynas. I sąsiuvinis. Kaunas 1924	694
31. <i>А. Юшкевич</i> Литовский словарь. Выпуск III (тома II-го вып. 1). Петроград 1922	697
32. Lietuvių Tauta. Knyga III. Dalis 2	698
33. <i>J. Kučas</i> Una gens unusque sermo	700

34. E. Hermann Silbenbildung im Griechischen und in den andern indogermanischen Sprachen. Göttingen 1923	700
35. E. Hermann Berthold Delbrück. Jena 1923	704
36. Filologu biedrības raksti III	704
37. J. Plāķa Daži attīstības puosmi latviešu un liešu akcenta vēsturē. Rīgā 1923. Latvijas Augstskolas Rakstu atsevišķs novilkums. IV. 1922	705
38. Г. А. Ильинский Славянские этимологии: I. Отд. оттиск из Известий Отд. р. я. и сл. Росс. Ак. Н. т. XXIV, кн. I; II. Из Сборника в честь В. И. Срезневского; III. Отд. оттиск из 2-го т. „Учен. запис. Высш. Школы г. Одессы“; IV. Проблема праславянской прародины; V. Река Двина.	713
39. M. Vasmer Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven I. Leipzig 1923	715
40. N. van Wijk Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme. Amsterdam 1923	717
41. Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung LI, LII	719
42. Indogermanische Forschungen LXI	721
43. Јужнословенски филолог II	721
44. Archiv für slavische Philologie XXXVIII	722
45. Известия Отделения Русского языка и слов. Росс. Ак. Н. XXVI	722
46. Архив за арбанаску старину, језик и етнологију I	723
47. O. Hujer Uvod do dějin jazyka českého. Praha 1924	724
48. E. Brastiņš Latvijas pilskalni. I. 1923	724
49. H. Petersson Etymologische Miscellen. Lund 1923	724
50. M. Niedermann Die Benennungen der „Kartoffel“ im Litauischen und im Lettischen. Heidelberg 1923	725
51. T. Torbiörnsson De litauiska akcentförskjutningarna och den litauiska verbalakcenten. Uppsala 1923 .	725
XL. Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje	728
XLI. Vietų vardų šviesoje	743
XLII. Žiemgala	747
XLIII. Die litauisch-weißrussischen Beziehungen und ihr Alter	749
XLIV. Nebaigti rašyti straipsniai	779
1. Priedėlis etimologijos žodynui	779
2. Gudas	782
3. Zoologijos sistematikos terminų žodynlis. Kaunas 1920 [rec.]	783
4. Vietovardžių atsikartojimas	786
5. Upėvardžiai Adula ir Одола	788
6. Priesaga -ng-	789

7. Staipsnio apie XIV a. Žemaičių žemės ribas frag- mentas	797
8. Rašyba	799
XLV. Laiškai	802
1. J. Basanavičiui	803
2. H. H. Benderiui	806
3. R. Bertuleitui	807
4. L. A. Bulachovskiui	810
5. A. Dambrauskui	813
6. Pr. Dovydaičiui	816
7. J. Endzelynui	817
8. M. Fasmeriui	880
9. F. F. Fortunatovui	903
10. J. Geruliui	904
11. M. Grigoniui	908
12. J. Jablonskiui	912
13. K. Jurgelioniui	926
14. V. Krėvei-Mickevičiui	930
15. J. J. Mikkolai	931
16. F. Sragiui	933
17. J. O. Širvydai	939
18. J. Šlapeliui	941
19. R. Trautmanui	942
20. P. Šmitui	955
21. J. Tumui-Vaižgantui	958
22. E. Volteriui	959
Priedai Z. Zinkevičius	961
1. K. Būgos spausdintų raštų bibliografija	963
2. K. Būgos rankraščiai	980
3. Svarbiausioji literatūra apie K. Būgą	1000

К. БУГА

ИЗБРАННЫЕ СОЧИНЕНИЯ

том III

На литовском языке

Госполитнаучиздат Лит. ССР, 1962 г.

Dailininkas P. Rauduvė

Redaktorė B. Medekšaitė

Techn. redaktorius C. Vyšomirskis

Korektorės I. Burnelytė ir E. Vaitkūnienė

Leidiny Nr. 5637

Tiražas 8000 egz.

Pasirašyta spausdinti 1961.IX.23. LV 09381. Popierius 60×92¹/₁₆, 31,5 popieriaus lapo = 63 sp. l.; 102,26 apsk. leid. lanko. 42556 ženklai 1 sp. lanku. Kaina su rodykle Rb 4,40.

Spaudė Valst. K. Poželos v. sp. Kaune, Puškino 11, Užsakymo Nr. 630

(6—2)

4+4L

Bu-113

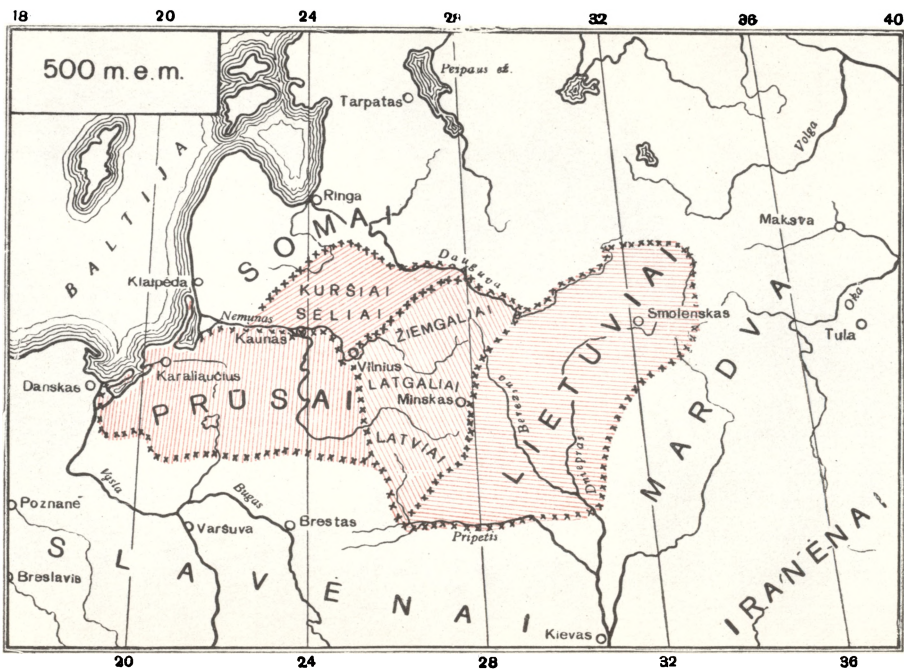
Pastebētos kļaidos

Psl.	Eil.	Išspausdinta	Turi būt
176	15. i. virš.	<i>Raņķi</i>	<i>Raņ'ķi</i>
383	13. i. ap.	<i>ākti</i>	<i>ākti</i>
992	11. i. ap.	<i>E 79</i> laiškai	<i>E 7 9</i> laiškai
999	3. i. ap.	816	817

I tome pastebētos kļaidos

Psl.	Eil.	Išspausdinta	Turi būt
527	12. i. ap.	<i>Berštebnieku</i>	<i>Berstelnieku</i>
612	27. i. virš.	1714	1744
624	tarp 15. i. r. 14. i. ap.		Krb = P. Krumberg Magazin XVI, 2

K. Būga. III t.

Aisčių giminės žemė VI amžiuje